SANCTI BONAVENTVRÆ

EX ORDINE MINORVM,

S. R. E. CARDINALIS,

EPISCOPI ALBANENSIS

EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS,

OPERVM

TOMVS SECVNDVS.

QVO EXPOSITIONES IN TESTAMENTVM nouum, continentur.

NVNC PRIMVM IN GALLIA, POST CORRECTISSIMAS Romanam Vaticanam, & Germanicam editiones impressus.

LVGDVNI,

Sumptib. PHIL. BORDE, LAVR. ARNAVD, ET PETRI BORDE.

M. DC. LXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

S. BONAVENTVRÆ ORDINIS MINORVM, S.R.E. CARDINALIS, EPISCOPI Albanensis, Eximij Ecclesiæ Doctoris,

Expositio in Caput VI. Euangelij S. Matthæi.

DE ORATIONE DOMINICA.

Orationis Dominicæ diuisio.

PATER *noster*, &c.] Oratio A hæc priuilegiata est in trib. nempe in dignitate, quia a Christo composita: in breuitate, vt citius sciatur, melius retineatur, & frequentius dicatur: in fœcũditate, quia omnes petitiones continet, & vtriusq; vitæ necessaria cõplectitur. Pater noster diuiditur in exordium, cum dicitur. *Pater noster*: in tractatum, cum dicitur: *Sanctificetur nomen tuum, &c.* vltimo in conclusionem, cum B dicitur: Si enim dimiseritis. Sed hæc cõclusio non est de integritate orationis. In exordio datur petenti fiducia, cum dicitur: *Pater noster*, non Domine. Domino seruitur timore, patri vero amore, teste Malachia, qui ait. Filius honorat patrẽ suum, & seruus Dominũ suum timebit. Si ergo pater ego sum, vbi honor meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus? In tractatu ponũtur omnia nobis necessaria: & in conclusione infertur necessaria ex præmissis consequentia. Deus dicitur Pater noster generaliter omniũ per creationẽ, iuxta illud: Numquid nõ ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te? Fecit in corpore, creauit in anima, & possedit in vtroq; Specialiter iustorum per adoptionẽ, dicente Domino: C Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Et in Luca: Si ergo vos cũ sitis mali, *&c.* Singulariter Christi, per æternã generationẽ, iuxta illud: Non solum soluebat Sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum. Et in Matthæo: Neq; patrẽ quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Pater est primo modo per impressam imaginẽ: secundo modo per appositã gratiæ similitudinem: & tertio modo per æternam originem. *Qui es in cælis*, id est in Angelis. Vel, *in cælis*, id est in Sãctis. Sancti enim dicuntur cœli quadrupliciter, scilicet propter vitæ sublimitatem, dicente Paulo. Nostra conuersatio in cœlis est: propter bonorum operum claritatem, ipso Apostolo dicente: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ cõtinentes. Et in Mat- D thæo: Luceat lux vestra coram hominibus, &c. Propter propositi firmitatem, dicente Psalmista: Verbo Domini cœli firmati sunt. Et deniq; propter Deum in eis quiescentem per gratiam, iuxta illud: Cœlum mihi sedes est. Et in Psalmo: Dominus in cœlo parauit sedẽ suam. Dicit ergo: *Pater noster, qui es in cælis*, id est, in spiritualib. vt ad spiritualem mansuetudinem, in qua habitat, festinare discamus, & cœlestia ab eo quæramus. *Sãctificetur nomen tuum.* Terminato exordio sequitur tractatus, qui diuiditur in duas partes, in prima agitur pro bonis adipiscẽdis, & in secunda pro malis amouendis, ibi: *Et dimitte nobis debita nostra*, &c. Primo petitur pro bonis adipiscendis. Sunt enim bona æterna quæ petuntur in præmium. *Sanctificetur nomen tuum.* Petimus quod ipsa gloria, siue perfecta notitia cõfirmetur in nobis, & hoc erit in gloria perseuerando. Sunt bona spiritualia, quæ petuntur in meritum, siue in bonum perseuerãtiæ: *Adueniat regnũ tuum*, id est, Ecclesia, vel anima, in qua per gratiam regnas. *Adueniat*, id est, in finẽ perueniat. Sunt bona itidẽ spiritualia, quæ petuntur in bonum gratiæ. *Fiat volũtas tua*, id est, libertas nostri arbitrij societur per gratiã tuæ voluntati. Sunt deniq; bona tẽporalia, quæ petuntur in sustentationem, siue temporale subsidium: *Panẽ nostrum quotidianum da nobis*, &c. Secundo petitur pro amouẽdis malis nempe præteritis, cum dicit: *Et dimitte nobis.* Pro amouendis etiã præsentibus, cum dicit: *Sed libera nos à malo.* Demum pro amouẽdis malis futuris, cum dicit. *Et ne nos inducas in tentationem.* Præterita mala sunt dolenda, præsentia vitanda, & futura præcauenda. Septẽ sunt petitiones, scilicet: *Sanctificetur nomẽ tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua. Panem nostrum quotidianũ. Et dimitte nobis debita nostra. Et ne nos inducas. Sed libera nos à malo* Septẽ sunt dona, scilicet sapiẽtia, intellectus, consiliũ, fortitudo, scientia, pietas, & timor. Septem etiam sunt beatitudines nempe regnum cœlorum, possessio terræ, cõsolatio, saturitas, misericordiæ cõsequutio, visio Dei, & filiatio Dei. Septẽ virtutes sunt contra septẽ vitia, videlicet paupertas spiritus cõtra superbiã, siue inanẽ gloriam: mansuetudo, cõtra irã: luctus, cõtra inuidiam: sitis iustitiæ, cõtra acediam: misericordia, contra auaritiam: munditia cordis, contra gulam: deniq; pax, contra luxuriam. Homo ergo ægrotus: Deus, medicus: vitia, languores: petitiones, plãctus: dona, antidota: virtutes, sanitates: beatitudines, felicitates & gaudia. Petitionib. dona, donis virtutes. virtutib. beatitudines obiiciuntur, & vitia excluduntur. *Sãctificetur nomen tuum.* Petitio. Sanctificatio, donum sapientia, virtus pax, beatitudo filiatio Dei & vitium, contra quod, luxuria. *Sãctificetur nomen tuum.* Nomen Dei inuenimus in scriptura tripliciter, scilicet terribile, iuxta illud Deuteron. Nisi timueritis nomen eius gloriosum, & terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit Dominus

Marginal notes (left): Mala. 1. b — Deus quomodo Pater noster. Deut. 32. a — Matth. 5. g — Luc. 11. b — Ioan 5. c — Matth. 11. d — Sancti dicuntur cœli. — Phil 3. d — Philip. 2. b — Matt. 5. b — Psalm. 32. a — Isa 66. a — Psalm. 102. a

Marginal notes (right): Septem petuntur in oratione Dominica. — Dona septem. — Beatitudines septem. — Virtutes septem. — Dei nomen. Deut. 28. f

Psalm. 8. a · *Psalm. 112. a*

plagas tuas. Admirabile, teste Dauid, qui ait: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, *&c.* Laudabile, ipso etiã Dauid ita dicente: A solis ortu vsq; ad occasum laudabile nomen Domini, &c. Est ergo nomen Dei terribile, quantum ad potentiam, quæ attribuitur Patri: est admirabile, quantum ad sapientiam, quæ attribuitur Filio: est deniq; laudabile, quantum ad bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto. Sanctificetur ergo, id est, in nobis firmetur, nomen tuum terribile, in cognitione summæ potestatis: admirabile in cognitione primæ veritatis: & laudabile in cognitione summæ bonitatis. Dicit ergo: *Sanctificetur nomen tuum*, quasi diceret, da nobis spiritum sapiẽtiæ, id est, iucunditatem internam, vt gustemus, quam suauis est: & hoc generet in nobis pacẽ, & hoc contra luxuriã, quia dicit Propheta: Non est pax ossibus meis, a facie peccatorũ meorum. *Adueniat regnum tuum.* Petitio aduentus regni: donum, intellectus: virtus, munditia cordis: beatitudo, visio Dei: & vitium, contra quod, gula. *Adueniat regnum tuum.* Regnum Dei dicitur multis Ecclesia, vt habetur in Matthæo. Mittet filius hominis Angelos suos, & colliget de regno eius omnia scãdala. Dicitur etiã Regnum Dei, doctrina Euangelica, dicẽte Luca: Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannẽ: & ex eo regnum Dei Euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Dicitur deniq; regnum Dei beatitudo æterna, dicẽte, vt h. supra, Matthæo: Fulgebũt iusti sicut sol in regno patris eorũ. De hoc præcipue accipitur quod hic dicitur, licet nõ incongrue de aliis accipi possit. Dicit ergo: *Adueniat regnũ tuum*, quasi diceret: Da nobis spiritum intellectus, quo mũdati corde, intelligamus te in præsenti regnare per fidem, vt in futuro videamus te regnare per speciem: & hoc est contra gulam, de qua dicitur: Vinum & ebrietas auferunt cor. *Fiat voluntas tua.* Petitio, voluntatem Dei fieri: donum, consilium, virtus, misericordia, beatitudo, misericordiæ consequutio, vitium, contra quod, auaritia. Voluntas Dei est ad tria, nempe ad creationem, vt dicitur in Psalmo: Omnia quæcunq; voluit, fecit. Ad gratificationẽ, dicente Paulo: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra: & ad glorificationem, teste Domino, qui ait: Hæc est voluntas patris mei, qui misit me, vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitã æternã. Est ergo voluntas Dei, creãs, gratificans, de qua hic accipitur, & glorificans. Dicit ergo: *Fiat voluntas tua*, quasi dicat: Da nobis spiritum consilij, vt faciamus voluntatẽ tuam, maximè misericordiam, quæ perimit auaritiam, quatenus misericordiam consequamur secundum illud: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Sicut enim auaritia consistit in acquirendo, & retinendo, ita misericordia in dando & dimittendo. Quid autem prodest sæpius dicere: *Fiat volu* [illegible] nolle iuuare? Vult Deus apud te esse pauperes, vt pauperes saluentur, & corpore & anima. Cũ enim defuerunt vasa, stetit oleũ. Vos venitis voluntatẽ frangendo. *Panem nostrum quotidianum.* Petitio, Panem dari, donum fortitudo, virtus, esuries iustitiæ, beatitudo, saturitas, vitium, contra quod acedia. *Panem nostrũ*, &c. Est panis tripliciter, scilicet, corporalis, vt dicitur in Genesi: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Est etiã sacramentalis, vt dicit Apostolus: Quicunq; manducauerit panẽ hunc, & biberit calicẽ Domini indigne, &c. Est quoq; panis iste æternalis iuxta illud: Ego sum panis viuus: & ille præcipue dicitur supersubstãtialis. Et Hieron. inquit: Supersubstãtialis panis est, qui dicit: Ego sum panis viuus: qui videlicet vniuersas superat creaturas. Licet autem sint multi panes mystici, de his tamen tribus exponunt doctores, quod hic dicitur. Vnde Augustinus: Panis quotidianus dictus, vel necessaria huius vitæ, vel sacramentũ corporis Christi. Oportet ergo, vt coniunctè omnia ista tria accipiantur, vt scilicet panẽ quotidianum petamus simul & necessaria corpori, & sacramentum visibile, & inuisibile verbi Dei. Vnde de his tribus potest accipi quod dicitur: Amice commoda mihi tres panes. Primus ergo panis est ad corporis sustentationem, secundus in via ad animæ refectionem, & tertius in patria ad æternam fruitionem. Dicit ergo: *Panem nostrum supersubstantialem*, &c. quasi dicat: Da nobis spiritum fortitudinis, quia multiplici pane roborat animã, ne deficiamus in præsenti, esuriendo iustitiam per quam expellentes acediam, plena iustitia saturabimur in futuro, secũdum illud: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Dimitte nobis debita nostra.* Petitio, dimitti debita, donum scientia, virtus luctus beatitudo consolatio, vitium, contra quod, inuidia. *Dimitte nobis debita nostra*, est debitum offensæ. Domino attestante, qui ait: Serue nequam omne debitũ dimisi tibi, quoniã rogasti me, &c. Est debitum bonæ vitæ, iuxta illud: Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus. Est etiam debitum pecuniæ, nam ait Salomon: Noli esse cum his, qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Agitur autem hic de debito offensę, non pecuniæ. Debitum primum, malum: secundum, bonum: & tertium indifferens. Dicit ergo: *Dimitte nobis*, &c. quasi dicat: Da nobis donum scientiam, & virtutem, luctum, quo tam nostra, quam aliena peccata cogitemus, & defleamus, vt nobis debita nostra dimittas: & ita consolationem habeamus contra inuidiam, quæ facit hominem de alieno bono tabescere. vnde versus:

Inuidus alterius macrescit rebus opimis.

Et ne nos inducas in tentationem. Petitio, Non induci in tentationem donum pietas, virtus mansuetudo, beatitudo, possessio terræ, vitium, contra quod ira. *Et ne nos inducas.* Est tentatio irritationis, sicut scriptum est: Vocauit Moyses nomen loci illius tentatio, propter iurgium filiorum Israel, & quia tentauerunt Dominum dicentes: Est ne Deus in nobis? Est tentatio probationis, nam dicit Iacobus: Beatus vir, qui suffert tentationem. Et in Tobia: Hanc tentationem ideo permisit Deus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Est etiam tentatio malæ persuasionis, vt habetur in Matthæo: Accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, &c. Et in Paulo: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, supra id, quod potestis, &c. De hac tertia intelligitur præcipue quod hic dicitur. Dicit ergo: *Et ne nos inducas, &c.* quasi dicat: Da nobis spiritum pietatis, & mansuetudinẽ spiritus, vt per spiritum pietatis vincamus tentationem, exercendo nos ad pietatem, & per mansuetudinẽ vincamus vitium iram, non reddendo malum pro malo vt ita beati possideamus terram viuentium, quam per spiritum pietatis, & mansuetudinem obtineamus. Vnde dicitur: Beati mites, quoniam, &c. *Sed libera nos à malo.* Petitio, liberari à malo, donum timor, virtus paupertas spiritus, beatitudo regnum cœlorum, vitium, contra quod inanis gloria. *Sed libera, &c.* Est liberatio à malo culpæ, iuxta illud Apostoli: Liberati à peccato, serui autem facti Deo. A malo miseriæ, ipso Paulo attestante, qui ait: Creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem, &c. Est etiam liberatio à malo pœnæ æternæ, vnde dicitur: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Dicit ergo: *Sed libera nos*, &c. quasi dicat: Da nobis spiritum timoris, vt per illum vincamus mala, & per virtutem paupertatis spiritus bona adipiscamur: quatenus exclusis vitiis, & contemptis terrenis, habeamus æterna, scilicet beatitudinem regni cœlorum, quam lucifer & primi parentes per vitium inanis gloriæ amiserunt: *Amen.* Hieronymus ait: Scire autem debemus, apud Hebræos in fine librorum vnum è tribus solere subnecti, vt aut Amen scribant, aut Sela aut Salom. Amen significat vere, vel fideliter: Salom significat pacem: Sela significat semper. Nota, quod dici solet, quod Amen quandoque tenetur nominaliter, vt in Apocalypsi: Hæc dicit, Amen, testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei. Quandoque aduerbaliter, vt ibi: Amen, Amen dico vobis. Quandoque verbaliter, vt hic: *Amen*, id est, omnia prædicta fiant nobis ex tua gratia.

Marginal notes: *Psalm. 37. a* · Regnũ Dei. *Matt. 13. f* · *Luc. 16. d* · *Matt. 13. f* · *Osee 4. c* · Voluntas Dei. *Psalm 113. b* · *1. Thess. 4. a* · *Ioan. 6. e* · Misericordia auaritiã perimit. *Matth. 5. a* · *4. Reg. 4. b* · Panis triplex. *Gen. 3. d* · *1. Cor. 11. d* · *Ioan. 6. e* · *Hieron. in Matth. c. 6. tom. 6.* · *Aug. lib. 2. de sermon. Dom. in mont. c. 12. in fin. tom. 4.* · *Luc. 11. a* · *Matth. 5. a* · *Matth. 18. d* · *Luc. 17. c* · *Prou. 22. d* · *Horat. lib. 1. epist.* · Tentatio multiplex. *Exod. 17. a* · *Iac. 1. b* · *Tob. 2. c* · *Matth. 4. a* · *1. Cor. 10.* · *Matth. 5. a* · *Rom. 6. d* · *Roman. 8. d* · *Osea 13. d* · *Hieron. epist. 138. tom. 3.* · *Apoc. 3. c*

A

S. BONAVENTVRÆ S. R. E. Card, Episc. Albanensis Eximij Ecclesiæ Doctoris:

IN EVANGELIVM S. LVCÆ Proœmium.

Isa.61.c

SPIRITVS *Domini super me, eo quod unxerit me Dominus. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.*] Considerantibus nobis verbum aliquod, quod nos introducat in Euangelium Beati Lucæ, nullum magis occurrit idoneum, quam quod ipse Beatus Lucas refert, Christum Dominum in suo prædicationis exordio assumpsisse verbum, scilicet propositum, quod scribitur à Luca, & sumptum est ex Isaia. *Luc.4.c Isa.61.a* B

Hoc autem secundum generalem sui intellectum competere potest cuilibet doctori sacræ scripturæ: Secundum specialem vero, beato Lucæ Euangelistæ. Secundum singularem, ipsi Christo, qui est fons veritatis & gratiæ. Secundum autem quod generaliter intelligitur, insinuat duplicem personam, ad opus Euangelicæ doctrinæ necessariam, scilicet doctoris, & auditoris. Secundum quod specialiter, duplicem causam extrinsecam, scilicet efficientem, & finalem. C Secundum vero quod singulariter, duplicem causam intrinsecam, scilicet materialem & formalem. His autem sex præcognitis, aditus ad sequentia non erit difficilis. Primum igitur propositum verbum, secundum intellectum sui generalem, indicat nobis, quis & qualis debeat esse doctor huius scripturæ Euangelicæ, adiungens nihilominus, qualem debeat habere & auditorem. Doctor autem scripturæ Euangelicæ debet esse inunctus diuina gratia institutus mera obedientia, inflammatus beneuolentia fraterna. *Doctor scripturæ Euangelicæ qualis.* Inunctus debet esse primo diuina gratia, & hoc notatur, cum dicit: Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus. *Isa.61.a* In cuius rei figuram, in veteri testamento inungebantur Prophetæ. Vnde dixit Dominus Eliæ: Elisæum filium Saphat, qui est de Abelmahula, vnges Prophetam pro te. *3.Reg.19.c* D Et de Dauid dicitur, quod postquam inunctus est, directus est Spiritus Domini in eum ab illa die in reliquum. *1.Reg.16.c* Ideo enim inungebantur, vt Spiritum Domini acciperent, per quem nobis diuina secreta reserantur. *1.Pet.1.d* Si ergo eodem spiritu exponendæ sunt scripturæ, quo conditæ sunt, & Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, ad hoc vt quis sit doctos idoneus eorum, quæ per Christum sunt gesta, & per Spiritum sanctum scripta: necesse est, quod sit inunctus superna gratia.

Debet etiam institutus esse mera obedientia, & hoc notatur, cum dicit: *Ad annunciandum mansuetis misit me:* exemplo Moysis, ad quem Dominus dixit: Veni, mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum, filios Israel de Ægypto. *Exod.3.d* Dixit Moyses ad Deum: Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Ægypto. *Exod.4.c* E Moyses, qui fuit legislator, & eductor filiorum Israel de Ægyto, signat doctorem legis diuinæ, qui educit populum Domini de tenebris ignorantiæ culpæ. Ad quod quidem officium nemo debet accedere, nisi mittatur, neque quis hoc sibi procurare debet, sed recusare magis: quia nullus ad hoc officium se debet idoneum reputare. Si enim cum Domino non est locutus, indignus est: sin et Dominus loquitur ad cor sentit profecto se impeditioris esse, & tardioris linguæ cum Moyse effectũ. Et ideo, si nescit eloqui diuina mysteria, quæ aperuit illi Dominus, non debet præsumere, vt ea doceat alios, nisi mera obedientia institutus.

Tertio debet inflammatus esse fraterna beneuolentia, quod notat, cum dicit. *Vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* Et hoc exemplo Pauli qui de seipso ait: Facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras. *1.Thess.2.b* Sicut enim proles carnalis non potest generari sine amore carnali, sic nec spiritualis, sine beneuolentia spirituali. Vnde Gregorius: Qui charitatem erga alterũ non habet, prædicationis officium nequaquam suscipere debet. Euangelium autem Dei exponere, aut docere est verbum diuinũ prædicare: & ideo doctor debet inflammatus esse fraterna beneuolentia. Cæterum, vt doctrina Euangelici doctoris suum sortiatur effectum, debet habere auditorem mitem, humilem, & fidelem.

Auditor namq; doctrinæ Euangelicæ debet esse mitis in affatu per accommodationem auditus, quod notatur dum dicit: *Ad annunciandum*, scilicet, *mansuetis*, non discolis, *misit me*. *Auditor Euangelici doctoris.* Soli enim mãsueti verba diuina & Euangelica rectè intelligunt. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. *Eccl.5.a* Et in Psalmo: Docebit mites vias suas. *Psalm.24.b* Et propterea dicitur: In mansuetudine suscipite insitum verbũ, quod potest saluare animas vestras. *Iac.1.c* Doctrina etenim Euangelica docet hominem esse discipulum Christi, qui dicit: Discite à me, quia mitis sum. *Matth.11.d* Litigium vero & altercatio non conuenit discipulis Euangelicis, sed Aristotelicis. Vnde: Seruum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, &c. *2.Tim.2.d* Vnde: Augustinus: Opus est C mitescere pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit: siue non intellectæ, quasi nos melius sapere, meliusque percipere possimus. *Aug lib.2. de doct. Christ. c.7. tom.3.* Sed cogitare potius, & credere, id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, si lateat, quam id, quod nos per nosmetipsos sapere possemus.

Debet esse humilis in affectu per contritionem spiritus, propter quod dicit: *Vt mederer contritis corde.* Mœror enim in corde viri, humiliabit eum, vt dicitur. *Prou.12.d* Et talis est idoneus ad discendum. Psalmista: Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. *Psal.118.i* Et etiam Matthæus: Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. *Matth.11.d*

Debet esse postremo fidelis in assensu per captiuationem intellectus, quod notat, cum dicit: *Et prædicarem captiuis indulgentiam.* In captiuitatem redigẽtes omnem D intellectũ in obsequium Christi. *2.Cor.10.b* Et hoc quidem fit per veram fidem, sine qua impossibile est documenta scripturæ Euangelicæ intelligere. Isaias secundum aliam translationem: Nisi credideritis, non intelligetis. *Isa.7.b sec.lxx.* Sane si indiscibilibus oportet discentem credere, vt docet Aristoteles, quãto magis in diuinis? *Aristot.1. Elench. c.2.* Et hæc captiuatio facit liberos à peccato. Fide purificans corda eorum. *Act.15.b* Et Ioannes: Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. *Ioan.1.b* Et sic patet, quod verbum præmissum, generaliter expositum, indicat & describit duplicem personam, scilicet boni doctoris & auditoris. Specialiter autem intellectum, secundum quod competit beato Lucæ, indicatiuum est duplicis causæ extrinsecæ, scilicet efficientis & finalis. Efficientis in hoc, quod dicit: E *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus.* Finalis vero, in hoc, quod sequitur: *Ad annuntiandum mansuetis, &c.* Causa autem efficiens exprimitur satis perfectè, quoniam insinuatur triplex causa efficiens.

Suprema quidem in hoc, quod dicitur: Spiritus Domini, Ipse enim est, de quo Ioannes: Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. *Ioan.16.c* Vnde ipse est, qui loquebatur per Euangelistas & loquutus est per B. Lucam secundum illud Matthæi: Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. *Matth.10.c*

Causa autem efficiens infima, in hoc, quod dicit: *Super me*, id est, super beatũ Lucam, de quo dicit beatus Hieronymus, quod obiit plenus Spiritu sancto, & ideo

idoneus fuit ad Euangelium conscribendum, secundum quod de ipso dicit Apostolus: Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. Vnde sibi competit illud Ecclesiastici: In medio Ecclesiæ aperuit os eius, &c.

2. Cor. 8. c
Eccl. 15. a

Causa efficiens intermedia, cum dicitur: *Eo quod vnxerit me Dominus.* Vnctio enim gratiæ disponit animã ad suscipiẽdum documenta veritatis à Doctore summo. Vnde: Vnctio eius docet vos de omnibus. Et verum est. Spiritus enim sanctus per gratiã docuit Euangelistam, & ille instructus docuit Ecclesiã, scribendo doctrinam Euãgelicam. Et ita in hoc opere triplex fuit causa efficiens, scilicet suprema, quæ quidẽ Spiritus sanctus est: infima, ipse Euangelista: & intermedia, Spiritus sancti gratia. Quas simul omnes complectitur auctoritas præscripta, secundum quod a beato Luca proferri intelligitur. Triplex etiam insinuatur in eo, quod in themate sequitur, causa finalis, ac satis perfecte, scilicet prima, media, & postrema. Prima est manifestatio veritatis: media est curatio infirmitatis: tertia est referatio æternitatis: Primum est gratię præparantis: secundum gratię gratum facientis: tertium est gloriæ consummantis.

1. Ioan. 2. d
Triplex causa efficiens huius operis.
Triplex causa finalis.

Principio igitur demonstratur causa finalis huius doctrinæ prima, quæ est manifestatio veritatis, in hoc, quod dicit: *Ad annuntiandum mansuetis misit me.* Secundum illud Psalmistæ: Annuntiauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. Vnde & ab hoc nomen sumpsit, vt Euangelium dicatur, id est, bona nuntiatio. Quod fuit ab initio quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quę erat apud patrem, & apparuit nobis. Et: Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem: annuntiantis bonum prædicantis salutem. Hoc primo fuit in sanctis Euangelistis.

Psalm. 63. b
1. Ioan 1. a
Isa. 52. b

Secunda vero fuit medicatio nostræ infirmitatis, quã notat, dum ait: *Vt mederer contritis corde.* Sermo enim Euangelicæ prædicationis, effectum & fructum affert curationis, secundum illud Sapientiæ: Etenim neque herba neq; malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Hunc autem fructum pulchrè ac merito affert Euangelium Lucæ. Vnde Hieronymus: Si nouimus Lucam medicum, cuius laus est in Euangelio, animaduertimus pariter omnia verba illius, animæ languentis medicinam esse. Et hoc est secundum intentum à beato Luca, vt scilicet per veritatis cognitionem veniremus ad infirmitatis medicamentum.

Sap. 16. b
Hieron. to. 6. in epist. ad Philem.

Tertia vero fuit referatio æternitatis, quæ notatur, cũ dicitur: *Vt prædicarem captiuis indulgentiã, & clausis apertionem.* Hoc autẽ fit in æternæ vitæ possessione, ad quã hortatur Euangelica doctrina tãquam ad vltimum finẽ. Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei: & vt credẽtes, vitã habeatis in nomine eius. Et Marcus inquit: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euãgelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Hoc mandatũ impleuerunt præcipuè Euangelistæ, qui non solũ Euãgelium prædicauerunt verbo, tunc quidẽ præsentibus, sed & scripto, tũ præsentibus, tum futuris in omnes generationes: vt omnes facerent saluos. Sic ergo præmissum verbũ specialiter intellectum, sub persona Beati Lucæ duplicem demonstrat causam extrinsecam, efficientem scilicet, & finalem. Ad intellectum singulariter, hoc est, de Domino Iesu, de quo propriè dictum est, duplicem explicat causam intrinsecam, scilicet materialem, & formalem: quod liquet hoc modo. Certum enim est, Euangelicam historiam totam versari circa Christum, vel inquãtum Mediator est, vel Prędicator, vel Reparator, vel Triumphator. Mediator respicit Incarnationis Mysteriũ. Prædicator eruditionis magisteriũ. Reparator passionis remediũ. Triumphator resurrectionis trophæum. Primũ refertur ad Christi naturam: secundum ad doctrinam: tertiũ ad victimam: quartum ad victoriam. Hæc autem quatuor distinctè, & ordinatè tanguntur in sermone præmisso, secundum quod competit Christo.

Ioan. 20. g
Mar. vlt. d
Euangelica historia de Christo quadrifariã loquitur.

Insinuat autem Iesus Christus se Mediatorem esse, cum dicit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus.* Ipse enim est mediator, de quo dicitur: Vnxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute. Vnxit, inquã, non sicut alios sanctos, sed supra alios, secundum illud Psalmi: Vnxit te Dominus Deus tuus oleo lætitiæ, prę consortibus tuis. In qua vnctione facta est consummatio Prophetiæ illius, quæ scribitur à Daniele: Impleatur visio & Prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum.

Christus mediator.
Act. 10. f
Psalm. 44. b
Dan. 9. f

Insinuat se Prædicatorem in hoc, quod subiungit: *Ad annuntiandum mansuetis misit me.* Secundum quod promiserat Dominus filiis Israel per Moysen: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero ei. Hic est Christus, omnium Prophetarum Dominus, qui dicit: Omnis quæcunque audiui a Patre meo, nota feci vobis. Et ad hoc missus est. Vnde Lucas: Aliis ciuitatibus oportet me Euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.

Christus prædicator.
Deut. 18. d
Ioan. 15. b
Luc. 4. g

Insinuat & se Reparatorem, in hoc, quod subdit: *Vt mederer contritis corde.* Ipse enim est, de quo dicitur: Pertransiuit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo. Vnde de ipso dicitur in Psalmo: Qui sanat contritos corde, &c. Hoc autem fecit per passionis remedium Isaias: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, &c.

Christus Reparator.
Act. 10. f
Psalm. 146. a
Isa. 53. b

Insinuat quarto se Triumphatorem esse, in hoc, quod dicit: *Vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* Et hoc quidem fecit in suæ resurrectionis triũpho, secundum quod dicitur de Christo, Expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Et deinde, sicut in Psalmo dicitur: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quoniam ergo Christus sub hac quadruplici conditione, est subiectum fidei, & subiectum Euangelij: rectè in verbo proposito causa materialis, seu subiectum designatur.

Christus triumphator.
Coloss. 2. c
Eph. 4. b ex Psal. 67. d

Iam, quoniam scientiæ secantur, vt res: & inductio formæ est secundum dispositionem materiæ cum subiectum Euangelij sit ille vnus, videlicet Christus, sub quadruplici tamen conditione, & intentione, vt diximus, consideratus: est necesse vnum librum ad vnam tantum illarum conditionum, seu intentionum principaliter aspicere, ad alias ex consequenti: totã vero Euãgelicã scripturã de his quatuor summatim agere. Ideo necessum est, quatuor esse Euangelia, & quodlibet eorum quadripartitum. Ex quo colligitur, quod iste liber debet habere & habet quatuor partes. In prima agit de Incarnationis mysterio, vsq; ad quartum capitulum: in secunda, de prædicationis magisterio, vsque ad vigesimumsecundum: in tertia, de passionis medicamento, vsque ad vigesimumquartum: in quarto, de resurrectionis trophæo, vsq; in finem totius libri. Licet autem has omnes cõditiones exigat ad sui perfectionem historia Euãgelica. Lucas tamẽ principaliter respicit ad Christi sacerdotium, & passionis medicamentum, & hoc medico debebatur. Colligitur ergo ex verbo proposito, secũdum quod conuenit Christo, causa materialis siue subiectum, & formalis, quæ est formatio & ordinatio partiũ, & capitulorum, & agendi modus in prosecutione scriptorum. Hæc autẽ duo optimè præfigurata sunt in illo animali, quod vidit Ezechiel, & quod dicit esse quadripartitum, & rursus quodlibet illorum quatuor facierum, vnius tamen principaliter. Quarum prima similis erat homini, per quam intelligimus Christi naturam. Alia leonis per quam intelligimus victoriã. Alia bouis, per quam intelligimus victimam. Alia aquilæ per quam intelligimus doctrinam. Hæc autem animalia, secundum omnes sanctos designant quatuor Euangelia, quia figuraliter exprimunt eorum materiã, & formam.

Arist. 3. de anima tex. com 38.
Quadripartita distinctio Euangelij.
Ezech. 1. a

Nam

Nam sicut vnum animal est quadriforme: ita de vno Christo, sub quadruplici conditione, sunt quatuor Euāgelia: & rursum vnumquodvis illorum est quatuor facierum, quia quodlibet est quadripartitum. Et iterum: Vnum, scilicet, primum, simile homini, licet habeat quatuor facies: quia primus, scilicet Matthæus, principaliter prosequitur Incarnationis Mysterium. Secundum, simile leoni, quia secundo scribens, scilicet Marcus, resurrectionis trophæum tractat, & ex eadem parte, quia plurimum concordant. Tertium, simile boui, quia tertio scribens, scilicet B. Lucas, prosequitur sacerdotium, & passionis remedium. Quartum vero, simile aquilæ, quæ habet oculos lympidos, quia quarto scribens, scilicet Ioannes, prosequitur Euangelicum Christi magisterium, ad quod alij non potuerunt attingere, & ideo describitur super omnes. Et sic patet, B quomodo veritas respondet figuræ, patent & illa sex præambula ad doctrinam Euangelicam, scilicet qualis debeat esse doctor: qualis auditor: quæ causa efficiens: quis finis: quæ materia: & quæ forma: & ex his quædam totius Libri generalis intelligentia.

S. BONAVENTVRÆ
Expositio in præfationem Euangelij S. Lucæ.

Auctoris intentio.

QVONIAM quidem multi, &c.] Hic est C Prologus Auctoris, scilicet beati Lucæ, quem suo præmittit Euangelio, in quo suam manifestat intentionem, quantum ad quatuor, scilicet, quantū ad motiuum, promotiuum, directiuum, & consummatiuum: in quibus sufficienter manifestatur principale intentum.

Primo ergo manifestat intentionem suam, quantum ad motiuum, quod quidem fuit aliorum exemplum: & hoc notat, cum dicit: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem.* Inter quos quidam fuerunt boni, sicut Matthæus & Marcus, qui ante beatum Lucam scripserunt: quidam vero mali: sicut dicit Glossa Bedę vt Basilides, & Appelles, qui sub nomine Thomæ & Matthiæ, & aliorum Apostolorum, falsa scripserunt. 2.Cor.11.e Quia sicut dicitur: Huiusmodi pseudoapostoli, D sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Primi conati sunt, & perfecerunt: Secundi conati sunt, & defecerunt. Primi mouerunt Beatum Lucam exemplo boni & veri. Secundi mouerunt odio mali. *Ordinare narrationem.* Id est ad ordinandam narrationem. *Quæ in nobis completa sunt rerum.* Id est, inter nos, & propter nos, sicut mysterium Incarnationis, Ioan.1.b Passionis, & Resurrectionis. Vnde Ioannes: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius.

Secundum, quantum ad promotiuum, quod quidem fuit Apostolorum documentum, & hoc notat, cum dicit: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt*, scilicet 1.Ioan.1.a Apostoli. Vnde Ioannes: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus E nostræ contrectauerunt, &c. Ioan.19.f Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit, quia vera dicit, vt & vos credatis. Et quia viderant, ideo testificabantur. Vnde & subdit: *Et ministri fuerunt sermonis.* Act.1.d Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum congregati sunt in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, à baptismate Ioannis, vsque in diem, qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. Et tales erant Apostoli. 1.Cor.4.a Vnde: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei: hic iam quæritur, &c.

Tertio, quantum ad directiuum, qui fuit ordinatus, sufficiens, & diligens processus quem notat, cum subA dit: *Visum est & mihi.* Spiritu sancto scilicet instigante, sicut dicit Hieronymus, sacro instigante spiritu, hoc scripsit Euangelium. *Assequuto*, id est, perfecte sequuto, quia à principio vsque in finem. Vnde & subdit: *Omnia diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile.* Vbi simul notantur sufficientia, ordo, & diligentia: & hæc quidem competunt historico narratori. Vnde: 2.Mac.2.g Intellectum corrigere, & ordinare sermonem, & curiosius partes singulas quasque inquirere, historiæ competit auctori.

Quarto, quantum ad consummatiuum, quod fuit veritatis intellectus, subdit: *Vt cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem*, cognoscas scil. plenius. Et hoc fuit, in quo quieuit intentio Euangelistæ scri- 2.Tim.3.d B bentis. Vnde: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendū in iustitia: vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus: & hunc finem ponit Lucas respectu omnium, quos intelligit in persona Theophili, cui scribit. Theophilus quid. Theophilus interpretatur, amans Dominum, vel amatus à Domino, & talibus manifestatur veritas. Ioan.14.c Vnde: Qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et: Ioan.15.b Vos autem dixi amicos: quia omnia, quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Et sic patet, quam plene, & luculenter aperiat Euangelista suam intentionem.

Cur Lucas prologo vsitur. Cæterum quod Lucas Euangelista præmittit suo Euangelio prologum, quod nemo facit aliorum Euangelistarum, hoc facit ratione specialis personæ, cui scri- C bit: cum omnes alij generaliter sine ratione specialis personæ scripserint. Suntque ad hos tres causæ, quarum prima est, quod liber ipsius videretur: alioqui forcassis cuipiam superfluus, cum iam duo Euangelistæ scripserint: Et in ore duorum testium stet omne verbum. Vnde, vt hoc remoueat, primo assignat primam causam, declarans illum nequaquam esse superfluum, cum ad vana, & superflua resecanda, quæ scripta iam fuerant per pseudoEuangelistas, ordinetur. Secunda est, quia liber posset videri minus authenticus, vtpote eius, qui non fuerit Apostolus: & ideo ostendit se scripsisse secundum documentum Apostolorum, & testimonium eorum, qui viderunt: Tertia est, quia cum sit historicus, & narratiuus diuersarum parabolarum, posset videri inordinatus, & velut casu quodam atque D fortuito conscriptus, & ideo ad hoc remouendū, ostendit processum in prologo esse sufficientem, diligentem, & ordinatum. Vnde patet non esse curiosum inquirere & perscrutari ordinem, distinctionem, & sufficientiam in prosecutione eorum, quæ in hoc Euangelio conscribuntur. Nam si in aliis ordo fidem commendat & sapientiam, & bonitatem eorum, quæ scribuntur: quanto amplius illi scripturæ debet competere, quę procedit à fonte sapientiæ, & ducit ad finem bonitatis completæ? Hæc autem est scriptura Euangelica: & ideo non est curiositatis, sed vtilitatis, si describantur in sequentibus, diuisio, ordo, & sufficientia, quia hoc intenditur ab Euangelista.

SANCTVM IESV
Christi Euangelium secundum Lucam.

EXPOSITIO IN CAPVT I.

Generalis diuisio totius operis.

FVIT in diebus Herodis regis, &c.] Hoc Euangelium Lucæ, sicut supra dictū est, habet quatuor partes principales. In quarū prima agitur de Incarnationis mysterio, vsque ad tertium capitulum: In secūda vero, de eruditionis magisterio, vsq; ad vigesimum

secundum in tertia,de passionis medicamento,siue remedio,vsque ad vigesimum quartum:In quarta,de resurrectionis trophæo,vsque in finem libri.Prima pars, qua prosequitur Incarnationis mysterium, habet tres partes.Explicat enim Christi natiuitatem temporalem, quæ fuit triplex, scilicet in vtero, quantum ad conceptum: ex vtero, quantum ad partum:extra vterum, quantum ad baptismum. Primam explicat in primo capitulo, secundam in secundo, & tertiam in tertio.

Triplex Christi natiuitas temporalis.

Intendit igitur in primo capitulo agere de conceptione Saluatoris:sed quia conceptum virginis præcessit conceptus sterilis, & ante regis conceptum præcessit præcursoris exordium:& quia vtrumq; diuinum est, & de vtroq; laudandus Deus:ideo præsens capitulum duas habet partes, in quarum prima agitur de sterilis, & virginis fœcundatione: in secunda vero de gratiarum actione,ibi: *Exurgens Maria in montana.* Prima habet duas, in quarum prima agitur de conceptu præcursoris: in secunda de conceptu Saluatoris,ibi: *In mense autem sexto*, &c. Describens autem in Euangelista præcursoris conceptum,vt ostendat ipsum esse mirificum, primo declarat parentum conditionem,secundo explicat Euangelicam anuuntiationem,ibi: *Factum est cum sacerdotio*, &c. tertio denuntiat promissionis confirmationem, ibi: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam:* quarto mirabilem promissionis impletionem, ibi: *Et factum est,vt impleti sunt dies officij sui*, &c. Describens autem parentum ipsius conditionem, quatuor explicat: primo dignitatis officium: secundo honestatis coniugium: tertio sanctitatis meritum siue priuilegium: quarto sterilitatis opprobrium.

Primo igitur ostendit dignitatis officium,cum dicit: *Fuit in diebus Herodis regis Iudaæ sacerdos quidam,nomine Zacharias* Sacerdotale explicat officium,adiungendo regale dominium, vt insinuet,quod Ioannes prænuntiare debebat Christum, qui erat sacerdos secundum ordinem Melchisedec, id est, simul Rex & sacerdos (*Heb. 7.a*) Melchisedec,rex Salem,sacerdos Dei summi,&c. Vel ideo explicat regnum,vt ostẽdat tempore legis regiam potestatem præire atque præstare sacerdotio:sed nunc est econtra. Vos autem estis genus electum,regale sacerdotium,&c. (*1. Pet. 2 b*) sic in Exodo dicitur: Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. (*Exod. 19 a*) Vel ideo explicat regnum Herodis alienigenæ, qui primo allophylorum imperauit Iudæis,vt ostendat aduenisse tempus aduentus Christi: & impletam esse illam Prophetiam Iacob Patriarchæ: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux, &c. (*Gen. 49. b*) Vel ideo nominat Herodem,vt ostendat ipsum in malitia fuisse insignem. Fuit enim triplex Herodes,scilicet pater,filius & nepos. Primus Ascalonita,qui interfecit pueros. (*Matth. 2. a*) Secundus Antipas,qui Ioannem decapitauit. (*Matt. 14. a*) Tertius Agrippa,qui occidit Iacobum,claudens in carcere Petrum. (*Act. 12. a*) Sed primus infamior,& inter omnes crudelior: ideo,quia contra malum, bonum est. (*Eccl. 33 b*) Econtra nominatur sacerdos Zacharias, vt ostendat ipsum famigeratum fuisse in bono, & Dei amicum,secundum illud:Noui te ex nomine,& inuenisti gratiam coram me. (*Exod. 33.*) Nec tantum ex nomine ipsum famatum ostendit sacerdotem,sed etiam ex genere. Vnde dicitur: *De vice Abia*, id est,de genere sacerdotum,secundum quod exponit Beda in glossa,dicens: Cum Dauid cultum Dei ampliaret, sicut dicitur in Paralipom. ministeria sacerdotum in viginti quatuor sortes diuisit: (*1. Par. 24 b*) inter quas familiæ Abias, de qua fuit Zacharias, sors octaua contigit: vt præco noui testamenti in octauæ sortis vice nasceretur: quia per octo, nouum testamentum intelligitur, sicut per septem, vetus.

Secundo explicat honestatis coniugium in hoc quod dicit: *Et vxor illius de filiabus Aaron* Et ita vterq; erat de genere sacerdotali, & per hoc ad coniugium apti secundum mandatum Domini. Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione sua:& cunctæ fœminæ maritos de eadem tribu accipiant. (*Num. 36. c*) Explicat autem vxoris nomen,quia de ea frequenter sermonem erat facturus: *Et nomen eius Elizabeth*,vt in conceptu,& salutatione, & partu. Explicat autem honestatis coniugium iuxta dignitatis officium, vt ex vtroque commendabilior fiat conceptus. O quam pulchra est casta generatio cum claritate, &c. (*Sap. 4. a*)

Tertio describit sanctitatis priuilegium in hoc,quod dicit: *Erant autem ambo iusti ante Deum* id est,interius in oculis Dei:Iusti in perpetuum viuent:sequitur: Cogitatio illorum apud Altissimum: (*Sap. 5. c*; *Ibidem.*) non enim erant de genere illorum,de quibus dicitur infra: Vos estis, qui iustificatis vos, &c. (*Luc. 16 d*) sed similes Noe,de quo: Noe vir iustus atq; perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit: (*Gen. 6. b*) Et Ezechiæ,de quo:Memento Domine,quo modo ambulauerim coram te in veritate,& in corde perfecto: (*4. Reg. 20. a*) secundum enim quod dicitur: Dominus intuetur cor. (*1. Reg. 16. b*) Erant & iusti exterius in conspectu hominum:& propterea dicit: *Incedentes in omnibus mandatis,& iustificationibus Domini sine querela.* Omnia facite sine murmurationibus,& hæsitationibus,vt sitis sine querela, & simplices filij Dei, sine reprehensione in medio nationis prauæ,& peruersæ. (*Phil. 2. b*) Et recte dicit, *In omnibus*:quia secundum quod dicitur:Quicumq; autem totam legem seruauerit,offendat autem in vno, factus est omnium reus. (*Iac. 2. b*) Et ideo dicebat Propheta:Ad omnia mandata tua dirigebar. (*Psalm. 118. a*) Et ibidem:Dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. (*Ibid. a*)

Quarto adiungit sterilitatis opprobriũ in hoc, quod dicit: *Et non erat illis filius.* Et id erat magni opprobrij: Vnde dicebat Abrahã: Domine Deus,quid dabis mihi? Ego vadã sine liberis. (*Gen. 15. a*) Et ratio huius redditur defectus in matre,cũ dicitur: *Eo quod esset Elizabeth sterilis.* Quod erat opprobriũ in Israel. Vnde poterat ipsa dicere illud Isaiæ. Ego sterilis & non pariens. (*Isa 49. f*) Et vt magis ostẽdatur miraculum,subiungitur defectus in vtroq; parente: *Et ambo processissent in diebus suis.* Quemadmodũ de Abraham & Sara legitur: Postquam consenui & dominus meus vetulus est,voluptati operam dabo? (*Gen 18. a*) Quasi dicat: Hoc non est naturale,sed mirabile. Vnde: Quis auditurus crederet Abraham quod Sara lactaret filium,quem peperit ei iam seni? (*Gen. 21. a*) Hoc autem sterilitatis opprobrium non fuit in peccati pœnam,sed ad manifestandum Dei gloriam, secundum quod dicitur de cæco nato. (*Ioan 9. a*)

Factum est autem,&c.] Postquam descripta est parentum conditio, describitur hic secundo loco Angelica denuntiatio. Primo,quantum ad circumstantias,adiacentes denuntiationi Angelicæ: secundo,quantum ad circumstantias, adiacentes proli denuntiatæ, ibi: *Erit enim magnus coram Domino*,&c. Tria autem fuerunt adiacentia promissioni,scilicet executio sacerdotalis officij: apparitio cœlestis nuntij:denuntiatio conceptus futuri. De primo,ibi: *Factum est autem,cum sacerdotio*, &c. De secundo,ibi: *Apparuit autem illi Angelus Domini.* De tertio,ibi: *Ait autem ad illum Angelus.*

Primo ergo describitur executio sacerdotalis officij debito modo, quia secundum congruentiam ordinis, exigentiam consuetudinis,& assistentiam deuotæ multitudinis. Insinuans ergo primo executionem debitam, secundum congruentiam ordinis dicit: *Factum est autem cum sacerdotio*, &c. Vnde sibi competit illud quod de Aaron dicitur. Factum est illi in testamẽtum æternum, & semini eius sicut dies cœli fungi sacerdotio,& habere laudem & glorificari populũ suum in nomine suo,&c. (*Eccl. 45 c*) Et dicit: *In ordine.* Quia illud debet maxime fieri ordinate. Omnia autem honestè,& secundum ordinem fiãt in vobis. (*1. Cor. 14. g*) Tũc autem recte seruatur ordo,quando mens sacerdotis digne assistit cõspectui diuino,& ideo dicit: *In ordine*,secundum quod de Christo dicitur:Quod introïuit in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. (*Heb. 9. f*) Insinuat & eam debitam secundum exigentiam cõsuetudinis.cũ dicit: *Secundum consuetudinẽ sacerdotij sorte exiit,vt incensum poneret.* Hæc enim cõsuetudo, vt non vsurpatione, sed sorte vel electione pontifex introïret,est recta,quia dicitur:Nec quisquã sumit sibi honorem, &c. (*Heb. 5 b*) Contra quod quidem dicitur de Ozia,

quod

quod volens incensum ponere percussus est lepra: & filij Chore consumpti sunt igne. [Num.16.c] Hic autem sorte exiit. [Sap 3 d] Vnde: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima. [Leu.16.c] *Exiit*, inquam, *vt incensum poneret*, ingressus in templũ Domini. Assumpto thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama incensum, vltra velum intrabit in sancta: vt positis super ignẽ aromatibus, nebula eorum, & vapor operiat oraculum, quod est supra testimoniũ, & non moriatur. Tertio insinuat eam debito modo esse factam, propter assistentiam multitudinis, cum dicit: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Omnes debebant offerenti assistere, & pariter [Act.1.c] orare, secundum quod dicitur: Omnes erant perseuerãtes vnanimiter in oratione. Et foris stabant propter [Luc.18.c] reuerentiam, vt ille Publicanus: Publicanus a longe stãs, nolebat, &c. Et hoc, *Hora incensi*, quia illa erat bo- [1.Mat.1.c] ra spta. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes dum consummaretur sacrificiũ. In quo signatur, quod omnis nostra oratio debet offerri per Christum, qui [Heb.5.b] exauditur in omnibus pro sua reuerentia.

Apparuit autem illi angelus, &c. Tangitur hic apparitio cælestis nuntij, & hoc vt venerabilis, vt admirabilis, & vt terribilis. Ostenditur autem venerabilis in situ, propter quod dicit: *Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi.* Qui scilicet erat locus [Leui.10.a] magnæ reuerentiæ. Vnde in Leuitico; Interfecti sunt Nadab & Abiu, propter loci irreuerẽtiã. Et statim subditur: Sanctificabor in his, qui appropinquant. *Et à dextris stabat.* Vt significaretur quod de cælestibus ci- [Prou.3.b] uibus erat. Longitudo dierum in dextera eius. Et in [Psal.109.a] Psalmo: Dixit Dominus Domino meo, &c.] *Et stabat*, non autem sedebat, vt ostendatur, quod nuntius erat. [Eodem.] Vnde infra dicit: Ego sum Gabriel, qui sto ante Deum. Ostenditur admirabilis in aspectu, & propterea dicit: *Et Zacharias turbatus est videns*, scil. ex admiratione. [Esther.15.d] Vidi te, Domine mi: quasi Angelum Dei, & conturbatũ est cor meũ præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es Domine: & facies tua plena est gratiarum. Aspectus namq; Angelicus carnalibus admirabilis est, [Iud.13.d] quia insolitus. Vnde Angelus ad Manue: Cur quæris nomen meũ, quod est admirabile: Ostenditur terribilis ex occursu. Et propterea dicit: *Et timor irruit super eũ.* In quo signatur vehementia timoris. Sicut Daniel: Vi- [Dan.10.b] di autẽ ego Daniel solus visionem. Porro viri, qui erãt mecum, non viderunt: sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum, ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo. Ad hæc angeli terribiles apparebãt, quia nondũ erant nobis reconciliati. Vnde superiores nobis erãt, & vt superiores apparebãt, & ideo timorẽ incutie- [Amb lib.1. in cap 1. Luca to.3.] bãt. Ambrosius: Solemus turbari, & à sensu nostro alienari, quãdo perstringimur superioris potestatis occursu.

Ait autem ad illum Angelus. Tangitur hic tertio denũtiatio futuri conceptus, vt cõfortatiua irascibilis, vt instructiua rationalis, & consulatiua concupiscibilis: Ostenditur confortatiua in hoc, quod dicit: *Ne timeas Zacharia, quoniã exaudita est deprecatio tua.* Si Deus exaudit homines, tunc sperandum est in ipso, & ideo cõ- [Gen 15.a] fidendum non formidandũ. Noli timere Abraham: Ego protector tuus sum. Et quod omnino sit exaudita, signũ [Tob.3.d] est, missio nuntij. In illo tempore exauditæ sunt preces amborũ in conspectu gloriæ summi Dei: Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, &c. Simile dixit [Dan.10.c] Angelus Danieli: noli metuere, Daniel: quia ex die primo, quo posuisti cor tuũ ad intelligẽdũ, vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua. Describitur instructiua rationis. Vnde pronuntiat prolem, & prædicit nomen. *Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium & vocabis nomen eius Ioannẽ.* Pariet, inquã, tibi: quia de te ad tuam consolationem. Iuxta quod promissum est [Gen.15.b] Abrahæ: Qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæredẽ. Deinde subiungit: *Et vocabis nomen eius Ioannẽ*, secundũ illud Isaiæ, quod dicitur sub persona ipsius

[A] Ioannis: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre ma- [Isa 49.a] tris meæ recordatus est nominis mei. Describitur postremo, vt consolatiua, in hoc, quod dicitur. *Et erit gaudiũ tibi, & exultatio.* Exultat gaudio pater iusti, id est, [Pro.23.c] Zacharias pater Ioannis. Et: Qui sapientem genuit, læ- [Pro.10.a] tabitur in eo. Filius sapiens lætificat patrem. Nec erit illud gaudiũ singulare, sed cõmune. Et propterea dicit: *Et multi in natiuitate eius gaudebunt.* In multiplicatione [Prou 29.a] iustorum lætabitur vulgus. Hieremias. Erit mihi in no- [Hier 33.b] men, & in gaudiũ, & in laudẽ, & in exultationẽ cũctis gentibus terræ. Ambrosius: Habet sanctorũ editio læ- [Amb lib.2. in cap.1. Luca tom.3.] titiã plurimorũ, quia commune bonũ est. Iustitia enim communis est virtus. Exultate ergo iusti in Domino, [Psal 32.a] rectos decet collaudatio. *Erit enim magnus coram Domino:* Supra notificata est denuntiatio angelica, quantum ad circumstantias ex parte promissi, cõmendatur enim [B] filius nasciturus in tribus, scilicet, in vita, gratia, & doctrina. Et primũ respicit actũ, secundũ respicit officiũ, tertiũ respicit intellectũ. Primũ ibi: *Erit enim magnus corã Domino.* Secundũ ibi: *Et spiritu sancto replebitur.* Tertiũ, ibi: *Et multos filiorũ Israel*, &c. Nasciturum igitur filium, quem patris dixit esse gaudiũ, primum commendat in vita, quantum ad existentiam veritatis, & quantum ad euidentiam sanctitatis. Existentiã veritatis tãgit, cum dicit: *Erit enim magnus corã Domino.* Sicut Iob: [Iob.1.a] Erat vir ille magnus inter omnes orientales: non inter peccatores, qui sunt magni in conspectu hominũ, sed inter iustos, ita vt in eius ortu possit dici illud, quod [Inf.7.c] inferius scribitur: Propheta magnus surrexit in nobis, &c. Vere magnus propheta, quia secundum laudẽ Saluatoris: ipse erat propheta, & plusquam propheta, & [Matth.11.b] adeo magnus, vt dicat ibidem Saluator: Non surrexit [C] maior inter natos mulierum Ioanne Baptista, &c. Euidentiam sanctitatis tangit, in hoc, quod dicit: *Et vinum, & siceram non bibet.* In quo designatur vitæ austeritas, [Vitæ austeritas, interioris sanctitatis signum.] quæ signum est sanctitatis interioris, secundum illud. [Gal 5.d] Qui autem sunt Christi carnem suam crucifixerunt, [Leu.10.b] &c. Per ista autẽ duo excludit omnem potũ, qui potest inebriare. Debet enim vas, cælesti gratiæ mancipatum, à sæculi illecebris abstinere. Vnde dicitur Aaron, & filius eius: Vinũ, & omne, quod inebriare potest, nõ bibetis, tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum [Num 6.a] testimonij ne moriamini. Hoc etiam prohibebatur Nazaræis à tẽpore consecrationis sui. Magnũ erat hoc in B. Ioanne, vt, cum multa innocẽtia, esset tanta abstinẽtia. Secundo commendat eum in gratia, quantũ ad consummationem & accelerationẽ. Propter consummatio- [D] nem dicit: *Et Spiritu sancto replebitur.* Vt de ipso possit [Eccl.15.a] dici illud: Et implebit illum spiritu sapientiæ, & intelle- [Solus Spiritus sanctus replet animæ capacitem.] ctus, &c. Solus enim Spiritus sanctus replet animæ capacitatem secundum illud: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Et hoc est, quod orabat Apostolus: [Sap.1.] Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Propter [Eph.3 b] accelerationem, dicit: *Adhuc ex vtero matris suæ.* In cu- [Infr.eod.] ius rei testimonium dicitur infra: Exultauit in gaudio infans in vtero meo. Vnde Ambrosius: Nondum erat [Amb.lib.1. in cap. Luca to.3.] in eo spiritus vitæ, & iam erat spiritus gratiæ: non inquam, erat secundum apparentiam, erat tamen spiritus vitalis secundum existentiam. Simile præcessit in [Hier.1.a] Hieremia. Priusquam te formarem in vtero, noui te: antequam exires de vulua, sanctificaui te. Tertio cõ- [E] mendat eum in doctrina, quantum ad efficaciam vtilitatis, & quantum ad eminentiam authoritatis. Propter vtilitatis efficaciam dicit: *Et multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Et hoc est maximæ [Iac.vlt. d] vtilitatis. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum: hoc est, quod maxime Dominus petit, vt ad se conuertantur. Conuertimi- [Zac.1.a] ni ad me, ait Dominus exercituum. Et ego conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Conuertimini ad me per pœnitentiam, scilicet & ego conuertar ad vos per indulgentiam. Conuertimini fi- [Hier.3 f] lij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Pro-

pter excellentiam auctoritatis subdit: *Et præcedet ante*
Eccl.48.a *illũ in spiritu & virtute Eliæ.* Spiritus,& virtus Eliæ de-
scribitur:Surrexit Elias propheta, quasi ignis:& verbũ
Ioan.5.f ipsius sicut facula ardebat. De Ioanne dicitur:Ille erat
lucerna ardens & lucens. Et ideo propter nimiam cõ-
Matt.11.b formitatem dicitur Elias:Et si vultis recipere, ipse est
Elias,qui venturus est,*&c.*Et subditur executio aucto-
ritatis in hoc,quod dicitur: *Vt conuertat corda patrum
in filios*,intelligentiam Patriarcharũ in imitatores ipso-
rum.Beda:Corda patrum in filios conuertit, dum spi-
ritualẽ sanctorum intelligentiam populis prædicando
Mal.vlt.b infundit. Hoc prædictum erat de Elia.Ecce ego mittã
vobis Eliam prophetam,antequam veniat dies Domi-
ni magnus & horribilis. Et conuertet cor patrũ ad fi-
Rom.3.d lios,& cor filiorum ad patres eorum,ne forte veniam,
& percutiam terram anathemate. Et vt ostendatur
per omnia conformis Eliæ,subdit: *Et incredulos ad pru-
dentiam iustorum.* Id est,ad fidem, quæ est ipsorum pru-
dentia,per quã credunt se iustificari.Arbitramur enim
iustificari hominem per fidem sine operibus legis.Vn-
Abac.2.a de: Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius
in semetipso:iustus autẽ in fide sua viuet. Et quia hæc
conuersio præparabat ad Christi aduentum suscipien-
dũ ideo addit:*Parare Domino plebem perfectam.* Si enim
Isa.40.a prædictum fuerat de ipso: Vox clamantis in deserto:
Prou.4.c Parate viam Domini,rectas facite in solitudine semitas
Dei nostri.Quãdo autẽ semita recta est,tunc facit per-
fectum.Iustorũ autem semita,quasi lux splẽdens, pro-
cedit,& crescit vsque ad perfectam diem.Ioannes autẽ
velut lucerna lucebat, & manu ducebat populũ ad vi-
dendam lucẽ veram, & perfectam. Auctoritas igitur
Ioannis,& officium erat præcurrere, & prænuntiare
Mal.3.a Christũ.Vnde de ipso intelligitur illud:Ecce ego mitto
Angelum meum,& præparabit viam ante faciẽ meam.
Vnde prædicatio eius,præfigurata fuit in prædicatione
Exod.19.c Moysi: Estote parati in diem tertium. Vt accipiamus
diem pro anno,quia tertio anno post prædicationem
Ioannis, Christus aperte prædicauit. Sic exorsus est
1.Reg.7.a Samuel:Præparate corda vestra Domino, *&c.* Sic &
omnis prædicator. Vnde Beda:Qui fidem & opera præ-
dicat,quid aliud, quam venienti Domino ad corda au-
dientium viam præparat?

Et dixit Zacharias,*&c.* Descripsit Euangelista con-
ceptionem præcursoris,quantũ ad parentũ conditionẽ,
& angelicam promissionẽ. Hic describit quantum ad
promissionis confirmationẽ, quam describit hoc ordi-
ne.Primo enim introducitur dubietas sacerdotis.Secũ-
do auctoritas nuntij,ibi: *Et respondens Angelus.* Tertio
signum auctoritatis.ibi: *Et ecce eris tacens.* Quarto eui-
dentiã signi,ibi: *Et erat plebs expectans.* Introducit ergo
dubitationem sacerdotis,cum dicit: *Et dixit Zacharias
ad Angelum: Vnde hoc sciam?* id est, quo signo certifica-
1.Cor.1.c bor?Iudæi signa petunt, & Græci sapientiã quærunt.
Vnde nota, quod quidam signa quærunt propter pu-
Gen.15.b blicationẽ diuini promissi,sicut Abrahã:Domine Deus
vnde scire possum,quod possessurus sim terrã?quidam
recusant propter obstinationem delicti proprij, sicut
Isa.7.b Achaz:Pete tibi signũ à Domino Deo tuo, *&c.* Quidã
vero requirũt propter hæsitationẽ animi, sicut Zacha-
rias,vnde subiungit rationẽ dubitandi: *Ego enim sum se-
nex,& vxor mea processit in diebus suis.* Et ita impotestas
ex parte vtriusq; parentis,& iam non est tẽpus gene-
Eccl.3.a randi,sed potius secundũ illud: Tempus est lõge fieri
Rom.4.d ab amplexibus.Et ideo dubitabat,& hæsitabat.At non
sic Abraham,de quo.Et non infirmatus est in fide nec
considerauit corpus suum emortuũ,cum fere centũ an-
norũ esset,& emortuam vuluam Saræ. In promissione
etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus
est fide,dans gloriã Deo:plenissime sciens, quia quæ-
cunq; promisit, potens est & facere. Vnde Abraham
credidit, quia considerauit diuinam potentiam: Sed
Zacharias hæsitauit, quia considerauit solum huma-
nam potentiam.In quo instruimur, quod in miraculis
aspiciendum est in causas superiores.

Et respondẽs Angelus dixit ei,&c.] Hic notatur nũ-
A tij auctoritas,quantum ad virtutẽ contemplatiuam &
quantum ad administratiuã. Quantum ad contẽplati-
uam dicit: *Ego sum Gabriel, qui sto ante Deum.* Decies Dan.7.b
millies centena millia assistebant ei. Et inter hos erat
Gabriel.Et ideo:Dixit regina Saba in figura Salomoni: 3.Reg.10.b
Beati viri tui,& Beati serui tui hic,qui stant coram te
semper,& audiũt sapientiã tuã. Hoc vidit Micheas:Vi- 3.Reg.vlt.c
di,*inquit*,Dominũ sedentẽ super soliũ suum, & omnẽ
exercitũ cæli assistentẽ ei à dextris,& à sinistris. Nota-
tur ergo dignitas in assistendo, & notatur in hoc au-
ctoritas in denuntiando. Quãtum ad ministerium mis-
sionis,dicit: *Et missus sum loqui ad te,& hæc tibi euangeli-
zare.* Vnde de numero illorũ erat,de quibus scriptũ est:
Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministe- Heb.1.d
riũ missi?*&c.*Missus inquã,& loqui,& explicare.In lo-
B quela enim est intelligenda expressio veritatis:Ecce vir Dan.9.f
Gabriel quem viderã in visione à principio,cito volãs
tetigit me tẽpore sacrificij vespertini,& docuit me &
locutus est mihi. In Euangelizatione vero intelligẽda
est denuntiatio bonitatis. Euangelium enim est bona
nũtiatio:Et respondit Dominus Angelo,qui loqueba- Zach.1.c
tur in me,verba bona,verba consolatoria.Vnde debe-
bat ei dicere illud:Ingredere,quia vir fortis es,& bona 3.Reg.1.f
nũtians.Gabriel enim fortitudo Dei interpretatur, & Gabriel, fortitudo Dei.
ideo missus fuit cõfortare pauidũ sacerdotẽ. *Et ecce eris
tacens,& non poteris loqui.* Hic tangitur signũ auctorita-
tis,& pro signo pœnã infligit,propter vitiũ increduli
tatis.Præmittit ergo taciturnitatis signũ,vsq; ad tẽpus
statutũ,videlicet: *Vsque in diẽ, quo hæc fiant.* Vt sic pos-
set dicere illud:Ego autẽ tanquã surdus non audiebam: Psal.37.c
& sicut mutus,*&c.*Nec mirũ,si mutus factus est pro-
C pter incredulitatẽ propriã,cum Ezechielẽ mutũ fecerit
incredulitas aliena.Eris mutus, nec quasi vir obiurgãs, Ezech.3.g
quia domus exasperans est.Et ideo subdit rationem ta-
citurnitatis;vitium scil. incredulitatis. *Pro eo quod non
credidisti verbis meis,quæ implebuntur in tẽpore suo.* Ecõtra
dicitur infra de Maria:Beata quæ credidisti,quoniã per- Cap.eod.
ficientur ea,quæ dicta sunt tibi à Domino. Ante pœ-
nã non credidit,sed post, quia sicut dicitur:Et tantum- Isa.28.c
modo sola vexatio intellectũ dabit auditui. Non ergo
contemnenda sunt verba nuntiorũ Dei,quia Deus in-
credulos punit.Ecce ego mitto Angelũ meum. Et se- Exod.23.d
quitur:Obserua eũ,& audi vocẽ eius,nec contẽnendũ
putes,quia nõ dimittet cum peccaueritis. Si enim qui Heb.2.a
per Angelos dictus est sermo,factus est firmus,& om-
nis præuaricatio,& inobedientia accepit iustã mercedis
retributionẽ:quomodo nos effugiemus, si tantam ne-
glexerimus salutem?quæ cum initiũ accepisset enarra-
D ri per Dominũ:Ab eis,qui audierunt in nos confirma-
ta est, contestante Deo signis & portentis, & varijs
virtutibus,& Spiritus sancti distributionibus secundũ
suam voluntatem.Et ideo non est locus incredulitatis.

Et erat plebs,&c.Hic tangitur quarta euidentia signi,
per præsentiam multitudinis expectantis, & absentiã
sermonis,primam tangit dicens: *Et erat plebs expectans
Zachariã,& mirabantur,quod tardaret in templo.* Ad po-
pulũ enim pertinet expectare. Vnde Moyses, cum as- Exod.24.c
cenderet in montẽ,dixit senioribus:Expectate hic do-
nec reuertamur ad vos.Quia secundum quod dicitur:
Bonũ est præstolari cũ silentio salutare Dei. Plebis est Thr.3.a
E etiã admirari diuina secreta,non perscrutari.Vnde dici- Eccl.11.b
tur de iusto,& potest exponi de Zacharia:Oculus Dei
respexit illũ in bono,& erexit illũ ab humilitate ipsius,
& exaltauit caput,& mirati sunt in illo multi. Quantũ
ad absentiã sermonis,subdit: *Egressus autem non poterat
loqui ad illos.* Hoc enim solet accidere his,qui eleuãtur Contemplationis apex mutos facit.
in apicẽ contemplationis. Ex quo locutus es ad seruũ Exod.4.c
tuum,impeditioris,& tardioris linguæ sum.Et Daniel: Dan.10.d.e
Domine mi,in visione tua dissolutæ sunt cõpages meę,
& nihil in me remansit viriũ:& quomodo poterit ser-
uus Domini mei eloqui cum Domino meo?nihil enim
in me remãsit viriũ, sed & halitus meus intercluditur.
Et ideo ex hoc,tanquã ex signo,venerunt in notitiam

veritatis.

veritatis. Propter quod sequitur: *Et cognouerũt, quod visionẽ vidisset in tẽplo.* Et ita, quod esset verus propheta, sicut Samuel, de quo. Cognouit vniuersus Israel à Dan vsq; Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini. Ad perfectam autẽ signi euidentiam notatur loquendi impossibilitas, & diuturnitas, in hoc, quod addit: *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.* Ambros. Sine voce actus corporales indicare moliens, nec exprimens voluntatẽ, permansit mutus, in signum quod in aduentu Christi silentiũ debebat imponi sacerdotio legali. Omnes enim prophetæ, & lex, vsq; ad Ioannem prophetauerunt. Ideo dicit Chrysostomus de Ioanne quod est Apostolorum vox, silentium Prophetarum.

1.Reg.3.d — *Ambr. in 1. cap. Lucæ, lib.1. tom.3.* — *Mat.11.b*

Et factum est, vt impleti sunt, &c. Superius descripsit Euangelista Præcursoris conceptionẽ, quantũ ad parẽtum conditionẽ, angelicam denuntiationẽ, & denũtiationis confirmationẽ. Hic postremo describit, quantũ ad denuntiationis consummationẽ, siue impletionem. Circa quod quatuor nobis breuiter explicantur, scil. mutua cohabitatio, fœcunda conceptio, verecunda occultatio, & lætabunda exultatio. Primum respicit legẽ coniugij: secundum, virtutem miraculi: tertium, recordationem præcedentis opprobrij: quartum, recognitionem præsentis beneficij. Insinuatur ergo primo mutua cohabitatio, cum dicit: *Et factum est, vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam,* scilicet, ad cohabitandũ, & reddendum debitum vxori. Vnde Chrysostomus: Quod eadem nocte filium genuit, hoc autem fecit coniugij lege. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ad tẽpus, ex consensu, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum. Et ideo quamdiu Zacharias dies officij implebat, ad vxorem non accedebat. Sacerdotes quoque, & populus, qui accedunt ad Dominum sanctificentur, ne percutiam eos. Et ex hac causa dicunt Hebræi: Ozam percussum, quia nocte vxorem cognouerat, quando tetigit arcam. Non enim licebat ab amplexu Liæ ad Rachelem immediate transire. Sicut dicitur ad Iacob: Imple hebdomadam dierum huius copulæ. Secundo insinuatur fœcunda conceptio, cum dicit: *Post hos autem dierum concepit Elizabeth.* sicut dicitur: Post circulum dierum concepit Anna. *Post hos autem dies,* videlicet officij. In quo ostenditur, quod carnalia postponenda sunt spiritualibus, & ideo infra: Maria optimã partem elegit. Tertio describitur verecunda occultatio, cum dicitur: *Et occultabat se mensibus quinq;* Hoc enim erat signum humilitatis & pudicitiæ. Non sicut Agar ancilla, de qua dicitur: Quæ concepisse se videns, despexit dominã suam. Ratio huius bene redditur in glossa Ambrosij. Sed spiritualiter erudimur, quod sancti propositi conceptio est in principio occultanda, sicut dicitur. Simile est regnũ cœlorum thesauro abscondito in agro: Vbi Gregorius: Thesaurus inuentus absconditur, vt seruetur: quia studium cælestis desiderij à malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humana laude non abscondit. Quarto tangitur lætabunda exultatio in recognitione beneficij sibi: Quia sic mihi fecit Dominus. Simile illud: Risum fecit mihi Deus: quicunq; audierit, corridebit mihi. *In diebus quibus, respexit auferre opprobrium meum inter homines* Opprobrium scilicet, sterilitatis. Concepit Rachel, & peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobriũ meũ. Erat opprobriũ inter homines, propter illud: Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. Vnde dicitur: Quod æmula Annę affligebat eam, & vehementer angebat, in tantum, vt exprobraret, quod Dominus cõclusisset vuluã eius. Et propter hoc gaudebat, secundum illud: Qui habitare facit sterilem in domo, matrem, &c.

1.Cor.7.a — *Exod.19.d* — *1.Reg.6.b* — *Gen.29.a* — *1.Reg.1.d* — Carnalia spiritualib. postponenda. — *Inf.cap.10.* — *Gen.16.a* — *Ambr. to.4. serm.8. de Nat. Dom. & serm 1. de Sanctis* — *Mat.13.f* — *Gregorius hom.11. in Euang.* — *Gen.21.a* — *Gen.30.e* — *Deut.7.c* — *1.Reg.1.b* — *Psal.112.a*

In mense autẽ sexto missus est Angelus Gabriel, &c. Egit Auctor supra de cõceptione Præcursoris, quæ fuit per fœcundationẽ Sterilis, in hac parte agit de cõceptione Saluatoris, quæ fuit per fœcundationẽ Virginis. Hæc autem fœcũdatio facta est, Deo destinante, angelo nũtiãte, & virgine cõsentiente, vt reparatio lapsui respõderet, sicut dicit Bernardus: Placuit Deo eodem modo, & ordine, sibi reconciliare hominẽ quo nouerat cecidisse. Ideo pars ista habet tres partes, & in prima insinuatur destinatio nuntij à Deo. in secũda, executio ministerij ab Angelo, ibi: *Et ingressus Angelus ad eam:* in tertia assecutio propositi, mediante cõsensu Virgineo, ibi: *Dixit autem Maria ad Angelũ. Ecce Ancilla,* &c. Destinatio autẽ nuntij describitur debito modo, facta ex parte tẽporis legati loci. & personæ ad quam mittitur nuntius Dei. Congruentiã tẽporis insinuat, cũ dicit: *In mẽse autem sexto,* sc. a cõceptione Ioannis, qui fuit Martius: in quo mense & homo, & mũdus fuerat cõditus, in quo etiã per Christi incarnationẽ erat reparãdus, vt sic reparatio respõderet primæ cõditioni vt impleri videatur illud: Sicut cæli noui, & terra noua quæ ego facio stare corã me dicit Dominus: sic stabit semen vestrũ, nomen vestrũ. Et erit mensis ex mense, & sabbatũ ex sabbato: veniet omnis caro, vt adoret corã facie mea. Nec etiã senarius numerus vacat a mysterio, quia enim perfectus est, ideo homo inter cętera opera Dei perfectus, sexto die est cõditus. Ideo & Christus venit sexta ætate, & sexto numero annorũ, & sexto mense conceptus: & sexta feria passus, & sexta hora in cruce suspensus: vt sic significaretur aduenisse in plenitudine temporũ, & perfectione: qui conceptus est sexto mẽse: At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suũ factũ ex muliere, &c. Cõgruentiã legati notat, cũ dicit: *Missus est Angelus Gabriel à Deo,* vt sic respõdeat reparatio lapsui: vt quemadmodũ homo lapsus est per suggestionẽ angeli mali, sic resurgat per ministeriũ boni. Nũtius impij cadit in malum. Legatus fidelis, sanitas. Respondeat etiã impletio promissioni, vt sicut per Gabrielẽ mysteriũ illud prędictũ fuit Danieli: sic apertum fuit Virgini. Ecce vir Gabriel, quẽ viderã in visione, à principio cito volãs, tetigit me in tẽpore sacrificij vespertini: & docuit me. Sequitur: Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populũ tuũ, & super vrbem sanctã tuã, vt consumeretur præuaricatio, & finẽ accipiat peccatũ, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorũ. Et nota, quod ab ipso Deo, teste Bernardo, mitti perhibetur, ne cui vel beatorũ spirituũ, suũ Deus, antequã Virgini, reuelasse putetur consiliũ, excepto duntaxat Archangelo Gabriele: & quia à Deo erat, denuntiationi diuini mysterij congruebat. Congruentiã loci notat, in hoc, quod ait: *In ciuitatẽ Galilææ, cui nomen Nazareth.* Iuxta quod prædixerat Dominus per Isaiã: Aggrauata est via maris trans Iordanẽ Galilææ gentiũ. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucẽ magnã. In hoc ergo, quod in ciuitatẽ Galilææ missus est, quæ erat confiniũ Iudæorũ & gentiũ, signatur, quod illũ venit annũtiare, qui promissus fuerat Abrahę. Benedicentur in semine tuo omnes gẽtes terræ. Et Iacob: Ipse erit expectatio gentiũ. In hoc quod ciuitas illa Nazareth vocatur, quæ flos interpretatur, signatur quod illũ veniebat nuntiare, qui flos est cãpi, & lilium conualliũ. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdet: &c. Vnde hic dicit Hieronimus, quod secundũ hebraïcam veritatẽ habetur. Et: Nazaræus de radice eius crescet. Igitur à Nazareth potest aliquid boni esse: immo flos omnis boni. Congruebat in flore florẽ concipi, in flore nutriri, in florũ tempore, id est, in vere, & Martio nuntiari. Vnde Bernardus: Florigeram amat patria, flos de radice Iesse. Et ideo poterat iã decãtare: Flores apparuerunt in terra nostra. Cõgruentiam personæ innuit, cũ dicit: *Ad Virginẽ desponsatam.* Cuius congruentia ostẽditur pudica, cũ dicit: *Virgo ẽ.* Mulier innupta, & virgo, cogitat quę Domini sunt: vt sit sãcta & corpore & spiritu. Bernardus: Missus est, ad virginẽ: virginẽ carne, virginẽ mente, virginẽ professione, virginẽ, qualẽ describit Apostolus: mente, & corpore sanctam. Ostenditur & probata cũ dicit: *Desponsatam, viro, cui nomen erat Ioseph,* &c. Vt scilicet Ioseph vir iustus secundum quod dicitur, esset testis castitatis ipsius secundũ illud: Vir eius laudauit eam. Bernardus: Virum

Bernardus hom.1. super Missus est tom.1. — Martio mẽse mundus, & homo conditus, & redemptus. — *Isa.66.g* — Senarius numerus mysterio plenus. — *Gal.4.a* — *Prou.13.a* — *Dan 9.e f* — *Bernardus hom.1. super Missus est nõ procul à princ. tom.1.* — *Isa.9.a* — *Gen 22.d* — *Gen.49.b* — *Cant.2.a* — *Isa.11.a* — *Hier. tom. 2. epist. 20.1. post med* — *Bern hom. 1. sup. Miss.* — *Cant.2.a* — *1.Cor.7 f* — *Bernardus hom.1. super Missus est tom.1.* — *Mat.1.e* — *Prou.vlt.b*

nominat,

Bern. eadem homil. 2. Bern. ibid. in fine. Prou.6.d Psal.131.

nominat,non quia maritus eius,sed quia homo virtutis & iustus erat,& ideo erat testis legitimus. Bernard. Vno tali cōsilio secretis cælestibus,& admittitur tertia, & excluditur hostis,& integra seruatur fama Virginis: alioquin quo modo pepercisset iustus adulteræ? Quia zelus & furor viri,non parcet in die vindictæ. Ostenditur etiam promissa in huc, quod dicit: *De domo Dauid.* Quod refertur ad virginē & ad Ioseph: quia vterque fuit de semine Dauid cui facta erat repromissio: Iurauit Dominus Dauid veritatē,& non frustrabitur eam: De fructu ventris tui,*&c.* Bernardus: Ambo erāt de domo, & familia Dauid. Sed in altera cōpleta est veritas,quam iurauit Dominus Dauid,altero tantū teste, & conscio, scil. ipso Ioseph. Ostenditur & prænominata, in hoc, quod dicit: *Et nomen Virginis Maria.* Maria enim stella maris interpretatur,& sic ostenditur impleta illa prophetia Balaā. Orietur stella ex Iacob,& cōsurget virga de Israel. Et alio loco: Quia stella matutina in medio nebulæ. In Apocalypsi: Ego sum radix,& genus. Dauid stella splendida & matutina. ideo ergo nominat virginem,vt ostendatur ipsam præparatā fuisse,non casu inuentam. Bernardus: Non est nuuiter, aut fortuito inuenta sed a sæculo electa,ab altissimo præcognita, sibi præparata,sibi seruata,à Patribus præsignata a Prophetis promissa, quod enim Moysi monstratū est in rubo & igne: Aaron in virga,& flore, Gedeon in vellere & & rore: hoc Salomon præuidit in forti muliere & eius pretio: apertius Hieremias præcecinit de fœmina & viro. Isaias de virgine & domo. Gabriel tandē exhibuit ipsam virginē salutando: vel ideo nominat virginē, vt nos doceat nomen ipsius in necessitatibus inuocare. Vnde Bernardus: Quisquis te intelligis in huius sęculi profluuio magis inter procellas & tēpestates fluctuare quam super terrā ambulare, respice stellā voca Mariā. Si iactaris superbiæ vndis,si ambitionis,si detractationis,si æmulationis,respice stellā,voca Mariā. Si aut ira, aut auaritia,aut carnis illecebra nauiculam concusserit mentis: respice stellā,voca Mariam. Si criminum immanitate turbatus, si conscientię fœditate confusus, baratro desperationis incipias absorberi, respice ad Mariam. Ipsa tenente,non corruis: ipsa protegente, non metuis: ipsa duce,non fatigaris: ipsa propitia,peruenis. Vel ideo nominat, vt insinuet nomen eius mysterio plenum secundum triplicem interpretationem, per quam triplicem statum intelligimus saluandorum. Actiuos per mare amarum, contemplatiuos per stellam,prælatos per dominium.

Bern. ibid. hom.2. post med. MARIA stella maris. Bern. ibid. in fine. Num.24.c Eccl.50.a Apoc.22.c Bern. hom. 2. super Missus non procul à princ. tom. 1. Exod 3.a Num.17.c Iud.6.g Prou.31.b Ier.31.d Isa.7.b.c Bern. hom. 2. circa fin. super Missus est tom.1.

Et ingressus Angelus,&c. Postquam descripta est destinatio nuntij: hic describitur executio ministerij, quæ quidē fuit in denuntiatione conceptus futuri: in qua procedit Angelus,tanquā bonus rhetor,valde ordinate,& Euangelista explicat perfecte. Præmittitur enim primo salutationis ingressus: secundo additur narrationis processus, ibi: *Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria.* Subiungitur tertio conclusionis terminus,ibi: *Ideoq, & quod nascetur ex te sanctum,* Istæ enim sunt partes principales rhetoricæ,scilicet exordiū,narratio,& cōclusio, secundū Tullium. Primo ergo præmittitur salutationis ingressus,secūdo additur narrationis processus, in quo introducitur primo angelus salutans, & deinde virgo auscultans,ibi: *Quæ cum audisset,*&c. Introducit ergo Euangelista angelum in suo ingressu à salutatione sūpsisse exordiū,in qua salutatione captat ipsius beneuolentiā, exigit confidentiam, & exhibet reuerentiam. Ostendit enim eam cōmendabilem a bonitatis plenitudine,& ideo amabilem: à dignitatis altitudine,& ideo venerabilē: à laudis amplitudine,& ideo prædicabilem. Et propter hæc tria designata fuit per arcam fœderis, de qua dicitur,quod,cōtinebat tria scil. virgam Aaron, tabulas,legis & manna. Vt sic ostenderetur, quod ipsa erat dulcis & amabilis per manna, venerabilis per virgā,prædicabilis & commendabilis per legem diuinam. Et secundū hoc fuit in ipsa triplex excellentia, scil. dignitatis,virtutis,& charitatis. Ego mater pulchrę

Cic. de Inuent. Heb.9.a Eccl.24.b

A dilectionis,& timoris,& agnitionis,& sanctæ spei. Vt ergo ostendat eam amabilē gratiositate, dicit: *Ingressus Angelus ad eā,dixit: Aue gratia plena* Et ideo bene per Esther designata est,de qua dicitur,quod erat formosa valde,& incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa,& amabilis videbatur. Vnde de ipsa potest dici illud: In me gratia omnis vitę & veritatis,in me omnis spes vitæ & virtutis. Nec mirum, quia illum erat conceptura,de quo dicitur: Vidimus gloriā eius,gloriā quasi vnigeniti à patre,plenum gratiæ,& veritatis. Et ideo post subditur: Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Vt autē ostendat venerabilem ex dignitate addit: *Dominus tecum.* Discrete dictum est,quia excellēti,& singulari modo, tanquam in proprio tabernaculo Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et in Psalmo: Dominus in templo sancto suo,hoc est,in virginis vtero. Et rursus: Sanctificauit tabernaculum suū

Esther 2.c Eccl.24.b Ioan.1.b Eccl.24.a Psal.10. Psal.45.

B Altissimus,Deus in medio eius non cōmouebitur. Bernardus: Dominus tecū,illius erat mater,cuius est Deus pater,filius paternæ charitatis erat corona tuæ castitatis. Ex quo super omnes sortiris inæstimabilē dignitatē & propterea Regina dicitur in Psalmo: Astitit Regina à dextris tuis. Vt ergo ostēdat ipsā laudabilē ex benedictione, subiūgit: *Benedicta tu in mulieribus,* propter vniuersale remediū. Dixit Dauid ad Abigaïl: Benedicta tu, quę prohibuisti me hodie,ne irē ad sanguinē,& vlciscerer me manu mea, *Benedicta,* inquā, *in mulieribus,* id est super omnes mulieres. Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso,præ omnibus mulieribus super terrā. Et iterū benedixerunt illā omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Hierusalē,tu lætitia Israël,tu honorificentia populi nostri,quia fecisti viriliter, & confortatum est cor

Bern. hom. 3 super Miss. ante med. tom.1. Psal.44. 1.Reg.25.f Iudith.13.d Ibidem. cap. 15.c.d

C tuū,eo quod castitatē amaueris,& post virū tuum, alterū nescieris,ideo & manus Domini confortauit te,& ideo eris benedicta in æternū. Vel *Benedicta à mulieribus:* Viderunt illam filiæ, & Beatissimā prædicauerunt, reginæ & concubinæ: eo laudauerunt eā. *Quæ cum audisset,*&c. Introduxit prius angelū salutantē,introducit hic virginē auscultantem, in qua auscultatione ostendit virginem esse commendabilem tripliciter,in auditu scil. affectu, & cogitatu. In auditu commendatur modestia,cum dicit: *Quæ cum audisset,* Id est,silentio, & taciturnitate auscultasset,secundū illud: Audi tacēs,& pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et sic prompta fuit ad audiendum,licet non ad loquendum, secundum illud: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et propterea dicit: *Audisset,*

Cant.6.e Eccl.31.b Iac.1.c

D id est,perfecte audientiam prębuisset. Auris enim bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. In affectu commendatur verecundia; cum dicitur: *Turbata est in sermone eius,* scil. verecundia: Beda: Decet trepidare virginem,& ad omnes viri ingressus pauere, omnis viri aspectus vereri. Audiui,& conturbatus est venter meus: à voce contremuerūt labia mea. Vt posset dicere spiritus eius illud Iob: A facie eius turbatus sum: & cōsiderans eū timore sollicitor. Exemplū huius Esther: Vidi te Domine quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. In cogitatu laudatur prudentia,cum dicit: *Et cogitabat, qualis esset ista salutatio* Et hæc erat magna prudentia. Cōtinebat enim profunditatē sapientiæ,de qua: Cogitare de illa, sensus

Eccl.3.d Beda in 1. c. Lucæ ex Ambr. ibid. Abac.3.d Iob 23. Esther.15. d Sap.6.e

E est consummatus. Vnde: Daniel, cuius nomen Balthasar,cœpit intra semetipsum tacitus cogitare,quasi vna hora,& cogitationes eius conturbabant eum. Cogitationes autem Virginis,& si turbabant propter pudorē innocentiæ,non tamen turbabant propter splendorem intelligentię. Bernardus: Turbata est sed non perturbata. Immo secundum illud Psalmi: Turbatus sum,& non sum locutus. Cogitaui dies antiquos,*&c.*

Dan.4.e Bern. hom. 3. circ. med. super Missus Psal.76.

Et ait Angelus ei, &c. Postquam præmissus est salutationis ingressus; hic secūdo loco sequitur narrationis tractatus,siue processus, in quo primo introducit Euangelista Angelū narrantē: secundo Virginē interrogantē ibi: *Dixit autem Maria ad Angelū,quomodo fiet*

istud.

istud,&c.Narrans autem Angelus, denuntiat id , propter quod venerat,& hoc quidē facit hoc ordine.Primo enim exprimit diuinæ acceptionis beneplacitū:secundo salutiferæ fœcūdationis beneficiū.ibi:*Ecce concipies*,Tertio vero nasciturae prolis fastigiū:*Hic erit magnus & filius Altissimi vocabitur*,&c. Exprimens igitur Angelus diuinæ acceptionis beneplacitū,cōfortat Virginis animū,& nominat:*Ne timeas Maria*. Ne timeas, inquā,sed gaudeas:quia nomen tuū scriptū est in cœlo,
Luc.10.d secundum quod infra dicitur ad Apostolos:Gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.Et rationem reddit:*Inuenisti enim gratiam apud Deum*. Gratiam , scil.
Exod.33.c electionis,sicut Moyses:Inuenisti gratiam corā me , & teipsum noui ex nomine, sicut dicitur Virgini Mariæ.
Gen.6.b Gratiā etiā perfectionis, sicut Noe:Noe inuenit gratiā corā Deo.Et paulo post.Noe vir iustus,atq; perfectus fuit in generationibus suis,corā Deo ambulauit.Gratiā desponsationis,vt fieret sponsa Dei & mater filii Dei,
Esther 2.c Habuit Esther gratiam,& misericordiā coram Assuero super omnes mulieres,& posuit diadema regni in capite eius.Inuenit autem gratiam propter nimiam humi-
Iac.4.b litatem,& mansuetudinem. Deus superbis resistit,hu-
Eccl.3.c milibus autem dat gratiam. Et alibi:Quanto magnus es, humilia te in omnibus,& coram Deo inuenies gratiā. Exprimens & salutiferæ conceptionis,seu fœcundationis beneficium,ostēdit ipsum esse proximum,cū dicit: *Ecce concipies in vtero,& paries filium*. Vt sic impleatur
Isa.7.c in te illud Isaiæ:Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Et signanter dicit:Ecce concipies in vtero , vt ostēdat hunc ipsum esse magnū,& mirū, & nouū, vt concipiat
Hier.31.d intra,nihil recipiendo ab extra.Creauit Dominus nouū super terram.Fœmina circundabit virum Et quia conceptum sine libidine,sequitur partus sine parturitione & dolore:ideo addit : *Et paries filium* , secundum illud:
Isa.66.c Antequam parturiret, peperit:antequam veniret partus eius,peperit masculum.Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic simile ? Et quia partum sine dolore, sequitur fructus vteri cum salute,ideo subdit:*Et vocabis nomen eius Iesum*. Quia secundum quod dicitur:Nec
Act.4.b enim aliud nomē est sub cœlo datū hominibus,in quo oporteat nos saluos fieri.Huius nominis præfiguratio
Eccl.46.a præcessit in Iesu filio Naue.Vnde:Fortis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetis , qui fuit magnus secundū nomen suū,maximus in salutem electorū Dei. Huius & præfiguratio præcessit in Ioseph,de quo di-
Gen.41.f citur,quod Pharao vertit nomē illius,& vocauit eum lingua Ægyptiaca,Saluatorē mundi. Postremo exprimens nasciturae prolis fastigiū,ostendit ipsum magnū esse,cum dicit:*Hic erit magnus*.Ostendit autē magnitudinem eius excellentissimā esse propter gratiā singularem,propter excellentiā regalem,propter potentiam æternalem.Singularem gratiā tangit,cum dicit : *Et filius Altissimi vocabitur*,scil. per gratiam vnionis:filius,
Ioan.1.b inquā,vnigenitus,secundū illud:Vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre.Et ita æqualis erit Al-
Psal.96. tissimo,secundum illud.Tu Dominus altissimus super omnē terram.Quis est hic, nisi Christus Dominus , de
Phil.2.b quo:Donauit illi nomen,quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Hoc autē nulli alij dedit,quia in solo filio Virginis est gratia vnionis.Regalem excellentiam insinuat, cum dicit:*Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius*.Id est,regale solium , secundū quod Dauid erat promissum.
Psal.131. De fructu ventris tui ponam super sedē tuā.Et secun-
Hier.23.a dum quod per Hieremiam prophetā promissum fuit: Ecce dies veniunt,dicit Dominus. Et suscitabo Dauid germen iustum : & regnabit rex,& sapiens erit : hoc etiā post ostensū fuit de filio hominis , de quo dicit,
Dan.7.d quod antiquus dierū dedit ei potestatē,& honorem,& regnū : & omnes populi,& tribus, & linguæ ipsi seruient Æternalē potentiam notat cum dicit : *Et regnabit in domo Iacob in æternum*, secundum quod promissū
2.Reg.7.b erat Dauid,secundum illud:Suscitabo semen tuū post te, quod egredietur de vtero tuo & firmabo regnum

A eius.Ipse ædificabit domum nomini meo,& stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum. Hoc ipsum apud Danielem:Potestas eius,potestas æterna, quæ nō Dan.7.b
auferetur:& regnū eius quod non corrumpetur. Vt autem ostendat,quod æternitas ista est proprie dicta per carentiā finis,addit:*Et regni eius erit finis*.Vt sic impleatur illud Isaiæ.Super solium Dauid & super regnū eius Isa.9.b
sedebit.Vt confirmet illud,& corroboret in iudicio & iustitia,amodo & vsq; in sempiternū. Et ideo recte dicit:Regnum tuum , regnum omnium sæculorum , & Psal.144.
dominatio tua in omni generatione & generationem.

Dixit autem Maria ad Angelum : introduxit prius Euangelista Angelū narrantē,& subiungit hic prudētissimam Virginem percunctantē,in qua percunctatione tria nobis explicantur , scil. dubitatio conueniens, ratio mouens,& solutio satisfaciens. Conueniēs dubi-
B tatio notatur cum dicitur.*Quo modo fiet istud*.Cū enim Triplex
triplex sit concipiendi modus , scilicet vnus carnalis, concipiendi
alius spiritualis,tertius admirabilis,& singularis.Quæro modus.
quo istorū modorū fiet?Sic Nicodemus quærebat,cum audiret,quod oportebat eum renasci denuo:Quo modo Ioan.3.a
inquit,possunt hæc fieri?Et nota,quod non quærit modum sciendi,seu signum, quod fidem faciat, sicut Zacharias,qui punitus fuit, vt supra , dicens : Vnde hoc Cap.eodem.
sciam?Ego enim sum senex , & vxor mea processit in diebus suis.Sed quærit modū faciendi , vt consentiat: secundū illud:Oculi tui recta videant,& palpebræ tuæ Prou.4.d
præcedent gressus tuos.Rationē mouentē tangit cum dicit:*Quoniam virum non cognosco*. Id est,non cognoscitură me propono,& ita sum virgo,& mente,& carne,
C & proposito, vt sibi recte cōpetat illud Rebeccę,quod Gen.24.c
erat puella decora nimis,virgoq; pulcherrima,& incognita viro.Et secundū Apostolum:Iam non cogitabat, 1.Cor.7.f
quæ carnis erant,sed quę Domini sunt,vt sancta esset & corpore,& spiritu.Et ideo non irrationabiliter quęrebat,quo modo debebat prolem concipere, quæ non proponebat virū cognoscere,vt,si posset esse quod haberet simul virginitatē,& fœcūditatem, tunc consensum præberet. Et quoniā dubitatio sua rationem habebat recte mouentem:ideo meruit responsionē satisfacientem,quæ notatur,ibi:*Et respondens Angelus dixit ei:Spiritus sanctus superueniet in te,& virtus altissimi obūbrabit tibi*:Quasi dicat Angelus,quæris, quo modo cōcipies?ad hoc respōdeo,quod fœcūdaberis sine corruptione,concipies sine libidine,paries sine dolore : quia
D non ex virili semine,sed ex Spiritus sancti virtute, ita dictū est:*Quod enim in ea natū est , de Spiritu sancto est*, &c.Et recte dicit:*Spiritus sanctus superueniet in te*, Id est,desursū veniet.Vnde dicitur:Omne datū optimū & Matth.1.c
omne donum perfectū,desursum est,descēdens à Patre luminum.Propter hoc dicitur:Accipietis virtutem su- Iac.1.c
peruenientis Spiritus sancti in vos.Et ita non erit cor- Act.1.b
ruptio,quia de Spiritu sancto:nec etiā erit libido, quia *virtus Altissimi obumbrabit tibi*, scil.ne sentias æstū cōcupiscentiæ,secundum illud:Sub vmbra illius,quē de- Cant.2.a
sideraueră,sedi:& fructus eius dulcis gutturi meo. Et nota trium præcedentium triplicē pręcessisse figuram, quia sine virili semine in virga Aaron fuit figurata, Num.7.b
quæ floruit.Et apud Isaiam:Flos de radice eius ascen- Isa.11.a
E det, &c.Quia sine libidine,in rubo & igne.Quia rubus Exod.3.a
ardebat,& non comburebatur.Quia partus sine dolore Iud.6.g
designabatur in rore & vellere Gedeonis.Vellus enim vt dicit Hieronymus,cum sit de corpore, nescit tamen corporis passionem,& ideo in Psalmo:Descendet sicut Psal.71.
pluuia in vellus.

Ideoque & quod nascetur ex te Sanctum vocabitur filius Dei,&c. Postquam descriptus est ingressus salutationis, & processus narrationis : ponitur hic vltimo terminus conclusionis, & conclusio est,quod virgo Maria cōcipiat,& ex ea nascatur filius Dei.In hac autē cōclusione,primo præmittit Angelus conditionē, & deinde approbationē:& postremo vtriusq; subiūgit rationem: cōditionē infert cum dicit:*Ideoq; & quod nascetur ex te Sanctū,vocabitur filius Dei*.Quia enim fœcūdaris virtute

Spiritus

Spiritus sancti, non prolem viri generabis, sed prolem Dei, non peccatorẽ, sed sanctũ. [Dan 9.f] Impleatur visio & prophetia: & vngatur Sanctus sanctorũ. Si enim quemadmodum dicitur: [Ioan. 3.a] Quod natum est ex carne, caro est: & quod natũ est ex spiritu, spiritus est, ergo quod nascitur de Spiritu sancto, necessario sequitur, esse sanctũ. [Bern. hom. 4 super Miss. ante med. tom. 1.] Bernardus: Si diceret, sancta caro, vel sanctus homo, parum dixisse videretur: posuit ergo indefinite sanctũ, quia quidquid fuit, quod Virgo genuit, sanctũ proculdubio, ac singulariter sanctum fuit: & quia filij hominũ nascuntur polluti: [Ephes. 2.a] Omnes eramus natura filij iræ: ideo iam non filius viri, sed filius Dei vocabitur. [Isa. 9.b] Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, *&c.* [Mar. 9.a Matth. 17.a] Vocabitur ab ipso Deo: Hic est filius meus charissimus, & Matthæus: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui ipsũ audite. Vocabitur ab ipsis credẽtibus: [Idem. 16.c] Tu es Christus filius Dei viui. Et alibi: [Rom. 1.a] Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Vocabitur ab omnibus, sicut dixit Centurio: [Matth. 27 f] Verè filius Dei erat iste.

B

Approbationẽ autem siue confirmationẽ adiungit, cũ dicit: *Et ecce Elizabeth, cognata tua, & ipsa concepit filiũ in senectute sua.* Si ergo Deus dedit conceptũ seni, dare potest & iuueni, licet istud nouum, illud iam factum. Vnde in Genesi: [Gen. 21.a] Concepitq; Sara, & peperit filiũ in senectute sua. Et vt hoc melius constet Virgini, additur: *Et hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis.* Et ita cũ manifesta fuerit eius sterilitas, iam est manifesta eius fœcũditas. Iam ergo incipiunt signa & mirabilia fieri in terra, secundũ illud. [Eccl. 36.a] Innoua signa, & immuta mirabilia. Et ideo firmũ & certum est, quod & tu Virgo iam concipies supra naturam, & hoc est, quod dicit Beda in glossa: [Beda.] Ne Virgo se parere posse diffidat accepit exemplũ sterilis anus pariturae, vt discat omnia Deo esse possibilia, etiam quæ naturæ ordine videntur esse contraria.

C

Et ideo Dominus tot steriliũ cõceptus præmisit, vt istũ scil. conceptũ figurarent, & figurando prænuntiarent, & prænuntiando testimonium darẽt, & credibilẽ facerent. Rationẽ autem huius subiungit, cũ dicit: *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* [Eccl. 8.a] Omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est. [Matth. 19 d] Apud Deum autem omnia possibilia sunt, sicut dictum est Saræ: [Gen. 18 a] Numquid Deo quidquam est difficile? [Bern hom 4. sup Miss circa med. tom. 1.] Bernardus: Apud Dominum idem est facere, quod loqui, & loqui quod velle. Merito ergo noueris non esse impossibile omne verbum: & ideo cũ aliquid promittit Deus, sine dubitatione credendum est, quia cũ omnia possit, & mentiri non possit, necesse est, vt fiant illa quæ & quo modo promittit. [Num. 23 c] Nõ est Deus, quasi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo & non faciet? Locutus est, & non implebit? Et sic ostendit Angelus conclusionem suam necessariam, vt Virgo iam nec dubitare possit, nec valeat dissentire.

D

Dixit autem Maria, &c. Hic vltimo ponitur assecutio propositi, quod fuit in consensu Virginis, per quẽ mox concepit filium Dei. Hunc autẽ consensũ describit debite & ordinate factum: quia ea humilitate prędisponente, & charitate perficiente, & credulitate pronuntiante. Introducit ergo primo pronuntiationẽ ex credulitate, cum dicit: *Dixit autem Maria.* Quia enim Angeli dictũ credidit esse verum, ideo dat expresse responsũ consentaneũ. [Rom. 12.b] Corde creditur ad iustitiã: ore autem confessio fit ad salutẽ. [Psal. 115.a] Et in Psalmo: Credidi, propter quod locutus sum. [Rom. 12. b] Dixit autem verbo fidei: Prope est verbũ in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbũ fidei, quod prædicamus. Quia ergo corde percepit verbũ fidei, ventre concepit filium Dei. Infra dicit: [Inf. cap. 11.] Beata, quæ credidisti, *&c.* Et alibi: Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti. Deinde sequitur præparatio ex humilitate, cum Dicitur: *Ecce Ancilla Domini.* Simile responsum dedit Abigail mulier prudens, cũ Dauid vellet eam in vxorem accipere. [1. Reg. 25.g] Ecce famula tua sit in ancillã, vt lauet pedes seruorũ Domini mei. Et illa Ruth, [Ruth 2.b, c] quæ designat beatam Virginem: Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? Et post: Locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ nõ sum similis vnius puellarũ tuarum.

A

Et quia se virgo Maria humiliauit, se ad gratiã præparauit. [Bern. hom. 4 sup. Missus post. med. tom. 1.] Bernardus: Humilitas respondetur, vt sedes præparetur. Et quia singularis humilitas, ideo & singularis fuit gratia. Vnde Bernardus: Non est magnũ esse humilem in abiectione: magna prorsus & rara virtus humilitas honorata: [Eccl. 43.a] hoc est luminare, quod minuitur in cõsũmatione. Postremo subditur cõsensus perfectus ex charitate, cũ dicitur: *fiat mihi secundũ verbum tuum.* [Bern hom. 4. vt sup. non procul à fin.] Fiat, vt dicit Bernardus, est desiderij signũ, nõ dubitationis nota. Etiam est signũ assertionis, sicut in Psalmo dicitur: [Psal. 105 g] Dicet omnis populus: Fiat, fiat. Est itẽ affectionis, vt in Psalmo, [Psal. 118 y] Fiat manus tua, vt saluet me. Idẽ enim est verbũ & manus patris. Et potest esse orationis verbũ, vt sit desideratoriũ, quia ex charitate: oratoriũ, quia ex humilitate: assertoriũ, quia ex credulitate.

B

Hęc est vox dulcissima hominibus, Angelis, & ipsi Spõso: [Cant. 2.d] Sonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis. Quod fecit cum dixit Angelo: *fiat mihi secundum verbũ tuum* [Ioan. 4 a] Verbũ, quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundũ verbum tuũ. [Bern. hom. 4. vt supra.] Vnde Bernardus: fiat mihi obsecro, verbũ, non prolatum, vt trãseat: sed conceptum, vt maneat. Fiat verbum non tantũ audibile auribus, sed & visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris, vt verbo virtutis suæ me portet. [Heb. 1.d] Porro multifariã multisq; modis locutus est olim Deus patribus in Prophetis. [Deus multis modis locutus est.] Et aliis in corde aliis in aure, aliis in ore, aliis in visu, aliis in manu, mihi, oro, vt fiat iuxta verbũ tuũ: nec volo, vt fiat mihi tantũ declamatorie prædicatũ, [Su Bern. hom. 4. vt supra.] aut figuraliter signatũ aut imaginaliter somniatũ, sed simpliciter inspiratũ, personaliter incarnatũ, corporaliter inuisceratũ, verbum caro factum.

C

Et si ita fiat, tunc potero dicere tibi, quæ dixit mulier Sareptana Eliæ: [1. Reg. 17.d] Nunc in isto cognoui, quoniã vir Dei es tu, & verbũ Domini in ore tuo verũ est. Et quoniã in tali cõsensu conceptus est filius Dei, & propositum suũ assequutus est Angelus, ideo sequitur: *Et discessit ab illa Angelus.* Sic enim ostẽdebat facto, quod Raphael Tobiæ dicebat verbo: [Tob 12.b] Tẽpus est ergo, vt reuertar ad eũ, qui me misit. Et de Petro dicitur, quòd ipso educto de carcere, cõtinuo discessit Angelus ab eo. [Act. 12.b] Ab ea ergo discessit Angelus, sed in ea remãsit Dei filius: discessit quãtum ad apparentiã, sed remãserunt multi: quantum ad custodiã. [Cant. 3.c] En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Isti sunt Angeli beatissimi, qui custodiebãt eam tanquã locum diuinæ habitationis electissimum, vnde etsi beneficium custodię sibi impẽderent propter infirmitatẽ carnis, cultus tamẽ reuerentiæ exhibebant, propter dignitatẽ matris, & sic quodã modo per ipsã ascendebãt, & descendebãt.

D

Vnde designata fuit per illã scalã, cui Dominus erat innixus, & Angeli per illã ascendebant & descendebant, [Gen. 28.b, c] quã vidit Iacobus. Et post sequitur: Non est hic aliud nisi Domus Dei, & porta cæli, quia nullus potest iã cælum intrare, nisi per Mariã transeat, tanquam per portam. Sicut enim Deus ad nos venit per ipsam, ita per ipsam nos oportet redire ad Deum. Et ideo dicitur domus, porta, & scala: domus propter Christi conceptionẽ, porta propter Christi partum, & scala propter ascensum ad Deum. Non ergo discedamus ab ea, sed eius pedibus prouoluti, semper eam salutemus:

E

Aue gratia plena, vt per eam, quæ inuenit gratiam & misericordiam super omnes mulieres in conspectu illius magni Assueri, nos gratiam inueniamus, & misericordiam consequamur in auxilio opportuno. [Heb 4.d]

Exurgens autem Maria, &c. Terminata parte illa, in qua egit de sterilis, & Virginis fœcũdatione hic sequitur pars secũda, in qua agit de gratiarũ actiõne. [Diuisio.] Et iuxta hunc duplicẽ modum: pars ista habet duas partes, in quarum prima fit gratiarũ actio, & laudis decantatio propter conceptum Saluatoris. In secunda propter cõceptum & partum præcursoris, ibi: *Elizabeth autẽ impletum est tempus,* &c. Ad hoc autem, vt laudis decantatio fiat ex integro, & perfecto affectu, igitur cer-

tificatio

ARGVMENTVM
EXPOSITIONIS POSTILLARIS
SANCTI BONAVENTVRÆ
in Euangelium B. Lucæ.

SANCTI Bonauentura, eximij Ecclesiæ Doctoris eruditio singularis, admirandaque doctrina cum ex scholasticis multis lucubrationibus, tum ex luculentis expositionibus perspici facile potest, quas plurimas in vetus, & nouum Testamentum, doctè, egregieque scripsit. Quos autem veteris Testamenti sacros libros exposuerit, eo superiori tomo demonstrauimus: hoc autem altero tomo complexi sumus expositiones in nouum, nimirum in Euangelium S. Lucæ, & S. Ioannis: scripsisse etiam dicitur in S. Matthaeum & S. Marcum, in omnes B. Pauli epistolas, ac præterea in epistolas Canonicas & in Apocalypsim: sed ea tanti Doctoris ingenij monumenta ad hanc vsque diem extare non comperimus: nec verò ab eo relicta fuisse ex eorum litteris animaduertimus, qui illius expositiones certo indice sigillatim notarunt quàm diligentissime. Expositiones autem in Apocalypsim nemo è veteribus scriptoribus ei adscribit, si qua autem eius nomini hodie ascribuntur, id nulla probabilis coniectura, nullaque certi argumenti ratio demonstrat, vt à doctissimis viris, qui aliorum scripta accurate perpendunt, sapienter iudicatum est. Dicemus igitur iam de expositione in S. Lucam, quam eius esse non solum Trithemius ostendit, sed plane demonstrat exemplar vetus Vaticanum, itemque exemplaria quatuor, in Belgio diligenter asseruata: quorum vnum est Gandauense, alterum Bruxellense, tertium Traiectinum, quartum Louaniense: cum quibus omnibus olim à F. Matthia Dordracensi, fratrum Minorum Germaniæ inferioris Ministro prouinciali olim collata quã diligentissime hæc expositio, ann. M.D.XXXIX. typis Antuerpiensibus concinnè impressa, Paulo III. Pont. Max. prodiit in lucem. Ex Antuerpiensis editionis, aptè recteque emendatæ exemplari sumpsimus exemplum ad editionem Vaticanam hanc, quæ melior multis partibus reddita est exemplaribus quoque aliis. Editio præterea Veneta, etsi typographorum indiligentia erratorum quibusdam notis, & mendis aspersa est, vsui etiam nobis fuit propter conferendi rationem ad hanc ipsam emendationem Vaticanam, in qua splendor elucet non minimus doctrinæ tanti Doctoris: cui in primis lumen maximum omni ex parte afferre impensius curauit Sixtus Quintus Pontifex sanctissimus, idemque eruditissimus. Huic porrò expositioni summi viri & sanctimonia & doctrina opinione præstantes tantum tribuerunt, vt cum aliquid de Euangelio S. Lucæ dicturi essent, vnum sanctum Bonauenturam cæteris illius Euangelij interpretibus anteponerent. nimirum cum ad eius expositionem optimus Bonauentura interpres, omnes industriæ ingenijque sui neruos intenderit, sancta quadam æmulatione incensus. Nam Vrbanus Quartus Pontifex, S. Thomæ Aquinati maximè auctor fuit, vt ex omnibus Patrum tum Latinorum, tum Græcorum commentariis in quatuor sanctos Euangelistas cathenam contexeret: cui etiam interpretem Græcum adiunxit, vt nihil ad perfectæ expositionis cumulum deesset, si græca desiderarentur. Id negotij sancto Thomæ à Pontifice datum, cùm hic noster accepisset, quo tempore Parisiis Theologiæ interpretandæ publico munere fungebatur, sanctæ æmulationis zelo ductus, quidquid temporis à publico eo interpretandi munere vacuum habuit, id omne ad scholasticas expositiones Euangelij S. Lucæ transmisit. Qua in expositione eam laudem tulit, quæ vni tantùm huic scholastico Theologo tributa est, alij præterea nemini, nimirum quòd is scripturam scriptura exponat, sacrarumque sententiarum vbertate, si quem locum exponit, ita tractat, vt earum copiis nihil vberius, nihil doctrina eruditius, nihil vitæ institutis ad disciplinam accõmodatius, ad expositionem verò nihil dilucidius dici possit, cùm omnia etiam, quæ ad artium liberalium scientiam, cæterarumque rerum cognitionem pertinent, ita apposite ad interpretationem adhibeat, vt cuncta sapere videatur: siquidem cum vsu venit, non modo philosophorum, tum Aristotelica, tum Platonica disciplina decreta, eaque difficillima explicat, sed Rhetorum etiam præcepta, Oratorum sententias, atque adeò historiæ Romanæ annales tractat eo vberius, quo illustriores sensus afferre se posse videt ad sacrarum litterarum explicationem. Est in Euangelium sancti Lucæ cathena Græcorum Patrum præclarè contexta, Leontiusque item Græcus auctor, omnium iudicio videtur ipsius sancti Euangelistæ interpres non indisertus: Titus autem Bostrorum Episcopus, ad eiusdem Euangelistæ expositionem Græcam quamplurima adiumenta attulit. Ac præterea sunt in Latinis alij non pauci: in quibus S. Bonauentura doctrinæ suæ exquisitissima opes ad eiusdem Euangelistæ declarationem tantas attulit, quantas quisque maximas legendo percipiet, benignitate sanctissimi Patris nostri Sixti Quinti, sapientissimi Pontificis: qui tanti Doctoris monumenta Ecclesiæ Dei in omnes partes vtilia, cùm anteà situ, & squalore tam diu obsita, tenebricosis etiam locis occulta laterent, impensè curauit è tenebris in lucem emitti ad perpetuum eumque maximum reip. Christianæ splendorem, salutaresque omnium vtilitates.

ELEN

ELENCHVS EXPOSITIONVM

TOMI II.

tificatio veritatis in intellectu, & exhibitio charitatis in affectu. Alterũ vt præcedẽs, alterũ vt cõsequẽs. Ideo prima pars habet tria, in quarũ prima præmittitur testimoniũ prophetiæ, in secũda subditur canticũ lætitiæ, ibi. Et ait *Maria: Magnificat anima mea*, &c. In tertia obsequiũ beneficentiæ, ibi: *Mansit autem Maria cũ illa*, &c. Primũ astruit fidem, secundũ exigit spem, tertium ostendit charitatem. In descriptione autem testimonij prophetiæ procedit Euangelista hoc ordine: Nã primo introducit opportunitatẽ testificandi: secundo testimonij veritatem, ibi: *Et vnde hoc mihi*, &c. Ad opportunitatem autem testificandi, tria concurrunt, scilicet Virginis salutantis occursus, virgineæ salutationis effectus, & Elisabeth resalutationis affectus. Primum ibi: *Exurgens Maria*, &c. Secundum ibi: *Et factum est, vt audiuit*, &c. Tertiũ ib.: *Et repleta est Spiritu sancto*, &c.

Primo igitur introducitur virginis salutãtis occursus, vt festinus, & familiaris. Propter festinationem ait: *Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda*. Quasi dicat nõ tardauit, sed diluculo surrexit, secundũ illud: Surge, propera amica mea formosa mea, & veni. Vnde sibi competit illud Prouerbiorum, quod dicitur de muliere forti, quæ de nocte surrexit, deditq; prædã domesticis suis & cibaria ancillis suis. Surrexit enim, vt ministraret Elizabeth seni & debili: vnde nec eam retardauit asperitas itineris, secundum quod dicitur in glossa, & litera designat, quia *abiit in montana*, & hoc *cum festinatione*, ad veritatẽ explorandã, sicut illi exploratores Iosue: Ad montana conscendite. Vel etiã cum ipso spõso: Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Non etiã retardauit viæ prolixitas, quod notatur cum dicitur: *In ciuitatẽ Iuda*, id est, Hierusalem, vt iam possit ipsa clamare cũ Isaïa: Venite, ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob. Nec in itinere fecit morã, quia *cum festinatione*, sicut Rachel, quæ, viso Iacob, festinãs nuntiauit patri suo. Spiritualiter autem datur ex hoc nobis intelligi, quod necessaria est ei festinatio, qui vult ad perfectionẽ attingere. Festinemus ingredi in illã requiẽ, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplũ. Et ad Corinthios: Sic currite, vt cõprehendatis. Diuersũ dicitur de fatuis virginibus. Et in Ecclesiastico: Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diẽ. Occursus Virginis fuit festinus & familiaris propter quod dicit: *Et intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth*. Intrauit, inquã, vt familiariter cohabitaret. Intrans in domũ meã, conquiescam cũ illa. Non enim habet amaritudinẽ cõuersatio illius, nec tædiũ conuictus illius, sed lætitiam & gaudium. Intrabat, non stabat foris, sicut illa mulier vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis. Intrauit etiã non vt litigaret, sed vt salutaret, secundũ quod moris est sanctis. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutauit, inquam non solum optando, sed etiam salutem in Hierusalẽ apportando, vt impleatur illud, quod dictum est: Propter Sion non tacebo, & & propter Hierusalem non quiescã, donec ingrediatur vt splendor, iustus eius: & Saluator eius, vt lampas, accendatur. Et post: Dicite filiæ Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius corã illo. Et nota, quod Virgo prius domum intrauit, & postea salutauit: quia iam incipiebat virgo mandatis Euangelicis consentire. Nam infra dicitur: Neminem per viam salutaueritis. Et postea subditur: In quamcumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Quod etiam fecit Virgo beata.

Secundo vero introducitur salutationis effectus, quæ fuit excitatio matris, & lætificatio prolis, propter matris excitationẽ. Vnde dicitur: *Et factũ est, vt audiuit salutationẽ Mariæ Elizabeth*. Salutationẽ namq; Virginis Elizabeth audiuerat, quia eam amabat. Quæ habitas in hortis, amici auscultant. fac me audire vocẽ tuã. Et Ioannes: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Item: Cũ accepissetis à nobis verbũ auditus Dei, accepistis illud

Cant.1.d
Prou.31.b
Iosuẽ 2.c
Cant.2.b
Isa.2.a
Gen.29 b
Necessaria est festinatio volenti in requiem ingredi.
Heb.4.
1.Cor.9.d
Mat.25 a
Eccli.5.b
Cap.8.e
Prou.7.b
Rom.16.c
Isa 62.a.d
Ibid.d
Cap.10.
Cant 8.d
Ioan.8 f
1.Thes.2.d

non vt verbũ hominũ, sed, sicut est vere, verbum Dei. Audiuit vtique verbum salutis ab ea, quæ conceperat verbum incarnatum, in quo salus est, secundum illud: In mansuetudine suscipite insitum verbũ, quod potest saluare animas vestras. Fuit ergo mater, verbo Virginis excitata, fuit & proles lætificata. Vnde dicit: *Exultauit infans in vtero eius*. In quo ostenditur, quod Ioannes erat amicus sponsi præcipuus, secundum quod de ipso scribitur: Amicus autem sponsi, qui stat, & audit eũ gaudio gaudet propter vocem sponsi. *Exultauit*, inquam, præ desiderio, sicut etiam patres. Abrahã pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. *Exultauit*, ad præsentiam Domini Saluatoris, quasi gestiens salutare, & assurgere iam incepit Domino suo, cuius erat præcursor. Vnde dicitur in Glossa Bedæ, quia lingua non poterat, ideo animo exultante, salutat, & suæ præcursionis officium inchoat. Ecce apparet, quod Angelus dixerat: Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Ex quo datur spiritualiter intelligi quod propositum sanctum non potest latere: quin se manifestet, & amor interior protũpat in opus. Vnde Gregorius: Nunquam amor Dei est otiosus.

Tertio subiungitur Elizabeth salutantis affectus magnus, & benignus. Propter magnitudinem dicitur: *Et repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & exclamauit voce magna*. Magnitudo namque vocis, signum est magnæ affectionis. quia voces* sunt notæ passionum. Adimplebit eum Spiritu sapientiæ & intellectus. Et iterum: Ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, & in oratione confitebitur Domino: Ideo autem voce magna clamabat, quia illum continebat in vtero, qui erat vox verbi, secundum quod de ipso dicitur: Vox clamantis in deserto: parate viam Domini. Cui etiam dicitur ibidem: Super montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocẽ tuã, qui Euangelizas Hierusalem, exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ. Ecce Deus vester: ecce Dominus Deus in fortitudine veniet. Nec tam fuit vox eius clamosa, quàm deuota. Vnde ad exprimendam benignitatẽ affectus, subdit dicens: *Et dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui*. Benedicit Elizabeth Virgini simul & proli, vt compleat Angelicam salutationem. Benedictionem sibi optat, & iam benedictam annuntiat ea benedictione, quam Dominus Abrahæ promiserat. Benedicam tibi, & magnificabo nomẽ tuũ, erisq; benedictus. Benedicã benedicẽtibus tibi, & maledicã maledicentibus tibi, atq; in te benedicẽtur vniuersæ cognationes terræ. Hanc benedictionem prædixit Isaac in figura agri. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cum benedixit Dominus. Hanc benedictionẽ confirmauit Iacob: Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum & vuluæ: benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius, donec veniret desiderium collium æternorum. Hanc desiderabat, & hanc imprecabatur Moyses: Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ. Et ideo cantemus cũ Dauid: Benedixisti Domine terrã tuã. Completũ est etiã in Maria illud: In multitudine electorũ habebit laudem & inter benedictos benedicetur. Benedicta fuit Iahel: Benedicta inter mulieres Iahel, benedicta fuit Ruth: Benedicta es à Domino filia, benedicta Abigail Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinẽ & vlciscerer me. Benedicta Iudith: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram. Inter has mulieres, & super has mulieres benedicta est virgo Maria, quia illarum benedictiones impletæ sunt in hac.

Et vnde hoc mihi, vt veniat, &c. Præmissa opportunitate testificandi, subditur hic veritas testimonij ad cuius explicationem tria introducit Euangelista. Primum est præconium admiratiuum: Secundum est signum approbatiuum: Tertium vero testimonium affirmatiuum. Primum tenet rationem propositio-

Iac.1.e
Ioan.3.d
Ioan.8.
Beda.
Nec propositum, nec amor abscondi potest.
Gregorius hom.30.in Euang.
* Arist l 1. Perihermen. cap 1.
Eccl.15.a
Eccl.39.a
Isa.40.a
Ibid.6.c
Benedictio
Gen. 12.a
Gen.27.d
Gen.49.e
Deut.28.a
Psal.84 b
Eccl.24.a
Iud.5 e
Ruth 3.b
1.Reg.25.
Iudith.13.c

nis: Secundpm assumptionis: & tertium, conclusionis.

Intuducit ergo præconium admiratiuum, cum dicit Elizabeth: *Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?* Hoc enim est valde laudabile, & etiam admirabile, quòd mulier sit mater Dei. Vnde poterat dicere,
2.Reg. vlt.d sicut dixit Areuna regi Dauid: Quid causæ est, veniat Dominus meus Rex ad seruum suum: Ex quo enim facta est mater Dei, summa Domini omnium eluxit dignatio, vt qui suis pedibus alienum hospitium visitare non abhorruit. De quo quidem Virgo gloriatur,
Eccl.24.d dicens: Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. Quia propter dignitatem maternam, est Virgo Maria diligenda, veneranda, & cum omni fiducia adeunda, tanquam summæ misericordiæ mater.

Secundo subdit indicium approbationis, cum dicit: *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Et hoc est signū,
Psal.44.c quod diffusa est gratia in labiis tuis, & propterea certum est, quod benedixit te Deus in æternū. Et ex quo infans sic supra naturā exultauit certum est, quod Dominus naturæ sibi occurrerit Et ex quo infantulus respondet ex vtero, certum est, te concepisse illum, qui
Isa.49.a vocat ab vtero secundum illud: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meę recordatus est nominis mei, *&c.* Et rursus: Ex quo puer exultauit tam mirabiliter, certum est, iam consummatum esse veraciter,
Isa.12.b quod in Isaia dicitur: Exulta, & lauda habitatio Sion.
Zach 9.b quia magnus in medio tui sanctus Israel. Et illud Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus, & Saluator. Ex quo igitur mirabiliter exultauit Præcursor, iam certum habebat iudiciū, quod venerit Saluator: & quiá certum habebat iudicium, ideo, veritati subditur testimonium, siue oraculū affirmatiuam cum dicitur: *Et beata quæ credidisti, quoniā perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino.* Fides enim
Matth.16.c beatam fecit. Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi: sed Pater meus, qui in cœ-
Ioan.20 g lis est. Et Ioannes: Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Facit etiam fides bonos, quia inchoando meritū
Phil.1.a disponit ad premij consummationem. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in diem Iesu Christi perficiet, & hoc merito: & sic factū est Mariæ. Nota, quod beatificantur in scriptura non
Psal.39.d solum credentes, sed etiam sperantes: Beatus vir, cu-
Eccli.48.b ius est nomen Domini spes eius. Item diligentes: Beati sunt, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt.
Eccl.25.c Item timentes: Beatus homo, cui donatum est habere
Psal 111.b timorem Dei. Et rursus in Psalmo: Beatus vir, qui ti-
Ioan.13.b met Dominum. Item operantes: Si hæc scitis, beati
Inf.c.11. eritis, si feceritis ea. Et infra: Beati, qui audiunt verbū
1.Pet.3.c Dei, & custodiunt illud. Item sustinentes: Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati: Et Matthæus:
Matth.5.a Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersū vos mentientes propter me. Item contemplantes: Beati viri
3.Reg.10.b tui & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Ex his causis fuit virgo Maria beata, ex causa etiam singulari, fuit Beatissima, quia
Inf cap.11. concepit filium Dei. Infra: Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti. Et propterea ipsamet dicit
Cap.eod. hic infra Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Beata ergo quæ credidisti*, quia credendo concepisti, & concipiendo beatitudinem omnibus, quantum ad sufficientiam, protulisti. Huius figura ha-
Gen.30.b betur in Genesi, vbi dixit Lia: Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent omnes mulieres.

Et ait Maria, &c. Post testimonium prophetiæ sequitur cantus letitiæ, in quo beatissima virgo Maria laudat diuinam clementiam, propter excellentissimam gratiam sibi collatam. In hoc autem cantico tria notātur. Primum est laudantis affectio, quam notat ibi: *Magnificat anima mea*, &c. Secundum est laudandi ratio, quam notat, cum subdit: *Quia respexit*, &c. Tertiū
A diuinæ laudis ampliatio, quam notat ibi: *Et misericordia eius à progenie.* Non enim est perfecta laus, nisi adsit debitus affectus, debita causa, & debitus modus.

Insinuatur ergo primo laudantis affectus, vt grata, magnificando diuinam virtutem, cum dicit: *Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum*, id est, diuinam virtutem. Magnus enim Dominus noster, & magna vir- *Psal.146.a*
tus eius: & ideo magno affectu debet collaudari, quia *Dan.4 g*
magna opera ut. Ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico Regem cœli: quia omnia opera
eius vera. Et ad hoc inuitat animam deuotam: Magnifi- *Psal.33.b*
cate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum: Tunc anima nostra vere Dominum magnificat, quando sub ipso seipsam captiuat, & humiliat.
B Quoniam magna potentia Dei solius, & à solis humi-
libus honoratur. Vnde Virgo Maria, quia præ cæteris *Eccl.3.c*
seipsam humiliauit, ideo cæteris altius Dominum magnificauit. Et ideo à magnificatione incepit, quia hoc competebat humilitati Virginis decantantis. Competebat etiam dignitati Dei, cuius summa humilitas non
cognoscitur, nisi dignitas præcognoscatur. Vnde: Qui *Phil.12.a*
cum in forma Dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualē Deo sed semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens. Competebat etiam intentione cantantis quę
est, vt Dominus perfecte laudetur. Glorificātes Domi- *Eccl.43.a*
num, quantumcumque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Competebat etiam Mariæ cantanti, quia de magnis, immo de maximis be-
neficiis erat. Vnde: Audite, quoniam de rebus magnis *Prou 8.a*
C locuta sum, & aperientur labia mea. vt recta prædicēt. Et infra: Quia fecit mihi magna, *&c.* Competebat & ordinato progressui, qui est à timore inchoando. Vnde:
Initium sapientiæ timor Domini. Timor autem reue- *Psal.110 b*
rentiæ Dominum magnificat.

Insinuatur etiam laudantis affectio, vt iucunda, exultando in diuina salute, cum subditur: *Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Id est in Deo Saluatore, vt
possit dicere illud: Anima mea exultabit in Domino, & *Psal.34.b*
delectabitur super salutari suo. Et rursum: Cor meum, *Psal.83.a*
& caro mea exultauerunt in Deum viuum. Vere iam
dicere poterat illud: Introduxit me rex in cellaria sua: *Cant.1.a*
exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Iam verificatū
est in Maria, quod optabat. Exultent, & lętentur in te *Psal.39.d*
omnes quærentes te, & dicant semper, Magnificetur
D Dominus, qui diligunt salutare tuum. Quoniam ergo Virgo Maria Dominum quæsiuit, & salutare dilexit: ideo anima eius Dominum magnificat, & spiritus eius
in salutari Dei exultauit. Vnde sibi illud Annę compe- *1.Reg.2.a*
tit: Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cor meum in Deo meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Et nota,
quod spiritus accipitur pro substantia animæ. Custo- *Mal.2.d*
dite spiritum vestrum, & nolite despicere. Et: Spiritus *Rom.8.c*
postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Alibiq;:
Nam si orē lingua, spiritus meus orat, *&c.* Hic autem *1.Cor.14 b*
accipitur pro anima secundum suum supremum, &
anima accipitur in comparatione ad corpus, sicut: Ip- *1.Thes.5.d*
se autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima, corpus sine querela in
E aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur. Quia enim spiritus interius exultauerat, ideo anima in voce magnificabat; & ideo exultationem de præterito, & magnificationem de præsenti ponit: quia exultatio est natura prior.

Quia respexit humilitatem, &c. Postquam descripta est laudantis affectio, siue deuotio: subditur laudādi ratio, quæ sumitur ex duplici causa. Prima est beneficiū gratiæ, quæ fecit ipsam amabilem Deo. Secunda est, quod fecit ipsam laudabilē hominibus, quia amabilem Deo: Dicit ergo: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.*
Præcessit huius figura in Lia, quæ in conceptu pro- *Gen.29 d*

lis

Isa.66.a la dixit: Vidit Dominus humilitatem meã, nunc amabit me vir meus. Et humilitas fuit dispositio ad respectum gratiæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones *Psam. 137.b* meos? Quia sicut dicitur in Psalmo: Excelsus Dominus: & humilia respicit, & alta a longe cognoscit. *Eccl.11.b* Vnde de viro iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius. Et ideo orabat Propheta in Psalmo: Respice in me, & miserere mei: quia *Psalm.24.c* vnicus, & pauper sum ego.

Fecit & laudabile hominibus illud gratiæ beneficium, & propterea addit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*, tam viri, quàm mulieres. *Prou.31.d* Surrexerunt filij eius, & beatissimam prędicauerunt. Vir eius & laudauit eam. *Psalm.118.a* Fuit autem virgo Maria beata propter meritum castitatis: Beati immaculati in via. *Apoc.16.e* Et: Beatus, qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. *Sap.3.e* Et: Felix est sterilis & incoinquinata, quæ nescinit thorum in delicto. Fuit etiam beatior propter consilium virginitatis. *1.Cor.7.g* Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Fuit & beatissima propter priuilegium fœcunditatis, ob quod cæterę mulieres beatissimam eam prędicant: *Can.6.e* Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerũt.

Secunda ratio laudandi, est miraculum potentiæ, quod fuit magnum & pium. Fuit magnum propterea dicit: *Quia fecit mihi magna qui potens est.* Hoc refertur ad Incarnationis Mysterium, sicut dicit Beda in Glossa. *Beda. Iob 5.b* Et de hoc dicitur: Qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero. Incarnationis mysterium est magnum, & imperscrutabile, & ideo admirabile, & hoc fecit. *Qui potens est.* *Aug. epist. 3 ad Volus. tom 2.* Quia in rebus mirabilibus, vt dicit Augustinus, tota ratio facti, est potentia facientis. *Eccl.8.a* Omne, quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest: Quare ita facis?

Fuit etiam pium, & propterea dicit: *Et sanctum nomen eius.* Vnde sancta & pia facit, vt sanctificatio nominis ipsius ostendatur. *Dan 3.e Psalm.110.b* Benedictum nomen gloriæ tuæ sanctũm. Et Psalmus: Sanctũ & terribile nomẽ eius. Et ratio huius præponitur: Redemptionẽ misit populo suo. Et quia nomẽ eius decet sanctitudo, ideo oramus: Sanctificetur nomen tuum. *Matth 6.b Psalm.92.b* Et rursus: Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudine dierum. De his duobus, scilicet magnitudine, & pietate, manifestè magnum est pietatis sacramẽtum, *1.Tim.3.d* quod manifestatum est in carne, iustificatũ est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gẽtibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Magnũ quippe, ratione diuinitatis: sanctum, ratione assumptę humanitatis. Supra eod. c. *Quod nascetur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei.* Et ideo Virgo in cõceptione fuit magnificata, & sanctificata. Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus. *Psalm.45.a* Et hæc duo respõdent duobus præmissis, quia magnificata & sanctificata, ideo magnificauit & exultauit, ideo optimè rationẽ reddit.

Et misericordia eius, &c. Postquam descripta est laudantis affectio, & laudandi ratio: subditur hic tertio diuinæ laudis ampliatio. Et hoc consistit in commendatione diuinæ misericordiæ, quantũ ad opus redemptionis humanæ, iam in conceptione Virginis inchoatæ. Opus autem redemptionis nostræ, est declaratiuũ misericordiæ & potentiæ: quia est manifestatiuũ largitatis & veritatis. Misericordiæ, in reparatione hominis lapsi: potentiæ in prostratione diaboli: largitatis, in missione Spiritus sancti: veritatis, in adimpletione promissi.

Primo igitur laudat Dominũ suum in opere redemptionis, secundum quod est manifestatiuum misericordię. Vnde dicit: *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* *Ephes.2.a* Deus autem, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, & cũ essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo. *Psalm.102.e* Et in Psalmo: Misericordia autem Domini ab æterno, & vsque in æternum, super timentes eum. Hoc enim fit super omnes, quantũ ad beneficium conserua- A tionis, secundum illud: Miseratio hominis circa proximum suum: *Eccl.18.b* misericordia autem Dei super omnem carnem. Misericordia tamen liberans, & saluans, ad solos timentes se extendit, sicut scriptum est: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te. *Psalm.30.d Eccl.2.b* Ideo: Qui timetis Dominum, sperate in illum.

Secundo laudat eum in hoc opere, secundum quòd est manifestatiuum potentiæ, in directione dæmonum superborum, & diuitum iniquorum. Propter primum dicit: *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.* In hoc est laus Dei specialis: *Iob 40. a* Disperge superbos furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia. Et sic impletur illud: *Eccl.10.b* Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Et dicitur hæc fecisse. *In brachio*, id est in filio. *Isa.40.c* B Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. *Superbos* autem *mente cordis*, vocat illos, qui superbiunt in intellectu per præsumptionem, & in affectu per ambitionem, sicut lucifer, & eius sequaces. Omne sublime videt, & ipse est rex super omnes filios superbiæ. *Iob 41. d* Et sic est sensus: *dispersit*, eos, qui superbiunt, *mente cordis.* Vel aliter: *Dispersit mente cordis sui.* secundum quòd dicit: Quia superbi iusto Dei iudicio habent cor dispersum. *Sap.17. d* Dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt. Vel: *Dispersit superbos mente cordis sui* id est diffinitione consilij sui: *Iob.40.c* Si habes brachium sicut Deus & si voce simili tonas: circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus. C Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia: respice cunctos superbos & confunde eos. Dæmones superbientes diffinitiue proiecit, sed non sic homines. Vnde: Non enim humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum. *Thr.3.d* Laudatur ergo potentia in deiectione superborum dæmonum, & etiam tyrannorum potentium, cum subdit: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Dicitur de Nabuchodonosor: *Dan.5.e.f* Quos volebat, interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat. Quando autem eleuatum est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius ablata est. Et: Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. *Eccl.10.b* Et ratio huius redditur: Quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. *Inf cap.18. e 1.Reg.2.b* D Et in hoc est laus diuinæ potentiæ. Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, & subleuat. Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Exemplum de Saul, & Dauid: Vasthi & Esther. *1.Reg.16. Esther 1.& 2.*

Tertio laudat Dominũ in prædicto opere secundum quod est manifestatiuum largitatis, cum dicit: *Esuriẽtes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.* Quia vera largitas est, dare pauperibus, nõ diuitibus. Iustus comedit, & replet animã suam. Venter autem impiorum insaturabilis. *Prou.13.d* Et rursus: Diuites eguerunt, & esurierunt: inquirẽtes autẽ Dominum non minuentur omni bono. *Psalm.33.b* Et Isaïas: Ecce serui mei comedẽt, & vos esurietis. *Isa.65.e* Ecce serui mei bibẽt & vos sitietis. Ecce serui mei lętabũtur, & vos cõfundemini. Quia sicut dicitur: *1.Cor.1. d* E Nõ multi sapiẽtes secundũ carnẽ, nõ multi potentes, nõ multi nobiles, sed quæ stulta sunt mũdi elegit Deus, vt cõfundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt cõfundat fortia & ignobilia mundi: & contẽptibilia elegit Deus, & ea, quę nõ sunt, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in cõspectu eius. Et: Nõ saluatur rex per multã virtutẽ, & gigas nõ saluabitur in multitudine virtutis suę. *Psalm 32.d*

Quarto, laudat Deum in prædicto opere, secundum quod est manifestatiuum veritatis, promissi, cum dicit: *Suscepit Israël puerum suũ memorari misericordiæ suæ.* Vbi primo præmittitur promissionis impletio, quam promissionem fecit diuina benignitas, & impleuit diuina Veritas, vnde: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, *Psalm.84.c*

iustitia & pax osculatę sunt. Et hoc factum est, quando carnem nostram suscepit. *A* Nusquã enim angelos apprehendit: sed semen Abrahę apprehendit. *Hebr.2.d* *Isa.42.a* Isaias Ecce seruus tuus suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gẽtibus proferet. *Osee 11.a* Et Oseas: Quia puer Israel, & dilexi eum: & ex Ægypto vocaui filium meum. Et hoc: *Recordatus misericordiæ suæ*, cuius non potest obliuisci: *Psal.76.b* Aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas? *Isa.49.d* Et: Nunquid obliuisci potest mulier infantem suũ, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen nõ obliuiscar tui. Deinde subditur vera promissio, cum dicitur: *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in sæcula.* Et debet ista litera construi sic: *Sicut locutus est ad patres nostros*, locutus inquam, ipsi Abrahę, scilicet specialiter. *B* *& semini eius*: vbi tangit statũ naturæ & legis scriptæ. Vel aliter, vt construatur cum præcedenti. *Suscepit Israël recordatus misericordiæ*. & hoc dico Abrahæ, & semini eius, sicut locutus est ad patres. Simile habetur in Psalmo: *Psal.97.a* Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel. Inter patres specialiter nomina Abraham, quia ei primo facta est repromissio. *Gen.12.a* Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terrę. *Gen.22.a* Et iterum: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuũ sicut stellas cæli, & velut arenam, quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. *C* Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Semen eius sunt credentes. *Gal.3.a* *Rom.9.d* Non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, ęstimantur in semine. Vnde infra: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *In sæcula.* Id est in æternum. *Cap.3.b* *Psal.89.a* A sæculo, & vsq; in sæculum, tu es Deus. Vnde virgo beata canticũ incipit à magnitudine summi principij, & canticum finit in æternitate finis: laudat enim eum, *Apoc.1.b* qui est A, & O, principium & finis. Et quidem satis rectè, quia in hoc cãtico ostendit consummationem esse factam omnium beneficiorum promissorum, & ideo consummatiuum est omnium laudum, & canticorum, & scripturarum.

Mansit autem Maria. &c. Post testimoniũ prophetię, & canticũ lætitiæ, subditur obsequium beneuolentiæ, quod exhibuit virgo Maria Elizabeth cognatæ suæ, *D* in quo cõmendatur à tribus scilicet a sedulitate obsequij, à longanimitate propositi, ab honestate contubernij.

Propter sedulitatem obsequij, dicit: *Mansit autem Maria cum illa.* Scilicet cum cognata prægnante. Non statim abscessit, sed fecit secundũ quòd Dominus discipulis suis præcepit: *Matt.10.b* In eadem autem domo manete, donec exeatis. Manebat autem Maria in domo, & non egrediebatur, sicut Dina, de qua: *Gen.34.a* Egressa est, vt videret mulieres regionis illius. Et sequitur postea quòd oppressa fuit. Manebat autem sicut sedula obsequutrix non circumibat, sicut curiosa inuestigatrix de viduis adolescentibus. *1.Tim.5.b* Otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes, quæ non oportet. Contra quod ait Seneca: Indicium mentis bene constitutę est, secum posse morari, & secum posse consistere.

Propter longanimitatem propositi, subdit: *Quasi mensibus tribus.* *E* Id est, vsque ad tempus partus, secundum quòd dicit Beda in glossa: *Beda to 4. lib.1.in 1. cap.Lucæ.* Tam diu mansit Maria, donec Elizabeth partus tempore completo, præcursoris Domini sui, propter quam maxime venerat, natiuitatem videret. Et hoc signatum est libro regum: *2.Reg.6.b* vbi dicitur, quòd arca Domini mansit in domo Obededon Gethæi tribus mensibus: & benedixit Dominus Obededon, & omnem domum eius. Mysticè verò tribus mensibus designatur profectus trium virtutũ. Secundum quòd in glossa dicitur, anima casta, quę spiritualis verbi desideriũ concipit, necesse est, vt alta cælestis exercitus fuga subeat, & quasi trium mensiũ dies ibidem demoretur: quousque fidei, spei, & charitatis luce radiet, perseuerare non desistat.

Propter honestatem contubernij, subditur: *Et reuersa est in domum suam*, vt habitaret cum spõso, virginitatis suæ custode. Vnde dicere poterat illud: *Gen.30.a* Benedixit tibi Deus ad introitum meum. Iustum est igitur, vt aliquando prouideam etiam domui meæ. *Reuersa est in domum suam*, quia sponsus & familia sua reditum eius desiderabant secundum illud: *Cant.6.d* Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere, reuertere, vt intuamur te. Sic ergo Virgo Maria dat exemplũ omnibus imitandum, sicut dicit Ambrosius: Discite, inquam, à Maria religiositatem, longanimitatem, & honestatem.

Elizabeth autem impletum est tempus, &c. Post gratiarum actionem de cõceptu Saluatoris, sequitur hic gratiarum actio pro ortu Præcursoris. *B* Agitur autem laus de Præcursoris ortu, magis, quàm de conceptu, quia conceptus fuit in peccato, sed natus fuit plenus spiritu sancto. Christus autem tam in conceptu, quàm in ortu fuit sanctissimus. Ideo ante ortum, & post ortum, ipsius laudes decantantur. Habet autem hæc pars tres partes. In quarum prima describitur Præcursoris origo. In Secunda verò, pro ipso subditur laus & gratiarũ actio ibi: *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sãcto*: vbi ponitur canticum Zachariæ. Tertio ad materiam maioris laudis, subditur Præcursoris educatio, ibi: *Puer autẽ crescebat, &c.* Ad describendum autem ortum Præcursoris tria concurrunt, quæ ab Angelo prænuntiata fuerunt. Primum est partus sterilis secũdum est circumcisio infantis quæ describitur, *C* ibi: *Et factũ est in die octauo*: tertiũ est apertio oris sacerdotalis, ibi: *Apertũ est autem illico os eius.* Partus autem ostenditur fuisse opportunus in matre, perfectus in prole, iucundus in vicinitate.

Opportunus itaque ostenditur partus in matre, ratione temporis, propter quod dicit: *Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, &c.* Opportunum erat, vt pareret præcursorem. Quia Ecclesiastes dicit: *Eccl.3.a* Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cælo. Impletum est, inquam, secũdum comminationem verbi Angelici, *Sup. cap. eodem.* vt dictũ est supra: Et ecce eris tacens, & nõ poteris loqui vsq; in diem, quo hæc fiant; pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tẽpore suo. Vel impletum est, quia iam venerat plenitudo tẽporis, in quo debebat venire Christus. *Gal.4.a* At vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum, &c. *D*

Perfectus etiam fuit in prole, ratione sexus virilis, propter quod dicit: *Et peperit filium*, non filiam. *1.Reg.1.b* Talem prolem petebat Anna: Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuę, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisq; seruæ tuæ sexũ virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius. Peperit etiã virtute perfecta nullo sibi præstante impedimẽto. Cuius oppositum dicitur: *4 Reg.19.a* Venerunt filij vsq; ad partum, & vires non habet parturiẽs. Peperit etiam filium perfectũ superna gratia, ita vt conueniat ei illud. *Sap 4.c* Consummatus in breui cõpleuit tempora multa. Iucundus etiam fuit in vicinitate, ratione famæ celebris & communis. Propter quod dicit: *Et audierunt vicini, & cognati eius quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.* Et sic impletũ est illud, quod prędixerat Angelus: *E* *Sup eod. cap 6.* Et in natiuitate eius, multi gaudebũt, scilicet vicini & cognati: quia talium maxime est congratulari, infra: *Inf.c.15.* Mulier quæ inuenit drachmã perditã, conuocat amicas & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmã, quam perdiderã. *Et congratulabuntur.* Nam & ipsa pariter gaudebat, secundum illud: *Ioan.16.e* Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum, & ideo cõgratulantur. *Quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa.* Id est misericordiam magnã pręstitit ei Dominus. Vnde poterat dicere illud: *Psal.85.b* Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo

&

& glorificabo nomen tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super me. Magnificauit autem Dominus eos, quos diligit. *Sap. vlt. a* In omnibus magnificasti populum tuum, Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tẽpore, & in omni loco assistẽs eis. *Et factum est in die octauo.* Postquam partum, senis, sequitur circumcisio infantis In qua iuxta consuetudinem facta est impositio nominis. Primo secundum appellationem humanam à consanguinitate. Secundo vero, secundum reuelationem propheticam à matre. Tertio secundum affirmationem authenticam ab ipso patre.

Introducitur ergo circumcisio cum appellatione humana, cum dicitur: *Et factum est in die octauo, venerunt circumcidere puerum*, vt scilicet implerent legis præceptum: *Gen. 17. b* Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris. Et postea: B Masculus, cuius præputij, caro non circumcisa fuerit: delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. *Et vocabant cũ nomine patris sui Zachariam.* Secundum consuetum modum, quia filij consueuerunt appellari nomine suorum patrum. *Tob. 1. b* Tobias genuit filium, nomen suum imponẽs ei, vt in hoc signaret patrem in tam nobili filio viuere. *Eccl. 30. a* Secundum illud: Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus. Similem enim reliquit sibi post se. In vita sua vidit, & lætatus in illo.

Sed quoniam in Ioanne non habebat locum denominatio secundum appellationem humanam, ideo sequitur denominatio secundum reuelationem propheticã per Elizabeth, cum dicitur: *Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes* Et hoc quidem dicebat edocta à Spiritu sancto. *Ambr. in 1. cap Lucæ, lib. 2. ro 3.* Vnde Ambrosius: Spiritu prophetiæ didici, quod nõ didicerat à marito. C Quia enim non virtute naturæ conceptus fuerat, sed virtute gratiæ: non debebat vocari Zacharias à patre, sed Ioannes à dono gratiæ, vt nouo modo natus, nouo nomine nuncupetur. *Isa. 62. a* Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Et quia cognati carnaliter sapiebant, nomen gratiæ non acceptabant, ideo subditur: *Et dixerunt ad illam: quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* Sed eorum instantia nulla erat, quia sicut *Ambr in 1. cap Lucæ, lib. 2. ro. 3.* dicit Ambrosius, hoc nomen non est generis, sed vatis. Habẽt enim hoc merita sanctorum, vt à Deo nomẽ accipiant. *Gen. 32. f* Sicut Iacob, Israel dicitur: Quia Deũ vidit. *2. Reg. 12. f* Sic de Salomone: Vocauit nomen eius, admirabilis Domino, eo quòd diligeret eum Dominus. Et quoniam contentio erat hic inter gratiam & naturam, inter appellationẽ humanam, & reuelationẽ propheticã: D ideo requirebant sententiã paternam, vt ipse assertionẽ authenticã proferret, propterea sequitur: *Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum.* Innuebant, inquam, surdo & muto, quia sicut dicit Ambrosius: *Ambr. in 1. cap. Lucæ. lib. 2. ro. 3.* Incredulitas affatũ ei surripuerat, & auditum Et tamen requirebant quia penes ipsum residebat auctoritas, nominandi, tum quia pater, tum quia sacerdos, tum quia ortũ suũ diuina reuelatione præsciuerat. Et quia nõ poterat voce respõdere, manu & literis est locutus. Et ideo subditur: *Et postulãs pugillarẽ, scripsit dicẽs: Ioãnes est nomen eius.* Quasi dicat, nomen nõ impono, sed impositum declaro. *Sup. eod. b* Supra codẽ: Vocabis nomẽ eius Ioannem. *Isa. 4. a* Secundũ illud: Dominus ab vtero vocauit me, de vẽtre matris meæ recordatus est nominis mei. E Et rectè dicitur scriptũ, propter infirmitatem indelebilem, vt ostendatur nomen eius scriptum in libro vitæ, *Inf. 10. a* sicut discipulorum Christi: Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis. De hac scripta dicitur: *Apoc. 3. e* Qui vicerit, faciam illum columnã in templo Dei mei, & foras nõ egredietur amplius, & scribam super eũ nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalem, quæ descendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum. *Apoc. 2. e* Et rursus: Dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum: quod nemo scit, nisi qui accipit. Et quia causam huius nominis nescierũt, ratio sequitur: *Et mirati sunt vniuersi* Propter consonantiã patris & matris: vt iam in ore duorũ testiũ staret illud verbũ: vel etiam mirati sunt in puero tãtam

A prærogatiuam. *Eccl. 11. b* Dicitur de viro iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput, & mirati sunt in illo multi, & honorauerũt Deũ. *Sap. 8. e* Vnde ipse poterat dicere illud: In cõspectu potentiũ admirabilis ero, & facies principum mirabũtur me. In quo docemur, quòd diuinorum priuilegiorũ prærogatiuæ magis sunt humiliter & sobrie annũtiandæ, quàm procaciter perscrutandæ. *Expositio mystica.* Spiritualiter, nota quòd per Zachariam intelligitur vetus sacerdotium, & per Ioannem nouum: & quia vetus & nouum differũt sicut memoriale muneris, & ipsum munus: ideo ille rectè denominatur à memoriali, iste vero à munere gratiæ: & hoc quidẽ satis rectè, quia memoria Dei generat in nobis effectus virtutis & gratiæ. Nam qui vult esse Ioãnes per gratiã, oportet quòd sit Zacharias prius per diuinã memoriam. Zacharias enim memor Dei inter-B pretatur. *Psal. 110.* Memoriam fecit mirabilium suorum, *&c.* *Exod. 20. d* Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oues vestras & boues in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniã ad te, & benedicã tibi. Debet autẽ quilibet esse memor sacramẽtorũ Dei, ad credendum, & confitendum. *Exod. 13. b* In Exodo dicitur de agno paschali: Erit quasi signũ in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos. Sequitur: *Custodies huiuscemodi cultũ statuto tẽpore à diebus in dies.* *Deut. 16. a* Beneficiorum ad regratiandum: Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panẽ, quoniã in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ *Eccl. 18. e* Iudiciorum ad formidandum: *Psal. 11. e* Memento iræ in die consum-*Eccl. 11. e* mationis, & tempus retributionis in conuersatione fa-C ciei, *&c.* Memor fui iudiciorum tuorum à sęculo Domine. Promissorum ad expectandum: In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum non immemor sis bonorum.

Mandatorum ad faciendum: *Psal. 102.* Iustitia illius in filios filiorum, his, qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Exemplorum ad imitandum: *Ioan. 15. e* Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. *Thr. 3. e* Suppliciorum ad compatiendum. Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthij & fellis. Memoria memor *Cant. 1. a* ero, & tabescet in me anima mea. Solatiorum ad congaudendum: Exultabimus & lætabimur in te, memo-D res vberum tuorum super vinum. Operum ad laudandum: *Psal. 76.* Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuẽtionibus tuis exercebor. Deus in sãcto via tua: quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia Itẽ: *Psal. 104. a* Mementote mirabiliũ eius, quę fecit: prodigia eius, & iudicia oris eius.

Charismatum ad postulandum: *Isa. 26. b* In semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te: nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte. *Isa. 62. e* Et Isaias: Qui reminiscemini Domini, taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra.

Apertum est autem illico os eius, &c. Post partum steri-E lis, & circumcisionem infantis, sequitur: apertio oris sacerdotalis, secundum dictum nuntij cælestis. Hoc autem miraculum erat ostensiuum prærogatiuæ, & excellentis magnificentiæ in Ioanne, vt merito ostenderetur ipsum vocari hoc nomine. In huius autem miraculi descriptione insinuantur tria, scilicet, miraculi euidentia, ipsius reuerentia, & eiusdẽ intelligentia. Nam apparitio miraculi parit admirationem, admiratio cognitionem, siue inquisitionem.

Præmittitur ergo primo miraculi euidentia, cum dicit: *Apertũ est autem illico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.* Apertum est autem non virtute naturæ, sed supernæ potentiæ: *Sap. 10. d* Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas. Ille, in-

Mar. 7. quam, fecit, de quo admirabantur turbæ, dicentes: Bene omnia fecit. & surdos fecit audire, & mutos loqui, scilicet Christi Dei virtus & sapientia. Et, vt ostenderetur Ambr. in 1. c. Luca lib. 2. ca. 3. miraculum verum, dicitur: *Illico*, vt enim dicit Ambrosius, Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Et, vt ostenderetur plenum & perfectum, subditur: *Et loquebatur benedicens Deum.* Recognoscens beneficium, sicut Tob. 13. a Tobias: Aperiens autem Tobias senior os suum, benedixit Dominum. In quo instruimur, quòd debemus os apertum habere ad diuinam laudem, cum oramus: Psal. 50. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Et maxime post beneficium nostræ redemptionis. Isa. 35. b Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Sed contra dicitur de malis: Iob 16 b Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes, percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Quia secundum quòd dicitur in Psalmo: Psal. 5. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Secundo subdit miraculi reuerentiam, cum dicit. *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc.* Psal. 64. Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos à signis tuis. Vnde poterant decantare illud: Exod. 15. b Quis similis tui in fortibus domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate? Et quia reuerentiam miraculi sequitur magnificentia præconij, ideo dicit: *Super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc, &c.* Et recte, quia Tob. 12. b Sacramentum regis abscondere, bonum est, opera Dei reuelare, & confiteri, honorificum est. Et Ideo: Psal. 104. a Confitemini Domino, & inuocate nomẽ eius. Et post: Narrate omnia mirabilia eius.

Tertio subiungit miraculi intelligentiam, cum dicit: C *Et posuerunt omnes, qui audierũt in corde suo dicẽtes; Quis, putas, puer iste erit?* Eccl. 50. d Beatus, qui in istis versatus bonis: qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. Et Prouerbiorum: Prou. 14. d Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti: & ecce totum repleuerãt vrticæ, operuerunt superficiem eius spinæ: & maceria lapidũ destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinã. *Posuerunt*, Scilicet per attentionem intellectiuam & memoratiuam, & per magnitudinem miraculi cognoscebant magnitudinem pueri, Sup. cap. eodem b vnde dicebant: *Quis, putas, puer iste erit?* Quasi dicerent, Mar. 4. d magnus erit, secundum illud angeli: Erit enim magnus coram Domino. Sic dicebant de Christo: Quis, putas, est iste. Recte de Christo dicebant: Est iste tanquam de Creatore, cuius est manere. De Ioanne vero dicebant: D Erit, tanquam de præcursore, cuius erat pertransire. Et reddunt rationem. *Etenim manus Domini erat cum illo.* Ezech. 3. e Manus enim Domini erat mecum confortans me. Sic & cum Ioanne erat manus Domini dextra conseruans & confortans eũ. Psal. 79. d Fiat manus tua super virũ dexteræ tuæ, & super filiũ hominis, quem confirmasti tibi. Et sic intelligebant illum esse, de quo scribitur: Isa. 49. a Posuit os meũ, quasi gladium acutum, in vmbra manᵘˢ suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam.

Et Zacharias pater eius, &c. Postquam descripta est Ioannis origo: subiungitur hic gratiarũ actio pro redemptionis beneficio iam inchoato in ortu Præcursoris, & consummando in ortu saluatoris. Hanc igitur gratiarum actionem dupliciter Euangelista describit: E Primo ex parte motiui: Secundo ex parte modi, ibi: *Benedictus Dominus.* Circa motiuum nota, quod illud, quod mouit Zachariam ad laudandum, fuit Spiritus diuinus, non suus. Propter quod præmittit eum Spiritu sancto fuisse afflatum & impletum. Et tangit hic: Quis impleatur, nempe Zacharias, qui fuit vir iustus. Cap. eod. b De quo supra, etiam dicitur, quòd erat incedens in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Et hoc innuitur, quòd memoria Dei impletur diuino spiritu. Tob. 1. b Quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis. Quare impleatur ostendit: qui *Pater eius*, scilicet Sup. eod. d Ioannis, vnde sicut mater spiritum propheriæ habuit A propter filium, sic & pater. Prou. 23. e Exultat gaudio pater iusti, & qui sapientem genuit, lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus, & mater tua: & exultet quæ genuit te. In quo intelligitur allegorice, quòd lex vetus & sacerdotium, non habebat Spiritum sanctum, nisi ratione noui testamenti, quod præfigurabat. Quo modo impleatur, declarat propter quod dicit: *Repletus est spiritu sancto.* Gen. 41. e Num inuenire poterimus talem virum, qui Spiritu Dei plenus sit? Eccl. 15. a Et in Ecclesiastico: Exaltauit illum apud proximos suos, & in medio Ecclesiæ aperiet os eius, & adimplebit illum Spiritu sapientiæ & intellectus. In quo instruimur, quo debemus impleri. Ephes. 5. a Impleamini Spiritu sancto loquẽtes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis, Canticis spiritualibus. Ad quid impletur demonstrat: Actor. 2. a *Et prophetauit dicens.* Laudando & prædicando. Repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperũt loqui varijs linguis, B prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Et Amos: Amos. 3. b Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Et Petrus. 2. Pet. 1. d Non enim voluntate humana allata est aliquã do prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

Benedictus Dominus Deus Israel, &c. Hic describitur gratiarũ actio, quantum ad modum in hoc cãtico, cuius sunt quatuor partes. In quarum prima fit gratiarum actio & laudis decantatio pro beneficio nostræ redemptionis: Secundum quòd consummanda erat per Christum dispensatio remediatiua. Secundo in quantum erat promissa per prophetas sanctos vaticinio, ibi: *Sicut locutus est per os sanctorum*: Tertio inquantum promissa Patriarchis veritatis iuramento, ibi: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, &c.* Quarto secundũ quòd C iam est inchoata in præcursore, prophetali Præconio, ibi: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis.* Agens autem gratias pro beneficio redemptionis consummando in Christo, ponit præteritum pro futuro, more prophetico. In quo tangitur mysterium incarnationis pretium redemptionis, trophæum resurrectionis. In quibus est remedium nostræ salutis. Introducit ergo primo Zachariam in gratiarum actione, per Spiritum sanctum prophetantem: quia gratias agit de futuro beneficio, cum dicit: *Benedictus Dominus Deus Israel.* Similiter dicitur: Tob. 8. c. Benedicimus te, Domine Deus Israël: quia non contigit nobis, quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam. Et primo Paralipomenon: 1. Par. 29 e Benedictus es Domine Deus Israël patris nostri ab æterno in æternum. Et nota, quod Dominus Dominus. D nominat maiestatem benedicendam cum timore: Mal. 1. b Si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Et ideo dicitur: Deut. 10. c Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus petit, nisi vt timeas Dominum Deum tuum? Psalmista: Psalm. 8. a Domine. Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Deus Israël nominat benignitatẽ benedicendam cum amore: Isa. 45. a Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorũ, vt scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum. In Israël propter seruũ meum Iacob, & Israël electum meũ. In Exodo: Exod. 3. e Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos. Hoc nomen mihi est in æternũ, & hoc memoriale meum in generatione & generationem. Ideo autem hic Israël, potius nominatur, E quàm Iacob, quia nomen electionis est, & gratiæ. Porro huius benedictionis primum motiuum est incarnationis mysterium, quod notat, cum dicit: *Quia visitauit*, scilicet per incarnationem. Exod. 3. f Visitans visitaui vos, & vidi omnia, quæ acciderunt vobis in Ægypto, & dixi, vt educam vos de afflictione Ægypti, &c. Hoc petebat Propheta: Psal. 105. a Memento nostri Domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo. Hoc autem fuit, quando carnem sumpsit ex Virgine: Psal. 64. b Visitasti terram, & inebriasti eam multiplicasti locupletare eam.

Secundum motiuum est redemptionis pretium, quod tangit, cum dicit: *Et fecit redemptionem plebis suæ* Vt impleatur illud: Psal. 110 b Redemptionem misit Dominus populo suo. Et vere: Psal. 129. Quia apud Dominum misericordia, & co-

1.Pet.1.c piosa apud eum redemptio. Et prima Petri: Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati CHRISTI, & incontaminati. Isa.52.a Et hoc est, quod dicitur: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Psal.76.c Et Psalmus: Redemisti in brachio tuo populum tuum.

Tertium motiuum, est resurrectionis trophæū, quod tangit, cū dicit: *Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui.* In quo intelligitur potestas Christi resurgētis. 1.Reg.2.b Dominū formidabunt aduersarij eius, super ipsos in cœlis tonabit: Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Matt.28.d Et hoc fuit in resurrectione: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et quia potestas illa erat durabilis, & ideo per cornu significatur, & in huius rei figuram 3.Reg.1.e vas, quo inunctus fuit Salomō, cornu fuit. Vas autē, quo inunctus fuit Saül, fuit lēticula, hoc est, vas figuli, proinde & fragile. Et dicitur: *Cornu salutis*: quia per illud Israël 1.Reg 10.a Isa 45.c saluatus est in Domino, salute æterna. Et addit: *In domo Dauid pueri sui.* Psal.131.d Secundum illud: Illic producam cornu Dauid, paraui lucernam CHRISTO meo. 2.Reg.22.a Et alibi: Dominus fortis meus, sperabo in eum: scutum meum, & cornu salutis meæ. Eleuator meus & refrigerium meū, saluator meus, de iniquitate liberabis me. Hoc autem dicitur propter incarnationem. Infr.2.a Siquidem infra dicitur, quod Maria & Ioseph erant de familia Dauid.

Sicut locutus est per os Sanctorum. Hic agit gratias, & laudes decantat pro nostra redemptione, secundum quod fuit per Prophetas promissa Spiritus sancti vaticinio: Et primo præmittit vaticinium Propheticum: secundo vero subiungit vaticinatum beneficium: & tertio beneficij complementum. Hæc enim tria excitant ad benedicendum.

Primo igitur præmittit vaticiniū in hoc, quod dicit: *Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum eius.* 1.Paral.17.d. Et debet iterari: Benedictus Dominus Deus, qui erexit, &c. Sicut locutus est: Nunc Domine, sermo, quem locutus es famulo tuo, & super domum eius, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es, Permaneatque, & magnificetur nomen tuum vsque ad sempiternum, & dicatur: Ecc.36.a Dominus exercituum domus Israel, & domus Dauid serui eius permanens coram eo. Hoc optabant sancti præcedentes CHRISTI aduentum: Suscita precationes, quas locuti sūt in nomine tuo Prophetæ priores. Da mercedem sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur: quod etiam factum est: Luc.18.f Ecce ascendimus Hierosolymam: & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Amos 3.b Quia non faciet Dn̄s Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Secundo, subiungit beneficium, quod Prophetæ promiserunt, cū dicit: *Salutem ex inimicis nostris.* Et debet repeti hoc verbum, *Fecit*, vel, *erexit*. De hac enim locuti sunt Prophetę: 1.Pet.1.b De qua salute exquisierunt atq; scrutati sunt Prophetę, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. Hæc autē salus est in liberatione ab inimicis, id est, à dæmonibus: Psal 58.a Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me, libera me. Coloss 1.b Et: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum. Et subdit tertio beneficij complementum, cum dicit: *Et de manu omnium, qui oderunt nos*, id est, de manu, siue potestate omnium persequentium, siue dæmonum, siue hominum. Isa.19.d Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos. Iob 5.b Iob: Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod ceperant. Et de tanto beneficio laudandus est Dominus DEVS: 2.Mach.1.a De magnis periculis à DEO liberati, magnifice gratias agimus ipsi. Psal.17.b Et Psalmus: Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his, qui oderunt me. Psal.114.a Et Psalmus: Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu.

A *Ad faciendam misericordiam, &c.* Hæc est tertia pars principalis cantici, in qua gratias agit pro nostra reparatione secundum quod patribus promissa est sub iureiurando. Et in hac parte primo præmittit principium, ad promittendum, mouens. Secundo, iuramentum stabiliens. Et tertio, remedium subsequens.

Principium autem mouens ad promittendum, fuit diuina misericordia, ex qua ortum habuit testimonium Patrum, & hoc tangit, cum dicit: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris* Et debet iterari verbū prius positum, scilicet, benedictionis & erectionis: Benedict' Deus, qui erexit cornu salutis, vt faceret misericordiā. Exod.20.a Faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Tob.3.e Et Tobias: Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum: qui cum iratus fueris, misericordiam facis in tempore tribulationis, B peccata dimittis his, qui te inuocant. 2.Reg.22.d Et libro Regum: Magnificans salutes regis sui, & faciens misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius in sempiternū. Et fecit misericordiam promittendo, quod fecit debitum per pactū, ideo subdit: *Et memorari testamenti sui sancti.* Psal.104.a Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi, quod mandauit in mille generationes. Quod disposuit ad Abraham: & iuramenti sui ad Isaac. Et nota, quod vetus testamentum fuit sanctum per figurationē, nouum vero per cōtinentiam & impletionem, vnde sanctum testamētum, vocat testamentum nouum, quod sanctificauit sanguine suo. Zach.9.c Tu quoq; in sanguine testamēti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua. Heb 9.c Et Hebr. Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationē carnis: quāto magis C sāguis Christi, qui per Spiritum S. semetipsum obtulit immaculatū Deo, emondabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum DEO viuenti? Et ideo noui testamenti mediator est, vt, morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationū quæ erant sub priori testamento, repromissionē accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Heb.8.c Et hoc est, quod ante promiserat, sicut dicitur: Consummabo supra domum Israël, & super domum Iuda testamentum nouum.

Secundo subdit iuramentum stabiliens, cum ait: *Iusiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum.* Gen.22.g Et debet semper iterari verbū præmissum. Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicā tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & velut arenam, quę est in litore maris. Heb.6.a Possidebit semē tuum portas inimi- D corum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ Quod introducens Apostolus, inquit: Abrahæ namq; promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem iuraret, maiorē, iurauit per semetipsum dicens: Nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. Et sequitur: In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est, mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenēdam propositam spem *Abrahæ*, promisit, scilicet, *daturū se nobis*, filiis eius, videlicet per repromissionē, vnigenitum suum. Ioan.3.c Sic enim DEVS dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipso, nō pereat, sed habeat vitam æternam. Rom.8.f Et Rom. Qui proprio filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum, E quo modo nō etiā cum illo omnia nobis donauit? Gen.15.d Huius habetur figura: Semini tuo dabo terrā hanc à fluuio Ægypti, vsq; ad fluuium magnum Euphratem. Deinde subiungit beneficium, siue remedium subsequens, cum dicit: *Vt sine timore de manu inimicorū nostrorum liberati, seruiamus illi.* Illud enim est remediū, quod assecuti sumus per Christum nobis donatum. Rom.6.d Nunc vero liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificatione, finem vero vitam æternam. Sap.16.a Qui conuersus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem.

In hoc autem ostendisti inimicis tuis, quia tu es, qui liberas ab omni malo. Illos scilicet, qui te audiunt, credendo & obediendo. (*Prouer. 1. d*) Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato. Et isti sunt, qui seruiunt Domino. (*1. Reg. 7. a*) Præparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthiim.

Et quia non omnis modus seruiendi Deo, & ipsi Deo acceptus: ideo subdit modum, scilicet sancte, quoad seipsum: iuste, quoad proximum: simpliciter, quoad Deum: perseueranter, quoad omnia prædicta. Propter sanctitatem dicit: *In sanctitate*, scilicet seruiamus, quia secúdum quod dicitur: (*Psal. 100. b*) Ambulás in via immaculata, hic mihi ministrabat. Et ideo in Exodo: (*Exod. 28. g*) Sanctificabis Aarō & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi. Et post: Vt ministrēt in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur. Et Petrus: (*1. Pet. 1. c*) Propter quod succincti lombos mentis vestræ, sobrij perfecti sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam. Et deinde: Sed secundum eum, qui vocauit vos, sanctum, vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, quoniam scriptum est: (*Leu. 11. g*) Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.

Propter iustitiam, quoad proximum, dicit: *Et iustitia.* (*Rom. 6. c*) Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Vt sic possitis dicere illud: (*Psal. 16. d*) Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo.

Propter simplicitatem, dicit: *Coram ipso*, scilicet Deo: quod fit per simplicem intentionem, sicut Ezechias: (*4. Reg. 20. a*) Obsecro Domine, memento quæso, quo modo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. (*1. Reg. 2. c*) Sic puer Samuel ministrabat Domino coram Heli: & (*1. Par. 29. d*) Scio Deus meus, quod probes corda, & simplicitatem diligas. Et Sap. (*Sap. 1. a*) Et in simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. Propter perseuerantiam subdit: *Omnibus diebus nostris*, sicut Apostolus: (*Act. 20. d*) Vos scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate & lacrymis, & tentationibus quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum. Et: (*Iosuë 22. a*) Adhæreatis Deo, & seruiatis ei in omni corde, & in omni anima vestra.

Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, &c. Hęc est quarta pars Cantici, in qua recolit beneficium nostræ redemptionis, secundum quod iam inchoatum erat in Præcursore, & hoc Prophetali præconio, quod commendat tripliciter, ab auctoritate Prophetiæ, ab vtilitate doctrinæ, & à proximitate diuinæ præsentiæ.

Commendat igitur Ioannes præconium, nostræ redemptionis inchoatiuum, ab auctoritate Prophetiæ, conuertens sermonem ad puerum. *Et tu puer Propheta Altissimi.* Tu puer & ætate, & puritate. (*1. Cor. 4. d*) Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autē perfecti estote. *Vocaberis Propheta.* (*Matth. 11.*) Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam. *Et Propheta Altissimi*, id est, Christi, ratione diuinitatis. (*Ps. 86. a*) Nunquid Sion dicet, homo, & homo natus est in ea: & ipse fundauit eam Altissimus: *Præibis enim ante faciem Domini.* Ratione humanitatis: (*Ps. 79. d*) Ostende faciem tuam, & salui erimus. Et Malach. (*Mal. 3. a*) Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. *Parare vias eius*, Pluraliter dicit vias, id est, viam cognitionis in fide, & affectionis in charitate. De prima Iob: (*Iob 17. b*) Caligauit ab indignatione oculus meus, & membra mea, quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur, & tenebit iustus viam suam, & mundus manibus addet fortitudinem: (*Rom. 1. e*) Iustus autem ex fide viuit. De via charitatis: (*1 Cor. 12. d*) Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro, &c. Viam fidei præparauit Ioannes, secundum quod vox: (*Isa. 3. b*) Vox clamantis in deserto, parate viam Domini. Viam charitatis, secundum quod lucerna: (*Ioan. 5. f*) Ille erat lucerna ardens, & lucens.

Commendat etiam secundo ab vtilitate doctrinæ, cum dicit: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius* dandā scilicet gratis, Gratis accepistis gratis date. (*Matth. 10. a*) Dominus dat sapientiam: (*Prou. 2. a*) & ex ore eius prudentia & scientia. *Dandā*, inquam, *scientiam*, non quamcunque, sed *salutis*. Quia sine scientia non est salus. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. (*Isa. 5. d*) Hanc debet habere omnis rector populi. (*Osee 4. b*) Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. (*Isa. 33. a*) Diuitiæ salutis, sapientia & scientia. *Salutis*, inquam, non cuiuscunq; sed spiritualis. Propter quod subdit: *In remissionem peccatorum eorum.* Beda: (*Beda in 1. cap. Lucæ, l. 1. tom. 4.*) Ne temporalem, carnalemque promitti salutem putares: in remissionem, inquit, peccatorum eorum. Et ideo de Saluatore dicitur: (*Matth. 1. d*) Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Et: (*Mar. 1. a*) Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.

Commendat etiam Ioannis præconium à proximitate diuinæ præsentiæ, cum dicit: *Per viscera misericordiæ Dei nostri.* Et hanc describit tripliciter. Primo, vt visitantem ad consolandum affectum. Secundo, vt illuminantem ad docendum intellectum, ibi: *Illuminare his.* Tertio, vt dirigentem ad rectificandum effectum, ibi: *Ad dirigendos pedes.* Describit ergo primo diuinam præsentiam coniunctam Prophetiæ Præcursoris, cum dicit: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto.* Et debet continuari ad præcedens, sic: Præibis ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum. (*Eph. 2. a*) Quæ quidem fuit per viscera misericordiæ Dei, quæ accelerauit diuinam præsentiam in carne, in qua nos visitauit: *Viscera misericordiæ*, sunt nimia dilectio, & nimia compassio.

Deus autem, qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos Christo, cuius gratia saluati estis. Et Isaïas: (*Isa. 63. d*) Vbi zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum & miserationum tuarum? super me cōtinuerunt se. At postquam filius Dei Incarnatus est, verificatum est illud Ioseph: (*Genes. 43. b*) Commota sunt viscera eius super fratre suo. Ad cuius exemplum: (*Col. 3. b*) Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patiētiam. Per hęc viscera misericordię *Visitauit nos oriens ex alto.* Et orietur vobis timentibus nomen meū sol iustitiæ, (*Mal. 4. a*) & sanitas in pennis eius. Et Zacharias: (*Zach. 6. c*) Ecce vir oriens nomen eius: & subter eum orietur, & ædificabit templum Domino. *Ex alto.* Secundū illud: (*Ioan. 3. d*) Qui de cœlo venit, super omnes est. In quo mira fuit dignatio: (*Psal. 8. b*) Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Hæc enim visitatio superni solis, fuit non solū causa consolationis, verum & illuminationis: & propterea subdit: *Illuminare his, qui in tenebris & in umbra mortis sedent.* Et debet cōstrui: Visitauit illuminare, id est, ad illuminandum his, qui in tenebris sedēt, id est, gentibus errantibus. Populus, qui ambulabat in tenebris, (*Isai. 9. a*) vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Et rursus: (*Isa. 42. b*) Dedi te in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Et ideo Ioannes: (*Ioan. 9. g.*) In iudicium ego in hūc mundum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiāt. Et quia per illuminationē ducimur ad dilectionem, ideo sequitur: *Ad dirigendos pedes nostros in viā pacis.* Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius. (*Prou. 16. b*) Et: Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudētiæ tuæ. (*Prou. 3. a*) In omnibus viis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Et in Psalmo: (*Psal. 142. b*) Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, vbi est regnum pacis sine labore. (*Sap. 10. e*) Iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. De quo regno dicitur in Psalmo: (*Psal. 147. a*) Lauda Hierusalem Dominum, quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Quoniam posuit fines tuos pacem. Hierusalem enim interpretatur visio pacis: (*Hierusalem quid.*) Ad quam ducimur per ducatum Christi, & per viam mandatorū, quæ ducit ad pacem. (*Psalm. 118. c*) Pax multa diligentibus legem tuam. Et

Isaïas:

[Iſa. 48. a] Iſaias: Vtinam attendiſſes mandata mea, facta fuiſſet, ſicut flumen, pax tua.

Nota, quod Dominus viſitat. Ad corrigendum delinquentes, vt legatus Prouinciam: Auditum audiuimus à [Abd. 1. a] Domino, & legatum ad gentes miſit. Surgite, & conſurgamus ad eum in prœlium. [Pſalm. 88. c] Pſalmus: Viſitabo in virga iniquitates eorum. Ad iuſtificandum pœnitentes, vt medicus ægrotum: [Marc. 2. c] Nõ neceſſe habent ſani medico: ſed qui male habent. Ad docẽdum ignorantes, vt magiſter diſcipulum, ſicut hic: *Viſitauit nos, illuminare*, &c. Et [Pſalm. 64. c] Pſalmus: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. Sequitur: Flumen Dei repletum eſt aquis. Ad excitandum negligentes, vt princeps populũ: [1. Reg. 17. b] Fratres tuos viſitabis, ſi rectè agant, & cum quibus ordinati ſunt, diſce. Et in Actibus: [Act. 16. g] Reuertẽtes viſitemus fratres per vniuerſas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Domini, quo modo ſe habeant. Ad promouendum operantes, ſicut vinitor vineam ſuam. [Pſalm. 79. c] Pſalmus: Reſpice de cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam. [Iſa. 3. b] Iſaias: Vinea enim Domioi exercituum domus Iſrael eſt. Ad conſeruandum obedientes, ſicut paſtor gregem. [Ezech. 34. c] Ezechiel: Viſitabo oues meas, ſicut viſitat paſtor gregem ſuum. Et poſt: Quod pingue, & forte cuſtodiam &c. Ad fœcundandum cõtemplantes, vt ſponſus ſponſam: [Gen. 21. a] Viſitauit Dominus Saram, & concepit. [Iudith. 15. c. d] Et Iudith Ioachim ſummus Pontifex de Hieruſalem venit in Bethuliã cum vniuerſis Presbyteris ſuis, vt videret Iudith. Quæ cum exiſſet ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Hieruſalem. Et poſt: Eo quod caſtitatem amaueris. Ad adiuuandum pugnantes, vt rex exercitum. [Geneſ. 50. d] Poſt mortem meam Deꝰ viſitabit vos, & aſcẽdere vos faciet de terra iſta ad terram, quam iurauit Abrahã, Iſaac, & Iacob. Et Lucas: [Luc. 24. g] Vos autem ſedete in ciuitate, quoad vſq; induamini virtute ex alto. Ad conſolandum patientes, vt ſanus infirmum. [Iob 10. b] Iob: Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. Et [Iob 2. c] Iob: Condixerant enim, vt pariter venientes, viſitarent eum, & conſolarentur. [Iac. 1. d] Et Iacobus: Religio munda & immaculata apud Deum, & patrem, hæc eſt: viſitare pupillos, & viduas in tribulationibus eorum. Et in Eccleſiaſtico: [Eccl. 7. d] Non te pigeat viſitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. Ad remunerandum operarios ſicut perſeuerantes paterfamilias: [Matt. 20. b] Voca operarios, & redde illis mercedem. Et Iſaïas: [Iſa. 60. c] Ponam viſitationem tuam pacem, & præpoſitos tuos iuſtitiam.

Puer autem creſcebat, &c. Poſtquam deſcripta eſt Præcurſoris origo, & pro origine gratiarum actio, hic tertio [D] ſubditur eius educatio, in qua eſt diuinę laudis ampliatio. Deſcribitur autem educatio, quantum ad profectum ætatis in carne: & virtutis in mente, & religioſitatis in conuerſatione. Quantum ad profectum ætatis, dicit: *Puer autem creſcebat*, ſcilicet corpore, ſecundum [1. Reg. 2. c] quod dicitur de Samuele: Puer autem proficiebat, atque creſcebat, & placebat tam Deo, quam hominibus. Inuenerat enim benedictionem, ſicut dicitur de Ioſeph: [Geneſ. 49. c] Filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus [Ibidem. a] aſpectu. Sed contrarium dicitur de Ruben: [Gen. 26. c] Effuſus es, ſicut aqoa, nõ creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui. Vnde ſibi competit illud Iſaac: Iſaac proficiens, atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt.

Quantum ad profectum virtutis in mente dicit: *Et confortabatur ſpiritu*, ſcilicet diuinæ virtutis, de quo [E] Ezechiel: [Ezech. 3. d] Spiritus leuauit me, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Manus enim Domini erat mecum confortans me. Vnde poterat dicere illud Apoſtoli: [Phil 4. c] Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Hic autem eſt Spiritus S. qui dat virtutem cæteris Sãctis. [Pſalm. 32. b] Pſalmus. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Quantum ad profectum religioſitatis in conuerſatione, ſubdit: *Et erat in deſertis*, ſcilicet, vt ibi religioſam duceret vitam, ſecundum quod de ipſo cantatur in hymno Eccleſiaſtico: [Hymnus in feſto S. Ioan. Bapt. ad Matut.]

Antra deſerti teneris ſub annis,
Ciuium turmas fugiens petiſti,
Ne leui ſaltem maculare vitam,
Famine poſſes, &c.

[A] Vnde Iacobus: [Iac. 1. d] Si quis autem putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio. Et ideo faciebat illud Propheticum in Pſalmo: [Pſalm. 54. b] Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Expectabam eum, qui ſaluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate. Præcipita Domine, & diuide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.

Qui autem vult perfectè viuere, debet, relictis vrbibus, petere deſerta. [1. Mac. 2. c] Deſcenderunt multi cum Matathia, quærentes iudicium & iuſtitiam in deſertum: & ſederunt ibi ipſi, & filij eius, & mulieres eorum & pecora eorum, quoniam inundauerunt ſuper eos mala. Et quia religioſitas non eſt laudabilis, niſi ſit perſeuerans, ideo [B] ſubdit: *Vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael*, cum ſcilicet oſtendit ſe in prædicatione virtuoſa. Iuxta quod dicit Apoſtolus: [1. Cor. 2. a] Sermo meus, & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapiẽtiæ verbis, ſed in oſtẽſione ſpiritus & virtutis. Vnde prius vixit ſibi occultè per longum tempus, vt poſtmodum per ſuam oſtenſionem viueret ad ſalutem aliorum, ſecundum illud: [Iacob. 3. c] Quis ſapiens, & diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ. In hoc erudiuntur omnes prędicatores, [Prædicator prius debet habere rationem pro priæ ſalutis] vt prius vacent perfectioni propriæ, & deinde ædificationi alienæ, quia vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur. Huius figura præceſſit in Elia, [3. Reg. 19. b.] qui prius abiit in deſertum, & peruenit ad montem Dei in Oreb, vbi edoctus eſt: & poſt ſequitur, quod [C] vnxit Reges, & Prophetas ad regimen populi Dei.

CAPVT II.

F*Actum eſt autem in diebus illis*, &c.] Terminata parte illa, in qua agitur de conceptu Saluatoris in vtero, ſequitur pars ſecunda, in qua agitur de ortu Saluatoris ex vtero, & hoc facit in præſenti capitulo. Habet [Vniuerſalis totius ſecundi capitis partitio.] autem hæc pars duas partes. In quarum prima determinatur natiuitatis Chriſti veritas: in ſecunda determinatur naſcentis humilitas. Quia enim Chriſtus in natiuitate ſua factus eſt ex muliere: & factus eſt ſub lege per humilitatem: adeo vtrumq; pertinet ad Euangeliſtam determinare. Et incipit ſecunda pars, ibi: *Et poſtquam conſummati ſunt dies octo*, &c. Prima pars habet tres partes, in quarum prima oſtenditur, qualiter Chriſti natiuitas fuit conſummata: in ſecunda, qualiter ab [D] Angelis annuntiata, ibi: *Et paſtores erant in regione*: in tertia qualiter per paſtores manifeſtata & diuulgata, ibi: *Et factũ eſt, vt diſceſſerunt*, &c. Prima pars habet tres partes, quoniam ad natiuitatem Saluatoris exprimendam, oportet aſſignare tempus & locum, & patiendi modum. Deſcribit ergo Euangeliſta in prima parte tempus debitum: in ſecunda locum idoneum, ibi: *Aſcendit autẽ & Ioſeph à Galilæa*: in tertia vero Virginis partum, ibi: *Factum eſt autem, cum eſſent*. Tempus autem idoneum natiuitatis Chriſti, fuit tempus vniuerſalis imperij deſcribendi, quia, vt dicit Gregorius, [Greg. hom. 8. in Euang.] ille veniebat in carne, qui electos ſuos aſcriberet in æternitate.

In hac autem deſcriptione vniuerſalis imperij, triplex notatur excellentia, ſcilicet potentiæ in præcipiendo ſapientiæ in diſcernendo, & iuſtitiæ in proſequendo: [E] quia hæc tria futura erant in Chriſto, ſecundum illud Hieremiæ: [Hier. 23. a] Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum: & regnabit Rex: ecce potentia. Et ſapiens erit: ecce ſapientia. Et faciet iudicium & iuſtitiam in terra: ecce iuſtitia, vt ſit in eo omnimoda perfectio. Quantum ad excellentiam in præcipiendo, dicit: *Exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.* Cæſar iſte Auguſtus proprio nomine fuit Octauianus, ſed à Iulio Cæſare, qui antea [Imperatores Romani omnes cur Cæſares dicti.] imperauerat Cæſar eſt cognominatus, à quo omnes Imperatores Romani poſtea Cæſares dicti ſunt.

Iſte etiã dictus eſt Auguſtus, quia Rempublicã auxit. [Auguſti cur ſic vocati.] Et ab iſto omnes alij dicuntur Auguſti. Et iſte protulit vniuerſale edictũ, quia vniuerſale habebat dominium,

nó in omnes & singulas, sed in principes vniuersi partes. Vnde imperium suum fuit magnũ, secundum illud *Dan.2.f* Danielis: Et regnum quartum erit velut ferrum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc. Hoc fuit Romanorũ imperium, quod designatũ fuit per imperium Nabuchodonosor: de quo Hieremias: *Hier.27.a* Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei, & seruient ei omnes gentes. Gens autẽ, & regnum, quod non seruierit Nabuchodonosor, visitabo super gentẽ illam, dicit Dominus. In his diebus, scilicet huius regni, *Dan.2.g* erat tempus aduentus Christi, quia dicit: In diebus autem regnorum illorum suscitabit DEVS cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur: & regnũ eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternũ. Istius solius plena est oris descriptio secũdum illud Psalmi: *Psal.23.a* Domini est terra & plenitudo eius: orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Et ideo dicitur, quod habet in *Apoc.19.e* vestimento, & in femore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium. Quia sicut dicit Ecclesiastes: *Eccl.5.b* Excelso excelsior est alius. & super hos quoq; emmẽtiores sunt alij, & insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Quantum ad excellentiã sapientiæ in discernẽdo subdit: *Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino.* *Ambr. in 2. cap. Luc. 4. l. 2. tom. 3. Beda.* Quia hæc fuit, vt dicit Ambrosius, prima descriptio generalis, quę inchoata est à Cyrino. Vel primo facta, id est, primo inchoata, secundum Bedã, ab illo, qui præsidebat in Syria, quę est vmbilicus terrę habitabilis, Et sic fiebat dicta descriptio distincte & ordinate. Et sũt hæc duo indicia sapientiæ in principe, secundum quod *3.Reg.10.a, b* dicitur de Salomone: Videns autem Regina Saba, omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificauerat. & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini, non habebat, vltra spiritũ. Hæc autem descriptio facta est, non *2.Reg.24.b* propter vanitatem, sicut illa Dauid propter quam percussus est populus, sed propter imperij vtilitatẽ, vt sciretur quantitas tributi, & hoc est discretionis nõ elationis. *Ecc.42.a* Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcunq; trades, numera, & appẽde: datum vero & acceptum omne describe. Sed non est cuiuscunque singulorum regum tributa describere, sed nascentis Christi. Vnde Psalmus: *Ps.138.e* Et in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis. Quantũ ad excellentiam iustitiæ in prosequendo, subditur: *Et ibant omnes, vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem.* D Faciebant ergo regis imperiũ, & nullus occupabat alienũ: & ita subiectionem habebant ad regẽ in professione, & pacem ad inuicem in quiete, & iustitiam in cohabitatione, secundum illud. *Rom.13.b* Reddite omnibus debita: cui tributũ, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: nemini quidquã debeatis, nisi, vt inuicem diligatis. *Vt profiterẽtur*, scilicet se subiectos esse Romano imperio, & hoc, reddendo censum. Et illud erat iustum secundũ *Matt.22.b* illud: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et quia iam Iudęa facta erat tributaria, signatur, quod tempus aduenerat natiuitatis Christi, secundum illud in Genesi: *Gen.49.b* Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est, & ipse erit exspectatio gentium: *Ibant*, etiã nullo prę- E stante impedimento: quo ostenditur, quod istud imperium erat pacatissimum. Et ideo tẽpus erat, vt veniret Christus, pacis annuntiator, de quo: *Ephes.2.c* Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et ita iam completum erat illud: *Mich.4.b* Concidẽt gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare. Quia omnes populi ambulabunt, vnusquisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Dei nostri in æternũ, & vltra Et hoc est, quod dicit Beda: *Beda.* Pacatissimo tempore voluit nasci Christus, quia pacẽ magnopere quęsiuit, & amauit, & amatores pacis semper inuisit.

A *Ascendit autem & Ioseph, &c.* Postquã descripsit tẽpus debitum, describit hic locum idoneum, & hoc quia locus ille cõueniens erat prophetali vaticinio, conueniẽs erat diuino promisso, & conueniẽs erat etiam imperiali edicto. Ostenditur ergo conueniens prophetali vaticinio, in hoc, quod dicit: *Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth.* Quia secundum vnã prophetiam Nazareth competebat conceptioni. Secundum aliam literam, Nazaræus de radice eius ascendet, *Isa.11.a* &c. Secundum aliam vero, Bethlehem natiuitati: Ideo subdit: *In Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethlehem.* *Mich.5.a* Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio à dieb⁹ æternitatis. Vnde dicitur, quod Herodi quærẽti, vbi Christus nasceretur, responderunt Scribæ: In Bethlehem Iudæ, sic enim scri- B ptum est per Prophetam: *Matth.2.a* Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël. Et hæc fuit ciuitas Dauid. quia inde sumpsit originem. *1.Reg.16.a* Dixit Dominus ad Samuelem, veni vt mittam te ad Isaï Bethlehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi regem. Et nota, quod alibi natus est Christus, alibi conceptus, & alibi educatus, vt Herodem, & alios impios lateret incarnationis mysteriũ. *Cur Christus alibi natus, alibi conceptus, alibi educatus.* Vnde Ioannes: Nunquid a Galilæa venit Christus: *Ioan.7.f* Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehẽ castello. vbi erat Dauid, venit Christus? Ostẽditur etiam locus ille conueniens diuino promisso, cũ subditur: *Eo quod esset de domo & familia Dauid*, ipse scilicet. & sponsa sua virgo Maria. *Bern. hom. 2. sup. Miss. non procul à fine to. 1.* Vnde dicit Bernardus, quod in altera completa est promissio facta Dauid, altero tãtum teste, & conscio. Hæc promissio facta C est Dauid, per Nathan: *2.Reg.7.a* Hæc dicit Dominus: Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: prædicitq; tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus. Cumque cõpleti fuerint dies tui, & dormieris cũ patribus tuis, suscitabo semen tuũ post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnũ eius. Ipse ædificabit domum nomine meo, & stabiliã thronum regni eius vsque in sempiternum. Et rursus: *Psal.131.e* Iurauit Dominus Dauid veritatẽ, & non frustrabitur eum. De fructu ventris tui ponã super sedem tuam. Ostenditur postremo conueniens imperiali edicto, cum subditur: *Vt profiteretur cũ Maria desponsata sibi vxore prægnãte* Hoc enim processerat ex imperiali edicto. Et licet ante iam cõcepisset Virgo regem cœli & terræ: tamen imperiali edicto etiam prægnans voluit obedire, vt posset cũ filio dicere illud: *Matt.3.d* Sic enim D decet nos implere omnem iustitiam: & per hoc exemplum dare nobis obtemperãdi omni potestati superiori, secũdum illud: *1.Pet.2.c* Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ, propter Dominũ, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudẽ verò bonorum. In hoc autem apparet, quomodo humanum imperium famulatur diuino. Pręcipiente enim Cæsare, vt omnes in ciuitatẽ suam irent, & obedientibus eius imperio, Maria & Ioseph, factum est, quod neuter intendebat, scilicet quod Christus nasceretur in Bethlehem, secundũ quod erat æternaliter dispositum, & temporaliter promissum & vaticinatum & prophetatum. Et ideo non est contemnendum mandatum præpositorum aliquo modo. *Mandatum præpositi nullo modo contemnendum.*

E *Factum est autem, cum essent ibi, &c.* Descripsit prius Christi natiuitatem, quantum ad tempus debitum, & locum idoneum. Hic tertio describit, quantum ad partum, quem describit, quantum ad tria, scilicet quãtum ad opportunitatem pariendi, nouitatem partus, & paupertatem parientis. Ex quibus ostẽditur Christi partus admirabilis, inauditus, & commendabilis. Primo igitur ostendit opportunitatem pariendi, cum dicit: *Factum est autẽ, cum essent ibi impleti sunt dies, vt pareret.* Iuxta quod dictum est supra proximo capitulo: *Sup. cap. 1 f* Elizabeth impletũ est tẽpus pariendi. Vere impletum, quia in plenitudine tẽporis, sicut Christus cõceptus, & natus At vbi venit *Gal.4.a* plenitudo tẽporis, misit Deus filiũ suũ factũ ex muliere,

Psalm.72.b factum sub lege. Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.

Insinuat etiam nouitatẽ partus cum dicit: *Et peperit filium suum primogenitum.* Hoc vero dicit per priuationem prioris, quia enim virgo ipsum cõceperat: ideo hic *Isa.7.c* primogenitus eius erat. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c. Et ideo partus nouus fuit, sicut & cõceptus: quia sicut cõceptus sine pudore, sic & partus sine dolore. *Isa.66.a* Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vnquã tale? & quis vidit huic simile? Et postea. Nũquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego qui generationẽ cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus? Talis partus decebat Christum, de quo *1.Col.1.c* Apostolos: In quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Vnde, sicut est primogenitus patris, ita etiam primogenitus matris: sicut etiam vnigenitus patris, ita vnigenitus matris. Vidimus glo*Ioan.1.b*riam eius, gloriã quasi vnigeniti a Patre. Vnde nõ dicit hic, *primogenitus*, ordinem respectu posterioris, sicut dicebat Eluidius hereticus: sed priuationẽ respectu prioris: quia nullum habuit ante illum, vt ostendatur, quòd ipse Domino totaliter erat dedicandus. Primogenita *Exod.13.a* enim omnia erant Deo offerẽda: Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filiis Israël, tam de hominibus, quàm de iumentis: mea sunt enim omnia. Insinuat autem tertio paupertatem patientis, quia egens operimenti, lecti, & hospitij erat. Propter defectum operimenti, dicit: *Et pannis eum inuoluit*, non vna C veste, sed multis: vt pannosus pauper posset dici. Ex *1 Tim.6.b* exemplo mõstraret illud Apostoli: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et hoc correspondet illi Prophetię, vbi dicitur: Et Iesus erat indutus *Zach.3.a* vestibus sordidis. Bernardus: Agnoscas Iesum sacer*Bern. serm. 4. de Natiu. Dom. tom.1.*dotem magnum, sordibus indutum vestibus, dum altercaretur cum diabolo. At vbi exaltatum est caput nostrũ super inimicos nostros, mutauit vestẽ, decorem induit, amictus lumine, sicut vesti[...]to. Vtilior siquidem est in conflictu lorica ferrea, quã stola linea, licet illa sit oneri, ista honori. Et in hoc reprehenditur cultus ve*Matt 11.b*stium pretiosarũ, propter quod dicit: Qui mollibus ve*Eccl.11.a*stiuntur, in domibus regum sunt. Et: In vestitu ne glorieris vnquã. Propter defectum lectuli subdit: *Et reclinauit eum in præsepio*, non in cubili, ita vt verificaretur *Matt.8.c* illud: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis nõ habet, vt caput suum reclinet. D In præsepio ponitur Christus, vt ostendatur illud: Ego *Ioan.6.a* sum panis viuus, qui de cœlo descẽdi. Et vt verificare*Isa.1.a*tur illud: Cognouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe Domini sui. Et illud: Considerani opera tua, & ob*Abac.3.a*stupui: in medio duorũ animalium cognosceris. In hoc *Sensus mysticus.* autem secundũ mysterium intellectum, quòd natus est in Bethlehẽ, intelligitur, quòd est panis viuus: Bethlehem domus panis interpretatur. In hoc quòd in præsepio positus, notatur quòd est cibus simpliciũ & humi*Isa 40.b*liũ, ratione carnis assũptæ. Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius, quasi flos agri. In hoc, quòd in medio duorũ animalium, signatur quòd in hoc pasto & pastore vniri debebant pecora duplicis ouilis. Alias oues habeo, quæ *Ioan.10.c* nõ sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, vocẽ meam audiẽt, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Mora- E liter & ad litterã, in hoc damnauit Christus lectos de*Amos 6.b*licatos, contra quos: Væ vobis qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Propter defectũ habitaculi subdit: *Quia non erat ei locus in diuersorio.* Di*Isidorus lib. 15 Etymo. cap.3.*uersoriũ namq; secundũ Isidorum, dicitur eo quòd diuersi ibi cõueniant, & sic est locus patens. Secundũ Bedam vero, eo quòd diuersa habeat orificia: nam est platea vacua inter duos vicos, habens introitum & exitũ ad vtrumq; & propter intẽperiẽ aëris superius cooperta, & vbi ciues ad colloquendũ venire possunt. Hic peperit virgo Maria, quia nõ habebant domũ, in qua possent hospitari: siue quia pauperes erant, siue quia tardè A venerant. Et quia arctus erat locus, vel etiã aliis repletus, non habebant locum nisi arctissimum, inter bruta animalia. Vnde poterat Christus dicere illud: Ego ad *Psalm.72.c* nihilum redactus sum, & nesciui, vt iumentũ factus sũ apud te & ego semper tecum. Et verificatum est illud Hieremiæ: Expectatio Israel Saluator eius in tempore *Hier.14.b* tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manẽdum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis, qui non potest saluare? Tu autem in nobis es, Domine, & nomen tuũ inuocatũ est super nos, &c. Et in hoc dãnatur ædificiorum amplitudo secundum illud Isaiæ: Vę qui cõiungitis domum ad *Isa 5.b* domum, & agrum agro copulatis, vsq; ad terminũ loci. Augustinus: Non erat illi, nisi angustia in terris, vt tu ei B locum cordis tui ibi proprium dilatares. Filius hominis *Luc.9.g* nõ habet vbi caput suum reclinet, & tu ampla palatia, & ingentes porticus metiris. Sic ergo Christũ paupercula mater pauperem peperit: vt nos ad paupertatẽ inuitaret, & sua inopia ditaret, secundum illud: Scitis gra*2.Cor.8.b*tiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. Et secundum hanc omnimodam indigẽtiam damnauit auaram opulentiam. Vnde Bernardus: *Bern. tom.1. serm.3. de Nat. Dom.* Elegit filios Dei pauperem matrẽ, quæ vix pannos habebat ad inuoluẽdum, & præsepe ad reclinandũ, locum ad reponẽdum, nõ est tale iudicium mundi. Aut iste fallitur aut mundus errat: sed diuinam falli est impossibile sapientiam: elegit ergo, qui non fallitur, quod carni molestius est: id ergo melius, id vtilius, id magis eligen- C dum. Simus ergo cum Christo, sicut dicitur: Sicut egẽ*2.Cor.6.b*tes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidẽtes. Et hoc insinuatur nobis, quòd iste erat vere Saluator mundi, qui in sui ortus primordio, exemplum virtutis præbuit, & viam salutis ostendit, habendo enim lectulum vilem, & humilem, & pauperem, iam incipiebat ostendere, quòd mundus iste cõtemnendus est, secundum tria in eo contenta. Iam incipiebat statum perfectionis, exemplo monstrare, qui consistit in humilitate, austeritate, & paupertate. Ostẽdit etiam in hoc Dominus summæ dignationis affectum, quia non tantum paruulus, sed pauperculus, & despectus pro nobis est factus, ita vero posset dicere illud: Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. *Psalm.87.d*

Et pastores erant, &c. Descripsit superius Euangelista, qualiter Christi natiuitas fuit cõsummata. Hic secundo describit, qualiter fuit denuntiata. Ad denuntiationem D autem natiuitatis Christi perfectè faciendã tria cõcurrunt. Primum est dispositio præparans ad audiendum. Secundum, annuntiatio inuitans ad exultandum, quod describit ibi: *Et dixit illis Angelus*. Tertium, confirmatio certificans ad credẽdum, & hoc describit ibi: *Et hoc vobis signum*. Quantum ad primum, notandum quòd dispositio præparans ad audiendum, fuit pastorum attentio, quæ ortũ habuit à duplici causa, scilicet ex propriæ sollicitudinis vigilantia, & ex Angelici luminis circumfulgentia. Quantum ad vigilãtiam proprię sollicitudinis dicitur: *Et pastores erant in regione eadẽ vigilãtes.* Hoc igitur spectat ad pastoralẽ officiũ. Vnde Iacob pastor ouiũ Laban dicebat: Die noctuq; æstu vrgebar & gelu, fu*Gen.31.e*giebatq; somnus ab oculis meis. Et ad maioris attentionis insinuationem, subdit: *Et custodientes vigilias noctis* E *super gregem suum* Nocte enim potissimum vigilandum est propter hostilem incursum repellendum luporum, scilicet & latronum, Per hoc autem insinuatur spiritualis vigilantia: quæ debet esse in prælatis. Vnde: Tu *2.Tim.4.a* vero vigila: in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. Et ideo: Obedite *Heb.13.d* præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilãt quasi rationẽ pro animabus vestris reddituri. Quia: Qui *Rom 12.b* præest in sollicitudine. Vigilare etiã debet quilibet cõtra hostem spiritualem, secundũ illud: Consurge, lauda *Thr.2.f* in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorũ tuorum, qui defecerunt

ſanè in capite omnium compitorum. Vigilare etiam debet in contemplatione. In Pſalmo. [*Pſalm. 138.b*] Et dixi, forſitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis. Et Iſaias: [*Iſa. 26. b*] Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te. Et hoc eſt, quia talis hora competit diuinæ inſpirationi. Talis etiam hora conueniebat diuinæ natiuitati, ſecundum illud: [*Sap. 18. c*] Cum quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus, Domine, exiliens de cœlo, & à regalibus ſedibus venit. Et ſignanter dicit: *Super gregem ſuum* Secundum illud: [*Prou. 27. d*] Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera. Contra quod dicitur: [*Zach. 11. d*] O paſtor & idolum derelinquens gregem. Et Hieremias: [*Hier. 13. d*] Vbi eſt grex, qui datus eſt tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices, cum viſitauerit te? Tu enim docuiſti eos aduerſum te: & erudiſti in caput tuum. B

Quantum ad circumfulgentiam Angelici luminis, ſubditur: *Et ecce Angelus Domini ſtetit iuxta illos,* &c. In hoc, quod iuxta ſtetit, oſtendit familiaritatem, & humilitatem miniſterij, quo Angelus condeſcendit homini, & aſtat illi modo, vt adiutor, ſecundum illud: [*Dan. 12. a*] Conſurgit Michael, princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi tui. [*Sup. cap. 1. b*] Modo vt eruditor & illuminator, ſecundum illud: Apparuit ei Gabriel, ſtans à dextris altaris incenſi. Simili modo & hic. Vnde Ambroſius: [*Ambr. tom. 3. lib. 2. in 2. cap. Luca.*] Angelus Mariã, Angelus Ioſeph, Angelus paſtores edocet. In cuius rei ſignum ſubditur: *Et claritas Dei circumfulſit illos,* id eſt fulſit circa illos. Simile dicitur de Angelo, qui apparuit Petro: [*Act. 12. a*] Ecce Angelus Domini aſtitit, & lumẽ refulſit in habitaculo, ſcilicet carceris. Ideo autem Angelus hic lumen attulit, quia filius lucis fuit: & quia eum annuntiare venerat, qui eſt lux vera, [*Ioan. 1. b*] quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. C Et ideo nocte lumen attulit: vt ſignificetur impleri illud Iſaiæ: [*Iſa. 9. a*] Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis. Ex hac autẽ claritate paſtores ſollicitos reddidit. propter quod ſubditur: *Et timuerunt timore magno*, ſicut & Zacharias in cõſpectu Angeli: Et Zacharias turbatus eſt videns, & timor irruit ſuper eum. [*Sup. cap. 1. b*] Et nota, quod Angelus magis apparuit paſtoribus, quam alij generi hominum, tum quia pauperes, propter quos veniebat Chriſt⁹. [*Pſalm. 11. c*] Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Bernardus: [*Bern. tom. 1. ſerm. 4. de Nat. Dom.*] Quam multa hodie auro & gemmis fulgent altaria, putas ad hæc diuertẽt Angeli, & pannoſos homines declinabunt? Si ita eſt, D cur magis paſtoribus ouium apparuerunt, quam regibus terræ, quam ſacerdotibus templi? Tum etiam, quia ſimplices: [*Prou. 3. a*] Abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cũ ſimplicibus ſermocinatio eius. Et Matthæus: [*Matt. 11. d*] Abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis. Tum etiam, quia vigiles: [*Prou. 8. b*] Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Sapientia: [*Sap. 6. b, c*] Sapientia præoccupat, qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat. Et ſequitur: Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt conſummatus, & qui vigilauerit propter illam, cito ſecurus erit. Siue propter myſterium, vt inſinuetur, quod doctrina veritatis debet à prælatis peruenire ad ſubditos. Vnde gloſſa: [*Gloſſa.*] Illi præ cæteris ſublimia videre merentur, qui fidelibus ſollicite præſunt.

Et dixit Angelus, &c. Hic ſecundo deſcribitur annuntiatio inuitans ad exultandũ. E In qua præmittitur exhortatio ad fiduciam, & ad lætitiam. Et ſubditur annuntiatio, exprimens lætitiæ cauſam. Exhortans igitur Angelus ad fiduciam dixit illis: *Nolite timere.* Non enim venerat Angelus nuntiare rem terribilem, ſed potius deſiderabilem, ſicut & ille, qui reſurrectionem annuntiauit mulieribus: [*Mar. 16. b*] Nolite expaueſcere: in quo tribuit ſperandi fiduciam. In hoc agnoſcitur differentia inter Angelum lucis, & tenebrarum, [*Angeli lucis, & tenebrarum differens apparitio.*] quia bonus Angelus aſſecurat, ſed malus finaliter terret. Et quod plus eſt, inuitat ad lętitiam. propter quod addit: *Ecce enim Euangelizo vobis gaudium magnum.* Hoc optabat Raphael, cum dicit: [*Tob. 6. b*] Gaudium ſemper ſit tibi. Propter hoc gauiſi ſunt Magi: [*Matth. 2. b*]

A Videntes autem ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno valde. Et dicitur. *Magnum,* ad differentiam gaudij hypocritarum, quod eſt momentaneum. Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti. [*Iob 20. a*] Et Iob: [*Iob 21. b*] Tenent tympanum, & cytharam, & gaudent ad ſonitum organi, ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Magnum eſt etiã, quia amplum, quod notat, cum ſubdit: *Quod erit omni populo,* & hoc ad differentiam gaudij mundanorũ, quod non eſt vniuerſale. [*Ioan. 16. c*] Mundus gaudebit, vos autem contriſtabimini. [*Inf. 13. d*] Contra quod dicitur infra: Et omnis populus gaudebat in vniuerſis, quæ glorioſe fiebant ab eo. Et quia nemo gaudet perfectè, niſi ex cauſa & ratione, ideo ſubditur denuntiatio exprimens lætitiæ cauſam, cum dicitur: *Quia natus eſt vobis hodie Saluator:* Vobis, id eſt ad vtilitatem veſtram, ſcilicet hominum. [*Iſa. 9. a*] Paruulus B enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Et vere ad vtilitatem, quia Saluator. Vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael, Saluator. Et Iſaias: [*Iſa. 45. c*] Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem [*Idem 19. d*] & propugnatorem, qui liberet eos. [*Act. 4. c*] Et vere Saluator ſecundum illud: Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. In hoc autem intimatur cauſa gaudendi pro natiuitate. [*Mala. 4. a*] Et orietur vobis, timẽtibus nomen meum, ſol iuſtitiæ. Nec tantum gaudendum ratione vtilitatis, verum etiam dignitatis, & ideo ſubinfertur: *Qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid.* Et ſic reparabit regnum Iſraeliticum ſecundum illud: [*Iſa. 9. b*] Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit: vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iuſtitia, amodo & vſque in ſempiternum: Et ideo C rectè additur, *Dominus,* quia ipſe eſt Rex regum, & Dominus dominantium. [*1 Tim. 6. c*] Et Apocalypſis: [*Apo. 19. c*] Habet in veſtimento, & in fœmore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. Et ideo: *in ciuitate Dauid,* id eſt, in Bethlehem, vnde ortus fuit Dauid.

Et hoc vobis ſignum. Poſt diſpoſitionem præparantem ad audiẽdam denuntiationem inuitantem ad exultandum, ſubditur hic tertia confirmatio certificans ad credẽdum. Et quoniam in ore duorum teſtium ſtare debet omne verbum: ideo dupliciter confirmantur paſtores, per viſum & auditũ. Iſte enim duo ſenſus potiſſimè nobis deſeruiunt ad cognoſcendum. Primo ergo certificãtur per ſignum probabile: deinde per teſtimonium credibile. Quãtum ergo ad ſigni probabilis perſuaſionem dicitur: *Et hoc vobis ſignum.* Nam ſecundum quod dici- D tur: [*1. Cor. 1. d*] Iudæi ſigna petũt. Et hoc maximè petebat Propheta Dauid: [*Pſalm. 85. d*] Fac mecum, *inquit,* ſignum in bonum, vt videant, qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu Domine adiuuiſti me. Hoc ſignum petendum erat: [*Iſa. 7. b*] Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo. [*Idem 11. b*] Hoc etiam promittebat: In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignũ populorum, ipſum gentes deprecabuntur. *Et hoc vobis ſignum. Vobis,* inquam, pauperibus, quod venerit pauperes liberare, ſecundũ illud: [*Pſalm 71. c*] Liberabit pauperem à potente, & pauperem, cui nõ erat adiutor. *Quia inuenietis infantem, pannis inuolutum,* & pauperem, & mendicum. [*Zacha. 9. b*] Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & Saluator. Ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam. Bernardus: [*Bern. tom. 1. ſerm. 4. de Nat. Dom.*] In ſignũ poſiti ſunt panni tui, Domine Ieſu, ſed in ſignum, cui hodie à multis cõtradicitur. [*Matt. 20. b*] Multi enim ſũt vocati, pauci vero electi, & ideo E nec ſignati. Erit etiam vobis humilibus ſignum, quod venerit liberare humiles, ſecundũ illud: [*Pſalm. 17. e*] Populum humilem ſaluum facies. In hoc, quod ſubditur: *Et poſitum in præſepio.* Ecce mira humilitas, quod Dominus cœlorum inclinauit ſe vſq; ad præſepe animalium brutorũ. [*Iſa. 53. a*] Vidimus eum, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum: deſpectum, & nouiſſimum virorum, *&c.* Vnde in Pſalmo: [*Pſalm. 21. a*] Ego autem ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et nota, quod paſtores erant pauperes, ſimplices, & contẽptibiles. Ideo ne timerent accedere, datum eſt eis in Chriſto infantiæ ſignũ, paupertatis, & humilitatis. Et in hoc ſignificatur, qualiter, & à quib⁹ inuenitur Chriſtus. Vnde: [*1. Cor. 1. d*] Videte vocationẽ veſtram, fratres, quia non multi ſapien-

entes secundum carnē non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, *&c.* Et ideo infra: [Inf. eod. e. d] Positus est hic in ruinam, & resurrectionē multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur. Et hoc, quia per ista signa non fuit cognitus à carnalibus & superbis. Vnde: [Psal. 73. b] Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra: Signa nostra non vidimus, iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius. Et iterum posuerūt signa sua signa: Et non cognouerunt sicut in exitu super summum. Quantum vero ad testimonij credibilis suasionem subditur; *Et subito facta est cum angelo multitudo.* Facta est, scilicet ad firmandum pariter dictū angelicum, & ad venerandum paruulum natum, secundū illud: [Hebr. 1. b] Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Et signanter dicitur: *Multitudo*, secundum illud: [Hebr. 12. f] Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalē cælestem. & multorum millium Angelorum frequentiam. *Militia cælestis* Secundum illud Iob: [Iob 25. a] Numquid est numerus militum eius? & super quem non surget lumen illius? Et ideo: [4 Reg. 6. e] Nolite timere, dixit Elisæus, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis, & hoc apparet in ortu eius, secundum illud in Apocalypsi: [Apoc. 6. a] Ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis, & verax. Et postea: Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis. Et hæc tota multitudo ad confirmationem verbi angelici prorumpit in decantationem cantici. Propter quod dicitur. *Laudantium Deū & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Iob, [Iob 38. a] vbi eras cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?

Gloria in excelsis Deo, &c. Nota quod glorificandus est Deus in incarnatione, quia vt dicit Daniel: In hoc opere demōstratur sublimis bonitas, sapientia, potētia, & iustitia Dei. *Gloria ergo in excelsis Deo.* Pro bonitate, qua non despexit proprij plasmatis infirmitatem. [Gal. 1. a] Dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti sæculo nequā, secundum voluntatē Dei & Patris nostri, cui est gloria in sęcula sęculorum. Amen.

Pro sapientia, quia inuenit difficillimi solutionē decentissimam. [Rom. 11. d] O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei. Et sequitur: Ipsi honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Pro potentia, quid enim potentius, quàm Deum fieri hominem? [Rom. 4. d] Abraham confortatus est fide dans gloriam Deo plenissime sciens, quia quæcumq; promisit Deus, potens est & facere. Et item: [Ephes. 3. d] Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut intelligimus, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.

Pro iustitia, quia simile simili re saluauit. [Apoc. 6. d] Sedenti in throno & agno: benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sęcula sæculorum: Et ideo cātatur: Gloria tibi Domine, qui natus es de Virgine. Et nota, quod gloriā Deo attribuunt, quia Dominus sibi illam reseruauit. [Isa. 42. b] Ego Dominus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo. Pacem vero optant nobis in terris, quia ait Dominus: [Ioan. 14. d] Pacem relinquo vobis, pacem meā do vobis. Et recte dicit: *Bonæ voluntatis*, quia secundum illud: [Isa. 57. d] Non est pax impiis, dicit Dominus Deus. Et pręmittit gloriam Dei paci nostræ: quia nullus pacem habere potest, qui nititur gloriam Dei vsurpare. Bernardus: [Bern. tom. 1. serm. 4. d Nat. Dom.] Displicet hominibus angelica partitio, qua Deo gloria, & pax hominibus nuntiatur. O stulti filij Adam qui contemnentes pacem, & gloriā appetentes, & pacē perdunt & gloriam: certe qui gloriam appetit. Deo resistit. Sed dicitur: [Iob 9. a] Quis restitit ei, & pacem habuit? Acquiesce igitur ei, & habeto pacem: & per hæc habebis fructus optimos, sicut dicitur in Iob, [Iob 22. e] pacem scilicet pectoris, de qua dicitur: [Phil. 4. b] Pax Dei, quæ exuperat omnē sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu, *&c.* Et pacem ęternitatis, de qua Isaias: [Isa. 66. d] Declinabo super eam quasi flumium pacis. Psalmus: [Psal. 147. a] Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. Nota etiam, quòd pax optatur hominibus & denūtiatur, quia per Christum pacificatur homo cum Deo. [Isa. 27. a] Faciet mihi pacem, pacem faciet mihi. Pacificatur cum angelis: [Coloss. 1. a] Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Pacificatur cum homine: [Ephes. 2. c] Ipse est pax nostra, qui facit vtraque vnum. Pacificatur in se: [Iob 5. d] Scies, quod pacem habeat tabernaculum tuum. [Iosue 21. d] In horum figura dicitur: Dataq; est ab eo pax in omnes per circuitum nationes. Hanc Apostolus semper optat, & Christus præcipit: [Matth. 10. b] Intrantes autem in domum salutate eam dicentes: Pax huic domui.

Et factum est, vt discesserunt angeli, &c. Postquā descripsit Euangelista, qualiter Christi natiuitas fuit consūmata, & qualiter per angelos denuntiata: hic iam tertio describit, qualiter per pastores fuit diuulgata: quod quidem factum est diligentia pastorali. Et hæc pastorū diligentia ab euangelista ostenditur commendabilis in tribus. Primo, scilicet à sollicitudine inquisitionis: Secundo à certitudine inuentionis ibi: *Et inuenerunt Mariam, &c.* Tertio vero a gratitudine deuotionis, ibi: *Et reuersi sunt.* Sollicitudo autem inquisitionis in pastoribus commendatur à tribus, scilicet à vicissitudine exhortationis, a rectitudine intentionis, & à promptitudine executionis. Quantum ad vicissitudinem mutuæ exhortationis dicitur: *Et factum est, vt discesserunt ab eis angeli in cælum, pastores loquebantur ad inuicem*, scil. se mutuo cohortando, secundum illud: [Hebr. 3. c] Videte fratres. quando sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi à Deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, &c. Et hoc recte: quia ferrum [Prou. 27. c] ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui.

Quantum vero ad rectitudinem intentionis, subdit secundo: *Transeamus vsque in Bethlehem, & videamus hoc verbum, quod factum est.* Ideo volebant transire, vt viderent, sicut Moyses: [Exod. 3. a] Vadam, & videbo visionem hanc magnam. *Et videamus hoc verbum, quod factum est*, id est, rem dignam verbo, vel certè, verbum carnē factum, secundum illud: [Ioan. 1. b] Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius. *Factum*, inquam, non ab homines, sed à Deo. Vnde addit: *Quod fecit Dominus*, id est, tota Trinitas. Cum feceris mirabilia, nō sustinebimus: descendisti, & à facie tua montes defluxerunt. [Isa. 64. a] A sæculo non audierunt, neq; auribus perceperunt, oculus non vidit, Deus absq; te, quæ præparasti expectantibus te. Nec tātum fecit, sed: *& ostendit nobis.* Hoc orabat Dauid dicens: [Psal. 84. b] Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. &c. Et Dominus promittit: [Psal. 90. d] Ostendam illi salutare meum.

Quantum autē ad promptitudinē executionis, subiungitur: *Et venerunt festinantes.* Et hoc est, quod dicitur: [Prou. 9. b] Da sapienti occasionem, & addetur ei sapiētia. Doce iustum, & festinabit accipere. Festinantia, signū erat promptitudinis interioris, qua diuino conspectui volebant præsentari. [Prou. 22. d] Vidisti virum velocem in opere suo corā regibus stabit. Vnde dicebant intra se illud: [Hebr. 4. c] Festinemus ergo ingredi in illā requiē, &c. Nota quod volenti spiritualiter Christum inuenire, hæc tria sunt necessaria, [Volenti Christum inuenire, tria sunt necessaria.] scilicet colloqui per meditationē scripturarū, Cum sapientibus & prudētibus tracta, & omnis enarratio tua sit in præceptis Altissimi. Transire per contēplationem creaturarum: [Eccl. 9. d] Surgam & circuibo ciuitatem, [Cant. 3. a] per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea. Sequitur: Paululū cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. [Eccl. 24. c] Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, à generationibus meis adimplemini. Festinare per gratiarū actionem: Surge amica mea, speciosa mea. Et post: [Cant. 2. c] Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Et: [Cant. 5. b] Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, &c. Et ideo supra, [Sup. cap. 1.] de Maria dicitur, quod abiit in montana cum festinatione. *Et inuenerunt Mariam, &c.* Hic secūdo commendatur pastorum diligentia à certitudine inuentionis, cuius laus ex tribus colligitur, scilicet quia

fuit certitudinaliter comprobata, celeriter diuulgata, & memoriter conseruata. Primo quidem fuit certitudinaliter comprobata, quia per probabilia signa & euidentia, propter quod dicitur: *Et inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Ideo inuenerunt, quia sollicite quæsierût, & absque fictione. Vnde dicitur: (Sap. 1. a) Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis: quærite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. Et nota, quòd inuenitur cum Maria Virgine & Ioseph viro iusto, & in præsepio, (Quæ habere debeat, qui velit Christum inuenire) quia eum qui vult Christum inuenire, oportet habere munditiam cordis, respectu sui: iustitiam respectu proximi: humilitatem & reuerentiam respectu Dei. Et ista sont tria munera, quæ offerût reges Christo infanti, & ideo ab eis voluit inueniri. (Matth. 2. d) Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera aurû, thus, & myrrhã. In hoc etiã instruimur, si volumus Christû inuenire, prius ad Mariam debemus accedere, de ipsa enim dicitur supra. (Sup. c. 1. d) Inuenisti gratia apud Deum. Ipsa ergo inuenit gratiam & & misericordiã corã Assuero soper omnes mulieres, sicut dicitur: (Hebr. 4. d) Et ideo accedamus cum fiducia ad thronû gratiæ, vt misericordiã consequamur, & gratiã inueniamus in auxilio opportuno, & quia hoc signû datû est ab angelo, ideo subditur: *Videntes autem cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, scil. quod esser verû. Vnde iam poterant dicere illud Samaritanorû ipsi angelo: (Ioan. 4. f) Iam nõ propter loquelã tuam credimus, ipsi enim audiuimos, & scimus, quia hic est vere Saluator mundi. Vere cognouerunt, quia de ouibus erant C illius pastoris qui dicit: (Ioan. 10. e) Cognosco meas, & cognoscût me meæ. Hoc desiderabat Iob: (Iob 23. a) Quis mihi tribuat, vt cognoscã, & inueniam illum & veniã vsque ad soliû eius? Non solum fuit certitudinaliter comprobata, sed & celeriter diuulgata, propterea subditur: *Et omnes, qui audierant, mirati sunt*, scil. de paruulo nato. Et: *De his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos*, quæ scil. audierant ab Angelo. Vnde de viro iusto dicitur: (Eccl. 15. b) Et mirati sunt in illo multi & honorificauerunt Deum. Videbantur enim verba pastorû non contemnenda, sed admiranda. (Ambr. to. 3. lib. 2. in 2. cap. Lucæ.) Ambrosius: Nec contemnẽda putes quasi vilia verba prophetarû: à pastoribus etiã Maria fidem colligit. A pastoribus populus ad Dei reuerentiam congregatur, plebem enim Dominus simplicẽ requisiuit, quæ phalerare audita, & fucare nesciret. Hæc ille. Mirati sunt D etiã, quia paruulus non videbatur eis contemptibilis, sed admirabilis. Vnde Isaïas: (Isa. 9. a. b) Paruulus enim natus est nobis & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius admirabile, &c. (Christus in omnibus admirandus atque stupendus.) Vbique enim admirabilis Christus apparet, non solû nascens, sicut hic, sed & proficiens. (Inf. eod. g) Infra eodẽ: Et stupebant super prudentia & responsis eius. (Inf. cap. 4. d) Admirabilis etiam docens. Infra: Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius. Admirabilis tacens: (Marc. 15. d) Iesus autẽ amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus. Admirabilis in actione: (Inf. 8. Mar. 15. d) Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei? Admirabilis in passione. Pilatus autẽ mirabatur, si iam obiisset, &c. (Inf. cap. vlt.) Admirabilis in resurrectione: Petrus vidẽs linteamina sola posita, abiit, secû mirans quod factû fue- E rat. Admirabilis in Ascensione: (Psal. 8. a) Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Quoniam eleuata est magnificẽtia tua super cœlos. Admirabilis in extremo examine: (Sap. 8. b) Acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis ero.

Fuit tertio memoriter conseruata, vnde subditur: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*, Tanquam prudens & discreta, secundû illud: (Prou. 3. a) Misericordia & veritas te nõ deserãt. Circûda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui. Et in Ecclesiastico: (Eccl. 50. a) Qui ponit illa in corde suo, sapiẽs erit semper. (Eccli. 21. c) Vnde dicitur de fatuo: Cor fatui quasi vas confractum & omnẽ sapientiã non tenebit. Vnde virgo fuit arca continens diuinorum eloquiorum arcana. Et ideo per (Hebr. 9. a) arcam Moysi designatur, de qua dicitur, quod continebat tabulas legis diuinæ. Et quia non solum conseruabat, sed etiam intelligebat, ideo additur: *Conferens ea in corde suo* ita vt posset dicere illud: (Psal. 118.) In corde meo abscondi eloquia tua.

Et reuersi sunt pastores, &c. Hic commendatur diligẽtia pastorum a gratitudine deuotionis. Ad hoc autem, (Deuotio Deo accepta.) quod deuotio Deo sit accepta, necesse est, quod similiter resonent, & concordent manus, mens, & lingua. Manus operando, lingua laudando, mens rectificando. Laudabilis ergo erat pastorum deuotio propter debitã operationẽ, propter quod dicitur: *Et reuersi sunt pastores*, scilicet ad custodiam gregis commissi. In quo erudiuntur deuoti, vt post contemplationem Saluatoris B reuertantur ad exercitium actionis. (Ezech. 1. e) Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinẽ fulguris coruscantis. (Inf. c. 8. f) Et infra: Redi in domum tuam, & narra, quanta fecit tibi Deus. (Iosué 2. d) Huius figura habetur in Iosue: Reuersi sunt, descenderunt exploratores de mõte, & transmisso Iordane, venerunt ad Iosue. In quo signatur, quod tempore tentationis reuertendum est ad orationem, & postmodum redeundum est ad actionem. Laudabilis etiam fuit propter debitam gratiarû actionem, ratione cuius subditur: *Glorificantes, & laudantes Deum*. (Eccl. 43. d) Glorificantes Dominum, quantumcunq; potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum, quantû potestis, maior enim est omni laude. Contrariû dicitur de sapientibus mûdanis: (Rom. 1. c) Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum C glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum &c. Et ideo qui non vult excæcari, necesse habet Deo de beneficiis suis regratiari. (Coloss. 3. d) Ideo dicitur: Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri IESV CHRISTI, gratias agentes Deo. Fuit etiam laudabilis propter debitam recognitionem, ratione cuius subiungitur: *In omnibus, quæ audierãt & viderant, sicut dictum est ad illos.* Vnde poterant dicere illud Psalmi: (Psal. 47. b) Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Dei nostri. (Psal. 131. b) Tunc verificatum est istud Psalmi. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ. Et nota, quod dicitur: *In omnibus quæ audierant, & viderant.* In quo ostenditur plenitudo gratitudinis. (Ephes. 5. a) Implemini Spiritu sancto loquẽtes vobismetipsis in Ps. D hymnis, & cãticis spiritualibus, cantantes, & psallẽtes in cordibus vestris Domino gratias agẽtes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri. Et nota ordinẽ, quo dicit: *In omnibus, quæ audierãt, &c.* Quia secundû aliam literam, (Isa. 7. b) Nisi credideritis, non intelligitis sed fides ex audito. (Rom. 10. c) In intelligẽtia autẽ ex visu: (Inf. c. 10. a) Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. (Iob vlt. a) Iob: Auditu auris audiui te, nûc autẽ oculus meus videt te.

Et postquam consummati, &c. Supra descripsit Euangelista veritatem natiuitatis Christi per quã ostẽditur, qualiter Christus factus est de muliere: hic secundo describitur humilitas Christi nascentis, per quã declaratur, qualiter factus est sub lege. Quoniam autem legis præcepta sunt in triplici differentia, quædam sunt sacramentalia, quædam cæremonialia, & quædam mo- E ralia: ideo hæc pars habet tres. In quarum prima ostenditur, qualiter Christus factus est sub lege sacramentali in circumcisione. In secunda vero, qualiter factus est sub lege cæremoniali in sui oblatione, ibi: *Et postquã impleti sunt, &c.* In tertia, qualiter factus est sub lege morali in Dei honoratione, ibi: *Puer autẽ crescebat, &c.* Quantû ad primû notandû, quod omnis, qui se humiliat, exaltabitur: Ideo præmittitur humiliatio secundum legis præceptum, cum dicitur: *Et postquam consûmati sunt dies octo, vt circumcideretur puer, &c.* Ita enim erat præceptum: (Gen. 17. b) Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Et recte dicuntur dies isti consummati, propter perfectionem humilitatis & inchoationem nostræ salutis. (Eccl. 18. a) Cum consummauerit homo, scil. octo dies,

tunc

Bern. tom. 1. serm. 1. de Circumcis. Dom. in princ. tunc incipiet nos scil. liberare. Iam enim octaua die incipiebat pro nobis sanguinem suum fundere. Bernardus: Audiuimus congruam lectionem de verbo abbreuiato. Abbreuiatũ est in carne, amplius abbreuiabitur carnis suscepta circumcisione. Et post: Quem nemo potest arguere de peccato, ipse peccati remediũ sustinet humile pariter, & austerum. Voluit autem Dominus circumcidi, tum propter legis approbationẽ, & impletionem, de qua dicit: *Matth. 5. b* Non veni legẽ soluere, sed adimplere: tum etiam propter humanitatis, ac humilitatis ostensionem. *Psal. 16. a* Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Alia litera, vias latronis. *Bern. ibid. vt supra. & serm. 3.* Bernardus: Qui sine peccato est, non dedignatur peccator reputari immo latronis cauterio est signatus. Tum etiam propter spiritualis circumcisionis introductionẽ. *Hier. 4. a* Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordiũ vestrorum, viri Iuda. Tum etiam propter conformitatis, & [B] concordiæ commẽdationem. *Hebr. 2. d* Debuit per omnia fratribus similari. Bernardus: Amator communitatis & cõmendator Iesus quo modo illam desereret?

Deinde additur clarificatio propter nomen impositum, cum subditur: *Vocatum est nomen eius Iesus*, id est Saluator, vt scilicet ipso nomine scias, quod non accepit circumcisionem propter necessitatem sui curationis, sed propter dispensationem nostræ salutis. *Iob 13. c* Ipse erit Saluator meus. *Phil. 2. b* Hoc autem est nomen dignum omni veneratione. Humiliauit semetipsum, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Hoc autem nomen competit ipsi Christo vere & proprie. *Matth. 1. d* Vere secundum illud: Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à [C] peccatis eorũ. *Actor. 4. b* Proprie, secundũ illud: Non est in aliquo alio salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Postremo subditur impositi nominis approbatio per præconium angelicum, cum subditur: *Quod vocatum est ab angelo, priusquam in vtero conciperetur.* *Isa. 62. b* Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. *Eccl. 6. f* Et Ecclesiastes: Qui futurus est iam vocatum est nomen eius, & scitur, quod homo sit. Et hoc quidem factũ est nũc. *Sap. c. 5. d* Vocabis nomen eius Iesum. Hoc vero nomen diuinum & angelicum, quod desiderat Sponsa in canticis: *Cant. 1. a* Oleũ effusum nomen tuum. *Bern. tom. 1. serm. 15. super Cantic. post med.* Aridus est omnis cibus animæ, si non isto oleo infundatur. Insipidus est, si non hoc, sale condiatur. Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Iesum. Si disputes aut conferas, non sapit, nisi sonuerit [D] ibi Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. *Isa. 26. b* Et ideo dicitur: Nomen tuum, & memoriale tuum, in desiderio animæ.

Interpretatio spiritualis. Spiritualiter nota, quod per octo dies intelliguntur octo ætates: quarum sex sunt in decursu mundi, secundũ sex distinctiones notabiles, septima in quiete aliarũ, quæ currit simul cũ sexta, & non habet vesperã octaua in resurrectione in qua fit circumcisio ab omni culpa & miseria. Et ideo circũcisio fiebat in octauo die ad illius circumcisionis designationem. *Tropologia, & allegoria.* Secundum tropologiã autem, & allegoriam simul, intelligitur per septẽ dies, virtus Spiritus septiformis, & octauus est perseuerantia finalis: quæ nũquam deficit. Prima ergo pertinet ad lucem fidei, quia prima die facta est lux. *Prou. 4. c* Iustorũ [E] semita, quasi lux splendens procedit, & crescit vsq; ad perfectam diem. Secunda vero ad firmitatem spei, in qua factum fuit firmamentum. *Hebr. 6. d* Fortissimũ solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositã spẽ, quam sicut anchoram habemus animæ tutã ac firmã, &c. Tertia ad viriditatem charitatis, quando terra germinat. *Prou. 11. d* Iusti, quasi virens folium, germinabunt. *Gregor. homil. 27. in Euang.* Gregorius: Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis. Quarta ad luminosã discretionem prudentiæ, quæ viget in virili ætate. *Eccl. 12. b* Memento Creatoris tui in diebus iuuẽtutis tuæ, antequã veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquẽt anni, de quibus dicas, non mihi placent. *Phil. 2. b* Lucetis sicut luminaria in mundo. [A] Quinta ad fortitudinem potentiæ, quę probatur in aquis tribulationis. *Psal. 17. b* Saluum me fac Deus, quoniã intrauerunt aquæ vsq; ad animã meam. Misit de sũmo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Sexta ad rectitudinẽ iustitiæ, propter seueritatẽ respectu bestialiũ motuum: & pietatẽ, respectu hominũ: *Iob 5. d* Scies, quod pacem habet tabernaculũ tuum, & visitãs speciem tuam, non peccabis. Septima ad sanctificationem temperantiæ: *Exod. 19. d* Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras: lauentq; vestimenta sua. Et in Exodo: *Exod. 20. b* Memento, vt diem sabbati sanctifices. Octaua ad consummationem finalis perseuerantiæ. *Leu. 23. e* Erunt feriæ tabernaculorum septem diebus. Octauus dies erit celeberrimus, atq; sanctissimus: quia erit de transitu huius vitæ ad gloriam supernam. *Psal. 6. a* Vnde etiam: Domine, ne in furore tuo arguas me, intitulatur Psalmus pro octaua.

Et postquam impleti sunt, &c. Hic ostendit Euangelista, qualiter Christus factus sit sub lege cæremoniali, & habet hæc pars tres partes. In prima præmittitur Christi humiliatio secundum legis præceptum. In secunda vero subditur Christi clarificatio per veritatis testimoniũ, ibi: *Et ecce homo erat in Hierusalem, &c.* In secũda consũmatio prædictorũ, ibi: *Et cum perfecissent omnia, &c.* Circa primũ scil. Christi humiliationẽ, quatuor sunt consideranda, quæ tangit Euangelista. describit enim Christi oblationem, quantum ad tempus statutum, quantũ ad locum designatũ, quantum ad mandatum scriptum, & quantum ad pretium oblatum.

Primo igitur, quantum ad tempus statutum dicitur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi*, id est quadraginta dierũ: *Leu. 12. a* Mulier si suscepto semine pepererit masculũ, immunda erit septẽ diebus, &c. Ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. In hoc autem, quod dicit: Si, suscepto semine peperit, ostẽditur, quod beata virgo non fuit illi legi necessitate subiecta, sed humilitate obediens. *Bern. tom. 1. serm. 3. de Purific. circa in princ.* Bernardus: Putas dicturus Moyses, mulierem, quæ peperisse masculum, immundam esse, non timuerit super matrem Dei blasphemiæ crimen incurrere, & idcirco præmiserit, suscepto semine: Et post: Vere ô beata Virgo, nõ habes causam, nec tibi opus est purificatione: sed numquid filio tuo opus erat circumcisione? *Esther. 15. c* Vnde potest dici, quod dixit Assuerus: Non propter te, sed pro omnibus hæc lex constituta est.

Secundo, quantum ad locum designatum, subditur: *Tulerunt illum in Hierusalem vt sisterent eum Domino.* Ia [D] enim erat locus electus ad diuinum cultum. *2. Par. 6. a* Elegi Hierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Deut. 16. c* Et in hoc loco partus debebat Deo præsentari. Tribus vicibus per annum apparebit omne masculum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit.

Tertio quantum ad mandatum scriptum, subditur: *Sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur* *Exod. 13. a* Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filiis Israel, tam de hominibus, quam de iumentis, &c. Sed secundum illud, non videtur conuenire Virgini Mariæ, quæ est porta clausa ante partum, post partum, & in partu. Et ideo potest dici, sicut supra dictũ est de lege purificationis: vel certe adapertio vuluæ intelligi [E] tur, quãtũ ad fœcũdationẽ, nõ quantũ ad claustri apertionem. *Gen. 29. d* Aperuit Dominus vuluã Liæ, sorore sterili permanente. Et: Exprobrabat æmula Annæ, quòd conclusisset Dominus vuluam eius: quia sterilis erat.

Quarto quantum ad pretium oblatum, additur: *Et vt darent hostiã secundũ quod dictũ est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos colũbarum.* *1. Reg. 1. b* Hęc enim erat oblatio paoperum. *Leu. 12. d* Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum: sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterũ pro peccato: orabitq; pro eo sacerdos, & sic mundabitur. Ecce mira paupertas in parẽtibus Christi, qui agnũ non habebant. Et nota, quod sub disiunctione ponit vtramq, oblationẽ, vt ostendatur vtraq; Domino con-

uenire. Per columbã igitur, intelligitur vita actiua, ſed per turturem ſolinagum, contemplatiua, quarum vtraq; reddit hominem Deo acceptabilem, ſicut dicit Beda.

Ter Chriſtus oblatus legitur.

Et nota tres oblationes circa hoſtiam noſtrã, quæ eſt Dominus Ieſus. Prima eſt oblatio ipſius, à parentibus, quæ inuitat ad humilitatem. Secunda eſt oblatio auiũ pro ipſo quæ nos inuitat ad paupertatem. Tertia eſt oblatio in cruce pro omnibus, quæ nos inuitat ad pietatem. De primis duabus habetur hic: de tertia Iſaïas: Oblatus eſt, quia ipſe voluit: & nõ aperuit os ſuũ, &c.

Iſa. 53. b

Spiritualiter autem notãda ſunt tria, ſcilicet, myſterium purgationis Mariæ, ſacramentum delationis dominicæ, ſignificantia oblationis ſactæ. Quãtum ad primum nota quod Maria, quæ interpretatur ſtella maris,

Maria ſtella maris

B

vel amarum mare, deſignat animam, ſiue ſit in lumine vitæ contemplatiuæ, ſiue in amaritudine vitæ actiuæ, & vtriq; neceſſaria eſt purgatio. Animæ namq; contẽplatiuę neceſſe eſt purgari à ſuperbia, quod quidẽ fit per timorem: Cum ſublatus fuerit, ſcilicet Behemoth, timebunt Angeli, & territi purgabuntur. Animæ actiuæ neceſſaria eſt purgatio à negligentia, quæ fit per rigorem & laborem. De negligentia, tua purga te cũ paucis. Quantũ ad ſacramẽtũ delationis dominicæ notandũ, quod legimus puerũ Ieſum delatũ in Hieruſalẽ: legimus etiã delatũ in Ægyptũ. In quo aperitur nobis quod proles mentis noſtræ, quæ eſt intelligentia, modo eleuanda eſt ad contemplationem æternorum, quæ per Hieruſalem deſignatur: Hieruſalem enim interpretatur viſio pacis: modo reprimenda eſt ad conſiderationem defectuum noſtrorum, qui per Ægyptum deſignantur. Ægyptus enim interpretatur, tenebræ. Et hoc eſt quod dicit in Pſalmo: Quoniã tu illuminas lucernã meã, Dñe, Deus meus illumina tenebras meas. Et Iob: Auditu auris audiui te, nũc autẽ ocul⁹ me⁹ videt te, &c.

Iob 41. c
Eccl. 7. d
Matth. 2. c
Hieruſalem quid.

C

Ægyptus.
Pſal. 17.
Iob 42. a

Quantum ad ſignificantiam oblationis, nota, quod oblatio indeterminate intelligitur, de turture, & columba, vtraque enim auis gemitum pro cantu: ſed gemitus turturis competit contemplatiuis. Et hic geminatur, vnde dicitur, *par turturum*, primus gemitus eſt amoris. Nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectãtes redemptionem corporis noſtri. Secundus eſt deuotionis: Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Et: Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Gemitus autem columbæ, competit actiuis: & hic etiam eſt

Gemitus turturis.
Rom. 8. d
Ibidem.
Cant. 2. c
Gemitus columbæ.

D

duplex. Vnus pro peccatis propriis: afflictus & humiliatus ſum nimis. Rugiebã à gemitu cordis mei. Iſaïas: Rugiemus quaſi vrſi omnes, & quaſi columbę meditantes, gememus. Secundus gemitus eſt pro peccatis alienis: Omnes portæ eius deſtructæ, ſacerdotes eius gemẽtes, virgines eius ſqualidæ, & ipſa oppreſſa amaritudine. Naum: Miles captiuus abductus eſt: & ancillæ eius minabantur, gementes, vt columbæ, murmurantes in cordibus ſuis. In hac ergo purgatione, delatione, & oblatione ſignificatur, quod qui purgatus eſt à ſuperbia, & negligentia, diſpoſitus eſt, vt aſcendat ad contẽplationẽ Dei, & deſcendat ad conſiderationẽ ſui, & ſurſum aſcendens gemat ex amore, & deuotione: & deorſũ rediens, gemat ex cõtritione & cõpaſſione: & in his cõſiſtit perfectio animæ ſanctę, & Deo deuotę.

Pſal. 37.
Iſa. 59. c
Thr. 1. b
Naum. 2. b

E

Et ecce homo erat in Hieruſalem. Poſtquam deſcripta eſt Chriſti humilitas ſecundum legis præceptum: hic ſecundo deſcribitur eius clarificatio per veritatis teſtimonium. Et quoniam teſtimoniũ ad hoc, quod ſit firmũ, debet procedere ex ore pluriũ, ideo introducitur teſtimoniũ duorum ſexuũ, ſcilicet virilis & muliebris: vtrumq; tamen authenticũ: quia vtrumque propheticum, & vtrumque fide dignum, propter merita ſanctitatis. Et præmittitur teſtimonium viri, tanquam dignioris, & ſubditur teſtimonium mulieris, tanquã inferioris, & hoc ibi: *Et erat Anna propheteſſa.* Circa Simeonis teſtimoniũ tria introducuntur. Primũ teſtificãtis meritum ſolidans ad credendum: ſecundum eſt teſtificantis præconium eleuans ad admirandum. Et hoc

A

ibi: *Et benedixit Dominum, & ait.* Tertium eſt præconij temperamentum, inclinans ad compatiendum, ibi: *Et benedixit illis Simeon.* Quantum ad primum nota, quod perfectio meriti Simeonis in duobus explicatur, ſcil. in habitu virtutis, & ſpiritu veritatis, ibi: *Et reſponſum acceperat.* Et hæc duo reddunt hominem in ſanctitate perfectum. Habitus autem, ſeu vſus virtutis conſiſtit in tribus perfecte, ſcilicet in fama vita, & gratia. Primũ eſt ab extra: ſecundum ab intra: tertium a ſupra. Quantum ad famam dicitur: *Et ecce, homo erat in Hieruſalem, cui nomen Simeon:* quæ ſcilicet ciuitas erat regalis & ſacerdotalis, vbi potiſſime vigebat cultus Dei, ſecundum obſeruantiam legis, vnde ſancta dicitur: Ex quo datur

Habitus virtutis.

B

intelligi, quod magnę honeſtatis erat homo, qui in tali ciuitate habebat famam. Et hoc deſignat Euangeliſta, ipſum nomen eius explicando, vnde ſibi poteſt competere illud: In medio Eccleſiæ aperuit os eius, & adimplebit illum Dominus ſpiritu ſapiẽtiæ. Et poſt ſubditur: Et nomine æterno hæreditabit illum. Vnde recte iſte dei gnatur per Simonẽ filium Oniæ, de quo: Simõ Onię filius ſacerdos magnus. Et poſt ſubditur, quibuſdã interpoſitis: Circa illum corona fratrũ, & quaſi plãtatio cedri in monte Libano. Quantũ ad vitam ſubditur: *Et homo iſte iuſtus.* Vbi oſtenditur perfecte ordinatus in vita quantũ ad eligenda. Iuſtitia namq; eſt rectitudo volũtatis, quę facit hominẽ per rectã viã incedere, propter quod dicitur: Iuſtũ deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, &c. Et hic ma-

Eccl. 15. a
Eccl. 50. a, b
Sap. 10. e

C

xime iuuat recta intentio: Iuſtitia ſimplicis diriget viã eius. Et iterum: Simplicitas iuſtorũ diriget eos. Et quãtum ad fugienda: Ideo ſequitur: *Et timoratus.* Timor enim expellit peccatum. Per timorem Domini declinat omnis à malo. Iob: Vir erat in terra Hus, nomine Iob: & erat vir ille ſimplex & rectus, ac timens Deũ & recedens à malo. Et quantũ ad expectanda, vnde addit: *Expectans conſolationem Iſraël.* Secundũ illud: Salutare tuũ expectabo Domine. Et Iudith: Expectemus humiles conſolationẽ eius. Vnde ſibi maxime dicebat Spiritus ſanctus illud: Si morã fecerit, expecta eũ: quia veniens veniet, & non tardabit. Quantum ad gratiam ſubditur. *Et Spiritus ſanctus erat in eo,* ſcilicet per gratiam & charitatem, ſecundum illud: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. Et: Qui manet in charitate, in Deo manet. Vnde de ipſo poterat dici illud, quod dicitur de

Prou. 11. a
Timor.
Prou. 15. d
Iob. 1. a
Gen. 49. c
Iudith 8. c
Abac. 2. a
Rom. 5. a
1. Ioan. 4. c
Actor. 6. b

D

Stephano, quod erat plenus fide & Spiritu ſancto. De quo: Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum.

1. Cor. 16. d

Et reſponſum acceperat. Hic ſecundo commendatur à ſpiritu veritatis, vt inducente ad expectandum ex diuino reſponſo: quantum ad hoc dicit: *Et reſponſum acceperat à Spiritu ſancto,* ſcilicet per reuelationem. Ad vocem clamoris tui ſtatim, vt audierit, reſpondebit tibi. Reſponſum acceperat conſolatorium, ſecundum illud: Reſpõdit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba conſolatoria. Et propterea ſubditur: *Non viſurũ ſe mortẽ, niſi prius videret Chriſtum Domini:* Vnde poterat dicere cũ Iob: In carne mea videbo Deũ: ita quod determinatio in carne reſpiciat videntẽ & viſum. Et etiã cum propheta poterat cantare: Non moriar, ſed viuã. Poterat etiam dicere cum Apoſtolo: Nos

Iſa. 30. d
Zach. 1. a
Iob 19. d
Pſal. 117.
1 Cor. 2. c

E

Spiritũ huius mundi non accepimus, ſed Spiritum, qui ex Deo eſt, vt ſciamus, quæ à Deo donata ſunt nobis. Secundo cõmendatur à Spiritu veritatis, vt deducente ad occurrendum in templo: quantũ ad illud dicitur: *Et venit in Spiritu in templum.* Venit itaque tanquam Spiritu ſancto ductore. Quicunq; Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Venit itaque ad obſequendum, & venerandum Dominum, vt poſſet dicere illud: Introibo in domum tuam, adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo. Et iterum: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in locu, vbi ſteterunt pedes eius. Poſtremo commendatur a Spiritu veritatis, vt præducente ad comprehendendum cum gaudio. Et hoc, cum di-

Rom. 8. c
Pſal. 5.
Pſal. 131.

citur

citur: *Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius*. scilicet in templum, [Mal. 3.a] secundum illud: Statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, &c. [*inducerent*, inquã, *vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo*. [Phil. 2.b] Quia sicut dicitur: In consuetudinem hominum factus est, & habito inuentus vt homo. *Et ipse accepit eũ in vlnas suas*. Ecce deuotio senis ad comprehendendũ paruulũ, qua Christo exposuit se totum, vt posset dicere illud [Cant. 1.a] sponsæ: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Volebat enim implere [Cant. 8.b] illud: Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. Immo super duo brachia tua, vt ostendat, quòd fortiter comprehendendus est. [Cant. 3.b] Inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam. Ostendit etiam, quòd vtraque manu, & tota virtute nostra debemus Domino famulari. Sicut illi, qui [Nehe. 4.e] vna manu pugnabant, & alia faciebant opus. Nõ sicut [Matt. 23.a] illi, qui imponunt onera grauia & importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere.

Et benedixit Deum, & dixit. Post sanctitatis meritũ subditur hic veritatis præconium, eleuans ad admirandum. Vnde in admiratione concluditur, cum dicitur: *Et erant mirãtes præ magnitudine*. scilicet præconij. Hu(ius) autem præconij excellẽtia colligitur ex tribus, scilicet præambula benedictione, ex deuota Christi laude & magnitudine, ibi: *Nunc dimittis*, in cantico Simeonis. Et ex parentum admiratione, ibi: *Et erant pater eius, & mater*. Præmittitur ergo dicta benedictio, cum dicitur: *Et benedixit Deum*, id est benedicẽdo, gratias egit, ita vt diceret [Psal. 102.] cum Psalmo: Benedic anima mea Domino: & omnia [1. Mach. 10.] quæ intra me sunt nomini sancto eius. In hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel. Et in Ecclesiastico: [Eccl. 32.e] Benedicito Dominum, qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis suis.

Nunc dimittis, &c. Hic subditur deuota Christi magnificatio, facta à Simeone, impleto Spiritu sancto. Et primo in hoc cãtico præmittitur spiritualis consolatio senis. Secundo subditur sublimis commendatio infantis, ibi: *Quia viderunt oculi mei*. Ostendit igitur Simeon senex, se consolatum in præsentia Christi ex ratione triplici. Propter dignationem maiestatis, propter quam dicit: *Nunc dimittis seruum tuum Domine*. Quia [1. Reg. 24.a] Dominus venerat ad seruum. Quid causę est, vt veniat [Psal. 143.] Dominus Rex ad seruum suum: Quid est homo, quia innotuisti ei: aut filius hominis, quia reputas eum? Propter impletionem veritatis, propter quam dicit: *Secun-* [Isa. 55.a] *dum verbum tuum*. Verbum, scilicet promissum Verbum meum: quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum. Et ideo illud dicere poterat: Bonitatem fe- [Psal. 114.] cisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum. Propter adeptionem trãquillitatis, propter quam dicit: *In pace*. Iam enim adueniente illo, qui dicit: In me pa- [Ioan. 16.d] cẽ habebitis. Iust(us) dicebat se in pace mori. Iam pro vera consolatione poterat dicere illud, quod dixit Iacob ad [Gen. 46.d] Ioseph: Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & su- [Tob. 3.a] perstitem te relinquo. Et hoc petebat Tobias: Et nunc Domine secundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum. Hoc iam præstiterat ipsi Simeoni, sicut promiserat. Vnde poterat dice- [Psal. 4.] re illud: In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Quia nihil aliud expectabat.

Quia viderunt oculi mei, &c. Hic secundo additur Christi magnificatio secundum triplicẽ excellentiam pietatis, sapientiæ, & maiestatis. Ex pietate, & clementia venit salus. Ex sapientia fulget lux, Ex maiestate gloria & laus. Salus scilicet omnibus populis: lux gentibus: gloria Israelitis. Quantum ad salutem clementiæ. dicitur: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum*. Vnde pote- [Iob. 8.d] rat dici Simeoni illud: Videbis faciem eius in iubilo. Et [Baruch. 3.d] Baruc: Post hæc in terris visus est, cum hominibus conuersatus est, Hæc autem salus nõ erat particularis, sed vniuersalis. Et ideo subdit: *Quod parasti ante faciem* [Isa. 52.a] *omnium populorum*. Secundum illud Isaïæ: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Iam verificatum videbant illud: [Psal. 97.] Notum fecit Dominus salutare suum A in conspectu gentium. Sequitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri*. Isaïas: [Isa. 49.b] Paruum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel cõuertendas Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad extremum terræ. Et quantum ad lucem sapientiæ, propter quod addit: *Lumen ad reuelationem gentium*. [Isa. 9.a] Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Et hoc lumen gentibus reuelauit gloriam Dei. [Isa. 40.a] Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod [Dan. 2.d] [Isa. 4.a] os Domini locutum est. Ipse reuelat profunda, & abs- [Esther. 8.d] condita, & nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est. Quantum ad sublimitatem gloriæ subditur: *Et gloriam plebis tuæ Israel*. Quia de Israel natus est secundum carnem. Et germen Domini in magnificentia, & gloria. & fructus terrę sublimis, & exultatio his, qui salua- B ti fuerunt de Israel. Et tunc impletum est illud, quod dicitur: Iudæis noua lux oriri visa est, gaudium & honor, & tripudium. Magnificatur ergo Christus sub ratione salutis omnium, lucis gentium, & gloriæ Iudæorum. Primum clementiam, secundum sapientiam, tertium vero patientiam manifestat sub ratione pacis, ea consolatione senis. Vnde laudatur in hoc cantico vt pax, vt salus, vt lux, vt gloria. Pax est, quia Mediator: salus: quia redemptor. lux, quia Doctor: gloria, quia Præmiator. Et in his quatuor consistit perfecta Christi cõmendatio, & magnificentia. Immo totius Euangelicæ historiæ quædam breuissima comprehensio, quantum ad incarnationem in pace, prædicationem in luce, redemptionem in salute, resurrectionem in gloria. Et qui [Canticũ Simeonis cur canitur in cõpletorio.] C canticum illud sic cõtinet laudis Christi plenitudinem & senis mortis consolationem: ideo sub sero diei cantatur in completorio. Vnde ista tria Cantica sunt ordinata, Mariæ, Zachariæ, & Simeonis, in Ecclesia decantanda, primum vesperi, secundum mane, tertium sero, quia sequens incipit, vbi terminatur præcedens. Significatur etiam in hoc, quòd de incarnationne omnis status debet laudare Deum, scilicet virginum, coniugatorum, viduarum, contemplatiuorum, prælatorum, actiuorum: laïci, clerici, & religiosi, qui etiam Domino debent esse consecrati.

Et erant pater eius, & mater, &c. Hic tertio subditur ex hoc consurgens parentum admiratio, cum subditur: *Et erant pater eius & mater mirantes super his quæ dicebãtur de illo*, scilicet super quatuor prædictis. Nam Christus admirabilis est, secundum quòd mediator: Valde [Esther. 15.d] mirabilis es, Domine, & facies tua plena est gratiarum. D Admirabilis etiam secundum quòd Saluator in clementia, propter quod in psalmo dicitur: Mirabilis Deus in [Psal. 67.d] sanctis suis. Quoniam gratia & misericordia in sanctos [Sap. 4.c] eius, & respectus in electos illius. Admirabilis secundũ [Psal. 92.a] quòd Doctor in sapientia: Mirabilis in altis Dominus. Et in Exodo: Quis similis tui in fortibus, Domine? [Exod. 15.b] quis similis tui, magnificus in sanctitate? terribilis, atq; laudabilis, faciens mirabilia. Et ideo non est mirum, si pater putatiuus, & mater vera mirabãtur super his quæ dicebantur.

Et benedixit illis Simeon, &c. Post testificantis meritum, & testificationis præconium, subiungitur hic tertio præconij temperamentum, humilians ad compatiendum, vnde in compassione terminatur. Etenim calix in manu Domini, vini meri plenus mixto. Ideo post [Psal. 74.b] E Christi dignitatem subiungit infirmitatem. In hoc autem temperamento, primo præmittitur propheticæ benedictionis solatium. Deinde additur dominicæ passionis mysterium. Tertio subiungitur maternæ compassionis martyrium.

Quantum ad solatium benedictionis prophetic(æ) præ- [Cur Simeõ parentibus Iesu benedixerit.] mittitur: *Et benedixit illis Simeon*. id est benedictos prædicauit: Mariam, quia concepit: & Ioseph, quia educauit. Vnde poterat eis dicere illud Dauidicum: Bene- [Psal. 113.d] dicti vos à Domino, qui fecit cælum & terram. Benedicuntur enim parẽtes in filio, & pro filio, secundũ illud: Benedixit Heli Elcanę, & vxori eius, scilicet pro Samue- [1. Reg. 2.d]

A le optimo puero. Nota quod præmittitur hic benedi-
ctin tum ad conſolationem, tum ad confortationem,
tum etiam ad commendationem, ne paſſio prædicenda
turbet, ne terreat, ne credatur culpa proximorum pa-
rentum eſſe in cauſa. Vel ideo benedixit, vt ſignaret,
quod in illo impletæ ſunt benedictiones patrum. Be-
Gen. 12. a nedicam benedicentibus tibi. Vel ideo, vt inſinuet per
paſſionem Chriſti, nos ab omni maledicto libe-
Gal. 3. b ratos. Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus
pro nobis maledictum.

Quantum ad myſterium dominicæ paſſionis, addi-
tur: *Et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce poſitus eſt hic
in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael.* Et hoc
Ioan. 9. g diuino iudicio. In iudicium ego in hunc mundum veni
vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Et
erit vobis Dominus in ſanctificationem. In lapidem
Iſa. 9. g autem offenſionis, in petram ſcandali duabus domi- B
bus Iſrael, in laqueum, & in ruinam habitantibus Hie-
ruſalem. Et ideo dicitur poſitus, ſcilicet diuino iudicio.
1. Pet. 2. b Vobis igitur honor credentibus, non credentibus au-
tem, lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus
eſt lapis offenſionis, & ſcandali, his, qui offendunt ver-
bo. Et hoc pro culpa ipſorum. Simile dicitur de Apo-
2. Cor. 2. d ſtolis: Chriſti bonus odor ſumus Deo, aliis quidẽ odor
mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et
ratio huius eſt contradictio erroris, propter quod ad-
Thr. 3. b ditur *Et in ſignum, cui contradicetur.* Tetendit arcum
ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam. Hoc di-
Hebr. 12. a citur propter contradicentes: Recogitate eum, qui ta-
lem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſum ſemetipſum
cõtradictionẽ. Et iſta cõtradictio fuit occaſio ruinæ, & C
Iſa. 41. e cauſa in multis: Peribunt viri, qui cõtradicunt tibi. Et
Eccl. 4. d ideo dicitur: Nõ cõtradicas verbo veritatis vllo modo.

Quantum ad martyrium maternæ compaſſionis di-
citur: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius,* id eſt,
tui ipſius gladius compaſſionis. Vnde ipſi competit il-
Pſal. 104. b lud: Ferrum pertranſiit animam eius. Dolores, quos pa-
Bern. tom. 1. tiens effugit, tempore paſſionis ſuſtinuit. Vnde Bernar-
ſerm. de B. dus: Dum perforatur lancea ille tuus Ieſus, omnium
Virg. circa quidem, ſed ſpecialiter tuus, tuam ipſius animam mun-
finem. dam gladius pertrãſiuit, quia iam ille expirauerat, vnde
Hieron. ad te pluſquam martyrem prædicamus. Et Hieronymus:
Paulam, & Quia mẽte paſſa eſt, pluſquam martyr fuit. Vnde, quia
Euſtoch. tom. ipſa veraciter diligebat, ex affectu intimo vehementer
8. epiſt. tom. compatiebatur. Alij vero, qui corde nõ diligebãt, exul-
poſt med. tabant. Et ideo additur: *Vt reuelentur ex multis cordibus* D
cogitationes. Vt. eſt hic conſecutum, quia hoc conſecu-
tum eſt ad paſſionem Chriſti, quia videlicet Iudæorũ
carnalium, & hypocritarum, fuit cordis iniquitas re-
Oſee 7. a uelata. Cum ſanare vellet Iſrael, reuelata eſt iniquitas
Matth. 10. e Ephraim, & malitia Samariæ. Quia, ſicut dicitur, nihil
eſt opertum, quod non reueletur: & occultum, quod
1. Cor. 4. a non ſciatur. Hoc autem maximè erit in iudicio. Nolite
ante tempus iudicare, quoadvſq; veniat Dominus qui
& illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit
Ex medita- conſilia cordium, &c. Nota ſpiritualiter. quòd ex con-
tione paſſio- ſideratione paſſionis Chriſti debet triplex gladius ſpi-
nis domini- ritualis animam pertranſire. Primus gladius eſt diſcre-
cæ, triplex tionis rectę fidei: Et gladium ſpiritus, quod eſt verbũ
gladius ani- Dei. Secundus gladius eſt diſcretionis ſeueri iudicij: De E
mam noſtrã ore eius gladius vtraq; parte acutus exibat. Tertius eſt
penetrare gladius diuiſionis humani deſiderij: Non veni pacem
debet. mittere, ſed gladium. Pertranſit autem animas primus
Epheſ. 6. e gladius per veram fidem: Viuus eſt ſermo Dei, & effi-
Apoc. 1. e cax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingẽs
Matth. 10. d vſq; ad diuiſionem animæ, ac ſpiritus, compagum quo-
Hebr 4. c que ac medullarum, &c. Secundus per rigorem pœ-
Pſal. 149. b nitentiæ: Gladij ancipites in manibus eorum. Tertius
Cant. 3. e per ardorem beneuolentiæ: En lectulum Salomonis, Et
poſt: Omnes tenentes gladios. Alius eſt gladius ſpiri-
tualis etiam triplex, ſed peſſimus. Primus eſt gladius
1. Reg. 31. b rancoris. Arripuit Saul gladium ſuum, & irruit ſuper
Pſal. 56. a eum. Secundus, detractionis: Filij hominum, dentes eo-
rum arma & ſagittæ & lingua eorum gladius acutus.

A Tertius hęreſis, qui eſt diuiſio ab vnitate fidei ſub me-
taphora meretricis: Nouiſſima illius amara, quaſi ab- Prou. 5. a
ſynthium: & lingua eius acuta, quaſi gladius biceps. Et
in Pſalmo: Gladium euaginauerunt peccatores. Sequi- Pſal. 36. b
tur: Vt trucident rectos corde. Primus gladius ſpiritua- Luc. 22. d
lis eſt emendus: Qui non habet, vendat tunicam ſuam,
& emat gladium. Alius vero eſt in vaginam remitten-
dus: Conuerte gladium tuum in locum ſuum: & ratio Matth. 26. e
huius eſt, quia primus occidit vitam carnalem, ſecun-
dus vero vitam ſpiritualem.

Et erat Anna propheteſſa, &c. Poſt teſtimonium ſexus
virilis, ſequitur hic teſtimonium ſexus muliebris: dece-
bat enim CHRISTI aduentum teſtimonium habere
ab omni genere perſonarum, vt inexcuſabiles ſint, qui
non credunt Euangelio. Vnde CHRISTVS habuit te-
ſtimonium angelicum & humanum: & iterum quan-
B tum ad ſimplices, & quantum ad perfectos: & iterum
perfectorũ in vtroque ſexu, vt oſtendatur, quod vter-
que ſexus ad redemptionem ſpectabat, ſicut vterque
ceciderat. Vnde, vt nihil deſit ad firmitatem teſtimonij
Chriſtus natus habuit teſtimonium ſeptiforme, ſcilicet
à natura cæleſti, videlicet ſtellam: Vidimus ſtellam eius Matth. 2. a
in oriente. A ſupercæleſti, ſcilicet angelica: Facta eſt cũ Sup. eod. b
angelo multitudo cęleſtis exercitus, &c. A natura ſub- Sup. eod. c
cæleſti, ſcil. virili, ſimplici, vt erant paſtores. Et reuerſi Matth. 2. a
ſunt paſtores, &c. A virili ſapiente: Ecce Magi ab Oriẽ-
te venerunt, &c. Senili in ſexu maſculino, ſicut erat
Simeon. Et hic venit in Spiritu in templum. Senili in
ſexu fœmineo, vt hic: *Et erat Anna propheteſſa, &c.* In- Sup. eod. e
fantuli, qui non loquendo, ſed moriendo confeſſi ſunt:
C Mittens occidit omnes pueros, &c. Et tunc impletum Matth. 2. e
eſt illud: Ex ore infantium, & lactẽtium perfeciſti lau- Pſal. 8. a
dem: & ſic omnis natura, omnis ſexus, omnis ætas
Chriſto naſcenti teſtimonium perhibuit, quia ipſe de-
bebat reparare omnia. Vnde & pueris in templo cla- Infra. 19. f
mantibus, & Phariſæi reclamantibus dictum eſt: Si hi
tacuerint, lapides clamabunt. Ad huius autem teſtimo-
nij fidem aſtruendam tria inducuntur. Primum eſt pro-
phetantis auctoritas: Secundum eſt teſtificantis ſancti-
tas, ibi: *Et vixerat cum viro ſuo annis ſeptem, &c.* Tertiũ
eſt teſtimonij celeritas, ibi: *Et hac ipſa hora ſuperueniens
&c.* Auctoritas autem prophetantis colligitur ex duo-
bus, ſcilicet ex munere prophetali, & origine natura-
li. Ratione muneris prophetalis, dicitur: *Et erat Anna
propheteſſa.* Anna interpretatur gratia, in quo oſtendi- Annæ inter-
D tur, quod rectè decebat hanc mulierem prophetare, pretatio.
quæ erat habitaculum gratiæ. Mulier gratioſa inue- Prou. 11 b
niet gloriam: vnde ipſa poterat dicere illud: Gratia DEI 1. Cor. 15. b
ſum id, quod ſum. Ideo non eſt mirum, ſi Anna erat
Propheteſſa, quia dicitur de ſapientia, quod in animas Sap. 7. d
ſanctas ſe transfert, & amicos Dei, & prophetas cõſti-
tuit. Ratione vero originis naturalis additur: *Filia
Phanuel de tribu Aſer.* Et ſic erat de genere Iſraël, de
cuius genere erant reges, ſacerdotes, & prophetę, &
Chriſtus Dominus. Dicitur de Iſraëlitis: Quorum ad- Rom. 9. a
optio eſt filiorum, & gloria teſtamentum, & legiſlatio,
& obſequium, & promiſſa, quorum patres, ex quibus
eſt Chriſtus ſecundum carnem, &c. Et ſpecialiter erat
de tribu Aſer. Cui data eſt benedictio in filiis: Benedi- Deut. 33. a
E ctus in filiis Aſer, ſit placens fratribus ſuis. Sicut dies
iuuentutis tuæ ita & ſenectus tua. Et hoc ſpecialiſſi-
me dicitur de filia Phanuel, qui interpretatur facies
Domini. In quo oſtenditur, quod erat de genere illo-
rum, ad quos dicitur: Quærite faciem eius ſemper.
Nihil ergo deerat ratione originis ex parte dignitatis Pſal. 104 a
parentum, neque ratione antiquitatis dierum, quæ facit
ad dignitatem, & auctoritatem quantum ad populum.
Corona dignitatis ſenectus, quæ in vijs iuſtitiæ Prou. 16. d
reperietur. Et ideo ſubditur: *Et hæc proceſſerat in
diebus multis.* In nidulo meo moriar, & ſicut palma, Iob 29. c
multiplicabo dies.

Et vixerat cum viro ſuo, &c. Hic ſecundo deſcribi-
tur teſtificantis ſanctitas, quantum ad perfectionem
vitæ actiuæ, & cõtemplatiuæ. Quantum ad vitam acti-

nam,

nam,quæ cõsisti: in regimine domus propriæ, dicitur: *Et vixerat cũ viro suo annis septẽ à virginitate sua.* Et sic fuit virgo,antequam cognosceretur a marito. Et hæc erat vidua vsq; ad annos octoginta quatuor. Et ita habuit continentiam virginalem,vidualem , & coniugalem pro loco & tempore. Vnde laudabilis fuit in custo- [Iudith. 15. d] dia corporis, propter quod ei competebat illud: Fecisti viriliter,& confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris,& post virum tuum alterum nescieris, Et [1. Tim. 5. a & b] ideo vidua honoranda,secundum illud: Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Et iterũ: Vidua eligatur,non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habẽs. Talis fuit Anna,in qua apparet,quod habebat perfectionem vitæ actiuæ. Quantum ad perfectionem vitæ contemplatiuæ , dicitur : *Quæ non discedebat de templo.* Tota viuebat in contemplatione deuote. [Glossa.] Glossa : Exemplum datur viduis, [Psal. 131. d] [1. Tim. 5. b] quæ sunt in Ecclesia, vt dicant cũ Psalmo. Hæc requies mea in sæculũ sæculi. Contra illas viduas de quibus dicit Apostolus, quod otiosæ discunt circuire domus : & non solũ otiosæ,sed & verbosæ,& curiosæ,loquentes, quæ non oportet. Vacabat etiam officiose, vnde & additur: *Ieiuniis & obsecrationibus seruiens.* Sicut illa bona vi- [Iudith 8. a] dua Iudith: quæ in superioribus domus suæ fecerat cubiculum secretum, in quo cũ puellis suis clausa morabatur : habens super lumbos suos cilicium , ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et hoc optime,quia sicut di- [1. Tim. 5. a] citur: Vidua,quæ in deliciis est,viuẽs mortua est. & bene iungit ieiunium,& orationem,quia ieiunio sanantur pe- [Iob 12. b] stes corporis,& oratione pestes animæ. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna,&c. Vacabat etiam continue, vnde dicitur: *Die ac nocte.* Secũdum formã Aposto- [1. Tim. 5. a] li: Quę vere vidua est & desolata: speret in DEO,& instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte.

Et hac ipsa hora, & cętera. Hic tertio describitur testimonij celebritas, tum ratione temporis congruentis, tũ ratione multitudinis consentientis. Ratione temporis congruentis, dicitur: *Et hac, ipsa hora superueniẽs, confitebatur Domino.* In quo apparet, quod diuino instinctu fa- [Festum Purificationis] ctus est iste cõcursus, & ideo festum Purificationis dicitur festũ obuiantiũ. Quia Simeon & Anna obuiauerunt Ioseph & Mariæ sine aliqua conuocatione. Et ideo in die illo vniuersaliter fit processio. Vnde sicut eodem spiritu venit, quo Simeõ. ita & eodẽ spiritu propheta- [Ioël. 2. g] uit, & impletũ est illud: Et prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ: senes vestri visiones videbunt, &c. Attamẽ Simeonis testificatio explicite describitur, & per modũ prædicationis, Annæ vero implicite, & per modum cõfessionis, quia docere in Ecclesia non est mulierum, sed [1. Tim. 2. d] virorum. Docere autem, mulieri non permitto in Ecclesia, neq; dominari in Virum, sed esse in silẽtio. Et nota, quod de Christo prophetauerat Simeõ, & Zacharias, & MARIA Virgo, & Elizabeth copulata cõiugio, & ideo congruum, vt prophetaret & vidua, ne aliqua professio desit, aut sexus. Ratione vero multitudinis consentiẽtis subditur: *Et loquebatur de illo omnibus, qui expectabãt redemptionẽ Israel.* Illi enim libẽter audiebant, vnde di- [Isa 25. c] [Ps. 110. b] [Isa. 49. g] cebant illud: Ecce Deus noster iste, exspectauimus eũ, & saluabit nos. Iam poterat decantara: Redemptionem misit Dominus populo suo. Omnib' loquebatur, quia in hoc pendebat salus omniũ: Et scit omnis caro, quia ego Dominus saluans te, & Redemptor tuus, fortis Iacob. Et nota hic spiritualiter, quod in oblatione Domini, quatuor personæ offerunt, scilicet Ioseph, Maria, Simeon, & Anna: quia anima, quæ verum sacrificiũ vult offerre Deo, debet habere comitatum quatuor virtutũ cardinalium. Per Simeonem namque, qui interpretatur [Prou. 1. a] audiens, intelligitur prudentia. Audiens sapiens, sapientior erit. Per Annã vero, quæ interpretatur gratia , in- [Heb. 13. b] telligitur temperãtia: Optimum est gratia stabilire cor, non escis, &c. Per Ioseph virum iustũ, qui interpretatur [2. Cor. 9. c] augmentum, intelligitur iustitia: Multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitię vestrę. Per Mariam, quæ interpretatur dominatrix, intelligitur

[A] fortitudo: Melior est patiens viro forti. De his quatuor [Prou. 16. a] [Sap. 8. b] virtutibus, in laudem sapientiæ scribitur : Prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem. Et hæc designatur per quatuor Prophetissas mulieres, de quibus fit mentio in [Exod. 15. c] Scriptura, Quarũ prima est Maria soror Moysi, Delbo- [Iudith 5. a] ra, Holda, & Anna, sicut hic per Annam , sicut dictum [4. Reg. 22. c] est, intelligitur temperãtia. Per Holdam, quæ interpretatur discretio, intelligitur prudentia. Per Delboram, quæ interpretatur apis habens aculeum, intelligitur iustitia, quantum ad seueritatem, & clementiam. Per Ma- [Maria.] riam, quæ interpretatur dominatrix, & amarum mare, intelligitur fortitudo, quantum ad magnanimitatem & patientiam. Et hæ quatuor virtutes intelliguntur per [Act. 21. b] quatuor filias Philipi Prophetissas. Huic erant quatuor filiæ virgines, prophetantes. Per Philippum, qui inter- [Philippus.] [B] pretatur os lampadis, intelligitur sapientia, quæ docet, & generat quadruplicem virtutem prædictam.

Et vt perfecerunt, & cætera. Postquã descripta est humiliatio Christi secundum legis præceptũ & clarificatio per veritatis testimoniũ : sequitur vltima particula huius partis, in qua describitur prædictorum consummatio, & hoc primo respectu legalis præcepti : deinde respectu prophetalis vaticinii. Quãtũ ad legalis præcepti consummationem dicitur: *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini.* Quia secundũ quod dicitur: Non [Mat. 5. b] veni legem soluere, sed adimplere. Et rursus: Iota vnum [Ibidem.] aut vnus apex nõ præteribit à lege, donec omnia fiant. Quantum autem ad prophetalis vaticinii completionem, subditur, *Reuersi sunt in Galilæam , in ciuitatẽ suam* [C] *Nazareth.* Admonitus in somnis, secessit in partes Gali- [Mat. 2. b] læz. Et veniẽs habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetas: [Mat. 2. d] Quoniam Nazaræus vocabitur. Isaias : Aggrauata est [Isa 9. a] via maris trans Iordanẽ Galilææ. Sed hoc nõ cognoue- [Ioan. 7. g] runt Scribæ, qui dixerunt: Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa Propheta nõ surgit. Et nota, quod secũdum Augustinũ: Puer Iesus ante perlatus est à Iudæa in [Aug. lib. 2. de consens. Euang. c. 5. & 10. 4.] Ægyptum, quàm descẽderet in Galilæam quia propter persecutionem Herodis descenderunt in Ægyptum, & propter timorem Archelai secessit in partes Galilææ, rediens de Ægypto.

Puer autem crescebat, &c. Supra descripsit Euange- [Vniuersa morum disciplina tribus absoluitur.] lista, qualiter Saluator factus est sub lege cæremoniali: hic describit, qualiter fact' est sub lege morali. Sed quo- [D] niam tota morum ordinatio principaliter attẽditur circa tria, scilicet circa cultum maiestatis, & studium veritatis, & officiũ pietatis: quia per primum subiicitur homo suo Creatori, per secundum Doctori , per tertium genitori: Ideo pars ista habet tres partes. In quarũ prima ostẽditur, qualiter Christus factus est sub lege morali, quantum ad maiestatis cultum: in secunda, qualiter factus est sub lege morali, quantum ad virtutis studiũ, ibi: *Et factum est post triduũ.* In tertia qualiter factus est sub lege morali, quantum ad pietatis obsequium. ibi, *Et dixit mater eius ad eum, & cat.* Ad perfectam descriptio- [Perfectus Dei cultus.] nem cultus diuini duo introducuntur. Primum est excellentia virtutis propriæ: secundum, est reuerẽtia maiestatis diuinæ: ibi: *Et ibãt parẽtes eius per omnes annos, & cat.* Excellentia autem virtutis in CHRISTO ostenditur ex parte mentis, quamvis esset defectus ætatis ex parte carnis : propter quod præmittit profectum ætatis in carne , & subiungit perfectionem virtutis in mente. Quantum autem ad profectum ætatis in carne dicitur: *Puer autẽ crescebat.* scilicet in corpore, sicut exponit Be- [Beda.] da, in quantum puer erat, id est, homo fragilis, crescere poterat, sicut cæteri homines, nõ in quantum verbum. Quantum autẽ ad perfectionẽ virtutis in mente, subditur: *Et confortabatur spiritu.* Perfectio autem virtutis [Perfectio virtutis mentalis in tribus consistit.] mentalis cõsistit in tribus, scilicet in vigore potẽtię respectu irascibilis: in splendore sapiẽtiæ respectu rationalis: & feruore gratiæ respectu concupiscibilis. Quantum ergo ad vigorẽ potentiæ irascibilis dicitur: *Et confortabatur spiritu.* Manus Domini erat mecum confor- [Ezech. 3. e] tans me. Et: Omnia possum in eo, qui me confortat.

Coloſſ. 2.a *Iſa. 11.a* Quantum ad ſplendotem ſapientiæ in tationali ſubditur. *Plenus ſapientia.* Nam in ipſo ſunt nmnes theſauri ſapientiæ & ſciētiæ abſconditi. Et tequieſcet ſuper eũ ſpiritns Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus. Quãtum vern ad feruoré gratiæ in concupiſcipili, ſubditur: *Eccl. 24.c* *Et gratia Dei erat in illo.* In me gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis ſpes vitę. *Ioan. 1.b* Et vidim⁹ gloriã eius, gloriã quaſi vnigeniri à patre, plenum grariæ & veritatis.

Et ibant parentes eius, &c. Hic deſcribitur reuercntia maieſtatis diuinæ, quæ conſiſtit in cultu religionis, & nſtenditur in CHRISTO ſecundum parentum ducatum, & ſecundum proprium inſtinctum.

Quantum ad parentum ducatum dicitur: *Et ibant parentes eius per omnes annos in Hieruſalem.* *Exod. 23.c* Nã ita mandatum erat in lege: Tribus vicibus per ſingulos annus mibi feſta celebrabitis. Et credendum eſt, quod etiam *Ibid.d* ducerent Ieſum, quia ibidem ſubditur: Ter in annn apparebit nmne maſculinum tuum coram Domino Deo, *Deut. 12.a* & hoc in Hieruſalem, ſecundum præceptum: Ad locũ quem elegerit Dominns Deus veſter, de cunctis tribubus veſtris venietis. Et iſte locus erat Hieruſalẽ, ſecun- *2. Par. 7.c* dum quod dicitur: Elegi, & ſanctificaui locum iſtum, vt ſit nomen meom ibi in ſempiternum. Et iſtum cultum maxime in Paſcbate faciebant, & ideo ſubditor: *In die* *Exod. 12.d* *ſolemni Paſcha* Habebitis bane diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolemnem Dominn in generationibus veſtris cultu ſempiterno.

Quantum autem ad proprium inſtinctum, etiam diuinn cultui vacabat puer Ieſus, quantũ ad bne dicitur: *Et cum factus eſſet annorum duodecim* In quo nſtenditur, qnod puer Ieſus diuinn cultui vacabat, ſine parentum conſnrtio, ſine conſilio, ſine complacito. Sine cunſortio quidem, quia licet eo cum conſortiu parentum aſcẽderit: tamen ſine eis remanſit, propter quod dicitur: *Aſcẽdentibus illis in Hieruſalem, ſecundũ conſuetudinem diei feſti.* *Luc. 18.b* ſcilicet ad orandũ, ſicut infra: Duo humines aſcendebant in templum, vt orarent. *Act. 3.a* Et Petrus & Ioannes aſcendebãt in templum. *Conſummatiſq; diebus, cum redirent*, ſcilicet ad propria, ſecundũ illud Iudith: *Iudith 16.a* Celebrata feſtiuitate, vnuſquiſque redit ad ſua. Et cum nmnes redirent, non tamen Ieſus. Vnde ſubditur: *Remanſit puer Ieſus in Hieruſalem.* Et ita ſnlus, ſine parentum conſortin Hui⁹ figura præceſſit in puero Samuele, de quo dicitur *1. Reg. 2.c* quod abiit Elcana in domum ſuã: puer autem erat miniſter in conſpectu Domini. Vnde ſolus remanſerat, vt *Thr 3.d* melius orationi vocaret. Sedebit Solitari⁹, & tacebit. Et ita remanſit proprio inſtinctu, ſine parentum cõſortio. Remanſit etiam ſin conſilio, vnde ſubditur: *Et non cognouerunt parentes eius.* Cuius figura pręceſſit in Sãſóne. *Iudith 14.b* qui noluit patri, & matri indicare, quod mel de corpore leonis aſſumpſerat. In quo etiam præbuit exemplum, quod in diuinn obſequio faciẽdo non eſt à parentibus *Deut. 33.b* carnalibus conſilium requirendum. Qui dixerit patri ſuo, & matri ſuę, neſcio vos: & fratrib⁹ ſuis ignoro illos: hi cuſtodierunt eloquiũ tuum, & pactum tuum ſeruauerunt. Et ne putes, quod iſta ignorãtia fuerit ex negligentia, propter quã eſſet reprehenſibilis Maria, ſubdit cauſam: *Exiſtimantes autem illũ eſſe in comitatu, venerunt iter diei.* Quia cum viri irent cum viris, & mulieres cum mulieribus ſeorsũ, probabile erat patri, quod puer eſſet cum matre: & probabile matri, quod eſſet cũ patre. Et ideo fuerunt decepti. Non erat puer de genere illorum *Iob 21.a* de quibus dicit Iob: Semen eorum permanet coram eis propinquorum turba, & nepotum in conſpectu eorum *Pſal. 141.* erat, ſicut ille, de quo in Pſalmo: Cõſiderabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognoſceret me. Et ſic remanſit ſine parentum conſiliu. Remanſit etiã ſine complacitn, quia cum dolore quærebant, quem amiſerant, vnde ſubditur: *Et requirebant eum inter cognatos, & notos.* Et tamen nun inuenerunt, quia tales elongantur *Iob 19.a* ab ipſo. Noti mei quaſi alieni receſſerunt à me, Et iden ſequitur: *Et non inuenientes eum, regreſſi ſunt in Hieruſalẽ.* Sed quem non poterãt inuenire in cõſortio cognatio- *Pſ. 131.b* nis, inuenerunt in loco orationis, ſecundũ illud: Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in cãpis ſiluæ. Et puſt, Introibimus in tabernaculum eius. *Reuerſi ſunt* inquam, *requirentes eum.* *Cant. 3.a* Secundum illud: Surgam, & circuibo ciuitatem, quæram quẽ diligit anima mea. Ita dicebat Virgo Maria. Et iterum: Quæſiui, & non in- *Cant. 5.b* ueni illum: vncaui, & non reſpondit mihi. Adiuro vos filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nũtietis ei, quia amore langueo. In hoc autẽ admonemur, vt ab ipſa infantia diuinn cultui mancipemur. *1. Reg. 2.d* Samuẽl autem miniſtrabat ante faciem Dumini, puer accinctus Ephod lineo. Et maxime ab anno duodecimo, quia tũc incipit tempus diſcretionis conuertẽdi ad bonum. Vnde de ſancto Martino legimus, quod cum eſſet annorũ *S. Martin.* duodecim, eremnm concupiuit. Similiter dicitur de beato Benedicto. *S. Bened. B.* Ideo Euangeliſta hanc ætatem exprimit. Admonemur etiam, vt nullatenus prupter amorem parentum, diuinum cultum intermittamus. Vnde Hieronymus: Licet paruulus ex collo pẽdeat nepos, licet ſparſo crine, & ſciſſis veſtibus vbera, quibus te nutrierat, mater nſtẽdat: licet in limine pater iaceat: per calcatum perge patrẽ, ſiccis oculis ad vexillum crucis euola. Solũ pietatis genus eſt, in hac re eſſe crudelem: Dicitur enim: *Mat. 10.d* Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.

Et factum eſt poſt triduum, & cætera. Superius oſtendit Euangeliſta, qualiter CHRISTVS Dominus factus eſt ſub lege morali, quãtum ad cultum diuinæ maieſtatis: Hic ſecundo nſtendit, qualiter factus eſt ſub eadẽ quãtum ad ſtudium veritatis. In quo primo deſcribit Euã- *Chriſtus diſcipulus.* geliſta eius humiliationem, in aſſumendo diſcipuli formam: Secundo vero eius clarificationem in aperiendo ſapientiæ prærogatiuam, ibi: *Stupebant autem, & cætera.* Formam autem diſcipuli, oſtendit, Saluatorem aſſumpſiſſe, cum dicitur: *Et factum eſt: Poſt triduum inuenerũt illum in templo ſedentem.* Seſſio deſignat quietem, & hu- *Prou. 21.b* militatem. Sciebat enim, quod melius eſt ſedere in angulo dumatis, quam cum muliere ligitioſa, & in domo communi. *Sedentem,* inquam, *in medio Doctorum,* *Eccl. 15.b* In medio Eccleſiæ aperuit os eius, & adimpleuit illum ſpiritu ſapientiæ, & intellectus &c.

Prou. 13.d Sicbat enim ſcriptum eſſe: Qui cum ſapiẽtibus graditur, ſapiẽs erit, amicus ſtultorum ſimilis efficiatur. Et in hoc docet conſortium ſtudẽtium diligendum, & auſcultandum, non ad litigandum, ſed conferendum, propter quod ſubditur: *Audientẽ illos, & interrogantem* Hoc enim eſt exercitiũ addiſcentis, vt audiat, & interroget de dubiis. *Eccl. 32.b* Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia bona, quia auris bona audiet cum omni cõcupiſcentia ſapientiã. Et ideo dicitur: *Ioan. 8.f* Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Et quia audire ſolũ non ſufficit, ideo ſubditur: *Et interrogãtem,* *Iob 8.f* Interroga generationem priſtinam, & diligẽter inueſtiga patrum memoriam. Et in Deute- *Deu 32.b* ronomio: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, & cæt. Interrogabat autem, non vt doceretur, ſed magis vt doceret. Hieronymus: Duodecim annos Saluator impleuerat: & in templo ſacerdotes interrogans, magis docet, dum prudenter interrogat. In hoc autẽ ſpiritualiter eſt intelligendum, quod Chriſtus docet nos, quod aute debeamus diſcere, quam docere, ſecundum illud: *Eccl. 18.c* Antequam loquaris, diſce. Et ideo voluit in medio Doctorum inueniri, & in templo: quia in ſcripturarum lectione, & in oratione veritas inuenitur. *Variis in locis inuentus eſt Chriſtus.* Vnde nota, quod Chriſtus inuẽtus eſt in præſepio. Et hoc vobis ſignum, *Sup. eod. b.* id eſt, in ſtudio ſacræ ſcripturæ, quia ſecũdum quod dicitur: *Prou. 14.a* Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt. Boues ſunt prędicatores, teſte Paulo: *1. Cor. 9.a* Non alligabis os boui trituranti, & cætera. Inuentus eſt in domo, Intrantes do- *Mat. 2.b* mum, id eſt in ſcrutinio conſcientię quietę, Intrans do- *Sap. 8.d* mum meam, conquieſcam cum illa. Inuentus eſt & in *Pſ. 10.a* templo, ſicut hic: id eſt, in conſortio ſanctæ Eccleſiæ, quia Dominus in tẽplo ſancto ſuo. Non enim inuenitur in monumento Doctrinæ erroneæ. *Luc. 24.a* Mulieres venerunt ad monumentum, & non inuenerunt corpus Domini Ieſu. Nec etiam in lectulo cõſcientiæ inquietæ. In *Cant. 3.a*

lectulo

lectulu meo per noctes quæsiui, quem diligit anima
A mea, quæsiui illum & non inueni. Nec inuenitur in
consortio vitæ mundanæ. Sapientia vbi inuenitur? Et
Iob 28. b post: Non inuenitur in terra suauiter viuentium.
Stupebant autem,&c. Hic post humiliationem, subiũ-
git clarificationem, cum dicitur: *Stupebant autem omnes,*
qui eum audiebant super prudentia & responsis eius. Pro eo
quod prudentissimè respondebat super æstimationem.
Hier. 5. g Stupor est enim ex insolita, & magna imaginatione.
Iob 12.c Stupor & mirabilia facta sunt in terra. Ioh: Adducit cõ-
Sap. 8. c siliarios In stultum finem, & iudices in stuporem. Et sic
impletum est illud: Habebo per hanc claritatem ad tur-
bas, & honorem apud seniores iuuenis: & acutus inue-
niar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis
ero, & facies principum mirabuntur me. Hoc in Chri-
B sto nunc impletum est. Huius figura præcessit, cum di-
3 Reg. 10 a citur, quod videns regina Saba sapientiã Salomonis, nõ
habebat vltra spiritum propter nimiam admirationem.
Et non solum illi extranei stupebant, sed etiã parentes.
Matth. 7. d Vnde subditur: *Et videntes admirati sunt.* Et admiraban-
tur turbæ super doctrina eius. Et vere mirabile, quod
Ioan. 7. respondebat, quæ non didicerat. Mirabantur Iudæi di-
centes: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?
Et dixit mater eius,&c. Hic tertio ostendit, qualiter fa-
ctus est sub lege morali, quantum ad officium pietatis.
In quo præmittitur primo humiliatio, & subditur cla-
rificatio, ibi: *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc.*
Christi humilitas. Humiliatio autem ostenditur hic in duobus, scilicet in
subiacendo corripienti, & in obsequendo præcipienti.
Subiecit enim se Christus matri corripienti, propter
C quod dicitur: *Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti*
nobis sic? Pia fiducialius loquitur, & interrogat causam
dimissionis, cum sciat se honorari debere ab eo, secun-
Exod. 20 b dum illud: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et
Prou. 6. c in Prouerbiis: Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne
dimittas legem matris tuæ. Sed tu, inquit, conturbasti
nos: Vnde subdit: *Pater tuus*, &c. scilicet putatiuus, vel
adoptiuus, siue educatiuus. *Et ego dolentes quærebamus*
Tob. 10. b *te*, simul dicentes illud: Heu, heu me, fili mi, vt quid te
misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, ba-
culum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, &c. Se-
quitur: *Omnia simul in te vno habentes, te nõ debuimus di-*
mittere ire à nobis Et nota quod ad quæstionem respon-
det humiliter, & sapienter. Vnde & subditur: *Et ait ad*
illos: Quid est quod me quærebatis? quasi absentem, cũ ego
Hiere. 23 e essem vobis præsens. Numquid non cœlum & terram
D ego impleo? Et hic ostẽdit, quia filius erat æterni patris.
Vnde subditur: *Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei*
Ioan. 6. *sunt oportet me esse?* Descendi de cœlo, non vt faciã vo-
luntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Vn-
de non debetis mirari, si vos dimisi propter æternum
Act. 5. a Patrem. Quia sic dicitur: Obedire oportet Deo magis,
quam hominibus. Et quia verbum erat occultum, ideo
1. Cor. 2. b subditur: *Et ipsi non intellexerunt.* Loquimur Dei sapien-
Tob 12. b tiam in mysterio, quæ abscondita est. Et Tobias: Sacra-
mentum regis abscondere, bonum est. In hoc autem,
quod correptus, humiliter se excusauit, & inuitatus à
matre, vt miraculũ faceret, respondit dure; dedit nobis
exemplum & formam humilitatis, vt malimus corripi,
quam laudari. Melius est a sapiente corripi, quam stul-
Eccl. 7. a torum adulatione decipi. Etiam hic insinuat, quod pie-
E tas ad Deum præferenda est pietati respectu parẽtum.
Subiecit se etiam Dominus præcipienti, propter quod
subditur: *Et descendit cum eis, & venit Nazareth.* Modo
impletum est illud Post hæc in terris visus est, & cum
Baruch. 3. d hominibus conuersatus est. *Descendit*, inquam, quod
Cant. 6. c est signum humilitatis: Descendi in hortum meum, vt
viderem poma conuallis, id est, humiles. Quia in excel-
sis Dominus, humilia respicit, scilicet de propinquo, &
alta à longe cognoscit, ideo subditur: *Et erat subditus il-*
Bern. tom. 1. hom. 1. super Miss. est. *lis.* Bernardus: Quis? Quibus? Deus hominibus.
Deus, inquam, su hominibus subdit. Et tu dominari
gestiens, tuo te præponis Creatori?
Quoties enim hominibus præesse desidero, toties

A Deum meum præire contendo, vt tale mihi aliquid
Dominus respondeat. Vade post me Satana, quia non [Matt. 16. d]
sapis ea, quæ Dei sunt. Vnde ipse vere dicere poterat
illud ad Corinthios: Dum essem liber, &c. Omnibus, [1. Cor. 9. c]
omnium me seruum feci. Et nos omnibus amore ipsius
debemus esse subiecti.
Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Do- [1. Pet. 2.]
minum.
Et mater eius, & cætera. Hic describitur eius clarifica-
tio. Et hoc per duo, scilicet per matris testimonium, &
per propriæ virtutis indicium. Quantum ad matris testi-
moniũ dicitur: *Et mater eius cõseruabat omnia verba hæc,*
vt pro loco & tempore testimonium perhiberet, sicut
dicit Beda in Glossa. Sic dictum est: Tu autem Daniel [Beda.]
claude sermones, & signa librum vsque ad tempus [Dan. 12. b]
B tutum. Et quia hoc intelligebat, ideo dicitur: *In corde*
suo. Secundum illud: Tempus ad responsionem cor sapi- [Eccl. 8 a]
entis intelligit. Et dicitur de transfiguratione Domini, [Mar. 9. b]
quod discipuli verbum continuerunt apud se. Non- [Matth. 13. b]
dum enim venerant Apostoli, quibus datum erat nosse
mysterium regni DEI, sicut dicitur: qui etiam mutuo
conferrent, secundum illud: Contuli cum illis Euange- [Gal. 2. a]
lium, quod prædico in gentibus.
Quantum autem ad propriæ virtutis indicium, sub-
ditur: *Et Iesus proficiebat in ætate*, scilicet ex parte cor-
poris, sicut Samuel: Puer Samuel proficiebat, atque cre- [1. Reg. 2. f]
scebat, & placebat tam Deo quam hominibus. Et iste
profectus erat secundum exemplar, sed interior profe-
ctus erat secundum euidentiam, de quo dicitur: *Et sa-*
pientia. scilicet in intellectu. *Et gratia*, in affectu. *Apud*
C *Deum*, scilicet honorandum: *& homines*, ædificãdos. Nec
est contrarium ei, quod dicitur supra quod erat plenus
sapientia. Vnde Gregorius: Proficiebat sapientia non [Sup. cap. 1.]
per accessum temporis accipiendu, quod non habebat,
sed dona gratiæ, & sapientiæ, quæ habebat, cæteris pan-
dendo, & hoc ad ædificationem aliorum. Prouidemus [2. Cor. 8.]
bona, non solum coram Deo, sed etiam coram homini-
bus. Vnde ad nostram ædificationẽ, sapientiam ad tem-
pus abscondit, vt ostendat, quod nos debemus tacere [Eccl. 20. a]
vsq; ad tẽpus secundũ illud: Est tacẽs, non habens sen-
sum loquelæ: & est tacẽs, sciens tempus apti temporis.
Homo sapiens tacebit vsq; ad tempus: lasciuus autem [Eccl. 4. a]
& imprudens non seruabit tempus. Etiam ad nostram
salutem ostendit secundum illud: Ne retineas verbum
in tempore salutis. Vnde, quia non quærebat gloriam
D suam, sed Dei non suum commodum, sed nostram salu-
tem: ideo coram Deo & hominibus gratiam inuenie-
bat. Primum erat iustitiæ, secundum misericordiæ, pro-
pter quod dicitur: Misericordia & veritas te non dese- [Prou. 3. a]
rant, & inuenies gratiam, & disciplinam bonam co-
ram Deo, & hominibus.
Ex prædictis igitur colligere possumus, qualiter in-
tendere debemus cultui diuinæ maiestatis, studio veri-
tatis, & obsequio pietatis, Nam cultus diuinæ maiesta-
tis præoccupari debet ab infantia, præferri debet cæte-
ris pro reuerentia diuina. Studium veritatis debet esse
cum debita societate, scilicet peritorum, & debito ordi-
ne, vt prius sit discipulus, quam magister. Obsequium
pietatis attenditur in hoc, quod subiiciamur patri spi-
rituali, siue corripienti, siue præcipienti. Et si hoc serua-
E mus, tunc sequitur illud, quod vltimo ponitur, quod
proficimus apud Deum & homines.

CAPVT III.

ANno autem quintodecimo imperij, & cæt. Supra egit
Euangelista de mysterio incarnationis Christi,
quantũ ad natiuitatem in vtero, & ex vtero: Hic quã-
tum ad natiuitatem extra vterum, secundum illud Am-
brosii, qui dicit illum renatum esse Sacramentis, scili-
cet, quando baptizatus est. Et hæc habet tres partes, in
quarum prima agit de Baptismo, & prædicatione Io-
annis in generali, respectu totius populi: In secun-
da vero in speciali, respectu specialium personarum

ibi,

ibi: *Et interrogabãt eum,&c.* In tertia in singulari,respe-
ctu Christi: *Et factum est,dum baptizaretur.* Et ordo pa-
tet,quia generale dirigit ad speciale, speciale ad singu-
lare. Quantum ad primum,notandum,quod doctrina
& prædicatio Ioannis commendatur à tribus. Primo à
temporis opportunitate, secũdo vero ab officij aucto-
ritate,ibi: *Factum est verbũ Domini,*&c. In tertio vero à
zeli sollicitudine,ibi: *Dicebat ergo ad turbas,*&c. Primũ
respicit,quod est extra,secundum,quod supra,tertium,
quod est intra. Et sic per omnem modum est eius
prædicatio & doctrina perfecta Quantum ad primum,
nota quod opportunitas temporis colligitur ex tribus,
scilicet ex vnione imperij Romani & ex partitione re-
gni Iudaïci,& ex diuisione sacerdotij Leuitici.Ex qui-
bus colligitur opportunitas temporis , quia illum an-
nuntiabat Ioannes , qui synagogam Iudæorum disper-
gebat , & gentium varietates in vnitatem Ecclesiæ
congregabat. Quantum ad vnionem imperij dicitur :
Anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris,in quo scilicet
iam erat tempus aduentus Christi : quia scilicet ante
Tiberium fuit Iulius, & Pompeïus:Et Iulius contriuit
Dan.2.f Pompeïum : & post hos successit Tiberius. Et ita iam
verificatũ erat illud de quarto regno, scilicet Romano-
rum,quod fuit ex parte solidum,& ex parte contritum,
Ibid. g & ideo erat tempus verificationis illius quod sequitur
ibidem : In diebus regnorum illorum suscitabit Deus
cœli regnum , quod in æternum non dissipabitur , &
potestas eius alteri populo non tradetur.

Quantum autem ad partitionem regni Iudaïci subdi-
tur : *Procurante Pontio Pilato Iudæam* , sub quo scilicet
Dominus est crucifixus, secundum quod narrat histo-
Luc.23.a ria omnium Euangelistarum. *Tetrarcha autem Galilææ
Herode*,iste fuit,sub quo etiam Dominus crucifixus est.
Et qui interfecit Ioannem Baptistam,secundum quod
Mar.6.c dicitur.quod dicebat ei:Non licet tibi habere vxorem
Philippi fratris tui : de quo Philippo additur : *Philippo
autem fratre eius Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regio-
Isa.1.b nis.* Et ita iam verificatum illud erat : Regionem ve-
Prou.28.a stram coram vobis alieni deuorant. Et in Prouerbiis.
Tettarcha quid. Propter peccata terræ multi principes eius.Et ideo sub-
ditur : *Et Lysania Abilinæ Tetrarcha,* id est,alterius re-
gionis,quæ erat quarta pars regni:dicitur enim à tetra,
quod est quatuor,& archos,quod est princeps. Arche-
lao enim filio Herodis magni,propter superbiam suam
in exilium apud Lugdunum deportato , regnum in
quatuor tetrarchias est diuisum , vt sic minueretur su-
Beda. perbia Iudæorum.Vnde Beda:Tres tetrarchias regebãt
tres filij Herodis magni, sub quo Dominus natus est.
Pilatus vero procurator erat alterius tetrarchiæ.Et no-
ta quod fuerunt duo Lysaniæ : alter filius Hircani, de
Ioseph. l.2. quo Iosephus : alter Herodis,de quo Beda loquitur.
de bello Iud. Quantum vero ad diuisionẽ sacerdotij subditur: *Sub
cap.11. principibus sacerdotum, Anna & Caipha,* qui ambitione
moti, vt dicit Beda , summum sacerdotium emebant à
Romanis.Vnde quia iam secundum Bedã & Iosephum,
sacerdotes non instituebantur per vnctionem, sed per
terrenam potestatem:ideo cessauerat vnctio sacerdota-
Gen.49.b lis,& vnctio regalis Iã ergo tẽpus aduenerat vt Chri-
stus adueniret, secundũ illud:Non auferetur sceptrum
de Iuda,&c. Item iam cessauerat vnctio sacerdotij Le-
uitici,& ideo tempus erat.vt veniret sacerdos secundũ
ordinem Melchisedech, vt impleretur illud , quod di-
ctum est de Sacerdotio Leuitico,& Sacerdotio Christi:
Isa 22.e Expellam te de statione tua,& de ministerio tuo depo-
Ibid. f nam te. Et post de Christo,sub figura Eliacim : Et erit
in die illa,vocabo seruum meum Eliacim,& induam il-
Ibid. lum tunica tua.Et infra:Et dabo clauem domus Dauid
super humerum eius.In quo ostenditur,quod iste Elia-
cim debet esse rex & sacerdos,quod solũ in Christo est
impletum , qui fuit sacerdos secundum ordinem Mel-
chisedech,qui simul rex & sacerdos fuit,secundũ illud:
Hebr.7.a,c Translato enim sacerdotio,necesse est,vt & legis trans-
latio fiat.Iam erat tempus Euangelium predicandi & in
tali tempore à prædicatione Ioannis debuit Euãgelium

A inchoari,ac prædicari.Patet ergo quam sufficienter se-
cundum scripturas constituit Euangelista opportunita-
tẽ in aduẽtu Christi,& prędicatione Pręcursoris,quod
Iudæi cęci non viderũt.Ideo Hieremias:Miluus in cœ- Hier.8.c
lo cognouit tempus suum:turtur,& hirundo,& ciconia
custodierũt tempus aduentus sui,populus autem meus
non cognouit iudicium Domini. Et infra:Hypocritæ, Inf.c.12.g
faciem cœli,& terræ nostis probare,hoc autẽ tempus,
quo modo non probatis ? Poterant autem hoc tempus
cognoscere nõ solum per scripturas,sed etiam per ipsas
res in temporibus gestas,secundum quod dicit Grego-
rius.Liquet,quod ad finem Iudęa venerat,quę tot regi-
bus diuisa subiacebat:& cum iam subditi essent alieno
imperio,iam tempus erat,vt Dominus regnũ Israeliti
cum reuelaret,quod promiserat omni modo stabilire in
sempiternum. Patet etiam,quam rationabiliter Euan-
B gelista, licet de sacerdotio Christi intendat,tamen Re-
gum & sacerdotum tempus enuntiet,vt ostẽdat Chri-
sti sacerdotium simul & regnum esse coniunctũ:& per
vtrumq; probat tempus aduẽtus eius,& simul regnum
eorum, id est,Iudæorum & Gentium. quia vtrumque
simul venerat copulare in vnum.Item hoc est,id est,Iu-
dæorum,diuisum,& illud,id est,Gentium vnum : quia
Gentium plenitudo debebat intrare,& Iudæorum mul
titudo dispergi propter peccatum incredulitatis.

Factum est verbum, &c. Hic commendatur Ioannis
prædicatio ab officij auctoritate,quam primo commen-
dat Euangelista ex seipsa.Secundo vero ex attestatione
Prophetica,ibi: *Sicut scriptum est,*&c. Quantum ad pri-
mum, notandum , quod auctoritas Ioanni commissa,
commendatur à tribus,id est, à dono cœlestis gratiæ, a
ministerio humilis obedientiæ, & à signo sacramenta-
C lis medicinæ. Quantum ad donum cœlestis gratiæ di-
citur : *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ
filium in deserto. Factum est*,scilicet per inspirationem su-
2.Petr.1.d pernam,& ideo dicitur: *Super Ioannem.* Quia Spiritu S.
inspirati,locuti sunt sancti Dei homines.Vnde supersi-
Isa 61.a gnat auctoritatem,secundum illud:Spiritus Domini su-
per me ad annuntiãdum mansuetis misit me.Et ad hoc
erat dignus ratione doni diuini muneris. Ideo dicitur:
Sap.7.d *Super Ioannem* , In quo,scilicet,est gratia,quia dicitur,
quod sapiẽtia in animas sanctas se trãsfert.Dignus etiã
ex merito patris,& ideo dicitur: *Zachariæ filium.* Vnde
Tob.7.b poterat ei dicere illud : Benedictio sit tibi, fili mi, quia
boni & optimi viri filius es.Dignus etiã ex merito pro-
Deut.32.b priæ virtutis:vnde dicitur : *In deserto*,in loco aspero,&
duro. Inuenit eũ in terra deserta,in loco horroris,&c.
Osea 2.c Et in Osea:Ego cognoui te in deserto,in terra solitudi-
D nis : in qua terra consueuit fieri verbum Dei ad homi-
Exod.3.a nem,sicut ad Moysen:Vocauit eum de medio Rubi, &
cætera , quando minauit gregem ad interiora deserti.
Osea 2.c Oseas : Adducam eam in solitudine, & loquar ad cor
eius.Quantum ad ministerium humilis obediẽtiæ,sub-
Chrys.tom.2 ditur: *Et venit in omnem regionem Iordanis.* Vnde Chry-
hom.3.in 3. sostomus:Venit Ioãnes,quasi magni regis præparator,
cap. Matth. comm.2. & nuntius fidelis.Et tunc impletum est illud:Ecce ego
Malac.3. mitto Angelum meum:& pręparabit viam ante faciem
meam. Et signanter dicit : *In omnem regionem*,vt signe-
tur vera obedientia,quæ nihil excipit,sed ad omnia est
Hier.1. prompta. Ad omnia , quæ mittam te , ibis , &c.

E Quantum autem ad signum sacramentalis medici-
næ,subditur : *Prædicans baptismum pœnitentiæ*,sicuti di-
Actor.19.a citur:Inannes baptizauit baptismo pœnitentiæ popu-
lum. Propterea baptismum pœnitentiæ vocat,quia ad
Mat.3.b pœnitentiam informabat.Exibat ad eum Hierosolyma,
& omnis Iudæa,& omnis regio circa Iordanẽ & bapti-
zabantur ab eo in Iordane,confitentes peccata sua.Sed
licet ad pœnitentiam informaret , tamen remissionem
Act.2.f peccatorum non faciebat sed ad baptismum illum pręę-
parabat.Et ideo subditur: *In remissionẽ peccatorum*,id est.
in baptismum Christi,in quo est remissio.Vnde:Bapti-
zetur vnusquisq; vestrũ in nomine Iesu Christi,in re-
missionem peccatorũ vestrorum.Et de hoc dicebat Za-
Zach.13. charias:Erit fons patens dolmui Dauid,& habitantibus

Hierusalem,in ablutionem peccatoris , & menstruatæ. [Ezech.36.e] Et Exechias:Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini,ab omnibus inqoinamentis vestris, &c.

Sic scriptum est , &c. Hic commendatur auctoritas Ioannis ex attestatione Prophetica,in qua Ioánes prędicans ostenditur habere officium excitandi, commonendi & consolandi.Ostenditur,inquam,primo habere officium excitandi per exclamationem,& ideo dicitur: *Sicut scriptũ est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ:Vox clamantis in deserto.*Hoc enim scribitur capite quadragesimo. [Ioannes vox cur dicatur.] Dicitur autem Ioannes,vox, quia sicut vox verbũ præit,sic Ioannes Christum.Et vox clamãtis, quia excitat dormientes,vt ad lucem euigilent, secundũ illud: [Isa.58.a] Clama,ne cesses,quasi tuba exalta vocem tuã. Et Iob: [Iob 38.a] Tonabit voce magnitudinis suæ, & nõ inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius.Hæc est vox,de qua in Psalmo: [Psal. 28.] Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas,vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia,vox Domini confringẽtis cedros,&c.Vnde Ioannes respondet quærentibus: [Ioan. 1.a] Ego vox clamantis in deserto : dirigite viã Domini,sicut dixit Isaïas Propheta.Vox igitur est signũ expressiuum verbi.Vnde Prophetię aliorum fuerunt quasi nutus respectu Christi,sed Ioannis fuit,quasi vox respectu verbi,quia ipsum visibiliter ostẽdit.Ostẽditur secũdo habere officium cõmonendi per excitationem,cum subditur:*Parate viam Domini*,per obseruantiam scilicet mandatorum. [Psal.118.] Viam mandatorum tuorum cucurri. Et [Bar.3 b] Baruch:Si in via Dei ambulasses,habitasses vtiq; in pace super terram.*Rectas facit semitas eius*,per obseruãtiã [Prou.4 b] consiliorum:Viam sapientiæ monstraui tibi, & duxi te per semitas æquitatis:quas cum ingressus fueris,nõ arctabũtur gressus tui:& currẽs non habebis offendiculũ. [Isa.26 b] Isaias:Semita iusti recta est,rectus callis iusti ad ambulandum. [Ps.118.] Psalmus:Dirige me in semita mandatorum tuorũ. [Prou.3.a] In Prouerbiis:In omnibus viis tuis cogita illũ:& ipse diriget gressus tuos,ne sis sapiens apud temetipsũ. Time Dominũ,& recede à malo.Et sequitur:Viæ eius, viæ pulchræ,& omnes semitæ eius pacificæ.Et in Psal. [Psal.118.] Vias tuas Domine,demõstra mihi,& semitas tuas edoce me,& cætera.[*Rectas facite*,scilicet intentiones. Iob: [Iob 1.a] Et erat vir ille simplex,& rectus,ac timens Deũ.Cogitationes. [Psal.24.] Psalmista:Innocentes & recti adhæserunt mihi. [Eccl.7.d] Et Ecclesiast.Hoc inueni, quod fecerit Deus hominẽ rectum. [Cant.1 a] Affectiones:Recti diligunt te.Et in Psalmo: [Psal.72.] Quam bonus Israel Deus his,qui recto sunt corde. [Prou 8.a] Locutiones.Prouerb.Iusti sunt omnes sermones mei,recti sunt intelligentibus. [Prou.10.b] Actiones.In Prouerbiis:Ex studiis suis intelligitur puer,si munda,& recta sint opera eius. [Iob 8.b] Iob:Si mũdus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te. [Iob.4.b] Passiones.Iob : Recordare,obsecro te,quis vnquam innocens periit?aut quando recti deleti sunt?Retributiones: [Prou.11 a] Prouerb.Iustitia rectorum liberabit eos.

Est enim iustitia secundum Tullium constans& perpetua voluntas,ius suum vnicuique tribuens. [Tullius de Inu. & alibi.] Qui per has rectitudines incedunt,intelliguntur per illa animalia,de quibus Ezechias:Pedes eorum recti,&c. [Ezech.1.b]

Ostenditur tertio habere officium consolandi per promissionem, cum subditur:*Omnis vallis, &c.* In quo prædicit effectum Aduentus Christi respectu humilium iustorum, respectu peccatorum,& respectu vniuersorum, quia exaltabit humiles, propter quod dicitur:*Omnis vallis implebitur*,id est,humilis, [Psal 64.] Psalmus:Valles abundabunt frumento. [Sup 1.e] Supra:Exaltauit humiles: [Inf.18.c] Infra:Omnis,qui se humiliat,exaltabitur. [4 Reg.4 a] Hoc figuratur, vbi Elisæus impleuit vasa vacua.Humiliabit superbientes,propter quod subditur: *Et omnis mons,& collis humiliabitur*. [Isa. 45.a] Isaïas:Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. [Iob 40.a] Iob:Respiciens omnem arrogantem humilia. Rectificabit deuiãtes,propter quod additur:*Et erũt praua in directa*. [Beda in Luc. c.3.to.5.ox Greg.hom. 20.in Euan. ante med.] Beda,id est,malorum corda per iniustitiam distorta, erunt in directa,id est ad regulam iustitiæ dirigentur. [Prou.16.a] Prouerb.Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.

A Hoc autem est contra hypocritas,qui a Domino abscondunt consilia sua. Apostolus ad Thessalonicenses: [2.Thess.2.A] Dominus autem diriget corda vestra,& cætera.Mitigabit tumultuãtes,propter quod dicit:*Et aspera in vias planas*,id est,mentes iracundiæ in mansuetudinẽ conuertentur. [Beda ibid.] [Isa.11.b] Habitabit lupus cum agno,& pardus cũ hœdo accubabit:vitulus,& leo,& ouis simul morabuntur.Illuminabit omnes accedentes, ideo adiungit.*Et videbit omnis caro salutare Dei*,id est,de omni carne , vt fiat distributio pro generibus singulorũ, secundũ illud Psalmi: [Psal 97.a] Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.Isaias:Et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. [Isa.40.a] Item:Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. [Idem 52.e] Et nota quod idem ipse,qui est os,vel verbũ Patris,secundum deitatem,est salutare secũdum humanitatem. B *Dicebat ergo ad turbas,&c.* Hic commẽdatur prædicatio Ioãnis à zeli seueritate.Et quia seueritati debet adiungi pietas,ideo pręmittitur increpatio:secundo vero adiũgitur exhortatio,ibi:*Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ.* Tertio vero subinfertur comminatio, ibi : *Iam enim securis ad radicem,& cætera.*Increpatio est culpę:admonitio pœnitentiæ,sed cõminatio pœnalis vindictæ. Increpatio autẽ est de duobus,scilicet de certa malitia culpæ & de ignorantia,siue consideratione pœnæ. Increpat igitur de certa malitiæ culpa sub metaphora viperæ,vt dicitur: *Dicebat ergo ad turbas ,quæ exibãt,vt baptizarentur ab ipso:Genimina viperarum,&c.* [Vipera proprietates.] Nota quod viperis eos comparat ob triplicem proprietatem:vipera enim cum momorderit hominẽ, statim currit ad aquã. C Sic isti , peccata mortifera confitentes , currebant ad aquã Baptismi.Contra quos dicitur : [Eccl.34.a] Qui baptizatur à mortuo,& iterum tangit mortuum,quid proficit lauatio illius?Item genimina viperarum, rumpendo viscera materna,nascuntur,sic isti persequẽdo Prophetas, materna viscera violabant. [Matt.23.d] Testimonio estis vobis ipsis, quia filii estis eorum,qui Prophetas occiderunt.Et vos implete mensurã patrum vestrorũ.Serpẽtes, genimina viperarum,quo modo fugietis à iudicio gehennæ?Item foris sunt speciosæ & quasi pictę,sed intus veneno repletæ,sic & isti. [Matth. 23 e] Matthæus:Similes estis sepulchris dealbatis,quæ à foris parent hominibus speciosa , intus vero plena sunt ossibus mortuorum.

Increpat enim de inconsideratione pœnæ,cum addit: *Quis ostẽdit vobis fugere à vẽtura ira?* [Greg.hom. 20.in Euan. ante med.] Gregorius:Vẽtura D ita est animaduersio vltionis extremæ, quam tũc peccator fugere non valet,qui nunc ad lamenta pœnitentiæ nõ recurrit. [1.Thess.5.a] Tunc repẽtinus eis superueniet interitus,sicut dolor in vtero habẽtis,& non effugient.Item [Apoc.6.A] Apocalypsis:Dicent mõtibus:Cadite super nos,& abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni. [Hier.25.b] Hieremias:Facta est terra eorũ in desolationẽ à facie iræ columbæ,& à facie iræ furoris Domini, propterea [Iob 19.d] Iob:Fugite à facie gladii. [Ps.138.a] Quò ibo à Spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?Non in Tharsis cum Iona [Ioan.1.a] (Tharsis enim interpretatur exploratio gaudii)sed cũ Propheta in deserto pœnitentiæ. [Psal 54.b] Psalmista : Elongaui fugiens,& mansi in solitudine. [Matth 24.b] Matthæus:Tunc qui in Iudæa sunt,fugiant ad montes. Orate autem , vt non fiat fuga vestra in hyeme,vel sabbatho. *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, &c.* Hic ponitur exhortatio de duobus scilicet de humilitate satisfactionis, & de cau- E tela præsumptionis. Quantum ad humilitatem satisfactionis dicit:*Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ,* vt sit satisfactio condigna. [Rom.6.e] Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem : ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem.Quia dicitur:Pro mensura peccati,erit & plagarum modus. [Deut.25 a] Vnde Gregorius:Nõ est par fructus boni operis eius,qui parum aut nihil peccauit,& eius, qui grauiter cecidit. [Greg hom. 10 in Euan non procul à medio.]

Necesse est enim, vt tanto maiora sibi quis inferat lamenta per pœnitentiam,quanto grauiora sibi intulit damna per culpam. Quantum autem ad cautelam præsumptionis subditur:*Et ne cœperitis dicere:Patrem habe-*

nem Abraham, secundum illud Ioannis: Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. [*Ioan. 8. d*] Ad Romanos: Neque qui semen Abrahæ sunt, omnes filij, nisi etiam patrem imitentur. [*Rom. 9. b*] Ioannes: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. [*Ioan. 8. e*] Isaias: Attendite ad Abraham patrē vestrum, & ad Saram, quę peperit vos. [*Isa. 51.*] Et rationem reddit, cum ait: *Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*: Ad literā potēs, quia subest tibi, cū volueris, posse. Vel de lapidibus, id est, de gētibus. Gregorius. [*Greg. hom. 20 in Euan. vt sup.*] Lapides recte dicuntur gentes, quia lapides colunt, iuxta illud Psalmi: Similes illis fiant qui faciunt ea. [*Psal. 113.*] Ambrosius: [*Ambr. tom. 5 in cap. 3. Luc.*] Comparant gentes lapidibus, quia deformes ad vsum nudi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectū. Et ex his suscitati sunt filii Abrahæ. Si autem vos Christi semē, ergo Abrahæ estis. [*Gal. 3. d*] Ad Romanos: Nō qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. [*Rom. 9. b*] Tales imitantur Abraham per fidem. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. [*Ioan. 1. b*] Et ideo propter fidem Centurionis gentilis, dicitur: Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum. [*Mat. 8. b*]

Iam enim securis ad radicē arboris posita est. Hic tertio subditur comminatio quæ duplex est, scilicet de presēti, & de futuro. Quantum ad comminationem de præsenti dicitur: *Iam enim securis ad radicē arboris posita est.* Vnde glossa: [*Iossa.*] Securis est securitas iudiciaria ad penitus extirpandas infructuosas arbores, in quantū infructuosæ sunt. In canonica Iudæ: [*Iudæ. 3.*] Arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ. Et tales designati sunt per illam ficum, quam arefecit Dominus. [*Matt. 21. b*] Vbi dicitur, quod maledixit ficui, & cōtinuo aruit: & ratio huius fuit, quia nō inuenit in ea fructum. Et tamē dicit alius Euangelista, scilicet Marcus, quod nō erat tempus ficorum. [*Mar. 11. b*] In quo insinuat, quod omni tempore requirit Dominus fructum a nobis. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim suo, &c. [*Gal. 6. b*] Quantum autem ad comminationem de futuro additur. *Omnis arbor non faciens fructū bonum*, id est, omnis homo inutilis sine acceptione personæ. Zelus & furor viri nō parcet in die vindictæ, nec acquiescet, &c. [*Prou. 6. d*] [*Excidetur*, per mortem. Infra: Succide illam, vt quid etiam terram occupat? [*Inf. 13. b*] Et Daniel: Succidite arborem, & præscindite ramos eius, excutite folia eius, & dispergite fruct⁹ eius. [*Dan. 4. a*] Arbor ergo succiditur nō solum propter defectum fructus, sed etiā boni fructus. *Et in ignem mittetur*, scilicet per æternam damnationē. Ioannes dicit de palmite infructuoso: Colligent eum. & in ignem mittent, &c. [*Ioan. 15. a*] Discedite à me maledicti in ignē æternum. [*Mat. 25. d*] Et Isaias: Vermis eorū non morietur, & ignis eorum nō extinguetur. [*Isa. 66. g*] *Et interrogabāt eum turba*: Postquam commendauit Euangelista prædicationem Præcursoris in generali, hic cōmendat in speciali secundū eruditionem, respectu specialium personarum populi. Commendatur autem doctrina eius in parte ista. Primo in comparatione ad exigentiam populi in admirando doctrinam sanam. Secundo in comparatione ad excellentiam Christi in vitando gloriam falsam, ibi: *Existimante autem populo. &c.* Tertio in comparatione ad perfidiam tyranni, in sustinendo pœnam inflictā, ibi: *Multa quidem & alia.* In primo commendatur Ioannis prudentia, in secundo Ioannis innocentia, in tertio patientia. Quantum ad primum, notandum, quod secundum triplicem differentiam personarum audientium, diuersas instructiones administrat. Primo ad turbas, quæ gerunt personam subditorum: secundo ad publicanos, qui gerūt personam ministrorum: tertio ad milites, qui gerunt personam rectorum, siue prepositorū. Et in qualiber istarū partium, primo præmittitur quæstio, deinde additur respōsio. Primo ergo turbis interrogantibus dat documentū de eleemosynis faciēdis, propter quod dicitur: *Et interrogabant eum turba dicentes: Quid ergo faciemus?* Ex quo necesse est, dignos fructus pœnitētiæ facere, igitur doce nos. Solliciti erāt simplices addiscere magis, quā mundi sapiētes. Vnde: Nūquid ex principibus aliquis credidit in eū? [*Ioan. 7. g*] Sed turba hæc, quæ nō no-

uit legem, maledicti sunt. A Licet autē ab hominibus reputentur maledicti & reprobi, non tamen apud Deum. Vnde dicitur: Abscondisti hæc à sapiētibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. [*Matth. 11. a*] In prouerbiis: Et cū simplicibus sermocinatio eius. [*Pro. 3. d*] Tales interrogabant Ioannem, tanquam Prophetam magnum: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, &c. [*Deut. 32. a*] Et quia humilē proponunt interrogationem, ideo vtilem audiunt responsionem, cum subditur: *Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti.* Optimum consilium, quia sicut dicit Saluator: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. [*Inf. 1. f*] Sic faciebat Iob: Si despexi pereuntem, eo quod non habuerit indumentum, & absq; operimēto pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est? [*Iob 31. b*] Et nota, quā discrete doceat, vt: *Qui habet duas tunicas*, id est, alteram necessariā, alteram superfluam, quod sibi est superfluum, donet B alteri, cui est necessarium. Vnde Beda: [*Beda to. 5. in Luc. 3. Ex Gregor. hom. 20 in Euang.*] De duabus tunicis diuidendis datur præceptū, quia si vna diuiditur, nemo vestitur: nā nudus remanet, & qui dedit & qui accipit.

Quod autem dixit de vestimento, respectu defectus extrinseci dixit: de alimento vero respectu intrinseci, postea subdit: *Et qui habet escas, similiter faciat.* Scilicet, si habet vltra necessitatē. Sic Iob: Si comedi buccellam meam solus. [*Iob 31. b*] Et Tobias: Panē tuum cum esurientibus, & egenis comede. [*Tob. 4. a*] Et de duobus prædictis simul habetur in Isaïa. Frange esurienti panē tuū, &c. Et post: Cū videris nudum, operi eum. [*Isa. 58. b*] Et nota hic, quod per tunicam, & escam intelliguntur omnia, de quibus debet, & potest fieri eleemosyna. Vnde Hieronymus: Quidquid corpori nostro sufficere poterit, & humanę imbecillitati succurrere, vna tunica appellāda est, nos enim nudos C natura profudit: & quidquid in præsentibus alimentis necessarium est, hoc vnius diei victus appellatur.

Nota etiam, quod in modo docendi exprimit, qualiter danda sit eleemosyna, & quales conditiones debeat habere. [*Eleemosyna qualis.*] Prima est, vt sit de propria substantia, propter quod dicit: *Qui habet.* Honora Dominum de tua substantia, &c. [*Prou. 3. a*] Secūda est, quod sit de re aliquantulum necessaria, nō omnino superflua. Et ideo, *Duas tunicas.* Vnde Beda: [*Beda tom. 5. in Luc. 3. Ex Gregor. hom. 20. in Euang.*] Per hoc, quod tunica plus est necessaria vsui nostro, quā palliū ad fructum dignæ pœnitentiæ pertinet: vt non solum exteriora quæq; & minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria diuidere quidem cum proximis nostris debeamus, scilicet vel escā, qua carnaliter viuimus, vel tunicam, qua vestimur. Vnde laudatur illa vidua paupercula: quæ de penuria sua omne, D quod habuit, misit in gazophylaciū: sed alij ex eo, quod eis abundabat. [*Mar. 12. d*] Tertio, nota quod debet esse gratuita: quod notatur in hoc quod dicitur: *Det vnam.* Tobias: Si multū tibi fuerit, abūdāter tribue. [*Tob. 4. b*] Et Matthæus: Gratis accepistis, gratis date. [*Matth. 10. a*] Quarto notatur, quod sit indigēti tribuenda, cum additur: *Det non habenti.* Infra: Cum facis conuiuium, voca pauperes, &c. [*Inf. a. 14. c*] Et nota, quod verbum præmissum à quibusdā expositoribus dicitur esse præceptum, à quibusdā esse consilium: & hoc, quia superfluum, quod notatur in altera tunicarum, & est duplex, prius respectu naturæ, sed non personæ; & hoc dare, perfectionis est & consilij: alterum est superfluū naturæ & personæ: & hoc dare, cum locus & tempus adest, & videt hominem egentem, nisi reseruet magis E egenti, est præceptū, secundum illud: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, &c. [*Ioan. 3. c*]

Secundo vero Publicanis, quærentibus doctrinam, dat documentum de legibus seruandis, cū ait: *Venerunt autem & Publicani, vt baptizarentur.* [Publicani.] Publicani autem dicebantur illi, qui publica vectigalia exigebant, siue qui conductores erat vectigalium fisci, vel rerum publicarum: vel qui vectigalia regia accipiebant ad summam. Et isti iam veniebant ad Ioannem, quasi desiderantes salutem magis, quam Scribæ. Publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. [*Matth. 21. e*] Et exprimitur eorum diligentia, cum subditur quæstio: *Et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?*

Bene

Bene quidem in hoc faciebant secundum consilium
Isa. 1. c Isaię: Quiescite agere peruerse discite benefacere. Et se-
Hier. 6 d cundum illud Ieremiæ: State super vias, & videte, & in-
terrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona. & ambu-
late in ea. Et quia diserte quærunt, ideo fructuose eru-
diuntur, cum subditur: *At ille dixit ad eos: Nil amplius,
quam quod constitutum est vobis, faciatis.* *Constitutum*, in-
Deut. 4 a quam, secundum legem diuinam. Non addetis ad ver-
bum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: custo-
Matth. 19 c dite mandata Domini Dei vestri. Sic respondit Domi-
Psal. 18 c nus adolescenti diuiti: Si vis ad vitam ingredi, serua
Eccl. 8. a mandata. Quia secundum illud: In custodiendis illis
retributio multa. Qui custodit præceptum, non expe-
rietur quidquam mali: Et nota prudentiam ipsius, qua
vnicuique præcipit secundum posse suum: videns enim
illos infirmos, non apponit grauia, sed quantum potest,
mitigat sarcinam, secundum illud: Infirmum autem in
Rom. 14 a fide, assumite. Vnde Ioannes, qui sibi erat rigidissimus,
publicanis infirmis factus est benignus, vt posset dice-
1. Cor. 9. d re illud Apostoli: Factus sum infirmis infirmus, vt in-
firmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, &c.
Et nota, quod hic Ioannes videbatur publicanorum
officium sustinere, cum tamen de Matthæo publicano
Inf. 5 f instruatur officium illud infame, & propterea intelli-
Debita exactio qualis. gendum est, quod ad hoc, quod tributa debite exigan-
tur, requiritur debita auctoritas, debita causa, & debita
mensura, & hoc notat, cum dicit: *Nihil amplius*: ecce
mensura: *Quam quod constitutum est*: ecce auctoritas.
Vobis, id est, ad vtilitatem communitatis: ecce causa. Et
quia hæc raro conseruantur, ideo tales consueuerunt
esse peccatores & infames: non quia nullo modo bene
possit fieri officium illud: sed quia difficile, & rarum
est, vt non excedat constitutum.

Tertio vero, militibus percunctantibus dat documē-
tum de rapinis vitandis, cum subditur: *Interrogabant au-
tem eum, & milites, dicētes: Quid faciemus & nos?* Et rectè
Tob. 4 secundum cōsilium Tobiæ: Consilium semper à sapien-
te perquire. Et in hoc magna apparet virtus in Ioanne
prędicante, quod ad se trahat homines, qui maxime vi-
dentur mundani. Vnde Glossa Magna vis in sermone
Ioānis: qui & publicanos, & milites ad cōsilium suæ sa-
lutis cogit. Et nota, quod quærunt: *Quid faciemus*, secū-
Inf. 18 d dum illud adolescētis: Magister, quid faciens, vitā æter-
nam possidebo? Nō sic Pharisæi, sed curiose requirunt:
Ioan. 1. c, a Miserūt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Leuitas
ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu quis es? Et post:
Qui missi fuerāt, erant ex Pharisęis, & interrogauerunt
eum: Quid ergo baptizas? Et quoniā salutare consilium
quærebāt, & verbum in tempore salutis non est reti-
nendum, ideo responsū salutiferū audierunt, cum sub-
ditur: *Et ait illis*: In quo documēto illicita prohibet, cum
ait: *Neminem concutiatis*, id est, per vim potentiæ. *Neque
Leu. 19. c calumniam faciatis*, sub specie iustitiæ. Non facies calū-
niam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Nam è diuer-
Isa. 3. c so malis malum comminatur Dominus: Rapina paupe-
ris in domo vestra: quare atteritis populum meum, &
facies pauperum commolitis? Per rapinam consueue-
runt milites peccare: & ideo illam docet tanquam illi-
citam cauere: sed ne hoc videatur eis graue, ideo licita
cōcedit, cum subdit: *Et contenti estote stipendiis vestris*, sti-
pendiis, id est pro defensione Reipublicæ, statutis à su-
perioribus vestris: quia talis miles Deo acceptus est. Vir
Ezech. 18. b si fuerit iustus, & hominem non contristauerit, pignus
debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, &c. vita vi-
uet. Talis enim cōtentus est stipendiis suis. Sed nō sunt
Isa. 3. c tales exactores, de quibus Isaias Populum meum exa-
Aug. serm. 19 de Ver. Dom. to. 10. ctores sui spoliauerunt. Et ideo Augustinus de verbis
Domini, ait: Quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, & sti-
pēdia sibi publice decreta consequitur, si amplius quę-
rit, tanquam calumniator est, & concussor. Ideo enim
militibus stipendia constituta sunt, ne dum quæstus
An militia probanda. quęritur, prædo grassetur. Et nota, quod videtur beatus
Ioannes hic militare officium approbare, cum tamē vi-
deatur repugnare mandatis, de quibus præcipit Domi-

A nus, vt nullo modo se vindicet quis, nec propellat iniu-
riam, immo dicit: Si quis te percusserit in dextera ma- Matth. 5. f
xillam tuam præbe illi & alteram. Et ideo nota, quod
vsus militiæ potest esse licitus & illicitus. Ad licitū au-
tem vsum militię oportet, quod concurrat conueniens Ad militiæ vsum licitum quæ requirantur.
persona, & causa. Persona scilicet, indicentis bellum: in
qua requiritur, quod habeat potestatem. Item persona
agentis bellum, quæ debet esse laicus, & sæcularis, non
clericus vel religiosus. Item persona patientis bellum,
quæ talis sit insolentiæ, vt per bellum sit compescen-
da. Causa autem conueniens est, cum est pro tutela pa-
triæ, vel pacis vel fidei. Quando ergo hæc concurrunt,
tunc licitum est militare. sed quādo deficit aliquod ho-
rū, vtpote, quia defectus est ex parte personę vel causę:
B vtpote cū, vel clericus, vel vir religiosus, qui debet esse
perfectus, vult bellum gerere: vel quando propter glo-
riam hominum, vel vindictam, tunc est illicitum. Quod Aug. & de Mendacio c. 15. to. 4. & lib. 22. contra Faust. c. 76. 79. to. 6.
autem obiicitur de mandato Euangelico, dicendū, quod
intelligitur de patientia habenda in animo, nō de cor-
porali exhibitione, sicut Augustinus ostendit in sermo-
ne Domini in monte. Vel dic, quod illud dictum est
perfectis, quorum non est vinci a malo, sed vincere in
bono malum. Dictum est etiam subditis, non prælatis, Rom. 12. c
vel principibus, & eorū officialibus: quia cum ipsi sint
ministri legis, non ipsi puniunt, vel occidunt, sed lex.

Existimante autem populo, &c. Commendata est prędi-
catio Ioannis in comparatione ad exigentiam populi.
Hic secundo commendatur in comparatione ad excel-
lentiam Christi, in hoc quod gloriam Christo debitam
C non vsurpat. Vnde sicut supra administrabat doctrinam
sanam, ita hic vitat gloriam non suam. Ad quod expli-
candum tria introducuntur: primum est, falsitatis existi-
matio in plebe: secundum est, veritatis cōfusio in Ioan-
ne: tertium est, sublimitatis commendatio in Saluatore.
Quantum ad existimationem falsitatis in plebe dicitur:
*Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in
cordibus suis*. existimatione falsa & cogitatione erronea
de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, in lege, scilicet
promissus: nec tantum existimantibus, sed & quæren-
tibus exterius: Miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacer- Ioan. 1. c
dotes & leuitas ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu
quis es? Et hoc, quia suspicabantur eum esse Christum.
Vnde supra: Quis putas puer iste erit? Non autem Sup. c. 1. f
debebāt eum existimare Christum, sed eius ministrum,
secundum illud: Sic nos existimet homo, sicut mini- 1. Cor. 4. a
stros Christi &c. Et ideo in tali cogitatione errabant.
D Vnde Beda: Mira cæcitas Iudæorum, quod in Ioanne
sponte credebant, hoc in Saluatore tantis signis &
virtutibus approbato, & ipso etiam Ioanne attestan-
te, non credere. Vnde non immerito cæci, & duces cæ-
corum vocantur. Quia ponebant tenebras lucem, & Matt. 15. b
lucem tenebras. Vnde Ioannes: Non erat ille lux. Ioan. 1. a

Quantum ad veritatis confessionem in Ioanne sub-
ditur: *Respōdit Ioannes, dicens omnibus*, id est, publice: quia
omnes errabāt. *Ego quidem aqua baptizo vos*, & tantum,
sicut dicit Ambrosius, corpora tingo. Ac per hoc non Amb. lib. 2. in 3. c. Luca to. 3.
sum Saluator animarum, quem vos me arbitramini es-
se. Vnde ipse dixit: Qui misit me baptizare in aqua, ille Ioan. 1. d
mihi dixit: Super quem videris Spiritum descēdentem,
& manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu
sancto. Vnde cum quæreretur a Iudæis quis esset? Con- Ioan. 1. c
E fessus est, & nō negauit. Et cōfessus est: quia nō sum ego
Christus. Et ideo poterat dicere illud: Parco autem, ne 2. Cor 12. b
quis me existimet supra id, quod videt in me, aut ali- Baptismus triplex.
quid audit ex me. Et nota, quod est baptismus fluminis,
flaminis, & sāguinis. Baptismus fluminis est duplex, qui-
dam in aqua tātum, vt beati Ioānis, in Actibus. In quo
baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis baptismate. Act. 19. a
Quidam in aqua & spiritu, vt baptismus Christi: Nisi
quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu S. &c. Baptismus Ioan. 3 a
flaminis similiter duplex est: quidam in dono gratiæ:
Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabi- Act. 1. a
mini Spiritu sancto. Quidā in verbo doctrinæ: Dentes Cant. 4. a
tui, sicut greges tonsarum, quę ascenderunt de lauacro,

Ioan.15.a per quas prædicatores intelligimus. Et Ioannes: Voa
mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vo-
bis. Baptismus sanguinis etiam duplex est: Quidam in
Isa.4.a tribulatione: Isaïas: Si abluerit Dominus sordem filiarũ
Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius
in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Quidam in morte:
Luc.12.g Baptismo habeo baptizari, & quo modo coarctor, vsq;
dum perficiatur.

Quantum autem ad commendationem sublimitatis
in Saluatore subditur: ***Veniet autem fortior me.*** Commen-
dat autem Ioannes Christum, quantum ad mysterium
incarnationis, quantum ad sacramentum reparationis,
& quãtum ad iudicium retributionis. In primo est no-
stræ salutis initium: in secundo incremẽtum: in tertio
complementum: Quantum ad mysterium incarnatio-
Isa.9.b nis dicit: ***Veniet autẽ fortior me,*** fortior, dignior, & excel-
1.Cor.1.d entior. Isaïas: Vocabitur nomen eius admirabilis. Quia
Matth.3.e quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Et hoc
quidem non modicum, sed incomparabiliter, ideo sub-
ditur: ***Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamẽto-
rum eius.*** Ad literã potest hoc esse, vt tantum se humi-
Matth.3.c liet, quod non sit dignus seruire ei in humillimo mini-
sterio. Vnde etiã & in Matthæo: Cuius non sum dign⁹
calceamenta portare. Vel spiritualiter per calceamen-
tum intelligitur humana natura assumpta secundũ il-
Psal.59.b lud: In Idumæa extendam calceamentum meum. Per
Beda tom. 5. corrigiam intelligo ipsam vnionẽ. Est ergo sensus secũ-
in Luc.c.3. dum Bedã: ***Cuius non sum dignus,*** &c. id est, incarnatio-
nis mysterium explicare: quia dicitur in Apocalypsi:
Nemo inuentus est dignus aperire librum, & soluere
signacula eius, nisi solus agnus. Aliter intelligitur tertio
modo sic: ***Non sum dignus,*** &c. id est, euangelicam præ-
Ibidem. dicationem per mundum portare. Vnde Beda: Calcea-
mentũ nuptiale, est euangelica prædicatio, qua calcea-
Eph.6.c ti fuerunt apostoli: Calceati pedes in præparationem
Euangelij pacis. Aliter etiam quarto modo exponitur,
vt sit sensus: ***Non sum dignus soluere,*** id est, ipsum secũ-
dum morem legis discalceare, & vxorẽ eius mihi copu-
Ioan.3.d lare. Vnde Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est:
amicus autẽ sponsi stat, &c. Sed secundum primum sẽ-
sum maius videtur habere testimoniũ. In quo mira ex-
primitur beati Ioannis humilitas: cũ enim reputatur à
Deo maximus, ipse reputat se minimum, secundum il-
Eccl.3.c lud. Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & co-
ram Deo inuenies gratiam.

Quantum ad sacramentum reparationis, subditur:
Act.1.a ***Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.*** Ioãnes quidẽ bapti
zauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.
Ioan.3.a Alioqui: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sã-
cto, non potest introire in regnum Dei. Et hoc quidem
erat interius. ***Et igni:*** Hoc dicitur quantum ad signũ ex-
terius. De quo dicitur, quod apparuerunt illis disperti-
Act.2. tæ linguæ tanquam ignis. Et hoc, quia Spiritus sancti
amor recte per ignẽ designatur, secũdum quod dicitur:
Luc.12.f Ignem veni mittere in terrã, &c. Vel ***igni,*** scilicet tribu-
lationis, purificantis à sequela peccati secundum illud:
Soph.3.b In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Vel ***igni,*** scili-
1.Cor.3.c cet purgatorio, in quo purgabitur scoria peccati: Ipse
autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Vel ***igni,***
Psal.16.a tentationis: Igne me examinasti, & non est inuenta in
me iniquitas.

Quantum ad iustitiam retributionis subdit: ***Cuius
ventilabrum in manu eius.*** Hic autẽ iustitia retributionis
commendatur quantum ad tria, scilicet quãtum ad iu-
dicium discretiuum meritorum, quãtum ad præmiatio-
nem bonorum, & quantum ad punitionem reprobo-
rum. Quantum igitur ad iudicium discretiuum, dicitur:
Cuius ventilabrum in manu eius. Hoc dicit ad potestatem
iudiciariam, qua discernuntur boni à malis: sicut per
Hier.15.b ventilabrum purgantur frumenta à scoriis: Dispergam
eos vẽtilabro in portis terræ. Et dicitur: ***In manu eius,*** id
Ioan.5.a est plenaria potestate, secundum illud: Pater omne iu-
1.Pet.5.b dicium dedit filio. Et ideo dicitur: Humiliamini sub po-
tenti manu Dei, vt vos exaltet in tẽpore visitationis:

A Ecce venit dicit Dominus exercituũ, & quis poterit co- Mal.3.a
gitare diem aduentus eius? Et quoniam potestatis iu-
diciariæ est sequestrare bonos à malis, vt bonos glori-
ficet, & malos affligat: ideo quantum ad discretionem,
& sequestrationẽ dicitur: ***Et purgabit aream suam.*** Mun- Iohel.vlt.k
dabo sanguinem eorum, quos non mundaueram: & Do-
minus cõmorabitur in Sion. Quia vero boni permixti
sunt modo malis occultis: ideo dicitur in Psalmo: Ab Psal.18.d
occultis meis munda me, in persona Ecclesiæ. Hoc fiet
quãdo implebitur illud: Tollatur impius, ne videat glo- Isa.26.b
riam Dei. Et alibi. Foris canes, & venefici, & impudici,
& homicidæ, & idolis seruientes. Et nota, quod Eccle-
sia militans intelligitur per areolam propter arctitudi-
nem humilitatis. In Canticis: Dilectus meus descendit Cant.6.a
in hortum suum ad areolam aromatum. Sed per aream
B Ecclesia triumphans, propter latitudinem charitatis.
Ponam hoc vellus lanæ in aream, &c. Hæc mundatur Iudith 6
in fine, secundum illud: Sic enim erit in consummatio- Matth.13.g
ne sęculi, exibunt Angeli, & separabunt malos de me-
dio iustorum.

Quantum autem ad præmiationem bonorum, dici-
tur: ***Et cõgregabit triticum in horreum suũ.*** Et hoc est, quã-
do Sanctorum gloria in vnum reducuntur. Hæc autem
Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel. Adhuc Isa.56.e
congregabo ad eũ cõgregatos meos. Et recte electi ra-
tione fructuositatis comparantur tritico, secundum il-
lud: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum Ioan.12.
fuerit, &c. Iob: Ingredieris in abundantia sepulchrum, Iob.5.d.
sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.

C Quantum vero ad punitionem reproborum, subdi-
tur: ***Paleas autem comburet igni inextinguibili.*** Paleas re-
probos vocat, quia sunt materia cõbustionis: Quid pa- Hier.23.f
leis ad triticum, dicit Dominus? Vnde Iob: Erunt, sicut Iob 21.c
paleæ ante faciem venti, & sicut fauilla, quam turbo
dispergit. Psalmus: Deus meus pone illos, vt rotam, & Psal.82.c
sicut stipulam ante faciem venti. Et ita paleæ sunt in
patibulum ignis sempiterni, qui nec extinguitur, nec
extinguit. Et ideo Isaïas: Vermis eorũ non morietur, & Isa.vlt.g
ignis eorum non extinguetur. Et in Deuteronomio: Ig- Deut.32.b
nis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad in-
ferni nouissima. Hæc autem palearũ adustio longe erit
à tritico congregato, quia isti erũt in inferno, boni au-
tem in Paradiso, in quo congregabuntur in gloria, quia
hic congregati fuerũt in gratia. Ideo intelligendũ, quod
D triplex est congregatio, scilicet ad studiũ veritatis. Ap- Congregatio triplex bonorum.
propriate ad me indocti, & congregate vos in domum
disciplinæ. Ad exercitium virtutis: Canite tuba in Sion, Eccl.51.d
sanctificate ieiunium, vocate coetum, congregate po- Iohel 2.b
pulum, sanctificate Ecclesiã, &c. Ad præmium felicita-
tis. Psalmus: Principes populorum cõgregati sunt cum Psal.46.b
Deo Abraham. Ad exercitium virtutis, videlicet in ora-
tione: Cum orassent, motus est locus, in quo erant con- Act.4.f
gregati. In prædicatione: Oportet ex his viris, qui no-
biscũ sunt congregati. Et postea: Testem resurrectionis Act.1.d
eius nobiscũ fieri vnum ex istis. In conuersatione, Mat- Matt.18.c
thæus: Vbi sunt duo, vel tres cõgregati in nomine meo,
ibi sum in medio eorũ. Ad studium veritatis, ad cogno-
scendum diuina præcepta: Congrega ad me populum, Deut.4.b
vt audiant sermones meos. Ad cognoscẽdum diuina sa-
cramenta: Psalmus, Congregate illi sanctos eius, qui or- Psal.49.
dinant testamentũ eius super sacrificia. Ad cognoscen-
E dum diuina promissa: Congregamini ad me filij Iacob, Gen.49.a
vt annuntiem quæ ventura sunt vobis. Ad præmium
felicitatis per cohærentiam pacis, Matthæus: Mittet Matt.24.c
filius hominis Angelos suos. Et postea: Et congrega-
bunt electos eius à quatuor ventis, &c. Per refulgen-
tiam lucis, Isaïas: Omnes isti congregati sunt venerunt Isa.60.a
tibi. Per consonantiam laudis: Saluos nos fac Domine Psal.105.g
Deus noster: & congrega nos de nationibus, vt confi-
teamur nomini sancto tuo.

Multa quidem & alia exhortans, euangelizabat. &c. Su-
pra commendauit prædicationem Ioannis in compara-
tione ad exigentiam populi: & excellentiam Christi. In
hac parte commendat in comparatione ad perfidiam

tyranni.

Prou. 19. d tyranni, In qua laudatur eiusdem patientia, quia doctrina viri per patientiam noscitur. In hac ergo parte, primo introducitur Ioannes, exhortans populum obedientem: secundo corripiens principem præuaricantem: tertio sustinens aduersarium persequentem.

Quantum ergo ad exhortationem populi obedientis dicitur: *Multa quidem & alia, exhortans, euangelizabat populo* 1. Cor. 6. a Sed tamen omnia erant ad bonum. Adiuuantes exhortamur, ne in vacuũ gratiam Dei recipiatis, &c. Et 1. Thess. 2. a ad Thessalonicenses: Exhortatio nostra non de errore, neque de immunditia, neque in idolo: sed sicut probati sumus à Deo, vt crederetur nobis Euangelium. Et ratio Isa. 52. b subditur: *Euangelizabat*, id est, bona annũtiabat. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prędicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, &c. Quantum ad correptionem principis præuaricantis, subditur: *Herodes autem Tetrarcha*, de quo habitum est supra, *cum corriperetur ab illo de Herodiade vxore fra-* Sup. eod. a *tris sui*. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam, &c. [*Et de omnibus malis quæ fecit Herodes* Et ita Matt. 14. a Eccl. 10. e non parcebat ei. Gloria diuitum, & honoratorum, & pauperum, timor Dei est, non despicere hominem iustum pauperem. & non magnificare virum peccatorem diuitem. Vnde sibi competit illud quod dicitur de Eli- Eccl. 48. b sæo: In diebus suis non pertimuit principem & potentia nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. Et quia publicè peccabat, publice arguebat, se- 1. Tim. 5. e cundum illud: Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant: & hoc quidem audacter. Ad Tit. 2. d Titum: Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Quantum ad tolerantiam aduersarij persequentis, subditur de Herode: *Adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannem in carcerem*. Et sic verificatum Eccl. 3. d est illud: Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adiecit ad peccandum. Et hoc iusto Dei iudicio. Apoc. 22. e Apocalypsis: Qui in sordibus est, sordescat adhuc: Et Amos 5. e sic verificatum est illud Amos: Odio habuerunt corri- 3. Reg. 22. pientem in porta. Sicut Achab Michæam: sicut Se- Act. 12. a dechias Hieremiam: sicut alius Herodes Petrum. Pro- Heb. 11. g pter quod: Alij ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, secti sunt, &c.

Factum est autem, cum baptizaretur, &c. Postquã commendauit Euangelista Præcursoris prædicationem, & officij executionem in generali & speciali, hic cõmendat in singularite spectu Christi, ad quem principaliter tota prædicatio ordinata fuit. Sicut enim dicit ipse Ba- Ioan. 1. d ptista: Vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizãs Describitur ergo hic spiritualis regeneratio Christi, quę principaliter intenta est in toto capitulo. Habet autem hæc pars, duas. In prima determinatur Christi regeneratio sacramentalis: in secunda vero Christi genealogia temporalis, ibi: *Et ipse Iesus erat incipiens, &c.* Quantum ad primum, duo introducuntur: primum est, humiliatio per susceptionem sacramenti in assumpta humanitate: secundum est, clarificatio per exhibitionem testimonij à tota Trinitate, ibi: *Apertum est cælum, &c.* Circa susceptionem sacramenti in forma Christi humilitas. serui, notandum, quod triplex designatur humiliatio in Christo: Prima respectu populi associantis: secunda respectu ministri baptizantis: tertia respectu Dei exaudientis. Humiliatio autem respectu populi associantis, notatur, cum dicit: *Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus* Per populum plebs humilis intelligitur: inter quos Christus humilis esse non dedignatur, quo- Psalm. 112. niam secundum Psalmistam: Excelsus Dominus, & humilia respicit. Ratione cuius humilitatis dicitur infra: Inf. 22. e Ego autem in medio vestrũ sum, sicut qui ministrat. Et Ioan. 1. d alibi dicitur: Medius autẽ vestrum stetit, quem vos nescitis. Et nota, quod, *Omnis populus*, idem est, quod multi Inf. 7. d de populo, quia infra dicitur: Pharisæi autẽ & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipso, non bapti- Matth. 3. d zati ab eo, Et sic accipitur apud Matthæũ: Exibat ad eũ Hierosolyma, & omnis Iudęa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabãtur ab eo. *Et Iesu baptizato*, scilicet

A à Ioanne, quæ fuit mera humilitas, vt Dominus vellet baptizari baptismo serui. Vnde dicitur, quod Ioãnes di- Ibidem. xit: Ego à te debeo baptizari. Et sequitur: Sine modo: sic enim decet nos implere omnẽ iustitiã, id est, perfectam humilitatem, qua non tantum superiori & pari, sed & inferiori subiecit se. Baptizatus autẽ est Christus, non vt sanctificaretur baptismo, sed vt vim regeneratiuam aquis conferret. Vnde Chrysostomus: Peccatorum remissionem non accepit, sed aquas baptizandis omni- Cur Christus baptizari voluerit. bus sanctificauit. Baptizari etiam voluit, vt aliis exemplum & formam daret, quia secundum quod dicitur: Cœpit Iesus facere & docere. Vt etiã suo baptismo in- Act. 1. a notesceret, sicut dicitur: Vt manifestetur in Israel, &c. Ioan. 1. d Baptizatus est etiam vt baptismum Præcursoris approbaret, & ostẽderet Pharisæis, quod Ioannis testimonio credendum erat, sicut cœlesti. Ad quos Matthæus: Ba- Matt. 21. e B ptismus Ioãnis vnde erat, è cęlo, an ex hominibus? Humiliatio autem respectu Dei exaudientis notatur cum dicitur: *Et orante*, scilicet ad Dominum, secũdum illud: Subditus esto Domino, & ora eum. Ad Hebręos: Preces, Psalm. 36. supplicationesq; ad Dominum offerens, exauditus est Heb. 5 pro sua reuerentia. Vnde: Pater gratias ago tibi, quo- Ioan. 11. f niam exaudisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi, vt credãt, quia tu me misisti. In omnibus inuenitur Dominus orans, siue in baptismi susceptione, siue in solitudine, siue in prędicatione: siue in miraculorum operatione & passione, & sacramenti dispensatione, & animæ commendatione, vt ostẽdat illud, quod infra dicitur: Opor- Inf. 18. a tet semper orare, & nõ deficere. In baptismi susceptio- Orauit Christus in omnibus actis. ne, sicut hic: *Et factum est, Iesu baptizato, & orante*, vt daret formam orandi accedentibus ad baptisma. In de- C serti solitudine, Infra: Ipse secedebat in desertum, & Inf. 5. a orabat: vt formam daret contemplantibus. In prædicatione, infra: Factum est autem in diebus illis, exiit in Inf. 6. montem, vt oraret, vt formam daret prædicatoribus. In miraculorum operatione: Pater, gratias ago tibi, &c. Ioan. 11. f vt daret formam operantibus. In passione: Progressus Matt. 26. d cecidit in faciem suam: vt formam daret sustinentibus. In corporis Christi administratione, infra: Accepto ca- Inf. 22. b lice, gratias egit, vt formam daret sacerdotibus. In spiritus commendatione, infra: Pater in manus tuas com- Inf. 23. f mendo spiritum meum, & hæc dicens expirauit: vt formam daret morientibus. Et in omnibus est orandum.

Apertum est cælum, &c. Post humiliationem in susceptione sacramenti, subditur clarificatio in exhibitione testimonij. Et vt testimonium sit firmum, ideo ostenditur esse, trium personarum omni acceptione maio- D rum, id est, personæ Filij, & Spiritus sancti, & Patris: adest enim lux, columba & vox. Lux ad significandam personam Filij, columba Spiritus sancti: vox vero personam Patris æterni. Ad significandam igitur filij personã dicitur. *Apertum est cælum* In qua scilicet apertione fulgor magnus apparuit. Ipse enim filius dicit de se: Ioan. 8. b Ego sum lux mundi. Et Ioannes. Erat lux vera. Et ad Ioan. 1. b Hebræos: Qui cum sit splendor gratiæ & figura substã- Heb. 1. a tiæ eius. Dum ergo cœli aperti dant splendorem, verifi- Psalm. 18. catur illud Psalmistę: Cœli enarrant gloriam Dei, id est, filij, qui est splendor: In hoc enim designatum est, quod virtute baptismi Christi aperitur ianua cœli ad intrandum baptizatis, secundum illud Psalmistæ: Notas mihi Psalm. 15. E fecisti vias vitæ, &c. Apparuit etiã ipse filius in natura assumpta. Ad Titũ: Benignitas & humanitas apparuit Tit. 3. b Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Sequitur: Vt iustificati gratia ipsius, hęredes Ioan. 3. b simus secundum spem vitæ æternæ. Quia enim nemo ascẽdit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, id est, nisi sit membrum Christi, qui descendit de cœlo: nec hoc fieri potest, vt sit membrum Christi, nisi per sacramentum regenerationis. ideo in baptismo aperti sunt cœli. Et sicut per Adæ carnalem generationem clauditur cœlum: ita per regenerationem spiritualem aperitur. Et Gen. 3. d sicut propter cõcupiscentiæ ardorem positus est flammeus gladius ad custodiam ligni vitæ: sic per humorem

gratiæ:mitigantis concupiscentiam, in baptismo amo-
Dan 3.e uetur romphæa, & aperitur porta. Angelus Domini
descendit in fornacem & fecit medium fornacis quasi
Ioan.5.a ventum roris flantem. Et hic est Angelus, de quo. An-
gelus Domini descendebat secundum tempus in pisci-
nam,& mouebatur aqua,& sanabatur vnus.

Rursus ad designandam Spiritus sancti personam,ad-
ditur: *Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut co-*
Ioan.1.e *lumba in ipsum* Super quem videris spiritum descendé-
tem,& manentem super eum,hic est,qui baptizat,&c.
Descendit autem in specie columbæ,ratione significa-
Chrys. ser de Spir. S. ante med. tom.3. tionis, quia, sicut dicit Chrysostomus: Auis ista præ
omnibus cultrix est maximæ charitatis.Vnde apparuit
Christo in perfecto animali,sed discipulis in linguis,vt
significetur quod in Christo fuit secundum omnimo-
dam plenitudinem, in aliis per partes. Vnde dicitur:
Ioan.3.a Act 2.a Gregorius homil.30 in Euang. circa med. Non ad mensuram dat Deus spiritum. Apparuit etiam
super discipulos in igne,sed super Christū in columba,
quia sicut dicit Gregorius:Christus nos per mansuetu-
dinem venit colligere:& ideo super ipsum apparuit in
columba,sed super discipulos in igne:ad quos, ad con-
sumendam rubiginem, quam in semetipsis habebant,
& vt eos accenderet,veniebat.Et optimè competit ba-
ptismo apparitio Spiritus sancti in columba, propter
innocentiam,quam baptismus restituit. In cuius rei si-
Gen 8.b gnum dicitur,quod columba post diluuium attulit vi-
rétis oliuæ ramum.Per illud diluuium,in quo sicut di-
1.Pet.3.d cit Petrus,paucę,id est,octo animę saluæ factę sunt per
aquam,&c.intelligitur baptismus.Vnde per columbam
reducentem ad arcam ramum virentis oliuæ,intelligi
tur innocentia mansuetudinis, cum gratia vnctionis.
Spiritus S in triplici specie apparuit. Et nota,quod Spirit⁹ sanctus apparuit in triplici specie
scilicet in columba in baptismo:in nube,in transfigu-
ratione:in igne,super discipulos. Et respondent hæc,
tribus statibus. Incipientibus enim illabitur, vt co-
lumba,quia reddit eos gementes,& meditantes.Quasi
Matt.17.a Act.2. columbæ meditantes,gememus.Et Sicut pullus hirun-
Isa.59.b dinis, sic clamabo, & meditabor, vt columba. Profi-
Ibidem 38.c cientibus vt nubes, quia conamine mentis facit eos
sursum ascēdere de virtute in virtutem,vsquequo ele-
Psalm.83.a uet ad cœlum, vt ibi videatur Deus deorum in Sion.
Perfectus in igne, quia illos inflammat,vt sursum ten-
dant,per desiderium:& etiam proximos accendant per
Inf.12.f benefacta.Infra:Ignem veni mittere in terram,& quid
volo, nisi vt accendatur? In cuius rei signum dicitur,
4.Reg.2.b quod Elias ascendit in cœlum in curru igneo.De quo
Thren.1.d igne:De excelso misit ignē in ossib.meis,& erudiuit me.

Postremo ad significandam personam patris, subdi-
tur:*Et vox de cœlo facta est*. Et tunc verificatū est illud:
Psalm.28 d Vox Domini super aquas,Deus maiestatis intonuit.Et
Deut 4.f illud:De cœlo te fecit audire vocem suam.Et quod hęc
vox esset in persona Patris,ostenditur,cum adiungitur:
Tu es filius meus,scilicet,vnigenitus ab æterno genitus.
Psalm.2.b Psalmus:Dominus dixit ad me:Filius meus es tu. Et in
hoc perhibuit ei Pater testimonium, secundum illud:
Ioan.8.c Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso,& te-
stimoniū perhibet de me,qui misit me,Pater. Vnde:Si
1.Ioan.5.b testimonium hominum accipimus, testimonium Dei
maius est,quod testificatus est de filio suo.*Tu*:Ergo hic
discretiue accipitur,quia nullus alius.Vnde vnigenitus
Ioan.1.b dicitur: Deum nemo vidit vnquam.Vnde vnigenitus
Dei filius,qui est in sinu Patris,&c.quia secundū illud:
Psalm.109.a Ex vtero ante luciferū genui te. Et quia istum summè
diligit,ideo additur: *Dilectus*,per quem & alij odiosi di-
Eph.1.b liguntur.Gratificauit nos in dilecto filio suo.Et iterum:
Col 1.b Transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Et ad maio-
rem expressionem,additur: *In te complacuit mihi*,omne
scilicet,quod placet,& hoc propter perfectissimum ne-
Prou.3.b xum amoris qui est inter Patrem & Filium,quasi Pater
Col.1.c in Filio complacet sibi.Ad Colossenses:In ipso compla-
cuit plenitudinem omnem inhabitare pacificans per
sanguinē crucis eius,siue quę in terris,siue quę in cœ-
Ioan.8.c lis sunt, & ideo dicitur: Qui misit me, mecum est, &
non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, facio

semper. Sic ergo perhibitum est testimonium Christo
A in voce a Pātre, a Spiritu sancto in columba a Filio in
luce:& sic firmum est testimonium,quia in ore trium
testium stare debet omne verbum Et sic verificatum
est illud: Tres sunt,qui testimonium dant in cœlo,Pa- *1.Ioan.5.b*
ter, Verbū,& Spiritus sanctus,& cætera.Et nota,quod
apud Matthæum dicitur de hac voce: Hic est filius *Matth 3 d*
meus dilectus,in quo mihi complacui, sed Marcus:Tu *Marc.1.a*
es filius meus dilectus,in te complacui.Lucas hic: *Tu*
es filius meus dilectus:in te complacuit mihi.In his autem
non est contrarietas, quia non sonum verborum, sed
sententiam exprimunt,sicut dicit Augustinus.Ideo au- *Aug.lib 2 c.13. tom.4. de concor. Euang.*
tem fit differenter, quia vox ista, Patris, est significa-
tiua, quod Christus sit verbum Patris simillimum &
expressum, & ideo placidissimum. Quoniam pater
B se dicit verbo in se & in nobis, per quod se alia decla-
rat: dicit etiam omnia verbo,quæcunque dicit,& hoc
perfectissimum est.Et quia non poterat nobis hoc sim-
plici verbo Euangelista exprimere, licet illa vox cœle-
stis totum hoc insinuaret, ideo Euangelistæ expresse-
runt diuersimodè: ita quod Matthæus insinuat com-
placentiam patris, respectu verbi,in quantum dicit se *Matth.3.d*
in se. Et ideo dicit: In quo mihi complacui.Lucas re-
spectu verbi,in quantum Pater verbo omnia dicit: Et
ideo ait: *In te complacuit mihi*,generaliter,scilicet,quid-
quid placet. Marcus respectu verbi,in quantum pater
verbo se dicit nobis,& complacet aliis,& ideo dicit:In *Mar.1.b*
te complacui.

Et ipse Iesus erat,&c.Post regenerationem sacramen-
talem, in qua etiam declarauit generationem æterna-
C lem, subiungit hic genealogiam temporalem, circa
quam tria introducuntur consideranda. Primum est
tempus procedentis ad excludendum intellectum fan-
tasticum. Secundum, est modus procedendi ad exclu-
dendum intellectum carnalem. Tertium,est processio-
nis gradus,siue processus ad fortificandum intellectum
fidelem.Primo igitur insinuat tempus ætatis,vt illi cō-
uincantur, qui credunt Christum verū hominem non
fuisse,propter quod dicit:*Et ipse Iesus erat incipiēs,quasi*
annorum triginta Incipiens scilicet aliis se manifestare
& prædicare.Dicit autem:*quasi annorum triginta*:quia se- *Ætas Christi cum cœpit prædicare.*
cundum quosdam erat viginti nouem annorum,& tre-
decim dierum:secūdum alios,habebat triginta annos,
& tredecim dies. In quo etiam præbuit exemplum,vt
nullus debeat docere ante ætatem adultam, quantam-
cumque habeat sapientiam. Vnde:Homo sapiens tace- *Eccl.20.a*
D bit vsq; ad tempus.Et ideo dicitur: Adolescens loquere *Ibid 32.b*
in tua causa vix,cum necesse fuerit. Vnde:Filij Gerson *Num.4.e*
non nisi à triginta annis vsque ad quinquaginta nume-
rabantur ad portandum onera tabernaculi. Licet au-
tem ita sit de lege communi:tamen aliquando aliter fa-
cit Dominus de priuilegio speciali,sicut legitur de Hie- *Hier.1.b*
remia,Noli dicere:Puer sum.Et Daniel,de quo dicitur, *Dan.13.e*
quod suscitauit Deus spiritum pueri iunioris.Ideo dici- *Sap.10.d*
tur,quod sapientia aperuit os mutorum,& linguas in-
fantium fecit disertas.Et in Psalmista:Ex ore infantium *Psalm.8.a*
& lactentium perfecisti laudem. Attamen priuilegia
paucorum non sunt trahenda ad consequentiam, nec
diuinæ operationi & gratiæ est lex imponenda quia si-
cut dicitur:Cani sunt sensus hominis,& ætas senectu- *Sap.4.b*
E tis,vita immaculata. Et iterum:Consummatus in bre-
ui expleuit tempora multa.

Deinde scribit modum processus,cum dicit:*Vt puta-*
batur filius Ioseph In quo ostendit,quod secundum ge-
nerationem temporalem non habebat patrem verum,
sed putatiuum, quia de virgine natus. Ioseph nam-
que putabant homines eius patrem,secūdum quod di-
citur:Nonne hic est filius Ioseph? Sed ex hoc videtur, *Inf 4.d*
quod genealogia sequens nihil faciat ad Christum, se-
cundum veritatem.Ad quod respōdet Beda per Hiero- *Beda.*
nymum, quod non est consuetudinis scripturarum,vt
mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde &
Ioseph & Mariam ex eadem tribu dicit esse generatos.
Vnde & lege tenebatur eam accipere,vt propinquam,

Cuius

Cuios etiam ſignom eſt,quod ſimol in Bethlehem cenſentur,ſicut habetur ſupra. Es ideo generationis ſeries vnius ad alterum pertioet:ex quo apparet,quam parum io ſcriptura de Maria ſit ſermo : ſi enim de ipſa non ſit ſermo in Chriſti genealogia propter ſeruandum morem ſcripturarum, cum tamen videatur qoaſi neceſſarium:molto minos fieri debet circa proprios actus. Non ſit autem ſermo de mulieribus in ordine genealogiarum, tum propter defectum ex parte naturæ, quia fœmina eſt vis vel mas occaſionatus : tum propter defectum ex parte ſignificantiæ qoia non Chriſtum, ſed Eccleſiam ſignificat:non ſoperiorem portionem rationis,ſed inferiorem. Tom propter defectum ex parte officij,quia nec docere,nec præſidere eis competit. Tum propter defectum ex parte remedij, quia ei compertit non remediare, ſed remediari. Tum propter defectum principij,quia non vir ex muliere eſt,ſed molier ex viro. Tum propter memoriam primi peccati : Adam non eſt ſeductus, mulier autem &c. Et hac ratione non ſit decentios per molieres,nec eſt mos in ſcriptoris,nec ſit mentio magna de Maria. quia Euangelia inceperunt à præcorſore. Marcus : Initium Euangelij Ieſo Chriſti, &c. Et etiam propter prædictas rationes:ſcriptum tamen in veteri teſtamento fuit, quod eſſe poterat figora virginis in aliqnibus molieribus,quæ Mariæ & Eccleſiæ figuram geſſerunt.

Sup. 2.a

Cur in genealogiis ſacris non fiat mulierũ recenſio.

Auer. 2 phyſic. com 8c. Et Ariſt. li. 2. de gener animal. c. 3. Et li. 4.c.6. 1.Tim.2.d

Mar.1.a

Tertio adiongit grados proceſſionum, cum addit: *Qui fuit Heli*,&c Sed huic videtur cõtrariũ illud Matthæi, vbi dicitur,quod Iacob genuit Ioſeph qui deſcendit per Salomonem. Si ergo impoſſibile eſt, quod aliqois ſimul à duobos generetur, aut iſta genealogia,aut illa Matthæi eſt omnino erronea Ad coius rei euidentiam eſt notandũ,quod Matthat qoi deſcendit à Dauid per Nathan:& Matthan,qui deſcendit à Daoid per Salomonem,habuerunt ſucceſſiue vnam & eandem vxorem, ex qoa Matthan genoit Iacob, & Matthat genoit Heli. Et ita Heli & Iacob fuerunt duo fratres vterioi. Heli autem, accepta vxore, mortuus eſt ſine liberis,& ideo ſecundom legem,Iacob frater eios illam accepit, vt ſuſcitaret ſemen fratri ſuo,& ex illa genuit Ioſeph, virum Mariæ Ioſeph ergo ſecundum carnem fuit filius Iacob,qui deſcendit per Salomonem:ſed ſecundũ legẽ fuit Heli,qui deſcendit per Nathan Et quoniã ad perfecte ſcribendam genealogiam Saluatoris,oportuit eam ſcribi & ſecundum legem, & ſecundum naturam:ideo Spiritus ſanctus hoc fecit per duos Euangeliſtas:quia Matthæus ſcripſit carnalem,& Lucas legalem. Hoc autem non eſt factom ſine cauſa rationabili : Matthæus namque proſequitur Chriſti regnum,& humanitatem ſecundom qood ſucceſſit Dauid:loquitur enim de deſcenſo eius ad noſtræ carnis ſuſceptionem. Et quia hæc ſoſceptio fuit primo promiſſa ipſi Abrahæ,& repromiſſa ipſi Daoid : ideo incipit genealogiam Saluatoris ab Abraham deſcendendo per Dauid & Salomonem, qui ſucceſſit ei in regno. Hinc eſt etiam,qood deſcendendo, ſolum quadraginta inter medias generationes ponit, quia per illum nomerum vniuerſitas temporia deſignatur,ſecundum quod dicit Aoguſtinos:generatur enim ſi denarios ducator per quaternariom. Vel ſecundum aliũ modom computandi, interſerit quadragiota duas generationes, ſecundom quadraginta doas manſiones filiorum Iſraël. Ita quod Iechonia bis compotetur,ad deſignandom lapidem angularem Chriſtum. Et generatur hic numerus ex ſenario,ducto per ſeptenarium. In qoo deſignatur præſentis tẽporis ſtatus. Et quia Chriſti generatio ſecundom carnem deſcribitur per Matthæom: ideo ponitos in principio libri. Lucas autem proſequitur ſacerdotium Chriſti, per quod in adoptionem filiorum reconciliamor à ſtatu peccati,quod quidem fit per ſacramentalem regenerationem:ideo proſequitos filiationem Chriſti adoptiuam ſiue legalem, aſcendendo vſque ad Deum. Et hoc per ſeptuaginta ſeptem gradus,quia per illum nomerum,vt dicit Aoguſtinus,peccatorum vniuerſitas deſignatur:generatur enim per vndenariũ doctum per ſeptenarium. Ideo etiam genealogiam iſtã,non in principio libri,ſed poſt baptiſmũ Chriſti ponit. Qooniam igitur finis imponit neceſſitatem his,quæ ſunt ad finem,& Locas principalis intentionis oculum dirigebat ad Chriſti ſacerdotium: Matthæos vero ad Chriſti regnum:hinc eſt,qood genealogiam Chriſti aliter atque aliter ſunt proſecuti,quam à Spiritu ſancto ducti, non caſo cõtrario atq; fortuito,ſed varietate quadam conſona,& articulata deſcripſerunt.

Matth.1.b

Aug. lib. 2. de concord. Euan. c. 4. tom. 4.

Num.33.a

Aug. ibidem vt ſupra.

Ariſt 2.phyſic. to. 4. & 2. Metaph. tex 8 & li. 1.de part. anim. c.1.

Ex his apparet cauſa ſeptiformis differentiæ inter Lucã & Matthæom, ſcilicet in perſonis,per quas. propter duplicem modum paternitatis ſecundum naturam & legem: primom,Matthæus:ſecũdom, Lucas: primo modo per Salomonem:ſecundo per Nathan. In progreſſo, qoia Matthæus deſcendendo, Locas vero aſcendendo: & hoc quia natura eſt principiũ propagandi,ſed gratia redocendi In modo,qoia Matthæus dicit. Genuit: Lucas: Qui fuit : qoia ille generationem naturalem, hic deriuationem legalem. In tempore,qoia Matthæus ab exordio. Locas ab anno triceſimo, quia ille exordiom naſcendi, hic reconciliandi. In ſino, qoia Matthæus à principio : Lucas a baptiſmo, quia ille generationem, iſte regenerationem principaliter attendit. In ſtato,quia Matthæus vſque ad Abraham, Locas ad Deũ:quia ille naturam,iſte gratiam,quæ filios ſanctificat. In numero, qoia Matthæus in ſeptuaginta duabus generationibus, & quadraginta perſonis, vna bis computata ad deſignandam vniuerſitatem peregrinationis, ad quam deſcendit. Lucas ſeptuaginta ſeptem,per numerum tranſgreſſionis quam Chriſtus per baptiſmom expiauit. Spiritualiter notandom, quod omnia nomina, quæ exprimontur in genealogia Saluatoris,aliquid myſterij important,quod valeat ad ſalutem. Propter vitandum tamen faſtidiom & curioſitatem, attendenda ſunt loca dumtaxat inſigniora, & principaliora in his gradibos deſignata, ſcilicet primos. ſeptimus decimus, decimos ſeptimus, ſeptuageſimus, ſeptuageſimus ſextus,& vltimus. Et ita ſeptem loca inſignia. Ita vt in primo ſit noſtræ ſalutis initiom : In vltimo complementum, & in intermedio profectus incrementum.

Lucas & Matthæus, dum Chriſti deſcribunt genealogiã, in quibus differant.

Primo loco ponitur Ieſus, qoi interpretatur Saluator, quia ſaluat & liberat à ſeruitute peccati. Et vocabis nomen eius Ieſum:ipſe enim ſaluom faciet populũ ſuum à peccatis eorum. Et hoc eſt initium noſtræ ſalutis,à malo recedere. Pſalmiſta : Quis eſt homo,qui vult vitam,& diligit dies videre bonos. Diuerte à malo,&c. Septimo loco Ioanne, qui interpretatur dextera : quia peccato remiſſo transferimur de ſiniſtra ad dexteram. Ad Coloſſenſes:Eripuit nos de poteſtate tenebrarum,& tranſtolit in regnũ filij dilectionis ſuæ,id eſt,de ſiniſtra ad dextram. Matthæus:Statuet oues à dextris ſuis,hœdos autem à ſiniſtris. Decimo loco Amos,qui interpretatus onerans, quia translati in gratiam, innitamur ad onera legis portanda. Matthæus: Venite ad me omnes. Sequitur : Tollite iugom meum ſuper vos &c. De quo iugo & onere dicitur : Bonum eſt viro, cum portauerit iogũ ab adoleſcentia ſua,&c. Decimo ſeptimo loco Ioſeph, qui interpretatur augmentum, quia ſeruando & portando onus legis augmentamur in gratia. Ad Epheſios: Veritatem facientes in charitate,creſcamus in illo per omnia,&c. Ad Coloſſenſes:Ambuletis digne Deo per omnia placẽtes,in omni opere bono fructificantes. Septuageſimu loco Enoch,qui interpretatus dedicatio, quia proficiendo in merito & charitate peruenimus ad mentis quietem, in qua habitat Deus ſicut in templo dedicato. Ioannes: Si quis diligit me,ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus,& manſionẽ apud eum faciemus. Et hoc templom ſurſũ formatur in cœlo per contẽplationẽ,ſicut Enoch, de quo: Ambulauit cum Deo, & non apparuit:qoia tulit eum Deus. Et Sapientia: Placens Deo,&c. Dein: Raptus eſt, ne malitia mutaret animom eius. Septuageſimo ſexto loco Adam,qui interpretatur homo,qoia perfectio qoietis, & contemplationis, reformat in nobis

Ieſus.

Matth 1.d

Pſalm.33.e

Ioanne,

Coloſſ.1.b

Matt. 25.e.

Amos.

Matth. 11.d

Thr 3 d

Ioſeph.

Eph 4.e

Col.1 b

Enoch.

Ioan.14.c

Gen.5.a

Sap 4.b

Adam.

imaginem Dei,ad quam factus eſt homo. Faciamus hominem ad maginem & ſimilitudinem noſtram, &c. Hanc reformat contemplatio. Nos vero omnes reuelata facie, gloriam Domini ſpeculantes,in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem. Et poſt modum. Licet is, qui foris eſt,noſter homo corrumpatur,&c. Poſtremo loco ſubiungitur Deus,ad quem tendimus in quo eſt quies,& finis omnium laborum. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcāt te ſolum Deum verum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum,&c Et ad Corinthios: Deinde finis: cum tradiderit regnū Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum,& poteſtatem & virtutem. Et poſt: Vt ſit Deus omnia in omnibus. Nunc enim eſt verum illud, quod dicitur: Omnis viri caput, Chriſtus eſt: caput autem mulieris,vir: caput vero Chriſti,Deus. Tunc autem verū erit illud, quod dicitur: Omnia veſtra ſunt,vos autem Chriſti,Chriſtus autem Dei. Quoniam ex ipſo,& per ipſum,& in ipſo ſūt omnia: ipſi Deo trino,& vni,omnis honor,& gloria in ſęcula ſęculorum. Amen.

CAPVT IV.

IESVS *autem plenus Spiritu ſancto,&c.* Supra determinauit Euangeliſta de incarnationis myſterio, ſiue de Chriſti Natiuitate. In hac parte agit de prædicationis magiſterio, ſiue doctrina. Et quoniam duplex eſt opus ſapientis in docendo, ſcilicet non mentiri de iis, quæ nouit, & mentientem manifeſtare poſſe: ideo pars iſta habet duas. In prima explicat veritatem: in ſecunda confutat falſitatem, infra: Erat Ieſus eiiciēs dæmonium,&c. Prima pars, in qua explicat veritatem doctrinæ, habet quatuor. In quarum prima doctrina Chriſti demonſtratur authentica. In ſecunda determinatur diſcipulorum vocatio, infra: Factum eſt,cum turbæ,&c. In tertia vocatorum inſtitutio. infra: Factum eſt in illis diebus,&c. In quarta inſtitutorum delegatio, infra, *Et conuocatis duodecim Apoſtolis,dedit illis,*&c. Ordo & ſufficiētia partium per ſe appáret. Prima igitur pars, qua agitur de doctrinæ Chriſti auctoramento, continet præſens capitulum: & habet tres partes: quoniā doctrina Chriſti tripliciter oſtenditur authentica, aut ex ipſo merito vitæ, aut ex teſtimonio ſcripturæ, aut ex miraculo potentiæ. Ideo in prima parte oſtenditur auctoritas doctrinæ Chriſti ex vitæ merito: in ſecunda, ex ſcripturæ teſtimonio, ibi *Regreſſus eſt Ieſus in virtute ſpiritus.* In tertia ex potētiæ miraculo ibi. *Et deſcendit in Capharnaum*, &c. ibi determinantur miracula. Meritum autem cōſiſtit in victoria tentationū, vt dicitur: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Et ideo deſcribit Euangeliſta, qualiter tentationem diabolicam ſuperauit. Ad cuius integram deſcriptionem tria ſunt opportuna, ſcilicet, tentationis occaſio, tentandi modus, quem tangit, ibi: *Dixit autem illi diabolus*,& tertium tentationis conſummatio, quam ibi exprimit: *& conſummata omni tentatione*,& cætera. Tentandi autem motiuum, ſumpſit diabolus ex quatuor conſideratis in Chriſto. Primum eſt gratiæ plenitudo: ſecundum, loci ſolitudo: tertium eſt, ſuſpicio diuinitatis, propter mirabilem abſtinentiam: quartum eſt inſpectio infirmitatis propter apparentem indigentiam. Conſideratio plenitudinis gratiæ per inuidiam mouit diaboli voluntatem ad tentandum: conſideratio ſolitudinis præſtitit tentandi malignitatem: ſuſpicio diuinitatis mouit tentandi curioſitatem: inſpectio neceſſitatis, præbuit tentandi opportunitatem.

Introducit ergo plenitudinem gratiæ in Chriſto, dicēs: *Ieſus autē plenus Spiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane*, nō quia ibi primo impletus fuerit ſed quia tunc primò plenitudo eius apparere cœpit, in alios redundando, ſecundum illud: Et vidimus gloriā eius. Et poſt, De plenitudine eius accepimus omnes: *plenus*, inquam, non ſolum ſufficienter, ſed ſuperabundanter, vnde: In ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare: Et ſecundo: In ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

Deinde adiungit loci ſolitudinem, quia in deſerto, ideo addit. *Et agebatur in Spiritu in deſerto*, à Spiritu ſcilic. ſācto. Agere enim benignitatis eſt. Vnde: Quicūque Spiritu Dei agūtur, hi ſunt filij Dei. Hinc dicit Gregorius: Cōuenienter accipitur, vt à Spiritu ſancto ductus credatur, vt illuc eum ſuus ſpiritus duceret, vbi ad tentandum malignus ſpiritus inueniret. Vnde in deſertum adduxit, vbi conſueuit Deus animæ familiariter colloqui, ſecundum illud: Ducam eam in ſolitudinem,& loquar ad cor eius. Et ideo in Pſalmo: Ecce elōgaui fugiēs & manſi in ſolitudine. Sic & Dauid: Morabatur in deſerto, manſitq; in domo ſolitudinis. Et determinatur tempus ſcilicet: *Diebus quadraginta*, vt ſic veritas reſpōdeat figuræ, ſic Moyſes: ſic Elias. Vt ſic Chriſti ieiunium tā à lege, quam à Prophetis habeat teſtimonium. Et ne credas ibi Chriſtum ad requiem declinaſſe, additur: *Et tentabatur à diabolo*, non interius, ſed ſolum exterius. Sicut enim dicit Gregorius: Mentem eius peccati dulcedo non momordit. Ad Hebræos: Non habemus Pontificē, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato. Et nota ſpiritualiter, quod hic dicitur Chriſtus agi in Spiritu, & à Matthæo dicitur duci: & à Marco dicitur expelli. In quo ſignificatur, quod ad deſertum pœnitētiæ venitur tripliciter, ſcilicet timore ſeueritatis, cuius eſt expellere à malo ad bonum: Timor Domini expellit peccatum, &c. Splendore veritatis, cuius eſt ducere: Duxi te per ſemitas æquitatis, dicit ſapientia, &c. Amore bonitatis, cuius eſt agere: Quicumq. Spiritu Dei aguntur,&c. Siue per comminationes, admonitiones,& promiſſiones, quę tria reſpondent, in nobis, tribus viribus animæ, ſcilicet iraſcibili, rationali,& concupiſcibili.

Tertio introducit mirabilem abſtinentiam, cum adiungit. *Et nihil manducauit in diebus illis*, ſcilicet quadraginta. Ex quo diabolus eſt ſuſpicatus eum Deum, quia ieiunabat ſupra poteſtatem humanam, quæ vltra triduum communiter non procedit. Vnde dicitur de turbis per triduum ieiunātibus: Dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant,&c Et nota hic quod Saluator ieiunauit ante tentationem, & comedit poſt reſurrectionem ad noſtrā inſtructionem. Ieiunat enim Chriſtus ante mortē carnis: quo clamabat. Abſtinete vos à carnalibus deſideris, dum eſtis in agone. Comedit poſt reſurrectionem, quaſi diceret: dum habetis corpus mortale, ſpe immortalitatis iam paſcamini: quia dum viam Domini carpimus, & à vanitate ſæculi ieiunare,& refici debemus promiſſione futuri, vt ſemper dicamus: Satiabor, dum apparuerit gloria tua.

Poſtremo addit apparentem indigentiam, cum ſubiungit: *Et conſūmatis illis, poſtea eſuriit.* Noluit enim amplius abſtinere, ne diabolus poſſet percipere. Vnde Ambroſius: Eſurit, ne innoteſcat ſublimis Deus: fames enim Domini pia fraus eſt, ne caueat tentare diabolus,& impediatur triumphus. Et nota, quod eſuriuit in tentatione ſicut hic dicitur: Et ſitiuit in paſſione, ſicut dicit Ioānes, vt oſtenderet ſe habere veram humanitatem: & vt inuitaret ad paupertatem & pœnitētiæ pœnalitatem. Vnde Apoſtolus. In fame& ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Eſuriuit autem,& ſitiuit non ſibi, ſed nobis, quibus promeruit refectionem ſpiritualem corporis & ſanguinis ſui, quibus reficimur & potamur. Caro mea vere eſt cibus,& ſanguis meus vere eſt potus.

Dixit autem illi diabolus,& cætera. Poſtquam deſcripſit occaſionem tentationis: hic deſcribit modum tētādi, & hoc ſecundum triplex motiuum. Motiuum enim peccatum eſt ad commutabile bonū: quod eſt in triplici differētia: aut enim eſt inferius, hoc eſt carnis: aut exterius;& hoc eſt mundi: aut interius,& hæc eſt excellētia animi. Ex primo efficitur homo voluptuoſus, ex ſecundo curioſus, ex tertio præſumptuoſus. Primo ergo modo infert tētator ſuggeſtionem per bonum inferius, quod eſt carnis, vt alliciat ad gulam. Secūdo per bonum exterius, quod eſt mundi, vt alliciat ad auaritiam, & hoc ibi: *Et duxit eum diabolus in mōtem.* Tertio vero per

bonum

bonum interius, quod est excellentia animi, vt alliciat ad pompam siue superbiam, ibi: *Et duxit illũ in Hierusalem, &c.* Et hæc tria respondent tribus, quibus tentauit, & vicit hominem primum; & habent istæ tentationes ordinatum processum ab inferiori ad superius: quia per primam impeditur, quantum ad actum vegetabilis, per secundam, quantum ad actum sensibilis: per tertiã vero, quantum ad actum rationalis. Quantũ ergo ad primam tentationem, nota diabolum suggerentẽ, & deinde Dominum respõdentem. Suggerentem diabolum introducit cũ ait: *Dixit autẽ illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic, vt panis fiat.* Quod dicit, vt ipse de eo sumat experiẽtiam, & vt incitet ad gulam. Quia enim homo es esuriens, dic, vt reficiaris. Non quia de refectione Christi aliquid pertineat ad eum. (Prou. 23. c) Comede & bibe, dicet tibi, & mens eius non est tecum. Sed si filius Dei es, hoc ipsum dicas, nẽpe lapidi, vt panis fiat, vt si fiat, omnipotens cognoscaris. (Eccl. 8. a) Omne, quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est. Vnde nota dolum diaboli in tentando quia cum videret Christi infirmitatem, & dubitaret de diuinitate, voluit diuinitatem cognoscendo, cauere: & humanitatem seducendo deiicere. In quo simul erat fraudulentia & superbia, secundum illud: (Iob. 41. d) Omne sublime videt, ipse rex super vniuersos filios superbiæ.

Huic autem tentationi malitiosæ & superbæ obuiat responsio Dei, humilis, & discreta, quia celat diuinitatẽ & vitat carnalitatem, vnde subditur: *Et respondit ad illum Iesus: Scriptũ est: Quia non in pane solo viuit homo.* (Sap. 16. d) Non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus, hos, qui in te crediderint, conseruat. *Sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Hoc scriptum est in Deuteronomio: (Deut. 8. a) Afflixit te penuria, & dedit tibi cibũ, manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt ostẽderet tibi, quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod egredietur de ore Domini. (Ioan. 6. g) Vnde Ioannes: Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sũt. (Scriptura diabolus pellitur.) Et nota, quod Christus se defendit per scripturam: in quo celat suam sapientiam, & occultat potentiam, & conseruat iustitiam: & sic diaboli suggestio omnino irrita est, quia nec de Deo sũpsit experientiam, nec hominem pertraxit ad gulam. (Iob. 26. d) Vnde verificatum est illud Iob: Prudentia eius percussit superbum, videlicet diabolum; & ex hoc apparet nobilitas scripturæ, qua Christus in tentatione, velut clypeo se defendit, (Prou. 30. a) secundum illud: Omnis sermo Domini ignitus clypeus est sperantibus in se. (Eph. 6. c) Vnde ad Ephesios: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeã salutis assumite, & gladium spiritus: quod est verbum Dei.

Et duxit illum diabolus, &c. Hic describitur secunda tẽtatio, circa quam duo sunt attendenda. Primum est, diabolica suggestio: & secundum est, Dominica responsio, quæ notatur ibi: *Et respondens Iesus, dixit illi, &c.* Circa suggestionẽ diaboli nota ductionem, ostensionem, promissionem, suasionem. Ductio autem fit, quasi impotenti, cum tamen dicatur: (Sap. 12. c) Subest tibi, cum volueris, posse. Vnde dicit: *Et duxit illum diabolus in montem excelsum.* Duxit, inquam, tanquam infirmum, non tamen inuoluntarium, sicut Petrum, de quo Ioãnes: (Ioan. 21. c) Cum senueris, alius te cinget, & ducet quo tu non vis: sed duxit tanquam humiliter permittentem ad eum modum, quo dicit Isaias: (Isa. 53. b) Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet, & cætera. Si ergo hoc sustinuit à membris diaboli: quid mirum, si patienter sustinuit à capite malorum? *Et duxit in montem:* quia cum sit superbus, semper alta petit: (Isa. 14. c) Super astra Dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte testamenti. Et quia in loco eminente facile ruit homo, vnde: (3. Reg. 22. c) Vidi cunctum Israël dispersum in montibus. (Col. 2. a) Ostensio fit quasi ignoranti, cum in ipso sint omnes thesauri sapientię, & scientię absconditi. Vnde addit: *Et ostẽdit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.* Et nota, quod ostendisse dicitur omnia regna mundi, non singulariter, sed generaliter, vt dicit quidã, id est, omnes partes. Vel

A secundum Bedam, ostẽdit omnia concupiscibilia mundi, in quibus homines regnant, vnde signanter dicitur (Beda to. 5. li. 2. in Eu. Luc. c. 4.) in Matthæo: Ostendit ei omnia regna mundi, & gloriã eorum. (Matt. 4. b) Ostendit autem, non quod visum ei ampliaret: sed vanitatem humanæ pompæ, *quam amabat*, quasi spatiosam ostendens, facere volebat amari. Et quia hæc non durat, sed cito transit: ideo in breui tempore ostendit, propter quod adiungit: *In momento temporis.* Vnde (Beda Ibid. ex Amb. l. 4. in 4. Luca. to. 5.) Beda: Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momẽto enim cuncta illa prætereunt: & sæpe honor sęculi abiit, antequam venerit, hæc ille. (Isa. 40. d) Vnde Isaias: Ecce gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt.

Et: tanquam momentum stateræ, sic est ante te orbis (Sap. 11. d) B terrarum: quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est, (Sap. 18. c) sicut dicitur: Vidi impium superexaltatum, &c. (Psal. 36. d) Et transiui, & ecce non erat.

Promissio vero fit ei, quasi indigenti, cum tamen eius (Psalm. 23. a) sit orbis terrarum, & plenitudo eius, propter quod additur: *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hãc vniuersam, & gloriã illorum, &c.* vt scilicet habeas dominium potestatis, & præconium laudis: quasi vero aliquid magni promitteret, cum potestas & gloria mundi, quasi nulla sit, (Isa. 40. b) secundum illud: Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius quasi flos agri: (1. Mac. 2. g) Et: Gloria viri peccatoris, stercus & vermis est. (Osee. 4. b) Et illud: Gloriã eorum in ignominiam commutabo. Et vt permissioni ostendat adhibendam esse fidem, adiũgit: *Quia mihi tradita sũt, & cui volo, do illa.* (Iob 9. c) Terra data est in manibus impij, idest, terrena potestas. Hoc autem C intelligitur permissiue, non simpliciter, sed ad tempus, (Dan. 11. f) sicut dicitur: Faciet iuxta volũtatem suam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnẽ Deum. Et postea: Et multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in multis, & terrã diuidet gratuito: (Apoc. 13. a) Et in Apocalypsi dicitur, quod draco dedit potestatẽ bestiæ. (Dan. 2. c) Hoc autem permittit Deus iusto suo iudicio. Qui transfert regna, atq; constituit. (Beda to. 5. lib. 2. in Euangel. Luc. c. 4.) Vel sicut dicit Beda: Hoc dicit ex arrogantia, nõ quod in toto mũdo habeat potestatem, vt possit omnia regna dare diabolus, cum solus Dei filius vere dicat: (Matt. 11. d) Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. (Idem vlt. d) Et rursus: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, &c. Sed quia ipsi omnis inordinatio potestatis adscribitur, ideo, vt superbus, arrogat sibi totum. (Rom. 13. a) Vnde omnis potestatis ordinatio à Deo est. Sed inordinatio à diabolo, vnde: Qui facit peccatũ, ex diabolo est. (1. Ioan. 3. b) Quarto vero fit suaD sio, quasi appetenti, cũ tamen ipse sit, qui dat omnibus (Iac. 1. c) affluenter. Vnde dicit, *Tu ergo procidens, si adoraueris coram me, &c.* In qua suasione nititur inclinare ad diuinam adorationem, ob falsam promotionem. Vnde illud: (Isa. 51. g) Incuruare, vt transeamus. Non enim potest super hominem ascendere, nisi homo ei procidat voluntarie. Honorem autem adorationis requirebat, contra illud: (Exod. 34. b) Noli adorare Deum alienum. Et vt pertrahat ad illicitum obsequium, promittit falsum præmium, cum addit: *Erunt tua omnia.* Falsam spondet potentiã, vt ad veram pertrahat seruitutem, quia, qui facit peccatum, seruus est peccati. (Ioan. 8. c) Et qui seruus est, dominum sui non habet: ac per hoc non ipsi omnia, sed ipse omnibus est subiectus tanquam seruus. Et: A quo quis superatus est, huius seruus est. (2. Pet. 2. d)

Et respondens Iesus dixit illi. Hic post suggestionẽ diaE bolicam, subiungit responsionem Dominicam: quæ per testimonium sacræ scripturæ elidit diabolicam suasionem, cum ait: *Scriptum est: Dominum Deũ tuum adorabis.* (Deut. 6. b) Hoc inquam, scriptum est in Deuteronomio. Et merito scripturæ huius recordatur Saluator, quia secundum illud: (2. Tim. 3. d) Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, & corripiendum: & illa potissime, in qua docetur diuinus cultus. Vnde & Dominus (Exo. 31. d) dicitur scripsisse legem digito proprio: in qua pręceptũ adorationis est primum & præcipuum, & maxime in mente habendum. Vnde Baruch: (Baruc. 6. a) Visa turba de re-

tro, & ab ante adorantes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari, Domine, *&c.* te scilicet, & non alium. Et ideo additur: *Et illi soli servies*, scilicet servitute latriæ. [1.Reg 7 a; Gal.5.b] Præparate corda vestra Domino, & servite illi soli. Solus non excludit ibi omnem personam respectu cuiuscumque servitij, cũ dicatur ad Galatas: Per charitatem spiritus servire invicem: sed excludit quantum ad servitutem latriæ, quæ est cultus soli Deo debitus. Vel excludit servitia aliis impensa, non propter Deum, sed contra Deum, quasi diceret illi soli, & non idolis, de quo: [1.Cor.5.d.] Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, *&c.* cum huiusmodi nec cibum sumere, *&c.* Sic enim servitur diabolo, & etiam peccato: sed aliter iustitiæ: [Rom.6.e] Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatẽ: ita nunc exhibete membra vestra *&c* Item: [Rom.16.e] Illi soli servies, non ventri proprio. Huiusmodi enim, Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri. Item illi soli servies, non mundo, quia infra dicitur: [Inf.16 d] Non potestis Deo servire & mammonę sed soli Deo. Vt [Psalm.141.] possitis dicere cum David: Quoniã ego servus tuus sum.

Et duxit illum in Hierusalem. &c. Hic describitur tertia tentatio, circa quam etiam duo sunt attendenda. Primum est suggestio diaboli: secundũ est responsio Christi ibi: *Et respondens Iesus dixit.* Circa suasionem diaboli tria attende. Nam primo eligit congruum locum suasionis: secundo exprimit suasionem præcipitationis: tertio per auctoritatem psalmographi excludit timorem læsionis. Quantum ergo ad loci congrui electionem dicitur: *Et duxit illum in Hierusalem*, tanquam ad locum celebrem, & communem. Ductus autem fuit ea permis- [C] sione, non ex imbecillitate. [Chrys. hom. 5. in cap. 4. Mat. tom 2. somm. 2.] Vnde Chrysostomus dicit, quod in Christo non fuit infirmitas, sed patientia: in diabolo vero non est virtus, sed superbia Et dicit glossa super illud Matthæi, quod hæc visiu corporeis sensib. est completa. [Chrys. ibid.] Chrysostomus vero dicit, quod diabolus sic eum assumebat, vt ab omnibus videretur: Christus autem, diabolo nesciente, invisibiliter sic agebat, vt à nemine videretur. Vnde, vt melius videri possit, subditur: [Pinna.] *Et statuit eum supra pinnã tẽpli.* Ille erat locus altus, & celebris, vbi doctores & sacerdotes cõsueuerũt loqui ad [3.Reg 6.a] plebem. Et secundum aliquos expositores, erat summitas tecti templi, quod dicitur tabulatum. Vel secundum alios, erat quoddam deambulatorium supra portam templi vbi ascendebatur per gradus. Secundum alios vero dicitur inibi fuisse tectum cum quadam appodiatione muri: quia in Palæstina domus habẽt tecta pla- [D] na, & templum habuit tectum planum, vt tabernaculum, & in talibus consueverunt stare Doctores, & prędicatores, secundum illud Matthæi: [Matt.10.e] Quod in aure auditis, prædicate super tecta.

Quantum ad suasionem præcipitationis subditur: *Et dixit illi: Si filius Dei es mitte te hinc deorsũ.* Quia diabolus deorsũ ceciderat, libenter omnes deorsum traheret. [Inf.10.e] Infra: Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Sed Christus poterat dicere diabolo & angelis eius, illud, quod dixit Iudæis: [Ioann.8.i] Vos de deorsum estis: ego de supernis sum. Vnde non erat eius descendere, sed ascendere. Sed diabolus hoc suggerebat, vt descendendo corporaliter, faceret eũ superbire spiritualiter, vt simul esset ascensus vanus, & descensus verus. In quo erudimur, quod semper coniuncta sunt humiliatio, & exaltatio se- [E] cundum illud: [Inf.18 c] Omnis, qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. [Prov.18.b] Et in proverbiis: Antequam conteratur, exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur, humiliatur: Et nota suggerendi modum, cum dicit: [Chrys. to. 2. homil 5. circa med. c. 4. Matt. somm 2.] *Mitte te* Chrysostomus: Non impulit, nõ tetigit, non appropinquavit, sed tantum dixit: *Mitte te hinc deorsum*, vt sciamus, quia omnis, qui obaudit diabolo, ipse se deponit deorsum. Et Hieronymus: Satis est debilis, qui nulli nocere potest, ni ipse se deorsum posuerit. Et ideo [Eccl 10.a] sanum est consilium: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, nec præsumendo, nec desperando.

[A] Quantum ad exclusionem timoris adiungit: *Scriptum est enim, quod Angelis suis mãdavit de te.* [Psal 90.] Hoc scriptum est in Psalmo: Ideo scripturam allegat, quia videbat, quod Christus semper per scripturam se defendebat. Vnde dicit Leo Papa: [Leo Papa.] Ibi occasiones tentandi invenit, vbi homines viderit vehementius occupari. Vnde scriptum esse asserit, vt indicat credulitatem, & etiam scripturam inducit, quæ excludat pusillanimitatem, propter promissionem adiutorij angelici tam in prosperis, quam in adversis. Propter adiutoriũ in prosperis dicit: *Vt conservent te* Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & [Exo.23.d] custodiat te in via. Sic enim custodivit Angelus Tobiam, sicut dicitur: [Tob.12.a] Sic & Iudith, sicut dicitur. [Iudith.13.e] Sic etiam custodiunt omnes viros iustos, secundum illud: [Heb.1.d] Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, [Isa.62.b] *&c.* Et totam Ecclesiam, secundum illud: Super muros [B] tuos, Hierusalem, constitui custodes: Christus vero non indigebat custodia: & ideo diabolus auctoritatem istam depravabat, & sinistre adducebat. Propter adiutorium vero in vniversis subiungit: *Et quia in manibus tollẽt te*, quasi portatores, secundum quod legitur, Angelum portasse Abacuch [Dan.ult.g] *Ne forte offendas ad lapidem pedẽ tuum*, id est, vt nulla possis læsione offendi, sicut dicitur: [Iob.5.d] Cum lapidibus regionum pactum tuum, & bestiæ terrę pacificę erunt tibi. Et nota, quod diabolus tanquam versutus non addidit, quod sequitur: Supra aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem: quia hoc erat contra eum. In quo ostenditur, quod vitium diabolicum est auctoritates truncare, & ad partem suam contrahere. Vnde in Apocalypsi: [Apoc.ult.d] Si quis diminuerit [C] de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ.

Et respondens Iesus, &c. Hic post pestiferam suasionem, addit Dominicam responsionem brevem, & efficacem, cum dicit: *respondens Iesus, ait illi: dictum est*, scilicet in Deuteronomio: [Deut.6.e] *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et Eccl. [Eccl.18.e] Noli esse quasi homo; qui tentat Deum. Vnde vituperantur filij Israël, quibus dicit Dominus: [Num.14.d] Tentaverunt me iam per decem vices. Tentare autem Deum: sicut dicit Beda, est, cum homo habet, quid faciat, divinæ potentiæ quærere experimentum. Et quia non indigebat Christus hoc experimento potentiæ divinæ, nolebat Deum tentare, nec diabolo consentire, sed per auctoritatem respondit auctoritati oppositi, vt clavus retunderetur virtute clavi.

Et consummata omni tentatione, &c. Postquam descri- [D] psit Auctor tentationis occasionem, & tentãdi modum: hic describit tertio tentationis consummationem, circa quam tria insinuantur. Primum est manifestatio perfectionis ex parte Christi resistentis, & quantum ad hoc, dicit: *consummata omni tentatione.* Quia sicut prius dictum fuit, omnis tentatio reducitur ad tres prædictas. Vnde: Omne quod est in mundo, cõcupiscentia carnis [1.Ioan.2.e] est, *&c.* Hanc consummavit, quia patienter tolerando superavit, secundum illud: Decebat eum, qui multos [Heb.2.c] filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari: quia dicitur in Deuteronomio: [Deut.32.a] Dei perfecta sunt opera.

Secundum est, confutatio præsumptionis, ex parte diaboli recedentis, quantum ad hoc dicit: *Diabolus recessit ab illo* Secundum, illud: Resistite diabolo, & fu- [Iacob. 4.b] [E] giet à vobis. Recessit scilicet consensus, quod designatum est in rege Assyriorum. Recedens, abiit, & [4.Reg 9 g] reversus est Sennacherib rex Assyriorum, *&cæt.* Sennacherib autem interpretatur, tollens deserta: quia diabolus maxime prosequitur eos, qui vivunt in austeritate vitæ.

Tertium vero est præfinitio temporis distincti à Deo propter quod addit: *Vsque ad tẽpus*, scilicet recessit, quia ille malignus non potest tentare, nisi pro tempore, quo Deus permittit, licet semper malam habeat volũtatem. Si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet. Et ideo [Eccl.29.d] consilium est: Fili, conserva tempus, & devita à ma- [Ibid 4.c] lo. Et ad Ephesios: Videte, quo modo caute ambu- [Eph.5.]

letis,

Diabolus tentat dupliciter. leris, redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Vnde cum diabolus dupliciter tentet, nempe vt leo, & vt draco. Prius tentauit vt draco ad ſeducendum, poſtmodum, vt leo ad frangendum, ſcilicet in paſſione. Prius enim tentat emollire per blanditias, ſed poſt videns ſe modicum tempus habere, tentat frangere per pœnas. Apoc. 12. c Vnde in Apocalypſi: Deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens quod modicum tempus habet. Et ideo ad conſummationem tentationis non peruenerunt illi, Inf. 8. f de quibus dicitur: Qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

Et egreſſus eſt Ieſus, &c. Oſtendit ſuperius Euangeliſta auctoritatem doctrinæ Christi ex merito vitæ: hic ſecundo oſtendit teſtimonio ſcripturæ. Introducit ergo primo teſtimonium authenticum, ad eruditionem credentium, ſecundum vero teſtimonium authenticum ad confutationem detrahentium ibi: *Et dicebant: Nonne hic eſt filius Ioſeph?* In explicatione autem teſtimonij Prophetici, quatuor introducuntur à beato Luca. Primum eſt, celebritas in prædicando: Secundum eſt, opportunitas in teſtificando: *Et venit Nazareth*. Tertium eſt congruitas in teſtimonio, ibi: *Spiritus Domini ſuper me*, &c. Quartum eſt credulitas in populo, & hoc notatur, ibi: *Et cum plicuiſſet librum*, &c. Quantum ad primum nota, quod celebritas prædicationis Chriſti, ex quatuor colligitur, ſcilicet ex plenitudine gratiæ, ex latitudine famæ, ex certitudine doctrinæ, & ex magnitudine efficaciæ.

Quantum ad plenitudinem gratiæ dicitur: *Et regreſſus eſt Ieſus in virtute Spiritus in Galilæam. Regreſſus*, ſcilicet ad prædicandum in virtute, quia ſecundum quod dici- Pſalm. 67. tur: Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. Et licet infirmitatem aſſumpſiſſet ex nobis, vir- Sap. 11. c tutem tamen oſtendebat ex ſe, ſecundum illud: Virtutem enim oſtendis tu, qui non crediderit eſſe in virtute conſummatus. Et ſignanter dicitur: *In virtute Spiritus*. Talis enim debet eſſe prædicatio perfecta, vt ſit 1. Cor. 2. a virtute ſpirituali coniuncta, ſecundum illud: Sermo meus & prædicatio mea non fuit in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis: vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominis, ſed in virtute Dei.

Quantum ad latitudinem famæ dicitur: *Et fama exiit* Iob 28. b *per vniuerſam regionem de illo*. Secundum illud Iob: Auribus noſtris audiuimus famam eius. Loquitur de ſa- Matt. 4. d pientia Chriſti, quæ eſt Dei virtus & ſapientia. Huic concordat alius Euangeliſta: Abiit opinio eius in to- 2. Par. 9. f tam Syriam. Huius autem figura præceſſit in Salomone, de quo dicitur, quod omnes reges terrarum deſiderabant videre faciem Salomonis. De quo in Eccle- Eccl. 47. c ſiaſtico: Ad inſulas longe diuulgatum eſt nomen tuum.

Quantum ad certitudinem doctrinæ, ſubditur: *Et* Ioan. 18. c *ipſe docebat in ſynagogis eorum*, non in occulto ſicut homines, qui habent ſuſpectam doctrinam. Ego palam locutus ſum mundo ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. At è diuerſo dicit ſapientia hæreticorum terrena, animalis, diabolica, quæ deſignatur Prou. 9. d per mulierem malam: Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Vnde Chriſtus implebat il- Prou. 5. c lud: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas Prou. 1. c tuas diuide. Et ideo dicitur: Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam, &c.

Quantum ad magnitudinem efficaciæ, ſubditur: *Et magnificabatur ab omnibus*. Quia omnes magnitudinem Pſalm. 56. efficaciæ ſentiebant: adeo, vt poſſent dicere illud: Magnificata eſt vſque ad cælos miſericordia tua, & vſque ad nubes veritas tua, ſcilicet in prædicatione. Nec mi- 2. Par. 9. c rum, quia ipſe erat ille, qui deſignatur per illum Salomonem, de quo magnificatus eſt Salomon ſuper om- Inf. 7. nes reges terræ præ diuitiis & gloria. Infra: Propheta magnus ſurrexit in nobis.

Et venit Nazareth, &c. Hic vero notatur opportunitas in teſtando, quæ attenditur in circumſtantiis con- A currentibus ad hoc quod Chriſtus legeret in conſpectu ſynagogæ. Vnde hic quatuor notantur. Dicitur enim intraſſe, ſurrexiſſe, librum accepiſſe, & acceptum reuoluiſſe. Hæc quatuor inducuntur ad inſtructionem quadriformem hominum perſcrutantium veritatem, ſcilicet vacationis ad meditandum, promptitudinis ad legendum, manſuetudinis ad diſcendum, certitudinis ad iudicandum. Ad inſtructionem igitur vacationis ad meditandum, dicitur Chriſtus ſynagogam intraſſe, cum ait Euangeliſta: *Et venit Nazareth, vbi erat nutritus: & intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam in die ſabbati in ſynagogam*. Hæc enim erat conſuetudo approbata ex lege Moyſi, & conuerſatione Chriſti. Hinc dicitur, Act. 17. a quod Paulus ſecundum conſuetudinem apud Theſſalonicam intrabat in ſynagogam, & per ſabbata tria, diſ- B ſerebat eis de ſcripturis. Illud enim erat tempus, quo debebant vacare legi Dei: in quo erudimur, quod quando volumus Domino ſabbatizare, debemus congregari interius, & ibi quieſcere. Intrans in domum Sap. 8. d meam, conquieſcam cum illa. Si enim ſabbatum exterius agatur, eſt irriſio dæmonum, ſecundum illud Threnorum: Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata Thren. 1. c eius. Et huiuſmodi ſabbatum, Deo non placet, ſecundum illud Iſaiæ: Neomeniam & ſabbatum, & ſolem- Iſa. 1. d nitates alias non feram. Et ratio huius eſt, quia non intrabant interius, ſed exterius, & carnaliter ſapiebant.

Ad inſtructionem vero promptitudinis ad legendum ſubditur: *Et ſurrexit legere*. Surrectio ipſa promptitudinem, & vigilantiam importat, quæ neceſſaria eſt C perſcrutanti verba diuina. Vnde dicitur: Fili hominis, Ezech. 2. a ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum. Hinc eſt, quod dicitur animæ ſanctæ: Surge illuminare Hieruſalem, Iſa. 60. a &c. Et apud Apoſtolum: Surge qui dormis, & exurge Eph. 5. c à mortuis: & illuminabit te Chriſtus. Simul etiam cum promptitudine deſignat humilitatem: *Quia ſurrexit legere*, tanquam miniſter, vt exerceret lectionis Beda. tom. 5. lib. 2. in Luc. cap. 4. officium: vnde Beda. Qui venerat miniſtrare, & non miniſtrari, lectionis officium non dedignatur ſuſcipere.

Ad inſtructionem autem manſuetudinis ad diſcendum, additur: *Et traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ*, quē ſcilicet cum manſuetudine ſuſcepit, non dedignans vti teſtimonio ſcripturæ, & auctoritate. Sic & Ioan- Apoc. 10. d nes: Accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce. Liber autem ſacræ ſcripturæ debuit ei tradi ſecundum illud D Apocalypſis. Apoc. 5. Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire ſignacula eius quia nullus alius poterat. Liber Iſaiæ, quia ſicut dicit Iſaïas: Erit vobis viſio omnium, Iſa. 29. d ſicut verba libri ſignati. Ideo ſignanter dicitur: *Traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ*.

Poſtremo ad inſtructionem certitudinis ad iudicandum, ſubiungit: *Et vt reuoluit librum*. In quo ſignificatur diligens diſcendi inquiſitio: quæ præuenite debet iudicium certum, propter quod dicitur: In- Iob 8. b terroga generationem priſtinam, & diligenter inueſtiga patrum memoriam. Iudicium cum maturitate. Non enim ex abrupto procedendum eſt ad iudicium, ſed cum maturitate, propter quod dicitur: Cauſam, quam neſciebam, dili- Iob 29. c gentiſſimè inueſtigabam. Et præcipiens Ioſaphat iu- 2. Par. 19. b. c dicibus, ait: Cum diligentia, cuncta facite. Et quo- E niam qui diligenter quærit, inuenit, ideo additur: *Inuenit locum, vbi ſcriptum erat: Spiritus Domini, & cætera*. Hoc inuenitur in Iſaia. Nec mirum, quia ſe- Iſa 61. a cundum quod dicitur: Hic eſt Deus noſter: & non Baruch. 3. d æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ. Ante ipſam quærebatur, ſed non inueniebatur. Vnde: Sapientia vbi inuenitur? & Iob 28. b quis eſt locus intelligentiæ? & cætera. *Spiritus Domini ſuper me, & cætera*. Hic notatur congruitas in teſtimonio. Exprimit enim quatuor conditiones excellentiæ, quæ ſunt in Saluatore noſtro. Eſt enim Mediator, Eruditor, Reparator, & Retributor. Et hæc

quatuor

quatuor insinuantur in sermone proposito: Primo igitur insinuatur esse Mediator per incarnationis mysterium, cũ dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me*, &c. *Me*, demonstrat ibi personam Christi in natura assumpta, super quam Spiritus sanctus requieuit, secundum illud: Et requiescet super eum Spiritus Domini. [Isa.11.a] [Ioan.1.e] Et Ioannes: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat, *&c.* [Act.10.f] Et ideo dicit Petrus: Vos scitis, quod factum est verbum per vniuersam Iudæam, incipiens enim à Galilæa post baptismum, quod prædicauit Ioannes, Iesum a Nazareth. quo modo vnxit eum Deus Spiritusancto, *&c.* Vnde hic est Sanctus sanctorum. in cuius vnctione impleri debet prophetia: [Dan.9.f] Impleatur visio, & prophetia & vngatur Sanctus sanctorum. Et nota, quod humana natura in Christo per virtutem Spiritus sancti fuit concepta, & per eius gratiam diuinæ naturæ vnita. Et propter hæc duo dicit, spiritum Domini super eum esse, & eundem vnxisse. Vel certe dicitur esse super eum, quantum ad superexcellentiam gratiæ singularis. [Ioan.3.d] Propter quod dicitur: Non ad mensuram dat Deus spiritum. Dicitur vero eum vnxisse, quantum ad prærogatiuam sacerdotalis & regalis dignitatis. Hæc respiciunt assumptam naturam in Christo. Et præfigurabatur in vnctione regum, & sacerdotum in veteri testamento.

Secundo insinuatur esse Eruditor per prædicationis magisteriũ in hoc, quod sequitur: *Euangelizare pauperibus misit me*. [Euangeliũ.] Euangelium namque est bona nuntiatio, vnde in nostra translatione dicitur: *Ad annuntiandum mansuetis misit me*. Et hinc concordat illud: [Nahum.1.a] Ecce super montes, pedes euangelizantis & annuntiantis pacem. Et Isaïas: [Isa.52.b] Quã pulchri supra montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem. Hanc autem dicitur maxime pauperibus annuntiare, quia ad pauperes inchoat sermonem. [Matt.5.a] Beati pauperes spiritu. Et per pauperes paupertatem aliis prædicauit. [Matt 11.a] Pauperes euangelizantur. Nec mirum, quia dicitur: [Psalm.11.a] Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, & cætera. His annuntiat salutem, quia alibi ait: [Psalm.71.e] Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet, & cætera. Et propter hoc dicitur à Spiritu & Domino missus. [Isa.48.e] Dominus Deus misit me, & Spiritus eius. [1.Ioan.4.b] In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus.

Tertio insinuatur Reparator per passionis remedium cum additur: *Sanare contritos corde*. Quod quidem liberat à malo culpę actualis, & originalis, à cæcitate rationis, & enormitate voluntatis. Vtique à malo actualis culpæ liberat, propter quod dicitur: *Sanare contritos corde*, misit scilicet me ad curationem actualis culpæ. Necessaria enim est cum passione Christi contritio pœnitentiæ. [Psalm 146.a] Qui sanat contritos corde. Vel hoc dicitur, quia ipsa culpa actualis totum robur animæ frangit. [Thren.2.d] Magna velut mare contritio tua, & cæt. Et alibi: Lingua, quæ immoderata est, conteret spiritum. Liberat etiam à malo culpæ originalis, propter quod additur: *Prædicare captiuis remissionem*. Merito, causa originalis culpæ, captiuum detinebatur genus hominum a diabolo, [Isa.52.a] Excutere de puluere, consurge, sede Hierusalem. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Quia hæc dicit Dominus: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini, & cætera. [Zach.9.c] Vnde: Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, & cæt. Et hoc est, quod dicitur ab Isaïa: [Isa.49.a] Dedi te in fœdus populi. Et post: Vt diceres his, qui vincti sunt: Exite: & his, qui in tenebris: Reuelamini. Et post: Equidem captiuitas à forti tolletur. [Eph.4.b] Quia ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Et hæc remissio in Cyro præfigurata fuit, qui dimisit captiuitatem filiorum Israel. [Isa.45.b] Captiuitatem meam dimittet, non in pretio, neque in muneribus. Liberat etiam à cæcitate rationis, ideo subditur: *Et cæcis visum*, misit scilicet me prędicare, quod & fecit

A sicut dicitur: Euntes, renuntiate Ioanni, quæ audistis, & vidistis: cæci vident, & cæt. [Matt.11.a] In quo significatur interior illuminatio. Vnde Ioannes: [Ioan.9.g] In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, id est, gentiles, secundum illud Isaiæ: [Isa.49.b] Dedi te in lucem gentium. Et hoc est, quod dicitur: [Isa.29.f] Audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorũ videbunt. Et hoc petebat Dauid: [Psalm 12.a] Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, & cætera: Liberat etiam ab infirmitate volũtatis, propter quod subiungitur: *Dimittere confractos in remissionem*, misit scilicet me, Confracti sunt, [Confracti qui.] quorum voluntas per peccatũ infirmata est ad bonum, sicut sunt fatui peccatores. Cor fatui, quasi vas confractum & cæt. [Eccli 21.e] Et in Isaia: [Isa.58.b] Dimitte eos, qui confracti sunt liberos. Hæc autem cõfractio est reparabilis, dũ hic viuimus, sed irreparabilis efficitur in B morte secundum illud: [Isa.30.c] Comminuetur, sicut conteritur lagena figuli, contritione perualida, & non inuenietur de fragmẽtis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio. Quia non erit susceptibilis gratiæ, & hoc erit in iudicio, secundum illud: [Psalm.2.b] Reges eos in virga ferrea & tanquam vas figuli confringes eos. Sed modo remissionem facit, quod figuratum est in Machabæis, vbi dicitur, [1.Mach.10.e] quod sub Ionatha fratre Simonis sunt multæ remissiones factæ Iudæis.

Postremo insinuatur Remunerator per retributiones in iudicio, in quo bonis fit vniuersalis boni collatio. Propter quod dicit: *Prædicare annum Domini acceptum*, scilicet bonis, de quo: [Psalm.64.c] Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, *& cætera*. Hic est annus significatus in Iubilæo: [Leu.25.b] Anno Iubilæi reuertetur homo ad possessionem suam. Vel etiam in septimo: [Deut.15.a] Septimo anno C facies remissionem. Hic annus superat annum meriti: quia supra condignum remunerabuntur boni. [Eccl.33.a] Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum a sole? In hoc etiam iudicio malis fiet sempiterna damnatio, ideo additur: *Et diem retributionis*. In quo retribuet vnicuique secundum opera sua: [Isa.63.a] Dies vltionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. De hac die dicitur: [1.Thess.5.a] Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet: cum enim dixerint, pax & securitas, *& cætera*. [Greg. lib.7. Moral.cap. 24. Et homil 12. in Euang.] Hanc, vt dicit Gregorius, debemus tanto sollicitius formidare, quanto eam non possumus præuidere.

Et cum plicuisset librum, &c. Hic quarto loco, postquam descripta est congruitas in testimonio, notatur credulitas in populo. Ad quam exprimendam insinuaD tur in docente maturitas. In plebe adsistente audiendi auiditas. In eruditione veritas. In eruditis credulitas. Ad exprimendam igitur maturitatem in docente dicitur: *Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit*. Prius stans legerat accipiendo librum cum humilitate. Nunc reddit, & sedit cum auctoritate. [Sedere.] Sedere enim, est indicium Doctorum, & Regum. Vnde: [Mat.23.a] Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Et Iob: [Iob 29.d] Voluissẽ ire ad eos, sedebã primus, cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu: eram tamen mœrentium consolator. [Plicatio libri mysteriorum occultationem significat.] Et nota: hic per plicationem libri debemus intelligere diuinorum mysteriorum occultationem, quia non omnia sunt omnibus reuelanda, secundum quod dicit Beda. [Beda tom.5. lib.2. in Luc.cap.4.] Plicatum librũ ministro reddidit, quia non omniE bus omnia dicenda. sic licet pro captu audientium verbum doctori dispensandum, suo præmouebat exemplo, cum ait: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Vade Daniel quia clausi sunt, signatique sermones vsque ad præfinitum tempus. [Dan.12.c] Vel ideo plicatum ministro reddidit, quia secundum illud: [2 Cor.3.d] Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

Ad exprimendam vero auiditatem in plebe audiendi verbum, subditur: *Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum*, quasi desiderantes eum audire sicut sapientem. Vnde dicit sapiens: [Sap.8.c] In conspectu potentium admirabilis ero: & post tacentem me sustinebunt,

bunt,& loquentem me reſpicient, & cætera. Et Ioh:
Iob.29.a Qui me audiebant, expectabant ſententiam & intenti A
tacebant ad conſilium meum. Quia ſicut dicitur:
Eccl 3.d Auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam.

Ad inſinuandam vero veritatem, ſiue firmitatem doctrinæ,ſubditur:*Cœpit autem dicere ad illos,quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris.* Ideo dicitur impleta ſcriptura illa tunc fuiſſe, quia cum verba illa ad Chriſtum pertineant,nullus in propria perſona poterat verbũ præmiſſum vere dicere,niſi Chriſtus, qui
Iuſ.24.f illud legit in auribus eorum.Hæc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos,cum adhuc eſſem vobiſcum:quoniã neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi,& Prophetis,& Pſalmis de me. Vnde Chriſtus
Matth.3.d adimpleuit omnem iuſtitiam,quantum ad morum ho- B
neſtatem,ſecundum illud:Sic decet nos implere omnẽ iuſtitiam.Impleuit etiam omnem ſcripturam,explican-
Matth.5.b do & exponendo Dei veritatem.Nolite putare,quoniã veni ſoluere legem,aut Prophetas:non enim veni ſol-
Eph.1.d uere,ſed adimplere.Et ideo dicitur:Quia omnia in omnibus adimpleuit. Vnde verba & ſigna veteris legis
Ioan 2.a vacua,impleuit veritate & gratia.In cuius ſignũ Ioan-
Matth 5.d nis ſecundo in primo ſigno dicitur : Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas vſq; ad ſummum.

Ad denotandum vero crudelitatem in multitudine aſſiſtẽte,ſubditur:*Et omnes teſtimonium illi dabunt.* Omnes,id eſt,aliqui de omnibus teſtificabantur ſanctitatẽ & innocentiam ipſius,Auris audiens beatificat me,&
Iob 29.d oculus videns teſtimonium reddebat mihi. Et quoniã verbis non poterant eius gratiam explicare, ideo ſub- C
ditur : *Et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius* : Sic & doctores mirabantur ſuper prudentia & reſponſis eius : Et dicuntur verba gratiæ
Sap 2.g ſecundum illud : In labiis ſenſati inuenietur gratia.
Eccli.10.e Et maxime huius,ad quem Petrus dicebat : Verba vi-
Ioan.6 g tæ æternæ habes. Et ipſe de ſe : Verba, quæ ego lo-
Ibidem. cutus ſum vobis,ſpiritus & vita ſunt.Et ideo in Pſal-
Pſal 44 a mo : Diffuſa eſt gratia in labiis tuis,propterea benedixit te Deus in æternum.

Et dicebant: Nonne, &c. Poſtquam introduxit teſtimonium propheticum ad eruditionem credentium:hic introducit exemplum authenticum ad confutationem detrahentium.Et quia detractores, cum confutantur, fiunt deteriores,nam efficiuntur perſecutores:ideo in hac parte ſunt duæ partes. In quarum prima ponitur D
confutatio detrahentium:in ſecunda vero declinatio perſequentium, ibi : *Et impleti ſunt omnes in ſynagoga*, &c. Prima pars habet duas.In prima proponuntur detrahentium conuitia : in ſecunda vero introducuntur exempla prophetica, detractores confutantia,ibi : *Ait autem: Amen dico vobis:quia nemo Propheta,&c.* Exprimit autem conuitia detrahentium tripliciter, ſcilicet per modum apertæ contumeliæ, per modum occultæ ironiæ,per modum inuectionis expreſſæ. Per modum, inquam,apertæ contumeliæ, exprimit, cum ait:Et dicebant:*Nonne hic eſt filius Ioſeph?* Filium Dei vocabãt filium fabri,conceptum de Spiritu ſancto in vtero virginali, dicebant genitum concubitu coniugali. Vnde
Matth.13.g dicitur,quod dicebant:Nonne hic eſt fabri filius?Beda:
Beda 10.5 Quinta Nazaræorum cæcitas,qui eum,quem in verbis E
lib.2 in ſactiſque Chriſtum eſſe cognoſcunt, ob generis tan-
Luc.c.4. tum notitiam contemnunt. Huic ſimile dicebatur de
1.Reg.10.e Saül:Quænam res accidit filio Cis?Num & Saül inter
2.Reg 20.a Prophetas?Et:Non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſaï. Hoc autem dicebant, non omnes,ſed mali, ſcilicet Scribæ & Phariſæi. Vnde non contradicit ei, quod prius dictum eſt, quod omnes teſtimoniũ illi dabant. Similis modus eſt loquendi in ſcriptu-
Pſal.77.d ra:Cum occideret eos, quærebant eum, non mortui,
Conſuetudo malorũ. ſed alij.Hæc eſt autem conſuetudo malorum,vt quando aliquem laudari audiunt,ſtatim ſe opponunt, & ſi non poſſunt ex parte morum & ſcientiæ,ſaltẽ ex parte
Eccli.51.d naturæ, ſecundum illud:Bona in mala conuertens inſidiatur,& in electis imponet maculam. Vel etiam illi iidem,quem prius laudabant,poſt deſpiciebant, ſecundum illud Pſalmiſtæ:Laudauerũt laudem eius. Cito fe- Pſal.105.b
cerunt,obliti ſunt operum eius.Vel aliter intelligi poteſt,vt licet immediate,hic narretur,non tamen fit immediate,ſed poſt factum eſt.

Per modum occultæ ironiæ exprimit, cum adiungit: *Et ait illis:Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem.* Hoc enim videbat eos occulte cogitare. Dixit ergo hoc ironice, proponitis contra me, quod occulte in cordibus veſtris concepiſtis, quia ſecundum quod dicitur :
Ex abundantia cordis os loquitur. Proponitis hanc, Matt.12.e
ſcilicet, ſimilitudinem per ironiam: *Medice,cura teipſũ.* Quod conſueuit dici medicis infirmantibus, cum ſibi ſubuenire non poſſunt, vel neſciunt, aut negligunt: quod eſt ipſorum deriſorum verbum:ſic & tu te ipſũ id eſt,infirmos tuos,id eſt,patriæ tuæ, cura.Quod dicebant potius ex incredulitate,& deriſione,quã ex humilitate & deuotione, ſicut dicitur, quod non fecit ibi
virtutes multas,propter incredulitatem illorum. Vn- Matt.13.g
de Beda dicit in gloſſa:Fruſtra opem miſericordiæ cæ- Beda.10 5 lib.2.in
leſtis expectas,ſi alienis virtutibus, inuides. Aſperna- Luc.c.4.
tor enim eſt Dominus inuidorum, & ab his,qui beneficia diuina in aliis perſequuntur,miracula ſuæ potentiæ auertit Et nota quod ironice vocant medicum, quem veraciter deberent confiteri medicum.ſecundũ
illud:Ipſe vulnerat,& medetur. Deſpiciunt quem de- Iob.5 c
berent colere, & honorare ſecundum illud : Honora
medicum propter neceſſitatẽ. Et poſt:Altiſſimus crea- Eccli 38.a
uit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.

Per modum vero inuectionis expreſſæ exprimit, cum ſubiungit:*Quanta audiuimus facta in Capharnaum*,
ſcilicet opera miraculoſa. Vnde : Et tu Capharnaum Matt.13.g
numquid vſque in cœlum exaltaberis? Et poſtea:Terræ Sodomorum remiſſius erit in die iudicij,quam tibi. Sed quo modo hæc audierunt facta in Capharnaum, cũ Euangeliſta nondũ expreſſerit aliqua miracula ipsũ feciſſe? Quapropter attendendum, quod Euangeliſta non proſequitur ordinem rei geſtæ, ſed ordinem intentionis ſuæ, & hoc quidem facit plures : & ideo. cum Euangeliſta narrat poſt, quod alius ante, non eſt repugnantia, quia non intendunt dicere eo ordine
eſſe facta,quo ſunt ſcripta, ſicut dicit Auguſtinus. Pa- Aug.lib.de
ter, quia Lucas cum aliis duobus Matthæo & Marco conſenſu Euangeliſtarum.
nihil narrat de primo aduentu Chriſti in Galilæam, ſed de ſecundo.De primo autẽ determinat ſolus Ioannes.Ex fama ergo miraculorum factorum in terra aliena arguebant eum,quia non faciebat in terra propria. Vnde additur,*Fac & hic in patria tua*, & cætera. Se-
cundum illud:Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? Eccli.14.a
& ad Timotheum:Si quis autem ſuorum, & maxime 1.Tim.5.a
domeſticorum, curam non habet, fidem negauit : &
dicitur etiam : Mandauit illis, vnicuique de proximo Eccli.17.b
ſuo.

Ait autem : Amen dico, &c. Hic poſt detrahentium conuitia, ſubiunguntur exempla Prophetica, detractores confutantia. Ad plenam autem ipſorum confutationem præmittitur generale prouerbium : ſecundo ſpeciale exemplum in Elia, Propheta eximio : tertio in Eliſæo diſcipulo ipſius. Primum eſt ad commouendum : ſecundum ad confutandum:tertium ad confirmandum. Generale igitur prouerbium in omni Propheta, & populo præmittit, cum dicit : *Ait autem* ſcilicet Chriſtus : *Amen dico vobis*, id eſt, certitudi-
naliter:quia, Amen, ſignum eſt affirmationis. Et ve- Amen.
re,quia ſicut ipſe dicit : Cœlum & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt. *Quia nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua*, ſcilicet nec quoad do-
ctrinã,nec quoad vitã, in quibus Prophetæ conſueue- Matt.24.c
runt habere excellentiã.Et ideo non eſt mirũ,ſi in patria ſua nõ faciat miracula,quæ pro ingratis & indignis non ſunt facienda. Huic ſaluatoris prouerbio accedit.

Gen.57.f Gen.41.e Num.12.a Gen.12.a

dit,quod Ioseph à fratribus venditur:ab Ægyptus honoratur. Sic Moyses ab Aaron, & Maria contumeliā patitur.& à contribulibus obiurgatur. Sic Abraham à compatriotis in Chaldæa patitur. Vnde dicitur ei:Egredere de terra tua & de cognatione tua. Rationem autem huius assignat Beda in glōssa: cęteri prophetæ minores in patria, quam in exteris ciuitatibus habiti sunt. Quia propemodum naturale est,ciues semper ciuibus inuidere. Non enim considerant præsentia viri opera,sed fragilem recordantur infantiam, quasi nō & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ętatem venerint.

Beda tom 5. lib 3. in Luc. c.4.

Speciale vero exemplū in Elia nobili propheta adiungit,cum dicit: *In veritate dico vobis*. Sermo tuus veritas est. Etiam veritatem dicebat, cui erat credendum, & tamen non credebant. Vnde Ioannes:Si veritatem dico, quare non creditis mihi?Et illud Iob Quare detraxistis sermonibus veritatis, &c. Et hæc est veritas certa, quia sumitur de scriptura. Vnde additur: *Multa vidua erant in diebus Eliæ in Israel*,quæ scilicet erāt in necessitate constitutæ. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris. Erant autem in necessitate constitutæ, propter defectum pluuiæ cælestis, addit: *Quando clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex*, sicut Dominus comminatus fuerat:Sin autem nec sic obedieritis,&c.Et postea:Dabo vobis cælum desuper, sicut ferreū.Et in Deuteronomio:Sit cælum quod supra te est,æneum:& terra,quam calcas,ferrea.Et sic factum est propter peccata eorum. Vnde in Hieremia: Polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis.Quam ob rem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum & serotinus imber non fuit. Erant in necessitate constitutæ propter defectū terrestris alimoniæ:& ideo additur: *Cum facta esset fames magna in omni terra* Sicut dicitur:Erat fames vehemens in Samaria,&c. Vnde verificatū erat de filiis Israel illud Psalmographi: Famē patientur vt canes,& circuibunt ciuitatem. Quia circuibat rex & dispensator domus suæ ad inuenienda pascua.Et licet essent in tanta necessitate, subiungitur: *Et ad nullam illarū missus est Elias*,vt eas per miraculū releuaret à penuria famis,vt sic verificaretur in eis illud: Esurientes,& sitientes:anima eorū in ipsis defecit.Sed extraneam releuauit,vnde additur: *Missi in Sarephta Sidonia, ad mulierem viduam* Secundum quod scribitur: Dictum est Eliæ.Surge,& vade in Sarephta Sidoniorū & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te:immo ipsa per te, Aliud exemplū ad confirmationem prædictorū de Elisæo introducitur, cum ait: *Et multi leprosi erant in Israēl sub Elisæo propheta*. Vnde dicitur,quod tempore Elisæi erant quatuor viri leprosi iuxta introitum portæ Samariæ. Et multi alij in necessitate consimili. *Et nemo eorum mundatus est,nisi Naaman Syrus* Dicitur,quod Naaman descendit,& lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei,& restituta est caro eius,sicut caro pueri paruuli, & mundatus est Et hoc,iusto Dei iudicio,quia non erant digni. Et à simili etiam,secundum imitationem prædecessorum, ostendebat eos indignos ad miraculorum susceptionē. Simile habetur in Matthæo: Itaque testimonio estis vobis metipsis,quia filij estis horū, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorū. Et in act. Dura ceruice, & incircumcisi cordibus, & auribus,vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri,& vos.Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri?&c. Et sic manifeste sunt conuicti, quia defectus miraculorum non erat imputandus impotentiæ vel negligentiæ Christi, sed potius ipsorum inuidiæ,& incredulitati:& sic digni erant,qui miraculis priuarentur,sicut priuati etiam fuerant patres ipsorū.Et nota,hic spiritualiter,quod his duobus exemplis ostendit indignitatē Iudæorū respectu gentiū:quantū ad vniuersalem defectum pœnitentiæ, & vniuersale contagium malitię:quod in Iudæis remansit non curatum,sed in gentilibus est sanatū per Christum. Clau-

Ioan.17.e Ioan.8.f Iob 6.d Hier.15.b Leu.26.c Deut.28.c Hier.3.a 3.Reg.18.a Psal.58.b 3.Reg.18.a Psal.106.a 3.Reg.17.b 4.Reg.7.a 4.Reg.5.d Mat.23.d Act.7.f

Sensus spiritualis. Clausura cæli.

A sura enim cæli designat defectum gratiæ, & doctrinæ. Cauete,ne forte decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino. Et deinceps:Iratusq; Dominus, claudat cęlū, & pluuiæ non descendant,nec terra det germen suum. De qua pluuia in Psalmo:Pluuiam voluntariam segregabit Deus hęreditati tuæ,&c.Et ex hoc fit fames, & indigentia omnis boni. Iob: Attenuetur fame robur eius,& inedia inuadat costas illius. Et nota,quod dicitur subtracta esse pluuia annis tribus & mensibus sex, quia tribus annis & dimidio, quibus Dominus prædicauit,non receperunt pluuiā gratiæ exigentibus peccatis suis,quamuis enim super se veniret imber, Idæa tamen non recepit.Terra sæpe venientem super se bibens imbrem,& germinans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo.proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledi- B ctio proxima.&c. Interea autem tēporis mittitur verus Elias prædicator ad viduam in Sarepta Sidonis,quę recte designat gentilitatē,sicut ostendit Beda in Glossa. Saluata enim est gentilitas, populo Iudæorum derelicto,secundum illud:Quoniam repellitis verbū Dei, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ:ecce conuertimur ad gentes. Infectio autem lepræ, designat corruptionem malitiæ,quæ fuit in omnibus ante aduentum Christi,secundum illud Psalmi:Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt.&c.Ab hac non est curata Iudæa. Mundare te volui,& non es mundata à sordibus tuis: sed nec mundaberis prius donec quiescere faciam indignationem meam in te.Sed Naaman à lepra mundatur,qui interpretatur decor. Et designat gentium populum sacramento baptismi decorum factum,& omni C fęditate mentis,& corporis expurgatum.Et Oseas:Vsquequo non poterunt emundari?Secundum illud Ezechiæ:Effundam super vos aquam mundam,& mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et sic secundum vtrumque intellectum fuit hic confutatio infidelium Iudæorum.

Et repleti sunt omnes,&c. Postquam descripta est cōfutatio detrahentium,subiungitur hic declinatio persequentium: Habet autem hæc pars, duas. In prima describitur malignantium persecutio :in secunda vero persequentium declinatio,ibi: *Ipse autem transiens, &c.* Ad descriptionem ergo persecutionis malignantium tria introducuntur,scilicet iracundia mentis, violentia operis,& perfidia ex parte finis intenti. Insinuat ergo iracundiam mentis,in hoc,quod dicit : *Et repleti sunt* D *omnes in synagoga ira,hæc audientes*. Vnde verificatū est illud.Odio habuerunt corripientem in porta,&c. Propter quod dicitur in Prouerbiis: Noli arguere derisorem,ne oderit te:Argue sapientem,& diliget te. Vnde ex auditu veritatis non sunt eruditi,sed potius irritati: contra quod dicitur:Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit.Et Iob:Vere stultum interficit iracundia: quia sicut dicitur,ira non habet misericordiam,nec erumpens furor.

Violentiam autem operis insinuat, cum addit: *Et surrexerunt,& eiecerunt illum extra ciuitatem*, tanquam blasphemum:sic enim erat præceptum : Educ blasphemum extra castra. Et post : Et lapidet eum populus vniuersus.Et sic verificata est illa parabola,in qua dici- E tur. quod filium patrisfamilias eiecerunt coloni extra vineam. Vinea enim Domini exercituum, domus Israel est: Sic fecerunt Stephano : Impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eiicientes eum extra ciuitatem lapidabant,&c. Vnde Saluator poterat eis dicere illud: Nonne vos estis, qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei?

Perfidiam autem ex parte finis intenti explicat, cum adiungit: *Et duxerunt illum vsq; ad supercilium montis super quem ciuitas illorum erat ædificata.* Ad locum prærruptum ducebant ad pręcipitium. Vnde poterat dici populo illi insano,illud sapientis mulieri, Quare præcipitas hęreditatem Domini? In hoc autem quod præcipitare eum volebant, peiores diabolo erant: sicut dicit

Deut.11.e Psal 67. Iob.18.c Pluuiæ priuatio quid. Heb.6.b Beda tom.5 lib.3 in Euāg Luc 4.c Act 13.g Lepra quid significet. Psal.13.a Ezec.24.d Naaman. Bed. vt sup. Osea 8.b Ezec.36.e Amos 5.c Prou.9.b Eccl.7.b Iob.5.a Prou.27. Leu.24.c Mat.21.d Isa.5.b Act.7.g Ind.11.b 2.Reg.20.f

[*Sup. eod. Ioan. 10. d*] Beda. Quia quod ille tantum dixit verbo: Mitte te hinc deorsum, hoc isti conati sunt facto: sed non valuerunt, quia ipse habebat potestatem ponendi animam suam: nemo autem tollendi ab eo, sicut dicitur. Vnde [*Beda tom. 5. lib. 2. in Lucam cap. 4.*] Beda: Non à Nazaræis præcipitari, non à Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi: non alia vel alia voluit morte consummari, sed crucis expectare voluit triumphum. Ipsa enim est typus monarchiæ singularis. [*Phil. 2. b*] Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Et hinc est, quod cacumina crucis cælos ostendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

Ipse autem transiens, &c. Hic notatur declinatio persequentium perfecta, quia fuit sine detentione, sine impulsione, sine portatione. Vnde non poterant ei violentiam facere nec trahendo, nec impellendo, nec portando. [B] Ad ostendendum igitur, quod non fuit violentia detentionis dicitur: *Ipse autem transiens*. Vnde [*Amb. tom. 5. lib. 4. in Lucam cap. 4.*] Ambrosius: Quod capitur, à paucis & tenetur, voluntatis est. Quod a populo modo non tenetur, sed transit maiestatis est. Vnde nihil poterat actum virtutis suæ retardare. [*Cant. 2. b*] Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. Fuit autem iste transitus à virtute propria, sed [*Act. 12. b*] Petri in virtute aliena. Qui transeuntes primam, & secundam custodiam, venerunt, &c.

Ad ostendendum, quod non fuit violentia impulsionis, subditur: *per medium eorum*, quasi diceret: Cernis, quod non possit ab aliquo superari. Vnde poterat dicere illud: [*Psalm. 26.*] Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. [*Ioan. 10. g*] Simile dicitur: Quærebant eum apprehendere, scilicet ad lapidandum, & exiuit de manibus eorum, [C] per medium vadit, quia mediator Dei & hominum, semper diligit medium. Vnde: [*Ioan. 1. d*] Medius vestrum stetit, quem vos nescitis.

Ad ostendendum vlterius, quod non fuit violentia vectionis, subditur: *Ibat*: scilicet propria virtute, sicut animalia, de quibus in [*Ezec. 1. d*] Ezechia dicitur, quod ibāt, & reuertebantur in similitudinem fulgoris coruscantis. *Ibat*, scilicet non in præceps, sed descendebat, vt dicit [*Beda.*] Beda, sub rupem, illi cedente petra, & ipsum suscipiēte, vt illi ad eum nō possint attingere, vnde poterat dicere illud: [*Ioan. 7. e*] Quæritis me, & nō inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. In quo ostēditur simul Domini potentia, quia non poterant illum lædere: sed & lapides obediebant ei. Ostenditur & patientia, quia cessit, nec eos læsit, sicut dicitur, quod Iudæi tulerunt lapides, vt iacerent in eum: [*Ioan. 8. g*] Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo. [D] Nota hic, quod quatuor modis est Domino Iesu mors tentata. [*Matt. 2. e*] Quidam tentauerunt gladio perimere, sicut Herodes. Quidam præcipitio, vt hic. [*Ioan. 8. g*] Quidam lapidatione, sicut Iudæi. [*Matth. 27.*] Quidam crucifixione. Spiritualiter enim Christus crucifigitur in nostra redemptione. Vnde dicitur de his, qui prolapsi sunt: [*Heb. 6. b*] Rursus sibimetipsis crucifigentes filium Dei, &c. Lapidatur autem in obdurationem: [*Mat. 23. d*] Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, &c. Vbi ostenditur obduratio Iudæorum. Præcipitatur autem in desperatione: [*Hier. 22. b*] Succident electos cedros tuas, & præcipitabunt in ignem. Et hoc est in desperatione. Sed gladio perimitur in blasphematione, secundum illud: [*Psalm 56. a*] Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.

Et descendit in Capharnaum, &c. Postquam ostendit doctrinam Christi authenticam ex merito vitæ, & testimonio scripturæ, hic modo ostendit ex miraculo potētiæ, vt in ore trium stet firmum auctoritatis testimonium. Habet autem hæc pars, tres. In prima proponitur communicatio doctrinæ Christi. In secunda, confirmatio virtutum miraculi, ibi: *Et in synagoga erat*, &c. In tertia, acceptio eiusdem a multitudine populi, ibi: *Facta autem die. egressus ibat*, &c. Circa autem communicationem doctrinæ Christi quatuor exprimuntur, scilicet locus, tempus, effectus, & virtus: Ex his autem quatuor colligitur doctrina Christi fuisse humilis, celebris, admirabilis, & sublimis. [A] Humilis, inquam, ostenditur ex situ loci, quem notat, cum dicit *Descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ*. [*Christi descensus humilitatem significat.*] Descensus enim in Christo signum est humilitatis, sicut ascensus in superbis signum est elationis. Vnde: [*Cant. 6. d*] Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallis. Ad quod etiam designandum, dicitur: [*Sup. 3. e*] quod descendit Spiritus corporali specie, & cætera. Et ideo ipse dicebat: Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, &c. [*Ioan. 6. d*] Et hæc magna est humilitas, & hanc docuit verbo: [*Matt. 11. d*] Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Exemplo: [*Ioan. 13. b*] Si ego laui pedes vestros, & cætera, exemplum enim dedi vobis. Huic etiam competit, quod ciuitas illa erat in confinio gentium & Iudæorum in finibus Zabulon & [B] Nephthalim, vt sic ostenderet se non despicere gentiles, ratione culpæ aut idololatriæ. [*Isa. 9. a*] Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthalim, & nouissime aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ Gentium. [*4. Reg. 15. f*] Huc accedit, quod istæ duæ tribus, prius cæteris migrabant, sicut dicitur. Et ideo tanquam despectiores, primo fuerant visitandæ.

[*Sabbatis vacandum legi diuinæ.*] Celebris autem ostenditur ex tempore solemni, cum additur: *Ibique docebat illos sabbatibus*. Tunc etiam populus veniebat ad audiendam legem, quia cessabant [*Leu. 23. a*] ab omni opere seruili, sicut præcipitur. Et ideo [*Baruch. 1. b*] Baruch: Legite librum istum, quem misimus ad vos recitari in templo Domini, in die solemni, & in die opportuno. Sic etiam Paulus sabbatis docebat, secundum quod dicitur: [*Act. 15. d*] Moyses à temporibus antiquis, habet in singulis [C] ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. In quo erudimur secundum consilium: [*Eccli. 38. e*] Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. Etiam erudimur in diebus solemnibus, & in conspectu multitudinis, maximè intendere diuinis laudibus, & prædicationibus. Vnde in Psalmo: [*Psalm. 21. e*] Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Et rursus: [*Psalm. 67. e*] In Ecclesiis benedicite Deo de fontibus Israel.

Admirabilis autem ostenditur ex stupore populi cum additur: *Et stupebant in doctrina eius* & hoc, quia aliquid magnum, & insolitum in ea imaginabantur. Sic & in doctrina Apostolorum, post Spiritus sancti Aduentum: [*Act. 2. b*] Stupebant autem omnes, & mirabantur ad inuicem, &c. [*Iob 12. e*] Iob: Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Nec mirum, quia sicut dixerunt ministri: [D] [*Ioan. 7. g*] Nunquam sic locutus est homo.

Sublimis vero ostenditur ex virtute singulari, & hoc notat, cum addit: *Quia in potestate erat sermo ipsius*. Siue quia loquebatur, vt Dominus omnipotens, secundum illud: [*Mat. 7. d*] Admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Siue quia sermoni iuncta erat virtus, faciens mirabilia, secundum illud: [*Eccl. 8. a*] Sermo illius potestate plenus est. Et infra: [*Inf. 24.*] De Iesu Nazareno, qui fuit vir Propheta potens in opere, & sermone. Siue etiam, quia verba eius spiritualem virtutem sapiebant, secundum illud Psalmi: [*Psalm. 67. d*] Dabit voci suæ vocem virtutis. Sic & Apostolus: [*1. Cor. 2. a*] Sermo meus & prædicatio mea non in suasibilibus humanę sapientię verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis. Nec mirum si sermoni eius erat virtus coniuncta, quia ipse est Dei [*1. Cor. 1. e*] [E] virtus, & sapientia. Et ideo dicitur: [*Heb. 1. a*] Portans omnia verbo virtutis suæ.

Et in synagoga erat, &c. Post communicationem doctrinæ Christi, sequitur hic comprobatio per virtutem miraculorum. Ostenditur autem hæc virtus admirabilis in Christo docente, tripliciter. Primo respectu sexus virilis. Secundo respectu muliebris, ibi: *Surgens autem Iesus*. Tertio respecto omnis sexus, & ętatis, ibi: *Cum autem sole occidisset*. Rursus alia differentia est ex parte naturæ, quia primum miraculum consistit in liberatione hominis a dæmone: secundum in liberatione mulieris à febre: tertium in liberatione ab vtrisque indifferenter. Rursus, primū est in loco eruditionis, quia in syna-

goga:

goga: secundum vero in loco refectionis, scilicet in domo Simeonis: tertiũ in loco requietionis, quia post solis occasum. Postremo primum horum ostenditur factum fuisse mane: secundum circa meridiem, quia hora comestionis: tertium circa solis occasum. Ex his autem omnibus claret, quod Christus habet posse super *Christi potestas maxima.* omnem personam, & super omnẽ naturam, & in omni loco: & in omni tempore: ac per hoc sufficienter ostẽditur authentica doctrina eius per virtutem multitudinis miraculorum. Præmittitur autem primo miraculum hominis dæmoniaci curati. Circa cuius quidem curationem, notanda sunt quatuor concurrentia, quæ faciunt ad manifestandã Christi potentiam: ex parte dæmoniaci, status manifestæ miseriæ: ex parte dæmonis, sentimen diuinæ præsentiæ: ex parte Christi, operatio immensæ potentiæ: ex parte populi, exhibitio debitæ reuerentiæ: quæ omnia conuenientissime describuntur ab Euangelista ad præsentis miraculi magnificẽtiã. Ex parte igitur dæmoniaci ostenditur status manifestæ miseriæ, cum dicitur: *Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum*, quia in communi apparebat omnibus, quod erat à dæmone obsessus. Vnde in loco communi erat, quia in synagoga, vbi multi conueniebant, secundum illud: *Ioan. 18.c* Ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt. In hac erat homo habens spiritum immundum ab effectu, quia immundum facit. *Zach. 13.a* Spiritum immundum auferam de terra. *Spiritus immundus ab effectu.* Immundus iste spiritus dicitur: quia semper immunditiam suggerit. Vnde in Apocalypsi: *Apoc. 16.* Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum.

Ex parte vero dæmonis, ostenditur sentimen diuinæ præsentiæ cum dicitur: *Et exclamauit voce magna &c.* vt ex vi clamoris ostenderetur in dæmone passio doloris. *Isa 65.a* Ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Vnde colligitur ex clamore, quod in dæmone fuit dolor, & tremor, ex sentimento præsentiæ Christi. Vnde Augustinus: Vtinam sicut Deum dæmones iudicem, sic homines agnoscerent Saluatorem: dæmones viderunt, & contremuerunt, homines vero viderunt, & occiderunt. O quanta infelicitas, homines peiores dæmonibus inueniri. Vnde ipse timor compulit veritatem cõfiteri, scilicet, quod Christus esset destructor dæmonum, & sanctificator hominum. Propter primum additur, dicens: *Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos. Sine*, id est, cessa ab afflictione, & nostra persecutione, quia importabilis est. *Iob 13.c* Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat. Vel, *Sine*, id est permitte me elongari à te, quid nobis, & tibi, quasi diceret, nulla conuentio: & ideo simul esse non possumus. *2 Cor 6.c* Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras. Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Et quod non sit communicatio, ostendit, cum adiungit: *Venisti perdere nos.* *Prou 24.* Repente consurget perditio eorum. *1 Ioan. 3.b* Vnde: In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. *Perditio dæmonum est gemina.* Et nota quod duplex est perditio dæmonum. Vna scilicet propter peccatum superbiæ, perditi sunt ab initio. *Ezech. 28.d* Perdidi te, ô Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum. Alia propter peccata superaddita, ob quæ perdentur in extremo iudicio, cũ auferetur omnis potestas & infligetur omnis pœna debita. De qua: *Deut. 32.e* Iuxta est dies perditionis. Et hæc perditio non fiet omnino ante diem iudicij, vnde: *Mat. 8.d* Venisti huc ante tempus torquere nos? Sed tantum à tempore Christi inchoata est. *Ioan. 12.d* Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Non solum autem confitetur ipsum destructorem dæmonum, sed etiam satisfactorem hominum, cũ adiungit: *Scio te, quia sis sanctus Dei*, ille scilicet, de quo *Dan. 9 f* Daniel: Vngatur Sanctus sanctorum. Hoc autem non *1. Cor. 2.b* sciebat certa scientia, cum dicatur: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed co- *Prou. 23.a*

A gnoscebat coniecturando. In similitudinem arioli & coniectoris æstimat quod ignorat. Existimabat enim hoc per pœnam, quam sentiebat.

Ex parte autem Christi ostenditur operatio immẽsæ potẽtiæ, cum adiungitur: *Et increpauit illum Iesus, dicens: Obmutesce*, tanquam enim omnipotens dæmoni sola increpatione silentium imponit. Ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum Et sequitur: Increpet Dominus in te, satã, & increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem. *Zach. 3.a* Licet autem vera diceret, tamen silentium imponebat, quia vt dicitur: Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Eccl. 15.b* Vnde & in Psalmo: *Psal. 49.* Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Vel ideo prohibuit, quia dolose loquitur, & immiscet frequenter falsa veris. Vnde super illud: Non sinebat eos loqui, dicit glossa, ne, dum venderent vera loquentem sequerentur errantem. *Mar. 1.d* B Et ideo in Psalmo: Muta fiant labia dolosa, &c. *Psal. 30.e* Ostendit autem hic vnam gloriam esse vitandam, vt in vanis & falsis laudibus nemo quærat laudari. Exemplum est de Paulo. *Act 16.d* Non autem solum imposuit silentium increpando, verum etiam expellit præcipiendo, cum additur: *Et exit ab eo.* Iam impletur illud Abacuch: *Abac. 3.a* Egredietur diabolus ante pedes eius. Et ideo sequitur: *Et cum proiecisset illum dæmoniũ in medium, exiit ab illo*, In quo ostenditur iracundia diaboli, quia inuitus exiit, & cum murmure. Vnde Marcus: *Mar. 1.e* Discerpens eum, &c. exiit ab eo. Hoc autem facit diabolus, cum videt se perdere, quod male possidet. Descendit diabolus ad vos habens iram magnam, & cætera. *Apoc. 12.e* Sed ita eius non læsit. Domino prohibente. Vnde subditur: *Nihilque nocuit.* Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo. *Isa. 11.b* *Diabolus semper habet nocendi voluntatem.* C Ex hoc autem colligitur, quod diabolus habet semper voluntatem nocendi, quia hanc habet à semetipso, sed potestatem nocendi non semper, nisi quantum, & quando permittitur à Deo iusto modo. Vnde: Non est potestas nisi à Deo. *Rom 13.* Et ideo Petrus: *1. Pet. 3.b* Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis.

Postremo ex parte populi ostenditur exhibitio debitæ reuerẽtiæ, cũ subditur: *Et factus est pauor in omnibus.* Hoc dicitur, quantum ad reuerentiam secundum actum cordis. Nec mirum, quia columnæ cœli contremiscunt, & pauent, ad nutum eius. Vnde Iob: *Iob 26.e* Pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. *Idem 4.e* Et hoc ad aspectum tanti miraculi: Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, &c. *Psal. 138 c* Et in Hieremia: *Hier. 10.a* Quis non timebit te, ô rex gentium? Quantum D vero ad actum oris, adiungitur: *Et colloquebantur ad inuicem dicentes*, scilicet alter ad alterum conferendo. *Quid est hoc verbum*, id est res digna verbo, sicut *Verbum res digna verbo.* accipitur: Non fuit verbum, quod non monstraret eius Ezechias in domo sua. *4. Reg. 20.a* *Quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt?* *Iob 25.a* potestate præcipiente, & virtute faciente. Nec mirum: potestas, & terror apud Deum est, qui facit concordiam in sublimibus. Sed hoc imperium non est humanum, nec etiam angelicum. Vnde in canonica Iudæ dicitur: *Iuda 1.b* Dum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: Imperet tibi Deus. Et quia hoc magnum & inusitatum erat, non reticen- E dum, sed cum reuerentia diuulgandum. Ideo sequitur: *Et diuulgabatur fama de illo, in omnem locum regionis.* Sic de Salomone dicitur: *Eccl. 47.a* Ad insulas longe diuulgatum est nomen tuum. *1. Par. 14.d* Sic de Dauid: Diuulgatum est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes. *2. Par. 26.a* Sic de Ozia: Diuulgatum est nomen eius vsque ad introitum Ægypti, propter crebras victorias. Nota, quod fuit diuulgatum nomem Dauid ratione iustitiæ: nomen Salomonis, ratione sapientiæ: nomen vero Oziæ, ratione potentiæ: nomen Christi, ratione omnis & excellentiæ & dignitatis, & supereminentiæ.

Surgens autem Iesus de synagoga, &c. Post miraculosã
curationem sexus virilis a dæmone sequitur hic mira-
culosa curatio sexus muliebris à febre. Quæ ab Euan-
gelista describitur hoc ordine: Primo notatur ipsius fe-
bris incommodũ. secũdo vero intercessionis adiutoriũ:
tertio curationis remedium: quarto perfectæ libera-
tionis indicium. Hæc enim quatuor concurrunt ad
præsens miraculum consummandum. Quantum igi-
tur ad ipsius febris incommodum, dicitur quod com-
pellebat socrum Simonis iacere in domo. Vnde dici-
tur: *Surgens autem Iesus de synagoga, introiuit in domum
Simonis*, scilicet, vt potestas eius, quæ communiter ma-
nifestata fuerat corã omnibus, in domo secretius ma-
nifestaretur coram simplicibus, & coram suis imitato-
ribus. In domo enim erat mulier curanda, non in syna-
goga, ad insinuandum quod dicitur: Docere autẽ mu-
1.Timo.2.d lieri non permitto. Ad hunc ingressum mouebat mise-
ricordia, propter mulieris miseriam releuandam, quam
exprimit, cum dicit: *Socrus autem Simonis tenebatur ma-
gnis febribus*. In quo designatur infirmitatis grauitas,
quæ disponit ad gratiam, iuxta illud: Infirmitas grauis
Eccli.31.a sobriam facit animam. Licet autem esset grauis, pote-
rat tamen de ea dici illud: Infirmitas hæc non est ad
Ioan.11.a mortem, sed pro gloria Dei: quam gloriam non solum
debuit in altero sexu ostendere, sed in vtroque, quia
sicut vterque lapsus fuerat, ita & vterque pertinebat
Sup.2.a ad redemptionem. Vnde in Christi natiuitate fuit Io-
seph cum Maria in Christi prædicatione discipuli &
Inf.8.a mulieres, secundum quod dicitur: In passione Maria, &
Ioan.19.g Ioannes: In resurrectione discipuli & Magdalena. Sic
Ioan.20.a vir & mulier ad Dei gloriam ostendendam curantur,
& à grauiori mulier, quam vir, quia pluribus pœnis
Gen.3.d est subiecta. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus
tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris.

Quantum vero ad intercessionis suffragium, subdi-
tur: *Et rogauerunt illum pro ea.* Discipuli & illi, qui ade-
sant. Quamuis enim Dominus velit dare nihilominus
Psal.80.b vult rogari, secundum illud: Et inuoca me in die tri-
bulationis: eruam te, & honorificabis me. Inuocabis, &
Isa.58.c.d Dominus exaudiet te. clamabis, & dicet: Ecce adsum.
Sup.eod.f Et in fine: Os enim Domini locutum est. Et nota quod
Dominus alium curauit sine precibus, sicut dæmonia-
cum prius: alium precibus alienis, vt hic: alium preci-
Inf.5.a bus proprus, vt leprosum. In quo signatur, quod tri-
pliciter animas peccatrices curat gratia Saluatoris nũc
Rom.2.a intercedente sola benignitate suæ clementiæ. Ignoras,
quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?
Iac.5.a Nunc interueniente oratione Ecclesiæ. Infirmatur
quis vobis: inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent su-
per eum vngentes eum oleo in nomine Domini: &
oratio fidei saluabit infirmum. Nunc vero interueniẽ-
Exod.6.a te proprio gemitu: Ego audiui gemitum filiorum Is-
4.Reg.20.b rael. Audiui orationem tuam, & vidi lacrymam tuam
Psal.29.a ecce sanaui te. Et ideo dicebat anima sancta: Domine
Deus meus clamaui ad te, & sanasti me, &c.

Quantum ad curationis remedium, adiungitur: *Et
stans super illam, imperauit febri: & dimisit illam.* Imperat
Eccl.5.b autem tanquam Dominus, & Rex. Sic: Insuper vni-
uersæ terræ rex imperat seruienti. Et quia non est ei
Psal.148.a impossibile omne verbum: Ideo ipse dixit, & facta sunt.
Vnde ad præceptum eius, *dimisit illam*, scilicet febris,
Psal.148.b secundum illud: Præceptum posuit, & non præteribit.
Nec mirum: quia omnia, quæcumq; voluit Dominus,
fecit in cælo & in terra, in mari, & in omnibus abys-
Hier.5.e sis. Me ergo non timebitis ait Dominus, & a facie mea
non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, præ-
ceptum sempiternum, quod non præteribit. Vnde mi-
ro modo in hoc arguitur, & reprehensibilia ostenditur
peruicacia humanæ voluntatis, quia omnis creatura
sensibilis, & quod plus est, defectus pœnalis, obedit di-
uinis imperiis, quibus homo miserabilis contradicit.

Postremo quantum ad perfectæ liberationis indiciũ
subditur: *Et continuo surgens ministrabat illis* Hoc autẽ
est certum perfectæ curationis indicium, quia nullæ
A remanserunt reliquiæ, quia statim facta est potens ad
motum, & potens ad obsequium. Surrexit enim, &
ministrabat eis tanquam bona matrona, & quasi altera
Martha, de qua infra: Martha autem satagebat circa Inf.10.
frequens ministerium. Et tales merentur diuinum be-
neficium. Dicit puer Elisæus Sunamitidi: Ecce sedule 4.Reg.4.e
in omnibus ministrasti nobis, quid vis, vt faciam tibi?
Talem viduam dicebat Apostolus esse eligendam: Vi-
dua deligatur non minus sexaginta annorum, quæ 1.Tim.5.b
fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium
habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sancto-
rum pedes lauit, si tribulationem patientibus submi-
nistrauit, si omne opus bonum subsequuta est.

Notandum autem, quantum ad sensum allegoricum Sensus alle-
quod curatio viri a dæmone, significat curationem gẽ- goricus.
B tis populi ab errore, in cuius rei figuram dicitur: Oc- Isa.34.d
current dæmonia, onocentaurus, & pilosus clamabit al-
ter ad alterum. Hoc dicitur de Idumæo, sub figura gẽ-
tilitatis. Hoc dæmonium eiicitur per fidem Christi, se-
cũdum illud: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis Mar.vlt.d
loquentur nouis, serpentes tollent, &c. Serpentes, in-
quam, diffundentes virus erroris, qualis fuit, de quo
Apostolus: Timeo autem, ne sicut serpens Euam se- 2.Cor.11.
duxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, &
excidant à simplicitate, quæ est in Christo. Per curatio-
nem socrus Simonis a febre, significatur curatio syna-
gogæ ab æstu carnalis concupiscentiæ, quo inardescit
ille populus carnalis. Omnes adulterantes, quasi cliba- Osee.7.b
nus succensus à coquente. Et ideo præmittitur cura-
tio viri, quia sicut dicitur: Donec plenitudo gentium Rom.11.d
C intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.

Secundum sensum moralem, curatio hominis à dæ- Sensus mo-
mone significat curationem à peccatis spiritualibus, ralis.
secundum quod dicitur: Exagitabat eum, scilicet Saul, 1.Reg.16.
spiritus nequam, à Domino. Et infra: Cum immundus Inf.11.
spiritus exierit ab homine, perambulat per loca ina-
quosa, quærens requiem, & non inueniens, dicit: Re-
uertar in domum meam, vnde exiui. &c. Curatio mu- Eccl.23.c
lieris à febre est curatio animæ à peccatis carnalibus.
Anima calida, quasi ignis ardens, non extinguetur, do-
nec aliquid glutiat. Vnde Beda: Homo à dæmonio libe- Beda tom.5
ratur, cum animus ab immunda cogitatione purgatur. lib.2.in cap.
Fœmina à febribus, cum caro à feruore concupiscentiæ 4.Luca.
refrenatur. Et ideo homo in medio synagogæ eliditur,
quia qui spiritualib⁹ peccatis detinetur, indiget humi-
D liari in conspectu hominũ. Psalmus: Custodiens paruu- Psal.114.a
los Dominus, humiliatus sum, & liberauit me. Ista ve-
ro liberatur, Domino stante super eam in domo quia
est cum diuina gratia custodia disciplinæ. In filia non Eccli.26.b
auertente se firma custodiam, ne, inuenta occasione,
vtatur se. Et ideo: Castigo corpus meum, & in seruitu- 1.Cor.9.d
tem redigo, &c.

Cum autem sol occidisset, &c Hic post curationem se-
xus virilis & muliebris, subiungitur curatio vniuer-
salis respectu omnis sexus, ætatis, & infirmitatis. In
qua manifestatur admirabilis potentia Christi ex qua-
tuor, scilicet, ex varietate languorum, ex facilitate cu-
rationum, ex confessione dæmonum, ex cohibitione
spirituum immundorum. Primo ergo introducitur va-
rietas languorũ in hoc, quod dicit: *Cum autẽ sol occidis-
E set omnes, qui habebãt infirmos varus languoribus ducebãt
illos ad eum*, vt scilicet curaret. & merito, quia: Vere lan-
guores nostros ipse tulit. &c. Et in Actis: Pertransiit Isa.53.a
benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo. Act.10.f
Et sine distinctione, quia super omnia potest æquali-
ter. Vnde: Neque herba, neque malagma sanauit eos, Sap.16.a
sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Vnde & Matt.4.d
Matthæus dicit: Circuibat Iesus, &c. dein sanans omnẽ
languorẽ, & omnẽ infirmitatẽ in populo. E nota, quod
adducebant post solis occasum vt ostenderetur, quod
Christus non tantum interdiu, sed etiam noctu solici-
tus & potens erat circa salutem humani generis, quod
figuratũ est in Iacob: Die noctuq; æstu vrgebar, & ge- Gen.31.e
lu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Et in sapientia: Sap.19.d

In omnibus magnificaſti populum tuum Domine, &
honoraſti & non deſpexiſti in omni tempore, & in
omni loco aſſiſtens eis. Vel ideo poſt ſolis occaſum vt
oſtenderet vitandam eſſe gloriam hominum. Vnde re-
Matt.23.a prehendit phariſæos: Omnia opera ſua faciunt, vt vi-
deantur ab hominibus. Aut ideo poſt ſolis occaſum,
vt deſignetur per paſſionem, acquirendum eſſe gene-
rale remedium. Chriſtus enim ſol eſt, ſecundum illud:
Mal.4.a Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ,
& ſanitas in pennis eius. Iſte occubuit in paſſione. Vn-
Amos 8.c de Amos: Occidet ſol in meridie. Et tunc plus ſanati
Iud 16 g ſunt, quod ſignatum eſt in morte Samſonis, qui inter-
Beda tom.5. pretatur ſol eorum. Vnde Beda: Solis occubitus eſt
lib.2. in Luc. paſſio Chriſti, per quam plures ſanantur dæmoniaci,
cap 4. & ægroti, quam ante.

Secundo additur facilitas curationum, cum additur:
At ille ſingulis manus imponens, curabat eos. Faciliter cu-
rabat, quia ſine interpellatione, ſed ſola manus impoſi-
tione ſanabat. Nec mirum, quia ſecũdum quod dicitur:
Iſa.59.a Non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſaluare nequeat
Et nec ſolum poterat hoc per ſe, ſed etiam aliis com-
Mar.16. municare ſecundum illud: Super ægros manus impo-
nent & bene habebunt. Et nota, quod ſingulis impo-
uiſſe dicitur ſine excluſione, ſicut dicitur in Actis:
Act.10. Non eſt perſonarum acceptor Deus. Et ideo in Pſalmo:
Pſal.44. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal bene-
Sap.6.b dictione. Et hoc eſt: quod dicitur: Puſillum & magnum
ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus. Et ideo
dicitur: *Curabat eos, &c.* ſcilicet omnes ad ſe venientes,
Ioan 6.d quia dicitur: Eum, qui venit ad me, non eiiciam foras.
Rom.10.c Nec mirum, nam idem Dominus omnium, diues in
omnes, qui inuocant illum.

Tertio ſubditur confeſſio dæmonum, cum ait: *Exi-
bant autem dæmonia à multis clamantia*, ſcilicet præ do-
Iſa.65.c lore, & timore, & admiratione. Clamabitis præ dolore
cordis, & præ contritione ſpiritus vlulabitis. Sed caſſus
Pſal 17.d erat eorum clamor. Clamauerunt, nec erat qui ſaluos
faceret. Vel clamantia, propter publicam veritatis an-
nuntiationem. Et ideo ſubditur vera confeſſio. *Et di-
centia: quia tu es filius Dei.* Hoc autem non dicebant ex
certitudine, ſed ex coniecturatione propter potentiæ
Sup.eod.f magnitudinem. Et ideo prius dixit dæmon: *Scio te, quia
ſis ſanctus Dei*, nunc quod filius Dei, quia per maiora
experimẽta in cognitione profecerat: hoc autem quod
ex coniectura confitebantur dæmones, non confite-
1.Cor.12.a bantur corde, de quo: Nemo poteſt dicere, Dominus
Ieſus niſi in Spiritu ſancto. Cui dicere reſpondet ver-
bum, quod eſt cum amore dicere. Non etiam opere cõ-
1.Ioan.4.b fitebãtur, de quo: Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum
Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt. Sed ſolum ore
Tit.1.d dicebant & corde odiebant, & opere negabant. Con-
fitentur ſe noſſe Deum, factis autem negabant. Nec
Pſal.6. mirum, quia ſecundum quod dicitur in Pſalmo: In in-
ferno autem quis confitebitur tibi? nullus, ſcilicet, con-
feſſione meritoria, ſed omnes confeſſione extorta, &
Sap.5.a neceſſaria. Dicentes intra ſe pœnitentiam agentes, &
præ anguſtia ſpiritus gementes, &c.

Poſtremo additur cohibitio ſpirituum immundorum
cum ſubiungitur: *Et increpans non ſinebat ea loqui*, vt
Pſal 125 a verificetur illud: Ab increpatione tua fugient, à voce
tonitrui tui formidabunt. *Non ſinebat ea, &c.* Frequen-
2.Mac.6. ter Dominus obicem ponit malignantibus. Vnde: Ete-
nim non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed
ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indicium
Vel ideo non ſinebat, quia per dæmones manifeſtari
nolebat, vnde ſubditur: *Quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtũ*,
id eſt, probabiliter coniiciebant. Non enim innotuit
Aug.lib. 8. dæmonibus, vt dicit Auguſtinus, vt ſplendor & lux, ſed
de Ciu Dei per quandam virtutis ſuæ efficaciam. Nolebat autem
cap.21.to.5. Dominus ſui nominis cognitionem per dæmones di-
uulgari, tum quia indigni erant, tum etiam quia odioſi,
tum etiam quia fraudulenti: & ideo talis confeſſio nec
conueniebat Deo, nec congruebat dæmoni, nec prode-
Beda tom. 5 rat homini, Beda: Improbus enim magiſter eſt diabolus

A qui falſa veris ſæpe permiſcet, vt ſpecie veritatis teſti- *lib.2. in Lu-*
monium fraudis obtexat. Ex quo nobis datur intelli- *ca cap.4.*
gi: quod qui in prædicando Chriſtum, veris falſa per-
miſcent, omnino ſunt cohibendi, ſicut hæretici. Neſci- *1.Cor.5.b*
tis, quia modicum fermentum totam maſſam corrum-
pit? Si qui autem vera prædicent, non tamen intentio-
ne recta, ſuſtinendi ſunt: & de talibus dicitur: Quid *Phil.1.c*
enim? Dum omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue
per veritatem Chriſtus annuntietur: & in hoc gaudeo
ſed & gaudebo? Si autem prædicant vera & bona, &
tamen non faciunt, nihilominus ſunt audiendi. Super *Matt.23.a*
Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Et ta-
les deſignati ſunt per illum, de quo dicitur, quod præ-
dicabat Chriſtum non ſequens eum, quem Dominus *Inf.9.f*
noluit prohiberi. Ex prædictis liquet, quod Saluatoris
B poteſtas per omnem modum eſt manifeſta.

Facta autem die, &c. Poſt communicationem do-
ctrinæ Chriſti, & cõfirmationem ipſius per operatio-
nem miraculorum, ſubiungitur hic tertia acceptatio
eiuſdem a multitudine populi. Ad hoc autem, quod do- Doctrina
ctrina aliqua debito modo auditoribus fiat accepta, auditoribus
oportet quod ſit immunis ab oſtentatione, ab ambitio- accepta.
ne, ab adulatione, & à perſonarum acceptione. His
enim modis quatuor conſueuit doctrinæ acceptio de-
prauari. Primo ergo ab acceptione doctrinæ Chriſti
excluditur oſtentatio, cum dicitur: *Facta autem die,
egreſſus ibat in deſertum locum*, volens ſe magis humili-
ter occultare, quam impudenter oſtentare, ſecundum *Pſal.54.b*
illud: Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Hu-
ius figura præceſſit in Elia: de quo dicitur, quod relicto
C puero ſuo, ſolus perrexit in deſertum, poſtquam fece-
rat miraculum ignis, conſumentis holocauſtum. Hu- *3.Reg.19.a*
ius etiam figura præceſſit in Dauid, qui dixit ad Iona- *1.Reg.20.a*
than: Dimitte me, vt abſcondar in agro vſque ad ve-
ſperam diei tertiæ, id eſt vſque ad reſurrectionem. Ob
quam etiam cauſam, dixit diſcipulis: Nemini dixeritis *Mat.14.b*
viſionem, donec filius hominis à mortuis reſurgat. Et:
Hæc locutus eſt Ieſus, & abiit & abſcondit ſe. Illud *Ioan.12.f*
autem iter in deſertum, & egreſſus de ciuitate, ſigni-
ficat egreſſum vitæ ſæcularis, & ingreſſum religionis.
Deſertũ enim eſt locus paupertatis, aſperitatis, & vi- Deſertum.
litatis, contra tria, quæ ſunt in mundo, ſecundum illud:
Omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, *1.Ioan.2.a*
& concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ Contra
hæc ſtatuit Dominus deſertum religionis, in quo vo-
uetur triplex votum, prædictis oppoſitum, ſcilicet Votum tri-
D continentiæ, paupertatis, & obedientiæ. Et ideo me- plex.
rito dicitur deſertum. In hoc deſerto moratus eſt Ioan-
nes: Vnde Matthæus: Quid exiſtis in deſertum videre? *Matt.11.a*
Arundinem vento agitatam? in qua deſignatur humi-
litas, quæ non delectatur in vento laudum: nec deii-
citur in vituperio detractionum, & conuitiorum. Sed
quid exiſtis videre? hominem mollibus veſtitum: in quo
oſtenditur paupertatis aſperitas. In hoc deſerto fuit
Chriſtus, cuius figura præceſſit: Morabatur Dauid in *1.Reg 23.b*
deſerto in locis firmiſſimis, manſitque in monte ſoli-
tudinis Ziph. Quia altiſſimam religionem tenuit Chri- *Aug.tom.1.*
ſtus. Vnde Auguſtinus de vera religione: Omne pec- *de ver.rel.*
catum prouenit, aut quia appetimus, quæ Chriſtus *cap.17.*
contempſit, aut fugimus, quæ ſuſtinuit. Satellites enim
E diaboli diuitias appetunt Chriſtus pauper eſſe voluit.
Honoribus inhiant, rex eſſe noluit. Delicias cupiunt,
crucifigi voluit.

Secundo excluditur ambitio, in hoc, quod ſequitur:
Et turba requirebant eum, & venerunt vſque ad ipſum.
Non ipſe ſe ingerebat ex ambitione, ſed illi quærebãt
cũ deuotione. Vnde dicitur: Qui cũ cognouiſſet, quod *Ioan.6 b*
venturi eſſent, vt raperent eum, & facerent eum regẽ,
fugit. In quo docuit, quod honoris officium non eſt aſ-
ſumendum niſi homo requiratur. Vnde: Nec quiſquã *Heb 5.b*
aſſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo, quemad-
modum Aaron. In hoc etiam commendatur deuotio
populi, quia latere volentẽ requirebat, cum tempus eſ-
ſet. Iſaias: Quærite Dominum, dum inueniri poteſt. Et *Iſa.55.b*

Oſeas:

Ofea 10 d Oseas: Tempus requirendi Dominum, cum venerit, A qui docebit vos iustitiam. Et anima sancta in Psalmo: *Psal. 26. c* Exquisiuit te facies mea. Et quod deuote requirerent eum, apparet, quia scilicet: *Veneruns vsq; ad ipsum*, secundum illud Isaiæ: *Isa. 21.* Si quæritis, quærite, conuertimini, & *Matt. 11. d* venite. Vnde: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, &c. Igitur quia deuote quæsierūt, inuenerunt, secundum illud: *Sap. 1. a* In simplicitate cordis quærite illum. Et quia perfecta deuotio non solum facit quærere, sed detinere inuentum, ideo subditur. *Et detinebant illum, ne discederet ab eis.* Secundum illud Cātici: *Can. 3. d* Inueni, *Pro. 3. c* quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, &c. Nec mirum, quia: Lignum vitę est his, qui apprehenderint eam: & qui tenuerint eam, beati. Vnde poterāt dicere illæ animæ sanctæ: *Psal. 37.* Ne derelinquas me, Domine, Deus meus: ne discesseris à me. In quo ostenditur, quod Christus nec ambiebat honorem, antequam offerrent: B nec etiam iam oblatum, quia quasi violente detinebatur. Huius figura præcessit: *Gen. 32. f* Dimitte me, iam enim ascēdit aurora. Quod dixit Angelus ad Iacob.

Tertio excluditur adulatio in hoc, quod additur: *Quibus ille ait: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnū Dei.* Nō blāditur eis, sed ostēdit se æqualiter curare de omnibus. Vnde poterat dicere illud: *1. Thess. 2.* Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam, neq; à vobis, neque ab aliis. Non enim quærebat hominib. placere, sed Deo, & ideo dicit: *Oportet me euāgelizare*, quia hęc est volūtas Patris. Vnde subdit: *quia ideo missus sū.* *Isa. 61. a* Ad annuntiandū mansuetis misit me. Et ideo oportebat, quia dicitur: C *Ioan. 14. d* Sic mandatum dedit mihi pater, sic facio. Missus autem fuerat pauperibus euangelizare, secundum quod habetur in auctoritate præmissa in Isaïa. Missus etiam fuit euangelizare regnum Dei, sicut dicitur hic. Et ideo colligitur, quod missus fuerat euangelizare pauperibus regnum Dei. Vnde: *Matt. 5. a* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et vere ipsorum, quia ait: *Matt. 19. c* Scriptum est: Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Quia nemo potest habere illud regnum, nisi contemnat terrenum. Et difficile pecuniæ ab habentibus contemnuntur, ideo difficile acquirunt, quod pauperibus est promissum.

Quarto vero excluditur personarum acceptio in hoc, quod sequitur: *Et erat prædicans in synagogis Galilææ*, scilicet omnibus indifferenter. D *Matt. 9. d* Circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum. Hoc decet facere bonum prædicatorem, propter illud: *Prou. 5. c* Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. *Isa. 32. d* Et: Beati, qui seminatis super omnes aquas. *Isa. 8.* Semen autem est verbum Dei. Bonus prædicator, & imitator Christi, debet esse communis persona, vt Paulus: *Rom. 1. b* Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & *Zach. 6. a* vobis, qui Romæ estis, euangelizare. Quod significatum fuit à Zacharia, in equis deferentibus quadrigam, id est legem euangelicam, de quibus dicitur, quod isti sunt, quos misit Dominus, vt perambulent terram. Vnde in fine Matthæi dicitur prædicatoribus: *Matt. vlt. a* Euntes ergo docete omnes gentes. Et in fine Marci: *Mar. vlt.* Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex prædictis colligitur, si prædicator bonus, est acceptus hominibus vt sit acceptus Deo & Angelis eius, debet esse immunis ab ostentatione in signo, ab ambitione in animo, ab adulatione in verbo, à personarum acceptione in facto, sine exercitio. *A quibus animi morbis debeat liber esse verus præco Christi.* Et hæc quatuor tangit Apostolus: *2. Cor. 2. d* Non, inquit, sumus, sicut plurimi adulterantes verbum Dei (Quod fit quatuor modis prædictis) sed ex sinceritate, sine personarum acceptione: sicut ex Deo, sine ambitione: coram Deo, sine ostentatione: in Christo loquimur, sine adulatione. Nam Christus veritas est. *Ioan. 14. a*

CAPVT V.

FActum est, cum turba, &c. Supra egit Euangelista de doctrinæ Christi confirmatione: In hac parte agit de discipulorum vocatione. Et habet pars ista, duas, in quarum prima describitur vocatio discipulorum de statu iustitiæ, in secunda de statu culpæ. *Post hæc, exiit, & vidit*, & cætera. Prima pars habet duas. In prima proponitur discipulorum vocatio. In secunda vero vocatorum confirmatio per operationem miraculorum. *Et factum est, cum esset in vna ciuitate*, & cætera. Ad vocationem autem discipulorum tria introducuntur: primum est eruditio populi: secundum, operatio miraculi, ibi: *Vt cessauit autem loqui, &c.* Tertium est vocatio Petri, ibi: *Quod cum videret Simon Petrus.* Primum horum spectat ad profunditatem sapientiæ, per quam alios docebat: B secundum ad sublimitatem potentiæ, per quam miracula faciebat: tertium ad immensitatem clementiæ, qua piscatores pauperculos ad suum consortium attrahebat. Et habent se ista per ordinem ad inuicem, quia circumstantiæ instructionis populi fuerunt introductiua occasio operationis miraculi, & operatio miraculi fuit ratio motiua conuersionis Petri & filiorum Zebedæi. Describitur ergo eruditio populi sub quatuor circumstantiis, quæ inducunt ad captionem piscium. Primum est importunitas plebis: Secunda opportunitas nauis: tertia obedientia Simonis Petri: quarta affluentia sermonis Dominici. Primo ergo tangitur importunitas plebis irruentis in eum propter doctrinā, cum dicitur: *Factum est autem, cum turba irruerent in eum, vt audirent verbum Dei.* Ideo irruebant, quia quilibet appro- C pinquare volebat. Nec immerito, quia: *Deut. 33. a* Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Nec tantum volebant ignorantes appropinquare, propter doctrinam siue scientiam, sed etiam infirmi propter sanitatem recuperandam. *Appropinquantes Christo.* *Inf. 6. c* Omnis turba quærebat eum tāgere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Nec hi solum, sed & peccatores propter veniam. Vnde: *Inf. 15.* Erāt appropinquantes ei publicani & peccatores, vt audirent illum. Et vehementi desiderio mouebantur, ideo irruebant, considerantes magis Domini bonitatem, quam maiestatem. Vnde dicit quidam Expositor: Magni meriti est apud Deum, desiderinm verbi Dei, quod ipsam quoque irreuerentiam turbæ irruentis in eum excusat. Vnde Dominus ad hoc præcipue inuitabat: D *Isa. 55. a* Omnes sitientes venite ad aquas, scilicet, sapientiæ salutaris. In cuius rei signum erat iuxta aquas. Vnde & subditur: *Et ipse stabat secus stagnum Genezareth*, vt ad aquas sapientiæ inuitaret, sicut dictum est: *Ioan. 7. f* Stabat Iesus & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et nota, quod hoc stagnum aquæ diuersis nominibus appellari consueuit, scilicet, mare Cenereth. Vnde: *Num. 34. b* In diuisione sortium dicitur, quod à Reblatha peruenient contra orientem ad mare Cenereth. Glossa stagnum Tiberiadis mare dicitur, secundum consuetudinem Hebræorum, qui quamlibet congregationem aquarum appellant mare, iuxta illud: *Gen. 1. b* Congregationesque aquarum appellauit maria, &c. Et quia postea ciuitatem istam appellauit Herodes Tiberiadem, quia ipsam in honorem Tiberij, Cæsaris, reædificauit, ideo E vocatur mare Tiberiadis. *Ioan. 6. a* Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis. Et quia originem trahit à Iordane, ideo dicitur lacus Iordanis. Et quia in Galilææ regione est, ideo mare Galilææ, & quia inundationes fiunt, & aura ibi generatur, ideo dicitur: *Stagnum Genezareth.* id est generans auras. Idem etiam dicitur lacus salinarum. Et iuxta illod stagnum stabat Iesus, vt qui miracula fecerat in terra, faceret etiam in aquis. Vnde secundum quod ex diuersis colligitur locis, Dominus in illo stagno multa miracula operatus fuit. In captione piscium, in sedatione tempestatum, in calcatione vndarum, &c.

Secundo subditur opportunitas nauis subleuantis in aquam, cum subditur: *Et vidit duas naues*, opportunas.

ſcilicet ad ferendum, tum quia propinquæ, propter
quod dicitur: *Stantes ſecus ſtagnum*, tum etiam, quia
otioſæ & vacuæ. Vnde & addit: *Piſcatores autem deſcenderant, & lauabant retia.* Et ita opportunæ erant ad miniſtrandum. Has autem naues piſcatorum pauperum
ſibi propinquas vidit, quia ſecundum quod in Pſalmo
Pſal.137. dicitur: Excelſus Dominus, & humilia reſpicit, & alta à
longe cognoſcit. Et has ſibi opportunas vidit in obſe-
Eccli.3.c quium, ſecundum illud: Magna potentia Dei ſolius, &
ab humilibus honoratur. Vnde & ipſe ſe humiliat, vt
Sap.14.a quia omnia portat, à naue portetur. Tua autem, pater,
prouidentia ab initio cuncta gubernat, quoniam dediſti & in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam oſtendens: quia potens es ex omnibus ſanare,
etiamſi ſine rate aliquis adeat mare.

Tertio additur obedientia Simonis ſeparantis à turba, cum ſubditur: *Aſcendens autem in vnam nauem, quæ* B
erat Simonis, ipſum tanquam pauperem & humilem
Iac.2.a præeligendo ſecundum illud: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo diuites in fide, & hæredes regni
quod repromiſit Deus diligentibus ſe? *Aſcendit autem.*
Non tyrannice opprimendo, ſed humiliter ſupplicando.
Vnde addit: *Rogauit eum à terra reducere puſillum*, vt ſcilicet parum ſequeſtraret ſe à turba, & ſubleuaret à terra: qui enim vult alios docere, debet interiori affectu
terrena contemnere, & exterioribus actibus turbas præ-
Exod.23.a cellere. Vnde dicitur: Non ſequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces
Dominus rogat Petrũ. ſententiæ, & cætera. Nota hic humilitatem Domini,
quia rogabat Petrum ſeruum ſuum, exemplum relin- C
1. Theſ. 4. a quens prælatis, vt & ipſi rogent ſubditos. Vnde Apoſto-
Amb. 10. 5. in ſerm. de Sanctis per annum ſerm. in feſto S. Baſilij. lus: Rogamus vos, & obſecramus in Domino Ieſu, &c.
Tum quia, vt dicit Ambroſius, Coacta ſeruitia Deo
non placent. Tum quia, vt dicit Seneca, generoſus eſt
animus hominis, & facilius ducitur, quam trahitur.

Poſtremo ſubditur affluentia ſermonis Chriſti, docentis de nauicula, cum additur: *Et ſedens docebat de nauicula turbas.* Sedere autem ſpectat ad auctoritatem per-
Mat.5.a ſonæ docentis: Cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Ad perſonam etiam iudicantis: Sediſti ſuper
Pſal.9.a thronum, qui iudicas iuſtitiam. Hæc namque ſeſſio auctoritatem deſignat iudicialem, quia in thronis reſidet,
ad iudicandum, Deus. Dicitur autem rurſus in Pſalmo:
Pſal 79 a Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare corã Ephraïm, D
&c. Quia Cherubim plenitudo ſcientiæ interpretatur: &
qui ſedet in loco doctoris, debet eſſe ſapientia, vt de
plenitudine eius accipiant vniuerſi diſcipuli. Et de hac
plenitudine accipiebat turba. Vnde dicitur: *Docebat*
Iohel.2.e *turbas* Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo
veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, & deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum, & ſerotinum, ſicut
in principio. Et ideo ſuper mare ſtabat, quia de profundo incomprehenſibili, quaſi rorem paruum ſapien-
Iob.26.d tiæ ad nos tranſmittit. Iob: Et cum vix paruam ſtillam
ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? *Docebat autem turbas*, id eſt
Prou 3.a ſimplices & humiles, quia: Cum ſimplicibus ſermoci-
Matt.11.d natio eius. Quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Et ratio huius eſt,
quia turbæ non requirebant ſubtilia, ſed vtilia, & ta- E
Iſa.48.e lium eſt Dominus doctor. Ego Dominus Deus tuus,
docens te vtilia, gubernans te in via, qua ambulas.

Bonus prædicator. Moraliter autem notandum eſt, quod in Chriſto docente datur forma prædicari. Introducitur enim, vt
ſtans, vt videns, vt aſcendens, & vt ſedens. Veri enim
& boni prædicatoris eſt ſtare per rectitudinem intentionis. Dictum eſt Ezechieli in perſona prædicatoris:
Ezech.2.a Sta ſuper pedes tuos, & loquar tecũ. Eſt videre, per cer-
Prou.27.d titudinem diſcretionis. Sic enim dicitur, diligenter
agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera. Eſt aſcendere per exercitium perfectæ actionis.
Iſa.40.b Iſaïas: Super montem excelſum aſcende tu, qui Euangelizas Sion. Eſt ſedere, per otium contemplationis.
Thr.3.d Sedebit ſolitarius, tacebit, quia leuauit ſuper ſe. De his

A quatuor ſimul dicitur: State ſuper vias: ecce rectitudo *Hier.6.d*
intentionis. Et videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona: ecce ſollicitudo diſcretionis. Et
ambulate in ea, per exercitium actionis: & inuenietis
refrigerium animabus veſtris, per otium contemplationis.

In turba autem irruente, datur forma auditori. Propter quod nota, quod Euangeliſta introducit turbas in
comparatione ad Ieſum. Primo requirentes: ſecundo *Auditor verbi diuini.*
venientes: tertio detinentes: & de his tribus ſupra in fine præcedentis capituli: quarto irruentes, ſicut hic:
quinto comitantes: Ibant autem turbæ multæ cum eo: *Inf.14.e*
ſexto ſubſequentes, infra: Sequebatur illum multa tur- *Inf. 23.d*
ba populi, & mulierum, &c. Boni enim auditores debent quærere ſapientiam, Chriſtum, ſtudio meditationis. Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuentute mea.
B Debent venire ad ipſum deſiderio affectionis, ſecundum *Sap 8.a*
illud: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, &c. *Pſal 41.a*
Debent detinere inſtantia orationis, ſecundum illud
cantici: Tenui eum, nec dimittam. Sed heu verifica- *Cant.3 b*
tum eſt illud: Non eſt qui inuocet nomen tuum: qui
conſurgat, & teneat te. Debent irruere impetu deuotio- *Iſa.64.e*
nis. Ezechiel dicit de ſanctis animalibus, vbi erat im- *Ezech.1.c*
petus ſpiritus, illuc gradiebantur. Debent comitari
conformitate bonæ operationis, ſicut Henoch. Ambu-
lauitque cum Deo, & non apparuit: quia tulit eum *Gen.5.d*
Deus, debent etiam ſequi imitatione paſſionis. Chriſtus *1.Pet.2.d*
paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Talibus promittitur gloria.
C Amen dico vobis, quod vos, qui ſecuti eſtis me, in re- *Matt.19.d*
generatione, cum ſedebit filius hominis in ſede, &c. Ac
deinde: Et omnis, qui reliquerit domum, &c. Et tandem
ſubiungitur: Centuplum accipiet, & vitam æternam
poſſidebit.

Vt ceſſauit autem loqui. Poſt eruditionem populi, ſubditur operatio miraculi. Circa huius deſcriptionem
quatuor, introducuntur. Ex parte Chriſti, altitudo potentiæ: ex parte Petri, certitudo fiduciæ: ex parte miraculi, multitudo copiæ: ex parte conſortij, promptitudo auxilij. In Chriſto igitur inſinuatur altitudo potentiæ ad miraculum faciendum, cum dicitur: *Vt ceſſauit autem loqui*, ſcilicet per veritatis magiſterium: quia Domini eſt confirmare ſermonem ſequentibus ſignis.
Ideo: *Dixit ad Simonem*, per poteſtatis imperium, cui per *Marc. 16.d*
D omnia obediendum eſt, ſecundum conſilium Virginis
in primo miraculo: Quodcunque dixerit vobis, faci- *Ioan.2.d*
te. Et ſequitur imperium: *Duc in altum*, id eſt, in profundum mare, vbi ſcilicet eſt multitudo piſcium, ſicut
diuinitatis oculis aſpiciebat. Oculi Domini multo plus *Eccli.23.c*
lucidiores ſunt ſuper ſolem, circumſpicientes omnes
vias hominum, & profundum abyſſi. Et ideo ſubdidit. *Et laxate retia veſtra ad capturam.* Sic poſt reſurrectionem: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Hoc imperando dicit, vt oſtendat, quod om- *Ioan.21.a*
nia ſubiecit Deus pedibus eius, volucres cœli, & piſces *Pſal 8.b*
maris, &c.

In Petro autem inſinuatur certitudo confidentiæ.
ad miraculum impetrandum, cum ſubditur: *Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor*, & cætera. Non ſo-
E lum doctorem, ſed etiam præceptorem vocat, credens
non ſolum eum habere ſcientiam ad docendum, ſed
etiam potentiam ad faciendum. Nec irrationabiliter
Petrus piſcator tali nomine Chriſtum appellat: quia
dicit Iſaias: Ecce teſtem populi dedi eum ducem, ac *Iſa.55.b*
præceptorem gentibus. Et alibi: Erunt oculi tui vi- *Idem 30.c*
dentes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum poſt tergum monentis. Et quoniam confidentia vera non innititur propriis viribus, ſed diuinis,
ideo ſubdit: *Per totam noctem laborantes nihil cepimus.*
Et ita non innitendo tuis viribus, ſed induſtria propria confiſi, laborantes nihil cepimus. Vnde dicere
poterat illud Iſaiæ: Sine cauſa, & vane fortitudinem *Iſa.49.a*
meam conſumpſi. Et Iob: Ego habui menſes va- *Iob.7.a*
cuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi. Nunc au-

tem non in meis, sed de tuis viribus confido. & ideo infert: *In verbo autem tuo laxabo rete.* [A] Nec immerito, quia ipse dicit: [*Isa.55.a*] Verbum meum, quod egredietur de ore meo nó reuertetur ad me vacuum: sed faciet quæcunq; volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Vnde de Petro [*Rom.4.d*] potest dici illud: In repromissione Dei nó hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, plenissime sciens, &c.

In miraculo vero insinuatur multitudo copiæ ad ipsius miraculi evidentiorem magnitudinem, cum subditur: *Et cum hæc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* [*Ioan.14.a*] Et sic verificatum est illud: Quodcunque petieritis Patré in nomine meo, hoc faciam. Ecce iam credulitas Petri impetrabat miracula. Vnde ipse à suæ fidei fundamento, Petrus à firmitate petræ meruit appellari. Vnde paulo post addit Euangelista: *Quod cum videret Simon Petrus,* &c [B] Et ideo infra dicitur ei: [*Inf.22.d*] Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua Et quoniam copia multitudinis non solum fuit sufficiens, sed etiam excellens, ideo subditur: *Rumpebatur autem rete eorum,* scilicet præ nimia multitudine. Et attende, quod Dominus eodem miraculo, quo potuit pisces in retia congregare, potuit & retia conseruare, sicut & fecit, cum dicitur: [*Ioan.21.b*] Et cum tanti essent non est scissum rete. Sed hoc factum est propter figuram, quia miracula Dei vt dicit Gregorius, [*Greg. ho 2. in Euang. non procul à Princ. Et hom.24.*] semper nobis aliquid insinuant, diligentius attendendum. Illa enim captura piscium significat congregationem electorum post resurrectionem in gloria. Illa vero, ante resurrectionem vocatorum ad Ecclesiam. Et quia in illa nullus ingreditur, qui egrediatur: de hac [C] multi egrediuntur: ideo hic rumpitur, ibi vero minime. Hinc est, quod dicitur illa fuisse in dextera nauigij, ista vero non: discernit illa in numero determinato, ista vero non. Hic etiam iunguntur naues propter multitudinem tentationum: ibi in terra requiescunt. Hic Christus in naui, ibi, in littore requiescit.

In consortio autem insinuatur promptitudo auxilij, ad miraculum manifestandum, cum subditur: *Et annuerunt socijs, qui erant in alia naui,* id est, per nutum ostenderunt, siue significauerunt. [*Tob. 12. a*] Quia Opera Dei reuelare, & confiteri, honorificum est. Vnde dicit auctor quidam: Nullius boni sine socio iocunda possessio est, secundum illud Ecclesiastæ: [*Eccl.4.c*] Melius est duos esse simul quam vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. In cuius rei signum, subditur: *Vt venirent, & adiuuarent eos*: [D] quia secundum illud Prouerbium: [*Prou.18.a*] Frater, qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Et certe sicut dicitur ibidem: [*Ibidem d*] Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater. Et hoc manifeste probatur, per ipsorum promptitudinem in adiuuando, & ideo additur: *Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas.* Et sic verificatur illud Prouerbiorum: [*Prou.10.e*] Benedictio Domini diuites facit. [*Tob.12.a*] Vnde dicere poterant illud: Bonis omnibus per eum repleti sumus. Hæc autem impletio vt tactum est, significat impletionem Ecclesiæ. Vnde: Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti, &c. [*Matth. 13 f*] Et ideo additur: *Ita, vt pene mergerentur.* Quia mali adeo multiplicantur, quod pene omnes submergimur, secundum illud: [*Matt.24.a*] Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum, &c. Sed tamen nauis Petri non submergitur, quamuis Paulus dicat: [*2.Cor.11.f*] Ter naufragium feci.

[Expositio moralis.] Moraliter hic notandum est, qui sint isti piscatores, quæ naues eorum, quę retia, & quæ capiendi via. [Piscatores.] Piscatores sunt prædicatores. Vnde infra: [*Inf.eod.b*] Ex hoc iam homines eris capiens. Et: [*Matth 4.c*] Faciam vos fieri piscatores hominum. Et hoc dicitur: [*Hier.16.c*] Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et diabolus contra habet piscatores suos malos, & hæreticos, & seductores. Abacuch: [*Abac.1.d*] Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suum. Et certe nunc adeo mali piscatores præualent, vt boni vix habeant locum. Et impletum est illud Isaiæ: [*Isa.19.*] Mœrebunt piscatores, & lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete super faciem [A] aquarum emarcescent. [Naues.] Naues autem, per quas transitur mare, sunt duæ, scilicet obedientia & patientia: quarum altera exercet in labore, altera sustinet in dolore. Et de prima potest intelligi illud: [*Sap.14.a*] Exiguo ligno committunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt, &c Hæc est obediẽtia, quæ cum sit exigua, producit ad terram beatam. De secunda potest intelligi illud: [*Act.27.f*] Nisi hi in naui manserint, vos salui fieri non potestis. Dicitur de his, qui in tempestate erant, quia patientia vobis necessaria est, [*Heb.10.g*] vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Ibi tanguntur hæ duæ naues, de quibus simul in Psalmo dicitur: [*Psal.106.*] Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem, quod est obedientiæ. [B] In aquis multis, scilicet tribulationibus, quod est patiẽtiæ. Quia per multas tribulationes oportet nos [*Act.14.d*] intrare in regnum Dei. [Retia.] Retia autem sunt discretio & locutio, quæ vicissim debent connecti ad instructionẽ populi, per artificium Spiritus sancti. [*Thr.1.e*] De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, &c. [*Coloss. 4.*] In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis, quomodo oporteat, &c. Hæc autem retia contexuntur, quando ea sacræ scripturæ verbis in vnam seriem congregatis, sermones componuntur. In quibus magis est vtilitas, quam subtilitas attendenda. Vnde curiosis comminatur Dominus: [*Isa.19.b*] Confundentur, qui operabantur linum, plectentes & texentes [C] subtilia. Per hæc retia facilius capiuntur simplices laici, quam clerici eruditi. Vnde in Prouerbiis: [*Prou.1.b*] Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum: sed tales in rete capiuntur sententiæ mundanæ. Item: [*Prou.7.e*] Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. [Modus capiendi.] Modus capiendi, est naues ducere in altum, id est, ascendere ad vitæ perfectionem. Et laxare retia in capturam per prædicationem: quæ duo debent esse coniuncta secundum exemplum Saluatoris: [*Act.1.a*] Cœpit Iesus facere, & docere: quia dicit Gregorius. Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Vnde ad illos spectat potissime retia in prædicatione laxare, qui ad perfectionis apicem possunt ascendere. Et ideo ad Romanos dicebat Apostolus: [*Rom.15.d*] Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus.

[D] *Quod cum videret Simon Petrus.* Post eruditionem populi, & operationem miraculi, subditur vocatio Petri & filiorum Zebedæi: ad cuius perfectionem quatuor ostenduntur concurrisse, scilicet humiliatio Petri habilitans ad gratiam: admiratio eleuans ad intelligentiam: alleuiatio Christi stabiliens ad confidentiam: imitatio magistri perducens ad abũdantem iustitiam. Primo ergo præponitur humiliatio Petri, habilitans ad gratiam, cum dicitur: *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu.* Viso miraculo humiliatus est magnificando diuinam maiestatem. Et rectè, quia dicitur: [*Phil.2.b*] In nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Et Isaias: Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Et hoc fecit Petrus quasi inuitans alios ad faciendum similiter. [E] Ac si diceret illud Psalmistæ: [*Psalm.94.*] Venite adoremus, & procidamus, &c: Humiliatus etiam fuit resiliendo in propriam paruitatẽ. Vnde & subdit dicens: *Exi à me Domine, quia homo peccator sum,* quasi diceret: nó sum talis, vt ego sim dignus esse simul tecum: hoc ex fide & reuerentia dicebat, sicut ille Centurio: [*Matth.8.a*] Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Ideo hoc autem dicebat Petrus, quia videbat potentiam, & non percipiebat clementiã, quia dixit: [*Matth.9.b*] Non veni vocare iustos sed peccatores. Vnde Augustinus: Vt piscator loquitur Petrus, Deum ac Dominum salutis secum habebat, & dicebat, exi à me: ac si infirmus medico curare volenti diceret: Recede à me, quia ægroto. Et Gregorius dicit: Petre, imino si te peccatorem consideras, oportet, vt à te Dominum non expellas. Sed certe sic humiliando non expellebat, sed attrahebat. [*Isa.66.a*] Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & trementem sermones meos?

Secundo vero ſubditur admiratio eleuans ad intelligentiam, quæ erat ratio humiliationis in Petro: & hoc A notat, cum dicit: *Stupor enim circundederat eum.* In circũ- *Iſa. 29.c* datione autem notatur vehementia, ſtuporis. Iſaias: Ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & ſtupẽdo. Et ne credas ipſum ſolũ admirari, ſed & alios eſſe teſtes miraculi, ſubditur: *Et omnes, qui cum illo erant, in captura piſcium, quam ceperant,* id eſt, propter capturam magnam & inſolitam, omnes mirabã- *Pſal. 106.e* tur ſecundum illud Pſalmi: Qui deſcenderunt mare in nauibus Et ſubditur: Ipſi viderunt opera Domini & mirabilia eius in profundo. Et quia alii diſcipuli cum Petro fuerunt vocati, ideo ſubditur: *Similiter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi,* ſcilicet ſtupor circundederat, qui erant ſimiliter piſcatores. Vnde ſubditur: *Qui erant ſocii* B *Simonis.* Vnde, ſicut loci ſocii fuerunt exercitio piſcatio- *Apoc. 1.b* nis, ſic & in dignitate vocationis. Ego Ioãnes frater ve- *2. Cor. 1.b* ſter, particeps in tribulatione, & regno. Ad Corinthios: Scientes, quod ſicut ſocii paſſionũ eſtis, ſic eritis & cõſolationũ. Et nota, quod ſicut ii tres fuerũt ſocii in piſcatione, ſic etiam fuerũt in vocatione: & ſicut ſimul vocati, ſicut ſimul electi & aſſumpti ad miraculorũ opera- *Inf. 8.g* tionem. Infra dicitur: Non permiſit introire ſecum quẽ- *Inf. 9.d* quam, &c. niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c. Qui ſimul aſſumpti ad transfigurationem. Infra: Aſſum- *Matt. 26.d* pſit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & cætera. Simul etiam aſſumpti ſunt ad orationem: Et aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari, & mœſtus eſſe.

Tertio ſubditur alleuiatio Chriſti, ſtabiliens ad confi- C dentiam, cũ dicitur: *Et ait ad Simonẽ Ieſus: Noli timere.* Non excludit timorem reuerentiæ & humilitatis, quia *Eccl. 1.c* ipſe eſt principium ſapientię. & de illo dicitur: Qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari. Sed excludit timorem *Gen. 15.a* puſillanimitatis, qui opponitur confidentiæ, de quo: *Ioſ. 1.b* Noli timere Abraham: ego protector tuus ſum. Et Ioſuë: Noli metuere, & noli timere, quoniam tecũ eſt Dominus Deus tuus. *Noli timere quia ego tecum ſum.* Et vt non expaueſcat minora, promittit maiora, cum addit: *Ex hoc iam homines eris capiens.* Quod multo magis eſt, quam capere piſces. Gloſſa: nondum in apoſtolatum eligitur, ſed *Matt. 4.c* prædicitur quod aliquando ſit eligendus. Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. Et ſpecia- *Matt. 16.c* liter alloquitur Petrum, quia ipſi ſpecialiter hæc cura committitur. Vnde: Tibi dabo claues regni cœlorum, *2. Cor. 12.e* &c. Et nota, quod dicit: *capies homines,* non aurum, ſe- D *Phil. 4.d* cundum illud: Non quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos Et ad Philippenſ. Non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in rationem veſtram.

Quarto ſubditur perfecta imitatio Magiſtri, perducens ad perfectam iuſtitiam, cũ ſubditur: *Et ſubductis ad terram nauibus,* vt ibi eas relinquerẽt. Vnde ſequitur: *Re-* *Inf. 14.g* *lictis omnibus.* Omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Signanter dicit, *omnibus,* quia dicit Gregorius: Tanta à ſequentibus dimiſſa ſunt, quanta à non ſequentibus concupiſci poterant. Et quia omnia poterant concupiſci, ideo omnia ſunt dimiſſa. Vnde idem: multum reliquit, qui ſibi nihil retinuit: multũ reliquit, qui etiã cum re, quam habuit, voluntatem habẽdi dereliquit. Et quia non ſufficit relinquere ſua, quia hoc aliqui fecerũt *Matt. 19.d* philoſophi, ſubditur: *Secuti ſunt eum.* Vnde Petrus: Ecce, E *Iob 23.e* nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, &c. ſcilicet per cõſilia. Iob: Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. Quia gloria magna eſt ſequi Dominum: Sic Eliſęus fuit ſecu- *1. Reg. 19.d* tus Eliam. Et nota, quod contrarietas videtur inter Lucam, Matthæum, & Ioannem, quantum ad locum, quã- *Ioan. 1.e* tum ad tempus, quantum ad modum. Quia Ioannes iuxta Iordanem, & ante aduentum in Galilæam, & ſigilla- *Matt 4.c* tim illos vocatos dicit: Matthæus vero & Lucas poſt aduentum in Galilæam, & ſimul vocatos dicunt. Et pro- *Ioan 1.* pterea intelligendum, quod diſcipuli iſti vocati fuerũt ſemel in ſimplicem notitiam: & de hac vocatione Ioãnes loquitur. Secundo in familiaritatem, & de hac dicitur hic, quia adhuc reuerſi ſunt ad propria, vt dicit glo- A ſſa. Tertio in diſcipulatum fuerunt vocati, ſiue Apoſtolatum. Et de hac dicitur à Matthæo, & Marco: & ideo *Matth 4.c* *Mar. 1.b* nulla eſt contrarietas, ſiue diuerſitas in locis, & temporibus, & aliis circumſtantiis.

Et factum eſt, cum eſſet in vna ciuitatum, &c. Poſt diſcipulorũ vocationem ſubiungit hic eorundem confirmationem per miracula. Et habet hęc pars, duas. In prima enim introducitur miraculum de curatione leproſi: in ſecũda vero de liberatione paralytici, ibi: *Et factũ eſt in vna dierum,* &c. Circa miraculum autem de curatione leproſi tria introducuntur. Primum eſt operatio miraculi. Secundum eſt eruditio leproſi: *Et ipſe præcepit ei,* &c. Tertium eſt ædificatio populi, ibi: *Perãbulabat autẽ magis ſermo de illo, &c.* Circa operationem miraculi tria B ſunt attendẽda, ſcilicet mirabilis infectio morbi, cõmẽdabilis deuotio ægri, & admirabilis operatio medici. Primo igitur tangitur miſerabilis infectio morbi, cum dicitur. *Et factum eſt, cum eſſet in vna ciuitatum, &c.* quia morbus erat publicus & perpetuus: Publicus, quia in ciuitate, vbi multi conueniunt, & ita multis nota erat infirmitas. Et attendendum, quod dicitur fuiſſe in ciuitate, quia erat prope ciuitatem. Nam dicitur de hoc le- *Matth. 8.a* proſo, quod curauit eum in deſcenſu de monte. Vnde poteſt hic accipi, ſicut infra. Non capit Prophetam pe- *Inf. 13.g* rire extra Hieruſalem. Quia ſicut dicitur ad Hebræos: Chriſtus extra portam paſſus eſt. Erat etiam morbus *Heb. 13.b* perpetuus Vnde & ſubdit: *Ecce vir plenus lepra,* quæ eſt infirmitas incurabilis, maxime cum eſt radicata. Vnde C poterat ei conuenire illud Iſaiæ. A planta pedis vſq; ad *Iſa. 1.b* verticem non eſt in eo ſanitas. Similis etiam erat Iob, de quo dicitur: Satan percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta *Iob 2.c* pedis vſq; ad verticem eius, qui teſta ſaniem radebat.

Secundo vero inſinuatur commendabilis deuotio leproſi, cum dicitur: *Et videns Ieſum,* quia vidẽdo adorauit & collaudauit. Adorauit ſigno cũ ait: *Et procidens in faciem ſuam,* quod eſt adorantiũ, vt in Pſalmo: Venite ado- *Pſal. 94.a* remus & procidamus, &c. Quod requirebat diabolus: Hæc omnia tibi dabo ſi cadẽs adoraueris me. Vnde hoc *Matth. 4.b* ſigno profeſſus eſt ipſum eſſe Filium Dei, ſicut ille cæcus de quo Ioannes: Tu credis in Filium Dei? quis eſt, *Ioan 9.g* &c. Et poſt ſequitur: Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Et nota, quod dicitur procidiſſe in faciem, quod eſt bonum ſignum; ſicut dicitur de Moyſe & Aa- *Num. 20.a* ron quod corruerunt proni in terram. Non ſicut Heli, D qui cecidit de ſella retrorſum, &c. Collaudauit etiam ſi- *1. Reg. 4.d* ne profeſſus eſt verbo, quod notatur, cum ſubditur: *Domine ſi vis, potes me mundare.* In hoc, quod rogat, inſinuat largitatem. Iob: Rogabis eum, & exaudiet te. In hoc, *Iob 25.d* quod dicit: *Domine,* inſinuat dignitat. Eſther, Domine *Eſther 13.c* in ditione tua cuncta ſunt poſita In hoc, quod addit, *potes me mundare,* inſinuat potentiæ facilitatem. Subeſt *Sap. 15.c* enim tibi, cum volueris, poſſe. Et hoc eſt, quod dicebat Iob Domino: Quis poteſt facere mundum de immundo *Iob 14.a* conceptum ſemine? nonne qui ſolus es? Et ideo poterat dicere: Aſperges me Domine hyſſopo, & mũdabor, &c. *Pſal 50 b*

Tertio ſubditur admirabilis operatio medici, cum dicitur: *Extendens manum, tetigit eum, dicẽs,* &c. quę quidẽ fuit admirabilis, tum ratione clementiæ, tum ratione potentiæ, tum ratione efficientiæ. Propter clementiam dicit: *Tetigit eum,* licet enim poſſet curare ſolo verbo, maluit tangere, vt oſtenderet ſuam benignitatem. Vn- E de in Prouerbiis: Manum ſuam aperuit inopi. Vnde *Prou 31.e* iam non poterat hic murmurare de Chriſto, ſicut Naaman de Eliſæo: Putabam, quod egrederetur ad me. Et *4 Reg. 5.c* poſtea: Et tangeret manu ſua locum lepræ, & curaret me Sed certe nõ eſt repugnãtia Prophetæ & Domini, quia Propheta ſubiectus erat legi, & ideo noluit tangere, ne ſecundum legem fieret immundus: Saluator vero ſupra legem erat, & ideo ſecundum legem, immunditiam non contrahebat, & legem euacuare poterat, & ideo tangebat. Ad inſinuandum vero potentiam additur, dicens: *Volo: Mũdare.* In quo ſe aſſerit velle, & præcepit, vt mũdetur, quia tantæ eſt potentię, vt velle ſit ei poſſe facere.

Conſi

Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Volebat autem eius munditiam non tam corporalem, quam spiritualem. Vnde: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Ad insinuandum vero efficaciam subdit: *Et confestim lepra discessit ab illo*, vt nihil esset medium inter dictum & factum: Dixit enim, & facta sunt. Verbo igitur & tactu curauit, vt ostenderet se verbum carnem factum: verbo etiam & tactu curauit, vt curaret interius, & exterius. Vnde: Totum hominem sanum feci, &c. Et in huius rei testimonium concurrunt ad sacramentum, verbum pariter, & elementum.

Et ille præcepit illi, vt nemini diceret. Post curationem morbi, subiungit hic Euangelista eruditionem curati. Docet autem Christus leprosum curatum, & in eo quemlibet alium, tria: Primum est, quod non est quærendum præconium laudis: secundum, quod non est contemnendum officium sacerdotis: tertium, quod non est prætereundum mandatum legis. Primum horum dirigit intentionem: secundum, affectionem: & tertium regulat operationem. Erudit igitur primo, quod præconium laudis non est quærendum, cum dicit:

Et ipse præcepit illi, vt nemini diceret Hoc nō dicit, quia vellet, quod ille non diceret, cum ille vbique prædicauerit hoc, sicut dicit Marcus: sed instruit suo exemplo laudem vitare. Vnde Beda: Dat exēplum, vt sui in magnis quę faciunt, latere velint: sed vt prosint aliis, produntur inuiti. Hoc etiam dicit Ambrosius in Glossa. Vnde nota, quod est præceptū executionis, sicuti: Honora patrem tuum, &c. Et probationis præceptum, vt Abrahæ de immolando filio. Et præceptum instructionis, sicut hic. Vnde nō peccauit hic, cum nomē eius diuulgauit. Chrysostomus tamen dicit, quod præceptum fuit, sed ad tempus, propter cautelā: ne si forte sacerdotes audirent ipsum per Christum curatum, non reciperent eum tanquam mundum, si eum à Christo curatum ante audiuissent, quam se eis præsentasset, propter odiū quod habebant ad Christum. Primus tamen modus rectior videtur: quia hoc pręcepit etiam aliis infirmis, qui tamen illud non obseruabant, secundum quod dicitur de surdo & muto curato: quāto autem eis pręcipiebat, tanto plus pręedicabant. Et recte, quia secundum quod dicitur: Ego à vobis debui commendari, se autem nemo debet laudare, nisi necessitate alienæ salutis compulsus Vnde Apostolus: Factus sum insipiens, vos me coēgistis. Ideo dicebat se insipientem factum, quia contra consilium sapientis fecisse videbatur. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua.

Erudiuit secūdo, quod officium sacerdotis non est cōtemnendū cum addit: *Sed vade ostende te sacerdoti.* Quia eorum erat officium secundum legem leprosos eiicere & mundatos recipere, secundum quod dicitur in Leuitico. Ideo autem hoc officium lepræ discernendæ sacerdotibus est commissum, licet magis videatur esse medicorum: quia eis vulnera peccatorum mortalium, quæ per lepram designantur, tempore veritatis reuelata, ostendenda sunt, secundum illud Ecclesiastici: In tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam: quia secundum quod dicitur: Qui abscondit scelere sua non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Vnde quamuis Dominus mundet per interiorem contritionem: nihilominus ligat ad sacramentalem confessionem. In hoc autem mandato instruit sacerdotale officium esse omnibus venerandum: & id esse ad curationem peccatorum necessarium. Et hæc ratio præcipua huius mandati fuit. Sunt tamen & aliæ, vt scilicet ad bonum possint promoueri, viso miraculo de curatione certa leprosi. Et vt testes sint miraculi: & sic videretur eis aduersari: & vt innotescat eis sacerdotalis dignitas Christi, & gratia Noui testamenti, & sacerdotij, quæ non tantum potest curatum ostendere, sed etiam curare.

Docet tertio præceptum legis nō esse prætermittendū, cum subdit: *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses*, sicut dicitur in Leuitico: Leprosi mūdati iubētur offerre duos passeres viuos, & tres decimas similæ conspersas oleo, &c. Hæc autem cæremonialia erant: & tamen voluit Saluator, ea offerri, vt ostenderet legē esse bonam, & diuinitus latam Contra Manichæorum perfidiam: Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum. Et hoc, quia adhuc manebant, cum non esset veritas reuelata. Vnde Glossa interlinearis dicit: quod non debent auferri signa, nisi prius venerint signa. Illa autem signa legis sanitatem non dabant, sed ostendebant, & testimonio confirmabant. Et ideo addit: *In testimonium illis*, quod potest legi dupliciter: Offeres illis in testimonium, scilicet tuæ curationis: vel offeres, vt hoc sit illis in testimonium, quod tu curatus es: & vt tibi vltra non possint nocere, cum à te acceperint munera testimonialia. Et nota quod hoc, quod dicit, *in testimonium illis*, non refertur ad præceptum Moysi, sed Domini. Vnde Chrysostomus: Nō sic intelligas, quia Moyses præcepit in testimonium illis, sed tu vade, & offer in testimonium illis: vt scilicet assumeret ab eis testimonium apud plebem. Nam sicut dicitur: Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt. Vnde & opus Christi mirabiliter debebat testimonio insidiantium comprobari, ad perfectam solidationem fidei, & eiusdem roborationem.

Perambulabat autem multo magis, &c. Postquā descripsit Euangelista curationem morbi, & eruditionem curati, hic tertio subiungit manifestationem nominis Christi, vt ex his omnibus discipuli confirmentur in fide & amore Christi. Describitur igitur magnificatio nominis Christi, vt famosa, vt fructuosa, vt virtuosa. Primo igitur describitur hic magnificatio nominis Christi, vt famosa, cum dicitur: *Perambulabat autem magis sermo de illo*, scilicet Christo, sermo laudis suæ, quantum ad scientiam & virtutes. Nec mirum, si fama Magistri diffundebatur, cum de discipulis eius dicatur: In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. Huius figura præcessit in Iuda Machabæo, de quo scribitur quod similis factus est leoni in operibus suis. Et post subditur: *Et nominatus est vsque ad nouissimum terræ.*

Deinde ostenditur nominis Christi magnificatio fructuosa, cum additur: *Et conueniebant turbæ multæ, vt audirent*, & hoc, scilicet propter instructionem mentis, quia scriptum est: Audi consilium, & suscipe disciplinam, vt sis sapiens. Et Iacobus: Scitis fratres dilectissimi: Sit autem omnis homo velox ad audiendum. Et conueniebant etiam propter curationē ex parte corporis, & ideo addit: *Et curarentur ab infirmitatibus suis.* Propter quod prædicabat Isaias: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et ideo recte faciebant secundum consilium sapientis: Fili, in tua infirmitate non despicias te ipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te. Hæc ergo erat perfecta vtilitas ex parte animæ & corporis, quæ veniebat ex fama nominis Christi. Ipse enim Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Et ideo, qui ad ipsum conueniunt, illuminantur per sapientiam, & curantur per virtutem Et ideo dicitur in Psalmo: Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestræ non confundentur. Et ideo Isaias: Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.

Postremo ostenditur virtuosa: cum subditur: *Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.* Quia humanam gloriam & famam non quærebat, sed fugiebat, secūdum illud: Et dimissa turba, ascēdit in montem solus orare. In quo dabat nobis formam recedēdi à mundo, & appropinquandi ad Deum: propter quod dicebat Apostolus: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et ideo ad hoc, quod oratio sit Deo placita, non debet esse publica in foro, sed occulta in deserto. Vndē Matthæus: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. Et hoc est, quod dicit Bernardus in Canticis: O sancta anima, sola esto, vt soli Deo omnium serues te ipsam, quem tibi ex omnibus elegisti, Fuge publicum, fuge &

ipso

Margin notes (left): Isa.46.c · 1.Thess.4.a · Psalm.32.b · Ioan.7.d · Mar.1.d · Beda lib.2. in 5.in c.5. Luca. · Amb. lib 5. in Luc.c 5. tom 3. · Exod 20.b · Gen.22.a · Matth 7 d · 2.Cor.12. · Prou.27.a · Leu.13. & 14. · Eccli.18.e · Prou.28.b · Leu.14.a,b, c.d

Margin notes (right): Rom.7.b · Gloss. interlinearis ord. loc. · Chryso. hom. 17.in Mat. tom.2. · 1.Tim 3.b · Psalm 18.a · 1.Mac.3.a · Prou.19 e · Iac.1.c · Isa.53.a · Eccli.38.a · 1.Cor.1.c · Psalm.33.a · Isa.49.b · Matt.14.c · Gal.1.b · Oratio. Matth 6. a · Ber. in can serm.40 pe fin.

ipsos domesticos, secede ab amicis & intimis, & ab illo, qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere (A) sponsum, & qui nequaquam velit tibi suam indulgere præsentiam præsentibus cæteris? Secede ergo, sed mente, non corpore: sed intentione, sed deuotione sed spiritu: quanquam & corpore interdum non otiose te separas præsertim in tempore orationis.

Ad prædicti autem miraculi euidentiam duo sunt hic intelligenda. Nam primo oportet latentium aperire spiritualem intelligentiam: deinde dissoluere apparentem controuersiam. Circa hoc autem miraculum tria consideranda occurrunt. Primum est, quid intelligitur per morbum lepræ: secundum quid per tactum manus dominicæ: tertium, quid per præceptum legis implendæ.

Morbus lepræ. Morbus lepræ designat recte peccatum mortale: quia sicut lepra inficit & deformat carnem, sic peccatum ma- (B) culat & deformat animam. *Thren. 4.b* Vnde: Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit & facta est quasi lignum. Lepra etiam eiici facit extra castra, sic peccatum mortale à castris gloriæ. *Ezech. 28.e* Peccasti, & eieci te de monte Dei. Hic autem morbus quadruplicem habet differentiam, secundum quod dicitur: *Leu. 13. a, b* Est enim lepra in carne, lepra in pilis, lepra in vestibus, lepra in habitaculis. Lepra in carne, significat peccatum carnale. Lepra in pilis, significat peccatum spirituale, quia per pilos cogitationes intelliguntur. Lepra in veste, peccatum in conuersatione. Lepra in domo, peccatum in congregatione. Ille ergo est plenus lepra, qui omnibus his eminibus infectus est. *Leu. 13.* De his differentiis lepræ dicitur in Leuitico. (C) In *4. Reg. 7.a* huius figuram etiam dicitur, quod quatuor viri erant leprosi iuxta introitū portæ, & ad has quatuor differētias designādas. Ideo autem voluit Dominus peccatum mortale per lepram designari, quia sicut lepra inficit in se, & in consortio, sic & peccatum. Per tactum manus dominicæ intelligimus visitationem diuinæ gratię, *Psalm. 143 b* quam petebat Propheta dicens: Emitte manum tuam de alto & eripe me. Quia sicut dicitur ad Romanos: *Rom. 7.d* Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. *Cant. 5.* Per Christum enim tangit nos manus diuina, quo modo dicitur in Canticis: Dilectus meus misit manum suam per foramen, id est, gratiam suam per foramen lateris Christi. Vnde profluunt sacramenta, & venter intremuit: quia hæc gratia primo parit cōtritio- (D) nem. *Psalm. 103.d* Vnde in Psalmo: Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant, quia contritio fletum parit. Sed ad hoc, vt ad statum istum perueniat peccator, oportet quod cum leproso videat eum per fidem: *1. Cor. 13 d* Videmus nunc per speculum in ænigmate. Oportet, *Psalm. 71.b* quod procidat per timorem: Coram illo procident Æthiopes, id est, peccatores. Oportet quod confidat *Prou. 29. d* per spem: Qui sperat in Domino, subleuabitur. *Roman. 8.d* Et ad Romanos. Spe salui facti sumus. Et hæc tria pariūt contritionem. *Isa. 26.e* Isaias: A facie tua Domine concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis.

Præceptum legis obseruandæ. Per præceptum legis obseruādæ intelligimus susceptionem sacramenti pœnitentiæ. Vnde attende, quod quatuor præcepit, scilicet ire, tacere, ostendere, & offerre. Ire cum dicit: *Vade.* Tacere: *Nemini dixeris* Ostēdere: *Ostende te.* Offerre: *Offer pro emundatione tua.* Vade scilicet deserendo peccata. *Ioan 8. b* Sic adulteræ: Vade, & iam amplius (E) noli peccare. Tacere præcepit bona, ne sit sicut ille *Luc. 18.c* Pharisæus qui dicebat: Non sum, sicut cæteri hominū, raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus: Ieiuno bis in Sabbatho: decimas do omnium, quæ possideo. *Iob 31.* Ostendere præcepit mala, sicut Iob: Si abscondi, quasi homo, peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam? id est, non abscondi, nec celaui peccatum meum, aut iniquitatem. *Psalm. 31.a* Psalmus: Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Offerre præcepit opera satisfactoria: Psalmus: *Psalm. 65.c* Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Ad Romanos: *Rom. 12.a* Exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Hæc autem quatuor concurrunt necessario ad sacramentum pœnitentiæ perfectæ recipiendum, scilicet peccati desertio, peccatoris humiliatio, peccati ostensio, & satisfactionis oblatio.

Concordantia Euangelistarum. Deinde dissoluenda est apparens controuersia inter Matthæum & Lucam, quia hoc miraculum dicit Matthæus, esse factum post sermonem Domini in monte: & hic Lucas narrat longe ante sermonem. Ad quod est duplex via dissoluendi controuersiam. Siue quia alius sermo fuit, quem narrat Lucas: alius quem Matthæus. Cuius signum, quia multa dicuntur in vno sermone quæ non dicuntur in altero: siue quia idem sermo fuit differens secundum maiorem explicationem & minorem. Vnde attendendum est, quod Euangelistæ non seruant omnino seriem rei gestæ, sed eo modo narrant, quo magis facit ad suæ intentionis prosecutionem. Vnde Augustinus: *Aug. libr. 2 c. 21. de concord. Euan. tom 4.* Quid interest quis quo ordine ponat, siue quod ex ordine inserit: siue quod omissum recolit: siue quod postea factum, antea præoccupat: dum tamen non aduersetur, eadem vel alia narranti, vel sibi vel alteri? Satis enim probabile est, quod vnusquisque Euangelistarum eo ordine didicit narrare debuisse, quo voluisset Deus, ea ipsa, quæ narrabat, eius recordationi suggerere, & in eis duntaxat rebus, quantum ordo, siue iste, siue ille, nihil minuit auctoritati veritatique Euangelicæ. Et per hoc patet omnis dissolutio contrarietatis, quæ videtur prouenire ex ordine differente.

Et factum est in vna dierum Confirmatis discipulis per curationem leprosi, sic ad maiorem firmitatem confirmat eosdem per mirabilem sanationem paralytici. *Sanatio paralytici.* Cuius mirabilē sanationem describit Euangelista hoc ordine: Primo introducitur opportunitas miraculi faciendi. Secundo vero, integritas miraculi perfecti, ibi: *Quorum fidem.* Tertio vero celebritas miraculi publicati, ibi: *Et stupor apprehendit, &c.* Opportunitas autem miraculi faciendi colligitur ex quatuor, scilicet ex multitudine populi assistentis: ex promptitudine virtutis sanātis: ex grauedine morbi opprimētis: ex sollicitudine fidei offerentis. Primo ergo ad designandam multitudinem populi assistentis, cui communicanda erat doctrina veritatis, dicitur. *Et factū est in vna dierū, & ipse sedebat docēs, &c.* Sedebat, inquam, tanquam Magister & Doctor pręcipuus propter multitudinem sapientiæ, sicut Iob: *Iob 29.d* Si voluissem ire ad eos, sedebam primus. Cumq; sederem, quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator: &c. Hoc vtiq; modo sedebat Christus in medio multorum. Vnde & subditur: *Et erant Pharisæi sedentes & legis doctores.* Nā Pharisæi inter alios sunt excellentiores in obscurando, & legis doctores in erudiendo. Et propterea ipsi etiam dicuntur sedentes: Vnde in Matthęo *Matt. 23. a* super cathedram Moysi sederunt Scribę & Pharisæi. Et quia in multitudine plebis est gloria principis, ideo subdit, quod erant multi, cum dicit: *Qui venerant ex omni castello Galilææ & Iudea, & Hierusalem.* Et nota, quod in his tribus, primo exprimit regionem propinquam, scilicet in *Galilæa.* Vnde & discipulos inde elegit, secundum quod dicitur: *Act. 2. a* Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? Exprimit & præcipuam in *Iudea*, in qua habitabat tribus Iuda, cui promissus erat Christus, secundum illud Psalmi: *Psalm. 77 g* Et tribū Ephraïm non elegit: sed elegit tribum Iuda. *Psalm. 77.f* Tangit & ciuitatem regiam: in *Hierusalem.* Vbi maxime habitabant doctores, secundum illud Isaïæ: *Isa. 2. a* De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et signanter hæc tria nominat: quia in Galilæa Christus concipitur, sicut supra: *Luc 1.d* *Sup. 2.a* in Iudæa nascitur, sicut supra: Sed in Hierusalem crucifigitur, sicut infra. *Inf. 23.e* Et ideo habitatoribus horum trium locorum erat Christus promissus: & ipsi eum expectabant, & ideo ad ipsum conueniebant.

Secundo vero ad denotandum promptitudinem virtutis liberantis, adiungit: *Et virtus Domini erat*, scilicet prompta, *ad sanandum eos*, scilicet infirmos, quia ipsi

Heb.1.a erant prompti ad audiendum. De qua virtute: Portans
omnia verbo virtutis suæ. Quę quidem virtus est Chri-
1.Cor.1 b / Matth.3.d stus, qui est verbum patris. Prædicamus Christum cru-
cifixum. Et addit Matthæus Dei virtutem, & Dei sa-
pientiam. Et hæc virtus apta est ad sanandum, non ad
perdendum. Et ideo nomen eius Iesus, id est Saluator.
Psalm.139.a Vnde anima sancta in Psalmo: Domine Deus virtus sa-
lutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli,
Act.10.f &c. Et ideo: Vnxit eum Deus Spiritu sancto & vir-
tute, id est, virtute Spiritus sancti, qui pertransiuit be-
nefaciendo, & sanando omnes oppressos, &c. Hanc vir-
tutem promptam reddit fides credentium. Vnde infra:
Inf.6.c Descendit Iesus, stetit in loco campestri, & turba dis-
cipulorum eius, & multitudo copiosa plebis. Sequitur:
Qui venerant, vt audirent eum. Et subiungitur: Et om-
nis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo
exibat, & sanabat omnes. Sed diuersum dicitur de ci-
Matt.13 g uitate sua à Matthæo: Non fecit ibi virtutes multas,
propter incredulitatem illorum.

Tertio vero ad ostendendum grauedinem morbi ad-
iungit: *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat pa-
ralyticus.* Et ita omnino impotens, quia paralysis omni-
no dissoluit membrorum virtutem sicut legitur de Al-
1 Mac 9 f cimo: Occlusum est os eius, & dissolutus est paralysi,
nec vltra potuit loqui verbum. Magna vero infirmitas
& miseranda, quæ motum tollit & verbum. *Et in lecto
portabatur*, non, inquam, in lecto quietis, sed potius la-
boris & doloris. Vnde de eo orari poterat & dici illud
Psalm.40.a Psalmi: Dominus opem ferat illi super lectum doloris
eius, vniuersum stratū eius versasti in infirmitate eius.
Propterea misericorditer agebant viri, qui eum porta-
Gal.6.a bant, secundum documentum Apostoli: Alter alterius
Eccl.44.b onera portate. Vnde poterat eis competere illud: Illi
viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defecerūt.
Isa.49.f Et iam verificatur in hoc facto illud Isaiæ: Afferent fi-
lios tuos in vlnis: & filias tuas in humeris portabunt.

Quarto vero ad insinuandam sollicitudinem fidei of-
ferentium, subiungit: *Et quærebant eum inferre, & ponere
ante eū* vt scilicet ea eius præsentia sanaretur. Vnde vo-
Psalm.104 a lebant implere exhortationem Psalmistæ: Quærite Do-
minum, & confirmamini: quærite faciem eius semper.
Iob 17. a Nec immerito, quia Iob inquit: Libera me, & pone me
Per fidem quærenti impedimenta occurrunt. iuxta te: & cuiusvis manus pugnet contra me. Et quia
quærenti per fidé impedimenta frequenter occurrunt:
ideo subditur: *Et non inuenientes qua parte illum inferrent
præ turba:* quæ solet impedire aduentum ad Christum,
Matt.20.d / Mar.10 g sicut dicitur, quod turbæ increpabant eum, vt taceret.
Inf.19.a Sic & Zachæus infra: Quærebat videre Iesū, quis esset,
& non poterat præ turba. Sed certè veram fidem impe-
dimenta non retrahunt, sed accendunt. In cuius testi-
moniū subditur: *Ascenderunt supra tectum, & per tegulas
submiserunt illum cum lecto.* Sic & Zachæus fecit, sicut
Inf.19.a dicitur infra, quod ascendit in arborē Sycomorum, vt
Iesum transeuntē videret, quem præ turba videre non
poterat. Talibus adiutoribus indigebat ille languidus,
Ioan.5.b qui dicebat: Domine, hominem non habeo, vt, cum tur-
bata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Tales adiuto-
Act.9.d res sunt viri simplices, secundum quod dicitur: Acci-
pientes discipuli Paulum nocte, per murum dimiserunt
eum, submittentes in sporta. Tales sunt viri spiritua-
les, qui infirmos per orationem Domini conspectui re-
Thren.2.f præsentant: Effunde sicut aquam cor tuum in conspe-
ctu Domini. Leua ad eum manus tuas, pro animabus
paruulorum tuorum, qui defecerunt fame in capite
omnium compitorum. Et ideo præsentaneerunt eum
conspectui Domini, vt eum videret: & sitti, vt eum
tangeret. Et propterea subdit: *In medium ante Iesum*:
Ioan.1.d quia Saluator semper medium quærit. Vnde: Medius
Inf 25. / Psalm.47. b vestrum stetit, quem vos nescitis. Et infra: Ego autem
in medio vestrum sum. Et ideo in Psalmo: Suscepi-
mus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.

Quorum fidem vt vidit Præmissa est miraculi faciendi
opportunitas: hic vero subiungitur ipsius in faciendo
integritas, quia Christus simul & corpus infirmi, & ani-
mam curat: animā à peccato, & corpus à morbo. Con-
A sistit autem huius miraculi integritas perfecta in qua-
tuor, quæ sunt supra virtutē humanā, scilicet in remis-
sione peccatorum, discretione cogitationum, confuta-
tione errorum & cōsolidatione membrorum paralyti-
corum. Hæc enim quatuor miraculum reddunt perfe-
ctum. Præmittitur ergo remissio peccatorum ex merito
fidei offerentium, cum dicit: *Quorum fidem vt vidit*, quia
sicut dicitur: Homo videt ea, quæ parent, Dominus au- 1.Reg.16.b
tem intuetur cor. Vidit inquam, oculo misericordiæ,
sicut in Exodo: Vidi afflictionem populi mei in Ægy- Exod 3.b
pto. Ad quam visionem fides disponit. Hieremias Do- Hier 5 a
mine ocul. tui respiciunt fidem. Et quoniam sicut dici-
tur: Per misericordiam, & fidem purgātur peccata, ideo Prou.15.d
subditur: *Dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua.* In
hoc, quod dicit, *homo*, inuitat ad considerationem pro-
B priæ miseriæ. Homo natus de muliere, breui viuens tē- Iob 14. a
pore repletur multis miseriis. Et rursus Homo putredo, Idem 25. b
& filius hominis vermis In hoc, quod adiūgit *remittun-
tur*, inuitat ad spē diuinæ gratiæ: Gratificauit nos in di-
lecto filio suo: in quo habemus redēptionem per san- Eph.1.a
guinem eius, remissionem peccatorum. Vnde dicitur:
Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Hæc 1 Ioan.2. b
autem remissio peccatorum inchoata fuit à fide aliena,
sed in propria consummatur. Vnde Beda: Multum va- Beda tom 4.
let vnicuique fides propria, cum per aliorum homo sit lib 2. in
interius & exterius saluatus: sed hoc non sine propria Luc. cap 5.
subsequente. Vnde dicitur paralytico: Confide fili, re- Matth.9. a
mittuntur tibi peccata. Et nota, quod peccata dicuntur Peccata quot modis dicantur remitti.
remitti, dicuntur dimitti, dicūtur mundari. dicuntur sa-
nari, dicuntur tegi, dicuntur redimi. Dicuntur remitti,
quantum ad reatum pœnæ. Infra: Remittuntur ei pec- Inf.7 g
C cata multa, quoniam dilexit multum. Dicuntur dimitti Matth.6.
ratione offensæ. Si dimiseritis hominibus peccata eo-
rum, dimittet & vobis Pater cælestis delicta vestra. Di-
cuntur mundari ratione maculæ: Amplius laua me ab Psalm.50.a
iniquitate mea: & à peccato meo munda me: & Isaias.
Auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabi- Isa.6.e
tur Dicuntur sanari quantum ad vulnerationem natu-
ræ. Vnde: Ecce sanus factus es, iam noli peccare. Et in Ioan.5.e
Psalmo: Sana animam meam, quia peccaui tibi. Dicun- Psalm 40 a
tur tegi propter spoliationem virtutis gratuitæ: Beati, Psalm.31. a
quorum remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt
peccata. Quod fit per charitatem: Charitas operit mul- 1.Pet.4.b
titudinem peccatorum. Dicuntur redimi quantum ad
captiuitatē seruitutis diabolicæ: Peccata tua eleemosy- Dan 4 f
nis redime. In Psalmo: Ex vsuris & iniquitate redimet Psalm 71.c
animas eorum. Additur autem secundo, discretio cogita-
tionum in animo blasphemantium, cum dicitur. *Et cœ-
D perunt cogitare Scribæ & Pharisæi*, cogitationes vanas &
noxias. Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscura- Rom.1.c
tum est insipiens cor eorum. Et sequitur cogitationum
expressio, cum addit: *dicentes*. scilicet in cordibus suis,
secundum illud Psalmi. Quæ dicitis in cordibus vestris, Psalm.4. a
& in cubilibus vestris compungimini. *Quis est iste, qui
loquitur blasphemias?* iniqua cogitatione despiciunt Sal-
uatorem, quasi vilem in hoc, quod dicunt: *Quis est iste.*
Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? Contra il- Eccli.13.d
lud, quod dicitur: Ne spernas hominem in visu suo. Re- Eccli.11.a
darguunt vt peccatorē, in hoc quod imponūt blasphe-
miam. Est autem blasphemare, Deo iniuriam irrogare. Blasphemare quid, & quot modis.
E Quod fit tripliciter: vel cum attribuitur Deo, quod sibi
non conuenit: vel cum remouetur ab eo, quod sibi cō-
uenit: vel cum creaturæ attribuitur, quod propriè Deo
conuenit. Vnde quando Christus attribuebat sibi di-
uinitatem, credebant eum blasphemare: Quid adhuc
desideramus testes? Audistis blasphemiam. Saluator di- Mar.14 g
xit Iudæis: Quem Pater sanctificauit, & misit in mun- Ioan 10 g
dum: vos dicitis, quia blasphemas, quia dixit: Filius Dei
sum. Similiter credebant eum blasphemare, quando at-
tribuebat sibi propriū Dei, scilic. peccata dimittere. Vn
de subditur: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?*
Et in hoc verū dicent. Isaias: Ego sum, ego sum ipse, qui Isa.43.d
deleo iniquitates tuas propter me. Sed certè dum ipsi

Christo

Idem 46.b Christo imponebãt blasphemiam, in suis cordibus blasphemabant. Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis, & fecistis similem? Et quoniam hæc cogitando blasphemabant, ideo reprehendũtur & arguuntur, cum subditur: *Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum*, tanquam Deus, quia: *Eccl. 23.e* Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Nec mirũ quia est verbum Dei, de quo ad Hebræos: *Heb. 4.c* Viuus est sermo Dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Nec solum reprehendit & discernit, sed etiam redarguit: *Respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris?* quasi dicat illud: *Isa. 1.c* Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Ipse enim videbat, & arguebat: *Hier. 4.d* Vsque quo B morabuntur in te cogitationes noxiæ? Tales enim sunt cogitationes peruersæ: de quibus: *Sap. 1.a* Peruersæ enim cogitationes separant a Deo. Ideo Isaias. *Isa. 29.e.f* Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium. Et sequitur: Peruersa est hæc vestra cogitatio quasi si lutum contra figulum cogitet, & dicat opus factori suo. Non fecisti me. Et figmentum dicat factori suo: Non intelligis. Certe potest dici de eis illud: *Sap. 2.d* Hæc cogitauerunt, & errauerũt, excæcauit enim illos malitia eorum.

Adiungitur autem tertio confutatio eorum male cogitantium in hoc, quod sequitur: *Quid est facilius dicere*, &c. Facit enim argumentum, in quo ostendit, verum Deum esse, & peccata dimittere posse, ac per hoc, illos curare. *Argumentum.* Et est argumentum tale: Omnis, qui potest paralyticum solo verbo curare, solo verbo peccata po- C test dimittere: sed filius Dei potest paralyticũ solo verbo curare, ergo, &c. Huius autẽ rationis præmittit maioris propositionis probationem, subiungit assumptionem, & interponit cõclusionem. Maioris propositionis probationem præmittit in hoc, quod dicit: *Quid est facilius dicere: Dimittũtur tibi peccata, an dicere: Surge & ambula?* Quasi diceret, æqualis facilitatis sunt: ergo qui potest vnũ, potest & reliquum: & hæc erat propositio maior. *Glossa in Matth. c. 9.* Vnde glossa: Per remissionem pœnæ, remissionem culpæ intellige. Intelligitur autem hoc per illud tanquam per simile, & per notius. Et hoc est, quod dicitur: *Hier. 32.e* Non erit tibi difficile omne verbum, qui facis misericordiam in millibus. *Sap. 11.d* Vnde in Sapientia: Sed misereris omnium, quia omnia potes. Conclusionem autem interponit in hoc, quod adiungit: *Vt autem sciatis, quia* D *filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.* Hoc enim est, quod intendit concludere finaliter, & est verum, vt testatur Ioãnes: *Ioan. 1.d* Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: *Apoc. 1.b* Et in Apocalypsi: Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Assumptionẽ subiungit, cum addit: *Ait paralytico: Tibi dico surge, tolle lectum tuum, &c.* Et nota, quod verba præcedentia sunt Saluatoris, & sequentia. Sed hoc verbum, quod dicit: *Ait paralytico.* Est verbum Euangelistæ, quod interponit, quia prima verba erant Domini ad Pharisæos, scilicet, propositio, & conclusio: sed assumptionem dixit, conuertendo sermonem ad paralyticum, cui imperat actum, qui non potest competere, nisi sano, scilicet surgere, cum dicit: *Surge.* *Act. 3.a* Sicut Petrus claudo: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula, præcepit tol- E lere lectum, cum ait: *Tolle lectum tuum*, siue, vt Marcus habet: Tolle grabatum tuum. *Grabatum.* Grabatum autem est lectus pauperum infirmorum, vbi nihil sternitur, nisi ad caput. Vnde dicitur à graba quod est caput. Sic Ioãnes: *Ioan. 5.b* Præcipit illi languido 38. annorum: Surge, tolle grabatum, & ambula. Præcipit ambulare, & in domum ire, cum subdit: *Et vade in domum tuam.* Vt scilicet cum tuis congratuleris, sicut Marcus: *Marc. 5.b* Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis, quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. In his tribus cõcluditur perfecta sanitas contra tria mala, quæ facit ægritudo paralysis: *Paralysis.* Reddit enim inhabilem ad stãdum, & inhabiliorem ad operandum, & inhabilissimum ad ambulandum. At

A contra, imperat ei Dominus rectitudinem status, fortitudinem actus, & promptitudinem motus, quibus obtentis efficitur perfecte sanus.

Subiungitur vltimo consolidatio membrorum languentium, in hoc, quod sequitur. *Et confestim consurgẽs coram illis, &c.* Consolidata enim sunt verbo Christi membra paralytici, quantum ad virtutem sustentatiuam, operatiuam, & motiuam. Surrexit enim, iam non indigẽs sustentamento lectuli, aut baculi, & hoc virtute manus Dei omnipotẽtis. Manus tetigit me, & erexit me *Dan. 10.b* super genua mea, & super articulos manũ mearum. Et sequitur: *Tulit lectũ, in quo iacebat* Iam non indigens ab aliquo portari, & sic videtur adimpletum illud Amos: *Amos. 3.e* Eruentur filii Israel, qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & Damasci grabato. *Et abiit in domum suam, magni-* B *ficans Deum*, iam valens faciliter moueri, sicut & ille claudus a Petro curatus: Intrauit cum eis in templum *Act. 3.b* ambulans, & exiliens, & laudans Deum. Vnde magnificabat Deum, & ipse simul laudando, & eius miracula enarrando, & ad laudandum, alios inuitando. Vnde poterat dicere: Magnificate Dominum mecum, & exaltemus *Psalm. 33.a* nomen eius in idipsum. Poterat & canticum Virginis canere: Magnificat anima mea Dominum. Et *Sup. 1.e* exultauit spiritus meus in Deo salutari meo, &c.

Et supra *apprehendit omnes, &c.* Hic tertio post miraculi faciendi opportunitatem, & facti integritatem, subiungit eiusdem publicam celebritatem, per quam clarificata est diuina virtus in Christo, quoniam ex præsentis miraculi consideratione, ostensa est Christi virtus admirabilis, venerabilis, formidabilis & prædicabi- C lis. Admirabilis, inquam, ostensa est ea impossibilitate comprehendendi, propter quod dicit:

Et stupor apprehendit omnes, scilicet innocẽtes, ad credendum. Stupebunt iusti super hoc, & innocẽs contra *Iob 17.b* hypocritam suscitabitur. Nam Pharisæi hypocritę sunt confusi, & Christus admirabilis est effectus. Apprehẽdit malignantes, ad confundendũ: Adducit consiliarios *Iob 12.e* in stultum finem, & iudices in stuporem. Et Iudith: Et *Iudith 10.c* cum audissent viri illi verba eius, considerabãt faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, &c. Venerabilis vero ostensa est ex impossibilitate imitandi, propter quod dicitur: *Et magnificabant Deum*. scilicet in opere suo, vt possent dicere illud Psalmi: Quam magnificata sunt *Psalm. 103.* opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti. Et Isaias: Magnificatus est Dominus, quoniã habitauit in excel- *Isa. 33.a* so, & impleuit Sion iudicio & iustitia. Sic illi tres pueri D aspectu miraculi. Hi tres, quasi ex vno ore laudabant, & *Dan. 3.e* glorificabant, & benedicebant Deum. Formidabilis vero ostenditur virtus in Christo ex impossibilitate euadẽdi, vnde additur: *Et repleti sunt timore*, considerantes immensitatẽ potentiæ, quam nemo potest effugere. Infra: Ostendam vobis quem timeatis: timete eum, qui post *Inf. 12.a* quam occiderit, habet potestatem mittere in gehennã. Hanc potentiam timebat Iob: Semper quasi tumentes *Iob 31.e* super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui. Prædicabilis vero ostenditur in impossibilitate contradicendi propter quod subditur: *Dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.* Et ideo iam non est locus contradicendi. Vnde: Videntes Petri constantiam & Ioan- *Act. 4.c* nis, comperto quod homines essent sine literis & E idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, & nihil poterant contradicere. Vnde Petrus & Ioannes dicebant: Non pos- *Ibid. d* sumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui. Qui ergo post visionem horum signorum Domino contradicit, excluditur à populo Dei, & hæreditate regni, secundum illud: Omnes homines, qui viderunt maiestatem *Num. 14.d* meam, & signa quæ feci in Ægypto, &c. Non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum.

Spiritualiter autem tria sunt hic attendenda, quis sit *Tria spiritualiter cõsideranda.* hic morbus, qui curatur: quæ domus, in qua fit curatio: & quis modus curandi. Morbus iste paralysis designat culpam originalem, sicut lepra, actualem. Vnde para-

Paralyſis. Iob 3.b

lyſis aufert ſenſum,& motum,ſic originale aufert ſenſum cognitionis per ignorantiam. Quale gaudium mihi erit,qui in tenebris ſedeo,& lumen cæli nó video? Aufert etiam motum rectum affectionis,per concupiſcẽtiam, quæ reddit tremulum, ſic paralyſis.

Rom.7.c · Ibidem.d

Nam velle adiacet mihi,perficere autem bonum non inuenio. Vnde & ſubditur : Video autem aliam legem in membris meis,repugnantem legi mentis meæ,&c. Vnde Hugo: Vitium humanæ corruptionis dupliciter naturam infecit,humanam ſcilicet ignorantia,mentem, & cócupiſcentia carnem.

Pſal.37. · Exod.10.f

De iis duobus in Pſalmiſta : Dereliquit me virtus mea,& lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum. Et in Exodo: Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem ſuum,nec mouit de loco,in quo erat.

Domus in qua fit curatio,eſt Eccleſia. · Prou.9. · Matth.16.c

Domus,in qua fit curatio,eſt Eccleſia. De qua dicitur: Sapientia ædificauit ſibi domum,excidit columnas ſeptẽ. Hæ columnæ ſeptem,ſunt ſeptẽ ſacramẽta. Huius domus ianua eſt ſacerdotalis poteſtas,cuius poteſtatis auctoritas reſidet penes Petrum. Vnde: Tibi dabo claues regni cælorum. Hæc ianua, ſi quando impletur turbis terrenarum ſollicitudinum,tunc non præbet aditum ad Ieſum,quia nó curãt turbæ illæ de animabus,quę ſunt Chriſti,ſed de promotione proprij commodi.

Phil.2.c

Omnes quæ ſua ſunt,quærunt,non quæ ſunt Ieſu Chriſti.

Curandi modus. · Iſa.49.f

Modus curandi eſt per alienum ſuffragium , & Dominicũ imperium : quo ad curationem ab originali, concurrit virtus alienæ fidei,& virtus Dominici ſacramẽti. Vnde portatores deſignãt ſuſceptores,qui afferũt. Iſaias: Afferent filios tuos in vlnis,& filias tuas ſuper humeros portabunt. Chriſtus vero,imperio ſanans,deſignat ſacramenti officium,per quod fit remiſſio culpæ , cũ dicit: *Remittuntur tibi peccata tua.*

Actor.2.f · Actor.12.f

Baptizetur vnuſquiſque veſtrũ in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionẽ peccatorum. Vnde ſequitur perfecta curatio,ibi : *Surge & tolle lectum tuum,&c.* Angelus dixit ad Petrum iacentẽ in compedibus: Surge velociter. Et confeſtim ceciderunt catenæ de manibus eius.

Epheſ.5.c · Iſa.60.a · Matt.11.d · Gen.17.a · Epheſ.5.

Surge, id eſt, ſurſum te erige ad videndũ lumen contra ignorantiam. Surge qui dormis,& exurge à mortuis,& illuminabit te Chriſtus, Iſaias. Surge,illuminare Hieruſalem,quia venit lumen tuum. *Tolle lectum tuum.* Contra infirmitatem : Venite ad me omnes,qui laboratis,&c. *Et ambula.* Contra malitiam: Ambula coram me,& eſto perfectus. Ad Epheſios: Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos,&c.

Eccl.32.a · Sap.8.c · Eccl.29.d

Vade in domum tuam. Contra concupiſcentias: Præcurre autem prior in domum tuã,& illic auocare, & illuc lude,& age conceptiones tuas,& nõ in delictis, & verbo ſuperbo. In domum ſuã vadit,qui amat bona interiora. Sapientia : Intrans in domum meam conquieſcam cum illa,&c. In domum alienam,qui concupiſcit mundana. In Eccleſiaſtico: Vita nequam hoſpitandi de domo in domum,&c.

Vocatio Matthæi.

Et poſt hæc exijt,&c. Supra egit Euangeliſta de vocatione diſcipulorum,de ſtatu licito,ſiue iuſtitiæ: hic agit de vocatione ipſorum,de ſtatu periculoſo, ſiue iniuſtitiæ. Vbi oſtendit,quo modo vocauit Matthæum ſedentẽm ad Telonium. Habet autem pars iſta,duas in quarum prima agit de vocationis perfectione : in ſecunda vero de vocatorum defenſione. *Factum eſt autem in ſabbato. &c.* Circa vocationis perfectionem, introducuntur tria. Primum eſt,vocatio peccatorum. Secundum eſt,confutatio ſuperborum,ibi: *Et murmurabant Phariſæi,&c.* Tertium eſt, conſolatio infirmorum , ibi : *At illi dixerunt ad eum,&c.* Vocatio autem publicanorum oſtẽditur perfecta ex tribus,ſcilicet,ex parte diuini doni præuenientis : & ex parte liberi arbitrij conſentientis : & ex parte deuoti obſequij conſequentis. Primo ergo oſtenditur perfecta, ex parte diuini doni pręuenientis nos,cum dicitur: *Et poſt hæc exiit,& vidit Publicanum &c.* Et notandum, quòd dicitur exire, videre,& vocare. *Exijt*,quidem,vt requirat: *Vidit*,vt attrahat: *Vocat*,vt ad ſe conuertat.

Pſal.103. · Matt.20.a · Ioan.16.d · Pſal.24.

Exijt quidẽ per ſollicitudinem requirendi opus ſuum,ſicut in Pſalmo dicitur: Exibit homo ad opus ſuum,& ad operationem ſuam vſq; ad veſpera. Vnde ſignificatur per patrẽfamilias, de quo dicitur : Exijt primo mane conducere operarios in vineã ſuam. Hic eſt vero Dominus Ieſus,qui dicit de ſeipſo. Exiui a patre,& veni in mundum,quia de ſecreto veni in manifeſtum. Nec tantum exijt,ſed: *Et vidit publicanum*,vt per reſpectum miſericordiæ attrahat ad ſeipſum,ſicut petebat ille videri in Pſalmo. Vide humilitatem meam,& laborem meum,&c. Et hoc modo vidit iſtum quia licet eſſet peccator in facto,erat tamen electus in diuino propoſito.

Sap.4.c · Infra 22.

Gratia Dei,& miſericordia in ſanctos eius,& reſpectus in electos illius. Vnde dicitur infra: Conuerſus Dominus, reſpexit Petrum: & egreſſus foras Petrus,fleuit amare.

Hier.lib.1. in c.9 Mat. · Prou.18.c · Matt.9.b · Luc.18.b · Sup.c.3.

Hoc reſpectu: *Vidit Ieſus publicanum nomine Leui*,hoc eſt,Matthæum,qui vt dicit Hieronymus,fuit binominis. A Luca autem & Marco propter honorẽ Euangeliſtæ, nomen tacetur vulgare. Sed Matthæus in ſermonis principio accuſator ſui factus: Matthæum ſe & publicanum nominat : Et nota, quòd publicani dicebantur,qui publice peccabant,ſicut accipitur infra: Duo homines aſcendebant in templum, vt orarent,vnus Phariſæus,& alter publicanus. Vel qui merces vendendo,omnibus publicabant, ſicut mercatores facere ſolent,ſicut accipitur ſupra. Vel qui publica vectigalia exigebãt,& ſic videtur proprie accipi hic,

Beda. · Telonium. · Ambr.to.3 edit.Rom lib.5.in Luc. c.5.

Vnde ſequitur: *Sedentem ad telonium.* Secundum Bedã, Tolos Græce, Vectigal Latine. Secundum Iſidorum Locus eſt,vbi merces nauium , nautarumq; emolumenta conuertuntur. Secundum Ambroſium,æquiuoce poteſt accipi,vt referatur ad vectigal,vel ad domum , in quo redditur. Vnde dicit : Ille prius auara de mercedibus, dura de laboribus,periculiſque nautarum emolumenta conuertens,verbo vocatus,propria derelinquit,qui rapiebat aliena: ac vile illud ſedile deſtituens, totus poſt Dominũ veſtigio mentis incedit. Hæc Ambroſius.

Beda tom.5. lib.2.in Luc.cap 5. Ex Hieron to.6 in c.9 Matth. · Ioan.8.b · Eccl.23.d · Ibid.24.a

Nemo igitur,vt dicit Gloſſa Bedæ,de immanitate peccatorum conuerſus deſperet,cũ Matthæus de Publicano in Apoſtolum de Telonario in Euangeliſtam ſit repente mutatus, Nec tantum vidit,vt attraheret,ſed & allocutus eſt eum,vt conuerteret,cum ſubditur: *Et ait illi : Sequere me*,ſcilicet per omnium temporalium abrenũtiationem,quia ſecundum quod dicitur: Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Et in Eccleſiaſtico: Gloria magna eſt ſequi Dominũ: *Sequere me*,diſcrete dicitur, non lucra temporalia: quia quaſi qui apprehendit vmbram, & ſequitur ventum.

Ibid 5.a · Prou.7.d · 2 Reg.15.c · Oſee.12.a

Sic & qui attendit ad viſa mendacia. *Sequere me*,non deſideria carnalia. Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam cordis tui. Et in Prouerbio : Eam ſequebatur , ſicut bos ductus ad victimam, *Sequere me*, non flagitia mundana, ſicut illi, de quibus : Toto corde vniuerſus Iſrael ſequitur Abſalon. Et Oſeas: Ephraim paſcit ventum , & ſequitur æſtum : tota die mendacium & vaſtitatem multiplicat. Tales ſunt vane glorioſi, qui paſcunt ventum mundanæ vanitatis.

Matt.19.c · Hebr.12.a

Secundo autem oſtenditur perfecta , ex parte liberi arbitrij conſentientis, obtemperando , cum ſubditur: *Et relictis omnibus, ſurgens, ſecutus eſt eum.* In qua deſignatur perfectus conſenſus liberi arbitrij,& quo ad receſſum à malo,& perfectum in bono,& conſummationem in ſtatu perfecto. Ideo dicitur, quòd omnia reliquit,quòd ſurrexit,& quòd Chriſtum ſecutus eſt, vt poſſet dicere illud Petri: Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te. Et hoc eſt, quod hortatur Apoſtolus: Deponentes omne pondus,& circumſtans nos peccatum,per patientiam curramus,&cætera.

Septem impedimenta ad perfectũ Chriſtũ ſequendum. · Prou.28.b · Tob.2.a

Et nota quòd ſub iſta diſtributione includuntur omnia,quæ impediunt ad hoc,vt homo perfecte Chriſtum ſequatur,quæ ſunt ſeptem : criminale flagitium, corporale ſolatium, temporale negotium , particulare litigium , populare conſortium,paternale hoſpitium,& puerile deſiderium. Relinquendum eſt criminale flagitium : Qui abſcondit ſcelera ſua , non dirigetur. Secundo corporale ſolatium, ſicut Tobia : Relinquens prandium , ieiunus

Gen.39.c venit ad corpus,& cætera. Tertio temporale negotium, *3.Reg.19.d* ficut Ioseph pallium in manu mulieris Ægyptiacæ, qui *Matt.4.d* relicto in manu eius pallio, fugit. Sic Elisæus, boues *1 Tim.6.b* & aratrum. Sic Apostoli retia, ficut dicitur: Relictis retibus, secuti sunt eum.

Per retia recte intelliguntur terrena: quia qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & cætera. *Eccl.28.a* Quartu relinquendum est particulare litigium: Relinque proximo tuo nocenti te: te tunc deprecanti tibi *Hier.18 d* peccata soluentur. Quinto populare consortium: Relinquite ciuitates, & habitate in petra. Sexto paternale *Idem.12.b* hospitium: Reliqui domum meam, & dimisi hæreditatem meam.

Prou.9.a Septimo puerile desiderium: Relinquite infantiam, & viui te, & cætera. Qui hæc omnia relinquit, ille est, qui bene surgit, qui designatur per Paulum cõuersum, *Act.9.b* De quo: Surrexit autem Paulus de terra, apertisque oculis, nihil videbat. Quia homini ad Christum conuersu, & luce eius illuminato, nihil videtur esse terre- *Ephes.5.c* num. Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Et qui sic expeditus surgit potest per viam perfectionis sequi, vt possit dicere illud Iob: *Iob 23.a* Vestigia eius secutus est pes meus: vt velociter hæc fecit, sciebat enim quòd nocuit differre paratis, vnde *Prou.3.d* nolebat facere contra illud Prouerbiorum: Nec dicas amico tuo: vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cum *Prou.22.e* statim possis dare secundum illud Prouerbiorum: Vidisti virum velocem in opere suo; coram regibus stabit.

Hier.to.6. in cap.9. Matth. Veruntamen hic arguit eum Porphyrius hæreticus, quia statim sine deliberatione secutus est Dominum, tanquam stultus. Ad quod respondet Glossa, quòd non leuitate aliqua, sed virtute operum ductus, sequutus est *Hier.ibid.* eum: viderat enim Christi miracula. Vnde ibidem dicitur, quòd fulgor diuinitatis occultæ, quæ in humana facie Christi relucebat, ex templo ad se, vidétes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide, & succinis hæc vis esse dicitur, vt annulos, & stipulas, & ferrum sibi copulent quanto magis creaturarum Dominus ad se trahere poterat, quos volebat: Iuxta quod di- *Cant.1.a* cit sponsa in Canticis: Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.

Tertio vero ostenditur vocatio perfecta ex parte deuoti obsequij, subsequentis in ministrando, cum dicitur: *Et fecit conuiuium magnum Leui in domo sua.* Facie- *Sap.8.b* bat secundum propositum sapientis, qui dicebat: Proposui hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis. Iam in eo *Apoc.3.d* impletum erat desiderium Christi, secundum illud: Ecce sto ad ostium, & pulso: si audierit vocem meam, & D aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & cætera. Magnum etiam est gaudium Pa- *Inf.15.a* tris æterni, de quo infra: Epulari, & gaudere oportebat, qui frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est.

Et quoniam magnitudo conuiuij requirit multitudinem conuiuantium, ideo subditur: *Et erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes.* Inuitauerat enim illos Matthæus, vt sicut fuerant socij in culpa, sic & essent in pœnitentia, secundum illud: *Apoc.22.d* Qui audit, dicat veni. Videbant publicani eum à pec- *Hier.to 6. in c.9. Mat.* catis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœniten- E tiæ: & ob id, etiam ipsi non desperant salutem. At- *Prou.15.b* tendebant autem, quòd melius est vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum saginatum cum odio, vt dicitur in Prouerbiis.

Hæc autem turba publicanorum, ad conuiuium Christi vocata designat illud implẽdum, quod dicitur: *Matt.8.b* Multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum: filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Vnde: *Matt.21.e* Publicani & meretrices præcedent vos in regnũ cœlo- *Inf.10 g* rum. Et in huius figuram dicitur infra, quòd mulier quædam, Martha nomine, excepit illum in domum suam, & huic erat soror, nomine Maria. Sed huic vi- A detur obuiare illud: Si is, qui frater nominatur inter *1.Cor.5.d* vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi nec cibum sumere. Sed illud dicitur infirmis, ne ex mala communicatione corrumpantur, quia dicitur: Qui *Eccl.13.a* communicat superbo, induet superbiam. Vel certe dicitur de publicanis obstinatis, & conuictis secundum quòd dicit Glossa.

Hi autem poterant, & volebant ad bonum, propter Præsentiam Christi trahi. Vnde Hieronymus: Ibat Ie- *Hier.to 6. in c.9. Mat* sus ad cõuiuia peccatorum, vt occasionem haberet docendi, & spirituales inuitatoribus suis præberet cibos. *Hier.ibid.* Denique cum frequenter ad conuiuia pergere describatur, nihil aliud inuenitur, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit: & vt humilitas Domini eundo ad peccatores, B & potentia doctrinæ eius, in conuersione pœnitentium demonstraretur.

Et murmurabant, & cætera. Supra egit de vocatione peccatorum. In hac parte agit de confutatione superborum, quoniam sicut dicit Apostolus: Infirma mun- *1.Cor.1.d* di elegit Deus vt confundat fortia, & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Describitur ergo confutatio Pharisæorum, superbientium de propriis meritis, & cæteros contemnentium, hoc ordine: nam primo, eorum superbia detegitur: secundo, retecta redarguitur: tertio redarguta deiicitur.

Detegitur ergo primo, ex murmure loquacitatis propriæ, & hoc notatur, cum dicitur: *Et murmurabant* C *Pharisæi, & scribæ eorum*, contra consilium Sapientis: Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à *Sap.1.a* detractione parcite linguæ. Quod isti non faciebant, vnde subditur: *Dicentes ad discipulos eius. Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis?* Vnde non poterant mordere in proprio peccato, mordebant tamen ex alieno. Hoc est enim hominis iniqui: Bona in *Eccl.11.d* mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. In hoc manifestatur Pharisæorũ superbia, qua se non reputabant peccatores. Vnde Glossa: Dupliciter peccant, & quia se putant esse iustos, cum sint superbi, & illos reos, cum iam pœniteant. Vnde erant similes illi Pharisæo, de quo infra: Non sum, sicut cæte- *Inf.18.a* ri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Et ideo infra dicebat Dominus: Vos *Luc.16.a* estis qui iustificatis vos coram hominibus. Deus autem nouit corda vestra. De talibus Isaïas: Qui dicunt: *Isa.65.a* D Recede à me, non appropinquas mihi, quia immundus es: Propter talium verba & oblocutiones non debet homo deuitare opera misericordiæ. Vnde dictum est: A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia glo- *1.Mac.2.g* ria eius stercus & vermis est. Hieronymus: Non potest fieri, vt absque morsu hominum, huius vitæ curricula quis pertranseat, malorum solatium est bonorum vitam carpere, & de peccantium multitudine putant culpam minui peccatorum.

Redarguitur vero secundo ex lumine veritatis perspicuæ, cum additur: *Respondens Iesus, dixit ad illos: Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent.* Hoc est, E per sanatum, quia secundum quòd dicitur: Honora *Eccl.38.a* medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus. Si medicina est propter ægritudinem, igitur non est redarguendus ægrotus, qui confugit ad medicum, nec medicus, qui accedit ad ægrotum: sed magis illi redarguendi sunt, qui hoc redarguunt. Vocat autem Christus peccatores infirmos, quoniam peccatum infirmum facit, secundum illud: Quoniam lumbi *Psal.37.* mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea: De tali infirmo dicitur: Infirmum autem in *Rom 14.a* fide assumite. Et item: Debemus nos firmiores, imbe- *Ibidem c* cillitates infirmorum sustinere.

Se autem vocat medicum, quia: Liuore eius sa- *Isa.53.b*

[Isa 61.a] nati sumus. Et alibi: Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus: & subditur: Vt mederer [Act. 10.f] contritos corde. Et in actis: Pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.

Deiicitur autem tertio ex rectitudine æquitatis fraternæ, quia magis condescendit humili peccatori, quã superbo iusto, & ideo subdit: *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam*, iustos, id est, qui se reputant [Beda tom. 5. lib. 1. in Mar. cap. 2.] iustos. Glossa: Qui iustitiæ suæ confidunt. Vnde Beda: Sanos autẽ & iustos appellat eos, qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, qui ex lege præsumentes, euangelij gratiam non quærunt. Tales enim non venit vocare, [Ioan. 1. 9 g] sed magis iusto iudicio excæcare. Vnde Ioannes: In iudicium ego in hunc mundum veni vt qui non vident, [B] videant, & qui vident, cæci fiant. Venit autẽ Dominus [Rom. 3 b] omnes vocare ad pœnitentiam, quia sicut dicitur: Non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requi- [Psal. 13.a] rens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti [Rom 3 c] sunt. Vnde ibidem: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Et ideo à pœnitentia incepit prædicare, secũ- [Matt. 4. c] dũ quod dicit Matthæus. De hac vocatione dicit Isaïas [Isa. 22. c] Vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, &c. Sed hanc vocẽ non audierunt, qui se reputabant iustos, contra quos [Iob 9. e.] Iob: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me comprobabit. Sed hanc audiunt peccatores quàm plurimi, infra: [Luc. 7. d] Et omnis populus audiens, & publicani, iustificauerũt [C] Deum baptizati, baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Et sic patet, quomodo in hoc facta est confutatio superborum: vnde diuino iudicio peiores reputantur illis, quos despiciunt.

At illi dixerunt ad eum Postquam descripta est vocatio peccatorum, & confutatio superborum, subiungitur hic tertio, consolatio infirmorum, in hoc, quod non imponuntur ipsis discipulis onera grauia, & difficultates ieiuniorum. Introducitur ergo consolatio discipulorum manuductoria, vt dissonans seueritati legalis obseruantiæ, & consonans benignitati diuinæ præsentiæ, vt expediens ruditati imperfectionis humanæ. Primo ergo introducitur, vt dissonans seueritati legalis obseruantiæ in quæstione Pharisæorum, cũ dicitur: *At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter autẽ & Pharisæorum, &c.* [D] [Matth 9.b] Dicitur autem, quod hoc discipuli Ioan- [Aug. tom 4 lib. 26. c. 27.] nis quæsierunt, sed, vt dicit Augustinus de concordãtia Euangelistarum, non est contrarietas, quia vtrique quæsierunt, sed discipuli Ioannis volebant discere veritatem, Pharisæi vero volebant eorũ explorare liberta- [Gal. 2. a] tem, sicut illi, de quibus dicitur: Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatẽ nostrã. Hoc autẽ non quærebant, quia discipulos Ioannis approbarent, sed vt cõparatione eorũ Christi [Matth. 11. c] discipulos reprehenderẽt. Vnde & subditur: *Tui autem edunt & bibunt.* Et ideo conquerebatur Dominus Deus Venit Ioãnes neq; manducãs, neq; bibẽs: & dicũt, dæmonium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et ideo spernebant Pharisæi discipulos Domini tanquam discordes à [E] legali, & populari obseruatione, sed male, quia ab Isa- [Isa 58.b] ïa dicitur: Nolite ieiunare, sicut vsq; ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester: numquid tale est [Rom. 14 a] ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animã suã: Numquid contorquere, &c. Et ad Romanos: Is qui manducat, non manducantẽ non spernat: & qui [Ibidem. c] non manducat, manducantem non iudicet quia, sicut ibidem subditur: Non est regnum Dei esca, & potus.

Secundo vero introducitur, vt conueniens benignitati diuinæ præsentiæ in dissolutione obiectorum, cum dicitur: *Quibus ipse ait: Nõ possunt filij spõ. ieiunare, &c.* Secundũ Bedam hæc est litera: *Numquid potestis filios* [A] *sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare?* Sponsus [Beda tom. 5. lib. 2. in Luc. cap. 5.] iste Christus est, de quo Ioannes: Qui habet sponsam [Ioan. 3. d] sponsus est: vt in Psalmo: Et ipse tanquam spõsus pro- [Psal. 18.] cedens de thalamo suo. Filij sponsi sunt Apostoli, vnde [Isa. 8 d] Isaias: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Domi- [Psal. 44. d] nus. Et in Psalmo: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, &c. Isti non possunt, nec debent nunc ieiunare ieiu- [Sponsus Christus Filij sponsi Apostoli.] niũ mœroris, & afflictionis, quamdiu cum illis est spõsus, quia tunc est tempus gaudij, propter quod dicitur: [Cant. 3 d] Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem [Isa. 61. d] in diademate, quo coronauit illum mater sua. Et Isaïas: Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me, quasi sponsum [B] decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus.

Vnde tunc erat tempus gaudij, non mœroris, quia [Ioan. 3. d] sicut dicitur: Amicus sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocẽ sponsi: & ideo discipulorum consolatio est conueniens præsentiæ sponsi Christi: sicut desolatio absentiæ propter quod subdit: *Veniẽt autem dies, & cum ablatus fuerit ab illis sponsus*, scilicet per [Osea 5. b] mortem & passionem. Oseas: Vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: ablatus est ab eis: *Tunc* [Ioan. 16 a] *ieiunabunt in illis diebus*, eo scilicet tempore. Quia: Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium, & tunc erit tempus mœroris & ieiunij. Vn- [Tob 2. a] de in Tobia: Manducauit panem cum luctu & tremo- [C] re, memorans illum sermonẽ, quem dixit Dominus per [Amos 8. e] Amos propheram: Dies festi vestri conuertentur in [Tor. 1. f] lamentationem & luctum. In Threnis: Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator, conuertens animam meam.

Tertio autem introducitur, vt expediens ruditati imperfectionis humanæ, cum dicitur: *Dicebat autem & similitudinem ad illos* Vbi ostendit discipulos ad ieiuniũ non esse arctandos, tum propter vetustatem conuersationis, tum propter fragilitatem carnis, tum etiã propter dissuetudinem affectionis. Hanc discipulorum cõsolationem exprimit Euangelista sub tripartita metaphorã. scilicet veteris vestis, veteris viri, & veteris vini. Expediens igitur erat rudes adhuc discipulos fouere, non ieiuniis aggrauare propter vetustatem conuersationis, propter quam subdit: *Quia nemo commissuram*, id est, particulam, quæ coniungit. *A vestimento nouo*. scilicet [D] ablatam. *Immittit in vestimentum vetus*, quia duplex sequitur inconueniens, & ideo addit: *alioquin & nouum rumpit*. Quod est damnosum. *Et veteri non conuenit cõmissura à nouo*, quia indecorum. Sic spiritualiter intelli- [Spiritualiter.] gendum quod non sunt imponendæ nouæ obseruantiæ conuenientes nouæ conuersationi, quamdiu homo non est priora exutus, vti non est exutus mox in principio adhuc suæ conuersionis. Et ideo dicebat Apostolus: Edocti estis, &c. Sequitur: Deponite vos secundũ [Ephes 4. d] pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Et postea: Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Item ad Co- [Coloss. 3. b] lossenses: Expoliantes vos veterem hominẽ cum actibus suis, & induentes nouum, &c. Alioquin erit mon- [E] struosum. Et ideo in figura huius prohibita est in lege [Deut. 22. b] commixtio diuersorum. Non indueris vestimẽto, quod ex lana, linoque contextum est. Quia hinc contemni- [Hier. 12. c] tur: Dominus ait: Numquid auis discolor hereditas mea mihi?

Secundo, ipsum erat expediens propter fragilitatem carnis, propter quam dicit: *Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres* Quia ex hoc sequitur duplex inconueniens scilicet effusio vini, propter quod dicit: *Alioquin rumpet vinum nouũ vtres, & vinũ effundetur* Aliud incõueniens, perditio est vtris, vnde addit: *Et vtres peribunt.* Et ideo nouo vino est nouum vas prouidendũ propter quod dicit: *Sed vinum nouum in vtres nouos mittendũ est:*

& vtraque conſeruabuntur. Sic ſpirituales obſeruãtiæ aũt ſpiritualibus, non carnalibus imponendæ, qui deſignãtur per vtres veteres, ſecundum illud Pſalmi: *Pſal.118.* Factus ſũ ſicut vter in pruina: Vnde deſignantur per vtres Gabaonitarũ ruptos & ſolutos. *Ioſuę.9.b* Vtres vini nouos impleuimus nunc rupti ſunt atque ſoluti. Et ita ad continendum vinum inepti. Et ideo ad Corinthios: *1. Cor.3 a* Et ego fratres non potui vobis loqui, quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, tanquam paruulis in Chriſto. Lac vobis potum dedi, non eſcam. Antequam ergo eis ſpiritualia iniungantur, neceſſe eſt, vt corda eorum renouentur. Iuxta illud Ezechielis: *Eze.36.a* Et dabo vobis cor nouũ & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri Quia Apoſtolus ait: *Gal.6.b* In CHRISTO IESV, neque circumciſio aliquid valet: neque præputium, ſed noua creatura. Et ideo petit Dauid: *Pſal 50.a* Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis, &c. Quod fit in viris ſpiritualibus: *2.Cor 4.d* Licet is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur: tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diem.

Hoc etiam ipſum inchoantibus expediens erat, propter diſſuetudinem affectionis, propter quã deſignãdam dicit: *Et nemo bibens vetus, ſtatim vult nouum:* & rationem huius reddit per iudicium ſenſus, cum ait: *Dicit enim: Vetus melius eſt.* In quo per ſimile, in delectatione potus vini vult oſtendere, quod affectus noſter non ſtatim delectatur in nouis ſeruandis, niſi paulatim manuducatur. *Act.15.a* Et ideo dicebant quidam: Niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non poteritis ſaluari. Hanc autem affectionem innouat charitas, ſecundum illud: *Ioan.13.d* Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ, *1.Ioa.2. a* Hæc facit noua ſapere, vt vetera. Vnde: Non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum, vetus, quod habuiſtis ab initio. Mandatum vetus eſt verbum, quod audiſtis. Iterum mandatum nouum ſcribo vobis, quod verum eſt, & in ipſo, & in vobis. Vere hoc eſt nouum mandatum, quod vetera euacuat, & quod facit ſapere noua. *2.Cor.5.d* Siqua ergo in Chriſto noua creatura vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Quia ſicut dicitur: *Leu.26.b* Vetera, nouis ſuperuenientibus proiicieris. Sic ergo propter ruditatem diſcipulorum: tum ex parte conuerſationis, tum ex parte carnis, tum ex parte mentis, erant diſcipuli benigne tractandi, nõdum ad ieiunium arctandi. maxime ad ieiunium exultationis, quod non conuenit, niſi renouatis per gratiã Spiritus ſancti. Vnde ex præmiſſis colligitur, quod diſcipuli Chriſti non erant arctandi, nec ad ieiuniũ mœroris. propter præſentiam ſponſi, nec exultationis propter abſentiam Spiritus ſancti: & ita erant benigne conſolandi, tanquam adhuc tenelli & infirmi. Ex præmiſſis igitur ſufficienter apparet, quo modo a Domino ſunt peccatores miſericorditer vocati: & ſuperbi rationabiliter confutati: & infirmi ſuauiter conſolati.

Diſcipuli Chriſti non erãt arctandi ad ieiunia.

CAPVT VI.

FACTVM *eſt autem in Sabbato.* Supra egit Euangeliſta, de diſcipulorum vocatione: in parte iſta agit de ipſorum defenſione, quia boni paſtoris eſt, non ſolum oues congregare, ſed etiam à lupis defendere. Et habet hæc pars, duas. In prima defendit eos, teſtimonio ſcripturæ: in ſecunda vero miraculo potentiæ, ibi: *Factum eſt autem & in alio Sabbato.* Ipſe enim CHRISTVS eſt DEI virtus, & DEI ſapientia. *Ioan.13.b* Vnde diſcipuli vocabant eum Magiſter & Domine: Et ideo defendit, vt Magiſter per teſtimonium authenticum, ſecundo vt Dominus per opus miraculoſum. Circa primum modum defendendi, tria introducuntur: primum eſt criminandi occaſio, ſecundum eſt criminis obiectio, tertium eſt criminatorum confutatio Criminandi igitur occaſionem dedit diſcipulorum neceſſitas, propter quam vellebant ſpicas in Sabbatis. Et hanc notat, cum dicit: *Factum eſt in Sabbato ſecundo primo*, id eſt. Sabbato à primo, id eſt immediate ſequente Sabbatum præcedens, De quo habitum eſt ſupra, cũ curauit A dæmoniacũ. *Sup.4.f* Vel, ſicut dicit Chryſoſtomus, *Chryſ.in hom 40.in c 12. Matt.* in Sabbato ſecundo primo, id eſt, bis primo, ſiue principali, propter duplicem ſolemnitatem concurrẽtem, quia Sabbatum ex ſe ſolemne erat, & etiam ratione neomeniarum, quæ tunc erant. Vel ſecundum Bedam: *Beda in 5. lib.2.in Luc. cap.5.* Secundo primo, eſt vna dictio compoſita, ex integro, & corrupto, vt ſecundo primum dicatur, hoc eſt ſecundo prælatum, id eſt, ſuperius & dignius illo Sabbato legali, quia iam tunc incipiebat Sabbatum nouum, in quo feriandum eſt à vitiis, nõ ab operibus neceſſariis. Et hoc patet per ipſorum diſcipulorũ exemplum, de quibus ſubditur: *Cum tranſiret per ſata.* Pertranſibat, ſc. ipſe Chriſtus, quia viator erat. Vnde: *Actor.10.f* Pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos. Tranſitu autem ſuo deB ſignat omnia eſſe tranſitoria, ſecundum illud: Cælum & terra tranſibunt. *Matt 24.a* Tranſibat autem, non manebat, & diſcipuli eius ſimiliter. Vt ipſi etiam hoc confiterẽtur, quia, non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futurã inquirimus. *Hebr.13.c* Quia vero per hęc tranſeundo nõ debemus immorari, ſed indigemus ſuſtentari: ideo addit: *Vellebant diſcipuli eius ſpicas, & manducabant, confricantes manibus.* Vellebant, id eſt, auellebãt, à ſtipula diſcerpentes, ſecundũ quod dicitur: *Amos.7.d* Armẽtarius ego ſum vellicans ſycomoros. *Vellebant*, dicit, non metebant: quia illud ſecundum legem erat conceſſum, hoc inhibitum. *Deut.23.d* Si intraueris ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manibus conteres: falce autem non metas. Et hoc quidem faciebãt, famis neceſſitate cõpulſi. Sicut: Diſcipuli eius eſurientes, cœperunt vellere ſpicas, & manducare. Et C Marcus: *Mar.2.d* Diſcipuli cœperunt prægredi, & vellere ſpicas Phariſęi autem dicebant: Ecce, quid faciunt diſcipuli tui Sabbatis, quod non licet? Nec mirum, quia in Prouerbiis ſcriptum eſt: *Prou.27.a* Anima ſaturata calcabit fauum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. Et Iob: *Iob.6 b* Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia, cibi mei ſunt. Vnde humana neceſſitas excuſabat, quæ hoc facere compellebat, & hanc rationem aſſignat Beda: *Beda in 5. lib.2.in Luc. cap.5.* Non habentes, inquit, diſcipuli ſpatium manducandi propter importunitatẽ turbarum, eſuriebant vt homines, ſed vellentes ſpicas, inediam conſolabantur. *Paupertas.* Alia ratio eſt, neceſſitas paupertatis, quia aſſumptæ: adeo erant inopes, vt nec ſufficienter haberent panem vt apertiſſime liquet ex Ioanne. *Ioan.6.a* Vbi cum conuenilſent quinque millia virorum aut circiter, abſD que mulieribus, & paruulis: inter vniuerſos Apoſtolos non eſt inuenta vel mica panis, ſed tantum erat puer vnus in medio turbarum, qui habebat quinq; panes hordeaceos, & duos piſces. Vnde Apoſtolus: *2.Cor.11.f* In fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Tertia ratio ratio eſt auſteritatis exemplum: quo docebant nos, ſicut dicit Ambroſius, non præparatas eſcas, ſed ſimplices quærere cibos. Iſaias: *Iſa.30.c* Dabit vobis Dominus panem arctũ, & aquam breuem. Quarta ratio eſt, vt oſtendant, quòd non ad literã, ſed ſpiritualiter debemus legale Sabbatũ obſeruare, cõtra hæreticos poſtea futuros *Sabbatum legale ſpiritualiter eſt obſeruãdum.* Relinquitur ſabbatiſmus populo Dei. *Hebr 4 b* Quinta ratio eſt ſpiritualis intelligentia. Per Sabbatũ enim intelligitur otium diuinæ contemplationis. *Iſa 58.d* Si auerteris à Sabbato pedem tuum, facere voluntatẽ tuam in die E ſancto meo, & vocaueris Sabbatũ delicatum, & ſanctũ Domini glorioſum, & glorificaueris eum, dum nõ facis vias tuas, &c. *Spicæ.* Spicæ ſunt purgationes dulcedinis internæ, quæ aſperitatibus ſunt permixtæ, & ideo manibus cõfricantur, vt granum purũ eliciatur, ſicut Ruth, *Ruth.2. a* quæ colligebat ſpicas poſt terga metentium. Sexta ratio eſt ex parte dulcedinis verbi Chriſti, qua fortiter illecti obliuiſcuntur manducare. Vnde: *Pſal.118.* Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. Et Ioan. *Ioan.6. b* Verba, quæ ego locutus ſũ vobis, Spiritus & vita ſunt.

Criminis vero obiectionem intulit Phariſæorũ peruerſitas qua libenter inſultabãt diſcipulis. Quod notat, cum dicit: *Quidam autem Phariſæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in Sabbatis?* Quia præcepta erat

[Exod. 16 e & 33. a; Leu. 23. a; Ioan. 9. e] in lege, ſabbatum diligentiſſime obſeruari. Et ideo arguebant eos, tanquam legis diuinæ tranſgreſſores: ſicut etiam Magiſtrum eorum: Non eſt hic homo à Deo, qui ſabbatum non cuſtodit. Vnde eos morte dignos reputabant, [Hebr 10. e] quia ſecundum illud: Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur. Et maxime quantum ad mandatum de ſabbato, quod erat præcipue obſeruandum. Vnde ille, qui inuentus eſt colligere ligna in ſabbato, interfectus eſt, [Num. 15 d] ſicut dicitur: Morte moriatur homo iſte, obruat eũ lapidibus omnis turba extra caſtra. [Cur Phariſæi diſcipulos Domini criminati ſint.] Hæc autem criminatio partim veniebat ex ignorantia legis, partim ex ſuperbia mẽtis, partim ex ſimulatione hypocriſis, partim ex ſuperſtitione traditionis. Ex ignorantia legis, quia non prohibebatur ſumptio neceſſitatis, ſed occaſio ſeruitutis. Et ideo de talibus dicitur: [Matt. 22. e] Erratis, neſcientes ſcripturas, neq; virtutem Dei. Ex ſuperbia mentis, quia B reliquos deſpiciebant, ſicut infra dicitur, de phariſæo, [Inf. 18. e] qui ſeipſum iactabat dicens: Deus, gratias ago tibi, quia non ſum ſicut cæteri hominum, &c. [Rom. 10. a] Ad Romanos: Ignorantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere: iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Ex ſimulatione hypocriſis ſecundum illud: [Matt. 23. c] Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium, & miſericordiam, & fidem. Ex ſuperſtitione traditionis, in qua maiorem vim faciebant, quàm in lege. Vnde dicitur: [Matt. 15. a] Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram? Hæc autem criminatio potiſſime veniebat ex ignorantia legis ex qua inflammabatur phariſæorum peruerſitas.

Criminatorum autem confutationem ſubiecit veritatis auctoritas, & hanc notat cum ſubdit: *Et reſpondens Ieſus ad eos dixit.* Confundit autem phariſæos, & defendit diſcipulos auctoritate ſcripturæ, & etiã propria. Per auctoritatem ſcripturæ oſtendit, quòd mandatum de ſabbato nõ obligabat in caſu neceſſitatis. Et hoc oſtendit exemplo Dauid: quod inſinuat, cum dicit: *Nec hoc legiſtis*, & ſi legiſtis, non intellexiſtis. [Iob 4 d] Iob: Quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Vel ſi legiſtis, non meminiſtis, [Hier. 18. e] ſecũdum illud: Peribit lex à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus eius: quaſi diceret: vos, qui eſtis legis æmulatores, deberetis legiſſe, non ignorare, ne poſſet vobis dici illud: [Ioan. 3. b] Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras? Et vere debebant legiſſe, quia valde erat notabile factũ *Quod fecit Dauid cũ eſuriſſet ipſe, & qui cũ illo erant.* Sed contrarium huius dicti videtur illud: [1. Reg. 21.] Quare tu ſolus, & nullus tecum? ſed dicit, quia non habebat nobilem ſocietatem, cũ eſſet gener regis, & [1. Reg. 18 g] magnus eius princeps. Vnde ſubditur ibidem: Fuerunt vaſa puerorum ſancta. Societatem igitur habuit, licet non [1. Reg. 21. b] ita magnam vel notabilem. Et illi fuerunt ſocij eius in facto, vt nõ poſſint dicere factũ eſſe priuilegij ſpecialis. Vnde addit: *Quo modo intrauit in domum Dei*, id eſt, in tabernaculum. quia domus Dei id eſt, templũ, [1. Par. 17. a] nõdũ erat ædificata. Nõ ędificabis tu mihi domũ ad habitandũ. Neq; enim manſi in domo, ex eo tempore quo eduxi Iſrael de Ægypto vſque in diem hanc. Nec tantum in domum, id eſt, tabernaculum introiuit, ſed quod plus eſt, *panes propoſitionis ſumpſit*, ſcilicet à ſacerdote, [Exod. 25. a] *Et manducauit*. Et de ijs panibus dicitur: Panes ſuper menſam pones propoſitionis in cõſpectu meo ſemper: qui ideo propoſitionis dicũtur, quia per ſingula ſabbata ſuper menſam proponebãtur. Et quod plus eſt *Mãducauit, & ipſe, & qui cũ eo erant*. [1. Reg. 21. b] ſicut dicitur: Dedit ſacerdos Dauid ſanctificatum panem. Neque enim erat ibi panis, niſi tantum panes propoſitionis. Vnde dicitur: [Leu. 22. b] Inquilinus ſacerdotis & mercenarius non veſcentur ex eis. Sed alio loco dicitur de panibus propoſitionis: [Leu. 24. b] Eruntq; Aaron & filiorum eius, vt comedãt eos in loco ſancto, quia ſanctum ſanctorum eſt de ſacrificiis Domini iure perpetuo. Si ergo Dauid nõ peccauit, quia neceſſitas eũ excuſauit ab illo præcepto: pariter & ij, qui ſunt neceſſitate compulſi, non ſunt reprehendẽdi:

A quia per neceſſitatẽ famis ſũt excuſati. Et ne quid deſit auctoritati ſcripturæ, ſubiungit ſuam auctoritatem, per quam cum eis voluit, & poterat totaliter diſpenſare. Quod notat cum ſubdit: *Et dicebat illis: Quia Dominus eſt filius hominis, etiam ſabbati.* Vocat autẽ ſe filium hominis quantum ad humilitatem humanitatis aſſumptę: & dicit ſe Dominũ ſabbati & legis, quantum ad ſublimitatem diuinitatis occultæ. Vnde in Apocalypſi dicitur, quod habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum & Dominus dominantium. [Apoc. 19 a] Et ideo dicit in Pſalmo: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. [Pſal. 8. b] Dicitur hoc de filio hominis, paululum minorato ab angelis propter ignominiam paſſionis. Et ideo tanquam Dominus cum eis diſpenſabat ad tempus, qui poſtmodum obſeruantiam eorum ablaturus erat.

Factum eſt autem, & in alio ſabbato, &c. Supra defen- B dit diſcipulos, vt Magiſter, auctoritate ſiue teſtimonio ſcripturæ: hic defendit, vt Dominus virtute potentię in miraculo. In quo ſanando hominẽ in ſabbato, oſtendit ſe Dominum eſſe ſabbati, & quòd non oportet in ſabbato ab omni opere abſtinere, ſed à malo ſolũ. Circa huius miraculi deſcriptionem tria inſinuantur. Primũ eſt opportunitas miraculoſi operis. Secundum eſt, ſublimitas miraculi operatoris, ibi: *Ipſe autem ſciebat cogitationes eorum.* Tertiũ eſt peruerſitas miſerabilis plebis, ibi: *Ipſi autem repleti ſunt inſipientia.* Quantum autem ad opportunitatem miraculoſi operis, notandum quòd ipſa colligitur ex tribus, ſcilicet ex confirmatione doctrinæ propriæ, ex reuelatione humanæ miſeriæ, & ex confirmatione Iudaïcæ perfidiæ: Primum erat ſapientiæ: ſecundum clemẽtiæ: tertium iuſtitiæ: quæ ſunt in Chriſto omnipotente. Erat igitur doctrina propria C primo confirmanda, quam publicabat ſabbatis: propter quod dicit: *Factum eſt autem & in ſabbato, vt intraret in ſynagogam & doceret*: quia ſicut dicit: Ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt. [Ioan. 18. c] Quia illud Iſaïæ, debebat in Chriſto impleri: Ponam omnes filios tuos doctos a Domino. [Iſa. 54 c] Vnde hic erat, de quo in Eccleſiaſtico: Ipſe palam faciet diſciplinam doctrinæ ſuæ: & & in lege teſtamenti Domini gloriabitur. [Eccl. 39. d] Docebat enim iuſtitiam, quæ eſt communis virtus. Vnde Oſeas: Tempus requirendi Dominum cum eum venerit, qui docebit vos iuſtitiam. [Oſea. 10 d]

Erat humana miſeria releuanda propter penuriã infirmitatis ob quam dicit: *Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida*, & ideo ineptus erat ad omnia opera, quia fortiorem manũ, & melius mẽbrum amiſerat. Vn- D de iſte, vere erat homo ille, de quo Iob: Breui viuens [Iob 14. a] tempore, repletur multis miſerijs. Vnde iam in iſto impletum erat illud Zachariæ: Brachium eius ariditate [Zach. 11. d] ſiccabitur: Et ideo iam potuit gemere & dicere Domino; Aruit tanquam teſta virtus mea. [Pſal. 21. b] Et propterea releuanda per diuinam potentiam.

Erat nihilominus Iudaïca perfidia confutanda propter obſeruantię malignitatẽ, ratione cuius dicit: *Obſeruabant autem Scribæ & Phariſæi, ſi in ſabbato curaret.* Vnde impletũ eſt in eis illud Pſalmi: [Pſal. 55. b] Aduerſum me omnes cogitationes eorum in malum, inhabitabunt & abſcondent: ipſi calcaneum meum obſeruabunt. Obſeruatio iſta erat inſidioſa, quod ſpectat ad malignum animum, iuxta illud: [Hier. 9. b] In ore ſuo pacem cũ amico ſuo loquitur, & E occulte ponit ei inſidias. Et ideo ſubditur: *Vt inuenirent vnde accuſarent eum.* Vnde iſti intra ſe dicebant illud Babyloniorum: [Dan. 6. b] Non inueniemus Danieli huic aliquam occaſionẽ, niſi forte in lege Dei ſui. In hac igitur die præcipue eũ obſeruant, ſicut dicit Beda, [Beda to 5. lib. 2. in Luc. c. 6.] vt ſi nõ curaret crudelitatis vel imbecillitatis: ſi autem curaret, tranſgreſſionis arguerent. Sed certe neutrũ inuenerunt, quia dum curat, oſtendit ſe miſericordẽ & iuſtum. Vnde: [Ioan. 9. f] Niſi eſſet hic à Deo, nõ poterat facere quidquam. Et ideo Hieremias: [Hier. 2. a] Quid inuenerũt patres veſtri in me iniquitatis, quia elõgauerunt ſe à me? quaſi diceret, nihil, quia ipſe eſt de quo: [1. Pet. 2. d] Peccatũ non fecit nec inuentus eſt dolus in ore eius. [Ioan 8 f] Propterea dicebat ipſe: Quis ex vobis ar-

guet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare [A] non ereditis mihi?

[Christus mirabilis opif. x.] *Ipse vero sciebat cogitationes eorum.* Post opportunitatem miraculosi operis, subditur hic sublimitas mirabilis operatoris scil. quantũ ad tria, quantũ ad sapientiã discernendi in corde, prudentiam interrogandi in sermone, & efficaciam curandi in operatione. Primo igitur per sapientiam in corde deprehendit eorum cogitationes, quod nota, cum dicit: *Ipse vero sciebat cogitationes eorum.* Et vere quia Dominus sapientissimus: Vnde in [Psal.93.b] Psalmo: Dominus scit cogitationes hominum, quoniã vanæ sunt, & ideo oculis Dei erant cogitationes eorũ apertæ, propter quod dicitur: [Isa.1.c] Auferte malum cogitationũ vestrarũ ab oculis meis. Vnde & Ioannes: [Ioan.19.d] Dicebãt ei discipuli: Nunc scimus, quia scis omnia, & nõ est opus tibi, vt quis te interroget. Nec mirum, quia ipse est ille, de quo Hieremias: [Hier.16.b] Ego Dominus scrutans cor, [B] & probans renes: qui do vnicuiq; iuxta viam suam. In cuius rei testimonium, vt ostendat se cognitorem cordium, iubet hunc curandum surgere in medium, cum subdit: *Et ait homini, qui habebat manum aridam:* propter quem illi cogitationes superbas cogitabãt, ita vt posset eis dici illud: [Eccl.37.a] O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? *Surge, & sta in medium*, vt omnes cognoscant cogitatus suos esse deprehensos, iuxta illud: [Eccl.1.d] Ne accesseris ad illum duplici corde, &c. & postea ne reuelet Deus abscondita tua, & in medio synagogæ elidat te: quia secundum quod dicitur: [Prou.26.d] Qui operit odiũ fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. *Et surgens stetit.* non timens indignationẽ Pharisæorum. Dicebat enim illud Iob intra [Iob 17.a] se: Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiuscunque [C] nis manus pugnet contra me. Et rursus illud: [Psal.26.a] Si consistant aduersũ me castra, non timebit cor meũ. Vnde ad Domini imperiũ stetit securus, & confortatus. Nec mirũ, quia ipsi recte potest dici illud: [Iob 4.a] Ecce docuisti multos & manus lassas roborasti: Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua trementia cõfortasti. Vnde poterat hic dicere illud Danielis: [Dan.10.d] Cumq; loqueretur mecum, cõualui, & dixi: Loquere Dñe mi, quia cõfortasti.

[Sensus spiritualis] Secundo vero per prudentiam in sermone declinabat eorũ machinationes, propter quod additur: *Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos.* Sed contrarium huius videtur dici à Matthæo, qui dicit: [Matt.12.a] Quod ipsi interrogabãt Dominum, si licet sabbatis curare? Ad quod respondet Augustinus de concordia Euangelistarum, [August. de concor. Eu. lib.2. cap.35. tom.4.] quod primo ipsi interrogauerunt, & Dominus eis replicauit. Vel [D] potest esse, quòd cogitationem interiorẽ sequitur interrogationis forma. Matthæus itaq; intelligit, quod in auribus Dei, cogitare est loqui, & dubitare, est interrogare. Proinde proponit Dominus interrogationis formã, & dicit: *Si licet sabbatis benefacere, an male? animam saluã facere, aut perdere?* Hoc quærit non tanquã dubiũ. sed tanquam indubitanter verum, vt altera pars concedatur. [Contradictio opposita non habet mediũ.] Constat enim, quod licet, sabbatis benefacere, vel non benefacere, saluare animam, vel non saluare, quia inter contradictionẽ oppositam non est medium Sed non benefacere, cum est locus & opportunitas est negligere bonum, & hoc est malefacere. Igitur hoc ipsũ disiunctũ est certũ & euidens cuius necesse est, cõcedere alteram partẽ. Sed hanc non possunt concedere [E] licet malè facere, vel animam perdere. Restat ergo ex hac interrogatione ipsos esse conuictos, quod licet sabbatis benefacere, & curare, & sic non poterant respõdere. Vnde impletum est: [Iob 9.a] Si repente interroget, quis respõdebit ei? aut quis dicere ei potest, Cur ita facis? Et ideo ad Romanos: [Rom.9.a] O homo tu quis es, qui respondeas Deo. Vnde Iob dicit, quod non poterit ei respondere vnum pro mille. In Matthæo autem [Matt.12.a] istud disiunctum non sic proponitur, sed altera pars quæritur & probatur à minori per liberationem ouis à fouea, multo igitur fortius liberandus est homo. De quo in Psalmo: [Psal.8.b] Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.

Tertio autem per efficaciam in opere deiiciebat eo- [A] rũ præsumptiones, propter quod subiungitur: *Et circumspectis omnibus*, tanquã iam cõfusis, vt iam posset dicere illud Iob. [Iob.17.c] Omnes igitur vos conuertimini, & venite, & non inueniã in vobis vllũ sapientẽ. Et quia nullus poterat cõtradicere, ad veritatis confirmationẽ subditur: *Dixit homini: extende manum tuã. &c.* Et quoniam sermo eius potestate plenus est, sicut dicit Ecclesiastes, [Eccl.8.a] ideo subditur: *Et extendit, & restituta est manus eius.* In quo ostẽdebat Dominus se esse legis, & sabbati Dominũ. Nam ipse erat, qui Moysi sanauit manũ per solum [Exod.4.b] imperium. Ipse etiã erat, qui Hieroboã idololatræ regis [3.Reg.13.] Israel manum siccauit, & iterum sanauit: sicut dicitur: [Iob 5.c] Ipse, inquã, est ille, de quo Iob dicit, quod vulnerat, & medetur: percutit. & manus eius sanabunt. De quo in Psalmo: [Psal.102.a] Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. qui sanat omnes infirmitates tuas. Et hoc solo sermone [B] vt manifestetur, quod ipse est ille solus, de quo in Sapiẽtia: [Sap.16.b] Neq; malagma sanauit eos, sed tuus, Dñe, sermo qui sanat omnia. Sicut & pater per verbũ increatũ omnia fecit, ita per verbũ incarnatũ, vt dicit Aug. omnia refecit.

Ipsi autem repleti sunt insipientia. Hic tertio tangitur peruersitas mirabilis plebis, quæ inde obstinata est in malo vnde debuit releuari ad bonũ. Hæc autẽ peruersitas ostenditur in tribus, sc. in excæcatione cordis, cõspiratione oris, & persecutione operis. Quantũ ad excęcationẽ cordis dicitur: *Ipsi autẽ repleti sunt insipientia.* Et hoc cæcitate malitiæ: [Sap.2.d] Hæc cogitauerũt, & errauerũt, excæcauit enim illos malitia eorũ. Hac quippe fuerunt repleti, & stulti facti sunt iusto iudicio Dei, secundũ illud: [Rom.1.d] Tradidit illos Deus in reprobũ sensũ, &c. Sequitur: Repletos, omni iniquitate, malitia fornicatione, [C] auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate. Hac quippe inuidia erant excæcati, quia sapiens est ille, cui sapiunt res prout sunt. Inuidus autẽ aliena felicitate torquetur, tales erãt ij. Vnde eis cõpetebat illud Baruch: [Bar.3.e] Quoniã nõ habuerũt sapiẽtiã, interierunt propter suam insipientiã. Hæc autẽ plenitudo insipiẽtiæ est vera vacuitas: quia diuitiæ salutis sapiẽtia, & sciẽtia. Igitur ab oppositis, insipiẽtia est inopia Et ideo dicitur: [Prou.19.a] Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua quã diues torquẽs labia sua, & insipiẽs.

Quantum autem ad conspirationẽ oris, additur: *Et loquebantur ad inuicem*, mutuo sermone seipsos prouocantes ad malum, sic fecerunt: [Ioan.11.f] Collegerunt Pontifices & Pharisęi consiliũ, & dicebãt: Quid facimus &c. Hęc conspiratio figuraliter præcessit in fratribus Ioseph: [D] Mutuo loquebantur: [Gen.37.d] Ecce somniator venit, venite occidamus eum. &c. Hoc consiliũ erat impium. Ideo Gen. [Gen.49.a] In consilium eorum non veniat anima mea. Hieremias [Hier.18.d] Tu autem Domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem: ne propitieris iniquitatibus eorũ.

Quantum ad persecutionem operis subditur: *Quidnam facerent Iesu*, id est, quo modo eum morti tradere possent, quod & fecerunt licet non statim, secundũ illud: [Ioan.7.c] Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Sed tantum post fecerunt. sicut dicitur: [Actor.3.c] Petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis. Vnde ipse Saluator dicere poterat illud [Hier.11.d] Tu autẽ Domine demõstrasti mihi & cognoui: tu ostẽdisti mihi studia eorum. Et ego quasi agnus mansuetus [E] qui portatur ad victimam & non cognoui: quia cogitauerũt consilia, dicentes: Mittamus lignũ in panẽ eius.

[Ariditas in anima.] Spiritualiter autem intelligendum, quod ariditas in anima est defectus vigoris, propter absentiã gratiæ, secundum illud: [Ioan.15.a] Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arescet. Hæc autem ariditas septẽ de causis introducitur, secũdum septem capitalia peccata. Vnde nota, quod est ariditas superbiæ, siue ea superbia proueniens. [Eccl.10.d] Radices gẽtium superbarũ arefecit Deus. Secundo est ariditas inuidiæ: [Iac 1.b] Exortus est sol cũ ardore, & arefecit fœnum. Et in Psalmo: [Psal 108.a] Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit. Tertio est ariditas iræ, de qua Marcus de dæmoniaco, [Marc.9.c] qui spumat & stridet dentibus suis, & arescit. Quarto est

Prou.17.d
Num.11.e
Eccl 14.b

ariditas acediæ:Spiritus tristis exsiccat ossa.Et in Numeris:Anima nostra arida est,nihil aliud respiciũt oculi nostri,nisi Man. Quinto est ariditas auaritiæ:Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Sexto ea ariditas gulæ. Quia sicut spinæ se inuicem complectũtur:sic conuiuia eorum pariter potantium, consumentur,quasi stipula ariditate plena. Septimo est ariditas luxuriæ.Psalmus : Ossa mea sicut cremium aruerunt. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus,&c.Omnis caro fœnum,&c.Et Iob:Cutis mea denigrata est super me,& ossa mea aruerunt præ caumate.Sic igitur ex septem causis accipitur ariditas spiritualis,quæ etiam est septiformis.

Nahum.1.c
Psalm.101.a
Isa.40.b
Iob 30.d

Est enim ariditas cordis ad bene cogitandum:Emarcuit cor meum,tenebræ stupefecerunt me. Est ariditas oris ad desiderandum:Sit finis noster breuis in ore gladii,qui longior efficitur in ariditate sitis. Est verbi ad docendum:Da eis vuluam sine liberis,& vbera arentia. Est brachii ad operandum:Brachium eius ariditate,siccabitur.Est ariditas manus ad largiendum. Antequam dies eius impleantur,peribit:& manus eius arescẽt.Est cutis ad conuersandum:Cutis mea aruit, & contracta est. Est postremo ariditas virtutis ad sustinendũ:Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis:& in puluerem mortis deduxisti me,&c.

Isa.21.a
Iudith. 7.d
Osea 9.d
Zach. 11.d
Iob 15.d
Iob 7.b
Psal.21.b

Hic autem ægrotus,habens manum aridam, significat ariditatem auaritiæ;quę sanatur diuino imperio, cũ manus extenditur ad eleemosynam largiendam,secundum illud:Manum suam aperuit inopi , & palmas suas extendit ad pauperem Et illa extensio impetrat vigorẽ gratiæ,secundum illud:Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso,& gratiam hominis , quasi pupillam conseruabit. Exemplum autem & experimentum apparet manifeste in quodam Rege Angliæ, qui faciebat eleemosynas largas,cuius manus & brachium adhuc manet integrum & incorruptum,dicente sibi quadam die quodam Episcopo,cum extendisset manum suam , vt daret pauperi scutellam argenteam, quam ante se habebat,nunquã manus eius esse siccandam:quod verbũ impletum dicitur esse vsque in præsentem diem.

Prou.31.c
Eccl.17.e
Rex Angliæ eleemosynarius.

Factum est autem in illis diebus exi t , &c. Postquam ostensa est doctrinę Christi auctoritas, & discipulorũ vocatio:determinata,hic subditur tertia pars,in qua fit vocatorum instructio. Et quoniam discipulorũ instructio duplex est,scilicet communis & specialis:co... nis scilicet in doctrina eorum , quæ requirunt ... ad salutem omnium : specialis in doctrina mysterii scripturarum.Ideo pars ista habet duas partes. In quarũ prima parte erudiuntur Apostoli in veritate explicata,& præceptis apertis:in secunda instruuntur in explicandis parabolis,& parabolice dictis. *Et factum est deinceps & ipse iter faciebat*,&c.Prima pars habet duas:in prima exprimitur veritas doctrinæ:in secunda vero ad cõfirmationem doctrinæ declaratur sublimitas in Doctore: *Cum autem impleſſet omnia verba sua*,&c.Prima pars,quę continet præsens capitulum,habet tres:quia enim doctrina non debet communicari indignis, & fastidiosis, sed idoneis,& studiosis:ideo primo pręmittitur segregatio discipulorum:secundo vero attentio auditorum, ibi: *Et descendens cum illis de monte*:tertio vero explicatio documentorum:ibi: *Et ipse eleuatis oculis*,&c.

Discipulorum Christi instructio.
Infr.8.a
Infr.7.a

Circa segregationem autem discipulorum, quatuor introducuntur , quæ ipsam perficiunt , scilicet oratio diuina impetratiua doni,electio insinuatiua meriti, institutio impositiua officij,denominatio discretiua consortij.Præmittitur ergo diuina oratio impetratiua doni ipsis discipulis eligendus,cum dicitur : *Factum est autẽ in illis diebus exiit in montem orare*,&c. *Exiit*,scilicet de ciuitate & consortio turbarũ,vt esset eius oratio quieta.Hinc dicitur de Iudith,quod petiit,vt daretur ei copia,nocte,& ante lucem egrediendi foras ad orationẽ & deprecandi Dominum. Et de Christo dicitur, quod plus est,nempe quod exiit in montem,scil. ascendẽdo,

Iudith 12.b

A vt ostenderet,quod oratio debet esse eleuata, & orans eleuatus a terrenis.Quia sicut dicit Damascenus:Oratio est ascensus mentis in Deum.Huius figura præcessit in Moyse,vt est in Exodo,vbi dicitur,quod Moyses & Aaron,& Hur ascenderũt in verticem collis.Cumque leuaret Moyses manus, vincebat Israel. De his duobus,scil.de recessu à turbis,& ascensu in montem, dicitur.quod dimissa turba , ascendit in montem solus orare.Horum duorum figura præcessit in Abraham,de quo dicitur,quod dixit ad pueros suos : Expectate hic cum asino,scilicet in valle:ego autem & puer illuc vsque properantes, postquã adorauerimus , reuertemur ad vos.Per hunc etiam modum debet adorare anima sancta,cuius informatio apparet in Iudith:de qua dicitur,quod exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ , & vt ascendebat, orabat ad

Oratio debet esse solitaria & eleuata.
Damascen. lib.3. orth. fid.c.24.
Exod 17.c
Matth.14.c
Gen.22.a
Iudith.12.b

B Dominum Deum Israel. Et quia non sufficit oratio quantumcunq, deuota,nisi etiam sit assidua,ideo subditur: *Et erat pernoctans in oratione Dei*.Ita vt posset dicere cũ Dauid.Media nocte surgebã ad confitendũ tibi.Vnde & Moyses ascendit in montẽ,& fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Per hunc modũ debẽt spirituales viri facere, iuxta quod dicitur: Cõsurge,lauda in nocte,in principio vigiliarũ, effunde sicut aquã cor tuũ ante conspectũ Domini. Hinc est, quod dicitur de illa Sara deuota, quod perrexit in superius cubiculũ domus suæ,& tribus diebus,& tribus noctibus non manducauit,neque bibit,sed in oratione persistens cum lacrymis deprecabatur Deum.

Oratio debet esse assidua.
Psal.118.b
Exod.24.a
Thr.2.f
Tob.3.b

Secundo vero subditur electio insinuatiua meriti in C discipulis promouendis,cum subditur: *Et cum dies factus esset,vocauit discipulos suos,& elegit duodecim ex ipsis*.In die vocat,quia sicut dicitur:Si quis ambulauerit in die,non offendit:quia lucem huius mundi videt,sc. CHRISTVM,qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem,venientẽ in hunc mundũ. Et alibi : Qui de tenebris vos vocauit,in admirabile lumen suũ. Nota, quod discipulos vocat,vt eligat : quia discipuli Christi digni erant honorari , secundum illud Psalmi: Nimis honorificati sunt amici tui Deus,& hoc quia discipuli. Ad discipulatum enim Christi requiritur perfecta humilitas:Discite à me,quia mitis sum.& humilis corde. Item perfecta paupertas,infra : Omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus,quæ possidet,nõ potest meus esse discipulus.Itẽ perfecta charitas:In hoc cognoscẽt omnes,quia discipuli mei estis,si dilectionẽ habueritis ad inuicem.Et nota,quod duodecim elegit,ad significã- D dum abundãtem perfectionẽ meriti, quia duodecimus numerus,est primus numerus abũdans.Vnde Christus ait:Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam Scribarum,& Pharisæorum,non intrabitis in regnum cœlorum.Hic autem numerus designatur in duodecim filiis Iacob:in duodecim lapidibus.in duodecim principibus plebis Israel:in duodecim exploratoribus missis à Moyse:in duodecim fontibus aquarum : in duodecim lapidibus de Iordane extractis:in duodecim bobus sustentantibus mare æneum:in duodecim horis diei:in duodecim fundamentis ciuitatis. Fuerunt enim Apostoli figuris plurimis designati propter multiplicem dignitatem.Fuerunt enim Patriarchæ,filiorum spiritualium procreatione:Lapides pretiosi virtutũ varietate:Principes multitudinis prælationis sublimitate:Explorato- E res contemplationis subtilitate:Fontes aquarum sapiẽtię profunditate:Lapides Iordanis fidei fũdatione:Boues prædicationis exercitatione:Horæ diei exemplorũ honestate : Fundamenta ciuitatis totius Ecclesiæ supportatione.

Ioan.11.b
Ioan.1.a
1.Pet.2.b
Psal.138.c
Matth.11.d
Inf.14.g
Ioan.13.d
Quare electio duodecim.
Mat 5.c
Gen.46.b,c
Exod.18.a
Num.10.
Num.13.c
Exod 15 g
Ios 4.a
3.Reg.7.b
Ioan.11 b
Apoc.21.d

Tertio adiũgitur institutio impositiua officij in electis cũ subditur: *Quos & Apostolos nominauit*,id est,missos. In quo auctoritatem dedit præcipuã prædicandi. Quomodo prædicabunt,nisi mittantur ? Vnde conqueritur Dominus de malis Prophetis:Non mittebam Prophetas,& ipsi currebant:non loquebar ad eos,& ipsi prophetabant. At non tales fuerunt Apostoli, de quibus

Rom.10.c
Hier.23.d

Matt.10.b

dicitur:Ecce ego mitto vos ficut oues in medio lupo rū. Hos autem misit ad Ecclesiam Dei fundandā, & ciuitatem construendam , super illum lapidem,de quo Isaias:Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem,lapidem probatum,pretiosum,in fundamento fundatum.

Isa 28.d
Apoc.21.d

Vnde in Apocalypsi : Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni.Et ideo dicitur:Vos estis ciues sanctorum,& domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum ipso summo angulari lapide , Christo Iesu , in quo omnia ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino,in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.

Eph.2.d

Quarto subiungitur denominatio discretiua consortū in Apostolis iam promotis.Quod notatur, cum dicitur.*Simonem quem cognominauit Petrum , & Andream fratrem eius , &c.* Nominat Apostolus binos & binos, secundum quod Dominus associauit eos. Vnde Infra subditur, quod misit eos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum,quo erat ipse venturus.Et nota,quod hic ponit nomina omnium , sed non omnium ponit cognomina,sed illorum,qui habent nomina æquiuoca,vt Simonis Petri,& Simonis Zelotis,& Iudæ Iacobi,& Iudæ Iscariothæ.Et nota quod associat fratrem fratri,vt Petrum Andreæ,& Ioannem Iacobo ad commendandam concordiam,& fraternitatem mutuam,secundum illud Ecclesiastici : In tribus beneplacitum est spiritui meo,quæ sunt probata coram Deo, & hominibus.Concordia fratrum, & amor proximorum,& vir,& mulier bene sibi consentientes. Nam sicut dicitur:Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Postremo autem Apostolo, scilicet Iudæ addit non solum cognomen , sed etiam crimen , cum dicit: *Qui fuit proditor.* In quo designatur , quod Dominus in eligendo eum , non ignorauit qualis futurus erat. Vnde:Nōne ego vos duodecim elegi,& ex vobis vnus diabolus est?Dicebat autē de Iuda Simonis Iscariothę: Hic enim erat traditur⁹ eū,cū esset vnus ex duodecim.

B

Apostoli bini nominantur
Luc.10.
Eccl.25.a
Prou.18.c
C
Ioan.6 g

Cur Dominus Iudam elegerit.

Licet autē hic esset futurus pessimus , tamen eum Dominus elegit quia hoc cumpetebat suæ humilitati, quæ ex hoc elucebat, quod non recusarit consortium sui proditoris:& suæ benignitati, quia non solum bonis,sed etiam malis benignū se ostendebat. Vnde & fecit eum dispensatorem suum,sicut dicitur:Fur erat. & & loculos habens,ea quæ mittebantur, portabat. Cōgruebat etiā statui præsentis Ecclesię,in qua mali permiscentur bonis secundū illud Matthæi : Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem.Et simile est,sicut dicitur, regnū cœlorū sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti:quam,cum impleta esset, educentes,& secus littus sedentes , elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.Expediebat etiā hoc eruditioni nostræ,vt non diffidamus,si quos, qui videtur stare , cadere videamus : & ne propter aliquot malos bonorum cōsortium despiciamus, iuxta illud quod dicitur:Ex nobis prodierunt,sed non erant ex nobis.Nā si fuissent ex nobis,permansissent vtiq; nobiscum,sed vt manifesti sint:quoniā non sunt omnes ex nobis.Vt etiam non præsumamus,si ad dignitates eligamur.Vnde Bernardus in epistola ad Coloniensem Archiepiscopum sic ait:Si cunctos, qui vocantur ad ministeriū, constat eligi ad regnum,profecto securus est Coloniensis Archiepiscopus.Quod si etiam & Saulem in regno & Iudam in Sacerdotio legitur elegisse, non alius quā ipse Deus,& reprobasse,& non potest solui scriptura, quæ hoc asserit,timeat necesse est & Coloniensis Archiepiscopus. Vnde valde terribile est illud Matthæi: Multi enim sunt vocati , pauci vero electi:Et ideo ad Romanos dicitur:Noli altum sapere,sed time,&c.

Ioan.12.a
Matt 13.d
D
1.Ioan.2.c
Bern. epist. 9. tom.2.
E
Matt.22.b
Rom.11.c

Spiritualis sensus.

Spiritualiter per has sex combinationes duodecim Apostolorum,intelliguntur sex gradus profectus virtutū,quibus peruenitur vsque ad charitatem perfectā, vel vsque ad pacem,vel vsque ad sapientiam.

2.Petr.1.b

De primis sex gradibus, quibus ad charitatem peruenitur, dicitur:Vos autem curam omnem subinferētes ministrate in fide vestra virtutem,in virtute autem scientiam,in scientia autem abstinentiam, in abstinētia autem patientiam,in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.Et illi sex gradus recte correspōdent istis cōbinationibus, si nominū interpretationes attendantur.De gradibus, quibus peruenitur ad pacē, dicitur:Beati pauperes spiritu,quoniam ipsorum est regnum cælorum.Beati mites,quoniam ipsi possidebunt terram.Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt,& sitiunt iustitiam,quoniam ipsi saturabuntur.Beati misericordes,quoniam ipsi misericordiam consequentur.Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.Beati pacifici,quoniam filij Dei vocabuntur.De gradibus vero quibus ad sapientiam peruenitur,dicitur:Et requiescet super eum spiritus Domini , spiritus sapiētiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis,spiritus scientiæ & pietatis;Et replebit eum spiritus timoris Domini , vbi incipit à supremo horum,& descendit vsque ad vltimum gradum. Horū figura pulcherrima est in throno Salomonis, vbi dicitur,quod erant sex gradus,& duodecim leunculi stātes super sex gradus hic & inde.Per leonem intelligitur potestatis auctoritas , per sex gradus sex combinationes,spiritualibus gradibus aptissime correspōdētes.

Matt.5.a
Isa.11 a
1 Reg.10 e

Moralis sensus.

Moraliter etiam per nomina Apostolorū,sic combinata insinuatur perfectio prælatorum, specialiter Episcoporum,qui cæteros debent præcellere in tribus : in vita,in doctrina,in exemplo, siue conuersatione bona. Vnde Apostolus instruens Timotheum dicit : Præcipe hæc,& doce.Ecce doctrina.Nemo adolescentiam tuam contemnat.Ecce vita.Sed exemplum esto fidelium in verbo,in conuersatione,in charitate,in fide, in castitate.Ecce exemplum seu conuersatio bona. Idem Titum instruens dicit:Tu autem loquere, quæ decent sanam doctrinam.Ecce doctrina. Nemo te contemnat : Ecce vita.In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum,in doctrina,in integritate, in grauitate , &c. Ecce exemplum seu conuersatio bona.Vnde Hieronymus dicit:Si Episcopi tantum sit sancta vita,sibi potest prodesse,sic viuens.Porro si doctrina, & sermone fuerit eruditus,potest se cæterosque instruere:& non solum instruere,& docere suos,sed aduersarios repercutere : qui nisi refutati fuerint atque conuicti, facile queunt simplicium corda peruertere.

1.Tim 4.c
Tit 2.a

Quatuor ergo prima nomina designant perfectionē vitæ:quatuor alia perfectionem doctrinæ : alia vero quatuor perfectionem exempli , siue conuersationis bonæ.Dicit ergo Euangelista:*Simonem*,supple vocauit, qui interpretatur Obediens.*Quem cognominauit Petrū*, qui interpretatur agnoscens.In quo designatur virtus prudentiæ,quæ cognominari debet Petrus,id est,agnoscens ex Simone : quia ex humilitate debet procedere cognominatio prudentiæ , vt secundum quod dicitur in Prouerbiis,prudentiæ suæ ponat modum : & ne innitatur prudentiæ suæ.Et sic non erit prudens apud semetipsū,quod Paulus optat. Sed in omnibus se prudēter habebit,vt de Dauid dicitur:In omnibus viis suis Dauid prudenter agebat,& Dominus erat cum eo. *Et Andream*, qui interpretatur virilis.In quo exprimitur virtus iustitiæ.Alioquin noli quærere fieri iudex , nisi valeas virtute irrūpere iniquitates:ne forte extimescas faciē potētis,& ponas scandalū in agilitate tua. *Et Iacobū*,qui interpretatur supplantator,vel luctator.Per hoc insinuatur virt⁹ fortitudinis,quæ fortiter aggreditur aduersa,& cōtra vitia reluctatur. Vnde adEphesios: Nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principes & potestates , aduersus mundi rectores tenebrarū harū.contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Sic Episcopus debet esse leo fortissim⁹ bestiarū,vt ad nullius paueat occursū.Etiā contra Deū,vt ei dicatur illud,quod Iacob dictū est:Si contra Deum

Simon Petrus.
Prou.13.a
Rom.12.
1.Reg.18.
Andreas.
Eccl.7.a
Iacobus.
Eph. 6 b
Episcopus qualis.
Prou.30.d
Gen.32.f

fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis?
Ioannes. *Et Ioannem*, qui interpretatur in quo est gratia: per quã
intelligitur virtus temperantiæ, siue continentiæ, quæ
Sap. 8. d ea gratia Dei est, secundum illud: Non possum esse cõ-
tinens, nisi Deus det: maximè quia Ioannes virgo à Do-
mino est electus, & virgo in æuum permansit. Et in
Eccl. 26. e Ecclesiastico: Gratia super gratiam, mulier sancta & pu-
dorata. Per mulierem potest spiritualiter intelligi anima
secundum configurationem istarum quatuor virtutum.
Ezech 1. b Vidit Ezechias species quatuor animalium, & manus
hominis sub pennis eorum, in quatuor partibus, & fa-
cies & pennas per quatuor partes habebant. Iunctæq;
erant pennæ eorum alterius ad alterum, in præfigura-
tione quatuor virtutum, quæ exiguntur ad regimen
Sap. 8. b prælatorũ, quia his vtilius nihil est in vita hominibus.
Apostolorum nomina ad doctrinã pertinentia. Sequitur de nominibus Apostolicis, quæ pertinent
ad doctrinam, cum dicit: *Philippum*, qui interpretatur os
lampadis. In quo insinuatur, quod doctrina Episcopa-
lis debet esse lucida, quantum ad intellectum audien-
Ezech 1. c tium, vt sit aspectus eorum, id est, Episcoporum docẽ-
Mat 5. b tium, quasi aspectus lampadarum: vt ponatur lampas
Inf. 11 d super candelabrum, non sub modio, vt dicitur infra. Sed
Eccl. 48 a sicut de Elia dicitur: Verbum ipsius, quasi facula arde-
Bartholomæus. bat. *Et Bartholomæum*, qui interpretatur filius suspen-
dentis aquas. In quo intelligitur doctrina deuota, quan-
tum ad effectum, vt ex deuotione suspendat, & eleuet
lacrymas vsque ad oculum, de quo dicit Dominus ad
Iob 38. d Iob: Numquid eleuabis ad nebulam vocem tuam? sci-
licet in deuotione, seu compunctione in docendo: &
impetus aquarum operiet te? in lacrymando, quod fa-
cit Dominus, qui ad vocem suam dat multitudinem
Hier. 10. b aquarum in cœlo, & eleuat nebulas ab extremitatibus
Psalm 134. b terræ: & fulgura in pluuiam facit, id est, comminatio-
Matthæus. nes. *Matthæum*, qui interpretatur donatus. Per quod in-
sinuatur, quod doctrina debet esse ædificatoria ad ope-
randum. Nam post habitam deuotionem, quod quis
verbum salutis auditum impleat per bonam operatio-
Iac. 1. c nem, hoc est ab illo specialiter, à quo omne datum
optimum, & omnem donum perfectum.
Ipsum enim verbum prædicatoria confert virtutem,
siue gratiã prædicationis, & ædificationis. Vnde Isaias:
Isa 41 g Primus ad Sion dicet: Ecce adsum, & Hierusalẽ Euan-
Thomas. gelistam dabo. *Et Thomam*, qui interpretatur abyssus.
Per quod intelligitur profunditas eruditionis creden-
Eccl. 24. d dorum, vt consilium illius in abysso magna, vt dicitur.
Iob 38. b Vnde quæritur à Iob: Numquid in nouissimis abyssi
Roman. 11. d deambulasti? Et Apostolus ad Romanos exclamat, di-
cens: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ
Psalm. 35. a Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quia
vt dicitur in Psalmo: Iudicia tua abyssus multa. Et hæc
quatuor pertinunt ad doctrinam, vt sic sint quatuor
Ezech 1. d rotæ: quæ per quatuor partes earum euntes, ibant, &
Nomina ad exemplum pertinentia. non reuertebantur cum ambularent, vt dicit Ezechiel.
Iacobus. Sequitur de illis nominibus, quæ pertinent ad exem-
plum: *Iacobum*, qui interpretatur, Luctator. *Alphæi*, qui
Greg. hom. 32. in Euãg. interpretatur, fugiens. In quo exprimitur exemplũ per-
fectæ paupertatis. Vnde Gregorius: Qui ad certamen,
inquit, cum diabolo properat, vestimenta abiiciat, ne
succumbat. Quid autem sunt terrena omnia, nisi quædã
corporis indumenta? Vnde volentem in paupertate lu-
ctari oportet temporalia contemnere, & fugere, secun-
Psalm 54. b dum quod dicitur: Ecce elõgaui fugiens, & mansi in so-
3. Reg. 19. a litudine. Sic Elias in figura: Fugit a facie Iezabel, quę in-
terpretatur fluxus sterquilinij. Per quod designatur tẽ-
Simon. poraliũ fluxibilitas: *Et Simonem*, qui interpretatur, obe-
diens. *Qui vocatur Zelotes*, id est, æmulator. In quo exẽ-
plum exponitur perfectæ humilitatis cum æmulatione
1. Pet. 1. d ordinatæ charitatis. Vnde dicitur: Animas vestras casti-
ficantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore,
simplici ex corde inuicem diligite attẽtius. Et Ecclesia-
Eccl. 3. a sticus: Filij sapientię, Ecclesia iustorum, & natio illorum
Iudas. obedientia, & dilectio. *Et Iudam*, qui interpretatur cõ-
fitens. *Iacobi*, vt sit in exemplum fraternitatis in agen-
Matt. 5. b do. Luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera

A vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœ-
lis est. Hinc Tobias: Benedicite Deum cœli, & coram Tob. 12. b
omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobis-
cum misericordiam suam. Hinc est, quod in benedi-
ctione Iudæ dicitur: Manus eius pugnabunt pro eo, & Deut 33. a
adiutor illius contra aduersarios eius erit. Vnde ipse Iud. 1. a
ascendit ante alios in prælium. *Et Iudam Iscariothem*,
qui interpretatur memoria mortis.
In quo intelligitur exemplum mortificationis carnis,
Vnde Beatus Gregorius dicit: Nihil adeo valet ad do- Greg lib. 3.
manda carnis vitia, quam cogitare, qualis caro nostra Moral. c. 17.
post mortẽ sit futura. Et hoc debent facere, ne cum alijs
prædicauerint, ipsi reprobi efficiantur, secundum quod
dicit Apostolus: Castigo corpus meum, & in seruitutẽ 1. Cor 9. d
redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus effi-
B ciar. Propter quod dicitur infra: Sint lumbi vestri præ- Inf. 12 e
cincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Sed quia
multi decipiuntur, & traduntur occasione mortificatæ
carnis, quia inde gloriantur, vt hypocritæ, qui ore con-
fitentur se nosse Deum factis autem negant, secundum
quod ad Titum dicitur: Caueant, ne cum proditore Tit. 5. d
Iuda numerentur, de quo hic subditur: *Qui fuit prodi-
tor.* Hinc est quod dicit Apostolus: In nouissimis die- 2. Tim 3. a
bus instabunt tempora periculosa, & erunt homines
seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi. Et se-
quitur: Proditores, proterui, tumidi, & voluptatum ama-
tores magis quam Dei. Habentes speciem quidem Sap. 3. d
pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hæc per-
tinent ad exemplum, & hi sunt quatuor paralytici
C portitores. Et in hunc modum nominum Apostolico-
rum designatur mysterium, & sic terminatur hæc pars.
Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, &c. Post
discipulorum segregationem, subiungit hic Euangeli-
sta auditorum attentionem, quam describit Euangeli-
sta, quantum ad quatuor: quantum ad discipulos comi-
tantes, quantum ad populos concurrentes, quantum
ad causas incitantes, & quantum ad efficacias subse-
quentes.
Quantum ad discipulos comitantes, dicitur: *Et descen-
dens cum illis*, id est, duodecim iam electis, qui ipsum
semper comitabantur, secundum quod infra dicitur:
Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentatio- Inf. 22. e
nibus meis. *Stetit in loco campestri*, id est plano & com
muni, vt omnes possent accedere ad audiendam sapien-
D tiam, & dicere illud Psalmistæ: Ecce audiuimus eam in Psalm. 131. b
Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ. Et sic imple- Prou. 1. a
tum est illud: Sapientia foris prædicat, in plateis dat vo-
cem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus
portarum vrbis profert verba sua.
Ad huius sapientiæ clamorem attrahebantur, præci-
puè discipuli. Vnde subditur: *Et turba discipulorum eius*,
scilicet stetit cum eo. Hoc dicit, quantum ad alios disci-
pulos, Apostolis inferiores. Nam perfectis discipulis fe-
cerat sermonem in montis cacumine, sicut dicitur: Vi- Mat. 5. a
dens IESVS turbas, ascendit in montem & cum sedis-
set, accesserunt ad eum discipuli eius. Istis vero tan-
quam imperfectis condescendens, sermonem fecit in
descensu montis, vnde dicuntur: *Turba*, quia multi
erant, multi etiam propinqui.
Multiplicabantur enim discipuli Christi, sicut dici-
tur: Audierunt Pharisæi quod IESVS plures discipulos Ioan. 4. a
E facit, & baptizat quam Ioannes. Istis non erant omnia
secreta communicanda, quia imperfecti ex auditu se-
cretorum scandalizarentur. Vnde dicitur, quod ex ver- Ioan 6. g
bo, quod dixerat, multi discipulorum eius abierunt re-
tro, & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo IESVS
ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? cum istis sci-
licet discipulis. Dicitur IESVS stare, sed cum alijs perfe-
ctis sedere. In quo ostendit, quod nos firmi debemus
imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis pla-
cere. *Et descendit cum illis* ad exẽplum humilitatis, secũ- Roman. 15. a
dum illud: Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in
illis quasi vnus ex ipsis. Vnde sua benignitate omnes Eccl. 32. a
attrahebat, & adiuuabat, sicut gallina pullos suos.

Matt. 23. a — Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Nec Deut. 32. b immerito, quia de ipso dictum est: Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum atque portauit in humeris suis.

Quantum ad populos concurrentes, subditur: *Et multitudo copiosa plebis*, scilicet stetit cum eo: qui scilicet ex diuersis locis conuenerant. conuenerant autem tam de locis propinquis, quam remotis. De propinquis dicit: *Ab omni Iudæa, & Samaria, & Hierusalem*, quæ intra regnum Israel erant. Iudæa (Iudæa. Samaria. Ierusalem) nomen est regni. Samaria principalior ciuitas in regno decem tribuum. Et Hierusalem principalior in regno duarum tribuum. Ab his omnibus confluebant ad Christum secundum illud Isaiæ (Isa. 2. a): Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum omnes gentes. &c. De locis autem remotis, subdit: *Et maritima, & Tyri, & Sidonis*. Et debet iterari multitudo copiosa plebis maritima, & multitudo copiosa, *Tyri*, id est, de Tyro. *Et Sidonis*, id est, de Sidone. Et hæc erant loca remota, sicut dicit Beda in glossa, quod *maritima* non (Sola sum. Luc. c) proximo mari Galilææ sed a mari magno cognominatur. Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur (Isa. 60. a) cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Hoc autem præfiguratum (1. Par. 9. f) fuit in Salomone, de quo dicitur, quod omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde eius.

Quantum ad causas incitantes subiungitur: *Qui venerant, vt audirent eum*. Quantum ad illustrationem veritatis in mente: *Vt sanarentur à languoribus suis*, scilicet quantum ad curationem salutis in carne. Et hæc erat recta intentio, secundum illud Oseæ (Osea 6. a): Venite, & reuertamur ad Dominum: quia ipse cœpit, & sanabit nos: percutiet, & curabit nos. Et post: Et viuemus in conspectu eius: Sciemus, sequemurque vt cognoscamus Dominum. In hoc ostendebant isti, quod erant de ouibus Christi, quia ad ipsum concurrebant, ad veritatem & salutem percipiendam. Oues meæ (Ioan. 10. e) vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Amor igitur veritatis intelligendæ, & sanitatis obtinendæ attrahebat eos, vt venirent ad Christum, sicut ad magistrum & ad medicum. Ad primum inuitat Saluator, & (Psalm 33. c) Psalmista: Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos. (Matth 11. d) Ad secundum: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.

Quantum ad efficacias sequentes subinfertur: *Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur*. In quo tangitur efficacia sanitatis, respectu spirituum immundorum: (Zacha 13 a) Spiritum immundum auferam de terra. Isti spiritus im- (Matt. 15. c) mundi vexant eos, quos possident. Matthæus: Filia mea male à dæmonio vexatur. Hæc vexatio compellebat eos fugere ad Christum, quia secundum quod dicitur (Isa. 28. e): Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Se- (Greg. lib. 6. Registri cap. 27.) cundum quod dicit Gregorius. Mala, quæ nos hic premunt, ad Deum ire compellunt. Certe cum ad Deum compellunt, ad bonam dispositionem deducunt, secundum illud Sapientiæ (Sap. 3. a): In paucis vexati, in multis bene disponentur. Nec tantum efficacia erat in animam, sed & in corpus per ipsius Christi corpus, quod notatur, cum subditur: *Et omnis turba quærebat eum tangere*. ex fide scilicet & deuotione, sicut illa mulier, de qua dicitur (Mat. 9. c): Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. Et merito deuoti erant. Vnde subditur: *Quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes*, id est, operatio virtutis: Ego noui virtutem (Infr. 8. g) de me exiisse. Tunc virtus exit, quando latens in se, manifestatur in opere, secundum illud Sapientiæ (Sap. 12. c): Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus. Tunc etiam exit, quando aliis communicat, secundum illud Isaiæ (Isa. 40. g): Qui dat lasso virtutem, & his, qui non sunt, fortitudinem, & robur multiplicat. Et magna erat

A hæc virtus, quæ in omnes poterat, secundum illud Sapientiæ (Sap. 14. a): Potens es ex omnibus sanare. Qui conuersus est, non per hoc, quod videbat sanabatur sed per te omnium Saluatorem. Et hoc maxime attrahebat omnes ad Christum, sicut dicitur (Ioan. 6. a): Sequebatur eum multitudo magna: quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur.

Spiritualiter nota hic, quod auditores, qui veniunt ad Christum attrahuntur de sex locis: & tribus scilicet Iudæorum, & tribus gentilium. (Spiritualis sensus.) Per loca Iudæorum significantur iusti: per loca gentilium peccatores. Tria autem ponuntur loca Iudæorum secundum statum triplicem iustorum. Iudæa (Iudæa.) enim interpretatur confitens, & signat statum actiuorum, qui Christum bonis operibus confitentur. Arabit Iudas, & confringet sibi sulcos Iacob. (Osea 10. a) Tobias (Tob. 13. b): Confitemini illi, regemque sæculorum B exaltate in operibus vestris. *Samaria*, (Samaria.) quæ interpretatur custodia, signat statum Prælatorum. Nam illis dicitur: Custodi virum istum, qui, si lapsus fuerit, erit anima tua (3. Reg. 20. g) pro anima eius. *Hierusalem*, quæ interpretatur visio pacis, signat statum contemplatiuorum. Surge, illuminare (Isa 60. a) Hierusalem, quia venit lumen tuum. Apud Tobiam (Tob. 13. d) dicitur de Hierusalem: Beati omnes, qui diligunt te, & gaudent in pace tua.

Tria etiam ponuntur loca gentilium, secundum triplicem statum peccantium. *Maritima* enim, quæ ventosa est, & frequenter turbulenta, signat vanitatem, & turbulentiam superborum. Impii autem, quasi mare feruens, (Isa. 57. d) quod quiescere non potest. *Tyrus*, (Tyrus.) quæ interpretatur angustia, signat anxietatem, & angustiam cupidorum. (Eccl. 27. a) Inter medium venditionis, & emptionis angustiabitur pec- C catis. Ideo in Ecclesiastico (Eccl. 5. b): Noli esse anxius in diuitiis iniustis. *Sidon*, (Sidon.) quæ interpretatur venatio, signat desiderium & concupiscentiam carnalium. Vnde in Psalmo (Psalm. 58. b): Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem. Omnes hi concurrunt ad Christum sed iusti tanquam ad magistrum, vt doceantur sapientiam, quia secundum illud (Prou 9. b): Doce iustum, & festinabit accipere. Et in Deuteronomio (Deut. pen. b): qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Sed peccatores, vt ad amicum, vt assequantur misericordiam. Erant appropin- (Inf. 15. d) quantes ad Iesum publicani & peccatores, vt audirent illum. A quibus primo eiiciuntur dæmones per culpæ expulsionem. Secundo sanantur in tactu per curationem sequelæ. Iuxta quod dicitur in Psalmo (Psalm. 102. a): Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmita- D tes tuas. *Et ipse, eleuatis oculis in discipulos suos*. Post electionem discipulorum & auditorum attentionem, subditur hic explicatio documentorum. Est autem pars ista tripartita secundum tria, quorum notitia est ad salutem necessaria, scilicet præmiorum, suppliciorum, præceptorum. Prima igitur pars est de præmiis: secunda de suppliciis, ibi: *Veruntamen væ vobis diuitibus*. Tertia de præceptis, ibi *Sed vobis dico, qui auditis*. Prima pars continet promissiones præmiorum: secunda comminationes pœnarum, siue suppliciorum: tertia vero leges præceptorum. In promissis præmiis docemur, quid sperandum: in comminatis suppliciis, quid timendum: in præceptis vero, quid operandum.

Circa promissionem autem beatitudinum, nota quod E quatuor promittit, scilicet regnum, quod consistit in participatione diuinæ potestatis: secundo saturitatem, quæ consistit in gustu diuinæ bonitatis: tertio risum qui consistit in contemplatione diuinæ veritatis: & quarto mercedem multam, quæ consistit in duratione æternitatis: Et hæc quatuor designantur in Epistola ad Ephesios (Eph. 3 d): Vt possitis, inquit, comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profunditas. Longitudo, scilicet, æternitatis, latitudo bonitatis, sublimitas potestatis, & profunditas sapientiæ, siue veritatis. Hæc autem quatuor, promittit quatuor generibus meritorum erigentium nos ad Deum, & rectificantium liberum arbitrium nostrum. Regnum enim opulentiæ promittitur contemnentibus bona temporalia,

cuiusmodi

cuiusmodi sunt pauperes. Conuiuium abundãtiæ desiderantibus spiritualia:& hi sunt esurientes. Risus iucũditatis de testãtibus mala culpæ:& hi sunt flẽtes. Multitudo mercedis sustinẽtibus mala pœnæ,& hi sunt patientes. In his quattuor clauditur perfecta oratio voluntatis humanę respectu duplicis boni,& respectu duplicis mali. Primo ergo promittit Domin⁹ pauperibus regnũ opulentiæ, propter contemptũ temporaliũ,& tales erãt discipuli,& ideo dicit: [Paupertas. Psalm. 33. c Eccl. 11. d] *Et ipse, eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes.* Eleuando oculos dicit beatos, quia: Oculi Domini super iustos,& maxime super pauperes. Est homo marcidus, egens recuperatione, plus deficiẽs virtute,& abundans paupertate,& oculus Dei respexit illum in bono. Ideo autẽ vocat beatos hos pauperes, quia sunt ad beatitudinem præparati. Et ideo addit: *Quia vestrum est regnum Dei.* Quod quidẽ est valde magnum. [Psalm. 144. c] Nam dicitur in Psalmo. Regnum tuum, regnum omnium sęculorum. Hoc dicit esse pauperũ, quia illius pauperes hęredes, secundũ illud: [Iac. 2. a] Nõne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites fide & hęredes regni, quod repromisit Deus diligẽtibus se? [Prou. 19. a.] Melior est ergo pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua. Et nota quod dicit: *Est*, de præsenti, siue propter certitudinem promissionis, siue etiã, quia vere pauperes nunc quodammodo incipiũt esse reges, [1. Cor. 6. c] secundũ illud: Tanquam nihil habentes,& omnia possidentes. [2. Cor. 8. a] Altissima enim paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum, sicut dicitur. Vnde iã quasi felices sunt, non miseri reputandi pauperes Euãgelici, siue volũtarij. [...enoca.] Seneca: Nemo nascitur diues, quisquis exit in lucem, iussus est pane,& lacte esse contentus,& nemo in hoc pauper est. Inter quæ si quis desiderium suũ clauserit, cum Ioue poterit de felicitate cõtendere.

[C]

Et nota, quod à paupertate incipit, quia sicut dicit [Amb. lib. 2. in c. 6. Luc. tom. 3.] Ambrosius: Paupertas est prima parens virtutum: qui contempsit sæcularia, merebitur æterna, æmulos illius [2. Cor. 8. b] pauperis, qui cum diues esset, factus est propter nos egenus.

[Fames iustitiæ.] Secundo promittit esurientibus conuiuium abundantiæ, propter desiderium spiritualium. Et hoc notat, cum subdit: *Beati qui nunc esuritis.* scilicet cibũ iustitiæ, secundũ quod dicitur in Glossa. *Quoniam saturabimini*, per conuiuium abundantiæ. [Amb. lib. 4 in c. 6. Luc. tom. 3.] Ambrosius: Qui esurit, virium, quærit augmentum, secundum illud: Qui edunt me, adhuc esurient:& qui bibunt me, adhuc sitient. [Eccl. 24. f Ioan. 4. d] Illi iustitiam esuriunt, qui possunt dicere cũ Iesv illud: Me⁹ cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Illi etiam iustitiam esuriũt, qui amore iustitiæ libenter esu- [D] riem patiuntur. Et hi possunt dicere cum Apostolo illud: [1. Cor. 4. c] Vsq; in hanc horam & esurimus,& sitimus. Tales fuerũt illi sancti Patres, de quibus dicitur ad Hebræos: [Heb. 11. g] Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti, &c. tales à Domino saturabuntur, [Apoc. 7. d] quia. Non esurient, neq; sitient amplius, nec cadet super illos sol, neq; vllus æstus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos. Et hoc erit in diuina gloria, secundum quod in Psalmo dicitur: [Psalm 16. d] Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Et iterum: [Psalm. 35. b] Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:& torrente voluptatis tuæ potabis eos. [1 Reg. 2. a Isa 25. b] Et sic impletum est illud: Famelici saturati sunt. Nec mirum, quia: Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et rursus, secundum illud: [Psalm. 80. d] Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.

[E]

Tertio promittit flentibus risum iucunditatis propter pœnitentiã de malo culpæ, cum adiungit: *Beati qui nunc fletis*, scilicet pro malis commissis, sicut Ezechias cõuersus ad parietẽ fleuit fletu magno, [Isa. 38. a] sicut dicitur: sicut & Petrus, de quo: [Matt. 26. g] Post negationem dicitur, quod egressus foras fleuit amare. Et Iob. [Iob 30.] Versa est in luctum cythara mea,& organũ meum in vocem flentium. Vel, pro peccatis alienis sicut Dauid super Saulẽ. [2. Reg. 1. c] Sic Christus super Hierusalem. [Luc. 19. f] Infra: Videns ciuitatem, fleuit super illam.

[A]

Vel, *Qui nunc fletis*, scil. pro alienis miseriis. Iob: Flebam quondã super eo, qui afflictus erat. [Iob 30. d] Ad Romanos: Flere cum flentibus. [Rom. 12. d] Vel, *Qui nunc fletis*, pro euadendis peccatorum tentationibus,& sequelis. Vnde dicitur, quod cũ loqueretur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel, [Iudic. 2. a] eleuauerunt vocem suam,& fleuerunt:& vocatum est nomen loci illius, flẽtium & lacrymarum. Et hic locus est status vitæ præsentis, qui non durat nisi ad nunc. Et ideo dicit: *Qui nunc fletis.* [1. Petr. 1. b] Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem &c. Vel, *Qui nũc fletis*, scilicet desiderio æternorum,& hic est proprius intellectus. [Ioann. 16. a] Plorabitis & flebitis vos: mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et in Psalmo: [Psalm. 41. a] Fuerunt mihi lachrymę meę panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. [B] Istis dicit: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis* risu spirituali, qui consistit in iocunditate [Risus spiritualis.] mentis, propter contemplationem veritatis. Iob: [Iob 8. d] Impleatur risu os tuum,& labia tua iubilo. Et sicut dicitur in Prouerbiis: [Prou 31. d] Fortitudo & decor indumentum eius & ridebit in die nouissimo. Hic risus erit de bonis propriis & alienis, secundum quod dicitur de Sara: [Genes. 21. a] Risum fecit mihi Deus, quicunque audierit, corridebit mihi.

Quarto vero promittit patientibus magnitudinem mercedis propter tolerantiam in malo pœnæ, [Tolerantia.] cum subdit: *Beati eritis, cum vos oderint homines*, scilicet, quantum ad actum cordis. Optime dicit: *Homines*, id est, animales & bestiales, quia homo cum in honore esset, nõ intellexit: [Psalm 48. b] comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis. Et ad Corinthios: [1. Cor. 3. a] Cũ sit inter vos zelus,& [C] contentio, nonne carnales estis,& secundum hominem ambulatis? secundum illud videlicet hominem. de quo dicitur: [Eccl. 28. a] Homo homini reseruat iram. Isti oderunt seruos Christi. Fratres hominis pauperis oderunt eum. Et in Matthæo: [Matt. 10. c] Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Quantum ad actum operis addit: *Et cum separauerint vos*, scilicet eiiciendo extra synagogas, secũdum illud. [Ioann. 9. e] Iã enim conspirauerant Iudæi, vt, si quis eum confiteretur esse Christvm, extra synagogam fieret. Et ita in opprobrium separaretur ab aliis, etiã ab ipsis domesticis. Quod quidem prædicabat Dominus venturum esse suis discipulis: [Matt. 10. d] Veni separare hominem aduersus patrẽ suum,& filiam aduersus matrem suã,& nurum aduersus socrum suam:& inimici hominis, domestici eius. Quantũ ad actum oris, subiungit: *Et exprobrauerint*, [D] vobis conuitiãdo. *Et eiecerint nomen vestrum tanquam malum*, detrahendo. [1. Pet. 4.] Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. [Iac. 2. b] Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos: quia bonum dicunt malum, secundum illud: [Matt. 5. a] Et dixerint omne malum aduersum vos, mentientes, propter me. Et quia martyrem non facit qualiscunque hæc pœna, nisi adsit [Pœna non facit martyrem] debita causa, ideo subdit: *Propter filium hominis*, Si quid patimini propter iustitiam, beati eritis, [1. Cor. 1. d] id est, propter Christvm, [1. Pet. 3. c] qui factus est nobis sapientia & iustitia,& sanctificatio,& redemptio. Sic volebat pati Paulus: Ego non solum alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. [Act. 21. c] Sic patientes lętificat per præmiũ, cum subdit: [E] *Gaudete in illa die & exultate: ecce merces vestra multa est in cælo.* Gaudete, scilic. ob retributionem bonam: Ad Romanos: [Roman. 12. c] Spe gaudentes, in tribulatione patientes. [Act. 5. g] Quod impletum est: Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesv contumeliam pati. Ad hæc autem inducit mercedis consideratio Quiescat vox tua à [Hier. 31. c] ploratu,& oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo. *Merces*, inquam, *multa est*, quia: [Psalm 118.] Pax multa diligentibus legem tuam. Et perpetua, quia *in cælo*. [Sap. 5. c] Iusti autem in perpetuum viuẽt,& apud Dominum est merces eorum. Et hoc est, quod dicit Beda: [Beda l. 5. in cap. 6. Lucæ tom. 4.] Inter odia cordium, inter probra linguarum, inter manus persequentium, æquali, immo lætiori corde versemini intuitu supernæ

mercedis,

mercedis. Et quia hoc opus est arduissimú, scilicet gau-
dere in tribulationibus adeo non solum spondet præ- A
mium, sed adiungit exemplum, cum subdit: *Secundum
hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Secundú quod
Matt. 23. d dicitur: Testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis
Act. 7 f eorum, qui Prophetas occiderút. Et in Actis: Dura cer-
uice, & incircumcisi cordibus, & auribus. Vos semper
Spiritui sancto restitistis: sicut patres vestri, & vos. Qué
Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occi-
derunt eos, qui prænuntiabant de aduentu iusti. Hos
proponit in exemplum propter ipsorum constantiam.
Iac. 5. c Exemplum accipite fratres laboris & patiétiæ. Per Pro-
phetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Qui à veri-
tate propter flagella non mouebantur. Vnde de Eliseo:
Eccl. 48. b In diebus suis nó pertimuit principé, & potentia nemo
vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. Hæc B
omnia mala sufferebant Prophetæ, propter mercedem,
Eccl. 36. c quam aliis promittunt. Da mercedem sustinentibus te,
vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Vnde eximius ille
Propheta Ioannes post omnes tribulationes Ecclesiæ
Apoc. 22. c subiúgit in persona Christi. Ecce venio cito, & merces
mea mecum est, reddere vnicuiq; secundum opera sua.
Diuersa præmia promeritis seruantur. Vnde: Nota quod diuina Scriptura insinuat nobis diffe-
rentias præmiorum secundum diuersitates meritorum.
Vnde inuenitur merces salua, merces magna, digna, ple-
na, temporanea, festina, fidelis, copiosa, perpetua. Mer-
ces salua est, Angelis ministrátibus nobis. Magna datur
Prælatis, siue præsidentibus. Digna obedientibus. Plena
contemplantibus. Temporanea datur operantibus. Fe-
stina proficientibus. Fidelis perficientibus. Multa, siue
copiosa patientibus, sed perpetua perseuerantibus.
Vnde de salua mercede Angelorum, quia ob ministe- C
rium, quod habent erga nos, à suo præmio non frau-
Tob. 4. a dantur, dicitur: Inquire tibi aliquem fidelem virum,
qui eat tecum salua mercede sua.
De mercede magna præsidentium à Domino dicitur
Gen. 15. a ad Abraham, qui typum gerit Prælatorum. Ego prote-
ctor tu⁹ sum, & merces tua magna nimis. De mercede
Esther 16. d digna obedientium, dicitur: In posterum cognoscatur,
omnes, qui Persis obediunt, dignam pro fide recipere
mercedem. De mercede plena contemplantium dicitur
Ruth. ad Ruth, quæ typum gerit cótemplatiuorum, quæ cun-
cta reliquit propter Deum, & interpretatur ouis, vel vi-
dens, vt ouis dicatur propter mititatem affectus anima
contemplatiua, sed videns propter illuminationem in-
Ruth. 2. c tellectus. Vnde dicit ei Booz: Reddat tibi Dominus pro
opere tuo, & plená mercedem recipias à Domino Deo D
Israel ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas. De
mercede temporanea operantium dicitur: Operamini
Eccl. vlt. d opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem
vestram in tempore suo. De mercede festina proficien-
Eccl. 11. c tium dicitur: Benedictio Dei in mercedem iusti festi-
nat. De mercede fideli perfectorum, vt prædicantium,
Prou. 11. c vel talium dicitur: Seminanti iustitiam merces fidelis.
De mercede patientium copiosa siue multa, dicitur
Matt. 5. a hic, & apud Matthæum: Ecce enim merces vestra
copiosa est in cœlis. De mercede vero perpetua,
Eccl. 18. c quæ congruit perseuerantibus: Non vereris vsque ad
mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æter-
num. Sic ergo secundum diuersitates meritorum ap-
propriantur differentiæ præmiorum: & sic reddet E
Sap. 10. d Deus iustis mercedem laborum suorum.
Veruntamen væ vobis diuitibus. Post promissiones beati-
tudinum, subiungit comminationem suppliciorum. Et
quia contra bonum est malum, quatuor ponit commi-
nationes, quatuor beatitudinibus ex opposito respon-
dentes, scilicet desolationem in amissione boni tempo-
ralis: esuriem in amissione boni spiritualis: fletum in af-
flictione mali corporalis: confusionem in passione op-
probrij sempiternalis. Et hæc sunt quatuor væ, quę có-
minatur quatuor generibus hominum, oppositis viris
Euangelicis prædeterminatis, scilicet, cupidis, gulosis,
lasciuis, & vane gloriosis. Cupidis ergo cóminatur væ,
sempiternæ desolationis, cum dicit: *Veruntamen væ vobis
diuitibus.* Aduersatiue dicit diuitibus, in diuitias amáti-
bus, quia tales inhiant ad diuitias congregandas. Vę ei, Abac. 2. b
qui multiplicat non sua, id est, bona terrena, quæ non
sunt nostra, quia nec nobiscum veniunt, nec nobiscum
recedunt: terreni tamen homines reputant esse sua.
Væ, væ, væ habitantibus in terra. Tales sunt cupidi, Apoc. 8. d
contra quos dicit Dominus: Nolite thesaurizare vobis Matth. 6. a
thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Quo-
niam ad diuitiarum istarum multiplicationem necesse
est sequi inopiam, & ad consolationem sequi desolatio-
nem. Ideo subdens rationem dicit: *qui habetis consola-
tionem vestram*, scilicèt de præsenti, sed non de futuro.
Vnde: Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miseriis Iacob. 5. a
vestris, quæ aduenient vobis. Ideo consolatio ista vana
& falsa est, quia desolationem inducit. Somniatores lo- Zach. 10. a
cuti sunt frustra, & vane consolabantur. Vere frustra,
quia: Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt Psalm. 75. a
omnes viri diuitiarum in manibus suis. Et præterea
etiam cum Propheta Dauid: Renuit consolari anima Psalm. 76. a
mea: Memor fui Dei, & delectatus sum. Hæc mihi sit Iob 6. b
consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: vt per
desolationem viæ perueniatur ad consolationem patrię.
De qua: Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego Isa. 66. d
consolabor vos. Hanc debemus expectare, non præoc- Iudith 8. c
cupare. Expectemus humiles consolationem eius.
Gulosis comminatur væ perpetuæ famis, cum subdit:
Væ vobis, qui saturati estis, &c. vacando scilicet crapulæ,
& ebrietati. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? Prou. 23. d
cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? nonne
his, qui commorantur in vino, & student calicibus epo-
tandis? Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, & Isa. 5. e
viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et ideò subditur:
Quia esurietis, Saturitas hæc inducet perpetuam fa-
mem, secundum illud: Cum satiatus fuerit, arctabitur, Iob 20. c
æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Et Isaias: Ec- Isa. 65. b
ce serui mei bibent, & vos sitietis. Vnde de malis di- Psalm. 77. c
citur: Manducauerunt, & saturati sunt nimis.
Lasciuis comminatur væ sempiterni fletus, cum dicit:
Væ vobis qui ridetis nunc: quoniam lugebitis & flebitis, id
est, in hoc momento temporis. Gaudium hypocritæ ad Iob 20. a
instar puncti. Et in Prouerbiis: Risus dolore miscebi- Prou. 14. b
tur, & extrema gaudij luctus occupabit. Melius est cer-
ta, quod fletus risum antecedat, quàm econtrario. Et
propterea dicitur: Tempus flendi, scilicet prius in hoc Eccl. 3. a
tempore, & tempus ridendi post in æternitate. Sed fa-
tuus non vult nunc continere à risu. Fatuus in risu exal- Eccl. 21. c
tat vocem suam: vir autē sapiens vix tacite ridebit. Imo
in Ecclesiastico: Risum reputaui errorem: & gaudio di- Eccl. 2. a
xi: Quid frustra deciperis? Stulti ergo sunt, qui nunc
rident, & sapientes, qui nunc lugent secundum illud:
Cor sapientium, vbi tristitia est: & cor stultorum, vbi Eccl. 7. a
lætitia. Propter quod dicitur stultis & mundanis: Ecce Isa. 65. c
serui mei laudabunt pro exultatione cordis, & vos cla-
mabitis pre dolore cordis, & pre cótritione spirit⁹ vlu-
labitis, scilicet in inferno. Ibi erit flet⁹, & stridor dentiú. Matth. 13. g
Contra vane gloriosos. Vane gloriosis comminatur væ, sempiterni contem-
ptus, cú subdit: *Væ vobis, cum benedixerint vobis omnes ho-
mines.* vanis scilicet laudibus extollendo. Qui benedicit Prou. 27. g
proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledi-
centi similis erit. Quia sicut dicitur: Erunt qui beatificát Isa. 9. c
populum istum seducentes: & qui beatificantur, præci-
pitáti. Præcipitantur enim ex vanis laudibus in oppro-
brium sempiternum, dum ex illis extolluntur. secundú
illud Iob: Eleuasti me quasi super ventum ponens, scili- Iob 30. c
cet vanæ laudis elisisti valide. Et quia difficile est huius-
modi laudes vitare, subiungit exemplum: *Secúdum hæc
enim faciebant Prophetis patres eorum.* Prophetis, inquá,
non veris, sed falsis. Vnde Glossa: Benedicebát Pseudo-
prophetis, qui ad captandum fauorem vulgi de corde
suo prophetabant. Stupor & mirabilia facta sunt in ter- Hier. 5 g
ra, Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes
applaudebát manibus suis: & populus meus dilexit ta-
lia. In hoc ergo quod ostédit malos homines laudari à
Pseudoprophetis, ostédit omnino contemnendum esse
fauorem,

Psalm. 52. b fauorem popularem. Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Hoc autem dictum est non de his, qui bona exempla, & laudabilia populis ostendunt ad Deum *Matt. 5. b* glorificandum, cum dicatur: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Sed de his, qui *Gal. 5. b* propriam gloriam in placendo hominibus, & in eorum laudibus quærunt, dicitur: Si adhuc hominibus placerem, Christus seruus non essem.

Nota hic de diuersitate inter Matthæum, & Lucam, quod Lucas ponit promissiones, & comminationes: Matthæus autem solas promissiones ponit. Propter quod videtur, vel quod alter dixerit diminute, vel alter superflue. Sed certe potest responderi secundum quod Glossa innuit, & Augustin⁹ dicit, quod alius fuit sermo hic: & alius apud Matthæum. Cuius diuersitas ex locis colligitur, & personis, & præceptis. Nam ille factus est discipulis, iste turbis. Ille sedendo, iste stando. Ille in monte, iste in loco campestri. Ille plura documenta continet, quam iste. Ille septem beatitudines, iste quatuor. Ex quibus omnibus colligitur quod fuit alius, atque alius. Nec immerito, quia aliis, & aliis personis, aliter & aliter est loquendum. Discipulis enim tanquam perfectioribus perfectiori modo debuerunt mandata Euangelica explicari: turbæ vero non possunt ad altiora condescendere. Ideo non adeo perfecte explicatur verbum Dei turbis sicut Apostolis. Et quia perfecti mouentur amore, imperfecti vero non solum amore, sed simul comminationis timore: ideo in sermone Apostolo- *[C]* rum ponuntur beatitudines & non Væ: in sermone turbarum, & beatitudines & væ. Rursus quia perfecti conformes efficiuntur Christo per septiformem spiritum, *Isa. 11. a* qui requieuit super eum: ideo septem ponuntur beatitudines septē donis Spiritus sancti, scilicet concordantes. Hic notantur quatuor beatitudines correspondentes quatuor virtutibus cardinalibus, vt habetur in Glossa. Paupertas temperantiæ: Esuries boni spiritualiter, *Beda lib. 2. in 6. cap. Luc. tom. 5.* iustitiæ: fletus, prudentiæ: passio malorum, fortitudini, siue patientiæ, sicut dicit glossa Bedæ. In his tamen quatuor aliæ continentur implicite. Vnde non ita exprimit Lucas spiritualē intellectum in huiusmodi promissionibus, vt Matthæus. Dicit enim: Beati pauperes spiritu. Hic solum: Beati pauperes. Ille: Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *[D]* Hic autem: Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Et iterum in Matthæo proponuntur pluraliter in tertia persona, quia alloquitur intelligentes: in Luca particulariter, & in secunda persona quia alloquitur sensuales. Ex his colligi possunt rationes aliarum diuersitatum, quia pro diuersitate audientium diuersimodus est *Col. 4. a* sermo doctorum, secundum illud Apostoli: Sermo vester semper in gratia sale sit cōditus, vt sciatis quo modo oportet vos vnicuique respondere. Et hoc faciebat *1. Cor. 2. a* ille doctor gentium: Ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapiētiæ, annuntians vobis testimonium Christi. Post sequitur: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sic faciebat Saluator, qui turbis loquebatur in parabolis: seorsum autem, discipulis suis disserebat omnia. Quia sicut di- *Matt. 13. a* citur: Eis datum erat nosse mysteria regni cœlorum.

Sed vobis dico, qui auditis Post promissiones præmio- *[E]* rum, & comminationes suppliciorum, subdit hic tertio Euangelici præceptoris leges, siue documenta dirigentia, & habet partes duas. In quarum prima ponit documenta propria, & expressa: in secunda vero similitudinaria & translata ibi: *Dicebat autem illis & similitudinem*, &c. Circa prima documenta auditoribus commendanda, hoc modo procedit Christi doctrina. Primo namque promulgat legem Euangelicam sub perfectione conueniente: secundo vero probat ex conditione deficiente, ibi. *Et si dil gitis eos qui vos diligunt* Tertio vero resumit cum ratione mouente, ibi: *Verumtamen diligite inimicos vestros*. Quarto concludit per retributionem sufficientiæ ibi. *Estote ergo misericordes*. Circa documentorum promulgationem notandum est, quod ad hoc, *[A]* quod homo sit perfectus, necesse est ipsum esse beneuolum, perfecte pacificum, & perfecte beneficum. Primum respicit affectionem, secundum vero passionem, & tertium operationem. Dat ergo primo mandatum perfectæ beneuolentiæ, cum ait.

Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros. Hoc namq; mandatū est auditorib⁹, id est credētibus & obedientibus proponēdum, in quib. habitat Deus, quia di- *1. Io. 4. d* citur. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et talis audit mandatum charitatis, non solum aure *Ioan. 8. f* corporis, sed cordis, secundu illud: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Hunc auditum Dominus excitabat: Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur *[B]* in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem vestram, *Isa. 55. d* & venite ad me, audite, & viuet anima vestra. Viuet vtiq; per mandatum dilectionis, quia sicut dicitur Qui non diligit, manet in morte. Et ante illud: Nos scimus, *1. Io. 3. c* quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Ad hanc Apost. inuitat: Ambulate in *Eph. 5. a* dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Quoniam cum inimici essemus re- *Rom 5. b* conciliati sumus per mortem filij eius. Et ita nos debemus inimicos diligere. Et quoniam non sufficit diligere verbo, neq; lingua solum, sed opere & veritate, ideo subdit: *Benefacite his, qui oderunt vos*, vt sit dilectio sine simulatione. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si si- *Prou. 25. c* tiuerit, da ei aquam bibere. Idem dicitur ad Romanos: *Rom. 12. d* Et quia verbum melius est quam datum, & sermo declarat affectum, ideo subdit: *Benedicite maledicentibus vob s*, in sermone publico *Et orate pro calūniantibus vos*, in sermone priuato. *Benedicite* inquam sermone manifesto. Ad hoc hortatur Apostolus: Benedicite perse- *Rom 12. c* quentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Et Non *1. Pet. 3. b* reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario, benedicentes. *Orate*, etiam in sermone secreto, exemplo illius, de quo Isaias dicit: Pro *Isa 53. d* transgressoribus orauit. Et exemplo illius protomartyris: Positis autem genibus clamauit voce magna: Do- *Act. 7. g* mine ne statuas illis hoc peccatum. Sed huic contra- *4 Reg. 2. d* riari videtur quod Elisæus iratus legitur pueris irriden- *4. Reg. 1. b* tibus: Elias quinquagenariis: & Paulus sacerdoti sum- *Act 23. a* mo. Ad quod respondet Beda, quod ista non sunt vota *Beda.* optantium, sed prædicationes futurorum. Vel non irascebantur contra naturam, sed contra vitium. Vt enim dicit Augustinus: Sic homines sunt diligendi, vt *August. lib. qui, Sententiæ, inscribitur, sent. 1. tom. 3* tamen eorum non diligantur errores. Sic igitur dat mandatum perfectæ beneuolentiæ, quæ non solum consistit in corde, sed & opere, & sermone indicari debet. Vnde Gregorius: Ad dilectionem conditoris, lingua, mens, & manus requiritur. De hoc autem mandato beneuolentiæ in summa notandum est, quod quantum ad affectum, astringit vniuersos: quantum ad signum, astringit perfectos, non imperfectos: quantum ad affectum in articulo necessitatis, omnes astringit. Circa necessitatem non astringit imperfectos, nisi quantum requirit debitum alicuius præcepti. Perfectos autem à statu prælationis astringit, quantum requirit debitum officij assumpti. Perfectos à statu perfectionis, *[E]* quantum requirit debitum boni exempli. Perfectos autem à perfectione virtutis, quantum requirit vnio charitatis.

Secundo dat mandatum de perfecta patientia, cum subdit: *Et qui te percutit in maxillam vnam*, inferendo scilicet iniuriam in persona. Et ponit maxillam pro parte corporis nobiliori, quæ cum percutitur, præcipua iniuria irrogatur. Aperuerunt super me ora sua, & expro- *Iob 16. b* brantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. De tali ac tanta iniuria non est exigenda vindicta, sed exhibenda patientia. Vnde subdit: *Præbe illi & alterā* scilicet maxillam, id est, paratus sis aliā percussionem sustinere, exemplo Magistri, de quo: Dabit percu- *Thren. 3. d*

tiente se maxillam, saturabitur opprobriis. Dabit vtiq; non inuitando ad percussionem, sed non opponendo defensionem; secundum illud: Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

Rom. 12. d · *Deut. 32. e* · *Pro. 25. c* · *Rom. vbi supra.*

Vnde in hoc mandato prohibetur libidinosa defensio, sed non charitatiua correptio, cum dicatur: Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eũ, &c. Et exẽplum huius in Christo: Vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Et subdit: respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?

Mat. 18. b · *Ioan. 18. c*

B Vnde Augustinus in quodam sermone de verbis Domini ait: Si iniuriã pateris, & taces, & proximum non corripis, plus peccas negligendo, quam ille affligendo. Per hoc etiam mandatum non arcẽtur personæ seculares laicæ à sui, vel aliorũ defẽsione. Vnde Paulus petiit milites, vt illæsus seruaretur. Vnde Augustinus primo de Ciuitate Dei exponens illud præceptum Exodi: Non occides, dicit quod cõtra hoc præceptum non fecerunt qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam gerẽtes publicæ potestatis, secũdum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium sceleratos morte punierũt. Vnde canon dicit, & est verbum Ambrosij: Fortitudo, quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitiæ est.

Aug. serm. 6. 10. 10. · *Act. 23. b* · *Exo. 20. c* · *Aug. 1. de Ciu. ca. 21. to 5.* · *23 q. 3. c* · *Fortitudo.* · *Amb lib. 1. de off. c. 27. to. 4.*

Ista præcepta patientiæ sunt semper in cordis præparatione continenda: ipsa namque beneuolentia, ne reddatur C malum pro malo, semper in cordibus voluntate cõplenda est. Agenda autem sunt multa cũ inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius est vtilitati consulendum, quam voluntati. Sic igitur intelligendum est mandatum de exhibenda patientia iniuriati ipsi personæ. Exhibenda est patientia etiam iniurianti in re possessa, propter quod additur: *Et ab eo, qui aufert tibi vestimentũ*, scilicet exterius per iniuriam, sicut illi, de quibus ait Iob: Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. Et Micheas: Desuper tunicam pallium sustulistis. Tali sic iniurianti exhibenda est patientia, vnde subdit: *Etiam tunicam noli prohibere*, scilicet rixando, vel contradicendo, exemplo Saluatoris, de quo in Psalmo: Diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. sine repugnantia scilicet, & cõtradictione.

Iob. 24. b · *Mich. 2. c* · *Psal. 21. d*

D In hoc etiam mandato intelligendum est, prohiberi contentionem, vel libidinem vindicandi. Vnde Augustinus ad Marcellinum: Cauendum est ne vindicandi cupiditate amittatur ipsa patientia: quæ pluris habenda est, quam omne bonum, quod potest inimicus inimico auferre. In sũma hic tenendum est de præcepto patientiæ, quod non prohibetur hic correptio proximi, seu impeditio vel prohibitio mali, vel punitio sceleris perpetrati ab eo, qui potest, & debet præpedire, cuiusmodi est legis minister: sed prohibetur & cohibetur hic vlciscendi libido, & quantum ad manum, & quantum ad signum, & quantum ad animum. Vnde hic addit Euangelista super legem, quam perficit, & consummat secundum spiritualem intelligentiam.

Aug. epist. 5. circa med. to. 2.

E Supra egit de mandato beneuolentiæ, & de mandato patientię: hic tertio dat mandatum de perfecta beneficentia, cum subiungit: *Omni autem petenti te tribue.* Hoc est mandatum generale respectu omnis personæ, & omnis dati, siue obsequij, siue mutui, siue alterius muneris. Est proximo dandum munus exterioris reuelationis, secundum illud: Ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi. Et in Exodo: Si videris asinum odientis te iacere sub onere, nõ pertransibis, sed subleuabis cũ eo. Est & munus internæ compassionis: Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et ad Colossenses: Induite vos, sicut electi Dei, sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatẽ, humilitatem, modestiam, patientiã, supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatem continuam habete, quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus vestris.

Beneficẽtia. · *Deut. 15. b* · *Exod. 23. a* · *Isa. 58. c* · *Coloss. 3. b*

Et etiam munus dulcis locutionis: Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius, quam datum. Nonne ecce verbum super datum bonum, & vtraque cum homine iustificato.

Eccl 18. b

Ad duo subsequentia omnes obligãtur. Ad primum autem obligantur præcipue diuites, siue qui habent, vnde possint alienam necessitatem releuare, vnde dicitur: Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendũ, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.

A quibus, & quibus dabebat eleemosyna. · *1. Tim. vlt. d*

Obligat etiam respectu omnis personæ, cõsiderata natura & necessitate, non autem pẽsato vitio, vnde non contrariatur ei quod dicitur: Da bono, & nõ receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio. Hoc dicit in quantum peccator, vel impius. Vnde non dandum histrionibus, ratione sui ministerij: quia Hieronymus dicit: Mimis & histrionibus dare, nihil aliud est, quam dæmonibus immolare. Si tamen in necessitate sint constituti, dandum est eis, quia sunt ad imaginem Dei creati, & quia fratres nostri. Vnde dicitur: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & C clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Et quia hoc mandatum beneficentię se extẽdit ad omnes sine exceptione, ideo specificat etiam de iniuriantibus, cum subiungit: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas*. Glossa: Cum litigio vel contentione, quæ venit ex cupiditate. Vnde dicitur: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & ad contentiones ieiunatis. Et alibi: Verba improperij non dicas illi, scilicet proximo: & non premas illum in repetẽdo. Maxime autem tunc premit, quando coram iudice alieno, vel infideli in causam trahit. Propter quod dicitur: Frater cum fratre iudicio contendit: & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictũ est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare nõ magis fraudem patimini? Hoc autem dicit, non quia nullo D modo liceat repetere, sed vt ostendat, quod magis debemus diligere proximum, & eius salutem quam rem tẽporalem. Vnde Gregorius: Cum pro terrena re pax à corde cum proximo scinditur, apparet, quod plus res quam proximus amatur.

Eccl. 12. b · *1 Io. 3. c* · *Isa. 58. a* · *Eccl. 31. d* · *1. Cor. 6. b*

Vnde hic nota, quod repetere contingit tripliciter, scilicet ex cupiditate, ex zelo iustitiæ, ex timore casus. Primum est malorum, non iustorum, charitatem habentium, secundum illud: Charitas non quærit quæ sua sunt. Glossa: Non repetit ablata, scilicet ex amore cupiditatis ad rem. Secundo contingit repetere zelo iustitiæ: & hoc modo licet perfectis, qui habent propriũ in cõmuni, nomine communitatis. Perfectis vero, qui nec in cõmuni, nec in speciali habent proprium, non licet eis repetere: sed eis solũ E licet, qui habent proprietatem illarum rerum, quarum ipsi vsum habent. Ille zelo iustitiæ repetit, qui intendit cõsulere saluti rapientis, & refrenationi cupiditatis alienæ, & paci vniuersalis Ecclesiæ. Vnde Gregorius: Non solum debet esse cura, ne nostra rapiant: sed ne rapientes non sua, semetipsos perdãt. Ille zelo iustitię repetit, qui intendit ius suum defendere, vel personæ vel Ecclesiæ, seu alicuius communitatis adiunctæ, maxime cum illud ea causa teneatur defendere. Et tertio repetere timore casus, scilicet ne propter paupertatẽ, & indigentiam cadat in culpam. Et sic spectat ad infirmos. Vnde orabat Sapiens in persona talium: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus alliciar ad negandum

Tribus modis contingit res suas repetere. · *1. Cor. 13. b* · *Pro. 30. b*

& dicam : Qois eſt Dominos : aot egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Vult ergo in hoc mandato dicere, quod homo ſit paratus ad benefaciẽdam omnibus , non tantum benefactoribus ſuis , ſed etiam prædicatoribus. Ad perfectionem etiam beneuolẽtiæ exigitur, quod homo benefaciat in omnibus. Vndo ſubditur: *Et provt vultu vt vobis faciã homines, & vos facite illis ſimiliter*. Et nota, quod non dicit provt faciũt, ſed provt vultis, quiã quilibet vult, cũ indiget, ſibi benefieri, & in omni neceſſitate releuari. *Prou. 24. d* Ne dicas: Quomodo fecit mihi, ſie faciam ei: reddam vnicuique ſecũdum opus ſuum. In hoc mandato eſt conſeruatio legis naturaiis, cu⁹ altera pars videlicet negatiua ponitur: *Tob. 4. e* Et implicatur bic ſcilicet: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Vult ergo, quod ſemper bonũ, quando poſſumus cuilibet faciamus, ſicut prompti ſumus pro nobis bona recipere, ſecundum illud: *Gal 6. b* Bonum autem facientes, non deficiamos, tempore enim ſuo metemos, non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domeſticos fidei. Et nota, quod non dicit, facite provt volunt homines, ſed provt voltis. Tum, quia voluntas noſtra nobis notior eſt. Tum etiam , quia magis nos mouet conſideratio noſtri. Tum etiam , quia loquitur ad eos, qui volũtatem babent ordinatam & ſecundum illam eſt operandum. In ſumma tenendum eſt de præcepto beneficentię in generali, quod tantum aſtringit, quantum explicatur per ſpeciales obligationes præceptorũ. Et ideo ſupra legẽ naturæ additæ eſt lex ſcripta, vt per eã ſciret homo ad quid aſtringeretur ex iuſtitia.

C *Et ſi diligitis eos, qui vos, &c.* Poſtquam promulgauit leges Euangelicas ſub perfectione conueniente : hic ſecundo probat ex conditione deficiente, vbi oſtendit quod præcipere debuit ſecundum modum præmiſſum: alioquin nullum eſt meritum apud Deum. Vnde oſtendit hic tria ſcilicet quod non ſufficit ad meritom eſſe beneuolum reſpectu amantium, nec beneficum ſolum reſpectu retribuentium, nec communicatiuum reſpectu recompenſantium. Et in hoc oſtendit, quod perfecta beneuolentia, & beneficentia non tantum debet ſe extendere ad amicos , verum etiam ad aduerſarios, iuxta formam ſuperius promulgatam. Eſt ergo primo notandum, quod non ſufficit eſſe beneuolum ſolum reſpectu diligentium , quia hoc eſt peccatorum , propter quod ait :

D *Et ſi diligitis , qui vos diligunt* : id eſt, quia vos diligunt. *Quæ vobis eſt gratia*? id eſt, quod meritum retributione dignum: quaſi diceret, nollom. Et rationem reddit: *Nam & peccatores diligentes ſe diligunt*, Qui nullum habẽt meritum apud Deum, hoc enim eſt naturale, ſecundom illud : *Eccl. 13. c* Omne animal diligit ſimile ſibi : ſic & omnis homo proximum ſibi. Omnis caro ad ſimilem ſibi coniungetor, & omnis homo ſimilis ſui ſociabitur. *Eccl. 37. a* Vel etiam carnale diligit ſimile ſibi: Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduerſarius erit. Sodalis amico condolet cauſa ventris: & cõtra hoſtem accipiet ſcutum. *Dilectio, quænam ſit non habens meritum apud Deum.* Talis dilectio apud Deum non habet meritum, quia non impenditur propter Deum. Si enim propter Deum impenderetur: vtiq; diligeret Deus diligentes ſe, ſecundum illud: *Prou. 8. b* Ego diligentes me diligo. E Minus etiam diligentibus plus *2. Cor. 12. e* dilectionis rependeret, ſecundum illud : Ego autem libentiſſime impendam, & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris, licet plus vos diligens, minus diligar. Item nullo modo etiam diligentes diligeret ſecundum illud : *1. Io. 4. b* In hoc eſt charitas , non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris. Et ad *Rom. 5 b* Romanos: Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus ſecundum tempus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Vnde quando dilectio ſolom ad diligentes extenditur, non eſt dilectio diuina nec gratuita, ſed mercenaria, & humana, ac per hoc nec retributione digna.

A Non ſufficit etiam eſſe beneficum reſpectu retribuentium : quia hoc etiam eſt ipſorum mundanorum, propter quod ſubdit: *Et ſi benefeceritis his, qui vobis benefaciunt*. Gloſſa, id eſt, ideo quia benefaciunt. *Quæ vobis eſt gratia*? Id eſt, quod meritum, quaſi diceret, nullum: & ratio redditur: *Si quidem & peccatores hoc faciunt*. Beneficium namq; ob recompenſationẽ factum, nõ eſt gratuitum ſed relatum: & ideo nec acceptabile eſt. Vnde in Eccleſiaſtico : Datus inſipientis non erit vtilis tibi, *Eccl. 20. b* oculi enim illius ſeptemplices ſunt : exigua dabit , & multa improperabit, & apertio oris illius inflammatio eſt. Hodie fœneratur quis, & cras expetit, & odibilis eſt homo huiuſmodi. Illud autem quod liberaliter, & hilariter datur, hoc acceptatur, ſecundum quod dicitur: Vnuſquiſque, provt deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſſitate : hilarem enim datorem diligit *2. Cor. 9. b* B Deus. Si ergo benefacere benefacientibus, ſolum eſt debitum : benefacere non benefacientibus gratuitum: videtur, quod malefacere benefacientibus, eſt impium, & crudeliſſimum, quod porrò peccator facit, cum Deũ offendit. Iuxta quod dicitur de Ezechia quod non iuxta beneficia quæ receperat à Deo, retribuit : quia eleuatum eſt cor eius. *2. Par. 32. f* Vnde Chriſtus potuit dicere illud Pſalmi: Retribuebant mihi mala pro bonis ſterilitatem *Pſalm. 34 b* animæ meæ. Et peccator poteſt dicere Chriſto illud: Tribuiſti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. *1. Reg 24. d* Et eo ipſo ſi vult Domino reconciliari, oportet, quod ipſe benefaciat, non tantum benefacienti ſed etiam aduerſanti, & tale eſt beneficium charitatis ſecundum illud: Charitas patiens eſt, benigna eſt : charitas non æmu- *1. Cor. 13. b* C latur , non agit perperam &c.

Non ſufficit etiam communicatiuum eſſe reſpectu recompenſantium, quia hoc eſt ipſorum fœneratorũ. Vnde & ſubiungit : *Et ſi mutuum dederitis his, à quibus ſperatis recipere*, ſcilicet recompenſationem. *Quæ gratia eſt vobis*? Quaſi diceret nulla. Et hoc oſtendit: *Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur*, id eſt commodant ad vſuram, vnde ſubdit: *vt recipiant æqualia*, ſcilicet pro ſeruitio, nõ ſolum pro debito. Et quia mercedem accipiunt, non habent meritum apud Deum. Vnde in Pſalmo dicitur . Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut *Pſalm. 14. a* quis requieſcet in monte ſancto tuo? &c. Et ſubditur: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram , & munera ſuper innocentes non accipit. Alioquin in monte Domini non aſcendet. Vnde Ezechiel : Ille iuſtificatur, de *Ezech. 18. b* D quo ibidem dicitur : Qui ad vſuram non accommodauerit, & amplius nõ acceperit. Et ille econtrario qui am- *Agg. 1. b* plius accipit, reprobatur, vt iniuſtus. Vnde talibus poteſt dici illud: Reſpexiſtis ad amplius, & ecce factum eſt mi- *Pſalm. 75. b* nus, quia dicitur: Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis: tales fœneratores inter peccatores computantur, quia ſunt oppreſſores aliorum, vnde in Prouerbiis : Qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœne- *Exod. 22. d* rantis. Et propterea inhibetur: Si pecuniam mutuã dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi exactor , nec vſuris opprimes. Sed contrarium huius videtur dici : Non fœnerabis fratri *Deut. 23. c* tuo ad vſuram pecuniam , nec fruges , nec quamlibet aliam rem, ſed alieno. Sed intelligendum eſt, quod hoc eſt malum ſecundum ſe, ſed permiſit hoc illis lex, ſicut & libellum repudij , propter vitationem maioris mali. *Cur vſura prohibeatur.* Ratio autem huius prohibitionis eſt multiplex : tum quia pecunia propter accommodationem non deterioratur: tum quia de ſe non fructificat, ſed tota ratio vtilitatis eſt ex parte vtentis , tum quia continue conſumit & deuaſtat. & ita commodum mutui conuertitur in commodum damni : tum quia in mutuatione pecuniæ tranſit rei mutuatæ dominium , quia non tenetur eandem numero reddere: tum quia totum transfertur periculum in eum qui fuerit mutuatus : tum etiam quia in tali modo mutuandi plus diligitur nummus , quam proximus , dum nummos proximo accommodat : non ex amore proximi , ſed ex amore nummi.

Veruntamen diligite inimicos, &c. Hic poſt promulgationem

tionem & probationem, reſumit mandata approbata cum ratione mouente. Sunt autem tria quæ debent os A mouere ad prædicta facienda ſcilicet auctoritas præcepti, immenſitas præmij, & ſublimitas exempli. Primum monet iraſcibilem: ſecundum, concupiſcibilem: tertium vero rationalem. Reſumit ergo prædicta documẽta per modum præcepti, cum ait: *Veruntamen diligite inimicos* (s.10.3.a) *veſtros, & benefacite*, ſcilicet non diligatis verbo, neque lingua, ſed opere & veritate. Et hoc imperando dicit, (Io.15.b) quaſi ſicut dicitur. Hoc eſt præceptũ meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Ipſe autem dilexit non ſolum affectu, ſed etiam effectu, ſine aliqua ſpe retributionis. Ideo additur: *Et mutuum date, nihil inde ſperantes*, (Deut.23.a) ſcilicet recompenſationis. Fratri autem tuo abſque vſura id, quod indiget, commodabis, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra, ad quã B ingrederis poſſidendam: id eſt, non quæras retributionem de hoc ab homine, ſicut vſurarij, qui propter ſpẽ vſuræ perdũt ſpem vitæ æternæ. Contra quos Apoſtolus ait. (1.Cor.15.a; Sap.5.e) Si in hac vita tantũ in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Tales ſunt diuites qui in diuitiis ſperant, talium vacua eſt ſpes, & labores ſine fructu, vt dicitur. (Eccl.31.a) Et ideo dicitur: Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecunia, & theſauris Quis eſt hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita ſua. Nota, quod ſpes in mutuo poteſt eſſe ad conſimile obſequium, vel ad lucrum. (Spes lucri ex mutuo quando damnanda.) Primo modo licet. Secundo modo poteſt eſſe dupliciter, vel expreſſa per pactum, & hæc ſimpliciter eſt prohibita, quia facit vſurarium. C Vel eſt tacita & in corde. Et hoc modo dupliciter: vel vt principaliter mouens ad mutuum, & hæc ſimiliter eſt prohibita, quia contra mandatum diuinum: vel eſt non principaliter mouens, ſed quaſi annexa, quia licet non faciat propter commodũ principaliter, vel lucrum, credit tamen accipientem non fore ſibi ingratum, & eo facit libentius. Hic vero non eſt talis ſpes commodi, quæ eſt contra diuinum mandatum.

Secundo ſubdit rationem motiuam ex parte præmij cum adiungit: *Et erit merces veſtra multa*: quia dicitur: (Eccl.12.a) Benefac iuſto, & inuenies retributionem magnam, vt ſi non ab ipſo, certe a Domino. Et dicitur retributio multa & magna, quia æterna merces omnia bona continet in excellentia, ſecundum illud: (Pſalm 30.e) Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te perfeciſti eis qui ſperant in te, in conſpectu D filiorum hominum. Et vere magna & multa, ſed promiſſa, quiã ſcriptum eſt: (1.Cor.2.e; Iſa.64.b) Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt illum.

Tertio ſubiungit rationem motiuam ex parte exempli, cum ſubdit: *Et eritis filij Altiſſimi*, ſcilicet per imitationem, ſecundum illud ad Epheſios: (Eph 5.a) Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi. (Debemus Deum, vt filij Patrem imitari.) Debemus autem ſicut filij Deum imitari, quia accepimus gratiam fidei ab eo, de qua dicitur: (Ioan.1.b) Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Accepimus etiam ab eo ſpiritum adoptionis filiorum, ſecundũ illud: (Rom.8.c) Non accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et ideo debemus imitari Deum ſicut filij patrem, ſecundum illud: (Ioan.8.e) Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahę facite. Et E propterea ad exẽplum eius debemus viuere, quod adiũgit, cum ait: *Quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos*, ſecundum illud (Ioan.2.e) Benignus & miſericors eſt, patiens & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia. Et hæc benignitas ſe ad ingratos, & malos extendit, quia dicitur: (Rom 2.a) Ignoras, quoniã benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitẽs cor, theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddit vnicuiq; ſecundum opera eius. Et propterea dicitur: (2 Tim.3.e) Mali autem homines, & ſeductores proficiunt in peius, errantes, & in errorẽ mittentes. Et alibi dicitur: (Eccl.8.b) Etenim quia non profert cito contra malos ſententiam, abſque timore vllo filij A hominum perpetrant mala. Ab his malis omnibus liberat & ſaluat diuina benignitas excedens noſtram malitiam. Vnde ad Titum dicitur: (Tit.3.b) Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit.

Eſtote miſericordes, & cætera. Poſtquam Euangelicas leges promulgauit, probauit, & reſumpſit cum ratione mouente: hic tandem Saluator noſter concludit per retributionem conſequentem, quam quidem retributionem oſtẽdit ſequi bona, & virtuoſa opera noſtra in ſententia iudiciali, in gloria cœleſti, & in pœna inferni. In iudicio quidem reſpectu vniuerſorum: in præmio reſpectu bonorum, & in ſupplicio reſpectu peccatorum. B Concludit igitur primo quod debemus præmiſſa mandata implere ſecundum formam præſcriptam, prædicendo iudicialem ſententiam, cum dicit: *Eſtote ergo miſericordes*, ſcilicet in exhibendo vos proximis beneuolos, pacificos, & beneficos. In quo tangit mandatorum prædictorum ſubſtãtiam: *Sicut & pater veſter miſericors eſt*, in quo tangit formam, ſiue circumſtantiam, quia ipſe non tantũ amicis, ſed aduerſariis condeſcendit. Hoc quippe neceſſarium eſt, ſecundum illud: (Mat.18.d) Nonne oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Vnde illam miſericordiam exiget, quam ipſe impendit: & ſecundum illam quam impendimus in iudicio, rependet ſecundum illud: (Eccl.4.b) In iudicando eſto pupillis miſericors, vt pater: & pro viro, matri illorum: C & eris tu velut filius altiſſimi obediens, & miſerebitur tui magis quam mater. Et Iacobus: (Iac.2.b) Iudicium ſine miſericordia illi qui non facit miſericordiam. Et ideo addit retributionem iudicij, correſpondentem operibus meriti, ſecundum quadruplicem differentiam actus, ſcilicet iudicandi, condemnandi, dimittendi, & donandi: quorum primus eſt æquitatis, ſecundus ſeueritatis, tertius pietatis, quartus liberalitatis. Retributionem per actum iudicandi deſcribit primo, cum ſubditur: *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* (Matt.7.a) In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Et quia non intelligit de quocumque iudicio, ſed de eo quod à pietate deuiat in crudelitatem: ideo adiungit: *Nolite condemnare, & non condemnabimini.* (Rom.2.a) In quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Quia ſicut dicitur: (Prou.17.c) Et qui iuſtificat D impium, & condemnat iuſtum, abominabilis vterque eſt apud Deum. Vnde reuocat à iudicio iniquitatis, & hortatur ad beneficium pietatis, quod conſiſtit in dimittendo iniurias, & in dando indulgentias, vel in dimittendo mala commiſſa & in dando bona conceſſa. Quantum ad dimiſſionem malorum adiungit: *Dimittite & dimittetur vobis.* (Mat.6.b) Alioquin non ſalubriter oratis: Dimitte nobis debita noſtra, &c. Et poſt: Si non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra, &c. Vnde dicitur: (Eccl.28.a) Relinque proximo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata ſua ſoluentur. Quantum ad collationem bonorum operum ſubditur: *Date, & dabitur vobis*, ſcilicet in iudicio, in quo docetur illud: (Prou.31.d) Date ei de fructu manuum ſuarum, &c. quia: (Mat 25.c) Omni habenti dabitur, & abundabit. Illa enim ſola habebit ſecum, quæ pro Domino dedit, ſecundum illud: (Eccl.17.a) Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo, & E gratiam hominis, quaſi pupillam conſeruabit, & poſtea reſurget & retribuet illis retributionem. Et ideo hoc attendens Zachæus dicebat: (Inf.19.b) Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, &c. (Quomodo iudicium prohibeatur à ſcriptura.) In ſumma nota hic, quod non prohibetur hic iudicium, quod deliberatum eſt & iuſtum, ſed vſurpatum, & temerarium, & iniquum. Vſurpatum dico, quando non officium nec auctoritas imminet. Temerarium, quando eſt de re quæ non conſtat, ſed procedit ex ſola ſuſpicione. Iniquum, quando eſt contrarius diuinitus approbatum, & tale iudicium hic prohibetur, non primum.

Secundo promittendo ſupercœleſtem gloriam ſecundum menſurã perfectam, cum adiungit: *Menſurã bonã*

Quatuor beatitudinis partes.

& nota, quod ponit hic quatuor dictiones secundum A quatuor conditiones beatitudinis: quarum prima est in gaudio interiori in beatitudine animæ, propter quā dicit: *Mensuram bonam*, quia secundum psalmum: Tunc
Psal. 102.a
Matt. 17.a
replebitur in bonis desiderium tuum. Dices cum Petro: Domine, bonum est nos hic esse. Quia eadem erit mensura hominis tunc, quæ est Angeli. Secunda ex gaudio inferiori, in glorificatione corporis, propter quod dicit:
Iob 5.d
Et confertam: Ingredieris in abundantia sepulcrum sicut infertur aceruus in tempore suo. Tertia ex gaudio exteriori, scilicet ex societate sanctorum, & renouatione omnium creaturarum, propter quod addit: *& coagitatam*.
Iob 55.d
Argentum & aurum tuum coacernabitur tibi: id est imperfecti & perfecti in meritis omnes colligētur in vnū gaudium Quarta est ex gaudio superiori, in visione Dei, propter quod dicit: *& supereffluentem*. Tunc super
Ibidem.
B Omnipotentem deliciis affluet. Et de hoc quadruplici gaudio, in præmio æterno potest exponi illud: In
Eph. 3.d
charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo gaudij interioris, latitudo exterioris, sublimitas superioris & profunditas inferioris: hanc quippe mensuram, *dabunt in sinum vestrum*, illi scilicet, quibus misericordiam facitis in præsenti secundum quod infra dicitur: Facite vobis amicos
Inf. 16.b
de mammona iniquitatis, &c. Et tales sunt pauperes, quos fecit Dominus iudices: Iudicium pauperibus tribuit.
Iob 36.a
Dabunt in sinum, id est, in animæ capacitatem stabilem & intrinsecam. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.
Iob 19 d
Quam si vis habere, fac consilium sapientis: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.
Eccl. 29.b

Tertio comminando infernalem pœnam secundum æquiparantiam ad culpam, cum adiungit: *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis*, scilicet nocendo, vel male agendo, siue demerendo, *remetietur vobis*, iuxta illud: Pro
Deut. 25.a
Apoc. 18.b
mensura peccati erit & plagarum modus. Et in Apocalypsi: Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit: tantum date illi tormentum, & luctū, & hoc est quod comminatur Dominus: cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Retribuet autem Do-
Iohel 3.a
minus in mensura æquali, pensato reatu: sed in maiori, pensata duratione, quia cito transit delectatio, sed sempiterna manet punitio. Sicut consumitur nubes, & pertransit: sic qui descenderit ad inferos non ascendet. Nec
Iob 7.b
reuertetur vltra in domum suam. In minori vero mensura, pensata offensa: quia qui contra omne bonum peccauit, omni bono debet priuari, secundum illud: Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti, quia
Thr. 3.e
non defecerunt miserationes eius. Rursus qui peccat in bonum infinitum intensiue & extensiue, deberet vtroque modo infinite puniri: & quia creatura non potest habere infinitatem intensiuam, suscipit alterā scilicet infinitatē durationis cum firmitate acerbitatis. Vnde Augustinus: Non actus temporalis facit, vt peccatum
Aug. lib. 2. epist. tom. 2. epist. 49.
mortale æternaliter puniatur, sed circumstantia illius, in quem peccatur: qui cum sit æternus, implentibus mandata, bona æterna promittit: peccantibus vero pœnam comminatur æternam. Et ideo idem dicit: Dignus est malo æterno, qui in se perimit bonum, quod posset esse æternum. Et Gregorius dicit hoc ipsum esse iustum: Qui æternaliter peccato perfrui voluit, æternaliter pœnam inueniat: & quorum voluptas non habuit finem peccandi, non habebit finem torquendi. Licet igitur pœna sit maior voluptate, & minor quam offensa: attamen æquatur reatui obligationis necessario. Nec mirum, si actionem temporalem comitatur reatus perpetuus, quia in contractu temporalis est actio, & tamen ius perpetuum acquiritur ab emptore: vulneratio etiam temporalis ad mortem ducit perpetuam, & bellum diurnum acquirit perpetuam seruitutem, & temporale peccatum exilium sempiternum.

Dicebat autē illis & similitudinē. Post præcepta propria & expressa, subiungit hic Euangelista documenta Domini similitudinaria, & translata: in quibus Dominus quadrupliciter nos informat. Primo namque retrahit à vanitate possidendi: secundo vero reuocat à temeritate iudicādi, ibi: *Quid autem vides festucam, & cæt.* Tertio informat ad prudentiam discernendi, ibi: *Non est enim arbor bona, &c.* Quarto vero inuitat ad diligentiam operādi, ibi: *Omnis, qui venit ad me, & cætera.* Primo ergo retrahit à vanitate possidendi ex consideratione triplici, scilicet ex cōsideratione periculi declinādi, & vitij detestandi, & exempli imitandi. Declinandum namque est ruinæ periculum, quod imminet præsidenti superbe, propter quod dicit: *Numquid potest cæcum cæcum ducere?* quasi diceret, non potest sane, propter periculum ruinæ, quod adiungit: *Nonne ambo in foueam cadunt?* Sed homo præsumptuosus cæcus est, secundum illud: Di-
Apoc 3.a
cis: diues sum, & locupletatus: & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. De tali ad Romanos: Confidis teipsum esse
Rom. 2.d
ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditionem insipientium, &c. Et subditur: Qui ergo alium doces, quasi dicat cæcus es. Et ideo qui ambit, & præsumit aliis præferri, cum sit cæcus, se & alios in præcipitium demergit. Vnde Hieremias: Grex perditus fa-
Hier. 50.a
ctus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos. Et ratio huius redditur: Stulte egerunt pastores, & Do-
Hier. 5.c.d
minum non requisierunt: propterea non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est. Et ideo subdit: *Ambo in foueam cadunt.* Et hoc est quod dicit Gregorius: Dum pastor per abrupta vitiorum graditur, necesse est vt grex in præcipitium trahatur. Et tales maledictio-
Deut. 27.a
nem Domini merentur, secundum illud: Maledictus C qui errare facit cæcum: tales doctores cum illis, quos ducunt, in foueam cadunt: sicut & lucifer qui voluit aliis præesse, & qui ei adhæserunt omnes corruerunt in foueam, secundum illud: Quo modo cecidisti de cæ-
Isa. 14.c
lo lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes.

Detestandum etiam est superbiæ vitium, quod adiacet volenti præsidere, propter quod subdit: *Non est discipulus supra magistrum*, scilicet secundum rectum ordinem: qui ergo magistro subiacente cupit præesse, magistrum suum contendit præcedere. Vnde Bernardus: Quoties hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo, & tunc non sapio, quæ Dei sunt. Et hoc est quod dicit Dominus discipulis: Amen,
Ioan. 13.b
amen dico vobis, non est seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior eo, qui misit illum. Qui ergo vult D aliis superefferri, ignorat doctrinam Christi, qui dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Aut si
Matt 11.d
aliud nouit, in apostasiam cadit, iuxta illud quod dicit Gregorius: Quoties pastor aliis præesse delectatur, totiens in apostasiæ crimen dilabitur. Definit autem esse discipulus, dum vult dominari, & magister aliorum vocari, contra illud: Nec vocemini magistri, quia
Matt. 23 b
magister vester, vnus est, Christus. Qui maior est vestrum, &c.

Imitandum etiam est vitæ perfectæ exemplum quod consistit in volendo subiacere, propter quod dicit: *Perfectus autē omnis erit, si sit sicut magister eius.* Christus sci-
Matt. 20.d
licet: qui non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redēptionem pro multis. Et ideo dici-
Infra 22.c
tur infra: Qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui E præcessor est, sicut ministrator, & ratio additur: Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et hoc ipse ostendit eis per exemplum, postquam lauit pedes. Subditur: Scitis quid fecerim vobis? vos voca-
Ioan. 13 b
tis me Magister & Domine, bene dicitis, sum etenim. Si ergo laui pedes vestros, & cet. Et post subditur: Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et ad hoc perfectum exemplum inuitat Apostolus: Nihil, inquit, per con-
Phil. 2.a
tentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. De quo

ſubdit, quod ſemetipſum humiliauit, formam ſerui accipiens,&c.

Quid autem vides feſtucam,&c. Hic reuocat à temeritate iudicandi, quod quidem facit oſtendendo eum, qui temere iudicat iniquum in cogitatione, indiſcretum in locutione, inordinatum in operatione. Oſtendit ergo primo temere iudicantem, iniquum eſſe in cogitatione, quia non iudicat, æqualiter propter quod dicit: *Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui?* Tu ſcilicet qui iudicas. Feſtucam vocat leue peccatum, quod quis reprehendit in alio: magnum negligens in ſeipſo, ideo addit: *Trabem autem, quæ in oculo tuo eſt, non conſideras:* Trabem, id eſt, magnum peccatum, ex quo colligitur, quod ſic iudicantis iniquum eſt iudicium, quia ſicut dicit: Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona. Non habet æquale pondus, qui magis ponderat culpam in alio quam in ſe. [B] Et talis dicitur abominabilis, quia dupliciter peccat, & ſeipſum, cum ſit ſuperbus & impius, iuſtificando, & ſuum proximum condemnando. Vnde in prouerbiis: Qui iuſtificat impium & condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum. Et ergo ſanum eſt conſilium, aliis indulgere, & ſemetipſum diiudicare, ſecundum illud: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris, nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Et ideo talis trabem habet in oculo, id eſt, ſuperbiam excæcantem, ſicut Balaam: Dixit homo cuius obturatus eſt oculus, cuius obturatio eſt valde grauis in iudicando iniqua, Nequius oculo quid creatum eſt? Et merito, quia ſicut dicitur infra: Si oculus tuus nequam [C] fuerit etiam corpus tuum tenebroſum erit,

[Feſtuca.] [Trabs.] [Pro.20.d] [Pro.17.c] [Gal.6.a] [Num.24.c] [Eccl.31.b] [Inf.11.e]

Secundo oſtendit indiſcretum eſſe in locutione, quia non loquitur rationabiliter, propter quod ſubditur: *Aut quo modo potes dicere fratri tuo*, exterius ſcilicet ipſum alloquendo. *Frater, ſine, eiiciam feſtucam de oculo tuo*, in reprehendendo & corrigendo. *Ipſe in oculo tuo trabem non vides?* peccatum grauiſſimum in te non attendendo, quaſi dicat: Non potes hoc rationabiliter dicere. Poteſt enim tibi dici: Qui alium iudicas, teipſum non iudicas. Et illud: Medice, cura teipſum. Vnde talis monitio merito potius deſpicitur, quam audiatur, ſecundum illud Gregorij: Cuius vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur, quia ſæpe eſt doctori dum culpa redarguit ipſum. Chryſoſtomus: Quare in alienis vides tam parua peccata, & in te tam magna tranſcurris? Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid [D] verum dicetur? Et ideo in Pſalmo: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas?

[Rom 2.d] [Luc 4.d] [Caro in paræneſi.] [Eccl.34 a] [Pſal.49.c]

Tertio vero oſtendit inordinatum in operatione, quia poſtponit illud ad quod tenetur principaliter, propter quod dicit: *Hypocrita eiice primũ trabẽ de oculo tuo.* Hypocritam vocat talem iudicem temerarium, qui in iudicando alios, oſtendit, & prætendit zelum iuſtitiæ, & ſeipſum non iudicando habet vitium intus latens ſuperbiæ. Vnde Gregorius: Hypocrita cæteros reprehendit, vt in aliorum comparatione ipſe ſanctior videatur. Vel Hypocritam vocat, qui exteriora ponderat, interiora negligit, quæ ſunt magis ponderanda, ſecundum illud: Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ: quia mundatis quod deforis eſt calicis & paropſidis: intus autem pleni eſtis rapina & immunditia. Phariſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis, & [E] cætera. Et ideo recte nunc dicit: *Eiice primum*, quia circa hoc principaliter inſiſtendum, vt trabs, id eſt graue peccatum de interiori oculo eiiciatur. Purificate corda, duplices animo. Quoniam ſicut dicitur: Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? Debet enim charitas eſſe ordinata, vt primo intendat ſibi, & poſt alijs ſecundum illud: attende tibi & doctrinæ: inſta in illis, hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt. Vnde ſubditur: *Et tunc perſpicies*, id eſt perfecte aſpicies, oculo iam mundato, *vt educas feſtucam*

[Hypocrita.] [Greg lib 8. Moral.cap. 24.] [Matt.23.c] [Zach.4.b] [Eccl.14 a] [1.Tim.4 d]

[A] *de oculo fratris tui.* Obſtetricante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus. Vnde gloſſa. Non eſt prius doctor idoneus alij mederi, qui nondum ſe ſanauit. Vnde in omnibus talibus eſt ordo præcipue attendendus: ſtultus enim eſt & hypocrita, qui ſollicitius curat aliena facta, quam propria. Exemplum de collationibus patrum eſt de eo qui poſuit arenam in ſacco, quem ſuperponens humero, habens poſterius arenæ multum, & anterius modicum: & interpretatus eſt illud multum, peccata eſſe propria, & illud modicum, peccata eſſe aliena: ſic enim facit hypocrita.

[Iob 26.d] [Gloſſ inter lin in hoc cap.] [Caſſianus in coll.]

Non eſt enim arbor bona, &c. Poſtquam retraxit à temeritate iudicandi, hic informat ad prudentiam diſcernendi, quod quidem facit hoc ordine. Primo enim proponit ſimilitudinem metaphoricam: ſecundo elicit eruditionem explicatam: tertio vero ex hoc redarguit [B] ſimulationem deceptoriam. Proponitur ergo metaphorica ſimilitudo, cum dicitur:

Non eſt enim arbor bona, quæ facit fructus malos. Enim, non eſt hic cauſale, ſed continuatiuum. Arborem vocat, non voluntatem, quæ eſt à Deo, ſic enim eſt bona: ſed voluntatem, quæ non eſt bona, cum facit malum: nec etiam eſt mala, cum facit bonum, quod addit: *Neque arbor mala faciens fructum bonum.* Conformis eſt enim voluntas operi, ſicut arbor fructui. De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei: quia ſicut dicitur: Excidetur, & in ignem mittetur. Vnde ſpiritualiter arbores fructibus priuantur per gelicidium iniquitatis, ſecundum illud Iudæ in canonica ſua de malis: Arbores autumnales, infructuoſæ, bis mortuæ. Tunc autem fructibus replentur, cum appropinquant calori charitatis, ſe[C]cundum illud: Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam prope eſt æſtas. Vnde prudens conſiderator arbores diſcernit per fructum. Propterea adiungit. *Vnaquæque enim arbor de fructu ſuo cognoſcitur.* Et hoc eſt, quod dicitur: Ex fructibus eorum cognoſcetis eos: quia ſicut dicitur: Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, & cætera. Fructus autem Spiritus, eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, & cætera. Vnde de viro iuſto dicitur: Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Nec mirum: quia bonorum laborum glorioſus eſt fructus, ſed malorum nullus. Quem fructum habuiſtis tunc in illis, in [D] quibus nunc erubeſcitis? Et ideo dicitur de auaro: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et quod arbor diſcernatur per fructum, probatur per ſenſibile experimentum, cum ſubditur: *Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam.* Duos ponit fructus præcipue laudabiles, ſcilicet ficus & vuas. Vnde alibi introducitur ficus, & vitis per proſopopœiam loquentes. Ficus ſic: Numquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructuſque ſuauiſſimos? Et vitis ſic: Numquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? Duo etiam arbuſta ponit peſſima, ſcilicet rubum, & ſpinam, quæ gignit terra propter peccata humana, ſecundum illud: Maledicta terra in opere tuo: in laborib. comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi. Sed ſpiritualiter per ficum dulcem intelligitur dulcedo pietatis: per [E] ſpinas homines intelliguntur iracundi, & ſchiſmatici, qui non poſſunt aliis compati. Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi: quæ non tolluntur manibus. Et qui tangere voluerit eas, armabitur ferro, & ligno lanceato. Per vuam intelligitur perſpicua cognitio veritatis: & per rubum homines hæretici, à quibus detinentur ſuperbi, ſecundum illud: Leuauit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum arietẽ poſt vepres hærentem cornibus. Iſta duo hominum genera diſſipant vineam Domini exercituum, ſcilicet ſchiſmatici & hæretici. Super humum populi mei ſpinæ & ve-

[Arbor.] [Prou.12.c] [Sap.3.c] [Iuda 1.c] [Inf.21.f] [Matt.7.c] [Gal 5.c.d] [Pſal 1.a] [Sap.3.d] [Rom.6.d] [Eccl.5.b] [Proſopopœia.] [Iudic.9.b] [Gen.3.d] [2.Reg.23 a] [Gen.22.c] [Iſa.32.c]

Isa. 5.a ptes ascendent. Expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas Et post: Ascendent super eam vepres & spinæ.

Secundo autem elicitur expressa eruditio, cum adiungitur: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.* Ad similitudinem scilicet arboris bonæ, bonum thesaurum vocat habitum interioris perfectionis, siue *Prou. 21.c* in affectu, quemadmodum ad quendam dicitur: Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti, siue in intellectu, quemadmodum ad Apostolos dicitur: *Matt. 13.g* Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera De vtroque bono thesauro bona proferuntur tam opera quam etiam verba. *Iac. 3.e* Vnde: Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersa- *B* tione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Et sicut bonus homo bonæ arbori comparatur ita & malus, malæ. Vnde & addit: *Et malus homo de malo thesauro profert malum.* Malum thesaurum malam vocat voluntatem, & malam conscientiam: *Mich. 6.a* Micheas: Adhuc ignis in domo impii & thesauri iniquitatis. Et certe de malo corde procedunt mala opera, & immunda verba. *Marc. 7.c* Vnde: De corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, & cætera. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & commaculant hominem, & similiter mala verba, secundum illud *Prou. 14.a* Prouerbiorum: Testis fidelis non mentietur: profert autem mendacium dolosus testis. Et rationem huius ipse reddit, cum subiungit: *Ex abundantia enim cordis loquitur,* *C* bonum scilicet verbum aut malum. De bono: *Eccl. 6.a* Lingua gratiosa in bono homine abundat. *Eccl. 15.b* Et alibi: Sapientiæ Dei astabit laus, in ore fideli abundabit. *Prou. 15.d* Et de malo: mens iusti meditabitur sapientiam os impiorum redundabit malis. *Ibidem.* Et in eodem: Os fatuorum ebullit stultitiam.

Tertio vero redarguitur deceptoria simulatio, cum subiungitur: *Quid autem vocatis me Domine, Domine?* scilicet confessione oris. *Et non facitis quæ dico,* omissione boni operis. Ostensio enim reuerentiæ in ore fallax est: nisi adsit pariter exhibitio obedientiæ in opere. *Isa. 29.d* Vnde de talibus: Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est à me. *Matt. 15.a* Et Matthæus: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. *Tit. 1.d* Et ad Titum: Cõfitentur se nosse Deum, factis autem negant. Et ita est in eis repugnantia, quia verbum indicat bonitatem in corde, & factum ostendit malignitatem in ope- *D* re: tales non decipiunt Dominum, sed fallunt semetipsos, *Iac. 1.d* secundum illud: Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vos metipsos. *Mat. 7.c* Vnde Matthæus: Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei, &c.

Omnis qui venit ad me. Postquam informauit ad prudentiam discernendi, hic inuitat ad diligentiam operandi, & hoc sub duplici metaphora, in quarum prima commendat obedientes, in secunda vero vituperat negligentes, ibi: *Qui autem audit, & non facit, & cætera.* Circa commendationem obedientis, primo præmittit obedientis actum: secundo modum: tertio fructum. Quantum ad actum igitur vere obedientis, *E* dicit:

Omnis qui venit ad me, scilicet fideliter credendo, *audit sermones meos,* deuote intelligendo. *Et facit eos,* scilicet opere complendo: *Ostendam vobis, cui similis sit.* Ex quo colligitur, quod verè obedientis est, primo per fidem venire, credendo fideliter: de quo aduentu: *Ioan. 6.e* Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. *Mat. 19.b* Sic veniunt paruuli secundum illud: Sinite paruulos venire ad me: deinde audire, intelligendo viuaciter. *Eccl. 3.d* Auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. *Iac. 1.c* Et Iacobus: Sit omnis homo velox ad audiendum. Tertio vere obedientis est im- *A* plere efficaciter. *Deut. 30.c* Vnde: Iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum Alioquin non iustificaberis apud Dominum, quia, vt dicitur ad Romanos: *Rom. 2.b* Factores legis iustificabuntur.

Quantum ad vere obediendi modum, adiungit documentum similitudinarium de ædificante domum, cum subdit: *Similis est homini ædificanti domum,* per profectum virtutum: *Pro. 24.e* Diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam Hæc quidem domus, est bona conscientia: *Prou. 14.a* Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. *Prou. 14.a* Sapiens mulier ædificat domum suam: insipiens, extructam quoque manibus destruit. Qui fodit in altum, per descensum humilitatis facit secun- *B* dum præceptum Elisæi: *4. Reg. 3.f* Facite alueo torrẽtis huius fossas, & fossas: scilicet per humilitatem in intellectu pariter & affectu. Sed huic respondet superbia illius mali villici: *Inf. 16.a* Fodere non valeo, mendicare erubesco. *Isa. 2.b* Cuius rursus contrarium redditur: Ingredere in petram, & absconde in fossa humo à facie timoris Domini. Ille enim altius fodit magis, qui per humilitatẽ descendit, & huius ædificium altius ascendit: *Inf 18.c* Qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. *Et posuit fundamentum supra petram,* per stabilimentũ charitatis, *Eph 3.d* secundum illud: In charitate radicati & fundati. Hæc charitas fundatur super Christum, qui est petra solida, *Isa. 28.d* secundum illud: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Super hunc fundat *C* charitas, dum facit implere eius mandata: secundum illud: *Ioan. 14.a* Qui habet mãdata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. *Ecc. 26.d* Et hic est in Christo fundatus: Fundamenta æterna super petram solidam, sic mandata Dei in corde mulieris sanctæ. *Amb. to. 3. lib. 5. in 6. cap. Lucæ sub finem.* Ambrosius: Omnium virtutum fundamentum est cœlestium obedientia mandatorum. Hic est ergo modus vere obediendi diuinis præceptis, vt sit sedulitas in profectu virtutis, sit profunditas in descensu humilitatis, sit firmitas in affectu charitatis.

Quantum ad veræ obedientiæ fructum, subiungit: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, &c.* Obseruatio namque diuinorum mandatorum firmat contra impulsum tentationum, quam designat per inundationem, quantum ad tentationem exteriorem à dæmonibus, *Isa 8.b* secundum illud: Adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum, & omnem gloriam eius. Et ascendet super omnes riuos eius, & *D* fluet super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & transiens vsque ad collum veniet. Hic aperte designat diabolum. *Iob 21.b* Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio? Designat etiam tentationem per illisionem fluminis, cum addit: *Illisum est flumen domui illi,* quantum scilicet ad tẽtationem interiorem, scilicet timoris, vel doloris, vel lætitiæ, vel amoris, *Nahum. 2.b* Portæ fluuiorum apertæ sunt. Quod quidem fit, quando ingredimur tentatione intetius, vt possit clamare cum propheta: *Psal 3.b* Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Sed hæ tentationes non præualent contra diuinorum mandatorum obseruatores, propterea subdit: *Et non potuit eam mouere.* *Prou. 10.d* Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamentum sempiternum. *E* In Psalmo: *Psal. 16.b* Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. Huius autem stabilitatis ratio redditur, cum subditur: *Fundata enim erat supra firmam petram:* *Isa. 22.f* Hinc dicitur de iusto: Figam illum paxillum in loco fideli Hęc quidem fixio est per charitatẽ: *Rom. 8.f* Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Veræ igitur obedientiæ fructus est victoris tentationis exterioris & interioris per virtutem stabilis fundamenti. *Qui autem audit, & non facit, & cætera.* Hic post commendationem vere obedientis, subiungit vituperium negligentis, præmittens negligentis vitium

addens periculum, & negligentis præcipitium. Præmittit ergo negligentis vitium, cum subdit: *Qui autē audit, & non facit*, sicut Balaam: Num.24.c Dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam Altissimi. Hic reprehensibilis est, quod ostendit per simile, cum subdit: *Similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento.* Terram vocat locum inconstantem, & facile mobilem, Psal.1.b secundum illud: Non sic impij, non sic, sed tanquam Isa.24.e puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Isaïas: Confractione confringetur terra, contritione cōteretur terra, commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculū Iob 4.b vnius noctis. Iob: Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tinea? Et hoc est, quia non sunt in charitate B Sap.4.a radicati, sed in terrena cupiditate. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas.

Adiungit negligentis periculum in illisione fluminum cum adiungit: *In quam illisus est fluuius*, id est, tentatio impellens, ex qua imminet periculum ruinæ. Ezech.13.b Dic ad eos qui liniunt parietem absq; temperamento, quòd casurus sit. Erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes, desuper irruentes, & ventum procellæ dissipantem. Isa.28.e De talibus Isaïas: Flagellum inundans cum transierit: eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertransierit, tollet vos. Inf.8.b Ii enim sunt, de quibus dicitur: Hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

C Subiungit postremo negligentis præcipitium, cum ait: *Et cōtinuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.* Zac.14.c Erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium iumentorum, id est, omnium hominum animalium Soph.1.a & negligentium, & impiorum. Dicit Dominus: congregans hominem & pecus, congregans volatilia cæli & pisces maris: & ruinæ impiorum erunt: & disperdam homines à facie terræ. Prou.4.c Nec mirum quia: Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant. Ex periculo igitur & vituperatione negligentium, & commendatione obedientium, sufficienter innuitur diligentia agendorum, & in hoc documēta diuina habēt terminū.

Capvt VII.

CVM *autem implesset omnia verba sua.* postquam prosecutus est doctrinæ Christi veritatē, hic ad ipsius commendationem manifestat doctoris sublimitatem, quam ostēdit esse præcipuam propter tria: scilicet propter excellentiam potestatis: & propter euidentiam veritatis, ibi: *Et exijt hic sermo*: Et propter affluentiam pietatis, ibi: *Rogabat autem illum quidam de Pharisæis.* Excellentia ostenditur in operādo magna miracula. Euidētia veritatis in approbando vera testimonia. Affluentia pietatis, in condonando peccata. Quantum ad primum, Inf.eod.a Eod. c intelligendum quòd prima pars habet duas partes secū dum duo miracula. Quorum primum est curatio pueri morituri: secundum est resuscitatio adolescentis iam mortui, quæ ibi describitur: *Et factum est: deinceps ibat Iesus, &c.* In sanatione namq; morituri, ostenditur Dominus vitæ, qui potest vitam pereuntem saluare. In suscitatione mortui. E Dominus mortis, qui potest mortem Eod c superare. Item in sanatione corporis morituri ostenditur Dominus corporum, qui potest corpus reparare. In suscitatione mortui, Dominus animarum, qui potest animas ad corpora reuocare. Quantum igitur ad sanationem pueri ægrotantis, tria introducit Euangelista ad explicationē miraculi faciendi. Primum est opportunitas faciendi miraculum. Inf.eod.a Secundum est dignitas impetrandi remedium, ibi: *Cum audisset de Iesu, misit, &c.* Tertium est congruitas accelerandi beneficium, ibi: *Et cum iam non longe esset, &c.* Opportunitas igitur faciēdi miraculū colligitur ex tribus, scilicet ex temporis cōmoditate, ex loci congruitate, & ex morbi necessitate. Primo igitur quantum ad commoditatē corporis dicitur: *Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis*, id est, post tempus prædicationis perfectæ & completæ, quæ, pro-

A prie spectat ad illum doctorem, secundum illud Ecclesiastici: Multa dicemus, & deficiemus in verbis, cōsummatio sermonum ipse est in omnibus. Eccl 43.d Ipse scilicet abbreuiatus in carne, secundum illud Isaïæ: Isa.10.e Isa.28.f Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. Et: Consummationem & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum: hoc dicebat in præsentia populi audientis Christum. Ad quem Christus dixit: Sup.Luc.4.d Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris, scilicet Iudæorum,

Secundo quantum ad cognitionem loci, subditur: *Intrauit Capharnaum*, vbi miracula facere consueuerat, secundum illud quod dicitur: Ibidem. Quanta audiuimus facta in Capharnaum, &c. Matt.11.e Vnde Matthæus dicit: Et tu Capharnaum, numquid vsque in cælum exaltaberis? B Quod dicit propter multas virtutes, quas ibi fecit. Ratio huius est, quia hæc ciuitas Galilææ erat in confinio gentium, & per hoc ostenditur Christus lapis angularis, secundum illud ad Ephesios: Ephes.2.c Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem. Et in hoc impleta est prophetia Isaïæ: Isa.9.a Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & & terra Nephtalim, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium, & cætera.

Tertio quantum ad morbi necessitatem adiungitur: *Centurionis autem cuiusdā seruus male habēs erat moriturus*, ita grauem habebat morbum, secundum illud Matthæi: Matt.8.a Puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur. Centurionem autem vocat eum, quia C præerat centū militibus: quod faciebant ex industria in prælijs, vt scirent facilius numerum bellatorum. Vnde erāt ibi Tribuni, Decuriones, Quinquagenarij, & Decani: qui denominantur à numero eorum, quibus præsunt. Tribunus autem dicitur qui præest mille. Et hoc ad exhortationem populi constituere cōsulebat Ietro Moysi in Exodo: Exod.18.c Constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicēt populū omni tēpore. Hic Centurio, licet plures haberet seruos hunc charum habebat inter alios, & ideo subdit: *Qui illi erat pretiosus*, id est affectuosius dilectus, secundum illud Ecclesiastici: Eccl.33.d Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, Quia secundū illud Prouerbiorū: Prou.17.a Seruus sapiens dominabitur filiis stultis. Vnde seruus hic licet esset infirmus, non tamen erat suo Domino onerosus, sed charus D propter Domini sui pietatem. Prou.12.b Nouit iustus iumētorum suorum animas. *Et cum audisset de Iesu &c.* Post opportunitatem faciēdi miraculum, subdit in Euangelista dignitatem impetrandi remedium, quemadmodum colligit Euangelista ex tribus, scilicet ex cēturionis reuerētia in supplicando, ex seniorum confidentia in postulādo, & ex saluatoris clementia in condescendendo. Quæ tria in vnum concurrētia, dignum faciūt seruum ægrotum ad inueniēdum remedium sanitatis. Quantum igitur ad Centurionis reuerentiam supplicantis præmittit:

Et cum audisset de Iesu, non solum aure corporis, sed & aure cordis, secundum illud ad Rom. Rom.10.d Fides ex auditu, auditus autem per verbū Christi. Et quia fides facit cum reuerentia accedere, dum admirabilem Dei prædicat maiestatem, ideo subdit: *Misit ad eū seniores Iudæorum*, E quasi ipse non esset dignus accedere, nec auderet, sicut filij Israël tēpore dationis legis dixerūt ad Moysē: Exod 20.a Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. Et hāc causā ipse reddit infra, eodem: Inf.eod.a Propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus, vt venirem ad te. Et ideo illos misit, non tanquam nuntios inferiores, sed tanquam digniores. Et ideo mittebat seniores, quia ipsi sūt pro ætate & sapiētia reuerendi & audiendi. Iob.12.b In antiquis est sapiētia, & in multo tempore prudentia: Vnde per eos Dominum interpellabat: quod notatur, cum subditur: *rogans eum vt veniret, & saluaret seruum eius*, secundū illud Ecclesiastici: Eccl.38.a In tua infirmitate ne despicias teipsum, adora Dominum, & ipse curabit te. Similiter & alium propter te quia Iac.5.d Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus. Matt.8.a Sed videtur huic contrariari Matthæus: qui

dicit

dicit, quod Centurio ipse accessit ad Dominum. Sed nõ est contrarietas, quia sicut dicit Beda. *Beda tom. 5. in 7. cap. Lucæ lib 3.* Matthæus loquitur de accessu per fidem, Lucas narrat ordinem rei gestæ. Augustinus etiam dicit quod secundum cõmunem modum dicitur accedere, qui incipit ire. *Aug. tom 4. lib. 2. de concord. Euang. cap. 20.* Dicitur etiam rogare qui per alium facit. Vnde nulla est contrarietas, sed tunc esset, si diceret Matthæus quod corporaliter ad eum peruenisset in propria persona, quod dicit: sed quod dicit, stat cum dicto Lucæ, & vnus alterum explicat, & confirmat.

Quantum autem ad seniorum confidentiam intercedentium, subdit: *At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite*, quia hoc faciebant ex amore & confidentia. Sollicitudine non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes. *Rom. 12.c* Et quia potissima ratio impetrandi est meritum eius, pro quo petitur, ideo additur: *Dicentes ei, quia dignus est hoc ei præstes*, & sic iam inuenisti quem quæris, secundũ illud quod de Sapientia dicitur: Quoniã dignos se, ipsa circuit quærens, & in viis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. *Sap. 6. c* Et ad huius dignitatis comprobationem adiungit. *Diligit enim gentem nostram*, cum tamen sit alienigena. Et ideo tu qui es de gente nostra, debes eum rediligere, secundũ quod dicis de te: Ego diligẽtes me, diligo: *Pro. 8. b* Nec tantũ diligit ore vel lingua, sed opere & veritate. Vnde addunt: *Et synagogam ipse ædificauit nobis*. quod quidẽ magnum beneficium fuit, & signũ magni amoris. Vnde Gregorius de charitate dicit, quod amor operatur magna si est: si autem operari renuit, amor non est. Et quoniam magnam præstat eleemosynam, dignus est vt magnam ei facias gratiam vt cognoscas illud esse verum: Benefac iusto inuenies retributionem magnam & si non ab ipso, certe à Domino, *Eccl. 12. a* quasi dicãt: ostẽde te Dominũ populi nostri, vt facias huic sicut obstetricib⁹ quæ fecerũt misericordiã cũ Hebræis, de quib⁹ dicitur: Quia timuerũt obstetrices Deũ, ædificauit illis domos. *Exod. 1. d*

Quantum ad saluatoris clementiam condescendentis, subditur: *Iesus autem ibat cum illis*, omnino satisfaciens petitioni eorum. Maluit autem Dominus petitioni eorum satisfacere, quam petitioni reguli dicentis: Domine, descende priusquam moriatur filius meus, *Ioan. 4. g* sine propter maiorem fidem & humilitatẽ Centurionis cui Dominus magis condescendebat, secundum illud: Domini, oculi sui respiciunt fidem. *Hier. 5. a* Siue ad commendandam humilitatem, secũdum quod dicit Ambrosius: *Ambr. to. 3. lib 5 in cap. 7. Lucæ.* Ad filium reguli ire noluit, ne diuitias honorare videretur: ad seruum vero Centurionis vadit, ne seruilem conditionem spreuisse putaretur. Elucet quidem fides in operibus, dum sanat: sed plus operatur humilitas in affectibus, dum vadit. Vel hoc facit ad excludendam personarum acceptionem, secundum quod dicitur: *Sap. 6 b* Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Vnde in Actis: in veritate comperio, quia non est personarum acceptor Deus. *Act. 19 f* Et ideo Iacobus: Nolite in personarum acceptione habere fidẽ Domini nostri Iesu Christi gloriæ. *Iac. 2. a* Quod fit, quando diues præfertur pauperi, sicut dicitur ibidem.

Et cum iam non longè esset, &c. Post opportunitatem faciendi miraculum, & dignitatem impetrandi remedium, subditur hic modo congruitas accelerandi beneficium: quæ quidem consistit penes meritum fidei excellentis: cuius excellentia triplex comprobatur. Prima scilicet ex humilitate confessionis deuotæ. Secunda ex auctoritate testificationis diuinæ, ibi: *Quo audito &c.* Tertio ex celeritate curationis optatæ, ibi: *Et reuersi qui missi fuerant.* Quantum ad humilitatem deuotæ confessionis, nota quod Centurio excellentiam diuinæ potestatis primo insinuat: secundo explicat verbo, tertio probat argumento. Insinuat autem, cum non audet eum suscipere: explicat verbo, cum dicit eum omnia posse, & probat argumento, quod omnia debent ei obtemperare, propter quod ait.

Et cum iam non longe esset à domo, prope enim erat A domui corporali, sed propior domui mẽtali iuxta illud Psalmi: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eũ. *Psal 144. d* Diuersum dicitur de malis: Prope es tu ori eorum, longe à renibus eorum. *Hier. 12. a* Non talis erat iste cuius signum erat præcipua humilitas quam ostendit, primo cõfitendo suam indignitatem, cum dixit: *Misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari*, quasi diceret: Non sũ talis quod propter me debeas laborare & corporaliter fatigari, quia laboriosum erat illi illuc ire, secundum illud: Iesus autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. *Ioan. 4. a* Quod non dicebat, quia recusaret præsentiam Christi corporalem, sed propter suam indignitatem. Vnde & addit: *Non enim sum dignus, vt sub tectum meũ intres*, quod dicit consideratione suæ immunditiæ, & B peccati, sicut & Petrus supra: Exi à me Domine: quia homo peccator sum, *Sup. 5. b* dixit Areuna regi: Quid causæ est, vt veniat Dominus meus rex ad seruum suum: *2. Reg. 24. d* Et hæc indignitas non latebat eum per superbiã, sed nota erat ei per humilitatem præcipuam. Ideo adiungit: *Propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus, vt venirem ad te*, signum est humilitatis: secundum illud: In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes. *Phil. 2. a* Hoc arbitrium erat in Apostolo per veram humilitatem, qui dicebat: Ego sum minimus Apostolorum, qui nõ sum dignus vocari Apostolus. *1. Cor. 15. b* Ambrosius: Militari tumore deposito, reuerentiam sumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus. *Ambr. to. 3. lib. 5. in c. 7. Lucæ.* Et hoc quidem facit vera humilitas, secundum illud: Magna potentia Dei solius. & ab humilibus honoratur. *Eccl. 3. c* Vnde iste non C solum honorificabat Dominum confitendo scil. suam indignitatem, sed & proferendo diuinæ virtutis sublimitatem, cum addit: *Sed dic verbo, & sanabitur puer meus*; quasi diceret: Non est apud te impossibile omne verbum: tu es enim illud verbum per quod omnia facta sunt. *Ioan. 1. a* Tu es ille sermo qui sanas omnia. *Sap. 6. b* Qui potestate plenus es. Qui es viuus & efficax, &c. *Heb. 4. c* *Dic ergo verbo, & sanabitur puer meus.* Et quod sufficiat, id ostendit a minori cum adiungit: *Nam & ego sum homo sub potestate constitutus*, & ita aliis me recognosco subiectum, secundum illud. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: *Rom. 13. a* sic tamen subditus, quod & aliis præpositus propterea dicit: *Habens sub me milites*, qui scil. verbo meo obediunt. Vnde addit: *Et dico vni: vade, & vadit, & alii: veni, & venit.* Sine contradictione, se D cundum illud: Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis. *Heb. 13. c* Et hoc dicit quantum ad maiora ministeria: & quantum ad minora, addit: *Et seruo meo*, scilicet dico: *Fac hoc, & facit.* Infra: Beatus ille seruus, quem, cũ venerit Dominus, inuenerit ita facientem, *Inf. 12. f* scilicet sicut præcepit. Ex quo colligit, cum ipse sub nulla sit potestate, & innumerabiles habeat subditos, quod potest sanare solo verbo. In quo confitetur Iesum Dominum omnium. De quo: Omnia in omni necessitate obediunt ei. *Eccl. 44. d*

Quantum autem ad auctoritatem diuinæ testificationis subditur: *Quo audito, Iesus miratus est*, id est, ad modum admirantis se habuit, non quia hoc esset sibi ante incognitum vel magnum, sed vt signo ostenderet fidẽ gentilis hominis esse magnam, sicut illius mulieris gẽ E tilis: O mulier magna est fides tua. *Matt. 15. e* Et hoc manifestat verbo, cum addit: *Et conuersus, sequentibus se turbis dixit*, maxime discipulis, ad quos per benignitatem conuertebatur. vt doceret, secundum illud: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius: *Deut. 33. a* Qui sectatur sapientẽ, sumet sapientiã. *Pro. 21. b* Et dixit: *Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni.* Vbi maior deberet inueniri, quia ipsi habent eam quasi per hæreditatẽ ab Abrahã, de quo dicitur: Credidit Abrahã Domino, & reputatum est illi ad iustitiam. *Gen 15. b* Ipsi etiã habent per legem: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit: *Ioan 5. g* si autem illius literis non creditis, quo modo verbis meis credetis? Sed quo modo potest illud intelligi cũ beata Virgo de

Israel

Sup.3.e Israel fuerit: cui dicitur supra: Beata quæ credidisti. Et etiam Apostoli. Sed hoc de Centurione dicitur, non quia maior est simpliciter, sed respectu habito ad personam. Vnde Chrysostomus: In modico sermone sapientiæ plus laudatur rusticus quam in magno Philosophus: Et puer si dicat aliqua sapienter laudatur, vbi sapientior vel perfectior non auditur: sic & in proposito intelligendum est. Vel potest dici quod intelligitur quantum ad reuerentiam quæ exterius exhibetur. Vel quod in hoc intelligitur fides gentium.

Quantum ad celeritatem optatæ curationis, subiungitur: *Et reuersi qui missi fuerant domum*, quasi spe de salute impetrata per verbum Christi, quod dixit. Et *Matth.8.b* Matthæus exprimit, licet Lucas taceat: Sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora quod tacet Lucas, quia satis potest colligi ex præmissis, quia vt di- *Beda tom 5. b 3. in cap. Luca.* cit Beda: Mos est beati Lucæ ab aliis plena exposita B breuiare, vel etiam de industria præterire: quæ autem breuius dicta ab aliis, vel omissa, sollicitius dilucidare Et ideo tacet Verbum Domini quod alij dicunt. Et dicit nuntiorum reuersionem, vt exprimat miraculi celeritatem quod insinuat cum adiungit: *Inuenerunt seruum, qui languerat, sanum.* Ante ergo peruenit virtutis operatio, quam nuntiorum reuersio, vt sic verum esse cõ- *Psal.147.a* probetur, quod in Psalmo dicitur: Velociter currit sermo eius. Nec mirum, quia idem est apud eum dicere & facere, sicut Centurio fideliter credidit & ore confes- *Rom.10.b* sus est. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutem. Et ideo credendo & confitendo, quod subito solo verbo potest facere, hoc merito fidei impetrauit, vt sic impleta ostendatur Dominica pro- C *Marc.15.a* missio. Quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis & euenient vobis. Et sic sufficienter expressit Euangelista mirabilem curationem serui.

Curatio gentium. Spiritualiter hic secundum allegoriam intelligitur curatio populi gentilis, quod colligitur ea persona ægrotante, & ex persona interueniente, & ex curationis ordine. Persona namque ægrotans erat seruilis cõditionis, sic & populus gẽtilis ante aduentum Christi, *Ioan.8.d* quia seruiebat peccato, secundum illud: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Et ratio huius dicitur: *2.Pet 2.d* A quo quis superatus est, huius & seruus est. Et propter peccatum specialiter idololatriæ, propter quod *Gal.4 b* erant serui infirmarum rerum. Cum essemus paruuli, elementis mundi eramus seruientes. Et post: Quo modo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa quibus denuo seruire vultis? Ad Galatas loquitur, qui D fuerant gentiles. Ea persona interueniente: quia fuerunt Seniores Iudæorum, per quos intelliguntur Apo- *Isa 3.c* stoli, secundum illud: Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. Isti sunt *Mat.19 d* Apostoli, quibus dicitur: Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, &c. Horũ interuentione gentilis populus est curatus, secundum *Mat. vlt c* illud: Euntes docete omnes gentes. Et per hos conuersi sunt ad fidem Christi, per quem illuminati & salua- *Isa.49.b* ti sunt, secundum illud: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertẽdas, dedi te in lucem gentium. Ex curationis ordine, quia per fidei magnitudinem, quæ præfertur fidei ma- *Rom.11.d* gnitudini Israëliticæ. Cæcitas ea parte contingit in Is- *Act.15.b* raël donec plenitudo gentium intraret, vt sic omnis Israel saluus fieret. In actibus: Elegit Deus os meum, di- E cit Petrus, audire gentes verbum Euangelij, & credere. Et postea: Et nihil discreuit inter nos & illos, fide *Rom.10.c* purificans corda eorum. Non est distinctio Iudæi & Græci, &c. Sequitur: Omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Tropologia. Spiritualiter autem secundum Tropologiam designatur hic curatio viri peccatoris: ad quam tria cõcurrunt, scilicet hæc: primum est recognitio infirmitatis propriæ, quia primo requiritur vt homo cognoscat de- *Hier.2.e* lictum. Ad quod hortatur: Vide vias tuas in conuale, scito quid feceris. Alioquin non poteris iustificari, si- *Ibid.g* cut ibidem subditur: Ecce, ego iudicio contendam te- A cum, eo quod dixeris: Non peccaui. Hoc attendẽs anima pœnitens, dicit: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti *Hier.31.d* me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussi fœmur meum, &c. Secundum est interuentio auctoritatis apostolicę, quia dictum est Petro: Et tibi *Matt.16.c* dabo claues regni cælorum, & quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcumq; solueris super terram erit solutum & in cælis. Et om- *Ioan 20.e* nibus Apostolis dicitur: Quorum remiseritis peccata, *Leu.5.b* remittuntur eis, &c. Ideo dicitur in Leuiticis: Orabit pro eo sacerdos, & remittetur ei. Vnde ad Hebræos: *Heb.5.a* Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Tertium est B condescensio potestatis diuinæ appropinquans ad domum ægroti per gratiæ infusionem: secundum illud cantici Zachariæ: Ad dandam scientiam salutis, &c. per *Sup.5.a* viscera misericordiæ Dei nostri. Domini autem gratia maxime appropinquat humilibus secũdum illud: Deus *Iac.4. b* superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Excelsus enim Dominus & humilia respicit, &c. Vnde in Psalmo, Iuxta est Dominus iis, qui tribulato sunt cor- *Psal.33.d* de, & humiles spiritu saluabit. Sicut dicitur infra de Zachæo pusillo: Festinans descende, quia hodie in do- *Inf.19.a* mo tua oportet me manere. Quoniam libenter humilibus condescendit. Augustinus: Altus est Deus, humi- *Aug.to 8. in Psal.74.d princip.* lias te & venit ad te, exaltas te, & fugit à te. Et nota quod se aliter humiliauit Zachæus, aliter Centurio. C Zachæus suscipiendo, Centurio non audendo suscipere. Vtroque enim modo fit Domino reuerentia. Vnde benefacit, qui propter reuerentiam corpus Dominicum suscipit frequenter in Sacramento. Et bene etiam facit, qui propter reuerentiam cessat, vtrique enim salus datur, sicut Centurionis seruo, & ipsi Zachæo. Sic intelligendum est in proposito.

Et factum est deinceps, &c. Post miraculum de cura- *Inf. eod.b* tione morituri, subditur hic miraculum de suscitatione mortui. In quo expressius fit demonstratio excellentiæ Saluatoris. Ad huius autem miraculi explicitam descriptionem tria introducuntur ab Euangelista. Primum est ratio mouens respectu miraculi faciendi: secundum est causa efficiens respectu miraculi in fieri, & hoc notatur, ibi: *Quam cum vidisset Dominus, &c.* Tertium est efficacia subsequens respectu miraculi iã D perfecti, ibi: *Et resedit qui erat mortuus.* Ratio autẽ mouens Dominum ad mirabiliter resuscitandum mortuũ, duplex ostenditur in litera: scilicet documentũ ignorantium in intellectu, & solatium mœrentium in affectu. Et secundum hæc duo genera hominum introducuntur in prima parte, scil. comitantium in via, vt dirigantur per eius doctrinam: & occurrẽtium in porta, vt consolentur per eius gratiam. Primo ergo quantum ad comitatum multitudinis erudiendæ, dicitur: *Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatẽ quæ vocatur Naim.* Ibat, scil. ad docendum: secundum illud: Circuibat Ie- *Mat.4 d* sus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, & quia volentes discere comitantur doctorem, ideo addit: *Et ibant cum eo discipuli eius, & turba copiosa.* Scie- *Deut.33.a* bant enim illud esse verum: Qui appropinquant pedi- *Prou.13.a* bus eius, accipient de doctrina illius. Et illud: Qui cum *Eccl.8.b* E sapientibus graditur, sapiens erit. Et idcirco dicitur: Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium: & in prouerbiis eorum conuersare: ab ipsis enim disces sapientiam & doctrinam intellectus. Et ideo turbæ comitãtur Dominum & discipulos eius, secundum illud: Accedite ad eum, & illuminamini. *Psal.33.a*

Secundò quantum ad occursum multitudinis consolandæ subiungitur: *Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis: ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ.* De quo erat mœror & luctus, quia mortuus, secũdũ illud. Super mortuum plora, defecit enim lux eius. *Eccl.22.b* Maior etiã erat luctus, quia erat vnigenitus, de quo fit

planctus

[Hier.8.g] planctus tanto amarior, quanto erat charior. Luctum [A] [2.Reg.1.d] vnigeniti fac tibi planctum amarum. Et Dauid lugens Ionathan mortuum: Sicut mater vnicũ amat filium, ita ego te diligebã Maximus autẽ erat luctus, quia mater erat omnino desolata, propter quod dicitur: *Et hec vidua erat*. Et ita iam omnino desolata ; carens tam solatio filij, quam mariti. Quod allegat illa mulier Thecuitis [2.Reg.14.a] ad misericordiã impetrandã: Heu mulier vidua ego sum. Et ideo plangebat Hieremias viduitatem Hierusalem: [Thr.1.a] Quo modo sedet sola ciuitas plena populo, &c. Et propterea multi ei compatiebantur. Vnde addit: *Et turba ciuitatis multa cum illa*, scilicet ad condolendũ & consolandũ, quia hic erat mos Iudæorũ, secundũ illud: [Ioan.11.e] Multi ex Iudęis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo, ad quos omnes poterat [B] [Thr.1.d] hæc vidua dicere: O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus. [Ibid.e] Et post parum: Posuit me desolatum, tota die mœrore confectum. Et ideo egebat consolatione.

Quam cum vidisset Dominus. Hic tangitur causa efficiens respectu miraculi in fieri, quæ quidẽ fuit duplex scil. affectus pietatis in corde, inclinans ad miserendũ. Et virtus maiestatis in sermone, imperans ad resurgẽdum. Primum respicit naturam assumptam: secundum vero æternam. Quantum ad affectum pietatis in corde dicitur: *Quam cum vidisset Dominus misericordia motus super eam*, sc. quantum ad cordis affectum, vt posset dicere illud: [Iob. 30.d] Flebam quondam super eo qui afflictus erat. [Iob. 31.b] Et illud: Ab infantia mea creuit mecum miseratio. Et quia misericordia latens in affectu apparet in affatu. [C] *Dixit: Noli flere*, benigno sermone eam consolando, se- [Iob.29.c] [Hier.31.c] cundũ illud: Cui viduæ consolatus sum. Et Hieremias: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis. Et quia affectũ cordis, & affatum oris comitari decens est effectum operis, ideo addit: *Et accessit, & tetigit loculum*, vt omnibus ostenderet suam benignitatem, qua non despicit mortuos, cum secundum legem tangens mor- [Leu. 21.a] tuum immundus esset, sicut dicitur: & vt portãtes humiliter sistere faceret tangendo, non imperando. Vnde subditur: *Hi autem, qui portabant, steterunt*, scilicet miraculum expectantes, secundum quod ipsi Iob dicitur: [Iob 37.c] Ausculta hæc Iob. sta, & considera mirabilia Dei.

Quantum autem ad imperium maiestatis in sermone, [Eph.5.c] subditur: *Et ait adolescens, tibi dico, surge*. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. [Ioan 5.e] Vt sic verificetur illud: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Quæ quidem est vox imperans, & potẽs mortuos suscitare ratione suæ vir- [Psal.87.g] tutis, secundum illud: Dabit voci suæ vocem virtutis. [Aug. to. 10. de Verbis Dom. serm. 44.] Et recte, quia dicit Augustinus: Nemo tam facile dormientem excitat in lecto, quam facile Christus reuocat in sepulchro. Dirigit autem hunc sermonem ad mortuum, non solum vt excitatiuum, sed vt auditus re- [Ioan.8.c] paratiuum, vt ostendat verum esse illud: Principium, qui & loquor vobis; Principium scilicet interius operando, qui loquor exterius excitando. Vnde in Christo, quia caro iuncta est verbo æterno, vox exterior iuncta est illi dicere interiori, quod est principiũ omnis conditionis; sicut patet in operibus sex dierum. [Gen.1.] [Sap.16.b] Est etiam principium omnis reparationis: Domine, sermo qui sanat omnia.

Et resedit qui erat mortuus. Hic tertio notatur efficacia subsequens, respectu miraculi iã perfecti. Quæ quidẽ duplex est, secundũ duplicem finem, scil. operis & intentionis. Prima efficacia est suscitatio mortui: secũda vero promotio fidei. Primu ergo determinatur suscitatio mortui vt nota plebi assistenti, cum dicit: *Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui*. In quo apparet manifeste quod viuebat: quia dupliciter vita dignoscitur sc. per spiritum, & motum. Non est dubium quin loqueretur verba diuinæ laudis, quod quidem non est mor- [Psal.113.d] tuorum, sed viuentium secundum illud Psalmistæ: Non mortui laudabunt te Domine, neq; omnes qui descẽdunt in infernum. Sed nos, qui viuimus, benedicimus Domino ex hoc nunc, & vsque in sæculum. Et nota, [A] quod suscitatio puellæ probatur manducatione, quia iussit dari illi manducare. [Marc.5.e] Suscitatio Lazari ambulatione [Ioan.11.f] dicitur quod Christus dixit: Soluite, & sinite abire. Suscitatio adolescentis locutione, vt hic. Et respicit manducatio actum vegetabilis. Ambulatio actum sẽsibilis. Locutio actum rationalis, vt hac triplici probatione Christus ostendatur Dominus animæ, secundum omnem sui potentiã, & virtutem. Nec tantum erat nota plebi assistenti, sed grata matri desideranti. Vnde subdit: *Et dedit illum matri suæ*. In quo ostendit se illum suscitasse ad matris consolationem. Vnde ipsi poterat dicere illud Annæ: [1.Reg.1.d] Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, qua postulaui eum. Idcirco & ego commodaui eum Domino cunctis diebus. Et [B] sequitur. Et adorauerunt ibi Dominum. Sic Elias tradidit puerum resuscitatum matri suæ, & ait illi: En viuit filius tuus. [3.Reg.17.d] Sed ille tradidit, iste dedit: quia ille fuit minister suscitationis, iste vero dator vitæ & salutis.

Secundo vero designatur promotio fidei, quantũ ad reuerentiam Creatoris, cum dicitur: *Accepit autẽ omnes timor: & magnificabant Deum*, timor scilicet reuerentiæ magnificantis. Timebunt eum viri, & non [Iob 37.d] audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. [Isa.59.d] Et: Timebunt qui ab Occidente nomen Domini: & qui ab Ortu solis, gloriam eius. Et sic timentes, corde glorificabunt, & magnificabunt. [Eccl.43.d] Glorificantes Dominum quantumcunq; potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: [C] maior est enim omni laude. Et subiungitur: Quis videbit eum & enarrabit? Et quis magnificabit eum, sicut est ab initio? Sed non sufficit promotio fidei ad reuerentiam Creatoris sine intelligentia Mediatoris. [Deut.18.c] Et ideo quantum ad illam, adiungitur: *Dicentes quia propheta magnus surrexit in nobis*, id est, Christus mediator secũdum illud: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis. [Act.3.d] *Et quia Deus visitauit plebem suam*, scilicet per Christum redemptorem, secundum illud Zachariæ: [Sup.1.g] Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitauit, & fecit redemptionem plebi suæ. Et hoc secundum illud Genesis: [Gen.50.d] Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram, quam iurauit Abraham. Quod intelligitur de visitatione per mediatorem Christum. Et sic apparet ex prædi- [D] ctis, quo modo manifestatus est quantum ad excellentiam potestatis suę.

Secundum spiritualem intelligentiam notã quod [Sensus spiritualis.] triplex status in prosecutione huius miraculi designatur, scilicet status iustitiæ in comitatu Dominico: status iustitiæ in adolescente mortuo: & status pœnitẽtiæ in eodem resuscitato. Status quidem iustitiæ designatur in Christo & comitatu suo. Nam triplex est status iustorum, scilicet contemplationis, prælationis, & actionis. Status prælatorum in Christo, de quo dicitur à Ioanne: [Ioan.10.b] Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Vbi in se ostẽdit formam rectæ prælationis. Status contemplatiuorum in discipulis qui admittũtur in montem in transfiguratione Domini, secundum illud: [Matth.17.a] Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit [E] illos in montem excelsum seorsum: & transfiguratus est ante eos. Et infra: Conuersus ad discipulos suos, dixit: [Inf.10.d] Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Hoc dicitur contemplatiuis. Status actiuorum designatur in turba, quæ versatur in fluctibus mundi, infra: Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. [Inf.10.g] Vnde: In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. [Ioan 16.d] De hoc triplici statu iustitiæ dicitur in figura: [Ezech 14.c] Si fuerit in medio eius, Noë, Daniel & Iob: Ipsi iustitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus, &c. Per Noë intelliguntur prælati. Per Danielem, cui data est intelligentia visionum, contemplatiui. Per Iob,

astiui

actiui. Status vero culpæ deſignatur in adoleſcente mortuo, cuius triplex eſt gradus. Primus in interiori affectione: ſecundus in exteriori operatione: tertius vero in conſuetudine ſiue obſtinatione. Hi tres ſtatus per

Tres mortui ſuſcitati à Domino quid.

tres mortuos a Domino ſuſcitatos deſignātur, tum ratione locorum, tum ratione ætatum. Nam ſtatus peccantium in corde deſignatur per puellam mortuam in

Mar. 5 d

domo, de qua habetur apud Marcum. Statu peccantium in opere, per Adoleſcentem, qui ad portam ciuitatis inuentus eſt, quia iam proceſſit peccatum, de quo hic. Status peccantium per conſuetudinem & obſtinationem, per Lazarum, iam in virili ætate iacentē

Ioan. 11. f

quatridua(num) mortuum & fœtidum in ſepulchro. His tribus reſpondent tres mortui ſuſcitati in veteri teſta-

4. Reg. 4. f

mento, ſcilicet puerulus ab Eliſæo filius mulieris Suna-

3. Reg. 17. d

mitis. Adoleſcens filius mulieris Sareptanæ ſuſcitatus

4. Reg. 13 d

ab Elia. Et vir ab Eliſæo mortuo. In quibus deſignantur tres prædicti ſtatus. Poſſunt etiam in iis tribus tres radices peccatorū deſignari, quia vnus mortuus eſt ex languore ægritudinis, in quo concupiſcentia carnis. Alius ex feruore ſitis, in quo cupiditas mundi. Tertius inuiſibiliter, in quo ſuperbia vitæ. Status autem pœ-

...enitentię ...ius.

nitentiæ deſignatur in adoleſcente reſuſcitato, de quo dicitur, quod *reſedit, & cœpit loqui, & redditus eſt matri*. Reſedit quidem per contritionem, quæ lauat ca-

Pſal. 126 a

put à terra. Surgite poſtquam ſederitis, qui mandu-

Hier. 15. d

catis panem doloris. Hieremias: Solus ſedebam, quoniam amaritudine repleuiſti me. Cœpit loqui per

Iob 10. a

confeſſionem Iob: Loquar in amaritudine animæ meæ,

Iob 7 b

dicam Deo: Noli me condemnare. Et item: Non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Redditus eſt matri Eccleſiæ per ſatisfactionem, quia ſatisfacere, eſt debitum reddere, non tantum Deo Patri, ſed

4. Reg. 4. e

etiam matri Eccleſiæ. In cuius figura dicitur: Tolle puerum iſtum, & duc eum ad matrem ſuam. Et ſicut mater libenter ſuſcipit filium ſuſcitatum, ſic Chriſtus & Eccleſia gaudenter peccatorem pœnitentem.

Inf. 15. g

Vnde infra: Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat, & reuixit.

Et exiit hic ſermo. Poſtquam oſtēſa eſt ſufficienter excellentia poteſtatis in Chriſto, per magnitudinem duplicis miraculi, hic ſecundo oſtenditur euidentia veritatis in eodem per certitudinē veritatis teſtimonij, quod quidem fuit teſtimoniū Præcurſoris. Ad huius autē teſtimonij certificationē dupliciter procedi poteſt & debet aut per probationē veritatis ipſius in ſe, aut per approbationē virtutis in teſtificante. Primum reſpicit Præcurſoris doctrinā: ſecundū vero reſpicit Præcurſoris vitam, quorū vtrumq; facit ad approbationē teſtimonij. Primo ergo in hac parte oſtenditur Præcurſoris teſtimonium eſſe verum: ſecundo vero teſtificātis meritum eſſe magnum, ibi: *At cum diſceſſiſſent nuntij Ioannis.* Circa primum autem, ſcilicet veritatem teſtimonij, comprobandum duo introducuntur, primum eſt quæſtio Præcurſoris, ſecundum eſt reſponſio Saluatoris, ibi: *In ipſa autem hora curauit multos.* Quærit autem Ioannes id ex eo cui teſtimonium perhibuerat, non propter dubium amouendum, ſed propter teſtimonium approbādum per infallibile argumentum. Proponitur autem quæſtio ipſius hoc ordine: Primo enim introducitur quæſtionis occaſio: ſecūdo quæſtionis demandatio: tertio vero quæſtionis demandatæ denuntiatio. Introducitur ergo primo quærendi occaſio ex nominis Chriſti præconio. Quantum ad hoc dicitur:

Et exiit hic ſermo, ſcilicet de ſuſcitatione mortui. *In vniuerſam Iudæam de eo, & in omnem circa regionem*, ita

Iob 28. d

vt poſſent omnes dicere illud: Auribus noſtris audi-

Ioſ. 9. b

uimus famam eius. Et illud Ioſuē: Audiuimus famam potentiæ eius ſcilicet Dei veſtri. Vnde & Mat-

Matt. 4. d

thæus dicit, quod abiit opinio eius in totam Syriam.

2. Par. 26. a

Cuius figura præceſſit in Ozia rege: Egreſſum eſt nomen eius procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroboraſſet eum. Hoc autem famæ præconium, licet eſſet multis cauſa credendi, erat tamen aliquibus

A occaſio inuidendi, ſicut diſcipulis Ioannis, propter quos additur: *Et nuntiauerunt Ioanni diſcipuli eius de omni-*

Beda to. 5. lib. 3. in 7. cap. Lucæ.

bus his. Beda: Non ſimplici corde ſed inuidia ſtimu-

Ioan. 3. e

lante, ſicut apud Ioannem, vbi querulantur, dicentes: Rabbi qui erat tecum trans Iordanem, cui tu teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes ve-

Phil. 1. a

niunt ad eum. De talibus ad Philippenſes: Quidam ex contentione Chriſtum annuntiant non ſincere. Ex hoc ergo ſumpta eſt occaſio quærēdi, vtrum ipſe eſſet quem Ioannes prænuntiauerat, tum propter diſcipulorum inuidiam extirpandam, tum propter contentionem conſopiendam, tum propter ipſorum dubitationem amouendam, tum propter ipſam veritatem iam clarius diuulgandam.

B Subditur ſecundo quæſtionis demandatio ex Ioannis officio, cum dicitur: *Et conuocauit duos de diſcipulis Ioānes, & miſit ad Ieſum.* Hoc enim ſpectat ad officiū Præcurſoris, miſſio diſcipulorum ad Chriſtum. Præcurſoris enim officium eſt mittere ad Chriſtum, verbo & opere potentem, tam ſcilicet prædicando quam Baptizando,

Act. 19. a

ſecundum quod dicitur: Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum dicens: in eum qui venturus eſſet

Gloſſa in hunc locū.

poſt ipſum vt crederent. Vnde Gloſſa: Miſit eos ad Ie-

Amb. to. 3. lib 5 in 7. cap. Lucæ.

ſum, vt hac occaſione ſigna videant, & correcti credant in eum. Et Ambroſius: Miſit diſcipulos ad Chriſtum, vt ſupplementum ſcientiæ aſſequantur, quia plenitudo legis eſt Chriſtus. Et quia plerumq; nutant dicta ſine factis, & fides plenior geſtorum teſtificationibus, quam verborum ſpōſionibus exhibetur: ideo mittebat

C eos ad veritatem, vt ipſi certificarent per veritatem, & certificati redderēt teſtimonium veritati: & ideo duos

Ioan. 8. b

miſit ſecundū illud Ioannis: In lege veſtra ſcriptum eſt: Quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. Quia tamen adhuc dubitabant, ideo formam quærendi eis dat dum addit: *Dicens, tu es, qui venturus eſt*, id eſt quem

Ioan. 1. d

ego prædixi venturum? Poſt me venturus eſt qui ante me factus eſt, vt habetur in Ioanne & in cęteris aliis Euangeliis. *An alium expectamus?* quaſi diceret, ſi tu es ille, iam alius non eſt expectādus, ne forte ſi alium expectemus, ſuſcipiamus non iam Chriſtum, ſed Antichriſtum. De quo dicit Dominus ad Iudæos incredulos:

Ioan. 5. g

Ego veni in nomine Patris mei, & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis.

Subiungitur autem tertio: demādatæ quæſtionis re-

D latio diſcipulorum miniſterio, cum ſubditur: *Cum autem veniſſent ad eū viri.* Iſti duo viri deſignati ſunt per duos

Ioſ. 2. a

exploratores miſſos vltra Iordanem. Et dicuntur viri, quia viriliter & fideliter impleuerunt quod eis fuerat imperatum. Vnde ſubditur: *Dixerunt: Ioānes Baptiſta miſit nos ad te*, vt ſcilicet nos in perſona ſua quęreremus à te, Quod notat, cum ſubdit: *Dicens, Tu es qui venturus eſt, an alium expectamus?* Vnde nota quod quæſtio iſta proponitur à diſcipulis in perſona Ioānis, vt oſtēdatur, quod diſcipuli ferunt intra ſe animum dubium, ſed per Ioannē dirigantur ad Chriſtum. Vnde Ioannes non per ſe quæſtionem propoſuit, quia non in ſe, ſed in diſcipu-

Chryſoſtomus hom. 27. in 11. cap. Matth. to. 2.

lis dubitauit. Et hoc eſt, quod dicit Chryſoſtomus, quia à ſpiritu didicerat, qui vocem patris audierat, qui cęteris prædicauerat, qui teſtimoniū perhibuerat. quo mo-

E do poſt multa miracula, perquæ aliis innotuerat, dubitabat? Nunquid timidior propter incarnationē factus fuerat? Abſit. cum eum Dominus dicat non eſſe arundinem vento agitatam. Vnde non dubitauit, ſed verbo dubitantis propoſuit ad certitudinem diſcipulorum: ſi-

Ioan. 11. e

cut Dominus: Vbi poſuiſtis eum? Et: Vnde ememus pa-

Marc 7. a

nes? Gregorius tamen vult quod dubitauerit, & quæſi-

Greg. hom. 7. to. in Euang.

uerit non de primo aduentu, de quo certus erat, ſed de deſcenſu ad inferos, quo Chriſtum adhuc præcedere

Amb to 3. lib. 5. in 7. cap. Lucæ.

debebat. Ambroſius vero vult quod dubitauerit, non ex infidelitate, aut tarditate, vt diſcipuli, ſed quadam pietate, ſicut dicitur in Gloſſa.

In ipſa autem hora, & cætera. Poſt propoſitam quæſtionem ſubdit quæſtionis ſolutionem ad diſcipulorum

dubium remouendum,& Ioannis testimonium confir-
mandum. In qua Dominus perfectissime respondet
scil. quæstioni,& quærenti,& omni contradicenti. Pri-
mum quidem respondet quæstioni faciendo miracula,
per quæ probatur ipsum esse Christum, siue Messiam,
& ob hoc dicitur: *In ipsa autem hora*, scil. aduentus dis-
cipulorum. Quæ quidem erat hora propalandæ verita-
Rom. 13. c tis, secundum illud: Hora est iam nos de somno surge-
re, &c. In hac ergo ad veritatem propalandā, *Curauit
multos*, in cuius figura dicitur de Simone filio Oniæ:
Eccl. 50. a Curauit gentem suam & liberauit eam à perditione.
Et quia virtus miraculorum non solum attenditur in
multitudine curatorum, & ex parte personarum, sed
etiam ex parte morborum. Ideo subditur quod à mul-
tiplici ęgritudine curauit, scilicet *à languoribus suis*, quo
Eccl. 10. b ad morbi prolixitatem. Languor prolixior grauat me-
dicum: breuem languorem præcidit medicus. Vt sic
Isa. 53. a impleretur illud: Vere languores nostros ipse tulit, &
dolores nostros ipse portauit. *Et plagis*, quantum ad
Hier. 3. a morbi acerbitatem, secundum illud Hieremiæ: Plaga
inimici percussi te castigatione crudeli. Ab his curauit
Psal. 32 b Dominus, sicut in Psalmo petitur: Amoue à me pla-
gas tuas. *Et spiritibus malis*, quantum ad impetum alie-
Reg. 16 c næ violentiæ, qui fit per Spiritum malum: Exagitabat
Saul Spiritus nequam à Domino. *Et cæcis multis dona-
uit visum*. In quo notatur defectus intrinsecę potentię:
Isa. 29. f vt sic impleatur illud Isaiæ: De tenebris & caligine
oculi cæcorum videbunt. Et per hæc manifestat se esse
Ioan. 5. f illum, qui erat venturus: Vos misistis ad Ioannem, &
testimonium perhibuit veritati. Et subditur: Ego au-
tem habeo testimonium maius Ioanne. Et postea: Ope-
ra quæ ego facio, testimonium perhibent de me.

Secundo respondet quærenti denuntiando prodigia
discipulis visa & audita, propter quod dicit: *Et respon-
Tob. 12 b dens dixit illis. Euntes renuntiate Ioanni, quæ audistis &
vidistis*, quia sicut dicitur: Opera Dei reuelare & con-
fiteri, honorificum est. Mandat eis denuntiare, quæ vi-
derunt, & audierunt: quia isti duo sensus plurimas no-
bis differentias ostēdunt, vt in hoc ostendatur perfe-
ctior fides Ioannis, qui credidit solo auditui, quàm
istorum qui viderunt & crediderunt secundum illud
Ioan. 20. g Ioannis de Thoma, cui dicitur: Quia vidisti me Thoma
credidisti. Beati qui non viderunt & crediderunt. Præ-
cipit autē eis narrare prodigia, quæ quidem sunt præ-
cipua miracula propter impossibilitatem respectu vir-
tutis creatæ, sicut est restitutio visus, rectificatio gres-
sus, mundatio corporis totius reparatio auditus, resti-
tutio vitæ & sublimatio inopiæ. Quantum ad restitu-
Isa. 35 b tionē visus dicit: *Quia cæci vident*, Tunc aperiētur ocu-
Ioan. 9 f li cæcorū, scil. in aduentu Christi. A sæculo non est au-
ditū: quia quis aperuit oculos cæci nati. Quantum ad
Mich 4 b rectificationē gressus dicitur: *Claudi ambulant*. In die
illa, dicit Dominus, cōgregabo claudicantē: & eam quā
Isa. 35. b eieceram, colligā. Isaias: Tunc saliet sicut ceruus clau-
dus, & aperta erit lingua mutorum. Quantum ad mū-
dationem corporis totius dicitur: *Leprosi mundantur*,
Infra. 17. d sicut infra leguntur decem leprosi esse mundati, & si-
Iob 14 a cut dicit Iob: Quis potest facere mūdum de immundo
conceptum semine? nonne tu, qui solus es? Tu ergo
qui hæc facis, es ille qui venturus es? Quātum ad aper-
tionem auditus subditur: *Surdi audiunt*. Aures surdorū
Isa. 35. b patebunt scil. in aduentu Christi, secundum illud: Be-
ne omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.
Quantum ad reparationem vitæ dicitur: *Mortui resur-
Marc. 7. d gunt*, secundū illud: Et scietis quia ego Dominus, cum
Ezech. 37. d aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis
vestris, popule meus: & dedero Spiritū meum in vobis
Ioan. 5. d & vixeritis, & hoc est in aduentu Christi. Quia venit
hora, & nunc est, quando mortui audiēt vocē filij Dei.
Postremo quantū ad sublimationem inopiæ, subditur:
Præconium paupertatis. *Pauperes Euangelizantur*, id est per Euangeliū prædicā-
tur & exaltantur, quod patet, quia sermo Domini in-
Matt. 5. a cepit, à commendatione pauperū. Beati pauperes Spiri-
tu, quoniā ipsorum est regnū cælorum, vt habetur su-

pra. Et hoc erat certum signū aduentus Christi secun-
A dum illud: Pauperes homines in sancto Israel exultabūt Sup. 6. a
quia dicitur Isaiæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauper- Isa. 29 f
culū, & contritū Spiritu? Et Iacobus: Nonne Deus ele- Isa. 66 a
git pauperes in hoc mundo? &c. Quia de ipso Christo Iac. 2. a
dictum est in Psalmo: Parcet pauperi & inopi, & ani- Psal. 71. d
mas pauperum saluas faciet. Et post. Et honorabile no-
men eorum coram illo. Et illud erat magnum prodigiū
quia honorabile fuerat, & amabile, & prædicabile no-
men pauperū, quod non fuit nisi per Iesum: qui se fe-
cit pauperem ad nos pauperes ditandos & honorādos.
Scitis enim gratia Domini nostri Iesu Christi, quoniā 2. Cor. 8. b
propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius
inopia vos diuites efficeris. Et nota quod magis dicit,
pauperes Euangelizantur, quam virgines vel obedientes,
B quia paupertas fūdamentū est Euāgelicæ perfectionis.

Sicut fundamentum ciuitatis Babylonis est auaritia
secundum illud: Radix enim omnium malorum est cu- 1 Tim. 6. d
piditas: & initium omnis peccati est superbia, secun-
dum quod dicitur: Sic paupertas Spiritus, quæ includit Eccl. 10. b
oppositum vtriusque, scilicet paupertatem, & humi-
litatem est fundamentum perfectionis Euangelicæ, est
& consummatio eiusdem, secundum illud ad Corin-
thios: Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias 2. Cor. 8 a
simplicitatis eorum.

Et nota, quod paupertas est Euangelizanda & præ-
dicabilis propter decē excellentissimas dignitates. Pri-
mo, propter intelligentiā infirmitatis propriæ. Ego Thr. 3. a
vt videns paupertatem meam, &c. Contrarium dicitur
de diuite. Dicis: Diues sum & locupletatus: & nullius Apoc. 3. c
C egeo, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pau-
per, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum
ignitum, &c. Secundo propter excellentiam virtutis
gratuitæ: Altissima paupertas, &c. vt superius. Cresce- 2 Cor. 8. a
re me fecit Deus in terra paupertatis meæ. Tertio pro- Gen. 41 g
pter affluentiam iucunditatis internæ: Pauperes homi- Isa. 29 f
nes in sancto Israel exultabunt. In Psalmo: Videant Psal. 68. d
pauperes, & lætentur: & quærite Deum, & viuet ani-
ma vestra. Quarto propter copiā abūdantis sufficiētię.
Sufficiebat nobis paupertas vestra. &c. Et item in Pro- Tob 5. d
uerbiis: Melior est pauper & sufficiens sibi, quam glo- Prou. 12. b
riosus & indigens pane. Contrariū dicitur in Ecclesia- Eccl. 14 b
stico: Insatiabilis oculus cupidi. Quinto propter custo-
diā protectionis supernæ: Non facias violentiā paupe- Prou. 22. b
ri, quia pauper est: neq; conteras egenū in porta, quia
D iudicabit Dominus causam eius: & cōfiget eos qui cō-
fixerunt eum. Iob: Saluum faciet egenū à gladio oris Iob 5. c
eorū, & de manu violēti pauperem. In Psalmo: Factus Psal 9. b
est Dominus refugiū pauperi, adiutor in opportunitati-
bus, in tribulatione. Sexto propter cōplacentiam acce-
ptationis diuinæ. Ad quē respiciā, nisi ad pauperculum Isa. 66 a
& cōtritum Spiritu, &c. In Psalmo: Oculi eius in pau- Psal. 10. b
perem respiciunt. Et in Ecclesiastico: Est homo marci- Eccl. 11. b
dus, egens recuperatione. Et subditur: Et abundās pau-
pertate, & oculus Dei respexit illum in bono, & ere-
xit eum ab humilitate ipsius. Septimo propter condes- Psal 33. b
cendentiā pietatis supernæ. id est, paternæ. Iste pauper
clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Et iterum: Pro- Psal. 11. b
pter miseriā inopum & gemitum pauperū nunc exur-
gam. Rursus: Parcet pauperi & inopi. Octauo propter
E eminētiam auctoritatis iudiciariæ: Iob: Non saluat im- Iob 36. a
pios, & iudicium pauperibus tribuit. Matthæus: Vos, Matt. 19. d
qui secuti estis me in regeneratione &c. Sequitur: Se-
debitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duode-
cim tribus Israel. Nono propter euidentiam perfectio- Isa 48. b
nis probatæ: Elegi te in camino paupertatis: In Apoca- Apoc. 2 b
lypsi: Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam,
sed diues es: & blasphemaris ab his, qui se dicunt Iu-
dæos esse, & non sunt sed sunt synagoga Satanæ. De-
cimo & vltimo propter excellentiā regalis præsidētię.
Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo diuites in Iac. 2 a
fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligēti-
bus se? Matthæus: Beati pauperes Spiritu: quoniā ipso- Matt 5 a
rū est regnū cælorum. Si igitur despectissimū est genus

pauperum, & excellentissimum genus diuitum: excellentissimum miraculum est, quod pauperes, vt reges, Euangelizantur.

Tertio respondet omni contradicenti, comprimendo iudicia temeraria, quæ præcipitant homines in diuersa scandala. Ideo dicit: *Et Beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me*, id est, qui non iudicauerit me hominem purum, & non Deum, in consideratione infirmitatis assumptæ, quod quidem erat valde difficile, immo impossibile non credenti. Vnde: Nos prædicamus [1.Cor.1.d] CHRISTVM crucifixum, Iudæis quidem scandalum gentibus autem stultitiam. Sed quidam scandalizati sunt propter infirmitatem, sicut discipuli: Omnes [Matth.26.c] vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Quidam autem ea malignitate, sicut Scribæ & Pharisæi secundum illud: Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, [Matth.15.b] scandalizati sunt? Vnde generale documentum est hoc omnibus volentibus nosse Christum, vt videant, ne propter infirma quæ passus est, incurrant scandalum. Secundum illud Isaiæ: Dominum exercituum ipsum [Isa.8.c] sanctificate, &c. Et subiungitur: Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & petrã scandali duabus domibus Israël, & in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem. Et ideo talem vocat recte beatum, qui vitat periculum erroris, & peruenit ad lucem veritatis, sicut Petrus, cui dicitur: Beatus es [Matth.16.c] Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelabit tibi, &c.

Spiritualiter hic nota, quod ex curatione morborũ præsentialiter exhibita intelligitur perfecta curatio ab originali. Sed ea curatione morborum denuntiata Ioanni, perfecta curatio ab actuali.

[Sensus spiritualis. Quatuor mala infixa sunt homini per peccatum originale.] Quantum ad curationem ab originali nota quod ad hoc quod perfecte curetur, oportet quod fiat curatio & sanatio a quatuor, quæ fuerunt propter originalu peccatum inflicta, scilicet à concupiscentia, impotentia: malitia, & ignorantia. Et hæc quatuor designantur. per curationem quatuor generum ægritudinum. Nam concupiscentia intelligitur per lãguorem propter adhærentiam vniuersalem, secundum illud: Omne caput [Isa.1.b] languidum, & omne cor mœrens. Impotentia, per plagam: Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Per spiritum malignum intelligitur nequitia: [Hier.10.c] [1.Reg.16.c] Exagitabat Saul Spiritus nequam. Per cæcitatem ignorantia: Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque [Isa.59.b] oculis attrectauimus: impegimus meridie quasi in tenebris. Et alibi: Speculatores eius cæci omnes. In curatione [Isa.56.d] ergo huius quadruplicis ægritudinis intelligitur perfecta curatio originalis.

[In consummatione impietatis sunt gradus.] Quantum ad curationem perfectam ab actuali, nota quod in consummatione impietatis in actuali peccato, quinque sunt gradus. Primus est deuiatio in eligendo, & hoc per cæcitatem designatur: Errauerunt [Thr.4.c] cæci in plateis: quia error & tenebræ peccatoribus cõcreata sunt: Qui autem exultãt in malis, consenescunt [Eccli.11.b] in malo. Secundus est deordinatio in prosequendo, quę intelligitur per claudos, Filij alieni inueterati sunt, & [Psal.17.d] claudicauerunt à semitis suis. Vnde: Vsquequo claudicatis [3.Reg.18.d] in duas partes, &c. Tertius, contagium in conuersando, quod intelligitur per lepram: Obserua diligenter, [Deut.24.b] ne incurras plagam lepræ: sed facies quæcumque docuerint te sacerdotes. Ezechiel: Mundabimini [Ezech.36.c] ab omnibus inquinamentis vestris. Quartus est obduratio in perdurando, quæ per surditatem intelligitur secundum illud: Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures [Psal.57.a] suas. Quintus est desperatio in contemnendo, quia impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. [Prou.18.a] Quæ intelligitur per mortem: Percussimus fœdus cum morte. [Isa.28.d] Et hoc est peccatum ad mortem, de quo dicitur in Ioanne: Ab omnibus curat virtus [Ioan.5.a] Christi per gratiam suam, quæ designata fuit in piscina. De qua Ioannes dicit, quod Angelus Domini de- [Ioan.5.a] scendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descẽdisset in piscinam post mo- A tionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Et hæc est virtus, quæ de illos exibat, & sanabat omnes, id quod dicitur supra. [Sup.6.c]

[Diuisio.] *Et cum discessissent, &c.* Supra comprobauit testimonium Ioannis per euidentiam virtutis in se: hic secundo comprobat per euidentiam virtutis in Ioanne testificante. Et habet hæc pars duas partes. In quarum [Inf.eod.c] prima multipliciter extollitur prærogatiua virtutis in Ioanne. In secunda vero redarguitur perfidia incredulitatis in plebe, ibi: *Cui ergo similes dicam homines &c.* Prærogatiua autem virtutis ostenditur fuisse quadruplex in Ioanne. Primo scilicet, quantum ad meritum [ibid.d] vitæ: secundo, quantum ad officium doctrinæ, ibi: *Sed quid existis videre? prophetam? &c.* Tertio quantum [ibid.d] ad donum gratiæ, ibi: *Dico enim vobis, maior inter natos mulierum, &c.* Quarto, quantum ad præ- [ibidem.] B conium famæ, ibi: *Et omnis populus audiens, &c.* Quantum ad primum, notandum quod meritum vitæ dupliciter commendatur in Ioanne. Primo, quantum ad constantiam respectu difficilium: secundo vero quantum ad abstinentiam, respectu delectabilium. Introducitur ergo primo, commendatio constantiæ Ioannis in absentia discipulorum, propter quod dicit: *Et cum discessissent nuntij Ioannis.* Solutione quæstionis obtenta, reuertentes tanquam boni nuntij ad eũm à quo missi fuerant: De quibus Iob: Numquid mittes [Iob.38.a] fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi: Adsumus? In horum absentia laudari debebat Ioannes, vt ostendatur laus esse vera non adulatoria, ideo dicitur: *Cœpit de Ioanne dicere ad turbas.* Cœpit vtique ipsum C turbis laudare, ne videretur Ioannes ex dubitatione, discipulos ad Christum transmisisse. Ideo incipit eum de constantia commendare dicens: *Quid existis in deserto videre? arundinem vento agitatam?* quasi dicat: Non est [Ioannis cõstantia.] Ioannes similis arundini, vt quodlibet impulsu trepidet & concutiatur: sed fortis & stans in fide, in omni bonitate. Iuxta quod Iacobus: Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris. qui à vento mouetur, & circumfertur. Sequitur Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Talis vero est arundo, non talis erat Ioannes, cum esset sanctissimus, de quo: Homo sanctus in sapientia [Eccli.27.b] manet sicut Sol: nam stultus sicut Luna mutatur. Tales sunt omnes Sancti, secũdum illud: Non simus paruuli, [Ephes.4.c] fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, &c. Ideo rogabat Paulus: [2.Thess.2.a] D Rogamus vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi, &c. Subditur: Vt non cito moueamini à vestro sensu.

Hanc autem constantiam qui vult adipisci, debet relinquere mundum, & exire ad Ioannem in desertum, secundum quod dicitur: Exclamauit Mathathias voce [1.Mac.2.e] magna in ciuitate, dicens: Omnis qui habet zelum legis. statuens testamentum, exeat post me: & sequitur. quod multi exierunt in desertum.

[Ioannis abstinentia.] Secundo vero subditur commendatio abstinentiæ Ioannis, respectu delectabilium, propter quod dicit: *Sed quid existis videre?* id est considerare, *Hominem mollibus vestimentis indutum?* quasi dicat: Non Ioannes [Mat.3.a] enim Sanctissimus ab omni mollitie carnalitatis erat alienus: & sicut dicitur, Ioannes autem habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam E circa lumbos suos: esca autem eius erant locustæ. Hic vere erat de numero virorum Euangelicorum, in quorum persona dicitur: Habentes alimenta & quibus tegamur, [1.Tim.6.b] his contenti simus. Quibus tegamur dicit, non quibus ornemur. Bernardus ad Eugenium: Apostoli fortes fuerunt in bello. non molles in serico, quod si filius es Apostolorum & Prophetarum, & tu fac similiter. Sed qui hoc vult facere, oportet vt desertat mundum, & cum Ioanne exeat in desertum. Vnde [Contra vestium mollitiem.] additur: *Ecce qui in pretiosa veste sunt & delicijs, in domibus regum sunt*, quasi dicat: vestis pretiosa & vita deliciosa sunt hominum mundanorum, non virorum

spiritualium

1.Pet.3.a spiritualium & Christianorum. Vnde dicitur de mulieribus quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus. *Greg hom. 6 circa medium in Euang.* Super quo Gregorius: Nemo putet in cultu pretiosarum vestium deesse peccatum: Pensate quæ culpa sit, hoc etiam viros appetere, à quo curauit pastor Ecclesiæ etiam feminas prohibere. Huiusmodi namq; vestimenta pretiosa sunt carnalia, & deliciosa. In deliciis autem periclitatur spiritualis vita. *1.Tim.5.a* *Hier 3.d* Vnde: Vidua quæ in deliciis est, viuens mortua est. Vsquequo delicijs dissolueris filia vaga? Huiusmodi enim vestes pretiosæ, & deliciosæ consueuerunt esse vanæ gloriæ occasio. Et ideo addit: *In domibus regum sunt.* *Eccl.11.a* De quo in Ecclesiastico: In vestitu ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris, &c.

Sed quid existis videre? Postquam commendauit Saluator Ioannem, quantum ad meritum vitæ, hic commendat quantum, ad officium doctrinæ, & recto ordine: quis prior debet esse vita bona, quàm doctrina authentica, *Officiũ doctrinæ in Ioanne.* Commendatur autem officium doctrinæ in Ioanne dupliciter, scilicet quantum ad limpiditatem in cognoscendo, & quantum ad auctoritatem in docendo, quæ duo perfectum reddunt doctoris officium. Primo quantum ad limpiditatem in cognoscendo diuinum mysterium dicitur: *Sed quid existis videre? prophetam?* cui scilicet Dominus reuelet futura, secundum illud: *Amos 3.b* Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum ad seruos suos prophetas. Huic autem non solum futura prædixit, sed etiam se præsentialiter ostendit. Idc oaddit *Vtique dico vobis, & plusquam prophetam.* De *Ambr.in 3. lib.5.in 7. cap. Lucæ.* quo Ambrosius: Quia multi cupierunt videre, quem iste prophetauit, quem iste conspexit, quem iste baptizauit: ideo ostendendo Christum digito, & videndo oculis, aliis prophetis fuit excellentior & beatior, secundum *Inf.10.d* illud: Beati oculi qui vident quæ vos videtis: Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Et ideo quia excellentius fuit eius officium, quàm prophetarum: *Ioan.1.c* ideo ipse Baptista, Pharisæis quærentibus, Propheta es tu? respondit: Non sum, sed vox clamantis in deserto. Nec est aliqua contradictio, sed consonantia, quia propheta prædicit futura & absentia, sed vox patefacit præsentia.

Secundo quantum ad auctoritatem in docendo per diuinum mandatum, dicitur: Hic est de quo scriptum *Mal.3.a* est. Vbi loquitur pater ad filium: Ecce mitto Angelum meum, id est nuntium authenticum. Ioannem, qui *Ioannes Angelus.* Angelus dicitur non simplicitate naturæ, sed auctoritate doctrinæ, secundum illud: *Mal.2.b* Labia sacerdotis custodiẽt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Ideo autem Ioannes dicitur nuntius ad modum angeli, quia sicut angeli vident faciem Patris in deitate, sic ipse vidit faciem Christi, & monstrauit in carne. Propter quod addit: *Ante faciem* *Psal.79.b* *tuam,* id est, apparitionem in carne, de qua: Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus: Et hanc faciem desiderabat *Isa.64.a* Isaïas in persona patrum: Vtinam dirumperes cœlos & descenderes: à facie tua montes defluerent. Et quia non erant parati ad istam faciem recipiendam, nisi præmunirentur, ideo dicitur: *Qui præparabit viam suam ante se,* scilicet nascendo, conuersando, baptizando, prædicando. Onibus enim modis manu ducebat ad Christum, sicut vox ad verbum. Ideo recte de ipso dictum *Isa.40.a* est in Isaïa, & supra resumptum est: & etiam in Ioanne: *Sup 3.b* *Ioan.1.c* Ego vox clamantis in deserto: Parate viam Domini. Vt *Isa.35.c* impleatur illud: Erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam.

Dico enim vobis, maior, & cætera. Hic tertio commendat Christus suum Præcursorem, quantum ad donum gratiæ diuinæ, quia fuit magnus coram Domino, secundũ quod dicitur: *Sup 1.b* Et quoniam donum gratiæ in Ioanne prærogatiuam habuit in gradu, & mẽsuram sanctitatis in statu: ideo hic duo insinuat, cum donum gratiæ commendat in Ioanne. Primo enim commen-*A* dat Ioannem, quantum ad prærogatiuam doni gratuiti, respectu hominis puri, cum dicit: *Dico enim vobis maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est.* Cum ergo non sit inter homines in gradu gratiæ infimo vel medio, necesse est quod sit in supremo. Vnde non solum ex hoc dicitur quòd sit magnus, sed etiam ita magnus, quòd possit de eo dici illud quod dicitur de Iosue: Qui fuit magnus secundum nomen suum, *Eccl 46.a* maximus in salutem electorum Dei. Quia enim magnam habuit gratiam, ideo Ioannes vocatus est. *Baptista inter natos mulierum maximus.* Magnus enim fuit per vitæ meritum, maior per doctrinæ magisterium, maximus per gratiæ priuilegium. Non autem dicitur maior omnibus, vt omnibus præferatur, sed quòd alius non fuerit maior eo. Nec dicitur de omnibus vniuersaliter præteritis & futuris, sed tunc præ-*B* teritis. Non dicitur etiam respectu vtriusque sexus, sed tantum virilis. Vnde non includitur Virgo Maria, quæ exaltata est super choros Angelorum, nullam puram creaturam habens superiorem, nec etiam æqualem, secundum illud: *Cant.6.c* Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ electa genitrici suæ.

Secundo vero insinuat doni illius mensuram respectu hominis Christi, vnde dicit: *Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo.* Regnum Dei hic vocat Ecclesiam, secundum quòd exponit Gregorius illud Matthæi: *Greg hom. 2. in Euang. post med.* *Matt.13.f* Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Minor in hoc regno dicitur humilior, hic autem est Christus de quo in Psalmo: *Psal.8.a* Minuisti eum paulominus ab Angelis, & cætera. *Philip.2.b* *C* Quia enim dicitur: Humiliauit semetipsum, factus est obediens vsque ad mortem. Sequitur: Exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. Et sic verificatum est illud: *Isa.60.d* Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam. Et hæc est lex diuina quam ipse tulit: *Matt.18.a* Quicunque humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorũ. Sic itaque, immo plus per omnem modum humiliauit se Christus. Infra: *Inf 22.c* Quis maior est, qui recumbit an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Vnde Gregorius: Humilia te quantumcunque potes, adhuc Christus erat humilior. Posset tamẽ exponi de bonis Angelis, quòd minor bonorum angelorum maior esset Ioanne, pro statu illo. est enim ignis charitatis in Sion, & caminus in Hierusalem. *Isa.31.d*

D *Et omnis populus audiens, & cætera.* Hic quarto, vt nihil desit commendationi Ioannis, commendatur à Domino quantum ad præconium famæ. Et quoniam fama bonorum salutifera est electis, & perniciosa reprobis, secundum illud: *2.Cor.2.d* Christi bonus odor sumus Dao in bis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem: alijs autem odor vitæ in vitam. Ideo commendat dupliciter præconium famæ in Ioanne. Primo ostendendo ipsum salutiferum credentibus: secundo mortiferum despicientibus. Primis enim videbatur Ioannes laudabilis: secundis vero contemptibilis. Primi erant humiles: secundi, superbi. Primo ergo introducit commendationem Ioannis ab humilibus assentientibus, cum dicit: *Et omnis populus audiens,* Ioannem scilicet prædicantem. *E* *Et publicani iustificauerunt Deum,* id est iustum esse dixerunt, seipsos ostendendo iniustos, peccata confitendo, secundum illud: *Psal.50.a* Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Peccator enim dum confitetur peccata, Dominum dicit iustum, & seipsum iustificat. Narra, si quid habes, vt iustificeris. *Isa.43.d Editio lxx.* Alia translatio habet: Dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris. Et hoc modo fecerunt publicani & peccatores audientes Ioãnem secundum illud: *Matt.3.b* Exibat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane, cõfitentes peccata sua. Hæc enim duo requirũtur ad iustificationem peccatorum, scilicet pœnitentia & baptismus. Et ideo subdit: *Baptizati baptismo*

Sap.3.c *Ioannis*. Venerunt autem & publicani, vt baptizaren-
tur & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? Vn- A
de signu & verbo approbant Ioannem tanquam Dei
Matth.21.c Angelum: & gloriosum habebant nomen eius. Vnde
cum Dominus quæreret à Pharisæis, Baptismus Ioā-
nis vnde erat: è cælo, an ex hominibus? At illi cogita-
bant inter se dicentes: Si dixerimus, è cælo, dicet nobis:
Quare non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex ho-
minibus, timemus turbam: omnes enim habent Ioan-
nē sicut prophetam. Vnde ibidem subditur: Publicani
& meretrices præcedent vos in regnum cælorum.
Secundo subditur contemptus Ioannis à Pharisæis
superbientibus, cum dicit: *Pharisæi autem*, in quibus
fastus sanctitatis. *Et legis periti*, in quibus arrogantia
notitiæ veritatis, *consilium Dei spreuerunt in semetipsos,*
Matt.10.d *non baptizati ab eo*, quia secundum illud: Qui vos sper-
nit, me spernit. Vnde qui spreuerunt Ioannem Dei nū-
Infra.10.c tium, spreuerunt diuinum consilium. Tales fuerunt B
Pharisæi, vt posset eis Sapientia Dei improperare: De-
Pro.1.d spexistis omne consilium meum. Et verificatum sit in
Isa.1.a
1 Thes ul-
tim.d eis illud: Filios enutrini, & exaltaui: ipsi autem spreue-
runt me. Et ideo consulit Apostolus: Spiritum nolite
extinguere, &c. In hoc autem diuinum consilium
spreuerunt: quia baptismum semper recusauerunt,
per quod diuina sapientia consulit humanæ saluti.
Gen 6.c Cuius figura præcessit in arca Noe in diluuio fabrica-
1 Pet.3.d ta. Ideo dicitur à Petro: Quod & vos nunc similis for-
mæ saluus facit baptisma. Et nota quod Pharisæi spre-
uerunt consilium Dei in semetipsos, propter sex ratio-
nes. Primo, quia prætulerunt statuta humana diuinis:
Matt.15.a Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter
traditionem vestram? &c. Secundo, quia prætulerunt
Rom.10.a iustitiam legis iustitiæ fidei: Ignorantes iustitiam Dei, C
& suam quærentes, &c. Tertio, quia prætulerunt ap-
Mat.23.c parentiam veritati. Væ vobis: Scribæ & Pharisæi hy-
pocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis & pa-
ropsidis: intus autem pleni estis rapina, & immunditia.
Inf.16.d Quarto quia affluentiam paupertati: Audiebant om-
nia hæc Pharisæi qui erant auari, & deridebant illum.
Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram homi-
nibus: Deus autem nouit corda vestra: quia quod
Ioan.12.g hominibus altum est, abominatio est ante Deū. Quin-
to, quia vanam gloriam hominum humilitati: Dile-
Matt.23.b xerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei,
&c. Sexto, quia commodum honestati: Væ vobis duces
cæci, qui dicitis: Quicumq; iurauerit per templum ni-
hil est: qui autem iurauerit in auro templi, debitor est.
Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templū
quod sanctificat aurum?
Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam, &c. Post- D
quam Saluator noster extulit prærogatiuam virtutis in
Ioanne: hic redarguit perfidiam incredulitatis in ple-
be. Cuius incredulitatem redarguit quadrupliciter.
Notat enim eos de infidelitate, de duritia, de detra-
ctione, & de blasphemia. Primo ergo quantum ad no-
tam infidelitatis in cogitatione, dicitur: *Cui ergo si-
miles dicam homines generationis huius: & cui similes?*
qui scilicet noluerunt credere Ioanni propter mentis
cæcitatem, huius, inquam, generationis incredulæ, se-
Deut.32.c cundum illud: Generatio enim peruersa est, & infideles
Matt.17.c filij. Et Matthæus: O generatio incredula, & peruer-
sa, quousque ero vobiscum: vsquequo patiar vos? E
Psal.77.a Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua, &
exasperans: generatio quæ non direxerit cor suum,
& non est creditus cum Deo Spiritus eius. Et ideo di-
Hier.2.c citur: Considerate vehementer, &c. Subditur: Si muta-
uit gens Deos suos, & certe ipsi non sunt dij Populus
vero meus mutauit gloriam suam in idolum.
Secundo quantum ad notam duritiæ in affectione,
subdit: *Similes sunt pueris*. Addit similitudinem per quā
ostendit duritiam eorum, quia nec moti sunt ad cantū
promissionum, nec ad lamentum comminationum, sicut
pueri stulti in foro non respondent alijs, nec cantan-
tibus, nec lamentantibus quos introducit per modum
similitudinis, ideo dicit: *Similes sunt pueris sedentibus
in foro*. Similiter competit eis dici, & improperari, quod
improperant pueri sedentes in foro suis coætaneis, cū
dicit: *Et loquentibus ad inuicem, & dicentibus: Cantaui-
mus vobis tibijs, & non saltastis*. Quia sic possunt eis præ-
dicatores dicere: *Cantauimus, vobis tibijs*, scilicet promis-
sa Dei concrepando. *Et non saltastis*, proficiendo. Et
recta est comparatio, quia prædicator tibicini compara-
tur secundum illud Isaiæ: Clama, ne cesses, quasi tu- Isa.58.a
ba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scele-
ra eorum, & domui Iacob peccata eorum Hieremias:
Loquimini, & canite tuba in terra, clamate fortiter, Hier.4.b
& dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates mu- Eccl.40.c
nitas, leuate signum in Sion. Nec immerito, quia Ti-
biæ, & Psalterium suauem faciunt melodiam, & super
vtraque lingua suauis. Ad hæc duri corde non mouē-
tur, nec saltant per profectum bonorum operum, de
quo saltu in Malachia: Egrediemini, & salietis sicut Mala.4.a
vituli de armento. Et calcabitis impios, cum fuerint ci-
nis sub planta pedum vestrorum in die, qua ego facio,
dicit Dominus exercituum Et de hac Ambrosius: Ho- Ambr.to.3.
nesta saltatio, qua tripudiat animus, & bonis operibus in 7.c. Luc.
corpus eleuatur. Vnde qui ad cantum promissionum lib.6.
moti non fuerint duri sunt corde, sed opere duriores,
quia nec ad comminationes suppliciorum, propter
quod addit: *Lamentauimus*, scil. per comminationem
pœnæ. Scriptæ erant in eo lamētationes, & carmen, & Ezech.2.d
væ. Et Hieremias: Contemplamini, & vocate lamenta- Hier.9.c
trices vt veniant, & ad eas quæ sapientes sunt, mitti-
te, & properent, festinent, & assumant super nos la-
mentum. Iuel: Conuertimini ad me in toto corde ve- Ioel.2.c
stro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu: & scindite
corda vestra, & non vestimenta vestra. Sed tamen ad
hoc moti non sunt, vnde addit: *Et non plorastis*, per
compunctionem pœnitētiæ: Vocauit Dominus Deus Isa.22.
exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, &
caluitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium, & læ-
titia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere
carnes, bibere vinum. Cum tamen dicat Apostolus:
Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Rom.12.c
Tertio, quantum ad detractionis notam in locutio-
ne, quia bonum peruertitur in malum, dicitur: *Venit
autem Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bi-
bens vinum*, vita in via securitatis, & iustitiæ, sicut dici-
tur: Venit ad vos Ioannes in via iustitiæ. Vnde quia Matt.21.c
venit cum austeritate pœnitentiæ: ideo venit sicut la-
mentans, & gemens propter salutem populi sicut Da-
niel, Ego Daniel lugebam trium hebdomadarū diebus, Dan.10.a
panem desiderabilem non comedi: & caro, & vinum
non introierunt in os meum. Sed tamen per eum non
est emollita eorum duritia ad plorādum; sed aucta ma-
litia ad detrahendum. Vnde subditur: *Et dicitis, dæmo-
nium habet*, quia dissimilis erat vitæ alienæ. Sic dicebant
Saluatori: Dæmonium habet, & insanit: quid eum au- Ioan.10.b
ditis: Vnde opera virtutum, quæ sunt à Spiritu sancto,
ipsi ex nequitia cordis attribuebant diabolo sicut infra
dicebāt: in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dę- Inf.11.b
monia. Et sic verificatum est illud in eis: Bona enim in Eccl.11.d
mala conuertens insidiatur, & in electis imponet ma- Isa.5.c
culam. Et propterea væ eis secundum illud: Væ, qui di-
citis malum bonum, & bonum malum, &c.
Quarto, quantum ad notam blasphemiæ in obdura-
tione contra ipsum Christum, subditur: *Venit filius
hominis manducans, & bibens*, & ita in via clementiæ
quasi medicus, & tanquam sponsus, sicut supra: Num- Sup.5.b
quid potestis filios sponsi, dum illis est sponsus, facere
ieiunare? Et tamen non sunt moti ad exultandum, sed
deprauati ad blasphemādum. Ideo subditur: *Et dicitis:
Ecce homo deuorator, & bibens vinum*. Hoc dicunt quan-
tum ad superfluitatem victus, quasi dicant, non potest
esse sapiens, secundum illud Prouerbiorum: Luxuriosa Prou.20.a
res, vinū, & tumultuosa ebrietas: quicumq; his delecta-
tur, non erit sapiens. *Amicus publicanorum, & peccatorū*,
quantum ad inhonestatem conuictus, quasi dicat

non

Eccl.13.a non potest esse bonus quia sicut dicitur: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Sed male dicunt, quia Hieremias ait: *Hier.15.d* *Mat.9.b* Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos. Et Matthæus: Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores, scilicet ad pœnitentiā. Et quia blasphemia Iudæorum aggrauatur ex vera prædicatione Apostolorum, ideo subditur: *Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* Sapientiam namque Euangelista vocat Christum, secundum illud: *1.Cor.1.d* Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Filij istius sapientiæ sunt Apostoli, per Verbum istius sapientiæ regenerati & per Spiritum sanctum iustificati, secundum illud: *Eccl.4.* Sapientia filiis suis vitam inspirat, vt Christus Apostolis. Vnde & Petrus dicebat: *Ioan.6.g* Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & nos credimus, & cognouimus, quia, tu es Christus filius Dei. Isti iustificauerunt, id est, Christum iustum reputauerūt, dum eius verba per iustitiam, & obedientiam impleuerunt, secundum illud: *Eccl.3.a* Filij sapientiæ, Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. Ad quorum exemplum Pharisæi debuerunt moueri: sed tamen propter pertinaciam suam remanserunt in fæcibus suis. Vnde ipsis dicebat: *Matt.12.b* Et si ego in Beelzebub eiicio dæmones: filij vestri in quo eiiciunt? ideo ipsi iudices vestri erunt, quia ipsi iusti reputantur à sapientia, quam iustificant: & Pharisæi iniusti, & reprobi reputantur ab eadem sapientia, quam Pharisæi condemnant per pertinaciam, & blasphemiam.

Diuisio.

Rogabat autem illum quidam de Pharisæis. Supra ostendit Euangelista sublimitatem Domini nostri Saluatoris quantum ad excellentiam potestatis, & quantum ad euidentiam veritatis: hic tertio ostēdit quantum ad affluentiam pietatis. Pietatis affluentia in Christo. Ostenditur autem hic pietatis affluentia in Domino Iesu: magna in peccatricis susceptione, maior in approbatione, sed maxima in absolutione. Suscepit enim accedentem, commendauit diligentem, & absoluit pœnitentem. Introducitur ergo primo in hac parte benigna susceptio peccatricis accedentis, secundo benignior probatio diligentis, ibi: *Et respondens Iesus dixit ad illū, & cætera.* Tertio vero benignissima absolutio pœnitentis, ac confitentis, ibi: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata.* Quantum ad primum, notandum quòd susceptio peccatricis ad Dominum accedentis ostenditur esse magnæ pietatis, & misericordiæ, tum propter solemnitatem conuiuij, in quo eam suscepit: tum propter familiaritatem obsequij, ad quam eam admisit: tum propter temeritatem alieni iudicij, ob quod tamen eam non abiecit. Primo ergo quantum ad solemnitatem conuiuij, in quo peccatrix fuit piè à Domino suscepta, dicitur: *Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, vt manducaret cum illo,* non est dubium, quia Dominum Iesum: Et rectè, secundum consilium, & propositum Sapientis: *Sap.8.b* Proposui hanc, scilicet sapientiam, id est Christum, adducere mihi ad conuiuēdum: sciens, quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei. Hic autem Pharisæus, iā non est à Domino diuisus, sed magis vnitus. Et ideo secure Dominū rogabat, & ad conuiuiū inuitabat, secundum illud: *Iob.22.d* Si reuersus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatē à tabernaculo tuo. Et post sequitur: Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes. Quod & iste secutus est, vnde subditur: *Et ingressus domū Pharisæi discubuit.* Resedit ad manducādum, & sic impleuit illud visibiliter, quod spiritualiter promittit in Apocalypsi: *Apoc.3.d* Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Nec mirum, quia sicut ipse dicit: *Prou.8.d* Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Hoc dicit, quantum ad nimietatem charitatis, propter quam homo factus est, & humanas indigentias libenter suscepit, & pertulit inter homines, secundum illud: *Baruch.3.d* Post hæc in terris visus est, & cum omnibus conuersatus est. Hæc ergo introducta sunt propter solemnitatem A conuiuij.

Quantum ad familiaritatem obsequij, ad quod fuit admissa, subditur: *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix,* cuius fama innotuerat toti ciuitati, ita vt possit ei dici illud: *Hier.3.b* Frons mulieris meretricis facta est tibi, & noluisti erubescere. Hæc est illa mulier, de qua dicitur: *Eccl.7.d* Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor eius, vincula sūt manus illius: qui placet Deo effugiet illam: qui autem peccator est capietur ab illa. Et hoc quia fornicaria manifesta. Et sicut dicit Rauennas: infamia illius totā læserat ciuitatem, ita vti impletū esset in ea, quod comminatur Dominus per B Amos ad Amasiam sacerdotem: *Amos.7.d* Vxor tua in ciuitate fornicabitur. Et ideo merito dicitur peccatrix, & ratione infamiæ, & ratione frequentiæ, secundum illud: *Eccl.3.d* Cor nequā grauabitur in doloribus, & peccator adiecit ad peccandum. *Apoc.vlt.c* Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Non solum autē simpliciter, sed diuersis modis peccauerat. Vnde dicitur quod eiecerat Christus de maria septē dæmonia. Gregorius: *Greg hom. 33. in Euāg. non procul à princ.* Per septenariū rectè vniuersitas designatur. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitiis plena fuit. Quoniam ergo sic erat peccatrix, & immunda, merito deberet repelli, maxime de loco conuiuij: & tamen propter pietatem Domini, quam cognouit attracta fuit, Ideo subditur: *Vt cognouit quòd Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrū vnguēti,* id est pyxidem, seu vas alabastri, quod est quoddam genus marmoris, in quo incorrupta seruantur vnguenta. Hoc attulit C peccatrix ad domum Pharisæi, in qua Christum cognouit esse, & à quo suscepta fuit, secundum illud: *Ps.47.a* Deus in Domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam. Attulit, inquam, vnguētum humilitatis, vbi Christus accubuit, vt impleretur illud: *Cant.1.d* Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Hæc autem aromata, siue vnguenta, quę attulit Magdalena Christo, designata sūt secundo Paralipomenon: *2.Par.9.a* Non fuerunt aromata talia, qualia hæc, quę dedit Regina Saba Regi Salomoni. Magdalena etiam attulit Saluatori vnguenta ad impendēdum familiare obsequium, ad quod admissa fuit, scilicet ad exhibendum Christo ea deuotione, quod carni suæ exhibuerat ea libidine, hoc est, ad abluendum, detergendum, deosculandum, & vngendum sacratissimam & mundissimam carnem Christi: ad quod admissa fuit propter affectum pœnitentiæ & beneuolentiæ. Quantum ad effectum pœnitentiæ dicitur: *Et stans retro secus pedes eius lacrymis cœpit rigare pedes eius,* scilicet per D dolorem. *Tria in vero pœnitente.* In pœnitēte enim anima debet esse pudor, timor, & dolor. Pudor erat, quia stabat retro: timor, quia secus pedes: dolor, quia lacrymis rigabat, sicut in illo Publicano infra: *Inf.18.c* Et Publicanus à lōge stās, nolebat nec oculos ad cœlū leuare: sed percutiebat pectus suū dicēs: Deus propitius esto mihi peccatori. Hieremias: *Hier.31.d* Cōuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiā: & postquā ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, & erubui: quoniā sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. Vbi tanguntur tria præmissa. Quantum autem ad effectum beneuolētiæ additur: *Et capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat,* vbi ostēditur dilectio beneuolētiæ pura, affectuosa, & deuota. Debet enim charitas procedere de corde puro. E Magis autem curabat de infima parte corporis Domini, quàm de suprema. Iam enim non quærebat placere mundo, sed soli Christo, vt posset dicere, illud: *Cant.8.a* Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meę, vt inueniam te foris, & deosculer te: & iam me nemo despiciat? Et in his duobus consistit perfecta conuersio ad Christum. Sicut enim in peccato est conuersio per concupiscētiā, & auersio per superbiam: sic in remedio est auersio à peccato per pœnitentiam, & conuersio ad Deū per beneuolentiam. Et vere hæc mulier fuit perfecta cōuersa, & reuersa, vt dicit Gregorius: *Greg ho.33. in Euang non procul à princ.* quia quot in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta. Solent enim pecca

peccatrices mulieres in his quatuor maxime delinque-
Isa 3.c se, scilicet in nutibus oculorum, Isaias: Nutibus oculo-
rũ ibant & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis
& composito gradu incedebant. In capillorum super-
1.Petr 3.a flua præparatione: Non sit extrinsecus capillatura, aut
circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.
Prou.7.c In voluptatibus osculorum: Apprehensamque deoscu-
latur iuuenem, & procaci vultu blanditur. Sequitur:
Esther.2.b Egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre, &
reperi. In suauitatibus vnguentorum, sicut dicitur, quòd
puellæ regis vngebantur oleo myrrhino, & cætera. Et
ideo perfecte pœnitentis oculi seruiebant ad lacryman-
4.Reg 20.a dum, ita vt Christus ei posset dicere illud: Audiui ora-
tionem tuam: vidi lacrymam tuam, ecce sanaui te. Ca-
pilli seruiebant ad tergendum, vt sic posset ei dici illud:
Cant 4.c Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in
vno crine colli tui. Os ad osculandum, ita vt posset illi
Ibid.c dici à Christo illud: Fauus distillans labia tua. Vnguen-
ta seruiebant ad vngendum, vt posset sibi dici illud:
Cant.1.a Curremus in odorem vnguentorum tuorum.

Tertio quantum ad temeritatẽ iudicij, propter quod
tamen non fuit repulsa, dicit: *Videns autem Pharisæus qui
vocauerat eum*, ad conuiuium, scilicet videns, inquã, ocu-
lo non simplici sed nequam, & vere nequam, quia se-
Eccl.11.d cundum illud: Bona in malum conuertens insidiatur,
& in electis imponet maculam. Item Ecclesiasticus:
Eccl.31.b Memento, quoniam malus est oculus nequam. Et se-
quitur: Nequius oculo quid creatum est? Et ideo tale
Prou.23.a conuiuium non est multum acceptandum. Ne comedas
cum homine inuido, & ne desideres cibum eius: quoni-
am in similitudinẽ harioli, & coniectoris æstimat quod
ignorat. Comede & bibe, dicit tibi: & mens eius non
est tecum. Et talis erat iste Pharisæus, quod patet per il-
Iob 15.d lud quod subditur: *Ait intra se, dicens*, scilicet cogitando
sicut hypocrita. De quo Iob: Concepit dolorem, & pe-
perit iniquitatẽ, & vterus eius præparat dolos. Vnde se-
quitur iudiciũ: *Hic si esset Propheta, sciret vtique qua &
qualis, est mulier, quæ tangit eum.* Et ita iudicabat eum non
esse Prophetam, sed hominem ignorantem, dicens in
Psal.73.a corde suo illud: Signa nostra non vidimus, iam non est
Iob 22.b Propheta. Sed huic potest dici illud: An non cogitas,
quòd Deus excelsior cœlo sit, & super stellarũ verticem
sublimetur? Et dicis: Quid enim nouit Deus? & quasi
per caliginem iudicat. Sed certe ipse nouit in tenebris
Dan.2.d constituta: & lux cum eo est, sicut dicitur: Et nota quòd
hoc modo ex vero cadebat in falsum. Manifestum est
enim quòd Deus & homo diuinus nouit occulta non
solũ bonorum, sed etiam malorum. In omni loco oculi
Prou.15.a Domini contemplantur bonos & malos. Sed in hoc er-
rabat, quia hoc credebat Christum ignorare, dum se
permittebat à muliere peccatrice contingi. Vnde etiã de
ipsa male iudicabat dicendo: *Quia peccatrix est*, quasi di-
Isa 65.a cat, non admitti, sed repelli deberet. Hic erat de illis de
quibus Isaias: Recede à me, non appropinquans mihi,
Inf.18.c quia immundus es. Sic etiam alter Pharisæus dicebat
de publicano: Gratias ago tibi, quia non sum sicut cæte-
ri hominũ, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic pu-
blicanus, &c. Hic peruerse & male iudicabat, & tamen
Sap.3.f Christus propter eius malum iudicium non dimisit fa-
cere misericordiam. De quo supra dixit Pharisæis: Non
egent qui sani sunt, medico: sed qui male habent. Non
enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã.
Magna ergo misericordia Christi fuit ostensa in susce-
ptione peccatricis accedentis ad Christi contactum in-
ter epulas conuiuantium, & versutias iudicantium. In
quo simul cõmendatur Christi clementia & peccatri-
Greg. hom. 33 in Euãg. in princ. cis pœnitẽtia. Vnde Gregor. Cogitanti mihi de Mariæ
pœnitentia, flere magis libet, quàm aliquid dicere. Cu-
ius enim vel saxeum pectus illæ huius peccatricis la-
crymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Super
conuiuantes ingressa est, inter epulas lacrymas fudit,
quid ergo miramur? Mariam venientem, vel Dominum
suscipientem? Suscipientem dicam, an trahentem, sed
melius suscipientem, & trahentem, quia nimirum ille

per misericordiam traxit intus, qui per mansuetudinem
A suscepit foris. Et est hic moraliter notandum quod in Quæ verus pœnitens habere debeat.
his sex quæ dicuntur de hac peccatrice pœnitente, sci-
licet quòd retro stabat secus pedes, iacebat, lacrymis ri-
gabat, capillis tergebat osculabatur, & vngebat, intelli-
guntur quæ debent esse in vero pœnitente, scilicet, Pu-
dor erubescentiæ, quod notas cum dicit, *stans retro*. Pu- Infra 18.c
blicanus à longe stans nolebat, &c. Timor reuerentiæ
notatur ibi: *Secus pedes eius*. Adorate scabellum pedum Psal.98.a
eius, quoniam sanctum est. Dolor pœnitentiæ, ibi: *La-
crymis cœpit rigare pedes eius*. Deduc quasi torrentem la- Thr.2.f
crymas per diem & noctem. Amor pudicitiæ, ibi: *Et ca-
pillis capitis sui tergebat*. Lauamini, mundi estote, au- Isa.1.c
ferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.
Ardor beneuolentiæ, ibi. *Et osculabatur pedes eius*. Infra:
B Osculum mihi non dedisti, &c. Vsq; Quoniam dilexit Inf. eod. b
multum. Dulcor deuotionis internæ, ibi: *Et vnguento vn-
gebat*. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis Cant.1.a
optimis. Bonum vnguentum compunctionis, melius Trifarium vnguentum quid.
compassionis, sed optimum deuotionis. Primo pedes,
secundo corpus, sed tertio vngitur caput. Et ideo Mag-
dalena ter legitur venisse ad Dominum vngendum.

Et respondens Iesus dixit, & cætera. Post benignam
susceptionem accedentis, subditur hic benignior appro- Ioan.12.a
batio diligentis. Approbat Dominus hanc peccatricem Mat.26.a
diligentem & eius dilectionem. Primo perquirens ge- Marc.14.a
nerale iudicium: secundo assumens speciale proposi-
tum, ibi: *Et conuersus ad mulierem, & cætera*. Tertio ve-
ro concludens principale intentum, ibi: *Propter quod
dico tibi: Remittuntur ei, &c.* In perquirendo autem ge-
C nerale iudicium, procedit hoc ordine: Excitat enim
Pharisæi attentionem, insinuat quæstionem, & appro-
bat responsionem. Primo ergo excitat Pharisæi attentio-
nem, vt à falsitate reuocetur, cum dicit: *Respondens
Iesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere.* In quo
excitat eum, vt attendat. Et nota quòd dicitur respon-
dere Pharisæo, cum tamen non dicatur aliquid quæsi-
uisse à Christo vt ostendatur quòd ipse audiebat eius
cogitationem, vt eius iudicium refellatur, quo crede-
bat Christum ignarum, secundum illud: Intelligite in- Psal.93.b
sipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui
plantauit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum,
non considerat? In hoc quòd quasi respondendo allo-
quitur excitat, ad cogitandam Christi sapientiam. In
hoc vero quòd spondet aliquid dicturum se, excitat ad
D percipiendum doctrinam. Sicut & discipulis dixit: Ad- Ioan.16.b
huc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare
modo. Et quoniam efficaciter eum excitauit, ideo sub-
ditur eius attentio cum dicitur: *At ille ait: Magister dic.*
In qua responsione profitetur scientiam, & petit do-
ctrinam. Iuxta consilium sapientiæ: Fili, si attenderis Eccl.6.a
mihi, disces: & si accommodaueris animum tuum,
sapiens eris. Et sequitur: Et si videris sensatum, euigila
ad eum. Hic est Christus Dominus, quem recte vocat
Magistrum, secundum illud: Magister vester, vnus est, Matt.23.b
Christus. Et Ioannes: Vos vocatis me Magister, & Do- Ioan.13.b
mine, & benedicitis: sum etenim.

Secundo autem insinuat Pharisæo quæstionem, vt ad
veritatẽ dirigatur, ibi: *Duo debitores erant cuidam fœnera-
tori, & cætera.* Casum proponit in generali per istos de-
bitores, dans intelligi peccatores qui magnis debitis
E sunt astricti, secundum illud: Dimitte nobis debita no- Matt.6.c
stra, idest, peccata nostra, sicut & nos dimittimus debito-
ribus nostris, & cætera. Per fœneratorem intelligimus
Christum, secundum illud: Serue male & piger, scie- Matt 25.c
bas quia meto, vbi non semino: & congrego, vbi non
sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meã nu-
mulariis, & veniens ego recepissem vtique quod meũ
est cum vsura. Et quia non omnes æqualiter peccant,
nec æqualiter obligantur, ideo additur: *Vnus debebat de-
narios quingentos.* In quo ostenditur plena obligatio,
propter quinqueformem transgressionem perfectionis
Euangelicæ. Completio enim intelligitur per centena-
rium. *Et alius quinquaginta.* Hoc dicitur quantum ad se-

miplenam

impletam obligationẽ, quæ est in transgressione quinqueformis ipsius decalogi. Sed, quia Deus miseretur, omni generi peccatorum qui ad ipsum conuertuntur, ideo subditur: *Non habentibus illis vnde redderẽt, donauit vtrisque*, scilicet ex misericordia condolente, sicut dicitur: *Matt. 18. c* Misertus autem Dominus serui illius, dimisit illum, & debitum dimisit ei. Et hoc compassione nostræ miseriæ, qua impotentes sumus soluere. Omnia enim *1. Cor. 4. b* quæ habemus, etiam sine obligatione peccati, Deo debemus. Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Et Paralipomenon: *1. Par. 29. d* Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Si ergo remittit peccata, oportet quod liberaliter & misericorditer remittat, quia nullum possumus rependere beneficium. Obligamur tamen ad dilectionis affectum, de quo requirit propter collatum beneficium. *Quis ergo eum plus diligit?* cum vterque diligere teneatur. Vnde sic quærebat Dominus *Ioan. 21. c* à Petro post condonationem sui peccati: Simon Ioannis diligis me plus his? Et rationabiliter quærit, quia inæqualitatem beneficiorum sequi debet inæqualitas *Greg. hom. 9 in Euang.* affectionum, secundum quòd dicit Gregorius: Cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo humilior atq; ad seruiendum Deo promptior quisque esse debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.

Tertio vero Pharisæi approbat responsionem, vt in veritate confirmetur, propter quod addit: *Respondens Simon dixit: æstimo, quia is cui plus donauit*, quòd scilicet amplius diligit: *Rom. 5. d* Vt verificetur illud. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit, & gratia. Et, quoniam *Eccl. 21. c* sicut dicitur: Verbum sapiens quodcunque audierit scius, laudabit, & ad se adjiciet, ideo subditur: *At ille dixit ei, recte iudicasti.* Hoc enim solum iudiciũ approbat *Ioan 7. d* Veritas, Christus, quod iustum est, secundum illud: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Vnde qui falsum iudicium fecerat ex propria æstimatione, rectum nunc profert ex diuina manuductione. Et quia male iudicauerat prius intra se, vnde *Greg. ho. 33. in Euang.* Gregorius: Sua sententia Pharisæus conuincitur, quia sicut phreneticus funem portat, ex quo ligetur. Et nota quòd commendatur hic Pharisæi iudicium, nec tamen ille qui amplius peccauerat, amplius commendatur, sed ostenditur ratione obligationis quæ venit ex diuerso, quòd amplius ad diligendum obligatur. Vnde intelligenda est hæc sententia cum reduplicatione, quantum scilicet ad obligationem, & supposita gratia & rectitudine in voluntate, quia multi ad magnas gratias *Beda tom. 5. lib. 3. in c. 7. Luc.* tenentur, qui paucas aut nullas reddunt. Vnde Beda: Super omnes plus offendit qui plus debuit: sed per misericordiam Dominicam omnis causa mutatur, vt amplius diligat, qui amplius debuit, si tamen gratia consequatur.

Et conuersus ad mulierem, & cætera. Post generale iudicium assumit speciale propositum, in quo ostendit peccatricem maiorem affectum habuisse ad Christum, quàm Pharisæum, proponendo triplex dilectionis iudicium, scilicet fletum, osculum, & ablutionem pedum: in quibus mulier præcellit Pharisæum. Primo ergo proponit peccatricem Simoni propter fletum: quod erat expressum indicium contritionis, & hoc nota, cum dicit:

Et conuersus ad mulierem, propter eius contritionem & *Zach. 1. a* pœnitentiam, secundum illud: Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, & conuertar ad vos. Hoc autem fit cum diligimus & rediligimur, secundum illud: *Cant. 2. d* Dilectus meus mihi, & ego illi. Et alibi: Ego dilecto *Cant. 7. d* meo, & ad me cõuersio eius. Ideo autẽ se corporaliter conuertit ad mulierem, vt in ipsa erudiret Simonem, ad quem loquebatur, & ideo subditur: *Dixit Simoni: Vides hanc mulierem.* Ideo quærit vtrum videret, quia licet videret corporaliter eius facta, non approbauit, sed reprobauit eius merita. Et licet videret peccatricis fletum, nõ tamen attendebat eius affectum. Et ideo à Domino

A commonetur, & ex comparatione illius arguitur, in hoc quod sequitur: *Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti.* Ex quo reprehensibilis ostenditur, quia non fuit imitator Abrahæ. Loquebatur viris transeuntibus, lauentur pedes vestri, & requiescite. *Genes. 19. a* Sed econtra hæc est commendabilis, ideo additur: *Hæc enim lacrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit*, id est lacrymas magna copia fudit ad modum fõtis & riuuli secundum quòd dicitur: Quis dabit capiti meo aquam & oculis *Hier. 9. a* meis fontem lacrymarum? Et in hoc significatur mirabilis affectus mulieris, & gratia interior, quæ ita in lacrymas profluebat exterius, vt impleretur illud: Posuit *Psal. 106. d* desertum in stagna aquarum, terram sine aqua in exitus aquarum. Et Isaïas: Et quæ erat arida, erit in stagnum, *Isa. 35. c* & sitiens in fontes aquarum. Et in hoc præponitur Pharisæo, quantum ad fletum, & luctum, in quo est B expressum signum compunctionis.

Secundo vero præponit eam Pharisæo quantum ad osculum, quod erat signum dilectionis, ibi: *Osculum mihi non dedisti*, in signum amoris, secundum Apostolum: Salutate inuicem in osculo sancto. Et discipuli osculati *Rom. 16. c* sunt Paulum. *Actor. 20. g* Sed econtra de hac dicitur: *Hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* In quo signatur feruens dilectio, & permanẽs. Ideo non cessabat osculo, quia non cessabat ab interiori desiderio. Nam de ipsa dicit Gregorius quòd amoris eius, id est Christi *Greg. ho. 25. in Euang.* igne succẽsa ardebat desideria. Sicut autẽ dicitur: Fortis *Cant. 8. b* est vt mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio: lampades eius, lampades ignis, atq; flammarum. *Greg. ho. 30. in Euang.* Vnde sicut C ignis semper vrit, sic charitas incessanter accendit, vt enim dicit Gregorius: Nunquam est amor Dei otiosus.

Tertio præponit eam quantum ad vnctionem pedum, quod erat signum deuotionis, ibi: *Oleo caput meum non vnxisti*: Quod erat moris tunc temporis in signum lætitiæ, & exultationis. Tu autem cum ieiunas, vnge *Matt. 6. c* caput tuum, & faciem tuam laua. *Hæc autem vnguento vnxit pedes meos*: quod est pretiosius oleo. Vnde pretiosiora offerebat hæc mulier Christo, secundum illud: *Ioan 12. a* Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti. His ergo tribus dilectionis indiciis probat Dominus quòd peccatrix verius & feruentius dilexit.

D *Propter quod dico tibi, &c.* Hic post generale iudicium & speciale propositum, concludit principale intentum, quod est commendatio mulieris consequens ex præmissis. Commendatur autem hæc mulier peccatrix à Domino commendatione plena, scilicet vt purgata à peccato propter dilectionis effectum, vt perfecta in merito propter dilectionis effectum, vt præposita Pharisæo, propter dilectionis excessum. Vnde approbat hic Dominus dilectionem eius. Primo, quia dilectio eam à peccato purgauit. Vnde dicit: *Propter quod tibi*, id est propter nunc præmissa dilectionis indicia assero tibi: *Remittuntur ei peccata multa.* Et ita iam à te non debet condemnari, sed magis beatificari, quia in psalmo scriptum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & *Psal. 31. a* quorum tecta sunt peccata. Et ad Romanos: Ei vero qui *Rom. 4. a* E non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Vnde in ista impletum est illud: Dixi confitebor ad- *Psal. 31. b* uersum me iniustitiam meam, Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei.

Secundo, quia dilectio in merito profecit, propter quod addit: *Quoniam dilexit multum.* Magnitudo enim dilectionis amplificat meritum, & expellit peccatum. Charitas operit multitudinẽ peccatorum. *1. Pet. 4. b* Et in Prouerbiis: Odium suscitat rixas: & vniuersa delicta operit charitas. *Prou. 10. b* Vnde & in Glossa dicitur: Ardor charitatis in æruginem peccatorum consumpsit. *Glos. in hunc locum ex Gregor. hom. 33. in Euang.* Nec solum purgat à peccato, sed etiam conseruat in merito, secundum illud: Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est

Coloſ 3.b

vinculum perfectionis:& pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore,& grati eſtote.

Tertio vero approbat, quia dilectio eam Phariſæo præpoſuit. Vnde ait *Cui autem minus dimittitur*, ſcilicet Phariſæo, *Minus diligit*, quàm iſta, cui dimiſſa ſũt multa. Et ita ex hoc concluditur, quòd longe plus quàm Phariſæus Dominũ amauit, & ideo amplius Deo accepta fuit, & propterea laudauit eam vir eius, quaſi dicens

Prou.31.d

ſibi illud: Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum, ipſa laudabitur. Patet igitur quo modo in hac quæſtione concluditur perfecta commendatio & approbatio diligentis, contra iudicium Phariſæi ipſam contemnentis: quia reputabat eam plenam peccatis & vacuam meritis, & ſic veniſſe in conſpectum ſuperni Iudicis, quod totum exufflatum eſt in hac concluſione, cum ipſa oſtenditur iuſtificata à peccato, multiplicata in merito, & præpoſita Phariſæo. Et nota quòd in hac concluſione infertur commendatio dilectionis Chriſti reſpectu remiſſionis peccati per modum cauſæ, & per modum effectus. Vnde remiſſio peccati præmittitur, & remiſſio peccati poſtponitur, & dilectio interponitur. Eſt enim remiſſio quoad pœnam, & hæc cauſatur à dilectione: & quoad culpam, & hæc

Dilectio duplex.

inducit dilectionem. Vnde dilectio duplex eſt, altera effectus. & hanc introducit remiſſio peccati, quoad culpam, ſecundum quod ſupra oſtenſum eſt ex Phariſæi iudicio Altera eſt dilectio affectus, & hæc inducit peccati remiſſionem quoad pœnam, ſecundum quòd colligitur ex triplici dilectionis indicio. Vnde iſta concluſio, quantum ad primam partem, reſpondet inductioni factæ in bonis operibus: quantum ad ſecundam reſpondet quæſtioni de duobus debitoribus: & reſpondet ſimul omnibus præmiſſis. Super hæc aduertenda eſt Chriſti ſapientia in comprobando peccatricem pœnitentem, quam Phariſæus condemnauerat. Approbat autem eam ex datis à Phariſæo, & ex conceſſis, deinde ex manifeſtis indiciis. Primo quaſi ſyllogizando, ſecundo quaſi inducendo, primo in generali, ſecundo in ſpeciali: Primo parabolice: ſecundo expreſſe ad hæc omnia reſpondet illatio concluſionis ibidem præmiſſæ.

Dixit autem ad illam, poſt benignam ſuſceptionem accedentis, & benigniorem approbationem diligentis, ſubiungitur hic tertio benigniſſima abſolutio confitentis. Circa quam primo introducitur diuinæ largitatis donum plenarium: ſecundo humanæ impietatis iudicium peruerſum: tertio deuotæ credulitatis meritum perfectum. Primo ergo quantum ad diuinæ largitatis donum plenarium, dicitur: *Dixit autem ad illam.* Non eſt dubium, quin dixerit Chriſtus ad peccatricem: *Remittuntur tibi peccata*, non ſolum quoad culpam, ſed etiã

2. Paral. vlt in oratione Manaſſæ Regis
Matt.9.a

quo ad pœnam, ſecundum quòd petebat Manaſſes: Peto rogans te Domine, remitte mihi, remitte mihi: ne ſimul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reſerues mala mihi. Hanc remiſſionem Chriſtus facit ſua virtute: Vt autem ſciatis, quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata. Et in

Act.10.g

Actibus: Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum.

Secundo quantum ad humanæ impietatis iudicium peruerſum, ſubditur: *Et cœperunt, qui ſimul accumbebant, dicere intra ſe*, ſcilicet male iudicãdo, & ipſum deſpiciendo: *Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit?* Quaſi dicant, quum ſit paruus & nullus, quo modo ſibi attri-

Iſa.43.d

buit, quod poteſt ſolus Deus? Iuxta illud: Ego ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me, & pec-

Eccl.13.d

catorum tuorum non recordabor. Et ſic verificatum eſt illud: Pauper locutus eſt, & dicunt: Quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubuertent illum. Sic etiam in cordibus ſuis qui ſimul manducabant, dolum cogitabant, vt

Pſa.54.c

impleretur illud: Si is qui oderat me ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu

A vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, & cætera. Vnde iſti male iudicando de ſanitate illius, infirmabantur, ſicut dicit Beda: Ecce, inquit, ea quæ ad medicum venerat ægra, ſanata, ſed de ſalute eius alij ægrotant. Et ſic verificatum eſt illud: Cum ſanare vellem Iſraël, reuelata eſt iniquitas Ephraïm, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mendacium. Et ſequitur: Væ eis, quoniam receſſerunt à me, vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me: ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt contra me mendacia, & cætera.

Beda to.5. l.3.in.7.a Lucæ.
Oſee.7.a
Ibid.d

Tertio quantum ad deuotæ credulitatis meritum perfectum, ſubditur: *Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſaluam fecit*, ſcilicet à peccatis, fides inquam Chriſti, de

Matt.1.d
Rom.3.d

qua: Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Et hoc per fidem: vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans B eum, qui eſt in fide Ieſu Chriſti. Et quia iuſtitia facit pacem cum Deo, & cum conſcientia, ideo ſubdit: *Vade in pace.* Iuſtificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deũ, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Et Iſaïas inquit: Veniat pax, requieſcat in cubiculo ſuo, vt ſic de illa poſſit dici illud: In pace, & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate.

Rom.5.a
Iſa.57.a
Mal.2.b

CAPVT VIII.

ET *factum eſt deinceps, & cætera*] Supra poſita eſt inſtructio communis diſcipulorum in doctrina eorũ, C quæ requiruntur ad ſalutem omnium. In parte vero iſta ſubditur inſtructio ſpiritualis in doctrina myſtica ſcripturarũ Et quoniam hæc doctrina turbis proponitur in parabolis: & aperitur diſcipulis, & confirmatur miraculis: ideo pars iſta habet tres partes. In quarum prima ponitur inſtructio parabolica in occultis myſteriis: in ſecunda informatio Apoſtolica in apertis eloquiis, ibi: *Eſt autẽ hæc parabola.* In tertia verò eius cõfirmatio authentica in manifeſtis miraculis, ibi: *Factum eſt autem in vna dierum, & cætera.* Circa doctrinam parabolicam, quæ communiter omni hominum generi proponitur audienda, & Apoſtolis intelligenda, introducuntur tria. Primum, eſt coadunatio multitudinis ad audiendum: Secundum, eſt proportio ſimilitudinis ad manifeſtandum, & hoc ibi, *Exiit qui ſeminat, & cætera.* Tertium, eſt D excitatio Apoſtolicę ſollicitudinis ad intelligẽdum, ibi: *Hæc dicens, clamabat, & cætera.* Quantum ad primum notandum, quòd ad doctrinam Chriſti erat cõcurſus multitudinis ex quadruplici cauſa, ſecundum quod ex litera poteſt coniici. Quidam enim comitabantur Chriſtum ratione ſuſcepti beneficij, vt Apoſtoli: quidam ratione accepti beneficij, vt infirmi curati: quidam ratione impendendi miniſterij, vt mulieres honeſtæ: quidam ratione audiendi verbi diuini, vt multitudo turbæ. Et hæc quatuor genera enarrat Euangeliſta concurriſſe ad Chriſti doctrinam. Primo ergo quantum ad Apoſtolos, comitantes Chriſtum ratione ſuſcepti officij præmittitur: *Et factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per ciuitates & caſtella*, id eſt per loca, vbi habitant minores & maiores, ſecundum quòd dicitur: Quoniam E puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus, maxime quantum ad ea quę ſunt ſalutis, ideo dicit: *Prædicans & Euangelizans regnum Dei*: ſecundum illud: Quàm pulchri ſuper montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem: annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion: Regnabit DEVS tuus.

Diuiſio.

Quadruplici de cauſa, quatuor hominum genera Chriſtũ ſequebantur.

Sap.6.b

Iſa.52.b

Vox ſpeculatorum tuorum, leuauerunt vocem, ſimul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit Dominus Sion. Et quia verbum fruſtra proponitur, niſi ſit auditor, ideo additur: *Et duodecim cum illo*, qui ſcilicet ſequebãtur illũ ex ſuſcepto officio, ad quod elegit eos. Elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominauit. vnde ipſi Apoſtoli & euãgeliſtę circuibãt, vt

Sap.6.c

2. Tim. 1. c cum ipso in Euangelio collaboraret, secundum quòd hortatur Apostolus: Sed collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum. *Ioan. 15. c* Quia, non vos me elegistis sed ego elegi vos: & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.

Secundo, quantum ad curatos comitantes ratione accepti beneficij, subditur: *Et mulieres aliquæ*, scilicet cum eo iter faciebant, & hoc ratione accepti beneficij. Vnde adiungit: *Quæ erant curatæ à spiritibus malignis, & infirmitatibus*: ideo comitabantur eum tanquam suum Saluatorem & medicum, secundum consilium Sapientis: *Eccl. 38. a* Da locum medico, etenim illum Dominus creauit: & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. *Sap. 6. a* Vnde supra: Et qui vexabantur à spiritibus immundis curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et nota quòd licet curauerit vtrumque sexum, magis tamen specificat de fœmineo, quia sexus infirmior, secundum illud: *1. Pet. 3. b* Infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem. Siue quia mulier clementior est, quàm vir, respectu infirmitatis alienæ, secundum illud de bona muliere: *Prou. 3. c, d* Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Siue quia inter personas curatas erant nobiliores. Ideo exprimit aliquas nominatim, cum ait: *Maria quæ vocatur Magdalene*, à Magdalo Oppido secundo milliario à Tiberiale. [Magdalum] Et hæc erat notabilis ratione enormitatis peccati. Vnde addit: *De qua septem dæmonia exierant*, id est, vniuersa vitia. *Greg. hom. 33. in Euãg.* Gregorius: Septem dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitiis plena fuit. Hæc dæmonia exierunt, quando peccata dimissa fuerunt, secundum quòd dicitur infra: *Inf. 11. c* Cum immundus Spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. *Sap. 7. f* Remissa autem ei fuerunt. Hæc enim est illa peccatrix de qua supra sermonem fecit, sicut dicit Beda in Glossa. Erat alia ratione nobilitatis viri. Vnde ait: *Et Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis*, qui erat persona nobilis. Erat & alia nobilis & seipsa, de qua sine cognomine adiungit: *Et Susanna*: Has tres nominat, vt commendet castitatem, secundum triplicem differentiam in comitatu Christi, scilicet viduale, coniugalem, & virginalem. Prima dicitur fuisse peccatrix, secunda coniungata, de tertia tacetur vtrumq;. Vel vt in hoc ostendatur curatio à triplici ægritudine scilicet animæ, & carnis, & vtriusque. Ideo tres personas curatas exprimit, scilicet Mariã, Ioannam, & Susannam.

Tertio, quantum ad comitantes ratione impendendi obsequij, siue ministerij, additur: *Et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis*, sicut illa Sunamitis Eliseo: *4 Reg. 4. c* Ecce sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciã tibi? *Matt. 8. b* Sic & socrus Simonis de qua Matthæus: Postquam curata est, surrexit & ministrabat eis. Hoc enim antiquitus cõsueuerat esse officium mulierum, sicut dicit Beda in Glossa: *Beda tom. 5. lib. 3 in c. 8. Lucæ.* Consuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum, atq; vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, *1 Cor 9. a* Paulus se abiecisse memorat: Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circunducendi, sicut & cæteri Apostoli? &c. Et ideo illud nunc non debet in consequentiam trahi propter scandalum vitandum, & etiam propter periculum. In hoc tamen erudimur quòd prædicatori licet accipere stipendium pro labore. *1. Cor. 9 b* Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnũ est si nos carnalia vestra metamus? *Matt. 10. b* Dignus enim est operarius cibo suo. *Inf. 10. b* Et infra: Dign⁹ est enim operarius mercede sua. Et rursus in hoc erudimur, quòd prędicare & laborare actus est virilis & perfectorum: sed ministrare, imperfectorum, vtpote mulierum. *Actor. 6. a* Vnde: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.

Quarto, quantum ad concurrentes ratione verbi diuini audiendi, adiungit: *Cum autem turba plurima conueniret*, scilicet ad audiendum doctrinam, secundum illud: *Ioan. 18. d* Ego semper docui in synagoga & in templo, quo A omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil. Et sic impletur illud Isaiæ: *Isa. 2. a* Et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi. Vnde congregabantur in multitudine, & conueniebant in promptitudine, ideo subdit: *Et de ciuitatibus properarent ad eum*, scilicet audiendum. *Dixit per similitudinem*, scilicet parabolicam per apertas res, quibus assueti erant: & ideo ad audiendum cum desiderio properabant. Vnde Chrysostomus: Commiscens parabolas cum ampliori mitigatione attrahebat auditores, & de area, & de vinea, & de agro. Vnde ad hanc doctrinam parabolicam omnes inuitantur, secundum illud: *Psalm. 48. a* Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Et post subditur: Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in Psalterio propositionem meam: Et rursus: *Psalm. 77. a* B Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio. Et sic facta est exercitatio multitudinis.

Exiit qui seminat, &c. Post congregationem multitudinis, additur hic secundo propositio similitudinis. Et quia doctrina debet esse secundum exigentiam auditorum: ideo similitudo proposita quatuor habet differentias membrorum, congruentes quatuor differentiis auditorum. [Auditores verbi diuini in quadruplici sunt differentia.] Quidam enim audiunt, sed non retinent, vt obliuiosi. Quidam audiunt & retinent, sed non faciunt, vt desidiosi. Quidam audiunt & retinent & faciunt, sed non complent, vt negotiosi. Quidam autem audiunt, retinent, faciunt, & complent, & hi sunt studiosi, & virtuosi. Hæc quatuor genera hominum sunt quatuor differentiæ terrarum, quarum prima semen recipit, sed non retinet: & quantum ad illam dicitur: *Exiit* C *qui seminat seminare semen suum. Exiit*, scilicet de domo ad agrum, hoc est, quiete ad laborem. *Psalm. 103. a* Exiit homo ad opus suum: & ad operationem suam vsq; ad vesperam. Et hic labor, vel est in opere iustitiæ, vel misericordiæ: qui recte designatur per seminationem secundum, illud Ecclesiastæ: *Eccl. 11. b* Mane semina sementem tuam, & vespere ne cesset manus tua. *Isa. 32. a* Isaïas: Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini. Vel est etiam in sermone doctrinæ. Vnde de Paulo prædicante dicitur: *Actor. 17. d* Qoid vult seminiuerbius hic dicere? Et isto semine multiplicata est Ecclesia secundum illud: *1. Petr. 1. d* Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei viui & permanentis in æternum. Et de hac seminationo intelligit hic: sed hæc licet de se semper sit bona & fructuosa, variatur tamen secun- D dum differentiam terræ suscipientis. Quædam enim suscipit, sed non retinet, vnde ait: *Et dum seminat, aliud*, id est alia pars seminis, *cecidit secus viam*, per quam scilicet est decursus, & non est in ea status retentionis, sed obliuionis propter strepitum multitudinis, quod signatur infra: *Inf. cap. 18. g* Vbi dicitur quòd cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans: & dum clamaret, turbæ increpabant eum vt taceret. Vnde hic non est locus fructificationis, quia non est in eo retentio seminis.

Ideo adiungit: *Et conculcatum est*, scilicet à pedibus hominum. *Et volucres cœli comederunt illud*, in quo intelliguntur morsus dæmonum, secundum illud: *Deut. 32. d* Consumentur fame. & deuorabunt eos aues morsu amarissimo. *Matt. 7. a* Et Matthæus: Nolite dare sanctum canibus: ne- E que mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. Ex quo intelligimus duo esse quæ expellunt de corde hominis semen verbi diuini, scilicet malæ suggestiones hominum, & tentationes dæmonum. [Duo sunt, quæ pellunt verbum Dei de cordibus nostris] Et ideo dicit Apostolus: *Heb. 13 b* Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim, gratia stabilire cor, non escis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Et ideo necesse est cor nostrum elongari ab huiusmodi decursibus, vt non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ. *Hier. 2. d* Et Hieremias: Qnid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? & quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis?

Secunda

Secunda vero differentia terræ est quæ recipit,& quo-
A dam modo retinet,sed non fouet:& quantum ad hanc
subdit: *Et aliud cecidit supra petram.* id est supra cor du-
Zach.7.c rum, de quo Zacharias : Cor suum posuerunt, vt ada-
mantem,ne audirent legem,& verba quæ misit Domi-
Iob 41.c nus. Et Iob : Cor eius indurabitur tanquam lapis, &
stringetur quasi malleatoris incus.Et hæc quamuis se-
men retinere possit,non tamen potest fouere,deficien-
te humore. Ideo addit: *Et natum aruit,quia non habebat
humorem,* scilicet vegetantem,& fouentem. Et in tali
terra statim nascitur,& statim moritur,quia parum ha-
Psalm.128.b bet alimenti,sicut fœnum tectorum. De quo:Fiant si-
cut fœnum tectorum:quod priusquam euellatur, exa-
Isa.18.d ruit. Et Isaïas : Ante messem totus effloruit, & imma-
tura profectio germinabit.Et hoc est propter defectum
B humoris gratiæ,secundum quod Isaias dicit:Aruit her-
ba defecit germen,viror omnis interiit,& hoc contin-
git propter multitudinem petrarum,quæ non sunt aptę
ad semen diuini verbi percipiendum, propter quod di-
Amos 6.d cit Amos : Numquid currere queunt in petris equi ? id
est prædicatores,& hoc propter defectum aquarum.Si
Iob 12.c continuerit aquas,omnia siccabuntur.Contrarium dicit
Hier.17.b Hieremias : Et erit quasi lignum quod transplantatur
super aquas,quod ad humorem mittit radices suas : &
non timebit cum venerit æstus. Et erit folium eius vi-
ride , & in tempore siccitatis non erit sollicitum , nec
aliquando desinet facere fructum.

Tertia differentia terræ est,quæ etsi aliquo modo re-
tineat & foueat,non tamen complet,nec fructum pro-
C fert.ideo subdit : *Et aliud cecidit inter spinas* id est,inter
mundanas sollicitudines,in quibus multi libenter con-
Iob 30.a uersantur. Iob:Esse sub sentibus delicias computabant
filij stultorũ & ignobilium.Et istis spinis repleta est ter-
Isa.7.d ra secundum illud Isaiæ:Vepres enim,&spinæ erunt in
vniuersa terra.Et hoc merito maledictionis primæ:Ma-
Gen 3.c ledicta terra in opere tuo. Et sequitur:Spinas & tribu-
los germinabit tibi. Et in hac terra semen etsi oriatur,
non tamen consũmatur. vnde subditur: *Et simul exortæ
spinæ:* scilicet cũ semine: *suffocauerunt illud*, quia plus in
cordibus proficiunt & crescunt cogitationes carnales,
Isa.5.b quàm spirituales,& eis præualent.Isaïas:Super humum
populi mei vepres & spinæ ascendent.Et hoc est quia
Prou.14.d non curant de spiritualibus. Per agrum hominis pigri
transiui,& per vineam viri stulti. Et sequitur:Operue-
rant superficiẽ eius spinæ. Vnde spinæ totum occupãt,
Hier.4.a vt fructus cum eis nasci non possit. Et ideo dicitur:No-
D uate vobis nouale,&nolite serere super spinas:Quia si-
Heb.6.b cut dicitur:Terra proferẽs spinas ac tribulos,reproba est
& maledicto proxima,cuius consũmatio in cõbustionẽ.

Quarta differentia terræ est quæ recipit & retinet,fo-
uet,& fructum profert : ideo addit : *Et aliud cecidit in
terram bonam*,id est mentem docilem & benignam. De
Exod.3.b qua : Vidi afflictionem populi mei.Et sequitur:Et edu-
cam de terra illa in terrã bonam,& spatiosam.Hæc est
terra bona,quæ habet quatuor conditiones prædictas,
Hebr.6.b secundum illud:Terra sæpe venientem super se bibens
imbrẽ,& germinans herbam opportunam illis,quibus
colitur:accipiet benedictionem à Deo,secundum illud:
Psalm.84.a Benedixisti Domine terram tuam.Hęc benedictio est in
cõpletione fructus, ideo additur: *Et ortum,fecit fructum
centuplũ*,id est,fructum perfectum.Et sic impletur illud:
Psalm. eod.d Dominus dabit benignitatem;& terra nostra dabit fru-
E *Gen 26.c* ctum suum.Et Genesis:Seuit Isaac in terra illa & inue-
nit in ipso anno centuplũ.Et hoc Matthæus expressius
Matt.13.a dicit, secundum tres gradus:Alia ceciderunt in terram
bonam, & dabant fructum : aliud centesimum , aliud
sexagesimum,aliud tricesimum. Et hoc secundum tres
status continentiæ.vel tres gradus iustitiæ.Beatus ve-
ro Lucas tangit differẽtiam supremam in hac includens
alias. Et nota quòd tres ponit terræ infructuosæ diffe-
rentias,& vnam tantum bonam,quia secundum quòd
Matt.22.b dicitur:Multi sunt vocati pauci vero electi.Et propter
Mich.7.a ea conqueritur Dominus:Væ mihi,quia factus sum si-
cut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.Et ratio

huius redditur,cum dicitur:Intrate per angustam por- *Matt.7.b*
A tam , quia lata porta & spatiosa via est quæ ducit ad
perditionem,& multi sunt qui intrant per eam.Quam
angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, &
pauci sunt qui inueniunt eam ?

Hæc dicens clamabat. Hic post congregationẽ multitu-
dinis,& propositionem similitudinis,subiungitur tertiu
excitatio Apostolicæ solitudinis.Circa huius autem ex-
citationem quatuor introducuntur ab Euangelista,sci-
licet admonitio magistralis , interrogatio disciplinalis,
prælectio familiaris,& reprobatio iudicialis. Primum
excitat,secundum rectificat,tertium confortat,& quar-
tum humiliat. Primo ergo quantum ad magistralis ad-
monitionis sollicitudinem excitantem dicitur: *Hæc dicẽs
B clamabat*, vt suo clamore excitaret auditorum attentio-
nem,sicut Ioannes dicit, quòd in nouissimo die magnu *Ioan.7.f*
festiuitatis stabat Iesus,& clamabat dicens:Siquis sitit,
veniat ad me & bibat. Hoc est enim prædicatoris offi-
cium:Clama,ne cesses,quasi tuba exalta vocem tuam, *Isa.58.a*
& annuntia populo meo scelera eorum,vt ea ipso mo-
do dicendi excitet audientes, nec tantum ex modo di-
cendi,sed etiam ex sensu verbi,propter quod adiungit:
Qui habet aures audiendi audiat. Gregorius spiritualiter *Greg. homil. 13. in Euãg.*
hæc verba intelligit. Et Beda : Vbicumque hæc admo- *Beda tom.3.*
nitio interponitur, mysticum esse quod dicitur, & at- *l.3. in Luc*
tentius considerandum,ostenditur. Et hoc signat ipsa *cap.8.*
multiplicatio actus audiendi. Sicut Isaïas:Auribus per- *Isa.58.a*
cipite,& audite vocem meam.Attendite & audite elo-
quium meum.Vnde ad hanc exhortationem potest di-
C cere vere intelligens illud:Erigit mane,mane erigit mi-
hi aurem,vt audiam quasi magistrum.Et illud Iob:Au- *Iob 42.a*
ditu auris audiui te,nunc autem oculus meus videt te. *Tres auscultationis gradus.*
Et sic tangit audiendi vsum,quia tres sunt gradus.Pri-
mus in audiendo exterius : secundus in credendo:ter-
tius vero in intelligendo.

Secundo quantum ad disciplinalem interrogationem
rectificãtem subditur: *Interrogabant autem eum discipuli
eius*,vt scilicet dirigerentur ab eo,secundum illud:Qui *Eccl.33.a*
interrogationem manifestat,parabit verbum:& sic de-
precatus exaudietur,& conseruabit disciplinam,&tunc
respondebit.Hoc autem dicitur non quia statim inter-
rogarent,sed quia ad verbum Christi conceperunt vo-
luntatem interrogandi.Vnde Marcus:Et cum esset sin- *Mar 4.b*
gularis interrogauerunt eum. Et quia interrogatio est
de occultis & mysticis,ideo additur: *Quæ esset hæc para-
bola*,id est,quid significaret,vt per eius interpretationẽ
D possent intellectum capere secundum illud : Audiens *Prou.1.a*
sapiens,sapientior erit,& intelligens gubernacula pos-
sidebit. Animaduertet parabolam,& interpretationem.
Et in Ecclesiastico : Sapiens occulta prouerbiorum ex- *Eccl.39.a*
quiret , & in absconditis parabolarum conuersabitur.

Tertio quantum ad familiarem prælectionem con- *Scriptura regnum Dei dicitur.*
fortantem,subditur : *Quibus ipse dixit : Vobis datum est
nosse mysteriũ regni Dei*,id est intelligentiã scripturę,quę
regnum Dei dicitur,secundum illud:Auferetur à vobis *Matt.21.d*
regnũ Dei,& dabitur genti facienti fructus eius.Dicitur
autẽ scriptura regnũ Dei,quia ipsum prædicat,& ostẽ-
dit,& promittit,& obedientẽ ipsi ad regnũ Dei perdu-
cit,secundũ illud: Scrutamini scripturas,quia vos puta- *Ioan.5.f*
tis in ipsis vitam æternã habere. Et illæ sunt quæ testi-
moniũ perhibent de me,& non vultis venire ad me,vt
vitam habeatis.De his antẽ dicit beatus Lucas speciali-
E ter & discretiue: *Vobis datum est*,quia ipsi ad hoc electi
fuerunt. Vos autem dixi amicos,quia omnia quę audiui *Ioan.15.f*
à Patre meo nota feci vobis.Et signanter dicit datum,
non venditũ,vt gratiã cognoscamus.Gratis accepistis, *Matt.10.a*
gratis date. Datũ & non mutuatũ,infra:Ego enim dabo *Inf.21.a*
vobis os & sapientiam:cui non poterunt contradicere
& resistere omnes aduersarij vestri. Datũ &non acqui-
situm?Omne datũ optimũ,& omne donum perfectum, *Iac.1.c*
desursum est descẽdens a Patre luminum.In hoc ergo
quòd dicit eos familiariter prælectos,confortat eos,ne
deficiant ab inquirendo, infra : Nolite timere pusillus *Inf.12.d*
grex,quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum

Quarto.

[A] Quarto vero quantum ad iudicialem reprobationẽ, humiliantem, subiungit: *Cæteris autem in parabolis*, scilicet datum est nosse, quod potius est ignorare. [Isa.28.i] In loquela enim labij, & in lingua altera loquetur ad populum istum. Et hoc facit iusto suo iudicio, quo non vult sancta communicare immundis, secundum illud: [Matt.7.a] Nolite dare sanctum canibus, & cæt. Et propterea subdit: [Ioan.3.g] *Vt videntes non videant*. Vt, non est ibi causale sed consecutiuũ, sicut dicitur: In iudiciũ ego in hunc mundũ veni, vt qui non vidẽt, videãt: & qui vident cæci fiant. [Isa.29.a] Et hoc iudicium prædictũ est: Claudet Dominus oculus vestros: Prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati. Et nõ est cõtradictio in hoc quod dicit: *vt videntes non videant*, quia primum refertur ad visum exteriorem, secundum ad interiorem, secundum illud [B] [Isa.43.b] Isaiæ: Edue foras populum cæcum, & oculos habentem: surdum, & aures ei sunt. Et explicatur sequens [Isa.6.a] clausula: Et audientes non intelligant. Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. [2.Cor.3.d] Vnde dicitur: Vsq; in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Et hoc factum est diuino iudicio, [Roma.11.e] secundum illud: Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Et debet omnis se humiliare secundum [Ibidem.] quòd ibidem dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Devs naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et hæc humilitas est opportuna & [C] præambula ad intelligentiam mysteriorum, quia dici- [Matt.11.d] tur: Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Est autem hæc parabola. Postquã præmissa est hæc instructio, parabolica in occultis mysteriis: sequitur secũda pars capituli, in qua describitur informatio Apostolica in apertis eloquijs. Hæc autẽ pars habet duas particulas, in quarum prima eruditur ad intellectum parabolæ: in secunda inuitantur ad communicationem doctrinæ, ibi: *Nemo autem lucernam accendens, &c.* Quantũ ad explicationem parabolæ attendendum, quòd primo explicat eam generaliter, deinde specialiter ibi: *Qui autem secus viam* Dicit ergo primo quasi generalem quãdam intentionem parabolæ præmittẽs: *Est autẽ hæc parabola* id est, hic est intellectus parabolæ. Vt posset dicere [D] [Ioan.16.e] illud Ioãnis: Hæc in Prouerbiis locutus sum vobis. *Semen est verbum Dei*: quia per illud renascimur, vt fiamus sãcti, & diuini. [Iac.1.e] Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis. Iuxta hæc quatuor membra in parabola præmissa, quatuor distinguit auditorũ genera. In quibus diuersimode suscipitur semen diuinorum eloquiorum. Ita quòd vnum semẽ accipit dispositionẽ, vt sit in aliis conculcatum, in aliis arefactum, in aliis suffocatũ, & in aliis multiplicatum. Primo ergo quantum ad explicationem seminis cõculcati, quod est verbum Domini in corde obliuioso: dicit: *Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt*. Quod non refertur ad semen susceptum, sed ad personas recipientes semen, quia & ipsi dicuntur se- [Hier.31.e] men, secundum illud: Seminabo domum Israel & domum Iuda, semine hominum, & semine iumentorum, [E] id est, perfectorum & imperfectorum. Illi ergo qui audiunt semen sunt, sed ideo infructuosi, quia non retinent, propter quod addit: *Deinde venit diabolus*, scilicet per suggestionem. *Et tollit verbum de corde eorum*, id est de recordatione. Et hoc signatum fuit in libro [Iudic.6.a] Iudicum, vbi dicitur: Cumq; seuisset Israel, ascendebat Madian & Amalech. Sequitur: Sicut erant in herbis cuncta vastabant. Vnde ipse libenter destruit principia bonitatis. Et quia nostræ saluti insidiatur, adiun- [Marc.16.e] git: *Ne credentes salui fiant*. sicut enim scriptum est: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Ipse autem nihil quærit nisi damnationem nostram, tanquam iam damnatus. [Apoc.12.e] Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.

Secundo quantum ad explicationem seminis arefacti in corde desidioso subditur: *Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum*. Et hoc quidem est laudabile secundum illud: [Act.17.d] Susceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie scrutantes Scripturas. Sed tamen in hoc sunt reprehensibiles, quia non fouent, nec volunt laborare. Ideo subdit: *Et hi radices non habent*, id est firmitatem charitatis, de qua Apo- [Ephes.3.e] stolus: In charitate radicati & fundati: sed potius Amorem libidinosum & adulterinum, & ideo non [Sap.4.a] proficiunt. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabũt. Quia: [Osee 9.d] Radix eorũ exsiccata est, fructum nequaquam faciẽt. [B] Et quòd isti non habeant radices confirmatas, ostendit cum ait: *Qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt*, scilicet à Deo, secundum illud: [Deut.32.a] Recessit à Deo salutari suo. Sed hoc competit huiusmodi desidioso, se- [Eccl.6.e] cundum illud: Quàm aspera est nimium sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors, [Osee 7.d] sed sicut dicitur: Væ eis, quoniam recesserunt a me. Di- [Iob 27.a] uersum dicit Iob. Donec deficiam, non recedam ab in- [Eccl.2.a] nocentia mea. Et ideo hortatur: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.

Tertio autem quantum ad expositionem seminis suffocati in corde negotioso subditur: *Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt*, id est, illi signantur per illud. Et nota quod auditus attribuitur omnibus, vt [C] nullus se possit excusare. Nunquid non audierunt? [Rom.10.d] Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines omnis terræ verba eorum. Sed tamen non omnes faciunt fructum spiritualem, quia impediuntur à curis carnalibus. Ideo subditur: *Et à sollicitudinibus*, scilicet intra. *Et diuitijs*, scilicet extra. *Et voluptatibus vitæ*, scilicet infra. In quo tangitur triplex bonum commutabile, scilicet interius, exterius, inferius. *Euntes suffocantur*: id est, vitam spiritualem perdunt: quia secundum quòd [1.Tim.6.b] dicitur: Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Ideo merito suffocari dicũtur. Et ideo perdendo vitam interiorem, perdit per consequens efficaciam exteriorem. Et ideo subditur: *Et non referunt* [D] *fructum*. [Eccl.5.b] Scribitur enim. Qui amat diuitias fructum non [Psal.75.a] capiet ex eis. Quia sicut dicitur: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus suis. [Rom.6.d] Et ad Romanos: Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? quasi dicat, nullum. [Diuitiæ, & voluptates cur spinis cõparentur] Vnde merito diuitiæ & voluptates comparantur spinis, tum quia fructum non afferunt, tum quia fructum impediunt, tum etiam, quia habentem [Eccl.2.d] affligunt, secundum illud: Peccatori autem dedit afflictionem & curam superfluam, vt addat & congreget, & tradat ei qui placuit Deo. Sed & hoc vanitas est & cassa sollicitudo mentis: [Eccl.5.b] Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat: saturitas autem diuitis non sinit eum dormire. Vnde quasi super spinas iacet, [E] propter quod dicit Beda: [Beda tt.5. l.3 in c. 8. Luc.] Diuitiæ etsi delectare videantur, tamen possessoribus suis spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, quæ auide quæruntur, & sollicite seruantur.

Quartò quantum ad interpretationẽ seminis multiplicati in corde fructuoso, additur: *Quod autem in bonam terram*, scilicet cecidit. [Num.14.b] Terra, quam circuiuimus, valde bona est. *Hi sunt in corde bono*, quo ad [Eccl.37.c] cognitiuam: Cor boni consilij statue tecum. [Eccl.3.d] Et in Ecclesiastico: Sapiens cor & intelligibile, abstinebit se à peccatis. *Et optimo*. Quo ad affectiuam dicitur: [Hebr.13.b] Optimum est, gratia stabilire cor. *Audientes verbum retinent*, quo ad memoratiuam. [Prou.3.a] Prouerbiorum: Fili mi, ne obliuiscaris legis meę, & pręcepta mea cor tuum custodiat.

Isa. 30. c diat. *Et fructum afferunt*, quam ad operatiuam. Dabitur pluuia semine tuo, vbicumque seminaueris in terra, A & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. *In patientia*, quoad passionem passiuam & supportatiuam: *Iac. 1. a* in qua est consummatio meriti boni. Patientia opus *Iac. 5. b* perfectum habeat: vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes. Vnde ipsa est quæ perducit ad fructum. Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ, patiéter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum. Et *Hebr. 10. g* ad Hebræos: Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. *Hebr. 12. c* Iterum: Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimũ exercitatis per eam reddet iustitiæ. Ad istius tamen seminis explanationis euidentiorem manifestationem, notandum quòd semen est verbum Dei. Pri- B *Ioan 8. d* *Matt. 13. e* mo, quia tenet rationem principij actiui: Principium qui & loquor vobis. Et Matthæus: Qui seminat bonum semen, est filius hominis, qui scilicet est principiũ *Ioan. 5. c* omnis boni. Secundo, quia tenet rationem principij *Mar. 4. c* propagatiui. Pater meus vsque modo operatur: & ego operor. Ideo Marcus dicit: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dor- *Genes. 1. b* miat, exurgat nocte, ac die, & cætera. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum, &c. Tertio, quia tenet ratio- *Ioan. 12 d* nem principij multiplicatiui. Ioannes: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum *1. Cor. 15. e* affert: Insipiens, tu quod seminas non viuificatur, nisi C prius moriatur. Huiusmodi autem semen est Verbum Dei increatum, vt inspiratum vt incarnatum, vt prædicatum, & vt exemplatum.

Nemo autem lucernam accendens, &c. Postquam eruditi sunt Apostoli ad intellectum parabolę, hic secundo inuitantur ad communicationem doctrinæ ad quam inuitantur Apostoli quadrupliciter. Primo congruitate generalis exempli: secundo necessitate superni iudicij, *Inf. eodem. c* ibi: *Non est enim occultum, &c.* Tertio vtilitate proprij meriti, ibi: *Videte ergo quid audiatis, &c.* Quarto immutabilitate diuini beneplaciti, ibi: *Venerunt autem ad illum. &c.* Circa congruitatem generalis exempli; duo sunt attendenda. Primum est dissonantia in opposito, sed conuenientia in proposito. Primo quantum ergo ad dissonantiam in opposito, dicitur: *Nemo autem lu-* D *cernam accendens.* Lucerna est Verbum Dei, iuxta illud: *Prou. 4. c* *Psalm. 118.* Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitę increpatio disciplinæ. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Tunc enim lucerna accenditur, quãdo cordi humano intelligentia diuini verbi tribuitur. *Ioan. 5. f* Vnde dicitur: ille erat lucerna ardens & lucens. *Operit eum vase.* Lucerna hæc non est operienda vase carnalis *Osea 8. b* immũditiæ. Oseas: Israel nunc factus est in nationibus, quasi vas immundum. Sed non est tale vas, Paulus, de *Actor 9. c* quo: Vas electionis est mihi iste, vt portem nomen meũ coram gentibus, & regibus, & filiis Israel: hoc fuit vas apertum quod illuminauit mundum: In Ecclesiastico: *Eccl. 43. a* Sol in aspectu annuntians in exitu vas admirabile, opus excelsi. *Aut subtus lectum ponit.* Per lectum autem acci- *Prou. 16. b* dia designatur. Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. Hinc est quòd reprehenditur seruus ille, qui abscõdit pecuniã Domini sui. Contra illud: E *Mat. 25. b* *Eccl. 29. b* Perde pecuniã propter fratrem, & amicum: & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Vult ergo dicere quòd sicut inconueniens est, lucernam accensam abscondere sub vase vel lecto, sed etiam diuinam intelligentiam occultare. Et hoc est quod dicitur: Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? *Eccl. 20. d* Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiã suam. Hoc autem intelligitur, quando habet tempus & locum. Nam in Psalmo dici- *Psalm. 118.* *Psalm. 38. a* tur: In corde meo abscõdi eloquia tua, vt non peccem tibi. Et alibi: Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me: obmutui, & humiliatus sum.

Secundo vero quantum ad congruitatem in proposi- A to, subiungit: *Sed super candelabrum ponit.* Quantum ad apparitionem virtutis. *Vt intrantes videant lumen.* Per apertionem veritatis, secundum illud: Sic luceat lux *Matt. 5. b* vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis. Et ad Philippenses: Inter quos lucetis sicut luminaria in mun- *Phil. 2. b* do, verbum vitæ continentes. Illud autem lumen non vident, nisi qui per fidem intrant. Quia Isaias secundum septuaginta dicit: Nisi credideritis, non intelligetis. *Ioan. 7. a* Et de hoc fidei ingressu dicitur: Ego sum ostium: *Ioan. 10. b* per me si quis introierit, saluabitur, intróierit scilicet per fidem: quia qui crediderit, saluus erit. Isti intrantes per fidem, mediante doctrina Sanctorum, perueniunt ad intelligentiam sacramentorum, secundum il- B lud: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: *Psalm. 75. a* turbati sunt omnes insipientes corde. Qui ad iustitiam *Dan. 12. b* erudiunt multos, sunt quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ideo Dominus dicebat discipulis: Quod dico *Matt. 10. b* vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.

Non est enim occultum. Hic secundo inuitat eosdem ad communicationem doctrinæ, necessitate superni iudicij dupliciter, tum propter futuram manifestationem omnis boni, tum propter futuram reuelationem omnis mali. Primo ergo quantum ad futuram manifestationem omnis boni, dicitur: *Non est enim occultum*, scilicet bonum, *quod non manifestetur*, scilicet per futurum iudicium. Vnde: Omnes enim nos manifestari opor- *2. Cor 5. b* C tet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Hoc autem erit in iudicio, de quo dicitur, quòd illuminabit *1. Cor. 4. b* abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique a Deo. Et hoc, quia lux habet proprietatem manifestatiuam, secundum illud: Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manife- *Ephes. 5. e* stantur. Vnde etiam bona veritas fidei & morum, tanquam lux quæri, manifestari non occultari, secundum illud: Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manife- *Ioan. 3. e* stentur opera eius: quia in Deo sunt facta. Et hoc fiet potissime in iudicio, quando lux illa manifestabitur. Qui sedes super Cherubim manifestare. Et rursus: Deus *Psalm. 79. a* manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.

Secundo vero quantum ad reuelationem omnis ma- D li, dicitur: *Nec absconditum*, scilicet peccatum vel malũ, quod homo libenter abscondit, secundum illud: Si abs- *Iob 31. d* condi quasi homo peccatum meum. Et sequitur: Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat, Omnipotens: *Quod non cognoscatur, & in palam veniat*, idest, in iudicio, secundum illud: Qui operit odium *Prou. 26. d* fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. Vnde in Ecclesiastico: Ne fueris hypocrita in conspectu ho- *Eccli. 1. b* minum, & non scandalizeris in labiis tuis. Et sequitur: Ne forte reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te, &c. Quia sicut dicitur: Auris zeli au- *Sap. 1. b* dit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Ipse enim est qui reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, &c. Quia ergo omnia oportet manifestari, stultum est ad tempus abscondere, ac per hoc necesse est doctrinam acceptam aliis aperire.

E *Videte ergo, quid audiatis, &c.* Hic tertio inuitantur Apostoli ad idem, vtilitate proprij meriti. Et hoc quia eius habitus facit opulentum, priuatio verò reddit egenum. Prædicanda est ergo diuina doctrina. Primo, quia habitus documenti perducit ad opulentiam, propter quod dicit:

Videte ergo quid audiatis. Beda: Vt in vestro pectore sus- *Beda tom. 5. l. 3. in cap. 8. Luca.* cipiatis, & continuo ruminetis, & alieno auditui eructare sufficiatis, quasi dicat: Non audiatis verba eruditionis diuinæ negligenter, vt non curetis: sed diligenter, vt abundetis, & aliis tribuatis. Vnde & subdit: *Qui enim habet, dabitur illi*, id est, qui enim habet effectum, & facultatem proficiendi, dabit ei Deus intelle-

ctum,

Sap. 7.a ctum,& facultatem docendi. Vnde in ſapientia:Optaui, & datus eſt mihi ſenſus, & inuocaui : & venit in me A ſpiritus ſapientiæ. Et ſequitur:Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa. Vnde ſi quis vult quod detur abundanter,debet & ipſe dare de eo quod habet, *Sup. 6.f* *Iac. 1.a* libenter: Date,& dabitur vobis,ſcilicet donum ſapientiæ, ſecundum illud : Si quis autem veſtrum indiget ſapientia , poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, &c. Vnde nulli datur ſapientiæ donum,niſi habeat deſiderium. Omnes ſitientes venite ad aquas : & qui non habetis argentum , properate , &c.

Secundo vero per contrarium , quia ipſius priuatio ducit inopiam. Vnde adiungit: *Et quicumque non habet*, affectum ſcilicet diuinæ doctrinæ in corde. *Etiam quod putat ſe habere*, per tumorem ſuperbiæ, *auferetur ab illo*, *Iſa. 55.a* *Inf. 19.a* *Mat. 21.d* ſcil. per rigorem diuinæ ſententiæ. Auferte ab illo mnã, B & date illi qui decẽ mnas habet. Et Matthæus: Auferetur à vobis regnũ,ſcilicet ſacræ ſcripturæ,& dabitur genti facienti fructus eius. Ex quo colligitur quod nullus poteſt peruenire ad plenitudinẽ diuinæ ſapientiæ,niſi habeat promptitudinem doctrinæ communicandæ, vt ſapientia : *Sap. 6.b* Quid eſt autem ſapientia,& quemadmodum facta ſit, referam , & non abſcondam a vobis ſacramenta Dei. Et ſequitur : Et non præteribo veritatem:neque quidem cum inuidia tabeſcente iter habẽbo:quoniam talis homo non erit particeps Sapientiæ,ſcilicet Dei.

Venerunt autem ad illum mater,&c. Hic quarto inuitat Apoſtolos,ad doctrinam communicandam ex imitatione Magiſtri ſui, ſcilicet Chriſti , qui prætulit affectum docendi affectui parentali. Vnde duo hic introducun- C tur : primum eſt requiſitio propinquorum : ſecundum vero prælectio diſcipulorum. Primo ergo quantum ad parentum requiſitionem,dicitur : *Venerunt autem ad illum mater & fratres eius*, ad quos debet ſpecialis affectus *Exod. 20.c* *Tob. 4.a* haberi : ad matrem quidem,quoniam dicitur : Honora patrem tuum,& matrem tuam,&c. Et Tobias:Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Ad fratres,id eſt,propinquos & cognatos. In Leuitico dici- *Leu. 19.c* tur:Diliges amicum tuum ſicut teipſum. Horum igitur quibus debetur præcipua affectio,introducitur requiſitio,ſed non poterant pertingere per ſeipſos. Vnde additur: *Et non poterant adire eum præ turba*, Et ideo requirebant per nuntium,propter quod additur: *Et nuntiatum eſt illi,mater tua & fratres tui*, quibus multam debes affectionem, ratione propinquitatis, *ſtant foris volentes te* D *videre*, per affectum charitatis. Et ſic efficaciter requiritur,vt ad propinquos tranſeat,vel exeat,tum propter naturam agnoſcendam,tum propter charitatem rependendam. Super hoc autem dicit gloſſa,quod hic tergiuerſando nuntiatum eſt Chriſto, vt ſciretur ſi doctri- *Gloſſ in cap. 12. Matt. ſub finem.* nam relinqueret , propter humanum quem erga matrem & fratres haberet affectum. Sciebant enim illud *Eph. 5.g* eſſe verum quod dicitur:Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit. Et ſic volebant experiri quid amplius acceptaret,vtrum affectionem parentum,an eruditionem diſcipulorum.

Secundo vero quantum ad diſcipulorum prælectionem,ſubdit: *Qui reſpõdens dixit ad eos: Mater mea,& fratres mei,hi ſunt qui verbum Dei audiunt & faciunt.* In quo oſtendit quod magis diſcipulorum eruditionem,quam parẽtum affectionem:& quod magis acceptabat diſcipulos quam propinquos. Et quod magis acceptat affe- E ctum doctorum ad diſcipulos , quam parentum ad filios. Et nota quod propter parentum affectum,& indigentiam,& requiſitionem,non debet doctor intermittere eruditionem doctrinæ,in quo magis inuitat facto, quam ſupra inuitauerit verbo. Et nota quod auditores vocat matres,in quantum per documentum alios gene- *Gal. 4.c* rant,ſecundum illud:Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Fratres vocat, in quantum per verbum generantur,& filij Dei fiunt,ſe- *Pſalm. 21.c* *Heb. 2.c* cundum illud:Narrabo nomen tuũ fratribus meis,&c. Et Hebræos : Non confunditur fratres eos vocare : qui enim verbum Dei ſuſcipiunt , illi inſeruntur tanquam ſtipiti radicali , & per conſequens rigantur per A humorem Spiritus ſancti, & ideo efficiuntur filij Dei viui,ſecundum illud : Quoniam autem eſtis filij,miſit *Gal. 4.a* Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem,&c. Et ideo quantum præeſt ſpiritus carni,& gratia naturæ, & diuina humanis,& æterna caducis, tantum præfertur generatio ſpiritualis, *quæ eſt per verbum vitæ*, generationi carnali,& ideo huic præferenda eſt. Nam propter illam verus prædicator plus afficitur ad filios generatos per prædicationem,quam ad parentes carnales. Quod patet,quia Apoſtoli pro eis confirmandis effuderunt ſanguinem proprium,ſicut etiam Chriſtus fecerat qui eſt Magiſter omnium. Et quoniam illi ſoli ſemen verbi recte ſuſcipiunt,qui audita exequuntur : ideo recte additur: *qui Verbum Dei audiunt & faciunt*: Non enim audi- *Rom. 2.b* tores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Et Iacobus:Eſtote factores verbi,& non *Iac. 1.d* auditores tantum, fallentes voſmetipſos. Tales enim præfert Chriſtus parentali cognationi ſuæ infra , vbi dicitur : Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ *Inf. 11.d* ſuxiſti. At ille dixit:Quinimmo,Beati qui audiunt Verbum Dei & cuſtodiunt illud. Hoc autem dicit , non quia matrem contemnat,cum illam præ omnibus dilexerit,ſed vt exemplo oſtendat quod præcipit infra : Si *Inf. 14.f* quis venit ad me,& non odit patrem ſuum & matrem, & vxorem,& filios,& fratres, & ſorores : *adiungitur* : Non poteſt meus eſſe diſcipulus.

Factum eſt autem in vna dierum : & ipſe aſcendit ,&c. Poſt inſtructionem parabolicam in occultis myſteriis, C & informationẽ Apoſtolicam in apertis eloquiis, ſubdit hic Euangeliſta more ſuo confirmationem authenticam in expreſſis miraculis. Introducuntur autem in *Diuiſio.* hac parte tria ſigna miraculorũ,vt in ore trium teſtium ſtet omne verbum,& vt oſtendatur Chriſtus Dominus vniuerſorum. Primum eſt in ſedatione tempeſtatis,ex quo oſtenditur Dominus ſuper creaturam corporalem: ſecundum eſt in expulſione dæmoniacæ legionis , ex quo oſtenditur Dominus ſuper ſpiritualem,ibi: *Et nauigauerunt ad regionem, &c.* tertium eſt in reſtitutione vitæ , & ſanitatis , ex quo oſtenditur Dominus ſuper compoſita ex vtraque,ibi : *Factum eſt autem,&c.* Circa primum miraculi genus, quod eſt in ſedatione tempeſtatis , quatuor introducuntur ab Euangeliſta ad eius explicationem perfectam. Primum eſt occaſio præce- D dens : ſecundum opportunitas imminens : tertium eſt poteſtas efficiens:quartum eſt vtilitas conſequens. Occaſio præcedens fuit tranſitus maris : opportunitas imminens,impetus tempeſtatis : poteſtas efficiens,virtus diuinitatis : Vtilitas conſequens, eſt profectus noſtræ credulitatis. Primo ergo introducitur ab Euangeliſta tranſitus maris : ſecundo impetus tempeſtatis,ibi : *Et nauigantibus illis,&c.* tertio virtus diuinitatis,ibi: *At ille ſurgens*, quarto profectus noſtræ credulitatis,ibi: *Dixit autem illis, Vbi eſt,&c.* Circa primum notandum quod duo introducit Euangeliſta. Primum eſt aſcenſus nauiculæ : ſecundum eſt tranſitus ſtagni. Primo ergo quantum ad aſcenſionem nauiculæ , dicitur.

Factum eſt autem in vna dierum: & ipſe aſcendit in nauiculam, & diſcipuli eius , vt ſcilicet per eius obſequium *Sap. 14.a* veheretur. Iuxta illud. Exiguo ligno credunt homines animas ſuas. Et nota quod Chriſtus aſcendit cum diſ- E cipulis in nauiculam, vt oſtendat ſe eis eſſe ſimilem in natura & indigentia,ſecundum illud : Debuit per omnia fratribus ſimilari. Et ad Philippenſes: In ſimi- *Heb. 2.d* *Philip. 2.b* litudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Diſcipuli aſcenderunt cum Chriſto,vt oſtendatur perfectio comitatus , quia nunquam deſerebant Magiſtrum,ſicut Eliſæus Magiſtro ſuo Eliæ dixit : Vi- *4. Reg. 2.a* uit Dominus,& viuit anima tua,quia non derelinquam te. Vnde in perſona talium,dicebat Iob : Veſtigia eius *Iob 23.c* ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui, & non declinaui ex ea. Non erant de illis qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt : & ideo ad verita- *Sap. eodem. b* tis ſapientiam nunquam attingitur.

Secundo vero quantum ad transitum stagni subdit: *Et ait ad illos. Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt*, scilicet vt transfretarent, & vltra fretum, siue mare irent: quia aqua illa, sicut habitum est & mare & stagnum appellabatur. [Sap.5.a] Ideo autem voluit Dominus quod discipuli eius transfretarent cum eo: vt miracula eius eis apparerent: Qui descendunt mare in nauibus. Et sequitur: [Psal.106.e] Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Vel ideo voluit vt secum ascenderent, vt ostenderet quod non possunt peruenire ad portum salutis, nisi per mare tribulationis præsentis. Vnde sapiens: [Sap 14.a] Transeuntes mare, per ratem liberati sunt. Psalmus: [Psal.65.c] Transiuimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. [Act.14.d] Quia secundum quod dicitur: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. [B]

Et nauigantibus illis, &c. Hic secundo describitur impetus tempestatis cum importunitate periculi, & cum opportunitate refugij. Primo quantum ad importunitatem periculi emergentis, Christo dormiente, dicitur: *Et nauigantibus illis, obdormiuit.* [Eccl 43.e] Et ipso dormiente periculum incurrerunt in nauigando, iuxta illud: Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. Ideo subditur periculum. *Et descendit procella venti in stagnum, & complebantur, & periclitabantur*, id est, procella venti venit, & exagitabat stagnum, & implebat nauem aquis, iuxta illud: [Marc.4.d] Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et hoc factum est diuina dispositione, sicut de Iona dicitur. [Iona.1.a] Facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Vnde sicut nauis illa, propter Ionam fugientem à [C] facie Domini, erat in periculo, sic & ista propter præsentiam proditoris, secundum quod Ambrosius dicit: [Glossa in hunc locum to.5.] Merito turbabatur nauis, in qua proditor erat: cum bonis: & qui suis meritis firmi erant, turbabantur alienis.

Secundo quantum ad opportunitatem refugij succurrentis, Christo euigilante, subditur: *Accedentes autem suscitauerunt eum*, vt scilicet per eius vigiliam obtinerent remedium, qui in eius dormitione incurrerant periculum: [Psal.77.g] Et excitatus est tanquam dormiens Dominus. Suscitauerunt autem eum non ex animi audacia, sed ex indigentia patrocinij. Vnde additur: *Dicentes, Praeceptor, perimus.* In quo allegant Christi potentiam, & suam indigentiam. Christi potentiam in hoc, quod aiunt, *Praeceptor.* [Iob 9.a] Iob: Præcipit soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo. Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris. Et in Psalmo: [Psa. 88.b] Tu dominaris potestati maris motum autem fluctuum [D] eius tu mitigas. [Sap.14.a] Et Sapiens: Dedisti in mari viam & inter fluctus semitam firmissimam. Suam indigentiam allegant in hoc, quod dicunt: *perimus*, cum tamen tu non vis aliquem perire: [2.Pet.3.e] Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti: & maxima prædestinatos. [Ioan.10.e] Vnde: Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum. [Ioan.17.b] Et iterum: Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.

At ille surgens increpauit ventum. Hic tertio describitur virtus diuinitatis, vt præcipiens verbo, & vt perficiens facto. Primo ergo quantum ad præceptum in verbo, dicitur.

At ille surgens increpauit ventum & tempestatem aquæ. [E] In qua increpatione intelligitur maiestatis imperium super vtrumque. [Mat.8.c] Vnde dicitur: Imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Et dicitur quod dixit mari: [Mar 4.d] Tace, obmutesce. Et in hoc ostendit se esse illum, qui fecit mare, [Iob 38.b] Iob: Circundedi mare terminis meis, & posui vectem & ostia. Et dixi hucvsque venies, & non procedes amplius. & hic confringes tumentes fluctus tuos. [Nahum. 1.a] Et Nahum: Dominus in tempestate & turbine. Sequitur: Increpans mare, & exsiccans illud, & omnia flumina ad desertum deducens.

Secundo vero quantum ad effectum in opere subditur: *Et cessauit. & facta est tranquillitas*, cessauit scilicet [A] ventus. In sermone eius siluit ventus, quia Psalmista [Ecc.43.e] dicit: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: [Psa.148.b] quæ faciunt verbum eius. Et sic apparet quod ipse est ille ad quem dicitur: Domine non delectaris in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillum facis. [Tob.3.b] Et sic verum est in Christo, quod in psalmo dicitur: Dixit, & stetit spiritus procellæ. [Ps.106.e]

Dixit autem illis, &c. Hic quarto determinatur profectus nostræ credulitatis dupliciter, scilicet quantum ad cognitionem in corde, & quantum ad confessionem in ore. Primo ergo quantum ad cognitionem cordis, procedentis ab hæsitatione dubietatis ad certitudinem credulitatis, dicitur: *Dixit autē illis: Vbi est fides vestra?* Quod quidem dicit increpãdo dubietatem, & suadendo fidei [B] firmitatem, quasi dicat: Quare dubitastis mergi & periclitari? iuxta quod dixit Petro: Modicæ fidei, quare dubitasti? [Mat 14.d] Nam dicitur: Fide filij Israel transierunt mare [Heb.11.e] rubrum, tanquam per aridam terram. Ideo autem discipulos arguit de pusillanimitate, vt excitaret eos, viso miraculo, ad firmitatem fidei, per quam resiliant in propriam paruitatem, & admirentur diuinam immensitatem. Vnde subditur: *Qui timentes mirati sunt.* Iam enim cognoscebãt suam paruitatem, in quam resiliebant per timorem & diuinam immensitatem, in quam excedebant per admirationem. Quis non timebat te ô rex gentium? [Hier.10.a] Tuum est enim decus inter cunctos sapientes. Et iterum: Me ergo non timebitis, ait Dominus? Sequitur: [Hier.5.e] Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit. Subiungitur: Et intumescent fluctus eius, & non transibunt illud. [C] Et quia timorem maiestatis concomitatur admiratio potestatis, ideo dicitur: *Mirati sunt*, Mirati sunt in illo multi, & [Ecc.11.b] honorauerunt Deum, quia terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. [Eccl.43.d]

Secundo vero quantum ad confessionem oris subditur: *Ad inuicem dicentes: Quis putas hic est?* quasi dicant, nullus est huic similis: Quis similis tui in fortibus Domine? [Exod.15.b] Quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia? Et rationem reddunt de eius potentia: *Quia & ventis, & mari imperat*, per potentiam ineffabilem. *Et obediunt ei*, per reuerentiam admirabilem: Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura, quando ponebat pluuiis legem, & viam [Iob 28.d] procellis sonantibus. Et sic verificatum est illud: In verbo eius stetit aqua sicut congeries. [Eccl 39.e] Iste ergo est ille de quo in Iob dicitur: Quis conclusit ostiis mare? Ea quo [Iob 38.a] [D] enim mare & venti obediunt ei, nulla resistere possunt. In Ecclesiastico: In omni necessitate omnia obaudiunt [Eccl 42.a] ei. Vnde Beda in glossa Nota quod omnis creatura sentit Creatorem, quia maiestati Conditoris sunt sensibilia quæ apud nos sunt insensibilia. [Beda to.5. lib 3.c.8. Lucæ]

Spiritualiter autẽ exprimitur hic liberatio animæ pœnitentis à tentatione diaboli per gratiam Christi. [Spiritualis sensus.] Vnde tria hic sunt spiritualiter attendenda. Primũ est animæ conuersio, quæ designatur in ascensu nauiculæ: secundũ est tẽtatio, quæ designatur in impetu procellæ: tertiũ est animæ cõsolatio quæ designatur in sedatione tẽpestatis.

Circa ascensum nauiculæ designantem conuersationem animæ tria attendenda sunt, primo Christi exemplum quia prior ascendit: Ascendet pandens iter ante [Mich 2.d] eos, Quia Cœpit Iesus facere & docere. [Act. 1.a] Et hoc est quod [E] dicit Ambros. Christus relictis parentibus nauem crucis ascendit, vt doceat nos, relicto amore carnali cum ipso crucifigi. In figura huius dicitur quod Iudas vidẽs [1. Mac.5.f] populum trepidantem ad transfretandum torrentem transfretauit prior, & omnis populus post eum. Secundò Christi consilium, quia discipulos inuitauit vt secum transirẽt. Transite ad me omnes qui concupiscitis [Eccl.24.c] me, scilicet ex hoc mundo, qui nõ est nisi trãsitus quidã: Vt transeat ex hoc mundo ad patrẽ. [Ioan.13.a] Et ad Hebræos. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram [Heb.13.c] inquirimus. Beatus qui sic transit per bona temporalia, vt non amittat æterna. Quia: Transeuntes mare, per ratem liberati sunt. [Sap.14.a] Tertio vero Christi consortium, qui-

simul

Isa.43.a simul cum ipsis in naui transierunt. Cum transieris
per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. In
Psal.90.d Psalmo: Cum ipso sum in tribulatione. Et Matthæus:
Mat.28.d Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad
consummationem sæculi.

Circa impetum procellæ in quo designatur tentatio
animæ, tria sunt attendenda. Primum est obdormitio
Christi: quod quidem est quando Cbristi amor & me-
moria torpescit in corde, nam in se non obdormiuit. In
Psal.120.a Psalmo: Ecce non dormitabit, neque dormiet qui cu-
Matt.26.d stodit Israel: sed in nobis ideo dicitur: Vigilate, & ora-
1.Pet.5.b te, vt non intretis in tentationem. Et Petrus: Sobrij
1.Thes.5.b estote, & vigilate, &c. Et: Non dormiamus sicut &
cęteri, sed vigilemus & sobrij simus: qui enim dor-
miunt, nocte dormiunt. Secundum est descensus pro-
cellæ venti in quo designatur tentatio diaboli. Ventus
Ezech.1.a turbinis veniebat ab Aquilone. Hic est ventus vehe-
mens à regione deserti, qui concussit quatuor angulos
Iob 1.d domus id est quatuor mentis affectus, de quo Iob: Fri-
Eccl.43.c gidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab
aqua. Tertium est periclitatio nauis impulsæ quæ de-
signat perturbationem animæ. Aqua enim ingrediens
in nauiculã est perturbatio intrãs in animã. Et tũc im-
Psal.68.a minet periculũ. Vnde in Psalmo: Saluum me fac Deus,
Thr.3.f quoniã intrauerũt aquę vsq; ad animã meã. Et in Thre-
nis: Inundauerũt aquæ super caput meum: Dixi. Perij.

Circa consolationem animæ tria sunt attendenda:
Primum est oratio in Christi excitatione, quod fit per
Luc.11.a orationem. Quis vestrum babet amicum, &c. Et Isaias:
Isa.64.a Non est qui inuocet nomen tuum: qui cõsurgat, & te-
neat te: Secundum est mentis deuotio in tranquillitate
Tob.3.d Tobias dicit: Nõ delectaris in perditionib. nostris, quia
post tempestatem, tranquillum facis: & post lacryma-
tionem & fletum, exultationem infundis. Et sapientia
Sap.12.c Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudi-
Exod.15.a ca. Et sequitur: Subest enim tibi, cum volueris, posse.
Tertium est Dei honorificẽtia in hoc quod Deum ve-
nerantur, & timent, & confitentur, sicut Moyses post
liberationem Israelis ab Ægyptiis cecinit canticum
Psal.49.c Domino. De bis tribus dicitur in Psalmo: Inuoca me
in die tribulationis eruam te, & honorificabis me. Et
si pater quo modo hic spiritualiter denotatur transi-
tus animæ pœnitentis.

Et nauigauerunt ad regionem, &c. Postquam primu
ostendit Euangelista, Christum habere dominium su-
per creaturam corporalem: hic secundo ostendit habe-
re dominium super creaturam spiritualem in expulsio-
ne admirabili dæmoniacæ legionis. Vnde intendit in
hac parte Euangelista explicare mirabilem liberationẽ
dæmoniaci factam per virtutem Christi. Ad huius au-
tem miraculi explicationem quatuor introducuntur,
Primum est violentia dæmonis obsidentis: secundum
est omnipotentia Dei liberantis, quod notatur ibi: *Et
rogauerunt illum ne imperaret illis, &c.* Tertium est reue-
rentia populi occurrentis, ibi: *Quod vt viderunt factum,
qui pascebant, &c.* Quartum est beneuolentia curati ob-
temperantis, ibi: *Et rogauit illum vir, à quo dæmonia exie-
rant, &c.* violentia autem diaboli obsidentis ostenditur
ex quatuor, scilicet ex fremitu furoris, ex strepitu cla-
moris, ex impetu fortitudinis, & ex comitatu multitu-
dinis. Primo ergo quãtum ad fremitum furoris in dæ-
moniaco occurrente Domino applicanti dicitur: *& na-
uigauerunt ad regionem Gerasenorum* Gerasa autem, vt
Beda tom.5. lib.3. in c.8. Luca. dicit Beda ciuitas est Arabiæ In quo ostenditur quod
post miracula facta circa Iudæos, diuina dispensatio hic
requirit vt fiant in gentibus. Iuxta quod dicitur. Vobis
Act.13.g oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam
repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitę,
ecce conuertimur ad gẽtes: quasi in contemptũ rebel-
lium, vnde addit: *quæ est contra Galilæam*, quæ scil. refer-
tur ad ciuitatem intellectã per illã gentem, quæ scil.
est Gerasa. Illuc nauiganit, vt virtutem potentię per
miracula ostenderet, & ad se traheret in tempore. In-
Glossa. in c. terpretatur namque Gerasa, vt dicit Glossa, aduena: &
ideo designat gentes secundum illud: Memores estote, 5 Mat.10.5 Eph.2.b c
quod aliquando vos eratis gentes in carne. Et sequi-
tur: Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a con-
uersatione Israel, & hospites testamentorum, promis-
sionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mũdo.
Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis
longe, facti estis prope in sanguine Cbristi. Vnde in
hoc patet, quod idem Dominus omniũ, Diues in om-
nes qui inuocant illum. Omnis enim quicumq; inuo- Ioel.2.g
cauerit nomen Domini, saluus erit. Ideo additur: *Et cũ
de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam*, vt
sicut mirabilia fecerat in mari, ita & in terra, faceret.
Et per hoc apparet quod ipse est ille de quo Psalmista
dicit: Omnia quæcumq; voluit Dominus, fecit in cælo Psal.134.b
& in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et hoc osten-
dit in viro isto qui merito dicitur vir quidam, singula-
ris passionis, qui notabilis erat persona, & notabiliter
& miserabiliter obiectus. Et ideo licet duo occurrerẽt,
secundum quod dicit Matthæus: Lucas tamen non cõ- Mat.8.d
memorat nisi occursum vnius, cuius notabilẽ vexatio-
nem determinat ex temporis diuturnitate. Vnde ait:
Qui habebat dæmoniũ iam temporibus multis, id quod iam
sibi eum vendicauerat in possessionem, adeo vt posset
dici de eo illud Isaiæ: Erit cubile draconum, & pascua Isa.34.d
struthionum. Et occurrent dæmonia, onocentaurus, &
pilosus clamabit alter ad alterum. Hoc dicitur de ple-
ne à diabolo possessis. Aggrauatur etiam ex habitus
defotmitate, vnde additur. *Et vestimento non induebatur.*
Quod erat valde deforme, iuxta quod comminatur Do-
minus: Dęnudabunt te vestimentis tuis, vt auferant va- Ezec.16.c
sa decoris tui. Et in boc apparet fremitus dęmonis, qui
non tantum vexabat corporis membra, sed etiam la-
niebat vestimenta sicut de illo dicitur: Cum inualuisset Act.19.c
dæmonium pessimum contra duos filios Sceuæ, prin-
cipis sacerdotum, nudi & vulnerati effugerunt de do-
mo. Aggrauatur etiam ex loci horribilitate, ideo addit:
Neque in domo manebat, sed in monumentis, vbi est locus
valde horribilis. Et talia loca quærunt principes tene- Iob.30.a
brarum: In desertis habitauit torrentium, & in cauer-
nis terræ: & ab his eripit Dominus, secundum illud:
Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui Psal.67.b
exasperant, qui babitant in sepulchris.

Secundo quantum ad strepitum clamoris in dæmo-
ne vociferante, Domino præcipiente subditur: *Is vt vi-
dit Iesum, procedit ante illum.* Et sic verificatur illud: Psal.75.b
Coram illo procident Æthiopes, &c. Et illud: Adora- Isa.60.e
bunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant Phil.2.b
tibi: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium
terrestrium, & infernorum. Hoc autem non faciebat
humilitate deuotionis, sed cum murmure & strepitu
clamoris. Et ideo addit: *Exclamans voce magna dixit,
quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi?* Ecce quod nõ
exhibebat reuerentiam ex amore, sed magis abhorre-
bat præsentiam, exiens cum clamore: per quẽ ostendit
gemitum, & dolorem in corde secundum illud Isaiæ:
Clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spi- Isa.65.e
ritus vlulabitis. Ideo autem clamat, & dolet de eius prę-
sentia, quia nulla erat ipsius cum Christo conuenien-
tia: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ 2.Cor.6.c
societas luci ad tenebras? Quæ autẽ conuentio Christi
ad Belial? In Ecclesiastico: Sicut communicabit lupus Ecc.13.c
agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ communicatio
sancto homini ad eanẽ? Et nota quod in bac cõfessione
duplicem elidit errorẽ: vnum Iudæorum qui dicebant Ioan 8.f
Christum habere dæmoniũ: & in Beelzebub principe Mat.12.b
dæmoniorum eiicere dæmonia. Vnde Beda: Iudæi dicũt Beda to.5. lib.3. in ca. 8. Luca.
in principe dæmoniorum eum eiicere dæmones, quem
dæmonia negant aliquid secum habere commune. Aliũ Beda ibid.
errorem Arrianorum scilicet elidit, qui dicunt Chri-
stum creaturam, cum dæmon dicat eum Dei altissimi
filium, iuxta illud: Ego ex ore Altissimi prodiui, Ecc.24.a
primogenita ante omnem creaturam: Hoc autem fa-
tetur dæmon non venerando eius dæmoniũ, sed perti-
mescendo eius præceptum, iuxta illud: Dæmones cre- Iac.2.d

do,& contremiscont. Et ideo additur. *Obsecro te ne* Sap.15.b *me torqueas*, illa scilicet virtute de qua Sapiens. Absentes enim,& præsentes similiter torquebantur: adeo volebat Christum confiteri, vt saltem confitendo inueniret copiam euadendi. Sap.16.a Sapiens: Negantes enim te nosse impij, per fortitudinem brahij tui flagellati sunt. Sed hæc supplicatio parum sibi valuit, non erat enim voluntaria, sed coacta, ideo subiungitur: *Præcipiebat enim spiritui immundo, vt exiret ab homine.* Cui præcepto non Sap.19.b poterat resistere, secundum illud: Omnis creatura, &c. Sequitur: Deseruiens præceptis tuis, vt pueri tui custodirentur illæsi. Ideo autem hoc præceptum timebat, quia solatium est immundo spiritui obsidere hominem Iuf.11.e & tormentum eam e. Iuxta illud: Cum immũdus spiritus exierit de homine: perambula, per loca inaquosa, quærens requiem Et Beda in Glossa: Bed.ser.5. lib 1. in cap. 8.Luc. Tormentum est diabolo ab hominis læsione cessare, & quanto diutius possederit ta to difficilius dimittit. Laboret ergo læsus a diabolo, vt cito iugum disrumpat. Sed in hac petitione non meruit dæmon exaudiri, quia non erat ex affectu deuotionis, sed ex impatientia, & strepitu clamo- Psal 17.d ris. Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Tertio quantum ad impetum fortitudinis in dæmone resistente humanæ legationi subiungitur: *Multis enim temporibus arripiebat illum*, scil. impetu fortitudinis, cui non poterat obsessus resistere. Iuxta quod dici- 1.Reg.18.c tur de Saule quod inuasit Spiritus Dei malus Saul. Sed hunc alter quam Saul, quia ille leniebatur cythara, hic autem non poterat detineri catena. Vnde additur: *Et vinciebatur catenis*, quãtum ad manus. *Et compedibus custodibus*, quantum ad pedes, quod erat retinaculum val- Psal.149.d de forte, iuxta illud Psalmi: Ad alligandos reges eorum in compedibus,& nobiles eorum in manicis ferreis. Et licet tam forte esset, tamen adhuc non poterat sustinere impetum diabolicæ fortitudinis propter quod addit: *Et ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserto.* In quo ostenditur superbia & audacia diaboli, qui nullis obe- Hier.2.d dit, nec retinaculis teneri potest, iuxta illud: A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea,& dixisti: Non seruiam. Sic vtique faciunt superbi, imitatores diaboli, contra quos Hieremias loquens de principibus Hier.5.b dicit: Et ecce, magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula scilicet diuinorum præceptorum: Cum ta- Eccl.6.c men dicatur: Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum: subiice humerum tuum, & porta illum,& non acedieris vinculis eius. Sed tolerabilius est peccatori, obsesso à diabolo agitari in deser- Iob 30.a tum, quam istis vinculis compediri. Iob: in desertis habitabant torrentium,& in cauernis terræ, vel super glaream. Qui inter huiusmodi lætabantur,& esse sub sentibus delicias computabant.

Quarto vero quãtum ad comitatum multitudinis in dæmone respondente Dominicæ interrogationi subiungitur: *Interrogauit autem illum Iesus, dicens: quod tibi nomen est?* Ipsius enim est interrogare, cuius est & indi- Sap.6.a Sap.11.a care. Altissimus interrogabit opera vestra,& cogitationes scrutabitur. Et iterũ: Hos tanquam pater monens probasti: illos autem tanquam durus rex interrogans, Sap.1.a condemnasti. Quia: In cogitationibus impij interrogatio erit. Interrogabat autem de nomine, non quia igno- Ioan.10.g raret, secundum quod dicunt ei discipuli: Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget: in hoc credimus quod a Deo existi: & multo minus tu alios. Sed quærebat vt ex responsione dæmonis appareret comitatus multitudinis, vnde subditur: *At il-* Legio. *le dixit: Legio* Legio continet sex millia sexcenta & sexaginta sex. Et ideo non respondet nomen singularis personæ, sed multitudinis: quod exponens Euangelista, adiũgit. *Quia intrauerant dæmonia multa in eũ* ita vt pos- Psal.3.a Psal.68.a set dicere Domino illud: Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? Et iterum: Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Iam ve- 1.Mac.1.a rificatum erat in isto, quod de Antiocho dicitur: Quis

ascendit Ierosolymam in multitudine graui? Et intrauit A sanctificationem cum superbia? Et sic ex quatuor præmissis apparet violentia diaboli obsidentis.

Et rogauerunt illum, &c. Post violentiam dæmonis obsidentis subiungit hic Euangelista omnipotẽtiam Domini liberantis. Ostenditur autem in hac parte Christus potens per omnem modum, scilicet potens in imperando, potens in permittendo, potens in saluando, potens in perdendo. Primo ergo ostenditur potens in imperando dura in hoc quod dicitur: *Et rogauerunt illum*, scilicet dæmones, *ne imperaret illis vt in abyssum irent*, quia mandatum eius non poterant præterire, iuxta illud: Præceptum posuit,& non præteribit. Psal.148.b Ideo rogauerunt eum, quia sciebant quod ipse erat ille Angelus, de quo, Vidi Angelum descendentem de cœlo, ha- Apoc.20.a bentem clauem abyssi, id est, potestatem mittendi in abyssum iusto suo iudicio, sicut fecit Ægyptiis: Abyssi Exod.15.a B operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis: Et in Apocalipsi: Iudicatum est de singulis secun- Apoc.20.a dum opera ipsorum. Et infernus,& mors missi sunt in stagnum ignis. Hoc iudicium timebant dæmones accelerari sibi per imperium Christi, non tanquam præscij futurorum, sed per dicta Prophetarum: Vnde Ambro- Amb.ser.3. in c. in cap. 8.Luc. sius: Sciebant dæmones per Aduentum Christi se aliquando in abyssum mergendos, non ipsa futura prædiuinantes, sed Prophetarum de se dicta recollentes.

Secundo dicitur potens in permittendo damna in hoc quod subditur. *Erat autem ibi grex porcorũ multorum pascentium in monte*, in quos licet bruta essent animalia dæmones non habebãt posse nisi ex diuina permissione. Nam de Christo dictum est: Omnia subiecisti sub Psal.8.b pedibus eius, oues & boues vniuersas: insuper & pecora cãpi. C Vnde in istum gregẽ non poterant quidquam, nisi ex permissione diuina secundum illud: Nonne duo Matt.10.d passeres asse veneũt,& vnus ex illis nõ cadet super terram sine patre vestro? id est, potentia patris vestri. Et ideo subditur: *Et rogabant eum vt permitteret eis in illos ingredi.* In quo ostendunt dæmones Christi potentiam & suam impotentiam, quia nihil possunt in bestias, nisi permissi, multo magis nec in hominem. Vnde Iob di- Iob 1.b xit Satan: Domine extende paululum manum tuam,& tange cuncta quæ possidet. Vnde etiam in tribulatione quam facturus est diabolus Ecclesiæ, diuina permissio Apoc.9.c præcedit, secundum illud: Soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam & diem,& mensem, & an- Apoc.20.a num, vt occiderent tertiam partem hominum Et iterum dicitur quod cum consummati fuerint mille anni soluetur Satanas de carcere suo. Et quia Dominus iusto suo iudicio permittit eius multa, subditur: *Et permisit* D *illis.* In qua permissione ostendit se Dominum non solum prohibentem dæmones, sed possidentem porcos, Psal.49.b secundum illud: Meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus,& boues Possessores vero solum erant villici Domini Iesu,& ideo in nullo iniuriatus est eis: ostendit etiam Dominus quod magis diligit salutem vnius hominis, quam millia brutorum animalium. Nunquid de bobus cura est Deo? Et in sapientia: Parcis 1.Cor 9.a Sap.11.d autem omnibus: quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Rursus in hoc ostendit Dominus carnales homines, qui designantur per porcos, iusto Dei iudicio Rom.8.c expositos esse dæmonibus. Si enim secundum car- 1.Cor.5.b E nem vixeritis, moriemini. Vnde dicit Apostolus de isto carnali quod huiusmodi tradendus est Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Hoc etiam fecit vt non solum notam faceret hominibus terræ illius potentiam suam saluandi, sed etiam occidendi, secundum illud: Ego occi- Deut.32.f dam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo: & non est qui de manu mea possit eruere.

Tertio ostenditur potens in saluando infirmos in hoc quod adiungitur. *Exierunt ergo dæmonia ab homine. & intrauerunt in porcos.* In quo exitu liberatus est homo. Ex- Zac.13.a Iuf.13.g ierunt tantem diuinæ virtutis imperio, secundum illud: Spiritum immundum auferam de terra. Hoc dicebat

ille

ille qui de ſeipſo ais:Eece eilcio dæmonia, & ſanitares
Act.13.d perficio hodre & eras, & tettia die conſummor. In vir-
tute namque Chriſti eaibant, in cuius nomine eiicie-
bantur ab eius diſcipulis, iuxta quod dicitur quo! Pau-
lus dixit ſpiritui Pythonico:Præcipiotibi in nomine Ie-
Iob.37. ſu Chriſti exire ab ea: & exiit eadem hora. Exeuntes
autem ab homine in porcos intrant, quia, immundus
Iob.40.c ſpiritus immunda quærit habitacula. Iob: Ingredietur
beſtia latibulum, & in antro ſuo morabitur. Et de Be-
hemoth dicitur: Sub vmbra dormit in ſecreto calami,
in locis humentibus. Hoc dicit quantum ad carnales,
qui nihil aliud quærunt, niſi vmbram & laſciuiam,
ſicut porci.

Quarto oſtenditur potens in perdendo ſuperbos in
hoc quod ſubditur: *Et impetu abiit grex per praceps in*
ſtagnum,& ſuffocatus eſt. In quo oſtenditur diuina virtus
eximia,quæ non permiſit eos ingredi in porcos ad quie-
tem,ſed ad ſubmerſionem, vt ſic impleretur in eius il-
Exo.15.d lud:Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare, ſubmerſi
ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. In quo
ſpiritualiter deſignatur ſubmerſio peccatorum,iuxta il-
Mich.7.b lud Propheticum: Deponet iniquitates noſtras, &
proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.

Septem notanda. Porro ex prædictis ſecundum litteram colligi poſſunt
ſeptem notabilia. Primum eſt quod potentia ſolius ver-
bi Chriſti excedit virtutem infinitorum millium dæ-
monum. Secundum eſt quod maximus eſt furor dæ-
monum reſpectu generis humani. Tertium eſt quod
maximus eſt timor dæmonum reſpectu hominis Chri-
ſtiani. Quartum quod dæmones ſunt incorporei, cum
tot fuerint in homine vno. Quintum eſt quod ipſi ni-
hil poſſunt etiam in bruta animalia,niſi permiſſi. Sex-
tum eſt quod homines in his temporalibus poſſiden-
dis non ſunt niſi villici Chriſti. Septimum eſt quod
Deus ſalutem vnius hominis præferendam oſtendit in-
finitis animalibus brutis.

Quod vt viderunt factum,&c. Hic iam tertio oſtendit
Euangeliſta reuerentiam populi occurrentis.Circa hu-
ius explicationem introducuntur quatuor, ſcilicet de-
nunciatio veritatis conſpectæ, indagatio veritatis au-
ditæ,inuentio veritatis inquiſitæ,veneratio veritatis in-
uentæ.quæſitæ,& denuntiatæ. Primo ergo quantum ad
denuntiationem veritatis conſpectæ dicitur:

Quod vt viderũt factum,qui paſcebant,fugerunt, ſcilicet
Ioan.10.c ex timore,ſicut veri mercenarij:Mercenarius autem,&
qui non eſt paſtor,cuius non ſunt oues propriæ, videt
lupum venientem,& dimittit oues,& fugit. Et Zacha-
Zach.11.d rias: O paſtor & idolum derelinquens gregem. Vel fu-
gerunt non timore humani periculi; ſed timore diuini
Iob.19.d iudicij,de quo: Fugite ergo à facie gladij,quoniam vl-
tor iniquitatum gladius eſt,& ſcitote eſſe iudicium. Fu-
Pſal.138.b gerunt autem non vt laterent, quia ſcriptum eſt: Quo
ibo à ſpiritu tuo?& quo à facie tua fugiam? ſed vt ab-
Iob.1.c ſentibus celeriter viſa narrarent. Vnde dicitur: *Et nun-*
tiauerunt in ciuitatẽ, & in villas, ſicut & ille nuncius Iob
Pſa.63.b dicit:Euaſi ego ſolus,vt nuntiarem tibi. Et in hoc qua-
ſi habebant prædicatorum officium,de quibus:Annun-
Phil.1.c tiauerunt opera Dei,& facta eius intellexerunt Hęc eſt
annuntiatio quam acceptat Apoſtolus, dicens:Siue per
occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuntietur:
4.Reg.7.c & in hoc gaudeo,ſed & gaudebo. Vnde bona de Chri-
ſto viſa non ſunt reticenda, ſed annuntianda ſecundum
illud: Dixerunt illi quatuor viri leproſi:Hæc enim dies
boni nuntij eſt, ſi tacuerimus & noluerimus nuntiare
2.Reg.1.c vſque mane,ſceleris arguemur. Venite,eamus & nun-
tiemus in aula regis: Sed mala non ſunt annuntianda:
Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in com-
pitis Aſcalonis.

Secundo vero quantum ad indagationem veritatis
auditæ ſubditur: *Exierũt autem videre quod factum eſt, &*
venerunt ad Ieſum. Exierunt, inquam, ad inquiſitionem:
Cant.3.d Egredimini,& videte filiæ Sion regem Salomonem.Et
Pſal.45.d in Pſalmo:Venite & videte opera Domini, quæ poſuit
prodigia ſuper terram.Exierunt autem ad Ieſum qui eſt
Veritas, vt diſcerent veritatem.Nam ſicut dicit ſollici Iob.23.a
A tus inquiſitor Iob: Quis mihi tribuat vt cognoſcam &
inueniam illum, & veniam vſque ad ſoliũ eius?Sic Sa- Ioan.4.d
maritani audito verbo mulieris: Abiit mulier in ciui-
tatem,& dicit illis hominibus: Venite & videte homi-
nem,qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid
ipſe eſt Chriſtus? Exierunt ergo de ciuitate, & venie-
bant ad eum.Et notandum eſt valde quod dicitur, dum
exeunt videre quod factum eſt, venerunt ad Ieſum;
quia factura dum videtur ducit ad Factorem: Inuiſibi- Rom.1.c
lia enim ipſius,à creatura mundi,per ea quæ facta ſunt
intellecta conſpiciuntur. Et in Sapientia: A magnitu- Sap.13.a
dine enim ſpeciei, & creaturæ cognoſcibiliter poterit
Creator horum videri.Et ideo in Eccleſiaſtico: Quam Eccl.4.d
B deſiderabilia omnia opera eius, & tanquam ſcintilla,
&c. In hoc autem apparet quod non eſt ſtandum in
factura, ſed perueniendum vſque ad Ieſum. In Eccle-
ſiaſtico: Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum. Eccl.43.b
Et in Pſalmo: Ex ore infantium & lactentium perfe- Pſa.8.a
ciſti laudem,&c.

Tertio quantum ad inuentionem veritatis quæſitæ
ſubditur: *Et inuenerunt hominem ſedentem à quo dæmonia*
exierant. Et iſta in debitu ſtatu contra inquietationem.
quia nunquam quieſcebat,quamdiu diabolus eum poſ-
ſidebat. Impij quaſi mare feruens quod quieſcere non Iſa.57.d
poteſt. Econtra de eo in quo habitat Spiritus Domini,
dicitur: Sedebit ſolitarius, & tacebit. Quia ſecun- Thr.3.d
dũ illud:Factus eſt in pace locus eius,& habitatio eius Pſal.75.a
C in Sion. Inuenerunt etiam eum in debito habitu con-
tra nudationem. Propter quod addit: *Veſtitum*. Ta-
lis enim habitus decet hominem tam corporaliter quã
ſpiritualiter. Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta
ſua ne nudus ambulet, &c. Inuenerunt etiam eum in
debitu ſenſu contra inſaniam. Vnde ſubdit: *Ac ſana mẽ-*
te, Vnde poterat dicere illud Nabuchodonoſor: In ipſo Dan.4.g
tempore ſenſus meus reuerſus eſt ad me.Quem ſenſum
aufert diabolus ab eis quos poſſidet infatuando eorum
mentes.In quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes 2.Cor.4.a
infidelium. Inuenerunt etiam eum in debitu ſitu con-
tra deordinationem, propter quod addit: *Ad pedes eius*,
tanquam intentum prædicationi eius, ſecundum illud:
Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina Deut.33.a
illius.Et infra: Maria ſedens ſecus pedes Domini,audie-
D bat verbũ illius.Et per hęc indicia manifeſte cognoue- Inf.10.g
runt ipſum liberatum ex proprio viſu. Modum autem
& curationis cauſam cognouerunt per auditum. Qui
audierunt hæc facta eſſe per Chriſtum. Propter quod
ſubditur: *Et timuerunt*, ſcilicet Chriſtum attendentes
eius miram potentiam & fortitudinem,ſecundum illud:
Quis non timebit te ô rex gentium? Tuum eſt enim Hier.10.
decus inter cunctos ſapientes gentium,&c. Ad hoc in-
ducit certum teſtimonium, ideo ſubdit: *Nunciauerunt*
autem illis,& qui viderant, ſcilicet paſtores. Quia tales de-
bent teſtificari: Et qui vidit, teſtimonium perhibuit, Ioan.19.f
Quomodo ſanus factus fuiſſet à Legione, per Chriſti im-
perium.Et tali teſtimonio eſt credendum.Quod audiui-
mus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, 1.Ioan.1.a
&c.Sequitur:Teſtamur,& annuntiamus vobis.Pſalmi- Pſal.77.a
E ſta:Narrantes laudes Domini,& virtutes eius,& mira-
bilia eius quæ fecit.Quia dicitur: Non enim poſſumus Act.4.d
quæ vidimus & audiuimus non loqui.

Quarto vero quantum ad venerationem veritatis in-
uentæ ſubditur: *Et rogauerũt illum omnis multitudo regio-*
nis Geraſenorum: Poſtquam cognouerunt maieſtatis im-
perium,formidabant. Vnde rogauerunt eum, *vt diſcede-*
ret ab ipſis. Quod quidem non dicebant contemptu ſu- Iob 21.b
perbiæ, ſicut illi de quibus Iob:Qui dixerunt Deo:Re- Sap.9.b
cede à nobis,& ſcientiam viarum tuarum nolumus:ſed Sap.7.a
ex timore reuerẽtiæ. Ideo ſubditur: *Quia magno timore*
tenebantur, ſicut Petrus ſupra: Exi à me Domine:quia
homo peccator ſum. Et ſicut Centurio ſupra: Domine Eccl 13.a
non ſum dignus vt ſub tectum meum intres. Quia ſe- Ambroſ.in 3
cundum illud: Pondus ſuper ſe tollet qui honeſtiori ſe lib.n.ſu.ca.
communicat. Vnde Ambroſius: Infirma mens non 8.Luca.

caput Dei verbum,nec potest pōdus sepientiæ sostine- A re. Et quoniam ad diuinam cohabitationem minus erant idonei,ideo erant exenditi. Propter quod additur: *Ipse autem ascendens nauem,reuersus est.* Nolebat Dominus aliquibus esse onerosus. Vnde Mathæus dicit: *Mat.10 b* Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros,exeuntes foras de domo vel ciuitate,excutite puluerem de pedibus vestris. *Mat.7.a* Et iterum: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.Sed prudentius his fecerunt Samaritani de *Ioan 4 f* quibus:Cum venissent ad illum Samaritani rogauerunt eum vt ibi maneret Et mansit ibi duos dies. Sed stupor *Sap.5.b* circumdederat illos, sicut & Petrum. Ideo poterant di- *Iob.31.e* cere illud Iob:Semper quasi tumentes super me fluctus, timui Deum,& pondus eius ferre non potui. In hoc etiam spiritualiter datur intelligi quod Dominus repulsus B *1.Par.28.e* abscedit.Si quæsieris eum,inuenies:si autem dereliqueris eum,proiiciet te in æternum.Infinuatur etiam quod Dominus non derelinquit nos, nisi prius eum repella- *Apoc.3.d* mus:quia potius se ingerit. Vnde in Apocalypsi: Ecce sto ad ostium,& pulso,&c.

Et rogauit illum vir,&c. Hic quarto describitur beneuolentia senati obtemperantis, quam commendat Euāgelista ex quatuor, scilicet ex oblatione obsequij, ex condescensione medici, ex commissione officij, & ex diuulgatione beneficij: ita quod vnum ad alterum disponit. Primo ergo quantum ad oblationem obsequij dicitur: *Et rogauit illum à quo dæmonia exierant*, scilicet sanatus medicum, *vt cum eo esset*, vt scilicet ei cohabitaret,& seruiret tanquam Domino,& Saluatori, sicut di- *2.Reg.15.e* cebat Ethei Gethæus regi Dauid: Viuit Dominus,& viuit Dominus meus rex: quoniam in quocumque loco C fueris,Domine mi rex,siue in morte,siue in vita,ibi erit *4 Reg 2.a* seruus tuus. Sic Elisæus ad Eliam: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ideo autem volebat esse cum ipso,vt esset securior secundum illud: *Ecc.51.a* Inuocaui Dominum Patrem Domini mei, vt non dere- *Psa.118.a* linquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborum sine adiutorio. Vt etiam esset perfectior: Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vs- *Phil 1.d* queqoaque. Vt etiam esset felicior, desiderium habens *Ioan.12.a* dissolui & esse cum Christo:Si quis mihi ministrat, me sequatur & vbi sum ego,illic & minister meus erit. Et *Ioan.17.d* iterum.Volo pater vt vbi sum ego,& illi sint mecum,vt videant claritatem quam dedisti mihi. Et ideo volebat ei hic cohabitare in vis,vt ille cohabitare posset in cælesti Patrie.

Secundo quantum ad condescensionem medici subditur: *Dimisit autem eum Iesus*, in omnimoda scilicet libertate,volens sibi aliud onus imponere ostēdens quod propter collatum beneficium non est recipiendum ob- *Mat 18.c* sequium. Vnde:Misertus Dominus serui illius dimisit illum,& debitum dimisit ei. Dimisit autem eū in quiete,vnde subdit dicens:*Redi in domum tuam*,vt ibi requi- *Eccl.32 c* escas, vnde te dæmonia expulerant. Præcurre prior in domum tuam,& illic euocare & illic lude,& age cōceptiones tuas,& non in delictis & verbo superbo.Seneca:Indicium mentis bene constitutæ est, in se posse cōsistere,& secum posse morari. Et nota quod Dominus dimittit quosdam propter infirmitatem,sicut istum cui *Infra 9 g* condescendebat. Quosdam admittit propter fidelitatem, sicut ipsū de quo infra:Et ait alter, sequar te Domine, &c.Quosdam attrahit propter idoneitatem, ibidem: ait ad alterum,sequere me. Quosdam repellit E *Mat.8.c* propter cupiditatem sicut illum dicentem:Magister sequar te,quocūque ieris. Et dicit ei Iesus:Vulpes foueas habent,&c.Hunc autem non admisit Dominus ad perfectionis discipulatum, vel quia mouebat eum timor humani periculi,vel amor beneficij vel vt ostenderet, sicut prætactum est,quod propter spirituale beneficium *Matt.10 b* non est accipiendum obsequium. Vnde gratis accepi- *4.Reg 5 d* stis, gratis date. Et exemplum huius apparet in Elisæo. *1.Cor.9.b* Potest tamen prædicator Euangelicus accipere stipendium, iuxta illud: Dominus ordinauit iis qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Sed non debet prædicare propter illud, sed propter salutem populi. Et nota hic quod Dominus secundum quod Euangelica historia narrat aliquando præcipit curatis quod nemini diceret, sicut patet in curatione leprosi: Vide, nemini *Matt 8 a* dixeris: & in suscitatione puellæ, præcipit parentibus *Inf.8.d a* eius,ne alicui diceret,quod factum erat.Hic autem præcipit senato quod diuulget. Sed hoc Dominus facit vt ostendat veritatem saluterem non esse tacēdam, & gloriam propriam non esse quærendam. Ideo enim aliquādo præcipit quod dicatur, & aliquando quod taceatur. Vnde in primo dat documentum quod veritas prædicetur,in secundo vero quod gloria propria non quæratur. In hoc etiam apparet quod prædicationis opus non tantum est virorum Apostolicorum,verum etiam quorumcumque bonorum qui à Christo edocti sunt. Vnde etiam Christus discipulis prohibentibus quendam in nomine Christi,eiicere dæmonia,qui Christum non sequebatur,dixit ad illos:Nolite prohibere:qui enim non *Inf.9.f* est aduersum vos,pro vobis est,sicut dicitur infra:Bonus *Num.11.f* enim vir debet dicere quod dixit Moyses:Quis tribuat vt omnis populus prophetet, det eis Dominus spiritum suum?Secundum illud: Dum omni modo siue per *Phil.1.e* occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur: & in hoc gaudeo,sed & gaudebo.

Tertio quantum ad commissionem officij dicitur: *Et narra quanta tibi fecit Deus.* In quo mittit eum ad prædicandum & diuulgandum diuinum beneficium:Nar- *Psal.21.e* rabo nomen tuum fratribus meis,&c. Et Tobias:Ope- *Tob.12.b* ra autem Dei reuelare, honorificum est, hoc mandat Dominus fieri: Quanta mandauit patribus nostris nota *Psal.77.a* facere ea filiis suis?Vt cognoscat generatio altera.Et illud officium prædicatoribus iniunctum.

Quarto quantum ad diuulgationem beneficij subditur: *Et abiit per vniuersam ciuitatem prædicans*, quod illi iniunctum est. Surge, & vade in Niniuen ciuitatem *Ioan.3.a* magnam:& prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te. Sed Ionas prædicabat periculum, iste vero diuulgabat & prædicabat beneficium,ideo addit:*Quanta illi fecisset Iesus*,vt vero diceret illud: Venite,audite:& *Psal.65.d* narrabo omnes,qui timetis Deum,quanta fecit animæ meæ. Ad hoc inuitat Angelus Tobiæ: Benedicite *Tob.12.d* Deum,& narrate omnia mirabilia. Hoc autem non dicit,quia in nostra sit potestate omnia eius opera & beneficia enarrare,cum dicatur:Quis sufficit enarrare ope- *Ecc.18 a* ra illius?Sed quia hoc debet esse in nostro desiderio & voluntate, iuxta illud: Confitebor tibi Domine in toto *Psalm.9.d* D corde meo:narrabo omnia mirabilia tua Non quia lingua sufficiat exprimere, sed quia gratitudo cordis de omnibus cupit laudes exoluere,& prædicare.

Ex prædictis possunt elici quatuor notabilia secundum literam. Primum est quod Dominus per viles & humiles personas voluit aliis notificari,sicut per porcarios & pecorarios.Secundum, quod non omnes ad statum perfectionis sunt admittendi, sed tantum illi qui sunt idonei. Tertium, quod à prædicatione nominis Christi non sunt arcendi, quos Christus curat à vexatione diaboli. Quartum, quod ad gratiarum actionem pro beneficiis acceptis debemus esse promptissimi, exemplo huius dæmoniaci, qui beneficium Dei omnibus anuntiauit.

Factum est autem,cum rediisset Iesus:&c. Supra ostendit Euangelista dominium & auctoritatem Christi super E creaturam corporalem in sedatione tempestatis & contra spiritualem in expulsione dæmonis.Hic ostendit ipsum dominium habere super creaturam compositam ex vtraque in sanitate Hæmorrhoïssæ, & suscitatione puellæ. Habet autem hæc pars duas partes. In quarum *Diuisio.* prima, secundum quod humana natura ex duobus est composita, corpore videlicet & anima, ostenditur Dominus corporum in Hæmorrhoïssæ sanatione:in secūda Dominus animarum in puellæ suscitatione,ibi: *Adhuc illo loquente, & cæt.* Introducitur autem explicatio vtriusque miraculi ad manifestādam dignitatem virtu-

tis

tis Christi, quam demonstrat satis perfecte in miraculo curationis Hæmorrhoissæ. Nam primo demonstratur in parte ista benignitas præsentiæ Christi desiderabilis: secundo sublimitas potentiæ admirabilis, ibi: *Et mulier quadam erat in fluxu, &c.* Tertio profunditas sapientiæ infallibilis, ibi: *Et ait Iesus, quis est qui me tetigit? &c.* Benignitas autem præsentiæ Christi ostẽditur desiderabilis ex plebe suscipiente cum lætitia, ex principe supplicante cum fiducia, & ex multitudine concomitante cum beneuolentia. Primum respicit Christi aduentum, cui plebs occurrit: secundum Christi statum, ad quem princeps currit: tertium Christi progressum ad quem multitudo concurrit. Ex occursu ergo, & cursu, & concursu multitudinis, multipliciter ostenditur præsentia & aduentus Christi desiderabilis. Primo ergo quantum ad susceptionem lætitiæ factum à plebe, dicitur.

B *Factum est autem cum rediisset Iesus*, trans fretũ scilicet in Galilæam, cum ad tempus corporalem subtraxerat præsentiam desideratam. Iuxta illud quod signatum est
3.Reg.10.d de Salomone: Vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. Per istum Salomonem intelligimus Chri-
Psal.44.a stum, de quo in Psalmo: Speciosus forma præ filiis hominum, &c. Et ideo dicitur: *Excepit illum turba*, scilicet
Isa.19.f cum lætitia & gaudio, vt sic impleretur illud Isaiæ: Addent mites in Domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Israël exultabunt. Ideo subditur: *Erant autem omnes expectantes eum*, cum desiderio scilicet, quia bonum
Thr.3.e est præstolari cum silentio Salutare Dei. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Ipse
Gen 49.b enim erit expectatio gentium. Expectata Dominum,
Psal.26.d C viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum, dicit Psalmographus.

Secundo quantum ad supplicationem cum fiducia factã à principe, subditur: *Et ecce venit vir, cui nomen Iairus*. Cuius nomen exprimit, quia persona erat notabilis
2.Reg 7.b ob principatum, iuxta quod dicitur: Feci tibi nomen
Iairus. grande, iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra. Vel etiam quia nomen respondebat officio, & dignitati. Iairus enim illuminatus interpretatur, & talis debet in ple-
Ecc 45.d be Domini principari, vnde subditur: *Et ipse Princeps synagoga erat.* Et statuit illi testamentum pacis, principẽ sanctorum & gentis suæ, &c. Hic autem princeps licet
1.Reg.2.b esset exaltatus in gloria, ita vt ei posset competere illud: Vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat; nõ
Eccl.32.a tamen inde est elatus per superbiam, sed humiliatus per reuerentiam attendens illud: Rectorem te posuerunt?
D Isa 45.d noli extolli. Ideo subditur: *Et cecidit ad pedes Iesu*, sciens
Psal.94.a scriptum esse: Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Et in Psalmo: Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominum, qui fecit nos, & cęt. Ideo autem *cecidit*, vt Christi maiestatem sua honoraret reuerentia: quoniam magna potentia Dei solius,
Eccl.3.b & ab humilibus honoratur. Et vt etiam impetraret pietatem cum fiducia. Vnde & subdit: *Rogans eum, vt intraret in domum eius.* Hoc faciebat cum instantia, vt pos-
Cant.3.b set dicere illud: Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ. Ad istam autem instantiam propellebat indigentia, quam exprimit cum dicit: *Quia vnica filia erat ei.* Et ita multum amabilis Nã sicut mater vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam,
E 2.Reg.1.d dixit Dauid. Non solum autem erat amabilis, quia vnica, sed etiam quia iuuencula. Ideo addit: *Fere annorum duodecim.* Et ita tenera teneriori amore amanda, se-
Gen.37.a cundum illud: Israël autem diligebat Ioseph super omnes filios, eo quod in senectute genuisset eum. Et quia vita erat multũ amabilis, ideo mors erat multum tristabilis. Propter quod subdit: *Et hæc moriebatur.* Quod non poterat esse sine magno dolore, qui est in luctu vnicæ.
Hier.7.g Luctũ vnigeniti fac tibi planctum amarum. Ideo Iacob
Gen 42.g dicebat de Beniamin: Non descendet, inquit, filius meus nobiscum: frater eius mortuus est, & ipse solus remansit, si quid ei aduersitatis acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

A Sic & hic dicere poterant de vnica filia. Quoniam igitur Christi pręsentiam adiit cum reuerẽtia, rogauit ex confidentia, desiderauit ex indigentia, ideo oratio eius fuit exaudita secundum illud: Rogationem contribulati Eccl 4.a ne abiicias, & non auertas faciem tuam ab egeno. Hinc est quod Dominus non reprehendit istum, qui rogabat quod iret ad domum suam sicut regulum: quia regulus magis credebat eum infirmum posse sanare quam mortuum suscitare. Vnde dixit: Domine, descende prius- Ioan.4.g quam moriatur filius meus. Hic autem credidit quod æque bene posset super vtrumque, vnde filiam suam quasi mortuam reputabat. Et ideo alius Euangelista, sci- Matt.9.c licet Matthæus, introducit eum rogantem pro mortua Mar.5.c licet secundum Lucam & Marcum aliquid superesset Aug. tom.4. vitæ. Vnde Augustinus de concordia Euangelistarum lib.2.c.28. dicit, quod Marcus & Lucas expresserant principis
B verbum: Matthæus vero intellectum expressit, quia eam mortuam reputabat.

Tertio quantum ad comitatum beneuolentiæ factum à multitudine subditur: *Et cõtigit dum iret, à turbis comprimebatur*, quoniam ex amoris affectu omnes volebant contingere ipsum sicut supra: Omnis turba quærebat Luc.6.c eum tangere. In hoc etiam versu vise ostenditur beneuolentia Saluatoris, qui etiam à multitudine vult comprimi, quasi nullum à se repellens. Ipse enim est qui dicit: Eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Ipse qui Ioan.6 d vocat Matthæum, ait: Venite ad me omnes, qui labora- Matt.11.d tis, & onerati estis: & ego reficiam vos. Ipse enim est, qui ad ostium pulsat: Ecce sto ad ostium, & pulso. Hanc Apoc.3.d compressionem facit mutuus amor, qui est copula
C amantis & amati. Quia qui adhæret Domino, vnus 1.Cor.6.d spiritus est. Et Ioannes: Manete in me & ego in vobis Ioan.15.a Vnde perfectus amor non est contentus aliquo sensu, siue contactu. Propter quod dicit sponsa: Trahe me post Cant.1.a te, &c. Et Hieremias: In charitate perpetua dilexi te, Hier.31.a ideo attraxi te, &c.

Et mulier quadam erat in fluxu, &c. Postquam ostensa est præsentia Christi desiderabilis, ostenditur potentia eius admirabilis in mirabili curatione à fluxu sãguinis. Hãc autem curationem ostendit Euangelista processisse ex admirabili potentia, tum propter diuturnitatem morbi in muliere, tum propter impossibilitatem curandi ab arte, tum propter facilitatem remedij à Saluatore. Primo igitur quantum ad diuturnitatem immundæ passionis in muliere dicitur: *Et mulier quadam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim.* Hæc erat immunda
D passio, & ideo cum difficultate portabilis. Mulier quæ Leu.15 a patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tempore menstruali, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quandiu subiacet huic passioni, immunda erit quasi sit in tempore menstruo. Et erat cum difficultate sanabilis propter adhærentiam, quia iam erat inueteratus morbus. Languor prolixior grauat medicum. Eccl.10.b Erat igitur hæc passio immunda, continua, & diuturna Ideo vilis ad cohabitandum, grauis ad sustinendum, & difficilis ad sanandum. Vnde poterat dicerę illud: Vetu- Thre.3.a stam fecit pellem meam & carnem meam, contriuit ossa mea. Et illud: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, Psal.37.a & non est sanitas in carne mea. Hæc autem mulier secundum Ambrosium videtur fuisse Martha. An enim Christus largum fluxum sanguinis siccauit in Martha,
E & dæmones expulit de Maria.

Secundo quantum ad impossibilitatem humanæ subuẽtionis ex arte, subditur: *Quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, &c.* Propter curationis remedium, secundum consilium Ecclesiastici: Honora medicum Eccl.38 a propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus. Hoc autem dicit de honore munerum, non sermonum. Medicus quo modo honorandus. Vnde hæc eos honorauerat, quæ omnem substantiam expenderas. Et ideo probabile, si curabilis fuisset ægritudo, quod per artem fuisset curata, attamen ars non profuit. Vnde subdit: *Nec ab vllo potuit curari.* Ita nec à natura, nec ab arte potuit ei subueniri, vt verificaretur in ea illud: Neq; herba, neq; malagma sanauit eos, Sap.16.a

ſed tuus, Domine, ſermo qui ſanat omnia. Vnde nota quod natura nihil poteſt ſine diuina potentia, nec ars aliquid poteſt ſine natura. Vnde vbi natura arti nõ proficit, magis nocet, ſicut in hac muliere, de qua dicitur (Mar. 5. c) quod fuerat multum perpeſſa à compluribus medicis, & erogauerat omnia bona ſua, nec quidquam profecerat, ſed magis deterius habebat. Sed Lucas medicus hoc tacet de medicis curialib. loquens. Ex quo colligitur quod medicorum ars eſt laudabilis, quando ſequitur diuinam potentiam & naturam abſtractam. Vnde dicitur: Da locum medico, etenim illum Dominus creauit, & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Sed tunc erit vituperabilis operatio medici, quando negligit conſiderare naturam, vel non apponit diuinam potentiam, ſicut dicitur de Aſa: (2. Paralip. 16. d) Ægrotauit etiam Aſa anno triceſimonono Regni ſui, dolore pedum vehementiſſimo, & nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum: ſed magis in medicorum arte confiſus eſt. Sequitur: Et mortuus eſt, &c.

Tertio quantum ad facilitatem perfectæ curationis à Saluatore, ſubditur: *Acceſſit retro, & tetigit fimbriã veſtimenti eius*, (Heb. 11. b) Acceſſit quia credebat. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt: & inquirentibus ſe remunerator ſit. *Retro.* Quia timebat ſicut ſoror eius Maria. (Sup. 7. e / Marc. 5. e) Stans retro ſecus pedes Domini. *Tetigit:* quia ſperauit curari. Vnde dicitur: Quia ſi veſtimentum eius tetigero, ſalua ero. *Tetigit autem fimbriam veſtimẽti eius*, id eſt, infimam partem veſtimenti, reputans ſe immundam, & honorificans Chriſti potentiam, qui poteſt ſalutem dare per infima. Et quia credidit, & ſperauit, ideo facile obtinuit. Propterea additur: *Et confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius.* Ex quo apparet mira Dei virtus, quæ morbum tam diuturnum, & tam grauem curauit ſtatim ad tactũ vnius particulæ veſtimenti ipſius. Mira eſt ergo virtus Chriſti, quæ credulitate ſui impoſſibilia facit facilia, ſecundum illud: (Mar. 9. d) Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Et Ioannes: (Ioan. 14. d) Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Et in Actibus: (Act. 19. b) Virtuteſq; non quaſlibet faciebat Deus per manum Pauli: ita vt etiam ſuper languidos deferrentur à corpore eius ſudaria & ſemicinctia, & recedebant ab eis languores, &c. Si ergo tam ſalubre eſt per fidem tangere fimbriam veſtimenti, quam ſalubre erit tenere ipſum Chriſtum? Vnde Bernardus: Dulce ſatis eſt te, bone Ieſu, quærere: dulcius tenere. Vnde ſponſa: (Cant. 3. b) Tenui eum, nec dimittam, &c. Dulcis vtique eſt attactus tui, nam & ipſe tactus fructu non caret. Mulier enim illa Euangelica felici fructu attigit fimbriam Ieſu, & ſtatim ſtetit in illa fluxus carnalis illecebris, carnalis delectationis, &c.

Et ait Ieſus: Quis eſt, &c. Poſtquam oſtenſa eſt Chriſti præſentia eſſe deſiderabilis, & potentia admirabilis: hic tertio oſtenditur eius ſapientia infallibilis: & hoc tripliciter, ſcilicet ex deprehenſione veritatis occultæ, & detectione veritatis deprehenſæ, & ex approbatione veritatis detectæ. Primo ergo introducitur deprehenſio veritatis occultæ à Chriſto per propriam inquiſitionem, cũ dicitur: *Et ait Ieſus, Quis eſt qui me tetigit?* Hoc autẽ nõ dicit, vt diſcat: ſed vt quod notum eſt ſibi, aliis detegat. Iuxta quod dicitur: Palpebræ eius interrogant filios hominum: (Pſa. 10. b) Dominus interrogat iuſtũ & impium. Non vt ab eis aliquid addiſcat: ſed vt doceat quod ignorant. Vnde quia ignorant quæſtionis cauſam, ſubditur: *Negantibus autẽ omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant*, id eſt, alij diſcipuli cauſam huius quæſtionis non intelligentes. Vnde poterat eis dici illud: (Mat. 15. b) Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? quia quæſtionem illam carnaliter non ſpiritualiter intelligebant: quod patet in hoc quod adducit: *Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt: & dicis: Quis me tetigit?* quaſi dicat, cum omnes te tangãt indifferenter, quo modo quæris de aliquo ſpecialiter? Vnde mirantur, quo modo Chriſtus Magiſter & præceptor quærat quaſi de dubio, quod omnibus erat in manifeſto. Et ideo merito mirabantur quo modo Chriſtus proponeret quæſtionem quæ apparet ſtulta, cum dicatur:

A Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuita. (2. Tim. 2. d) Sed quia intellectũ habebant carnalem, manuducẽdi erant ad ſpiritualem. Propter quod addit: *Et dixit Ieſus: Tetigit me aliquis*, id eſt aliqua perſona tactu ſcilicet ſpirituali. Et hoc probat: *Nam & ego noui virtutem de me exiſſe.* Hoc dicit quantum ad effectum curationis. Et ſic verificatur illud: (Sap. 12. c) Virtutem enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus. Oſtendit autem effectum egredientẽ ab ipſo, ſecundum illud, quod ſupra dicitur, (Sup. 6. c) quod virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Nec mirum, quia dicit Apoſtolus: (1. Cor. 1. d) Nos prædicamus Chriſtum, Dei virtutem, & Dei ſapientiam: Et item dicit (Heb. 1. a) quod eſt portans omnia verbo virtutis ſuæ.

Secundo vero adiungitur detectio veritatis deprehenſæ per alienam confeſſionem, cum dicitur: *Videns*
B *mulier, quia non latuit.* Vnde poterat dicere illud Samaritanæ: (Ioan. 4. e) Domine, video quia propheta es tu. Propter quod & ipſa poterat ſimile teſtimonium cum illa perhibere: Venite, & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci. Vere iſte erat alter Salomon, immo ſapiẽtior eo, (3. Reg. 10. a) de quo dicitur quod non fuit ſermo qui regem poſſet latere: quia ipſe eſt de quo Daniel: (Dan. 2. d) Ipſe nouit in tenebris conſtituta, & lux cum eo eſt. Et quia iam cognouerat potentiam in effectu, & ſapientiam percipiebat in ſermone: ideo attendebat ſe non poſſe effugere, & propterea ſubditur: *Tremens venit, & procidit ante pedes eius*, ad honorificandam eius maieſtatem. Quid dignum offeram Domino? (Mich. 6. b) Curuabo genu Deo excelſo? Et hoc cũ tremore, quia ſolos tales reſpicit Deus: (Iſa. 66. a) Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos? Et ideo dicitur: (Phil. 2. b) Cum me-
C tu & tremore veſtram ſalutem operamini. Quia vero nihil magis ſpectat ad honorem maieſtatis quam manifeſtatio veritatis, ideo ſubditur: *Et ob quam cauſam tetigerit eum, indicauit coram omni populo: & quemadmodum confeſtim ſanata ſit.* Quia opera Dei reuelare & confiteri, (Tob. 12. b) honorificum eſt. Et ideo dicebat angelus: (Ibidem.) Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiſcum miſericordiam ſuam.

Tertio adiũgitur approbatio veritatis detectę per diffinitiuam commendationem, cum ſubditur: *At ipſe dixit ei: Filia, fides tua ſaluam te fecit:* quaſi dicat, iuſte hoc aſſecuta es, quia credidiſti: quaſi dicat, fides fecit te ſaluã, (Ioan. 1. b) ſecundum illud: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Fides etiam ſaluam fecit, (Rom. 10. c) quia: Omnis quicunq; inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Vnde in hoc apparet mira diſpenſatio noſtræ ſalutis, quia mulier ſanata totum attribuit diuinæ virtu-
D ti, (Rom. 9. b) ſecundum illud: Igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Deus ſaluans, totũ tribuit merito fidei, ſicut dicitur: (Mar. 9. d) Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Et quoniam inquiſitione ſalutis per conſequens fit acquiſitio pacis, ideo ſubditur: *Vade in pace*, tãquam Dei amica & filia: (Sap. 3. b) Quoniam donum & pax eſt electis eius. Pax enim eſt illud quod Dominus omnibus optat, & omnibus optari mandat, (Mat. 10. b) ſecundum illud: In quamcunq; ciuitatem intraueritis. Et ſequitur: Intrantes autem in domum, ſalutate eam dicentes: Pax huic domui. (Ioan. 14. d) Hoc eſt præ aliis quod donat: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, &c. Hoc eſt ad quod ſpecialiter vocat: (Mat. 11. d) Tollite iugum meũ ſuper vos. Et ſequitur: Et inuenietis requiem animabus veſtris. Et item. (Ioan. 16. g) Hæc locutus ſum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo
E preſſurã habebitis: ſed cõfidite, ego vici mundũ. De hac dicitur: (Phil. 4. b) Pax Dei quæ exuperat omnẽ ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu.

Et nota quod trium mulierum Dominus fidem commendat, quas exaudit & ſaluat. Commendauit Magdalenam. Conſimile verbum ad eam dicens: (Sup. 7. g) Fides tua te saluã fecit, vade in pace: Et hanc quam hic cõmendat. Et mulierem Chananæam, cui dixit: (Matt. 15. c) O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis. In his tribus mulieribus tres pœnitentiæ partes ſpiritualiter intelliguntur. (Tres pœnitentiæ partes.) Nam prima quæ fleuit, & lacrymis rigauit, dat intelligere cõ-

tritionem

res per tres mulieres intellectæ. tritionem. Chananæa quæ clamauit, dat intelligere
confessionem. Hæc autem quæ tetigit vestimentum,
dat intelligere satisfactionem. De Magdalena legitur
Sap 8 f quod stās retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare,
&c. Le Chananæa dicunt discipuli: Dimitte eam, quia
clamat post nos. De ista dicitur hic quod accessit retro,
Mat. 15. c & tetigit fimbriam vestimēti. Per tactum autem vestimenti
intelligitur imitatio sanctæ conuersationis in labore.
Vnde nota quod legimus Christū tactum in pede
Sap 7. f a Magdalena. Tactum in veste, vt hic ab Hemorrhoissa.
Io. a. 20. g Tactum in latere à Thoma: Affer manum tuam, & mitte
in latus meū, &c. In quo intelligitur triplex imitatio
appropinquātium ad Christum, scilicet in effectu operationis
bonę, in habitu conuersationis sanctæ, in tolerantia
passionis acerbæ: in quibus consistit integritas satisfactionis
perfectæ. Per pedum namq; incessus intelligitur
Ezech. 1. b rectitudo operationis bonæ: Pedes eorum pedes B
recti: Per vestimentum autem intelligitur honestas cōuersationis
Apoc 16. c sanctæ: Beatus qui vigilat & custodit vestimenta
sua, ne nudus ambulet, &c. Talis est qui imitatur
Rom. 13 d Chsistum: Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur
arma lucis. Per latus Christi vulneratum manus & pedes
perforatos, intelligitur tolerantia passionis acerbæ,
Psalm. 21. d secundum illud: Foderunt manus meas & pedes meos,
& dinumerauerunt omnia ossa mea. In iis enim Christum
contingimus, cum eius vulneribus ad tolerantiam
1. Pet 4. a armamur. Christo igitur passo in carne, & vos eadem
cogitatione armamini. *Adhuc illo loquente, &c.* Postquā
Euangelista ostendit Christum Dominum corporum
per sanationem Hæmorrhoissæ, hic ostendit Christum
Dominnm animarum per suscitationem puellæ. Habet
autem hæc pars quatuor particulas. In quarum prima
præmittitur soliditas fidei, per modum disponentis: se- C
cundo adiungitur idoneitas testimonij per modum approbantis,
ibi: *Et cum venisset ad domum, &c.* Tertio vero
sublimitas imperij per modum efficientis, ibi: *Ipse autem
tenens manum eius.* Quarto vero notatur celebritas miraculi
per modum vtilitatis, ibi: *Et iussit illi dare manducare.*
Et sic perfecte describitur miraculum quantum ad
quadruplex genus causæ. Soliditas autē fidei Archisynagogi
describitur in duplici respectu. Primo respectu
dissuasionis humanæ, & respectu persuasionis diuinæ.
Per primam tentatur & per secundam solidatur. Primo
ergo quantum ad tentationem fidei per dissuasionem
humanam dicitur: *Adhuc illo loquente,* scilicet Iesu. *Venit
Dan. 10. e quidam ad Principem synagogæ.* Venit autem non in adiutorium,
sicut Angelus bonus, vt dicitur: Ecce Michael
vnus de principibus primis, venit in adiutorium meū: D
sed sicut malus nuntius venit ad impediendum, propter
quod addit: *Dicens ei: Quia mortua est filia tua,* &
ita non potest esse spes de vita, secundum illud ait Da-
2. Reg. 12 f uid: Propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunaui &
fleui, dicebam enim: Quis scit si forte donet eum mihi
Dominus, & viuet infans? Nunc autem quia mortuus
est, quare ieiuno? numquid potero eum reuocare amplius?
ego vadam magis ad eum, ille vero non reuertetur
ad me. Et ideo adiungit: *Noli vexare illam,* id est,
frustra tecum ducere cum labore. Hoc quidem erat
verbum non credentis Christum posse mortuum sus-
Ioan 5. d citare. Ignorabat enim illud diuinum verbum: Quia
venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem
filij Dei: & qui audierint, viuent. Vnde iste nuntius E
Sap 7 a Iob 7. b non dicebat ex reuerentia, sicut Centurio: Domine,
noli vexari, sed ex diffidentia, vt diceret illud Iob: Dies
mei velocius transierunt quam à texente tela succidatur,
& consumpti sunt absque vlla spe.

Secundo, quantum ad roborationem fidei per suasionem
diuinam, subditur: *Iesus autem, audito hoc verbo,*
quod scilicet poterat concurrere mentē Archisynago-
Prou. 26. a gi, quia secundum illud: Verba susurronis quasi simplicia,
& ipsa perueniunt ad intima cordis. Ne ergo verbū
mortis interius penetraret, opponit verbum vitæ. Et
Heb. 10. g hoc est verbum solidans fidem, quia: Iustos autē meus
ex fide viuit quod si subtraxerit se, non placebit animæ
meæ. Ideo additur: *Respondit patri puellæ: Noli timere,* scilicet A
ex diffidentia: Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Iac. 1. a
Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui à vento
mouetur & circumfertur. Sic de Abrahā dicitur: in re- Rom. 4. d
promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed
cōfortatus est fide, dans gloriam Dei: plenissime sciens,
quia quæcumq; promisit Deus, potens est & facere. Et
ideo subditur: *Crede tantum,* per confidentiam scilicet:
Si credideris, videbis gloriam Dei. Et ideo addit: *Et sal- Ioan. 11. e
uaerit,* per diuinam potentiam. Et ad hoc debebat moueri
per illud quod statim ante hæc dixerat mulieri curatæ:
Fides tua te saluam fecit. Vnde in hoc apparet mirabilis
dispensatio Dei, quæ in miraculis suis nostram
fidem requirit ad nostrum meritum. Vnde dixit cæcis
petentibus illuminari. Creditis quia hoc possum facere
vobis? Dicunt ei: Vtique Domine. Tunc tetigit oculos Mat. 9 d
B eorum, dicens: secundum fidem vestram fiat vobis. Et
quia difficile erat credere mortuum suscitari: ideo Dominus
in ipso itinere miraculum fecit, per quod adiuuit
fidem Archisynagogi, vt ei pateat illud esse verum
quod dicitur: Fidelis autem Deus est, qui non patietur 1. Cor. 10. c
vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam
cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

Et cum venisset, &c. Hic secundo post soliditatem fidei
disponentis, subiungit Euangelista idoneitatem testimonij
approbantis. Ad probationem autem suscitationis
requiritur testimonium de vita reddita, & de vita
perdita. Ideo inducuntur testes respectu vtriusque. Primo
igitur quantum ad personas idoneas ad rectificandum
de suscitatione miraculosa, dicitur: *Et cum venisset
ad domum,* vbi scilicet puella debebat suscitari, quę erat
domus luctus, ad quam vtile est ire, secundum illud. Me- Eccl 7. a
C lius est ire ad domum luctus quam ad domum conuiuij.
In illa enim finis cunctorum admonetur hominum,
&c. Et quia non omnibus aperienda sunt Christi Sacramenta,
dicit enim: Seruus nescit quid faciat Domi- Ioan. 15. b
nus eius, ideo subditur: *Non permisit intrare secum quemquam,*
secundum illud: Multi pacifici sint tibi, & con- Eccl 6. a
siliarius sit tibi vnus de mille. Quia vero discipuli erant
eius amici secundum quod dicit: Vos autem dixi ami- Ioan. 15. c
cos: quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota
feci vobis. Ideo non omnes excludit, sed excipit ab
exclusis, cum subdit: *Nisi Petrum & Iacobum & Ioannem,*
qui erant discipuli principales. Vnde isti assumpti
sunt in transfiguratione: Assumpsit Iesus Petrum & Inf. 9 d
Iacobum & Ioannem fratrem eius, &c. Et quia testimonium
oportet habere non tantum à domesticis, sed Matt. 17.
D etiam ab his qui foris sunt, ideo discipulis adiungit
duas personas, cum dicit: *Et patrem & matrem puellæ,* 1. Tim 3 b
vt sic in ore duorum & trium testium stet fixum veritatis
testimonium. Vnde apparet quod secundum litteram
est idoneitas testimonij quantum ad personas,
& quantum ad numerum, quia nihil habet superfluum
neque diminutum.

Secundum spiritualem intelligentiam hoc non vacat
à mysterio. Nam Petrus qui interpretatur agnoscens, Petrus.
designat fidem. Iacobus qui luctator interpretatur, de- Iacobus.
signat spē. Ioannes qui interpretatur in quo est gratia, Ioannes.
charitatem. Et hæ tres virtutes sunt Domino familiarissimę,
& concurrunt ad suscitationem peccatoris à morte
quæ designatur in suscitatione puellæ. Nam fides
E concurrit: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit vi- Ioan. 11. e
uet. Similiter spes: Ecce oculi Domini super metuentes Psalm. 32. d
eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. Vt
eruat à morte animas eorum. Etiam charitas: In hoc 1. Ioan. 4. b
apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum
vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per
eum. Pater autem & mater sunt legis doctores. Pater,
qui instruit in fide, secundum illud: In Christo Iesu per 1. Cor. 4 d
Euangelium ego vos genui. Mater quæ fouet in moribus:
Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Gal 4. c
Christus in vobis. Et de his in Prouerbiis: Conserua fi-
li mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris Prou 6 c
tuæ. Hæc autē sunt cum Christo suscitante peccatorē.

Secundo,

Secundo, quantum ad personas idoneas testificantes de morte naturali, subditur. *Flebãt autem omnes, & plangebant illam tanquam mortuam*, secundum consilium Ecclesiastici: Fili in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Flebant autem lacrymis, & plangebant vocibus lamentatoriis, sicut erat consuetudinis Iudæorum. Contemplamini, & vocate lamentatrices, vt veniant: & ad eas quæ sapientes sunt mittite, & properent: festinent, & assumant super nos lamentum. Vel flebant propter vitæ amissionem, & plangebant propter desperationem. Et ideo, quia excedebant, confortantur a Saluatore, cum dicit: *At ille dixit: Nolite flere.* Secundum illud: Non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Et ideo dicitur: *Non est mortua puella, sed dormit.* In quo non remouet mortis veritatẽ, sed irremediabilitatẽ, * quia poterat eã ita facile à mortuis suscitare, sicut suscitatur de somnis dormiens a vigilante. Et propterea sic dicebat: Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt a somno exsuscitem eum. Et sequitur: Lazarus mortuus est, &c. Vnde Beda: Hominibus mortua qui suscitare nequierant: Deo dormiebat, in cuius dispositione & anima recepta viuebat, & caro resuscitanda quiescebat. Propter quod merito cantat Ecclesia in officio defunctorum: Regem, cui omnia viuunt, venite adoremus. Et infra: Deus autem non est mortuorum, sed viuorum: omnes enim viuunt ei. Quoniam ergo nihil Domino moritur, & præsens aderat Deus, ideo merito dicebat: Non est mortua puella. Sed quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi: ideo additur: *Et deridebant eum, scientes quod mortua esset* Qui enim certus est de aliquo, non solum non credit, sed etiam deridet persuadentem contrarium. Et quoniam diuina sapientia frequenter persuadet contrarium scientiæ humanæ, hinc est quod homo per humanam scientiam irridet Deum, & sic efficitur stultus: Stultus factus est omnis homo à scientia sua. Stulta est enim scientia, quæ deridet sapientiam. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Et quia secundum quod dicitur: Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. Ideo isti non recipiebant, sed deridebant. Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet. Et ideo non erant idonei testes ad vitæ restitutionem, sed solum ad vitæ perditionem, ideo fuerunt eiecti, secundum quod dicitur: Et cum eiecta esset turba, intrauit, & tenuit manum puellæ, &c.

Eccl. 38. b — Hier. 9. c — 1. Thess. 4. — * Idem supra pag. 59. d — Ioan. 11. b — Beda tom. ... in officio mortuorum — 1. Cor. 2. d — Hier. 10. c — 1. Cor. 6. c — Prou. 18. a — Prou. 15. a — Mat. 9. c

Ipse autem tenens manum, &c. Hic iam tertio post soliditatem fidei, & idoneitatem testimonij, subiungitur sublimitas imperij suscitantis, quantum ad potentiam præcipiẽtem, & quantum ad efficaciam subsequentem. Primo igitur quantum ad potentiam præcipientem, subditur: *Ipse autem tenens manum eius*, virtutis adiutorio secundum illud: Dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. Et rursus poterat dicere illud: Tenuisti manum dexteram meam: & in voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me. Et ecce non est abbreuiata manus Domini vt saluare nequeat. Ideo additur: *Clamauit dicens: Puella, surge*, ex imperio maiestatis, sicut dicitur: Voce magna clamauit: Lazare, veni foras. Clamor autem iste in voce exteriori designat immensitatem virtutis interioris. Iuxta quod in Psalmo dicitur: Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, scilicet miraculi, secundum illud: Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.

Psalm. 117. c — Psalm. 72. d — Isa. 59. a — Ioan. 11. f — Psalm. 67. d — 1. Thes. 4. c

Secundo quantum ad efficaciam subsequentem subditur: *Et reuersus est spiritus eius*, per intimam cõiunctionem, iuxta quod dicitur: Reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit. *Et surrexit continuo*, per vitalem operationem. Surgere enim est operatio virtutis, sicut cadere morientis. Et nota quod puella ista in resuscitatione sua dicitur surrexisse, & adolescens resedisse: Lazarus vero ligatus manus & pedes prodiisse: quia sicut supra tactũ fuit per puellam mortuam in domo intelligitur peccatum cogitationis: per adolescentem in porta, peccatum operationis: per Lazarum in sepulchro, peccatum consuetudinis. Et quoniam secundum quod peccata sunt grauiora maiores relinquunt sequelas, ideo qui solum cogitatione peccauit, viuificatus continuo surgit, quia parua remanet difficultas. Qui vero in opere, sedet: quia adhuc pronitas remanet. Quia autem in consuetudine ligatus est, quia valde habet promptitudinem in malo ligantem, & præpedientem à bono postquam etiam redditus fuerit vitæ, dicitur ligatus manus & pedes prodire: secundum hoc, grauior debet imponi pœnitentia diuersis.

3. Reg. 17. d — Sup. cap. 7. pag. 90. b, c

Et iussit illi dare manducare. Hic quarto & vltimo tangitur claritas miraculi manifestandi ad fidei vtilitatem, & occultãdi contra gloriæ vanitatem. vnde primo præmittitur manifestatio vtilis: secundo vero occultatio humilis. Quia sicut Gregorius dicit: Sic debet esse opus in manifesto, vt tamen intentio maneat in occulto. Primo ergo quantum ad vtilem miraculi ostensionem, dicitur: *Et iussit illi dare manducare*, vt non phantastica, sed vera suscitatio probaretur, sicut ipse probauit suam resurrectionem, infra: Habetis hic aliquid quod manducetur: Et suscitationem Lazari, quia dicitur: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Ideo autem signum dat sensibus veræ suscitationis, vt mentes eleuet in excelsum admirationis. Vnde etiam additur: *Et stupuerunt parentes eius*, quasi magnitudinem diuinæ potentiæ ferre non valentes: Ecce ego addam vt admirationem faciam populo huic, miraculo grandi & stupendo. Stupor autem iste eleuauit fidem credentium in excelso, secundum illud: Loquente Petro, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum: & obstupuerunt ex circumcisione fideles, &c.

Greg. homil. 11. in Euang. — Inf. 24. f — Ioan. 12. a — Isa. 29. c — Act. 10. g

Secundo vero quantum ad humilem occultationem subditur: *Quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat* Volens humiliter latere, & exemplum humilitatis dare, sicut præcipit discipulis: Et descendentibus illis de monte, præcepit illis Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem, &c. In quo ostendit nos debere velle latere in magnis factis. Vnde Augustinus: Occulta quæ agis quantum potes, quod si ex toto non vales, sit in animo voluntas occultandi. Et nota quod est præceptum executionis siue decalogus: probationis, sicut de immolando filio Abrahæ: & instructionis, sicut hic. In primo inuitatur intellectus ad cognoscendum: affectus ad volendum: effectus ad exequendum. In secundo inuitatur affectus, sed non effectus: in tertio tantum intellectus eruditur, non ligatur affectus, nec prohibetur effectus. Et sicut intelligitur illud præceptum.

Matt. 17. — Præceptum triplex. — Gen. 22. a

CAPVT IX.

Conuocatis autem duodecim &c. Completis tribus partibus principalibus huius partis, quæ est de doctrina Iesu Christi, in quibus discipuli ipsi excitati fuerunt ad audiendum, inuitati ad communicandum, & instructi ad intelligendum: hic sequitur quarta pars, in qua intelligentes mittuntur ad prædicandum. Ordo autem istarum partium satis est in se manifestus. Quoniam autem quidam prædicatorum sunt in gradu superiori, quidã vero in inferiori, ideo pars ista habet duas. In quarum prima agitur de missione Apostolorum: in secunda vero de missione septuaginta duorũ discipulorum. *Post hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos, &c.* Prima pars continet præsens capitulum, & habet tres partes, secundum tria quæ explicat Euãgelista necessaria Apostolis, & prælatis ad prædicandũ missis. Quorum primum est forma prædicandi: secundum est via proficiẽdi quam explicat ibi: *Et factum est, cum solus esset orans, &c.* tertiũ est norma præsidẽdi, quæ describitur, ibi: *Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum:* Formam autem prædicandi dupliciter explicat. Primo sub diuino præcepto: secundo vero sub diuino exemplo, ibi: *Et reuersi Apostoli narrauerunt, &c.* Quantum

Luc. 10. a

autem ad informationẽ prædicatorum per diuinũ præceptum, tria introducuntur ab Euangelista, scil. auctoritas cõmissa, honestas iniuncta, & vtilitas adiuncta. Ita quod primo præmittit auctoritatẽ tanquam præcedentem. secundo iniungit honestatẽ quasi concomitantẽ, ibi: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via.* Tertio adiungit vtilitatem consequentẽ, ibi: *Egressi autem circuibant, &c.* Sed quoniam verba quantũcunq; authentici prędicatoris fuerint, sunt efficacia nisi habeant diuina testimonia, & talia sunt diuina miracula: ideo in prima parte primo explicatur collatio potestatis ad miracula faciẽda: deinde commissio auctoritatis ad mysteria prędicanda. Primum enim viam facit ad secundum. Quantum igitur ad collationem potestatis ad miracula faciẽda dicit: *Conuocatis autem duodecim Apostolis*, tanquam scil. principalibus prælatis electis ex omnibus aliis, secundũ quod dicitur: Vocauit Iesus discipulos suos, & [Luc. 6. c] elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Istis ergo conuocatis, id est, in vnũ vocatis ad vnitatẽ commendandã, datur Spiritus sanctus, secundum quod dicitur: Dum complerẽtur dies Pentecostes, erãt [Act. 1. a] omnes pariter in eodẽ loco, &c. Vnde Dixit Dominus [Num. 11. c] ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri: & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesq; ibi stare tecum, & descendam & loquar tibi: & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis. Sic nunc facit, vnde subditur: *Dedit illis virtutem & potestatẽ*, ita quod virtus sit respectu spiritualium, & potestas respectu corporalium. Propter quod ad explicationẽ huius subiungit: *Super omnia dæmonia*, vt hoc referatur ad virtutem. *Et languores curarent*, vt hoc referatur ad potestatẽ. Et per hoc haberent duplex genus testimonij secundum duplex creaturæ genus, scilicet corporalis, & [Matt. 10. a] spiritualis. Et hoc est quod ipsis expresse dicitur: Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæ- [Psal. 67. c] mones eiicite Ita vt vere impleatur illud: Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa.

Quantum autem ad commissionem auctoritatis ad mysteria prædicanda subdit: *Et misit illos prædicare regnum Dei.* In missione namq; auctoritas designatur, si- [Rom. 10. c] ne qua nullus debet prædicare. vnde: Quo modo prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est. Vnde & [Isa. 6. c] Isaias non audebat prædicare, nisi mitteretur: Ecce ego [Hier. 23. a] mitte me. Et dixit Dominus: Vade, & dices populo huic &c. Econtra de pseudoprophetis. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. At non tales erant Apostoli, quia ideo Apostoli nominati sunt, vt eorum commendaretur auctoritas. Apostolus enim missos interpretatur, missi [1. Cor. 1. c] autem fuerunt ad prędicandum: secundum illud: Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Fuerũt ad prædicandum missi, non tam paruam, sed magnam, scilicet regnum Dei. Per quod potest intelligi doctrina [Mat. 21. d Regnum Dei.] veritatis, iuxta illud: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Potest etiam dici [Rom 14. c] gratia Spiritus sancti, secundũ illud: Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiũ [Inf. 17.] in Spiritu sancto. Infra: Ecce enim, Regnum Dei intra [Ioan. 3. a] vos est. Potest etiam dici gloria æterna, iuxta illud: Amẽ amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnũ Dei. Omnibus his modis Apostoli sunt missi prædicare regnũ Dei, scil. veram doctrinam diuinam gratiam, & æternam gloriam Et quia propter auctoritatẽ prædicationis concesserat potestatem curationis, ideo subdit: *Et sanare infirmos*, scilicet misit ad confirmationem verita- [Mar. 16. d] tis prædicare secundum illud: Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis, vnde signum missionis spiritualis prædicationis ad prædicandum, est sanatio audientium à morbis vitiorum.

[Tria sunt signa quibus probatur, num prædicator à Deo sit missus.] Tria autem sunt signa euidentia quibus probatur vtrum prædicator à Domino sit missus ad Euangelium A prædicandum. Primum est auctoritas mittentis: cuiusmodi est Pontificis, & maxime Pontificis summi, qui est loco Petri, immo Iesu Christi, vnde qui ab eo mittitur, à Christo mittitur. Secundum est zelus animarũ in persona quæ mittitur, quando scilicet principaliter quærit Dei honorem & animarum salutem. Tertium est fructificatio, & conuersio auditorum. Per primum sunt nuntij Patris, per secundum Filij per tertium Spiritus sancti. De primo: Pro patribus tuis nati sunt tibi [Psal 44 d] filij, &c. Lucas: Qui vos audit: me audit, & qui vos [Luc. 10. c] spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. Vnde dicebat Petrus Ananiæ: Non es [Act 5. a] mentitus hominibus, sed Deo. &c. De secundo: Non [2 Cor. 4. b] enim nosmetipsos prædicamus, &c. Et item: Non enim [2. Cor. 12. a] quæro quæ vestra sunt sed vos. De tertio: Posui vos vt [Ioan. 15. c] eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et B qui sic mittitur, potest dicere illud: Spiritus Domini [Isa. 61 a] super me, eo quod vnxerit me, &c.

Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via. Post explicationem auctoritatis commissæ, subditur descriptio honestatis iniunctæ. Hæc autem consistit in tribus, scil. in paupertate victus, tenuitate vestitus, & humilitate cõuictus. Primo ergo quantum ad paupertatem in victu, dicitur: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via*, occasione sc. temporalis sustentationis, vt exemplo prædicetis illud: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubiũ quod [1. Tim. 6. b] nec auferre quid possumus. Et vt magis innotescat, descendit ad speciale cum subdit: *Neque virgam*, scil. ad sustentandum. *Neque peram*, ad reponẽdum. *Neque panem*, ad manducandum: *Neque pecuniam*, ad emendum. C In quo est prohibitio omnis præsidij temporalis, vt ostendatur quod prædicator ea magnitudine spei soli Deo debet inniti, secundum illud: Omnẽ sollicitudinẽ [1. Pet 4. b] vestram proiiciẽtes in eum, quoniã ipsi cura est de vobis. Vnde etiam Beatus Franciscus quãdo mittebat fra- [B. Franciscus] tres ad prædicandũ dicebat eis illud: Iacta cogitatũ tuũ [Psal. 54. d] in Domino, & ipse te enutriet. In hoc autem nõ prohibet, vt dicit Augustinus, studiosam prouidẽtiam, sed curiosam sollicitudinem, secundum illud: Nolite solliciti [Mat. 6. d] esse in crastinum: Crastinus enim dies sollicitus erit sibiipsi: sufficit diei malitia sua. Et ideo ad huius præcepti rectã intelligentiam, quod vnus Euangelista scil. Lucas negat, alter affirmat scil. Marcus, à quo dicitur: Et præcepit eis Iesus, nequid tollerent in via nisi virgã [Mar. 6. b] tantum. Super quo dicit Augustinus de cõcordia Euã- [Aug. lib 2. de consensu Euangelist. c. 30. tom. 4.] gelistarum, vtrumq; præceptum est à Domino vt nihil nisi virgam ferrent, & vt neque virgam ferrent. Virgã D non ferre est sollicitum non esse, nihil nisi virgam ferre, est vt concessa prædicatoribus accipiendi potestate. Vt: In eadem domo manete, edentes & bibentes quæ [Luc. 10. b] apud illos sunt. Literalis autem obseruantia huius præcepti est exemplum perfectorũ prædicatorũ, perfecte Christum imitãtium. In quorum persona Petrus dicit: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid [Mat. 10. d] ergo erit nobis? Sed spiritualis obseruantia ad omnes se extendit, vt prædicator veritatis, sic contẽptor terrenitatis. alioquin, si annũtiant verbũ Dei cupiditate lucri, non sunt discipuli Christi, sed Balaham hariolis, secundũ illud: Cor exercitatũ in auaritia habentes, male- [2. Pet. 2. c] dictionis filij derelinquentes rectam viã, id est paupertatis: de qua hi errauerũt secuti viã Balaham ex Bosor, qui mercedẽ iniquitatis amauit. Vnde prædicator veri- E tatis super omnia vitare debet vitium cupiditatis: alioquin non erit prædicator veritatis, sed adulator. Propter quod dicit Apostolus: Neque enim aliquando fui- [1 Thess 2. a] mus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ, Deus testis est. Sciebat enim quod ex hoc iram Dei prouocaret, sicut dicitur: Principes eius [Mich. 3 d] in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebãt, & prophetę eius in pecunia diuinabãt, &c, Et ob hãc causã subditur: Siõ quasi ager arabitur, &c.

Secundo quantũ ad tenuitatem in vestitu subditur: *Neq; duas tunicas habeatis*, vt sic cõcordet doctrina Magistri doctrinæ Præcursoris, secundum illud: Qui habet

Luc. 3. b *1. Tim. 6. d* duas tunicas, det non habenti. Et secundum illud Apostoli: Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. In hoc autem quod non prohibet simplex vestimentum, sed duplex, concedit necessitatem, & vetat curiositatem & superfluitatem. Curiositatem in imitatione, & superfluitatem in possessione. Vnde *Beda to. 5. li. 3. in c. 9 Luca.* Beda: Simplex vestimentum est quid quid necessarium est alicui secundum qualitatem loci vel temporis. Duplex quod est vltra necessitatem, & hoc manifestum est in ipso Domino, qui præter tunicam inconsutilem, habuit *Ioan. 19. c* alia vestimenta, quæ fuerunt diuisa. Secundum spiritualem autem intelligentiam prohibetur duplicitas simulationis, & hypocrisis, ne aliam vestem habeant in occulto, & aliam in aperto: ne sint de illis de quibus dicitur: *Mat. 7. c* Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. *B. Franciscus.* Hoc similiter declinans beatus Franciscus cum infirmaretur, noluit frustum pellis ponere intrinsecus ante pectus, nisi etiam poneret exterius.

Tertio vero quantum ad humilitatem in conuictu, subiungit: *Et in quamcunq; domum intraueritis, ibi manete.* Contenti, scil. existentes illo hospitio. *Et inde ne exeatis*, *Eccl. 29. a* propter melius requirendum, quia sicut dicitur: Vita nequam hospitandi de domo in domum, &c. Mutatio namq; hospitij. testatur impatientiam, quæ pro modica causa mouetur, & non potest quiescere secundum illud: *Hier. 14. b* Hæc dicit Dominus populo huic qui dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit, &c. Et hoc maxime vitandum est à prædicatore, *Pro. 19. b* quia secundum illud Doctrina viri per patientiam noscitur, *Amb. to 3. lib. 6. in 9. cap. Luca.* & ideo Ambrosius: Alienum est à prædicatore cursitare per domos, & immobilis hospitij iura violare. Huius autem inconstantiæ & impatientiæ mater est superbia, quæ cum nullo potest in pace cohabitare, secundum illud: *Prou. 13. b* Inter superbos semper iurgia. Et quoniam veræ humilitatis est nullius societatem recusare, nec etiam alij onerosum esse, ideo ad perfectionem humilitatis subditur: *Et quicunq; non receperint vos*, despiciendo scilicet vestram doctrinam, sicut illi qui etiam *Ioan. 1. b* Dominum non receperunt: In propria venit, & sui eum non receperũt. Et quia hoc est magnum delictum, cui non est communicandum, ideo subdit: *Euntes de ciuitate illa*, declinando scilicet eorum nequitiam iuxta illud: *Num. 16. d* Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in *Isa. 52. c* peccatis eorum. Et Isaïas: Recedite, recedite, exite inde, *Hier. 48. d* pollutum nolite tangere. Et Hieremias. Relinquite ciuitates, & habitate in Petra. Et hoc ne inquinentur sordibus alienis, propter quod addit: *Etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos*, ad ostendendum scilicet vestram innocentiam. Hoc fecerũt *Act. 13. g* Barnabas, & Paulus, de quibus dicitur quod excusso puluere pedum suorum, venerunt Iconium. *Puluerem pedũ excutere quid.* Puluerem autem de pedibus excutere, est nihil de vana hominum gloria permittere suis affectibus adhærere. Vana enim gloria recte per puluerem designatur, quæ eleuatur per ventum, secundum illud *Psal. 1. a* Psalmi: Erit tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ.

Egressi autem circumibant &c. Post auctoritatem commissam & honestatem iniunctam, subiungit hic tertio Euangelista vtilitatem adiunctam. Quadruplex autem vtilitas ostẽditur ad prædicationem Apostolorum subsequuta, scilicet excitatio hominum ad audiendum, excitatio audientium ad conferendum, excitatio conferentium ad admirandum, excitatio admirantium ad conspiciendum. Primũ ergo quantum ad excitationem hominum ad audiendum dicitur: *Egressi autem circumibant per castella euangelizantes & curantes vbique*, ita vt iam inciperet impleri illud: *Psal. 18. a* In omnem terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Licet enim non omnes doctrinã eorum caperent: tamen propter miracula volebant doctrinam audire. Vnde dicitur: *Act. 8. a* Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebãtur, vnanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat. A Et ideo isti non solum prædicabant, sed viam vbiq; curabant, vt omnes studio eorum & verbo & signo excitarentur ad audiendum. In quo explicatur non solum auditorum vtilitas, sed & prædicatorum fidelitas. Qui enim, *Circumibant*, ostenduntur immunes ab otiositate. Quia *Per castella* immunes ab elatione. Quia *Euangelizantes* immunes à nugacitate. Quia *Curantes vbiq;*, immunes à personarum acceptione. Et ideo finẽ habebant in se, qui est sufficiens ad persuasionẽ, & auditorũ excitationẽ. Et hic est primus finis & generalis.

Secundus finis siue vtilitas specialis, est excitatio audientium ad conferendum. Quantum ad hanc dicitur: *Audiuit autẽ Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebãt ab eo*, ita quod fama nominis Christi non solum per Apostolos deferebatur ad plebes, sed etiam ad reges, sicut de Paulo dicitur: Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen *Act. 9. c* meum coram gentibus & Regibus, & filiis Israel. Ego B enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Vnde iam auditores poterãt dicere illud quod dixerunt Gabaonitæ Iosue: *Iosuë 9. b* Audiuimus famã potentiæ Dei tui, cũcta quæ fecit in Ægypto, & duobus principibus Amorrhæorũ, qui fuerunt trans Iordanem, Sehon regi Hesebon, & Og regi Basan, qui erant in Astaroth: Dixeruntq; nobis seniores, & omnes habitatores terræ nostræ, serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum. Et ex hoc auditu excitatus est ad inquirendũ, & ad dubitandum propter varietatem opinantium. Vnde subditur: *Et hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdã: Quia Ioannes surrexit à mortuis.* Et huic opinioni magis adhærebat Herodes. Vnde: *Matt. 10. a* Audiuit Herodes Tetrarcha famã Iesu, & ait pueris suis: Hic est Ioãnes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Hæc autem C opinabatur propter eminentiã sanctitatis vitæ, quia sicut dicitur: *Mar. 6.* Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum. Huic autem opinioni non firmiter adhærebat: ideo dicitur quod hæsitabat, id est, vacillabat, secundum illud Iacobi: *Iac. 1. b* Qui hæsit similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Et hoc erat propter alias opiniones, vnde subdit: *A quibusdã vero: Quia Elias apparuit*, dicebatur scilicet. Et hæc opinio videbatur probabilis propter eminentiam potestatis. Surrexit Elias propheta, quasi ignis. Et sequitur: *Eccl. 48. a* Sic ãplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et *Ioan. 10. g* hæc opinio credibilior videbatur, quia sicut dicitur, Ioannes quidem signum fecit nullum. Vnde Christus faciens miracula magis videbatur Elias, sed tamen huic non omnes assentiebãt, propter quod addit: *Ab aliis autem, quia propheta vnius de antiquis surrexit* Et hæc opinabantur propter notitiã veritatis. Quia secundum il-D lud: *Amos 3. b* Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suũ ad seruos suos Prophetas. Et sic patet quod triplex erat opinio, propter triplicem excellentiam quam audiebant de Christo, scil. sanctitatis, potestatis, & notitiæ veritatis. Et ideo inuicem conferebant: & quidam hoc, & quidam illud credebant.

Tertius autem finis fuit excitatio conferentium ad admirandum, ideo subdit: *Et ait Herodes: Ioannem ego decollaui*, tanquam scilicet hominem mortalem, & passibilem. Hunc decollauerat Herodes propter Ioannis veritatem, & Herodis malignitatem, secundum quod dicitur: *Mat. 14. a* Dicebat Herodi Ioannes: Non licet tibi habere E vxorẽ fratris tui. Et sequitur postea, quod ob hanc causam eum decollauit. Et ita ex ipsa morte indicat in Ioãne: quantumcunq; magnus prædicaretur, infirmitatem esse. Et propterea ex hac comparatione admirabatur Christi virtutem, vnde subdit: *Quis est autem iste, de quo ego talia audio?* id est, tam magna mirabilia, vnde poterat dicere: *Psal. 76. c* Quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es qui facis mirabilia: qualia scilicet, non erant audita, secundum illud. *Ioan. 9. f* A sęculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quidquam.

Quartus finis fuit excitatio admirantium ad conspiciendũ, propter quod subditur: *Et quærebat videre eũ.* Libenter

benter enim videmus quod admiramur. Hoc tamen non est tunc assecutus secundum quod dicitur: Dico Luc. 10.d enim vobis quod multi Prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, &c. Hoc etiam non fuit assecutus, quia studiose quæsiuit. Vnde Prou. 14.a in Prouerbiis: Quærit derisor sapientiam, & non inuenit. Vnde valde sollicite est considerandum qualiter debet Deus quæri, vt possit à quærentibus inueniri & videri.

Et reuersi Apostoli, &c. Post informationem Apostolorum factam per verbum siue præceptum, sequitur hic informatio eorumdem per factum, siue per exemplum. Habet autem hæc pars partes duas. In quarum prima informat per exemplum familiare: in secunda vero per figurale, ibi: *Dies autem cœperat declinare, &c.* Primum attenditur in turbarum eruditione spirituali: secundum in eorum refectione corporali, quæ formã B & figuram gerit refectionis spiritualis. Spiritualis autẽ eruditio turbarum à Domino, in qua tribuitur forma prædicatoribus in docendo fidelem populum, explicatur quantum ad quatuor, quæ requiruntur in prædicando. Primum est fidelitas consortij: secundum est opportunitas loci: tertium docilitas populi: quartum autem affabilitas Magistri. Vt sic nihil desit verbo Dei nec ex parte assistentium, nec ex parte aduersantium, nec ex parte audientium, nec ex parte docentiũ, quin verbum Domini habeat debitum effectum. Primo igitur quantum ad fidelitatem consortij dicitur: *Et reuersi Apostoli, narrauerunt illi quæcunque fecerunt.* In quo apparet illorum fidelitas, quia ad diuinum consortium Gen. 8.b celeriter redierunt. Vnde fuerunt non sicut coruus de quo in Genesi: Qui egrediebatur, & non reuertebatur: sed sicut columba de qua dicitur, quod non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcam, tanquam fidelis amica. Sic & Apostoli columbina simplicitate præditi, sunt ad Christum celeriter reuersi, tanquam fideles nuntij. Apparet etiam eorum fidelitas, quia nihil Deo celauerunt, sed, *Narrauerunt ei quæcunque fecerunt*, non vt Dominum erudirent, quem nihil latet: sed vt ostenderent se etiam nolle latere, si latere possent. Diuersum dicitur: Væ qui Isa. 29.c profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium, &c. Vel ideo: *Narrauerunt*, vt de bonis factis non quærerent sibi gloriam, sed omnia referrent in Deum, se1. Cor. 10.g cundum illud: Omnia in gloriam Dei facite, sine offen Deu. 32.d sione, &c. Contra illos qui dicunt illud: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.

Secundo vero quantum ad opportunitatem loci, subdit. *Et assumptis illis*, tanquam fidelibus ad consortium. *Secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida*, Mar. 6.d tanquam ad locum quietum & tranquillũ. Vnde dicit eis Dominus: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Et hic locus est aptus eruditioni Osee 2.c secundum illud Oseæ: Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Hic autem locus desertus erat iuxta stagnum Genezareth: quod apparet ex hoc quod di Bethsaida. cit: *Bethsaida* Est autem Bethsaida ciuitas Andreæ & Ioan. 1.f & Petri, sicut dicitur: Et nota quod non dicit Bethsaidam, quasi iuxta illã ciuitatem, vel in ciuitate: sed Bethsaidæ, quia remotus erat locus in confinibus ciuitatis Mar. 6.f Bethsaidæ. Vnde dicitur quod post saturationẽ quinq; millium virorũ, coegit discipulos suos ascendere in nauim, vt præcederẽt eũ trãs fretũ ad Bethsaidã. Vnde nõ est contrarietas, sed vnus explanauit quod alter tacuit.

Tertio vero quantum ad docilitatem populi adiungit: *Quod cum cognouissent turbæ, secutæ sunt illum*, vt scil. doctrinam eius exciperent, quem desiderabant secun Osee 6.b dum illud: Sciemus, sequemurq; vt cognoscamus Do Beda tom. 5. lib. 3. in c. 9. Lucæ. Marc. 6.e minum. Vnde Beda in Glossa: Secutæ sunt non in iumentis, non in vehiculis, sed proprio labore pedum, vt ardorem mentis ostenderent vnde dicitur: & cognouerunt multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc. Ratio autem huius redditur vbi dicitur: Ioan 6.a Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Ti-A beriadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbat signa quæ faciebat, &c.

Quarto vero quantum ad affabilitatem Magistri subiungit: *Et excepit eos* In quo ostenditur benignitas Christi in signo, ad quam nos hortatur Apostolus: Suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in Rom. 15.b honorem Dei. Nec tantum in signo, sed & in verbo. Vnde addit: *Et loquebatur illis de regno Dei*, quasi sermone affabili & familiari, vt vere ostendatur impletũ illud: Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c. Licet Psal. 21.c autem loqueretur affabiliter, non tamen inutiliter, nõ carnaliter: quia de regno Dei non de mundo. Vnde: Si quis loquitur tanquam sermones Dei. Et item: Qui est 1. Pet. 4.c de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo Ioan 3.d venit, super omnes est. Sequitur: Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Et item dicit Petrus: Domi B ne ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Nec Ioan. 6.g tantum se exhibuit affabilem verbo & signo sed etiã facto. Vnde subditur: *Et eos qui cura indigebant, sanabat.* In quo ostẽditur perfectio dilectionis, de qua Ioannes: Filioli mei, non diligamus verbo, neq; lingua, sed opere & veritate. Quia qui viderit fratrem suum necessi 1. Ioan. 3.c tatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Talem enim consuetudinem habuit Christus, vnde dicitur de eo quod pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo, non solum bene loquendo. Vnde in hoc eruditur prę Act. 10.f dicator seu prælatus vt se benignum exhibeat omnibus suis, scilicet signo, verbo, & facto. In cuius rei signum dictum est ter Petro: Pasce oues meas, &c. Ioan. 21.f

Dies autem cœperat declinare, &c. Post informationem C discipulorum per exemplum familiare, subditur informatio per factum figurale, & hoc in turbarum refectione. Circa cuius expressionem duo introducuntur ab Euangelista. Primum est opportunitas ex parte indigentiæ multitudinis: secundum est liberalitas ex parte misericordiæ Saluatoris. Et hoc ibi: *Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per conuiuia, &c.* Opportunitas ex parte indigentiæ multitudinis exprimitur quantum ad quatuor: scilicet quantum ad tarditatem diei, quantum ad sterilitatem loci, quantũ ad paucitatem cibi, & quantum ad numerositatem populi. Et sic conficitur ista opportunitas ex circumstantia temporis loci, quantitatis cibi, & personarum. Primo ergo quantum ad diei tarditatem dicitur: *Dies autem cœperat declinare.* Et ita tempus erat sumendi refectionem, sicut D dicitur: Quoniã aduesperascit, & inclinata est iam dies. Luc. 24.e In quo etiam apparet mira turbarum deuotio, quæ propter auditum diuini verbi oblitæ essent corporalis cibi. Simile legitur quod Paulus protraxit sermonem Actor. 20.b vsque ad mediam noctem.

Secundo vero quantum ad loci sterilitatem subditur: *Et accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas.* Et ad hoc persuadendũ mouebat loci sterilitas, vnde subdit: *Vt euntes in castella, villasq; quæ circa sunt, diuertant & inueniant escas*, ne scilicet fame pereant. Et hoc est consilium sanum, quod fecerunt filij Israel. Descendẽ Gen. 43.a tes fratres Ioseph decẽ vt emerent frumenta in Ægypto. Sic etiam Apostoli: Discipuli autem Iesu abierant Ioan. 4.a in ciuitatem vt cibos emerent. Sic & isti consulebant E nunc propter loci sterilitatẽ & penuriã, vnde & subdunt: *Quia hic in loco deserto sumus:* vbi est defectus cibi secundum illud: Cur induxisti nos in desertum istud, vt occideretis omnẽ multitudinem fame? Et quia difficile Exod. 16.a est inuenire refectionem in deserto: ideo dicebãt illud Psalmi: Numquid poterit Deus parare mensam in de Psal. 77.c serto? Hæc dicebant increduli detrahentes diuinæ potentiæ. Sed Apostoli dicebant consulendo humanæ indigentię, quia nolebant Dominum tentare.

Tertio vero quantum ad cibi modicitatem subditur: *Ait autem ad illos, vos date illis manducare*, vos tanquam eorum prælati, secundum illud: Seniores pascite qui in 1. Petr. 5.a vobis est gregem Dei. Hoc autẽ dicit vt ea eorũ respõsione cognoscatur cibi modicitas propter quod addi-

tur: *At illi dixerunt: non sunt nobis plus quam quinque panes & duo pisces.* A Ex quo apparet discipulorum inopia non solum ad reficiédam turbam, sed etiam ad propriá famem mitigandam. Et vt magna ostendatur inopia, *Ioan.5.a* Ioannes exprimit genus panum. Dicitur enim: Est puer vnus hic qui habet quinq; panes hordeaceos & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Similes erant *3.Reg.17.a* in hoc illi viduæ, cuius farinã multiplicauit Isaias: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria. Et itẽ *4.Reg.4.g* dixit minister Elisæo: Quantum est hoc, vt apponam coram centum viris? Similiter responderunt hic Apostoli, vel Andreas in persona omnium, sicut dicit Ioan- *Ioan.6.a* nes: Vel ipse prius, & post alij, & sic non est contrarietas. Qualitercumque dicta sint hæc verba, ostendunt B impotentiam discipulorum ad reficiendam turbam. Ne tamen hæc crederentur dicere non propter impotentiam, sed propter pigritiam, ideo offerunt obsequium ad emptionem ciborum, cum adiungunt: *Nisi forte nos eamus & emamus in omnem hanc turbam escas.* Et hoc quidem potest esse verbum offerentium obsequium, *Mar.6.a* iuxta illud: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Vel potest esse verbum ostendentium impotentiam ad reficiendum, non solum quantum ad panes habitos, vtrum etiam quantum ad *Ioan.6.a* pretium. Vnde dicitur: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Et quidam de discipulis dixerunt vno modo, quidam alio. Et Ioannes exprimit vnum, Marcus alium, Lucas vero in prædicto sermone includit vtrumque, C quod patet ea ipsa sermonis varia prolatione.

Quarto vero quantum ad populi numerositatem subditur: *Erant autem fere viri quinq; millia.* At per hoc, tanta multitudo, vt pro vno pane essent mille viri. Vnde viros nominat & numerat, ex quo apparet quanta erat reliquorum turba præ sui multitudine non numerata. *Matt.14.c* Vnde Matthæus dicit quòd manducátium fuit numerus quinq; millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. Ideo autem numerum exprimit, quia propter quinq; competebat legi quæ homines sensibiles & carnales informabat. Propter perfectionem autem millenarij competebat ad susceptioné doctrinæ perfectionis Euangelicæ. *Ait autem ad discipulos, &c.* Post opportunitatem ex parte indigentiæ multitudinis, subdit hic liberalitatem ex parte munificentiæ Saluatoris. Manifestatur autem Saluatoris liberalitatis in quatuor: in conuiuantium ordinatione, victualium multitudine, mini- D strantium vrbanitate, manducantium saturitate. Vt sic ostendatur perfecta liberalitas per ordiné discumbentium, multitudinem victualium, promptitudiné ministrantium & plenitudiné manducantium. Primo quantum ad discumbétium ordinationem dicitur: *Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discũbere per conuiuia quinquagenos: Et ita fecerunt.* Decet enim magnificum & liberalem Dominum, ordinem attendere in disponendo, *3.Reg.10.a* iuxta quod dicitur: Videns Regina Saba omnem sapiẽtiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, & cibos mensę eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, &c. non habebat vltra Spiritum. Hæc autem fuit dispositio ordinationis cũ determinatione numeri. Vnde dicitur quòd discubuerunt in partes per cé- *Mar.6.f* tenos & quinquagenos. Quinquagesies enim centum E sunt quinq; millia. Ideo autẽ exprimitur numerus quinquagesimus, quia per quinariũ magis competebat legi, & etiam in quinario erant panes refectionum. Ea hac autem ostendit Christus suam miram sapientiam, qua numerum virorum præsciebat, & discipulis ex sessione notificabat. Nec mirum quia ipse erat, de quo dicitur: *Sap.11.d* Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.

Secundo vero quantum ad victualiũ multitudinem dicitur: *Acceptis autem quinq; panibus, & duobus piscibus, suspexit in cœlum, & benedixit illis.* In qua benedictione fuit panum multiplicatio, iuxta illud: Benedixitque illis *Gen.1.d* Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. A Et in Genesi dixit ad Iacob Laban: Experimento *Gen.30.d* didici, quia benedixit mihi Deus propter te. Ideo autem benedicẽdo respexit in cœlum, vt ostenderet quòd talis multiplicatio non erat virtute terrena sibi tradita, sed cœlesti virtute sibi reseruata in prioribus cautis: de qua in Psalmo dicitur: Omnia quæcumque voluit *Psalm.134.a* Dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et nota quòd dicitur: Respexit & benedixit. Respexit quidem ea humanitate, & benedixit ex diuina virtute. Leuaui oculos meos in montes: vnde *Psalm.120.a* veniet auxilium mihi.

Tertio vero quantum ad ministrantium vrbanitatem subditur: *At fregit, & distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas.* Ipsi enim erant nobiles Christi ministri & B dispensatores, & prompti ad seruiendum secundum illud: Sic nos existimet homo vt ministros Christi & *1.Cor.4.a* dispensatores mysteriorum Dei. Decet enim nobilem Dominum nobiles habere ministros, secundum illud: Sicut rex statuerat, præponens mensis singulos de *Esther.1.b* principibus suis, vt sumeret vnusquisque quod vellet. In curia autem Iesu Christi nobiliores ministrant & seruiunt, sicut dicitur: Qui maior est in vobis, fiat *Luc.22.* sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator.

Quarto vero quantum ad manducantium saturitatem dicitur: *Et manducauerunt omnes, & saturati sunt,* ita vt verificaretur illud: Edent pauperes & saturabuntur: *Psalm.21.d* & laudabunt Dominum qui requirunt eum, &c. Et illud: Manducauerunt & saturati sunt nimis. Saturati, inquam, saturitate iustitiæ, de qua: Iustus comedit & *Prou.13.d* C replet animam suam. Beati enim qui esuriunt & sitiunt *Matt.5.a* iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur, non saturitate auaritiæ, de qua dicitur: Saturitas diuitis non sinit eum *Eccl.5.c* dormire: quia sic saturatur vt semper famescat. Et quoniam diuina abundantia excedit nostram indigentiam, ideo subditur: *Et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim.* In quo ostenditur magnitudo superabundantiæ ex continentia vasorum & numero, *Duodenarius est primus numerus abundãs* quia duodenarius est primus numerus abundans, secundum quod tradit Arithmetica. Et sic impletum est illud, in cuius figura dixit Eliseus de paucis panibus: *4.Reg.4.g* Hæc enim dicit Dominus: Comedent, & supererit. Posuit itaque coram eis: qui comederunt, & superfuit iuxta verbum Dominĩ.

Sed ibi non determinatur mensura tantæ abundantiæ sicut hic, & hoc propter maiorem Euangelij perfectionem & abundantiorem, secundum illud: Nisi abun- *Matt.5.a* D dauerit iustitia vestra plusquã Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Vel propter mysterium. Isti enim duodecim cophini signant duodecim Apostolos. Cophini sunt vasa humilia, & hi repleti sunt fragmentis quinq; panum hordeaceorum, id est, doctrina quinque librorum Moysi, de quibus: In Eccle- *1.Cor.14.a* sia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, &c. Ea quo datur forma prædicantibus, vt non *Prædicandi forma.* noua & de cordibus suis adinueniant, quia Dominus non creauit nouos panes ad reficiendam turbam: sed sicut Dominus multiplicauit diuina benedictione quinque panes hordeaceos, sic omnis abundantia veræ doctrinę sumi debet ex fundamento sacrę Scripturę, multiplicanda per orationem qua in cœlum respicitur, & deuotione qua benedicitur, & meditatione qua frangitur, & prædicatione qua distribuitur & explicatur. Do- E ctrina enim Catholica, primo sumenda est de sacra Scriptura per lectionem, cuius verba sunt panes. Nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit *Matt.4.a* de ore Dei. Sed lectioni debet adiungi oratio: Petite, *Matt.7.a* & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Quærimus legendo, petimus orando, pulsamus manu operando. Orationi debet adiungi deuotio & gratiarum actio. Vnde: Orationi instate, vigilãtes *Coloss.4.a* in ea gratiarũ actione. Vnde item: Aspiciés in cœlũ benedixit & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli au- *Matt.14.b* tẽ turbis. Deuotioni iungenda est meditatio, & veritatis explicatio, quæ non est aliud quàm fractio panis. Fran

Isa.58.c ge e urienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam. Et tunc distribuitur quando pro capaci- *Psalm.47.c* tate audientium ministratur. Distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera. Et ex hoc audientes satu- *Eccl.15.a* rantur, secundum illud: Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Et sic patet quòd Dominus prædicatores informat non solum exemplo proprio & familiari, sed & mystico & figurali. Plus enim fecit Dominus hoc miraculo ad informationem mentium, quàm ad refectionem cor- *Sap.11.a* porum. Quoniam sicut dicitur: Parcis omnibus: quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

Et factum est: cum solus, &c. Postquam Euangelista expressit formam prædicandi: in parte ista exprimit viam proficiendi. Ad profectum autem ista duo consideranda concurrunt, scilicet asperitas viæ in qua consistit meritum: & suauitas patriæ in qua consistit præmiũ. Ideo post expressionem asperitatis viæ exprimit secundo Euangelista suauitatem gloriæ, ibi: *Factum est autem post hæc verba, &c.* *Via ad Patriam.* Via autẽ ad Patriam potissime in duobus consistit, scilicet in perfecta cognitione Christi per fidem, & perfecta imitatione per crucem. Ideo primo insinuatur nobis qualiter Christus per fidem est cognoscendus, secundo vero qualiter per crucem est imitandus, ibi: *Dicebat autem ad omnes: Si quis, &c.* Quantum ad primum notandum quòd perfecta notitia fidei in quatuor consistit, scilicet in approbatione diuini honoris, reprobatione humani erroris, confessione Christi Mediatoris, & consideratione mysterij Redẽptionis. Ad perfectam enim fidem cõcurrit approbatio religionis, detestatio superstitionis, confessio patens, & contẽplatio latens. Primo igitur quãtum ad approbationem diuini honoris, dicitur: *Et factum est cum solus esset orans*, vt Deo patri debitum cultum & reuerentiã exhiberet, & ostenderet exhibendum: quæ potissime exhibetur *Ioan 4 c* in oratione iuxta illud: Venit hora, & nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veri- *Psalm.49.c* tate. Nam & Pater tales quærit. Vnde in Psalmo: Inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me. Quoniam autem hæc reuerentia debet carere omni ostentatione, ideo dicitur quòd solus erat orans, se- *Matt.6.a* cundum illud: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, &c. Carere etiam debet omni inquietatio- *Thren 3.d* ne, ideo etiam solus orabat, secundum illud: Sedebit solitarius & tacebit, quis leuauit se supra se, ne scilicet *Matt.14.c* aliquo strepitu retrahatur. Et ideo dicitur quòd dimissa turba ascendit in montem solus vt oraret. Sed quoniã huius reuerentiæ non erant discipuli perturbatores per inquietudinem, sed approbatores per veram fidem, ideo subditur: *Erant cum illo & discipuli.* Vnde per hoc quod dicit, *solus* non excludit consortiũ discipulorum, sed tumultum turbarum. Nam discipulos tanquam filios admittebat. Vnde & dicebat de eis illud quod dice- *Heb.2.c* bat Apostolus: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Turbas autem tanquam seruos excludebat, cuius figuram Abrahã gessit, quando dixit ad pueros suos: *Gen.22.a* Expectate hic in valle cum asino: ego autem & pueri illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Vel hoc dicitur, quia non ratione eiusdem temporis sunt coniuncti, quia solus primo orauit, & immediate discipuli cum eo fuerunt. Tamen simul iunguntur, quia etsi Apostoli fuerunt absentes locali circumscriptione, nihilominus cum eo erant mentali affectu, & fidei approbatione, secundum illud *Coloss.2.b* Pauli: Et si corpore absens sum, in Spiritu vobiscum sum, gaudens & videns ordinem vestrum.

Secundo quantum ad reprobationem humani erroris subditur: *Et interrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ?* Quod non ideo quærebat, vt veritatem addis- *Ioan.5.d* ceret quam sciebat secundum illud: Opus ei nõ erat, vt quis testimoniũ perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine: sed ideo interrogat vt erroneam mundanorũ sententiam ostendat veræ fidei inimicam. Vt plurimũ enim plures contrariantur sapientibus, & turba turbatũ habet iudicium. Propter quod di- *Exod.23.a* citur: Non sequeris turbam ad faciendum malum. Nec in iudicio plurimorũ acquiesces sententiæ, vt a vero devies. Et ideo non est mirum si animales de Christo Deo non recte sentiebant. Quia: Animalis homo non perci- *1.Cor.2.d* pit ea quæ sunt Spiritus Dei, &c. Propter quod subiungitur triplex opinio sumpta a triplici excellentia. Quantum ad primã dicit: *At illi responderunt & dixerunt: Ioannem Baptistam.* Et hoc quia videbãt in eo Spiritum sanctificationis qui fuit in Ioanne, secũdum illud: Erit ma- *Sup.1.b* gnus coram Domino. Sequitur: Et Spiritu sancto replebatur, &c. Sed nec in hoc omnes consentiebãt, ideo addit: *Alij autẽ Eliam*, scilicet propter zelum æmulationis, secundum illud: Surrexit Elias Propheta quasi ignis, & *Eccl.48.a* verbum eius, quasi facula ardebat. Et illud videbatur probabile, quia Elias Propheta excellens erat non solũ in vita, sed etiam in potentia. Et quia etiam aduentus eius promissus erat secundum illud: Ecce ego mittam *Mala.4.a* vobis Eliam Prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Nec tamen in hoc omnes concordabant. & ideo addit: *Alij vere, quia vnus Propheta de prioribus surrexit.* Et hoc propter Spiritũ discretionis, quem in eo attendebant. Propheta magnus surrexit in *Sup.7.c* nobis. &c. Et dicebant Hic est vere Propheta qui ven- *Ioan 6 b* turus est: sed quia purum hominem existimãt, ideo vnũ de prioribus ipsum credebant propter quod errabant, quia non tãtum erat vnus inter priores, sed vnus propter quem præcesserũt omnes priores. De quo dicitur: Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me *Deut.18.c* suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsũ audies, &c. Ex tanta ergo varietate apparet quòd turbæ alienæ erãt à veritate & fidei vniformitate. Propter quod dicitur: Nõ *Ephes.4.c* simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vẽto doctrinæ, &c. Sequitur: Ad circumuentionẽ erroris.

Tertio vero quantum ad confessionem Christi Mediatoris subditur: *Dixit autẽ illis: Vos autem, quem me esse dicitis?* Vos scilicet ab alijs electi secundũ illud Ioannis: Ego vos duodecim elegi. Et item: Nõ vos me elegistis, *Ioan 6 g* sed ego elegi vos. Vel vos amici secundum illud: Vos *Ioan.15.c* *Ibidem.* autem dixi amicos. Vel vos speciales discipuli secundũ *Sap.3 b* illud: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Vos, *Rom.10 b* inquam, qui in me creditis, quem me esse dicitis, id est, confitemini, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutẽ. Ideo subditur: *Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei.* quia vnus pro omnibus respondet, vt commendetur vnitas Ecclesiæ in fide, confessione, & prælatione. Vnde Petrus tanquam vnus *Primatus Petri.* Prælatus vniuersalis Ecclesiæ, vnus pro omnibus respondet. Propter quod dicebat Paulus: Obsecro, vt id- *1.Cor.1.b* ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Vnde merito istius confessionis vnius pro omnibus, nomen Petri est sibi confirmatũ, & vniuersalis prælatio super Ecclesiam est concessa. Secundum quod dicitur: Et ego dico tibi, &c. Vnde apparet quòd non ex impe- *Matt.16.c* tu, sed Spiritu sancto incitatus, prior respondit Petrus.

Et hoc est quod dicitur in Glossa: Vnus pro omnibus, *Glossa interl. hunc locum cap.9. in Luc. tom.5.* & præ omnibus, quia senior & princeps Apostolorũ. Confitendo autem ipsum Christum Dei, confitetur simul Deum verum, & hominem. Vnde Ambrosius in *Ambr to.3. l.6 in Luc. cap 9.* Glossa: Complexus est omnia qui & naturam & nomẽ expressit. In nomine enim Christi, & diuinitatis & Incarnationis est expressio & fides passionis. Christus enim exprimit personã vnam in duabus naturis, & dignitatem regiam, & sacerdotalem, & gratiæ plenitudinem propter vnctionis prærogatiuam, de quo in Psalmo: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Vnde in *Psalm 44 b* nomine Christi intelligitur vnctus vngẽs, & quo vngitur. Ac per hoc simul Pater, Verbum, & Spiritus, secundum illud Isaïæ: Spiritus Domini super me, eo quòd *Isa.61.a* vnxerit Dominus me. Intelligitur ergo etiam vncti gratia qua vngitur, & dignitas ad quam vngitur, siue officium. Et impleatur visio & Prophetia, & vngatur *Dan.9 f* Sanctus sanctorum. Intelligitur etiam dignitas regalis, & prophetalis, & sacerdotalis, secundum triplicem ex-

cellentiam ſuam, ſcilicet poteſtatis, veritatis, & bonitatis. In cuius rei ſignum in lege veteri hæ tres perſonæ conſueuerunt inungi.

Vnde in hoc clare patet quòd Chriſtus hoc verbo confutauit errores, & ſtrauit totius fidei fundamentum, ſecundum illud: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere. [1.Cor.3.b] Hinc eſt quòd Petrus eſt vocatus, & ei conceſſum eſt, vt de Eccleſia eius nunquam deficiat vera fides: Ego rogaui pro te, Petre, vt non deficiat, &c. [Inf.22.b]

Quartò vero quantum ad cognitionem myſterij Redemptionis ſubditur: *At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc.* Et hoc quia non erat conſummatum Redemptionis myſterium, quod iuſto Dei iudicio erat mundi principibus occultandum. Vnde: Loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt. [1.Cor.2.b] Sequitur: Quam nemo principum huius ſæculi cognouit: ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Licet autem non eſſet omnibus publicandum, erat tamen diſcipulis prædicendum, propter quod addit: *Dicens: Oportet filium hominis multa pati.* Ratio autem huius prædictionis aſſignatur his verbis: Nunc dixi vobis priuſquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. [Ioan.14.d] Nam ipſi diſcipuli nondum hoc capiebant ſecundum quòd dicitur: Aſſumpſit autem Ieſus duodecim, & ait illis: Ecce aſcendimus. [Inf.18.f] Et poſt: Et ipſi nihil horum intellexerunt, ſed hoc acceperunt poſt conſummationem. Vnde dicitur infra: Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt. [Inf.24.f]

Et poſt ſubditur: Aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Dicit autem, *Oportet*, id eſt, neceſſarium eſt, [Neceſſitas quotuplex.] non ſimpliciter, ſed ex præſumptione diuinæ diſpoſitionis & præſumptionis, ſecundum illud: Deus autem quę prænuntiauit per os omnium Prophetarum pati Chriſtum ſuum, impleuit ſic. [Actor.3.c] Vel *Oportet*, id eſt, opportunum eſt, & expediens, iuxta quod Prophetauit Caiphas: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat, &c. [Ioan.11.f] Oportet inquam, *Multa pati*, quia pro multis animabus redimendis, multis culpis remittendis, multis reatibus abſoluendis: Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus propter ſcelera noſtra. [Iſa.53.b] Sequitur: Omnes nos quaſi oues errauimus: vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum. Paſſus eſt etiam multa & magna, paſſus eſt etiam a multis & magnis, propter quod addit: *Et reprobari à ſenioribus & principibus ſacerdotum & ſcribis.* Seniores præcellebant antiquitate, principes auctoritate, ſed ſcribæ ratione doctrinæ. Vt ſic impleretur illud: Filios enutriui & exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me. [Iſa.1.a] Et quia paſſio Chriſti grauior erat inter omnes paſſiones: ideo additur: *Et occidi*, ſcilicet oportet, ſecundum illud Danielis: Occidetur Chriſtus. [Dan.9.f] Sed ne crederetur quòd inuitus ideo Iſaias: Tradidit in mortem animam ſuam. [Iſa.53.d] Sed quia paſſio hæc viuificatiua erat mortuorum, ideo addit: *Et tertia die reſurget*, ſecundum illud Oſeæ: Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. [Oſea 6.a] Huius figuram dicit Saluator præceſſiſſe in Iona: Sicut fuit Ionas, &c. [Matt.12.e] Ex his igitur liquet, quæ ſit perfecta fidei notitia, in qua Chriſti fundatur Eccleſia, ſcilicet per quam approbatur diuinus honor, reprobatur humanus error, aſſeritur Mediator, & agnoſcitur Reparator.

Dicebat autem ad omnes, &c. Oſtenſo qualiter Chriſtus ſecundū fidem eſt cognoſcendus, hic ſecundo oſtenditur qualiter per crucem eſt imitandus, quia fides mortua eſt ſine operibus. Quoniam autem difficile eſt portare crucem, ideo ad hoc inuitat quadruplici conſideratione, ſcilicet ex conſideratione ſui exempli, proprij periculi, futuri iudicij, & regni diuini: vt ſi non moueant monita, moueant exempla, vel ſaltem pericula, vel certe futura iudicia, vel tandem promiſſa. Primo igitur inuitat conſideratione ſui exempli, cum dicit: *Dicebat autem ad omnes: Si quis vult poſt me venire*, id eſt, me imitari ad quod non cogo, ſed inuito. Ideo dicit: *Si quis vult*: Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te. [Eccli.15.c] Sequitur: Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Vnde Chryſoſtomus: [Chryſoſt. to.2. hom.56. in Mat.] Si quis aurum daret, aut theſaurum apponeret, non vocaret cum violentia, ſed currerent omnes: multo magis ad ea quæ ſunt in cœlis. Si enim natura rerum perſuadet currere, ſi non curris, non es dignus accipere. Ideo dicit: *Si quis vult*, exemplum meum ſequi. *Abneget ſemetipſum*, per omnimodam humilitatem, captiuando ſenſum affectum, & intellectum in Chriſti obſequium, quod notat in hoc quod dicit: *Semetipſum.* Et hoc eſt conſilium: Humilia valde Spiritū tuum. [Eccli.8.b] Et hoc quidem neceſſarium eſt volenti ſequi humilem Chriſtum. Vnde Gregorius in Gloſſa: [Gregor. in hunc locum cap.9. Lucæ tom.5.] Niſi quis à ſeipſo deficiat, ad eum qui ſupra eſt, non appropinquat. Sed hoc non ſufficit, & ideo addit: *Et tollat crucem ſuam quotidie*, per continuam auſteritatem, vt poſſit dicere illud Pauli: Chriſto confixus ſum cruci. [Gal.2.d] Et item: Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes. [2.Cor.4.c] Et ideo dicitur etiam: Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. [Gal.5.d] Nota quòd dicit: *Quotidie.* Quia quotidie pœnitentia crucis debet eſſe noua, & recens, vt dicat ſemper: Dixi, nunc cœpi, &c. [Pſalm 76.c] Sicut beatus Franciſcus qui in morte dicebat [B. Franciſcus.] quòd incipiebat benefacere: Fratres incipiamus & proficiamus: quia nunc vſque parum profecimus. Crux namq; Chriſti renouatiuam habet naturam. Vnde Apoſtolus: Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur: tamen is qui intus eſt, renouatur de die in diem. [2.Cor.4.b] Ad perfectam autem Chriſti imitationem non ſufficit humilitas & auſteritas, ſed etiam neceſſaria eſt paupertas. Ideo addit: *Et ſequatur me*, ſcilicet per altiſſimam paupertatem, qua nihil omnino volebat portare in via, vt ſecte & expedite perueniret ad patriam. Ideo dicebat Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. [Matt.19.a] Super quo Bernardus: [Bern. tom.2. in Declamat. non procul à principio.] Bene, Petre, & non ad inſipientiam tibi: quia currentem ſequi non poteras oneratus, & hoc eſt valde honorabile licet videatur vile, quia gloria magna eſt, ſequi Dominum. [Eccli.23.d] Ex hoc autem verbo elicitur triplex conſilium, & votum religioſorum, ſcilicet obedientiæ in abnegatione, caſtitatis, in cruce, & paupertatis in ſubſecutione: ſed non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. Ideo præmittit. *Si quis vult poſt, &c.* [Matt.19.d] Vt nemo ſe excuſet, quaſi non habeat gratiam, ideo dicit: *Si quis vult, &c.* quaſi dicat, quòd gratia Dei nobis præſto eſt, ſi non deſit voluntas: Contemplantes, ne quis deſit gratiæ Dei. [Hebr.12.d]

Secundo inuitat conſideratione proprij periculi, cum ait: *Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet illam* id eſt, qui voluerit ſaluari in præſēti vita, perdet vitā in futuro, ſcilicet pro vita momentanea, perdet æternā. Vnde dicitur: Qui amat animam ſuam perdet eam: [Ioan.12.d] quia qui minus amat, inique amat: & qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam, ſicut dicitur in Pſalmo. [Pſalm.10.b] Qui enim diligit animam, ſupra Deum, perdit Deum: & perdendo Deum, perdit per conſequens ſenſum. Et ideo dicebat Paulus: Non facio animam meam pretioſiorem quàm me. [Actor.20.e] Et quia iſta videtur eſſe dura ſententia, ideo probat à cōtrario ſenſu: *Nam qui perdiderit animam ſuam propter me*, in hac ſcilicet vita. *Saluam faciet illam*, ſcilicet in futura vita, ſecundum illud: Tu quidem [2.Mac.7.b] ſceleſtiſſime in præſenti vita nos perdis: ſed Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus, in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit. Et ideo dicebat Paulus: Ego [Act.21.c] non ſolum alligari, ſed etiam mori in Hieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu. Sic ergo perdere animam pro Chriſto, eſt ſaluare: velle animam ſaluare eſt eam perditioni exponere, iuxta illud: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: [Roman.8.c] & hoc eſt maximum periculum. Et ideo in eius exaggeratione adiungit: *Quid enim proficit homo, ſi lucretur vniuerſum mundum:* & hoc temporaliter. *Seipſum autem perdat, & detrimentum ſui faciat*, & hoc ſempiternaliter, quaſi dicat, nihil. Quia qui perdit ſe, omnia perdit. Ideo non pro-

deſt,

[*Iac.5.a*] deſt, ſed obeſt. Ideo dicitur: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis veſtris, quæ aduenient vobis. [*Aug. in ser. de ieiu. 10.*] Et ratio huius eſt, quia, ſicut dicit Auguſtinus: Nemo habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno, lucrum in arca, damnum in conſcientia: tulit veſtem, & perdidit fidem, acquirit pecuniam, & perdidit iuſtitiam, & ſic per conſequens animam ſuam. Vnde Iſidorus: Si haberes ſapientiam Salomonis, ſi pulchritudinem Abſalonis ſi fortitudinem Samſonis, ſi longæuitatem Enoch, diuitias & poteſtatem Octauiani, quid prodeſt tibi, ſi tandem caro datur vermibus, anima dæmonibus cum diuite crucianda ſine fine?

Tertio inuitat ad crucis portationem conſideratione futuri iudicij, cũ ait: *Nã qui me erubuerit*, ſcilicet imitari, *Et meos ſermones*, confiteri, contemnendo crucem Domini, tanquam ignominioſam, & etiam, doctrinam eius ex mala erubeſcentia, de qua dicitur: [*Eccl.4.c*] Pro anima tua non confundaris dicere verum: eſt enim confuſio [*Confuſio duplex*] adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam. In quo dat intelligere, quod non debemus erubeſcere veritatem Chriſti, exemplo Apoſtoli qui dicebat: [*Rom.1.b*] Non erubeſco Euangelium: virtus enim Dei eſt, & cætera. Sed erubeſcere debemus vilitatem peccati iuxta illud: [*Rom.6.d*] Quem fructum habuiſtis tũc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Sed multi non erubeſcunt peccati deformitatem, de quibus Hieremias: [*Hier.8.a*] Confuſi ſunt, quia abominationem fecerunt, quinimmo confuſione non ſunt confuſi, & erubeſcere neſcierunt. Et iterum: [*Hier.3.b*] Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, &c. Talis erubeſcit humilitatem Chriſti. Et de hoc adiungit: *Hunc filius hominis erubeſcet*, id eſt erubeſcentẽ faciet, vel ſicut erubeſcendum abiiciet iuſto ſuo iudicio, quo dicitur: [C] [*1.Reg.2.g*] Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles, & hoc in die iudicij. Et ideo adiungit: *Cum venerit in maieſtate ſua, & Patris & ſanctorum Angelorum*. In quo tangit iudiciariam poteſtatem, quantum ad principium cauſalitatis in Patre, quantum ad priuilegium excellentiæ in ſe & quantum ad miniſterium obedientiæ in Angelorum multitudine. [*Matt.24.c*] Vnde: Tunc apparebit ſignum filij hominis in cælo: & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis, &c. Et Iſaïas: [*Iſa.3.c*] Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui. In hoc iudicio confundentur ſuperbi, & exaltabuntur humiles, ſecundum illud: [*Pſalm.74.b*] Omnia cornua peccatorum, confringam, & exaltabuntur, &c.

[D] Quarto inuitat ad crucem, conſideratione cœleſtis regni quod ſuis imitatoribus oſtendit, cum ſubdit: *Dico vobis: vere ſunt aliqui hic ſtantes*, per mentis erectionem, ſecundum illud: [*Pſal.121.a*] Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem. Talibus debet oſtendi regnum, vt eorum compleatur deſiderium: ideo addit: *Qui non guſtabunt mortem*, ex animæ & corporis ſeparatione. *Donec videant regnum Dei*, per reuelationem, non per apertam viſionem. [*Exod.33.d*] Nam dictum eſt Moyſi: Non videbit me homo, & viuet. Sed hic dictum eſt per quandam ſpecialem reuelationem qua dictum eſt Moyſi: [*Ibidem.*] Ego oſtendam omne bonum tibi. In quo datur intelligi quòd ſtantes in ſermone Chriſti non guſtabunt mortem, ſed tranſibunt [E] ad vitam, ſecundum illud: [*Ioan.8.f*] Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum. Ex quo Chriſtus ſe per crucem imitantibus promittit tantum præmium, comminatur tam ſeuerum iudicium prætendit tantum periculum, oſtendit tantum exemplum. Valde durus eſt qui nõ mouetur ad id ipſum imitandũ. Propter quod dicitur. [*Hebr.12.a 13.b*] Tantam habentes impoſitam nubem teſtium, & cætera. Sequitur: Curramus, & cætera. Et vltimo Chriſtus extra portã paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium eius portantes, non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.

Factum eſt autem poſt hæc verba, &c. Poſt exhortationẽ ad aſperitatem viæ, ſubiungit hic Euangeliſta oſtenſionem ſuauitatis gloriæ. Procedit autem hoc ordine: [A] Primo enim deſcribit reuelationem gloriæ promiſſæ: [*Diuiſio.*] ſecundo conſiderationem gloriæ reuelatæ, ibi: *Petrus vero, & qui cum illo erant.* Tertio vero confirmationem reuelationis oſtenſæ, ibi: *Factum eſt autem in ſequenti die.* Et hoc quidem facit per admirabilem curationem dæmoniaci. Reuelationem futuræ gloriæ dupliciter deſcribit Euangeliſta. Primo, quo ad antecedentia: ſecundo quo ad cõcomitantia, ibi: *Et facta eſt dum oraret, & cætera.* Sciendum autem quòd ad transfigurationem Chriſti fuerunt antecedentia, ſiue diſponentia tria ſcilicet exigentia termini, eligentia conſortij, & eminentia loci. Hæc autem tria ſunt quæ Deus obſeruat in communicando reuelationes diuinas. Primo igitur ad exigentiam termini, dicit: *Factum eſt autẽ poſt hæc verba fere dies octo.* Quoniam enim Dominus promiſerat, ſe gloriam diſcipulis oſtenſurum, & Dominus non tardat promiſſionem [*2.Pet.3.b*] [B] ſuam, ſicut dicitur. Ideo inter promiſſionem & impletionem, non debuit niſi modicum ſpatium temporis interuenire, ſcilicet, vnius ſeptimanæ. Cuius figura præceſſit in deſponſatione Rachel, de qua dixit Labã ad Iacob: [*Gen.29.c*] Imple hebdomadam dierum huius copulæ, & hãc quoque dabo tibi: Et ideo dicitur: *Fere dies octo*: quia ſeptimo die hoc fecit reuoluto ordine ſeptimanæ, qui non ſunt octo dies completi propter defectũ partis primę & vltimæ diei. Et ideo non cõputantur primus, & vltimus dies, ſed intermedij integri. Nam ibi dicitur: [*Matt.17.a, Mar.9.a*] Poſt dies ſex, in quo non eſt aliqua contrarietas, ſed vna ſentẽtia aliam explanat. Voluit autem Spiritus ſanctus vtroque modo exprimere, propter inſinuationem myſterij, quoniam autem ſex diebus mundũ Deus fabricauit, & poſt diem ſextum requieuit: ideo ſex diebus erat laborandum & poſt contemplationi vacandum. [C] Ideo ad hoc inſinuandum dicit Matthæus: Poſt dies ſex. Sed quoniam perfecta & ſumma quies & cõtemplatio non eſt ante octauam ætatem, ſcilicet Reſurrectionem, ideo dicit Lucas dies octo. [*Ambr. & Beda in hunc locum.*] Et hoc eſt quod dicitur in Gloſſa à Beda & Ambroſio.

Secundo quantum ad electionem conſortij dicitur: *Et aſſumpſit Petrũ, Iacobum, & Ioannem.* Hos tres aſſumpſit tanquam magis dilectos ac familiares, ſicut aſſumpſit in ſuſcitatione puellæ. [*Sup.7.g*] Ideo tres aſſumpſit propter commendandum myſterium Trinitatis, & propter firmitatem teſtimonij. Vnde in Gloſſa dicitur: [*Gloſſa in hunc locum cap.9. Luc. Ioan.5.*] Vt tribus idoneis teſtibus totus mundus crederet. Ideo autem hos tres ſpecialiter elegit propter eminentiam, quam cõſi[D]derabat in eis, quia Petrus futurus erat primus in Eccleſia gubernanda, ſicut dicit Matthæus: [*Matt.16.c*] Tu es Petrus, &c. Tibi dabo claues regni cœlorũ. Et Iacobus primus in terficiendus erat inter Apoſtolos pro Eccleſia multiplicanda. Dicitur de Herode quod occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio. [*Act.12.a*] Ioannes præcipuus in matre cuſtodienda. Cum vidiſſet matrem & diſcipulum ſtantem, & cætera. [*Ioan.19.e*] Vnde ideo hos tres aſſumit propter inſtructionẽ figurę. Per hos enim triplices ſtatus in Eccleſia ſaluãdorũ deſignantur, ſcilicet prælati in Petro, actiui in Iacobo, contemplatiui in Ioanne. Sicut in Noë, Daniele, & Iob. [*Sup.4.f*] Vel in Petro coniugati, in Iacobo continentes, in Ioanne virgines, ſecundum triplicem continentiam cui debetur fructus trigeſimus, ſexageſimus, & centeſimus. [E] Nam de vxore Petri legimus, & de virginitate Ioannis, de Iacobo vero neutrum expreſſe dicitur.

Tertio vero quantum ad eminentiam loci, ſubiungit: *Et aſcẽdit in montẽ, vt oraret.* Mons enim eſt locus eminens & à terrenis ad cæleſtia porrectus. [*Mons.*] Et ideo contemplationi, & orationi idoneus. Talis erat hic mons. Vnde dicitur: [*Matt.17.a*] Duxit illos in mõtem excelſum ſeorſum, v. ſcilicet ſequeſtrati eſſẽt à turba & à terrenis, & tales ſũt diuinis reuelationibus apti. Vnde dicitur de Moyſe, [*Exod.3.a*] quòd cũ minaſſet gregem ad interiora deſerti, venit ad montẽ Dei Horeb, vbi ſibi apparuit Dominus in igne rubi, ſimiliter in legis ſuſceptione: Dixit Dominus ad Moyſen: [*Exod.24.c*] Aſcende ad me in montem, eſto ibi: daboq; tibi tabulas lapideas. Similiter in terræ promiſſæ circũſcriptione ſecundũ illud: [*Deut.34.a*] Aſcendit Moyſes de cãpeſtri-

A bus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga, contra Ierico, ostenditque ei Dominus omnem terram Galaad vsq; Dan. Ex his igitur colligitur quòd mons est idoneus ad diuinas apparitiones, instructiones, & contéplationes. Vnde Beda in Glossa: In monte oraturus ascendit vt innuat, quia qui resurrectionem expectant, menté in excelsis eleuare, & continuis precibus debent insistere, & in hoc monte propter sui eminentiam, secundum illud: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera eius ignea lex, &c. Sequitur: Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius, sicq; apparent tria disponentia ad diuinam transfigurationem etiam secundum intelligentiam literalem.

Beda in 5. l. 3. in cap. 9. Luca.
Deut. 33. a

Spiritualiter autem in his tribus magna est informatio volentium pertingere ad videndam Domini transfigurationem per contemplationis excessum. B In Numero enim dierum intelligi dantur gradus contemplationum succedentium sibi, sicut dies succedit diei. Et secundum Matthæum numerantur sex dies ad insinuandū sex gradus contemplationis, quos exprimit Richardus: Sex sunt contemplationis genera à se & inter se omnino diuisa. Primū est in imaginatione secundum solam imaginationé: secundum est in imaginatione secundum rationé: tertium est in ratione secundum imaginationem: quartum est in ratione secundum rationem: quintum est supra rationem, sed non præter rationem: sextum est supra rationem, & videtur esse præter rationé. Duo itaq; sunt in imaginatione, duo in ratione, duo in intelligentia. Prima duo sunt circa corporalia, secūda duo circa spiritualia, tertia duo circa sempiternalia & incomprehensi- C bilia. Hæc auté sex genera per sex dies intelliguntur, & per sex gradus quibus ascendebatur ad Salomonis thronum secundum illud: Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus: & huic numerus perfectionis congruit, est enim senarius primus numerus perfectorū: secūdum auté Lucam computātur octo dies. Lucas enim agit de hac apparitione secundum quòd exprimit gloriam post Resurrectionem: quod patet, quia ibi tangit somnum & euigilationem, ideo insinuat octo gradus, quorum septem sunt in via, octauus reseruatur in Patria. De his septem dicit Augustinus: Ascendētibus inquit, sursum versus: primus actus docendi causa, dicatur animatio: secundus, sensus: tertius, ars: quartus, virtus: quintus, tranquillitas: sextus, ingressio: septimus, D contemplatio: post non restat nisi beata visio, & sic sūt fere octo dies. Et, vt dicit, primus est de corpore, secundus per corpus, tertius circa corpus, quartus ad seipsam, quintus in seipsam, sextus ad Deum, septimus, apud Deum. Et hi gradus non tantum dicuntur gradus contemplationis, sed quibus venitur ad contemplationem. Quidam autem, licet simplici sermone sed non sciētia. Frater Ægydius, quem frequētissime rapi probatum est, sic distinguit gradus dicens: Septem sunt gradus contemplationis: primus est ignis: secundus est vnctio: tertius est extasis: quartus, contemplatio: quintus, gustus: sextus, requies: septimus gloria: post quos non restat nisi felicitas sempiterna. His ergo septem diebus peruenitur vsq; ad diem octauū gloriæ, quos voluit in assignatione temporis Spiritus sanctus designare. Per tres auté E personas assumptas dantur intelligi tres virtutes ad cōtemplandum necessariæ, scilicet fides, spes, charitas. Fides per Petrū qui interpretatur agnoscens: Spes per Iacobum luctatorem: per Ioannem, in quo gratia, charitas. Sine his autem pennis nullus potest cōscendere ad montana. Vel per tres personas intelligimus tres dispositiones necessarias animę contemplatiuæ, scilicet industriam, disciplinam, & gratiam. Primam in Petro, secundam in Iacobo, tertiam in Ioanne. Oportet enim intelligentiam illuminari, concupiscentiam dominari, & affectum inflammari, vt possimus sursum cum Deo ferri. Aliquo horum deficiente, contemplationis negotium perit. Vel per has tres personas intelliguntur tres

Matt. 17. a
Rich. lib. 1. de arca c. 6.
3. Reg. 10. c
Senarius est primus numerus perfectorum.
Aug. lib. de quant. ani. in fi. to. 1.
F. Ægidius Huius sancti Francisci socium idem Doctor appellat contemplatiuū. To. 1 Serm. 1 in Hexaëm. pag. 13. col. 1. b

A modi ascēdendi in apicem contemplationis. Vno enim modo ascenditur per viam splendoris, & hunc modum ascendendi docet beatus Augustinus: & hic designatur per Petrum. Alio modo ascenditur per viā doloris & gemitus, & hic in Iacobo. Et iste modus est cōmunis orantibus. Tertio modo per viam amoris: & hūc docet Dionysius: Et hic designatur per Ioannem: & hic est præcipuus inter omnes in quo maxime gratia mouet. In primo autem multū valet industria vel scientia. Secundus autem modus quasi permixtus est inter gratiā & naturalem industriam, vel scientiam. Per locum autem, in quem ascendit, recte intelligi potest eminentia vitæ contemplatiuæ. Est enim mons locus magisterij, vnde dicitur quòd ascendit Iesus in mōtem, & cum sedisset, &c. Et ex hoc datur nobis intelligi, quòd vita contemplatiua abundat cognitione. Ideo in persona B contemplatiuorum dicit Isaïas: Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos, &c. Vnde & de Moyse dicitur, quòd ascendit in montem, & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tunc accepit legem. Est etiam mons, locus sacrificij secundum illud: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, &c. Sequitur: Atque ibi offeres eum in holocaustum super vnum mōtium, quem monstrauero tibi. Et in Exodo: Cum eduxeris populum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum. Ex quo colligitur quòd vita contemplatiua abundat deuotione. Vnde anima contemplatiua: Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris, & cætera. Est etiam mons locus incendij propter radios solis. Vnde dicitur: Tripliciter Sol C exurēs mōtes, & radios igneos exufflans, & hoc propter multam refulgentiam, iuxta illud: Refulsit Sol in clypeos aureos, & resplēduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. Quo datur intelligi quòd vita contemplatiua abundat charitate, in cuius signum dicitur: Totus mons Sinai fumabat, eo quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne. Est etiā mons, locus refugij. Vnde in Genesi: In monte saluum te fac. Et dicitur imminente persecutione: Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Ex quo colligitur quòd contemplatiua abundat defensione. Vnde in persona viri contemplatiui dicitur: Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Est etiam mons locus silētij. Vnde dicitur quod Elias peruenit vsque ad mōtem Dei Horeb, & quod mansit in spelunca. Et de Christo, D quòd ascendit in montem solus orare. Ex quo intelligitur quòd contemplatiua abundat tranquillitate. Vnde de contemplatiuis dicitur in Psalmo: Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Est etiam mons, locus pascuæ, iuxta illud: Circumspicit montes pascuæ suæ, & virētia quæque perquirit. Et Ezechiel: In pascuis vberrimis pascam eas, & in mōtibus excelsis Israël erūt pascua earum. Ex quo colligitur quòd contemplatiua abundat suauitate. Vnde Iohel de contemplatione: In die illa stillabunt montes dulcedinem: & colles fluent lacte, &c. Est postremo mons, locus eminentiæ secundū illud Isaïæ: Erit præparatus mōs dom⁹ Domini in vertice montium. Et de Elia dicitur quòd ascendit in verticē Carmeli. Et sequitur: Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Ex quo intelligi- E mus quòd vita contemplatiua superabundabat sursum agilitate. In cuius rei signū Dominus de mōte Oliueti ascendit in cœlum. Et de anima facta dicitur in figura Annæ quòd sedebat in supercilio mōtis, quia in persona talium dicitur: Nostra conuersatio in cœlis est. Ex his colligi potest excellentia vitæ contemplatiuæ, & quantum sit desideranda. Est enim plena discretione, plena deuotione, plena charitate, plena securitate, plena tranquillitate, plena suauitate, & plena agilitate.

Mons quot significet. Matt. 5. a
Isa. 1. a
Exod. 24. d
Genes. 22. a
Exod. 3. d
Cant. 4. b
Eccl. 43. a
1. Mach. 6. a
Exod. 19. d
Gen. 19 d
Matt. 24. b
Psal. 120. a
3. Reg. 19 b
Matt. 14. c
Psal. 71. a
Iob 39. b
Ezech. 34. d
Ioel. 3. d
Isa. 2. a
3. Reg. 18. g
Infra 24 g
Tob. 11. b
Phil 3. a

Et facta est dum oraret, &c. Post antecedentia ad trāsfigurationem, subiungit hic Euangelista concomitātia. Hæc autem fuerunt tria, scilicet fulgor aspectus, candor vestitus, honor comitatus. Vt sic appareat Christus gloriosus & intra se, & circa se, & iuxta se. quid desit glo-

tiæ ſuæ. Primo ergo quãtum ad fulgorem aſpectus dicitur: *Et facta eſt, dũ oraret, ſpecies vultus eius alterata*, alterata quidem eſt ob ſupereminentem claritatis refulgẽ- Matt.17.a tiam. Vnde dicitur quòd transfiguratus eſt ante eos. Et reſplenduit facies eius ſicut Sol, nec mirum, quia in hoc Matt.13.f oſtendit gloriam Reſurrectionis, de qua: Tunc iuſti fulgebunt, ſicut Sol in regno Patris eorum, Et ideo in claritatis huius oſtenſione, oſtendit diſcipulis regnum Dei, quia claritas eſt præcipua dos reſurgentium, ſecundum illud: alia quidem cœleſtium gloria, alia autem 1.Cor.15.e terreſtrium: alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas Stellarum: Stella enim à Stella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum. Hanc autem claritatis dotem ad ſe Chriſtus aſſumpſit, ſicut dicitur de Sap.2.a ſubtilitate, quam aſſumpſit in natiuitate, cum clauſo Matt.14.e vtero matris exiuit: agilitaté cum ſuper aquas ambula- Ibid.26.c uit: impaſſibilitatem cum corpus ſuum in ſacramento Similitudo diſcipulis tradidit. Sic & claritatem hic ad tẽpus aſſumpſit, propriam tamen effigiem non amiſit, ſed fuit in eo propria effigies, & qualitas conſummata, ſicut qualitas paſſibilis, claritas autem ſicut paſſio. Quemadmodum enim pallidus rubeſcit ad tempus præ verecundia, & fit in eo alteratio ad tempus, ſic ſuperna & mira potentia corpus terreſtre effectum eſt ad tempus fulgidum & cœleſte, ſiue autem in eo fuerit alia dos claritatis, ſiue non, alia tamen fuit claritas & claritati ſupernæ conformis, quæ diſcipulorum oculos diuina virtute non corrupit, ſed potius confortauit ita, vt poſſent dicere Eccl.11.b illud Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem.

Secundo vero quantum ad candorem veſtitus ſubditur: *Et veſtitus eius albus & refulgens*, ſcilicet factus eſt. Tanta enim erat albedo, vt præ candore nimio refulgeret, ſecundum quod dicitur: Veſtimenta eius facta ſunt Matt.9.a ſplendentia, & candida nimis, velut nix, quia fullo non poteſt ſuper terram candida facere. Nec mirum, hoc enim deſignauit candorem, qui apparebit in ſanctis ſecundum illud: Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis al- Apoc.3.a bis. Et item: Qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt, & vn- Apoc.7.c de venerunt, &c.

Tertio quantum ad honorem comitatus ſubiungitur: *Ecce duo viri loquebantur cum illo*. Quia non decebat Dominum gloriæ videri ſolum, ſed habere honorabilem comitatum. Ideo quantum ad illud ſubiungit: *Erant autem Moyſes & Elias, viſi in maieſtate*. Hi autem duo, erant perſonæ honorabiliſſimæ. Moyſes, inquam, pro- Num.12.b pter legiſlationem ſecundum illud: At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus: ore enim ad os loquor ei, palã & nõ per ænigmata & figuras Dominum videt. Elias vero tum propter excellentiam Prophetiæ, tum miraculorum operationem. Vnde Eccl.48.a Eccleſiaſticus loquens ad Eliam: Quis poteſt ſimiliter ſic gloriari tibi? Qui ſuſtuliſti mortuum ab inferis, de ſorte mortis, in verbo Domini Dei. Vnde & propter hanc excellentiam oſtendendam, Dominus ſpeciali mo- Exod.3.a do apparuit vtriſq; in figura in monte Horeb. Moyſi 3.Reg.19.c quidem primo, ſicut dicitur: Eliæ autem poſtea, ſicut dicitur, in eodem ſcilicet monte Horeb. Propter igitur eorum honorem & præcipuam dignitatem, apparuit in comitatu eorum. Aut certe quia vnus eorum erat mortuus, alter viuus: vnus de cœlo, alter de inferno, vt habeat teſtimonium ex omni genere, & oſtẽdatur quòd ipſe eſt, qui viuos & mortuos facit glorioſos. Vnde in Gloſ. in hunc Gloſſa dicitur: Ideo viuus & mortuus apparent, vt ſi- locum c.6. gnificent Chriſtum moriturum, & iterum victurum, vt Luc.tom.5. & nos viui ſimus Deo, mortui mundo. Vel ideo iſti duo apparent, vt oſtendatur quòd lex & Prophetæ concordabant de Ieſu Chriſto. Vnde in Gloſſa Bedæ: Moyſes Beda to.5. legiſlator & Elias Prophetarum eximius apparent cum lib 3 in c Verbo, vt oſtendãt ipſum eſſe, qui locutus eſt in lege & 9. Lucæ. Prophetis, & quem lex & Prophetæ promiſerunt, vt ſic Mat.21.a verificetur illud: Quæ præcedebant & quæ ſequebantur, clamabant dicentes: Hoſanna filio Dauid. Et quoniam lex & Prophetæ non tantũ teſtantur gloriã Chri-

A ſti, ſed etiam paſſionem, quæ eſt via in gloriam, ideo ſubditur: *Et dicebant exceſſum eius quem completurus erat in Hieruſalem*. Exceſſum rectè nominat paſſionem, quia in ea fuit exceſſus humilitatis, ſecundum illud: Semet- Phil.2.a ipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Et poſt: Humiliauit ſemetipſum, & cætera. Fuit etiam exceſſus paupertatis, ſecundum illud: Recordare paupertatis & tranſ- Thr.3.e greſſionis meæ, abſynthij & fellis. Fuit exceſſus doloris, ſecundum illud: O vos omnes qui tranſitis per viam, & Thr.1.d cætera. Fuit etiam exceſſus amoris, ſecundum illud: Deus qui diues eſt in miſericordia, propter nimiã cha- Ephes.2.a ritaté ſuam qua dilexit nos, & cætera Et item: Qui pro- Rom.8.f prio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Iſtum exceſſum compleuit in Hieruſalem, vbi B crucifixus eſt, in quo fuit conſummatio noſtræ redemptionis ſecundum illud: Decebat eum propter quẽm Hebr.2.c omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, Auctorem ſalutis eorum, per paſſionem conſummari. Vnde & ipſe prædixit diſcipulus ſuis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur, Inf.18.f & cætera.

Secundum autem ſpiritualem intelligentiam in oratione & contemplatione facies hominis illuſtratur, quia dum facies mentis noſtræ ad Deum conuertitur illuminatur, melioratur & perficitur. Quod figuratum eſt Exod.34.d in Exodo, vbi dicitur quòd cum deſcendiſſet Moyſes de monte apparuit facies eius cornuta ex cõſortio ſermonis Domini. Vnde Apoſtolus: Nos vero omnes re- 2.Cor.3.d uelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tan- C quam à Domini Spiritu. Non ſolum hoc, ſed & veſtitus candeſcit, quia conuerſatio efficitur irreprehenſibilis, ſecundum illud: Sitis fratres ſine querela, & cætera. Sequitur: In medio nationis prauæ & peruerſæ inter Phil.2.b quos lucetis, ſicut luminaria in mundo. Nec mirum, quia tales conformantur Domino Ieſu Chriſto, ſecundum illud: Induamur arma lucis, ſicut in die honeſte Rom.13.d ambulemus, non in comeſſationibus & ebrietatibus. Sequitur: Sed induimini Dominum Ieſum Chriſtum. Non ſolum hoc, ſed etiam Moyſes & Elias colloquuntur, quia in oratione datur homini intelligentia ſcripturarum & myſteriorum propoſitorum, ſecundum illud: Ingreſſus eſt Daniel domum ſuam, ſociiſque ſuis indi- Dan.2.c cauit negotium, vt quærerent miſericordiam à facie Dei cœli ſuper ſacramento iſto. Sequitur: Tunc Danieli myſterium per viſionem nocte reuelatum eſt. Et Sa- D piens: Optaui, & datus eſt mihi ſenſus: inuocaui, & ve- Sap.7.b nit mihi Spiritus ſapientiæ. Ideo autem Moyſes, & Elias loquuntur cum Domino transfigurato ad certitudinem viſionis: quia vt dicit Richardus: Nulli reuelationi omnino adhærendum eſt, niſi per nouum vel vetus valeat confirmari teſtamentum.

Petrus vero & qui cum illo erant, & cætera. Poſt demõſtrationem gloriæ promiſſæ, ſubiungit hic Euangeliſta contemplationem demonſtratæ. Hanc autem narrat ſatis ſufficienter, quia ſecundum ſtatum quadruplicem. Primo quantum ad initium: Secundò quantum ad progreſſum, ibi: *Factum eſt cum diſcederent ab illo*. Tertio, quo ad conſummationem, ibi: *Hæc autem illo loquente*. E Quarto quo ad ſubtractionem, ibi: *Et dũ fieret vox*. Sciendum quo ad contemplationem diuinarum reuelationum, occurrunt duo quaſi in principio: ſcilicet grauamen ex parte naturę, & iuuamen ex parte gratię Primũ ſoporat, & ſecundum excitat. Primo igitur quantum ad grauamen ex parte naturæ obdormientis, dicitur: *Petrus vero & qui cum illo erant, grauati erant ſomno*. Et ita omnes deficiebant. Nec mirum quia infirmitate circumdati erant. Vnde Sapiens: Corpus quod corrumpitur, Sap.9.d aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Cum enim natura ſenſuũ exteriorum impediat ne intellectus noſter figat oculũ in lumen æternum, oportet in contemplationis principio, vt homo, quaſi conſopitus, à ſenſibus alienetur, quaſi per

somnum, qui non fit sine grauamine sensuum. Vnde [Cant.5.a] anima contemplatiua: Ego dormio,& cor meum vigi- A lat.Et Iob: [Iob.33.b] Quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo,tunc aperit aures virorum,& erudiens eos,instruit disciplina.Et de hoc dicitur: [Gen.2.d] Immisit Dominus Deus soporem in Adam.

Secundo vero quantum ad iuuamen ex parte gratiæ excitantis,subditur: *Et euigilantes, viderunt maiestatem eius,& duos viros qui stabant cum illo.*Hæc vigilia est per desiderium & amorem Spiritus sancti, secundum illud Isaiæ: [Isa.26.b] Anima mea desiderauit te in nocte,sed & Spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.Hic autē potissime necessaria est oratio:vnde Dominus Petro [Matt.26.d] & sociis:Vigilare & orate vt non intretis in tentationē: B Spiritus quidem promptus est, &c. Et item: [Mar.13.b] Videte, vigilate,& orate,Subdit:Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Ad hanc autem vigiliam præcipue nos inuitat promissum præmium, secundum illud: [Inf.12.e] Beati serui illi,quos cum venerit Dominus,inuenerit vigilantes: Amen dico vobis,&c. Inuitat etiam præuisum periculum, secundum illud: [1.Pet.5.c] Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, &c. Et item dicitur: [Matt.24.e] Illud autem scitote,quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset,vigilaret vtique,&c. Maxime autem cōtemplationi necessaria est vigilia,quia citissime subtrahitur oblata gratia. Vnde in Canticis: [Cant.5.b] Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atque transierat. In hac autem euigilatione videtur diuina maiestas in creaturis secundum illud: [Sap.13.a] A magnitudine speciei & creaturæ,&c. Vnde Isaïas: [Isa.6.a] Vidi Dominum C sedentem super solium excelsum,& plena,&c. Videtur diuina humilitas in Scripturis, propter quod dicit: *Et duos viros*,id est legē,& prophetas,de qua visione infra: [Inf.vlt.g] Aperuit illis sensum vt intelligerent Scripturas. Et iterum incipiens à Moyse & omnibus Prophetis,interpretabatur illis in omnibus, & cætera. Propter istos duos modos contemplandi, factus est duplex liber scripturæ & creaturæ, qui designantur in ascensu & descensu per scalam Iacob: [Gen.28.b] per egressum & ingressum per ostium: [Ioan.10.b] per aquilam & eius pullos. Numquid ad præceptum [Iob.39.d] tuum eleuabitur Aquila? Et post: pulli eius lambent sanguinem.

Et factum est cum discederent. Post contemplationis exordium, subiungit contemplationis progressum. In quo duo potissime requiruntur, scilicet excedens gaudium de dono concesso,& excedens desiderium de continuando, secundum illud: [Eccl.24.c] Spiritus meus super mel dulcis. Sequitur: Qui edunt me, adhuc esurient:& qui D bibunt me, adhuc sitient. Per hæc enim duo anima in actu contemplationis figitur,sicut comedens in cibo per solatium simul & desiderium. Primo ergo quantum ad gaudiū de dono concesso dicitur:*Et factū est cū discederēt ab illo*,id est,discedere vellēt.*Ait Petrus ad Iesū: Præceptor:Bonum est nos hic esse.*In quo ostendit Petrus miro modo sibi contemplationis gloriam esse acceptā. Quasi dicat illud Prophetæ: [Psal.72.d] Mihi autem adhærere Deo bonum est.Quia sicut dicitur: [Thr.3.c] Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærēti illum. Et propterea dicebat Petrus:*Bonum est nos hic esse.*Quia bonum est Christum expectare, secundum illud: [Thr.3.d] Bonum est præstolari E cum silentio Salutare Dei.Magis bonum est Christum degustare. Si tamen [1.Pet 2.a] gustastis, quoniam dulcis est Dominus.Vnde & Sapiēs: [Sap 12.a] O quàm bonus & suauis est Spiritus tuus,Domine,in omnibus,scilicet rectis corde,secundum illud: [Psal.72.a] Quàm bonus Israël Deus his qui recto sunt corde! Vnde in persona Christi & animæ contemplatiuæ dicit Helcana Annæ vxori suæ: [1.Reg.1.b] Anna cur fles, &c. Sequitur:Et quamobrem affligitur cor tuum?numquid non ego melior tibi sum quam decē filij? Sed maxime bonū cum Christo gaudere,secundū illud: [Phil.1.c] Dissolui cupio & esse cum Christo,multo magis melius.Et Matthæus: [Matt.25.b] Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis,super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Primum ergo bonum quia meritum secundum magis bonum quia viaticum, sed tertium ma- A xime bonum quia præmium.Omnibus his modis volebat dicere Petrus,maxime ratione gaudij:*Bonum est nos hic esse.*

Secundo vero quantùm ad desiderium de dono continuando, adiungitur: *Et faciamus tria tabernacula*, ad continuandum gaudium nostrum,sicut filij Israël fecerunt in figura secundum illud: [Leu.23.g] Omnis qui de genere est Israël,manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israël.Quia tamen non vniformiter desiderabat cōsortium illorum trium:ideo non vniformiter omnibus,sed cuilibet optat fieri proprium tabernaculum. Vnde addit: *Vnum tibi*, tanquam principali.*Et vnum Moysi*,tanquam legislato- B ri.*Et vnum Eliæ*,tanquam excellenti prædicatori.vt sic secundum diuersitates dignitatum distinguantur habitacula mansionum. Sic enim erit in regno cælorum, secundum illud: [Ioan.14.a] In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Hoc autem dicebat Petrus per excessiuum desiderium, quod solet esse in contemplantibus. Et propter hoc additur:*Nesciens quid diceret*, scilicet præ nimietate desiderij,secundum illud: [Psal.72.e] Quia inflammatum est cor meum,& renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum,& nesciui.Et propter profunditatem mysterij secundum illud: [Cant.6 d] Descendi in hortum meum,vt viderem poma conuallis, & inspicerem,&c. Et Paulo post: Anima mea cōturbauit me,propter quadrigas Aminadab. Et ex hac duplici causa nesciebat Petrus,quid dicebat. Vnde in Glossa: [Glossa in hunc locum c.9 in Luc. tom.5.] Et si Petrus pro hu- C mana conditione nesciat quid dicat: in siti tamen dat ardoris indiciū,dum eos quos videre delectat,etiam obsequio sistere quærit.Errabat autem,quia in terra,& in hac mortali carne sibi & coapostolis suis dari cupiebat regnum, quod in cœlis & carne mortali expoliatis est promissum.

Notandum autem quòd Petrus decipiebatur. Primo, quia volebat manere in statu,à quo est transeundum,dicitur enim: [Hebr.13.c] Non habemus hic manentem ciuitatem. Petrus autem volebat manere hic.In quo etiam reprehensibiles sunt quidam,qui dum volunt arcem contemplationis ascendere, volunt quiescere, & ad laborem actionis recusant descendere.Et hi designātur per filios Ruben,de quibus dicitur quòd voluerunt vltra Iordanē remanere,quibus ait Moyses: [Num.32.a] Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam,& vos hic sedebitis?Quasi dicat,Non. Vnde Iacob vidit scalam in somnis:& [Gen.28.c] Angelos nō quiescentes,sed ascendentes & descendentes per eam. Se- D cundo decipiebatur in hoc quòd vmbrā credebat in hoc verificatam: Cum tamen dicat Apostolus: [1.Cor.13.b] Videmus nunc per speculum in ænigmate.Et tabernaculum gloriæ credebat materiale, cum tamen sit spiritale, secundum illud: [Psal.41.b] Transibo in locum tabernaculi admirabilis. Hoc est tabernaculum quod fixit Deus,& non homo,sicut dicitur ad Hebræos. [Heb.8.a] Et hoc potissime cauendum est contemplatiuis,ne decipiantur in figuris ostensis. Tertio vero, quia diuidere volebat vnita:& quod erat vnum,triplicare volebat.

Vnum est enim in gloria tabernaculum Sanctorum, secundum illud: [Ioan.17.d] Volo pater,vt vbi ego sum, & illi sint E mecum.Et in apocalypsi: [Apoc.21.a] Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,& habitabit cum eis.Et Ioannes: [Ioan.10.c] Fiet vnum ouile & vnus pastor. Hæc autem deceptio non erat per iudicium & assensum,sed magis propter mentis excessum,de quo dicitur: [2.Cor.5.c] Siue mente excedimus,Deo &c. & in Psalmo:Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.

Hæc autem illo loquente,&c. Post ingressum & progressum, determinat Euangelista contemplationis statum, siue consummationem. Consummatur autem contemplatio in duobus: quorum primum est ostensio maiestatis terribilis: secundum vero reuelatio veritatis credibilis. Primo ergo quantum ad maiestatis terribilis ostēsionem dicitur:*Hæc autē illo loquente,facta est nubes.* Hæc autem erat diuinam maiestatem ostensura. Vnde

filiis

Exod. 40. d — filius Israel terribilis in nube apparebat: Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud: nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate Domini coruscante. Similiter dicitur: 3. Reg. 8. b — Factum est, cum exissent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit Domum Domini: & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini domum Domini. Vnde nubes indiciũ erat supernæ gloriæ & maiestatis. Et propterea subditur: *Et obumbrauit eos, & timuerunt.* Sentiebant enim Sup. 1. d — diuinam virtutem in nube, de qua supra: Virtus Altissimi obumbrabit tibi: & ideo timuerunt propter præsentiam summæ virtutis, sicut Iob qui dicebat: Semper Iob 31. e — quasi timentes super me fluctus timui Dominum. Et Hier. 10. a — Hieremias. Quis non timebit te ô rex gentium? &c. B — Secundum mysticum autem sensum per nubem intelligi potest caro Christi. Primo, quia contemperat lumẽ Exod. 19. b — diuinitatis oculis nostris, vt possimus intendere: Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te. Secundo vero, quia est diuinæ lucis vehiculum super terram tenebrosam, secundum Isa. 19. a — illud: Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum. Tertio, quia ortum traxit de amaritudine & pœnalitate naturæ humanæ mediãte Virgine Maria, quod figuratum est: Ecce nebula parua quasi 3. Reg. 18. g — vestigium hominis ascendebat de mari. Quarto, quia Eccli. 43. e — aquam gratiæ salutaris, quam hausit, in sui origine effundit cum agitatur vento orationis. Vnde dicitur. Medicina omnium in festinatione nebulæ. Ex hoc erudiũtur contemplatiui, vt non tãtum erigant oculos ad lu- C cem deitatis radiantem sed etiam ad nubem humanitatis obumbrantem. Quod figuratũ est, cum dixit Do- Ioan. 1. g — minus Nathanaëli: Videbitis Angelos Dei id est contẽplatiuos ascendentes, & descendentes supra filium hominis, quia in humanitate latet diuina maiestas.

Secundo vero, quantum ad veritatis credibilis reuelationem, adiungitur: *Intrantibus illis in nubem*, scilicet excitantem ad reuerentiam iuxta quod dicitur: Ingres- Exod. 24. d — sus Moyses medium nebulæ, ascendit in montem, vbi audiuit diuinas reuelationes. Vnde & nunc subditur: *Et vox facta est de nube dicens: Hic est filius meus dilectus.* Discrete ipsum demonstrat, vt ostendat, quod ip- Psal. 109. a — se solus est filius per naturam. Vnde in Psalmo: Ex vtero ante luciferum genui te. Et ponuntur ibi discretiones tum in hoc quod dicit, *Hic*: tum in hoc quod di- D cit, *Meus*: tum in hoc quod dicit, *Dilectus*: in quo declarat proprietatem filiationis in Christo esse personalẽ, & connaturalem, & coæqualem. Ostenditur personalis per pronomen, *Hic*, quod certam demonstrat personã. Vnde ipse dicebat ad demonstrationem personæ suæ: Ioan. 8. e — Principium qui & loquor vobis. Ostenditur connaturalis, per hoc quod dicitur: *Meus*. Secundum illud Psal- Psal. 2. b — mi: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: quia alium non habet patrẽ nisi Deũ, ad cuius Ioan. 20. d — distinctionem dicitur: Ascendo ad patrẽ meum, & patrem vestrum. Ostenditur etiã coæqualis in hoc quod addit: *Dilectus*, id est, præcipue & summe electus. Vnde: Cant. 5. c, Ioan. 5. d — Dilectus meus candidus & rubicũdus, electus ex millibus. Et Ioannes: Pater diligit filium, & omnis demon- E strat ei. Et quia ista veritas a Deo erat credibilis, vt omnia dicta Christi ostenderet esse credenda, ideo adiũgit: Quomodo Christus audiendus. — *Ipsum audite*, non aure solum corporis, sed etiam cordis Psal. 84. b — sicut Propheta in Psalmo: Audiam quid loquatur in Eccl. 32. b — me Dominus, *Audite*, inquam, cum omni reuerentia, secundum consilium: Audi tacens, & pro reuerẽtia accedet tibi bona gratia. *Ipsum audite*, cum omni obediẽ- Eccl. 24. e — tia, secundum illud: Qui audit me, non confundetur. Et qui operantur in me, non peccabunt, *Ipsum audite*, cum Inf. 19. g — omni diligentia. Vnde infra: Omnis populus suspensus erat, audiens illum. Hæc autem vox firmauit corda discipulorum, vt etiam ipsa eorum doctrina ex hoc fieret 2. Pet. 1. c — authentica, secũdum illud: Non enim indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Chri- A sti virtutem & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis, accipiens enim a Deo Patre, &c. vsque ibi: Cum essemus cum ipso in monte sancto.

Et dum fieret vox, &c. Hic vltimo post contemplationis consummationem, colligit Euangelista ipsius subtractionem: circa quam duo introducit Euangelista, Primum est reditus visionis solitæ: secundum occultatio visionis ostensæ. Primo ergo quantum ad reditũm visionis solitæ dicitur: *Et dum fieret vox, inuentus est Iesus solus*, scil. absque Moyse & Elia, sicut & ante cum eis erat. Et hoc est quod desiderabat Sponsa: Quis mi- Cant. 8. a — hi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Et hic ideo solus cum eis inuentus est, vt intelligant transitum legis, & Prophetiæ, & permanen- B tiam veritatis Euangelicæ, iuxta quod dicitur: Cœlum & terra transibunt verba autem mea non præteribũt. Vnde in Glossa: Solus cernitur, quia legis & Prophe- Matt. 24. d — tarũ vmbra discedente, verum lumen, coruscãte Euãgelij gratia reperitur. Vel vt ostendat quod ipse est solus, qui adorandus est. Et cui soli tabernaculum ædificandum, iuxta illud: Dominum Deum tuum timebis, & Deut. 6. b — illi soli seruies. Vel vt ostendat, quod ipse solus est, qui potest saluare. Vnde dicitur: Nec enim aliud nomẽ Act. 4. c — sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Et alibi: Iesus autem eo quod maneat in æter- Hebr. 7. d — num, sempiternum habet sacerdotium, vnde & saluare in perpetuum potest. Sequitur: Semper viuens ad interpellandum pro nobis.

Secundo vero quantum ad occultationem visionis C ostensæ, subditur: *Et ipsi tacuerunt*, Sciebant enim scriptum esse: Sacramentum regis abscondere, bonum est: Nondum enim erat tempus loquendi, sed magis occultandi secundum illud: Tempus tacendi, & tempus Tob. 12. b — loquendi. Et alibi: Est tacens sciens tempus apti tem- Eccl. 3. b — poris. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus Eccl. 20. a — autem, & imprudens non seruabit tempus. Et tales fuerunt Apostoli, propter quod additur: *Et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant*, Non quod vellent ex auaritia occultare, sed magis ex diuina obediẽtia reticere, Præceperat enim hoc eis Dominus, secundum illud: Nemini dixeritis visionem, donec Matt. 17. b — filius hominis à mortuis resurgat. Huius autem prohibitionis triplex potest ratio assignari: vna fuit informatio contemplatiuorum, quorum est celare diuinum D secretum, secundum illud: Secretum meum mihi, secre- Isa. 24. b — tum meum mihi. Vnde Maria celauit partum virginalem annis 30. Elisabeth conceptum mensibus quinq; sicut dicitur supra: Occultabat se mensibus quinque. Sup. 1. e — Paulus raptum quatuordecim annis. Scio hominem in 2. Cor. 12. a — Christo ante annos 14. &c. Secũda ratio fuit informatio prædicatorũ, vt verbum veritatis non proponãt, nisi videant capacitatẽ auditorum ad credendũ, & suscipiendũ verbum, secundum illud: Vbi auditus non est, Eccl. 32. a — non effundas sermonem. Vnde in Glossa: Domino iubente tacent, donec filius hominis à mortuis resurgat: ne incredibile sit pro rei magnitudine, & post tantam gloriã apud rudes sequens crux scandalum faciat. Et Hieronymus ait: Vtrique doctoris est, audientium considerare personas, ne irrideant antequam audiant. Ter- E tia ratio fuit instructio vniuersorũ, vt nemo velit laudari, nec quis audeat laudare in hac vita secundũ illud: Eccl. 11. d — Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir. Vnde Ambrosius: Ambr. to. 5. serm. 15. de Natali 2. & sequ. — Lauda post mortem, prædica post consummationem.

Idem ser. habetur inter serm. S. Maximi qui eã totã sententiã habet, quam non habet S. Amb. & legitur in comm. Confess. Pontif.

Factum est autem in sequenti die, &c. Post demonstrationem gloriæ promissæ, & contemplationem gloriæ demonstratæ, subditur hic confirmatio gloriæ demonstratæ in miraculosa curatione dæmoniaci muti, & lunatici. Circa huius curationẽ tria introducũtur ab Euãgelista ad ipsius explicationem perfectam. Primum est opportunitas disponens: secundum est potestas efficiens, ibi, *Respondens autem Iesus, ait, &c.* Tertium est vtilitas consequens, ibi: *Stupebant autem omnes, &c.*

Opportu

Opportunitas autem disponens colligitur ex tribus, scil. ex præsentia multitudinis occurrentis, ex instantia hominis obsecrantis, ex violentia dæmonis obsidétis. Introducit igitur primo multitudinis occurrentis præsentiam, cum ait: *Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte.* Reuertendo scil. ad plana. *Occurrit illi turba multa.* Quia credebant & sperabant videre signa, secundum illud: [Ioan. 6. a] Sequebatur Iesum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. Et nota quod non comitatur turba [Exod. 19. a] ascendentem, quia non capit sublimia. Vnde: Non poterit vulgus ascendere in montem. Occurrit auté descendenti, quia libenter amplectitur Christi humilia. [Matt. 8. a] Vnde Matthæus ait: Cum descendisset Iesus de monte secutæ sunt eum turbæ multæ. Ex hoc etiam potest spiritualiter intelligi quod paucorum est otium contéplationis quod designatur per ascensum in montem. [B] Sed multorum est exercitium actionis, quod designatur per eius descensum, & turbam occurrentem. Quod [Gen. 6. a] designatú fuit in arca Noe, quæ cum esset trecentorú cubitorum in imo, consummata est in summo, in cubitu vno. Et ideo apex montis competit contéplantibus, & campestria plana laborantibus. iuxta illud: Ascen- [Psal. 103. b] dunt montes & descendunt campi. Et hoc est quod [Beda tr. 3. lib. 5. in c. 9. Luca.] dicit Beda in Glossa: In monte orat, docet: ius estatem suam demonstrat, patris vocem Apostolis pandit: descendens autem à turba excipitur, miserorum fletu pulsatur, infidelitatis peccata exprobrat, malos Spiritus expellit. Vbi tangit quatuor actus contemplatiuæ, quos designauit in montis ascensu, qui sunt oratio, lectio, contuitio diuinorum, & reuelatio secretorum. Et [C] quatuor actiuæ: qui designantur in descensu. Quadrupliciter enim debet prælatus in exercitio actionis condescendere subditis suis, scilicet visitando, compatiendo, vitia increpando, & necessitates reuelando. Secundum literam vero descendenti turbæ occurrit, quia cupiebant videre expulsionem dæmonis, quæ non potuit fieri à discipulis sicut paulò post subditur: *Rogaui discipulos tuos vt eiicerent illud, & non potuerunt.* Ex tanta igitur præsentia & desiderio populi, colligitur opportunitas miraculi faciendi.

Secundo vero introducit hominis obsecrantis instantiam, cum ait: *Ecce vir de turba exclamauit.* In hoc [Psal. 30 b] ostendit affectum in supplicando secúdum illud: Exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. Vnde [1. Mac 4. e] in Machabæis: Exclamauerunt tubis signorum & clamauerunt in cœlum. Et de Samuele dicitur quod con- [1. Reg. 15. e] tristatus clamauit ad Dominum tota nocte. Et quod [D] hic esset clamor orationis, patet per hoc quod sequitur: *Dicens, Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia vnicus est mihi.* In qua oratione fatetur Christi excellentiá, offert reuerentiam, petit clementiá, & allegat indigentiá. Et sic est oratio satis perfecta, cum dicit: *Magister,* excellentiam confitetur, iuxta quod dicitur [Ioan. 13 b] discipulis: Vocatis me Magister & Domine: & bene dicitis. Ideo autem vocat eum Magistrú, quia existimabat eum plura posse & scire quam discipulos, qui nó poterant nec sciuerát curare filiú suum, & propterea [Matt. 23. b] dicebat Dominus discipulis: Nec vocemini Magistri, quia Magister vester vnus est Christus. In hoc autem quod addit, *obsecro te,* exhibet reuerentiá. Obsecrantis enim est se humiliare & reuereri, iuxta quod dicitur: [1. Tim. 5. a] Senioré ne increpaueris: sed obsecra vt Patrem. Et hoc [E] potissime debet homo facere in oratione. Nam dicitur: [Eccli. 35. b] Oratio humiliantis se nubes penetrabit. In hoc vero quod addit: *respice in filiú meum,* petit misericordiá secú- [Eccl. 36. a] dum illud: Miserere nostri Deus omniú, respice in nos, & ostende nobis lucé miserationú tuarum. De quo di- [Psal. 101. c] citur: Respexit in orationé humilium, & non spreuit preces eorum. In hoc quod addit: *Quia vnicus est mihi,* [Psal. 24 c] allegat indigentiá quasi diceret illud: Respice in me, & miserere mei: quia vnicus & pauper sum ego. Vnicus [2. Reg. 1. d] enim filius tenere diligitur iuxta illud: Sicut mater vnicum amat filiú suum, ita ego te diligebam: Et cum do- lore perditur vnde dixit Iacob de Beniamin: Ipse solus [Gen. 42. g] [A] remásit, si quid ei aduersitatis acciderit in terra ad quá pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

Tertio vero adiungit dæmonis obsidentis violentiá cum addit: *Et ecce Spiritus reprehendit eum & subito clamat.* Ex quo apparet quod dæmon affligebat afflictione repentina. Vnde dicitur de isto eodé: Miserere filio [Matt. 17. b] meo, quia lunaticus est, & male patitur, & sæpe cadit in ignem, & crebro in aquá. Vnde talis infirmitas erat repentina, sicut est infirmitas arreptitiorum. Talis auté [1 Reg. 16. d] erat Saul de quo dicitur, quod quandocumque Spiritus Domini malus arripiebat Saül, Dauid tollebat cytharam, percutiebat manu sua, &c. In quo designatur quod verus Dauid, Christus, dæmoniacam violentiam domaturus erat. Nec tantum erat repentina, sed etiam afflictiua, vnde addit: *Et elidit & dissipat eum cum spu-* [B] *ma.* Quod est signú magni doloris & afflictionis. Vnde poterat iam dicere: Dissipata sunt ossa mea secus infer- [Psal. 140. b] num, quia à Spiritu infernali dissipabatur. Nec tantum erat afflictiua, sed etiam diuturna, propter quod addit: *Et vix discedit dilanians eum.* Vnde poterat iste dicere illud Iob: Simul venerunt latrones eius, & fecerunt si- [Iob 19 b] bi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum. Et quod passio ista esset magnæ durationis, & difficultatis apparet propter difficultatem curationis. Vnde adiungit: *Et rogaui discipulos tuos vt eiicerent illud, non potuerunt.* Ratio autem huius fuit, quia non poterat per potestatem terrenam secundum illud Iob: Non est [Iob 41. d] super terram potestas. &c. Et tunc aberat diuinæ efficaciæ potestas propter incredulitatem humanam. Vn- [Matth. 17. c] [C] de dixerunt discipuli Domino: Quare nos non potuimus eiicere illum? Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Nam dicitur: Si potes credere, omnia pos- [Mar. 9. e] sibilia sunt credenti.

[Spiritualis sensus.] Secundum spiritualem autem intelligentiam in hoc dæmoniaco sic vexato, intelligitur homo, qui possidetur à peccato spirituali, qui apprehenditur per superbiam, quæ primo facit quod diabolus manum exten- [Iob 40. d] dat in hominem secundum illud: Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Secundo clamat per iactantiam: Expectaui vt faceret, &c. Sequitur. Et iustitiam, [Isa. 5 b] & ecce clamor, tales erant Pharisæi secúdum illud: Di- [Matt. 23. a] latant phylacteria sua, magnificant fimbrias, amát autem primos recubitus in cœnis, &c. Tertio vero, elidit per inuidiam secundum illud Iob: Eleuasti me, quasi [Iob 30. e] super ventum ponens per arrogantiam: elisisti valde, [Iob 5. a] per inuidiam. Quia paruulum occidit inuidia. Quarto [D] vero dissipatur per iracundiam, quæ omnes cogitatio- [Iob 17. a] nes conturbat, secundum illud Iob. Cogitationes meæ [Psal. 34. c] dissipatæ sunt torquentes cor meum. Et in Psalmo: Dissipati sunt nec compuncti. Sequitur. Frenduerunt super me dentibus suis. Quinto dilaniat per cordis mœstitiam quæ præcipitat in impatientiam, & per hanc dilaniatur in conscientia. Vnde: Tristitia cordis flectit [Eccl. 38. b] ceruicem, &c. Et hinc est quod vix discedit propter perfidiam. Nequam est natio eorum, & naturalis mali- [Sap. 12. b] tia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

Respondens autem Iesus dixit: Nunc post opportunitatem disponendam, explicat secundo Euangelista potestatem efficientem, quæ hic describitur, vt æqua, vt pia, & vt magna. Primo describitur vt æqua in argutione cordis increduli, cum dicit: *O generatio infidelis &* [E] *peruersa,* vt infidelitas sit in cognitione, & peruersitas in affectione secúdú illud: Generatio enim peruersa est [Deut. 32. c] & infideles filij. Infidelitas reddebat eos stultos, & peruersitas duros secúdú illud: Peruersi difficile corrigún- [Eccl. 1. d] tur, & stultorú infinitus est numerus. Ideo nó solú sunt admonédi, sed etiá fortiter increpádi: Propterea addit: *Vsquequo ero apud vos:* vobis sc. faciés bona, *& patiar vos?* sustinens scil. vestra mala; quod non dicit propter impatientiá cum ipse sit de quo dicitur: Qui solé suú facit [Mat. 5. g] oriri super bonos & malos. Et supra: Ipse benign⁹ est su- [Sup. 6. e] per ingratos & malos. Sed hoc dicit, vt per increpatio-

nem

nem duram, expellet cordis duritiam secundum illud: *Tit.1.a* Increpa illos dure, vt sani sint in fide.

Secunda describitur vt pia in aduocatione infantis obsessi, cum dicit: *Adduc huc filium tuum*, scilicet ad præsentiam saluatoris, vt iam videatur impletum illud: *Isa.49.f* Afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt. *Adduc*, inquam per fidem tuam eum, qui non potest venire per fidem suam, sicut illi viri apportauerunt paralyticum, de quibus dicitur: *Sup.5.d* *Matt.9.a* *Marc.9.c* Quorum fidem vt vidit Iesus, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. Vnde Dominus dixit huic viro: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Fides est enim illa, qua mediante quis ducitur ad Christum, quia ipsa est via deueniendi ad Deum. Vnde Apostolus: *Hebr.11.b* Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem, &c Et quis non est conuentio Christi ad Belial, *1.Cor.6.e* nec societas luci ad tenebras, ideo additur: *Et cum accederet, elisit illum dæmonium & dissipauit.* In quo ostenditur, quòd ipse inuitus veniebat ad lucem tanquam male agens, secundum illud: *Ioan.3.e* Qui male agit, odit lucem. Simul etiam cum hoc ostenditur quòd diabolus maxime aduersatur, ne quis ab eo obsessus conuertatur ad Christum, secundum quod dicit Beda in Glossa: *Beda to.5. lib.3. in Lucæ cap.9.* dum puer ad Dominum accedit, eliditur, quia conuersi ad Dominum plerumq; à dæmone grauius pulsantur, vt ad vitia reuertantur. *Exod.14.a* Cuius exemplum habemus de Pharaone, qui persequebatur populum recedentem.

Tertio describitur, vt magna in expulsione Spiritus immundi, cum additur: *Et increpauit Iesus Spiritum immundum*, quasi solo verbo compescens eum, secundum illud supra: *Sup.5.g* Increpans non sinebat ea loqui. Vnde *Zach.3.a* Angelus Domini dicebat: Increpet Dominus in te Satan. C Et quòd illa increpatione eiectum est dæmonium, subditur. *Et sanauit puerum.* Vnde illa increpatio erat salutis, propter quod Iob ait: *Iob 5.e* Increpationem Domini ne reprobes: quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. Et quia hoc meruerat fides Patris, ideo addit: *Et reddit illum Patri eius*, ad leniendum dolorem ipsius, vt possit dicere vnico suo illud Iacob: *Gen.46.d* Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo.

In hoc facto autem spiritualiter eruditur Prælatus, qualiter subditum à diabolo per peccatum obsessum reddere debet Regi cœlorum, scilicet increpando & sanando. Increpando per iustitiam, & sanando per clementiam. Debet autem esse rigor iustitiæ, respectu culpæ, sed dulcor clementiæ, respectu naturæ. D Vnde Augustinus: *Aug.to.1. in 3.Reg. cap.24.* Fiat correptio cum dilectione hominum, & odio vitiorum. Et Gregorius: Districtionem debemus vitiis, & compassionem naturæ. Vera namque iustitia compassionem habet, falsa iustitia indignationem. Vnde & infra dicitur de Samaritano *Inf.10.f* curante vulneratum, quòd plagis eius infundit vinum, & oleum: vinum mordens, & oleum leniens secundum duo quæ dicta sunt.

Stupebant autem omnes, &c. Post opportunitatem disponentem, & potestatem efficientem, subdit, hic Euangelista vtilitatem consequentem. Et hæc fuit duplex: Prima vniuersalis, secunda particularis. Prima fuit excitatio vniuersorum ad reuerentiam maiestatis, secunda fuit sollicitatio discipulorum ad intelligentiam veritatis. E Primo igitur quantum ad excitationem vniuersorum ad maiestatis reuerentiam, dicitur: *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei*, quia magna erat potentia quę tam magnum morbum in tam paruo tempore, tam paruo verbo perfecte curauit. Vnde decantabant illud: *Psal.146.a* Magnus Dominus noster, & & magna virtus eius Et illud Hieremiæ: *Hier.10.a* Magnus es tu Domine. & magnum nomen tuum in fortitudine. Et in Exodo: *Exod.15.b* Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui? magnificus in sanctitate, terribus atq; laudabilis, faciens mirabilia.

Secundo vero, quantum ad sollicitationem discipulorum ad veritatis intelligentiã, additur: *Dixit autem ad discipulos suos: ponite vos in cordibus vestris sermones istos*, quasi diceret eis: Aliis recognoscentib. & A admirantibus magnitudinem miraculorum, vos cogitate humilitatẽ futurorũ opprobriorum & pretiosi sanguinis quo mũdus redimendus est: euentum mente recondite dum cęteri mirantur tãtum facta diuinæ altitudinis. Vnde, *Ponite*, id est, in memoria habete, secundum illud: *Cant.8.b* Pone me vt signaculum supra cor tuum. Ideo autẽ post ostensionem miraculi adiungit prædictionẽ futuri supplicij, ne subito veniens passio discipulos omnino cõcutiat. Vnde Ecclesiasticus: *Eccl.11.c* In die bonorum ne immemor sis malorum. Et ne aliquis prosperitatis tẽpore extollatur secundum illud: *Prou.27.a* Ne glorieris in crastinum ignorans quid superuentura pariat dies. Et ideo Ecclesiasticus: *Eccl.11.a* Nec in die honoris tui extollaris. Sermones vero quos vult ad memoriam reduci sunt de passione. Vnde addit: *Filius enim hominis futurũ est vt tradatur in manus hominũ. Tradatur* B inquam, ea clementia a Deo patre: *Rom.8.f* Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibos tradidit illum, &c. *Christus à diuersis diuersimode in passione traditur.* Tradetur ea obedientia a seipso: *Isa.53.d* Pro eo quod tradidit in mortem animam suam. Tradetur ex malitia à Iuda proditore: *Matt.26.b* Qui intingit mecum manũ in paropside, hic me tradet. Et in hoc implicat totam passionem. Et quoniam hoc erat occultum mysterium, ideo additur: *At illi ignorabant verbum istud, & erat velatũ ante eos, vt non sentirent illud*: quia adhuc rudes erant & animales, nec intelligebant præterita à Deo facta, nec futura. Vnde Ecclesiasticus: *Eccl.8.a* Qui ignorat præterita, & futura nullo scire potest nũtio. Immo & quia adhuc non erãt perfecte eruditi ideo additur: *Et timebant eũ interrogare de hoc verbo.* Nondum enim audierant ab illo illud Ioãnis: *Ioan.15.c* Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid C faciat Dominus eius, &c. Huius autẽ ignorantię triplex erat ratio. Partim enim veniebat ex amore charitatis: partim ex fide diuinitatis: partim ex consueto modo loquendi Christi in parabolis. Et hoc tangit Glossa Bedę. *Beda to 5. lib.3. in cap.9. Lucæ* Licet autem sciret Dominus eos ignorare, prædixit tamen eis, vt postmodum narrauit post Resurrectionem, quando eos increpauit. infra: *Inf.24.d* O stulti, & tardi corde ad credendũ in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ, nonne hæc oportuit pati Christum? &c. Vnde huius rationem reddit: *Ioan.14.d* Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. Tum etiam vt sicut dictum est, in omni nostra exaltatione doceat mortis & humilitatis nostræ habere memoriam. Vnde Ecclesiastes: *Eccl.7.d* Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

Intrauit autem cogitatio, & cætera. Hæc est tertia pars D huius partis, in qua agitur de missione Apostolorum, vbi post explicationẽ formæ prædicandi. & viæ proficiendi, explicatur norma præsidendi. Apostoli enim gerebant personã prædicatorum, virorum perfectorum, & prælatorum. Quoniã autem prælatis ad plebem regendam sunt necessaria tria, scilicet humilitas animi. æquanimitas zeli, & perspicacitas iudicij ideo pars ista tres habet partes. *Prælatis tria sunt necessaria.* In quarum prima informat ad animi humilitatem, in secunda ad zeli æquanimitatem, ibi: *Factum est autem dum complerentur, & cætera* In tertia ad iudicij perspicacitatem, ibi: *Factum est autem ambulantibus illis, & cætera.* Prima pars habet duas. Primo enim informat ad humilitatem respectu domesticorum, secundo vero respectu extraneorum, ibi: *Respondens autem Ioannes dixit.* In persuasione autem humilitatis ad domesticos E habenda tria introducuntur ab Euangelista: *Humilitatis ratio erga domesticos.* Primũ est laudandæ humilitatis occasio propter suũ contrarium: Secundũ est laudatiua manuductio per sensibile exemplũ: Tertium est perfectę laudis conclusio per diffinitiuum iudicium. Primò ergo introducitur laudandę humilitatis occasio, & hoc propter suum contrarium repellendum, cum dicit: *Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset.* Et nota quòd Lucas dicit in eis cogitationem intrasse, & Marcus dicit eos disputasse: *Marc.9.e* *Matt.18.a* Matthæus dicit eos Dñm interrogasse. Non est contradictio, quia hoc totum potuit esse, vt primò intraret cogitatio, deinde sequens disputatio, & postremo ad Magistrũ deferretur quæstio. Et quod vnus Euangelista

reticet, alius dicit.Hæc autem cogitatio via erat ad ſuperbiam, & intrauerat in eos ea corruptione antiqua. (Gen.8.d) De qua dicitur:Senſus & cogitatio humani cordis, in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua, (Iob 4.c) & maxime ad ſuperbiam. Quia ſicut dicitur. Superbiam nunquam in tuo ſenſu,aut in verbo dominari permittas,in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio. (Iob 15.b) Ideo viro ſuperba cogitanti dicitur:Quid te eleuat cor tuum,&quaſi magna cogitans,attonitos habes oculos? (Eccl.6.a) Tales erant tunc Apoſtoli contra conſilium Eccleſiaſtici : Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus:ne forte elidatur virtus tua. Iſta autem ſuperba cogitatio habuit ingreſſum ea hoc, quòd tres diſcipulos duxerat in montem ſecum. (Matt.16.c) Et tamen ſibi Petro dixerat:Tibi dabo claues regni cœlorum : Ideo quidam volebant Ioannem Petro parificare, alij volebant Petrum præferre. Et hoc eſt quod dicitur in gloſſa:Quia viderant Petrum,&c. (Gloſſa in 9. Luca ſuper illud: Intrauit cogitatio. cm.9.)

B Secundo vero adiungitur laudatiua manuductio per ſenſibile exemplum,cum additur: *At Ieſus videns cogitationes cordis illorum*,tanquam verus Deus ſecundum illud. (1.Reg.16.b) Homo enim vidit ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. (Eccl.23.c) Et Eccleſiaſticus : Oculi Domini multo plus lucidiores ſunt per ſolem,circumſpicientes omnes vias hominum,& profundum abyſſi,& hominum corda intuentes. Et quia cogitationem videbat eſſe viam ad morbum,ideo tanquam ſapiens medicus apponit remedium,cum ait: *Apprehendit puerum,& ſtatuit illum ſecum ſe* tanquam ſibi conformem & propinquum. (Matt.19.b) Vnde dicebat:Sinite paruulos,& nolite eos prohibere ad me venire, talium enim in regnum cœlorum. (Oſea 11.a) Et Oſeas: Quia puer Iſrael,& dilexi eum. (Sap.9.a) Et propter hoc dicebat ſapiens.Noli me reprobare à pueris tuis:quoniam ſeruus tuus ſum ego,& filius ancillæ tuæ. *Secus ſe.* igitur C paruulum ſtatuit,vt oſtendat, oportere fieri paruulum qui vult eſſe amicus Dei. Et hoc notat,cum ſubditur: *Et ait illis:Quicunque ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo,me recipit* In quo oſtendit tantum affectum ſe habere ad paruulos,& humiles,vt quod fit eis,reputet ſibi fieri. (Matt.25.a) Vnde dicet in iudicio : Quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis , mihi feciſtis. Tales enim potiſſime acceptat. (Pſal.137.b) Secundum illud Pſalmiſtæ:Excelſus Dominus,& humilia reſpicit. (Iſa.66.a) Et ſecundum illud Iſaiæ: Ad quem reſpiciam,niſi ad pauperculum,& contritum Spiritu? & cætera. Ex hoc autem colligitur magna excellentia eſſe in paruulo,dum in eo recipitur Chriſtus, non ſolum ſecundum humilitatem humanam, verum etiam ſecundum auctoritatem diuinam. Ad quam inſinuandam,addit. *Et quicunq; me receperit,recipit eum qui me miſit.* Ex hoc colligitur,quòd qui honorat & recipit paruulum Chriſti,recipit & honorat Deum. D Magnus igitur eſt honor,& gloria paruulorum.Ex quo perſuadet eis,ne ambiãt eſſe magni,ſed ſtudeant eſſe paruuli. (Phil.2.a) Et ad hoc inuitat Apoſtolus:In humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes. Sequitur,Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet. Subiungitur : Semetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Sic etiam faciebat Apoſtolus , ſecundum illud:Cum liber eſſem ex omnibus , omnium me ſeruum feci. (1.Cor 9.e; 1.Theſ.2.b) Et alibi:Facti ſumus paruuli in medio veſtri,tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos.

Tertio vero ſubiungitur perfectæ laudis concluſio per diffinitiuum iudicium,cum ait. E *Nam qui minor eſt inter vos omnes*,per reputationem & humilitatem. *Hic maior eſt*, ſecundum diuinam acceptionem & veritatem. Minimus ergo eſt maximus, & hoc quia ad magna præmia ordinatus,iuxta illud infra:Qui ſe humiliat exaltabitur. (Inf 18.c) Si hæc eſt per ſe vera, tanquam Dei ſententia,igitur qui magis ſe humiliat , ille maior eſt:& qui maxime,ille eſt maximus.Et ratio huius eſt,quia quanto ſumus humiliores, tanto ſumus à tumore ſuperbiæ inaniores:& quanto inaniores à tumore ſuperbiæ,tanto pleniores dilectione:& quanto hac pleniores,tanto maiores. (1.Cor.13.d) De ipſa enim ſcribitur : Maior autem horum eſt charitas. (Eccl.3.c) Et ideo dicitur : Quantò magnus es humilia te in omnibus , & coram Deo inuenies gratiam. A (Idem 10.c) Et rurſus:Magnus eſt iudex.& potens in honore : ſed non eſt maior illo qui timet Deum.Vel ideo minor eſt maior,quia quanto quis humilior,tanto Chriſti ſimilior,& per hoc tanto ei proximior. Chriſtus autem eſt maximus, ſed quanto aliquis maximo propinquior,tãto maior.Quanto quis ergo minor,tanto maior,& hoc eſt quod ipſe innuit infra : Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. (Infra.22.c) Et ideo dicebat : Qui maior eſt in vobis,fiat ſicut iunior:&qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. (Mar.9.e; Mat.20.b) Et:Si quis vult primus eſſe. erit omnium nouiſſimus,& omnium miniſter:quia dicitur:Sic erunt nouiſſimi primi & primi nouiſſimi. Et propter hoc Paulus attendens hæc, dicebat:Ego ſum minimus Apoſtolorum,qui non ſum dignus vocari Apoſtolus. (1.Cor.15.b) Et item:Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc (Epheſ.3.b) Ergo inter viros ſpirituales non debet eſſe con- B tentio de primo loco,ſed de poſtremo : quia ille honorabilior,ſicut dicitur infra:Cum vocatus fueris ad nuptias,vade,recumbe in nouiſſimo loco,&c. (Inf.14.b)

Reſpondens autem Ioannes &c. (Humilitatis ratio erga extraneos.) Poſt doctrinam humilitatis ad domeſticos,docet humilitatem habendam ad extraneos.Circa huius inſinuationem,tria introducuntur. Primo enim introducitur ex parte viri extranei operatio virtutis:ſecundo vero ex parte diſcipuli prohibitionis temeritas:tertio vero ex parte Magiſtri perſuaſio humilitatis.Primo ergo introducit operationem virtutis,ex parte viri extranei , cum dicit: *Reſpondens autem Ioannes dixit: Præceptor vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia.* Quia enim Dominus perſuaſerat humilitatem,volens ſcire Ioannes,vtrum documentum ad extraneos ſe extendat:ideo reſpondet, & hunc C extraneum mirabilia faciẽtem introducit. Extranei autem à Chriſto poſſunt miracula facere,ſecundum illud: Multi dicent mihi in die:Domine,Domine. (Matt.7.d) Sequitur: Et in nomine tuo dæmonia eiecimus,& in nomine tuo virtutes multas fecimus,Et tunc confitebor illis:Subiungitur:Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem.Hoc autem fit quando quis habet fidem nominis Chriſti.ſine charitatis amore,ſecundum illud:Si habuero omnem fidem,ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero,nihil ſum. (1.Cor.13.d) Et hoc eſt, quia charitas eſt illa quæ facit amicum Chriſti. In hoc autẽ apparet virtus nominis Chriſti maximæ efficaciæ,dum talia operatur in vocatum ab extraneis, vt merito ſecundum illud : In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium,terreſtrium,& infernorum. (Phil.2.b) Vnde infra:Dñe, etiam dæmonia ſubijciuntur nobis in nomine tuo? (Inf.10.c)

Secundo vero introducit prohibitionis temeritatem D ex parte diſcipuli,cum ait : *Et prohibuimus eum*,ſcilicet ego cum aliis:quod non fuit abſq; nota præſumptionis, quoniam dicitur:Noli prohibere bene facere eum qui poteſt:ſi vales,& ipſe benefac. (Prou.3.e) Quia vero frequenter quod fit typo ſuperbiæ,palliatur zelo iuſtitiæ,ideo adiungit: *Qui non ſequitur nobiſcum.* Et ideo non eſt dignus vt ſit nobis ſimilis in opere miraculorum, qui non eſt ſimilis in impletione cõſiliorum.In hoc autem latebat elatio,quaſi diceret illud Iſaiæ:Qui dicunt,recede à me, non appropinques mihi,quia immundus es. (Iſa.65.a) Et apparebat æmulatio illa,de qua dicitur de viris, qui prophetauerunt in caſtris:abſente Moyſe,quod dixit Ioſue fi- E lius Nun:Dñe mi Moyſes prohibe eos. (Num 11.f) At ille:Quid,inquit , æmularis pro me? Vnde Ioannes erat præcipuus amator Dñi, & honoris eius æmulator , omnem qui Dñm non amat,à prædicatione nominis Chriſti excludere volebat. Vnde Beda in Gloſſa : Ioannes diligens Dominũ,& à Domino dilectus , excludendum putat à beneficio,qui non vtitur obſequio. (Beda in 9. Luca. Phil.1.c) Veruntamen fallebatur:Quia ſiue per occaſionem,ſiue per veritatẽ Chriſtus annuntietur, & in hoc gaudeo , ſed & gaudebo.

Tertio quantum ad perſuaſionem humilitatis ex parte Magiſtri adiũgit: *Et ait illis Ieſus: Nolite prohibere*, ſed potius humiliter ſuſtinere licet imperfectum.Quia:Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorũ ſuſtine- (Rom.15.d)

re,

re,& non nobis placere. Et maxime quando infirmos
non est veritatis adoersarius. Propter quod addit: *Qui*
enim non est aduersũ vos, pro vobis est. Et ideo iste vtilis est
nobis,& tolerabilis, cum nos non impugnet, sed adiu-
Eccl 11.a Matt.12.c uet. Vnde in Ecclesiastico: De ea re quæ te nõ molestat,
ne certes. Sed & huic videtur contrarium illud: Qui
non est mecum, contra me est: & qui non congregat
mecum, dispergit, Sed iste non erat cum Domino, neq;
sequebatur eum: ergo erat ei contrarius & discipulis
Tria genera prædicatorum. eius. Quo modo ergo erat pro eis? Ea quo datur intelli-
gi quod in Ecclesia tria sunt genera prædicatorum. Qui-
dam sunt pastores veri,& hi quærũt solum Dei hono-
Ioan.10.b rem,& subditorum salutem, secundum illud: Bonus pa-
stor animam suam dat pro ouibus suis. Et isti sunt exci-
piendi & honorandi,& ij sunt imitatores Christi, sicut
Phil.2.a Timotheus Apostoli: Omnes quæ sua sunt quærunt,
nõ quæ sunt Iesu Christi. Experimentũ autem eius co
gnoscite, quia sicut Patri Filius mecũ seruiuit in Euan-
gelio. Quidã vero sunt mercenarij, qui pro commodo
Ioan.10.b prædicãt, tamen vera & bona de quibus dicitur: Mer-
cenarius autem fugit, quia mercenarius est. Et isti tole-
randi. Quidã sunt lupi sicut hæretici, qui in doctrina
Phil 2.c Act.20.f veritatis a Christo discordant de quibus dicitur: Lupus
rapit,& dispergit oues. Et in actibus: Intrabũt post dis-
cessionem meam lupi rapaces in vos, non parcẽtes gre-
gi, & isti sunt arcendi. Et de talibus intelligitur illud
Matt.12.c Mar 9.f Matthæi. De secundis tantum loquitur in proposito.
Vnde: Nemo est qui faciat virtutem in nomine meo,&
Act 19.c possit cito male loqui de me. Vnde in Actibus: Habe-
tur de illis filiis Sceuæ quod tentauerunt inuocare
nomen Domini Iesu. Et subditur quod spiritus ne-
quam dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: Vos
autem qui estis? Sequitur: Inualuit contra eos, ita
vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa.

Factum est autem dum complerẽtur dies assumptionis eius.
postquam informauit Apostolos & Prælatos Ecclesiæ
ad humilitatem animi: Informat hic secũdo ad æquita-
tem zeli. Et habet hæc pars duas. In quarũ prima intro-
ducitur occasio zeli deordinandi. In secunda vero ad-
iungitur correptio zeli deordinati, per quam informẽ-
tur ad zeli æquitatem. Et incipit secũda ibi. *Cum vidis-*
sent autem discipuli eius, Occasio autem zeli deordinãdi,
ex tribus ortum habuit, scilicet ex Domini necessitate,
qua hospitio indigebat: & discipulorum auctoritate,
qua hospitiũ requirebant. ex Samaritanorum inhuma-
nitate. qua hospitium denegabant. Primo igitur intro-
ducitur necessitas Dñi, qua hospitio indigebat, quia
tẽpus peregrinationis eius aduenerat, quod notat cum
dicit: *Factum est autem dum complerentur dies assumptionis*
eius, id est cum appropinquaret tempus passionis eius,
per quam debebat assumi in cœlum post Resurrectio-
Psal 21.a Ioan 13.a nem. Vnde Psalm. de Resurrectione, inscribitur de sus-
ceptione matutina. Sciẽs Iesus quia venit hora eius,&c.
Dum adueniret passionis tẽpus, conueniens erat acce-
dere ad patiendi locũ. Et ideo adiungit: *Et ipse faciem suã*
firmauit vt iret in Hierusalem ad patiendum. quia dicitur
Inf.13.g infra: Non capit prophẽtam perire extra Hierusalem.
Ideo illuc, tanquam ad locum confusionis, & impro-
perij, volebat accedere. Propter quod signanter pręmit-
tit quod faciem firmauit, scil. per constantiam, & di ui-
Ezec.3.b nam patientiam, secundum illud: Ecce dedi faciem
tuam valentiorem, speciebus eorum, & frontem tuam
duriorem frontibus eorum: Vt adamantem, & silicem
dedi faciem tuam. Vere firma erat facies quæ solum
non fugit, sed etiam ad mortis opprobrium non cõcus-
sa accessit, ita quod oportebat eam per terram alienige-
Inf.17.c narum transire, iuxta illud quod dicitur infra Dum iret
Iesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam
& Galilæam. Et ita oportebat eum mendicare aliena
Hier.14.b hospitia, iuxta illud: Quare quasi colonus es futurus
in terra, & quasi viator declinans ad manendum.

Secundo adiungitur auctoritas discipulorum, qua ho-
spitium requirebant. cum ait: *Et misit nuntios ante con-*
spectum suum. Decet enim magnum [illegible] habere nun-
tios præcursores. Iuxta quod dicitur: Ecce ego mitto Mal 3.a
Angelũ meũ, id est, nuntium qui præparabit viam ante
faciem meam. Sic etiam legimus de Iacob quod misit Gen.32.
nuntios ante se. Et quia boni nuntij fideliter & veloci-
citer exequuntur imperium Domini, ideo additur: *Et*
euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorũ, vt pararẽt illi.
Samaritani isti fuerũt coloni positi in ciuitatibus Sama-
riæ pro filiis Israel in Assyrios translatis, sicut dicitur
quod Rex Assyriorũ adduxit de Babylone & de Cutha 4.Reg.17.d
&c. Sequitur: Et collocauit eos in ciuitatibus Samariæ
pro filiis Israel, qui possederunt Samariam,& habitaue-
runt in vrbibus eius,& de istis subditur postmodũ ibi- Ibidem g
dem, quod fuerunt timentes Dominum, sed nihilo mi-
nus & idolis suis seruientes. In horũ ciuitatem intraue-
runt, non sua voluntate, cum dicatur quod Iudæi non Ioan.4.b
coutũtur Samaritanis, sed vel necessitate cõpulsi quæ
legẽ non habet, siue de mandato Domini speciali. Nam
in missione Apostolorum dicitur: In viam gentium ne Mat.10.a
abieritis,& in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis,
sed illud dicitur ad prædicandum, non autem ad hospi-
tium requirendum. Nam de hac ciuitate dicitur quod Ioan.4.a
discipuli eius abierant in ciuitatẽ vt cibos emerent: &
hoc de mandato Domini faciebant, qui ostẽdebat nul-
lum hominem contemnendum, sed quemlibet aman-
dum vt proximum, sicut infra dicitur de Samaritano in Inf.10.f
parabola quod proximus fuit illi, qui incidit in latrones.

Tertio adiungitur inhumanitas Samaritanorum, qua
hospitiũ denegabãt, cum dicitur: *Et non receperunt eum.*
Cum tamen ipse esset Dominus eorum, vt impleretur
illud: In propria venit,& sui eum non receperunt. Simi- Ioan.1.b
lis fuit inhumanitas inhumanitati illorum de Gabaa ad
Leuitam. Dicitur enim quod sedebant in platea ciuita- Iud 19.d
tis,& nullus eos recipere volebat hospitio. Isti Samari-
tani non admittebantur a Iudæis ad cultũ Dei. Et ideo
euntibus in Hierusalem erant contrarij. Et propterea
subditur: *quia facies eius erat euntis in Hierusalẽ* id est,
quia manifeste hoc cognoscebant quod iret in Hieru-
salem ad colendum Deum, iuxta ritum Iudaicum. Vnde
mulier Samaritana dixit ei: Dñe, Patres nostri in mon- Ioan 4.c
te hoc adorauerunt,& vos dicitis, quia Hierosolymis
est locus, vbi adorare oportet. Et inter Iudæos & Sama-
ritanos de loco orationis erat contrarietas. Sicut etiam
spiritualiter omne cõtingit quod viri spirituales & co-
lentes Deum, deridentur & despiciuntur & abiiciũtur
ab iis, qui amant mundum. Vnde: Ambulans recto iti- Pro.14.a
nere & timens Dominum despicitur ab eo qui infami
graditur via. Et alibi: Si communicabit lupus cum agno
aliquando, sic peccator iusto. Vnde: Dixerunt impij, cir- Eccl 13.a
cumueniamus iustum. Sequitur: Quoniam contrarius Sap.2.c
est operibus nostris. Et paulo post: Grauis est nobis
etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita il-
lius & immutatæ sunt viæ eius. Qui enim habent dis-
similitudinem vitæ, non facile habent societatem vitæ.
Et propterea Samaritani odientes Hierusalem, eunti in
Hierusalem nolebant præstare humanitatem.

Cum autem vidissent discipuli &c. Posita occasione zeli
deordinandi: subiungit correptionem zeli deordinati.
Circa quam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet
indignatio reprehensibilis increpatio rationalis, infor-
matio memorialis. Primum fuit in discipulorum animo:
secundum fuit in Domini verbo: tertium fuit in Domi-
nico facto. Primo igitur. quantum ad indignationẽ re-
prehensibilem in discipulorum animo dicitur: *Cum vi-*
dissent autem discipuli eius Iacobus & Ioannes. Vidissent in-
quam illius ciuitatis crudelitatem. Ita vt possent dicere
illud: Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Psal.54.b
Et iterum: Zelaui super iniquos pacem peccatorum vi- Psal.72.a
dens. Vnde indignatione commoti sunt, quia Domi-
num, cuius maiestatem in monte viderant cum Moyse
& Elia, sic videbant despici in terra. Propter quod addi-
tur: *Dixerũt. Domine, vis dicimus vt ignis descẽdat de cœlo,*
& co[illegible] illos? In quo ostẽditur indignationis furor,
quo illi cõmoti erant, vt vellent perdere de terra. Ideo
autem isti duo præcipue hoc dixerunt, quia magni erat

honoris Domini zelatores. Vnde poterat de eis dici il-
Rom. 10. a lud: Teſtimonium perhibeo de illis, quod æmulationem
quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiã: Sicut
duo filij Iacob, Simeon, & Leui zelo iniuriæ ſibi factæ
Gen. 34. a cõmoti, deſtruxerũt vrbem Sichimorum. Vel ideo hoc
dicebant, qui ipſi fuerant cum Domino in monte, vbi
cognouerant eius poteſtatem, maieſtatem, & viderant
Eliæ ſocietatẽ, & ideo ſimilẽ illis volebãt vltionem fa-
4. Reg. 1. b cere, qualẽ Elias feciſſe legitur. Dixit Elias: Si homo Dei
ſum, deſcẽdat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinqua-
ginta duos. Sequitur: Et deuorauit eũ: & quinquaginta.

Secundo vero quantum ad reprehenſionem rationa-
bilem in Domini verbo ſubditur: *Et conuerſus increpauit illos, dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis.* Hoc dicit, quia ipſi
credebãt ſe moueri à ſpiritu rectitudinis: & ipſi moue-
Iac. 3. d bantur zelo amaritudinis: quod non debebant facere,
ſicut dicitur: quod ſi zelum amarum habetis, & conte-
tiones ſunt in cordibus veſtris, nolite gloriari, & mẽ-
daces eſſe aduerſus veritatem. Et propterea dicitur:
1. Ioan. 4. a Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex
Deo ſint, Spiritus enim Chriſti, eſt ſpiritus manſuetu-
Iſa. 61. a dinis, ſecundum illud: Spiritus Domini ſuper me, eo
quod vnxerit me, ad annunciandum manſuetis, miſit
Iſa. 42. a me. Et item. Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum. Sequi-
tur: Dedi ſpiritum meum ſuper eum. Subiungitur: Ca-
lamum quaſſatum non conteret & linum fumigans
non extinguet. Et hunc ſpiritum debebant iſti habere
tanquam boni diſcipuli & imitatores Magiſtri. Et pro-
pterea addit: *Filius hominis non venit animas hominũ perdere, ſed ſaluare.* Quoniam hic aduentus non erat iuſti-
Ioan. 3. b tiæ, ſed miſericordiæ ſecundum illud: Non miſit Deus
filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum: ſed vt
ſaluetur mundus per ipſum. Vnde ab illo ſuum nomen
Mat. 1. d accepit, vt diceretur Ieſus ſecundum illud: Vocabis no-
men eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuũ
Matt. 20. d à peccatis eorum. Et item: Filius hominis non venit mi-
niſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam in redem-
ptionem pro multis. Et ideo qui ſpiritum Chriſti habet
non debet expetere vindictam, ſed exhibere patientiã,
Gloſſa in cap. 9. Lucæ. 10. 5 ex Ambr. in eodem c. 10. 3. ſecundum illud Ambroſij in Gloſſa: Perfecta, inquit,
virtus non habet ſtudium vltionis. Nec vlla eſt iracun-
dia charitatis ſed plenitudo. Ideo dicitur: Non voſmet-
ipſos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ.

Rom. 12. d Tertio quantum ad informationem memorabilem
in Domini facto ſubditur: *Et abierunt in aliud caſtellũ.*
In quo dedit formam diſcipulis, vt potius fugiant ho-
mines, quàm cum eis contendant. Iuxta quod dedit
Mat. 10. e formam diſcipulis ſuis: Cum autem perſequentur vos
in ciuitate iſta, fugite in aliam. Exemplum autem huius
habemus in Abrahã & Loth in Geneſi, vbi dixit Abra-
Gen. 13. b hã: Ne quæſo, ſit iurgium inter me & te. Fratres enim
ſumus. Subiungitur: Si ad ſiniſtram ieris, ego dexteram
tenebo. In quo docuit perfectam manſuetudinem, quæ
2. Tim. 2. d decet Chriſti ſeruos ſecundum illud: Seruum autem
Domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe. Vn-
Iac. 1. c de ſecundum illud: Sit omnis homo tardus ad iram. Ira
enim viri, iuſtitiam Dei non operatur. Si enim noluit
Dominus Maieſtatis, iraſci tantæ inhumanitati, quanto
minus nos debemus alicui indignari? Et hæc potiſſime
mãſuetudo reperiri debet in præpoſitis Eccleſiæ. Vnde
2. Tim. 4. a Apoſtolus: Argue, obſecra: increpa in omni patientia, &
Pſal. 89. c doctrina. quoniam in pſalmo dicitur: Superuenit
Rex apum aculeum non habet. manſuetudo & corripiemur. Et Seneca: Generoſus eſt
animus hominis, facilius ducitur quam trahatur. Vnde
ipſe dicit quod rex apum non habet aculeum.

Factum eſt autem, ambulantibus, &c. Poſt informatio-
nem Apoſtolorum ad normam præſidendi quantum ad
humilitatem animi, & æquanimitatem zeli: hic tertio
loco informat eos, quantum ad perſpicacitatem iudi-
Perſpicacitas iudicij. cij. Et hoc per exemplum Ieſu Chriſti. Perſpicacitas au-
tem iudicij manifeſtatur in parte iſta tripliciter. Primo
in repulſione duplicium. Secundo in aduocatione ſim-
plicium, ibi *Ait autem ad alterum, &c.* Tertio in redargu-
tione mobilium, ibi: *Et ait alter, ſequar te Domine, & cæt.*

A Circa repulſionem duplicium introducuntur duo. Pri-
mum eſt ſimulatio ſimplicitatis. Secundum dete-
ctio duplicitatis. Primo ergo quantum ad ſimpli-
citatis ſimulationem, dicit: *Factum eſt autem ambulantibus illis in via,* ſcilicet diſcipulis ambulantibus cum
Domino in via perfectionis ſicut dicitur de Noe: Noe Gen. 6. b
vir iuſtus atque perfectus fuit in generationibus ſuis,
cum Deo ambulauit. Et ſimiliter Dñs ad Abraham:
Ambula coram me, & eſto perfectus. De qua via: Aures Gen. 17. a
tuæ audient verbum poſt tergum monẽtis. Hæc eſt via Iſa. 30. e
ambulate in ea. Et quia in hac via frequẽter mali ſimu-
latione iungi volunt bonis, ideo additur: *Dixit quidam ad illum: Sequar te, quocunque ieris.* In quo oſtendebat
ſe habere voluntatem ſequendi perfecte, cum tamen
aliud in corde haberet, ſicut Simon magus, de quo di-
citur: Cum baptizabantur viri & mulieres, tunc Simon Act. 8. b
B & ipſe credidit: & baptizatus eſt, mala tamen corde &
duplici. ſicut ex ſequentibus patet. Vnde Hieronymus: Hier. in c. 8. Matth. Eccl. 1
Iſte hac intẽtione volebat ſequi Ieſum, qua Simon ma-
gus deſiderabat habere poteſtatem miracula faciendi,
vt de miraculis diuitias lucraretur. Cuius contrarium
docetur: Ne acceſſeris, inquit, ad illum duplici corde.
Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum. Tales
ſunt qui magna promittunt & parua faciunt. Contra
quos dicitur: Noli citatus eſſe in lingua tua, & inuti- Eccl. 4. d
lis, & remiſſus in operibus tuis.

Secundo vero quantum ad duplicitatis detectionem
adiungitur: *Et ait illi Ieſus: Vulpes foueas habent,* in qui-
bus ſcilicet lateant, *& volucres cœli nidos,* in quibus per-
noctent, *Filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet,* in quo miram oſtendit inopiam, quaſi diceret,
ſe nolle habere comitem, qui terrena diligat. Vnde in-
C fra: Qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non po- Inf. 14. g
teſt meus eſſe diſcipulus, hoc eſt, imitator perfectus.
Vnde Chryſoſtomus: Reſpondet Dominus ad mẽtem Chryſo. 10. hom. 28. in Matth.
eius, quaſi dicat: Quid me ſequeris propter pecunias,
qui vides non tantũ mihi diuerſorium eſſe, quantum
auibus? Simul etiã cum hoc notat eum de ſimulatione
exteriori, quæ intelligitur in vulpe ſecundum illud
quod dicitur de Herode: Ite & dicite vulpi illi. Et pro- Inf. 13. f
pterea per vulpes intelliguntur hæretici, quoniam tor- Vulpes.
tuoſi, & ſubdoli ſunt, & ignem habent in caudis, ſicut
dicitur de vulpibus Samſonis. Notat etiam eum de ſi- Iud. 15. a
mulatione interiori in volucre. quæ alta petit, talis eſt
ſuperbus ſicut dicitur: Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi Abd. 1. b
inter ſidera poſueris nidum tuum: inde detraham te,
dicit Dñs. Et propter hæc duo Dominus oſtendit eius
D conſortium repudiandum, quia ignobilia mundi & 1. Cor. 1. d
contemptibilia elegit Deus & ea quæ non ſunt, vt ea
quæ ſunt deſtrueret: vt non glorietur omnis caro in
conſpectu eius. Et propterea in exemplũ imitationis fa-
ctus eſt mẽdicus iuxta illud: Propter vos egenus factus 2. Cor. 8. b
eſt, cum eſſet diues: vt illius inopia diuites eſſetis. Vnde
imitatores Chriſti inopia Chriſti diuites facti ſunt. Val-
de enim diues eſt, qui tantum habet quantũ Rex cœli
& terræ. Huiuſmodi autem eſt, qui nihil habet proprie-
tate, & totum poſſidet charitate, ſicut illi: Tanquam ni- 2. Cor. 6. e
hil habentes, & omnia poſſidentes: Beatus qui terre-
nam foueam commutat in æternam aulam. Beati autẽ Mat. 5. a
pauperes ſpiritu, &c. Simul etiam cum hoc attende,
quod paupertas non eſt placita niſi ſimplex, cõtra do-
E loſitatem vulpis & humilis contra elationem volucris.
Vnde Iſaïas: Ad quem enim reſpiciam, niſi ad paupercu- Iſa. 66. a
lum & contritum ſpiritu, & trementẽ ſermones meos?
vbi iungit paupertatem ſimplicitati & humilitati. Vn-
de Auguſtinus: Quid prodeſt diuitias reliquiſſe, cum Aug. in 3. Reg. cap. 5. 10. 1.
miſer homo ſuperbior efficitur diuitias contemnendo,
quam fuerat poſſidendo? Nam ſuperbus odioſus eſt
Deo & hominibus ſecundum illud: Tres ſpecies odiuit Eccl. 25. a
anima mea. Sequitur: Pauperem ſuperbum, &c.

Ait autem ad alterum. Poſt repulſionem dupliciũ ſub-
ditur hic aduocatio ſimplicium, circa quã duo introdu-
cuntur. Primum eſt vocatio innocentis, ſecundum eſt
eruditio ignorantis. Primum igitur quantũ ad innocẽ-

tis

tis vocationem dicitur: *Ait autem ad alterum: Sequere me,* [A] [Hiere.3.f] sicut Filius patrem: Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Vel sicut discipulus Magistrũ, sicut [Mat.19.e] dixit Dominus adolescenti consilium requirenti: Si via perfectus esse, vade, vende omnia, quæ babes, & da pauperibus. Subiungitus: Et veni, sequere me. Et bunc di- [Ioan.21.d] stincte vocabat sicut Petrum: Tu me sequere. Et signãter *alterum* dicit, quia alterius erat dispositionis, erat autem simplex & humilis: ad quod designandum adiungit: *Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum* In quo apparet puritas, quia non celebat cordis affectum, non refutabat consilium. Non enim respuit esse discipulus, sed expleta paterni funeris pietate, liberior hunc assequi desiderat. Apparet etiam humilitas, quam mortuo patri impendere vole- [Eccl.3.a] bat obsequium, iuxta illud: Qui timet Dominum, bo- [B] notat parentes, & quasi dominis seruiet, his qui se genuerunt. In opere & sermone & omni patiẽtia, &c. Ad hoc enim mouebat eum obedientia diuini præcepti: [Exod.20.b] Honora patrem tuum. Mouebat etiam clementia animi: sepelire enim mortuũ, opus est misericordię, de qua [Tob.1.d] commendatur Tobias: Cum rex multos occideret ex filiis Israel Tobias sepeliebat corpora eorum. Mouebat [Eccl.38.b] etiam consuetudo laudabilis, secundum illud: In mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. Vnde apparet: quod non dixit hoc ex carnalitate, sed ex quadam pietate & [3.Reg.19.d] humilitate, sicut Elisæus dixit Eliæ: Osculer, oro, patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te.

Secundo vero quantum ad ignorantis eruditionem [C] subditur: *Dixitq; ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos.* In quo primo erudit eum peccatorum consortium [Mortui.] declinare. Nam mortui vocãtur hic peccatores & infi- [Eph.2.a] deles. Vnde: Vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis &c. taliũ con- [Eccl.13.c] sortium deserendum est viro sancto, secundum illud: Quæ communicatio sancto homini ad carnem? idest ad peccatorem & infidelem. Vnde quantumcumq; sit cõiunctus, tamen sit deserẽdus, maxime cum impedit bo- [Deut.33.b] num. Vnde: Qui dixerit patri suo, & matri suæ: Nescio vos: & fratribus suis: Ignoro illos, sequitur: Hi custodierunt iudicia tua ô Iacob, & legẽ tuam ô Israel. Erudit etiam eum, minora bona pro maioribus postponen- [Amb.com.3. lib 6. in hunc locum c.9. Lucæ.] da esse. Vnde Ambrosius docet minora bona pro vtilitate maiorum esse prætermittenda. Maius est enim ani- [D] mas mortuorum prædicando suscitare, quam corpus mortui in terra abscondere. Et propterea subdit: *Tu autem vade, & annuntia regnum Dei,* quasi dicat, minus bo- [1.Tim.4.b] num pro maiori intermitte. Iuxta quod dicitur: Exerce temetipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, &c. Ex quo apparet, quod opera pietatis spiritualis, omnino secundum sententiam Apostoli, & Domini sunt corporalibus operibus anteponẽda, Quod enim pietatis maius opus, quam sepelire mortuum, & hoc, patrem proprium? & tamen Christus vult pro prędicationis officio hoc dimitti. Propter quod di- [Act.6.a] cebant Apostoli: Non est æquum, nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Quanto enim anima melior est corpore, tanto melius est animam pascere prædicando quam corpus, alimenta ministrando. Vel [E] maxime quia plures sunt idonei ad sepulturam quam [Act.6.a] ad dandam doctrinam. Vnde Apostoli dicebant. Considerate, fratres, viros ex vobis boni testimonij, &c. Subditur: Quos constituamus super hoc opus. Nos vero orationi & ministerio verbi instantes erimus. Quia di- [Inf.10.g] citur: Maria optimã partem elegit. Et ideo Daniel: Qui [Dan.12.b] ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ, &c. Et nota quod dicit: *Annuntia reg. ñ Dei,* volẽtibus scilicet pœni- [Mat.3.a] tere. Iuxta quod dicebat Christus: pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Sicut ergo est magnum peccatum, cum indigẽti diues non dat eleemosynam: ita maius est peccatum, cum sciens non com- [Prou.11.d] municat doctrinam. Vnde: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Ideo dicit: Nuntia, non abscondas.

Et alter ait: Sequar te, &c. Post repulsionẽ duplicium & aduocationẽ simplicium, subiungit hic redargutionem mobilium, circa quam duo introducuntur. Primum est vacillatio voluntatis: secundum redargutio mobilitatis. Primo igitur, quãtum ad voluntatis vacillationem præmittit: *Et ait alter: Sequar te Domine* Ecce voluntas adhærendi Deo, tanquam Magistro. Attendebat enim consilium illud Dominicum: Qui sequitur [Ioan 8.b] me, non ambulat in tenebris. Et in Ecclesiastico: Gloria [Eccl.23.d] magna est sequi Dominum. Sed in hac voluntate fortis non erat, propter quod addit: *Sed permitte mihi primum renuntiare his qui domi sunt,* ex quo apparet quod adhuc afficiebatur erga suos. Contra id quod dicitur: Obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Non [Psalm 44.c] erat hic similis Paulo, qui dicebat: Cum placuit ei, qui [Gal.1.c] me segregauit ex vtero matris meę, & vocauit per gratiam suam. Sequitur: Continuo non acquieui carni & sanguini. Ideo hic est parentibus renuntiandum, quia carnales amici spiritualibus consiliis aduersantur. Et ideo caro, & sanguis tanquã aduersarij non sunt admittendi. Et ideo dicitur: Non veni pacem mittere, sed gla- [Mat.10.d] dium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum. Sequitur: Et inimici hominis, domestici eius. Et ideo eis dicitur in persona boni religiosi. Reliqui domũ [Hier.12.b] meam, dimisi hæreditatem meam. Non talis iste, quia oculum habebat ad domesticos. Huic similes sunt religiosi, curiosi de factis consanguineorum, contra quod Beda in Glossa: Sic discipulus Dominum secuturus ar- [Beda tom 5. lib.3 in c.9. Lucæ.] guitur, vel quod domui renuntiare velit, quid fiet illis, qui nulla vtilitate sæpe visitant domos, quas reliquerant? Tales non attendunt quod dictum est Abrahæ: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de do- [Gen.12.a] mo patris tui, & veni in terrã quam monstrauero tibi.

Secundo vero quantum ad redargutionem mobilitatis, adiungit: *Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suã ad aratrum,* id est, ad diuinæ perfectionis & prædicationis exercitium, quod recte per aratrum designatur propter culturam & fructum iuxta illud: Arabit Iudas, [Osea 10.c] & confringet sibi sulcos Iacob. Nemo, inquam, talis existens, *& respiciens retro,* id est, ad mundũ, *aptus est regno Dei,* idest, ad regnum Dei possidendum. Quia secundum illud: Nemo militans Deo, implicat se negotiis [2.Tim.2.a] sæcularibus, vt ei placeat cui se probauit. Cuius rei fi- [Gen.19.f] gura præcessit in vxore Loth, quæ respiciens post se, versa est in statuam salis. Quia talis homo efficitur inutilis & sterilis. Et ideo dicitur infra: Qui fuerit in agro [Inf.17.g] non redeat retro. Memores estote vxoris Loth. Talis homo non est aptus ad regnum, sed potius ad opprobrium. Vnde: Melius enim erat illis non cognoscere [2.Pet.2.d] viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum cõuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad [Prou.26.b] suum vomitum, &c. Quod recte intelligi potest de recidiuantibus, & apostatãtibus. Et ideo è diuerso suadet: Esto firmus in via Domini. Talis erat Apostolus, sicut [Eccl.5.c] dicitur: Quę retro sunt obliuiscens ad ea vero quę sunt [Phil.3.c] priora. extendens, meipsum ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis. Et ideo ipse mone- [E] bat: In charitate radicati & fundati, vt possitis com- [Eph.3.d] prehendere, &c. Sciebat enim à Domino dictum esse: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Ad [Mat.10.c] hoc potissime Scriptura nos inuitat. Vnde per totam [Num.14.a] legem & prophetas prohibet filiis Israel, ne reuertantur in Ægyptum, id est, ne de diuino seruitio conuertatur homo ad mundum. Vnde & propter illud delictum fere omnes filij Israel, à Domino in deserto interfecti fuerunt.

CAPVT X.

POst hæc autem designauit Dominus, &c.] Expedita parte de missione Apostolorum, hic subditur pars

Diuisio.

de missione discipulorum ad modum minorum prælatorum. Habet autem hæc pars tres, in quarum prima A agit de forma prædicandi: in secunda vero de forma viuendi: *Et ecce quidam.* *Inf. eod. e* In tertia de forma orãdi. Infra: Et *Inf. 11. a* factum est cum esset in quodam loco, &c. Prima pars habet tres, in quarũ prima præmittitur missio discipulorum comitantium: in secunda vero additur informatio euntiũ, ibi: *Nolite portare neque sacculum,* &c. In tertia subditur consolatio redeuntium, ibi: *Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, &c.* Mittuntur autem discipuli cum auctoritate diuini imperij. Informantur ex veritate diuini magisterij. Cõsolantur ex familiaritate diuini contubernij. Mittit autem discipulos Dominus ad prædicandum hoc ordine. Primo designando eos secũdum debitum numerum: secondo præmittendo designatos in omnem ciuitatem & locum. tertio in accele- B rando præmissos ad salutem electorum: quarto in confirmando acceleratos contra rabiem persecutorum. Primo ergo quantum ad discipulorum designationem secundum debitũ numerum dicit: *Post hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos.* Designauit vnq; id est, signanter elegit secundũ illud: Ego elegi vos, & posui vos, &c. *Ioan. 15. c* Vnde in glossa. Sicut in Apostolis forma est *Glossa in c. 10. Lucæ tom 5.* Episcoporũ, sic in septuaginta duobus forma est presbyterorũ secundi ordinis. Isti debẽt a Deo designari, id est, ad honorem assumi secundum illud: Nec quisquam *Heb. 5. a* sumit sibi honoré, sed qui vocatur a Deo quemadmodum & Aarõ. In cuius designationis testimoniũ debent esse signati signaculo ordinis characteris sacerdotalis, tõsuræ, & toti⁹ disciplinę, & cõuersationis sãctissimę, vt *Eph. 4. g* C appareat illos esse de numero illorũ de quib⁹ dicitur. In quo, scilicet spiritu, signati estis, in die redẽptionis. Designauit autem eos in numeru septuaginta duos secundum quod designati fuerant in veteri testamento, in septuaginta palmas, vbi dicitur quod in Elim erant duo- *Exod 15 g* decim fontes aquarũ, quoad Apostolos, & septuaginta palmæ quoad discipulos. Et in numeris signati fuerut *Num. 11. e.* in septuaginta viris, quibus dedit Dominus Spiritum sanctum prophetandi, vbi dicitur: Locutus est Dominus ad Moysen, auferens de spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. Sequitur: Qui prophetauerunt, nec vltra cessauerunt. Remanserant autem in castris duo viri. Subiũgitur: Super quos requieuit spiritus. Nã & ipsi descripti fuerant. In quo hi expresse figurati sunt. Ratio autem, quare isti fuerunt septuaginta duo, literalis fuit: Vt, quemadmodum Apostoli prædicantes duodecim tribubus duodecim erant, sic isti septuaginta D *Glossa in 10. cap. Lucæ tom 5.* duo. Secundũ quod in Glossa dicitur: Septuaginta duo mittuntur, qui totidem gentibus linguarum Euangelium prædicarent secundum mysticum intellectũ: quia continet in se septies denarium & binarium: in quo signatur septiformis spiritus donatus eorum ministerio ad impletionem decalogi, & duorum præceptorum charitatis. Vel quia septuaginta duo cõtinent horas trium dierũ, quia fidem Trinitatis prædicare debebant, sicut dicitur in Glossa, secundum triduanum circuitum solis Christi, scilic. Incarnationis, Passionis, Resurrectionis.

Secundo quantum ad designatorum præmissionem ante suum conspectum subditur: *Et misit illos binos, ante faciem suam. Misit,* inquã auctoritate diuina quia sicut *Ioan. 20. e* dicitur: Sicut me misit Pater, & ego mitto vos. Binos autem misit ad literam, vt se mutuo custodirent & adiu- E narent, secũdum illud: Melius est duos esse simul, quam *Eccl. 4 b* vnum habent enim emolumentum societatis suæ. Vel secundum spiritualem intelligentiam, vt dicit Beda per *Beda tom 5. lib 3. in Lucæ cap. 10.* hoc quod binos mittit, innuit, quod nemo prædicationis officium suscipere debet, qui erga aliũ charitatem non habet. In cuius rei designationem dicitur: Dentes *Cant 4. a* tui, id est, prædicatores, quorum est masticare cibum paruulis, sicut greges tonsarũ, quę ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus & sterilis nõ est inter eas. In huius etiam rei figurã, vt dicit Glossa, animalia bina *Gen. 6. d* fuerunt in arca Noë. Et quoniam hæc missio non erat, nisi sicut quædam præparatio ad Christum, ideo addit: *In omnem ciuitatem & locum, quo erat ipse venturus.* Vnde A sicut præcones præcedebant secundum illud: Parate *Isa. 40. a* viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Vnde Glossa: Vbi verba prædicationis præcurrunt, venit Dominus ad mentis habitaculum.

Tertio quantum ad præmissorum accelerationem ad salutem electorũ subditur. *Et dicebat illis, Messis quidem multa,* id est, turba ad conuersionẽ parata: Vnde: Quan- *Ioan. 4. e* do Samaritani crediderunt, Dominus dixit: Videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Hæc messis seminata fuit in lege naturæ, creuit autẽ in lege figuræ, sed est collecta in tempore gratiæ. Vnde dicitur: Ego *Idem. 4. e* misi vos metere quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Huius autem messis duplex est collectio, scilicet vniuersalis in tem- B pore vltimo, de qua dicitur Angelo: Mitte falcem tuam *Apoc. 14. d* & mete, quia venit hora vt metatur quoniã aruit messis terræ. Alia est collectio seu messio particularis in prædicatione Euangelij. Sed quia pauci sunt boni messores, ideo subdit: *Operarij autem pauci,* signanter dicit *operarij,* quia ad hoc quod falx prædicationis messem colligat, necesse est quod manus operis eã teneat, iuxta quod dicit Gregorius: Ad hoc vt seruetur veritas præ- *Gregorius in Ezech.* dicãdi, necessaria est altitudo viuendi. Tales qui faciunt quod ore dicunt, sunt operarij, & à Domino remunerandi secũdum illud: Voca operarios & redde illis mer- *Mat. 20 b* cedem. Sed pauci sunt operarij studiosi, plures autem sunt malitiosi secundum illud: Pseudo-Apostoli, sicut *2. Cor. 11. e* operarij subdoli, transfigurãtes se in Apostolos Christi. C Plurimi autẽ sunt desidiosi. Vnde dixit Dominus operariis: Quid hic statis tota die otiosi? Sunt plurimi simi- *Mat. 20. a* les illis de quibus: Dicunt & non faciunt. Alligant au- *Mat. 23. a* tem onera grauia & importabilia. Sequitur: Digito autem suo nolunt ea mouere. Et quoniam messis amittitur, quando boni operarij desunt, ideo addit: *Rogate ergo Dominũ messis, vt mittat operarios in messem suam,* id est, prædicatores bonos, qui gladiũ diuini verbi, quo segetes metuntur, non tantũ in ore, sed etiam in manu portent. Vnde de bonis prædicatoribus dicitur: Exultatio- *Psalm. 149. b* nes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum. Vnde prædicatio est gladius, qui nisi ma- *Neem. 4. e* nu teneatur, non terret aduersarium. Quod bene figuratum est de reædificantibus Hierusalem: vbi dicitur quod vnusquisque vna manu faciebat opus & altera tenebat gladium. Tales operarij dantur diuinitus. Secundum quod est signatum, quod Deus posuit homi- *Gen. 2. e* D nem in paradisum voluptatis, operaretur & custodiret & illum: & ideo sunt à Domino postolandi, vt eos conducat promittendo, conductos mittat præcipiendo secundum illud: Qui exiit primo mane conducere opera- *Mat. 20. a* rios in vineam suam. Conuentione autem facta, cętera.

Quarto autem, quantum ad acceleratorum confirmationem, contra rabiem persecutorum subdit: *Ite: Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Ite,* scilicet expedite, sicut animalia illa. Animalia ibant, & reuertebantur in *Ezech. 1. e* similitudinem fulguris coruscantis. Et in Prouerbiis: Discurre, festina, suscita amicũ tuum. Vel, *ite,* id est, pro *Prou. 6. a* salute omnium periculis vos exponite secundum illud: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus. Mercena- *Ioan. 10. e* rius &c. Sequitur: Videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. Quasi diceret. ita ad luctum, vt reportetis gaudium secundum illud: Euntes ibant, & flebant, *Psalm. 125. b* E mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, &c. Vel, Ite ad periculum, vt reportetis triumphum secundum illud: Transite armati ante fra- *Iosuë 1. a* tres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis. Et quia fortissima armatura est mansuetudo & patientia, ideo dicit: *Sicut agnos inter lupos,* id est, sicut pios, humiles, & mansuetos inter impios, superbos, & malignos. Vt illos mansuetudine vincatis, sicut & Christus fecit, secundũ illud: Sicut agnus coram tondente se ob- *Isa. 53 b* mutescet, & nõ aperiet os suũ. Sic Apostoli agnina mãsuetudine domuerunt lupinam ferocitatem. Et impletũ est illud Isaiæ: Habitabit lupus cum agno, & Leo quasi *Isa. 11. b*

bos

Isa 25.d — Gen.49.d — 1.Pet.5.a

bus comedet palcas. Et item: Lupus & agnus pascentur simul. Vnde Christus sua mãsuetudine Paulum lupum conuertit in agnum. Et impletum est in eo illud: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Prius enim Christum persecutus est vt lupus, postea pro eo persecutiones passus vt agnus. Tales debent esse prælati Ecclesiæ secundum illud: Seniores pascite, qui in vobis est, gregem, prouidentes, &c. Et post: Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo, quasi dicat, non sitis sicut lupi inter agnos, sed magis agni inter lupos, & agnos, vt bonos foueatis & malos toleretis. Vnde Chrysostomus: Fortior est Dei gratia quam natura. dum fuerimos oues vincimus, & si mille lupi: si autem fuerimus lupi, vincimur, & cessat à nobis summi pastoris auxilium.

Diuisio.

Nolite portare, &c. Post missionem discipulorum comitantium, subdit informationem euntium. Habet autem pars ista duas, in quarum prima præmittitur communis informatio respectu omnium. Secundo specialis respectu personarum specialium ibi: *In quamcunque ciuitatem intraueritis.* Generali autem informatione inuitat nos ad quatuor, scilicet ad amplexandam mendicitatem, ad declinandam loquacitatem, ad exhibendam humanitatem, & ostendendam maturitatem. Primo igitur quantum ad mendicitatem amplectendam dicit.

Prou.7.c — Matt.8.a — Mar.6.b — Calceamenta fratrum ordinis sancti Francisci. — Paupertas odibile bonum. — Mat.5.a tom 5.

Nolite portare sacculum, neque peram: scilicet ad repositionem pecuniæ: Accipitur sacculus pro crumena pecuniaria secundum illud: Sacculum pecuniæ secum tulit: *Neque peram,* ad reseruandos panes secundum illud: Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus? &c. *Neque calceamenta,* scilicet ad cooperiendos pedes. Nam dicitur Sed tantum calceatos sandaliis. Sandalia enim à læsione pedem conseruant, sed non tegunt, sicut sunt soleæ fratrum nostrorum. Hoc autem voluit Dominus discipulis iniungere, vt non solum essent pauperes, verum etiam apparerent, & ad paupertatem magis exemplis, quam verbis vocarent. Est autem paupertas, vt dicit Seneca odibile bonum. Et ideo cum appareat turpis & vilis, iunxit ei Dominus maximam dotem, vt per illam saltem in coniugium possit assumi, cum dixit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Glossa in hunc locum tom 5. — 4.Reg.4.c — Prou.10.c — Eccl.19.a — Mar.9.e — Gen.43.g

Secundo quantum ad loquacitatem declinandam, subdit: *Et neminem per viam salutaueritis.* Super quo loco dicit Glossa, quod hoc dicit, ne alicuius obuij confabulatione remorarentur ab iniũcto officio. mittebat enim eos festinato, sicut Elisæus puerum suum: Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiã, non respondeas illi. Hoc autem iniunxit Dominus non ad declinandum affabilitatis indicium, cum ipse fuerit benignissimus & curialissimus: sed ad declinandũ multiloquium, de quo dicitur: In multiloquio non deerit peccatum. Et ideo qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Hæc autem multum consueuit esse in viatoribus. Et frequenter est occasio contentionum. Vnde dicitur de discipulis: Siquidem in via disputauerant, quis eorum maior esset. Propter quod dicitur, quod Ioseph fratribus proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. Secundum autem spiritualem intelligentiam prohibet optare salutem, quæ est viæ: non salutẽ, quæ est Patriæ.

1.Tim.2.a — Psalm.33.d — Eccl.22.d — Rom.16.c — Psalm.43.a — Mat.10.c

Quod notatur cũ dicit: *Per viam* Omnibus enim salus est optanda, sicut dicitur quod Deus omnes homines vult saluos fieri: & hoc quia ipse est Salus & Saluator. Sed illa salus debet optari, de qua in Psalmo: Salus autem iustorum à Domino. Hanc semper optabant Apostoli, & de hac dicitur: Amicum salutare non confunderis. Et ad Romanos: Salutate inuicem in osculo sancto. Et in Psalmo: Tu es ipse rex me⁹ & Deus meus, qui mãdas salutes Iacob. Aliter potest exponi, vt dicatur: *Neminem per viam salutaueritis,* id est, non saluum dicatis eum, qui adhuc dãnari potest quando est in via. Nam dicitur: Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Ergo salus in fine viæ, non in medio aut in capite est optanda. Vel aliter: *Neminem per viam salutaueritis,* id est, pro-

A

Mat.7.c

pter consortium viæ sed propter consortium vitæ. Ex quo apparet quod non est salus hominibus propter sanctorum collocutionem, sed propter ipsorum imitationem. Vnde dicitur: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est.

Isa.52.b — Coloss.1.c — Ioan.14.d — Ioan.20.c — Eph.2.c — Ioan.11.g — 2.Tim.2.c — Matt.5.a — Act 13.g — Ioan.10.e

Tertiò quantum ad humanitatem exhibendam adiungit: *In quamcumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui* Vt appareat vos esse viri pacis amatores & annuntiatores, secundum illud: Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem. Quã pacem Dominus fecit secundum illud: Pacificans per sanguinem crucis eius, &c. Dominus etiam reliquit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Dominus annũtiauit: Stetit Iesus in medio, & dixit eis: Pax vobis. Dominus mandauit, & pacem Euangelizauit, sicut dicitur:

B

Veniens Euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem ijs qui prope. Et quia possent timere, ne frustra pacem offerrent, ideo subdit: *Et si ibi fuerit filius pacis,* pacis secundum æternam præscientiam, de quibus dicitur quod Iesus moriturus erat, vt filios Dei, qui erant dispersi cõgregaret. De quibus dicitur. Cognouit Dominus qui sunt eius. Tales sunt filij pacis, quia dicitur: Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. In tali habet efficaciam verbum prædicationis, propter quod addit: *Requiescet super illum pax vestra,* id est, à vobis nũtiata. Vnde Isaias: Secundum aliam translationem: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum? Requiescit vtique pax Christi annuntiata super prædestinatos à Deo secundum illud: Crediderũt quotquot erant præordinati ad vitam. Et: Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem

C

Psalm.34.c — Eccl.17.e

meam audiunt. Vtile est ergo loqui prædestinatis Euãgelium pacis: vtile est etiam loqui præscitis, propterea subdit: *Sin autem, ad vos reuertetur* Secundum illud: Oratio mea in sinu meo conuertetur. Et hoc quia opus pietatis & misericordiæ semper est vtile facienti, & ad facientem reuertitur, secundum illud: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: & postea resurget, & retribuet retributionem vnicuique in caput ipsorum.

Eccl.21.d — Beda. tom.5. lib.3. in cap. 10. Luca. — 1.Cor.10.f — 1.Tim.4.b — Eccl.31.b

Quartu vero quantum ad maturitatẽ ostendendam, subdit: *In eadem autem domo manete,* tanquam viri maturi, ne forte notemini de instabilitate. Vnde dicitur: Pes fatui facilis in domum proximi. Ideo dicit Beda: Alienum est à prædicatore, per domos cursitare, & hospitium mutare. Et quia possent credere hospitium esse mutandũ propter cibum, ideo subdit: *Edentes, & bibentes quæ apud illos sunt.* sine ciborũ discretione, sicut dici-

D

tur: Omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Sine ciborum etiam abiectione, secundum illud: Omnis creatura Dei bona est. Et nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per Verbum Dei, & orationem. Sine ciborum etiam requisitione. secundum illud: Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. Et quia possent credere quod non liceret pasci de aliena substantia, ideo addit: *Dignus est enim operarius mercede sua,* non solum in patria ad remunerationem, sed etiam in via ad sustentationem. Vnde dicitur: Dominus ordina-

E

1.Cor.9.b — Gal 6.b — 1.Cor.9.c — Prou.7.b — 2.Tim.3.b

uit ijs qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Et item: Cõmunicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Vnde dicitur: Si nos vobis spiritualia seminauimus: magnum est si nos carnalia vestra metamus? Et hoc probat ibi Apostolus, quod talis operarius sit dignus, & per auctoritates & per rationes plures, sicut ibi patet. Quoniã ergo dignus est refectione, propter illam nõ oportet eum hospitium mutare. Ideo in fine addit: *Nolite transire de domo in domũ,* ne videamini vagi. Ne sitis similes illi mulieri vagę de qua dicitur quod est garrula, & vaga quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis: tales sunt hęretici. Vnde Apostol⁹. Ex his sunt qui

penetrant domos,& captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis. Non tales debent esse veri prædicato- A tres. Vnde Ambrosius: Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum. vt hospitij amore seruetur constantia,ne coalita amicitiæ necessitudo,facile dissoluatur.

Amb. tom. 3. lib. 7. in hunc locum c. 10. Luca.

Et in quamcumq; ciuitatem intraueritis. Post informationem discipulorum communem,subiungit hic Euangelista informationem discipulorum specialem, secundum audientium diuersitates. Et quoniam quidam parati fuerant ad eos recipiédos,vt fideles,quidam autem ad repellendos,vt infideles,quorum culpa crescebat ex contéptu diuinæ gratiæ,& despectu auctoritatis Apostolicæ:ideo pars ista habet quatuor. In quarum prima præmittitur informatio respectu fidelium: In secunda vero, respectu rebellium ibi: *In quamcumque ciuitatem intraueritis,& non receperint.* In tertia subditur increpatio contemptorum,ibi: *Væ tibi Corozain,&c.* In quarta B subiungitur auctoratio prædicatorum,ibi: *Qui vos audit, &c.* Circa informationem respectu fidelium, duo introducuntur: quorum primum est susceptio stipendij temporalis: secundum est communicatio beneficij spiritualis. Primo igitur quantum ad susceptionem temporalis stipendij informat.eum dicit: *Et in quamcumque ciuitatem intraueritis*. scilicet ad prædicandum veritatem,sicut dicitur: quod cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius,& clamauit. Sic & isti per diuini verbi clamorem, debebant in suo ingressu ciuitatem excitare. Iuxta quod dicitur de Philippo discipulo, quod descendens in ciuitaté Samariæ, prædicabat illis Christum Intendebant autê turbæ his quæ a Philippo dicebantur. Et quoniam fidelium est diuinis verbis intédere,ideo subdit: *Et susceperint vos*,scil. per fidem,& dile- C ctionem, tanquam nuntios Christi. Quonim dicitur: Qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit. Ille autem suscipit prædicatorem qui eius doctrinam acceptat cum mansuetudine & patientia, iuxta quod dicitur: In mansuetudine suscipite insitum verbum quod potest saluare animas vestras. Et quoniam a suscipientibus, propter spiritualia documenta, suscipi possunt corporalia aliméta,ideo subdit: *Manducate quæ apponuntur vobis*,scilicet ad reuelandam necessitatem,vt fortius laboretis,secúdum illud: Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es,& bene tibi erit. Vnde super illud: Dispensatio mihi credita est.&c. Glossa Non debemus ideo Euangelizare, vt manducemus: sed ideo mãducare vt Euangelizemus,vt cibus nõ sit bonũ quod appetitur,sed necessariũ quod adiicitur. D Et nota quod dicit: *Quæ apponuntur*,& hoc cũ hilaritate, Quia in Prouerbiis: Melius est vocari ad olera cũ charitate,quam ad vitulũ saginatum cum odio. *Et quæ apponuntur*,nõ quę vos ipsi paretis. Quod dicit propter vitãdam gulositatem,de qua Seneca: In ventrem sic pretiosa congerimus quasi congesta seruemus: quid ad rem quid quis recipiat, perditurus omne quod recipit? Et ideo dicitur: Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe: hoc autem maxime spectat ad pauperes, vt vilis sint contenti refectione,tanquam esurientes. Quia dicitur: Anima esuriens, etiam amarum pro dulci sumet. Et Iob: Quæ prius nolebat tangere anima mea,nunc præ angustia cibi mei sunt.

Diuisio. — Ionæ 3. a — Act. 8. a — Mat. 18. e — Iac. 1. e — Psalm. 127. a — 1. Cor. 9. Gloss. in hunc locum tom. 6. — Prou. 15. b — Eccl. 2. a — Prou. 27. a — Iob 6. b

Secundo verò quantum ad communicationem spiri- E tualis beneficij, subditur: *Et curate infirmos qui in illa sunt.* Et hoc per virtuté vobis a Spiritu sancto collatã, de qua: Alij datur gratia sanitatum in vno spiritu: alij operatio virtutum. Hãc dedit Dominus discipulis minoribus ad confirmationem doctrinæ suæ. Vnde Hieronymus: Quia hominibus rusticanis, & absque eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnũ cælorum,dare voluit potestatem miracula faciendi. Huius potestatis donum prius concesserat sicut & Apostolis: Dedit illis potestaté super omnia dæmonia,& vt lãguores curarét. Sed hic imperat,vt dono accepto vtantur,iuxta quod dicitur: Vnusquisque sicut accepit gratiam,in alterutrum illum administrationes,&c. Et quia A curatio corporalis ordinata erat ad illuminationé mentis,ideo subdit: *Et dicite illis, appropinquauit in vos regnũ Dei.* In quo simul clauditur veritas doctrinæ,bonitas gratiæ,& sublimitas gloriæ. Dicit enim Glossa interlinearis: Regnum Dei Christus est,vel vita æterna,vel scientia scripturarum. Et ita appropinquauit, quando inter eos erat iuxta quod dicitur: Regnũ Dei intra vos est. Vere appropinquauerat, cum ille esset iam præsens,de quo dicitur quod habebat in vestimento & in femore suo scriptum: Rex regum,& Dominus dominantium. Et signanter dicit: *In vos*,id est,in eos qui Verbum Dei suscipiunt per fidé,de quibus: Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & regnauimus super terram. Et per gratiam fidei,secundum illud: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij B dilectionis suæ. Sic ergo patet qualiter se debebant habere ad fideles,quia debebant recipere stipendium sustentationis, & ministrare beneficium curationis, & eruditionis. Qui ergo non ministrant hæc beneficia spiritualia minus vtiliter & indigne suscipiunt stipendia corporalia. Vnde Gregorius: Quid ad hæc doctores dicimus qui Christi aduentum præcurrentes, Ecclesiasticum officium suscipimus, & muti panem comedimus. Et Bernardus: Venient ante tribunal iudicis, vbi erit pauperum allegatio dura, accusatio grauis: quorum vixere stipendiis, nec delere peccata.

1. Cor. 12. a — Hier. tom. 6. in cap. 8. Mat. super illud: Euntes prad. — Sup. 9. a — 1. Pet. 4. b — Gloss. in hunc locum cap. 10. Lucæ tom. 5. — Luc. 17. d — Apoc. 19. e — Coloss. 1. b

In quamcumq; autem ciuitatem intraueritis. Post informationem respectu fidelium, subditur informatio respectu rebellium. Circa quam duo introducuntur, primum est cótestatio veritatis Euangelij: secundum communicatio seueritatis iudicij. Primo igitur quantum ad C contestationé veritatis Euangelij dicitur: *In quamcumque autem ciuitatem intraueritis.* Ad veritatis præconium prædicandum, secundum illud: Cum venissent Thessalonicam,vbi erat synagoga Iudæorũ. Sequitur: Paulus introiuit ad eos,& per sabbata tria disserebat eis de scripturis. *Et non susceperint vos*,per veritatis auditũ,qui est prædicatoribus accommodandus,sicut dicitur: Nos debemus suscipere huiusmodi,vt cooperatores simus veritatis. Scripsissem forsita Ecclesiæ: sed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrepes, non recipit nos. *Exeuntes in plateas eius*, ad veritatis testimoniũ testificandũ, propter quod dicitur: Quod dico vobis in tenebris,dicite in lumine: & quod in aure auditis,prædicate super tecta,*dicite: Etiã puluerẽ qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos*, propter veritatis contemptum,quod D est peccatum valde detestandum, secundum illud: Si non venissem & locutus fuissem eis,peccatum non haberent. Et ideo ad huius delicti detestationé,dicit puluerem abstergédum,sicut Petrus dixit Simoni: Pecunia tua tecum sit in perditionem. *Tamen hoc scitote,quia appropinquauit regnum Dei*, id est veritas Euangelij,secũdum illud: Prędicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus. Vt nullus possit se per ignorantiam excusare. Et propterea vt publice fiat,iubet in plateis extergere puluerem,super quo dicit Hieronymus, quod hoc iubet in testimoniũ quod prædicatio eorum peruenerit vsq; ad illam ciuitatem. Et ita non habent excusationem de infidelitate. Secũdum spiritualem autem intelligentiã,pedes Apo- E stolorum sunt affectus prædicatorum, quibus puluis consueuit adhærere,scilicet inanis gloriæ,de quo: Gloriam meam in puluerem deducat. Indignationis & impatientiæ,de quo: Lingent puluerem sicut serpens. Cupiditatis & auaritiæ,secundũ illud: In percussura cribri remanebit puluis. Primus puluis adhæret pedibus prædicantium, cum laudantur, sed excutitur per considerationem sui, secundum illud: Vos non estis qui loquimini. Et item: Nemo potest dicere, Dominus Iesus,nisi in Spiritu sancto. Et ité: Quid habes quod non accepisti? Ideo in Ecclesiastico: Quid superbit terra & cinis? Secundus puluis adhæret cum contemnũtur, sed hic excuti ut per rememorationem Christi secundum

Act. 17. a — 3. Io. in cap. vnico e — Mat. 10. e — Ioan. 15. d — Act. 8. d — Mat. 24. a — Hier. comment. lib. 1. in cap. 10. Mat. tom. 6. — Spiritualis intelligentia. — Psalm. 7. a — Mich 7. d — Eccli. 17. a — Mat. 10. e — 1. Cor. 12. a — 1. Cor. 4. b — Eccl. 10. b

illud:

Ioan.15.e illud : Mementote ſermonis mei, quem ego dixi vo-
bis:Non eſt ſeruus maior Domino ſuo.Si me perſecu-
ti ſunt,& vos perſequentur,&c. Tertius puluis adhæ-
ret,quando munera offeruntur quæ excæcant oculos
Baruc.6.b ducum,iuxta illud:Oculi eorum pleni ſunt puluere à
pedibus introeuntium : ſed hic excutitur per memo-
Hier.ad Cypr.Ep.139. tom.3. riam mortis noſtræ. Hieronymus: Facile contemnit
omnia,qui ſe ſemper cogitat mortuum. Et Apoſtolus:
1.Tim.6.b Nihil intulimus in hunc mundum:haud dubium quod
nec auferre quid poſſumus.

Secundo verò quantum ad comminationem ſeueri-
tatis iudicij,ſubdit : *Dico vobis, quia Sodomis in die illa
remiſſius erit,quam illi ciuitati*,ex quo apparet magnitu-
Iud.1.b do pœnæ. Nam dicitur quod Sodoma & Gomortha &
finitimæ ciuitates , & abeuntes poſt carnem alteram,
facti ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes.
Vnde & Dominus fuit illis valde indignatus, ſecun-
Gen.19.e dum quod dicitur quod pluit ſuper Sodomam & Go-
mortham ſulphur & ignem a Domino de cœlo:& ſub-
uertit ciuitates has & omnem circa regionem. Appa-
ret etiam ex hoc magnitudo culpæ,quia maior eſt cul-
pa contemptus veritatis,quam libido carnalitatis. Ra-
tio autem huius eſt,quia non fuit eis oblata tanta gra-
Inf.12.f tia.Et ſecundum quod dicitur infra:Cui multum datũ
Heb.2.a eſt,multum quæretur ab eo.Vnde:Si enim qui per An-
gelos dictus eſt ſermo,factus eſt firmus.Sequitur:Quo-
modo nos effugiemus ſi tãtam neglexerimus ſalutem:
quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dñm : ab eis
qui audierunt,in nos confirmata eſt Alia ratio eſt pro-
pter maiorem veritatis notitiam. Vnde Gregorius: Vbi
maius eſt donum ſcientiæ,ibi transgreſſor maiori ſub-
iacet culpæ.Quia dicitur:Scienti bonum facere,& non
facienti:peccatum eſt illud illi. Et quod cõtemptoribus
veritatis maxima debeatur pœna , patet ex hoc quod
dicitur de quibuſdam quod cognouiſſent Deum,non ſi-
Rom.1.e cut Deum glorificauerunt:Sequitur Tradidit illos Deus
in reprobum ſenſum, &cæt. Et ratio huius redditur,
quia non probauerunt Deum habere in notitia.

Va tibi Corozain,&c. Hic tertio loco ſubiungitur in-
crepatio contemptorum,qui propter duo à Domino in-
crepandi oſtenduntur, & tanquam damnabiles argu-
untur,ſcil. propter duritiam cordis, & propter excel-
lentiam mentis:duritia cordis reddebat eos impœnitẽ-
tes,ſed excellentia arrogantes.Primo igitur increpans
cordis duritiam,dicit:*Va tibi Corozain,va tibi Bethſaida*:
Quæ erant duæ ciuitates Galilææ, vbi plurima fecerat
ſigna,& tamen adhuc permanebat in eis duritia. Pro-
pterea ſubditur : *Quia ſi in Tyro & Sidone facta fuiſſent
virtutes quæ facta ſunt in vobis*,id eſt,ſi Dñs eis tanta mi-
racula oſtendiſſet ante ſui ſubuerſionẽ quam cõmina-
Ezec.28. tus eſt Dominus per Ezechielem:Tu fili hominis aſſu-
me ſuper Tyrum lamentum,& in fine ad nihilum reda-
cta es,& non eris vſq; in ſempiternum Adhuc nõ eſ-
ſent ſubuerſæ, & hoc, quia pœnituiſſent. Vnde addit:
Olim in cilicio & cinere,ſedentes pœniterent, ſicut fecerũt
Niniuitæ,de quibus dicitur quod prædicauerunt ieiu-
Iona 3 b nium,& veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſq; ad minorem.
Et nota quod tria dicit in quibus exprimit pœnitentię
perfectionem, ſcil. cilicium, cinerem,& ſeſſionem. In
pœnitente enim debet eſſe dolor ex conſideratione di-
uinæ offenſę,& hoc in cilicio. Timor ex cõſideratione
vindictæ,& hoc in cinere,qui præfert mortis imaginẽ.
Et debet eſſe pudor ex cõſideratione culpæ ſiue vilita-
Hier ad Demetr.de ſeru. Virg. ep 8.to.1. tis ſuæ,& hoc in ſeſſione.Ideo dicit Hieronymus quod
cinis & cilicium ſunt arma pœnitẽtium. Et propterea:
Filia populi mei accingere cilicio , & aſpergere cinere
Hier.6.g luctũ vnigeniti,fac tibi planctum amarum. Et propter
pudorem humilitatis,qui debet concomitari , dicitur:
Hier.13.e Dic regi & dominatrici:Humiliamini, ſedete quoniam
deſcẽdet de capite veſtro corona gloriæ veſtræ,Si ergo
talem feciſſent pœnitentiã,non haberent tantam cor-
dis duritiam,ac per hoc nec tam durã ſententiam. Et
propterea ſubiungit:*Veruntamẽ Tyro & Sidoni remiſſius
erit in iudicio,quam vobis*.Quia ſecundum quod dicitur
infra:Seruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & *Inf.12.f*
A non ſe præparauit,& non fecit ſecundum voluntatem
eius,vapulabit multis Ratio autem huius eſt nimia du-
ritia contra tanta beneficia.Vnde:ignoras quoniam be- *Rom.2.a*
nignitas Dei ad pœnitentiam te adducit:ſecundum au-
tem duritiam tuam & impœnitens cor theſaurizas tibi
iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Quia
dicitur:Cor nequam grauabitur in doloribus , & pec- *Eccl 3.d*
cator adducet ad peccandum.

Secundo increpans,quoad excellentiam mentis ſub-
dit: *Et tu Capharnaum vſq; ad cœlum exaltata*,ſcilicet per
arrogantiam, *vſq; in infernum demergeris*, per diuinam
ſententiam. Vnde Abdias: Si exaltatus fueris vt aquila. *Abd.1.a*
& inter ſidera poſueris nidum tuum:inde detraham te.
Et Iob.Si aſcenderit vſq; ad cœlum ſuperbia eius , & *Iob 20.a*
B caput eius nubes tetigerit:quaſi ſterquilinium in fine
perdetur Dicitur autem Capharnaum exaltata propter
plurima miracula,quæ facta ſunt in ea , de quibus ſu-
perbiuit amplius quam profecit. Vnde ſupra dicitur:
Quanta audiuimus facta in Capharnaum, &c. Primo *Sup.4.d*
ergo exaltata propter diuinæ gratiæ munera , ſed poſt
demerſa merito ſuperbiæ. Et hoc prædictum fuerat:
Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon & terra Ne- *Iſa.9.a*
phtalim,ſcilicet per præcedentia miracula:& nouiſſimè
aggrauata eſt via maris,id eſt preſſa in iudicio propter
ſua peccata,ſicut exponit ibidem Gloſſa.Et ideo diuina
ſuſcipienda ſunt cum timore. & magna reuerentia, ſi-
cut dicit Gregorius : Cum enim augentur dona,ratio- *Greg.hom. 9 in Euang.*
nes etiam creſcunt donorum.

Qui vos audit, &c,Hic quarto loco ſubditur aucto-
C ratio prædicatorum. Oſtendit autem eos authenticos
tum propter auctoritatem Chriſti Mediatoris , tum
etiam propter auctoritatem ſummi Imperatoris.Primo
ergo auctorat eos per auctoritatem Chriſti Mediatoris
cum dicit.

Qui vos audit me audit: Nam ipſi gerebant Chriſti
perſonam. Vnde Apoſtolus:Nam & ego quod donaui, *2.Cor.2.d*
ſi quid donaui,propter vos in perſona Chriſti.Et item:
An experimentum quæritis eius,qui in me loquitur, *2.Cor.13.a*
Chriſtus:Et ideo dicitur:Cum accepiſſetis à nobis ver- *1.Theſ.2.c*
bum auditus Dei, accepiſtis illud non vt verbum ho-
minum,ſed ſicut vere verbum Dei. In auditu ergo di-
ſcipulorum Chriſti Chriſtus auditur , & ſimiliter in
contemptu,contemnitur, & propterea ſubdit : *Et qui
vos ſpernit , me ſpernit.* Vnde Ezechiel : Domus Iſrael *Ezec.3.b*
nolunt audire te,qui nolunt audire me. Et hoc innuit
D cum dicit:Quam diu non feciſtis vni de minoribus his *Mat.25.b*
nec mihi feciſtis.Et propterea dicebat Apoſtolus:Spi- *1.Theſ.5.d*
ritum nolite extinguere.Prophetias nolite ſpernere:id
eſt,veros prædicatores.

Secundo auctorat eos propter auctoritatem ſummi
Imperatoris cum ſubdit:*Qui autem me ſpernit , ſpernit
eum qui me miſit*, tum propter cõmiſſam auctoritatem,
tum propter conſubſtantialitatem. Vnde:Qui non ho- *Ioan.5.d*
norificat filium non honorificat patrem , qui miſit il-
lum. Et ideo ſequitur:Qui ſpernit Apoſtolos , ſpernit
Chriſtum:& qui Chriſtum ſpernit , & Deum ſpernit.
Ergo qui ſpernit Apoſtolos,ſpernit & Deum. Et hoc
non eſt paruum peccatum.Propter quod Iſaias:Vę qui *Iſa.33 a*
ſpernis,nõne & ipſe ſperneris?Et cum fatigatus deſie-
E ris contemnere, contemneris. Et ergo magna auctori-
tas prędicatorum. In quorum receptione Deus recipi-
tur , & contemptu contemnitur. Ipſi enim ſunt os
Domini,verba eius annũtiando,ſicut dicitur:Si ſepara- *Hier.15.d*
ueris pretioſum à vili,quaſi os meum eris.Et ideo tan-
quam os Dei paſci debent & honorari. Et ipſi etiam
os præcipue debent cuſtodire.& ab edacitate & loqua-
citate,vt vere poſſit dici de eis illud : Hi empti ſunt ex *Apoc 14.b*
hominib. primitiæ.Deo & agno.& in ore eorũ nõ eſt
inuẽtũ mendaciũ:ſine macula enim ſũt ante thronũ Dei.

Reuerſi ſunt autem &c. Poſt miſſionem concomitan-
tium,& informationẽ euntiũ,ſubditur hic tertio con-
ſolatio redeuntium. Habet autem hæc pars duas. In *Diuiſio.*
quarum prima reprimit Dominus in diſcipulis gaudiũ

vanum. In secunda inuitat eos ad gaudium verum ibi:
A *Gaudete autem quia nomina vestra &c.* Circa repressio-
nem gaudij vani in discipulis quatuor introducit. Pri-
mum est vanæ exultationis expressio: secundum vanæ
exultationis repressio: tertium est vanæ exultationis
occasio: quartum vanæ exultationis prohibitio. Pri-
mo ergo præmittit vanæ exultationis expressionem,
cum dicit:

Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, quod
scil. non tantum sentiebatur in corde, sed etiam expri-
Pro. 15. b mebatur in sermone, vt verificetur illud: Cor gaudens
exhilarat faciem, Propter quod addit: *Dicentes, Domine,
etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.* In quo ex-
primebant, se inepte gaudere, quia fortiores dæmoni-
bus facti erãt. Et ista quidem lætitia veniebat ex laten- B
te superbia sicut ex illius Pharisæi, de quo infra dicitur
Inf. 18. c quod orans dicebat: Deus gratias tibi ago, quia nõ sum
Nota. sicut cæteri hominũ, &c. Et nota quod de diuinis do-
nis quidam manifeste efferuntur, sic illi qui sibi ea at-
Deut. 32. d tribuunt. De quibus dicitur: Manus nostra excelsa, &
Deut. 9. a non Dominus, fecit hæc omnia. Contra quos: Ne dicas
in corde tuo, cum deleuerit eos Dominus Deus tuus in
conspectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me
Dominus vt terram hanc possiderem. Quidam manife-
Inf. 17. c ste humiliantur, de quibus dicitur infra. Cum feceritis
omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles
1. Cor. 15. b sumus. Talis erat Paulus, qui de seipso dicit: Ego sum
minimus Apostolorũ, qui non sum dignus vocari Apo- C
stolus, &c. Subiũgit: Gratia autẽ Dei, sum id quod sum,
& gratia eius in me vacua nõ fuit, &c. Quidã autẽ par-
tim humiliantur, gratis agendo, & partim efferũtur, ine-
pte exultando, sicut isti discipuli, qui gaudebãt de sub-
iectione dæmonum, attribuebant tamen hoc non sibi,
sicut ille Pharisęus: sed nomini Domini, cũ dixerunt:
in nomine tuo. Vnde aliquid habebant commendabile.
scilicet quod reuertebantur ad fontem gratiarum, gra-
tias ab ipso susceptas agnoscendo, & eidẽ gratias refe-
Eccl. 1. b rendo. Iuxta quod dicitur: Ad locum vnde exeunt flu-
Iob 38. d mina reuertuntur, vt iterum fluant. Et Iob: Nunquid
mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicẽt tibi, adsu-
Gloss. in hunc locum mus; Super quo dicit Glossa: Vadunt fulgura, quando
Exod. 32. doctores miraculis coruscant & superna reuerentia au-
ro. 3. ditorum corda transfigunt, reuertentia dicũt: adsumus,
cum non sibi, sed Dei virtutibus tribuunt quidquid se
fortiter egisse cognoscunt. Tales sunt viri perfecti, in D
Isa. 26. a quorum persona dicitur: Omnia opera nostra operatus
Ps. 113. b es nobis Domine. Et in Psalmo: Non nobis Domine,
non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Quidam etiam
habebant reprehensibile, nempe quod de potestatis al-
titudine efferebantur, quod patet in hoc quod aiunt:
Eccl. 11. a *Dæmonia subiiciuntur nobis.* Contra quod dicitur: Nec in
die honoris tui extollaris, quoniam mirabilia opera Al-
tissimi solius, & gloriosa & absconsa, & inuisa opera il-
Beda hoc loco to 5. lib. 3. lius. Et hoc est quod dicit Beda: Bene confitentur, sed
quia de signorum operatione efferuntur, exemplo ter-
rentur, & ad humilitatem reuocantur.

Secundo adiungit vanæ exultationis repressionem.
cum addit: *Et ait illis: Videbam satanam sicut fulgur de
Aduersus superbos. cælo cadentem* Quasi dicat Dñs, ne extollamini de diui-
2. Pet. 2. a nis beneficiis, ne cũ superbis angelis corruatis. Si Deus
Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentib. infer-
ni detractos in tartarum tradidit cruciandos, haud du-
bie non parcet vobis si peccaueritis superbiendo. Vnde
Ber. homil. 1. de Aduentu ser. 1. to. 1. Bernardus super missus est: Superbis angelis nõ peper-
cit Dominus, quãto magis nec tibi putredo & vermis.
Cecidit autem sicut fulgur, hoc est velociter, crudeli-
ter, & irreuocabiliter. Vnde exemplo eius cęteri caueãt,
ne quærant alta, propter quæ Lucifer cecidit in ima, se-
Isa. 14. c cundum illud: Quo modo cecidisti de cœlo Lucifer,
qui mane oriebaris? Sequitur: Qui dicebas in corde
tuo: In cœlum conscendam, supra astra Dei exaltabo
solium meum, Et post veruntamen ad infernum detra-
Rom. 11. c beris in profundum laci. Et ideo dicitur: Noli altum
sapere, sed time. Si enim Deus naturalib ramis non pe-
percit, ne forte nec tibi parcat. Hoc exẽplo, miro modo
A repressit Dominus in Discipulis superbiã, quasi dicat
illud prouerbiorum: Qui altam facit domum suam, sci- Prou. 17. c
licet cum Lucifero superbiendo, quærit ruinã, cum eo-
dem corruendo: Vnde Bernardus loquens de ambitio-
so, sequente ducem: Sequere ducem tuum, multiplica
præbendas, accelera ad Episcopatũ, deinde ad Archie-
piscopatum aspira: paulatim ascendis, sed non paulatim
descendes. Videbam satanam quasi fulgur de cœlo ca-
dentẽ. Et ideo ait Seneca: Redige te ad parua, à quibus
cadere non potes. Vnde in Prouerbiis: Antequã con- Prou. 18. b
teratur, exaltatur cor hominis: & antequã glorificetur,
humiliatur. Quia sententia est iudicis, infra: Omnis qui Inf. 18. c
se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.
B Tertio vero subiungit vanę exultationis occasionem,
cũ addit: *Ecce dedi vobis potestatẽ calcandi supra serpentes
& scorpiones*, scil. quantum ad insidias corporales, iuxta
quod dicitur serpenti: Ipsa conteret caput tuum, & tu Gen. 3. c
insidiaberis calcaneo eius. *Et super omnem virtutem ini-
mici*: quantũ ad insidias spirituales, de quibus: Non est Eph. 6. b
nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed
aduersus principes & potestates, aduersus mũdi recto-
res tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in
cælestibus. *Et nihil vobis nocebit.* propter supernas pro-
tectiones secundum illud: In nomine meo dæmonia eii- Mar. vlt. d
cient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent. Et si
mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Et hæc po-
C testas collata eis poterat esse occasio præsumendi. Iux- 2. Paral.
ta quod dicitur de Ezechia. ad cuius preces Deus fecit 32. f
mirabilia: Orauit Ezechias Dominum, exaudiuitq; eum, Ezech. 28. c
deditq; ei signum, sed non iuxta beneficia quæ accepe-
rat, retribuit, quia eleuatum est cor eius, & facta est
contra eum ira, & contra Iudam & Hierusalem. Vnde
diuinorum donorum multitudo multis fuit occasio rui-
næ, sicut dicitur Lucifero: Tu signaculum similitudinis
plenus sapientia, & perfectus decore. Et paulo post:
Eleuatum est cor tuum. Et paulo superius: Peccasti, &
eieci te de monte Dei, & perdidi te. &c. Et ideo dicebat
quidam sanctus homo, quod magna gratia est, non ha-
bere gratiam. Quod omnes istæ gratiæ exteriores, non
sunt nisi tentationes. Et quilibet exterius eleuatus de-
bet timere illud: Eleuasti me, & quasi super ventum Iob 30. c
ponens, & elisisti me valide.

Quarto vero subiungit vanę exultationis prohibitio-
D nẽ, cum dicit: *Verum tamen in hoc nolite gaudere, quoniam
spiritus subiiciuntur vobis.* Quia scil. tale gaudium est, si-
cut gaudium superborum, de promotione sua & deie-
ctione aliena, quod non competit veris sanctis secundũ
illud: Noli de mortuo inimico tuo gaudere. Si gauisus Eccl. 18. b
sum ad ruinã eius, qui me oderat: Nolite etiam gaude- Iob 31. c
re, quia tale gaudium est ruinosum, secũdum illud Pro- Pro. 14. b
uerbiorum: Extrema gaudij luctus occupat. Tale est
gaudium de bono transitorio secũdum illud Iob: Gau- Iob. 29. a
dium hypocritæ ad instar puncti Et rursus: Gaudent ad Idem. 21. b
sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, & in pũcto
ad inferna descendunt. Vnde non volebat Dominus
quod discipuli gauderẽt in miraculis, sed potius in tor-
mentis & conuiciis, secundum illud: Beati estis, cũ ma- Mat 5. a
ledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, &c.
Et post: Gaudete, & exultate, quoniã merces vestra co-
piosa est in cœlis. Sic etiam Apostoli faciebãt secundũ
E illud: Ibant Apostoli gaudẽtes à cõspectu concilij: quia Act. 5. g
digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.
Nolite ergo in hoc gaudere, quoniam spiritus subiiciũ-
tur vobis, licet sit diuinitus cõcessum, ne sit occasio su-
perbiæ, & per consequẽs ruinæ Propter quod dicit Au- August. de
gustinus, quod Dñs dicebat discipulis suis: Discite à me sancta Virg.
non mortuos suscitare: non super aquas siccis pedibus c. 35. to. 6.
ambulare, sed quia mitis sum & humilis corde: quia in
miraculis non debebant gaudere, sed in humilitate.

Gaudete autem quod nomina. &c. Postquam saluator re-
pressit in discipulis gaudium vanum, hic secundo in-
uitat eos ad gaudium verum. Et hoc quidem facit pro-
ponendo quadruplicem causam, siue materiam gaudi-

Gaudium namq; discipulis fore ostendit de Dei præ-
scencia infallibili, & prouidentia irreprehensibili, de
potentia incomprehensibili, da præsentia dasiderabili.
Et in iis quatuot habebant valde magnam materiam,
exultandi. Primo gaudium erat diuina præscientia in-
fal ibili. Quantum ad hanc dicit: *Gaudete autem, quod*
Liber vitæ. *nomina vestra scripta sunt in cælis*, in libro vitæ scil. qui
liber vitæ dicitur, quia in ipso scripta viuunt secundũ
Ioan.1.a illud: Quod factum est in ipso vita erat. Vel quia secũ-
dum eius scripturam est homo prædestinatus ad vitã.
Vnde secundum ipsum fiet finale iudicium, sicut dic-
Apoc.20.d tus: Libei aperti sunt, & alius liber apertus est qui est
vitæ. In quo quidem libro mali non inuenientur fina-
liter scripti, secundum quod dicitur: Deleantur de libro
Psal 68.d viuentium, & cum iustis non scribantur.

Quod quidem dicitur, non quia i le liber mutetur.
sed quia multi videntur scripti secundum præsentem
iustitiam, qui apparebunt non scripti secundum diui-
nam præscientiam. Quoniam ergo hoc tantum est bo-
norum finaliter & saluandorum, & est bonum inter-
minabile & infallibile, ideo merito de hoc est verum
gaudium, non de dono miraculorum, quod est bonorũ
& malorum. Vnde mali non sunt scripti in cælis, sed
potius in terra secundum illud: Recedentes a te in ter-
Hier.17.b ra scribentur. In cuius rei signum Dominus confutans
perfidiam Pharisæorum, qui erant alieni a regno cælo-
Ioan.8.a rum, digito scribebat in terra. Et nota quod diuina co-
gnitio dicitur liber, sed cognitio simplicis notitiæ dici-
tur liber simpliciter, & in hoc omnia scribũtur & om-
Psal.138.c nes, iuxta illud: Imperfectum meum viderunt oculi tui,
& in libro tuo omnes scribentur. Et est cognitio ap-
probationis, & hæc dicitur liber vitæ. & in hoc non
scribuntur secundum veritatem nisi finaliter boni. Et
de hoc dicitur: Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non
Exo.32.f facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Super quo
Glossa interlin. in hunc locum. dicit Glossa quod securus hoc dicit, sciens, quod deleri
non possit: loquitur enim de scriptura præscientiæ, non
præsentis iustitiæ, quæ deleri potest.
Exod.32. n.10.

Secundo ostendit esse gaudium de prouidentia irre-
prehensibili, quantum ad hanc adiungit: *In ipsa hora*
exultauit in Spiritu sancto, scil. in spirituali gaudio, quod
debet esse in Spiritu sancto, non in carne, secundum
Rom.14.c illud: Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia,
& pax, & gaudiũ in Spiritu sancto. Vnde & gloriosa
Luc.1.e Virgo: Exultauit inquit, spiritus meus in Deo salutari
meo. Et in hoc dedit discipulis modum exultandi. Et
simul cum hoc expressit, vnde exultare debeant, cum
addit: *Et dixit Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ*,
quod scil. non tantum es Creator per potentiam, sed
etiam Gubernator per prouidentiã, secundũ illud Hie-
Hier 23.e remiæ: Cælũ & terrã ego impleo. Et Isaias: Cælum se-
Isa 66. a des mea terra autem scabellum pedum meorum. Huic
scil. generali prouisori confitetur confessione, sc. laudis.
Confessio enim nõ tantum est culpæ secundum illud:
Confessio multiplex. Confitemini alterutrum peccata vestra, sed etiam fidei
Iac.5.d veræ, de quo dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore
Rom 10 b autem confessio fit ad salutem: ac etiam laudis diuinę
Heb.13.c secundum illud: Offeramus hostiam laudis semper Deo
id est fructum labiorum confitentium nomini eius. Et
Psal.105.a in Psalmo: Confitemini Domino quoniam bonus, &c.
Et hoc modo accipitur hic, pro laude scil. ipsius Dei
Gubernatoris. Laudat autem eum pro sua prouidentia,
propter quam addit: *Quod abscondisti hæc à sapientibus*
& prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc enim fit se-
cundum iudicium diuinę prouidentiæ quod Deus su-
Iac 4 b perbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et in psalmo:
Psal.137.b Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe
cognoscit. Ideo Deus, *hæc*, id est mysteria nostrę redem-
ptionis abscondit sapientibus, & prudentibus mundi,
qui se reputant esse sapientes in diuinis, & prudentes
1.Cor.1.c in temporabilibus. Iuxta quod dicitur: Perdam sapien-
tiam sapientium: & prudentiam prudentium reproba-
bo. Et postea subdit: nonne stultam fecit Deus sapien-
Isa.5.d tiam huius mundi: Et Isaias: Væ qui sapientes estis in
oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Tali-
A bus enim absconduntur diuina Sacramenta: sed è di-
uerso paruulis reuelantur. Vnde in Psalmo: Declaratio Psal.118.r
sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat par-
uulis. Et nota quod non dicit stultis, & hebetibus, sed
paruulis, id est humilibus, vt ostendat se non damnare
acumen intelligentiæ, sed tumorem superbiæ sicut di-
cit Glossa. Vnde Bernardus: Humilitas est clauis scietiæ
secundum illud Prouerbiorum: Vbi est humilitas, ibi Pro.11.a
& sapientia. Et quoniam iudicium prouidentię, est ir-
reprehensibile: ideo addit: *Etiam pater, quoniam sic com-*
placitum ante te, quasi dicat, iuste, eo quod tibi placeat.
Quoniam vt dicit Glossa: Iniustum esse non potest,
quod placet iusto. Vnde sufficit hanc rationem reddi- Gloss in hunc locum
disse, nec voluit aliam assignare: quia illa est sufficien- cap. 10. Luca
B tissima & prima, secundum illud: Miserebor, cui volue- tom.5.
ro, & clemẽs ero in quem mihi placuerit. Et ad Roma- Exod.33.d
nos: Cuius vult, miseretur, &c. Siue vt reprimatur cu- Rom.9.c
riositas ne discutere audeamus superna iudicia. Vnde
Glossa: Ex hoc accipimus exẽplum humilitatis, ne te-
mere discutiamus de supernis consiliis. Dicitur enim
in Prouerbiis: Qui scrutator est maiestatis, opprimetur Prou.25.d
à gloria. Siue vt ostendat quod diuina prouidentia est
laudanda in omnibus factis suis, & omnino in omni-
bus irreprehensibilis secundum illud: Iustus Dominus Psal.144.d
in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus
suis. Gaudendum ergo est, & exultandum de proui-
dentia Dei irreprehensibili, non præsumptionis tatiũ-
culis discooperiendum. Quia, vt dicit Gregorius, diui-
na iudicia non sunt temere discutienda, sed formidolo-
C sa silentio nominanda.

Tertio ostendit esse gaudendum de potentia incom-
prehensibili, cum ait: *Omnia mihi tradita sunt à Patre*
meo. In hoc namq; quod dicit: *Omnia*, infinite ostendit
potestatem suam esse vtilem, secundum illud: Omnia Ioan.1.a
per ipsum facta sunt, id est, per verbũ. Et rursus: Mea Idem 17.d
omnia, tua sunt, & tua mea sunt. In hoc adiungit: *Tra-*
dita à patre meo, notat potentiam illam esse naturalem,
secundum illud: Quæcumq; pater facit, hæc & filius Ioan.5.d
similiter facit, In vtrisque simul ostendit æqualitatem,
& immensitatem. Vnde Glossa. Cum audis omnia, om- Gloss in cap.
nipotentem agnoscis: cum audis tradita, filium confi- 10 Luca. to.
teris, cui per naturam vnius substantiæ omnia iure sũt 5.
propria, non dono collat per gratiam. Et ex hoc appa-
ret quod potentia filij est immensa & incomprehensi-
D bilis. Et propterea subdit: *Et nemo scit, quis sit Filius, nisi*
Pater. id est, nullus intellectus hoc comprehendit, nisi
paternus scilicet perfecte. Et ideo in hoc non exclu-
ditur Spiritus sanctus, sed solus intellectus creatus, qui
non potest ipsum comprehendere, cum sit immensus.
Vnde Iob: Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vs- Iob.11.b
que ad perfectum Omnipotentem reperies. Excelsior
cælo est, & quid facies? &c. Et quia filius est incompre-
hensibilis, ideo potest patrem comprehendere. Pro-
pter quod addit: *Et quis sit Pater, nisi Filius. Nemo*, id
est, nouit: Quia Deum nemo vidit vnquam. Vnigeni- Ioan.1.c
tus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Quoniã
ipse solus comprehendit, ideo solus potest reuelare. Et
ideo subdit: *Et cui voluerit filius reuelare*. Filius enim sa-
pientia & verbũ Patris est. & dicens manifestat se per Sap.9 d
E Verbũ suum. Vnde in Sapientia: Sensum tuũ quis sciet
nisi tu dederis sapientiã, & miseris Spiritum sanctum
tuum de altissimis? Vnde Chrysostomus: Philosophi de Chrysost. homil 3. in Ep. ad Rom. tom 4.
Deo quærere contendentes, nihil aliud se inuenisse cõ-
fessi sunt, nisi quod incognoscibilis est Deus. sicut qui
in vagũ oceanũ vsurpat nauigare, cum nõ potest trã-
sire, necesse est vt per eandem viam reuertatur: sic illi
ab ignoto cœperunt, & in ignotũ finierũt. Et ratio hu-
ius est quia non fuerũt discipuli Iesu Christi, qui est
Veritas. Nec habuerũt Spiritũ sanctũ de quo: Cum ve- Ioan 16.b,
nerit ille spiritus veritatis docebit vos omnẽ veritatẽ.

Quarto ostendit esse gaudium de præsentia desidera-
bili. Vnde subdit: *Et conuersus ad discipulos suos, dixit: Bea-*
ti oculi qui vidẽt quæ vos videtis. Ideo merito gaudere po-

teſtis, quia videtis me tam mente quam corpore, cum Abraham gauiſus fuerit, qui vidit tantum fide. ſecundũ illud: *Ioan.8.g* Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauiſus eſt. Et ideo in figura huius *3.Reg.10.b* dicitur ad Salomonem: Beati viri tui, & beati ſerui tui hi qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam. Hoc dicitur de Salomone in figura Chriſti. Quia *Matt.12.d* vt ipſe de ſe dicit: Ecce plus quam Salomon hic. Vnde hoc erat donum ſpeciale. Et propterea ſubdit: *Dico enim vobis quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.* Sublimes in ſcientia & poteſtate, deſiderauerunt Chriſti præſentiam. ſecundũ *Agg.1.b* illud: Veniet deſideratus cunctis gentibus. Vnde propter vehemens deſiderium dicitur: *Iſa.64.a* Vtinam dirumperes cælos, & deſcenderes. *Num.24.c* Et ait Balaam: Videbo eum, ſed non modo: intuebor illum, ſed non prope. Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael. & percutiet duces Moab, vaſtabitq; omnes filios Seth. Et poſt: Heu quis victurus eſt quando faciet iſta Deus? Nec mirũ quia dicitur ad Aſſuerũ in perſona Chriſti: *Eſth.15.d* Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena gratiarum. Et ideo deſiderabant Chriſti præſentiã videre. Deſiderabat etiã eius doctrinã audire, & ideo addit: *Et audire quæ auditis, & non audierunt,* id eſt mea verba, quia ſicut *Oſee 10.d* dicitur: Tempus requirendi Dominũ, cum venerit, qui docebit vos iuſtitiã. Hoc enim erat maximũ beneficiũ, audire Deum loquentẽ, non per creaturã ſubiectã, ſed in propria perſona, & creatura vnita. Quod beneficiũ *Heb.1.a* commemorans, ait Apoſtolus: Multifariam multiſque modis olim Deus loquẽs patribus in prophetis, & no*Inf.11.d*uiſſime, &c. Beatus qui audit humiliter & obtemperãter hanc locutionẽ. ſecundum illud: Beati qui audiunt verbũ Dei, & cuſtodiunt illud. Vnde Beati qui per fidẽ Chriſtum viderunt, & audierunt in via, ſecundũ illud Prouerbiorum: *Prou.8.d* Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. Sed beatiſſimi qui videbunt in patria, iuxta illud: *Apo.19.b* Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt.

Et ecce quidam legiſperitus, &c. Poſtquam deſcripſit Euangeliſta formam prædicandi: hic ſecundo inſinuat formam viuendi. Dupliciter quidem poteſt quis informari ad recte viuendum, ſcil. verbo, & exemplo. Ideo Euangeliſta primo ad informationem præmittit diuinũ præceptum: ſecundo vero ſubiungit humanum exemplum, ibi: *Factum eſt, dum irent, & ipſe intrauit, &c.* Quoniam autem informatio præcepti non valet niſi intel*Inf.eod.g*ligenti. Ideo primo præmittitur præceptum regulans ad viuendum: ſecundo vero adiungitur documentum adiuuans ad intelligendum ibi: *Suſpiciens autem Ieſus.* *Inf.eod.e* Circa expreſſionem autẽ præcepti regulatiui, quatuor introducuntur, ſcil. inquiſitio veritatis ſalutiferæ: inuentio veritatis quæſitæ: approbatio veritatis inuentę: inueſtigatio veritatis approbatæ. Primo ergo quantum ad inquiſitionem veritatis ſalutiferæ dicit: *Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit, tentans illum.* Iſte peritus erat, & peritum ſe reputabat: & quia peritum ſe reputabat ideo non quærebat, vt diſceret, ſed vt reprobaret, ſicut moris eſt ſuperbis, ſecundum illud: *Eccl.13.b* Ex multa loquela tentabit te. Sed rurſus: quia peritus erat, idonee & recte quærebat, propter quod addit: *Et dicens Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* Magiſtrum eum vocat, quia hoc ipſum ſpectat ad eũ, vt ad interrogata reſpõdeat. Iuxta quod dicitur: *Matt.22.b* Magiſter, ſcimus quia verax es, & viã Dei in veritate doces. Vnde quia magiſteriũ ſalutis profitebatur Chriſtus, ideo quæſtionẽ facit de veritate ſalutari. Similem quæſtionem dicitur propoſuiſſe adoleſcens: *Mat.19.b* Magiſter bone, quid boni faciã, vt habeam vitam æternam? Iſti quærebant ſtudioſe, non curioſe, quia non de operibus factis, ſed faciendis propter meritum ſalutis, ſecundum illud: *Eccl.3.c* In pluribus operibus eius non eris curioſus. Et paulo ſuperius: Sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper. Vnde iſti quærunt de via eundi ad vitam, iuxta conſilium *Hier.6.d* Hieremiæ: State ſuper vias, & videte, & interrogate A de ſemitis antiquis: quæ ſit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus veſtris. Hæc enim ſunt quæ Dominus docet: *Iſa.48.e* Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia.

Secundo vero, quantum ad inuentionem veritatis quæſitæ ſubditur: *At ille dixit ad eum: In lege quid ſcriptum eſt? quo modo legis?* Ex quo apparet quod magiſter veritatis erat amicus legis, iuxta illud: *Mat.5.b* Nolite putare quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. In quo verbo Saluator captat beneuolentiã legiſperiti. In hoc quod oſtendit ſe conformari ei in amore legis, ſuſcitat etiã attentionẽ, dum mittit eum ad legẽ, ſicut ad ſcripturã authenticã. Præparat etiam docilitatẽ, dum tribuit viam ad veritatem inueniendã, & hoc quidem fit legendo legem diuinã. Vnde Ioannes dixit legiſperitis: *Ioan.5.f* Scrutamini ſcripturas B quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere. Hæc enim eſt via veniendi ad veritatem, & per veritatem ad vitam. Vnde in Baruc: *Baruc.4.a* Hic liber mandatorũ Dei, & lex, quæ eſt in æternum, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autẽ dereliquerint eam, in mortẽ. Conuertere Iacob, & apprehende eam, &c. Et iſta via eum ad veritatem manu duxit, propter quod additur: *Ille reſpondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* Hoc legitur: *Deut.6.a* Diliges Dominũ Deum tuum, ex toto corde tuo, &c. In hoc mandato legiſlator omnia præcepta reduxit ad vnum, in quo verbo clauditur tota forma viuendi, iuxta illud quod dicitur: *Matt.22.d* In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Sed videtur contrarietas, quia dicitur quod C legiſperitus reſpondit. Et alibi dicitur quod Chriſtus. *Matt.22.d* Hic ponuntur quatuor conditiones, ibi tres. Sed patet quod alia fuit illa quæſtio alia iſta. Vel poteſt reſponderi ſicut innuit Auguſtinus de concordia Euangeliſtarũ, *Aug lib.2. c.13.tõ.4.* vbi dicit quod Chriſtus primo reſpõdet ſecundũ quod dicit Matthæus. Et deinde legiſperitus iterando approbauit. ſicut dicit Lucas. Et quod vtrumq; fuerit narratũ à Marco dicitur. *Mar.12.c* Et ſic patet quod Marcus hos duos ducit ad concordiã. *Deut.6.a* Sed tamen adhuc videtur remanere diſcordia ex parte conditionũ diligendi, quia dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua:* hic autem dicitur: *ex omni mente tua:* & in Matthæo omittitur, ex *Mat.22.d* omnibus viribus tuis. Pro huius itaque intelligẽtia eruenda, nota quod ad perfectũ modũ diligendi Deũ, re D quiritur quod referamus in ipsũ omnes cogitationes, omnes affectiones, & omnes operationes. *Ad perfectã Dei dilectionem quid requiratur.* Et hæc tria tanguntur in lege. Sed quia cogitationes ſunt intellectiuæ cordis, & memoratiuæ mẽtis: ideo hic, & in Matthæo additur: *Ex tota mente,* in quo eſt explicatio legis. Et quia qui refert quod interius eſt, ſcil. actũ memoriæ, intelligentiæ, & voluntatis in Deũ, per conſequẽs refert opera: ideo in his tribus clauditur relatio omnium viriũ. Lucas ad maiorẽ explicationẽ addit hoc ipſum, ſc. *Ex omnibus viribus,* ſimiliter Marcus. Vel hoc quod eſt: *Ex omnibus viribus,* eſt declaratio totius, ſcil. aliarũ triũ conditionũ, vt ſecundũ Auguſtinum ſit ſenſus: *Aug.de ſpiritu. & anima cap.35. to.3.* *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo,* id eſt, intellectu ſine errore, *ex tota anima,* id eſt voluntate ſine con E tradictione, *ex omni mẽte,* id eſt memoria ſine obliuione *Et ex omnibus viribus tuis,* id eſt, tota virtute ſine fictione. Vel ſecundũ Bernardũ: *Bern.ſer.2. ſer de Deo dilig.* *Ex toto tuo,* id eſt ſapienter: *Ex tota anima,* id eſt dulciter, *ex tota mente,* id eſt fortiter: Et in hoc clauditur, ex omnibus viribus. Vel ſic: *Ex toto corde tuo,* id eſt vigilanter, ſecundũ illud: Ego dormio, & cor meũ vigilat, *ex tota anima,* id eſt ardente ſecundum illud: *Cant.5.a* Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt, *ex omnibus viribus tuis,* id eſt conſtãter ſecundum illud: *Ibid.b Cant.8.b* Fortis eſt, vt mors dilectio. Dura ſicut infernus, æmulatio. Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruerunt illam. *Ex omni mẽte tua,* id eſt inceſſanter ſecundũ illud: *Deut.8.c* Obſerua, & caue

ne

Iob 4.a

ne quando obliuiscaris Domini Dei tui: Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deũ. Et sic patet quod tertia & quarta cõditio sunt valde propinquæ, & ideo vna clauditur aliquãdo in alia. In omnibus autem prędictis conditionibus intelligendũ, quod secundũ quod dicunt totalitatẽ sufficientiæ, sic cadunt sub præcepto, & spectant ad statum viæ, secundum quod dicunt totalitatem consummationis, sic spectant ad statum Patriæ. & magis demõstrant quo tendẽdum, quam obligant ad obseruandum. Per hoc ergo mandatum, totus homo secundum se totum ordinatur in Deum, & per consequens ad seipsum. Et quia ordinari habet etiam ad proximum, ideo subdit: *Et proximum tuum, sicut te ipsum, diliges*, scil. Hoc secundum præceptum habetur ex Leuitico, vbi dicitur. Diliges amicũ tuum, sicut teipsum, secundum translationem septuaginta interpretũ dicitur: *Diliges proximum sicut te ipsum*: id est, ex quo *te ipsum*, scil. ea charitatis affectu & effectu: vel in quo *te ipsum*, id est, in Deo: vel propter quod, *te ipsum*, id est, propter Deum: vel ad quod *te ipsum*, id est, ad gratiã in præsenti & gloriam in futuro: vel quo modo *te ipsum*, id est supra temporales, & corpus proprium, & infra Deum. Nam qui sic diligit proximum, ille est verus obseruator legis. Vnde: Qui diligit proximum, legem impleuit. Et vere debet diligere proximum, sicut seipsum propter conformitatem naturæ. Vnde Ecclesiasticus: Omne animal diligit simile sibi: sic & omnis homo proximũ sibi. Propter vnitatem gratiæ secundum illud Loquimini veritatẽ vnusquisq; cũ proximo suo, quoniam sumus inuicem membra, propter vnitatem mercedis æternæ. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Ad commendãdam hanc dilectionem voluit Deus quod nasceremur ex vno parte Adam, quod redimeremur eodem sanguine, scil. sanguine Domini nostri Iesu Christi, quod remuneraremur eadem mercede. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Leu. 19.d — Dilectio proximi. Translatio 70. — Rom. 13.c — Ecc. 13.c — Eph. 4.f — Eph. 3.a — Psal. 121.a

Tertio vero, quantum ad approbationem veritatis inuentæ, subditur: *Dixitq; illi recte respondisti*, quia verbum rectitudinis protulisti: quod est verbum dilectionis secundum illud: Recti diligunt te. Vel secundum regulam sapientiæ dixisti secũdum illud Prouerbiorũ: Iusti sunt omnes sermones mei non est in eis prauum quid neq; peruersum, recti sunt intelligẽtibus, & æqui inuenientibus scientiam. Et quia secundum regulam rectitudinis est viuendum, ideo subdit: *Hoc fac, & viues*, quia secundum illud: Si quis auditor est verbi, & non factor, &c. Et Apostolus. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Et vere viues, quia ad æternam vitam peruenies. Quia dicitur: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde: Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea, &c.

Cant. 1.b — Pro. 8.a — Iac. 1.d — Rom. 2.b — Mat. 19.c — Ioan. 13.b

Quarto quantum ad inuestigationem veritatis approbatæ subditur: *Ille autem volens iustificare seipsum*, id est, iustum ostendere. Nam vt dicit Glossa interlinearis, putabat non ante Deum, sed ante hominẽ se stare, secundum illud: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, &c. Vel volens seipsum iustificare, id est, ad iustitiam præparare: quod fit per fidem & intelligentiam veritatis, secundũ illud: Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Ideo vt veritatem creditam intelligat, requirit. Propter quod additur: *Dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus?* vt intelligam mandatum, secũdum illud: Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos iustitiam. Ideo quærit de proximo diligenter, quia in scriptura dicitur multipliciter, scil. cognatione, secundum illud: Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerũt & steterunt. Et rursus Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacebam, &c. Religione, Ecclesiasticus: Exaltabit illũ apud proximos suos. Compassione, siue beneficij exhibitione, secundum quod infra eodem: Quis horũ triũ videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones

Glos. in hunc locum vo. 5. — Inf. 16 d — Rom. 3.d — Osea 10.d — Psal. 37.c — Psal. 34.c — Eccl. 15.a — Inf. f

A At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum Naturali assimulatione secundũ illud: Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. Et Augustinus: Nomine proximi intelligitur omnis homo. Et ideo quia dubium erat, & multiplex erat proximi intelligẽtia, propterea indagandum erat & requirendum non solum propter illum legisperitum, sed propter vtilitatem fidelium, à quibus implendum erat præmium mandatum, quod est consummatio mandatorum.

Ecc. 13.c — Aug. lib. 1. de doctr. Christ. cap. 30. tom. 3.

Suspiciens autem Iesus dixit: post præceptum, regulis ad viuendum, subdit documentum, excitans ad intelligendum. & hoc per dictum parabolicum, inquiens: *Suspiciens Iesus*, id est, sursum aspiciens. In quo ostendit quod qui vult intelligere veritatem, debet sursum aspicere, vnde micat verum lumen. Surge, illuminare Hierusalem, &c. quia, Fons sapientiæ Verbum Dei in B excelsis. In hoc autem dicto parabolico quatuor introducuntur. Primum est persona indigens ex miseria: secundum est, persona despiciens ex duritia, ibi: *Accidit autem vt sacerdos, &c.* Tertium est, persona subueniens ex clementia, ibi: *Samaritanus autem, &c.* Quartum est, doctrina subsequens ea parabola, ibi: *Quis horum tr. ũ, &c.* Circa personam indigentem ex miseria duo introducuntur ab Euangelista. Primum est, subtractio boni. Secundum est, inflictio mali. Primo igitur quantum ad boni subtractionem, dicit: *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones qui etiam despoliauerunt eum*. Ideo fortassis hoc fecerunt, quia solus erat. Quod notat in hoc quod dicit: *Homo quidam*, vt verum appareat illud: Væ soli, quia cum ceciderit, C non habet subleuantem se. Immo potius talis habet deprædãtem. Vnde iste homo poterat dicere illud Iob: Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo. Subditur: Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me. In hos latrones incidit fortassis propter solitudinem viæ, vbi consueuerunt latrones latere, secundum illud Hieremiæ: In viis sedebas expectans eos quasi latro in solitudine.

Isa. 60.a — Eccl. 1.a — Ecc 4.c — Iob 19.a — Hier. 3.a

Secundo quantum ad mali inflictionem subdit: *Et plagis impositis abierunt, semimortuo relicto*. quasi dicat quod vsq; ad mortem eum vulnerauerunt, secundum quod de latronibus dicitur: Pedes illorum ad malum currut, & festinant vt effundant sanguinẽ. Et in Psalmo: Quorum os maledictione & amaritudine plenũ est. veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Non autem verberauerunt eum tantum, ne forte proderet eos, sicut dicitur de Ismael: quod viros venientes ad Godoliã D interfecit Ismaël filius Nathaniæ, circa medium laci, ipsi & viri qui cum eo erant. Et hoc ne proderent eũ, sicut & hic. *Accidit autem vt sacerdos, &c.* Post personã indigentem ex duplici miseria, subditur hic persona despiciens ex duritia. Introducitur autem hic duplex persona, superior scil. & inferior in dignitate Ecclesiastica. Primo igitur quantum ad personam superiorem, dicit: *Accidit autem vt sacerdos quidam descenderet eadẽ via*, cuius erat legem Dei docere & facere secundum illud: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Ipsi autem debebant esse sancti. Secundum illud Leuitici: Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor. Vnde sacerdotum erat potissime legem Dei seruare, & maxime quo ad misericordiam: sed tamen hic non seruauit. Vnde postea ibidem subdit: *Et viso illo, præteriuit*, non attendẽs illud: Si videris asinum fratris tui, aut bouem cecidisse in via, non despicies: sed subleuabis cum eo. Iste autem despexit fratrem suum propter auaritiam. Iam verificatum erat illud: A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student & à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et similiter illud: Principes tui infideles, socij furum. &c.

Prou. 1.b — Psal. 13.a — Hier. 41.b — Mal. 2 b — Leu. 10.a — Deut 22.a — Hier. 6.a — Isa. 1.f

Secundo quantum ad personam inferiorem subdit: *Similiter & Leuita cum esset secus locũ, & videret eũ pertransiit*, & hic non attendebat illud: Non desis plorãtibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non

Eccl. 7.d

te pigeat viſitare infirmum,&c.Hunc piguit, quia cũ eſſet ſecus locum, & videret,noluit viſitare. Iſte non erat ſimilis illi docenti filium ſuum: *Tob.4.b* Noli auertere faciem tuam ab vllo paupere.Hic autem à paupere nudo vulnera,& à proprio ſuo fratre auertit oculos ſuos. Et hoc erat magis reprehenſibile in ſacerdotibus & leuiticis,quam in alijs perſonis. Propter quod dicitur: *Oſea 6.a* Miſericordiam volui,& non ſacrificium:& ſcientiam Dei plus quam holocauſta. *Mar.12.e* Vnde iſte legiſperitus dicitur dixiſſe,diligere proximum tanquam ſeipſum,maius eſſe omnibus holocauſtomatibus & ſacrificiis.

Samaritanus autem quidam, &c. Hic tertio loco ſubiicitur perſona ſubueniens ex clementia. Circa quam duplex effectus miſericordiæ oſtenditur, ſcilicet ſupportatio infirmitatis,& releuatio mendicitatis. Primo igitur quantum ad miſericordiam ſupportantem infirmitatem,dicit:

B

Samaritanus autem quidam iter faciens,venit ſecus eum, & videns eum,miſericordia motus eſt,ita vt poſſet dicere illud: *Iob 30.d* Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat,& compatiebatur anima mea pauperi.Et rurſus Iob: *Iob 31.b* Ab infantia mea creuit mecum miſeratio. Et quia vera miſericordia apparet in opere,ideo ſubdit: *Et appropinquans,alligauit vulnera eius,infundens oleum & vinum*,vt oleum leniret dolorem,& vinũ purgaret, & alligatio conſeruaret.Et hoc opus erat medici boni, ſecundum illud: *Ecc.38.a* In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis,& vnctiones conficiet ſanitatis. *Pro.21.c* Theſaurus deſiderabilis,& oleum in habitaculo iuſti.Et quia non ſolum indigebat medicamento, verum etiam vehiculo & hoſpitio & cibo,ideo ſubdit: *Et ponens illum in iumentum ſuum*. quantum ad vehiculum. *Duxit in ſtabulum*,quantum ad hoſpitium. *Et curam eius egit*,quantum ad cibum. E ſic impleuit illud Iſaiæ: *Iſa.58.b* Frange Eſurienti panem tuum, & egenos vagoſque induc in domum tuam,&c.

C

Secundo, quantum ad miſericordiam releuantem mendicitatem ſubdit: *Et altera die protulit duos denarios & dedit ſtabulario* Paruam pecuniam protulit,quia fortaſſis paruum habebat ſecundum illud: *Tob 4.b* Quo modo potueris,ita eſto miſericors.Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri ſtude.Et quia,quamuis modica eſſet pecunia magna tamen erat ſubueniendi volũtas, ideo ſubditur: *Et ait:Curam illius habe, & quodcumque ſupererogaueris,ego cum rediero reddam tibi.* Ex quo apparet quod miſericordia eius erat integra:non ſicut illorũ de quibus dicitur: *Oſea 6.b* Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina,& quaſi ros mane pertranſiens.De iſto autẽ poterat vere dici illud: *Pſal.36.c* Tota die miſeretur & commodat: & ſemen illius in benedictione erit.Et vere,quia ſecũdũ quod dicitur in Prouerbiis: *Prou.19.c* Fœneratur Domino,qui miſeretur pauperis,& viciſſitudinem ſuam reddet ei.

D

Quis horum tibi videtur,&c. Hic quarto loco ſubiungitur doctrina ſubſequens ex parabola,& hoc quantũ ad duo.Primo quantum ad eruditionem intellectus:ſecundo vero,quantum ad exhortationẽ affectus. Primo igitur quantum ad eruditionẽ intellectus dicitur: *Quis horum trium videtur tibi proximus eſſe illi qui incidit in latrones?* Hoc ab eo quærit,vt ex ore eius eliciat veram ſententiã,quod & fecit. Vnde ſequitur: *At ille dixit: Qui fecit miſericordiã in illum.* Si illi duo eiuſdẽ gentis erãt, iſte alienigena:ergo proximi nomen non ſolum ſe extendit ad propinquos,verum etiã ad extraneos. Vnde Beda iuxta literam: *Beda hoc loco.* Patet quod alienigena Hieroſolymitæ,cui miſericordiam impendit, proximior fuit,quã ſacerdos & leuita gentis eiuſdem. Patet etiam quod proximitas magis attenditur penes naturalem dilectionem & compaſſionem, quam penes carnalem cognationem.Vnde Ambroſius: *Amb. to.3. lib.7. in hunc locum c.10,Luca.* Cognatio nõ facit proximũ, ſed miſericordia,quæ miſericordia ſecundum naturam eſt. Nihil enim tam ſecundum naturam eſt. quam naturæ iuuare conſortem. Patet etiam ex hoc quod nomine proximi intelligitur omnis,qui miſericordia indi-

E

A get,vel qui miſericordiã impendere poteſt,& per hoc omnis homo. *Proximus quis.* Et ita illuminatus eſt intellectus legiſperiti mirabili manuductione. Si enim hoc Dominus dixiſſet abſoluta reſpõſione,ille minime crediniſſet. Ideo Dominus ſagaciſſime ex ore ipſius veritatẽ extorſit: & eum ad veritatem informauit, magis per modum interrogandi,quam per modum ſententiandi. In quo dat formam,qualiter ſuperbis debeat ſatisfieri.

Secundo vero,quantum ad exhortationem affectus, *Miſericordia vera.* ſubditur: *Et ait illi Ieſus: Vade,& tu fac ſimiliter.* Vt omni homini miſericordiam impendas, ſi vis eſſe vere miſericors,quia dicitur: *Eccl.18.b* Miſericordia Dei ſuper omnẽ carnẽ,id eſt,quæ ex Deo procedit. Dei namq; miſericordia ad omnes ſe extẽdit. *Sap 6.c* Vnde ſupra:Eritis filij Altiſſimi,quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos& malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. B Vera etiã miſericordia,nõ tantũ eſt in affectu, verumetiã in effectu,ideo dicit: *Et tu fac ſimiliter*. Vnde Apoſtolus: *Gal.6.b* Bonũ facientes,nõ deficiamus,tẽpore enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dum tẽpus habemus,operemur bonum ad omnes. Et in hoc adimpletur lex Dei,qua non ſolum verbo & animo,verũetiam facto proximus quicumq; indigẽs ſubleuatur,ſecundũ illud: *Gal.6.a* Alter alterius onera portate & ſic adimplebitis legẽ Chriſti,quæ conſiſtit in dilectione proximi. quia qui diligit proximũ,legẽ impleuit. *Rom.13.e* Sic igitur patet ſecundum ſenſum literalẽ doctrina elicita ex parabola.

Alia etiam poteſt elici ſecundum ſenſum ſpiritualẽ, *Spiritualis ſenſus* vt perſona indigens ex miſeria intelligatur genus humanum quod in Adam peccante deſcendit ab Hieruſalem in Iericho,id eſt,à paradiſo in mundum, & incidit C in latrones,id eſt,in poteſtatem dæmonum,qui ſpoliauerunt eum gratuitis, & vulnerauerũt in naturalibus, & reliquerunt ſemiuiuum, quia ſubtracta ſimilitudine Dei,ad quam creatus eſt homo, remanſit ſola imago.Vt vere poſſit dici illud: *Pſal.48.b.d* Homo cũ in honore eſſet, non intellexit:comparatus eſt iumentis inſipientibus, &c Et rurſus: *Pſal.38.b* Veruntamen in imagine pertranſit homo.Illa tamen imago eſt deſpoliata propter auerſionẽ, & vulnerata propter conuerſionem ſecundum illud: *Hier. 2.c* Duo mala fecit populus meus.Me dereliquerunt fontem aquæ viuę:& foderunt ſibi ciſternas:ciſternas diſſipatas.Ideo ſpoliatur & vulneratur ſecundum illud: *Thr.5.a* Cecidit corona capitis noſtri: væ nobis quia peccauimus.Propterea mœſtum factum eſt cor noſtrum, ideo contenebrati ſunt oculi noſtri.

D Perſona autem pertranſiens cum duritia.fuit legalis iuſtitia:quæ nec miſericordiam,nec medicinam præſtabat quod bene ſignatũ eſt in Exodo, vbi dicitur quod manus Moyſi erant graues. *Exo.17.c* Vnde in Gloſſa Bedæ *Beda to. 5. lib.3 in Luca.cap.10.* Sacerdos legem Dei annuntiat:deſcendit quidem lex in mundum per Moyſen, & nullam ſanitatem contulit homini Deſcendit Leuita, qui typum oſtẽdit prophetarum, ſed hic nullum ſanat, quia lex peccata arguit: ſed pertranſit.quia indulgentiam non largitur.Et illud bene deſignatum fuit in baculo Eliſęi, *4.Reg.4.c* quem miſit ad ſuſcitandum puerum,& tamen non fuit vox, neq; ſẽſus.Vnde potius erat baculus caſtigans, quam ſanans, Vnde dicitur: *Heb.10.e* Irritam quis faciens legem Moyſi: ſine vlla miſeratione,duobus vel tribus teſtibus moritur.

E Perſona autem ſubueniens ex miſericordia recte intelligitur Chriſtus Dominus, quia Samaritanus interpretatur cuſtos. *Samaritanus.* Ipſe autem eſt de quo in Pſalmo: *Pſal.126 a* Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem,&c. Et Iſaias: *Iſa 21.c* Cuſtos quid de nocte?Quia ecce, inquit Pſalmiſta: *Pſal.120.a* Nõ dormitabit neq; dormiet qui cuſtodit Iſrael. Hic venit ſecus vulneratum,quia in ſimilitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo. *Phil 2.a* Venit,inquam,in ſimilitudinẽ carnis peccati,ſicut dicitur. *Rom.8.a* Et veniẽs tria fecit homini vulnerato:adhibuit medicinã & hoc per gratiam ſacramentorũ. In quibus fiunt illinitiones & inunctiones ſanantes vulnera peccatorũ:quod non fiebat ante Saluatoris aduentum ſecundum illud: *Iſa.1.b* Vulnus & liuor, & plaga tumens,non eſt circumligata, nec curata me-

dicamine,

dicamine, neq; fota oleo. Sed hoc factum est post Christi aduentum. Vnde: *1. Pet. 2.d* Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, &c. cuius liuore sanati estis. Adhibuit etiam vehiculum, scilicet per gratiam virtutum & donorum, per quam vehimus in stabulum Ecclesiæ secundum illud: *Psal 83.b* Beatus vir, cuius est auxiliũ abs te: Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum. Et post: Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem. Et hoc quidem fit in stabulo Ecclesiæ. Vnde subditur: Elegi abiectus esse in domo Dei mei, &c. Et post: Quia misericordiam & veritatem diligit Deus: gratiam & gloriam dabit Dominus. Adhibuit nutrimentum, quod fit per doctrinam duorũ testamentorum, quæ intelligitur in prolatione duorum denariorum, quos dedit stabulario, id est, prælato, cuius est doctrinam Christi ministrare, & explanando supererogare. B *Eccl. 45.a* Vnde: Dedit Moysi Dominus cor ad præcepta & legem vitæ & disciplinæ docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel. His Dominus reddet, cum redieris in die iudicij, supererogata omnia. *Dan. 12.b* Quoniam secundum quòd dicitur: Qui ad iustitiã erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Matt. 25.b* Et Matthæus: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, &c.

Factum est autem dum irent, &c. Postquam tradidit formam viuendi, per diuinum præceptum, hic secundo tradit per humanum exemplum. Vnde Glossa Bedæ: *Beda hoc loco.* Habito sermone de dilectione Dei, & proximi, supponitur exemplum vtriusque. Introducitur enim hic ad literam exemplum perfectionis vitæ actiuæ & cõtemplatiuæ, & comparationis vtriusque. Vnde hæc pars habet duas partes. In quarũ prima præmittitur comparatio rationalis: in secunda vero subditur diffinitio iudicialis, ibi: *Et respondens dixit illi Dominus.* Circa rationalẽ autem comparationem quatuor introducuntur: primum est consortium diuinæ præsentiæ: secundum est otium contemplatiuæ: tertium est exercitium operatiuæ: quartum est litigium inter vtrumque. Primo igitur quantũ ad consortiũ diuinæ præsentiæ, dicitur: *Factũ est autẽ dum irent, & ipse intrauit in quoddã castellũ*, siue propter regnum Dei prædicandum, secundũ quod dicitur: *Sup. 8.a* Ipse iter faciebat per ciuitates & castella, prædicans & Euangelizans regnũ Dei, siue propter hospitium quærendum, secundum quod dicitur, quòd Samaritani nollent eum & discipulos suos hospitio recipere, & quòd *Sup. 9.g* abierunt in aliud castellum. De hoc castello dicitur expressius: *Ioan. 11.a* Erat quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ & Marthæ sororum eius. In hoc, inquam, castello inuenit hospitium. Propter quod subditur: *Et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam*, tanquam, scilicet pauperem & egenum. Vnde talibus dicetur illud in iudicio: *Mat 25.d* Hospes eram, & collegistis me. Similis quoque Marthæ erat Iob, de quo: *Iob 31.d* Foris non mansit peregrinus, & ostium meum viatori patuit. Et in illo hospitio præsens erat corporaliter sicut in actiuis & contemplatiuis præsens est spiritualiter, secundum illud: *Apoc. 3.d* Ecce sto ad ostium & pulso: si quis aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo. Quia dicitur: *Prou 8.d* Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. E contrario: *Sap. 8.c* Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius.

Secundo vero quantum ad otium contemplatiuæ, subdit: *Et huic erat soror nomine Maria*, quæ scil. erat in otio contemplationis perfectæ. Vnde subditur: *quæ etiã sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius*: Hoc quidem erat istius mulieris otium, Domino intendere, vacare, sedere & tacere. *Ioan. 11.d* Vnde dicitur quòd Maria cum venisset, vbi erat Iesus, videns eũ cecidit ad pedes eius. *Deut. 33 a* Quia dicitur: Qui appropinquãt pedibus eius accipiẽt de doctrina illius. Per sessionem secus pedes eius, humilitas intelligitur, quæ debet esse in viris cõtemplatiuis, ad hoc vt abundent fructibus deuotionis, secũdum *Psal. 103.b* illud Psalmi: Qui emittit fontes in conuallibus, &c. A Qui enim sic sedet, sicut humilis, irrigatur fletibus cõpunctionis & deuotionis, secundum illud Hieremiæ: *Hier. 15.d* Solus sedebam quoniam amaritudine replesti me, & illud est officium veræ contemplatiuæ, vacare scilicet lacrymis compunctionis & deuotionis. Vnde hæc Maria exemplum contemplationis, semper quasi describitur plorans. *Sup. 7.e* Supra: vbi dicitur, quòd stans retro secus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare pedes eius, &c. Et alibi dicitur quòd Maria cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. Sequitur ergo: *Ioan. 11.a* Vt vidit eam plorantem. Subiungitur: Infremuit Spiritu, &c. Et alibi Maria stabat ad monumentum, foris plorans, &c. Et primæ sunt lacrymæ compunctionis: secundæ, compassionis: tertiæ deuotionis, quas debent habere contemplatiui, sedendo secus pedes Domini.

B Tertio, quantum ad exercitium operatiuæ, subditur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium.* Et hoc tanquam bona actiua declinans otium, secundum consilium sapientis: *Eccl 9.c* Quodcunq; facere potest manus tua, instãnter operare: quia nec opus nec ratio, nec sapientia, nec scientia erit apud inferos quo tu properas. Hoc semper faciebat Martha. Vnde dicitur quòd Iesus venit in Bethaniam, &c. Sequitur: *Ioan. 12.a* Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat. Et nota quòd dicit: *Satagebat*, id est satis agebat. *Circa frequens ministerium*, vt ostendat simul in eius opere fuisse perfectionem, vt modum debitum secundum illud beati Petri consilium: *2. Pet. 1.a* Fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. Opus enim ministerij est illud, quod maxime Domino placet: C Et in quo maxime quis imitatur Christum, sicut dicitur infra: *Infra. 22.c* Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et iterum *Matt. 20.d* Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: Vnde tale ministerium est placens, & honorabile apud Deum, & remuneratione dignum, secundum illud. *Ioan. 12.d* Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus, &c.

Quarto, quantum ad litigium inter vtramque subiungit: *Quæ stetit, & ait: Domine non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare?* vbi Martha laboriosa conqueritur de Maria otiosa quasi quæ non possit sola pondus laboris portare, secundum quod conquestus est Moyses Dño: *Num. 11.c* Non possum solus sustinere omnẽ hunc populũ quia grauis est mihi. Sic etiã Martha, propter oneris grauitatẽ quærebat auxiliũ Mariæ, D sciens pertinere ad legem Christi illud: *Gal 6.a* Alter alterius onera portate. Ideo secure requirebat Christi iudicium, vt sororis impetraret auxilium. Propter quod addit: *Dic ergo illi, vt me adiuuet*, quia non faciebat secũdum consiliũ Apostoli: *Gal. 5.b* Per charitatem Spiritus seruite inuicem. *Ephes 4 a* Et alio loco: Supportantes inuicem in charitate. In hac autem contentione tacet Maria: & rationem huiusmodi reddit Gregorius: *Gregor. ex Glos. in hunc locum: Martha, Martha, &c. Tom 5.* Maria non respondet, sed causam suam tanquam otiosa iudici committit. Si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. Contemplatiuorum namque non est contendere, sed potius tacere & audire, & meditari, secundum illud: *Thr. 3.d* Sedebit solitarius, & tacebit. *Iob 4 c* Vnde Iob: Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea venas susurri eius. *Ber. in assumpt. Beata Maria, ser. 3. & 5.* Nihil autem perE dit Maria tacendo, quia Dominus causam eius assumit defendendo. Vnde Bernardus: Vbique Dominus pro Maria respondet, *Sup 7.f* siue cum improperatur a Pharisæo: siue cum arguitur à sorore, vt hic: siue cum à discipulis *Matt. 26.a* increpatur, sicut dicitur: Conqueritur autem Martha aliquando, suum officium præponendo, & hoc est reprehensibile. Vnde Glossa: *Glos. in hunc locum. Non est tibi curæ tom. 5.* Ex illorum persona loquitur Martha, qui adhuc diuinæ contemplationis ignari, solũ quod didicere, fraternæ dilectionis opus, Deo placitũ dicunt. Ideoq; cunctos qui Christo deuoti esse volunt, huic operi mancipandos, autumant. Aliquando conqueritur otium Mariæ præoptando. *Bern. ibid. ser. 3.* Vnde Bernard⁹: Putas in domo, in qua Christus suscipitur, vox murmuris audietur? Et addit: Felix domus & beata congre-

gatio, in qua de Maria Martha conqueritur. Et ratio huius est: quia contemplatiua per se est eligenda sine querimonia. Martha vero, id est actiua, propter necessitatem, suscipienda. Vnde Iacob elegit Rachel, sed secundum quòd necesse fuit, prius suscepit Liam. Licet ergo conqueri Martham, vt sit sicut Maria, quia humilitatis est. Si autem conqueritur de hoc quòd non adiuuatur, hoc est infirmitatis. Si vero conqueritur de hoc quòd illam Maria iuoare velit, & ipsa nolit, hoc est impietatis, quia talis conquestio legem impedit charitatis.

(Gen. 19.a)

Et respondens, dixit illi Dominus. Post comparationem rationalem subiungit Euangelista diffinitionem iudicialem. Circa quam introducuntur quatuor, scil. humiliatio vitæ actiuæ, commendatio contemplatiuæ, promulgatio sententiæ, & assignatio causæ. B Primo ergo quantum ad humiliationem vitæ actiuæ dicit: *Martha Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima.* Ideo nomen Marthæ ingeminat, vt eam excitet ad considerandum defectum proprium, & hoc cum diuini verbi attentione: sicut de Moyse dicitur quòd cernens Dñs quòd pergeret ad videndum, vocauit eum de medio Rubi, & ait: Moyses, Moyses. Et Dominus volens excitare peccatores ad attentionem, iterat vocationem. Terra, terra, terra, audi sermonem Domini. Et sic nunc excitat Martham, ostendens in ea esse triplicem defectum, scil. solicitudinis in cogitatu, tribulationis in affectu, & diuisionis in actu. Et ista omnia impediunt nos, ne totaliter tendamus Deum. C Vnde nimia solicitudo est vitanda, secundum illud: Nihil soliciti sitis: sed in omni oratione, & c. petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et Petrus: Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Vitanda est etiam turbatio. Non turbetur cor vestrum: Creditis in Deum, & in me credite. Vnde & de Christo Isaias: Non erit tristis, neq; turbulentus. Oculus enim turbatus non est ad videndum idoneus. Vitanda est etiam diuisio vnde dicitur: Fili, ne in multis sint actus tui. Et hæc incommoda habet vita actiua, non contemplatiua. Vnde Paulus: Qui cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quo modo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat, quæ Domini sunt: vt sit sancta corpore & Spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi Sic ergo humiliata est actionis importunitas, per ostensionem sui incommodi, siue defectus.

(Exod. 3.a; Hier. 35.g; Tria actiuorum incommoda; Solicitudo. Phil. 4.a; 1. Pet. vlt. b; Turbatio. Ioan. 14.a; Isa. 14.a; Diuisio. Eccl. 11.b; 1. Cor. 7.f)

D Secundo vero quantum ad commendationem vitæ contemplatiuæ subdit: *Porro vnum est necessarium.* Hoc scil. est regnum Dei, quo habito nihil deest. Vnde Matthæus: Quęrite primum regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Et in Psal. Vnum petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Ista tantum' est vita beata, quæ est in Dei adhærentia, cui vacat contemplatiua. In cuius persona dicitur: Mihi autem adhærere Deo bonum est. Et hoc est illud vnum quod est necessarium. Quia qui adhæret Domino, vnus Spiritus est, sicut dicitur: Hoc vnum qui habet, habet omne bonum: vnde in figura huius dicitur: Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere ire à nobis. Et Sapiens ait: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, &c. Et ideo dixit Dominus Moysi in persona viri contemplatiui: Ego ostendam omne bonum tibi.

(Matt. 6.d; Psal. 26.b; Psal. 72.d; 1. Cor. 6.d; Tob. 10.b; Sap. 7.b; Exod. 33.d)

E Tertio vero quantum ad promulgationem sentẽtiæ, subditur: *Maria optimam partem elegit.* Quia scil. præelegit vnum: præponitur autem vnum multis: sicut dicit Augustinus, quia nõ vnum à multis, sed multa ab vno. Multa sunt quę facta sunt: vnus qui fecit, bona valde quæ fecit, quãto melior ille, qui fecit Immo simpliciter optimus. Et hęc est pars animæ contemplatiuæ. Vnde dicitur. Pars mea Dñs, dixit anima mea propterea expectabo eum. Bonus est Dñs sperantibus in eũ animæ quærenti illum. Et in Psalmo: Quàm bonus Israel Deus his qui recto sunt corde Valde, inquam, bonus & optimus, & ideo dicit anima contemplatiua: Clamaui ad te Domine & dixi: Tu es spes mea: portio mea in terra viuentium: Quam vtiq; portionem cum Maria iam contemplatiui elegerunt, ipsam contemplando, & desiderando. Vnde in persona contemplatiui dicitur: Trãsibo & videbo terram hanc optimam trans Iordanẽ, & mõtem illum egregium, & Libanũ. Et propter illius amorem nihil voluit possidere in terra nisi solam inopiam, secundum illud: Quia melior est dies vna in atriis tuis super millia. Elegi abiect⁹ esse in domo Dei mei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum, quia sicut dicitur: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, &c.

(Aug. tract. 17. in fine cap. 6. Ioan. tom. 9.; Thr. 3.c; Psal. 72.a; Psal. 141.b; Deut. 3.d; Psal. 83.c; Matt. 13.f)

Quartò, quantum ad assignationem causę subdit: *Quæ nõ auferetur ab ea.* Glossa: Non reprehenditur pars Marthæ, quia & ipsa bona: sed laudatur pars Mariæ, vt optima, vnde infertur: *Quæ non auferetur ab ea.* Glossa: Ex opposito intellige, quòd à Martha aufertur pars, quam elegit: quia transit labor multitudinis, & remanet charitas vnitatis. Et hęc est causa quare pars Mariæ simpliciter melior, & eligibilior, quia contẽplatiua hic incipit & in futuro permanet. Quod designatur in figura Ioãnis secundum quod dicitur: Sic eum volo manere, donec veniam. Quasi dicat, inchoata contẽplatio maneat perficienda, cum venero. Et quia manentior, ideo melior, sicut Apostolus de charitate dicit: Charitas nunquã excidit. Et ex hoc concludit, quòd maior est charitas. Sic & de vita contẽplatiua: vnde Beda in Glossa: Amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat, viderit, in amore amplius ignescit. Isaias: Cuius ignis est in Sion & caminus in Hierusalem. Vnde quantum est de se, est præeligenda, secundum illud: Non contẽplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Propter hoc simpliciter vita cõtẽplatiua magis est desideranda tanquã ea quę melior, & de se præeligenda, tũ quia securior, tum quia suauior, tum quia stabilior: non tamen despicienda actiua, sed pro loco & tempore, ad tempus præeligenda, tum quia anterior, tum quia pœnalior, tum quia fœcũdior: valet enim sibi & aliis Et hoc bene designatũ est in duabus vxoribus Iacob. Rachel scil, & Lia, quarum altera designat vitã actiuam, altera contemplatiuã. Vnde cõpellit sponsam aliquando ad actionem egredi, secundum quod dicitur: Sonet vox tua in auribus meis, &c. Vnde si de præeminẽtia fiat quæstio, simpliciter contẽplatiua est melior secundũ quod dicit Gregor. Magna sunt actiuæ merita, sed cõtemplatiuæ potiora. Mariam optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Si autem fiat quæstio de electione, aliquando præeligenda est actiua, scil. viro imperfecto, qui prius debet se exercere in actionis campo, Vel cũ quis obligatur ad actiuæ opera ex præcepto, siue ex officio. Et ideo aliquando accidit dubium in præelectione, secundum illud: Mihi viuere Christus est: Et mori, lucrum. Quòd si viuere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro. Coarctor autem è duobus, desiderium habens dissolui & esse cum Christo, multo magis melius; permanere autem in carne, necessarium propter vos. Ideo viros spirituales aliquando oportet egredi, aliquando ingredi, aliquando ascendere, aliquando descendere: sicut vidit Iacob Angelos ascendentes & descendentes.

(Glossa in hunc locum tom. 5.; Glossa ibid.; Ioan. 21.d; 1. Cor. 13.e; Beda to. 5. lib. 3. in cap. 10 Luca.; Isa. 31.d; 2. Cor. 4.d; Gen. 29.e; Cant. 2.e; Greg. lib. 6. Moral. 18. tom. 2. in Edit. Rom.; Phil. 1.e; Gen. 28.b)

Istud autem Euangelium consueuit legi in assumptione beatæ Virginis Mariæ, siue quia finis eius Maria optime congruit cum dicitur: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Quamuis enim hoc ad literam dictum fuerit de Maria Magdalene, verius tamen est de B. Virgine Maria. Vnde Bernardus: *Optimam partem elegit sibi Maria. Optimam:* plane bona fœcunditas coniugalis, melior autem castitas virginalis: prorsum autem optima fœcunditas virginea, seu fœcunda virginitas Mariæ, cuius hoc priuilegium est, non dabitur alteri, quia non aufertur ab ea.

(Hoc Euang. Intrauit Iesus in quoddam Cast. cur legatur in Assumptione B. Virginis.; Ber. in Assumpt. B. Maria ser. 4. to. 1.)

Siue etiam, quia in hoc Euangelio describitur in duabus sororibus perfectio actiuæ, & contemplatiuæ, quarum vtraque fuit in Virgine perfectissime: Quod enim

fuit

fuit datum istis duabus sororibus per partes, Mariæ totum datum fuit, & integre. Vnde Hieronymus: Cæteris datum est per partes: Mariæ autem se totam simul infudit plenitudo gratiæ.

Siue, quia hic agitur de duplici Christi susceptione, corporali scilicet & spirituali. Corporali à Martha in hospitio domus exterioris: Spirituali vero à Maria in hospitio domus interioris. Et hæc duplex susceptio perfectissime fuit in Maria, quæ ipsum suscepit in thalamo corporalis, aluit, nutriuit, & educauit, ac sedulo ministrauit. Suscepit etiam in thalamo cordis ipsum videndo, credendo, amando, imitando. Et ex vtroque bonum beata fuit. Vnde infra [Infr. 11. d] Beatus venter qui te portauit, &c. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Vnde Augustinus: Beatior fuit Maria præcipiendo fidem Christi, quàm concipiendo carnem Christi. Materna enim propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius mente quam carne ipsum gestasset.

Siue etiam quia hic tria determinantur, scilicet diuinum hospitium, diuinum ministerium, diuinum contubernium. Quæ tria fuerunt perfectissime in Virgine Maria. Hospitium in castello, ministerium in Martha, & contubernium in Maria.

Recte namq; Virgo Maria in suscipiendo Christum, fuit castellum turribus virtutum munitum & eleuatum. Cuius prima turris fuit fortitudo distinctionis. De qua: [Cant. 4. a] Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea: quia Virgo Maria nullo vitio potuit superari. Secunda turris rectitudo discretionis, de qua: [Cant. 7. b] Nasus tuus, sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Vbi intelligitur discretio boni à malo. Tertia turris fuit multitudo deuotionis. De qua: [Cant. 8. c] Ego murus: & vbera mea, sicut turris. Propter dulcedinem deuotionis, in qua excellebat. Vnde istæ tres turres ædificatæ fuerunt à Spiritu sancto per gratiam super tres potentias animæ. Prima super irascibilem: secunda super rationalem: & tertia super concupiscibilem. Et ex his Virgo fuit castrum idoneum ad suscipiendum Filium Patris dilectum, qui erat virtus & sapientia Patris, quia Virgo, fortissima, prudentissima, & deuotissima.

Recte etiam in ministrando ministra fuit Martha, quę Domino ministrauit fideliter, humiliter, & viriliter. Sic & Maria cum esset Dei mater, fecit se ancillam, & ministram, secundum illud: [Sup. 1. e] Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Vnde designata fuit per illam bonam mulierem Abigail: [1. Reg. 25. g] quæ cum à Dauid peteretur in coniugium, obtulit se in ministerium: Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Talis fuit Virgo Maria, quæ præ nimis humilitate de se ipsa dicebat: [Sup. 1. d] Respexit humilitatem ancillæ suæ. Et hoc est quod dicit Augustinus: Mariam operis exhibitione & fidei, rigidissima veritate ministram Christi fuisse, omnis qui sane sapit, intelligit. Absque dubio enim ministratrix ei extitit, qui hunc in vtero gessit partuque profusum aluit & fouit, atque, vt Euangelium ait, in præsepio reclinauit, [Sup. 2. a] & a facie Herodis fugiens in Ægyptum accessit, & omnem infantiam eius pro matris affectu est prosecuta.

Recte etiam in cohærendo siue in contemplando fuit Maria. Nam ipsa sicut altera Maria iuxta crucem stabat secundum illud: [Ioan. 19. e] Stabant iuxta crucem Iesu mater eius, soror matris eius, Maria Cleophe, & Maria Magdalene. Ipsa namque Virgo fuit, quæ maxime ei appropinquauit, ideo maxime verba eius suscepit & aliis reseruauit. Nam supra dicitur: [Sup. 2. c] Maria autem conseruabat omnia verba hæc, &c. Vnde recte designata fuit per arcã fœderis Domini, de qua dicitur: [Hebr. 9. a] In qua erat vrna aurea habens manna, per multam deuotionem charitatis: & virga Aaron, per multam rectitudinẽ virtutis & tabulæ testimonij, per multam cognitionem contemplationis veritatis. Ipsa enim fuit maxime contemplatiua. Vnde Bernardus: Beata Maria, profundissimam diuinæ sapientiæ, vltra quam credi valeat penetrauit abyssum.

Vt quantum, sine personali vnione, creaturæ conditio patitur, illi luci inaccessibili videatur immersa. Et Beda: [Beda tom. 5. l. 3. in c. 11. Lucæ.] Qui de Deo non sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, & cuius vteri corpus sibi aptabat? Et sic patet, quo modo illud Euangelium, non per humanam inuentionem, sed & per diuinam inspirationem, fuit assumptioni Virginis appropriatum, quia Spiritus sanctus conclusit in eo Virginis commendationem quo ad multitudinem prærogatiuarũ. Ad quarum conseruationem subiungit in fine: *Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea.* Elegit enim optimam partem Maria, & in gratia & in gloria. In qua clauditur Virginis laus perfecta & propria. Sicut enim dicit Hieronymus: [Hier. lib. 2. Comment. in epist. ad Ephes. cap. 3. tom. 6.] Sicut comparatione Dei bonus nemo, sic comparatione matris Domini, nulla inuenitur perfecta quantumcumque virtutibus eximia comprobetur. Et ideo inter mulieres ipsa sola est optima per omnimodam superabundantiam, ratione cuius nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

CAPVT XI.

ET *factum est, cum esset in quodã loco.* Postquam tradidit discipulis formam docendi, & formam viuendi in hac parte tribuit formam orandi, per quam impetratur gratia cognoscendi & recte iudicandi. Habet autem hæc pars tres partes: in quarum prima præmittitur orationis exemplum: in secunda vero additur documentum, ibi: *Et ait illis, cum oratis:* in tertia subiungitur orationis incitamentum, ibi: *Et ait ad illos: Quis vestrum.* [Ibid. a] Circa orationis exemplum duo introducũtur. Primum est sollicitudo Domini ad orandum. Secundum est promptitudo discipulorum ad imitandum. Primo ergo quantum ad sollicitudinem Domini in orando dicitur:

Et factum est, cum esset in quodam loco orans, quodam, idest, solitario & secreto: quia talia sunt loca orationi apta, secundum illud: [Matt. 6. a] Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, &c. Orat autem Dominus in argumentum veræ humilitatis, iuxta quod dicitur: [Infr. 22. e] Factus in agonia prolixius orabat. In adiumentum nostræ infirmitatis secundum illud: [Heb. 5. e] Exauditus est pro sua reuerentia. Et item: [Rom. 8. e] Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus, scilicet Domini Iesu postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus in exemplum perfectæ virtutis. Vnde dicitur: [Matt. 26. d] Postquam orauit, ipsis discipulis ait: Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Ob hanc etiam causam orationi frequenter instabat, vt doceret semper orandum, secundum illud: [1. Thes. 5. e] Sine intermissione orate. Et prolixe etiam orabat sicut dicitur supra: [Sup. 6. b] Factum est, &c. Sequitur: Et erat pernoctans in oratione. Et ideo fortasse dicitur hic, *in quodam loco*, vt ostendatur quòd orantibus requirendus est locus secretus: sed tempus tacetur, vt ostendatur quòd omni tempore, indifferenter est orandum, secundum quòd dicitur infra: [Infr. 18. a] Oportet semper orare & non deficere. Et item: [Eccli. 18. c] Non impediaris orare semper.

Secundo, quantum ad promptitudinem discipulorum in imitando subditur: *Vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare.* Recte à Domino petebant discipuli, quemadmodum & ipsi orare deberent, ne quandoq; aliquid peterent contra eius voluntatem. Vnde Sapiens: [Sap. 9. e] Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidę, & incertæ prouidentiæ nostræ. Ideo *doce nos orare*, cum sis Dominus noster. Vnde Isaias: [Isa. 48. e] Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia. Et quòd debeat exaudiri, ostendit per simile, cum addit: *Sicut docuit Ioannes discipulos suos.* Scire namque orare Deum, pertinet ad doctrinam pietatis, quoniam in oratione præcipue colitur Deus. Vnde dicebat Propheta: [Psalm. 5. b] Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, & cætera. Et Chrysosto-

mus : Solam orationem, quaſi ſpirituale tributum,ani-
ma offert de ſuis viſceribus. Magna quippe dignitas
orationis.Mox vt ab ore proceſſit,ſuſcipiunt eã Angeli
manibus ſuis,& offerunt ante Deum,ſicut ait Angelus
Tob.12.b Tobiæ : Ego obtuli orationem tuam Domino,&c. Sic
ergo ſollicite docetur,&requiritur,propter ſui excellẽ-
tiam & non ſolũ propter hoc,ſed etiam propter effica-
Marc.11.c ciam,ſecundum illud:Quæcumq; orãtes petitis, credite
Iac.5.a quia accipietis,& euenient vobis. Et Iacobus : Orate
pro inuicem vt ſaluemini , multum enim valet depre-
catio iuſti aſſidua. Elias homo erat,&c. Vnde per hoc
innuitur nobis oratio multum amanda,quia per ipſam
impetratur obtentio omnis boni,& amotio omnis ma-
Tob.12. b li. Vnde : Bona eſt oratio cum ieiunio,& eleemoſyna,
magis quàm theſauros recondere.Quoniam eleemoſy-
na a morte liberat , & ipſa eſt quæ purgat peccata, &
facit inuenire miſericordiam & vitam æternam.

*Et ait illis:Cum oratis,&c.*Poſt orationis exemplum,
ſubiungit orationis documentum. In quo primo tradi-
tur forma inuocandi, ſecundo vero, forma poſtulandi,
ibi : *Sanctificetur nomen tuum*. Quantum autem ad for-
mam inuocandi,dicit : *Et ait illis:Cum oratis, dicite: Pa-
ter*,id eſt,primo inuocate patrem,*dicite*,inquam,nõ vo-
ce tantum, ſed etiam corde , ne quando dicatur vobis
Mar.7.b illud:Populus hic,labiis me honorat,cor autem eorum
longe eſt à me : Dicite quoque non tantum corde, ve-
Oratio vocalis. rum etiã ore:quia vocalis oratio accepta eſt Deo,ſecun-
Pſalm.108.d dum illud : Confitebor Domino nimis in ore meo. Et
hoc tum quia valet ad memoriam ſuſcitandam,ad ſom-
nolentiam excitandam,ad deſiderium accendendum,ad
obſequium impendendum ad gaudium exprimendum,
& ad exemplum demonſtrandum. Inuocamus autem
nomen Patris. Ipſe enim eſt pater ratione conditionis
Epheſ.3.c naturæ , ſecundum illud : Ex quo omnis paternitas in
Mal.2.b cœlis & in terra nominatur. Vnde Malachias:Nũquid
non pater vnus omnium noſtrum ? Et etiam Pater ra-
Rom.8.c tione collationis gratiæ:Accepiſtis Spiritus adoptionis
Gal.4. a filiorum,in quo clamamus : Abba,Pater.Et item:Quo-
niam eſtis filij Dei:miſit Deus Spiritum filij ſui in cor-
da veſtra,clamantem:Abba,Pater. Eſt etiam pater ra-
Hier.3.f tione conſummationis gloriæ,ſecundum illud Patrem
vocabis me,& poſt me ingredi non ceſſabis.Quoniam
igitur in nomine Patris intelligitur Deus. vt conditor
naturæ, largitor gratiæ,conſummator gloriæ:hoc ipſo
datur intelligi quòd ipſe eſt,à quo ſolo debemus pete-
Matt.6. b re. Sed quoniam Matthæus orationem deſcribit , vt
enarratam Apoſtolis,quibus Dominus cætera explica-
uit,ideo explicite tangit iſta tria,dicens : *Pater*,ratione
naturæ. *Noſter*,ratione gratiæ. *Qui es in cœlis*,ratione
gloriæ. Lucas vero exprimit orationem,vt minoribus
diſcipulis traditam , ideo tradit formam magis implici-
tam,vterque tamen concordat in inuocatione nominis
Patris,vt in hoc vno nomine excitetur homo ad reue-
rentiam & confidentiam, ſine quibus duabus alis ora-
tio non habet efficaciam.Habetur autem reuerentia ex
Mal.1.b nomine Patris : vnde Malachias : Si ergo Pater ego
Eccl 3. b ſum, vbi eſt honor meus ? Et in Eccleſiaſtico : Gloria
hominis ex honore Patris ſui.Habetur etiam & confi-
Iſa.49.d dentia, ſecundum illud Iſaïæ : Numquid obliuiſci po-
teſt mulier infantem ſuum , vt non miſereatur filio
Inf. b vteri ſui ? &c. Infra eodem : *Si vos cum ſitis mali,noſtis*
Beda in hunc locum tom.5. lib.3. *bona data dare filiis veſtris.* Et Beda: Oratio , quæ pa-
terno dulceſcit nomine, omnium petitionum mearum
impetrandarum mihi fiduciam præſtat.

Sanctificetur nomen tuum.Poſt inuocationem adiungit
petitionẽ. Petit autem tria principaliter in hac oratio-
ne.Et in hoc concordant Matthęus,& Lucas:ſed diffe-
runt in explicatione,quia propter cauſam præaſſigna-
tam Matthæus aſſignat petitiones magis explicitas,
Matt.6.b Vnde Matthæus ponit ſeptem:Lucas quinq; ſed in his
quinque ſeptem illæ ſunt implicitæ. Harum autem di-
ſtinctio,ordo,& ſufficientia patet ſic:A Deo enim Pa-
Petitionum ſufficientia, & ordo. tre tria ſunt poſtulanda.Primum & principale eſt,con-
ſummatio gloriæ : ſecundum eſt,conſummatio gratiæ:

A tertium eſt,condonatio veniæ.Et iſta tria ordinata ſunt
ſecundum gradum & ordinem maioris dignitatis. Ad
conſummationem autem gloriæ duo concurrunt,ſcili-
cet,perfecta notitia, & perfecta reuerentia : & ſecun-
dum hæc,ſunt duæ primæ petitiones. Ad conſumma-
tionem autem gratiæ, ſufficit continua ſubuentio cœ-
leſtis alimoniæ : & hoc petitur in tertia petitione. Ad
condonationẽ veniæ duo concurrunt , ſcilicet remiſſio
culpæ & remotio pœnæ : & hæc petuntur in duabus
vltimis petitionibus.Sed quoniam perfectio reuerentiæ
non tantum attenditur in affectu,ſed etiam in effectu:
ideo iam duabus primis petitionibus Matthæus adiun-
git tertiam,ſcilicet. Fiat voluntas tua. Rurſus, quia re-
motio pœnæ attenditur non ſolum quantum ad remo-
B tionem tentationum,ſed etiam quantum ad remotionẽ
afflictionum & tribulationum:adeo duabus vltimis pe-
titionibus Matthæus adiungit ſeptimam : Sed libera
nos à malo. Et ſic patet ſufficientia petitionum ſecun-
dum vtrumq; Euangeliſtã.Patet etiam huius orationis
nobilitas. Quanquam ènim ſit breuiſſima,continet ta-
men in ſe orationem omnem : & omnis poſtulanda.
Quoniam petẽs aut petit amotionem mali,aut collatio- Petitionum ſufficientia tacta,& ordo.
nem boni. Si mali,aut mali culpæ,aut mali pœnæ : aut
mali quod patimur,mali quod agimus : Et ſic ſunt duæ
petitiones.Sed malũ pœnę poteſt ſubdiuidi:quia quod-
dam eſt occaſio culpæ, & ſic eſt tentatio:quoddam te-
net rationem pœnæ, & ſic eſt tribulatio : & ſic ex illa
petitione eliciuntur duæ vltimæ. Si autem petimus bo-
num : aut æternum,aut temporale: Si æternum,aut ex
C parte intellectus,aut ex parte affectus.& ſic duæ peti
tiones.Sed affectus habet ordinari reſpectu maieſtatis,
& reſpectu bonitatis : & ſic illa petitio,prima diuiſio-
ne geminatur,ſed ſubdiuiſione triplicatur. Si vero pe-
titur bonum temporale,aut ratione mentis,aut ratione
corporis : ſed quia corporale bonum non debet deſide-
rari,niſi propter ſpirituale:ideo tam ſecundum Lucam,
quàm ſecundum Matthęum,vna fit petitio de vtroque.
Et ſic patet ſufficientia diuiſionum , per membra op-
poſita , & immediata : & patet concordia inter Euan-
geliſtas , & patet diuerſitatis congruitas.

Sunt igitur quinq; petitiones ſecundum Lucam ordi- Quinque ſunt petitiones ſecundum Lucã.
natæ ſecundum maiorem nobilitatem & minorem. In
prima petitur perfecta notitia,ſiue ſapientia in intelle-
ctu:in ſecunda,perfecta reuerentia in affectu:in tertia,
ſufficientia in victu : in quarta indulgentia in reatu:in
quinta,victoria in conflictu.Et in his quinq; implican- Oratio Dominica quid contineat.
D tur ſeptẽ petitiones, ac per hoc ſeptẽ virtutes, ſeptem
dona,ſeptem beatitudines.& omnes petitiones. Vnde
Gloſſa dicit ſuper illud : Libera nos à malo:Nihil deeſt Mat 6.b
quod in his ſeptẽ petitiones non contineantur,ſiue ad
præſentem,ſiue ad futuram pertineãt vitam.Primo igi-
tur quantũ ad notitiam,ſiue ſapiẽtiam in intellectu di-
cit:*Sanctificetur nomen tuum*,ſanctũ appareat nomen tuũ
hoc eſt tua notitia. Vnde in Pſalmo : Notus in Iudæa Pſalm.75.a
Deus,in Iſraël magnum nomẽ eius.Et hæc notitia inci-
pit in gratia,ſed conſũmatur in Gloria.De quo dicitur:
Ab ortu ſolis vſq; ad occaſum,magnum eſt nomẽ meũ Malach.1.f
in gentibus, in omni loco ſacrificatur , & offertur no-
mini meo oblatio munda. Hoc autem verificabitur in
gloria. Quoniam,ſecundum illud : Non docebit vltra Hier. 31.f
vir proximũ ſuum,& vir fratrem ſuum,dicens:Cogno-
E ſcite Dominum, omnes enim cognoſcẽt me,à minimo Triplici notitia ſanctificatur nomen Dei in nobis.
eorum vſq; ad maximum,ait Dominus. Et nota quod
triplici notitia ſanctificatur nomẽ Dei in nobis,cum in
ſe ſemper ſit ſanctũ. Prima eſt notitia qua cognoſcitur
per fidem , ſecundum illud : Credere oportet acceden- Hebr.11.b
tem ad Deum, quia eſt.Secunda,qua cognoſcitur,quid
non eſt,de qua Auguſtinus:Multum comprehendis, ſi
cõprehendis quid nõ ſit Deus.Tertia eſt qua cognoſci-
tur ſicuti eſt de qua Apoſtolus:Nũc cognoſco ex parte, 1.Cor.3.d
tunc autẽ cognoſcam ſicut & cognitus ſum.Prima no-
titia liberat ab inſipiẽtia de qua:Dixit inſipiens in cor- Pſalm.13.a
de ſuo. non eſt Deus : Secunda ab idololatria qua coli-
tur quòd non eſt Deus de qua Apoſtolus:De eſcis,quę 1.Cor.8.a

idolis immolantur: scimus quia nihil est idolum in mundo, & quòd nullus Deus, nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi & Domini multi, nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, &c. Tertia liberat ab omni miseria: & hoc erit in Patria, quando complebitur donum sapientiæ & pacis, per quam vocamur filij Dei. Et tunc nomen Dei sanctum erit in nobis. *1. Ioan. 3. a* Vnde dicitur: Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Perfecta igitur Dei notitia facit nos similes, & perfecta similitudo filios, & perfecta filiatio facit sanctificatione diuini nominis dignos. *Chrysost. in opere imperfect. in Matt. c. 6. to. 5.* Vnde Chrysostomus: Sanctificatur in nobis nomen Dei, quoniam scientes eum sanctum, timemus, & sollicite vigilamus ne forte violemus sanctitatē nominis eius in nobis. Hoc autem erit, quando totaliter ei vacabimus, & per nullam distractionem inficientur mentes nostræ: quod erit in gloria, secundum illud Psalmi: *Psal. 137. a* In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. Super misericordia tua, & veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Secundo, quantum ad perfectam reuerentiam in affectu subdit: *Adueniat regnum tuum.* Tunc enim Deus perfecte regnat in nobis, quando nos sumus omnino ei subiecti, quod erit in fine, secundum illud: *1. Cor. 15. d* Deinde finis: cū tradiderit regnū Deo, & Patri, &c. Subiungitur: Oportet autem illum regnare, donec ponat omnea inimicos sub pedibus eius. Et post: Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Hoc autem regnum, quo Deus regnat in sanctis, facit etiam ipsos sanctos regnare, & esse reges, secundū illud: *Apoc. 5. c* Redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Hoc est regnum petendum & desiderandum. De quo in Psalmo: *Psal. 144. c* Regnum tuū, regnum omnium sæculorum. Et in Apocalypsi: *Apoc. 11. c* Factæ sunt voces magnæ in cœlo dicentes: Factum est regnū huius mundi Domini nostri & Christi eius, regnabunt in sæcula sæculorum: Amen. Per huius regni aduentum, nō accrescit in Deo potentia, sed in hominibus perfecta obedientia. Et ideo addit Matthæus post hanc petitionē: Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Terreni enim non perfecte obediunt Deo, vt cœlestes. Et hoc insinuabat Dominus: *Ioan. 18. f* Regnum meum non est de hoc mundo. Et hoc, quia diabolus regnat in illis, qui obediunt ei, secundum illud: *Ephes. 6. b* Aduersus mundi rectores tenebrarum harum: sed in finali iudicio tolletur eius potestas, quando subditus erit omnis mundus Deo, secundum illud Danielis: *Dan. 7. d* Dedit ei potestatem, & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient.

Tertio vero quantum ad sufficientiam in victu, subdit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Vbi petitur principaliter panis alimoniæ spiritualis. Vnde Matthæus dicit: *Mat. 6. b* Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Sed quia non tantum hoc petitur, sed & omne quod necesse est præsenti vitæ. Ideo cum Ecclesia frequentet orationem Dominicam secundum Matthæum. Non dicit, supersubstantialem, vt ipse habet, addit, *quotidianum*, quemadmodum Lucas habet. Vt ostendat se petere, quidquid est necessarium alimoniæ huius vitæ, quæ per *Hodie*, intelligitur. Vnde, quemadmodum *Hieron. lib. 1 in Matt. cap. 6. to. 9.* Hieronymus dicit, siue dicatur, quotidianum, siue superstantialem, vtrumque consonat hebraïcæ veritati. In hebraïca enim lingua vnum vocabulum, id est *Sochollа*. Socholla, comprehendit vtrumque intellectum. Sic & epiousios, *quotidianum*, vtrumque panem comprehendit, scilicet spiritualem & corporalem, quia vterque est nobis quotidie necessarius, & quotidie à Domino percipiendus, & ideo quotidie postulandus. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: *Glossa in hūc locum c. 11. to. 5.* Panis vero, inquit, quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius quantus animæ carni- que tribuendus est, siue spiritualiter, siue corporaliter, siue vtroque intelligatur modo. A Et nota quòd multiplex panis hic petitur. Primus est alimentum præsentis vitæ de quo dicitur: *Eccl. 29. d* Initium vitæ hominis aqua & panis & vestimentum. Secundus est intelligentia sacræ Scripturæ de quo dicitur: *Thr. 4. a* Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Tertius panis est Sacramentum Eucharistiæ de quo sapiens: *Sap. 16. c* Paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Et Ioannes: *Ioan. 6. f* Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Quartus est adiutorium gratiæ de quo Psalmista: *Psal. 77. c* Panem angelorum manducauit homo. Et idem: *Psal. 103. b* Panis cor hominis confirmet. Et infra: *Inf. 14. d* Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Quintus est, obsequium, obedientiæ de quo dicitur: *Ioan. 4. d* Meus cibus est, vt faciam voluntatem B eius qui misit me. Et: *3. Reg. 19. a* Elias respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis. Sequitur: Ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsq; ad montem Dei Horeb. His panibus reficit nos Dominus: *Ioan. 6. b* quod designatū fuit cum dicitur quòd de quinque panibus satiauit quinq; millia hominum. Et ideo quilibet istorum semper petendus, secundum illud quod ibidem: *Ibid. d* Domine semper da nobis panem hunc.

Quarto quantum ad indulgentiam in reatu, subdit: *Et dimitte nobis peccata nostra.* Et hoc quoad reatū obligationis. Vnde dicitur: *Matt. 6. b* Debita nostra. Peccata enim faciunt nos debitores eorum quæ non possumus soluere. Vnde in Psalmo: *Psal. 36. c* Mutuatur peccator & non soluet, &c. C Hæc sunt debita, quibus obligata erat mulier de vxorib⁹ prophetarum, quæ non poterat soluere, quovsq; Elisæus *4. Reg. 4. a* multiplicauit oleū. Per oleum enim misericordiæ Christi, peccata nostra soluuntur & dimittuntur. Sed quia iudicium sine misericordia fiet illi, qui non facit misericordiam: ideo subdit conditionem: *Siquidem & dimittimus omni debenti nobis.* Hæc quidem conditio necessaria est ad impetrandam peccatorum veniam. Vnde dicitur: *Eccl. 28. b* Relinque proximo nocenti te, & tūc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, & à Deo *Eccl. 28. a* quærit medelam? Quasi dicat, frustra quærit. Vnde dicitur: *Matt. 6. b* Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem nō dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Vnde proponit parabolam de seruo nequā, in cuius fine subiungit: *Matt. 18. d* Sic Pater me⁹ cœlestis faD ciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Et hoc recte, quia qui refugit legem clementiæ, cadit in legem iustitiæ, de quo supra: *Sup. 6. e* Dimittite, & dimittemini. Et postea: Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Et hanc conditionem apposuit hic Dominus, vt ostendat illud esse verum quod dicitur: *Iud. 9. d* Nec superbi ab initio placuerunt tibi. Sed humilium & mansuetorū semper tibi placuit deprecatio. Vnde Isaias: *Isa. 1. d* Cum multiplicaueritis orationē, non exaudiam: manus vestræ sanguine plenæ sunt. Vnde Chrysostomus: Si is, qui Iesus est, frustra orat nisi indulserit: quomodo, putas, oratis, qui Iesus nō est, si ipse per iniustitiam alios lædit & grauat? Qui autē non sic orat vt Christus docuit, non est discipulus: nec Pater E exaudit orationem, quā filius nō docuit. Cognoscit enim Pater filij sui sensū, & verba non suscipit, quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi posuit.

Quinto vero, quantum ad victoriam in conflictu, subiungit: *Et ne nos inducas in tentationem*, id est, non permittas induci, id est, superari. Quia sicut dicitur: Deus intētator malorum est. Sequitur: *Iac. 1. b* Vnusquisque vero tentatur à cōcupiscentia sua abstractus & illectus. *Tentatio vtilis.* Et nota quod non petit non tentari: quia tentatio hominem probat, secundum illud: *Psal. 25. a* Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos & cor meū. Et Ecclesiasticus: *Eccl. 34. a* Qui nō est tentatus, quid scit? Sed petit à tentatione nō superari nec vinci, sed vincere & triumphare. Hoc quippe petendū est propter diuini auxilij fidelitatem. De qua dicitur: *1. Cor. 10.* Fidelis autem Deus est, qui non patitur vos tentari su-

 M 3 pra

pra id quod poteſtis: ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Petendum eſt etiam propter cognoſcendam noſtram infirmitatem, ſecundum illud: (2.Par.10.c) In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Vnde Chryſoſtomus: Cognoſcant ſe eſſe infirmos, & cognitio infirmitatis, gloriationis cauſam extinguet, quia ſecundum quòd dicitur: (1.Mac.3.e) Non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt. Quoniam ergo tribulatio tentatio eſt, ſecundum illud: (Iac.1.b) Beatus vir qui ſuffert tentationem, &c. Ideo qui eripitur ab omni malo tentationis, eripitur per conſequens à malo tribulationis. Et ideo nõ oportebit vltra hic addi: *Libera nos à malo*, quaſi petitio omnino diuerſa: ſed explicari quaſi in hac incluſa. Et hoc eſt quod dicit Beda in Gloſſa: Sciat vnuſquiſque in eo ſe liberari à malo quod non infertur in tentationem. Finit ergo Lucas orationem in tentatione, in qua dubium eſt de ſtatu vel lapſu. Et ideo non addit: (Amen.) Amen, quod eſt indicium certitudinis orationis exauditæ. Matthæus vero orationem terminat in liberatione ab omni malo pœnæ, ac per hoc à morte. De qua Apoſtolus: (1.Cor.15.d) Nouiſſime autem inimica deſtruetur mors. Et poſtea eſt certitudo ſalutis: ideo finit dicendo: Amen, ad indicium certitudinis pro illo tempore. Sed quia, quamdiu hic ſumus, ad hanc certitudinem non peruenimus, ideo tacite dicitur, & ſubmiſſe à ſacerdote, &c. cum cætera in Miſſa dicantur eleuata voce. Sunt & aliæ congruentiæ rationes: ſed hæc ſufficiat pro præſenti.

Et ait ad illos, quis veſtrum, &c. Poſt exemplum & documentum, ſubiungit hic tertio orandi incitamentum, per quod inuitamur ad orandum frequenter & fiducialiter. Et habet hæc pars duas: in prima proponitur incitamentum ad orationis frequentiam: in ſecunda vero ad orandi fiduciam ibi: *Quis autem ex vobis Patrem petit, &c.* Iſta enim duo ſunt, quæ maxime orationis fructum euacuant, ſcilicet negligentia, & diffidentia. Circa incitamentum frequentiæ duo inſinuantur. Primum eſt ſimilitudo incitatiua: ſecundum eſt eruditio informatiua ibi: *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis.* Quantum autem ad ſimilitudinem incitatiuam ad orationis frequentiam, introducuntur tria. Primum eſt, opportunitas poſtulans: ſecundum eſt, difficultas recuſans: tertium eſt, importunitas impetrans, vt ex hoc oſtendatur, quantæ efficaciæ ſit oratio importuna & continua. Primo igitur, quantum ad opportunitatem poſtulantem dicit:

Quis veſtrum habebit amicum? Hic legitur interrogatiue, ſed Gloſſa vult quòd legatur remiſſiue. *Quis*, hoc eſt, aliquis, & ſi quis. Hoc tamen dicitur vt oſtendatur veri amici pretium, ſecundum illud: (Eccl.6.b) Amico fideli nulla eſt comparatio, & non eſt digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Et iterum: Amicus fidelis, medicamentum vitæ, & immortalitatis: & qui metuunt Dominum, inuenient illum. Ad iſtum ergo fiducialiter recurritur. Et ideo additur, *& ibit ad illum media nocte*, quia ſicut dicitur: (Prou.17.c) Omni tempore diligit qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur. Et talis fiducialiter neceſſitas exponitur. Propter quod additur: *Et dicet illi: Amice commoda mihi tres panes.* Et hoc lege pietatis & charitatis communis de qua dicitur: (Iſa.58.b) Frange eſurienti panem tuum, & cætera. Et Eccleſiaſticus: (Eccl.11.a) Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas. Lege etiã fidelitatis & amicitiæ ſpecialis. Propter quod addit: *Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum.* Et ita fideliter amicitiæ teneor illi: ac per hoc & tu mihi. Vnde Eccleſiaſticus: (Eccli.22.d) Fidem poſſide cum amico in paupertate illius, vt in bonis illius lęteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hæreditate illius cohæres ſis.

Secundo quantum ad difficultatem recuſantem, ſubdit: *Et ille de intus reſpondens dicat: Noli mihi moleſtus eſſe*, inquietando ſcilicet quieſcentẽ, & à ſomno excitando, ſicut dixit Abner Dauid: (1.Reg.26.d) Quis es tu qui clamas & inquietas regem? Et quòd magna ſit moleſtia, oſtenditur ex difficultate adiuncta: *Iam oſtium clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili*, id eſt pueri, qui tenero amore debent amari. Vnde Iſaias: Ecce ego & pueri (Iſa.8.d) mei, quos dedit mihi Dominus, ideſt, filij quorũ amor nõ poteſt negligi ſecundum illud Iſaiæ: Numquid obliuiſci (Iſa.46.d) poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Ideo ſubdit, *non poſſum ſurgere & dare tibi.* Et hoc nõ tollit omnino poteſtatem, ſed ponit difficultatẽ, quaſi dicat illud quod dixit Elias Eliſęo: Rem difficilem (4.Reg.2.b) poſtulaſti, &c. Et propterea dicit: *Non poſſum*, ideſt, non commode, nec facile poſſum, ſicut rex Iſraël reſpondit regi Syriæ: Omnia propter quæ miſiſti ſeruum (3.Reg.20.b) tuum in initio, faciam: hanc autẽ rem facere non poſſum.

Tertio, quantum ad importunitatem impetrantem, ſubdit: *Et ſi ille perſeuerauerit pulſans*, precibus, nõ pudore victus, nec tædio fatigatus, nec deſperatione fractus, tanquam verus amicus ſecundum illud: Ad amicum & (Eccl.22.e) ſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus ad amicum. Si aperuerit os triſte, nõ timeas, &c. Et quia labor improbus omnia vincit, ideo ſubdit: *Dico vobis: &* (Virg.lib.1. Georg.) *ſi non dabit illi ſurgens eo quod amicus eius ſit*, ideſt, motus veritate dilectionis, quæ interdum torpeſcit in amicis. Propter quod dicitur: Filioli mei, non diligamus verbo, neq; lingua, ſed opere & veritate. Si ergo non (1.Ioan.3.e) vincitur abundantia charitatis, vincitur tamen inſtantia importunitatis. Propter quod addit: *Propter importunitatem tamen eius ſurget, & dabit illi quotquot habet neceſſarios.* Huius exemplum proponitur infra de iudice & vi- (Inf.18.a) dua, quæ illum infeſtabat, Vnde ibi dicitur quòd iudex noluit eam audire per multum tempus. Poſt hæc autem dixit intra ſe: Et ſi Deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia moleſta eſt mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouiſſimo veniens ſugillet me. Et huius etiam exemplum habetur de Samſone & eius vxore. A quo cum peteret, quod prius nolebat indicare, ſub- (Iud.14.d) ditur quòd ſeptem diebus conuiuij flebat ante eum, tandemq; die ſeptimo, cum ei eſſet moleſta, expoſuit.

Secundum ſpiritualem intellectum, per amicum iſtũ intelligitur Chriſtus, de quo in Eccleſiaſtico: Amicus fi- (Eccl.6.b) delis, protectio fortis. Qui autem inuenit illum, inuenit theſaurum, de quo Ioannes: Iam non dicam vos ſeruos, (Ioan.15.b) &c, Sequitur: Vos autem dixi amicos, &c. Et iterum: Vos amici mei eſtis, &c. Ad iſtum amicum eundum eſt nocte, ſcilicet nocturno ſilentio, ſicut Nicodemus venit: de quo Ioannes dicit quòd venit ad Ieſum nocte, (Ioan.3.a) quia in ſecreto noctis ſilentio eſt per orationem pulſandus ſecundum illud Iſaïæ: Anima mea deſiderauit te in (Iſa.26.b) nocte. Conſurge, lauda in nocte in principio vigilia- (Thr.2.f) rum: effunde ſicut aquam cor tuum, &c. Vel in nocte, ideſt, in tribulatione, ſecundum illud Oſeæ: In tribulatione (Oſea.6.b) ſua mane conſurgent ad me. Et in Pſalmo: Inuoca me, (Pſal.49.c) in die tribulationis, eruam te, &c. Amicus autem qui venit de via, animus noſter eſt ſecundum quod dicitur in Gloſſa: Qui quoties ad temporalia petenda vaga- (Gloſ. in hoc cap. ſuper illa verba: Quis veſtrũ & cæt.) tur, toties à nobis recedit. Hunc amicum euagari facit delectatio, ſed reducit tribulatio, ſecundum quod dicitur de filio prodigo: qui propter luxuriam receſſit, ſed (Inf.15.c.d) propter inediam rediit. Vnde Oſeas: Ego ſepiam viam (Oſea 2.b) tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria. Et poſt ſubditur: Et dicet: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis, quàm nunc. Iſte reuertitur quando ad interiora recurrit, ſecundũ illud Iſaïæ: Redite præuaricatores ad cor. Sed inuenit ipſum vacuũ (Iſa.46.c) à ſolatio ſpiritualium refectionum. Vnde de peccatoribus dicitur: Matribus ſuis dixerunt: Vbi eſt triticum (Thr.2.d) & vinum: cum deficerent quaſi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas ſuas in ſinu matrum ſuarum? Et defecit gaudium cordis noſtri. Subiungitur: *Væ nobis quia peccauimus.* Pro hoc igitur amico famelico petendi ſunt à vero amico tres panes, ideſt, ſecundum (Beda ro.5. lib.3. in Luca cap 11.) quod dicit Beda & Auguſtinus, Intelligẽtia Trinitatis, ſiue trium perſonarũ nomina, vt in ſolius Dei cognitio- (Exod.4.c) ne inueniat refectionem. Vnde in Exodo: Videruntq;

Deum.

Deum,& comederunt & biberunt. Et in Ecclesiastico: [Eccl.15.a] Cibabit eum pane vitæ, & intellectus,& aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Vel tres panes sunt Fides, Spes, Charitas: quibus reficitur triplex virtus in anima, de quibus infra: [Inf.15.d] Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, &c. De his: [1.Reg.19.a,b] Cum veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel: vnus portans tres hœdos: & alius tres tortas panis: alius portans lagenam vini, vt in his intelligatur vnitas gratiæ,& trinitas virtutum, per quas reformatur imago Dei in anima. Sed hæc petitio non statim exauditur à Christo: sed oportet eum multa instantia requirere: quia ad tam magna dona est anima peccatrix minus idonea. Vnde scriptum est: [Matt.15.c] Non est bonum sumere panem filiorum,& mittere canibus. Verum & si iam filius est, adhuc oportet eum magna instantia requirere, ne panis ille vilescat, cum semper oporteat ipsum esurire, secundum illud: [Eccl.24.c] Qui edunt me, adhuc esurient: Siue vt petendo magis mereamur, & disponamur. Vnde Augustinus ad Probam, de orando Deo: [August. ad Probã epist. 121.c.8.] Exerceri vult in orationibus desiderium nostrum: quo possimus capere illud, quod præparat dare.

Et ego dico vobis. Post similitudinem incitatiuam, subdit eruditionem informatiuam ad orationis frequentiam, quam elicit ex similitudine præhabita. Vbi primo hortatur spiritualiter discipulos: secundo vero generaliter omnes: ideo quantum ad exhortationem respectu discipulorum, dicit:

Et ego dico vobis, qui scilicet non mentior: quia non est Deus quasi homo vt mentiatur: [Num.23.c] nec vt filius hominis vt mutetur: dixit ergo,& non faciet? Vnde Glossa dicit: [Glossa in hūc locum to.5.] Magnam spem tribuit, qui promittendo non decipit. Monet ergo ad orationis instantiam & frequentiam, cum dicit: *Petite,& dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Simile habetur apud Matthæum: [Mat.7.a] super quo loco dicit Augustinus: [Aug. ibid.] Operose quidem quid ista tria inter se differant, distinguendum putaui, sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, vbi eodem verbo cuncta conclusit dicens. *Quanto magis pater vester cœlestis dabit Spiritum bonum petentibus se?* Vnde vult Dominus dicere illud quod simpliciter dicitur: [1.Thes.5.] Sine intermissione orate. Et ad Colossenses: [Coloss.4.a] Orationi instate. Possunt tamen ista distingui, *vt petere* respiciat actum oris: *quærere*, actum cordis: *pulsare*, actum operis. *Petite* ergo ore,& dabitur vobis: [Isa.62.g] Qui reminiscimini Domini ne taceatis,& ne detis silentium ei donec stabiliat,& ponat Hierusalem laudem in terra. Et in Isaïa: [Isa.30.d] Ad vocem clamoris tui statim vt exaudierit, respondebit tibi: Et dabit vobis Dominus panem,& cætera. Et: [Isa.65.d] Eritque antequam clament, ego exaudiam, adhuc illis loquentibus. *Quærite* etiam corde,& inuenietis. Vnde dicitur: [Hier.29.c] Quærite me, & inuenietis: cum quæsieritis me in toto corde vestro. Et in Sapientia: [Sap.1.a] In simplicitate cordis quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. *Pulsate* in opere. Qui enim pulsat, manu tangit & excitat. Vnde in Psalmo: [Psal.133.a] In noctibus extollite manus vestras in sancta. Et iterum: In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Aliter etiam possunt distingui ratione petiti. *Petite*, scilicet veniam. *Quærite* gratiam. *Pulsate* ad gloriam secundum illud: [Zach.10.a] Petite à Domino pluuiam in tempore serotino,& Dominus faciet niues,& pluuiam imbris, & dabit eis singulis herbam in agro. Niues dabit ad extinguendas malas herbas per veniam. Et pluuiam imbris dabit ad fœcundandam terram per gratiam. Et dabit eis singulis herbam in agro, decorando scilicet & vestiendo per gloriam. Aliter ex parte petentium. *Petite*, incipientes, quorum est accipere. *Quærite*, proficientes, quorum est inuenire. *Pulsate* perfecti, quorum est intrare. Vnde incipientibus dicitur: [Phil.4.a] Petitiones vestræ innotescant apud Deum. Proficientibus dicitur illud: [Ps.104.a] Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper. Perfectis dicitur in Isaïa: [Isa.26.a] Aperite portas, & ingredietur gens iusta. Vel penes modos perueniendi ad sapientiam, sicut distinguit Augustinus: Ad sapientiam enim non venitur, nisi quemadmodum Dominus docet, petendo, quærendo, pulsando, id est orando, legendo, plangendo. *Petite* ergo orando. Si quis vestrum [Iac.1.a] indiget sapientia, postulet à Deo. Subditur: Et dabitur ei. *Quærite* legendo libros scripturæ, & creaturæ. Per [Cant.3.a] vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea. *Pulsate* plangendo, sicut in Apocalypsi dicitur: [Apoc.5.a] Ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, & cætera. Et subditur postea quòd vidit librum [Idem b] aperiri per agnum occisum. Vel sicut dicit Glossa: Ex parte modorum veniendi ad gloriam: [Gl.s in ca. 7 Mat to.5] *Petite* orando. *Quærite* recte viuendo. *Pulsate* perseuerando, vel sicut dicit Glossa super Matthæum: [Matt.7.a Glossa in hunc locum cap.7. Mat. tom.5.] Petimus fide, per eam ad Christum euntes. Quærimus spe, qua attingimus vsque ad interiora. Pulsamus charitate, dum laboribus desudamus vt quod petimus,& quærimus, consequamur. Primum petere debes, vt habeas: Post quærere, vt inuenias: inuenta obseruare, vt introëas.

Secundo quantum ad exhortationem respectu omnium, subditur: *Omnis enim qui petit, accipit*, si pie petat. Vnde hoc insonat Dominus: [Ioan.15.c] Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis, id est pro vestra salute: alioquin non dat. Vnde Iacobus: [Iac.4.a] Petitis,& non accipitis, eo quòd male petatis, id est vt in concupiscentiis vestris insumatis. Vnde Chrysostomus: Si temporalia petas, quo modo ille præstat, quæ si habes præcepit, vt contemnas? *Et qui quærit, inuenit*, si tamen debite,& diligenter quærat, secundum illud: [Deut.4.a] Cum quæsieris ibi Dominum Deum tuum, inuenies eum: si tamen toto corde quæsieris,& tota tribulatione animæ tuæ. Si quæsieritis Deum, [2.Par.15.a] inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. Sed aliqui aliquando non debite quærunt: & ideo non debita inueniunt. Vnde Oseas: [Osea 5.b] In gregibus suis,& in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: & hoc est, quia in armentis quærebant ipsum. [Ioan.7.c] Quæretis me,& non inuenietis: quia mala intentione quærebant vt perderent. *Et pulsanti aperietur*, si pulset incessanter vsque in finem, secundum illud: [Matt.10.c] Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Tali aperitur ostium gloriæ, de quo in Apocalypsi: [Apoc.11.d] Apertum est templum Dei in cœlo: [Apoc.4.a] ecce ostium apertum in cœlo. Hoc aperietur, quando dicetur illud: [Mat.10.c] Venite benedicti,& cætera, possidete,&c.

Quis autem ex vobis, &c. Post incitamentum ad orationis frequentiam, subdit hic incitamentum ad orationis fiduciam. Et hoc ostendit liberalitatem in Deo patre nos exaudiente. In hac ergo parte primo proponit liberalitatem patris carnalis respectu filij: Secundo concludit liberalitatem patris cœlestis respectu nostri, ibi: *Si ergo vos cum sitis mali, &c.* Liberalitatem autem patris ostendit in communicatione cibi, cum cautela contrarij,& hoc secundum triplicem differentiam nutrimenti, aut naturæ terreæ, aut aqueæ, aut aëreæ. Primum spectat ad vegetabilia: secundum ad natatilia: tertium ad volatilia. Quantum igitur ad petitionem fructus vegetabilium, dicit.

Quis autem, ex vobis patrem petit panem, ad perfectionem. *Numquid lapidem dabit illi?* scilicet ad læsionem: homines enim panibus sustentantur, secundum illud: [Psal.103.b] Panis cor hominis confirmat: sed lapidibus obruuntur, [Matt.21.d] secundum illud: Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum.

Quantum ad petitionem fructus natatilium, subdit: *Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?* Homines piscibus reficiuntur. Habetis hic aliquid quod [Inf. vlt.f.] manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Sed serpentibus occiduntur. Vnde immisit Dominus in populum ignitos serpentes, [Num.21.b] quorum scilicet morsibus moriebantur.

Quantũ ad petitioné fructus volatiliũ, subditur: *Aut si petierit ouum, sc. in cibũ Numquid porriget illi scorpionẽ?* id est venenũ. Oua enim sustentant, sed scorpiones ne-

cant, sicut manifeste probat experientia. Hæc quidem ad literam sunt plana: & similitudo ex his assumpta.

Secundum autem spiritualem intelligentiam, datur intelligi hic, quid petendum sit. Vnde Augustinus ad Probam de orando dicit: Quod in pisce fides: in ouo spes: in pane autem charitas designatur. [Aug. ad Prob. epist. 121. circa med. co. 2.] Recte namque petitione panis intelligitur petitio charitatis. Vnde Augustinus: [Aug. ibid.] Charitas in pane: maior enim omnium bonorum est charitas, & in cibis vincit cætera panis vtilia. Vel quia charitas ad modum panis nutrit, & confirmat. Vnde dicitur: Fortis est, vt mors, dilectio. [Cant. 8. b] Vnde sacramentum charitatis traditur in specie panis. Vel quia sicut sine pane est omnis mensa vacua, sic & omne cor absque charitate. Vnde: Si charitatem non habuero, nihil sum, & nihil mihi prodest. [1. Cor. 13. b] Huic, vt dicit Augustinus, [Aug. ibid.] opponitur lapis, quia corda dura respuunt charitatem. Vnde in lapide duritia designatur, secundum illud Ezechielis: Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis, *& cætera*. [Ezec. 36. f] Supra: Potens est Deus de lapidibus istis, *& cætera*. [Sup. 3.] Recte etiam per piscem intelligitur fides, sicut dicit Augustinus, vel propter aquam baptismi, vel quia in huius sæculi fluctibus fides integra est: [Ibidem.] Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. [1. Io. 5. a] Et ad Hebræos: Sancti per fidem vicerunt regna. [Hebr. 11. a] Vel quia, vt dicit Beda: [Beda. to 5 l 3. in c. 11. Luca.] Sicut piscis sub tegumento aquarum nascitur, viuit, & alitur: sic fides trahitur de occultis scripturis, & de occultis est, & occulta. Vnde ad Hebræos: [Hebr 11. a] Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Huic, sicut dicit Augustinus, [Aug. ibid.] contrarius est serpens, qui vt non crederetur Deo, venenosa fraude persuasit. Vnde Ecclesiastes: [Eccle. 10. b] Qui dissipat sepem, id est, defensionem sacræ scripturæ mordebit eum coluber, id est infidelitas erroris diabolici. Recte etiam per ouum intelligitur Spes. Vnde Augustinus: [Aug. ibid.] Spes in ouo, quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam videtur, sed adhuc speratur. Spes autem, quæ videtur, non est Spes, sicut dicitur: [Roma. 8. d] & quia in ouo pullus est imperfectus, qui dum perficitur, testa oui frangitur. Sic spei succedit beatitudinis perfectio. Vnde Apostolus: [1. Cor. 13. c] Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Huic, vt dicit Augustinus, [Ibidem.] contrarius est Scorpio idest, desperatio, quæ facit retrorsum respicere: & ex illa parte nocet. Scorpio enim ex illa parte cauendus est, quoniam venenatam & aculeatam caudam retrorsum habet. Vnde qui nititur à spe vitæ subuertere, Scorpius est. Vnde Ezechiel: [Ezech. 2. a] Subuersores sunt tecum, & cum Scorpionibus habitas. Est igitur sensus verbi propositi spiritualis, quod si quis petat panem charitatis, vel piscem scilicet fidei: Et ouum spei dabit ei Deus, & remouebit ab eo lapidem obdurationis, serpentem infidelitatis, & Scorpionem desperationis: quæ per diuinum adiutorium elongantur à vitiis sanctis.

Si ergo vos cum sitis mali, & cætera. Postquam proposuit liberalitatem in parte carnali: concludit à minore in parte spirituali. Si enim bonum est communicatiuum, ergo magis bonum, magis communicatiuum: & maxime bonum, maxime communicatiuum. Si ergo carnalis pater bonum communicat filio petenti: multo fortius cœlestis pater homini supplicanti. Et hoc est quod dicit: *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris*: [Beda. to 5 li. 3. in Luca cap 11.] Beda: Malos vocat sæculi amatores. Ij autem dupliciter mali sunt malitia culpæ: quia in Ecclesiastico: [Eccl. 13. b] Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Et Augustinus: Omnis diues aut est iniquus, aut hæres iniqui. Vel malos vocat ipsos Apostolos, qui comparatione diuinæ bonitatis mali dicuntur. Vnde dicitur: [Mar. 10 b] Nemo bonus, nisi solus Deus. Et Isaias: Facti sumus, vt immundus, omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Et Iob: [Iob. 25 b] Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quanto magis homo, &c. Vnde Gregorius: [Greg. lib. 5 Moral cap. 18. in prin.] Sæpe iustitia nostra, ad examen iustitiæ diuinæ deducta iniustitia est, & sordet in districtione iudicis: quod in oculis fulget operantis. Vel mali erāt propter peccata venialia, sine quibus nō ducitur præsens vita. Vnde dicitur: [Ephes. 5. c] Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Et Iacob dixit: A Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, parui & mali. [Gen. 47. c] Quia secundum quòd dicitur: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. [1. Ioan. 1. b] Minus ergo videtur quòd à malo bonum, quàm à bono bonum. Et ideo concludit: *quanto magis Pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Immo certe dabit, quia dicitur: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est. [Iac. 1. c] Iste Spiritus bonus est Spiritus: scilicet in quo omnia dona donantur: de quo dicitur: Inuocaui, & venit in me Spiritus Sapientiæ. [Sap. 7. a. b] Et post: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Et alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, &c. [1. Cor. 12. b] Et post: Hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Iste Spiritus datur petentibus, & desiderantibus, secundum illud: Os meum aperui, & attraxi Spiritum: [Psal. 118. c] B Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ, attraxit ventum amoris sui. [Hier. 2. e] Ad hunc enim Spiritum Domini suspirat sanctorum Spiritus: Spiritus postulat, &c. [Rom. 8. e]

Et erat Iesus eiiciens dæmonium, &c. [Diuisio.] Sicut habitum fuit in principio libri, Liber iste habet quatuor partes. Quarum prima est de Christi natura: Secunda vero de Christi doctrina: & hæc incepit. Et habet partes duas, secundum duo opera sapientiæ. Quorum alterum est nō mentiri: alterum mentientem manifestare posse. [Sap. 4 f] Prior igitur pars est de veritate declaranda ad discipulorum informationē. Posterior de falsitate confutanda per Iudæorum aduersantium confutationem. Priori parte terminata: hic incipit altera: [Diuisio.] C Diuiditur autem hæc pars in quatuor: In quarum prima confutat Iudæorum dolositatem: In secunda impietatem. Erant autem appropinquantes, &c. [Infr. 15. a] In tertia curiositatē: Interrogatus autem à Pharisæis, &c. [Inf. 17. c] In quarta, incredulitatē, infra: Et factum est, cum appropinquasset, &c. [Inf. 19. c] In confutando autem dolositatem Iudæorum. Primo confutat dolositatem calumniantium mirabilia ex parte efficientis: In secunda vero, ex parte temporis: Erat autem docens in synagoga eorum Sabbatis. [Inf. 13. c] Prima in duas diuiditur. In quarum prima confutat Iudæorum dolositatem & fallaciam: in secunda informat discipulos suos ad illam vitandam: Multis autem turbis concurrentibus. [Inf. 12. a] Prima pars, quæ continet præsens cap. diuiditur in partes tres. In quarum prima confutat fallaciam blasphemantium: in secunda D fallaciam tentantium, siue discredentium infra: *Turbis autem concurrentibus.* In tertia vero fallaciam simulantium ibi: *Nemo lucernā accendit.* Primum istorum est in verbo: secundum in animo: tertium vero cōsistit in quocumque signo. Ad confutandam autem fallaciam blasphemantium tria introducuntur. Primo enim fit expressio fraudis Iudaïcæ. Secundo vero improbatio fraudis expressæ, ibi: *Ipse autem vt vidit cogitationes, &c.* Tertio vero commendatio veritatis ostensæ, ibi: *Factum est autem, cum hæc diceret, &c.* Circa expressionem Iudaicæ fraudis, tria exprimit Euangelista: primum est materia laudis diuinæ: secundum est, blasphemia fraudis humanæ: tertium est, controuersia litis adiunctę. Prima igitur quantum ad materiam laudis diuinæ dicit:

Et erat eiiciēs dæmonium & illud erat mutum. In quo simul E tanguntur duo miracula, immo etiam tria. Vnde Beda in Glossa: Hunc dæmoniacum etiam cæcum fuisse dicit, [Matt. 12. b] [Beda hoc loco. to. 5.] in quo tria miracula à Domino fiunt: quia cæcus videt, mutus loquitur, possessus, à dæmone liberatur. Et hoc erat materia laudis diuinæ, tā ex parte curati, quàm assistentium. Propter quod dicit: *Et cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ.* Et sic impletum est illud: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebūt. [Isa. 35. b] Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Tanta autem miracula simul facta, sunt admirationis & laudis causa, secundum illud: Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. [Eccli. 43. a] Glorificantes Dominū quantumcumque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Vnde vere potuerunt isti di- [Mar. 7. d]

Mar.7.d cere illud:Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, &
mutos loqui.
Spiritualis sensus. Secundum autem spiritualem intelligentiam, dęmo-
nium est peccatum quod facit surdum ad veritatem
andiendam:cæcum ad videndam:& mutum, adconfitē-
dam. Nequitia enim dęmonis vtrumq; ingressum per
quem crediturus erat homo, oppilauit, id est, & auditū,
& visum, & tertium, id est, linguā colligauit, ne cofite-
Isa.41.g tetur. Vnde dicitur:Non est annuntians, neq; prędicēs
Isa.42.d neq; audiēs sermones vestros. Et iterum:Surdi audite,
Matt.12.b & cæci intuemini ad videndum. Quis cæcus, nisi ser-
uus meus? & surdus nisi adquem nuntios meos misi?
Talis etiam mutus est ad confitendum. Vnde Ecclesia-
Eccl.15.b sticus:Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et nota
Loquela data homini propter tria. quod cum ad tria data sit homini loquela, scil. ad laudā-
dum Deum: ad ædificandum proximum:& ad accusan-
dum seipsum. Hæc triplex loquela aufertur per triplex
dæmonium. Primum aufert Spiritus luxuriæ, secundū
illud:Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam.
Isa.1.d Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Secundam aufert
Spiritus auaritiæ, qui facit sibi soli intendere, secundū
Matt.25.d illud: Qui vnum talentum acceperat, abiens, fodit in
terram. Tertiam Spiritus superbiæ, qui non permittit
Psal.31.a quod homo accuset se, secundum illud: Quoniam ta-
Hier 2. b cui inueterauerunt ossa mea. Et in Hieremia. Ecce ego
iudicio contendam tecum eo quod dixeris, non pecca-
Apoc.16 c ui. De hoc triplici dæmonio dicitur: Vidi de ore draco
nia, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire
Spiritus tres immundos, in modum ranarum. Primum
Matt 17.d dæmonium eiicitur, per ieiunium secundum illud:Hoc
genus non eiicitur, nisi per orationē & ieiunium:Secū-
dum eiicitur per memoriam passionis Dominicæ, se-
Tob 6.b cundum illud:Cordis piscis particulam si super carbo-
nes ponas, fumus eius extricat omne genus dæmonio-
1.Reg.16.b rum, &c. Tertiū per orationē:Dauid tollebat cytharam
& percutiebat manu sua & refocillabatur Saul, & le-
uius habebat: recedebat enim ab eo Spiritus malus.

Secundò quantum ad blasphemiam humanæ frau-
dis subditur: *Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* Et hæc erat magna
blasphemia: Quia quod fiebat à Spiritu sancto, attribue-
bant Spiritu maligno. Vnde Matthæus statim post hoc
Matt 12.c dicitur: Omne peccatum & blasphemia remittetur ho-
minibus: Spiritus autem blasphemiæ remittetur. In hāc
Chrys. ss. to. 2 hom 41. in Mat. blasphemiam prorumpebant ex inuidia. Vnde Chry-
sostomus: Non quando magna dicebat, sed quando
faciebat salus hominum, tunc instituerunt Pharisæi,
&c. Inuidia enim non quærit, qui dicat, sed solum vt
dicat: æmulatione namq; nō est aliquam alitia deterior.
Adulter enim breui complet peccatum suum: æmula-
tor nūquā quiescit. Et quia blasphemia ista ex malitia
& inuidia procedebat, pro tāto hoc Euangeliū legitur,
quando cantatur historia Ioseph in tertia Dominica
Quadragesimæ. Sicut enim fratres Ioseph, ex inuidia
vocauerunt eum inuētorem somniorum, sic & isti di-
cebant Christum inuocatorem dæmonum. Ex maxime
Beelzebub. exprimitur Beelzebub, tum quia istud idolum erat fa-
mosum. Vnde dicitur quod Ochozias misit nuntios, di-
cens ad eos: Ite consulite Beelzebub Deum Accaron.
4.Reg.1.b Et Beda in Glossa: Afferebant Iudæi in hoc simulacro
Gloss. in cap Matth.12. tom.5. principē dæmoniorum habitare. Per cuius potestatem,
dicebant Iesum dæmonia eiicere. Et ideo in textu dici-
tur. *In principe dæmoniorum*: Siue quia nomē huius idoli
Beelzebub vir muscarum. erat ridiculosum. Vnde tantū Beelzebub sonat, quantū
vir muscarum. Quo nomine vocabant eum Iudæi irri-
Glossa hoc loco tom.5. sorie, sicut dicitur in Glossa, propter sordes cruoris qui
in templo eius immolabatur. Vnde sic blasphemiam
Ioan.8 f proferebant, sicut in Ioanne dicitur: Nonne bene dici-
mus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?

Tertio vero, quantum ad controuersiam litis adiun-
ctæ subdit: *Et alij tentantes, signum de cælo quærebant ab eo.* Non quærebant huiusmodi signum ad credendū vt
fideles, sed vt rebelles ad impugnandum, secundum il-
Matt.22.b lud Saluatoris: Quid me tentatis hypocritæ? Et in Psal-
mo: Tentauerunt me patres vestri, &c. Et hoc malum *Psal 94 b*
A vt dicitur: Neque tentemus Christum, sicut quidā eo- *1 Cor.10.a*
rum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Petebant
autem signū de cœlo, sicut tonitruum tēpore Samue-
lis: Aut emissionem ignis, sicut tempore Eliæ: Aut *1.Reg.12.c*
retrocessionem solis, sicut tempore Ezechiæ. Hoc *3.Reg.18.d*
autem Iudæis erat proprium, siue per assuefactionem. *4.Reg.1.c* *4.Reg 20 c*
Vnde: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam. Et ideo *1.Cor.1.d*
Petrus insignis fuit Apostolus ad Iudæos, & Paulus
valens in sapientia ad gentes siue etiam propter incre-
dulitatē, & duritiā, secundum quod dixit Stephanus: *Act 7.f*
Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos
semper Spiritui sancto restitistis. Vnde Chrysostomus:
Semper discredere, signum est nunquā posse profice-
re, sic semper testimonium quærere signum est nun-
B quā velle credere. Et hoc quidem verum est, quando
enim sufficientia testimonia habebant in terris, non
oportebat quęrere signa de cœlis. Vnde Ioannes: Ope- *Ioan. 10.e*
ra, quę ego facio in nomine Patris mei, testimoniū per-
hibent de me. Spiritualiter autē dedit Dominus signa
in terris, scil. signa humilitatis & paupertatis, secundū
illud. Hoc vobis signū: Inuenietis infantem pannis in- *Sap.2.b*
uolutū, &c. Sed multi huic signo non credunt, vt su-
perbi & ambitiosi qui quærunt Christū, non in humi-
litate crucis, sed in appetitu honoris & laudis. Et tamē
dicitur: Tūc apparebit signū filij hominis in cœlo, &c. *Matt.24.c*
Huic autem contradicunt superbi, secundū illud: Posi- *Sap.2.a*
tus est hic, &c. & in signum cui contradicetur, quia nō
placet eis status humilitatis, sed dignitatis. Vnde in
Psalmo: Posuerunt signa sua signa: scil. superbię & las- *Psal.73.a*
C ciuiæ, secūdum illud: Vbiq; relinquamus signa lętitię. *Sap.2.b*
Sine quibus signis nolunt sequi. Vnde in Psalmo: Si- *Psal.73 b*
gna nostra non vidimus, &c.

Ipse autem vt vidit cogitationes eorum dixit eis. Post ex-
pressionem fraudis Iudaicæ, subditur hic improbatio
fraudis expressæ. Habet autem pars ista tres. In quarū
prima ponitur improbatio falsitatis: In secunda com-
probatio veritatis, ibi: *Cum fortis armatus custodit, &c.* In
tertia vero reprobatio dolositatis, ibi: *Cum immundus Spiritus exierit ab homine, &c.* Improbando falsitatem
procedit hoc ordine. Primo deducit ad manifestum im-
possibile: secundo perducit ad falsum improbabile: ter-
tio reducit ad verum infallibile. Primo igitur deducit
ad manifestum impossibile, cum dicit.

Omne regnum in se diuisum desolabitur. In quo inten-
D dit tale argumentum facere: Omne regnum diuisum
hoc ipso quod diuiditur in se, destruitur: sed si vnus
dæmon eiicit alium, satanas in seipsum diuisus est: er-
go non stat eius regnum. Sequitur igitur quod satanas
ipse destruat suum regnum, & auferat sibi posse &
dominium. Sed hoc est impossibile manifestū, & sequi-
tur ex dicto Pharisæorum: ergo illud fuit manifeste
falsum: Huius igitur rationis maiorem præmittit, cum
dicit: *Omne regnum in se diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet.* Et hoc quidem est per se notum &
verū est, quia diuisio est causa ruinæ. Vnde causa præ- *† Hier in Reg. monach. de charitate, & pace. to 9. ex Salustio de Salustio de bello Iugurth. non procul à princ.*
dicati est in subiecto. Et hoc est quod dicit Hierony-
mus. † Concordia paruæ res crescūt, discordia maximę
dilabūtur. Vnitas enim est causa saluationis, diuisio in-
teritus, secundū illud Oseæ: Diuisū est cor eorū, nūc in-
E teribunt. Et in Prouerbiis: Propter peccata terræ, multi
principes eius. Exemplū huius est de ædificātibus tur-
rim cū essent labij vnius, &c. Vbi subditur: Diuisit eos *Osea 10.a*
Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessaue- *Prou.28 a*
rūt ædificare. Vnde in finali statu mundi, de ipsius vni- *Gen.11.a*
tatis dissipatione dicitur infra: Surget gens contra gen- *Infra 21.a*
tē & regnū aduersus regnū, & terręmotus magni, &c.
Deinde adiungit minorem cum dicit: *Si autem Satanas in seipsum diuisus est*, id est, contra seipsum pugnat.
Quod dicit sub conditione, quia hoc sequitur ex ver-
bo prædictorum Scribarum, & Pharisæorum, cum in
se nō sit verū. Satanas enim Satanæ cōcordat in malo.
Vnde Iob: Corpus illius quasi scuta fusilia, compactū *Iob 41.a*
squamis se prementibus. Vna vni coniungitur, & ne

spiraculum

spiraculum quidem incedit per eas. Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur. Vnde (A) in Psalmo: Astiterunt teges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, &c. (*Psal.2. a*) Post hoc subiungit conclusionem cum subdit: *Quo modo stabit regnum eius?* Quod dicit interrogatiue, tanquam impossibile sit hoc sustinere quod satanas ipse de regno eiiciatur. Regnum enim satanæ est in malis & peccatoribus. Iob. Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. (*Iob 41. d* *Rom.6.b*) Et ideo dicebat Apostolus: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Postremo subinfert minoris probationem ex dicto ipsorum, quoniam & hæc erat causa totius elucidationis falsi. Et ideo addit: *Quia dicitis in Beelzebub me eiicere dæmonia?* Si enim verum est quod dicitis vt satanas satanam eiiciat, aduersum seipsum diuisus est, ergo diuisum est eius imperium, ac per hoc tendit ad interitum. Et hoc modo formatur (B) argumentum Matthæi: Si satanas satanam eiicit, aduersus seipsum diuisus est: Quo modo ergo stabit regnum eius? (*Matt.12. b*) Sic igitur patet quo modo ex dicto eorum deducit ad manifestum impossibile.

Secundò vero producit ad falsum improbabile cum subdit: *Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia.* In quo intendit formare talem rationem: Si ego eiicio dæmonia per dæmonum potentiam: & ego dedi potestatem filiis vestris eiiciendi dæmonia. (Hanc supponit & tacet) ergo ipsi in principe dæmonum eiiciunt dæmonia. Sed hoc est falsum & improbabile, & secundum eorũ opinionem, & secundum ipsorum Apostolorum testificationem. Falsum igitur est quod Pharisæi sentiunt, vt verum quod Apostoli testantur. Igitur ipsi erunt in- (C) dices eorum. In hac autem ratione præmittitur propositio, quam asseruerunt, cum dicitur: *Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia,* secundum vestram scil. assertionem. Supra eodem: *In Beelzebub principe dæmoniorũ eiicit dæmonia,* subditur conclusio, quam non concedũt, cum dicunt: *Filij vestri in quo eiiciunt?* quasi diceret: sequitur quod eiiciunt in Beelzebub. Quod tamen ipsi non concedunt. (*Beda tom.5. lib.3. in Lucæ c.11.*) Vnde Beda: Filios Iudæorum vocat Apostolos, qui inter alia munera, quæ acceperunt à Domino, etiam dæmonia pellebant. Quam expulsionẽ non diabolo, sed Deo assignabant. Subinfertur autem redargutio, quam incurrunt, cum dicitur: *Ideo ipsi iudices vestri erunt.* Quia quod vos blasphematis, vt falsum ipsi testantur esse verum, secundum illud Isaiæ: Vere, (*Isa.44.a*) vos testes mei, dicit Dominus: & non tantum testes (D) propter veritatis assertionem, sed etiam iudices propter veritatis perfectionem, secundum illud: (*Mat.19.d*) Vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ipsi namq; sunt, de quibus Isaias: (*Isa.3.c*) Dominus ad iudiciũ veniet cũ senioribus populi sui. Seniores vocat perfectiores secundũ illud: (*Sap.4.b*) Senectus venerabilis est, non diuturna, neq; annorũ numero computata. Cani autem sunt sensus hominis: & ætas senectutis, vita immaculata.

Tertio vero reducit ad verum infallibile, cum adiungit: *Porro si in digito Dei eiicio dæmonia.* *Porro,* hoc est certe: *si,* id est, quia *in digito Dei,* hoc est in Spiritu sancto. (*Matt.12. d*) Vnde in Matthęo: Si in Spiritu Dei eiicio dęmones. Spiritus sanctus namq; dicitur digitus Dei, sicuti dici- (E) tur in Exodo: (*Exod.8.c*) Digitus Dei est hic. Ratio autem huius est: quia filius dicitur brachiũ Patris, secundũ illud: (*Isa.53.a*) Brachiũ Domini cui reuelatum est? (*Psal.143. b*) Dicitur & manus, secundũ illud: Emitte manũ tuam de alto. Et ratio huius est, quia sicut qui operatur, brachio & manu facit, sic pater omnia per filium facit, sicut dicitur: (*Ioan.1.a*) Omnia per ipsũ facta sunt. Spiritus autẽ sanctus procedit a Patre & Filio, sicut digitus à corpore & brachio, & est illi connaturalis, & cõsubstantialis. Et ideo merito dicitur digitus in scripturis. Vel quia sicut vnus est manus, & per digitos fit distinctio, sic per vnũ Spiritũ fit distinctio donorum, sicut dicitur: (*1.Cor.12.*) Hęc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Quia

ergo in hoc Spiritu *eiicio dæmonia, profecto peruenit in* (A) *vos regnum Dei,* id est, potestas regia, quæ regit nos. expulso diabolo, secundũ illud: Nunc iudiciũ est mundi, (*Ioan.12.e*) nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. Et nota quod dicit: *peruenit in vos regnum Dei* Quia regnũ Dei peruenit in nos per gratiã, secũdũ illud: Regnũ Dei intra vos est. (*Inf.17.a*) Sed tunc perueniemus in illud per gloriã, quando dicetur nobis: Venite benedicti Patris mei, possidete (*Matt.25.d*) paratũ vobis regnũ, &c. Et nota quod ista consequentia est necessaria: quia si nihil est mediũ, quin homo sit sub potestate Dei vel diaboli, ergo si expellitur potestas diaboli ab homine, sequitur quod introducatur potestas diuina. (*Inter potestatem Dei atque Diaboli quomodo non sit medium.*) Triplex autẽ Spiritus nequã, de quo habitũ est supra expellitur. Spiritu diuino dato ad tria, sc. Spiritu sanctitatis, de quo dicitur: (*Sap.1.b*) Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictũ. Spiritu paupertatis de quo dici- (B) tur: Beati pauperes Spiritu, &c. (*Matt.5.a*) Et Spiritu humilitatis de quo Isaias: (*Isa.66.a*) Ad quẽ respiciã, nisi ad pauperculum, & contritũ Spiritu? Hunc triplicẽ Spiritũ petebat Propheta in Psalmo: (*Psal 50. b*) Cor mundũ crea in me Deus & Spiritũ rectum innoua in visceribus meis. Ne proiicias, &c. Et Spiritum sanctũ tuũ ne auferas à me. Redde mihi, &c. Et Spiritu principali confirma me, vt tangatur hic triplex Spiritus, videlicet Rectus, id est paupertatis: Sanctus, id est puritatis: & Principalis, id est humilitatis. Quẽ Spiritũ qui habet, habet iustitiã ad se, & proximũ, & Deum. Sine etiam intra se extra se. & infra se, ac per hoc habet pacem, & gaudium, & intra se regnũ Dei. Nam secũdum illud: (*Rom.14.a*) Non est regnũ Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

(C) *Cum fortis armatus custodit atrium suum.* Postquam improbauit falsitatem, hic secundo approbat veritatem. In cuius approbatione, procedit hoc ordine. Primo præmittit veritatem præambulam: secundo subdit veritatẽ intentam: tertio subnectit veritatem annexam. Primo igitur præmittens veritatem præambulam dicit: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet.* Hoc per se notũ est. Quieta enim possessio venit ex fortitudine possidentis, qui non permittit impugnari atriũ suum. Fortis autem iste, est diabolus de quo dicitur: (*Iob 41.d*) Non est super terrã potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, vt nullũ timeret. Et in Abacuc: (*Abac.1.a*) Domine in iudiciũ posuisti eum: & fortẽ vt corriperes fundasti eum. Iste est armatus secundũ quod dicit Iob: (*Iob 41.a*) Corpus illius vt scuta fusilia, &c. Et quia tantam ha- (D) bet potentiam & armaturam: ideo non potest sibi ab homine infirmo fieri violentia. Immo in pace possidet, quoniam non timet amittere, secundũ illud Gregorij: illos pulsare negligit, quos quieto iure se possidere sentit. Et hæc pax peccatorũ de quo in Psal. (*Psal.72.a*) Zelaui super iniquos, pacẽ peccatorũ videns. Et in Matthæo: (*Matt.10. d*) Nõ veni pacem mittere, sed gladiũ. Vult igitur in hoc dicere, quod fortis non expellitur à minus forti. Si ergo super potestatẽ diaboli nulla præualet potestas terrestris, sed tantũ cœlestis potẽtia: ergo quæ expellit dęmonea non est de terris sed de cœlis: non humana, sed diuina.

Secundo adiungens veritatem intentã, & iam persuasam dicit: *Si autẽ fortior illo superueniens vicerit eum.* Fortior est diabolo diuina fortitudo, sc. Christus Deus, noster: Christũ prædicamus, Dei virtutẽ, & Dei sapientiã. (*1.Cor.1. d*) Et rursus ibidem: (*Ibidem.*) Quod infirmum est Dei, fortius est (E) hominibus. Et ait Iob: (*Iob 9c.*) Si fortitudo quæritur, robustissimus est. (*Isa.9.b*) Et propterea dicit Isaias: Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis. Iste superuenit, id est, de supernis venit, secũdum illud: (*Ioan.3.d*) Qui de cœlo venit, super omnes est. Hic autem vicit diabolũ, tanquam minus fortem, iuxta quod dicitur: (*Ioan.16.g*) Cõfidite, quia ego vici mundum. Vnde licet victus videatur, tamẽ vicit, quia moriendo reuixit. Et hoc à Hieremia designatur: (*Hier.46.c*) Fortis impegit in fortẽ, ambo pariter conciderunt: quia Christus corporaliter, temporaliter, & visibiliter. Diabolus vero sẽpiternaliter, totaliter, & irrecuperabiliter. Vnde in Apocalypsi: (*Apoc.5.b*) Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librũ, & soluere septẽ signacula

eius:

cius. Et vidi,& ecce in medio throni & quatuor animalium,& in medio seniorum agnum stantem tanquã occisũ.Qui ideo vicit,quia occisus est. Vnde potest dici

1.Cor.15 g

diabolo illud:Vbi est mors victoria tua ? Sequitur:Deo autem gratias,qui dedit nobis victoriã,per Dominum nostrum Iesum Christũ. Et quia vicit ipsum in passione,ideo spoliatus in Resurrectione. Ideo subditur:*Vniuersa arma eius auferet,in quibus confidebat.* Et hoc fecit quando portas infernales confregit , secundum illud :

Psalm.106.b

Psalm.45 b

Arma dæmonum.

Rom 6.b

Quia cõtriuit portas æreas.& vectes ferreos confregit. Et rursus:Arcum conteret,& confringet arma:& scuta cõburet igni. Hæc arma facit sibi diabolus de hominibus per consensum , secundum illud : Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.Vel arma diabolica sunt diuersa tentatorum machinamenta quibus hominibus præualebat. Et his priuatus est per Christi victoriã in Resurrectione,& spoliatus est in Ascẽsione. Ideo subdit:*Et spolia eius distribuet.*Et hoc quidẽ fecit, quando de vasis contumeliæ fecit vasa misericordiæ.Et

Ephes 4 b

hoc est in Ascensione factum,secundũ illud:Ascendẽs in altũ,captiuam duxit captiuitatem,dedit dona hominibus. Hoc autẽ fecit noster Emmanuel. Voca nomen

Isa.8.a

eius. Accelera spolia detrahere,festina prædari. Prædatus est autẽ fortiter diabolum, secundũ illud.Numquid

Isa 49 g

tolletur à forti præda?aut quod captũ fuerit à robusto, saluum esse poterit?Quia hæc dicit Dominus:Equidem

Osea 13.d

& captiuitas à forti tolletur,&c.Dominus diripiet thesaurũ omnis vasis desiderabilis.Huius figuratio præcessit in Dauid de quo dicitur quòd regressus à cęde Ama-

1.Reg.30 g

lech,expoliatis Amalechitis, spolia distribuit, & misit dona senioribus Iuda proximis suis.Et nota quòd Christus dicitur spolia diaboli distribuere , quia licet ipse omnes liberauerit, tamen etiam partẽ huius gloriæ diuersis prædicatoribus cõmittit.Qui & ipsi sunt spoliatores Ægypti.Ex hoc igitur apparet,quòd expulsio dęmonũ fiebat à Christo,nõ virtute diabolica nec humana,sed per Spiritum sanctum. Et hæc veritas intenta.

Christus spolia diaboli distribuere dicitur.

Exod.12.

Tertio vero annectens veritatem adiunctam subdit: *Qui non est mecum,contra me est.* Ac per hoc homines, quos diabolus possidet, Christo repugnant. & secun-

2.Cor.6 c

dum illud : Quæ conuentio Christi ad Belial ? &c. Et quia nullus fortitudini eius potest resistere , ideo subdit : *Et qui non colligit mecum,dispergit.*Quia sicut dicit

Iob 9.a

Ioan 11 g

Iob : Quis restitit,ei.& pacem habuit ? Officium namque Christi est congregare , secundum illud Ioannis : Moriturus erat,&c. Sequitur : Vt filios Dei qui erant

Isa.11.c

dispersi,congregaret in vnum. Et Isaïas . Congregabit profugos Israel , & dispersos Iuda colliget à quatuor

Psalm.146.a

plagis terræ,& Psalmista:Dispersiones Israelis congregabit. Officium autem diaboli est, dispergere, secun-

Ioan 10.c

dum illud Ioannis:Lupus rapit,& dispergit oues. Ideo optimum est introire in ouile Domini , quia non po-

Ioan.10.e

test superari à fortiori,sicut dicit Ioannes:Pater meus, quod dedit mihi , maius omnibus est , &c.

*Cum immundus Spiritus.*Post improbitatem falsitatis, & approbationem veritatis,subdit hic Euangelista reprobationem dolositatis,cuius origo est à Spiritu mali-

Ioan.8 f

gno,secũdum illud Ioannis:Ipse mendax & pater eius, *id est* mendacij & simulationis.Reprobat ergo Saluator dolositatẽ Pharisæorum. Cuius originem,progressum, & consummationem ostendit in eis fieri per Spiritum malignũ. Et hoc quantũ ad maligni Spiritus egressum, regressum,& ingressum. Egreditur namq; per detestationem inimicitiæ.Regreditur per simulationem iustitiæ.Sed ingreditur per profundationẽ nequitiæ. Primo igitur , quantum ad egressum Spiritus immundi , per detestationem inimicitiæ,dicit:*Cum immundus Spiritus exierit de homine,*scilicet per veram pœnitentiã, secun-

Zac.13.a

dum illud : Et pseudoprophetas, & Spiritum immundum auferam de terra.Ad hoc autẽ duo sunt necessaria, scil. abstinentia,& orationis instantia per quæ mundamur intus & extra.Et tunc exit Spiritus immũdus secũdum illud Matthæi : Hoc genus dæmoniorũ non eijci-

Matt.17.c

tur,nisi per orationem & ieiunium. Et quoniã diaboli

A desiderium semper est ad seductionem bonorum,quãtumcumque ab alijs expellatur,ideo subdit:*Perambulat per loca inaquosa, quærens requiem.* Loca inaquosa sunt loca in quibus non viget carnalitas,aut concupiscentia

Loca inaquosa.

Psalm.62.a

secundum illud Psalmi : In terra deserta, inuia, & inaquosa,sic in sancto apparui tibi secundum quòd Hieronymus exponit.Et propterea Virgo Maria,quia omnino habuit extinctam concupiscentiam,dicitur petra deserti . Emitte agnum Domine dominatorem terræ,

Isa.16.a

de petra deserti ad montem filiæ Sion. Circa hæc loca ambulat diabolus quærẽs requiem,idest,volens in illis vmbram negligentiæ,& fontem contumeliæ fabricare, vt ibi possit requiescere. In tali autem loco requiescit, secundum illud Iob . Sub vmbra dormit in secreto ca-

Iob 40. b

Ezec.29.a

lami in locis humentibus, vt Ezechiel ait:Ecce ego ad te Pharao rex Ægypti,draco magne, qui cubas in me-

B dio fluminum. Non autem requiescit diabolus,nisi in illis in quibus inuenit defluxus concupiscentiarum. Quos quia non potest reperire in sanctis viris afflictis & maceratis,ideo in eis non requiescit, sed fugit,iuxta illud Iacobi : Resistite diabolo : & fugiet à vobis.

Zach.4. b

Secundo vero quantum ad regressum per simulationem iustitiæ subdit : *Et non inueniens.*scilicet requiem, *dicit:reuertar in domum meam vnde exiui.* Suam vocat domum,quia nondum ab ea plene expulsus fuerat.Et ad talẽ diabolus redit.In cuius figura Isaias:In via qua ve-

Isa.37.g

nit rex Assyriorũ,idest,satanas,per eam reuertetur.Recte autem peccatorẽ domum suam vocat:quia peccator,qui fecit peccatũ,seruus est peccati,sicut dicit Ioan-

Ioan.8.d

nes.Ac per hoc non est iuris sui,sed seruus diaboli.Ideo in Prouerbijs:Ne des alienis honorem tuum & annos

Prou.5.b

tuos crudeli:ne forte impleantur extranei viribus tuis,

C & labores tui sint in domo aliena. Ad hanc autem domum reducit diabolum expulsum simulatio bonitatis & iustitiæ.Et propterea addit : *Et cum venerit , inuenit eam scopis mundatã.& ornatam,*non intra,sicut dicit Propheta in Psalmo Et exercitabar,& scopebam Spiritum

Psalm 76.b

meum.Et rursus:Omnis gloria filiæ regis ab intus.Nõ

Psalm.44 c

sic inuenit scopatam. & ornatam, sed extra,sicut infra

Inf. eod. f

eodem:Nunc vos Pharisæi. quod deforis est calicis & catini mũdatis:quod autem intus est vestrum plenum est rapina & iniquitate.Et Matthęus ait:Vę vobis,&c.

Matt.23.c

Sequitur : Quia similes estis sepulchris dealbatis,&c. Talis mũditia nũ sufficit Spiritui sancto. Qui non tantũ quærit habitare in corpore mũdo,sed in animo sancto. Vnde Sapiens:In maleuolam animam non introïbit sa-

Sap.1. a

piẽtia,nec habitabit in corpore subdito peccatis.Et ideo ad vtrumq; inuitamur ab Isaïa:Lauamini,mũdi estote,

Isa.1. e

&c.Illa autẽ munditia,quæ tantum est extra,relinquit

D domũ vacuam à gratia Spiritus sancti,& per hoc occupabilẽ à præsentia diaboli.Vnde hæc notans Matthęus dicit : Inuenit eam vacantem.scopis mundatam,& or-

Matt.12. d

natam. Vacãtem scilicet à gratia & virtute. Vnde Chrysostomus:A virtute desolati,dæmonum actionibus facile erunt occupabiles. Et ideo Hieronymus : Semper aliquid boni facito , ne te diabolus inueniat otiosum.

Quarto vero quantum ad ingressum, per profundationẽ nequitiæ subdit:*Tunc vadit, & assumit septẽ alios Spiritus nequiores se,& ingressi habitãt ibi:*Ij septẽ Spiritus sunt septem simulationes, quæ virtutes specie esse se simulãt.& mentiuntur.Qui ideo sunt nequiores vitijs

E apertis,quia maiorem habẽt malitiæ peruersitatem, sicut dicit Augustinus:Simulata æquitas nõ est æquitas, sed duplex iniquitas. Vnde nota tres septenarios spirituum. Primus bonus est,qui continet septem dona,de quibus Isaïas.Requiescet super eum Spiritus Domini,

Isa 11.a

Spiritus sapientiæ & intellectus,&c.Secundus est malus,& continet septem Spiritus nequitiæ,id est,septem vitia capitalia,septem donis opposita.Opponitur enim sapientiæ luxuria : intellectui gula : consilio auaritia: fortitudini accidia : scientiæ ira : pietati inuidia : timori superbia. Et de his Marcus dicit quòd de Maria Ma-

Mar.16 b

gdalena eiecta fuerant septem dæmonia.Tertius septenarius continet septẽ simulationes,quas Dominus vo-

cat Spiritus nequiores, quia ſub ſpecie ſanctitatis deci- *Prou.26.d* piunt innocẽtes, de quibus in Prouerbiis: Septẽ nequitiæ ſunt in corde illius, &c. Has omnes inducit hypocriſis, quæ eſt donorum Spiritus ſancti ſimulatrix. *Matt.23.b* In cuius ſigni ſignum Dominus ſeptem facit exclamationes ad hypocritas, comminans eis, væ. Octauo autẽ additur: nec ponitur ibi hypocrita. Ij er; o Spiritus nequiores ſecure habitant: quia quanto malitia minus apparet, tanto minus arguitur, & tanto requieſcit ſecurius, *Iſa.13.d* ſecundum illud Iſaïæ: Requieſcẽt ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: & habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi: vbi ſtrãgulantur mõſtra vitiorum. Et quoniam quanto diabolus ſecurius habitat in homine, tanto peius eſt homini, quia magis eſt ſeruus: ideo ſubdit: *Et fiunt nou ſſima hominis illius peiora prioribus*, ſiue propter recidiuationem, ob quam: *Ioan.5.c* Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi *2.Pet.2.d* aliquid contingat. Et Petrus. Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, &c. Vnde Chryſoſtomus: Difficilior eſt pœna poſteriorum vitiorum. Siue propter iniquitatis duplicationem, quæ fit propter ſimulationem, *Eccl.7.a* ſecundum illud: Non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non metas ea in ſeptuplum. Ex quo apparet quòd Pharſæi non tantum ſunt conuicti de falſitate, ſed etiã redarguti de doloſitate. Poſſunt autem allegorice iſta exponi de populo Iudaïco, & Gentili ſecundum quòd *Beda tom.5. l.3. in c.11. Luca.* Beda exponit ſatis bene in Gloſſa: Exiit à Iudæis, &c.

Factum eſt autem, &c. Poſt expreſſionẽ fraudis Iudaïcæ, & reprobationem fraudis expreſſæ, ſubdit hic Euãgeliſta commendationẽ veritatis apertæ. Et hoc quidẽ C conueniẽs erat, vt manifeſtata veritate, veritas ipſa ſeipſam manifeſtans, laudaretur manifeſte corã tota multitudine. In deſcriptione autem huius commendationis laudatiuæ tria introducuntur. Primum eſt conditio perſonæ laudantis. Secundum eſt expreſſio laudis diuinæ. Tertium eſt approbatio laudis expreſſæ. Primo igitur quantum ad conditionem laudantis perſonæ dicit:

Factum eſt autẽ cum hæc diceret, ſcilicet ad confutationem falſitatis. *Excollẽs vocem quædam mulier de turba dixit illi*, ad veritatis commendationem, & Phariſæorum confutationem. In quo duplex notatur conditio in perſona laudãte, ſcilicet virilitas, & modicitas. Virilitas notatur in hoc quòd vocem extollebat, ſecundum illud: *Iſa.40.b* Exalta in fortitudine vocẽ tuam, qui Euangelizas Hieruſalem: exalta, noli timere. Modicitas in hoc quòd quædam mulier non nominata, nec nobilis, ſed de tur- *Pſalm.73.d* ba, vt impleretur illud: Pauper & inops laudabunt D nomẽ tuum. Ex quo apparet quòd laudator diuini nominis non debet eſſe timidus, vt laudare non audeat: nec timidus vt laudare erubeſcat, ſed virilis & humilis. Vnde cum quidã ex timore tacerent: quidam blaſphemarent ex ſuperbia & tumore, hæc mulier humilis & virilia, nec tacuit cũ timidis, nec vituperauit cum blaſphemis. Vnde in Gloſſa: Magna fiducia inter blaſphemos confi- *Matt.15.b* tetur Dei filium. Ideo poterant ſibi dicere illud: O mulier magna eſt fides tua. quæ ſcilicet tantum te fortifi- *Prou. vlt.* cauit, cum dicatur: Mulierem fortem quis inueniet? In *Eccl.26.d* te verificatum eſt illud: Fundamenta æterna ſupra petrã ſolidam: ſic mandata Dei in corde mulieris ſanctæ.

Secundo vero quantum ad expreſſionem laudis diuinæ ſubditur: *Beatus venter qui te portauit.* In quo laudat Christum Dei filium, extollens laudis eius præconium, E ex beatitudine matris, quaſi dicat: Beata mulier, quæ portauit tam bonum filium. Et recte, quia decebat ſexũ fœmineum ſic laudare. Nec tantum fœminas, immo etiã viros. Nam ſupra, primo dixit Virgo: Ex hoc beatã *Sup.1.e* me dicent omnes generationes. Et nota quòd beatificat Virginis ventrem, & hoc, quia portauit Dei filium, nouem mẽſibus & ſex diebus qui pro vno menſe accipi- *Sap.7.a* tur. In ventre matris figuratus ſum caro decẽ menſium *Cant.7.a* tempore. Vnde in laude Virginis dicitur: Venter tuus *Ioan.12.d* ſicut aceruus tritici. Quia Chriſtus erat granũ frumenti ſecundũ quòd dicit Ioannes. Et hoc tritico fuit venter eius impletus. Et ideo beatus, propter tria priuilegia, *Cur virgineus venter dictus ſit beatus.*

quia vt dicit Bernardus: Fuit ſine corruptione fœcũda, A ſine grauedine grauida ſine dolore puerpera. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic ſimile? ſiue propter tria miracula. Primum eſt, cõiunctio infinite diſtantiũ: Deus enim ibi factus eſt homo: creator creatura: immẽ- *Iſa.66.a* ſus paruus: verbum infans: æternus temporalis, ſecundum illud. Et verbum caro factum eſt. Et in Hieremia: *Ioan.1.b* Creauit Dominus nouũ ſuper terram, fœmina circum- *Hier.31.d* dabit virum. Secundum miraculum eſt, quia qui fecit ventrem factus eſt in ventre. Vnde in Pſalmo: Glorioſa *Pſalm.86.a* dicta ſunt de te, ciuitas Dei. Et poſt: Homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eã Altiſſimus. De hoc poteſt exponi illud Eccleſiaſtici: Vas admirabile opus excelſi. *Eccli.43.a* Tertium miraculum, quia qui continet omnia, continetur in ventre: & ille ibi capitur, quẽ totus non capit or- B bis. Vnde cantat Eccleſia: Quia quem cœli capere non poterant tuo gremio contuliſti. Vnde Iſaias: Vere tu es *Iſa.45.e* Deus abſconditus. Nec tamẽ beatificat Virginem propter portationem, ſed vbera propter lactationem cum ſubdit: *Et vbera quæ ſuxiſti*, ſcil. beata ſunt. Ex quo datur intelligi, quòd à ſolis vberibus Virginis beatiſſimæ lactatus fuit. Quod deſignatũ fuit in Moyſe, qui lactari, *Exod.2.b* vt dicitur, noluit à muliere Ægyptiaca. Et ideo quæſita fuit mulier Hebræa, ſcil. mater propria, ſicut dicitur in Exodo. Hæc autẽ deſignat Virginẽ Mariam, cuius vbera ſuxit Chriſtus, ſecundum illud: Quis mihi det te fra- *Cant.8.a* trem meũ, ſugentem vbera matris meæ, &c. Ideo autẽ iunxit iſta duo, vt oſtẽderetur virgo Maria fuiſſe mater Chriſti vera, & perfecta, quia nõ ſolũ genuit, ſed & educauit & ſicut vere educauit, ita vere genuit, & in hoc arguitur, vt dicitur in Gloſſa impietas Manichæi, & aliorũ, qui dicunt ipſum attuliſſe corpus æthereũ. Vnde Be- *Beda tom.5. lib.3. in Luca cap.11* da: Ex eodem fonte, & lac nutriẽdis, & ſemen procreandum pueris manat. Ergo de ſemine Virginis, ſecundum Phyſicos, potuit cõcipi, qui de lacte eius potuit nutriri.

Tertiũ vero, quantum ad approbationem laudis expreſſæ ſubdit: *At ille dixit: Quinimmo beati qui audiũt verbũ Dei.* Hoc non dicit aduerſando, ſed potius ſuperaddendo quaſi diceret: Non ſolũ beatus venter, qui portauit me, verbum caro factũ, verum etiam beatior qui ſuſcipit verbum à me prolatũ. Vnde & Maria non tantum beata fuit, quia Chriſtum geſtauit in carne, verum etiã beatior, quia ipſum perfectiſſime geſtauit in mente, ſecundũ quod dicit Auguſtinus: Beatior fuit Maria, concipiendo fidẽ Chriſti, quàm carnem Chriſti. Beatus eſt enim omnis, qui audit & obedit, ſecundum illud: Si *Ioan.13.b* D hæc ſcitis, beati eritis ſi feceritis ea. Et ideo ſubdit: *Et cuſtodiũt illud.* Et ideo Iacobus: Eſtote factores verbi, & *Iac.1.d* non auditores tantum. In quo verbo, Chriſtus noluit laudare matris cognationẽ carnalem per ſe. Nam ſupra dicitur Iudæis: Ne cœperitis dicere: Patrem habemus *Sup.3.b* Abraham, &c. Sed ſpiritualem: quia ſanctior eſt copula mentiũ, quàm corporum. Et ideo cum quærerent eum mater & fratres eius, dixit: Quicunq; fecerit volunta- *Matt.12.d* tẽ Patris mei qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt. Et propter hoc virgo Maria fuit laudabilis in concipiendo, quia fidẽ concepit: Et ideo dixit ei Eliſabeth: Beata quæ credidiſti, quoniam perficientur ea quę *Sup.1.e* dicta ſunt tibi à Domino. Ex quo apparet mira cõmendatio veritatis, quę omnes ſibi adhærẽtes beatos efficit: non ſolũ adhærentes carnali cognatione, vt virgo Maria, verum etiã ſpirituali dilectione, ſicut quælibet ani- E ma ſancta. Vt enim dicit Auguſtinus: Beatitudo eſt gaudium de veritate. Ad quod gaudiũ veniunt qui veritatem audiũt, diligunt, & faciunt. ſecundũ illud: Qui au- *Eccl.24.c* dit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt: Qui elucidant me, vitam æternam habebũt.

Spiritualis ſenſus. Spiritualiter autem hic notandum eſt, quòd mulier de turba typum gerit legis. quæ generationem cõmendat carnalẽ, ſecundũ quòd facta eſt repromiſſio Abrahæ: Suſpice cœlum, &c. Et Dauid: In Pſalmo: De fructu *Gen.15.b* ventris tui &c. Vnde ad Romanos: Ex quibus Chri- *Pſalm.131.c* ſtus, ſecundum carnem, &c. Sed Chriſtus typum gerit *Rom.9.a* gratię & Spiritus. Qui quidem generationem commen-

dat

Mat.12.a *Ioan.7.f* *Sup 1.e* *Eccl 24.d* *Isa.17.a* *1.Pet.2.a* *Cant.1.a* *Pro.5.d*

dat spiritualem secundum illud: Quæ est mater mea,& qui sunt fratres mei? Huius generationis spiritualis cóceptio, primo fit in fide, quasi vnitate Ecclesiæ: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, &c. In cuius etiam rei signum, virgo Maria per fidem cócepit: Beata quæ credidisti. Tertia autem fit per operationem: Dixi, rigabo hortum plantationum, &c. Sed illi qui credunt, & non operantur, sunt sicut illi de quibus Isaias. Venerunt filij vsq; ad partum, & virtus non est pariendi. Sed illi qui credunt & operantur, sunt illi de quibus Petrus: Sicut modo geniti infantes, rationabile & sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, scilicet per dilectionem & cótemplationem. Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, &c. Et in Prouerbis: Cerua charissima, & gratissimus hinnulus. vbera eius inebriét te in omni tépore. Et sic in his tribus insinuatur susceptio gratiæ, exercitatio actiuæ, & cósolatio cótemplatiuæ. Et hoc totum clauditur in fide, quæ per dilectionem operatur, quam soli qui habent, erűt beati.

Turbis autem concurrentibus, &c. Postquam Saluator confutauit fallaciam blasphematorum, siue obtrectatorum: hic secundo confutat fallaciam incredulorum, qui sub specie studiositatis quærebant signa curiositatis. Confutatur autem fallacia incredulitatis Iudæorum, & hoc triplici via. Primo enim gens illa arguitur, quia dubia ad credendum: secundo, quia tepida ad discendum: tertio, quia frigida ad pœnitendum. Primo igitur arguitur gens fallax & incredula: quia dubia ad credendum, cum dicitur: *Turbis autẽ concurrentibus, cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est.* Turbæ namq; concurrebant, id est, ex diuersis causis ad ipsum currebant. Quidam ad audiendum documenta: quidam ad videndum miracula: quidam causa famis pellendæ: quidam causa sanitatis recuperandæ: quidam ad insidiandum. Alij ad obsequendum, secundum diuersa genera personarum, quæ in Euangelio exprimuntur. Ij autem, sicut dicit Glossa, currebãt ad mirabilia quę ab eo fieri audiebant, quæ volebant videre, nó ex zelo fidei, sed potius ex dolo, & curiositate, & fraudulétia ver.. Et propterea dicit: *Generatio hæc generatio nequam est.* Et Matthæus dicit: Generatio mala & adultera signű quærit: nequã enim & adultera est, propter infidelitatem, & idololatriam. Vnde cópetit ei illud Prouerbiorű: Generatio quæ Patri suo maledicit, & quæ matri suæ nó benedicit. Et illud Deuteronomij: Generatio peruersa est, & infideles filij eorű. Infidelitas apparet ex quæstione curiositatis. Propter quod subdit: *signum quærit* scil. de cœlo. Glossa: Quasi illa quæ viderant, non fuerint signa. Et quia huiusmodi, propter incredulitatem nó erant cœlestes, sed terreni: non spirituales, sed potius animales: ideo denegãtur eis signa cœlestia, sed conceduntur terrestria, ideo dicit: *Et signű non dabitur ei, nisi signű Ionæ prophetæ.* Hoc quidem dicit, non quia alia signa nó dederit. Vnde Lazarum suscitauit quatriduanum, sicut dicit Ioannes: Et vox de cælo ad eum facta est. Et multa alia fecit signa in conspectu omnium, de quibus dicit Ioannes, quod nó sunt scripta in libro suo. Et rursus Sol obscuratus est in morte: sed quia omnia alia signa non valent nisi credenti Deum passum, tertia die resurrexisse, cuius signa præcessit in Iona propheta. Et ideo Ioannes Pharisæis quærentibus: Quod signű ostendis nobis, quia hæc facis, &c. Dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Subiungitur: Ille autem dicebat de téplo corporis sui. Et hu9 figura præcessit in Iona, qué tertia die euomuit piscis. Et ideo creditum fuit ei à Niniuitis. Propter quod subdit: *Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita & erit filius hominis generationi isti.* Ionas enim fuit Niniuitis signű non tantű verbo, sed etiã miraculi facto: quia in mare proiect9, & à pisce absorpt9, die tertia est ad superna regressus. Per quod designauit Christum passum mortuum, & suscitatum. Vnde aptatur huiusmodi signű propositum hoc modo: sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ. Qui ergo huic signo non credit, durior est Niniuitis, nec alia signa Domini in aliquo prosunt ei.

Turbæ diuersas ob causas ad Christum confluxerunt.

Glossa in hunc locum cap.11. Lucæ 10.5. *Mat.12.e* *Prou 30.e* *Deut.32.e* *Glossa in hunc locum tom.5.* *Ioan.11.f* *Ioan 12.d* *Idem 20.* *Inf.23.f* *Ioan.2.d* *Ioan.2.d* *Ibidem.d* *Mat 12.e*

Secundo arguitur Iudæorum generatio, quia tepida ad discendű, cum subditur: *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius.* Ex quo apparet quod resurrectio erit vniuersalis, non tantű bonorű sed etiam malorű. Et quod erit ad iudicia secundum illud Ioannis: Omnes qui in monumentis sunt audient vocẽ filij Dei, & procedẽt, &c. Sed quia mali condemnabuntur comparatione meliorum ideo subdit: *Et condemnabit illos.* Beda. Non potestate iudicij, sed comparatione melioris facti quod factum ostẽdit in hoc quod ait: *Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis.* secundű quod dicitur. Regina Saba cum audisset famam Salomonis, venit, vt tẽtaret eum in ænigmatibus, in Hierusalem. Simile dicitur: Vnde in tribus fuit laudabilis. Et primo, quia mota fuit fama sapiẽtiæ Salomonis. Secundo vero, quia venit de remotis partibus. Tertio vero quia venit ad hominẽ paris conditionis. Et é contrario hic populus tripliciter erat vituperabilis: quod notat cum subdit: *Et ecce plus quam Salomon hic.* In hoc enim quod dicitur: *Ecce,* notat se cognitum, non tantum per auditum, sed per visum secundű illud: Post hæc in terris visus est, &c. In hoc quod addit, *hic,* ostendit, quod non erat absens, sed præsens, vt posset eis merito dici illud Deuteronomij: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non est procul situm, &c. In hoc vero quod dicit: *plus quam Salomon,* ostendit quod non tantum credendum est ei, sicut viro sapienti, sed sicut principio & fonti totius sapientiæ secundum illud. Ego principium qui & loquor vobis. Maior erat namq; Christus Salomone ratione potentiæ, ratione scientiæ, & ratione iustitiæ. Vnde sibi competit præcipue illud Psalmi: Deus iudicium tuum regi da, &c. Qui in laude Salomonis creditur a Iudæis factus cum ibi dicatur: Dominabitur à mari vsque ad mare. Et iterum: Ante solem permanet nomen eius. Et iterum: Benedicentur in ipso omnes tribus terrę, &c. Ille Salomó pacificus fuit ad tempus, sed iste æternaliter. Isaias: Multiplicabitur eius imperiű, & pacis non erit finis. Ille sapiens, sed iste sapientia: Christum Dei virtutem & sapientiam, &c. Et: In quo sunt omnes thesauri sapiẽtię & sciẽtiæ absconditi &c. Ille faciẽs iustitiã, sed iste ipsa iustitia: Qui factus est nobis sapientia & iustitia &c. Ideo hic septem præeminentias meretur Regina illa Austri, comparatione ad Iudæos incredulos. Regina, sexus fragilis: de remotis: cum difficultate: relicto imperio: cum muneribus: ad purum hominem: sola fama cognita venit, sicut expresse colligitur. Sed Iudæi viri, Christum præsentem, gratis oblatum, sui generis beneficum, Deum, & hominem miraculis probatum, contemnunt & despiciunt.

Iudæorum generatio tepida. *Ioan 5.d* *Beda in hunc locum to 5 lib.3.* *2 Paral 9.a* *3.Reg.10.a* *Baruc.3.d* *Deut.30.c* *Ioan 8.c* *Psal 71.a* *Ibid.* *Isa 9.b* *1.Cor.1.d* *Coloss.2.a* *1.Cor.1.d* *3 Reg. 10.a*

Tertio arguitur Iudæorum generatio, quia frigida ad pœnitendum, cum subdit: *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione hac, & condẽnabunt illã.* Et hoc propter eorum pœnitentiã, & Iudæorum impœnitentiam. Et comparatione enim meliorum arguuntur minus boni. Propter quod subdit: *Quia pœnitẽtiam egerunt ad prædicationem Ionæ.* Crediderunt Niniuitæ in Dominum, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis. Et Ionas erat ignotus, prædicauitque paucis diebus. Et etiam homo purus & nullum fecit miraculű. Sed maiora his ostendit Christus Iudæis, ideo subdit: *Et ecce plusquam Ionas hic.* Quia Christus non tantum erat homo, verum etiam Deus. Quod ostendebat magnitudine miraculorum. Non prædicauit paucis diebus, sed multis, hoc est, tribus annis. Ideo magis condemnatur, duritia incredulitatis in Iudæis. Vnde Chrysost. Niniuitæ inter tres dies facti sunt populus Dei, qui tamẽ prophetas nó habuerűt. Iudęi intra tres dies crucifixionis, facti sunt populus diaboli: illi euaserunt vindictam imminentem isti pertulerunt atrocissimam. Sic patet, quomodo fraudulentia Iudæorum qui quærebant signa, vt tentarẽt per exempla conuicta sit, vt infidelitatis duritia non permaneret. Sic etenim Iudæi, qui audiebant legẽ & prophetas

Iudæorum generatio frigida. *Ioan.3.b* *Chrysost. to.1.homil. 25 in c.7 Gen.*

phetas,& Chriſtum videbant,& non credebant,arguuntur comparatione Reginæ Saba,& Niniuitarum.Sic clerici & alij literati argui poſſunt comparatione mulierum & laicorum.Nam clerici Chriſtum in ſcripturis, & manibus contrectant in ſacramentis, & tamen minus credunt & venerantur , quam mulieres & laici. *Matt.21.f* Vnde nunc poſſumus dicere illud:Publicani & meretrices præcedent vos,&c. *Lib.8 ca.8.* Et rurſus Auguſtinus in libro confeſſionum:Idiotæ rapiunt cœlum , & nos cum literis noſtris ad inferna demergimur. Poſſent & his exemplis argui omnes Chriſtiani, qui tardi ſunt ad audiendum verbum Dei , & ad faciendam pœnitentiam de peccatis , qui ad ſui excuſationem quærunt ſigna miraculorum , cum tamen ante oculos habeant Chriſtum crucifixum,ita vt poſſit eis dici illud: *Gal.3.a* O inſenſati Galatæ,quis vos faſcinauit non obedire veritati , ante quorum oculos Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt,& in vobis crucifixus ? Habentes igitur & videntes ſignum crucis Chriſti, nõ debemus cũ Iudæis eſſe dubii ad credendum, nec tepidi ad audiendum, nec frigidi ad pœnitendum & operandum , ne comparatione Reginæ Auſtri & Niniuitarum,condemnemur à Domino.

Nemo lucernam accendit,&c. Poſtquam Saluator confutauit fallaciam blaſphematorum , & incredulorum, ſiue tentatorum , in hac parte confutat fallsciam ſimulatorum.Habet autem pars iſta duas partes.In quarum prima commendat ſimplicitatem intentionis rectæ. In ſecunda vero confutat doloſitatem ſimulationis malignæ ibi,*Et cum loqueretur rogauit eum,&c.* Ad commẽdandam igitur ſimplicitatem rectæ intentionis, primo tria introducuntur , ſcilicet ſimilitudo rationalis, adaptatio ſimilitudinis , & informatio commendabilis. Primo itaque introducitur ſimilitudo rationalis, cum dicit:

Lucerna. *Nemo lucernam accendit,& in abſcondito ponit, uſq; ſub modio.* Lucerna dicitur vehiculum luminis,ſiue vas luminis contentiuum, quæ ſiue materialis ſit, ſiue ſpiritualis,nõ eſt abſcõdenda.Lucerna enim materialis abſcondita,lumen non tribuit,ſed eſt prorſus inutilis. Similiter nec ſpiritualis. *Eccl.20.d* Vnde in Eccleſiaſtico:Sapientia abſconſa,& theſaurus inuiſus,quæ vtilitas in vtriſq;? Melior eſt qui celat inſipientiam ſuã,quam qui abſcondit ſapientiam ſuam. Et ideo hæc lucerna non debet abſcondi, ſed manifeſtari,vnde ſubditur *Sed ſupra candelabrum*, ſcilicet ponit.*Vt qui ingrediuntur lumen videant.* Quanto autem lucernæ altius ponuntur,tanto clarius reſplendent.Et ideo ſuper candelabrum,ſicut ſupra locum excelſum debent poni iuxta viſionem Zachariæ: *Zach.4.a* Vidi, & ecce candelabrum aureum, lampas eius ſuper caput ipſius,& ſeptem lucernæ eius ſuper illud.

Secundo vero adiungitur adaptatio ſimilitudinis,cum ſubditur : *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus.* Corporis namq; materialis oculus , corporalis eſt lucerna, quia totum corpus dirigit & illuminat. Corporis vero ſpiritualis,id eſt, congeriei bonorum operum lucerna, eſt oculus ſpiritualis id eſt,intentio.Intentio namq; dicitur *Oculus ſpiritualis.* oculus & lucerna.Oculus inquantũ illuminatur à Deo ad totius hominis directionem.Lucerna vero,inquantum omnium actionum,cogitationum, & affectionum cõgeriem dirigit,quaſi greſſus hominis in viam pacis, *Sup.1 g* ſecundum illud ſupra:Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent,&c. Lucernæ enim eſt illuminare.Et propterea verbũ Dei dicitur lucerna, ſecũdum illud:Lucerna pedibus meis verbum tuũ,& lumen ſemitis meis, *Pſal.118 o* *2.Pet.1.d* ſcil. quantum ad credenda : Habemus firmiorem propheticum ſermonem,cui bene facitis attẽdentes,quaſi lucernæ lucenti,in loco caliginoſo.Quantum ad agenda, dicitur mandatum:Mandatum lucerna eſt,& lex,lux. *Pro 9.e* *Ioan.5.f* *Phil.2.c* *Exo.25 d* Dicitur etiam prædicator Ipſe erat lucerna ardens & lucens.Et ad Philippenſes:inter quos lucetis , ſicut luminaria in mundo. Dicitur & donum Spiritus ſancti.Facies & lucernas ſeptem,& pones eas ſuper candelabrum,id eſt dona ſeptem Spiritus ſancti, ſupra Chriſtum.Dicitur etiã opus,infra: *Inf.12.e* Sint lumbi veſtri præcincti,& lucernæ ardentes in manibus veſtris.

A Dicitur etiã intẽtio:quæ ſi fuerit ficta,extinguitur ſecũdum illud:Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius: *Iob 18.b* & lucerna quę ſuper eum eſt,extinguetur.Si autem recta eſt,totum illuminat bonorum operum corpus.Vnde lucerna primo competit verbo Dei,& dono Spiritus ſancti.Et per hoc competit intentioni cordis. Et inde deſcendit in eloquium prædicationis veræ & in opus conuerſationis ſanctæ.Dicitur autem de his ſecundum quoddam genus analogiæ.Et ergo lucerna intentionis rectæ quaſi media,ſuſcipiẽs a ſuperiori,& redundas in totam congeriem operum.Propter quod ſubdit:*Si oculus tuus fuerit ſimplex*,id eſt intẽtio recta,*totũ corpus tuũ lucidum erit.* Vt enim dicit Ambroſ. intentio operi tuo nomen imponit.Ex quo apparet,quod de oculo cordis B intelligit.Cuius optima diſpoſitio,eſt ſimplicitas,ſecũdum illud Scio Deus meus quod probes corda,& ſimplicitatẽ diligas: *1.Paralip. 29 d* Dicitur autẽ oculus ſimplex, qui vnicum bonum & ſummum, quod indiuiſibile eſt . intendit.Et talis ſolus eſt rectus,qui tendit ad illud.Vnde de Iob dicitur,quod erat vir ille ſimplex & rectus. *Iob 1.a* Et talis diligit Deum ſecundum illud:Recti diligunt te. *Cant 1 a* Et in Cãticis:Vulneraſti cor meũ ſoror mea ſpõſa,vulneraſti cor meum,in vno oculorum tuorum . & in vno crine colli tui, *ibid.4.a* id eſt,in vnitate & ſimplicitate intentionis rectæ,quæ ſola Deo placet.Et quia tales quidquid faciũt, ex charitate faciunt,ideo totum rectum eſt,& bonum & lucidũ,ſecundum illud:Vt filij lucis ambulate. *Eph.5.b* Fructus enim lucis eſt,in omni bonitate,& iuſtitia,& veritate &c.Et quoniam de corde ſic illuminato, non proC cedũt niſi opera lucis,ſicut nec arbor bona poteſt malos fructus facere.Ita ex corde tenebroſo nõ procedũt opera,niſi tenebrarũ:ſicut nec arbor mala fructus facit niſi malos.Et ideo ſubditur:*Si autem nequã fuerit etiam corpus tuum tenebroſum erit.* Oculus enim nequã deprauat voluntatẽ,& facit eam iniquam.Illa autem deprauata,deprauantur & opera. Vnde Eccleſiaſt. *Eccl.14.b* Nequam eſt oculus liuidi & auertẽs faciem ſuam ſcil.à Deo, & deſpiciens animam ſuam. Et paulo poſt:Oculus malus ad mala. Vnde cum deprauatur intentio,declinatur à via lucis,& incedit per tenebras ſecundum illud: *Eccl.11.b* Error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt. Cum autem obtenebratur intentio & deformatur , obtenebratur & deformatur opus Vnde in Gloſſa:Semper peruerſa intentio præceſſit prauum opus, etiam ſi iuſtum videaD tur.Et ideo dicitur corpus tenebroſum, quod quidem dicitur peccati opus,de quali habetur: *Rom.13.d* Abiiciamus opera tenebrarum. In hoc ergo aptatur ſimilitudo lucernæ,vt ſicut lucerna ſupra candelabrum , ſic intentio ſimplex, & ſurſum directa, eſt lucida , deorſum vero eſt auerſa, nequam, & obſcura. Non ergo debet quis in ſuis operibus procedere cum duplicitate & ſimulatione hypocriſis , ſed magis cum luce & ſimplicitate intentionis. Nam in Prouerbiis: *Pro.11.a* Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius,& in impietate ſua corruet impius.

Tertio ſubditur informatio commendabilis,cum dicit:*Vide ergo,ne lumen quod in te eſt,tenebræ ſint*,id eſt,ne intentio,per quã debes eſſe lux, vitiorum tenebris obſcuretur.Loquitur autem cõuerſus ad ſe,de quibus ait Apoſtolus: *Eph.5.b* Eratis aliquando tenebræ,nunc autẽ lux in E Domino,Vt filij lucis ambulate , vt ſcil. ſitis filij illius lucis, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ,&dilexerunt homines,de quibus Ioãnes: *Ioan.1.b* Lux venit in mundũ,& dilexerunt homines magis tenebras quam lucem erant enim eorum mala opera. *Ioan.3.c* Quoniam ergo praua intẽtio totum opus deprauat, ideo docet eam præcipue eſſe cauenda, cum dicit : *Vide ergo,&c.* Sed rurſus quia intẽtio non poteſt eſſe lucida, niſi adſit operatio bona, ideo ſubdit : *Si ergo corpus tuũ totum lucidum fuerit,non habens aliquam partem tenebrarum*,vt ſcil. non ſit prauitas in intentione,nec cogitatione , nec affectione, nec locutione, nec operatione, quæ ſũt partes totalitatis noſtræ,& operationis meritoriæ,ſiue demeritoriæ Si igitur in his nõ fuerit ex aliqua

parte impuritas, erit verum illud quod sequitur, *erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te*, id est conscientiam tuam, secundum petitionem propheticam, Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas, secundum quod *Psalm.17.d* habetur in Psalmo: Illuminabit etiam te ad ædificandum Christi Ecclesiam secundum illud mãdatum *Matt.5.b* Domini: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Illuminabit etiam te ad confutandam pravitatem alienam secundum illud: *Phil.2.b* Sitis sine reprehensione, in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo; verbum vitæ continentes. Illuminabit etiam te ad habendam *Eccl.2.a* diuinam notitiam secundum illud: Qui timetis Dominum, diligite illum: & illuminabuntur corda vestra. Illuminabit etiam te ad videndam claritatem diuinam. *Tob.13.a* Tobias: Luce, inquit, splendida fulgebis, &c.

Et cum loqueretur, rogauit eum quidã Pharisæus, vt pranderet apud se: Postquam Euangelista commendauit simplicitatem intentionis rectæ, in hac parte confutat do- *Diuisio.* lositatem simulationis malignæ. Habet autem pars ista partes duas. In quarum prima præmittitur increpatio duplicitatis: In secunda subditur comminatio calamitatis ibi: *Sed væ vobis Pharisæis, &c.* Circa increpationẽ duplicitatis, introducuntur tria. Primũ est, Iudaicæ simulationis malignitas. Secundũ est, increpationis seueritas. Tertium vero charitatiuæ admonitionis suauitas. Primo igitur, quantum ad simulationis malignitatẽ ex parte Pharisæi dicit: *Et cum loqueretur, rogauit eum quidã Pharisæus, vt prãderet apud se.* In quo facto exterius prætendebat pietatem, in releuanda Christi indigentia, de *Psal.39.d* qua ipse in Psalmo dicit: Ego autem mendicus sum & pauper. Ad quã releuandam, Christus eleemosynas ac- *Luc.2.f.* cepit, nec tantũ accepit, sed & mendicauit, cum adhuc esset annorum duodecim, sicut dicit Bernardus in quodam sermone: Cum factus esset Iesus &c. Vbi quærit quis eum in illo triduo cibauerit. & dicit sic: † Vt te per omnia nostræ conformares paupertati, & omnes vitæ humanæ calamitates susciperes, quasi vnus ex turba pauperum, stipem per ostia mendicabas. Quis dabit me buccellarum illarum mendicatarum participem fieri, vel illius diuini edulij reliquiis saginari? Vnde Glossa super illud: * Propter vos egenus factus est, &c. Non erubescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui pro nobis factus est pauper. Vnde ad suã indigentiam releuandã, non solum à bonis, sed etiam à malis accipiebat eleemosynam. Vnde subditur: *Iesus autem ingressus recubuit.* In quo dat nobis formam, quod peccatores occulti non sunt vitandi, & quod à malis eleemosynæ licite accipi possunt, vt fiant boni, dum modo non dent de alienis, vel male acquisitis. Et quod peccatores sunt per beneuolentiã attrahẽdi, & quod inimicis & seductoribus nostris debemus esse beneuoli, sicut ille, qui cũ illo recubuit à quo sciebat in corde se despici & iudicari. Propter quod subditur: *Pharisæus autẽ cœpit intra se reputans dicere*, idest, rationẽ & causam inquirere, sc. *quare non baptizatus esset*, idest, lotus more Iudæorũ, *ante prandium*, ac per hoc ipsum iudicans tanquam immundum, & cõtemptorem paternarum traditionum. Vnde simi- *Mat.15.a* le leguntur Pharisæi Domino, & eius discipulis obiecisse: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionẽ se- *Mar.7.a* niorum? Non enim lauant manus suas cum mãducant. Hoc autem erat apud Iudæos præcipuum. Vnde dicitur: Pharisæi enim & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro, nisi baptizentur, non comedunt. Et ratio huius erat: quia maximam vim faciebant in seruanda mũditia corporum. Vnde duplex ostenditur ex hoc simu- *Simulatio duplex in Pharisæo.* latio in Pharisæo. Prima, quia eum quem pie reficiebat exterius, impie iudicabat interius. Secunda, quoniam zelabat munditiam corporalem, nec attendebat spiritualem. Et ideo Hypocrita erat tam in conspectu *Eccl.2.d* hominum: quam Dei, contra illud Ecclesiastici: Ne accesseris ad illum duplici corde & ne fueris hypocrita in conspectu hominum.

Secundo, quantum ad increpationis seueritatem ex parte magistri subdit: *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis & catini mundatis.* Calix *Calix. Catinus* est vas ad bibendum. Catinum ad manducandũ. Et hæc vasa maxime mundabant Pharisæi & Iudæi, & putabãt *Mar.7.a* se inquinari per cibum & potum, & inquinari per immunditiam vasorum. Vnde dicitur quod multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, &c. Quia vero, vt dicit Am- *Amb. tom. lib.7. in hunc locum Luca.* brosius, calix est vas vitreum, & catinum vas fictile: & quia vtrumq; fragile, recte designat fragilitatẽ humani corporis, circa quam Pharisæi erant potissime intenti, neglecta mundicia conscientiæ. Et hoc erat reprehẽsibile. Nam dicit Isaïas: Lauamini, mundi estote, auferte *Isa.1.d* malum cogitationũ vestrarum ab oculis meis. Et Hie- *Hier.4.d* remias: Laua à malitia cor tuum Hierusalem, vt salua fias. Quod Pharisæi non obseruabant. Propter quod addit: *Quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate.* Ac per hoc immundum & abominabile, vnde eis poterat dici illud: Diuites eius repleti sunt ini- *Mic.6.e* quitate, & habitantes in eo loquebantur mendacium. Ecclesiasticus: Accessisti maligne ad Dominum, & cor *Eccl.1.d* tuum plenũ est dolo & fallacia. Quia non habet intra, quod simulat extra. Et ista erat non tantum malitia, sed & stultitia, quia neglecto meliori, de corpore tantum curabant. Vnde subditur: *Stulti, nonne qui fecit quod deforis est*, scil. corpus: *Etiam quod de intus est fecit?* scilicet spiritum. In quo simul damnatur hæresis Manichæorum, qui Deo actori tribuunt spiritum, & diabolo cor- *Gen.2.b* pus: cum tamen dicatur in Genesi: Formauit Dominus Deus hominem ex limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Confutatur etiam hypocrisis Pharisæorum, qui Deo satagebant placere solius corporis purificatione, cum tamen Dominus fecerit vtrũque, & maxime sit Cõditor animæ secundũ illud: Spi- *Eccl.12.* ritus redeat ad Deũ, qui Dedit illum. Et Dominus præ- *Ezec.18.* cipue se vocat Deum animarum: Omnes animæ meæ sunt, vt anima patris, ita & anima filij. Et propter hoc vult maxime animarum munditiam: & tali promittit *Matt.5.a* suam præsentiam, secundum illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & ideo Pharisæi, qui de hac non curabant, vt stulti erant. Vnde Chrysostomus: Deus neq; corporum munditiam laudat, neque sordes condemnat. Pone tamen quod sordes odit vasorum, quanto igitur magis conscientiæ sordes odit? Vnde de hac præcipue cũrandum, quia sine munditia con- *Tit.1.d* scientiæ nihil est mundum. Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens, & conscientia.

Tertio quantum ad admonitionis suauitatem ex parte mendici subiungit: *Verũtamen quod superest, date eleemosynã.* Quod superest, hoc est, remedium quod restat, est, vt per eleemosynam purgetis nequitiam. Secunda enim tabula, quæ restat post naufragium, est pœnitẽtia. Et hoc modo accipitur hic eleemosyna, quod patet in hoc quod sequitur: *Et ecce omnia munda sunt vobis* Impossibile enim est, omnia posse mundari per solius exterioris eleemosynæ erogationem: sed vocatur hic donatio eleemosynæ quodlibet opus misericordiæ ordi- *Eccl.3.d* natæ, quæ primũ incipit à se secundum illud: Miserere animæ tuæ, placens Deo. Hanc misericordiam sibi impendit, cum seper pœnitentiã purgat à vitiis. Nam ali- *Psalm.10* ter crudelis est sibi, secundũ illud: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Aliter potest exponi, de eleemosyna proprie dicta, vt sit sensus: *Quod superest, date eleemosynam*, idest, de eo quod superest, vt sic tangatur *2.Cor.8.* eleemosynæ forma secundũ illud: Nõ vt aliis sit remissio, vobis autẽ tribulatio. Et post formã subditur efficacia, cũ ait: *Ecce omnia munda sunt vobis.* Quia eleemosyna disponit ad gratiã, per quam mundatur anima tota. Et *1.Tim 4.* propter hoc dicitur: Pietas ad omnia vtilis est, promis- *Septisor.* sionẽ habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Licet autẽ

Marginal notes (left): † Hom. Bernardo adscripta, quæ incipit: Potus à me tom.2. Idem doctr. eadem dicit, lib. de paupert. Christi.q.2. Et in Apolog. paup. resp.3. p 1. ar 1. tom.7. * 2.Cor.9.b

mis est eleemosynæ efficacia. eleemosyna dicatur valere ad tria principaliter, tamen A septiformis ostenditur eius efficacia in scriptura. Prima est, quia animam mundat à culpa, sicut hic habetur. Et etiam Ecclesiasticus (Eccl.3.b): Eleemosyna patris non erit in obliuione. Et paulo post: Et sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua. Secunda est, quia liberat a pœna æterna (Tob.4.b): Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Tertia, quia defendit à pœna transitoria (Dan.4.e): Peccata tua eleemosynis redime, &c. Quarta est, quia mitigat fomitis concupiscentiam (Eccl.3.d). Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Quinta, quia dat de hoste victoriam (Eccl.29.b): Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit. Et paulo post: Super scutum potentis, & super lanceam, aduersus inimicum tuum pugnabit. Sexta, quia conseruat gratiam (Eccl.17.c), secundum illud: Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis B quasi pupillam conseruabis. Septima, quia dat fiduciam (Tob.4.b) perueniendi ad gloriam: Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, facientibus eam. Hi septem effectus sunt, ipsius eleemosynæ, quæ tam corporaliter, quam spiritualiter exhibetur. Opera misericordiæ corporalis hoc versu designantur:

Visito, Poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. De quibus (Matt.25.c; Tob.2.a), præterquam de vltimo, disceptatur in iudicio. De vltimo vero fit mentio in Tobia: Ad hoc autem quod eleemosyna habeat has efficacias, necessaria est primo simplicitas in corde (Matt.6.a). Vnde: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, &c. Secundo vero discretio in electione secundum illud (Eccl.12.a): Si benefeceris, scito cui benefeceris. Tertio vero compassio in affectione (Isa.58.e). Cum ef- C funderis esurienti animam tuam, &c. orietur in tenebris lux tua. Et in Iob (Iob 30.d): Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Quarto vero dulcedo in sermone (Eccl.18.b): Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius, quam datum. Quinto, hilaritas in facie (Ibid.35.b; Psalm.111.a): In omni dato hilarem fac vultum tuum. Iocundus homo, qui miseretur, &c. Sexto, debita quantitas in munere (Tob.4.b). Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, &c. Septimo vero celeritas in opere & exhibitione (Prou.3.d): Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere, &c. Et tunc fit eleemosyna ex toto homine, ac per hoc est Deo accepta & placens.

Sed væ vobis Pharisæis, &c. Post increpationem duplicitatis, subditur hic duplicitatis & hypocrisis comminatio calamitatum (Matt.23.b). Vnde quasi superadditur ista deter- D minatio: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.* Et quoniam hæc duo genera personarum, scilicet Pharisæorum & Scribarum, simulabant maxime religionem: ideo contra has duas personas facit suam inuectionem, sed in Matthæo simul: hic autem distincte. Ideo pars ista habet duas. In prima comminatur, *væ ipsis Pharisæis*: In secunda vero *Scribis*, siue Legisperitis, ibi: *Respondens autem quidam ex Legisperitis, &c.* Comminatio autem damnationis æternæ tertio replicatur contra Pharisæos, propter triplicem causam, scilicet propter negligentiam, propter arrogantiam & propter fraudulentiam, vt sit negligentia in omissione boni arrogātia in commissione mali, fraudulentia in occultatione mali, & ostentatione boni. Primo igitur comminatur Pharisæis pœnam æternam propter negligentiam: quia mi- E nimis intenti omittebant maxima. Et hoc enim dicit:

Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentã, & rutã, & omne olus, quasi multum sitis intenti ad impletionē diuinorum mandatorũ. Vnde infra se iactabat Pharisęus (Inf.18.c): Decimas do omniũ, quæ possideo. Sed tamen per hoc non iustificabatur, propter omissionem optimorum. Vnde addit: *Et præteritis omne iudiciũ, & charitatē Dei,* idest iustitiam & misericordiam. Et hoc est quod maxime requirit Deus, secundum illud (Mich.6.b): Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam. Et hanc vocat charitatem Zacharias (Zach.7.c): iudicium verum iudicate: & misericordiam & miserationes facite vnusquisq; cum fratre suo. Ita quod sit iudiciũ respectu sui, & charitas, A siue misericordia respectu proximi. Vel per iudicium intelligatur diuinum præceptum secundum illud (Psalm.118.e; 1.Tim.1.a): Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, &c. Charitas autem dicitur præcepti huius: & complementum huius præcepti est charitas, &c. Vel per iudicium intelliguntur præcepta iudicialia secundum illud (Exod.21.a): Hæc sunt iudicia quæ propones eis: Si emeris seruum, &c. Per charitatem, moralia. Vnde ad Romanos (Rom.13.c): Qui diligit proximum, legem impleuit: Nam non adulterabis &c. Arguit igitur eos: quia propter cæremonialia dimittebant iudicialia, & moralia, quæ magis sollicite erant facienda, & propterea addit: *Hæc autem oportuit facere,* scilicet iudicium & charitatem primo & principaliter. Vnde Oseas (Osea 6.c): Misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plusquam holocausta: *Et illa non omittere,* B quia Ecclesiasticus (Eccl.19.a): Qui spernit modica, paulatim decidet. Et in Ecclesiaste (Eccl.7.c): Qui timet Deum, nihil negligit.

Secundo, hanc comminationem iterat propter arrogantiã, cũ subdit: *Væ vobis Pharisæis: quia diligitis primas cathedras in synagogis,* quantum ad ambitionē dignitatis. Vnde Glossa (Glossa in eum locum; Eccl.7.a): Arrogantiam redarguit: quia primatus dignitatē appetebant. Hæc autem non est appetenda. Vnde Ecclesiasticus: Noli quærere ab homine ducatũ neque à rege cathedram honoris. Nam talis cathedra non est veræ excellentiæ, sed magis pestilētiæ secundum illud Psalmi (Psalm.1.a): Beatus vir qui non abiit in cõsilio impiorũ, & in via peccatorũ non stetit, & in cathedra pestilentiæ nõ sedit: super quã tamen sedebãt Scribę & Pharisæi: verũtamen vt indigni: quia verba habebãt, & non C facta idonea. Vnde dicitur (Matt.23.a): Super cathedram Moysi sederunt Scribę & Pharisęi: Omnia ergo quæcumq; dixerint vobis, seruate & facite: secundũ opera vero eorum nolite facere. Et quia ad ambitionē dignitatis sequitur appetit⁹ laudis, propterea subdit: *Et salutationes in foro,* idest, laudes in cõspectu multorum, vt cæteris honoratiores viderentur. Vnde additur (Matt.23.b): Amant salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Vnde hic arguũtur propter vanam gloriam, propter quam veritatem cognitam confiteri non audebant, secundum illud (Ioan.12.f): Ex principibus autem multi crediderunt in eum, sed propter Pharisęos nõ confitebantur, vt ē synagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriã Dei. Ex quo apparet quod laudes & honores hominum secundum diuinam informationē omnino debemus contemnere: non, vt Pharisęi appetere. D Etenim qui hæc amat, vt dicit Hieronymus, non est Christi discipulus, sed Scriba & Pharisæus. Christus (Sup.5.c) enim cum petebatur ad regnum, fugit in montē: Cumque laudaretur, secedebat in desertum ad orandum.

Tertio hanc comminationem replicat propter fraudulentiam, cum subdit: *Væ vobis, quia estis vt monumenta, quæ non parent,* scil. qualia sunt intus, quia fœtida & immunda sunt intus: sed extra sunt pulchra. Vnde addit: *Et homines ambulantes supra nesciunt.* Tales sunt hypocritæ, qui cum intra sint mali, extra tamē videntur boni & perfecti. Vnde merito dicuntur sepulchra, idest, semipulchra (Sepulchrũ, idest semipulchrum), secundum illud (Psalm.5.e): Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis, &c. Et ideo non sunt filij sponsi immo omnino oppositi. Nam (Cant.1.b): Nigra sum, sed E formosa. Isti autem albi sunt, sed fœtidi, ideo merito dicuntur monumenta. Vnde (Matt.23.b): Vę vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcitia. Vnde Chrysostomus (Ioan. Chrysostom. 2. homil. 45. in Mat.): Iustorum corpora templa dicuntur, corpora vero peccatorum sepulchra, quia intus est anima mortua: nec enim viua putanda est, quæ nihil viuum, idest, spirituale egit in corpore: Et post (Chrysost. ibidem): Dic hypocrita, si bonum est bonum esse, cur nõ vis esse quod vis apparere? Quod autem turpe est apparere, turpius est esse. Aut ergo esto quod appares, aut appare quod es. Ex his Domini verbis potest intelligi, qui sint illi, qui debent hypocritę iudicari, scilicet in quibus regnat negligentia,

arrogan

arrogantia, fraudulentia. Hi autem sunt qui minima præferunt maximis, transitoria æternis, apparentia veris. De his autem iudicare non est hominis cuiuslibet, 1.Cor.4.b sed Christi qui cor aspicit, secundum illud: Nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, &c. Nam Dominus non reprehendit bonitatem apparentem, & euidentem, sed sophisticam, & non existentem.

Respondens autem quidam ex Legisperitis, &c. Postquã comminatus est væ Pharisæis, hic secundo comminatur væ Legisperitis, & hoc tribus de causis. Primo propter desidiam contra veritatem vitæ: secundo propter perfidiam, contra veritatem iustitiæ, ibi: *Væ vobis, qui ædificatis monumenta.* Tertio propter fallaciam contra veritatem doctrinæ, ibi: *Væ vobis Legisperitis, qui tulistis clauem, &c.* Hæc enim triplex veritas maxime debet esse in doctoribus legis, B sed in Legisperitis nihil erat, nisi hypocrisis. In comminando igitur gehennam propter desidiam primo præmittitur ostentatio auctoritatis: Secundo adiungitur comminatio calamitatis. Primo igitur quantum ad ostentationem auctoritatis ex parte Legisperiti, dicitur:

Respondens autem quidam ex Legisperitis, qui scilicet Isa.5.e sibi peritus esse videbatur, secundum illud Isaiæ: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Et quia tales videntur sibi & docti & magni, ideo contumeliosum putant ab aliquo argui. Propter quod subdit: *At illi: Magister hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis.* Quod non diceret, nisi ex conscientia sentiret se similiter transgredi, & ex superbia Rom.2.d nollet reprehendi. Vnde poterat sibi dici illud ad Romanos: C Confidis teipsum ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, &c. Qui ergo alium doces, teipsum non doces. Doctrinam sanam putant contumeliam, Prou.18.a quia vt dicitur in Prouerbiis: Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius. Et vere talis erat stultus, qui reputabat se erudi- Ibid.26.b tum: quoniam ibidem dicitur: Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.

Secundo vero quantum ad comminationem calamitatis, propter desidiam bene agendi, dicitur: *At ille ait: Et vobis Legisperitis væ,* scil. damnationis æternæ. Et ratio huiusmodi est, quia multa dicebant, & pauca faciebant. Ideo subdit: *Quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt,* idest, præceptis, & traditionibus superstitiosis ac inutilibus, vt merito dicatur illud Actuum: Act.15.b D Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neq; nos neque patres nostri por- Matt.23.a tare potuimus? Vnde Matthæus: Alligant onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominũ, &c. Ad quæ scilicet nemo tenetur, & ipsi dicunt eos ad ea teneri: Et quia hæc onera imponebant dicendo, sed nõ portabant faciendo, addit: *Et ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas.* Nota signanter quod dicit: *Vno digito non tangitis.* Non dicit: *non portatis.* Frequenter doctor docet quod facere non potest, veruntamen non est doctrina eius contemnenda, si facere vult: quia volun- 1 Reg.30.f tas ei computatur pro facto. Vnde in lib. Regum: Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident. E Et hoc dicitur pro viris, qui lassi subsisterant: sed qui non vult digitum ad sarcinas apponere, manifestum est quod nihil laboris vult sustinere. Et talis, siue imponat per modum magistri, siue per modum prælati, omnino est reprehensibilis, Act.1.a nec est imitator Christi, de quo dicitur: Cœpit Iesvs Deut.25.d facere, & docere. Vnde contra istos: Non habebis in Prou.20.b sacculo diuersa pondera. Et in Prouerbiis: Pondus, & pondus: mensura, & mensura: vtrumque abominabile est apud Dominum. Hoc autem est, cum homo sibi est misericors, & proximo vel subdito durus, cum nihil portat: sed totum aliis portandum imponit. Vnde Sanctos quomodo quis Chrysostomus: Vis apparere & esse sanctus? contra vitam tuam esto austerus, circa aliorum benignus. A Audiant te homines parua mandantem, & grauia facientem. apparere queat.

Væ vobis qui ædificatis, &c. Postquam comminatus est eis, Væ, pro culpa desidiæ, ex defectu veritatis vitæ, hic secundo replicat idem pro culpa perfidiæ, contra veritatem iustitiæ, quæ quidem erat in impia iustorum persecutione. Circa quam primo exaggeratur ipsorum culpa: deinde aggrauatur vindicta. Primo igitur quantum ad exaggerationem culpæ, dicit: *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum,* prætendentes pietatem in facto, sed gerentes impietatem in animo, sicut & patres eorum. Propter quod subdit: *Patres autem vestri occiderunt illos,* scilicet tanquam impij iustos. Vnde dixit beatus Stephanus: Quem prophetarum non sunt persecuti Act.7.g patres vestri: Et occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu iusti. Sed & isti licet aliud simularent, erant B imitatores eorum. Propter quod addit: *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum,* idest, cõsentitis hæc fuisse opera patrum vestrorum. Vnde dicitur: Testis estis vobismetipsis quod estis filij eorum, Mat.23.d qui occiderunt prophetas. Ideo addit: *Quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.* Et sic signo & verbo testes erant, quod patres eorum ipsos occiderant. Et hoc quidem simulabant se verbo & signo reprobare. Vnde dicitur: Ornatis monumenta Mat.23.d iustorum, & dicitis si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum, &c. Sed approbant consimili facto & voto quod ipsi, & patres eorum erãt persecutores bonorum: & ex hoc testes erant, se consentire operibus patrum. Vnde Hieronymus: Contra vosmetipsos testes estis, opere enim vos esse imitatores C patrum testificamini, quorum facinora detestamini verbo. Vnde dicitur: Dura ceruice, & incircumcisi cordi- Act.7.g bus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri & vos. Et quia malitia quam gerebant in corde, permissione Dei propalanda erat in opere ideo subdit: *Propterea & sapientia Dei dixit,* idest ab æterno disposuit, vel ipse Christus disposuit, vel prævidit, qui est Dei virtus, & Dei sapientia. Vel *dixit* idest prædixit voce Prophetica. *Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur,* secundum illud Hieremiæ: Misi ad vos omnes seruos Prophetas Hier.7.f per diem, consurgens diluculo, mittens, & non audierunt me, sed nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem suam, & peius operati sunt, quam patres eorum. Hoc verificatum est in istis, qui non tan- D tum Prophetas, sed & Dominum Prophetarum occiderunt. Vnde dicit eis Petrus: Vos autem sanctum & Act.3.a iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis. Occiderunt etiam & persecuti sunt omnes testes ipsius. Nam Iaco- Act.12.a bus occisus est, & Petrus comprehensus. Persecuti Ibid. 13.g & 14.a sunt etiam ipsum Paulum & Barnabam, vt transmi- Ibid.5.g grarent ad gentes. Etiam discipuli flagellati sunt.

Secundo vero quantum ad aggrauationem vindictæ dicit: *Vt inquiratur sanguis omnium prophetarum.* Inquiritur namq; per vindictam, vnde in Psalmo: Quoniam Psalm.9.b requirens sanguinem eorum recordatus est, &c. Et in Gen.9.a Genesi: De manu viri fratris eius, requirã animam hominis: Quicumque effuderit humanum sanguinem, E fundetur sanguis illius. Inquiretur igitur sanguis, idest, vindicta effusionis sanguinis, propter quod addit: *Qui effusus est à constitutione mundi,* idest, ab initio vsq; ad finem. Inquiretur, inquam, *A generatione ista,* quasi dicat, quod vindicta omnis sanguinis sancti viri effusi erit super generatione Iudæorũ: quia ipsi effuderunt sanguinem illius, qui erat sanctus sanctorum, scilic. Christus. Occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum Dan.9.e negaturus est. Vnde ipsi dixerunt: Non habemus re- Ioan.19.c gem nisi Cæsarem. Et Matthæus: Sanguis eius super Matt.27.e nos, & super filios nostros. Vel hoc dicitur: vt ipsi puniantur in exemplum aliorum. Quia, cum viderent malum in aliis puniri, se non correxerunt. Vnde Chrysostomus: Quid aliorum peccata vindicat Deus in istis,

si soli sint passi talia, cum nó soli peccassent? Sicut multis seruis peccantibus, castigatur vnus pro suo peccato, & tamen pro omnibus flagellatus pertulit solus quod in omnibus est commissum. Ratio autem quare magis ad istos pœna peruenit, redditur ab eodẽ Ioanne. Quia, inquit, Vos audistis de Caïn, & de cæteris malis vindictam factã, & si non estis per eorum exempla correcti, grauiori pœna feriemini, & venient super vos exẽpla priorum. Et propterea exemplificat secundum testimonia scripta, cum subdit: *A sanguine Abel, vsq; ad sanguinem Zachariæ.* Abel namque primus fuit iustus à fratre
Gen. 4. b occisus secundum quod dicitur. Zacharias autem iste fuit filius Ioïadę, qui occisus fuit à rege Ioas, qui multa bona acceperat ab eius patre, secundum quod historia
1. Par. 23. c narrat. Verumtamen iste non fuit interfectus vltimo. Sed ideo magis coniungitur cum primo: quia Abel pastor ouium fuit, & necatus in agro: Zacharias vero sacerdos, & necatus in atrio templi. Qui duos ordines martyrum designant, scilicet laïcos, & eos qui altaris officio mancipantur. Ideo loco mortis huius totum designat, cum subditur: *Inter altare & ædem*, id est, occisus fuit inter templum & altare holocausti. Duo namque altaria erant in templo, vnum interius, scil. incensi, &
Exod. 38. a aliud exterius scil. holocausti. Secundum quod legitur: Et inter hoc, & templum, Zacharias à Iudæis fuit occi-
1. Par. 24 f sus, secundum quod scribitur: Congregati aduersus eũ, miserant lapides iuxta regis imperium, in atrio domus Domini. Sequitur: Qui, cum moreretur, ait: Videat Dominus & requirat. Hoc dixit attendens æquitatem diuinæ iustitiæ, quæ nihil dimittit inultum. Ad cuius infallibilitatem notandam itèrat futuram vindictam, cum subdit: *Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.* Ita, vt per pronomen fiat demunstratio generationis mali-
Beda tom 5 lib. 3. in cap. 11. Lucæ. gnæ. Dicit enim Glossa Bedæ. Omnes maligni vna generatio sunt, vna ciuitas, vnum corpus diaboli, sicut omnis boni, vnum corpus, vna generatio sunt Dei. Vn-
Prou. 30. d de de hac generatione iniqua intelligi potest illud. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, vt comedant inopes de terra, & pauperes ex hominibus. Hæc est generatio, à qua requiretur vindicta. Sed in hac specialiter à gente Iudaïca, quia consummata in eis fuit perfidia. Vnde Chrysostomus: Sicut bonis per multas generationes promisit Deus Christum venturum, præstitit autem nouissimis sanctis, ita per singulas generationes, comminatus est malis. Reddet autem generationi nouissimæ: nunquam enim talis gratia data est hominibus, qualis in Christo, aut talis interitus venit super impios sicut super Iudæos. Vnde possunt ipsi dicere illud Genesis:
Gen. 42. d Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Et post: En sanguis eius requiritur.

Væ vobis Legisperitis &c. Hic tertio replicat, væ, propter fraudulentiam contra veritatem doctrinæ. Et quia mali & seductores proficiũt in peius, ideo primo præmittitur comminatio gehennæ: secundo vero adiungitur obduratio nequitiæ. Primo igitur quantũ ad comminationẽ pœnæ propter defectum veritatis doctrinę, dicit: *Væ vobis Legisperitis qui tulistis clauem scientiæ*, scilicet quantum ad officium dispensationis doctrinæ. Hæc autem clauis principaliter est Christi, tanquam summi
Mat. 23. a Isa. 22 g doctoris. Quia magister vester, vnus est Christus, secũdum quod dicitur. Et de hac Isaïas: Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, &c. Hanc tulerant Scribæ, simulantes se recte docere, sed tamen non recte docebant, quia negligebant seipsos & increpabant alios. Propter quod subdit: *Ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.* Ipsi namque non introïbant, quia licet haberent verba, non habebant facta.
Roma. 2. e Vnde poterat eis dici illud ad Romanos. Qui alium doces, teipsum non doces; qui prædicas non furandũ, furaris. Et quia sola verba habebãt, intrare non poterant.
Matt. 7. c Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, &c. Iam non solum per sola verba non intrabant, sed alios etiam impediebant per ma-

A la exempla. vnde verificatum est illud Hieremiæ: Grex Hier. 56. a
perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, scilicet a recta via, vel malis exemplis, vel falsis doctrinis, secundum illud: Prophetæ tui vi- Thr. 2. c
derunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt se ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas: quia ex falsis assumptionibus fere omnes conscientiæ distortæ formantur per quas homines à regno Dei eiiciuntur, & in illud intrare prohibentur. Vnde Chrysostomus. Lex & prophetæ Christi aduentum manifeste prædicabant, sed hanc ianuam intellectus prauis expositionibus claudebant: Et ideo prohibebant intrare vocando a via veritatis exemplo, & verbo. Contra quod in Prouerbiis dici-
tur: Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales, & ipse benefac. Prou. 3. d

B Secundo quantum ad obdurationem nequitiæ, subdit: *Cum autem hæc ad illos diceret cœperunt Pharisæi, & Legisperiti grauiter insistere.* In quo ostendunt cor suum esse obduratum, & aggrauatum, audiendo verbum diuinum. Vt ostendatur in eis esse verificatum illud Isaię: Isa. 6. c
Vade & dices populo huic: Audite audientes & nolite intelligere, & videte visionem & nolite cognoscere. Exczca cor populi huius, & aures eius aggraua & oculos eius claude ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat & conuertatur, & sanem
eum. Et Matthæus: Incrassatum est cor populi huius, & Matt. 13 b
auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, nequando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Nec tantum erat in eis obduratio, sed veritatis impugnatio. Vnde ad-
C dit: *Et os eius opprimere de multis*, quasi os illud mundissimum locutum esset malum, vel falsum. Vnde verifi-
catum est illud: Odio habuerunt corripientem in porta, Amos 5. c
& loquentem perfecte abominati sunt. Non potest Ioan. 7. a
mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera eius mala sunt. Et
ideo in Prouerbiis: Qui erudit derisorem, ipse iniuriam Prou. 9. b
sibi facit. Quia conuertitur ad conuicia, propter veritatem auditã. Et quia non sufficit obstinatæ malitiæ conuiciari quæ odit, sed etiam nititur machinari ad mortis interitum. Propterea subdit: *Insidiantes ei, & quærentes aliquid capere ex ore eius, vt accusarent illum.* Non enim audebant aperte ipsum occidere, propter timorẽ turbarum sed volebant occulte occidere propter odium ve-
ritatis auditæ. Vnde Ioannes: Nunc autem me quæritis Ioan. 9. a
interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum quam audiui à patre meo. Quod quærebant caute &
D malitiose. Vnde Matthæus: Abeuntes Pharisæi, con- Matt. 22 b
silium inierunt vt Iesum caperent in sermone.

CAPVT. XII.

MVltis autem turbis concurrentibus, &c.] Postquam Dominus in Pharisæis redarguit dolositatem simulationis malignæ, hic discipulos inuitat ad cautelam simulationis redargutę. Et quoniam huiusmodi du- Diuisio.
plicitatem causat timor male humilians, vel amor male accendens: ideo pars ista diuiditur in duas. In quarum prima monet ad cauendam duplicitatem ex timiditate
E venientem: in secunda vero cupiditatem, infra eodem: *Ait autem ei quidam de turba, &c.* Prima autem pars habet quatuor partes. In quarum prima informat ad cauendam dolositatem: in secunda, confortat ad repellendam timiditatem ibi: *Dico autem vobis amicis.* In tertia autem inuitat ad conseruandam veracitatem, ibi: *Dico autem vobis: Omnis quicumq; confessus, &c.* In quarta vero animat ad habendam securitatem ibi: *Cum autem inducent vos in synagogas.* Et sunt istæ partes sibi correspondentes, quia duæ postremæ correspondent duabus primis. Informat autem discipulos ad cauendam dolositatem informatione celebri, & informatione credibili. Celebri inquam, propter multitudinem turbæ. Credibili propter certitudinem causæ. Primo igitur quantum

ad multitudinem turbæ seddensis informationem celebrem dicitur:

Multis autem turbis concurrentibus, ita vt se inuicem conculcarent. Et hoc quia vnusquisq; volebat ei appropinquare, siue propter salutem habendam sicut supra. *Sup. 6.c* Omnis turba quærebat eum tangere, &c. Siue propter *Inf. 15.a* doctrinam suscipiendã sicut infra: Erant appropinquãtes ad Iesum publicani, &c. Siue propter ipsius Christi *Iob 29.d* videndam benignitaté sicut in figura dicitur Iob: Cũque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. In tanta multitudinis præsentia celebris erat doctrina. Propter quod subdit: *Cœpit dicere ad discipulos suos*, in aperto: quia veritas nõ quærit latebras secundũ illud Ioannis: *Ioan. 18.c* Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga & in B templo, &c. Et talem decebat esse doctrinam ad confutandam Pharisæorum malitiam: quæ semper quærit latebram, quia contraria contrariis curantur, & tenebra per lumen expellitur. Propter quod additur. *Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*, id est cauete, ne sitis hypocritæ sicut Pharisæi: quorũ vita & doctrina: propter malitiam & fallaciã, fermẽtum dicitur, quia *Osee. 7. b* corrumpit imperceptibiliter. Quiescit paululum ciuitas à commistione fermenti, donec fermentaretur totum. *1. Cor. 5.b* Corrumpit etiam vniuersaliter, sicut dicitur: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo subditur: Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio. Hoc autem est vetus fermentum, quod consistit in C fraudulentia doctrinæ & malitia vitę. Vnde ibidẽ subditur: Neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis. Ab hoc fermento re- *Deut. 16.a* uocat in hoc loco. Et de hoc in figura dicitur: Non apparebit fermentatũ in omnibus terminis tuis. Quia hæc simulatio & hypocrisis debet elongari a cunctis operibus nostris & maxime à deuotione spirituali. In *Leu. 2.c* Leuitico enim dicitur: Omnis oblatio quæ offertur Domino absq; fermento fiet. Ab afflictione corporali, vt *Deut. 16.a* in Deuteron. Septẽ diebus comedes absq; fermento af- *Exod. 23.d* flictionis pané. À prædicatione diuini verbi: Non immolabis super fermento sanguiné victimæ meæ. Vnde scriptura docet hoc vitium esse vitandũ, tanquam maxime corruptiuũ. Licet autem sit maxime corruptiuũ, non tamen est capitale peccatum: quia eius corruptio *Hypocrisis origo.* aliunde causatur. Nam hypocrisis originé trahit à vana D gloria, & hæc à superbia. Et ideo merito cõparatur hypocrisis fermento. Nam sicut fermentum inflat, & inflando vanũ facit, & sic corrumpit: sic superbia inflando introducit vanitatem gloriæ & hæc vanitas introducit falsitaté corrumpenté. Vnde hoc fermentũ cauetur per veritatem humiliationis voluntariæ, gloriatio- *2. Cor. 1.c* nis internæ, significationis extrinsecæ secundũ illud: Gloria nostra hæc est, testimoniũ cõsciẽtię nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & nõ in sapiẽtia carnali, sed in gratia Dei cõuersati sumus in hoc mũdo.

Secundo vero quantum ad certitudinem causæ reddentis informationem credibilem subdit: *Nihil enim opertum, quod non reueletur, neque absconditum, quod non sciatur.* Vt per opertum intelligatur cognitio latens in intellectu; & per absconditum, delectatio latitãs in affectu. Quorum vtrumq; manifestũ est Deo, secundum *Hier. 17.b* illud Hieremiæ: Ego Dominus scrutans corda & pro- *Psal. 7.b* bans renes qui do, &c. Scrutans corda & renes Deus. E Et ideo, quia ipsius erit omnia abscondita manifestare *Sap. 6.a* & reuelare in iudicio secũdũ illud: Data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo qui interrogabit opera nostra, & cogitationes scrutabitur. Et ad Corin- *1. Cor. 4. a* thios: Veniet Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, &c. Et sic vitanda sunt omnia mala, quãtumcumq; occulta: quia omnia fient manifesta in iudicio: & quod plus est ad maiorem confusionem, fient ibi manifesta omnibus. Propter quod subdit: *Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur.* Hoc dicit quantũ ad manifestationem *2. Reg. 12.c* respectu visus. Huius exemplũ in Dauid habetur, cum

A dicit Dominus per Nathan ad Dauid: Tu fecisti abscõdite: ego autẽ faciam verbũ illud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis. Lumen enim solis visui cętera manifestat. Quantum autem ad manifestationẽ respectu auditus dicitur: *& quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis*, id est, audientibus cęteris. Hoc quidem in iudicio fiet, quando scil. secundũ illud: Omnes qui in monumẽtis sunt audient vocẽ filij Dei. *Ioan. 5.e* Et tunc manifestabuntur susurrationes detractionum, secundum illud: Qui loquitur iniqua non potest latere, *Sap. 1. b* nec præteribit illũ corripiens iudicium. In cogitationibus enim &c. Ideo consilium datur in Ecclesiaste: In *Eccl. 10.b* cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui, non maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocẽ tuã. Propter iudiciũ ergo manifestãs cuncta in futuro, vitanda est omnis hypocrisis in præsenti sæculo. Ne fueris hypocrita in cõspectu hominũ. Sequi- *Eccl. 5.d* tur: Et reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te. Et nota quod est notabilissima causa propter quã hypocrisis est vitãda, scil. vniuersalis manifestatio & plena interiorũ: quæ maxime opponitur simulationi hypocritarũ. Hæc autẽ manifestatio fiet per *Heb. 1.a* Christũ qui est splẽdor gloriæ paternæ, & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ. Et quia ipse est splendor intimus, ideo ipsius est omnia detegere. Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solẽ, *Eccl. 23.e* circũspiciẽtes omnes vias hominũ, & profundũ abyssi, C & hominũ corda intuẽtes, &c. Quia vero ipse est sermo viuus, ideo sibi omnia patẽt, & omnia patefacit vt verbũ. Viu' est sermo Dei & efficax, & penetrabilior om- *Heb 4.c* ni gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisioné animæ, &c. Vsq; ibi: Nõ est vlla creatura inuisibilis in cõspectu eius. Et ideo Christus iudex, quia omnia deteget *Matt. 24.c* in iudicio, dicitur venire sicut fulgur, & descendere in voce Archãgeli, quia omnia omnib' clarissima reserabit.

Dico autem vobis amicis, &c. Postquam informauit ad cauendam dolositatem, hic secundo cõfortat ad repellendam timiditatem. Ad hoc autem inducit duplicem considerationem, scil. gehẽnalis punitionis, in qua nullus hominum potest deficere: & generalis prouisionis, quam nullus hominum potest effugere. Primum respicit diuinam potentiam: secundum diuinam prouidentiam. Et primum incutit verum timorem: secũdum veram spem. Et vtrumq; horum est medicamentum cõtra D timorem mundanum. Primo igitur reuocat à timore hominũ, qui nihil possunt contra gehennale suppliciũ quod solum est timendum. Propter quod dicit: *Dico autem vobis amicis*, id est, qui me amatis, & à me amamini secundum illud Ioannis: Ipse pater amat vos, quia *Ioan. 16.d* vos me amastis, &c. Talibus dicit: *Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quod faciant.* Hic non timeatis corporalis mortis supplicium quia corporale est, & momẽtaneum. Vnde Isaïas: Quis *Isa. 51.d* tu vt timeres ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum ita exarescet? Et item: A verbis viri *1. Ma. 2 g* peccatoris ne timueritis: quia gloria eius, stercus, & vermis, &c. Vnde quia trãsitoria est eorum pœna, ideo non est timẽda, nec eorũ supplicia. Vnde Seneca: Mors exilium, luctus, dolor, non sunt supplicium, sed tributa viuẽdi: quod debeo, paratus sum soluere, vbi me fœnerator appellat. Et Chrysostomus: Si gratis post modicũ E morituri sumus, quare non & ante modicum in causa Dei cum gloria morimur? Si mutuo acceperis bouem, aut equum, operaris instanter, & dicis: forte cras tolletur à me. Quare hoc non facis in corpore? Non sunt etiam timenda à spiritu quæ fiunt in carne, & ita quasi extra, vt in vestimento, iuxta quod dicitur: Nolu- *2. Cor. 5.a* mus expoliari, sed superuestiri. Ideo Chrysostomus: Propter animam Deus fecit corpus, & multũ hanc zelat & persequitur inimicus. Corpus vero vestimentũ est animæ. Sicut ergo, si quis scindit vestem alterius, ille quidem iniuriam sentit: damnum autem in persona non patitur: sic ruina occisionis sentit dolorem, damnum autem non patitur in natura. Propterea

corporale supplicium non est timendum, nec etiam ille
qui infert, sed spirituale est maxime formidandum, &
solus ille qui illud infert. Et propter hoc addit: *Osten-*
Hier.10.a *dam autem vobis quem timeatis*, vt bono scilicet timore,
malum declinetis secundum illud Hieremiæ: Nolite ti-
mere ea, quia nec male possunt facere, nec bene. Et
post: Quis non timebit te ô rex gentium? &c. Cæterũ
quamuis non timeamus mundanam potentiã, oportet
nos timere diuinam. Propter quod dicitur: *Timete eum,*
qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehen-
Psal.32.b *nam*. Vnde in Psalmo: Timeat Dominum omnis terra,
ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes or-
bem. Et quia huiusmodi timor maxime vtilis est, & ne-
cessarius. Ideo iterat: *Ita dico vobis, hunc timete.* Vnde
Isa.8.c Isaias: Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse
Hier.5.e pauor vester, & ipse terror vester. Et Hieremias: Me er-
go non timebitis, ait Dominus, & à facie mea, &c.

Secundo vero reuocat a timore hominum: quia nihil
possunt contra generalem Dei prouidentiam. Quantũ
ad hoc dicit: *Nonne quinque passeres veneunt dipondio?*
Dipondius hic nomẽ est monetæ habentis duos obu-
Beda tom.5 los siue asses. Vnde Beda: Dipondius est põdus ex duo-
li.3 in Luc. bus assibus compositum. Quod autem in numeris est
cap 12. vnum, hoc in ponderibus est as. Quod duo, hoc dipon-
Dipondius dius: huic cõcordat, nec discordat quod dicit Matthæus
Mat.10.e Nonne duo passeres asse veneunt? Quia sicut videmus
cum quinque ova venduntur pro vno denario, duo
dantur pro obolo. Parui igitur pretij est passer, cum tot
ibi veneant pro vno denario, tamen nec ipse est alie-
nus à diuino patrocinio. Propter quod additur: *Et vnus*
Sap.12.d *ex illis non est in obliuione coram Deo*: immo diuina pro-
uidentia gubernatur secundũ illud: Diligis omnia quæ
sunt, & nihil eorum odisti quæ fecisti: nec enim odiẽs
aliquid constituisti. Ex quo apparet quod diuina proui-
dentia vsque ad minima se extendit, nec contradicit,
iuxta illud: Nunquid de bobus cura est Deo? Illud enim
1 Cor.9.b intelligitur de cura prouidentiæ specialis, qua manu-
ducit per viam æternæ salutis. Hoc autem intelligitur
de prouidentia generalis administrationis, & conser-
Psal.14.b uationis, de quo in Psalmo. Qui dat iumentis escam ip-
sorum & pullis coruorum inuocantibus eum. Et nota
quod dicitur: *Non est in obliuione coram Deo.* Minus
enim dicens plus significat, quia nihil eis euenit nisi
secundum diuinã prouidentiam ordinantẽ. Vnde Mat-
Mat.10.d thæus: Vnus ex illis non cadet super terram sine patre
Passeres vestro. Et tamen passeres facillime cadunt: vnde morbũ
morbum caducum habere dicuntur. caducum habere dicuntur. Et propterea potissime po-
nit de eis exemplum, tanquam de re manifesta. Ex quo
colligitur tanquam a minori quod maxime circa regi-
men hominis diuina prouidentia sit intenta. Ad cuius
expressionẽ addit: *Sed & capilli capitis vestri omnes nu-*
merati sunt Ex quo datur intelligi quod maxime est il-
Beda in Glossa in hunc locum tom 5. li cura de homine. Vnde Beda: *Sed & capilli*, vt de mas-
sa corporis taceã: nam & minutæ particulæ Dei proui-
dentia conseruantur. Vnde numeratio non tã refertur
ad cognitionẽ, quam ad diligẽtissimam conseruationẽ,
quia de corporibus sanctorum patientium, nec capillus
Inf.21.d perire potest. Vnde infra: Capillus de capite vestro nõ
peribit. Tanta est igitur Deo cura de nobis, vt nec ca-
pillus capitis nostri sine eius nutu possit auferri. Ideo
1.Pet.5.b non oportet nos solicitari per timorẽ secundum illud:
Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum,
quoniam ipsi cura est de vobis. Et hoc est, quod infert
Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis vos, id est,
maioris pretij. In quo simul tangitur conclusio, & ratio
illationis per locũ à minori. Si enim cura & solicitudo
est Deo omnipotenti de minori, multo fortius de ma-
iori. Et si cura est Deo de nobis, non decet nos nimiũ
solicitos esse pro nobis metipsis. Maioris autẽ pretij
sumus quã creaturæ brutales, quã volucres quia ratio-
nales creaturæ sumus: & hoc, quia ad imaginẽ Dei fa-
Gen.1.d cti. Propter quod cætera subiecta sunt homini: Facia-
mus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã, & præ-
sit piscibus maris, &c. Et ideo homo immediatissime est
A sub protectione Dei, & maxime homo iustus, & ami-
cus Dei. Et propterea non oportet quod habeat auxi-
lium alicuius caduci. Vnde dicitur in Genesi: Noli ti- Gen.15.a
mere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua
magna nimis, quasi diceret: Noli timere, quia nihil pa-
ti potes pro defectu auxilij. Vel etiam pati potes sine
retributione præmij, quamdiu adhæseris mihi.

Dico autem vobis: Omnis, &c. Postquã inuitauit ad ca-
uendam dolositatem, & repellendam timiditatem, hic
inuitat ad seruandam veracitatem. Veracitas enim con-
fessionis est contra dolositatem simulationis. Ad hoc
autem inducit dupliciter. Primo insinuando æquitatem
diuinæ sententiæ. Secundo insinuando irremissibilitatẽ
peccati blasphemiæ. Per primum monet ad veritatem
confitendam: per secundum ad falsitatem declinandam.
Primo ergo monet ad confitendam veritatem propter
B diuinæ sententiæ æquitatem, cum dicitur.

Dico autem vobis: Omnis quicunque confessus fuerit me
coram hominibus. Me, demonstrat personam in duabus
naturis, id est, qui confitetur me esse verum Deum &
& hominem, non tantum corde dicens secũdum illud:
Nemo potest dicere, Dominus Iesus nisi in Spiritu sã- 1.Cor.12.a
cto, sed & ore exprimens, secundũ quod dicitur: Corde
creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutẽ.
Nec tantum ore, sed etiam opere contra hypocritas, & Rom.10.b
malos Christianos, de quibus ad Titum: Confitentur Tit.1.b
se nosse Deum, factis autem negant. Contra quos: Nõ Mat.7.c
omnis qui dicit mihi Domine, Domine, &c. Ideo Ioan-
nes: Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & 1.Ioan.3.a
veritate. Qui sic confitetur, plene confitetur, scil. corde
C ore, opere. De tali subiungit: *Et filius hominis confitebi-*
tur illum coram Angelis Dei, scil. quod ipse sit de suis se-
cũdum illud: Venite benedicti Patris mei, possidete pa- Mat.25.c
ratum, &c Vnde verificabitur illud: Anima quæ bene- Prou.11.d
dicit, impinguabitur Ex quo apparet æquitas retribu-
tionis respectu confitentium: & vt nihil desit, ostendi-
tur æquitas respectu negantium, cum subdit: *Qui autẽ*
negauerit me coram hominibus, negabitur corã Angelis Dei
quando scil. Dominus dicet illud: Nescio vos, &c Vnde
supra: Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius Matt.25.a
hominis erubescet, &c. Et hoc exigit æquitas diuinæ Sap.9.c
sentẽtiæ, de qua dicitur: Qui me honorificauerit, glori- 1.Reg.2.g
ficabo eum: qui autem contemnunt me, &c. Et nota
quod qui veritatẽ confitetur quam Christus docuit,
Christũ confitetur, siue in fide, siue in moribus. Qui
D autẽ illam negat, per consequens, negat & Christum.
Qui dicit illam esse falsam, dicit Christum esse per cõ-
sequens mendacem, ac per hoc Deum nõ esse verum,
sed seductorem. Et nota quod confessio nominis Chri-
sti magnam recompensationem habet, quia confessio,
qua Christus confitebitur confitentem se, erit appro-
batiua, honorificatiua, & salutatiua. Nam Christus est
rex, iudex, & pontifex. Confessio etiã eius est publica,
præclara, & perpetua: nostra vero modica & momen-
tanea. Et similiter per contrariũ intelligitur de nega-
tione sua: quod manifeste apparet in disceptatione iu-
diciali. Venite benedicti, & ite maledicti. Hæc igitur est Mat 25.c
nobilissima propositio, quæ mentes nostras erigit ad
veracitatem. Ratio autem huius hæc est, quia veritas
est verax, ideo non potest negare se, nec confitentem
E se nec confiteri mendacem, nec contra se. Vnde: Si ne- 2.Tim.2.b
gauerimus, & ille negabit nos: si non credimus, ille fi-
delis permanet, negare seipsum non potest.

Secundo vero monet ad declinandam falsitatem pro-
pter irremissibilitatẽ blasphemiæ, quæ licet remissibi-
lis sit, cum fit per ignorantiam: irremissibilis tamen est,
cum fit ex certa malitia. Propter quod dicit: *Et omnis*
qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi. In filiũ
hominis verbum dicit, qui aliquid falsum imponit per
ignorantiam deceptus. Et talis ignorantia, remissionem
potest consequi. Vnde, *remittetur* non dicit actum, quia Peccatum ignorantiæ,
non omnes pœnitent, sed aptitudinem, quia ignorãtia est peccatũ
excusat. Peccatum autem ex ignorantia dicitur esse in in filium
filium. Et hoc modo blasphemauit Paulus, ideo fuit Dei.

miseri

1.Tim. 1. misericordiã consecutus. Vnde dicit: Qui blasphemus fui, & persecutor & contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci incredulitate, non sic autem est cum quis blasphemat ex certa malitia, propter quod subditur: *Ei autẽ, qui in Spiritum blasphemauerit, non remittetur.* In Spiritum sanctum blasphemat, qui ex certa malitia veritatẽ impugnat, & de Deo indigna dicit. Et de tali dicitur quod non remittetur, non quia nunquam talis consequatur remissionem, sed quia ineptus est ad remissionem, eo quod peccatum illud nullum habeat excusationis colorem. Vnde Richardus: Quidam blasphemat ex coactione, & hic peccat in Patrem. Alius ex deceptione, & hic in Filium. Alius ex sola malignitate, & hic in Spiritum sanctum. Est autem in hoc genere sceleratissimum, in quo malitia creuit vsq; ad summum, quando quis in vituperiis Dei delectatur. Quid ergo aliud videtur spiritus blasphemiæ quam desiderium vituperationis diuinæ? Ex hoc ergo quod hoc malum nihil habet in se excusationis, nihil meretur recipere remissionis. Ineptus etiam est ad remissionem, quia impugnat diuinam gratiam, per quam præparatur quis ad pœnitentiam. Vnde talis aptus est ad impœnitentiam: in qua si perduret, nunquam remittetur culpa. Vnde Beda: Qui gratiam spiritus sancti, qua pœnitentia inspiratur, & ad cõuersationẽ redditus non cognoscens, impœnitenti corde perseuerauerit, cũ iam hoc non sit humanum, sed diabolicum, irremissibile erit. Et de tali blasphemia quæ adiunctam habet finalẽ impœnitentiam, verum est quod nunquam remittetur. Vnde Matthæus: Quod non remittetur ei neque in hoc sæculo neq; in futuro. Ineptus est tertio, quia licet per approbationem approprietur Spiritui sancto, talis maxime inhonorat totam Trinitatem. Qui enim sciẽter & prudẽter veritatẽ salutarem impugnat & ex certa malitia, maximus est contemptor diuinæ virtutis, maximus calumniator diuinæ veritatis, maximus persecutor sũmæ bonitatis, secundum illud Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Vnde quia talis contemptus calumnia & persecutio non potest esse sine cordis obduratione, & hanc concomitatur impœnitentia, & hanc peccati irremissibilitas: ideo blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur.

Peccatum malitiæ est peccatum in Spiritum sanctum.

Beda in Glossa in hunc modum com. 5.

Mat. 12.d

Iob 15.d

Cum autẽ inducent vos, &c. Hic iam quarto hortatur ad habẽdam securitatem cõtra pusillanimitatem. Hoc autem facit duplici via, scil. auferendo sollicitudinem de periculo, & conferendo certitudinem de præsidio. Primo igitur aufert sollicitudinẽ de periculo cum dicit: *Cũ autem inducent vos in synagogas, & ad Magistratus & potestates.* In quo innuit discipulos tribulationẽ passuros à Iudæis & gentibus. Vnde dicitur hoc expressius: Tradẽt enim vos in conciliis & in synagogis, &c. Vnde, in Ps. Astiterũt reges terræ, &c. Et nota quod tria genera personarũ enumerat, corã quibus formidat homo loqui, scil. coram multis, coram peritis, & coram magnis. Coram multis cum dicit: *In synagogis.* E cõtrario dicitur: Si expaui ad multitudinẽ nimiã, & despectio propinquorum terruit me: Corã peritis, vnde addit: *Ad Magistratus.* Vnde in Actibus: Adduxerunt Apostolos ad magistratus, &c. Coram magnis cum subdit: *Et potestates.* Vis non timere potestatem? Bonum fac. Primi non sunt timendi, quia plures nobiscũ, &c. Secundi non, quia prudentior nobiscum, quia dicitur: Non poterant resistere sapientiæ & spiritu, &c. Similiter nec tertij. Vicistis eos, quoniã maior est, qui in vobis est, quam qui in mũdo. Et quoniã periculum est loqui in conspectu multitudinis obseruantia, & periculum inducit timorẽ, & timor sollicitudinẽ, & sollicitudo inquietudinem, & inquietudo turbationem, & turbatio est occasio impatientiæ, ac ruinæ: ideo reuocat à superflua sollicitudine cum subdit: *Nolite solliciti esse qualiter aut quid respõdeatis*, scil. interrogantibus malitiose, *aut quid dicatis* scil. volentibus addiscere. In quo verbo non tollit sollicitudinem studiositatis, sed curiositatis. De qua: Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione

Mat. 10.b

Psal. 2.a

Iob 31.a

Act. 4.a

Rom. 13.a

4. Reg. 6.c

Act. 6.c

1. Ioan. 4.a

Phil. 4.a

A petitiones vestræ innotescãt apud Deum, quia sicut dicitur: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo &c. Et illud maxime faciendum est in articulo necessitatis: vbi non est quærendus ornatus verborũ, nec profunditas sententiarum, sed mera & simplex fidei veritas cũ multa cõstãtia & feruorẽ prolata. Iuxta quod dicitur: Sermo meus, &c. non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, &c. Nõ autem intendit retrahere à studio veritatis cum dicat Ioannes: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitã æternã habere, sed intẽdit persuadere vt homo in periculo mortis nõ confidat de inuentionibus, quia homo deficit in inueniendo, fallitur in iudicãdo, & ideo deuiat frequẽter, innitens ingenio suo. Propter quod in Prouerbiis: Habe fiduciã in Dño ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

Iac. 1.a

1. Cor. 2.a

Ioan. 5.f

Secundo confert certitudinem de præsidio, cum subdit: *Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.* Hic autem Spiritus sanctus est optimus doctor, quia docet hominem intelligere, & ornate exprimere. Propter primum dicitur: Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Et: Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: quia sicut dicitur: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Propter secundum dicitur: Sapiẽtia aperuit os mutorũ, &c. Et Matthæus: Vos non estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, &c. Ideo dicebat Apostolus: An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Christus? De his autẽ duobus infra: Ego dabo vobis os & sapientiã, cui nõ poterunt cõtradicere & resistere omnes aduersarij vestri. Et Ioãnes: Vnctio eius docet vos de omnib⁹. Vnde Bernard. Bona est lectio, sed melior vnctio, quæ docet de omnibus. Nã vnctio docet dilectionẽ Dei & C proximi. Et in hoc vniuersa lex pẽdet & prophetæ, secũdum quod dicit Matthæus: Tota etiã sapientia philosophiæ, sicut dicit August. hoc est, Physica, Ethica, & Ciuilis. Spiritus etiam sanctus faciendo animam adhærere Deo, facit eum animæ familiarem, & per hoc facit reuelari secreta: Vos autem dixi amicos, &c. Feruor etiam spiritus eleuat animam supra se, vbi audit & videt arcana, sicut Paulus. Et sicut Ezechias: Assumpsit me spiritus, &c. Sicut Ioannes: Fui in spiritu, &c.

B

Iob. 33.b

Ioan. 16.b

1 Cor. 2.b

Sap. 10.d

Mat. 10.b

2. Cor. 13.a

Inf. 21.c

1. Ioan. 2.e

Mat. 22.d

Aug. 21. sent. lib. 1. sen 9. ro. 4.

Ioa. 15.b

2. Cor. 12.a

Ezech. 3.d

Apoc. 1.b

Ait autem ei quidam, &c. Postquam dissuasit dolositatem venientem ex humana timiditate, & ipsam timiditatem, in hac parte dissuasit cupiditatem. Et habet has duas partes. In quarum prima reuocat à sollicitudine auaritiæ: in secunda vero inuitat ad sollicitudinem prouidentiæ infra eodem. *Sint lumbi vestri præcincti, &c.* D A sollicitudine autem auaritiæ reuocat quadrupliciter. Primo scil. documento rationali. Secundo, exemplo terribili, ibi: *Dixit autem ad illos similitudinem.* Tertio, argumento irrefragabili, ibi: *Dixitque ad discipulos suos, &c.* Quarto, promisso desiderabili, ibi: *Et vos nolite quærere quid manducetis, &c.* Circa documentum rationale, per quod reuocat à sollicitudine auaritiæ tria introducuntur. Primum est confutatio petitionis auari. Secundum est dissuasio auaritiæ. Tertium est assignatio causæ. Primo igitur quãtum ad confutationẽ petitionis auari:

Ait autem ei quidã de turba: Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem. Vere iste de turba erat, quia de terra sollicitus erat, secundum illud Isaiæ: De humo eloquium tuum mussitabit, &c. Contra se etiã loquebatur, dum Magistrum eum vocabat, quia Christus nõ fa- E tebatur se magistrum in docẽdo, temporalia acquiri & diuidi, sed potius derelinqui. Vnde adolescenti quærẽti & dicenti: Magister bone, quid boni faciã, vt habeã vitam æternam? Respondit: Si vis perfectus esse, vade, & vẽde, &c. Vnde Christ⁹ nõ docebat, quo modo augeretur pecunia, sed quo modo seruaretur inopia. Contra se etiam loquitur, dum vult diuidi à fratre. Cui debet cõiungi. Veniebat autẽ hæc quæstio ex priuato amore, qui diuidit coniuncta, quod maxime facit diabolus, non Dñs. Oseas: Ipse inter fratres diuidet. Et quoniam sicut dicit Beda in Gloss. Christus non est Deus dissensionis, sed pacis ac vnitatis, ideo confutat petitionem prædi-

Osea. 13.e

Beda to. 5. lib. 3. in ca. 12. Lucæ.

ctam cum subdit: *At ille dixit ei*, scil. Iesus. *Homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos?* iudicem se. litium, & diuisorem facultatum. Glossa. Designatur esse iudex litium, aut arbiter facultatum, qui viuorum & mortuorum habet iudicium, & meritorum arbitrium. [Psal. 2.b] Verum est vtiq; sicut dicitur in Psalmo quod ipse constitutus est rex ab eo super Sion, montem sanctum eius: & quod in ditione eius, cuncta sunt posita. Sed quia Deus miserat eum ad spiritualia communicanda, ideo descendere recusabat ad temporalia diuidenda, in- [2.Tim.2.a] sinuans in hoc illud: Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus. Et nota quod Christus vocat eum hominem animalem & brutalem, propter amorem in [1.Cor.3.a] terrenis, & litem diuisionis. Vnde: Cum sit inter vos [Psal.4.a] zelus & contentio, &c. Et in Psalmista. Filij hominum vsquequo graui corde? &c. Vnde in hoc confutatio insinuatur petitionis auaræ.

Secundo quantum ad dissuasionem auaritiæ subdit: [Eph.5.d] *Dixitq; ad illos*: Videte: *& cauete ab omni auaritia*. Videte scil. vt prouidi, & cauete, vt cauti: Videte fratres quo modo caute ambuletis non quasi insipientes, sed vt sapientes, & cætera. Prouidentia namque facit caue- [1.Tim.6.b] re pericula, in quæ incidit quis per auaritiam: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim malorum est cupiditas, &c. Vnde ipsa excæcat hominem, quod significatum fuit in excæcatio- [Tob.2.b] ne Tobiæ per stercora hirundinum. Et ideo dicit: *Videte*, scilicet æterna. *Et cauete*, ab auaritia quæ quærit [2.Cor.4.d] temporalia: Non contemplantibus vobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, tempo- C ralia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Et quoniam appetitus cuiuslibet boni transitorij, scil. pecuniæ, & potentiæ & honoris, auaritia potest dici. Ideo [Isa 33.c] dicit: *Cauete ab omni auaritia*: Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Et sequitur: Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere.

Tertio quantum ad assignationem rationis & causæ subdit: *Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet*. id est nullus propter abundantiam diui- [Psal.48.b] tiarum viuere potest diutius: Relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum, domus illorum in æter- [Iob 27.d] num. Et Iob: Diues cum dormierit, nihil secum auferet. [Psal.75.b] Et Psal. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vnde abundantia vitam non prolõgat, sed frequenter abbre- [Eccl 8.a] uiat: Multos perdidit aurum & argentum. Et in Actib. D [Act 8.d] Pecunia tua tecum sit in perditionem. Et propterea ipsa perdenda est, ne perdat possessorem. Et in Ecclesiastico: [Eccl.29.b] Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem.

Dixit autem similitudinem ad illos dicens, &c. Hic secundo reuocat à sollicitudine auaritiæ per exemplum terribile. Circa quod tria introducuntur, scil. vanæ securitatis occasio, vanæ securitatis conceptio, & vanæ securitatis subtractio. Primo igitur quantum ad vanæ securitatis occasionem venientem ex fructuum vbertate, dicit:

Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit. E Hæc enim consueuerunt esse bona diuitum ex vbertate fructuũ temporalium. Promptuaria eorum plena eru- [Psal.143.d] ctantia ex hoc in illud. Oues eorum fœtosæ, &c. Vnde [Iob 21.a] Iob: Quare impij viuunt, subleuati sunt, confortatiq; diuitiis? &c. Domus eorum securæ sunt, & pacatæ, non est virga Dei super illos. Et quia diuitiæ sic faciũt securũ, vt reddant sollicitum, ideo subdit: *Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo cõgregẽ fructus [Eccl.4.b] meos?* Reperi & aliam vanitatem sub sole. Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diui- [Eccl.5.b] tiis, imo certe sollicitantur. In Ecclesiast. Saturitas diuitis non finit eum dormire. Et huius ratio est, quia co- A gitur multa cogitare. Et ideo subditur: *Et dixit: hoc faciam Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi & bona mea*. Glos. Ecce [Glossa in hunc locum 5.] magna sollicitatio ex auaritia, quia sollicitudo destruendi facta, & ædificandi noua, licet enim essent horrea plena, cupiditas adhuc vacua quærebat noua recepta- [Eccl.5.b] cula. Auarus non implebitur pecunia, &c. Et in Eccle- [Eccl.14.b] siast. Insatiabilis oculus cupidi, in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Impletum erat horreum, sed cor erat vacuum, tum quia animam Trinitatis capacem solus Deus potest implere: tum quia hæc temporalia non intrant cor, nisi secundum phantasticam similitudinem: tum quia concupiscentiam augent: tum quia, animam non faciũt meliorem: tum etiam quia sunt omnino alterius naturæ: sicut Angelus & corporalis locus, sic anima & cor- B poralis thesaurus: tum etiam, quia anima cum sit quã- [Sap.1.b] [Act.2.a] ta non mole, sed virtute, non impletur quantitate materiali, sed spirituali, sicut est gratia Spiritus sancti.

Secundo vero quantum est vanæ securitatis conceptionem per stolidam promissionem, subditur: *Et dicam animæ meæ*, id est animalitati: Qui amat animam suam, [Ioan.12.d] perdet eam. *Anima habes multa bona posita in annos plurimos* Dicis diues sum, & locupletatus, & nullius egeo. [Apoc.3.c] Et Zacharias: Benedictus Dominus, diuites facti sumus. [Zach.11.a] Et quia abundantia cum securitate parit malum lasciuiæ, ideo subdit: *Requiesce*. Ecce negligentia: Stultus [Eccl.4.b] complicat manus suas, &c. dicens: Melior est pugillus cum requie, quam plena vtraq; manus cum labore, & afflictione animi. *Comede*, Ecce gula: Inueni requiem [Eccl.5.c] mihi: & nunc manducabo de bonis meis solus. *Bibe*, quantum ad crapulam. Contra quod dicitur in Prouerbiis: Noli esse in conuiuiis potatorum, &c. Sequitur: [Prou.23.c] Qui carnes ad vescendum conferunt; quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur. *Et epulare*. Ecce lasciuia: Epulati estis super terram, & in luxuria [Iac.5.a] enutristis corda vestra. Hæc enim consueuerunt esse vitia diuitum: Væ qui opulenti estis in Sion. Et post: [Amos.6.a] Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege. Subiungitur: Bibẽtes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, &c. Istius autem lasciuiæ causa est securitas vna, quam anima stulte concipit, promittendo sibi longam vitam temporalem per præsumptionem, secundum illud Isaiæ: [Isa.28.d] Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: Flagellum inundans cum transierit, non veniet [Isa.22.d] super nos. Vel contemnendo, per desperationem: Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur.

Tertio quantum ad vanæ securitatis subtractionem per diuinæ sententiæ æquitatem, subditur: *Dixit autem illi Deus*. Glos. Dicere Dei ad hominem est prauas eius [Glossa in hunc locum 5.] machinationes subita animaduersione cõpescere. Propter quod addit sententiã: *Stulte, hac nocte animam tuam* [1.Thes.5.a] *repetent à te*, Cum dixerint, pax & securitas, tũc repẽtinus eis superueniet interitus. Stultũ eum vocat pro sapiẽtia terrena, quia stultam fecit Deus sapientiam hu- [1.Cor.1.c] ius mundi. Stultus est qui non præuidet futura pericu- [Eccl.2.c] la: Sapiẽtis oculi in capite eius: stult⁹ in tenebris ambulat: quia de futuris incertus, securus dormit. Cõtra quod dicitur in Prouerbiis: Ne glorieris in crastinũ, ignorans [Pro.27.a] quid superuentura pariat dies. Et Iacobus: Quæ est vita [Iac.4.d] nostra? Vapor est ad modicum parens. Et quia vita perdita perduntur hæc temporalia, ideo subditur: *Quæ autem parasti, cuius erunt?* Ambrosius: Non sunt hominis [Amb. tom 5. lib.7. in hũ locum cap 12. Luca.] bona, quæ secum auferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorum. Vnde: Nihil intulimus in hunc [1.Tim.6.b] mundum, haud dubium quod nec auferre quid possu- [Iob 20.c] mus. Et Iob: Cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit: cum satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Et quia hæc sententia communis est omnibus auaris, ideo subditur: *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues*. Thesaurizat sibi qui thesauros sibi in terra multiplicat. Thesaurizat, [Psal.38.b] & ignorat cui cõgregabit ea. In Deum autem diues est

qui abundat in meritis,& operibus pietatis. In omnibus diuites facti estis in illo. *(2. Cor. 8.a)* Sequitur: Ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, ideo dicitur: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur,&c. *(Mat. 6.c)* Sequitur: thesaurizate autem vobis thesauros in cælo: vbi neque ærugo, neq; tinea demolitur,& vbi fures non effodiunt, nec furantur. Facit autem nos diuites esse in Deum spes, quã in ipsum habemus secundum illud: Regenerauit nos in spem viuam. *(1. Pet. 1.a)* Sequitur: In hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam,& immarcescibilem conseruatam in cælis. Hæc autem spes radicatur in paupertate. Vnde: Sicut egétes multos autem locupletantes tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. *(2. Cor. 6.b)* Tales erat Paulus: Habeo omnia, & abundo. *(Phil. 4.c)* Tales nos fecit Christus: Vnde ad Corinthios: Egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis: *(2. Cor. 8.b)* & ideo talibus dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *(Mat. 5.a)*

B

Dixitque ad discipulos suos, &c. Hic iam tertio reuocat à sollicitudine auaritiæ per argumentum irrefragabile, quod sumptum est à triplici genere creaturę. Primo a creatura rationali. Secundo a sensibili, ibi: *Considerate coruos.* Tertio à vegetabili, ibi: *Considerate lilia quo modo crescunt.*

Primo igitur à creatura rationali sumit tale argoméntum: Qui dat quod maius est, dabit quod minus est, sed anima plus est quam esca, & corpus plusquam vestimentũ. Ergo qui dedit animam & corpus, dabit victũ & vestitum. Non oportet ergo de his sollicitũ esse. In qua ratione, primo ponit conclusionem: deinde adiungit probationem. Præmittit ergo primo principalem conclusionem, cum dicit: *Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis: aut corpori vestro, quid induamini,* id est, nolite sollicitari de victu, & vestitu, quæ sunt maxime necessaria vitæ, multo minus nec de aliis quæ spectant ad vitam præsentem Nihil solliciti sitis, *(Phil. 4.a)* sed in oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et nota quod non prohibet sollicitudinem, quæ prouenit ex prouidentia animi, sed illam quæ venit ex diffidẽtia Dei, quasi Deus non habeat curam de nobis. Contra quod dicitur: Omnem sollicitudiné vestram proiiciẽtes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. *(1. Pet. 5.b)* Et in Psalmo: Iacta super Dominum curam tuam,& ipse te enutriet. *(Psal. 54.d)* Et Ambrosius: Indecorum est homini curare de cibo, vel veste qui militat regi: nouit enim rex quemadmodum familiã suam pascat, alat,& vestiat. *(Ambr. in hunc locum c. 12. Lucæ to. 3 lib. 7.)* Deinde addit probationem cum dicit: *Anima plus est quam esca: & corpus plus quam vestimentum.* Ex quo sequitur: Si dedit quod maius est, supplebit etiã quod minus est. Ambrosius: Absurdũ est vt victus copiã nobis defuturã putemus, qui viuendi iugem substantiã à Deo consequimur. *(Ambr. to. 3. lib. 7. in hunc locum. cap. 12. Lucæ.)* Anima enim & corpus sunt partes hominis constitutiuæ, propter quem factæ sunt cęteræ creaturæ secundũ illud: Faciamus hominé ad imaginé & similitudinem nostram,& præsit piscibus maris,&c. *(Gen. 1.e)* Vnde Chrysostomus: Omnia fecit Deus propter hominem, hominé autem propter se: omnia fecit Deus in sapiẽtia, hominem autem non solum in sapientia, sed etiam secundum sapientiã suam. *(Chrysost. to. 1 homil. 8. in cap. 1. Gen.)* Vnde Sapiens: Pusillum & magnũ ipse fecit,& æqualiter cura est illi de omnibus. *(Sap. 6.b)* Et August. de Agone Christiano: Rationales animas per seipsũ Deus curat & Angelos, cętera vero per ipsos gubernat. *(cap. 8. to. 3.)* Et nota quod recte cõparat animã,& pręfert escæ,& corpus vestimento, quia anima vigoré dat corpori illud vegetãdo,& corpus est quasi indumentũ animæ quod extra apparet. Si ergo Deus prouidit corporalé vigoré animæ vegetãtis, multo fortius alimonię sufficientiã. Rursus si animæ prouidet indumentũ corporis, multo fortius tegumentum vestis exterioris.

C

D

E

Considerate coruos, quia non seminant, &c. Hic sumit argumẽtum à creatura sensibili. Et primo ponit exemplum, deinde elicit argumẽtum: Proponit igitur exemplum considerandum cum dicit.

A *Considerate coruos: quia non seminant, neque metunt:* Ecce principio non habent corui vllum laboris exercitiũ: *Quibus non est cellarium neque horreum.* Ecce, non habẽt repositorium: *Et Deus pascit illos.* Ecce non patiuntur defectum: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocãtibus eum. *(Psal. 146.b)* Et nota quod magis exẽplum proponit de coruis, quam de aliis auibus. Tum quod maximę sunt edacitatis. Vnde dicitur quod Noé dimisit coruum, qui egrediebatur & non reuertebatur. *(Gen. 8.b)* Et ratio huius est, quia insederat super cadauer. Tum etiam quod hæc fertur esse natura corui, quod pullos suos in principio non pascit, quia non putat suos esse donec videat eos factos nigros: Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum va- *(Iob 38.e)*

B gientes eo quod non habeant cibos? Vnde per coruos merito alia volatilia intelligi possunt. Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt,&c. *(Mat. 6.a)*

Deinde elicit argumentum cum addit: *Quanto magis vos pluris estis illis?* Glossa: Propter rationẽ & immortalitatẽ, quæ vobis promittitur, plus valetis: *(Glossa in hunc locum to. 5.)* Numquid de bobus cura est Deo? Subiungitur: Nam propter nos scripta sunt. *(1. Cor. 9.b)* Sed quia posset aliquis cõtra argumẽtari, quod nobis competit magis sollicitudo quam coruis, propter excellentiam rationis, ostendit quod hoc nihil est. Si autem augmentum corporis non fit per humanam cogitationem, sed per diuinam dispositionem, pari ratione & alimentum. Propter quod dicit: *Quis autem*

C *vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitũ vnum?* quasi dicat nullus: Quia hoc non est hominis cogitantis, sed opus Dei prouidentis. Vnde dicitur: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam,& singulorum membra non ego ipsa compegi. *(2. Mac. 7.d)* Et: Deus dat illi corpus sicut vult, & vnicuiq; seminum proprium corpus. *(1. Cor. 15.e)* Vnde & philosophus dicit quod omnium natura constantium terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti. Si ergo hæc minima nõ sunt in humana, sed in diuina prouidentia constituta, multo minus alia. Ideo addit: *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis?* quasi dicat, frustra & stultè. Beda: Illi tegendum corpus relinquite, qui illud ad hanc mẽsuram fecit peruenire. *(Ex Glossa interl. in hunc locum to 5. c. 12. Lucæ.)* Verumtamen ista ratio non videtur valere, quia licet non oporteat sollicitari de augmento, possumus tamen & debemus de nutrimento.

D Licet enim vis augmentatiua non sit subiecta voluntati & rationi, nihil tamẽ impedit de nutritiua, quin sit ei opus regimine & prouidentia. Verumtamen ad hoc est responsio quod ratio est bona: quia si illa quæ sunt commissa prouidentiæ naturæ, non oportet hominem regere & curare, pari ratione nec illa quæ commissa sunt prouidentiæ supernæ. Rursus, sicut non potest corpus augere, sic nec terminum vitæ, quem præfixit Dominus protelare. Postremò si non oportet sollicitari de ipsius corporis mensura, sed est homo contentus ea, quã Dominus dedit, quare nõ similiter de alimonia extrinseca? *Considerate lilia quo modo crescunt, &c.* Hic iã tertio sumit argumentum de vegetabili. Et primo pręmittit similitudinem sensibilem, deinde subdit adaptationem. Pręmittit ergo similitudinem cum dicit.

Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Ambrosius: Aperta comparatio: Lilia nõ sicut cę-

E teri fructus aliquẽ agricolarũ cultum requirunt, vnde ipsa crescunt, non humano studio sed diuino imperio quod datum fuit ab ipso mundi exordio: *(Ambr. in hunc locum cap. 12. Lucæ to. 3. lib. 7.)* Germinet terra herbam virentem,&c. *(Gen. 1 b)* Et quia opus summi artificis est excellentius omni opere humanæ artis, ideo addit: *Dico autem vobis: Neque Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis.* Et tamen Salomõ circa ornatũ vestium fuit curiosissimus, simul habens volũtatem, industriam,& facultatem ad ornandum se. Vnde de ipso dicitur: Videns regina Saba omnem sapientiam Salomonis, *(3 Reg. 10 a)* Sequitur: Ordines ministrantium, vestesq; eorũ,& pincernas,& holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat vltra spiritum. Et hęc omnia

Glossa in hunc locum tom. 5.

ordinauerat secundum humanam industriam ingeniosissime. A Sed tamen operibus & industriæ naturæ, quæ est opus Dei, æquare non poterat. Vnde Beda: Quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus comparari?

Psalm. 128. *Iac. 1 b* *Ibidem.*

Deinde post similitudinem subdit adaptationem, & infert conclusionē: *Si autem fœnum quod hodie est in agro & cras in clibanum mittitur*, idest cito marcescit. Fiant sicut fœnum tectorum quod priusquam euellatur, exaruit. Et Iacobus: Exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit. *Deus sic vestit*, pulchro scil. ornatu & decoro. Beda: Ipse color dicitur vestimentum floris. *Quanto magis vos, pusillæ fidei?* idest quanto magis vos vestiet etiam si modicum habueritis de fide, quia tā ratione naturæ, quam ratione fidei præcellitis. Vnde Petro de Dei potentia in tēpestate dubitanti dicitur: Mo- B dicæ fidei, quare dubitasti? Modicam fidem habet de regimine paternæ prouidentiæ qui timet quotidie mori fame. Non crediderunt in Deum, nec sperauerunt in salutari eius. Et sequitur: Et mandauit nubibus desuper & ianuas cæli aperuit. Et pluit illis manna ad manducandum, &c. Si quis igitur veræ fidei, credens omnia gubernari superna prouidentia, cum prouidentia Dei maiorē curam gerat & gerere debeat de præcellentioribus, & dignioribus, & durabilioribus, & rationalibus, quam de irrationalibus, aut de vegetabilibus: & de his gerit talem prouidentiam, quod nil eis deest: multò magis ergo curā gerit de iis quæ spectant ad regimen hominis, tanquam pretiosioris, immortalis, & inter cæteras creaturas dignioris, quia rationalis est ad imaginem Dei factus. Est ergo ratio ista irrefragabilis, quia si quis C contrarium huius dicat, tollit regimen diuinæ prouidentiæ, & ordinem vniuersi. Et ideo non est tantum modicæ fidei, verumetiam examinationis peruersæ.

Matt. 14 b *Psalm. 77. c*

Et vos nolite quærere quid manducetis: Hic quartu reuocat à sollicitudine auaritiæ per promissum desiderabile. Circa quod tria introducuntur. Dissuadet enim sollicitudinem auaritiæ & cupiditatis, promittendo sufficientiam viatici, super excellentiam præmij, & superabundantiam thesauri. Primo igitur dissuadet sollicitudinem auaritiæ, & cupiditatis promittendo sufficientiā viatici, cū dicit: *Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis*, videlicet vt cupidi & curiosi quærunt, vt abundent & superbiant: ideo addit: *Et nolite in sublime tolli*, pro acquisitione terrenorū. Diuitibus huius sęculi pręcipe, non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitia- D rum. Nam sic terrena quærere non est hominum cælestium, sed terrenorum. Ideo addit: *Hæc autem omnia gentes mundi quærunt*, quia mundanam habent sapientiam. Filij Agar qui exquisierunt prudentiā quæ de terra est, negotiatores terræ & Theman. Viri autem cælestes non debent iis esse intenti, quæ sunt de familia summi Patris. Vnde addit: *Pater autem vester scit quoniā his indigetis*. Et non est dubium quin possit prouidere. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Non est dubium etiā quin velit. Isaias: Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui, &c. Et ideo volentes tendere ad Patriam non derelinquentur in via ob defectum cibi, propter quod addit: *Verūtamen quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius*, tanquam principale intentum. *Et hæc* E *omnia adiicientur vobis*, tanquam viaticum, quia qui paratus est dare regnum absque dubio non denegabit cibum. Qui dare paratus est æterna, non denegabit temporalia. Vnde Augustinus: Ostendit Dominus temporalia non esse petenda, tanquam bona nostra, etsi necessaria. Regnum autem Dei petendum est, & in illo finis ponendus est, propter quem omnia faciamus. Ideo sollicitudo nostra non debet esse pro acquirendo cibo, sed pro acquirēdo regno æterno. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Chrysostomus: Regnum Dei retributio: iustitia, est via, per quam venimus ad regnum Dei. Ideo Matthæus: Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius

1. Tim. vlt. c, d *Baruc. 3. c* *Rom. 10. c* *Isa. 49. d* *Aug. tom 4. li. 2. de serm. Dom. in Monte c. 24.* *Rom. 14.* *Chry. hom. 16. in c. 6. Mat tom. 2.* *Matt. 6. d*

&c. Et nota quod hæc promissio est satis recta, quia qui quærit regnum & iustitiam eius, est Dei seruus, amicus, & Dei filius. Qui spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Quod autem Deus desit seruo suo amico & filio, vt ei non prouideat quæ sunt necessaria, valde peruersum est sentire. Nam talis habet Deum, & talis habetur a Deo, & ideo habet per consequens quæ habet Deus. Vnde Apostolus: Omnia vestra sunt vos, autem Christi, Christus autem Dei.

Rom. 8. c *1. Cor. 3. d*

Secundo dissuadet sollicitudinem auaritiæ promittenda superexcellentiam præmij, cum subdit: *Nolite timere pusillus grex.* Pusillus grex dicitur respectu multitudinis reproborum hominum. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel pusillus ratione modicitatis propriæ. Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sa- B pientes secundum carnem, non multi potentes, &c. Vel pusillus ratione humilitatis voluntariæ. Vos autem greges mei, &c. Homines estis, & ego Dominus Deus vester. Est enim Deus humilium. Magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et talibus promittit Deus regnum: Sinite paruulos, subiungitur: Talium enim est regnum cœlorum, ideo subdit: *Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* Humilem spiritu suscipiet gloria. Et Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Hæc autem superexcellentia regni promissi inducit spem, & inducendo spem inducit securitatem, & per hoc aufert pusillanimitatem timoris, & ardorem cupiditatis: Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Solum enim illud regnum est vera cordis posses- C sio, quæ cor implet, & auferri non potest, quia intus est. Ecce regnum Dei intra vos. Et nota quod Patri complacuit pusillis, id est, pauperibus spiritu dare regnum gloriæ. Vnde Matthæus: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, quia tales desiderant æterna. Desiderium suum iustis dabitur. Et in Psalmo: Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, quoniam contemnunt temporalia. Qui reliquerit patrem, aut matrem, centuplum accipiet, &c. Amplectuntur spiritualia: Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. Item complacuit Deo dare eis veniam. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, scilicet ad dandam veniam. Miseteor cui voluero, &c. Placuit dare gratiam. Isaias: Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, &c. Placuit dare sapientiam: Matthæus: Abscondisti D hęc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Placuit dare gloriam ęternam, sicut hic. *Nolite timere pusillus grex, &c.* Beneplacitū est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

Mat. 19. b *1. Cor. 1. d* *Ezec. 34. g* *Eccl. 3. c* *Matt. 19. b* *Iob 27. d* *2. Cor. 6. b* *Luc 17. e* *Deus pusillis cælum dat.* *Mat. 5. a* *Prou. 10. b* *Psalm 9. d* *Mat. 19. d* *Gal. 5. d* *Iudith 9. a* *Exod. 33. d* *Isa 42. a* *Matt. 11. d* *Psalm. 146. b*

Tertio dissuadet sollicitudinem auaritiæ promittendo superabundantiam thesauri, pro dimissione sęculi cum dicit: *Vendite quæ possidetis, & date eleemosynā.* idest, distribuite bona vestra pauperibus secūdum illud Matthæi: Vade, vēde omnia quę habes, & da pauperibus. Et quia durum est vendere & dare absq; recompensatione, ideo addit. *Facite vobis sacculos qui non veterascunt.* Ecclesiasticus: Eleemosyna viri quasi sacculus cum eo, & gratiā hominis quasi pupillā conseruabit: & postea resurget, & retribuet illis retributionem vnicuiq; in caput ipso- E rum. Et quia ista retributio est opulētissima quæ est in his sacculis, ideo subdit: *Thesaurum non deficientem in cælis* subintelligitur, facite, & hoc fit per eleemosynam. Vnde Tobias: Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, quam thesauros auri recōdere: quoniam eleemosyna a morte liberat, & ipsa est quę purgat peccata: & facit inuenire misericordiā & vitam ęternam. Et quod iste thesaurus cęlestis sit indeficiens, ostendit: quia non potest amitti per fures, non potest corrumpi in se, ideo addit: *Quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.* Chrysostomus: Omnia bona mundi triplex interitus tollit: aut enim ex seipsis veterascunt aut dominorū luxu cōsumuntur, aut ab extraneis dolo, vi, vel calumnia diripiuntur. Et propterea in terris thesaurus indeficiens

Matt. 19. c *Eccl. 17. e* *Tob. 12. b* *Chry. hom. 15. in cap. 6. Matt. tom. 2.* *Omnia bona mūdi triplex interitus tollit.*

tion

non potest haberi. Qui vult ergo indeficientem habere, dispergat in terris, vt abundet in cœlis. *Psal. 111. b* Dispersit, dedit pauperibus iustitia eius manet in sæculum sæculi. Vnde Augustinus: Non iussit Dominus, vt thesaurũ perderemus, sed locum ostendit quo poneremus. Est autem magna vis facienda, quo modo locetur thesaurus, quia eodem locatur & animus, ideo subiungitur: *Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrũ erit.* Thesaurus est illud quod principaliter amat animus, secundũ illud Matthæi: *Matt. 13 f* Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, &c. Vbi est principale amatum, ibi abundabit animus. Vnde Bernardus: Verius est anima vbi amat, quam vbi animat. Et ideo vbi thesaurus tuus ibi & cor tuum. *Beda to. 5. lib. 4. in Luca cap 12.* Beda: Si in terra est, cor deorsum est: si in cœlestibus, in Christo fixum est: necesse est enim vt quo præcesserit dilectionis thesaurus, illuc & cogitationis sequatur affectus. Et quia sapiens thesaurum habet in cœlis, & stultus in terris, ideo Ecclesiasticus: *Eccl. 10. a* Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti sinistra illius &c. *2 Cor. 4. d* Non contẽplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur tẽporalia sunt quæ autem non videntur, æterna sunt. Thesaurus enim iste visibilis & terrestris consistit in pecunia. Sed thesaurus inuisibilis cõsistit in sapientia. *Sap. 7. b* Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Et post: Infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. Et nota quod iste qui consistit in sapientia incipit à timore reuerentiæ. *Isa. 33 b* Diuitiæ salutis, sapientia, & scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. *Matt. 13 g* Proficit autẽ in studio disciplinæ: Omnis scriba doctus in regno cœlorũ, &c. Conseruatur in sanctitate cõscientiæ: *Luc. 6. g* Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, &c. Consummatur autem in sublimitate gloriæ: *Matt. 19 c* Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo. Et de talibus loquitur hic. Vnde pauperibus promittit viaticũ refectionis, regnũ excellentiæ, & thesaurũ abũdantiæ, quia pauperes consueuerũt esse afflicti, & despecti, & egeni pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

Sint lumbi vestri præcincti, &c. Postquam reuocauit à sollicitudine auaritiæ, hic secundo inuitat ad sollicitudinem prouidentiæ, ne quis crederet quod omnẽ vellet sollicitudinem amouere à corde. Inuitat autem ad huiusmodi sollicitudinem ex consideratione duplicis aduentus. Primo sc. consideratione secundi aduentus qui erit terribilis. Secundo vero consideratione primi aduẽtus, qui fuit amabilis, ibi: *Ignem veni mittere in terrã, &c.* Prima pars habet duas. In quarum prima inuitat ad sollicitudinem vigilantiæ omnes communiter. In secũda vero prælatos specialiter, ibi: *Ait autem ei Petrus.* Circa generale introductionũ omnium ad sollicitudinẽ vigilantiæ procedit hoc ordine. Primo præmittit vigilantiæ modum. Secundo adiungit motiuũ, ibi: *Beati serui illi.* Tertio subiungit stimulatiuum, ibi: *Hoc autem scitote, &c.* Primum horum respicit meritum. Secundũ respicit præmium. Tertium respicit imminens periculum. Circa modum autem vigilantiæ duo introducit Euãgelista, ad quæ Dominus discipulos inuitat, scilicet ad promptitudinem expeditionis in corpore, & ad sollicitudinem expectationis in corde. Primo igitur quãtum ad promptitudinem expeditionis in corpore dicit: *Sint lumbi vestri præcincti.* Sicut ille expeditus est qui est præcinctus ad viam progrediendũ, sic ille expeditus est qui restringit in se carnalia desideria. *S. Greg homil. 13 in Euang. to. 2.* Vnde: A principali sexu, lumborum nomine luxuria designatur. *Iob 40. b* Iob: Fortitudo eius in lumbis eius, &c. Lumbos ergo præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Sed quia non sufficit mala non agere, nisi etiam quis studeat bonis operibus insudare, protinus subditur: *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Lucernas quippe ardentes in manibus habemus, cum bona opera proximis nostris lucis exempla mõstramus. Lucerna enim dicitur recte diuinum mandatum: *Prou. 6. e* Mandatum lucerna est, & lex lux, &c. Hæc lucerna est lux in manu, quando mandatum est in operatione: *Prou 31. b* Non extinguitur in nocte lucerna eius. Manum suam misit ad fortia, &c. Et Matthæus: *Matt. 5. b* Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Et nota quod sicut lucerna abscondit lumen a vento, sed non à visu, sic bona opera comparantur lucernæ. *Greg. hom. 11. in Euangel. to. 2.* Quia sic debet opus esse in publico, quatenus intentio maneat in occulto. Sic velit homo aliis dare exemplum virtutis, vt tamen non quærat minimum transitorij fauoris.

Secundo quantum ad sollicitudinem expectationis in corde, subdit: *Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptiis.* id est, quando veniet ad iudicium descendendo de cœlis. *Greg hom. 13 in Euangel. to 2.* Vnde Gregorius: Ad nuptias Dominus abiit, cũ post resurrectionẽ suam Angelorũ sibi multitudinẽ nouus homo copulauit. Qui tunc reuertetur, cum per iudicium nobis manifestatur. Vnde a bonis semper debet expectari: *Phil. 3. d* Saluatorem expectamus Dominũ nostrũ Iesum Christum, &c. Et hæc expectatio nõ est vana: *Prou. 17. b* Gemma gratissima expectatio præstolantis. Non est etiam somnolenta. *Psal. 26. d* Expecta Dominum, viriliter age. Et ideo subdit: *Vt cum venerit,* properando ad iudicium: *Et pulsauerit,* per infirmitatis flagellum, *Confestim aperiant ei,* per desiderium intimum: *Apoc. 3. d* Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, &c. *Beda in Glos. in hunc locum to. 5* Beda: Non vult aperire iudici pulsanti qui timens videre statum quem contempsit, de corpore exire metuit. Aperit qui iudicem læ:us & securus sustinet, & de propinqua morte gaudet: *Cant. 5 e* Vox dilecti mei pulsantis. Et post: Surrexi vt aperirem, &c.

Et notandum est hic quod Euangelium istud legitur in festis Confessorum, propterea quod in eo commendantur tripliciter, scil. quantum ad declinationem mali in præcinctione lumborum, & quantum ad operationem boni in portatione lucernarũ, & quantum ad expectationem optimi in similitudine hominum expectantium Dominum suum, secundum illa tria quæ dicuntur: *Hoc Euangelium quare legatur in festis Conf.* *Mich. 6. b* Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium respectu tui, & diligere misericordiam, respectu proximi, & sollicitum ambulare cum Deo tuo, respectu Dei.

Ad hoc autem quod malum in nobis perfecte deficiat, sunt lumbi tripliciter præcingendi, scil. lumbi carnalis contactus, de quibus: *Psal 37. b* Lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea, &c. *Lumbi tripliciter præcingendi.* Et ij præcingendi cingulo castitatis: Accingite lumbos vestros. *Isa 32 c* Super vbera plangite &c. Item lumbi carnalis affectus cingulo virtutis: *Iob 40. a* Accinge sicut vir lumbos tuos. Et Hieremias: *Hier. 1. d* Accinge lumbos tuos, surge, & loquere ad eos. Item lumbi carnalis cogitatus cingulo veritatis: *1. Pet. 1. e* Succincti lumbos mentis vestræ, sobrij &c.

Ad hoc autem quod bonum in nobis perfecte clarescat, portanda est lucerna rectæ intentionis. Supra: *Sup. 11. e* Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Item portanda lucerna veræ prædicationis: *Psal. 118. o* Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et: *Eccli. 48 a* Surrexit Elias Propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat. Item portanda lucerna honestæ conuersationis: *Ioan 5. f* Ille erat lucerna ardens & lucens. Et in Psalmo: *Psal. 131. d* Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.

Postremo ad hoc quod desiderium perfecte ignoscat expectandus est Christus fiducialiter: *Abac. 2. a* Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, &c. Item expectãdus gaudenter: *Prou 10. d* Expectatio iustorum lætitia, &c. Item expectandus vigilanter: *Iob 14. d* Cunctis diebus, quibus nunc milito expecto donec veniat immutatio mea. Et hoc modo expectant serui Dominum, quando reuertatur à nuptiis. Sic beati Confessores perfecte laudantur secundum illa ad Titum: *Tit. 2. d* Sobrie, iuste & pie viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, &c.

Beati serui illi, & cætera Hic secundo introducit motiuum

tiuum ad sollicite vigilādum. Et hoc est duplex, scilicet beatificatio vigilantium sine defectione, & sine omni A exceptione. Primo igitur quantum ad beatificationem vigilantium sine defectione, dicit: *Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes*: *Prou. 8. d* Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie. Et ideo in Ecclesiastico: *Eccl. 39. a* *Iob 8. a* Cor suum tradet ad vigilandum diluculo, &c. Tales Dominus beatificat. Si diluculo cōsurrexeris ad Deum, & omnipotentem fuerit deprecatus. Subditur: Statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ. Ideo subdit: *Amen dico vobis quod præcinget se*, præparando ad retributionē: *Psal. 92. a* Dominus regnauit decorem indutus est, &c. *Et faciet illos discumbere*, *Ezech. 34. d* in æterna refectione. Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam. *Et transiens ministra-* B *bit illis*, per liberalissimam cōmunicationem: *Transiens*, id est transire faciens. *Eccl. 24. c* In Ecclesiastico: Transite ad me omnes qui concupiscitis me, &c. Quia a Christo & per Christum transimus ad Christum. A gloria scil. corporis ad gloriam animæ, & ab hac ad gloriam diuinitatis. *Ioan. 10. b* Propter quod dicit Ioannes: Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur. Et ego sum via, veritas & vita: Ministrare autē dicitur Christus, quia semper dabit materiam gaudij actualis refectionis indeficientis. *Apoc. 7. d* Non esurient neque sitiēt amplius: Sequitur: Quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet ad vitæ fontes aquarum. Beati igitur qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt: in qua agnus sine C macula erit sponsus, cibus, Dominus, & minister: *Psal. 35. b* Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Iste ministrabit & inuitabit, secundum illud: *Cant. 5. a* Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Deinde quantum ad beatitudinem sine exceptione, subdit: *Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia venerit, & ita inuenerit beati sunt serui illi*. Nota hic quod per tres vigilias intelliguntur tres status præsentis vitæ, scil. pueritiæ, iuuentutis, & senectutis. Vnde Glossa *Glossa in hunc locum tom. 5.* Bedæ: Vigilias vocat ad similitudinem excubātium in nocte: Prima vigilia custodiæ, pueritiæ est: secunda est iuuentutis: & tertia senectutis. Si quis in pueritia vigilare neglexerit, non tamen desperet. Si in iuuentute neglexerit, saltem tandem in senio resipiscat, quia pius Dominus pœnitentiam nostram patienter expectat. *Isa. 30. d* Isaias. Propterea expectat Dominus vt misereatur ve- D stri: & ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicij Dominus: beati omnes qui expectant eum. Et nota quod dicit Marcus: *Marc. 6. f* insinuantur quatuor vigiliæ secūdum modum distinctionis horarum apud excubantes. Vigilate, inquit, nescitis enim quādo Dominus domus veniat, sero an media nocte, an galli cantu, an mane. Et *Vigiliæ quatuor quid.* per has vigilias intelliguntur quatuor status, in quibus homo vtitur libertate arbitrij. Primus, & vltimus, & intermedij, vnus in profectu, & alter in declinatione. In quo insinuatur quod Dominus omni hora, sine exceptione, nostram acceptat vigiliam. sed potissime illam quæ incipit à pueritia: *Thr. 3. e* Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua, & tamen etiam vltimum senium non recusat Dominus. Vnde dicitur: *Matt. 14. c* Quod quarta vigilia noctis venit ad discipulos ambulans super mare. Qualibet ergo hora non est inutile, sed perutile vigilare. infra: *Luc. 21. g* Vigilate, omni tempore orātes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.

Hoc autem scitote, &c. Hic tertio subiungit stimulatiuum ad vigilandum quod introducit per hunc modum in proponendo exemplum parabolicum, & concludendo principale intentum. Primum ergo exponit exemplum parabolicum, cum dicit.

Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique. Scil. ad custodiam domus ne fur furtim aliquid asportaret. Ideo dicit: *Et non fineret perfodi domum suam*. Et si semper haberet horā suspectam, numquid relinqueret domum suam sine custodia? alioquin non sapienter, sed stulte curam familiæ A procuraret. Exēplum de Isboseth, de quo legitur quod *2. Reg. 4. b* Isboseth dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum obdormiuit. Ingressi sunt autem domum latenter. Subiungitur: Et percusserunt eum in inguine Rechab, & Banaa frater eius, & fugerunt. Sic spiritualiter fit ei qui negligit domum *sensus spiritualis.* suam vigilanter custodire. Vnde Gregorius: *Greg lib. 1. Moral. c. 19 to. 2. Edit. Ro.* Ostiaria dormiente Isboseth interficitur, quia dum discretionis sollicitudo cessauerit ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit. Et ideo vir spiritualis econtrario dicit illud Isaiæ: *Isa. 21. e* Super speculam Domini ego sum: stans iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Et ideo dicit Pe- B trus: *1. Pet. 5. b* Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, &c.

Deinde concludit principale intentum. *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet*. *Glossa in hunc locum tom. 5.* Glossa: Vltimam horam semper ignorari voluit Dominus, vt semper sit suspecta, & ad eam semper præparemur. Vnde dicit Matthæus: *Matt. 24. b* De die illa & hora nemo scit, neq; Angeli cœlorum, nisi solus pater. Et: *1. Thes. 5. a* Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et post: Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Et in Ecclesiastico: *Eccl. 9. c* Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiūtur ho- C mines tempore malo. Sic & illi qui non se præparant. Ideo dicitur: *Eccl. 5. b* Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictę disperdet te. Vnde Alcuinus: Dissoluta est cogitatio de crastina conuersione cogitare & hodiernam negligere. Et Seneca: Quilibet dies vitæ nostræ ordinatus est vltimus. Propter hoc ergo vt sēper simus parati, voluit Dominus nos ignorare horam mortis & diem iudicij. Nihil enim est certius morte, & nihil incertius hora mortis. Ideo in Ecclesiastico: *Eccl. 38. c* Memor esto iudicij mei. sic enim erit tuum: mihi heri, & tibi hodie. Et de hora iudicij: dicit Matthęus: *Matt. 25. a* Media nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obuiam illi. Et post: Quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Gregorius: *Greg hom. 12. in Euangel. to. 2.* O si sapere palato cordis possit, quid admirationis habet, Venit sponsus? Quid dulcedinis, Intrauerunt cum eo ad nu- D ptias? Quid amaritudinis, Clausa est ianua, &c.

Ait autem ei Petrus, &c. Postquam inuitauit ad vigilantium omnes generaliter hic inuitat prælatos specialiter. Quod quidem facit hoc ordine. Primo namque commendat prælatorum vigilantiam. Secundo arguit insolentiam, ibi: *Quod si dixerit seruus ille, &c.* Tertio aggrauat negligentiam, ibi: *Ille autem seruus qui cognouit*. Commendans autem vigilantiam prælatorum, primo commendat eam quantum ad prærogatiuam meriti, Secundo quantum ad præcellentiam præmij. Primo igitur quantum ad prærogatiuam meriti, quam ostendit in respondendo ad quæstionem Petri, dicit: *Ait autem ei Petrus: Domine ad nos dicis hanc parabolam an ad omnes?* Bene quærit & vtiliter, vt sciat ad quid debeat obligari. Vnde in Ecclesiastico: *Eccl. 3. c* Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. Et maxime illa sunt discenda, quæ sunt parabolice dicta: *Prou. 1. a* Audiens sapiens, E sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam ad interpretationem, verba sapientum & ænigmata eorum.

Huic autem quæstioni Petri superficie tenus nō videtur Dominus respondere Sed si profundius attendatur respondet perfecte, insinuans quod prædicta parabola de vigilantia spectat communiter ad vniuersos, sed specialiter ad Prælatos, cum dicit: *Dixit autem Dominus: quis putas est fidelis dispensator & prudēs?* Dispēsatores prælatos vocat: Sic nos æstimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorū Dei, &c. *1. Cor. 4. a* Tales difficile est inuenire fideles. Vnde ibidem: Hic iam quæritur inter dispēsatores, vt fidelis quis inueniatur.

Prou.10.b Et in Prouerbiis: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? *Quis putas est* *1.Tim.1.c* *ergo dispensator fidelis*, intentione: Fidelem me existimauit. Subiungitur: Sed ideo misericordiam consecutus *Apoc.2.c* sum, &c. Et in Apocalypsi: Esto fidelis vsque ad mortē. *Prou.14.d* *Et prudens*, in electione. In Prouerbiis: Acceptus est *Prou.27.d* regi minister intelligens. Vnde in Prouerbiis: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. *Quem constituit Dominus super familiam suam*, per *Heb.5.a* auctoritatem commissam. Nec quisquam sumit sibi honorē, sed qui vocatur à Deo quemadmodū & Aarō. *Psal.2.b* Ego autem cōstitutus sum rex ab eo super Sion mōtem sanctum eius. *Vt det illis in tempore tritici mensurā*, *Eccl.8.a* cōmunicando sanam doctrinā. Tempus, & responsionē cor sapientis intelligit. &c. Attendat etiam audientium capacitatem. Vnde dicit: *Mensuram*. Gregorius: Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, vt & sua singulis congruenter tribuat, & tamen à cōmunis ædificationis arte nūquam recedat. Huius exē*Gen.41.f*plum habemus in Ioseph, qui ad dispensandum frumētum constitutus est super terrā Ægypti, in quo fuit fidelitas & prudentia, auctoritas & vigilantia, seu diligentia. Et quia ista fuerunt in sanctis prælatis, ideo Euangeliū istud decantatur in laudē Confessorum & Pontificū, qui in his quatuor præmissis commendabi*Glos. in hunc locum tom.5.*les extiterunt. Et de his quatuor dicitur in Glossa Bedæ: Quam rarus est Domino propter Dominū seruiēs, *Rara auis prælatus fidelis & prudens.* oues Christi non ad lucrū sed ad amorē Christi pascēs. *Prudens*, in futuro sibi prouidens. *Quem constituit Dominus*, id est, quam rarus qui sit vocatus à Deo tanquā Aaron, & non magis se ingesserit: & qui non magis se pascat, quam oues. Vnde propter defectū fidelitatis *Mal.1.a* dicitur: Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat *Phil.2.c* altare meū gratuito? Et ad Philippēses: Omnes quę sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Pauci etiā sunt *Isa.24.a* prudentes. Vnde Isaias: Sicut populus, sic sacerdos: si*Osea 4.b*cut seruus, sic Dominus eius, &c. Et Oseas: Quia tu scientiā repulisti, repellā te, ne sacerdotio fungaris mihi. *Osee 8.a* Pauci etiā sunt diuinitus cōstituti. Ideo dicitur: Ipsi regnauerūt, & nō ex me. Pauci similiter vtilitati gregis *Ezech.34.a* intēti, vnde Ezechiel: Væ pastorib' Israel, qui pascebāt semetipsos, nōne greges à pastorib' pascūtur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassū erat, occidebatis, gregē autē meū nō pascebatis. Et ideo signāter præmittit: *Quis putas*. propter raritatē & difficultatē & pretiositatē qua tales excellūt in prærogatiua meriti.

Secundo quantum ad præcellentiam præmij subdit: *Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus inuenerit* *Matt.25.b* *ita facientem*. Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. &c. *Ita facientem*, idest, fideliter, prudenter, & vigilanter, secūdum illud. Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alte*1.Pet 4.b*rutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratię Dei. Et Chrysostomus: Hæc dicta sunt sermone, de virtute, de pecuniis, & de omni dispensatione, quæ vnicuique commissa est, vnumquemque enim ad communem vtilitatem, vti oportet his quæ habet, siue sapientia, siue principatu, siue diuitiis, non ad nocumentum conseruorum. Huius autem vsui gratiæ redditur perfectus fructus gloriæ. Vnde subdit: *Verè dico vobis, quoniā super omnia quæ possidet, constituet illum* Beda, id est, supra omnia cœlestis regni gaudia, nō vtiq; vt botū solus dominiū tenet, sed vt eius abundantius ceteris sanctis æterna possessione fruatur, tum pro sua vita, tum pro sui gregis custodia. Vnde Petrus: *2.Pet.5.a* Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes, non coactè, sed spontaneè secundū Deū, &c. Sequitur: Et cū apparuerit princeps pastorū, percipietis immarcescibilem gloriæ coronā. Vnde Chrysostomus†: Bene agen*†.Chrys. in opere imperf. Matt. c.24. hom.51.n.2.*te populo, vnusquisque pro suo bono remuneratur. Sacerdos autem pro bonis omnium: Quæ est nostra spes aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante *2.Thes.2.d* Dominum nostrum Iesum Christum in Aduentu eius?

Quod si dixerit seruus ille, &c. Postquam cōmendauit A prælatorum vigilantiam, & prouidentiam, seu curā, hic vituperat insolentiam: quod quidem facit arguendo enormitatem peccati, & comminando seueritatem iudicij. Primo ergo quantum ad increpationem enormitatis peccati ait: *Quod si dixerit seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus venire*: Glossa, id est, si dissi*Glos. in hunc locum to.5.*mulauerit iudicium in proximo venturum, securitatem sibi promittens, secundum illud Ezechielis: Quod est *Ezech.12.a* prouerbium illud vobis in terra Israel dicentium: In longum differentur dies, & peribit omnis visio? Et Petrus: Venient in nouissimis diebus in deceptione illu*2.Pet.3.a*sores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: Vbi est promissio aut aduētus eius? ex quo Patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaB turæ. Et quoniam talis cogitatio parit securitatem, & securitas contemptum, & contemptus iniquitatē. Ideo subdit: *Et cœperit percutere seruos & ancillas*, sc. paruulos scandalizando, cum tamen deberet fouere verbo & exemplo. Propter quod Isaias: Quare atteritis populum *Isa.3.c* meum, & facies pauperum commolitis? Et hoc est graue peccatum. Peccantes in fratres, & percutientes cō*1.Cor.8.d*scientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Et maxime quando in paruulos peccant: Qui scandalizauerit *Matt.18.a* vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, &c. Et quia perfidiæ mater est concupiscentia, ideo addit: *Et edere, & bibere, & inebriari*, sc. cœperit, faciendo voluntatem scil. carnis, secundum illud Isaiæ: Sacerdos *Isa.28.b* & Propheta nescierunt præ ebrietate. Et hoc maxime indecens est pastoribus & prælatis in quibus regnare C debet Spiritus sapientiæ & intellectus. Labia sacerdo*Mal.2.b*tis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Sed è diuerso: Speculatores eius cæci omnes, ne*Isa.56.d*scierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem.

Secundo quantum ad comminationem seueritatis iudicij, adiungit: *Veniet Dominus serui illius in die qua nō sperat, & hora qua nescit*. Iuxta est dies perditionis, & *Deut.32.e* adesse festinant tempora. Et Sophonias: Iuxta est dies *Soph.1.c* Domini magnus, iuxta est & velox nimis. Et licet sit iuxta, tamen venit mundanis ex improuiso. Vnde Ec*Eccl.9.d*clesiasticus: Nescit homo finem suū, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehendūtur, sic capiuntur homines tempore malo, cum eis extemplo superuenerit. Et quia contēporibus iudicis graue imminet iudicium, ideo subdit: *Et diuidet eum*, sc. à cōD sortio bonorū secundum illud Matthæi: Statuet oues *Matt.25.e* quidem à dextris suis, hœdos autē à sinistris. *Partemq; eius cum infidelibus ponet*, quia scil. iam iudicati sunt: Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in *Ioan.3.b* nomine vnigeniti filij Dei. Et hoc rectè, quia dicitur: Si *1.Tim.5.a* quis suorum & maxime domesticorū curā nō habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Hæc pars est valde mala, secundū illud Psalmistæ: Ignis, & sulphur, & *Psal.10.b* Spiritus procellarū, pars calicis eorū. Et in Apocalypsi: *Apoc.21.a* Timidis autē, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorū erit in stagno ardēti igne, & sulphure: quod est mors secunda. Ex quo patet quod sicut est magna merces bonorum prælatorū, ita & maxima erit pœna reproborum. Iudicium durissimum in *Sap.6.a* E his quæ præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.

Ille autem seruus qui cognouit, &c. Postquam inuitauit ad vigiliam & vituperauit insolentiam: hic tertio aggrauat negligentiam: quod facit dupliciter, scil. ratione maioritatis scientiæ, & ratione auctoritatis commissę. Primo ergo, quantum ad exaggerationem negligentiæ ratione maioritatis scientiæ, dicit: *Ille autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui*, per donū scientiæ: Sciētia inflat: charitas vero ædificat. Si quis autem se exi*1.Cor.8.a*stimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodū oporteat eum scire. *Et non se præparauit*, ad suscipiendum donum gratię. Hominis est, animam præparare. *Prou.16.a*

1.Reg.7.a Vnde:Præparate corda vestra Domino. *Et non fecit se-*
cundum voluntatem eius,scil. per virium propriæ negli- A
Iac.4.d gentiæ:Scienti bonum facere & non facienti, peccatũ
est illi.*Vapulabit multis*, scil. per seueritatẽ diuinæ sen-
2.Petr.2.d tentiæ.Vnde:Melius erat illi non cognoscere viam iu-
stitiæ,quàm post agnitionem retrorsum conuerti, &c.
Et ad Romanos:Qui cum cognouissent Deum,non si-
Rom.1.e cut Deum glorificauerũt,aut gratias egerunt, sed eua-
nuerunt in cogitationibus suis,&c.Sequitur : Propter
quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum , in
immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in
semetipsis.Et ratio huius est,quia dicit Gregorius:Vbi
maius est donum scientiæ,ibi transgressor maiori sub-
iacet culpæ:nam ignorantia pro parte excusat. Vnde
subdit:*Qui autem non cognouit*,per defectum notitiæ. *Et*
fecit digna plagis , per commissionem culpæ , *vapulabit*
paucis,per mitigationẽ diuinæ sententiæ.Et nota quod B
est ignorantia simplex ,& hæc excusat,Secũdum illud:
1.Tim.1.c Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans fe-
Inf.23.e ci.Et infra:Pater,dimitte illis,non enim sciunt quid fa-
Psal 35.a ciunt.Est & ignorantia affectata,de qua Psalmista:No-
luit intelligere vt bene ageret:Tales grauiter punien-
1.Cor.14 g tur.Vnde:Si quis ignorat, ignorabitur Et Oseas:Popu-
lus non intelligẽs vapulabit.Et hoc dicit Beda in Glos.
quia in Prouerbiis : Qui declinat aures suas ne audiat
Psal.57.a legem,oratio eius erit execrabilis. Et Psalmista : Furor
illis secundum similitudinem serpentis : sicut aspidis
surdæ & obturantis aures suas,&c.

Secundo quantum ad aggrauationem negligentiæ
ratione auctoritatis commissæ,dicit:*Quoniam autem cui*
multum datum est, scil. in munere , *multum quæretur ab* C
Greg.hom.9. in Euangel. to.2. *eo*,in ratione reddenda.Vnde Gregorius : Cum augen-
tur dona,rationes etiam crescunt donorum. Tanto er-
go esse humilior atq; ad seruiendum Deo promptior
debet quisq; ex munere , quanto se obligatiorem esse
Inf.16.a conspicit in reddenda ratione:Redde rationem villica-
tionis tuæ.Vnde subdit:*Et cui commendauerunt multum*
scil. diuina iudicia,vel Pater,& Filius, & Spiritus san-
ctus,*plus petent ab eo*,scil. in futuro iudicio vniuersorũ.
Matt.25.b Post multum vero temporis venit Dominus seruorum
illorũ & posuit rationem cum eis.Vnde à prælatis qui-
bus cura subditorum commissa est, requiret Dominus
non tantum animas proprias, verumetiam animas cõ-
Hebr.13.c missas.Propter quod dicitur:Obedite præpositis vestris
& subiacete eis, ipsi enim peruigilant quasi rationem
pro animabus vestris redditurι.Nam vnicuiq, eorũ di- D
3.Reg.20.g citur illud:Custodi virum istum : qui si lapsus fuerit,
Hier.13.e erit anima tua pro anima illius. Et Hieremias: Vbi est
grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuũ?Quid dices
cum visitauerit te?Tu enim docuisti eos aduersum te,
Actor.20.f & erudisti in caput tuum. Et ideo in Actibus.Dicebat
Paulus ad maiores natu Ecclesiæ : Attendite vobis &
vniuerso gregi,in quo vos Spiritus sãctus posuit Epis-
copos regere Ecclesiã Dei , quam acquisiuit sanguine
Ezec.14.e suo.Et Ezechiel:Ecce ego ipse super pastores , requirã
gregẽ meũ de manu eorũ,& cessare eos faciã, vt vltra
nõ pascãt gregẽ,nec pascãt amplius pastores semetipsos.

Ignem veni mittere in terram.&c. Postquam excitauit
ad vigilantiam ex consideratione secundi aduẽtus hic
excitat ad considerationem primi aduentus. Et habet
hæc partes duas. In quarum prima ostendendo primi E
aduentus efficaciam,excitat ad vigilantiam.In secunda
reprehendit Iudæorum desidiam & negligentiam , ibi:
Dicebat autem ad turbas.In exprimendo igitur efficaciã
primi aduentus ad sollicitam vigilantiam , ostendit se
venisse ad tria,scilicet ad immittendum dilectionis in-
cendium:ad perficiendum passionis remedium : & ad
introducendum affectus carnalis diuortium.Primo igi-
tur quantum ad immissionem incendij amoris per ef-
ficaciam aduentus primi,dicit:

Ignem veni mittere in terram , ignem scil. diuini amoris
Cant.8.b qui igni comparatur:Fortis est, vt mors,dilectio : dura
sicut infernus,æmulatio.Lampades eius,lãpades ignis,
Iob 31.b &c.Sed dilectio carnalis est sicut ignis infernalis. Iob:

Ignis est vsq; ad perditionem deuorans.Et in Ecclesia-
stico:Ignem ardentem extinguit aqua,&c:Dilectio au- Eccl.3. d
tem spiritualis est sicut ignis cœlestis: De excelso misit Thr.1. e
ignem in ossibus meis,&c. Hunc mittit Dominus cõ-
municando doctrinam : Ignitum eloquium tuum ve- Psal.118.f
hementer,& seruus tuus dilexit illud. Et Hieremias:
Numquid non verba mea quasi ignis,dicit Dominus, Hier.23.f
& quasi malleus conterens petram ? Item infundendo
gratiam:De cœlo te fecit audire vocem suam vt doce- Deut.6.f
ret te,& in terra ostendet tibi ignem suum maximum.
Item inflammando ad iustitiã:Surrexit Elias Propheta Eccl.48.a
quasi ignis,& verbum ipsius quasi facula ardebat. Vn-
de,quia in ipso erat ignis diuini zeli,dequo Sophonias,
In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Ideo merito Soph.3. b
ad verbum ipsius ignis de cœlo descendit super sacri-
ficium:& super principẽ quinquagenarium : Si homo 3 Reg.18
B Dei sũ,descendat ignis de cœlo,& deuoret te,& quin- 4.Reg.1.b
quaginta duos,&c. Et quoniã hic ignis frustra mitti-
tur nisi accendatur, ideo subdit:*Et quid volo nisi vt ac-*
*cendatur?*Hunc accendit meditatio beneficiorũ præsen-
tium:Concaluit cor meũ intra me , & in meditatione Psal 38.a
mea exardescet ignis Et infra:Nonne cor nostrũ ardẽs
erat in nobis?&c.Item rememoratio præteritorũ:Ignis Inf.24.a Leu 6.b
in altari semper ardebit,quem nutriet sacerdos subii-
ciens ligna mane per singulos dies,&c. Item per præ-
meditationẽ futurorum promissorum. In Prouerbiis:
Omnis sermo Dei ignitus,clypeus est sperãtibus in se. Prou.30.a

Secundo quantum ad perfectionem remedij passionis
subditur : *Baptismo autem habeo baptizari*. Nota quod Passio Christi baptismus.
passio Christi dicitur baptismus,quia in eius sanguine
C purificamur,quasi in lauacro baptismali. Hi sunt qui
venerunt de tribulatione magna , & lauerunt stolas Apoc.7.d
suas in sanguine agni:& Apostolus:Si sanguis hirco- Heb.9.d
rũ & taurorum & cinis vitulę aspersus inquinatos sã-
ctificat ad emundationem carnis:quãto magis sanguis
Christi,&c.Emundabit conscientiam nostram ab ope-
ribus mortuis ad seruiendum Deo viuenti:Hoc baptis-
mate fuit Christus baptizatus quia totum corpus eius
fuit hoc sanguine rubricatum : Quis est iste qui venit Isa.63.a
de Edom , tinctis vestibus de Bosra ? Et post quęritur:
Quare ergo rubrum est indumentum tuum , & vesti-
menta tua sicut calcantium in torculari?&c. Et nota
quod passio Christi comparatur baptismo , sicut hic :
quia fuit vniuersalis:Omnes fluctus tuos induxisti su- Psal 87.b
per me.Item comparatur calici:Pater mi,si possibile est Matt.26.d
D transeat à me calix iste:quia voluntaria:Potestis bibe- Matt.20.c
re calicem quẽ ego bibiturus sum ? Item,quia acerbis-
sima & grauis,comparatur torculari : Torcular calcaui Isa.63.a
solus , & de gentibus non est vir mecum. Hoc ergo
baptismo Christus baptizatus est , non pro indigentia
necessitatis,sed pro abundantia charitatis, ideo subdit:
Et quo modo coarctor, vsq; dum perficiatur:scil. per amo-
rem,qui habet cordis dominium : Deus, qui diues est Ephes.2.a
in misericordia,propter nimiam charitatem suam, qua
dilexit nos:& cum essemus mortui peccatis,conuiuifi-
cauit nos in Christo,&c Et nota quod amor coarctat
per violentiam attractiuam. Ioannes : Sic Deus dilexit Ioan.3.b
mundum,vt filium suum vnigenitum daret. In chari- Hier.31.a
tate perpetua dilexi te,ideo attraxi te miserans tui. Vn-
de Hugo:Magnam vim habes charitas.tu sola Deum
E trahere potuisti de cœlo ad terras,æque forte vinculũ
tuum,quo & Deus ligari potuit,& hoc ligatus vincu-
la iniquitatis destruxit.Nescio quid maius in tuã laudẽ
dicere possum , quam quòd Deum de cœlo ad terram
traxeris,& hominem de terra ad cœlum subleuaueris.
Vnde Oseas:In funiculis Adam traham eos, in vincu- Osea 11.a
lis charitatis.Item dilatat per beneuolentiam diffusiuã:
Latum mandatum tuum nimis.Cor nostrum dilatatum Psal.118.m
est.Item eleuat per adhærentiam excessiuam : Quæ est 2.Cor.6.e
ista quæ ascendit de deserto,deliciis affluens?&c. Qui Cant.8.a
biberit , & cætera , fiet in eo fons aquæ salientis in Ioan.4.a
vitam æternam. Item inclinat per condescendentiam
dignatiuam : Qui dilexit me tradidit semetipsum pro Gal.2.d
me. Propter ista quatuor dicitur : In charitate radicati Ephes.3.d

& fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum, &c. Et quoniam hæc charitas ostensa fuit in passione perfecte, ideo dicit: *Vsque dum perficiatur*, [Apoc.1.b] [1.Ioan.3.e] scilicet in effusione sanguinis. Dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Et Ioannes: In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit. Et hoc erat quod Christus in cruce [Ioan.19.f] sitiebat: Sciens Iesus quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura dixit: Sitio, &c. Sequitur: Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit Spiritum.

Tertio quantum ad introductionem diuortij affectus carnalis subiungit: *Putatis, quia pacem veni mittere in terram*, pacem scilicet terrenam. Nam hanc non venit dare [Isa.28.d] sed tollere: quia hæc est pax mala, de qua Isaias: Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū. [Psal.72.a] Hanc pacē vir iustus reprobat. Zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. Quia talis pax, est pax praua. [Deut.29.e] [Hier.6.d] Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei. Est pax falsa: Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Est pax [1.Thes.5.a] momentanea: Cum enim dixerint, pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus. Est pax deceptoria. [Hier.9.e] [Isa.38.d] [Eccl.41.a] In ore suo pacē cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Est pax turbatiua. Ecce, in pace amaritudo mea amarissima. O mors quàm amara est memoria tua homini, *videlicet diuiti*, pacem habenti in substantiis [Sap.2.g] suis. Hæc pax est inimica veræ paci. Nā Christi pax, est pax bona. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Ideo [Rom.14.d] Apostolus: Gratia vobis & pax. Est pax vera: Non est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiū [Ioan.14.d] in Spiritu sancto. Est pax permansiua: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quo modo mundus [Sap.1.g] dat, ego do vobis. Est pax directiua, supra: Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos. Sequitur: Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Est pax [Ioan.16.d] [Phil.4.b] cōsolatoria: Vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, & cætera. Pax Dei quæ exuperat omnē sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras. Quoniam ergo hæc pax per omnia contrariatur paci mundanæ, & contraria simul esse non possunt. Ideo non potest introduci ab auctore pacis, nisi per dissolutionem huius fictæ pacis, ideo subdit: *Non dico vobis*, idest, assero vobis quòd non veni pacem dare, sed separationem, se- [Isa.52.e] [1.Cor.6.d] [Matt.10.d] cundum illud: Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. Et Apostolus: Exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus. Et Matthæus: Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Et ratio huius est, quia dicitur ibidem: Qui amat patrem & ma- [Inf.14.f] trem plusquam me, non est me dignus. Et ideo infra: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, aut matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et propterea subdit: *Erūt enim ex hoc quinq; in domo vna diuisi*, idest, ab affectu carnali separati. Et secundum illud [Deut.33.a] Deuteronomij: Qui dixerit patri suo, & matri suæ, nescio vos: & fratribus suis ignoro illos: & nescierunt filios suos; hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt. Et subdit modum diuisionis: *Tres in duos, & duo in tres: diuidentur, & cætera*: idest, personæ quæ maxime videntur per carnem cōiunctæ, per spiritum charitatis erunt à carnali amore seiūctæ. Nec mirum, si hoc [Hebr.4.c] fiat per verbum diuinum. Quia: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac Spiritus, compagū quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & cætera. Et subdit modum & exemplum: *Pater in filium, & filius in patrē suum*, scilicet *diuidentur*. Chrysostomus: [Chrys. homil.26. in opere imperf. Matt. 10. tom.2.] Solus Deus animarum pater est. Carnalibus patribus præbet carnis obsequium: spiritualibus patribus animæ sanctitatem. Nec tantum hoc erit in sexu virili, verum etiam in muliebri. Ideo subdit: *Mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam*. Et

A nota quod quinque personas præmisit Dominus, & sex necessitudines posuit, patris & filij: matris & filiæ: nurus & socrus: quia vna persona est mater, & socrus. Et ponit duos viros, & tres mulieres: siue quia mulieres magis pronæ sunt ad diuisionem, propter earum instabilitatem, siue quia plures sunt effœminati & carnales, quàm spirituales. Vnde Apostolus: Ideo inter vos multi [1.Cor.11.g] infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Ad literam ita factum est, sicut dicit, post eius prædicationem. Vnde [Glos in hunc locum to.5.] Glossa Bedæ: Post baptisma passionis, post aduentum ignis, totus orbis contra se diuisus est, vnaquæque domus habuit fideles & infideles: his contra fidem, illis pro fide pugnantibus, secundum illud: Neque introeunti, neque exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi [Zach.8.b] omnes homines vnumquemque contra proximum suum: Et in Ecclesiastico: Intuere omnia opera Altissimi. [Eccl.33.b] B Duo contra duo, & vnum contra vnum. Tradet frater [Matt.10.b] fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient.

Spiritualiter quilibet homo est domus, vel Dei, vel [Spiritualis sensus.] diaboli, secundum quod est in eo pax mala, quæ est peccati, cuius diabolus est pater. Vos ex patre diabolo estis. [Ioan.8.f] [Ezech.16.a] Caro autem est nurus, & mater. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, idest garrula. Tunc autem diuiditur filius contra patrem, & matrem, & socrum, quando carnis relinquit desideria, & renuntiat diabolo, & pompis eius, & ab eis diuiditur per baptismum. Vnde Psalmus: Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. Ad istam diui- [Psal.26.e] sionem faciendam, oportet nasci denuo. Nisi quis rena- [Ioan.3.a] C tus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Ignis enim diuini amoris & baptismus tam flaminis quàm fluminis & sanguinis, omnes diuidit à domesticis inimicis, & hæc efficacia aduentus primi.

Dicebat autem & ad turbas: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, &c.* Postquam excitauit ad vigilantiam, hic secundo arguit negligentiam, quæ de gratia Christi venientis non curat. Et habet hæc pars duas. In quarum prima parte redarguit negligentiam respectu gratiæ cognoscendæ: secundo vero, respectu pœnitentiæ faciendæ, ibi: *Aderant autem quidam ipso tempore*. Nā Christus venit ad gratiam conferendam, & pœnitentiam prædicandā. Negligentiam autem respectu gratiæ cognoscendæ, redarguit propter tria, scilicet propter commonitio- D nem exterioris iudicij, & superioris edicti. Primo ergo quantum ad commonitionem exterioris iudicij, propter quam negligentia cognoscendi est reprehēsibilis dicit: *Dicebat autem & ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit*, idest, imber pluuię. *Et ita fiet*, quia hoc est signum cum cœlum nube operitur, quòd terris pluuia præparetur: Qui operit cœlum [Psal.146.b] nubibus, & parat terræ pluuiam. *Et cum austrum flantem, dicitis, Quia æstus erit, & ita fit.* Nonne vestimenta tua [Iob 37.a] calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? Et quia ex his sensibilibus manoducitur homo ad intelligentiam, quam illi considerare negligebant, ideo subdit: *Hypocritæ faciem cæli & terræ nostis probare: hoc autem tēpus quo modo non probatis?* Ideo eos dicit hypocritas, quia magis profitebantur notitiam scripturarum sicut Catholi- E ci, quàm naturarum & stellarum sicut astrologi. Et tamen magis intendebant istis quàm illis. Et hoc, est hypocrisis in Christiano, scilic. magis sollicitari circa naturalia, quàm circa gratuita. Vnde Augustinus: Laudabilior est animus, cui nota est propria infirmitas, quàm qui cœlorum constellationes & terrarum fundamenta scrutatur. Ideo in Ecclesiastico: Quæ præcepit tibi [Eccl.3.c] Deus cogita illa semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Illi ergo sunt reprehēsibiles, qui solliciti sunt considerare tempus huius pluuiæ, & negligunt considerare tempus gratiæ: maxime cum per hæc sensibilia manuduci possunt ad spiritualia, vnde relinque- [Aug.lib.2. de lib. arb. tom.1.] rant patriam propter viam: & faciem Domini propter eius vestigia. Contra quos Augustinus: Væ his qui

reliquerunt te ducem, & oberrant in vestigiis tuis; qui nutos tuos pro se amant, & obliuiscuntur quid innuas.

Propter quod intelligendum quòd nubes insinuat sanguinem Christi: (Isa. 19.a) Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum. Apparitio nubis ab occasu designat carnem Christi resurgentem & ascendenté: (Psal. 67.a) Qui ascendit super occasum: Dñus nomen illi. Descensus nimbi & pluuiæ descensum Spiritus sancti post Christi ascensionem designat: (3. Reg. 18.g) Nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Subditur: Et facta est pluuia grandis. Per austrum flantem flatus Spiritus sancti venientis in discipulos: (Cant. 4.d) Surge, aquilo, & veni auster, persla hortum meum. Hoc factum est quando (Act. 2.a) factus est repente de cœlo sonus tanquàm aduenientis spiritus vehementis. Per æstum subsequentem feruor intelligitur charitatis; qui omnes messes Ecclesiæ maturauit: (Prou. 10.a) Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit æstate, filius confusionis.

(Sensus Moralis.) Moraliter autem per nubem venientem ab occasu intelligitur dolor compunctionis ex memoria mortis nascens. Per nimbum intelligitur imber lacrymarum. Per austrum flantem deuotio lætificans. Per æstum deuotio inflammans: (Tob. 3.d) Post tempestatem tranquillum facis; & post lacrymationem & fletum, exultationem infundis. Vnde is est ordo descensus gratiæ in cor nostrum, quia primo homo considerat finem suum & mortem, & deinde concipit dolorem, post hæc prorumpit in lacrymas, deinde sentit consolationem, tandem inflammatur ad dilectionem. (Sup. 7.e) Vnde supra de pœnitente peccatrice dicitur quòd stans retro secus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & vnguento vngebat, & cætera.

Secundo quantum ad commonitionem interioris iudicij, subditur: *Quid autem & à vobis ipsis non iudicatis quod iustum est?* quasi dicat: Et si negligitis exteriorem commonitionem non negligatis interiorem. (Eccli. 32.b) Vnde: Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso, idest, ex tuo naturali iudicatorio. Insertum enim est homini naturale iudicatorium, per quod dirigitur ad videndum, & eligendum: (Psal. 4.b) Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. (Isa. 46.c) Et Isaïas: Redite præuaricatores ad cor: ibi enim dictatur quod iustum est. Et inter omnia quæ iusta sunt, (2. Mac. 9.) hoc dictat ratio naturalis: quæ dixit Antiochus: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem hominem non paria Deo sentire. Hoc ergo potissime est iustum quod debet iudicare quilibet, scilicet Deum esse colendum, & Christum honorandum, & Spiritus sancti donum cum reuerentia suscipiendum. (Ioan. 5.d) Quia Ioannes: Qui non honorificat filium, nnn honorificauit patrem, &c. Iustum est etiam iudicare quòd Deus iudicabit orbem terrarum in æquitate, & seipsum iudicando debet præuenire illud (1. Cor. 11.g) iudicium, quia: Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Vnde conscientia naturaliter remurmurat, & ipsa testatur quòd mala nostra non remanebunt inulta. Et ideo ex ipsa debemus sollicitari ad diuinam gratiam promerendam. (Rom. 2.c) Cum gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c.

Tertio quantum ad commonitionem superioris edicti, subdit: *Cum autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via.* (Glossa in hūc locum to. 5.) Beda: Aduersarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris carnalibus desideriis, in præsenti vita, (Isa. 32.b) princeps noster est Christus: Princeps ea quæ digna sunt principe cogitabit. Ad hūc principem sermo Dei dirigit nos triplici via, scilicet innocentiæ: de qua in Psalmo: Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. (Exod. 8.f) Via pœnitentiæ: Viam trium dierum pergemus in solitudinem. (Prou. 4.b) Via sapientiæ: Viam sapientiæ monstraui tibi, & duxi te per semitas æquitatis, &c. Has vias petebat propheta demonstrari sibi dicens: (Psal. 24.b) Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. (Ioan. 14.a) Has autem ostendit exemplo: Ego sum via,

A veritas, & vita. Ostendit verbo Isaiæ: (Isa. 30.e) Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monētis. Hæc est via, ambulate in ea. Ostendit etiam dono diuinitus inspirato. Sapiens: Iustum deduxit Domin⁹ per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. (Sap. 10.b) Quoniam ergo sermo Dei dirigit nos per viā rectam per quam carnalitas ire recusat, & ratio magis debet credere Verbo Dei, quàm suggestioni carnali, ideo subdit: *Da operam liberari ab illo*, implendo præcepta, declinando prohibita, sperando promissa, & timendo comminationes: qui hæc facit, securus est ab aduersario: Extolle aduersarium, & affligé inimicum. (Eccl. 36.b) Qui enim verbum diuinum extollit, inimicum, idest, carnem, mundum, & diabolum affligit. Vnde Beda: Cum in hac vita (Glossa to. 5. in cap. 14. Lucæ.) præparas te ad placitam faciem iudicis videndam, quāuis sermo Dei sit contrarius tuæ carni, tamen eo vtere B sicut custodia data tibi in hoc itinere, ne contemptus te accuset. Ideo subdit: *Ne forte trahat te ad iudicem*, scilicet Christum: (Act. 10.g) Ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum, &c. *Et iudex tradat te exactori*, idest diabolo, qui exegit peccata. (Iob. 3.e) Iob: Non exaudierunt vocem exactoris. *Et exactor mittat te in carcerem*, scilicet infernalem: (Isa. 24.d) Congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, quia pœna ista est irremediabilis, propterea subiūgitur: *Dico tibi, non exibis inde, donec nouissimum minutū reddas*, idest, nunquam, quia nunquam reddes. (Glossa in hūc locum to. 5.) Beda: Reddet semper pœnas pro peccatis patiendo, sed nunquam veniam assequendo. Vnde *donec*, non ponit hic terminū, sicut nec ibi: (Psal. 109.a) Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. C (August. de serm. Dom. in mōte lib. 1. c. 21. to. 4.) Augustinus: *Donec*, non terminum pœnæ significat, sed semper solues & nunquam persolues. Et dicitur soluere nouissimum minutum, quia non tantum pro magnis, sed etiam pro minoribus reprobi puniuntur. Vnde Chrysostomus: Si semel condemnatus missus fueris in carcerē, iam nō solum pro grauibus peccatis, sed etiam pro verbo otioso quod locutus es, exigentur à te supplicia. In hæc supplicia præcipitantur, qui non custodiunt diuina verba, quæ mittunt hominem ad diuinam gratiam & ad Christum. (Ioan. 5.f) Vnde Ioannes: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Ex his igitur apparet quòd negligentia hominis ad Dei gratiam cognoscendam & suscipiendam est inexcusabilis, pro eo quòd D ad illam commonitione triplici excitatur, scilicet per librum creaturæ, conscientiæ, & scripturæ; quasi per tres testes, quorum vnus exterior, alter interior, tertius superior. (Heb. 2.a) Quapropter sicut dicitur: Abundantius oportet obseruare nos ea, quæ audiuimus ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quo modo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?

CAPVT XIII.

ADERANT *autem quidam ipso in tempore.*] Supra redarguit negligentiam respectu gratiæ cognoscendæ, hic redarguit negligentiam respectu pœnitentię faciendæ. Et hoc quidem facit tripliciter. Primo exēplo (Diuisio.) E audito, secundo exemplo assumpto, ibi: *Sicut illi decem & octo, &c.* Tertio exemplo adinuento, siue excogitato, ibi: *Dicebat autem hanc similitudinem.* Circa exemplum auditum hoc ordine procedit. Primo proponitur atrocitas supplicij. Secundo negatur enormitas delecti. Tertio concluditur necessitas pœnitendi. Primo ergo introducitur narratio atrocitatis supplicij, cum dicitur:

Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, scilicet dura & terribilis, quę maxime cōsueuerunt recitari. Vnde & subdit: *Quorum sanguinē Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum*, secundum historiam quā narrat Iosephus. Quidam erat in Galilæa faciens se Messiā in lege promissum, & multi de Galilæis sequebantur ipsum, quibus assignauerat diem, quo ascensurus erat in

cœlum

cœlum videntibus illis de monte Garizim. Videns autem Pilatus quòd multos seduxerat de Tetrarchia Herodis, timuit ne post seduceret eos qui erant de Tetrarchia sua. Cum ergo dies assignata esset, & illi, quos seduxerat, adorarent eum, & sacrificarent ei, repente superuenit Pilatus, & interfecit eos inter sacrificia eorum. Et inter illos occidit illum qui faciebat se Christum. *Actor.5.f.g* Vnde de hoc arbitror intelligi illud: Ante hos dies extitit Theodas dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occisus est, & omnes qui credebant ei dissipati sunt & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post se, & ipse periit: & omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt: Et sic acerbitas fuit supplicij, quia repente grauiter & in multitudine traditi sunt in horrendam mortem.

Secundo quantum ad negationem maioris enormitatis delicti subditur: *Et respondens dixit illis: Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint quia talia passi sunt?* Hoc enim frequenter consueuit credi ab hominibus qui iudicant secundum exteriora, & tamen nõ est ita iudicandum. Ideo subdit: *Non, dico vobis*, id est, assero quòd non erant præ aliis peccatores, ideo non est temere iudicandum, sed potius formidandum: quia secreta sunt iudicialia Dei. *Ecc.8.b* Vnde dicitur: Vidi impios sepultos, qui etiã cũ adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Et post: *Ibidem.c* Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorũ: Et sunt impij qui ita securi sunt, quasi iustorũ *Eccl.9.a* facta habeant. Et iterum: Omnia in futurum seruantur incerta, eo quod vniuersa æque eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas *1.Cor.4.a* & sacrificia contemnenti. Et ideo dicitur: Nolite ante tẽpus iudicare, quoad vsq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit consilia *Greg. in li. 4. Reg. c.1 to.1. in Edit. Rom.* cordium. Vt enim dicit Gregorius: Iudicia Dei non sunt temere discutienda, sed formidoloso silentio veneranda.

Tertio quantum ad conclusionem necessitatis pœnitendi subiungitur: *Sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes* *Eccl.2.b* *similiter peribitis.* Qui timent Dominum custodiunt mandata illius: & patientiam habebunt vsque ad in*Hebr.10.f* spectionem illius, dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, & non in manus hominum. Sed sicut dicitur: Horrendum est incidere in *Psal.7.b* manus Dei viuentis. Quia in Psalmo: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & il*Eccl.5.b* lum. Et in Ecclesiastico: Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.

Et nota quòd duodecim de causis perit aliquis, sicut colligitur ex scripturis.

Primo propter defectum pœnitentiæ, sicut habetur hic. Si non habueritis pœnitentiam, omnes simul peri*Luc.15.d* bitis. Et Lucas: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo: Contra: *2.Pet.3.e* Non tardat Dominus permissionem, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.

Iob.4.d Secundo propter defectum prouidentiæ. Quia nullus intelligit in æternum peribunt. Contra per Eccle*Eccl.23.a* siasticum: Doctrinam oris audite filij: & qui custodierit illam, non peribit labiis suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis.

Matt.26.e Tertio propter defectum patientiæ: Conuerte gladium tuum in locum suum, omnes enim qui acceperint *Psal.111.b* gladium, gladio peribunt. Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccato*Psal.9.c* rum peribit. Contra: Non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Psal.9.a Quarto propter defectum innocentiæ: Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti: periit memoria eorum cum sonitu, &c. Contra per Iob: *Iob.4.b* Recordare obsecro te, quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt?

A Quinto propter defectum clementiæ. Increpasti gen *Psal.9.a* tes & periit impius, nomen eorum delesti in æternum & in sæculum sæculi. Expedit nobis, vt vnus moriatur *Ioan.11.f* homo pro populo, & non tota gens pereat.

Sexto propter defectum sapientiæ: Quoniam non ha *Baruc.3.e* buerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. Contra: Cum inueneris sapientiam, habebis in *Prou.24.b* nouissimis spem, & spes tua non peribit.

Septimo propter defectum credulitatis. Neque tente *1.Cor.10.c* mus Christum sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt, Contra per Ioannem: Exaltari *Ioan.3.b* oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Octauo propter defectum charitatis: Iis qui pereunt, *2.Thes.2.c* eo quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Contra per Ioannem: Nemo ex eis periit nisi fi *Ioan.17.b* B lius perditionis.

Nono propter defectum veritatis. Testis falsus non *Prou.19.a* erit impunitus, & qui mendacia loquitur, non effugiet. Et ibidem: Testis mendax peribit. *Ibid.21.d*

Decimo propter defectum pacis & vnitatis. Neque *1.Cor.10.b* murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt & perierunt ab exterminatore. Et de schismaticis qui contra Dominum murmurauerunt: Descenderunt viui *Num.16.e* in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis.

Vndecimo propter defectum liberalitatis: Diuitiæ *Eccli.5.a* conseruatæ in malum Domini sui: pereunt enim in afflictione pessima, id est perire faciunt. Et Timotheo: Qui nolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in *1.Tim.6.b* laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, C quæ mergunt homines in interitum & perditionem.

Duodecimo propter defectum humilitatis, vt in Ecclesiastico: Audax secundum voluntatem suam va *Eccl.8.d* dit, & simul cum stultitia illius peribit. Contra per Matthæum: Non est voluntas ante patrem vestrum qui in *Matt.18.b* cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis. Oues meæ vo *Ioan.10.e* cem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum.

Sicut illi decem & octo supra quos cecidit turris, &c. Hic redarguit negligentiam pœnitendi per exemplum assumptum quod est conforme ad exemplum auditum. In quo præmittitur grauitas pœnæ, negatur profunditas nequitiæ, & concluditur necessitas pœnitentiæ. Primo D igitur quantum ad grauitatem & horribilitatem pœnæ repentinæ, dicit:

Sicut illi decem & octo super quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos. Isti decem & octo Hierosolymitæ erant, qui ad literam ædificauerunt turrim iuxta Siloë, & ruina turris oppressi sunt, quasi ex improuiso. Et hoc iusto iudicio Dei, quia: Qui altam facit domum suam, *Prou.17.a* quærit ruinam.

Secundo quantum ad negationem profunditatis nequitiæ, subditur: *Putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem?* quia soli puniti sunt. *Non, dico vobis*, quia certe multi alij erant peccatores in ea: Circuite vias Ierusalem, & aspicite, & *Hier.5.a* E considerate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei.

Tertio quantum ad conclusionem necessitatis pœnitentiæ subiungitur: *Sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis*, non quantum ad pœnam temporalem, sed quantum ad spiritualem & gehennalem: Sicut enim super istos cecidit turris: sic super omnes reprobos cadet ille lapis angularis, de quo Matthæus. Qui *Matt.21.d* ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quẽ vero ceciderit, conteret eum. Hic autem lapis qui creuit in montem, recte dicitur turris propter fortitudinẽ, & altitudinem: Turris fortissima nomen Domini. Hos *Prou.18.b* reprobos conteret hæc turris in iudicio, secundum illud: Conteretur cum delinquente delictum, & cæt. Et *Eccl.27.a* tunc peribunt cum peccatis suis: Vana sunt, & opus risu *Hier.10.c*

dignum: in tempore visitationis suæ peribunt. Tales
sunt qui opera pœnitentiæ negligunt & crucē Christi A
1.Cor.1 b contēnunt: Verbum crucis pereuntibus quidē stultitia
est, iis autem qui salui fiunt, id est, nobis, Dei virtus est.
Nota autem quòd homo puniri consueuit decem de
causis, videlicet:
Num.12.c Ad purgationem, vt Maria soror Moysi: Maria apparuit candens lepra quasi nix, &c.
Iob 2. a Ad probationem, vt Iob: Egressus Satan à facie Domini: percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis vsque
ad verticem eius.
2.Cor.12.b Ad humilitationem, vt Paulus: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ,
Angelus Satanæ, vt me colaphizet, &c.
Ad glorificationem diuinæ potentiæ, vt cœcus natus:
Ioan.9.a Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manife- B
stentur opera Dei in illo.
Ad commendationem diuinæ clementiæ, sicut pater
Luc.1.b Ioannis Baptistæ: Ecce, eris tacens, & non poteris loqui
vsque in diem, quo hæc fiant, &c.
Ad manifestationem diuinæ iustitiæ, sicut Herodes:
Actor.12.d Percussit eum Angelus Domini. Sequitur: Et consum-
2.Mac.10.b ptus à vermibus, expirauit. Et sic Antiochus.
Exod.20.a Ad punitionem parentum: Ego sum Dominus Deus
tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios
Gen.19.e in tertiam & quartam generationem. Propter quod pueri Sodomitarum submersi sunt.
Prou.19.d Ad terrorem aliorum: Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Sic & isti puniti sunt, de quibus agitur
hic, vt ceteri terreantur.
Tob.2.c Ad exempla posterorum: Hanc tentationem ideo per- C
misit Dominus euenire illi, vt posteris daret exemplum
patientiæ.
Ad detestationem criminum sicut Dathan & Abiron: Dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens
Num.16.e os suum deuorauit illos cum tabernaculis suis & vniuersa substantia eorum, descenderuntque viui in infernum
operti humo, & perierunt de medio multitudinis. Et sic
4.Reg.5.g Giezi: Lepra Naaman adhærebit tibi & semini tuo vs-
Actor.5.a que in sempiternum. Et sic Ananias: Cur tentauit satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de
pretio agri? Nonne manens tibi manebat: & venundatum, erat in tua potestate? Quare posuisti in corde tuo
hanc rem? &c. sequitur: Cecidit & expirauit. In hoc
ostenditur, quantum oporteat detestari scissuram Simo-
Simonia & Apostasia. niacam, & Apostasiam, ob quam statim sic puniti sunt.
Dicebat autem & hanc similitudinem: Arborem fici habe- D
bat quidam, &c. Hic tertio subditur exemplum excogitatum, siue adinuentum de infructuosa ficulnea excidenda, sub cuius metaphora intelliguntur tria circa animam, quæ negligit pœnitentiam, scil. defectus negligentiæ in nō fructificando, rigor sententiæ in commi-
nādo, & necessitas pœnitentiæ in remediādo. Primo ergo quantū ad defectū negligentiæ in fructificando, ait:
Dicebant autem & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, sc. ad fructum
suscipiendum ex ea, quam tamen tollit negligentia. Vnde subdit: *Et venit quærens fructum in illa, & non inuenit,*
Isa.5.b per vineam intelligitur cōgregatio Ecclesiastica: Vinea
Domini exercituum domus Israël est. Per ficum infru-
Ioël.1.b ctuosam sed foliis plenā, intelligitur anima, quę recusat
pœnitentiam propter negligētiam. Ioël: Posuit vineam E
meam in desertum, & ficum meam decorticauit: nudās
spoliauit eā & proiecit, albi facti sunt rami eius. Hęc ficus est foliis plena, quando verbis abūdat ad excusationem sui: Consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizo-
Gen.3.a mata. Et hæc est Domini maledictione digna: Vidēs fici
arborē vnā secus viā, venit ad eā, & nihil inuenit in ea
Matt.21 b nisi folia tantū, & ait illi: Nūquā ex te fructus nascatur.
Secundo quantum ad rigorem sententiæ in comminando, subditur: *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce, anni
tres sunt ex quo venio quærēs fructum in ficulnea hac & nō
inuenio.* Per tres annos intelligitur Pueritia, adolescētia,
& iuuentus, in quibus negligit quis pœnitētiam agere,

secundum illud Iob: Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, Iob 24. b
& ille abutitur eo in superbiam. Cultor istius vineæ est
prædicator & maxime prælatus de quo Apostolus: Ego 1.Cor.3.d
plantaui, Apollo rigauit. Augustinus contra quinq; hæ- August. in
reses: Vbi estis ô boni agricolæ, quid agitis? quare voca- tract. de
tis? Videtis quo malo ista plena sit terra, hinc spinę hinc quinque hæ-
tribulus, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos resibus cap.
eradicate, fœnum secate, noua semina bona spargite, nō 6. tom 6.
terreat hiems, & si abundet iniquitas, tamen ferueat vestra charitas. Serite hieme, quod metatis æstate: &c. Tali
agricolæ negligenti competit comminari seueritatem
diuini iudicij. Propter quod subdit: *Succide ergo illam: vt
quid etiam terram occupat?* idest, denuntia eam succidendam. Secundum quod dicebat Ioannes Baptista: Facite Matt.3. b
fructum dignum pœnitentiæ. Sequitur: Iam enim securis ad radicem posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et
Paulus: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœniten- Rom.2. a
tiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, &c. Et Dauid in psalmo: Propter Psal.51. a
ea Deus destruet te in finem, & euellet, & emigrabit te
de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentiū.
Tertio quantum ad necessitatem pœnitentiæ in remediando subiungitur: *At ille respondens dixit illi: Domine
dimitte illam, & hoc anno,* idest in tēpore senectutis, *vsq;
dum fodiam circa illam & mittam stercora,* idest, donec reducam ad memoriam ei suam fragilitatem & eius iniquitatē. Fodit enim qui se humiliat: Ingredere in petrā, Isa.2. c
& abscondere in fossa humo à facie timoris Domini, &
à gloria maiestatis eius: Facite alueo torrentis huius fossas 4. Reg.3. c
& fossas. Vnde Gloss. Fossa quippe in imo est, quādo in- Glos. in hunc
crepatio mentē sibi demōstrat & humiliat, stercora mit- locum to.5.
tit, qui peccatum ad memoriam reducit. Vnde Glossa Glossa in
Bedæ: Mittam stercora, idest, malorum, quæ fecit abomi- hunc locum
nationem ad animum, reducam, & compunctionis gra- tom.5.
tiam cum fructibus boni operis, quasi de putredine stercoris exsuscitem. Peccata enim stercora dicuntur. Vnde
Ioël: Cōputruerunt iumenta in stercore suo. Et in Thre- Ioël.1. d
nis: Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt sterco- Thr.4. a
ra. Horum recogitatio animam fœcundat. Vnde Isaïas:
Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine Isa.38. d
animæ meæ. Et Hieremias: Statue tibi speculam, pone Hier.31.d
tibi amaritudines. Sicut autem fructificat arbor quando
circa eam mittuntur stercora, sic & anima dum peccatorum suorum recordatur. Ideo subditur: *Et si quidem fe-*
cerit fructum, scil. dimittes eam. Et est locutio figuratiua,
in qua deficit dictio necessaria: sed tamen cōmunis est
modus loquendi. *Sin autem, in futurum succides eam,* per
gladiū iudicialis sententiæ. In canonica Iudæ: Arbores Iudæ. c
autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ: fluctus
feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia, quibus procella tenebrarū seruata est in æternū. Vel
succides per mortem: Si qua ligna non sunt pomifera, Deut.20.d
sed agrestia, &c. succide. Et Iob: de mane vsq; ad vesperā Iob.4. d
succidētur: & quia nullus intelligit, in æternū peribunt.
Et nota: Sex hominis ætates sunt, quasi sex anni, scilicet Infantia, Pueritia, Adolescentia, Iuuentus, Senectus,
& Senium. In prima ætate nō quærit fructum Dominus
propter liberi arbitrij defectum. In secunda vero requirit aliquo modo, sc. in pueritia. In adolescentia magis, &
in iuuentute maxime: expectat tamen negligentem frequenter vsq; ad senectutem. Et tunc tandem ad extremum profert seueritatē sentētiæ aduersus negligētem.
Possunt autem hæc allegorice exponi de Synagoga, in
qua Dominus quæsiuit fructum in tribus ætatibus mūdi intermediis, in quibus Synagoga viguit, & adhuc ad
pœnitentiam expectat, vt in triplici tempore, sc. Patriarcharum, Iudicum, & Regum, & tandem exspectauit
in tempore prophetarum. Et quia non fuit conuersa ad
verba eorum, ideo succisa est in Christi aduentu.
Vel isti tres anni referuntur ad tempus triplicis legis,
scilicet Naturæ, Scripturæ, & Gratiæ, sed hæc sufficienter exponuntur in Glossa.

A Secundum autem morum informationem ſpiritualiter notandum, quòd arbor infructuoſa ſucciditur, maxime quæ per triennium fructum non facit. In quo intelligitur rectè homo negligens ad opera virtutis. & quidem rectè per ficum infructuoſam negligentia humana arguitur.

Primo quia ficus habet ſolia multa & magna, & in illo potiſſime arguitur negligentia, illius qui magna babet verba, vt in Eccleſiaſtico: *Eccl.4.d* Noli citatus eſſe in lingua tua, & inutilis, & remiſſus in operibus tuis: *Oſea 10.a* Contra: Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei.

Secundo, quia folia ficus ſunt manui ſimilia. Et in illo potiſſime reprehenditur negligentia eius, qui alios ad operandum inuitat, cum ipſe nihil operetur: *Rom.2.d* Qui alium doces, &c. *Act.1.a* Contra: Cœpit IESVS facere & docere.

B Tertio quia fructus ficus eſt ſuauis, ideo merito ipſius carentia negligentiam deſignat, & præſentia ipſius deſignat opus virtutis, quod eſt ſuaue & valde delectabile: nam qui continet, & hoc ipſo gaudet, ille ſolus eſt caſtus.

Sunt autem virtutum opera ſuauia, virtutem, inchoanti: ſuauiora: virtute proficienti: ſuauiſſima iam virtute conſummato. Propter quod dicitur: *Iud.9.b* Numquid poſſunt deſerere dulcedinem meam, fructuſque ſuauiſſimos, & ire vt inter cætera ligna promoueat.

Habere autem dicitur ficus fructus ſuauiſſimos ad deſignandum triplex genus fructuũ. Quidã enim fructus ſunt ſuaues, vt fructus pœnitẽtiæ: quidam ſuauiores, vt fructus iuſtitiæ: ſed quidã ſuauiſſimi, vt fructus ſapiẽtię. Hęc tria genera fructuũ quęrit Dominus in trib' annis, quia in triplici ſtatu. Nã fructus pœnitentiæ quæritur C ab incipiẽtibus, fructus iuſtitiæ à proficiẽtibus, fructus autem ſapientiæ à perfectis. Primo ergo in primo anno requirit fructũ pœnitẽtiæ, de quo ſupra: *Sup.3.b* Facite fructus dignos pœnitentiæ. Hic autẽ fructus in tribus cõſiſtit.

Primo in reſecatione ſuperfluitatis: *Hier.2.b* Induxi vos in terram Carmeli, vt comederitis fructum eius, & bona illius: *Carmelus.* Carmelus interpretatur ſcientia circumciſionis, & deſignat reſecationem ſuperfluitatis.

Secundo in mortificatione carnis: *Ioan 12.d* Niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multũ fructum affert.

Tertio in purificatione mentis. Iſaïas: *Iſa.27.b* Dimittetur iniquitas domui Iacob, & iſte omnis fructus, vt auferatur peccatum eius.

In ſecundo anno ſcilicet in ſtatu proficientium requirit Dominus fructum iuſtitiæ: *Phil.1.b* Sitis ſinceri & ſine D offenſa in die Chriſti, repleti fructu iuſtitiæ per Ieſum Chriſtum, in gloriam & laudem Dei.

Hunc autem fructum iuſtitiæ concordia inchoat, ſiue ſeminat: *Iac.3.d* Fructus autem iuſtitiæ in pace ſeminatur facientibus pacem. Iob: *Iob 22.e* Habeto pacem, & per banc habebis fructus optimos.

Clementia patefacit & prouehit, vt in Pſalmo: *Pſalm.1.a* Erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum: quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et in Pſalmo: *Pſalm.4.b* A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt.

Patientia conſeruat: *Iac.5.b* Ecce agricola expectat precioſum fructum terræ: patienter ferens donec accipiat E temporaneum & ſerotinum. Et: *Hebr.12.c* Omnis diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ.

Perſeuerantia colligit. Infra: *Inf.21.f* Videte ficulneam & omnes arbores cum producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam prope eſt æſtas, vt in Prouerbiis de muliere forti dicitur: *Prou.31.b* De fructu manuum ſuarum plantauit vineam.

In tertio anno requirit fructum ſapientiæ, de quo in Prouerbiis: *Prou.3.b* Primi & puriſſimi fructus eius.

Hic autem fructus eſt ſpecioſiſſimus ad videndũ: *Deut.33.b* De benedictione Domini terra eius, de pomis cœli & rore, atq; abyſſo ſubiacẽte. De pomiſ fructuũ Solis & Lunę.

A Fragrantiſſimus ad odorandum in Eccleſiaſtico: *Eccl.24.b* Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris, & flores mei fructus honoris & honeſtatis: *Cant 4.d* Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus.

Sapidiſſimus ad deguſtandum: *Cant.2.a* Sub vmbra illius quem deſideraueram ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Item in Canticis: *Ibidem.5.a* Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum, &c.

Pretioſiſſimus ad poſſidendum: *Prou.8.c* Melior eſt fructus meus auro & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo.

Sempiternus ad perdurandum vt in Sapientia: *Sap.3.d* Bonorum laborum glorioſus eſt fructus: & quæ non concidit, radix ſapientiæ. Et quia ſapientia hic inchoatur & durat in ſempiternum. Cum igitur Dominus requirat in arbore quam plantauit in primo ſtatu fructum pœB nitentiæ, & ille ſit triformis: & in ſecundo fructum iuſtitiæ, & ille ſit quadriformis: & in tertio fructum ſapientiæ, & iſte ſit quinqueformis, requirit igitur duodecim fructus in arbore plantata. In cuius figuram dicitur in Apocalypſi: *Apoc.22.a* Ex vtraq; parte fluminis lignũ vitæ, afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructũ ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.

Erat autem docens in ſynagoga eorum Sabbatis, &c. Pars illa in qua confutat Saluator Iudæorum pertinaciã calumniantium miracula ſua, diuiſa fuit in duas partes ſecundum duplicem modum calumniãdi miracula Chriſti, ſcilicet ex parte cauſæ efficientis, & ex parte circumſtantiæ temporis. Prima parte determinata, hic incipit ſecunda. Et diuiditur hæc pars in duas, ſecundum duplicem temporis opportunitatem. In prima confutat C calumniantes Chriſti miracula, quæ fiebant in Sabbato in concilio: in ſecunda vero confutat in conuiuio, ibi: *Et factum eſt, cum introiſſet, &c.* *Inf.14.a* Prima diuiditur in duas. Primo enim confutat eos qui dicebant Sabbato non facienda eſſe miracula: Secundo vero occaſione accepta oſtendit quòd ſine intermiſſione facienda ſunt bona opera, ibi: *Cui ſimile æſtimabo regnum Dei.* *Inf.13.d* Circa autem confutationem calumniantium miracula propter Sabbatum procedit hoc modo. Primo præmittitur operatio creationis mirificæ, ſecundo adiungitur obiurgatio ſuperſtitionis Iudaïcæ, ibi: *Reſpondens autem archiſynagogus, &c.* Tertio ſubiungitur confutatio obiectionis propoſitæ ibi: *Reſpondens autem ad illum Dominus.* Quarto ſubinfertur aſſecutio glorioſæ victoriæ, ibi: *& cum hæc diceret, erubeſcebant, &c.* Circa operatioD nem autem curationis mirificæ introducuntur tria, ſcilicet ſolemnitas Dei, grauitas inueterata morbi, virtus accelerati miraculi. Primo igitur ad ſolemnitatem diei ſacri, dicit:

Erat autem docens in ſynagoga eorum Sabbatis. Nota quòd Dominus Sabbatis docebat.

Siue propter conſeruandam Iudæorum conſuetudinem: Moyſes à temporibus antiquis habet in ſingulis *Act.15.d* ciuitatibus qui eum prædicent in ſynagogis, vbi per omne Sabbatum legitur.

Siue etiam propter doctrinæ publicationem, quia tunc tanquam in die ſolemni magis communiter erant verbo Dei intenti: Ego ſemper docui in ſynagoga, &c. *Ioan.18.c* quo omnes Iudæi conueniunt.

E Siue quòd Sabbatum erat dies quietis, & ipſe venerat annuntiare pacem & quietem. Vnde: *Ephef.2.c* Veniens Euangelizauit pacem vobis qui longe fuiſtis, & pacem iis, qui prope.

Siue etiam quia præceptum de Sabbato, quod ſpectabat ad charitatem, præcipue erat figura temporis gratiæ. In quo præcipitur: Hoc eſt præceptum meum, vt *Ioan.15.b* diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.

Siue etiam propter ſeruandum ordinem. Quia ibi debebat incipere reparatio, vbi terminata eſt conditio, vt in Geneſi dicitur: *Gen.1.a* Compleuit die ſeptimo opus ſuum quod fecerat. Subiungitur: Et benedixit die ſeptimo, &c.

Siue ad dandam informationẽ quòd intentus ſapien-

Eccl.38.c tiæ ab omnibus debet cessare, secundum illud Sapien-
tiam scribe in tempore vacuitatis.

Siue etiam ex septima causa vt ostenderet se Domi-
num legis & Sabbati, faciendo miracula in Sabbato:
Ioan.5.c Pater meus vsq; modo operatur,& ego operor. Propte-
tea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere:qoia
non solum soluebat Sabbatum,sed & patrem suum di-
cebat Deum,æqualem se faciens Deo.

Secundo quantum ad grauitatem inueterati morbi,
subdit:*Et ecce mulier quæ habebat Spiritum infirmitatis an-
nis decem & octo*, quantum ad infirmitatis diuturnita-
Eccl.10.b tem:Languor prolixior grauat medicum: Breuem lan-
guorem præcidit medicus. *Et erat inclinata*, quantum ad
infirmitatis grauitatem,secundum quòd ille lugebat in
Psal.37.a Psalmo:Miser factus sum vsque in finem, & cætera.
Nec omnino poterat sursum respicere, ob infirmitatis con-
Thr.1.a tinuitatem, secundum illud:Dedit me Dominus in ma-
num de qua non potero surgere: Potest autem per
hanc incuruationem longæuam intelligi morbus aua-
ritiæ & cupiditatis quæ incuruat cor ad temporalia vt
Psal.16.c in Psalmo:Oculos suos statuerunt declinare in terram.
Isa.51.g Et hoc quærunt dæmones. Isaias:Incuruare vt transea-
mus. Hæc infirmitas curuatiua durat per decem & octo
annos,id est per senarium triplicem,hoc est per totum
tempus vitæ. Quia vt dicit Hieronymus: Cum cætera
vitia senescant in senibus,sola auaritia iuuenescit. Et
Eccl.2.d in Ecclesiaste dicitur de auaro:Cuncti dies eius dolori-
bus & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente
Osee 7.c quiescit. Et:Comederunt alieni robur eius, & ipse ne-
sciuit: sed & cani effusi sunt in eo & ipse ignorauit.
Hæc etiam infirmitas non sinit respicere sursum. Vnde
Mat.6.c dicitur:Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Et
Psal.57.b in Psalmo:Supercecidit ignis scil. cupiditatis, & non
viderunt solem, vt recordarentur,&c.

Tertio quantum ad virtutem accelerati miraculi sub-
iungit:*Quam cum videret Iesus*, scilicet oculo pietatis:
Psal.101.c Quia respexit de excelso sancto suo, Dominus de cœ-
lo in terram aspexit. Vt audiret gemitus compeditorũ:
4.Reg.20.a & solueret filios interemptorum. Et: Audiui oratio-
nem tuam,vidi lacrymam tuam. *Vocauit eam ad se*, per
Ioan.11.d affectum benignitatis. Ioannes: Dixit Martha Mariæ:
4.Reg.4.c Magister adest,& vocat te. Et:Voca Sunamitidem istã.
Subditur: Quid vis vt faciam tibi? *Et ait illi: Mulier
dimissa es ab infirmitate tua*, per promissum veritatis.
Vnde ratione certitudinis ponit præteritum pro futuro
Num.23.c proximo. Non est Deus quasi homo vt mentiatur,nec
vt filius hominis vt mutetur:Dixit ergo & non faciet?
locutus est,& nõ implebit? *Et imposuit illi manus,& con-
festim erecta est,& glorificabat Deum*, quantũ ad effectum
Ecc.8.a virtutis:Omne quod voluerit,faciet,& sermo illius po-
testate plenus est. Ideo autẽ manus imponit,vt ostẽdat,
quia ipse est manus per quam Omnipotens operatur
Isa.59.a cuncta,& per quam reparat vniuersa. Isaias:Ecce non
Num.11.c est abbreuiata manus Dñi vt saluare nequeat. Et:Re-
spondit Dominus Moysi:Nunquid manus Dñi inuali-
da est?Iam nunc videbis vtrum meus sermo opere cõ-
Eccl.36.a pleatur. Et propterea in Ecclesiast. dicitur: Innoua si-
gna & immuta mirabilia:glorifica manũ & brachium
dextrum. Et nota quòd hic quatuor dicit de incurua-
tione huius mulieris,quæ Dñs exercet in sanatione cu-
iuslibet animæ fidelis. Nam primo videt prædestinãdo.
Sap.4.c Sapientia: Respectus in electos illius. Secundo vero
Matt.9.b vocat exterius attrahendo. Matthæus:Non veni voca-
Prou.9.a re iustos sed peccatores. Et in Prouerbiis. Mihi ancillas
suas vt vocarent ad arcem & ad mœnia ciuitatis. Ter-
Ezech.3.d tio manum imponit iustificando. Ezechiel: Abij ama-
Sap.1.f rus in indignatione Spiritus mei: manus enim Do-
1.Reg.2.b mini erat mecum confortans me. Et supra:Etenim ma-
nus Dñi erat cum illo. Quarto erigit glorificando: Su-
scitat de puluere egenum,& de stercore eleuat paupe-
rem:vt sedeat cum principib. & solium gloriæ teneat.
Rom.8.f De his quatuor similiter dicitur ad Romanos: Quos
prædestinauit,hos & vocauit:& quos vocauit, hos &
iustificauit:quos autẽ iustificauit illos & magnificauit.

A *Respondens autem Archisynagogus, &c.* Hic secundo
subiungitur obiurgatio superstitionis Iudaïcæ. Circa
quam primo introducitur commotio zeli inordinati
in animo. Secundo simulatio zeli inordinati in verbo.
Primo igitur quantum ad commotionem zeli inor-
dinati in animo,dicit:

*Respondens autem Archisynagogus indignans,quia Sab-
bato curasset Iesus*, quasi dicat quòd eius responsio ex
indignatione animi originem traxit. Hæc autem indi-
gnatio oriebatur ex præsumptione iustitiæ. Vnde so-
lum vera iustitia compassionem habet,sed falsa iustitia
indignationem. Hęc autem falsa iustitia erat æmulatrix
legis quantum ad obseruantiam Sabbati,sed æmulatio-
ne stulta:Æmulationem Dei habent,sed nõ secundum Rom.10.a
scientiam:ignorantes enim iustitiam Dei,& suam quę-
rentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vnde
B stulta præsumptio parit æmulationem,& æmulatio in-
dignationem, & indignatio diuinæ legis transgressio-
nem,secundum illud: Qui ad indignandum facilis est,
erit ad peccata procliuior. Vnde stultus legis zelator Pro.29.d
est ipsius legis destructor. Propter quod ad Galatas:
Supra modum persequebar Ecclesiam Dei, & expu- Gal.1.c
gnabam illam. Subiungitur:abundantius æmulator exi-
stens paternarum mearum traditionum.

Secundo quantum ad simulationem zeli inordinati
in verbo, subdit: *Dicebat turbæ:Sex dies sunt in quibus
oportet operari:* Ecce allegatio veritatis:Sex diebus ope- Exod.20.b
rabetis,& facies omnia opera tua. Septimo autem die
Sabbatum Domini Dei tui est. *In his ergo venite & cura-
mini*: Ecce simulatio pietatis,vnde sibi competit quod
dicitur de simulatoribus: Habentes speciem quidem 2.Tim.3.a
C pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Vnde dicit:
Et non in die Sabbati: Ecce ostentatio sanctitatis,quia
tanquam sanctus diem Sabbati ostentat se velle serua-
re vt sanctum, secundum illud: Sex diebus facietis Leu.23.a
opus,dies septimus,quia Sabbati requies est,vocabitur
sanctus. Vnde Iudæi dicebant: Non est hic homo à Ioan.9.c
Deo qui Sabbatum non custodit:sed diei sancti obser-
uantia in archisynagogo potius erat ad simulationem
iustitiæ quàm ad impletionem, secundum illud Isaïæ:
Neomeniam & Sabbatum, & festiuitates alias non Isa.1.d
feram. Subditur:Kalendas vestras, & solemnitates ve-
stras odiuit anima mea. Et ratio huius est, quia potius
seruabant ad superstitionem quam propter deuotio-
nem. Vnde:Viderunt eam hostes,& deriserunt Sabba- Thr.1.c
ta eius.

Respondens autem ad illam Dominus, &c. Hic tertio
subiungitur confutatio obiectionis propositæ: Circa
D quam præmittit exemplum sensibile. Deinde elicit ar-
gumentum rationabile. Primo igitur præmittens ex-
emplum sensibile,dicit:

Respondens autem ad illum Dominus dixit:Hypocrita. In
quo respondet Dñs,secundum illud quod de eo dicitur
in Matthæo,quòd erat docens eos, sicut potestatẽ ha- Mat.7.d
bens. Et hoc faciebat potissime cum alios increpabat,
sicut istum quem hypocritam vocat:quia eius occulta
videbat. Vnde:Qui autem iudicat me,Dñs est. Ipse enim 1.Cor.4.a
nouit abscondita cordis,& maxime odit vitium hypo-
crysis. Ideo in Ecclesiastico: Ne fueris hypocrita in Eccl.1.d
conspectu hominum. Subiungitur: Ne reuelet Deus
E absconsa tua,& in medio synagogæ elidat te, sicut fe-
cit hunc,quem exemplo euidenti & sensibili confutat
& conuincit. Ideo subdit: *Vnusquisq; vestrum Sabbato non
soluit bouem suum,aut asinum à præsepio,& ducit adaqua-
re?* Glossa: Merito Hypocritas simulatores vocat, qui Glos. in hũc
cum Magistri plebium videri appetunt,sanationem ho- locum to. 5.
minum non verentur postponere curæ pecorum. In
istis impletur illud Isaïæ:Iustus perit, & non est qui Isa.57.a
recogitet in corde suo. Et illud etiam hodie impleri
videtur,secundum illud Bernardi:Perit anima, & non
est qui curet cadit asina, & est qui subleuet. Hypocri-
tam ergo vocat eum,qui zelum legis simulans magis
curat de pecore vel de pecunia quam de anima.

Secundo eliciens argumentum rationabile, subiun-

git:

git: *Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanas ecce decem & octo annis*, cui debetur misericordia, & quia [1. Petr. 3. b] mulier infirma ex sexu: Quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ. Et quia infirma ex expressione dæmonis, [Matt. 15. c] vnde Matthæus: Miserere mei Domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur. Quia etiam erat de semine Abrahæ, quem Deus sibi elegit. Vnde Matthæus: [Ibidem.] Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Ex his ergo causis optimis multo fortius colligitur quòd curatio mulieris propter Sabbatum non debuit differri. Ideo subdit: *Non oportuit solui à vinculo isto die Sabbati*, immo certe oportuit, quia opportunitas temporis fuit: tum quia in infinitum maior cura debet esse de salute hominis quam bruti animalis. Propter [1. Cor. 9. a] quòd: Numquid bobus cura est Deo? Tum etiam quia B Sabbatum non est introductum in præiudicium hominis, sed potius in salutem humani generis. Vnde Ioannes: [Ioan. 7. d] Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Tum etiam quia Sab- [Leu. 23. b] bato vetantur omnia seruilia. Vnde: Nullum seruile opus facietis in eo. Non autem opera spiritualia. Vnde [Matt. 12. a] dicit Matthæus: Non legistis in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, & sine crimine sunt? Non vetantur etiam opera diuina, & miraculosa. [Ioan. 5. c] Vnde Ioannes: Pater meus vsque modo operatur, & [Ibidem. 9. a] ego operor: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Non vetantur etiam opera necessaria ad sanitatis cõseruationem, vt comedere, & bibere: igitur nec ad curationem. Ex quo datur intelligi quãta C homini debeat esse sollicitudo & diligentia, vt peccator de laqueis diaboli absoluatur. Vnde etiam fieri posset, vt nec modicum retardetur vt in Prouerbiis: Dis- [Prou. 6. a] curre, festina, suscita amicum tuum: ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. In cuius signũ [Inf. 15. c] dicitur de filio prodigo reuertente, infra: Cum adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Et nota quòd non est aliud filiã Abrahæ solui à vinculo Satanæ, quàm animam solui à reatu culpæ. Vnde Glossa: Filia Abrahæ quæque fidelis anima. [Glossa in hunc locum tom. 5.] Hanc soluit Christus ministerio sacerdotum: Amẽ dico [Matt. 18. c] vobis, quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcumque solueritis super terrã, erunt soluta & in cœlo. Sed oportet quòd homo seipsum disponat quasi ab interiori. Isaias: Solue vincula D [Isa. 55. a] colli tui captiua filia Sion. Et tunc Deus operatur à superiori, vt in Psalmo: Dirupisti vincula mea: tibi sacri- [Psalm. 115. b] ficabo hostiam laudis. Vnde in hac solutione operantur sacerdotes per exteriorẽ dispensationem sacramenti, & peccator per interiorem detestationem peccati, & Deus per superiorem infusionẽ gratiæ Spiritus sancti.

Et cum hæc diceret, &c. Hic quarto subiungit assecutionem gloriosæ victoriæ, quantum ad duo, quæ hic introducuntur. Scilicet confusio rebellium, & lætificatio fidelium. Primo ergo quantum ad confusionem rebellium, dicit:

Et cum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius. Glossa: Aduersarij, Scribæ & Pharisæi qui non aperte veritati contradicere possunt, nec propter inuidiam E credere volunt. De talibus: Ipsi fuerunt rebelles lumini, [Iob 24. b] nescierunt vias eius. Tales non instruuntur, sed confunduntur, cum veritas declaratur Isaias: Ecce confun- [Isa. 41. c] dentur & erubescent omnes, qui pugnant aduersum te: erunt quasi non sint, & peribunt viri qui contradicũt tibi. Quæres eos, & nõ inuenies viros rebelles tuos.

Secundo quantum ad lætificationem fidelium, subdit: *Et omnis populus gaudebat in vniuersis, quæ gloriosè fiebant ab eo.* Beda: Populus, id est, simplices & humiles [Beda in Glos. in hunc locum to. 5.] verba veritatis, & miracula amantes. Ij gaudent de manifestatione gloriæ diuinæ. Vnde: Pauperes homines [Isa. 29. f] in sancto Israel exultabunt. Exultabunt, inquam, in vniuersis quæ gloriosè fiebãt ab eo, vt in Ecclesiastico: [Eccl. 42. c] Gloria Domini plenum est opus eius. Et nota quòd A opera Christi erant gratiosa, quantum ad condescensionem diuinæ dignationis, & de his est regratiandum. Tobias: Benedicite Deum cœli, & coram omnibus [Tob. 12. b] viuentibus confitemini ei: quia fecit vobiscum misericordiam suam. Erant etiam gloriosa quantum ad operationem virtutis, & manifestationem maiestatis. Et de his est gaudendum, & exultandum in Psalmo: Iubi- [Psalm. 65. a] late Deo omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius. Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua Domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Possunt autem hæc allegorice exponi de Ecclesia ex gentibus congregata, quæ per triplicem annorum senarium fuit curua. Hoc est sub dictamine legis naturæ B legis Mosaicæ, & etiam Prophetiæ. In quorum quolibet opera facta sunt ad sex dies spectantia, hoc est opera seruilia, quæ ex timore fiebant. Et hæc non possunt animam sursum erigere, quia timor deprimit, & solus amor sursum erigit. Vnde Supra: Erexit cornu salutis [Sup. 1. g] nobis in domo Dauid pueri sui, & hoc fit per Spiritũ charitatis: Et ingressus est in me Spiritus, & statuit me [Ezech. 2. a] super pedes meos. Hæc soluitur die Sabbati, sicut bos & asinus qui ducuntur adaquare, quia Ecclesia ista congregata est ex populo Iudaico & gentili, qui per bouem & asinum habent intelligi. Secundum illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe [Isa. 1. a] Domini sui. Et: Beati qui seminatis super omnes aquas, [Ibidem. 32. d] immittentes pedem bouis, & asini: vtrumque autem Dominus soluit, & Iudæos ad Ecclesiam venientes ab C onere seruitutis legalis, & Gentiles à vinculo seruitutis idololatriæ: Ipse est pax nostra qui fecit vtraque [Ephes. 2. c] vnũ, & mediũ pariete maceriæ soluẽs inimicitias in carne sua: legẽ mandatorũ decretis euacuãs, vt duos condat in semetipso, in vnum nouũ hominẽ faciẽs pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. De hac autem solutione confunditur populus Iudæorum Christo aduersantium, & exultat populus Gentilium, secundum illud: Multi ab oriente, & occidente venient, & recum- [Matt. 8. b] bent cum Abraham, & Isaac, & Iacob, &c. Filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Et hoc propter rebellionem. Vnde: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad Gen- D tes. Sic enim præcipit nobis Dominus.

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? &c. Postquam confutauit calumniantes miracula in Sabbato facta, hic secundo ostendit, quòd sine cessatione facienda sunt opera bona. Et primo ad hoc incitat per manuductionem naturalis exempli. Secundo vero per manifestationem diuini decreti, ibi: *Et ibat per ciuitates & castella, &c.* Manuducit ergo per exemplum dupliciter. Per primum informamur ad proficiendum continuo in notitia veritatis. Per secundum vero ad proficiendum in feruore charitatis, ibi: *Et iterum dixit, &c.* Primo igitur continuum profectum in notitia veritatis ostendit sub metaphora grani sinapis, & hoc tripliciter, videlicet quantum ad proprietates, quas granum sinapis habet secundum seipsum, & in E quantum seminatum, & in quantum augmentatum. Primo igitur quantum ad proprietatem grani sinapis, secundum seipsum, per quam assimilatur notitiæ veritatis, dicit:

Dicebat ergo: Cui simile est regnũ Dei, & cui simile æstimabo illud? Regnum cœlorum dicitur hic veritatis notitia vel doctrina. Vnde Beda in Glossa: Regnum cœlorum prædicatio est Euangelica, de qua alibi: Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fru- [Matt. 21. d] ctus eius: Vbi hæc notitia recte dicitur regnum cœlorum: quia reuera regnum cœlorum non est aliud, quam perfecta notitia diuinæ veritatis: Hæc est vita æterna, [Ioan. 17. a] vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christũ. Et hæc in patris est sublimis & iocũda.

Sed in via debet esse humilis & feruida, in cuius desi- A gnationem, subdit: *Simile est grano sinapis*: Ideo grano sinapis assimilatur, quia ipsum est modicum mole, & magnum in virtute siue feruore. In quo insinuatur quòd nostra notitia debet esse humilis, secundum illud: *Rom.11.d* Noli altum sapere, sed time. Et: Non plus sapere quam *Ibidem.12.c* oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Quia vt dicitur in *Prou.11.a* Prouerbiis: Vbi humilitas, ibi & sapientia: insinuatur etiam quod debet esse feruida, & ardens. Vnde Glossa Bedæ: Notitia scripturarum grano sinapis comparatur ob feruorem fidei: quia venena dicitur expellere, idest *Luc.17.b* omnia dogmata prauitatis. Ideo dicitur infra: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare & transplantare in mare, & obediet vobis.

B Secundo quantum ad proprietatem ipsius in quantum seminatum, subdit: *Quod acceptum homo misit in hortum suum.* Per hortum istum intelligitur Ecclesia *Cant.4.d* militans: Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, & fons signatus. Hic est hortus voluptatis, vbi crescunt semina virtutum. In quo primo seminandum est semen fidei, sed hoc fit per hominem. Quia prædicatio fidei per humanum ministerium seminatur, *Gen.2.c* in cuius rei figuram: Tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur *1.Cor.3.a* & custodiret illum: Talis fuit Paulus: Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Hominis enim, idest, rationalis, & prælati est prædicare documenta fidei. Summus autem seminator huius fidei fuit Christus, qui homo dicitur per antonomasiam, se- C *Psalm.86.a* cundum illud in Psalmo: Numquid Sion dicet Homo, & homo natus est in ea, &c. Vnde & ipse vbique se vocat filium hominis. Quia homo fuit secundum plenissimam rationem & quantum ad perfectionem, & *Phil.2.a* quantum ad infirmitatem. Ad Philippenses: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo seminauit hoc semen cum doctrinam Euangelij *Matt.13.d* prædicauit, vt dicit Matthæus: Simile est regnum cælorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Huic homini aduersatur qui prædicat falsitatem. Vnde subditur ibi: Cum autem dormirent homines, idest, prælati, venit inimicus homo & superseminauit zizania in medio tritici, &c.

Tertio quantum ad proprietatem ipsius inquantum augmentatur, subdit: *Et creuit, & factum est in arborem* D *magnam* Quod dicitur ad profectum fidei in robore virium. Vnde Glossa: Crescit non sicut herbæ quæ cito arescunt & corruunt, sed sicut arbor quæ lōga annosi- *Coloss.1.a* tate & inopinata fertilitate gaudet: In verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad nos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat & crescit, sicut & in vobis. Et *Ibidem. b* paulo post: Vt ambuletis digne, Deo per omnia placētes in omni opere bono fructificātes, & crescentes in sciētia Dei. Hæc autē notitia tanto altius crescit per veritatem, quāto radix profundius descendit per humilitatē, *Isa.37.f* vt Isaias ait: Mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, & quod reliquum est, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum. Et quia notitia fidei crescens in se redundat in aliorum salutem, ideo subdit: *Et volucres cæli requieuerunt in ramis eius.* Per volucres cæli in- E *Isa.60.b* telliguntur viri spiritnales: Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? de quibus *Prou.1.a* in Prouerbiis: Frustra iacitur rete ante oculos pennatorū. Per ramos arboris intelliguntur documenta virtutis *Eccl.24.b* procedētia ex ore sapientis. Vnde in Ecclesiastico dicit sapientia: Ego quasi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ. Volucres ergo cæli requiescūt in ramis sinapis crescētis, quia quietantur sub doctrina doctoris fidelis, quod ad notitiā veritatis per- *Gloss in hunc locum tom 5.* ueniunt. Vnde Glossa: In ramis eius idest, in diuersis *Dan 4.b* sentētiis, viri spirituales requiescunt, qui pennis virtutū in alta conscendunt. In cuius figurā Daniel dicit: Videbam, & ecce arbor in medio terrę, & altitudo eius nimis. Sequitur: Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea. Subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cæli. Si ergo paululum semen crescit in magnitudinem arboris per continuum incrementum. Qui ergo est paruulus, conetur continue debet in profectum meriti, vt sic arbor fiat cuius cacumen pertingat ad cælum, et spem & desiderium æternorum.

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo, &c. Postquam præmisit exemplum incitatiuum ad proficiendum continue in notitia veritatis, hic adiungit exemplum incitatiuum ad proficiendum in feruore charitatis, & hoc sub metaphora fermenti. Ex cuius assimilatione inuitat ad continue proficiendum in charitate, quantum ad eius similitudinariam proprietatem in triplicem, scilicet, quam habet fermentum ex parte naturæ propriæ, ex parte industriæ alienæ, & ex parte vtrinque. Primo igitur quantum ad proprietatem, quam habet ex parte naturæ propriæ per quam intendit nos ad charitatis profectum excitare, dicit:

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? Et hic per regnum Dei intelligitur rectè amor Dei, quia in solis illis regnat Deus, qui ipsum diligunt: Eripuit nos de *Coloss.1.b* potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Quia vt dicitur ad Romanos: Non est enim *Rom.14.c* regnum Dei esca, & potus, sed iustitia & pax, & gaudiū in Spiritu sancto. Et quoniam charitas, & gaudium cor dilatat & calefacit interius, & hoc habet manifestam similitudinem cum fermento, ideo subdit: *Simile est fermento.* Et nota quòd per fermentum aliquando intelli- *Fermentum.* C gitur corruptio pacis & veritatis sicut Supra: Atten- *Sup.12.a* dite à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis. Et hoc satis rectè, quia fermentum est pasta vetus, & ex vetustate corrupta, & in acorem versa, quæ reliquam massam corrumpit & in acorem vertit. Ideo signanter dicitur ad Corinthios: Expurgate vetus fermentum. *1.Cor.5.b* Aliquando per fermentum intelligitur feruor, & dilectio, sicut hic, quia fermentum pastam calefacit & quēdam feruorem inducit quasi ab occulto & interiori. Vnde non incongrue fermentum est charitas. Nec est contrarium rationi quòd fermentum capiatur aliter atq; aliter, ratione diuersæ proprietatis. Vnde Augusti- *Aug. in lib. 3. de doctr. Christ. ca. 25 tom. 3.* nus: Quoniam multis modis res similes rebus apparent non putemus esse præscriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem significauerit hoc eam semper significare credamus: Nam & in vituperatione, *Matt.16.a* D fermentum posuit Dominus cum diceret: Cauete à fermento Pharisæorum: & in laude cum diceret: Simile est regnum cælorum mulieri, quæ abscondit fermentum in farinæ sata tria. Huiusmodi autem, vt dicit, multa sunt similia in scriptura. Sicut Leo, Christum signifi- *Apoc.5.b* cat in Apocalypsi: Vicit Leo de tribu Iuda. Et Diabolum: Aduersarius vester Diabolus tanquam Leo rugiens, &c. Sic & alia plurima sunt, cuius diuersitatis causa est multiplicitas proprietatū, ex quibus diuersitas similitudinum, & repræsentationum oritur in figuris.

Secundò quantum ad proprietatem ex parte industriæ alienæ, subdit: *Quod acceptum mulier abscondit in farina sata tria.* Secundum literam vt dicit Beda: Sa- *Beda in Glos. in hunc locum to. 5.* tum est genus mensuræ, iuxta prouinciæ Palestinæ E modium & dimidium capiens.

Et nota quòd per hanc mulierem intelligitur sapientia diuina vel Ecclesia, vt in Prouerbiis: Mulierem for- *Prou 35.b* tem quis inueniet? &c. Farina autem sunt fideles, qui teruntur inter duas molas, superiorem scilicet & inferiorem, timorem videlicet & spem: Non accipies loco *Deut.24.b* pignoris inferiorem & superiorem molam. Ex qua farina fit vnus panis quem Christus in Corpus suum mysticum traiicit: Vnus panis, & vnum corpus multi *1.Cor.10.d* sumus.

Sed tria sata sunt tres differentiæ fidelium, in quibus Dei sapientia dilectionū abscondit in via, scilicet Boni prælati. Boni contemplatiui, & Boni actiui. Vnde Glos- *Glos. in hunc locum to 5.* sa: Tria sata, tria genera hominum, Noe, Daniel, &

Ezech. 14. c Ioh, vt in Exechiel: Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noë, Daniel, & Ioh, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Hæc ergo prima expositio magis secundũ literam consonat. Aliter etiam ac multipliciter exponit *Beda in Glossa hoc loco to. 5.* Beda in Glossa, vt ex hoc appareat multiformis sapientia Dei, quæ in mysterio abscondita est.

Secundo per sata tria intelliguntur tres modi diligẽdi Deum, scil. ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente. *Gloss. Bedæ in hunc locum to. 5.* Vnde Glossa Bedæ: Abscondit Ecclesia fermẽtũ dilectionis in farinæ sata: Quia præcipit vt diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute: *Deut. 6. b* Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Et *Mat. 22. d* Matthæus: Diliges Dominũ Deũ tuũ ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mãdatis vniuersa lex pendet & prophetæ.

Tertio modo per sata tria intelliguntur spiritus & anima & corpus, ex quibus homo conflatur. *Glos. in hũc locum to. 5.* Glossa: Vt spiritus & anima & corpus redacta in vnũ nõ discrepent inter se, secundum illud: *1. Thes. 5. d* Integer spiritus vester & anima & corpus sine querela, in aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur.

Quarto modo per sata tria intelliguntur tres animæ vires, quæ reformantur charitate. *Glos. in hunc locum to. 5.* Glossa: Tres animæ vires in vnum redigantur, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in cupiditate desiderium virtutum, secundum illud: *Mich. 6. b* Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo.

Quinto modo sic vt charitas iuncta sit, & quodam modo immixta fidei Trinitatis, vt non tantum credat quis Deum vnum, sed etiam credendo tendat in eum. *Glos. in hunc locum to. 5.* Vnde Glossa: Ecclesia fidem hominis in farinæ sata tria miscet, idest, credulitati Patris & Filij & Spiritus sancti. *1. Cor. 13. a* Vnde de charitate dicitur, quod omnia credit.

Sexto modo sic. Per sata tria triplex fructus, ad quẽ charitas ordinatur. *Glos. in hunc locum to. 5.* Vnde Glossa: Possunt in his tribus satis illius Dominici seminis fructus intelligi, Trigesimus sc. Sexagesimus, & Centesimus, idest, Coniugatorum, Continentium, & Virginum. De quibus in *Mat. 13. c* Matthæo: Fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum.

Septimo per sata tria farinæ possunt intelligi tres partes generis humani à tribus filiis Noë disseminatæ per vniuersum orbem. *Gen. 10. a* De quibus in Genesi: Hæ sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, & Iaphet.

Octauo modo secundum Hilarium, per farinam intelligitur Scriptura. Per sata, tres partes scripturæ, scil. Mosaica, Prophetica, Euangelica. Et in his abscondit Dei sapientia charitatem, quia: *Mat. 22. d* In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Nono modo secundum Ambrosium sic: *Amb. in cap. 13. Lucæ lib. 7. to. 3.* Mulier, Ecclesia: Farina eius, nos sumus, quæ Dominum nostrum Iesum abscondit, vt fermentum, in interioribus nostris, donec eum calor cælestis sapientiæ obducat.

Decimo secũdum Bernardum sic: *Bernard. de consider. ad Eug. lib. 5. tom. 2.* Mulier, Virgo Maria: Sata tria, triplex natura, seu substantia in vna persona Christi, scil. caro, animo, & diuinitas. Primum satum est antiquum, secundum est nouum, sed tertium est æternum. Hæc autem miscuit per fermentum suæ fidei, & dilectionis. Vnde Hugo: Quia amor in mente eius singulariter ardebat, ideo in carne eius miracula faciebat. In cuius figura dicitur in Genesi: *Gen. 18. a* Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria sata similæ commisce. Et sic fecit beata Virgo. Quæ ad verbum Angeli statim consensit: Ecce, inquiens, ancilla Domini, &c. Ex his ergo apparet quo modo de vna te patuula Spiritus sanctus varios intellectus exterius eduxit per sanctos suos, vt ex hoc appareat multiformis sapientia Dei, quæ ad modum mulieris fermentum in satis abscondit. Nam sicut dicit Dionysius, Tota mystica Theologica (quæ scilicet in mystico abscõdita est) consistit in dilectione excessiua, secundum triplicem vim hierarchiarum, purgatiuam, illuminatiuam, & perfectiuam.

Tertio quantum ad effectum ex parte vtriusq; subdit: *Donec fermentaretur totum.* *Glos. in hunc locum to. 5.* Glossa: Tandiu charitas in mente abscondita crescere debet, donec mentẽ totã in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat. Sicut enim fermentum magis ac magis diffunditur, sic & charitas Dei. Vnde Gregorius: *Gregorius in Euang. homil. 30 to. 2.* Nunquam est amor Dei otiosus, operatur enim magna, si est. Si autẽ operari renuit: amor non est. Et Bernardus: *Bernardus in ser. 26. super. Cant. to. 1.* Charitas aut proficit, aut deficit. Vnde charitas nunquã excidit, sed totũ ad modum fermenti & ignis in sui naturã conuertit. Vnde: *Exod. 19. d* Totus mons Sinai fumabat, eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne. Hic enim ignis & calor charitatis inchoatur in via, sed totũ cor occupat in Patria. *Isa. 31. c* Isaïas: Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalẽ. Vnde sicut a corde quod est in centro, manat vitalis calor in totũ corpus, sic à charitate perfecta omnes congregationes operũ, virtutũ calorem, & vigorẽ suscipiunt, per quẽ tendant sursum. Et sic dicitur in *Matt. 6. c* Matthæo: Si oculus tuus fuerit simplex, totũ corpus tuum lucidũ erit. Sic si cor tuum fuerit calens, totum corpus tuũ calefactũ erit: si diuinũ, totus homo diuinus per amorẽ deificum. Secundum illud *Psal. 72. d* Psalmi: Defecit caro mea, & cor meũ: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Et ibat per ciuitates & castella, &c. Supra ostendit sine cessatione facienda esse bona opera, per manuductionem exempli naturalis. Hic ostẽdit hoc ipsum per manifestationem diuini decreti. Quod quidem manifestat dupliciter. *Diuisio.* Primo quoad seueritatem diuinæ districtionis in iudicando: secundo quoad sublimitatem diuinę dispositionis in redimendo, ibi: *In ipsa die accesserunt quidem.* Seueritas autem districtionis in iudicando ostenditur tripliciter. Primo quantum ad difficultatem in merito: secundo quantum ad rigiditatem in iudicio *Infra f* ibi: *Cum autem intrauerit paterfamilias* Tertio quantum ad calamitatem in supplicio, ibi: *Ibi erit fletus & stridor dentium* Difficultatem autem in merito ostendit dupliciter. Exemplo scilicet in facto: & documẽto, in verbo. Primo igitur, quantum ad exemplum, quo ostendit difficultatem ingrediendi in cælum, dicit:

Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Hierusalem. In hoc quod ibat & circuibat, patet quod sine cessatione laborabat. Vnde poterat dicere illud *Psal. 87. d* psalmi: Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. Et exemplũ aliis dabat ad laborãdũ: *Prou. 6. a* Discurre, festina, suscita amicũ tuum. In hoc autẽ quod in Hierusalẽ ibat, patet quod ad passionem currebat. Vnde in *Mat. 10. c* Matthæo: Ecce ascendimus Hierosolymã, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte. Et in hoc exemplum aliis dabat ad sustinendum: quia ait *1. Pet. 2. d* Petrus: Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Vnde Iacobus: *Iac. 5. c* Exemplum accipite fratres, exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patiẽtiæ per prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini, ecce beatificamus, eos qui sustinuerũt. Sufferentiã Iob audistis, & finem Domini vidistis. Ex hoc ergo exẽplo Domini, qui tãtum laborem, & in fine passionem sustinuit, apparet quod difficilis sit aditus cęli. Vnde infra: *Inf. 14. d* Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et hinc est quod oportet per tribulationes intrare in cælum: *Act. 14. d* Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Et nota quod in his verbis tria nobis insinuantur exẽpla Domini, per quæ peruenit quis ad gloriã paradisi, scil. Actio bona, prędicatio vera, & contemplatio tranquilla. Operatio insinuatur in hoc: *Ibat per ciuitates & castella* Prædicatio in hoc: *Ibat docens* Contẽplatio in hoc: *Erat iter faciens in Hierusalem,* quæ est visio pacis per anagogiam: *Psal. 121. a* Hierusalem, quæ ædificatur

vt ciuitas,&c.Sequitur:Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini,&c.Primum horum spectat ad prudentiam, secundum ad intelligentiam, tertium autem ad sapientiam. Vel primum ad bonitatem, secundum ad *Psal.118.a* disciplinam,tertium ad scientiam: Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.

Secundo quantum ad documentum in verbo,in quo respondens ad quæstionem de paucitate saluandorum, subdit: *Ait autem illi quidam: Domine,si pauci sunt qui saluantur?* Hoc quærit iste, quia non audierat diuinam *Mat 20.b* sententiam,qua dicitur:Multi sunt vocati, pauci vero *Mich.7.a* electi,in cuius figura dicitur: Væ mihi:quia factus sũ sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Vel ideo hanc quæstionem faciebat, vt occasionem daret docendi verbo,quo ostendebat exemplo. Vnde subdit: B *Ipse autem dixit ad illos.Contendite intrare per angustam* *Mat.7.b* *portam* Quam angusta porta & arcta via est,quæ ducit *Ioan.10.b* ad vitam,& pauci sunt qui inueniunt eam! Porta ista est Christus secundum illud Ioannis: Ego sum ostiũ. *Ibid.14.a* Similiter ipse est via:Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me. Hæc via arcta est, & porta angusta, non propter paruitatem potentiæ, sed propter arctitudinem modestię, & rectitudinẽ iu- *Chrysost. in opere imperf. Mat.2. hom. 18.tom.2.* stitiæ.Vnde Chrysostomus: Porta arcta, est Christus, non potestatis paruitate,sed humilitatis ratione.Christus illos in se non recipit, nisi qui se exuerunt à pec- *Mat.18.b* catis,& deposuerunt omnem sarcinam mundi.Et propterea Matthæus ait:Facilius est camelum per foramẽ acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorũ.Ideo ergo porta cæli dicitur angusta, quia nisi quis se redigat ad paruitatem & austeritatem, nõ potest in- C trare.Et quia pauci sunt tales,ideo subdit: *Quia multi,* *Glos.interlin. in hunc locum to.5* *dico vobis,quærent intrare.* Glossa:Sanctis & præmiorum amore prouocati. *Et non potuerunt*, itineris asperitate *Pro.13.a* perterriti,quia non quærunt voluntate integra & ple- *Chrysost. in opere imperfect. Mat. c.7 homil. 18.to.2.* na.Nam volunt Christum consequi, & nolunt eum sequi,secundũ illud,vult & nõ vult piger. Vnde Chrysostomus:Nisi ambulauerit quis per viam,non poterit peruenire ad Patriam.Si non fuisti nec es in via iustitiæ,& putas te cognoscere Christum,mentiris. Sicut qui audit mel esse dulce & non gustat, nomen mellis scit,gratiam autem & saporem mellis ignorat. Vnde pigri qui volunt & nolunt intrare non possunt. Similiter nec isti qui volunt simul præsens sæculũ & Deũ. *Osea.5.b* De quibus Oseas:In gregibus suis,& in armentis suis D vadent ad quærendum Dominum,& inuenient. Et de *Mat 6.c* talibus dicitur:Nemo potest duobus Dominis seruire. Subditur:Non potestis Deo seruire & mammonæ. Hi *3 Reg 18.d* non vadunt recte in cælum.Vnde in libro Regum:Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus,sequimini eum:Si autẽ Baal,sequimini illũ. Quia impossibile est cum cupiditatibus terrenorũ introire in regnum cælorum, & difficile est has deponere, ideo oportet conari contra appetitum. Propterea dicit: *Contendite intrare per angustam portam* Quasi dicat impossibile est intrare cum desideriis carnalibus, quæ multi quærunt.Sed vos saltem nitimini,desideriis carnis calcatis,& charitatis ardore accensi. Vnde & Matthæus *Mat.11.d* ait:A diebus Ioannis Baptistæ vsq; nunc regnũ cęlorũ vim patitur,& violenti rapiunt illud. Nec obstat illud quod ibidẽ dicitur:Iugũ meum suaue est quia porta & E via cælestis arcta est intrantibus,sed dilatatur proficiẽtibus,& ampla est peruenientibus. Pro primis dicebat *Psal.16.a* Psalmographus: Propter verba labiorũ tuorũ ego cu- *Psal.118.d* stodiui vias duras. Pro secundis:Viam mandatorũ tuorum cucurri,cum dilatasti cor meum. Pro tertiis ibidẽ: *Ibid.b* In via testimoniorum tuorum delectatus sum,sicut in *Pro.4.c* omnibus diuitiis.Pro tribus his dicitur: Iustorum semita,quasi lux splendens,procedit & crescit vsque ad *Ibid.b* perfectam diem.Et iterum ibidẽ: Duxi te per semitas æquitatis,quas cum ingressus fueris. non arctabuntur gressus tui,& currens non habebis offendiculum.

Cum autem intrauerit paterfamilias &c. Postquam excitauit ad continue proficiendum in opere bono pro- A pter difficultatem in merito, hic secundo excitat ad hoc propter rigiditatem in futuro iudicio, quam ostẽdit dupliciter: videlicet, quia repellit supplicationem precum & allegationem rationum.Primo quantum ad repulsam supplicationis dicit:

Cum autem intrauerit paterfamilias & clauserit ostium, per iudiciariam districtionem.Quæ paratæ erant intra- *Mat.25.a* uerunt cum eo ad nuptias,& clausa est ianua.

Et nota quod Christus dicitur paterfamilias respectu iustorum. Vnde Matthæus: Simile est regnũ cælorum *Mat.20.a* homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam:dicitur autem paterfamilias quia habet multam familiam. In cuius figuram: Fuit *Iob 1.a* possessio Iob septem millia ouiũ, tria millia camelorũ. B quingenta quoq; iuga boum,& quingentæ asinæ, ac familia multa nimis.Et dicitur iudex respectu malorũ, quibus claudit ostium misericordiæ. Vnde dicitur.Ca- *Deut.11.b* uete ne forte decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino, seruiatisque diis alienis, & adoretis eos:iratusq; Dominus claudat cælum,& pluuiæ non descendãt.Hæc porta aperta est per totũ spatiũ viæ, sed clauditur in fine.Ezechiel:Porta autem nõ claudetur vsq; *Ezech.46.a* ad vesperam.Et adorabit populus terræ ad ostium portæ illius in sabbatis & in Kalendis coram Domino Et quia subtractio misericordiæ ducit hominem in recognitionem propriæ miserię,& hæc iterũ ducit ad precum importunitatẽ.Ideo subdit: *Et incipietis foris stare, & pulsare ostium,* per seram pœnitudinẽ:Videntes tur- *Sap.5.a* babũtur timore horribili, & mirabũtur in subitatione insperatæ salutis.Sequitur:Dicentes intra se, pœniten- C tiã agentes,&c.Et ad Hebræos:Non enim inuenit pœ- *Heb.12.c* nitentiæ locum, quam cum lacrymis inquisisset eam, *Dicentes, Domine aperi nobis* per importunam supplicationẽ.Nouissime veniunt & reliquæ virgines dicentes, *Mat.25.a* Domine,aperi nobis. *Et respondens dicet vobis: Nescio vos vnde sitis,* per finalem reprobationem: Tunc inuo- *Pro.1.d* cabunt me,& non exaudiam:mane consurgent, & nõ inuenient me:eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint. Vnde etiam dicitur:Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ,nec *Pro.6.d* acquiescet cuiusquam precibus. Et nota quod Dominus dicitur nescire nos, non quia non cognoscat per simplicem notitiam,cum dicatur:Ipse nouit & decipiẽ- *Iob 12.c* tem,& eum qui decipitur. Et in Psalmo: In libro tuo *Psal.138.c* D omnes scribentur.Sed quia non nouit notitia approbationis,quia dicitur: Cognouit Dominus qui sunt *2.Tim.2.d* eius.Ideo Iob:Si absorbuerit eum de loco suo,negabit *Iob 9.d* eum,& dicet: Non noui te.

Secundo, quantum ad repulsionem allegationis rationũ,subdit: *Tunc incipietis dicere: Manducauimus corã te,& bibimus.* Ecce allegatio familiaritatis in vita. *Et in plateis nostris docuisti,* quantum ad familiaritatem in doctrina. Vel potest primũ referri ad miracula,quæ fecit Christus inter Iudæos,quando panes multiplicauit:& aquam in vinum conuertit.Secundum ad documenta. *Ioan.6.b* Nam isti viderant miracula, & audierant documenta. *Ioan.2.a* Vnde Matthęus:Vę tibi Corozaĩm,væ tibi Bethsaïda, *Mat.11.c* quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitẽtiã egissent. Sic allegant notitiã Christi,quia cognouerũt eius opera & miracula. Cognouerũt etiã verba & E documenta.Tales erunt mali Christiani in iudicio. De quibus ad Titum:Confitentur se nosse Deũ,factis au- *Tit.1.d* tẽ negãt.Et quoniã parum valet allegatio cognitionis sine imitatione operis,ideo subdit: *Et dicet vobis: Nescio vos vnde sitis.* Chrysostomus:Imaginem meam non co- *Chrysost. in opere imperfect. Matth. c.25 .hom. 53.to.2.* gnosco in vobis.Non potestis meorum stipendia militũ accipere,qui tyranni vexilla portatis.Hoc autẽ dicit Chrysostomus, non quãtum ad imaginem Creationis, de qua in Psalmo: In imagine pertransit homo: sed *Psal.38.b* quantum ad imaginem recreationis, de casu Augusti- *Aug. super Psal 100. to.8.* nus Non venit eos Dominus,dum apud eos characterem fidei & dilectionis non inuenit.Vnde negatio notitiæ non respicit extraneitatẽ personarũ, contra quã

Abac.1.a ipsi allegãt familiaritatem, sed solum diuersitatem morum, secundum illud Abacuc: Mundi sunt oculi tui Domine ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris, ideo subdit: *Discedite à me omnes operarij* Psalm.6.b *iniquitatis.* Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Ratio autem huius discessionis est distantia 2.Cor.6.e inter iustitiam & iniquitatem. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Quoniam ergo reprobi erunt iniusti & tenebrosi & viri Belial, Christus autem iudex erit iustus: erit lux verax erit sine fine bonus: ideo compellet malos descendere in infernum Matt.25.d per finale iudicium, dicendo: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius. Quoniam ergo homo iudicabitur non secundum magnitudinem cognitionis, sed fortitudinem operis, continue intendendum est operibus bonis. Rom.2.b Vnde ad Romanos: Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Propter Psalm.61.b quod in Psalmo: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

Ibi erit fletus & stridor dentium: Hic iam tertio postquam excitauit ad continue proficiendum, ostendendo difficultatem in merito, & rigiditatem in iudicio: excitat ad hoc ipsum ostendendo calamitatem in supplicio. Quod quidem facit dupliciter, scilicet ex consideratione deiectionis propriæ, & consideratione glorificationis alienæ. Primum igitur quantum ad cõsiderationem deiectionis propriæ, dicit: *Ibi erit fletus & stridor dentium,* quantum scilicet ad pœnam sensus. Et tangitur pœna caloris, ex qua fletus oculorũ: & pœna frigoris, ex qua stridor oritur dentium. Ideo autem hæ duæ pœnæ corporales magis exprimuntur, siue quia istæ duæ qualitates sunt actiuæ & magis afflictiuæ. Propter quod dici- Iob 24.d tur: Ad nimium calorem trãseat ab aquis niuium. Siue quia dupliciter peccatur, in corpore scilicet per concupiscentiam oculorum, & concupiscentiam carnis. Vnde Sap.11.e in his puniuntur. Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Siue quia fletus venit ab interiori, & stridor dentium venit ab exteriori. Et ab his intelligitur vniuersitas pœnarũ maxime corporalium. Nota, inquit Beda, per fletum, qui est oculorum, & stridorẽ, qui est dentium, veram Resurrectionẽ intelligi corporum impiorum. (Beda in Glos in hunc locum 10.5.) Hic autẽ fletus non erit resolutionis humoris, sed per dolorem & gemitum. Vel, si erit, fiet mirabilis restitutio humoris, sicut etiam mirabiliter in tantis cruciatibus habebunt corpora à spiritibus vegetari: Et quia pœna sensus cõiuncta est pœnæ damni, quæ erit amissio societatis sanctorum in gloria paradisi, ideo subdit: *Cum videritis Abrahã, & Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei,* idest, omnes Patriarchas & Prophetas. Quorum primi fuerunt exemplar viuendi in vita. Vnde Ioan.8.e Ioannes: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Se- 2.Pet.1.d cũdi in vita & doctrina: Habemus firmiorẽ propheticũ sermonem, cui benefacitis attendentes. Vel Patriarchę fuerũt illi quibus facta est promissio: Prophetæ illi per quos facta est promissionis promulgatio, secundũ illud: Sap.1.g Sicut locutus per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum eius, &c. Et tam isti quam illi excitauerunt & vocauerunt ad regnum Dei intrandum, quod non intrabunt, sed excludentur, qui sunt filij carnis, & sanctorum imitatores esse recusauerũt, ideo subdit: *Vos au-* Apoc.22.e *tem expelli foras* Foris canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & fa- Gen.21.a cit mendacium. In cuius figuram dicitur: Eiice ancillam hanc & filium eius: non enim erit hęres filius an- Ioan.8.d cillæ cum filio meo Isaac. Quia dicitur: Seruus non manet in domo in æternum, filius autẽ manet in æternũ.

Secundo quãtum ad considerationem glorificationis alienæ, subdit: *Et venient ab Oriente, & Occidente & Aquilone & Austro,* hoc est de vniuersitate gẽtium ex omni parte mundi congregatarũ. Iudæis enim repulsis propter suam carnalitatem, conuocauit Dominus gen-

A tes tanquam filios Spirituales. Vnde dicitur: Alias oues Ioan.10.e habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. Hæ oues cõgregatæ sunt ab omni parte mundi per ministerium Apostolorum, secundum illud Psalmi. Omnes gentes, quascunque fecisti, venient & adora- Psalm.85.b bunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum. Et Isaias. Ab Oriente adducã semen tuum, & ab occi- Isa.43.a dente congregabo te: Dicam Aquiloni, da: & Austro, noli prohibere. Ideo dicuntur de tam distantibus partibus conuocari propter diuersitatem morum, à quibus vocantur ad vnitatem charitatis & felicitatis. Propter quod subdit: *Et accumbent in regno Dei.* Faciet Dominus Isa.25.b exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatę: Et quia hoc erit ad confusio- B nem improborum & ad gloriã electorum, ideo subdit. *Et ecce sunt nouissimi, qui erant primi: & sunt primi, qui erãt nouissimi.* Primi sunt nouissimi, propter superbiam, & nouissimi primi propter humilitatem. Quia dicitur: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, Inf.18.e exaltabitur. Quare hoc? Quia in Psalmo dicitur: Excel- Psalm.137.b sus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Exemplum huius maxime apparet in duplici populo, scilicet Iudæorum qui sunt excæcati, & gentilium, qui sunt electi. Ad Romanos. Nolo enim vos Rom.11.d ignorare fratres mysterium hoc, vt nõ sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Exemplum etiã huius apparet in Iuda qui fuit Apo- Inf.23.f C stolus & damnatus: & in latrone qui fuit saluatus. Et exemplo huius omnes excitantur ad timorem diuinũ. 1.Cor.10.d secundum illud: Qui se existimat stare, videat ne cadat. Conclusio. Ex hac ergo cõsideratione futuri iudicij inducimur ad insistendum cõtinue operibus bonis propter triplicem rationem pręmissam. Primo quia difficile est in conspectu Domini iustificari, propter difficultatem in merito. Vnde Psalmus: Non intres in iudicium cum seruo tuo, Psalm.142.a quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs. Et Petrus: Si iustus vix saluabitur: impius & peccator 1.Pet.4.d vbi parebũt? Secundo quia impossibile est excusari propter rigiditatem in iudicio: Qui declinat aures suas, ne Prou.28.b audiat legem: oratio eius execrabilis. Et Iob: Non par- Iob 41.a cam ei, verbis potentibus, & ad deprecãdum compositis. Tertio quia necesse habet tribulari propter calamitatẽ in supplicio: Qui non inuẽtus est in libro vitæ scri- Apoc.20.d ptus, missus est in stagnum ignis. Et Matthæus dicit de D eo, qui non habebat vestẽ nuptialem: Ligatis manibus Matt.22.b & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentiũ. Et propterea bonũ est consilium sapientis: Quodcumq; facere potest manus tua, Eccl.9.e instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

In ipsa autem die, &c. Postquam excitauit ad faciendum incessanter opera bona, propter seueritatem districtionis in iudicando, hic secundo excitat ad idẽ ipsum propter sublimitatem dispositionis in redimendo. Habet autem pars ista partes duas, in quarum prima exprimitur sublimitas dispositionis diuinæ in redemptione humani generis: in secunda vero in reprobatione plebis rebellis, ibi: *Hierusalem, Hierusalem &c.* Sublimitas autem diuinæ dispositionis in redimendo ostẽditur tripli- E citer, scilicet quia passio Christi ante tempus fuit frustra intentata. In tempore debito fuit à Christo voluntarie suscepta. Ab æterno vero fuit infallibiliter pręordinata. Primo igitur insinuatur passio Christi ab homine ante tempus frustra intentata, cum dicitur:

In ipsa die accesserunt quidã Pharisæorũ dicentes illi: Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Hic Herodes erat filius illius, qui volens infantulum Iesum occidere ante tempus, interfecit pueros Bethleemitas, secundum quod dicitur: Tunc Herodes videns, quoniam illusus Matt.2.e esset a Magis, & cætera, mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem. Sic & iste filius paterni sceleris imitator, volebat eum occidere ante tempus, sicut in-

Mat.14.a terfecerat præcursorem suum. Sicut dicitur. Misit Herodes, & decollauit Ioannẽ in carcere. Sic etiam & nunc facere volebat Christo iam adulto, & inde nepos hoc facere voluit iã glorificato. Omnes qui vocati sunt Herodes, mali fuerunt. Vnde primus Herodes fuit malos, secũdus peior, tertius pessimus. Et omnès persecuti sunt Christum, sed frustra. Quia dicitur in Psalmo: Psalm.32.b Dominus dissipat consilia gentiũ, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Et nota quod Pharisæi hoc nuntiabant Christo, siue quod aliqui ex eis fortassis erant boni: siue quia volebant Christum deterrere, & à se repellere siue etiã quia volebant eum tentare, si ob timorẽ desisteret à prædicatione veritatis. Et illud etiam est magis credibile quia hoc consueuerunt facere. Mat.22.b Vnde Matthæus: Abeuntes Pharisæi, cõsilium inierunt vt caperent Iesum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, &c. Mysticus sensus. Herodes. Et nota hic secundum mysticum intellectum, Herodes interpretatur, in pellibus glorians, quod designat quẽlibet superbũ & vane gloriosum, qui gloriatur in ostentatione exteriorum operum & verborom. Et talis persequitur Christum nascentem in Bethleem, quia nascitur tanquam pauper: quia vane gloriosi consueuerunt persequi pauperes Christi. Ber. ser. 3. Epyph. Vnde Bernardus: Patet quãtum noceat iniqua potestas: quomodo caput impium subiectos quosque suæ conformet impietati. Misera plane ciuitas in qua regnat Herodes, quoniam Herodianæ particeps erit malitiæ. Herodiana vero malitia est nascentem velle extinguere religionem. Si quid ergo ad salotem pertinens, si quid religionis exoritur, quicumq; resistit, nascentem persequitur Saluatorem.

Secundo vero insinuatur passio Christi, vt ab ipso voluntarie suscepta, cum dicitur: *Et ait illis, &c. & dicite vulpi illi.* Volpem vocat Herodem propter malitiam & dolositatem, quę tamen sapientiæ Christi non pręualet: Sap.7.d Sapientiam non vincit malitia. Attingit ergo a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et quia mors Christi non erat consummanda secundum machinationem humanæ malitiæ, sed secundum dispositionem proprię sapientiæ & voluntatis suæ, ideo subdit: *Ecce eucio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras,* Act.10.f per miraculorum operationem. Qui pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo. *Et tertia die consummor,* per passionis perpessionem. In qua dixit Ioannes: Ioan.19.f Consummatum est. Heb.2.c Et ad Hebræos: Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat: anctorem salutis eorum, per passionem consummari. Vnde per istos tres dies possent intelligi tres anni, in quibus Dominus prædicauit, & miracula fecit, & ita quod in vltimo voluntarie passus fuit, & secundum suam voluntatem. Ioan.10.d Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vnde quando voluit, nemo eum lædere potuit, secundum illud Ioan.7.e Ioannis: Nemo misit in illum manus: quia nondom venerat hora eius. Vnde vulpina malitia machinari potuit mortem Christi, veruntamen non potuit perficere nisi quando ipse voluit. Isa.53.e De quo Isaias: Oblatus est, quia ipse voluit. Spiritualis sensus. Et per hoc etiam spiritualiter intelligitur quod Christi corpus mysticum non patitur ab impiis hæreticis, nisi secundum quod Deus disponit, quos Christus intelligi vult per Herodem, attribuens ei nomen & proprietatem vulpis.

Tertio insinuator Christi passio, vt ab æterno infallibiliter præordinata. Vnde subiongitur: *Verũtamen oportet me hodie, & cras, & sequẽti die ambulare.* Opportunitas illa non fuit ex compulsione, sed ex superna dispositione Infr.24.d secundum illud: O stulti & tardi corde ad credendũ in omnibos, quæ locuti sunt Prophetæ, &c. Hoc enim Deus prouiderat, Act.2.d secundum quod dicitur: Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis. Ibidem.3.c Hoc etiam Prophetæ prædixerunt secundum quod dicitur: Deus autem, qui prænuntiauit per os omnium suorum prophetarum pati Christum suum, sic impleuit. Istam opportu-

A nitatem diuinæ dispositionis insinuauit ipse in passione sua cum orauit, sicut dicitur: Matt.26.d Pater mi; Si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et quia diuina dispositio non tantũ præordinauit tempus, verum etiam locum, ideo subdit: *Quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem.* Non capit, idest, non conuenit, non capit scriptura prophetalis. Vel non capit diuina prouidentia. Propheta iste per excellentiã Christos est, qui cuncta futura prænoscit, de quo in Deuteronomio: Deut.18.c Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus. Et supra: Sup.7.c Propheta magnus surrexit in nobis. Istum non conuenit mori nisi in Hierusalem secundum scripturas: Et quia illa erat ciuitas regalis, sacerdotalis, & magistralis. Et Christus erat summus rex, & magister, & sacerdos. Et ideo non debebat mori nisi in illo loco. Inf.18.f Vnde in- B fra: Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis: nam Prophetæ hoc vniuersaliter prædixerunt, quod de Hierusalem veniret lex noua. Isa.2.a Vnde Isaias: Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Sequitur: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et Zacharias: Zach.13.a In die illa erit fons parens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et nota quod Christus in Hierusalem condemnatos est, sed extra portam passus. Vnde ad Hebræos: Heb.13.b Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suom sanguinem populum, extra portam passus est.

Mysticus sensus. Mysticè vero notandum est quod istud triduum secundum diuersos expositores, exponitur tripliciter: Al- C legoricè, Moraliter, & Anagogicè.

Allegoricus sensus. Allegoricè sic: Prima dies est lex naturæ: secunda est lex scripturæ & tertia est lex gratiæ: de quo Marcus: Mar.8.a Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, &c. Vel primus dies est passionis: secundus sepulturæ: & tertius resurrectionis. Ioan.2.d Et Ioannes: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Vel prima dies, est decursus sextæ ætatis: secunda, quies animarum: & tertia, resurrectio corporum, quæ est in vitam. Osea.6.a Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.

Moralis sensus. Moraliter sic, vt prima dies sit compunctionis: Secunda confessionis. Et tertia satisfactionis. Exod.5.f Deus Hebræorum vocauit nos, ibimus viam trium dierum in solitudinem. Vel prima dies, est bona cogitatio. Secun- D da est, bona locutio. Et tertia bona operatio. Ionas, secundum translationem septuaginta: Ion.3.b Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Vel tres dies sunt triplex votum religionis, scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. Gen.40.b Tres adhuc dies sunt in quibus recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gradom pristinum.

Anagogicus sensus. Anagogicũ sic vt prima dies sit purgatio: secunda illuminatio: & tertia perfectio. Sup.2.g Factum est post triduum inuenerunt illom in templo. Vel, vt prima dies sit cõtẽplatio Dei in suo vestigio: secunda sit in imagine, siue in speculo: tertia, in seipso. Num.10.d Arca fœderis Domini præcedebat eos per dies tres, prouidens castrorum locum. Vel prima dies sit cõtẽplatio subcælestis hierarchiæ. Secunda, cælestis. Et tertia, supercælestis. In prima est E dæmoniorum eiectio. In secunda est sanitatis perfectio. Sed in tertia, omnis boni consummatio. Iosuæ 2.d Et de hoc triduo dicitur quod exploratores peruenerunt ad montana, & mãserunt ibi per tres dies. Hæc arca Christus est, qui in qualibet istarum hierarchiarum est hierarchia. Altissimus & dux noster, vt veniamus ad terrã promissionis nobis repromissam. In cuius figoram dicit se per triduum ambulare: quia facit nos per hanc triplicem hierarchiam semper sursom ascendere, nisi forte descendamus ad actiones. Gen.28.b In cuius figuram dicitur: Vidit Iacob in scala Angelos Dei ascendentes, & descendentes. Nullus vidit eos stantes. In quo significatur quod semper in bono proficiendum est. Hoc est enim appropinquare ad supernam Hierusalem, cui non appropin-

quamus

A quamuis passibus corporis, sed affectibus cordis & mentis.

Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas. &c. Postquam manifestauit sublimitatem diuinæ dispositionis in redemptione humani generis: hic secundo manifestat in probatione plebis rebellis. Et primo insinuat rebellionem, deinde obdurationem, & tertio desertionem. Primo igitur quantum ad illius gentis rebellionem, dicit:

Hierusalem, Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te. Hic accipitur continens pro contento: Dura ceruice & incircumcisi cordibus & auribus vos semper Spiritui sancto restitistis, &c. (Act. 7. f) Quē prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Vnde habetur: Sanguinem innocentem fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Hierusalem vsque ad os. (4. Reg. 21. c) Et hoc faciebant, qui habebant odio veritatem, iuxta illud B Amos: Odio habuerunt corripientem in porta: & loquentem perfecte abominati sunt. (Amos. 5. c) Et hoc erat, quia nolebant argui. Qui enim male agit, odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. (Ioan. 3. e) Dicitur etiam: Fili hominis, mitto ego te ad filios Israël, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt à me, ipsi & patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque ad diem hanc. (Ezech. 2. a) Et filij dura facie, & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Et hoc significat ipsa lapidatio.

Secundo quantum ad illius gentis obdurationem, subdit: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluisti?* In quo nimia eorum apparet obduratio, quæ tanta benignitate noluit emolliri. Christus autem comparauit se aui in communi, quia proprietatem multiplicem habet auis. C

(Callinæ proprietas.) Quantum ad superabundantiam pietatis comparatur gallinæ in conuersatione. Quia gallina in sua pietate & vigilantia mouetur ad pullos, & eos congregat, & eos alis defendit contra rapacitatem Milui. Sic & Christus fecit quandiu in carne fuit. Ideo Matthæus dicit: (Matt. 23. d) Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?

(Pellicani proprietas.) Comparatur etiam Pellicano in passione: quia pellicanus fertur pullos suos occisos triduo lugere, & post, rostro sanguinem suum fundere, & sic verificare. Hoc modo Christus ter fleuit pro salute humani generis: (Ioan. 11. e) Primo super Lazarum: (Infra 19. f) Secundo super Hierusalem: (Heb. 5. e) Tertio in cruce: Et post sanguinem suum fudit, de quo & nos viuificauit. (Psal. 101. a) Vnde in Psalmo: Similis factus sum Pellicano solitudinis.

(Aquilæ proprietas.) Tertio comparatur Aquilæ in resurrectione & ascensione, quæ pullos excitat, vt sursum tendant, & in Solem aspiciant, & in sublimia volent. Et vt hoc possint, lambunt eius sanguinem. (Iob. 39. d) Vnde Iob: Numquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atq; inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem: & vbicumque cadauer fuerit, statim adest. Hæc autem auis, licet dura sit cattaneis, valde tamen intenta est prouidentiæ suæ prolis. Propter quod merito assimilatur ei Christus Redemptor noster. Vnde dicitur: (Deut. 32. b) Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Sicut Aquila prouocans ad volandum E pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Hanc benignitatem recusare est summæ obdurationis & perfidiæ. (Isa. 1. a) Propter quod Isaïas: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israël, abalienati sunt retrorsum.

(Isa. 1. b) Tertio quantum ad illius gentis desertionem subdit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*: Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succēsæ sunt igni, subdit: Et derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur. Et quoniam sicut obdurationi coniungitur desertio, ita deuotioni iuncta est visitatio, ideo subditur: *Dico vobis: Quia non videbitis me donec veniat, cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Benedictus qui venit in nomine Domini. (Psal. 117. d) Sequitur: Deus Dominus, & illuxit nobis. Istud autem referri potest ad visionem fidei, qua nō videt nisi qui credit eum verum hominem, & verum Deum: Dixit Dominus cæco nato: Tu credis in filium Dei? (Ioan. 9. g) Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Potest etiam referri ad visionem speciei, ad quam non peruenit, nisi qui benedicit vita & lingua: Tollatur impius ne videat gloriam Dei, (Isa. 26. b) secundum aliam translationem. Secundum autem nostram dicitur: In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini. Et nota quod secundum quod exponit Glossa, (Glos. in hunc locum 10. 5.) loquitur hic de visione in iudicio, quia post visionem Christi in humilitate, non expectatur nisi visio in maiestate. Et hæc erit duplex, diuinitatis & humanitatis. Diuinitatis, & hæc erit bonorum solummodo, quia habebit gaudium adiunctum maximum. Iob: Videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam. (Iob. 33. e) Isaïas: Regem in decore suo videbunt. (Isa. 33. e) Alia est visio humanitatis, & hæc erit omnibus communis. Omnes enim certitudinaliter videbunt potentiam & dominium Christi: Ecce venit cum nubibus & (Apoc. 1. b) videbitis eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Vult ergo Dominus dicere quod ille populus Iudaïcus nō videbit Christum ad suā salutem, nisi conuertatur ad fidem ipsius & laudem, quod tandem expectatur in finali tempore post gentium plenitudinem. Vnde Paulus: C Cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. (Rom. 11. e) Et Isaïas clamat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. (Rom. 9. f) Et in hoc manifeste apparet magnitudo dispensationis diuinæ. Propter quam exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. (Rom. 11. d)

CAPVT XIV.

Et factum est cum introisset, & cætera. Supra confutauit calumniantes Christi miracula in concilio: hic aperte confutat eos in conuiuio. In his enim duobus D locis consueuerunt potissime fieri detractiones & obseruationes scilicet in conciliis, & in conuiuiis. Diuiditur autem pars ista, quæ continet præsens capitulum, in tres partes. In quarum prima confutat Pharisæos obseruantes: In secunda informat conuiuas discumbentes, ibi: *Dicebat autem & ad inuitatos.* In tertia vero erudit turbas subsequentes, ibi: *Ibant autem & turba multa cum eo.* Circa autem confutationem obseruantium hoc ordine procedit. Primo ponitur obseruatio Pharisæorum: Secundo adiungitur detectio obseruatorum, ibi: *Et ecce homo quidam hydropicus.* Tertio detractorum confutatio, ibi: *Ipse vero apprehensum sanauit eum.* Obseruatio autem Pharisæorum, qua obseruabant Christum, describitur quantum ad duo, scilicet quantum E ad benignitatem Christi, & Pharisæorum malignitatem. Quantum ergo ad Christi benignitatem, dicit:

Et factum est cum introisset Iesus in domū cuiusdā principis Pharisæorum sabbato manducare panem. In quo apparet mira Christi benignitas. Magna in hoc, quod conuersabatur cum hominibus mortalibus cum esset Deus: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum, subditur: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. (Baruc. 3. d) Maior quidem, quia conuersabatur cum suis persecutoribus. Vnde impletum est in eo illud Ezechielis: Filij hominis increduli, & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas. (Ezech. 2. a) Sed maxima benignitas, quia conuersabatur vsque ad familia-

Apoc.3.d re contubernium, vt impleatur illud: Ecce sto ad ostium, & pulso. *Subditur*: Si quis aperuerit mihi ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, ipse mecum. In hoc ergo quod intrauit domum alienam, commendatur Christi humilitas. In hoc quod in domum Pharisæi, charitas. In hoc quod manducauit panem alienum, ipsius Christi paupertas. Et in his ostenditur summa benignitas, quia Altissimus voluit pro nobis humiliari: iustissimus cum impiis conuersari: 2.Cor.8.b ditissimus inter homines pauper fieri, vnde dicitur: Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.

Secundo autem quantum ad obseruantium malignitatem subdit: *Et ipsi obseruabant eum*. Non dicit Euangelista in quo, vt insinuet quod obseruabant & verba & Sap.11.g miracula. Et obseruabant ad comprehendendum & arguendum. Cœperunt Pharisæi & legisperiti grauiter insistere, & os eius opprimere de multis, insidiantes ei, & quærentes aliquid capere ex ore eius, vt accusarent Ioan.15.e eum. Vnde Ioannes: Si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Obseruabant etiam miracula, secundum Marc.3.a quod dicitur: Obseruabant eum si sabbatis curaret, vt accusarent eum. Vnde hæc obseruatio procedebat ex Prou.24.b malitia insidiante, contra quod dicitur: Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. Sed quia difficillimum est homini malitioso declinare proximi obseruationem, ideo dicitur: Ne Prou.23.a comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli & coniectoris æstimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non est tecum. Cibos quos comederas, euomes: & perdes pulchros sermones tuos.

Et ecce homo quidam hydropicus: Post descriptam obseruationem Pharisæorum, hic secundo describit detectionem obseruatorum. Circa quam introducuntur tria, scilicet ægritudo ad detectionem disponens, quæstio detegens, simulatio tegens. Primo ergo quantum ad ægritudinem disponentem, & ad obseruatorum detectionem, dicit:

Ecce homo quidam hydropicus, erat ante illum. Ad literam, hic hydropicus sua infirmitate manifesta & graui, viam præbebat ad cõfutandam, & detegendam Iudæorum perfidiam. Et quoniam tempus & locus se offerebant, ideo dicit: *Et ecce* Quasi Dominus tunc adduxisset Eccl.39.a eum in medium. Vnde Ecclesiasticus: Opera omnis carnis coram illo, & non est quidquam absconditum ab oculis eius. A sæculo vsque in sæculum respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Septies enim cadet iustus, & resurget: impij autem corruent in malum. Non Ibid. d est dicere: quid est hoc, aut quid est illud, omnia enim in tempore suo quærentur. Et post: Omnia opera Domini bona, & omne opus bona sua subministrauit. Vnde hæc ægritudo corporalis valebat ad impugnandam & expurgandam ægritudinem spiritualem, quia directe erat illi contraria. Nam hic homo hydropicus erat ante Iesum ad misericordiam implorandam, quam Eccl.18.b Pharisæi impugnabant. Implorabat namque misericordiam Dei, quia erat homo. Nam dicitur: Misericordia Dei super omnem carnem. Et quia homo infirmus, Eccl.11.b secundum illud Ecclesiastici: Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono. Et quia etiam ante illum erat, quia tales recurrunt ad Psal.101.e Deum, & talibus condescendit Deus: Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit. Vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum, &c.

Secundo quantum ad quæstionem detegentem, subdit: *Et respondens Iesus dixit ad Legisperitos & Pharisæos.* Signanter dicit, *respondens*, cum nullus prius aliquis quæreret, quia respondebat ad eorum cogitationes, quas Matt.9.a videbat & audiebat secundum illud Matthæi: Cum vi- A disset Iesus cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Vnde glossa: Respon- Gloss.interlin.in hunc locum tom.5. det Iesus insidiosis obseruatoribus, quia dixit Sapiens: Sap.1.e Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Et ideo respondet cogitationibus mouendo illam quæstionem, quam & ipsi cogitabant, cum subdit: *Dicens: Si licet sabbato curare?* Hanc quæstionem Matt.12.a leguntur Pharisæi Domino fecisse sicut legitur: Interrogabant eum, dicentes: Si licet Sabbatis curare? vt accusarent eum. Sed Matthæus expressit illorum cogitatus verbo. Lucas non exprimit verbo. Hoc quærebat Dominus ab eis: quia ipsi fatebantur se legis peritos. Gloss.interlin in hunc locum to.5. Vnde Glossa: A legisperitis iudicium legis quærit. Propter quod dicitur: Labia sacerdotis custodient scien- Mal.2.b tiam, & legem requirent de ore eius. Et Glossa ibidem: Si sacerdos de lege interrogatur, doceat: alioquin frustra B iactat dignitatem, cuius non exhibet operationem.

Tertio quantum ad simulationem tegentem, subdit: *At illi tacuerunt.* Ideo tacuerunt, quia videntes se deprehensos & deiectos, timebant suam responsionem confundi. Vnde Glossa Bedæ: Merito tacent, qui contra se Gloss. Bedæ in hunc locum tom.5. dictum quidquid dixerint, vident. Si enim licet, cur obseruant? Si non licet, cur pecora curant? Vnde ipsi tacendo simulabant ignorantiam, vt cooperirent malitiam. Simile habetur in Mattheo: vbi cum quæsisset Dominus de baptismo Ioannis vnde erat, noluerunt respon- Mat.21.e dere, ne conuincerentur de incredulitate. Vnde poterat de istis dici illud Ecclesiastici: O præsumptio nequissi- Eccl.37.a ma, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? Quando autem istis deficiebant folia verC borum, recurrebant ad ignorantiæ tenebras, & defectum verborum, vnde tacebant non ex prudentia, sed ex ignorantia, quæ habet adiunctam malitiam. Vnde Ecclesiasticus: Est tacens, non habens sensum loquelæ: Eccl.20.a & est tacens, sciens tempus apti temporis.

Ipse vero apprehensum sanauit, &c. Post detectionem obseruatorum, subditur hic confutatio detectorum: quam describit Euangelista, scilicet quantum ad magnificentiam facti, cum dicit:

Ipse vero apprehensum sanauit eum, ac dimisit: In hoc quod apprehendit, apparet eius humilitas: quia non dedignatur tangere infirmitates ad docendam humilitatem. Propter quod dicit Apostolus: Nusquam Ange- Heb.2.d los apprehendit, sed semen Abrahæ. In hoc quod sanauit, apparet virtuositas. Vnde supra. Virtus de illo exi- Sup.9.e bat, & sanabat omnes. In hoc quod dimisit, scilicet D abire liberum, apparet liberalitas. Non enim redegit in seruitutem, propter collatum beneficium, sed dimisit abire liberum. Glossa: Dimisit eum corporaliter abire Gloss.interlin.in hunc locum to.5. sanatum, vt se transferret ad salutem animarum. Vnde supra: Ad illum dæmoniacum quem sanauerat, dixit: Sup.8.f Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Ac per hoc Christus in modo faciendi illud miraculum, per humilitatem, confutat Iudæorum superbiam: per virtutem, eorum desidiam: per liberalitatem & benignitatem, eorum perfidiam, cum ipsi nec dignarentur tangere, nec possent curare, nec vellent liberare.

Secundo quantum ad efficaciam verbi, subdit: *Et respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet*, scilicet per casualem euentum, quia hæc temporalium possessio multis modis potest periclitari, E & amitti: Aliquando.

Ab interiori: per propriam mortem, sicut tota die videmus.

Ab exteriori, per alienam tyrannidem. Sicut Iob: Bo- Iob.1.c ues arabant, & asinæ pascebantur, &c. Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia.

A superiori, per pestilentiam: Ecce manus mea erit Exod.9.a super agros tuos, & super equos, & asinos, & camelos, & oues, & boues pestis valde grauis.

Ab inferiori, per ruinam, sicut hic. Vnde non sunt hęc multum amanda, quæ possunt tot modis amitti.

Et tamen istas possessiones diligebant multum Pharisæi. Vnde Glossa: Omnes in hac auaritia similes estis. Gloss.inter-

A mor

Lin. in hunc locum tom. 5. Glos. Interlin. in hunc locum to. 5.

Amor enim bouis &(asini faciebat eos nó curare de obseruantia sabbati, ideo subdit: *Et non continuo extrahet illum die sabbati?* Per velocem succursum. Glossa: Non animali, sed suæ auaritiæ consulens. Et hoc quidem reputabant se facere sine offensione legis. Si ergo salus homini præferenda est saluti asini, & bouis: manifestum est in curatione hominis sabbatum non solui. Et est argumentum à maiori. Magis enim videtur quod sabbatum debeat solui per opus magis seruile, quia dicitur:

Leui. 23. c

Omne opus seruile non facietis in eo: sed magis est seruile opus, eruere asinum aut bouem, quam sanare hominem. Si ergo ille non soluit sabbatum, qui bouem de fouea extrahit, multo fortius nec ille qui hominem sanat. Nam si opus auaritiæ non soluit, ergo nec opus misericordiæ, cum opus auaritiæ, sit seruitutis, opus misericordiæ libertatis.

Tertio quantum ad euidentiam signi, subdit: *Et non poterant ad hæc respondere illi.* Glossa, cóuicti. Tunc enim est euidens signum quod homo sit conuictus, quando deficit via aliqua ad fugiendum. Nec mirum si nó poterant respondere sapientiæ Christi, cum nec sapientissimi possent resistere eius discipulis. Vnde infra: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere, & resistere omnes aduersarij vestri. Et hoc impletum est in Stephano, de quo dicitur: Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quæ appellabatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia, & Asia disputantes cum Stephano: & non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur.

Inf. 21. c

Act. 6. c

Spiritualis sensus.

His autem secundum literam declaratis, tria nobis consideranda occurrunt secundum spiritualem intelligentiam: quæ secundum sanctos elici possent ex verbis præmissis. Primum est morbus hydropis, cuius proprium est, sicut dicit Glossa, quod quanto plus bibit, tanto plus sitit. Et in hoc designat omnem concupiscentiam, quæ nunquam satiari potest, & maxime auaritiæ, secundum illud: Ignis nunquam dicit, sufficit.

Glos. in hunc locum to. 5.

Prou. 30. b

Vnde notandum quod secundum expositores, septem sunt accidentia hydropisis. Primum est tumor corporis. Et per hoc superbia intelligitur: Cunctus populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Secundum est, compressio spiritualium. Et in hoc intelligitur inuidia, quæ spiritualia comprimit. Putredo ossium, inuidia. Tertium est, fœtor anhelitus, per quod intelligitur iracundia, quæ facit prorumpere in verba contumeliosa. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Quartum est, pigrities pedum. Per quod intelligitur Accidia: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Et sapiens: Pedes eorum pigri ad ambulandum. Quintum est, sitis in appetitu. Per quod auaritia intelligitur: Terra quæ non satiatur aqua, idest, homo terrenus temporali opulentia. Et Ecclesiastes: Auarus non implebitur pecunia. Sextum, est inflatio genitaliũ. Per quod Luxuria designatur. Vnde Psalmus: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea. Septimum est, infectio cutis, vel partium exteriorum. In quo intelligitur Gula, quæ tota est circa cutem curanda: Quorum Deus venter est, & gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiunt.

Deut. 17. c — Prou. 14. d — Psal. 13. a — Tit. 1. d — Sap. 15. d — Prou. 30. b — Eccl. 5. b — Psal. 37. b — Phil. 3. d

Secundum ergo quod considerare debemus, est opus virtutis, in quo intelligitur curatio spiritualis ægritudinis. Circa quod tria dicuntur, sc. *Apprehendit, Sanauit, Dimisit.* Apprehẽdit, scilicet per infusionem gratiæ: Ego Dominus vocaui te in iustitia, apprehendi manum tuam, & seruaui te. Et Psalmus: Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis. & cætera. Sanauit autem, per expiationem culpæ. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et Matthæus: Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Dimisit vero per relaxationem pœnæ: Misertus autem Dominus serui illius, dimisit illum, & debitum dimisit ei. Et hoc petimus in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, &c.

Isa. 42. a — Psal. 143. b — Psal. 102. a — Matt. 1. d — Matt. 18. d — Matt. 6. b

Tertium autem quod considerandum est, est instru-
A ctionis exemplum, in quo similitudinem ponit de boue, & asino ruentibus in puteum, qui in sabbato extrahuntur. Per bouem & asinum intelligitur vterque populus, scilicet Gentilis, & Iudaïcus, secundum illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Nam sic exponit Gregorius vt per bouem & asinum intelligitur vir sapiens, & stultus. Vnde Glossa super illud Deuteronomij: Non arabis in boue simul & asino, idest, fatuum sapienti in prædicatione non sociabis, vt æquali potestate verbum Dei annuntient. Hi ergo cadunt in puteum concupiscentiæ per originale peccatum, & deinde in lymbum infernalem. Et hoc vniuersaliter ante Christi aduentum. Propter quod dicitur:

Isa. 1. a — Greg. in cap. 42. Iob. lib. 35. ca. 1. — Deut. 22. b

B Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum: Hinc ergo Christus extrahit die sabbati, idest septima die, quæ est dies sepulturæ Christi, in qua quies incipit animarum, secundum illud Zachariæ. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.

Psal. 68. b — Zach. 4. c

Dicebat autem ad inuitatos, &c. Postquam confutauit obseruantes. Hic secundo informat conuiuantes. Diuiditur autem hæc pars in tres, secundum triplicem informationem. Primo namque informat inuitatos ad conuiuium nuptiale. Secundo informat inuitantes ad conuiuium familiare, ibi *Dicebat autem & ei qui se inuitauit.* Tertio informat inuitandos ad conuiuium æternale ibi: *Homo quidam fecit cœnam magnã, &c.* Primum horum respicit conuiuium gratiæ. Secundum, natu-
C ræ. Tertium, gloriæ. Primum sacramentale. Secundum materiale. Tertium æternale & spirituale. Informans igitur inuitatos ad conuiuium nuptiale, per quod intelligitur status præsentis Ecclesiæ, primo vituperat vanitatem, & arrogantiam. Secundo commendat humilitatem & reuerentiam, ibi: *Sed cum vocatus fueris* In vituperando autem arrogantiam tria introducuntur, scilicet occasio introducens parabolam. Persuasio reprehendens superbiam. Et oratio explicans verecundiam. Primo igitur quantum ad occasionem introducentem parabolam dicit:

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam. Glossa: Parabolam aliud mysticè significantem. Quia enim aliquis posset illud Domini documentum referre ad istas nuptias carnales: ideo ipse Euangelista dirigens intelle-
D ctum expositoris, vult illud parabolice intelligi. Hic enim in docendo erat modus Domini Saluatoris secundum illud Psalmi: Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio, & cætera. Et quia parabola non habet gratiam nisi dicatur suo tempore, secundum illud Ecclesiastici: Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo Et econtrario: Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tẽpore suo. Ideo additur opportunitas loci, & temporis ad inductionem huius parabolæ de conuiuio nuptiali, cum subdit: *Intendens quo modo primos accubitus eligerent*, more scilicet superborum, qui quidem mos erat Pharisæis: Amant enim primos recubitus in cœnis, &
E primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Et hoc in signum honoris, secundum illud: Si voluissem ire ad eos, sedebam primus. Primum enim & summum coniuncta sunt. Et superbia & ambitio, inordinatus appetitus est superioritatis & prioritatis. Vnde huiusmodi quærunt superbi, qui ab aliis cupiunt honorari. Exemplo Saül: Nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israël.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Psal. 77. a — Eccl. 20. c — Prou. 25. b — Matt. 23. a — Iob. 29. d — 1. Reg. 15. f

Secundũ vero, quantum ad persuasionem reprehendentem superbiam, subdit: *Dicens ad illos: Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco.* Licet autem istud posset intelligi de carnalibus nuptiis, tamen textus ipse sequens, & expositores volunt intelligi de nuptiis spiritualibus. Vnde Glossa: Cum per gratiam fidei vocatus à prædicatore, membris Ecclesiæ te iunxeris:

Glos. in hunc locum to. 5.

non te de meritis gloriando, quasi cęteris sis sublimior,
extollas. Nuptiæ autem istæ non sunt quocumque, sed A
Apoc.19.a nnptiæ agni, de quibus dicitur: Venerunt nuptiæ agni,
& vxor eius præparauit se. Has nuptias fecit Deus pa-
Matt.22.a ter secundum quod dicitur: Simile factum est regnum
cælorũ homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Hæ nu-
Psal.18.a ptiæ celebratę sunt in thalamo vteri Virginalis: In Sole
posuit tabernaculum suum. Et ipse tanquam sponsus
procedens de thalamo suo. Ibi consummatum est ma-
trimonium inter diuinam & humanam naturam, & in-
ter Christum & Ecclesiam, per consequens, secundum
Ephes.5.g illud quod Apostolus de matrimonio dicit: Sacramen-
tum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in
Ecclesia. Conuiuium in his nuptiis est in susceptione
sacramentorum Ecclesiæ, & documentorum sacræ scri-
Prou.9.a pturæ: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit colum-
nas septem. Immolauit victimas suas, miscuit vinum, B
Matt.22.a & posuit mensam suam. Misit ancillas suas, vt vocarent
ad arcem, & ad mœnia ciuitatis, &c. Ad hoc conuiuium
vocantur omnes qui vocantur ad finem per veritatis
prædicationem: Misit seruos suos vocare inuitatos ad
nuptias. Sic inuitati discumbunt, & manducant per di-
uinorum verborum, & mysticorum perscrutationem
& ruminationem. In cuius signum cibus ille cælestis
Manhu. vocatus est manhu: Quod interpretatur: Quid est hoc?
Exo.16.c Quis oportet intelligere, quæ suscipiant. Vnde & in
Leuit.11.a Leuitico dicitur quod animal quod non ruminat, im-
mundum est. In primo autem loco discumbit, qui aliis
præfertur, siue in officio dignitatis, siue in priuilegiis
sanctitatis, siue in magisterio veritatis. Et ad hoc non C
Heb.5.a debet quis ex seipso conscendere, quia dicitur: Nec
quisquam sumit sibi honorem: sed qui vocatur à Deo,
Eccl.6.a quemadmodum & Aaron. Et ideo Ecclesiasticus: Non
te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne
forte elidatur virtus tua. Nec etiam coram aliis: Vnde
Eccl.11.a subditur: In vestitu ne glorieris vnquam, nec in die
honoris tui extollaris.

Tertia autem quartum ad rationem explicantem
verecũdiam, subdit: *Ne forte honoratior te sit inuitatus ab*
Glos.inter. *illo.* Et propter gratiam interiorem maiori honore di-
in hunc gnus. Glossa: Gratiosior inuitatori, etsi aliis sit occultus.
cum te 1. Vnde dicitur: Ne respicias vultum eius, neque altitudi-
Reg.16.b nem staturæ eius, quoniam abieci eum. Nec iuxta in-
tuitum hominis ego iudico. Homo autem videt ea, quæ
Prou.16.a patent: Dominus autem intuetur cor. *Et veniẽs qui te &*
illum vocauit, per iustitiæ dispositionem. Nam spirituum D
ponderator est Dominus. *Dicat tibi: Da huic locum*, pro-
1. Reg.15.f pter dignitatis prælationem. Quia scidit Dominus re-
gnũ Israël à te hodie, & tradidit illud proximo tuo me-
liori te: *Et tunc incipias cum rubore nouissimum locum tene-*
re, per manifestam deiectionem, secundum illud Psalmi:
Psal 87.d Exaltatus autem humiliatus sum, & conturbatus. Et id-
Eccl.13.b eo Ecclesiasticus: Attende, ne seductus in stultitia hu-
milieris. Ille autem seducitur stultia, qui se reputat ali-
Gal.6.a quid magnum: Si quis existimat se aliquid esse, cum ni-
hil sit: ipse se seducit. Et talis humiliatur à Deo, iusto
Luc.1.e Dei iudicio, secundum illud: Deposuit potentes de sede,
& exaltauit humiles. De huiusmodi iudicio dicitur:
Eccl.11.a Multi tyranni sederunt in throno, & insuspicabilis por-
tauit diadema. Multi potentes oppressi sunt valide, & E
gloriosi traditi sunt in manus alterorum. Ideo dicitur:
Eccl.7.a Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathe-
Prou.20.c dram honoris. Quia: Hæreditas, ad quam festinatur in
principio, in nouissimo, benedictione carebit.

Sed cum vocatus fueris, &c. Postquam vituperauit arro-
gantiam, hic secundo incitat ad reuerentiam: quod qui-
dem facit persuadendo humilitatem perfectam: assi-
gnando vtilitatem adiunctam: Confirmando per æqui-
tatem diuinam. Primo igitur persuadens humilitatem
perfectam, dicit:

Sed cum vocatus fueris, vade, recũbe in nouissimo loco, te-
ipsum scilicet omnibus postponendo, secundum illud:
Matt.20.d Quicunq; voluerit inter vos maior fieri, sit vester mini-
ster. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester ser-
uus: sicut filius hominis nõ venit ministrari sed mini-
strare. Vnde ipse resedit in nouissimo loco. Vidimus eũ Isa.53.a
nouissimũ virorum, virum dolorum & scientẽ infirmi-
tatem: & quasi absconditus vultus eius & despectus.
In huius humilitatis commendationem sedes excellen-
tiorum remotiores sunt ab altari, & in possessionibus
priores dignitates sunt posteriores, ad ipsius scil. Chri-
sti imitationem, qui vtique ad hanc humilitatem in-
uitabat, cum omnium Apostolorum pedes lauit: Si ergo Ioan.13.b
laui pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis
alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vo-
bis, &c. Quia non est seruus maior Domino suo, &c.
Et ideo Apostolus dicebat: Cum essem Liber ex omni- 1. Cor.9.e
bus, omnium me seruum feci. Et rursus: Ego sum mini-
mus apostolorum qui non sum dignus vocari Aposto- Ibid.15.b
lus. Et iterum: Mihi enim omnium Sanctorum minimo Ephes.3.b
data est gratia hæc: In gentibus euangelizare inuestiga-
biles diuitias Christi. Et ideo dicebat princeps Aposto-
lorum Petrus: Subiecti estote omni humanæ creaturæ 1.Pet.2.a
propter Dominum *Recumbe igitur in nouissimo loco*, te In-
feriorem omnibus reputando. Sed dices: Quo modo
me vere reputabo omnibus peiorem, cũ multi sint me
peiores? Ad hoc respondet Bernardus: Si enim in quo- Bern.super.
piam statu vnumquemque nostrum habeat Deus, li- Cant.ser.37.
quido cognosceremus, nec supra sane, nec Infra sedere in.1.
deberemus, veritati in omnibus acquiescentes. Nunc Eccl.9.a
autem quia consilium hoc posuit tenebras latibulum
suum, & sermo abscõditus est à nobis: ita vt nemo sciat,
si dignus sit amore, an odio, iustius, tutiusque profecto,
iuxta ipsius veritatis consilium, si nouissimũ nobis locũ
eligimus, de quo postmodum cum honore superius
educamur, quam præsumimus altiorem, vnde cedere
mox oporteat cum rubore. Non est ergo periculum
quantumcumque te humilies, quantumcumque te re-
putes minorem, quam sis, hoc est, quam te veritas ha-
beat: Est autem grande malum horrendumque pericu-
lum, si vel modice plus vero te extollas, si vel vni vide-
cet in tua cogitatione te præferas, quem forte parem ti-
bi veritas indicat, aut etiam superiorem. Quemadmo-
dum enim, si per ostium transeas, cuius superliminare, vt
ad intelligentiam loquar, nimium bassum sit, non nocet
quantumcumque te inclinaueris: nocet autem si vel
transuersi digiti spatio plus quam ostij patitur mensura
erexeris: ita vt impingas, & capite quassato collidaris.
Sic in anima non est plane timenda quantalibet humi-
liatio. Horrenda autem nimiumque pauenda, vel mini-
ma temere præsumpta erectio. Quamobrẽ noli te homo
comparare maioribus, noli minoribus, noli aliquibus,
noli vni. Quid scis enim, ô homo, si vnus ille quẽ forte
omnium vilissimum, atque misertimum reputas, cuius
vitam sceleratissimam ac singulariter fœdissimam hor-
res, & propterea illum putas spernendum, non modo
præ te, qui forte iã sobrie & iuste, & pie viuere te cõfi-
dis, sed etiam præ cæteris omnibus sceleratis tanquam
omnium sceleratissimum: quid scis, inquam, si melior
& te & illis mutatione dexteræ excelsi in se quidẽ fu-
turus sit, in Deo vero iam sit, Et propterea non me-
diocrem, non vel penultimum, non ipsum saltem inter
nouissimos eligere locum nos voluit, sed recumbe, in-
quit, in nouissimo loco, vt solus videlicet omnium
nouissimus sedeas, teque nemini non dico præponas, sed
nec comparare præsumas. Hæc Bernardus.

Secundo autem assignans vtilitatem adiunctam, sub-
dit: *Vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascẽde*
superius. Qui nos inuitauit, est Christus, qui venit ad nos Ioan.14.c
vel per inspirationem, secũdũ illud: Ad eum veniemus, Sap.12.e
& mansionem apud eum faciemus. Vel venit per mor- Apoc.22.c
tem, vt cum venerit & pulsauerit, confestim aperiãt il-
li. Vel venit per finale examen. Etiam venio cito, &
merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum
opera sua. Hic veniens vocat humiles amicos, Christus
namque amicus verus est, secundum illud: Omni tem- Prou.17.c
pore diligit qui amicus est. Et humiles recognoscet
amicos, & tales obediunt ei. Vos amici mei estis, si fece- Ioan.15.b
ritis

Ibid.c titis quæ ego præcipio vobis. Et tunc vucat nũ nomine serui, sed amici: Iam non dicam vos seruos, subdit: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Tali dicit: *Ascende superius*. id Psal.138.c est ad superiorẽ honorẽ & dignitatem. Nimis honorificati sunt amici tui Deus, &c. Et ideo subdit: *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus*, id est, corã omnibus. Prou.29.d Vnde dicitur: Superbum sequitur humilitas, & humilem Psal.90.d spiritu suscipiet gloria. Cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum: & ostendam illi salutare meum. Et Iob 22.d propter hoc dicit Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.

Tertio confirmans per æquitatem diuinam, adiungit: Iob 15 b *Quia omnis, qui se exaltat*, secundum illud: Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? *Humiliabitur*, per iudiciariam districtionem: B Isa.2.e Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & curuabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem Dominus solus in die illa. Quia dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur. Et postea: Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Huius ex- Isa.14.c emplum patuit in lucifero: Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris, subditur: Qui dicebas in corde tuo, in cœlum cõscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Et ideo corruit, quia se exaltauit. Ezec 28.b Vnde dicitur: Eo quod eleuatum est cor tuum quasi cor Dei: idcirco ecce ego adducam super te alienos robustissimos gentium. &c. polluent decorẽ tuum & interficient te, & detrahent te, & morieris in interitu occisorũ. Propter quod dicitur imitatori luciferi, cuilibet Abd.1.a superbo, illud Abdiæ: Superbia cordis tui extulit te ha- C bitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuũ. Ibid.b Et post: Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. Ecc.6.a Ideo cõsulit sapiẽs: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiã. Sequitur: Et relinquaris velut lignum aridũ in eremo. Sic diuina iustitia superbos humiliat: & è cõtrario humiles exaltat, ideo subdit: *Et qui se humiliat*, per Psal 114.b 2 Reg.6.d voluntariam abiectionem. Custodiens paruulos Dominus: humiliatus sum, & liberauit me. Et: Ludã & vilior fiam plus quã factus sum, & ero humilis in oculis meis, *exaltabitur*, per diuinam glorificationem. Exem- Phil.2.a plũ est in Domino Saluatore: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem. Et post: Propter quod 1.Pet.5.b & Deus exaltauit illum, &c. Et ideo dicitur: Humilia- D mini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore Psal.74 b visitationis. Et de his duobus in Psalmo: Omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iusti, Ezech.17 g Et Ezechiel: Scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliaui lignum sublime, & exaltaui lignum humile. Ratio autẽ huius iustitiæ & æquitatis est. Quia quanto quis magis se exaltat, tãto minus honorat Deũ, & tanto minus magnificat Deũ, ac per hoc tanto magis est auersus à Deo. Et sic per consequens tãto minus Ezec.28.e est: Nihili factus es, non eris in perpetuum. Rursus quanto magis se exaltat, tãnto magis se supra seipsum erigit, ac per hoc tanto magis euanescit. Et, quanto magis euanescit, tanto plus à veritate recedit, & tanto mi- E nus est. Ergo quãto quis magis à se exaltatur, tãto ma- Iob 10.c gis deiicitur. Eleuasti me, & quasi super ventum ponẽs elisisti me valide. Postremo quãto quis magis se exaltat, tanto gloriã hominum magis amat. Et quanto illam magis amplectitur, tanto plus est subiectus humanis laudibus. & propter hoc tanto magis hominum seruus Psal.72.c & tanto magis deiectus. Verumtamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarẽtur. Sed è contrario, quanto quis magis se humiliat, tanto magis Deum Eccl.3.c honorat. Magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur: Et quanto magis Deum honorat, tanto magis ad ipsum appropinquat, ac per hoc tanto ad subliminora eleuatur. Ambrosius: Quanto magis se humiliat

A homo, tanto redit ad interiora: & quanto magis interius colligitur, tanto virtus eius maior efficitur. Quanto igitur quis magis humiliatur, tanto secundum veritatem maior efficitur. Vnde dicitur. Virtus in infirmita- 2.Cor.12.c te perficitur. Postremo quanto magis humiliatur, tantu terrenorum gloriam minus æstimat: & quanto minus eam æstimat, tanto magis calcat: & quanto magis eam calcat, tanto ad sublimiora surripitur: & ita tanto maior efficitur. Pro eo quod fuisti derelicta & odio habita, Isa.60.e & non erat qui per te transiret: ponam te in superbiã sæculorum, & gaudium in generatione & generationẽ. Igitur omnis qui se exaltat, quanto magis se exaltat tãtu magis se elongat à superioribus: & quanto se magis elongat à superioribus, tanto magis recedit ab interioribus, ac per hoc tantu magis subiicit se inferiorib. Ergo quantu quis magis effertur, tanto magis secundum B veritatem deiicitur, & secundum diuinum iudicium est deiiciendus. Et è contrario, omnis qui se humiliat, quanto magis se humiliat, tantu magis appropinquat ad superiora, & tanto magis redit ad interiora, ac tanto magis calcat inferiora: ergo quanto magis se humiliat sub Deo, tanto magis exaltatur diuino iudicio.

Dicebat autem & ei, &c. Postquam informauit inuitatos ad conuiuium nuptiale, hic secundo informat inuitantes ad conuiuium familiare. In qua informatione primo retrahit inuitantes à curialitate mũdana: Secundo allicit ad curialitatem diuinam, ibi: *Sed cum facis conuiuium.* Retrahens igitur à mundana curialitate, tria introducit ad huiusmodi refectionem, scilicet occasionem inducentem: exhortationem erudientem, & rationem persuadentem. Primo igitur quantum ad occasionem inducentem: dicit:

C *Dicebat autem & ei qui se inuitauerat* Hoc ideo illi dicebat: quia inuitatio illius dedit occasionem loquendi de modo inuitandi, secundum illud Ecclesiast. In me- Eccl.27.b dio insensatorum serua verbum tempori. Vel ideo illi dicebat, vt ministranti sustentationem corporalem rependeret spiritualem eruditionem, vt sic vicissim ostendat dona diuina esse communicanda, secundum illud: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum il- 1.Pet.4.b lam administrantes. Vnde forma datur hic viro spirituali suscipienti cibum corporalem, vt hospiti suo dispenset spiritualem, sicut insinuatur supra: Martha sus- Sap.10 g cepit Christum in domum suam. Et soror eius Maria sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. In cuius designatione dicit sapiens de sapientia, videlicet Christu: Proposui hanc adducere mihi ad conuiuan- Sp.8.c D dum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis: & erit allocutio cogitationis & tædij mei. In hoc etiam datur forma quod in conuiuiis virorum spiritualium spiritualia verba sunt miscenda. Ideo consuetudo est quod in corporali refectione misceatur lectio spiritualis, propter verbum Domini quod non in solo Deut 8.a Mat.4.a pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini.

Secundo quantum ad exhortationem erudientem, subdit: *Cum facis prandium aut cœnam* Prandium, mane: cœnam, vesperi. *Noli vocare amicos tuos*, ratione sodalitatis: Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem Matt.5 g habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Quia dicitur: Sodalis amico condolet causa ventris, & contra ho- Eccl.37.a E stem accipiet scutum. *Neque cognatos*, ratione affinitatis: Miseratio hominis, circa proximum suum: miseri- Eccl.19 b cordia autem Dei super omnem carnem. *Neq; vicinos*, ratione familiaritatis. Ideo dicitur: Charissime, fideli- Ioan.Can. 3.b ter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ. *Neq; fratres*, ratione consanguinitatis, quia dicitur: Obliui- Psal.44.c Deut.33.b scere populum tuum, & domum patris tui. Et: Qui dixerit patri suo, & matri suæ: Nescio vos & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua, ô Iacob, & legem tuam, ô Israel. *Neque diuites* ratione pompæ. Quia dicitur: Homo quidam erat diues Luc.16.d

qui

qui induebatur purpura & bysso,& epulabatur quotidie splendide. Et post subdit quod sepultus est in inferno. Hæc autem non dicit, quia contra præceptum sit *1.Tim.5.a* inuitare notos, cum scribatur: Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. *Gen.45.f* Et de Ioseph scribitur quod fecit conuiuium fratribus suis. Sed hoc dicitur quod homo in huiusmodi inuitationibus, si vult vitam æternam mereri, non debet habere intentionem carnalem, sed spiritualem, non terrenam, sed cœlestem, non mercenariam sed piam. *Varia conuiuia.* Propter quod nota quod est conuiuium indifferens: quod quidem est familiaritatis humanæ, de *Iob 1.a* quo legitur: Ibant filij eius, & faciebant conuiuia per domos, vnusquisq; in die suo. Et est conuiuium malum, & hoc triplex: scil. malum, peius, pessimum. *Rom 13.d* Primum est Gastrimargiæ, de quo ad Romanos: Non in comes- *Prou.23.c* sationibus & ebrietatibus, &c. Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt. Qui vacantes potibus, & dan- *Iac.5.a* tes symbola consumentur. Et epulati estis super terram, & in luxuriis nutristis corda vestra. Secundum est *Dan.5.a* iactantiæ: De quo Daniel: Balthasar rex fecit grande *Mar.6.c* conuiuium optimatibus suis, &c. Et: Herodes natalis sui cœnam fecit principibus & tribunis & primis Galilææ. Et in primo conuiuio deuastata & dehonestata fuerunt vasa Domini. In secundo interfectus est præcursor Christi. Tertium est malitiæ, de quo dicitur quod *2.Reg.13.* Absalon vocauit Ammon fratrem suum ad conuiuium, vbi sequitur quod in conuiuio interfecit eum. Et *1.Mach 16.c* in Machabæis dicitur quod filius Abobi fecit conuiuium magnum Simoni: & cum inebriatus esset, occidit eum & duos filios eius. Est etiam conuiuium bonum triplex, scilicet, bonum, melius, & optimum. Primum est pietatis, de quo infra: Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles, &c. Secundum est charitatis, de *Cant.5.a* quo in Canticis Comedite amici, & bibite, & inebria- *Isa.25.b* mini. Tertium est felicitatis: Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defœcatæ. Primum conuiuium, id est, indifferens permittitur. Secundum, id est, illud malum prohibetur. Tertium vero suadetur.

Tertio quantum ad rationem persuadentem, subdit: *Ne forte te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio.* Quia qui opera facit pro terrena mercede, nõ habet nisi terrenam retributionẽ & temporalem. Nam merces æter- *Mat.6.a* na commutatur in temporalem per amorem gloriæ: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. Vnde de hypo- *Ibidem.* critis dicitur: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam pro amore terrenitatis. Vnde super illud: Timue- *Exod.1.d* runt obstetrices Deum, & ædificauit illis domos. Dicit *Glos. in hunc locum.10.5.* Glos. quod merces æterna illis in temporalem commutata est pro amore carnalitatis: Qui amat patrẽ aut ma- *Mat.10.d* trem plus quam me non est me dignus. Et hoc est, quia *Mat.6.a* sicut dicitur: Nemo potest duobus Dominis seruire. Et intentio operi tuo, vt dicit Ambrosius, nomen imponit. Ideo qui facit rẽ pro mercede temporali, fraudatur mercede æterna, quia nulli operi debetur cœlum quod fit propter mũdum. Sed contra: Et quæ propter Deum *1.Tim.4.b.* fiunt, vtraq; mercede digna sunt. Vnde dicitur: Pietas ad omnia vtilis est, promissionẽ habens vitæ, quæ nunc *Matt 6.d* est & futuræ. Et ideo dicebat Dominus: Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adii- *Inf.16.f* cientur vobis: Homini vero mũdano dicitur: Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic cõsolatur, tu vero cruciaris.

Sed cum facis conuiuium, & cætera. Postquam retraxit à curialitate mundana, hic secundo inuitat ad curialitatem diuinam. Quod quidem facit tripliciter, scilicet per commendationem pietatis fraternæ: per assignationem rationis inductiuæ: & per approbationem rationis inductæ. Primo igitur quantum ad commenda-

A tionem pietatis fraternæ, dicit: *Sed cum facis conuiuium, voca pauperes,* propter defectum rerum exteriorũ: Fran- *Isa.58.b* ge esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, &c. Et hoc præcipiebatur in lege: *Deut.15.* Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum versatur in terra. Huic pauperi debes aperire manum, & maxime iusto. Vnde Ecclesiasticus: Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timorem *Eccl.9.d* Dei sit tibi gloriatio. *Tob 2.a* Et in Tobia dicitur: Cum esset dies festus & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade, & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum. Vnde Ecclesiasticus: Da bono, & non receperis peccatorem: *Eccl.12.a* Benefac humili, & non dederis impio. Veruntamen non excluditur hic quin etiam aliis pauperibus debeat B fieri eleemosyna & quin ipsi debeant vocari, sicut satis innuit † Chrysostomus super Matthæum dicentem: Quandiu non fecistis vni minimorum horum, neque *Chrys.6.in c.25.Mat. hom.80 vel 2. in sensu tantum.* mihi fecistis, dicit Dominus. Ait enim: Non de discipulis hoc solum dictum est, neque de his qui elegerunt monachorum vitam, sed de omni homine fideli. Qui enim talis est, & si seruus fuerit, & si eorum qui in foro mendicant, credat autem in Deum, iustum est vt omnium fruatur deuotione. Et si respexerimus *Eccl.7.d* talem hominem nudum & esurientem, hæc audiemus verba, &c. *Debiles*, propter defectum viriũ. Non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. Et in Matthæo: Infirmus eram & visitasti me, di- *Mat.25.d* cet Dñs: Quia qui infirmitati alienę cõdescendit quod illi facit, Christo impendit. *Claudos & cæcos*, propter de- C fectum membrorum. Exi cito in plateas & vicos ciui- *Inf.14.e* tatis, & pauperes ac debiles, & cęcos & claudos introduc huc. Et hoc quidẽ recte, quia miseris impendenda est misericordia, & subuentio his, qui habent penuriã. Vnde dicitur: Misereor super turbam, quia ecce iam *Mar.8.a* triduo sustinent me, nec habent quod manducent.

Secundo quantum ad assignationem rationis inductiuæ subdit: *Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Ideo oportet quod alius retribuat pro eis. Fœnerator *Prou.19.c* Dño, qui miseretur pauperis: quod dicitur propter immensitatem mercedis, de qua subditur: *Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.* id est, in gloria æterna De qua resurrectione in Apocalypsi: Beatus & sanctus qui *Apoc.20.b* habet partem in resurrectione prima. Et infra: Illi, qui *Inf 20.f* digni habebuntur sæculo illo in resurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; ducent vxores, neq; vltra mori poterunt. Æquales enim angelis sunt, & filij sunt Dei, D cum sint filij resurrectionis. In hac resurrectione resur- *Ioan.5.e* gent mali ad mortem. Sed iusti ad vitam. Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij. In hac retributio fiet misericordibus. Vnde in Ecclesiast. Benefac iusto, *Eccl.12.a* & inuenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certe à Domino: Et maxime de eleemosyna. Vnde in Matthæo: venite benedicti patris mei, &c. Et post: Esu- *Mat.25.e* riui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Et ideo Matthæus ait: Beati misericordes: quoniã ipsi misericordiã *Mat.5.a* consequentur. Vnde operibus pietatis maxime fit retributio felicitatis. Propter quod dicitur: Eleemosyna *Eccl.17.c* E viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis, quasi pupillam conseruabit: & postea resurget, & retribuet illis retributionem vnicuique in caput ipsorum. Ratio autem huius est, quia nemo est dignus misericordia, nisi qui facit misericordiam. Quia iudicium sine mise- *Iac.2.c* ricordia illi qui non facit misericordiam. Et nullus ad æternam beatitudinem venit nisi per misericordiam. Homines & iumenta saluabis Domine: Quemadmo- *Psal.35.a* dum multiplicasti misericordiam tuam Deus. Et: Non *Tit.3.b* ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Tertio quantum ad approbationem rationis inductę. subdit: *Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus.* Audisset, inquam, non tãtum aure corporis, verum et-

Apo.2.b iam ante mentis vel cordis,secundum illud : Qui habet
aurem audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Et quoniam
Rom.10.d qui sic audit, credit, secundum illud : Fides ex auditu,
auditus autem per verbum Christi,idest,qui credit au-
diendo testimonium reddit loquendo & confitendo.
Iob 29 b Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testi-
monium reddebat mihi,ideo subdit: *Dixit illi: Beatus qui
manducabit panem in regno Dei*, quasi dicat : Melior est
retributio quæ erit in resurrectione mortuorum,quam
ista quæ est in præsenti , quia ista est misera , illa vero
Psalm 83.a beata:quis melior est dies vna in atriis tuis super millia.
Apo.19.b Vnde in Apocalypsi : Beati qui ad cœnam nuptiarum
agni vocati sunt.Et nota quod cibus ille,qui erit in re-
gno Dei, non erit cibus carnalis , sed panis spiritualis.
Et iste panis est verbum increatum , & verbum incar-
natum. Quem quidem panem manducamus sacramen-
1.Cor.11.g taliter, secundum illud : Probet autem seipsum homo:
& sic de pane illo edat,& de calice bibat.In Patria vero
manducabimus spiritualiter, videndo facie ad faciem.
Ioan.6.f Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.
Ioan.17.a Et : Hæc est vita æterna.Vt cognoscant te,solũ Deum
verum , & quem misisti Iesum Christum. Hic panis
promittitur nobis edendus post egressum de hac vita.
Psalm.126.a Vnde Psalmus : Cum dederit dilectis suis somnum:ec-
ce hæreditas Domini , filij merces,fructus ventris.Si-
cut autem nemo venit ad somnum quietis,nisi per se-
narium laboris : sic istius panis manducationem præ-
cedit senarius panum , qui sunt præparatorij ad illum
cibum æternum,quem manducabimus in Patria.

Psalm.41. a Primus panis est doloris pœnitentiæ:Fuerunt mihi
Psalm.126.a lacrymæ meæ panes die ac nocte,&c. Et iterum : Sur-
gite postquam sederitis,qui manducatis panem dolo-
Gen 21.b ris. De hoc pane dicitur in figura : Dedit Abraham
Agar panem,& vtrem aquæ,&c. & dimisit eam. Quæ
cum abiisset , errabat in solitudinem , &c.

Gen.3.b Secundus est panis laboris & iustitiæ:In sudore vul-
Psalm.127.a tus tui vesceris pane tuo. Et : Labores manuum tua-
rum quia manducabis : beatus es & bene tibi erit.

Matt.4. a Tertius est panis instructionis & doctrinæ. Non in
solo pane viuit homo : sed in omni verbo quod pro-
Thren.4. a cedit de ore Dei. De hoc dicitur : Paruuli petierunt
panem ,& non erat,qui frangeret eis.

Quartus est panis Sacramenti Eucharistiæ , de quo
Ioan.6.f in Ioanne : Panis quem ego dabo, caro mea est. Et in
Matt.26. c Matthæo:Cœnantibus autem eis,accepit Iesus panem,
&c.

1.Reg.30. Quintus est panis consolationis internæ. Dederunt
puero Ægyptio panem, &c. Quæ cum comedisset,re-
uersus est spiritus eius,& refocillatus est. Et sapiens:
Sap.16. e Panem de cælo præstitisti illis sine labore.

Sextus est panis contemplationis supernæ.De quo in
Gen 49. c Genesi:Aser pinguis panis eius:&præbebit delicias re-
Prou.9 a gibus. Et : Venite, comedite panem meum , & bibite
Eccl.15.a vinum quod miscui vobis.Et:Cibabit illum pane vitæ
& intellectus,&aqua sapientiæ salutaris potabit illum.
Per hos sex panes venitur ad septimum , de quo hic:
Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Sed multi
sunt ita miseri, quod non possunt venire de pane ad
panem.Vnde ad panem cælestis conuiuij non veniunt,
quia panes alios præambulos manducare nolunt.In fi-
Matt.15.d gura horum septem panum dicitur : Accipiens Iesus
septem panes,&c.gratias agens fregit,&c. Incipiendo
namque à pane doloris pœnitentiæ peruenitur ad pa-
nem refectionis æternæ:quem qui manducauerit, non
Ioan.6.d habebit vlterius vllam penuriam:Ego sum panis vitæ,
qui venit ad me non esuriet : & qui credit in me, non
sitiet. Quia nec habebit fastidium secundum illud Ec-
Eccl.24.c clesiastici : Qui edunt me , adhuc esurient : & qui bi-
bunt me, adhuc sitient : vsque ibi : Qui elucidant me,
vitam æternam habebunt.

At ipse dixit ei: Homo quidam,&c. Postquam inuitatos
informauit ad conuiuiũ nuptiale,& inuitantes ad con-
uiuium familiare , hic informat inuitandos ad conui-
uium æternale per introductionem parabolæ. In hac
autem parabola tria introducuntur. Quorum primum
A est inuitatio plurimorum. Secundum est excusatio in-
uitatorum,de qua ibi:*Et cœperunt simul omnes excusare.*
Tertium est repulsio contemptorum , ibi : *Et reuersus
seruus,&c.* Circa autem inuitationem plurimorum tria
introducuntur ab Euangelista,scilicet præparatio refe-
ctionis æternæ,vocatio multitudinis ad fidem,& exci-
tatio eiusdem ad deuotionem. Primo igitur quantum
ad præparationem refectionis æternæ , dicit :

Homo quidam fecit cœnam magnam,idest,Christus præ-
parauit refectionem æternam. Nam Christus dicitur
homo quidam singulariter,Conceptus sine virili semi-
ne, natus sine matris dolore, immunis ab omni pecca-
to,& mortuus pro hominum peccato. De quo homi-
ne in Psalmo : Homo natus est in ea , & ipse fundauit Psalm.86.b
B eam Altissimus. Hic fecit cœnam,qui præparauit refe-
ctionem summam & vltimam. Vnde glossa : Hoc con- Glos. in hunc
uiuium non prandium,sed cœna dicitur,quia post prã- locum to 5.
dium,de quo Matthæus agit, cœna restat, & post cœ- Matt.22.a
nam nullum conuiuium restat. De hac cœna dicitur: Apo.19.b
Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Hæc
cœna magna est , quia inæstimabilis. Vnde in Genesi:
Ego merces tua magna nimis. Quis interminabilis : O Gen.15.a
Israel , quam magna est domus Dei , & ingens locus Baruc.3.c
possessionis eius ? Magnus est & non habet finem,ex-
celsus & immensus. Ideo autem æstimari non potest,
quia tam cibus,quam ille qui ministrat , Deus est , &
summum bonum : Ego dispono vobis sicut disposuit Inf.22.c
mihi pater meus , regnum : vt edatis & bibatis super
mensam meam in regno meo , & sedeatis super thro-
C nos iudicantes duodecim tribus Israel.De quo in Psal-
mo:Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrente Psalm.35.b
voluptatis tuæ potabis eos.

Secundo quantum ad vocationem multitudinis ad
fidem,subdit : *Et vocauit multos.* ad fidem,quia de om-
ni statu , & gente , & ætate. Secundum illud Ioelis : Ioël.2. d
Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate po-
pulum, sanctificate Ecclesiam , coadunate senes , con-
gregate paruulos,& sugentes vbera.Qui sic vocantur,
per consequens ad æternam refectionem vocantur.
Vnde Petrus : Deus autem omnis gratiæ,qui vocauit 1.Pet.5 c
nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu,&c.ipse
perficiet , &c. Ideo autem vocat multos,vt ostendat
summam libertatem & benignitatem,sed ideo paucos
elegit,vt ostendat iudicij seueritatem. Propter quod
D Matthæus : Multi sunt vocati : pauci vero electi. Vn- Matt.22 b
de hæc vocatio multitudinis comparatur captioni sa-
genæ , quæ capit ex omni genere piscium : Simile re- Matt.13.f
gnum cœlorum sagenæ missæ,&c. & ex omni genere
piscium congregati , &c.

Tertio quantum ad excitationem eiusdem multitu-
dinis ad deuotionem,subdit : *Et misit seruum hora cœnæ
dicere inuitatis,vt venirent.* Seruus iste,vt dicit Glossa,est Glos in hunc
ordo prædicantium : qui cum sint multi,intelliguntur locum to 5.
tamen nomine vnius serui, pro vnitate officij ; de qua
missione : Misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem,& Prou.9 a
ad mœnia ciuitatis.De hoc seruo Isaïas ait:Et nunc hæc Isa.48.b
dicit Dominus formans me ex vtero seruum sibi, &c.
Parum est,vt sis mihi seruus ad suscipiendas tribus Ia-
cob , & fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem
E gentium , vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.
Hora cœnæ, est finis sæculi,hoc est,tempus sextæ æta-
tis,secundum illud : In quos fines sæculorum deuene- 1.Cor.10.
runt. Et : Filij nouissima hora est. Hi serui dicunt in- 1.Ioan 2.c
uitatis,vt veniant ad cænam , veniant inquam per in-
ternum desiderium & deuotionem , secundum illud
Psalmi : Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, Psalm 41. a
quando veniam & apparebo ante faciem Dei. Hi ser-
ui Dei debent prædicare, secundum illud Isaïæ : Veni- Isa 2. a
te & ascendamus ad montem Domini , & ad domum
Dei Iacob,& docebit nos,& cætera.quia secundum il-
lud in Apocalypsi : Et qui audit, dicat : Veni. Et quia Apoc.22, c
nihil tantum excitat desiderium,vt veniat ad Deum,
quantum consideratio illorum præmiorum , ideo sub-

Ioan.14.a dit: *quia iam parata sunt omnia.* Parata sunt habitacula:
In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si quo mi-
nus dixissem vobis: quia vado vobis parare locum. Et
si abiero & præparauero vobis locum, iterum venio
& accipiam vos ad meipsum. Item præparata sunt
1.Cor.2.b grandia: Oculus non vidit, & auris non audiuit, nec
in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus iis, qui
Isa.64.a diligunt illum, acceptum est, de Isaia. Oculus non vidit,
Deus, absque te, quę præparasti expectantibus te. Item
Psal.22.a præparata est mensa. Parasti in conspectu meo men-
sam aduersus eos, qui tribulant me, &c. Item præpara-
ta est sponsa cum iis qui prædestinati sunt ad viam:
Apoc.19.a Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius quæ præparauit se,
Matt.25.a quia sicut dicitur: Quæ præparatæ erant, intrauerunt
cum eo ad nuptias, & clausa est ianua.

Et cœperunt simul omnes. Post inuitationem plurimo-
rum sequitur hic excusatio vocatorum, quia multi ve-
niunt ad fidem, qui tamen nolunt peruenire vsque ad
charitatem, propter vitiorum pronitatem, quam in ex-
cusationis velamen assumunt, *& cœperunt simul omnes*
Glos.in hunc locum to.5. *excusare.* Glos. Excusat se omnis qui plus terrena quam
cœlestia diligit, etiam si ad cœlestia se tendere dicat.
Quoniam ergo triplex est radix omnis peccati, quæ
nos retrahit a charitate Christi, ideo hic tria genera
hominum citationem huius reprobantium introducit,
secundum triformem excusationem. Quarum prima
venit ex ambitione superbiæ: secunda ex sollicitudine
auaritiæ: tertia vero ex libidine lasciuiæ. Primo igitur
quantum ad primam excusationem, quæ venit ex am-
bitione superbiæ, dicit:

Primus dixit illi: Villam emi. Iste primus est superbus,
Eccl.10.b qui semper vult obtinere primatum: Initium superbiæ
hominis, apostatare à Deo, quoniam ab eo qui fecit il-
lum, recessit cor eius, quoniam initium omnis peccati
est superbia. Huius est villam emere, quia nihil aliud
quærit quam dominari, & preesse. Vnde Augustinus: In
August.de Verbis Do. ser.33 to.10. empta villa dominatio notatur & superbia. Habere
enim villã, homines sibi in illa subdere, superbię vitium
primum notat. Hanc emptionem facit superbus dando
Iob 41.d animam in seruitutem diaboli, quia: Omne sublime vi-
det, & ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Vn-
de dum vult esse Dñs hominum, efficitur seruus vitio-
rum, & hæc est valde mala permutatio. Vnde talis fate-
tur se seruum, cum subdit: *Et necesse habeo exire & vi-*
dere illam. Hanc necessitatem inducit superbia, quæ fa-
cit hominẽ euanescere, & quodam modo extra se exi-
Nahum.1.c re: Ex te exibit cogitans contra Dñm malitiam: mente
pertractans præuaricationem. Et quia vitium palliat
se sub pallio virtutis, quia superbus vult videri humi-
Glossa.interl.in hunc locum to.5. ex Greg. vt infra. lis, ideo subdit: *Rogo te, habe me excusatum.* Glossa: Ora
pro me quia homo peccator sum, seipsum humiliat in
voce, cum superbiat in corde. Vnde Gregorius: Humi-
Greg.in Euang.homil.36.to.2. litas sonat in voce, dum autem venire contemnit, su-
perbia est in actione. Tales designantur per illos de
quibus dicitur: genuflexo ante eum illudebant ei. Et de
Matt.27.d huiusmodi dicitur: Est qui nequiter humiliat se, & inte-
Ecc.19.d riora eius plena sunt dolo. Et de talibus dicit propheta
Psal.140.a in Psal. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad
excusandas excusationes in peccatis. Et ideo econtra-
Prou.18.c rio dicitur de viro iusto: Iustus prior est accusator sui.

Secundo quantum ad secundam excusationem quæ
venit ex sollicitudine auaritiæ subdit: *Et alter dixit: Iu-*
ga boum emi quinque. Sollicitudo namque auaritiæ facit
quod quis non quærit nisi terrena tractare, ideo labo-
ri boum comparatur, quorum est terram sulcare & ex-
ercere. Et dicuntur quinque iuga boum propter quin-
que sensus conuersos ad hæc terrestria. Vnde Glossa:
Glos.in hunc locum to.5. Hæc iuga boum dicuntur, quia per hos terrena regun-
tur. Boues enim terram versant. Dici etiam possunt iu-
ga, quia collum ligant, & ceruicem domant, & totum
deprimunt in terram, & animã vendunt pro terra: Ni-
Ecc.10.b hil est iniquius, quam amare pecuniam. Hic enim &
animam suam venalẽ habet, quoniam in vita sua pro-
Matt.6.c iecit intima sua. Quia vt dicitur: Vbi est thesaurus tuus,
ibi est & cor tuum. Et thesaurus auari est extra se, scil.
A in terra, ideo intima hominis auari proiecta sunt in
terra. Vnde necesse est, quod iugo seruitutis opprima-
tur, quia vendidit semetipsum. Vnde Ecclesiasticus: In- Ecc.27.a
ter medium venditionis, & emptionis angustiabitur
peccatis. Reddit enim auaritia sollicitum & curiosum.
ideo subdit: *Et eo probare illa,* quia curiosus continuam
curam de superfluis habet. Vnde Glos. Recte per quin- Glos.in hunc locum to.5.
que sensus curiositas designatur, quæ tum exterius in-
uestigat vitam proximi, sua intima nescit, & curiosi
animus quanto est peritior alieni, tanto ignarior fit sui.
Et nota quod charitas non habet nisi iugum vnũ: quia
omnem sollicitudinem reducit ad vnum, secundum il-
lud: Vnum est necessarium. Et: Sollicitum ambulare Sup.10.g
cum Deo tuo, &c. Et: Iugum meum suaue est, &c. Et: Mich.6.c Mat.11.d
Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescen- Tre.3.d
B tia sua. Sed curiositas habet quinque, quantum ad vni-
uersitatem sensibilium circa quę versatur. Vnde Eccle-
siast. Inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & Ecc.7.d
ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Et quoniam
vitium cupiditatis & auaritiæ palliat se sub specie pro-
uidentiæ, ideo subdit: *Rogo te, habe me excusatum,* sed ta-
libus potest dici illud: Quid niteris bonam ostendere Hier.2.g
viam tuam ad quærendam dilectionem, quæ insuper
malitias tuas docuisti vias tuas, & in alis tuis inuen-
tus est sanguis animarum pauperum, & innocentium?

Tertio quantum ad tertiam excusationem, quæ ve-
nit ex libidine lasciuię, subdit. *Et alius dixit: Vxorem du-*
xi, & ideo non possum venire. Hæc vxor est concupiscen-
tia carnis, de qua Ecclesiastes: Inueni amariorem mor- Eccl.7.d
te mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor
eius. Hæc dicitur vxor propter vehementem libidinis
C adhæsionem: An nescitis, quoniam qui adhæret mere- 1.Cor.6.d
trici, vnum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in
carne vna: propterea addit: *Et ideo non possum venire,* nec
addit: habe me excusatum, quia solum peccatum car-
nis est, quod minime palliat se sub specie virtutis, &
minime excusatur, & tamen secundum veritatem ma-
gis est excusabile, propter maiorem pronitatem concu-
piscentiæ, secundum illud: Video aliam legem in mem- Rom.7.d
bris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuan-
tem me in lege peccati, & pro tantu dicit: *Non possum*
venire, quia sicut dicit Bernardus: Sicut ignis & aqua si- Bern.epist.2.ad Fulconem tom.2.
mul esse non possunt, sic spirituales deliciæ & carnales
in eodem se non compatiuntur. Mentitur tamen iste, Rom.7.d
quia talis, etsi sit concupiscentiæ seruus, potest facere,
quo facto habeat gratiam, per quam habeat domandi
D concupiscentiam. Vnde ad Romanos: Infelix ego ho-
mo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et re-
spondet continuo: Gratia Dei per Iesum Christum Do-
minum nostrum, quia: Deus est qui operatur in vobis Phil.2.b
velle, & perficere pro bona volũtate. Et nota hic quod
licet vxor licite habeatur, tamen propter abusum, &
propter vitium coniunctum, per rem bonam intelligi-
tur malum, propter quod & Apostolus dicit: Reli- 1.Cor.7.e
quum est, vt qui habent vxores, tanquam non haben-
tes sint. Et Glossa dicit quod multi non propter fœ- Glos.in hunc locum to.5.
cunditatem, sed propter desideria carnis, vxores du-
cunt. Ideo per rem istam carnalis voluptas designatur.
Vnde non est inconueniens, quod vxor ratione vincu-
culi sacramentalis designet Ecclesiam sponsam Christi,
E & ratione libidinis designet carnalis concupiscentiam
voluptatis.

Et reuersus seruus, &c. Post inuitationem plurimo-
rum, & excusationem inuitatorum, sequitur hic tertio
repulsio contemptorum. Circa quam tria introducun-
tur ab Euangelista, scilicet vocatio indigentium, com-
pulsio negligentium, & repulsio contemnentium.
Quantum ad vocationem indigentium, quæ ortum
habuit ex contemptu aliorum, dicit:

Et reuersus seruus, nunciauit hæc Domino suo: videlicet
vocatorum duritiam & rebellionem. Hanc autẽ seruus
nunciat, quando ordo prædicatorum non quærit pro-
prium commodum, sed honorem diuinum. Vt sicut

missus est à Deo per commissionem auctoritatis, sic reuertatur per intentionem puritatis. Et de talibus dicitur: [Ezech.1.d] Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Vnde Iob: [Iob 38.d] Numquid mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi: Adsumus, ibi Glossa: Vadunt fulgura cum prædicatores miraculis coruscant, reuertentia dicunt: adsumus, cum non sibi, sed Deo tribuunt quidquid se fortiter egisse cognoscunt: vel reuertuntur ad Deum per gratiarum actionem, secundum illud: [Eccl.1.b] Ad locum vnde exierunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Et quia non possunt gratias agere de audientium rebellione, sed potius gemere ex detestatione culpæ, ideo dicuntur Domino nuntiare. Sicut & de Apostolis dicitur [Act.4.e] quòd cum molestiam paterentur à Iudæis vnanimiter leuauerunt vocem suam ad Deum. & dixerunt: Domine, tu es qui fecisti cœlum, &c. qui Spiritu sancto, per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes? &c. nunc Domine respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Et sequitur: [Ibidem. f] Et cum orassent, motus est locus: in quo intelligitur commotio iræ Dei contra rebellionem auditorum, propter quod & subdit: *Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo: Exi cito in plateas & vicos ciuitatis*, idest ad publicam prædicationem, secundum illud: [Prou.1.d] Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua. Exitus iste est ad exercitium prædicationis, secundum illud: [Matt.13.a] Exiit qui seminat, seminare semen suum: & quia repulsis superbis accipiantur humiles, ideo subdit: *Et pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc*, [Glos. interlin. in hunc locum 10.5.] quod secundum Glossam habet exponi tripliciter. Vno modo, vt ista sonent defectus naturales, vt *Pauperes*, qui carent rebus. *Debiles*, qui carent viribus. *Cæcos*, qui habent defectum in visu. *Claudos*, qui habent defectum in progressu: quia ad literam, & tales admittuntur ad regnum cœlorum: [1.Cor.1.d] Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.

Alio modo legitur, vt sonent defectus vitiosos, vt sint. *Pauperes*, propter defectum gratiæ. *Debiles*, propter defectum virtutis. *Cæcos*, propter defectum prudentiæ: & *Claudos*, propter defectum bonæ voluntatis. Et hos elegit, & vocat Deus: Quia: [Mat.9.b] Non veni vocare iustos, sed peccatores. Vnde & per Matthæum dictum est Pharisæis: [Matt.21.e] Publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei.

Tertio modo legitur, vt sonent defectus virtuosos, vt dicantur *pauperes*, quantum ad propriam reputationem, vt illos intelligamus pauperes, qui non confidunt de nimia opulentia, de quibus in Prouerbiis: [Prou.13 a] Est quasi pauper cum in multis diuitiis sit. Illos autem, *Debiles*, qui non confidunt de sua virtute: [1.Cor.1.d] Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *Cæcos*, qui non confidunt de sua scientia. idest qui reputant se cæcos. Vnde Ioannes. [Ioan.9 g] Si cæci essetis, non haberetis peccatum, tunc vero dicitis: Quia videmus: peccatum vestrum manet. *Claudos*, qui non confidunt de sua rectitudine. Vnde Iacob postquam vidit Dominum, dicitur [Gen.32.g] claudicasse: Tales introducit Dominus, scilicet, *pauperes*. per contemptum terrenæ opulentiæ: [Psalm.71.e] Parcet pauperi & inopi. *Debiles*, per contemptum propriæ confidentiæ: [Isa 40 g] Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. *Cæcos*, per contemptum propriæ industriæ: [Ioan.9.g] In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant. &c. *Claudos* per contemptum propriæ iustitiæ. [Isa.35.b] Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Et pro iis omnibus dicitur supra: [Sup.7.e] Cæci vidēt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes

A Euangelizantur. Quia ipsi ad vitam introducuntur, & vocantur: & hic vltimus intellectus videtur magis consonus præcedentibus, quia Deus superbis resistit.

Secundo quantum ad compulsionem negligentium, quæ sequitur vocationem humilium, subditur: *Et ait seruus: Domine factum est vt imperasti: & adhuc locus est*: quia non tot sunt humiles, quot prædestinati ad vitam, nec tot sunt ad vitam æternam voluntarij, quot sunt à Deo prædestinati, ideo subdit: *Et ait Dominus seruo: Exi in vias, & sepes*. [Sepes quid.] Per vias & sepes, quæ sunt extra Ecclesiæ vnitatem, & maxime gentiles. Vnde Gregorius: [Gregorius in Glossa in cap.14. Lucæ super illa &c.10.5 Et hom.36. in Euang. to.2.] Cùm de vicis & plateis vocat, Iudæos significat, qui tenere legem sub vrbana conuersatione nouerant, cum autem de viis & sepibus vocat, agrestem populum gentium significat. Et per hanc eandem rationem cæteri peccatores possunt intelligi, & maxime pigri, qui ad bo- B num trahuntur inuiti. Vnde subdit: *Et compelle intrare*, comminatione scilicet æternorum suppliciorum & ostensione præsentium: quia sicut dicit Gregorius: Mala quæ nos hic comprimunt, ad Deum ire compellunt: propter quod in Psalmo: [Psalm.77.d] Cum occideret eos, quærebant eum. Vnde hos compulit seruus Dei quando eos terret comminatione seueritatis iudicij, secundum illud: [2.Tim.4.b] Prædica verbum, insta opportune, importune argue, obsecra, increpa, &c. Et ratio huius est complementum numeri electorum. Vnde subdit: *Vt impleatur domus mea*. Glossa: [Glos. interlin. in hunc locum to.5.] Numero prædestinatorum fidelium, qui numerus inexpletus non remanebit, de quo numero in Apocalypsi: [Apoc.6.e] Vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum. Hæc ergo domus impletur, C quando saluatur vniuersitas electorum, de quibus dicitur: [Apoc.7 b] Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Et iterum: [Apoc.14.a] Vidi, & ecce agnus stabit supra montem Sion, & cum eo centum, &c. Et in Cantico Deuteronomij: [Deut.32.b] Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel? Vbi dicit Gregorius quòd tot saluabuntur homines quot Angeli steterunt. [Saluandorum numerus.] Quidquid tamen sit de hoc, certum est quòd perfectus erit numerus electorum, in cuius figuram dicitur: [Deut.33.a] Dominus apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia.

Tertio quantum ad repulsionem contemnentium, subiungit: *Dico autem vobis quòd nemo virorum illorũ qui vocati sunt*, & se excusauerunt, *gustabit cœnam meam*, quia nullos ad cœnam illam pertingit nisi humilis: [Matt.18.a] Nisi D conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Vnde & in Psalmo dicitur: [Psalm.30.e] Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te! Timentibus autem Dominus reseruat, sed superbos repellit. Si enim Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni, &c. sicut dicit Petrus. Et post: [2.Pet.2.a, d] Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reseruare cruciandos. Ideo dicitur: [Rom.11. e] Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et ideo dicitur ad Hebræos: Propterea abundantius oportet obseruare ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, quo modo nos effu- E giemus, si tantam neglexerimus salutem.

Ibant autem turbæ multæ, &c. Postquam confutauit calumniantes & erudiuit conuiuatores, hic iam tertio informat comitantes. Diuiditur autem pars ista in duas. In prima erudit comitantes per verba expressa, in secunda vero per exempla parabolica ibi: *Quis enim ex vobis ædificare volens turrim, &c.* Erudiens autem per verba expressa ad Christum specialiter comitandum, procedit hoc ordine, exprimendo scilicet spiritualis comitatus indicium, principium, & complementum. Primo ergo quantum ad spiritualis comitatus indicium, dicit:

Ibant autem turbæ multæ cum eo, in signum spiritualis comitatus, Vnde Glossa: [Glossa interlin. in hunc locum to.5.] Ibant turbæ cum eo, captæ

scilicet dulcedine prædicationis & miraculorum. Vnde poterant dicere illud: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. [Ioan.6.g] Et nota hic quòd Pharisæi calumniabantur Christum, turbæ comitabantur, quia quem superbi despiciunt, humiles comitantur. Vnde Ioannes: [Ioan.7.g] Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Sicut oues pastorem: [Matt.9.d] Videns Iesus turbas misertus est eis, quia erant vexati & iacentes, sicut oues non habentes pastorem. Sicut populus regem: [Matt.21.a] turbæ quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabant dicentes: Osanna, &c. [Sup.5.a] Sicut discipuli doctorem: Factum est, cum turbæ irruerunt in eum, vt audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth.

B Secundo quantum ad spiritualis comitatus principium subdit: *Et conuersus dixit ad illos*, *Conuersus*, inquã, per benignitatem. [Isa.84.b] Deus tu conuersus viuificabis nos. *Dixit*, per veritatem doctrinæ. *Si quis venit ad me*, per supererogationem iustitiæ. [Matt.11.d] Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis. *Et non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam*. per mortificationem affectus carnalis, secundum illud Psalmi: [Psalm.44.c] Audi filia, & vide, & inclina aurem, &c. *Non potest meus esse discipulus*, per assumptionem Euangelicæ perfectionis, de qua Lucas: [Luc.6.f] Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius. Et ratio huius est: quia principium spiritualis vitæ est exuere carnalẽ affectum. Quia: [1.Cor.2.d] Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, &c. C Et Isaïas: [Isa.28.c] Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, & cætera, hoc est separatos à carnali affectione. Vnde notãdum est, quod non præcipit hic odium parentum, quantum ad naturam, quia hoc esset impietatis, cum dicat Ioannes: [1.Ioan.3.c] Qui odit fratrem suum, homicida est. Sed quantum ad culpam, sicut dicit Augustinus: [Aug. in Psalm.100. & 118. to 8.] sic diligendi sunt homines, vt eorum errores non diligantur: De quo odio in Psalmo †. [† Psal 138.d] Nonne qui oderunt te Domine, oderam: & super inimicos tuos tabescebam? Et post: Perfecto odio oderam illos, & cætera. Vnde Gregorius: [Greg. hom. 37. in Euangel. tom.2.] Simul & odisse possumus & diligere, vt ex cognatione nobis coniunctos ex præcepto diuino diligamus, & quos aduersarios in via Dei patimur, odiendo & fugiendo nesciamus. Vnde odium illud non venit ex credulitate, sed ex charitate, sicut & D odium animæ suæ, quam debemus odisse, non quãtum ad salutem, sed quantum ad carnalitatem. Vnde Gregorius: [Greg. ibid.] Tunc animam nostram odimus, cum eius affectibus carnalibus reluctamur. De hoc odio dicitur: [Ioan.12.d] Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Augustinus: [Aug. tract. 51. in c.12. Ioan. to.9.] Si male amaueris tunc odisti, si bene oderis, tunc amasti. Felices qui sic oderunt custodiendo, ne perdant amando. Hoc est quod expressius dicitur in Ecclesiastico: [Eccli.18.d] Fili post concupiscentias tuas nõ eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Sicut ergo principium spiritualis vitæ est non concupiscere, vbi omnu malum prohibetur, & declinare à malo: E sic fundamentum spiritualis comitatus est carnalitatem omnem declinare, siue ad se, siue ad parentes. Propter quod dicitur: [Ephes.4.e] Deponite vos secundum pristinam conuersationem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.

Tertio quantum ad spiritualis comitatus complementum, subiungit: *Et qui non baiulat crucem suam*, per perfectam carnis mortificationem. *Et venit post me*. per rectam intentionem. *Non potest meus esse discipulus*, per certam imitationem. Et nota quòd hic est consummatio discipulatus Christi & comitatus, scilicet & baiulando crucem quia ibi Christus consummauit, sicut dicitur: [Ioan.19.c] Et baiulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum. In cruce enim Christi est summa

A humilitas: [Phil.2.b] Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. Summa paupertas, ita vt vere posset dicere Christus illud Iob: [Iob 1.d] Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc: Vnde dicitur quòd milites cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes. [Ioan.19.c] Est & ibi summa austeritas, secundum illud Psalmi: [Psalm.21.c] Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.

[Baiulare crucem quid sit.] Crucem ergo baiulare & humilitatem in corde, austeritatem in carne, & paupertatem in passione, assumere, contra illa tria radicalia, & contra triplicem excusationem eorum, qui noluerunt venire ad cœnam, quia hæc crux fuit Christi, quia Christus voluntarie eam suscepit. B Similiter qui vult Christum sequi, oportet quòd portet eam voluntarie: vt ferat eam sicut crucem suam, ex voluntate propria, non in angaria, sicut alienam, alioqui non esset imitator Christi, sed potius Simonis, de quo Marcus: [Mar.15.b] Angariauerunt prætereuntem quempiam Simoné Cyrenæum, &c. vt tolleret crucem eius. Ad hanc crucem potissime nos inuitat Christus, qui primus eam portauit, sicut vexillum & signum regale. Vnde Paulus: [Hebr.13.b] Christus extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum, & cætera. Qui ergo sic non vult sequi, non est Christi discipulus, quia non vult imitari eum, in quo se præbuit exemplar nobis & magistrum. Vnde dicitur: [Gal.5.d] Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Propter quod: [2.Cor.4.c] Semper mortificationem Iesu C Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Vnde Chrysostomus: [Chrysost. in cap 14. Mat ho.55. tom 2.] Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam vt coronam, etenim omnia, quæ secundum nos sunt, per crucem perficiuntur, regeneratio, consecratio. Propter hoc in domo, in ianuis, in viis, in frontibus, & in mente eam scribimus. Hæc igitur baiulanda est, tanquam signum Dei viui, de quo in Apocalypsi: [Apoc.7.a] Vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadvsque signemus seruos Dei nostri in frontibus suis, vt sciatur, scilicet manifeste, quis sit Christi discipulus.

Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, &c. Postquam inuitauit & informauit comitantes, & hoc per D verba expressa, hic secundo informat eosdem per exempla parabolica. Et quoniam Christum debemus imitari in actionibus & passionibus, in primis similes sumus ædificantibus, in secundis similes præliantibus. Ideo primo in hac parte introducit parabolam de homine ædificante. Secundo vero adiungit parabolam & exemplum de rege præliante, ibi: *Aut quis rex iturus*. In tertia vero subiungit adaptationem vtriusque, ibi: *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiauerit*. Circa parabolam de homine ædificante, tria introducuntur, scilicet conceptio propositi ædificandi, prouisio sufficientis stipendij, declinatio imminentis opprobrij. E Primo igitur quantum ad conceptionem propositi ædificandi, dicit:

Quis enim ex vobis volens turrim ædificare. Per turrim, quæ est ædificium altissimum, possumus intelligere cumulum perfectionis meritorum, quæ gradatim ascendit ab imo vsque ad summum, incipiens à fundamento timoris, & perueniens vsque ad culmen sapientiæ deiformis.

Et est primo ædificanda turris doni timoris, de qua potest intelligi illud Michææ: [Mich.4.a] Tu turris gregis nebulosa, &c. vsque ad te veniet, quia timor paruulum facit ex consideratione iudicij. Secunda turris est pietatis, de qua Isaias: [Isa.5.a] Ædificauit turrim in medio vineæ, & torcular extruxit in ea, quia pietas oritur ex consideratione passionis.

Tertia est turris scientiæ: [Cant.4.a] Sicut turris Dauid collum tuum,

tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, &c. quod intelligitur de scientia sacræ scripturæ.

[Prou. 18.b] Quarta, est turris fortitudinis: Turris fortissima nomen Domini: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. [Psalm. 60.a] Et in Psalmo: Deduxisti me, quia factus es spes mea turris fortitudinis.

[Cant. 7.b] Quinta, est turris concilij, de qua in Canticis: Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum, quia consilium est contra insidias inimici.

[Ibidem a] Sexta turris est intellectus, de qua: Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinæ in Hesebon: vbi datur intelligi munditia cordis & limpiditas intelligentiæ spiritualis.

[Cant. 8.e] Septima est turris sapientiæ: Ego murus: & vbera mea sicut turris. Quod dicitur propter consolationem, **B** quæ est in gustu lactis vberum diuinæ sapientiæ. Antequam autem huius ædificij altitudo erigatur, necessaria est ædificatio ædificij septem virtutum, de qua in [Prou. 9.a] Prouerbiis: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Huius ædificij Christus est fundator, & fundamentum & complementum: huic tamen ædi- [Cor. 3.b] ficationi viri spiritualis comparatur. Vnde dicitur: Dei sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Omnis qui proponit ad culmen virtutis ascendere, hic vult turrim ædificare.

Secundo quantum ad prouisionem sufficientis stipendij subdit: *Non prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum.* Sedere illud, & conside- [Thren. 3.d] rare intra se secreta conscientiæ suæ. Sedebit solitarius & tacebit. Computare, est præuidere per sollicitam cō- **C** [Glos. interlin. in hunc locum] siderationem. Vnde Glossa: Omne quod agimus præuenire per studium considerationis debemus. Et hoc [Prou. 4.a] est quod dicitur: Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Sumptus autem necessarij sunt sufficientes conatus mentis, quibus quis coope- [Psalm. 26. d] ratur gratiæ. Viriliter, secundum illud Psalmi: Viriliter age & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. [1 Cor. 3.e] Vtiliter, quia: Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum argētum, & lapides pretiosos, &c. [Hebr. 12.d] Efficaciter, quia: Contemplantes ne quis desit gratiæ [3. Reg. 7.g] Dei. Perseueranter, quia: Perfecit omne opus quod faciet Salomon in domo Domini. Hac ædificatione perfecta Dominus apparet ad habitandum. Vnde: Factum [3. Reg. 9.a] est, cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini &c. apparuit ei Dominus. Hi ergo sumptus sufficien- **D** tes ad perficiendum consistunt in proposito voluntatis agentis viriliter, vtiliter, efficaciter, & perseueranter. [Phil. 2.b] Sed si quid deest, Dominus supplet. Vnde dicitur: Deus est qui operatur in nobis, &c. velle & perficere pro bona voluntate. Qui vult ergo opus altum incipere, debet præuidere, si velit perseuerare: quia sicut dicitur [Sap. 9.g] supra: Nemo mittens manum ad aratrum, &c.

Tertio quantum ad declinationem imminentis opprobrij, subiungit: *Ne postea quam posuerit fundamentū*, idest, altiorem statum aggrediendo in imitando Christum: hoc enim est ponere fundamentum, de quo di- [1. Cor. 3.b] citur: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Hoc fundamentum incipit quis ponere per fidē & bonam ope- [Matt. 7. d] rationem, secundum illud: Omnis qui audit verba mea **E** hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram. In hac petra fundamētum habitationis collocat qui Christum vult perfectè [Hier. 48.d] imitari, secundum illud: Relinquite ciuitates, & habitate in petra habitatores Moab, &c. *Et non potuerit perficere*, & hoc perseuerando, sicut sunt illi, de quibus di- [Sap. 8.b] citur: Ad tempus credunt, & in tempore tētationis recedunt. Tales sunt qui destruunt, recidiuando quidquid [Eccl. 34 d] ædificauerunt boni inchoando. Vnus ædificans, & vnus destruens: quid prodest illis, nisi labor? Tales sunt dis- [Prou. 18.b] soluti & remissi: Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. *Omnes qui vident*, [1. Cor. 4.b] inceptam perfectionem circumspiciendo: Spectaculum

A factus sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Quod enim in alto ponitur, omnibus ostenditur: Non potest [Matt. 5.b] ciuitas abscondi super montem posita, neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt: *Incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Et hoc contumelias inferendo, & deridendo: quia hoc valde est opprobriosum retrocedentibus & apostatantibus. Nam deridentur à dæmonibus: Viderunt eam hostes, & deriserunt Sabbata [Thren 1. e] eius. Hanc irrisionem abhorret vir spiritualis: Neque [Psalm. 24.a] irrideant me inimici mei, &c. Hi inimici derident imperfectionem, secundum illud: Tobias Ammanites, &c. [Nehem 4.a quod & Esdra 2. dicitur.] ait: Ædificent si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Vnde Ambrosius: In omni, quod agi- **B** [Ambr. in Glos. in hunc locum ca. 5.] mus, occultos aduersarios considerare debemus, qui nostris operibus insidiantur, & nisi contra eos vigilemus, patimur eos irrisores, quos ad malum habemus persuasores. Qui autem retrocedit ab incepto deridetur pro temeritate in præsumendo, pro instabilitate in prosequendo, pro pusillanimitate in desistendo, & hoc [Eccl. 20.b] non solum à diabolo, verum & à mundo. Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius. Et post: Quoties, & quanti irridebunt eum, &c.

Aut quis rex iturus committere, &c. Supra posuit parabolam de homine ædificante, hic proponit parabolam de rege præliante. In qua quidem parte tria introducuntur, scilicet propositio belli, præuisio periculi, & prouisio remedij. Primo igitur quantum ad propositionem belli, dicit:

C *Aut quis rex iturus committere bellum aduersus alium regem.* Rex iste est quilibet, qui se regit secundum le- [Prou. 20.b] gem Dei: Rex qui sedet in solio iudicij, &c. & in Apo- [Apoc 5. e] calypsi: Fecisti nos Deo nostro regnum, &c. & regnabimus super terram. Istius est cōmittere bellum. Quia: [Iob 7. a] Militia est vita hominis super terram. Hoc autem tripliciter habent intelligi: Vel vt quis committat bellum [Iob 41. d] cum rege superbiæ, de quo Iob: Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Vel cum rege iustitiæ, de quo in [Psalm. 2.b] Psalmo: Reges eos in virga, &c. Vel cum rege super- [Eccl 5.b] næ prouidentiæ, de quo Ecclesiastes: Insuper vniuersæ terræ rex imperat, &c. Committit autem bellum [Ephes. 6.b] cum rege superbiæ, quando ab ipso dissentit. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, subdit: Aduersus mundi rectores tenebrarum harum. **D** Committit bellum cum rege iustitiæ, quando vult in conspectu Dei se iustificare, quod dicitur in Hieremia: [Hier. 2.g] Ego iudicio contendam tecum, eo dixeris Non peccaui. Sic & Iob volebat committere, qui dicebat: Ad [Iob 13. a] omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio. Et [Hier. 12.a] iterum: Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecum: verumtamen iusta loquar ad te. Committit autem bellum cum rege supernæ prouidentiæ cum se parat [Iob 6. b] ad conflictum patientiæ, sicut dicit Iob: Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto, tribuat mihi Deus. Et qui cœpit, ipse me conterat? Sic tripliciter cum rege tripliciter dicto committitur bellum. Primum committit pœnitentia de peccatis: secundum confidentia de meritis: tertium autem patientis in flagellis.

Secundo quantum ad præuisionem periculi, subdit: **E** *Non sedens prius cogitat*, ad prouidendum, secundum il- [Deut 32 d] lud: Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima [Ephes. 5. d] prouiderent. Propter quod ad Ephesios dicitur: Videte itaque fratres quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, &c. *Si possit cum decem millibus occurrere*, scilicet ad resistendum. *Et, qui cum viginti millibus venit ad se*, ad impetendum. Et hoc tripliciter habet exponi, sicut & præcedens. Nam si exponatur de rege superbiæ, occurrimus ei per opera virtutū, quæ immediate resistunt ei, quæ ideo decem millia dicuntur propter obseruantiam decem mandatorum, & aduersarius venit cum numero geminato, quia cuilibet virtuti respōdet duplex vitium

ex uppoſito, ſecundum ſuperabundantiam & defe-
ctum. Vnde quis pluribus modis eſt obligari quam
dirigi, plures dicuntur eſſe in exercitu regia nobis con-
Iud.1.b trarij. Vnde Iudith: Gloriabatur quaſi potens in po-
tentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum.
Sed non eſt fugiendum nec timendum, quia ſicut dici-
1.Mac.3.c tur? Facile eſt concludi multos in manu paucorum: &
non eſt differentia in conſpectu Dei cœli liberare in
multis & in paucis: quoniam non in multitudine exer-
citus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt. Si autem
intelligitur de rege iuſtitiæ: Occurrimus cum decem
millibus, id eſt, confidentia meritorum, ex obſeruantia
decem mandatorum. Et ipſe cum viginti millibus, hoc
eſt cum ſeueritate iudiciorum, in quibus fit diſcuſſio
Beda in operum & cogitationum. Vnde Beda: Cum decem
Gloſ. in hunc millibus occurrit, qui offert opera decem mandatorum,
locum to.5. ſed Deus quaſi cũ duplicato numero contra venit, cum
vix in ſolo illum opere præparatum, ſimul de opere &
cogitatione diſcutit. Ex quo datur intelligi, quòd non
eſt tutum cum decem millibus impugnare viginti mil-
lia: ſic non eſt ſecurum cum iudice illo contendere.
Iob 9.a Propter quod Iob: Vere ſcio quòd non iuſtificetur ho-
mo comparatus Deo. Si voluerit contendere cum eo,
non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Vnde Ma-
Mal.3.a lachias: Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Quis
poterit cogitare diem aduentus eius? &c. Ipſe enim
Pſalm.75.b quaſi ignis conflans, &c. Et in Pſalmo: Tu terribilis
es, & quis reſiſtet tibi? Si vero intelligatur de rege ſu-
pernæ prouidentiæ, cum decem millibus vadit, qui vult
pro Christo ſuſtinere multa & magna, ſed ipſe cum
viginti millibus: quia pro nobis ſuſtinuit incompara-
biliter plura, cum ipſe ſit gigas geminæ ſubſtantiæ,
Pſalm.115.a propter quod in Pſalmo: Quid retribuam Domino
Mich.6.b pro omnibus, &c. Et Micheas: Quid dignum offeram
Domino? &c.

Tertio, quantum ad prouiſioně remedij, ſubdit: *Alio-
quin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea,
quæ pacis ſunt*, videlicet ſi ſuam recognoſcit infirmitatě,
reſpectu iſtius triplicis pugnæ laborat ad illius pugnæ
declinationem. Miſſio autě iſtius legationis nihil aliud
eſt, quàm miſſio orationis, quam pro nobis portant
Angeli ante conſpectum Dei, tanquam noſtri legati:
Quando orabas cum lacrymis, & ſepeliebas mortuos,
Tob.12.c ſequitur: Ego obtuli orationem tuam Domino. Hæc
legatio mittenda eſt pro repellenda pugna tentationũ,
2 Cor.12.b quæ veniunt à rege ſuperbiæ, ſicut orabat Paulus: Da-
tus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, vt
me colaphizet. propter quod ter Dominum rogaui, &
cætera. Item mittenda eſt hæc legatio pro repellenda
pugna diuinarum diſceptationum, quæ venit a rege iu-
Pſalm.142.a ſtitiæ, ſicut orabat Propheta in Pſalmo: Non intres in
iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in
conſpectu, &c. Mittenda eſt legatio, pro repellenda
pugna tribulationum: quia venit à rege prouidentiæ,
Ion.2.a ſicut orabat Ionas: Orauit Ionas ad Dominum Deum
ſuum de ventre piſcis, & dixit: Clamaui de tribulatione
mea ad Dominum, & exaudiuit me. Ex quo colligi-
tur quòd conſideratio periculi excitat ad procuratio-
Gloſſa in nem remedij. Vnde Gloſſa: Nos fragilitatis noſtræ
hunc locum inſufficientiam attendentes ad impetrandam ſeueri iu-
tom.5. dicis pacem, debemus præmittere legationem lacry-
marum, bonorum operum, & piorum affectuum. ideo
Eccli.18.c dicitur: Ante languorem adhibe medicinam, & ante
iudicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei in-
uenies propitiationem: ante languorem humilia te, &
in tempore infirmitatis oſtende conuerſationem tuam,
vt ſic per legationem ſacerdotum inuenias regem
placatum.

Sic ergo omnis ex vobis, &c. Poſtquam præmiſit exem-
plum parabolicum de ædificante, & exemplum de præ-
liante, hic tertio ponit adaptationem vtriuſq; Et quo-
niã hæc exempla introducta erant ad excitandũ nos ad
prouidentiã rei opportunæ, & ad cautelam rei nociuæ,
& ad dandam intelligentiam ſpiritualem vtriuſq; ideo

A in hac parte introducitur prædicatorum exemplorum
adaptatio quantũ ad prouidentiam rei opportunæ, quã-
tum ad cautelam rei nociuæ, & quantum ad ſpiritua-
lem intelligentiam vtriuſque. Primo igitur quantum
ad prouidentiam rei opportunæ dicit: *Sic ergo omnis ex
vobis, qui non renunciat omnibus, quæ poſſidet*, per contem-
ptum temporalium. *Non poteſt meus eſſe diſcipulus*. per
perfectionem ſpiritualium, quaſi dicat: ſicut ædificans
non poteſt conſummare ſine ſumptibus: nec pugnans
ſecure pugnam aggredi ſine militibus: ſic nullus per-
fecte poteſt ſequi Chriſtum, niſi renuntiet omnibus.
Et nota quòd duplex eſt Chriſti diſcipulatus, vnus ne-
ceſſitatis, ſicut dicitur, quòd diſcipuli conſueuerunt vo- Actor.9 &
cari illi qui nunc dicuntur Chriſtiani, de qua diſcipli- 6.c.a
na Iſaias: Quieſcite agere peruerſe: diſcite benefacere. Iſa.1.c
B Alius eſt diſcipulatus ſupererogationis, quo quis
Chriſtum ſequitur in cõſilijs Euangelicis, de quo Mat-
thæus: Videns Ieſus turbas, aſcendit in montem: & Matt.5.a
cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Primo
diſcipulatui neceſſarium eſt omnibus renuntiare, quã-
tum ad terrenorum contemptum. Secundo autem ne-
ceſſarium eſt omnia relinquere, non ſolum quantum
ad affectum, verum etiam quantum ad rem. Vnde Gloſ- Gloſſa in
ſa: Hoc diſtat inter renuntiare omnibus, & relinquere hunc locum
omnia: quia renuntiare conuenit omnibus, quia ita li- tom.5.
cite vtuntur mundanis quæ poſſident, vt tamen men- Renunciare,
te tendant ad æterna. Relinquere eſt tantummodo & relinque-
perfectorum, quia omnia temporalia poſtponunt, & ſo- re quo mo
lis æternis inhiant, & hoc neceſſarium eſt perfectis do differãt.
Chriſti diſcipulis, vt conformes ſint paupertati Magi-
C ſtri. Vnde Matthæus: Ecce, nos reliquimus omnia, & Matt.19.d
ſecuti ſumus te. Bernardus: Bene, optime, & non ad Bern in de
inſipientiam ſibi, quia currentem ſequi non poterat clamat. in
oneratus. Exultauit enim vt gigas ad currendam viam. princ. tom.2
Cum enim primum ſit inter Chriſti documenta: Beati Matt.5.a
pauperes Spiritu. Qui hoc ignorat, per conſequens
neſcit quæ ſint elementa exordij ſermonum Chriſti; ac
per hoc Chriſti diſcipulus non eſt, nec Chriſtum 1.Mac.1.d
intelligit. Et ideo Antiochus, qui interpretatur ſi- Antiochus.
lentium paupertatis, ſubuertit fundamentum Hieru-
ſalem, quia non poteſt eſſe diſcipulus pauperis cruci-
fixi, qui conſilium paupertatis contemnit.

Secundo quantum ad cautelam rei nociuæ, ſubdit:
Bonum eſt ſal. ſi autem ſal euanuerit. Per ſal intelligitur
perfectus quiſq; diſcipulus, qui exemplo & verbo de-
bet condire corda aliorum. Vnde Matthæus: Vos eſtis Matt.5.b
D ſal terræ: quod dicitur, quia diſcretionem ſummam
debet habere in conuerſatione, ſecundum illud: Sermo Coloſ.4.a
veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus. Quia ſicut
non poteſt comedi cibus niſi ſit ſale conditus, ſic nec
ſtomachus cordis verbum ſuſcipit indiſcretum. Iob:
Numquid poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale Iob 6.a
conditum? Debent etiam habere ſapientiam. Vnde in
Leuitico: Præcipitur quòd in omni ſacrificio offeratur Leu.2.d
ſal. Et talis qui prudens eſt & ſapiens, recte verbo &
exemplo condimentum eſt Eccleſiæ. Vnde Gloſſa: Sal Gloſſa in
cibos condit, vermes necat, carnes ſiccat, ſic prædicatio hunc locum
à vermibus vitiorum, & putredine illæſam ſeruat Crea- tom.5.
tori ſuo humanam naturam. Sed tunc ſal euaneſcit, Salis conſi-
quando Chriſti diſcipulus efficitur indeuotus in con- deratio.
E templatione, & indiſcretus in actione, & in prædica-
tione ſicut de illis dicitur: Euanuerunt in cogitationi- Rom.1.c
bus, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, &c. Hoc
eſt maximum periculum, ideo ſubdit: *In quo condietur?*
Quaſi dicat in nullo. Vnde Eccleſiaſticus: Quis miſe- Eccl.12.c
rebitur incantatoris à ſerpente percuſſo? Quaſi diceret,
talis prorſus eſt deſpectibilis & inutilis tam coram
Deo quã coram hominibus, tam in actis ſpiritualibus,
quam a temporalibus, ideo addit: *Neque in terram, neque
in ſterquilinium vtile eſt, ſed foras mittetur.* Gloſſa: Qui per Gloſſa in
agnitionem veritatis retrocedit, neque ipſe fructum hunc locum
boni operis afferre, neq; alios excolere valet, ſed eijcitur. tom.5.

Immo quod plus eſt, reddit terram ſterilem,
quia vir perfectus cadens ſuo malo exemplo, alios

reddit inutiles ad bonum faciendum. Et ideo vir retrocedens
Gen. 19. f Prou. 6. b — comparatus vxori Lot, de qua dicitur quòd respi- A
ciens post se, versa est in statuam salis. Et ideo in Prouerbiis: Homo apostata, vir inutilis, gradiens ore peruerso, &c. Sicut igitur ædificium inceptum, & non consummatum ad nihilum vtile est, & homo qui incepit, & non perfecit, ab omnibus deridetur, & similiter ille qui in prælio superatur, sic & discipulus apostatans despici-
Matt. 5. b — tur tanquam sal infatuatum. Vnde Matthæus: Ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.

Tertio, quantum ad spiritualem intelligentiam vtriusque, subiungit: *Qui habet aures audiendi audiat.* In quo inuitat ad perfectam intelligentiam, vt non solum verba prædicta audiantur quo ad sonum vocalem, de quo di- B
Matt. 13. b — citur: Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt: verumetiam quo ad intellectum spiri-
Iob 42. a — tualem, secundum illud Iob: Auditu auris audiuite, nunc
Psal. 84. b — autem oculus meus videt te. Et Psalmus: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, &c. Et etiam quo ad
Iac. 1. d — effectum manualem: Estote factores verbi, & non auditores tantum. Vult igitur dicere quòd verba præmissa sunt parabolica, & ideo sunt spiritualiter & non carna-
Prou. 1. a — liter audienda & discutienda, secundum illud: Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam & interpretationem, verba sapientum, & ænigmata eorum. Qui hoc modo audiunt verbum Dei, efficacissime suscipiunt, iuxta
Eccl. 24. c — illud Ecclesiastici: Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, C
vitam æternam habebunt.

CAPVT XV.

ERANT *autem appropinquantes, & cætera.*] Postquam confutauit dolositatem Pharisæorum calumniantium Christi potentiam in miraculis, in hac parte confutat eorum impietatem, remurmurantium contra cle-
Diuisio. — mentiam in operibus pietatis. Diuiditur autem hæc pars in partes tres. In quarum prima præmittitur expressio impietatis Iudaicæ. In secunda subditur manifestatio pietatis diuinæ, ibi: *Et ait ad illos parabolam, &c.* In tertia vero adiungitur commendatio & persuasio pietatis hu-
Inf. 16. a — manæ, ibi: *Dicebat autem ad discipulos suos: Homo quidam erat diues.* Circa expressionem autem impietatis Iudaicæ introducuntur, scilicet occasio impietatis exprimendæ: D
expressio iam conceptæ: & simulatio æquitatis iustitiæ. Primo igitur quantum ad occasionem impietatis exprimendæ, dicitur:

Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores. In quo ostenditur summa Christi pietatis ad peccatores publicos, ex quo Pharisæi occasionem accipiebant impie iudicandi, quia mos est impiis impietatem suam au-
Psal. 111. b — gere de visis operibus pietatis. Vnde in Psalmo: Dispersit dedit pauperibus, & cætera. & statim subdit: Peccator videbit irascetur. Ostendebat autem Christus pietatem magnam, quia suscipiebat publicanos qui erant publi-
Glos. interlin. in hūc locum. 3. — ci peccatores. Vnde Glossa: Publicani qui publica vectigalia exigunt, vel conducunt, & qui lucrum sæculi per negotia sectantur, & talea erāt multis iniustis lucris intenti. Huiusmodi autem peccatores licet videantur E
repellendi ex iustitia: suscipiuntur tamen ex misericordia, de qua confisi erant appropinquantes. Appropinquabant enim ei tanquam clementissimo Domino, se-
Iac. 4. b — cundum illud: Appropinquate Deo, & appropinquabit
Ps. 118. y — vobis. Appropinquate, inquam, per deuotam supplicationem: Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo: tanquam etiam paratissimo Magistro: Vnde subdit: *vt audirent illum*, secundum illud consilium Sapientis:
Eccli. 51. d — Appropiate ad me indocti, & congregate vos in do-
Deut. 33. a — mum disciplinæ. Quia sicut dicitur: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Huic summo doctori Christo, appropinquabant & Pharisæi & pu-
Hier. 12. a — blicani, sed Pharisæi simulate, secundum illud: Prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorum. Quia tales — Isa. 58. a
A per simulatam iustitiam videntur proximi, sed per occultam superbiam sunt longinqui, secundum illud: Me etenim de die in diem quærunt. & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? humiliauimus animas nostras & nescisti? & subdit: Ecce, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & cætera. Publicani vero appropinquantes erant vere vt audirent. & audito, à malis per pœnitentiam resipiscerent, secundum Dominicam exhortationem: Pœniten- — Mat. 4. e
tiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum, &
vt audiendo obedirent, secundum illud: Custodi pedem — Eccl. 4. d
tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias.
B Multo enim melior est obedientia, quàm stultorum victimæ.

Secundo quantum ad expressionem impietatis conceptæ, subditur: *Et murmurabant Pharisæi & scribæ.* Murmuratio est oblocutio, quæ nec omnino exprimitur, nec
omnino reticetur: Auris zeli audit omnia, & tumultus — Sap. 1. e
murmurationum non abscondetur. Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest: & à detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non
ibit. Et ideo dicitur: Neque murmuraueritis sicut quidā — 1. Cor. 10. b
eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hanc murmurationem odit Dominus, maxime, quia
nihil prodest, nec sibi, nec proximo: Quid murmurauit — Thr. 3. e
homo viuens, vir pro peccatis suis? quasi dicat, frustra.
C Et quia procedit ex corde maligno, quia nec audet aperte arguere, nec tamen potest cordis malitiam occul-
tare. Vnde hoc sonat ipsum vocabulum murmurare, di- — Murmurare quid sonet.
citur enim à mutio muris quod est, quasi velle loqui & non audere fateri. Et oritur aliquando ex infirmitate:
Ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore — Num. 11. a
contra Dominum. Aliquando ex ignorantia & errore, sicut illud Ioannis: Murmur multum erat in turba de eo.
Quidam enim dicebant: Quia bonus est: Alij autem di- — Ioan. 7. b
cebant. Non, sed seducit turbas. Non tamen palam lo-
quebantur de illo. Aliquando ex malignitate: Increduli ad — Deut. 1. d
sermonem Domini Dei vestri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: Odit nos Dominus, & idcirco, eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manus Amorrhæi. Similiter & hi bonum conuertebant in malum, scilicet publicanorum pœnitentiam, & Iesu mise-
D ricordiam, & in hoc vitium incidebant, quia erant superbi & inhumani. De quibus potest intelligi illud:
Qui dicunt: Recede à me, non appropinques mihi, quia — Isa. 65. a
immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.

Tertio quantum ad simulationem æquitatis iustitiæ, subditur: *Dicentes, quia hic peccatores recipit*, quantum ad affabilitatem colloquij. *Et manducat cum illis*, quantum ad familiaritatem conuiuij. In quo volebāt ipsum redarguere tanquam fautorem malorum, & contemptorem
præceptorum. Vnde Glossa, quasi contrarius esset legi, — Glos. interlin. in hunc locum to. 3.
quæ hoc prohibet. In lege enim prohibetur contactus rei immundæ. In quo intelligitur vitatio societatis. Vn-
de dicitur: Non inibis cum eis fœdus, &c. neq; sociabis — Deut. 7. a
cū eis coniugia. Sed sicut dicit Glossa, dupliciter errant, — Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
quia & se iustos putant, cum sint superbi, & illos peccatores cum iam pœniteant. Vnde ipsi simulando æquitatem cadebant in pietatem, peccando in seipsos, superbiendo: quod consueuerunt facere Pharisæi. Vos estis qui
iustificatis vos corā hominibus. Item peccando in pro- — Inf. 16. d
ximos male iudicando, ita vt posset eis dici illud: Hypo-
crita, eiice primum trabem de oculo tuo, &c. Item pec- — Sup. 6. f
cando in Christum, eius misericordiam redarguendo qui peccatores recipiebat, iuxta quod promiserat per
Hieremiam: Vulgo dicitur, si dimiserit vir vxorē suam, — Hier. 3. a
& recedens ab eo, duxerit virum alterum, nūquid reuertetur ad eum? Subditur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Hoc enim est excellentissimæ

Ioan.6.d misericordiæ. Vnde Ioannes: Eum qui venit ad me non
eiiciam foras. Redarguebāt & misericordiam eius, quia
eis condescēdebant ad manducandum, cū tamen hoc sit
Apoc.3.d misericordiæ summæ, secundum illud: Ecce sto ad ostium
Matt.11.d um & pulso, &c. Et Matthęus: Venite ad me omnes qui
Ioan.7.f laboratis & onerati estis. & Ioannes: Si quis sitit, veniat
ad me, & bibat, &c. Nam & Propheta ex repletione spiritus
Isa.55.a ritus vocat omnes: Omnes sitientes venite ad aquas. Et
Rom.10.c ratio huius est, quia, sicut dicitur: Non est distinctio Iudæi
dæi & Græci, Nam idem Dominus omnium, diues in
omnes qui inuocant illum, &c.

Et ait ad illos parabolam, & cætera. Postquam manifestauit
stauit impietatem Iudaïcam, hic secundo notificat pietatem
tatem diuinam, ad impietatem Iudaïcam confutandam.
Et quoniam pietas Dei specialiter est ad hominem in
humani generis reparatione, in qua indiget homo sacrificio
ficio reconciliante, pretio redimente, & Spiritu adoptante
Diuisio. ptante. Ideo in hac parte triplicem introducit parabolam.
lam. Quarum prima est de oue, quæ sacrificatur. Secunda
cunda de drachma, qui est nummus regius. Tertia est de
Patre & Filio qui misericorditer recipitur. Atque etiā
quoniam pietas Dei specialiter ad hominē est ratione
trium, quæ Deus posuit in homine secundum rationem
insitæ mansuetudinis, ratione impressę imaginis, & ratione
tione collatæ similitudinis. Et per primam assimilatur
homo oui. Per secundam vero, nummo imperiali. Per
tertiam Filio Patris æterni. Ideo in hac parte Euangelista
lista Spiritu illuminatus triplicem ponit parabolam, per
os carnis Dei prolatam, ad notandam pietatem Dei ad
humanam naturam. Quarum prima est de pastore &
ouibus suis. Secunda est de muliere & drachmis suis,
ibi: *Aut quæ mulier habens drachmas decem.* Tertia de Patre
tre & Filiis, ibi: *ait autem: Homo quidā habuit duos filios.*
In quo ostenditur manifeste quòd omnis creatura quodam
dam modo prætendit pietatem, quam Deus habet respectu
pectu hominis: Scilicet creatura brutalis, vt ouis: & materia
teria corporalis, vt drachma: & rationalis, vt homo.
Circa parabolam igitur de oue perdita procedit hoc ordine.
dine. Nam primo exprimitur sollicitudo mœstitiæ pro
oue perdita: secundo vero magnitudo lætitiæ pro oue
inuenta, ibi, *& cum inuenerit, & cætera.* In explicando
autem sollicitudinem mœstitiæ circa ouem perditam,
quatuor introducuntur ab eodem, scilicet possessio
multitudinis integræ, deperditio ouis centesimæ, &
dimissio multitudinis habitæ. & requisitio ouis deperditæ.
ditæ. Primo igitur quantum ad possessionem multitudinis
nis integræ, quam vult intelligi non ad literam, sed parabolice,
rabolice, dicit.

Et ait ad illos parabolam istam. Ideo parabolice loqui-
Psal.77.a tur, quia docet eius sapientiam: Aperiam in parabolis
os meum, & cætera. Et quia hoc requirebat Iudæorum
perfidia, quibus debebant velari mysteria, secundum il-
Matt.13.b lud: Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non
vident, & audientes non audiunt. Vel quia decebat sacram
cram scripturam, in qua non tantum voces, verum & res
sunt signa ad manuducendum intellectum paruulorum,
& simplicium ad concipiendum in se multiformitatem
Prou.1.a intellectorum diuinorum, secundum illud: Parabolæ
Salomonis ad sciendam sapientiā & disciplinam, ad intelligenda
telligenda verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionē
doctrinæ. Sequitur, vt detur paruulis astutia, adolescenti
scenti sciētia & intellectus. Et quoniam paruulis loquitur,
tur, ideo exempla manifesta supponunt, cum dicit:
Quis ex vobis homo qui habet centū oues. Homo inter ho-
Baruc.3.d mines est Dei filius, de quo Baruch: Post hæc in terris
visus est, & cum hominibus conuersatus. Et ad Phi-
Phil.2.a lippenses: In similitudinem hominum factus, & habitu
tu inuentus vt homo. Oues istius hominis sunt rationales
Mat.10.b les creaturæ ratione insitæ mā suetudinis: Ecce ego mit-
Ioan.10.a to vos, sicut oues in medio luporum, & cætera. Oues
meæ vocem meam audiūt. Et postea: Et ego vitam æternam
nam do eis. Dicuntur autem hæ centum propter per-
Beda in Glos. in hoc loco to.5. fectionem, quæ insinuatur per cētenarium propter reditionem
ditionem denarij super seipsū. Vnde Beda. Quia numerus
A centenarius est perfectus. Deus centum oues, idest, numerum
merum perfectum habuit, cum Angelorum & hominū
substantiam creauit. Ob hanc causam etiam in designatione
tione perfecti meriti ponitur Supra: Alind cecidit in Sup.8.a
terram bonam: & ortum, fecit fructum centuplum. Et
in Genesi: Seruit Isaac in terra illa, & inuenit in ipso Gen.26.c
anno cētuplum. Similiter & quantum ad perfectionem
præmij: Omnis qui reliquerit, &c. Sequitur: Centuplum Matt.19.d
accipiet, & vitam æternam possidebit. Habere igitur
centum oues, habere creaturas in perfecto numero, &
statu conditionis suæ.

Secundo quantum ad perfectionem ouis centesimæ,
subdit: *Et si perdiderit vnam ex illis.* Vnam ouem de centum
tum perdidit Deus, quando homo peccauit. Vnde Beda: Beda in Glos. in hūc locum to.5.
Vna ouis periit, quando homo pascua vitæ peccando reliquit.
liquit. De hac oue dicitur in Psalmo: Errani sicut ouis, Psal.110.f
B quæ periit. Ideo autem dicitur homo vna ouis, quia omnes
nes ex vno homine processerunt, in quo & peccauerunt,
runt, secūndum illud: Per vnum hominem peccatum Rom.5.b
in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c.
in quo omnes peccauerunt. Sed propter varietatem culparum
parum superadditarum dicuntur multæ oues: Omnes Isa.53.b
nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam
declinauit. Et Petrus: Eratis sicut oues errantes, & cætera.
ra. Et hoc fuit quousque homo caruit pastore. Vidi cunctum
ctum Israël dispersum in montibus sicut oues non habentes
bentes pastorem. Impegerat enim hæc ouis in lupum 1.Petr.2.d
diabolum, de quo Ioannes: Lupus rapit, & dispergit 3.Reg.22.c
oues, & cætera. Ioan.10.c

Tertio quantum ad dimissionem multitudinis habitæ
tæ subiungitur: *Nonne dimittit nonaginta nouem in deser-*
C *to?* Per nonaginta nouem Intelligūtur Angeli, tum quia
nouenarius optime competit designationi numeri Angelorum,
gelorum, propter ternarium triplicatum in ordinibus
Angelorum, sed designandum Deum trinum & vnum:
tum quia Angelis ruentibus & homine perdito remansit
sit eorum numerus imperfectus. Vnde Glossa: Reliquit Glos. in hunc locum to.5.
nonaginta nouē, quia rationalis creaturę numerus pereunte
unte homine, erat imminutus: istos reliquit Christus
non localiter deserens, cum sit semper vbiq;, sed quia illos
los minime apprehendit: Nusquam Angelos apprehen- Heb.2.d
dit, sed semen Abrahæ apprehēdit. Dicitur autem reliquisse
quisse in deserto, idest in cœlo, quod desertum fuit ab
Angelis & hominibus, & nullus iam ibi poterat introïre,
re, propter quod illa suprema patria deserto comparatur,
D vnde Glossa: In deserto, idest in cœlo quod desertum est Glos. interlin. in hunc locum to.5.
ab homine peccante, propter quod & illa superna Hierusalem
rusalem dicitur deserta, secundum illud: Illa, quæ sursum Gal.4.d
est Hierusalem, libera est quæ est mater nostra. Scriptum
ptum est enim: Lætare sterilis quæ non paris, &c. quia
multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum.
Et Isaïas: Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitu- Isa.55.a
do, & florebit, quasi lilium, &c.

Quarto quantum ad requisitionem singularis ouis
deperditæ, adiungit *Et vadit ad illam quæ perierat*, ad istā
ouem, sc. hominem saluandum venit Deus, Dei Filius
in hunc mundum: Venit filius hominis quærere & Inf.19.d
saluum facere quod perierat. Vnde ad Timotheum: Fi- 1.Tim.1.d
delis sermo & omni acceptione dignus, quòd Christus
E Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.
Et hoc fecit Christus tanquam bonus pastor. Vnde Ezechiel:
chiel: Ecce ego ipse requiram oues meas, & visitabo Ezec.34.c
eas, sicut pastor visitat gregem suum. Sed quia bonus
pastor non desistit ab inquisitione ante salutem, ideo
subdit: *Donec inueniat eam.* Tunc autem hæc ouis à
Christo inuenitur, quando eius sanguine à perditione
liberatur, secūdum illud: Dominus solus Dux eius fuit, Deut.32.d
& non erat cum eo Deus alienus. Et paulo superius:
Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ
solitudinis. Inuenit autem Deus homines perditos, cum
magna difficultate, secundum illud Oseæ: Quasi vuas Osea 9.a
in deserto inueni Israël, quasi prima poma ficulneæ.
Vnde pastor iste pro ouibus suis inueniendis, laborauit
vsque ad mortem, secūdum illud: Bonus pastor animam Ioan.10.a

ſuam dat pro ouibus ſuis. Propter quod & paſtor iſte agnus factus eſt inter oues, vt redimeret oues, ſecundum illud: Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe, obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. [*Iſa.53.b*] Vnde & hanc inuentionem præfigurabat illa inuentio qua Abraham volẽs offerre filium, inuenit arietem: Leuauit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum arietem inter vepres, hærentem cornibus, quem aſſumens obtulit holocauſtum pro filio. [*Gen.22.c*] Cætera ergo illa ſacrificia obiata tam ouium quàm agnorum, & hircorum quàm arietum & vitulorum, hoc ſignificabant quòd Chriſtus per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. [*Hebr.9.c*] Et hoc eſt quod dicit: *Quærit diligenter donec inueniat eam.*

Et cum inuenerit eam, & cætera. Poſt ſollicitudinẽ mœſtitiæ pro oue perdita, ſequitur hic magnitudo lætitiæ pro oue inuenta, circa quam introducuntur tria, ſcilicet exultatio priuata, congratulatio publica, & concluſio principaliter intenta. Primo igitur quantum ad exultationem priuatam de oue inuenta, dicit: *Et cum inuenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudens,* Humeri iſti, vt dicit Ambroſius, ſunt brachia crucis: illic, inquit, peccata mea depoſui, in illa nobili patibuli ceruice requieui. [*Amb.lib.7. Comment. in cap.15.Lucæ tom.3.*] In hos ergo humeros ouem perditam impoſuit, quia ibi peccata noſtra portauit. Vnde Iſaias: Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. [*Iſa.53.a*] Et Petrus: Qui peccata noſtra ipſe pertulit corpore ſuo ſuper lignũ vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus. [*1.Petr.2.d*] Et hoc eſt quod dicit Beda: Ouem in humeris ſuis impoſuit, quia humanã naturam ſuſcipiens peccata noſtra ipſe portauit. [*Beda Gloſſa in hunc locum to.5.*] Et peccata noſtra portauit in cruce, & crucem noſtram portauit in humeris, ſecundum illud: Factus eſt principatus ſuper humerum eius. [*Iſa.9.b*] Et: Dabo clauem Domus Dauid ſuper humerum eius. [*Iſa.22.c*] Super hunc humerum gaudens nos portauit, propter magnam charitatem quam ipſe habuit ad liberationem noſtram. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet in brachio ſuo congregabit agnos. [*Iſa.40.b*] Subditur: Fœtus ipſe portabit. & hoc cum maximo gaudio ſecundum illud: Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita & ego conſolabor vos. [*Iſa.66.d*] Sequitur: Videbitis & gaudebit cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt.

Secundo quantum ad congratulationem publicam, ſubdit: *Et veniens domum conuocat amicos & vicinos.* Domus iſta eſt Hieruſalem ſuperna de qua Iſaïas: Domum maieſtatis meę glorificabo. [*Iſa.60.b*] Et Ioannes: In Domo Patris mei manſiones multæ ſunt. [*Ioan.14.a*] In hanc Chriſtus venit in Aſcenſione, de quo aduentu Iſaïas: Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? [*Iſa.63.a*] In hanc portat ouem, quia ſicut dicitur in Pſalmo: Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem. [*Pſal.67.b*] Et ibi conuocat Angelos, qui dicũtur amici propter familiaritatem in cognoſcendo ſecreta, hoc enim eſt ſignum amicitiæ. Vos autem dixi amicos, &c. [*Ioan.15.b*] Et vicini, propter propinquitatem in cõmunicando ſolatia. Vnde Matthæus: Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris qui in cœlis eſt: [*Matt.18.b*] hos conuocat Dominus ad concorditer gaudendum, propter ſalutem hominum. Vnde & ſubdit: *Dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.* Hoc dicit, quaſi dans eis materiam congratulandi de conſecutione tanti beneficij & amoris charitatiui, quẽ Deus oſtendit homini, vnde dicit Sapientia æterna: Deliciæ meæ, eſſe cum filiis hominum. [*Prou.8.d*] Vnde Beda: Non dicit: Congratulamini oui inuentæ, ſed mihi, quia gaudium eius eſt vita noſtra. [*Beda Gloſſa in hunc locum to.5.*] Vnde in expreſſione huius gaudij permagnifici notatur humani generis reinuentio iucunda, hoc eſt gaudium nuptiale, de quo exultant cœleſtes ciues: [*Ex Gregor. hom in Euangelia*] Audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & cætera, dicentium: Allelnia. Sequitur: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius pręparauit ſe. [*Apoc.19.a*] Deſponſauit enim agnus ſanctam Eccleſiam de peccatoribus collectam, & habet agnus ouiculam reinuentam.

Tertio quantum ad concluſionem principaliter intẽ[A]tam, ſubiungit: *Dico vobis quòd maius gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Laudate cœli, & exulta terra: iubilate montes laudem, quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, & pauperum ſuorum miſerebitur. [*Iſa.49.d*] Magnum eſt gaudium, quia maius eſt infirmum ſanare, quàm ſanum conſeruare, & ideo ſubdit: *Quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitẽtia.* Hoc autem dicitur: nõ quia melior ſit peccator pœnitẽs, quàm nonaginta nouem iuſti, ſed quia in redemptione humani generis maiora operatus eſt Deus, quàm in conſeruatione totius multitudinis cœleſtis, quia hoc eſt manifeſtatiuum maioris potentiæ, maioris prudentiæ, & maioris miſericordiæ. Maioris potentiæ, quia maius eſt iuſtificare impium, quàm creare cœlũ & terram. [*Aug.to.9. Tract.72. in Ioann*] Maioris prudentiæ, vnde Iob: Prudentia eius percuſſit ſuperbum. [*Iob 26.d*] Maioris clementiæ ſiue miſericordiæ, [B] vnde ſupra: Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit, & cætera. [*Sup.c.g*] Maior enim fuit in Chriſto cõdeſcenſio, maior & humani generis ſublimatio, ſecundum illud: Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. [*Pſal.8.a*] Vnde hoc intelligitur quantum ad cauſam noſtræ pœnitentię, hoc eſt humani generis redemptionẽ, in qua maior eſt materia gaudij, quàm in omnibus aliis operibus Dei. Si autem intelligitur de peccatore quolibet per ſe, tunc intelligitur quòd gaudium eſt magis nouum, vel quòd peccator eſt feruentior frequenter, quàm iuſtus. Vnde Gregorius in moralibus. [**Greg.homil.34.in Euang.to.2. vbi eſt exemplum vt ſupra.*] Quidam in Dei ſeruitio ex ante acta alicuius debilitate roborãtur, eoſq; ad cuſtodienda mandata, & futurorum trahit deſideriũ, & impellit memoria præteritorum. Vnde hoc nõ refertur ad omnes peccatores nec ad omnes iuſtos, ſed ad [C] peccatores feruidos poſt conuerſionẽ, & iuſtos tepẽtes. Vnde & Gregorius* exẽplificat, & Beda in Gloſſa: [*Beda Gloſſa in hunc locum to.5.*] Maius gaudiũ eſt de peccatore reſurgente in feruore, quàm de iuſto pigro ſtante. Vt Dux in prælio eum militem plus diligit, qui poſt fugam reuerſus hoſtẽ fortiter premit, quàm eum qui nunquam fugit, nec vnquam fortiter egit. Vel hoc dicitur ratione confuſionis aduerſariorum, ſecundum illud: Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia, &c. [*Iſa.9.a*]

Aut quæ mulier, &c. Poſt parabolam de paſtore & ouibus ſuis, ſubditur hic parabola de muliere & drachmis. In qua quidem ſub metaphora drachmæ manifeſtatur pietas Dei ad hominem, & hoc quadrupliciter, ſcilicet [D] ad hominem reparatum, & ad hominem iuſtificatum. Primo igitur quantum ad pietatem Dei reſpectu hominis conditi, dicit.

Aut quæ mulier habens drachmas decem Mulier iſta eſt diuina ſapientia, quæ mulier dicitur: quia diligenda eſt tanquam ſponſa ſpecioſiſſima. Sapiens: Loquens de Sapientia dicit: Hanc amaui & exquiſiui eam à iuuentute mea, & quæſiui in ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. [*Sap.8.a*] Dicitur autem mulier non ab infirmitate ſexus, ſed à pietate diuini affectus & miſericordiæ, ratione cuius comparat Deus affectum ſuum ad hominem affectui materno. Numquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? & cætera. [*Iſa.49.d*] Et ideo ſapientia de ſe dicit: Ego mater pulchræ dilectionis, & cætera. [*Eccl.24.b*] Vnde cum ſapientia Dei ſit potentiſſima, ſit ſpecioſiſſima, ſit prouidiſſima, ſit & [E] clementiſſima, datur intelligi per mulierem fortem, ſecundum quòd dicitur: Mulierem fortem & bonam & ſpecioſam. [*Prou.31.b*] Et: Sicut Sol oriens mundo. [*Eccl.26.c*] Per mulierem prouidam: Sapiens mulier ædificat domum, id eſt ſapientia, per mulierem piam, ſicut in parabola. [*Prou.14.a*] Vnde Gloſſa: Mulier, id eſt Dei ſapientia, decem drachmas habuit cum homines & Angelos creauit. [*Gloſſa in hũc locum to.5.*] Drachma autem eſt creatura rationalis, diuina videlicet imagine inſignita. Vnde Gloſſa: Drachma eſt nummus certæ quantitatis habens imaginem regis. [*Gloſ.interlin ibid.*] Talis nummus eſt homo, de quo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. [*Gen.1.d*] Vnde & Eccleſiaſticus: Deus creauit de terra hominem, & ſecundum imaginem ſuam fe- [*Eccl.17.a*]

cit illum. Talis nummus eſt angelicus Spiritus. Vnde A Ezechiel: Tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapientia & perfectus decore, in deliciis paradiſi Dei fuiſti. Igitur drachmæ decem, ſunt nouem ordines angelorum, & decima hominum ad totius vniuerſi complementum, quia inter denarium clauditur vniuerſitas numerorum. Vnde & in eo eſt quidam numerorum ſtatus. Vnde Beda: Decem drachmas mulier habuit, cum nouem ordinibus Angelorum homo additus eſt decimus, vt compleretur numerus electorum. In hoc ergo apparet pietas Dei ad rationabilem creaturam conditam, ſicut ad rem ſua imaginè inſignitam.

Ezech. 28. c — *Beda Gloſſa in hunc locum 10. 5.*

Secundo quantum ad pietatem Dei reſpectu hominis lapſi ſubdit: *Et ſi perdiderit drachmam vnam*, ſcilicet in hominis præuaricatione. Drachma enim iſta perdita eſt humana natura. Vnde Gloſſa: Mulier, ideſt Dei ſapientia decem drachmas habuit cum homines & Ange- B los ad imaginem ſuam creauit, ſed vnam perdidit, cum homo à ſimilitudine Creatoris receſſit. Vnde quia homo creatus eſt poſt nouem ordines Angelorum, recte intelligitur per decimam drachmam. Hinc eſt quòd ad liberationem hominum præfigurandam Deus præcepit ſibi offerri decimam. Hinc etiam eſt quòd decem præcepta ei data ſunt, per quæ quaſi per quoſdam gradus vſque ad Deum conſcendat. Hinc eſt etiam quòd in præfiguratione incarnationis dicitur. Sol retroceſſit decem lineis, ſicut dicitur: Sol namque per decem lineas retroceſſit, cum Deus qui eſt ſuper Angelos vſque ad hominè qui eſt decimus, deſcendit. Hinc etiam denarius eſt pretium omnium laborantium in vinea patrisfamilias: Conuentione facta, & cætera. Recte igitur decima drachma perdita deſignat naturam humanam lapſam. Ad hanc dra- C chmam perditam diuina ſapientia habet pietatem & miſericordiam, propter quod ſubdit: *Nonne accendit lucernã*, in incarnatione. † Lucerna eſt lux in teſta, hoc eſt Deus in carne humana. Vnde Gloſſa: Dei ſapientia lucernam ad quærẽdam drachmam accendit, cum in carne apparuit, quia lucerna eſt lux in teſta, ideſt, verbũ in carne. De hac lucerna dicitur in Pſalmo: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Chriſto meo. Vnde de accenſione iſtius lucernæ dicitur: Deus erat verbum. Sequitur: Lux vera quæ illuminat omnem hominem. Et poſt: Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Nec tantum hoc, *Sed & euertit domum*, ſcilicet in prædicatione. Gloſſa: Domum euertit quando conſcientias D hominum de reatu ipſorum perturbauit. Et hoc ſpectat ad prædicatores. Vnde dicitur: Scrutabor Hieruſalem in lucernis, & viſitatio ſuper viros defixos in fæcibus ſuis. *Et quærit diligenter, donec inueniat eam*, in noſtra redemptione, vnde Sapiẽs: Dignos ſe, ipſa circuit quærens, & in viis oſtendet ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. vnde & ſibi competit illud Pſalmi: Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Gloſſa vbi ſupra. — Drachma decima quid. — Decimæ oblatio. — *Exod. 22. d* — *Exod. 20. a* — *4 Reg. 20. b* — *Matt. 20. a* — *† Greg. homil. 34. in Euang.* — *Gloſſa in hunc locum 10. 5.* — *Pſ. 131. d* — *Ioan. 1. a, b* — *Gloſ. in hunc locum 10. 5.* — *Soph. 1. a* — *Sap. 6. a* — *Pſal. 131. a*

Tertio, quantum ad pietatem reſpectu hominis reparati adiungit: *Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas*: Per amicas & vicinas diuinæ ſapiẽtiæ, intelligũtur Angeli boni & animæ ſanctæ. Vnde Gloſſa: Et amicę & vicinæ ſunt ſupernæ poteſtates, quæ Deo tanto propius ſunt, quanto eum vicinius contemplantur. Quæ ideo di- E cuntur amicæ ſapientiæ, quia ipſam diligunt & ab ipſa amantur, ſecundum illud: Per nationes in animas ſanctas ſe transfert, amicos Dei, & Prophetas cõſtituit. Neminè enim diligit Deus, niſi eũ qui cum ſapientia inhabitat. Conuocare autè nihil aliud eſt, quàm ad vnitatem & conformitatem amoris copulare. Poteſtas & terror apud eum eſt, qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. Et per iſtam concordiam mutui amoris communem materiam gaudij tribuit. Et ideo ſubdit: *Dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram.* Sapientia namque inuitat ad congaudendum, quia hæc eſt lex charitatis: Charitas non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Et ſapiens dicit: Hæc cogitãs, & cætera. Quoniam immortalitas eſt in cognatione ſapientiæ, & in amicitia illius delectatio bona, quia vult gaudia vniuerſorum eſſe communia non priuata, ſicut potiſſime in illa Hieruſalem ſuperna. Vnde Tobias: Confitere Domino in bonis eius, & benedic Deum ſæculorum, ſubditur: Et reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia ſæcula ſæculorum. In hac enim reinuentione drachmæ fit reintegratio numeri electorum in illa Hieruſalem. Et hæc eſt magna materia lætitiæ: Ecce ego creo Hieruſalem exultationem, & populum eius gaudium, quia congratulabantur diuinæ ſapientię, & ſaluationi noſtræ ſecũdum illud: Lętamini cum Hieruſalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio vniuerſi, qui lugetis ſuper eam, vt ſugatis, & repleamini ab vberibus conſolationis eius: vt mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.

Gloſ. in hunc locum 10. 5. — *Sap. 7. d* — *Iob 25. a* — *1. Cor. 13. a* — *Sap. 8. d* — *Tob. 13. a* — *Iſa. 65. a* — *Iſa. 66. a*

Quarto, quantum ad pietatem Dei reſpectu hominis iuſtificati, ſubdit: *Ita dico vobis: Gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Gaudent autem angeli de pœnitentia hominis peccatoris, quia deſtruitur culpa, reſtituitur iuſtitia, confutatur dæmonum ſuperbia, efficax efficitur Angelorum cuſtodia, reparatur Eccleſia, placatur ira diuina, & reſtauratur Hieruſalem ſuperna. Et de his ſeptem gaudent maxime Angeli beati. Ideo & de pœnitentia peccatoris, in qua vident fieri ſeptem effectus prædictos, gaudium eſt Angelis Dei.

Septem de cauſis gaudent Angeli ſuper vno peccatore pœnitentiã agente.

Primo, quia deſtruitur culpa: Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra. Vnde dicitur, quòd erat Ioannes prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, &c.

Actor. 3. c — *Marc. 1. a*

Secundo, quia per pœnitentiam recuperatur iuſtitia. Vnde in Apocalypſi: Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et Eccleſiaſticus: Pœnitentibus dedit viam iuſtitiæ, & confirmauit deficientes.

Apoc. 2. b — *Eccl. 17. a*

Tertio, quia per pœnitentiam confutatur dæmonum ſuperbia: Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Et poſt: Erubeſcant & conturbentur vehementer omnes inimici mei. Tunc enim dæmones erubeſcunt de ſua impudentia, quãdo peccator per pœnitentiam erubeſcit de culpa: Poſtquam conuertiſti me, egi pœnitentiam Subdit: Confuſus ſum, erubui, quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ.

Pſal. 6. d — *Hier. 31. d*

Quarto, quia per pœnitentiam efficax efficitur Angelorum cuſtodia. Vnde dicitur: Ego quos amo, arguo & caſtigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam age. Ecce ſto ad oſtium & pulſo. Hoc enim Angelus nos cuſtodiens facit ſollicite.

Apoc. 3. d

Quinto, quia per pœnitentiam reparatur Eccleſia, propter quod dicitur: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Nam Chriſtus vocat ad vnitatem Eccleſiaſticam, in qua fit remiſſio peccatorum, & datur ſuperna gratia, ſecundum illud Ezechielis: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, &c. vita viuet, & non morietur.

Matt. 9. b — *Ezec. 18. e*

Sexto, quia placatur ira diuina: Altiſſimus odio habet peccatores, & miſertus eſt pœnitentibus. Et Hieremias: Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, & cætera. agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui, vt facerem ei.

Eccl. 12. a — *Hier. 18. a*

Septimo, quia per pœnitentiam reintegratur Hieruſalem ſuperna. Vnde Matthæus: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, propterea ciues cœleſtes exultant, ſicut dicitur hic, quòd *gaudiũ erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Vident enim quantæ virtutis ſit pœnitentia, quæ nõ ſolũ recuperat perdita, ſed & multo plura impetrat à pietatè diuina. Vnde Iob: Conuerſus Dominus ad pœnitentiam recuperat perdita. Addidit Dominus omnia quæcumq; fuerant Iob, duplicia. Et hac de cauſa omnes qui diligunt Deum, qui diligunt bonum, & qui habent pie-

Matt. 4. e — *Iob. 42. a*

tatus affectum, cum Angelis exultare debent de conuersione & pœnitentia peccatorum. Vnde Apostolus.

1. Cor. 7. b

Epistola illa, & si ad horam, vos cōtristauit: nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Cōtristati enim estis secundum Deū, vt in nullo detrimētum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et post subdit: In vobis operatur sollicitudinem: sed defēsionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. Et ex his, debitus honor redditur diuinæ maiestati: numerus cœlestis impletur: & recuperatur vnitas Ecclesiasticæ pacis. Et ideo in conuersione & pœnitentia vnius peccatoris merito exultat hierarchia supercœlestis, & subcœlestis.

Ait autem: *Homo quidam habuit duos filios.* Post parabolā de pastore & ouibus suis & de muliere & drachmis, subditur hic tertio parabola de patre & filus, vt sic cum maxima sit pietas patris ad filium, maxima ostendatur hic pietas Dei erga peccatorem conuersum, qui intelligitur per filium prodigum. Et quoniam misericordia patris in hoc ostenditur, quod reuelauit miseriā filij prius peccantis, & postmodum pœnitentis; ideo in hac parabola quatuor describit Euangelista. Primo namq; describit filij prodigi insolentiam: secundo miseriam & indigentiam, ibi: *Postquam omnia cōsummasset:* tertio eiusdem pœnitentiam, ibi: *In se autem reuersus dixit, &c.* quarto patris misericordiam, ibi: *Cum autem adhuc longe esset.* Et hoc quidem facit rectissimo processu & ordine. Nam insolentia præcipitauit in miseriam & in indigentiam: indigentia autem excitauit ad pœnitentiam: & pœnitentia præparauit ad patris misericordiam obtinendam. Circa filij prodigi insolentiam exprimendam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet conditio libertatis humanæ: perpetratio voluntariæ culpæ. & dissipatio boni, gratiæ, & naturæ. Primo igitur quantum ad conditionem libertatis humanę, dicit:

Homo quidam habuit duos filios. Per hominem istum, sicut sæpe dictum est, intelligimus Dominum benignū & pium. Nam ipse ratione summæ pietatis, quæ reddit eum benignum & humanum erga hominem, homo merito dici potest, vnde Daniel: Tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me. Ad cuius etiam designationem Deus in effigie humana, per subiectam creaturā, frequenter apparuit sanctis patribus & Prophetis. Per duos autem filios intelligimus humani generis vniuersitatem, non solum quo ad Gentiles, & Iudæos sicut Glossa exponit, sed & generaliter quo ad innocentes & pœnitentes, sicut oportet intelligi ex ipsa applicatione parabolæ. Vnde Beda Hæc parabola de Iudæo & Gentili, generaliter de pœnitente & iusto, vel qui sibi iustus videtur potest intelligi. Et hi dicuntur filij, qui in libertate arbitrij sunt creati, & ad æternam hæreditatem habendam. Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum, vnde in Psalmo: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Et quia libertas arbitrij in vanis & peccatoribus frequenter de propriis viribus præsumit, & sibi vsurpat quod Dei est, ideo subdit: *Et dixit adolescētior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit.* Iste adolescentior dicitur ille, qui vanior est, & ad sensibilia bona magis intentus, secundum illud Ecclesiastæ: Adolescentia enim & voluptas vana sunt. Et: Lætare iuuenis in adolescentia tua. Sequitur, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Hic adolescens petit partem suam, cum relinqui vult libertati suæ, vt iam non secundum imperiū gratiæ, sed secundum notum voluntatis suæ incedat. Vnde Beda: Substantia est omne quod agimus, quod viuimus, sapimus, cogitamus & loquimur. Huius ergo portionem substantiæ minor petit sibi dari, cum homo rationali sensu suo delectatus, per liberum arbitriū se regere, & à Domino Creatore suo exire quærit. Hæc petitio non fuit pro se, sed magis contra se, quia petit

Dan. 10. d
Glos. in hunc locum to. 5.
Beda. Glossa in hunc locum to. 5.
Ioan. 8. d
Psal. 102. c
Eccl. 11. d
Ibid. c
Beda Glossa in hunc locum tom. 5.

A se sibi exponi, & suo iudicio derelinqui. Sicut & petitio filiorum Israel qua petierunt regem. Dixerunt filij Israël ad Samuelem: Constitue nobis regem, vt iudicet nos. Subditur: Dixitque Dominus ad Samuēlem, non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Et quia Dominus iusto suo iudicio, cum de se præsumit, derelinquit sibi ideo subdit: *Et diuisit illis substantiam.* Nam sic conueniebat, secundum illud: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Nam sic Dominus iusto iudicio facit, secundum illud: Vni dedit quinque talenta, alij vero duo, alij vero vnum, vnicuiq; secundum propriam virtutem, &c.

1. Reg. 8. a
Eccli. 15. a
Matt. 25. b

Secundo quantum ad perpetrationem voluntariæ culpæ subdit: *Et post non multos dies congregatis omnibus,* per liberi arbitrij dominium, quod habet respectu omnium virium naturalium. *Adolescentior filius peregre* B *profectus est in regionem longinquam:* & hoc perpetrando peccatum. Regio namq; longinqua a Deo dicitur, non quantum ad situm localem, cum Deus sit vbiq; sed per voluntatis dissimilitudinem. Vnde Glossa: Abiit in regionem longinquam non mutando locum, ad animum. Quanto enim quis in prauo opere amplius delinquit, tanto à Dei gratia lōgius recedit. Vnde in Prouerbiis. Longe est Dominus ab impiis: & orationes iustorū exaudiet. Est autē peccatū regio lōginqua à Deo quia cū sit iniquitas, elongat à summa bonitate, secundū illud: Iniquitates vestræ diuiserūt inter vos & Deū vestrū, peccata vestra absconderunt faciē eius à vobis. Cum sit tenebra: quia elongat à summa luce & veritate, Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Si C dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mētimur, & veritatē non facimus. Et paulo post subditur, de quibus tenebris intelligatur: Qui odit fratrem suum, in tenebris est, &c. Cum etiā peccatū sit nihil, quia elongat à summa ęternitate, propter quod Hieremias: Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se à me, & ambulauerunt post vanitatē? De his tribus simul dicitur: Quæ participatio iustitiæ cū iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autē conuentio Christi ad Belial? Et ibidē: Quis autē consensus templo Dei cū idolis? Et propterea merito peccator, qui elongat se à Deo per peccatum, & vadit in regionem longinquam, longe à cœlesti regione proiicitur, videlicet in infernū qui est regio mortis & tenebrarum, secundū illud: An- D tequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miserię & tenebrarum: vbi vmbra mortis, & nullus ordo, &c.

Glos. in hunc locum to. 5.
Prou. 15. d
Isa. 59. a
1. Ioan. 1. b
Hier. 2. a
2. Cor. 6. c
Iob 10. d

Tertio quantum ad dissipationem boni, & gratiæ, & naturæ, subiungit: *Et ibi dissipauit substantiam suam. Dissipauit,* inquam, per peccata spiritualia, quæ maxime dissipant animā, & hoc quidē per superbiā: Quia reddidit Dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israel: quia vastatores dissipauerunt eos, & propagiēs eorū corruperunt. Item per inanem gloriam: Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuū tuorum dissipant. Item per inuidiam, secundum illud: Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, supple per inuidiā. de qua dicitur: Putredo ossium, inuidia. Itē per iracundiam. Dissipati sunt nec compuncti, subdit frē- E duerunt super me dentibus suis. Vnde iracundus similis est dæmoniaco, de quo supra: Subito clamat, & elidit & dissipat eum cum spuma. Item dissipauit per accidiā, secundum illud. Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Et quia peccata spiritualia frequenter præcipitant in carnalia, ideo addit: *Viuendo luxuriose,* quantum ad gulam & luxuriam, secundum illud: Luxuriosa res, vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens. Vnde in his est consummatio dissipationis, secundum illud Iob: Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans gemina. Vnde & his peccatis non solum dissipantur animæ vires, sed & corporis mēbra, & diuitiæ tēporales, ac per hoc dissipatur tota hominis

Nahum. 2. a
Isa. 3. c
Psal. 140. b
Prou. 14. d
Psal. 34. c
Sup. 9. c
Prou. 18. b
Prou. 20. a
Iob 31. c

substantia,

Sap.11.a fidei,spei,& charitatis,de quibus supra:Amice cōme-
Psal.131.d da mihi tres panes:Et de quibus in Psalmo:Pauperes
eius saturabo panibus. Facit ad hæc compunctio con-
spicere calamitatem propriam, vnde addit: *Ego autem*
Thr.4.b *hic fame pereo*,scil. ob defectum diuinæ gratiæ, & hæc
est magna calamitas:Melius fuit occisis gladio, quam
Thr.2.f interfectis fame,quoniam isti extabuerunt consumpti
à sterilitate terræ.Et pro istis dicitur:Leua ad eum ma-
nus tuas pro anima paruulorum qui defecerunt in fa-
me,in capite omnium compitorum. Ex hac autem af-
flictione compunctionis spiritus prouocatur,& excita-
Psal.37.b tur,propter quod in Psalmo: Afflictus sum & humilia-
tus sum nimis,rugiebā à gemitu cordis mei. Et sequi-
tur:Quoniam ego in flagella paratus sum.

Secundo quantum ad humilitatem confessionis,sub-
dit:*Surgam,& ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater,*
peccaui in cælum. In quo confitetur se peccasse in Ec-
clesiasticam vnitatem, quæ intelligitur nomine cœli.
Isa.66.a Nam in hac habitat Deus: Cœlum sedes mea. Et in
Psal.10.a Psalmo:Dominus in templo sancto suo, Dominus in
cœlo sedes eius. Confitetur & se peccasse contra di-
uinam maiestatem,vnde addit:*Et coram te*,quia illi om-
nia sunt aperta:Omnia nuda & aperta sunt oculis eius
Hebr.4.c ad quem nobis sermo.Propter quod & in Prouerbiis:
Prou.16.c Omnes viæ hominum patent oculis eius, & spirituū
pōnderator est Dominus. Et quia offensa tantæ maie-
statis priuat nos dignitate diuinæ filiationis ideo con-
fitetur suam indignitatem,cum subdit:*Iam non sum di-*
gnus vocari filius tuus.Et hoc quidem recte & vere cō-
fitetur:quia esse filium Dei est maximæ charitatis, se-
1.Ioan.3.a cundum illud:Videte qualem charitatem dedit nobis
Pater,vt filij Dei nominemur & simus. Hoc nomine
peccator est indignus,quia contempsit patrem suum,
secundum illud:Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem
Isa.1.a spreuerunt me.Et quoniam veræ confessionis est,non
Vera con- solum confiteri peccati impietatem,& peccantis indi-
fessio tria gnitatem,verumetiam implorare pietatem,ideo addit:
complecti- *Fac me sicut vnum de mercenariis tuis.* Et nota quod hic
tur. distinguitur filius,& seruus,& mercenarius:quia filius
Filij serui, est qui seruit ex amore:Quoniam estis filij Dei, misit
& mercena- Deus spiritum filij sui,&c.Seruus qui ex timore:Filius
rij differen- honorauit patrem,& seruus Dominum suum,&c. Sed
tia. mercenarius est qui seruit ex spe hæreditatis æternæ,
Gal.4.a de quo mercenario Iob:Malitia est vita hominis super
Malach.1.b terram,& sicut dies mercenarij,dies eius. Sicut seruus
Iob 7.a desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur
finem operis sui,sic & ego habui menses vacuos, &
noctes laboriosas enumeraui mihi.Ex his ergo colligi-
tur quod confessio debet esse vera & humilis, vt sic
recognoscatur grauitas peccati, indignitas peccantis,
& imploretur misericordia pij Patris, affectu scil. hu-
Eccl.35.a mili,quia dicitur: Oratio humiliantis se nubes pene-
Inf.18.c trabit.Huius exemplum est infra de Publicano.

Tertio quantum ad humilitatem satisfactionis,sub-
iungit: *Et surgens venit ad patrem suum.* Per surrectio-
nem istam intelligitur peccati desertio:& quædā elon-
gatio ab illo,quæ satisfactionis initium.Nam satisface-
re est causas peccatorum excidere,& eis peccandi adi-
tum non indulgere.Vnde & in huius figuram adoles-
Sap.7.b centi adhuc mortuo dictum est:Adolescens, tibi dico,
Ioan.5.b surge:vt sic deseratur culpa. Homini similiter langui-
do dictum est:Surge,tolle grabatum tuum, & ambula:
vt sic deseratur peccatorum sequela.Similiter de Petro
Act.12.a compedito dictum est:Surge velociter:vt sic relinqua-
tur peccandi occasio,seu mala societas,& consuetudo.
Ephes.5.c Propter quæ peccatori dicitur: Surge qui dormis, &
Gregorius in exurge à mortuis, &c. Et quia minus est mala non
Euang.homi. agere, nisi quisque etiam studeat bonis operibus in-
13.to.2. sudare,protinus subditur:*Venit ad patrem suum*,per ip-
Ioan.14.a sius imitationem:Nemo venit ad patrem nisi per me.
Venit,inquam,vt qui prius recesserat superbe præua-
ricando,nunc ad patrem veniat humiliter satisfacien-
Isa.60.c do,secundum illud: Adorabunt vestigia pedum tuorū
omnes qui detrahebant tibi, &c. Omnia qui sic ve-
A nit,a Deo trahitur:Nemo potest venire ad me,nisi pa- Ioan.6.e
ter qui misit me,traxerit eum.Et sic tractus adiuuatur
Quis mihi tribuat vt cognoscam & inueniam illum,& Iob 23.a
veniam vsq, ad solium eius? & sic auditus suscipiatur: Ioan.6.d
Eum qui venit ad me,non eiiciam foras.

Cum autem adhuc longe esset:Post descriptam insolē-
tiam, miseriam, atque pœnitentiam, hic quarto de-
scribitur pij patris misericordia.Diuiditur hæc pars in
duas.In quarum prima describitur pij patris misericor-
dia in acceptando conuersionem peccatoris. Secundo
in placando indignationem obedientis,ibi: *Erat autem*
filius eius senior. Misericordiam autem acceptantem fi-
lij prodigi conuersionem manifestat Euangelista quā-
tum ad triplicem actum, scil. primo suscipiendo indi-
gnum:secundo in vestiendo nudum,ibi:*Dixit autem ad*
B *seruos*:tertio vero in reficiendo famelicum, ibi: *Et ad-*
ducite vitulum saginatum. Nam is est ordo reparationis
animæ per donum misericordiæ paternæ.Primo susci-
pitur ad benignitatem gratiæ. Secundo vestitur vesti-
mento iustitiæ.Tertio reficitur suauitate lætitiæ & iu-
cunditatis internæ. Circa misericordiam igitur susci-
pientem indignum, duo introducuntur scilicet cle-
mentia patris suscipientis,& reuersio filij seipsum ac-
cusantis. Primo ergo quantum ad clementiam patris
suscipientis, ait:

Cum autem adhuc longe esset, propter culpam à Deo
elongantem:Longe à salute mea verba delictorū meo- Psal.21.a
rum.Et rursus: Longe à peccatoribus salus:quia insti- Psal.118.d
ficationes tuas non custodierunt. *Vidit illum pater ip-*
sius,& misericordia motus est,infundendo gratiam præ-
uenientem,de quo respectu infra: Respexit Dominus Inf.22.g
C Petrum.Sequitur:Et egressus foras Petrus fleuit ama-
re.Et de hoc dicitur: Vidi afflictionem populi mei in Exod.3.b
Ægypto. Subditur: Descendi vt liberem eum. Hunc
respectum petebat Propheta Dauid cum dicebat:Vide Psal.24.c
humilitatem meam,& laborem meum,& dimitte vni-
uersa delicta mea.Et rursus.Respice in me & miserere Psal.85.d
mei &c. *Et accurrens cecidit super collum eius*,per gratiā
concomitantem,quasi dicat, amplexatus est eum, se-
cundū illud:Leua eius sub capite meo,& dextera illius Cant.2.a
amplexabitur me.Et hoc est per gratiam concomitan-
tem.quæ adiuuat ad portandum iugum diuinæ legis.
Vnde Ambrosius:Super collum filij cecidit, dum leue Ambrosij
iugum dilectionis sibi imposuit.Hoc enim iugum ad- Glos in hunc
iuuat ad portandum onus:amplexus diuini brachij, & locum to. 5.
humanitas verbi incarnati.Vnde Glossa:Brachium, id Glos in hunc
est filium amplexum reuertentis humiliauit: De quo locum to. 5.
brachio in Psalmo: Saluauit sibi dextera eius,& bra- Psal.97.a
D chiū sanctum eius.Et per istum amplexum, soluuntur
vincula peccatorum, secundum illud: Solue vincula Isa.52.a
colli tui captiua filia Sion. *Et osculatus est eum*,per gra
tiam scilicet subsequentem,quæ, quidem consistit in
amore reconciliante. Osculum enim signum est amo-
ris & pacis. Vnde Beda: Rediens osculum charitatis à Beda Glossa
patre accipit,dum per gratiam certificatur de indulgē- in hunc lo-
tia,secundū illud:In quo & credentes signati estis spi- cum tom.5.
ritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis Ephes.1.a
nostræ.Hoc osculū amoris & pacis petit spōsa in Cā-
ticis:Osculetur me osculo oris sui,quia meliora,&c.In Cant.1.a
hoc magnus apparet pietatis affectus,quo Deus pater
E peccatori redeunti maximum ostendit dilectionis in-
diciū.Et per hoc cognoscit Deus Pater,si sumus eius
Filij,cum libenter osculāmur eum per amorē intimum
& vnitiuū:Accede ad me & da mihi osculum, Fili mi. Gen.27.d
Accessit,& osculatus est eū.& sequitur quod benedi-
xit ei.Quia benedictionis plenitudo ex hoc osculo pro-
cedit.Vnde in Psalmo:Benedixisti Domine terrā tuam. Psal.84.a
Et subditur:Misericordia & veritas obuiauerūt sibi,iu-
stitia & pax osculatæ sunt.Istius deosculationis origo
est in Verbo incarnato in quo est vnio summi amoris,
& cōnexionis duplicis naturæ, per quā Deus nos os-
culatur,& nos Dominū deosculamur, secundū illud:
Quis mihi det te fratrem meum. Sequitur:Vt inueniā Cant.8.a
te foris,& deosculer te,& me nemo despiciat?&c.

Secundo quantum ad reuerentiam filij seipsum accusantis, subdit: *Dixitque ei Filius: Pater peccaui in cœlũ*, scil. per contemptum maiestatis omnibus præsidentis. (Iob 11.b) Excelsior cœlo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces, (Iob 22.b) Et: An cogitas quod Deus excelsior cœlo sit? &c. In cœlum ergo peccat qui Deum cœli contemnit. (1.Esd.9.d) Vnde dicitur: Iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cœlum, &c. *Et coram te*, per contemptum veritatis omnia speculantis: (Eccl.23.c) Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequã crearentur omnia, sunt agnita sic & post perfectum respicit omnia. (Psal.50.a) Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. *Iam non sum dignus vocari filius tuus*, propter contemptum bonitatis omnibus (B) prouidentis: (Sap.12.c) Tu autẽ dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis eos. Subest enim tibi cum volueris, posse. Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniã oportet iustum esse, & humanum, & bonæ spei fecisti filios tuos, quoniam das locum in peccatis pœnitentiæ. Quia igitur contempsi hanc summam bonitatem, cuius est dare spiritum adoptionis filiorum, secundum illud: (Rom 8.c) Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Cuius etiam est regenerare per aquam & Spiritum sanctum in regnum filiorum Dei, secundum illud: (Colos.1.b) Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suę. Ideo: *Iam non sum dignus vocari filius tuus*. Et nota quod licet pater sibi occurrat, collum stringat per amplexum, licet suscipiat ad osculum: tamen verus pœnitens nunquam obliuiscitur suum peccatum, secũdum illud Psalmi: (Psal.37.d) Quoniam ego in flagella paratus sũ, & dolor meus in conspectu meo semper: Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo. Licet autem recognoscat, nihilominus anhelat ad charitatem perfectam. Et ideo non petit hic dilectionem mercenariam, sicut supra faciebat, cum nõ haberet adhuc gratiam infusam. Sed nunc ad patrem plene conuersus, tanquam vere pœnitens se commendat, & postulat gratiam diuinam: & hoc est quod dicit Glossa: (Glos. interlin. in hunc locum to.5.) Vult inquit, per gratiam fieri quod fatetur se indignum per meritum, sicut ille pœnitens petiit: (2. Par. vlt. in Orat. Manasses.) Nunc flecto genu cordis mei precans à te bonitatem Domine: Peccaui Domine, peccaui, & iniquitatẽ meam agnosco: peto rogans te Domine: Remitte mihi remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi, quia indignum saluabis me, secundum magnam misericordiam tuam, & laudabo te semper omnibus diebus vitæ meę, quoniam te laudat omnis virtus cœlorum, & tibi est gloria in sæcula sæculorum.

Dixit autem Pater ad seruos suos. Post ostensam misericordiam Patris in suscipiendo indignum, subditur hic misericordia in vestiẽdo nudum. Et quoniam peccator nudatur à veste interioris puritatis, & ornatu exterioris honestatis: ideo quantum ad hæc duo, ostendit filium prodigum per Patris misericordiam releuari. Primo igitur quantũ ad vestẽ interioris puritatis, dicit:

Dixit autem Pater ad seruos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illum. Prima stola est vestis intimioris puritatis, qua mens nostra debet indui, & qua à principio sui conditionis induta fuit. Vnde Beda: (Beda Glossa in hunc locum to 5.) Stola prima vestis est innocentiæ, in qua primus homo cõditus est, sed post culpam se nudum nouit: & pelliceũ, idest, mortale sumpsit indumentum. De hoc puritatis indumento dicitur: (Apoc.3.a) Vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuę. His vestimentis induitur, qui se per diuinę gratię adiutorium in puritate custodit, secundum illud: (Apoc.3.a) Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabũt mecũ in albis: quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur (A) vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius, &c. Hæc autem vestis puritatis datur per susceptionem sacramentorum, scil. baptismi, qui omnes sordes abluit. In cuius designatione baptizatus alba veste vestitur. Et etiam pœnitentiæ, quæ ad baptismi puritatem conatur reducere, vt dicit Augustinus. Et quia hæc dispensatio sacramentorum fit per diligentiam ministrorum, ideo dicitur quod Pater dixit seruis & ministris. Nam sic dicitur: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. (Ioan.20.e)

Secundo quantum ad ornatum honestatis exterioris, subdit: *Et date annulum in manu eius*, per pulchritudinem pudicitiæ. Annulus enim in manibus significat desponsationem, ac per hoc castum amorem. Ex quo intelligimus, quod annulum in manu portat, qui pudicitiam in operibus suis seruat. (B) Hæc pudicitia & si appareat in integritate carnis: maxime tamen consistit in integritatem fidei, secundum illud: Despondi vos vni viro Virginem castam exhibere Christo. (2.Cor.11.b) Vnde annulus est fidei signaculum, quo anima subarrhatur, vt opera eius placeant Christo. Quia ad Hebræos: Sine fide impossibile est placere Deo. (Hebr.11.b) Ideo & beata Agnes dicebat: Annulo fidei suæ subarrhauit me. (Agnes in Resp. eius festi.) Tunc autem annulus est in manu, quãdo fides relucet in operatione. Quia Iacobus: Fides sine operibus mortua est. (Iac.2.d) Vnde Glossa Ambrosij: *Date annulũ*, id est, signaculũ fidei quo signantur promissa in cordibus fideliũ. (Ambrosij Glos. in hunc locum to.5.) *Date in manu*, id est, in operatione, vt per opera fides clarescat, & per fidẽ opera confirmentur. In cuius rei designationẽ dicitur: (C) Tulit annulũ Pharao de manu sua & dedit eum in manu Ioseph. (Gen.41.e) Et quia non sufficit quod aliquis sit pudicus in operibus suis, nisi etiã sit obediẽs & humilis, ideo subdit: *Et calceamenta in pedes eius*, & promptitudinẽ, scil. obedientiæ. Qui enim calciatus est, promptus est ad itinerandũ, propter quod dicitur: Calciati pedes in præparationem Euangelij pacis. (Ephes.6.c) Tunc autem ista obedientia est maxime placita, quando fit ex affectu filiali: Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis? (Cant.7.a) Et quia nullus est idoneus ad transeundum ex hoc mundo ad patrem nisi habuerit promptitudinem obedientiæ: ideo in esu Paschalis agni hæc datur edendi forma: Renes vestros accingetis, & calceamenta vestra habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes: Est enim phase, (Exod.12.b) (D) id est transitus Domini. Et hæc obedientia maxime requiritur in prædicatoribus exemplo Christi, & sanctorũ. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem: annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus. (Isa.52.b) Vnde Beda: Calceamenta autem in pedes, officium Euangelizandi denuntiant, vt cursus mentis ad cœlestia tendens, à terrarum contagio rerum inuiolata seruetur, & munda, priorumque munitus exemplis, super serpentes, & scorpiones securus incedat. (Beda Glossa in hunc locum to.5.) Vnde quia calceamenta fiunt de pellibus animalium mortuorum, per hoc possunt designare exempla priorum patrum, sicut hic dicit Beda in Glossa: Quia vero dicuntur dari in pedes, designare possunt vetustatẽ peccati, ideo dicitur Moysi: Solue calceamentum de pedibus. (Beda Glossa in hunc locum to.5. Exod.3.b) Et supra: Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta. (Sup. 10.a) (E) Vnde supra loquitur de calceamentis ad literam, hic autem per similitudinem parabolicam.

Et adducite vitulum saginatum. Post misericordiam in suscipiendo indignum, & vestiendo nudum, subditur hic misericordia in reficiendo famelicum. Et hoc recto ordine: quia post remissionem culparum, & vestitionẽ virtutum, sequitur diuinarum oblectatio deliciarum, quæ consurgit ex duplici consideratione, scil. ex consideratione Saluatoris nostri, & hominis saluati. Primo igitur, quantum ad considerationem Saluatoris nostri, Christi dicit:

Adducite vitulum saginatum, & occidite. Vitulus iste saginatus est Christus pro nobis occisus, qui nobis in sacra-

mento

Leuit. 1. b mento altaris proponitur in cibum suauissimum. Christus autẽ dicitur vitulus: quia pro peccatis oblatus In a molabit vitulum coram Domino, & offerent filij Aaron sacerdotes sanguinem eius fundẽtes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. Dicitur autem saginatus, quia omnibus bonis repletus & suauissimus ad spiritualem cibum. Vnde Glossa: Christus vitulus saginatus omni spirituali virtute opimus, vt pro totius mũdi salute sufficiat. De hoc in figura in Genesi de conuiuio Angelis facto ab Abrahã dicitur, quod Abraham ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimũ & optimum. Hunc vitulum adducunt serui Christi, & occidunt: quando in altari immolant pro salute peccatorũ, & nobis exponunt in cibum. Vnde Glossa: Semper Christus immolatur. Vel tunc adducitur & occiditur, quando mora eius, & sacramentum altaris ad memoriam per prædicatorem reuocatur ad sustentationem, & cibum. Vnde Beda: Adducere autem vitulum & occidere, est prædicare Christum, & mortem eius insinuare. Tunc etenim cuiq; nostrum quasi recens occiditur, cum credit occisum. Tunc caro eius comeditur, cum eius passionis sacramentum & ore ad emundationem percipitur, & corde ad imitationem cogitatur. Ceterum, etsi omnes Christiani habeant refectionem in passione Christi, illi tamen potissime oblectantur qui per illam se à maioribus malis & periculis, & peccatis ereptos & liberatos vident. Et ideo subdit: *Et manducemus & epulemur.* Non conuiuio carnali, quod dicunt impij: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur, secundum quod dicit Isaias, sed spirituali, de quo dicitur: Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur: non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Et in Canticis: Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. In hoc conuiuio Christus est cibus, conuiua, & dispensator, quia ipse delectatur nobiscum, & nos cum ipso & hoc facienteipso: Ecce sto ad ostiũ, & pulso, subditur: Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.

Margin: Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Gen. 18. a — Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Beda Glos. in hunc locum tom. 5. — Isa. 22. d — 1. Cor. 5. a — Cant. 5. a — Apoc. 3. d

Secundo quantum ad considerationem hominis saluati, subdit: *Quia hic filius meus mortuus fuerat*, per culpam, quæ mortuos facit. Non mortui laudabunt te Domine. Et iterum: In peccato vestro moriemini: *Et reuixit*, per pœnitentiam: Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. Et in Psalmo: Auferes spiritum eorum, & deficient. Deinde: Emittes spiritum tuum, &c. *Perierat*, per amissionem iustitiæ: Quicumque sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt. Et: In corruptione sua peribunt percipientes mercedem iniustitiæ suæ. *Et inuentus est*, per recuperationem gratiæ, secundum illud Iob: Inueni in quo ei propitier. Et hoc facit Dominus, cum gratiam suam infundit in animam. Inueni Dauid seruum meum: oleo sancto meo vnxi eum. Et quia de hoc est omnibus gaudendum, ideo subdit: *Et cœperunt epulari.* Beda: Non solum filius, pro quo vitulus occisus est, reficitur: sed & pater & serui eius: quia refectio Dei, & sanctorum est salus peccatorum. In cuius rei figuram dicitur: Epulaberis in festiuitate tua tu & filius tuus, & filia tua, & seruus tuus & ancilla: Leuites quoque, & aduena, & pupillus, ac vidua, qui intra portas tuas sunt, &c.

Margin: Psalm. 113. d — Ioan 8. c — Eph. 5. c — Psalm. 103. d — Rom. 2. b — 2 Petr. 2. c — Iob 33. d — Psalm. 88. d — Beda Glos. in hunc locum tom 5. — Deut. 16. a

Erat autem filius eius senior in agro. & cum veniret, &c. E Postquam ostẽdit misericordiam pij patris in acceptando conuersionem pœnitentis, hic secundo ostendit misericordiam eius in placando indignationem filij obedientis. Diuiditur autem hæc pars in duas. In quarum prima exprimitur impatientia filij ad indignationem concipiendam. Secundo, clementia patris ad indignationem placandam. ibi: *Pater ergo illius egressus*, &c. Circa impatientiam fil j indignati tria introducit Euangelista ex quibus indignatio illa originem traxit: scilicet difficultas laboris peracti: solemnitatem gaudij auditi: & liberalitatem paterni beneficij indicati. Ex quorum consideratione incidit ille filius maior in indignationem. Primo igitur quantum ad difficultatem laboris peracti, dicit:

Margin: Diuisio.

A *Erat autem filius eius senior in agro.* Filius iste senior dicitur ille, qui moribus maturior est, patri conformior & obedientior: quia dicitur: Cani sunt sensus hominis: & ætas senectutis vita immaculata. Et quia bona vita nunquam est otiosa, ideo dicit quod erat in agro, scilicet ad laborandum, Vt posset dicere illud: Homo agricola sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Vnde in agro laborabat secundum sapientis consilium: Qui operatur terram suam, saturabitur panibus. Et: Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: quia sic dictum est homini: In sudore vultus tui vesceris pane tuo.

Margin: Sap. 4. b — Zach. 13. b — Prou. 12. b — Prou. 14. c — Gen. 3. d

B Secundo, quantum ad solemnitatem gaudij auditi, subdit: *Et cũ veniret & appropinquaret domui audiuit symphoniam & chorum.* Per domum istam intelligitur congregatio iustorum. Deus in loco sancto suo: Deus inhabitare facit vnius moris in domo. Et: Vt scias quo modo oporteat te in domo Dei cõuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. In hac domo auditur symphonia, & chorus per concordem lætitiam, quantũ ad conformitatem interiorem & exteriorem, hoc est, morum, animorum, & sermonum. Est enim symphonia concordia & collectio quorumcumq; sonorum. Et designat lætitiam quæ venit ex concordia animorũ. Vnde Ambrosius: Symphonia est diuersarum ætatum & virtutum velut variarum chordarũ indiscreta concordia, secundum quod dicitur: Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Chorus vero est collectio vocũ, & significat lætitiam quæ venit ex cõcordia vocũ, & verborum in prædicando, & laudando Deum, secundũ illud Prophetæ: Laudate eum in tympano & choro hoc est, in sancta Ecclesia. Obsecro vt idipsum dicatis omnes. Et de iis duobus dicitur: Si qua cõsolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis: implete gaudiũ meum, vt idem sapiatis, eamdem charitatẽ habentes, vnanimes, idipsum sentientes. Hanc ergo harmoniã iucundam in hac domo Dei audit, & ad illam appropinquat. Appropinquatio autem ista est per considerationem sacræ scripturæ, quæ quasi est quoddam ostium ad cognoscendum ea quæ sunt intra vnitatem sanctæ Ecclesiæ: Appropiate ad me inducti, & congregata vos in domum disciplinæ. Et tunc, dum quis attendit scripturam, in ipsa audit istius Ecclesiæ concordiam & harmoniam, iuxta eius membra. Quia tota scriptura nihil aliud docet quam charitatis concordiam & harmoniam, secundum illud: In his duobus mandatis &c. Et: Qui diligit proximum, legem impleuit. Nam: Finis præcepti, est charitas de corde puro, &c.

Margin: Psalm. 67. a — 1. Tim. 3. b — Symphonia quid. — Ambr. to. 3. lib. 7. in c. 15. Luc. — Act. 4. f — Chorus. — Psalm. 150. a — 1. Cor. 1. b — Phil. 2. a — Eccl. 51. d — Matt. 22. d — Rom. 13. b — 1. Tim. 1. b

Tertio, quantum ad liberalitatem paterni beneficij indicati, subdit: *Et vocauit vnum de seruis, & interrogauit quid hæc essent.* Ista vnus seruus vocatus, est ordo prædicantium & docentium, de quo seruo supra: Misit seruum hora cœnæ dicere inuitatis, vbi Glossa: Seruus iste est ordo prædicantium ab hoc seruo requirenda sunt Ecclesiastica sacramẽta & mysteria scripturarum, quia: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituũ est. Et quoniã verus prædicator est annuntiator præcipuus diuinæ pietatis, ideo subdit: *Isque dixit illi: Frater tuus venit*, per humilitatem pœnitentiæ: Si quæritis, quærite: conuertimini, & venite. Et: Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent. *Et occidit pater tuus vitulum saginatum*, per refectionẽ Eucharistiæ, secundum illud: Caro mea vere est cibus, & sãguis meus, vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, &c. *Quia saluum illum recepit*, per recuperationem iustitiæ, quam solus Christus potest restituere, secundum illud: Nec est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Hæc autem tria prædicat sacra scriptura tota, scilicet pœnitentiam, gratiam & salutem. Vnde præcursor Christi hæc prædica-

Margin: Sap. 14. d — Glos. interlin. in c. 14. Luca super illud: Misit, &c. tom. 5 — Malac. 2. b — Isa. 21. c — Isa. 60. a — Ioan. 6. f — Act. 4. c

Matt.3.d Matt.4.e bat ſcilicet: Pœnitentiam agite, ſimul promittens gratiam & ſalutem. Similiter & ipſe Chriſtus: Pœnitentiam agite. Similiter & vniuerſus chorus Apoſtolorum, & maxime Petrus & Paulus, qui non tantum verbo, verum & exemplo clamabant, ſecundum illud: 1.Tim.1.d Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Sed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi in vitam æternam. Vnde & propter peccatores dicebat vitulum ſaginatum eſſe Rom.5.b occiſum, cum dicebat: Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Multo igitur magis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius ſalui erimus ab ira per ipſum. Et paulo poſt: B Ibid. d Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia: vt ſicut regnauit peccatum in mortem, ita gratia regnet per iuſtitiam. Et quia iuſtus de ſuis meritis præſumens hanc iuſtitiam non acceptat, immo potius indignatur contra miſericordiam Dei, quaſi inique agat reddendo bona pro malis, ideo ſubdit: *Indignatus eſt autem, & nolebat introire.* Qui enim non acceptat affluentiam miſericordiæ Dei, ſed ſufficientiam iuſtitiæ ſuæ non poteſt introire ad vnitatis Eccleſiaſticæ charitatem, & hoc Rom.10.a eſt, quod dicitur de talibus: Ignorantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Vnde & hac de cauſa populus Iudaicus non vult introire in Eccleſiaſticam vnitatem. Et quia ſuperbiens de ſua iuſtitia, non acceptat ſummi patris miſericordiam peccatoribus impenſam. Sed contra tales dicitur: C Rom.3.d Iuſtificati gratia per gratiam ipſius, & per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, &c. vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Vbi eſt ergo gloriatio tua? excluſa eſt. Et ſequitur: Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Iſte præſumens de iuſtitia, & indignans de miſericordia fratri impenſa, non ambulat ſecundum iuſtitiam, ſed ſecundum iniuſtitiam. Quia in Pro- Prou.19.d uerbiis dicitur: Qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccata procliuior.

Pater ergo illius egreſſus, &c. Poſt deſcriptam impatientiam filij ad indignationem concipiendam, hic ſecundo oſtenditur clementia patris ad indignationem placandam, vbi tria introducuntur. Primo enim præ- D mittitur ex parte patris allocutio pia. Secundo à patre filij reſponſio proterua. Tertio ſubiungitur perſuaſio placatiua. Primo igitur quantum ad patris allocutionem piiſſimam, dicit:

Pater ergo illius egreſſus cœpit rogare illum. Egreditur autem pater ad exteriora per condeſcenſionem, ſecun- Abac.3.a dum illud: Egreſſus es in ſalutem populi tui, & in ſalutem cũ Chriſto tuo. Egreſſus ſcilicet iſte non eſt aliud Iſa.62.a niſi manifeſtare ſe exterius in carne: Propter Sion non tacebo, & propter Hieruſalem non quieſcam, donec Hebr.12.b egrediatur vt ſplẽdor iuſtus eius, &c. Et quia hic egreſſus fuit ex magna pietate ad hominem ſaluandum, ideo dicit: *cœpit rogare eum.* Tanquam filiis, vobis offert Iſa.30.e ſe Deus. Rogat ergo ſi contra ipſum dedignamur, ſecundum illud: Aures tuæ audient verbum poſt tergũ E Iſa.66.d monentis. Hæc eſt via, ambulate in ea. Vnde ipſe Deus Pater contra Filium indignatum non indignatur, ſed potius eum rogat & cõſolatur, vt impleatur illud Iſaïæ. 2.Cor.1.a Quo modo ſicut mater blanditur, ita ego conſolabor vos: nec immerito quia ſicut dicitur: Ipſe eſt pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Vnde Hiere- Hier.3.b mias dicit de hac allocutione: Ergo ſaltem modo voca me: Pater meus dux virginitatis meæ tu es, &c. Et Iob.19.e ſic impleatur illud Iob: Orabam filios vteri mei.

Secundo, quantum ad filij reſponſionẽ, ſubdit: *At ille reſpõdens dixit patri ſuo: Ecce tot annis ſeruio tibi*, vbi proterue reſpondet, quia ſeipſum iactat de iuſtitia dicens A quod longo tempore ſeruiuit patri, cum tamen ipſe pater obſequio noſtro non indigeat, ſecundum illud: Di- Pſalm.15.a xi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meo- Iob 35.b rum non eges. Et Iob: Porro ſi iuſte egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Oſtẽtat ergo ſe in hoc quod iactat ſe pro patre magna feciſſe. Oſtentat & ſe in hoc quod dicit ſe nihil cõtra eum feciſſe, cum addit: *Et nunquam mandatum tuum præterivi.* Et in hoc iuſtificat ſeipſum, cum tamen dicat Apoſtolus: Nihil mi- 1.Cor.4.a hi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Cõtra illud ſupercilium dicitur: Non eſt homo qui non pec- 3.Reg.8.e cet. Et: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, 1 Ioan.1.d ipſi nos ſeducimus, &c. Quia dicitur ad Romanos: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Oſtentat er- Rom.3.c go ſuam iuſtitiam, accuſat & patris duritiam, cum ſubdit: *Et nunquam dediſti mihi hœdum vt cum amicis meis epularer*, quaſi dicat, ſemper fuiſti mihi durus, & non dediſti aliquem interiorem conſolationem, quæ eſſet indicatiua dilectionis tuæ: & tamen hoc facit Deus iu- Eccl.9.a ſto iudicio & occulto, ſecundum illud: Sunt iuſti, atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen neſcit homo vtrum amore, an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta. Iſte autem non attẽdens occulta Dei iudicia, patris duritiam accuſat, quaſi diceret illud Iob: Mutatus es mihi in crudelem, & in Iob.30.e duritia manus tuæ aduerſaris mihi. In hoc ergo accuſat patris duritiam. Similiter reprehendit patris clementiam, cum adiungit: *ſed poſtquam filius tuus hic*: quaſi diceret non frater meus, ſicut dicebat Dominus ex indi- Exod.32.b gnatione: Deſcende, peccauit populus tuus, *tuus* inquit, non meus, quia propter culpam dedignor vt fratrem ipſum recognoſcã. Vnde addit: *Qui deuorauit ſubſtantiam ſuam cum meretricibus, venit*, & ita dignus eſſet ira, qui prodigus immundus, & fœdus, & ideo merito Pſalm.72.d perdendus. Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Et: Thren.1.f Facta eſt Hieruſalem quaſi polluta menſtruis inter eos. Iuſtus eſt Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. *Occidiſti illi vitulum ſaginatum*, oſtendendo ſummã beneuolentiam, quam oſtendit cum alicui deuotionem dat circa beneficium Dominicæ paſſionis, ſecundum illud: Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbe- Cant.1.d ra mea commorabitur: Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. *Occidiſti ei*, id eſt, per deuotionem dediſti, ac ſi ſolum pro ipſo occiſus eſſet, ſicut & Gal.2.d Paulus dicebat: Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Vnde & præmittebat: Chriſto confixus ſum cruci. Arguit ergo iſte ſua reſponſione proterua, & patris clementiam, & accuſat duritiam, oſtentat ſuam iuſtitiam, nec attendit quod Deus ſuperbis reſiſtit, hu- Iac.4.b milibus autem dat gratiam, ſicut dicitur. Siquidem Deus peccatoribus eſt dulcis vt eos excitet ad ſpem. Et durus iuſtis, vt eos inclinet ad humilitatem, propter Luc.17.c quod dicitur: Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſumus, &c.

Tertio, quantum ad ſatisfactionem placatiuam, ſubiungit: *At ipſe dixit illi: Fili, tu ſemper mecum es.* Nota hic benigniſſimam patris reſponſionem, quia cum poſſet arguere filium de præſumptione, de indignatione, de Prou.15.a proteruia, & de humanitate. Tamen non arguit, ne magis perturbet, ſed pie blanditur vt leniat: Quia reſponſio mollis frangit iram. Non ergo arguit perturbatum, ſed dulciter & rationabiliter placat iratum, laudando, ſcilicet filij obedientiam, cum dicit: *Fili, tu ſemper mecum es.* Et ſemper mihi obtemperas, ita vt ſis de numero il- Luc.22.c lorum quibus dicitur: Vos eſtis qui permanſiſtis me- Pſalm.72.e cum in tentationibus meis. Et poſſis dicere illud: Vt iumentum factus ſum apud te: Et ego ſemper tecum, Ioan.8.d *ſemper mecum es*, in domo manens ſicut filius. Filius manet in domo in æternum, placat etiam oſtendendo beneuolentiã cum addit: *Et omnia mea tua ſunt*, per beneuolentiam, ſcilicet charitatis, ſecundum illud: Omnia 1.Cor.3.d enim veſtra ſunt, ſiue Paulus ſiue Apollo. Sequitur: Siue præſẽtia, ſiue futura. Omnia enim veſtra sũt, vos au-

tem

Rom.8.f tem Christi, Christus autẽ Dei. Quia sicut dicitur: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cũ illo omnia nobis donauit? Vult ergo dicere quod licet magna non ostendat, tamen magna reseruat, secundum illud: *Isa.64. a* Oculus non vidit, Deus absq; te, quæ præparasti expectãtibus te. Omnia ergo sunt viri iusti, vel in re, vel in spe Nam cum sint quædam superiora, quædam inferiora, quædam paria. Superiora sunt viri iusti ad fruendum: *Psal.78. d* Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Æqualia scil. Angeli, & sunt ipsius iusti, ad coadiuuandum: *Heb 1.d* Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis. *Psal.8.a* Inferiora, iusti sunt, ad vtendum & dominandum: Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis quoniam visitas eum? Sequitur: Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. Et in hoc apparet mira patris beneuolentia. Placat etiam approbando impensam misericordiã cum subiungit: *Epulari autem & gaudere oportebat*, charitate scil. vrgente, quia charitas est quæ cogit de bono gaudere. Vnde Apostolus: *2.Cor.5.c* Siue mẽte excedimus Deo, siue sobrij sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos. Et sicut charitatis est, vri de alieno scandalo, *2.Cor.11.f* secundum illud: Quis scandalizatur, & ego non vror? Sic lætari & refici de alieno remedio, ideo dicit: *Quia frater tuus hic, mortuus erat & reuixit, perierat, & inuentus est*. Mortuus fuerat deserendo Christũ, qui de se dicit: *Ioan.14.a* Ego sum via, & veritas, & vita. Et: *Ioan.1.a* Vita erat lux hominũ, *perierat*, amando peccatũ: Quia: *Ecc.3.d* Qui amat periculũ, in illo peribit, *reuixit* autem redeundo ad Christi gratiã: *Ioan 11.c* Ego sum resurrectio & vita, &c. *& inuentus est*, redeundo ad pœnitentiã. Sicut supra inuenta fuit ouicula, inuenta fuit & perdita drachma, & ideo *epulari oportebat & gaudere*, quia sicut supra dictum est: Gaudiũ est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiã agẽte: gaudium etiam pastori de oue, gaudiũ & mulieri de drachma. Ergo multo fortius gaudium debet esse fratri de fratre suo, & patri de filio reinuento.

Capvt XVI.

Diuisio. Dicebat *autem & ad discipulos suos, &c.*] Post expressionem impietatis Iudaicæ, & notificationem pietatis diuinæ, subintroducit hic Euangelista commẽdationem, & persuasionem pietatis humanæ. Et diuiditur pars ista in duas. In quarum prima persuadetur ipsis discipulis per Christi documenta, & per exempla parabolica pietas humana, quantum ad opera corporalia. In secunda, quantum ad spiritualia: *Et ait ad discipulos suos*. *Inf.17 a* Pars prima continet præsens capitulum, quod in tres partes distinguitur. In quarum prima proponitur exemplum parabolicum pietatis prouidæ. In secũda elicitur documentum pietatis perfectæ, ibi: *Ego dico vobis, facite, &c.* In tertia subiungit exẽplum impietatis punitæ, ibi: *Homo quidam erat diues, &c.* Circa exẽplum igitur pietatis prouidæ, quod proponitur circa villicum: qui fuit de bonis Domini sui largitus, attendum quod illud partim est exemplum expressum, partim dictum parabolicum, nisi enim esset exemplũ expressum, non subderetur in fine parabolæ, quod *laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset. &c.* sed rursus nisi esset parabolice dictum, factum tãtæ fraudis adeo detestandum, vt exemplum nullatenus à Domino proponi deberet. Propter quod oportet exẽplum illud partim ad literam prosequi: partim etiam parabolice: cum habeat rationem exempli & parabolæ sicut & illud de diuite epulone. Istud tamen plus tenet rationem parabolæ, & illud magis rationem exempli, & ideo magis intelligitur secundum literam: Istud autem partim secundum metaphoram, partim secundum literam est intelligendum. Ad huius igitur parabolici exempli euidentiam, attendendum quod aliquid proponitur in eo recogitandum, aliquid refutandum, aliquid vt formidandum, aliquid vt tolerandum, aliquid vt prouidendum, aliquid vt imitandum & aliquid vt commendandum. Recogitanda namque est origo potestatis humanæ, de qua ibi: *Homo quidam erat diues*. Refutanda est abusio potestatis commissæ, quã insinuat, ibi: *Et diffamatus est apud illum*. Formidanda est discussio æquitatis supernæ, de qua ibi: *vocauit illum & ait illi*. Toleranda est imperfectio impietatis humanæ, quam ibi insinuat: *Ait autem villicus intra se*. Prouidenda est inuentio fidelis amicitiæ, ibi: *Scio quid faciam, vt cum amotus fuero*. Imitandæ est exhibitio liberalis clementiæ, de qua ibi: *Conuocatis itaque singulis debitoribus*. Laudanda siue commendanda est discretio sagacis prouidentiæ, de qua ibi: *Laudauit Dominus villicum iniquitatis*. Primo igitur in hac parabola insinuatur origo potestatis mundanæ a discipulis recogitanda cum dicit:

Dicebat autem & ad discipulos suos. Quibus dixit supra: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. *Sup.8 b* Et Ioannes: *Ioan.15.b* Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcũq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Ideo autem & ad discipulos dicebat, quia Iudæis confutatis, eis debebat pietas persuaderi, ad quam vehementer incitat consideratio originis potestatis terrenæ. De qua dicit: *Homo quidam erat diues, qui habebat villicum*. Homo iste quidã singularis & singulariter diues, recte intelligitur Deus secundum illud: *Rom.10.c* Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum. Iste solus diues, qui habet omnia & abundat. Meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Et rursus: *Psal.49.b* Meæ sunt omnes feræ siluarum. Et rursus: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, &c. Huius hominis diuitis villicus est quilibet homo, qui habet aliquid posse terrenũ, siue dignitatis, siue diuitiarum ad dispensandum. Vnde Glossa: *Glos.in hunc locum 10.5.* Villicus est, cui Deus aliquas pecunias ad erogandum pauperibus commisit. Et vt alia Glossa dicit: *Glos in hunc locum 10. 5* Villicus est propriæ villæ custos, sed ponitur hic pro œconomo, id est dispensatore. Humana igitur potestas quoniam non est, nisi ad tempus & ab alio collata, non est nisi quædã villicatio & œconomia. Vnde dicitur: *1 Paral. 29.* Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Peregrini etiam sumus corã te, & aduenæ sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora. Vnde & Apostolus nolebat se æstimari Dominum, sed œconomum, & villicum, cum dicebat: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei &c. *1.Cor.4 a* Talem villicum rerũ præsentium se existimabat Ioh. *Iob 1.d* Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est.

Secundo, quantum ad abusionem potestatis commissæ ab omnibus fugiendam, subdit: *Et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius*. Bona namq; Dei dissipat, qui temporalia ista vel male retinet, vel male accipit, vel male dispensat. Vnde Glossa: *Glos interlin. in hunc locum 10. 5* Dissipatio est, quando ipsa bona male congregantur, vel quando nõ bene expenduntur. Et ratio huius est, quia bona temporalia sunt, vt per hæc acquirantur bona æterna. Cũ ergo hæc temporalia sic habentur, quod propter illa æterna perduntur tunc absque dubio dissipantur. Qui ergo hæc temporalia bona sic expendunt, quod non quærunt in eis meritũ salutis, sed solatiũ carnis, tẽporalia non dispensant ad bonũ boni villici: sed dissipant ad modum filij prodigi. De quo supra dicitur quod dis- *Sup.12.d* sipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Contra quos dicit dominus per Oseam prophetam: *Osea.2. b* Dedi eis frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui eis, & aurũ, quæ fecerunt Baal: Idcirco conuertar, & sumam frumentũ meum in tẽpore suo, & vinum meũ in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linũ meum, quæ operiebant ignominiã eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorũ eius. Vnde quia plures sunt dissipatores, & pauci dispẽsatores, dicitur: *1 Cor.4 a* Hic iam quæritur inter dispẽsatores, vt fidelis quis inueniatur. Tunc autẽ hæc temporalia bene dispẽsantur quando in opera misericordiæ distribuuntur, secundũ

Sap. 12. e illud : Quis putas eſt fidelis diſpenſator & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam?&c. Et iſtius diſſipationis origo , & mater eſt in miſericordia. *Prou. 29. a* Ideo dicitur : Nouit iuſtus cauſam pauperum , impius ignorat ſcientiam,homines peſtilentes diſſipant ciuitatem. Tunc autem hic villicus apud Dominum diffamatur, quando clamor pauperum aſcendit ad Dominum. *Iac. 5. a* Vnde dicitur : Agite nunc diuites,plorate vlulantes in miſeriis veſtris,quę aduenient vobis. Et poſt:Ecce merces operariorum,qui meſſuerunt regiones veſtras,quę fraudata eſt à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introïuit. Et quoniam crudelis eſt qui famam negligit, & omnia homo maxime horret infamiam , ideo talis bonorum abuſio eſt cauenda , ne ex diſſipatione bonorum diſpenſatorum cadat in opprobrium & deriſionem publicam,ſecundum illud : Fatuo *Eccl. 20. b* non erit amicus , & non erit gratia in bonis illius. Et poſtea : Quoties & quanti irridebant eum ? Neque enim quod habendum erat , directo ſenſu diſtribuit, ſimiliter & quod non erat habendum.

Tertio, quantum ad diſtrictionem æquitatis diuinæ, cuilibet formidandam, ſubditur : *Et vocauit illum,& ait illi : Quid hoc audio de te?* *Gloſſa interlin. hunc locum 10. 5.* Gloſſa:Vocat quando incutit timorem æternæ damnationis , de qua vocatione dicitur: *Ezec. 3. c* Et audiui poſt me vocem commotionis magnæ. Benedicta gloria Domini de loco ſuo. Hac voce vocatur qui ad conſiderandum futurum iudicium excitatur, vbi arguetur non ſolum ſecundum famam, ſed ſecundum conſcientiam, propter quod addit : *Redde rationem villicationis tuæ.* Hæc namque vox in ore cuiuſlibet debet reſonare , quia abſque dubio diuina æquitas rationem exiget de bonis commiſſis ad diſpenſandum , ſicut innuitur in Matthæo: *Matt. 18. c* Aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi , qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. De malis commiſſis : Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus qui debebat ei decem millia *Ibid. d* talenta. Sequitur:Miſertus autem Dominus ſerui illius, dimiſit eum , & debitum dimiſit ei. Et poſt ſubditur *Matt. 25. b* quod de hoc rationem exegit. De bonis etiam omiſſis: Poſt multum temporis venit Dominus ſeruorum illorum , *Ibid. e* & poſuit rationem cum eis , & ſubdit de ſeruo *1. Pet. 4. a* pigro quod proiectus eſt in tenebras exteriores.

De malis etiam perpetratis:Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium conſummandam his qui ambulauerunt in luxuriis , deſideriis , vinolentiis, comeſſationibus Et ſequitur:Qui reddent rationem ei, qui paratus eſt iudicare viuos & mortuos. Nec tantum de magnis malis, verumetiam de paruis,ſecũdum illud: *Matt. 12. c* De omni verbo otioſo , quod locuti fuerunt homines, reddent rationem in die iudicij. Ab hoc ergo villico exigit rationem villicationis, quantum ad omnia quatuor prædicta : quia quantum ad modicum dicit Bernardus : Sicut nec capillus de capite peribit , ſic nec momentum de tempore tranſit , de quo non exigatur ratio. Et poſt iſtius rationis exactionem non reſtabit poſſibilitas ad merendum, ideo ſubdit: *Iam enim non poteris villicare*, *Eccl. 9. a* quia dicitur : Nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quo tu properas. *Prou. 27. d* Vnde dicitur cuilibet villico : Non habebis iugiter *Eccl. 10. b* poteſtatem. Et:Omnis potentatus, breuis vita. Propter *Pſalm. 145. a* quod Propheta in Pſalmo : Nolite confidere in principibus , neque in filiis hominum , in quibus non eſt ſalus. Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum , &c.

Quarto , quantum ad imperfectionem infirmitatis humanæ in villico tolerandam, ſubditur: *Ait autem villicus intra ſe, quid faciã, quia Dominus meus aufert à me villicationem ?* Quia enim timor iudicij ſollicitat mentẽ ad prouocationem remedij, ideo videns villicus ſe eſſe iudicãdum, requirit remedium, ſecundum illud: *Eccl. 18. c* Ante iudicium para iuſtitiam tibi, & antequam loquaris diſce. Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipſum. Et quia perfectio pœnitentiæ conſiſtit in afflictione & labore corporali, & humilitate &

A pudore mentali, & hæc duo recuſat animus infirmi hominis, ideo addit : *Fodere non valeo*, propter laboris corporalis difficultatem: quia ſicut dicitur: *Prou. 29. e* Qui delicate à pueritia ſua nutrit ſeruum ſuum , poſtea ſentiet eum contumacem, *mendicare erubeſco*, propter actus contemptibilis vilitatem. *Eccl. 29. d* Super minimum pro magno placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies. Et poſt ſubdit : Grauia hæc homini habenti ſenſum. Correptio domus, & improperium fœneratoris. Huic ergo villico ſimilis eſt, qui refugit ordinem Ciſtercienſium, quia laborant: vel ordinem Minorum, quia mendicant. Et hoc tamen tolerabile eſt, quia ex infirmitate venit, quod fugiat laborem, & ex pudore quod fugiat mendicationem. Illum fugit vt intolerabilem: hunc vt contemptibilem. Sed licet iſta ſint difficilia homini imperfecto, facilia tamen ſunt propter Chriſtum perfecto B Chriſtiano. Nam Chriſtus pro nobis factus eſt pauper, *Pſalm. 87. d* & in laboribus multis , ſecundum illud : Pauper ſum ego , & in laboribus à iuuentute mea. Et per hoc Dominus veris Chriſtianis reddit laborem optabilem , & mendicitatem honorabilem, quia gloria magna eſt ſequi Dominum, ſicut dicitur : *Eccl. 23. d* Ipſe autem Dominus de ſe dicit : Ego autem mendicus ſum & pauper , & Dominus ſollicitus eſt mei. Quod quidem non dicitur quantum ad ſpiritualia , quibus abundat , ſed quantum ad temporalia , in quibus pro nobis egenus & mendicus factus eſt, ſecundum illud: *2. Cor. 8. b* Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, &c. Et propterea dicit *S. Franciſcus.* beatus Franciſcus in regula ſua quod fratres ſuos non C oportet verecundari dum mendicant , quia Dominus ſe pro nobis fecit pauperem in hoc mundo. Verumtamen quia villico, tanquam imperfecto, nõ erat data gratia, per quam perfecte efficeretur conformis Chriſto , ideo tanquam infirmus dicit : *Mendicare erubeſco*, non ait mendicare contemno , quia hoc non eſſet infirmitatis tolerandæ , ſed impietatis deteſtandæ.

Quinto , quantum ad inuentionem fidelis amicitiæ prouidendam, ſubdit: *Scio quid faciam*, vt acquiram fidelem amicitiam. *Gloſ. in hunc locum 10. 5.* Vnde Gloſſa : Villicus eſt cui Deus aliquas pecunias ad erogandum pauperibus commiſit: qui ſi cogitet talem villicationem cum vita iſta finiendam, magis de acquirendis amicis , quam de congregandis diuitiis pertractaret. Ille enim recte poteſt dicere: Scio quid faciam: qui intendit acquirere proximi amicitiam, *1. Ioan. 2. b* D quia è contrario dicitur : Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt , & in tenebris ambulat , & neſcit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Sed contra: Qui diligit , ipſe ſcit quid facit : facit enim ſecundum doctrinam Chriſti, quia quærit remedium contra periculum. Propter quod ſubdit : *vt cum amotus fuero à villicatione*, per diuinam ſententiam, ſecundum illud: *Apoc. 2. b* Veniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, *recipiant me in domos ſuas* , per amicabilem miſericordiam. Nam hæc eſt lex amicitiæ in neceſſitate, non deeſſe amico. *Prou. 17. e* Vnde in Prouerbiis: Omni tempore diligit qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur, *Eccl. 6. b* quia : Amicus fidelis, protectio fortis : qui autem inuenit illum, inuenit theſaurum. Amico fideli nulla eſt comparatio, & non eſt digna ponderatio auri & argen- E ti contra bonitatem fidei illius.

Sexto, quantum ad exhibitionem liberalis miſericordiæ imitandam, ſubditur: *Conuocatis igitur ſingulis debitoribus Domini ſui.* Vbi ad literam oſtenditur liberalitas munificẽtiæ & miſericordiæ in villico, tum quia largitur multis, tum quia multum, tum quia moderate multis , quia ſingulis debitoribus Domini ſui. Secundum *Sap. 6. d* illud quod Dominus ſuadet : Omni petenti te tribue. *Iſa. 32. d* Et Iſaïas : Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas, immittentes pedem bouis & aſini. Et quia miſericordia impendi debet egentibus, ideo non cuilibet dat, ſed debitoribus. *Iſa. 58. b* Secundum illud : Dimitte eos qui confracti ſunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange eſurienti panem tuum . & egenos vagoſque induc in Domum

tuam

tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam
ne despexeris. Multum, quia magnam summã pretij di-
mittit. Propter quod subditur: *Dicebat primo: Quantum*
debes Domino meo? Dicebat, inquam, per familiarem al-
Ecc.4.a locutionem: Congregationi pauperum affabilem te fa-
cito. Et: Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, &
redde debitum tuum, & responde illi pacifice, &c. Et:
Eccl.18.b Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius
quam datum. *At ille dixit: Centum cados olei*, per fidelem
agnitionem debiti. Debitum enim suum debet quisque
Apoc.3.c fideliter agnoscere, ne forte dicatur sibi illud: Dicis, Di-
ues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia
tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nu-
dus. Est autem cadus mensura continens tres vrnas.
Glos. in hunc locum co.5. Vnde Glossa: Cadus Græce, amphora Latine, continens
vrnas tres. In hoc autem insinuatur debiti magnitudo,
Pro.22.a opprimẽs debitorem, quia: Qui accipit mutuum seruus
est fœnerantis. *Dixitque illi: accipe cautionem tuam, & se-*
de, cito scribe quinquaginta, per liberalem condonatio-
nem. Multum namq; exonerat qui medietatem oneris
auferendo supportat. Et in hoc lex charitatis impletur,
Gal.6.a secundum illud: Alter alterius onera portate, & sic ad-
implebitis legem Christi. Moderate & largiter, quia se-
cundum exigentiam debiti, propter quod addit: *Deinde*
alij dixit: Tu vero quantum debes? Ideo mensuram quærit,
Eccl.42.a vt mensuratè distribuat, quia: Vbi manus multæ sunt,
claude: & quodcunq; trades numera & appende, datum
vero & acceptum omne describe. *Qui ait: centum coros*
tritici. Vbi magnam mensuram exprimit, vt largam cõ-
Glos. in hunc locum co.5. donationem obtineat. Corus autem, vt dicit Glossa, mo-
dus triginta impletur. vnde maior mensura est, quam
cadus. Et quia in maioribus donis, minor debet esse nu-
merus, vt debita mensura seruetur, ideo subditur: *Ait*
Glossa interlin. in hunc locum co.5. *illi: Accipe literas tuas, & scribe octoginta* Glossa: Quin-
tam partem dimittit, licet autem minus videatur dimit-
tere secundum proportionem arithmeticam, quia huic
non nisi quintam partem dimittit, superiori autem
dimidiam, plus tamen dimittit secundum geometricam:
quia plus sunt in quantitate viginti cori tritici, quam
quinquaginta cadi olei. Elucet ergo quod villicus iste
liberaliter condonauit, quia non solum multis & multa,
Tob.4.b verum & moderate, secundum illud: Quo modo potue-
ris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundan-
ter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum liben-
ter impartiri stude. In hac autem condonatione quin-
quaginta partium, & viginti, recte intelligitur plena
Numerus quinquagenarius. remissio liberalissimæ pietatis. Nam quinquagenarius,
qui consurgit ex septenario super seipsum replicato,
addita sc. vnitate, designat remissionem septiformis mi-
sericordiæ. In cuius designationem in iubileo fiebat
Leu.25.b plena remissio, secundum illud Leuitici: Sanctificabis
annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cun-
ctis habitatoribus terræ vestræ. Ipse est enim iubileus,
qui iubileus est annus quinquagesimus. Iste autem nu-
merus, si vigesimus accesserit, consurgit in septuagesi-
mum, in quo intelligitur remissio plena. In cuius rei fi-
guram populus Domini in captiuitatem ductus, post
Hier.29.b septuaginta annos est liberatus, sicut dicitur: Cum cœ-
perint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo
vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt
reducam vos ad locum istum, &c.

Septimo quantum ad discretionem prouidentiæ com-
mendandam, subditur: *Et laudauit Dominus villicum ini-*
Glossa interlin. in hunc locum co.5. *quitatis, quia prudenter fecisset.* Glossa: Non de fraude, sed
de prudentia, quamvis peccantem laudat. Vnde licet
villicus aliqua habeat in se vituperabilia, prouidẽdi ta-
men modus potest in exemplum bonorum trahi. Sicut
enim serpens in diffusione veneni est detestabilis, in
prudentia tamen custodiẽdi caput est imitabilis à viris
Mat.10.a perfectis, propter quod dicitur: Estote prudentes sicut
serpentes, & simplices sicut columbæ. Sic villicus iste
detestandus est, quia fraudem commisit: ratione cuius,
villicus iniquitatis dicitur, & laudandus est, quia pru-
denter sibi contra periculum remedium adinuenit. Et
A quia posset quis mirari quod Dñs talem villicum in
exemplũ prudentię traxit, ideo huic respondens Euan-
gelista, subdit: *Quia filij huius sæculi prudentiores filiis lu-*
cis in generatione sua sunt. Nõ dicit quod simpliciter sint
prudentiores: sed in his, inquit, quæ ad carnalem spe-
ctãt generationem, sicut bubo & murilegus clarius vi-
dent nocte, quam homo, non ad legendum literas, sed
ad mures capiendum. Sed est prudẽtia spiritus, quæ est
in filiis lucis excellentior, quam prudentia carnis, quæ
est in viris carnalibus, secundum illud: Prudentia car- Rom.8.b
nis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax. Ha-
bet tamen aliquid prudentia ista mundana, per quod
excitat & instruit prudentiam spiritus, sicut sollicitudo
hominis quærentis pecuniam proponitur in exemplũ
homini quærenti sapientiam: Si sapientiam inuocaue- Pro.2.a
ris, & inclinaueris cor tuũ prudentiæ: si quæsieris eam
B quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: tunc
intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies.
Vnde quia nullum vitium tantum est, vt deleat extre-
mæ naturæ vestigia, ideo habet omnis vitiosus aliquid
quod ipsum excitet ad bonum. Sicut consideratione
hominis lasciui, potest se homo excitare ad amorem: ex
consideratione auari ad sollicitudinẽ: ex consideratio-
ne hominis superbi ad magnificentiam. Vnde ex ista
parabola & exemplo: non solum instruimur particula-
riter, verum & vniuersaliter, vt ex omnibus sciamus
elicere documentum quod nos excitet & informet ad
bonum. Sicut enim sancti sua bonitate excellenti testi-
monium debent habere & habent ab iis, qui foris sunt,
ita vitia omnia effigiem aliquam habent virtutis &
pietatis. Virtus ab omnibus generali quadam voce ap- 1.Tim.3.b
C probatur, sed impius ab omnibus condemnatur.

Et ego vobis dico, &c. Post exemplum pietatis pro-
uidæ, subditur documentum pietatis perfectæ: quod
quidem elicitur ex sensu parabolæ supradictæ. Primo
igitur elicimr documentum ad informationem discipu-
lorum obedientium. Secundo ad confutationem phari-
sæorum rebellium, ibi: *Audiebant autem omnia hæc Pha-*
risæi, &c. Circa informationem autem discipulorum
ad pietatem, procedit hoc ordine: Inuitat enim eos ad
misericordiam, primo ratione mercedis habendæ, se-
cundo ratione fidelitatis seruandæ, ibi: *Qui fidelis est in*
minimo. Tertio ratione duplicitatis cauendæ, ibi: *Nemo*
seruus potest duobus dominis seruire. Ratione autem mer-
cedis habendæ inuitat hoc ordine, scil. præmittendo
exhortationem erudientem, & addendo rationem mo-
D uentem. Primo ergo quantum ad exhortationem eru-
dientem, præmittit:

Et ego dico vobis, facite vobis amicos de mammona iniqui-
tatis Mammona, vt dicit Glos. lingua Syrorum dicun- Glos. in hunc locum co.5.
tur diuitiæ: Dicuntur autẽ iniquitatis quia habent fre- Ecc.31.b
quenter iniquitatem annexam, secundum illud: Si di-
ues fueris, non eris immunis à delicto. Vnde Augusti-
nus: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui est. Si-
cut dicit Beda in homilia: Mammon mammonis lingua
Punica dicitur lucrum. Nec debet intelligi de eo quod
quis per rapinam & iniquitatem acquisiuit, & iniusto
titulo possidet, debet enim hoc eleemosyna dari, quia
contra hoc dicitur: Dona iniquorum non probat Altis- Eccl.34.c
simus. Et rursus eodem capite: Qui offert sacrificium ex
E substantia pauperum, quasi qui victimat filium in con-
spectu patris. Sed intelligitur quod dari debeat de di-
uitiis quæ iusto titulo possidentur, & tamen iniquita-
tem patiunt nisi distribuantur, secundum illud: Nihil Ecc.10.b
est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim & ani-
mam suam venalem habet. De his, inquam, diuitiis de-
bent tibi fieri amici per largitionem eleemosynarum,
quæ manifestant pietatis affectum. Nam dicitur: Qui 1.Ioan.3.d
habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem
suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab
eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Et: Perde pe- Ecc.29.b
cuniam propter fratrem & amicum, & ne abscondas
illam sub lapide in perditionem, quia: Qui abscondit Pro.11.d
frumenta, maledicetur in populis &c.

Secundo quantum ad rationem manentem, ſubdit: *Vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Ex quo intelligitur quare dandum eſt munus, & quid debeat hominem mouere ad faciendam eleemoſynam, quia non præſens commodum, ſed præmium æternum, non propter tabernaculum tranſiens, ſed æternum, ſecundum illud: (*Mat.6.a*) Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt, &c. Amen dico vobis, &c. Et poſt: Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. Hæ autem tabernacula æterna, ſicut manſiones gloriæ, de quibus (*Iſa.32.d*) Iſaïas: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. In æterna tabernacula alios recipiunt: qui adeo perfecti ſunt, vt merita eorum etiam aliis valeant: & propter quę merita ſibi & aliis æterna tabernacula aequitant. Vnde ſemper illud: *Facite vobis amicos*, dicit Gloſſa: (*Gloſſ. interlin. in hunc locum 10.5*) Non quoſlibet pauperes, ſed eos qui poſſint in æterna tabernacula recipere. Tales autem non ſunt pauperes inuoluntarij, ſed pauperes ſpiritu. De quibus Matthæus (*Mat.5.a*) Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Ipſorum namq; tanquam illius regni regum & profeſſorum, eſt introducere in regnum cælorum. Ipſorum etiam tanquam iudicum, ſecundum illud: (*Iob.36.b*) Non ſaluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Pauperibus, inquam, perfectis & voluntariis, de quibus dicitur: (*Mat.19 d*) Vos qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me in regeneratione, &c. ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Ipſorum etiam tanquam familiarium, & amicorum, propter quod Iacobus: (*Iac.2.a*) Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo: diuites in fide, hæredes regni, quod repromiſit Deus? &c. Tales introducunt amicos & benefactores ſuos per illam legem iudicialem, per quam Dominus in futuro iudicio ſententiabit, ſecundum quod dicitur: (*Mat.26.d*) Quamdiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis, & per illam aliam legem quam Dominus tulit, de quo Matthæus: (*Mat.10.d*) Qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet.

Qui fidelis eſt in minimo, &c. Poſtquam inuitauit ad pietatem ex conſideratione mercedis habendæ, hic ſecundo inuitat ex conſideratione fidelitatis ſeruandæ. Eſt enim fidelitas ſeruanda in diſpenſatione temporalium tum propter meritum & demeritum, tum propter periculum & damnum. Primo igitur quantum ad conſiderationem meriti fidelitatis in huiuſmodi rebus terrenis, dicit:

Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt, quaſi dicat, licet temporalia iſta contemnenda ſint tanquam minima, tamen fidelis eorum diſpenſatio non debet contemni: quia eadem eſt fidelitas in re magna, ſicut & in re parua: & fidelis diſpenſatio rerum temporalium diſponit ad fidelem diſpenſationem & cuſtoditionem ſpiritualium & æternorum. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hunc locum 10.5.*) Qui fidelis eſt in minimo, id eſt, in pecunia cum paupere participanda, & in maiori fidelis eſt adhærens Creatori. Et ideo dicitur huiuſmodi ſeruo illud: (*Apoc.2.c*) Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Et ſimiliter: (*Mat.25.b*) Euge ſerue bone & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui. Vnde fidelitas circa parua fidelitatem ponit etiam circa magna. Et econtrario, infidelitas circa minima infidelitatem ponit circa maiora: & ideo ſubdit: *Et qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt.* Modicum recte dicitur omne quod temporaliter poſſidetur, tum quia modicæ quantitatis. Quoniam ſicut momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum. (*Sap.11.d*) Tum quia modicæ dominationis: (*Sap.5.b*) Tranſierunt omnia illa tanquã vmbra. Et: (*Pſalm.75.b*) Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum, &c. Tum quia modicæ iucunditatis. Vnde Gregorius: (*Greg. lib.5. in 1.Reg.11. cap.2. tom.2.*) Pauca ſunt bona præſentis vitæ, licet multa videantur: quia non ſine alicuius moleſtiæ admixtione ſunt. Multa autem bona æterna, quæ ſunt ſine omni corruptione. Qui ergo iniquus eſt

A in iſtis, non poteſt habere charitatem Dei: quia pro paruis maxima contemnit. Vendit enim fidem & iuſtitiam pro eo quod nihil valet. Vnde Auguſtinus: (*Aug 50.homil. tom.10 homil.8.*) Lucrum in arca, damnum in conſcientia: tulit veſtem, & perdidit fidem: acquirit pecuniam & amittit iuſtitiam. Male ergo diſpenſando pecuniam, perdit felicitatem, perdit charitatem, perdit iuſtitiam, quæ ſunt maxima Dei bona. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hunc locum 10.5.*) Qui temporalia quæ poſſidet, non bene diſpenſat, æternorum ſibi gloriam, de qua tumet, euacuat. Qui enim non diligit fratrem ſuum, (*1.Ioan.4.d*) quem videt: Deum qui non videt, quomodo poteſt diligere? Et qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quo modo charitas Dei manet in eo, ſicut habetur in Ioanne? (*1.Ioan.3 c*)

B Secundo, quantum ad conſiderationem periculi, & damni, ſubdit: *Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis: quod verum eſt, quis credet vobis?* Quaſi dicat, magnũ eſt periculum, male diſpenſare hæc temporalia bona: quia propter infidelem diſpenſationem perdit quis diuitias veras. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hunc locum 10.5.*) Si diuitias carnales quæ labuntur, non bene diſpenſatis, veras & æternas diuitias quis dabit vobis? Dicuntur autem diuitiæ iniquæ, mammon, quia ſicut dicit Gloſſa: (*Gloſ. interlin. in hunc locum 10.5.*) Diuitiis præeſt iniquus mammon, vt de eis tentet, ſicut tentauit Ananiã, de quo: (*Act.5.a*) Cur tentauit ſatanas cor tuum? &c. Tentatio illa fuit de furto. Similiter de Achan dicitur: (*Ioſue 7. d*) Verum autem dicitur illud bonum quod ſemper manet: Nam hæc temporalia omnia, quia tranſeunt, vana ſunt, ſecundum illud: (*Eccl.1.a*)

C Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Illud autem verum, eſt Dei gratia, vel Dei gloria, vel potius ipſe Deus, qui eſt merces bonorum. Et ideo Pſalmus: (*Pſalm.116.a*) Veritas Domini manet in æternum. Et iterum: (*Pſal 118.m*) In generatione & generationem veritas tua. Et in hac veritate cõſiſtit beatitudo ſecundum Auguſtinum (*Aug. lib.10. confeſſ. c.23. tom.1.*) dicentẽ: Beatitudo eſt gaudium de veritate. Quia enim verum eſt id quod eſt: ideo ſolus ipſe Chriſtus eſt ipſa pura veritas, qui dicit: (*Exod 3. d*) Ego ſum qui ſum. Et iſtud verum non conceditur nec creditur niſi à veracibus & fidelibus. Vnde Ioannes: (*Ioan.3. c*) Omnis qui male agit, odit lucem: & nõ venit ad lucẽ, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius: quia in Deo facta ſunt. Et: (*Ioan.8.d*) Si manſeritis in ſermone meo, &c. cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. Magnum ergo periculum infidelitatis eſt in iis paruis: quia pro vano perditur verum

D & magnum. Immo & proprium, & ideo ſubdit: *Et ſi in alieno fideles non fuiſtis*, per debitam boni terreni diſpenſationem. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. interlin. in hunc locum 10.5.*) Alienum à nobis eſt, quidquid ſæculi eſt, quia præter naturam. Hæ quidem bona dicuntur aliena: quia ea nobiſcum nec afferre poſſumus, nec auferre. Nihil intulimus in hunc mundum: (*1.Tim 6.b*) haud dubium, quod nec auferre quid poſſumus. Et Iob: (*Iob 1.d*) Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc: *Quod veſtrum eſt quis dabit vobis?* per aſſequutionem cæleſtis præmij. Iſtud namq; noſtrum eſt, ad quod ſumus creati & præordinati, & quod habitum non poteſt perdi. Vnde Matthæus: (*Matt 25.c*) Venite benedicti

E patris mei, poſſidete paratum vobis regnum, &c. Et ſupra: (*Sap.6.c*) Beati pauperes: quia veſtrũm eſt regnum Dei: hoc autem regnum non eſt aliud niſi Deus & Dominus Ieſus Chriſtus. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. interlin. in hunc locum 10.5.*) Quod veſtrum eſt, id eſt, quæ proprie homini deputata ſunt, Chriſtus noſter eſt, quia Chriſtus vita noſtra eſt: (*Coloſſ 3.a*) Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis, &c.

Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire, &c. Poſt inuitationem ad pietatem ex conſideratione mercedis habendæ, & fidelitatis ſeruandæ, hic tertio inuitat ex conſideratione duplicitatis vitandæ: quia non poteſt ſimul pietas haberi ad Deum, & cupiditas ad mundum: quod quidem facit hoc ordine, ponens ſcilicet duplicitatis reprobationem, & adiungens reprobationis aſſertionem. Primo ergo quantum ad reprobationem duplicitatis, dicit:

Nemo seruus potest duobus dominis seruire. Hæc propositio per se nota est, propter quod dicitur: Væ duplici corde, & labiis scelestis, &c. [Eccl.2.e] & peccatori terram ingredienti duabus viis. Et: Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. [Iac.1.a] Et ideo dicitur. Ne accesseris ad illum duplici corde, [Eccl.1.d] hoc est, non velis duobus dominis simul inseruire, quia hoc non potest fieri recte. Domini autem duo ab inuicem dimissi, quibus non potest simul seruiri, sunt in differētia quadruplici. Sunt enim isti Domini, vitium & virtus: propter quod dicitur: Vsquequo claudicatis in duas partes? [3.Reg.18.d] Si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, &c. Et Isaias: Coāgustatum est stratum, [Isa.28.e] ita vt alter decidat, & palium breue vtrumq; operire non potest. Domini etiam isti sunt caro & spiritus. Caro concupiscit aduersus spiritum: [Gal.5.e] spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur: vt non quæcumque vultis, illa faciatis. Ideo ad Romanos: Si secundum carnem vixeritis, [Rom.8.e] moriemini. si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Item Domini isti sunt Christus & diabolus. Quæ conuentio Christi ad Belial? [2.Cor 6.c] Et: Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: [1.Cor.10.a] non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum, &c. Item Domini isti sunt, Deus, & iste mundus: Adulteri, nescitis, quia amicitia huius mundi, [Iac 4.a] inimica est Dei? Quicumq; ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur: Et: Nolite diligere mundum, &c. [1.Ioan 2.c] Si quis diligit mundū, non est charitas Dei in eo. Et de his duobus Dominis intelligit dissuadendo cupiditatem mundanam, & inuitando ad pietatem diuinam. Vnde Glossa corripiens auaritiam, [Glos. In hunc locum to.5.] dicit: Amatores pecuniæ, Dominum amare nō possunt qui ergo Dominum amat, pecuniam contemnat. Ex quo apparet quod qui vult esse seruus Christi, non potest esse seruus istius mundi. Vnde Beda: Debetis [Beda Glos. in hunc locum to 5.] hæc temporalia fideliter distribuere, vt Domini temporalium, non vt serui.

Secundo, quantum ad affectionem reprobationis, subiungit: *Aut enim vnum odiet, & alterum diliget.* Quod dicitur quantum ad charitatem, quæ odire facit malū, diligere bonum, secundum illud: Odientes malum, adhærentes bono, [Rom.12.b] charitate fraternitatis inuicem diligētes. Psalmus: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi [Psal.118.p] *Aut vni adhærebit, & alterum contemnet.* Quod dicitur quantum ad cupiditatem, qua quis adhæret mundo, & diabolo in contemptu Dei, secundum illud: Duo mala fecit populus meus. [Hier.2.a] Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, &c. quæ continere non valent aquas. Ratio autem quare quis non potest simul seruire Dominis prædictis, est quadruplex. Prima sc. oppositio ministeriorum. Nam seruitium Dei est in exercitio virtutum, secundum illud: Seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso [Sup.1.g] Et: Secundū eum, qui vocauit vos, sanctum, vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, &c. [1.Pet.1.c] Sed seruitium diaboli est in exercitio vitiorum. Vnde Supra: De Filio prodigo dicitur quod misit illum in villam suam, vt pasceret porcos. [Sup.15.d] Secunda ratio est dissimilitudo ministrorum, quia Dominus vult habere seruientes oculatos, propter quod dicitur, quod animalia plena erant oculis ante & retro. [Ezech.10 c] Et in prouerbiis: Acceptus est regi minister intelligens. [Pro.14 d] Sed diabolus vult habere seruientes monoculos. Vnde dicitur: In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omniū vestrum oculos dextros. [1.Reg 11 a] Dominus etiam vult habere ministros compositos, & ordinatos. Vnde dicitur: Videns Regina Saba habitacula seruorum, & ordines ministrantiū, &c. [3.Reg.10.a] Sed diabolus vult habere incompositos & deformatos. Vnde dicitur: Hanon rex filiorum Ammon rasit dimidiā partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorum medias vsq; ad nates. [2.Reg.10 a] Dominus etiam vult habere seruientes humiles, secundum illud Psalmi Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, &c. [Psal.100.b] Sed diabolus vult habere arrogantes: Omne sublime videt, & ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. [Iob 41.d]

A Tertia ratio est elongatio locorum, quia Dominus vult esse in loco sublimi, & mundo: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis. [Psal.122.a] Et: Ecce venit saliens in montibus, transiliens colles. [Cant.2 b] Sed diabolus in locis immūdis: Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. [Iob 40.c] Quarta ratio est discretio temporum, quia diabolus vult quod sibi seruiatur omni tempore: Seruietis diis alienis die ac nocte, qui non dabūt vobis requiem. [Hier.16.c] Similiter Dominus vult quod sibi omni tempore: In lege Domini meditabitur die ac nocte, &c. [Psal.1.a] Quoniam igitur Dominus vult totū tempus habere, & totum cor, secundum illud: Diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. [Deut 6.a] Et diabolus, & mundus vult similiter totum: ideo impossibile est vtrisq; seruire, simul. Et ideo infert: *Non potestis* B *Deo seruire & mammonæ.* Dicitur autem ille seruire mā-monæ, in cuius affectu diuitiæ dominantur, ita vt possit dici auarus, quia tunc est seruus idolorum. Nam sicut dicitur: Auaritia est idolorum seruitus. [Ephes 5.b] Vnde Glossa: Non ait, habere diuitias, sed *seruire.* [Glos. in hunc locum to.5.] Seruit qui diuitias custodit, vt seruus. Sed qui seruitutis excussit iugū distribuit vt Dominus. Et ideo dicebat Apostolus: Reliquum est vt qui emunt, tanquam non possidentes sint, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur, &c. [1.Cor.7.e] Sed aliqui simul volunt habere Deum & mūdum, qui sunt similes illis gentibus, de quibus dicitur: Erant gentes timentes quidem Dominū, sed nihilominus & idolis suis seruientes. [4.Reg.17.g] Contra quod dicitur: Veste quæ ex duobus texta est, non indueris. [Leuit.19.d] Cōtra quos itidem hic loquitur Dominus. Et cōtra tales dicit Hieronymus: Impossibile est vt præsentibus & futuris [Hier. in Regula Mon. de laude religionis to.9] C quis fruatur bonis, vt hic ventrem, ibi mētem impleat, vt de deliciis ad delicias transeat: vt hic cū sæculo gaudeat, & ibi cum Deo regnet: vt in vtroque sæculo primus in cælo & in terra appareat gloriosus.

Audiebant autem omnia hæc, &c. Post documentum informatiuum humilium subditur documentum repressiuum rebellium. Et quia Pharisæi rebelles erant doctrinæ Christi, propter elationem quam habebant de meritis: & quia hæc elatio veniebat ex literali obseruātia legis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima describitur repressio arrogantiæ Pharisæorum. In secunda vero euacuatio obseruantiæ legalium præceptorum, ibi: *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Vt sic ex ostensione euacuationis legis auferatur inanis gloriatio à Pharisæis Primo igitur repressio arrogātiæ Pharisæorum describitur per hunc modum. Præmittitur enim Pharisæorum rebellio, D subditur rebellionis reprehensio, & subiungitur reprehēsionis ratio. Primo igitur quantum ad Pharisæorum rebellionem, qua Christum deridebant, dicitur.

Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant auari, & deridebant eum. Deridebant autem eum tanquā superbi de verbis simplicitatis, secundū illud: Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum. [Iob 12.a] Vel sicut stolidi de consiliis vtilitatis: Stultus irridet disciplinam patris sui, &c. [Pro.15.a] Vel sicut stupidi de monitis pietatis, secundum illud: Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ & obturātis aures suas. [Psal.57.a] Vnde Glossa: Illi præceptorē misericor- [Glos in hunc locum to.5.] E diæ & humilitatis & parsimoniæ derident quasi minus vtilia, & nunquam facienda noxius imperet. Vel sicut cupidi derident de laudibus largitatis. Vnde Glossa: [Glos in hunc locum to.5.] Deridebant intelligentes, sc. parabolam aduersus se dictam, & carnalia, quasi præsentia, futuris spiritualibus quasi incertis præponentes. Et hoc est quod dicitur: Non recipit stultus verba prudētię, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. [Prou.18.a] Vel sicut legisperiti de cōmēdationibus paupertatis. Vnde Glossa: Disputantē cōtra philargyriā deridebāt, quasi contrariū legi & Prophetis, [Glos in hunc locum to.5.] cum in lege multi diuites Deo placuerint, & cum lex suis obseruatorib⁹ bona terræ promittat. Vnde dicitur: Qui erudit derisorē, ipse iniuriā sibi facit: & qui ar- [Pro.9 b]

guit impium, sibi maculam generat. Et hoc totum veniebat ex rebellione quędam elata, & stolida.

Secundo quantum ad rebellium reprehensionem, qua Christus eorum supercilium deprimebat, subditur *Et ait illis: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus*, per ostentationem iustitię vestræ, qua vos ipsos iustos *Rom.10.a* reputatis: Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærẽtes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Et qua etiam *Iob 9.e* iustos vos dicitis, contra illud: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentẽ ostendere, prauũ me cõprobabit. Qua etiam iustos vos exterius *Matt.6.a* prætenditis contra illud: Attendite ne iustitiam vestrã faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Et quoniã talis iustificatio parit culpam, ideo addit: *Deus autẽ nouit corda vestra*, per detestationem superbiæ: vnde nõ *Psal.137.b* nouit ad comprobandum, sed ad iudicandum: Excelsus Dominus & humilia respicit, & alta a longe cognos-B *Prou.16.a* cit. Vnde dicitur: Omnes viæ hominis patent oculis *Hier.17.b* eius: spirituum ponderator est Dominus Hieremias: Prauũ est cor omnium & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Parũ igitur valet vobis humano testimonio *1.Cor.4.a* commendari, cum sitis reprobandi in iudicio Dei qui scrutator est cordis. Ideo dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Vnde quia iustitia non erat veritatis sed vanitatis: non ad rem, sed ad hominem: non intra, sed extra: potius erat culpa detestanda, quam virtus commẽdanda potius digna pœna, quam retributione æterna. *Matt.6.a* Vnde Matthæus: Nisi abondauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in C regnum cælorum.

Tertio quantum ad reprehensionis rationem, qua diuinum iudicium exptimebat, subdit: *Quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.* Nota quod nõ reprehendit altitudinem perfectionis, de qua dicitur: *2.Cor.8.a* Altissima paupertas eorum, abundauit in diuitias simplicitatis eorum, &c. Nec altitudinem contempla*Rom.11.e* tionis, de qua ad Romanos: O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ, & scientię Dei, quam incomprehensibilia sunt iu*Eccl.24.a* dicia eius, &c. Et: Ego in Altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Nec altitudinem deside*Psal.90.b* rij & expectationis, de quo in Psalmo. Tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Hæc enim altitudines sunt ante Deum. Sed est alia altitudo quæ elongat ab Altissimo, & hæc est altitudo præsũ-D *Hier.48.e* ptionis, de qua dicitur: Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: sublimitatem eius, & arrogantiam, & superbiam, & altitudinem cordis eius ego scio, ait *Hier.49.e* Dominus. Hæc etiam est altitudo ambitionis: Arrogãtia tua decipit te, &c. & apprehendere niteris altitu*Ezech.31.d* dinem collis. Hæc etiam est altitudo ostentationis, Pro eo quod sublimatus est in altitudine, & dedit summitatem suam virentem atque condensam: & eleuatum est cor eius in altitudine sua: tradidi eũ in manus fortissimarum gentium, &c. Ista altitudo est etiam in conspectu hominum, sed est abominatio apud Deum, se*Prou.16.a* cundũ illud: Abominatio Domini est omnis arrogans, etiam si manus ad manum fuerit, non erit innocẽs. Dicitur autem Dominus abominari huius altitudinem propter seueram ipsius deiectionem, secundum illud E *Isa.2.c* Isaiæ: Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum, exaltabitur autem Dominus solus in die illa. Ideo hæc triplex altitudo, tanquã Domino abominabilis dissuadetur. Primo scil. altitudo prę*Eccl.3.e* sumptionis: Altiora te ne quæsieris. Et: Noli altum sa*Rom.11.e* pere, &c: Secundo altitudo ambitionis: Non alta sapiẽ*Rom.12.c* tes sed humilibus consentientes, &c. Dissuadetur etiã *Psal.74.a* altitudo ostentationis: Nolite extollere in altum cornu vestrum: nolite loqui aduersus Deum iniquitatẽ. Hanc autem altitudinem abominatur Dominus, quia fastuo*1.Reg.16.b* sa: Ne respicias altitudinem staturæ eius, quoniam ab*Dan.3.a* ieci eum, quia simulata. Daniel: Nabuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, A &c. Quia ruinosa, propter quod dicitur: Qui altam facit *Pro 17.c* domum suam, quærit ruinam, & ideo dicitur: Arma mi*2.Cor.10.b* litiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

Lex & propheta, vsque ad Ioannem, &c. Post repressionem arrogantiæ Pharisæorum rebellium, subditur hic secundo descriptio euacuationis præceptorum legaliũ, quorum causa Pharisæi erigentes supercilium, Christi documenta spernebant, & suam auaritiam palliabant. Et quoniam lex Mosaïca per Christum est euacuata, ita quod manet quãtum ad spiritualem intelligentiam cæremonialium, & literalem obseruantiam moralium ideo in hac parte insinuat non solum ipsius legis eua-B cuationem secundum obseruantiam literalem, verum etiam impletionem secundum intelligentiam spiritualem, & durationem, & secundum ius morale & copulam coniugalem. Primo igitur quantum ad euacuationem legis secundum obseruantiam literalem, dicit:

Lex & prophetæ, vsque ad Ioannem: quasi dicat pharisæis, non debetis supercilium erigere pro legis obseruantia, quia iam cessat quantum ad literam & figuram. Et nota quod licet Christus dicere posset vsque me, quia finis legis Christus ad iustitiam, &c. maluit tamen *Rom.10.a* nominare præcursorem tanquam suam vocẽ, quia per ipsius Ioannis ministerium ostensus est digito agnus: *Ioan.1.d* Ecce agnus Dei, ecce qui tollit, &c. Et ipse iam incepit ostendere veritatem apertam, ac per hoc euacuare fi-C guram: quia enim lex & prophetæ omnes promittebant Christum futurum. & Ioannes ostẽdit præsentẽ, ideo lex & prophetæ vsque ad Ioannem, quia nõ potuit vltra nuntium properari, quod claret venisse testimonio Ioannis. Et quia finis legis est per inchoationem noui Testamenti, ideo sequitur: *Ex eo regnum Dei euangelizatur*, id est, ab eo Euangelium gratiæ inchoatur. Vnde Marcus: Initium Euangelij Iesu Christi filij *Mar.1.a* Dei sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto Angelum meum, &c. Et beatus Lucas ab ipsa beati Ioannis conceptione in suo Euangelio exordiũ sum*Sup.1.a* *Mat.1.a* psit. Fuit in diebus Herodis, &c. Vnde vt ipsius prædicatio noua ostenderetur, dicitur quod erat baptizans, & prædicans baptismũ pœnitentiæ in remissionẽ peccatorũ. Et quia prædicatio Ioannis fuit pœnitẽtia, in qua D homo facit sibi violentiã, ideo addit: *Et omnis in illud vim facit*, quod expressius dicitur: A diebus Ioãnis Ba*Matt.11.b* ptistæ vsq; nunc, regnum cœlorũ vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hæc autẽ est violentia, qua quis excedit virtutem naturalem. Vnde Beda: Magna vis in*Beda Glos. in hunc locum to.5.* violentia grandis est. nos terra genitos cælorũ sedem quærere, possidere velle per virtutem, quod nõ potuimus tenere per naturã. Hæc etiam est, quæ vincit in*Glos. in hunc locum to.5.* curuationem naturæ. Vnde Glossa: Faciamus vim naturæ, vt non ad terrena nos demergat, sed ad suprema se erigat. Hæc etiã est violentia qua quis vincit torporẽ pigritiæ. Vnde Beda: Omnis qui vim facit, vehementi *Beda Glos. in hunc locum to.5.* studio properat, non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa violentia segnities criminosa. Magna enim violentia est dum quis per vim & rigorẽ pœnitentiæ mitigat seueritatẽ diuinæ sententiæ, dum per E orationẽ humilẽ inclinat districtionẽ sublimẽ In cuius figura dictum est Iacob strenuo luctatori: Si contra *Gen.32.f* Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prę ualebis? Et nota quod beatus Bernardus distinguit *Ber. in sententiis. sent. 4 to. 1. Cælumque quot modis possideatur.* quatuor genera hominũ possidentiũ regnum cęlorum. Alij namq; violenter rapiunt. Alij mercãtur. Alij furãtur. Alij compelluntur. Illi namq; rapiunt, qui derelinquunt omnia & sequuntur Christũ ad quos referri potest illud illud: * Catulus Leonis Iuda ad prædã fili mi ** Gen 49.b* *Ibid.d* ascẽdisti, & iterũ ibidẽ: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Mercãtur autem qui dant temporalia, vt accipiant æterna. De quibus supra: Facite vobis sacculos, qui non veterascunt. *Sup.12.d*

Ibid.b Et Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Ta-
Aug. lib. 50. hom. 20. homil 8. Et in 8. In Psal. 93. libus competit illud Augustini: Venale habeo, venale
habeo, quid? Regnum cœlorum. Quo modo emitur?
Paupertate regnum, vilitate gloria, dolore gaudium, la-
bore requies, morte vita. Furantur vero, qui bona oc-
culte faciunt, & laudem humanam vitantes, solo diui-
Mat. 6.c no testimonio sunt contenti, quibus competit illud: Tu
autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam
laua Compelluntur autem intrare pauperes, quos hic
ignis paupertatis, Deo dispensante, probat ne in futuro
Sup. 14.e ignis iudicij damnabiliter premat. Et de iis supra: Exi in
vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus
mea. Licet ergo tempore legis esset tempus mercandi,
nunc post Ioannem est tempus rapiendi: nam sicut
tunc promittebatur opulentia, sic nunc suadetur pau-
pertas.

Secundo, quantum ad impletionem legis secundum
intelligentiã spiritualem, subditur: *Facilius est autem cæ-
lum & terram præterire*, scil. per conflagrationem mun-
Psal. 101.d di. Et tu in principio Domine terram fundasti. Ipsi pe-
ribunt, &c. *quam de lege vnum apicem cadere*, per frustra-
tionem alicuius promissi. Rabanus: Cœlum & terra
transibunt, per commutationem innouationis, vetusta-
te deposita, manente priori substantia, sed verba Do-
mini sine effectu completionis nullo modo transibunt,
Mat. 24.e Ideo dicitur: Cœlum & terra transibunt, verba autem
Psa. 118.l mea non præteribunt. Quia sicut dicitur in Psalmo: In
æternum Domine verbum tuum permanet. Vnde licet
lex vetus videatur transitoria, permanentior tamen est,
quam mundana creatura. Manet etiam per diuini ver-
Mat. 5.b bi spiritualem intelligentiam. Vnde in Matthæo: Non
veni soluere legem, sed adimplere: Amen quippe di-
co vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnum, aut
vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Et
nota quod dicit vnum apicem: Apex enim propriè di-
citur summitas literæ, quæ ponitur ad ipsius literæ
decorem, & est quasi minimum quiddam. In quo datur
intelligi, quod nihil omnino nec paruum, nec magnum
est in scriptura. nec aliquid quod non habeat comple-
tionem suam. Omnia enim referuntur ad salutem hu-
manam, quæ habebit dominationem perpetuam, tran-
seunte etiam mundana creatura, secundum exteriorem
Isa. 51.b faciem. Et Isaias: Cæli sicut fumus liquescent, & terra
sicut vestimentum atteretur, &c. Salus autem mea in
sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vnde li-
ber scripturæ est proximior libro vitæ, quam liber
creaturæ, & ideo incapietus remanere potest.

Tertio, quantum ad durationem legis secundum ius
naturæ & copulam coniugalẽ, subdit: *Omnis qui dimit-
tit vxorem suam, & alteram ducit, mæchatur.* Primo quia
nõ potest priorem dimittere nisi ex sola causa fornica-
Mat. 19.b tionis, secundum illud: Quicumque dimiserit vxorem
suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœcha-
tur. Secundo quia quacumque ex causa illam dimittit,
non ei licet illa viuente aliam ducere: & hoc secundum
legem naturæ diuinitus institutã in hominis formatio-
Gen. 2.d ne. Relinquet homo patrem suum, & matrem, &c. Hæc
est enim quæ dictat, quod matrimonium est maris, &
fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ retinens cõsue-
tudinem: quæ etiam dictat, quod illud vinculum est in-
solubile Et ideo subditur: *Et qui dimissam à viro ducit mæ-
chatur.* Et ratio huius est, quia vxor est illius cuius pri-
mo fuit, quantũcũq; videatur separari. Vnde Apostolus:
Rom. 7.a Quæ sub viro est mulier, viuente viro, alligata est legi,
&c. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cũ
Hier. 3.a alio viro. Et ideo dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam,
& recedens ab eo, duxerit virum alterum: nunquid re-
uertetur ad eam vltra? nunquid non polluta & conta-
minata erit mulier illa? Notandum est autem quod licet
nulla mentio fieret de vxoribus, Dñs tamen volens
ostendere statum legis, quantum ad moralia & transi-
tum, quantum ad ceremonialia & iudicialia, exemplifi-
cat de matrimonio. pro eo quod in ipso libellus repudij
dabatur. Et matrimonij lex in Euangelio confirmatur

A tãquam ius morale, & libellus repudij reprobatur. Vn- Mat. 19.a
de dicitur: Moyses mandauit dare libellum repudij, &
dimittere: ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis
vestri permisit vobis dimittere vxores vestras. Ex his
igitur colligitur, qualiter lex manet, qualiter euacua-
tur, qualiter impletur: & nihilominus Pharisæorum su-
percilium de litera legis gloriantium confutatur.

Homo quidam erat diues, &c. Post exemplum pietatis
prouidæ, & documẽtum pietatis perfectæ, subditur hic
exemplum impietatis punitæ. Quia sicut supra dictum
est, magis tenet rationem exẽpli quam parabolæ, quia
ad literam iste diues in deliciis fuit, & postmodum in
tormentis. Vnde Glossa Bedæ contra derisores auaros Beda Glossa in hunc locum to. 5.
quod proposuerat exemplo astruit, scilicet quod diues
apud inferos ideo torquebatur: quia Lazarum non fecit
sibi amicum, à quo recipi posset in æterna tabernacula.
B Et magis videtur narratio quam parabola. Vnde & san- Nomẽ pauperis cur hic explicetur.
cti doctores verba huius parabolæ adducũt in testimo-
nium status damnatorum, & vt ostendatur quod ad li-
teram fuerit verum, hic nomẽ pauperis explicatur. Ad
huius igitur exempli enarrationem explicandam intro-
ducit Euangelista tria, scil. immisericordiæ causam, cul-
pam, & pœnam. Immisericordiæ causa fuit amor respe-
ctu sui. Immisericordiæ culpa fuit incõpassio respectu
proximi, de qua ibi: *Et erat quidam mendicus* Immiseri-
cordiæ pœna fuit deiectio in calamitatem inferni, de
qua ibi: *Mortuus est autem & diues, & sepultus est in infer-
no.* Circa immisericordiæ causam, quæ est amor priuati
boni, introducit tria circa diuitem, de quibus notat
eum: & sunt concupiscentia oculorum, superbia vitæ,
& concupiscentia carnis. Primo igitur quantum ad
concupiscentiam oculorum, dicit: *Homo quidam erat di-
C uęs.* Homo iste diues dicitur non solum propter diuitia-
rum possessionem, sed propter earum dilectionem, ra-
tione cuius dicitur: Qui volunt diuites fieri, incidunt 1. Tim. 6.b
in tentationem & laqueum diaboli, &c. Qui ratione
dilectionis terrenorum incrassatur, & prægrauatur spi-
ritus, vt non possit peruenire in sublimia regna cœlo-
rum: propter quod dicitur: Facilius est camelum per Mat. 19.d
foramen acus transire quam diuitem intrare in re-
gnum cœlorum. Hoc explicans B. Marcus dicit: Filioli, Mar. 10.c
quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum
Dei introire? Facilius est camelum, &c. De huiusmodi
diuite dicitur: Si communicabit lupus agno aliquando, Ecc. 13.c
sic peccator iusto. Quæ communicatio sancto homini
ad canem? Aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? Ve-
natio leonis onager in eremo: sic & pascua diuitum
D sunt pauperes. Et sicut abominatio est superbo humi-
litas, sic execratio diuitis pauper.

Secundo, quantũ ad superbiam vitæ, subdit: *Et indue-
batur purpura & bysso.* Beda: Purpurã regij habitus esse Beda Glossa in hunc locum to. 5.
colorem marinis è conchyliis tinctã, nemo est fere qui
dubitet. Nam cõchylia ferro circumcisa lacrymas pur-
purei coloris, quibus lana tingitur, emittũt. Byssum ve-
ro genus est quoddam lini nimium candidi & mollissi-
mi. Habebat autem hic vestimenta pulchra, & pretio-
sa ad vanam gloriam. Vnde Gregor Nemo vestimenta Gregor homil. 40 in Euang to. 2. Eccl. 11.a
pretiosa nisi ad gloriã quærit, vt honorabilior cæteris
habeatur. Et hoc quidem est reprehensibile & pecca-
tum, propter quod dicitur: In vestitu ne glorieris vn-
quam, nec in die honoris tui extollaris. Peccatur autẽ
E in vestibus quadrupliciter. Primo propter pretiosita-
tem. Vnde Beda: Si cultus pretiosarum vestium culpa Beda Glossa in hunc locum to. 5.
non esset, sermo Dei non tã vigilãter exprimeret, quod
diues purpura & bysso indutus apud inferos irremedia-
biliter torqueretur. Valde autem absurdũ est, putridũ
cadauer pretiosa veste ornari, vnde possent multi pau-
peres sustentari. Excusatur autẽ hoc, ratione dignitatis
personæ, ratione significãtiæ, & ratione cautelæ. Secũ-
do propter super abundantiam: Vestimenta vestra à ti- Iac. 5.a
neis comesta sunt. Sequitur: Thesaurizatis vobis irã in
nouissimis diebus: & hoc propter iniuriã pauperũ. Vn-
de Iob: Nudos dimittunt homines indumenta tollen- Iob 24.b
tes, quibus non est operimentum, & cæterã. Hierony- Hier.

mus

mus:Alıena rapere conuincitur, qui temporalia vltra neceſſitatem habere comprobatur. Tertio propter curioſitatem: De veſtimentis quid ſolliciti eſtis? Et iterum:Conſiderate lilia agri,quomodo creſcunt, non laborant,neq; nent:Dico autem vobis,quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnus ex iſtis. [Mat.6.d] Quarto propter indecentiam,quia non decet clericum veſtiri vt mulierem, vel vt hiſtrionem: Viſitabo ſuper omnes,qui induti ſunt veſte peregrina. [Soph.1.b] Et: Nec vir vtetur veſte fœminea. [Deut.22.a] Omnibus autem his modis conſueuerunt homines in veſtitu excedere, & excedendo gloriari,& gloriãdo peccare, & ita gloriatio vana ſimilis eſt gloriationi Æſopi Corniculæ. [Æſopi cornicula.] Hieronymus:Quis enim de lana,& vermis de ſerico debet gloriari,non homo putredo,& filius hominis vermis.

B Tertio quantum ad concupiſcentiam carnis, ſubdit: *Et epulabatur quotidie ſplendide.* Gloſſa:Ecce voracitas, quæ vt plurimum habet luxuriam adiunctam. [Gloſ. in hunc locum to.5.] Epulati eſtis ſuper terram,& in luxuriis enutriſtis corda veſtra. [Iac.5.b] Et nota quod eſt ſplendor in epulatione ſpirituali,quẽ facit ſapientia,& hic eſt laudandus,ſicut & illa epulatio,de qua ſupra:Manducemus & epulemur, quia hic filius,&c. [Sup.15.f] Hæc epulatio eſt ſpẽldida,quia nil habet ſurdis,ſed venit ex fonte luminis ſempiterni:Inebriabuntur ab vbertate. [Pſa.35.b] Et poſt:Quoniam apud te eſt fons vitæ:& in lumine tuo videbimus lumen.Et iterum:Quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei.In voce exultationis & confeſſionis,ſonus epulantis.Item eſt ſplendor in epulatione corporali,quem facit miſericordia,& hic etiam eſt laudandus, de quo dicitur:Non ex triſtitia,aut neceſſitate,hilarem enim datorem diligit Deus. [2.Cor 9.c] Et hic ſplendor conſiſtit in faciei hilaritate,& eleemoſynarum largitate,de quo dicitur:Splendidum in panibus benedicent labia multorum,& teſtimonium veritatis illius fidele. [Eccl.31.c] Eſt etiam ſplendor in epulatione carnali, quem facit laſciuia: Nunquid non vobis comediſtis & bibiſtis? [Zach 7.b] Et iſte ſplẽdor extenditur non ſolum ad fercula artificio præparata,ſed etiam ad vaſa argentea,ad ſupellectilia candida,ad luminaria multiplicata.De hoc Lucanus:

O quæſitorum terra pelagoque ciborum.
Ambitioſa fames,& lauta gloria menſæ.

De hoc Bernardus:Ceterum voluptas gutturis,quæ hodie tanti æſtimatur, vix duorum ſpatium obtinet digitorum:huius tam modicæ partis,tam exigua delectatio,quanta paratur ſollicitudine?quantam deniq; moleſtiam parit? [Bern.in Apol. ad Guillel. tom.2.] Hæc autem abundantia epularum parit inopiam ſapientiæ & virtutum,& frequentet etiam temporalium.Vnde dicitur:Qui diligit epulas, in egeſtate erit:qui amat vinum & pinguia,non ditabitur. [Pro.21.d]

Et erat quidam mendicus,&c. Poſt miſericordiæ cauſam,introducit hic Euangeliſta immiſericordiæ culpam, quam oſtendit reprehenſibilem ex triplici circumſtantia,ſcilicet ex parte pauperis,qui ab Euangeliſta oſtenditur miſericordia dignus,& diues ille per conſequens immiſericors & impius. Oſtenditur enim immiſericors reſpectu pauperis languidi,reſpectu pauperis derelicti, reſpectu pauperis Deo chari,& iuſti. Primo igitur quantum ad pauperis languidi egeſtatem, dicit:

Et erat quidam mendicus nomine Lazarus. Et nota hic quod cum diues nominatus ſit nomine communi,pauper nominatur nomine proprio, vt oſtendatur illud quod dicitur in Pſalmo:Parcet pauperi & inopi,&c. [Pſal.71.c] Et poſt: Et honorabile nomen eorum coram illo. Vnde Gloſſa:Pauper humilis per approbationem ex nomine ſcitur. [Gloſſ interlin in hunc locum to.5.] Vnde Dominus Moyſi:Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me,& hoc quidem magnum. [Exod.33.c] Vnde licet de diuitibus dicatur in Pſalmo:Vocauerunt nomina ſua in terris. [Pſal.48 c] Pauperibus dicitur ſupra:Gaudete quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. [Sup.10.d] Et nota quod immiſericordia diuitis aggrauatur ex hoc quod ille pauper erat vnicus. Vnde dicit quidam Pſalmus. Reſpice in me & miſerere mei:quia vnicus & pauper [Pſal.24.a] A ſum ego. Quia erat mendicus, vnde addit, *mendicus,* quaſi pultans ad oſtium per petitionem eleemoſynarum:Rogationem contribulati ne abiicias:& non auertas faciem tuam ab egeno. [Eccl 4.a] Quia erat manifeſtus, vnde addit: *qui iacebat ad ianuam eius,* vt iam non poſſet de ignorantia excuſari,propter quod dicitur: Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere,& clauſerit viſcera ſua,&c. [1.Ioan 3.c] O quam diſſimilis erat iſte Iob.Foris non manſit peregrinus,oſtium meum viatori patuit. [Iob 31.d] Quam diſſimilis etiam Abrahæ qui ſedebat in oſtio tabernaculi vt ſtatim ſuſciperet peregrinos. [Gen.18.a] Aggrauatur etiam, quia erat languidus,& ideo ſubdit: *Vlceribus plenus* Non te pigeat viſitare infirmum:ex his enim in dilectione firmaris. [Eccl.7.d] Vnde poterat hic dicere:Ego ſum pauper & dolens,&c. [Pſal.68.a] Item aggrauatur,quia fuit famelicus,vnde adB dit: *cupiens ſaturari*: Frange eſurienti panem tuum,& egenos vagoſque induc in domum tuam &c. [Iſa.58 b] Et:Animam eſurientem ne deſpexeris,& non exaſperes pauperem in inopia ſua. [Eccl.4.a] Item aggrauatur,quia fuiſſet micis contentus.Vnde ſequitur: *De micis, quæ cadebant de menſa diuitis:* Aquam laſſo non dediſti,& eſurienti ſubtraxiſti panem. [Iob 22.a] Et Ambroſius:Diuites tanquam ſupra naturam ſiti, de miſeriis pauperum incentiua ſuarum capiant voluptatum. [Amb lib. 8.in cap 16 Luca to.3.] Ex his autem ſex manifeſte oſtenditur iſtius pauperis egeſtas,quæ dignum ipſum miſericordia faciebat, & diuitem de duritia reprehenſibilem oſtendebat.

Secundo quantum ad pauperis derelictionem, ſubdit: *Et nemo illi dabat*, vnde poterat dicere Lazarus illud:Circumſpexi,& non erat auxiliator:quæſiui,& non C fuit qui adiuuaret. [Iſa 63. b] Et: Nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis, [Eccl.9.d] quia ſicut dicitur:Fratres omnes pauperis oderunt eum,inſuper & amici eius procul receſſerunt ab eo, [Prou.19.a] vnde iſte pauper vere erat derelictus ſecundum illud:Tibi derelictus eſt pauper. [Pſa.6.d] Quia nullus eius releuabat egeſtatem, nullus etiam fouebat infirmitatem.Vnde ſubditur. *Sed & canes veniebant,& lingebant vlcera eius.* Gloſſa:Hos nec à ſe remouere poterat,nec viſitator erat, qui remoueret, ex quo apparet quod diues inexcuſabilis erat,qui pauperem ita derelictum videbat: [Gloſſa interl. in hunc locum to.5.] Ex hoc etiam poteſt mira huius diuitis immiſericordia aduerti, quia canibus fuit liberalior,quam pauperi:& canes fuerunt mitiores ipſi pauperi,quam diues.Vnde Petrus Rauennas: Canes pauperis vlcera curant magiſterio naturæ,diues pauperem D negligit natura accuſante.Et hoc contra illud quod dicitur:Viſitans ſpeciem tuam,non peccabis. [Iob 5.d] Vnde idem Petrus Rauennenſis: Miſer diues qui micam pauperi non dediſti,ſaltem quare canes abigere neglexiſti? ſed canes tui mitiores te,immo tu immitior eis, & mitior canibus tuis,quam pauperi fuiſti: canes tui aliquando pinguia,ſed pauper nec micam de menſa tua aliquando recepit.Ex magnitudine igitur miſeriæ pauperis aggrauatur immiſericordia diuitis, & ex abundantia diuitis augetur patientia pauperis mendici. Vnde Gregorius: In vna re duo Dei iudicia exprimuntur, cum ex viſione pauperis diuiti non miſerenti cumulus damnationis infertur: & rurſus etiam ex viſione diuitis quotidie tentatus pauper probatur: [Greg.in Euang homil.40. to.2.] Diues & pauper obuiauerunt ſibi:vtriuſque operator eſt Dominus. [Pro.22.a]

E Tertio,quantum ad pauperis ſanctitatem, ſubiungit: *Factum eſt autem, vt moreretur mendicus,& portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ* ex quo apparet quod hic mendicus erat ſanctus,& bonus,quia moriẽs ab Angelis ſuſcipitur,& in locũ pacis deportatur: Viſi ſunt oculis inſipientiũ mori.Et ſequitur:Illi autẽ ſunt in pace. [Sap.3.a] Tales angelico portantur miniſterio: Vnde Petrus Rauennenſis:Non dedignantur eum portare Angeli.cui prius hic miniſtrabant:Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, &c. [Heb.1.d] Et poſt: Merito iſti pauperi angelica deputantur officia,cui tam crudeliter denegata ſunt humanitatis obſequia: Deferunt autem Angeli mendicum iuſtum in ſinum Abrahæ, id eſt in locum quietis.Qui quidem locus ante apertionem ianuæ erat in limbo. Et di-

citur

citur sinus Abrahæ, quia ipse Abraham susceptus est ibi, tanquam in sinum merito fidei, qua dictus est pater multarum gentium: & illi qui ibi suscipiuntur, dicuntur in eius sinu suscipi. Vnde & ei primo facta est repromissio de incarnatione Christi. Vocatur autem sinus, quia sicut in sinu res absconditur, fouetur, & custoditur quasi in loco familiari, sic & sancti patres in [Isa. 4.a] loco illo conseruabantur: Super omnem gloriam protectio. Et tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem & absconsionem à turbine & à [Psal. 26.b] pluuia. Et: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. In hoc sinu positus est Lazarus: & ab omnibus [Iob 5.c.d] malis sua morte liberatus, secundum illud: In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. In fame eruit te de morte: & in bello, à manu gladij. A flagello linguæ absconderis: & non timebis calamitatem cum venerit. Subditur: Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum.

Nota quod est sinus culpabilis, laudabilis, & desiderabilis. Sinus culpabilis triplex est. Carnalitatis: Quare [Prou. 5.d] seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius? Et: [Prou. 6.d] Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, & cæt. Si quis ingreditur ad vxorem proximi sui, non erit mundus cum [Prou. 17.d] [3. Reg. 3.c] tetigerit eam. Cupiditatis: Munera de sinu impius accipit, vt peruertat semitas iudicij. Crudelitatis: Tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocauit in sinu suo, suo autem filium qui erat mortuus, posuit in sinu meo. Et Iob: Si abscondi quasi ho- [Iob 31.d] mo peccatum meum.

Triplex est sinus laudabilis, scilicet, Humilitatis in [Exod. 4.b] abscondendo: Retrahe manum tuam in sinum tuum. C Retraxit, & protulit iterum, & erat similis carni reliquæ, &c. Benignitatis in refouendo: Munus abscon- [Prou. 21.b] ditum extinguit iras, & donum in sinu indignationem maximam. Longanimitatis in conseruando: Reposi- [Iob 19.d] [Ezec 43.d] ta est hæc spes mea in sinu meo. Et: In sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine, & definitio eius vsque ad labium eius, cubitus scilicet perfectæ mercedis.

Est tertio sinus desiderabilis, & de hoc dicitur hic: *Factum est autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ*, per quem sinum intelligitur [Mat. 8.b] requies beatarum animarum: Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum.

Mortuus est autem & diues, &c. Post immisericordiæ D causam & culpam, subiungit hic immisericordiæ pœnam quam describit dupliciter. Primo quantum ad miseriam inflictam: secundo quantum ad misericordiam denegatam, ibi: *Et dixit illi Abraham, &c.* Miseria autem inflicta propter immisericordiæ culpam tripliciter describitur, scilicet, quantum ad deiectionem in locum miseriarum, quantum ad elongationem à loco iustorum, & quantum ad multitudinem multiplicium calamitatum. Primo igitur quantum ad deiectionem in locum miseriarum, dicit:

Mortuus est autem & diues, per desertionem temporalium gaudiorum. Et nota quod vtitur præterito tempore ad innuendum, quod ille miser diues mortuus est, non vna tantum sed triplici morte. Prima est culpæ, E qua separatur anima à Deo, hac mortuus fuerat etiam [1. Tim. 5.a] dum viueret: Vidua quæ in deliciis est, viuens mortua est. Vidua est enim anima à Deo separata. Secunda est [Ecc. 40.a] mors naturæ, qua separatur anima à corpore: O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis! Tertia est mors gehennæ, qua separa- [Apoc. 20.a] tur anima à vita beata. De hac in Apocalypsi: Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. In huius tri- [Apoc 8.d] plicis mortis designationem dicitur: Væ, væ, væ, habitantibus in terra, &c. *Et sepultus est in inferno*, per deiectionem in locum suppliciorum. Et hoc propter cul- [Isa. 14.a] pam superbiæ: Detracta est ad inferos superbia tua,

[Iob 21.a] concidit cadauer tuum. Propter culpam lasciuiæ: Du- A cunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna de- [Psal. 48.c] scendunt. Propter culpam immisericordię: Sicut oues in [Psal. 54.c] inferno positi sunt: mors depascet eos. Et iterum: Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, &c. Ex hoc apparet, quanta sit differentia inter parochianos Christi & diaboli, quia illi sublimantur in cœlo, isti sepeliuntur in inferno, vbi est fouea valde profunda: In profundissimum infernum descendunt omnia [Iob 17.d] mea. Et in Psalmo: Ipsi introibunt in inferiora terræ: [Psal. 62.b] tradentur in manus gladij partes vulpium erunt.

Secundo, quantum ad elongationem à loco iustorum, subdit: *Eleuans autem oculos suos cum esset in tormentis*. In loco scilicet continuæ afflictionis: Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum: Præ- [Apoc. 14.c] B parata est ab heri Tophet, &c. Deinde: Nutrimenta [Isa. 30.g] eius ignis & ligna multa, flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. *Vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius. Vere à* longe & quantum ad situm, & quantum ad statum, quia diues in loco infimo, ille autem in supremo: Superbū sequitur humilitas, & humi- [Prou 29.d] lem spiritu suscipiet gloria. Et: Iacebunt mali ante bo- [Prou. 14.c] nos, & impij ante portas iustorum. Item, diues in afflictione erat, pauper in requie: Serui mei comedent: & [Isa. 65.b] vos esurietis. Item quia diues in egestate, & pauper in abundantia. Supra: Esurientes impleuit bonis: & diuites [Sup. 1.e] dimisit inanes: Edent pauperes & saturabuntur. Et ali- [Psal. 21.d] bi: Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem [Psal. 33.b] Dominum, &c. Dicitur autem quod vidit Abraham, & non ad solatium, sed potius ad cumulum tormentorum. Vnde Gregorius: Credendum est quod ante retributio- [Greg. hom. 40 in Euang. tom. 2.] C nem extremi iudicij, iniusti in requie quosdam iustos conspiciunt, vt eos videntes in gaudio, non solum de supplicio, verumetiam de eorum bono crucientur: Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & [Psal 111.b] tabescet: desiderium peccatorum peribit. Et: Videntes [Sap. 5.a] turbabuntur timore horribili, &c.

Tertio, quantum ad aggregationem multiplicium calamitatum, subditur: *Et ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei.* Vt sic ex clamore appareat magnitudo mœstitiæ, secundū illud: Ecce, serui mei laudabunt præ [Isa. 65.c] exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Et hoc quidē cō- [Prou. 21.b] ueniens fuit diuiti: Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. *Et mitte Lazarum vt intingat extremū digiti sui in aquā.* Vt D sic ex petitione guttæ aquæ, appareat multitudo inopiæ: Diues cum dormierit, nihil secum auferet: aperiet [Iob 27.d] oculos suos, & nihil inueniet. Apprehendet eum quasi aqua inopia: Dormierunt somnum suum, & nihil in- [Psal. 75.a] uenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vnde Chrysostomus: Qui in pretiosis excessit in culpa, vilis- [Chrysost in Ps. 25. to. 1.] sima hic petiit in pœna. Et iterum loquens ad diuitem quidam, dicit: Lazarum videre non dignabaris, & nunc extremum eius digitum desideras? Et Beda: Diues [Beda Glossa in hunc locum to. 5.] ille qui mensæ suæ minima dare noluit, in inferno positus vsque ad minima quærenda peruenit, nam gut- [Prou. 28.d] tam aquæ petiit qui Lazaro micam panis negauit: Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. *Vt refrigeret linguam meam.* Vt sic E ex afflictione linguæ appareat rectitudo diuinæ iustitiæ. Vnde Petrus Rauennas: Si iam te totum possidet infernus, quare solius linguæ desideras æstibus subueniri? an quia lingua magis ardet, quę pauperi insultauit? quæ misericordiam denegauit? Hæc præcedit ad iudicium, quæ præcessit ad peccatum. Hæc primo degustat cruciatus, quæ pretiosos cibos, & odorifera pocula degustauit, secundum illud: Per quæ peccat quis, [Sap. 11.c] per hæc & torquetur. Vnde Beda in Glossa: Nota [Beda Glossa in hunc locum tom 5.] quod, sicut mos est, inter conuiuia loquacitati studuit, & ideo apud inferos grauius in lingua ardere perhibetur. Vnde dicitur: In multiloquio non deerit pecca- [Prou. 10.c] tum. *Quia crucior in hac flamma.* Vt sic appareat rigor

diuinæ vindictæ: Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Et: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Præterea dicitur: Humilia valde spiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis Et nota quod flamma hæc erat vera, sed lingua erat imaginaria, quia verus ignis affligit spiritus: secūdum illud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, &c. Et anima etiam affligitur sub imaginibus, quas traxit à corpore, secundum illud. Apparebat illis subitaneus ignis, timore plenus: & timore perculsi illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur Et post: Ipsi ergo erant grauiores tenebris. Vnde ex hoc colligitur quod in afflictione reproborum simul concurrit pœna vera & imaginaria, simul actio naturalis & supernaturalis, simul afflictio intrinseca & extrinseca, simul & propria & aliena, vt sic impleatur illud: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: vera namq; flamma adurebat, lingua etiam imaginaria & phantastica in anima diuitis adustioni illi fomentum præbebat. Magis autem expressio fit de lingua quam de alio membro quod cruciatur & affligitur in inferno, quia ipsa in culpis est, quasi fomes totius iniquitatis: Lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat: ecce quantus ignis quam magnam siluam incendit! Et lingua, ignis est vniuersitas iniquitatis Lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna. Omnia enim natura bestiarum, &c. domantur. Sequitur: Linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena est veneno mortifero.

Hoc autem dicitur: quia ipsa lingua impugnat diuinam maiestatem veritatem, bonitatem, mutuam charitatem, & omnium morum honestatem. Impugnat maiestatem per verba iactantię: Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, &c. ideo præmittit ibi, Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Item per verba blasphemiæ: Commanducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt Deum. Et: Linguam impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari: blasphemauerat enim. Veritatem, per verba mendacia: Lingua fallax non amat veritatem, & os lubricum operatur minas. Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij & non veritatis. Et post: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, &c. Dilexerunt eum in ore, &c. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum. Et iterum: Lingua tua concinnabat dolos. Et: Non ventilea te in omnem ventum, & non eas in omnem viam: sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. Bonitatem, per verba blādientia, vt custodiant te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Et: Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius. Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Qui corripit hominem, &c. Item per verba detrahentia. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. Et: Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire detrahentem. Et: Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. Cum dulce fuerit in ore eius, malum abscondet illud sub lingua sua.

Mutuam charitatem per verba litigantia. Proteges eos in tabernaculo tuo, à contradictione linguarum: Non litiges cum homine linguato, & non strues in ignem illius ligna. Et: Noli citatus esse in lingua tua. Itē per verba prouocantia: Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, &c. Et: Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta. Acuerunt linguas suas sicut serpentes. Omnem morum honestatem, per verba impudica. Liberasti me à lingua coinquinata, & à verbo mendacij: Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat, &c. Item, per verba infructuosa: Si quis putat se religiosum esse non refrænans linguam suam, &c. Et: Quis est enim qui non deliquerit lingua sua, &c. Et ideo Iacobus: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde Dicitur: Hominis est animam præparare, & Domini gubernare linguam. Propter quod dicitur: Mors, & vita in manibus linguæ. Et ideo orabat Ecclesiast. Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me? Propter hoc ergo diues hic in inferno positus dicit, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.

Et dixit illi Abraham, &c. Postquam descripsit pœnam quantum ad miseriam inflictam, hic describit eam quātum ad misericordiam denegatam. Et hæc pars diuiditur in duas. In quarum prima exprimitur denegatio misericordiæ respectu personæ propriæ, in secunda respectu personæ coniunctæ, ibi: *Et ait: Rogo ergo te pater, &c.* Circa denegationem misericordiæ respectu personæ propriæ, introducuntur tria, scilicet dissimilitudo meritorum, oppositio stipendiorum. & rectitudo diuinorum iudiciorum. Primo igitur quantum ad dissimilitudinem meritorum, dicit:

Et dixit illi Abraham: Fili recordare, quia recepisti bona in vita: filium vocat non ex imitatione, sed ex naturali generatione. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt. Vnde dicit Petrus Rauennas: Tu vocas me patrem, & ego te filium, vt te grauiter doleas perdidisse quod natus es, quod tibi gratia dederat & natura. Huic filio dicit, quod recordetur bonorum non ad solatium, sed potius ad tormentum. Vnde Boetius: Infelicissimum genus fortunæ est, fuisse felicem. Et hoc recepit in remunerationem bonorum suorum. Vnde Augustinus: Nota quod diues iste aliquid boni habuit, ex quo bonum transitorium in hac vita recepit. Erat enim de numero illorum, de quibus dicitur: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Hoc ergo meritum fuit transitorium, & præambulum ad supplicium. Sed contrarium fuit meritum Lazari. Vnde subdit: *Et Lazarus similiter mala.* Hoc est simile in contrario: Lazarus enim recepit mala ad tempus, ad purgandum mala culpæ, & ad inquirendum bona felicitatis æternæ. Vnde Beda. Lazarus aliquid mali habuit, sed ignis inopiæ purgauit. Et Gregorius: Si qua reprehensibilia in pauperibus videmus, non debemus despicere, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, hos medicina paupertatis sanat. Et hæc est via perueniendi ad regnum. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Vnde in hoc verificatum est illud: Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum. Nec immerito dicitur: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te.

Secundo, quantum ad oppositionem stipendiorum, subdit: *Nunc autē hic consolatur, tu vero cruciaris.* Hic, inquam, consolatur pro tribulatione: Mundus gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Vnde Matthæus: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sicut enim dicitur: Id quod in præsenti est momētaneum & leue tribulationis nostrę supra modum, &c. Et ideo Iacobus: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Et post: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Vnde Chrysostom. Si ægrotamus, si pauperes sumus, gaudeamus, accipiamus mala in vita nostra, vt post recipiamus bona, nam sic dicit Propheta transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Et in huius figurā dicitur: In nuptijs aqua conuersa est in vinum: At è contrario: Diues cruciatur: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Et: Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupabit. Hęc enim delectatio tēporalis est, in æternum deliciæ cruciantur. Vnde Gregorius: Momentaneum est quod delectat, sed æternum est quod cruciat, Iusto igitur Dei iudicio est correspondentia, vt sic sit transitus à cōtrario in contrarium, à tribulatione sc. ad consolationem, & à consolatione ad æternam afflictionem: ad modum cuiusdam crucis, in cuius figurā dicitur de Iacob quod

in benedictione filiorum Ioseph manus cancellauit ad modum crucis.

Tertio, quantum ad actitudinem diuinorum iudiciorum, subdit: *Et in his omnibus, inter nos & vos chaos magnum firmatum est*, in quo insinuatur impossibilitas appropinquandi inter reprobos & electos. Ecclesiastes: [Eccl. 11.a] Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumq; loco ceciderit, ibi erit. Hanc intransgressibilitatem vocat chaos, quia nec possunt boni in tenebras descendere, nec mali in lucem bonorum. Propter [Ioan. 12.e] quod dicitur: Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. De hac intransgressibilitate in Glossa dicit Ambrosius: [Ambr. in Glos. interlin. in hunc locum 10.5.] Inter pauperem & diuitem chaos est, quia post mortem nequeunt merita mutari, ac per hoc nec haberi aliqua consolatio mutua. Et ideo subdit: B *Vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint*, præstando pietatis auxilium, *nec inde huc transmeare*, attingendo ad præmium æternum. Vnde Gregorius: [Greg. hom. 40. in Euang. sol 10.2.] Iustorum animæ, etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, iam tunc auctoris sui iustitiæ coniunctæ, tanta rectitudine constringuntur, vt nulla ad reprobos compassione moueantur, mali quidem nō [Psal. 48.b] possunt de ergastulo exire tartari infernalis: Relinquūt alienis diuitias suas: Et sepulchra eorum domus illorū [Eccl. 9.a] in æternum. De hoc non potest eis: quia: Nec opus, nec ratio nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quo tu properas: nec enim de inferno possunt egredi, [Isa. 52.a] nec in requiem electorum intrare. Non adiciet vt vltra pertranseat per te incircumcisus & immūdus. Vn- [Apoc. 22.e] de dicitur: Foris canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, &c. C Boni autem non possunt transire ad malos videndos, possunt tamen ad cōtemplandos. [Isa. 66.g] Vnde Isaias: Egredientur & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.

Et ait: Rogo ergo te Pater, &c. Post denegationem misericordiæ respectu personæ propriæ, subditur hic denegatio respectu personæ coniunctæ. Circa quam introducuntur quatuor, scilicet petitio misericordię, denegatio misericordiæ postulatæ, ratio petitionis propositæ, & approbatio responsionis iam datæ. Primo igitur quantum ad petitionem misericordię respectu personæ coniunctæ, dicit:

Et ait: Rogo ergo te Pater, vt mittas eum in domum Patris mei. D Hæc vero petitio erat carnalis, quia solum ad fratres se extendit, vnde subdit: *Habeo enim quinque* [Eccl. 28.b] *fratres:* Miseratio hominis circa proximum suum, &c. Ideo carnalis erat, quia pro fratribus carnalibus, & secūdum carnem viuentibus. Et hoc insinuat etiam ipse numerus quinarius, in quo intelligitur quod quinque sensibus corporis erant dediti, secundum illud quod dicitur Samaritanæ: [Ioan 4.c] Quinque viros habuisti, & hunc [Sup. 14.c] quem habes, &c. Et: Iuga boum emi quinque. Carnalis etiam, quia hoc non faciebat propter vitādum supplicium alienum, sed ne ex eorum aduentu augeretur suum, quod subdit: *Vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* Hoc quidem dicebat ne ex eorum præsentia sua calamitas cresceret per multiplicata proximorum tormenta. [Beda Glos. in hunc locum 10.5.] Vnde Beda: Seruatur diuiti ad pœnam suam & cognitio pauperis, quem E despexit, & memoria fratrum quos reliquit, vt de visa gloria despecti & de pœna inutiliter amatorū amplius torqueatur. Et illud est præcipue verum, quando imitatores scelerum alienorum fiunt participes suppliciorum. Vnde Gregorius: [Greg hom. 40. in Euāg. 10.2.] Vt peccatores in suppliciis amplius torqueantur, & eorum videbunt gloriam quos contempserunt, & illorum pœnam, quos inutiliter amauerunt. Erat autem hæc petitio non solum carnalis respectu sui, verum etiam crudelis respectu proximi, quia propter amorem suorum parentum carnalium volebat quod Lazarus egrederetur sinum quietis, & iret in locum periculorum, vt verificetur illud in eo: [Psal. 12.b] Nouit iustos iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. A Vnde & Christus qui Lazarum fratrem Mariæ in vitam reuocauit, flens ille dicitur: [Ioan. 11.e] Et lacrymatus est Iesus. Erat etiam fatua, quia credebat plus valere verbum hominis mortui, quam immortalis Dei. Vnde impletur in eo illud: [Eccl. 10.a] Sed in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat, &c. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum 10.5.] Serius hic diues magister incipit esse cum iam nec discendi tempus habeat, nec docēdi. Erat similiter inuerecunda, quia parua negauerat, & modo maxima postulabat: contra illud quod dicitur: [Eccl 4.b] Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta, &c.

Secundo, quantum ad denegationem misericordiæ postulatæ, subdit: *Et ait illi Abraham: habent Moysen & Prophetas: audiant illos.* Moysen, idest doctrinam legis, B quæ audienda est pro magnitudine auctoritatis. Nam: Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio [Prou 28.b] eius erit execrabilis. Et ideo dicebat Legislator: Audite [Deut. 32.a] cœli quę loquor, audiat terra verba oris mei. Subditur: Date magnificentiam Deo nostro. Dei perfecta sunt opera. *Et habent etiam Prophetas*, idest doctrinam Prophetarum audiendam pro certitudine veritatis, secundum illud: Habemus firmiorem propheticum sermonē [2. Pet. 1 d] cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucēti in loco caliginoso, donec dies illucescat & lucifer oriatur in cordibus vestris, qui huius duplicis doctrinæ verba tā authentica & tam certa audire recusat, nullam prorsus habet excusationem. Propter quod dicit Dominus per Hieremiam Prophetam [Hier. 26.b] Si non audieritis me, vt ambuletis in lege mea quam dedi vobis, vt audietis sermo- C nes seruorum meorum Prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens & dirigens. & non audistis: dabo domum istam sicut Silo, & vrbem hanc dabo in maledictionem. Si igitur inexcusabiles sunt qui nō audiunt legē & Prophetas, prorsus inexcusabiles sunt qui non audiunt Apostolos & Euangelistas, immo nec ipsam sapientiā incarnatā. Vnde ipsa conqueritur: [Prou. 1.e] Quia vocaui & renuistis extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Subditur: Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis, aduenerit. Qui hanc sapientiam quæ foris prædicat, in plateis non vult audire, prorsus inexcusabilis est, quia sibi prohibent testimonium, lex & Prophetæ. Vnde Matthæus. [Matt. 17.a] Apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. Sequitur: Ecce nubes lucida obumbrauit D eos. Et ecce vox de nube, dicens: [Heb. 2.a] Hic est Filius meus dilectus, &c. ipsum audite, & propterea dicitur: Oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, Subditur: [Heb. 12.f] Quo modo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? Et: Accessistis ad testamenti noui Mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem.

Tertio, quantum ad rationem petitionis propositæ addit: *At ille dixit: Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.* In hoc ostendebat fratrum suorum carnalitatem, vt pote qui magis mouerentur ad corporalem suscitationem, quam ad spiritualem reuelationem. Vnde hi erant de numero illorū, E de quibus dicitur: [Sap. 2.a] Dixerunt impij cogitantes apud se non recte. Deinde: Non est refrigerium in fine hominis, nō est qui agnitus sit reuersus ab inferis. In hoc etiā ostendebat suam, & fratrū suorum, peruersitatē, & testimoniū hominis mortui præferrent testibus diuini verbi. Contra illud Isaiæ: [Isa. 8.d] Nunquid non populus a Deo suo requiret visionem? pro viuis à mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. In hoc etiam ostendebat fratrum incredulitatem, vt nollent credere, nisi signa & prodigia viderent, sicut ille regulus: [Ioan. 4 g] Nisi signa & prodigia videritis, nō creditis. In hoc similiter ostendebat fratrū fatuitatē quia magis deberēt ad pœnitentiā prouocari, ex hoc quod vidēt homines mori,

Eccl 38.c quam si viderent eos resuscitari. Memor esto iudicij
mei:sic enim erit & tuum,mihi heri,& tibi hodie. Et:
Eccl.17.d Ante mortem confitere: A mortuo quasi nihil perit
Psal.113.d confessio. Non mortui laudabunt te Domine, neque
omnes qui descendunt in infernum.

Quarto, quantum ad approbationem responsionis
iam dictæ,subdit: *Ait autem illi:Si Moysen & prophetas*
non audiunt,eis, scil.obediendo,sic enim audiendi sunt,
Apoc.1.a secundum illud: Beatus qui legit & audit verba Pro-
phetæ huius,& seruat ea, &c. Qui tantos testes non
audit,veritatem contemnit, secūdum illud Ezechielis:
Ezech.3.d Domus Israel nolunt audire te,quia nolunt audire me
Omnis quippe domus Israel attrita fronte est,& duro
corde. Vnde quia tantæ veritati resistunt obdurati &
inhabiles ad credendum,ideo addit:*neque si quis ex mor-*
tuis resurrexerit,credent.Ratio huius consequentiæ est,
quia qui non credit testimonio magis credibili, nec
etiam minus credibili. Huius exemplum habemus in
Lazaro,alio resuscitato,cui Iudæi increduli non solum
Ioan.12.b non crediderunt, immo sicut dicitur: Cogitauerunt
principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent:
quia multi propter illum abibant ex Iudæis. & crede-
bant in Iesum. Sed Pharisæi obstinati non solum non
crediderunt,verumetiam fidem credentium extingue-
re volebant. Huius exemplum habemus etiā in Chri-
sto,cui etiam suscitato Iudæi credere noluerunt. Vnde
Chrysostomus: Christus à mortuis resurrexit, & quæ
mala erant in inferno nuntiauit:descendit & de cœlo,
& quæ bona ibi erant prædicauit,nec tamē est ei cre-
ditum. Et hoc est,quia tales recusauerunt testimonium
Ioan.5.g legis & Prophetarum. Si crederetis Moysi, crederetis
forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Si autem il-
lius literis nō creditis:quo modo verbis meis credetis:
Ex prædictis igitur apparet diuiti immisericordi omni-
no ab Abraham patre piissimo misericordia denegata,
Isa.63.d vt impleatur illud:Tu pater noster,& Abrahā nesciuit
Iac.2.b nos. Et sic verificatum est illud: Iudiciū sine misericor-
Sap.19.d dia illi,qui non facit misericordiam. Et: Impius vsq; in
nouissimū sine misericordia ita superuenit. Talib⁹ enim
Matt.25.d dicitur in iudicio illud: Discedite à me maledicti in
ignē æternū,qui præparat⁹ est diabolo & Angelis eius.

Capvt XVII.

E*T ait ad discipulos suos,&c.*]Post confutatam Iudæo-
rū impietatē secundū eleemosynas corporales se-
quitur hic secunda pars,in qua inuitat ad pietatē secū-
Diuisio. dū eleemosynā spiritualē. Diuiditur autem hæc pars in
tres:in quarū prima discipulos informat documento
rationabili:In secunda manifestat exemplo sensibili,ibi
Et dixerunt Apostoli Domino. In tertia confirmat facto
admirabili,ibi,*Et factum est dum iret*.Circa documentū
rationabile,primo præmittit dissuasionē spiritualis im-
pietatis,quæ consistit in scandalo proximorū: deinde
adiungit persuasionē pietatis spiritualis, quæ consistit
in remissione iniuriarum siue offensarum,ibi: *Attendite*
vobis: si peccauerit, &c. Circa dissuasionem igitur im-
pietatis scandali,procedit hoc ordine. Ostendit hoc or-
dine. Ostendit scandalum passiuū ineuitabile, actiuum
autē damnabile,& suppliciū eius horribile. Primo igi-
tur quantum ad ineuitabilitatem scandali passiui,dicit:
Et ait ad discipulos suos,impossibile est,vt nō veniāt scā-
dala. Hoc enim non dicitur de scandalo actiuo,quia il-
lud bene potest quis euitare,sed de passiuo, quod non
est in potestate alicuius hominis,quis illud aliquando
occasionem sumit non solum de malo,verumetiam de
Mat.13.g bono,sicut dicitur de Iudæis:Qui scandalizabantur in
Mat.11.a eo. Propter quod Matthæus: Beatus est,qui non fuerit
1 Petr.2.b scandalizatus in me. Quia dicitur non credentibus:La-
pis,quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in
caput anguli:& lapis offensionis,& petra scandali. Hoc
autem permittit Deus iusto iudicio euenire ad vindi-
Matt.18.d ctam malorum,& probationem iustorum. Vnde Mat-
1.Pet.12.d thæus: Necesse est vt veniant scandala. Et ratio reddi-
A tur: Oportet hæreses esse,vt & qui probati sunt, mani-
festi fiant. Licet autem per malos & à malis veniant
scandala,debent tamen a viris iustis quantum possunt
euitari salua veritate triplici. Vnde Beda Nota quod in Beda Glos. in hunc locum 10.5.
quantum potes sine peccato, vitare debes scandalum
proximi:quod si de veritate est,pro scandalis relinqui
veritas non debet. Est autem triplex veritas, quæ non
debet pro scandalo relinqui,scil. vitæ,doctrinæ, & iu-
stitiæ. Vnde Hieronymus: Omne quod potest fieri, vel
non fieri,salua triplici veritate,dimittendum est. Istud
autem non est necessitatis,sed perfectæ iustitiæ, secū-
dum quam dicebat Apostolus: Si esca scandalizat fra- 1.Cor 8 d
trem meum,non manducabo carnes in æternum, ne
fratrem meum scandalizem. Et: Bonum est,non mandu- Rom.14.d
care carnem.& non bibere vinum:neque in quo fra-
ter tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.
B Vnde si aliquis propter perfectionis opera scandaliza-
tur,non sunt tamen dimittenda. Hinc Hieronymus de
morte Blasillæ: Scandalizat quempiam vestis fuscior,
scandalizat Ioannes,qui camelorum pilis vestitus erat.
Exemplum autem dimittendi indifferentia propter
scandalū,habemus in Christo: Vt autem non scandali- Matt.17.d
zemus eos,vade ad mare,&c. Vbi soluit tributum. Et
tamen documenta veritatis propter scandalū non di-
misit. Vnde Matthæus: Scis,quia Pharisæi, audito ver- Matt.15.b
bo hoc scandalizati sunt. At ille respondens,ait: Sequi-
tur: Sinite illos,cæci sunt,& duces cæcorum, &c.

Secundo quantum ad damnabilitatem scandali acti-
ui,subdit: *Væ autem illi,per quem veniunt*,id est,qui acti-
ue scandalizant. Illi autem actiue scandalizant,qui per
dictum vel factum minus rectum præbent occasionē
ruinæ. Nam Glossa dicit: Scandalum est, vbi recte am-
C bulanti deceptio ad peccandum subiicitur, sicut fecit
Balaam filiis Israel. Propter quod dicitur: Habes tenen- Num.31.e Apoc.2.d
tes doctrinam Balaam,qui docebat Balac mittere scā-
dalum coram filiis Israel,edere,& fornicari, &c. Hoc
scandalum est impietatis spiritualis,cum quis malo exē-
plo animā proximi occidit,& ideo ipse dignus morte
efficitur. In cuius figuram dicitur. Cur fœminas reser- Num.31.c
uastis? Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel ad
suggestionem Balaam,& præuaricari vos fecerunt in
Dominū,&c. Sequitur: Ergo cunctos interficite, quid-
quid est generis masculini etiam in paruulis,& mulie-
res quæ nouerunt viros in coïtu,iugulate. Et: Hostes Num.25.d
vos sentiāt Madianitæ, & percutite eos, quia & ipsi
hostiliter egerunt contra vos. Maxime enim hostiliter
agit qui Spiritū vitæ in fonte cordis extinguit. Ideo di-
D citur: Si manus tua,vel pes tuus scandalizat te, abscin- Matt.18.a
de eum, & proiice abs te:& si oculus tuus scandalizat
te,erue eum,& proiice abs te: bonū tibi est vnū oculū
habētem in vitam intrare, quam duos oculos habentē
mitti in gehennā ignis. Hoc autem non intelligitur de
corporalibus membris,sed de amicis,qui tanquā mem-
bra sunt nobis carnaliter coniuncti, à quibus, si scan-
dalizant,debemus separari,secundum illud: Veni sepa- Mat.10.d
rare hominē aduersus patrem suum.&c.& nurum ad-
uersus socrum suam,& inimici hominis domestici eius
Ideo dicitur. Ab inimicis tuis separare, & ab inimicis Eccl.6.d
attende. Chrysostomus: Nihil ita nociuū est sicut con-
uersari cum perniciosis. Et ideo ipse dicit: Si membra
abscindimus cū incurabiliter se habuerint, & reliquis
E obfuerint, multo magis in amicis hoc facere debemus.

Tertio quantum ad horribilitatem supplicij. subdit:
Vtilius est illi,si lapis molaris imponatur circa collum eius,
& proiiciatur in mare. Beda: Secundum ritum prouinciæ Beda Glos. in hunc locum 10.5.
loquitur,vbi erat ista pœna criminum,vt ligato saxo in
profundum demergeretur. Hoc inquam dicit vtilius,
quam vt vnum scandalizet de pusillis istis. Quia longe
minor est ista,quam illa quam scandalizando proximū
meretur. Vnde Beda: Vere vtilius innoxium grauis- Beda Gloss. in hunc locum 10.5.
sima pœna vitam finire,quam lædendo fratrem, mor-
tem mereri perpetuam. Et iterum: Vtilius est enim pro
culpa breuem recipere pœnam,quàm æternis cruciati-
bus reseruari. Ratio autē quare tanta pœna debeatur

scanda

Sap.11.d scandalizanti est, qoia aufert Christo illud qood amat
maxime, scilicet animam, secundum illud: Tua sunt A
Domine omnia, qui amas animas. Vnde & Apostolos:
1.Cor.8.d Peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quẽ
Christus mortuus est. Et sequitur: Sic autem peccan-
tes in fratres, & in Christom peccatis. Alia ratio est,
quia sicut operibus ædificationis magna debetur coro-
Rom.14.e na, ita de ædificantibus magna debetur pœna: Quæ
pacis sunt, sectemur: & quæ ædificatioois sunt inuicẽ
custodiamus, noli propter escam destruere opus Dei.
Tertia ratio est, quia sicut magna crudelitas est affli-
gere ægrotantes, sic magna peruersitas est, seducere
Leu.19.e simplices: propter quod dicitur: Nec coram cæco pones
offendiculum. Et ideo sigoanter dicitur: *Vnum de pu-
sillis istis.* Qoarta ratio: qois scandalizans obligatur non
solom ad reddendam animam suam, verumetiam ani-
Exod.21.f mam scandalizatam: Si qnis aperuerit cisternam, & nõ B
operuerit eam, cecideritq; bos aot asinos in eam, red-
det Dominus cisternæ pretium iumentorum. Est autẽ
hoc peccatom graue in omnibos, sed maxime in his,
qoorum vita trahitur in exemplum, sicut sunt præ-
lati, sicut magni clerici, sicut etiam viri religiosi &
Mal.2. famosi. Vnde dicitur: Labia sacerdotis custodient
scientiam, & legem requirent ex ore eius. Sequitur:
Vos autem recessistis de via, & scandalizastis pluri-
mos in lege: irritum fecistis pactom Leui, &c. pro-
pter quod & ego dedi vos contemptibiles, &c.

Attendite vobis, &c. Postquam dissuasit impietatem,
quæ consistit in scandalo proximorum, hic consequẽ-
ter suadet pietatem spiritualem, quę consistit in remis-
sione iniuriarum. Et quoniam pietas debet exhiberi C
secundom ordinatam charitatem, quæ consistit in cu-
stodia respectu sui, & clementia respectu proximi, ideo
in hac parte hortatur Apostolos ad custodiam suarum
mentium, ad disciplinam respectu aberrantium, & ad
indolgentiam respectu pœnitentium. Primo igitur
quantum ad custodiam suarum mentiom dicit:

Attendite vobis. Qoasi diceret, prius debetis circa ve-
stram correctionẽ inuigilare quam circa peccata pro-
Eccl.30.d ximi: Miserere animæ tuæ placens Deo. Hoc docebat
1.Tim.4.d Apostolus: Attende tibi & doctrinæ, &c. Hoc enim fa-
ciens, teipsum saluum facies & eos qoi te audiunt. Et
istud maxime est ipsorum prælatorum, qui primo de-
Actor.20.f bent circa se inoigilare: Attendite vobis & vniuerso
gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos re-
gere Ecclesiam Dei, quam acqoisiuit sanguine suo. D
Hic aotem ordo est oecessarius, ne forte dicatur intẽ-
Rom.2.d denti correctioni alienæ & negligenti suam, illud: Qui
Matth.7.a alium doces, teipsum non doces: Et illud: Hypocrita,
eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis, eii-
Isa.21.b ce festucam de oculo fratris tui. Et ideo dicebat bo-
nos ille speculator: Super speculam Domini ego sum
stans iugiter per diẽ: & soper custodiã meam ego sum
stans totis noctibus. Intendebat proximo non sicut
Gen.4.b Caïn: Nunqoid custos fratris mei som ego? Intendebat
Sap.4.b sibi ne diceretur illud: Medice, cura teipsum.

Secundo quantom ad disciplinam respectu peccan-
tium, subdit: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum.*
Et per correptionem amicabilem, secundom illud: Ar-
2.Tim.4.a gue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina Et:
Eccl.19.b Corripe amicum, ne forte oon intellexerit, & dicat: E
Non feci: aut si fecit, ne iterum addat. Vnde ista incre-
patio non debet venire ex ira, sed ex clementia, nõ ex
libidine vindictæ, sed ex amore iustitiæ. Vnde Grego-
rius in moralibus: Si proximos sicut & nos diligere de-
bemos, restat, vt eorum peccatis sicut & nostris iras-
camur. Dicitur aotem peccare in nos, qoando non so-
Serm.16. lũ in personam nostram, sed etiam nobis præsentibos
to.10. peccat. Vnde Augustinus de verbis Domini: Peccat
frater in nos, si etiam nobis scientibus, peccat: quia
quantũ in eo est, exemplo nos corrumpit, quos testes
iniquitatis efficit. Et nota quod in hac increpatione
Matt.18.b seruari debet ordo qui exprimitur ibi: Si peccauerit in
te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum

solom. Et post subdit qood adhibendi sunt testes, dein-
de dicendom est Ecclesiæ. Nam primo peccator debet
reuocari amore: quod fit qoando recte monetur: Si Gal.6.a
præoccupatus foerit homo in aliquo delicto, &c. Secũ-
do pudore: quod fit cum testes adhibentur, secundum
illud: Nun oderis fratrem tuom in corde tuo, sed pu- Leu.19.d
blice argue eum, ne habeas super illo peccatom. Ter-
tio autem terrore: quod fit in facie Ecclesiæ: Peccantes 1.Tim.5.e
coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeant.
Hic autem ordo congruitatis est, non necessitatis, &
maxime si percipiatur quod proximus incorrigibilis
est ad verbum fratrũ, & tamẽ corrigibilis manu forti,
secundom illud: Noli argoere derisorem, ne oderit te:
Vnde Hieronymus: Frustra niti, & nihil aliud laboran- Prou.9.b
do quam odium quærere, extremæ dementiæ est. Pro-
pter hoc sanctus Ioseph istom ordinem seruauit, de
quo in Genesi dicitur quod accusauit fratres suos apod Gen.37.a
patrem crimine pessimo. Ex qoo datur forma quod
prælato qui vult prodesse, etiam nulla pręcedente cor-
reptione, potest & debet culpa proximi accusari extra
iudicium si sit occulta: & in iudicio, si habetor proba-
tio certa. Vnde Beda: Ita peccat qoi peccantem videns Beda Glossa
tacet, sicut qui pœnitenti non indulget: quod qoidem in hunc lo-
intelligitur, quando verbo soo potest proximos corri- cum to.5
gi, & maius periculum non timetur. Vnde soper illud: 2.Cor.6.d
Exite de medio eorum, dicit Glossa: Exire, est facere Glos in hunc
qood pertinet ad correctionem malorum, quantum li- locum to.5.
cet pro gradu vniuscuiusqoe, salua pace.

Tertio quantum ad indulgentiam respectu pœnitẽ-
tium, subdit: *Et si pœnitentiam egerit, dimitte illi.* Beda: Beda Glossa
C Noo iubemur passim peccanti, sed pœnitenti dimitte- in hunc lo-
re. Primum ergo est peccantem increpare, vt post pœ- cum to.5.
nitenti possimus dimittere. Hanc enim legem statuit Mat.6.b
Dominus in oratione Dominica: Dimitte nobis debita
nostra, sicut & nos dimittimus, &c. Et sequi-
tur: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorom, di-
mittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si
autem non dimiseritis hominibus: nec Pater vester di-
mittet vobis peccata vestra. Ideo dicitur: Relinq; pro- Eccl.28.a
ximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata
soloentur. Homo homini seruat iram: & à Deo quærit
medelam? In hominem similem sibi, non habet miseri-
cordiam, & de peccatis sois deprecatur? Ipse cum caro
sit reseruat iram: & propitiationẽ petit à Deo? Et quo-
niam misericordia debet excedere offẽsam, ideo sobdit:
D *Etsi septies peccauerit in te,* per læsionem moltiplicem.
Beda: Solet vniuersitas septenario designari, propter Beda Glossa
qood etiam dicitur: Septies enim in die cadit iostos, & in hunc lo-
resorget. Possunt autem per istas septem vices septi- cum to.5.
formes colligi tribulationes, qoibus qois proximũ læ- Prou.24.b
dit, seducendo intellectum, corrumpendo affectũ, affli-
gendo corpos, sobtrahendo propria, denegando sua,
verbo lædendo famam, & exemplo vitiando vitam. De
qoibus dicitur: In sex tribulationibus liberabit te, & in Iob 5.e
septima non tanget te malum. Hæc omnia dimittenda
sont pœnitẽti: propterea addit: *Et septies in die conuer-
sus fuerit ad te, dicens, pœnitet me,* per mentalẽ compũ-
ctionem. *Dimitte illi,* per misericordẽ condonationem:
ne forte dicatur tibi illud quod dictũ est seruo neqoã:
Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, qooniam ro- Matt.18.d
E gasti me, nonne ergo oportuit & te misereri conserui
tui, sicut & ego tui misertus sũ? Sicut ergo Deos om-
ni petenti veniã tribuit, secundũ illud: Impietas impij Ezech 33.e
non nocebit ei in qoacumq; die conuersus fuerit, &c. †Chrys. ho-
Sic & nos debemos pœnitẽti dimittere. Ponitur enim mil 62. in
hic nomerus finitus pro infinito. Vnde Chrysostomus: c.18.Matt.
† Et si septuagies septies dimiseris, tũ sicut gutta aquę to.2.
ad pelagos, ita immo molto magis deficiat tua φιλανθρω- φιλανθρωπία
πία ad infinitã bonitatẽ Dei. Debẽt ergo omnes offen- id est, hu-
sę quantęcumq; & quodcomqoe, & quandocomque, manitas, be-
& in quemcumqoe, & à qoocumq; factæ fuerint, di- nignitas, seu
mitto, si humiliter per veram pœnitentiã venia postu- misericor-
latur. Debet etiam persequenti offensa remitti sed ali- dia.
ter petenti, aliter persequẽti. Vnde Glossa Bedæ: Aliter Beda Glossa in hunc locum to.5.

fratri petenti, aliter inimico perſequenti veniam dare præcipimur. Fratri conceſſa remiſſione ſocia charitate communicamus. Perſecutori malum nobis volenti, vel ſi poteſt nobis facienti, bona voluntate faciamus quod poſſumus. Et hoc exemplo Chriſti, de quo infra: *Inf.23.e* Pater dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt. Exemplo *Pſal.7.a* Dauid, qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c. Exemplo protomartyris Stephani, de quo dicitur: *Act.7.g* Poſitis autem genibus, clamauit voce magna: Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum: Et cum hoc dixiſſet, obdormiuit in Domino.

Et dixerunt Apoſtoli Domino. Poſtquam informauit diſcipulos ad ſpiritualem pietatem rationali documento, hic ſecundo manuducit exemplo. Et quoniam duplex eſt radix pietatis ſpiritualis, ſcilicet fides feruida, *Eccli.25.b* & humilitas timorata, ſecundum illud: Timor Dei initium dilectionis eius. Fidei autem initium agglutinandum eſt ei. Ideo hic primo proponit exemplum quod manuducit ad feruidam fidem. Secundo vero, quod manuducit ad timoratam humilitatem, ibi: *Quis autem veſtrum habens ſeruum.* Circa igitur exemplum manuducens ad fidem tria inſinuantur, quæ ad perfectionẽ fidei concurrunt, ſcilicet fidei ortus, profectus, & virtus. Fidei ortus conſiſtit in ſuſceptione doni diuini: profectus in cooperatione liberi arbitrij; virtus vero in executione mirandi imperij. Primo ergo quantum ad fidei ortum conſiſtentem in ſuſceptione doni diuini præmittit:

Et dixerunt Apoſtoli Domino: Adauge nobis fidem. Videntes enim Apoſtoli, ſe non ſufficere ad illa ſublimia opera pietatis, quæ conſiſtunt in ſcandalis vitandis & C iniuriis remittendis, ſine magnitudine fidei, petunt ſibi fidem augeri per donum diuinum, à quo fides habet originem, quæ non eſt homini à ſeipſo, ſed ex dono & *1.Cor.12.a* munere diuino. Vnde dicitur: Alij quidem per Spiritũ datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem ſpiritu. Petũt à Domino fidem ſibi augeri, tanquam donum prima- *Hebr.11.a* rium: Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium, &c. Et poſt: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedentem, &c. Petunt ſimiliter tanquam donum aliorum *Iac.1.a* donorum impetratiuum. Poſtulet in fide, nihil hæſitans. *Matt.21.c* Et: Omnia quæcumq; petieritis in oratione credentes, *Matt.15.c* accipietis. Et: O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis, &c. Petunt etiam tanquam donum cuſtoditi- D *Epheſ.3.c* uum. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, &c. Vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ, virtutem corroborari per ſpiritum *Inf.22.e* eius in interiore homine, Chriſtum habitare per fidẽ in cordibus veſtris. Et ideo Dominus dicebat Petro: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos. Ob hoc etiã *Matt.16.c* dictum eſt ipſi Petro: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam, &c.

Secundo, quantum ad fidei profectum conſiſtentem in cooperatione liberi arbitrij, ſubdit: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis,* Per granũ ſinapis, quod in ſe eſt quãtitate paruum, acumine feruidum, & incremento magnum, intelligimus liberi arbitrij cooperationem quantum ad captiuationem in- E tellectus, inflammationem affectus, & multitudinem *Gloſ.interlin.in hunc locum to.5.* boni effectus. Vnde interlinearis declarat, cuiuſmodi fidem debeant quærere, ſcil. humilem & feruentem, cui nunquam ſufficiat quod bene geſſit. In grano nãque ſinapis propter paruitatem intelligitur fides, in *Matt.13.e* qua eſt purificatio intellectus. Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis, &c. Subditur: Quod minimum eſt omnibus ſeminibus. Nulla enim virtus adeo capti- *2.Cor.10.b* uat intellectum humanum ſicut fides. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti &c. Per acumen autem intelligitur inflammatio affe- *Gloſ.in hunc locum to.5.* ctus. Vnde Gloſſa: Fidem perfectam grano ſinapis cõparat, quod in facie eſt humile, & nullarum virium apparens, ſed preſſuris tritum quantum intus ferueat, A oſtenditur. Vnde de Apollo dicitur: Hic erat edoctus *Actor.18.f* viã Domini, & feruens ſpiritu loquebatur, &c. ea quæ ſunt Ieſu. Propter incrementum illud intelligitur multiplicatio boni affectus, ſecundum illud: Simile eſt re- *Matt.13.e* gnum cœlorum grano ſinapis, quod accipiens homo ſeminauit. Subditur: Cum autem creuerit, maius eſt omnibus oleribus, & fit arbor. In quo intelligitur bonorum operum multitudo & congeries cumulata. Vis ſcire, ô homo inanis, quoniã fides ſine operibus mortua eſt? Abraham pater noſter, nonne ex operibus iu- *Iac.2.d* ſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides conſummata eſt, &c.

Tertio, quantum ad fidei virtutem in executione mi- B randi imperij, ſubiungit: *Diceretis huic arbori moro: Eradicare, & transplantare in mare: & obediet vobis.* In quo datur intelligi mira virtus fidei, quantum ad ea quæ agũtur ſecundum curſum naturæ, & ſecundum impetum culpæ, & ſecũdum meritum iuſtitiæ: Omnia enim hæc ſubſunt regimini diuinæ prouidentiæ, & quodam modo imperio fidei perfectæ, ſecũdum illud: Si potes cre- *Marc 9.c* dere omnia poſſibilia ſunt credenti. Secundum literam *Senſus literalis.* igitur per imperium fidei ſupra motum transplantandam intelligitur imperium reſpectu corporalium elementorum. Vnde Gloſſa: Species ponitur pro genere, *Gloſſa interl.in hunc locum to.5.* quia fides conſummata etiã poteſt elementis imperare. Hinc etiam dicitur: Si habueritis fidem, & non hæſi- *Matt 21.b* taueritis, &c. Sed & monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare fiet. Propterea explicat Apoſtolus de ſanctis C dicens quod per fidem vicerunt regna. Subditur: Ob- *Hebr.11.f* turauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerũt aciem gladij, & fortes facti ſunt in bello. Secundum autem tropologiam intelligitur in hoc im- *Tropologia.* perium reſpectu diaboli, & tentationum eius. Vnde *Ambro.3.lib.8.in c.17.Luca.* Ambroſius: Fructus mori primo albet in flore, deinde iam formatus irrutilat, maturitate nigreſcit. Diabolus quoq; ex albenti angelicæ flore naturæ, & poteſtate rutilãte, præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati qui per fidem excluditur. Vnde dicitur: Aduer- *1.Pet.5.c* ſarius veſter diabolus tanquam Leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. Et: *Epheſ.6.c* In omnibus ſumentes ſcutũ fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. Secundum autẽ allegoriam intelligitur imperium reſpectu prædicatio- D nis crucis, & Euangelicorũ ſacramentorũ. Vnde Gloſſa *Gloſ.in hunc locum to.5.* Per morum cuius colore ſanguineo fructus & virgulta virent, Euangelium crucis exprimitur, quæ per fidẽ Apoſtolorum de gente Iudæorum, in qua velut in ſtir- *Verbum prædicationis.* pe generis tenebatur verbum prædicationis, eradicata eſt, & in mare gentium transplantata. Huius ſanguis accendit nos ad conflictum contra monſtra virorum. Vnde in Machabæis: Elephantis oſtenderunt ſanguinẽ *1.Mac.6.d* vuæ, & mori, &c. Hæc transplantatio per fidem Apoſtolorum docentium, & miracula facientium facta eſt in Eccleſia de Gentibus congregata. Vnde Ioannes: *Ioan.14.b* Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & *Hebr.11.a* & maiora horum faciet. In huius figuram dicitur: Fide, muri Iericho corruerunt circuitu dierum ſeptem. Fide, Rahab meretrix non periit cum incredulis: In quo E intelligitur transplantatio mori in mare, per reprobationẽ Iudæorum, & electionem gentilium prædictorũ.

Quis autem veſtrum habens ſeruum. Poſt exemplum manuducens ad fidem feruidam, ſubdit hic exemplum manuducens ad humilitatem timoratam. In huius autem exempli deſcriptione hoc ordine procedit: proponit namque obſequium ſeruitutis, aſſumit neceſſitatem ſeruiendi, & concludit humilitatem ſpiritualis ſeruitutis. Primo igitur quantum ad obſequium ſeruitutis quod quærendo proponit, dicitur:

Quis autem veſtrum habens ſeruum arantem, aut paſcentem boues, per laborem vitæ actiuæ, quæ conſiſtit in operando viriliter. Et hoc inſinuatur in actu arandi, ſe-

cundum

cundum illud Oseæ: [Osee 10.a] Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Et supra: [Sup. 9.g] Nemo mittens manum ad aratrum, & cætera. Consistit etiam in præsidendo sollicite, & hoc insinuatur in actu pascendi, secundum illud quod dictum est Petro: [Ioan. 21.c] Pasce oues meas. Glossa: [Glos. in hunc locum to. 5.] Seruus arans vel pascens, doctor est Ecclesiæ, de quo dicitur: Nemo mittens manum ad aratrum, & cætera. Et Dominus Petro ait: Pasce oues meas. *Qui regresso de agro dicat illi: statim transi, & recumbe.* Per dulcorem contemplatiuæ. In qua est regressus ad cor: [Ezech. 1.d] Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Est etiam transitus ad dilectionis conuiuium, secundum illud: [Eccli. 24.c] Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis, adimplemini: Spiritus enim meus super mel est dulcis. Hæc enim refectio non statim datur homini venienti de exercitio actionis, vt dicitur: [Cant. 3.a] In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Quia Dominus non statim se offert, vt humilius & vigilantius requiratur. Vnde subdit: *Et non dicit: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam*, scilic. per gemitum compunctionis internæ, in qua conuiuium paratur: [Eccli. 18.c] Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum. Seipsum præcingit, restringendo mentales defluxus: [1. Pet. 1.c] Succincti lumbos mentis vestræ, & cætera. In hac etiam ministrat, seipsum deiiciendo, & Deum cibat, & potat dum facit quod maxime acceptat: [Apoc. 3.d] Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cænabo cum illo. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to. 5.] Ministrat Conditori, qui eius misericordiam considerans, & eius iudicia pertimescens, de suis virtutibus se humiliat. Et quia post hanc compunctionem sequitur deuotio, ideo subdit: *Et post hæc tu manducabis, & bibes*, per gustum suauitatis æternæ. Glossa: [Glossa interl. in hunc locum to. 5.] Postquam tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc æternis meæ sapientiæ dapibus reficieris: [Psal. 76.a] Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum, & cætera. Et iterum: [Psal. 41.a] Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et post: In voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Et iterum: [Psal. 29.d] Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, & cætera. Hoc autem totum facit Dominus ad humilitatem conseruandam, quæ æternarum virtutum est radix, conseruatio & custodia. Ideo & Paulus iam perfectus dicebat: [2. Cor. 12.d] Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus satanæ, &c. Et: [Eccli. 3.c] Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Nam: [Eccl. 18.a] Cum consummauerit homo, tunc incipiet.

Secundo, quantum ad necessitatem seruiendi quam assumit, subdit: *Numquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto*, idest, puto quòd non. Glossa: [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] Quid mirum, si faciat seruus quod debet, cuius est laborare & seruire assidue. Seruum inclinant operationes assiduæ. Et nota quòd Dominus non habet agere gratias seruo, non quia eius opera non acceptet, cum dicatur: [Eccl. 33.d] Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine animæ comparasti illum. Sed hoc dicitur, quia quod facit, magis est debitum quàm donum: magis iustitia mercationis, quam gratia supererogationis. Et hoc maxime est verum in Deo. Vnde Iob: [Iob. 35.b] Porro si iuste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua percipiet? Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to. 5.] Si homo ab homine seruo, non vniforme sed multiplex ministerium exigit, nec gratum habet: quanto magis nec vos qui sine me nihil potestis: non vnius vsum operis, vel laboris exercere debetis, sed semper nouis studiis augere priora. Si enim verum istud est in homine seruo alterius hominis quòd seruitia eius magis sunt debita quam grata, hoc multo verius est in homine seruo Dei. Tum quia omnia sunt ab ipso: [Isa. 26.b] Omnia opera nostra operatus es Domine: [1. Par. 29.d] Tua sunt omnia: & quæ de manu tua accipimus, dedimus tibi. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona volũtate: [Phil. 2.b] Tum quia omnia sunt per ipsum: Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? [Isa 40.c] Et postea: Ecce, gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt. Subditur: Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei: Tum quia omnia sunt propter ipsum: [Prou. 16.b] Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Et ideo Apostolus ait: [1. Cor. 10.g] Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Tertio, quantum ad humilitatem spiritualis seruitutis quam concludit, subiungit: *Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis*, per completionem obedientiæ: hæc enim est vera obedientia, qua omnia implentur mandata. Nam Iacobus dicit: [Iac. 2.b] Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Et: [Deut. 27.d] Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, & eos opere perficit. Et ideo Dominus dicit: [Hier. 1.b] Ad omnia quæ mittam te, ibis: & vniuersa, quæcumque mandauero tibi, loqueris. Et Propheta in Psalmo: [Psal. 118. q] Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, & cætera. Qui sic est obediens in opere, debet esse humilis in reputatione. Et ideo subdit: *Dicite: serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus*, per recognitionem infirmitatis propriæ: serui, inquam, quia empti vltra quàm valeatis: [1. Cor. 6.d] Empti estis pretio magno. Glorificate & portate, & cætera. Et: [1. Pet. 1.c] Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, & cætera: sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & cætera. *Inutiles*. Non quia opera nostra bona nullam habeant mercedem, vel fructum, quia vtilia sunt nobis, sed quia nihil ex hoc diuinæ bonitati conferimus: [Psal. 15.a] Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Nihil etiam est, quod facimus in comparatione eius, quod recipimus, & Deo debemus. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to. 5.] Qui venit ministrare, & non ministrari, nos debitores sibi fecit, ne nostris operibus confidentes, sed eius examen expauescentes, omnibus, quæ præcepta sunt, impletis, nos imperfectos esse cognoscamus. Ideo dicebat Propheta: [Psa. 115.a] Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Item nihil est quod nos sustinemus respectu eius quod expectamus. [Rom. 8.c] Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Qui ergo se humiliat sic, ille est qui disponit se ad perfectam gloriam, & æternam. Vnde hæc humilitas quæ totum Deo tribuit, & nihil sibi, perfecte erit in Patria, secundum illud: [Apoc. 4.d] Procidebant vigintiquatuor seniores, ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, & mittebant coronas suas ante thronum dicentes: Dignus es Domine noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, &c. Et in statu viæ, quantum ad viros perfectos, secundum illud: [Dan. 9.b] Nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, qui peccauerunt: tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, &c. Ideo singulis diebus dicere debemus illud: [1. Tim. 1.d] Regi autem sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor, & gloria in sæcula sæculorum Amen.

Et factum est, dum iret, &c. Postquam discipulos ad spiritualia opera pietatis informauit documento rationali, & manuduxit exemplo sensibili, hic iam tertio confirmat facto mirabili. In quo ipsi discipuli ex viso opere mirabili confirmantur ad credendum, & ex intellecto accenduntur ad imitandum. Et ideo simul literaliter & spiritualiter hoc miraculum tractandum est. In huiusmodi autem miraculi descriptione primo præmittitur curatio ægritudinis incurabilis: secundo additur approbatio gratitudinis commendabilis, ibi: *Vnus autem ex illis vt vidit*. Circa autem curationem ægritudinis incurabilis tria introducuntur ad expressionem, & commendationem miraculi & ad mysterium significationis, scilicet congruitas loci, calamitas morbi, & facilitas modi curandi. Primo ergo quantum ad congruitatem loci, dicit:

Et factum est, dum iret in Hierusalem. Per quam signifi-

[Ps.147.a] catur status quietis: nam interpretatur visio pacis: Lauda Hierusalem Dominum, lauda, &cæt. Et post: Qui posuit fines tuos pacem. *Transibat per mediam Samariam, & Galilæam.* Per quas designatur decursus præsentis itineris. Samaria namque interpretatur custodia, quæ debet esse in actione, quantum ad actum secundum illud: [Eccl.4.d] Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei. Item [Deut.4.b] quantum ad effectum: Custodi temetipsum, & animam tuam sollicite. Et illud potissime competit prælatis secundum illud: [3.Reg.20.g] Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. Item, quantum ad [Psal.38.a] verbum, Dixi: Custodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea. Galilæa interpretatur transmigratio, quæ debet esse in contemplatione, secundum illud: Transiui [Eccl.8.b] ad contemplandam sapientiam, &cæt. Et in Psalmo: [Psal.41.b] Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Et nota quòd dicitur per mediam Samariam transire: & post exprimitur Galilæa: quia prius oportet transire per actiuam, postea per contemplatiuam. Vnde Iacob non habuisset Rachelem, nisi [Gen.29.a] prius habuisset Liam. Et dicitur per medium transire: nam in actione medium teneri debet, declinando superfluum & diminutum. In prælatione similiter, declinando acceptionem personarum: Ire, & redite de porta ad [Exod.32.f] portam per medium castrorum, &c. In contemplatione similiter medium teneri debet in considerando. In cuius figuram dicitur de Seraphin, quòd duabus alis velabant [Isa.6.a] faciem eius & duabus velabant pedes eius, & duabus, videlicet intermediis, volabant.

Secundo, quantum ad calamitatem morbi, subdit: *Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem* [Lepra quid.] *viri leprosi.* Ad literam lepra est morbus miserabilis calamitatis, quia aufert remedium artis, priuat solatio societatis, affligit grauamine infirmitatis. Et tales desolati recursum habere debent ad patrem misericordiæ. Ideo addit: *Qui steterunt à longe,* suam agnoscentes immunditiam. *Et leuauerunt vocem,* suam exprimentes miseriam. *Dicentes: Iesu præceptor, miserere nostri,* diuinam implorantes misericordiam. Iuxta quod Propheta dicit: [Psal.37.b] Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei.

[Spiritualis sensus.] Spiritualiter autem per decem leprosos intelligitur vniuersitas peccatorum peccantium contra decalogum. [Glos. in hūc locum co. 5.] Glossa: Qui contra decalogum peccant, nec amando Deum de quo male sentiunt, nec proximum, à quo diuiduntur, sub denario numero ad Deum clamant. [Quatuor ex causis oritur peccatum.] Oritur autem vniuersitas peccatorum ex quatuor causis, scil. ex timore male humiliante. Et sic designatur per lepram Mariæ: [Num.12.c] vbi dicitur, quòd postquam murmurauit contra Moysen, apparuit candens lepra quasi nix. Secundo ex amore male inflammante ad concupiscentiam [4.Reg.5.a] carnis. Et hoc significatur per lepram Naaman Syri, de quo dicitur, quòd erat vir fortis & diues, sed leprosus. Tertio ex amore male inflammante ad concupiscentiã [4.Reg.5.g] oculorum. Et hoc intelligitur per lepram Giezi. Nam dictum est ei propter cupiditatem & simoniam: Lepra Naaman adhærebit tibi & semini tuo. Quarto ex amore male inflammante ad superbiam vitæ. Et hoc intelligitur per Lepram Osiæ, de quo dicitur, [2.Par.26.d] quòd cum vellet ponere incensum in domo Domini, & dignitatem [4.Reg.7.a] vsurpare sacerdotalem, percussus est lepra. In figura harum quatuor causarum lepræ dicitur, quòd quatuor viri leprosi erant iuxta portam Samariæ, ad designandam quandam conformitatem causæ. Et hic sunt decem ad [Lepra spiritualis.] designandam vniuersitatem culpæ. Spiritualiter autem intelligitur per lepram vitium contra Christianam religionem, quod quatuor modis habet fieri. [Glos. in hūc locum co. 5.] Vnde Gloss. Quisquis hæretica prauitate, vel gentili superstitione, vel Iudaica perfidia, vel fraterno schismate, per Dei gratiam mundatus caruerit, necesse est vt mundatus ad Ecclesiam redeat. His autem quatuor vitiis prædictis præcipue impugnatur lex veritatis, quæ consistit in obseruatione Decalogi. Et ideo merito per quatuor, & per decem habent figurari. Huiusmodi autem peccatores li-

A ceat per vias tenebrosas incedant, secundum illud: Via [Prou.4.c] impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant: Domino tamen intrante castellum, id est, veniente in carnem, illuminantur ad videndam viam, secundum illud: Habitantibus [Isa.9.a] in regione vmbræ mortis lux orta est eis, & occurrunt ei per pœnitentiam, quæ faciem auersam facit conuerti. Conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus [Hier.31.d] Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam. Hæc autem pœnitentia facit stare à longe per humilitatem propriæ abiectionis: Publicanus à [Luc.18.c] longe stans, &cætera: leuare vocem per amaritudinem compunctionis: Dedit abyssus vocem suam, id [Abac.3.c] est, peccator: etiam sanitatem petere per fiduciam, secundum illud: Ego dixi: Domine miserere mei, sana [Psal.40.a] animam meam.

Tertio, quantum ad facilitatem modi curandi, subiungit: B *Quos vt vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Ad sacerdotes enim spectat lepræ iudicium, secundum illud: Leprosus quando mundandus est, adducetur ad [Leu.14.a] sacerdotem, &cætera, per totum capitulum. *Et factum est, dum irent, mundati sunt,* scil. per diuinum imperium, cuius dicere est facere: Sermo illius potestate plenus [Eccl.8.a] est. Et omne quod voluerit, faciet. Spiritualiter autem intelligitur hic modus curandi à lepra spirituali, scil. per ministerium sacerdotis, & hoc insinuat in hoc quod dicit. *Ostendite vos sacerdotibus:* Hic est ritus leprosi [Leu.14.a] qui mundandus est, adducetur ad sacerdotem. Ideo dicitur: Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica [Eccl.7.d] sacerdotes, & propurga te cum brachiis. Honorificentia ista est per suiipsius accusationem, secundum illud: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israël, & confitere, [Iosue.7.d] C &cætera. Vnde dicitur: Cognosce iustitias & iudicia [Eccli.17.c] Dei, & sta in sorte propositionis, & orationis Altissimi Dei. In partes vade sæculi sancti cum viuis & dantibus confessionem Deo. Ideo dicit: *Ostendite,* &cæt. In tempore infirmitatis ostende conuersationem. Qui [Eccl.18.c] sic vult confiteri, iam incipit in voluntate rectificari, & ideo dicitur: *Dum irent, mundati sunt:* secundum illud: Dixi: Confitebor aduersum me iniustitiam, & cætera. [Psal.31.b] Ex hoc manifeste apparet efficacia confessionis curantis omnem morbum, atque languorem: apparet etiam dignitas sacerdotalis, quam qui contemnit à Domino sanari potest? Apparet etiam mira Dei pietas, quæ omnes occurrentes curat, secundum illud: Eum qui venit [Ioan.6.d] ad me, non eiiciam foras. Apparet etiam ex hoc D quanta debet esse pietas in ministris Dei, ad infirma membra Christi: Rogamus vos fratres, consolamini [1.Thes.5.c] pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum, &cætera. Propter hoc diuina dispositio caput Apostolorum cadere permisit, vt in suo casu disceret qualiter aliis misereri posset, atque deberet.

Vnus autem ex illis, &c. Post curationem incurabilis morbi vel ægritudinis, describitur hic secundo, commendatio approbabilis gratitudinis: circa quam introducuntur tria, scilicet gratiarum actio: ingratitudinis increpatio: & gratitudinis approbatio. Primo, quantum ad gratiarum actionem præmittit:

Vnus autem ex illis vt vidit, quia mundatus est, per recognitionem scilicet beneficij: Vide ergo in te bonitatem [Rom.11.d] E Dei, si permanseris in bonitate, *Regressus est cum magna voce magnificans Deum,* per glorificationem benefactoris, secundum illud: Benedicite DEVM cœli, & [Tob.12.b] coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Et: Cantabo Domino [Psal.12.b] qui bona tribuit mihi. *Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens ei,* scilicet per exhibitionem reuerentiæ & honoris: Vidi & cecidi in faciem meam: Et: Cum [Ezech.1.d] vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. [Apoc.1.d] *Et hic erat Samaritanus,* ad expressionem figuræ & significationis. Iste enim, quia Samaritanus & alienigena, significat gentiles ad cultum Christi redeuntes, sicut etiam illa mulier Samaritana. Vnde Glossa: Vnus [Glos. in hūc locum co. 5.] regressus significat vnius Ecclesiæ deuotam Christo hu-

militatem

Cant.6.c 1 Cor.9.d

militatem. In cuius designationem dicitur: Vna est columba mea Et: Omnes quidem currunt, sed vnus A accipit brauium. Propter quod vnus introducitur hic

Ioan.5.a

regressus, sicut in illa multitudine vnus saluatur: Mouebatur aqua, & cætera, & sanus fiebat, & cætera, & Christus vnum tantum ibi curauit, vt sicut dicit Augustinus, ostenderet quòd nullus sanari potest nisi intra Ecclesiasticam vnitatem, de qua vnitate dicitur: Sollicite seruate vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Subditur:

Ephes.4.a

Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, & cætera. Hic vnus dicitur cadere in faciem, quia non tantum habet vnitatem per amorem, verumetiam per humilitatem, per gratitudinem, & timorem. Et hoc significat ipse casus in faciem. Casus enim in faciem significat

Apoc.7.e

reuerentiam, secundum illud: Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, &cæt. Sed casus post tergum signifi-

Ioan.18.a 1.Reg.4.d Glossa in hunc locum to.5.

cat ruinam: Abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram Et: Cecidit Heli de sella retrorsum. Vnde Glossa: B Qui in faciem cadit, videt quo cadat: qui retro cadit non videt. Boni ergo in faciem cadunt, quia humiliant se in his visibilibus, vbi vident quid eos sequatur, vt ad inuisibilia erigantur. Mali vero retrorsum cadunt, quia cadunt in inuisibilibus, vbi non vident quid eos sequatur. Cadit autem quis in faciem, supernorum mirabilium

Dan.10.b

reuelatione, sicut dicitur: Audiui vocem sermonum eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ in diuinorum cha-

Iud.6.c

rismatum postulatione: Omnis populus cecidit in faciem adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas effuderunt Domino, C

Gen.52.c

&c. In beneficiorum susceptione: Cecidit Abraham in faciem suam, & risit, &c.

Secundo quantum ad ingratitudinis increpationem, subdit: *Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?* Non quærit de nouem velut ignorans cuiuslibet personam, sed reprobans ingratitudinem, & irreuerentiam, sicut quærebat Dominus:

Gen.3 b Glossa in hunc locum tom.5. 1 Cor.14.g

Adam vbi es? vnde Glossa: Ingratos quasi ignotos vbi sint, requirit Ita vt in eis verificetur illud: Si quis ignorat, ignorabitur. Et ideo vt ostendat quòd hæc reprobando dixit, subdit: *Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* In quo manifeste ostenditur Iudæorum ingratitudo, quia cum essent nouem, nullus ex eis rediit, sed solus iste Samaritanus, qui vnus erat & solus. In quo intelligitur electio gentium, & re-

Ephes 5.0

probatio Iudæorum, secundum illud: Aliquando vos eratis gentes in carne, & cæt. eratis illo in tempore sine D CHRISTO, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, &c. Alienigena dicitur qui alibi habitat & alibi natus est:

Rom.9.b

sic est de omnibus qui carnaliter nati ad spiritum transeunt, secundum illud: Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.

Ioan.3.a Ps.44.c

Quia sicut dicitur: Quod natum est ex carne, caro est, &c. Et ideo in Psalmo dicitur Ecclesiæ: Obliniscere po-

Gen.12.a

pulum tuum. & domum patris tui. Et in figura dicitur Abrahæ: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, &

1.Petr.a b

de domo patris tui, & veni in terram, &c. Et: Obsecro E vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis.

Tertio quantum ad gratitudinis approbationem, subdit: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit.*

Ephes 6 c Actor.12 a Matth.8.a

Surge per pœnitentiam: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Et: Excitauit eum, dicens: Surge velociter, *vade*, per iustitiam: Dico huic. vade, & vadit, scilicet per obedientiam, quæ est nobilissima pars iustitiæ, quæ potissime fuit in Christo, secundum illud: Filius qui-

Matt.26 b

dem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: Hoc est, Ire à Deo ad Deum, & secundum Deum, & propter

Ioan.13.c Ioan.16.a

Deum: Sciens quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Et: Vado ad eum qui misit me, & cæt. *Fides tua te saluum fecit*, per confidentiam quæ ad agendas gratias inclinauit, est autem fides nostræ salutis initium quæ facit cognosci nomen Domini Iesu Christi: De quo dicitur:

Act.4.b

Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Spes autem est huius sa-

Rom.8.d

lutis incrementum, secundum illud: Spe salui facti sumus. Sed charitas complementum, secundum illud:

Psal.118.g

Tuus sum ego, saluum me fac: quoniam iustificationes tuas exquisiui. Et nota, quòd Christus attribuit salutem, quam ipse virtuose fecerat fidei, vt sic ex hoc miraculo fiat confirmatio præcedentium quo ad pietatem animi in Christo miserente, humilitatem obsequij in liberato procidente, firmitatem fidei in leproso curationem promerente: vt sic ex prædicto miraculo prædicta omnia firmiter confirmentur. Vnde Glossa: In superiori para-

Glossa in hunc locum to.5.

bola decernitur, fidem per humilitatem debere augeri. In ista rebus ipsis manifestè ostenditur, non fidei tantum agnitam rationem, sed fidei executam operationem esse, quæ saluum faciat credentem, detq; gloriam Patri, qui est in cælis.

Interrogatus autem à Pharisæis, &c. Terminatis duabus partibus principalibus, in quibus confutata est Iudæorū dolositas & impietas, & per oppositum simplicitas, & pietas commendata hic sequitur pars tertia, in qua confutatur curiositas. Et quoniā curiositas non tantum consistit in perscrutatione scientiæ, verumetiam in possessione pecuniæ secundum beatum Augustinum: ideo pars ista diuiditur in duas. In prima confutat curiositatem in perscrutando: In secunda curiositatem

Inf.18.d

in possidendo. *Interrogauit eum quidam princeps:* prima pars diuiditur in tres. In prima reprehensio Iudaïcæ curiositatis introducitur: In secunda assignatio rationis, ibi: *Nam sicut fulgur coruscans, &c.* In tertia persuasio studiositatis, ibi: *Dicebat autem parabolam ad illos, &c.* In reprehensione autem curiositatis Pharisæorum tria introducuntur. sc. improbatio curiositatis Pharisæorum interrogantium, approbatio discipulorum desiderantium, & reprobatio contrarietatis hæreticorum decipientium. Primo ergo quantum ad improbationem curiositatis Pharisæorum interrogantium, dicit:

Interrogatus autem à Pharisæis, quando venit regnum Dei, per curiosam scil. inquisitionem. Hæc interrogatio erat curiosa, quia de re secreta. quam in suo secreto occultat. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua ipsius potestate. Et: Altiora te

Actor.1.b

ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita sēper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus Et: Quid necesse est ho-

Eccl.3.a

mini maiora se quærere, cum ignorat quid cōducat sibi in vita sua numero dierum peregrinationis suę & tempore quod velut vmbra præterit? aut quis poterit indicare quid post eum futurū sub Sole sit? Et ideo subdit:

Eccl.7. a

Respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum obseruatione, neq; dicent: Ecce hic, aut ecce illic, per humanā comprehensionem. Humana enim comprehensio non se extendit ad cognoscendum iudicij tempus. Vnde dicit: *Et non veniet cum obseruatione*, Glossa, temporis. De die au-

Glos.interlin.in hunc locum to.5. Matt.24.d 1.Thes.5.a

tem illa & hora nemo scit, nec Angeli cœlorum, nisi solus pater. Et: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Non extendit se etiam ad sciendū locum, propter quod dicit: *Nec dicent ecce hic, &c.* Glossa: Nec scietur deter-

Glos.interlin in hunc locum to.5. Ioel.3.a

minatus locus Sed contrarium videtur dici in Ioël: Cōgregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo. Sed

Iosaphat.

illud intelligendum est, quòd Iosaphat accipitur pro interpretatione: interpretatur autem vallis iudicij. Iudicium enim non exiltet in terra, sed potius in aëre, sicut

Hier.to.5. in c.3.Ioëlis.

dicit Hieronymus super hunc locum. Et quoniam curiosa inquisitio non excluditur, nisi per studiosam. Ideo subdit: *Ecce enim regnum Dei intra vos est*, per diuinę gratiæ oblationem. quæ quidem facta fuit in aduētu Chri-

Ioan.5.d Beda Glossa in hunc locum to.5.

sti. De quo Ioannes: Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Vnde Beda: Regnum Dei seipsum dicit, intra illos vtiq; positum hoc est in cordibus eorum, vbi credidere regnantem. Propter quod dicitur: Si in digito Dei

eiicio dæmonia: profecto peruenit in vos regnum Dei. Illud scilicet, de quo dicitur: Non est regnum Dei esca & potus, & cætera. Vult igitur dicere, quòd aduentum primum debent considerare, & secundi aduentus designant tempus indignare. Vnde Beda: Quando veniat neque ab angelis, neque ab hominibus potest obseruari, sicut tempus dominicæ Incarnationis certissimis & prophetarum vaticiniis præfixum, & angelorum est manifestatum præconiis.

Rom. 14. e · *Beda Glossa in hunc locum 10. 5.*

Secundo: quantum ad approbationem charitatis discipulorum desiderantium, subdit: ***Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre vnum diem filij hominis***, sc. dies tribulationis, in quibus augetur desiderium æternitatis, secundum illud: In die tribulationis meæ Deum exquisiui, & cætera Et illa erit dies tribulationis maxime, secundum illud: Erit tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modo. Et nota quòd pluraliter dicitur ***Dies***, propter pluralitatem tribulationum quas Ecclesia post Christi Ascensionem erat passura. Sunt autem quatuor principales. Prima tyrannorum: secunda hæreticorum: tertia falsorum Christianorum: & quarta erit conflata ex omnibus, quæ erit Antichristi, & suorum complicum. Et hæ designatæ fuerunt in quatuor bestiis, quas vidit Daniel: Prima erat similis leænæ: secunda vrso: tertia pardo: quarta non describitur, quia in ea est omnium peruersitatum concursus. Et hæc tribulatio parit desiderium diei, de qua dicitur: Erit dies vna quæ nota est Domino Et hæc est desiderabilis, secundum illud: Melior est dies vna in atriis tui super millia. Et hanc desiderant viri iusti, sicut Paulus: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis melius. Desiderant etiam afflicti, sicut discipuli. Vnde Beda: Post Ascensionem meam vos in hoc mundi exilio ingemiscentes desiderabitis me videre in gloria mea: quæ voluntas laudanda est, non tamen in hoc mundo implenda. Et ideo sequitur: ***Et non videbitis***. Implebitur tamen hoc aliquando, quia desiderium suum iustis dabitur. Excitatur autem hoc desiderium ex tribulatione, tum quia mundus iste magis despicitur, tum quia spes æternorum fortius concipitur, tum quia ignis amoris vehementius inflammatur. Propter quod dicitur: Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum manufactam æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiscimus habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes, &c.

Psal. 76. a · *Matt. 24. b* · *Quatuor Ecclesiæ tribulationes principales.* · *Dan. 7. a, b* · *Zach. 14. b* · *Psal. 83. c* · *Phil. 1. c* · *Beda Glossa in hunc locum 10. 5.* · *Prou. 10. d* · *2. Cor. 5. a*

Tertio quantum ad reprobationem contrarietatis hæreticorum decipientium, subdit: ***Et dicent vobis: Ecce hic, & ecce illic.*** Glossa: In hac persona, vel in hoc tempore est Christus. Hoc enim hæretici aliquando ausi sunt & audebant dicere, & maxime ille filius perditionis. Vnde Beda: Multi contra Ecclesiam venere: multi venturi sunt hæretici, qui se Christos asseuerent, quorum primus Simon magus, extremus auté ille maior cæteris est Antichristus Vnde etiam ille qui fuit dux sectæ Manichæorum, dixit se esse Spiritum sanctum, sicut dicit Augustinus. Vnde quia hæretici discordant, & vnus dicit vnum & alter contrarium sentit, ideo dicit, quòd vnus dicit: ***ecce hic***, alter, ***ecce illic.*** Hinc Matthæus: Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, & multos seducent, Seducuntur autem qui suscipiunt eorum doctrinam, & subsequuntur vitam, Ideo addit: ***Nolite ire***. Glossa: Vt credatis, quæ dicunt. Qui crediderit, non festinet, ***nec sectemini***. Glossa: Vitam eorum. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas Ideo autem tam diligenter monet, quia difficile erit illorum pseudoprophetarũ, & prædicatorum prauorum vitare seductiones. Surgent pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi. Vnde Chrysostomus: Homo circa mortem phantasias videt, sic & mundus in exitu suo multos patietur errores.

Glos. interlin. in hunc locum 10. 5. · *Beda Glossa in hunc locum 10. 5.* · *Aug. cont. Epistol. Manic. quã vocant fund. lib. 1. c. 6.* · *Matt. 24. a* · *Glos. interlin. in hunc locum 10. 5.* · *Isa. 28. d* · *Glos. interlin. in hunc locum 10. 5.* · *Prou. 1. a* · *Matt. 24. b*

Nam sicut fulgur, & cætera. Post reprehẽsionem Iudaïcæ curiositatis, subditur hic ratio reprehẽsionis, quæ sumitur ex modo veniendi ipsius filij Dei, qui non poterit latere cum venerit, nec ante præuideri. Diuiditur autem hæc pars in tres. In prima agit de modo apparendi: In secunda de modo veniendi, ibi. ***Et sicut factum est in diebus Noë.*** In tertia de modo euadendi, ibi: ***In illa die, &c.*** Circa modum apparendi, duo introducuntur, scilicet, Christi apparentis manifestatio, & apparitionis ordo. Primo ergo quantum ad apparitionis manifestationem, dicit:

Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo in ea, quæ sub cœlo sunt, fulget, scilicet velociter & aperte. Chrysostomus: Coruscatio non indiget præcone, sed in momento, in thalamis, & in domibus, & per vniuersum orbem manifestatur: ***Ita erit filius hominis in die sua***, Glossa: Subitus & coruscus, vt nullus in sua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Apparitio autem Domini coruscationi fulguris comparatur, quia Manifesta. Deus manifeste veniet Deus noster, & non silebit. Terribilis: Hæc erat visio discurrens, &c. splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Repentina: Eritque repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis & tempestatis, & flamma ignis deuorantis.

Chrys. homil. 77. in c. 18. Matt. to. 2. · *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* · *Ps. 49. a* · *Ezec. 1. d* · *Isa. 29. b*

Sicut igitur stultũ est nocte sollicitari de apparitione solis, quando apparebit, cum eius ortus nullo modo possit latere, & magis stultum est de apparitione fulguris: sic de Aduentu diei illius inquirendo certum momentum temporis, cum illud omnibus manifeste innotescet, secũdum illud: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, &c. Ex hoc manifeste possumus discernere Christum ab Antichristo, quia Antichristus in momento temporis non poterit se cunctis reddere manifestum.

Apoc. 1. b

Secundo, quantum ad apparitionis ordinem, subdit: ***Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac*** Hoc autem intelligitur de Christo capite, & Iudæorum perfida generatione, à qua multa perpessus est, de qua dicitur: Generatio peruersa est, & infideles filij Et: Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit. Ab hac generatione Christus multa passus est opprobria, conuitia, verbera, & tormenta, secundum illud: Nos reputauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: hæc autem passio incepit à capite, & descẽdit in omnia Christi membra, qua consummata, tunc finis erit, & tempus aduentus secundi. Vnde Glossa: Oportet te reprobari à generatione hac non tantum Iudæorum, sed omnium reproborum, à quibus quotidie patitur Christus in suo corpore. Propter quod & Paulus dicit. Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia Hac autẽ passione in corpore Christi consummata, non restat nisi glorificatio & retributio plena. Propter quod dicitur: Sanctis desiderantibus secundam stolam, vt requiescerent, adhuc tempus modicum donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum. Et: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quousque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum Hoc est signum Dei viui, quod est signum crucis, quo omnes electos oportet consignari. Signa thau super frontes virorum gementium & dolentium. Et post: Transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite, & cætera, omnem autem super quem videritis thau, ne occidatis.

Deut. 32. c · *Prou. 30. b* · *Isa. 53. a* · *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* · *Colos. 1. d* · *Apoc. 6. c* · *Apoc. 7. a* · *Ezec. 9. b*

Et nota, quòd passio iustorum præcedit reprobationẽ reproborum, quia excitatur iustitia & vindicta, propter summæ iniquitatis perfidiam. Cõuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in obliuionem, & qui recessit a malo, prædæ patuit. Et vidit Dominus, & malũ apparuit in oculis eius, quia non est iudiciũ, & indutus est iustitia vt lorica, & galea salutis in capite eius. Deinde: Indutus est vestimẽtis vltionis, & opertus est quasi pallio zeli, sicut ad vindictã, &c.

Isa. 59. c

Et sicut factum est in diebus,&c. Postquam descripsit modum apparendi: hic secundo describit modum ve- A niendi. Describitur autem repentinus esse Christi Aduentus respectu peccatorum per duplex simile & exemplum. Primo quidem ostēditur per simile ex parte diluuij inundantis: Secundo ex parte incendij consumentis, ibi: *Similiter sicut factum est in diebus Loth.* Circa similitudinem diluuij inundantis tria introducuntur, scilicet ipsius diluuij figura, causa, & pœna. Primo igitur quantum ad ipsius diluuij figuram, dicit:

Noë interpretatio Christo congruit.

Ephes.2.e

Ioan.16.d

Et sicut factum est in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Hoc enim congruum erat, quia Noë figuram gerebat Christi, qui se vocat filium hominis: Noë enim interpretatur requies, & in solo Christo est requies & pax. Nam ipse est pax nostra, qui fecit vtraque B vnum. Et: Vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, &c. Vnde Augustinus: Inquietum est cor meum Domine, donec quiescam in te. Ideo ipse dicit: Tollite iugum meum super vos, &c. & inuenietis requiem animabus vestris. Non tantum autem nomine Christum significat, verumetiam facto. Nam sicut Noë saluauit semen hominum per lignum, sic & Christus per crucis patibulum. Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Vnde etiam præmittit: Exiguo ligno credunt homines animas suas, &c. Et sicut Noë fabricauit Arcam, sic & Christus Ecclesiam, quæ ad modum Arcæ de lignis leuigatis per bitumen charitatis connexis ædificatur, habens cœnacula & tristega propter diuersitates officiorum, graduum, & dignitatum. Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, &c. ad ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes. Sequitur: In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. In qua scilicet erit longitudo, latitudo, & altitudo Arcæ nobilissimæ consummata. Sicut etiam qui intra Arcam fuerunt, saluati sunt, sic qui intra Ecclesiam sunt, saluantur per aquam baptismi. In diebus Noë, cum fabricaretur Arca, in qua pauci, idest, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi. Et sicut qui D extra arcam fuerunt, deleti sunt, sic omnes qui extra Ecclesiam sunt per finale iudicium damnabuntur. In cuius designationem dixit Paulus: Nisi hac in naui manseritis, vos salui fieri non potestis.

Sap.14.a

Ephes.4.b

1.Petr.3.d

Act.27.f

Secundo, quantum ad diluuij causam, subdit: *Edebant & bibebant, vxores ducebant & dabantur ad nuptias vsque in diem, qua intrauit Noë in Arcam*, hoc est, operibus carnis totaliter intenti erant, & ideo in carne corruptibili corrumpi & deleri digni erant. Vnde Glossa Ambrosij: Non connubia, vel alimenta damnantur: cum in his successionis, in illis naturæ sint posita subsidia, sed immoderatus licitorum vsus arguitur. Quia ergo his se totos dedendo Dei iudicia contemnebant, alij igne, alij aqua perierunt. Vnde in his actibus insinuatur eorum carnalitas, propter quod digni erant ira diuina: Cum vidisset Deus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam super terram, E dixit ad Noë: Finis vniuersæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Principalis autem culpa eorum venit ex carnalitate, & hoc insinuat in quatuor actibus quos tangit, *edebant*, id est, esui erant dediti vt gulosi, vt ita ira digni: Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos, *bibebant*, vt ebriosi, & ideo ira digni, secundum illud: Cui væ, cuius patri væ? &c. Nonne his qui commorantur in vino, &c. Isaïas: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et: Ecce gaudium, & lætitia, &c. comedere carnes & bibere vinum. Sequitur: Et

Ambrosij Glos. in hunc locum 10.5.

Gen.6.c

Psalm.77.d

Prou.23.e

Isa.5.c

Isa.22.a

A reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum: Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus exercituum, *vxores ducebant*, vt lasciui: Cumq; cœpissent homines multiplicari super terram, & filios procreassent, vidētes Filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Et sequitur: Dixitque Dominus: Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum: quia caro est. *Et dabantur ad nuptias*, vt securi, & ideo ad interitum dispositi, secundum illud: Cum dixerit, pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus. Vnde qui his vitiis est absorptus, necesse est quòd à diluuio inuoluatur. Propter quod dicitur: Vos fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur comprehendat, & cætera. Igitur non dormiamus sicut, & cætera, sed vigilemus & sobrij simus. Modus autem describitur ad Romanos: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo, & cætera, & post: Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis. Sequitur: Sed induimini Dominum nostrum Iesum Christum.

Gen.6.a

1.Thes.5.a

Ibidem.

Rom.13.c,d

Tertio, quantum ad diluuij pœnam, subdit: *Et venit diluuium, & perdidit omnes*, scilicet qui erant extra arcam statim, post ingressum Noë, secundum illud: In articulo diei illius ingressus est Noë in arcam. Sequitur: Factumque est diluuium quadraginta diebus, consumptaque est omnis caro quæ mouebatur super terram. Vnde dicitur: Originali mundo non pepercit, sed C octauum Noë iustitiæ præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens. Ex quo intelligitur quòd pœna futuri iudicij super eos veniet, qui sunt extra Ecclesiam Christi, saluatis nihilominus raris iustis, quia Glossa: Noë arcam ædificat, cum Dominus fideles in Ecclesia congregat, quam consummatam ingreditur, cum hanc in iudicij præsentia sua illustrat, sed dum arca ædificatur, iniqui luxuriantur: & dum intratur, æterna damnatione plectuntur. Dicitur autem hoc fieri in articulo diei, quia in exordio vnius omnium resurrectionis: Mane astabo tibi & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Et: Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reseruare cruciandos. Ex D hoc exemplo figura apparet tam ex significatione allegorica, quam ex similitudine expressa, scilicet quòd dies iudicij super homines carnales & animales veniet subito, & ad ipsorum perditionem qui sunt extra Ecclesiæ vnitatem. His autem qui in arca sunt, etsi subito venit, non nocet, quia eos inuenit paratos. Vnde dicitur: Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa, tanquam laqueus qui superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ, &c.

Gen.7.c

2.Petr.2.d

Glos. in hunc locum 10.5.

Psalm.5.a

2.Petr.2.b

Infra 21.g

Similiter sicut factum est,&c. Post similitudinem sumptam ex parte diluuij inundantis, introducit similitudinem ex parte incendij consumentis. Circa quam similitudinem tria introducuntur: scilicet ipsorum Sodomitarum demeritum, supplicium, & exemplum. Primum quantum ad demeritum, dicit:

E *Similiter sicut factum est in diebus Loth*, scil. viri iusti. Et nota quòd in descriptione iniquitatis populi impudici, præmittitur iustitia viri iusti, quia ex hoc magis apparet eorum impietas, quòd vir iustus inter eos erat. Propter quod dicitur: Iustum Loth oppressum à nefandorum ioiuria ac luxuriosa conuersatione eripuit. Aspectu enim & auditu iustus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Vnde propter iustitiam viri iusti aggrauatur in impiis enormitas peccati. Quantum ad demeritum subdit: *Sedebant & bibebant*, sc. Sodomitæ, vt lasciui, sicut ille de quibus in Exodo: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere: & non addit quòd

2.Petr.2.b

Exod.32.b

vxores ducebant, sicut prius, quia non peccabant secundum naturam, sed contra naturam: [Gen. 13. c] Homines Sodomitæ pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis. [Gen. 19. a] Et etiam dicitur quòd vallauerunt domum Lot à puero vsque ad senem, omnis populus simul. Vocaueruntque Lot & dixerunt ei: Vbi sunt viri qui introierunt ad te nocte? adduc illos huc, vt cognoscamus eos, *emebant & vendebant*, vt auari: [Eccl. 27. a] Qui quærit locupletari, auertit oculum suum. Sicut si in medio compaginis lapidum palus figitur: sic & inter medium venditionis & emptionis angustiabitur peccatis. Propter quod contra hos dicitur: [1 Cor. 7. e] Qui emunt, tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi. *plantabant & ædificabant*, sicut securi qui deberent in domibus habitare & fructum arborum comedere, sicut ille dicens: [Sap. 12. c] Anima habes multa bona posita in annos plurimos, sed Dominus dicit ei: Stulte, hac nocte, &c. Et ideo Amos: [Amos 5. c] Domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum, quia cognoui multa scelera vestra. Ideo Isaias: [Isa. 5. b] Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. Quia igitur Sodomitæ & lasciui erant & auari, & securi, ideo erant ira diuina digni: [Ezech. 16 f] Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ superbia, saturitas panis & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant.

Secundo, quantum ad supplicium subdit: *qua die autem exiit Lot à Sodomis*, per æquitatem diuinæ iustitiæ liberantis: [Gen. 19. d. f] Apprehenderunt Angeli manum Lot, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius, eo quod parceret Dominus illi: Eduxeruntque eum, & posuerunt extra ciuitatem: ibique locuti sunt ad eum, dicentes: Salua animam tuam, &c. [ibidem. f] Et infra: Liberauit Dominus Lot de subuersione vrbium, in quibus habitauerat. In quo Lot gerit typum iustorum qui egrediuntur de medio malorum. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: Lot qui interpretatur declinans, est populus electorum, qui dum in Sodomis, idest inter reprobos, vt aduena moratur, quantum valet, scelera eorum declinat. [2. Cor. 6. d] Et hoc secundum illud: Exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos: & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias. Liberauit ergo diuina iustitia Lot iustum, & econtrario perdidit populum impium. Et ideo addit: *pluit ignem & sulphur de cælo*, & omnes perdidit, scilicet Dominus per seueritatem iustitiæ vlciscentis: [Gen. 19. e] Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cœlo: & subuertit ciuitates has & omnem circa regionem, vniuersos habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia. Et nota quod signanter dicit, quòd pluit Dominus à Domino, quia licet omne iudicium debeatur Domino filio, secundum illud: [Ioan. 5. d] Neque pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: subdit: Quia filius hominis est. Tamen huius peccati iudicium specialiter sibi debetur, quia directe est contra verbum Incarnatum. Et naturam quam Filius Dei fecit cœlestem, Angelicam, & diuinam, facit viliorem, quàm sit natura brutalis, non tenendo legem quam bruta animalia seruant. Et ideo non tantum igne, sed etiam sulphure punitur hoc vitium, propter inordinatissimæ libidinis incendium & fœtorem. De incendio rei talis dicitur: [Rom. 1. d] Exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. De fœtore: [Isa. 34. a] De cadaueribus eorum ascendet fœtor. Tabescent montes à sanguine eorum, &c. Et: [Psalm. 13. a] Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, &c. propter hæc merito sunt igne & sulphure concremati. Nam flamma gehennalis moram non sustinens, execrabilem istam præuenit tollere nationem, nec non collidere ipsam & seruam tantæ confusionis assumpsit ignis & Spiritus procellarum.

Tertio quantum ad exemplum subdit: *Secundum hæc* [A] *erit qua die filius hominis reuelabitur*. Hæc est dies iudicij in qua fiet reuelatio Iesu Christi Saluatoris respectu bonorum: [1. Petr. 1. a] Custodimini per fidem, in salutem paratam reuelari in tempore nouissimo. Fiet etiam reuelatio Christi iudicis respectu malorum: [1 Cor. 4. a] Nolite ante tempus iudicare, quousq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. De vtroque Isaias: [Isa. 56. a] Iuxta est salus mea, vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. Hæc dies reuelationis similis est incendio Sodomorum, quia in illo ipsius præcessit exemplum: [Ep. Can. Iudæ b] Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, facti sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. Et: [2. Petr. 2. b] Ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euersione damnauit, exemplum eorum qui impie acturi sunt ponẽs. Et ideo [B] dicit, vt simile sit exemplum quantum ad demeritum, quantum ad iudicandi modum, & quantum ad supplicium. Quantum ad demeritum, quia sicut in Sodomis multi erant mali & paucissimi boni, sic tempore finalis iudicij. Secundum illud: [Inf. 18. b] Filius hominis veniens, putas inueniet fidem super terram? [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: Qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit, quando cunctos iudiciorum suorum oblitos, huic sæculo conspexerit mancipatos, vt merito debeant cum ipso quem inhabitant orbe delere. Quantum ad iudicandi modum, quia dicitur Dominus descendisse: [Gen. 18. e] Dixit Dominus Abrahæ, Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint: sic & [C] Dominus descendet in die iudicij: [1. Thes. 4. d] Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cœlo. Sicut etiam liberauit Lot iustum damnando impios: [Sap. 10. b] Hæc iustum à pereuntibus impiis liberauit fugientem, descendente igne in Pentapolim, quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria stans figmentum salis, &c. Sic etiam erit in finali iudicio. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: Exeunte Lot, Sodoma perit, quia in consummatione sæculi, exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, sicut dicitur: [Matt. 13. g] Sicut etiam subito ira Dei impiis superuenit, sic erit etiam in iudicio finali: [Isa. 30. e] Subito dum non speratur, veniet contritio eius, & comminuetur sicut conteritur [D] lagena, &c. Et: [Matt. 25. a] Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes, &c. quantum ad supplicium. Illi enim puniti sunt igne & sulphure: Surrexit Abraham mane, &c. [Gen. 19. f] Vidit ascendentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Sic erit in supplicio impiorum in iudicio: [Psalm. 10. b] Pluet super peccatores laqueos ignis, & sulphur, & Spiritus procellarum, pars calicis eorum. Et: [Ezech. 38. g] Ignem & sulphur pluam super eum, & super exercitum eius, & super populos multos qui sunt cum eo. Vnde in Apocalypsi: [Apoc. 14. b] Si quis adorauerit bestiam, bibet de vino iræ Dei quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum. Sequitur: Et fumus tormentorum eorum ascendit in sæcula sæculorum.

[E] *In illa die qui fuerit in tecto, &c.* Postquam descripsit modum apparendi & veniendi: hic tertio describit modum euadendi, habet autem pars ista tres. In quarum prima describitur euadendi modus, secundo euadentium status, ibi: *Dico vobis, in illa nocte, &c.* In tertia euasionis terminus & locus, ibi: *Respondentès dicunt illi, &c.* Circa modum euadendi quatuor introducuntur, scilicet modus effugiendi, ratio periculi, modus periclitandi, & ratio remedij. Primo igitur quantum ad modum effugiendi, dicit:

In illa die qui fuerit in tecto, per amorem spiritualium. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: In tecto est qui carnalia excedens velut in aura libera spiritualiter viuit. Super hoc tectum debet ascendere prædicator veritatis, vt faciat illud quod

aliis

Matt.10.e *Isa.40.b* al.is persuadet: Quod in aure auditis, prædicate super
tecta. Nam Isaias dicit: Super montem excelsum as-
cende tu qui Euangelizas Sion,&c. [*& vasa eius in do-*
Glos in hunc locum to.5. *mo*, per contemptum carnalium. Glossa: Vasa eius in
domo concupiscentię sunt carnales quas nimis amaue-
tat,sed superna petens in hoc mundo reliquerat,secun-
1.Thes.4.a dum illud: Sciat vnusquisque vestrum vas suum possi-
dere in sanctificatione & honore: non in passione de-
siderij sicut & gentes quæ ignorant Deum. De quibus
Isa.65.a Isaias: Comedunt carnem suillam, & ius prophanum
in vase eorum, *non descendat tollere illa*, per peccati reci-
Sup.10.e diuum, sicut ille de quo supra: Homo quidam des-
cendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latro-
Isa.31.a nes. Isaias: Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxi-
lium,in equis sperantes,&c. *Et qui in agro*, per exerci-
Glossa interl. in hunc locum to.5. tium virtutum. Glossa: In agro est qui operatur in Ec-
clesia plantans & rigans: Diligenter exerce agrum
Prou.24.e tuum,& postea ædifices domum tuam, *similiter non re-*
Sup.9.g *deat retro*, ad opera vitiorum, quia sicut dicitur supra:
Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens
retro, &c. Vult ergo dicere quòd qui vult illam diem
iudicij euadere, vt non pereat, despiciendo mundana,
perseuerantissime tendat ad ęterna,sicut Paulus facie-
Phil.3.c bat,& dicebat. Quæ retro sunt obliuiscens,ad ea vero
quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum
persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in
Christo Iesu. Licet autem hæc perseuerantia sit omni-
bus necessaria, maxime tamen imminente futuro iu-
dicio, quoniam instabunt tribulationes,& multa mala
Matt.24.a exempla,& documenta: Pseudoprophetæ surgent, &
seducent multos. Et quoniam abundabit iniquitas:re
frigescet charitas multorum: qui autem perseuerauc-
rit vsque in finem, &c.

Secundo, quantum ad modum periclitandi qui de-
bet declinari subdit: *Memores estote vxoris Loth*, de qua
Gen.19.f dicitur: Respiciens vxor Loth post se, conuersa est in
statuam salis. Et ratio huius est,quia contra mandatum
Gen.19.d Domini fecit, quo prædixit: Noli respicere post ter-
gum,nec stes in omni circa regione, sed in monte sal-
uum te fac, ne & tu simul pereas. In quo intelligitur
quòd totum periculum in conuersis ad Christum con-
sistit in retrocedendo. Vnde Petrus: Melius erat illis
2.Petr.2.d non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem
retrorsum conuerti. Et rationem huius reddit,cum pre-
mittit: Si enim refugientes coinquinationes mundi in
cognitione Domini nostri,& Saluatoris Iesu Christi,his
rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora
deteriora prioribus. Et propterea ad detestationem
Apostasiæ recidiui & retrocessionis, Dominus memo-
Sap.10.b riale illud posuit de vxore Loth. De qua Sapiens: Incre-
dibilis animæ memoria stans figmentum salis,&c. Ideo
signanter dicit: *Memores estote vxoris Loth.* Nam ideo
versa est in statuam salis,vt sic ostendendo suam fatui-
tatem,det aliis sapientiæ condimentum,vt nullus aspi-
Sup.14.g ciat retrorsum,secundum illud quod dicitur: Bonum est
sal. Si autem sal euanuerit,in quo condietur?&c. Vnde
Glos in hunc locum to.5. Glossa: Vxor Loth significat eos,qui in tribulatione re-
tro respiciunt,& se à spe diuinæ promissionis auertunt,
& ideo statua facta est salis,quia in admonendo homi-
nes, ne similia faciant,corda eorum condit,ne sint fa-
tui. Hoc autem non tantum est exemplum, verum
etiam significat præsagium. Nam sicut illud incendium
signat finale iudicium imminens: sic vxor Loth retro
aspiciens animas effœtas & carnales,quæ retrocedent
& apostatabunt in illa tribulatione.

Tertio,quantum ad rationem periculi,subdit: *Qui-*
cumq; quæsierit animam suam saluam facere, per amorem
priuatū. Accipitur enim hic anima pro vita carnali,de
Leu.17.d qua dicitur: Anima omnis carnis in sanguine est. Glos-
sa. Ibi vitam corporis vocauit non animam quę migrat
à corpore,sed quæ morte finitur. Hanc quærit saluare
qui nimis eam diligit. Vnde Glossa supra istud: Quicū-
que quæsierit animā suam saluam facere,idest,qui vitā
carnalē negando Christum in mundo saluare voluerit.

A De quo subdit: *Perdet illam*, scilicet per diuinum iudicium:
Qui amat animam suam, perdet eam. Et quidem hoc *Ioan.12.d*
fiet iusto Dei iudicio:vt qui sui amore immoderato of-
fendit,simul perdat diuinam felicitatem,& animæ salu-
tem. Et hoc est,quia amat bonum commutabile super
incommutabile. Qui diligit iniquitatem,odit animam *Psalm.10.b*
suam. Et vere quia sicut dicitur: Quid prodest homini, *Matt.16.d*
si vniuersum mundum lucretur,animæ vero suæ detri-
mentum patiatur? Totius igitur illius periculi ratio &
conuersio ad priuatum bonum,quo quis nimis seipsum
diligit,& seipsum nimia diligendo plus debito afficitur
circa bonum priuatum sperando, & gaudendo de eius
præsentia: timendo & dolendo de eius absentia. Et hoc
totum venit ex amore priuati boni,qui maxime regna-
bit in fine mundi: In nouissimis diebus instabunt tem- *2.Tim.3.a*
B pora periculosa,& erunt homines seipsos amantes,cu-
pidi,elati,&c. Nimis seipsos diligendo, Deo se reddunt
exosos. Coangustatum est stratum,ita vt alter decidat: *Isa.28.e*
& pallium breue vtrumque operire non potest,&c.

Quarto,quantum ad rationem remedij subdit: *Et qui*
cumque perdiderit illam, per odium omnis carnalitatis:
vitam namque perdere dicitur, qui carnalitatem ipsiuā
crucifigendo persequitur,sicut Paulus dicit: Qui autem *Gal.5.d*
sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis &
concupiscentiis. Ideo ipse dicebat: Christo confixus *Gal.2.d*
sum cruci. Viuo autem iam non ego,viuit vero in me
Christus. Huius exemplum ostenditur in Actibus: Vin- *Act.20.e*
cula tribulationis Hierosolymis me manent. Sed nihil
horum vereor, nec facio animam meam pretiosiorem
quàm me, dummodo consummem cursum meum, &
C ministerij verbum quod accepi. Ille igitur perdit,qui su
perditioni exponit pro amore Iesu Christi, & de hoc
subditur: *Viuificabit eam*, per præmium æternæ felicita-
tis: Qui odit animam suam in hoc mundo in vitā æter- *Ioan.12.d*
nam custodit eam. Et ratio huius est,quia ille est dignus
à Domino liberari,qui diligit eum vsque ad odium sui:
Ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni,& propter *Apoc.12.e*
verbum testimonij sui, & non dilexerunt animas suas
vsque ad mortem. Qui enim sic diligit Deum summe
diligit,secundum illud: Maiorem hac dilectionem nemo *Ioan.15.b*
habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis
suis. Et qui sic est diligens,dignus est diligi,secundum
illud: Ego diligentes me,diligo. Etiam merito dignus *Prou.8.b*
est æternaliter viuificari, & ab omni periculo liberari:
Hi qui amicti sunt stolis albis,qui sunt,& vnde vene- *Apoc.7.e*
D runt,& dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatio-
ne magna,& lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas
in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei: nō esu-
rient,neq; sitient amplius, neque cadet super illos sol,
neq; vllus æstus, quoniam agnus qui in medio throni
est,reget illos,& deducet eos ad vitæ fontes aquarum.

Dico vobis: In illa nocte.&c. Postquam descripsit eua-
dendi modum,hic describit euadentium statum,quem
describit triplicem,scilicet contemplatiuorum, actiuo-
rum,& prælatorum,secundum illud: Si fuerint tres viri *Ezech.14.e*
isti in medio eius, Noe, Daniel,& Iob,ipsi liberabunt
animas suas. In quibus intelligitur triplex status sal-
uandorum. In Noë qui præfuit arcæ,prælati. In Danie-
le,contemplatiui. In Iob,actiui. In omni tamen statu
sunt aliqui boni,& aliqui mali: aliqui iniusti, & aliqui
E iusti: vt sic omnis status timore sollicitetur,sed subdi-
tus fiat omnis mundus Deo. Primo igitur quantum
ad statum contemplatiuorum; dicit:

Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno, quantum
ad statum contemplantium,qui recte dicitur lectus,se-
cundum illud: In lectulo meo per noctes quæsiui, quē *Cant.3.a*
diligit anima mea. Intelligitur autem per lectulum sta-
tus contemplatiuorum,quia ipse est locus quietis. En *Cant.3.e*
lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, Item lo- *Matt.6.a*
cus solitudinis: Tu autē cum oraueris, intra in cubicu-
lum tuum,&c. Item locus contubernij nuptialis. Ecce *Cant.1.d*
tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui
columbarum. Ecce tu pulcher es dilecte mi,& decorus.
Lectulus noster floridus. In hoc ergo lecto admittuntur

etiam

etiam aliquando electi,& reprobi.propter quod addit: *Vnus assumetur*,scilicet ad diuinum consortium. In cuius figuram dicitur : Assumpsit Iesvs Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius,&duxit illos in montem excelsum seorsum. Vnde ille sanctus contemplatiuus dicebat in Psalmo : Tenuisti manum dexteram meam: Et in voluntate tua deduxisti me,& cum gloria suscepisti me.Et iterum:Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. *Et alter relinquetur*,scilicet ad æternum supplicium.Deuorabit eum ignis,qui non succenditur : affligetur relictus in tabernaculo suo. Et nota quòd cum prius præmisisset in illa die,nunc dicitur in illa nocte:nam fi..alis tribulatio dicitur dies propter ipsius iudicis reuelationem : & dicitur nox propter tribulationis horrorem. secundum illud.Nec siderum lympidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horridam. Vnde Glossa : In illa nocte,id est, in illa tenebrosa tribulatione, vt in errorem moueantur, si fieri potest,etiam electi. Et de hoc Psalmista.Posuisti tenebras,& facta est nox,in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ. In hac enim non solum cadent simplices, verum etiam aliqui contemplatiui & magni. In cuius figuram dicitur : Stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur.

Secundo,quantum ad statum actiuorum,subdit: *Duæ erunt molentes in vnum*, per exercitium circa actiuam, quæ recte intelligitur per molam : quia qui versantur circa actus vitæ actiuæ ad modum molæ circumeunt, & decurrunt,nec in vno opere sistunt,sicut dictum est Marthæ : Martha, Martha sollicita es,& turbaris erga plurima. Vel quia tales debent erigi spe æternorum præmiorum,& deprimi terrore suppliciorum,per spem scilicet, & timorem, quibus tanquam molis,spirituale molendinum mouetur. Vnde in Deuteronomio : Non accipies loco pignoris inferiorem, & superiorem molam. Et quoniam circa hanc versatur homo quantum ad inferiorem rationis portionem,ideo dicit : In fœminæo genere. *Duæ erunt molentes*.Vnde Glossa:Duæ differentiæ sequentium orbem rerum mobilium, quæ fœmineo genere designantur, quia maiorum consilio reguntur, vt fœminæ à viris, quæ tamen in vnum molunt inquantum de suis negotiis Ecclesiæ vsibus deseruiunt. Et quia inter hos sunt aliqui boni,ideo additur:*Vna assumetur*,scil. ad gloriam,secundum illud Psalmistæ:Misit de summo, & accepit me,& assumpsit me de aquis multis.*Et altera relinquetur*,scil.ad gehennam: Derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea. & sicut tuguriũ in cucumerario,& velut ciuitas,quæ vastatur.Et:Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Tertio, quantum ad statum prælatorum,subiungit: *Duo in agro*,per custodiam Ecclesiarum.Glossa:Duę differentiæ prædicatorum in Ecclesia, quasi in agro laborantium. Vnde Apostolus prælatum,& prædicatorem agricolam vocat. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Et : Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Propter quod dictum est : Ecce constitui te hodie super gentes,&super regna:vt euellas,& destruas,& disperdas,& ædifices,& plantes. In hoc agro Ecclesiastico crescunt fructus bonorum operum. Ecce odor filij mei sicut odor agri,cui benedixit Dominus. Crescunt & flores sanctorum,scilicet rosæ martyrum,lilia virginum,& violæ confessorum. Pulchritudo agri mecum est. In hac autem agricultura aliqui saluabuntur,& ideo addit : *Vnus assumetur*, scilicet ad culmen æternorum bonorum. Assumam te Zorobabel,fili Salathiel,& ponam te quasi signaculum,quia te elegi. *Et alter relinquetur*,scil.in calamitate infernalium opprobriorum.Ciuitas munita desolata erit,speciosa relinquetur & dimittetur quasi desertũ.Ex his omnibus colligitur quòd in quolibet statu saluandorum aliqui erunt boni & aliqui mali, vt sic omnes formident, secundum illud:Sunt iusti atq; sapientes,& opera eorum in manu Dei:& tamẽ nescit homo vtrũ amore,an odio dignus sit:sed omnia in futurum seruantur incerta.Propter quod si quis vult futurum iudicium euadere, necessarius est ei non tantum mundi contemptus,verum etiam timor diuinus, secundum illud:Ingredere in petram, & abscondere in fossa homo à facie timoris Domini, & à gloria maiestatis eius : cuius enim vult,miseretur : & quem vult,indurat. Ideo vnusquisque territus cum Apostolo exclamet, & dicat : O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c.

Marginal references (left column): Matt.17 d; Psalm.72. d; Psalm.88.b; Iob 20.d; Sap 17.a; Glos in hunc locum 10.5; Psalm.103.; Matt 24. ; Sup.10.g; Deut.24.b; Glos.in hunc locum 10.5.; Psalm 17.b; Isa.1.c; Matt.23.d; Glos. interlin. in hunc locum 10.5.; 2 Tim.2. a; 1.Cor.3.b; Hier.1. b; Gen.27. d; Psalm.49.b; Agg.2.d; Isa.27.e; Eccl.9. a

Respondentes dicunt illi,&c. Postquam descripsit euadendi modum,& euadentium statum, subditur hic vltimus euasionis terminus, & locus quietis,quem Apostoli requirunt,cum dicitur:*Respondentes*,scil. Apostoli. *Dicunt illi:Vbi Domine?*scilicet *assumetur,& relinquetur*. Vnde Apostoli vtrumq;requirunt,sed Dominus vnum respondet expressè,& aliud innuit tacite. Vnde Glossa: Duo quærentibus,vnum respondet,sanctos scilicet secum assumendos, aliud subiiciendo innuit malos, scilicet a se repulsos cum diabolo damnandos.Et ideo subdit : *Qui dixit illis:vbicumque fuerit corpus illuc congregabuntur & aquilæ* Nota hic notabile exemplum,electi congregantur ad Christum, sicut ad summæ refectionis abundantiam, quemadmodum aquilæ congregantur ad corpus sicut ad escam. Iob loquens de aquila dicit:Vbicumque fuerit cadauer statim adest. Vnde Hieronymus : Aquilæ & vultures etiam transmarina sentire dicuntur cadauera.Congregantur autem per viuacissimũ olfactum,lympidissimum aspectum velocissimum motum & auidissimum appetitum.Sic sancti ad Christum congregabuntur & ad verbum incarnatum,per ardentissimum desiderium, lympidissimum contuitum sapidissimum gustum, & per motum amoris excessiuum. Propter quod & Propheta Dauid exprimens aliquarũ harum accessus ad Christum,exprimit in seipso desiderium dicens : Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum,ita desiderat anima mea ad te Deus.Contuitum : Quoniam apud te est fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen &c. Gustum : Satiabor cum apparuerit gloria tua. Amorem : Quia inflammatum est cor meum & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, &c. In horum figuram dicitur : Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila,& in arduis ponet nidum suum ? In petris manet,& in præruptis silicibus commoratur, de longe oculi eius respiciunt,pulli eius lambunt sanguinem, &c. De natura aquilæ dicit Ambrosius,quòd aquila alta petit, humilia derelinquit,longæuam fertur habere ætatem.Sic sancti post Resurrectionem renouati ad modum aquilæ, secundum illud : Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua,& sursum tendent, & semper cum Domino viuent, secundum illud : Deinde nos qui viuimus,qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aëra, & sic semper cum Domino erimus.

CAPVT XVIII.

D*Icebat autem & parabolam ad illos,&c.*] Post confutationem Iudaïcæ curiositatis in perscrutando futura,subditur hic persuasio studiositatis in postulando diuina suffragia. Et quoniam oratio studiosa, est oratio Deo placita,in qua simul est feruor affectionis & humilitas reputationis, ideo pars ista habet duas. In quarum prima exemplo parabolico inducit ad orationis instantiam, in secunda vero ad orationis reuerentiam,ibi : *Dixit autem ad quosdam,& cætera.* Ad orationis igitur instantiam mouet introducendo parabolam de iudice & vidua:circa cuius descriptionem primo introducitur ratio introducendi:Secundo additur introductio ipsius parabolæ,ibi : *Ait autem Dominus*. Primo igitur quantum ad rationem introducendi parabolam dicit :

Dicebat autem & parabolam ad illos. Notandum autẽ est, quòd hæc parabola non est intelligenda per metaphoram similitudinis (quia iudex ciuitatis nullo mo-

Marginal references (right column): Isa.2.a; Rom 9. d; Glos.in hunc locum 10.5.; Sancti aquilis comparantur.; Iob.39 d; Hieron.l.4.in cap 24. Matt. to 6.; Item habet Ambr c.29. In Symbol. tom.4.; Psalm.42.a; Psalm.35.b; Psalm.10.d; Psalm.72 e; Iob 39. d; Amb. lib 8. Comment in Luca cap.17. tom.3.; Psalm.102.a; 1.Thes.4.d

do Deo assimilabatur, qui non est imitandus) sed potius
per dissimilitudinem & per contrarium intelligenda
est, vt quasi à minori Dominus manuducat ad cogno-
scendam efficaciam orationis. Vnde hic non compa-
rat personam personæ, sed negotium negotio. Et hoc
Beda Glossa in hunc locum to. 5. est quod dicit Beda in Glossa: Nota quod Dominus pa-
rabolas ponit, vel secundum similitudinem, vt de ho-
mine, qui habuit duos filios, & personam Dei gerit: vel
secundum dissimilitudinem, vt de iniquo iudice, qui
personam Dei nullatenus tenet. Introducit ergo hanc
parabolam ad persuadendam orationis instantiam, pro-
pter quod addit. *Quoniam oportet semper orare & non de-*
Semper qui. *ficere*, quod debet intelligi, vt *semper*, nõ distribuat pro
omni parte temporis, sed pro horis statutis. Iuxta quod
secundum institutionem propheticam dicitur in Psal-
Psal. 118. x mo: Septies in die laudem dixi tibi. Et hunc modum
Glos. in hunc locum to. 5. obseruat Ecclesia. Vnde Glossa: *Semper*, id est canoni-
cis horis quotidie secundum morem Ecclesiæ. Vel
semper orate, hic intelligitur, vt oratio semper, vel sit in
ore per postulationẽ, vel sit in corde per desiderium,
vel sit in opere per præparationem. Qui autem bona
agit, ad hoc se disponit, vt eius oratio debeat audiri. Et
1. Thes. 5. e secundum hoc dicitur: Sine intermissione orate. Ibi
Glos. in hunc locum to. 5. Glossa: Semper orat qui bene agit semper: ipsum enim
desiderium bonum, oratio est: & si continuum est desi-
Beda Glossa in hunc locum to. 5. derium, continua est oratio. Et hoc est quod dicit hic
Beda in Glossa: Semper orat qui semper agit bona: nec
Ecc. 12. e desinit orare: nisi cum desinit iustus esse: Non impedia-
ris orare semper, & ne verearis vsque ad mortẽ iustifi-
Ecc. 29 b cari. Et. Conclude eleemosynam in corde pauperis, &
hęc pro te exorabit, &c. Si autem intelligatur de op-
portunitate congruitatis, tunc oportet semper orare,
id est frequentissime & instantissime ad orationem re-
Hier. statim post ser. de B. Virg. to. 9. currere. Vnde Hieronymus: Frequens oratio, vitiorum
impugnationem extinguit: instãs vero oratio impetrat
Eccl. 3 a veniam de peccatis, secundum illud: Qui diligit Deum
exorabit pro peccatis, & in oratione dierum exaudie-
tur, &c. Nota quod vtile est orare semper propter de-
cem, videlicet quia impetrat relaxationem diuinæ sen-
Isa. 38. a tentiæ, sicut apparet in Ezechia: Orauit Ezechias ad
Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quæso
quo modo ambulauerim coram te. Et post subditur
quod Dominus reuocauit sententiam mortis. Et Sa-
Sap. 18. d piens: Properans enim homo sine querela deprecari
pro populis, proferens seruitutis suę scutum, orationẽ,
& per incensum deprecationem alligans restitit iræ.
Mat. 17. c Secundo remissionem culpę perpetratę: Hoc genus dę-
monij non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Su-
per quo loco Hieronymus: Ieiunio sanantur pestes
Psa. 31. b corporis: oratione pestes mentis. Et Psalmista: Dixi, cõ-
fitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, &
tu remisisti impietatem peccati mei. Et post: Pro hac
orabit ad te omnis sanctus, &c. Tertio repulsionẽ spi-
Matt. 26. d ritualis pugnæ: Vigilate, & orate, vt non intretis in tẽ-
1. Mac. 4. b tationem. Et: Tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda,
& contritæ sunt gentes, & fugerunt, &c. Quarto repa-
Iac. 5. d rationem virtutis naturæ: Oratio fidei saluabit infir-
mum, & alleuiabit eum, &c. Et Fili, in tua infirmitate
ne despicias teipsum, sed ora Dominum, & ipse cura-
1. Tim. 2. a bit te. Quinto conseruationẽ pacis in tẽpore: Obsecro
primum omniũ fieri obsecrationes, orationes, postula-
tiones, gratiarum actiones, vt quietam & tranquillam
vitam agamus in omni pietate & castitate, &c. Sexto
Phil. 4 a custoditionẽ tranquillitatis conscientiæ: Nihil solliciti
sitis, sed in omni oratione & obsecratione, cum gratia-
rum actione petitiones vestræ innotescãt apud Deum.
Et pax Dei quæ exuperat omnẽ sẽsum, custodiat, &c.
Septimo inflammationẽ diuinę gratiæ. In cuius figurã
3. Reg. 18. d dicitur de Elia: Inuocabo nomen Domini: & Deus qui
exaudierit per ignem ipse sit Deus. Vnde dicitur quod
Act. 1. c perseuerantes erant vnanimiter in oratione. Et post:
Dũ complerentur dies Pentecostes, apparuerunt illis
dispertitæ linguæ, &c. Octauo illustrationem supernæ
3. Reg. 3. b sapientiæ. Cuius exemplum habetur in Salomone, de

quo dicitur quod orauit & petijt sapientiam, quã etiã
A obtinuit. Et Iacobus: Si quis vestrum indiget sapientia Iac. 1. a
postulet à Deo, qui dat omnib' affluẽter. Nonò adaper-
tionem cælestis ianuæ, quæ virtute orationis clauditur
malis, & aperitur bonis. Elias, homo erat similis nobis Iac. 5. d
passibilis, & oratione orauit, vt non plueret super ter-
ram, & non pluit annos tres, & menses sex. Et rursum
orauit, & cælum dedit pluuiam: Decimo acquisitionem
mercedis æternæ: Tu autem cum oraueris, intra in cu- Mat. 6. a
biculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in ab-
scondito, & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet
tibi. Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meã: Psal. 60. a
dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Et: Lau- Ecc. 51. b
dabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in con-
fessione, & exaudita est oratio mea. In figuram autem
harum decem efficaciarum, Sol ad orationem Ezechiæ 4. Reg. 20. b
B legitur decem gradibus retrocessisse. Ex quibus colli-
gitur quod oratio præualet naturæ inferiori, præualet
virtuti cæli, imperat naturæ spirituali, attrahit Spiritũ
sanctum, inclinat Filium Dei, & mitigat Patrem, ac
per hoc quodam modo dominium habet respectu
vniuersorum.

Iudex quidam erat, &c. Post rationem parabolæ in-
troducendæ, subditur hic introductio ipsius parabolæ
circa cuius expressionem tria introducuntur, scilicet
duritia Iudicis, instantia pauperis, & efficacia precis.
Primo quantum ad duritiam Iudicis, dicit:

Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non
timebat, propter duritiam cordis, quæ facit Deum non
timere, secundum illud: Indurasti cor nostrum, ne ti- Isa. 63. d
meremus te. Tales obdurati Deum non timent, sed
potius contemnunt. In quorum persona Iob dicit: Quis Iob 21. b
C est omnipotens, vt seruiamus ei? Et: Quasi nihil possit Iob 22. c
facere omnipotens, æstimabant eum. Tales sunt qui
dicunt illud: Manus nostra excelsa, & non Dominus Deut. 32. d
fecit hæc omnia. Et quia ad duritiam concomitatur
superbia, ideo addit: *Et hominem non reuerebatur*, pro-
pter arrogantiam mentis. Vnde hic de numero illorũ
fuit de quibus dicitur: Opprimamus pauperem iustum, Sap. 2. c
non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos
multi temporis. Tali dicitur: Væ qui prædaris, nonne Isa. 33. a
& ipse prædaberis? & qui spernis, nonne & ipse sper-
neris? Cum consummaueris deprędationem, depræda
beris: cum fatigatus desieris contemnere, contemne-
ris.

Secundo, quantum ad instantiam pauperis, subdit:
Vidua autem quædam erat in ciuitate illa. Vidua scil. de-
D stituta solatio viri, & talibus maxime est subueniendũ,
secundum illud: Quærite iudicium, & subuenite op- Isa. 1. c
presso, iudicate pupillo, defendite viduam. Talibus ma
gis debet fieri iustitia: quia minus se possunt defende-
re, & frequentius opprimuntur. Et ideo dicitur: Libera Ecc. 4 b
eum qui iniuriam patitur, de manu superbi. In iudicã-
do, esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri
illorum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, &
miserebitur tui magis quam mater. De hac igitur vidua
indigente iudicis patrocinio, oppressionem malorum,
subdit: *Et veniebat ad eũ dicens: vindica me de aduersario*
meo, per districtionem iudicij iusti. Et hoc quidem iu-
stum erat tali personæ reddi. Deprecatio pauperis ex Ecc. 21. a
ore vsq; ad aures perueniet, & iudicium festinato ad-
E ueniet illi, scil. à Deo. Et: Deprecationem læsi exaudiet. Ecc. 35. c
Non despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat
loquelam gemitus. Nonne lacrymæ viduę ad maxillam
descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas?
A maxilla enim ascendunt vsq; ad cælum. Et tamen
non perueniunt vsq; ad cor hominis induratum. Vnde
subdit: *Et nolebat per multum tempus*, propter perfidiam
animi obdurati: vnde hic erat de numero illorum, de
quib. dicitur: Principes tui infideles socij furum. Om- Isa. 1. f
nes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo
non iudicant: & causa viduæ non ingreditur ad illos.
Et: Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli Hier. 5 g
non direxerunt, &c.

Tertio, quantum ad efficaciam precis subdit: *Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem vereor*, per audaciam cordis, propter quam similis erat [*Iob 15.a*] illi superbo de quo Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Vnda de nu- [*Psal. 14.b*] mero illorum erat, de quibus in Psalmo: Contritio, & & infelicitas in viis eorum, &c. *Tamen quia molesta est mihi hæc vidua*, per instantiam precis, quæ omnia vincit [*Iudic. 14.d*] secundum illud: De vxore Samsonis, quæ septem diebus conuiuij flebat ante eum, tandemque die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Propter quod dicitur: [*Sup. 11.a*] Et ille deintus respondeat, noli mihi molestus esse, quia pueri mei mecũ sunt in cubili. Sequitur: Et si ille perseuerauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatẽ tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Sic & iudex iste improbitate vincitur, *Vindicabo* [B] *illam*, secundum exigentiam sui iuris, hoc enim est officium iudicis, vt releuet oppressos, & puniat opprimẽ- [*Num. 31.a*] tes. Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Vlciscere prius filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum. Hoc nõ debet iudex facere ex odio per- [*1. Mac. 2.a*] sonæ, sed ex amore iustitiæ, sicut Matathias, de quo dicitur: Accensus est furor eius, secundum iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram. Hic autem iudex non exercebat vindictam propter zelum legis, sed propter vitandum tædium precis & ideo subdit: *Ne in nouissimo veniens sugillet me*, per frequentiã cla- [*Beda Glos. in hunc locum co. 5. Gloss. interlin. in hunc locum co. 5.*] moris. Beda: In nouissimo, id est, ne iterum & iterum veniẽs strangulet me tædiosis clamoribus. Vnde Glossa dicit quod sugillo à sugo tractum à lamiis, id est strangulo. Lamiæ enim paruulos occidunt & sanguinem sugunt, ac per hoc suffocant, & strangulando occidunt. Dicitur igitur sugillari qui verbis & rationibus hincinde adeo coarctatur, vt vix possit loqui, nec respirare permittatur. Vel dicitur sugillari qui tãto odio afficitur, quod præ tędio sanguis sugitur & diminuitur. Vnde sensus sugillet me, idest, sanguinem meum [*Thren. 4.a*] sugat sicut lamiæ, de quibus dicitur: Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos.

Ait autem Dominus. &c. Post rationem parabolæ introducendæ & introductionem ipsius parabolæ, sequitur hic adaptatio introductæ. Circa quam tria introducuntur. Excitatur enim humana audientia. Erigitur fiducia: & arguitur diffidentia. Primo igitur quantum ad excitationem audientiæ, dicitur:

Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit, idest, considerate huius responsionem: in qua considerandum est, quantæ sit efficaciæ orationis instantia, [D] quia instantia peperit molestiam, & molestia extorsit iustitiam. Vnde licet haberet cor lapideum, motus tamen est per frequentiam precum, vt verificetur in il- [*Ouidius 4. de Ponto eleg. 10.*] lo illud poeticum: Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo. Licet autem in eo iniquitas fuerit, compulsus est tamen ad reddendam iustitiam per viduæ importunam instantiam, ex quo intelligimus quod si instãtia precis emolliuit iudicem durissimum, & inclinauit iniustissimum ad faciendum iudicium: quãd multo fortius inclinabit Deum pium & iustũ. Vnde Chry- [*Chryso. lib. 1. de orando Deo to. 5.*] sostomus: Non iudex talis, fide dilectionis carens, tędio compulsus, nec actio eius hic laudari potest, sed si iste quocumque animo vltus est viduam, Deus iudex maxime vlciscitur suorum iniuriam. Ex quo miro modo instantis orationis ostenditur efficacia, quia ille qui nec Deum timebat, nec hominis curauit verecundiam, nec amabat iustitiam, victus est à vidua per precum instantiam importunam.

Secundo, quantum ad erectionem humanæ fiduciæ subdit: *Deus autem non faciet vindictam electorum suorũ*, [*Rom. 12. d*] ea districtione sui iudicij: Mihi vindictam: & ego retri- [*Deut. 32. f. e*] buam. Et in Deuteronomio: Mea est vltio & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum. *Clamãtium ad* [*Apo. 6.a*] *se die ac nocte*, scil. ex afflictione animi: Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbũ Dei, & cla- [A] mabant voce magna, dicentes: Vsquequo Domine, sãctus & verus, non iudicas, & non vindicas sanguinẽ nostrum de his, qui habitant in terra, &c. Imm ipsis ore tacentibus, tribulationes eorum clamant: Vox san- [*Gen. 4.b*] guinis fratris tui clamat ad me de terra. *Et patientiam habebit in illis?* per remissionem zeli, quasi diceret non: Quia: Dominus iudicabit iustos, & faciet iudicium, vt [*Ecc. 35.d*] fortissimus non habebit in illis patientiam, quousque contribulet dorsum ipsorum. Hoc autem dicitur, non quia Dominus non expectat peccantes, sed quia iudi- [*Rom. 2.a*] cio imminente iam amplius nolit expectare: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis cõ temnis? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius, iis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt vitam æternam: iis autem qui sunt ex contentione & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati ira & indignatio, tribulatio & angustia in animam hominis operantis malum. *Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum.* Et hoc per vltionem peccati: Sã- [*Deut 32.f*] guinem seruorum vlciscetur: & vindictam retribuet in hostes eorum, & propitius erit terræ populi sui. Et: Gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinẽ [*Ecc. 35.d*] superborũ: & sceptra iniquorum contribulet, donec reddat hominibus, secundum actus suos, & secundum opera Adæ, & secundum præsumptionem illius, donec iudicet iudicium plebis suæ. Sed numquid est sanctorum clamare ad Deum pro vindicta, cum dicatur: Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, & [*Ecc. 28.a*] peccata seruans seruabit? Responsio quod sic pro vin- [C] dicta affectionis ad Deum redimere, vel facientis à stultitia cessare, si Deo placet. Vindictam autem afflictionis personæ debet horrere, & contra vindictam damnationis æternæ debet interpellare.

Tertio, quantum ad argutionem diffidentiæ, subdit: *Veruntamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?* Hoc quidem dicit, quia licet fides credulitatis in multis videatur esse, fides fidelitatis & confidentiæ reperitur in paucis: Multi homines misericor- [*Prou. 20.a*] des vocantur, virum autem fidelem quis inuenit? Et: Periit fides, & ablata est de ore eorum. Et hoc maxime [*Hier. 7.f*] erit approximante aduentu Filij Dei: Quoniam abun- [*Mat. 24. b*] dabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Et: Hęc [*Isa. 24.b*] erunt in medio terræ, in medio populorum, quo modo si paucæ oliuæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea, & racemi cum fuerit finita vindemia. Et nota quod [D] dicit Dominus: *Putas.* Non quia dubitat, sed quia infidelitatem reproborum reprobat, & condemnat. Vn- [*Glos. in hunc locum co. 5.*] de Glossa: *Putas*: In verbo dubitationis infidelitas increpatur, non opinatur diuinitas, scit enim, cum per se facta sint omnia, sed dubitando increpat infideliũ corda. Vnde illa putatiua Domini inquisitio, designat dubitationem & nutationem, quæ erit in tribulatione illa finaliter imminente, ob quam non erit qui consurgat, & teneat eum ne consurgat ad delendam terram, secundum illud: Non est qui inuocet nomen [*Isa. 64.e*] tuum: qui consurgat & teneat te: abscondisti faciem tuam nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ.

[E] *Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant, &c.* Postquam induxit ad orationis instantiam in hac parte intendit inducere ad orationis reuerentiam: quoniam autem reuerentia haberi non potest in oratione, nisi habeatur & humilitas in conuersatione, ideo in hac parte primo introducit exemplum parabolicum ad commendandam humilitatem orationis.

Secundo vero exemplum parabolicum ad commendandam humilitatem conuersationis, ibi: *afferebant autem ad illum infantes.* In parabola autem prima explicanda procedit per hunc modum. Primo enim tangit conditiones personarum. Secundo conditiones precum, ibi: *Pharisæus stans, hæc apud se orabat.* Tertio cõditiones

tiones ex auditionum. ibi: *Dico vobis, descendit hic iustificatus, &c.* Circa conditiones personarum quibus loquitur, & de quibus loquitur: & primo quidem quantum ad conditiones personarum quibus loquitur ait:

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, per magnificationem virtutis propriæ, & hoc est contra Deum superbiæ, secundum illud: [*Rom.10.a*] Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Tunc autem confidit in se quis tanquam iustus, quando se iustum reputat ex suis operibus, sicut faciebant Iudæi. [*Rom.2.d*] Probas vtiliora instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientiũ, magistrum infantium, habentem formam sciẽtiæ & veritatis in lege. Hæc autem confidentia potius est veræ iustitiæ inimica. [*Prou.11.d*] Qui confidit in diuitiis suis, corruet: propter quod dicitur: [*Hier.48.a*] Pro eo quod habuisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris. Et hoc totum est propter defectũ humilitatis, quæ est totius iustitiæ fundamentum. Vnde Gregorius: Eam quippe quam non inuenit humilẽ, veritas fugit mentem. Et iterum: Qui sine humilitate virtutes congregat quasi puluerem in ventum portat. Et quia præsumptio sui ducit in contemptum proximi, ideo subdit: *Et aspernabantur cæteros*, quantum ad contemptum, scilicet meriti alieni, sicut illi de quibus dicitur: [*Isa.65.a*] Qui dicunt: Recede à me: ne appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Et ideo dicitur: [*Rom.14.a*] Is qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet. Et: [*Eccl.11.a*] Ne spernas hominum in visu suo, breuis in volatilibus est apis, & multum dulcoris habet fructus illius. Ad hos igitur dixit parabolam istam in detestationem superbiæ, & laudem humilitatis. Vnde Glossa: [*Glos. in hunc locum to.5.*] In hac parabola ostendit non fidei tantum verba, sed opera examinanda. Inter quæ maxime humilitas regnat, quam quia non habent superbi, de sua iustitia præsumentes & infirmos despicientes, quasi fide vacui cum orant, despiciuntur.

Secundo, quantum ad conditiones personarum, de quibus loquitur, subdit: *Duo homines ascendebant in tẽplum vt orarent*, per intentionem conformem & etiam laudabilem. Ad hoc enim debemus in templum conscendere vt oremus, secundum illud: [*Mat.21.b*] Domus mea domus orationis vocabitur. Vnde & Augustinus dicit: [*Aug. in Regula 3.c.8. to.1.*] Nemo in oratorio aliquid agat nisi illud ad quod factũ est, vnde & nomen accepit. Propterea Dominus eos qui in templo non orabant, sed mercabantur, eiecit nõ sine asperitate verborum: [*Ioan.2.c*] Inuenit Iesus in templo vẽdẽtes oues & boues, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo. Et his qui columbas vendebant: dixit: Auferte ista hinc: & nolite facere domum patris mei, domum negociationis. Et hoc quia domus illa locus orationis est. Et propterea, vt competeret ei, propter quod erat, ideo in alto erat, & per gradus ascendere oportebat ad insinuandum quod qui vult orare, oportet sursum erigere se. Vnde & in Præfatione dicitur: Sursum corda. Propter quod & Bernardus dicit, quod licet Deus vbiq; sit, tamẽ in oratione sursum est cogitandus, vt sursum cor nostrũ eleuetur. In cuius figuram dixit Dominus ad Moysen: [*Exod.24.c*] Ascende ad me in montẽ. Licet autẽ ad vnum consimiliter tenderet locũ valde tamen habebant differentiã morũ. Et ideo subdit: *Vnus Pharisæus, & alter publicanus*, per conuersationẽ difformẽ. Vnde Pharisæus apparenter bonus erat, quia Pharisæi dicebantur quasi ab aliis habitu, gestu, & obseruantiis distincti, tanquam ipsius legis obseruatores præcipui, secundũ illud Pauli: [*Act.26.a*] Vitam meã à iuuentute nouerunt omnes Iudæi præsciẽtes me ab initio, si velint testimoniũ perhibere, quoniam secundum certissimam sectã nostræ religionis vixi Pharisæus. E diuerso Publicanus erat patenter malus, quia publicani dicebantur exactores vectigaliũ publicorũ, sicut sæpe expositum est. **A** Vnde supra: [*Sup.15.a*] Erant appropinquantes Iesu Publicani & peccatores, vt audirent illũ: Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, &c. Magna ergo differentia est inter Pharisæum & Publicanum, quantũ ad apparentiam, maior etiam quantũ ad existentiam, quia Pharisæus per arrogantiã suam iustitiam tabefaciebat, & Publicanus per pœnitentiam suam iniustitiam expurgabat. Ideo dicitur Pharisæis: [*Mat.21.e*] Publicani, & meretrices præcedent vos in regnum Dei. Hoc autem dicitur Pharisæis, non quia apparebãt boni, sed quia erãt mẽte superbi, propter quod dicitur: [*Sup.16.d*] Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra quia quod hominib⁹ altũ est, abominatio est ante Deũ.

Pharisæus stans, &c. Postquam descripsit conditiones personarũ orantium, hic secundo describit cõditiones orationum. **B** Et describitur hic primo conditio precis ex parte Pharisæi superbientis: secundo ex parte Publicani seipsum humiliantis, ibi: *Et Publicanus à longe stans.* Tria autem insinuantur in modo orandi ipsius Pharisæi, in quibus manifestatur arrogantia mentis ipsius tam respectu Dei, quam proximi, se etiam sui. Introducuntur enim hic ipsius Pharisæi gratiarum actio fastuosa, reprehensio aliorum præsumptuosa, & commendatio sui vane gloriosa. Primo igitur quantum ad gratiarum actionem fastuosam, dicit

Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi. In quo arguitur Pharisæus, non quia gratias agit Deo, sed quia hoc facit modo superbo. Vnde Gregorius: Si reprehenditur ille qui superbe gratias agit, quid ergo erit illi, qui impugnat gratiã? **C** Apparet autẽ fastus ipsius ex hoc quod non incuruato corpore orabat, sed erecta fronte, cum dicatur: [*Isa.60.c*] Venient ad te curui filij eorum, qui te humiliauerunt, & adorabunt vestigia pedũ tuorum. Apparet etiam fastus: quia apud se orabat tãquam sibi placens, contra illud quod dicitur: [*Rom.15.a*] Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis ipsis placere. Etenim Christus non sibi placuit. Et ideo dicitur: [*Prou.3.a*] Ne sis sapiens apud temetipsum. Time Dominum, & recede à malo, &c. Apparet insuper fastus ipsius, quia incepit à magnificatione bonorũ quæ acceperat, cum potius à sui accusatione debuisset incepisse. [*Prou.18.c*] Iustus prior est accusator sui. Incepit ab altis cum debuisset incipere ab infimis, vt perueniret ad sũma. Vnde Hieronymus: [*Hieron.*] Humilitas est virtus prima **D** Christianorum, & ideo ipsa prætermissa, in vacuum laboratur. Et Beda: [*Beda ex Gregor. homil.7. in Ezec. to.*] Ecce Pharisæus ad referendas gratias oculum habet, ad humilitatis custodiam nõ habet. Et quid prodest si tota ciuitas custodiatur, & vnum foramen per quod intrent hostes, relinquatur.

Secundò, quantum ad reprehensionem proximi præsumptuosam, subdit: *Quia non sum sicut cæteri hominum*, quasi diceret, cęteri sunt peccatores, ego autem iustus. Vnde interlinearis: [*Glossa interl. in hunc locum to.5.*] Quid est cęteri homines, nisi omnes præter ipsum: quasi solus iustus sit, cęteri peccatores. Et in hoc dupliciter dicebat falsum, & quia dicebat se non esse peccatorem, cum dicatur: [*1.Ioan.1.d*] Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Falsum etiam dicebat, quia se solum dicebat iustum, cum Dominus Eliæ **E** dicenti: Relictus sum ego solus, dicat: [*3.Reg.19.d*] Dereliquã mihi septẽ millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Hic autẽ cum sit in immensum Elia inferior, non solum se dicit iustum, verumetiam cęteros asserit peccatores, vocans eos de multitudine virorũ, & ideo addit: *Raptores, iniusti, adulteri*, vt raptores dicãtur per concupiscentiã oculorũ: iniusti per superbiam vitæ: & adulteri per concupiscentiã carnis. In quibus notat communiter alios à se esse infectos hoc triplici vitio, ex quo manat vniuersalis transgressio & perpetratio peccatorum, secundum illud: [*1.Ioan.2.c*] Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorũ, & superbia vitæ. Et ne videretur loqui sicut incertus, adducit publicanum in exemplum, adiiciens:

Velut etiam hic publicanus. Quod non dicit publicano compatiendo, sed potius despiciendo & irridendo, (A) contra illud: Non irrideas hominem in amaritudine (*Eccl. 7. b*) animæ. Est enim qui humiliat & qui exaltat, circumspector Deus. Et nota quod Pharisæus ex consideratione publicani consurrexit in temeritatem iudicij, quia cum videret illum esse peccatorum, non solum ipsum, verumetiam cęteros condemnabat. Consurrexit in elationem animi. Vnde Bernardus: Intentiuum elationis est consideratio deterioris, sicut incentiuum humilitatis est consideratio melioris.

Tertio, quantum ad condemnationem sui vane gloriosam, subdit: *Ieiuno bis in sabbato, decimas do omniũ quæ possideo*, quasi diceret perfectam iustitiam seruo & erga meipsum, & erga Deum, quia carnem macero ieiunando bis in sabbatum, id est in septimana. Et pietatem ad Deum seruo reddendo decimas & eleemosynas. Et hęc (B) duo sunt quæ maxime placent Deo. Vnde etiam Angelus dixit Tobiæ: (*Tob 12. b*) Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna magis quam thesauros auri recondere. Vnde & hic multum semetipsum commendat, sed in hoc suam iustitiam per vanam gloriam fœdat: Laudet te (*Prou. 27. b*) alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. Quia sicut dicitur: Non enim qui seipsum commendat (*2. Cor. 10. d*) ille probatus est: immo certe reprobatus. Vnde dicitur: Non te iustifices ante Deum: quoniam agnitor cordis (*Eco 7. a*) ipse est. Et: Ecce, ego iudicio contendam tecũ, eo quod (*Hier. 2. n*) dixeris: Non peccaui. Et Iob: Si iustificare me voluero, (*Iob 9. e*) os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Et hoc totum propter vitiũ elationis quæ maxime displicet Deo: Gratia estis saluati (*Eph. 2. b*) per fidem Dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Sed cum iste Pharisæus bona quæ (C) habet à Domino recognoscat, nõ videtur inaniter gloriari: quia ille inaniter gloriatur, qui gloriatur quasi non acceperit. Hic autem gratias Deo agit. Ad quod respondet Bernardus: (*Bernardus Tract. de grad. humi lit. 10. 5.*) Non recte recognouit bona quę accepit, ait enim sic: Gratias agit non quia bonus, sed quia solus non tam de bonis quæ habet, quam de malis quæ in aliis videt. Talis autem modus est elationis vnde Gregorius: (*Greg. lib. 23. in cap. 32. Iob to. 2.*) Quatuor sunt species, quibus omnis tumor arrogantiũ demonstratur. Cum vel aliquis bonum quod habet, à se habere se existimat: aut si datũ à Deo credit, pro meritis datum putat: aut cũ iactat se habere quod nõ habet, aut cũ despectis cęteris, appetit singulariter videri habere quod habet. Hac peste Pharisę' laborabat, qui sua merita extollẽdo se cęteris pręferebat.

Et publicanus à longe stans, &c. Postquam expressit (D) conditiones precis superbi Pharisæi, hic secundo exprimit conditiones precis humilis publicani. Et perfectæ quidem humilitatis insinuationem exprimit quãtum ad gestum, quantum ad motum, quantum ad verbum. Primo quantum ad insinuationem humilitatis per gestum, subditur:

Et publicanus à longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare. (*Beda Glossa in hunc locum to. 5.*) Beda: Vt humilis, non audet appropinquare, vt Deus ad eum appropinquet: non aspicit vt aspiciatur: nihil enim placet Deo tantum in pœnitente, sicut dicit Bernardus, quantum humilis verecundia, & taliter vult orari. Vnde iste publicanus erat de quibus dicitur: (*Iso. 49. f*) Vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Non audebat oculos leuare ad cælum, quia recognoscebat se offendisse Deum cæli, vt diceret sicut filius prodigus pœnitẽs: (*Luc 15. e*) Pater, peccaui in cælum & coram te. Et illud: (*2. Par. 36. in oratione.*) Peccaui super numerum arenæ maris, multiplicatæ sunt iniquitates meę. &c. Ideo igitur non audebat leuare faciem propter peccati verecundiam, ita vt intra se diceret illud: (*1. Esd. 9. b*) Deus meus confundor & erubesco leuare faciẽ meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum & delicta nostra creuerunt vsque ad cœlum.

Secundo quantum ad insinuationem humilitatis, & quantum ad corporis motũ, subdit: *Sed percutiebat pectus suum.* In quo reddebat seipsum culpabilem & ostẽdebat dolorem. In hoc enim quod pectus percutitur, (A) ostenditur cor introrsus supplicio dignum. In cuius rei signum dicitur: Percussit autem cor Dauid suum, postquã numeratus est populus: (*2. Reg. 24. b*) & dixit Dauid ad Dominũ: Peccaui valde in hoc facto: sed precor Domine, vt trãsferas iniquitatem serui tui. Sic iste percutiebat pectus quasi indignatus cõtra seipsum. Vnde Glossa: (*Glos. in hunc locum to 5.*) Percutit pectus, & pœnas de se exigit, vt Deus parcat. Vnde etiam consuetudinis nostræ est in confessione, dicẽdo culpam, tundere pectora nostra in redargutionem, & pœnitentiam nostrorum cordium, & contestationem conscientiarum. Vnde infra dicitur quod turba eorũ, (*Inf. 23. g*) qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant percutientes pectora sua reuertebantur. Propter quod & tunsio pectorum, sicut dicit Augustinus, (*August. de ver. Dom. ser. 8. to. 10*) valet ad remissionem venialium. Vnde est vnum (B) de nouem, quibus venialia remittuntur: (*Quibus venialia diluãtur.*) Venialia enim dicuntur remitti confessione, pectoris tunsione, aquæ benedictæ aspersione, cordis contritione, crucis signatione, oratione, sacra communione, eleemosynarũ largitione, iniuriarum remissione, extrema-vnctione, leui pœnitentia, & compassione fraterna. Vnde versus:

Confiteor, tundo, respergo, conteror, oro
Signor, edo, dono, per quæ venialia pono.
Vnctio, pœna leuis, compassio, quæ fit egenis. (*Idem Centiloqu. p. 1. sect. 6.*)

Tertio, quantum ad insinuationem humilitatis per verbum, subiungit: *Dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.* Nota hic breuissimam orationem & efficacissimam, quia in hac orans seipsum humiliat, & Deũ exaltat, & talis oratio est Deo accepta, secundũ illud: (*Eccl. 35. e*) Oratio humiliantis se, nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur: & non discedet, donec Altissi- (C) mus aspiciat. Deum etiam magnificat humiliter petẽdo veniam: (*Ecc. 51. b*) Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea. Et liberasti me de perditione, & eruisti me de tempore iniquo. Propterea confitebor, & laudem dicam tibi. & benedicam nomen Domini. Magnificat etiam eum vocando ipsum Deum, (*Deus.*) quia hoc est nomen summæ maiestatis. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus: ipse (*Psal. 99. a*) fecit nos & non ipsi nos. Et iterum: Quoniam Deus magnus Dominus, & rex magnus, &c. (*Psal. 94. a*) Est similiter nomen summæ veritatis. Non est Deus quasi homo vt (*Num. 23. n*) mentiatur nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo & non faciet? Et: Est autem Deus verax, &c. (*Rom 3. a*) Est similiter nomen summę charitatis. Vnde dicitur: Deus (*1. Ioan. 4. c*) charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet. (D) Est etiã nomen summæ pietatis: Benedictus Deus, & (*2. Cor. 1. a*) Pater Domini nostri Iesu Christi pater misericordiarũ, & Deus totius consolationis, &c. Dicit igitur publicanus orãdo tam humiliter, quam deuote, *Deus propitius esto mihi peccatori. Deus*, summę maiestatis, *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandum tuam potentiam, secundum illud: Misereris omnium, quia omnia potes, & (*Sap. 11. d*) dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam, &c. Summæ veritatis; *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam iustitiam: In veritate tua, exaudi (*Psal. 142. a*) me in tua iustitia. In veritate, *inquam*, quam promisisti. Ezechiel: Impietas impij non nocebit ei, in quacumq; (*Ezec. 33. c*) die conuersus fuerit ab impietate sua. Summæ charitatis. *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam (E) beneuolentiam: Parcis autem omnibus, quoniam (*Sap. 11. d*) tua sunt Domine, qui amas animas. Et: In charitate (*Hier. 31. a*) perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans, &c. Summæ pietatis: *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam misericordiam, pro quo orabat Propheta in Psalmo: (*Psal. 50. a*) Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, & cætera. (*Ecc. 36. a*) Et: Miserere nostri Deus omnium, & respice nos, & ostende nobis &c.

Dico vobis. Postquam descripsit conditiones personarum & precum, hic tertio describit conditionem exauditionis. Describitur autem hic exauditionis conditio, quantum ad iudicium particulare, & quantũ ad edi-

ctum vniuersale. Primo igitur quantum ad iudicium particulare dicit:

Dico vobis: Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo. idest, plus quam ille, quia Pharisæus descendit iustificatus, secundum suam opinionem, sed iste secundum veritatem. Vnde Dominus plus pensat vnam humilem supplicationem peccatoris pœnitentis, quam innumerabiles actiones alicuius iusti de se præsumentis. [Sup.15.b] Propter quod dicitur: Gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia, idest qui se reputant non egere. In quo miro modo reprimitur superbia humana, vt nō de suis meritis præsumat. Propter quod etiam Deus reprobauit superbum populum Iudaicum, & elegit plebem humilem gentium populorum, B quorum figuram gerunt hic Pharisæus & iste publicanus. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: Typice Pharisæus Iudæorum populum designat qui ex iustificationibus legis extollit merita sua, & superbiendo recedit: humiliatus publicanus gentilem qui, longe à Deo positus peccata confitetur, & lamentando appropinquat Deo, & exaltatur. [Rom. 11.c] Ideo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Si ergo Deus repressit iustos super superbiam, quanto magis impios & superbos? [1. Petr. 4. d] Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt?

Secundo, quantum ad edictum vniuersale, subdit: *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.* Hic datur generalis sententia de humilibus & superbis. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: Posita Pharisæi & publicani C controuersia ponitur iudicis sententia, vt caueatur superbia. In qua sententia vniuersaliter præfertur humilis superbo, quia superbus debet deiici, secūdum quod dicitur in Abdia: [Abd. 1.b] Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, &c. [Iob 20. a] Et Iob: Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit: quasi sterquilinium in fine perdetur. [Prou. 16.c] Propter quod dicitur: Contritionem præcedit superbia, & è [Iob 22. d] contrario humilis iustus exaltatur. Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. [1. Petr. 5.b] Et ideo Petrus: Humiliamini sub potēti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, de his duobus simul dicitur: [Prou. 18.b] Antequam conteratur, exaltatur cor hominis & antequam glorificetur, humiliatur: D quia sicut dicitur: [Prou. 29.d] Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Et hoc est quod dicitur: [Eccl. 20.b] Est propter gloriā minoratio, & est qui ab humilitate leuabit caput. Vnde exemplum habemus hic in Pharisæo & publicano. Exemplum in populo Iudaïco & gentili. [1. Reg. 16.a] Exemplum in Saule reprobo & Dauid electo. Exemplū summum in Lucifero & Iesu Christo. Vnde secundum hanc sententiam decurrit totius regimen vniuersi. Et nota quod eadem sententia supra fuit posita contra inuitatos ad nuptias & nunc iteratur hic, sed non sine causa, quia duplex est humilitas: Vna est charitatis, qua voluntate quis humiliat se, alia est [Sup. 14. e] humilitas veritatis, qua quis parua de se sentit. Supra ergo hoc dixit vt incitaret ad humilitatē charitatis, hic iterat idipsum, vt incitet ad humilitatem veritatis, sicut apparet, quia publicanus propter conscientiā mali meriti, de se compellebatur mala sentire. Hæc autē humi- E litas duplex est nobis necessaria, scilicet veritatis in intellectu, & charitatis in affectu, vt excludatur à nobis superbia præsumptionis, & ambitionis: & ideo ad hoc insinuandū hæc sententia non irrationabiliter iteratur.

Afferebant autem ad illum & infantes &c. Postquam exemplo parabolico induxit ad humilitatem in oratione, hic consequenter exemplo expresso inducit ad humilitatem in conuersatione, ex hoc exemplo infantium qui Christo fuerunt oblati & accepti ab ipso, in signum approbationis humilitatis. In huius autem exēpli explicatione, quinque introducuntur ab Euangelista. Primum oblatio importuna infantium. Secundum, carnalis increpatio offerentium. Tertium, beni- A gna susceptio oblatorum. Quartum, iudicialis approbatio humilium. Quintum, seuera reprobatio superborum. Primo igitur quantum ad infantium oblationem, dicit:

Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. [Glos. in hunc locum to. 5.] Glossa. Post dictam controuersiam & datam sententiam humili magistro offerūtur infantes, vt ostendatur quod innocens & simplex ætas ad gratiam pertineat. [Psalm. 8.a] Vnde in Psalmo: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem: offerebant autem vt eis daret benedictionem per manuum impositionem. In quo præfigurabatur, & quodam modo insinuabatur sacramentum confirmationis: in quo datur copia gratiæ benedictionis, secundum illud: [Act. 8. c] Imponebant manus super illos, & accipiebant B Spiritum sanctum. Hic autem Spiritus sanctus requiescit super paruulos, secundum illud: [Isa. 66. a] Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus requietionis meæ? ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu & trementem sermones meos? Et dicit alia translatio: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum? Et hoc maxime verum est, quando Domino offertur: [Psalm. 26.d] Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Et ideo in figuram huius dicitur: [Leuit. 27.d] Quidquid semel fuerit consecratum, Sanctum Sanctorum erit Domino.

Secundo, quantum ad offerentium increpationem, subdit: *quod cum viderent discipuli, increpabant illos*, scil. offerentes, & hoc quia carnaliter afficiebantur circa C Christum. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: *Increpabant*, non quod nolent infantes manu & voce Saluatoris benedici, sed quia nondum perfecti in fide putabant eum in similitudinem hominum lassari importunitate offerentium. [Matt. 16.d] Vnde propter quietem magistri impediebant opus alienæ salutis, sicut & Petrus Domino dicenti, quod oporteret eum pati, dicebat: Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Vel quia carnaliter afficiebantur circa populum suum. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa: *Increpabant*, hoc ideo fortasse, quia prius populum Iudæorum, ex quo secundum carnem erant, volebant saluari. Et ideo carnali misericordia mouebantur, de qua dicitur: [Eccl. 18. b] Miseratio hominis, circa proximum suum: misericordia autem Dei, &c. In hoc autem facto discipuli gerebant typum carnalium sacerdotum & Pontificum, qui amant magis carnalem quietem, & D sanguinis proximitatem, quam populorum salutem. Sicut & in contentione eorum, scilicet discipulorum, de maioritate quam habuerunt, figura geritur ambitiosorum, de qua infra: [Inf. 22.c] Facta est & contentio inter discipulos, quis eorum, &c. Et hæc duo vitia sunt, quæ maximè Ecclesiam Dei corrumpunt, scilicet ambitio dignitatum, & negligentia proximorum. Pro vtroque istorum dicitur: [Hier. 48.b] Maledictus qui facit opus Dei fraudulenter: & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Alia translatio habet: Negligentia. In quo simul fraudulenta ambitio, & desidiosa negligentia reprobatur.

Tertio, quantum ad benignam oblatorum susceptionē, additur: *Iesus autem conuocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos*, quos scil. magis debetis attrahere & vocare. [Prou 9.a] Vnde dicitur: Misit ancillas suas E vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis. *Si quis est paruulus, veniat ad me.* Hos ergo non debebant votare. [Prou. 3.c] Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, & ipse benefac. [Chrysost. in opere imperf. Mat cap. 19. homil 32. tom. 2.] Vnde Chrysostomus: Si sancti futuri sunt, quid vetatis filios ad patrem venire? si peccatores futuri sunt, quid sententiā damnationis profertis, antequam culpam videatis? quales modo sunt, meum est: quales vero futuri sunt, ipsorum: quod meum est, honorate: quod ipsorum erit, misceremini. Ex quo manifeste apparet, quod pueri non sunt prohibendi, ne accedant ad Christū, in cuius etiam signum, vt ipse se præberet pueris in exemplum, dicitur de ipso supra quod cum factus [Sup. 2. f] esset annorum duodecim, relictis parentibus remansit in Hierusalem. In cuius etiam signum infantium pue-

Mat.2.e sorum acceptauit martyrium,de quo Matthæus: Mit-
tens Herodes,occidit omnes pueros,qui erant in Beth-
leem à bimatu, & infra. In huius etiam signum acce-
Mat.21.b ptauit puerum præconium laudantium:Videntes prin-
cipes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecit,& pue-
ros clamantes in templo, & dicentes:Osanna filio Da-
uid, indignati sunt, & dixerunt ei: Audis quid isti di-
cunt?Iesus autem dixit eis: Vtique nunquam legistis:
quia ex ore infantium & lactentium perfecisti lau-
dem?&c.Licet ergo pueri occidantur ab Herode, re-
pellantur à Pharisæis,suscipiendi sunt à discipulis:quia
Psal.112.a suscipiuntur à Christo,& à Deo.Vnde Psalmus: Lau-
date pueri Dominum,&c.

Quarto, quantum ad iudicialem humilium approba-
tionem,subiungitur:*Talium enim est regnum Dei*,id est,
pueris similium.Et nota quod pueri habent aliqua in se
in quibus assimilantur eis mali,& aliqua in quibus as-
1.Cor.14.d similantur eis boni propter quod dicitur:Nolite pueri
effici sensibus,sed malitia paruuli estote. Habent nam-
Prou.22.c que pueri stoliditatem in ratione:Stultitia colligata est
Sap.12.d in corde pueri.Sapiens:Tanquam pueris insensatis iu-
dicium in derisum dedisti.Habent concupiscentiam in
Ecc.10.d affectione.Ecclesiastes.Væ tibi terra.cuius rex puer est,
Prou.29.c & cuius principes,&c.Et: Puer qui dimittitur volun-
tati suæ,confundit matrem suam. Habent etiam insta-
Isa.40.g bilitatem in operatione:Deficient pueri,& laborabunt,
Ephes.4.c & iuuenes in infirmitate cadent.Et:Non simus paruu-
Isa.65.d li fluctuantes, &c. Et ideo Isaias:Puer centum anno-
rum morietur,& peccator, &c. Habent præter hæc
Dan.1.a pueri puritatem:Præcepit rex præposito Eunuchorum
vt introduceret pueros, in quibus nulla esset macula.
1.Reg.21.a Ideo dicitur: Si mundi sunt pueri, maxime à mulieri-
bus manducent.Et Dauid,&c.Fuerunt vasa puerorum
Prou.20.b sancta. Habent simplicitatem:Ex studiis suis intelligi-
Osea 11.a tur puer,si munda & recta sunt opera eius Oseas:Puer
1.Paral. vlt.d Israel, & dilexi eum propter simplicitatem. Et: Scio
Deus meus quod probes corda, & simplicitatem. Ha-
Sap.8.d bent docilitatem: Puer eram ingeniosus, & sortitus
Prou.23.b sum animam bonam. Et:Noli subtrahere à puero disci-
plinam.si enim percusseris eum virga, non morietur.
Iob 29.a Habet amicabilitatem:Erat omnipotens mecum, & in
Sup 11.a circuitu meo pueri mei. Et: Noli mihi molestus esse.
quia pueri mei mecum sunt. Habent tractabilitatem:
1.Reg.2.d Samuel ministrabat ante faciem Domini: puer accin-
Gen.37.a ctus ephod lineo. Et de Ioseph dicitur: Ioseph pasce-
bat gregem cum fratribus suis adhuc puer.Habent ve-
Dan.13.e racitatem:Suscitauit Dominus Spiritum sanctum pue-
ri iunioris,& exclamauit:Mundus ego sum à sanguine
Hier.1.a huius. Et:Nescio loqui, quia puer ego sum. Et dixit
Sup 1.g Dominus ad me:Noli dicere, Puer sum. Et: Tu puer,
Mar.7.d Propheta,&c. Habent etiam humilitatem: Catelli co-
medunt sub mensa de micis puerorum:& ratione hu-
ius maxime Deo placent, & hic introducuntur in ex-
Mat.18.a emplum: Et qui susceperit vnum paruulum talem in
Psal.137.b nomine meo, me suscipit: quia excelsus Dominus &
Mat.12.b humilia respicit.Ideo Matthæus:Ecce puer meus quem
elegi,&c.Talium igitur,id est, habentium puritatem
in carne, simplicitatem in intentione, docilitatem in
cognitione,amicabilitatem in operatione, veracitatem
in sermone, & humilitatem in conuersatione, est re-
gnum cœlorum. Et ratione huius humilitatis vocatus
Psal.104.d Abraham puer in scriptura: Memor fuit verbi sancti
sui quod habuit ad Abraham puerum suum. Christus
Ecc.4.c autem puer dicitur. Melior est puer pauper & sapiens
rege sene & stulto,&c.Et ratio omnium prædictorum,
& maxime ratione humilitatis dicitur, talium est re-
Sup.1.e gnum cœlorum. Propter quod supra:Deposuit poten-
Iob 22.d tes de sede,& exaltauit humiles.Et Iob.Qui humiliatus
fuerit,erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos,&
ipse saluabitur.

Quinto,quantum ad seueram superborum reproba-
tionem,subinfertur:*Amen dico vobis, quicunq; non acce-
perit regnum Dei sicut puer,non intrabit in illud*,quasi di-
ceret:qui recusat humiliari propter superbiam cordis
A sui,non intrabit in illud regnum per sententiam veri-
tatis Dei.Vnde Matthæus:Nisi conuersi fueritis,& ef- Mat.18.a
ficiamini sicut paruuli,non intrabitis in regnum cœlo-
rum:non oportet eum qui intrat in regnum, esse sicut
puerum,id est purum & paruum Regnum autem cœ-
lorum,dicitur sacra doctrina,ad quam qui vult venire,
oportet quod seipsum faciat sicut puerum.Vnde Glos. Glos.in hunc
Regnum cœlorum, id est doctrinam Euangelij, sicut locum to.5.
puer iubemur accipere.Puer in discendo non contra-
dicit doctoribus,non rationes & verba ad resistendum
componit,sed fideliter suscipit,obtemperat,& quiescit.
Ideo dicitur: Abscondisti hæc à sapientibus & pruden- Mat.11.d
sibus,& reuelasti ea paruulis.Et:Pueris autem his dedit Dan.1.d
Deus scientiam & disciplinam in omni libro, &c. Re-
gnum etiam cœlorum dicitur gratia,de qua supra:Re- Sup.17.e
B gnum Dei intra vos est, & hoc non datur nisi pueris
per munditiam & humilitatem:Deus superbis resistit, Iac 4.b
humilibus autem dat gratiam.Regnum cœlorum etiam
dicitur gloria æterna: Iusti fulgebunt sicut sol in re- Mat.13.f
gno patris eorum, & hoc non datur nisi paruulis, se-
cundum illud:Beati pauperes spiritu, quoniam ipso- Mat 5.a
rum est regnum cœlorum. Et etiam pueris qui sunt
puri:Beati mundo corde:quoniam ipsi Deum videbunt. Mat 5.a
Vnde Glossa: Sicut puer non perseuerat in ira, læsus Glos.in hunc
non meminit, non concupiscit mulierem, nec cogitat locum to.5.
vel loquitur malum,sic vos nisi talem innocentiam &
puritatem habueritis, non intrabitis in regnum cœlo-
rum.Qui ergo recusat paruitatem humilitatis, & puri-
tatem sanctitatis,ille despicit vitæ æternæ meritum:&
ideo necesse est reprobari per diuinum iudicium, vt
non intret in regnum cœlorum,sed foras pellatur pro-
C cul:Foris canes,& venefici,& impudici, & homicidæ, Apoc 22.c
idolis seruientes. Propter quod in Psalmo: Non salua- Psal.32.a
tur rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur
in multitudine virtutis suæ,ideo Iudith ait: Nec super- Iudit.9.d
bi ab initio placuerunt tibi,sed humilium & mansue-
torum semper tibi placuit deprecatio. Qui ergo non
vult damnari,necessum habet humiliari:Humilia valde Eccl.7.b
spiritum tuum:quoniam vindicta carnis impij,ignis &
vermis.

Et interrogauit eum quidam & cætera. Post confuta-
tionem curiositatis in perscrutando, sequitur hic se-
cunda pars huius partis, in qua fit confutatio curiosi-
tatis in possidendo, & hoc quidem facit dupliciter: pri-
mo scilicet commendando paupertatem, secundo ap-
probando libertatem infra. *Et ingressus perambulabat* Inf.19.a
Iericho. Paupertatem autem ostendit commendabilem
D & approbabilem ex quatuor. Primo ratione perfe-
ctionis in contrario, ibi: *His ille auditis contristatus
est*. Tertio, ratione consummationis in præmio, ibi:
ait autem Petrus: Ecce, & cætera. Quarto, ratione di-
gnationis Christi in exemplo, ibi: *Assumpsit autem Ie-
sus duodecim*. In explicando autem meritum perfectæ
paupertatis quatuor introducuntur, scilicet interroga-
tio,qua quæritur quid agendum.Responsio,qua osten-
ditur quo tendendum. Informatio,qua declaratur iter
salutiferum.Exhortatio, qua suadetur iter perfectum.
Primo igitur quantum ad interrogationem. qua quæ-
ritur quid agendum,dicitur:

E *Et interrogauit eum quidam princeps*.Hic videtur quod
Ambrosius & Beda sibi contradicant.Ambrosius enim
dicit quod iste interrogauit Iesum interrogatione ten-
tatiua & curiosa,& hoc colligitur, tum ex hoc quod
Dominus ipsum reprehendit, tum ex hoc quod ipse
Domini consilium non acceptauit.
Vnde* Ambrosius in Glossa dicit, versuta fuit in- * Amb.lib.8
terrogatio, & ideo arguta responsio. Beda autem di- in c.18 Lu-
cit, quod interrogauit interrogatione fideli & studio- ca to.3.&
sa, quod elicit ex hoc quod maxime dicitur Dominus in Glossa in
Iesus eum dilexisse. Vnde Beda in Glossa ait: Non hunc locum
putandus est iste,vt quidam aiunt, vel Deum tentasse, tom 5.
vel de sua vita mentitum esse, alioquin, vt Marcus Beda Glossa in hunc locum to.5.

ait, intuitus arcana cordis eius diligere cum non dice-
retur IESVS. Sed hoc soluitur per quodd m verbum
Chrys. homil. 64. in cap. 19. Matt. tom. 2. Ioannis Chrysostomi. Iste, inquit, diues & tentator &
superbus erat, sed IESVS oculus misericordiæ intuitus
est eum. Et infra: Dileait in eo non quod prius erat per
superbiam, sed quod cœpit esse per gratiam.

Quacumque autem intentione hoc fecerit, vtilem
fecit interrogationem, & ideo subdit dicens: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Hæc est
Hier. 6. d recta & vtilis interrogatio, secundum illud: State su-
per vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis,
quæ sit via bona, & ambulate in ea, & hoc consilio
Matt. 6. d Domini: Quærite primum regnum Dei, & iustitiam
Tob. 4. e eius: scilicet per quam acquiritur regnum. Et: Consi-
lium semper à sapiente perquire: & maxime consilium
salutare, semper perquirendum est ab vno sapientissi-
mo Christo, & summo Magistro.

Et ideo vocat eum Magistrum, à quo tanquam à
peritissimo petit consilium sanum, secundum illud:
Eccl. 6. a Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus ex
Cant. 5. c mille. Et hic est Christus de quo in Cantico: Dilectus
meus candidus & rubicundus electus ex millibus. Et:
Eccl. 7. d Virum de mille vnum reperi: Ab isto igitur, qui solus
& Magister noster Christus, qui solus est sapientia:
1 Cor. 1. d Prædicamus Christum Dei virtutem & Dei sapien-
tiam: qui solus est verus consiliarius, secundum illud:
Isa. 9. b Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, &c.
Hoc consilium & documentum est requirendum se-
cundum illud: Ego Dominus Deus tuus docens te vti-
lia, gubernans te in via qua ambulas.

Secundo, quantum ad responsionem qua ostendi-
tur quo tendendum, subditur: *Dixit autem Iesus: Quid me dicis bonum?* quod non dicit arguendo eum tan-
quam mendacem, sed quia vocans eum bonum, in-
tentionem figebat in humanitate. Vnde Augustinus
de Trinitate: Vocas me, secundum illud quod vides,
Magistrum bonum, huius formæ visio non erit in bo-
num eis, qui male agunt: quasi diceret, bonitas ad quam
tendere debes, non est in me, secundum quod homo,
sed secundum quod Deus sum.

Et ideo addit: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Quod
non intelligitur de bonitate per participationem quæ
Gen. 1. d omnibus communicauit à Deo, secundum illud: Vi-
dit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona:
sed de bonitate per essentiam quæ facit beatos & bo-
Exod. 33. d nos, secundum illud: Ego ostendam omne bonum
tibi. Hoc bonum quærendum est, sicut finis omnis
Matt. 19. c boni. Vnde dicitur: Quid me interrogas de bono?
Vnus est bonus Deus, & cætera. id est, bonum finale
in solo Deo est, qui est finis omnium, quia bonum
Apoc. 1. b & finis idem. Et propterea dicitur: Ego sum Alpha,
Nahum. 1. b & Omega, principium & finis. Et: Bonus Dominus,
& confortans in die tribulationis: & sciens sperantes
in se.

Ab hoc bono manat in nos bonitas per Spiritum
Sap. 12. a sanctum. Sapiens: O quam bonus, & suauis est Do-
Psalm. 72. a mine spiritus tuus in omnibus! Et: Quam bonus Israel
Deus his qui recto sunt corde. Hæc autem bonitas
nostra ad diuinam bonitatem comparata non est boni-
Iob 4. d tas. Vnde Iob: Numquid homo Dei comparatione
iustificabitur, aut factore suo purior erit? Ibi Glos-
sa: Humana iustitia diuinæ comparata, iniustitia est.
Iob 35. b Et ideo Iob: Numquid iustificari potest homo com-
paratus Deo? quasi diceret non. Et: Deus solus iu-
Eccl. 18. a stificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Chri-
stus igitur responsurus quæstioni vtili ad salutem to-
tius mundi tanquam Magister morum, & moralis
totius Philosophiæ, incepit à summo bono per essen-
tiam, à quo & secundum quod, & ad quod ordi-
nari debet omne bonum, alioqoin desinit esse bo-
num.

Tertio, quantum ad informationem, qua declaratur
iter salutiferum, subdit: *Mandata nosti?* quod di-
Matt. 19. c citur expressius in Matthæo: Si vis ad vitam ingre-

di, serua mandata: explicat autem ea cum subinfert:
A *Non occides*, per iracundiam: Qui odit fratrem suum, *1. Ioan. 3. d*
homicida est: & ideo dicitur: Audistis, quia di- *Matt. 5. d*
ctum est antiquis: Non occides. Ego autem dico vo-
bis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus est iudi-
cio.

Non mœchaberis, per lasciuiam, quia dicitur: Male- *Deut. 27. d*
dictus qui dormit cum vxore proximi sui. Et: Audi- *Matt. 5. d*
stis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego *Eph. 4. f*
autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem
ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde
suo.

Non furtum facies, per auaritiam. Qui furabatur, iam
non furetur, magis autem laboret operando manibus
B suis.

Non falsum testimonium dices, per fraudulentiam. Te- *Prou. 19. a*
stis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loqui-
tur, peribit.

Honora patrem tuum & matrem, scilicet per benefi-
centiam. Qui honorat patrem suum, iucundabitur in *Eccl. 3. a*
filiis. Et qui honorat patrem suum, vita viuet lon-
giore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Vnde
Ambrosius: Primus gradus pietatis est iste, nam hos *Ambr. lib. 8*
auctores tibi esse voluit Deus: Honora obsequiis, vt *in cap. 18.*
abstineas à contumeliis. Quia nec vultu quidem læ- *Luca tom. 5.*
denda pietas est parentum. Ideo dicitur: Qui timet *Eccl. 3. a*
Dominum, honorat parentes, & quasi Dominis ser-
uiet his qui se genuerunt. Attende autem hoc loco
quo Dominus enumerat hic præcepta ordinatè & suf-
C ficienter. Ordinate quidem, quia prius est declinare
à malo quam facere bonum. Et ideo prius ponit ne-
gatiua quam affirmatiua. Sufficienter, qoia mandata
primæ tabulæ, non sunt de agendis, sed potius diri-
gunt in illud summum bonum desiderandum. Duo
vero vltima de concupiscentia vxoris & rei alienæ re-
ducuntur ad prohibitionem mœchiæ & furti. Vnde
in hoc sufficienter docet declinare omnem deordina-
tionem respectu proximi, & quantum ad irascibilem,
& quantum ad concupiscibilem, & quantum ad
operatiuam, & quantum ad interpretatiuam. Et docet
etiam perfectam beneficentiam per vltimum manda-
tum. Et sic in his continentur duo præcepta legis
naturalis, de quorum primo dicitur: Quod ab alio *Tob. 4. c*
oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. De
secundo: Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis *Matt. 7. b*
homines, ita & vos facite illis. In his etiam contine-
D tur sufficienter mandatum de dilectione proximi, de
qua dicitur: Qui diligit proximum, legem impleuit. *Rom. 13. c*
Et quoniam hæc mandata non iustificant per simpli-
cem notitiam, sed per caperimentalem obseruantiam,
ideo non quærebat Dominus de notitia simplici, cum
dicebat: *Mandata nosti*: sed de caperimentali, quia
dicitur: Non auditores legis iusti sunt apud Deum: *Rom. 2. b*
sed factorem legis, & cætera. Et ideo ad hoc respon-
det iste legisperitus, sicut intelligens, cum sequitur:
Qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. Et hoc
quidem secundum consilium sapientis: Fili mi, ne *Prou. 3. a*
obliuiscaris legis meæ, præcepta mea cor tuum
custodiant: longitudinem enim dierum, & annos
vitæ apponent tibi: quia dicitur: Qui custo- *Eccl. 8. a*
dit præceptum, non caperietur quidquam ma-
E li.

Quarto, quantum ad exhortationem qua suadetur *Glos. interlin. in hunc*
paupertatis iter perfectum, subditur: *Quo audito: Iesus* *locum to. 5.*
ait ei: Adhuc vnum tibi deest. Glossa: Ad perfectionem. *Iac. 2. a*
Est autem perfectum cui nihil deest. Vnde dicitur: Si-
tis perfecti, & integri, in nullo deficientes. Et hoc fit
perfecte implendo voluntatem diuinam, non solum fa-
ciendo præcepta & vitando prohibita, verumetiam im-
plendo consilia, secundum illud: Probetis, quæ sit vo- *Rom. 12. a*
luntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. Et: Perfe- *Sap. 6. f*
ctus autem omnis erit, si sit sicut magister eius, id est
Christus, qui nihil prorsus habet: propter quod adiügit: ** Gloss. in hunc locum tom. 5.*
Omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus. Glossa *:

Act.5.a Non partem, sicut fecit Ananias, de quo dicitur quod fraudauit de pretio agri. Et hoc, quia regnum cælorum *Aug. in Psa. 102. tom. 5.* vt dicit Augustinus: Tantum valet, quantum habes. Ideo dicitur: *Sup. 14.g* *Matt. 13.f* Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Et: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, &c. Et ne hoc graue videatur, adiungit: *Et habebis thesaurum in cælo.* *Iob. 22.d* Iob: Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos. Et ij sunt in gloria æterna, vbi sunt thesauri incorruptibiles. *Matt. 6.c* Thesaurizate vobis thesauros in cælo: vbi neque ærugo, nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Et quia, vt dicit Glossa: Non sufficit relinquere sua nisi sequatur Dominũ, imitando, ideo subdit: *Et veni, sequere me*, per summam vitæ asperitatem, *1. Petr. 2.d* secundum illud: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. Per summam rerum mendicitatem. Nam discipulo volenti eum sequi ex cupiditate, *Matt. 8.c* & dicenti: Magister, sequar te quocumque ieris. Respondet: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Per summam cordis humilitatem: *Eccl. 23.d* Gloria magna est sequi Dominum. Et: *Ioan. 8.b* Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Et de his supra: *Sup. 9.c* Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Sequi autem Christum, est se perfecte illi configurare, secundum illud: *Iob. 23.c* Vestigia eius secutus pes meus, viam eius custodiui, non declinaui ex ea, &c.

His ille auditis contristatus est, &c. Postquam ostendit paupertatem commendabilem ratione perfectionis sui in merito: hic ostendit eam commendabilem ratione imperfectionis in suo contrario: quod quidem est tenacitas diuitiarum. Circa quod quatuor introducuntur ab Euangelista, scilicet humanæ tenacitatis indicium, periculum, obstaculum, remedium, quod est diuinæ gratiæ donum. Primo ergo quantum ad humanæ tenacitatis indicium, dicitur:

His ille auditis contristatus est, quia diues erat valde. Quia enim abundabat diuitiis, horruit penuriam paupertatis, & ideo de paupertatis laude & consilio tristis effectus fuit. Et hæc sequela est cupiditatis, & iudicium tenacitatis, cum quis tristatur ob horrorem paupertatis. *Eccl. 14.b* Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Et non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super mensam suam. *Tristitia sæculi mala.* Hæc autem tristitia mala est, quia est tristitia sæculi, de qua dicitur: *2. Cor. 7.c* Sæculi tristitia mortem operatur. Nam dicitur: *Eccl. 38.b* A tristitia festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit ceruicem. Qui ergo hanc tristitiã vult fugere, oportet eum odire cupiditatem diuitiarum quæ pungũt ad modum spinarum, sicut insinuatur in Matthæo: *Matt. 13.c* Nam de diuite dicitur: *Iob. 15.c* Sonitus terroris semper in auribus, & cum pax sit, ille insidias suspicatur. His autem contrarij sunt viri iusti & perfecti Christiani, ad quos dicitur: *Heb. 10.f* Rapinas bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes habere meliorem & manentem substantiam.

Secundo, quantum ad humanæ tenacitatis periculum subditur: *Videns autem Iesus illum tristem factum*, propter affectum pusillanimitatis, contra quam dicitur: *Eccl. 7.b* Noli esse pusillanimis in animo tuo. Exorare & facere eleemosynam ne despicias, dixit: *Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt*, propter vitium tenacitatis. Glossa: Qui pecunias habent, idest, cum amore possident, & in eis confidunt. Vnde alibi dicitur expressius: *Marc. 10.c* Quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire? Et ratio huius est, quia temporalia hic amplectuntur tanquam magna, contemnunt illa æterna. Vnde Glossa: *Gloss. interlin. in hunc locum to. 5.* Qui diuitiis multiplicandis incumbunt, alterius vitæ gaudia cõtemnunt, præterea qui hic temporalia diligunt, multis tentationum iaculis exponuntur. *1. Tim. 6.b* Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines, &c. Alia ratio est, quia qui his affectu coniunguntur, haud facile separantur. Vnde de talibus in Psalmo: *Psalm. 43.d* Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. Vnde & hæc plus mundi concupiscentia quam substantia nocet. Et hæc fugiendarum diuitiarum ratio præcipua est, quia aut vix aut nunquam absque amore valent possideri. Limosa enim & glutinosa est substantia mundi huius, & cor humanum facile opibus frequenter adhæret. Et ideo Glossa: *Gloss. interlin. in hunc locum to. 5.* Difficulter diuitiæ contemnuntur: omnium ergo tutissimum est diuitias nec habere, nec amare. In quo dat intelligere quatuor hominis differentias, quas exponit Beda & habentur in Glossa super decimum Marci. *Beda Gloss. in Marc. cap. 10. tom. 5.* Multi habent & non amant: multi non habent & amant: alij habent & amant: alij nec sese habere, nec amare gaudent. Hi tutissimi sunt, quia cum Apostolo dicere possunt: *Gal. 6.d* Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Tertio, quantum ad ipsius tenacitatis obstaculum, subiungit: *Facilius est enim camelum per foramẽ acus trãsire*, licet sit contra naturam, *quam diuitem intrare in regnum Dei*: quia hoc est contra diuinam iustitiam. Hoc enim minus impossibile est, quod res magna pertranseat per paruam acum, quam quod anima cupida & auara intret in cælum, vbi est sufficientia bonorũ. Quia sicut dicitur: *Eccl. 5.b* Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: immo certe interitum sempiternum. Quia pondus diuitiarum trahit deorsum: *Ibid. c* Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Perimit enim in afflictione pessima. Vnde quantum distet cælum à terra, tantum distat cor auari, quod circa terrena conuersũ est, à regno Dei, quod est in cælo. Propter quod dicitur: *Isa. 55.c* Sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meę à cogitationibus vestris. Et attendendum quod recta est cõparatio auari ad camelum, *Rectè auarus camelo comparatur.* quia camelus ingentibus mẽbris est animal, enorme, monstruosum, & gibbosum: sic auarus per amorem copulatus suis possessionibus, est quasi animal monstruosum. Aditus autẽ regni cælestis comparatur foramini acus, propter arctitudinem, & spiritualitatem. Vnde Matthæus: *Matt. 7.b* Angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eã. Vnde maior est impossibilitas ipsius auari ad aditũ in regnum cælorum, quã cameli ad transigendum foramen acus. Propter quod Bernardus: Per angustã contendamus ingredi portam necesse est. Quid tu camele gibbum, quid tu pecuniose Iudæ proditoris loculos tollis? Non sic impie, non sic ingredieris foramen acus huius, sarcinas non admittit. Sed excusant se aliqui dicentes: Abraham, Isaac, & Iacob, cæteriq; sancti numquid non terrenas diuitias habuisse leguntur? & sufficit nobis, neque enim sumus patribus meliores. Quid respõdebimus nouis imitatoribus sanctorum veterum? imponant vitulos super altari Domini, mactent arietes, hircos immolent, quia hoc etiam Abraham fecit. Sic autem sacrificiis illis, sic & diuitiis, carnalibus adhuc populis, dispensatio Dei timorem gerebat, vbi sane cælestis promissio sonuit, necesse est spiritualibus spiritualia comparari, & mutari sacrificiũ spe mutata.

Quarto, quantum ad ipsius tenacitatis remedium per diuinum adiutorium, subdit: *Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest saluus fieri?* Quod dicunt quærentes remedium, & exhorrentes periculum. Cum enim paucissimi sint, qui diuitias perfecte contemnant, videtur ex hoc quod vix vllus possit adipisci salutẽ perpetuam. Vnde Augustinus: *Aug. epist. 89. ad Hilar. tom. 2.* Cum plures sint pauperes quam diuites, non hoc dixissent Apostoli, nisi in numero diuitum intellexissent cunctos, qui diuitias adipisci volunt: pauci autem sunt qui non sunt tales, quia sicut dicitur: *Phil. 2.c* Omnes quæ sua sunt, quærunt non quę sunt Iesu Christi. Omnes igitur in periculo damnationis esse videntur. Ideo Dominus ostendit remedium per suæ gratiæ donum, cum subdit: *Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines*, per virtutem virium suarum *possibilia sunt apud Deum*, idest, possibilia fiunt per eius adiutorium: quod dicitur,

quia & si sit difficile hic temporalia contemnere per
vim naturæ, efficitur tamen facile per donum gratiæ,
Cant. 8. e secundum illud: Si dederit homo omnem substantiam
domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.
Vnde non est intelligendum, quod Dominus cupidum
manentem introducat per potentiam in cœlum, sed
quod per gratiæ donum conuertat ipsum de vitio ad
Glos. interlin. in hunc locum. virtutem. Vnde Glossa dicit: Ab amore terrenorum ad
charitatem conuertit æternorum, non quod superbi &
cupidi intrent. Et hoc est magnæ potentiæ quod tanta
fiat mutatio, vt de cupido fiat charitatiuus, de terreno
cœlestis, de diuiti pauper, de superbo humilis, de filio
Psal. 76 b perditionis filius regni, vt possit dici illud: Hæc muta-
tio dexteræ excelsi. Quia ipse qui dare potest sufficien-
2. Cor. 9. b tiam cordis per gratiam, quæ non potest dari per pecu-
niam, vel per aliquam creaturam, secundum illud: Po-
tens est Deus omnem gratiam abundare facere in vo- B
bis: vt in omnibus semper omnem sufficientiam ha-
Sup. 1. d bentes, &c. quia sicut dicitur supra: Non erit apud
Deum impossibile omne verbum.

Ait autem Petrus. Postquam commendauit pauper-
tatem per perfectũ in merito, & per imperfectum in
contrario, hic tertio cõmendabilem eam ostendit pro-
pter consummationẽ in præmio. Circa eius descriptio-
nem, proceditur hoc ordine. Introducitur enim hic
perfectæ paupertatis altitudo, vt authentica per Apo-
stolicam obseruantiam, vt approbata per diuinam sen-
tentiam, vt locupletata per gratiam, & vt præmiata per
gloriam. Primo igitur quantum ad paupertatis aucto-
ritatem per Apostolicam obseruantiam dicitur:

*Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti su-
mus te.* Hoc autem dicit Petrus tanquam princeps Apo- C
stolorum, super quem ecclesiastica perfectio est super-
Mat. 16. c ædificata, secundũ illud: Tu es Petrus, & super hanc pe-
tram ædificabo Ecclesiam meam. Dicit autem hoc non
ad ostentationem, sed ad sciendã remunerationis sub-
Mat. 19. d limitatem. Vnde Matthæus: Nos reliquimus omnia, &
secuti sumus te: quid ergo erit nobis? &c. Hoc etiam di-
cit Petrus, vt ostendat paupertatis consilium per Apo-
* Hier. lib. 3. in Mat. c. 19. to. 6. stolos adimpletum. Vnde * Hieronymus: Grandis fidu-
cia. Petrus piscator erat: diues non fuerat, cibos manu
& arte quærebat, & tamen cõfidenter loquitur dicens:
dimisimus omnia. Et causam huius reddit Gregorius,
dicens sic: Tanta quippe à sequentibus dimissa sunt,
quanta à non sequentibus concupisci potuerunt. Quo-
niam ergo omnia potuerunt concupisci, ideo quando
concupiscentiam dimiserunt, omnia dimiserunt. Hoc D
etiam dicit Petrus, non iactanter ad ostentationem, sed
Bern. in Declamat. in princ. to. 2. sapienter, vt alios inuitet ad imitationem. Vnde Ber-
nard. super hoc verbum: Ecce nos reliquimus omnia:
Bene Petre, & non ad insipientiam tibi, quia mundus
transit, & concupiscentia eius, & relinquere magis ex-
pedit, quam relinqui. Et nota quod optime hic duo
coniungit, reliquimus & te secuti sumus. Quia Chri-
stum currẽtem sequi non possumus, nisi post eum cur-
ramus: & currere non possumus nisi exoneremus. Vn-
Heb. 12. a de dicitur: Deponentes omne pondus & circumstans
nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum
nobis certamen aspicientes, &c. Et de hoc Bernardus:
Bern. in Declamat. in princ. to. 2. Bene, inquit, Petre, & non ad insipientiam tibi, quia
currentem non poteras sequi oneratus, sed nec inuti- E
lis commutatio est, pro eo quod super omnia est, om-
nia reliquisse. Christum etiam, quem sequimur, non
possumus consequi nisi exoneremur, & frustra sequi-
Phil. 3. c mur nisi consequamur, secundum illud: Sequar autem
si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus
Bern. in Declamat. in princ. to. 2. sum. Et de hoc Bernardus: Felices liquet esse qui exo-
nerati sunt & sequuntur Dominum expediti, arctissi-
Phil. 3. c mum fortamen nos expectat, si quem sequimur, conse-
qui volumus. Et sic sequebatur Paulus qui dicebat:
Quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt prio-
ra extendens meipsum, ad destinatum prosequor bra-
uium supernæ vocationis. Sic & alij Apostoli de qui-
Mat. 4. d bus dicitur: Relictis retibus & patre, secuti sunt Do-
minum, dicitur de Iacobo & Ioanne. Et ideo Petro & Mar. 1. b
A Andrea, relictis retibus, secuti sunt eum. Similiter de
beato Matthæo dicitur quod relictis omnibus surgens Sup. 5. f
secutus est Dominum.

Secundo, quantum ad paupertatis approbationem
per diuinam sententiam, subditur: *Qui dixit eis: Nemo
reliquit domum,* quo ad hereditatis fundamentum: Reli- Hier. 12. b
qui domum meam, dimisi hæreditatem meam: dedi di-
lectam animam meam, &c. *Aut parentes,* scilicet quo ad
hereditatis principium: Audi filia, & vide, & inclina au- Psal. 44. c
rem tuam & obliuiscere populum & domum patris
tui, *Aut fratres,* quo ad hereditatis consortium. Fratres
sc. carnales, de quibus Iob: Fratres mei præterierunt me, Iob 6. d
sicut torrens raptim transit in conuallibus, *aut vxorem,*
quo ad hereditatis dominium, quia vxor & vir sunt
vnum corpus, ideo dicitur: Viri debent diligere vxores Eph. 5. f
B suas, vt corpora sua. Possunt tamen dimitti propter
amorem Christi, vt non ducantur, vel si ductæ sunt ex
earum consensu, vel propter fornicationis peccatum.
Nam dicitur: Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi Mat. 19. d
ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. De
hoc Apostolus: Dico autem non nuptis & viduis, bo- 1. Cor. 8 b
num est illis, si sic permanserint sicut & ego. Subditur:
His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non
ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, &c.
Quod ergo dicitur de dimissione vxoris, intelligitur
secundum modum prædictum, *aut filios,* quo ad heredi-
tatis successionem: Qui amat filium aut filiam super Mat. 10. d
me, non est me dignus, *aut agros,* quo ad hereditatis di-
latationem. De quo Isaias: Væ qui coniungitis domum Isa. 5. d
ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad termi-
C num loci: *Propter regnum Dei,* hoc est secundum re-
ctam intentionem, qua quærendum est regnum Dei, Mat. 6. d
& iustitia eius. Hanc autem derelictionem Dominus
acceptat, in qua derelinquitur simul cupiditas, & car-
nalitas. Ideo dicitur Abrahæ: Egredere de terra tua, & Gen. 7. a
de cognatione tua, & domo patris tui, & veni in ter-
ram quam monstrauero tibi. Non enim sufficit, quod
relinquatur possessio, nisi etiam relinquatur & affe-
ctus carnalis propter quod dicitur: Qui dixerunt patri Deut. 33. b
suo, & matri suæ: nescio vos: & fratribus suis, ignoro il-
los, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium
tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua, ô Ia-
cob, & legem tuam, ô Israel.

Tertio, quantum ad paupertatis locopletationem per
gratiam, adijcitur. *Et non recipiat multo plura in hoc
D tempore:* quod non est intelligendum de temporalibus,
vt multo plures vxores habeat, vel filios vel fratres
carnales, sed intelligitur de spiritualibus charismatibus
gratiarum, quibus paupertas incõparabiliter locupleta-
tur sine aliena iactura. Et hoc per donum charitatis,
quæ facit omnia communia: secundum illud: Omnia 1. Cor 3 d
vestra sunt siue præsentia, siue futura. Per donum etiã
abundantissimæ simplicitatis. Vnde dicitur: Altissima 2. Cor. 8. a
paupertas eorum abũdauit in diuitias simplicitatis. Et: 2. Cor. 6. a
Sicut egentes, multos autem, &c. In huius figuram di-
citur: Sicut Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno Gen 26. a
centuplum, benedixitque ei Dominus, & locupletatus
est. Vnde dicitur: Centuplum accipiet, &c. Super quem Mat. 19. d
dicit Hieronymus: Qui carnalia pro Domino dimise- Hier. lib 3. in cap. 19. Mat. to. 6
E rit, spiritualia accipiet, quæ comparatione & merito
sui ita erunt, quia paruo numero centenarius compa-
ratur. Vnde ne intelligatur de temporali locupletatione
dicitur: Nemo est qui reliquerit, & cætera, qui non Marc. 10. d
accipiat centies tantum in tempore hoc cum persecu-
tionibus. Super quo loco dicit Bernardus: Signan- Bern. in Declamat. multo ante finem to. 2.
ter additur, cum persecutionibus, forte enim quis
cum audiret hic promitti centuplum, coniectaret
hoc & de temporalibus exhiberi, sed præcidit hunc
intellectum, nomen additum persecutionis. Quid
enim est terrenæ consolationis quod non facile perse-
cutio tollat? Quid terrenum inter persecutiones san-
cti martyres acceperunt? Interim tamen vndecun-
que sunt accepturi, dummodo sit centuplum, dum va-

lear centuplicitet, centuplicitet placeat, consoletur, delectet, & ametur, quid insaniæ est quod cunctantur A homines relinquere simpla pro centuplis?

Quarto, quantum ad paupertatis remunerationem per gloriam, subiungitur: *Et in sæculo futuro vitam æternam.* Recto autem nomine gloria, vita æterna dicitur. Quia sicut separatio à fonte vitæ mors est, & damnatio æterna, sic coniunctio cum illo est vita æterna. Propter quod in Psalmo signanter dicitur: (Psal.35.b) Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitę. Et recte additur æternitas vitæ, quia æternitas nihil aliud est quam incommutabilis vitæ possessio, tota simul & perfecta possessio. Et tale est quod excedit temporalia in infinitum. Ita vt vere dicatur: (Rom.8.c) Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quia dicitur: (2 Cor.4.d) Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis hoc pondus immensum gloriæ pro nihil pondere rerum mercari possumus, quia præmium superexcellit meritum per omnem modum: Mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. (Luc.6.e) Et ideo dicitur: Non impediaris orare semper, nec veteris vsque ad mortem iustificari: (Eccl.18.c) quoniam mercea Dei manet in æternum.

Assumpsit autem Iesus duodecim, &c. Postquam paupertatem ostendit commendabilem & appetibilem, per perfectionem meriti sui, & per imperfectionem contrarij, & consummationem præmij cumulari: hic quarto ostendit eam approbabilem & eligibilem ratione exempli perfectissimi, videlicet Christi crucifixi. C Et quoniam exemplum illud posset videri aliquibus contemptibile ratione infirmitatis, ideo in hac parte præmittitur hic exemplum dignationis Christi. Secundo ad illius confirmationem adiungitur miraculum virtutis, in illuminatione pauperis cæci, ibi: *Factum est autem cum appropinquaret Hiericho.* Circa exemplum dignationis quod consistit in sustinentia crucis perfecte describendum, quatuor introducuntur, scilicet benignitas magistri, profunditas mysterij, acerbitas supplicij, & cæcitas cordis humani respectu talis exempli. Primo igitur quantum ad benignitatem Magistri præmittit:

Assumpsit autem Iesus duodecim, hoc est familiariter ad se sumpsit, & hoc fuit miræ dignationis & benignitatis: (Deut.32.b) Expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. D Assumpsit autem vt eos consolaretur docendo, & consolando doceret. Vt subditur: *Et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam,* tanquam ad locum scil. passionis. (Glos in hunc locum to. 5.) Glossa: Præuidens ex passione sua discipulos perturbandos, prædicit & passionis pœnam & gloriam resurrectionis, vt eum morientem cernerent resurrecturum non dubitarent. Prædicit autem hanc futuram in Hierusalem. Nam sicut supra dictum est: (Sup.13.g) Non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Ratio autem huius est, quia Hierosolyma erat locus, in quo erat sedes regni, sacerdotij, magisterij, & iudicij: & ideo ibi debebat pati ille qui est rex, sacerdos, magister, & iudex, vt sic ex Hierusalem exiret, & inciperet Christi regnum, secundum illud: (Psal.100.a) Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, &cæt. E Exiret salus & remedium: (Isa.62.a) Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor, iustus eius. (Isa.2.a) Exiret etiam lex & iudicium: Venite, & ascendamus ad montem Domini. Et post: Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Ideo in Hierosolymam ascendit Christus, vt in cruce patiens, regnum virtutis, sacerdotium sanctitatis, & legem iudicij & veritatis gentibus daret. Propter quod & ipsa Hierusalem typum gerit Ecclesiæ, animæ sanctæ, & Hierusalem supernæ. Vnde Isaias: (Isa 4.a) Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem, &c.

A Secundo, quantum ad profunditatem mysterij subditur: *Et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis.* In quo apparet mira profunditas mysterij passionis Dominicæ, pro eo quod in ipso est consummatio totius reuelationis prophetiæ. Omnes enim Prophetæ principalem aspectum habuerunt ad præsentiam Christi, secundum triplicem dignitatem, scil. regni, magisterij, & sacerdotij. Et secundum triplicem perfectionem, virtutis sc. veritatis, & bonitatis, secundum quod dicitur de Christo: Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, Dominus saluabit nos. (Isa.33.d) Secundum quod Rex, regit nos per præcepta & iudicia. Secundum quod Magister, erudit nos per mysteria & exempla. Secundum quod Sacerdos, sanctificat nos per sacrificia & sacramenta. B Quoniam ergo in cruce sunt hæc sex consummata, ideo dicuntur: *Consummata sunt omnia quæ dicta sunt per Prophetas.* Consummata namque sunt pręcepta propter nimiam charitatem, (1.Tim.1.a) quia finis præcepti, est charitas, de qua in Psal. Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. (Psal.118.l) Consummata sunt iudicia propter nimiam seueritatem quam habuit ad se. Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. (Isa.10.e) Et iterum: Consummationem, & abbreuiationem audiui à Domino, & cæt. (Isa.28.f) Consummata mysteria: In diebus vocis septimi Angeli consummabitur mysterium Dei, sicut Euangelizauit per seruos suos Prohetas. (Apoc.10.c) Consummata exempla: Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat auctorem salutis eorum, per passionem consummari, &cæt. (Heb.2.c) C Consummata sunt sacrificia. Vnde dicitur: Vna in oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. (Heb.10.c) Et: Orationem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, &cæt. (2.Mach.1.e) Consummata sunt sacramenta: Consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, (Heb 8.c) & hoc testamentum consummatum est in sanguine Christi. Hic est sanguis testamenti, quod manducauit, &c. (Heb.9.f) Et ex hoc impletum est testamentum vetus, & omnia consummata. Et ideo in huius figuram dicitur supra: Ecce sanitates perficio hodie, & cras & tertia die consummor. (Sup.13.g) Et ideo Ioannes ait: Sciens Iesus quia omnia consummata sunt, &c. dicit, Sitio: (Ioan 19.f) Subditur: Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit: Consummatum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Et sic verificatum est illud: Sine mendacio (Eccl.34.a) D consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur.

Tertio, quantum ad acerbitatem supplicij, subdit: *Tradetur enim gentibus,* vt extraneus, secundum quod prædicitur à Dauid in Psalmo: Traditus sum, & non egrediebar. (Psa.87.b) Huius figura præcessit in Ioseph, de quo dicitur quod fratres eius vendiderunt eum Ismaelitis. (Gen.37.f) *Et illudetur,* vt stultus. Cuius figura præcessit in Iob, de quo dicitur: Nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canib. &c. (Iob.30.a) Induunt eum purpura, (Mar.15.b) & imponunt ei plectentes spineam coronã: Et cœperunt salutare eum: Aue rex Iudæorum: Et percutiebant caput eius, arũdine. *Et flagellabitur,* vt infirmus. Vnde in Psalmo: Et fui flagellatus tota die: (Psal 72.b) Et: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. (Isa.50.b) E Vnde Ioannes: Apprehendit Pilatus, & flagellauit eum. (Ioan.19.a) *Et conspuetur,* vt immundus: Faciem meam non auerti ab increpantib. & conspuentibus in me. (Isa.50.b) Et Iob: Longe fugiunt à me, & in faciem meam conspuere non verentur: (Iob.30 b) Expuerunt in faciem eius: & colaphis eũ ceciderunt. (Mat 26 g) *Et postquam flagellauerint, occident eum,* quasi esset iniquus. Vnde dicitur: Post sexagintaduas hebdomadas occidetur Christus, & non erit populus, qui eum negaturus est. (Dan.9.g) Et: Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet. (Isa.53.b) Et: Postquam illuserunt ei, induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. (Mat.27.d) Et cũ eo crucifigunt duos latrones, &c. (Mar.15 e) Et impleta est scriptura quæ dicit: Et cũ iniquis reputatus est. *Et tertia die resurget,* vt

verus Deus quod dicitur ne ex passione terrerentur. Huius resurrectionis in figura in Iona præcessit. Vnde dicitur: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctib⁹, sic erit filius hominis in corde terræ. Vnde de Oseas: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et de hoc Ioãnes: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de tẽplo corporis sui. In iis autem sex quæ facta sunt in nostra redemptione, scil. traditione, illusione, flagellatione, consputatione, occisione, & resurrectione recte clauditur vniuersitas operum reparationis. Vt sicut in sex diebus totus mundus fuit perfectus, sic etiam in iis sex opus reparationis consistit, & tandẽ sequitur Spiritus sancti datio: Sicut in die septima, in cuius mysteriũ dicitur: Cõpleuit Deus die septimo omne opus suum. Subdit: Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. In quo intelligitur datio gratiæ septiformis. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nõdum erat glorificatus.

Matt. 12.e
Osee. 6.a
Ioan. 2. d
Gen. 2.a
Ioan. 7. f

Quarto, quantum ad cæcitatem cordis humani, subiungit: *Et ipsi nihil horum intellexerunt*, quia hanc veritatẽ non aduertebant. Nescierunt neq; intellexerunt, in tenebris ambulant. Et in hoc gerunt figuram ignorantium prælatorum, qui ignorant documẽta scripturarũ, secundum illud: Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. *Et erat verbũ istud absconditum ab eis*, quia hãc veritatem non perquirebant tanquam animales, & sensibiles. Vnde Sapientia venit? & quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Et in hoc gerebant Apostoli figuram Iudæorum, quibus diuina secreta velantur: Cum legitur Moyses, positum est velamen super cor eorum. Quia nondum velũ erat scissum per passionem, secundum illud: Velum templi scissum est. *Et non intelligebant quæ dicebantur*, & hoc, quia hanc veritatem non diligebant. Cum enim Christum carnaliter diligerent, displicebat eis quod Christus debebat pro nobis mori. Sicut & Petrus dicebat: Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Vnde Glossa Bedæ: Discipuli sermonem Dominæ Passionis toties replicatum: ideo intelligere non valent, quia quem maxime viuere desiderant, eius mortem audire non possunt: & quem non solum hominem innocentem, sed & verum Deum esse sciunt, mori posse non putant. Et quoties dicit aliquid de sua passione, hoc allegoricè dictum putant. Ex quo apparet cæcitas cordis humani, quæ mysteria redemptionis sui non intelligit, nisi Deus tanquam cæco lumen ostendit suæ lucis, & reddat cognitum veritatis. Ideo recte sequitur miraculum de illuminatione cæci, in quo intelligitur illuminatio generis humani, quia genus humanum per se ignorat redemptionis opus, & quantum ad factum, & quantum ad rationem, & quantum ad mysterium. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scãdalum, gentibus autem stultitiam: necesse est ergo quod Christus sensum nobis aperiat ad intelligendum.

Psalm. 81.b
Iob 36.d
Iob 28.e
2. Cor. 3.d
Matt. 27.f
Matt. 16.d
Beda Glossa in hunc locum tom. 5.
1. Cor. 1. d

Factum est autem cum appropinquaret. &c. Postquam proposuit exemplum imitabile in passione crucifixi, hic exponit factum admirabile in illuminatione pauperis cæci, in quo simul manifestatur Christi potestas, & benignitas, & etiam acceptatur mendicantis paupertas. Ad huius autem miraculi insinuationem explanandam, quatuor introducuntur ab Euangelista, scilicet opportunitas mendicantis, importunitas supplicantis, liberalitas medentis, & integritas sanantis. Primo igitur quantum ad opportunitatem, seu necessitatem mendicantis, subdit:

Factum est autẽ cum appropinquaret Iericho, cæcus quidã sedebat secus viam mendicans. Vere hic mẽdicus erat, qui simul indigebat pane & luce, quæ omnibus cõmuniter se offert. Et designat hic cæcus genus humanum, quod cæcum erat per carentiam lucis sapientiæ & mendicãs per defectũ gratiæ & iustitiæ, vnde sibi potest dici illud: Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Et de Pharisæis dicitur: Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum. Excæcatum est autem genus

Apoc. 3.e
Matt. 15. b

A humanum per cupiditatem temporalium. Supercecidit ignis, & non viderunt Solem. Vnde huius mutabilis figura præcessit in Tobia, vbi sic dicitur quod fieret cæcus de stercoribus hirundinum. Et hoc consonat, quia cæcus ille erat iuxta Iericho. Iericho enim interpretatur Luna, & designat mutabilitatem rerum, & temporalium, ex quarum amore homo excæcatur & stultus efficitur. Homo sanctus in sapientia manet, sicut Sol: nam stultus sicut Luna mutatur. Et hic cæcus nõ est in via, sed secus viam, secundum illud: Errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Sed tunc cæcus sedet secus viam, quando lumen veritatis appropinquat consideratione suæ inopiæ, & variabilitatis. Vnde Glossa: Iericho B interpretatur Luna, per quam defectus mortalitatis intelligitur. Dum ergo verbum Dei infirmitatem nostræ carnis suscipit, homo ad cognoscenda diuina redit.

Psalm. 57.b
Tob. 2.b
Iericho quid.
Eccl. 27. b
Sap. 5. a
Glos. in hunc locum to. 5.

Secundo, quantum ad importunitatem postulantis, subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem*. In quo explicatur importunitas cæci orantis, & dantis nobis exẽplum orandi. quærit enim, petit, & pulsat secundũ illud: Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Quærit ergo sollicite ex auditu turbæ, propter quod dicit: *Interrogabat quid hoc esset*, scil. à turba prætereũte. Turba ista transiens, est decursus creaturarum, quæ interrogatæ aliquo modo manuducunt nos ad Saluatorem. Propter quod Iob ait: Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces C maris. Quis ignorat quod omnia hæc man⁹ Domini fecerit? In cuius manu anima omnis, & viuentis spiritus vniuersæ carnis. Ideo hæc omnia ducunt ad suũ factorem, & reparatorẽ. Propter quod additur: *Dixerunt autem ei quod Iesus Nazarenus trãsiret.* Omnes hę creaturę, secundum quod loquuntur nobis per librum creaturę, respõdent nobis de verbo incarnato. Benedicite omnia opera Domini Domino. Et: A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri. Quia: Inuisibilia Dei à creatura mũdi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Secundum autem quod loquuntur nobis per verbum, respõdent nobis de verbo incarnato. Vnde Ioannes: Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitã æternã habere. Et illę sunt quæ testimoniũ perhibẽt de me. Quia finis legis, Christus ad iustitiã. Vnde in Cantico Deuteronomij: Interroga patrẽ tuum, & nuntiabit tibi, &c. Petit etiam deD uote, & ideo sequitur: *Et clamauit dicens: Iesu fili Dauid miserere mei.* In hoc quod clamauit, ostẽdit se habere excessum desiderij. Propter quod dicitur: Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. In hoc autẽ quod dixit: *Iesu*, ostendit se habere fiduciam spei. Sperauit in Domino, eripiat eum: saluum faciat eum. Spe enim vocat Iesum, idest Saluatorem. Quia spe salui facti sumus, in hoc quod dicit: *Fili Dauid*, ostendit se habere intelligentiã fidei, qua credimus Christum ex semine Dauid natum, secundũ illud: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Vnde dicitur quod clamabãt: Osãnna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini. Et quoniam orationi nostræ præstant obstaculũ rerum imaginationes, quæ deberet nos in Deũ ducere, ideo subdit: E *Et qui præibãt, increpabant eũ, vt taceret.* Vnde Glossa: Qui Iesum venientem præeunt, significant tumultus carnalium desideriorũ, qui dissipant cogitationes hominis, & perturbant vocẽ orationis, ne Iesus ad illuminandũ venire possit cor hominis. Vnde huiusmodi imaginationes retrahentes nos ab oratione per strepitũ suũ, nihil aliud sunt quam quoddã obstaculũ inter nos, & Christum, secundum illud: Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. Et ideo opus est importuna pulsatione. Propter quod cæcus pulsat continue, cum subiũgitur: *Ipse vero multo magis clamabat: Fili Dauid, miserere mei.* Dñe De⁹ salutis meæ, in die clamaui, & nocte corã te. Et hęc virtus orationis, quę ex vera fide procedit. Vnde Chry-

Matt. 7. a
Iob 12.b
Dan. 3.e
Sap. 14.a
Rom. 1.e
Ioan 5. f
Rom. 10.a
Deut. 32. a
Rom. 8. e
Psalm. 21. a
Rom 8.d
Rom. 1. a
Matt. 21.
Glos. in hunc locum to. 5.
Thren. 3. e
Psalm. 87.a

sostomus:

foltomus: Talis est natura fidei, quato magis vexatur, tanto magis accéditur, propter quod serui Dei in persecutionibus nó minuũtur. [Glos. in hunc locum co. 5.] Vnde Glossa dicit quod credés, sentiés se grauari fãtasmate priorũ vitiorũ, & vocé orationis suæ impediri, ne pro se exorare possit, ardentius clamat. ¶ Tertio quantũ ad liberalitaté medẽtis, subiungitur: *Stans autẽ Iesus, iussit illũ adduci ad se.* Dicitur auté Iesus stare, quia ipse in se immutabilis est. [Psalm. 101. d] Tu auté idé ipse es, & anni tui nõ deficient. [Glos. in hunc locum co. 5.] Vnde Glossa: Iesus transiens, cæcum audit, stans illuminat, quia per humilitaté suam nostrę cęcitatis vocibus compatitur, sed per diuinitatis suæ potentiã lumé nobis gratię suæ infundit. Et licet per orationé videamur eũ trahere ad nos ipse magis trahit nos ad se, sicut nauis ad petrã, sicut dicit Dionysius. [Cant. 1. a] Ideo spõsa dicit: Trahe me post te. Vnde ad ipsũ trahimur, quando mente ad ipsum excitamur. & supra nos excedimus. In cuius figura dicitur de hoc cęco, qui, B [Mar. 10. g] proiecto vestiméto, &c. Et arcana verba audiuimus secundum illud Prophetæ in Psalmo: Audiã quid loquatur in me Dominus Deus, & ideo additur: *Et cũ appropinquasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi vis faciam?* In quo apparet liberalitas dãtis, quia offert se beneplacito postulantis. [Glos. in hunc locum co. 5.] Vnde Glossa: Nõ ex ignorantia Dominus quęrit, sed ideo vt rogetur, vt menté ad orationem excitet, [Ioan. 16. e] secundũ illud: Si quid petieritis patré in nomine meo, dabit vobis. Et quoniã qui in Iesu nomine petit, petit salutaria, ideo subdit: *At ille dixit: Domine vt videã* [Glos. in hunc locum co. 5.] Glossa: Non petit cæcus aurũ, vel aliquod tẽporale, sed tantum lumen. Imitemur ergo eum, qué corpore & mente audimus sanatum. [Iac. 1. a] Vnde dicitur: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, & dabitur ei. [3. Reg. 3. a] Exemplum huius habetur in Salomone, de quo dicitur, quod C apparuit Dominus Salomoni, & dixit: Postula, quid vis, vt dem tibi, subditur: Dabis ergo seruo tuo cor docile, &c. Placuit sermo coram Domino quod Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit Dominus Salomoni, subditur: Quia tu postulasti sapientiam, ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te resurrecturus sit.

Quarto, quantũ ad integritaté sanitatis, subdit: *Et Iesus dixit illi: Respice, fides tua te saluum fecit.* per infusionem diuinæ gratiæ. [Rom. 5. a] Per respectum namq; fidei cor nostrum erigitur ad iustitiam: Iustificati per fidem, pacem habeamus ad Deum. [Hebr. 11. b] Et hæc est prima virtus, de qua habetur: Credere oportet accedétem. Nam ipsa est sperandarũ substantia rerum, &c. *Et confestim vidit,* per circumspectionem prudentiæ: [Eph. 5. d] Videte fratres quo modo D caute ambuletis Et: [Prou. 4. d] Oculi tui recta videát, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Et sequebatur illũ magnificans Deum* per subiectioné obedientiæ. [Glos. in hunc locum co. 5.] Glossa: Videte, & sequitur, qui bonum quod intelligit operatur, & Iesum prætereunté imitatur. [Ioan. 8. b] Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. *Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo* per manifestationem diuinæ gloriæ, hoc enim est opus, in quo summe manifestatur potentia, sapientia, & misericordia, quando scilicet de peccatore fit iustus, de stulto sapiẽs, de errante fidelis, & de impio virtuosus. [Gal. 1. d] Et ideo de hoc maxime laudandus Deus. Eram ignotus facie, dicit Paulus, Ecclesiis Iudææ, quæ erant in Christo: tantũ autem [Eccl. 43. d] auditum habebant. Quoniã qui persequebatur nos aliquando, nunc Euangelizat fidem, quã aliquando expugnabat, & in me clarificabant Deum. Et hoc debemus facere, secundũ illud: Glorificantes Dominũ, quantumcumq; potueritis, superualebit adhuc, & mirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis, maior enim est omni laude.

CAPVT XIX.

Et ingressus perambulabat Iericho, &c.] Supra cõfutauit cupiditaté per approbationé paupertatis: hic secundo confutat tenacitaté per approbationem liberalitatis. Et quoniam dispersio & cõmunicatio temporalium, est via ad multiplicationé spiritualium, ideo in hac parte primo approbat liberalitatem distrahentem temporalia: A Secundo vero sedulitatem multiplicandi spiritualia. *Hæc illis audientibus adiiciens, &c.* Primũ facit per exemplum expressum: secundũ vero per parabolicum. Introducitur exemplũ per quod commẽdatur liberalitas, per quam Zachæus de impio factus est iustus. Et cũ esset camelus transiit per foramé acus. Et foramé dedit diuitibus intrandi in cælũ. In hoc igitur exemplo introducuntur tria cõmendabilia in Zachęo, per quæ exemplar est imitandũ, & signum etiam vocationis gẽtium. Propter quod & Euangeliũ istud legitur in dedicatione Ecclesiarũ. Et hæc fuit ipsius Zachæi studiositas ad Christũ suscipiẽdum hospitio, ibi: *Et cum venisset ad locum* Ipsius Zachæi liberalitas ad distributioné suorum, [Diuisio.] ibi: *Stãs autẽ Zachæus, &c.* Studiositas Zachęi cõmendatur ex tribus, sc. ex parte attractiui, retardatiui, expeditiui: Vera enim studiositas est, in qua anim' trahitur ad B Christũ, & si occurrunt impediméta, tamen non frangitur desideriũ, sed plus acceleratur. Primo ergo quantũ ad attractiuũ, quod quidé erat in præsentia Iesu Christi, dicit. ¶ *Et ingress' perãbulabat Ierìcho,* idest ambulabat per [Iosuë 6. e] Ierìcho. Iericho. n. ciuitas erat, quã trãsito Iordane subuerterũt Iudęi, secundũ quod dicitur in Iosue, sed reędificata fuit sub Achab rege Israel: [3. Reg. 16. g] In dieb' Achab ędificauit Hiel de Bethiel, Iericho in Abirã primitiuo suo fũdauit eã, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius, iuxta verbũ Domini, quod locut' fuerat in manu Iosue filij Nũ. Hãc Dominus sua illustrauit præsẽtia, qua peccatoribus cõdescendebat, & peccatores ad se attrahebat. Pietas. n. attrahit miseros, sicut adamas ferrũ. Ideo subditur attractio peccatoris, propter quod sequitur: *Et ecce vir nomine Zachæ'.* Cuius nomen erat notũ & vul- C garũ, nõ propter famã virtutis, sed propter infamiã rapacitatis. Vnde subdit: *Et hic erat princeps publicanorum,* qui sc. lucra sęculi sectabatur per fas & nefas. Hũc auté principatũ nõ habebat propter iustitiã, sed propter pecuniã, ideo addit: *Et ipse diues* Et ita gibbos' sicut camelus & ineptus ad regnũ: [Sap. 18. e] Facilius est camelum per foramẽ acus transire, &c. Et tamé diuina virtute fuit introductus, quia amore ipsius Christi fuit attract'. Vnde & subditur: *Et quærebat videre Iesũ quis esset:* quod nõ faceret ita studiosè, nisi amaret, nec amaret vel crederet, nisi gratia eius præuentus esset, quia dicitur. [Ioan. 6. e] Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eũ. Hunc traxit Iesus, vt esset in exemplũ aliis. Vnde ipse iã implebat consiliũ sapiẽtis, [Prou. 8. a] secundũ illud: Accipite disciplinã meã, & nõ pecuniã: doctrinã magis, quã aurũ eligite. D Qui sic quærit Iesum, inuenit [Sap. 1. a] secundũ illud: In simplicitate cordis quærite illũ, quoniã inuenitur ab his, qui non tentant illũ, &c. ¶ Secundo quantum ad retardatiuũ, quod fuit frequẽtia populi, subdit: *& non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.* Hæc turba eum impediebat, quę semper impedire consueuit venienté ad Christum. Hæc namq; turba impediebat illuminationé cæci: [Sup. 18. g] Cum audiret turbam prætereunté, & c. & increpabãt eum, vt taceret. Curationé paralytici: [Mar. 2. a] Venerunt ad eum ferẽtes paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cum nõ possent offerre eum illi pręs turba. &c. Liberationé surdi & muti: [Mar. 7. d] Apprehẽdens eum de turba seorsum, misit digitos in auriculas eius, & expuẽs, tetigit linguam eius. Curationé mortui: [Matt. 9. e] Et cũ eiecta esset turba, intra- E uit & tenuit manũ eius. Impedit etiã approximationem Zachęi, sicut dicitur hic, quia *non poterat præ turba.* Turba enim prona ad malũ, à Iesu reuocat potius quam ad Iesum perducat. Propter quod dicitur: [Eccl. 18. d] Ne oblecteris in turbis, nec immodicis: assidua enim est cõmissio illorũ. [Exod. 23. a] Ideo dicitur. Non sequeris turbã ad faciendũ malũ, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententię vt à vero [Matt. 14. c] denies. Ideo dicitur: Dimissa turba, ascendit Iesus in monté solus orare. ¶ Tertio ad expeditiuũ, quod quidé erat eminentia arboris Sycomori, subiungit: *Et præcurrens ascendit in arborẽ Sycomorum, vt videret eũ quia inde erat trãsiturus* In quo apparet eius studiositas, & in pręcurrendo, & in ascẽdendo in altũ, vt quod sibi deerat, suppleret per adiutoriũ alienum. [Glos. in hunc locum co. 5.] Vnde Glossa: Qui mi-

ra

ra deuotione fidei ad videndum Saluatorem quod natura minus habuerat, ascensu supplet arboris, a q; ideo iuste, quamvis ipse rogare non audeat, benedictionem Dominicæ susceptionis, quam desiderabat, accipit.

Sed hic attendendum quòd Euangelista sic diligenter nomen ciuitatis & nomen arboris propter mysterium magis exprimit, quàm propter exigentiam narrationis. Iericho. Propter quod intelligendũ quòd iste publicanus rectè designat populum gentilem. Iericho, quæ Luna interpretatur sicut supra tactum est, designat mundum pro- 1. Ioan. 2. c pter sui defectum, & mutabilitatem. Quia: Mundus transit & cõcupiscentia eius. Iosue 6. a Hanc ciuitatem destruxit Iosue, nec aliquis saluatus est in ea, nisi Raab meretrix, quæ credidit nũtiis, & ipsos recepit: quia veniẽs Iesus, hanc mundanam conuersationem in carne apparendo Ioan. 1. b damnauit. Nec aliquis potest saluari, nisi qui credit: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mũdus eum non cognouit. Et post: Quotquot autẽ receperunt eum, dedit eis potestatẽ filios Dei fieri, his qui credunt, Heb. 11. f &c. Vnde dicitur: Fide muri Iericho corruerunt. Fide, Raab meretrix non periit. Vnde illa Raab Ecclesiam signat gentilium ad Christũ conuersam. Et hoc ipsum significatur per Zachæũ publicanum, qui quærebat videre Iesum, vt scilicet cognosceret verũ Deum. In quo signat populum gẽtilium, sicut Naaman Syrus, de quo 4. Reg. 5. a dicitur: Naaman princeps militiæ regis Syriæ, diues, sed leprosus. Qui veniens ad Elisæum curatus est. Vnde & Ioan. 12. d Ioannes: Dicunt gentiles: volumus Iesum videre: sed non possunt, tum propter conturbationẽ phantasmatũ, tum propter defectũ naturalis lucis, quia hoc est supra rationem. Et ideo opus est ascendere per fidem ad cognoscendum eum. Vnde per Sycomorum, quę ficus fatua interpretatur, intelligitur eminentia fidei, quæ stul- 1. Cor. 1. d titia esse videtur, secundum illud: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. In huius fatuitatis credulitatem oportet conscendere eum qui vult ad sapiẽtiam 1. Cor. 3. d peruenire, secundum illud: Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Nam stultitia fidei deducit ad eminentiam sapientiæ Christi, & hoc quasi per sex gradus, quia fides disponit ad prudentiã, prudentia ad scientiam, scientia ad consiliũ, consilium ad intellectum, intellectus ad sapientiam, Et hic thronus est Salomonis, ad quem per sex gradus ascen- 3. Reg. 10. c ditur, secundum quòd insinuatur in libro Regum: Vn- Psalm. 83. b de & in Psalmo dicitur: Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, &c. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, &c. Hæc ergo studiositas Zachæi, & exemplar fuit incitandum, & figura conuersionis gentium ad Christum. Per cuius fidem adiuti eleuantur ad ipsum Glos. in hunc locum to. 5. contuendum. Ideo Glossa: Ascensa autem Sycomoro transeuntem prope Dominum cernit, quia per hanc laudabilem fatuitatem, & si nec dum vt est solide, iam tamen raptim, quasi in transitu, luci sapientiæ cœlestis intendit. Ideo Isaiæ septimo, secundum aliam Isa. 7. b translationem: Nisi credideritis, non intelligetis.

Et cum venisset, &c. Postquam expressit Zachæi studiositatem ad Christum videndum, hic secundo exprimit hospitalitatem ad Christum suscipiendum. Circa quam describendam introducuntur tria, scilicet dignatio ex parte Christi, deuotio ex parte Zachæi, & murmuratio ex parte populi peruersi. Primo igitur quantum ad dignationem ex parte Christi, dicit:

Et cum venissent ad locum, suspiciens Iesus vidit illũ, per aspectum benignitatis. In quo ostendebat se approbare Psalm. 32. d affectũ publicani per signum. Oculi Domini super metuentes eũ, & in eis qui sperant super misericordia ei⁹. Psalm. 137. b Hunc aspiciebat, quia statura pusill⁹ erat. Excelsus enim Dominus, & humilia respicit per dignationẽ. *Et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende,* ad impendendum beneficiũ hospitalitatis. Et hoc facit in signum magnę dignationis, qui hospitiũ petere non erubuit. Vnde Glos- Glos. interlin. in hunc locum to. 5. sa: Non inuitatus se inuitat, quia etsi non audierat vocẽ

A inuitantis, audiebat tamen affectũ. Ex Ambr. to. 3. cap 19. Luca lib 8. Et nota quòd dicit *festinãs*, quia ad opera & beneficia hospitalitatis debe- Gen. 18 a mus esse prõpti, exemplo Zachæi, & etiã Abrahę. Festinauit Abrahã in tabernaculum ad Saram, dixitq; ei, accelera, tria sata similæ commisce, & fac subcineriçeos panes. Ipse verò ad armentũ cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimũ & optimum, deditq; puero qui festinauit & coxit illũ: Et hæc petebat Christus, quia indigebat, vnde subdit: *Quia hodie in domo tua oportet me manere,* ad exemplum humilitatis. Exemplum namque erat humilitatis quòd in domo peccatoris manere volebat. Exemplũ etiam humilitatis quòd necessitatem suam & opportunitatem humiliter indicabat, secundum illud: Matt. 8. c Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, &c. Et istud est verbũ potius humilitatis, quã vrbanitatis, quia B Christus magis venit in mundũ ad docendum humilitatem, quam ad docendum curialitatem. Ideo dicebat Matt 11. d ipse discipulis: Discite à me, quia mitis sum, & humilis Hier. 14. b corde. Hanc dignationem admiratur Hieremias: Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator decli- Baruc. 3. b nans ad manendũ? Et: Cũ hominibus conuersatus est.

Secundo, quantum ad deuotionem Zachæi, subdit: *Et festinans descendit: & excepit illum cum gaudio.* In quo ostenditur eius deuotio, quia non tantũ præbuit hospitalitatem festinanter, verumetiam lætanter. Talis enim 1. Petr. 4. b conditio est maxime necessaria: Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habẽtes. Et post: Hospitales inuicem sine murmuratione. Non enim de- 2. Cor. 9. b bet esse tristitia, sed iucunditas. Hilarem datorem diligit Hebr. 13. a Deus. Et. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Et ho- C spitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis. Propter quod & san- Iob 31. d ctus Iob dicebat: Foris non mansit peregrinus: Ostium meum viatori patuit. Et hoc debet fieri, quia qui recipit membrum Christi, & ipsum Christum recipit. Hospes Matth. 25. b eram, & collegistis me. Et post: Quærentibus quo modo hæc fecerunt, respondet: Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Vnde & Zachæus per hanc hospitalitatem saluatus est. Similiter Gen. 19. d & Loth liberatus est à Sodomis per Angelos hospitio 4. Reg. 4. f receptos. Et similiter mulier Sunamitis, per Elisęum, quem hospitio recepit, & habuit prolem, cum esset ste- 3. Reg. 17. a rilis: & post filius eius à mortuis suscitatus est. Et mulier Sareptana suscipiendo Eliam periculum famis euasit. Et vniuersaliter qui hospitales fuerunt, diuinam D Deut. 10. d gratiam adepti sunt, quia sicut dicitur: Dominus amat peregrinum, & dat ei victum atq; vestitum. Vnde in Prou. 19. c Prouerbiis: Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.

Tertio, quantum ad murmurationem populi peruersi, subdit: *Et cum viderent omnes,* scil. oculo iudicij peruer- Eccl. 11. d si, de quo dicitur: Sicut prospector videns casum proximi sui: Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Et quia ad malum iudicium sequitur murmur, ideo subdit: *Murmurabãt, dicẽtes quòd ad hominẽ peccatorẽ diuertisset:* susurro verbi dolosi quod Sap. 1. c valde vitandum est, secundum illud: Custodite vos à murmuratione quę nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. Hoc autem murmur multũ displicet Deo Thren. 3 e per omnem modum. Ideo dicitur: Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis? Hic autem populus E semper libenter murmurauit, sicut omnis congregatio Num. 11. a filiorũ Israel contra Moysen, & Aaron. Ortum est mur- 1. Cor. 10. c mur populi contra Dominum. Et ideo dicitur: Neque murmuraueris, sicut quidam eorum murmurauerũt, & perierũt ab exterminatore. Et nunc murmurabant contra Dominum. Et in hoc figuram gerebant illius gentis murmurantis contra Dominum, quia suscepit gentes. Glos in hunc locum to. 5. Vnde Glossa dicit: Manifestũ est, Iudæus semper odisse gentem, vel non intellexisse salutem Vnde & aduersus Actor. 11. a Petrum dicitur: Quare introisti ad viros præputium habentes? Propter quod intelligendum, sicut prætactum est, quòd per ingressum Christi in domũ Zachæi principis publicanorum intelligitur eius ingressus in Ecclesiam gentiũ, à qua libenter susceptus est. Ideo Christus

diait Zachæo, vt deſcenderet ad humilitatem, quia opportunum erat quod in bomo eius maneret, ſynagoga A deſerente fidem. [Act.13.g] Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignoa vos iudicatis ęternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Et nota quod domus, in qua Chriſtus opportuns manet, eſt ſeptiformis.

Prima ſcilicet eſt domus babitationis materialis, in qua manet in perſona pauperis. [Iſa.58 b] Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagoſq; induc in domum tuam, &c. Secunda eſt domos baſilicæ materialis, in qua manet in ſacramento altaris: [Mat.21.b] Domus mea domus orationis vocabitur. [Pſal.5.b] Et: Introibo in domum tuam, &c. Tertia eſt domus Eccleſiæ militantis, in qua manet in membris ſuis: [1.Tim 4 d] Hæc tibi ſcribo fili, vt ſcias quo modo nporteat te in domo conuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui. Quarta eſt domus vteri virginalis, in qua manet per B præſentiam carnis. [Pſal.92.b] Domum tuam decet ſanctitudo in longitudine dierũ. Quinta eſt domus conſcientiæ mundæ, in qua manet ſpiritu ſanctitatis. [Sap.8.d] Intrans in domum meam conquieſcã cum illa, non babet amaritudinem, &c. Et iterum: [Eccl.32.e] Præcurre prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lu.ie.& age conceptiones tuas. Sexta domus eſt ſcripturæ ſacræ, in qua manet in lumine veritatis: [Pſal.47 a] Deus in domibus eius cognoſcetur, cũ ſuſpiciet eã. Et: [Prou.9.a] Sapientia ædificauit ſibi domũ, excidit columnas ſeptẽ, &c. Septima domus eſt Hieruſalẽ ſuperna, in qua manet in gaudio felicitatis: [Ioan.14.a] In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. Et iterum; [Pſal.121.a] Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mibi: in domum Domini ibimus. Quoniam ergo his ſeptem modis ſuſcipitur Chriſtus in Eccleſia C gentiũ, quæ deſig natur per Zachæũ, ideo hoc Euangeliũ legitur in dedicationibus Eccleſiarũ, quæ deſignãt domus ſpirituales, de quibus dicitur: [1.Petr 2 a] Ad quem accedẽtes, lapidem viuum, &c. Et ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini domus ſpirituales, ſacerdotium ſanctum, offerentes ſpirituales hoſtias, acceptabiles, &c.

Stans autem Zachæus, &c. Poſtquam deſcripſit Zachæi ſtudioſitatem, & hoſpitalitatem, hic deſcribit liberalitatem, quam quidem deſcribit quantum ad conditionem triplicem, ſcil. quantum ad Zachæi oblationẽ ſufficientem, Chriſti acceptationem ſuſcipientem, & rationem principaliter mouentem. Primo ergo quantum ad oblationem ſufficientem præmittit:

Stans autem Zachæus, ex cordis humilitate: [Ephes.6.c] State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate: *Ait ad Dominum* D *Ecce dimidium bonorum do pauperibus.* Ex cordis liberalitate. In quo oſtenditur perfecta libetalitas: quia dat abunde, dat enim dimidium, ſecundũ illud: [Tob 4.b] Fili, ſi multũ tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguũ tibi fuerit, etiã exiguũ libenter impartiri ſtude, ad imitatiunẽ illius qui dat omnibus affluenter, & non improperat. [Iac.1.a] Dat licite, vnde dicit: *Bonorum meorum.* [Prou.3 b] Honora Dominum de tua ſubſtantia, contra quod dicitur: [Eccl.34.c] Dona iniquorum non probat Altiſſimus. Et ideo ibi ſubditur: Qui offert ſacrificium de ſubſtantia pauperis, &c. Item dat accelerate. Vnde dicit Dominus: [Prou.3.d] Nec dicas amico tuo, vade, & reuertere, cum ſtatim poſſis dare. Et: [Eccl.4.a] Cor inopis ne affliaeris, & non protrahas datũ anguſtianti. Item dat diſcrete, *Pauperibus*: [Eccli.12.a] Si benefeceris, ſcito cui feceris. Et ſupra: [Sup.14.e] Pauperes ac debiles, & cæcos & claudos introduc huc. Item dat ordinate propria, reſtituendo aliena, E & non ſolum reſtituendo ablatum, verumetiã & damnum. Vnde dicit: *Et ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum* [Exod.22.a] Hoc dicit ſecundũ legem: Si quis furatus fuerit, reſtituet quatuor oues pro vna oue. Hoc autem neceſſarium eſt ad liberalitatem perfectam. Vnde Auguſtinus: Alterum borum non eſt ſatis. Nec habet gratiam liberalitatis, quia non ſpolia, ſed dona quęruntur.

Secundo, quantum ad Chriſti acceptionem ſuſcipiẽtẽ, ſubdit: *Ait Ieſus ad eum Quia hodie ſalus domui huic facta eſt*, per diuinæ gratiæ collationem, quæ data eſt ad Chriſti præſentiã, per quẽ dedicatur, & sãctificatur Eccleſia. Salus quæ hodie Iudæorum domum implebat hodie populo gentium illuxit, secundum illud: A Paruum eſt vt ſis mihi ſeruus, ad fæces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vique ad [Iſa.49.b] extremum terræ. Et hæc ſalus dabitur prædeſtinatis. Ideo ſubdit: *Eo quod & ipſe filius ſit Abrahæ.* Gloſſa: Filius non carne, ſed fide: [Gloſ.in hunc locum 10 5.] Neq; qui ſemen Abrahæ ſunt omnes, filij, ſed qui filij ſunt promiſſionis æſtimantur [Roma.9 b] in ſemine. Et de his filiis ſupra: Potens eſt Deus de lapidib[9] iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. [Sup.3 b] Et: Ieſus moriturus [Ioan.11 g] erat vt filios Dei qui erant diſperſi, cõgregaret in vnũ.

Tertio, quantum ad motiuam rationem, ſubiungit: *Venit autem filius hominis quærere*, per ſapientiam. Erraui ſicut ouis, quæ periit, quære ſeruũ tuũ, &c. [Pſal.118 y] *Et ſaluũ facere quod perierat*, ſcil. per miſericordiam: Saluabis me [Par.vlt in orat.] ſecundum magnam miſericordiam tuam. Et hæc eſt miſericordia ſaluans. Propter quod & Ieſus vocatur: [Mat.1.d] B Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluũ faciet populum ſuũ a peccatis eorũ. Et: [Actor.4.b] Non eſt in alio aliquo ſalus. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datũ hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Vnde dicitur: Omnis quicũq; inuocauerit nomẽ Domini, ſaluus erit. [Rom.10.c]

Hæc illis audientibus, &c. Poſtquam exemplo expreſſo approbauit liberalitatẽ in diſtribuendo temporalia, hic exemplo parabolico commendat ſedulitatẽ in multiplicando ſpiritualia, & econtrario reprobat negligentiam. Eſt autem iſta ſedulitas per ipſorum ſpiritualium liberalem diſtributionem: & negligentia per ipſorum abſconſionem. In hac igitur parabola exponenda procedit hoc ordine. Primo namq; præmittit occaſionem introducendi parabolam: ſecundo vero, ſubdit ipſius C parabolæ deſcriptionem ordinatam, ibi: *Dixit ergo: Homo quidam nobis. &c.* Circa occaſionẽ attendendũ, quod duplicem notat iſtius parabolæ introducendæ occaſionem, rationem, ſcilicet confutationem rebellium, & inſtructionem ſimplicium. Primo igitur quantum ad confutationem rebellium, dicit:

Hæc illis audientibus, ſcil. illis qui murmurabant, *adiiciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieruſalem*, in qua ſc. à Iudæis rebellibus occidendus erat, ſecundum quod Euangeliſta paſſionem ipſius in Hieruſalem factam inſequentibus narrat. [Inf.eod.d] Ideo parabolã dicit, in qua confutatio rebelliũ explicatur, ſecundum quod in fine parabolæ ponitur: *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me.* In hanc autẽ rebellionẽ inciderunt, quia non D habuerunt ſedulitatẽ ad Chriſti gratiã cognoſcendam, & ideo excæcati ſunt, & obdurati: & gratiam quã debebant ſuſcipere, impugnabant: & propterea etiã iuſto Dei iudicio eis veritas proponebatur nõ explicite, ſed parabolarũ ænigmatibus obuoluta ſecũdũ illud: [Matt.13 b] In parabolis loquor eis, quia vidẽtes non vidẽt, & audiẽtes non audient, neq; intelligent: & adimpletur in eis prophetia Iſaïæ dicẽtis: [Iſa.6.a] Auditu audietis, & nõ intelligetis & vidẽtes videbitis, & non videbitis. [Matt.13.c] Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & aurib[9] grauiter audierũt, & oculos ſuos clauſerũt, ne quãdo videãt oculis, & aurib[9] audiãt, & corde intelligãt, & cõuertantur, & ſanẽ eos. [Iſa.6.e]

Secundo, quantum ad eruditionem ſimplicium, ſubdit: *Et quia exiſtimarent, quod confeſtim regnum Dei manifeſtaretur* Hoc æſtimabãt Chriſti diſcipuli, quia credebant Chriſtũ Redemptorẽ, & Saluatorẽ ire in Hie- E ruſalem ad ſuæ regiæ poteſtatis oſtentationem. Vnde & ſecundum ſeriem narrationis hiſtoriæ Euangelicæ hoc tẽpore acceſſit mater filiorũ Zebedæi ad Ieſum, quando ſecundum quod dicitur, dixit Domino: [Matt.20.c] Dic vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad ſiniſtram in regno tuo. Vnde Gloſſa: [Gloſ.in hunc locum 10.5.] quia diſcipuli exiſtimabant regnũ Dei mox eſſe venturũ, hanc eorũ ignorantiam illuminat, docens ſe regni ſui fidem toto orbe diſperſurum, & in fine ſæculi iudicem omnium, regemq; venturum. Vnde & hæc parabola eſt ad inſtructionẽ omnium volentiũ peruenire ad regnũ, vt intelligant ſe non poſſe in illud peruenire niſi per multiplicationẽ ſpiritualiũ & fidele obſequium, ſecũ-

dum

Matt.7.d dum quod dicitur: Non omnis qui dicit mihi: Domi-
ne, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit
voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit
in regnum cœlorum. Hæc autem voluntas Dei consi-
sistit in fideli vsu, & dispensatione bonorum spiritua-
Sup.12.e lium commissorum, secundum illud: Quis putas est fi-
delis dispensator & prudens, quem constituit Domi-
nus super familiam suam? Sequitur: Vere dico vobis,
quoniam super omnia quæ possidet, constituet illum.

Dixit ergo: Quidam homo, &c. Post occasionem intro-
ducendæ parabolæ, subditur hic ordinata expressio in-
troductæ. Circa quam primo describitur status meriti
& demeriti. Secundo vero status & forma iudicij, ibi:
Et factum est, vt rediret accepto regno. &c. Circa statum
meriti & demeriti, tria introducuntur, scilicet subtra-
ctio diuinæ præsentiæ in Christi ascensione: collatio
supernæ gratiæ in Spiritus sancti missione: obduratio
humanæ perfidiæ in Iudæorum rebellione. Primo ergo
quantum ad subtractionem diuinæ præsentiæ in as-
censione Christi, dicitur:

*Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem lon-
ginquam.* Homo iste nobilis Christus est qui nobilis
erat secundum carnem, cum esset de genere regio: Ie-
Sup.18.g su fili Dauid, &c. Nobilior erat quantum ad superaddi-
Pro.vlt.e tam potestatem, propter quod dicitur: Nobilis in portis
vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Et hoc
Apoc.19.e erit in iudicio. Sed nobilissimus est, quantum ad origi-
nem ipsius ex patre. Ideo dicitur: Habet in vestimento
Isa.53.e & in fœmore suo scriptum: Rex regum & Dominus
dominantium. Vere nobilis, ad cuius generationem
laudandam, exprimendam, & cogitandam deficit omnis
Sup.1.d lingua: Generationem eius quis enarrabit: Ideo Ange-
Sup.1.d lus ad Virginem dixit: Hic erit magnus & filius Altis-
simi vocabitur, & dabit illi Dominus, &c. Hic abiit in
regionem longinquam cum ascendit in cœlum, & in
altissimum cœlum quod maxime elongatur a terra, &
locali distantia, & qualitatiua differentia. Ideo in huius
Prou.7.d figuram dicitur: Non est vir in domo sua, abiit via lon-
Psal.67.d gissima. Et hoc quidem factum est in Ascensione: Psal-
Isa.60.e lite Deo qui ascendit super cœlum cœli ad Orienté.
Et tunc verificatum est illud: Sicut exaltantur cœli à
terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris. Et quo-
niam sic abiit in cœlum, vt reuersurus esset ad iudi-
cium, ideo subdit: *Accipere sibi regnum & reuerti.* Abiit
scilicet ad regnum, sed regnans reuertetur ad iudi-
Acto.1.b cium, secūdum illud: Viri Galilæi, quid statis aspicien-
tes in cœlum? &c. Veniet autem rex cum potestate
Isa.30.f magna, & tunc reuertetur de terra longinqua: Ecce
nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius
& grauis ad portandum.

Secundo, quantum ad collationem gratiæ in missio-
nem Spiritus sancti, subdit: *Vocatis autem decem seruis
suis dedit eis decem mnas.* Per vocationem seruorum in-
telligimus vocationem prædicatorum & prælatorum
Hebr.5.a qui debēt vocari, quia dicitur. Nec quisquā sumit sibi
Serui cur sic dicantur honoré, sed qui vocatur à Deo quēadmodū & Aaron.
Hi dicuntur serui, à seruiēdo, & à seruādo. A seruien-
Matt.20.d do per reuerentiam humilitatis, secundum illud: Qui
voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Di-
cuntur etiam serui à seruando per custodiā gregū, quia
3.Reg.20.g debēt gregem Dominicū seruare & custodire. Custodi
virū istū: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima
1.Pet.5.a eius. Et de hoc dicitur: Seniores, pascite qui in vobis
est gregē Dei. Subditur. Neque vt dominātes in cleris,
sed forma facti gregis ex animo. Hi dicuntur esse de-
cé, siue propter numeri sufficientiā, siue propter hoc
quod omne Christi seruitiū reducitur ad obseruantiam
perfectā decem mandatorū. quorum notitiam literalé
Apostoli habebāt ex lege decalogi: sed intelligentiā &
obseruantiam perfectam non habebant, nisi per gra-
tiam datā, ideo dicitur dedisse decem mnas, id est gra-
Beda Glossa in hunc locum 10.5. tiam sufficientem ad illa præcepta intelligenda implé-
da, & prædicanda. Vnde Beda vocat decem seruos dū
elegit discipulos littera decalogi imbutos, dat decem

A mnas dum post resurrectionem aperit sensum eis, vt
spiritualiter intelligant legis dicta. Et hoc plene factū
est, quando per Spiritum sanctum omnem edocti sunt
veritatem. Vnde Ioannes: Cum venerit ille Spiritus Ioan.16.b
veritatis, docebit vos, &c. Dedit autem decem mnas
ad insinuandam intelligentiam perfectam scripturatū.
Vnde Glossa: Mna, decem drachmas appendit: & om- Glos. in hunc
nis scripturæ sermo, quia vitę cœlestis perfectionem locum 10.5.
suggerit quasi centenarij numeri pondere fulget. In Actor.2.a
huius designationem Spiritus ille venit post Ascensio-
nem decē diebus, & descendit super duodecies decem
discipulos, id est centū & viginti ad perfectionē mini-
sterij & corporis mystici, secundum illud: Qui descen- Actor.5.e
dit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos vt im-
pleret omnia. Et ipse dedit quosdā quidem Apostolos, Ephes.4.b
quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas,
B alios autem pastores & Doctores ad consummationé
sanctorū in opus ministerij. Dedit autē eis sapientiam
propter Ecclesiā instruendā. Et ideo addit: *Et ait illis:
Negotiamini dum venio* Negotiamini scil. prædicando,
& fructificando. Vnicuiq; datur manifestatio Spiritus 1.Cor.12.a
ad vtilitatem. Est enim triplex negotiatio indifferens,
pessima, & optima. Indifferens, quia temporalia com-
mutantur in temporalia. Filij Agar qui exquirūnt, &c. Baruc.3.e
Alia vero est mala, scil. quia spiritualia commutantur
in temporalia per simoniam, & hæc est Deo displicēs.
de qua dicitur: His qui columbas vendebant dixit. Au- Ioan.2.b
ferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei do-
mum negotiationis. Alia negotiatio est optima, qua
quis spiritualia dat, vt spiritualia colligat, & hæc est
bona, & Deo placita, secundū illud: Erunt negotiatio Isa.23.d
eius, & merces eius sanctificatæ Domino. Et de hac Prou.vlt.d
C in Prouerbiis: Gustauit, quoniam bona est negotiatio Matt.13.g
eius. Quia simile est regnum cœlorum homini nego-
tiatori, &c. Vnde Glossa. Verba legis mystica interpre- Glos. in hunc
tatione discussa populis offerte, & ab eis fidei confes- locum 10.5.
sionem, morumq; probitaté recipite. Qui ergo prædi-
cat propter lucrum temporale, malus negotiator est,
qualis nō erat Paulus qui dicebat: Nō quæro quæ ve- 2.Cor.12.e
stra sūt, sed vos. Si autē iste metet carnalia, vt nō ponat
ibi finē suū, sed potius, è cōtrario, nō recedit à spirituali
negotiatione, nec ponit Euangeliū venale. Hoc enim
licet si nō fiat sicut principale intētū, sed sicut ad aliud
ordinatum, quia sicut dicitur: Si nos vobis spiritualia 1.Cor.9.b
seminamus, magnū est si nos carnalia vestra metamus?

Tertio, quantum ad obdurationē perfidiæ humanæ,
in rebellione populi Iudaici, subiungitur: *Ciues autem
eius oderant eum:* Ciues isti dicuntur Iudæi. Vnde Glos: Glossa in-
D Ciues, id est Iudæi, ex quibus est Christus secundum terl. in hunc
carnē, secundum illud: † Quorum adoptio est filiorum, locum 10.5
& gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, † Rom.9.a
& promissa, quorum patres, & ex quibus est Christus
secundū carnē, qui est super omnia Deus benedictus.
Hi ciues oderunt eum, secundum illud: Vt adimpleatur Ioan.15.a
sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio ha- 1.Ioan.1.b
buerunt me gratis. Cum potius deberent eum diligere
Et: In propria venit, & sui eum non receperunt. Et
quia Iudæi nō tantum oderunt Christum præsentem,
verumetiā resurgentem, & ascendentem. Ideo subdit:
*Et miserunt legationem post illum dicentes: Nolumus hūc
E regnare super nos.* Legationem dicuntur post mortem
mittere, quando non solum persecuti sunt eum in se,
verumetiā in suo corpore. Vnde Glossa: Non solū præ- Glossa inter-
sentem vsq; ad mortem crucis oderāt, sed etiā post Re- lin. in hunc
surrectionē eius miserunt persecutionē Apostolis, & locum 10.5.
prædicationem regni cœlestis spreuerūt. Vnde dicitur: Actor 8.a
Facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia quæ
erat Hierosolymis, & omnes dispersi sūt per regiones.
Et: Imitatores facti estis fratres Ecclesiarū Dei, quę sūt 1.Thes.2.a
in Iudæa in Christo Iesu, quia eadē passi estis & vos à
cōfratrib⁹ vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & Dominū
occiderūt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sūt, &
omnib⁹ aduersātur, prohibētes, nos gētib⁹ lo. qui vt salui
fiat. vt impleāt peccata sua sēper. Vnde ipsū negauerūt

Ioan.19.c Non habemus regem niſi Cæſarem : uolendo autem
Chriſtum regem,perdiderunt regnum. Vnde Daniel: A
Dan.9 g Non eriteius populns qui eum negaturua eſt. Et uo-
lendo eum regnate deſicrunt eſſe cines, ſecundum il-
Iſa.1.f lud : Quo modo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, &c.
Ideo autem noluerunt regnare cœleſtem,quia amabant
Ioan.3.b regnum carnale : Lux venit in mundum,& dilexerunt
homines magis tenebras quàm lucem. Et ſic verifica-
Iſa.1.a tum eſt illud : Filioa enutriui, & exaltaui, ipſi autem
ſpreuerunt me.

Et factum eſt,vt rediret,&c. Poſtquam deſcripſit ſta-
tum meriti,deſcribit hic formam & ſtatũ iudicij,quem
quidem deſcribit Euangeliſta primo, ſcilicet generali-
ter reſpectu omnium : ſecundo reſpectu ſeruorum fi-
delium,ibi : *Venit autem primus dicens,&c.* Tertio reſpe-
ctu negligentium,ibi: *Et alter venit dicens,&c.* Quarto
reſpectu rebellium, ibi : *Veruntamen inimicos tuos, &c.* B
Statum autem iudicij in generali deſcribit tripliciter,
ſcilicet quantum ad ipſius iudicis apparitionem mani-
feſtam, iuſſionem poteſtatiuam, & inquiſitionem di-
ſtrictam. Primo igitur quantum ad iudicis apparitio-
Gloſ. inter- nem manifeſtam, dicit :

lin. in hunc *Et factum eſt,vt rediret accepto regno.* Gloſſa Hoc erit,
locum 10.5. quando ille qui humilis apparuit in manifeſta claritate
Apoc.1.b iudicaturus adueniet : Ecce veniet cum nubibus & vi-
debit eum omnis oculus,& qui eum pupugerunt. Tune
Sup.17.e erit manifeſtus ille aduentus eius. Vnde ſupra : Sicut
fulgur coruſcans de ſub cœlo,in ea quæ ſub cœlo ſunt
fulget:ita erit filius hominis in die ſua. Quia ſicut dici-
1.Cor.4.a tur : Illuminabit abſcondita tenebrarum,& manifeſta-
Amos 5.f bit conſilia cordium. Quod autem dicitur : Numquid C
non tenebræ dies Domini,& non lux,& caligo,& non
ſplendor? Intelligitur quantum ad ſuperboa & impios,
quos tenebroſus turbo inuoluet, & tollentur, ne vi-
deant Domini claritatem.

Secundo, quantum ad iuſſionem poteſtatiuam, ſub-
dit: *Iuſſit vocari ſeruos,quibus dedit pecuniam.* Hæc autem
iuſſio ſummæ poteſtatis erit,quia etiam mortuos ſuſci-
1.Theſ.4.d tabit : Ipſe Dominus in iuſſu, & in voce Archangeli,
& in tuba Dei deſcendet de cœlo, & mortui qui in
Chriſto ſunt, reſurgent primi. Hæc autem iuſſio erit in
Ioan.5.e propria virtute, ſecundum illud : Venit hora in qua
omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij
2.Theſ.1.e Dei. Erit etiam per miniſterium Angelicum : In reue-
latione Domini Ieſu de cœlo cum Angelis virtutis eius
Matt.13.f in flamma ignis dantis vindictã. Vnde Matthæus: Mit- D
tet filius hominis Angelos ſuos,& colligent de regno
eius omnia ſcandala,& eos qui faciunt iniquitatẽ. Con-
gregant etiam bonos virtute, & velocitate naturæ.
Pſalm.102.d Vnde Pſalmus : Benedicite Domino omnes Angeli
eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad au-
diendam vocem ſermonum eius.

Tertium,quantum ad inquiſitionem diſtrictam,ſub-
Gloſ. inter- dit : *Vt sciret quantum quiſque negotiatus eſſet.* Gloſſa:Id
lin. in hunc eſt ſciri faceret, tunc enim omnium opera, & cogita-
locum 10.5. tiones omnibus palam oſtendentur. Vnde Daniel:Iu-
Dan.7.a dicium ſedit, & libri aperti ſunt. Hæcque apertio, eſt
diſquiſitio,& ponderatio meritorum & demeritorum,
ſecundum comparationem factorum, ad orationes fa-
Apoc 20.d ciendorum. Vnde in Apocalypſi: Vidi mortuos magnos,
& puſillos, ſtantes in conſpectu throni, & libri aperti E
ſunt,& alius liber apertus eſt qui eſt vitæ : & iudicati
ſunt mortui ex iis quæ ſcripta erant in libris. Qui ſe-
2.Cor.5.b cundum quod dicitur:Omnes nos manifeſtari oportet
ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria
corporis provt geſſit,ſiue bonum ſiue malum. Vnde
Sup.16.a cuilibet dicetur illud quod dicitur villico : Redde ra-
tionem villicationis tuæ.

Venit autem primus.&c. Poſtquam deſcripſit iudicij
formam reſpectu omnium, hic conſequenter deſcribit
eam reſpectu ſeruorum fidelium. Et quoniam duplex
fuit ordo prædicantium ſecundum duplicem parietem
Eccleſiæ coniunctum per lapidem angularem. Quidam
enim conuerterunt populum Iudæorum : alij vero

conuerterunt populum gentium. Ideo primo deſcribit
A indicium remuneratiuum fidelis ſerui in eruditione
Iudæorum : ſecundo vero in conuerſione Iudæorum
tria introducuntur, ſcilicet, multiplicatio talenti com-
miſſi, approbatio ſuperni iudicij, & retributio præmij
cumulati. Primo igitur quantum ad multiplicationem
talenti commiſſi, dicit :

*Venit autem primus dicens: Domine,mna tua decẽ mnas
acquiſiuit.* Primus autem ſeruus dicitur ille,cui primo
commiſſum eſt prædicationis officium, ſicut fuit Pe-
trus, cui commiſſa eſt ſynagoga conuertenda Iudæo-
rum. Vnde Gloſſa : Primus ſeruus eſt ordo doctorum
in circumciſionem miſſus : qui ideo dicitur primus, Gloſ in hunc
quia ſicut dicitur : Vobis oportebat primo loqui ver- locum 10.5.
bum Dei. Hic enim ſeruus dicitur vnã mnam accepiſſe Act 13 g
B propter vnitatem gratiæ & doctrinæ. Vnde Gloſſa : Gloſ. in hunc
Vnam mnam negotiationis accepit,quia vnum Deum, locum 10 5
vnam fidem,vnum baptiſma iuſſus eſt prędicare:Solli- Ephes.5.a
citi ſeruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis: vnum
corpus, & vnus ſpiritus : ſicut vocati eſtis in vna ſpe
vocationis veſtræ. Vnus Dominus,vna fides,vnum ba-
ptiſma. Dicitur etiam decem mnas acquiſiuiſſe propter
conuerſionem eorum qui erãt ſub lege. Vnde & Gloſ-
ſa:Decem mnas acquiſiuit,dum populum ſub lege con- Gloſ in hunc
ſtitutum docendo ſibi ſociauit: Magis augebatur cre- locum 10.5.
dentium in Domino,multitudo virorum ac mulierum: Act.5 c
ita vt in plateas eiicerent infirmos, vt veniente Petro
ſaltem vmbra illius obumbraret, quemquam illorum,
& liberarentur omnes ab infirmitatibus ſuis. Hanc er-
go plebem acquiſitam Domino offert, tanquam meri-
C tum. In cuius figuram dicitur : Surge,ſede,& comede Gen.27.e
de venatione mea,vt benedicat mihi anima tua. Et no-
ta quòd non dicit,acquiſiui,ſed mna acquiſiuit,vt dicat
illud : Omnia opera noſtra in nobis operatus es Domi- Iſa 26.e
ne. Et illud : Non ego autem,ſed gratia Dei mecum. 1.Cor.15.b

Secundo, quantum ad acceptionem ſuperni iudicij,
ſubdit: *Et ait illi: Euge bone ſerue, quia in modico fuiſti fi-
delis.* Et nota quòd euge aliquando eſt irriſorium,ſe- Euge quid
cundum illud:Dixerunt,Euge,euge,viderunt oculi no-
ſtri. Eſt aliquando adulatorium:Auertantur ſtatim eru- Pſalm.34.c
beſcentes:qui dicunt mihi:Euge,euge. Et iterum : Fe- Pſalm.62.a
rant confuſionem ſuam qui dicunt mihi:euge euge. Pſalm.39 d
Quia adulatio eſt citiſſime repellenda. Aliquando eſt
adhortatorium,ſicut hic. Et Matthæus:Euge ſerue bo- Matt.25.b
ne & fidelis,&c. ſuper multa te cõſtituam. Hic autem
D dicitur ſeruus bonus in obſequio faciendo & fidelis in
commiſſo ſeruando & diſpenſando : Hic iam quæritur 1.Cor.4.a
inter diſpenſatores,vt fidelis quis inueniatur. Et? Multi Prou.20. a
homines miſericordes vocantur, virum autem fidelem
quis inueniet? Et ideo aliquis fidelis dicitur ſimpliciter,
quia fidelitatem circa parua ſeruauit. Nam ſupra : Qui Sup.16.c
fidelis eſt in minimo,& in maiori fidelis eſt. Modicum
autem,vt dicit Gloſſa,eſt quidquid in præſenti percipi- Gloſ in hunc
mus donorum ad comparationem futurorum. Ex parte locum 10 5.
enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus,ſicut di-
citur:In his autem eſt fidelis,quia ea fideliter commu- 1.Cor.13.e
nicat,non quęrens quæ ſua ſunt,ſed quæ Ieſu Chriſti.
Bernardus : Fidelis re vera ſeruus Domini es, ſi de Bern.ſer.13.
multa gloria Domini tui, & ſi non exeunte ex te, ta- ſuper Cant.
men tranſeunte per te nihil manibus tuis adhærere tom.1.
E contigerit. Talis ſeruus fuit Paulus qui dicebat:Nõ ſum 2.Cor.2.d
ſicut plurimi adulterantes Verbum Dei,ſed ex ſinceri-
tate, ſicut ex Deo corã Deo,in Chriſto loquimur.&c.

Tertio,quantum ad retributionem præmij cumulati,
ſubiungit: *Eris poteſtatẽ habens ſuper decem ciuitates* No-
ta quòd decem ciuitates iſtæ intelliguntur eſſe animæ
beatificatæ,ſicut per decem mnas acquiſitas,animæ ad
Chriſtum conuerſę,quas vocat mnas in ſtatu vitę pro-
pter vertibilitatem, ſed in ſtatu patriæ ciuitates, pro-
pter immutabilitatem gloriæ. Et de his Gloſſa:Decem Gloſ.in hunc
ciuitates ſunt animæ per verba legis ad gratiã Euange- locum 10 5.
lij peruenientes, quibus tunc glorificandus præponi-
tur qui eis pecuniam verbi dignè Deo commendauerit.
Vnde dicitur : Quæ eſt noſtra ſpes, aut gaudium, aut 1.Theſ.2. d

cotona

corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum? Dicuntur autem eis præponi propter quandam excellentiam gloriosam, non propter imperium [1.Cor.15.c] potestatis. Quia cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem, & cætera. Quod dicitur quantum ad imperium dominationis, non quantum ad gradum excellentiæ, & dignitatis: quia magna erit dignitas [1.Tim.3.e] de multorum conuersione. Ideo dicitur: Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. Et iterum: [Ibidem.5.e] Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, quia & ratione sui, & ratione populi acquisiti. [Dan.12.b] Vnde & Daniel: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi [Eccl.7.c] stellæ, & cætera. Et propterea dicitur: Sapientia confortauit sapientem, super decem principes ciuitatis. Licet ergo Iudæorũ populi pro maxima sui parte fuerint obdurati, non frustra tamen eis prædicauerunt Apostoli. [Rom.11.d] Vnde dicitur: Numquid Deus repulit populum suum? Absit: Nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, &c. Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Et post: Ergo in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt, quæ quidem sunt in gloriam prędicantium, secundum illud: [Isa.49.e] Omnibus his velut ornamento vestietis.

Et alter venit dicens. Postquam iudicij expressit formã circa ordinem prædicantium, qui fideliter laborauerunt in conuersione Iudæorum, hic secundo exprimitur circa ordinem prædicantium qui fideles fuerunt in conuersione gentilium populorum. Circa quem ordinem duo introducuntur, scilicet fidelitas ministerij, & sublimitas præmij. Primo ergo quo ad ministerij fidelitatem, dicitur:

Et alter venit dicẽs: Domine, mna tua fecit quinque mnas. [Glos.in hunc locum.10.5.] Glossa: Mna tua quinque fecit, quia gentes quinq; sensibus antea mancipatas, ad gratiam fidei Euangelicæ cõuertit. In cuius figuram dictum est illi mulieri Samaritanæ, [Ioan.4.e] quæ figuram gentium gerebat: Quinque enim viros habuisti, &c. Sed quando isti quinque sensus conuertũtur ad Dei obsequium, tunc mna gratiæ dicitur quinque lucrari, secundum illud: [Isa.19.c] In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius. Dicuntur ergo animæ de gentibus cõuersæ quinq; non propter hoc quòd pauciores sint illis, quæ de Iudæis conuersæ sint, sed quia illæ agebantur secundum legem Decalogi: istæ vero secundum leges sensuum & carnalium voluptatum. Propter quod & Iudæi dicuntur vocari de prope, Gentiles vero de lõge: [Ephes.2.e] Euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem iis qui prope.

Secundo, quantum ad præmij sublimitatem, subdit: *Et huic ait: Et tu esto super quinque ciuitates*, idest, gloriã habeas de vniuersitate fidelium conuersorum. Vnde [Glos.interlin.in hunc locum 10.5.] Glossa: Respectu earum animarum quas imbuisti fide & conuersione magnus & sublimis esto: & non tantum de tuis, sed etiam de auditorum profectibus honoreris. De iis gẽtibus Paulus nobilissimus prædicator, licet minimum se diceret & sentiret Apostolorum, maximam tamen multitudinem adduxit ad ouile Domini. Cum secundum illud: [Isa.60.d] Minimus erit in mille: & paruulus in gẽtem fortissimam. Vnde & ipse dicebat: [Gal.2.b] Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes. Et nota quòd licet decem seruos dixerit vocatos propter humilitatem prædicatorum, non resumit nisi de tribus, duobus scilicet bonis, & vno malo, ad insinuandum quòd omnis prædicatio bonorum est bipartita secundum duplicem populum, & duplicem parietem. Ratione cuius etiam duplex sacerdotium fuit, & duplex testamentum, & duplex dicitur esse ordo prædicantium bonorum secundum duplicem differentiam ouium pascendarum. In cuius figuram dicitur: [Gen.32.b] In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Et [Ioan.10.c] Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili. Et: [Ephes.2.e] Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem. A In huius dissipationem etiam duos principes Apostolorum tanquam duos prædicatores præcipuos & duces prædicãtium Dominus præmisit, Petrum, scilicet, & Paulum, dans Petro præcipuam potestatem faciendi mirabilia: Paulo vero profundissimam sapientiam ad intelligenda mysteria. Quia sicut dicitur: [1.Cor.1.e] Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Quicumque ergo boni prædicatores sunt, imitatores sunt horum duorum, & adducunt ad præsepe Dominicum vel bouem vel asinum, id est, decem mnas, vel quinq; secundum horum differentiam populorũ. Et ex hoc apparet differentia inter parabolam, quam proponit Matthæus de talentis, [Matt.25.b] & quam hic ponit Lucas, Quia ista, differentiam respicit prædicatorũ respectu audientium, illa vero respectu propriorum meritorum: ideo hic dicit quòd tantundem omni- B bus dedit: ibi vero quòd vni plus: alij minus. Vnde & illa in Hierusalem proposita fuit, hæc autem in via. In vtraque tamen fidelium prædicatorum studiosa sedulitas approbatur, & negligentia reprobatur. Et in hoc specialiter Iudæorum rebellium perfidia cõdemnatur, cum in fine parabolæ subditur, de interfectione inimicorum, hoc est, rebellium Iudæorum.

Et alter venit dicens. &c. Post quam descripsit iudicij formam respectu omnium & respectu fidelium, hic describit eam respectu negligentiũ, qui omnes in persona istius serui tertij designantur. Circa hæc autem quatuor introducuntur ab Euangelista, scilicet serui pigri absconsio, nequam excusatio, & recta redargutio, & cõdemnatio iusta. Primo ergo quantum ad ipsius serui absconsionem pigram, dicit:

C *Et alter venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui repositam in sudario.* [Glos.interlin.in hunc locum 10.5.] Glossa: Tertius seruus, illi sunt qui post collectos Iudæos & gentes negligẽter vtuntur cõmisso prædicationis officio. De quibus dicitur: [Hier.48.b] Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter. & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Tunc negligẽter fit, quando donum sapientiæ absconditur & occultatur. Ideo dicit repositam esse in sudario. Pecuniam reponit in sudario, qui ad prædicandum idoneus, officium prædicandi vel suscipere renuit, vel susceptum verbum negligenter, & percepta dona sub tempore corpori abscondit, dicens: sufficit mihi vt de me rationem reddam: cur aliis prædicem, vt de aliis cogat reddere rationem? Talis est merito maledicendus. [Prou.11.d] Quia qui abscondit fru- D menta maledicetur in populis. Paruus enim pastor est qui cibum habens permittit oues fame mori: Propter quod dicitur: [Eccl.29.b] Perde pecuniam propter fratrem & amicum: & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Et si hoc est de pecunia dictum, multo fortius de scientia. Vnde dicitur: [Eccl.41.b] Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas? & cætera. [Ezec.3.d] Vnde Ezechiel: Si dicente me ad impium, & cætera. ibi Glossa: Magnum discrimen est ibi celare sermones. Sed hoc intelligitur non de occultatione quæ venit ex prudentia. Nam dicitur: [Eccle.3.e] Tempus tacendi, & tempus loquendi. Et in Psalmo: [Psal.118.b] In corde meo abscondi eloquia tua, vt nõ peccem tibi. [Prou 15.b] Propter quod dicitur: Sapientes abscondunt scientiam [Eccli.20.a] Et: Est tacens qui inuenitur sapiens, & est odibilis qui E procax est ad loquendum: sed intelligitur de absconsione ex timore, vel adulatione, vel auaritia, vel negligentia; ideo signanter dicit: reposita est in sudario. In sudario enim inuoluuntur mortui. Et tunc mna reposita est in sudario, quando affectio mortua ad proximum abscondit loquelã & doctrinam propter malam vitam, sicut illi de quibus dicitur: [Rom.1.e] Qui veritatem Dei in iniustitiam detinent, vel propter cordis desidiam, quia non habet charitatem fraternam, propter quod dicitur: [Eccl.30.c] Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. Et propterea in eius figuram [Exod.16.d] manna absconditum computruit: Et mna in sudario non multiplicatur, & frumentum in horreo non excrescit, sed à tineis manducatur: solum autem fructificat quando seminatur: Sic & verbum Dei quod pretio & semi-

Prou.15.a ni comparatur. Et ideo dicitur: Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam, cor ſtultorum diſſimile erit.

Secundo, quantum ad excuſationem nequam, ſubdit: *Timui enim te, quia homo auſterus es.* In quo ſe excuſat, vt piger per timorem. *Prou.22.b* Dicit piger: Leo eſt fortis, in medio platearum occidēdus ſum. Vnde & talibus competit illud: *Pſal 52.b* Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Excuſat ſe nequiter, quia culpam ſuæ negligētiæ imponit auſteritati Domini iudicantis, cum è contrario ipſe dicat: *Matt.11.d* Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et: *Rom.2.a* Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Excuſat etiam inſipienter, quia cum deberet loqui pro ſe, loquitur contra ſe, cum ſubdit: *Tollis quod non poſuiſti: & metis, quod non ſeminaſti.* *Gloſ.in hunc locum to.5.* Gloſſa: Metit Dominus, vbi non ſeminauit, id eſt eos reos impietatis tenet quibus verbum legis, vel Euangelij non miniſtrauit. In quo allegat ſeueritatem diuini iudicij, quia Dominus punit etiam ignorantes, & ideo timere debet, quòd multo fortius puniet negligentes. Vnde dicitur: *Eccl.2.d* Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei. Punit etiam Dominus illos quibus legem non dedit, à quibus requirit iuſtitiam: quia etſi non habent legem ſcriptam, habent tamen legem naturæ interius impreſſam propter quod dicitur: *Roma.2.b* Qui ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Vnde & ibidem: *Ibidem.c.* Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & cætera. cum iudicabit Deus occulta hominum per Ieſum Chriſtum.

Tertio, quantum ad ſerui redargutionem rectam, ſubditur: *Dicit ei: De ore tuo te iudico ſerue nequam.* Seruum nequam vocat, quia piger erat in negligendo, quia ſuperbus fuit in iuſtificando ſe, & nequam Dominum accuſando. *Gloſ.interlin.in hunc locum to.5.* Gloſſa: *Nequam,* quia piger ad exercendum officium, ſuperbus ad accuſandum diuinum iudicium. Et ideo ex ſuo ore dum ſe credit iuſtificare, potius accuſat, ſecundum illud: *Iob.9.c* Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtēdere, prauum me comprobabit. Quia vt dicit Auguſtinus: *Auguſt.in ſent to.3. ent.6.* Bene loqui, & male viuere nihil aliud eſt, quàm ſe ſua lingua damnare. Hic ergo negligens dum iudiciū & ſeueritatē Dei oſtendit ſe ſcire, loquitur cōtra ſe, vnde & ſubdit: *Sciebas quòd ego homo auſterus ſum, tollens quod nō poſui & metens quod nō ſeminaui,* per ſeueritatem vindictę, ſecundum illud. *Pſal.74.a* Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. *Et quare non dediſti pecuniam meam ad menſam,* per ſedulitatem vigilantię, per quam pecuniam Euangelicę prędicationis debuit multiplicare Euangelizando, ne propter negligentiam diuinam incurreret iram. *Gloſ.in hunc locum to.5.* Vnde Gloſſa: Si durum & crudelē eſſe me noueras, & aliena ſectari, ibique metere vbi nō ſeuerim, quare nō tibi iſtiuſmodi cogitatio incuſſit timorē, vt ſcires me mea diligētius quęſiturum? Et nota quòd vocat mnam pecuniam ſuam, quia ſcientia & gratia, & doctrina potius eſt Dei quàm noſtra. Et ideo dicitur: *Ezech.2.c* Loquens verba mea ad eos. Gloſſa: non tua. Vnde Matthæus: *Act.10.b* Non enim vos eſtis, qui loquimini, &c. Sed eſt hæc pecunia nobis conceſſa ad fructificandum, & ideo addit: *Et ego veniens cum vſuris vtique exegiſſem illud?* ſcili. per æquitatem iuſtitiæ, per quam exigit vſuras multiplicis fructificationis. Vnde *Gloſ in hunc locum to.5.* Gloſ. Qui verbi pecuniam à doctore percipit, eamque credendo, neceſſe eſt eam cum vſuris ſoluat operando. Qui ergo neglexit alios docere cum potuit, illorum negligentiæ ſibi imputabuntur. Vnde Chryſoſtomus: Qui ſeminandi cauſa ſemen accepit, & tempore ſeminationis ſeminat, damnum facit Domino (& ſi ſemen cuſtodiat) tantum, quantum poterat lucrum facere ſi opportuno tempore ſeminaſſet. Vnde & Dominus veniens ad iudicandum, non requirit ſolum donum quod dedit, verumetiam fructum quem ex dono expectauit. Ideo dicit Matthæus: *Mat.3.b* *Sup.13.b* Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Vnde & de ficulnea ſupra dicitur: Ecce anni tres ſunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? Quæri, ergo & de arboribus fructum, & de pecunia ſpirituali vſuras. Vnde Gregorius dicit quòd cum augentur dona, *Greg.hom. 9.in Euangel.to.2.* rationes etiam creſcunt donorum.

Quarto, quantum ad ipſius ſerui condemnationem iuſtam, ſubiungitur: *Et aſtantibus dixit: Auferte ab illo mnā, & date illi, qui decem mnas habet.* Aſtantes vocat eos qui aſſiſtunt ei in iudicio ſiue angelus, ſiue ſāctos alios, quorum iudicio & approbatione præmium correſpondens dono habito auferetur, & dabitur gloria & gaudium diſpenſatori fideli, ſecundum illud: *Apoc.3.c* Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Hoc etiam iudicium exercet Dominus in præſenti ſæculo, auferendo etiam dona conceſſa propter negligentum deſidiam, & abuſionem. *Gloſſa in hunc locum to.5.* Vnde Gloſſa: Collatam gratiam amittit, qui eam communicando aliis, prædicare neglexerit: augetur vero illi, qui in ea laborauit, ſicut regium chriſma quod ſuperbiendo Saül amiſit, Dauid obediendo promeruit. *1.Reg.16.c* Spiritus enim Dei, qui à Saüle receſſit, directus eſt à die illa & deinceps in Dauid. Vnde & dicitur: *Matt.21.d* Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Magis autem datur ei qui habet decem mnas propter myſterium, quia illum deſignat ordinem eorum, qui Iudaïco populo prædicauerunt, qui etiam ſimiliter ad Chriſtum conuertendus eſt. Vnde Gloſſa: *Gloſ.in hūc locum to.5.* Cum omnis Iſraël ſaluus erit, tunc omnis plenitudo ſpiritualis gratiæ quam modo tepenter exercemus, doctoribus illius populi abundanter conferetur. Vnde dicitur: Iſaïas clamet pro Iſraël: *Rom 9.f* Si fuerit numerus filiorum Iſraël tanquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Et quia hoc videtur irrationabile & incredibile, quod dat abundanti. Ideo ſubditur: *Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas,* quaſi dicant, non videtur eſſe recta ſententia. Ideo pro omnibus generaliter ſententiat, dicens. *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur & abundabit.* *Gloſ.interlin.in hunc locum to.5.* Gloſſa: Vtenti eo quod habet. *Ab eo autem qui non habet,* ſcilicet rectum vſum. *Et quod habet*, ſcilicet diuinum donum. *Auferetur ab eo*, per diuinum iudicium. Quod expreſſius dicitur: *Matt.25.c* Quod videtur habere auferetur ab eo. Vnde tunc verificatur illud: *Prou 11.c* Alij diuidunt propria & ditiores fiunt, alij rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Et ideo generaliter omni habenti ſcilicet deſiderium audiendi, dabitur ſenſus intelligendi. Si dilexeris audire, ſapiens eris. Habenti voluntatem operandi, dabitur facultas perficiendi. *Eccl.6.d* Deus eſt qui operatur in vobis & velle & perficere. *Phil.2.b* Habēti opera, dabitur intelligentia Spiritus: *Pſal.118.n* A mandatis tuis intellexi. Super ſenes intellexi. Habenti iuſtitiam, dabitur ſapientia: *Eccl 1.d* Fili concupiſcens ſapientiam, conſerua iuſtitiam. Habenti gratiam, dabitur gloria: *Pſal.83.d* Gratiam & gloriam dabit Dominus. *Epheſ.1.c* Habenti arrham, dabitur hęreditas æterna: In quo & credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hęreditatis noſtræ, &c. Habenti cumulum meritorum, dabitur cumulus præmiorum. Quia dicitur: *2.Cor.9.b* Qui parce ſeminat, parce & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. *Sup.6.e* Supra: Date, & dabitur vobis, Menſuram bonam, &c.

Verumtamen inimicos meos, & cætera. Poſt formam iudicij reſpectu omnium & fidelium & negligentium hic ſubiungitur pœna reſpectu rebellium. *Quinque hominum differentiæ* Vnde ex hac parabola poſſunt quinque differentiæ hominum elici, quarum duæ bonæ, & tres malæ. Nam boni ſunt fideliter docentes, boni fideliter eorum doctrinæ adhærentes. Mali vero ſunt ignorantes, & negligentes, & malignantes. Omnes enim boni aut ſunt ſubditi aut prælati. Mali vero aut ex ignorantia, aut infirmitate, aut malitia vniuerſaliter peccant. Vnde Gloſſa dicit his quinque *Gloſ in hunc locum to.5.* perſonis omne genus hominum in futuro iudicio diſcutiendum ſignat. in hac igitur parabola circa iudicium rebellium duo inſinuantur, ſcilicet rebellium pœna, & rebellium perſona. Primo igitur quantum ad rebellium pœnam dicitur:

Verum-

Veruntamen inimicos meos, per suam arrogantiam, se- A cundum Psalmum: Psal.73.d Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Ille enim maxime inimicatur Deo, qui contra eum erigit ceruicem suam per superbiam, secundum illud: Iob.15.d Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Talis est qui quærit gloriam, in hoc mundo: Iac.4.d Nescitis, amicitia huius mundi, inimica est Dei? Quicunq; &c. Et: 1.Ioan.2.c Si quis diligit hunc mundum, non est charitas patris in eo. *Illos qui noluerunt me regnare super se*, per inobedientiam: Hier.2.d A sæculo confregit iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruiam. Et hæc oritur ex arrogantia. Iob.22.e Qui dicebant Deo: Recede à nobis: & quasi nihil possit omnipotens, æstimabant eum. *Adducite huc: & interficite me*, per seueram vindictam, qua interficientur per gaudium diuinæ sententiæ & deiicientur in locum damnationis æternæ, gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in Psal.149.b nationibus. Vnde dicitur: Apoc.1.c De ore eius gladius ex vtraq; parte acutus exibat. Et hoc comminatur in Deuteronomio: Deut.32.f Si acuero vt fulgur gaudium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis. Et de hoc in figura Ezechiël: Ezec.9.b Transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite.

Secundo, quantum ad rebellium personam Insinuandam, subdit: *Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolymam*, quasi ex ipso facto ostendebat se dicere prædicta propter Hierosolymitas qui erãt eum negaturi, non esse suũ regem. Propter quam etiã causam statim consequẽter agit, quo modo vt rex venit in Hierusalem, sedens super asinam. Sed post illam magnã gloriam sustinere debebat contumeliam. Et quia ad illam non ibat compulsus sed voluntarius, ideo signanter dicitur quod præ- C cedebat, vt animaret cæteros ad tolerantiam passionum, secundum illud: 1.Petr.2.d Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Et: Heb.12.a Curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, &c. Ideo etiam præcedebat, vt formam daret prælatis præcedendi oues contra ferocitatem lupinam: Ioan.10.a Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius: In huius figuram dicitur de Iuda: 1.Mac.5.e Cum videret populum trepidantem ad transferendum torrentem, transfretauit ad illos prior. Huius notabilis imitator fuit Paulus qui licet sciret quòd multa à Iudæis deberet pati in Hierusalem secrete ascendit ad Actor.20.e subditorum salutẽ. Spiritus sanctus per omnes ciuitates D mihi protestatur, dicens quoniam vincula & tribulationes Hierosolymis me manent, &c. Nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum & ministerium verbi quod accepi. Sic & Christus faciebat. Vnde licet ad tempus Iudæam declinasset, quia nondum venerat hora eius. Nunc ibat tradere animam suam, propter nos in manus inimicorum, secundum illud: Hier.12.h Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Ideo ascendebat Hierosolymam, Sup.13.g quia sicut supra dictum est, non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Quare autem hoc? ratio supra est, quia hoc exigit excellentia pontificalis, magistralis, & regiæ dignitatis, & Iudaïcæ perfidiæ excæcandæ. Vnde Glossa: Glos. in hunc locum co.5. Finita parabola, vadit Hierosolymam, vt ostendat de eiusdem maxime ciuitatis euen- E tu parabolam fuisse præmissam.

Et factum est, cum approquinquasset, &c. Postquam confutauit Iudæorum dolositatem, impietatem, & curiositatem, hic sequitur quarta pars principalis in qua confutat incredulitatem, quæ in cordibus Iudæorum fuit causa & radix omnium prædictorum. Diuiditur autem hæc pars in duas, in quarum prima cõfutat incredulitatem Iudæorum per facta: in secunda vero per verba & documenta. Inf.20.a Et factum est in vna dierum, &c. Confutat ergo incredulitatem Iudæorum per facta, per quæ ostendit se Christum Dominum in lege promissum. Primo quò ad potestatem regalem: secundo quo ad pietatem pontificalem, ibi: *Et vt appropinquauit, videns ciuitatem.*

A Tertio quantum ad æquitatem iudicialem, ibi: *Et ingressus in templum, &c.* Quarto quantum ad auctoritatem magistralem, ibi: *Et erat docens quotidie in templo, & cætera.* Potestatem autem regalem ostendit se Christus habere tripliciter. Primo per excellentiam in imperando. Secundo per discipulorum obedientiam in obsequendo, ibi: *Abierunt autem qui missi erant.* Tertio per populorum reuerentiam in laudando, ibi: *Euntе autem illo, & cæt.* Excellentia igitur regiæ potestatis in Christo ostenditur imperium ipsius pium, prouidum, & potestatiuum. Tale namque imperium decet regem clementissimum, sapientissimum, & potentissimum. Ostenditur autem imperium eius pium secundum mysterium gratiæ, prouidum secundum Spiritum Prophetiæ, & potestatiuum per culmen auctoritatis præcelsæ. Primo igitur, quantum ad imperium pium per myste- B rium gratiæ, dicit:

Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti. Quod & si verum fuerit ad literam, hoc tamen aliud prætendebat per figuram & mysticam intelligentiam. Vnde Ambrosius: Ambr.li.9. in caput 19. Lucæ co.3. Venit ad montem oliuarum, vt nouellas oliuas virtute in sublimi plantaret. Et nota quòd dicit tria, scilicet Bethphage, quæ est in monte Oliueti, & viculus sacerdotum, vt dicit Hieron. Hiero.li.3. in capit. 21. Mat.co.6. Et interpretatur domus buccæ, per quam confessio & pœnitentia significantur. Bethania domus obedientiæ. Et mons Oliueti propter mixtionem olei insinuat vnctionem & eminentiam sapientiæ. Et per hæc tria Dominus appropinquat nobis, id Sap.15.d est facit appropinquare sibi, sc. per pœnitentiam. Erant appropinquantes ad Iesum publicani, &c. Per obedien- C tiam: Appropiate ad me indocti, Eccl.51.d & congregate vos in domum disciplinæ. Et hæc est domus obedientiæ siue religionis. Per sapientiam: Deut.33.a Qui appropinquant pedibus eius, &c. Pedes autem Domini venientis, ascendentis, & iudicantis steterunt super montem Oliuarum, quia qui vult vias eius videre (quæ sunt misericordia, & veritas) indiget vnctione per quam in eminentiam sapiens eleuetur, vt per contemplationem conscendat in cœlum per tres gradus. Primus gradus est incipientium, secundus proficientium, tertius perfectorum. Et ad hoc omnis Christi operatio & Euangelica prædicatio ordinatur, sc. vt sic tripliciter Christo appropinquemus. Et ideo subdit: *Misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod contra vos est.* Per duos discipulos missos intel- D ligitur vniuersitas discipulorum missorum ad conuertendum mundum, & maxime populum gentium. Vnde Chrysostomus dicit quòd isti duo primo prædicauerunt Chrys. in opere imperf. Mat.21.hom.37. co.1. gentibus. Philippus in Samaria: Actor.8.a Petrus in Cæsarea: Act.10.e ideo autem sunt duo, ad commendandum nexum charitatis, seu propter duplicem ordinem prædicantium, secundum qualitatem populorum conuertendorum. Vnde Glos. Glos. interlin. in hunc locum co.5. Duos mittit propter scientiam veritatis, & munditiam operis, vel geminæ dilectionis Dei, & proximi sacramentum toto orbe prædicandum: vel propter duos ordines prædicandi, vnum in circumcisione, & alterum in gentibus. In cuius designationem dicitur: Eccl.4.b Misit illos binos ante faciem suam. Vnde dicitur: Melius est duos esse simul, quàm vnum. Per castellum illud quod est contra discipulos intelligitur mundus, de quo Ioannes: E Ioan.15.c Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit. Et tamen in hunc misit discipulos ad prædicandum. Vnde Glossa: Glos. interlin. in c.21. Mat.co.3. Misit discipulos in castellum quod contra eos erat, id est doctores qui indocta ac barbara totius orbis latera, quasi contrapositi castelli mœnia Euangelizando penetrarent. In hoc igitur præfiguratur discipulorum missio ad conuertendum mundum, quæ facta est post passionem & resurrectionem, secundum illud: Marc.vlt.e Dixit eis: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Hoc ergo fuit imperium pium: & hoc designat appropinquatio ad montem Oliueti, de quo Christus ascendit in cœlum.

Secundo, quo ad mandatum prouidum per Spiritum Prophetiæ, subdit: *In quod introeuntes inuenietis pullum*

asina alligatum,quod quidem dicere non poterat certi-
tudinaliter,nisi quia habebat præscientiam futurorum,
veruntamen & hocipsum sine mysterio esse nō potest,
quia rex cœli & terræ quærit pullum,& non quemcū-
que,sed indomitum.Vnde subdit:*Cui nemo vnquā homi-*
num sedit , nec qualitercumque, sed alligatum,propter
quod addit:*Soluite & adducite*.Ex quo manifeste appa-
ret quòd hoc sine mysterio esse non potest. Propterea
intelligendum est, quòd sicut per asinam intelligitur
synagoga , ita per pullum gentilitas designatur. Vnde
Glos.in hunc locum to.5. Glossa:Tres Euangelistæ Græce scripserunt qui pullum
tantum commemorant. Matthæus qui Hebraice scrip-
sit,& asinam solutam & adductam refert , vt Hebrææ
quoque gentis,si pœnituerint, non desperandam mon-
Matt.21.a strer esse salutem. Vnde Matthæus : Inuenietis asinam
alligatam , & pullum cum ea. Dicitur autem populus
Iob.11.c gentilis pullus asinæ propter stoliditatem ingenij : Vir
vanus in superbiam erigitur , & tanquam pullum ona-
gri se liberum natum putat, Sed alligatus dicitur funi-
Prou.5.d bus peccatorum,secundum illud:Impius funibus pecca-
torum suorum constringitur. Et his funibus non tantū
populus gentium ligatus erat , verumetiam synagoga,
Sap.13.e Vnde supra:Hanc autem filiam Abrahæ, quā alligauit
Satanas ecce decem & octo annis , non potuit solui à
vinculo?Et dicitur etiam indomitus esse , quia carebat
Glos.in hunc locum to.5. omni regimine disciplinæ Dei.Vnde Glossa.Introeun-
tes in mundum prædicatores, Inuenerunt populum na-
tionum perfidiæ vinculis irretitum,liberum & lasciuū,
cui nemo vnquam hominum insederat , id est , nullus
rationalis doctor frœnū correctionis imposuit. De hoc
Matt.18.c ergo mandat discipulis,vt soluant,secundum illud:Quę-
cumque solueris super terram, erunt soluta & in cœlo:
hoc autem non est virtute humana,sed diuina, propter
Iob.39.a quod dicit Iob:Quis dimisit onagrum liberum,& vin-
cula eius quis soluit?Et tunc qui soluitur , ad Iesum ad-
Isa.60.b ducitur:Aperientur portæ tuæ iugiter.vt afferatur ad te
fortitudo gentium,& reges eorum adducantur.

Tertio , quo ad mandatum potestatiuum per culmen
auctoritatis præcelsæ,subditur:*Et si quis vos interrogaue-*
rit : Quare soluitis? scilicet contrectantes rem alienam,
Sic dicetis ei:Quia Dominus operā eius desiderat,vt eo vta-
tur tanquam re propria. Hic ad literam ostendit quòd
Christus Dominus erat omnium,quia qua ratione Do-
minus erat asini,ea erat & vniuersorum. Et vt Domi-
num se significet omniū generaliter seipsum vocat Do-
Ioan.13.c minum.Vnde ipse dicit de se:Vos vocatis me Magister
& Domine , & benedicitis, sum etenim. Nam ipse est
Apoc.19.c qui habet in vestimento,& in femore suo scriptum:Rex
regum , & Dominus dominantium. Vnde & sibi dici-
Esther.13.c tur illud:Domine,Domine rex omnipotens, in ditione
enim tua cuncta sunt posita , & non est qui possit tuæ
resistere voluntati : Dominus omnium tu es.Secundum
mysterium autē hæc debet esse responsio prædicantium
& absoluentium,qui non faciunt hoc ad aliud , nisi vt
ad Christum trahant tanquam ad verum Dominum,
Prou.8.d qui habet desiderium animarum. Nam ipse dicit:Deli-
ciæ meæ,esse cum filiis hominū. Ipse desiderat cor ho-
Prou.23.c minis:Præbe fili mi cor tuum mihi.Quia ipse solus est
Dominus. Vnde etsi diabolus ligare permittatur per
peccata,non tamē vendicat sibi super rationalem spiri-
Amb.lib.3. in cap.19. Lucæ to.3. tum dominium verum. Et hoc est quod Ambrosius di-
cit:Dominatum sibi,inquit vendicare non poterat,quē
reum fecerat,non natura,sed culpa.Et ideo cum Domi-
nus dicitur,agnoscitur.Nam etsi multi dij,& multi do-
mini, generaliter tamen vnus Deus,& vnus Dominus.
1.Cor.8.b Vnde dicitur:Nam etsi sunt qui dicantur dij,siue in cœ-
lo,siue in terra,siquidem sunt dij multi & domini mul-
ti,nobis tamen vnus est Deus,pater, & vnus Dominus
Iesus Christus.Hic Dominus nullo indiget, secundum
Psal.15.a illud:Dixit Domino,Deus meus es tu , quoniam bono-
rum meorum non eges,Et tamen desiderat operam no-
1.Tim.2.a stræ salutis : Omnes homines vult saluos fieri , & ad
1.Thes.4.a agnitionem veritatis venire, Hæc est enim voluntas
Dei,sanctificatio vestra.

Abierunt autem qui missi erant,&c. Postquam manife-
A stauit regiam potestatem in Christo per excellentiam
in imperando,hic secundo manifestat eam per discipu-
lorum obedientiam,in obsequendo. Circa quod expli-
candum ostenditur in discipulis perfectio obedientiæ in
eundo,exequendo,& redeundo.Primo ergo quātum ad
discipulorum obedientiam per præceptum euntium,
dicitur:

Abierunt autem qui missi erant:& inuenerunt,sicut dixit
illis,stantem pullum. In quo apparet quòd qui Christo ob-
temperat,decipi non potest,quia ipse sic præcepit præ-
sentia,quòd præscit futura. Vnde dicitur:Omnia nuda Hebr.4.c
& aperta sunt oculis eius,ad quem nobis sermo.Secun-
dum autem mysterium significationis discipuli inuene-
runt pullum stantèm,quia inuenerunt gentilem popu-
lum otiosum,secundum illud:Vidit alios stantes in foro Matt.20.a
B otiosos,& dixit illis,&c.Statum autem ad modum stan-
di expressius dicit Marcus : Vbi dicitur quòd abeuntes Mar.11.a
inuenerunt pullum alligatum ante ianuam foris In bi
uio Nam gentes antequam ad Christum venirent,foris
erant. Vnde dicitur : Quid enim mihi de iis qui foris 1.Cor.5.d
sunt, iudicare?Sequitur:Nam eos, qui foris sunt, Deus
iudicabit.Vnde Glossa:Marcus ait foris ante ianuam li- Glos.in hunc
gatum,quia quicumque extra Christum est,foris in via locum to.5.
est,qui est in Christo,foris non est.Ideo Ioānes:Si quis Ioan.15.a
in me non manserit,mittetur foras sicut palmes , & ref-
cet.Ideo autem dicitur esse in biuio,quia non sequeba-
tur aliquam certam viam.Vnde Glossa:In biuio ligatus Glossa in
stabat, qui non vnam fidei vitæque viam tenebat , sed hunc locum to.5.
pluribus erroribus deseruiebat.Ideo dicitur : Testificor Ephes.4.d
Domino,vt iam non ambuletis , sicut & gentes ambu-
C lant in vanitate sensus sui,tenebris obscuratum haben-
tes intellectum , alienati à vita Dei per ignorantiam,
quæ est in illis.In hoc ergo inuenerunt discipuli popu-
lum gentium, qui per diuersas sectas & vias idololatra-
bant,secundum illud:In viis sedebas,expectās eos qua- Hier.3.a
si latro in solitudine,& polluisti terram in fornicatio-
nibus tuis.Ideo recte designatur per Thamar,de qua di- Gen.38.c
citur:Mutato habitu sedit in biuio. Et:Vir duplex ani- Iac.1.a
mo,inconstans est in omnibus viis suis.

Secundo,quantum ad obedientiam discipulorum prę-
ceptum exequentium,dicitur:*Soluentibus autem illis pul-*
lum,dixerunt Domini eius ad illos:quid soluitis pullum? per
attrectationem rei alienæ.Qui plures Domini dicuntur,
quia secundum veritatem historiæ,tam asina,quàm pul-
lus dicitur fuisse totius istius castelli,quo vtebātur pau-
peres ad afferendum aquam.*At illi dixerūt:Quia Domi-*
D *nus eum necessariū habet*,per dominium rei proprię.Vnde
ex hoc apparet virtus diuini præcepti,quia nec amplius
quæsierunt,nec restiterunt.Vnde Chrysostomus:Virtus Chrys in
Christi præparauit eorum cor ad dandum ignotis. Et opere imperfect. Matt.
hoc etiam apparet virtus obedientiæ, quantæ sit effica- c.21.homil.
ciæ,quia ei,cui obedit,nullus valet contradicere domi- 37.to 2.
nus.Vnde dicitur:Vir obediens loquetur victoriam. Et Prou.21.d
nota hic , quòd secundum mysterium plurimi dicuntur
populi gentilis domini , quia seruus erat ille populus
non vnius Domini & Dei,sed multorum vitiorum , &
dæmonū. Quia à quo quis superatus est,huius & seruus 2.Pet.2.d
est.Vnde Glos.Multos habebat dominos qui nō vni su Glossa in hunc locum
E perstitioni,sed pro libitu immundorum,spiritum secta- to.5.
bantur errores.Ideo dicitur : Domine Deus noster pos- Isa.26.b
sederunt nos domini absque re. Hi resistunt Apostolis
volentibus soluere pullum , quia tam dæmones, quàm
peccata,atque etiam diaboli membra resistūt, & obsta-
culum ponunt gratiæ,sicut Simon magus Petro,& Ely- Actor.13.a
mas magus Paulo.Resistebat autē illis Elymas magus,
quærens auertere proconsulem à fide. Sed audito nomi-
ne Christi , & eius virtute per miracula patefacta ob-
mutescunt,quia omnes tales in Christi nomine superā-
tur.Vnde Glos.Qui doctoribus ad salutem gentium ve- Glos.in hunc
nientibus obstiterunt, suas tenebras defendunt , donec locum to.5.
miraculis attestātibus veri possessoris virtus innotescat.
Vnde & Petrus cū Apostolis dixit iis,qui prohibebant
eos prædicare ad pulli solutionem : Obedire oportet Actor.5.d

Deo magis quàm hominibus. Et hoc quia ipse est solus verus Dominus, & personarum nostrarum & rerum: (A) *Psal. 49. d* Quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus & boues.

Tertio, quantum ad discipulorum obedientiam, secundum præceptum redeuntium subiungitur: *Et duxerunt illum ad Iesum.* Vt implerent Christi mandatum, quibus supra dixerat: Soluite & adducite mihi: *Et iactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum.* Vt ostenderent Iesum esse promissum regem. Vnde dicitur: *Matth. 21. a* Hoc autem factum est, vt impleatur quod dictum est per Prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinum & pullum filium subiugalis. *Zach. 9. b* Sic enim habetur: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalē. Ecce rex tuus veniet tibi iustus & Saluator: ipse pauper, & ascendēs super asinam & super pullum filium asinæ. (B) Ex hoc ergo manifesto iudicio, & præhabito colligebatur quòd Christus erat verus rex Iudæorum. Sed hoc est mirabile quòd Christus cum esset verus Deus, & rex regum, ascendere voluit super animal tam despectum. Sed tamen hoc valde rationabiliter fecit, & propter mysterium, & propter exemplum. Propter mysterium, inquam, quia sicut tactum est, per pullum intelligitur populus gentilis, per asinam Iudaicus. Et ideo licet alter deberet sibi sufficere, tamen super vtrumque ascendit: primum super pullum, & deinde super asinam, vt ostenderet se primo vocaturum populum gentium, deinde in fine mundi populum Iudæorum. Vnde & in illa nobilissima *Gen. 49. b* Prophetia dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, (C) & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuę pallium suum: hoc fuit in torculari crucis. Quoniam ergo hunc pullum, id est, populum gentium Christus ad se duci fecit, & super eum ascendit per ministerium Apostolorum: ideo dicitur, quòd discipuli iactauerunt vestimenta sua, id est, exempla bona, per quæ conuerterunt gentem illam, de quibus vestimentis in Apocalypsi dicitur: *Apoc. 16. c* Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. In huius figuram etiam dicitur quòd Elias misit *3. Reg. 19. c* pallium suum super Elisęum. Quoniam ergo ista conuersio facta est non solum per Apostolos, verum etiam per septuaginta discipulos, quibus deputatæ sunt par- (D) ticulares Ecclesiæ gentium conuersarum. Ideo in huius figuram dicitur de iudice quodam qui habuit 40. filios *Iud. 12. d* & 30. ex eis nepotes ascendentes super septuaginta pullos asinarum. Et de hoc Glossa: *Glos. in hunc locum to. 5.* Vestimenta Apostolorum doctrina virtutum, vel discretio scripturarum, & gratia spiritualis quibus illi corda hominum prius nuda & frigida contegunt, vt mereantur habere sessorem CHRISTVM. Fecit etiam hoc propter exemplum ad conterendum supercilium superborum, qui delectantur in multitudine equorum & curruum: *Psal. 19. b* Hi in curribus, & hi in equis. Et: *Isa. 31. a* Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt, & cæt. Quod exemplo Christus suo condemnans non multitudinem equorum habuit: immo nec vnum equum, sed super contemptibilem pullum ascendit in die præcipui (E) honoris sui. Vnde Chrysostomus: *Chrys. in opere imperfect. Mat. c. 21 hom. 37. tom. 2.* Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius. Non sedet in curru aureo purpura fulgens, non ascendit super feruidum equum, discordiæ amatorem, non habuit in circuitu splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum: sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis. Et sic ostendit verum esse quod in Psalmo dicitur: *Psal. 146. b* Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis, &c.

Euntæ autem illo, &c. Postquam ostendit se potestatem habere regalem per suam excellentiam in imperando, & discipulorum obedientiam in obsequendo, hic ostendit tertio per populorum honorificentiam in col- (A) laudando. Ad hoc autem exprimendum primo explicatur deuotio laudantium. Secundo vero celsitudo laudum, ibi: *Benedictus qui venit rex in nomine Domini.* Tertio vero confutatio inuidorum, ibi: *Et quidam Pharisæorum, &c.* Circa igitur deuotionem laudantium exprimendam duo introducuntur, scil. expressio deuotionis in opere, & expressio in sermone & voce. Primo igitur quantum ad expressionem deuotionis in opere, dicit:

Euntæ autem illo substernebant vestimenta sua in via, quod signum erat magnæ deuotionis. Non autem exprimit qui erant illi, qui sternebant, quia hoc communiter faciebant omnes, & maximè turbæ. Vnde dicitur: *Mat. 21. a* Plurima turba strauerunt vestimenta sua in via: alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in (B) via. Et nota hoc quod a mysterio non vacat, quòd discipuli vestimenta sua posuerunt super asellum, sed turba sternebat vestimenta sua sub pedibus asini ad conculcandum. *Quare Apostoli super Asellum: & cæteri in via posuerint vestimenta.* Per hoc enim intelligimus quòd populus gentium conuertendus documenta Apostolorum debebat venerari, & traditiones Iudæorum, & cæremonias cōculcare. Vnde Chrysostomus: *Chrys. in opere imperfect. Matt. c. 21. hom. 37. to. 2.* Super iumentum Apostoli posuerunt vestimenta sua: sub pedibus vero cæteri, quia mandatis Apostolorum Euangelicis substernuntur Christiani, leges autem consuetudinis conculcant. Vnde dicitur: *Phil. 3. b* Quæ mihi fuerunt lucra, arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Secundum moralitatem autem per strationem vestimentorum in via, intelligimus conculcationem corporum nostrorum per abstinentiam, & patientiam ad aliorum bona exem- (C) pla, per quæ dirigantur in via. Vnde Glossa: *Glos. in hunc locum to. 5.* Turba martyrum exempla sequens, carnem per abstinentiam edomat, vt Domino iter ad mentem paret, & sequentibus præbeat bona exempla. In cuius etiam rei figuram dicitur quòd Elias reliquit pallium suum Elisęo. *4. Reg. 2. c* Et quia bonum exēplum quasi bono odore trahit ad imitationem, ideo dicitur: *Cant. 4. c* Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Et hæc in via strata videmus. Vnde dicitur: *Hebr. 12. a* Tantam habentes impositam nubem testium, &c.

Secundo, quantum ad expressionem deuotionis in sermone, subdit: *Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliueti,* propter congruentiam loci, quia prope Hierusalem. Vnde & de illo loco ascendit: *Actor. 1. b* Reuersi sunt in Hierosolymam à monte, qui vocatur Oliueti, qui est (D) iuxta Hierusalem, Sabbati habens iter. Per descensum autem illum intelligitur descensus dignationis misericordiæ Dei, propter quod merito à nobis debet laudari secundū illud: *Psal. 116. a* Laudate Dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi. Quoniam cōfirmata est super nos misericordia eius, &c. Et ideo subdit: *Cœperunt omnes turba descendentium gaudētes laudare Deum voce magna,* per conuenientiā modi. *Eccl. 39. b* Date nomini eius magnificentiā, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum. Et: *Psal. 32. a* Bene psallite ei in vociferatione. Ratio autem huius laudis magnificæ fuit consideratio mirabiliū Christi. Et ideo addit: *Super omnibus, quas videbant, virtutibus,* per conuenientiam ex parte motiui. Nam visio mirabilium inducit & mouet ad laudandum. *Psal. 97. a* Cantate Dño canticum nouum, quia mirabilia fecit. Inter omnia autē mirabilia, quæ fecit, maximum fuit suscitatio mortui quatriduani. (E) Ratione cuius turba præcipue Christo obuiam venit. *Ioan. 12. c* Testimonium perhibebat, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea, & obuiam venit in turba: quia audierat eum fecisse hoc signū. Turbæ autem admonebantur à signis, vt crederent ipsum esse Christū promissum regem in lege. Vnde Ioannes: *Ioan. 6. b* Illi homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundū.

Dicentes, benedictus, &c. Post deuotionem laudantium, describitur hic secundo celsitudo diuinarum laudum. Describitur ergo salus Christi excellens ex ore turbarum excellenter laudantium regem Christum, & quantum ad venientis excellentem personam: & q-

tum ad ipſius aduentus efficaciam excellentem. Primo ergo quantum ad venientis excellentem perſonam, dicitur:

Benedictus, qui venit rex in nomine Domini. Benedicitur autem Chriſtus, nõ quia ex benedictione humana aliquid ſibi acquiratur, ſed tanquam ſumme bonus laudatur. Vnde Hieronymus: Benedictio quæ fit in Deo, confeſſio ſola eſt, & laudatio bonorũ quę pręſtita ſunt. Benedictio vero quæ fit à Deo, in nobis impletur dum de eius beneficiis implemur. Benedicunt ergo eum, & laudant tanquam regem ex ſemine Dauid, ſecundum carnem natum. Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit, &c. Et ad Romanos, allegans Apoſtolus auctoritatem Iſaïæ dicit: Et rurſus Iſaïas ait: Erit radix Ieſſe: & qui exurget regere gentes, in eo gentes ſperabunt, ſecundum aliam tranſlationem. Et: Ecce dies veniunt, ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, &c. Benedicunt etiam eum tanquam diuinitus miſſum, cum dicunt: *Qui venit rex in nomine Domini.* In nomine Domini venit qui ex parte Dei patris venit: Ego veni in nomine patris mei. Venit autem Chriſtus in nomine Domini tripliciter, ſcilicet in carnem. In propria venit, & ſui eum non receperunt. Et hic aduentus eſt memorandus propter nimiam dignationem: Adhuc modicum eſt, & ego mouebo cælum & terram, &c. Sequitur: Et veniet deſideratus, &c. In huius figuram dicitur: Quid cauſæ eſt vt veniat Dominus meus rex ad ſeruum ſuum. &c. Venit in mentẽ: De quo Iob: Si venerit ad me, non videbo eum. Et hic aduentus eſt acceptandus propter nimiam dilectionem. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus: & manſionem apud eum faciemus. Et illud: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Venit ad iudicium finale, de quo in Apocalypſi: Ecce venit cum nubibus, &c. Et hic aduentus eſt præſtolandus propter nimiam diſcretionem. Ecce venit, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? Quia ſupra dicitur: Beati ſerui illi, quos cũ venerit Dominus, inuenerit vigilantes. In quolibet autem trium aduentuum ille qui venit ſcilicet Chriſtus eſt benedicendus. O Domine ſaluum me fac, ô Domine bene proſperare: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et pro hoc triplici aduentu Eccleſia ſolemnizat, primum recolens, alium petens, & tertium, vt propinquum, prævidens.

Benedictio. *Sap. 2. d* *Rom. 15. c* *Iſa. 11. c* *Hier. 23. a* *Ioan. 5. g* *Ioan. 1. b* *Agg. 2. b* *2. Reg. 14. a* *Iob 9. b* *Ioan. 14. c* *Sap. 7. b* *Apoc. 1. b* *Mal. 3.* *Sup. 12.* *Pſalm. 117. d*

Secundo, quantũ ad aduentus excellẽtem efficaciam, dicitur: *Pax in cælo, & gloria in excelſis,* quo datur intelligi duplex efficacia aduentus Chriſti. Prima eſt in reconciliationem peccantium per gratiam, & hanc notat cum dicit: Pax in cœlo. Pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quę in terris, ſiue quę in cœlis ſunt. Et vos cũ eſſetis aliquando alienati, & inimici ſenſu in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius, &c. Et pro hac facienda venit. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum. Et veniens, Euangelizauit pacẽ vobis, qui longe fuiſtis, & pacem iis qui prope, &c. Secunda efficacia eſt beatificatio iuſtorum per gloriam. Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuũ. Et de hoc duplici effectu rurſus in Pſalmo: Quoniam miſericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriã dabit Dominus. Et: Hic duplex effectus eſt per Chriſtum venientem, ſecundum illud. Iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quẽ habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua & ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ Dei. Et de hoc duplici effectu nobili debet Chriſtus veniens collaudari, & in ſua natiuitate, & imminente paſſione. Vnde ſicut Angeli cantauerunt: Gloria in Altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus, &c. Sic verſa vice, nunc cantant homines imminẽte paſſione. Et ideo Gloſſa: Sicut naſcente Domino hominum & Angelorum agmina cœleſtia decantabant: Gloria in excelſis Deo, ſic idẽ mox triumphatori homines concinunt: Pax in cœlo & gloria in excelſis. Alij autẽ Euãgeliſtæ dicunt quòd cantabant: Oſanna filio Dauid, Oſanna in altiſſimis. In quo continetur intellectus gloriæ, & multorum aliorum, & ideo non fuit tranſlatum. Vnde Chryſoſtomus: Quidam interpretantur Oſanna gloriam, quidam redemptionem, alij ſaluificationem, alij ſaluum me fac: Auguſtinus autem dicit, quòd Oſanna eſt vox lætantis, vel obſecrantis, vt dicunt nonnulli Hebræi, magnum affectum indicans potius, quàm aliquam rem ſignificans, ſicut racha interiectio indignantis eſſe perhibetur. Vnde ſecundum vocem, nec Latinus nec Gręcus interpretari potuit, ſed ſecundum ſenſum. Et hoc vult beatus Lucas dicere, cum ait: Pax in cœlo, & gloria in excelſis. Vnde quia iſta laus fuit laus ſublimis humilitatis Chriſti, ideo ex ipſa cum laude Seraphin (quæ eſt laus Trinitatis) conſtituitur laus immediate antecedens canonem Miſſæ etiam paulo ante conſecrationem ſacramenti altaris, qua dicitur: Sanctus, Sãctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, &c.

Coloſ. 1. c *Epheſ. 2. c* *Pſalm. 5. c* *Pſalm. 83. d* *Rom. 5. a* *Luc. 2. b* *Gloſ. in hunc locum 10. 5.* *Matt. 21. a* *Mar. 11. b* *Chryſ. in opere imperfect. Matt. c. 21. homil. 37. tom. 2.* *Auguſt. Tract. 51. ſuper 12. c Ioan. tom. 9.*

Et quidam Phariſæorum. Poſt deuotionem laudantium, & celſitudinem laudum, ſubditur confutatio inuidorum, circa quam deſcribendam duo introducuntur, ſcilicet indignatio inuidentium, & approbatio laudatorum. Primo ergo quantum ad indignationem inuidentium, dicit:

Et quidam Phariſæorum de turbis dixerũt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos. Hoc autem dixerunt ex indignatione. Vnde Matthæus: Videntes principes ſacerdotum, & ſcribæ mirabilia quę fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes: Oſanna filio Dauid, indignati ſunt. Hæc autem indignatio ortum habebat ex inuidia & præcipitabat eos in ſtultitiam & dementiam. Vnde Gloſſa: Mira inuidẽtium dementia, cum vera docentem nouerant, cum magnum nominari audiunt, diſcipulos eius quaſi melius edocti redarguendos exiſtimant, quos ille inſtruxerat, quem Dominum apparet eſſe per miracula. Vnde ex laude & gloria Chriſti maxime commoti ſunt ad iracundiam Scribæ & Phariſęi, cum potius deberent lętari, ſecundum illud: Phariſęi dixerunt ad ſemetipſos: Videtis quia nihil proficimus. Ecce mundus totus poſt eum abiit. Triſtati ſunt ergo, vnde debuiſſent lætari, & excæcati, vnde debuiſſent illuminari. Et hoc iuſto iudicio Dei, qui dicit: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videãt, & qui vident, cæci fiant. Vnde & propter illuminationem fidelium, & confutationem rebellium, Dominus acceptauit honorem iſtum. ſicut Gloſſa dicit: Frequenter ingreſſus eſt ciuitatem Hieruſalem, ſed non cum iis laudibus, non rex vocatus, quod ſemper fugerat, niſi modo cum oſtendit paſſurus, quod ideo factum eſt, vt amplius illorum contra ſe excitaret inuidiam, quia iam tempus paſſionis inſtabat, non quia Dominus illorum malum vellet intendi, ſed quia iuſto iudicio ſuo faciendo quod debuit, illi occaſionem acceperunt, vt ardẽtius inflammarentur ad odium, ex quo Deus magnum eliceret bonum. Vnde Chryſoſtomus. Excitauit eus non vt facerent, quod ante noluerunt: facultas data eſt, non mutata voluntas. Vnde impletum eſt in iis illud: Grauis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius.

Matt. 21. b *Gloſ. in hunc locum 10. 5.* *Ioan. 12. c* *Ioan. 9. g* *Gloſ. in hunc locum 10. 5.* *Sap. 2. c*

Secundo, quantum ad approbationẽ laudatorũ ſubditur: *Quibus ipſe ait: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clamabunt,* quaſi dicat, hæc voluntas Dei eſt, quòd ipſi laudent, ſecundũ illud: Ieſus autem dicit eis: Vtiq;. Numquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactẽtium perfeciſti laudem? Hoc enim ſcriptum eſt in Pſalmo. Quod voluit Dominus facere ad confuſionem Phariſæorum. Vnde ſtatim ſubditur: Propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem. Hic autem plus dicit quòd ſit voluntas Dei, vt à Phariſæis nõ poſſint impediri. Voluit autem Dominus ſic fieri imminente paſſione, & propter exemplum, & propter myſteriũ. Propter exemplum, vt ignominia paſſionis ſubſequentis grauior eſſet ex magnitudine glorię præcedentis, ſecundũ illud: Ego ille quondam opulentus repente contritus ſum. In hoc oſtenditur, quale ſit gaudium huius mũdi,

Matt. 21. b *Pſalm. 8. a* *Ibid. a* *Iob 16. c*

quia

Prou 24.b quia citissime transit. Risus dolore miscebitur,& extre-
ma gaudij luctus occupabit. Et per hæc ostendit mun-
danum gaudium,& præconium laudis huius, & gloriã
mundi esse contemnendã,& quòd per famam & infa-
miam oportet transire eum,qui vult ire in Hierusalem
2.Cor.6.b supernam,secundum illud: Per arma iustitiæ à dextris,
& à sinistris,per gloriam,& ignobilitatẽ, per infamiam
& bonam famam: vt seductores & veraces quasi tristes,
semper autem gaudentes,tanquam nihil habentes, &
omnia possidẽtes. Voluit etiã propter mysterium, quia
laus paruulorum signat laudem ipsius in Ecclesia gen-
tium. Ideo dicit quòd lapides clamabunt,id est gentes,
quæ dicuntur lapides,quia corda habebant dura & la-
Sup.5.b pidea. Ideo in huius figuram dicitur: Dico vobis, quia
potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abra-
Ezech.36.f hæ,duritiam sc.cordium auferendo, secundũ illud: Au-
feram cor lapideum de carne vestra,& dabo vobis cor
carneum. Emollitum est autem cor eorum durum, per
virtutem crucis,quæ petram conuertit in aquã. In cu-
Matt.27.f ius figuram dicitur quòd in morte Christi petræ scissę
Glos.in hunc locum to.5. sunt,& monumenta aperta sunt. Vnde Glos. Si cæcitas
cõtingeret in Israel,vt à laude Dei conticeat, populus
gẽtium mollito corde lapideo Creatorem suum credet,
Rom.11.d & annuntiabit secundum illud: Cæcitas ex parte con-
tigit in Israël,donec plenitudo gentium intraret,& sic
omnis Israel saluus fieret. Vnde in huius figuram ex-
Ioan.12.e pressam dicitur: Statim post murmur Pharisæorum,
erant autem quidam gentiles, ex his qui ascenderant,
vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philip-
pum dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Et se-
quitur ibi quòd Philippus & Andreas dixerunt ad Ie-
sum: Iesus autem respondit eis: Pater clarifica filium
tuum. Ex quo manifeste apparet quòd hæc facta sunt
ad manifestandum nomen Christi, & ad præsignan-
dum vocationem populi Christiani, excæcatis Iudęis,
de quorum proxima subuersione in consequentibus
egit deplorans excidium Hierosalem ciuitatis regalis.

Et vt appropinquauit, &c. Postquam descripsit qua-
liter Dominus ostenderit se esse Christum promissum,
quantum ad potestatem regalem: hic secundo osten-
dit idipsum quo ad pietatem pontificalem. Sicut enim
potestas & honor decent regem, sic pietatis dolor de-
Hebr 4.d cet Pontificem,secundum illud: Non habemus Ponti-
ficem, qui non possit compati infirmitatibus nostris:
tentatum autem per omnia pro similitudine absq; pec-
cato. Ostenditur autem hæc pietas Christi magna,quia
in die summi honoris sui in terris non cessabat à lacry-
mis per affectum compassionis. Describitur ergo pie-
tas Christi,vt deplorans sacerdotalis ciuitatis gaudium
stultum,excidium proximum, & peccatum præambu-
lum. Primo ergo quantum ad Christi pontificis fle-
tum piissimum, dicit:

Et vt appropinquauit, videns ciuitatem fleuit super illam,
Appropinquauit non tantum corporis situ, verumetiã
Iob 4 b cordis affectu,secundum illud: Appropiate Deo:& ap-
Deut.4.a propinquabit vobis. Et: Nec est alia natio tam grandis
quæ habeat Deos appropinquantes sibi,&cæt. Vidit
etiam ciuitatem non tantum oculis corporis, verum-
Psal.101 c etiam aspectu pietatis. Quia prospexit de excelso sancto
suo,Dominus de cœlo in terram aspexit,vt audiret ge-
Exod.3.b mitus,&c. Et: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto,
&c. Fleuit super illam affectionem piissimam, &
Christus ter fleuisse legitur. compassionem affectuosam. Et nota quòd Christus le-
gitur ter fleuisse pro nobis. Super Lazarum suscitan-
Ioan 11 e dum: Et lacrymatus est Iesus. Super ciuitatem Hierusa-
Hebr.5.a lem sicut hic. Et tandem in cruce: Cum clamore valido,
& lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia.
Ex quo fuit pietas Christi perfectissime manifesta ad
Hymn. in Dom.pass. ex fortunato. nos. Creditur etiam fleuisse in sua infantia,quando in-
trauit in præsentis status miseriã,secundũ quòd Eccle-
sia de ipso cantat: *Vagit infans inter arcta conditus præse-
pia.* In hoc autem quadruplici fletu,quatuor in nobis
ostendit debere esse differentias lacrymarum & fletuũ,
Psal.6.b sc. ex compunctione. Lauabo per singulas noctes le-
ctum meum,lacrymis meis stratum meum rigabo. Et etiam
A dicitur de Petro quòd egressus foras,fleuit amare. Ex Matt 26 g
compassione, Iob: Flebam quondam super eo qui affli- Iob 30.d
ctus erat,& cõpatiebatur anima mea pauperi. Et: Quis Hier.9.a
dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacry-
marum?&c. Item pro incolatu pręsentis miserię: Plora- Ioan 16.e
bitis & flebitis vos,mundus autem gaudebit. Hei mihi Psal 119.a
quia incolatus meus prolongatus est. Pro appetitu fe-
licitatis æternæ. Beati qui lugent, quoniam ipsi conso- Matt.5.a
labuntur. Has lacrymas debemus petere quàm diu su-
mus super asellum mortalitatis nostræ. Sicut enim
Christus super asinum fleuit sic & anima quæ insidet
corpori misero tanquam asello flere debet. In cuius fi-
guram dicitur quòd Axa filia Caleb sedens in asino Iudic.1.c
B suspirauit. Et post subditur quòd dixit: Terram areno-
sam dedisti mihi: da & irriguã aquis. Dedit ergo Caleb
irriguum superius, & irriguũ inferius. His modis lacry-
mandi irrigari debet paradisus conscientiæ. In cuius Gen.2 b
designationẽ dicitur,quòd fluuius egrediebatur de lo-
co voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diui-
uiditur in quatuor capita. In quo intelligitur quòd ex
pietate cordis nostri debet quadruplex fluuius deriuari.

Secundo, quantum ad regiæ ciuitatis gaudium stultũ
subdit, *dicens: Quia si cognouisses & tu*, per prouidentiam
fleuisses,supple per pœnitentiam. Vnde Glossa: Si co- Glos interl. in hunc locum tom.5.
gnouisses ruinam,quæ imminet,fleuisses. Et hic est de-
fectus necessariæ dictionis,sed Dominus decise loqui-
tur ad modum dolentis,& supplet ex ipso actu dolendi
& flendi,vt affectus suppleat conceptũ,& factum sup-
C pleat verbum, *fleuisses vtiq;*, & si quæras, quando? *Et
quidem*, hoc est, certe, *in hac die tua, quæ ad pacem tibi*, in
quo se exultas. Vnde Glossa. Quæ modo,quia nescis Glos. interl. in hunc locum tom.5.
quod imminet, exultas. Et si causam quæras, quare ex-
ultat & non plorat, est improuidentia, vnde subdit:
Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, tempore læti-
tiæ non præuidentur futuræ miseriæ: ideo ergo habebat
gaudiũ stultum propter cõsiderationem diei præsentis,
de quo die dicit: *In hac die tua*, propter obtentum præ-
sentis pacis,de qua addit: *Quæ ad pacem tibi*, & propter
absconsionem calamitatis, de qua subiungit: *Nunc au-
tem abscondita sunt ab oculis tuis*. Vnde Glossa: Dum car- Glos. in hunc locum to.5.
nem das voluptatibus mala futura non prospiciens, ha-
bes bona præsentia quæ ad pacem tibi possunt esse
temporalem, Et cur hęc subdit, scil. quòd non præui-
det mala quæ sunt ventura. Si enim præuideret in præ-
sentibus prosperis, læta non esset. Et hinc est quòd viri
D iusti præsentem diem despiciunt secundũ illud: Diem Hier.17.c
hominis desideraui,tu scis. Et: Maledicta dies in qua Hier.20.d
natus sum. Et de Iob dicitur: Maledixit Iob diei suo, & Iob 3 a
locutus est: Pereat dies in qua natus sum, & nox in
qua dictum est: Conceptus est homo. Præsentem pacẽ
contemnunt: Zelaui super iniquos pacem peccatorum Psal.72.a
videns. Et: Prophetæ deceperunt populum meum, di- Ezech.13.c
centes, pax, pax,& non est pax. Futura conspiciunt &
attendunt, secundum illud: Memento nouissimorum, Eccl.28 a
& desine inimicari. Sed econtrario viri mali non co-
gitant in iudicium,& ideo lætantur, secundum illud:
Lætantur dum malefecerint,& exultant in rebus pes- Prou.2.c
simis. Et hoc est,quia diem istum considerant, & non
extremum: Tenent tympanum,& citharam,& gaudent Iob 21.b
ad sonum organi, & ducunt in bonis dies suos, & in
puncto ad inferna descendunt. Ideo ei ironice dicitur:
E Lætare iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor Eccl.11.d
tuum in diebus iuuentutis tuæ. Sequitur: Et scito
quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.
Ex hoc ergo apparet illud quod dicitur: Melius est ire Eccl.7.a
ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.

Tertio quantum ad ciuitatis excidium proximum,
subdit: *Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimi-
ci tui vallo*, per obsidionem, secundum illud: Sume tibi Ezech.4.b
laterem,& describes in eo ciuitatem Hierusalem Et or-
dinabis aduersus eam obsidionem,& ædificabis muni-
tiones,& comportabis aggerẽ,& dabis cõtra eã castra,
& pones arietes in gyro. Hoc autẽ impletum est tẽpo-

ro

Gloſ. interlin. in hunc locum co.5. re Romanorum. Vnde Gloſſa:Inimici ſc.Romani principes qui ad literam dicuntur tres aggeres feciſſe contra Hierufalem ad eius captionem. *Et circumdabunt te, & coanguſtabunt te vndique*, per obſidionis continuationem, ſecundum illud: *Ezech.4.a* Pones ſartaginem in murum ferreum inter te & ciuitatem,& obfirmabis faciem tuam ad eam:& eris in obſidionem, & circumdabis eam:ſignum eſt domui Iſrael.Et hoc factum eſt,quia vt dicit Ioſephus,fuit obſeſſa ſtrictiſſime , adeo vt mater comederet filium,vt vnus alterum deuoraret. Vnde impletum eſt illud : *Thr.2.d* Matribus ſuis dixerunt, vbi eſt triticum & vinum?cum deficerent quaſi vulnerati in plateis ciuitatis:cum exhalarẽt animas ſuas in ſinu matrum ſuarum:Et infra ibi: *Ibid.g* Ergo ne comedent mulieres fructum ſuum,paruulos ad menſuram palmæ? *Et ad terram proſternent te,& filios tuos qui in te ſunt.* per ciuitatis deſtructionem : *Thr.2.e* Cogitauit Dñs diſſipare murum filiæ Sion, tetendit funiculum ſuum,& non auertit manum ſuam à perditione:Luxitq; antemurale,& murus pariter diſſipatus eſt:nec ipſa ſolum diſſipata,ſed etiam tota gens diſperſa , ſecundum illud : *Thr.2.e* Defixæ ſunt in terra portæ eius,perdidit, & contriuit vectes eius , regem eius & principes eius in gentibus : non eſt lex , & Prophetæ eius non inuenerunt viſionem à Dño. *Et non relinquent in te lapidẽ ſuper lapidem*, per omnimodam euerſionem. *Gloſſa in hunc locum co.5.* Vnde Gloſ.Cum Hierufalem modo ſit conſtructa extra portam,vbi Dñs crucifixus erat,apparet illam Hieruſalem ex toto fuiſſe deſtructam.Impletum eſt autem illud : *Thre.2.f* Fecit Dñs quæ cogitauit, compleuit ſermonem ſuum;quem præceperat à diebus antiquis:deſtruxit,& & non pepercit, & lætificauit ſuper te inimicum , & exaltauit cornu hoſtium tuorum. Et ſtatim ſubditur: Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem & noctem.

Spiritualis ſenſus. Hoc autem ſpiritualiter contingit contra quẽlibet peccatorẽ manentem in proſperitate temporaliter.Qui primo circundatur in infirmitate, coanguſtatur in infirmitatis aggrauatione,ad terram proſternitur in morte, & prorſus euertitur in incineratione, ſecundum illud: *Iob 7.d* Ecce nunc in puluere dormiã:& ſi mane me quæſieris: non ſubſiſtam. Poteſt etiam intelligi de peccatore ad iudicium accedente qui circundatur à multitudine accuſantium iniquitatum. *Pſal.39.e* Quoniam circundederunt me mala quorum non eſt numerus:comprehenderunt me iniquitates meæ,& non potui vt viderem. Coanguſtatur in diſtrictione diuinorum iudiciorũ: *Eccl.8.a* Non eſt in hominis poteſtate prohibere ſpiritum,nec habet poteſtatem in die mortis,nec ſinitur quieſcere ingruente bello, neq; ſaluabit impietas impium. Ad terram proſternitur in latione ſententiarum: *Iob 27.a* Si multiplicati fuerint filij eius,in gladio erunt, ſc.diuinæ ſententiæ. Et tandem omnino euertitur in acerbitate pœnarum : *Pſal.140.b* Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum. Tunc enim non relinquitur executio impiis : *Iſa.5.a* Diruam maceriem eius , & erit in conculcationem. Et de iis omnibus dicitur: *Amos 3.a* Tribulabitur & circuietur terra,& detrahetur ex te fortitudo tua,& diripientur ædes tuæ:Hæc dicit Dominus. Propter quod Anſelmus:Superius erit iudex iratus,ſubtus horrendum chaos patens infernus,à dexteris peccata accuſantia, à ſiniſtris infinita dæmonia ad infernum trahentia; intus conſcientia vrens foris mundus ardens,miſer peccator ſic deprehenſus quo aufugiet? latere erit impoſſibile, apparere erit intolerabile.

Quarto,quantum ad peccatum præambulum,ſubiungit: *Eò quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ.* Et hoc propter incredulitatem: *Hier.8.c* Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum, turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui:populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Sicut ergo fides eſt fundamentum totius ædificij ſpiritualis, per quam Chriſtus habitat in nobis,qui eſt fundamentum.Propter quod dicitur *Hebr.11.a* quod fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum Sic infidelitas origo eſt deſtructionis omnium ſpiritualium ædificiorum.Ideo dicitur: *Iob 4.d* Et quia nullus intelligit , in æternum peribunt. Et : *Rom.1.d* Sicut non probauerunt Deum habere in notitia,tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. A Vnde & Iudæi quia in Deum noluerunt credere,excæcati ſunt,& reprobati,quia hoc fuit maximum peccatum,ſecundum illud: *Ioan.16.a* Arguet mundum de peccato quidem:quia non crediderunt in me. Ideo dicitur: *Marc.vlt.d* Qui crediderit,& baptizatus fuerit,ſaluus erit:qui verò non crediderit,condemnabitur. Immo quod plus eſt, iam incipit ſua damnatio. *Ioan.3.b* Qui non credit,iam iudicatus eſt:quia non credidit in nomine Vnigeniti filij.

Et ingreſſus in templũ,&c. Poſtquam deſcripſit Euangeliſta qualiter Chriſtus ſe oſtendit ex facto habere poteſtatem regalem,& pietatem pontificalem,hic tertio explicatur,quo modo oſtendit ſe habere æquitatem iudicialem. Ad cuius declarationem tria introducuntur, B ſcil. Æquitas iudicis,veritas iuris,& enormitas ſiue impietas ſceleris. In his autem tribus oſtendit ſe quaſi ſyllogiſtice, recte iudicare. Propoſita enim veritate ſcripturæ ſacræ,aſſumpta peruerſitate nequitiæ Iudaïcæ,recte concluditur ſeueritas diuinæ vindictæ,ſecundum illud: *Ioan.16.a* Arguet mundum de peccato , & de iuſtitia, & de iudicio.Proponit enim iuſtitiam , aſſumit peccatum,& concludit iudicium. Primo ergo quantum ad æquitatem iudicis,dicit :

Et ingreſſus in templum,cœpit eiicere vendentes,& ementes, in quo oſtenditur æquitas iudicis:qui licet eſſe mãſuetus in tolerando iniuriam propriam,ſecundum illud: *Hier.11.d* Et ego quaſi agnus manſuetus. qui portatur ad victimã,tamen in vlciſcendo iniuriam diuinam fuit ſeuerus iudex,& iuſtus.Et quia maxima iniuria eſt,cum dehoneſtatur,vbi debet honorari:ideo dicitur quòd ingreſ- C ſus eſt in templum,vt ibi faceret iudicium quod fecit, & in ſuæ prædicationis exordio, ſecundum quod narratur poſt miraculum de mutatione aquæ in vinum: *Ioan.2.a* & in termino poſt miraculum de Lazaro ſuſcitato, vt ſic verificetur illud: *Pſal.68.b* Zelus domus tuæ comedit me &c. Et *Ioan.2.a* Ioannes dicit,hoc tunc verificatum eſſe. Et attendendum quòd Dominus ſtatim poſt annuntiationem excidij Hieruſalem , intrauit ad templum purgandum, vt oſtendat quòd maxima cauſa deſtructionis eius fuit peccatum ſacerdotũ. *Gloſ.in hunc locum co.5.* Vnde Gloſ.Poſt enumerata mala, ingreſſus templum eiecit vendentes & ementes : per hoc innuens quòd ruina populi maxime ex culpa ſacerdotũ fuit,cum vendentes & ementes percutit, oſtẽdit vnde radix perditionis proceſſit.Vnde dicitur : *Mich.3.d* Au- D dite hæc principes domus Iacob,& iudices domus Iſrael qui abominamini iudicium,& omnia recta peruertitis:qui ædificatis Sion in ſanguinibus,& Hieruſalem in iniquitate, Principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant,propter hoc, cauſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur,& Hieruſalem quaſi aceruus lapidum erit,& mons templi in excelſa ſiluarum. Et : *Thre.4.e* Propter peccata Prophetarũ eius,& iniquitates ſacerdotum eius qui, effuderunt in medio eius ſanguinẽ iuſtorum, In hoc autem quod Dominus eiecit ementes & vendẽtes , oſtendit ſe maxime damnare in clericis auaritiã,& potiſſime ſimoniam. *Matt.12.b* Vnde dicitur quòd cathedras vendentium columbas euertit, Omnibus talibus Petrus dicit: *Actor.8.d* Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſidere.

E Secundo,quantum ad ęquitatem iuris,ſubdit: *Dicens illis:Scriptum eſt.quia domus mea,domus orationis eſt.* Hoc autem eſt: *Iſa.56.c* Quia holocauſta eorum , & victimæ eorum placebunt mihi ſuper altari meo,quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis,ait Dominus Deus qui congregat diſperſos Iſraël. Vnde & Dauid in Pſalmo dicit : *Pſal.92.b* Domum tuam decet ſanctitudo. Et iterum : *Pſal.5.b* Intrabo ad domum tuam , adorabo ad templum ſanctum tuum. Et in conſtructione templi dicitur: *3.Reg.8.e* Sint oculi tui aperti ſuper domum hanc die ac nocte,ſuper domum de qua dixiſti:Erit nomen meum ibi. *2.Par.7.e* Oculi mei erunt aperti,& aures meæ erectæ ad orationẽ eius,qui in loco iſto orauerit.Elegi enim,& ſanctificaui locum iſtum , vt ſit nomen meum ibi ſempiter-

num

1. Mac. 7. e — num. Et ideo dicebant sacerdotes: Tu Domine elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus orationis & obsecrationis populo tuo. Ad hoc tamen præcipue ordinata est domus Ecclesiastica, quæ facta est, vt illic quidẽ præcipue colatur per actũ Leu. 10. a Deut. 5. a Matt. 4. b orationis, in qua Deus oratur & adoratur, & impletur principium præceptorum legalium, quo præcipitur vt adoretur Deus: & replicatur, videlicet: Dominum Deum tuum adorabis, & illi seruies.

Tertio, quantum ad enormitatem sceleris, subiungit: *Vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Hoc autem dicitur ipsis sacerdotibus. Vnde Glossa (Glos. interl. in hunc locum tom. 3.): Qui ad hoc in templo residetis, vt vel non dantes munera prosequamini corporaliter, vel spiritualiter dantes veteris, secundum illud (Mich. 3. b): Si quis non dederit in ore eorum quippiam &c. Tunc autem domus Dei fit spelunca latronum, quando contra voluntatem Christi contrectatur patrimonium Christi crucifixi: hoc est enim furari & latrocinari, quando publice fit, propter quod dicitur (Hier. 7. b): Nũquid spelunca latronum facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Sequitur: Ite ad locum meum in Silo, & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Hæc autem malitia principaliter sacerdotibus imputatur. Ideo eis specialiter dicit: *Vos*, quorum erat eum purgare, & in sanctitate custodire. Vnde Chrisostomus: Vnusquisque Christianus pro suo peccato suam reddet rationem. Sacerdotes autem non tantum pro suis, sed pro omniũ subditorum. Quemadmodum enim videns arborem pallentibus foliis, marcidam intelligit quod causam aliquam habeat in radice: sic cum videris populum indisciplinatum, cognosce, quia sacerdotium eius non est sanum. Ideo dicitur (Mala. 2. b): Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui. Sequitur: Propter quod ego dedi vos contemptibiles omnibus populis.

Et erat docens quotidie, &c. Postquam descripsit qualiter Christus facto ostendit se regem, iudicem, põtificem, hic quarto describit quo modo Christus ostẽdit se doctorem, ad cuius explicationem tria introducuntur, in Christo scil. assiduitas docendi: in Pharisæis autem assiduitas malignandi: in populis vero assiduitas addiscendi. Ex quibus apparet quod Christus verus erat Doctor, quia doctrina eius erat publica cunctis, exosa peruersis, gratiosa bonis: & hoc propter suam celebritatem, veracitatem, & gratiositatem. Primo ergo quantum ad doctrinæ Christi celebritatem, qua erat publica cunctis, dicitur:

Et erat docens quotidie in templo, in qua insinuatur perfecta doctrinæ publicatio, quia erat sine intermissione, nam quotidie docebat. Sic Paulus bonus doctor faciebat, de quo dicitur (Act. 20. f): Non subterfugi, quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Subditur: Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte & die non cessaui cum lacrymis monere vnumquemq; vestrum. Hoc etiam hortatur fieri scribens ad Timothæum (2. Tim. 4. a): Testificor coram Deo, & Iesu Christo: prædica verbum, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Perfecta publicatio erat, quia sine exclusione alicuius. Non enim in secreto, sed in publico loco, sc. in templo (Ioan. 18. c): Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in tẽplo quo omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil. Perfecta etiã publicatio, quia sine alicuius vtilis celatione. Ideo generaliter dicit: *Docens*, quia omnem veritatem docebat secũdum illud (Esa. 48. e): Ego Dominus docens te vtilia. Et (Ioan. 15. b): Omnia quæcumq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Et ipse erat iuste docens, quia proprie ipse solus doctor, secundũ illud (Mat. 23. b): Magister vester vnus est Christus: quod exponens Augustinus dicit: Cathedram habet in cœlo qui intus docet corda. Perfecta ergo erat communicatio doctrinæ ex parte loci, & ex parte documenti, iuxta quod Paulus de se dicit (Act. 20. d): Nihil subtraxi vobis vtilium, quo minus annuntiarem vobis, & docerem vos publice, & per domos testificans Iudæis, & gentilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.

Secundo quantum ad doctrinæ Christi veracitatẽ, qua exosa erat incredulis, subdit: *Princeps autem sacerdotum.* Propter ambitionem dignitatis sacerdotalis, de quibus Isaias (Esa. 1. f): Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, &c. [*Et scribæ*, propter ambitionem cathedræ magistralis, secundum illud (Matt. 23. a): Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi. Et (Inf. 20. g): Attẽdite à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis. *Et principes plebis*, propter ambitionem potestatis iudicialis, de quibus dicitur (1. Esd. 6. a): Manus principum, & magistratuũ fuit in transgressione hac prima. Et quia primo eis imputatur debitum populorum, ideo dicitur (Num. 25. a): Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis. De iis dicitur quod: *Quærebant illum perdere*, per odium malignitatis, ideo Ioannes dicebat (Ioan. 7. a): Quæritis me interficere hominem, qui veritatẽ vobis locutus sum. Ideo autem isti magis quærebant quam alij, quia minus volunt sustinere vitia sua tangi, secundum illud (Amos 5. a): Odio habuerunt corripientẽ in porta. Vel potius, quia timebant perdere honorem suum. Et hæc fuit principalis ratio, quæ mouit eos ad occidendum Christum. Et hac ratione totus hic mundus, quis amat priuatum bonum, coniurauit contra Christum, qui dicit ipsum contemnendum. Vnde dicitur: Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum. Vnde Bernardus: O bone Iesu, totus mundus videtur contra te cõiurasse, & ij primi in persecutione tua sũt, qui vidẽtur regere populum, & diligere principatum.

Tertio quantum ad doctrinæ Christi gratiositatem, qua placita erat deuotis subiungitur: *Et non inueniebãt quid facerent illi*, quia acceptus erat plebi. Vnde infra (Inf. 20. a): Quærebant principes sacerdotum & scribæ mittere in illum manus illa hora: & timuerunt populum. Et hoc quia diligebant eum sicut magistrum fidelem, & bonum. Et ideo subdit: *Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.* Vnde in Ioanne (Ioan. 7. g): Dixerunt illi qui missi fuerant ad eum capiendum: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Vnde suspensi erant per admirationem. Propter quod dicitur (Matt. 7. g): Admirabantur turbæ super doctrina eius. Suspensi etiam erant ex deuotione (Sup. 6. a). Multitudo copiosa plebis, &c. Qui venerant, vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Suspensi etiam erant ex auiditate & desiderio, secundum illud (Eccl. 3. d): Auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiã, & maxime sapientiam sapientium, quæ est ipsa sapiẽtia, quæ dicit (Prou. 8. d): Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Et (Eccl. 24. c): Qui audit me, non confundetur & qui operantur in me, non peccabunt: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

CAPVT XX.

E*T factum est: in vna dierum, &c.*] Postquam confutauit incredulitatem Iudæorum, per facta: hic confutat per verba, & documenta. Diuiditur autem hæc pars in tres. (Diuisio.) In quarum prima documentis confutat Pharisæos errantes ex malitia. In secunda confutat Sadducæos errantes ex ignorantia, ibi: *Accesserunt autẽ quidam Sadducæorum &c.* In tertia informat discipulos ad sapientiam, ibi. *Audiente autem omni populo, &c.* Prima pars in qua Pharisæos confutat, tres habet partes. In quarum prima repellit obiectam calumniam. In secunda arguit occultam perfidiam, ibi: *Cœpit autem dicere ad plebem, &c.* In tertia vero confutat versutiam adinuentam, ibi: *Et quærebant principes sacerdo-*

tum, &c. Confutationem ergo calumniæ obiectæ describit Euãgelista hoc ordine. Primo introducitur Pharisæorum proteruitas in impediendo. Secundo Christi sagacitas in resistendo. Tertio Pharisæorum dolositas in fugiendo. Quarto Christi veracitas aduersarios refellendo. Primo ergo quantum ad proteruitatem Pharisæorum in impediendo, præmittit:

Et factum est in vna dierum docente illo populum in templo, & euangelizante, secundum Euangelicam veritatem quæ omnibus declaranda est, secundum quod ipse discipulis suis dixit: Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et: Prædicare Euangelium omni creaturæ, sic & ipse faciebat, secundum illud. Doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illã vsq; ad longinquum. Et post: Videte quoniam non solum mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem.

Mat. 10. e
Marc 16. d
Eccl. 24. d

Hæc auté doctrina veritatis otiosa est malis, quia qui male agit, odit lucem.

Ioan. 3. e

B

Ideo subditur: *Conuenerunt omnes principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus*, per fastuosã proteruitatem. In principibus namq; erat fastus propter excellentiam dignitatis: in scribis, propter excellentiam cognitionis: in senioribus, propter canitiẽ senectutis. Ideo non conueniebant sicut humiles ad addiscendum, sed sicut superbi ad calumniandũ, secundum illud: Conuenerunt in vnum aduersus Dominũ & aduersus Christum eius.

Psal. 2. a

Vnde in his completur illud: Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius.

Iob 24. b

Rebellio autem ortum habet ex inuidia, quæ est filia superbiæ. Hæc est fera pessima, quæ deuorauit Ioseph. Et de illa Chrysostomus: Dicebant sacerdotes apud se, nos fuimus columnæ templi, & ecce super illum tota reclinatur Ecclesia: nos fuimus tacentiũ scripturarum quasi lingua visibilis, & ecce ille resonat in medio tẽpli, & nos contempti tacemus. Nos fuimus patres, ille generat filios, & nos steriles sumus.

Gen. 37. g
Chrys. in opere imperfect. Matt. c. 21. hom. 39 to. 2.

C

Quod dicit quantũ ad prædicta tria genera personarum, quæ per inuidiam excæcata sunt, propter quod manifesta dederunt in dubiũ & calumniantur. Propter quod adiungitur: *Et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate hæc facis? aut quis est, qui dedit tibi hãc potestatem?* Hoc autem requirunt vt dubium, cum tamen per euidentissima miracula sit manifestum, secũdũ illud: Opera, quæ ego facio, testimoniũ perhibent de me: sed ipsi quærendo totam plebem in dubitationẽ ducere volebant: quasi illa miracula non essent à Deo, sed potius à diabolo.

Ioan. 5. f

Vnde Glossa: De Dei potestate dubitant, & subintelligi volunt diaboli esse omne quod facit.

Glos. in hunc locum to. 5.

Hæc autem dubitatio veniebat illis ex corruptione consciẽtiæ suæ. Vnde Chrysostomus: Omnis homo secundum se existimat alterũ, & fornicarius neminẽ putat castũ: castus non facile de fornicario suspicatur: superbus neminẽ putat humilem: sic qui non est ex Deo sacerdos, nullius sacerdotiũ putat esse ex Deo.

Chrys. vbi supra, parum infra.

D

Vnde & cæcus illuminatus arguebat Pharisæorum cæcitaté, qui dicebãt se nescire vnde Christus esset, secũdũ illud: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scim⁹ auté quia peccatores Deus nõ audit, sed si quis Dei cultor est, &c.

Ioan. 9 f

Ideo dicitur: In manu Dei potestas hominis. Et: Nõ est potestas nisi à Deo.

Ecc. 10. a
Rom. 13. a

Secundo, quantum ad sagacitatem Christi in resistẽdo, subdit: *Respondens autem Iesus dixit ad illos: Interrogabo vos & ego vnum verbum*

E

Cum deberet respondere, interrogabat, non quia nesciret, sed quia melius ligantur per interrogationem factam, quam per responsionem absolutam. Vnde Beda: Poterat aperta responsione tentatorũ calumniã confutare, sed prudenter interrogat, vt vel suo silentio, vel sua sententia cõdemnẽtur, sicut dicitur: De ore tuo te iudico serue nequam.

Beda Glossa in hunc locum to. 5.
Sup. 19. d

Cautela enim est quod omnino aduersanti omnino aduersandum est, & contra tergiuersantes oportet ex datis procedere, vt videantur. Ideo caute quærit & interrogat, quia quidquid respondeant, conuincuntur, cũ subdit: *Respondete mihi: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus?* Ad hoc non poterant respondere, nisi tripliciter: vel simpliciter tacendo, & sic erant confusi: vel

A

dicendo quod erat de hominibus, & sic ab hominibus essent lapidati: vel dicendo quod de Deo, & sic Christus haberet propositum, quia Ioannes testimoniũ perhibuit, de Christo in suo baptismo, secũdum illud: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum: & ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

Ioan. 5. f
Ioan. 1. e

Vnde Glossa: Quem confitemini de cœlo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, & ab illo audistis, in qua potestate hæc faciam.

Glos in hunc locum to. 5

Quoniam ergo vt dicitur: Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

Ioan. 1. a

Dubitatores de lumine remittuntur ad lucernæ considerationem. Nam sicut dicitur: Ille erat lucerna ardens & lucens.

Ioan. 5. f

Et dubitatores de verbo remittuntur ad vocem: Ego vox clamantis in deserto.

Ioan 1. e

Tertio, quantum ad Pharisæorum dolositatẽ in subterfugiendo, subiungitur: *At illi cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus de cælo*, confitendo veritatẽ, *dicet: Quare ergo non credidistis illi?* arguendo, scil. nostram incredulitatem, qua scilicet viro cœlesti credere recusabant, secundum illud: Venit Ioannes neq; manducãs, neque bibens, & dicunt: Dæmonium habet.

Matt. 11. c

Si autem dixerimus ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos, abhorrendo mendacium. Nam blasphemi lapidandi erãt, secundum legem. Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius, & lapidet eum populus vniuersus.

Leu. 24. c

Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse, propter euidentissimam sanctitatem, ob quam de Ioanne dicitur: Quid existis videre? Prophetã? etiam dico vobis & plusquam Prophetam.

Matt. 11. b

Vnde supra: Existimante autem populo de Ioanne, ne forte ipse esset Christus: Respondit Ioannes dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos, veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius.

Sup. 3. d

Et quia odium veritatis ex vna parte vrgebat, & ex alia timor lapidationis, ideo prætendunt ignorantiam responsionis, cum subditur: *Et responderunt se nescire vnde esset.* Glossa: Timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionem.

Glossa interl. in hunc locum to. 5.

Huius autem confessio ignorantiæ superba erat & dolosa, quia tales dicebant contra conscientiam, vt vitarent redargutionem apertam. Vnde Chrysostomus: Mendacia & si non habent quem decipiant, tamen ipsa sibi mentiuntur. Mentita est iniquitas sibi. Et iterum Filij isti alieni mentiti sunt mihi. Et ideo Ioannes: Si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis, mendax.

Psal. 26. d
Psal. 17. d
Ioan. 8. g

Tertio, quantum ad Christi veracitatem in refellendo, subiungit: *Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Quia cum veritatem denegant digni sunt, vt eis à veritate notitię, veritas denegetur, secundum illud: Sicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobũ sensum.

Rom. 1. d

Et nota quod Dominus eis veritatem occultauit duplici de causa. Vnde Glossa: Propter duas causas veritas quærentibus est abscõdenda: Vel quia minus capaces sunt ad audiendum. Vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.

Glos. in hunc locum to. 5.
Ioan. 16. b

Vel quia ex odio vel contemptu quærunt. Vnde dicitur: Nolite dare sãctum canibus

Mat. 7. a

Hinc Chrysostomus dicit: Quia ipse dixit, nolite sanctum dare canibus: non dicebat, ne ipse trãsgrederetur præceptũ, quod posuit, & non præteribit. Informãtur ergo ex hoc ad celanda mysteria sacra maleuolis. Secretum meum mihi, secretum meum mihi.

Isa. 24. c

Et ad occultandum nostrã excellentiã dicitur: Laudet te alienus, & nõ os tuũ, extraneus, & nõ labia tua.

Prou. 27. a

Cœpit autem dicere ad plebem, &c. Postquam repulit Pharisæorum calumniam, hic consequenter tangit, & arguit occultam ipsorum perfidiam per parabolam ad plebem propositam. In hac autem parabola, tria insinuantur Primum est benignitas liberalitatis diuinæ. Secundũ est malignitas peruersitatis Iudaicæ, ibi: *Et in tempore misit, &c.* Tertium est, seueritas vltionis

iudiciatiæ. De qua ibi: *Quid ergo faciet illis Dominus vineæ, &c.* Benignitatem autem liberalitatis diuinæ circa synagogam, ostendit tripliciter, sc. in inuitando synagogam ad sui culturam: in dando debitam custodiam: & in committendo libertatem voluntariam. Primo ergo quantum ad parabolicam expressionem vocationis synagogæ ad diuinam culturam, dicit:

Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Quia sc. maiorea non erant digni audire. *Homo quidam plantauit vineam.* Per hominem istum Deus intelligitur, ad cuius imaginem homo est formatus. Faciamus hominem ad imaginem, &c. Vinea autem ista est sinagoga. Vinea Domini exercituum, domus Israel est. Hanc vineam Dominus plátauit, quando in Patriarchis eos ad culturam suam elegit & vocauit. Propter quod Hieremias: Ego plantaui te vineam electam, omne semen verum. De istius vineæ plantatione, Isaias: Vinea facta est dilecto meo, in cornu filio olei: Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electã, & ædificauit turrim in medio eius. Per sepẽ autẽ vineæ intelligitur angelorum custodia. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant, &c. Per lapidea electos intelligitur Patriarcharum stabilitas. Vnde in duodecim lapidibus rationabiliter erant nomina duodecim filiorum Israël. Per turrim autem sacra Scriptura. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.

Gen. 1. d. Isa. 5. b. Hier. 2. e. Isa. 5. a. Psal. 90. c. Exod. 39. c. Cant. 4. a.

Secundo, quantum ad debitam custodiam datam, subdit: *Et locauit eam colonis.* Per colonos intelliguntur duces & proceres synagogæ. Glossa: Coloni sunt operarij qui ad colendam vineã hora prima, tertia, sexta, & nona sunt conducti, secundum illud: Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Et de iis in Canticis: Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos tradidit eam custodibus. Ideo autem dicitur locasse, quia exigit pensionem. Vnde dicitur: Vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifice, & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Huius coloni in Ecclesia, quæ vinea Dñi est, sunt Episcopi & sacerdotes. Vnde dicitur: Ego plantaui, Apollo rigauit. De hoc dicit Chrysostomus: Coloni sunt sacerdotes, qui curam populi susceperunt, vel ad magnam gloriam, vel ad magnum periculum: ad gloriam, si diligenter: ad periculum, si negligenter egerint. Hanc ergo coloniam debent isti coloni diligentissime exercere: qui ad hoc constituti sunt: propter quod Chrysostomus: Sacerdotes non tantum placẽt Deo propter suam iustitiam, quantum pro populi sanctitate, quia sua iustitia vna est, populi autem multiplex. Valde ergo timendum est illud: Per agrum hominis pigri transiui, & per vineã viri stulti: & ecce, totum repleuerant vrticæ, id est, peccata luxuriæ, & operuerunt superficiem eius spinæ, id est, peccata auaritiæ. Et ideo Augustinus: Vbi estis ô boni agricolæ? Quid agitis? quare vacatis? videtis, quo malo ista plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, semina bona spargite.

Glos. in hunc locum to. 5. Mat. 20. a. Cant. 8. c. Cant. 8. d. 1. Cor. 3. a. Chrysost. in opere imperfect. Mat. c. 21. homil. 40. tom. 2. Aug. in orat. de quinque heresibus c. 6. to. 6.

Tertio, quantum ad libertatem voluntariam vnicuique concessam, subiungitur: *Et ipse peregre fuit multis temporibus.* Beda: Peregre fuit qui vbique præsens est, quia imitatoribus liberum arbitrium operandi reliquit: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Sequitur: Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris, extende manum tuam. Ante hominem vita & mors. Bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Dicitur autem peregre esse diebus multis: quia magnam habet patientiam in expectando ad pœnitentiam. Vnde Ambrosius: longo tempore abfuit, ne præpropera videretur exactio. Et ideo quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior pernicacia. Vnde dicitur: Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Et: Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.

Beda Glossa in hunc locum to. 5. Eccl. 15. d. Ambr. lib. 9. cap. 30. Luca tom. 3. Rom. 2. a. 2. Pet. 3. b

A *Et in tempore misit, &c.* Postquam descripsit benignitatem liberalitatis diuinæ, hic describit malignitatem peruersitatis Iudaïcæ. Describitur autem peruersitas malignitatis Iudæorum dupliciter. Primo scilicet ante Christi aduentum: secundo post Christi aduentum, ibi: *Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam, &c.* Ante Christi aduentum describitur tripliciter, scilicet respectu legislatoris, respectu regalis potestatis, & respectu cunei prophetalis. Et secundum tria, per quæ populus ille manuduci poterat ad iustitiam, scilicet per legem, psalmodiam, & prophetiam, secundum altitudinem potestatis, & certitudinem veritatis. Primo quantum ad peruersitatem Iudaicæ gentis, respectu legislatoris Moysi, dicit:

B *Et in tempore misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi.* Glossa: Primus seruus qui mittitur, est Moyses legislator, qui per quadraginta annos fructum legis, quam dederat, à cultoribus inquirebat: Misit Moysen seruum suum Aaron quem elegit ipsum. De hac missione dicitur: Veni mittam te ad Pharaonem vt educas populum meum filios Israel de Ægypto: sed quia hunc seruum Iudæorum peruersitas non acceptauit, ideo subditur: *Qui cæsum dimiserunt eum inanem.* Glossa: Cæsum dimittunt, & inanem, quia irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini. Et iterum: Vexatus est Moysẽs propter eos, quia exacerbauerũt spiritum eius. Vnde in Deuteronomio: Ego scio contentionem tuam, & ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me, & ingrediente vobiscum, semper contentiosi estis contra Dominum, quanto magis cum mortuus fuero? C Hoc autem fecerunt coloni specialiter, id est proceres synagogæ: Ecce Core filius Isaar, & Dathan, atque Abyron, &c. surrexerunt contra Moysen, aliique filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tempore consilij per nomina vocabantur. Et hos sequebantur minores. Vnde & sequitur post, quod murmurauit omnis multitudo filiorum Israel, sequenti die contra Moysen & Aaron. Cumque oriretur seditio, & tumultus increscerer, Moyses & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis.

Glossa in hunc locum to. 5. Psal. 104. c. Exod. 3. c. Glos. in hunc locum to. 5. Psal. 105. c. Ibid. e. Deut. 31. g. Num. 16. a. Ibid. f

Secundo, quantum ad peruersitatem respectu regis Dauid præcipui cultoris Dei, subdit: *Et addit, alterum seruum mittere.* Glos. Alter seruus Dauid propheta, qui post Moysen colonos vineæ Psalmodiæ modulamine D & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit: Hunc Dominus misit, quando de pascuis elegit eum ad regendum, & pascendum populum suum secundum quod ipse propheta Dauid dicit in Psalmo: Elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium. De post fœtantes accepit eum. Pascere Iacob seruum suum & Israel hereditatem suam. Vnde dicitur: Hæc dices seruo meo Dauid: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses rex super populum meum Israël, & fui tecum in omnibus vbicunque ambulasti: fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum qui sunt in terra, vnde & ei scilicet Dauid dedit sedem regalem in sempiternum. Et dedit prophetiæ spiritum, eidem dedit psalmodiæ cantum, vt sic inclinaret populum illum durum, & tamen mitigari non potuit duritia Iudæorum, propter quod addit: *Illi autem hunc quoq; cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem,* E quia contempserunt eius regnum & ducatum. Vnde Glossa: Contumelia affectum dimittunt inanem dicentes: Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isaï: Vbi etiam præmittitur, qualiter Dauid cum Absolone persecuti sunt: Venit nuntius ad Dauid dicens: Toto corde vniuersus Israël sequitur Absalon: & ait Dauid seruis suis: Surgite, fugiamus, neque erit nobis effugium à facie Absolon. Et post dicitur de contumeliis ei illatis: Ita loquebatur Semeï, cum malediceret regi. Egredere, egredere vir sanguinum & vir Belial. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saül: & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.

Glos. in hunc locum to. 5. Psal. 77. g. 2. Reg. 7. b. 2. Reg. 16. a. Glos. in hunc locum to. 5. 2. Reg. 20. a. 2. Reg. 15. c. 2. Reg. 16. b

Tertio, quantum ad peruerſitatem illius populi reſpectu cunei prophetalis, ſubiūgitur: *Et addit tertium mittere.* Gloſ. Tertius ſeruus eſt chorus Prophetarum qui populum corripiebant, & mala quæ vineæ imminebāt prædicebant. De miſſione huius ſerui dicitur. Miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas per diem, conſurgens diluculo, & mittens. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam: ſed indurauerūt ceruicem ſuam, & peius operati ſunt quam patres eorum. Vnde & addit: *qui & illum vulnerantes, eiecerunt.* Nam Iſaiam ſerrauerunt, Hieremiam lapidauerunt, & Ezechielem excerebrauerunt. Ideo Matthæus: Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt. Et in Actibus dicebat Stephanus Iudæis: Dura ceruice, & circumciſis cordibus & auribus, vos ſemper Spiritui ſanctō reſtitiſtis: ſicut patres veſtri, & vos: quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu iuſti. Nam & ipſi Prophetæ videntes eius duritiam, & arguebant, & deplorabant. Nam dicitur de vinea: Expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruſcas. Et: Quo modo conuerſa es mihi in prauum vinea aliena? Et: Mater tua quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquam plantata eſt. Subditur: Et euulſa eſt in ira, in terramq; proiecta: & ventus vrens ſiccauit fructum eius. In hoc autem mira apparet Iudæorum perfidia, quia omnes iſti quos perſecuti ſunt maxime diligebant eos. Nam Moyſes nō ceſſabat orare pro populo: Cur Dñe iraſcitur furor tuus contra populū tuum quē eduxiſti de terra Ægypti? Et paulo inferius: Aut dimitte eis hanc noxam. &c. Similiter & Dauid: Deus virtutum conuertere, reſpice de cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam. Similiter chorus Prophetarum. Vnde Hieremias: Recordare quòd ſteterim in conſpectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuam ab eis. Et ij omnes figuram Chriſti geſſerunt, de quo Iſaïas: Ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogauit.

Gloſ. in hunc locum 10. 5.
Hier. 7 f
Matt. 23. d
Actor. 7. f
Iſa. 5 a
Hier. 2. e
Ezech. 19. d
Exod. 32. c
Ibidem g
Pſal. 79. c
Hier. 18. d
Iſa 53. d

A B C

Dixit autem Dominus vineæ, &c. Poſt deſcriptam peruerſitatem Iudæorum ante Chriſti aduentum in perſona ſeruorum, hic deſcribit malignitatem peruerſitatis eorundem poſt aduentum contra ipſum Dei filium Ieſum Chriſtum. Circa cuius deſcriptionem tria introducuntur, ſcilicet gratuitum Dei beneficium, Iudæorum propoſitum peruerſum, & eorundem factum flagitioſum. Primo quantum ad gratuitum Dei beneficium, præmittit:

Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum, hoc fuit maximum beneficium, ſecundū illud: In hoc apparuit charitas Dei in nobis: quoniam filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundū, vt viuamus per eum. Et: Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Hæc autē miſſio fuit ex occulto, & ſecretiſſimo propoſito, & concilio Dei. Et quoniā hoc propoſuerat diffinito cōſilio, ideo dicit: *Quid faciā.* Propter quod Moyſes dicebat: Obſecro Domine, mitte quem miſſurus es: ſed Dominus reſeruauit eū mittere, tum propter conſummationem ordinis, ſecundum illud: Cum eſſemus paruuli, ſub elementis mundi eramus ſeruientes: At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum. Tum etiam, vt appareret quòd per nullum alium poterat ſubuenire humanæ perfidiæ, & obduratione. Propter quod addit: *Forſitan cum hunc viderint, verebuntur. Forſitan:* non notat dubitationem in Deo qui certiſſime cuncta præuidet: ſed arbitrij libertatem ad vtrumque vertibilem. Vnde Gloſſa: Quod ambigit, id eſt, verbo dubitationis vtitur, non eſt Dei ignorantia, ſed vt reſeruetur homini libera voluntas, vnde quòd CHRISTVM non ſunt veriti Iudæi, non fuit defectus ex parte DEI, ſed ex parte duritiæ cordis humani: Quid eſt quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei? Qui enim filium DEI non verentur, nunquam amplius DEVM nec eius nuntium verebuntur: quia dicitur: Pater omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem: qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum.

D E

1. Ioan. 4. b
Ioan. 3. b
Exod. 4. d
Gal. 4. a
Forſitan quid.
Gloſ. interlin in hunc locum m. 5.
Iſa. 5. d
Ioan 5. d

Secundo, quantum ad propoſitum peruerſum, ſubdit: *Quem cum vidiſſent coloni, cogitauerunt intra ſe dicentes. Hic eſt hæres,* per coniecturam veritatis, nam certa ſcientia non cognouerunt, cum non per fidem, ſed per aliqua ſigna manuducentia ad credendum, quod eſſet Meſſias in lege promiſſus, peruenerunt. Ideo non ex ignorantia, ſed ex certa malitia contra ipſum conſpirauerūt. Vnde Gloſ. Aperte probat Iudæos, non per ignorantiam crucifixiſſe filium Dei, ſed per inuidiam. Intellexerunt enim eum eſſe hunc, cui dictum eſt: Poſtula à me, & ego dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Quod ergo dicitur: Et nunc fratres ſcio, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri, non excludit a Iudæis qualemcunq; notitiam, ſed notitiam certam: vel dicitur, quo ad minores, qui peccauerunt ex ignorantia. Nam maiores hoc fecerunt ex certa malitia, quia timebant perdere gloriam temporalem, ideo addit: *Occidamus illum, vt noſtra fiat hæreditas,* per machinationem peruerſitatis: quod dixerunt, non vt hæreditatem nouā acquirerent, cum Chriſtus eſſet ſumme pauper, ſed vt habitam cōſeruarent. Vnde dicitur: Collegerunt pontifices, & Phariſæi concilium, & dicebant: Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent noſtrū locum, & gentem. Vnde illud propoſitum nequam originem traxit ex auaritia, traxit etiam ortum ex inuidia. Vnde dicitur: Circumueniamus virum iuſtum. Sequitur: Quia contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. Et inferius: Morte turpiſſima condemnemus eum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. excæcauit enim illos malitia eorum. Et poſtea: Inuidia diaboli, mors intrauit in orbem terrarum. Huius figura præceſſit in Ioſeph. Cogitauerunt fratres eius illum occidere. Et mutuo loquebantur: Ecce ſomniator venit: venite occidamus eum, & mittamus in ciſternam veterem: dicemuſque: Fera peſſima deuorauit eum, & cætera. Ideo Euangelium iſtud legitur ſimul cum hiſtoria Ioſeph imminente paſſione.

Gloſſa in hunc locum co 5.
Pſal. 2. b
Act. 3. a
Ioan. 11. f
Sap. 2. c
Ibidem. b
Gen. 37. d

Tertio, quantum ad factum flagitioſum, ſubiungitur: *Et eiectum illum extra vineam, occiderunt,* id eſt, extra Hieruſalem, quia dicitur: Extra portam Chriſtus paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium eius portantes. Occiderunt eum, vel tradiderunt eum Pilato ad occidendum, & petierunt vt crucifigeretur. Vnde dicitur: Ieſum Chriſtum filium Dei tradidiſtis, & negaſtis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Sequitur: Petiiſtis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfeciſtis. &c. Impletum eſt illud: De vinea plantata expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, & ecce clamor. Clamor ſcilicet ad Chriſtum occidendum, de quo Marcus: Clamabant, crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. Vnde ex hac vinea non exiuit vinum, ſed fel, ſecundum illud: De vinea Sodomorum vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ. Vua eorum vua fellis, & botrus amariſſimus. Fel draconum, vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.

Hebr. vlt. d
Actor. 4. c
Iſa. 5 b
Marc. 15. b
Deut. 32. e

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ, &c. Poſtquam deſcripſit parabolice benignitatem liberalitatis diuinæ, & peruerſitatē malignitatis Iudaicæ, hic iam tertio deſcribit ſeueritatē vltionis iudiciariæ. Circa quam tria inſinuātur, ſc. ſeueritas vltionis diuinæ, incredulitas rebellionis Iudaïcæ, firmitas atteſtationis ſcripturæ. Primo ergo quantum ad ſeueritatem vltionis diuinæ, dicit:

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? Hoc quærit, non vt dubitans, ſed vt excitet ad intelligendum ſcientiā. Et quantū ad hoc, ſubdit: *Veniet, & perdet colonos iſtos, & dabit vineam aliis,* in quo datur ſententia reprobationis Iudæorū, & electionis gentiū. Et hæc ſub figura vineæ,

&

Isa.5.a & inimicorum de qua Isaias: Nunc ostendam vobis, quid faciam vineæ meæ. Auferam sepem eius: & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem. Et ponam eam desertam, non potabitur, & non fodietur, & ascendent super eam vepres & spinæ, & nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. Hanc reprobationem plangit psalmographus dicens: *Psal.79.c* Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? Exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam. De *Rom.11.d* electione vero gentium dicitur: Cæcitas ex parte contigit in Isra.l, vt plenitudo gentium intraret. Et de hoc *Rom.9.e* *Osea.2.d* ad Romanos: Vocabo non plebem meam, plebem meam. Sequitur: Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: quod sumptum est de Osea. Et *Mat.21.d* de hoc Matthæus: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

Secundo, quantum ad incredulitatem rebellionis Iudaicæ, subdit: *Quo audito, dixerunt illi: Absit*, quasi dicant non ita eueniet, vt dixisti. Sed cõtrarium huius videtur *Mat.21.d* in Matthæo, vbi sic dicitur: Cum venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis qui reddent ei fructum temporibus suis. Hic autem dicitur quod contradixerunt, sed hanc apparentem contrarie- *Aug. de consen. Euang. lib.2.c.70. tom.4.* tatem soluit Augustin. in libro de concordia Euangelistarum, vbi dicit sic: Intelligimus quosdam respondisse: quod Matth. commemorat: quosdam vero illud quod *Chrys. in opere imperf. Mat.c.21. homil.40. to.2* Lucas. Aliter respondet Chrysostomus, quod vnum dixerunt corde, sc. quod Matthæus dicit: Aliud ore, scil. quod dicit Lucas. Vnde conscientia consona erat diuinæ sententiæ, & parabolæ, sed lingua contraria. Vnde *Glos. in hunc locum to.5.* Glossa. Contradicunt sententiæ, quam contra perfidiam suam dictam cognoscunt: quod enim in mente gerebant in parabola intelligebat contineri. Et ex hoc mirum Dei apparet iudicium, quod contradicendo volebant latere, & tamen seipsos detegebant, dum veritati seipsos opponebant, contra illud: Non contradicas *Ecc.4.d* verbo veritatis vllo modo: & de mendacio, &c.

Tertio, quantum ad firmitatem attestationis scripturæ, subiungit: *Ille autẽ respiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est. Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* Hoc scribitur in Psal. Vbi *Psal.117.c* statim additur mira Christi humilitas, qui voluit reprobari. Propter quod admiratur Isaias: Quis credidit au- *Isa.53.a* ditui nostro? & brachium Dñi cui reuelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Et nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. In hoc etiam ostenditur mira Christi potestas, quod disiuncta maxime ad vnitatem reduxit, quasi lapis angularis. Dicitur autem Christus, lapis, propter permanentiam stabilitatis, de *Dan.2.e* qua Daniel: Videbas ita donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuã, &c. Lapis autem qui percusserat statuã, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terrã. Dicitur autem angularis propter virtutem connexionis. Ipse est pax nostra, qui fe- *Ephe.2.c* cit vtraq; vnum. Sequitur: Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem. De hoc Iob: *Iob 38.a* Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Et quis posuit mensuras eius? Sequitur: Aut quis dimisit lapidem angularem eius? Hic lapis angularis terræ est lapis *Isa.28.d* vnitiuus Ecclesiæ, de quo Isaias: Ecce, ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Dicitur etiam caput anguli, propter summitates perfectionis. *Eph.2.d* Ipso summo angulari lapide Iesu Christo, in quo omnia ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in *1.Pet.2.a* Dño. Ideo Petrus ait: Ad quem accedentes, lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum. Sequitur: Et ipsi tanquam lapides viui, &c. Imaginandus est ergo Christus tanquam lapis essentialis in toto corpore Ecclesiæ, quod circumferentiæ circuli comparatur, ad quẽ quidem omnes lineæ deductæ angulum faciunt, & vniuntur in ipso tanquam in puncto, in quo fit oscu- A lum linearum crucis, in medio sc. sui concurrentium in vnum. Et ergo lapis iste stabiliens electos, & à contrario est conterens aduersarios & reprobos. Et ideo subdit: *Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur*, per correptionem peccati. *Super quem autem ceciderit, comminuet illum* per vltionem iudicij futuri. Culpa enim naturam infirmam reddit sed pœna æterna tota- *Glos. in hunc locum. to.5.* liter conterit, & in puluerem reducit. Vnde Glossa: Qui modo contemnit & iniuriis afficit, nondum pœnitus interit, sed quassatur vt non ambulet rectus: cadit autem super eum lapis, quem veniens in iudicio opprimit. Ad hunc ergo lapidem pedem offendunt, qui in ipsum non *1.Pet.2.b* credunt, vel non imitantur: Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem vero reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis B offensionis & petra scandali his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt. Et sic factum est Iu- *Isa.8.c* dæis, secundum illud: Erit vobis in sanctificationem. In Lapidem autem offensionis, & petram scandali, duabus domibus Israël, in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent & conterentur, & irretientur & capientur. Et post: Expectabo Dñm, qui abscondit faciem suam à domo Iacob. Qui ergo scandalizantur, super hunc lapidem cadunt: sed qui condemnantur, ab hoc lapide conteruntur, se- *Isa.30.e* cundum illud. Subito dum non speratur veniet contritio eius: & comminuetur, sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut *Psal.1.d* hauriatur parum aquæ de fouea. Propter quod non sic impij, non sic: sed tanquam puluis quem proiicit ven- C tus à facie terræ. In hac ergo auctoritate confirmat Dominus intentionem parabolæ, scilicet quod ipse reprobandus est à Iudæis, electurus gentes, repulsurus Iudæos propter suam perfidiam, & tandem condemnaturus per sententiam difinitiuam.

Et quærebant principes sacerdotum, &c. Post repulsam calumniam, & detectam perfidiam, sequitur hic tertia pars, in qua deprehendit adinuentam versutiam. Huius autem versutiæ Euangelista primo describit adinuentionem fallacem: secundo vero confutationem veracem, ibi: *Considerans autem dolum illorum, &c.* Adinuentionem versutiæ describit Euangelista quantum ad tria, scilicet quantum ad Pharisæorum indignationem maleuolam, insidiationem malignam, & interrogationem malitiosam. Primo ergo quantum ad Pharisæo- D rum indignationem maleuolam dicit:

Et quærebant principes sacerdotũ & scribæ mittere in illũ manus illa hora. Quærebant inquã, ad ipsum occiden- *Ioan.8.e* dum, secũdum illud: Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatẽ vobis locutus sum. Ex animi ergo indignatione quærebãt, sed ob populi formidinem non audebant. Vnde addit: *Et timuerunt populũ*, nõ *Prou.29.d* Deum. Contra quod dicitur: Qui timet hominem, cito corruet. Populum autem magis timebant quam Deũ, quia plus amabant populi laudem, quam Christi veritatẽ: laus enim populi vngebat, sed veritas Christi arguebat. Vnde subditur: *Cognouerunt eũ quod ad ipsos dixerit similitudinẽ hanc.* Sic veritas odiũ peperit, & verifi- *Amos.5.a* catũ est illud: Odio habuerunt corripientẽ in porta, & E loquentẽ perfecte abominati sũt. In huius figurã dicit *Hier.26.c* Hierem. Locuti sunt sacerdotes, & Prophetæ ad principes, & ad omnem populũ, dicentes: Iudiciũ mortis est viro huic, quia prophetauit aduersus ciuitatẽ istã, sicut audistis auribus vestris. Isti autẽ Pharisæi dum volebãt occidere Christum impugnando veritatem, auditam *Act.13.d* ipsam veritatem implebant, secundum illud: Qui habitabant Hierusalẽ, & principes eius hunc ignorantes, & voces Prophetarũ, quæ per omne sabbatum leguntur, iudicantes impleuerũt & nullã causã mortis inuenientes in eo, petierũt à Pilato, vt interficerent eum. Cumque cõsummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eũ de ligno, posuerunt eum in monumento.

Secundo, quantum ad insidiationem malignam subdit: *Et obseruantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent,* [Prou. 24.b] contra illud: Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neq; vastes requiem eius. Insidiæ autem [Iob 36.c] fiunt per simulationes, contra quos Iob: Simulatores, & [Prou 12.b] callidi prouocant iram Dei. Quia dicitur: Simulator ore decipit amicum suum. Et quia simulatio adiunctam habet intentionem peruersam, ideo addit: *Vt caperent eum in sermone, vt traderent illum principatui, & potestati præsidis,* [Matt. 22. b] scilicet Herodis. Vnde dicitur: Mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis, & Herodianis: vt eum caperent [Glos. in hunc locum to. 5.] in verbo. Et hæc fuit magna versutia. Vnde Glossa: Quod præ timore populi per se non possunt, manibus præsidis efficere volunt, vt velut immunes à morte ipsius videantur. Ideo in persona talium dicitur: Cir- [Sap. 2.d] cumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis [Iudic. 16.c] peccata, & diffamat in nos peccata disciplinæ. Vnde & in figuram huius dixerunt Philisthiim ad Dalidam: Decipe eum, & disce ab illo in quo habeat tantam fortitudinem, & quo modo eum superare valeamus.

Tertio, quantum ad interrogationem malitiosam, subiungit: *Et interrogauerunt eum dicentes: Magister, scio ns, quia recte dicis & doces* Quantũ ad verbum, verum qui- [Ioan. 17.c] dem dicunt: quia dicitur: Sermo tuus, veritas est. Hoc ipsi dicebant blandiendo, vt extorquerent secretũ cor- [Chrysost. in opere imperf.] dis ab ipso. Vnde Chrysostomus: Hæc est prima hypocritarum prudentia, ficta laudatio, sicut qui tantũ non [Matt. c. 22. hom 42. to. 2.] potest viribus subiugare, mollibus manibus fricat ceruicem eius: vt blandiendo comprehendat. De talibus [Prou. 16.d] dicitur: Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Et: Qui benedicit proximo vo- [Prou. 27.c] ce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit, *& non accipis personam,* quantũ ad animum. Hoc verum [Act 10 c] fuit secundum illud: In veritate comperio, quia non est [Deut. 10.d] personarum acceptor Deus. Et: Deus magnus & potens & terribilis, qui personam non accipit, nec munera, *sed viam Dei in veritate doces,* quantum ad exemplum. Pro- [Ioan. 14.a] pter quod ipse dicebat: Ego sum via, & veritas, & vita. Vel recte dicis, quo ad veritatem vitæ: personam non accipis: quo ad veritatem iustitiæ: sed viam Dei in veritate doces, quo ad veritatem doctrinæ. In quo laudant Christum lando vera, sed fallaci corde: Et hoc patet ex ipsorum versuta interrogatione, cum subditur: *Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?* secundum diuinæ legis decretum. In quo quæstionem dolosam proponunt, quia vtrouis dato ipsum ad inconueniens deducere intendunt. Nam aut diceret quod sic, & ita videretur dicere contra legem, & contra populum Iudæorum, & opinionem communem. Aut diceret quod non & tunc traderent eum principatui, sicut Cæsari rebellem: [Glos. in hunc locum to. 5.] & totius imperij hostem. Vnde Glossa: Pharisæi, qui de iustitia sibi applaudebant, qui decimas & primitiua Deo dabant tributa homini soluenda negabant. Et hinc est quod Christo blandiebantur, vt ex ore Christi extorquerent hoc documentum, vt sic possent dicere [Ioan. 19 b] illud: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: Omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.

Considerans autem dolum illorum, &c. Postquam descripsit versutiæ adinuentionem fallacem, hic secundo describit confutationem veracem: circa quam tria introducuntur, scilicet circumspecta consideratio sapientiæ respondentis, vera dissolutio propositæ quæstionis, & euidens confutatio astutiæ versipellis. Primo ergo quantum ad circumspectam considerationem sapientiæ respondentis, dicit:

Considerans autem dolum illorum, in animo. Vnde Hieronymus: Prima virtus respondentis est interrogãtium mentes recognoscere. In his mentibus ipsa sapiẽtia vi- [Sap. 7. d] debat dolum. Vnde dicitur: Sapientiam non vincit [Eccl. 10.e] malitia. Et: Omne cor intelligitur ab illo, & vias illius [Heb. 4.e] quis intelligit? Quia viuus est sermo Dei, & efficax. Se- [Eccl. 13. b] quitur: Et discretor cogitationum & intentionum cordis. Ideo iste sermo, *dixit ad eos Quid me tentatis?* scilicet A in verbo, secundum illud: Ex multa loquela tentabit te, [Sap. 2.a] & subridens interrogabit te de absconditis tuis. In persona horum dicitur: Tentemus quę ventura sunt illi, & sciemus, quæ erũt nouissima illius. Et quia cautela tentationis reuincimur per manifestationem veritatis, ideo subditur: *Ostendite mihi denarium: Cuius habet imaginem & superscriptionem? Respondentes dixerunt ei Cæsaris.* sc. in exteriori signo. Hoc Dominus non quærit, quia dubitet, sed ex eorum responsione ipsos conuincat. Vel ideo quærit imaginẽ & superscriptionem denarij, vt ex ipsa forma, & figura, & qualitate rei ostendat, nummare debere iudicium æquitatis. Vel ideo hoc requirit, vt ostendat quod vnusquisq; iudicãdus est, secundum superscriptionẽ quam superscriptam habet imagini mentis suæ. Nam per denarium intelligitur homo: quia denarius est de materia terrestri, scilicet de metallo, & ho- B mo de limo. Formauit Deus hominem de limo terræ. [Gen. 2. a] Et ipse decimus est post nouenarium Angelorum, & per drachmam decimã designatus est. Aut quæ mulier [Sap. 15.b] habens &c. Per imaginem denarij intelligitur Trinitas personarum, de qua dicitur: Deus creauit de terra ho- [Eccl. 17. a] minem, & secundum imaginem suam fecit illum. Et: Fa- [Gen. 1.c] ciamus hominem ad imaginem, &c. Per superscriptionem intelligitur qualitas morũ, & hæc est duplex, vna diuina, alia mũdana. Diuina est per lumen gratiæ, & iustitiæ. Signatum est super nos lumen vultus tui Domi- [Psalm 4.b] ne. Mũdana autẽ quæ est Cæsaris per appetitum cupi- [Amb. lib. 9. in cap. 20. Luca. to. 3.] ditatis & auaritiæ. de hac Ambrosius: Imago Cæsaris non reperitur nisi in mari: ibi dracones. In quo tangitur [Matt. 17.d] illud quod legitur: Vbi Christus misit Petrum ad mare: & inuenit piscem, & in pisce staterem quem Cæsari C solueret. In quo intelligitur quod superscriptio strenuitatis nõ est nisi in mũdanis mẽtibus: in quibus pro cupiditatibus varius est procella, & impetus tempestatis.

Secundo, quantum ad veracem dissolutionem propositę quęstionis, subdit: *Et ait illis: Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari.* In quo manifeste iustã dat respõsionem, est enim actus iustitiæ reddere vnicuiq; quod suũ est. [Iustitiæ actus quid.] Si ergo res est eius cuius habet superscriptionem, cum temporalia superscriptionem Cæsaris habeant: non est contra Deũ, si terrenis principibus persoluantur. Ideo ad Romanos dicitur: Reddite omnib[us] debita: cui tribu- [Rom. 13.b] tum, tributum: cui vectigal vectigal. Subditur: Nemini quidquã debeatis: nisi vt inuicem diligatis. Et quia non sufficiens iustitia est, nisi suum vnicuiq; reddatur, ideo addit: *Et quæ sunt Dei, Deo.* Glossa: Sicut Cæsar exigit [Glos. in hunc locum to. 5.] D impressionẽ imaginis suæ, sic & Deus animam luminis vultus sui insignitam. Propter quod dicitur: Sicut porta- [1. Cor. 15.f] uimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Et nota quod prius præmittit, vt reddãtur quę sunt mundi, quia sicut dicitur: Nõ prius quod spirituale est, [1. Cor. 15.f] sed quod animale: deinde quod spirituale. Prius enim deponendum est pondus, quam quis erigatur sursum. Vnde Glossa: Si non vis esse obnoxius Cæsari, noli ha- [Glos. in hunc locum to. 5.] bere quę sunt mundi. Et si habeas diuitias, obnoxius es Cæsari. Si vis terreno regi nihil debere, omnia tua relinq;. Christum sequere. Vnde & bene prius quæ sunt Cæsaris reddenda decreuit, quia non potest quis esse Domini, nisi prius renuntiet mundo. Omnis ex vobis, [Sap. 14. g] qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest E meus esse discipulus Dei autem sunt anima & corpus, quia ipse corpus, & animam formauit, corpus de limo terræ, animam de nihilo. Et ideo vtrumque debet reddi & offerri Deo, quod designatur in illa vidua, quæ misit duo æra minuta in gazophylacium Domini. Et ideo ad [Infr. 21. a] Romanos: Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuen- [Rom. 12. a] tem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum: Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Vnde hoc verbo clauditur sententia totius iustitiæ perfectæ.

Tertio, quantũ ad euidentem considerationem astutiæ versipellis, subiungit: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe,* per apparentem contradictionem. Nec mirum, quia dicitur: Tu quis es, qui respon- [Rom. 9. d]

deas Deo?Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit:
Iob 9.b Quid me. &c. Vnde Iob:Si repente interroget, quis
respondebit ei ? vel quis dicere ei potest.cur ita facis ?
Et ideo qui cum Christo contendunt, necessario con-
funduntur.propter quod subdit:*Et mirati in responso*
Glos interlinear hunc locum to.5. *eius tacuerunt*.per euidentẽ confusionem.Vnde Glossa:
Qui credere debuerunt, mirantur quod non habẽt lo-
Chrysost. in opere imperf. cum tentandi.Vnde Chrysostomus:Malitia confundi-
tur aliquando , corrigitur autẽ nunquã, sicut qui vult
Mat.c.22. claudere aquę currentis meatũ,aliunde semitã rumpit,
hom.42.to.2. ita & malitia.Vnde non tacebant ex prudentia , sicut
Ecc.20. a dicitur:Est tacens,qui inuenitur sapiens. Et Homo sa-
Ecc.32 b piens tacebit vsq; ad tẽpus. Nec ex reuerentia , sicut
ille de quo dicitur:Audi tacens , & pro reuerentia ac-
cedet tibi bona gratia.Nec ex patiẽtia,sicut illud Isaiæ:
Isa.42.c Tacui,semper silui,patiens fui.Nec ex pace intrinseca.
Thr.3.e Sedebit solitarius,& tacebit.Sed ex confusione aperta
Mar.3.a sicut illi quibus Dominus quæsiuit.Licet Sabbatis be-
nefacere an male?animam saluam facere, an perdere.
1 Reg.2.b At illi tacebant.Et:Impij in tenebris cõticescent , &c.

Accesserunt autem quidam,&c. Postquam confutauit
infidelitatem errantium ex malitia,hic secundo confu-
tat incredulitatem errantium ex ignorantia , & habet
hæc pars partes duas. In prima confutat errorem cir-
ca resurrectionem,in secunda vero circa incarnationẽ,
ibi:*Dixit autem ad illos ,&c.*In describendo autem con-
futationem erroris Sadducæorum de finali resurrectio-
ne,procedit hoc ordine. Primo namq; præmittit quæ-
stionem erroneam. Secundo adiungit responsionem
veridicam,ibi:*Et ait illis Iesus:Filij huius,&c* Circa quę-
stionem erroneam introducuntur Sadducæi vt negan-
tes verum,vt allegantes præceptum, vt proponentes
casum,vt interrogantes dubium , per quod præcipita-
bantur in errorem prædictum. Primo ergo quantum
ad errorem Sadducęorum negantium verum dicit:

Accesserunt autẽ quidam Sadducaeorum , qui negant esse
resurrectionem, Et per consequens destruebant funda-
Chrysost. in opere imperf. mentũ diuinę culturæ. Vnde Chrysostomus : In omni
Mat.c.22. te aut actu agendi virtus , spes est præmij futuri , vt
homil.42. qui arat,arat vt metat:& qui pugnat,pugnat, vt vin-
to.2. cat.Et post:Tolle ergo spem resurrectionis , & solota
1.Cor.15.d est tota obseruantia pietatis:Quid facient qui baptizã-
tur pro mortuis. Et si omnino mortui non resurgunt,
vt quid & baptizantur pro illis ? vt quid & nos peri-
clitamur omni hora ? Resurrectionẽ autem negabant
Sadducæi,tum propter animarũ mortalitatem,quã cre-
Glos. interlinear in hunc debant. Vnde Glossa:Sadducæi credebant animas in-
locum to.5. terire cum corpore. Tum etiam propter corporũ irre-
parabilitatem. Et pro eis videtur esse quod dicitur in
Psal.145.a Psalmo : Exibit spiritus eius & reuertetur in terram,
Psal.48 b &c. Item:Sepulchra eorũ domus illorum in æternum.
Iob 14.b Et Iob:Homo cum dormierit non resurget donec atte-
ratur cælũ,&c. Sed hic non dicunt resurrectionẽ non
esse futurã,sed potius vsq; ad finem iudicij differendã.
Nam quod spiritus sint immortales,hoc probat ipsorũ
intellectus appetitus , & actus virtuosus. Quod vero
corpora reparentur:hoc manifestat simul diuina iusti-
tia,diuina clemẽtia,& diuina potẽtia. Vnde contra ta-
1.Cor.15.e les dicitur:Sed dicit aliquis:Quomodo resurgunt mor-
tui?quali autẽ corpore venient ? Insipiens tu:quod se-
minas non viuificatur,nisi prius moriatur. Et quod se-
minas?non corpus quod futurũ est,seminas, sed nudũ
granũ,vt puta tritici,aut alicuius cęterorũ.Deus enim
dat illi corpus sicut vult,& vnicuiq; seminum propriũ
Ibid g corpus. Et post : Oportet corruptibile hoc induere in-
corruptionẽ,& mortale hoc, induere immortalitatem.

Secundo, quantum ad inquisitionem Sadducæorum
allegantium præceptum,subditur:*Et interrogauerunt eũ*
*dicentes, Magister, Moyses scripsit nobis,*scriptura,scilicet
Ecc.24.c authentica,& iusta, secundum illud:Legem mandauit
Deut.31.f Moyses in præceptis iustitiarum. Vnde dicitur : Post-
quam scripsit Moyses verba legis huius in volumine,
atq; compleuit,præcepit Leuitis, qui portabant arcam
fœderis Domini,dicens:Tollite librum istum, & poni-

te eum in latere arcæ,&c. Quidquid ergo Moyses scri-
A psit,authenticũ est:& ideo scripturã eius tanquam au-
thenticã proponunt ,propter quod subdunt : *Si frater*
alicuius mortuus fuerit,habens vxorem, & hic sine liberis
fuerit,vt accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semẽ
fratri suo Hoc describitur in Deuteronomio : Quando Deut.25.a
habitauerunt fratres simul,& vnus ex eis absq; liberis
mortuus fuerit , vxor defuncti non nubet alteri, sed
accipiet eam frater eius & suscitabit semẽ fratris sui,
& primogenitum ex ea filiũ nomine illius appellabit,
vt non deleatur nomen eius ex Israel. Literalis autem
ratio huius erat , ad fouendam charitatem inter pro-
pinquos,& refrœnandã cupiditatem,& seruandam fi-
delitatem. Secundum autem spiritualem intelligentiã
frater noster est Christus : Quis mihi det te fratrem Cant.8.a
meũ,sugentem vbera matris meæ,&c.Et:Narrabo no- Psal.21.c
B mẽn tuum fratribus meis,vxor eius est Ecclesia: Ve- Apo.19.b
nerunt nuptiæ agni , & vxor eius præparauit se.
Hic mortuus est ante fidelium multitudinem qui sunt
filij Dei:Dedit eis potestatem filios Dei fieri,&c. Ipsa Ioan.1. b
enim fideliũ multitudo per mortẽ Christi congregata
est,vt dicitur in Ioanne:Iesus moriturus erat pro gẽte Ioan.11.f
& non tantũ pro gente:sed vt filios Dei qui erant di-
spersi,congregaret in vnũ.Postquã ergo Christus pas-
sus est,ipsius vxorẽ accepit,qui gerit Ecclesiæ curam,
non vt generet filios carnales Christo,sed spirituales,
sicut Paulus dicit: In Christo Iesu,per Euangeliũ ego 1 Cor.4. b
vos genui.Et hos non nomine proprio,sed fratris de-
bet appellare:qui non in nomine suo,sed Christi debet
eos baptizare,secundum illud:Nunquid Paulus cruci- 1.Cor.1.d
fixus est pro vobis?aut in nomine Pauli baptizati estis
Ei autem qui hoc negligit implere,imponi debet pœ-
C na,secundũ illud.Si responderit,nolo eam vxorem ac- Deut.25.c
cipere : accedet mulier ad eum coram senioribus , &
tollet calceamentũ de pede eius,spuetq; in faciẽ illius,
& dicet:Sic fiet homini,qui non ædificat domum fra-
tris sui:quia ei qui non vult semen Christi suscitare.
debet auferri auctoritas prædicandi , quæ intelligitur
per ablationẽ calceamenti secundũ illud:Calceati pe- Ephes.6.c
des in præparationẽ Euangelij pacis. Propter quod di-
citur.Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis te- Deut.23.d
sticulis,& abscisso veretro,Ecclesiã Domini.Diuersum
autem dicitur de viris sanctis:Cum semine eorum per- Ecc.44.b
manet bona hereditas , & nepotũ ipsorum semẽ,&c.

. Tertio,quantum ad allegationem ipsorum introdu-
centium casum,subditur:*Septem ergo fratres erant , &*
primus accepit vxorẽ,& mortuus est sine filiis. Et sequens
D *accepit illam:& ipse mortuus est sine filio. Et tertius acce-*
pit illam.Similiter & omnes septem: & non reliquerunt
semen & mortui sunt. Nouissime omniũ,mortua est & mu-
*lier,*Potuit esse quod hoc fingerent tanquã mendaces.
Vnde Glossa:Qui resurrectionem corporũ non credũt, Glos.in hunc locum to.5.
& animas putant interire cum corpore , turpitudinem
fabulæ confingunt. Talibus fabulis vacare solent Iu- 1.Tim.1.a
dæi. Propter quod dicitur : Rogaui te vt remaneres
Ephesi,vt denuntiares quibusdam ne aliter docerent,
neq; intenderent fabulis, & genealogiis interminatis:
quæ quæstiones præstãt magis,quã ædificationẽ Dei,
quæ est in fide. Vel potuit esse quod hoc fuit ad literã,
& introducatur hic,secundũ diuinæ ordinationis spiri-
tũ,propter figurã.Nam spiritualiter per istos septẽ,qui
E mortui sunt sine liberis,intelligitur vniuersitas repro-
borũ,qui nullũ fructum reliquerunt. Vnde Glossa : Hi Glos.in hunc locum.to.5.
septẽ omnes reprobi sunt qui tota hic vita,quæ septẽ
diebus est,steriles à bono opere sunt.Hi possunt intel- Tob.3.b
ligi per septẽ viros Saræ , de quibus dicitur quod in-
terfecti fuerunt à dæmonio nomine Asmodęo,quia di-
citur:Ab iniquo thoro semen exterminabitur. Vel per Sap.3.d
septẽ viros intelligũtur septẽ capitalia vitia.quib⁹ pec- Sap.31.d
cator seruit:de quib⁹ Lucas:Assumit septẽ alios spirit⁹
secũ nequiores se. Vel quinq; sensus,& duplex cõside-
ratio rationis,qui intelliguntur per mulierem & quin-
que viros eius, de quibus dicitur : Voca virum tuum. Ioan.4 c
Qui enim subiicit se sensibus carnis,fructum nõ parit:

Iob 24. d Gal 6.b 1.Ioan 2.c

Pauit enim sterilem, & quæ non parit, & viduæ bene non fecit. Quia sicut dicitur: Qui seminat in carne, de carne, & metet corruptionem. Et: Mundus transit, & concupiscentia eius.

Quarto, quantum ad cauillationem Sadducæorum interrogantium dubium, subditur: *In resurrectione ergo, cuius eorũ erit vxor? siquidem septem habuerunt eam vxorem*: quasi dicerent. Non magis est vnius, quã alterius. Ergo aut habebunt omnes, aut nullus. Si ergo vtrumq; inconueniens: contra legem est, ponere resurrectionẽ. Ex quo apparet quod illi errabãt circa resurrectionem propter carnalem intellectũ spiritualis scripturæ, & spiritualis gloriæ. Vnde carnalis intelligentia necat, dum spirituales deprauat scripturas propter quod dicitur: Littera occidit, spiritus autem viuificat. Ideo Ioannes: Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Propter quod dicitur. Hoc autem dico fratres: quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit, qui carnaliter sapiunt. Et tales hi Sadducæi erant qui non intelligentes nobilitatem spiritus rationalis, nec intellectum scripturæ spiritualis, nec potestatem Dei omnipotentis, non putabant resurrectionem futuram. Ideo dicitur: Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.

1. Cor 3.b Ioan.6 g 1.Cor.15. f Matt.22. .

Et ait illis Iesus, &c. Post inquisitionem erroneam, subiungit hic responsionem veridicam: circa quam introducuntur quatuor, scilicet veritatis assertio, assertionis ratio, rationis confirmatio, & confirmationis laudatio. Primo quantum ad veritatis assertionem, dicit:

Et ait illis Iesus: Filij huius sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias, propter habendam successionem, sicut dicitur: Tu Domine scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. Et hoc matrimoniũ licet posset esse virorum spiritualium, non est tamen nisi in carne viuentium. Vnde, *filij sæculi*, non sonat in vitiũ. Alij vero nubunt propter solam libidinis delectationis expletionẽ de quibus in Genesi: Videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant Et supra: Vxorẽ duxi, & ideo non possum venire. Et tunc, *filij sæculi*, sonat in vitiũ sicut & supra: Filij huius sæculi prudentiores filiis lucis &c. Et ij sunt filij ancillæ cũ filio liberæ. Sed neutrũ horũ erit in resurrectionibus, nec successio, nec carnalis delectatio, ideo subdit: *Illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; ducent vxores*, neque nubent quãtum ad fœminas, neque ducent, quantum ad viros. Dignos resurrectione, vocat iustos. Loquitur hic specialiter de resurrectione mortuorum iustorum qui non tantũ resurgent, verumetiam immutabuntur, secundum illud: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sequitur: Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Licet ergo mali resurgant cum bonis, sicut dicitur: Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Tamen de bonis specialiter loquitur, qui erunt eleuati supra tempus & temporales motus, ac per hoc & supra coniugium & omnem carnalem actum.

Tob.8. b Gen 6 g Sup.14.d Sup.16.e 1.Cor.15.g Ioan 5 e

Secundo, quantum ad assertionis rationem, subdit: *Neque enim vltra mori poterunt*. Ex quo sequitur quod vxores non habebunt. Vnde Beda: Quia connubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem. Vbi ergo mors non est, neque connubia. Sed per hoc videtur quod ante peccatũ connubia non fuissent. Est autem responsio ad hoc quod licet non esset mors ex necessitate, sicut nec erat, tamen ex possibilitate, quia primi parentes habebant corpus animale: sed post resurrectionem erit corpus spirituale, secundũ illud: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ideo subdit: *Æquales enim Angelis sunt, & filij sunt Dei, cũ sint filij resurrectionis*, idest, sicut Angeli sunt immortales, incorporales, supra tempus & variationes motuum temporalium. Sic erunt boni, quia post resurrectionem tunc erimus æquales Angelis, secundum gloriæ dignitatem, propter quod dicitur: Mensura hominis, quæ est Angeli. Nec mirum, quia tunc erimus Deo per gloriam assimilati, secundũ illud: Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnde Rabanus: Sunt sicut Angeli Dei in cælis, qui gloria resurrectionis innouati absq; vllo mortis metu, absque vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu, perpetua Dei visione fruuntur. Ad quam necesse est Angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis ascendere desiderat minimus fratribus pie agendo condescendat. Et hoc recte dicit. Quia non potest Angelis esse in gloria similis, qui non vult in ministerio assimilari.

Beda Glossa in hunc locum 10.5. 1.Cor 15. f Apoc.21.e 1.Ioan.3.a

Tertio, quantum ad resurrectionis affirmationẽ, subiungitur: *Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum*, idest, verbum Domini quod dixit Moysi de medio rubi Et ait: Ego sum Deus Abrahã, Deus Isaac & Deus Iacob. Ex hoc vult Dominus inferre resurrectionẽ futuram, cum addit: *Sicut dicit Dominum, Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob Deus autem non est mortuorum, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei*. Ex quo sequitur quod viuunt ei vel actu vel potentia. Sed omnes isti erant mortui actualiter. ergo viuebant Deo quantum ad posse & dispositionem. Necesse est ergo futuram ponere resurrectionem. Sunt autem multa testimonia in veteri testamento, per quæ approbari potest resurrectio mortuorum: Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Et: Ossa arida audite verbum Domini, &c. Item: Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt. Item: Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Item: Post duos dies viuificabit nos, in die tertia suscitabit nos. Item: Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat, &c. Item: Ipse spiritum vobis iterum cum misericordia reddet & vitam. Sed Dominus nullum horum septem testium introduxit, quia Sadducæi, quibus respondebat, solum pentatheucum recipiebãt. Vnde Glossa: Poterat apertiora de resurrectione dare testimonia Prophetarum: sed Prophetas Sadducæi non recipiunt. Vel ideo, quia per hoc probat vitam animarum post mortem, quam Sadducæi negabant, & hæc erat radix sui erroris. Vel ideo, quia in istius verbi allegatione clauditur simul mysterium Trinitatis in trina Dei iteratione. Mysterium triplicis virtutis, scilicet fidei, spei, & charitatis, in tribus partibus prædictis. Et mysterium incarnationis in rubo ardenti, & etiam mysterium passionis. Et in tota auctoritate mysterium resurrectionis, & ita quasi totum mysterium fidei Christianæ. Quia omnis mysteriorum, figurarum, & verborum varietas consummata est in verbo incarnato, secundum illud: Consummationem & abbreuiationem audiui, &c. Et: Multifariam, &c.

Exod 3. b Isa.26. d Ezech 37.a Dan 12.a Iob 19. d Osea 6. a Ioel 3.a 2.Mach 7.a Glos. interlin. in hunc locum 10.5. Isa.28 f Hebr.1.a

Quarto, quantum ad confirmationis collaudationẽ, adiungit: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti.* Hoc commendabant scribæ, quia erant de secta Pharisæorũ qui dicunt resurrectionem esse. Vnde dicitur quod Pharisæi audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in vnũ, quia ex hoc applaudebãt ei. De hoc enim erat contentio inter Sadducæos, & Pharisæos. Vnde dicitur: Sciens Paulus, quia vna pars esset Sadducæorũ, & altera Pharisæorum, exclamauit in Concilio: Viri fratres, ego Pharisæus sum, de spe & resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos, & Sadducæos, & soluta est multitudo. Sadducæi autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque Angelum, neq; spiritum. Pharisæi autem vtraq; confitentur. Quoniam ergo vtrosque confuderat, ideo vtriq; tacebant. Vnde subditur: *Et amplius non audebãt*

Matt.22.d Act.23. b

eum quidquam interrogare, studio addiscendi, sed vincé-
Glos interl. in hunc locum tom. 5. di & iu, erandi. Vnde Glosa. Confutati in sermonibus
non amplius interrogant, sed aperte comprebensum
Romanæ potestati tradunt. Ex quo intelligimus vene-
na inuidię posse superari, sed difficile quiescere. Ideo
nun audebant interrogare cum, quia videbant aliquid
diuinum in se habere, cum quo disputare tutum non
Iob 9.b est. Quantus sum ego, vt respondeam ei, & loquar ver-
bis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiam iu-
stũ, non respondebo, sed meum iudicẽ deprecabor. Ve-
Psal. 63.b rificatũ est ergo in iis illud: Defecerũt scrutãtes scru-
tinio. Accedet homo ad cor altũ: & exaltabitur Deus.

Dixit autem ad illos, quo modo, &c. Postquam cõfuta-
uit errantes circa mysterium resurrectionis. hic confu-
tat errantes circa mysterium incarnationis: qui scil. nõ
credunt Christum esse verum hominẽ, & Deum. Fa-
cit autẽ hoc Christus quærendo, & introducẽdo quę-
stionem, quam impossibile est despicere, nisi credatur,
& intelligatur Christus duplicis esse naturę. In hac
ergo quæstione Christus magister fidei, proponit ip-
sius Christi generationẽ carnalem, à Iudæis commu-
niter creditam: secundo assumit generationẽ æternalẽ
à Propheta prædicatam: & concludit apparentẽ vtriusque controuersiam Primo ergo quantũ ad generatio-
nem Christi carnalem, communiter creditam, dicit:

Dixit autem ad illos: Quo modo dicunt Christum filium esse Dauid? Hoc communiter dicunt Iudæi omnes, &
etiã omnes veri Christiani. Nam ipsi Dauid facta est de
Psal. 131.c Christo repromissio, sicut in Psalmo dicitur: De fructu
2. Reg. 7.c ventris tui ponã super sedem tuã. Et: Suscitabo semen
tuũ post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo
regnũ eius, & stabiliã thronũ regni eius vsq; in sem-
Sup. 1.d piternũ. Hoc non potest dici nisi de Christo, Angelo
attestante super illud dabit illi Dominus Deus sedem
Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æter-
Mat. 21.a nũ. Ideo recte clamabant turbæ, dicentes: Osanna filio
Dauid: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et
2. Tim. 2.b hoc Apostolus prædicabat, secundũ illud: Memor esto
Dominũ Iesũ Christũ resurrexisse à mortuis ex semine
Dauid, secundũ Euangeliũ meũ. Et in Actibus dixit Pe-
Act. 2.e trus: Propheta igitur cũ esset Dauid, & sciret quia iu-
reiurando iurasset illi Deus de fructu lũbi eius sedere
super sedẽ eius prouidẽs locutus est de resurrectione.

Secundo, quantum ad generationem æternalẽ à Pro-
Psal. 109.a pheta prædictam, subdit: *Et ipse Dauid dicit in Libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Hoc absq; dubio Dauid de verbo ad verbum di-
cit in Psalmo, qui est de duabus naturis Christi excel-
lentissime, & profundissime tractans. Constat enim
quod illud intelligitur de Christo. Nã nulli dedit Deus
regnũ supremum, sacerdotiũ æternum & iudiciũ vni-
uersorum, nisi Christo. Et hoc totum in illo Psalmo de-
scribitur. Oportet ergo quod versus iste de Christo in-
telligatur, in quo exprimit ipse Dauid Spiritu sancto
afflatus filij æternam generationẽ, in hoc quod dicit:
Dicere quid. Dixit Dominus Domino meo. Dicere enim nihil aliud
est, quam verbum mente concipere. Quod quidem di-
Iob 33.b cere, nõ potuit esse in Deo, nisi ab æterno. Quia sicut
Ioan. 1.a dicitur: Semel loquitur Deus, & secundo idipsum non
repetit. Et ideo dicitur: In principio erat verbũ, & ver-
bum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Dixit er-
go æternaliter eum filium genuit. Dominus dixit ad
Psal. 2.a me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Exprimit etiã
Heb. 1.a filij æqualitatẽ cum patre, cũ dicit: Sede à dextris meis,
id est æqualis mihi. Qui cum sit splendor gloriæ, & fi-
gura substantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis
suæ, purgationem peccatorũ faciens, sedet ad dexteram
maiestatis in excelsis, & c. vsq; ibi: Ego hodie genui te.
Phil. 2.a Ideo dicitur: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam
arbitratus est esse se ęqualem Deo. Sessio ergo illa nõ
dicit positionem localẽ, sed potius summam quietem,
dignitatẽ, & auctoritatem, ac per hoc & æqualitatem,
quæ soli filio competit. Ideo corruit lucifer, qui eam
Isa. 14.c appetiit. Quo modo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane

A oriebaris? qui dicebas in corde tuo: Super astra De
exaltabo solium meum, & sedebo in monte testamen-
ti, & similis ero Altissimo. Exprimit nihilominus ipsius
filij Dei imperiũ vniuersale cum addit: Donec ponam Psal. 109.a
inimicos tuos scabellũ pedum tuorũ. Omnia subiecisti Psal. 8.b
sub pedibus eius, &c. Quia per virtutem omnipotentẽ
& regit bonos, & conculcat peruersos. Vnde dicitur:
Oportet illum regnare, donec ponat inimicos sub pe- 1. Cor. 15.d
dibus eius, omnia enim subiecit sub pedibus eius. Hæc Isa. 45.a
dicit Dominus Christo meo, Cyro, cuius apprehendit
dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, &
dorsa regum vertam. Nam de Christo dicitur: Habet
in vestimento & in femore suo scriptũ, rex regũ, &c. Apo. 19.c

Tertio, quantum ad apparentem controuersiã, sub-
dit: *Dauid ergo Dominum illum vocat, & quo modo filius*
B *eius est?* Impossibile enim est dicere quod secundũ na-
turã humanam Christus esset Dominus Dauid: quia
Christus nondum erat natus, nec conceptus: Et pro-
pterea nunquam filius dicitur Dominus patris sui. Et
iterũ: Dauid cum esset rex excelsus, non videtur quod
aliquem purũ hominem Dominum habuerit. Restat
ergo quod cum Christus secundum eandem naturam
Dauid regis non possit dici simul esse verus filius &
Dominus, necesse est simul ipsum esse Deum & homi-
nem. Et hoc quidem est verum, nec vllus potest iusti-
ficari, nisi totaliter recipiat scripturã, & fidem à patri-
bus acceptã. Sunt autem de hac duplici natura Christi
multiplicata testimonia in Scriptura, sed magis hoc te-
stimonium accepit, tũ quia Dauid inter Prophetas de
Christo excellentissime prophetauit, tũ etiã quia Psal-
C mus ille ex quo versus iste accipitur, excellentissime
exprimit totius veritatis, sacramentũ. Vnde & Cassio-
dorus de illo Psalmo dicit, quod est speculũ cœlestis ar Psalmus 109. armariũ Scripturarum, & speculum cœlestis arcani.
cani, armariũ scripturarũ sanctarũ, vbi totũ summatim
dicitur, quidquid vtriusq; testamenti narratione decã-
tatur. Nam totius vtriusq; testamenti intentio princi-
paliter versatur circa Christi vtramq; naturã, de qua
ipse Dauid dicit: Descendet sicut pluuia in vellus. Et Psal. 71.b
post. Sit nomen eius benedictũ in sæcula. Et iterũ: Spe- Ibid. d
ciosus forma præ filiis hominũ. Et post: Sedes tua Deus Psal. 44.b
in sæculũ sæculi. Et: Hic est Dominus Deus noster, & Baruc 3.d
non æstimabitur alius aduersus eũ. Post hæc in terris
visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et: Ecce, Isa. 7.c
virgo cõcipiet, & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius
Emmanuel. Et: Paruulus est nobis, & filius datus est Isa. 9.b
nobis: & vocabitur nomen eius admirabilis, cõsiliarius,
D Deus fortis, pater futuri sæculi. Itẽ: Ascendit sicut vir-
gultũ. Et post: Generationẽ eius quis enarrabit? Et: Et tu Isa. 53.a Ibid. c
Bethlehem Ephratha, paruulus es in millibus Iuda: ex Mich. 5.a
te mihi egredietur qui sit dominator in Israël: Et egres-
sus eius ab initio à diebus æternitatis. Ideo dicitur:
Qui factus est ei ex semine Dauid, secundũ carnẽ qui Rom. 1.a
prædestinatus est filius Dei in virtute, secundũ spiritũ
sanctificationis, &c. Et: Quorum adoptio est filiorũ, & Rom. 9.a
gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, &
promissa: quorum patres, ex quibus est Christus secũ-
dum carnẽ, qui est super omnia Deus benedictus in
sæcula. Et hic expresse dicitur: In principio erat verbũ Ioan. 1.a
Et post: Verbũ caro factum est, & habitauit in nobis, Ibid. b
& vidimus gloriam eius, &c. Postremo ipse Christus: Ioan. 8.d
E Principium, qui & loquor vobis. Et: Ego sum alpha & Apoc. vlt.a
ω, primus, & nouissimus, principiũ & finis. Et post: Ego
sum radix & genus Dauid: stella splendida & matuti-
na In hoc ergo finẽ constituit suæ doctrinæ, sicut dicit
Ambrosius: Quia in hoc est fundamẽtum Christianæ Amb. lib. 10. in cap. 20. Lucæ to. 3.
religionis, in quo radicatur: & clauditur omne creden-
dũ, quod scil. credatur Christus homo & Deus. Nam
omnes articuli ad diuinitatẽ, vel ad humanitatẽ redu-
cuntur. Et ideo dicebat Apostolus: Vt sapiens archite- 1. Cor. 3.c
ctus fundamentũ posui. Sequitur: Fundamentũ enim
aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est:
quod est Christus Iesus. Et ipse etiam est complemen- Eccl. 43.d
tũ, secundum illud: Multa dicemus, & deficiemus in
verbis, consummatio autem sermonum ipse est.

Audiente autem omni populo, &c. Postquam autem confutauit Pharisæos errantes ex malitia, & Sadducæos ex ignorantia, hic tertio informat discipulos ad prudentiam. Et quoniam prudentia in tribus consistit, scil. in cautela mali, eligentia boni, & prouidentia futuri, ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima informat discipulos ad cautelam malorum. In secunda inuitat ad eligentiam meliorum, ibi: *Respiciens autem vidit, &c.* In tertia vero ad prouidentiam futurorum, ibi: *Et quibusdam dicentibus in templo. &c.* Informat ergo discipulos ad cautelam malorum, quæ erant in Scribis, & Pharisæis ne eorum exemplo diuerterent à tramite veritatis. Et hoc quidem facit reuocando discipulos a quadruplici vitio scribarum, scil. à cultu vestium, ambitione honorũ, appetitu diuitiarum, & simulatione virtutum.

B

Primum spectat ad lasciuiam, secundum ad vanam gloriam, tertium ad auaritiam, quartum ad fraudulentiam.

Exo.15.a

Ad quæ quatuor tanquam ad quatuor rotas currus Pharaonis reduci habent omnia mala. Primo ergo quantum ad cultum vestium, qui erat Scribarum vitium manifestum, dicit:

Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à Scribis, qui volunt ambulare in stolis. Ideo autẽ dixit omni populo audiente: quia hoc erat vitium maximum: & ideo, in manifesto redarguendum, secundũ illud: Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.

1.Tim.5.d

Et hoc ipsis præsentibus dixit: ne faceret contra illud: Non maledices surdo, &c.

Leuit.19.a

Ideo autem magis de scribis loquitur: qui efficaciores ad nocendum erant. Et propter hoc quod videantur viri fide digni in verbo, & imitandi exemplo. Vnde Glossa: Duplici ratione iubemur attendere à vanæ gloriæ cupidis: ne vel eorum simulatione decipiamur, vel eorũ exemplo ad amorẽ temporaliũ inflammemur.

C

Glos. in hunc locum co.5.

Attendendum est ergo, ne quis eos imitetur in cultu vestiũ, qui intelligitur in nomine stolarũ. Dicuntur enim stolæ, camisiæ albæ & longæ quibus vtebantur scribæ. Vnde Glossa super hoc: Volunt ambulare in stolis, id est cultioribus vestimentis induti in publicum procedere, quod reprehenditur in diuite, qui induebatur purpura & bysso.

Glossa interl. in hunc locum co 5.
Luc.16.e

Et ideo dicit Augustinus in regula: Non affecteris vestibus placere, sed moribus. Et: In vestitu ne glorieris vnquam. Et: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.

August. in Reg.3. cap. 18.co.1.
Ecc 11.a
1.Tim.vlt.b

Secundo, quantum ad ambitionem honorum, quæ erat scribarum vitium detestãdum, subdit: *Et amant salutationes in foro,* quantum ad gloriam in verbo, quasi dicat, volunt salutari in loco publico, altiori voce & inclinato capite, quod est cõtra illud: Neminem per viam salutaueritis.

D

Sup. 10.a

Et primas cathedras in synagogis, quãtum, ad gloriam in officio. Quod est contra illud: Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco.

Sup.14.b

Reprehendit autem scribas, non quia salutari sit malum, vel super cathedram poni, vel primo loco in conuiuio collocari, sed quia talis appetitus, & gloriatio talis, merito debet reprehendi. Vnde Beda: Non salutari in foro, non primas sedes habere vetat eis, quibus debetur ex ordine officij, sed eos qui indebite amant. Animum enim non gradum redarguit.

Beda Glossa in hunc locum co.5.

Arguitur ergo in scribis non excellentia dignitatis, sed ambitio honoris. Nam in his veritas locũ nõ habet, secundũ illud: Quo modo vos potestis credere, qui gloriã ab inuicẽ accipitis, & gloriã quæ à solo Deo est, non quæritis? Et de hac gloria Osea: Gloriam eorũ in ignominiã commutabo.

Ioan 5.g
E
Osee 14.b
Isa.23 b

Et talis debet contemni: Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ: Et: Gloria viri, stercus & vermis est: hodie extollitur, & cras non inuenitur.

1.Mach 2 g
Ecc.17.a

Ideo dicitur: Noli quærere ab homine ducatũ, neq; à rege cathedrã honoris. *Et primos discubitus in conuiuiis,* quantum ad gloriam in signo.

Tertio, quantum ad appetitum diuitiarum, subdit: *Qui deuorant domos viduarum.* Et hoc per cupiditatem: cuius voracitas nunquam satiatur, ideo dicit: *Qui deuorant domos viduarum*, simul implicans voracitatem cupiditatis ad domũ, & carnalitatis ad sexum.

A

Et de his duobus dicitur: Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicẽtes: Affer, affer. Et statim subdit: Tria sunt insaturabilia, & quartum quod nunquam dicit, sufficit: Infernus, & os vuluæ, & terra quæ non satiatur aqua. Ignis vero, nũquam dicit sufficit.

Pro.30.b

Quia sicut dicitur: Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructũ non capiet ex eis.

Ecc.5.b

Deuoratio ergo reprehensibilis est propter auaritiam: sed conuersatio cum viduis reprehensibilis est, propter suspicionem malam. Vnde Chrysostomus: Dum Iudaicos sacerdotes confundit, Christianos monet non permanere cum viduis amplius quam cum cæteris: quanquam & si voluntas mala non est, suspicio tamen mala est.

Chrysost. in opere imperf. Mat. c.23. hom.43.co.2

Et Hieronymus ad Nepotianum: Hospitiolum tuum, aut raro, aut nunquã mulierum pedes terant. Omnes puellas & virgines Christi, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Vnde nec sub eodẽ tecto manseris, nec in præterita castitate confidas. Nec Dauid sanctior, nec Samsone fortior, nec Salomone sapientior potes esse. Memento semper, quod paradisi colonum mulier de possessione sua eiecerit.

Hierom. Ep.2 ad Nepot. quæ est de vita Cler.co.1.

Non sunt ergo scribæ imitandi, nec quantũ ad carnalitatem, nec quantũ ad cupiditatẽ. Quia de imitatoribus horũ scribitur: Hi velut irrationabilia pecora pellicientes animas instabiles, cor exercitatũ auaritia habentes, maledictionis filij derelinquentes rectã viã errauerũt, secuti viã Balaã ex Bosor, qui mercedẽ iniquitatis amauit.

2.Pet.2.c

Cõtra tales indignatur Dominus, secũdũ illud: Vos depastiestis vineam meã rapina pauperis in domo vestra.

Isa.3.a

Quarto, quantum ad simulationem virtutum, subdit: *Simulantes longam orationem.* Secundum Glossam, vt religiosiores appareant, prolixius orant, vt ab infirmis quibuslibet, & peccatorum suorũ conscientia turbatis tanquam patroni, laudes & pecunias accipiant.

Glos. in hunc locum co.5.

Sed nunquid prolixa oratio mala est? Certe non est, cum dicatur: Oportet semper orare. Et: Sine intermissione orate.

Sup.18.a
1.Thes.5 d

Sed hoc dicitur propter simulationem. Quia cum simulatio & fraus in omnibus reprehensibilis sit, potissime reprehenditur in his actibus, qui maxime deberent fieri veritate. Et talis est actus orationis: Eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.

Ioan.4.c

De illo ergo qui fraudulenter adorat & simulatorie, dicitur in Psalmo: Oratio eius fiat in peccatũ.

Psal.108.a

Quia maledictus qui facit opus Domini fraudulẽter, & ideo subdit: *Hi accipient damnationem maiorẽ.* quia sicut dicitur: Simulatores & callidi prouocant iram Dei.

Hier.48. b
D
Iob 36.b

Ideo dicitur: Ne fueris hypocrita in conspectu hominũ, ne reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te.

Ecc.1.d

Et ideo Scribis tanquam hypocritis imprecatur septies væ: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, propter simulationem septiformẽ: propter quam digni erant, cum suis sequacibus in æternam præcipitari dãnationem, secundum illud: Apprehensa est bestia, & & cum ea pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperũt characterem bestiæ, & viui missi sunt hi duo in stagnũ ignis ardentis sulphure. Et omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

Mat.23.b
Apo.19.d

CAPVT XXI.

E

RESPICIENS *autem vidit, &c.* Postquam informauit discipulos ad cautelam malorum, hic secundo informat eos ad eligentiam meliorum: & hoc exemplo pauperculæ viduæ, offerentis totum victum suum, quæ præfertur aliis qui dederunt partem. In hac ergo parte procedit hoc ordine. Introducitur enim hic munus multitudinis opulentæ, oblatio viduę pauperculæ, laus oblationis à vidua factæ, & assignatio rationis & causæ. Primo ergo quantum ad munus multitudinis opulentæ, dicit:

Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylaciũ diuites Nota quod gazophylaciũ dicitur à gazis, idest diuitiis, & phylaca, quod est locus custodiæ. Inde gazophylacium, locus vbi erat repositoriũ pecuniæ.

Gazophylacium quot modis sumatur.

Nehem.10.d nię. Accipitur autem gazophylacium aliquando pro
loco in quo reponebatur:sicut in Nehemia:Leuitę offe-
rent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri,
ad gazophylacium in domo thesauri. Aliquando pro
Ezech 42.a domo leuitarum & sacerdotum : Eduxit me in atrium
exterius per viam ducentem ad Aquilonem, & intro-
duxit me in gazophylacium quod erat contra separa-
Ibidem. e tum ædificium.Et post:Hæc sunt gazophylacia sancta,
in quibus vestiuntur sacerdotes. Aliquando accipitur
pro porticu,in qua fiebant oblationes,sicut in Ioanne:
Ioan.8.c Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio,docẽs in
templo.Aliquando accipitur pro ipsa arca quę seruabat
oblationes, desuper habens foramen, sicut hic. Vnde
Glos. in hunc Glossa:Gazophylacium est arca habens foramen desu-
locum 10.5. per,in qua mittebant sacerdotes pecunias quę congre-
gabantur ad necessarios vsus templi. Et hæc arca alio
4.Reg.16.d nomine dicebatur musach,sicut dicitur : Musach quo-
que Sabbati conuertit in templum Domini propter re-
gem Assyriorum.Et hoc alio nomine dicebatur corbo-
Matt.27.a na,sicut in Matthæo : Non licet eos mittere in corbo-
nã:quia pretium sanguinis est. In hoc autem mittebã-
tur oblationes duplici ex causa. Vel ad luminaria con-
cinnanda,vel ad sarta tecta templi reparanda. secundũ
4.Reg.12.a illud : Omnẽ pecuniam sanctorum,quæ illata fuerat in
templum Domini,accipient illam sacerdotes.Sequitur:
Ibid. b Et instaurent sarta tecta domus. Et post : Tulit Ioada
gazophylacium vnum, aperuitq; foramen desuper,&
posuit illud iuxta altare , ac terram ingredientium do-
mum Domini,mittebantq; in eo sacerdotes qui custo-
diebant ostia , omnem pecuniam quæ deferebatur ad
templum Domini.Huiusmodi autem oblationes triplici C
ex causa fiebant, scilicet ad reuerentiam cultus diuini,
2.Mac.3 a propter quod dicitur : Cum ciuitas habitaretur in om-
ni pace,fiebat vt ipsi reges & principes locum summo
honore ducerent, & templum maximis muneribus il-
Num 31.b lustrarent : & propter indulgentiam peccati:Ob hanc
causam offerimus in donariis Domini , vt deprecetis
1. Par.vlt.a pro nobis Dominum:Item pro gratiarum actione:Læ-
tatusq;est populus,cum vota sponte promitterent,&c.

Secundo,quantum ad oblationem viduæ paupercu-
læ,subdit : *Vidit autem & quandam viduam pauperculam
mittentem æra minuta duo.Vidit*,inquã,oculo benignita-
Isa 66.a tis,quo ad pauperes respicit secundum illud:Ad quem
respiciam,nisi ad pauperculũ,& contritum,& tremen-
tem sermones meos? Talium audit Dominus preces :
Psalm.101.c Respexit in oratione humilium,& non spreuit precem D
Eccli.35.a eorum.Et:Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descen-
dunt?subditur:A maxilla enim ascendunt vsque ad cœ-
lum. Talium suscipit quantumcunque paruas oblatio-
Glos. Inter nes,quia sicut dicit Glossa:Non perpendit Deus quan-
lin. in hunc tum in sacrificio offeratur , sed ea quanto affectu de-
locum 10 5. tur. Vnde dicitur : Qui dederit vni ex minimis istis ca-
Matt.10. d licem aquæ frigidæ,non perdet mercedem suam. Ideo
dicit Gregorius:Exteriora nostra quamlibet parua Deo
sufficiunt,cor namque & non substantiam pensat. Et
post:Regnum cœlorum tantum valet quantum habes.
Valuit namque Zachæo dimidium bonorum : valuit
Andreæ & Petro,dimissis retibus & naui:valuit viduę,
duobus minutis:valuit & alteri,calicem aquæ frigidæ.
Regnum itaque cœlorum tantum valet, quantum ha-
bes. Et nota quòd in hoc quod dicit , quòd misit duo E
æra minuta , simul paupertatem insinuat & liberalita-
tem : paupertatem , quia non habebat nisi duos
obolos:liberalitatem, quia cum posset alterum offerre,
Tob 4.b obtulit vtrumque,vt impleret illud: Sic exiguum tibi
fuerit , etiam exiguum libenter impartiri stude.

Tertio,quantum ad laudem oblationis à vidua factæ
adiungit: *Et dixit,verè dico vobis, quia vidua hæc pauper
plusquã omnes misit*,idest copiosius dedit.Copiosius nã-
que donat qui ex maiori corde donat. Vnde Gregorius:
Non est vacua manus à munere, cũ arca cordis repleta
fuerit bona voluntate.De numero enim illorũ erat hęc
2.Cor 8.a vidua,de quibus dicitur:Secundum virtutem, testimo-
nium illis reddo,& super virtutem voluntarij fuerunt.

A Vnde Chrysostomus:Nullus dicat.Non possum elee-
mosynas facere. Non es Vidua illa pauperior, non es
Petro & Ioanne rusticior. Talenta vniuscuiusq; sunt,
siue præeminentia in doctrina,siue in pecunia, siue in
quolibet negotio. Et post : Nihil est ita Deo amicum,
sicut ad communem vtilitatem viuere. Propter quod 1.Petr.4.b
etiam Petrus ait : Vnusquisque sicut accepit gratiam
in alterutrum illam administrantes. Vnde sicut qui di-
mittit pauca in re , & nihil vult habere in voluntate,
omnia dicitur dimittere,sicut Petrus:Ecce nos reliqui- Matt.19.d
mus omnia.Sicut qui nulli subiicitur, omnia habet &
abundat quemadmodum Paulus:tanquam nihil haben- 2.Cor.6.b
tes,& omnia possidentes. Et : Habeo autem omnia,& Phil. vlt.d
abundo. Sic qui magno corde dat, dicitur abundanter
dare, secundum illud : In multo experimento tribula- 2.Cor.8.a
B tionis abundantia gaudij ipsorum fuit,& altissima pau-
pertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorũ.

Quarto,quantum ad assignationem rationis & cau-
sæ,subiungit: *Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in
munera Dei :* Et impleuerunt præceptũ illud:Verumta- Sup.11.f
men quod superest,date eleemosynam. Quo præcipi-
tur dare ex abũdanti:sicut Ioannes dicebat:Qui habet Sup.3.b
duas tunicas det non habẽti. *Hæc autem ex eo quod deest
illi,omnem victum suum qui habuit,misit.* Et sic impleuit
consilium Domini,quia nihil sibi reseruauit,sed totum
dedit,vt mulier Euangelica esse inciperet,implens con-
silium Domini : Si vis perfectus esse, vade, & vende Matt.19.c
omnia quæ habes,&c. Iam nõ erat sollicita de crastino, Sup 18 d
sicut dicitur:Nolite solliciti esse in crastinũ,&c.Sufficit Matt.6.d
diei malitia sua. Sed videtur hæc vidua ex hac ratione
C nõ esse laudãda,sed potius vituperanda:quia mediũ nõ
seruauit:quia periculo se exposuit:quia ordinẽ charita-
tis prætermisit,cõtra illud Apostoli.Non vt aliis sit re- 2.Cor.8.c
missio,vobis autẽ tribulatio.sed ex æqualitate.In præ-
senti tempore vestra abundantia,illorum inopiam sup-
pleat:Sed diuino ore laudatur:quia spẽ ponens in Chri-
sto,& diuinum implens consilium:& quia Dei cultum
prę ferens suę priuatę vtilitati.Licet secundũ hominem
nõ videatur fuisse discreta eleemosyna eius,prudẽtissi-
ma tamẽ fuit,dum totũ dando facta est imitatrix Chri-
sti,de quo Paulus:Scitis enim gratiã Domini nostri Ie- 2.Cor.8.b
su Christi,quoniam propter vos egenus factus est,cum
esset diues:vt illius inopia,vos diuites essetis.Vbi ergo
Christus promittit stipendium,non est periculum.Vbi
dat exemplum, non discernitur medium : quia ipse est
D omnis perfectionis cẽtrum.Vbi approbat affectũ chari-
tatis,omne non perturbatur,immo impletur. Quia vt
dicitur:Charitas non quærit quæ sua sunt.Ex his colli- 1.Cor.13.b
gitur quòd non est vitiũ totũ relinquere,sed perfectũ:
quia tadia merendi principaliter respicit cordis affectũ.
Et quia magis affectat Deus feruorẽ cordis quàm ma-
gnitudinem muneris, In cuius signum dicitur : Respe- Gen 4.a
xit Dominus ad Abel,& ad numera eius.Ad Cain au-
tem,&ad munera illius non respexit.Et ideo contra eũ,
qui est malæ voluntatis,de eleemosyna confidentẽ,di-
citur:Non alliges duplicia peccata. Sequitur:Ne dicas: Eccl.7.a
in multitudine numerũ meorũ respiciet Deus, & offe-
rẽte me Deo altissimo,munera mea suscipiet.Quis do- Eccli.34.c
na iniquorum non probat Altissimus.Sed quod dicitur
in Psalmo:Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor Psalm.50. d
E contritũ & humiliatum, vsq; , ibi:Altare tuum vitulos.

Hæc secundũ literam dicta sunt,secundum moralem
autem intellectum,per hanc viduam pauperculã quam
benignissime respicit Dominus Iesus, intelligitur ani-
ma,quæ recedit ab amore temporalium : quæ ideo vi-
dua dicitur:quoniam quantum mundo adhæsit, habuit
virum,nunc quasi vidua,& paupercula est. Vidua qui-
dem : quia sequestrata est à mundo, quantum ad affe-
ctum carnalitatis:Viduam eius benedicens benedicam, Psalm.131.c
pauperes eius saturabo panibus. Et hæc vidua omnem
suam delectationem ponit in Christo, secundum illud:
Quę autem vere vidua est & desolata,speret in Deum. 1.Tim 5.a
& instet obsecrationibus & orationibus nocte ac die,
Et hęc paupercula est:quia sequestrata à mundo quan-

tum

[Iſa.54.c] tum ad effectum terrenitatis. De qua Iſaias: Paupercula tēpeſtate conuulſa, abſque vlla conſolatione. **A** Huiuſmodi ergo eſt offerre Deo duo ęra minuta, id eſt, mortificationē carnis inquantum eſt vidua. Secundum illud *[Rom.12.a]* Apoſtoli: Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Et offerre *[1.Par.22.c]* paupertatem ſpiritus, in quantum eſt paupercula. Ecce, ego in paupertate mea præparaui impenſas domus Domini. *[2.Cor.7.a]* De hoc duplici minuto offerendo dicitur: Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei.

Secundum autem allegoricum intellectum, per diuites intelliguntur Iudæi. *[Gloſ. in hunc locum to.5.]* Vnde Gloſſa. Diuites qui in gazophylacium munera mittunt, ſunt Iudæi qui de iuſtitia Dei ſunt elati. *[Rom.10.a]* Secundum illud Apoſtoli: Ignotantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei **B** non ſunt ſubiecti. Per viduam paupereulam intelligitur Eccleſia de gētibus cōgregata. *[Gloſ. in hunc locum to.5]* Vnde Gloſſa: Vidua Eccleſia pro qua vir eius pertulit mortem: & in cœli penetralibus, quaſi ab oculis eius occultus, quaſi in parte alterius regionis viuit. Et ideo dicit Apoſtolus: *[Ephes.5.e]* Viri, diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam & ſeipſum tradidit pro ea: vt ipſam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et poſt: *[ibid.g]* Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia. Iudæus ergo offert ex abundantia, propter præſumptionem. *[Gloſ. in hunc locum to.5.]* Vnde Gloſſa. Iudæus ex abundanti mittit qui de ſua iuſtitia ita orat apud ſe. *[Sup.18.b]* Gratias ago tibi quia nō ſum ſicut cæteri hominum. Secundum illud: vbi agitur de Phariſæo, qui deſignat populum Iudaïcum. Sed hæc vidua offert totum vi- **C** ctum ſuum. *[Gloſ in hunc locum to.5.]* Quia vt dicit Gloſſa: Eccleſia omnem victum in munera Dei mittit. Quæ omne quod viuit non ſui meriti, ſed diuini muneris intelligit, dicens: Deus, propitius eſto mihi peccatori. Offert autem duo minuta, id eſt, fidem & charitatem. Vel geminam fidem, ſcilicet de deitate, & humanitate. Seu geminam charitatem, ſcilicet Dei, & proximi, ſecundum illud: *[Cant.4.a]* Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Et hæc minuta ſunt propter humilitatem, ſed Deo maxime accepta ſunt. *[Gloſ. in hunc locum to.5.]* Vnde Gloſſa: Conſideratione ſuæ fragilitatis minuta, ſed merito piæ intentionis magis ſunt accepta, quàm cuncta ſuperbientium Iudæorum opera: *[Iac.4.b]* Quia Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. In hac ergo vidua commendatur ſancta Eccleſia. Commendatur nihilominus caſtitas, humilitas, **D** & paupertas: quæ tria ſunt conſilia Euangelica, & perducunt animam ad perfectionem perpetuam, quæ præcipue eſt à Chriſti diſcipulis eligenda.

Et quibuſdam dicentibus de templo, &c. Poſtquam informauit diſcipulos ad cautelam malorum, & ad eligentiam meliorum, hic tertio informat eos ad prouidentiam reſpectu futurorum. Diuiditur autem pars iſta in quatuor partes. In quarum prima præcedit quę ventura ſint generaliter. In ſecunda, quæ ventura ſint circa perſecutionem Eccleſiæ, ibi: *Videte ne ſeducamini, &c.* In tertia quæ ventura ſint circa deſtructionem Hieruſalem, ibi: *Cum autem videritis circundari ab exercitu, &c.* In quarta quæ ventura ſint circa iudicium finale, ibi: *Et erunt ſigna in Sole & in Luna, &c.* **E** In explicando autem prædictionem futurorum in quadam generalitate, tria introducuntur, ſcilicet prædicendi occaſio, ex occaſione prædictio, & ex prædictione ſubſequens quæſtio. Primo ergo quantum ad occaſionem prædicendi futura, dicit:

Et quibuſdā dicentibus de tēplo, quòd bonis lapidibus & donis ornatū eſſet, dixit. Ad huiuſmodi laudatores templi quantum ad permanentiā & opulentiam, prædicendo futura, reſpondit: Ne conſiderent in his tranſitoriis. *[Hebr.13.c]* Quia ſicut dicitur: Non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. *[2.Cor.4.d]* Et: Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna. **A** Diſcipuli autem nondum exiſtentes ſpirituales, magnificabant templum quantum ad ſolemnitatem ædificij. *[Mar.13.a]* Vnde Marcus: Cum egrederetur de templo, ait illi vnus ex diſcipulis ſuis: Magiſter aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ. Magnificabant ipſum quantum ad ſublimitatem cultus Domini, quia ornatum erat donis, quaſi Deus ſemper in illo deberet coli, & in hoc tripliciter fallebantur. Et quia parua magnificabant tanquam ſi eſſent magna, cum tamen dicatur: *[Iſa.vlt.a]* Cœlum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum: Quæ eſt iſta domus quam ædificabitis mihi? & quis eſt ille locus requietionis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta, dicit Dominus. *[3.Reg.8.c]* Et ideo ſapientiſſimus Salomon dicebat: Si enim cœlum, & cœli cœlorum te capere non poſſunt, &c. Secundo, quia corporalia & figuralia magnificabat **B** vt vera & ſpiritualia. *[Actor.17.f]* Contra quod dicitur: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo ſunt, hic cœli & & terræ cum ſit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo cum ſit Deus. Tertio fallebantur, quia momentanea, & caduca magnificabant, quaſi eſſent perpetua & æterna cum tamen dicatur: *[1.Cor.7.f]* Præterit enim figura huius mundi.

Secundo, quantum ad prædictionem introductam ex occaſione accepta, ſubditur: *Hæc quæ videtis venient dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non destruatur.* Hoc quidem generaliter dictum eſt, & verū eſt pro tempore finalis iudicij, quando omnia deſtruentur ſecundum illud: *[Matt.24.a]* Cœlum & terra tranſibunt, &c. Et: *[Apoc 21.a]* Primum cœlum, & primum terra abijt, & mare iam non eſt, vt in Pſalmo: *[Pſalm.101.d]* Ipſi peribunt, tu autem permane- **C** bis, &c. Eſt etiam verum pro deſtructione Hieruſalem ſpecialiter, quę facta eſt a Tito & Veſpaſiano quadrageſimo ſecundo anno poſt paſſionem Domini. *[Sup.19.g]* Venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, &c. & ad terram proſternent te. Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem. *[Greg. hom. 39. in Euāg. tom.2.]* Vnde Gregorius dicit quòd illa Hieruſalem cum tēplo funditus eſt euerſa, & poſtmodum eſt ædificata. Ratio autem quare Dominus diſtulit quadraginta duos annos, fuit vt expectaret illos ad pœnitentiam, ſicut dicitur: *[2.Petr.vlt.e]* Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire. Ratio autem quare amplius non diſtulit, fuit propter Iudæorum perfidiam obduratam quæ veritatem contemnebat propter velamen & vmbram. *[Gloſ in hunc locum to.5.]* Vnde Gloſſa: Curauit Deus ciuitatem, & templum, & omnia figuralia ſubuertere: ne quis poſt Ad- **D** uentum Chriſti ad illa recurreret. Et pro illo tempore intelligitur illud: *[Iſa.1.c, d]* Quò mihi multitudinem victimarum veſtrarum dicit Dominus? Plenus ſum, &c. Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi: Neomeniam, & Sabbatum, & feſtiuitates alias non feram. *[Gal.5.a]* Ideo ad Galatas: State & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, &c.

Tertio, quantum ad interrogationem ſubortam ex prædictione audita, ſubiūgit: *Interrogauerunt autem illū, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod ſignum, cum fieri incipient?* Interrogauerunt autem non omnes, ſed quatuor principales, id eſt, Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas: quia erant ei familiares. *[Gloſ. in hunc locum to.5.]* Vnde Gloſſa: Quia laudātibus ædificationes templi prædixerat omnia de- **E** ſtruenda, diſcipuli (ſicut Marcus ait) *[Marc.13.a]* ſcilicet, Petrus, Iacobus Ioannes, & Andreas ſeparatim quærunt tempus & ſigna prædictæ deſtructionis. Et attendendum, quòd dupliciter poteſt quis inquirere de tēporibus futuris. Vno modo inquirendo diei finalis horā determinatam, & hæc eſt quæſtio curioſa: quia ſicut dicitur: *[Matt.24.e]* De die illa & hora nemo ſcit, neq; Angeli cœlorū niſi ſolus pater. Et ideo diſcipulis, quærentibus: Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael? *[Actor.1.a]* Reſponſum eſt: Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quę pater poſuit in ſua poteſtate. Et ideo dicitur: *[1.Theſ.5.a]* De tēporibus autem & momentis fratres nō indigetis, vt ſcribamus vobis Ipſi enim diligēter ſcitis, quia dies Domini, ſicut fur in nocte ita veniet. Alio modo poteſt quis inquirere in quadā

gene

generalitate,& sine certi temporis signatione, & hæc quæstio studiosa est. Nam huius ignorantia est periculosa: A propter quam dicitur de Iudæis: Turtur & hirundo,& ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus, *&c.* [*Hier. 8. c*] Et: Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare, hoc autem tempus quo modo non probatis? [*Sup. 12. g*] Et ideo Dominus quærentes non reprehendit, sed eis satisfacit. Vnde Gregorius: Dominus ac Redemptor noster perituri mundi præcurrentia mala denuntiat: vt eo minus perturbent venientia quo fuerint præscita. Minus enim iacula feriunt, quæ præuidentur. Et nos tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc per prouidentiæ clypeum munimur. [*Gregor. homil. 35. in Euang. to. 2.*]

Qui dixit: Videte ne seducamini, &c. Post prædictionẽ futurorum in quadam generalitate, hic specialius descendit ad describendam persecutionem Ecclesiæ. Hanc autem describit dupliciter. B Primo communiter respectu omnium. Secundo specialiter respectu perfectorũ, ibi: *Sed ante hæc omnia inicient vobis manus suas*, &c. In describendo autem persecutiones futuras in Ecclesia post passionem Christi introducuntur tria: ex quibus ostenditur persecutio Ecclesiæ esse consianda, scilicet multiplicatio hæresis, aggrauatio bellorum, & superuentio pestilentiarum. Primo ergo quantum ad multitudinem hæresum, dicit:

Qui dixit: Videte ne seducamini, scil. per varios errores. Propter quod ad Ephesios: Iam non simus paruuli fluctuantes,& circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumuẽtionẽ erroris. [*Ephes. 4. d*] Vnde dicitur: Rogamus vos, vt non cito moueamini a vestro sensu. Ne quis vos seducat vllo modo. [*2. Thes. 2. a*] Et bene opus erit cautela, præcipuè propter seducentium C improbitatem: & ideo subdit: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum*, prædicando scil. hæreses tanquam hæresiarchæ. *Multi*, quidem dicit, propter multitudinem, & varietatem hæresum: quæ à principio Ecclesiæ inceperunt, & in fine Ecclesiæ per filium perditionis vigebunt. Vnde Glossa: Imminente Hierosolymorum excidio, multi fuerunt principes, qui se Christos esse dicerent, & libertatis tempus appropinquare. [*Glos. in hunc locum to. 5.*] Temporibus quoq; Apostolorum Hæresiarchæ multi prodierunt. Vnde dicitur: Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. [*1. Ioh. 4. a*] Inter hos fuit primus Simon magus, qui dicebat, & in suis voluminibus scriptũ reliquit, vt dicit Hieronymus: Ego sum speciosus, ego sum paracletus, ego sum omnipotẽs, ego sum sermo Dei. Vnde in Actibus: Vir quidam erat nomine Si- D mon, dicens se esse aliquem magnum, cui auscultabant omnes à minimo vsque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quę vocatur magna. [*Act. 8. b*] Refert etiam Iosephus Simonẽ Essæum fuisse in campis Israel, qui prædicabat se esse Christum. Legitur etiam quod cum essent filij Herodis Romæ,& ibi decertarent de regno, erãt quatuor in Iudæa, quorũ vnusquisq; se Christum prædicabat. Manichæus etiam dixit, se esse Spiritum sanctũ. Machometus etiam dixit, se esse aliquem magnũ. Et finaliter post omnes sequetur impius Antichristus, qui erit omnium malorum caput, de quo dicitur: Tunc reuelabitur ille iniquus: cuius est aduentus secundũ operationem Satanæ, in omni virtute & signis, & prodigiis mendacibus,& in omni seductione iniquitatis iis, E qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. [*2. Thes. 2. b*] Vnde Chrysostomus: Homo circa mortẽ phantasias videt: sic & mundus in exitu suo multos patitur errores. [*Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 24. homil. 48. to. 2.*] Sed quia post istos errores illucescet veritas, ideo subdit: *Et tempus appropinquauit* scil. cognoscendæ veritatis: de quo tempore dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoadvsq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarũ, *&c.* [*1. Cor. 4. a*] Et: Cum accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo. [*Psal. 74. a*] Et ideo addit: *Nolite ire post eos*, per approbationẽ falsitatis, secũdũ illud: Fili mi, ne ambules cũ eis. Pedes enim illorum ad malũ currunt, *&c.* [*Prou. 1. b*] Vadunt autem post Simonem omnes simoniaci, post Machometũ omnes luxuriosi, post Antichristum omnes superbi & ambitiosi. Quia A omnes tales sunt aduersarij Christi,& multi sunt huiusmodi, ideo dicitur: Filioli, nouissima hora est. Et sicut audistis, quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt. [*1. Ioan. 2. c*] Sed tales non sunt imitandi, propter quod in Psalmo: Noli æmulari in malignantibus. Et post: Quoniam tanquam fœnum velociter arescent. [*Psal. 36. a*]

Secundo quantum ad aggrauationem bellorum, subdit: *Cum autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri.* Sic enim non est errantiũ dolositas subsequẽda maxime viris iustis. Vnde Matthæus: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autẽ non possunt occidere. [*Mat. 10. c*] Quoniam vir iustus per prælia non perdit, quod amat: & ideo huiusmodi prælia non formidat. Fugit impius nemine persequente: iustus autẽ quasi leo cõfidens, absq; terrore erit. [*Prou. 28. a*] Vnde Chrysostomus: Sancti B viri in auditione, siue corporalium, siue spiritualium præliorũ imperterriti permanent: quia ea quæ sunt in mundo, nõ possunt nocere eis, qui sunt extra mundũ. [*Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 24. homil. 48. to. 2.*] Sicut qui est in tabernaculo, sonum quidem tempestatis audit, flatũ autem non sentit. Ideo dicitur: Nõ contristabit iustum quidquid ei acciderit. [*Prou. 12. c*] Non ergo hæc formidanda, quia sunt opportuna, ideo addit: *Oportet primum hæc fieri, sed nondũ statim finis.* Chrysostomus: Non potest esse signũ, quod semper fuit in vsu. [*Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 42. homil 48. to. 2.*] Nam bella hæc corporalia semper fuerunt, & erunt. Quamdiu enim regnat concupiscentia, oportet quod sint lites & bella. Vnde bella, & lites in vobis? Nonne ex cõcupiscẽtiis vestris, quę militãt in mẽbris vestris? [*Iac. 4. a*] Permittit autem Dominus hæc fieri ad subuersionẽ malorũ,& exercitationẽ bonorũ, vt sic appareat illud: Mi- C litia est vita hominis super terrã. [*Iob. 7. a*] Et ideo ille bonus miles dicebat: Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullã requiẽ habuit caro nostra, sed omnẽ tribulationẽ passi sumus: Foris pugnæ: intus timores. [*2. Cor. 7. b*] Nã dicitur: In mũdo pressurã habebitis: sed cõfidite, ego vici mundũ. [*Ioh. 16. g*]

Tertio quantum ad superuentionem pestilentiarũ, subiungit: *Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum.* Gregorius: Ecce perturbatio hominum, *& terræ motus magni erunt per loca:* Ecce respectus irę desuper, *& pestilentiæ.* Ecce inęqualitas corporũ, *& fames.* Ecce sterilitas terræ, *terroresq;* Ecce inæqualitas aeris, *& signa de cœlo magna erunt*, non solum, quia multa, sed etiam, quia insolita. [*Greg. hom. 35 in Euãg. to 2.*] Huiusmodi autem signa magna & multa præcesserunt euersionẽ Hierosolymorum, secũdum quod narrat Iosephus, qui dicit, D stellam gladio similem, per annum super Hierusalem pependisse,& cursus: & equites armatos quadraginta diebus in aere debellasse: & vitulam inter manus immolantium peperisse agnam. Et hæc signa magna pręcesserunt euersionem secundam Hierusalẽ, sicut præcesserant destructionem ipsius factam sub Antiocho. Contigit per vniuersam Hierosolymorum ciuitatẽ videri diebus quadraginta per aera equites discurrẽtes, auratas stolas habentes: & congressiones fieri cominus,& scutorum motus,& telorũ iactus,& aureorum armorũ splendorem, omnisq; generis loricarum. [*2. Mac. 5. a*] Hæc multiformis & pestilentialis turbatio, licet secundum partes aliquãdo fuerit in Ecclesia, sicut Gregorius narrat, plenè tamen erit in finali tribulatione, qua imminente, erit perturbatio hominũ,& elementorum. E Nam perturbatio hominum erit secundum illud: Concurrere faciã Ægyptios aduersus Ægyptios: & pugnabit vir contra fratrẽ suum,& vir contra amicũ suũ, ciuitas aduersus ciuitatẽ, regnum aduersus regnũ. [*Isa. 19. a*] Et: Dimisi omnes homines vnumquemq; contra proximũ suũ. [*Zach. 8. b*] Non tantum erit perturbatio hominum, verumetiã elementorum. Vnde Gregorius: Prius corda hominum,& post elementa turbantur: vt cum rerum ordo cõfunditur ex quo retributio veniat, demõstretur. [*Greg. hom. 35. in Euãg. to. 2.*] Turbabuntur ergo elementa, secundum illud: Cataractæ de excelsis apertæ sunt,& cõcutientur fundamẽta terræ. Confractione confringetur terra, *&c.* [*Isa. 24. f*] Et Gregorius: Omnia namq; quæ ad vsum vitę accepimus, vertimus in cul- [*Greg. hom. in Euang. to. 2.*]

pam. Tranquillitatem humanæ pacis in securitatem.
Peregrinationem viæ, pro habitatione diliximus Patriç A
Salutem corporum redegimus in vsum vitiorũ. Vbertatis abundantiam, non ad necessitatem carnis, sed ad peruersitatem intorsimus voluptatis. Serenitatem aeris coëgimus nobis seruire ad amorem terrenæ delectationis. Iure ergo nos omnis feriunt, vt quot in mundo habuimus gaudia, tot postmodum sentiamus tor-
Sap. 15.e menta. Et hoc quidem recte; quia dicitur: Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Et iterum: Pugnabit cũ
Sap. 5.d illo orbis terrarum contra insensatos, & ideo Sapiens: Creatura tibi factori deseruiens, exardescit in tormentũ aduersus iniustos: & leuior fit ad benefaciendũ pro
Greg. hom. 35. in Euang. to. 2. his, qui in te confidunt. Vnde & ipse Gregorius dicit: Quia ergo omnia consummãda sunt, ante consummationem omnia perturbantur. Et quia in cunctis deli-
Sap. 5.e quimus, in cũctis ferimur: vt impleatur quod dictũ est, B
pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.

Sed ante hæc omnia iniicient vobis, &c. Postquam persecutionem Ecclesiæ descripsit communiter respectu omnium, hic specialiter describit in persona perfectorum. Describitur autem hic duplex persecutio contra Apostolos & apostolicos viro: primo publica, deinde priuata, ibi: *Trademini autem à parentibus*, &c. Circa publicam persecutionem virorum sanctorum, scil. Apostolorum, & suorum vitam imitantium explicandam, introducuntur tria, scilicet persecutionis pugna, persecutionis causa, & tribulatorum victoria aperta. Primò ergo quantum ad persecutionis pugnam, dicit:

Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas. Ante, sc. tribulationem finalem in qua tribulabuntur omnes, præcedit persecutio impiorum exagitata contra viros
perfectos. In qua quidem persecutione ex parte im- C
piorum erit violentia, ideo dicit: *Iniicient vobis manus.*
Act. 5.e Exurgens princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, quæ erat hæresis Sadducæorum, repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in Apostolos, & posuerũt eos in custodia publica. Erit etiam iniuria violenta: & ideo addit: *Et persequentur tradentes in synagogas & custodias.*
Act. 6.e Commouerunt plebem, & seniores, scribas: & concurrentes rapuerunt Stephanum, & adduxerunt in concilium. Erit etiam cum hoc simulata iustitia: propter quod subdit: *Trahentes ad reges & præsides propter nomẽ meum*, quasi iniquum sit, prædicare crucifixum. Cum
Act. 5.e adduxissent Apostolos, statuerunt in concilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicens: Præcipiendo præcepimus vobis, ne doceretis in nomine isto: & ecce repleſtis Hierusalem doctrina vestra, & vultis induce- D
Act. 17.b re super nos sanguinem hominis istius. Et: Zelantes Iudæi, assumentesq; de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitauerunt ciuitatem, & trahebant Iasonem, & quosdam fratres ad principes ciuitatis, clamantes: Quoniam hi sunt qui orbem concitant, & huc venerunt. Et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt regem alium dicentes esse Iesum. Hæc autem persecutio desæuit contra Apostolos, & suos etiam sequaces,
2. Tim. 3.e ab aduersariis nominis Christi. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositũ, fidem. *&c.* persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconij, Lystris. Sequitur: Et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui piè volunt viuere in Chri-
Aug. serm. 3. de Innocent. to. 10. sto Iesu, persecutionem patientur. Vnde Augustinus E
in sermone de Innocentibus: In scripturis sanctis bonos & iustos viros semper persecutionem malorum
Greg. in Ezech. homil. 3. to. 2. sustinuisse cognoscimus. Quia, vt dicit Gregorius: Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet.

Secundo quantum ad persecutionis causam subdit: *Continget autem vobis in testimonium*, dilectionis diuinæ. Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnẽ
Heb. 12.b filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanquã filiis, vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & nõ filij estis.
Iudit. 8.e Memores esse debent, quo modo pater noster Abrahã tentatus, & per multas tribulationes probatus, Dei
A amicus effectus est. *Continget etiam in testimonium*, virtutis propriæ. Propter quod dicitur: Accede huc, vt Gen. 27.e
tangam te fili mi, & probem vtrum tu sis filius meus
Esau, an non. Vnde dicitur: Dixit Satan ad Dominum: Iob 2.b
Mitte manum tuam, & tange os eius & carnẽ & tunc videbis quod in faciem benedicat tibi: Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, *&c.* Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iobum vlcere pes-
simo. Et: Tribulatio patientiam operatur: patientia au- Rom. 5. a
tem probationem, probatio vero spem. *Continget etiam in testimonium*, damnationis alienæ. Vnde Glossa: Mors Glos. in hunc locum to. 5.
iustorum bonis est in adiutorium, malis in testimoniũ damnationis, vt inde peruersi sine excusatione pereãt, vnde electi exemplum capiãt, vt viuant. Vnde Sapiẽs:
Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, & Sap. 4.e
B iuuentus celerius consummata longam vitam iniusti.
Et: Tempus est vt incipiat iudicium a domo Dei. Si 1. Pet. 4.d
autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? *Continget etiam in testimonium*, veritatis prædicatæ, nam martyr testis dicitur. & marty-
rium est testimonium veritatis: Vidi subtus altare ani- Apoc. 6.e
mas interfectorum, propter verbum Dei. & propter testimonium, quod habebant. Et hæc martyrum sanctorum testimonia: credibilem faciunt fidem Christia-
nam: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, pro- Psal. 92.a
pter mortẽ prædicantium. Vnde dicitur: Præcepit no- Act. 10.f
bis prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum.

Tertio quo ad tribulatorum victoriam subiungit: *Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis*, per inuestigationem propriam, quia
C non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, 2. Cor. 3.b
quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Do- Psal. 93.a
minus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sũt: *Ego enim dabo vobis os & sapientiam*, per inspirationem
internam: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiri- Mat. 10.c
ritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Hic autem spiritus Domini dat sapientiam, & dat eloquentiam.
Sapientiam in corde, secundum illud: Cum venerit ille Ioan. 16.a
spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Ideo
Iob: Spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipo- Iob 32.b
tentis dat intelligentiam. Et ratio huius redditur. Quia 1. Cor. 2.c
Spiritus omnia scrutatur etiã profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt: nemo cognouit,
nisi Spiritus Dei: Et ideo Sapiens: Sensum, tuum quis Sap. 9.d
D sciet, nisi tu dederis sapientiã, & miseris Spiritum sanctũ tuum de Altissimis? Dat similiter eloquentiã in ser-
mone per sapientiã. Vnde dicitur: Sapientia aperuit os Sap. 10.d
mutorum, & linguas infantium fecit disertas. Et: Quis Exod. 4.c
fecit os hominis? Aut quis fabricatus est mutum & surdum, videntem & cæcum? Nonne ego? Perge igitur & ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. Et
ideo Isaias. Ego qui loquor iustitiam, & propugnator Isa. 63.a
sum ad saluandũ: Et quis sapientiã non vincit malitia, ideo subdit: *Cui non poterunt contradicere, & resistere om-*
nes aduersarij vestri per cauillationem fraudulentã: Domi- Sap. 7.d
nus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Huic forti Exod. 14.d
bellatori nullus resistere potest. Tu terribilis es, & quis Psal. 75.a
resistet tibi? Et: Quis restitit ei, & pacẽ habuit? Nullus Iob. 9.a
E ergo resistit, qui non vincatur à discipulis propter veritatis annũtiationẽ. Quia dicitur: Et veritas manet, & 3. Esd. 4.d
inualescit in æternũ, & viuit, & obtinet in sæcula sæ-
culorũ. Et de Antichristo dicitur: Ipsi vicerũt eũ prop- Apoc. 12.a
ter sanguinẽ agni, & propter verbũ testimonij sui, & nõ dilexerũt animas suas vsq; ad mortẽ. Sed contrariũ
dici videtur in Apocalypsi: Dabo duobus testibus meis, Apoc. 11. a
& prophetabũt diebus mille ducẽtis sexaginta, amicti
saccis. Et post: Cũ finierint testimoniũ suũ, bestia, quæ Ibid. b
ascẽdit de abysso faciet aduersus eos bellũ, & vincet illos. Sed hoc nõ est contrariũ. Quia licet veritas ad tẽpus prosternatur, oportet tamen quod resurgat. Vnde
& ibidẽ: Post dies tres & dimidiũ, spiritus vitæ à Deo Ibid. e

intrauit in eos. Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cœlo dicentem eis: Ascendite huc, & ascenderunt in cœlum in nube, & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit.

Trademini autem à parentibus, &c. Postquam descripsit perfectorum persecutionem publicam, hic describit priuatam, circa quam introducuntur tria, scilicet domestica pugna, superna tutela, & interna armatura. Primo ergo quantum ad domesticam pugnam, dicit:

Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis. Et hoc quidem durissimum erit: Durum quidem est tradi ab amico & cognato, secundum illud: *Psal. 54.b* Si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, &c. Durius est tradi à fratre proprio: *Mich. 7.a* Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur. Malum manuum suarum dicunt bonum. Sed grauissimum est pati à genitore suo: *Zach. 13.b* Configent eum pater eius & mater eius genitores eius, cum prophetauerit. Et hæc quidem tribulatio valde est dura. Vnde Glossa: *Glos. in hunc locum to. 5.* Maius tormentum est, cum aliquis patitur de quibus præsumebat, quia cum damna corporis mala cruciant amissæ charitatis. Et ideo Hieremias: *Hier. 9.b* Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Et vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur. Et quia hoc odium erit pessimum, ideo subdit: *Et morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus propter nomen tuum.* *Hier. 21.b* Væ mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? Et post: Omnes maledicunt mihi. Ratio autem odij huius est duplex. Prima est discordia voluntatum. *Ioan. 15.c* Ideo Ioannes: Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia vero de mundo non estis, propterea odit vos mundus. Nam sicut dicitur: *Iac. 4.a* Amicitia huius mundi inimica est Dei, &c. Alia ratio est perfidia animorum, secundum illud: *Ioan. 16.a* Venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem neque me. In hoc mira notatur perfidia animorum, quòd ex nulla alia causa persequitur viros iustos, nisi quia in Christi nomen credunt, amant, & prædicant. Et ideo dicit: *propter nomen meum.* Et hæc fuit causa, propter quam fratres eius oderunt eum. *Gen. 37.a Chrys. ser. de Ioseph vendito post hom. super Genesim tom. 1.* Vnde Chrysostomus: O nefanda rabies iniquorum. Non licet Ioseph, non licet, inquam, impunitum esse, qui bonus est: non licet meliorem tutum esse cum malis. Et quasi inuidi aliquid perdant, aut dispendium alicuius rei incurrant: sic bonorum vita detrimentum est pessimorum. Zelant modestum superbi, mansuetum inuidi, probum improbi, mitem tumidi inimica æmulatione lacessunt. Bonum mali videre non possunt. Nolunt meliorem se viuere, ne degentes ipsi possent improperia sustinere. Cur innocentem zelas inimica fraternitas? Cur inuides bono? Cur simplicem pati non potes? Cur modestum persequeris? Cur probum non diligis? Cur rea innocentis sanguinis inueniris? Saltem distractus, aliquatenus viuat. Ne in te accusator, innocens sanguis, *Gen. 4.b* vt Cain aliquando existat. *Gen. 45.b* Serua tibi: serua inimica fraternitas viuum, quam sentias aliquando placatum. Serua incolumem, quem necessitatis tempore inuenias prouisorem. Hæc Chrysostomus.

Secundo, quantum ad supernam tutelam, subdit: *Et capillus de capite vestro non peribit,* quod tripliciter exponitur. Primo quidem, quia prouidentia diuina curam de omnibus agit: & nihil perire sinit: *Sap. 12.a* Nonne quinque passeres veneunt dipondio: & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt: Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos. Secundo vero, quia diuina potentia nullam sinet perire particulam. *A* Vnde Augustinus in Enchiridio: *August. in Ench. ad Laur. c. 53. tom. 3.* Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet cinerem puluerem ve soluatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Tertio, quia in omnibus non incurrunt læsionem, vel modicam: in cuius figura in Daniele. *Dan. 3.g* Egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Et satrapæ contemplabantur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non esset adustus, & odor ignis *B* non transisset per eos. Et ideo dicitur: *1 Petr. 3.c* Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Et in hoc mira apparet Dei super iustos protectio. Vnde Chrysostomus: *Chrysost. in c. 24. Matt. homil. 76. tom. 2.* Mira Christi virtus, & fortitudo Apostolorum. A gentibus habebantur odio vt Iudæi, à Cæsare eiiciebantur vt seditiosi, à Iudæis lapidabantur vt legis inimici. Contra Apostolos omnia prælabantur, princeps, dux, idiota, & plebs. Et infinita millia Iudæorum tunc ceperunt Romani: & duodecim viros inermes non superauerunt.

Tertio, quantum ad internam armaturam, subiungit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras,* id est, defendetis tanquam per armaturam perfectam: *Prou. 15.d* Qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Hoc autem fit per patientiam. Nam illius rei dicitur quis pos-*C* sessor, cuius habet plenum dominium. Et patientia facit dominari sibi secundum illud: *Prou. 16.d* Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium. Et ideo Gregorius: *Greg. hom. 35. in Euâg. tom. 2.* Patientia radix est, & custos virtutum, & in hac animam & corpus possidemus. Et hoc manifeste apparet, si quis attendat quid sit patientia. Nam ipsa rectificat rationalem, temperat irascibilem, modificat concupiscibilem, & exteriorem consummat operationem. Rationalem inquam illuminat & rectificat. Vnde in prouerbiis: *Prou. 14.a* Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Et: *Prou. 19.b* Doctrina viri per patientiam dignoscitur. Temperat irascibilem & concupiscibilem. Propter quod Gregorius: *Gregor. in Ezech. homil. 9. to. 2.7.* Patientia vera est, cum quis amat quem portat. Nam tolerare & odisse, non est virtus: sed velamen furoris. Consummat etiam operatio-*D* nem exteriorem, secundum illud: *Iac. 1.a* Patientia perfectum opus habet, vt sitis perfecti & integri, &c. Et: *Heb. 10.g* Patientia vobis necessaria est: vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Hæc autem patientia facit reportari præmium, dum conseruat & multiplicat merita passionum. Vnde Hieronymus: Exercetur patientia, cum à proximo sustinemus persecutiones, damna, contumelias, ab aduersario tentamenta, à Domino flagella. Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo seruamus.

Cum autem videritis circundari ab exercitu, &c. Postquam descripsit, quæ ventura erant generaliter, & etiam persecutiones Ecclesię ipsius, hic describit, quæ ventura sunt circa destructionem Hierusalem: per quam intelligitur tribulatio, quam Ecclesia passura est *E* tempore Antichristi. Habet autem pars ista duas partes. In quarum prima prædicit bellum præcedens: in secunda vero excidium subsequens, ibi: *Væ autem prægnantibus & nutrientibus,* &c. Bellum autem præcedens describit quantum ad tria. Primo, scilicet quantum ad periculum pugnæ. Secundo, quantum ad remedium fugæ. Tertio, quantum ad iudicium diuinæ vindictæ. Quantum ad periculum pugnæ, dicit:

Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, per obsessionem Romanorum, secundum illud: *Ezech. 4.a* Fili hominis sume tibi laterem, & pones eum coram te: & describes in eo ciuitatem Hierusalem, Et ordinabis aduersus eam obsidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & po-

Dan. 9. g ues arietes in gyro. *Tunc scitote, quia appropinquauit desolatio eius,* A per euersionem omnimodam: Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, *&c.* Spiritualiter autem per exercitum circundantem Hierusalem intelligitur insurrectio peruersorum contra Ecclesiasticam pacem procurata per Antichristum *Apoc. 16. d* & ministros eius, secundum illud: Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum, facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Et: Vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, *&c.* Sed quia mali incomparabiliter plures erunt, ideo dicuntur *1. Reg. 23. d* circundare. In cuius figuram dicitur: Saül, & B viri eius in modum coronæ cingebant Dauid, & viros *Iob. 19. b* eius, vt caperent eos. Vnde Iob: Simul venerunt latrones, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum.

Secundo, quantum ad remedium fugæ, subdit: *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes,* ne inueniantur: *& qui in medio eius, descendant,* ne includantur, *& qui in regionibus, non intrent in ea,* ne ibi capiantur. Exercitus enim Romanorum, primo per Iudæam euertit multas ciuitates, antequam venirent Hierusalem. Et omnes pene Iudæi intrauerant ibi, sicut dicit Iosephus, propter solemnitatem, & propter securitatem: ideo compre*Hier. 12. a* hensi sunt ibi iusto iudicio Dei, secundum illud: Congrega illos quasi gregem ad victoriam, & sanctifica C eos in die occisionis. Sed Christiani per fugam liberati *Glos. in hunc locum 20. 5.* sunt. Vnde Glossa: Ecclesiastica narrat historia cunctos qui in Iudæa erant Christianos, imminente Hierosolymorum excidio commonitos à Domino loco decessisse, & trans Iordanem in ciuitate quadam, Pella, nomine, donec desolatio Iudææ compleretur, habitasse. Spiritualiter autem insinuatur hic remedium, quod erit infirmis in illa valida persecutione Antichristi, scilicet fugæ, & occultationis. Licet enim imperfectis fugere, *Zach. 2. b* propter cauenda pericula. Vnde Zacharias: O, o, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus. Quibus Christus condescendens, abscondebat se à Iudæis, secundum il*Ioan 7. a* lud: Posthæc ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæa ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. D Licet etiam hoc viris perfectis: cum viderint, quod magis expedit saluti populi quòd fugiant. *Matt. 10. c* Vnde dixit Dominus discipulis: Cum autem perse*Act. 9. d* quentur vos in ciuitate ista: fugite in aliam. Et de Paulo dicitur, quòd cum Iudæi custodirent portas Damasci die ac nocte, vt Paulum interficerent, accipientes eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Huius figura præcessit in Dauide: *1. Reg. 19. c* Deposuit eum Michol per fenestram, porro ille abiit, & aufugit, atque saluatus est.

Tertio, quantũ ad iudicium diuinæ vindictæ, subdit: *Quia dies vltionis hi sunt, vt impleantur omnia, quæ scripta sunt.* Decreuit autem Dominus destruere Hierusalem, in vltionem sanguinis Iesu Christi, & Prophetarum *Matt. 23. d* eius. Vnde Matthæi: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrã, à sanguine Abel iusti E vsque ad sanguinem Zachariæ, *&c.* Amen dico vobis: venient hæc omnia super generationem istam. Nam tantum scelus nullo modo debuit remanere inultum. *Thren. 2. f* Ideo dicitur: Fecit Dominus, quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis. Destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimi*Spiritualis sensus.* cum, & exaltauit cornu hostium tuorum. Spiritualiter autẽ intelligitur per hæc, vltio Dominicæ indignationis propter peccata personarum Ecclesiasticarum, tam *Mich. 3. d* sæcularium quàm religiosarum, secundum illud: Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebãt, & Prophetæ eius in pecunia diuinabãt. Subdit: Propter hoc causa vestri, Sion quasi ager arabitur, *&c.* Et specialiter propter peccata præla*Isa. 1. f* torum. Quo modo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Et post: Principes tui infideles, socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Sequitur: Propter hoc ait Dominus Deus exercituum. Heu con*Isa. 34. b* solabor super hostibus meis. Ideo dicitur: Dies vltio*2. Thes. 2. c* nis Domini, annus retributionum iudicij Sion. Et: Mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et tunc in vltima tribu*Apoc. 10. d* latione consummabuntur omnia, secundum illud: In diebus vocis septimi Angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut Euangeliza*Apoc. 15. d* uit per seruos suos Prophetas. Et: Impletum est templum Dei fumo à maiestate Dei, & Virtute eius: & nemo B poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem Angelorum.

Væ autem prægnantibus & nutrientibus. &c. Postquam descripsit bellum præcedens, describit hic secundo excidium subsequens, circa quod describendum tria insinuantur, scilicet oppressio ciuitatis occupandæ, destructio ciuitatis oppressæ, & desolatio ciuitatis destructæ. Primo ergo quantum ad oppressionem ciuitatis occupandæ, dicit:

Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. *Glos. in hunc locum 20. 5.* Glossa: Quarum vteri vel manus sarcina filiorum prægrauatæ fugæ necessitatem impedient. Quia huiusmodi *1. Thes. 5. a* non poterit prodesse fuga, secundum illud: Repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, C & non effugient. Ratio autem huius est, vehemens oppressio ciuitatis, ideo addit: *Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic,* secundum illud: *Isa. 29. a* Væ Ariel: Ariel ciuitas, quam expugnauit Dauid. Et circumuallo Ariel, & erit tristis & mœrens. Et circundabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam. *Mysticus sensus.* Secundum mysticum autem intellectum per prægnantes intelliguntur animæ peccatrices, quæ concipiunt per peccati concupiscentiam, & pariunt per operationem peruersam. Vnde Augustinus de verbis Domini: Quando concupiscit quis rem alienam, anima sua quasi concepisse videtur. Quam rem si per aliquam nequitiam potuerit obtinere, quasi natum filium osculari, & *Iac. 1. b* nutrire cognoscitur. Vnde dicitur: Concupiscentia D cum conceperit, parit peccatum. Peccatum vero cum consummatum fuerit generat mortem. Et talibus erit *Sap. 4. b* vę in illa tribulatione. Vnde Sapiens: Ex iniquis omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua. Possunt autem per prægnantes intelligi animæ, quæ bonum habent propositum, sed non perueniunt vsque ad partum effectus. Vnde *Isa. 37. a* Isaïas: Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est *Simile.* pariendi. Et istis erit væ in illa tribulatione. Qui sicut flos vineæ in frigore læditur, sic propositum bonum in *Iob. 15. d* persecutione annihilatur. Vnde Iob: Læditur quasi vinea in primo flore botrus eius. Et hoc per mala exem*Amos 1. d* pla. Propter quod Amos: Super tribus sceleribus Amon, & super quatuor non conuertam eum, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum termiE num suum. Istis erit væ propter negligentiam, sicut alijs erit væ propter concupiscentiam. Et sic implebi*Isa. 28. a* tur illud: Erit eis verbum Domini. Manda, remanda, expecta, reexpecta: modicum ibi: vt vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur, & capiantur.

Secundo, quantũ ad destructionem ciuitatis oppressæ, subditur: *Et cadent in ore gladij & captiui ducentur in omnes gentes.* Ad literam hoc impletum est in Iudæis, de quibus miram narrat Iosephus stragem, & mirabilem videmus viuentium dispersionem. Et sic verifica*Deut. 32. d* tum est in eis illud: Foris vastabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem simul ac virginem, lactantem cum ho*Thren 1. g* mine sene. Et illud: Foris interfecit gladius, & domi

mors

Thren. 2. a mors similis est. Et similiter illud: Tetêdit arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion. *Mysticus sensus.* Secundum mysticum intellectum per istam occisionem intelligitur cædes illa permaxima, quæ erit *Isa. 22. b* in tribulatione finali, de qua Isaias: Dies interfectionis & conculcationis, & fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis. *Dan. 11. f* In hoc Daniel: Et docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Sequitur: Et de eruditis ruent, vt conflentur: & eligantur, *Ezech. 9. b* & dealbentur, &c. Vnde dicitur: Transite per ciuitatem, sequentes eum, & percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini senem, adolescentulum & virginem, paruulum & mulieres interficite vsque ad *Thren. 1. d* internecionem. Et à sanctuario meo incipite, &c. Et *Iob. 19. d* Iob: Fugite ergo à facie gladij, &c.

Tertio, quantum ad desolationem ciuitatis destructæ, subiungitur: *Et Hierusalem calcabitur à gentibus.* *Thren. 1. d* Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam. Et: *Thren. 2. a, b* Præcipitauit Dominus nec pepercit. Præcipitauit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius, & repleuit *Psalm. 78. a* in filia Iuda humiliatum & humiliatam. Et: Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, &c. Et quoniam ita Domini non est sine misericordia, ideo addit: *donec* *Glos. in hunc locum to. 5.* *impleantur tempora nationum.* Glossa: Id est, donec ple- *Rom. 11 d* nitudo gentium intraret: & sic omnis Israël saluus fieret, *Isa. 59 d* sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat & *Thren. 3. d* auertat impietatem à Iacob. Et ideo dicitur: Quia non repellit in sempiternum Dominus. Quis si abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum *Mysticus sensus.* suarum. Secundum mysticum intellectum per tempora nationum intelligitur tempus illud, quo filius per- *Apoc. 11. a* ditionis Ecclesism conculcabit: Atrium quod est foris templum, eiice foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus, abbreuiabitur autem hoc tempus propter meritum electorum. Vnde Mat- *Matt. 24. b* thæus: Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed *Dan. 9. f* propter electos breuiabuntur. Vnde & Daniel: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna.

Et erunt signa in Sole, &c. Postquam prædixit, quæ ventura erant generaliter circa persecutionem, & circa destructionem Hierusalem, hic quarto prædicit, quæ ventura sunt circa iudicium finale. In hac autem eruditione, primo discipulos erudit ad prouidentiam. Secundo erigit ad confidentiam, ibi: *His autem fieri incipientibus, &c.* Tertio vero excitat ad vigilantiam, ibi: *Attendite autem vobis, &c.* Circa iudicium finale vniuersalem describit commotionem ex parte naturæ cælestis, elementaris, rationalis, intellectualis: & ipsius iudicis apparentis. Primo ergo quantum ad naturam cœlestem, dicit:

Et erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis. Solem & Lunam specialiter nominat, tanquam duo præcipua luminaria, & secundum apparentiā, & secundum efficaciam: *Gen. 1. b* Fecit Deus duo luminaria magna. Luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti, &c. In his ergo luminaribus apparebunt signa obscura- *Ioel. 2. g.* tionis, secundum illud: Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Horribilis autem erit propter illo- *Psalm. 103. e* rum hominum obscurationem, secundum illud: Fecit Lunā in tempore, Sol cognouit occasum suum. Posui- *Sap. 17. b* sti tenebras, &c. Et de hac Sapiens: Nec syderum lympidæ flammæ illuminare poterit illam noctem horrendam. Vnde hæc luminaria, quæ in principio temporis

A posita sunt in firmamento in signa per sui lucem secundum illud: Fiant luminaria in firmamento cœli, & sint *Gen. 1. b* in signa, & tempora, &c. In fine temporū in signa sunt finis per lucis occultationem. Vnde dicitur: Sol factus *Apoc. 6. e* est niger tanquam saccus cilicinus, & Luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ de cœlo ceciderunt super terram. Et: Statim post tribulationem dierum illorum Sol *Matt. 24. e* obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Hic autem beatus Lucas non exprimit, quòd stellæ cadant, sed quòd in eis erunt signa. Quia tenera corpora cœlestium stellarum non mutabunt situm, secundum substantiam, sed secundum apparentiam virtute stellarum, imminente iudicio, impressiones plurimæ generabuntur, quæ ita multiplicabuntur, vt cadere videantur stellæ cœlorum. Et attendendum est, quòd sicut luminaria sunt signa naturalium, secundum B operationes naturales, sic sunt in signa eorum, quæ supra naturam eueniunt per aliqua in eis signa super naturam facta. Nam in designationem mirabilis virtutis Christi Sol stetit, secundum illud Iosuë: Sed contra Ga- *Iosuë 10. c* baon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon. Et post: Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei. In designationem autem nobilis designationis Sol decem gradibus retrocessit: Reuersus est Sol decem lineis per gradus, quos descen- *Isa. 38. b* derat; quia homo post nouem ordines Angelorum, decimum tenet locum. In designationem vero admirabilis passionis, tam in capite, quàm in membris, Sol obscuratus est in passione capitis. Tenebræ factæ sunt in *Luc. 23. f* vniuersam terram. Et obscuratus est Sol. Similiter in passione corporis: Percussa est tertia pars Solis, & tertia *Apoc. 8. d* C pars Lunæ, & tertia pars stellarum. Quod refertur ad corpus, quia dicitur: Draco traxit tertiam partem stel- *Apoc. 12. a* larum.

Secundo, quantum ad naturam elementarem subdit: *Et in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris, & fluctuum.* Beda: Appropinquante extremo iudicio so- *Beda Glosso in hunc locum to. 5.* nitus maris, & fluctuum confunditur; quia appropinquante termino suo elementa quasi pauentia nutant, & tremunt. Et Sapiens: Accipiat armaturā zelus illius, *Sap. 5. d* & armabit ad vltionem inimicorum. Et post: Ibunt directe emissiones fulgurum, & tanquam è bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et à petrosa ira plenæ mittentur grandines, & excandescet in illos aqua maris. Vnde tunc verificabitur illud: In spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. *Exod. 15. a* D Ipse enim Dominus, qui conturbat mare. Et: Ego sum *Isa. 51. e* Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus. Et hoc quidem iusto iudicio suo. Quia sicut dicitur: Impij quasi mare feruens, quod quiescere *Isa. 57. d* non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem. Et tunc erit confusio omnium elementorum, iuxta quod in Ægypto factum est, secundum illud: Grando *Exod. 9. e* & ignis mista pariter ferebantur. Et in hac confusione erit sonitus terribilis. Tunc enim verificabitur illud: Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, *Psalm 28. a* Dominus super aquas multas. Hic enim sonitus designat sonitum terribilis vocis ipsius iudicis. Vnde dicitur: Oculi eius tanquam flamma igni, & pedes eius *Apoc. 1. d* similes aurichalco velut in camino ardenti, & vox il- E lius, tanquam vox aquarum multarum. Et: Audiebam *Ezech. 1. f* sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, & quasi sonum sublimis Dei cum ambularent. Quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum.

Tertio quantū ad naturam rationalem, subdit: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.* Tunc enim implebitur illud: Media *Matt. 25. a* nocte clamor factus est: ecce sponsus venit, &c. Vnde Glossa: Hoc de ipso aduentu intelligitur cum omnes virgines prudentes & fatuæ insolito clamore suscitatæ, lampades ornant, id est, sua secum opera numerant, pro quibus maximo cum timore iam iamq; instātem æterni discriminis expectant aduentum. Dicuntur autem homines arescere, qui vixerunt secūdum carnem. Nā

Isa.40.a *Ia.1.b* Isaias, Omnis caro fœnum. Et post: Exsiccatum est fœnum, &c. Vnde & Iacobus: Exortus est Sol cum ardo- *A* re, & arefecit fœnum. Sol iustitiæ veniens ad iudicium. *Beda Gloss. in hunc locum tom.5.* Vude Beda: In expectatione districti eaamnis multi, qui in hoc mundo florere videbantur, exarescent, secundum illud: *Exod.15.b* Irruat super eos formido & pauor: in magnitudine brachij tui, &c. Tunc in illa, in quibus securitas fuit & gaudium, non erit nisi timor & luctus. *1.Thes.5.a* Quia dicitur: Cum dixerint: pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Vnde Chrysostomus: Nec erit resistendi virtus, nec latendi locos, nec satisfactionis facultas: ex angustis omnium rerum *Matt 24.e* nihil remanet nisi luctus. Vnde Matthæus: Parebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ.

Quarto, quantum ad naturam intellectualem, subdit: *Nam virtutes cælorum mouebuntur.* *B* Virtutes autem cœlorum sunt Angeli beati, qui ex conturbatione om- *Iob.26.e* nium dicuntur commoueri, secundum illud: Columnæ cœli contremiscunt & pauent ad nutum eius. Dicuntur autem pauere, & contremiscere non timore pœnæ, sed timore reuerentiæ, & horrore diuinæ vindictæ, secun- *Iob 41.e Simile.* dum illud: Cũ sublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur. Vnde sicut quis super montis supercilio eastens, quodam modo terretur ea combustione villç alicuius, vel hiatus terræ: sic quodam modo cœlestes illæ virtutes pauebũt in illa terribili visione: Vnde *Isa 6.b* Hieronymus: Quid faciet virgula deserti, vbi timore concutitur cedrus libani paradisi? Vnde Isaias: Commota sunt superluminaria cardinum à voce clamantis, & *Chrysost. in opere imperf. Matt.c.24. homil 48. tom.2.* domus repleta est fumo. Vnde Chrysostomus: Si rex *C* processurus ad bellum contra aliquem, expeditionem mandat in populo, dignitates omnes mouentur, exercitus eacitatur, tota ciuitas feruet, quanto magis rege cœlesti exurgente iudicare viuos & mortuos Angelicç virtutes commouentur? terribiles ministri terribilem Dominum præcedent? ante ipsum pro candelabris fulgura viua præcedent? pro tubia horrenda tonitrua? vetu magna vox, cui omnia obediunt elementa, quæ peccatum scindit, inferos aperit, vincula mortis disrumpit.

Quinto, quantũ ad iudicem apparentem, dicit: *Et tũc* *Apoc 1.b* *videbunt filium hominis, venientem in nube cum potestate magna & maiestate;* Ecce venit cum nubibus, & videbit *Dan.7.e* eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et de hoc aduentu. Daniel ait: Aspiciebam ego in visione noctis, & ecce, cum nubibus cœli, quasi filius hominis ve- *D* niebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorẽ & regnum. Sequitur: Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur. Et hic aduentus erit terribilissimus, adeo, *Isa 2.d* vt impleatur illud: Incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Et eleuabitur Dominus solus in die illa. Et idola penitus conterentur. Et post: Et ingredietur scissuras petrarũ & in cauernas saxorũ, à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram: Et ideo Psalmus: *Psalm 49.a* Deus manifestè veniet: Deus noster, & nõ silebit. Ignis in cõspectu eius exardescet: & in circuitu eius tempestas valida. Licet autẽ multa & mira contingant in iudicio, & quasi inenarrabilia: Hieronimus tamen quæ- *E* dam narrat, quæ dicit, se reperisse in annalibus Iudæorum, quæ à diuersis diuersimode ordinantur. Dicit enim quòd primo die eriget se mare super altitudinem *Psalm.92.b* montium, vt verificetur illud: Mirabiles elationes maris: Secundo die in tantum descendet, vt via videri *Nahum.1.a* possit, secundum illud: Dominus in tempestate & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedum eius. Increpans mare, & exsiccans illud, & omnia flumina ad desertum *Psalm 106.e* deducens. Et de his duobus in Psalmo: Dixit & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius, &c. Tertio die marinæ belluæ ascendentes super mare dabunt rugitus vsque ad cœlum, quasi futurum narrantes iu- *Iob.12.b* dicium: Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris, &c. Quarto die ardebit aqua, secun- *A* dum illud: Vtinam disrumperes cœlum, & descende- *Isa.64.a* res, a facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderẽt igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis. Quinto die, herbæ & arbores dabunt rorem sanguineum: Et calcatus est lacus extra ci- *Apoc.14.d* uitatẽ, & exiuit sanguis de lacu vsq; ad frœnos equorum. Sexto die ruent ædificia Et facta est ciuitas ma- *Apoc.16.d* gna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt: Et *Matt.24.a* non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur, &c. Septimo, petræ collidentur ad inuicem, sicut factum fuit in Dominica passione: Petræ scissæ *Matt.27.f* sunt, &c. Octauo die, generalis terræmotus: Et terræ- *Apoc.16.d* motus factus est magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram: Nono, adæquabitur *B* terra. Et tunc implebitur illud: Omnis vallis exaltabi- *Isa.40.a* tur, & omnis mons & collis humiliabitur. Et: Omnis *Apoc.6.d* mons, & Insulæ de suis locis motæ sunt. Decimo, exibunt homines de cauernis suis, & ibunt velut amentes, & non poterunt sibi mutuo loqui: & hoc præ stupore illorum mirabilium, quæ videbunt, & expectabunt, & hoc notat hic, cum dicitur: *Arescentibus hominibus præ timore.* Vndecimo aperientur sepulchra, & stabunt ossa super ea, & tunc implebitur illud: Ecce, *Ezech.37.d* ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris popule meus. Duodecimo: Stellæ cadent de cœlo. Stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum *1.Cor.15.g* commouebuntur. Tertiodecimo: Morientur homines, & cum mortuis resurgent. Quoniam sicut dicit Apostolus: Secundum aliam translationem, omnes quidem *2.Petr.3.e* *C* moriemur, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, &c. Quartodecimo, ardebit cœlum, & terra, id est, superficies terræ & aëris: Adueniet dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu transient. elementa vero calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Quintodecimo die fiet cœlum nouum & terra noua, & resurgent homines, & fiet iudicium. De hoc Ioannes in Apocalypsi: Vidi *Apoc.21.a* cœlum nouum, & terram nouam. Sequitur: Et mors vltra non erit.

His autem fieri incipientibus, &c. Postquam discipulos erudiuit ad prouidentiam, hic secundo erigit ad confidentiam, & hoc quidem facit tripliciter, sc. exhortatione consolatiua, similitudine manuductiua, & assertione certificatiua. Primo ergo quantum ad exhortationem *D* consolatoriam, dicit:

His autẽ fieri incipientibus, suspicite, & leuate capita vestra, ex hilaritate cordis, quia dum finitur mundus, cuius amici non estis, prope est redemptio vestra quam quæsistis. Respicite ergo per veram fidẽ, secundũ illud: Respice: Fides tua te saluum fecit. Respicite, *inquam,* *Sup.18.g* futura quæ non videntur, secundum illud: Non con- *2.Cor.4.d* templantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, &c. Et hoc quidem fiet per fidem, de qua dicitur: Est autem fides, sperandarum sub- *Heb.11.a* stantia rerum, argumentum non apparentium. Leuatur autẽ per spem, & rationem huius subdit: *Quoniã appropinquat redemptio vestra.* Ad quam spes vestra suspirat. Vnde ad Romanos: Creatura ingemiscit, & parturit vs- *Rom.8.d* que ad huc. Non solum autẽ illa, sed & nos ipsi primi- *E* tias spiritus habẽtes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Hæc autem spes facit tribulationes patienter ferri: Spe gaudentes, in tri- *Rom.12.a* *Rom.8.d* bulatione patientes. Et ratio huius est: Quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Debent etiam viri spirituales leuare capita, per firmam expectationem. Debent leuare oculos per claram considerationem. secundum illud: Ad te leuaui oculos meos, &c. Et: *Psalm.122.a* Leua oculos tuos. Subditur: Omnẽ terram quam con- *Gen.13.d* spicis, tibi dabo, &c. Debent leuare vocem per scripturæ prædicationẽ: Vox speculatorum tuorũ leuauerunt *Isa.52.e*

vocem,

vocem simul laudabunt. Debent leuare manus ad perfectam o ratinnem: Sic benedicam te in v.ta mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. Et boc est quod maxime nos sursum erigit, proprer quod dicitur: Volo viros orare in omni luco, leuantes puras manus, sine ira & disceptatione.

Secundo, quantum ad similitudinem manuductiuam, subditur: *Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneã & omnes arbores, cum produnt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas.* Comparat autem arbores humano generi, & maximè ficulneam. Arboribus enim huiusmodi homo assimilatur, & quantum ad ortum, & quantum ad occasum, & quantum ad fructum. Quantum ad ortum, propter quod in Psalmo: Erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, &c. Quantum ad occasum, propter quod Io.: Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursum virescit. & rami eius pullulant. Sic & homo cum moritur, spem habet resurgendi. Quantum ad fructum, quia sicut arbor infructuosa inciditur, sic & homo. Vnde Matthæus: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, &c. Vnde supra dicitur de ficu infructuosa. Succide illam, &c. Sicut enim arbor secus viam non fructificat, sic nec homo, qui occupatur circa multa: Videns fici arborem vnam secus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur. Vnde Chrysostomus: Sicut impossibile est arborem secus viam, fructus ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mundum viuẽtem inuenturem immaculatam vsque ad finem tenere. Sicut etiam arbores fructificabant absente hieme, sic homo fructum habet post tribulationem: Iam hiems transiit, imber abiit, & recessit: ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Hic fructus est per tolerantiam tribulationis, secundum illud: Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Et hic fructus colligitur in æstate claritatis æternæ: propter quod subdit: *Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Glossa: Regnum Dei æstati comparat, quia tunc mœroris nostri nubila transibunt, & æterni dies vitæ sub claritate solis fulgebunt. In hac æstate cessabit pluuia lacrymarum: Aufert Dominus Deus lacrymam ab omni facie. Et: Euntes ibant & flebant, &c. Cessabit nubilum tribulationum: Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum, &c. Cessabit etiam frigus cupiditatum. Vnde Bernardus: O vera meridies, plenitudo feruoris & lucis solis statio, vmbrarũ exterminatio, desiccatio paludũ, fœtorum depulsio. O perenne solstitium, quando iam non inclinabitur dies, ô lumen meridianum, ô verna is temperies, ô æstiua venustas, ô autumnalis vbertas. Et ne quid videar præteriisse: O quies & feriatio hiemalis. Aut certè, si hoc magis probas, sola tunc hiems abiit & recessit.

Tertio, quantum ad assertionem certificatiuam, subiungit: *Amen dico vobis: quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Glossa: Quæ dico vobis, sub certitudine expectate. Hanc autem generationem vocat generationem mortalem, secundum illud: Generatio præterit, & generatio aduenit. Hæc præterit, quando transit ad immortalitatem per resurrectionem. Glossa: De mortalitate ad immortalitatem. Et hæc resurrectio nõ erit ante prædictorum consummationem, quia Iob ait: Homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur cœlum, & ideo subdit *Cœlum & terra transibunt*, quãtum ad exteriorem figuram: Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Et: Præterit figura huius mundi. Vnde Isaias: Cæli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur. Et: Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam. Et ideo transeunt hęc omnia, sicut temporalia: sed econtrario: *Verba autem*

Psal. 62. a
1. Tim. 2. a
Psal. 1. a
Iob 14. b
Mat. 3. c
Sup. 13. b
Mat. 21. b
Chrysost. in opere imperf. s. B. Mat. c. 21. homil. 39. to. 2.
Cant. 2. c
Heb. 12. b
Glos. in hunc locum to. 5.
Isa. 25. c
Psal. 125. b
Tob 3. d
Glossa interl. in hunc locum to. 5.
Eccli. 1. a
Glossa interlin. in hunc locum to. 5.
Iob 14. c
Psal. 101. d
1. Cor. 7. f
Isa. 51. b
Isa. 65. c

A *mea non transibunt*, quantum ad interiorem sententiam In æternum Domine permanet verbum tuum. Vnde Gregorius: Omne quod apud nos durabile, & sine mutatione est, ad æternitatem durabile non est. Et omne, quod apud me transire cernitur, fixum & sine transitu tenetur. Vnde Isaias: Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos: verbum autem Dei nostri manet in æternũ. Qui vult ergo æternaliter manere, oportet quod transitoriis non immoretur, sed potius deserendo transitoris per diuina verba transeat ad æterna. Propter quod notandum, quod mundus iste transit, quantum ad omne, quod habet in se appetibile. Transit primo quo ad celsitudinem: Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia, quid contulit nobis: transierunt omnia, &c. Vidi impium superexaltatum, &c. Secundo, quoad pulchritudinem: Sicut herba transeat: mane B floreat & transeat. Et: Glorietur frater humilis, in exaltatione sua: diues autem, in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit. Exortus est enim sol cũ ardore, & arefecit fœnum. Tertio, quoad dulcedinem: Mundus transit & concupiscentia eius. Et: Fauus distillans labis meretricis. Ergo qui his transitoriis adhæret, triplicem facit transitum. Primus est à culpa in culpam. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratũ sit quod non pertranseat luxuria nostra, &c. Secundus est de culpa in pœnam: Vmbræ transitus est tempus nostrum. Et Iob: Dies mei velocius transierunt, quam à texente tela succiditur. Tertius est à pœna in pœnam: Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Qui autem transit a transitoriis, triplicem facit transitum. Primus est à culpa ad pœnitentiã. Et de hoc dicitur: Transeuntes primam & secundam C custodiam, venerunt ad portam ferream. Et hic designatus fuit in transitu maris rubri: Secundus est à pœnitentia ad sapientiam. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. Et hic designatur in transitu per desertum, in quo filii Israel gustauerunt manna. Tertius est à sapiẽtia ad vitam æternam: Transiuimus per ignem, & aquam, &c. Et: Sciens quia venit hora eius, &c. Et hic designatur in transitu Iordanis, quo ingressi sunt terram promissionis: Festinauit populus & transiit. Cumque transissent omnes, transiuit & arca. Qui hunc triplicem facit transitum, ille solus est Hebræus, & celebrat verum pascha: quia phase nihil aliud est quam transitus.

Attendite autem vobis, &c. Postquam erudiuit discipulos ad prouidendiam, hic tertio excitat ad vigilantiã: D quod quidem facit quadrupliciter, sc. dissuadendo contrarium, insinuando periculum, persuadendo propositum, & introducendo exemplum. Primo ergo quantum ad dissuasionem oppositi, vigilantiæ, dicit:

Attendite autem vobis, per vigilantiam *Ne forte grauentur corda vestra*, per somnolentiam: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. *In crapula & ebrietate, & curis huius vitæ*, per excessum in gula. Propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinens est, adiiciet vitam. Huiusmodi autem superfluitas ineptos nos reddit ad vigilandum circa studium veritatis: Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. Quicunque his delectatur, non erit sapiens. Et: Cogitaui in corde meo E abstrahere à vino carnem meam, vt animum transferrem, &c. Item circa exercitiũ virtutis: Sicut in die honeste ambulemus: non in comessationibus & ebrietatibus, &c. Et: Multi enim ambulant, quos sępe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. Et: Huiusmodi enim Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri Item circa excessum contemplationis: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobis, &c Et: Optimum est gratia stabilire cor, non escis. Quia non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax &c.

Psal. 118. m
Greg. hom. 1. in Euang. to. 2.
Isa. 40. b
Sap. 5. b
Psal. 36. b
Psal. 89. b
Iac. 1. b
1. Ioan. 2. d
Prou. 5. a
Sap. 2. b
Sap. 2. b
Iob 7. b
Iob 24. c
Act. 12. a
Exod. 14. f
Eccli. 24. c
Exod. 16. g
Psal. 65. c
Ioan. 13. a
Iosue 4. b
Sap. 9. d
Eccli. 37. d
Prou. 20. a
Eccli. 2. a
Rom. 13. d
Phil. 3. d
Rom. 16. d
Ephes. 5. d
Heb. 13. b
Rom. 14. c

Secundo, quantum ad insinuationem periculi subdit:
Et superueniat in vos repentina dies illa, propter inconsi-
deratum euentum. Repente enim euenit quod non
Isa.30.e praeuidetur: Quoniam subito, dum non speratur, veniet
contritio eius. Venit enim dies ille iudicij repente his,
Sup.12.f qui se non praeparauerunt contra ipsum. Si dixerit ser-
uus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus ve-
nire, & coeperit edere & bibere, & inebriari: veniet
Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora, qua
nescit: & diuidet eum, partemque eius cum infideli-
bus ponet. Et quantum ad tales, subdit: Tanquam la-
queus enim superueniet in omnes, qui sedent super
faciem omnis terrae, id est, super omnes, qui terrenis in-
Hier.48.g cumbunt. Vnde Hieremias: Pauor, & fouea, & laqueus
super te, ô habitator Moab. Perquam quidem carna-
les intelliguntur, qui super terram sedent, de quibus in
Psalm.43.d Psalmo: Quoniam humiliata est in puluere anima no-
Ezech.26.c stra conglutinatus est in terra venter noster. Et: In terra
sedebunt, & attoniti super repentino casu tuo admira-
Sup.17.f buntur. De hoc autem posuit Dominus supra, duplex
exemplum, scilicet de diebus Noë, & de diebus Loth.
Quia primi perierunt diluuio: secundi incendio. Et de
Iob.21.b talibus, Iob: Domus eorum securae sunt & pacatae. Te-
nent tympanum, & cytharam, & gaudent ad sonitum
organi, Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad in-
ferna descendunt.

Tertio, quantum ad persuasionem propositi, subiun-
git: *Vigilate itaque omni tempore orantes*. Attendendum est
autem, quòd simul iungit vigilantiam, & orationem.
Nam vigilare oportet contra hostem extrinsecum, scil.
1.Petr.vlt.c contra diabolum. Sobrij estote, & vigilate, quia aduer-
sarius vester diabolus, &c. Et contra domesticum, sci-
Eccli.31.a licet carnem: Vigilia honestatis tabefaciat carnes. Vigi-
2.Cor.6.b lare oportet ad perfectionem virtutis. In omnibus exhi-
beamus nosmetipsos, sicut Dei ministros in multa pa-
tiëtia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis,
in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in
Cant.5.a vigiliis, & ieiuniis, &c. Vigilare oportet per desiderium
Isa.26.b contemplationis: Ego dormio, & cor meum vigilat. Et:
Anima mea desiderauit te in nocte, & Et quoniam nec
possumus hostes te uincere, nec in bono proficere, nec
consolationes supernas habere, nisi per donum gratiae
Matt.24.b diuinae, ideo oportet orare. Et propterea Matthaeus: Vi-
Eccli.39.a gilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Et: Iu-
stus cor suum tradet ad vigilandum diluculo, &c. Quia
ergo oportet vigilare propter inclinationem mali. Ideo
addit: *Vt digni habeamini fugere ista omnia, quae futura
sunt*. secundum illud: Orate autem, vt non fiat fuga ve-
Mar.14.b stra in hieme vel sabbato. Et hoc orabat Propheta in
Psalm.140.a Psalmo: Domine exaudi orationem meam, auribus per-
cipe consecrationem meam, &c. Oportet vigilare etiam
propter adeptionem boni, ideo addit. *Et stare ante filium
Glos. interl. in hunc locum tom.5.* hominis. Glossa: Haec est summa beatitudinis, in praesen-
tia iudicis securum consistere. Iob: Quis mihi tribuat, vt
Iob.23.a cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad so-
Apoc.7.d lium eius? Et: Hi sunt qui venerunt de tribulatione ma-
gna, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Ideo sunt
ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in tem-
plo eius. Et hic semper est orandum. Vnde in Psalmo:
Psalm.41.a Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando
veniam, & apparebo ante faciem Dei?

Quarto, quantum ad introductionem exempli, sub-
iungitur: *Erat autem diebus docens in templo*. Vt vigilans
circa exercitium actiuae, vt exemplum daret ad exerci-
2.Tim.4.a tium actionis perfectae, secundũ illud. Praedica verbum
Ibid. b insta opportune, importune, &c. Et iterum: Vigila, in
omnibus labora, &c. [*Noctibus vero exiens, morabatur in
monte, qui vocatur Oliueti*. Vt vigilans circa ottum con-
Thren.2.f templatiuae, secundum illud: Consurge, lauda in nocte
in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum.
Et ex his duobus exemplum dabat perfectę vigilantię,
in actiua & contemplatiua cunctis praelatis, secundum
Cant.3.c illud: En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt
ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella

doctissimi. Et: Super speculam Domini ego sum, stans Isa.21.e
A iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum,
stans totis noctibus. Et quis talis praelatus, & doctor
libenter auditur, ideo subdit: *Et omnis populus manica-
bat ad eum in templo audire eum*, vt vigilans ad discipli-
nam, secundum illud: Qui mane vigilauerint ad me, Prou.8.b
inuenient me. Manicare autem idem est, quod mane
accelerare: quia mane surgere oportet ad studium sa-
pientiae. Exigit mane, mane erigit mihi autem, vt au- Isa.50.b
diam, quasi magistrum. Et: Beatus homo qui audit Prou.8.d
me, qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad
postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam,
& hauriet salutem à Domino.

CAPVT XXII.

B *APpropinquabat autem dies festus azymorum, &c.*]
Postquam terminata est pars illa, quae est de in-
carnatione verbi, & illa, quae est de praedicatione & do-
ctrina: hic agitur de passione, per quam Christus est
hostia. Diuiditur autem pars ista in duas. In quatũ pri- Diuisio.
ma agitur de passione quantũ ad antecedentia. In secũ-
da quantũ ad concomitantia, ibi: *Adhuc eo loquente, ecce
turba*. Infra eodem c. Antecedẽtia antẽ ad passionẽ fue-
runt quatuor, scil. peruersa machinatio proditoris. Se-
cundũ, dispensatiua institutio sacramenti altaris, de quo
ibi: *Venit autem dies azymorum, &c.* Tertium autem pro-
uida eruditio discipulorum, ibi: *Facta est autem & conte-
tio inter eos, &c.* Quartum, deuota supplicatio precis ad
Deum, ibi: *Et egressus, ibat secundum consuetudinem in mõ-
C tem oliuarum, &c.* Describitur autem machinatio prodi-
toris, secundum quadruplicem comparationem, scil. per
comparationem ad temporis opportunitatem, ad Iu-
daïcae machinationis fraudem, ad diabolicae suggestio-
nis improbitatem, & ad Iudae proditoris cupiditatem.
Haec quatuor ad machinationem proditoria concurre-
bant. Nam opportunitas temporis se offerebat, Iudaï-
ca peruersitas consentiebat, diabolica improbitas sug-
gerebat, & propria cupiditas attrahebat. Primo ergo,
quantum ad temporis opportunitatem, dicit:

*Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur
Pascha*. Tempus enim paschale, in quo immolabatur
agnus, erat opportunum ad occidendum Christum: cu- Exod.12.b
ius mors per illud pascha typicum designabatur. Pascha
enim trãsitus est. Et in Ioanne dicitur: Sciens Iesus, quia Ioan.13.a
venit hora eius, vt transeat ex hoc mũdo ad patrẽ, &c.
D Hac ergo die appropinquante, in qua debebat offerri
agnus, facta est machinatio proditoris, per biduũ ante,
secundum illud: Scitis quia post biduum pascha fiet, & Matt.26.a
filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Vnde secũdum
historiam Euangelicã Christus venit in die sabbati Be-
thaniam, sicut facta est ei coena, secundum illud: Iesus Ioan.12.a
ante sex dies paschae venit Bethaniã, vbi Lazarus fue-
rat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei
coenam ibi, &c. In die autem sequenti, venit Hierusalẽ,
& exceptus est cum magno gaudio. Vnde Ioannes: In Ioan.12.b
crastino autem turba multa, quae venerat ad diem fe-
stum, cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam,
acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam
ei. Diebus duobus sequentibus in templu docuit. In
E die mercurij tractatum est de proditione: & in sero diei
Iouis comprehensus, & in die solemni, scil. die Veneris
crucifixus est. Et ita appropinquante festo azymorum
debuit tradi, in quo ipse disposuerat. Nec enim ante
aliquis potuit in mortem eius efficaciter machinari.
Quia quando disposuit, passus fuit, secundum illud: Ne- Ioan.7.d
mo misit in illum manus, quia nondum venerat hora
eius. Ioannes: Potestatem habeo ponendi eam, &c. Ioan.10.d
Secundo, quantũ ad Iudaicae machinationis fraudem,
subdit: *Et quaerebant principes sacerdotum, & scribae, quo-
modo eũ interficerent*. Principes sacerdotũ quaerebant. in
quib. debebat esse prerogatiua sanctitatis. Vnde dicitur:
Consecrabis manus filiorũ Aaron: sanctificabisq; illos, Exod.28.e
vt sacerdotio fungantur mihi: Sed poterat dici eis illud:

Cum

[Isa.1.d] Cum multiplicaueritis orationem, non, *&c.* Vnde & hi cum adiutorio scribarum, quærebant interficere doctorem veridicum, [Ioan.7.e] secundum illud Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum. Hi autem fraudulenter quærebant, ideo addit: *Timebant vero plebem.* Vnde Hieronymus: Non seditionem metuentes, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur, [Mat.14.a] & ideo dicitur Non in die festo: ne forte tumultus fieret in populo. Et ideo hoc volebant facere, quasi in occulto. Nam hic est mos peruersorum, secundum illud: [Prou.1.b] Pedes illorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem. Et post: Ipsi contra sanguinem suum insidiantur & moliuntur fraudes contra animas suas. Quia dum quærunt interficere fontem vitæ, inueniunt mortem, [Pro.11.d] secundum illud Bene consurgit diluculo, qui quærit bona, qui autem inuestigator malorum est, opprimetur ab eis.

Tertio, quantum ad diabolicæ suggestionis improbitatem, adiungit, *Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnum de duodecim.* Intrasse autem dicitur non per illapsum essentiæ, sed per suggestionem nequitiæ, [Ioan.13.e] secundum illud: Et post buccellam, introiuit in eũ Satanas. [Glos. in hunc locum to.5.] Sed Glos. dissoluit dicens: Ante buccellam inuaserat eum Satanas, & quem prius intrauerat, vt deciperet, postmodum intrauit, vt sibi traditum plenius possideret. Ideo autem cognominat eũ, vt distinguat à Iuda fratre Iacobi. Siue quia Iscariotes interpretatur, memoria mortalitatis, & ideo hoc dicit: quia in hoc insinuatur, quòd non repente persuasus, sed diu fuerat meditatus scelus. Exprimit etiam eius dignitatem, vt ostendat ipsius ingratitudinem: [Ioan.5.e] Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et specialiter Apostolos elegit de numero discipulorum aliorum ad dignitatem Pontificatus. [Ioan.6.g] Vnde Ioannes: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariotæ: hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim. Hoc autẽ Dominus dispensatiuè fecit: ad timorem incutiendum, secundum illud: [Mat.20.b] Multi enim sunt vocati pauci vero electi. Et ad iustorum animum confortandum, vt non scandalizentur pro vno malo contra congregationem iustorum, quia dicitur: [1.Ioan.2.b] Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.

Quarto, quantum ad Iudæ proditoris cupiditatem subiungitur: *Et abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus.* Cum illis locutus est: quia sciebat, quòd sitiebãt sanguinẽ Christi. Locutus est autem verba proditionis, & ideo addit: *Quemadmodum illum traderet eis.* In qua quidem locutione pretium sanguinis petiit, [Matt.26.b] secũdum illud: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Vnde sitis cupiditatis commouebat Iudam, & sitis crudelitatis commouebat principes sacerdotum, & ideo simul in vnum commercium peruersum & impium consenserunt, propter quod adiungit: *Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniã illi dare.* Gauisi sunt de malitia, [Prou.2.c] secundũ illud: Lætantur cum male fecerint, *&c.* [Matt.26.b] Pacti sunt, quasi pactum fecerunt, & summa fuit de triginta argenteis: Argentei triginta valent trecentos denarios vsuales. Et hoc fuit pretium vnguenti, quod Magdalena super caput Christi effudit, secundũ illud: [Ioan.12.a] Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens ea, quæ mittebantur, portabat. Et ideo hoc pretium recompensabatur venditione Domini. Huius figura præcessit in venditione Ioseph. [Gen.37.f] Vbi dicitur secũdum literam consuetam, quòd venditus fuit triginta denariis. Et de hoc Zacharias: [Zach.11.c] Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dñs ad me: Proiice illud ad statuarium decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Hoc ergo pretio Iudas Christum vendidit, & ideo addit: *Et spopondit. Et quærebat opportunitatem, vt traderet illum sine turbis.* Hanc turbam fugiebat, quia ipsum sicut verum Prophetam habebant. Vnde [Ioan.7.g] Ioannes: Nunquid ex principibus aliquis credidit in

A eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem maledicti sunt. [Ioan.3.c] Fugiebat Iudas publicum, & quærebat secretum; quia qui male agit, odit lucem. Et attendendum est, quòd Christus traditus fuit à Patre, per abundantissimam pietatem: [Rom.8.f] Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, &c. A se, per ardentissimam charitatem: [Ephes.5.a] Dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. A proditore, per scelestissimam cupiditatem, infra: *Ecce manus tradentis me, &c.* [Matt.26.b] Et: Quid vultis mihi dare, &c.

Venit autem dies azymorum, &c. Postquam descripsit Euangelista peruersam machinationem Iudæ proditoris: hic secundo describit dispensatiuam institutionem sacramenti altaris. Et quoniam hoc sacramentum succedere debebat agno paschali, ideo pars ista duas habet partes: in quarum prima agitur de præparatione ci-B bi paschalis, in secunda de esu agni, & consecratione sacramenti altaris ibi: *Et cum facta esset hora, discubuit, &c.* Circa autem præparationem cibi paschalis describendam, quatuor introducuntur ad hoc concurrentia, sc. opportunitas diei, missio magistri, congruitas loci, & adimpletio præcepti. Primo quantum ad opportunitatem diei obseruandam, dicit:

Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Hæc autẽ erat dies quartadecima luna mensis, secundũ illud: [Exod.12.a] Seruabitis agnum vsq; ad quartamdecimã diem mensis huius. Immolabitq; eũ vniuersa multitudo filiorũ Israel ad vesperã. [Leuit.23.a] Et Mense primo quartadecima die mensis ad vesperũ, phase Domini est: & quintadecima die mensis huius, solemnitas azymorum Dñi est. Septem diebus azyma comedetis. Ex quo apparet, quòd Christus celebrat pascha ea die qua con-C suetum erat secundũ legẽ, ac per hoc celebrauit in azymis; quia in Deuteronomio dicitur: [Deut.16.a] Non apparebit fermentatum in omnib. terminis tuis septem diebus, &c. Et ideo de azymo confecit, secundum quòd conueniebat figuræ. [Exod.12.b] Et edẽt carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, cũ lactucis agrestib. Cõpetit etiam hoc huic sacramento, secundũ illud: [1.Cor.5.c] Epulemur, non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis, &c. Et hoc cõfirmatur per alios duos Euangelistas, Matthæum sc. & Marcum; [Mat.26.a] [Marc.14.b] quia vtriq; dicunt, Christum celebrasse phase primo die azymorum. [Ioan.18.d] Ioannes dicit, quod Iudæi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Et ideo: Græci dicunt, quòd Christus celebrauit phase ante quartamdecimam lunam, in illa ipse immolatus est & crucifixus. Et ideo dicũt, quod D confecit de fermentato. Sed Græci falluntur, quia compelluntur dicere, quòd alij Euangelistæ à Ioanne dixerunt falsum. Falluntur autem; quia nomen phase æquiuoce accipitur. [Phase quot modis sumatur.] Aliquando enim accipitur pro ipso agno occidendo, sicut accipitur hic. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha.* Aliquãdo pro quintadecima die mensis. Quintadecima die mẽsis huius, solemnitas azymorum Dñi est: [Leuit.23.a] Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, &c. Et sic accipitur in Ioanne. Respondet autem veritas figuræ, licet quintadecima die mensis fuerit crucifixus. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to.5.] Licet sequenti die, id est, quintadecima luna sit crucifixus, hac tamẽ nocte, qua agnus immolabatur & carnis & sanguinis, suis discipulis sacramenta celebrã-E da tradidit, & à Iudæis tentus & ligatus ipsius immolationis, id est, passionis suæ sacrauit exordium.

Secundo, quantum ad missionem magistri perficiendam, subdit: *Et misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, vt manducemus.* Misit autem Petrum & Ioannem, tanquam duos qui erant inter alios principales. Vnus tanquam magis diligens, alter tanquam magis dilectus. Seu propter significationem: nam Petrus agnoscens, & Ioannes, in quo est gratia, insinuant nobis fidem cum charitate. Et hæc sunt, quæ præparant ad manducationem. Nam per fidem est masticatio, per charitatem incorporatio. Propter quod Ioannes: [Ioan.6.f] Qui manducat meam carnem, & bibit meum sangui-

nem

nem in me manet, & ego in illo. Item per petrum scientia, per Ioãnem virtus & gratia: & hæc fiunt, quę pręparant hominem: Iustitia & iudicium pręparatio sedis tuæ. *Psal. 88. c* Quia quod scientia dictat, virtus exequitur. Insinuatur ergo in hoc, quod nullus debet accedere ad cibum paschalem nisi præparatus: propter quod dicitur: *1. Cor. 11. f* Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit. Et ideo econtrario dicitur: *Apoc. 19. b* Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Nam qui vestem nuptialem non habet, expellitur ab hoc conuiuio: *Matt. 22. b* Intrauit autem rex, vt videret discumbentes: & vidit ibi hominẽ non vestitum veste nuptiali. Et ait illi: Amice, quo modo huc intrasti, &c.

Tertio, quantum ad congruitatem loci inueniendã, adiungit: *At illi dixerunt: Vbi vis paremus?* tanquam in loco congruo, quia dicitur: *Deut. 16. b* Immolabimus phase in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. B *Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo amphoram aquæ portans*, pro signo directiuo. *Marc. 14. b* Marcus autem dicit: Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulãs. *Aug. li. 2. de Consen. Euang. cap. 80. to. 4.* Augustinus etiam de concordia Euangelistarum ait, quod Marcus lagenam, Lucas amphoram dicit. Vnde alter, vasis genus: alter modum significauit. Et quia hoc signum erat directiuum, ideo addit: *Sequimini eum in domum, in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis meis manducem*: tãquam in loco secreto & quieto. Domum ab alio quærit, quia non habebat, sicut dicitur supra: *Sup. 9. g* Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis nõ habet vbi caput suum reclinet. Quæritur autem locus secretus atq; quietus, quia dicitur: *Psal. 75. a* In pace factus est locus eius. Et quia sciebat eius affectum, ideo addit: *Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate*, tanquam in loco honesto. Hæc secundum literam sunt plana. Spiritualiter autem per ciuitatẽ intelligitur Ecclesia, quæ est ciuitas firma: *Psal. 88. a* Fundamenta eius in montibus sanctis. Et post: *Psal. 59. b* Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et rursus: Quis deducet me in ciuitatem munitam? Ciuitas pulchra: *Apoc. 21. a* Vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam, descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Ciuitas iocunda. *Psal. 45. a* Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Per cœnaculum autem intelligitur anima sancta, quæ debet esse eleuata per contemplationem. *Iob 39. e* Ioh: Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, &c. *Baruc. 3. e* Grande per charitatem, Baruch: O Israël quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! *Psal. 15. b* Et: Propter hoc lætatum est cor meum, &c. *Esther. 1. b* Stratum virtutum varietate. Esther: Lectuli, &c. super pauimentum, smaragdino, & pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Ad hoc cœnaculum venit Dominus, requirendo Domini domus assensum, quia dicitur: *Apoc. 3. d* Ecce sto ad ostium & pulso, &c. Venit etiam ad hominem non nominatum. *Glos. in hunc locum to. 5. Gloss. ibid.* Quia, vt dicit Glossa, omnibus Christum suæ mẽtis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda significatur. Vel sicut dicit alia Glossa, sine nomine designatur, vt pauper ignobilis æstimetur, qui a Domino eligitur: *Iac. 2. a* Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, &c. *1. Cor. 1. d* Et: Ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Venit nihilominus per ducatum hominis ferentis aquam in amphora. Quia nullus fit patri tẽplum nisi per baptisma: *Ioan. 3. a* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Vnde & Dominus discipulis cœnantibus lauit pedes. Nullus certe vadit ad hoc sacramentum, postquam baptismum inquinauit, nisi lacrymarum imbre perfusus. In cuius figuram dicitur: *Gen. 18. a* Afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Ponamq; buccellam panis, & confortate cor vestrum, postea pertransibitis. *Ambr. lib. 10.* De hac aqua Ambrosius: O aqua quæ sacramentum Christi esse meruisti, quę lauas omnia, nec lauaris. *in cap. 22. Luca to. 3.* A Tu incipis prima, tu comples perfecta mysteria. A te principium, & in te finis: vel potius tu facis vt finem nesciamus. Designat ergo aqua in amphora vndã regenerantẽ, secũdum illud. *1. Ioan. 5. b* Tres sunt qui testimoniũ dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Et: *Ioan. 19. f* Continuò exiuit sanguis & aqua. Designat etiam ipsam sacram doctrinam, quia dicitur: *Eccles. 15. a* Aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Et hæc in amphora, idest, sub velamine: *2. Cor. 4. b* Habemus autẽ thesaurũ istum in vasis fictilibus. Designat etiam grãtiam supernã. *Gen. 24. e* Pauxillum aquæ mihi ad sorbendum præbe de hydria tua, &c. Et: *Ioan. 4. b* Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Vult ergo Dominus in iis insinuare, quod qui vult se præparare ad pascha, oportet quod intret Ecclesiam, & per baptismum, & B per sacram doctrinã, & gratiam diuinã, vt sternatur cœnaculum grande & altum ad suscipiendum Christum.

Quarto, quantum ad executionem mandati perfectã subiungitur: *Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt pascha*, in quo insinuatur discipulorum vigilantia. Quia quęsierunt donec inuenirent: sicut illa bona mulier, de qua dicitur: *Sap. 15. b* Euertit domum, & quærit diligenter, donec inueniat. Insinuatur ergo Christi sapientia. Quia sicut prædixit: ita eis euenit, quia dicitur: *Eccli. 23. d* Domino enim Deo antequam crearentur omnia sunt agnita. Insinuatur etiam discipulorum obedientia quia præparauerunt, secundum quod iniunctum fuerat, ne forte præterirent voluntatem Domini sui. Vnde supra: *Sup. 12. f* Ille autem seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Spiritualiter autem C parant discipuli pascha per documenta veritatis, secundum illud. *Isa. 40. a* Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini. Ipsi etiam parant, dum vocant ad medicamẽta salutis: *Matt. 22. a* Misit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. Vnde omnes boni Christi discipuli clamant suadendo auditoribus suis. *1. Reg. 7. a* Præparate corda vestra Domino, & seruite ei soli: Omnes clamant, vt contemnatur mundus, & diligatur Deus. Et hoc est facere pascha, id est, transitum ex visibilibus ad inuisibilia, à temporalibus ad æterna, de morte ad vitam, secundum illud: *Ioan. 5. d* In iudicium non venit, sed transit à morte in vitam.

Et cum facta esset hora, &c. Post descriptam præparationem cibi paschalis, describit hic consecrationem sacramenti altaris. Et quoniam hoc sacramentum impletiuum est legis, & infructuosum est ingratis, ideo D pars ista habet tres partes. In quarum prima agitur de obseruatione paschæ. In secunda vero de institutione eucharistiæ, ibi: *Et accepto pane gratias egit*, &c. In tertia de increpatione ingratitudinis Iudæ, ibi: *Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa*, &c. Circa manducationem paschæ introducuntur tria, scilicet discubitus discipulorum & Christi, transitus agni typici, & terminus agni figuralis. Primo ergo quantum ad discubitum charitatiuum discipulorum Christi, subdit:

Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo, in quo ostenditur mira Christi familiaritas ad E discipulos, quia simul cum discipulis discumbebat, vt exemplo doceret illud: *Eccli. 32. a* Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Apparet etiam in hoc, quod Dominus miro modo mutuã charitatem acceptat secundum illud: *Ioan. 13. d* In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et hoc est, quod ipse præcipiebat: *Ioan. 13. d* Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. *Ioan. 15. d* Et iterum: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, &c. Et hoc potissime desiderabat, & propter hoc, sacramentum communionis instituebat, vnde addit: *& ait illis: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar*. Manducatio ista designat incorporationẽ,

&

& vnitatem membrorum in corporis vnitatem: quod fit per amoris inflammationem,& hoc præcipue Christus desiderat, *Sap.12.f* secundum illud: Ignem veni mittere in terram,& quid volo nisi vt accendatur? Baptismo autem habeo baptizari, & quo modo coarctor vsq; dum perficiatur? Hoc autem desiderabat Christus manducare propter exclusionem figuræ,& introductionem veritatis. Vnde Chrysostomus: Desideraui tradere vobis res nouas, & pascha dare secundum. In quo insinuat, quòd ad cibum paschalem est cum maximo desiderio *Eccli.24.c* accedendum, propter quod dicitur: Transite ad me *Psalm.145 b* omnes, qui concupiscitis me, *&c.* Et: Dat escam esu- *Psalm.80.e* rientibus. Iterum: Dilata os tuum,& implebo illud.

Secundo, quantum ad transitum agni typici, subdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.* Istud scilicet phase figurale. *Glos. in hunc locum to.5.* Glossa: Non vltra Moysaïcum pascha celebrabo, donec B in Ecclesia, quæ est regnum Dei, spiritualiter intellectũ compleatur. *Exod.12.c* Quod ergo dicitur: Celebrabitis hanc diem solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno, refertur potius ad significatum, quàm ad signum. Nam figura impletur, quando venit quod præfigurabat,& tunc adueniente veritate cessat, sicut per lucem cessat vmbra, propter quod dicitur: *1.Cor.13.c* Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et ad Hebræos: *Heb.10.a* Vmbram enim habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum, nũquam potest accedentes perfectos facere. *Ibid.b* Et post: Et omnis quidem sacerdos præsto est, quotidie ministrans,& easdem sæpe offerẽs hostias, quæ non possunt auferre peccata: hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatus,&iam impleuit ipse vna passione illius agni oblati præsignationem, quia sicut dicitur: *Matth 3.d* Sic decet nos implere omnem iustitiam. *Matth.5.b* Nam non veni soluere legem, sed adimplere.

Tertio, quoad terminum potus figuratum, subditur: *Et accepto calice, gratias egit,& dixit: Accipite & diuidite inter vos.* Hoc autem dicitur de potu spectante ad pascha vetus. *Glos. in hunc locum to.5.* Vnde Glossa: Hic calix ad vetus pascha cui finem imponebat, pertinet. Quo accepto, gratias agit, ideo scilicet, quia vetera transitura sunt,& noua omnia erant ventura, secundum illud: *Leuit.26.b* Et vetera, nouis superuenientibus, proiicietis. Et ideo subditur: *Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat:* quod quidem verum est, siue intelligatur regnũ Dei esse iustitia, secundum illud: *Rom.14.c* Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia,& pax,& gaudiũ in Spiritu sancto. Siue veritatis intelligentia, secundum illud: *Matth.13.g* Omnis scriba doctus in regno cœlorum. Siue etiam vita æterna, secundum illud: *Infra 23.f* Domine memento mei cum veneris in regnum tuum. Siue etiam gratia, secundum illud: *Sup.17.e* Regnum enim Dei intra vos est. Nam statim in passione Christi,& iustitia impleta est,& iniquitas deleta secundum illud: *Dan.9.f* Vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna. In passione aperta fuit intelligentia: *Infr.24.f* Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. *Infr.23.f* *2.Cor.3 d* Et hoc signat ipsa scissio veli, quod vsque hodie est super mentes eorum, qui non credunt. In passione data est gratia, secundum illud: *Ioan.1.b* Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Item per passionem aperta est ianua,& gloria acquisita: *Infr.23.f* Et ideo infra dicitur: Hodie mecum eris in paradiso. Quoniam ergo regnum Dei secundum hunc quadruplicem modum statim ad huius cibum & potum successit, ideo rectè dicit, quòd non biberet, donec veniret regnum Dei: quod ideo dicit, vt ait Glossa: *Glos in hunc locum to.5.* Et horum immutatione sacramentorum cætera legis sacramenta, vel iussa ad spiritualem obseruantiam doceat transferenda.

Et accepto pane,&c. Postquam egit de manducatione phase: hic secundo agit de institutione Eucharistiæ, circa quam introducuntur tria, scilicet consecratio Dominici corporis, collocatio potestatis, & consecratio

A Christi sanguinis. Primo ergo quantum ad consecrationem corporis, dicit:

Et accepto pane, gratias egit,& fregit:& dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, in quo Dominus consecrauit,& formam consecrandi instituit in his verbis: Hoc est corpus meum. Sed nota quòd quatuor sunt hic opiniones. Prima est, quòd confecit virtute diuinitatis sine verbis:& post verba dixit, & virtutem dedit verbis. Secunda est, quod prius verba dixit in occulto,& post in manifesto. Tertia, quod semel tantum verba dixit, sed prius fregit, & post confecit. Quarta est opinio, quòd semel verba dixit,& dicendo confecit,& conficiendo instituit,& prius dixit quàm fregit. Vnde litera præpostera est, & debet constitui sic: Accepit panem, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum, & fregit & dedit. Commutauit autem Dominus sacramentum agni in sacramentum panis, quia iste est cibus magis communis & naturalis, simul exprimens vim cibatiuam,& connexiuam in corpore Christi vero, & mystico. Vnde Psalmus: Panis cor hominis confirmat, *Psalm.103.b* panis scilicet cœlestis: Panem Angelorum manducauit *Psalm 77.* homo. Et: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi, *Ioan.6 e* *&c.* Huiusmodi panis suauitas præfigurata fuit in manna, de quo Sapiens: Et paratum panem de cœlo præ- *Sap.16 e* stitit illis, *&c.* Præfigurata nihilominus in Genesi: Aser *Gen.49. d* pinguis eius,& præbebit delicias regibus. Præfigurata fuit etiam dignitas in sacrificio Melchisedec: At vero *Gen.14 d* Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit ei,& ait. Et ideo de Christo dicitur in Psalmo: Tu es sacerdos in *Psalm 109 b* C æternum secundum ordinem Melchisedec. Sicut enim Melchisedec benedixit, ita & iste & multo amplius, quia hic est sacerdos æternus. Vnde Glossa: Verbo solo conuertit panem in corpus suum. Est ergo sententia verbi ista: Hoc est corpus meum, id est, signatum per hoc conuertendum in corpus meum, est corpus meum. Vel hoc transit in corpus meum: quod est integrum & perfectum. Efficacia autem verbi est, vt hoc dicto fiat. Vnde Ambrosius: Si tantum valuit sermo Eliæ, vt *Amb lib de initiandis c.9. tom 4* ignem de cœlo deponeret, non valebit tantum sermo Christi, vt substantias mutet? *4.Reg.1 b* Et iterum: Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum ipse præter naturam sit partus ex Virgine? Licet autem solo verbo D confecerit, dicitur tamen quòd panem accepit, gratias egit, fregit,& dedit, propter mysterium significationis. In acceptatione autem panis intelligitur assumptio carnis, quia dicitur: Caro mea vere est cibus. *Ioan 6 f* Accepit panem ad designandum illud: Verbum caro factum *Ioan.1 b* est. In gratiarum actione intelligitur defluxus gratiarum à capite in totum corpus Ecclesiæ: De plenitudine *Ioan.1 b* eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia. In fractione intelligitur afflictio passionis, qua fuit flagellis concisus, clauis perforatus,& lancea transfixus, secundum illud: Foderunt manus meas & pedes meos, di- *Psalm.21.e* numerauerunt omnia ossa mea. In datione intelligitur liberalitas communicationis. Panis quem ego dabo, ca- *Ioan.6. e* ro mea est. Quia sacramentum hoc est summe gratuitum, secundum illud: Gratis accepistis, gratis date. *Matth.10. b*

E Secundo, quãtum ad collationem potestatis, subdit: *Hoc facite in meã commemorationem.* In quo dat eis potestatem, vt faciant, quod ipse fecit: ac per hoc etiã sacerdotalem ordinem eis tradidit. Quasi diceret illud: Exẽ- *Ioan.13. b* plum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Etiam insinuat, quare debeat facere, scilicet in memoriale dominicæ mortis: Quotiescun- *1.Cor.11.f* que manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Et: *Eccli.49.a* Memoria Iosiæ in compositione odoris facta opus pigmentarij. Et de hac memoria dicitur: Recordare pau- *Thren.3.e* pertatis & trãsgressionis meę absynthij & fellis. Et post: Memoria memor ero,& tabescet in me anima mea. In memoriale Dominicæ virtutis: Memoriam fecit mira- *Psalm.110.a* bilium suorũ, misericors & miserator Dominus. Et iterum: Domine nomen tuum in æternum: Domine me- *Psalm.134.c*

moriale

Exod.13.e moriale tuum in generatione & generationem.Et.Erit
quaſi ſignum in manu tua,& quaſi appenſum quid,ob
recurdationem,ante oculos tuos:eo quod in manu for-
ti eduxit nos Dominus de Ægypto.In memoriale etiã
Iſa.26. b Dominicæ charitatis, ſecundum illud:Domine nomen
Cant 8.b tuum,& memoriale tuum in deſiderio animæ.Et:Pone
me vt ſignaculum ſuper cor tuum,vt ſignaculũ ſuper
brachium tuum:&c. Hoc eſt memoriale viuum & ve-
rũ; quia non eſt tantũ ſignum rememoratiuum,verum
etiã & demonſtratũ,ideo dicitur:Hoc eſt corpus meum
Quia ipſum eſt ſacramentum ſignatiuum & ſanctifi-
1.Tim 3.d catiuum, de quo dicitur:Et manifeſtè magnum eſt pie-
tatis ſacramentum,quod manifeſtatũ eſt in carne iuſti-
ficatum eſt in ſpiritu,&c.Ipſum etiam viaticum conſer-
Ioan.6.f uatiuum,& confortatiuum:Qui manducat me , & ipſe
viuet propter me.Hic eſt panis,qui de cœlo deſcendit.
Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna,& mor-
tui ſunt. Qui manducat hunc panem,viuet in æternũ.
Ipſum eſt ſacrificium acceptum & placatiuũ, ſecundũ
Petr.2.a illud:Sacerdotium ſanctũ,offerẽtes ſpirituales hoſtias,
acceptabiles Deo,per Ieſum Chriſtum.Et hinc quidem
neceſſe eſt hic contineri veriſſimum corpus Chriſti.

Tertio quantũ ad conſecrationem ſanguinis,ſubiun-
git:*Similiter & calicem poſtquã cœnauit,dicens: Hic eſt ca-
lix nouum teſtamentũ in ſanguine meo,qui pro vobis funde-
tur.* Et attendendum eſt,quòd Euangeliſtæ non eodem
modo formam hanc exprimunt.Nam Matth.& Marc.
Matt.26.c dicunt.Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti qui pro
Marc.14.c multis effundetur &c.Apoſtolus autem dicit:Hic calix
1.Cor.11.f nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Eccleſia au-
tem nulla iſtarum formarum vtitur,nam dicit : Hic eſt
calix ſanguis mei,noui & æterni teſtamenti, myſteriũ
fidei,qui pro vobis,& pro multis effundetur in remiſ-
ſionem peccatorum.Nec eſt contrarietas,quia ſcriben-
tes non intendunt formam verborum præciſe deſcri-
bere, ſed hiſtoriam texere.Sed Eccleſia ſeruat formam
ab Apoſtolis traditam in conficiendo,quam & à Chri-
ſto acceperant. Et implicat in ſe forma Eccleſiæ quid-
quid per omnes Euangeliſtas,& per Apoſtolum dictũ
Matt.20.c eſt.Nominatur autem hic calix potus contentus in ca-
lice,ſicut ibi:Poteſtis bibere calicem, quem ego bibi-
turus ſum?In calice autem continebatur vinum per-
mixtũ aqua,licet Euangeliſta non exprimat, quia hoc
intelligitur,& quia mos erat,& quia vinũ forte erat,&
quia Chriſtus maximè ſobrius erat:& hoc etiam à my-
ſterio nõ vacat.Quia ſicut aqua vnitur vino,ſic Chriſto
Ioan.19.f populus:& ideo in huius deſignationem dicitur,quòd
de latere Chriſti exiuit ſanguis & aqua.Et ideo Eccle-
ſia ſumit vtraq; cõmixta. Tranſſubſtantiabatur autẽ to-
1.Cor.10.d tum illud in ſanguinem Chriſti verũ. Vnde dicitur:Ca-
lix benedictionis cui benedicimus,nõne communicatio
ſanguinis Chriſti eſt?Per hũc enim ſanguinem nouum
Hebr.9.e confirmatum eſt teſtamentum.Vnde ad Hebræos:Nec
primum quidẽ teſtamentum ſine ſanguine dedicatũ eſt.
Exod.24.b Vnde in Exodo:Sumptum ſanguinẽ reſperſit in popu-
lũ,& ait:Hic eſt ſanguis fœderis,quod pepigit Domi-
nus vobiſcũ ſuper cunctis ſermonibus his.Sed ille fuit
ſanguis animalium,qui non potuit auferre peccata,ſe-
Hebr.10.a cundum illud:Impoſſibile enim eſt,ſanguine taurorum
& hircorum auferri peccata.Et ideo teſtamentum illud
fuit vetus & temporale.Teſtamentum ergo nouum de-
dicari non potuit, nec debuit:niſi in ſanguine Chriſti.
Hebr.9.a Ideo ad Hebræos : Chriſtus autem aſſiſtens Pontifex
futurorum bonorum,per amplius & perfectius taber-
naculum non manufactum,ideſt,non huius creationis,
neq; per ſanguinem hircorum aut vitulorum , ſed per
proprium ſanguinem introïuit ſemel in ſancta, æterna
redemptione inuenta. Et ideo noui teſtamẽti mediator
eſt.Et ratio huius eſt;quia ſanguine Chriſti redemptum
Hebr.9.f eſt genus humanum. Ideo ad Hebræos dicitur : Sine
ſanguinis effuſione non fit remiſſio,non cuiuſcunque,
ſed Dei agni,& ſponſi Ieſu Chriſti.Vnde in Apocaly-
Apoc.5. c pſi:Redemiſti nos in Deo in ſanguine tuo.Et:Qui dile-
Apoc.1. b xit nos,& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.

A Et quia per ſanguinem crucis eius pacificauit ſiue quæ
in terris,ſiue quæ in cœlis ſunt,ſicut dicit Paulus.Ideo Coloſſ.1.c
ſanguinis ſacrificium debet eſſe ſacramentum reſtitu-
tiuum,quem etiã lambant pulli aquilæ,ſecundum illud:
Pullæ aquilæ lambunt ſanguinem. Quo inebriantur Iob.39.d
amici ſponſi, ſecundum illud : Bibite , & inebriamini Cant.5.a
chariſſimi.Quo incitantur ad prælium viri athletæ,ſe-
cundum illud:Elephantis oſtenderunt ſanguinem vuæ 1.Mac.6.d
& mori ad acuendos eos in prælium. Et:Ipſi vicerunt Apoc.12.c
eum propter ſanguinem agni. Et talibus dicitur:Non- Hebr.12.b
dum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis , aduerſus
peccatum repugnantes.

Veruntamen ecce manus,&c. Poſt deſcriptam mandu-
cationem phaſe , & conſecrationem Euchariſtiæ , hic
tertio deſcribit inceptationem Iudæ proditoris. Circa
B quam deſcribendam introducuntur tria , ſcilicet per-
uerſitas proditoris ingrati,profunditas iudiciorum Dei,
& pauitas Apoſtolorum Chriſti.Primo ergo quantum
ad peruerſitatem proditoris ingrati dicitur :

*Veruntamen ecce manus tradentis me,mecum eſt in men-
ſa.*Hoc quidem aduerſatiuè dicit;quia ingratitudo pro-
ditoris directe impugnat gratiam tam notabilis ſacra
menti. In hoc autem apparet mira Chriſti benignitas,
quia peſſimum proditorem ſuum ad menſam ſecum
ſuſcipiebat.Nec tantum ad menſam : immo quod plus
eſt,ad eandem ſcutellam. ſecundum illud:Qui intingit Matt.26.b
mecum manum in paropſide,hic me tradet.In quo de-
dit Dominus formam ad diligendum inimicos , ſecun-
dum illud : Diligite inimicos veſtros.Formam dedit ad Matt.5.g
tolerandum malos. Vnde ſicut dicit Auguſtinus:Cor- Aug. epiſt 162.to.2.
C pus & ſanguinem ſuum communicauit Iudæ,nec enim
aliis detexit.Vnde Gloſſa:Non deſignat ex nomine,ne Gloſ in hunc
manifeſte correptus impudentior fiat.Ipſius etiam Iu- locum to.5.
dæ pedes lauit,ſicut diſcipulorum aliorum,ſcilicet Apo-
ſtolorum, ſecundum quod dicitur:Vos mundi eſtis ſed Ioan.13.b
non omnes. Sciebat enim quiſnam eſſet,qui traderet
eum.Et è contrario apparet ex hoc mira proditoris in-
gratitudo,qui nec tanta humilitate,nec tanta charitate,
nec tanta familiaritate deſtitit à proditione. Ideo con-
queritur Dominus in Pſalmo : Homo pacis meæ in Pſalm 40.b
quo ſperaui,qui edebat panes meos,magnificauit ſuper
me ſupplantationem. Et iterum:Si inimicus meus ma-
ledixiſſet mihi,ſuſtinuiſſem vtique. Sequitur:Tu vero
homo vnanimis, dux meus & notus meus. Qui ſimul
mecum dulces capiebas cibos Hi proditori ſimiles ſunt,
D qui ad menſam Chriſti,ſcil. altare,cum peruerſo corde
accedunt. Vnde Gloſſa:Exemplo Iudæ filium hominis Gloſ.in hunc
tradit, qui iſtud inuiolabile ſacramentum violare præ- locum.to.5.
ſumit. Huiuſmodi ſunt , qui poſt acceptum ſacramen-
tum redeunt ad peccatum, ſicut canis ad vomitum : Hebr.10.c
Voluntariè enim peccantibus nobis poſt acceptam no-
titiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis ho-
ſtia. Vnde in Pſalmo:Et poſuerunt aduerſum me mala Pſalm 108.a
pro bonis : & odium pro dilectione mea.

Secundo quantum ad profunditatẽ iudiciorum Dei,
ſubditur:*Et quidem filius hominis ſecundum quod defini-
tum eſt,vadit*, hoc eſt ſecundum diuinum decretum,&
ſuum beneplacitum:Omnes nos quaſi oues errauimus, Iſa 53. b
vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit:& poſuit Dominus
in eo iniquitates omniũ noſtrum. Et iterum:Et Domi- Ibid.c
E nus voluit conterere eum in infirmitate. Et : Deus au- Act.3.c
tem , quæ prænuntiauit per os omnium Prophetarum
pati Chriſtũ ſuum,impleuit ſic. Nam Iſaïas dicit:Tan-
quam ouis ad occiſionem ducetur. Et:Spiritus oris no- Iſa.53. c
ſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris.Et: Thren.4.d
Poſt hebdomadas ſexaginta duas occidetur Chriſtus. Dan.9.g
Et:Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum?Et
dicet:His plagatus ſum in domo eorum,qui diligebant Zach.13.c
me.Paſſio ergo Chriſti fuit diffinita à Deo:fuit etiã ſibi Diuerſi diuerſimodè
placida & affectata , & tamen affectus proditoris fuit Chriſti paſſionem affectarunt.
diſplicẽs & peruerſus,ideo ſubditur:*Veruntamen væ ho-
mini illi,per quẽ tradetur.* Quia licet in effectu ſit cõcor-
dia : in voluntate tamen eſt ſumma diſcrepantia. Quia
Deus hoc volebat ex charitate,ſecundum illud : Deus

autem

[Ephes. 2. a] [Rom. 5. b] autem qui diues est in misericordia propter nimiã charitatem, &c. Et : Commendat autem charitatem suam Deus in nobis : quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. [Phil. 2. b] Christus volebat ex obedientia: Humiliauit semetipsũ, factus obediens vsque ad mortem, & cætera. [Sap. 2. d] Iudæi volebant ex crudilitate. Contumelia, & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Et post: Morte turpissima condemnemus eum. Iudas autem hoc volebat ex auaritia. Et ideò potest sibi competere istud : [Act. 8. d] Pecunia tua tecum sit in perditionem. Vnde apparet in Iuda istud quod dicitur: [1. Tim. 6. b] Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, &c. [Eccl. 10. b] Et verificatum est illud: Nihil est iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua. Vnde Iudas perdidit vitam, perdidit animam, perdidit famam, perdidit omnia, & incurrit calamitatem æternam. [Psa. 108. a] Vnde in Psalmo : Cum iudicatur, exeat condemnatus, &c. [Matt. 26. b] Matthæus: Bonum erat ei, si natus non fuisset, &c.

Tertio quantum ad puritatem Apostolorum Christi, subiungit: *Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.* [Beda Glossa interlin. in hunc locum. to. 5.] Beda: Nouerunt vndecim, quòd nil tale cogitauerunt: sed plus credunt Magistro, quàm sibi. [Matt. 26. b] Vnde dicitur: Et contristati valdè, cœperunt singuli dicere : Numquid ego sum Domine ? Vnde Apostoli erant innocentes, quia nec consentanei erant malitiæ, nec conscij. Turbatur autẽ quilibet in se, & de se, ne ab aliis crederetur, & etiam propter hæsitationem de aliis. [Ioan. 13. c] Vnde Ioannes: Aspiciebant ad inuicem discipuli, hæsitantes, de quo diceret. [Ioan. 13. c] Inter omnes tamen Simon Petrus quia feruentior erat, diligentius requirebat. Innuit Simon Petrus illi discipulo quem diligebat Iesus, & dixit ei: Quis est, de quo dicit ? Maluit autem Dominus, quòd omnes turbarentur, quàm quòd ille omnibus detegeretur, vt formam daret, quòd non est occultum vitium facile publicandum. [Eccli. 19. b] Propter quod dicitur : Audisti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. [Ioan. 13. c] Tamen Dominus Simoni Petro per Ioannem indicauit, sicut dicitur: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Quia non reputatur publicum, quod ex charitate ad cautelam prælato detegitur propter periculum vitandum.

Facta est autem & contentio inter eos, & cætera. Postquam descripsit machinationem proditionis, & institutionem sacramenti altaris, hic tertiu describit prouidam eruditionem discipulorum. Et quoniam dupliciter paratur homo ad ruinam: vel per arrogantiam in prosperis, vel per incõstantiam in aduersis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima reprimit discipulorum arrogantiam. In secunda vero animat & roborat eorum inconstantiam, ibi : *Ait autem Dominus Simoni.* In reprimendo ergo discipulorum arrogantiam, quatuor introducuntur ab Euangelista: scilicet litigium arrogantiam detegens, documentum arrogantiam reprimens, exemplum humilitatem suadens, & præmium ad humilitatem alliciens. Primo ergo quantum ad litigium arrogantiam detegens, dicit:

Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Quæ fuerit huius contentionis occasio nescitur. Contentio tamen est signum amoris priuati boni. [Iac. 4. a] Vnde Iacobus : Vnde Bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris ? Contentio autem de primatu signum est amoris excellentiæ & dominij. Et hic amor nondum erat extinctus in Apostolis ante aduentum Spiritus sancti. [1. Cor. 3. a] Vnde eis poterat dici illud: Cum enim sit inter vos zelus & contentio nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis ? Vnde contentio ista non est trahenda in exemplum: quia repressa fuit per Christum. Et per Apostolum Paulum dissuadetur. [1. Cor. 11. c] Nam dicitur: Si quis videtur inter vos contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. [Prou. 20. a] Quia honor est homini, qui separat se à contentionibus. Sed hęc cõ. uetudo recessit ab aula. Imò sicut imminẽte passione Christi contenderunt de primatu, sic imminente morte prælati, contentio fit inter canonicos, quis debeat præponi. [1. Cor. 15. d] Vnde talibus potest dici illud: Non laudo vos, quòd non in melius, sed in deterius conuenitis. Quia potius adhęrent contentioni carnalium, quàm paci & vnitati spiritualium: quam eis reliquit Christus morte, secundum illud: [Ioan. 14. d] Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. [Gen. 45. g] Vnde Ioseph dixit fratribus suis: Ne irascamini in via.

Secundo, quantum ad documentum arrogantiam reprimens, subdit: *Dixit autem eis: Reges gentium dominãtur eorum:* per ambitionem excellentiæ, secundum illud: [Iudit. 1. a] Arphasat rex Medorum subiugauerat multas gẽtes suo imperio. [Ibid. d] Sequitur: Et glorificabatur quasi potẽs in potẽtia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum. *Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur*, per nomen honorabile. [Psal. 48. b. d] Tales sunt de quibus in Psalmo, Vocauerunt nomina sua in terris suis. Et statim subditur : Et homo cum in honore esset, non intellexit, &c. [*Vos autem non sic: Sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior*, per humilitatem in corde, secundum illud: [Eccli. 3. e] Quanto magnus es: humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. [Eccli. 10. d] Nam dicitur. Magnus est iudex, & potens est in honore: sed non est maior illo, qui timet Deum, *Et qui præcessor est sicut ministrator*, per humiliationem in exteriori conuersatione: [Matt. 20. d] Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse erit vester seruus. Et ideo in parabola supra dicitur: [Sup. 14. b] Cum vocatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Et rationem ibidem reddit: Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hoc autem dicitur non vt gradus deseratur, vel ordo perturbetur, vel iustitia omittatur, sed vt priuatus excellentiæ amor suspendatur: [Eccli. 32. a] Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe. [1. Pet. 5. a] Et hoc maxime clericis competit, secundum illud : Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. [Glos. in hunc locum to. 5.] Vnde Glossa : Necesse est vt correctionem subditis & matrem pietas, & patrem exhibeat disciplina. Atque inter hæc sollicita circumspectione prouidendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Et de hoc in Paulo exemplum : [1. Thes. 2. b] quia dicebat bonis: Facti sumus paruuli in medio vestri, tanquam si nutrix foueat, &c. [2. Cor. vlt. a] Pater etiam seuerus fuit Corinthus: Prædixi enim, & prædico, vt præsens vobis, & nunc absens iis, qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus: qoniam si venero iterum non parcam. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus.

Tertio, quantum ad exemplum humilitatem suadens subiungit: *Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat?* Hoc quærit sicut per se notum, & ideo respondit: *Nonne qui recumbit?* Hoc est quidem verum, secundum ordinem, qui attenditur secundum morem, & vsum mundanum. [Sup. 17. b] Vnde supra : Quis autem vestrûm habens seruum, qui reuerso de agro, dicat illi : Statim transi, & recumbe: & non magis, veni, & ministra mihi? Sed aliter est secundum ordinem diuinum, ideo subdit: *Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.* Ad dandum humilitatis exemplum: quod potissime fecit in cœna illa vltima, in qua lauit pedes discipulorum, sicut dicitur ibi, vbi subiungitur: [Ioan. 13. b] Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Rationem autem consequenter Ipse reddit: Non est seruus maior Domino suo, neque Apostolus maior est eo qui misit illum. Si ergo cũ Christus esset superior, humillime ministrauit, multo fortius & omnes Christi discipuli. [Chrysost. in opere imperf. Mat. ca. 5. homil. 9. to. 2.] Chrysostomus: Non est verus discipulus, qui non imitatur Magistrum. Nec vera imago, quæ non est similis auctori. Vnde licet semper fuerit periculosum erigi in superbiam, nunc periculosissimum est post tantam humilitatem ostensam, & ideo dicitur: [Phil. 2. b] Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. qui

cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo,&c.

Quarto, quantum ad præmium ad humilitatem alliciens,adiungit: *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis*,per sustinentiam tribulationis. Tales sunt,de quibus dicitur: *Apoc.7.d* Hi sunt,qui venerunt de tribulatione magna,& lauerunt stolas suas , & dealbauerunt eas in sanguine agni.Et huiusmodi sunt veri amici:quia *Prou.17.a* omni tempore diligit,qui amicus est, & frater in angu- *Eccl.6.a* stiis comprobatur Et:Si possides amicum,in tentatione posside eum.Et quoniam qui particeps est in tribulatione,debet esse particeps in honore,ideo addit: *Et ego dispono vobis,sicut disposuit mihi pater meus,regnum:vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo*,per abundan- *2.Tim.2.b* tiam satietatis,secundum illud : Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus : si sustinebimus,& *Apoc.1.b* conregnabimus.Et:Particeps in tribulatione, & regno. B Pater disposuit filio , quòd perueniret ad exaltionem *Inf.24.d* per humiliationem : nam infra dicitur : Nonne hæc oportuit pati Christum,& ita intrare in gloriam suam? *Philip.2.a* Et : Humiliauit semetipsum. Et post : Propter quod & *Ibid.d* Deus exaltauit illum,& donauit illi nomen, & cætera. Sic & filius disponit nobis eodem modo , & quantum *Ioan.12.d* ad viam,& quantum ad patriam. Vnde Ioannes:Si quis mihi ministrat,me sequatur:& vbi sum ego,illic & minister meus erit. Quod non solum dicit, quo ad conuiuium refectionis,verum & solium honoris,& ideo addit : *Et sedeatis super Thronos iudicantes duodecim tribus Israel*,per excellentiam dignitatis.Et hoc debetur perfectis , qui iudicabunt , & non iudicabuntur. De quibus *Matt.19.a* Matthæus:Vos,qui secuti estis me,& cætera. Et in ta- C *1.Cor.6.a* lium persona dicitur:Nescitis quoniam Angelos iudicabimus?quanto magis sæcularia ? Hoc autem debetur *Iob.36.b* perfectæ humilitati, secundum illud : Causa tua quasi *Iob.36.a* impij iudicata est.Et iterum:Non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.Illis scilicet,qui vincunt super- *Apoc.3.d* biæ fastum.Propterea dicitur:Qui vicerit,dabo ei sedere mecum in throno meo:sicut & ego vici,& consedi cum patre meo in throno eius. Et hoc est præmium humi- *Ioan.12.d* lium:Si quis mihi ministrauerit , honorificabit eum pater meus.

Ait autem Dominus Simoni,& cætera. Post repressam discipulorum arrogantiam. hic animat eos ad constan- D tiam contra pericula imminentia. Et quoniam in periculis opus est constantia contra violentiam, & opus est cautela contra fraudulentiam. Nam diabolus tentat vt leo, tentat etiam vt draco:ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima animat discipulos ad constantiam. In secunda vero sollicitat ad cautelam,ibi: *Et dixit eis: Quando misi vos,&c.* Animans autem ad constantiam, præmunit contra tentationem,ostendit ad defensionem, & compescit præsumptionem. Primo ergo quantum ad prænuntiationem tentationis,dicit:

Ait autem Dominus Simoni:Simon,ecce satanas expetiuit vos,vt cribraret sicut triticum. Specialiter Simonem alloquitur , tanquam principalem inter omnes Apostolos. *Matt.16.c* Nam ei dictum est:Beatus es Simon Bariona:Et post. Et ego dico tibi,quia tu es Petrus , & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Istum ergo tanquam princi- E palem lapidem , & fundamentalem præmunit , ostendendo periculum pugnæ hostilis. Quia enim diabolus aduersatur nobis,ideo dicitur satanas , secundum illud: *Zach.3.a* Et satan stabat à dextris eius,vt aduersaretur ei.Iste au- *Iob.1.b* tem semper desiderat persequi viros iustos,sed non potest nisi quantum permittitur à Domino. Ideo dicitur expetere , sicut à Domino permissus est Iob : Quadam autem die,cum venissent filij Dei,& assisterent coram Domino adfuit inter eos etiam satan : data est autem ei potestas,&c.Concutit etiam viros perfectos,sicut concutitur triticum in cribro.Quia sicut triticum dum cribratur,expurgatur : sic & viri sancti in tribulationibus. *Glos.in hunc* Vnde Glossa:Cum vero satanas expetit tentare,& velut *locum ro.5.* qui triticum purgat ventillando concutere , docemur nullius fidem à diabolo , nisi permittente Deo , posse tentari.Sicut autem cum cribratur triticum,nihil rema- A net in eo,nisi puluis:sic diabolus non capit,nisi peruersos. Sicut in percussura cribri remanebit stercus,sic apo- *Eccl.27.a* ria hominis in cogitatu illius.In hoc enim cribro, mali non cribrantur : Concutiam in omnibus gentibus do- *Amos.vlt.a* mum Israël,sicut concutitur triticum in cribro : & non cadet lapillus super terram.

Secundo, quantum ad ostensionem defensionis , adiungit:*Ego autem rogaui pro te,vt non deficiat fides tua.* Hic rogauit Dominus non vt Petrus non caderet:sed vt non deficeret,quia quamvis ceciderit,resurrexit, secundum *Inf.g* illud:Conuersus Dominus respexit Petrum. Vel potest illud referri ad Ecclesiam Petri : pro cuius fide rogauit *Ioan.17.c* Dominus, secundum illud : Non pro eis tantum rogo: sed & pro eis , qui credituri sunt per verbum eorum in me. Et hæc Ecclesia, quæ designatur per Petri nauicu- B lam , licet concutiatur , tamen non naufragatur. Hoc enim posuit Deus in Ecclesia ad confirmationem aliarum,ideo addit:*Et tu aliquando conuersus,cõfirma fratres tuos*:quia sicut dicitur:Debemus nos firmiores,imbecil- *Rom.15.a* litates infirmorum sustinere,&c. Et hoc est ordinatum, secundum illud:Frater qui adiuuatur à fratre,quasi ciui- *Prou.18.c* tas firma. Ex quo apparet quòd Christus ipse orando, & interpellando confirmat principalia Ecclesiæ membra.Propter quod dicitur: Deo autem gratias , qui dedit *1.Cor.15.g* nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.Et:Deus autem omnis gratiæ , qui vocauit nos in *1.Pet.vlt.c* æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos,ipse perficiet,confirmabit,solidabitq;. Sed per principalia confirmat infirmat , secundum illud : Desidero *Rom.1.b* C enim videre vos,vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est , simul consolari in vobis,&c.Vnde & de S.Iob dicitur:Vacillantes confir- *Iob.4.a* mauerunt sermones tui.

Tertio , quantum ad repressionem præsumptionis, subiungit:*Qui dixit ei: Domine,tecum paratus sum, & in carcerem,& in mortem ire*, hoc verbũ fuit amoris & feruoris:sed tamen hoc erat cuiusdam præsumptionis,quia illud promittit ad quod non sufficit,sc.quòd paratus sit pro Christo,& cum Christo mori, cum sit opus perfectissimæ charitatis.Vnde Hieronymus: Auis sine pennis *Hier.in ca.* in altum volare nititur,sed corpus aggrauat animam,vt *14.Marci.* timore humanæ mortis timor Domini superetur. Vnde *to.6.* D Petrus hic dupliciter præsumpsit. Et quia supra vires, de viribus propriis sentit.Vnde Ioannes:Iesus dixit Pe- *Ioan.13.d* tro : Quo ego vado, non potes me modo sequi. Dicit enim Petrus : Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam. Et iterum.Quia se aliis præposuit. Vnde Marcus:Et si omnes scandalizati fuerint, *Mar.14.c* sed non ego. Vnde Chrysostomus : Duplex enim cri- *Chrys.in c.* men erat. tum quia Christo repugnauit ac restitit,tum *26.Mat.ho.* quia cæteris seipsum præposuit. Et ideo hæc præsum- *83.to.2.* ptio compescenda erat,& propterea subditur:*Et ille dixit: Dico tibi Petre,non cantabit hodie gallus,donec ter abneges nosse me.* Chrysostomus:Idcirco igitur permisit vt *Chrys.vbi* caderet:vt in omnibus disceret Christo parere,veriora- *supra.* que dicta istius crederet , quàm sua sibi conscientia testaretur Et post:Ex hoc apparet,quòd non sufficit desi- E derium hominis, nisi nutu superioris potiatur. Vnde Augustinus de verbis Domini dicit , quòd Dominus locutus est ad Petrum, sicut medicus ad ægrotum , qui credit se esse sanum. Dicit enim sic:Sicut medicus tangens venam cordis Petri dicebat, non incitando ad negationem , sed compescendo præsumptionem. Vnde Glossa:Ille qui nouit quid sit in homine,ne quis de sta- *Glos. in hunc* tu suo incaute confidat , vel de casu incautius diffidat, *locum to.5.* sicut Deus modum, tempus, numerum negationis eius prædicit , & sicut misericors auxilium suæ defensionis promittit.Ipse ergo Dominus , qui scit figmentum nostrum,qui scit cogitationes hominum esse vanas,prædicit casum, vt ostendat verum esse illud , quod dicitur: Qui confidit in corde suo,stultus est, qui autem gradi- *Prou.28.d* tur sapienter , ipse laudabitur. Si quis autem quærat, vtrum Petrus crediderit Dominum dixisse verum, aut

falsum, dico quod credidit verum, sed sub conditione, scil. nisi diligenter caueret sibi. Sciebat enim quod prædictio Christi in nullo sibi præiudicabat: sed potius prænuntiabat arbitrij libertatem. Videtur autem hoc quod hic dicitur de negatione Petri, contrarium esse ei quod dicitur: (Mar. 14. e) Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me negaturus. Sed ad hoc respondetur quod re vera primum cantum negauit Petrus semel, & ante secundum bis, & ita Petrus ante consummauit trinam negationem, quàm gallus cantum suum. Est ergo sensus quod gallus non cantabit, id est, non percantabit, id est, canticum non consummabit, vel antequam gallus cantet, ter negabis, id est, trinam negationem inchoabis: vel negabis, id est, trinam negationem in proposito consummabis.

B *Et dixit eis: Quando misi vos*, &c. Postquam animauit ad constantiam, hic sollicitat ad cautelam. Quod quidem facit per tria, scil. per rememorationem præteritorum, per circumspectionem præsentium, & per prouisionem futurorum. Primo ergo quantum ad rememorationem præteritorum, dicit:

Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil, hoc autem Dominus requirit ab eis, vt in tempore tribulationis memores essent præteritæ quietis, (Eccl. 11. a) secundum illud: In die malorum non immemor sis bonorum. Et Iob: (Iob. 2. b) Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare nō sustineamus? vel ideo reducit ad memoriam, vt ex præterito det cautelam de futuro: (Eccl. 8. b) Quia ignorat præterita, & futura nullo scire post nuntio. Vel ideo quærit, ostendat quod diuinitus ortum est vt quod & C in primitiua Ecclesia est obseruatum, vt Euangelium nuntians de Euangelio viuat. (Glos. in hunc locum ro. 5.) Vnde Glossa: Ne quid tollerent in via præcepit ordinans scil. vt qui Euangelium nuntiat de Euangelio viuat, vel ideo quærit, vt ostendat ex responsione sua, quod exequenti diuina consilia non deessent necessaria. Propter quod dicitur: (Mat. 6. b) Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Et post: Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Hoc autem non dicit, quia Apostoli nullam sustinuerant penuriam, sed Deus illam suppleuit quantum necesse erat. Vnde dicitur: (2. Cor. 4. b) Aporiamur, sed non destituimur. Glossa ibi: Quasi pauperes sumus adeo, vt nobis necessaria desint, sed non destituimur à thesauro Dei, quia Deus pascit nos, & impletur illud: (Psal. 33. b) Timete Dominum omnes sancti D eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Quia exterior inopia cum interiori sufficientia non debet reputari pro inopia, seu opulentia. Propter quod dicitur: (1. Cor. 1. a) In omnibus diuites facti estis in illo. Sequitur: Vt nihil vobis desit in vlla gratia. Et: (2. Cor. 6. b) Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Vnde Chrysostomus: Maximam habet defensionem inopia, inopem & nudum neque possum ego exuere, philargyriam vniuersa contristant, non solum homines, sed etiam vermes & tineæ contra eam militant.

Secundo, quantum ad circumspectionem præsentium, subdit: *Dixit ergo eis. Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram*, ad sustentationem. (Glos. in hunc locum ro. 5.) Vnde Glossa: Instante vero mortis articulo, & tota illa gente, pastorem simul & gregem persequente, congruam tempo- E ri regulam decernit, permittens vt tollant necessaria victui, donec sopita persecutorum insania, tempus euangelizandi redeat. Datur autem hic forma, vt inter infideles & extraneos & persequentes doctrinam veritatis non negligatur prouisio sustentationis. (Glos. in hunc locum ro. 5.) Vnde Gl. Si per inhospitales regiones pergimus, plura viatici causa licet ferri, quàm domi habebamus. Et quia in persecutione non instat solum periculum famis ab intra, verum etiam periculum oppressionis ab extra. Ideo addit: *Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium*, ad defensionem. Et debet suppleri affirmatiue: & qui habet gladium, tollat sc. & qui non habet, emat. Sed cum Dominus nolit vindictam fieri à spirituali-

A bus viris, vt quid mandat gladium emi? Vnde Ambrosius: (Amb. li. 10. in cap. 22. Lucæ ro. 3.) Cur emere iubes gladium qui me ferire prohibes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? Nisi forte vt sit parata defensio, non vltio necessaria, & videar potuisse vindicari, sed noluisse. Potest etiam dici quòd ad spiritualem intellectum refertur, vt perperam intelligatur affectus pietatis, secundum illud. (Eccl. 17. e) Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso. Et in hac pera reponuntur lapides de torrente passionis, secundum illud: (1. Reg. 17. e) Elegit sibi Dauid quinq; limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem. Per gladium autem intelligitur zelus veritatis, quem debet homo primo sibi præcingere, per mortificationem carnalitatis propriæ, secundum illud: (Psal. 44. a) Accingere gladio tuo super femur tuū potentissime. Et: (Cant. 3. a) Vniuscuiusque ensis super femur suū, B propter timores nocturnos. Et debet euaginari ad redargutionem carnalitatis alienæ, secundum illud: (Hier. 48. b) Maledictus qui prohibet gladiū suum à sanguine. Et: (Ioel. 3. b) Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat: quia fortis ego sum. Hæc duo scil. pera & gladius assumenda sunt in tribulatione, vt pietatem ad naturam, zelum vero contra vitia habeamus.

Tertio, quantum ad prouidentiam futurorum subiungit: *Dico enim vobis, quoniam adhuc quod hoc scriptum est oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est*: (Isa. 53. d) Tradidit in mortē animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Congrue autem hoc Dominus prædicit eis: vt ex considerata passione sua armentur & animentur, secundum illud: (1. Pet. 4. a) Christo igitur passo, &c. & vos eadem cogitatione armamini. Hæc est armatura accipienda, C secundum illud: (Ephes. 6. c) Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo. Et quoniam nihil magis animat hominem in tribulatione, quam consideratio finis, ideo subdit: *Etenim ea quæ sunt de me, finem habent*, scil. per passionem imminentem. Nam supra dicitur: (Sup. 18. f) Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. In hac quidem finali tribulatione non debet esse defectus spiritualis armaturæ, quæ nunquā deerit Ecclesiæ, in cuius designationem subdit: *At illi dixerunt: Domine, ecce gladij duo hic: At ille dixit eis: Satis est*. Ex quo apparet quod verbum Christi plus refertur ad intellectum spiritualem, quam carnalem. Nam duo gladij nunquam satis essent ad defensionem contra illam innumerabilem multitudinem, qui cū gladijs & fustibus venerunt. Quod ergo d. c. s., satis est, intelli- D gitur de signato. Nam per duos hos gladios intelligūtur duo testamenta, in quibus sufficiens continetur doctrina, ad defendendā vniuersalem Ecclesiam, secundum illud: (Cant. 4. b) Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: Mille clypei pendēt ex ea, omnis armatura fortium. (Isa. 6. b) Designatur tamen per gratiarum geminatum, & in designationem huius Seraphin tulit cum forcipe de altari calculum, qui in duobus brachiolis duplicem habet cultellum: In huius etiam designationem dicitur: (Apoc. 19. c) Quod de ore eius exibat gladius ex vtraque parte acutus. Et de his Isaïas: (Isa. 2. a) Conflabant gladios suos in vomeres. Quia veteris testamenti verba, vtilia sunt ad prædicationē. Vel per duos gladios intelligitur duplex armatura, scil. spiritualis & materialis. Vnde Bernardus ad Eugenium: (Bern li. 4. de consid. ad Eug. ro. 2.) Si nullo modo ad te E pertineret gladius materialis dicentibus Apostolis, ecce gladij duo hic, non respondisset Dominus satis est, sed nimis est. Vterq; ergo est Ecclesiæ, & spiritualis sc. & materialis. Sed hic quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia est extrahendus, ille sacerdotis, is militis manu, sed sane ad nutum sacerdotis, & iussum Imperatoris.

Et egressus ibat secundum consuetudinem, &c. Post descriptam machinationem proditoris, & informationem discipulorum, describit hic Euangelista orationem hominis Christi ad Deum: & hoc quantum ad septiformem conditionem, quæ debet esse in oratione. (Orationis cōd nones septem.) Debet enim esse secreta, sollicita, deuota, discreta, vigorosa, anxia, & circumspecta. Primo ergo quantum ad orationis secretum ex parte loci, dixit:

Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum. Consuetudo enim sua erat orare in monte illu, A quia locus ille erat secretus, vt insinuet quod deuota oratio fugere debet publicum, propter quòd Matth. Matt.6.a Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum, & cætera. Osea.2.c Oseas: Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Siue quia locus erat eminens ad quem debet orans ascendere, ratione cuius dicitur: Matt.14.c Dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Siue etiam quia mons erat Oliuarum & vnctionis & pietatis, ex qua Deus debet orari secundum illud. Psal.22.b Impinguasti in oleo caput meum, &c. Siue etiam quia de illo loco ascensurus erat in cœlum, vt sciremus, quia inde ascenderemus ad cœlos. Vnde vigilamus, & oramus, & non reconciliamur. Principalis tamen ratio erat secretum: B vnde & solos permisit ire discipulos, propter quod addit: *Secuti sunt autem illum & discipuli*, tanquam familiares & priuati, quos etiam elegit, coram quibus in monte transfiguratus fuit. Vnde Matthæus: Matt.26.d Assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse.

Secundo, quantum ad orationis sollicitudinem ex parte animi, subdit: *Et cum peruenisset ad locum dixit illis: Orate ne intretis in tentationem.* Ex quo apparet quod Dominus sollicite orabat, & ad orationem discipulos sollicitabat, vt doceret sollicite orandum propter imminentia pericula. Tunc enim potissime orationi insistendum est, secundum illud. Psal.76.a In die tribulationis meæ Deũ exquisiui manibus meis, &c. Quando enim tentatio imminet grauis, oportet tunc implorare auxilium de C excelsis, secundum illud: 1.Paral.20.d Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Cum autem hoc tentatur, oportet ipsum petere auxilium ne vincatur. Et hoc petitur Matt.6.b in oratione Dominica: Et ne nos inducas in tentationem. Vnde qui in tentatione non vigilat, & orat socius est furis. Quia cum sentiat hostes; non clamat ad Dominum vt castrum & eius milites succurrant. Vnde supra: Sup.21.g Vigilate itaque omni tempore orantes: vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt.

Tertio quantum ad orationis deuotionem ex parte modi orandi, subdit: *Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis. & positis genibus orabat.* In quo ostendit deuotionem, & humilitatem, & reuerentiam cordis. D Vnde bene orabat, positis genibus, vt humilitatem mẽtis habitu corporis ostenderet. Et hoc quidem conueniens erat: nam talis oratio maxime placet, secundum illud: Eccl.35.c Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur. Vnde etiam in Psalmo: Psal.101.c Respexit in orationem humilium, & non spreuit precem eorum. Et ideo Iudith: Iudith.9.d Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Hoc modo orabat Paulus: Ephes.3.c Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et nota quod dicit, quod auulsus est à discipulis ad iactum lapidis, non solum propter secretum, verum etiam propter mysterium. Quia per hoc signabatur, quod lapis ille angularis erat à discipulis ad modicum separandus, & cito reuersurus, quod significat Patenæ absconsio. absconsio patenæ in Missa. Vel E certe signat, quod ad hoc quod quis de nocte oret, oportet quod à carnalibus affectibus auellatur. Vnde Isaias. Isa.28.c Quem docebit scientiam? Et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus. Et hæc auulsio non potest esse, nisi per quendam impetum, & motum violentum. Et propter istum impetum spiritus postulantis dicitur: Rom.8.e Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Quarto quantum orationis discretionem, addit: *dicens Pater, si vis transfer calicem istum à me*: Per calicem istum intelligitur passio: pro eo quod in calice potus bibitur in mensura, secundum illud: Psal.79.a Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura. Hunc calicem Christus bibit, cum passionem voluntarie gustauit. De torrente in via bibit: &c. Psal.109.d Et Matth. Matt.20.c Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Hunc calicem Christus bibere volebat voluntate rationis: sed abhorrebat voluntate sensualitatis. Vnde quia ratio dominabatur sensualitati, ideo addit: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* In quo apparet quod discrete petebat, quia voluntatem carnis voluntati rationis, & voluntati diuinitatis subiiciebat, secundum illud: Ioan.6.d Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Apparet ergo quod rationem tanquam discretus & peritus aduocatus præposuit sensualitati, seruata tamen forma diuini iuris. Hoc autem Dominus orauit, vt ostenderet in se veritatem humilitatis: vt condescenderet, & formam daret membris infirmis. Vnde Bernardus: Bernar. in festo sancti Andreæ ser. 1. to. 1. Agnosco vocem ægrotorum, in medio considero charitatem, stupeo miserationem, expauesco dignationem. Hoc enim mirabile: quo modo sic dignaretur nostras in se suscipere infirmitates. Potest enim exponi, quod Christus orauerit pro membris, vt petat quod calix transferatur, id est, scandalum passionis, vel timor mortis. Alio modo, sicut Beda exposuit, pro Iudæis, vel vt per eos hęc mors Christo non infligatur, nec ita excæcentur, vel vt ex cæcitate reuertentur. Et hoc est ab eis calicem transferre. Tunc est sensus: à me, id est, meis.

Quinto quantum ad orationis vigorem, subdit: *Apparuit autem illi Angelus de cœlo confortans eum.* Angelus apparuit ad confortandum, non propter suam indigentiam, sed propter confortationem nostram. Vnde Glossa: Glos. interlin. in hunc locum to. 5. Nam si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est: necesse est, vt etiam propter nos confortetur, & nobis. Vt ex hoc appareat, quod Angeli confortant orantes, Dan 10.d sicut dicitur: Tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me, & dixit: Noli timere vir desideriorum, pax tibi: confortare, & esto robustus. Cumque loqueretur mecum conualui, & dixi: Loquere Domine mi, quia confortasti me. Hæc ergo Angelorum confortatio nobis impetrat vigorem: propter quod in huius designationem addit: *Et factus in agonia prolixius orabat.* Gregorius: Factus in agonia, signat quod tunc anima non immerito terretur, quando post pusillum hoc inuenit, quod in æternum mutare non possit. In hoc enim mira, est pugna: inter naturam & gratiam, inter rationem & sensualitatem, Quam quidem agoniam habuerunt sancti martyres, & habent viri iusti, secundum illud: 1.Cor.9.d Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et post: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans. Quanto autem hæc agonia fortior est, tanto fortius orationi insistendum est. Vnde supra: Sup.18.a Dicebat autem parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere. Et iterum Sup.6.c quod erat pernoctans in oratione Dei.

Sexto quantum ad orationis anxietatem subditur: *Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Ex quo apparet quod mirabilibus suspiriis, & clamorib. cordis, & anxiis desideriis clamabat ad Deum, secundum illud: Psal.87.a Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te. Ideo autem sanguis decurrebat in terram, ad ostendendum quod pro Ecclesia orabat: & pro illa effundere sanguinem suum cupiebat: Iob.16.d Terra ne operias sanguinem meum neq; inueniat in te locũ latendi clamor meus. Attendendum est autẽ quod Dñs fudit sanguinem suum pro nobis in circumcisione, oratione flagellatione, coronatione, manuum & pedum crucifixione, & lateris apertione, vt sic appareat verum illud: Psal.129.a Apud Dñm misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Vnde verificatum est illud: Isa 63.a Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? vere rubrum est sacrosãctum istud corpus, quod toties fuit pro nobis sacro sanguine rubricatum. Hic sanguis interpellat pro nobis, secundũ illud: Heb.12.e Accessistis ad testamẽti noui mediatorẽ Iesum, & sanguinis aspersionẽ melius loquentem

quam

quàm Abel. Quia ſanguis Abel clamabat vindictam, ſecundum illud: Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra: *Gen. 4.b* hic autem clamabat remiſſionem: Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. *Matt. 26.c*

Septimo, quantum ad orationis circumſpectionem, ſubiungit: *Et cum ſurrexiſſet ab oratione, & veniſſet ad diſcipulos ſuos, inuenit eos dormientes præ triſtitia:* Sic tamen orabat ad Deum, vt non obliuiſceretur ouium ſuarum. Quinimo trinc interrupit orationem, vt rediret ad diſcipulos excitandos. *Matt. 26.e* Vnde Matthæus: Et venit, & iterum inuenit eos dormiẽtes. In quo mira apparet ſollicitudo Chriſti ad diſcipulos, ſicut gallina ſollicitatur ad pullos. *Deut. 32.b* Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans. Vnde & ſubditur: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem.* Arguit eorũ ſomnolentiam, quæ ſimilis erat ſomnolentiæ ipſius Ionæ: *Ionæ 1.b* B Ionas deſcendit ad interiora nauis, & dormiebat ſopore graui. Et acceſſit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid [illegible] ſopore ſupprimeris? Sic & Dominus dixit Petro: *Mar. 14.d* Simon, dormis? Non potuiſti vna hora vigilare mecum? Dormiebant autem non ex crapula, ſicut ille, de quo in Prouerbiis: *Prou. 23.d* Eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo: ſed ex mœſtitia tantum. *Matt. 26.d* Vnde Matthæus: Erant oculi eorum grauati. In hoc ergo apparet mira circumſpectio Chriſti orãtis; quia rediit ad diſcipulos ad excitandum, & iterum rediit ad Deum orandum. Vt ſic manifeſte oſtenderet, quod piiſſimus, & vigilantiſſimus erat: & ad ſubditos, & ad Deum, tanquam optimus prælatus. Inſinuatur etiam in hoc, quòd Chriſtus ter orauit eundem ſermonem, quòd oratio noſtra debet eſſe ad Deum trinum. C Debet eſſe contra triplex genus tentationum: debet eſſe ſecundum triplicem actum potentiarum imaginis menti noſtræ. Et ſecundum triplicem theologicam virtutem, fidem ſcilicet, ſpem, & charitatem. Debet eſſe propter triplex bonum aſſequendum, ſcilicet veniam, gratiam & gloriam. Seu bonitatem, ſcientiam, & diſciplinam, ſecundum illud: *Pſal. 118.i* Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me. In hoc autem, quòd ter viſitauit eos, ſignificatur, quod Dominus ter viſitat animas, confortando, ſcilicet iraſcibilem, zelum immittendo: rationabilẽ, lumen infundendo: & concupiſcibilem, deſiderium inflammando, propter quod Iob: *Iob. 33.d* Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per ſingulos, vt reuocet animas eorum à correptione, & illuminet luce viuentium. D Et ſic completur pars hæc: quæ eſt de præambulis ad paſſionem.

Adhuc eo loquente, ecce turba, &c. Poſtquam deſcripſit præambula ad paſſionem, hic ſecundo deſcribit concomitantia. Hæc autem fuerunt ſex, ſcilicet Chriſti comprehenſio, comprehenſi illuſio, illuſi accuſatio, accuſati condemnatio, condemnati crucifixio, & crucifixi mors & tumolatio. Secundum hoc ergo pars iſta habet ſex. In quarum prima agitur de Chriſti comprehenſione. In ſecunda de eius illuſione, ibi: *Et viri qui tenebant Ieſum, & cætera.* In tertia de accuſatione, ibi: *Et ſurgens omnis multitudo, & cætera.* In quarta vero de condẽnatione, ibi: *Pilatus autẽ, conuocatis, & cætera.* In quinta, de crucifixione, ibi: E *Ducebantur autẽ & alij, & cætera.* In ſexta vero de morte & tumulatione, ibi: *Erat autem fere hora ſexta, & cætera.* Quoniam autem Chriſtus in ſua comprehenſione fuit à diſcipulo traditus, à Petro negatus: ideo pars iſta habet duas, in quarum prima agitur de modo comprehendendi: In ſecunda de negatione Petri, ibi: *Comprehendentes autem eum, duxerunt, &c.* In exprimendo igitur comprehendendi modum, quatuor introducuntur, ſcilicet, fraus proditoris, zelus diſcipulorum, virtus Saluatoris, & dolus Iudæorum. Primo igitur quantum ad fraudem proditoris, dicit:

Adhuc eo loquente, ad commonitionem diſcipulorum. *Matt. 26.e* Vnde Matthæus: Ecce appropinquauit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum: Surgite, eamus, ecce appropinquauit, qui me tradet. In verbis iſtis A Iudas ſuperuenit, vnde & ſubdit: *Ecce turba, & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos,* tanquam dux peruerſorum: *Actor. 1.c* Oportet impleri ſcripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Ieſum. Ipſe ergo duxit eos ad locum, ſecundum illud: *Ioan. 18.a* Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Ieſus conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Ipſe etiam dux fuit ad capiendum Chriſtum. Vnde ſubdit: *Et appropinquauit Ieſu, vt oſcularetur eum,* ad dandum proditionis ſignũ. *Matt. 26.e* Vnde Matthæus: Qui tradidit eum, dedit illis ſignum, dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum. Hoc ſignum vere erat proditorium, quia ſignum eſt amoris, & tamen procedebat ex peruerſitate cordis, & ideo ſubdit: *Ieſus autem dixit illi: Iuda oſculo filium hominis tradis?* detegendo ſcilicet proditoris affectum, B ſuſcipit autem Dominus oſculum à Iuda, licet ſciret proditorium, vt ſemper maximam in ſe oſtenderet benignitatem. Vnde Gloſſa: *Gloſ. in hunc locum to. 5.* ſuſcepit Dominus oſculum, vt plus afficiat proditorem, cui amoris officia non negaret. Vnde dicitur in Pſalmo: *Pſalm. 119.b* Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, & cætera. Mattæus: *Matt. 26.e* Dixitque illi Ieſus: Amice, ad quid veniſti? Ex hoc autem apparet mira peruerſitas in proditore. Vnde Hieronymus: Iudas de apoſtolatus faſtigio in proditionis tartara labitur, & nec familiaritate conuiuij, nec intinctione boccellæ, nec oſculi gratia frangitur, ne quaſi hominem tradat, quem filium Dei nouerat. Oſculi ergo ſuſceptio ex parte Chriſti fuit benignitatis, ſed ex parte Iudæ fuit miræ doloſitatis. In huius figuram dixit Ioab ad Amaſam: *2. Reg. 20.c* Salue mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amaſæ, C quaſi oſculans eum, & percuſſit eum in latere, & mortuus eſt. Et iſtud eſt oſculum impij proditoris. Propterea dicitur: *Prou. 27.a* Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis.

Secundo, quantum ad zelum diſcipulorum, ſubdit: *Videntes autem hi qui circa ipſum erãt, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, ſi percutimus in gladio?* Diſcipuli enim zelo amoris Chriſti accenſi inflammabantur ad defenſionem, ſed dubitabant propter illud, quod ab ipſo edocti erant exhibere omnem patientiam, ſecundum illud: *Matt. 5.f* Si quis percuſſerit te, in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: ſed Petrus adeo feruebat, quòd nec quæſiuit, nec reſponſionem expectauit. Vnde ſubdit: *Et percuſſit vnus ex illis, ſeruum principis ſacerdotum, &* D *amputauit auriculam eius dexteram,* hic autem fuit Petr⁹. Vnde tres Euangeliſtæ ipſum non exprimunt ex nomine, propter reuerentiam: ſed Ioannes exprimit, ad inſinuandum eius zelum feruidum. Vnde Ioannes: *Ioan. 18.b* Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: & percuſſit pontificis ſeruum. In hoc autem facto laudatur Petri zelus, Vnde Gloſſa: *Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5.* Petrus eodem ardore mentis zelatus eſt, ſicut Phinees, de quo dicitur, quòd propter zelum quo transfodit fornicantes adeptus eſt ſacerdotium ſempiternum: *Num. 25. b, c* hic autem laudatur zelus, tamen non laudatur opus. Vnde Matthæus: *Matt. 26.e* Conuerte gladium tuum in locum ſuum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Veruntamen licet non laudetur factum, commendatur myſterium. In hoc enim ſignatur, E quòd poteſtas ſacerdotij Petri ſuſtulit obſeruantiam ſacerdotij legalis, quæ ſeruitus erat. Vel certe per amputationem iſtius auriculæ intelligitur, quòd populus ille, qui nomine dicitur rex, ſed veritate ſeruus, ſpiritualem intelligentiam perdidit. Vnde Gloſſa: *Gloſ. in hunc locum to. 5.* Seruus principis ſacerdotum, qui Malchus, id eſt, rex appellatur, *Ioan. 18.b* populus Iudæorum eſt, qui per incredulitatem, ſeruus factus eſt impietatis: qui perdidit auriculam dexteram, vt tantum literæ vtilitatem audiat. Vnde Petrus hanc autem non abſtulit, ſed ablatam oſtendit. Vnde Gloſſa: *Gloſ. in hunc locum to. 5.* Ablata eſt auris non Petro tollente, ſed diuino iudicio ablatam pandente.

Tertio, quantum ad virtutem Saluatoris, adiungit: *Reſpondens autem Ieſus ait: Sinite vſque huc,* quaſi dicat nõ amplius procedatis pro eo, quod exhibẽda eſt patientia,

non iracundia: beneficentia, non vindicta. Ideo addit: A *Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum*, in quo miro modo ostēditur Christi benignitas, quòd seruum comprehendentem in actu persecutionis vulneratū sanauit. [*Matt.5.g*] Tunc potissime impleuit istud quod iussit: Benefacite his, qui oderunt vos. In quo mira apparuit eius potentia, quia solo tactu vniuit dissoluta: quod nec ars poterat, nec natura. Et per hoc ostendit se possibilem ad resistendum, ad viuificandum, & ad occidendum, secundum [*Deut.32.e*] illud: Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere. In hoc etiam mira apparuit virtus Christi, quia simul cum omnipotentia erat tanta patientia. Vnde [*Ioan.18.a*] dicitur, quòd processit Iesus obuiam eis, & dixit eis. Quem quæritis. Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. B Ostendit igitur Christus in hoc etiam virtutem potentiæ, & patientiæ & beneficientiæ. Vnde Glossa: [*Glos.interlin in c.21. Matt.10.5.*] Nunquam pietatis obliuiscitur, qui nec hostes suos patitur vulnerari. Indicauit etiam cum hoc mysterium sapientiæ, per sanationem enim auriculæ amputatæ intelligitur, quòd Dominus aliquando restituet auditum & intellectum veritatis [*Isa.10.e*] populo Iudæorum, secundum illud: Reliquiæ conuertentur, reliquiæ inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israël, quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. [*Glos.in hunc locum 10.5.*] Vnde Glossa: Auris amputata, & à Domino sanata, signat auditum, abluta vetustate, renouatum, vt sit in nouitate spiritus & non in vetustate literæ. C

Quarto quantum ad dolum Iudæorum, subiungit: *Dixit autem Iesus ad eos, qui venerāt ad se, principes sacerdotum & Magistratus tēpli, & seniores*, quos specialiter nominat, quia omnia hæc auctoritate maiorum fiebant. [*1.Esd.9.a*] Et impletum est illud: Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima Et Daniel: [*Dan.13.A.*] Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Nam principes videbantur regere per auctoritatem. Magistratus per doctrinam: Et seniores per vtrumque, & tamen hi cogitauerunt nequitiam, & ideo eos alloquitur, dicens: *Quasi ad latronē existis cum gladiis & fustibus. Cum quotidie vobiscum fuerim in tēplo, non extendistis manus in me.* Ex quo arguitur [*Ambr. Glossa in hunc locum 10.5. idem habet Hier. lib. 4. in cap. 26. Matt. tom 6.*] eorū stultitia. Vnde Ambrosius: Stultū est gladio quærere illū, qui vltro se tradit. D Et in nocte per proditorē inuestigare latentem, quem quotidie videbant in templo docentem. Arguitur etiam nequitia, quia virum iustum quærebant sicut latronem, inermem cum armis. Lumen verum quærebant in tenebris, quod quidem faciebant eorum tenebræ peccatorum. Vnde subdit: *Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* [*Ioan.3.c Iob.24.c*] Quia omnis qui male agit, odit lucē. Et Iob: Oculus adulteri obseruat caliginem. Propter quod & dæmones, quia male suadent, [*Ephes.6.c*] potestates tenebrarum dicuntur, secundum illud: Aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Has tenebras fugere debemus, secundū [*Ephes.5.a*] illud: Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. In his tenebris est, qui odit Christum, lucem [*1.Ioan.2.b*] & humani generis fratrem: E Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ abexcæcauerunt oculos eius.

Comprehendentes autem eum, &c. Post descriptam comprehensionem Christi, discribitur hic negacio Petri, ad cuius descriptionem plenariam introducuntur quatuor, scilicet ipsius Petri tepiditas in formidando, fragilitas in negando, pietas Domini in recipiendo, & fidelitas Petri in redeundo. Primo ergo quantum ad Petri tepiditatem in formidando post comprehensionem Magistri, dicit:

Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum Petrus vero sequebatur eum à lōge. A lōge Petrus sequebatur, quia timebat accedere propius: iā enim relictus erat solus. [*Marc.14.e*] Vnde Marcus: Tunc discipuli relinquentes eum, omnes fugerunt, secundum illud: [*Prou.19.a*] Fratres omnes pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Et: Longe fecisti notos meos, [*Psal.87.b*] A &c. Amor namque vnit & facit appropinquare, econtrario tepor amoris facit procul abscedere. Et hic tepor iam incipiebat esse in Petro. Et ideo addit: *Accenso autem igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum*, in quo ostenditur tepiditas amoris & ignis interioris. Vnde Glossa: Quod intus in domo principis sacerdotum maligna synodus gerebat, hoc ignis [*Glos.in hunc locum 10.5.*] inter frigora noctis foris accensus, typice demonstrabat. Hoc frigore ad horam torpens Apostolus Petrus, quasi pronis ministrorum calefieri cupiebat, quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat. Et de hoc igne Michæas: Adhuc ignis in domo [*Mich.6.e*] impij, & thesauri iniquitatis. Et hic insinuatur quòd B abundante igne iniquitatis, de quo Iob: Ignis deuorabit [*Iob.15.d*] tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt: refrigescet ignis charitatis: de quo supra: Ignem veni mittere in terram, &c. Vnde etiam & Matthæus: Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. [*Sup.12.f Matt.24.b*] Et hoc igne tepefacto efficitur homo pronus ad CHRISTVM negandum, & etiam ad omne malum.

Secundo, quantum ad fragilitatem Petri in negando subdit. *Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & cum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit eum dicens: Mulier, non noui illum*, in quo apparet Petri fragilitas: quia sicut dicit Gregorius: Vna C mulieris voce percussus, dū mori timuit, vitam negauit. Primo aggreditur diabolus Petrum per mulierem, in memoriam prioris facti, secundum illud: A muliere ini- [*Eccl.25.d*] tium factum est peccati. Et iterum: De vestimentis pro- [*Eccl.42.e*] cedit tinea, & à muliere iniquitas viri. Et ne Petrus posset se excusare per surreptionem, ideo iteratur inquisitio, cum subdit: *Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es: Petrus vero ait: O homo, non sum*, iterat Petrus negationem: quia malorum non deseruit societatem. Vnde Augustinus: Quàm noxia sunt prauorum eloquia, quæ cogunt Petrum negare Dominum, vel hominem se nosse, quem inter discipulos confessus fuerat esse filium DEI. Vnde verificatur istud: Corrum- [*1.Cor.15.e*] punt mores bonos eloquia mala. Et quia Petrus nomine sibi adhuc cauit, ideo tertio negationem replicauit, propterea additur: *Et interuallo facto quasi horæ vnius,* D *alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus est: Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis*, & impletum est verbum Domini supra: *Non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.* Hæc autem tertia [*Hieron. lib. 4. in c.26. Matt. to. 6.*] negatio secundum Bedam & Hieronymum, facta fuit in atrio Caïphæ: secundum Augustinum autem in Li- [*Aug. lib 3. de cons. Euãg. c. 6 to. 4.*] bro de concordia Euangelistarum, inchoata fuit in domo Annæ, & consummata in atrio Caïphæ: cui con- [*Ioan.18.c,d*] cordat Ioannes: Permisit autem Dominus Petrum se [*Chrysost. in c.26. Matt. hom. 83. to. 2.*] negare, vt dicit Chrysostomus, vt confundatur Marcion, vt nemo de se præsumat, vt CHRISTO in omnibus credat, vt alij sibi caueant, & vt prælatus Ecclesiæ discat ex casu suo qualiter aliis misereri debuisset, vt etiam fortior resurgens ostendat illud esse verum, quod E dicitur: Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia [*Rom.8.e*] cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Ideo autem ter permissus est negare, [Trina Petri negatio quad.] vt ostendatur, quòd tripliciter offendimus Dominum, scilicet, corde, ore, & opere. Et à tribus personis impulsus est, in mysterium triplicis tentationis. Et triplici interuallo in designationem triplicis admonitionis, & super hæc tria, ter quæsitum est ab eo, amas: & ter dictum est ei, pasce. Et trina Petri solemnitas celebratur.

Tertio, quantum ad pietatem Domini in succurrendo subiungitur: *Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus: Et conuersus Dominus respexit Petrum.* Præmisit cātum galli, quo Petrus commoueretur exterius, & respectu Domini commoueretur interius, quia hoc duplici modo pietas Christi releuat peccantes, exterius commouendo per cantum galli, hoc est, per com-

monitio

[Iob. 38 d] [2. Tim. 4. a] monitionem prædicantium. Quis dedit gallo intelligentiam? vnde & Eccleſia cantat: Gallus iacentes arguit, ſomnolentos increpat. Quia dicitur prædicatori: Argue, obſecra, increpa, &c. Et ad huius cantum ſuperuenit diuinæ miſericordiæ reſpectus, de quo in Pſalmo: [Pſalm. 101. e] Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo: Dominus de cœlo in terram aſpexit. [Lib. 3. c. 2. 6. tom. 4.] Auguſtinus de concordia Euangeliſtarum: Reſpexit Dominus Petrum non humanis oculis, ſed diuinis: [Sap. 4. c] Reſpectus Dei in electos illius. Et Pſalmus: [Pſalm. 103. d] Reſpicit terram &c.

Quarto, quantum ad fidelitatem Petri in redeundo, ſubiungitur: *Et recordatus eſt Petrus verbi Domini, ſicut dixerat: Quia priuſquam gallus cantet, ter me negabis*, in hoc recognouit culpam, ad cuius recognitionem ſequitur pœnitentia, & ideo addit: *Et egreſſus foras Petrus fleuit amare*, id eſt, ex magna compunctionis amaritudine lacrymatus eſt. [Amb. lib. 10. in cap. 22. Lucæ et. 3.] Vnde Ambroſius: Fleuit amariſſime, vt lacrymæ lauarent delictum, & tu ſimiliter lacrymis culpam dilue. Hæc autem amaritudo maxima pars pœnitentiæ eſt Vnde Ambroſius: [Ibidem.] Lacrymas lego, ſatisfactionem nō lego. Huiuſmodi lacrymæ quando ex amaritudine procedunt, inclinant Dominum ad remiſſionem. In cuius figuram dicitur: [4 Reg. 20. a] Fleuit itaque Ezechias fletu magno. Et ſubditur ibi, quòd Dominus eum liberauit de periculo mortis. Et ideo ſanctus Propheta Dauid in perſona viri pœnitentis in Pſalmo dicit: [Pſalm. 6. b] Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Ex quo apparet quis fructus fuerit permiſſæ negationis, exemplar ſcil. pœnitentiæ & cōpunctionis, propter quod etiam Dominus principes Apoſtolorum Petrum & Paulum de ſordibus extraxit vitiorum. Propter quod dicit ad Timotheum: [1. Tim. 1. d] Blaſphemus fui & perſecutor & contumelioſus, ſed miſericordiam Dei conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi in vitam æternam.

Et viri qui tenebant Ieſum, &c. Poſt deſcriptam comprehenſionem Chriſti, & negationem Petri, hic tertio deſcribit illuſionem Domini comprehenſi. Et quoniam hæc illuſio fiebat à Iudæis impudentibus & inſidiantibus, ideo primo agit de procacitate illudentium, ſecundo de malignitate inſidiantium, ibi: *Et vt factus eſt dies, & cætera.* Et quoniam Chriſtus eſt Dei virtus & Dei ſapientia, & ſecundum hoc dupliciter honorandus, ideo per oppoſitum duplex deſcribitur hic dehonoratio CHRISTI, ſcilicet per illuſionem ipſius quo ad defectum potentiæ, & quo ad defectum ſapientiæ. Primo igitur quantum ad illuſionem Chriſti, vt impotentis, dicitur:

Et viri qui tenebant Ieſum, illudebant ei cædentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius. In huius figuram dicitur. [Iob. 16. b] Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis. Et: [Mich. 5. a] In virga percutient maxillam iudicis Iſrael. Hoc autem non potuiſſent, niſi quia ipſe voluit miſericorditer ſuſtinere, iuxta illud: [Iſa. 50. c] Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, Et: [Thre. 3. d] Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis. Hanc maxillam imò faciem ſpecioſam, in quam deſiderant Angeli proſpicere, quæ plena eſt gratiarum, & deſiderata cunctis gentibus, quę ſalus eſt aſpicientium, impij Iudæi velabant, conſpuebant, & percutiebant, ſed Dominus propter nos hoc ſuſtinuit. Vnde Hieronymus: Voluit Dominus cōſpui vt nos lauaret, voluit velari vt velamen culpæ & ignorantiæ à cordibus noſtris auferretur, voluit in capite percuti vt caput noſtrum reſtitueret ſanitati Alapis voluit cædi & verbis derideri vt nos ei labiis & manibus, id eſt, verbis operibus applaudamus.

Secundo, quo ad illuſionem Chriſti vt ignorantis, ſubdit: *Et interrogabant eum dicentes: Propheti za, quis eſt, qui te percuſſit?* Hoc autem irriſorie faciebant illudentes ei, qui ſe dixerat verum Prophetam. De quo in Deuteronomio: [Deut. 18. c] Prophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, A ipſum audies. Hunc Prophetam non audierunt, ſed cōtumelioſe interrogauerunt, ſecundum illud: [Sap. 2. d] Contumelia, & tormento interrogemus eum: quia ſimul percutiebant & irridebant. Et quia non eſt poſſibile narrare omnia conuicia Chriſto illata, ideo vt concludat omnia in ſummam quandam, ſubdit: *Et alia multa blaſphemantes dicebant in eum*, & ſic impletur in eis illud: [Iſa. 1. b] Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate. Dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum. Hæc autem ſuſtinuit Chriſtus voluntarie, ſecundum illud: [Pſalm. 68. b] Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt ſuper me. Et hoc vt daret nobis exempla ad opprobria contemnenda. Vnde dicitur: [Heb. 12 a] Recogitate enim eum qui talem ſuſtinuit, à peccatoribus B aduerſus ſemetipſum contradictionem Et Chryſoſtomus: [Chryſoſt. in c. 26 Matt. homil. 76. to. 2.] Diuinum illud caput percuſſerunt viri iniquitatis & abominabiles. Quæ ergo erit nobis cura de reliquo in contumeliis, poſtquam Chriſtus hæc paſſus eſt: ſed multi magis ſunt imitatores Iudæorum. Vnde Beda, qui tunc cæſus eſt colaphis Iudæorum, nunc ceditur blaſphemiis falſorum Chriſtianorum Et qui conſputus eſt ſaliuis infidelium, nunc veſanis opprobriis fidelium exhonoratur Vnde de talibus poteſt intelligi iſtud: [Iob. 30. b] Abominantur me, & longe fugiant à me, & faciem meam conſpuere non verentur. Et de talibus Auguſtinus: Non minus peccant, qui blaſphemant Chriſtum regnantem in cœlis, quàm Iudæi qui crucifixerunt ambulantem in terris.

Et vt factus eſt dies, &c. Poſtquam deſcripſit illudentium C procacitatem, hic deſcribit inſidiantium malignitatem, & hoc quadrupliciter. In conueniendo, interrogando, replicando, & ſententiando. Primo ergo quantum ad malignitatem in conueniendo, dicit:

Et vt factus eſt dies, conuenerunt ſeniores plebis. Conuenerunt, inquam, in vnum ad vnam malitiam cōſummandam, ſecundum illud: [Pſal. 2. a] Principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius Nam de Behemot dicitur: [Iob. 41. a] Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus Et quia vnus malus pertrahit alterum ad malitiam, ideo ſubdit: *Et principes ſacerdotum & ſcribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum*, duxerunt, inquam, non ad iudicandum, ſed ad obſeruandum, ſecundum illud: [Pſalm. 21. c] Quoniam circumdederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me. Et in conſilio denudata eſt malitia eorum occulta, D quam contra Chriſtum conceperant, ſecundum illud: [Prou. 26. d] Qui operit odium fraudulēter, reuelabitur malitia eius in conſilio. Et ideo Hieremias: [Hier. 18. d] Tu Domine ſcis omne conſilium eorum aduerſum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur. Et hoc eſt quod dicitur: [Mar. 14. f] Summi ſacerdotes, & omne concilium quærebant aduerſus Ieſum teſtimonium, vt eum morti traderent.

Secundo, quantum ad malignitatem in perquirendo ſubditur: *Dicētes: Si tu es Chriſtus, dic nobis.* Hoc nō quęrunt vt inſtruantur, ſed vt inſidientur. Vnde Gloſſa: [Gloſ. in hunc locum to. 5.] Nō veritatem deſiderant, ſed calumniam parant, vt ſi diceret: Ego ſum Chriſtus, calumniarentur, quòd ſibi regiā poteſtatem arrogaſſet. Hoc quærebant: [Ioan. 10. e] Circumdederunt eum Iudæi, & dicebant ei: Si tu es Chriſtus, dic E nobis palam. Hæc autem malignitas Chriſtum non latebat, & ideo additur: *Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis mihi.* Ex quo apparet quod quæritis, vt increduli. Vnde Ioannes: [Ioan. 10. e] Loquor vobis, & non creditis: opera quę ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me: ſed vos non creditis, quia nō eſtis ex ouibus meis. *Si autem interrogauero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis*, quare liquet quod quæritis, vt diſcoli. Vnde Gloſſa: [Gloſ. in hunc locum to. 5.] Sæpe dixerat ſe eſſe Chriſtum, interrogauerat & eos quomodo dicerēt Chriſtum filium Dauid, ſed illi nec dicenti credere, nec interrogāti reſpondere, nec eum qui innoxius erat, dimittere volebant: [Sap. 10. g] Quomodo dicunt Chriſtum, filium eſſe Dauid? Ne tamen videretur quærere ſubterfugium, reſpondet veritatem,

cum subdit: *Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei*, ex hoc, id est, post hanc passionem, secundum illud: Humiliauit semetipsum. Propter quod & Deus exultauit illum, &c. *à dextris*, id est, æqualis. Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis. Et: Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portansq; omnia, verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.

Heb. 2. a
Psalm. 109. a
Heb. 5. a

Tertio, quantum ad malignitatem in replicando adiungitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei?* Hoc quasi concludunt, & quærunt causam, vt, si hoc asserat, reprobent eum tanquam blasphemum, secundum illud: Magis quærebant Iudæi Iesum interficere; quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Quoniam igitur hic verum concludebant, & tamen falsum euidens reputabant, ideo Christus nec omnino asserebat, nec omnino negabat, sed medio modo respondebat, propter quod addit: *Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum.* Vnde Glossa: Ita responsionem suam temperat, vt dicat verum, & sermo eius calumniæ non pateat. Vnde Ioannes: Iudæis dicentibus de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum. Respondit per scripturam: Nonne scriptum est de lege vestra: Ego dixi, dij estis. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi filius Dei sum? Vnde sicut ibi eorum repressit insaniam responsione prudenti, ita & hic. In quo erudit nos Christus, iuxta illud: Nolite dare sanctum canibus: neq; mittatis margaritas vestras ante porcos. Nam qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit. Et post: Doce iustum & festinabit accipere. Vnde cæco illuminato quærenti: Quis est filius Dei, vt credam in eum? Respondit: Et vidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. Samaritanæ dicenti, quòd Messias venerit, respondit: Ego sum qui loquor tecum.

Ioan. 5. a
Glos. in hunc locum to. 5.
Ioan. 10. f
Matt. 7. a
Prou. 9. b
Ioan. 9. g
Ioan. 4. d

Quarto, quantum ad malignitatem in sententiando, subiungit: *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuimus de ore eius*, ex quo apparet eorum peruersitas, quia mala intentione quærebant, videlicet vt caperent eum in sermone. Apparet etiam quod peruersitas voluntatis peruertebat iudicium, quia quod Christus dixerat dubie, arguebant ipsum asseruisse. Et sic verificatur illud: Multæ sunt insidiæ dolosi. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Hoc autem quod innuit se filium Dei esse, reputabant blasphemiam, & ideo tanquam blasphemum reputabant morte dignum. Vnde Marcus: Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam, quid vobis videtur, &c. ibi subditur, quod cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere. Ex quo potest colligi, quòd bis illusio ista facta est ei, scil. interdiu & noctu. Vnde Ioannes dicit, quòd minister dedit ei alapam in domo Annæ, & alij Euangelistæ dicunt, quòd illusus fuit in domo Caïphæ, ita vt verificetur istud: Factus sum in derisum tota die omnes subsannant me, Quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & castitatem clamito. Et ideo nunc impletum est illud, quod prædixit supra: Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotum, & scribis. Vnde etiam in persona eorum dicitur illud. Desiderauimus eum despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum, & nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum. In cuius figura dicitur, quòd Michol filia Saül spreuit Dauid subsilientem, sic & synagoga Christum patientem, & ideo perdidit prolem & hæreditatem.

Eccl. 15. d
Mar. 14 g
Ioan. 18. d
Matt. 26 g
Marc. 54. g
Hier. 20. c
Sup. 9. e
Isa. 53. a
2. Reg. 6. d

CAPVT XXIII.

ET surgens omnis multitudo eorum, &c.) Post descriptam comprehensionem, & illusionem, hic tertio describit accusationem. Et quoniam Christus erat in Hierusalem, & tamen venerat de finibus Galilææ, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima agitur de accusatione Christi coram Pilato præside Iudææ. In secunda vero de accusatione eius coram Herode principe Galilææ, ibi: *Pilatus autem audiens Galilæam, &cæt.* Circa descriptionem accusationis coram Pilato, introducuntur quatuor scilicet, accusatio improba, inquisitio recta, excusatio iusta, accusationis aggrauatio importuna. Quantum ad accusationem improbam, dicit:

Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum Multitudo venit vt quem ratione superare non poterant, saltem vincerēt multitudine: Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis. Et ideo periculosum est cum tali multitudine commisceri, propter quod dicitur: Non pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in popolum, quia dicitur: Stupa collecta Synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Hæc autem multitudo conuenit ad multipliciter Christum accusandum, vnde subdit: *Cœperunt autem illum accusare*, accusabant eum tanquam eius aduersarij: Audisti opprobria eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me. Labia insurgentium mihi. Accusant autem eum tanquam peccantem in populum, propter quod subditur: *Dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram*, subuersionem populi vocant viri subuersi & subuersores, secundum illud: Fili hominis, increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas: verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est. Et ideo exasperans, quia suum conuersorem vocat subuersorem. Vnde Hieremias: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Et: Conuerte Domine captiuitatem, &c. Accusant etiam eum, sicut peccantem in principem, ideo subditur: *Et prohibentem tributa dari Cæsari*, & hoc similiter erat falsum, nam supra dixit: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei Deo. Accusant etiam eum sicut peccantem in Deum. Vnde additur: *Et dicentem, se Christum regem esse.* Sed de hoc non erat accusandus, quia erat verum, secundum illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c. sed nec ipsi de hoc poterant eum accusare, quia licet se diceret esse Christum coram discipulis secundum illud: Vos autem quem me esse dicitis? tamen hoc tacebat coram Iudæis, ne daret eis occasionem malignandi. Vnde Matthæus: Præcepit discipulis suis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus: & propterea Iudæis quærentibus hoc ad insidiandum, & accusandum, non respondit simpliciter affirmando, sed medio modo: Vos dicitis, quia ego sum. Ex quo apparet quòd Iudæi iniquè, & improbè accusabant Christum.

Sap. 4. a
Eccl. 7. a
Eccli. 21. b
Thre. 3. g
Ezech. 2. e
Hier. 31. d
Psal. 125. a
Sup. 20. d
Psalm. 2. a
Matt. 16. c
Ibid.

Secundo quantum ad inquisitionem rectam subditur: *Pilatus autem interrogabat eum dicens: Tu es rex Iudæorum?* Attendendum quòd licet de tribus accusaretur, Pilatus non quæsiuit nisi de vno, quia sciebat, quòd alia erāt falsa: nam cum sanctitas & bonitas Christi appareret per miracula & eius famam, cum per verba ipsius euidēs esset, quòd non prohibebat Cæsari reddi tributa: solum de tertio dubitauit, & de eo quærit. Vnde Gl. Pilatus potuit audire, quod de tributis dixerat: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: & ideo hoc quasi mendacium apertum vilipendens, solum hoc quod nesciebat, quæsiuit. Et in hoc recte egit, secundum illud: Causam quam nesciebam diligentissime inuestigabam: sed quia nec ipse dignus erat veritatem audire tanquam incredulus, ideo subdit: *At ille respondens ait: Tu dicis.* Vnde Ioannes: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis: quia rex sum ego. Sed ideo hoc non affirmat, quia Pilatus non erat idoneus ad hanc veritatem suscipiendam. propter quod dicitur: Ego in hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterū exiuit ad Iudæos. Ex quo appa-

Sup. 22. g
Glos. in hūc locum to. 5.
Sup. 20. d
Iob. 29. c
Ioan. 18. g
Ibid.

ret quod veritatem non veraciter quæsiuit, quia cum quæsiuisset, responsionem non expectauit. Et ideo nec quid esset veritas, nec ipsā veritatē audire promeruit.

Tertio quantum ad excusationem istam addit: *Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas. Nihil inuenio causa in hoc homine.* Nam de duobus primis causam non inueniebat, quia non quærebat, nec quærendum iudicauerat. De vltimo vero inueniebat quod Christus ei dixerat, sicut dicitur: Regnū meum non est de hoc mundo, & ideo Pilatus nullam culpam inueniebat in eo dignam morte, nec mirum quia ipse de se dicit: Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Vnde poterat dicere illud: Si fuero iudicatus scio quod iustus inueniar. Ex quo apparet quod sicut boni iudicis est condemnare peccantes, sic est eius excusare & defendere innocentes, secundū illud: Insontē & iustum non interficies, quia aduersor impium.

Ioan.18.f
Ioan 14.d
Iob 23.e
Exod.23.

Quarto quantum ad accusationis aggrauationem importunam, subdit: *At illi inualescebant dicentes: Commouet populum docens per vniuersam Iudæam incipiens à Galilæa vsque huc.* In quo aggrauant accusationem, dum volunt eam notare de seditione, quasi commotor sit totius terræ, sed iniuste eum accusant de commotione, quia non commouebat populum ad seditionem sicut Absalon, de quo dicitur: Cum immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalon. Non commouebat ad transgressionem, sicut faciet Antichristus: Admirata est vniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, sed commouit ad compūctionē, secundum illud: Commouisti terrā, & conturbasti eam: sana contritiones eius, &c. Commouit ad exultationē sicut dicitur: Cum intrasset Hierosolymam, commota est vniuersa ciuitas. Et: Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cœlum & terram. Et ratio huius est, quia docebat nō seductoria, sed salutaria. Vnde & Petrus dicebat: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Hac doctrina Christus docuerat, sicut dicebat Ioannes: Si quis voluerit voluntatem eius facere cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit. Et ideo non erat accusandus, sed laudandus & acceptandus. & maxime à principibus sacerdotum, secundum illud: Oportet episcopum esse amplexantem eum qui secūdum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sana. Spiritualiter in hoc quod Christus incepit à Galilæa, quę interpretatur transmigratio, & pertransiit per Iudæam, & venit vsque in Hierusalem, intelligitur quod prædicator verus debet hoc ordine prædicare, vt prædicet transmigrationem à statu peccati, confessionem veritatis fidei, & quietationem in visione pacis æternæ, vt sic deseratur malum, discernatur verum, & diligatur bonum. Et in his clauditur triplex bonum, scilicet venia, gratia, & gloria. Bonitas, scientia, & disciplina. Propter hoc petit propheta in Psalmo: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.

2.Reg.15.c
Apoc.13.a
Psal.59.a
Matt.21.a
Agg 2.b
Ioan.6.b
Ioan 7.a
Tit.1.c
Galilæa quid.
Psal.118.i

Pilatus autem audiens, &c. Post descriptam accusationem coram præside, hic describit ordinē accusationis coram Herode, ad cuius ordinatam descriptionem introducuntur quatuor, scil. cautela Pilati subterfugientis, curiositas Herodis interrogantis, improbitas plebis accusantis, & stoliditas principis vilipendentis. Primo ergo quantum ad cautelam Pilati subterfugientis, dicit:

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, si homo Galilæus esset, ideo hoc quærit, vt subterfugiat eum iudicare, si iudicium eius spectat ad alium. Et ratio eius redditur in Matthæo: Sciebat enim Pilatus quod per inuidiam tradidissent eum. Et ideo subterfugiebat, quia vel oportebat quod prouocaret contra se gētem illam, vel faceret contra iura. Vnde volebat in alium reiicere iudicium. Ideo subdit: *Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus.* Beda: Ne contra insontē, & quē

Matt.27.b

A traditum per inuidiam nouerat, sententiam cogeretur Herodi audiendum mittit: vt a suo Tetrarcha, vel absolueretur, vel damnaretur. Vnde apparet quod Pilatus fecit caute, fecit & iuste, quia noluit sibi vsurpare quod alieni erat iuris, quia dicitur: Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo ordinata sunt. Fecit pie, quia credidit quod Herodes hominē suum ab iniquis deberet accusatoribus liberare, secundum illud: Miseratio hominis circa proximū suum. Fecit & versute, quia voluit in aduersarium suum periculosum iudicium deuoluere: voluit & eius calumniam declinare, voluit & ei placere de eo quod nihil sibi constabat. Ex quo apparet istud quod supra dictum: Filij huius sæculi, prudentiores filiis in generatione sua sunt.

Beda Glossa in hunc locum to.5.
Rom 13.a
Eccl.18.b
Sup.16.b

B Secundo quantum ad curiositatem Herodis interrogantis, subdit: *Herodes autē viso Iesu, gauisus est valde*, non propter aspectum credulitatis, sicut Abraham de quo Ioannes: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meū, & vidit, & gauisus est. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, non per affectū charitatis, sicut Iob: Quis mihi tribuat, vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsq; ad soliū eius? Talibus enim dicitur: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quod multi prophetæ & reges, &c. Non sic Herodes, sed ex curiositate. Vnde addit: *Eo quod audiret multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri*, per appetitum curiositatis: Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & ait: Quis est autem iste de quo ego talia audio? Et C quærebat videre eum. Et quia curiositas maxime viget circa visum & auditum, secundum illud: Non saturatur oculus visu, neque auris auditu impletur, ideo addit: *Interrogabat autem eum multis sermonibus.* Interrogabat inquam, non sicut studiosus, sed sicut curiosus: nō sicut amator, sed sicut tentator, secundum illud: Ex multa loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. Et quia non meretur veritatem audire, ideo additur: *At ipse nihil respondebat*, tacebat autem Christus in exemplum prudentiæ: Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam. Iustum autem est, indignis diuina celari. Vnde Glossa: Tacuit, quia Herodis incredulitas non merebatur diuina audire, & Dominus iactantiam declinabat: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Item per exemplum patientiæ: Si expaui multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me, & non D magis tacui: super quo Gregorius: Boni apparere nolunt, cum aliis prosunt: quod esset se ostendere, nec prodesse, vt Iesus Herodi non quærenti profectum tacuit, & tamen passus est se derideri. Item innocentiæ. Vnde Glossa: Melior est causa quæ non defenditur, & probatur. Susanna tacuit, & vicit, sicut dicitur. Item in exemplum confidentiæ: Dominus pugnabit pro vobis & vos tacebitis. In exemplum obedientiæ: Quasi agnus coram tondente se, obmutescet. In exemplum perseuerantiæ. Vnde Glossa: Ambiunt defendi, qui timent vinci: nec accusatorem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Vnde dicitur: Ex ore altissimi non egredientur nec mala, nec bona.

Ioan.8.g
Iob 23.a
Sup.10.d
Sup 9.a
Eccl.1.b
Eccl.13.b
Prou.26.a
Glos. in hunc locum to.5.
Mat.7.a
Iob 31.d
Greg. lib 22. c.12. super Iob 40.1.
Glos. in hunc locum to.5.
Dan.13.b
Exod 14.d
Isa.53.c
Glossa interl. in hunc locum to.5.
Thre.3.e

Tertio quantum ad improbitatem plebis accusantis subditur: *Stabant autem principes sacerdotum, & scribæ cōstanter accusantes eum.* E Hæc autem constantia virtus nō erat, sed pertinacia, quia non ex amore iustitiæ veniebat, sed ex liuore inuidiæ. Hæc enim est, quæ armat cor ad proximum impugnandum. Vnde Augustinus: Cum per omne vitium antiqui hostis virtus humano cordi infūdatur, in zelo inuidiæ per tota viscera serpit. Hæc est qua Caïn cōtra fratrē suū Abel armatur. Et filij Iacob contra Ioseph, Babylonij contra Danielem, Iudæi contra CHRISTVM. Erat autem in Iudæis inuidia cum pertinacia, & ideo accusabant eum constāter: perseuerantia in illis non est vera constantia, sed duritia & pertinacia, sicut Magi Pharaonis cōtra Moysen. Vnde dicitur: Quemadmodum autem Iosmes

Aug ad fratres in Eremo ser.18. to 10.
Gen.4.a
2.Tim 3.b

&

& Mambres restituerunt Moysi,ita & hi resistunt veritati,homines corrupti méte,reprobi circa fidem. Vnde illi erant imitatores illius draconis,de quo in Apocalypsi: (Apoc. 12.e) Proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et hoc ex inuidia. Nam dicitur: (Sap. 2.d) Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum, imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.

Quarto quantum ad stoliditatem principis vilipendétis,subiungitur: *Spreuit autem illum Herodes cũ exercitu suo: & illusit indutum veste alba*: spreuit,inquam, tãquam impotentem: quia signum non fecit: tanquam ignotantem,quia verbum non respondit: tanquam stolidum: quia corã accusantibus se non defensauit. Nec tantum spreuit,verum & illusit. Ex quo apparet quod Christus illusus fuit triplici illusione, scilicet à Iudæis ex malitia: Ab Herode ex arrogantia, sicut dicitur (Sup. 22.g) hic: à militibus ex ignorantia, sicut dicit Ioannes. (Ioan. 19.a) Et attendendum quod Iudæi velauerunt: Herodes induit alba veste: Milites circundederunt ei purpureũ vestimentum. (Indumenta pontificalia) Ex quo apparet quod pontifex noster habuit in sua passione vestimenta pontificalia. Amictã scilicet,cum velatus est à Iudæis. Albam cum vestitus est alba veste ab Herode: Casulam cum habuit chlamidem coccineam. Et ne quid desit, & manipulum & stolam,& cingulũ,dum ligatus est ad columnam. Coronam spineam habuit pro mitra,& arundinem in manu pro baculo pastorali, & pro chirothecis & sandaliis habuit manus & pedes sanguine coopertos. Et hæc habentur à prælatis consecrantibus in memoriam Dominicæ passionis. In cuius memoriale conficitur sacramentum altaris. Quia vero Herodes Christum non inueniebat morte dignum, ideo & ipse declinabat iudicium,ideo addidit: *Et remisit ad Pilatum*, tanquam ad amicum,propter quod addit: *Et facti sunt amici Pilatus & Herodes in ipsa die,nam antea inimici erant adinuicem*, ex quo apparet quod inimicitia respectu boni, parit amicitiam inter malos,ideo mali designantur per vulpes Samsonis, (Iudic. 15.a) quę habent caudas colligatas, quia omnes cõueniunt in vnum aduersus Dominum,& aduersus Christum eius. (Psal. 2.a) Et ideo hi duo designant persecutionem duorum populorum contra Christum. Vnde Glossa: (Glos. in hunc locum to. 5.) Sicut Herodes & Pilatus,sic Iudęi & Gentiles, cum sint genere & religione, & mente quoque dissentientes,tamen in Christianis persequendis, & fide Christi perimenda consentiunt.

Pilatus autem,conuocatis principibus sacerdotũ, & magistratibus.&c. Postquam descripsit Christi comprehẽsionem, illusionem, & accusationem, hic quarto describit ipsius condemnationem. Et quoniam Christus condemnatus est,vt deduceretur ad patibulum crucis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima agitur de condemnatione ipsius ad patibulum. In secunda de deductione eius ad crucifigendum,ibi: *Et cum ducerent eum,apprehenderunt Simonem*,&c. Describit autem Euangelista condemnationem Christi vt iniquam, vt impiam,vt extortam,& vt distortam. Vt iniquam propter repugnantiam legis iustitiæ. Vt impiam, propter repugnantiam consuetudinis piæ. Vt extortam, propter repugnantiam voluntatis propriæ. Vt distortam, propter repugnantiam rationis rectæ. Primo igitur ad insinuandam repugnantiam condemnationis Christi, & legis iustitiæ,dicit:

Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, præmittendo citationem: citãdi autem sunt auctores ad audiendam sententiam,qua reus debet absolui,vel condemnari,quia vt dicitur: (Act. 25.e) Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores,locumq; defendendi accipiat ad abluenda crimina. Ideo secundum iuris ordinem, ante lationem partium conuocationem, quibus conuocatis procedendũ est,ideo subditur: *Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum*, recolendo accusationem. (A) Vnde Ioannes: (Ioan. 18.f) Si non esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eum. Et post accusationem sequitur inquisitio. ideo subdit: *Et ecce,ego coram vobis interrogãs nullam causam inueni in homine isto,ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes Nam remisi vos ad illum,& ecce,nihil dignum morte actum est ei.* Ostendendo eius innocentiam,quam ostendit per examinationem propriã & alienam. Vnde Glossa: (Glos. in hunc locum to. 5.) Pilatus fatetur,nec se,nec Herodem aliquid in occidendo, vel illudendo Christu inuenisse. Nam & recte competit ei illud: (Psal. 16.a) Igne me examinasti,& non est inuenta in me iniquitas. Et quia talem,iniquum est condemnari,ideo subdit: *Emendatum ergo illum dimittam*. prædicendo æquam sententiã: hæc enim sententia erat ferenda secundum iustitiam: Ex quo accusabatur innocens,sed Pilatus hoc non audebat facere,sed quærebat assensum partis aduersæ,ostẽdens quod non poterat damnari iuste, (B) ne tamen possent conqueri de remissione iudicis offert punitionem accusati,in hoc quod dicit se emendatum,id est,flagellatum dimittere velle. Vnde Glossa. (Glos. Interl. in hunc locum com. 5.) Flagris & ludibriis quantum iubetis,afficiam, dummodo ne sitiatis innoxium sanguinem, ex quo apparet repugnantia condemnationis,& legis iustitiæ.

Secundo quantum ad repugnantiam condemnationis & consuetudinis piæ,subiungit: *Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum*, hæc autem necessitas non manebat ex imperiali iure,sed ex consuetudine. Vnde Rabanus: Non imperiali legis sanctione, sed annua gẽtis,cui per talia placere gaudebat,deuictus consuetudine. Hæc autem consuetudo erat in die festo paschæ,in memoriam liberationis populi de Ægyptiaca seruitute. Vnde Ioannes dicit quod dixit Pilatus (C) (Ioan. 18.g) Est autem consuetudo vobis,vt vnum dimittam vobis in pascha,vultis ergo dimittant vobis regem Iudæorũ. Et hæc oblatio erat secundum morem clementiæ,sed hanc recusat peruersitas Iudæorum in Christo. Et ideo addit: *Exclamauit autem simul vniuersa turba,dicens: Tolle hunc,& dimitte nobis Barrabam* hoc autem petit turba ad suggestionem principum,& scribarum. Vnde Matthęus: (Mat. 27. b) Principes autẽ sacerdotum & seniores persuaserunt populo,vt peterent Barrabam. Et in hoc apparet crudelitas: quia piissimo Domino prætulerunt impiissimum homicidam. Ideo addit: *Quia erat propter seditionem quandam factam in ciuitate,& homicidium,missus in carcerem*. & ita erat seditiosus,& homicida. Insuper & latro,sicut dicitur: (Ioan. 18.g) Erat autẽ Barrabas latro. Ex quo apparet Iudæorum peruersitas, quia Saluatori prætulerunt seditiosum, benefactori furem,& auctori vitæ (D) prætulerunt virum homicidam. Vnde dicitur: (Act. 3.a) Vos autem sanctum & iustum negatis, & petistis virum homicidam donari vobis: auctorẽ vero vitæ interfecistis. Et hæc fuit summa impietas,vitam reddere destructori,& auferre vitam fõti totius vitæ. Vnde Glossa: (Glos. in hunc locum to. 5.) Quia pro Iesu latronem, pro Saluatore interfectorem, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, merito salutem perdiderunt,& vitam.

Tertio quantum ad repugnantiam condemnationis & voluntatis in iudice,subdit: *Iterum autem Pilatus locutus est ad eos,volens dimittere Iesum*, ex quo nõ valebat impietas,non valebat iniquitas, tandẽ valebat auctoritas,& voluntas. Hoc autem nolebat Pilatus, tum (E) quia durum erat sibi tantum virum morti tradere sine causa: tum etiam,quia dissuadebat vxor sua. Vnde Matthæus: (Matt. 27.b) Sedente Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor eius,dicens: Nihil tibi, & iusto illi. Hæc autem voluntas Pilati non erat plena, sed pigra, secundum illud: (Prou. 13.a) Vult & non vult piger. Quia non volebat facere contra turbam,cuius voluntas erat contraria, ideo subditur, *At illi succlamabant,dicentes: Crucifige crucifige eum*. Vbi ostenditur peruersa Iudæorum voluntas in hoc quod clamose quærunt. Vnde sibi competit illud: (Isa. 5 b) Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Pro istius multitudinis clamore dicitur: (Isa. 17.d) Væ multitudini populorum multo-

rum.

rum, vt multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Apparet & ex hoc peruersa voluntas, quia quærunt crucifixionẽ. *Beda Glossa in hunc locum tom. 5.* Vnde Beda: Magna crudelitas, non solum occidere, sed & crucifigere quærunt, vt pedibus & manibus ad lignum confixis, morte vexaretur producta, *Psal. 21. d* nec tantum producta, verum & acerba, secundum illud: Foderunt manus *Sap. 2. d* meas, & pedes meos. Nec tantum acerba, verumetiam ignominiosa. Morte turpissima condemnemus eum: vnde illum tanquam maledictum pœnæ maledictionis *Deut. 21. d* volebat subiicere, quia dicitur: Maledictus à Deo, qui pendet de ligno. Sed hoc non fuit sine diuina dispositione, *Gal. 3. b* secundum illud: Christus nos redemit de maledicto legis, factus prō nobis maledictum. Sed impij hoc ex crudelitate & iracundia postulabant. De his duobus, scil. clamore & crudelitate dicitur: *Hier. 12. c* Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silua: dedit contra me vocem. Et iterum in *Psal. 21. d* Psalmo: Quoniam circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.

Quarto, quantum ad repugnantiam condemnationis, & rationis rectæ, subiungitur: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste, nullam causam mortis inuenio in eo.* Ex quo enim nulla erat in eo causa mortis, interficere eum erat contra dictamẽ rectæ rationis. Et quia menti inuidæ non sufficit ratio sine punitione, ideo addit: *Corripiam ergo illum, & dimittam.* Nec tantum hoc dixit verbo, verum & fecit facto, secundum illud: *Ioan. 19. a* Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Vnde *Glossa in hunc locum to. 5.* Glossa: Hanc correctionem deridendo, & flagellando nefandorum desideriis exhibuit, ne vsq; ad crucifigendum sæuirent. Et quia peruersum cor nec ratione inducitur, nec flectitur pietate, ideo subditur: *At illi instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum.* Ex quo apparet, quòd victi viuacitate *Glos. in hunc locum to. 5.* rationis rectæ, conuertunt se ad preces. Vnde Glossa: Ad preces se conuertunt, vt quod criminando, vel etiam ratiocinando nequiuerant, iam postulando & vociferando *Ioan. 19. a* perficiant. Vnde etiam Ioannes ait: Exiuit ergo iterum Pilatus, & dixit eis: Ecce, adduco vobis eum foras, vt cognoscatis: quia in eo nullam inuenio causam, & dixit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ex prædictis ergo colligitur, quòd mors Christi principalius imputatur Iudæis, quam Pilato. Vnde Ioannes: *Ioan. 19. a* Dominus dicit: Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Nam Iudæi semper institerũt ad eius mortem, sed Pilatus visus est subterfugere septem modis, scil. imitatione fori, allegatione innocentiæ, oblatione misericordiæ, ostentatione voluntatis suæ, declaratione, quòd hoc esset contra rationem, inflictione pœnæ, & tandem retorsione culpæ in Iudaïcam plebem. Vnde *Matt. 27. e* Matthæus: Pilatus accepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Sed licet tot modis vellet eum liberare, tamen præ timore defecit in fine, & declinauit contra dictamen iustitiæ, misericordiæ, voluntatis suæ, & rationis rectæ, ad peruersam populi voluntatem, ideo addit: *Et Pilatus adiudicauit* *Exod. 23. a* *fieri petitionem eorum.* Et hoc contra illud: Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero denies. Deuiauit autem Pilatus, distortam sententiam dando, in absoluendo malum, & ideo dicit: *Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant.* Et quantum ad condemnationem viri iusti, ideo addit: *Iesum vero flagellatum tradidit voluntati eorum.* Ratio autem, quare Pilatus fuit inflexus ad hanc sententiam iniquissimam, fuit inordinatus amor complacentiæ populi, quæ retrahit à veritate, *Gal. 1. b* ideo dicitur: Si adhuc hominibus placerem, CHRISTI seruus non essem. Fuit & timor, ne incurreret *Ioan. 19. c* offensam Cæsaris. Vnde Ioannes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et subditur ibi, quod Pilatus, cum audisset hos sermones, adduxit foras IESVM, & sedit pro tribunali, & malam sententiam tulit, propter quod dicitur: Qui timet hominem, cito corruet. *Prou. 29 d*

Et cum ducerent eum, &c. Post descriptam condemnationem Christi, hic describit deductionem condemnati, circa quam describendam quatuor introducuntur, scil. deductio Christi ad patibulum, lamentatio mulierum, reprehensio lamentantium, & pronuntiatio imminentium calamitatum. Primo ergo quantum ad deductionem Christi ad patibulum, dicit:

Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa: & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sed contrarium huius videtur dici in *Ioan. 19. d* Ioanne, vbi dicitur: Susceperunt autẽ Iesum, & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ, locum. Veruntamen non est contrarietas, quia vtrumq; fuit, sed quod tacet Lucas, exprimit Ioannes. Vnde *Glossa in hunc locum to. 5.* Glossa: Primo Dominus portauit crucem, sed postea Simoni imposita est, quem exeũtes obuiam habuerunt. Hoc autem diligenter exprimit Lucas propter mysterium significationis. Simon iste ratione nominis & gentis, quia erat de Cyrene, designat obedientiam populi gentilis ad ferendam crucem post Christum. Vnde *Glossa in hunc locum to. 5.* Glossa: Quia Simon non Israëlita, sed Cyrenæus erat, per eum gentiles designantur, qui portant crucem, cum populi gentium paganis ritibus relictis obedienter amplectuntur vestigia Dominicæ passionis. Et talibus loquitur Petrus: Christus passus est pro nobis, *1. Pet. 2. d* vobis relinquens exemplum, &c. Et talibus Paulus: Iesus *Heb. 13. c* extra portam passus est: Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Quia vero Simon angariatus fuit crucem portare, sicut dicitur: *Mar. 15 b* Angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum, ideo ratione angariæ designat hypocritas, qui crucem portant pro laude humana. Vnde Gregorius: Simon qui portat crucem in angaria, ipse est qui laborat pro laude humana: subeunt enim homines hunc laborem quem non cogit timor vel dilectio Dei. Vel designat accidiosos, qui crucem portant cum murmure, *Sap. 9. a* pœna, & violentia. Contra tales Bernardus: Væ portantibus crucem, non sicut Saluator suam, sed sicut ille Cyrenæus alienam. Contra quos dicitur: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum: & tollat crucem suam quotidie &c. Quia omni die debet in nobis amor pœnitentiæ faciendæ innouari.

Secundo, quantum ad lamentationem mulierum concomitantium, subditur: *Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum.* Turba quidem sequebatur ex admiratione, sed mulieres ex miseratione. Vnde *Glos. in hunc locum to. 5.* Glossa: Mali sequuntur vt morientem læti aspiciant, mulieres, vt quem viuere desiderabant, moriturum, morientem, & mortuum plorent. Vnde & post mortem dicitur de Magdalena: *Ioan. 20. a* Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Hæc autem lamentatio fiebat de Christo à mulieribus, non à viris: non quia mulieres essent in amore Christi feruentiores, seu stabiliores, sed quia magis sunt naturaliter ad lacrymas pronæ, & magis compassiuæ naturæ, sicut de Anna dicitur: *Tob. 10. a* Flebat igitur mater eius irremediabilibus lacrymis. Et de Anna matre Samuëlis: *1. Reg. 1. b* Cum esset Anna amara animo, orauit ad Dominum flens largiter, &c. Et quia poterant hoc facere magis secure. Vnde *Glos. in hunc locum to. 5.* Glossa: Non ideo inducitur solus mulierum ploratus, quin & viri dolerent, sed quia fœmineus sexus quasi cõtemptibilior, liberius poterat præsentibus principibus sacerdotum, quid contra eos sentiat ostentare. Vnde potest dici illud: *Isa. 32. c* Accingite lumbos vestros, super vbera plangite, super regione desiderabili. Vere desiderabilis erat iste super omnes reges vniuersæ terræ. Et ideo hic plãctus, & hæc lamentatio designari potuit per *2. Paral. 35. d* lamentationem factam per Iosiam, secundũ illud: Vniuersus Iuda & Hierusalẽ luxerunt eum, Hieremias maxime, cuius omnes cantores atque cantatrices vsque in

præ

præsentem diem lamentationes super Iosiam replicant. Huiusmodi autem lamentationes magnæ factæ & prædictæ fuerunt pro Saluatore, & ideo leguntur in eius passione. Similiter etiam plangitur mors Christi, & ruina Hierusalem. Vnde in oratione Hieremiæ dicitur: *Thre.5.e* Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster. Cecidit corona capitis nostri: væ nobis, quia peccauimus: propterea mœstum factum est cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri.

Tertio, quantum ad reprehensionem lamentantium, adiungit: ***Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem nolite flere super me.*** Prohibet autẽ huiusmodi mulieres à fletu, non quia male facerent Christo compatiendo, cum dicat vir pius & sanctus: *Iob.30.d* Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Vnde & sanctus Dauid in figura dicebat: *2.Reg.1.d* Doleo super te frater mi Ionathan, decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Vnde & Christo pauperi & afflicto amabili, & pulcherrimo compatiendum est *Zach.12.e* affectu piissimo, secundũ illud: Aspicient ad me, quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Non ergo hic arguitur à Christo, sed quia contristabantur ex mentis deiectione, contra quos dicitur: *1.Thes.4.c* Non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent: Si enim credimus, &c. *Glos.in hũc locum 10.5.* Vnde Glossa: Ne lamentemini me moriturum, cuius cito resurrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem, & ipsum mortis auctorem destruet. Quia ergo contristabantur carnali quadam affectione, scilicet dilectione faciei desideratæ, sicut discipuli: *Ioan.16.c* Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, &c. Quia etiam sic flebant super Christo, quasi moreretur pro se, non pro humana transgressione. *Glos in hunc locum 10.5.* Vnde Glossa: Tristabantur de vita mortali, quæ morte finienda erat, non de cæcis, qui medicum occidebant. Quandocunque autem passionem Christi recolimus, debemus flere: non pro ipso, qui iam glorificatus est, sed habito respectu ad peccatum nostrum, ideo subdit: ***Sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.*** Non negat igitur quin flendum sit, sed quòd consideratio flentis debet redire super scelus humani generis, pro cuius transgressione Christus mortuus fuit. Quoniam igitur mortuus est pro peccatis nostris, ideo dies passionis suæ debet cum multis lacrymis celebrari. Vnde dicitur: *Thre.1.f* Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditi; quoniam inualuit inimicus. Secus autem est de aliis sanctis, vt de Petro, & Paulo, qui mortui sunt ad profectum virtutis, & palmam martyrij obtinendam. Flere ergo debet omnis Christianus super se, & humano genere, quia fuit causa interfectionis Domini sui. Vnde Hieremias: *Hier.9.a* Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum: & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Ex huius morte speciali memoratione flendum est, quandiu sumus in Babylone, in valle lacrymarum & fletuum. Vnde Psalmus: *Psal.136.a* Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Flere etiam debet omnis, qui tantam & tam nobilem pietatem non recognoscit multitudo hominum. *Thre.2.f* Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi. Flere etiam debet, quia ex hoc præparatur ad æternam calamitatem, propter quod super eos fleuit Iesus. *Sup.19.f* Videns ciuitatem, fleuit super illam dicens: Quam cognouisses & tu. Et: *Thre.2.d* Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusus est in terra iecur meum super contritionem filiæ populi mei.

Quarto, quantum ad prædictionem imminentium calamitatum, subiungit: ***Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ nõ lactauerunt.*** Et hoc potest referri ad destructionem Hierusalem, ratione cuius præmittitur supra: *Sup.21.e* Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: A erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic: & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Vel melius refertur ad iudicium finale, ex cuius consideratione debet homo flere super se, & super alios peccatores, ne oporteat plangere in aduentu ipsius, secundum illud: *Matt.24.e* Tunc parebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis sedentem, &c. Et huic intellectui magis consonat, quod sequitur: ***Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: & collibus: Operite nos.*** Hoc erit in apparitione iudicis, secundum illud: *Apoc.6.d* Absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni: quoniam veniet dies magnus iræ ipsorum. Et similiter: *Isa.2.d* Et introibunt in speluncas petrarũ, & in voragines terræ à facie B formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram, &c. Quòd autem tales dies horribiles expectandi sint indubitanter, & formidandi, per fletum perueniendi, ostendit ex consideratione suæ passionis, cum subdit: ***Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?*** Quasi dicat, si succiditur arbor viua, & fructuosa, & speciosa, quid ergo fiet de arida & infructuosa. Est autem Christus lignum viride, quia viuum. Vnde dicitur: *Prou.3.b* Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam, dicitur de sapientia. Et ideo designatur per lignum vitæ, de quo in Genesi: *Gen.2.b* Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi. Quia etiam fructuosum: *Apoc.22.a* Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menses sin- C gulos reddens fructum suum. Quia virtuosum: *Apoc.22.a* Folia ligni ad sanitatem gentium, &c. E contrario, homo peccator est lignum aridum, quia caret vita gratiæ, fructu iustitiæ, & virtute constantiæ, propter quod dicitur peccatori: *Eccli.6.a* Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo: Si ergo summus plantator lignorum paradisi, propter peccatum, sic crudelem mortem permisit pati lignum vitæ, & voluptatis, quid ergo faciet de lignis aridis & spinosis? *Glos.in hunc locum 10.5.* Vnde Glos. Si ergo qui peccatum non feci, qui lignum vitæ appellor, mundo duodenos fructus gratiæ per singulos menses affero, sine passione de mundo non exeo, quæ tor- D menta manent illos, qui fructibus sunt vacui? Insuper & lignum vitæ flammis dare non timent, & ideo dicitur: *Prou.11.d* Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? Et: *1.Pet.4.d* Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium à Domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio?

Ducebantur autem & alij duo, &c. Post descriptam Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, & condemnationem, hic quinto loco describit eius crucifixionem, quam describit dupliciter, scil. ex parte conditionum aggrauantium, & ex parte circumiacentium, ibi: ***Erat autem & superscriptio scripta, &c.*** Circa descriptionem conditionum aggrauantium sex introducuntur, scil. inhonestas consortij, atrocitas supplicij, benignitas crucifixi, rapacitas militum crucifigentium, ma- E lignitas principum insultantium, & crudelitas irridentium crucifixorum. Primo igitur quantum ad inhonestatem consortij, dicit:

Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, vt interficerentur. Alij duo scil. qui erant nequam, vt ex iniquitate illorum cum Christo interfectorum prætenderent, quòd Christus vt reprobus patiebatur: sed hoc Dominus præordinauit fieri, secundum illud: *Isa.53.d* Cum sceleratis reputatus est. Tum propter exemplum humilitatis, ratione cuius dicitur in Psalmo: *Psal.21.b* Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et desiderauimus eum despectum & nouissimum *Isa.53.a* virorum. Tum etiam propter mysterium significationis. Nam per duos latrones, secundum allegoriam intelli-

guntur duo populi, inter quos, & pro quibus passus est Christus vnus, scilicet Iudæorum, & alter Gentium **A** qui rectè latrones dicuntur, quia vtrique Deo per superbiam in Adam voluerunt prætigere dignitatem propriam. [*Phil. 2. a.*] Vnde super istud: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, dicit Glossa: [*Glos. in hunc locum to. 5.*] Adam & Eua voluerunt rapere diuinitatem, & amiserunt felicitatem. [*Genes. 3. a.*] Et propter hoc datum fuit signum circumcisionis in remedium quod esset quasi cauterium latronum, & crux etiam Christi in medio latronum, vt per illam à pœna latronum liberemur: sed populus Iudaïcus tanquam latro sinister adhuc blasphemat. Gentilis autem confitetur, & orat. [Latrones quid.] Secundum Augustinum autem per duos latrones signatur totum genus humanum in cruce tribulationis & miseriæ affixum: sed altera pars à dextris, **B** vt illi qui pro cœlesti gloria: altera à sinistris, vt illi qui pro temporali gloria patiuntur. Et in hoc execrabilis est profectò impietas Iudæorum: quæ quasi latronem affixit cruci omnium Redemptorem. Bonus tamen in mysterio, latro Christus qui insidiatus est diabolo, vt vasa eius auferret. [*Iob. 40. c.*] Ideò Iob: In oculis eius quasi hamo capiet eum. Propter quod Dominus comparat se furi: [*Sup. 12. e.*] Si sciret paterfamilias, qua hora fur venerit, &c.

Secundo quantum ad atrocitatem supplicij, dicitur: *Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum.* Locus iste dicitur Caluariæ, vt dicunt quidam, quia ibi iacebat Adam, & ibi erat Caluaria capitis eius, & hoc videtur dicere Ambrosius super Epistolam ad Romanos. Sed hoc non dicit Ambrosius doctor. [*Hieron. in c. 27 Mat. to 6.*] Sed Ambrosius adopertus. Nam sicut dicit Hieronymus: **C** Adam sepultus est in Ebron, quemadmodum dicitur in Iosuë: [*Iosu. 14. d.*] Dicitur ergo locus caluariæ, quia ibi continebantur Caluariæ damnatorum qui ibi decollabantur & suspendebantur. Erat autem hic locus extra ciuitatem, quia consuetudo hæc inoleuit ab antiquo, vt malefici extra castra occiderentur: [*Leu. 24. c.*] Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius: & lapidet eum populus vniuersus. Quod tunc fiebat, propter spectaculum, sed nunc fit propter mysterium, vt significaretur quòd his qui erant extra Hierusalem, profuit passio Christi. [*Heb. 13. b.*] Vnde dicitur: Propter quod & Iesus, vt significaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Fuit autem ista eductio præfigurata in eductione Abel: [*Gene. 4. b.*] in eductione Isaac: [*Gen. 22. a.*] in eductione Ioseph: [*Gen. 37. f.*] in egressione Dauid de Hierusalem. [*2. Re. 15. d.*] **D** In hoc igitur loco pœnarum acerbissima pœna crucis crucifixus est, secundum illud: [*Zac. 12. e.*] Aspicient ad me, quem confixerunt. Et; [*1. Malac. 3. b.*] Si affigiet homo Deum, quia vos configitis me? Tunc impleta est figura de serpente suspenso in palo: [*Nu. 21. c.*] Tunc impletum est illud: [*Deu. 28. g.*] Et erit vita tua quasi pendens ante te. Tunc impleta est prophetia Dauid. [*Psal. 21. d.*] Foderunt manus meas, & pedes meos. Tunc impleta est prophetia: [*Hier. 11. A.*] Mittamus lignum in panem eius. Et illud: [*Dan. 9. g.*] Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus. Et illud: [*Zac. 13. e.*] Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et illud: [*Isa. 53. b.*] Sicut ouis ad occisionem ducetur. Tunc impleta sunt omnia prædicta de passione Christi. [*Sup. 18. f.*] Vnde supra: Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Hæc autem erat pœna latronum. Ideo addit: *Et latrones, vnum à dextris, & alterum à sinistris,* quod factum est **E** non solum in opprobrium, verum etiam, Deo disponente, in nostrum documentum. [Latrones quid.] Nam per duos latrones intelliguntur caro & mundus: qui sunt crucifigendi ad hoc quòd spiritus noster in cruce Domino offeratur sicut Iesus. Crucifigenda est caro sicut dexter latro, secundum illud: [*Gal. 5. d.*] Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, &c. Mundus vt latro sinister: [*Gal. vlt. d.*] Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et tunc spiritus in medio crucifigitur cum Christo, vt dicat cum Apostolo: [*Gal. 2. d.*] Christo crucifixus sum cruci. Viuo autem, iam non ego: viuit verò in me Christus. [Crux quid.] Est autem crux carnis rigor disciplinę: cuius quatuor sunt brachia, scil. vigilia, abstinentia, asperitas vestium, & disciplina verberum. Crux autem, qua mundus crucifigitur, est paupertas spiritus: cuius quatuor sunt brachia, contemptus gloriæ, pecuniæ, patriæ, & parentelæ. Crux spiritus est feruor deuotionis: cuius quatuor sunt brachia, scilicet amor, spes, timor, & dolor. Spes sursum, timor deorsum, amor à dextris, & dolor à sinistris. Et de his dicitur: [*Ephes. 3. d.*] In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere, &c.

Tertio quantum ad benignitatem crucifixi subiungit: *Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt,* in quo impletur illud: [*Isa. 53. d.*] Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Oratio autem huiusmodi fuit in remedium, quia etiam suis crucifixoribus profuit passio per orationem quam fudit. Vnde legitur quòd conuersi sunt vno die tria millia: [*Act. 2. g.*] & alio die quinque millia: [*Act. 4. a.*] quia vt dicitur: [*Hebr. 5. e.*] Qui cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Vnde etiam in hoc apparuit quòd fuit pontifex pius & misericors offerendo se, & interpellando pro populi salute. Et propter hoc Lucas solus qui specialiter agit de Christi sacerdotio, hanc orationem describit, & narrat. Vnde Beda: [*Beda Glossa in hunc locum tom. 5.*] Quia Lucas sacerdotij Christi describere disposuit, rectè Dominus apud eum pro persecutoribus iure sacerdotis intercedit. [*Num. 16. g.*] Et hoc figuratur in Aaron, orante pro populo insurgente contra ipsum, de quo ibidem dicitur quòd stans Aaron inter mortuos ac viuentes, pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. Vnde etiam Sapiens: [*Sap. 18. d.*] Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem alligans, restitit iræ. Et per hoc Christus dedit exemplũ omnibus pontificibus, & etiam omnibus Christianis qui sunt regale sacerdotium, & maximè perfectis orare pro persequentibus, secundum illud: [*Matt. 5. g.*] Orate pro persequentibus & calumniantibus vos, sicut fecit Christus, protomartyr Stephanus: [*Act. 7. g.*] Ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset obdormiuit.

Quarto quantum ad rapacitatem militum crucifigentium, adiungitur: *Diuidentes verò vestimenta eius, miserũt sortes,* quo expressius dicitur in Ioanne: [*Ioan. 19. e.*] Milites ergò cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes: vnicuique militi partem. Et posteà subditur de tunica inconsutili quòd sortem miserunt, cuius esset. Hoc autem factum est, vt dicit Ioannes, ad complementum prophetiæ: nam propheta Dauid in Psalmo dicit: [*Psal. 21. d.*] Diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem. Et in hoc apparuit rapacitas militum qui Christum pro sua rapacitate nudauerunt. Et ideò passio Christi signanter significatur per Noë, [*Genes. 9. e.*] de quo dicitur quòd bibens vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo. [Diuisio vestiũ quid.] Per autem diuisionem vestium in quatuor partes, intelligitur diffusio Ecclesiæ in quatuor partes mundi. Vnde Beda: [*Beda Glos. in hunc locum to. 5.*] Quadripartita vestis Domini, quadripartitam eius figurat Ecclesiam, toto scilicet, qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica verò illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Per missionem autem sortis intelligitur collatio gratiæ, quæ non pro humana destributione, sed potius pro diuina dispositione datur, quia sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. [*Prou. 16. d.*] Et: [*Act. 1. d.*] Tu Domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris. Sequitur: Et dederunt sortes eis, & cecidit sors super Matthiam.

Quinto quantum ad malignitatem principum insultantium, subiungit: *Et stabat populus expectans & deridebant eum principes cum eis,* sic impletum est illud: [*Psal. 21. b.*] Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Et Iob: [*Iob. 12. a.*] Deridetur enim iusti simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum, scilicet principum sacerdotum. Huius figura præcessit in Cham: [*Genes. 9. e.*] Cùm vidisset Cham pater Chanaam,

verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata, nuntiauit duobus fratribus ſuis foras. Sic & iſti videntes Chriſti infirmitatem inſultabant. Vnde & ſubditur: *Dicentes: Alios ſaluos fecit, ſe ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus.* [*Sap. 2. d*] Sapiens: Tentemus quæ ventura ſunt illi. Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manu contrariorum. Nec ſolùm hæc dicebant, immò multipliciter inſultabant. [*Mat. 27. e*] Vnde Matthæus: Prætereuntes autem blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: ſalua teipſum. Hoc dicebant populares Sed principes adhuc malitioſius. [*Mat. 27. e*] Vnde Matthæus: Alios ſaluos fecit: ſeipſum non poteſt ſaluum facere, ſi rex Iſraël eſt, deſcendat nunc de cruce &c. [*Ber. in die Paſcha ſer. 1. in princ. to. 1.*] Super quo Bernardus: Quid tu Iudæe qui pridie antè crucem agitabas caput ſacrilegum? qui ſacrum caput Chriſti exagitabas opprobriis, dicens: Si Chriſtus rex Iſraël eſt, deſcendat de cruce? O venefica lingua verbum malitiæ, ſermo nequam. Hoc planè tuum eſt, magis autem eius qui mendax eſt ab initio. Quid enim conſequent's videtur habere, vt deſcendat, ſi rex eſt, & non magis aſcendat? Immò, quia rex Iſraël eſt, titulum regis non deſerat, virgam imperij non deponat, cuius nimirum imperium ſuper humerum eius. Alios, inquiunt, ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Immò ſi deſcenderit, neminem ſaluum faceret, cùm enim ſaluus eſſe non poſſit, niſi qui perſeuerauit vſque in finem: quanto minus poterit eſſe Saluator?

Sexto quantum ad crudelitatem illudentium crucifixorum, adiungit: *Illudebant autem ei & milites.* Milites [*Ioan. 19. a*] quidem illuſerunt ante crucifixionem, ſecundum quod dicitur: Milites plectentes coronam de ſpinis, impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circundederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Ex quo etiam apparet quòd ſecundùm Lucam, Chriſtus ter illuſus fuit, ſcilicet in [*Sap. 22. g*] domo pontificis, & in præſentia Herodis, & nunc. In quo datur intelligi, quod iſta tria genera hominum, quæ ſpecialiter Chriſtus honorauit in terris, Chriſtum [*Iſa. 1. a*] inhonorant, ſcilicet Pontifices, Principes, & Milites. Ita vt eis competat illud: Filios enutriui, & exaltaui: [*Iſa. 57. a*] ipſi autem ſpreuerunt me. Vnde iſtis competit illud: Super quem luſiſtis? ſuper quem dilataſtis os, & eieciſtis linguam? numquid non vos filij ſceleſti. Milites igitur Chriſtum ſpernebant, & ſpernandam afflictionem afflicto addebant. Et ideò addit: *Accedentes, &* [*Mats. 27. d*] [*Mar. 15. b*] *acetum offerentes ei,* dicitur autem quòd dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et: Dabant ei bibere myrrhatum vinum, Et vt dicit Auguſtinus: Credibile eſt quòd in vinum acetoſum immiſerint Iudæi fel & myrrham, quæ ſunt amariſſima. Et in hoc impletur [*Pſal. 68. e*] prophetæ Dauid vaticinium: Dederunt, in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Et in Deuteronomio dicitur de vinea conuerſa in amaritudinem: [*Deu. 32. e*] Vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile. Et de [*Ioan. 19. f*] hoc dicitur: Cùm ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſummatum eſt: quia cùm paſſus eſſet in auditu per contumelias: in viſu per lacrymas: in tactu, per plagas, non reſtabat niſi vt pateretur in guſtu & lingua, contra illam delectationem, quam in eſu pomi habuit [*Gen. 3. a*] Adam & Eua. Et quia huius tentatio per auditum introiuit, ideò toties replicantur contumeliæ contra Chriſtum. Vnde adiungit: *Dicentes: Si tu es rex Iudæorum, ſaluum te fac.* Vnde iſti milites deſignantur per ſeruos regis Aſſyriorum, qui blaſphemauerunt Dominum, de quibus Iſaïas: [*Iſa. 38. d*] Cui exprobraſti, & quem blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocem tuam, & leuaſti altitudinem oculorum tuorum? Ad ſanctum Iſraël, in manu ſeruorum tuorum exprobraſti Domino. Sed Dominus iſtis blaſphemiis non ceſſit, vt daret exemplum patientiæ & perſeuerantiæ, ſecundùm il- [*Iac. 5. b*] lud: Exemplum accipite fratres exitus mali laboris & A patientiæ. Et poſt ſufferentiam Iob audiſtis, & cætera. Vnde Bernardus: [*Ber. in die Paſcha ſer. 1. non longè à princ. to. 1.*] Sine cauſa maligne paraſti ſagittas tuas in pharetra, & diſcipulorum ſuſpiria cumulans opprobriis Iudæorum: illi quippe deſperant, iſti improperant, ſed Chriſto neutra tela nocebunt, aliud tempus elegit confortandis diſcipulis, aduerſariis confutandis patientiam magis exhibet, humilitatem commendat, obedientiam implet, perficit charitatem. His nempe virtutum gemmis, quatuor cornua crucis adornantur, & eſt ſupereminentior charitas, à dextris obedientia, patientia à ſiniſtris radix virtutum, humilitas in profundo, his ditauit trophæum crucis, conſummatio Dominicæ paſſionis.

Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis, & Latinis, & Hebraicis, & cætera. Poſtquam B deſcripſit aggrauantia Chriſti paſſionem, hic deſcribit circumadiacentia: Hæc autem fuerunt quatuor, ſcilicet ſuperſcriptio iudicis, blaſphemia latronis, confeſſio pœnitentis, & miſericordia Saluatoris. Primo igitur quantum ad ſuperſcriptionem iudicis, dicit:

Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis & Latinis & Hebraicis: Hic eſt rex Iudæorum, hanc ſuperſcriptionem poſuit Pilatus per modum tituli, in quo intendebat inſcribere cauſam ſuæ paſſionis. Vnde Marcus: Et erat titulus cauſæ eius inſcriptus: Rex [*Mar. 15. e*] Iudæorum. In quo oſtenditur cauſa, quare crucifixus eſt ſecundum veritatem, ſed Iudæi non acceptabant. Vnde Ioannes: Hunc ergo titulum multi Iudæorum [*Ioan. 19. d*] legerunt, & dicebant Pilato pontifices Iudæorum: Noli ſcribere, Rex Iudæorum, ſed quia ipſe dixit: Rex ſum Iudæorum. Reſpondit Pilatus: Quod ſcripſi, ſcri- C pſi. Ex quo apparet quod diuino intuitu titulus ſcriptus eſt. Vnde Beda dicit: Ideò immolato titulus ſuperpoſitus eſt, [*Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.*] vt à cunctis legi & credere volentibus pateat, quia per crucem non perdidit ſed corroborauit imperium, ſecundum illud: Factus eſt principatus ſuper [*Iſa. 9. b*] humerum eius. Et in Pſalmo: [*Pſal. 95. e*] Dominus regnauit à ligno. Eſt autem titulus triplex, ſcilicet, memorialis, qui ſcribitur in tumulis mortuorum: præconialis qui in portis ciuitatum: & triumphalis qui continet cauſam & ordinem triumphi. Et conſueuit ſcribi in aris, & talis fuit iſte titulus, de quo Iſaïas: [*Iſa. 19. e*] Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius. Hic autem ſcriptus eſt tribus linguis, quia licet eſſent ſeptuaginta duæ, tres tamen erant eminentes. Vnde Gloſſa: [*Gloſ. in hunc locum to. 5.*] Hæ tres linguæ præ cæteris emine- D bant: Hebræa propter Iudæos de lege gloriantes. Græca propter gentilium ſapientiam. Latina propter Romanos imperantes. Ergò velint nolint Iudæi, omne regnum mundi, omnis ſapientia mundana, omnia diuinæ legis ſacramenta teſtantur, quòd Ieſus eſt Imperator credentium & confitentium. Vel ideò tribus linguis, quia iſtæ tres linguæ innuunt myſterium Trinitatis. Videtur etiã firmũ teſtimonium veritatis. Vnde Auguſt. [*Aug. in Pſ. 55. prope prin. tom. 8.*] Tribus linguis quaſi tribus teſtibus titulus eſt approbatus, quia in ore duorum, vel trium ſtat omne verbum.

Secundo quantum ad blaſphemiam latronis, ſubdit: *Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blaſphemabat eum dicens: Si tu es Chriſtus, ſaluum fac teipſum & nos.* Sed contrarium huius videtur dicere Marcus, vbi ſic ait: Et qui cum eo crucifixi erant, conuiciabantur ei. E Similiter & Matthæus. [*Mar. 15. e*] [*Mat. 27. e*] Sed hæc contrarietas diſſoluitur dupliciter. Vno modo quòd verbum Matthæi & Marci intelligatur per ſynecdochẽ, vt quod eſt partis attribuatur toti: vel quòd ambo principio blaſphemarunt, ſed alter tantum perſtitit. Et hic blaſphemabat, quia veraciter non petebat ſaluari, ſed irriſoriè. Et hoc erat peſſimum, quòd miſer & pauper irrideret pauperem afflictum, propter quod dicitur: [*Pro. 28. a*] Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames. Sed Dominus huic non reſpondet, vt formam daret patientiæ. Vnde Petrus: [*1. Pet. 2. d*] Cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur. Vt etiam doceret exemplo illud Apoſtoli: Be- [*Rom. 12. e*]

nedicite persequentibus vos : benedicite, & nolite maledicere. Hoc enim virtuosum est. Vnde Chrysostomus *[Chrysost. in c. 27. Mat. ho. 88. vel 2.]* : Mirabilius est hominem conuicia passum non moueri, quam hominem vulneratum, & percussum non cadere.

Tertio, quantum ad confessionem pœnitentis, adiungit : ***Respondens autem alter, increpabat eum dicens: Neque tu times Deum, quòd in eadem damnatione es?*** Quod dicit detestando alienam culpam, quod est opus verè pœnitentis, secundùm illud *[Ephes. 5. c]* : Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Nec tantum alienam, verùm & suam. Vnde addit : ***Et nos quidem iustè, nam digna factis recepimus.*** Et hoc est verè pœnitentium, secundum illud *[Dan. 3. e]* : Iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & vniuersa opera tua vera : peccauimus enim & iniquè egimus recedentes à te. [B] Nec etiam tantum agnoscit culpam propriam, verumetiam Christi innocentiam prædicat, vndè subdit: ***Hic verò nihil mali gessit***, secundum illud *[1. Pet. 2. d]* : Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec tantum prædicat Christi innocentiam vitæ, verumetiam excellentiam agnoscit potentiæ, & ideò subiungit : ***Et dicebat ad Iesum*** : Domine, ***memento mei cum veneris in regnum tuum.*** In quo simul confitetur Christi excellentiam regalem, & petit misericordiæ relaxationem. Sic orabat Nehemias *[Nehe. 5. d]* : Memento mei Deus meus in bonum. Psalmus *[Psal. 24. a]* : Reminiscere miserationum tuarum Domine, &c. Et iterum *[Ibid. b]* : Secundum misericordiam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine. Apparet igitur quòd in latrone hoc fuit veritas fidei, & confessio veritatis, reprobando malum, approbando [C] bonum, & asserendo verum. Fuit etiam supplicatio orationis. Vnde Glossa *[Glos. in hunc locum to. 5.]* : Magna gratia in hoc latrone eminet, nullum membrum a supplicio liberum habet, præter cor & linguam : quod autem liberum habet, offert : credit corde, confitetur ore. Et in hoc apparet illud quod dicitur suprà *[Sup. 17. g]* : Erunt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur, secundum profunditatem diuinorum iudiciorum.

Quarto quantum ad misericordiam Saluatoris subiungit : ***Et dixit illi Iesus : Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*** In quo Christus miram ostendit misericordiam tanquam piissimus Pontifex, quia pœnitentiam latronis quantumcumque seram, non refutauit: & ampliùs quam latro petebat, concessit. Vnde Ambrosius *[Amb. lib. 10 in cap. 23. Luca to. 3.]* : Pulcherrimum affectandæ conuersionis exem[D]plum, quod tam citò latroni venia relaxatur, & vberior gratia, quam precatio. Semper enim Dominus Deus plus tribuit quam rogatur, cùm enim peteret veniam, obtinuit paradisum. Et attende quod dicitur ***Eris in paradiso***, non, inquam, in cælesti, in quem nullus ante Christum ascendit : sed in beata visione Dei. Vnde Ambrosius *[Amb. vbi suprà.]* : Vita est esse cum Christo, quia vbi est Christus, ibi est regnum. Et nota hic quòd paradisus in scriptura dicitur primus hortus voluptatis *[Gen. 2. b]*: Plantsuerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio. Et Patria cælestis *[Apoc. 2. b]* : Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. Et visio speciei Christi *[2. Cor. 12. a]* : Raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, &c. Allegoricè dicitur Ecclesia *[Gen. 2. b.]* : Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradi[E]sum. Dicitur etiam virgo beata *[Cant. 4. d]* : Hortus conclusus, fons signatus, emissiones tuæ paradisus. Sacra scriptura *[Eccl. 24. d]*: Ego sicut aquæductus exiui de paradiso. Tropologicè dicitur gratia *[Eccl. 40. c]* : Gratia sicut paradisus in benedictionibus. Dicitur anima timorata *[Eccl. 40. d]* : Timor Domini sicut paradisus benedictionis. Dicitur etiam vita religiosa *[Gen. 13. c]*: Regio Iordanis vniuersa irrigabitur, sicut paradisus Domini. Accipitur autem hic pro beata visione Christi, quia vt dicitur in Ioanne *[Ioan. 17. a]* : Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te solùm Deum verum & quem misisti Iesum Christum.

Erat autem ferè hora sexta, &c. Post descriptam Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, [A] condemnationem, & crucifixionem, hic describit Euangelista eius mortem & tumulationem, & habet hæc pars duas. In quarum prima agitur de morte : In secunda de sepultura, ibi : ***Et ecce vir nomine Ioseph***, & cætera. Circa descriptionem autem mortis Christi, quatuor introducuntur, scilicet mirabilis perturbatio mundi, lacrymosa expiratio Christi, fidelis confessio Centurionis, & tremebunda compunctio plebis. Primo igitur quantum ad mirabilem perturbationem mundi, quæ mortem Christi antecessit, dicit:

Erat autem ferè hora sexta. Dicit autem Ioannes & Matthæus *[Ioan. 19. c; Matt. 27. e; Mar. 15. c]* quòd hora erat sexta. Et ait Marcus quòd erat hora tertia. Sed Lucas remouens istam controuersiam ostendit quòd fuit inter tertiam, & sextam horam, sed plus accessit ad sextam, vnde Euangelistæ alij à Marco nominant extremam : & Lucas exprimit mediam horam : In hac sexta hora, & sexta ætate, & sexta feria crucifixus est Iesus pro homine, qui fuit sexta die formatus *[Genes. 1. d]*. Post hanc sextã horam, Christo pendente in cruce & approximante ad mortem, facta est vniuersalis commotio creaturæ, vnde addit : ***Et tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsque ad horam nonam, & obscuratus est Sol.*** Hæ autem tenebræ non potuerunt esse per naturam, sicut fit eclipsis, triplici ex causa, scilicet quia Luna erat quartadecima, & ideò in perfecta distantia à Sole. Et quia eclipsis non aufert omnino lumen omnibus partibus terræ, & quia non potest per tres horas durare, ideò hic triplex miraculum fuit. Et propterea refertur quod B. Dionysius *[Dionys. in epist. ad Polycarpum Pont.]* cùm esset in Ægypto, & videret obscurationem illam, dixit, aut [C] elementa mutantur, aut Deus naturæ patitur, & elementa sibi compatiuntur. Vnde & ipse dicit in epistola contra Apollofanium. Dic, quid dicis de eclipsi, quæ fuit in salutari cruce? Nos enim constituti simul apud Eliopolim, hoc est, ciuitatem solis, mirabiliter vidimus quomodo feria quadam sexta, fermè hora etiam quasi sexta, Luna ei se iniiciente, Sol est horribiliter obscuratus, quia non Deus, sed creatura Dei lucis suæ occubitu lucere nequiuit. Obfusa itaque vniformiter caligine tabescente, vt purgatum rediit Solis diametrum, regulam Philippi Aridei assumpsimus. Cumque reperimus quod erat notissimum, coitenus fatigatione ecliptica Solem pati molestias non debere, & ab Oriente Lunam solarem fulgorem velis ethiopicis obducẽtem, Solem in occidua hora captare profugia, tunc [D] autem lucigenos thesauros ; caligines, quas geminant vsque in Heliacos, vt putauimus, proferentes, recondere Occidentes, presertim cùm Lunæ deesset, & nec conuentus tempus propinquaret, &c. Et quia Christus non solum erat Dominus naturæ, verum & legalis obseruantiæ, ideo addit : ***Et velum templi scissum est medium.*** Nec tantum hoc, verum & aliæ creaturæ sibi compassæ sunt : Petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt *[Matt. 27. f]*. Et hoc totum in testimonium diuinitatis Christi. Hieronymus : Et ideò compatiuntur elementa Conditori suo : refugit Sol, quia non potuit videre mortem Christi, collaborat laboranti, & blasphemantibus suæ lucis beneficium retraxit : nam Sol obscuratur, terra mouetur, petræ scinduntur, velum templi diuiditur, sepulchra aperiuntur, solus miser homo non [E] compatitur, pro solo Christus patitur. Attendendum autem quòd in illa solis obscuratione intelligitur obcæcatio Iudæorum, & in scissione veli reuelatio scripturarum, quæ facta est gentibus. Vnde dicitur *[Ioan. 9. g]* : In iudicium ego in hunc mundum veni : vt qui non vident videant, & qui vident cæcifiant. Vel ad tempus finale potest referri, de quo in Psalmo *[Psal. 103. a]* : Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ.

Secundo quantum ad lacrymosam expirationem Christi, subdit: ***Et clamans voce magna Iesus, ait : Pater in manus tuas commendo spiritum meum.*** Sed videtur contrarietas inter Euangelistas. Nam Matthæus, & Marcus *[Matt. 27. f; Mar. 15. e]* dicunt quòd clamauit : Eli, eli Et

Ioan.19.f Ioannes dicit quòd clamauit: Consummatum est, sed totum hoc verum est quia ter clamauit. Et primo dixit quod dixit Matthæus, deinde secundo quod Ioannes, & tertio quod Lucas, & hoc insinuat ipse Euangelista. Lucas in hoc quod subdit: ***Et hæc dicens expirauit.*** Ex quo apparet quòd expirauit simul clamando & orando, vt ostenderet quòd ipse est Deus verus. Pontifex noster, propter quod dicitur: *Hebr.5.a* Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationesq; ad eum qui possit illum saluum facere à morte, cùm clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Sequitur: Et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, appellatus à Deo Pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Ideò autem simul clamans & lacrymans expirauit, vt in lacrymis intelligatur vera Christi passio & humanitas. In clamore verò diuinitas, quia cum nullus posset clamare per naturam, nisi qui habet sanguinem sufficientem in corde, & spiritum ad respirationem, impossibile est quòd per naturam quis expiret & clamet. Ideò ostendit in clamore mortis se omnipotentem, & verum esse quod *Ioan.10.d* dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et paulò superius: *Ibid.d* Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. Et ideo Isaïas: *Isa.53.d* Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur.

Tertio quantum ad fidelem confessionem Centurionis, adiungit: ***Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens: Verè hic homo iustus erat.*** Hæc autem fidelis confessio ortum habuit ex visione mirabilium, quæ facta sunt in commotione mundi, & maximè in modo moriendi. Vnde Matthæus: *Mat.27.f* Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè filius Dei erat iste. Sed Marcus dicit quòd videns *Mar.15.d* centurio, quia sic clamans expirasset, ait: Verè hic homo filius Dei erat. Lucas autem comprehendit vtrumque, cum dicit: ***Videns autem Centurio quod factum fuerat,*** &c. Vnde in hoc Centurione apparuit promptitudo in gentibus ad fidem, & è contrario in Iudæis obduratio ad incredulitatem. Propter quod & Beda ait: *Beda Glossa in hunc locum to.5.* Videns quod ita haberet potestatem emittendi spiritum (quod non potest nisi Conditor animarum) ipse qui crucifixerat eum, in ipso passionis scandalo, confitetur Dei filium, quem Iudæi post, miraculo credere noluerunt. Sed quia principes sacerdotum cum hæc vidissent, non glorificauerunt Deum, ideo excæcati sunt, secundum illud: *Rom.1.e* Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.

Quarto quantum ad tremebundam compunctionem plebis, subiungit: ***Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur.*** Percussio namque pectoris est signum pœnitentiæ & compunctionis, sicut supra de publicano, qui percutiebat pectus suum, dicens: *Sup.18.e* Deus propitius esto mihi peccatori. Intelligitur autem per hanc turbam populus Iudæorum, qui etsi veritatem videret, vt Centurio solum pectus percussit, sed in vocem confessionis non prorupit. Vnde Glossa: *Glos.in hunc locum to.5.* Videamus distantiã gentis & gentis. Gentiles moriente Christo apertæ confessionis voce Deum glorificant, Iudæi percutientes pectora solum, silentes domum redeunt. Vnde redibant domum quia etsi videretur eis iniuste actum contra Christum, tamen ad eum modicum vel nullum habebant affectum. Nec mirum quia noti eius reputabant eum tanquam alienum, licet non omnino perdidissent affectum. Ideo subdit: ***Stabant autem omnes noti eius à longe: & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc videntes.*** Et sic impletum est illud: *Psal.87.d* Elongasti à me amicum & proximum: & notos meos à miseria. Et Iob: *Iob.19.b* Fratres meos longè fecit à me, & A noti mei quasi alieni recesserunt à me. Et ratio huius erat quia iam pauperrimus erat, & despectus, & interfectus: Fratres omnes pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. *Prou.19.a* Veruntamen virgo gloriosa & domina nostra sancta Maria non fuit elongata nec affectu, nec situ. Nam dicitur: Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius & soror matris eius. *Ioan.19.e* Et propinquissima fuit affectu. Vnde supra: Tuam ipsius animam pertransibit gladius. *Sup.2.e* Vnde quem in natiuitate cum gladio peperit, in passione cum doloribus ingentibus parturiuit.

Et ecce, vir nomine Ioseph, &c. Postquam Euangelista descripsit Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, condemnationem, crucifixionem, & mortem. Hic tandem describit eius tumulationem, circa B cuius descriptionem quatuor introducuntur, scilicet dignitas sepelientis, honorificentia sepulturæ, opportunitas temporis, & reuerentia mulierum in tumulatione. Primo igitur quantum ad dignitatem sepelientis, dicit:

Et ecce, vir. Demonstrat eum tanquam dignum & idoneum ad Christum sepeliendum, propter quod describit ipsum ex nomine, cùm dicit: ***Nomine Ioseph.*** Vt sicut Ioseph Christum nutrierat, vt dicitur: *Matt.1.e* Ioseph filij Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam, & cætera. Et iterum: *Matt.2.e* Accipe puerum & matrem eius; sic alter Ioseph sepeliret eum, & tanquam granum frumenti in suo horreo collocaret. Sicut ille Ioseph qui reseruauit frumenta populis in Ægypto. *Gen.41.g* Describit eum etiam ex dignitate, dicens: ***Qui erat decurio.*** Glossa: *Glos.interlin.in hunc locum to.5.* Decurio est, qui de ordi- C ne curiæ administrat, vel decurio dicitur qui decem præerat, sicut Centurio, qui erat super centum, secundum illud: *Exod.18.d* Dixit Ietro ad Moysen: Prouide de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Describitur autem à vita, cùm addit: ***Vir bonus, & iustus,*** bonus interiùs, & iustus exteriùs, secundum illud: *Mat.12.e* Bonus homo, de bono thesauro profert Bona. Describit à voluntate, cùm subdit: ***Hic non consenserat consilio, & actibus eorum.*** Vnde sibi bene competit illud: *Psalm.1.a* Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum. Et Hieronymus *Hieron.in Ps.1.tom.7.* dicit quòd aliqui dixerunt, quòd ille Psalmus per appropriationem quandam de isto Ioseph debet intelligi. Describit autem eum à Patria, cùm dicit: ***Ab Ara-*** D ***mathæa ciuitate Iudææ,*** hoc est idem quod Ramatha, quæ fuit ciuitas Samuelis, secundùm quod dicitur: *1.Reg.1.a* Fuit vir vnus de Ramathaïm Sophim. Vnde Glossa: *Glos.interlin.in hunc locum to.5.* Ipsa est Ramathaïm ciuitas Helcanæ & Samuëlis. Describit eum à fidei religione, cùm addit: ***qui expectabat & ipse regnum Dei,*** sic dicitur de Symeone quòd erat expectans consolationem Israël: *Sup.2.e* & Spiritus sanctus erat in eo. Describit eum à constantia, cùm subdit: ***Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu,*** & hoc quidem fecit cum magna constantia, non veritus nec ferocitatem gentilium, nec malignitatem principum & sacerdotum. Quoniam dicitur quòd audacter introiuit ad *Mar.15.d* Pilatum, & petiit corpus Iesu. Vnde Ioseph qui se priùs occultauerat, sicut dicitur in Ioannem: *Ioan.19.g* Quòd esset dis- E cipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum. Hic iam patefecit seipsum. In quo datur intelligi, quod discipuli veritatis in articulo necessitatis debent manifestari, nam dicitur Supra: *Sup.9.e* Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, & patris, &c. Moraliter autem per hunc Ioseph intelligitur Prælatus qui eripit Christum de manu Pilati, id est, de manu tyrannorum, qui debet esse vir non tantum sexu, sed ætate & virilitate, quia dicitur: *Eccl.7.a* Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Debet esse Ioseph, scilicet suum & aliorum profectum requirens, secundum illud: *Gen.49.e* Filius accrescens Ioseph. Debet esse decurio nobilis, id est, nobiliter tractans negotia curiæ Chri-

1.Cor 4.a sti, secundum illud: Sic nos æstimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Vnde *2.Tim.2.a* dixit Apostolus prælato: Labora sicut bonus miles *Pro.vit.c* Christi Iesu. Et talis est nobilis, secundum illud: Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus *Iob.1.a* terræ. Debet esse vir bonus & iustus, sicut Iob: Erat vir ille simplex & rectus, &c. Et debet esse dissentiens *Eccl.17.d* *Rom.1.d* à malo consilio, secundum illud: A consiliario serua animam tuam, &c. Quia digni sunt morte non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Et debet esse ab Arimathæa, quæ interpretatur vigilia *Pro.27.d* donationis, vt vigilet circa gregem sibi commissum: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, &c. Et ideò suprà *Sap.2.b* dicitur quòd pastores erant vigilantes, & custodientes vigilias noctis, &c. Et debet esse expectans regnum Dei, B *Iacob.5.b* secundum illud: Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ: patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum. Talis igitur prælatus in quo virilitas, studiositas, nobilitas morum, iustitia, innocentia, vigilantia, & confidentia videt, idoneus est vt Christum in membris suis crucifixum suscipiat, & collocet in locum quietis, & Ecclesiasticæ vnitatis.

Secundo quantum ad honorificentiam sepulturæ, subdit: *Et depositum inuoluit sindone*, hoc enim conuenientissimum erat mundissimæ carnali Christi. Vnde institutũ est in Ecclesia, vt corporalia sint de simplici tela linea & munda, non tincta, nec variis coloribus rubricata, sicut enim ara gerit figuram crucis, & calix tumuli, patena lapidis suprapositi, sic corporale gerit C figuram sindonis. Vnde versus.

Ara crucis, tumuli calix, lapidisque patena:
Sindonis officium candida byssus habet.

Pro.vlt.c Et ideò in huius figuram dicitur: Sindonem fecit & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo. In huius *Ezec.9.a* etiam figuram dicitur: quod vir qui erat in medio sex virorum vestitus erat lineis. Et hoc insignum innocentiæ, ratione cuius agno immaculato & albissimo comparatur, propter quod etiam sponsa eius debet vestiri *Apoc.19.b* puritate innocentiæ: Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Et datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti, & candido. Byssinum enim, iustificationes sunt sanctorum. Sed quia hæc munditia fuit perfectissimè in solo Christo, qui solus fuit inter mortuos liber, ideo solus sepultus est intra nouum monumentum, & propterea subdit: *Et posuit illud in monu-* D *mento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat*. Beda: *Beda Glos. in hunc locum 10.5.* Solus Dominus in tumulo includitur, vt sepultura illius & resurrectio à nostra fragilitate naturæ dissimilis *Isa.11.a* monstretur. Vnde Isaïas: Ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum eius gloriosum. Tunc verificatum *Thre.3.f* est illud: Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. Ideo autem positus fuit in monumento exciso, quia sic conueniebat fieri de Christo, *Dan.2.g* qui erat lapis excisus de monte sine manibus: Hoc etiam factum est nequis posset dicere quod suffossum esset monumentum, propter quod etiam in resurrectionis veræ argumentum custodes deputati sunt. Erat autem monumentum, vt dicunt expositores, quasi quædam domus rotunda in rupe excisa, tantæ altitudinis, vt homo extanta manu vix tangeret culmen, habens E introitum ab oriente. Locus autem corporis sepulti erat ab aquilone de ipsa rupe septem pedes habẽs longitudinis, tribus palmis à terra eminens, à parte meridiana omnino patens. vnde corpus inferebatur. Talis autem dispositio optimè congruebat Christi sepulcro, cuius ortus & occasus, transitus & resurrectio, tãquam sol iustitiæ totũ perlustrauit mundum secundũ illud: Oritur *Eccl.1.a* Sol, & occidit, post gyrat per meridiem, flectitur ad aquilonem. Vt sic virtute Christi resurgentis à quatuor ventis veniat spiritus, & insufflet super interfectos sus- *Isa.43.a* citandos. Vnde dicitur: Ab oriente adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni: Da: Et austro: Noli prohibere.

A Tertio quantum ad opportunitatem temporis, dicit: *Et dies erat parasceues, & sabbatũ illucescebat*. Dies parasceues est dies veneris, qui ideo dicitur parasceue quòd interpretatur præparatio, quia in ea præparabantur quæ erant necessaria ad sabbatum, & ita erat sexta feria, in qua Dominus passus fuit, in media die, hoc est in vespera, sed sepultus fuit in sero, hoc est in vespera sabbati. Quia sicut sextus dies conueniebat morti Christi, & crucifixioni, sic septimus conueniebat sepulturæ, & Christi quieti. Vnde Beda: Sexta die factus est *Beda Glos. in hunc locum 10.5.* homo, septima quieuit Deus. Sexta ergo die crucifixus humanæ reparationis implet arcanum. sabbato quiescens sepulcro resurrectionis expectat euentum. Ideo in figuram huius dicitur: Requieuit Deus die septimo ab *Gen.2.a* B vniuerso opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo. Et propter hoc sanctus Lucas determinans tempus sepulturæ Christi, non tacuit, sed expressit de sabbato vt actum est. Et propter mysterium tropologiæ, quia in hoc significatur quod homo per sex ætates cum Christo debet contribulari & crucifigi, vt in morte sua habeat sabbatismum, secundum illud: In sex tribula- *Iob.5.e* tionibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Quia dicitur: Beati mortui qui in Domino mo- *Apoc.14.e* riuntur. Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et ideo signanter dicit quòd sabbatum illucebat cum nox inciperet, quia nox illa terminabatur in lucem, sic & mors iustorum in lucem terminatur & *Psal.138.b* vitam, vt homo possit dicere illud: Et nox illuminatio C mea in deliciis meis. Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur. Hoc etiam dixit ad certitudinem veritatis historiæ, vt ex hoc appareat, quòd parasceue dicitur non respectu primæ diei azymorum, sicut dicunt Græci, sed respectu sabbati. Nam quamuis primus dies azymorum esset celeberrimus, licebat tamen in eo victualia præparare, sed nõ in sabbato, & maximo sabbato, quia tunc dies erat azymorum. Vnde dicitur: Erat enim magnus dies ille sabbati. Magnus qui- *Ioan.19.f* dem erat, quia sabbatum: Maior quia sabbatum paschale: Maximus, quia tunc facta est impletio figuræ per veritatem. Et tunc cessauit sabbatum cum fuit impletum, & dies Dominicus successit celebrandus, quia iam habentes veritatem diei septimæ per Christi quietem, expectamus resurrectionem & glorificationem octauæ, quæ iam in capite nostro inchoata est, & con- D summabitur in nobis in generali resurrectione. Et attendendum quòd sabbatum secundum literam dicebatur dies septima. Septimo die sabbatum Domini Dei tui est, *&c.* Et hoc cessat. Cessare faciam omne gau- *Exod.20.b* dium eius, solemnitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius. Secundum allegoriam, dicitur quies Christi *Osea 2.b* *Sabbati variæ acceptiones.* in sepulcro, per quam facta est liberatio animarum. Propter quod super. Hanc filiam Abrahæ, quam alligauit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solui a vinculo isto die sabbati? Dicitur quies animarum *Sap.13.a* sanctarum. Relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui *Hebr.4.e* enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis. Secundum tropologiam autem dicitur sabbatum quies a perpetratione peccati. Nolite portare pondera in die sabbati. Dicitur etiam quies E contemplationis, secundum illud: Porta atrij interioris, *Hier.17.e* quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus. In quibus opus fit: die autem sabbati aperietur. Quia *Ezec.46.a* cõtemplantibus aperitur lux veritatis. Dicitur etiam status religionis, seu obseruantia euangelicæ perfectionis. Si auerteris à sabbato pedem tuum facere voluntatem *Isa.58.d* tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbatum delicatum & sanctum domini gloriosum. Secundum Anagogiam autem, dicitur sabbatum quies æternæ iucunditatis. Erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, *&c.* *Isa.vlt.g* Sic septimus dies sabbati secundum quadriformem rotam, id est, intelligentiam scripturam, septiformem habet acceptionem, vt dicatur sabbatum corporalis quies, quies Christi, requies animarum, cessatio à perpetratio-

ne peccati, otium contemplationis, status religionis, & pax sempiternæ felicitatis. A

Quarto, quantum ad reuerentiam mulierum in subsecutione, subiungitur. *Subsecuta autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum*, hoc autem faciebant ex pietatis affectu. *Glos. in hunc locum to. 5.* Vnde Glossa: Aliis notis Iesu post depositum corpus recedentibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, officium funeris inspiciebant, & hæc faciebant vt lugerent mortuum, quem prius dilexerant moriturum. Et hoc pietatis est & religionis, *Eccl. 38. b* secundum illud. Fili in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. Sequitur: Et hac luctum secundum meritum eius. Ideo hæ mulieres piæ non solum aspiciebant sepulturam, verum etiam corpus sepultum, & ideo addit: *& quemadmodum positum erat corpus eius*, scilicet viderunt, & hoc ad impendendum beneficium humanitatis, B propter quod adiungit. *Et reuertentes parauerunt aromata & vnguenta:* hoc enim licebat in die parasceues, sed in sabbato minime. & ideo subiungit. *& sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* *Leu. 23. a* Nam dicitur: Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus. Sed videtur cōtrarietas inter Euangelistas: Nam Marcus dicit: Cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Similiter & Matthæus. *Mar. 16. a Matt. 28. a Hier. li. 4. in cap. 28 Matt. to. 6.* Sed ad hoc respondet Hieronymus, dicens mulieres sepulto Domino reuertentes domum, quandiu licuit parauerunt aromata & vnguenta, scilicet vsque ad solis occasum, & postea toto sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, & tunc recuperata licentia operandi, iterum emerunt alia aromata, quia non sufficiebant illa quæ parauerant, & tota nocte illa inter C sabbatum & dominicam parauerunt, vt venientes diluculo ad sepulcrum vngerent corpus Iesu. *Moralis sensus.* Moraliter per istas tres mulieres, secundum Gregorium signantur animæ fideles, quæ Domino debent offerre tria vnguenta siue aromata, id est odorem virtutum, opinionem bonorum operum, & suauitatem sanctarum orationum, de quibus in Canticis: Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata eius, secundum autem Bernardum, per istas tres mulieres signantur in vnoquoque homine mens, lingua, & manus, quarum quælibet habet vnguenta sua valde pretiosa, vnguenta siquidem mentis sunt contritio, compassio, & deuotio. D Vnguentum contritionis conficitur ex speciebus vilissimis, id est propriis peccatis, quæ crescunt in horto nostro, vnguentum compassionis conficitur ex speciebus amarissimis, id est omnibus miseriis proximorum, quæ crescunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur ex speciebus pretiosissimis, id est omnibus Christi beneficiis, quæ crescunt in horto Dominico: *Eccl. 38. b* Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis & vnctiones conficiet sanitatis. Vnguenta linguæ, sunt oratio deuota, confessio integra, & prædicatio vera. Herbæ quibus conficitur primum vnguentum, sunt recta intentio, firma attentio, & pia affectio. Herbæ quibus conficitur secundum vnguentum sunt pudor commissi, dolor amissi, & timor iudicij. Herbæ quibus conficitur tertium vnguentum, sunt fidei instructio, morum E informatio, vitiorum increpatio. De his vnguentis dicitur. *Prou. 27. b* Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici consiliis anima dulcoratur. Vnguenta tertiæ mulieris scilicet manus, sunt septem opera misericordiæ, scilicet, hospitari peregrinos, potare sitibundos, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, visitare infirmos, & sepelire mortuos. De quibus vnguentis *Gen. 50. a* in Genesi: Præcepit Ioseph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. &c. De his dictis vnguentis *Cant. 1. a* potest intelligi illud. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis, nam vnguenta primæ mulieris bona, secunda meliora, sed tertiæ mulieris sunt optima.

CAPVT XIV.

VNa autem sabbati valde diluculo, &c. Postquam Euangelista egit de Christi incarnatione, prædicatione, & passione. Hic quarto agit de resurrectione. *Diuisio.* Diuiditur autem pars ista in quatuor. In quarum prima agitur de reuelatione resurrectionis. In secunda, de apparitione resurgentis, ibi. *Ecce duo ex illis, &c.* In tertia, de certitudine apparitionis, ibi: *& surgentes eadem hora, &c.* In quarta, de diuulgatione certitudinis veritatis, ibi, *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, &c.* Circa reuelationem resurrectionis explicandam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet, reuelationis occasio, de qua ibi *Vna autem sabbati valde mane, &c.* Reuelationis certitudo, ibi *Et factum est dum mente, &c.* Et reuelationis manifestatio, ibi. *Et regressæ à monumento, renuntiauerunt hæc, &c.* Occasio autem vt Christi resurrectio reuelaretur fuit aduentus mulierum ad Christum vngendum, circa quod duo tanguntur, scilicet modus veniendi ad sepulcrum Dominicum, & modus inueniendi sepulcrum vacuum. Primo igitur quantum ad modum veniendi ad monumentum, dicit:

Vna autem sabbati valdè diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, scilicet mulieres. Et attendendum quòd sabbatum dicitur tota illa septimana sabbati, quia septem diebus erat feriandum: *Leu. 23. a* Septem diebus azyma comedetis. Sequitur: Offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Et ideo tota illa septimana dicebatur sabbatum, in cuius prima die, C id est Dominica die, summo manè venerunt ad monumentum, quia dicebat quòd illo die, quo primo facta erat lux, resurgeret Christus de tenebris mortis & inferni, ad lucem vitæ. Et ideo dies ista vocatur vna, quia principium & spiritualium illuminationum, sicut vnitas numerorum. Et ideo in Genesi: *Gen. 1. a* Factum est vespere & manè, dies vnus. In hac igitur die decuit Christum à mortuis resurgere, & in die concordant quidem omnes Euangelistæ, sed in hora temporis videntur dissentire. *Matt. 28. a* Nam Matthæus ait: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum. *Mar. 16. a* Marcus dicit, quòd venerunt orto iam Sole. *Ioa. 20. a* Sed Ioannes dicit quod Maria Magdalene venit manè, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Sed in hoc non est controuersia, licet diuersis D verbis exprimant, tamen omnes volunt dicere, quòd in principio diei venerunt, scilicet quando Sol incipiebat super nostrum hemisphærium illucescere, & tamen adhuc tenebræ non erant penitus effugatæ. Veruntamen de hora Resurrectionis controuersia est inter doctores, eò quod quidam dicunt, Christum media nocte resurrexisse, alij vero diluculo: qui autem verius dicant Deus nouit. Sed controuersia dissolui potest: quia primi dicūt, quod resurrectio media nocte fuit secundum veritatem, sed diluculo innotuit: & tunc dicitur res fieri quando innotescit. Potest autem dici, quòd sicut Sole recedente à nostro hemisphærio Sol iustitiæ se occultauit, sic sole ad nostrum hemisphærium redeunte, Sol iustitiæ resurrexit. Ita quòd nec omnino in die, nec omnino in nocte media, sed medio modo. Et ideo vtrique E doctores suo modo dicunt veritatem.

Secundo quantum ad modum inueniendi sepulcrum, subdit: *Et inuenerunt lapidem reuolutum à monumento.* De huius autem lapidis reuolutione erant sollicitæ, sicut dicitur: *Mar. 16. a* Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Hic autem lapis non fuit in resurrectione reuolutus, sed post. *Beda Glossa in hunc locum tom. 5.* Vnde Beda: Potuit clauso sepulchro exire, qui clauso exiuit vtero Virginis. Sed Angelus Domini hæc, fecit ad manifestationem. *Matt. 28. a* Vnde Matthæus: Angelus enim Domini descendit de cœlo: & accedens, reuoluit lapidem, sede-

bat

bat ſuper eum. Hoc autem fecit, vt manifeſtator reſurrectionis Chriſti. Vnde & ſubdit: *Et ingreſſæ, non inuenerunt corpus Domini Ieſu.* Et nota quod ſignanter cum prius vocaſſet Chriſtum Ieſum, nunc vocat eum Dominum Ieſum, quia iam verificatum erat in eo illud quod dicitur: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Et illud: Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, &c. Chriſti igitur corpus in ſepulchro non inuenitur, quia iam erat reſuſcitatum. Vnde infra dicitur: *Quid quæritis viuentem cum mortuis?* Secundum ſpiritualem autem intelligentiam per monumentum intelligitur ſcriptura, in qua latet Dominus quaſi in quodam ſepulchro. Vnde Ioannes: Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere. Per lapidem ſuperpoſitum intelligitur velamen ſcripturæ, propter quod etiam lex in lapideis tabulis erat ſcripta, & de hoc velamine dicitur: Vſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Hoc velamen amouetur per angelicum miniſterium, quia etiam Angeli nobis communicant, & illuminant nos, ſecundum illud: Oſtendit mihi Angelus fluuium aquæ viuæ, ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei, & agni. Et etiam per miniſterium doctorum, qui debent eſſe viri angelici, ſecundum illud: Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt. Et huiuſmodi eſt de cælo deſcendere, ſicut Paulus qui raptus eſt in paradiſum, & audiuit arcana verba: Vel ſi non poteſt vſque ad intima Dei conſcendere, ſaltem procedat in ſcala Iacob, cuius cacumen cœlum tangit, ſicut boni contemplatiui. In quorum figura dicitur: Vidit Iacob in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Dei aſcendentes, & deſcendentes per eam. Hæc ſcala Chriſtus eſt. Vnde Ioannes: Videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ſupra filium hominis. Qui igitur ſic amouet velamen, per conſequens etiam repellit carnalitatem, & mortem, & conſcendit ad contuendam Chriſti diuinitatem, & immortalitatem: Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus. Non quòd carnem Chriſti non nouerit, ſed non carnalem affectum vel intelligentiam, propter quod ait Ioannes: Spiritus eſt qui viuificat: caro non prodeſt quidquam, verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt.

Matt. 28.d — Phil. 2.b — Spiritualis ſenſus. — Ioan. 5.f — B — 2. Cor. 3.d — Apoc. 22.a — Mal. 2.b — 1. Cor. 12.a — Gen. 28.c — C — Ioan 1.g — 2. Cor. 5.d — Ioan. 6.g — D

Et factum eſt: dum mente, &c. Poſt deſcriptam reuelandæ Reſurrectionis occaſionem, deſcribit hic reuelationis certitudinem, quæ colligitur ex duobus, ſcil. ex aſſertione teſtium, & comprobatione teſtimoniorum. Primò igitur quantum ad aſſertionem teſtium, dicit:

Et factum eſt: dũ mentes conſternatæ eſſent de iſto, ecce duo viri ſteterunt ſecus illas in veſte fulgẽti. Iſti duo viri ſteterunt iuxta illas in veſte fulgenti ad deſignandum candorem noſtræ ſolemnitatis, vnde etiam in Apoc. In conſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum: Signanter autem dicit in veſte fulgenti, in qua non ſolum erat vehementia candoris, verum etiam excellentia lucis, vt demulcerent pios & terrerent impios. Vnde Matth. Angelus Domini deſcendit de cœlo. Erat autẽ aſpectus eius ſicut fulgur: & veſtimentum eius ſicut nix. Sed tunc videtur contrarietas inter Euangeliſtas. Nam Lucas dicit quod fuerunt duo. Matth. autem, quòd vnus. Item Matth. dicit, quòd ſedebat ſuper lapidem reuolutum. Marc. autem quod ſedebat in dextris. Item Ioan. dicit quòd ſedebat vnus ad caput, & alter ad pedes. Luc. autem, quòd ſteterant ſecus illos. Sed intelligendũ, quod ſecundum expoſitores vnus prius apparuit, & poſt alter. Et primò quidem erant ſedentes, poſtea autem ſurrexerunt, & cum mulierib. locuti ſunt, & ſic in diuerſis diſpoſitionib. ab Euangeliſtis deſcribuntur. Omnes tamen in hoc concordant, quòd erant terribiles, & teſtificantes. Et ideo Luc. ſubdit: *Cum timerent autem & declinarent vultum in terram.* Præ timore ſc. & reuerentia, ſicut Dan. Cum loqueretur mihi, deieci vultum meum in terram, & tacui, & tales ſunt idonei ad veritatem audiendam. Vnde addit: *Dixerunt ad illas: Quid quæritis, viuentẽ cum mortuis? Non eſt hic, ſed ſurrexit.* In quo ſimul arguunt incredulitatem, & aſſeuerant veritatem. Hoc verbum fuit ſummi gaudij, & ſic erat conueniens, vt quemadmodum Angelus nuntiauerat cum gaudio Chriſti natiuitatem: Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum; ſic etiam Angeli nunc nuntiarent cum gaudio Reſurrectionem. Et impletum eſt illud: Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exurrexi, & adhuc tecum ſum. Et iterum: Quoniam non derelinques animam meã in inferno. Ideo in Actib. Hunc Deus ſuſcitauit, ſolutis doloribus inferni. Iuxta quod impoſſibile erat teneri illũ ab eo. Dauid enim dicit in eũ: Prouidebã domĩũ, &c. vſq; ibi, nõ dabis ſãctũ tuũ videre corruptionẽ. Notas mihi feciſti vias tuas, &c.

Apoc. 7.c — Mat. 28.a — Marc. 16.a — Ioan. 20.b — E — Dan. 10.c — Sup. 2.b — Pſal. 3.a — Pſal. 15.b — Act. 2.d — Pſal. 15.b

Secundò quantum ad probationem teſtimoniorum certorum, ſubdit: *Recordamini qualiter locutus eſt vobis cum adhuc in Galilæa eſſet dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia reſurgere.* Nam Matth. ait: Ecce aſcendimus Hieroſolymam: & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum, & ſcribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die reſurget. Similiter Marc. Oportet filiũ hominis multa pati, & reprobari a ſenioribus, & à ſummis ſacerdotibus, & ſcribis, & occidi: & poſt tres dies reſurgere. Similiter ſupra: Conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Prophetas de filio hominis: tradetur enim gentibus, &c. Et poſt ſubdit: Et tertia die reſurget. Hæc autem eis prædixerat ad fidem aſtruendam. Vnde Ioan. Et nunc dixi vobis prius quam fiat, vt cum factũ fuerit, credatis. Et hæc fuit via manuducens ad fidem, & ideo ſubdit: *Et recordatæ ſunt verborum eius.* Vnde Ioan: Quod ſignum oſtendis nobis quia hæc facis? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Et poſt: Ille autem dicebat de tẽplo corporis ſui. Similiter etiam Matth. Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctib. ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Vnde Dominus prædixit ſuam paſſionem & Reſurrectionem, vt ſimul mœrore afficiat, & alliciat ad amorem, propter quod dicitur: In die bonorũ ne immemor ſis malorum: *Et regreſſæ à monumento, &c.* Poſt deſcriptam reuelationis occaſionem & reuelationis certitudinem, ſequitur reuelationis manifeſtatio, circa quam Euangeliſta duo introducit, ſcil. teſtimonium mulierum, & aſpectum diſcipulorum. Primo igitur quantum ad teſtimonium mulierum, ſubdit:

Mat. 20.c — Marc. 8.d — ſup. 18.f — Ioan. 14.d — Ioan. 2.d — Mat. 12.e — Eccli. 11.a

Et regreſſæ à monumento, nuntiauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Hæc nuntiauerunt mulieres, quia ſic iniunctum eſt eis ab Angelis: Cito euntes, dicite diſcipulis eius: quia ſurrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam. Hoc enim diuina ordinatione geſtum eſt, vt nuntiatio Reſurrectionis per mulieres veniret ad viros, ſicut a muliere initium ſumpſit mors, & peccatum: ita nunc per mulieres ad viros rediret annuntiatio, & cognitio vitæ & immortalitatis, vt per hoc humilitatis daretur exemplum. Vnde Chryſoſtomus: Euangeliſta non priuat mulierem laude, nec verecundum putat a muliere didiciſſe. Aufertur etiam mulierum opprobrium, & maximè peccatricum. Et ideo præcipuè inter alias illa peccatrix nominatur, cum ſubdit: *Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, Maria Iacobi, &c. quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apoſtolos hæc.* Mariam autem Magdalenam ſignanter aliis præmittit, quia ipſa feruentius aliis dilexit, & prior, vt traditur, ad monumentum venit, & præ cæteris diutius perſeuerauit. Et ideo Ioannes amantiſſimus Domini, illam Domini amatricem ſignanter nominat. Maria ſtabat ad monumentum, foris plorans, & ſequitur ibi quod vidit Angelos, & tandem vidit Dominum

Matt. vlt. d — Ioan. 20.a

Mat.28.a Dominum. Ioannes igitur solùm loquitur de Maria Magdalena. Matthæus loquitur de duabus Mariis: Venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum. *Marc.16.a* Marcus autem loquitur de tribus Mariis: Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata. Lucas autem optimus narrator, exprimit de his, & de aliis. Et sic apparet quòd inter Euangelistas nulla prorsus est controuersia, sed quilibet ad suam principaliter fertur intentionem. Omnes tamen Euangelistæ expriment Magdalenam, & præcipuè amicus Dei Ioannes, *Marc.16.b* quia primo sibi apparuit, sicut dicitur: Surgens autem Iesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. Et hoc quadruplici ratione. Prima est, quia ardentius diligebat: *Sup.7.g* Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secunda, vt ostenderet quòd pro peccatoribus venerat. *Matt.9.b* Non enim veni vocare iustos, sed peccatores, scilicèt ad pœnitentiam. B Tertia, ad conterendam humanam superbiam, *Mat.21.c* propter quod Matth. Publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei. *Rom.5.d* Quarta, ad dandam fiduciam, propter quod dicitur: Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia, & cætera.

Secundò quantum ad aspectum discipulorum subditur: *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis.* Vnde auditui non credebant: tum quia mirabile erat quod dicebant: tum quia hoc diuina dispositione agebatur, vt maior & certior veritatis assertio obtineretur. *Greg.hom.26.in Euang.to.2.* Vnde Gregorius: Quod discipuli tardè crediderunt, non tam illorum incredulitas quàm nostra, vt ita dicam, futura firmitas fuit. Nam illis dubitantibus resurrectio multis argumentis monC strata est, quæ dum legentes agnoscimus, quid aliud quam de eorum dubitatione solidamur? Et propterea dubitatio de auditu incitauit ad inquirendam certitudinem per aspectum, propter quod subdit: *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit linteamina sola posita, & abijt, secum mirans quod factum fuerat.* Narrat autem hic specialiter Lucas de Petro, vt *Ioan.20.a* ostendat quod ipse à feruore suo nõ destiterat. Sed Ioan. hoc expressius narrat quod non solus Petrus iuit, verum & Ioan. & quod simul currebant, & Ioan. præcucurrit citius Petro, sed non prior introiuit in monumentum. Narrat igitur Lucas quòd Petrus procumbens, linteamina vidit posita Ioan. vero expressius prosequitur, quod non solum hæc vidit, sed etiam introiuit in mo-*Ioan.20.b* numentum, & tamen, sicut hic dicitur, abiit secum miD rans, non adhuc credens, quia dicitur: Nondum enim sciebant scripturam, quia oporteret eum à mortuis resurgere. Et attendendum quod linteamina posita intelliguntur sacramenta humanitatis, quæ nobis exposita sunt ad credendum, & intelligendum per resurrectionis *Apoc.5.a* sacramentum. Vnde dicitur: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius: sed quia non possunt omnia comprehendi ratione diuinitatis vnitæ, ideo dicitur quod abiit mirans. *Psal.138.a* Nam dicitur in Psalmo: Mirabilis facta est scientia tua ex me. Et propterea in huius designationem dicitur *Ioan.20.b* quod sudarium quod, fuerat super caput eius, non fuit cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum *Glossa in c.2.Ioan. to.5.* in vnum locum. Ibi Glossa: Sacramenta diuinitatis incomprehensibilia à nostræ infirmitatis cognitione reE mota sunt, in inuolucro enim nec initium nec finis aspicitur, sicut celsitudo diuinitatis, nec cœpit esse, nec de-*Psal.138.a* siit esse. Et ideò Petrus abiit mirans. Psalmus: Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.

Et ecce duo ex illis ibant, &c. Post descriptam reuelationem Resurrectionis, hic describit Euangelista apparitionem resurgentis, qui quidem apparuit duobus discipulis tanquam testibus idoneis. Progressus autem & ordo huius apparitionis fuit in hoc, quod Christus se discipulis sociauit tripliciter. Primò quidem in itinere. Secundò vero in collocutione, de qua ibi: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, &c.* Et tertiò in comestione, de qua ibi: *Et appropinquauerunt castello quo ibant, &c.*

A In primis duobus latuit, sed in tertiò apparuit: circa associationem in itinere describendam, tria introducuntur ab Euangelista, scilicèt concors iter discipulorum, mutuum colloquium itinerantium, & Christi consortium dignatiuum. Primò igitur quãtum ad concors iter discipulorum, dicit:

Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorũ sexaginta ab Hierusalem, nomine Emaus: In quo exprimit Lucas euntium numerum, scilicèt quòd erant duo, vt daret intelligi ipsorum concordiam. Nam melius est duos esse simul, quàm vnum. Sequitur. Si vnus ceciderit, ab alio fulcietur, &c. *Eccle.4.c* Et ideò supra dicitur quòd misit eos binos ante faciem suam, &c. *Sup.10.a* Exprimit etiam spatium, propter mysterij intelligentiam, nam sicut Beda inquit: Stadium est octaua pars milliarij, *Beda Glos. in hunc locum to.5.* & ideò sexaginta stadia septem millia passuum & B quingentos continent, id est septem milliaria. & dimidium. in quo datur intelligi quòd erant de morte & sepultura Domini certi, sed de octaua Resurrectionis dubij & incerti, sicut dicitur: Da partes septem, nec non & octo. *Eccli.11.a* Quia non tantum Christi mortem, & sepulturam, sed etiam Resurrectionem constat esse integrè, & perfectè credendam. Exprimit etiam terminum itineris, dicens quòd vocabatur Emaus, & hoc propter significantiam: nam castrum illud primò nominabatur Emaus, sicut dicitur hic, & postea Nicopolis. Vnde Hieronymus in epitaphio Paulæ: *Hieron. ad Eustochium Virg. epist. 27.to.1. Et in c.8. Dan.to.4.* Repetitoque itinere, vidit Nicopolim, quæ prius Emaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus. Cleophæ domum in Ecclesiam dedicauit. Nam sicut legitur in historia C tripartita, Romani post vastationem Hierusalem, hanc vrbem Nicopolim ex euentu victoriæ vocauerunt. Interpretatur autem Emaus, mater festinans. Nicopolis *Emaus. Nicopolis.* ciuitas victoriæ. Et hæc est Ecclesia militans, quæ festinat ad patriam: & superat potestates contrarias. Inter hanc & Hierusalem, id est, Ecclesiam triumphantem, oportet intelligere distantiam septem ætatum, & octauam inchoatam iam in capite nostro Christo, vt ab hac perueniatur ad illam festinando ad bonum, & triumphando contra malum: Festinemus ergo ingredi *Heb.4.c* ad illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.

Secundò quantum ad mutuum colloquium itinerantium, subdit: *Et ipsi loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant:* id est; de his quæ circa Christum D gesta erant. Et hæc collocutio erat laudabilis, quia de bona erat materia, scilicèt de Christo. Ideò Petrus: Si *1.Pet.4.b* quis loquitur, tanquam sermones Dei. Et: omnis ser-*Ephes.4.g* mo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Ideò autem de hoc loquebantur, quia de hoc specialiter cogitarunt, & ideò cogitabant, quia amabant. Nam & Matthæus dicit: Ex abundantia cordis os loquitur. *Mat.12.c* Nec tantum amabant, verumetiam dubitabant. Et ideò etiam ad inuicem conferebant. Quia sicut dicitur: Ferrum fer-*Prou.27.c* ro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui. Et: Cùm sapientibus & prudentibus tracta. Et post: Et in *Eccli.9.d* sensu sit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi. Talibus verbis adest spiritus Domini, tanquam origo omnium bonorum verborum: Non *Mat.10.c* E enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Sed econtrario verba indiscreta & cogitationes fugit: Spiritus enim sanctus disciplinæ *Sap.1.b* effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, &c.

Tertiò quantum ad Christi consortium dignatiuum, subiungit: *Et factum est, dum fabularentur, & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* Dicuntur autem loquendo fabulari, propterea quòd loquebantur verba quæ certitudinem non habebant, ita vt verè possent dicere illud: Multa dicemus, & deficiemus in *Eccli.43.d* verbis: consummatio autem sermonum ipse in omnibus. Et quia concordes erant in eundo, & loquebantur de bono, ideò effecti sunt digni consortio Christi. Vbi

enim

Mat.18.c
enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Et hoc erat qoia Chriſtum ama-
Ioan.14.e
bant. Nam Ioan. ait: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c. Quia autem nondum perfectè credebant, ideo debuerunt habere præſentiam, ſed non habere ipſius notitiam, ideo addit: *Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoſcerent*, & hoc quidem dignum fuit. Vnde Gre-
Greg. hom. 23. in Euang. to. 2.
gorius: Sicut intus ipſi amabant, & tamen dubitabant, ſic & ipſe & foris præſens adeſt, & tamen quis ſit, non
Marc. vlt. e
oſtendit. De ſe ergo loquentibus præſentiam exhibet, ſed de ſe dubitantibus ſpeciem cognitionis aufert. Et ideo dicitur quod apparuit illis in alia effigie. Et notandum quod dicit quòd oculi eorum tenebantur, ex quo apparet euidenter quod Chriſtus ſecundum veritatem non mutauit ſui corporis effigiem, nec figuram, ſed ſe-

B

Gloſſa in hunc locum to. 1.
cundum ſolam apparentiam: nam in oculis diſcipulorum alios apparebat. Vnde Gloſ. ſuper decimonono capite Geneſis ait quòd diſcipuli percuſſi erant acriſia,
Gen.19.a
qua quidem fit, vt res aliquo modo videatur, & aliquo modo occultetur, ſicut etiam dicit Aug. Quod de Sodomitis fuit factum, nec fuit mutatio in corpore glorioſo nec fuit deceptio ex parte Domini, ſed diſpenſatiuè Dominus oculos eorum velauit. Tum propter hoc quod ſic conueniebat, nec erant idonei ad ſuſcipiendam Chriſti præſentiam apertam. Tum etiam, quia ordinatius perducendi erant ad eius notitiam percipiendam, & etiam quia non habuiſſent ita familiarem collocutionem in via.

Et ait ad illos, &c. Poſt deſcriptam aſſociationem Chriſti cum diſcipulis in itinere, hic ſcribit aſſociatio-

C

nem in collocatione, circa quam deſcribendam quatuor introducuntur, ſcilicet inquiſitio materiæ, de qua erat ſermo. Enarratio materiæ, de qua dolor. Explicatio materiæ, de qua animi hæſitatio. Declaratio ſcripturæ, per quam fidei certitudo. Primo igitur quantum ad iniquiſitionem materiæ, de qua ſermo erat, dicit.

Et ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones, quos confertis ad inuicem, ambulantes, & eſtis triſtes? Iſte namque modus eſt inordinatus ingrediendi in verba, vt audiat quis &
Eccli.32.b
quærat, ſecundum illud: Audi tacens ſimul & quærens.
Cato.
Et quia non eſt cuiuſlibet ingerere ſe in colloquia ſecreta, ſecundum iſtud documentum: Ad conſilium ne acceſſeris ante voceris: Et ideo oſtenditur ex reſponſione quod huiuſmodi ſermo eſt publicus, & communis.

D

Vnde ſubdit: *Et reſpondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus?* Attendendum autem quod licèt eſſent duo, non introducit Lucas loquentem niſi vnum tanquam præcellentem, nam iunior
Eccli.32.a
debet cedere maiori ſecundum illud: Loquere maior natu, decet enim te. Cum duo etiam eſſent, ſolum alterum nominat: quia vt dicunt aliqui expoſitores, Lucas erat alter iſtorum diſcipulorum, & conſuetudo eſt Scriptoris ſacræ Scripturæ, vt de proprio nomine non multam faciat mentionem Sicut etiam Ioannes ſe non nominat
Ioan.21.d
ſed dicit: Petrus vidit illum diſcipulum quem diligebat Ieſus. Ambroſius autem dicit quod non fuerit Lucas. Hic ergo Cleophas oſtendit materiam ſuæ locutionis omnibus notam non tantum ciuibus, ſed etiam extra-

E

neis. Et ideo miratur quòd ipſe tanquam peregrinus ignoret iſtam. Ideo eum peregrinum nominat, vel quia in effigie peregrina apparebat, vel quia tanquam peregrinus notiſſima ignorabat Rectè autem eis peregri-
Ioan.1.a
nus apparebat, qoia peregrinus erat in mundo: In mundo erat & mundus per ipſum factus eſt, & mundus
Hier.14.b
eum non cognouit. Et ideo Hieremias: Quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum? Et peregrinus erat in oculis diſcipulo-
Iob 19.b
rum non credentium: Quaſi peregrinus ſui in oculis
Pſal.68.a
eorum. Et ideo Pſalmus: Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Peregrinus
Heb.11.c
etiam in membris: Peregrini & hoſpites ſunt ſuper

A

terram. Et: Dum ſumus in hoc corpore, peregrina- 2.Cor.5.b
mur à Domino. Et ideo Petrus: Obſecro vos tanquam 1.Pet.2.b
aduenas & peregrinos, &c. Et propterea ſe peregrinum non negat, ſed oſtendit, & quærit ab illis Vnde addit: *Quibus ille dixit: Quæ?* Quærit autem Chriſtus non quia dubitet, ſed vt formam nobis tribuat in inueſtigatione veritatis, & occaſionem accipiebat inſtruendi. Vnde Pſalmus: Palpebræ eius interrogant filios Pſal.10.b
hominum. Et: Interrogabat diſcipulos ſuos. Quem di- Mat.16.b
cunt homines, &c.

Secundò quantum ad enarrationem materiæ, de qua dolor, ſubdit: *Et dixerunt de Ieſu Nazareno qui fuit vir propheta potens in opere & ſermone coram Deo, & omni populo*, ac per hoc laudabilis erat in vita, & laudabilis in doctrina: Omne quod voluerit, faciet, & ſermo illius Eccl.8.a

B

poteſtate plenus eſt. Et hæc magna laus, ſecundum il- Matt.5.c
lud: Qui autem fecerit & docuerit: hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Laudabitur etiam coram Deo & mundo, ſecundum illud: Ieſus proficiebat ſapientia Sup.2.g
& ætate & gratia apud Deum, & homines. Et hæc magna laus, ſecundum illud: Sic luceat lux veſtra coram Matt.5.b
hominibus, &c. Vt hoc autem fiat, dicit Gregorius: Sic Greg. hom.
opus ſit in publico, vt tamen intentio maneat in occul- 11 in Euang.
to, vt de bono opere, proximis exhibeamus exemplum, tom. 2.
& tamen per intentionem, qua ſoli Deo placere quærimus, ſemper optemus ſecretum. Quia ergo Chriſtus eius fuerat perfectus per omnem modum, ideo magna materia doloris fuit de damnatione ipſius per principes Iudæorum, & ideo ſubdit: *Et quomodo eum tradiderunt ſummi ſacerdotes, & principes noſtri in damnationem*

C

mortis, & crucifixerunt eum. Nam hoc verum fuit, licet factum exterius viſum fuerit per manum Pilati. Vnde Ioannes: Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mi- Ioan.18.f
hi, &c. Et ideo dolendum erat de communi damno. Et ideo ſubdit: *Nos autem ſperabamus, quia ipſe eſſet redempturus Iſraël*: quaſi dicat quod per hoc eſt exſpectatio redemptionis euacuata. Hoc eſt verbum hominum cadentium à ſpe ſua, & deiectorum in maximam triſtitiam. Et hoc, eſt triſtitia mala: quia ſicut dicitur: Sæculi autem triſtitia mortem operatur. In hanc ceci- 2.Cor.7.c
derant perdendo fiduciam. Ideo contra hoc dicitur: Non contriſtemini, ſicut & cæteri qui ſpem non ha- 1.Theſſ.4.d
bent Et: Beatus qui non eſt ſtimulatus in triſtitia de Eccl.14.a
licti Et poſt: Et non excidit à ſpe ſua.

Tertiò quantum ad explicationem cauſæ, ob quam

D

animi erat hæſitatio: *Et nunc ſuper hæc omnia, tertia dies eſt hodie quod hæc facta ſunt*, in qua non eſt ſublatus dolor & afflictio, ſed auditus, terror, & dubitatio. Vnde ſubdit: *Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum*, quia vt dicit Hieronymus: De audita fama eius potius ſunt perterriti, quam gauiſi. Ratio autem huius terroris fuit memoratio rei mirabilis, & etiam eis incredibilis. Vnde ſubdit: *Et non inuento corpore eius venerunt dicentes, ſe etiam viſionem Angelorum vidiſſe qui dicunt eum viuere*, ideo ergo territi erant, quia horribile erat, corpus Domini amiſiſſe, & incredibile qood ſurrexiſſet. Vnde Beda: Ter- Beda Gloſ. in
ruiſſe dicunt merito eos, quorum mentibus plus de non hunc locum
inuento corpore Dominico mœſtitiam qua dolebant to. 5.
addere, quàm denuntiata per Angelos eius reſurrectio-

E

ne gaudium, quo recrearentur, indicere potuerunt. Et quia quis poſſet dicere quòd verba mulierum non debuerunt mouere, ideo oſtendit quod friuola non fuerũt per teſtimonium, & aſpectũ virorũ. Vnde addit: *Et abierunt quidam ex noſtris ad monumentum: & ita inuenerunt, ſicut mulieres dixerunt, ipſum vero nõ inuenerunt.* Iſti fuerunt Petrus, & Ioannes, ſicut dicitur: Lucas igitur qui Ioan.20.b
prius ſingulariter exprimit de Petro, nũc pluratiuè præſumit, vt firmum oſtendat eorũ teſtimonium ad credendum corpus eſſe ſublatum. Et ideo ex hoc mirabantur, & terrebantur, ſed non lætificabantur, quia reſurrectionem non credebant, ſed de ea hæſitabant, & hæſitantes conferebant, qoia nondũ ſapiebant cœleſtia, ſed terrena, ſecundum illud: Erit quaſi Pythonis de terra vox

[Isai. 29.] tua, & humo eloquium tuum mussitabat. Contra quod A dicitur: [Col. 3. a] Si consurrexistis cum Christo: quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Sed brutalis qui non consurgit per spiritum, hæc non credit, nec sapit. Et ideo supra dicitur, quòd visa sunt ante illos, sicut [1. Cor. 2. b] deliramentum, verba ista. Quia animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur.

Quartò, quantum ad declarationem scripturæ per quam est fidei certitudo, subiungit: ***Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ,*** stultos eos vocat qui desperant propter passionem. Vnde de spiritu ad carnem descenderant. & [Gal. 3. a] & hæc est magna stultitia, secundũ illud: Sic stulti estis, B vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? Et tardos corde vocat: quia credere non volebant Christi gloriam, & resurrectionem. [Marc 16. c] Vnde Marc. Exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et propterea ad astruendam fidem passionis & resurrectionis, subdit: ***Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?*** Oportuit, inquam, id est, opportunum & conuenientissimum fuit. Primò propter remedium peccatorum: [Rom. 5. b] Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. [Rom. 4. d] Et: Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Secundò propter exemplum virtutum. [1. Pet. 2. d] Vnde Petrus: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens C exemplum, vt sequamini vestigia eius. [Phil. 2. a] Et: Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Et post: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, &c. [Act. 14. d] Et: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Si enim oportuit pati Christum ad introëundum in gloriam suam, quanto magis oportet & nos pati, vt intremus in alienam? Et ideo consobrinis suis petentibus sedere à dextris, respondit: [Matt. 20. c] Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? &c. [Hier. lib. 3 in cap. 20. Mat. 10. 6.] Hieronymus: Sciebat qui passionem eius poterant imitari: sed hoc dixit, vt eo interrogante, & illis respondentibus; omnes audiamus, quia nullus potest cum Domino regnare, nisi passionem eius fuerit imitatus. Opportunum etiam erat propter complementum omnium scripturarum. [Sup. 18. f] Vnde supra: Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas D de filio hominis: sicut enim area in cubito consummata est, sic omnia verba Scripturæ in hoc verbo abbreuiata, nato scilicet passo, sepulto & resuscitato. [Isai. 10. e] Propter quod Isaïas: Consummationem, & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. Et ideo ad explicationem istius, subiungit: ***Et incipiens à Moyse, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant,*** omnes enim Scripturæ, & prophetiæ principaliter ad Christũ habẽt respectum. [Exod. 25. b] In cuius designationem dicitur: Quod duo Cherubim respiciebant se mutuo versis vultibus in propitiatorium, id est, duo testamenta. [Gen. 2. d] Huius figuram gessit Adam, de cuius latere facta est Eua. [Gen. 4. b] Huius etiam sanctus Abel à fratre interfectus: [Gen. 9. d] Huius figuram gessit & Noë nudatus in tabernaculo suo: [Gen. 21. b] Huius, Isaac oblatus à patre: [Gen. 28. c] Huius, lapis & scala Iacob: [Gen. 37. f] Huius, Ioseph venditus à fratribus: [Exod. 14. d] Huius, Moyses in Virga, educens populum de Ægypto: [Iosuë 4. a] Huius, Iosuë introducens populum in terram promissionis: [Iudi. 16. a] Huius, Gedeonis vellus, & ipse Gedeon: [Ibid. 6.] Huius & Samson: [1. Reg. 1. b] Huius, & Samuël postulatus a Domino: [2. Reg. 15. e] Huius, & sanctus Dauid eiectus ab Absalon: [4. Reg. 20. b] Huius, Ezechias cuius tempore retrocessit sol: [2. Par. 35. d] Huius, Iosias, cuius mors lamentabilis fuit Iudęis: Huius, vniuersitas sanctorum præcedentium & spiritualiter Iob, Tobias, Elias, Helisæus & Hieremias. Huius, omnia sacrificia, & specialiter agnus Paschalis. Huius etiã figura erat tabernaculum cum in eo contentis, & maximè A altare, arca, candelabra, & mensa. Huius figura fuit templum. Huius figura regnum, & sacerdotium. Vnde Aug. contra Faustum: [Aug. lib. 12 contra Faust. c. 7. in princip. to 6.] Quis autem potest, non dico vna breui responsione, sed quolibet ingenti volumine omnia commemorare præconia prophetarum Hebræorum de Domino Saluatore nostro Iesu Christo? Quandoquidem omnia quæ illis continentur libris, vel de ipso dicta sunt, vel propter ipsum. Sed propter excitationem quærentis, & delectationem inuenientis, multo plura ibi per allegorias & ænigmata partim verbis solis insinuantur, partim etiam facta narrantur. Quod ergo dicitur hic quod interpretabatur in omnibus scripturis, non ad omnia quæ de Christo dicuntur, referendum est, sed ad ea in quibus euidentius, & manifestius Christi passio & resurrectio prophetantur.

B ***Et appropinquauerunt castello, &c.*** Post descriptam associationem in itinere, & collocutionem, hic describit tertio associationem in comestione, vbi in fractione panis Christus apparuit. Circa quam describendam tria introducuntur ab Euangelista, scil. Christi susceptio affectuosa, ipsius recognitio clara, & occultatio dispensatiua. Primo igitur, quantum ad susceptionem Christi affectuosam dicit.

Et appropinquauerunt castello quo ibant, & ipse se finxit longius ire. Hoc autem faciebat Dominus, non simulando sed potius occasionem dando, vt affectuosius inuitarent & magis mererentur. Simile habetur in Marc: [Marc. 6. g] Circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, &c. & volebat præterire eos, super quo August. [Aug. lib. 2. de consen. Euang. c. 47. to. 4.] quo modo intellexerunt Apostoli Dominum velle præterire eos, nisi quia in diuersum ibat: sic etiam nunc intelligendum, C quòd se fingebat, id est, præparabat ad longius procedendum, quod etiam fecisset, nisi eum affectuose hospitio suscepissent. Ideo ergo hoc faciebat ad excitandam deuotionem, non propter simulationem, propter quod subdit: ***Et coëgerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies: Et intrauit cum illis.*** [Greg. hom. 23. in Euang. to. 2] Gregorius: Hoc exemplo colligitur, quod peregrini ad hospitium non solum sunt vocandi, verum & trahendi. [Heb. 13. a] Et ideò Apostolus: Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis, super quo dicit Chrysostomus: [Chrys. in c. 13 ad Heb. homil. 33. to. 5.] Propterea magna merces est Abraham: quia nesciens Angelos esse, hospitio recepit: quia si sciuisset, non fuisset mirabile: sic & magna merces fuit istis, quia si Christum cognouissent, & hospitio recepissent, non esset D magnum, sed ipsum velut peregrinum & tanquam aduenam sic violenter ad se traxerunt, sicut Iob: [Iob. 31. d] Foris non mansit peregrinus. [Isai. 58. b] Et: Frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosque induc, &c.

Secundo quantum ad Christi recognitionem, subdit: ***Et factum est: dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis.*** Nam hic erat mos Christi vt semper benedictionem prædiceret ante manducationem: [Iob 31 d] [1. Tim. 4. a] Creauit Deus cibos ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Et post: Nihil reiiciendum quod cum gratiarũ actione fidelibus percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem: Et propterea consuetum est maximè clericis, & religiosis ante cibum præmittere benedictionem. Et hinc est quòd Greg. narrat in dialogo de muliere quæ comedebat la- E ctucam cum auiditate, quòd diabolus eam obsedit. Quia igitur hic peregrinus conformabat se Christo in benedictione, & etiam in modo frangendi panem, manuducti fuerunt ad ipsius cognitionem. Et ideò subdit: ***Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum.*** Aperuit autem Dominus oculos eorum potius in fractione panis, quàm in expositione scripturarum, ad ostendendum quòd non auditores legis, sed factores, iusti sunt apud Deum, secundùm illud; [Rom. 2. a] Non auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Vnde Gregorius: Veritas melius operando quàm audiendo intelligitur. [Psal. 118. n] Vnde Psalmus: A mandatis tuis intellexi. Et iterum: Super omnes docentes me intellexi: quia mandata

Beda Glos in hunc locum 20.5. tua quæsiui. Vel hoc fecit, propter mysterium. Vnde Beda: Hoc fecit, vt omnes intelligant se Christum non cognoscere, nisi fiant participes corporis eius, id est Ecclesiæ, cuius vnitatem commendat Apostolus in sa- 1.Cor.10.d cramento panis dicens: Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Et in huius figuram dicitur quòd Ionatas 1.Reg.14.d comedit, & illuminati sunt oculi eius. Quia ad veram Christi contemplationem & speculationem non peruenit quis, nisi ad mensam eius sedeat, secundùm il- Apoc.2.g lud: Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum cādidum: & in calculo nomen scriptum quod nemo scit, nisi qui accipit. Et propterea dicitur de sa- Prou.9.a pientia: Quod miscuit vinum, & proposuit mensam. Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis.

B Tertiò quantum ad occultationem dispensatiuam Beda Glos in hunc locum 20.5. subiungitur. *Et ipse euanuit ex oculis eorum.* Beda: Subtrahitur carnalibus oculis species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria Resurrectionis. Nam in subtractione præsentiæ corporalis excitat ad desiderium præsentiæ spiritualis, quæ est ex inflammatione desiderij ex recordatione Christi. Et ideò subditur: *Et dixerunt adinuicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Verbum namque Christi inflammauerat corda eorum, quia verbum Dei igneam habet naturam propter inflammatio- Hier.23.f nem amoris. Vnde Hieremias: Numquid non verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petram? Psal.118.f Et: Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud: hoc autem facit verbum immittendo Spi- C Beda Glos in hunc locum 20.5. ritum sanctum. Vnde Beda: Exauditu sermonē cor prius torpore incredulitatis & timoris frigidum, igne Sancti spiritus est accensum, vt iam superno desiderio ardeat: quot enim præceptis instruitur homo, quasi tot facibus inflammatur. Et nota quòd verbum Domini Prou.30.a inflammat ad ardorem zeli. Propter quod dicitur: Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se. Et: Hier.20.e Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis. Et de hoc ar- Soph.vlt.b dore dicitur: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Sup.12.f Inflammat etiam ad amorem desiderij. Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur? &c. Vnde & supremus ordo Angelorum ad quem primo descendit illuminatio diuinorum eloquiorum, Seraphim Psal.119.b appellatur, id est ardens. Ideò Psalmus: Sagittæ potentis acutæ: cùm carbonibus desolatoriis. Hunc ardorem D concomitatur liquefactio suauissimarum affectionum: Eccli.18.b Nonne ardorem refrigerabit ros? Et: Anima mea li- Cant.5.b quefacta est, vt dilectus locutus est. Et Psalmus: Emit- Psal.147.b tet verbum suum & liquefaciet ea. &c.

Et surgentes eadem hora, &c. Post descriptam reuelationem Resurrectionis, & apparitionem resurgentis. In hac parte describit certitudinem apparitionis. Diuiditur autem hæc pars in tres. In quarum prima præmittitur apparitionum pluralitas ad testimonium. In secunda veru apparitionum probabilitas in argumentum, ibi: *Quid turbati estis, &c.* In tertia apparitionis infallibilitas in fidei firmamentum, ibi: *Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, &c.* Circa apparitionum pluralitatem insinuandam duo introducuntur, scilicet enarratio appa- E ritionis Christi specialis: & communis, in qua apparuit discipulis omnibus. Primò igitur quantum ad apparitionem specialem, dicit.

Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, ad 4.Reg.7.b nuntiandum quod viderant secundum illud: Hæc dies boni nuntij est: Si tacuerimus & noluerimus nuntiare vsque mane, sceleris arguemur. Ex quo apparet feruor discipulorum, quia cum esset iam nox (sicut ex præcedentibus apparuit,) nec viæ prolixitas, nec noctis obscuritas retardauit, tantus erat amor ad collegium Apostolicum quod Hierosolymis erat. Et ideò addit: *Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum illis erant, dicentes: Quòd surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni:* Ac per hoc inuenerunt gaudentes, vt verè possit dici:

A Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres Psal.132.a in vnum. Omnes enim participes erant gaudij ex apparitione quæ facta est Petro antequam aliis. Vnde Glossa: Primò omnium virorum apparuit Petro. Quod Glos interlin. in hunc locum 20.5. etsi non dicit Euangelista, quando vel vbi factum est, tamen quia factum est, non tacet. Et quia iustorum gaudia debent esse communia, ideo subdit: *Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quo modo cognouerunt eum in fractione panis.* Ex hoc ergo apparet quòd Christus pluries apparuit eadem die, scilicet quinquies: quia primo Mariæ Magdalenæ: secundo mulieribus: tertio, Petro Ioa.20.d sicut dicitur hic: quatuor discipulis euntibus in Emaüs: Mat.vlt.b quinto discipulis congregatis absque Thoma. Et ideo Ioa.20.e in huius cōmemorationem sacerdos quinquies in Missa se vertit ad populum. Sed tertia versio est cum silen- B tio, quæ signat apparitionem factam Petro, quæ non narratur quando & quomodo fuit. Apparuit etiam ante Ioa.20.g Ascensionem quinque aliis vicibus: sexto ergo post octo Ioa.vlt.a dies præsente Thoma: septimo ad mare Tiberiadis: octa- Matt.vlt.d uo in monte Galilææ apparuit vndecim discipulis. Ap- Mar.vlt.e paruit nono in cænaculo in Hierusalem: decimo apparuit Christus in monte Oliueti quando ascendit: Et con- Act.1.a uescens præcepit eis, ab Hierosolymis ne discederent. Et sic per intercapedinem, decem vicibus apparuit in quadraginta diebus post quos, decem diebus transactis, misit Spiritum sāctum. De his scilicet decem apparitionibus Ioannes exprimit quatuor, Lucas tres, Matthæus duas, & Marcus vnam. Vt sic ex suo modo narrandi appareat mysterium & sufficientia apparitionum.

Secundo quantum ad apparitionem communem, C subdit: *Dum autem hæc loquerentur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis:* In medio stetit, quia ipse est mediator. Mediator Dei & hominum, homo Chri- 1.Tim.2.b stus Iesus. Et ideo Ioannes: Medius autem vestrum ste- Ioan.1.d tit quem vos nescitis. Et ideo in huius figuram dicitur: Vidi in medio septem candelabrorum aureorum similē Apoc.1.e filio hominis, &c. Sed ideo dixit: Pax vobis, quia ipse Eph.2.e est pacis factor. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et: Pacificans per sanguinem eius siue quæ in Colo.1.e terris, siue quæ in cælis sunt. Ipse est etiam pacis dator. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Ipse Ioa.14.d est & pacis annuntiator: Veniens euangelizauit pacem Eph.2.d. vobis, qui longè fuistis, & pacem his qui propè. Et ideo Euangelium Christi est Euangelium pacis. Quàm pul- Isa.52.b chri super montes pedes annunciantis & prædicantis D pacem, &c. Et quia ex insolita apparitione consueuerūt homines obstupescere, ideo subdit: *Ego sum, nolite timere.* Verè dicit: Ego sum, quia ipsius est dicere: Ego sum, Exod.3.d qui sum, sicut dicitur: Ipsius est effugare timorem, & ideo dicit: *Nolite timere.* Ideo autem confortabat eos, quia insolito more inter eos apparebat, & talis modus apparendi terret, & turbat propter quod subdit: *Conturbati vero & conterriti, existimabant se spiritum videre.* Ideo autem territi sunt, quia cum mortuum in cruce viderant, & quia timebant ne satanas transfiguraret se in angelum lucis, & quia venerat, ianuis clausis. Vnde Ioannes: Cum Ioa.20.e ergo sero esset die illa, vna sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis: Pax vobis. Sed in hoc videtur contrarietas inter Lucā & E Ioannem, quia Ioannes ait: Gauisi sunt discipuli viso Ioa.20.e Domino. Sed non est contrarietas quia primo sunt territi, sed post, ostensis manibus & latere, sunt gauisi. Contrarietas etiam videtur quia Ioannes dicit quòd Thomas non erat cum eis quando venit Iesus: Lucas autē dicit quòd inuenerunt vndecim congregatos. Sed August. de ad hoc respondet Augustinus quòd Thomas erat cum Cons. Euangel libr.3 c. discipulis quando illi duo redierunt, sed postmodum 25. in medio exiuit antequam eis loquentibus Dominus appareret. tom.4.

Et dixit eis. Quid turbati estis, &c. Post descriptam apparitionum pluralitatem, hic secundo describit apparitionis probabilitatem. Dupliciter autem probari habet & discerni certa discretione corpus, sc. per visum tactus & gustus, & secundum hoc probat Christus du-

plicitet se habere verum corpus, secundum hunc duplicem sensum. Primo quantum ad testimonium tactus, dicit:

Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Signanter dicit, *ascendunt*, quia bonæ descendunt a superiori. Omne datum optimum, desursum est, descendens, &c. Malæ veræ ab inferiori ascendunt: Ascendit fumus putei, & obscuratus est sol & aer de fumo putei. Et quia cogitationes istæ veniebant ab interiori, ideo exterius proponit per quod purgantur, cum subdit: *Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum*. quasi dicat, si putatis per visum illudi, saltem per sensum tactus efficiamini certi. Et ideo subdit: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Hoc fecit in argomentum resurrectionis suæ. Vnde dicitur quòd fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifesta est, & vidimus & testamur, & annuntiamu vobis vitam æternam. Hoc etiam fecit in argumētum Resurrectionis, & exemplum nostræ glorificationis. Vnde Glossa dicit: Dum palpanda discipulis ossa, carnemque præmonstrat, aperte statum vere Resurrectionis, quæ in se facta, & in nobis est futura, significat. In qua corpus nostrum & subtile erit per effectum spiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. Sed hæc duo videntur esse simul contraria & fidem non astruere, sed potius impedire Vnde Glossa dicit: Post Resurrectionem Dominus in corpore suo duo contraria ostendit, & corpus palpabile eiudē naturæ, vt informet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ, vt inuitet ad præmium. Sed Gregorius hæc dissoluit, dicens: Duo mira & iuxta humanam rationem sibi contraria Dominus ostendit: sed secundum veritatem non sunt contraria, quia corpus gloriosum per potestatem potest immutare sensum, & resistere seu mouere aliud per veritatem: potest etiam penetrare corporis sensum, vnde nulla est ibi contrarietas, licet videatur. Similiter ad maiorem certitudinem non tantum corpus exhibuit palpabile, verum etiam ostendit corporis cicatrices. Vnde subdit: *Et cum dixisset, ostendit eis manus & pedes.* Cum cicatricibus. Has autem Dominus seruauit, vt dicit Beda, quatuor de causis. Prima est vt fidem Resurrectionis astrueret. Secunda vt patrem pro nobis supplicans, quale genus mortis pertulerit, semper ostendat. Tertia vt sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuti, præpositis eiusdem mortis indiciis insinuet. Quarta vt in iudicio quam rectè damnentur impij denuntiet: Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Posset & quinta ratio assignari, scilicet ad effectum nostrum inflammandum, vt dicit Ambrosius. Et sexta in victoriæ signum, vnde Beda: Non ex impotentia seruauit cicatrices, sed vt in perpetuæ victoriæ suæ circumferat triumphum. Septima in dilectionis indicium præcipuum. Vnde Isaïas: Ecce in manibus meis descripsi te. Et: Pone me vt signaculum super cor tuum.

Secundo quantum ad testimonium gustus subdit: *Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur?* Vt si non moueat visus, non moueat auditus, non moueat tactus, saltem moueat gustus Et hoc est expressum signum suscitationis. Vnde Dominus postquam suscitauerat puellam, iussit ei dari ad manducandum. Et Ioannes dicit de Lazaro quod vnus erat ex discumbentibus. Et sic Christus sensuum vsu probauit se vere resurrexisse, vt discipuli certificarentur, & nos in eis. Et ideo subdit: *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis*, hoc autem Christus, non abscondite, sed publicè in resurrectionis suæ argumentum manducauit, Vnde subdit: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Manducauit autem Dominus non ex indigentia, sed ex potentia. Vnde sicut radius solis aliter absorbet aquam, aliter terra: quia ille, potestate: ista, indigentia: ita Christus ante resurrectionem cibum sumpsit ex necessitate, post resurrectionem autem consumpsit propria virtute. Et ideo Augustinus ait: Non potestas, sed egestas edendi ac bibendi, gloriosis corporibus aufertur. Fuit igitur argumentum verum resurrectionis veritas comestionis. Et attendendum quòd per piscem assum, intelligitur afflictio humanitatis assumptæ. Vnde Beda: Piscis assus, est ipse Mediator passus, in aquis humani generis captus, assatus tempore passionis. In huius figuram dicit Tobias de pisce capto: Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum Hic est piscis in cuius ore inuenitur precium nostræ redemptionis, secundum quod insinuatur in Matthæo. Per fauum autem mellis intelligitur Christus, vt Deus, & vt glorificatus Vnde Beda: Christus fauus mellis in resurrectione nobis est. Fauus mellis in cera, est deitas in humanitate: Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Et ideo in Cantico Moysi dicitur: vt surgeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Hic igitur est cibus, in quo Christus delectatur, quia omnis delectatio est in seipso. Huius cibi reliquias manducant viri spirituales. De quibus. Sapiens: Paratum panem de coelo præstitisti illis sine labore. Psalmus: In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos. &c. Post descriptam apparitionum pluralitatem in testimonium, & probabilitatem in argumentum, describit hic infallibilitatem in fidei firmamentum. Est autem firmitas apparitionis per duo, scilicet per testimonium scripturæ, & per lumen intelligentiæ, ex quibus redditur certus animus noster de his, quæ spectant ad nostram reparationem. Et secundum hoc describit Euangelista apparitionem dupliciter confirmatam, scilicet per authenticum testimonium scripturæ, & per infusum lumen intelligentiæ. Primo igitur quantum ad authenticum testimonium scripturæ, dicit:

Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, per conuersationem scilicet familiarem in carne, secundum illud: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Hoc autē dixit ad fidei assertionem: Et nunc dixi vobis priusquam fiat: vt cum factum fuerit, credatis. Hæc igitur verba ipse prædixit, tanquam verus propheta: nec solus prædixit, verumetiam prædixit quod hoc prædiceret tota scriptura & ideo subdit: *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & psalmis de me*, in his autem tribus comprehendit Christus totum vetus testamentum, quod est quasi tripartitum ad firmitatem testimonij, quia in ore duorū aut triū testiū, stabit omne verbum. Secundum quod dicitur: Et in repræsentationem beatissimæ Trinitatis. Nam lex propter auctoritatem iubendi appropriatur Patri, prophetia propter perspicacitatem intelligendi Filio, Psalmi propter suauitatem orandi Spiritui sancto. Omnia autem testimonium perhibent Christo tanquam excellentissimo Imperatori, Datori, & Pontifici. Et ideo in ipso omnia impleta sunt, secundum illud: Iota vnum aut apex vnus non præteribit à lege Domini, donec hæc omnia fiant. Quia ergo in lege omnia hæc, quæ circa Christum acciderunt de passione & resurrectione, prædicuntur, constat quòd illud est irrefragabiliter verum & certum, tanquam per testimonium firmum & authenticum comprobatum Vnde Glossa: Omnes ambages aufert visus, & tactus manducantis, ne in aliquo sensus humanos illusisse videretur, mittit manus ad scripturas, vt etsi magicis artibus videatur potuisse quod voluit, sicut dicunt pagani, saltem eum videant prophetare non potuisse antequam natus fuerit Christus Igitur implēdo quod scripturæ dicuntur, probauit ipsas fuisse veras, & ostendendo quæ circa ipsum facta erant in scripturis esse prædicta, astruit irrefragabiliter esse vera atque credenda.

Secundo quantum ad infusum lumen intelligen-

tiæ,

Iac 1.c. Apoc.9.a 1.Ioan.1.a Glos.in hunc locum to.5. Glos.in hunc locum to.5 Beda Glos. in hunc locum tom.5. Beda Glos. in hunc locum to.5. Isa.49.e Cant.8.b Sap.8 g Ioan.12.a Aug lib.13 de civ.Dei c.22.to.5. Beda Glos. in hunc locum to.5 Tob.6.b Mat.17.d Beda Glos. in hunc locum to.5. Psal.33.b Deut.32.b Sap.16.e Psal.20.d Baru.3.d Ioan.14.d Deut.19.d Mat.5.c Glos.in hunc locum to.5.

tiæ, subdit: *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas*, ipse, inquam, aperuit: quia solus habet clauem, secundum illud: *Isa.22.f* Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. Et ideo propheta petit in Psalmo: *Psal.118.c* Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Quia dicitur: *Dan.2.d* Ipse reuelat profunda & abscondita: & nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est. Hæc autem profunda mysteria in scriptura nullus intelligit, nisi per Christum crucifixum, & suscitatum, & gentibus per Spiritum sanctum diuulgatum, quia de ipso sunt scripturæ, & propter ipsum, & ideo ab eo explicantur. *Apoc.5.b* Vnde in Apocalypsi dicitur quod leo resuscitatus, & agnus occisus aperuit librum: vicit leo de tribu Iuda, Radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum. Sequitur: Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno. Et cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus est Domine accipere librum & aperire signacula eius. Et sic patet quod ipse exponit doctrinam librorum veteris ac noui testamenti, id est seniorum & animalium oculatorum. Hæc autem mysteria scripturarum principaliter referuntur ad Christum, quantum ad caput, & quantum ad corpus. Quantum ad caput subdit: *Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die*, hoc frequentissime dictum est in scripturis, & maxime in lege per figuras. In prophetis per verba, & in psalmis quam plurimum qui sunt de resurrectione & passione. Quantum ad corpus autem subdit: *Et prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma*, hoc, inquam, scriptum in lege, in promissione Abrahæ: *Gen.22.d* Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Et: *Gen.49.b* Ipse erit expectatio gentium. Hoc scriptum est in Psalmo: *Psal.2.b* Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et iterum: *Psal.116.a* Laudate Dominum omnes gentes. Hoc in Prophetis. Vnde Isaias: *Isa.49.b* Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israël conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea, &c. Et hæc prædicatio prædicta est incipere ab Hierusalem: *Isa.2.a* De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et propter Sion non tacebo, *Isa.62.a* & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius. Et Psalmus: *Psal.109.a* Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.

Vos autem testes estis horum, &c. Post descriptam Christi reuelationem resurrectionis, & apparitionem resurgentis, & certitudinem apparitionis, hic quarto agitur de diuulgatione iam cognitæ veritatis. Et quia hæc diuulgatio facta est per Spiritum sanctum datum Apostolis post Ascensionem Christi, ideo ad hanc plenius describendam quatuor ab Euangelista introducuntur, scilicet commissio officij prædicandi: promissio spiritualium charismatum: ascensio Christi: & deuotio discipulorum. Primo igitur quantum ad officium prædicandi, dicit:

Vos autem testes estis horum. Vos, inquam, qui vidistis & audistis, ita quod potestis dicere illud: *Ioan.3.b* Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Et: *Ioan.19.f* Qui vidit testimonium perhibuit. Nihil aliud est asserere veritatem fidei, quàm testificari. Vnde dicitur: *Act.23.c* Sicut testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet & Romæ testificari. Et ideo Isaias: *Isa.43.b* Vere, vos testes mei, dicit Dominus. Hi sunt Apostoli, ad quos dicitur: *Act.1.b* Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Et ideo dicit Petrus: *Act.10.g* Nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, &c. Fuerunt autem Apostoli testes omni exceptione maiores, & propter suam virilitatem & sanctitatem, & propter veracitatem & stabilitatem, quia passi sunt pro hac veritate vsque ad mortem, vt vere testes, id est martyres possunt dici. Et ideo dicitur: *Heb.12.a* Nos tantam habentes impositam nubem testium per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in Auctorem fidei, & consummatorem Iesum, &c.

Secundo quantum ad promissionem spiritualium charismatum, addit: *Et ego mittam promissum patris mei in vos*. Signanter dicit, *mittam*, quia & tunc dedit Spiritum sanctum in flatu, sicut dicitur: *Ioan.20.f* Sicut misit me pater, & ego mitto vos: Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Quorum remiseritis peccata, &c. Hoc est donum promissum in scripturis. Ezech. *Ezech.36.f* Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, &c. Hunc spiritum etiam Christus frequenter promisit in Euangelio: *Ioan.7.f* Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et: *Ioan.15.d* Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis, &c. Hunc ergo tunc dedit occultè, sed post daturus erat abundanter & apertè, scilicet post decem dies, in quibus se debebant ad illam plenitudinem præparare. Ideò subdit: *Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto*. Gregorius. Nisi sancti Spiritus vnctio interius doceat, frustra prædicator exterius laborat. Vnde Matthæus: *Mat.10.c* Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Licet autem Dominus statim Spiritum sanctum posset dare, voluit tamen differre, tum propter desiderium discipulorum inflammandum ad petendum, secundùm illud: Petite, & dabitur vobis. *Sup.11.b* Sequitur: Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Tum propter mysterium seruandum, quod quinquagesima die post passionem, qui est numerus remissionis, & conficitur ex septem septenariis dierum, superaddita vna vnitate, ad designandum septiforme Spiritus sancti donum. Et postremo propter exemplum. Vnde Glossa: *Glos. in hunc locum. 10.5.* Cum repente, si vellet posset eos roborare; distulit vt exemplum sequentibus daret, ne imperfecti antè tempus prædicare præsumerent. Ideò dicitur: *Eccle.3.b* Tempus tacendi, & tempus loquendi. Et: *Eccli.18.a* Antequam loquaris, disce. Vnde Hieronymus: Discimus, vt post multum silentium de discipulis efficiamur magistri. Disciplinæ enim Pythagoricæ est per quinquennium tacere, & post, eruditos loqui.

Tertio quantum ad ascensionem Christi, subdit: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. hæc autem Bethania est in monte Oliueti. Vnde supra: *Sup.19.c* Cùm appropinquasset ad Betphage & venisset Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti. Interpretatur autem Bethania domus obedientiæ, *Bethania quid.* quia per obedientiam collocatur quis in monte à Christo, & benedicitur à Christo, & ascendit in cælum, & ideò subdit: *Et eleuatis manibus suis, benedixit eis*, in quo insinuatur quòd ille benedicendus est à Christo, qui obedit ei, & facit opera quæ facit propter Deum. Nam terra sæpè venientem super se bibens imbrem, *Hebr.6.b* & germinans herbam opportunam, accipit benedictionem à Deo. Cum talibus autem Christus ascendit, & ideò subdit: *Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum*. Tunc impletum est illud: *Psal.46.a* Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ. Et iterum: *Ephe.4.b* Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem: dedit dona hominibus. Huius ascensio fuit præfigurata in ascensione nubeculæ paruæ, de qua dicitur: *3 Re.18.f* Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat, & cætera. Et in Ascensione Eliæ: *4 Re.2.b* Ascendit Elias per turbinem in

cœlum

Abac.3.c — cælum Et per aſcenſum Solis. Vnde Abacuc ſecundùm aliam tranſlationem: Eleuatus eſt Sol, & Luna ſtetit in ordine ſuo. Et per hoc quod Chriſtus aſcendit ad cæleſtia ꝑfuit Chriſti Eccleſia ordinata in ſuis gradibus. Epheſ.4.b — Vnde dicitur: Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſupra omnes cælos, vt impleret omnia. Aliter autem ferebatur Chriſtus, aliter Elias Nam Elias virtute Angelorum, & currus ignei: Chriſtus autem virtute propria, ſeruiente creatura tam ſpirituali quàm corporali. Pſal.67.a, Iſa.63.a — Et ideò in Pſalmo: Qui aſcendit ſuper occaſum: Dominus nomen illi. Et: Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra, iſte formoſus in ſtola ſua, B gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ?

Quarto quantum ad deuotionem diſcipulorum, ſubdit: *Et ipſi adorantes regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno.* Cum gaudio reuertuntur propter victoriam Domini, quem videbant penetraſſe ſuprema cælorum. Gloſ. interlin. in hunc locum 10.5. — Vnde Gloſſa: Quia Deum ac Dominum ſuum, poſt triumphum reſurrectionis cælos vident penetraſſe, lætantur. Chriſtus enim triumphauit plenariè, ſecundum Coloſ.2.c — illud: Expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter palam, triumphans illos in ſemetipſo. Iſa.9.a — Et de hoc gaudebant, ſecundum illud: Lætabuntur coram te, C ſicut qui lætantur in meſſe: ſicut exultant victores, capta præda &c. Et quia gaudium ſpirituale diſponit nos ad actus ſpirituales, ſcilicet ad laudandum & orandum, ideò ſubdit: *Et erant ſemper in templo laudantes & benedicentes Deum. Amen.* In templo erant ad orandum & expectandum Spiritum ſanctum, ſecundum Sup.12.a — illud: Et vos, ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum, quando reuertatur à nuptiis, &c. Et quia A ſpiritualium virorum non tantum eſt expectare, verum etiam exultare, & exultando laudare, & hic eſt actus finalis & patriæ, quia non habet finem, ſecundum illud: In ſæcula ſæculorum laudabunt te. — Pſal.83.b — Quia, inquam, hic eſt actus finalis, ideò beatiſſimus Lucas optimè hic collocauit finem. Facit igitur finem in Chriſti aſcenſione, vt perfectè & integrè deſcribat illum in circuitum, quem fecit Chriſtus: De quo in Pſalmo: A ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. — Pſal.18.a, Ioan.16.d — Et Ioannes: Exiui à patre & veni in B mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Facit finem in templo, vt ſicut à ſacerdotio incepit legali, ſcilicet Zachariæ, ſic conſummet in ſacerdotio ſpirituali. Vnde Gloſſa: Lucas qui ſacerdotium — Gloſ. in hunc locum 10.5. — Chriſti cæteris amplius exponendum ſuſcepit, quique pulcherrimè Euangelium ſuum à miniſterio templi ſacerdotium Zachariæ cœpit, hic in templi deuotione compleuit. Fecit etiam finem in Dei laudem, qui eſt finis ſine fine. Vnde Auguſtinus dicit: Dominicus — Aug. lib.22. de Ciui. c. 30. in fine. 10.3. — dies erit qui velut octauus æternus Chriſti reſurrectione ſacratus eſt, æternam non ſolum ſpiritus, verum & C corporis requiem præfigurat, vbi vacabimus, & videbimus, & amabimus, & laudabimus: quod erit in fine ſine fine: nam quis alius noſter eſt finis, niſi peruenire ad regnum, cuius nullus eſt finis? ad quem nos perducat Ieſus Chriſtus filius Dei per interceſſionẽ dulciſſimæ Matris ſuæ, & beatiſſimi Lucæ Euangeliſtæ, qui cum Patre & Spiritu ſancto viuit, & regnat Deus in ſæcula ſæculorum. *Amen.*

ARGVMEN

ARGVMENTVM EXPOSITIONIS S. BONAVENTVRÆ, EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS, IN EVANGELIVM B. IOANNIS.

CONSTAT ferè inter omnes antiquitatis Ecclesiasticæ vsu peritos, in Euangelium S. Ioannis, eximium Ecclesiæ Doctorem Seraphicum Bonauenturam, virum inprimis vitæ sanctimonia, doctrinaque laude clarissimum, luculenter scripsisse commentaria, eaque distribuisse in Postillas & collationes. Quæ commentaria à multis, iisque grauissimis hominibus ac summis viris iam pridem diu desiderata, ac diligenter conquisita, cum nusquam antea inuenta essent, nondum in conspectum, in lucemque omnium prodierunt. Nuper autem S.D.N. Sixtus Quintus, cuius in omnem Reipublicæ Christianæ bene gerendæ occasionem, maximè intenta est sollicitudo, cum typographiam Vaticanam sapientissimè, vt cætera solet, instituerit atque instruxerit ad instauranda potissimum sanctorum Patrum monimenta: eiusdem sancti doctoris Bonauenturæ, cuius & sanctitatem præcipuè veneratur, & doctrinam eximiè colit: opera quæcumque vsquam extarent, omnia conquiri voluit, impensèque curauit, ea inuenta & accuratè recognita, rectissimè exscribi, atque emendari ad eiusdem præclaræ illustrisque editionis Vaticanæ vsum. Cùm igitur cognitum haberet atque exploratum, ipsius sancti Bonauenturæ expositionem, quam ille in Euangelium S. Ioannis tam studiosè elucubrauerat, integram asseruari Coloniæ Vbiorum in Conuentu sancti Francisci, qui est ordinis Minorum, per literas Octauio Mirto, Episcopo Caiacensi, in Germania inferiori Nuntio Apostolico, id negotij dedit, vt eam quamprimum rectè describendam curaret, Romamque diligenter mitteret. Is Pontificis mandatum executus, expositionis illius exemplum, rectè eleganterque exscriptum ad vrbem misit, cum literis huiusce testimonij in calce libri manu notarij propria adscripti, quod posteritati typis prodendum censuimus ad perpetuum illius testificationis monimentum.

Hic liber, qui inscribitur Postilla S. Bonauenturæ super Ioannem, mandante S. D. N. SIXTO Papa V. curante Octauio Mirto Episcopo Caiacensi, ad inferiorem Germaniam Nuntio Apostolico, descriptus fuit ex veteri exemplari manuscripto, repertoque Colonia in Bibliotheca Conuentus Patrum ex ordine Minorum, ad sancti Francisci, vbi adhuc fideliter seruatur, & cum illo collatus fuit atque concordat. Cuius rei hoc attestationis instrumento fidem facio ego Iacobus Peranus Imperiali & Apostolica auctoritatibus Notarius, instante ipso Octauio Nuntio Apostolico. Datum Vbiorum Coloniæ X. Kalendas Aprilis M D. LXXXVIII. Præsentibus ibidem Reuerendis dominis Luca à Tongheren; & Leonardo Paliucca presbyteris respectiuè Duuentriensis, & Calatinæ diœcesis testibus ad præmissa vocatis. Iacobus Peranus, Clericus Leodiensis Imperiali & Apostolica auctoritatibus Notarius, qui supra.

In hac expositione S. Bonauentura non longas illas enarrationes, quæ delectationis causa è Rhetorum scholis emanantes, flosculis aspersæ sunt: consectatus est, vt plerique alij fecerunt, qui vetus scholasticum dicendi genus adhibuerunt, sed nouo scolastico scribendi genere, quod tum primum illa eius ætas introduxerat, vsus, distributè ac distinctè, breuiter, dilucidéque Euangelium explicat, pro ratione tantum intelligentiæ literalis & spiritualis, omissis omnibus quæstionibus & disputationibus longè petitis. Verùm si quando locus difficilis & obscurus incidit, tum theologicis argumentis, tum aliis scripturæ locis illustrare breui contendit, ita vt postilla modum non excedat, cuius potissimum ratio posita est in scripturæ locis breuiter dilucidéque explicandis, sine vlla quæstionum subtilitate. Totius igitur Euangelij summa capita diuidit, enumerat, colligit, summatimque perstringit: & quæ membratim diuisit, singu-

la & omnia accuratissimè exponit. Ad quam expositionem ex regula, quam beatus martyr, idemque doctissimus Pontifex Clemens I. tradit, non sententias ex ingenij sui sensu depromptas, sed ex sanctorum Patrum doctrina quasi ex perennis fonte haustas, adhibuit: ex iis autem sibi potissimum delegit duos summos Ecclesiæ doctores, vnum Latinum, sanctum Augustinum, alterum Græcum, Ioannem Chrysostomum: quorum expositiones, vt perpetua scriptione connectat, suam expositionem ita aptè & concinnè interserit, vt ad exponendi rationem nihil aptius connecti possit eam non interrupta, sed perpetua exponendi ratio videatur. Eos autem ambos ad interpretationem adhibet tanquam optimos, quos sequatur, exponendi Euangelij magistros. Versione autem Latina Chrysostomi vtitur, non ea quidem, quæ hodie recens apud Latinos in vsu est, sed illa vetus, quam vel Eustathius, vel Anianus, vel alius quispiam antiquus interpres confecit, vel fortasse is, quo ex Vrbani Quarti liberalitate sanctus etiam Thomas vsus est, ad contexendam ex Græcis Patribus Latinam catenam in quatuor Euangelistas. Sed ad hanc Postillam, vt Euangelium S. Ioannis explicaret mysteriorum significatione cumulatissima, adiunxit etiam hic noster collationes. Est autem, vt ita dicam, collatiua expositio, graui pondere sententiarum, & ad mysteria, sanctioresve sensus explicandos accommodata: eiusque ratio & vsus in eo est, cum sacra litera, diuinaque eloquia, familiaribus ac mutuis colloquiis & dialogis exponuntur. Illius porrò collatiuæ expositionis duplex est genus; vnum continuatum quippe est, in quo quis vnus semper loquitur, perpetuoque orationis cursu exponit colloquium, quod ipse vel alius cum aliis habuerit, simulque connectit colloquentium interrogata & responsa, iis vsitatis verbis: Inquam, ait. Id Collocationis genus adhibuit Zacharias Hierapolitanus Episcopus in dialogo, quem Κυονικὸν Græci appellant, de aurea Danielis statua. Ioannes etiam Cassianus hoc ipso genere vsus, multos diuinarum literarum locos libris explicat, quos propterea Collationes inscripsit. Alterum interruptum Collationis genus est, cum duæ, pluresve personæ inter se colloquentes inducuntur, quæ mutuis interrogationibus sensum sacrorum Codicum exquirunt. Id expositionis genus in græcis secutus est Appollinarius Episcopus Laodicensis, qui Euangelica & Apostolica scripta exposuit more dialogorum. In Latinis est Salonius Viennensis, qui itidem dialogo explicauit Canticum Canticorum Salomonis. Verum enimverò alia est ratio Collationum, quas hic noster adhibuit ad expositionem Euangelij S. Ioannis. Perpetuo enim ipse colloquitur, nullàque interrogatione vtitur, sed præcipuum aliquem Euangelij locum, mysteriorum plenum deligit, qui in congressu fratrum tanquam mutua quadam meditationum collatione expendatur. Atque hic quidem ipse vsus in virorum religiosorum, qui in vita spiritualis exercitationibus versantur, consuetudine adhuc retinetur: ij enim, vt ab otiosis fabulis, inanibusque sermonibus in congressu refugiant, aliquem sanctis meditationibus instructiorem eligunt, qui sacræ scripturæ locum exponat, quem mutuis meditationibus perpendant, quo studiosius mentes eorum ad cælestia inflammantur.

S. BONA

S. BONAVENTVRÆ

EX ORDINE MINORVM,

S. R. E. CARDINALIS, EPISCOPI ALBANENSIS, EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS,

IN EVANGELIVM S. IOANNIS

Expoſitio Poſtillis, & Collationibus diſtincta.

PROOEMIVM.

Iob.39.d

NVMQVID ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? Cùm inter quatuor ſancta animalia myſtica ſignificatione quatuor Euangeliſtas deſignantia, beatus Ioannes per aquilam figuratur, ſecundùm beatum Gregorium. qui exponens præmiſſa verba, ait: Propheta Ezechiel ſanctum Ioannem per aquilam ſignificauit, qui volando terram deſeruit, & per ſubtilem intelligentiam interna myſteria verbum videndo penetrauit, & ibi benè de hoc. Idem ait Auguſtinus: Qui, inquit, ſcripturarum ſanctarum myſteria tractarunt, in animalibus quatuor, de quibus apud Ezechielem, & in Apocalypſi, Euangeliſtas intellexerũt. Et ſequitur: Aquila eſt ipſe Ioannes ſublimis prædicator, & lucis internæ atque æternæ fixis oculis contemplator. Hoc ibi Et idem Auguſtinus de concordantia Euangeliſtarum. Ideò ad figurationem ſubtiliſſimæ limpiditatis beati Ioannis in diuinis arcanis ſpeculandis, & ad ſignificationem eleuatiſſimi amoris in eiſdem contẽplandis & amplexandis, conuenienter proponuntur præmiſſa verba: Nunquid ad præceptum tuum, &c. In quibus, quatuor prænotantur. Quorum primum eſt intellectualis acuminis beati Ioannis irreuerberabilis limpiditas, ibi: aquila. Secundum eſt indepreſſibilis amoris ſublimitas, ibi: In arduis ponet nidum. Tertium eſt huius eleuationis ad prædicta arcana diuina contemplanda, & amanda, ab homine impoſſibilitas & eiuſdem eleuationis à ſolo Deo poſſibilitas, quæ duo notantur ibi: Numquid ad præceptum tuum. Quaſi dicat. Non ad tuum humanum, ſed ad meum diuinum. In præmiſſa enim quæſtione & conſimilibus, quas quærit Dominus à beato Iob, ibidem ſignificatur humana infirmitas, & denotatur diuina poteſtas, prout innuit S. Gregorius: Spiritus ergo ſanctus inſinuans exceſſiuam limpiditatem intellectualem beati Ioannis, ait: Aquila. Et hoc meritò, vt enim Commentator, ſcilicet Epiſcopus: Aquila eſt auis regia, altifera, citiuola, ad alimentum à longe videndum habet acumen præcipuum, & ad proſequendum illud velocitatem volatus, ſuos motus prudentia naturali dirigit, radium ſolarem in ſua virtute radiantem intuitu directo & irreuerberato conſpicit. Hæc ille: Et quaſi idem alius Commentator, ſcilic. Abbas, ibidem. Et de hoc Ambroſius bene. Et Gregorius: Aquila, inquit, ab ſublimia volat, & irreuerberatis oculis ſolis radiis intendit. Talis ſpiritualiter fuit beatus Ioannes in ſecretis cæleſtibus, & in contemplabilibus ſcrutandis. Vnde Auguſtinus, ait: Ioannes ſuper nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis atque firmiſſimis oculis cordis intuetur. Et de hac aquila ſic volante Prouerbiorum: Tria ſunt difficilia, &c. Et ſequitur: Viam aquilæ in cælo, id eſt, eleuationem beati Ioannis in ſpeculandis arcanis cæleſtibus. Et de hac aquila ſimiliter Iob: Sicut aquila volans

S.Greg.li. 31.Moral. cap.19.ante medium.

Aug.tract. 36.in Ioan. Ezec.1.b Apoc.4.e circa med. tom.9. August.de Concor.Euangelist.lib.1.c. 6.&.4.

S Greg.li. Moral.29. cap.16. Aquila auis regia & eiuſdem qualitates.

Ambroſius in Hexaëmeron.li.5. cap. 18.tom.1. Gregor.in Ezec.hom.4. non longè à princ. Aug.de concor. Euangelist.lib.1 cap. 6 tom.4. Prou.30.e

Iob.9.e

ad eſcam. Et ibi Gregorius de proprietatibus eius: Et in A hoc patet primum. Iſta aquila ſuperbenedicta poſuit nidum in arduis, id eſt, manſiuum amorem in cæleſtibus. Vnde ibi Gregorius: In arduis ponit nidum, quia in ſupernis figit conſilium, vel quia terrena deſideria deſpiciens de cæleſtibus rimatur. Vnde ſi competit illud: Robuſtum habitaculum tuum: Sed ſi in petra poſueris nidũ tuum, id eſt, in Ieſu Chriſto: Petra enim erat Chriſtus. Ipſe enim fuit amantiſſimus Domini, de quo: Amantiſſimus Domini habitat confidenter, vbi enim eſt amor, ibi eſt habitatio animæ Vnde Auguſtinus: Amãdo enim corde habitamus, & quoniam totus amor beati Ioannis fuit ad Deum, & ad diuina, ideò in illis poſuit nidũ, vnde & limpida intelligẽtia ſua, & de dilectione ſua eleuata verificatur illud: Ecce intelliget ſeruus meus, & exal-B tabitur & eleuabitur, & ſublimis erit valdè: eleuabitur, inquam, cælica, immò deifica conuerſatione in ſtatu, & exaltabitur, exceſſiua & eccſtatica, id eſt, patiẽte ecſtaſim, dilectione in affectu. Sublimis erit valde, ſuſpẽſiua contẽplatione in intellectu Et quoniã ſic eleuari tã in contemplãndo diuina ſecreta, quàm in amando, nõ fuit humanę virtutis, ſed diuinæ poteſtatis: ideò meritò ſubiungitur hic: Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur? quaſi dicat: Non ex ſua humana virtute fuit beatus Ioannes eleuatus dictis modis, ſed ex mea deifica poteſtate ſublimante. Ideo conuenienter in figura ipſius dicitur apud Iſaiam: Implebit ſplendoribus animam tuam & ex hoc ſuæ intelligentiæ acutiſſima limpiditas. Et ſequitur: Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtol-C lam te ſuper altitudinem terræ, & cibabo te hæreditate patris tui: quantum ad eleuatam ſuam dilectionem & manſiuam in diuinis arcanis ſpeculandis & amplexandis. De hac ſingulari ac magnifica, & mirifica eleuatione Auguſtinus multum ait: Ioannes Inſpiratus ait: *In principio erat verbum*, tranſcendit enim omnia corporalia, & ſeipſum, & etiam choros angelorum, id eſt, quantum ad rem contemplandam: niſi enim ſe tranſcendiſſet, nunquam perueniſſet ad illud: *In principio erat verbum*. Similiter de ſua eleuatione in prædictis Chryſoſtomus bene & multum, & Gregorius: Ideo aquila deſuper ipſorum quatuor. Et idem quia Ioannes per hoe quod in principio verbum vidit, etiam ſuper ſemetipſum tranſiit. Ex dictis ergo patent, & ſubtilis limpi-D ditas beati Ioannis in cœleſtibus ac diuinis ſpeculandis, & eleuati ſui amoris ſublimitas, à ſolo Deo ad prædicta eleuabilitas, & huius eleuationis auctoritate humana impoſſibilitas. Vt dictum eſt. ex iis patent cauſæ huius ſacri Euangelij, quod eſt ſecundum Ioannem. Cauſa enim efficiens principalis eſt ipſe filius Dei, qui reuelauit arcana contenta in hoc Euangelio beato Ioan. Cauſa verò ſecundaria efficiens & miniſterialis, fuit B. Ioan, inſpiratus ſpiritu Dei, vt dictum eſt. Cauſa vero materialis, diuinitas Ieſu Chriſti & humanitas ac opera diſpenſationis, & documenta Filij Dei. Vnde Aug. Ioannes ipſam maximè Deitatẽ Ieſu Chriſti, qua patri eſt

Greg.lib.9. Mor.cap.16. ante med. Greg.Mor. 31.cap.19.

Nu.24.d

1.Cor.10.a

Deu.33.b

Aug.tract.1. in Ioan.post med.to.9. B. Ioannes poſuit nidum in diuinis.

Iſa.52.d

Ecſtaſis fit ex dilectione.

Iſa.58.e Figura B. Ioannis.

Aug. tract. 1.in Ioan. ante med. tom.9.

Chryſoſt.ho. 1.in Ioan. to.3. Greg.ſuper Ezec.lib.1. hom.4.

Cauſæ duæ efficientes Euangelij ſecundum Ioannem.

Cauſa materialis eiuſdem Euangelij.

Aug de concord. Euang. lib.1.c.4. to.4.

Ezec. 1. e
Causa formalis eiusdem Euangelij.
Chrysost. in prologo supra Ioan. tom. 3.
Causa formalis Euangelij eiusdem. Causa formalis eiusdem duplex.

est æqualis intendit, eamque præcipuè suo Euangelio, quantum inter homines iubente credidit, commenda- (A) re curauit. Itaque longè tribus alijs superius fertur. Facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. Causa verò formalis, quæ est modus agendi, est narratiuus & certitudinalis, & exquisitus. Vt enim dicit Chrysost. Hic Euangelista in sententiis acutissimus est, & in miraculis enarrandis non multum studuit, sed maximè in concionibus & locutionibus Christi ad populum: vnde amplius narrat sacra Christi documenta, quam miracula. Causa verò formalis, quæ consistit in libri diuisione, patebit infra. Causa verò finalis propinqua est, inductio fidei in credentibus, Causa verò finalis consummatiua est vltima assecutio vitæ æternæ Vnde ait: Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis æternam. His præmissis ad euidentiam dictorum quæruntur septem quæstiunculæ quarum prima est, de (B) huius doctrinæ necessitate, & videtur quod sit superflua nec suscipienda. Nam dicitur. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Et: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito, nec addas quidquam nec minuas. Doctrina ergo veteris testamenti est sufficiens, nec vlla alia ei addenda. Item finis omnis veræ scientiæ & doctrinæ, est assecutio beatitudinis, vt ait August. Philosophi non videntur laborasse in studiis suis, nisi vt inuenirent quo modo viuendum esset accommodate ad beatitudinem capessendam. Sed doctrina veteris Testamenti ducit eius obseruatores ad vitam æternam. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata, ergo vt prius. Itē quanto doctrina est compendiosior, tanto commendabilior. Verbum abbreuiatum fecit Deus super terram: compendiosa ergo doctrina veteris Testamenti est commenda- (C) bilis & sufficiens, quare vt prius. Ad contrarium argumentatur. illa scientia est melior, quæ est figurata per aliam, quam illa, quæ est figura eius, sed vetus Testamētum est figura noui Testamenti, ait August. nobilior ergo est scientia noui Testamenti quàm veteris. & magis necessaria. Item illa scientia, quæ est suppletiua alterius est magis necessaria. Talis est scientia Euangelica respectu legalis: Non veni soluere legem, sed adimplere ergo vt prius, quod est concedendū. Tum ratione auctoritatis Iesu Christi, auctoris immediati doctrinæ Euāgelicæ. Tum ratione eius, de quo est, quia est de Iesu Christo Deo & homine, & de mysteriis suæ incarnationis. Tum ratione modi procedendi quia est celsior & compendiosior in Euangeliis. Tum ratione maioris immediationis ad finem, vt enim ait Augustin. Vetus autem (D) Testamentum dicitur ob promissa carnalia: nouum autem ob cælestia promissa econtrario Et ad obiecta respondendum, quod sicut ait August. Quid est nouum Testamentum, nisi reuelatio veteris? & quid est vetus nisi noui occultatio? Est ergo addere ad doctrinam veteris Testamenti appositione falsitatis, siue prauæ expositionis. Et sic loquuntur auctores indifferenter, vt patet ibi in Glossa. Et consimili modo loquitur Apostolus: Licet angelus euangelizet vobis aliud, quam euangelizatum est, anathema sit, vbi ait Glossa: Non dico plus, sed præterquam est euangelizatum. Item est aliquid addere scientiæ ad maiorem reuelationem & elucidationem, & sic est addita sapientia Euangelica legali, vt dictum est: vel est addere ad maiorem completionem & perfectionem, & sic adhuc doctrina euangelica est superaddita doctrinæ legis. Item contingit aliquid superaddere doctrinæ ad ampliorem confirmationem & firmiorem testificationem Et sic nouum Testamentum est superadditum veteri: In ore duorum vel trium stabit omne verbum: ibi Glos. Duo testes, vetus & nouum Testamētum, tres testes, Prophetæ, Euangelium, & Apostoli, vt ait simpliciter Glossa ibidem. Per hæc ad obiecta, quia licet præcepta legis ducant ad vitam æternam, tamen non ducunt, nisi prout implentur in fide operante per dilectionem, & quia fides & charitas docentur & suadentur in Euāgelio ab ipso Saluatore: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Et cùm hæc consilia Euangelica superadduntur: Si vis perfectus esse vade

Ioan. 20. g
Quæstio prima de huius doctrinæ necessitate.
Deut. 4. a
Deu. 12. d
Finis omnis scientiæ assecutio beatitudinis.
August. 18. de ciuitate Dei cap. 4. in prin. tom. 5.
Mat. 19. b
Rom. 9. f
Aug. lib. 22. contra Faustū Manich. cap. 3. tom. 6.
Matt. 5. e
Iesus Christus auctor immediatus doctrinæ Euangelicæ.
Aug. lib. 10. de ciu. Dei cap. 25. to. 5.
Aug. 16. de ciuit. Dei cap. 26. post med. tom. 5.
Nouum Testamentum quid & quid vetus.
Gal. 1. b
Deut. 9. d
Ioan. 15. b
Mat. 19. b

& vende omnia quę habes. Et: Non veni soluere legem, sed adimplere vt patet ibidem, ideò doctrina Euāgelica non est superflua, sed vtilis & necessaria. Ioan. Lex, per Moysē data est, gratia & veritas per Christū, ibi August. De excellentia Euangelij respectu legis, vt patebit ibidē.

Matt. 5. e
Ioan. 1. b
Aug. supra Ioan. trac. 3. post med. tom. 9.
Quæstio secunda de huius doctrinæ nuncupatione.
Aug. contra Faustum, lib. 2. cap. 2. tom. 6.
Arist. Ethi. lib. 1. cap. 1.
Aug. contra Faustum lib. 11. cap. 2.
Gal. 1. b
Chrysost. in Matt. ho. 1. ante med. tom. 2.

Secundo quæritur de huius doctrinæ nuncupatione, quare sc. vocatur Euangelica, Euangelium enim est bonus nuntius, vel bona annunciatio, vt ait August. contra Faustum. Sed tunc obiicitur, quod est commune omnis scientiæ, non debet appropriari, sed omnis doctrina est de bono, & de difficili: omnis enim ars circa bonum, vt dicitur in Ethicis: ergo non debet appropriari huic doctrinę. Item vt ait August. cùm aliquid bonū annunciatur, potest dici Euangelium. Sed sic est in omni salutari doctrina. Vnde Apostolus suam doctrinā vocat Euangelium: Notum facio vobis Euangelium, &c. ergo vt prius. (B) Et ad istā quæstionem respondet Chrysost. bene, vt ait: Euāgelium hoc opus decenter vocauit, etenim supplicij destructionem, & peccatorum solutionem, & iustitiam, & sanctificationem, & redemptionem, & adoptionem, & hæredicatem cælorū, & cognationem ad filium Dei omnibus venit annunciare inimicis ingratis, & his, qui in tenebris sedebant. Hæc ille. Ob ergo multitudinem bonorum collatorum a filio Dei, & promissorum, quæ continentur in doctrina Christi, meritò dicitur Euangelium Vnde Chrysost. Quæ autem à piscatoribus annunciata sunt, etiam proprie & principaliter Euangelia vocantur, non tamen quia certa & immobilia solum sunt bona, & supra dignitatem nostram, sed quoniam cum facilitate omni nobis donata sunt: neque enim quia laborauimus & fatigati sumus, sed quia dilecti fuimus, à (C) Deo solum suscepimus. Hæc ille: Et de hoc August. Inter omnes diuinas auctoritates, quæ sacris literis continentur, Euangelium meritò præcellit, quod lex & Prophetæ futurum pronuntiauerunt, hoc reuelatum atque completum in Euangelio demonstratur. Hæc ille. Licet ergo omnis doctrina salutaris sit bona annuntiatiua, tamen doctrina euangelica anthonomasticè est amplius & perfectius maiorum bonorum annuntiatiua. Vnde Chrysost. Iste liber, sc. Euangelium Matthæi, est apotheca gratiarum: sicut enim in apotheca diuitis alicuius, homo omnis quod desiderat inuenit, sic in libro isto omnis anima quod necessarium est inuenit. Hæc ille, & per hæc ad obiecta, licet enim aliæ doctrinæ vel scientię sint de bono, & etiam ad bonum, secundū magis & minus, prius & posterius, tamen sacra doctrina euangelica per amplius & perfectius est de bono, & bonorum an- (D) nuntiatiua & futurorum bonorū promissiua, quam alię scientiæ. Verè enim Euangelium est virtus omni credenti: Apostolus verò vocat doctrinam suam Euangelium, meritò, quia deriuata est ex Euangelio in nullo ab eo discordans.

Chrys. ibid. paulo post.
Aug. lib. 1. de concord. euang. cap. 1. in princip. tom. 4.
Doctrina euangelica
Chrysost. in Matth. hom. 1. libri imperfecti in princ. to. 2.
Rom. 1. b

Consequenter quæritur tertio de huius doctrinæ auctore, quis debuit eam tradere vel scripsisse. Et videtur quod filius Dei, sicut obiiciunt pagani qui tribuunt excellētissimam sapientiā Christo, tamen sicut homini sapientissimo, prout recitat Augustinus: Ex quo enim fuit summè sapiēs, ipse debuisset scripsisse Euangeliū, vt esset maioris auctoritatis, sicut obiiciunt. Item obiiciunt ipsum tribuisse amplius discipulis, qui scripserunt euāgelia quam sibi ipsi magistro. Itē laus sapientis est, communicari suam sapientiam, & dicto, & scripto: Quā sine (E) inuidia cōmunico Et: Sapiens verbis se producit: ergo si Christus scripsisset euangelia, amplior esse cōmendatio, vt videtur. Item si filius Dei Euangelium scripsisset, minor esset occasio errorum, quia, vt recitat August multi alij scripserunt Euangelia, quibus non est credendum: & eadem ratione non crediderent multi Euāgeliis scriptis à Discipulis Ad illud respondet August. vbi ait: Omnibus discipulis per hominem. quem assumpsit, tanquam mēbris sui corporis caput est. Itaque cùm illi scripserunt quæ ille ostendit, nequaquam dicendum, quod ipse non scripserit, quando quidē mēbra eius ideò operata, sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid autē ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc esse scribē-

Aug. de consen. Euang. lib. 1. cap. 7. ante med. tom. 4.
Sap. 7. d
Eccl. 20. d
August. vbi supra.
Aug. lib. 1. de Consen. Euang. cap. 35. post medium tom. 4.

dum

dum illis tanquam manibus suis imperauit. Hæc ille. Sic ergo disposuit filius Dei, qui est sapientia patris, quod ipse Euangelium prædicaret. & miracula, quæ in eo enarrantur, faceret, & deinde per Apostolos doctrina Euangelica publicaretur, & à sacris Euangelistis tempore congruo in scriptis redigeretur Ad primum autem respondet Augustinus quasi contra arguendo obiicientibus prædicta, quod Philosophi nobilissimi apud eos nihil de se scripserunt, sicut Pythagoras, quo in contemplatiua virtute Græcia nihil clarius habuit: & tamen nec de se, nec de vlla re aliquid scripsisse perhibetur. Similiter Socrates, quem in actiua prætulerunt, qua mores informantur, nihil scribere voluit: & ideò pagani prædicti non debebant redarguere filium Dei de hoc, quòd non scripsit Euangelium: maximè cùm ipse qui est caput, Euangelium scripsit, discipulis suis scribentibus qui erant eius membra, vt dictum est, & per hoc ad aliud. Ad aliud verò quod obiicitur, respondendum: Sicut respondet Augustinus, quòd non est simile de aliis qui scripserunt suas doctrinas, quas fortè nuncupauerunt Euangelia: quia non Christo dictante scripserunt, nec fuerunt recepta in Authentico Canone, sicut Euangelia vera, quæ scripserunt sacri Euangelistæ.

Quarto quæritur de vnitate doctrinæ Euangelicæ, an debuit tradi ab vno Euangelista, & in vno Euangelio, an à diuersis & in multis Euangeliis. Et videtur quod vnum debet esse Euangelium: quia, sicut habitum est: Christo dictante Euangelia sunt scripta. Si ergo idem spiritus in vno Euangelista, sicut in pluribus, vnum sufficit Euangelium. Item in Ezechiele: Quatuor facies vni, supra quod Gregorius: Quod vnus Euangelista sentit, hoc & alij tres. Vnum ergo Euangelium sufficiebat. Item quanto doctrina compendiosior, tanto commendabilior, vt habitum est: Consummationem enim & abbreuiationem faciet Dominus super terram. Et: Verbum abbreuiatum fecit Dominus super terram. Ergo vt prius. Item aut Euangelium vnius Euangelistæ sufficiebat: & si sic, alia superfluunt: aut non sufficiebat, & si sic, insufficienter fuit traditum. Item ex hoc quòd sunt quatuor Euangelia à diuersis scripta, videtur quòd sint occasiones errorum, quia in multis videntur dissonantes Euangelistæ, sicut opponit Chrysost. & quærit, quid igitur? non sufficiebat vnus euangelista dicere? quasi dicat. Sic ergo vt prius. Et ad istam quæstionem respondendũ est, quod sic disposuit filius Dei ad maiorem manifestationem veritatis enuntiatæ in Euangeliis, quòd quatuor scriberent illa. Vnde Chrysostomus: Quòd quatuor qui scribunt, nec secundùm eadem tempora, nec in eisdem locis, cùm neque cõuenissent & collocuti fuissent: velut tamen ab vno ore omnia loquuntur, maxima veritatis demonstratio hæc fuit. Hæc ille. Item sic ordinauit Deus ad maiorem attestationem de ipso, & de operibus dispensationis suę vt in ore duorum esset verum testimoniũ. De Apostolis enim dicitur: Vos testes mei. Sed si omninò eadem dicerent, ac repeterent, aliqua superfluerent: si verò omninò diuersa dicerent, non essent consonanter testificantia. Vnde Chrysost. Quod in quibusdam dissonãt Euangelistæ, maximum signum veritatis est: si enim per omnia consonarent cum certitudine, nullus inimicorum crederet quòd non contradicentes, ex cõplacito quodam modo humano scripserunt. Nunc autem quæ videtur in paruis esse dissonantia omniũ, liberat eos suspicione, quãdo in capitalis, id est, in principalibus & in his, quæ continent vitam nostram, & in his quę constituunt prædicationem, nequaquam aliquis eorum dissonans apparet, sicut quòd Deus factus est homo, & quòd miracula fecit, & quòd crucifixus est, & sic de aliis mysteriis incarnationis, circa quæ multam inuenimus consonantiam. Hæc ille, & ibi benè de hoc. Similiter Chrysostomus: Vnus erat spiritus, qui mouebat omnium, scil. Euangelistarum, animos, ideò multam circa enunciationem demonstrarunt concordiam. Item sic ordinauit & voluit Deus ad nostram eruditionem, prout ait August. quòd Euangelistæ eadem non eodem modo dixerunt, ideò fuit, vt discamus res verbis, non rebus verba præponere, nihilque in loquente quærere, nisi voluntatem, propter quam insinuandam verba ponuntur. Hæc ille. Et de hoc Aug. benè sic ait: Quamvis autem singuli eorum suum quendam ordinem narrandi tenuisse videantur: non tamen vnusquisque eorum, veluti alterius præcedentis ignarus, voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius inuenitur: Sed sicut vnicuique inspiratum est non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit. Hæc ille: Et per hoc ad obiecta. Quia vnumquodque Euangelium sufficit, quantum ad ea, quæ enarrat, sicut inspiratum fuit Euangelistæ: quin tamen Euangelista dicta aliqua, vel aliqua miracula omiserit, quæ alius enarrat, non est inconueniens, vt visum est. Vt enim dicitur in Prologo Chrysost. hic Euangelista. sc. Ioannes, pertransiit annum in Paschate in Paschæ integrum, in quo nonnisi tria ferè Christi miracula scribit: nec propter hoc debent dici Euangelia dissonantia. Vnde Beda: Cùm sint quatuor Euangelistæ, non tam quatuor Euangelia, quàm vnum quatuor librorum non grat. consonum ediderunt. Sicut enim duo versus eandem prorsus habentes materiam, pro diuersitate metri & verborum, duo sunt, & tamen non nisi vnam continent sententiam: sic Euangelistarum libri cùm sint quatuor vnum continent Euangelium, quia vnam doctrinam faciunt de fide Catholica. Hæc ille. Et per hoc patet responsio ab obiecta.

Quinto quæritur, an doctrina Euangelica debuit tradi ab illis, à quibus est tradita. Et videtur quod non. Ex quo enim fuerunt Euangelia scripta à discipulis filij Dei, sicut membris eius ipso dictante, vt visum est: ergo magis debuerunt scribi ab illis, qui fuerunt cum Christo in carne. Non ergo à beato Luca, vel à beato Marco. Item quæritur de ordine: quod Euangelium enim Ioannis debuit præordinari, videtur, eo quod tractat de diuinitate Filij Dei: & deinde Euangelium Matthæi qui fuit Apostolus, & cum Christo in carne. Item quæritur: Cùm Matthæus habuerit beatum Marcum, tanquam sui Euangelij breuiatorem, quare beatus Lucas non habuerit consimilem breuiatorẽ Ad primum respondendum est secundùm Chrysost. qui ait quod duo ex discipulis, & duo ex Apostolis scripserũt Euangelia, quia nihil ad honoris amorem faciebant, sed ad vtilitatem omnia. Ideò concessum fuit discipulis scribere cum Apostolis: & æqualis auctoritatis sunt Euangelia scripta à discipulis, sicut scripta ab Apostolis, vt ait Augustinus: nec imparem habent auctoritatem Quorum discipulorum, vnus erat Pauli, alius erat Petri. vt ait Chrysost. Item hoc fuit factum ad significandum, quod non solùm maiores debebant fidem annuntiare & gloriam Dei prædicare: sed etiam minores. Ideò concessum fuit discipulis scribere Euangelia cum Apostolis. Ad aliud respondet August sic: Alius fuit eius ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum primi fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem docentem audierant, facientemque miracula videbãt, atque ex eius ore ad euangelizandum sunt missi. Sed in conscribendo Euangelio, quod diuinitùs ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos antè passionem Deus elegit. primum vltimumque locum duo tenuerunt: Primum Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christũ in illis loquentem secuti erant, tanquam filij amplectẽdi, atque per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur Hæc ille. Ad aliud respondet Augustinus: Quod enim Matthæus habuit breuiatorem, fortè non sine aliquo mysterio fuit. Ille enim qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit tanquam comitem adiunctum, qui sua vestigia quodam modo sequeretur: Lucas autem, cuius circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit: sacerdos autem in Sancta Sanctorum solus intrabat, & ibi bene de hoc.

Consequenter sexto quæritur de qualitate modi huius sacræ doctrinæ, an debeat esse narratiuus. Et videtur quòd debeat esse ratiocinatiuus, quia doctrina Euangelica est ad elidendas hæreses, & ad conuincendos hæreticos. Vnde: Parati ad satisfaciendum omni poscenti rationem, sed doctrina ratiocinatiua ad ista est aptior: ergo debet esse talis. Item ait Augustinus: Ad discendum proceditur auctorita-

Ezec. 1. b Gregor. in Ezech. hom. 3. prope princ.

Isa. 10. c Rom. 9. f

Chrys. in Matth. homil. 1. ante med. tom. 5.

Chrys. ibid. conseq.

Isa. 43. b

Chrys. ibid. consequ.

Chry. super Ioan. hom. 3. ante medium tom. 3.

August. de verbis Domini ser. 11. ante medium tom. 10.

Aug. de concor. Euang. lib. 1. cap. 2. tom. 4.

Beda supra Marcum in principio.

Conformitas Euangelistarum.

Quinta quæstio, de doctrinæ Euangelicæ auctoribus.

Chry supra Matt. hom. 1. ante mediũ tom. 2.

Aug. contra Faust. lib. 2. cap 2. tom. 6. Chrysost. in Matth. hom. 1 ante med. tom 2. August. de concord. euang. lib. 1. cap. 1. tom. 4.

Ordo Euangelistarum.

Aug. de concord. euang. lib. 1. cap. 3. tom. 4.

Sexta quæstio de qualitate modi huius sacræ doctrinæ.

1. Pet 3. c August de ordine lib. 2. cap 9 in princ. to. 1.

te, & ratione, tempore auctoritas, re ratio prior est, Auctoritas imperitæ multitudini salubrior, ratio eruditis. A hæc ille. Sed doctrina Euangelica est ad eruditionem omnium, secundùm Chrysostomum: ergo debet esse vtroque modo. Ad contrarium, doctrina Euangelica est ad inducendam fidem: Hæc sunt scripta vt credatis. Sed fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentũ, ait Gregorius. Ergo non debet esse ratiocinatiua, quod est concedendum ob nobilitatem auctoris sacræ doctrinæ Euangelicæ, cui in omnibus credendum: & ob indubitabilem veritatem ipsius doctrinæ, & ob finis qualitatem, quæ est inductio fidei, vt dictum est, quæ fides inducitur libero assensu credentis: rationes tamen valent ad nutriendam fidem & confirmandam, & cófouendam: omnes tamen tales rationes sunt radicatæ in fundamento fidei Et B ad obiecta respondendum, quòd fides attingit inaccessa, deprehendit ignota, comprehendit immensa, apprehendit nouissima, vt ait Bernardus. Vnde non loquitur Beatus Petrus de ratione cogente ad credendum, qualis ratio est in humanis scientiis, ad assentiendum conclusioni vi demonstrationis: sed loquitur de ratione explicante ipsam fidem, & ea quæ sunt credenda ex fide. Pondere enim auctoritatis sunt aliqui inducendi ad concedendam veritatem ait Augustinus. Et per hæc ad aliud. Est ratio duplex, vel ex connexione ratiocinationis, vel euidentiæ rei cognoscibilis. Prima dicitur euacuare meritum fidei, secunda explicat intellectum credendorum. Vnde est quadruplex certitudo, vna est ex demonstratione concludente, vt in humanis scientiis. Item alia est fide illuminante, quæ est argumentum rerum non apparentium. Ter- C tia est ex auctoritatis pondere, vt dictũ est, quæ est certa, cùm est miraculis incboata, spe nutrita, vetustate firmata, ait Augustin. Item quarta est ex persuasione inducente, quæ persuasio fit, vel miraculorum operatione, vel præmij promissione, vel veritatis exemplati ostensione, & istis modis doctrina Euangelica certissima.

Chrysost. in Matt. hom 1. post medium to. 2.
Doctrina Euangelica est ad inducendam fidem.
Ioan. 20. g
Gregor in Euang. homil. 26. ferè in princ.
Ber. ser. 76. in Cant. ante med.
Aug. lib. 83. quæst. 6. non longè à princ. tom. 4.
Heb. 11. a
Aug. lib. cōt. epist. funda. cap. 4. tom. 6.
Persuasio quomodo fiat.

Septimo quæritur, specialiter doctrina huius sacri Euangelij, quod est de diuinitate Filij Dei, & humanitate, vt dictum est, & sicut patet in principio, cùm dicitur: *In principio erat verbum*. Ideò quæritur, qualiter Apostolus ausus est scrutari tam sublimia, vt enim ait Chrysostomus: Deum non est dicere neque intelligere possibile. Et idem Dionysius: Scrutari ergo diuinam maiestatem, videtur magna esse præsumptio. Vnde Chrysostomus quærit: Quid quæris non cognoscibilia? quid scrutaris incomprehensibilia? quid inuestigas inuestigabilia? ergo vt prius. Item: D Perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Et: Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. Sed nullus fratrum ausus est accendere ad scrutinium maiestatis: quare vt prius. Item: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ita vt prius. Item: Inuisibilia per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur sempiterna eius, id est, Dei virtus & diuinitas: Debuisset ergo, vt videtur, hic Euangelista ascendere ad prædicta per speculationem creaturarum, & non ita incipere. *In principio erat verbum*. & cætera. Item per humanitatem Iesu Christi deuenitur in cognitionem suæ diuinitatis: mona enim illuminatus à sole, dirigit in cognitionem ipsius solis, sicut exemplificat Augustinus: ergo prius debuisset, vt videtur, Euangelista determinare de humani- E tate Filij Dei, quàm de diuinitate. Et ad ista respondendum sicut respondet Augustinus: Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt: Sed aderit misericordia Dei, vt capiat quisque quod potest, & sequitur: Dicere de Deo, scilicet vt est, quis potest? forsitan nec ipse Ioannes dixit vt est, sed ipse vt potuit. De Deo enim homo dicit inspiratus à Deo, si non esset inspiratus nihil dixisset, de pectore enim Domini bibebat, quod nobis propinabat. Hæc ille. Est ergo determinare vel dicere aliqua de diuina maiestate, secundùm ipsius maiestatis incomprehensibilitatem, & sic non potest homo de ea determinare, prout ait Damascenus: Deum nemo vidit vnquam. Et sequitur: Ineffabilis est incomprehensibilis, vel est aliqua determinare vel dicere de ipsa maiestate ex diuina inspiratione, & sic impossibile est, vt habitum est ab Augustino, & vt ait Damascenus: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius Dei, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et Matthæus: Qui nouit, scilicet patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare? Vel est aliquis dicere vel determinare de ipsa diuina maiestate, audacia humanæ præsumptionis, vel inflatione humanæ curiositatis, vt fuit in pharisæis, qui cùm Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Vel superstitione satanicæ instigationis, vt fuit in hæreticis: & sic non est possibile aliqua determinare secundùm veritatem de diuina maiestate, nisi inspectione creaturarum, & in speculo eorum, prout ait Apostolus. Et quoniam B. Ioannes fuit Spiritu sancto plenus, ipso spiritu eleuante, & summa arcana reuelante de diuinitate filij Dei determinauit, & ab ea incepit, vnde Chrysost. Qui tonitrui est filius, qui dilectus Christi, qui columna Ecclesiarum, quæ sunt secundùm orbem, qui claues habet cæli, qui calicem Christi bibit, qui recubuit supra pectus Domini, cum propalatione multa intrat ad nos. Et sequitur: Igitur audiamus, vt non existentem filium piscatoris, neque Zebedæi: sed eius, qui profunda Dei nouit. Hæc ille: Spiritus enim scrutatur profunda Christi. Et per hæc ad prius obiecta, & ad auctoritates, quæ prohibent quærere altiora vel scrutari, spiritu humano præsumente, vel diabolico instigante, non spiritu diuino sublimante & reuelante. Ad aliud respondendum, quòd Euangelista ea, quæ dixit de diuinitate filij Dei, Spiritu reuelante dixit: Ideò ab illa incepit & cum constantia veritatis & fidei ait: *In principio erat verbum*, &c. Vnde Chrysostomus: Vides verborum potestatem, qualiter nihil dubitans ait: *In principio*, & cætera. Hæc enim est magistri non circumferri, id est, vacillare in his, quæ dicit. Ad aliud respondendum, quòd Euangelista hic determinat de diuinitate filij Dei & humanitate, & quia prolixius prosequitur sacra documenta & miraculosa opera filij Dei inquantum homo: ideò conuenienter præmisit verbi æterni diuinitatem subiungens eiusdem incarnationem, quando ait: *Verbum caro factum est*. Prosequens ipsius incarnati dispensationis opera & documenta. Et hæc ad præsens sufficiant de doctrinæ Euangelicæ qualitate, veritate, & certitudine.

Septima quæstio de doctrina huius sacri Euangelij.
Chrysost. super Ioan. hom 1. post medium to. 3.
Dionys. de mystica theolog. c. 1.
Chrys. hom. 6. in Ioan. ante med. tom. 3.
Pro 25. d
Pro. 22. d
Eccli. 4. e
Rom. 1. e
Aug. tract. 1. in Ioan. tom. 9.
Ibidem.
1. Cor. 2. d
Homo de Deo nihil dicere potest, nisi à Deo inspiratus.
Dam. Ortho. fid. lib. 1. cap. 1.
Lib. 1. cap. 1. orth. fid.
Matt. 11. d
Rom. 1. e
Ibidem.
Chr. prolog. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem. post multa.
1. Cor. 2. d
Secunda responsio.
Chrys. hom. circa med. tom. 3.

D His præmissis ad maiorem euidentiam subsequentis collectionis ex dictis Sanctorum prænotandum est, quòd sacri doctores huius Euangelij fuerunt Sanctus Augustinus, & S. Chrysostomus, prout dicitur hic in prologo Chrysostomi supra Ioannem. Sanctus autem Augustinus exponit aliqua literaliter, & aliqua allegoricè, quæstiones aliquas literales insinuando. Sanctus verò Chrysostomus, vt dicitur in prologo dicto, exposuit hunc librum, & partitus est in octoginta octo homilias, quas in vnaquaque septimana duobus diebus, Sabbato, & Dominica, populo in Ecclesia adunato confecit. In vnaquaque verò homilia fieri in initio prologum, & in fine ex textus vniuscuiusque homiliæ materia sumpta morale componens omnia huius Euangelij ad literam ferè exponit, & ad moralitatem competenter reducit, E allegorias verò per totum hunc penè librum omninò fieri refugit. Hæc ibi. Anselmus vero exposuit Euangelium alicubi, quasi dicta S. Augustini abbreuiando, hæc verò collectio Deo duce ex dictis prædictorum colligetur. Et ad maiorem euidentiam vbi incipiant homiliæ prædictorum Sanctorum in marginibus textus apponetur: quæstiones & magistrales ad literam pertinentes cum expositione literæ inserentur, collationes verò prædicabiles, & Themata cum diuisionibus propter iuniores, vt habeant ocasionem per se, subscribentur.

August. & Chrys. doctores Euang. Ioan.
Ansel. expositor huius Euangelij.
Huius operis intentio, & argumentũ, & ordo.

POSTI

POSTILLÆ S. BONAVENTVRÆ in Euangelium secundum Ioannem.

CAPVT PRIMVM.

Sanctorum quatuor animalium significatio.

SVPPOSITO ex dictis, quòd per sancta animalia sacri Euangelistæ significentur, secundùm sanctos, vt habitum est: per hominem, significatur Matthæus, qui describit ortũ filij Dei ex stirpe regia, & humanam natiuitatem: & quòd per vitulum, Lucas, qui describit dignitatem sacerdotalem, & filij Dei se sacrificantis mactationem: & quòd per leonem, Marcus, qui describit clamorem prædicationis filij Dei, & resurrectionis potestatem: & quòd per aquilam beatus Ioannes, qui natiuitatem verbi quasi ortum solarem, vt aquila intuitus est, licet secundùm August. congruentiùs, ille qui regiam Christi personam, scil. Matthæus, per leonem significatus accipiatur: Marcus verò, qui conuersatus ostêditur in eis, quæ Christus homo operatus est, figura hominis significatus videtur. Prosequendum est de sacro Euangelio beati Ioannis, in quo determinatur de diuinitate & humanitate filij Dei. Vt enim ait August. Tres Euangelistæ in his maximè occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est, & hæc animalia in terra gradiuntur. Ioannes verò super nubila humanæ infirmitatis volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis oculis intuetur: singuli tamen determinant de vtraque natura in Christo secundùm Chrysost. Ioannes tamen ampliùs & sublimius de ipsa diuinitate. Et secundùm hoc, istud Euangelium diuiditur in duas partes. In prima præmittitur de diuinitate ad generationem verbi æterni. In secunda parte de incarnatione eiusdem, siue de humanitatis assumptione, ibi; *Fuit homo missus à Deo.* Vnde primo determinat de verbo æterno in se, secundo, vt vnitum carni. Prima in duas, quoniam Verbum æternum à patre æternaliter generatum est, ipsi patri coæternum, & paternæ maiestatis expressiuum, & omnium principium effectiuum. Ideò primo determinatur de verbo increato, inquantum à patre genitum, siue secundum suam generationem æternam. Secundo determinatur de ipso, inquantum est omnium factorum principium effectiuum, ibi: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ante autem literæ expositionem, ob honoré huius Euangelij notandum est, quod recitat Aug. quòd initium huius Euangelij scilicet: *In principio,* vsque ibi: *Et tenebræ eum non cõprehenderunt,* quidam Platonicus aureis literis conscribendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat, &c. Idem Aug. ait se legisse in libris quorundam Platonicorum huius Euangelij principium, scilicet: *In principio erat verbum:* & etiam ibi legisse, quia verbum Deus est, non ex carne, non ex sanguine, &c. Sed ex Deo natum, & aliqua alia verba de principio huius Euangelij ibi legisse, alia non, prout patere potest inspicienti. Ait ergò: *In principio.* Et iuxta Bedam ibidem exprimuntur quatuor. Primum verbi incarnati æternitas, ibi: *In principio.* Secundum est ipsius à patre in persona distinguibilitas, siue alietas, ibi: *Et verbum erat apud Deum.* Tertium est eiusdem cum patre in essentia vnitas, ibi: *Et Deus erat verbum.* Quartum est ipsius verbi coæternitas & omnipotentiæ coæqualitas, ibi: *Hoc erat in principio apud Deum.* Et hic eliduntur & excluduntur hæreses circa verbum æternum, vt in Glossa tangitur; & huic lecturæ concordat Chrysost. cùm ait: *In principio,* coæternitatem ostendit, quia vt ipse pater est æternus, sic verbũ siue filius. Et quia pater nonnunquam solitarius, ideò ab illo semper Deus, scil. filius. Et ideò dicitur: *Verbum erat apud Deum,* in propria, scil. hypostasi. Et vt non existimet quis minorem esse diuinitatem filij dicitur: *Et Deus erat verbum:* & inde assumens æternitatem sequitur: *Hoc erat in principio.* Hæc

Aug. de Concor. Euang. li. 1. c. 6. to. 4. Id. tract. 36. in Ioan in pri to. 9. August. de Concor. Euang. vbi sup. li. 1. c. 4. to 4.

Excellentia S. Ioannis.

Chrys. super Ioan. hom 4 to. 3.

Diuisio Euangelij secundùm Ioannem.

Duplex determinatio de verbo increato.

Qui honor esse debeat huius Euangelij.

Aug. li. 10. de ciui. Dei ca. 29. propè fi. to. 5. Aug. li. 7. Confess. c. 9. ante med. to. 1.

Beda in Glossa.

Verbi incarnati æternitas.

Verbi coæternitas & omnipotentiæ coæqualitas.

Chryso. hom. 3. in Io. ante med. to. 3.

A ille: Habita distinctione istarum clausularum secundùm expositores, quæritur de ipsis vocabulis. Et primo quæritur, quare ait: *In,* magis quam, *De,* vel, *Ex,* quia, vt ait Damascenus, filius est ex patre genitus, & sequitur: pater est causa filij. Si ergò prædictæ præpositiones, *Ex,* vel, *De,* dicuntur habitudines causales, conuenientius dixisset, *Ex,* vel, *De principio* quàm, *In principio.* Item Glossa ait, quòd filius est principiũ de principio: ergò vt priùs. Et ad istud respondendum, quòd hæc præpositio: *In,* insinuat, vt patet ex Chrysostomo, verbi æternitatem, & ex sua significatione dicit quandam continentiam, & vt dicitur, in diuinis continentiam, quæ se abstrahit ab omni conditione temporis, & quia vt dicitur infra: Ego in patre, & pater in
B me, ideò ait Euangelista: *In principio.* Aliæ verò præpositiones prædictæ dicunt habitudinem causæ ad effectum proprius, ideò non ait: *Ex principio.* Et cum ait Damascenus, quòd pater est causa filij, largè sumitur causa pro principio, vt hic. Sed tunc obiicitur quod posset dici: *Principium est in verbo,* sicut, *verbum in principio.* Respondendum, quòd sicut dictum est, filius in patre & pater in filio, ratione essentialis identitatis: quia tamen filius est à patre genitus, ideò ait hic signanter: *In principio.* Si quæratur quo modo essendi inest verbum *In principio,* de hoc modo essendi multiplici Sapiens. Respondendum quòd sicut generatio filij est modo singulari, & aliter quàm in humanis quia excellentius quasi in infinitum; ita modus essendi est aliter quam in creaturis. Item quæritur, ait: *In*
C *principio,* sicut quærit scil. quare relinquens patrem de filio loquitur, hoc est dictum; quare explicitè, & exquisite prosequitur de filio & non de patre. Et ad hoc respondet, quòd ipse pater omnibus erat manifestus, & si non vt pater, tamen vt Deus; vnigenitus autem ignorabatur. Ideò cognitionem de ipso filio studuit imponere. Item quæritur cum dicat Glossa, & exponat sic: *In principio,* id est, in patre, quare non ait Euangelista in patre erat verbum? tunc enim expressius, & proprius dixisset, vt videtur. Et ad istud respondendum, quòd propriissimè ait Euangelista: *In principio,* quoniam principium importat de se originis ab alio priuationem, & aliorum ab ipso emanationem, siue causationem. Vt enim ait Tullius: Principij nulla est origo, & ex eo alia oriuntur: talis est pater, quia à
D nullo, & ab eo est aliorum origo, ideò propriissimè ait hic: *In principio.* Vnde Chrysost. Hoc maxime Dei proprium est, æternum & sine principio esse, ideo hoc primum posuit: *In principio.* Item quærit Chrysost. ibi supra quare ait potiùs: *In principio erat verbum,* quàm in principio erat filius, videtur enim quod expressiùs indicasset veritatem dicendo: *In principio filius.* Et respondet, quadruplicem reddens rationem: quarũ prima est, quod quia debuit docere, ideò nomine verbi expressit, vel quia ea, quæ patris erant, debebat nobis annuntiare, quod implicat, *Verbum:* Vel aliter de Deo est sermo, quem neque dicere, neque intelligere possibile, ideò substantiæ nusquam posuit no-
E men sicut Dei: vbiq; enim eum nobis ab actibus ostendit. Ideò verbum, lumen vitam & veritaté dicit. Vel aliter vt non crederet quis possibilem generationem esse in diuinis, sicut est generatio passibilis filij a patre homine, & vt ostenderet filium esse genitũ impassibiliter, ideò ait *Verbum.* Impassibiliter enim naturale verbum generatur in mente humana, multò magis in Deo. Ex dictis patet quòd verbum implicat expressionem eius, quod est apud dicenté, & eius, quod per verbum insinuatur, explicationem, & audientis doctrinationem, & eiusdem verbi per vocé possibilem notificationem. Et ideò conuenienter ait: *Verbum.* Item obiicitur ad huius verbi manifestationem qualiter ait: *In principio erat verbum,* quia verbũ egreditur a dicente, & transit, & sonat exteriùs: si filius a patre non exijt, nec transit, nulla ergò similitudo esse videtur. Et ad istud

Quæstio de vocabulis.

Damas. Ortho. fid. li. 1. cap 9. post med.

Chryso. homil. 3. in Ioan. ante med. to 3.

Ioan. 14. b

Arist. li. 4. Physicorum cont. 13.

Chryso. homil 1. in Io. circa med. to. 3

Pater æternus omnibus manifestus.

Cur non dicatur in patre, sed in principio.

Principium importat de se originis ab alio priuationem, &c.

Tullius li. 1. Tusc q.

Chryso. homil. 1. in Io. circa med. to. 3.

Quæstio, cur in principio erat filius.

bene respondet Aug. Est verbum in ipso homine, quod manet intus,nam sonus procedit ex ore,& sequitur : Sic potes habere verbum in corde tuo , tanquam consilium natum in mente tua,vt mens tua pariat consilium,& insit consilium proles quasi cordis tui. Hæc ibi : Et idem Aug.ait:Apud hominem est verbum in corde aliud quam sonus.Sed quod est apud te,vt transeat ad me,sonum assumit , sonus importat se quodam modo in vehiculum, transcurrit aërem , venit ad me , nec recedit à te, sonus transuolauit verbum , quod assumpsit sonum. antequam sonaret apud te erat,nec recessit à te.Hæc ille.Et ibi bene de hoc. Si ergò sic est possibile in verbo mentali humano,multo magis in verbo diuino æterno:non enim est inceptum, sed æternũ : non est successiuum,sed permanens & immutatum : non destructiuum , sed principium omnium effectiuum. Iob:Semel loquitur Deus. Ibi Gregor. Loqui Dei est, verbum genuisse:semel loqui est verbum aliud præter vnigenitum non habere,& ibi bene de hoc. Patet ergò quale est verbum diuinum. De multiplici autem verbo Damascenus:Verbum dicitur quadrupliciter, vel quod cum patre semper coëxistit:vel naturalis intellectus motus , per quem intelligit , & cogitat veluti lux eius & splendor : vel quod intus enuntiatur:vel angelus intelligentiæ,scil.quod ore profertur,hæc ille Primum est verbum increatum, & de isto verbo Aug. Sicut verbum nostrum temporale & transitorium seipsum ostendit , & illud,de quo loquimur,quanto magis verbum Dei,quod ita ostendit patrem,sicut est pater. Verbum quod foris sonat, signum est verbi, quod intus lucet , cui magis verbi competit nomen. Nam illud,quod profertur carnis ore, vox verbi est:verbumque & ipsum dicitur propter illud, à quo , vt foris appareret, assumptum est : formata enim cogitatio ab ea re,quam scimus verbum est,quod in corde dicimus nec alicuius linguæ est;quia scilicet nec Græcum,nec Latinum : Et ibi bene & multum de hoc. Sed quæritur de Glossa quæ ait,quòd per similitudinem cum verbo cordis humani,sapientia Dei nata, verbum intelligitur : ergò secundùm hoc,dicitur translatiuè verbum in Deo,non secundùm rei veritatem,quod falsum est : cùm verissimè verbum oriatur ex patre.Et ad istud respondendum , quod Glossa loquitur quantum ad nostram intelligentiam,quia per notitiam verbi humani mentalis manuducimur in notitiam verbi æterni. Vnde August.qui cupit ad qualemcumque similitudinem verbi Dei , quamuis per multa dissimilia,peruenire:non intueatur verbum nostrum,quod sonat in auribus,nec quando voce profertur, &c. Et sequitur:Sed transeunda sunt hæc:vt ad aliud perueniatur hominis verbum, per cuius qualemcumque similitudinem,sicut in ænigmate videatur vtcumque Dei verbum, non illud,quod factum est ad illum,vel ad illum prophetam , sed illud , de quo dictum est : *Omnia per ipsum facta sunt* , hæc ille. Ex his patet quòd sicut Augustinus ait suprà , quantum est ex vi vocabuli , magis competit nomen verbi sono quàm verbo mentali , & quantum ad hoc loquitur Glossa , vnde nomen verbi est translatum , non tamen translatiuè dictum , sed secundum rei veritatem. Et de hoc verbo , & eius maiestate, æternitate,potestate patet in collocatione prædicabili.

Consequenter quæritur de hoc verbo , *Erat* , videtur quòd debuisset dixisse. *In principio est Verbum*,vt enim ait Boëtius : Eternitas est initialis vitæ possessio tota simul, ergò debuisset posuisse verbum præsentis temporis.Item infrà : filius Dei loquitur de se per verbum præsens,cùm ait: Antequam Abraham fieret,ego sum. Item Iacobus: Apud ipsum non est vicissitudinis obumbratio. Et ita vt prius. Item nomen suum est,qui est:Qui est misit me ad vos.Et sic vt prius. Et ad illud respondet Chrysostomus: dicens quòd hoc verbum,*erat*,cùm de nostra dicitur natura, præteritum significat tempus,& ipsum hoc finitum: cùm autem de Deo dicitur,æternitatem significat,sicut & ens,dictum de homine præsens tempus tantum significat, de Deo verò id quod est semper & æternaliter. Hæc ille. Quasi autem idem in Glossa,quod verbum substantiuum significat hic subiectam,& de hoc in Glossa. Et ad obiecta respondendum,secundum magistros cõmuniter quod ideò ait: *erat Verbum*, quod est præteriti imperfecti,quia esse verbi hic describitur,vt permanens,& vt omnia causans, & antecedens : Sed in hoc verbo, *erat*, significatur omnimoda perfectio, & perfecta immutabilitas, præsens autem est, cuius pars præteriit, pars futura est,& quantum ad hoc repugnat æternitati,nec determinat durationem:hoc autem verbum,*erat*, determinat & durationem & immutabilitatem.Et vt de Deo dicitur,dicit præsentialitatem,quia æternitatem,vt habitum est,nihil ergò præteriti vel principationis dicit,vt est dictum de Deo,vt habitum est:ideò non repugnat æternitati verbi.His habitis de singulis vocabulis , quæritur de ipsa clausula in se, & obiicitur, sicut obiicit Chrysost. cum dicitur,inquit : *In principio erat Verbum*,antè omnia intelligere vnigenitum, & arguit quod est ex aliquo,posterius est eo,ex quo est, si ergò verbum ex patre,ergò posterius est.Et ad hæc respondet quòd hoc est humanorum argumentorum, nunc autem de Deo est sermo , & in Deo filius non est posterius patre, sed coæternus ante, autem, & post sunt temporum differentiæ , sed temporibus superior Deus, ideò in Deo non cadunt.Item respondet ad hoc exẽplo:splendor solis ex ipsa solis natura existit,non aliundè,sed nunquam est posterior solari natura:si ergò sic est in corporibus visibilibus , quid de cælis , & de natura inuisibili & ineffabili?Hæc ille.Consimiliter & consimile exemplum tam in splendore ex sole , tam in lumine ex igne ponit Damascenus. Vbi multum & bene de hoc.Item per consimilia exempla ostendit Aug.veritatem generationis ipsius filij in diuinis:Si,inquit,vnum est,sol qui est lucens, splendens & calens, nec tamen lux est splendor, nec splendor est calor, nec calor est posterior splendore, nec separabilis ab illo, multò magis in illa trinitate superbenedicta potest esse quod filius à patre,& ab vtroque Spiritus sanctus, nec tamen qui pater est,filius,nec Spiritus sanctus,nec vnus separabilis ab alio. Consimiliter exemplificat ibi flamma & luce , eius emissionem, inquit, vides,separationem non vides. Hæc ibi. Et si obijciat quis quòd lux fontalis est nobilior & virtuosior splendore emisso, & sic pater similiter maior & nobilior filio. Respondendum quòd non sequitur , cùm sint eiusdem essentiæ & maiestatis , nec inueniuntur in creaturis exempla omnimoda similia generationi ineffabili in diuinis,& ex toto , propter quod ait August. quod per multa dissimilia veniendum est , ad contuendum verbum diuinum, prædicta ergò exempla sunt ad ostendendum coæternitatem filij cum patre. His præhabitis patet expositio literæ , secundùm sanctos & glossas : Cum dicitur enim : *In principio erat verbum*, exponitur quadrupliciter,vel *In principio*, id est, in patre , vel *In principio* , omnium creaturarum,vel *In principio*, temporum,vt dicitur in Glossa, sed tunc obiicitur: Ipsum verbum fuit in primo instanti temporis , sicut & principium creaturarum , & ad istud respondendum secundùm Chrysostomum quòd cum dicitur : *In principio erat verbum* , intelligere vnigenitum antè omnia intelligibilia & sæcula , & sic antecessiuè est intelligendum eo modo quod dicitur æternitas prior tempore, prout loquitur Augustinus : quod aliquid præcedit æternitatem , sicut Deus omnia , Prior omnium creata sapientia : & Ex ore altissimi prodij primogenita antè omnem creaturam , & Glossa hic quasi idem. *In principio* , creaturarum : quia ab ipso omnia , vel *In principio* , id est , in æternitate , vt dicat priuationem initij & finis infrà: Antequam esset Abraham,ego sum: Dominus possedit me in initio viarum suarum. Exposita prima clausula , sequitur secunda. *Et verbum erat apud Deum* , in hoc notatur Filij à patre distinguibilitas in persona. Vnde Beda in Glossa , quia alij dicebant quod idem Deus aliquando est pater , aliquando filius,vt alter vocetur in persona,subdit : *Et verbum erat apud Deum*,vt alius apud alium , & huic concordat Chrysost. *erat apud Deum*,ait,ostendens æternitatem eius,quæ secundum hypostasin. Et idem exponens illud Apostoli:Splendor gloriæ,& figura substantiæ,cùm inquit,dixisset Filium splen-

Chrys. homil. 3. in Ioan. ante med. to. 3.

Damasc. Ortho. fid. li. 1. c. 11.

August. in Ioan. tract. 20. propè fin. to. 9.

August. de Trin. li. 15. ca. 11. ante med. to. 3.

Chryso. ho. 3. in Ioan. ante med. to. 3.

August. Conf. lib. 12. c. 29. to. 1.

Eccl. 1. a

Eccl. 24. a

Ioan. 8. g

Prou. 8. a

Filius alius à patre.

Chrys. ho. 3. in Ioan ante med. to. 3.

Ibid. ho. 6.

Ibid hom. 6. post medium tom. 3.

dorem induxit, quoniam character & hypostasis eius, vt propriam ostendat hypostasin. Sed obiicitur hoc, præpositio, *apud*, denotat maioritatem in eo, apud quem dicitur alius esse: & in illo minoritatem, quæ non sunt in diuinitate, ergò impropriè loquitur. Item Ioannes: Ego in patre, & pater in me est, malè ergò ait hic quòd verbum apud Deum. Item quare ait, *apud Deum*, & non, *ad Deum*, cùm videantur idem significare. Item, *apud*, designat terminum motus, sed in diuinis personis nullus est motus. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, sicut tactum est, quòd, *apud*, hic denotat distinctionem personalem, siue hypostasim, secundum Chrysostomum. Et quia filius est à patre, id ò in patre notat auctoritatem, & ideò ait *Verbum erat apud Deum*, genitum scilicet à Deo patre æternaliter, & distinctum personaliter. In creaturis autem siue in humanis cum dicitur, alium esse apud alium, notantur maioritas, & minoritas, vt obiectum est. Et per hoc ad aliud: vtraque enim est vera, & quod filius est in patre ratione eiusdem essentiæ, & quod est apud patrem ratione distinctæ personæ, per hoc aliud: quia in patre est auctoritas, ideò dicitur Verbum esse apud ipsum Patrem. Et per hoc ad aliud. Hæc enim præpositio, *Ad*, denotat processum, siue motum, qui non cadit in diuinis. Et per hoc ad sequens: quia hæc præpositio, *apud*, nullam dicit motionem in diuinis, sed abstrahit ab omni motione. Et sequitur, tertia clausula. *Et Deus erat verbum*, sed quæritur cum sit manifestum, Verbum esse Deum ex prima clausula, cùm dicitur: *In principio erat Verbum*, videtur quod istud superfluat, & ad illud respondendum secundùm Chrysostomum: Quod hoc ait, vt non existimet quis minorem esse diuinitatem Filij. Et in hoc confutatur error Porphirij, qui posuit filium esse in intellectu patris, & non Deum ipsum eundem in essentia, de quo errore Augustinus: Prædicas, inquit, patrem & eius filium, quem vocas paternum intellectum, & horum medium Spiritum sanctum, & more nostro appellas tres deos. Notatur ergò hic identitas essentiæ patris & filij. Sed quæritur de ordine verborum, quare ait: *Deus erat verbum*. & non è contrario, ex quo sumitur hic essentialiter. Et ad hoc posset responderi, quòd quia verbum, siue filius, reuelat patrem illis, quibus voluerit: Nomen tuum manifestaui mundo, ideò ponitur à patre prædicari *verbum*, & sequitur quarta clausula: *hoc erat in principio*, in quo notatur quòd filius erat coomnipotens secundùm Glossam, secundùm autem Chrysostomum, quasi repetitio est clausulæ primę. Vnde ait: Quærit quale principium erat Deus, & non inuenit, & quasi fessus reuertitur ad superiora dicens: *hoc erat in principio*, vel enim aliud est hoc verbum, *erat*, quam essendi significatiuum, & infinitè essendi. Item quærit hic Chrysost. quare ait Moyses: In principio fecit Deus cælum & terram, hic autem ait Euangelista quòd *In principio erat verbum*, & non ait, fecit verbum. Et respondet quòd mundus visibilis prædicat factorem: Cæli enim enarrant gloriam Dei. sed filius inuisibilis creaturas infinitè superexcedit, quia æternus, ideò non sit, fecit verbum, sed *erat*. Contra autem hoc opponit ex verbis beati Petri: Secundum aliam literam sic: quoniam Dominum Christum fecit, & ex verbis Pauli: Vbi dicit: Quem suscitauit à mortuis. Et respondendum quòd ea, quæ dicuntur, scilicet de Christo, sunt dispensationis, sicut id quod est, secundùm humanam naturam: quæ autem dicuntur hic, sunt naturæ incorruptibilis & diuinæ, & ex dictis patet verbi diuini æternitas, & sic de aliis, quæ exposita sunt. De principio verò, & de verbo alia patent in collatione: *Omnia per ipsum facta sunt*, sicut continuat Glossa, postquam dixit de natura filij, de operatione eius supponit, *Omnia*, & cætera. Vnde determinato de verbo æterno, in se, & in sua maiestate, hic determinat de ipso, vt est principium effectiuum omnium & perfectiuum. Et hoc in tres particulas. Primo præmittit quod est principium, omnipotens & perfectum, ad omnia producenda per potentiam. Secundo subdit quod est principium præcognoscitiuum per præsentiam, ibi: *Quod factum est, in ipso vita erat*. Tertio subiungit quod est principium illustratiuum & gratificatiuum per misericordiam & gratiam, ibi: *Et vita erat lux hominis*. Et primo patet quòd in ipso est omnimoda potestas. Et secundo patet quod est rerum factarum inconfusibilis ordinabilitas. Et tertio patet quod est initium rationabilium diuinæ illustrationis capabilium gratuita illuminabilitas. ait ergò: *Omnia per ipsum facta sunt*, & ex hoc patet falsitas erroris, ponentium Deum nihil ex tempore fecisse, eo quòd bonitas eius nunquam vacua fuisse credenda est, prout ipsi opponunt, sicut tangit Augustinus. Ad quod soluit ibidem quod non est fas credere aliter affici Deum cum vacat, aliter cum operatur, quia neque affici dicendus est. Et sequitur, nouit quiescens agere, & agens quiescere potest, ad opus nouũ, non nouum, sed sempiternum adhibere concilium, nec pœnitendo, quia prius cessauerat, cœpit facere quod non fecerat. Hæc ille, & ibi bene de hoc, & patet falsitas erroris ex dictis. Item consimiliter patet error Manichæi, prout ait Augustinus: qui tædio affectus à muscis dixit, quòd Deus non fecit illas, sed diabolus: sicque dixit quòd nec fecit apem, nec locustã, & sic musca factus est, quem Beelzebub Deus muscarũ possidebat. Hæc ille, & multo plus de hoc, & in Glossa pro parte, breui ergò sermone ait: *Omnia per ipsum facta sunt*, per quem enim factus est angelus & vermiculus: per ipsum enim facta est creatura, supera, infera, & spiritualis. ait Augustinus. Quærit Chrysostomus hic, quare Moyses præmittens: In principio creauit Deus cælum & terram, & de singulis indicat, cùm subiungit: Et fiat lux, & facta est lux, & sic de aliis. Hic verò omnia verbo vno comprehendit. Et obiicitur: Nouum testamentum est reuelatio veteris secundùm Augustinũ suprà, ergo hic debuisset explicare planius, quæ sunt à Deo facta. Ad istud respondet, quòd cognita existentia ab auditoribus, non erat necesse singillatim dicere, festinans ergo ad ipsum fortiore ascendere breui sermone ait: *Omnia*, & ad obiectum respõdendum, quòd nouum testamentum explicat planius verus, vbi est indigentia explanationis. Item quæritur qualiter ait: *per ipsum facta sunt*, cùm enim pater, & filius, & Spiritus sanctus sint vnum principiũ omnium creaturarum siue factorum, videtur quòd impropriè loquitur dicendo, *Omnia per ipsum*, scilicet verbum vel filium, *Facta sunt*. Item quorum est eadem natura, eorum eadem est operatio, ait Damascenus: sed patris, & filij eadem est natura & virtus, ergo & operatio, & ita filius æquè operatur vt pater. Impropriè ergo ait: *per ipsum*, & debuisset dixisse: ab ipso. Item cum pater & filius sint vnum principium creaturarum, vt dictum est, ita posset dici filium operari per Patrem, sicut è contrario. Item quæritur an posset dici veraciter patrem operari per Spiritum sanctum, sicut per filium: & videtur quòd sic, quia Deus Trinitas est vnum principium: Ego principium & finis. Potest ergo dici Patrem operari per spiritum sanctum, sicut per Filium. Quæritur ergo quare dicitur patrem operari per Filium hic. Et: Vbi ostenditur, per quem fecit & secula potius quàm per spiritum sanctum. Et ad istam quæstionem respondetur, secundo Sententiarum, vbi dicit quòd ideo dictum est Patrem operari per filium, non econtrario, vt in Patre monstraretur auctoritas, quia à Patre est Filius: Omnia tradita sunt mihi à patre meo: vel illud ideo dicitur, quia pater eum genuit omnium opificem, prout ibidem dicitur. Vnde Chrysost. quærit, qualiter ait: *per ipsum?* si enim inquit, per hoc existimas aliquid esse minorationis scil. in filio, audi prophetam scilicet loquentem ad filium: Tu in principio terram fundasti, & sequitur, secundum conditionis dignitatem à patre, vel minus habet filius: & ibi bene de hoc. Nullam ergo minorationem vel distinctionem in faciendo notatur hic in filio, sed intelligendum est, vt est expositum: Vbi suprà. Nec hæc præpositio, *Per*, notat ibi patrem operari per filium, sicut per aliquod instrumentum, vt ibidem dicitur, vnde ex hoc, nota quid hæc præpositio. *Per*, potest notare circumstantiã causę efficientis per modũ exemplaris, & sic adhuc vera est quia ipsum verbum vita, vt dicitur hic, & exemplat omnium. Vn-

du

Marginal notes (left column): *Hebr. 1. a* — *Ioan. 14. b* — *Chrys. hom. 3. in Ioan. circa mediũ tom. 3.* — Error Porphirij confutatus. — *Aug. lib. 10. de Ciuitat. Dei cap. 29. in princ. to. 5.* — Identitas essentiæ Patris & Filij — *Matt. 11. d* — *Ioan. 17. a* — *Chrys. hom. 1. in Ioan. tom 3.* — *Chrys. hom. 2. in Ioan. ante med. tom 3.* — *Genes. 1. a* — *Psal. 18. a* — *Act. 2. f* — *Act. 13. f* — De verbo, vt est principium effectiuum.

Marginal notes (right column): *Aug. lib. 11. de Ciu. Dei cap. 17. post med. tom. 5.* — Error Manichæi — *Aug. tract. 1. in Ioan. post medium tom. 9.* — *Ibid paulò ante.* — *Chrys. hom. 4. super Ioan. in princ. tom. 3.* — *Genes. 1. a* — *Damasc. Orthod. fid. lib. 2. cap. 13. ante med.* — *Apoc. 1. b* — *Hebr. 1. a* — *2. Sent. dist. 13. c. sed dicit.* — *Matt. 11. d* — *Chrys. hom. 4. in I. ao. tom. 3.* — *Psalm 101. d* — *1. Sent. dist. 13. 1 sed dicit.*

Pſal.103.e de ait propheta: Omnia in ſapientia feciſti. Ad aliud reſpondendum, quòd licet poſſit dici: omnia facta eſſe per Spiritum ſanctum, per modum ſubauctoritatis, ſecundum tamen appropriationem conuenit filio, qui eſt ſapientia, & ars patris, vt dictum eſt. Conſeruatio verò rerum factarum appropriatur Spiritui ſancto, cui & bonitas: *Rom.11.d* Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ibi Gloſ. bene de hoc. *Pſal.32.a* Et in Pſalmo: Verbo Domini cæli firmati ſunt, ibi Gloſſa: Pater per verbum, & per Spiritum ſanctum operatur, quod eſt intelligendum per modum ſubauctoritatis, vt dictum eſt. Ita tamen quòd per filium, cui appropriatur cauſa exemplaris, per Spiritum ſanctum, vt ei approprietur cauſa conſeruans, & finalis, & de hoc in Gloſſa. Et quoniam dixit: *Omnia facta ſunt per ipſum*, ſubdit: *ſine eo factum eſt nihil, quod factum eſt*, hoc eſt factibilium vel generabilium, **B** ſicut ſupplet Chryſoſtomus. *Chryſ. vbi ſup. proximè.* Vnde ſubdit: Et ſi viſibile quid, & ſi intelligibile, nil ſine filij virtute, ad eſſe deductum eſt. Idem Origenes in Gloſſa: Quòd nihil, quod factum eſt, ſine ipſo factum eſt. Eſt ergò omnium, quæ ſunt principium effectum, & per hoc patet ſecundùm intentionem literæ quod non oportet dicere, quod quando ait: *Omnia per ipſum facta ſunt.* Notatur quod eſt principium ſufficiens: per hoc quod ait: *Sine ipſo factum eſt nihil*, principium indeficiens, conſiderando intentionem literæ. *Principium ſufficiens. Principium indeficiens.* Auguſtinus autem legit ſic: *Sine ipſo factum eſt nihil*, id eſt, peccatum, vt enim ait ibidem, peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cùm peccant, & idolum eſt nihil. *Aug. tract. 1. in Ioan. poſt medium tom. 9. 1. Cor. 8. a* De primo obiicit Anſelmus: Si peccatum, inquit, nihil eſt, cum nihilo nemo debeat puniri, cur ergò punit hominem pro peccato? **C** Et ad hoc reſpondet, quòd licet nihil ſit abſentia iuſtitiæ. *Anſ. de Concept. Virg. cap. 5. Cur Deus puniat homines pro peccato.* Deus tamen punit peccatores, non pro nihilo, ſed propter aliquid, ſcilicet, quia debitum honorem ſibi, quem ſponte reddere noluerunt, ab inuitis exigit, & ne deordinatum ſit aliquid in regno, eos ſeparatim à iuſtis ordine competendi diſponit. Hæc ille. Pro exigentia ergò debiti honoris, pro excluſione deordinationis, pro conſeruatione recti ordinis, Deus iuſtè punit peccatores. Quæritur item de hoc quod ait: Peccatum nihil eſt: & non eſt à Deo. Contra primum obiicitur, quòd qui facit peccatum, facit aliquid, ſicut qui furatur, ſed quidquid eſt, in quantum eſt, ex Deo eſt ſecundum Auguſt. ergò & peccatum ex Deo, ſiue mala actio. *Aug. de moribus Manichæorum lib. 2. cap. 7. to. 1.* Item peccatum corrumpit, eſt enim corruptio modi, ſpeciei, & ordinis, vt ait Auguſt. *Aug. de natura boni c. 34. tom. 6.* Sed quod corrumpit, agit, ergò vt priùs. *Iſa. 45. b* Item Iſaiæ: Ego Dominus faciens pacem, & creans malum, & ita vt priùs. **D** Item quæritur de hoc quod ait: Idolum nihil eſt, & quòd forma hominis in idolo, non eſt facta per verbum; quæritur qualiter hoc? quia materia idoli, quæ eſt aurum vel argentum à Deo eſt, ideò forma idoli eſt formata, vel artificiata ab homine: ergò ſicut aliæ formæ artificiatæ ſunt à Deo, ita & illa. Ad primum reſpondendum, quòd cum peccatum ſit voluntarius defectus aſſumptæ eſſentiæ, pro vt ait Auguſt. & deficere, ſic priuatio eſt, ideò dicitur peccatum nihil eſſe, & peccatores, in quantum tales, eſſe nihil. *Aug. lib. de vera religione c. 14. to. 1. Iob. 18. c* Iob: Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, qui non eſt, id eſt, apoſtatæ angeli, qui dicitur non eſſe, quia à ſumma eſſentia receſſit, & per hoc excreſcente defectu quaſi ad non eſſe tendit: vel dicitur non eſſe, quia bene eſſe perdidit, quamvis naturæ eſſentiam non amiſit, vt ait ibi Gregorius: *Greg. Moral. lib. 14. c. 10.* Exponens illud, **E** vnde peccatum aliquando nominat prædictum voluntarium defectum, & ſic nominat priuationem, & nihil eſt, vt loquitur hic: & ſic non eſt à Deo, nec habet cauſam efficientem, ſed deficientem ſecundum Auguſt. *Aug. de ciuitate Dei lib. 12. c. 6. ante med. tom. 5.* Aliquando nominat actionem ſubſtractam deformationi, & priuationi, & ſic eſt à Deo ratione eius, quod eſt actionis. Aliquando nominat debitum habendi iuſtitiam, cùm tamen defectu habendi ſecundum Anſelmum vbi ſuprà. *Anſel. de Concept. Virg. cap. 5.* Vnde ait, Nulli eſſentiæ eſt aliud malum eſſe, quàm deeſſe illi bonum, quod debet habere, & ſic dicitur eſſe ſecundum quid, ratione illius debiti, quod tamen priuatum eſt eo, quod debet habere. Aliud reſpondendum, quod cùm dicitur peccatum agere, hoc eſt intelligendum ratione actionis, naturæ boni ſubſtitutæ, non ratione priuationis. **A** Ad aliud reſpondet Auguſtinus, quòd cum dicitur Deus creare malum, ibi ſumitur creare pro eo, quod eſt ordinare: puniendo enim ordinat peccatum. *Aug. de moribus Manichæi, lib. 2. cap. 7. tom. 1.* Ad aliud reſpondendum eſt, quòd eſt loqui de forma idoli dupliciter, vel ratione eius, quod eſt ſecundum rem, & ſic in quantum eſt, eſt à Deo, ſecundum illud Auguſtini ſupra: *Aug. de moribus Manichæi lib. 2. cap. 7. tom. 1.* Quidquid eſt, in quantum eſt, eſt à Deo: vel eſt loqui de forma idoli, in quantum eſt idoli, & inſtituta ad idololatrandum, & ſic dicitur non eſſe à Deo, immò errore hominum ſunt facta, ait Auguſt. *Distinctio formæ in idolo. Idem de Ciuitate Dei lib. 8. cap. 23.* Et ſic ex abuſione, & ad abuſionem, ſiue ad abutendum, vel aliter ſecundum Auguſtinum, qui ait, quòd idola ſunt, ſed ad ſalutem nihil ſunt; dicitur ergò idolum non eſſe ratione priuationis ſalutis ipſis adorantibus idolum, vel confidentibus de illo. *Idem contra Fauſtum lib. 20. c. 9. to. 6.* **B** Ex dictis patet quando ait: *Omnia per ipſum facta ſunt*, de magnificentia operandi: ſunt enim magnifica immenſitate, ſunt mirifica ſpecioſitate ſiue ordine, ſunt vtilia, ſiue commoda bonitate: *Magnificentia operandi. Iob 9. a* Deus enim eſt qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia. *Iob 5. b* Et alibi quaſi idem, & in Pſalmo: *Pſal. 91. b* Magnificata ſunt opera tua Domine: quantum ad primum: *Pſal. 103. e* Omnia in ſapientia feciſti, quantum ad ſecundum: *Ibidem.* Impleta eſt terra in poſſeſſione tua, quantum ad tertium: Et ex his patet magnificentia ſuæ potentiæ, mirificentia ſuæ ſapientiæ, munificentia ſuæ beneficentiæ. Vnde Hugo: *Hugo de ſacram. lib. 1. p. 3. cap. 28.* Potentiæ fuit ſignum rerum immenſitas, ſapientiæ pulcritudo, bonitatis vtilitas: verè enim à magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit horum creator videri. *Sap. 13. b* Et ideò non reſtat, niſi vt aſpicientes facta & opera creatoris aſſurgant ad ipſum laudandum, amandum, **C** & ad delectandum in ipſo. Leuate oculos veſtros, & videte quis creauit hæc: *Iſa. 40. f* Delectaſti me in factura tua, ait Propheta. *Pſal. 91. a* Qualiter autem omnia ſunt facta, per verbum dicitur: Omnia in menſura & numero, & pondere diſpoſuiſti, *Sap. 11. d* ſuper quod Auguſtinus: Secundum quod menſura omni rei modum præfigit, numerus verò omni rei ſpeciem præbet, pondus autem omnem rem ad quietem & ſtabilitatem trahit. *Auguſt. de Gen. ad lit. lib. 4. cap. 3. tom. 3.* Et ibi benè de hoc. Et idem: Eius vnitate omnis modus inſiſtitur, eius ſapientia omnis pulchritudo formatur, eius legis omnis ordo diſponitur. *Aug. contra Fauſtum lib. 21 cap. 6. tom. 6.* Qualiter autem peccatum eſt nihil, & qualiter peccatores dicuntur nihil, vel non eſſe, Boëtius: Eſſe, inquit, eſt quod ordinem retinet, ſeruatque naturam, & ſequitur: *Boët. lib. 4. de Conſol. Phila. proſ. 2. poſt medium.* Nam qui mali ſunt, eos eſſe malos non abnuo, ſed eoſdem eſſe purè ac ſimpliciter, nego: quia ergò peccatores, in quantum tales, à Deo recedunt, qui ſolus verè **D** eſt. Ipſe enim ſolus eſt, & quia tendunt ad non eſſe, & quia amiſerunt ſuum bonum eſſe, Ideo meritò dicuntur nihil: Ecce nihili factus eſt: *Iob. 23. ?* Et in Pſalmo: Ad nihilum redactus ſum. *Exec 28. c Pſal. 72. e* Et ſequitur pars, in qua oſtendit, quòd ipſum verbum eſt principium præſciens vel præcognoſcens per ſapientiam, vel præſcientiam, ibi: *Quod factum eſt in ipſo vita erat.* Igitur quod opponit Auguſtinus: Ex hoc ergo, inquit, ſequitur quòd terra vita erat, & lignum, & omnia alia. *Aug. tract. 1. in Ioan. poſt medium tom. 9.* Ad quod reſpondet ſic ſubdiſtinguendo, *quod factum eſt*, ſcilicet in tempore, *in illo vita erat*: Omnia enim in ſapientia feciſti, ait Propheta. Eſt autem in ſapientia quædam ratio qua terra facta eſt, & exemplificat: faber primo in arte habet arcam, & illa in arte eſt vita, illa verò in opere, non: viuit enim anima artificis ibi ſunt iſta, ſcilicet opera exteriora, antequam proferantur, mul- **E** to magis ſapientia Dei, per quam facta ſunt omnia, per artem continet omnia, antequam fabricet foris corpora, in arte, vita ſunt. hæc ille: Et ibi bene de hoc. Et in hoc deſignat ipſum eſſe cauſam exemplarem omnium. Et de hac vita exemplari Auguſtinus bene: Vna eſt prima, & ſumma vita. *Cauſa exemplaris, Aug. lib. 6. de Trini. cap. 10. tom. 3.* Et ſequitur: ars quædam eſt omnipotentis atque ſapientis Dei plena omnium rationum viuentium incommutabilium & omnes vnum in ea, & ſequitur ibi: Omnia nouit Deus, quæ fecit per ipſam, & cætera. Et ibi bene de hoc: Sed tunc obiicitur quòd illa cauſa exemplaris, non exprimit res vt ſunt, cùm non omnes res factæ, ſint vita. Et ad iſtud reſpondendum, quòd ſicut ait Anſelmus: *Anſel. Monologion c. 38.* Res prout ſunt in Deo, ſunt ipſa prima eſſentia, & prima eſſendi veritas, in proprio verò ge-

nere

Augu. de Trin. suprà proximè.

uere habet suum esse naturale secundùm gradus suos, nec A potest æquari in omnibus rationibus exemplaribus, provt ait Augustinus: Cùm decedant & succedant tempora, non decedit vel succedit aliquid scientiæ Dei: vnde & illa sunt mutabilia, tamen immutabiliter sciuntur à Deo. ideò quamvis res sunt mutabiles, non tamen sequitur quòd rationes exemplares mutabiles, & tamen sunt perfectissimæ rationes exemplares rerum Quia consimiliter ponit Chrysost. Quòd si: *Quod factum est, in ipso vita erat*, ergò destructiones Sodomitarum & diluuium & gehenna in ipso vita erat. Similiter & lapis. & ibi tãgit errorem hæreticorum circa istud. Et est soluendum sicut priùs, quòd ea, quæ habent in ipso exemplar, vita sunt in ipso, in suo tamen genere habent suum esse. Et sequitur tertia particula, in qua ostendit ipsum esse principium il- B lustratiuum, & gratificatiuum per misericordiam, & gratiã illorum, qui sunt capabiles prædictæ illuminationis, ibi: *Et vita erat lux hominum*, & ibi duo: Primo præmisso, quòd verbum est illuminatiuum mentium humanarum capabilium illius illuminationis. Secundo subditur defectio eorum qui nolunt esse capaces, ibi: *Et lux in tenebris*. Ait ergò: *Et vita erat lux hominum*: Quæritur cum Deus sit lux simpliciter: Deus lux est, in quo tenebræ non sunt vllæ. Quare non ait obsolutè: *Vita erat lux*? Et ad hoc respondet Augustinus, quod ex ipso homines illuminantur, non pecora, quæ non habent animas rationales, quæ possint videre sapientiam Dei: hæc ergò lux non est quorumcumque animalium, sed hominum: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Sed ad hoc obiicitur secùdum Augustinum ibidem, quòd multa cor- C da non possunt videre istam lucem. Et respondet quòd si ita est, hoc ideò est, quia peccata eorum grauantur, & ponit exemplum: In sole cæcus positus, sol est illi præsens, sed ipse soli est absens. Sic sapientia cæco præsens est, id est, stulto & iniquo, sed ipse soli est absens Et de hac luce Chrysostomus bene ait. Quemadmodum lux, quantũvis illuminet multitudinem hominum, nihil in propria minoratur claritate, ergò multò magis lux, quæ est Deus. Quia enim vita est, ipsa adueniente, solutum est mortis imperium, & quia lux, illa lucente, ampliùs non sunt tenebræ Hæc ille, & ibi bene de hoc. Et sequitur secunda particula, in qua nolentium illustrari à luce defectio. ibi: *Lux in tenebris lucet*, id est: præsens est peccatoribus, quã tamen non cõprehenderunt credendo, obscurati tenebris infidelitatis: Qui malè agit, odit lucẽ, & non venit ad lu- D cem. Vnde in Psalmo: In tenebris ambulant. &c. In tenebris ambulauimus. Sed quæritur quare ait: *Non comprehenderunt*, quia impossibile est istam lucem cõprehendi ab aliquo, quia de Deo dicitur: Quòd habitat lucẽ inaccessibilem, & sic incõprehensibilem. Item August. Quidquid scientia cõprehenditur scientis comprehensione finitur: Sed Deus est infinitus, & sic incomprehensibilis. Item cum lux spiritualis, sed magis communicabilis luce corporali, & illa præsens non potest non videri ab habẽtibus oculos corporales, ergò multò minùs non potest nõ videri ab habentibus oculos intellectuales. Ad primum respondendum est, quòd comprehensio dicitur multipliciter. Primo modo per fidei credulitatem, & per dilectionem, vel charitatis adhæsionem: Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, &c. Item est comprehendere per tentionem & apertam visionem: Sic E currite, sc. in via, vt comprehendatis, vt comprehendatis scilicet in gloria. Et est comprehendere per omnimodam inclusionem, sicut locatum comprehenditur à loco, vel sicut scientia rei scibilis, à sciente plenariè: & sic impossibile est quòd ipsa lux, quæ est Deus, comprehendatur ab intellectu creato: Deus enim est ineffabilis & incomprehensibilis, ait Damascenus. Modo primo dicitur comprehendi ista lux à credentibus in via. Secundo modo, à beatis in patria. Tertio modo sumendo largè comprehensionem potest dici, comprehendi à seipso, quia seipsum cognoscit, vt est cognoscibilis. Ad aliud quod non est simile de luce corporali & spirituali, quia illa manifestat se naturaliter, ista volũtariè. Item illa manifestat se omnino ocu-

Chryso. ho. 4. in Ioan. ante mediũ tom. 3.

1. Ioan. 1. b

Aug. tract. 1. in Ioan. post med. tom. 9.

Eph. 5. b

Similitudo.

Chryso. ho. 4. in Ioan. antè mediũ tom. 3.

Secunda particula.

Ioan. 3. c
Psal. 81. b
Psal. 59. b

1. Tim. 6. d
Aug. li. 12. de Ciu. Dei c. 18. to. 5.

Cõprehensio dicitur multipliciter.

Ephe. 3. d

1. Co. 9. d

Damas. li. 1 Ortho. fidei cap. 5.

lo susceptibili, secundum suam possibilitatem: Lux verò spiritualis manifestat se oculo spirituali, mũdati se à peccatis obcæcantibus, provt ait Augustinus: Stultus & iniquus est absens sapientiæ. Quid ergò faciet iste? mundet: vndè possit videri Deus Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Hæc ille, & ibi bene de hoc, qualiter cor est mundandum, vt videatur sapientia, quæ Deus: Determinato de diuino verbo secundùm suam diuinitatem, in parte ista prosequitur euangelista de ipso, secundùm humanitatem assumptam, sicut continuat August. dicens: Quæ dicta sunt, de diuinitate Christi dicta sunt, hic verò de humanitate. *Fuit homo missus à Deo*, &c. Vnde superius determinatum est de diuino verbo in se, & vt est omnium principium effectiuum, hic verò de eo, vt carnis initium, & vt hominum reparatiuum. Et hæc B pars in duas partes, quia enim fuit verbum abscõditum, & per vocem suam manifestandum, scilicet per beatum Ioannem, qui fuit vox verbi, vt dicitur infrà eodem. ideò primo determinatur de beato Ioanne, qui erat vox verbi, & lucerna lucens. Secundo determinatur de ipso verbo incarnato, & de aduentu eius, ibi: *Erat lux vera*. Prima in tres. Primo beati Ioannis, qui fuit vox & testis verbi descriptio, & commendatio quantum ad suam personam Secundo subditur sui officij dignitas siue celsitudo, ibi: *Hic venit in testimonium*. Tertio, quia ipse erat illustratus diuina illuminatione, ob quam posset credi à Iudæis esse Messias vel Christus venturus, differẽtiæ ipsius ad ipsum Christum subiunctio, & dubitationis exclusio, ibi: *Non erat ille lux*. Ait ergò: *Fuit homo missus à Deo*, scilicet bea- C tus Ioannes, vt enim ait August. quia filius Dei sic erat homo vt lateret in illo Deus, missus est magnus homo, per cuius testimonium inueniretur plus quàm homo, & ponit exemplum. Sicut enim in monte irradiato cognoscitur quòd sol sit ortus, ideò Ioannes sicut mons magnus prior radians, lumen excepit, vt oculis nostris nuntiaret. Hæc ille. Sed quæritur cum certum sit quòd Ioannes esset homo, qualiter ait: *Fuit homo*. Ad hoc respondet Chrysostomus: Quòd ideò præconem hominem misit, vt cognitam audientes vocem, scil. homines faciliùs qui audiebant aduenirent, scilicet, credendo. Vel ideò ait: *homo*, ne crederetur esse angelus ob testimonium prophetæ de ipso: Ecce ego mitto angelum meum, quod ait Saluator de ipso Ioanne intelligendum esse. Et hic. *Homo fuit missus à Deo*, quæritur ad quid hoc apponitur. Et respondet Au- D gustinus dicens, quo modo potuit dicere verum de Deo, nisi missus à Deo? Et de hoc Chrysostomus bene: Tu audiens quoniam à Deo missus, nihil de reliquo humanum esse existims, eorum quæ dicuntur ab illo. Non enim, quæ eius est, dixit, sed quæ mittentis omnia loquitur, ideò angelus nuncupatus est: angeli enim virtus est, nihil proprium dicere. Hæc ille Et vt hoc ampliùs appareat, subditur: *Cui nomen erat Ioannes*, non ab homine impositum sed à Deo ait Glos. & ab angelo nunciatur: Vocabis nomẽ eius Ioannem, & de his infrà. Et sequitur sui officij specificatio. *Hic venit in testimonium*, & hoc *vt testimonium perhiberet de lumine*, id est, de filio Dei incarnato. Sed obiicitur quòd sufficiẽter fuit Ioannes solus missus in testimonium quia vt dicitur: In ore duorum vel trium stabit omne verbũ Ad hoc respondendum, quòd vt dicitur huic, id E est, Christo: Omnes prophetæ testimoniũ perhibent. Ioãnes verò fuit missus non solùm ad prophetandum, sed ad demonstrandum infrà eodẽ. Ecce agnus Dei, & ideò ait hic signanter: *Hic venit in testimonium*, non *ad testimoniũ*, quia alij prophetæ, quasi à remotis testificati sunt: Ioannes vero ex propinquo demonstrauit & annuntiauit, scil. vox annuntiat verbum, & signanter ait: *De lumine*, id est, Christo incarnato: lux enim est, vt forma luminosi, siue quædã res in se absoluta. Lumen vero dicitur influentia recepta in perspicuo, vndè per appropriationem filius Dei, secundùm suam diuinitatem dicitur lux: inquantum vero incarnatus, lumen. Dicitur tamen consequenter filius Dei incarnatus, & lux & lumen, vt infrà: Ego lux veni in mundum. Obiicit autem Chryst. de hoc, cùm dicatur: Testimonium ab homine nõ accipio, qualiter al-

Aug. tract. 1. in Ioan. prope finem tom. 9.
Matt. 5. a

Continuatio euangelistæ.

Aug. tract. 2. in Ioan. paul. à princ. tom. 9.

Beatus Ioan. vox verbi & lucens.

Aug. tract. 2. in Ioan. ante mediũ tom. 9.
Ibidem post aliqua.

Chryso. ho. 5. in Ioan. circa mediũ tom. 3.
Mala. 3. a

Mat. 11. b

Quæstio, de verbis.

Chryso. ho. 5. in Ioan. propè prin. tom. 3.

Nomen Ioannis non ab homine impositum.

Luc. 1. b
Coh. 1. e

Deut. 19. d

Act. 10. g

Ioan. 12. g
Chryso. ho. 5. in Ioan.

hic,

ante mediū tom. 3. Ioan.5.f

bic, quòd Ioannes *Venit, vt testimonium perhiberet de lumine*? Et ad hoc respondet ibidem, quòd illud, quòd ait hic intelligendum est, scilicet Ioannem perhibere testimonium Christu non indigents, sed quia ea salutis multorum cura descendit Christus, ideò concessit homini testimonium perhibere de se. Idem quasi obiicit Chrys. dicens & quærens: Nonne filius Dei sufficiebat seipsum ostendere & testificari? ergò non oportuit, quòd alius veniret in testimonium. Et ad illud respondet bene, quòd quia habitabat lucem inaccessibilem, ideò carnem induit, & vnl conseruotum concessit testimonium, quia omnia negotiabatur ad hominum salutem, & ad facilem susceptibilitatem, & ad audientium vtilitatem, non ad suam dignitatem hæc ille. Ex his patet, quòd est perhibere testimonium de aliquo, vel propter indigentiam & dubitabilitatem à parte illius, cui perhibetur testimonium, & sic non indiguit filius Dei testimonio humano; vel est perhibere testimonium ob indigentiam & ignorantiam, à parte eorum, coram quibus perhibetur testimonium, & sic Ioannes perhibet testimonium de filio Dei. Vnde August. Quia non videbat lux mentium. opus erat vt homo diceret de luce testimonium, non tenebrosus, sed illuminatus, qualis fuit scil. beatus Ioannes. Sed quæriter de hoc quòd ait: *Vt omnes crederent per illum*, cùm ergò omnes non crediderint, frustratus fuit fine, vel fructu officij sibi commissi: Ad hoc respondendum, quòd est duplex finis, scil. operantis, & operis. Sicut in medico finis operantis est, intendere sanare, finis verò operis, inducere sanitatem. Quantum ad primum, operans non frustratur fine officij, dum nihil omittat de contingentibus, licet non proueniat finis operis ob impedimentum, vel defectum à parte alterius. Aliter distinguunt alij, quòd est finis duplex, in se, & in alio. Primo non priuatur operans, dum faciat quod in se est, licet altero frustretur propter aliquas causas contingentes. Et sequitur particula tertia, in qua differentiæ ipsius ad Christū subiunctio. *Non erat ille lux*, &c. Sed quæritur, qualiter hoc quia inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne. Sed de discipulis dicitur: Vós estis lux mundi: ergò multò magis Ioannes lux. Ad istud respondendum secundùm Augustinum Ioannes erat illuminatus & sicut mons magnus, non tamen lux illuminans. Non negat ergò hic Ioannem esse lucem, scil. participatione, sed negat eum esse primam lucem, illuminantem omnem hominem. Quasi idem Chrysost. ostendens enim inopinabilem eminentiam eius, cui perhibet testimonium, ad ipsum, qui testatur, ait: *non erat ille lux*. Ideò Ioannes dicitur lucerna: Ille erat lucerna ardens & lucens. *Erat lux vera*, &c. Præhabita descriptione beati Ioannis, qui fuit vox verbi, & præcursor filij Dei, hic determinatur de dignatiuo aduentu ipsius filij Dei, & ipsius dispensatiua incarnatione, & operibus, & documentis ipsius incarnati, & hæc in tres partes. In prima de ipso aduentu, & incarnatione. Secundo, de Ioannis testificatione, & discipulorum vocatione. Ibi: Ioannes testimonium. Tertio de operum filij Dei incarnati varietate, & documentorum dispensatione. Die tertia nuptiæ factæ sunt. In prima quatuor. Primo, maiestatis filij Dei sub nomine lucis, & eius aduentus in mundum præmissio. Secundo, discredentium sibi aduenienti excæcatio, ibi: *Mundus eum non cognouit*. Tertio, vtilitatis credentium subiunctio. *Quotquot autem receperunt eum*. Quarto, dignatiuæ incarnationis specificatio, ibi: *Et verbum caro factum est*. Ait ergò: *Erat lux vera*. Sed quæritur qualiter ait hoc, quia omnis lux est lux vera in suo genere, eo quòd immixta tenebris: Quæ societas luci ad tenebras? quasi diceret, nulla. ergò superfluè ait, *lux vera*. Ad quod respondendum, quòd secundùm Augustinum: Lux vera dicitur hic, lux mentium, quæ est suprà mentes, & excedit omnes mentes; & hoc est lux vera, scilicet essentialitate. Mentes verò illuminatæ dicuntur lux, huius lucis illuminatione: ipsa enim est lux hominum, vt habitum est suprà. Vnde sequitur: *Illuminat omnem hominem*, scilicet viuentes vt homines, non distant à pecore nisi intellectu, noli aliquando gloriari. Et huic

Aug. tract. 3 in Ioan. ante mediū. tom. 9.

Finis duplex.

Particula tertia.

Quæstio, An Ioannes lux.

Matt. 11. b

Matt. 5. b

Aug. tract. 3. in Ioan. ante mediū tom. 9.

Chryso. ho. 1. in Ioan. post mediū. tom. 3.

Ioannes dicitur lucerna.

Ioan. 5 f

Continuatio Euang.

Primæ partis diuisio in quatuor.

Quæstio de luce vera.

2. Cor. 6 d

Responsio.

Aug. ho. 4.

A concordat Glossa, quæ ait. *Omnis homo*, dicitur illa natura in homine, quæ est ad imaginem & similitudinem Dei: alia sunt extra hominem, & ibi benè de hoc. Vt enim ait Propheta: Signatum est suprà nos lumen vultus tui Domine. Et Iob: Qui docet nos super iumenta terræ. Ibi Gregorius, vt dicetur infrà. Sed obiicitur de hoc quòd ait: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Sicut obiicit Chrysost. Si illuminat omnem hominem, qualiter tot scilicet homines sine lumine permanserunt? Item August. Si illuminauit omnem hominem, cùm actiua inferat suam passiuam, ergò omnis homo est illuminatus. Item si sic, nulli homines sunt tenebræ. Ad illud respondet Chrysostomus ibi suprà, quòd quantum pertinet ad ipsum filium Dei, illuminat omnes. Sed quidam claudentes oculos noluerunt suscipere lucis radios, B non ergò à natura lucis obtenebratio, sed à malitia eorum. Et ponit exemplum de nolentibus intrare nauem nullo prohibente, quia malitia sua pereunt. Hæc ille. Ad hoc idem respondet August. quòd istud est intelligendum: *Illuminat omnem hominem*, &c. Non quia vllus est, qui non illuminetur, sed quia nullus illuminatus, nisi qui ab ipso illuminatur, & ibi bene de hoc. Aliter respondet Augustin. de prædestinatione sanctorum, ponens exemplum, quòd sicut dicitur, magister docet omnes pueros villæ, non quia omnes doceantur, sed quia nullus nisi ab illo docetur: Consimiliter est intelligendum ex parte ista. & bene est concedendum, quòd actiua infert suam passiuam, quia quos illuminat lux diuina effectualiter, perfectibiliter illuminati sunt. Et quoniam ad illuminandum præfata lux venit in mundum. Sequitur: *In mundo erat*, scilicet non vt pars, sed vt factor regens quas fe- C cit creaturas. Et hic præsentia diuinitatis ait Glossa. Ideò subditur: *Et mundus per ipsum factus est*, vel, *In mundo erat*, secundùm humanitatem assumptam. Infrà eodem: *Habitauit in nobis*, &c. Opponit Chrysostomus: Si verbum erat apud Deum, qualiter in mundo? Et respondet quòd magnitudinis eius non est finis: Cœlum & terram, inquit, ego impleo. Qualiter autem verbum Dei vbique totum est, & dicitur venire, cùm manifestatur, & abscedere, cùm occultatur, August. bene ponens exemplum, Quod si verbum hominis transiens simul & totum est in auribus multorum, multò magis verbum Dei, permanens vbique est totum. & ibi bene & multum de hoc. Et licet sic fuerit in mundo, tamen *Mundus eum non cognouit*. In quo notatur secundum, discredentium excæcatio, & eiusdem Dei repetitio. Sed qualiter ait hoc, opponit D Chrysost. quia multi in mundo eum cognouerunt. Et respondet, quòd non dixit, quòd nullus eum cognouit, sed quoniam mundus, id est, mundo affixi, & qui ea, quæ mundi sunt, sapiunt, non cognouit, vnde mundum vocat multitudinem conceptam, vulgarem, turbidam, & insipientem populum, hæc ille. Item opponit Augustin. qualiter ait: *Mundus non cognouit*, quia testimonium dedit ei mare, super quòd ambulauit, & venti, qui ad imperium eius quieuerunt, & terra, quæ contremuit illo crucifixo. Item: Multi in eum crediderunt. Et ad istud respondet, quòd mundus dicitur hic mundi dilectores, corde mundum habitantes: vnde vt patet ex Augustino, dicitur mundus tripliciter, vel fabrica visibilis, vel delectores mundi, vel habitatores, siue mundum inhabitantes: Vt saluetur mundus per ipsum. Et sequitur quasi repetitio dictorum E ad exaggerationem malitiæ, & excæcationis mundi, *In propria venit*, id est, in mundum, quia *omnia per ipsum facta sunt*: ait August. Vel: *In propria venit*. Per carnem, ait Glossa: Sua enim incarnatio dicitur suus aduentus. Vel: *In propria*, id est, in gentem Iudæorum. Vnde Chrysost. *Propria*, Iudæos dicit, vt populum peculiarem: Te elegit Dominus Deus, vt sis illi populus peculiaris. Et: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. Et per hoc patet solutio quæstionis, licet essent omnes sui creatione: Iudæi tamen erant sui prælectione. Et ex hoc eorū accusatio, ait Chrysost. quia sui enim erant Iudæi prælectione, & prophetæ prædixerant eum venturum, & ad ipsos venerat, & miracula viderunt, non tamen eum rece-

Psal. 4. b

Iob. 35. e

Greg. Moral. lib. 26. cap. 13.

Chryso. ho. 7. in Ioan. propè princ. tom. 3.

Aug. tract. 2. in Ioan. circa med. tom 9.

Chryso. ho. 7. in Ioan. propè princ. tom. 3.

Aug. Ench. ad Lauren. c. 103. to. 3.

August. de prædest. sanct. li. 1. c. 8. circa med. tom. 7.

Chryso. ho. 3. in Ioan. ante medium to. 3.

Ps. 146. a

Iere. 23. e

Aug. epi. 3. ad Volusiā. cum ante med. to. 2.

Chryso. ho. 7. in Ioan. post medium to. 3.

Aug. tract. 11. in Ioan. post medium tom. 9.

Mat. 14. d

Mat. 27 e

Ioan. 8. d

Aug. tract. 2. in Ioan. post medium, tom. 9.

Mundus dicitur tripliciter.

Id. tract. 2. in Canon. Io. post medium ad. to.

Ioan. 3. b

Aug. tract. 2. in Ioan. post medium. tom. 9

Aggæi 2. b

Chryso. ho. 8. in Ioan.

ante med. to.3. Deu.26.d Mat 15.e Mat.21 d Chryſ.ho. 9.in Ioan. ante med. to.3. Ioan.3.b.

perunt, nec in eo crediderunt, immò extra vineam eiecerunt. Item opponit Chryſoſtomus. Vnde venit qui omnia implet, & vbique adeſt? Item: Quem locum euacuat ſui præſentia? quaſi dicat nullum. Et reſpondet quòd ſeipſum manifeſtauit noſtram dignans induere carnem, hanc manifeſtationem & deſcenſionem præſentiam vocat, & aduentum ſcilicet: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, & ibi bene de hoc dicitur.

Tertia particula.

Et ſequitur tertia particula, in qua ſpecificatio vtilitatis credentium. Ibi: *Quotquot autem receperunt eum*, ſcilicet per fidē, ait Gloſſa. *Dedit eis poteſtatem*, non tantū reformari, ſed *Filios Dei fieri*, per adoptionem, quòd ipſa erat per naturam. hæc Auguſtinus, & in Gloſſa.

Aug.tract. 2.in Ioan. poſt medium tom.9. Chryſo.ho. 9.in Ioan. ante med. to. 3.

Quærit Chryſoſtomus de modo loquendi qualiter ait: *Quotquot*, indeterminatè, & reſpondet quòd ideo ait ad denotandum, quòd ſiue ſerui, ſiue liberi, ſiue barbari eodem honore ſunt digni. Et in hoc patet munifica bonitas Dei, & virtuoſitas fidei.

Virtuoſitas fidei. Chryſ. ibid. paul. poſt. Exemplum de rege terreno. Exemplum ignis.

Vnde Chryſoſtom⁹. Fides & gratia Spiritus ſancti ea, quæ ex mundanis auferens inæqualitatem in vnam omnes plaſmauit figuram, & ad vnum omnes regalem inſigniuit characterem, quid par huic clementiæ? Et ponit exemplum de rege terreno, qui iudicaretur munificus, ſi ſeruos adoptaret in filios, cùm vnigenito. Item ponit aliud exemplum, quòd ſicut ignis ſeparat metalla à terra, & immutat, ſic facit gratia Spiritus ſancti de terreſtribus cęleſtes: ibi & bene de hoc. Item quærit quare ait: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*, & non ait: *Fecit eos filios Dei*, ad quod reſpondet, quòd in hoc oſtendit, quoniam volentibus venit hæc gratia, & niſi elegerint, non ſubuenit ſcilicet hæc gratia, vt ergò notet libertatem arbitrij, ideo ſic ait. Item quæritur ait: *Dedit poteſtatem*, ſcilicet dictam: *His qui credunt*. Videtur quòd omnibus ſit data.

Aug. de vera innocentia poſt medium.

Ait enim Auguſtinus, poſſe habere fidem ſicut poſſe habere charitatem, eſt naturæ hominum, ſicut habere charitatem eſt gratiæ fidelium: ergo iſta poteſtas eſt à natura hominum, non ex dono fidei. Et ad iſtud reſpondendum, quòd differt dicere poſſibilitatem, potentiam, poteſtatem. Poſſibilitas enim dicitur ipſa ſuſceptibilitas materialis, & remota. Potentia dicitur amplius diſpoſita, poſſibilis tamen adhuc ad oppoſita. Poteſtas dicitur quaſi potentia ſtans, ſcilicet quia diſpoſita, & propinqua ad actum. Poſſe ergo credere, vt dicitur, à poſſibilitate. Prima eſt naturæ hominum: poſſe verò credere, vt dicitur à potentia. Secundo modo dicta eſt hominum habentium ſcientiam legis & ſcripturę. Poteſtatem verò habere tertio modo dictum eſt credentium. Vnde ſequitur hic, quòd illam dedit, *his qui credunt in nomine eius*. Ideo ſignanter ait hic *poteſtatem*. Sed tunc quæritur, quare potiùs ait, quòd dedit poteſtatem credētibus magis quàm amantibus.

Aug. de 83. quæſtionib. quæſt 64. Aug. tract. 2. in Ioan. poſt medium tom.9.

Ad quod reſpondendum, quia quòd fides eſt prima virtutum, vt ait Auguſtinus, ideò conuenienter ait: Quod dedit illam poteſtatem *his, qui credunt*, & cætera. Et de munificentia Dei in collatione huius poteſtatis, Auguſtinus benè: Magna beneuolentia, magna miſericordia, nunc natus eſt, & noluit manere vnus. Et ſequitur: Hunc miſit in mundum vt non eſſet vnus, ſed haberet fratres adoptatos, nec timuit habere cohæredes, quia hæręditas non fit anguſta, ſi multi poſſederint. Hæc ille. E contrario eſt de hominibus, qui nolunt habere fratres & cohæredes, vt ibi proſequitur bene. Et quoniam præmiſit de poteſtate, qua fiunt homines filij Dei ſubdit quo ordine, & quo modo fiat, quia non ex complexu coniugij, ſicut continuat Auguſtinus, & etiam Gloſſa.

Aug.ibid. Sap.7.a

Ideo ſequitur: *Qui non ex ſanguinibus*, ſcilicet commixtis ſeminibus: Coagulatus ſum in ſanguine, *nec ex voluntate carnis*, id eſt, fœminæ, ſecundùm Auguſtinum, quæ infirma eſt, & emollit ad libidinem: *Neque ex voluntate viri*. id eſt, viri concupiſcentia: quaſi dicat. *Dedit eis poteſtatē filios Dei fieri*, & ſic naſci ex Deo, non ſicut naſcuntur homines ex ſanguinibus modo dicto: Quod natum eſt ex carne, caro eſt, quod natum ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Et ibi bene de hoc ſic dicitur: Non qui filij carnis, hi filij Dei.

Ioan.3.a. Rom.9.b.

Aug.tract. 2.in Ioan.

Sed videtur loqui incongruè, quando *Ex ſanguinibus*, in plurali, cùm non dicatur ſecundum Grammaticos in plurali. Ad quod reſpondet Auguſtinus, quod quia Græcè poſitum eſt pluraliter, maluit

A ille, qui interpretabatur, ſic ponere, &: quaſi minùs Latinè loqui ſecundùm Grāmaticos, & tamen explicare veritatem. Si enim diceret in ſingulari numero, non ſic explicaret. Ex ſanguinibus enim maris & fœminæ naſcuntur homines, id eſt, ſeminibus commixtis, vt dictum eſt, & ſubdit: Non timemus ferulas Grammaticorum, dum tamen ad veritatem ſolidam, & certiorem perueniamus.

poſt medium tom.9. Ibid.poſt pauca.

Sed quęritur quare fecit mentionem de carnali generatione. Ad quod reſpondet Chryſoſtomus. Quòd ideo rememoratus eſt illius, vt humilitatem, id eſt, vtilitatem primi partus, ſcilicet carnalis, & mirabilitatem, & altitudinem ſecūdi, qui eſt per gratiam, cognoſcētes, magnam ſuſcipiamus de Deo intelligentiam. Hæc ille.

Chryſo. ho. 9 in Ioan. poſt medium to.3.

Quarta particula.

Et ſequitur quarta particula, in qua dignitatis incarnationis filij Dei manifeſtatio eſt. *Et verbum caro factum eſt*. Et continuat Auguſtinus

Aug. tract. 2. in Ioan. poſt medium to 9.

B ſic: Ne miraremur, & exhorreremus tantam gratiam, quia homines ex Deo nati, quaſi ſecurum te faciens ait: *Et verbum caro factum eſt*, quaſi dicat: Quid miraris, quia homines ex Deo naſcuntur? attende ipſum Deum natum ex hominibus. Eodem modo continuat Chryſoſtomus. Ineffabilis honoris ponit cauſam, quòd eſt verbum fieri carnem & dominatorem formam ſuſcipere ſerui: Non rapinā arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, formam ſerui accipiens, &c.

Chryſo. ho. 10. in Ioa. ante med. to.3. Phil.2.a Quæſtio de intellectu.

Sed quæritur de intellectu huius, cùm dicitur: *Verbum caro factum eſt*, aut eſt ſenſus: factum eſt caro, id eſt, mutatum in carnem, aut quòd verbum ſit ipſa caro, aut quòd caro mutetur in verbum, & vterque ſenſus eſt falſus. Et ad iſtud reſpondet Chryſoſtomus bene. Quod ait. *Verbum caro factum eſt*, non tranſmutationem ſubſtantiæ, nec tranſ

Chryſ. Ibid. poſt pauca.

C mutatam ſubſtātiam in carnem, ſed carnis aſſumptionem repræſentare volens, ait: *Verbum caro factum eſt*. Et hoc vt obſtrueret ora hæreticorum, qui dicebant, quoniam phātaſia quædam & fictio fuerunt omnia: quæ erant diſpenſationis, id eſt, incarnationis. Et ibi bene de hoc.

Aug. tract. 8. in Ioan. ante med. to 9. Ibid.tract. 11. ante medium.

Idem Auguſtinus: Neq; ſic factus eſt homo⁹, vt perderet quòd erat Deus. Idem: Factus eſt, quod non erat, non amittens quod erat: acceſſit homo Deo, vt eſſet homo, qui erat Deus, & ibi bene de hoc. Sed quæritur cum filius Dei aſſumpſit totam humanitatem, ſcilicet animam & carnem, quare ait: *Verbum caro factum eſt*. Et ad illud reſpondendum, quòd licet aſſumpſerit totam humanitatem, tamen ait: *Verbum caro factum eſt*, ſecundum Auguſtinū, collyrium fecit, vn-

Aug.tract. 2. verſ. fin Ibidem. poſt pauca.

D de oculi noſtri tergerentur. Et ſequitur: Terra ſauciatus eras, & terra nunc mittitur, vt ſaneris: caro te excæcauerat, caro te ſanat: *Verbum caro factū eſt*, & inde medicus fecit collyrium, vt vitia carnis extingueret, ob ergo medicamenti correſpondentem congruitatem.

Hæreſes manichæorum & Valentinianorum. Chryſo. ho. 10. in Ioan. circa med. to.3.

Ideo ſic ait, vel ad eliminationem hæreſis Manichęorum negantium eum aſſumpſiſſe veram carnem, vel ad eluſionem hæreſis Valentinianorum ponentium ipſum ſecum detuliſſe corpus cæleſte, nec aſſumpſiſſe veram carnem ex virgine: de hoc Chryſoſtomus, quod ideo dictum eſt: *Verbum caro factum eſt*, vt non phantaſiam exiſtimes. Vel ideo ait: *Verbum caro factum eſt*, ad oſtēſionem humilitatis ſummæ in ſua incarnatione. Verbo enim nihil ſublimius, nihil potentius, nihil æquè durabile, quia æternum. Caro autem infima, impotens, mortalis, & ſic de aliis.

Exceſſiua humilitas filij Dei Pſal.20.b Aug.tract. 1 in Ioan. poſt medium tom.9.

Ad oſtendendum ergo exceſſiuam humilitatem filij Dei in ſua incarnatione ait: *Ver-*

E *bum caro factum eſt*, Ideo in Pſalmo in perſona ſui: Ego vermis & non homo, ſupra quod Auguſtinus: Verbum In principio factum eſt vermis & lac, vt ſugeret, qui manducare non poſſet.

Quæſtio cui magis verbum caro factum, quàm lux, & cætera. Bar. 3 d

Quæritur, quare magis ait: *Verbum caro factum eſt*, quàm vita vel lux, ex quo de vtriſque præmiſit. Reſpondendum, vt oſtenderetur, quòd ſicut verbó creata ſunt omnia, ita & verbo facta eſt recreatio ſaluandorum & regeneratio, & non ſolum ſic: *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis*, poſtquam natus eſt: in qua notatur & ſua humilitas, & ſua bonitas, cum enim hominibus conuerſatus eſt. Vel: *Habitauit in nobis*, factus homo inter nos.

Chryſo ho 10.in Ioan. poſt medium to 3.

Vnde Chryſoſtomus: ſemper hoc habitat tabernaculum. Carnem enim noſtram circumínduit, non vt rurſus eam relicturus, ſed vt ſemper eam habiturus. Vnde: ponam tabernaculum meum in medio veſtri. Et: Habitabo in medio filiorum Iſraël. Et ſequitur de euidentia ma-

Leu. 56. b. Exod. 29. g. Aug. tract. 2. in Ioan. propè finem tom. 9.

iestatis filij Dei incarnati. Ibi : *Et vidimus gloriam eius*, & continnat Augustinus sic : quoniam sic venit vt de carne tua vita carnis extingueret, & de morte mortem occideret tamen: *Vidimus gloriam eius* Et quasi consimiliter continuat Chrysostomus dicens, quòd per consocium corpus eius, id est, consimile corpus visus est nobis: *Et habitauit in nobis*, vt & loqui & conuersari possemus cum eo. Et ea hnc: *Vidimus gloriam eius*, quæ aliter non posset videri, eo quòd habitat lucem inaccessibilem. Si enim filij Israël noo potuerunt intendere in faciem Moysi propter gloriam vultur eius, multò minùs possent homines vidisse gloriam filij Dei, nisi fuisset obumbrata nube carnis: Vnde : Solem nube tegam, qood eaponit Augustinos de filio Dei Incarnato. Fuit enim visa gloria sua operihus miraculosis: & documentis gratiosis, vt sæpè patet de Euangeliis: Manifestauit gloriam suam. Et : Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro gloria Dei, & cæt. Item fuit visa gloria eius in splendore transfigurationis. De qoa gloria : Accipiens à Deo Patre honorem & gloriam. Item soit visa gloria sua in trophæo resurrectionis, & in potestate ascensionis: Non oportebat Christum pati, & sic intrare in gloriam? & quoniam sua gloria fuit caecellentior, quàm Prophetarum, qoorum gloria apparuit hominibus, vt Moysi & Eliæ, vt ait Chrysostomus: Ideò ait: *Gloriam quasi vnigeniti.* Sed tunc obiicimr, quòd malè ait: *quasi*, qoia videtur dicere similitudinem non veritatem. Et ad hoc respondet Chrysostomus : *quasi*, inquit hic non est similitodinis, neque comparationis, sed certificationis & indubitabilis determinationis; ac si diceret : *Vidimus gloriam eius*, qualem decebat & conueniens est habere vnigenitum, & naturalem filiom Dei Regis omniom. Hæc ille. Simile ait Gregorius, post principium, vbi hoc eaponit : *Quasi*, inquit hic non pro similitudine, sed pro veritate ponitor, & bene: *Vidimus gloriam vnigeniti*, quia vidimos ipsum vnigenitum: *Plenum gratia*, ad sanctificandom: *Plenum veritatis* ad illuminandom: *Plenum gratia*, quia vita: *Plenum veritatis*, qoia lux hominum: *Plenum gratia*, ad auferendam omnem culpam: *Plenum veritatis*, ad tollendam ignorantiam. Infrà eodem : De plenitudine eius accepimus omnes. Et eodem: Gratia & veritas per Iesom Christum, & ibi de boc. Quod ergo ait : *Vidimus gloriam vnigeniti*, intelligendum qoantum ad dioinitatem : quòd verò sobditur : *Plenum gratia*, quantum ad humanitatem: vnde dicitur: In me omnis gratia vitæ & veritatis, qoia plenos gratia, tolit peccata: qoia plenus veritatis, soluit legis promissa : *Ioannes testimonium perhibuit*. Habita descriptione Incarnationis dignitatinæ filij Dei, in parte ista multiplicis testimonij ipsius Ioanois subiunctio, & discipulorum vocatio, & secundum hoc, bæc pars lo duas partes. Primo testimonij multiplicis perhibitio. Secundo huius occasione discipolorum vocatio, ibi conoersus autem Iesus, & cætera. Prima in tres. Primo testimonij Ioannis in generali præmissio. Secundo testimonij ipsius Euangelistæ adiunctio, ibi : *De plenitudine eius*. Tertio testimonij Ioannis in speciali sobiunctio, ibi: *Et hoc est testimonium Ioannis*, & hoc est, quod ait : *Ioannes testimonium perhibet*, & cætera, de ipso scilicet Christo, & non solùm occultè, vel in obscuro, immò clamat, scilicet apertè & publicè, ipse enim erat vox verbi : *Ego vox clamantis*, & idem ait Isaïas, & sic implebat illud : Clama ne cesses. Et in hoc notatur Ioannis affectuositas, & constantiæ stabilitas: clamat ioquam dicens, *hic erat*, & in boc testimonij certitudo & veritas : demonstrat enim Christum esse præsentem secundum Glossam, *qui post me venturus est*, scilicet ad prædicandum, operandum, & mondom saluandum, *ante me factus est*, id est, mihi præpositus & prælatus, & boc, quia *prior me erat*, scilicet æternitate ait Glossa, sic enim prior omnibus: Antequam Abraham fieret, ego sum. Sed quæritur cum non sit magna laus filij Dei quòd esset prior puro homine, & ei prælatus, videtur hoc non esse magnum testimonium Item quasi consimiliter opponit Augostinus : Cum esset antè luciferum genitus non fuit ei magnum esse ante Ioannem. Item videtur Ioannes se eatollere in boc quòd perbibet testimonia filio Dei. Ad istud respondet Chrysostomus, dicens, qoòd Iudæ multam & admirabilem opinionem huius viri, id est, Ioannis habebant. Ideò non erat parum apud Iudæos, apud quos ille erat mirabilis & insignis, filium Dei esse maiorem Ioanne, & ei præpositum. Hæc ille. Sed quare non perhibuit testimooium de miraculosis operibus filij Dei venturi? Et ad hoc respondet, quòd non confestim Iudæos ad alta doxit, sed paolatim à terra euolare voloit, & ponit exemplum. Matres aues non confestim prima die volare docent pullos. Ideò ait : *Qui post me venturus est*, qoasi dicat, non quia priùs prædicaui, eaistimetis me maiorem, multò mioor sum, vt nec in ordine serui sum dignus annumerari. Hæc ille. Coius non som dignus corrigiam calceamenti soluere : & patet hic artificiositas beati Ioannis in docendo: quia non plus alta præposuit, & eius humilitas se abiiciendo, & fidelitas filium Dei magnificando. Et seqoitur testimonium Euangelistæ secundùm Glossam: *De plenitudine eius*, & cætera, vnde in Glossa eaposito testimonio Præcursoris, redit Euangelista ad testimoniom suæ assertionis. Vnde Chrysostomus : soluens quæstionem, vnde Christus prior Ioanne, & clarior, subdit aliam caosam: *De plenitudine*, & cætera: & est verbum non Præcursoris, sed discipoli scilicet Ioannis. Ait ibidem: Ita enim dictum est suprà : *Plenum gratia & veritatis*. Et nos, qui fuimus cum eo omni tempore, & mensa communicauimos, testamur, quia de plenitudine eius accepimus, ait Euangelista in persona discipulorum, vt ait Chrysostomus. In ipso omnis plenitudo dioinitatis corporaliter inhabitat, & de ipsa pleoitudioe bene Chrysostomus, vbi ait, quòd erat non participabile bonum, id est, per participationem, sed fons & radia est omnium sanctorum, non in se ipso continens bonorum diuitias, sed ad alios superessundens, manens plenus in nullo minoratus ex participatione. Et ponit exempla de fonte, & de igne, de qoo igne si infinitæ lucernæ accendantur in eadem pleoitudine manet, & ibi bene de hoc *Accepimus*, inquam gratiam pro gratia, qood eaponens Chrysostomus ait, id est, pro veteri testameoto nouum, quia erat fides, & fides gloria, & gloria adoptio, & adoptio sanctificatio, & sanctificatio baptismos, & baptismus sacrificium, & sacrificium circumcisio, & circumcisio gratia, & gratia. Sed illa erant vt typi, hæc vero vt veritas. Et ibi bene de hoc. Illa enim erant puerorum doctrina, hæc autem virorum : illa seruorum, ista liberorum. Hæc ille. Non accepistis spiritum seruitutis in timorem, sed spiritom libertatis filiorum Dei. Et de his in Glossa: & subditur ad maiorem eaplanationem : *Lex per Moysen*, sicut per seruum, gratia verò ad sanctificandum, *& veritas*, ad illuminandum *per Iesum Christum*, qui impleoit legem. Et ideo dicitur. Misit Deus filium soum, &c. Et seqoitur vt eos, qui sob lege erant, redimeret. Sed quæritur ad qoid istod hic sopperaddit, ea quo præmissum est ipsum filium Dei esse plenum gratiæ & veritatis? Et ad istud respondet Chrysostomus, quia dixerat Ioannes prior me erat, non solùm ad Ioannem facit comparationem, sed ad eum, qui erat Ioanne sanctior apud Iudæos, scilicet Moysen, & de hoc Augostinus hic multa; inqoirens, qois dedit legem. Quis dedit legem? Et respondet ille dedit legem, qui dedit gratiam, sed legem per seruum misit, cùm gratia vero ipse descendit. Sed tunc quæritur quare priùs legem dedit, quàm gratiam, cum esset signom maioris bonitatis, dare maius donum. Et ad hoc respondet Augostinus, quòd lex iubet, sed homines conantes implere legem viribus suis, temeraria sua præsumptiooe ceciderunt. & facti sunt sub lege, & noo poterant implere viribus suis, & tune implorauerunt auxilium liberatoris, quia reatus legis fecerat ægritudinem superbis : ægritudo vero superborum facta est confessio humilium, & sic dum confiterentur ægroti, venit medicus & sanaoit scilicet Iesus Christus, & accepimur gratiam pro gratia, id est, eapositum, & ibi bene de hoc, & multum de lege, & gratia & veritate. Sed quæritur de boc, quòd ait : *De plenitudine eius accepimus omnes*, qoaliter hoc qoia omnis gratia à Deo ipso immediatè : Gratiam & gloriam dabit Dominos, ait propheta. Item omnia sunt tradita filio à

Marginal notes, left column: 1. Tim. 6. d. — Exo. 34. g. — Eze. 32. b — Aug. hom. 33. in Ioannem. — Ioan. 2. b — Ioan 11. a — Mat. 17 a — 2. Pet. 1. d — Luc. 24. d — Chryso. ho 12. in Ioan ante med. to 3. — ibid. paulò post. — Grego. Moral. lib. 18. cap. 6. — Eccl. 24. c — Ioan. 1. c — Isa. 40. a — Isa. 58. a — Ioannis affectuositas. — Ioan. 8. g — Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. to 9.

Marginal notes, right column: Exemplum. auium. — Matt. 3. c — Artificiositas beati Ioannis in docendo. — Chrysost. ho 13. in Ioan ser. in prin tom 3. — Chry. ibid post multa. — Col 2. b — Chrys ubi suprà propè princ. — Exempla de fonte & de igne. — Chryso. ubi suprà. — Rom. 8. c — Matt. 5. c — Gala. 4. a — Chrisost. ho. 13. in Ioan. post medium to. 3. — August. hic hom. 3. — Quare prius legem dedit, quàm gratiam. — Mat. 11. d

patre: Omnia tradita sunt mihi à patre meo: si ergò gratia in Christo à patre, tunc gratia transfunditur à subiecto in subiectum, quod videtur in nobis esse inconueniens, quia gratia in nobis est accidens. Iterum quæritur secundum quam naturam dicitur, quòd *de eius plenitudine accepimus omnes*, & ipsum *esse plenum gratia*, non secundũ Dei naturam: quia non sic dicitur propriè esse gratia, sed natura est in eo, quidquid habet: non secundùm humanã quia sic non effundit gratiam, quæ est à solo Deo. Ad istud respondendum secundum Augustinum. Vbi ait Augustinus exponens illud Psalmi. Accepisti dona in hominibus. Vtrumque, inquit, verum est. & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus: dedit hominibus tanquam caput mẽbris, accepit in hominibus id ipse vtique in membris suis. Ipse ergo Christus & dedit de cælo, & accepit in terra. Hæc ille. Vnde dicunt Magistri & bene quòd Christus fuit plenus gratia triplici, scilicet gratia personæ singularis, gratia capitis, & gratia vnionis, qua nõ potuit maior excogitari. Et quia fuit caput Ecclesiæ, in eius membra de plenitudine eius infundit, in quantũ Deus effectiuè: in quantum caput Ecclesiæ, meritoriè: & per hoc ad aliud, quòd quædam dicuntur de Christo secundùm diuinam naturam, quædam secundum humanam, quædam verò secundùm ipsam humanam naturam vnitam diuinæ: sicut dicitur hic, quòd: *De plenitudine eius, accepimus omnes*, sicut membra à capite. Quæritur de hoc, quod ait: *gratiam pro gratia*, sicut quærit Augustinus Homilia: Quid est *gratiam pro gratia*? & quasi opponit, si enim fides est gratia & vita æterna, quasi merces fidei, videtur Deus vitam æternam tanquam debitam reddere, sicut ait Apostolus: De, reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Deus iustus iudex. Sed si merces est reddita, non est gratia donata: ergo debuisset dicere debitum accepimus pro gratia. Ad hoc respondet, quòd quia fides est gratia & gratis data, quòd donum indignè accepimus, & ideo gratia vocatur. Ideò & vita æterna dicitur gratia, quia non de tuo promeruisti, vt tibi aliquid deberetur. & sequitur: Coronat Deus in nobis dona misericordiæ suæ, si in ea gratia, quam accepimus, perseueranter ambulemus. Hæc ille. Ex his patet, quòd respiciẽdo & considerando primam gratiam esse gratis datam, gloria potest dici gratia: considerando tamen cooperationem liberi arbitrij cum gratia data, potest dici merces reddita. Idẽ Augustinus bene de libero arbitrio & gratia de lege iubente data per Moysem non liberante vel sanante, & de veritate per Christum soluente & gratia sanante & liberante Augustinus bene, quod fuit figuratum in baculo Elisei non resuscitante puerum, & in Elisæo superueniente ex cuius præsentia fuit puer resuscitatus. Et quia dictum est, quòd *per Christum gratia & veritas*, subditur quæ sit summa istius gratiæ, scilicet cognitio filij Dei incarnati, sicut continuat Glossa: *Deum nemo vidit vnquam*, sicut cõtinuat Chrysostomus. similiter ait: ergo ita dictum est *gratia & veritas per Iesum Christum*. non tamen tanta. vt videremus Deum in sua maiestate: Habitat enim lucem inaccessibilem. Ideò ait: *nemo*, id est, nullus homo viuẽs in carne in carne mortali *vidit Deum*, vnde dicitur: Non videbit me homo & viuet sed *vnigenitus, qui est in sinu patris*, id est, in secreto patris, qui ipsum nouit *enarrauit* id est, extra narrauit per manifestationem suæ incarnationis, prout ait Glossa, vt enim ait Augustinus: *Verbum caro factum est*, vt demonstraret carnalibus & non valẽtibus mente intueri veritatem, quam excelsum locum habeat natura humana super creaturas infrà: Nomen tuum manifestaui mundo, sed qualiter ait: *In sinu*, videtur dari occasionem suspicandi, Deum esse corporeum & dimensum. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd quando dicit: *In sinu*, non æstimemus aliud, quàm familiaritatem vnigeniti & coæternitatem. Idem Augustinus: *In sinu*, id est, in secreto. Est enim triplex sinus, vel æternum Dei secretum vt hic, vel secreta requies animarum, de quo dicitur: In sinu Abrahæ, & cætera, vel fouens paterna pietas: Congregabit agnos in sinu. Sed de hoc obiicit Chrysostomus dicens, quod Prophetæ viderunt Dominum: Vidi Dominum: simili-

Aug. lib.13. de Trinit. cap.19. antè med. tom.3.
Psal.69.e

Triplici gratia Christus fuit plenus

Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom.9.
2.Tim.4.6

Aug. hom. dicta.
4.Reg.4.e

Chriso. ho. 15.
1.Tim.6.d

Exo.33.d

Aug. de vera religione cap.16. to 1.
Ioan.17.a

Chryso. ho. dicta.
Aug. tract. 3. in Ioan. post medium. tom.3.
Luc.16.f
Isai.40.e
Chryso. ho. 14. in Ioan.

A ter alij Prophetæ vt Micheas: Vidi Dominum sedentem. & ad istud respondet, quod illa visio fuit condescensionis non ipsius substantię Dei; si enim ipsum vidissent, nunquam differenter considerassent, simplex enim est & infigurabilis & incircumscriptibilis. Hæc ille, & ibi bene de hoc. Eodẽ modo opponit hic Augustinus, sicut de Moyse, de quo dicitur Exodi: Loquebatur Dominus ad Moysem, facie ad faciem, sicut homo ad amicum, & Palam & non per ænigmata vidit Deum. Et ad hoc respondet, quòd Angelus portans typum Dei loquebatur cum Moyse, quod patet per hoc, quod ait Moyses ibi: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam; quod non peteret si videret Dominum in sua maiestatiua essentia: & ibi bene Augustinus de hoc. Item de hoc opponit Gregorius, in fine super illud Iob: Abscondita est ab ocu-

B lis hominum viuentiũ, & inducit auctoritates Genesis: Vidi Dominũ facie ad faciem, & Iob nunc oculus meus vidit te, Similiter inducit auctoritates prædictas de Prophetis. Ad contrarium inducit, quod hic dicitur: *Deum nemo vidit vnquam*, & ad hoc respondet ibi: Et est summa responsionis, quòd quandiu mortaliter hic viuitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest. Vnde nota, quod est quadruplex visio Dei. Vna imaginaria per similitudines & figuras, siue per typum, vt viderunt Prophetæ, de qua dictum est. Alia est visio ænigmatica per fidem, de qua: Videmus nũc per speculum, & Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Item est visio Dei per eleuatam contemplationem, vnde Gregorius vbi supra. In carne viuentibus, sed tamen inæstimabili virtute crescentibus quodam contẽplationis acumine: non abhorret ab eo, quod ait Iob: Ab-

C scondita est ab oculis viuentium, quia quisquis sapientiam Dei sic videt, huic vitæ funditus moritur: Non videbit me homo & viuet. Quarta est visio diuina in sua Maiestate facie ad faciem: Cum apparuerit: similes ei erimus quoniam videbimus eum, sicut est: qua visione videbitur in gloria, quæ erit merces Beatorum. Iob: Videbis faciem eius in iubilo, & de his visionibus Gregorius, bene & multum. Et sequitur illa pars, in qua de testimonio Ioannis in speciali: *Et hoc in testimonium Ioannis*, & illa in tres Primo perhibitio testimonij de Christi diuinitate, vt hic Secundo de baptizandi potestate, ibi: *Altera die*. Tertio testimonium de vitæ sanctitate. Ibi similiter: *Altera die*. In prima tria: Primo eorum, coram quibus testificatus est. specificatio. Secundo eorundem tentantium inquisitio multiplex, & Ioannis responsio. ibi: *Tu quis es?* Tertio lo-

D ci, in quo hæc sunt facta, specificatio. Ibi: *Hæc in Bethania* ait ergo: *Hoc est testimonium Ioannis quando miserunt*, & cętera: *Hoc*, inquam testimonium, quod est idem cum præposito testimonio secundum quosdam, vnde hic determinat tempus, quo datum est testimonium, vel potest referri ad sequens, vt patet in Glossa. Et in hoc patet malignitas Iudæorum, qui miserunt sacerdotes ad ipsum tentandum. Vnde Chrysostomus: O liuor & inuidia, nam primo lædit & corrumpit inuidentes: qui enim vadunt ad Ioannem, baptisati erant, & post baptismum mittunt interrogantes. Ideo rectè notat eos genimina viperarum. Item patet Ioannis patientia, vnde Chrysostomus: Ioannes non incusauit neque exprobrauit. sed cum mansuetudine respondet. Et hoc vt omnibus fiat manifesta scilicet sua mansuetudo, & specificat, qui miserunt: *Quoniam*

E *Iudæi*, & vnde? quoniam *ab Hierosolymis*, & quos? quoniam *Sacerdotes*, scilicet in lege sapientes, & legis zelatores, & Dei cultores, vnde Chrysostomus: Miserunt honorabiliores sacerdotum, quia illos, qui Hierosolymis stabant, & ibidem non vt contemptibiles mittunt scilicet ad Ioannem, sicut ad Christum scilicet miserunt, volentes eum detinere, id est, capere cum Herodianis. Et non miserunt simpliciter, sed ad interrogandum: & ibi subditur multiplex interrogatio ipsorum. necnon multiplex responsio Ioannis, vt patet in litera. Et est prima interrogatio de personæ quidditate. Nam Ioannes à quibusdam credebatur esse Christus ob eminentiam singularis potẽtiæ: ab aliis credebatur esse Elias, ob austeritatem vitæ ab

ante med. tom 3.
Isa.6.a
3.Re.22.e
Aug. tract. 3. in Ioan. post med. tom.9.
Exo.33.b
Num.12.e
Exo 33.c
Greg. lib.18. Mor. cap.27. ante med.
Iob 28.e
Gen.33.g
Iob.42.a

Quadruplex visio.
Prima visio
1.Cor.13.d
Matt..5.a
Secunda visio.
Tertia visio.

Exo.33.e.
Quarta visio.
1.Ioan.3.a
Iob.33.d
Greg Moral. lib 18 cap. 27. ante med.

Malignitas Iudæorum.
Chrys. ho. 15 in Ioan. ser. in prin. tom.3.
Matt.3.b
Ioannis patientia.

Chryso ho. 15. in Ioan. ante med. tom 3.
Matt.22.b

aliis credebatur esse vnus de Prophetis resuscitatis propter gratiam prophetiæ, ait Glossa. *Interrogabant, tu quis es?* scilicet in persona, putantes ipsum esse Christum in lege promissum. Cogitantibus de Ioanne ne fortè Christus esset. Et subditur respōsio: *Et confessus est*, scilicet veritatē, *& non negauit eam* & specificat magis, *& cōfessus est quia non sum Christus*, de his Gregorius: *Non negauit*, quod erat: *Et confessus est*. quòd non erat scilicet Christus: non enim negauit, quòd erat Præcursor & *Vox clamantis*, vt patet in littera & in Glossa. Vnde Augustinus: Tanta excellentia erat in Ioanne, quòd posset credi Christus: & in hoc probata est eius humilitas, quia dicit se nō esse Christum, cùm posset credi. Sed quæritur, ex quo sciebant ipsum esse filiū summi sacerdotis: Diuulgabantur omnia verba hæc scilicet de natiuitate Ioannis: ergo non oportuit quærere quis esset. Et ad hoc respōdet Chrysostomus **B** quod ideò interrogant opinantes per blanditias extrahere eum ad confitendum se esse Christum, & indignū esse existimabant eum subijci Christo, quia multa demōstrabant ibi Ioannē esse clarum. Et primum genus insigne, Principis sacerdotū erat filius, deindè diæta, & dura educatio, humanorum omnium despectio, & vestimentum, quòd scilicet pilis camelorum, & sic de aliis. In Christo autem contrarium erat secundum ipsos, quia genus vile. vnde dicebant: Nonne hic est filius fabri? Patria est probabilis, quia Nazareth: diæta communis, & vestimenta nihil plus multis habentia. Conuiuia publicanorum adibat. Et sic de aliis. Ideò infrà eodem: *Nunquid à Nazareth potest aliquid boni esse?* Ideo anxiati, & volentes Ioannem habere magistrum, per blanditias opinantes eum attrahere ad confitendum, interrogant non vt ignorantes. Hæc ille. Sed quæritur, quare non respondet directè quòd **C** erat scilicet: *Vox clamantis*. Et respondet Chrysostomus vbi suprà: Quòd indicans eorum malitiam & amentiam sic respondit: hoc enim est famuli deuoti non solùm non rapere dominicam gloriam, sed expellere datam à multis, sicut fecit Ioannes hic: quod enim illi suspicabantur, scilicet ipsum esse Christum, hoc ipse destruxit. Et sequitur secunda interrogatio, ibi: *Et interrogauerunt*, scilicet an esset Elias: *Quid ergo?* scilicet es. *Elias es tu?* ob enim vitæ austeritatem, & modi viuendi similitudinem credebatur esse Elias. Elias enim habebat zonam pelliceam circa lumbos. Et ob promissionem de aduentu Eliæ Ecce ego vobis mittam Eliam. Propter hæc, inquam, opinabantur, quòd erat Elias. Et subditur responsio Ioannis: *Non sum*, scilicet Elias. Sed qualiter hoc, quòd ait Saluator loquens de Ioanne: Ipse est Elias, & Elias iam venit. Et ad **D** istud respondet Augustinus bene: Duo, inquit, erant aduentus iudicis, & duo præcones, & quòd fuit Ioannes ad primum aduentum, hoc Elias ad secundum: In spiritu & virtute Eliæ. Ioannes ergo loquitur propriè, Christus figuratiuè. Et ibi bene de hoc. Idem Gregorius: Ioannes in spiritu Elias erat, in persona non erat, & ibi similiter bene de hoc. Et sequitur tertia interrogatio: *Propheta es tu?* scilicet resuscitatus, vt Elisæus, vel alius secundùm Glossam, & Magistrum in historiis. Et subditur responsio, scilicet: *Non sum*. Sed qualiter hoc, quia: Tu puer propheta. Item ait Glossa, quòd ob gratiam prophetiæ credebatur esse Propheta, ergo, vt prius. Et ad istud respondet Chrysostomus, quod Ioannes respondet, respiciens ad mentem interrogantium: opinabantur **E** enim quidam, eum esse præcipuum Prophetam venturum, de quo: Prophetam de gente tua suscitabit Dominus. & hunc negauit se esse. Vnde Chrysostomus addit articulum: *Propheta*, ad denotandum excellentiam. Vel aliter secundum Gregorium, quòd Prophetam se negauit, quia non solùm poterat Redemptorem prædicare, scilicet futurum, sed etiam demonstrare. Et ideò dicitur: Plusquam Propheta. Prout ait Gregorius: Prophetæ, inquit, ministerium est ventura prædicere, non demonstrare. Ioannes ergò plusquam Propheta est, quia eum, quem præcurrendo prophetauerat, ostendendo monstrabat. Hæc ille. Vnde nota, quòd Propheta dicitur multipliciter, vel à prædicando futura vt dictum est. Vnde Augu-

Luc. 3. a — *Greg. in Euang. ho. 7. non. in prin.* — *Aug. tract. 4. in Ioan. ante med. to. 9.* — *Luc. 1. f* — *Chrys. ho. 15. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Mat. 13. g.* — *Chrys. ho. 15. in Ioan. ante medi. tom. 3.* — *4 Reg. 1. b* — *Mala. 4. b* — *Mat. 11. b* — *Mat. 17. b* — *Aug. tract. 4. in Ioan. ante medii. tom. 3.* — *Luc. 3. b* — *Greg. hom. 7. in Euang. ante med.* — *Luc. 7. g* — *Chrys. ho. 15. in Ioan. ante med. tom. 3* — *Deut. 18. c* — *Chrys. ibi. paulò post.* — *Gregor. in Euang. ho. 7. ante medi.* — *Matt. 11. b* — *Gregor. in Euang. ho. 6. post med.* — Propheta dicitur multipliciter. — *Aug. contra*

A stinus: Propheta est homo, vltra humanas coniecturas futura prænuntians. Vel dicitur Propheta à prodendo occulta. Vnde Gregorius: Propheta dicitur, non quia prædicit futura, sed quia prodit occulta. Item dicitur Propheta à cognoscendo incognita. Vnde Augustinus: Vbi loquitur de prophetantibus in noua lege, sicut de beata Matre Domini, & de parentibus beati Ioannis, qui, inquit, Ioannes iuuenis: Iuuenem Christum non quidem futurum prædixit, sed tamen incognitum prophetica cognitione monstrauit. Hæc ille. Vnde & in ventre exultauit adueniente beata Matre Domini. Et sic facto prophetico Christum ostendit. Qualiter autem prophetia de tribus temporibus, præterito, præsenti, & futuro Gregorius bene: & patet ex dictis humilitas beati Ioannis inæstimabilis, & veritas inenarrabilis: de qua humilitate prosequitur Gre- **B** gorius, & Augustinus: Nihil humilius isto præcone; nullū tantum meritum Ioannes habuit, quàm de ista humilitate qui cum posset fallere homines, & putari Christus (tantæ enim gratiæ tantæque excellentiæ fuit) confessus est tamen aperte & dixit: *Non sum ego Christus* Hæc ille. Et quia sic se humiliauit, meritò Christus eum laudando exaltauit Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Tria enim, quæ homines ambiunt, quæ contempsit beatus Ioannes, & abdicauit à se, scilicet sublimitatem excellentiæ, quando negauit se esse Christum: æstimationem sanctimoniæ, quando negauit se esse Eliam: opinionem incognitæ scientiæ, quando negauit se esse Prophetam. Vnde & signanter interrogationi opinantium se esse Christum respondit plena oratione: *Non sum ego Christus*. Interrogationi opinantium esse Eliam, semiplena respondit oratione: *Non sum*. Interrogationi opinantium se esse **C** Prophetam, respondit simplici negatione. *Non*, & hoc meritò; nullo enim modo voluit æstimari Christus. Ideò plenariè respondit. Sed qui in spiritu erat Elias, & erat Propheta dicto modo Ideò semiplenè respondit, & in hac humilitate est imitandus, ne prædicta tria ambiantur iniustè, & immoderatè, ne dicatur ei illud. Quid niteris ostendere viam tuam bonam? & Arrogantiam & superbiam, & altitudinem cordis tui ego scio, & iactantiam. Et sequitur quarta interrogatio: *Dixerunt ergo ei*, scilicet interrogando: *Quis es?* & cætera. Vnde Chrysostomus: Vide eos vehementius innitentes & accelerantes, & non desistentes: *Quid dicis de te?* nam de Christo audiuimus te prædicare. Ex his videtur, quòd erant commendandi quia volebant scire certitudinem de Ioanne respondendo, vt dictum est, quòd sic interrogabant **D** non desiderantes veritatem, sed volentes per blanditias attrahere Ioannem ad confitendum se esse Christum. Et subditur responsio Ioannis: *Ego vox*, & cætera. Vt ait Chrysostomus: Magnum quid loquutus est de Christo, de se autem dicit: *Ego vox*, & cætera. Et in hoc patet eius humilitas, prout ait Glossa. Non dixit, quòd erat Ioannes, vel filius Zachariæ, & cætera. Nec dixit aliquid humanum de se sed tantum, quòd erat vox verbi Vox inquam non cuiuslibet sed: *Vox clamantis:* Verbi scilicet incarnati, vt in Glossa exponitur bene. Et hoc: *In deserto*, scilicet Iudææ, vt ait Gregorius, quia derelictæ ac destitutæ Iudææ solatium Redemptoris annuntiat. Vox enim est signum ducens in alterum, & quia Ioannes prædicabat, & hoc ducebat in cognitionem verbi incarnati ideo dicitur: *Vox*, & hoc confirmans subdit, sicut dicit Isaias. Et de his **E** in collatione prædicabili, & ad expressionem malitiæ interrogantium subdit: *Et qui missi fuerant*, ad interrogādum scilicet: *Erant ex Pharisæis*, id est, Principibus Iudæorum, qui doctrinam non quærunt, sed inuident ait Glossa. Et de his Pharisæis, qui dicebantur diuisi, & de tribus sectis, scilicet Pharisæorum, & aliorum. Magister in historiis sufficiēter. Et sequitur interrogatio prædictorum de potestate baptizandi ibi: *Et interrogauerunt*. Vbi primo præmittitur Interrogatio, & demū Ioannis respōsio, cum sua confirmatione. Ibi: *Respondit*, & cætera Ait ergo: *Et interrogauerūt*, scilicet inquirendo, & dixerunt, superaddendo causam: *Quid ergo baptizas?* id est, qua potestate: *Si tu nō es Christus* in lege promissus. & sic præminēs dignitate: *Neque Elias*

Faustum lib. 16. c. 12. tom. 6. — *Gregor. in Ezech. lib. 1. ho. 1. non. longè à prin.* — *Aug. de Ciu. Dei. lib. 17. cap. 24. tom. 5.* — *Luc. 1. d* — *Gregor. in Ezech. lib. 1. homil. 1. fer. in prin.* — Humilitas beati Ioannis Baptistæ. — *Gregor. in Euang. ho. 7. in prin.* — *Aug. tract. 4. in Ioan. ante medi. tom. 3* — *Mat. 11. b* — *Hier. 2. g* — *Hier. 48. e* — *Chrys. ho. 15 in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Gregor. in Euang. ho. 7. ante med.* — *Isa. 40. a*

præemi

præeminens sanctitate. *Neque Propheta*, scilicet Elisæus baptismi præfiguratione, quia (vt ait in historijs Magister) A in his scilicet Elia, & Elisæo præcesserat figura baptismi,

4. Reg. 2. b. *Aug. tract. 4. in Ioan. ante mediũ tom. 9.* *Chryso. ho. 15. in Ioan. circa mediũ tom. 3.*

qui siccis pedibus transierunt Iordanem. Vnde Augustinus quasi dicerent, audaciæ videbatur esse, baptizare, si non esset Christus. Et vt ait Chrysostomus, ibi suprà: quia enim blanditijs non valuerunt supplantare, scilicet Ioannem, accusatione circumuenire eum tentant, & in hoc patet eorum amentia & malitia, siue dolositas. Et sequitur Ioannis responsio. Respŏdit, & cætera: *Ego baptizo in aqua*, quasi dicat paruũ & vile, & aqua quasi nihil plus habens est baptisma. quo ego baptizo: quod ait, ostendens super excellentiam baptismatis Christi, vt ait Chrysostomus, & idem Augustinus, quantum se abiecit, ideo multum eleuatus est:

Matt. 3. c

Ego baptizo in aqua, & medius autem vestrum, id est, qui præsens apparet vobis corpore ait Glos- B sa: *Stetit*, scilicet, quia humilis: *Quem vos nescitis*, scilicet, cuius dignitatis sit. Vnde Augustinus Humilis erat, non

Aug. tract. 4. in Ioan. circa med. tom. 9. *Ioan. 8. c* *Gregor. in Euang. ho. 7. circa med.*

videbatur, ideo accensa est lucerna scilicet Ioannes. Neque me scitis, neque patrẽ meum: *Qui post me venturus est*, id est, mundo apparituros, *antè me factus est*, id est, mihi prælatus ait Gregorius, vbi bene de hoc, *cuius non sum dignus*, & cætera, quasi dicat, ait Chrysostomus, non simpliciter ante me generatus est. sed ita vt ego neque in vltimis ministrorum huius numerari dignus sum: calceamenti enim soluere corrigiam, vltimi ministerij est res.

Aug. Concor. Euang. lib. 2. c. 12. ver. fi. to. 4. Vtilitas baptismi.

Et idem Augustinus ait nihil inquam intendit Ioannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius, & humilitatem suam scilicet demonstrare. Quæritur de hoc, quòd ait: *Ego baptizo in aqua*, cuius fuit vtilitatis baptismus Ioannis? videtur, quòd nullius, quia vt ait Chry- C sostomus supra, erat paruũ & vile, & quasi plus nihil habens, aqua, & sic videtur esse nullius vtilitatis.

Matt. 11. b

Ad contrarium, quæritur, quòd lex & prophetæ vsque ad Ioannem: si ergo sacramentum circumcisionis, quod in lege seruabatur, conferebat gratiam, multò magis baptismus Ioannis.

Gregor. in Euang. ho. 7. ante med.

Et ad istud respondendum secundum Gregorium, quòd Ioannes non spiritu, sed aqua dicitur baptizare, quia peccata soluere non valens, corpora per aquam lauat. & seruans ordinem suæ præcursionis, dominum baptizando præuenit. Vnde erat in præparatione ad baptismum

Hugo de sacram. lib. 2. par. 6. c. 6.

Christi non in remedium. Et de hoc bene Hugo, vbi ait quod in baptismo Ioannis per intinctionem aquæ solùm sacramentum dabatur: in baptismo Christi, res cum sacramento percipitur. Et ibi bene de hoc. Similiter de hoc

Quarto sent. dist. 2.

baptismo, quarto sentent. Item quæritur de hoc, quòd ait. *Medius vestrũ stetit*, videtur, quòd cum Christus esset caput, quòd debuisset dixisse illum esse supra eos, non in me- D dio, sicut & ait, quòd ante ipsum erat, quia sibi prælatus, vt est expositum secundùm Gregorium. Ad istud respon-

Gregor. in Euang. ho. 7. ante med.

dendum litteraliter, quòd ideo ait ibi eum medium, quia præsens eis apparebat secundùm Gregorium: ipsum in medio hominum stetisse asserit Ioannes dicens: *Et nesciri*, quia per carnẽ Dominus apparens, & visibilis existit corpore, & inuisibilis maiestate.

Christus est mediator & qualiter. *Aug. de Ciui. Dei lib. 9. c. 15. ant. med. to. 5.* *Io. 20. e. f*

Qualiter autem Christus est medius. id est, mediator reconcilians inter Deum, & genus humanum, Augustinus bene, vbi ait: Proindè inquit mediatorem inter nos & Deum, & mortalitatem habere oportuit transeuntem, & beatitudinem permanentem, vt per id, quòd transit, congrueret morituris, & ad id, quòd permanet, transferret ex mortuis, & ibi benè de hoc. Qualiter autem fuit in medio monstratus, infrà patebit, vbi

1. Tim. 2. b

dicitur. Stetit in medio discipulorum, vnus enim est mediator Dei & hominum. Item quæritur de hoc, quòd ait: E *Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti*, & cætera,

Quæstio de calceamentis. *Hieron. ep. 22. ad Eustochium antè med. to. 1.* *Luc. 10. a* *Chryso. ho. 50. in Mat. post medium. to. 2.*

ergò ex hoc implicat Christũ portasse calceamenta, cuius contrarium ait: Hieronymus vt videtur, discipuli sine calceamentorum onere, & vinculis pellium ad prædicationem noui Euangelij destinantur, & ibidem, milites vestimẽtis Iesu sorte diuisis, caligas non habebãt, quas tollerent: non enim poterat Dominus habere, quod prohibuerat in seruis. Hæc ille. Sed portare calceamenta prohibuit discipulis: ergo ipse non habuit. Item Chrysostomus. Non concessit discipulis calceamenta, & quòd disci-

Chryso. ho. 89. *Ibid. hom. 32. circa med.* *Mat. 10. c* *Act. 12. b*

puli non habebant calceamenta: & discipuli discalceati A circuierunt. Et ita vt priùs. Item perfectius exemplum debet esse in magistro quã in discipulis: si ergo misit discipulos sine calceamẽtis, nec ipse portauit. Item amplior perfectio non requiritur in discipulo, quàm in magistro: Sufficit enim discipulo si sit sicut magister. Si ergo Christus incesserat cum calceamentis, non debuisset dixisse discipulis, quòd irent sine illis. Ad contrariũ obijcitur: dixit Angelus Petro: Calcea te caligas tuas: & ibi Glossa, exemplum datur Apostolis non ambulandi sine calceamentis, Angelo iubente & Apostolo complente. Hæc Glossa. Ergo nõ licuit Apostolis ire sine calceamẽtis. Et ad istud respondendũ, quòd vt patet ex prædictis auctoritatibus Sanctorũ Christus calceatus nõ incessit, nec Apostolos calceatos ire permisit.

Ambros. de fuga sæculi cap. 5. antè med. to. 1. *Mar. 6. b*

Vnde Ambrosius: Iesus sine B calceamento, & pecunia discipulos suos misit, ne secũ terrena portarẽt. Item dicitur discipulos ire calceatos sandalijs, nec alibi in Euangelio legitur, vel in Actibus Apostolorum, eos portare aliud genus calceamenti. Item Ecclesia non decipitur, in qua depinguntur imagines Saluatoris, & discipulorum cum sandalijs. & sic etiam depinguntur in Ecclesijs antiquissimis. Et ita certũ est eos sic

Exod. 3. a *Iosue 5. d* *Hieron. ep. 12. ad Eusteb. ante med. to. 1.* *Beda in orig.*

incessisse, & in huius figurã dictũ est Moysi: Solue calceamẽta de pedibus tuis. solue, vt ait, Hieronymus epistola supra dicta. Et ad illud obijcitur in contrarium, respondẽdum secundùm Bedam super illud: pro caligis, inquit, vel caligulis, vt quidam Codices habent, græcus habet sandalia. Hoc enim genus calceamenti in Euangelio Apostolis legitur fuisse concessum. Hæc ille. Ad illud Glossæ superioris respondẽdum, quod datur exemplũ non ambu- C landi sine calceamentis, id est, sine sandalijs, hoc est dictũ non portandi aliud calceamenti quam illa: nam illa erant

Papias.

eis concessa, alia prohibita vt dictum est. Item ait Papias caligæ, vel caligulæ, id est, sandalia à callo pedum, vel quasi a colligando, quia ligantur dicta. De calceamento, de

Gregor. in Euang. ho. 7. circa med. *Deu. 25. b* *Ioan. 3. d*

quo loquitur hic Gregorius in Homilia dicens, quod in lege, quando quis nollet accipere aliquã in vxorem, quæ cõpeteret ei ratione propinquitatis, illa soluebat calceamentum eius, & quia Christus est verè sponsus: Qui habet sponsam, sponsus est, quod nomen Ioannes noluit sibi vsurpare.

Assumpta humanitas significatur per calceamentum. *Psal. 59. b* *Gregorius in Euang. ho. post medium.* *Deu. 33. d* *Greg. Mor. lib. 34. cap. 3. post medium* *Exo. 12. b* *Greg. expo sit. in Cant. cap. 7. propè princ.* *Id in Euang. hom. 22. post med.* *Ibid. paulò post.*

Vnde per calceamentum hic significatur assumpta humanitas, cuius corrigiam, id est, mysterium ait Ioannes se non esse dignum soluere: & de hoc in Homilia bene. Vnde nota, quod calceamentum in bono mõstratum dicitur, vel assumpta humanitas, vt dictum est De quo in Psalmo: In Idumæam extendam calceamentum meum, per quam Idumæã gentilitas significatur. Ad nos enim venit calceata diuinitas, ait Gregorius. Item dici D tur calceamentum, munimentum prædicationis, vel firmitas. Ferrum & æs calceamentum eius super quod Gregorius: Calceamentũ Dei munimen prædicationis. calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Item calceamentũ dicitur exemplorum perfectibilitas, vnde dicitur: Calceamenta habebitis in pedibus vestris. Super quod Gregorius, Calceamenta, quæ sunt de pellibus mortuorũ animaliũ, muniunt pedes, & significant vestigia sanctorũ patrum, qui præcesserunt, quibus pedes nostri sunt muniendi, his calceati debent prædicatores Dei incedere. Itẽ est calceamentum in malo scilicet operum mortuorũ carnalitas, siue cupiditas terrena, prout ait Gregorius, quòd per calceamenta, opera mortua significantur, & ista soluenda sunt de pedibus. In figura: Solue calceamenta de pedibus tuis. Et in figura discalceationis ab his calcea-

Exod. 3. a *2. Re. 15. f* *Isa. 20. a* *Dionys. de cælest. Hierar. cap. 15. ante medi.*

mẽtis leguntur sancti incessisse discalceati. Vnde de Da- E uide: Dauid ascendebat cliuũ aperto capite, & nudis pedibus. Et: Calceamenta tua tolle de pedibus Et sequitur: vadens nudus & discalceatus. Vnde angeli depinguntur discalceati: vbi commẽtator scilicet Episcopus: quod hoc in angelis signat dimissum, & facilè solubile, & irretentibile, & purgatiuum ab ea, quæ exteriorũ oppositione, & ad simplicitatẽ diuinam, vt possibile assimilatiuum. Hæc ille. Sicut ergo angeli, sic electi Dei incedant discalceati absque his vltimis calceamentis, & incedãt calceati prio-

Loci specificatio.

ribus. Et sequitur vltimũ scilicet loci specificatio: *Hæc in*

Bethania facta ſunt,& cætera : Duæ enim ſunt Bethaniæ, prout Gloſſa diſtinguit ſufficienter ſecundùm Chryſoſtomum : verè exemplaria quædam certius habent Bethara, quia Bethania non eſt vltra Iordanem ſcilicet propè Hieroſolymam , vbi Lazarus ſuſcitatus fuit : Ait tamen Gloſſa,quòd duæ ſunt,vna trans Iordanem:alia citra.Sed quæritur quare Euangeliſta iſtud appoſuit,cùm nó videatur aliquam afferre vtilitatem.Et ad illud reſpondit Chryſoſtomus dicens, quòd à locis demonſtrationem tribuit confidens,quãdo nihil à ſe adiectum eſt,niſi quæ ſunt veritatis. Et ibi bene de hoc. Et ſequitur ſecunda particula principalis huius parti,in qua teſtimoniũ de Chriſto quãtum ad poteſtatem baptizandi : *Altera die*, Et illa in duas partes:quoniam hæc poteſtas habet efficaciam ab ipſa redemptione. Ideò primo commendatio fidei à poteſtate redimendi & iuſtificandi genus humanum:ſecundo à poteſtate baptizandi,ibi:*Hic eſt de quo*,ait ergo iſtud Euãgelium legitur in Eccleſia,in octauis Epiphaniæ:*Altera die*, vt enim ait Chryſoſtomus : Euangeliſtæ partiti ſunt tempora : Matthæus enim ea,quæ antequam Chriſtus baptizaretur facta ſunt,abſcidens,id eſt,dimittens ad alia feſtinat:hic autẽ Euangeliſta in illis maximè immoratur:*Altera ergo die vidit*,& cætera.& in hoc ſedulitas Ioannis in teſtificando:*Vidit Ieſum venientem*,Quærit Chryſoſtomus, cuius gratia veniebat Ieſus,& reſpondet : quoniam Ioannes eum baptizauit.Et in hoc patet humilitas Chriſti:Sic decet nos implere omnem iuſtitiam,*Vidit*,inquam:*venientem*, non ſolùm greſſibus corporis,ſed greſſibus interioris contemplationis, quia dignatus eſt cognoſci à Ioanne,vt ait Gloſſa. Et ſequitur teſtimonij perhibitio : *Ecce agnus Dei*, Quæritur de ratione huius teſtimonij, quare ſcilicet perhibuit tale teſtimoniũ, & quare hic ſub tali figura vel typo. Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus bene : quoniam filius Dei purus erat à peccatis,ita vt aliorum peccata abſoluere poſſet, ideo manifeſtum,quando non vt confiteatur peccata acceſſit,vt baptizeretur,ſicut alij accedebãt ad Ioannem : ideo tollens ſuſpicionem ait : *Ecce agnus Dei*, ſignanter ait:*Ecce*,demonſtrans præſentem,quia multi inquirebant & à longo tempore. Ideo præſentem oſtendit: ait Chryſoſtomus. Item quæritur quare demonſtrat eum ſub typi agni , & reſpondet Chryſoſtomus : quòd rememorat Iudæos,& vmbræ legalis,vbi de agno Paſchali : & rememorat eos de Prophetia : Emitte agnum Domine,& cætera,& hoc vt abducat eos à typo ad veritatem. Et de hoc Gloſſa : Agnus.id eſt,innocens, immolandus, præfiguratus in agno Paſchali. Ideo ſequitur : *Qui tollit peccata mundi*,ſed qualiter hoc? Agnus eſt figura Ieſu Chriſti inquantum homo, ſed inquantum Deus, delet peccatum & iuſtificat,non ergò inquantum Agnus.Et ad illud reſpondendum. Quòd filius Dei,eſt verus Deus,& verus homo, idem in perſona , inquantum Deus tollit peccata effectiuè , inquantum homo meritoriè : ſic enim meruit nobis gratiam, qua iuſtificamur & purgamur : Ipſe enim factus eſt nobis & ſanctificatio,& redemptio. Quæritur de modo loquendi,qualiter ait: *Tollit peccata*,videtur impropriè loqui , quod enim tollitur , de loco ad locum transfertur propriè. Et ad hoc reſpondet Gloſſa, quòd, *Tollit peccata*, ſcilicet vt non ſint,qualiter autem tollit peccata in collatione prædicabili, & de hoc Magiſter in hiſtoriis. Sequitur ſecunda pars , in qua commendatio ſiue teſtimonij perhibitio de poteſtate baptizandi,ibi : *Hic eſt*,& ibi tria. Primo teſtimonij perhibitio. Secondo eiuſdem amplior certificatio,ibi: *Et teſtimonium*. Tertio teſtimonij certificati concluſio,ſiue amplificatio,ibi:& *Ego vidi*.Et hoc eſt, quod ait: *Hic eſt*, ſcilicet præſens viſibilis:vnde determinat quis erat medius,de quo ſuprà dixit: *De quo dixi poſt me venit*,quia poſterior natus,*Qui antè me factus eſt*,ideſt,mihi prælatus,ait Auguſtinus,& hoc: *Quia prior erat*.ſcilicet diuinitate, quia in principio verbum, ait idem Auguſtinus. Et ſignanter ait:venit vir, non ſolùm dictos à virtute, ſed in quo plenitudo virtutum,vnde : Apprehendens ſeptem mulieres vnum virum,id eſt,vniuerſæ Eccleſiæ Chriſtum ſponſum: Deſpondi vos vni viro.Et hoc fuit vir,ab inſtãti conceptionis:Fœmina circundabit virum.Et Zach.Ecce vir oriens nomen eius.Et ſequitur: *Et ego neſciebã eum*, quia dixit: *Prior me erat*,ſcilicet diuinitate, ideo inſinuans eminentiã ait: *Et ego neſciebã eum*,& ex hoc videtur.quòd temerariè perhibuit teſtimonium de eo,& quòd non fuit teſtis verus. Vnde Chryſoſtomus , qualiter teſtis fide dignus tunc eras,& qualiter alios docebas ignorans? quaſi dicat , quòd tunc non erat teſtis fide dignus. Item nouit Chriſtum, antequã eſſet natus,quia exultauit in vtero ex aduentu beatæ Matris filij Dei.Item ait Ioannes:Ego debeo à te baptizari : ergo vt priùs. Item conſimiliter opponit Auguſtinus,dicens:Qualiter ait : *Neſciebam*,qui ait de Chriſto, quòd erat prior eo ſcilicet diuinitate , & quòd erat poſt eum factus ſecundùm humanitatem? Videtur ergo ea his quòd dictum ſciebat Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Chryſoſtomum, vbi ſuprà, quòd ex hoc, quòd ait : *Neſciebam*,inſuſpicabile teſtimonium operatur,monſtrans id non humanæ eſſe amicitiæ,ſed à reuelatione diuina factum.Hæc ille Non ergo negat ſe ſciuiſſe,ſed implicat ex reuelatione ſe cognouiſſe. Aliter reſpondet Auguſtinus, diſtinguens poteſtatem baptizandi, quòd Ioannes Dominum nouerat, ſed non nouerat poteſtatem baptizandi , ſiue dominij baptiſmi in nullũ hominẽ tranſmiſiſſe,ſed miniſterium ſolùm tranſitutum : ſibi enim tenuit baptizandi poteſtatem miniſterium dedit ſeruis. Et de hac poteſtate Auguſtinus multum. De illa poteſtate, vel aliter Hieronymus,oſtendit hic Ioannem nó ſcire per baptiſmum Chriſti,mundum eſſe redemptum, ſciebat tamen ipſum eſſe filium Dei. Et de hoc in Gloſſa Idem ait: *Neſciebam eũ*,niſi ex reuelatione,vt dictum eſt: *Sed vt manifeſtaretur*,ſcilicet,quis: *Veni baptizans*,neque aliã cauſã habebat eius baptiſmus,ait Chryſoſtomus. Sed tunc quæritur, an ſine eius baptiſmate potuiſſet eſſe prædicatio de Chriſto. Reſpondet quòd ſic,ſed faciliùs illo modo.Et ſequitur ſecũda particula,ſcilicet certificatio amplior ipſius teſtimonij. ibi: *Et teſtimonium*,quia aliquis poſſet quærere à Ioanne, qualiter cognouiſti?ait, quòd per Spiritus ſancti deſcenſum, ſicut continuat Chryſoſtomus:vnde ſequitur: *Quia vidi ſpiritũ deſcẽdentem quaſi columbam*. Sed quæritur qualiter hoc,quia Spiritus ſanctus cum ſit Deus, nó deſcendit, neque aſcendit,ergo malè ait ſpiritum deſcendentem. Si reſpondeatur ſpiritum deſcendere dici , quantum ad effectum , vel collatum donum. Contra hoc obijcitur, quòd in Chriſto erat plenitudo donorum ab initio: ergo nullum effectum de nouo potuit dicere in Chriſto. Ad hoc reſpondendũ eſt,quòd Deus dicitur eſſe in rebus quadrupliciter vel ratione vnionis,vel aſſumptionis,& ſic dicitur eſſe in Chriſto homine,in quo habitauit plenitudo diuinitatis,vt dictum eſt ſuprà. Vel dicitur eſſe in rebus per modum gratificationis, & ſic dicitur habitare in iuſtis. Vel dicitur eſſe in rebus per modum cõſeruationis, ſuſtẽtationis,ac gubernationis,& ſic dicitur eſſe in omnibus rebus eſſentialiter,præſentialiter,& potentialiter ſecũdùm Auguſtinum. Quarto modo dicitur eſſe in rebus per modũ oſtẽſionis,ſicut dicitur eſſe in illis creaturis,in quibus apparuit ſicut in colũba, & in aliis, in quib apparuit. Et quia ad hoc fuit columba inſtituta vel creata,prout ait Auguſtinus, quòd non fuit difficilè Deo verũ corpus columbæ figurari.Et vt in Gloſſa dicitur,ideo & in illa dicitur ſpiritus deſcendere non ratione alicuius noui effectus in Chriſto.Sed quæritur qualiter ait: *Quaſi columbam*,ex hoc videtur , quòd non fuit vera columba , cuius contrarium in Gloſſa,quæ ait,quòd fuit vera columba : quod eſt concedendum , quæ etiam expleto miniſterio eſſe ceſſauit:& ideo ait: *Quaſi*,quia ſimilitudinem habuit cum aliis columbis naturaliter procreatis, cùm tamen non eſſet ex illis, ſed à Deo figurata, ſecundùm Gloſſam. Sed quæritur adhuc quare Spiritus ſanctus apparuit in columba , videtur enim quòd debuiſſet apparuiſſe in creatura rationali, ſicut & filius. Item quæritur iuxta beatum Gregorium. Cur ſuprà vnigenitum filium apparuit Spiritus in columbæ ſpecie,ſuper Diſcipulos in ſpecie ignis Et ad illud reſpondendum eſt, quod filius venit in mundum,vt mediator & redemptor, & ideo apparuit in natura humana,quã aſſumpſit,verus homo exiſtens:ſed Spiritus S.apparuit in

Marginal notes (left): Chryſ. hom. 6. in Ioan. non multum à princ. to 3. — Ioan. 25. a — Chryſ. ibi. — Chryſ. ibid. paulò poſt. — Chryſ. ibid. poſt pauca. — Humilitas Chriſti. — Matth. 3. d — Chryſ. ibid. ante med. — Exod. 12. a — Iſa. 16. a — 1. Cor. 1. d — Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom 9. — Iſa 4. a — 2. Cor. 11. a — Ier 31. d. — Zach. 6. c

Marginal notes (right): Chryſ. hom. 16. in Ioan. ante med. tom. 3. — Luc. 1. d — Matth 3 d — Aug. tract. 5 in Ioan. ante med tom. 9. — Chryſ. hom 16. in Ioan. ante med. tom 3. — Aug. tract. 5. in Ioan. tom 9. — Ibid 4 Sent. diſt 5. cap. Quia. ' ſerm. in Gloſſa. — Chryſ. hom. 16. in Ioan. ante med. tom 3. — Ibid. paulò poſt. — Deus dicitur eſſe in rebus quadrupliciter. — Aug. epiſt. ad Dardanum, ep. 57. to. 2. — Aug. de agone Chriſtiano, cap. 22. tom. 3. — Gregor. in Euang. hom. 30. poſt med. Act. 2. a

colum

columba, ad testificationem plenitudinis spiritus in Christo, & ad ostensionem descensus Spiritus sancti, in ipsis regeneratis per baptismum, & ad confirmationem testimonij Ioannis, prout ait Chrysostomus dicens: Ideóque descensio Spiritus sancti facta est, ut Ioannis testimonium non contemneretur, & quoniam in spiritu baptizat, scilicet Christus, & quoniam iudicabit orbem terrarum, unde & pater vocem emittit, præconans filium, & spiritus superuenit vocem trahens super caput Christi: Hic est filius meus dilectus. Hæc ille. Non ergo figuratur per descensum Spiritus in columba aliquam fuisse influentiam spiritus de nouo in ipso Christo, sed magis in regenerandis suo baptismo, ut patet ex dictis. Et ibi Chrysostomus bene hoc. Ad aliud respondet Gregorius ibidem, quòd quia vnigenitus, homo pro hominibus factus prius voluit mansuetè corrigere ut haberet, quos saluaret. Ideo in columba super eum apparere debuit Spiritus, qui non veniebat ut peccata per Iesum percuteret, sed ut per mansuetudinem toleraret. In igne verò super discipulos, quia per zelum rectitudinis debemus cautè circumspicere, & ardore pœnitentiæ cremare, scilicet peccata, ideo bene de hoc, unde ait ibidē spiritus, quos replenit ardentes, & loquentes facit, ideo in linguis igneis apparuit. Item ut ait Gregorius. Columba animal simplex, atque à malitia fellis alienum, & quia Spiritus S. facit regeneratos in Christo tales, ideo conuenieńter in specie columbæ apparuit, & de hoc bene Matth. Et de columbæ proprietatibus, unde & Saluator hortatur suos electos, ut sint simplices sicut columbæ. Item sicut & per columbam deferentem ramum oliuæ, signatum est diluuium cessasse, sic per descensum Spiritus in specie columbæ, significatur per diluuium peccatorum esse cessatum. Et hoc est, quod ait hic: *Vidi spiritum descendentem*, & non solum hoc, sed etiam manentem: in Christo enim semper mansit spiritus. Requiescet super eum Spiritus Domini, in ipso enim & spirituum vniuersitas, & ad omnem actum eorundem potestas siue virtuositas, & eorundem perennitas: Super vnum enim lapidem septem oculi: quia Christus operationes septiformis spiritus simul in se & coniunctas, & manentes habuit, ait Gregorius illud exponens. In homines verò regeneratos descendit Spiritus sanctus, non manet, quando peccant. Gratiæ futurorum effundentur: *Et ego nesciebam eum*, scilicet ex mea scientia, licet sciuerim ex diuina reuelatione, ut habitum est supra. Ideo sequitur: *Qui misit me baptizare*, &c. & in hoc Ioannis auctoritas: *Ille mihi dixit*, & in hoc diuinæ inspirationis veritas, spiritus enim in corde loquitur reuelando: Non estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri est, qui loquitur in vobis: *Super quem videris spiritum*, & in hoc signi ostendentis spiritum manifestabilitas: *Hic est qui baptizat*, & in hoc baptizandi in Christo, regenerandi potestas, & baptismi perfectibilitas, quia: *In Spiritu sancto*. Vos autē baptizabimini Spiritu sancto, &c. De hoc ergo, quòd ait: *Ego nesciebam eum*, quærit adhuc Chrysostomus, qualiter si nesciuerat eum, testatus est descensum spiritus super eum. Item quærit si tūc primo cognouit eum, qualiter ait ante baptismum. Ego debeo à te baptizari. Et respondet, quòd tunc nouit eum, patre eum reuelante sibi, & spiritu indicante eum, qui baptizabatur, scilicet Christū. Et ex his concludit Chrysostomus, signa, quæ puerilia esse aiunt Christi, mendacia esse & fictiones quorundam. Si enim à prima ætate mirificasset, id est, miracula fecisset, nequaquam eum Ioānes ignorasset, neque reliqua multitudo indiguisset magistro eum manifestaturo: nunc autem ait Ioannes se aduenisse, ut manifestaretur filius Dei in Israël. Hæc ille. Ex reuelatione ergo eum cognouit, ut dictum est. August. verò respondet ut prius, sicut supra dictum est: Quid, inquit, per columbam didicit, nisi quandam proprietatem in Christo talem futuram, ut quamuis multi post ministri baptizaturi essent, siue iusti, siue iniusti, non tribueretur sanctitas baptismi, nisi illi, super quem columba descendit? Quicumque enim baptizat, siue Petrus, siue Iudas, scilicet ministraliter, hic est, qui baptizat, scilicet Christus efficienter. Hæc ille, & ibi bene. Quare per columbam Spiritus S. descendit, scilicet quia

Chrysost. hom. 16. in Ioan. ante med. tom. 3. — *Matth. 3. d* — *Gregor. in Euang. hom. 30. post med.* — *Ibid. hom. 5. vers fin.* — *Matth. 3. d* — *Matth. 10. b* — *Isa. 11. a* — *Zach. 3. d* — *Greg. Mor. lib. 29. c. 16. post med.* — *Eccl. 20. b* — *Matth. 10. b* — *Act. 1. a* — *Chrys. hom. 16. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Matth. 3. d* — *Chrys. ibid. post aliqua.* — *Aug. tract. 6. in Ioan. ante med. tom. 9.* — Quare Spiritus S. per columbam.

A vnitaté significat. Vna enim columba mea, & ibidem: Columba simplex innocens sine felle, pacata in osculis, non sæua in vnguibus, tales debēt esse regenerati per spiritum in Christo, non rapaces ut coru, & ibi multū & bene de hoc. Et sequitur vltima particula, scilicet conclusio, siue applicatio testimonij certificati & manifestati: *Et ego vidi*, scilicet intellectualiter spiritu reuelante, & etiam corporaliter columba apparēte, & supra Christum descendente: *Et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei*, ut supra. Ut enim ait Augustinus: Columbā & ignem oculis viderunt, quicumque viderunt, & de hoc Chrysost. bene. Itaque solus Ioānes vidit spiritum in specie columbæ. Et sequitur: *Viderunt quidem omnes præsentes*. Sed tunc quæritur, quare tunc non omnes crediderunt: & respondet quòd non corporis oculis opus habens solum, scilicet ad videndū, sed ea B visione, quæ est secūdum mentē. Et quia multi de illis carebāt illa visione & fide, ideo nō crediderunt. Vel aliter ut quidā aiūt: Neque omnes considerauerunt scilicet columbam descendētem, sed solùm Ioannes, & illi qui dispositi erant. Hæc ille. Et notandum, quòd hic plenè & expressè testatus est, quoniam: *Hic est filius Dei*, prius enim vocauit eum Agnum, & ait eum spiritu baptizare: hic verò ait, ipsum esse filiū Dei, post reuelationē & ostensionem spiritus in specie columbæ descendentis super Christum. Et sequitur tertia pars principalis de his testimoniis, scilicet de sāctitate & puritate. Ibi: *Altera die*, & ibi quatuor. Primo gestus testificantis, & eorum, coram quibus præmissio. Ibi: *Et respiciēs Iesū*. Secundo ipsius de quo erat testimonium, quantum ad statum, specificatio. Ibi: *Et respiciens*. Tertio testimonij perhibitio: *Ecce agnus*. efficaciæ testimo- C nij subiunctio. Ibi: *Et audierūt*. Ait ergo: *Altera die*, scilicet quæ erat in crastinum, ait Chrysostomus: & in hoc Ioannis sedulitas ad testimonia continuāda de Christo: *Stabat Ioannes*, & in hoc eius constās stabilitas, & perfectibilitas. Vnde Glossa: Stat immobilis in culmine perfectionis. Vel hoc ait typicè, ad signādum quòd tunc cessauit lex, prout exponit Glossa: *Et duo ex Discipulis*. Et in hoc Ioānis ordinata voluntas: voluit enim quòd discipuli sui Christum sequerentur. Vnum enim solum studio habebat adducere eos & conglutinare Christo, ait Chrysost. Et sequitur secundum. Ibi: *Et respiciēs Iesum*. In hoc quod ait: *Respiciens*, notatur Ioānis ad Christum intēta affectuositas: illud enim respicit homo, ad quod afficitur. In hoc quod ait: *Iesum deambulantem*, signatur Christi dignatiua bonitas. Vnde Glossa, deambulantem, id est, ad nos venientem, ipse enim significatur per Angelum paratum ad ambulādum. Et sequitur tertium scilicet testimonij perhibitio: *Ecce agnus Dei*. Ut enim ait Chrysostomus, non voce solùm, sed & D oculis testatur, & admirabatur Christum lætus & exultās. Vnde & sicut præcipuum ostendit. Ideo addunt Græci articulum, Agnus ad ostendendam eius excellentiam, & ibi multum & bene de hoc. Sed quæritur, ex quo supra posuit istud testimonium, videtur quod superfluè hic repetat. Item ex quo alia coniunxit huic testimonio supra, quia illa hic omisit. Et ad primum respondet, quòd natura humana reptans ad perditionem, ideo indiget submemoratione, propter quod ait Paulus: Eadem scribere quidem nō pigrum. Ideo non superfluum hic existimes Ioannem eadem repetere. Ad aliud similiter respondet, quòd non longum hic facit sermonem, quoniam ut dictum est, vnum solum in studio habebat adducere eos, & conglutinare Christo. Et quia sciebat illos, coram quibus testabatur, esse persuasos, non addidit alia, quàm quæ dicta sunt supra. E Et sequitur quartum, scilicet fructus vel efficacia testimonij. Ibi: *Et audierunt duo*, scilicet loquentem Ioannem: *Et secuti sunt Iesum*. Sed quæritur, qualiter ita citò dimiserunt discipuli Ioannem magistrum suum: qui enim citò credit, leuis est corde. Item non videtur, quòd fuerint affectuosi ad magistrum suum. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd non contemnentes magistrum, secuti sunt, sed ut ad eum maximè persuasi, nec destiterunt à magistro, sed voluerunt discere, quòd plus fuit Ioanne, scilicet Christum, & non ex leuitate secuti sunt Iesum, nec ex contemptu magistri, sed suasi à magistro, & audien-

Cant. 6. c — *Aug. tract. 6. in Ioan. paulo ante med. tom. 9.* — cōclusio siue applicatio testimonij. — *August. de Trinit. lib. 2. cap. 6. circa med. tom. 3.* — *Chrys. hom. 16. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Chrys. hom. 17. in Ioan. non longè à princ. tom. 3.* — *Chrys. ibid. post med.* — *Tob. 5. a* — *Chrys. ibid. ante med.* — *Philip. 3. a* — Fructus, vel efficacia testimonij. — *Eccl. 19. a* — *Chrys. ho. 17. in Ioan. post med. tom. 3.*

tes teſtimonium magiſtri & inſpirati à filio Dei Alij autem Diſcipuli Ioannis zelotypia erant diſpoſiti. hi autem erant meliores & ſecuti ſunt, ait autem Chryſoſtomus. Et ſequitur illa pars principalis, in qua determinatur de vocatione ſiue inuitatione diſcipulorum, & manifeſtatione filij Dei per ipſos vocati. Ibi: *Conuerſus Ieſus*, & illa in duas. Primo de vocatione diſcipulorum ad Apoſtolatum. Secundo de vocatione Nathanaël, ſcilicet ad diſcipulatum. Ibi: *Inuenit Philippus*, prima in tres. Primo de vocatione duorum diſcipulorum Præcurſoris, de quibus præmiſſum eſt Secundo de vocatione Simonis Petri Ibi: *Erat autem Andreas* tertio de vocatione Philippi Ibi: *In craſtinū.* In prima quatuor. Primo filij Dei ad vocatus conuerſio, & ab eis inquiſitio Secundo eorum reſponſio & interrogatio. Ibi: *Qui dicūt*. Tertio ipſorum inuocatio. Ibi: *Dicit eis*. Quarto temporis ſpecificatio. Ibi: *Erat autem hora*. Ait ergo: *Conuerſus autem*. Vt enim ait Gloſſa, quaſi à tergo viderunt, ſed faciē oſtendit eis, dum de maieſtate deſcendit, vt poſſet videri, vnde ait Propheta: Oſtende faciē & ſalui erimus. Deus tu conuerſus viuificabis nos, ait Propheta: *Et videns ſequentes*, vt ait Auguſt. non ſic illum ſequebantur, quaſi iam vt inhærerent illi, ſed videre voluerunt vbi habitaret adimplentes illud: Si videris ſenſatum, euigila ad illum. Et per hoc patet ſolutio quæſtionis, quia poſſet quæri, qualiter hic ait, quòd Andreas fuit à Chriſto vocatus poſt teſtimonium Ioannis, quia dicitur, quòd Petrus & Andreas ſimul fuerunt vocati de naui, quando fuit dictum de eis: Faciam vos piſcatores hominum. Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Auguſtinum, quòd modo ſecuti ſunt, non quaſi non receſſuri, ſed voluerunt videre vbi habitaret: fuerunt vocati, quando illi inhæſerunt nec receſſerunt, de hoc in Gloſſa. pen parte. Et ſequitur ſecundum: *Dicit eis quid quæritis?* ſed obiicitur, ex quo nouit eorum corda, ſuperfluè quærit. Reſpondendum ſecundùm Gloſſam, quòd non interrogat ignorans ſed vt mercedem habeant, vel ſecundùm Chryſoſtomum, quòd ideò interrogat conſtruens & mitigans eorum mentem erubeſcentem, & tribuens eis confidere. Et ex hoc patet, quòd eſt interrogatio ex ignorantia interrogantis, vt diſcat: & interrogatio aliquando, vt interrogans doceat ignorantem à litera, & eſt interrogatio ad tollendam erubeſcentiam, & ad oſtendendam familiaritatem, & tollendam diffidentiam, vel erubeſcentiam vt hic. Vnde Chryſoſtomus interrogat eos, non vt diſcat, ſed vt per interrogationem magis eos familiares faciat, & ampliorem tradat propagationem. Hæc ille Et ſignanter ait: *Quid quæritis?* non quem: ne videatur ſe oſtentare, & vt non exiret ad quærendum ipſum ſecundùm carnem. Et ſi cognouimus ſecundū carnem Chriſtum, iam non nouimus. Et ſequitur eorum reſponſio: *Qui dicunt Rabbi*, Græcè, quod interpretatum Magiſter, Latinè, ſecundùm intellectum, ſecūdùm verò Hieronymum: *Rabbi*. Syrum eſt: *Vbi habitas?* & in hoc patet eorum affectuoſitas ad diſcendum. & vera credulitas, & reuerentiæ humilitas. Vnde ait Chryſoſtomus, propter interrogationem amorem manifeſtauerunt: nondum enim quod diſcentes neque audientes magiſtrum eum vocant, neque dixerunt: Doce nos. ſed vbi manes: cū ſilentio enim & audire & diſcere volebant: propterea neque diſtulerunt, neque dixerunt: Cras veniemus, & cæt. Hæc ille. E contrario eſt de multis auditoribus indeuotis, & in hoc eſt myſterium intelligendo ſpiritualiter, quòd quærebant eum, inquantum Deus æternus, & vita, in qua eſt habitādum, vnde dicitur: Excelſus & ſublimis habitans æternitatem. Inquantum verò erat homo, via erat. infra: Ego ſum via. Et ſequitur beneuola reſponſio filij Dei: *Dicit eis: venite & videte*, ſcilicet credendo & operando, & tunc intelligetis ait Gloſſa. Et in hoc patet beneuola benignitas filij Dei, vnde Chryſoſtomus: Non dixit eis ſigna domus neque locum: ſed attrahit eos, plus aliquid oſtendens, & quoniam eos acceptauit, etiam ſignanter ait primo: *Venite*, affectu amando: *Et videte*, intellectu credendo. Veni & vide. Et ſubditur ipſorum indiſtans & indilata aſſequutio: *Venerunt*, & non ſolùm hoc, ſed: *Et manſerunt*, & in hoc patet eorum deuotio, vnde Chryſoſtomus multum ſtudium, quod habebat circa auditionem demonſtrat ita e: quod neque ab hora ſcilicet, quæ erat decima, auerſi ſunt. Sed quæritur: videtur ex dictis quòd Chriſtus habuerit manſionem, & locum habitationis, cuius contrarium dicitur. Vulpes foueas habent: filius autem hominis nō habet vbi reclinet caput ſuū. Item hic ait: Venite, &c reſpondet volenti eum ſequi, quòd non habuerit, vbi caput inclinaret. Ideo quæritur, quare ita diuerſimodè reſpondet. Et ad iſtud, ſecundùm Chryſoſtomum, quòd illud ſcilicet, non habere, vbi caput inclinaret, demonſtratiuum eſt eius quòd nullum proprium habitaculum habebat, non eius, quòd in domo non manebat: etenim parabola ſcilicet de vulpibus & volucribus, velut hic ſcilicet, quòd de proprietate habitaculi, non de loco manſionis loquatur. Et ex hoc trahitur, quòd eſt, habere habitaculum iure proprietatis. & eſt ſolùm habere per quietem inhabitationis. Primo modo loquitur ibi Matthæus: ſecundo modo hic. Ideo negat ibi ſe habere proprium habitaculum, ſcilicet iure poſſeſſionis: hic innuit ſe habere ad quietem manſionis. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Manſerunt ibi die illo*, quare tam breuiter ibi manſerunt, ex quo tanto affectu ſecuti ſunt, vt audirent filium Dei, & tanta arcana illa nocte audierunt: deſiderabiliter enim & copioſè voluptati ſunt illa nocte, ait Chryſoſtomus: Ergo videtur mirum ſe tam breuiter cum eo manſiſſe, maximè ex quo tardè intrauerunt, quia hora decima. Item Auguſtinus: Quàm beatam noctem duxerunt, quis nobis dicat, quæ audierunt à Domino? quaſi dicat, nullus: ergo vt prius Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Chryſoſtomum, quòd ita illa nocte fuerunt voluptati, ſcilicet doctrina Dei, vt confeſtim alteruter ad aliorum venationem veniret. Hæc ille. Et ex hoc patet, quod ideo tam breuiter manſerunt ob feſtinationem ad annunciandum aliis arcana, quæ audierūt, & ob aliorum conuerſionem, vt patet in ſequentibus. Nam indilatè Andreas adduxit fratrem ad ipſum Ieſum: & patet hic ſpiritualiter, quòd tria ſunt, quæ debēt facere electi Dei, ſcilicet vt veniant credendo, & videant intelligendo: niſi enim credideritis non intelligetis, ſecundùm aliam literam: & vt maneant diligendo. Amando enim corde habitamus, ait Auguſtinus: & qui tales ſunt, in die habitant cum Chriſto. Vnde licet iſti nocte manſerint cum Chriſto, in die tamen ait hic eos manſiſſe, quia non eſt nox, vbi eſt lumen, ait Gloſſa: Vos filij lucis eſtis & filij diei. Et ſequitur quartum, ſcilicet temporis ſpecificatio *Hora erat quaſi decima*. Quæritur ad quid hoc addit: Et reſpondendum ſecundùm Chryſoſtomum, quòd hoc addit ad denotandum, & diſcipulorum ſequentium deuotionem, & eorundem à filio Dei acceptionem, & ipſis beneuolam benignitatem. Vnde Chryſoſtomus: Neque ab hora ſcilicet *decima*, auerſi ſunt, ſcilicet qui ſequerentur. Et ſequitur: Eos acceptauit Chriſtus, neque dixit: Intemporaneum eſt in domum nunc introire, cras audietis. ſed vt ad amicos loquitur: *Venite, &c.* Secundùm Auguſtinum vero numerus iſte ſcilicet denarius legem ſignificat, quæ erat in decem præceptis. & quia Chriſtus venit, vt legem adimpleret. ideo meritò ait: *Decima hora eſt.* Et ibi Auguſtinus multum & bene de iſta lege, & de eius impletione. Spiritualiter autem. vt ait Auguſtinus, ædificemus in corde noſtro domum, ad quam veniat Chriſtus, & doceat nos, & colloquatur nobiſcum, & fiat decima hora, id eſt, impletio legis: Si quis ſermonem meum audierit, ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Sapiens enim mulier ædificat domum ſuam. Et ſequitur illa pars, in qua de vocatione Petri, & ibi quatuor, quia fuit per fratrem ſuum vocatus. Ideo primo vocantis deſcriptio. Secundo, ab illo Petri inuentio, & adductio ad Ieſum. Ibi: *Inuenit hic*. Tertio, ipſius Petri à Chriſto acceptatio Ibi: *Intuitus autem*. Quarto nominum Petri in figura dignitatis recitatio. Ibi: *Tu es Simon, &c.* Ait ergo: *Erat Andreas*. Vt ait Chryſoſtomus: *Andreas*, quæ didicit ſcilicet in nocte à Ieſu, non detinuit apud ſemetipſum hunc theſaurum, ſed feſtinat ad fratrem ſuum, & currit citò traditurus ei bona, quæ ſuſcepit. Hæc ille. Et ex hoc patet Andreæ ad doctrinam diuinam communicandam fidelitas, ad Deum

hono

Marginalia (left): Manifeſtatio filij Dei. — Aug. tract. 7. in Ioan. ante med. tom. 9. — Eccl. 6. d. — Matth 4. c — Aug. ibid. — Chryſ. ho. 17. in Ioan. poſt med. tom 3. — Interrogatio multiplex. — Chryſ. hom. 17. in Ioan. poſt med. tom 3. — 2 Cor. 5. c — Affectuoſitas ad diſcēdum. — Chryſ ibid. paulo poſt. — Iſa. 57. c — Ioan. 14. a — Beneuola benignitas filij Dei. — Chryſ ibid. paulò poſt. — Apoc 6. a — Chryſ ibid.

Marginalia (right): Quæſtio de habitatione Chriſti. — Matth. 8. c — Ibidem. — Chryſ. hom. 17. in Ioan. poſt med. tom. 3. — Chriſtus nō habebat vllum propriū habitaculum. — Cur tam breuiter manſerunt. — Chryſ. hom. 17. in Ioan. poſt med. tom 3. — Aug. tract. 7. in Ioan. ante med. tom 9. — Tria quæ debent facere electi Dei. — Iſa. 7. b — Ex interpretatione 72. — Aug. tract. 2. in Ioan. poſt med tom. 9. — Theſſ. 5. a — Cur additur temporis ſpecificatio. — Chryſ. hom 17. in Ioan. poſt med. tom. 3. — Ibidem. — Aug. tract. 7. in Ioan. poſt med. tom. 9. — Denarius numerus. — Matth 5 b — Auguſt. ibid. paulo ante. — Ioan. 14 d. — Prou. 14. a — Vocatio Petri. — Chryſ. hom. 18. in Ioan. non longè à princ. tom. 3.

honorandum affectuositas, & ad fratrem conuertendum
charitas, & ad laborandum in docendo sedula studiositas,
Ibid. paulò post. vnde Chrysostomus. Hoc fraternæ bonæ voluntatis est,
hoc cognati amoris, hoc sinceræ affectionis in spirituali-
bus studere: manum porrigere sibi inuicem. Hæc ille. No-
Prou. 5. e nit enim Andreas scriptum esse: Deriuentur fontes tui fo-
Eccl. 20. d ras. Et scientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtili-
Matth. 25. b & e tas vtriusque? E contrario de abscondentibus talentum
Anticipatio. Domini: *Andreas*, inquam, *Frater Simonis Petri*, quod est
Frater & natura, & gratia. dictum per anticipationem, quia nondum erat ei nomen
impositum, scilicet Petrus. Simon autem erat nomen à pa-
rentibus, vt ait Glossa: *Frater*, inquam, & in natura, & in
gratia, & futurus in dignitate Apostolica, & hic erat fidelis
frater, qui festinauit ad suum fratrem conuertendum: *Et*
Andreas iunior Petro. *erat vnus ex duobus, &c.* Sed quæritur, qualiter per Andreã,
qui erat iunior, fuit Petrus conuersus. Et ad hoc respondet
Glossa, quòd non est ordo fidei in annis, & ne hoc fortè
attribueret Petro, suæ dignitati futuræ, & vt per infirmio-
rem vocaret Deus maiorem: Infirma enim mundi elegit
1. Cor. 1. d Deus. Sed quæritur, quare non exprimitur nomen alterius
discipuli, sicut nomen Andreæ. Ad quod respondendum,
quòd quia per Andream fuit Petrus conuersus, ideò no-
men eius exprimitur. Et nota de commendatione Andreæ,
quando ait: *Erat autem Andreas*. Et posset esse thema de
ipso: quatuor enim figurantur ad eius præconium, quorum
Andreas. primũ eius vitæ-veritas siue perfectibilitas. Ibi: *Andreas*,
qui interpretatur virilis, secundo figuratur eius obedien-
Prou. 21. d tialis humilitas. Ibi: *Frater Simonis*. Gloss. Obediens loque-
tur victorias. De vtroque vir obediens loquetur victorias,
quod verificatur de ipso, quantum ad vtrumque. Tertio fi-
guratur ad diuina audienda eius sedula studiositas. Ibi: *Ex*
Prou. 1. a *duobus qui audierant*. Sibi enim competit illud: Audiens sa-
piens sapiẽtior erit. Quarto figuratur perfecta Christi imi-
Aug. de bono virginali. lorem. 17. a tabilitas. Ibi: *Ex duobus qui secuti erãt*. Sequi. n. est imitari,
ait Aug. Sibi enim competit illud: Nõ sum turbatus, te pa-
storẽ sequens. Et sequitur pars illa, in qua de conuersione
Petri: *Inuenit hic, &c.* Et in hoc patet Andreæ studiositas
Inuenire. ad quærendum fratrem suum. Inuenire enim est, in id,
August. de Trin. lib. 10. c. 7. post med. tom. 3. quod quæritur, ire, ait Augustinus. Similiter patet eius ve-
ra pietas, prout ait Glossa, vt sicut sanguine, sic germanus
sit in fide. Impleuit enim illud: Qui audit, dicat veni. Et
Apoc. 22. d dicit ei: *Inuenimus Messiam*, vt ait Augustinus. Messias He-
Aug. tract. 7. in Ioan. circa med. tom. 9. braïcè, Christus Græcè, Latinè est vnctus, ab vnctione
dicitur Christus, Chrisma Græcè vnctio est, & de hoc in
Glossa. Et in hoc verbo: *Inuenimus*, innuit, quod diu eum
Messias. quæsierunt, ait Glossa. Sed quæritur, quare non dixit An-
Chrys. hom. 18. in Ioan. ante med. tom. 3. dreas, & annunciauit fratri suo ea. quæ audiuit à Christo.
Et respõdet Chrysostomus, quod sicut Euangelistæ multa
abscindunt, breuiloquij curam habentes, multo magis
Andreas vtique hoc fecit, seipsum quidem nõ potans ad
explanationem omnem sufficere, ad ipsum luminis tra-
hens fontem cum studio & gaudio. Hæc ille. Ob ergo im-
possibilem explicationem, & vt plenius audiret ab ipso
fonte, scilicet Iesu Christo, non dixit ei, quæ audiuit. Sed:
Adduxit eum ad Iesum. Sed tunc obiicitur, vt tactũ est su-
Eccl. 19. a pra, quòd: Qui cito credit, leuis est corde. Et ad istud re-
Chrysost. vbi suprà. spondendum secundùm Chrysostomum, quòd hoc non
fuit facilitatis, sed mentis obedientis, neque dictum est,
quoniam credidit simpliciter, sed quoniam duxit eum ad
Humilitas Petri. Iesum, vt ab illo omnia discat. Et in hoc notatur humili-
Andreas nõ minor prout supra. tas Petri: non enim dedignatur maior sequi minorem,
prout ait Glossa hic. Et sequitur tertium, scilicet Petri à
Christo acceptatio. Ibi: *Intuitus autem, &c.* Id enim dicitur
Gregor. Mor. lib. 11. cap. 7. filius Dei videre vel intueri, quod acceptat: sicut scire Dei,
est filium suum approbare, vt ait Gregorius. Vel intueri,
dicitur secreta cordis videre, quasi intus tueri, prout ex-
ponit Glossa. Vnde hic filius Dei intuitus est Petrum, &
Matth. 26. g fuit conuersus ad fidem. Respexit eum, & fuit conuersus
ad pœnitentiam. Et sequitur quartum, dixit: *Tu es Simon*,
scilicet nominum recitatio siue præsignatio. Sed quærit
Aug. tract. 7. in Ioan. circa mediũ tom. 9. Augustinus. Ad quid ait hoc? non enim fuit magnum,
quia dixit, cuius filius erat iste, qui nouit nomina San-
ctorum, quos ante mundi constitutionem prædestinauit.
Ephes. 1. b Et ad hoc respondet, quòd magnum fuit, quia & nouerat

A nomen. Et fecit de Simone Petrum. Petra enim dicitur Petra.
Ecclesia, & sic in Petri nomine figurata est. Petrus autem
dicitur à petra, & sic in nomine Petri figurata est Eccle-
sia, & quis securus, nisi qui supra ædificat. Hæc Augu-
stinus. Et quasi idem Chrysostomus, quæ enim diuinitatis Chrys. hom. 18 in Ioan. ante mediũ tom. 3.
erant, incipit reuelare, à præsenti enim futurum credi fa-
cit, qui enim patrem dixit manifestum est, quoniam &
futurorum præsciebat. Vnde & infra. Mulieri Samaritanæ Ioan. 4. e.
quæ præterita erant reuelauit, futura autem prædicere
solius Dei est. Hæc ille. Vnde ad euidentiam literæ, quæ-
ritur de hoc quod ait: *Tu vocaberis Cephas*, an hoc nomen Cephas.
hoc nomen ei fuit tunc impositum? & videtur quod non:
ait enim interlinearis: nondum posuit nomen, sed præsi-
gnat. Similiter quæritur de hoc, quod sequitur: *Quod inter-
pretatur Petrus*, an illud nomen fuit ei impositum: & vi-
detur, quod sic, secundùm dictum Augustini, supra. Ad
B contrarium videtur esse illud quod dicitur. Quòd tunc Marc. 3. b
impósuit Simoni nomen Petrus. Item sed videtur quòd Matth. 16. c
fuit ei nomen impositum, vbi dicitur: Tu es Petrus. Et ad
hoc respondetur communiter, quòd hoc nomen, Petrus,
fuit ei impositum & confirmatum. Sed huic dicto videtur
esse contrarium, quod ait Augustinus vbi supra: sed ad
istud respondetur communiter, quòd hoc nomen Petrus
fuit ei impositum. Fuit vulgatum vt hoc nomine publicè
vocaretur. Fuit celebriter confirmatum & dignitati ado-
ptatum. Item quæritur quare nomen Petri fuit mutatum,
& sic solemnizatum. Item ex quo ista nomina erant insi-
nuatiua virtutum, quare non fuerunt imposita Petro ab Ioan. 1. a
initio, sicut Ioanni? supra primo capit. Item quare nunc
non imitantur nomina communiter in conuersatione ad
Christum, siue in assumptione dignitatum, vt fuit tunc de
Petro, & de filiis Zebedæi, qui fuerunt vocati filij toni- Marc. 3. b
trui. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra bene, Chrys. hom. 18. in Ioan. post medium tom. 3.
C quòd post nuncupationem à progenitoribus, consuetudo
fuit antiquis à rebus nomina ponere, sicut fuit de Abra-
ham & Sara, & sic de aliis, & hoc propter commemora- Gen 32. f
tionem beneficiorum Dei, & quibus ex prima ætate vir- Gen 35. b
tus clarescebat, illinc nomina susceperunt, vt fuit de Ioan-
ne, quibus autem virtus postea debebat augeri, postea nun-
cupatio posita fuit: sicut hic fuit factũ de Petro; & sic re-
sponsio ad duo prima patet. Ad aliud respondet ibidem, Chrys. ibid.
quòd nunc vnum nomen habemus omnes, quod est ma-
ius omnibus, scilicet quod sumus nũcupati Christiani, &
filij Dei, & amici, quod nomen est sufficiens suscitare, &
facere nos animosiores ad virtutis operationem. Hæc ille.
De his autẽ nominibus & eorũ interpretationibus magi-
ster in historiis bene. De tempore verò vocationis disci
pulorum, & de ordine similiter magister in historiis. Et
D Augus. vbi ait, loquẽs de ista vocatione Petri & Andreæ Aug. de cons. euang. lib. 2. c 47. tom. 4.
& Philippi, & concludens, quòd intelligendum est nõ sic
eos Dominũ vidisse, vt ei iam inseparabiliter cohærerent,
sed tantùm cognouisse quis esset, eúmque miratos ad pro
pria remeasse. Hæc ille. Cæteri autem Euangelistæ nar-
rant de vocatione eorũ ad sequendũ Dominum insepara-
biliter. Et quod patet ex nominibus istis, quòd quatuor 4. figurantur in Petro.
figurantur in Petro, quorum primum est obedientiæ hu-
militas siue promptitudo. Ibi: *Tu es Simon*, quod interpre-
tatur obediẽs. Secundum est gratiæ numerositas siue ple-
nitudo. Ibi: *Filius Ioãna*, quod interpretatur columba. Ter-
tiũ est officij dignitas siue celsitudo. Ibi: *Tu vocaberis Ce-
phas*, quod idem est quod caput. Quartum est intelligẽtiæ
limpiditas siue claritudo, quod signatur in eo, quod ait:
E *Petrus*, qui interpretatur agnoscens. Hæc fuerunt in Petro
& debent esse in suis imitatoribus, vt patet consideranti.
Et sequitur pars in qua de vocatione Philippi. Ibi: *In cra-* Vocatio Philippi.
stinum. Et ibi tria, scilicet eius inuentio, & inuẽti vocatio,
& vocati quantum ad locũ natiuitatis, notificatio, vt pa-
tet in litera. Ait ergo: *In crastinũ voluit ire in Galilaam*, sci-
licet à Iudæa, vbi erat Ioannes baptizãs, ait Glossa, & hoc
conuenienter Galilæa enim dicitur transmigratio, vel re- Galilæa.
uelatio, & ideò vocaturus discipulos ad sequendum, illuc
vadit, & de hoc in Glossa. Sed qualiter hoc? quia alij
Euangelistæ narrant, quòd post testimonium Ioannis du-
ctus est in desertum. Et ibidem dicitur, quòd cùm Ioan- Matth 4 a

nes

Mar. 5. b

nes esset traditus, venit in Galilæam. Sed adhuc non erat Ioannes traditus, immò postea baptizauit, vt patet infra: ergo non nunc iuit in Galilæam. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, vbi multum de hoc. Sed in summa potest dici, vt ab ipso extrahitur, quòd duplex fuit aduentus Christi in Galilæam. Primus post testimonium Ioannis, antequam mitteretur in carcerem, & de hoc silẽt alij Euangelistæ. Secundus fuit aduentus post missionem Ioannis in carcerem, de quo infra: & in primo aduentu fuerunt isti sic vocati, & fuit aqua conuersa in vinum, infra. Et hæc fuit vocatio discipulorum ad fidem. De alia vocatione, quæ fuit ad perfectionem, loquuntur alij Euangelistæ. Vnde Chrysostomus: Post baptismum nihil eum describunt dixisse alij Euangelistæ, sed media silentes, scilicet a baptismate vsque post captionem Ioannis: quæ autem facta sunt Christi miracula dicunt. Hæc ille. *Et inuenit Philippum*, & propriè agit: *Inuenit*, talia dicuntur inueniri, quæ non essent, nisi essent quæsita & inuenta. Item in hoc notatur, quòd Christus eum quærebat, vt per eum saluaretur. Vnde sequitur: *Dicit ei: sequere me.* non corporis gressu, sed fide & affectu. Quærit autem Chrisostomus Quare vocat Dominus Apostolos à Galiæa, & quare primo vocatus, non inuitauit istum aut vocauit? Similiter quæritur, qualiter iste tam citò credidit, & factus est discipulus. Et ad istud respondet ibidem, quòd de Galilæa existentes, rusticius & silnestrius & grossius erant dispositi. Ideò Christus suam ostendit virtutem, à terra nullum ferentem fructũ discipulos inclytos eligens. Hæc ille. Ad aliud respondet ibidem, quòd antequam aliqui cohærerẽt ei, nullum vocauit, & hoc secũdùm sapientiam suam: quoniam si attraxisset eos, fortassis resiluissent: sed postquam illi à seipsis eligentes firmi permanserunt, ad aucupationem reliquorum, id est, venationem vel cõuersionem venit. Hæc ille. Ad aliud respondet, quòd decens erat, Philippum videntem scilicet alios discipulos, & à Ioanne audientem Christum sequi. Et sequitur specificatio loci natiuitatis Philippi: *Erat à Bethzaida.* Sed quæritur, quare hoc superadditur Et respondet Chrysost. quòd hoc ait, vt discas quoniam infirma mundi elegit Deus. Illa enim ciuitas erat in Galilæa, in qua erant homines rusticius dispositi, vt dictum est; vnde & de illa multi erãt piscatores: quia erat super stagnũ Genezareth, quod vocatur mare Galilææ. Spiritualiter autem figuratur perfectio Philippi in tribus. Primo in cælestium charismatum plenitudine. Ibi: *Philippus*, qui interpretatur, os lampadis, sibi enim competit illud: In medio Ecclesiæ aperuit os eius. Secundo figuratur perfectio eius in plena Christi imitatione, quod implicatur. Ibi: *Sequere me*, cui inuitationi cõsensit, sibi enim competit illud: Vestigia eius secutus est pes meus. Tertio figuratur eius perfectio in operum fructuositate, quod notatur ibi: *Erat autem à Bethzaida*, quæ interpretatur domus venationis vel domus frugum, vnde & Nathanaëlem conuertit: ipse enim fuit de illis, de quibus Hieremias: Ecce ego mittam piscatores, & piscabuntur eos. Et sequitur pars in qua de vocatione Nathanaëlis ad discipulatum, siue ad fidem Christi. Ibi. *Inuenit Philippus*, & illa in duas partes. Primo, de vocatione exteriori per Philippum, secundo de vocatione interiori ab ipso Christo. Ibi: *Vidit Iesus.* In prima tria. Primo Philippi denuntiatio de Christo. Secundo Nathanaëlis interrogatio. Ibi *Et dixit ei.* Ait ergo: *Inuenit Philippus Nathanaëlem*, vt enim ait Augustinus Hic erat eruditus, & legis peritus. Vnde & conuenienter sequitur, quod scripsit Moyses: Prophetam de gente tua, &c. & Prophetæ scilicet scripserunt: Filius datus est nobis. Et sic de multis alijs: *Inuenimus Iesum*, sic nominatum: In Deo Iesu meo, Et: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri: *Filium Ioseph*, scilicet putatiuum de semine tamen Dauid, quia filium Mariæ à Nazareth ciuitate Galileæ: Flos de radice eius ascendet. Ibi Hebraïca veritas habet Nazaræus. De radice eius ascendet sed, sicut dicit Glossa super illud: Nazaræus vocabitur, Nazareth flos interpretatur. Et sequitur Nathanaëlis respõsio: *Et dicit ei*, quia enim Nathanaël erat peritus in lege, & nouerat scriptum esse: Et tu Bethleem terra Iuda neqoaquam eris minima in terra Iuda: ex te enim exiet Dux, &c. ideò respondet: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* quod potest dupliciter legi secũdùm Glossam, vel etiam dubitando interrogat, vel affirmat: & patet ipsius humilitas & curiositas, quãuis enim sciret esse scriptum quòd de Bethleem Dux egredietur, vt dictum est, tamen interrogando ait: *Aliquid boni?* &c id est, aliquis Propheta, sicut infra: Nunquid à Galilæa venit Christus vel potest remissiuè siue affirmatiuè secundùm Augustinum, qui ait: Ambas pronuntiationes potest sequi ista vox siue dubitans, siue confirmans, & siue isto modo, siue illo pronunties, non repugnat sequentia: quamuis enim Christus fuerit natus in Bethleem, tamen fuit conuersatus in Nazareth. Venit Nazareth vbi erat nutritus. Chrysostomus tamen homilia dicta legit negatiuè magis, non tamen repugnat, quòd ibi natus, sed ab educatione siue à cõuersione diceretur Nazaræus, & sequitur Philippi responsio: *Veni & vide*, tam corporaliter quàm mentaliter. Et nota, quòd non respondet quæstioni, magis volens ducere eum ad Christum, vnde Chrysostomus, quia sicut Andreas non valens repræsentare diuitias, quas inuenerat apud Christum, duxit fratrem, id est, Petrum ad ipsum: sic & iste scilicet Philippus, trahit eum ad Christum, sciens, si verba & doctrinam Christi gustauerit, non deserturum Christum amplius. Hæc ille. Et in hoc patet ipsorum credulitas, & Christi ab eis honorabilitas. Et sequitur illa pars, in qua de vocatione ipsius Nathanaëlis, ibi: *Vidit Iesus*, & ibi quinque. Primo illius à Christo cõmendatio. Secundo, eiusdem à Christo Inquisitio, ibi: *Vnde me nosti?* Tertio, Christi responsio, ibi: *Et dicit ei.* Quarto, ipsius Nathanaëlis confessio. ibi: *Respondit* Quinto, Ipsi confitenti Christi promissio, ibi: *Respondit Iesus*, ait ergo: *Vidit Iesus venientem*, vt ait Chrysostomus, multum desiderium habebat ad Christum, & licet dixerit prius: *Nunquid à Nazareth, &c.* non tamen dixit nullum bonum fert Galilæa Ideò sequitur eius commendatio à Christo: *Ecce verè Israelita*, cuius iudicium incorruptibile: ideò sequitur: *In quo dolus non est*, id est, dolosa duplicitas. Vnde Augustinus: Dolus est cùm aliud agitur, aliud fingitur. Fraus est, simulatio est, quando aliquis aliquid in corde tegit, & aliud loquitur: dolus est, & tanquam duo corda habent. Corde inquit, & corde locuti sunt. Hæc ille. Ibi multa & bene de hoc: *Israelita* enim interpretatur videns Deum, qualis erat iste, vt dicitur in Glossa. Et de hoc in collatione. Et sequitur secundum: *Dicit ei, vnde me nosti?* ex quo ante non vidisti, & loquitur vt credens ipsum esse purum hominem, ideò ad attrahendum eum respondit Iesus: *Priusquam te Philippus, &c* Et secundùm Chrysostomum, ad literam est intelligendum vt sciret, quòd quando Philippus solus erat & Nathanaël, & singulariter omnia hæc dixerunt. Ideóque & tempus dixit, & locum, & arborem, vt non esset suspectibile testimonium secundùm Augustinum: Inuenimus istam arborem maledictam, quia sola folia habet. Et signat legis literam, sub qua erat ille. Et de hoc Augustinus ibi bene, & in Glossa de hoc. Vel per ficum scriptura potest significari: Qui custodit ficum, comedet fructus eius. Et quia ille erat in scripturis eruditus, ideò ait ei, quòd viderat eum sub ficu. Sed quæritur ex quo iste erat in lege & scripturis peritus, & ad credendum facilis, & ad Christum affectuosus, quare non fuit annumeratus in numero Apostolorum: videtur enim quòd si fuisset annumeratus cum eis, quod plus potuisset proficere in prædicatione Euangelica. Item quæritur quare isti reuelauit abscondita, vt sic vocaret eum, & similiter Petro supra, non sic alijs discipulis. Ad primum respondet Augustinus, quòd Christus elegit idiotas non sapientes, volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per creatorem piscatores, sed de piscatore lucratus est Imperatorem. Iste autem fuit magnus, & sine dolo, & in lege peritus. hoc solo non electus, ne vnquam videatur Dominus doctos eligisse. Hæc ille. Et ibi multum benè de hoc. Idem Augustinus scilicet quare elegit illiteratos, vt essent Apostoli, quod ideò elegit tales, vt quidquid magnum essent, & facerẽt, ipse in eis esset & faceret. Iob ait: Ligabis eũ ancillis tuis: ibi Gregorius loquens de isto ait, quòd Dominus

Marginal notes: Ioan. 3. e. — Aug. de cõcor. euang. li. 2. cap. 18. to. 4. — Aduentus Christi in Galilæam — Ioan. 4. a — Idẽ 2. a b — Chrys. ho. 16. in Ioa. ante med. to. 3. — Inuenire. — Chrys. ho. 18 in Ioan. ante med. to. 3. — Quare Dominus Apostolos vocat à Galilæa. — Ibid. paulo post. — Chrysost. ibid. paulo post. — 1. Cor. 1. d — Stagnum Genezareth Mare Galilææ. — Perfectio Philippi in tribus. — Eccl. 16. a — Iob 23. c — Bethzaida — Iere. 16 c — Vocatio Nathanaëlis. — Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom. 9. — Deut. 18. c — Isai 9. b — Abac. 3. d — Isa. 52. c — Isa. 11. a — Mat 2. d — Nazareth. — Mich. 5. a — Nathanaëlis humilitas, — Ioan. 7. d — Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom. 9. — Luc 4. c. — Chrysost. ho. 19 in Io. 2. circa med. to. 3. — Ibid. ante med. — Quatuor in vocatione Nathanaëlis. — Ibid. circa med. — Aug tract. 7 in Ioan. post med. tom. 9. — Israëlita. — Ibid. paulo post. — Mat. 21. f — Ficus. — Prou. 17. c — Cur non fuit Nathanaël in numero Apostolorũ — Aug tract. 7 in Ioan. post med. to. 9. — Aug. de ciuit. Dei li. 18. c. 49. to. 5. — Iob 40. c

Greg. Mor. li. 33. c. 15. post med.

Nathanaelem laudat, non tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum cum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant, vt tanto solius veritatis cognosceretur esse, quod agerent, quanto & aperta cerneretur, quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Et ibi benè de hoc Non multi potentes, &cæt.

1. Cor. 1. d — Obiectio de Paulo.

Si obijcitur de Paulo, quòd in lege fuit peritus, & tamen electus in Apostolum. Respondendum, quòd non fuit electus inter primos Apostolos, sed post ascensionem Domini mutatus de Saulo in Paulum, & sic humiliatus fuit deuotus & electus. Vnde & seipsum vocat abortiuum. Mihi tanquam abortiuo visus est.

1. Cor. 15. a

Item si obijciatur, quòd Deus præcepit eligere sapientes ad officia prælationis in illud: Prouide viros potentes.

Exo. 18. d *Deut. 1. c*

Et sic videtur fecisse contra id, quod fecit. Iterum ex hoc videtur, quòd in electionibus eum debemus imitari, eligendo scilicet simplices. Et ad istud est respondendum, quòd Deus elegit simplices ad dignitatem Apostolicam propter dictas causas, qui potuit & fecit eos sapientes sua sapientia: & quia non est in humana potestate sic facere de simplicibus sapiêtes, ideo homines debent eligere bonos & sapientes ad prælationum dignitates.

Deus elegit simplices ad dignitatem Apostolicã.

Et nota quòd ait: *Quando eras sub ficu.* Ficus enim, vt ait Isidorus, dicitur à fœcũditate, & dicitur quòd si folia ficus tangunt carnem, pruritum faciunt: & potest significare ipsam legem, vt dictum est, vel dulcedine peccati, quæ significatur per ficus malas, malas valdè: Ficus enim non florebit. Et potest significari scripturam, vt habitum est.

Isidorus orig. li. 17. cap. 7. *Hier. 24. b.* *Abac. 3. d*

Et sequitur quartum: *Respondit Nathanael,* vt enim ait Chrysostomus, quoniam argumentum suscepit cognitionis suæ: venit ad confessionem, ostendens deuotionem, & subdit: Videns animam alacrem repentè effectam admirantem, exultantem, saltantem præ gaudio. Hæc ille.

Chrys. hom. 19. in Ioan. post med. to. 3.

Sed quæritur quare filius Dei vocauit Petrum, & istum reuelando eis occulta, & prædicendo eis futura, non sic Andream & alios? Et ad hoc respondit Chrysostomus, quòd Andreas & Philippus habebant testimoniũ Ioannis: Philippus enim vidit præsentes discipulos, scilicet Andream & alium discipulum: Petro autem à præsenti, quia dixit quòd erat filius Ioanna, futurum credi fecit. Sic & in isto reuelando ea quæ præterita, attrahit eum: non enim minus adducunt prophetiæ quàm miracula, immo virtuosius & irreprehensibilius, vt ait ibidem.

Chrysost. hom. 18 in Ioan. ante med. tom. 3.

Et patet hic veritas fidei ipsius Nathanaelis, quãdo ait: *Rabbi,* & in hoc commendat plenitudinem suæ sapientiæ & veritatem humanitatis: *Tu es filius Dei,* & in hoc profitetur maiestatem suæ dignitatis: *Tu es Rex Israel,* & in hoc profitetur dignitatẽ suæ regiæ maiestatis. Quia: *Rabbi,* auctor omnis veritatis: quia: *Filius Dei,* auctor omnis salutis: quia: *Rex Israel,* auctor & rector omnis potestatis Quia enim: *Rabbi,* id est, Magister, docet inenarrabiliter: quia: *Filius Dei,* saluat, indefectibiliter: quia: *Rex Israel,* regnat imperialiter. Ipse est enim Dux de quo dicitur: Ex te exiet Dux, &c.

Mich. 5. a *Chrys. hom. 20. in Ioan. non multum à prin. to. 3.* *Psal. 81. b*

Secundùm tamen Chrysostomum. Nudum hominem esse Christum confitetur, licet confiteatur eum esse filium Dei: nam ibi sumitur filius Dei, sicut in Psalmo: Ego dixi: Dij estis, &c. Glossa tamen dicit, quòd vtriusque naturam confitetur in Christo. Et sequitur quintum, scilicet promissio Christi. Ibi: *Quia dixi tibi.* Et primo ipsa promissio: secundo illius expositio ibi: *Amen dico,* Ait ergo: *Quia dixi tibi,* &c. quasi diceret, ex quo credidisti ex reuelatione occulti, quod dixi tibi: *Maius videbis,* & ex hoc patet, quòd fides meretur intellectum: Nisi credideritis, non intelligetis, secundùm aliam literam.

Fides meretur intellectum. *Isa. 7. c ex interpretatione 72.*

Item tunc obiicitur, quod fides istius fuit persuasa experimẽto rei singularis reuelatæ, & sic non habuit meritum Et ad istud respondendum, quod fides sua non fuit ex hoc orta, sed fuit adiuta & manuducta. Et sequitur expositio eius, quòd dixit: *Maius. Amẽ dico vobis, videbitis cælum apertum,* &c. Sicut factum est. Apertũ est cælum & descẽdit Spiritus sanctus. Et: Video cælos apertos, &c. Vt enim ait Augustinus. Credentibus aperitur aditus cæli, & vident angelos, id est, prædicatores prædicantes arcana diuinitatis, & etiam humana de Christo. Et de hoc in Glossa.

Luc. 3. c. *Act. 8. g* *Aug. tract. 7. in Ioan. versu fi. to. 9.*

Sed quæritur, sicut obijcit Chrysostomus. Ex quo Petrus post miracula & doctrinã cõfessus est filium Dei vt verum Deum: Tu es filius Dei viui, &c. hic autem ante signa & doctrinã, quasi idẽ dicit & confitetur, quare iste non beatificatur, id est, beatus vocatur à reuelatione sicut Petrus?

Mat. 16. c

Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd eadem verba vterque est locutus, sed non eadem mente: quia Petrus confessus est filium Dei, & verum Deum, hic autem confessus est hominem nudum, quod patet ex hoc quod sequitur: *Tu es Rex Israel:* vt autem est filius Dei non solùm Rex Israëlis, sed vniuersi orbis. Et ideo Petrus ex perfecta fide meruit beatificari, id est beatus vocari: huic autem promisit filius Dei, se visurum Angelos ascendentes & descendẽtes in filiũ hominis, & abducit eum à terra paulatim, & facit eum non vltra imaginari hominem simpliciter, id est, purum hominem, sed vt proprium filium Regis, id est Dei, cui Angeli ministrãt. Hęc ille. Et ibi bene de hoc.

Chrys. hom. 10. in Ioan. prope prin. to. 3. Confessio Petri. Petrus, quare beatus vocatur

Qualiter autem ministrauerunt Angeli Christo tempore natiuitatis, crucis, resurrectionis, & ascensionis Chrysostomus exemplificat, & patet in serie Euangelica. Augustinus autem exponit de Angelis, id est prædicatoribus prædicantibus arcana diuina, & incarnationis mysteria de filio Dei, vt patet in Glossa. Vt enim ait Gregorius: Quod Græce Angelus, hoc Latinè nuncius dicitur rectè, qui nũciare supremum iudicem mittitur. Angelus vocatur Labia sacerdotis custodiunt scientiam, ac sequitur: Angelus Domini exercituum est. Et ibi Gregor. & ibi bene de hoc. Et de his Angelis, & eorum ascensu in collatione, & in hoc terminatur istud capitulum.

Ibid paulo post *Aug. tract. 7 in Ioan. circa fi. to. 9.* *Gregor. in Euang. ho. 6. post medium.* Angelus. *Mala. 2. b* *Ibidem.*

CAPVT SECVNDVM.

Continuatio Euangelij.

ET *die tertio nuptiæ factæ sunt,* &c. Narratis testimonijs B. Ioannis de filio Dei, & habita vocatione discipulorum, hic ostendit se filius Dei miraculo, sicut continuat Glossa. Vnde ex hinc narrat Euãgelista opera miraculosa, & saluificat documenta filij Dei. Et consequenter enarrat de passione & resurrectione. Et quoniam capitula non sunt continue ad inuicem dependentia, quia alia & alia miracula & documẽta non sunt ad inuicẽ consequentia nec coniuncta: ideo compendiosius & doctrinabilius videtur quodlibet capitulum in se diuidi. Et secundùm hoc, istud capitulum in quatuor partes.

In quatuor partes diuiditur hoc caput.

Primo narratur de miraculosa mutatione aquæ in vinum. Secũdo de descensu Capharnaum. Ibi: *Post hæc.* Tertio narratur de ascensu in Hierusalem, & de eiectione vendentium & ementiũ. Ibi: *Et prope erat Pascha Iudæorum* Quarto narratur de credulitate multorum in Christum. Ibi: *Cùm autem esset Hierosolymis.*

Prima pars diuiditur in quatuor.

Prima in quatuor. Primo antecedentium ipsum miraculum præmissio siue occasio. Secundo ipsius miraculi effectio siue operatio. Ibi: *Erant autem ibi lapideæ,* &c. Tertio miraculi manifestatio vel approbatio Ibi: *Dixit autem Iesus.* Quarto ordinis miraculi subiunctio. Ibi: *Hoc autem initium.* In prima narrat quatuor antecedentia, quæ sunt nuptiarum celebratio, & ipsius Iesu: ac suorum ad ipsas vocatio: defectus vini à beata matre ipsi Iesu insinuatio, & eiusdem ipsi matri responsio, & eiusdem matris ministris præceptio, vt in littera patet: Ergo ait: *Tertia die.* Et in hoc notatur tempus Nuptiarum: *In Cana.* Et in hoc notatur locus: *Nuptiæ factæ,* & in hoc eorum celebratio.

Tempus nuptiarum. Locus. Celebratio.

Et quia notus erat ibi Iesus, vt ait Chrysostomus. Ideo fuit: *Vocatus & mater ac discipuli.* Sed quæritur qualiter iuit ad nuptias, cum in talibus consueuerunt esse vulgaria conuiuia & comessationes: ergo non decebat eum illuc ire. Item melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. Et ita vt prius. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, quòd ipse ad dignitatem suam non respiciebat, sed ad beneficium nostrum: qui enim non dedignatus est serui formam accipere: multo magis nec dedignatus est ad nuptias venire, qui cum publicanis recubuit. Hæc ille. Item vt ait idem Chrysost. Illi qui vocauerunt, non habebant de eo decens iudicium, neque vt magnum aliquem æstimabãt; sed vt vnum multorum, quod Euangelista enigmaticè ostendit, quando ait:

Chrysost. ho. 20. in Ioan. ante med. to. 3. Cur iuerit ad nuptias. *Eccl. 7. a* *Chrys. ibid.* *Phil. 2. b* *Matth. 9. a* *Chrys. ibid.*

Erat

Aug. tract. 9. in Ioan. paulo à princ. to. 9.
Hæretici confutati.

Erat ibi mater Iesu ac fratres eius. Hæc ille. Aliter respõdet A Augustinus: quòd ideo Dominus venit ad nuptias, quia erant hæretici futuri prohibentes nubere: ideo ad eorum confutationem dignatus est Iesus venire ad nuptias. De tempore harum nuptiarum, & an eadem die, annis reuolutis, aduentus Magorum, & mutatio aquæ in vinum fuerint, in historijs Magister de hoc, & sicut tactum est supra Primum aduentum Domini in Galilæam post baptismum silent alij Euangelistæ: de quo cum loquitur hic, & idem Chrysostomus, vt habitum est. Per istas nuptias figurantur nuptiæ Christi & Ecclesiæ, quæ fuerunt factæ tertia die scilicet tempore gratiæ. Tria enim tempora, scilicet tempus ante legem, & tempus legis, & tempus gratiæ sunt tres dies, in quibus Deus illuminauit electos suos lumine suo: Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos. Et de his nuptiis in collatione. Et subditur secundùm B antecedens, scilicet insinuatio matris de defectu vini. Ibi: *Et deficiẽte vino, dicit mater.* Et in hoc patet cõpassiua pietas matris inopiæ, & verecundæ etiam diffidentiæ sponsi & sponsæ, & eorum quorum erat necessaria prouidere. Item notatur prouidentiæ beatæ matris sedulitas, & vrbana curialitas, & prouidendi ordinabilitas, quòd alijs nescientibus insinuauit filio defectum vini. Item supposuit filij potestatem, largitatem, ad subueniendum pietatem, & ideo solum ait: *Vinum non habent*, insinuando: amanti enim, qui est potens & sciens, & volens subuenire, sufficit nuntiare: amanti enim nuntiandum est ait Augustinus. Et sequitur responsio Saluatoris: *Quid mihi & tibi* &c. Sed quæritur qualiter tam dure ei respondit, cum dicatur: Erat subditus illis. Item præcepit parentes honorare, quod est intelligendum non solum facto, sed etiam verbo: ergo non ita aspera debuisse respondisse. C Item fuit mater excellentissima, nec vnquam talis, & ipse filius obedientissimus: nec vnquam talis: & ipsa petebat ex summa confidentia, & ex summa pietate, ob aliorum inopiam, & fuit verecundissima virgo: ergo videtur, quòd nimis aspere ei respondit. Et ad ista respondendum secundùm Augustinum, vbi ait, quòd illa erat mater carnis, mater humilitatis, mater infirmitatis, quam suscepit, sed miraculum, quod erat facturus, secundùm diuinitatem erat, non secundùm infirmitatem. Ideo non agnoscit viscera humana, operaturus diuina, quasi diceret: Non genuisti, quod de me facit miraculum, ideo ait: *Quid mihi, & tibi?* scilicet communia, quantum ad hoc: diuinitatem enim meam non genuisti, sed infirmitatem. Et ibi Augustinus bene & multum de hoc. Item Chrysostomus: Mutare aquã in vinum erat diuinæ potentiæ, non humanæ, quam ex D matre susceperat. Hæc ille, Et superaddit alias caussas: ideo enim sic respondit, maximum inferens profectum, non dimittebat humilia de se sapere. Item vt non viderentur sa inijcere, miracula scilicet faciendo. Item vt non essent suspecta miracula: ab his enim, qui indigebant, rogari oportuerat, & quando tales rogant insuspicabile est miraculum & pura laus. Et ponit exemplum de medico, quando intrat in domum infirmantium, nec rogatur ab infirmis, sed à necessariis, id est, cognatis, suspicabilis erit. Itẽ hoc ait: erudiens eam nõ vltra talia facere: erat enim multi honoris ad matrem, sed multo amplius salutis multorum: non ergo aduersus matrem erant hæc verba, sed dispensationis multæ. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et ideo congruenter sequitur: *Nondũ venit hora mea.* Ex hoc obijciunt E hæretici, sicut insinuat Augustinus, quòd ergo subiectus tempori & fatis. Item ex quo discipulos vocauerat, & futura quibusdam prædixerat, ergo venerat hora faciendi miracula. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hoc est intelligendum, quòd non venerat hora passionis, ibi inquit, te cognoscam, cum pendere in cruce infirmitas incepit: cuius mater es. Vnde & ipsam tunc recommendauit discipulo, quẽ diligebat Et ex hoc patet error hæreticorum: non enim erat sub fato conditor cæli, vt ait Augustinus, vbi supra. Et ibi bene de hoc. Aliter respondet Chrysostomus, quòd ideo sic ait, ostendens, quoniam omnia cum tempore decenti operatur, quasi dicat: Non sum cognitus his, qui sunt hic neque sciũt, quod deficit vinum, si-

Tria tempora sunt tres dies. Ose. 6. a
Pietas matris Christi.
Prudentia beatæ matris, &c.
Luc. 2. g
Exo. 20. b
Responsio ad obiectionem. Aug. tract. 8 in Ioan. post med. to. 9.
Ibid. ante. Chrys. ho. 20 in Ioan. circa med. to. 3.
Exempla de medico
Hæreticorum obiectio confutata. Aug. tract. 8 in Ioan. post med. to. 9.
Ioan. 19. e
Chrys. hom. 21. in Ioan. ante med. to. 3.

A ne eos sentire hoc primum: nam qui nouit, quoniam in necessitate est constitutus, cum patiatur his, quæ petit, multam habet gratiam: qui vero necessitatis suæ non assumpsit sensum, neque beneficij mysterium, & grandem sensum accipiet: non ergo subiectus erat temporum necessitati, qui factor eorũ erat, hæc ille, & ibi bene de hoc. Sed quæritur, qualiter ait: *Mulier*, &c. cùm esset virgo sincerissima: respondendum secundùm Augustinum, quòd more scripturarum mulier pro sexu ponitur. Et idem Gregorius, quòd mulier dicitur dupliciter, scilicet pro sexu, & pro infirmitate. Factum ex muliere. Et notandum, quòd dictum Chrysostomi hic non tenetur, qui ait, quòd deficiente vino volebat mater Iesu illis, scilicet, qui erant in nuptiis ponere gratiam, & seipsam elatiorẽ facere per filium, & fortassis, quid humanum patiebatur, quemad- B modum fratres eius dicentes: Manifesta teipsum mundo, infra: Volentes eum, quæ à miraculis gloriam. Propterea vehementius respõdit, dicẽs: *Quid mihi & tibi mulier.* Hæc ille, & quasi simile ait idem super Matthæum. Super illud, Mater tua & fratres tui foris stant. Sed absit à beata Matre Dei, quòd post plenitudinem Spiritus sancti, & cõceptionem & partum filij Dei, fuit passa aliquid humanũ. id est, vanæ gloriæ. Vnde Augustinus: De sancta, inquit, Virgine Maria propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem: inde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuit ad vincendum ex omni parte peccatum, quæ concipere meruit, quem constat nullum habere peccatum. Hæc ille. Sed ad saluandum dictum Chrysostomi, posset dici, quòd non intellexit in ipsa fuisse aliquam affectionem vanæ gloriæ, sed quòd appetebat miraculum, ex quo potuit oriri C gloria humana, sicut vbi dicitur de accipientibus mercedem in gloria: quòd murmurabant videntes alios accipere eundem denarium quem & ipsi, non quòd possit esse murmur in bonis, sed quòd præambula erat defectio, ex quo videbatur posse oriri murmur, prout ait ibi Chrysostomus Et sequitur præceptio matris ministris: *Dicit mater Iesu quodcunq;*, &c. Sed qualiter hoc attentauit, ex quo dixerat Christus quòd nondum venerat hora faciendi miracula. Item ex hoc videtur dissentire à voluntate sua. Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd mater nouerat, quoniam non imbecillitatis renunciatio fuit, sed inglorationis, id est, non ad impotentiam, sed ob vanæ gloriæ recusationem: & ideo sapienter ministros vocat, vt à pluribus fiat petitio. Hæc ille. Et ex his patet prouidentiæ perspicabilitas, ad subueniendum effectuositas, & ad obtinen- D dum virtuositas: nam & Christus ex hinc aquam conuertit in vinum; vnde Chrysostomus. Deinde inquit, & honorans matrem, & vt non erubescere faciat genitricem, & vt non semper contradicere eius sit, scilicet fecit quod dixit mater. Et ex hoc patet, quam honorifica, & quàm pia, & quàm sedula, & quàm virtuosa aduocatrix est beata mater apud filium, cui à quolibet est dicendum: Mulier sancta es, ora pro nobis Et sequitur secunda particula principalis: *Erant ibi hydriæ.* Et ibi duo, in quibus vasorum aquæ conuertendæ in vinum descriptio, & impletionis præceptio. Ibi: *Dixit eis Iesus.* Ait ergo: *Erant ibi hydriæ*, ad literam vasa aquaria dicta ab ὕδωρ, quod est aqua. Vnde Isidorus. Hydria genus vasis aquatilis per deriuationem hydros Græcè aquam dicunt: *Lapideæ*, id est, de lapide factæ: *Positæ* E quia secundùm cæremonias Iudæorum in ipsis se frequenter baptizabant, id est, lauabant. Pharisæi & omnes Iudæi nisi crebro lauent manus non manducant. Vnde Chrysostomus quia enim inaquosa est Palæstina, & non erat in multis locis fontes & puteos inuenire, replebant hydrias aqua, vt non currerent ad flumina, si quando immundi fierent, sed de propè haberent purgationis modum. Hæc ille: *Capientes metretas*, id est, mẽsuras: metrum enim idem est quòd mensura secundùm Augustinum. Vnde Isidorus: Metrum mensura liquidorum est. Μέτρον, enim mensuram dicunt Græci. Inde appellata metreta: quasi ergo diceret, singulæ capiebant binas vel ternas mensuras. Sed quæritur quare in talibus vasis fecit miraculum, & quare addidit: *Secundùm purificationem Iudæorum.* Et ad hoc

Quæstio cur dicat mulier.
Aug. tract. 10. in Ioan. ante med. to. 9.
Greg. Mor. lib. 11. c. 26. in princip.
Gal. 4. a
Chrys. ho. 20. in Ioan. circa med. to. 3.
Ioan. 7. a
Cap. 7.
Chrys in Matth. ho. 44. non longè à princ. to. 2.
Mat. 12. g
Aug. de natura & gratia. cap. 36. to. 7.
Mat. 20. b
Chrys. ho. 65. in Mat. paulo ante med. to. 2.
Chrys. ho. 21. in Ioan. ante med. to. 3.
Chrys. ibid. paulo ante.
Beata virgo aduocatrix apud filium.
Iudit. 9. d
ὕδωρ.
Isid. Orig lib. 10. c. 6.
Marc. 7. a
Chrys hom. 21. in Ioan. ante med. to. 3.
Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. to. 9.
Isid. Orig. lib. 16. c. 25.

Chry

Chrys. hom. 21. in Ioan. ante med. tom. 3. Ibid paulo post.

Chrysostomus, vbi supra. Quod ideo sic fecit ostendens, nunquam illa vini receptacula facta fuisse, & ne quis infidelium suspicaretur, quoniam fæce vini intus remanente, vinum factum esset. Item quæritur, sicut opponit Chrysostomus. cum multo mirabilius esset substantiam facere ex non entibus, id est ex nihilo, quam naturam transmutare in qualitatem, videtur quod debuisset creasse vinum ex nihilo. Et ad istud respondet, quod multoties miraculorum magnitudinem abscidit, volens vt magis susceptibile esset miraculum, ideo esset minus suspectum miraculum apud illos, qui hauserant aquam, sic fecit. Item ad confutationem hæreticorum, dicentium non esse opera conditoris quæ videntur in mundo: Ideo obstruens insaniam eorum, plura fecit miraculorum ex subiectis substantiis. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Secundum verò Augustinum, vbi exponit hæc allegoricè: *Sex hydriæ sunt.* Sex ætates mundi, de quibus in Glossa: quæ fuerunt impletæ Prophetiis, quę sunt aquæ, & in vinum conuersæ, quando de Christo intelliguntur. Per binas metretas duæ gentes scilicet Iudaica & Gentilis, de quibus in figura. Duæ gẽtes in vtero tuo sunt. Tres metretæ, tres populi descendentes à tribus filiis Noe. Vel per binas metretas fides diuinitatis in Christo, per tres fides Trinitatis, & de his Augustinus prosequitur prolixe & sufficienter. Secundum Bernardum verò: *Sex hydriæ.* Sunt sex obseruantiæ, quibus purificantur Iudæi, id est, confitentes: quæ sunt silentium, psalmodia, vigilia ieiunium, opus manuum, carnis munditia: & de his, & purificatione per ista ibi prosequitur bene.

Confutatio hæreticorũ de miraculis.

Aug. tract. 9. in Ioan. ante mediũ tom. 9.

Hydriæ sex quid significent.

Binæ metretæ.

Binæ gentes Gen. 25. d

Aug. ibid. paulo post.

Bern. ser. 2. in Domi. 1. post 8. Eph. de mutat. aqua in vinum post med.

Et sequitur pars, in qua filij Dei præceptio, & præcepti impletio, & per hoc miraculi effectio. Ibi: *Dicit eis Iesus: Implete, &c.* Sed quæritur, ex quo dixit superius, quod nondum venerat hora eius, scilicet faciendi miracula, qualiter nunc præcepit implere hydrias, vt fieret miraculum? Item videtur sibi contrarius in facto & dicto. Item: Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur, ergo vt prius. Et ad istud respondendum, vt dictum est, quod superius insinuauit se non facturum miraculum propter dictas ibi causas: hic autem miraculum fecit honorans matrem, vt habitum est. Præterea vt ait Chrysostomus. Christus ait mulieri: Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israel: & tamen curauit filiam eius significans ex hoc quod & si indigni sumus, accessione faciamus nos dignos, vt accipiamus. Hęc ille. Nulla ergo mutatio in filio Dei, licet videatur prius negare & postea dare, vt patet ex dictis. Et sequitur: *Et impleuerunt vsque ad summum.* Et in hoc patet obedientia ministrorum, & miraculum occultè factum: ipse enim dixit & facta sunt. Vnde credendum est, quod tunc fuit aqua conuersa in vinum. Sed quæritur quare non est vsus aliquo verbo significatiuo prædictæ mutationis, sicut in aliis miraculis est vsus, sicut infra: Ait Paralytico. Surge tolle grabatum, &c. Et infra: Lazare veni foras. Item quæritur, quare ait ministris, vt implerent hydrias aqua & quare ait, vt implerẽt vsq; ad summum, cum posset multiplicare vinum, si esset necesse sine istis. Ad istud respondendum, quod sicut ait Chrysostomus. In hoc miraculo, ostendit se esse conditorem rerum, obstruens insaniam hæreticorum: vt ergo verbo suo increato res condidit, sic & mutat prout vult. Vnde Chrysostomus Nunc nimirum omnes, quoniam ipse est, qui in vineis aquam transmutat, & pluuiam per radicem in vinum vertit, quodque in planta per multum tempus fit, hoc repentè simul in nuptiis operatus est. Hæc ille. Aliquando tamen est vsus verbo exteriori in miraculis, propter aliorum instructionem in fide. Ad aliud respondendum est, quod ideo dixit ministris, vt haurirent, vt inde testes haberet eius quod fiebat: ipsi enim aquam hauserant. Et licet posset vinum multiplicare & ex modico multum facere præcepit implere hydriam aqua vsque ad summum, vt & esset miraculi

Num. 23. e

Chrys. hom. 21. in Ioan. ante med. to. 3.

Mat. 15. e

Ioan. 5. b

Ioan. 11. b

Chrys. ibid. post pauca.

Insania hæreticorum obstruitur.

Chrys. ibid

Cur vsus sit verbo Dominus in miraculis.

Cur dixit ministris vt haurirent aquam, &c.

A euidentia, & sufficientiæ conuiuantibus abundãtia. Et sequitur illa pars, in qua miraculi approbatio, & ab aliis commendatio: *Dicit eis Iesus, haurite*, & ibi tria. Primo diuina pręceptio de hauriendo vino. Secundo, vini delatio ipsi architriclino, & illius ab eo gustatio. Ibi: *Et tulerunt.* Tertio, ab eodem sponsi vocatio, & vini facti ex aqua commendatio: Ibi: *Vocat sponsum.* Et hoc est, quod ait: *Dixit Iesus: Ferte architriclino.* Sed quęritur, quare præcepit primo illi deferri vinum? Videtur, quod fuerit personarum acceptor, ex quo præcepit ferre vinum quasi principaliori. Vt enim ait Magister in historiis, architriclinus dicitur primus inter conuiuantes, dictus à triclino, quod dicunt fuisse domus tricamerata, vel habens testudines tres, vel tres ordines mensarum. Item ex quo B ministri hauserant aquam, videtur quod illi potuissent perhibere testimonium de vino facto ex aqua. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum vbi supra, quod homines, quibus ministrarius talium cœnarum credita est, hi maximè vigiles sunt, vt in ornatu & ordine omnia disponãtur, propterea vigilantem sensum in testimonium eorum, quæ fiebant, vocauit. Hæc ille. Et quia talis erat architriclinus, & aliorum erat sẽsus corruptus, non sufficiens comprehendere ea, quæ fiebant, eo quod ebrij erant, ideo non præcepit ferre vinum recumbentibus. Per hoc ad aliud, nequaquam enim ministri enarrantes, scilicet miraculum, essent crediti: sed viderentur insanire, ideo non vocauit eos in testimonium. Sed quærit, quare non reuelauit aliis recumbentibus? Ad hoc respõdet Chrysostomus, quod C non erant sufficientes, scilicet comprehendere, eo quod ebrij erant, vt dictum est: ei autem reuelauit, scilicet architriclino, qui poterat conspicere & iudicare recte. Et sequitur secundum: *Vt autem gustauit vinum &c.* scilicet factum ex aqua: *Nec sciebat, vnde esset*, scilicet ex qua virtute, ad literam: *Ministri autem sciebant*, certa experientia. Et hæc ignorantia significabat nescientiam synagogæ. Ministri vero significabant Prophetas, qui hauserant varias scientias Prophetarum, de quibus in Psalmo: Tenebrosa aqua in nubibus aëris. Et: Haurietis aquas Triclinium autem dicitur Ecclesia propter tres ordines eius, ait Hugo de anima, & sic architriclinus Ecclesiæ prælatum designat. Et sequitur tertia particula, in qua vocat sponsum scilicet architriclinus, Vocat, inquam, ad congratulandum. Vnde sequitur: *Omnis homo.* Sed quæritur, quare vocauit sponsum? D Respondet Chrysostomus, quod non solum, qui ministrabant, sed sponsus & architriclinus testaturi erant: ministri, sicut qui hauserant aquam, illi, sicut principales & habẽtes sensum vigilẽ & sanum ad discernendũ, quoniam vinum erat, & optimũ erat, quod factum est. Et allegat architriclinus consuetudinem de largitate discubitus in principio, & de prouidentia in fine exponendo in bonum: *Omnis homo*, vt dicitur ab humanitate, scil. homo enim proprie est, qui aliis proficit. Vt enim ait Tullius: Homo non est natus sibi secundum Platonem. Vnde dicitur: Barbari præstabant non modicam humanitatem Paulo & sociis eius. Ideo dicitur hic: *Omnis homo*, id est, perfectus viuens, vt habetur: Illuminat E omnem hominem, & talis: *Bonum vinum ponit*, scil. ea largitate. Sed quia multi conuiuantes abutuntur largitate patrisfamilias, ideo sequitur: *Et cum inebriati fuerint*, scil. suo vitio: *Id quod deterius*, scilicet ponit, scil. in remedium, quia inebriatis confert plus debile vinum, vel ne fiat dispendium & amplius incommodũ: perditio enim est, & periculum dare bonum vinum inebriatis. *Tu autem*, scilicet sponsæ: *Seruasti bonum*, continuando largitatem: Glossa vero exponit spiritualiter de homine carnali: & de hoc in collatione. Quærit Chrysostomus. quare non fuit hoc miraculum reuelatũ aliis conuiuantibus. Item, quare non narratur hic de respõsione sponsi ad architriclinum. Et ad primum respondet, quod monstrationem & cognitionem huius miraculi seruauit Christus. vsque in futuro tẽpo-

Miraculi approbatio.

Cur fertur vinum architriclino. Obiectio.

Architriclinus.

Chrys. hom. 21. in Ioan. post med. tom. 3.

Ibidem.

Ministri quid significarent.

Psal. 17. b

Isa. 12. b

Chrys. hom. 21. in Ioan. post med. tom. 3.

Homo.

Cic. de Off. lib. 1. cap. de tribus.

Act. 28. a

Ioan. 1. a

Chrys. hom. 21. in Ioan. ante med. tom. 3.

te:poſt reliquorũ ſignorum demonſtrationem:ex cuius cognitione Regulus rogauit Chriſtum,vt ſanaret filiũ A infra:Alij autem hic conuiuantes non valebant conſpicere miraculum,vt dictum eſt. [Ioan.4.f.g] Diſcipuli autem perceperunt,vnde in eum crediderunt.Et ex hoc infra eodem:*crediderunt in eum diſcipuli eius*. [Ibidem.] Ad aliud reſpõdet Chryſ.quòd euangeliſta feſtinãs ad interiores res,tangens hoc ſolum tranſcurrit,ſe non ad hoc reſpondens: quod vero neceſſarium erat.hoc erat dicere ſc.quoniã aquam fecit vinum & bonum vinum. Quærunt aliqui hic. ex quo nonnulli conuiuantes in his nuptiis fuerunt ebrij,vt ait Chryſ.qualiter filius Dei fuit cum eis in conuiuio, cum dicatur:Noli eſſe in conuiuio potatorum. [Ibidem. Prou.23.b] Item quæritur tum etiam,an ebrietas ſemper ſit peccatum,& in quo caſu eſt peccatum , & in quo excuſabile. [An ebrietas ſit peccatum ſemper.] B Et ad primum reſpondendum, vt ſupra, quòd Chriſtus dignatus eſt comedere cum eis,& bibere, vt ſanaret eos , quoniam non eſt opus valentibus medicus. [Matt.9.b] Et quia in Cana Galileę erant piſcatores,& homines ruſticani,ideo credendum eſt,eo magis fuiſſe ebrios ex dcſuetudine bibendi vinum, vel ex præcipitatione, vel ex infirmitate,vel ex ignorantia virtutis vini,quàm ex ſtudio bibendi. Ad aliud reſpondetur cõſequenter, quòd in ebrietate ſunt tres gradus,ſumendo eam largè. [Tres gradus in ebrietate.] Prima enim ebrietas eſt ad rationis aliqualẽ obnubilationem.Secunda eſt ad organorum & cordis aggrauationẽ & diſturbationem. Tertia eſt ad rationis ſubuerſionem & membrorum & organorum ligationem.Prima dicitur eſſe venialis , niſi fortè ratione circũſtantiæ ex parte perſonæ,vel officij vel temporis , ſicut in ſa- C cerdotibus legalib.tempore ſui officij. [Leu.10.b] Vbi cum prohibetur ſacerdotibus bibere vinum,tẽpore quo debebant intrare tabernaculum teſtimonij.Ebrietas vero ſecundo modo eſt periculoſa propter quod ait Saluator:Non grauentur corda veſtra crapula & ebrietate. [Luc.21.g] Tertia vero,quæ ſobrietatem ſubuertit, mentem peruertit , vt non intelligat quæ agit ,videtur eſſe mortale peccatum quantũ eſt de ſe,ſi ſcienter & ſtudioſe ſe quis inebriauerit,& inebriantib.iſto modo , comminatur ſcriptura pœnam æternam.Cui væ?cuius patri vę,&c.Nõne his qui cõmorantur in vino?Et væ qui potẽtes eſtis ad bibendũ vinum,&c. [Prou.23.d Iſa.5.c] Et nota circa iſtud miraculum dicta Auguſt. [Aug.tract 9 in Ioan. propè princ tom 9.] Vbi ait quòd non ſolum tunc vertit Dñs aquã in vinum ex aqua imbibita , ſed quotidiana miracula aſſiduitate viluerunt.Et ibi bene de hoc. D Itẽ ad nuptias venit Chriſtus propter hæreticos probibẽtes nubere, & vt coniugalis caſtitas firmaretur. [Chriſtus, quare venit ad nuptias.] Et oſtẽderet ſacramentum nuptiarum,in quibus ipſe ſponſus erat,cuius perſonam ille ſponſus gerebat. [Ibid poſt pauca.] Item, vt ait idem Aug. [Ibidem.] Omnis prophetia,qua non intelligitur Chriſtus , aquã eſt, vt inducit ipſe exemplo:mutatur autem in vinum, quando Chriſtus intelligitur & ſapit,quod non ſapiebat,inebriat quod non inebriabat.Bonum enim vinum Euangelium Chriſti Hæc Aug. [Bonum vinum Euangelium Chriſti.] Quod quidem Euangelium germinat virgines. [Zach 9.a] Sex vero hydriæ ſignificant ſex ætates,vt dictum eſt:in quibus non defuit prophetia,& illa tẽpora,quaſi ſex articulis diſtincta,vt vaſa inania fuerunt, niſi à Chriſto implerentur Hæc ſimiliter Aug. [Sex hydriæ quid.] Moraliter autem per ſex hydrias poſſunt ſignificari ſex neceſſaria mentibus purificandis,quorum prima hydria eſt compunctiua contritio, quæ purgat, vt E ait Propheta.Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ. [Per ſex hydrias ſex neceſſaria. Pſal.6.b] Et de hoc in figura:Rebecca deſcendit ad fontem & impleuit hydriam aqua,&c. Scil.lacrymarum. [Gen.24.b,c] Secunda hydria confeſſio mundans,in Pſ.Dixi confitebor iniuſtitiam meam, de qua in figura. [Pſal.31.b Ibid.c] Rebecca effudit hydriam in canalibus,quod eſt emouere peccatum ex cõſcientia.Tertia eſt pia eleemoſynarum largitio : Date eleemoſynam,& omnia munda ſint vobis. [Luc.12.f Gen.24.e] Item in Geneſi in figura depoſuit hydriam & dedit ei potum. Quarta eſt conſtans iniuriarum remiſſio & perpeſſio: hac enim purgatur peccatum:Dimittite & dimittetur vobis. [Luc.6.e] Cumque confregiſſent hydrias tenuerunt lampades,&c. [Iudic.7 f] Hydrias confringunt, qui non reputant iniurias & contemnunt. Quinta eſt exercitium pœnitentialis laboris,quod ſimiliter purgat à peccato, & de A hac in figura. Quod Rebecca egrediebatur , habens hydriam in ſcapula,id eſt , ſtrenuum laborum in ſuſtinentia. [Gen.24.a] Sexta eſt obſeruatio diuinæ legis & prædicationis,quas purgat : Mundi eſtis propter ſermonem meum. [Ioan.15.a] Et de hac hydria in figura : Da mihi de hydria tua. [Gen.24.e,d] Et ſequitur,bibe Domine, &c.qui enim eſt impletus diuina doctrina, debet eam alijs propinare.Sed iſtæ hydriæ non continent, niſi aquas inſipidas , ſi Dominus non conuertit in vinum amoris,& deuotionis. Bibi vinum meum cum lacte meo. [Cant.5.a] Binæ metretæ ſunt amor Dei & proximi. [Metretæ binæ.] Tres vero metretæ ſunt virtutes tres Theologicæ, quæ ſunt tres panes, de quibus: B Accommoda mihi tres panes. [Luc.11.a] Vel per ſex hydrias poſſent figurari ſex opera miſericordiæ, vt patet conſideranti. [Sex hydriæ et opera miſericordiæ.] De quatuor vero hydriis,de quibus dicitur : Implete quatuor hydrias aqua , patet , quod ſignificant quatuor affectus animæ, qui ſunt implendi influentiis diuinis. [3 Reg.18.e Quatuor affectus animæ ſignantur quatuor hydriis.] Vel poſſunt ſignificare aliquas de prædictis hydriis,vt poteſt patere conferenti Et ſequitur vltimum ſc. ordinis ſignorum ſubiunctio. Ibi:*Hoc initium ſignorum*. Sed qualiter ait hoc? quia per ſtellam duxit Magos ad ſe,ſicut per ſignum:ergo iſtud non fuit initium ſignorum. [Mat.2.b] Et ad hoc reſpondet Chryſoſt. quòd hoc fuit initium ſignorum poſt baptiſmum ſcil *Et manifeſtauit gloriam ſuam*. [Chryſ.hom. 22.in Ioan. ante med. tom 3.] Deitatem latentem ait Gloſſa. [Ibidem.] Sed qualiter hoc:*Et crediderunt*, quia neque multi attenderunt miraculum ſed miniſtri , architriclinus & C ſponſus.ſicut opponit Chryſoſt. Et reſpondet , quòd poſtea audierunt miraculum,in illo enim die non omnes ſciuerunt:*Manifeſtauit tamen gloriam ſuam*.Quia & poſt audierunt:*Et diſcipuli in eum crediderunt*. Vt dicitur hic ſc. qui antea mirabantur Sed qualiter ait crediderunt diſcipuli,ex quo prius crediderant? Et ad hoc reſpondet Auguſt.Quòd diſcipulos hic debemus intelligere,qui erant futuri diſcipuli , quia diſcipuli erant, quando hæc conſcripta ſunt. [Aug.de conſen. Euang. lib 2.c.17. tom.4.] Sed quæritur quo modo fecit hic ſignum ſiue miraculum , cum hoc diminuat meritum fidei,infra:Niſi inquit ſigna videritis,nõ credetis. Ad iſtud reſpondet Chryſoſt.quòd tunc maximè neceſſarium fuit ſigna facere,quando deuoti & attendentes, his quæ fiebant manifeſtè aderant. Sed tunc quæritur de hoc quod ſupra.Sine ſignis,id eſt miracu- D lis in eum crediderunt. [Ioan.4 g] Et ad hoc reſpondet Chryſoſt. quod doctrina & Prophetia aliquando erat ſufficiens admirationẽ imponere audientium animab. & ſuadere cum affectione,attendere & credere. [Chryſ.hom. 22 in Ioan. ante mediũ tom.3.] Sed tunc quæritur quare aliquando denegat ſigna facere , aliquando propter peruerſitatem conuerſantiũ in locis illis [Ioan 1.f Chryſ.ibid.] Et ex his patet,quod aliquando faciebat ſigna ob deuotionem aſſiſtentiũ , aliquando omittebat facere , quando doctrina & prophetia ſufficiebant:aliquando denegabat ob peruerſitatem habitantium ſiue inquirentium ſigna Et ſequitur ſecunda principalis capituli. Ibi:*Poſt hæc deſcendit* , &c. in qua narrantur de deſcenſu ſuo Capharnaum, vbi narratur ſuus deſcenſus, & de mora ibidem ait ergo:*Poſt hæc,&c.* [Secunda principalis capituli.] Sed quæritur , ex quo erat ibi parum moraturus, & Hieroſolymam feſtinaturus, quare illuc deſcendit.Et ad illud reſpondet Chryſ.quod E ideo deſcendit,vt matrem,& fratres , non vbique ſecum contrahat. [Chryſ.hom. 22.in Ioan. ante med. tom.3.] Adiuit ergo illuc,& parum ibi contrahens tempus propter honorem , qui erat ad matrem, eam reſtaurans,id eſt conſolans & delectans,rurſus autem aſſumit facere miracula,& ideo aſcendit Hieroſolymam Sed quæritur quare non fecit ibi ſigna vel miracula.Et ad hoc Chryſ.quod illi,qui habitabant illam ciuitatem,valdè erant corrupti : Capharnaum , &c. [Ibid. Mat.11 c] Et ſequitur vſq; enim infernum deſcendes. Item quæritur qualiter ait:*Fratres eius*,cum fuerit vnigenitus & patris & matris. [Aug.tract. 10.in Ioan. ante med. to 9.] Et ad hoc reſpondet Auguſt. Quòd fratres erant cognati Mariæ, eo modo , quo Abraham & Lot dicebantur fratres , & Iacob & Laban:*Et ibi manſerunt non multis, & cætera.* [Gen.14.c Gen 27.g] propter vicinitatem Paſ-

chæ

Luc.4.e Aug.de conser.Euang. lib.2.c.42. tom 4.

Descensus Capharnaũ quid significet.

sehæ, provt postea subdit, nec iste descensus Capharnaum, qui fuit ante Pascha, est idem cum illo descensu, de quo Lucas, vt patet ab Augustino. Et patet secundum Glossam, quod iste descensus significauit descensum filij Dei in mundum. Moraliter vero significat descensum filij Dei in animam sanctam. Capharnaum enim interpretatur villa pulcherrima, vel ager benedictionis, eius mater est humilitas, obedientia, fratres & discipuli gratuitæ virtutes, qui concomitantur ipsum Iesum. Quicunq; fecerit voluntatem patris mei, hic mater, & soror, & frater. Ioannes item: Si quis diligit me, &c. Sequitur. Ad eum veniemus, &c.

Mat 7.e Ioan.14.e

Tertia pars principalis capituli.

Et sequitur tertia pars principalis capituli de asceuso in Hierosolymam. Ibi: *Et prope erat Pascha*. Et illa in duo. Primo de ipso & de factis ibidem. Secundo, narratur de inquisitione Iudęorum ab ipso. Ibi: *Responderunt*. In prima tria. Primo ipsius asceusus & curæ eius præmissio. Secundo facti ibidem specificatio. Ibi: *Et inuenit*. Tertio recordationis discipulorom de facto sobiunctio. Ibi: *Recordati*. Ait ergo: *Et prope erat Pascha*. Scilicet primum post baptismum suum.

Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3. Exod.23.e

Vnde Chrysostomus: Ascendit, vt ostẽdat, quoniam antè paucos dies Paschæ baptizatus est. Idem Magister in historiis. Et quia Pascha erat, ascendit adimplens legem, de qua Exodi. Tribus vicibus festa celebrabis, &c. Vnde Glossa docet nos seruare statuta Ecclesiæ, ad quam venimus. Et sequitur secundũ: *Et inuenit in templo*, id est in atrio templi, nomine tamẽ templi appellatur. *Inuenit*, inquam vendentes. Et de his quæ vendebantur & qua causa vendebãtur, Magister in historiis super illud Matthæi.

Mat.21.b

Eiiciebat omnes vẽdẽtes, &c. In porticibus templi, inquit, hostias vendebant ne venientes de longinquo nihil offerrent, si hostias præsto non haberent. Et ibi bene de hoc. Sed quæritur qualiter narrat hic de ista eiectione, cum Matthæus narrat de eiectione vendentium in templo antè passionem.

Mat.21.b Chrys. ibid. paulo post.

Et ad hoc respondet Chrysostomus, vbi supra. Hę eiectiones non fuerunt secundum idem tẽpus, sed hæc fuit in initiis operum Christi. Illa vero antè passionem. Et enumerat ea, quæ vendebantur, scil. *Boues & oues*, quos offerebant diuites: *columbas*, quas offerebãt pauperes secundum legem: *Et Nummularios*, scil. accommodantes pecuuia sub cautione: nam prohibitum erat dare ad vsuram.

Leu.5.b

Tamen tales parua munuscula accipiebant, licet non numeratam pecuniã, palliantes suã vsuram. Ideo dicitur: Violabant me ad populũ meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis.

Ezec.13.d Ezec.22.c

Et: Vsuram & superabundantiam non accipies. Et ad ostensionem zeli magni ipsius subdit: *Et cum fecisset flagellum*, ad literam, *Eiecit, &c*. Vnde Chrysostomus: Non solum verbis & increpationibus contentus, sed flagellum faciens, eiecit eos.

Chrys. vbi supra.

Ratio eiectionis.

Et subditur ratio huius eiectionis. Ibi: *Auferte ista hinc, &c*. id est de tam sacro luco: *Et nolite facere domum, &c*. id est templum cultui diuino mancipatum: *Domum negotiationis*, vendendo & emẽdo, sicut ipsi faciebant. Sed quæritur, ex quo non erat magnũ peccatũ si vendebant in templo, quod emebatur, vt offerretur quare eiecit istos. Item vendebant, quæ opus habebant homines in sacrificiis temporis: Et quæ honestè emuntur, non illicitè venduntur, vbi ait Augustinus: ergo vt prius.

Aug. tract. 10. in Ioan. ante mediũ tom. 9. Ibidem.

Et ad istud respondet Augustinus. Quod ad hoc figura erat illud. Inde enim eiecit Dominus omnes, qui sua quærebant. Ideo non passus est domũ orationis fieri domum negotiationis, & si negotiationis domus nõ debet fieri domus Dei: potationis debet fieri? quasi dicat: Non. Quid ergo faceret, si ebriosos ibi inueniret? Hæc Augustinus.

Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.

Item quæritur iuxta Chrysostomũ, quare sic istos eiecit. & quare cum tanto conatu, quod fecit flagellum ad eiiciendũ? Ad hoc respondet, quòd quia debebat in sabbato curare & multa alia facere, in quibus videbatur Iudæis esse legis transgressio, vt non videretur Deo contrarius. Ideo ob suspicionis directionẽ fecit. Hęc ille. Ad aliud respondet, quod ideo non est contentus sermonibus, vt ostendat se hoc facere non sicut hypocrita vel hypocrisim simulans: ex quo enim

A erat multa plebis irrationabilitas, non erat hypocrisim simulantis in pericula se proiicere, sed omnia pati eligentis, pro bono ornatu domus Dei. Ideo non dixit, domum tuam, sed domũ patris mei, Ad ostensionem ergo. quod non fuit contrarius Deo, nec quod simulans hypocrisim eiecit eos de templo dicto modo. Sed adhuc quæritur, quare hic loquitur mitius in ista eiectione, quam Matthæus: hic enim ait. *Nolite facere domum negotiationis*.

Mat.21.b

Ibi autem ait: Fecistis eam speluncã latronũ. Ad istud respondet Chrysost. quod in principio signorum non ita vehementer, sed tenuiori increpatione vtitur: ideo tunc post signa & documẽta acrius loquutus est.

Chrys ibid.

Sed quæritur, cum adhuc nõ esset multũ notus, nec fama sui diuulgata, qualiter permiserunt eum prædicta facere tam authenticè sine contradictione? Et ad istud respondendũ secundũ Magistrũ in historiis supra Matthæũ:

B Tradunt, inquit quidã, quia fulgor radiosus egrediebatur ex oculis ipsius. quo territi Sacerdotes & Leuitæ non poterant ei resistere, & ideo permiserunt eũ sic facere. Aliter respondet Chrysost. quod nõ resistũt neq; arguunt, sicut infra, quando dixerunt: Dæmoniũ habes: quia viderunt se iure increpatos.

Ioan.7.e

Et vt patet hic ad literã, templa Dei sunt venerãda, & ea, quæ sunt negotiationis voluptatis, cupiditatis, contentionis, ex eis eiicienda. Vnde Magister in historiis super Matthæum vbi supra.

Mat.7.e

Hic rectè faciunt qui ceras factas in Ecclesia vendi non permittũt, nisi inquit, pro mysterio hoc fecerit Dominus. Et hoc quia est domus orationis. Vt enim ait August. loquens de Ecclesiis, nihil turpe ac

Aug de Ciuit. Dei lib. 2.c.28 to.5.

C flagitiosum spectandũ aut imitandũ proponitur, vbi veri Dei aut præcepta insinuantur, aut miracula narrãtur, aut dona laudãtur, aut beneficia postulãtur. Quid autẽ significatur per vendentes & ementes boues. Et sic de aliis August. multũ, in Glossa pro parte.

Aug tract. 10 in Ioan. tom 9.

Ipsi enim sunt, qui quærunt quæ sua sunt, & totũ habẽt venale. Columbas enim vendunt, qui dicunt se dare Spiritum sanctũ pretio honoris sui. Similiter boues vendũt, qui laborẽ prædicationis similiter pro pretio tẽporali vendunt: Oues vendũt, qui plebẽ diabolo vendunt, & hoc faciunt, vt accipiãt honores & laudes, non vt conuertantur ad veritatẽ. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et est in Glossa pro parte.

Ibid. ante med.

Cur flagellum fecit.

Quod ergo flagellũ fecit, figura est secundũ Augustinum, quia sermo eius flagellatur, secundũ illud Psalmi: Congregata sunt in me flagella, & ignoraui: flagellatus est flagellis Iudæorũ, flagellatus est

Psal 34 b

D blasphemiis falsorũ Christianorum, nec ipse præcepit illis, qui ab eis erat flagellandos. signũ nobis ostendit, quia vnusquisq; in peccatis suis testẽ sibi facit, addendũ peccatũ peccato, & quia sic illi faciebãt huius signũ fecit illud, sc. flagellũ, &c. Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: Iniquitates suæ capiunt impium.

Isa 5 c Prou.5.d

Et sequitur tertium, scil, recordationis discipulorũ specificatio, ibi: *Recordati*, hoc viso, ait Glossa: *Quia scriptũ est Zelus, &c*. Et in hoc quod ait, *Comedit: &c*. Vocatur vehementia zeli: quod enim comeditur, quasi in comedentem vertitur, & vita illius & regimine agitur: Et de hoc Augustinus bene: Qui, inquit, comeditur zelo domus Dei, omnia quę ibi videt peruersa satagit corrigi cupit emendari, si emendare potest, non quiescit, si nõ potest, tolerat, gemit, & ibi multũ & bene de hoc: Vn-

Aug. eod. tract. post med.

E de & imitationẽ Christi eius membra & spiritualiter præsidentes & prædicantes debent comedi zelo Dei, id est, inflãmari, & illo agi & regi.

Zelus qualis esse debeat.

Vnde August ibi: Si in domo tua, nequid peruersum sit, satagis, in domo Dei, vbi salus proposita est, debes pati quantũ in te est, si quid peruersũ ibi vides? quasi dicat: Non.

Ibid.

Et sequitur, prohibe quos potes, tene quos potes, terre quos potes, blandire quibus potes, noli quiescere. Ac demũ: Nolite quiescere lucrari animas Christo, qui estis lucrati à Christo. Hæc ille. Et ibi bene de hoc: O filij æmulatores legis estote, & ibi enumerat exempla patrũ.

1 Mac.2 f 1 Ezec.4 a Greg in Ezech lib.1. hom.12.post med.

De hoc dicitur: Sume tibi sartaginem ferream, &c. Secundum Gregorium: Nullum omnipotenti Deo sacrificium tale est, quale zelus animarum, debet tamẽ zelus esse regu-

Ioan.2.b
Rom.10.a
Bern. super cant. ser 49 ante med.
Ber. hom. 49.
Cato.
Senec. de cõs. ad Marciam c. 20. circa med.

fatus recta scientia, ne contingat illud: Æmulationem Dei habent, sed non secundum sciẽtiam. Vnde Bernardus: Quo feruidior est zelus, eo magis scientia est necessaria, & idem: Dilectio & cognitio sunt necessaria cum zelo: ista ne infler, illa ne erret: tali zelo debent esse feruidi electi Dei, exẽplo sanctorũ Patrum, Phinees & aliorũ. Coram enim Catone nullus erat ausurus peccare, ait Seneca. Et sequitur illa pars, in qua de interrogatione Iudæorũ à filio Dei, ibi: *Responderunt ergo.* Et ibi quatuor. Primo ipsa interrogatio. Secundo Christi responsio, ibi: *Respondit.* Tertia iterata eorum interrogatio, ibi: *Dixerunt.* Quarto temporis, quo fuerunt discipuli recordati dictorum Christi, specificatio, ibi. *Recordati*, ait: *Quod signum ostendis, &c.* Et in hoc patet eorũ insania. Vnde Chrysostomus. Signo, inquit opus erat? quasi dicat: Non, vt ea quæ male fiebant cessare faceret, & domum eriperet à tanta verecũdia Zelum enim

Chrys. hom. 22. in Ioan. circa med. tom. 3.

B tatem pro domo Dei accipere, nonne maximum signũ virtutis Dei erat? Hæc ille. Sed quæritur, quare petebãt signum, ex quo erant immũdi, & facere signum esset ad eorum confusionẽ? Et ad hoc respondet Chrysostomus quod à turpi lucro suo interciso, id est, ablato dolentes erant: & ideo opinantes eum prohibere, scil. à præcipi facto, sic petierunt. Sed quæritur tunc, quare non fecit aliquod signum ad eorum confusionem? Et ad hoc respondet idem, quod propter vltimam eorum insensibilitatem & dolosam mentem nullum signum fecit: Generatio adultera signum inquærit: sed non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetę. Et ibi manifestius ait euangelista, hic autem magis ænigmaticè propter mentem eorum perniciosam. Hæc Chrysostomus. Et sequitur responsio Christi: *Respondit Christus, soluite templũ hoc, &c.*

Cur peterent signum Iudæi. Ibidem.

Cur signum non fecerit Dominus. Mat. 12.e

C Sed qualiter ait imperatiuè? cum ipse loqueretur de templo corporis sui, non debuit imperare eis soluere templum. Et ad hoc respondet Glossa, quod istud fuit prophetia, non enim imperat, sed quasi diceret: Vos soluetis scil. in passione, & ego excitabo in resurrectione. Et propterea loquitur: *Excitabo*, quasi de somno ob breuitatem temporis ante resurrectionem, secundum illud Psalmi: Ego dormiui & soporatus sum: vnde dicitur Tertia die suscitabit nos. Et occasione istius verbi, sicut creditur, sumptum fuit istud falsum testimonium Iudæorum dicentium: Dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum ædificare illud. Et nota quod istud verbum posset esse conueniens thema tempore passionis vel resurrectionis: in quo figurantur quatuor. Quorum primum est sacri corporis filij Dei singularis, & dedicata sanctitas. Ibi: *Templum.* In sole enim posuit

Psal. 3.b
Ose. 6.a
Mat. 26.f
Quatuor hic figurantur.
Psal. 18.a

D tabernaculũ suum: vnde figuratur per templũ Salomonis in quo erant omnia, quasi de auro vel aurea. In quo notatur immaculata sanctitas. Istud enim templũ sacrũ erat, illud tabernaculum non manu factum. Secundo figuratur passionis vniuersalitas. Ibi: *Soluite*, id est soluetis, quod enim soluitur vndique deligatur, & dilaceratur, & eius compago dissipatur. Sic fuit de Sacro corpore Domini, quando clauis confodiebatur & perforabatur. in figura conscidit me vulnere super vulnus. Et destruxit me vndique & pereo. Et sequitur: Fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum Tertio figuratur eiusdem inuicta potestas in resurgẽdo. Ibi: *Excitabo illud.* In quo notãda æqualitas potestatis filij cum patre. Vnde Augustinus. Quo modo suscitat pater sic & filius. Potestatem habeo ponendi

Immaculata sanctitas.
3. Reg 7.
Heb. 9.e
Passionis vniuersalitas.
Iob 16.e
Iob 19.b
Inuicta potestas in resurgendo.
Aug. tract. 10 in Ioan. post med. tom. 9.

E animam meam & iterum sumendi illam. Quarto figuratur veritas mortis, & velocitas resurrectionis. Ibi: *Tribus diebus*, & hoc scil. ad manifestandam veritatem mortis & in resurgendo virtutem potestatis. Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus. Qualiter autem fuerũt tres dies, & tres noctes: Augustinus bene: Quod primus dies, à parte extrema totus annumeratus. Similiter tertius à parte prima & ipse totus: medius autẽ absolutè totus. Et sequitur: Ab hora mortis vsq; ad diluculũ resurrectionis fuerunt quadraginta horæ, vt congrueret vita sua super terram illi numero ad insinuã-

Ioan. 5.d
Ioan. 10.d
Veritas mortis.
Mat. 12.f
Augus. de Trin lib. 4. c. 6. in princ. tom. 3.

dum mysterium perfectionis. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur tertium, scil. iterata interrogatio Iudæorum, dixerunt ergo Iudæi: & *Quadraginta sex annis, &c.* Sed quæritur, qualiter ait: quod tot annis fuit templum ædificatum, cum in sex annis fuerit ædificatum templum, & septimo consummatum fuerit, vt patet. Videtur enim quod sit contradictio. Et ad istud respõdendum: quod primum templum fuit ædificatum in sex annis, vt dictum est, hic vero loquitur de templo reædificato sub Zorobabel, cuius ædificatio fuit incepta primo anno Cyri Regis: sed impedientibus bellis? tot annis fuit perfectè ædificatũ, vt patet. Et de hoc in Glossa: sed cõtra hoc est illud quod ait Chrysost. quod in viginti annis fuit consummata mensura ædificationis prioris templi. Et ad istud est respõdendũ, quod vis est faciẽda in hoc quod ait: *Consummata*, numerat enim Chrysost. & ædificationem templi & ædificationem domus Regiæ, quæ tredecim annis est ædificata, vt patet. Quasi ergo dicerent Iudæi impossibile est, loquentes ad Christum, te excitare tot diebus templũ ædificatũ tot annis: *Sed ille dicebat de templo corporis*, vt enim ait Augustinus. Ille spiritualiter loquebatur, sed illi caro erant, & vt caro sapiebant. Sed quæritur de Glossa, & est Augustini, qui hęc exponit, quę Glossa ait. Quod quadraginta sex diebus corpus Christi, vt cuiuslibet hominis in ventre matris per omnia membra formatur: sed videtur quod hoc non fuerit ad propositum, quia Christus fuit conceptus ex Spiritu Sancto. Alia corpora humana fuerunt concepta ex seminibus commixtis vt patet supra vbi dicitur: Non ex sanguinibus &c. ergo non est simile de corpore Christi & de aliis corporibus humanis. Item ipse Christus à primo instanti cõceptionis fuit perfectus vir: Fœmina circundabit virũ. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundũ Magistrum in historiis, secũdum hunc numerũ conuenisse perfectioni corporis Dominici, quantum ad maiorẽ distinctionem. Vnde corpus perfici, potest intelligi dupliciter: vel organizatione vel magnitudine siue mole: omnia enim alia corpora humana concepta ex seminibus permixtis perficiũtur vtroque modo, prout ait Augustinus. Qui ait: Conceptio humana sic procedit, quod in primis sex diebus, lactis quasi habet similitudinem, sequentibus nouem conuertitur in sanguinem, duodecim diebus solidatur, reliquis diebus, formatus vsque ad perfecta lineamenta. Et ibi bene de hoc. Corpus vero Christi, in primo instanti fuit organizatũ completè, tamen mole & magnitudine membrorũ spatio dierum perficiendũ. Ideo numerus prædictus non est dicendus cõuenire sacro corpori Christi, quãtũ ad distinctionẽ, sicut aliis corporibus: sed eo modo, quo dictum est, In instanti enim primo conceptionis completũ & organizatũ fuit corpus Dominicũ & verbum vnitum. Quærit Chrysostomus, quare non dedit eis signum. Et respõdet vt prius, quod ideo non dedit, scil. propter eorũ dolosam mentẽ. Item quærit, quare non soluit eis ænigma de tẽplo. Et cum dicatur. Qui sophisticè loquitur odibilis est; videtur quod non debuit eis ita loqui, quasi sophisticè, quasi æquiuocando templũ. Et ad primũ respõdet Chrysostomus, quod sermonẽ non suscepissent, licet exposuisset eis de templo corporis sui. Si enim inquit, discipuli neque sufficiẽter eorant intelligere quod dictũ est, multo magis nec turbæ. Ad aliud respondendũ, quod aliud est loqui sophisticè. aliud ænigmaticè; quia loqui sophisticè est loqui ad deceptionẽ: loqui vero ænigmaticè est ad occultationẽ mysteriorũ malis & indignis, vel ad exercitationẽ bonorũ ad inquirendã intelligentiã in mysteriis. De mysterio autem istorum dierum scil. quadragintasex in Glossa, & in Homilia. Et sequitur quartum, specificatio temporis. quo discipuli fuerũt recordati præmissi ænigmatis: *Cum ergo resurrexisset, &c. Recordati. &c.* Aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Ideo sequitur: *Crediderunt scripturæ*, in qua præfigurata Christi resurrectio, sicut in euomitione Ionæ de vẽtre piscis

Quæstio de ędificatione templi.
3 Reg. 6.A
Chrys. hom. 22 in Ioan. post med. tom. 3.
3 Reg. 7.a
3. Reg. 9.b
Aug. tract. 10 in Ioan. post med. tom. 9.
August. de Trin. lib. 4. c. 5 to. 3.
Mat. 1.d
Ioan. 1.b
Hier. 31.d
Aug 83. quæstio. q. 56. tom. 4.
Conceptio humana.
Chrys. hom. 22. in Ioan. post med. tom. 3.
Eccl. 37. c
Chrys. ibid. paulo post.
Loqui ænigmaticè quid sit.
Luc. 24 g

Mat. 12. f — *Et sermoni*, quem dixit de resurrectione: Erit filius hominis in corde terræ. Sed quærit Chrysostomus, qualiter discipuli hoc nesciebant, quoniam eum suscitari oportebat à mortuis. Et ad istud respondet: quoniam
Ioan. 7. f — spiritus nondum erat, scil. datus, vt dicitur infra. Ideo continuè audientes sermones de resurrectione, nihil intelligebant: alienum enim & præter opinionem erat, quod dicebatur. Ideo ait Petrus Christo, loquenti de
Mat. 16. d — passione: Propitius esto tibi. In primis ergo hunc sermonem conuelatum per experientiam, scil. resurgendo ad veritatem duxit, postea dedit tantã spiritus gratiã vt omnia susciperent. Et sequitur postea enim vitam ostenderunt præclaram & multam philosophiã & magnos labores, & desiserunt præsentem vitam & nihil existimauerunt humana. Sed superiores omnibus facti sunt, & sicut Aquilæ leues altè volantes per opera ad
B ipsum adierunt cælum. Hęc ille. Et ibi bene de hoc
Ioan. 12. e — infra: Cum exaltatus fuero omnia traham ad meipsum,
Aug de concord. Euang lib 2. c. 17. post med. tom. 4. — &c. vel vt ait Augustinus: Quod in aliis locis scripturarũ euidẽter apparet, discipulos omnes appellatos, qui ab eo discerent, quod ad vitam æternã pertineret. Hęc ille. Non ergo solum vocat discipulos, scil. Apostolos
Vltima pars capituli diuiditur in duas. — fortè, sed alios sequentes eos. Et sequitur vltima para capituli, in qua narratur de credulitate multorum in eum, & illa duas: Primo de credulitate multorum com-
Ioan. 3. a
Lou 23. a — muniter: Secundo de aduentu Nicodemi, & eius credulitate. Ibi: Erat autem homo. Ait ergo: *Cum autem esset in Hierosolymis in Pascha, &c.* cuius solemnitas celebrabatur septem diebus: *Multi crediderunt*. Non scil. perfecte. Sed: *Videntes signa*. Vt enim
Chrys. hom. 23. in Ioan. propè princ. tom. 3. — ait Chrysostomus: Grossiores quidem signa trahebant,
C rationabiliores vero prophetiæ, infra Nisi signa & prodigia videritis non credetis. Et licet ita esset: *Ipse Iesus*
Ioan. 4 g — *non credebat semetipsum eis*. Sed qualiter hoc, videtur ex quo in eum crediderant, quod ipse debuisset se credere eis: sicut enim quærit Augustinus. Item cum haberet potestatem ponendi animam, & iterum sumendi eã
Ioan. 10. e
Ioan. 8. c — infra, Non oportuit, quin semetipsum crederet eis. Itẽ infra: Nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Ergo vt prius. Et ad hoc respondet Augusti-
Aug. tract. 11. in Ioan. propè princ. tom. 9. — nus dicens: An fortè non credebant & fingebant se credidisse, & quasi idem in Glossa. quæ ait: Nondũ erãt digni, quibus se crederet Iesus, & familiariter cohabitaret: non ergo vel propter timorem vel dubitationem à parte ipsius non credebat se eis, sed propter eorum indignitatem & credulitatis fictionem & imperfectio-
D nem. Et ideo sequitur: *Eo quod ipse nosceret omnes*. Et ita sciebat eos infirmiter credere ait Glossa. Vnde Augu-
Ibid. post aliqua — stinus: Plus nouerat artifex, quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso: sic Creator nouerat, quod creatus homo non nouerat. Idem Chrysostomus vbi supra, ea quæ in corde hominum scire est
Chrys. hom. 23. in Ioan. non longè à princ. to. 3. — eius, qui plasmauit corda: Deus intuetur cor. Et alibi:
1. Reg 16 b
Eccl. 23. b — Omnia videt oculus eius. Et: Ego Dominus scrutãs corda & probãs renes. Et: Omnia sunt nuda & aperta ocu-
Hier. 17. b
Heb. 4. d
Chrys. ibid. — lis eius: ideo sequitur: *Quia ei opus nõ erat. Ipse enim sciebat quid esset in homine*. Nouit enim eorum, id est, hominũ ineffabilia omnia: manifestè ait Chrysostomus, vbi supra. Et in hoc patet salutare exemplum hominibus,
E non credendi, neque committendi se omnibus,
Ibid. — qui fingunt se esse amicos. Vnde Chrysostomus vbi supra Sic nos non in his, qui simpliciter sunt amici, id est, apparentes & nomine tenus, sed in propriis amicis
Hier. 9. b
Mich. 7. b — confidamus: Vnusquisque à proximo se custodiat. Et: Nolite credere amico, &c. Itẽ ex quo Deus nouit omnia, quæ sunt in homine, ob talis iudicis maiestatẽ, ob
Hier. 23. f — talis testia inflexibilem veritatem: Ipse enim est iudex & testis. Ob talis dominatoris in corde habitantis san-
Abac. 1. d — ctitatem, & immunditiarum ab eo odibilitatẽ: Mundi enim sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. Necesse est vt homines
Boet. de consolat. Philo. lib. 5. pros. 6. in fin. — mundent corda sua. Vnde Boetius: Magna vobis est si dissimulare non vultis, necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis,
A propter, quod ait Propheta: Prouidebam Dominum
Psal. 15. b — in conspectu meo semper.

CAPVT III.

Erat homo ex Pharisæis. Præmisso ascensu Domini in Hierosolymam, & enarrata multorum in ipsum credulitate, hic narratur de aduentu Nicodemi, & eius
Continuatio capitis & sensus. — credulitate, vel, vt alij continuant, præmissa manifestatione filij Dei per miraculum in operibus conditionis, hic eius manifestatio per documenta regenerationis & etiam per opera. Et hoc in duas partes. Primo, de ma-
Diuiditur in duas partes. — nifestatione sua ipsis Iudæis. Secundo de manifestatio-
Ioan. 4. a — ne sua ipsis Samaritanis. Infra: Vt ergo cognouit Deus. Prima scil. istud capitulum in duas. Primo, de documẽ-
B tis Saluatoris ipsi Nicodemo: & de mutua collatione & eius instructione. Secundo, de transitu eius in Iudęam, & de opere regenerationis, eo quod ibi baptizabat per discipulos. Ibi: *Post hæc venit Iesus*. Prima in duas. Primo, de prædicto aduentu & descriptione aduenientis. Secundo, de eius instructione, & de documentis Saluatoris, ibi: *Dixit ei*. Ait ergo: *Erat homo*. Et est descriptio
Tres sectæ Iudæorum. — eius à secta vel religione. Ibi: *Ex Pharisæis*. Erant enim tres sectæ, de quibus in historiis Magister sufficienter.
Nicodemus victoria populi. — Item eius descripsio à notatione. Ibi: *Nicodemus*, qui interpretatur victoria populi, & erat filia credentium in Christum ex Iudęis, vt dicitur in Glossa. Tertio eius descriptio à dignitate. Ibi: *Princeps Iudæorum*, id est, vnus de Principibus, ait Glossa. Sed qualiter ait hoc quia in-
Ioan. 7. g — fra: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum?
C Et ad istud respondendum, quod iste credidit occultè, Ideo ait hic, quod nocte venit ad Iesum. Ibi negabant aliquem manifeste credidisse, vel falso asserebant illud ex inuidia, neminem, scil. ex Principibus in ipsum credidisse: vnde de isto similiter dicitur infra. Dixit Nico-
Ibidem.
Ioan 19. g — demus ad eos: Nunquid lex vestra iudicat hominẽ, nisi prius audierit eum: Et de isto similiter infra: Venit Ni-
Cur Nicodemus nocte ad Iesũ. — codemus. Et subditur de eius aduentu, & de tempore. *Hic venit ad Iesum nocte*. Sed quæritur, ex quo credidit, vt erat vnus de principibus, non oportuit eum timere
Chrys. hom. 23. in Ioan ante med. tom. 3. — nec nocte venire Et ad hoc respondet Chrysostomus: quod adhuc Iudaica detinebatur infirmitate, ideo nocte venit trepidans: vel secundũ Glossam, quia magister in Israel palam discere erubescebat: vel, vt ait Beda cupiens secreta allocutione mysteria fidei percipere:
Figura cathecumenorum. — ideo nocte venit. Secundum vero Augustinum, iste fuit
D figura catechumenorum, qui portant crucẽ Christi in fronte, sed de mysteriis carnis & sanguinis ignorant: & de his erat iste. Ad lucẽ venit & in tenebris. Et de hoc
Secunda pars & eius diuisio. — ibi multa & in Glossa similiter. Et sequitur secunda pars, in qua instructio Saluatoris Et quia Nicodemus, qui venerat, interrogabat, & Saluator docebat, & instruebat: ideo illa in tres. Primo interrogationis illius pręmissio: & Saluatoris instructio de regenerationis Sacramento. Secundo, iterata eiusdẽ interrogatio & Saluatoris responsio de regenerationis modo. Ibi: *Dicit ad eum Nicodemus*. Tertio subsequens illius quæstio, & Saluatoris doctrinatio de intellectu vero eorum, quæ dicta erãt. Ibi: *Respõdit Nicodemus*. Ait ergo: *Dixit Rabbi*, id est. magister. *Scimus*, per signa, scil. *Quia à Deo ve-*
E *nisti magister*. Et cõfitetur potestatis auctoritatẽ, in hoc, quod ait: *A Deo venisti*, & magisterij diuinitatẽ in hoc,
Ioan. 13. b — quod ait: *Magister*, infra: Vocatis me magister & Domine, subditur cõfirmatio dictorũ. *Nemo potest facere signa,*
Ioan. 9 f — *&c.* Infra: Nisi hic esset à Deo, non posset facere quidquã. Et in hęc confitetur virtutis potestatẽ. Vt enim ait
Chrys. hom. 23 in Ioan. ante med. tom. 3. — Chrysostomus: Adhuc humanam mentem de eo habebat, scil. credẽs eum esse hominem solum & vt de Propheta scil. misso, loquitur, indę gente auxilio aliorum in operationem: Sed quæritur, quare filius Dei non redar-
Ioan 4. g — guit eum, sicut infra ait ad regulũ: Nisi signa & pro-
Chrys. ibid.
Isa. 42. a — digia videritis, nõ creditis. Et ad istud respondet Chrysostomus, quod calamum contritum non conterit, vt dicit Isaïas. Et quia ille non erat firmus in fide, sicut

dictum est, ideo non redarguit eum: non venerat enim iudicare mundum, sed saluare. Et subditur do-

[Quasi iuratio Dei. Amen.]

ctrinalis responsio Saluatoris: *Amen amen dico tibi.* Et hoc est quasi iuratio Dei, & interpretatur, verum est, est enim nomen hebræum, & manet non interpretatum, vt honorem haberent velamento mysterij, ait Augustinus: Et geminatur ad maiorem confirmationem: *Nisi quis natus fuerit denuo*, id est, iterato, vel desuper secundum literam Chrysostomi: *Non potest videre regnum Dei*, id est, videre me, qui sum regnum Dei: Regnum Dei intra vos est, & infra: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum Sed quæritur, sicut innuit Chrysostomus, quare non instruait eum de veritate suæ potentiæ, & quod erat filius Dei naturalis, non indigens auxilio alicuius ad operandum? Et ad istud respondet Chrysostomus, quod studium erat Christo non ita dignitatem suam reuelare sicut suadere, quoniam nihil ea diuerso agebat patri. Etenim verbis moderate loquebatur, in factis autem cum potestate mirificabat, vt patet infra. Quando ait: Tolle grabatum tuum & ambula, &c. Et ideo non reuelauit his verbis dignitatē suam, miraculo autē ostēderat potestatem. Item quæritur, cum istud esset arcanū mysterium, scil. scite de sacramēto regenerationis, qualiter de hoc proposuit illi, cū non esset fide perfectus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quod non priuauit eum sua doctrina, ænigmatice tamen aperit ei, neque manifeste excelsum ei loquitur. Erat enim misericordia dignus, non sicut qui erant à malitia increduli. Et ita successiuè & ænigmaticè manuducit eum ad cognitionem veritatis. Item quæritur ex quo Nicodemus præmiserat de signis, videtur quod impertinenter ei respondit dicens: *Nisi quis natus.* Et ad hoc respōdet idē, quod existimauit ille se magna aliqua dixisse: ideo ostendens, quoniam neque in ianua decētis cognitionis ascendit, sed extra regnum Dei erat. Ideo ait: *Nisi quis natus &c.* Item quæritur quare Christus non dixerit sermonem ad eum, sed in tertia persona loquitur. Et ad istud respondet quod vt mitius grauem sermonem sc. sufferret, non ad ipsum manifestè dixerit sermonem sed indeterminatè dicens: *Nisi quis natus, &c.* Et sequitur secunda interrogatio, & ibi duo. Primo ipsa interrogatio. Secundo, Christi responsio & doctrinatio ibi: *Respondit Iesus.* Et hoc est, quod ait: *Dixit Nicodemus: Quomodo,* &c. nasci cum sit senex, quasi dicat hoc est impossibile & quasi ad hoc arguens subdit: *Nunquid potest in ventrem, &c.* Vt ait Augustinus. Spiritus ei loquitur, & ille carnem sapit: suam carnem sapit, qui de carne Christi non sapit. Et ibi bene de hoc. Et in hoc patet studiosa eius deuotio ad intelligendū. Vnde Chrysostomus: Iudæi si hæc audiuissent, deridētes discessissent, hic vero amorem disciplina ostendens, ait iterum: *Quomodo potest homo nasci*, &c. Sed quæratur quare Christus obscurè loquutus est ei, ex quo ita venerat vt instrueretur à Christo? Et ad istud respōdet Chrysost. quod immanifestè in multis locis loquitur Christus, eos qui audiunt erigere volens, & attentiores, operari, nam quod manifeste est dictum, transcurrit multoties auditorem, quod autem immanifestum est, circumscrutatiorē facit & studiosum. Hæc ille. Vt ergo redderet eum attentiorē & auidiorē, sic loquutus est ei. Ille autē reuerentiā custodit Christo, nō enim exprobrauit, quod dictum est: sed impossibile esse existimās, siluit: audiuit natiuitatem, sed spiritualē non intellexit, vt ait Chrysostomus. Et sequitur doctrina Saluatoris cum sua explanatione. Ibi: *Respondit Iesus: Nisi quis renatus fuerit*, vt ait Chrysostomus. Manifestius reuelat natiuitatis modū: *Ex aqua*, scil. visibili Sacramento exterius abluenti: *Et spiritu*, inuisibili interius mundante. In huius figura cū Christus in aqua baptizatus fuit, Spiritus sanctus in specie columbæ descendit super eum, supra vt ait Augustinus. Cum duæ sint natiuitates, vna de terra, alia de cœlo: vna de carne, alia de spiritu: vna de mortalitate, alia de æternitate, vna de masculo & fœmina, alia ex

[Aug. tract. 41 in Ioan. ante med. tom. 9.] [Luc. 17. d] [Ioan. 17. a] [Chrys. hom. 25. in Ioan. ante med. tom. 3.] [Ioan. 5. b] [Ibid. circa med.] [Aug. tract. 12. in Ioan. ante med. tom 9.] [Chrys. hom. 25 in Ioan. circa med. tom. 3.] [Ibid.] [Ibid. post. med.] [Chrys. hom. 24. in Ioan. non longe à princ. tom. 3] [Mat. 3. d] [Ioan. 1. e] [Aug. tract. 11. in Ioan ante med. tom 9.] [Natiuitates duæ.]

A Christo & Ecclesia, vnam ille intelligebat. Et ibi bene de hoc: *Nisi ergo quis renatus*, id est secunda generatione natus, non potest etiam videre regnum Dei, per fidem, de qua visione dicitur ad Corinthios. Et subditur explanatio dicti. *Quod natum est ex carne*, id est ex primo homine *caro est*, id est carnalis, quod vero *ex spiritu*, scil. Christo & Ecclesia dicto modo, *spiritualis est*: Primus homo de terra terrenus, secūdus de cælo cælestis. Et de hoc Chrysostomus bene. Vnde spiritus dignitatē, qui natus est ex spiritu, spiritualis est: natiuitatem ergo non quæ est ex matre, sed eam quæ est secundū honorem, & gratiam, scil. admirare. Sed tunc obiicitur, quod qui natus est de spiritu, id est spirituali homine, qui fuit factus spiritus, non indiget regeneratione. Sed ad istud respondendum, quod verbum est intelligēdum per se, sicut est expositū a sanctis. Sed si homo spiritualis ge-
B neret carnaliter tamē generat, nō vnde est spiritus, sed vnde est caro. Et ideo qui nascitur, ex carne nascitur, & vt filius iræ, & propter hoc indiget regeneratione, nec homo est purgatus, nec spiritus, in quantū est homo principium generationis, & generat carnaliter. Et idem supra: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui nō ex sanguinibus, &c. Et de his generationibus, sc. ex spiritu & carne August. multum: Quod natū est, inquit de spiritu, scil. verbo & Sacramento. Et ibi distinguit de quatuor generibus: quia aliquando boni per bonos nascuntur, sicut quando baptizantes boni sunt, & baptizati recte credunt: aliquando per malos mali, sicut quādo baptizantes sunt mali, nec in fide baptizant, & alij
C duplici corde accedunt: aliquando per malos boni, aliquādo è contrario. Ideo Apostolus: Non simus adulterātes verbum Dei: & sequitur: Sonat Euangeliū, vox est spiritus: sonat Psalmus: vox est spiritus: sonat sermo diuinus, vox est spiritus: si nasceris ex spiritu, hoc eris vt ille: si nasceris ex spiritu, hoc eris vt illa. Et ibi bene de hoc. Et de vilitate huius natiuitatis, quæ est ex carne, & de dignitate illius, quæ est de spiritu. Chrysost. multū. Et ad maiorē explanationē subdit: *Ne mireris, quia dixi tibi*, scil. quod oportet vos nasci denuo, scil. spiritualiter, vel desuper secundum literā Chrysostomi. Et quia istud ad intelligendū est difficile, nec potest intelligi absq; diuina inspiratione, sequitur: *Spiritus vbi vult spirat*, quia in potestate habet, quibus cor illustret, ait Glossa. Et ibi bene de hoc: *Et tamen nescis vnde veniat*, vnde dicitur: Si venerit ad me nō videbo eū, & abierit
D non intelligā. Sed qualiter ait, quod homo nescit vnde spiritus veniat, vel vocē eius, quia, inspiratio omnipotētis dat intelligentiā. Ergo vbi est inspiratio spiritus, ibi intelligētia de ipso spiritu, & de aduētu eius. Itē: Vnctio docet de omnibus, ergo magis de seipso. Et infra: Cū venerit spiritus docebit vos omnem veritatē, ergo docebit, & illam, scil: hominē habere spiritū. Item alibi: Spiritus docebit vos omnia: Et ita vt prius. Et ad istud respondendū secundū Gregorium Si venerit ad me, nō videbo eum. Genus humanū seclusum, inquit, ab internis gaudiis, exigente culpa, mentis oculos perdidit, & quibus meritorū suorū passibus graditur nescit, sæpè enim donū est gratiæ quod iram deputat, & sæpè diuinæ districtionis ira est, quod gratiā putat. Hæc ille. Et ponit exēpla & dono propheriæ, & magisterio doctri-
E næ, quæ deputantur pro gratia & tamen aliquādo securitate virtutis mens resoluitur, & quasi telo hostis perforatur. Similiter exemplificat de prosperitate, quæ putatur gratia, & tamē est ira, de aduersitate, vel tentatione, quæ putatur ira: & tamen aliquādo est gratia Et ibi bene de hoc. Est ergo loqui de originali ratione siue occasione aduētus spiritus, & sic homo nescit, vnde veniat spiritus id est, qua occasione ait Glos. Et est loqui de spiritu quantū ad opera, quæ exercet post suū aduētū, & sic potest homo scire sicut ex cōiectura, & ex signis: A fructib⁹ enim eorū cognoscetis eos. Et est loqui de finali perseuerātia & finali vtilitate, & sic nescit homo, quo vadat, id est ad quā perfectionē ducat, ait Glos. Nescit homo an dilectione vel odio sit dignus, scil. finaliter

[1. Cor. 13. d] [1. Cor. 15. f] [Ioan. 1. b] [Aug. tract. 12. in Ioan. ante mediū tom. 9.] [2. Cor. 4. a] [Chrys. hom. 25. in Ioan. tom. 3. Ibid. ante med.] [Iob 9. b] [Iob 32. b] [1. Ioan. 2. d] [Ioan. 16. a] [Ioan. 14. d] [Iob. 9. b] [Greg. Moral. lib. 9. c. 7. in princ.] [Mat. 7. c] [Eccl. 9. a] [Iob 37. a]

Vocem spiritus audire.
Greg. Moral. lib 27. cap. 13 ante med.

naliter: Cū audita fuerit vox eius: ibi ait Gregorius, exponens istud: Vocem spiritus audire, est vi compunctionis in amorem conditoris assurgere: *Sed nemo scit*, quia ignoratur, per ora prædicantium quibus se ad nos occasionibus fundat. Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta: Aliter autem legit istud Chrysostomus: *Spiritus vbi vult spirat*, legitur enim de spiritu, qui est vētus, dicens: ad aliam transfert se imaginem, scilicet figuram: quasi dicat, si huius spiritus, qui est ventus, cuius sensum accipis, & auditu & tactu nescis viam, qualiter diuini spiritus actionē circumscrutaris ea, quæ venti sunt nesciens. Hæc ille. Et ideo ait infra: *Si terrena dixi vobis*, scil. exemplum de terrenis, vt de vero, vt ait idē Chrysostom. Sed huic lecturæ non consentit Augustin. dicens, quòd hoc non cōcordat, quod dicitur hic. *Nescis: Vnde veniat & quò vadat.* Quis enim nō videat austrū à meridie ad aquilonē, aut aliū ventū venientē ab oriēte ad aquilonē? quasi diceret, nullus: fortè tamen loquitur Chrysost. de vento, quantū ad originem. August. quantū ad locū originis, vel aduentus. Et quia dixit: *Spiritus vbi vult spirat*. Ideo sequitur: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*, quasi dicat: Sicut aduentus spiritus nō cōprehenditur ab homine, sic nec generatio ex spiritu, eo quod inuisibilis est. Ex dictis videtur, quòd nisi quis fuerit renatus ex aqua & spiritu, non videbit regnum Dei: Cum tamen instantia sit in quibusdā martyribus mortuis pro confessione Christi: & similiter instātia de latrone, cui dictum est: Hodie eris mecum in Paradiso. Et de sanctificatis in vtero. Sed de his omnibus qualiter saluantur quarto Sentent. sufficienter. Item quærunt aliqui hic, quando fuit baptismus institutus? Quia sæpe loquitur Saluator de ipso in Euangelio. Et ad istud respondetur magistraliter, quòd baptismus fuit institutus materialiter, quando filius Dei baptizatus est. Supra: Effectiuè vero fuit institutus, quando Christus passus est, à qua passione habet efficaciam: vnde & de latere filij Dei exiuit sanguis & aqua. Infra: Formaliter verò fuit institutus post resurrectionem, quando filius Dei dedit formam. Finaliter vero fuit hic institutus, quando Saluator vtilitatem & necessitatem baptismi declarauit & diuulgauit, dicens, ibi: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Item quærunt aliqui à quo tempore fuit obligatio ad baptismum: Videtur quod nunc, siue postquam Saluator promulgauit istam sententiam. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Ad contrarium videtur, quòd quando misit discipulos, vt baptizarent: ergo ante non fuerunt obligati homines ad baptismum. Et ad istud respondet Hugo bene. Vbi quærit, quādo homines cœperunt obligari debito baptismi participandi. Et est summa responsionis, quòd hic fuit consiliū amico reuelatum: quando misit discipulos vt baptizarent, fuit præceptum expositum: Postquam vero in omnem terram exiuit sonus eorum, contemptores condemnantur. Et ibi bene de hoc. De his vero generationibus, scil. spirituali & carnali dicitur in collatione prædicabili. Et sequitur tertia pars, in qua inquisitio Nicodemi: Et ibi dno. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, filij Dei responsio. Ibi: *Respōdit Nicodemus, quomodo possunt.* Adhuc enim carnalis erat & carnaliter intelligebat, & in illo fiebat, quod dixerat Dominus: *Vocem eius audis, sed nescis vnde veniat:* Ait Augustinus. Et sequitur Saluatoris responsio, & ibi duo. Primo, Inquirentis amicabilis arguitio. Secundo, de arcanis doctrinatio. Ibi: *Nemo ascēdit in cœlum.* Ait ergo: *Dixit ei: Tu es magister.* Vt enim ait Chrysostomus. Vide, nusquam nequitiam accusat viri, sed fatuitatem & rusticitatem. Sed qualiter hoc? ex quo fuit ignorans, debuisset compati eis, & non insultare. Et ad istud respondet Augustinus: Nunquid putamus Dominum insultare voluisse? Quasi diceret: Non, sed volebat illum nasci ex spiritu: & quia nemo nascitur ex spiritu, nisi humilis. Ille autem magisterio inflatus erat: quia doctor Iudæorum, deponit ei superbiam, vt possit nasci ex spiritu. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur: *Tu es magister, & hæc ignoras?* Quasi dicat

Chrys. hom. 24 in Ioan. circa med. tom. 3.
Ibid. hom. 26. non multum à princ.
Aug. tract. 12. in Ioan. circa med. tom 9.
Luc. 23. e
4 Sent dist. 4 cap. sunt & aly.
Baptismus quando institutus.
Ioan. 1. d
Mat. 3. b
Cap. 19 f
Mat. vlt. d
Mat. vlt. d
Hug de Sacramēt. fid. lib. 2. par. 6. cap. 5.
Mat vlt. d
Psal. 18. a
Pars tertia.
Aug tract. 12. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrys. hom. 25. in Ioan. paulo post med. tom 3.
Aug. tract. 12. in Ioan. ante med. tom. 9.

A ait August. nihil nosti princeps superbe: Nascere ex spiritu, & si sic natus fueris, vias Dei tenebis. Hæc ille. Sic Apostolus arguit tales: Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum indigetis, vt doceamini, &c. Et quia dixit: *Hoc ignoras.* Subdit: *Quia nos quod scimus.* sc. ego cum Apostolis & Prophetis, ait Glos. *Loquimur*, annuntiando: ipse enim loquebatur in Apostolis. Ego dabo vobis os, & sapientiam. *Et quod vidimus*, in abscondito ait Glos. *Testamur prædicando.* Quod in aure auditis, prædicatis super tecta. *Et testimonium nostrum non accipitis*, credendo sc. Et patet hic testimonij certitudo & veritas, quia ex certa sciētia & ex visu: Quod vidimus testamur. Et discredentium ignorantia, siue cæcitas, quia nō accipiebāt testimoniū. Et manifestat amplius, quod præmisit: *Si terrena dixi*, quasi dicat, ex quo nō creditis, magis

B sensibilibus, non credetis amplius occultis, qualia sunt cœlestia. Sed quæritur, quæ sunt terrena, quæ dixit eis? Videtur quòd nulla: ingiter est enim loquutus de spiritualibus. Et ad hoc respondet Aug. Quod terrenum vocat, quod ait de templo corporis sui, supra proximo: quasi dicat, si non creditis quia templum corporis possum resuscitare, quomodo credetis, quia possum per spiritum homines regenerare? Hæc ille. Et in Glos. de hoc. Chrysost. vero exponit referendo ad exemplum de vento, vt supra habitum est. Et nota quòd arguit hic ignorantiam in principe, & in magistro similiter. Est enim magister officio possidendi: Vendiderunt Ioseph magistrum militiæ. Item est magister officio diiudicandi causas & determinandi: Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis. Item est magister officio

C docendi: Siue prædicator & Apostolus, & Magister gentium his omnibus turpe ignorare pertinentia ad officium suū. Magistris primo modo dictis, est turpe ignorare leges rectæ dominationis, quas debent scire illi principaliter: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ideo ait ille nobilis sc. Flauius Vegatus: Neq; quicquam decet, vel meliora scire, vel plura quàm principem, cuius doctrina omnibus potest prodesse subiectis: ideo dicitur: Elige viros potentes alia litera sapientes. Magistris secundo modo dictis, est periculosum ignorare leges diiudicandi & discernendi: Confidis te esse ducem cæcorum? Magistrum infantiū. Magistris vero tertio modo dictis, est periculum ignorare leges bene viuendi. Ipsis enim dicitur. Populum meum docebunt, &c. Ideo propter ista pericula dehor-

D tatur Iacobus appetitum magisterij: Nolite plures magistri fieri, &c. Vnde & illi, qui non exequuntur suum officium, possunt dici magistri mendaces. Erunt magistri mendaces. &c. Et sequitur pars, in qua Saluatoris doctrinatio de arcanis mysteriis suę dispensationis. Ibi: *Et nemo ascendit.* Sicut continuat Glos. quando ait: Postquam increpauit, instruit eum de cœlestibus, &c. Et ibi tres: Primo, instructio doctrinalis de sua sublimitate & dignatiua passione. Secundo, de gratuita Dei dilectione, qua misit ipsum filium ad sic patiendum pro hominibus: Ibi: *Sic Deus dilexit mundū* Tertio, de ingratitudine & iusta damnatione discredentium. Ibi: *Hoc autem est iudicium.* Ait ergo: *Nemo ascendit.* Quasi dicat: si dixero cælestia quomodo credetis? Ideo subdit, quæ sunt cælestia, & tamen dicam cælestia, sic ait Glos. *Nemo ascen-*

E *dit, &c.* Sed tunc obiicitur. Ex quo non credebant, id præmissum est. Ergo non debuit docere de cœlestibus. Et ad hoc respondet Chrysost. quòd & si illi non credebant, tamen qui post eos erant, suscepturi erant doctrinam, sc. & lucem habituri. Sed quæritur quæ est consequentia istius dicti: *Nemo ascendit, &c.* Et ad hoc respondet Chrysost. Quia ille dixerat: *Scimus quoniam à Deo venisti.* Ideo corrigit eum hic filius Dei, quasi dicat non existimes me ita magistrum, vt multos prophetarum à terra existentes: ex cœlo enim sum & illic conuersor: Nullus autem sum Prophetarum. Sed tunc obiicitur: cum non solum sit in cœlo, sed vbique, & omnia replet, non rectè instruit eum de fide, & dicendo: *Nemo ascendit.* Et ad hoc respondet Chrysosto-

Ibidem.
Heb. 5 c
Luc. 21. d
Mat. 10. c
1. Ioan. 1. a
Terrena.
Aug tract. 12. in Ioan. paulo ante med. tom. 9.
Ioan. 2. d
Chrys hom. 26 in Ioan. non multum à princ. to 3.
Gen. 37 g
Magister quotuplex.
Deut 16. d
2. Tim. 1. c
Prou. 8. b
Exod. 18. d
Rom. 2. d
Ezech 44 f
Iac. 3. a
2. Petr. 2. a
Pars secunda.
Continuatio & diuisio.
Chrys hom. 26 in Ioan. ante med. tom 3.
Chrys. Ibid. paulo post.

mus Quòd ad imbecillitaté auditoris loquitur,paulatim eum reducere volens : hoc enim valde excelſum videbatur illi,licet indignum ſuæ magnitudinis Item quæritur,qualiter vocat hic filium hominis ? Et ad hoc re-

Ibidem.

ſpondet idem. Quòd conſuetudo ei hæc erat , ſcilicet multoties quidem a Deitate, multoties ab humanitate hominem vocare,id ipſum eſt,qui erat Deus & homo.

Aug. tract. 12. in Ioan. paulo ante med. tom. 9. Ibidem poſt pauca.

Hæc ille:Et de hoc ſimiliter Auguſt. homilia dicta:Ecce in cælo erat,& hic erat:Hic erat carne,in cælo diuinitate.Immo vbiq; Deitate.Hæc ille.Sed tũc obiicitur: Si nemo aſcendit,in cælum,niſi qui deſcendit ipſe tũc ſolus aſcendit & non alij: quia ſolus deſcendit. Et reſpondet ad hoc Auguſtinus.Quòd ſi es cſt cæteriſ,quia ille propterea deſcendit,vt in illo & cũ illo vnus eſſent,

Gal. 3.e

qui per illum aſcenſuri eſſent.Ideo Apoſtolus ait:Non dicit in ſeminibus,tanquam in multis ſed tanquam in

B vno.Omnes ergo,qui ſunt mẽbra eius in ipſo,& cum

Aug. ibid.

ipſo aſcendent.Et ibi Auguſt. bene de hoc.Et per hoc patet ſolutio obiectionis,qua poſſet obiici. Aut loquitur hic ſecundum diuinam naturam , quod non poteſt eſſe,quia ſecundum illam nec deſcendit, nec aſcendit: aut loquitur ſecundum humanam naturam,quod ſimiliter non poteſt eſſe,quia illa non deſcendit.Et ad iſtud reſpondendum,quod ea,quæ dicuntur hic,conueniunt filio Dei incarnato.Aſcendere enim ei cõuenit ratione humanitatis : deſcendere dicitur ratione dignatiuæ aſ-

Phil 2.a Ioan. 6. e

ſumptionis naturæ humanæ,ſicut dicitur : Humiliauit ſemetipſum. Et infra : Deſcendit de cælo. Eſſe vero in cælo dicitur de eo ſecundum diuinam naturam. Hæc ergo non referuntur ad naturam humanam,ſed ad hypoſtaſim. Vnde in deſcenſu non intelligitur motio lo-

C calis,ſed veritas incarnationis : In aſcenſu intelligitur vnitas perſonalis naturę aſſumptę cum verbo:Qui deſcendit,ipſe eſt,qui aſcendit. In hoc quod ait:*Qui es in cælo* , intelligitur immutabilis maieſtas ſuæ diuinitatis,

Epheſ 4 b Matt. 6. b

propter quod dicitur : Pater noſter qui es in cælis : Et quoniã ipſe deſcendit & mortuus,vt à morte liberaret, & mortem ſuſcepit in cruce,quod in figura factum eſt apud antiquos Et illud quod memorat hic dicens : *Et ſicut Moyſes exaltauit,&c.*Quaſi eodẽ modo continuat

Chryſ. hom. 26. in Ioan. ante med. tom. 3.

Chryſoſt.Quia inquit præmiſit maximum beneficium, quod fit per baptiſmum, ſcilicet remiſſionem peccatorum.Hic ſubiungit aliud non minus,quod fit per crucem.Hæc enim duo ineffabilem oſtendunt amorẽ.Ideo inſinuans illud,ait : *Sicut Moyſes.* Sed quæritur quare non denũtiauit ei planè de myſterio crucis. vt in amo-

D rem induceret ampliorẽm?Et ad hoc reſpondet Chry-

Ibid. paulo poſt.

ſoſt.inſinuans tres cauſas.Quarum prima eſt,vt diſcant ſcilicet audientes cognata eſſe vetera nouis, id eſt vetus Teſtamentum nouo:Et vt diſcas,quoniam non inuitus ad paſſionem veniebat,& quoniam neq; à cruce eſt aliquod nocumentum. imo multis ſalus. Hæc ille. Item quæritur qualiter per hoc probat , quòd à cruce

Ibidem. Num. 21. a

fuit ſaluatio.Et ad hoc reſpondet idẽ,quòd ſi ad imaginem æneã ſerpentis inſpicientes Iudęi effugiebãt mortem, multo magis qui in crucifixum credunt , maiori

Chryſ. ibid.

laſcuient beneficio.Et ſequitur:Illic effugerunt mortẽ temporaneam,hic æternam qui credunt:ſerpens mordebat illic,& ſerpens ſanabat.Ita ait hic:mors perdidit, & mors ſaluauit. Et ibi bene de hoc & multum. Et in hoc patet ratio ſimilitudinis. Item quæritur,quare ait:

E *Oportet exaltari filium hominis.*Et non ait plane:pendere

Ibid paulo poſt.

oportet. Et ad illud reſpondet Chryſoſt. Quod illud, quod honeſtius eſſe videbatur,poſuit & propter auditorem,&propter typum,id eſt quod erat ſimilius figu-

Num. 21 e

ræ. Hæc ille. Cui concordat Gloſſa,dicens Quòd erat peritus in lege,quandam partem legis adducit, quam oſtendit eſſe figuram,& de iſta figura,& de his ſimili-

Aug. tract. 12. in Ioan. poſt medium tom. 9. Aug. enarrat. in Pſal. 73. ante med. tom. 8.

ter Auguſtin. bene:Quia inquit,per ſerpentem mors, per ſerpentis effigiem figuratus eſt morſus ſerpentis lethalis:mors vitalis, plenitudo vitæ deglutiuit mortẽ, figura præſtabat vitam temporalem, res figurata æternam.Et ibi bene de hoc:Idem Auguſt.Mors a ſerpente virga in ſerpentem ſcilicet verſa , Chriſtus in morte.

A fugit Moyſes : Fugerunt diſcipuli Chriſto moriente. Hæc ille.Et hoc eſt quod ait hic.*Sicut Moyſes,&c. Ita exaltari oportet* Opportunitati iuſtitiæ ad ſatisfaciẽdum pro genere humano Oportebat pati Chriſtum,vt omnis,qui credit in eum, ipſum dirigendo,&c. Vt enim

Exod. 4. a Matt. 26 f Matt. 14 e Num. 21. a Luc. 24. e

ait Auguſt. Qui credit in Deum,it,id eſt vadit in Deũ: *Non pereat*,damnatione,infra : Nemo ex his periit:Sed habeat vitam æternam, in æterna retributione , infra: Vitam æternam do eis. Et de hoc in collatione. Et ſequitur illa pars,in qua de gratuita Dei dilectione. Ibi: *Sic enim Deus dilexit mundum.* Et continuat Chryſoſt. Sic ita dictum eſt : *Oportet exaltari filium hominis.* Nec hoc mireris:hoc videtur pati,qui ſic dilexit mundum, vt pro ſeruis daret filium,& etiam pro ſeruis indeuotis, vt dicitur : Pro iuſto quis morietur,&c. Et ſequitur:

Aug tract 26. in Ioan paulo ante med. tom. 9. Ioan. 17. a Ioan. 10. e Dilectio gratuita Dei. Chryſ. hom. 16. in Ioan. poſt med. tom 3. Rom. 5. a

B Commendat Deus charitatem ſuam in nobis,quoniam cum peccatores eſſemus,&c. Et in hoc indicat amoris intentionem:*Filium*,non ſeruum vel Angelum:*Miſit in mundum*, id eſt, in humanam naturam ait Gloſſa:*Vt omnis qui credit,&c.*Et in hoc ait Chryſoſt Iterum à paſ-

Chryſ. ibi.

ſione manifeſte ponit ipſam paſſionem : Non nude ſed obumbratè.Crucem enim fontem vitæ ait. Sed obiicitur cum dicatur ſupra : In mundo erat,qualiter dicitur hic: *Miſit in mundum.* Reſpondendum,vt ibi:Quòd in

Ioan. 1. a

mundo erat ſcilicet diuinitate, ſed in mundum dicitur

1. Ioan. 2. a

mitti humanitatis aſſumptione:Miſit filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris. Et quia dixerat quòd ideo miſit filium ;*Vt omnis qui credit,non pereat.* Manifeſtat amplius:Non miſit hic,&c.vt iudicet mundum, ſcilicet in primo aduentu. Sed vt ſaluetur mundus per

Matt. 1. d

C ipſum.Qui eſt Saluator & Redemptor : Saluum faciet populum ſuum, vbi ait Chryſoſt. Duo ſunt aduentus

Duo aduentus Christi.

Chriſti,vnus qui factus eſt,non vt ſcrutaretur quę acta ſunt à nobis,ſed vt dimitteret:Secundus non vt dimittat,ſed vt ſcrutetur.Quomodo ponet oues a dextris.In

Matt. 25 e

primo,quia clemens non fecit ſcrutationem,ſed remiſſionem. Quia ſi feciſſet,vniuerſi rapti eſſent,id eſt,dãnati:Omnes enim peccauerunt:& egent gloria Dei Et

Rom 3. a

quia dixit:*Vt ſaluetur mundus.*Manifeſtat amplius,quis ſaluatur, & quis non:*Qui credit in eum.* Fide operante per dilectionem:*Non iudicabitur.* Iudicio damnationis, de quo infra: Alij in reſurrectionem iudicij:vnde conti-

Ioan. 5. e Chryſ. hom. 27 in Ioan. ante med. tom. 3.

nuat Chryſoſt. ſic quia dixerat *Non venit vt iudicet*,ne æſtimet quis impunè peccare,ait:*Qui autẽ nõ credit.*Dicto modo:*Iudicatus eſt.*Ne dicã iudicabitur,ait Gloſſa.

Act. 4. c Ioan 3. d

D Et hoc ideo quia nõ credit in nomine vnigeniti,in quo ſolo eſt ſalus.Quæritur de hoc,quod ait:*Non miſit filiũ vt iudicet mundum,&c.*Sed contra infra:Omne iudicium

Chryſ. ibid. ante.

dedit filio. Et ad hoc patet reſponſio per Chryſoſt.ſupra,quòd hic loquitur de primo aduentu,in quo venit filius Dei ad remittendum:non de ſecundo aduentu,in

Ibid. poſt.

quo veniet ad iudicandum.Item opponit Chryſoſt.De hoc quod ait:*Qui non credit iam iudicatus eſt.*Si inquit, non propterea venit,vt iudicet mundum, qualiter ait: *Qui non credit iudicatus eſt* ? Iam nondum adeſt iudicij tempus.Ergo non eſt iudicatus.Et ad hoc reſpõdet dupliciter. Primo modo ſic : Quod ideo hic dicitur, quia ipsũ diſcredere impœnitenter,ſuppliciũ eſt,quia extra lumen eſt & hoc eſt ſupplicium. Vel ideo hic dicitur, quia futurũ iudicium perſonat.id eſt prædicit, & ponit

E exemplum Qui credit,rei natura eſt condemnatus,licet nondum ſententia iudicantis.Sic & Adam.qua die co-

Gen. 3. a

medit de ligno mortuus eſt.Hæc ille &ibi bene de hoc. Et ex his patet,quòd aliquis dicitur iudicat⁹ dupliciter, vel interiori ſupplicio,& demerito,& ſic loquitur hic: vel dicitur iudicatus ſupplicio gehẽnali & publico,quo iudicabuntur mali in morte & in publico iudicio.Iudi-

Iob. 36. a Greg Moral lib. 26. c. 20. ante med. Matt 25. f Pſal. 1. b

ciũ tribuit pauperib⁹,Ibi Gregorius bene de quatuor ordinibus in iudicio,vbi exponit iſtud. Alij,inquit iudicantur & pereunt.Eſuriui,&c,Alij non iudicantur in extremo iudicio & pereũt.In Pſalmo:Non reſurgũt impij in iudicio.Et hic Qui non credit,iudicatus eſt,quia non eorum cauſa diſcutitur,qui ad conſpectum iudicis condemnationis ſuæ infidelitatis accedunt. Et ibi be-

ne

Matt.25.f ne de hoc. Alij iudicantur & regnant: Esuriui & dedistis mihi manducare. Et sequitur: Venite benedicti, &c. *Mat.19 d* Alij vero non iudicantur & regnant. Vos qui reliquistis omnia. Et sequitur: Sedebitis iudicantes, &c. Et de his ibi bene Gregorius.

Et sequitur alia pars, in qua de hominum ingratitudine filio Dei, qui venit ad saluandum. Ibi: *Hoc autem est iudicium*, id est, causa damnationis ait Glos. quia lux scil. filius, qui est vera lux. *Ioan.1.a* Supra: Venit in mundum. *Ibidem.* Verbum in carnem, ait Glossa. *Ibid.b* Supra: In propria venit. *Ioan.2.b* Et dilexerunt homines, vt de humo viuentes, de quibus supra proximo: Omnis homo primo bonum vinum ponit; *Dilexerunt inquam, magis tenebras*, id est, peccata, ait Glos. *quam lucem*, arguentem peccatum. Et de his *Rom.13.e* tenebris Apostolus ait: Abiiciamus opera tenebrarum. *Chrys.hom. 27.in Ioan ante med. tom 3.* Vnde Chrysost. vbi supra: *Hoc est iudicium, &c.* Quasi dicat, propterea torquentur; quoniam tenebras dimittere, & luci occurrere noluerunt. *Ioan.15.b* Infra; Si non venissem & locutus non fuissem, peccatum non haberent. Et quoniam dictum videbatur incredibile multis: nullus enim debet præhonorare tenebras luci: subdit causam, *Chrys.ibid. paulo post.* sicut continuat Chrysost. *Erant enim mala eorum opera, & omnis qui male agit.* Peccando: *Odit lucem*, peccata arguentem: *Et non venit ad eam*, id est, non coniungitur ei, ait Glossa: *Vt non arguantur.* *Eph.5.e* Omnia, quæ arguuntur à lumine manifestantur. *Iob 24.a* Iob: Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis. *Ibid.b* Et eodem: Ipsi sunt rebelles lumini. *Chrys.vbi supra.* Vt enim ait Chrysost. vbi supra. Qui tenebris inhæret, peruersæ mentis & litigiosæ argumentum defert aduersus semetipsum, &c. Et quasi idem in Glossa, quæ ait, quod contra conscientiam suam dilexerunt, cum clauserunt oculos luci & ideo certè damnantur. E contrario de agentib. bona opera. Ideo subdit: *Qui facit veritatem*, id est, bona opera: *Venit ad lucem*, id est, Christum: *Vt manifestentur.* *Eph.5.b* Omne, quod manifestatur, lumen est, quia in Deo formante, & dirigente: bona enim opera sunt à Deo, sicut ab efficiente. & sunt in Deo sicut in formante, & conseruante. & sunt ad Deum finientem: *Rom 11.d* Ex ipso enim & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quæritur de hoc, *Eccl.11.e* quod ait: *Qui male agit odit lucem*, cum dicatur: Dulce lumen & delectabile oculis videre lucem. Nullus ergo odit lucem. Item lux spiritualis est speciosior luce corporali. Et sic delectabilior: est enim sole speciosior. Et *Sap.7.b* ibidem dicitur: Super salutem & speciem dilexi illam. Ergo vt prius non potest odiri. Ad istud respondendum est, distinguendo à parte oculorum, & à parte lucis. Quod sunt oculi sani siue corporales, siue spirituales, quibus est lux amabilis, & sunt oculi ægri, quibus est odibilis, vnde Augustinus: *Aug.confes. lib 7.c.10. tom.1.* Oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Item est distinguendum à parte lucis, vel quantum ad istum effectum, qui est lucere, vel quantum ad illum, qui est redarguere. Primo modo est delectabilis quantum est de se, quantum vero ad secundum est odibilis. *Ibid lib.10. cap.23.post med.* Vnde Augustinus. Quærit cur veritas parit odium. Et respondet ita: propter eam tem odetunt veritatem quasi pro veritate: amant enim lucentem, oderunt redarguentem. Et ibi bene de hoc. Item quæritur: *Qui male agit non venit ad lucem.* Qualiter hoc, quærit Chrysostomus: *Chrys.hom. 27.in Ioan. post med. tom.3.* Nonne publicani & peccatores venerunt ad Deum & multi alij qui pœnituerunt? *Luc.7.g* Vt mulier peccatrix. Falsum ergo ait vt videtur: quod: *Qui male agit non venit ad lucem.* Et ad hoc respondet, quod non ait: *Qui male egit non venit*, sc. in præterito, sed: *Qui male agit.* Hoc est qui semper vult volutari peccati gurgite: talis enim non vult se subiicere legibus Dei: Et ibi bene de hoc. Item quæritur de hoc quod ait: *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* Cum prius sit venire ad lucem & ab ea illuminari & gratificari. Videtur quod non sit possibile facere bona opera antequam quis veniat ad lucem. Item secundum hoc prius est facere bona opera, quam venire ad veritatem. Item secundum hoc possibile est facere bona opera sine gratia gratum faciente, quæ datur, cum homo venit ad

A lucem. Ad contrarium in Psalmo. *Psal.126.a* Vanum est vobis ante lucē surgere. Et sic patet quod nullus facit bona opera antequam veniat ad lucem. Et ad istud respondendum secundum Augustinum. *Aug.tract. 12.in Ioan. post medium tom 9.* Vbi ait. Qui confitetur peccata sua, & accusat, sed si tu accusas Deo coniungeris. Et sequitur: *Qui autem facit veritatem*: Accusat in se mala sua, & sic: *Venit ad lucem.* Cui gratias agit. Euigilate dum dies est, Christus vero dies est. Hæc ille. Facere veritatem, ergo vocat hic peccata agnoscere Christo lucente: vel ire ad lucem, vocat gratias Deo agere; vel in dilectione Dei. & misericordia ambulare, siue in bonis operibus. Vt ait Augustinus ibidem. Non est ergo intentio literę, quòd sicut bona opera sine gratia vel luce fidei lucente, sed vt expositum est per Augustinum. Et per hoc adubiecta. Et notat de illo verbo:

B *Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Quod posset esse thema in festo Exaltationis Crucis. Et insinuantur ibi quatuor. Quorū primum est humanitatis filij Dei veritas. *Humanitatis filij Dei veritas.* Ibi: *filium hominis.* Secundum est generis mortis specifica qualitas & debita cōgruitas. Ibi: *Oportet exaltari.* Scilicet in Cruce, ad ostendendam victoriam de principibus huius aëris. *Chrys hom. 26.in Ioan. paulo post med tom 3.* Vnde Chrysostomus hic: Athleta nobilis cum in sublime rebellem leuat, & recedens, clariorem ostendit victoriam. Ita & Christus oppositas virtutes submisit appensus in Cruce. Hæc ille: *Col.2.e* Palam triumphans in semetipso Et ibidem. *Ibid.* Affigens Cruci. &c. Tertio significatur congrua huius figurabilitas. Ibi: *Sicut exaltauit Moyses serpentem.* De cuius figuræ congruitate dictum est

C in literæ expositione. Quarto figuratur ipsius passionis in Cruce virtuositas & credentium vtilitas: *Passionis virtuositas.* *Ioan 12.a* *Vt omnis qui credit, &c.* Infra: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. *Damas. Orth fid. lib. 4.c.12.post med.* Damas. Quia per lignum mors, oportebat per lignum dari vitam, sc. per Christum in Cruce credentibus. Et ibi bene de hoc Damas. Illud vero verbum: *Lux venit in mundum & dilexerunt homines magis tenebras.* Posset esse thema in aduentu: In quo tria figurantur, quorum primum, filij Dei communicatiua bonitas: *Bonitas communicatiua filij Dei.* Lux, quæ summe se undique & sine defectione se communicat, supra: *Erat lux vera.* Secundum est dignatiua eiusdem in assumendo humanitatem humilitas. *Ioan.1.a* Ibi: *Venit in mundum.* Quod fuit humanitatem assumere, vnde Glos. Verbum venit in carnem: *Aggæi.2.b* Venit desideratus cunctis gentibus. Tertio figuratur hominum peruersitas. *Hominum peruersitas.*

D Ibi: *Dilexerunt homines magis tenebras*, id est, *Rom.13.d* opera peccatorū vnde ait Apost. Opera tenebrarū, &c. Et ideo dilexerunt, quia erant tenebræ. *Ioan.1 a* Supra: Lux in tenebris lucet. Et ibi bene de hoc. *Manifestatio filij Dei.* Et sequitur illa pars, in qua de manifestatione filij Dei Sacramento regenerationis, & testimonio etiam Ioan. *Post hæc venit in Iudæam.* Et hæc in duas Primo sui aduentus præmissio, & loci specificatio, in quo erat Ioan. Secundo quæstionis de præcellentia filij Dei subiunctio, Ibi: *Facta est quæstio.* In prima narrantur duo, quæ dicta sunt: Ait ergo: *Post hæc*, scilicet post Pascha. *Venit in Iudæam.* Sed quæritur de ratione suæ mutationis, ex quo supra *Ioan.2.c* dictum est: Ascendit Hierosolymam, quia prope erat Pascha. Videtur quod debuisset amplius quiescere eum dicatur reprobando: *Hier.14 b* Non quieuit & Dominu

E non placuit. Et ad istud respondet Chrysostomus. *Chrys hom. 28 in Ioan. non longe à princ. tom 3.* Quod in solemnitatibus quidem in ciuitatem ascendebat, & dogmata proponebat, & miracula faciebat, post vero solemnitates multoties ad Iordanem veniebat: quia illuc multi concurrebant non se ostentans, neque honorem diligens, sed vtilitatem pluribus studens. Hæc ille. *Ioan.18 d* Infra: Palam loquutus sum mundo. Et non solus venit: *Sed & discipuli eius in Iudæam, &c.* Nec tantum venit, sed & *Illic demorabatur.* Ad aliorum vtilitatem. Nec frustra venit, sed baptizabat sc. per discipulos, ait Glossa Infra: *Ioan 4.a* Quamvis Iesus non baptizaret, sed discipuli eius. Sed quæritur, quare baptizabant, ex quo non erant adhuc missi ad hoc? Et ad hoc respondet Chrys. *Chrys ibid. paulo post.* Quod sic faciebant volentes adducere

multos

multos salutari doctrinæ scilicet Christi. Et patet hic mysterium: *Iesus autem venit in Iudaeam*, id est, in animã confitentem, siue confessione veritatis fidei, siue confessione magnitudinis diuinæ gloriæ, siue confessione culpæ: Si quis confitebitur me coram hominibus, &c. In Psalmo: Facta est Iudæa sanctificatio eius. In tali moratur ipse filius Dei & discipuli eius, scil. dona gratiarum, & virtutes: quia talis anima seruat sermonem suum. Infra: Si quis diligit me, sermonẽ, &c. Et sequitur: Ad eum veniemus. &c. Et baptizat veniens, id est, amplius purificat. Discipulis promisit: Vos baptizamini, &c. Et sequitur loci pacificatio, in quo Ioannes baptizabat. Ibi: *Erat autem Ioannes baptizans in Ænnon*. Qui erat locus iuxta Salim, qui similiter erat locus secundũ Augustinum. Secundum Glossam vero: *Iuxta Salim*, quę est ciuitas vel oppidum, vt dicitur in historiis. Secũdum vero Hieronymum: *Salim*, vbi regnauit Melchisedech. Salim vero, de quo hic interpretatur pugil. Secundum vero Hieronymum plures fuerunt Salim, vt patet ibidem. Et subdit rationem, quare illic erat Ioannes: *quia aquæ multæ erant, &c.* Vnde & Salim interpretatur ortus aquarum: *Et nondum missus fuerat*. Et ex hoc patet ordo historiæ, & quod hic narrat, quæ alij Euangelistæ prætermiserãt, prout dicitur in Glossa bene. Sed quæritur, ex quo discipuli Christi baptizabant, videtur quòd Ioannes debuisset cessare. Tunc enim reuerentiores illos ostendisset, sic opponit Chrysostomus. Item debuisset dimisisse primatum Christo, & discipulis eius. Iterum quare subdit: *Nondum erat missus in carcerem*. Quia planum est, quòd postquã fuit missus in carcerem non baptizauit. Et ad istud respondendum secundũ Chrysostomum: quia semper tribuit principatum Christo, & si cessasset, litigiosiores effecisset illos aduersus Christum: Et etiam si cessasset, existimaretur ex zelo facere, non enim sibi ipsi gloriam accipiebat, sed Christo mittebat auditores. Ad aliud respondet, quod Ioannes non cessauit, continuè admonens populum & magna reuerenda ostendens, quæ Iesu sunt, scil. quovsq; fuit missus in carcerem. Quæritur an eodem baptismo baptizauerunt discipuli Christi & Ioannes. Et quòd eodem, videtur secundum Chrysost. vbi supra, qui ait quòd non baptizabat Christus, quia nondum erat dans Spiritum sanctum in superabundantia: discipuli vero agebant, id est, baptizabant, scil. baptismo suo, scilicet Christi: Ergo eodem baptismo baptizabant. Ad contrarium: ait enim Augustin. quòd Christus baptizauit, non eo baptismo, quod fuit baptizatus: sed hic baptizare dicitur per discipulos. Ergo non baptismo Ioannis. Et ad illud respondendum, secundum Chrysostomum. vbi supra. Quod nihil amplius habebat baptismus discipulorum, quàm baptismus Ioannis. Et causa baptizandi vtrisque eadem erat, Christo adducere scilicet, qui baptizabantur. Et ad illud Augustini posset responderi: quòd loquitur de baptismo, quo baptizauit per discipulos, postquã Spiritus fuit datus in superabundantia: & postquam discipuli fuerunt missi ad baptizandum. Quærit Chrysostom. quare Christus prædicauit, postquam Ioannes fuit sublatus scilicet morte? Et respondet quòd ideo, vt omnis multitudinis affectio ad Christum transiret. Et patet hic exemplum prædicatoribus continuè docendi & magnificandi Deum vsq; ad mortem, & immorandi vbi possunt plus proficere populis in talibus. Quod autem Ioannes baptizabat iuxta locum, vbi erant aquæ, figura est, quòd ibi est baptismus in spiritu, vbi est abundantia aquarum gratiæ, de quo baptismo supra: Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et de quibus aquis infra: Qui credit in me, de ventre eius fluẽt aquę viuæ. Et sequitur pars, in qua quęstiones de præeminẽtia subiunctio. Ibi: *Facta autem est quæstio*. Et illa in duas partes. Primo, ipsa quæstio. Secundo Ioannis responsio. Ibi: *Respondit Ioannes*. Ait ergo: *Facta est quæstio*. Et hoc ideo, vt ait Chrys. quia Zelotypæ discipuli Ioannis se habebãt ad discipulos Christi, ideo: *Facta est quæstio*, ab eis: *Cũ Iudæis*, qui baptizabantur à discipulis Christi: *De purificatione*, scilicet baptismi: *Et venerunt ad Ioannẽ*. Volẽtes accusare Christũ, vt ait Glossa. Quia, vt ait August. Qui veniebant ad Ioannẽ, mittebantur ab illo ad Christum, non è contrario: ideo turbati discipuli Ioannis cœperunt tractare quæstionẽ cum Iudæis: *Et dixerunt Ioanni: Rabbi, &c.* Volentes per hoc excitare Ioannem ad æmulationem. Et ideo loquuntur contemptiue, dicentes: *Qui erat tecum*, scilicet a te baptizatus: *Cui tu testimonium, &c.* Supra: *Ecce hic baptizat*, scil. vsurpans officium tuum. Et quasi in præiudicium tuum: *Et omnes veniunt*, scilicet derelinquentes te & filium præferentes, quasi dicerent, vt ait Chrysostom. Quem tu clarum ostendisti, talia tibi audet, scil. facere, &c. Ex quibus cõ discipulis Ioannis fuit quæstio: Erãt enim imperfectius dispositi, & nondum puri existentes à largitione, id est, à magno honore ad magistrum scilicet Ioannem. Et ideo fortè erant sic æmuli, vt se magnificarent, quòd erant discipuli eius. Sed quæritur, quare dixerit: *Cui testimonium perhibuisti*. Et non dixerunt, quẽ baptizasti. Et ad hoc respondet Chrysost. quòd si ita dixissent; coacti essent meminisse scilicet vocis desuper, quæ ait: Hic est filius meus dilectus. Et sequitur responsio Ioannis. Ibi: *Respondit Ioannes*. Et illa duas. Primo, ostensio, quod non fuit sui, baptismo regenerare: sed quòd erat tantum præcursor. Secundo, subiunctio, quòd regenerare & sanctificare erat Christi, cuius erat præcursor. Ibi: *Qui habet spõsam sponsus est*. Et hoc est, quòd ait: *Respondit Ioannes: Non potest homo, &c.* Sed quæritur, quid ad propositum? Videtur impertinenter respondere. Item videtur, quòd debuisset eos increpasse de inuidia, & æmulatione erga Christum. Et ad istud respondet Chrysost. vbi supra: quod neque vehementer increpat, timens, ne eo rursus abusi aliud aliquod malum operentur. Ideo ait: *Non potest homo accipere, &c.* Et in hoc ostendit, se esse purum hominem. Vnde Augustinus: *Missus sum ego*, scilicet ante Christum, præcu sum, ille vero iudex: ideo quasi homo accepi de cælo: Quid habes, quod non accepisti. Iacob: Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est. Supra: De plenitudine eius accepimus omnes. Et de hoc in Glossa bene. Et per hoc ostendit filij Dei præcellentiam, & sui infirmitatem. Et per hoc etiam conuincit eorum falsam opinionem: & reprobat eorum inuidiosam æmulationem, & per hoc etiam declarat suam sapientiam in arguendo ipsos. Vnde Chrysost. vbi supra: Non erat ea initiis omnia dicere: nam erant passione inuidię pręassumpti, sed vult eos stupefacere, & quoniam Deo rebelles erant, & ideo conuincit eos conuertens contra eos, quod pro se proposuerunt: sicut idem Chrysost. continuat dicens: *Ipsi vos mihi testimonium, &c.* Supra: Quando ait: Non sum ego Christus, sed vox clamantis, &c. Et ex his patet humana infirmitas, & diuina potestas & bonitas, quia: *Non potest homo accipere quidquam nisi fuerit ei datum*. Sed qualiter hoc, quia dicitur: Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Potest ergo homo in bonum de se. Et ad id respondendum est, sicut respondet August. bene: Initium, inquit, nostræ salutis Deo miserante habemus, vt acquiescamus salutari inspirationi, nostræ potestatis est: vt adipiscamur quod ad quiescendum admonitione cupimus, diuini est muneris: vt non labamur, in adepto salutis munere sollicitudinis nostræ, & cælestis pariter adiutorij vt labamur, potestatis nostræ est & ignauiæ. Hæc ille. Illud ergo Ecclesiastici est intelligendum ratione libertatis arbitrij: istud vero hic intelligendũ ratione impotentiæ eiusdẽ liberi arbitrij sine diuina gratia. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et sequitur illa pars, in qua manifestat quòd Christi regenerare sacramẽto baptismi, & dona desuper dare. Ibi: *Qui habet spõsam*. Et illa in tres. Primo humiliando se, ostendit præcellentiã Christi in potestate baptizandi. Secũdo ostendit idẽ in veritate vel sapientia docendi. Ibi: *Qui de sursum venit*. Tertio ostẽdit idem in bonitate largiendi dona. Ibi: *Non enim ad mensuram*. Vel aliter & in idẽ redit,

quod

Marginalia (left): Matt. 10 d. Psalm. 113. a. Ioan. 14 b. Ibidem. Act. 1. a. Aug. tract. 13 in Ioan. ante med. tom. 3. Hieron. ep. 116. ad Euagr. post med. tom. 3. Idem. libr. de temp. nomin. Hebr. in Ioan. eod. tom. Ibid. lib. de loc. Hebraicis, eod. to. Chrys. hom. 15. in Ioan. ante med. tom. 3. Quæstio de baptismo Ioannis, & discipulorum Christi. Ibidem. Aug. tract. 13. in Ioan. ante med. tom. 9. Chrys. hom. 28. in Ioan. ante med. tom. 3. Ibid. ante. Ioan. 1. e. Ioan. 7. e. Chrys. hom. 28. in Ioan. ante med. tom. 3.

Marginalia (right): Aug. tract. 13. in Ioan. ante med. tom. 9. Ioan. 5. d. Chrys. hom. 28 in Ioan. ante med. tom. 3. Ibidem. Matt. 3. d. Chrys. ibid. Aug. tract. 13. in Ioan. circa med. tom. 9. 1. Cor. 4. b. Iac. 1. c. Ioan. 1. b. Chrys. hom. 28. in Ioan. circa med. tom. 3. Ibid. paulo post. Ioan. 1. a. Humana infirmitas. Eccl. 15. d. August. de Eccl. dogmatib. cap. 21. tom. 3. Ioan. 15. a.

quod primo ostendit excellentiam Christi in plenitudine potentiæ. Secundo, in plenitudine sapientiæ. Tertio, in plenitudine gratiæ. Ait ergo: *Qui habet sponsam, &c.* Ita dictũ est: *Non potest homo accipere, &c.* Quasi dicat, ait August. Ego vt homo accepi de cœlo, vt essem aliquid: homo sum, sed amare hominem pro Christo adulterium est. Quia ipse est verus sponsus, ideo ait: *Qui habet sponsam* Ecclesiam scilicet: *Sponsus est*, scil. qualis est Christus. Despondi vos vni viro. Et: Viri diligite vxores, sicut Christus Ecclesiam. Vnde hanc fecũdauit, sanctificauit, diuinitate gratiam infundente, passione gratiam promerente, lauacro regenerationis eam deferente, quæ tanguntur in prædicta auctoritate. Vnde August. Casti estote, sponsum amate. Adulteri enim sunt qui volunt amari pro sponso. Hæc ille, quasi dicat: Ego talis autem non sum, nec volo esse. *Sed amicus sponsi, qui stat*, scilicet humilis: *Et audit eum*. Vnde Augustin. Amicus sum in audiendo, ille in dicendo. Ego illuminando, ille lumen, ego in aure, ille verbum. Hæc ille. Et talis gaudet, sicut verus amicus & paranymphus fidelis: Ad vocem sponsi, affectans illius honorem, & volens sponsam desponsare. Talis erat Paulus, qui ait vbi supra: Despondi vos vni viro virginem. Vt ergo ait August. Omnis Ecclesia virgo. Est enim virginitas carnis, quę est paucorum, & est virginitas mentis, quæ est integra fides, solida spes, sincera charitas. Hæc ille. Et in hoc, quòd ait: Gaudio gaudet, notat intentionem gaudij. Isaiæ: Gaudentes gaudebo. Et quia talis amicus erat Ioannes, subdit. *In hoc*, id est, ad vocem sponsi, non de sua sapientia, ait August. *Gaudium impletum*, id est, perfectum. Tunc enim gaudium est impletũ, quando gaudens habet, quod desiderat. Infra: Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et subdit, quod est illud gaudium, sicut continuat Augustinus: *Illum oportet crescere*, id est, exaltari: *Me autem minui*, id est, humiliari. Vnde Augustinus: Illum oportet dare, me accipere: illum glorificari, me confiteri. Confessio hominis humilitas eius, miseratio Dei altitudo eius. Hæc Augustinus. Vnde & in hoc Prophetica denuntiatio de morte vtriusque. Et dicit hoc Augustinus vbi supra. Ioannes scilicet capite minoratus, Christus in cruce exaltatus: Christus natus, cum cœperunt dies crescere, natus Ioannes, cum inceperunt minui. Hæc ille. Quæritur, qualiter se vocat amicum sponsi, quia amicus dicit quasi quandam æquiparantiam. Ergo videtur se nimis extollere. Item supra ait: Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti. Ergo non debuisset hic se vocasse amicum. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra. Quod hoc ait non se ipsum erigens, nec honoris coæqualitatem ostendens, sed multitudinem dilectionis repræsentare volens: non enim ministri gaudent in talibus, sicut amici circa sponsum & sponsam. Et ideo ait, quòd: *Amicus stat & gaudet*. Hæc ille. Quærit Augustinus: Quomodo potest Deus crescere, qui est perfectus? Si loquatur quoad ætatem carnis, coæui erant: nisi quoad sex menses, qui non distinguunt ætatem. Et respondet, quod venit Deus, vt minoraretur gloria hominis, & augeretur gloria Dei; venit ille vt largiretur, & vt peccata dimittat: venit homo, vt confiteatur. Et ibi bene de hoc. Et quasi idem ait Chrysost. Nostra inquit Ioannes, steterunt & cessauerunt: crescunt autem quæ sunt illius. Hic enim est lapis paruus, qui factus est mons. Et ibi bene de hoc. Ex his, patet, quanta est dignatiua bonitas Dei, qua dignatus est esse sponsus Ecclesiæ vel sanctę animæ. Et quanta est sublimitas Ecclesiæ vel animę, quòd exaltatur vt sit sponsa Dei. Vnde de isto sponso. Quasi sponsum decoratum corona. Iste enim sponsus est nobilis: quia vt ait Papias, in sponso eligendo quatuor sunt, scilicet, genus, virtus, sapientia, pulchritudo; quæ omnia summe in filio Dei, vt patet consideranti. Et ideo oportet, quòd sponsa eius præparet se & nobiliter, quia vt ait idem Papias, in sponsa eligenda, similiter quatuor sunt consideranda, scilicet genus, pulchritudo, diuitiæ,

Aug. tract. 13. in Ioan. circa med. tom. 9. — *2. Cor. 11. a* — *Ephes. 5. e* — *Aug. ibid. paulo post.* — *Ibid. post. med.* — *2. Cor. 11 a* — *Aug. ibid. paulo post.* — *Isa. 61. d* — *Aug. tract. 14. in Ioan. ante medium tom. 9.* — *Ioan. 16. b* — *Aug. ibid. post.* — *Ibid. paulo post.* — *Ioan. 1. e* — *Chrys. hom. 28. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Aug. tract. 14. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 28. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Dan. 2. e* — *Isa. 61. d* — Quatuor in sponso eligendo.

A & mores. Et quoniam ista sunt spiritualiter & virtualiter, verificatur illud: Gaudebit sponsus super sponsam: Soror mea sponsa. Supra: Nuptiæ factæ sunt. Et hæc ibi. De his in collationibus. Infra: Et sequitur para, in qua de præeminentia filij Dei in docendo & prædicando. Ibi: *Qui de sursum, &c.* Et continuat Chrysostomus: sic merito debet crescere: *Qui desursum*, id est, ex parte: *Super omnes est*, Angelos, & homines, ait Glossa: *Qui vero de terra, de terra est*, id est, terrenus. Primus homo de terra, terrenus. Secundus de cælo cælestis: Infra. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: *Et de terra loquitur*. Scilicet terrena humana, qualis est ipse loquens: *Qui enim de cælo est, super omnes est*, vt prius est expositum. Et ideo fortè repetit ad maiorem expressionem. Sed opponit Augustin. Hoc totum quod ait hic Ioannes erat. Vnde Glossa: *De terra est*, scilicet B Ioannes, sed illa diuina loquutus est. Ergo nõ qui terra est, de terra lóquitur semper. Et ad hoc respódet, quòd si diuina loquitur, illuminatus est à Deo. Et si non esset terra, terram loqueretur. Ioannes enim erat lumẽ illuminatum non illuminans. In Psalmo: Deus meus illumina tenebras meas, venit enim gratia, & expellit tenebras Non ego, sed gratia Dei mecum. Sed quęritur cum haberet animum & corpus, quod corpus solum est de terra. Quasi ait loquens de se: *Qui de terra, &c.* Et ad hoc respondet Chrysost. Quidnam aliud vult dicere, quàm quòd ego paruus sum, & in terra natus, & per ima & humilia loquor, comparata his, quæ loquitur ille, qui desuper est, & ille qui sic venit de cælo: *Quod vidit*, scilicet apud patrẽ: *Et audiuit*, scilicet à patre: *Hoc* C *testatur*, scilicet de sua Deitate: *Et testimonium eius nemo accipit*, scilicet credendo: *Qui autem accipit*, obediendo & credendo: *Signauit*, id est, signum posuit in corde suo, credẽdo hunc esse verum Deum, sic enim legit Glossa. Quærit Chrysost. qualiter ait: *Vidit & audiuit*. Quia infra dicitur: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem. Ergo vt videtur, non audiuit. Et ad hoc respódet, quod hoc est dictum non ab accipiendo, vt nos, neque ab audiendo: sed in natura communi habebat. Sed contra hoc obiicitur illud, quod dicitur: Omnia sunt mihi à patre meo tradita. Et ad illud respondendũm, quòd illud, quod ait Chrysost. Non audiuit, accipiendo vt nos, intelligendum est, quòd non accepit ab aliquo differen- D te in natura vel essentia: dicitur tamen audire à patre, quia est à patre. Infra eodem: *Omnia dedit in manu eius*. Et in hoc vt ait Chrysost. ostendit testimonium esse indubitatum. Per hos enim sensus omnia discimus certissimè, & digni fide existimamur. Infra: Sicut audio iudico. Et: Quod vidimus, testamur & annuntiamus. Et de hoc multum Augustin. Inquirens quo modo filius audit à patre, cum sit eius verbum: vbi distinguit, quòd triplex est verbum, scilicet diuinum à patre æternaliter gẽitum, & humanum mentale in corde, & aliud vocale in ore. Vnde filium à patre audire, est ipsum esse à patre, vt dictum est. Quæritur de hoc quod ait: *Nemo accipit*, ergo secundum hoc frustra venit. Et ad hoc respondet Augustin. quòd nemo accepit de populo deputato ad iram, & damnando & statuẽdo ad sinistram. De populo E tamen electo, & statuendo ad dexteram multi crediderunt. Eodem modo opponit Chrysost. Ex quo iam discipulos habebat. qualiter ait: *Nemo accipit*? Et ad hoc respondet, quòd illud est intelligendum: *Nemo accipit*, eo quòd pauci accipiebant: vel quia adhuc discipoli ad plenum non crediderant. Et ideo ait: *Quod qui accipit signauit, quia Deus est verax*. Christus est Deus, qui de cęlo venit: Et hic verax est. Et nemo potest dicere quod est veritatis, nisi ab eo illuminetur. Ideo: Omnis homo mendax, de se. Est enim Deus verax: & ideo ille homo est verax, qui verba Dei loquitur. Item obiiciunt aliqui de hoc, quod ait: *Qui de cælo venit*. Quòd non assumpsit humanam carnem, vt alij homines, sed cælestem. Sed ad illud soluit Glossa. Quòd dicitur venire de cælo, quia de patre, vel quia assumpsit naturam absque culpa. Et sic de altitudine naturæ humanæ, vt dicitur in Glossa. Et

Isa. 62. b — *Cant. 4. e* — *Ioan. 2. a* — *1. Cor. 15. f* — *Ioan. 8. c* — *Aug. tract. 14. in Ioan. ante medium tom. 9.* — *Psalm. 17. e* — *1. Cor. 15. a* — *Chrys. hom. 29. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ioan. 14. b* — *Matt. 11. d* — *Ioan. 5. e* — *1. Ioan. 1. a* — *Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 9.* — Verbum triplex. — *Ibid. post.* — *Chrys. hom. 29. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Psalm. 115. a* — *Rom. 3. a*

ex

Hominis vilitas, &c.

ex dictis patet hominis vilitas & inferioritas, & lauitas ad malum, & ad bonum inhabilitas. Ibi: *De terra est*, terra enim est infima elementorum. & opaca ac ponderosa, inferius tendens: talis est homo terrenus. Ideo dictum est Adæ post peccatum: Puluis es, &c.

Gen. 3. a

Est enim homo terra originaliter & realiter à parte corporis, & finaliter scilicet resolutione: Terra, terra, terra, audi verbum Domini.

Hier. 22. a

Et talis loquitur de terra, quia terra cogitat, affectat, memoria reuoluit: Quæ enim procedunt de ore, de corde exeūt. Ideo de tali Isaias: De terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum.

Matt. 15. b
Isa. 29. a

Et sequitur alia pars, in qua de excellentia Christi in affluētia gratiarum & largitate donorum. Ibi: *Quem enim misit Deus.* Obiicit August. Quòd Deus misit Ioannem. Ecce ego mitto Angelum meum in figura Ioannis. Non ergo solus Christus missus est. Et ad istud respōdet, quòd istud coarctatur per hoc, quod sequitur. *Non ad mensurā dat Deus, &c.*

Aug. tract. 12. in Ioan. post medium tom. 9.
Malac. 3. a

B Christus ergo, quem misit Deus in mūdum: *Verba Dei loquitur.* Supra eodem: *Quod audiuit hoc testatur.* Ipse enim loquitur verba diuina & cælestia, vt hic. Item loquitur verba viuifica & spiritualia. Infra: Verba quæ ego loquor spiritus & vita sunt. Item loquitur verba potestatiua & virtualia. Infra: Mundi estis propter sermonem, &c.

Ioan. 6. g
Ioan. 15. a

Et quia dixit: *Misit Deus*, quod super omnes erat. Ad maiorem explanationem subdit: *Non ad mensuram dat Deus spiritum*, scil. Christo, sicut aliis supra: De plenitudine eius accepimus omnes, sed de hoc obiicitur: aut enim loquitur de Christo secundum diuinam naturam, & hoc non potest stare, quia sic non accepit spiritum: aut secundum humanam & sic cum gratia Christi hominis sit creata & mensurata,

Ioan. 1. b

C sic & limitata: Ergo ad mensuram accepit. Et ad hoc respondetur magistraliter, quòd est mensura limitationis, quia vnumquodque creatum est limitatum: Et est mēsura diuisionis vel determinationis ad vnum actum. Primo modo dicitur, quòd Christus homo habet gratiā & mensuram, secundo modo ait hic, quòd non habet spiritum ad mensuram. Aliter distinguūt alij, quòd gratia potest dici finita, & sic gratia Christi hominis fuit finita & mensurata, quātum fuit à parte naturæ humanæ. Vel potest dici finita à parte determinationis actus siue obiecti. Et sic Christus non habuit ipsum ad mensuram sed ad omnem actum Spiritus. Et huic concordat Gregorius, exponens illud Iob: Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas: Ibi Gregorius: Redemptor noster in carne veniens Pleiadas iunxit:

Iob 38. e
Greg. Mor. lib. 29. c. 10. post med.

D quia operationes septiformis Spiritus simul in se & iūctas & manentes habuit: Requiescet super eum spiritus Domini. Et super lapidem vnum septem oculi. Et: In candelabro septem lucernæ. Quę exponit Gregorius ibi de Christo. Vbi bene de hoc.

Isa. 11. a
Zach. 3. d
Zach. 4. a

Alij autem acceperunt spiritum ad mensuram, & ad aliquas operationes: Sicut diuisit Deus mensuram fidei. Et: Alij datur sermo scientiæ. Et sic de aliis. Huic concordat quod ait August. hic quòd mensura est diuisio donorum, & hominibus dantur ad mensuram. Et ponit exemplum de membris in corpore: aliud enim accipit manus, aliud auris, vt audiat, & sic de aliis: vna tamen est anima, quæ agit omnia in omnibus. Sic sunt diuersa dona fidelium, tanquam mēbris ad mensuram distributa. Sed Christus, qui dat dona, non ad mensuram accepit illo modo. Et ibi bene de hoc.

Rom. 12. a
1. Cor. 12. a
Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 3.

E Sed huic videtur contradicere, quod ait Chrysost. Quòd hic, id est, Christus immensurabilem & integram omnem actionem dicit: & si actio immensurabilis, multo magis substantia: Qui ergo spiritum infinitum scil. habet, & omnem actionem habet. Et ad istud potest responderi, quòd per spiritum intelligitur vel hypostasis verbi: & huic concordat Glossa, quæ ait, quòd pater plenum & perfectum verbū genuit, & sic dicitur pater filio dare, quia ipsum genuit. Vnde sequitur: *Pater diligit filium & omnia dedit*. id est, ad æqualitatem sibi genuit eum, cui non est rapina se esse æqualē Deo, & alibi: Hic est filius meus dilectus: *Et omnia dedit, &c.* vt tātus esset filius, quantus & pater, secundū August. Omnia mihi tradita sunt a patre meo.

Chrys. hom. 29. in Ioan. post medium tom. 3.
Phil. 2. a
Matt. 3. d
Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 9.

A Et quia tantus & talis est: Ideo, vt ait Glossa: *Qui credit in filium*, fide perfecta: *Habet vitam æternam*, quia Iesum Christū, vt infra: Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te. Vel habet vitam æternam in radice siue in pignore: Pignus spiritus.

Matt. 11. d
Ioan. 17. a
2. Cor. 1. d

Et quoniam Ioannes sciens a supplicii cōminatione vtilitatem: Ideo à contrariis ponit sermonem secundum Chrysost. dicens: *Qui autem est incredulus filio, non videbit vitam*, id est, ipsum filiū, ait Glossa. *Sed ira Dei manet, &c.* Sed quæritur cum prius sit venire quàm manere, quare ait: *Manet ira*, & non ait: *Venit ira.* Et ad hoc respondet August. Quòd loquitur hoc de illa ira, de qua: Omnes nascimur filij iræ. Et quia increduli manēt non regenerati à Christo, ideo & filij iræ.

Aug. ibid. propè fin.
Ephes. 2. a

Item quæritur, quare terribilius loquitur hic Ioannes de incredulis, quam Christus: Supra. qui ait: *Qui non credit iam iudicatus est.* Et ad hoc respondet Chrysost. Quòd mitius locutus est Christus, ne æstimaretur loqui gratia amoris sui: Ioannes vero exutus ab hac suspicione vehementiori vtitur sermone.

Chrys. hom. 30. in Ioan. ante med. tom. 3.

Ex dictis patet, quòd electi Dei de cælo venerunt, quia membra Iesu Christi, & de cælo descenderunt deifica conuersatione. Infra: Elegi vos de mundo, &c. Quos mittat Deus ad alios purificandos, illuminandos, perficiendos, de quibus infra: Sicut me misit pater, & ego mitto vos. Et tales debent loqui verba Dei, non mundana, nō carnalia, nec humana: Si quis loquitur quasi sermones Dei.

Ioan. 15. c
Ioan. 20. e
1. Petr. 4. c

Et tales debent esse indiuisi à Christo, qui habet spiritum non ad mensuram, vt suo spiritu viuificentur, & vegetentur, & roborentur ad operandum. Secundum enim exemplum August. supra,

Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 9.

C sicut vna anima omnia operatur in diuersis membris: sic Christus, in membris suis, sibi vnitis, & ab eo viuificatis. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et: An experimentū eius quæritis, qui in me loquitur Christ^us^. Et: Omnia possum in eo, qui me confortat. De dilectione patris, qua diligit filiū. Infra: Sicut dilexit me pater, & ego diligo vos. Vbi dicetur de hoc.

Ioan. 15. a
2. Cor. 13. a
Phil. 4. c
Ioan. 15. b

Et nota de hoc quod ait: *Ira Dei manet super eum*, quòd est quadruplex ira Dei. Vel reatus culpæ originalis, prout dictum est, vel dicitur ira Dei, ablatio diuinæ castigationis propter obstinationem peccātium, & dimissio eorū in peccatis: Auferetur zelus meus à te, quiescā, nec irascar amplius. Hæc enim est magna ira Dei, quando non castigat peccata temporaliter ob demerita peccantium, vt iustè puniantur æternaliter: Non visitabo super filias vestras,

Ira Dei quadruplex.
Ezech. 16. f
Osee 4. c

D cum fornicatæ fuerint. Et est ira Dei flagellatio paternæ correptionis: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaueris: Quem enim diligit Deus, corripit. Item est ira Dei. irrogatio æternæ damnationis: Vidi spiritu iræ eius esse consumptos. Et: Iratus est contra me furor eius. Nec intelligatur aliqua commotio à parte Dei, cum dicitur irasci: quia ira Dei non est eius perturbatio, sed iudicium, quo irrogatur pœna peccato, ait Augustinus. Et ista ira erit in iudicio implacabilis: Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Ideo orat Propheta: Domine ne in furore tuo arguas me, &c.

Abac. 3. a
Prou. 3. a
Iob. 4. b
Iob. 19. b
August. de ciu. Dei, lib. 15. cap. 25. tom. 5.
Prou. 6. d
Psalm. 6. a

CAPVT IV.

E VT *ergo cognouit Iesus, &c.* Enarrata manifestatione filij Dei ipsis Iudæis: in parte ista de manifestatione sua ipsis Samaritanis de prædicatione eis qui erant alienigenæ in figura suæ prædicationis populo gentili, vt patet in Glossa.

Continuatio.

Et quia erat transiturus in Galilæam: ideo istud capitulum in duas partes diuiditur. Primo narratur de aduentu suo in Samariam. Secundo narratur de transitu in Galilæam, & de manifestatione sua ipsis Pharisæis. Ibi: *Post duos autem dies.* Prima in duas. Primo, antecedentium prædicationem suam præmissio. Secundo, ipsa prædicatio. Ibi: *Venit autem mulier.* In prima duo, scilicet sui egressus ratio, & aduentus subiunctio. Ibi: *Venit.* Ait ergo continuando & præsignando causam sui transitus *Vt cogno-*

Diuisio capitis in duas partes.

Chryſ. h. 30. in h. ante ſo. tom. 3. Ioan. Ioan. 4

nit Ieſus qui audierunt, &c. Quærit Chryſoſt. quare fuit egreſſus, relinquẽs phariſæos cum poſſet exire de medio eorum cum vellet, ſicut infra: Quærebant eum apprehendere, ſed nemo miſit manum in eum, quia nondum venerat hora eius. Et infra: Similiter quærebant eum, & exiit de manibus eorum. Non oportuit, quòd transiret ab eis. Ergo, quamvis eſſent inuidi. Et ad hoc reſpondet: Quòd ſicut volebat credi, quoniam erat Deus, ſic volebat credi, quoniam erat Deus. carnem ferebat, vt verus homo, aliquando recedebat & præcauebat eorum inſidias. Et ad hoc Aug. planius: Poterat, inquit, & præſens ab his non teneri, ſed quia in carne quam geſſit, vt homo, hominibus in ſe credituris præbebat exemplum: quia vnuſquiſq; ſeruus Dei non peccat, ſi receſſerit in alium locum: videns furorem forte perſequentium. Hæc ille. *Vt ergo cognouit, quia Phariſæi audierunt*, ſc. à diſcipulis Ioan. *Quod Ieſus plures baptizat, &c.* Et ſic quod videretur dignior, & ſic magis inuidebant: *Quanquam non baptizaret*, id eſt, inungeret, ait Gloſ. *Reliquit Iudæam*, ſignificans tranſitum ad gentes: *Abiit*, id eſt, abire incepit: *In Galilæam*, de qua venerat. Et de ordine tranſitus ſui in Galilæam, Magiſter in hiſtoriis ſufficienter. Et interſeritur ratio veniendi Samariam: *Oportebat, &c.* quia Samaria erat quaſi media inter Galilæam & Iudæam. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vt cognouit*, cum omnia ſciret antequã eſſent: Omnia ſunt nuda & aperta oculis eius, qualiter ait: *Vt cognouit*, ſi quando tempus? Et ad iſtud reſpondendum, quod ſicut dicitur, Deũ aliquid cognoſcere, quando facit nos cognoſcere: ſic dicitur ſimiliter cognoſcere, quando ad modum cognoſcentis facit vt hic. Vnde Aug: Quia cognouit eorum ſcientiam cognouit ſimul & inuidentiam: quia non hæc propterea dicerent, & ſequerentur, ſed vt perſequerentur, Ideo: *Abiit inde*, Hæc ille. Quæritur de hoc, quod ait: *Quod Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli*, vnde ait Aug. Quod Ieſus baptizabat, quia ipſe mundabat: non baptizabat, quia non tingebat: præbebant diſcipuli miniſterium corporis, præbebat ille adiutorium maieſtatis. Et ibi bene de hoc. Ergo ſecundum hoc in baptiſmo Chriſti, & diſcipulorũ eius dabatur gratia. Item hoc plane ait Gloſ. Item tactu carnis ſacræ ſuæ dedit aquis vim regeneratiuam, vt ait Gloſ. Ergo baptiſmate poſtea à diſcipulis eius mundabat gratia. Sed contrarium ait Chryſoſt. vt habitum eſt ſupra. Vbi ait: quòd nondũ erat ſpiritus datus. & ideo non baptizauit Chriſtus, nec amplius conferebat baptiſma diſcipulorum, quàm baptiſma Ioan. Item baptiſmus habet efficaciam à paſſione Chriſti: In morte ipſius baptizati ſumus: Ergo non habuit efficaciam ante paſſionẽ. Item baptizati tunc à diſcipulis, ad limbum tunc deſcendebant: quia nõ fuit pretium ſolutum nec ianua aperta. Et ad iſtud reſpondendũ ſine præiudicio, quòd alio & alio modo videntur hic ſentire Aug. & Chryſ. vt patet planè in dictis eorũ. Poſſet tamen fortè dici, quòd in baptiſmo diſcipulorũ, Chriſti dabatur gratia, quantũ eſt de vi ſacramenti, mundans à reatu originalis inficientis. Vnde Aug. ponens illud: Mundans lauacro aquæ. Quid eſt inquit baptiſmus? Et reſpondet Lauacrum aquæ. Tolle aquam, non eſt baptiſmus. Tolle verbum, non eſt baptiſmus. Hæc ille. Effectus tamen baptiſmi, quantum ad reſerationem ianuæ differebatur vſque poſt ſolutionem pretij. Ad auctoritatem vero Chryſ. forte poſſet dici, quod ipſe loquitur, quando ait: Quod nondũ erat ſpiritus datus. & ideo Chriſtus non baptizabat: quod ipſe loquitur de efficacia ſpiritus in ſuperabundantia, & in effectu viſibili: quia poſt reſurrectionẽ, viſibiliter & in ſignis dabatur ſanctus Spiritus. Nec eſt inconueniens quod quantum ad effectum gratiæ mundantis dabatur gratia in baptiſmo diſcipulorum, differebatur tamẽ illius effectus, ſc. reſeratio ianuæ, vſq; ad poſt ſolutionem pretij. Rex enim dãs munera pro militia filij, poteſt dare illa ante tempus victoriæ, vt præparet ad militiam: vel poſt, ob virtutem victoriæ & magnitudinẽ. Et patet hic myſteriũ: per Iu-

(Left margin notes, in order: Auctraſt. 15 Ioan. pa à prin. ... | Io. 2. b | Heb. 4. d | Aug. de Gen. ad lit. ... 4 c. 9. ... 3. ... tract. in Ioan. non longè à princ. co. 9. Ibid. paulò poſt. Eod. tract. Aug. hom. dicta. Gloſſ. in Matt. 3. & Luc. 3. Chryſoſt. hom. 20. in Ioan. ante med. co. 3. Rom. 6. a | Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. co. 4. Eph. 5. e | Ioan. 7. f | Iudæa.)

A B C D E

dæam enim, quæ interpretatur confitens, ſignanter plenitudo confeſſionis & ſanctificationis in Pſ. Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius. Samaria vero, quæ interpretatur cuſtodia mea, ſignificat diligentiam vigilantiæ in cuſtodiendo ſanctimoniam: Omni cuſtodia cuſtodi cor tuũ. De vtroq; dicitur: Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, vt ſciat vnuſquiſq; vas ſuum poſſidere in ſanctificatione. Per Galilæã, quæ interpretatur transmigratio, ſignificatur progreſſio de virtute in virtutem, de quo in Pſal. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. Et: Tranſite ad me omnes, qui cõcupiſcitis me. In Pſ. Ibunt de virtute in virtutem. Et alibi: Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit & creſcit vſq; ad perfectum diem. De baptiſmo vero & eius myſteriis Hugo bene. Et ſequitur de aduentu Chriſti in Samariã. *Venit ergo in ciuitatẽ, &c. Quæ dicitur Sichar*. hæc enim erat metropolis Samariæ: *Iuxta prædium*, id eſt agrum: *Quod dedit Iacob, &c.* Vnde dicitur: Dedi tibi partem vnam, &c. De origine vero Samaritanorũ in hiſtoriis Magiſter ſufficienter. Et deſcribitur locus: *Erat autem ibi fons*, vt ait Aug. Quod puteus erat, & omnis puteus fons: vbi enim aqua de terra manat, fons eſt, &c. *Ieſus fatigatus*, ad literã: *Sedebat ſupra fontem*. Quia fatigatus, laboris immenſitas. Vnde Chryſ. Non ſubiugalibus vtitur, quia: *Supra fontem*. Paupertas non in throno, nec in puluinari ait idẽ Chryſ. *Erat autem hora ſexta*. Et in hoc laboris diuturnitas, de his bene. Sed quæritur, qualiter ait: *Venit in ciuitatem, &c.* ſicut opponit Chryſ. Ex quo ait Saluator: Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Et ex quo ait: In viam gentium ne abieritis: videtur, quòd non debuiſſet intraſſe ciuitatem Samaritanorum. Et ad iſtud reſpondet: quòd antecedenter, id eſt principaliter ad illos non venit, ſed tranſiens. Erat enim locus medius inter Iudæam & Galilæã, vt ait Gl. Ideo vadens in Galilæam tranſiuit per Samariã, oſtendens non ſupernacuè ſe facere, vt nullã relinqueret Iudæis accuſatoriam occaſionẽ, Hæc ille. Et ad illud, quod obiicitur, quod prohibuit Apoſtolis, ne irent in viam gentium, ſimiliter reſpondendum, quod hoc prohibuerit Apoſtolis ne irent ex principali propoſito, & antequam irent ad Iudæos, expulſi tamen a Iudæis tranſtulerunt ſe ad gentes. Et in huius figuram hic tranſiuit per Samariam, ſecundum Gloſ. Item quare tam diligẽter deſcribit locum ad quem venit Ieſus, & quare facit hic mentionem de fonte Iacob? Et ad iſtud reſpondet ibidem. Quod ideò commemorat fontem Iacob ad inſinuandũ, quod Iudæi propter pigritiã, & iniquitatem & peccata eorum amiſerunt locum illum, & fuit data alienigenis. Et hi Samaritani accipiebant libros Moyſi, & dicebantur à monte Samor: qui fuit ſic dictus ab eo qui primo cõſedit, id eſt, moratus eſt, vt ait ibidẽ Chryſ. Ex dictis patet myſterium. Aduentus enim Domini in dictam ciuitatem, fuit figura tranſitus ipſius ad gentes, vt patet in Gloſ. Quod vero fuit Ieſus fatigatus, oſtenſio fuit, quòd infirmitas ſua aſſumpta, fuit noſtra fortitudo: & fecit nos fortes, prout ait Aug. Bene dicens quod nutrit infirmus infirmos: Et ponit exemplum de gallina, quæ infirmatur cum pullis, alis demiſſis, plumis hiſpida, voce rauca, omnibus membris demiſſa & abiecta: Iter autem filij Dei fuit caro aſſumpta ſed infirmitas ſua nos fecit fortes: Quod infirmũ eſt Dei, fortius eſt hominibus. Hora vero ſexta figura eſt ſextæ ætatis, in qua venit filius Dei ad puteũ, id eſt, profunditatem noſtræ habitationis. Hæc Aug. & ibi bene de his & multum. Et de hoc eſt collatio. Et ſequitur pars, in qua de ſua prædicatione & doctrina. Ibi: *Venit mulier*. Et illa in duas. Primo, de ſua occulta vel priuata doctrina ipſi mulieri. Secundo, de publica & manifeſta ipſis Samaritanis. Ibi: *Et exierunt de ciuitate*. Primo, aduẽtus mulieris præmiſſio. Secundo, Saluatoris ab ea petitio & mutua collatio interrogando & reſpondendo. Ibi: *Dicit ei Ieſus*. Tertio, mulieris ad ciuitatem regreſſio, & eorum quæ audierat renuntiatio. Ibi: *Reliquit ergo hydriam*. Et hoc eſt quod ait: *Venit mulier haurire, & cætera*, ad

(Right margin notes, in order: Pſal. 114. a | Samaria. | Prou. 4. d | 1. Theſſ. 4. a | Pſal. 83. b | Eccl. 24. c | Pſal. 83. c | Prou. 4. c | Hugo de ſacram. lib. 2. parte 6. | Sichar. | Gen. 48. d | Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. co. 9. | Laboris immenſitas. | Chryſ. hom. hom. 30. in Ioan. poſt medium. co. 3 | Ibidem. | Mat. 15. e | Mat. 10. a | Act. 14. d | Cur conſedit ad fontem Iacob. Samaritani. | Aug. tract. 15. in Ioan ante med. co. 9. | 1. Cor. 1. d | Hora VI. | Prædicatio Chriſti.)

Aug. ibid. post multa

literam. Et est forma Ecclesiæ ædificandæ, ait Aug. Et sequitur secunda pars: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.* In qua mutua collatio Saluatoris & mulieris, interrogando & respondendo. Et sunt tot partes, quot interrogationes cum responsionibus. Et sunt septem. Secūda ibi: *Dicit ei mulier.* Tertia ibi. *Dicit ad eum mulier.* Quarta ibi: *Respondit mulier.* Quinta ibi: *Dicit ei mulier.* Sexta ibi: *Dicit ei mulier: Scio, &c.* Septima vero narratur de aduentu discipulorū. Ibi: *Continuo.* In qualibet vero parte præmittitur interrogatio, & subditur responsio. Ait ergo: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.* Erat enim fatigatus, vt dictum est, & erat calor, vnde Chrysost. Requiescere faciēs corpus sedebat & refrigerabat, erat enim diei medium: vt vero ait August. Fidem ipsius mulieris sciebat. Et qui dixerat, quod sedebat, nec fecerat mentionē de discipulis, subdit: *Discipuli abierant, vt cibos emerent.* Sed quæritur, quare hoc expressit, cum non videretur esse ad propositum? Item quæritur, quare non intrauit cum discipulis ciuitatem. Et ad hoc respōdet Chrysost. quod ideò non inuersuit ciuitatem obstruens inuerecūdiam & contradictionem Iudæorum, vt non dicat ... quoniam aduersatur suo præcepto, quo dixerat, ne intrarent ciuitatem Samaritanorum. Et ideò ait: *Abierant vt cibos emerent.* Non sc. ex principali proposito, vt prędicarent eis, antequam Iudæis. Item quæritur qualiter ait: *Vt cibos emerent.* Cum omnia reliquissent: Relictis omnibus secuti sunt eum. Et alibi. Ecce nos reliquimus omnia. Et cum esset eis præceptum non portare pecuniam, neque peram. Et sic videtur, quod non haberent vnde emerent cibos, vel si haberent, fecisse cōtra Domini præceptum & statum suum. Et ad istud respondēdum, vt patebit infra: Vbi dicitur de Iuda, quod loculos habebat, & portabat ea, quæ mittebātur. Christus & discipuli sustentabantur, vel inuitati in mensis alienis. Supra: Inuitatus est Iesus & discipuli ad nuptias. Et infra: Fecerunt ei cœnam. Et alibi: Rogabat eū quidam Pharisæus, vt manducaret cum illo. Item aliquando leguntur sustentati largitionibus mulierū, quæ sequebantur. De mulieribus, quæ ministrabāt ei de facultatibus suis. Item aliquando de his, quæ mittebātur in loculis, sustentabantur. Et hoc à comitantibus provt intelligitur, vel ab irrogantibus ex præmisso verbo. Et hoc fuit congruum, maximè quando irent, & erant trāsituri per villas in hospitales, & non ad prædicandū vt hic. Nec hoc repugnabat statui vel pręcepto: nihil enim propriū habebant vel secum deferebant. Vnde & hic filius Dei fuit mendicus, provt ait Aug. exponens illud: Persecutus est hominē pauperem & mendicū. Nō erat, inquit, dedignatus filius Dei fieri pauper, cum diues esset: Mendicū quo modo intelligimus, nisi forte, quia dixit mulieri Samaritanæ. *Da mihi bibere.* Et in cruce ait: Sitio: Hæc ille. Et ex hoc patet perfectio discipulorū, provt ait Chrysost. Erat enim eis circa cibaria negligentia, quoniam nec panes portauerunt. Cum irent transfretū & esurientes comedebāt spicas: Et Iesus propter esuriē venit ad ficū. Erāt antē discipuli soliti cōtemnere ventrē, & non studiosam existimare eius ministrationē. E contrario de illis, qui ex lectulo surgentes de talibus sunt solliciti. Hęc ille. Et ibi multū & bene de hoc. Et sequitur responsio mulieris: *Dixit autem mulier, &c.* Nesciens quē potum quærit, & opponit se esse de alienigenis, provt ait Glossa. Ideò sequitur: *Quo modo tu Iudæus, &c.* Vt enim ait August. Samaritani erant alienigenæ, & ad gentē Iudæorum non pertinebant, vasculis illorum non vtebantur Iudæi: & ideo quia petebat ab ea bibere, quod non solebant Iudæi, ait mulier sic: *Quo modo, &c.* Sed quæritur, qualiter cognouit eum esse Iudæum? Ad hoc respondet Chrys. quod fortassis æstimauit eum à schismate, id est, figura & allocutione. De hoc Magister in historiis. Item quæritur qualiter tunc petit ab ea bibere, lege non concedente Iudæis couti Samaritanis? Iterū qualiter ierunt discipuli ad emendū cibos ab illis, ex quo nō licebat eis couti eis: Et ad istud respondet Chrys. Quod indifferēs erat, tunc eiicere tales obseruationes: ipse enim inducebat alios ad illas absoluendas: Non quod intrat per os, coinquinat hominē, &c. Quia ergo absoluebat tales cęremonias, non fuit inconueniēs discipulos vti cibis eorum, vel, vt dicitur magistraliter, quidam cibi erant indifferentes quoad vtrosq;, vt fructus arborū & panis, & tales cibos poterant emere ab illis. Et patet hic mysteriū ex Augustino: Et in Glos. Hæc enim mulier fuit figura Ecclesiæ collectæ ex gentibus, & venientis ad hauriendū aquam de puteo, id est, intelligentiā verā de sacra scriptura: provt ait Ambrosius. Puteus est altitudo profundæ scripturę: Alta profunditas, quis inueniet eam? & alibi: Fluenta putei tui deriuentur foras. Et de isto puteo & aqua patebit infra: Quod vero Christus petijt bibere à muliere, figura fuit quod desiderauit fidem Ecclesiæ, vt dictū est. Item quod discipuli emerēt cibos, figura fuit, quod non laborātes in prædicatione, vel otiantes vel vacantes aliis operibus spiritualibus, non debent manducare: Neq; gratis panē manducauimus. Et sequitur: Si quis non vult operari, non manducet. Quod verò Iudæi non coutuntur Samaritanis, mysteriū est, quod fideliū non est conuersari cum infidelibus, nec couti sectibus eorū. Egredimini de medio eius. Et: Quæ pars fideli cū infideli? Et sequitur: Exite de medio eorū & separamini. Et sequitur secunda particula in qua respōsio Saluatoris, & de inquisitione mulieris. Ibi: *Respondit Iesus, si scires donū, &c.* Quod est Spiritus sanctus, ait August. Et quis est, scil, quantus, & quia est dator spiritus: *Qui dicit tibi,* vt à te petat fidē: *Tu petisses.* Ad literam ait August. Aqua viua dicitur, quæ ex fonte manans excipitur: quæ vero est in lacunis, & cisternis, non dicitur aqua viua. Sed quæritur quare ait. *Forsitan petisses.* Respondendum quod hoc ait ob libertatē liberi arbitrij, quod potest petere & non petere: *Et dedisset tibi aquam viuam,* merito fidei, ait Glossa. Mulier tamen carnalis sapiens, intelligebat de aqua materiali, ideo sequitur: *Dicit ei mulier: Domine.* Et in hoc patet mulieris prudentia, tribuens multum honorē, & vocās eum Dominum, neq; derisit, neque turbata est, sed reuerentius ait: *Neq; haustorium habes: Et puteus altus est.* Ad literam: *Vnde ergo, &c.* Quasi diceret. Non potes habere aquam, maximè cū non sis potētior & melior Iacob, quasi dicat, vt ait Chrysost. Iacob dedit puteū nobis, & vsus est eo bibendo, & sui similiter. Sed, si habuisset meliorē, non bibisset, & ita neq; tu poteris dare meliorem. Hæc ille: Sed quæritur, ex quo erat mulier Samaritana, & alienigena, qualiter vocat Iacob patrē suum: Et ad hoc respondet Glossa, quod ipse erat sub lege quantum ad hoc quod libros Moysis accipiebant Samaritani, vt ait Augustinus. Sua enim pulsabat ignorantia, nondum instructa neque studio nutrita, & intelligebat aquam viuam, quæ erat in illo fonte. Sed quæritur, ex quo mulier erat ignara mysteriorum, videtur quod non debuisset ei loqui sub mysterio. Item doctrina debet esse secundum auditorum capacitatem, ait Gregorius. exponens illud Iob: Qui ligat aquas in nubibus. Vnde infra: Habeo vobis multa dicere, sed non potestis portare modo. Ergo non debuit loqui mulieri de arcanis mysteriorū. Item Apostolus ait: Non potui loqui vobis quasi spiritualibus: Lac vobis potum dedi non escam. Et ad istud respondendum, secundum Aug. quod rectè loquitur mulieri, & paulatim intrat in cor eius. Et quasi idem in Glossa. Quia ergo mulier fuit ad audiendum subiecta, & ad intelligendum auida, & ad assentiendum credula, vt patet in processu literæ & filius Dei erat lux vera ad illuminandum, ideò ordinabiliter est locutus ei. Vnde Chrysost. ostendit tam dignam audire, ideo non despicit, sed se reuelat. Et sequitur: Nec mireris, si confestim mulier non nouit de aqua spirituali, quia nec Nicodemus nouit statim de regeneratione supra. Hæc ille. Et patet Saluatoris dignatiua pietas. Vnde Aug. Quid ista hortatione suauius & benignius? Et nota quod ait: *Puteus altus est.* Est enim puteus sacræ scripturę, è quo puteo sūt hauriēdę aquę sapientiæ.

Margin notes (left column): *Septem partes.* — *Chrys. hom. 33. in Ioan. post medium tom. 3.* — *Aug. tract. 15. in Ioan. ante medium tom. 9.* — *Chrys. loco sup. citato.* — *Mat. 10. a* — *Mat. 4. d* — *Mat. 19. d* — *Luc. 22. d* — *Ioan. 12. a* — *Ioan. 2. a* — *Ioan. 12. a* — *Luc 7. e* — *Marc. 15. d* — *Aug. enarrat. in Psal. 108. expos. 2 in ante med tom. 8.* — *Psal. 108. b* — *Ioan. 19. f* — *Chrys. hom. 30 in Ioan circa tom. 3.* — *Mat. 12. a* — *Mat. 21. b* — *Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 30 in Ioan. ante med. to. 3.* — *Ibidem.*

Margin notes (right column): *Mat. 15. b* — *Aug. tr. 15. in Io. ante med. to. 9.* — Mulier Samaritana figura Ecclesiæ. — *Ambr. li. de Isaac. anima c. post medium tom 1.* — *Eccl. 7. d* — *Prou. 5. c* — *2. Thes. 3. b* — Iudæi non coutuntur Samaritanis quid hoc mysterij habet. — *Hier. 41. b* — *2 Cor 6. c* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 15. in Ioan ante med. tom. 9.* — *Ibidem.* — *Chrys. hom. 30. in Ioan. post med. tom 3.* — Samaritani accipiebant libros Moysis. — *Aug. tract. 15. in Ioan ante med. tom 9.* — *Greg. Mor. lib 17. c. 14.* — *Iob 26. b* — *Ioan. 16. b* — *1. Cor 3. a* — *Ioan. 1 a* — *Chrys. hom. 30 in Ioan post med. tom 3.* — *Ioan. 3. a* — Pietas Saluatoris. — *Aug tract. 15 in Ioan. ante med. tom 9.*

Puteus multiplex. *Eph. 5. c* *Gen. 29. a*

sapientię. De quo dictum est: Et est puteos gratiæ baptismalis regenerationis & lauantis Mundans lauacro aquæ. De quo in figura: Venit io terram orientalem, & vidit puteum in agro, tres quoque greges ouiom accubantes iuxta eum. Terra orientalis. Ecclesia: Puteus, Lauacrum baptismi: Tres greges, baptizandi & saluãdi in fide trinitatis. Item est puteus, scil. profunditas humanæ rationis, secundum Glossam, quæ est obscurata, & ideò fodienda, de quo bibunt homines, scil. boni, viuentes secundum rationem, & pecora, viuentes scilicet brutaliter, de quo in figura. Ascendat puteus, &c. Et sequitur: Puteus quem foderunt principes in datore legis, & io baculis suis. Et de hoc in Glossa. Item est inexaustilis diuinæ bonitatis, ex quo hauritur aqua viua, vt dicitor hic: Viua enim aqua est spiritus, vt ait Chrysostomus: De quo puteo in figura: Profectus Isaac fodit puteum, & vocauit nomen eios latitudo, dicens: Nunc dilatauit me Dominus. De primo pu eo hauriẽdæ sunt aquæ veræ sapiẽtiæ. De secundo, aquæ baptismalis gratiæ. De tertio, aquæ rectæ intelligentiæ. De quarto, aquæ satietatis gloriæ. Sed hos puteos nititur diabolus obstruere, prout fuit figuratũ in Genesi: Vbi dicitur, quod Palęstini omnes puteos, quos foderũt seroi Abrahæ obstruxerunt, implentes humo. Quod exponens Gregorius ait: quod sic immondi spiritus terrenas cogitationes ingerunt, & quasi inuentã aquam scripturæ tollunt. Et sequitur secũda collatio filij Dei & mulieris. Ibi: *Respondit Iesus: Omnis qui biberit ex hac aqua, &c.* Ad literam, vel etiam de aqua voluptatis figurata per istam. Sanguisuga enim est quæ dicit: Nunquã sufficit. Et sic non est magnũ dare istam aquã: *Qui vero biberit de aqua, quam ego dabo, &c. Non sitiet, &c.* Et io hoc ablatio nocumenti: *Sed fiet in eo fons.* Et in hoc indeficientia boni vel commodi: *Fons, inquam, aquæ salientis*, id est, eleuãtis: *In vitam æternã.* Et in hoc adeptio æterni præmij. Superexcellens ergo huius aquæ imminentia ad illã. infra: Qui credit in me, flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ. Et hæc est aqua faciens salire in altũ: Tunc saliet sicut ceruus claudus. Sed quæritur, qualiter vocat hic spiritum aquam, cum ipse spiritus igne significetur. Vnde & in specie ignis descẽdit. Et ad hoc respondet Chrysost. bene, dicens, quod spiritus appellatione ignis, quia est vt quid erectum, & calidum, & peccatorum consumptiuũ, quasi dicat, quia erigit, quia inflammat, quia peccata consumit: per aquæ vero nuncupationẽ significatur, vt purgamentũ, vt refrigerium ostendat: quasi dicat, quia purgat à sordibus, & quia refrigerat à concupiscentia carnali. Et ibi bene de hoc. Secundum primam, Gregorius ait: Idem signat diuersa in scriptura propter diuersas proprietates, sicut Leo signat filiũ Dei, & diabolũ, vt ibi exemplificat. Item quęritur de hoc quod ait: *Quod qui biberit ex hac aqua, quã ego dabo ei, non sitiet iterum.* Sec cõtra Ecclesiasticus: Qui bibunt me, adhuc sitient. Et ita qui bibit ex hac aqua, quam dat Deus, sitiet. Item ait August. quod bonũ tẽporale plus diligitur antequã habeatur, vilescit, cũ habetur: æternũ vero ardentius diligitur adeptũ, quã desideratum. Ergo vt prius. Item idẽ ait Gregorius, ponens differentiã inter delicias spirituales & carnales: Ergo vt prius. Ad istud respondendũ, quod est sitis ex rei carẽtia, ex potantis intemperantia, & ex potus insufficientia, & ex virtutis illius ad præseruandũ deficientia. Et talis sitis nõ sitit aquam à Deo, nec suscipit. Et est sitis ratione delectabilitatis rei, & insatiabilitatis, & de illa sont obiectiones, vel aliter: Est sitis rei nõ habitæ, & est alia rei habitę, vt amplius habeatur. Et est alia rei habitæ vt continuetur. Prima est in bibente aquã cõcupiscentiæ. Secunda in bibente aquã gratiæ: Tertia, in bibẽte aquã gloriæ, quia deliciæ glorię hauriuntur absque omni fastidio. Et de his aquis gratiæ & concupiscẽtiæ dictum est in collatione prædicabili. Et sequitur tertia collatio filij Dei & mulieris. Ibi: *Dixit ad eum mulier, &c.* Vt enim August. Ad laborẽ indigẽtia cogebat. Laborẽ infirmitas recusabat. ideò ait: *Domine da mihi bibere, &c.* Et vt ait Chrysost. Hęc mulier sapientior & melior Nicodemo, qui audiens mysteria, supra ait: Quomodo possunt hæc fieri: Hæc autem ait: *Da mihi bibere*, Itẽ præhonorauit Christum, ipsi Iacob ænigmatice innuẽs quod non indigeret fonte illo: nec fuit insuasibilis, vt Iudæi, qui multa signa viderant: hæc, nulla: sed tantum verba audiuit. Hæc ille. Patet ergo credulitas facilis mulieris, & ideò sequitur præceptio Saluatoris: *Voca virum tuũ*, id est, virum intellectũ, ait Augustinus: nam nunc in errore es, vt ait idem. Vnde excitat eam ad verũ intellectum. Item quæritur, cum sciret eã non habere virum, quare hoc ait? Respondendũ, quod hoc non ait, quia ignorans eam non habere, sed vt occultũ præteritũ ei reuelaret. Vnde Chrysost. Nunc per prophetiã reuelat sc. mulieri de præterito. Et sequitur quarta collatio vtriusq; Ibi: *Respondit mulier: Non habeo virum.* Ad literam, & secundũ rei veritatẽ fornicario iungebatur, nec hoc fatebatur, sed occultabat. Et ex hac veraci responsione fuit occasio filio Dei, quod ei reuelauit suũ secretum. Illa enim occultans turpitudinem, & existimans adhuc loqui ad hominẽ, ait: *Non habeo virum, &c.* Et ideò Christus inducit redargutionem cũ certitudine numerans priores viros ait idem Chrysost. Et ideò sequitur quinta collatio siue collocutio: *Bene dixisti, quia non habeo virum*, eo quod ille, cum quo erat, non erat suus legitime: *Quinque enim viros habuisti*, scil. in præterito. Patet hic sapientia Saluatoris, non enim in principio, nec antecedenter prophetiã induxit: volebat enim miraculorum & prædicationum principia habere ab eis, qui accedebant ad eum, sicut supra. De Nathanaële non dixit ei statim: Vidi te sub ficu, reuelando secreta sc. sed quando ait: Vnde me nosti: sic fecit filius Dei mulieri hic, vt ait Chrysostomus. Et de his quinq; viris & de isto vno viro spiritualiter Augustinus prosequitur bene. Quinque viri, inquit, sunt quinque sensus, & his quinque regitur anima infirma, & in primis annis. Sed quando venit ad annos discretionis si eã acceperit doctrina sapientiæ succedit vir legitimus, sc. intellectus, qui melius regit, quia ad æternitatem regit, & excolit, & instruit. Caput mulieris vir. Si vero error succedit, non regit sed perdit, & non est legitimus: sed adulter est. Et ideo ait: *Voca virũ tuũ*, id est, intellectum. Hoc August. & ibi multũ & bene de hoc. Et sequitur collocutio vel collatio sexta vtriusq; & arcanorũ reuelatio mulieri: *Domine video, quia propheta es tu.* Vt enim ait Chrysost. quia rem occultã manifestã facere est Dei, ideò admiratur & stupet, & prophetã suspicatur, nec anxiata, nec contumeliã existimans ait: *Quia propheta es tu*, vt ait Chrysost. Propheta est occultorũ reuelatio ait Gregorius. Et si propheta, est occultorũ reuelator, & non solum hoc, sed amplius immoratur. Et nihil humanũ interrogauit, nec de diuitijs, sed de dogmatibus, dicens: *Patres nostri*, id est, Iacob & filij eius, &c. *Illic*, id est, in mõte Garizim, ait Magister in historijs. Vt enim ait Chrysost. aiunt Abraham filiũ suum illic obtulisse: *Et vos*, sc. Iudæi: *Dicitis quia Hierosolymis est locus, &c.* Patet hic industria mulieris: excellẽtior enim facta mẽte est, & sollicita pro doctrinis interrogat, vt ait Chrys. Et sequitur responsio ac veritatis reuelatio: *Mulier crede mihi.* Et in hoc ostendens fidẽ esse necessariam: Nisi enim credideritis, nõ intelligatis, secundũ aliam literã. Bene Chrysost. Fide opus est matre bonorum, sine hac nihil magnorum est possidere. Et ponit exemplum, quod qui sine fide tentant, scilicet scire arcana, assimilantur his, qui sine naui pelagus assumere tentant: Fide intelligimus aptata esse sæcula, &c. *Crede, inquit, quia veniet hora*, scilicet tempus gratiæ diuulgatæ: *Quando nec in monte hoc*, superstitione cõsueta, æstimãdo sc. altum locum esse magis vtilem ad orandum. Sed quod ait Augustinus in eadem homilia, tangens errorẽ talem. Quia, inquit, in monte es, propinquũ Deo te esse putas, & citò te exaudiri, quasi de proximo clamãtẽ: Sed noli quęrere mõtẽ, in excelsis habitat Deus, sed humilia respicit. Et ibi de hoc: *Neq; Hierosolymis*, colẽ

Left-margin notes, in order: *Num. 21. d* — *Ibidem.* — *Chrys. hom. 31. in Ioan. propè princ. tom. 3.* — *Gen. 26. e* (A, *Gen. 26. e*) — *Greg. Mor. lib. 20. c. 8. post med.* — *Ioan. 6. e* — *Isa. 35. e* — *Act. 2. a* — *Chrys. hom. 31. in Ioan. propè princ. tom. 3.* — *Greg. Moral. lib. 5. cap. 27. in princ.* — *Eccli 24. e* — *August. de doctr.* — *Chrys. lib. 3. cap. 38. to. 3.* — *Gregor. in Euang. hom 36 in princ.* — Sitis multiplex. — *Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.*

Right-margin notes, in order: *Chrys. hom. 31. in Ioan. ante med. tom 3.* — *Ioan. 3. a* — *Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 31. in Ioan post medium tom 3.* — Sapientia Saluatoris. — *Ioan. 1. g* — *Chrys. vbi supra. Aug loco sup. citato.* — Quinque viri sunt quinque sensus. — *1. Cor. 5. e* — *Aug. ibid. Chrys. hom. 31. in Ioan. post medium tom 3.* — Prophetia quid. — *Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 1. propè princ.* — *Chrys. hom. 31. in Ioan.* — Industria mulieris. — *Ibidem.* — *Isa 7 b* — *Ex interpretatione 70.* — *Chrys hom. 32 in Ioan. in princ. tom 3.* — *Heb. 11. a* — *Aug. tract. 15. in Ioan post med. to 9.*

mos. Quòd ad imbecillitatẽ auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens: hoc enim valde excelsum videbantur illi, licet indignum suæ magnitudinis Item quæritur. [Ibidem.] qualiter vocat hic filium hominis? Et ad hoc respondet idem. Quòd consuetudo ei hæc erat, scilicet multoties quidem a Deitate, multoties ab humanitate hominem vocare, id ipsum est, qui erat Deus & homo. [Aug. tract. 12. in Ioan. paulo ante med. tom. 9.] Hæc ille: Et de hoc similiter August. homilia dicta: Ecce in cælo erat, & hic erat: Hic erat carne, in cælo diuinitate. Immo vbiq; Deitate. Hæc ille. Sed tũc obiicitur: [Ibidem post pauca.] Si nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit, ij se tũc solus ascendit & non alij: quia solus descendit. Et respondet ad hoc Augustinus. Quòd si es est cæteris, quia ille propterea descendit, vt in illo & cũ illo vnus essent, [Gal. 3. c] qui per illum ascensuri essent. Ideo Apostolos ait: Non dicit in seminibus, tanquam in multis sed tanquam in vno. Omnes ergo, qui sunt mẽbra eius in ipso, & cum [Aug. ibid.] ipso ascendent. Et ibi August. bene de hoc. Et per hoc patet solutio obiectionis, qua posset obiici. Aut loquitur hic secundum diuinam naturam, quod non potest esse, quia secundum illam nec descendit, nec ascendit: aut loquitur secundum humanam naturam, quod similiter non potest esse, quia illa non descendit. Et ad istud respondendum, quod ea, quæ dicuntur hic, conueniunt filio Dei incarnato. Ascendere enim ei cõuenit ratione humanitatis: descendere dicitur ratione dignatiuæ as- [Phil. 2. a] sumptionis naturæ humanæ, sicut dicitur: Humiliauit [Ioan. 6. e] semetipsum. Et infra: Descendit de cælo. Esse vero in cælo dicitur de eo secundum diuinam naturam. Hæc ergo non referuntur ad naturam humanam, sed ad hypostasim. Vnde in descensu non intelligitur motio localis, sed veritas incarnationis: In ascensu intelligitur vnitas personalis naturę assomptę cum verbo: Qui descendit, ipse est, qui ascendit. In hoc quod ait: *Qui es in cælo*, intelligitur immutabilis maiestas suæ diuinitatis, [Ephes. 4. b] propter quod dicitur: Pater noster qui es in cælis: Et [Matt. 6. b] quoniã ipse descendit & mortuus, vt à morte liberaret, & mortem suscepit in cruce, quod in figura factum est apud antiquos Et illud quod memorat hic dicens: *Et sicut Moyses exaltauit, &c.* Quasi eodẽ modo continuat [Chrys. hom. 26. in Ioan. ante med. tom. 3.] Chrysost. Quia inquit præmisit maximum beneficium, quod fit per baptismum, scilicet remissionem peccatorum. Hic subiungit aliud non minus, quod fit per crucem. Hæc enim duo ineffabilem ostendunt amorẽ. Ideo insinuans illud, ait: *Sicut Moyses*. Sed quæritur quare non denũciauit ei planè de mysterio crucis, vt in amorem induceret ampliorẽm? Et ad hoc respondet Chry- [Ibid. paulo post.] sost. insinuans tres causas. Quarum prima est, vt discant scilicet audientes cognata esse vetera nouis, id est vetus Testamentum nouo: Et vt discas, quoniam non inuitus ad passionem veniebat, & quoniam neq; à cruce est aliquod documentum, imo multis salus. Hæc ille. Item quæritur qualiter per hoc probat, quòd à cruce [Ibidem.] fuit saluatio. Et ad hoc respondet idẽ, quòd si ad imagi- [Num. 21. c] nem æneã serpentis inspicientes Iudęi effugiebãt mortem, multo magis qui in crucifixum credunt, maiori [Chrys. ibid.] lasciuient beneficio. Et sequitur: Illic effugerunt mortẽ temporaneam, hic æternam qui credunt: serpens mordebat illic, & serpens sanabat. Ita ait hic: mors perdidit, & mors saluauit. Et ibi bene de hoc & multum. Et in hoc patet ratio similitudinis. Item quæritur, quare ait: *Oportet exaltari filium hominis*. Et non ait planè: pendere [Ibid paulo post.] oportet. Et ad illud respondet Chrysost. Quod illud, quod honestius esse videbatur, posuit & propter auditorem, & propter typum, id est quod erat similius figu- [Num. 21. c] ræ. Hæc ille. Cui concordat Glossa, dicens: Quòd erat peritus in lege, quandam partem legis adducit, quam ostendit esse figuram, & de ista figura, & de his simili- [Aug. tract. 12. in Ioan. post medium tom. 9.] ter Augustin. bene: Quia inquit, per serpentem mors, per serpentia effigiem figuratus est morsus serpentis lethalis: mors vitalis, plenitudo vitæ deglutiuit mortẽ, [Aug. enarrat. in Psal. 73. ante med. tom 8.] figura præstabat vitam temporalem, res figurata æternam. Et ibi bene de hoc: Idem August. Mors à serpente virga in serpentem scilicet versa, Christus in morte. fugit Moyses: Fugerunt discipuli Christo moriente.

[A] [Exod. 4. a] [Matt. 26 f] Hæc ille. Et hoc est quod ait hic. *Sicut Moyses. &c. Ita* [Matt. 14 e] *exaltari oportet* Opportunitati iustitiæ ad satisfaciẽdum [Num. 21. a] pro genere humano Oportebat pati Christum, vt om- [Luc. 24. e] nis, qui credit in eum. ipsum dirigendo, &c. Vt enim sit August. Qui credit in Deum, it, id est vadit in Deũ: [Aug. tract. 16 in Ioan paulo ante med. tom. 9.] *Non pereat*, damnatione, infra: Nemo ex his periit: Sed habeat vitam æternam, in æterna retributione, infra: [Ioan. 17. e] Vitam æternam do eis. Et de hoc in collatione. Et se- [Ioan. 10. e] quitur illa pars, in qua de gratuita Dei dilectione. Ibi: [Dilectio gratuita Dei.] *Sic enim Deus dilexit mundum*. Et continuat Chrysost. Sic itadictum est: *Oportet exaltari filium hominis*. Nec hoc mireris: hoc videtur pati, qui sic dilexit mundum, [Chrys. hom. 26. in Ioan. post med. tom. 3.] vt pro seruis daret filium, & etiam pro seruis indeuotis, vt dicitur: Pro iusto quis morietur, &c. Et sequitur: [Rom. 5. a] Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam

[B] cum peccatores essemus, &c. Et in hoc indicat amoris intentionem: *Filium*, non seruum vel Angelum: *Misit in mundum*, id est, in humanam naturam ait Glossa: *Vt omnis qui credit. &c.* Et in hoc ait Chrysost Lucrum à pas- [Chrys. ibi.] sione manifeste punit ipsam passionem: Non nudè sed obumbratè. Crucem enim fontem vitæ ait. Sed obiicitur cum dicatur supra: In mundo erat, qualiter dicitur hic: *Misit in mundum*. Respondendum, vt ibi: Quòd in [Ioan. 1. a] mundo erat scilicet diuinitate, sed in mundum dicitur [1. Ioan. 4. b] mitti humanitatis assumptione: Misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Et quia dixerat quòd ideo misit filium: *Vt omnis qui credit, non pereat*. Manifestat amplius: Non misit hic, &c. vt iudicet mundum, scilicet in primo aduentu. Sed vt saluetur mundus per

[C] [Matt. 1. d] ipsum. Qui est Saluator & Redemptor: Saluum faciet populum suum, vbi ait Chrysost. Duo sunt aduentus [Duo aduentus Christi.] Christi, vnus qui factus est, non vt scrutaretur quę acta sunt à nobis, sed vt dimitteret: Secundus non vt dimittat, sed vt scrutetur. Quomodo ponet oues a dextris. In [Matt. 25 e] primo, quia clemens non fecit scrutationem, sed remissionem. Quia si fecisset, vniuersi rapti essent, id est, dãnati: Omnes enim peccauerunt: & egent gloria Dei Et [Rom 3. c] quia dixit: *Vt saluetur mundus*. Manifestat amplius, quis saluatur, & quis non: *Qui credit in eum*. Fide operante per dilectionem: *Non iudicabitur*. Iudicio damnationis, de quo infra: Alij in resurrectionem iudicij: vnde conti- [Ioan 5 e] nuat Chrysost. sic quia dixerat: *Non venit vt iudicet*, ne [Chrys. hom. 27. in Ioan. ante med. tom. 3.] æstimet quis impunè peccare, ait: *Qui autẽ nõ credit*. Dicto modo: *Iudicatus est*. Ne dicã iudicabitur, ait Glossa.

[D] [Act. 4. e] Et hoc ideo quia nõ credit in nomine vnigeniti, in quo [Ioan 5. d] solo est salus. Quæritur de hoc, quod ait: *Non misit filiũ vt iudicet mundum, &c.* Sed contra infra: Omne iudicium dedit filio. Et ad hoc patet responsio per Chrysost. su- [Chrys. ibid. ante.] pra, quòd hic loquitur de primo aduentu, in quo venit filius Dei ad remittendum: non de secundo aduentu, in quo veniet ad iudicandum. Item opponit Chrysost. De [Ibid. post.] hoc quod ait: *Qui non credit iam iudicatus est*. Si inquit, non propterea venit, vt iudicet mundum, qualiter ait: *Qui non credit iudicatus est*? Iam nondum adest iudicij tempus. Ergo non est iudicatus. Et ad hoc respõdet dupliciter. Primo modo sic: Quod ideo hic dicitur, quia ipsũ discredere impœnitenter, suppliciũ est, quia extra lumen est & hoc est supplicium. Vel ideo hic dicitur, quia futurũ iudicium personat, id est prædicit, & ponit

[E] exemplum Qui credit, rei natura est condemnatus, licet nondum sententia iudicantis. Sic & Adam, qua die co- [Gen. 3. a] medit de ligno mortuus est. Hæc ille & ibi bene de hoc. Et ex his patet, quòd aliquis dicitur iudicatus dupliciter, vel interiori supplicio, & demerito, &. sic loquitur hic: vel dicitur iudicatus a supplicio gehẽnali & publico, quo iudicabuntur mali in morte & in publico iudicio. Iudi- [Iob. 36. a] ciũ tribuit pauperib⁹, ibi Gregorius bene de quatuor [Greg. Moral lib. 26. c. 20. ante med.] ordinibus in iudicio, vbi exponit istud. Alij, inquit iudicantur & pereunt. Esuriui, &c, Alij non iudicantur in [Matt 25 f] extremo iudicio & pereũt. In Psalmo: Non resurgũt im- [Psal. 1. b] pij in iudicio. Et hic Qui non credit, indicatus est, quia non eorum causa discutitur, qui ad conspectum iudicis condemnationis suæ infidelitatis accedunt. Et ibi be-

ne

Matt.25 f ne de hoc. Alij iudicantur & regnant: Esuriui & dedistis mihi manducare. Et sequitur: Venite benedicti, &c. A Alij vero non iudicantur & regnant. *Mat.19 d* Vos qui reliquistis omnia. Et sequitur: Sedebitis iudicantes, &c. Et de his ibi bene Gregorius.

Et sequitur alia pars, in qua de hominum ingratitudine filio Dei, qui venit ad saluandum. Ibi: *Hoc autem est iudicium*, id est, causa damnationis ait Glos. quia lux scil. filius, qui est vera lux. *Ioan.1.a* Supra: Venit in mundum. *Ibidem.* Verbum in carnem, ait Glossa. *Ibid.b* Supra: In propria venit. *Ioan.2.b* Et dilexerunt homines, vt de humo viuentes, de quibus supra proximo: Omnis homo primo bonum vinum ponit; *Dilexerunt inquam, magis tenebras*, id est, peccata, ait Glos. *quam lucem*, arguentem peccatum. Et de his *Rom.13 c* tenebris Apostolus ait: Abiiciamus opera tenebrarum. *Chrys.hom. 27. in Ioan ante med. tom 3.* Vnde Chrysost. vbi supra: *Hoc est iudicium, &c.* Quasi B dicat, propterea torquentur; quoniam tenebris dimittere, & luci occurrere noluerunt. *Ioan.15.b* Infra; Si non venissem & locutus non fuissem, peccatum non haberent. Et quoniam dictum videbatur incredibile multis: nullus enim debet præhonorare tenebras luci: subdit causam, *Chrys.ibid. paulo post.* sicut continuat Chrysost. *Erant enim mala eorum opera, & omnis qui male agit.* Peccando: *Odit lucem*, peccata arguentem: *Et non venit ad eam*, id est, non coniungitur ei, ait Glossa: *Vt non arguantur.* *Eph.5.c* Omnia, quæ arguuntur à lumine manifestantur. *Iob 24.c* Iob: Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis. *Ibid b* Et eodem: Ipsi sunt rebelles lumini. *Chrys.vbi supra.* Vt enim ait Chrysost. vbi supra. Qui tenebris inhæret, peruersæ mentis & litigiosæ argumentum defert aduersus semetipsum, &c. Et quasi idem in Glossa, quæ ait, quod contra conscientiam suam dilexerunt, cum clauserunt oculos luci C & ideo certè damnantur. E contrario de agentib. bona opera. Ideo subdit: *Qui facit veritatem*, id est, bona opera: *Venit ad lucem*, id est, Christum: *Vt manifestentur.* *Eph.5.b* Omne, quod manifestatur, lumen est, quia in Deo formante, & dirigente: bona enim opera sunt à Deo, sicut ab efficiente, & sunt in Deo sicut in formante, & conseruante, & sunt ad Deum finientem: *Rom 11.d* Ex ipso enim & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quæritur de hoc, *Eccl.11.c* quod ait: *Qui male agit odit lucem*, cum dicatur: Dulce lumen & delectabile oculis videre lucem. Nullus ergo odit lucem. Item lux spiritualis est speciosior luce corporali. Et sic delectabilior: est enim sole speciosior. *Sap.7.b* Et ibidem dicitur: Super salutem & speciem dilexi illam. Ergo vt prius non potest odiri. Ad istud responden- D dum est, distinguendo à parte oculorum, & à parte lucis. Quod sunt oculi sani siue corporales, siue spirituales, quibus est lux amabilis, & sunt oculi ægri, quibus est odibilis, *Aug.confes. lib 7.c.10. tom.1.* vnde Augustinus: Oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Item est distinguendum à parte lucis, vel quantum ad istum effectum, qui est lucere, vel quantum ad illum, qui est redarguere. Primo modo est delectabilis quantum est de se, quantum vero ad secundum est odibilis. *Ibid.lib.10. cap.23.post med.* Vnde Augustinus. Quærit cur veritas parit odium. Et respondet ita: propter eam rem oderunt veritatem quasi pro veritate: amant enim lucentem, oderunt redarguentem. Et ibi bene de hoc. Item quæritur: *Qui male agit non venit ad lucem.* *Chrys.hom. 27. in Ioan. post med. tom.3.* Qualiter hoc, quærit Chrysostomus: Nonne publicani & peccatores venerunt ad E Deum & multi alij qui pœnituerunt? *Luc.7.g* Vt mulier peccatrix. Falsum ergo ait vt videtur: quod: *Qui male agit non venit ad lucem.* Et ad hoc respondet, quod non ait: *Qui male egit non venit*, sc. in præterito, sed: *Qui male agit.* Hoc est qui semper vult volutari peccati gurgite: talis enim non vult se subiicere legibus Dei: Et ibi bene de hoc. Item quæritur de hoc quod ait: *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* Cum prius sit venire ad lucem & ab ea illuminari & gratificari. Videtur quod non sit possibile facere bona opera antequam quis veniat ad lucem. Item secundum hoc prius est facere bona opera, quam venire ad veritatem. Item secundum hoc possibile est facere bona opera sine gratia gratum faciente, quæ datur, cum homo venit ad A lucem. *Psal.126.a* Ad contrarium in Psalmo. Vanum est vobis ante lucé surgere. Et sic patet quod nullus facit bona opera antequam veniat ad lucem. Et ad istud respondendum secundum Augustinum. *Aug.tract. 12.in Ioan. post medium tom 9.* Vbi ait. Qui confitetur peccata sua, & accusat, sed si tu accusas. Deo coniungeris. Et sequitur: *Qui autem facit veritatem*: Accusat in se mala sua, & sic: *Venit ad lucem.* Cui gratias agit. Euigilate dum dies est, Christus vero dies est Hæc ille. Facere veritatem, ergo vocat hic peccata agnoscere Christo lucente: vel ire ad lucem, vocat gratias Deo agere; vel in dilectione Dei & misericordia ambulare, siue in bonis operibus. Vt ait Augustinus ibidem. Non est ergo intentio literę, quòd sicut bona opera sine gratia vel luce fidei lucente, sed vt expositum est per Augustinum. Et per hoc ad obiecta. Et notat de illo verbo: B *Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Quod posset esse thema in festo Exaltationis Crucis. Et insinuantur ibi quatuor. Quorũ *Humanitatis filij Dei veritas.* primum est humanitatis filij Dei veritas. Ibi: *filium hominis.* Secundum est generis mortis specifica qualitas & debita cógruitas. Ibi: *Oportet exaltari.* Scilicet in Cruce, ad ostendendam victoriam de principibus huius aeris. *Chrys.hom. 26.in Ioan. paulo post med tom 3.* Vnde Chrysostomus hic: Athleta nobilis cum in sublime rebellem leuat, & recedens, clariorem ostendit victoriam. Ita & Christus oppositas virtutes submisit appensus in Cruce. Hæc ille: *Col.2.c* Palam triumphans in semetipso Et ibidem. *Ibid.* Affigens Cruci. &c. Tertio significatur congrua huius figurab litas. Ibi: *Sicut exaltauit Moyses serpentem.* De cuius figuræ congruitate dictum est C in literæ expositione. *Passionis virtuositas.* Quarto figuratur ipsius passionis in Cruce virtuositas & credentium vtilitas: *Vt omnis qui credit, &c.* *Ioan 12.e* Infra: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. *Damas. Orth.fid. lib. 4.c.12.post med.* Damas. Quia per lignum mors, oportebat per lignum dari vitam, sc per Christum in Cruce credentibus. Et ibi bene de hoc Damas. Illud vero verbum: *Lux venit in mundum & dilexerunt homines magis tenebras.* Posset esse thema in aduentu: In quo tria figurantur, quorum primum, filij Dei communicatiua *Bonitas communicatiua filij Dei.* bonitas: Lux, quæ summe & medie & sine defectione se communicat, supra: *Erat lux vera.* Secundum est dignatiua eiusdem in assumendo humanitatem humilitas. *Ioan.1.a* Ibi: *Venit in mundum.* Quod fuit humanitatem assumere, vnde Glos. Verbum venit in carnem: *Aggai.2.b* Venit desideratus cunctis gentibus. *Hominum peruersitas.* Tertio figuratur hominum D peruersitas. Ibi: *Dilexerunt homines magis tenebras*, id est, *Rom.13.d* opera peccatorũ vnde ait Apost. Opera tenebrarũ, &c. *Ioan.1 a* Et ideo dilexerunt, quia erant tenebræ. Supra: Lux in tenebris lucet. *Manifestatio filij Dei.* Et ibi bene de hoc Et sequitur illa pars, in qua de manifestatione filij Dei Sacramento regenerationis, & testimonio etiam Ioan. *Post hæc venit in Iudæam.* Et hæc in duas Primo sui aduentus præmissio, & loci specificatio, in quo erat Ioan. Secundo quæstionis de præcellentia filij Dei subiunctio, Ibi: *Facta est quæstio.* In prima narrantur duo, quæ dicta sunt: Ait ergo: *Post hæc*, scilicet post Pascha. *Venit in Iudæam.* Sed quæritur de ratione suæ mutationis, ex quo supra *Ioan.2.c* dictum est: Ascendit Hierosolymam, quia prope erat Pascha. Videtur quod debuisset amplius quiescere *Hier.14 b* cum dicatur reprobando: Non quieuit & Domino E non placuit. *Chrys.hom. 28 in Ioan. non longe à princ.tom* Et ad istud respondet Chrysostomus. Quod in solemnitatibus quidem in ciuitatem ascendebat, & dogmata proponebat, & miracula faciebat, post vero solemnitates multoties ad Iordanem veniebat: quia illuc multi concurrebant non se ostentans, neque honorem diligens, sed vtilitatem pluribus studens. Hæc ille. *Ioan.18 d* Infra: Palam loquutus sum mundo. Et non solus venit: *Sed & discipuli eius in Iudæam, &c.* Nec tantum venit, sed & *Illic demorabatur.* Ad aliorum vtilitatem, Nec frustra venit, sed baptizabat sc. per discipulos, ait Glossa *Ioan.4.a* Infra: Quamvis Iesus non baptizaret, sed discipuli eius. Sed quæritur, quare baptizabant, ex quo non erant adhuc missi ad hoc? Et ad hoc respondet Chrys. *Chrys ibid. paulo post* Quod sic faciebant volentes adducere

multos

multos salutari doctrinæ scilicet Christi. Et patet hic
mysterium: *Iesus autem venit in Iudæam*, id est, n animã
confitentem, siue confessione veritatis fidei, siue con-
fessione magnitudinis diuinæ gloriæ, siue confessione
[Matt. 10. d] culpæ: Si quis confitebitur me coram hominibus, &c.
[Psalm. 113. a] In Psalmo: Facta est Iudæa sanctificatio eius. In tali
moratur ipse filius Dei & discipuli eius, scil. dona gra-
tiarum, & virtutes: quia talis anima seruat sermonem
[Ioan. 14. b] suum. Infra: Si quis diligit me, sermonẽ, &c. Et sequitur:
[Ibidem.] Ad eum veniemus. &c. Et baptizat veniens, id est, am-
[Act. 1. a] plius purificat. Discipulis promitit: Vos baptizamini,
&c. Et sequitur loci pacificatio, in quo Ioannes bapti-
zabat. Ibi: *Erat autem Ioannes baptizans in Ænnon.* Qui
erat locus iuxta Salim, qui similiter erat locus secundũ
[Aug. tract. 13 in Ioan. ante med. tom 3.] Augustinum. Secundum Glossam vero: *Iuxta Salim*, quę
est ciuitas vel oppidum, vt dicitur in historiis. Secũdum B
[Hieron. ep. 126. ad Euagr. post med. tom. 3.] vero Hieronymum: *Salim*, vbi regnauit Melchisedech.
Salim vero, de quo hic interpretatur pugil. Secundum
vero Hieronymum plures fuerunt Salim, vt patet ibi-
dem. Et subdit rationem, quare illic erat Ioannes: *quia*
[Idem. libr. de interpr. nomin. Hebr. in Ioan. ead. tom.] *aquæ multæ erant, &c.* Vnde & Salim interpretatur or-
tus aquarum: *Et nondum missus fuerat.* Et ex hoc patet
ordo historiæ, & quod hic narrat, quæ alij Euangelistæ
prætermiserãt, prout dicitur in Glossa bene. Sed quæritur,
ex quo discipuli Christi baptizabant, videtur quòd
Ioannes debuisset cessare. Tunc enim reuerentiores il-
[Ibid. lib. de loc. Hebraicis, eod. to.] los ostendisset, sic opponit Chrysostomus. Item debuis-
set dimisisse primatum Christo, & discipulis eius. Ite-
rum quare subdit: *Nondum erat missus in carcerem.* Quia
planum est, quòd postquã fuit missus in carcerem non
baptizauit. Et ad istud respondendum secundũ Chry- C
[Chrys. hom. 28. in Ioan. ante med. tom. 3.] sostomum: quia semper tribuit principatum Christo,
& si cessasset, litigiosiores effecisset alios aduersus Chri-
stum: Et etiam si cessasset, existimaretur ex zelo facere,
non enim sibi ipsi gloriam accipiebat, sed Christo mit-
tebat auditores. Ad aliud respondet, quod Ioannes non
cessauit, continuè admonens populum & magna reue-
renda ostendens, quæ Iesu sunt, scil. quousq; fuit mis-
[Quæstio de Ioannis, & discipulorum Christi.] sus in carcerem. Quæritur an eodem baptismo bapti-
zabant discipuli Christi & Ioannes. Et quod eodem, vi-
detur secundum Chrysost. vbi supra, qui ait quòd non
baptizabat Christus, quia nondum erat dans Spiritum
sanctum in superabundantia: discipuli vero agebant, id
[Ibidem.] est, baptizabant, scil. baptismo suo, scilicet Christi: Er-
go eodem baptismo baptizabant. Ad contrarium: ait
[Aug tract. 13. in Ioan. ante med. tom 9.] enim Augustin. quòd Christus baptizauit, non eo ba- D
ptismo, quod fuit baptizatus: sed hic baptizare dicitur
per discipulos. Ergo non baptismo Ioannis. Et ad illud
[Chrys hom. 28. in Ioan. ante med. tom. 3.] respondendum, secundum Chrysostomum. vbi supra.
Quod nihil amplius habebat baptismus discipulorum,
quàm baptismus Ioannis. Et causa baptizandi vtrisque
eadem erat, Christo adducere scilicet, qui baptizaban-
tur. Et ad illud Augustini posset responderi: quòd loqui-
tur de baptismo, quo baptizauit per discipulos, postquã
Spiritus fuit datus in superabundantia: & postquam
discipuli fuerunt missi ad baptizandum. Quærit Chry-
[Ibid. ante.] sostom. quare Christus prædicauit, postquam Ioannes
fuit sublatus scilicet morte? Et respondet quòd ideo, vt
omnis multitudinis affectio ad Christum transiret. Et
patet hic exemplum prædicatoribus continuè docendi
& magnificandi Deum vsq; ad mortem, & immorandi E
vbi possunt plus proficere populis in talibus. Quod au-
tem Ioannes baptizabat iuxta locum, vbi erant aquæ,
figura est, quòd ibi est baptismus in spiritu, vbi est
abundantia aquarum gratiæ, de quo baptismo supra:
[Ioan. 1. d] Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et de quibus
[Ioan. 7. d] aquis infra: Qui credit in me, de ventre eius fluẽt aquę
viuæ. Et sequitur pars, in qua quęstiones de præeminẽ-
tia subiunctio. Ibi: *Facta autem est quæstio.* Et illa in duas
partes. Primo, ipsa quæstio. Secundo Ioannis responsio.
Ibi: *Respondit Ioannes.* Ait ergo: *Facta est quæstio.* Et hoc
[Chrys. hom. 28. in Ioan. ante med. tom. 3.] ideo, vt ait Chrys. quia Zelotypæ discipuli Ioãnis se ha-
bebãt ad discipulos Christi, ideo: *Facta est quæstio*, ab eis:
Cũ Iudæis, qui baptizabantur à discipulis Christi: *De Pu-*

rificatione, scilicet baptismi: *Et venerunt ad Ioannẽ.* Volẽ-
A tes accusare Christũ, vt ait Glossa. Quia, vt ait August. [Aug. tract. 13. in Ioan. ante med. tom. 9.]
Qui veniebant ad Ioannẽ, mittebantur ab illo ad Chri-
stum, non e contrario: ideo turbati discipuli Ioannis
ceperunt tractare quæstionẽ cum Iudæis: *Et dixerunt*
Ioanni: Rabbi, &c. Volentes per hoc excitare Ioannem
ad æmulationem. Et ideo loquuntur contemptiue, di-
centes: *Qui erat tecum*, scilicet a te baptizatus: *Cui tu te-*
stimonium, &c. Supra: *Ecce hic baptizat*, scil. vsurpans of- [Ioan. 1. d]
ficium tuum. Et quasi in præiudicium tuum: *Et omnes*
veniunt, scilicet derelinquentes te & filium præferen-
tes, quasi dicerent, vt ait Chrysostom. Quem tu clarum [Chrys. hom. 28 in Ioan. ante med. tom. 3.]
ostendisti, talia tibi audet, scil. facere, &c. Ex quibus cõ-
discipulis Ioannis fuit quæstio: Erãt enim imperfectius
dispositi. & nondum puri existentes à largitione, id est,
B a magno honore ad magistrum scilicet Ioannem. Et
ideo forte erant sic æmuli, vt se magnificarent, quòd
erant discipuli eius. Sed quæritur, quare dixerũt: *Cui te-*
stimonium perhibuisti. Et non dixerunt, quẽ baptizasti. Et [Ibidem.]
ad hoc respondet Chrysost. quòd si ita dixissent; coacti [Matt. 3. d]
essent meminisse scilicet vocis desuper, quæ ait: Hic est
filius meus dilectus. Et sequitur responsio Ioannis. Ibi:
Respondit Ioannes. Et illa duas. Primo, ostensio, quod
non suũ sui, baptismo regenerare; sed quòd erat tan-
tum præcursor. Secundo, subiunctio, quòd regenerare
& sanctificare erat Christi, cuius erat præcursor. Ibi:
Qui habet spõsam sponsus est. Et hoc est, quòd ait: *Respon-*
dit Ioannes: Non potest homo, &c. Sed quæritur, quid ad
propositum? Videtur impertinenter respondere. Item
videtur, quòd debuisset eos increpasse de inuidia, &
C æmulatione erga Christum. Et ad istud respondet
Chrysost. vbi supra: quod neque vehementer increpat, [Chrys. ibid.]
timens, ne eo rursus abusi aliud aliquod malum ope-
rentur. Ideo ait: *Non potest homo accipere, &c.* Et in hoc
ostendit, se esse purum hominem. Vnde Augustinus: [Aug. tract. 13. in Ioan. circa med. tom 9.]
Missus sum ego, scilicet ante Christum, præco sum. i. le
vero iudex: ideo quasi homo accepi de cælo: Quid ha-
bes, quod non accepisti. Iacob: Omne datum optimum, [1. Cor 4. b]
& omne donum perfectum de sursum est. Supra: De [Iac. 1. c]
plenitudine eius accepimus omnes. Et de hoc in Glossa [Ioan. 1. b]
bene. Et per hoc ostendit filij Dei præcellentiam, & sui
infirmitatem. Et per hoc etiam conuincit eorum fal-
sam opinionem: & reprobat eorum inuidiosam æmu-
lationem, & per hoc etiam declarat suam sapientiam
in arguendo ipsos. Vnde Chrysost. vbi supra: Non erat [Chrys. hom. 28. in Ioan. circa med. tom 3.]
D ex initiis omnia dicere: nam erant passione inuidię pre-
assumpti, sed vult eos stupefacere, & quoniam Deo re-
belles erant, & ideo conuincit eos conuertens contra [Ibid. paulo post.]
eos, quod pro se proposuerunt: sicut idem Chrysost.
continuat dicens: *Ipsi vos mihi testimonium, &c.* Supra: [Ioan. 1. a]
Quando ait: Non sum ego Christus, sed vox clamantis, [Humana infirmitas.]
&c. Et ex his patet humana infirmitas, & diuina pote-
stas & bonitas, quia: *Non potest homo accipere quidquam*
nisi fuerit ei datum. Sed qualiter hoc, quia dicitur: Ap- [Eccl. 15. d]
posui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige
manum tuam. Potest ergo homo in bonum de se. Et ad
id respondendum est, sicut respondet August. bene: Ini- [August. de Eccl. dogmatib. cap. 21. tom 3.]
tium, inquit, nostræ salutis Deo miserante habemus, vt
acquiescamus salutari inspirationi, nostræ potestatis
est: vt adipiscamur quod ad quiescendum admonitione
E cupimus, diuini est muneris: vt non labamur, in adepto
salutis munere sollicitudinis nostræ, & cælestis pariter
adiutorij vt labamur, potestatis nostræ est & ignauiæ.
Hæc ille. Illud ergo Ecclesiastici est intelligendum ra-
tione libertatis arbitrij: istud vero hic intelligendũ ra-
tione impotentiæ eiusdẽ liberi arbitrij sine diuina gra-
tia. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et sequitur illa [Ioan. 15. a]
pars, in qua manifestat quòd Christi regenerare sacra-
mẽto baptismi, & dona desuper dare. Ibi: *Qui habet spõ-*
sam. Et illa in tres. Primo humiliando se, ostendit præ-
cellentiã Christi in potestate baptizandi. Secũdo osten-
dit idẽ in veritate vel sapientia docendi. Ibi: *Qui de sur-*
sum venit. Tertio ostẽdit idem in bonitate largiendi do-
na. Ibi: *Non enim ad mensuram.* Vel aliter & in idẽ redit,

quod

quod primo ostendit excellentiam Christi in plenitudine potentiæ. Secundo, in plenitudine sapientiæ. Tertio, in plenitudine gratiæ. Ait ergo: *Qui habet sponsam, &c.* Ita dictũ est: *Non potest homo accipere, &c.* Quasi dicat, ait August. Ego vt homo accepi de cœlo, vt essem aliquid: homo sum, sed amare hominem pro Christo adulterium est. Quia ipse est verus sponsus, ideo ait: *Qui habet sponsam*. Ecclesiam scilicet: *Sponsus est*, scil. qualis est Christus. Despondi vos vni viro. Et: Viri diligite vxores, sicut Christus Ecclesiam. Vnde hanc secũdauit, sanctificauit, diuinitate gratiam infundente, passione gratiam promerente, lauacro regenerationis eam deferente, quæ tanguntur in prædicta auctoritate. Vnde August. Casti estote, sponsum amate. Adulteri enim sunt qui volunt amari pro sponso. Hæc ille, quasi dicat: Ego talis autem non sum, nec volo esse. *Sed amicus sponsi, qui stat*, scilicet humilis: *Et audit eum*. Vnde Au-

Aug. tract. 13. in Ioan. circa med. tom. 9.
2. Cor. 11. a
Ephes. 5. e
Aug. ibid. paulo post.

B gustin. Amicus sum in audiendo, ille in dicendo. Ego illuminando, ille lumen, ego in aure, ille verbum. Hæc ille. Et talis gaudet, sicut verus amicus & paranymphus fidelis: Ad vocem sponsi, affectans illius honorem, & volens sponsam desponsare. Talis erat Paulus, qui ait vbi supra: Despondi vos vni viro virginem. Vt ergo ait August. Omnis Ecclesia virgo. Est enim virginitas carnis, quæ est paucorum, & est virginitas mentis, quæ est integra fides, solida spes, sincera charitas. Hæc ille. Et in hoc, quòd ait: Gaudio gaudet, notat intentionem gaudij. Isaiæ: Gaudentes gaudebo. Et quia talis amicus erat Ioannes, subdit. *In hoc*, id est, ad vocem sponsi, non de sua sapientia, ait August. *Gaudium impletum*, id est, perfectum. Tunc enim gaudium est impletũ,

Ibid. post med.
2. Cor. 11. a
Aug. ibid. paulo post.
Isa. 61. d
Aug. tract. 14 in Ioan. ante medium tom. 9.

C quando gaudens habet, quod desiderat. Infra: Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et subdit, quod est illud gaudium, sicut continuat Augustinus: *Illum oportet crescere*, id est, exaltari: *Me autem minui*, id est, humiliari. Vnde Augustinus: Illum oportet dare, me accipere: illum glorificari, me confiteri. Confessio hominis humilitas eius, miseratio Dei altitudo eius. Hæc Augustinus. Vnde & in hoc Prophetica denunciatio de morte vtriusque. Et dicit hoc Augustinus vbi supra. Ioannes scilicet capite minoratus, Christus in cruce exaltatus: Christus natus, cum cœperunt dies crescere, natus Ioannes, cum inceperunt minui. Hæc

Ioan. 16. b
Aug. ibid. post.
Ibid. paulo post.
Ioan 1. c

D ille. Quæritur, qualiter se vocat amicum sponsi, quia amicus dicit quasi quandam æquiparantiam. Ergo videtur se nimis extollere. Item supra ait: Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti. Ergo non debuisset hic se vocasse amicum. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra. Quod hoc ait non se ipsum erigens, nec honoris coæqualitatem ostendens, sed multitudinem dilectionis repræsentare volens: non enim ministri gaudent in talibus, sicut amici circa sponsum & sponsam. Et ideo ait, quòd: *Amicus stat & gaudet*. Hæc ille. Quærit Augustinus: Quomodo potest Deus crescere, qui est perfectus? Si loquatur quoad ætatem carnis, coæui erant: nisi quoad sex menses, qui non distinguunt ætatem. Et respondet, quod venit Deus, vt minoraretur gloria hominis, & augeretur gloria

Chrys. hom. 28. in Ioan. post med. tom. 3.
Aug. tract. 14. in Ioan. ante med. tom. 9.

E Dei; venit ille vt largiretur, & vt peccata dimittat: venit homo, vt confiteatur. Et ibi bene de hoc. Et quasi idem ait Chrysost. Nostra inquit Ioannes, steterunt & cessauerunt: crescunt autem quæ sunt illius. Hic enim est lapis paruus, qui factus est mons. Et ibi bene de hoc. Ex his, pater, quanta est dignatiua bonitas Dei, qua dignatus est esse sponsus Ecclesiæ vel sanctæ animæ. Et quanta est sublimitas Ecclesiæ vel animæ, quòd exaltatur vt sit sponsa Dei. Vnde de isto sponso. Quasi sponsum decoratum corona. Iste enim sponsus est nobilis: quia vt ait Papias, in sponso eligendo quatuor sunt, scilicet, genus, virtus, sapientia, pulchritudo; quæ omnia sunt in filio Dei, vt patet consideranti. Et ideo oportet, quòd sponsa eius præparet se & nobiliter, quia vt ait idem Papias, in sponsa eligenda, similiter quatuor sunt consideranda, scilicet genus, pulchritudo, diuitiæ,

Chrys. hom. 28. in Ioan. post med. tom. 3.
Dan. 2. e
Isa. 61. d
Quatuor in sponso eligendo.

& mores. Et quoniam ista sunt spiritualiter & virtualiter, verificatur illud: Gaudebit sponsus super sponsam: Soror mea sponsa. Supra. Nuptiæ factæ sunt. Et hæc ibi. De his in collationibus. Infra: Et sequitur para, in qua de præeminentia filij Dei in docendo & prædicando. Ibi: *Qui de sursum, &c.* Et continuat Chrysostomus: sic merito debet crescere: *Qui desursum*, id est, ex parte: *Super omnes est*, Angelos, & homines, ait Glossa: *Qui vero de terra, de terra est*, id est, terrenus. Primus homo de terra, terrenus. Secundus de cælo cælestis: Infra. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: *Et de terra loquitur*. Scilicet terrena humana, quales est ipse loquens: *Qui enim de cælo est, super omnes est*, vt prius est expositum. Et ideo forte repetit ad maiorem expressionem. Sed opponit Augustin. Hoc totum quod ait hic Ioannes erat. Vnde Glossa: *De terra est*, scilicet Ioannes, sed illa diuina loquutus est. Ergo nõ qui

Isa. 62. b
Cant. 4. e
Ioan. 2. a
1. Cor. 15. f
Ioan. 8. a
Aug. tract. 14. in Ioan. ante medium tom. 9.

terra est, de terra loquitur semper. Et ad hoc respõdet, quòd si diuina loquitur, illuminatus est à Deo. Et si non esset terra, terram loqueretur. Ioannes enim erat lumẽ illuminatum non illuminans. In Psalmo: Deus meus illumina tenebras meas, venit enim gratia, & expellit tenebras Non ego, sed gratia Dei mecum. Sed quæritur cum haberet animum & corpus, quod corpus solum est de terra: Quare ait loquens de se: *Qui de terra, &c.* Et ad hoc respondet Chrysost. Quidnam aliud vult dicere, quàm quòd ego paruus sum, & in terra natus, & per ima & humilia loquor, comparata his, quæ loquitur ille, qui desuper est, & ille qui sic venit de cælo: *Quod vidit*, scilicet apud patrẽ: *Et audiuit*, scilicet à patre: *Hoc*

Psalm. 17. e
1. Cor. 15. a
Chrys. hom. 29. in Ioan. ante med. tom. 3.

C *testatur*, scilicet de sua Deitate: *Et testimonium eius nemo accipit*, scilicet credendo: *Qui autem accipit*, obediendo & credendo: *Signauit*, id est, signum posuit in corde suo, credẽdo hunc esse verum Deum, sic enim legit Glossa. Quærit Chrysost. qualiter ait: *Vidit & audiuit*. Quia infra dicitur: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem. Ergo vt videtur, non audiuit. Et ad hoc respõdet, quod hoc est dictum non ab accipiendo, vt nos, neque ab audiendo: sed in natura communi habebat. Sed contra hoc obiicitur illud, quod dicitur: Omnia sunt mihi à patre meo tradita. Et ad illud respondendum, quòd illud, quod ait Chrysost. Non audiuit, accipiendo vt nos, intelligendum est, quòd non accepit ab aliquo differen-

Ioan. 14. b
Matt. 11. d

D te in natura vel essentia: dicitur tamen audire à patre, quia est à patre. Infra eodem: *Omnia dedit in manu eius*. Et in hoc vt ait Chrysost. ostendit testimonium esse indubitatum. Per hos enim sensus omnia discimus certissimè, & digni fide existimamur. Infra: Sicut audio iudico. Et: Quod vidimus, testamur & annuntiamus. Et de hoc multum Augustin. Inquirens quo modo filius audit à patre, cum sit eius verbum: vbi distinguit, quòd triplex est verbum, scilicet diuinum à patre æternaliter genitum, & humanum mentale in corde, & aliud vocale in ore. Vnde filium à patre audire, est ipsum esse à patre, vt dictum est. Quæritur de hoc quod ait: *Nemo accipit*, ergo secundum hoc frustra venit. Et ad hoc respondet Augustin. quòd nemo accepit de populo deputato ad iram, & damnando & statuẽdo ad sinistram. De populo

Ioan 5. e
1 Ioan. 1. a
Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 9.
Verbum triplex.
Ibid. post.

E tamen electo, & statuendo ad dexteram multi crediderunt. Eodem modo opponit Chrysost. Ex quo iam discipulos habebat, qualiter ait: *Nemo accipit*? Et ad hoc respondet, quòd illud est intelligendum: *Nemo accipit*, eo quòd pauci accipiebant: vel quia adhuc discipuli ad plenum non crediderant. Et ideo ait: *Quod qui accipit signauit, quia Deus est verax*. Christus est Deus, qui de cælo venit: Et hic verax est. Et nemo potest dicere quod est veritatis, nisi ab eo illuminetur. Ideo: Omnis homo mendax, de se. Est enim Deus verax: & ideo ille homo est verax, qui verba Dei loquitur. Item obiiciunt aliqui de hoc, quod ait: *Qui de cælo venit*. Quòd non assumpsit humanam carnem, vt alij homines, sed cælestem. Sed ad illud soluit Glossa. Quòd dicitur venire de cælo, quia de patre, vel quia assumpsit naturam absque culpa. Et sic de altitudine naturæ humanæ, vt dicitur in Glossa. Et

Chrys. hom 29. in Ioan. ante med. tom. 3.
Psalm. 115. a
Rom. 3. a

ex dictis patet hominis vilitas & interioritas, & labilitas ad malum, & ad bonum inhabilitas. Ibi: *De terra est*, terra enim est infima elementorum, & opaca ac ponderosa, inferius tendens: talis est homo terrenus. Ideo dictum est Adæ post peccatum: Puluis es, &c. Est enim homo terra originaliter & realiter à parte corporis, & finaliter scilicet resolutione: Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Et talis loquitur de terra, quia terra cogitat, affectat, memoria reuoluit: Quæ enim procedunt de ore, de corde exeũt. Ideo de tali Isaïas: De terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum. Et sequitur illa pars, in qua de excellentia Christi in affluẽtia gratiarum & largitate donorum. Ibi: *Quem enim misit Deus.* Obiicit August. Quòd Deus misit Ioannem. Ecce ego mitto Angelum meum in figura Ioannis. Non ergo solus Christus missus est. Et ad istud respõdet, quòd istud coarctatur per hoc, quod sequitur. *Non ad mensurã dat Deus, &c.* Christus ergo, quem misit Deus in mũdum: *Verba Dei loquitur.* Supra eodem: *Quod audiuit hoc testatur.* Ipse enim loquitur verba diuina & cælestia, vt hic. Item loquitur verba viuifica & spiritualia. Infra: Verba quæ ego loquor spiritus & vita sunt. Item loquitur verba potestatiua & virtualia. Infra: Mundi estis propter sermonem, &c. Et quia dixit: *Misit Deus*, quod super omnes erat. Ad maiorem explanationem subdit: *Non ad mensuram dat Deus spiritum*, scil. Christo, sicut aliis supra: De plenitudine eius accepimus omnes, sed de hoc obiicitur: aut enim loquitur de Christo secundum diuinam naturam, & hoc non potest stare, quia sic non accepit spiritum: aut secundum humanam & sic cum gratia Christi hominis sit creata & mensurata, & sic limitata: Ergo ad mensuram accepit. Et ad hoc respondetur magistraliter, quòd est mensura limitationis, quia vnumquodque creatum est limitatum: Et est mẽsura diuisionis vel determinationis ad vnum actum. Primo modo dicitur, quòd Christus homo habet gratiã & mensuram, secundo modo ait hic, quòd non habet spiritum ad mensuram. Aliter distinguũt alij, quòd gratia potest dici finita. & sic gratia Christi hominis fuit finita & mensurata, quãtum fuit à parte naturæ humanæ. Vel potest dici finita à parte determinationis actus siue obiecti. Et sic Christus non habuit ipsum ad mensuram sed ad omnem actum Spiritus. Et huic concordat Gregorius, exponens illud Ioh: Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas: Ibi Gregorius: Redemptor noster in carne veniens Pleïadas iunxit: quia operationes septiformis Spiritus simul in se & iũctas & manentes habuit: Requiescet super eum spiritus Domini. Et super lapidem vnum septem oculi. Et: In candelabro septem lucernæ. Quę exponit Gregorius ibi de Christo. Vbi bene de hoc. Alij autem acceperunt spiritum ad mensuram, & ad aliquas operationes: Sicut diuisit Deus mensuram fidei. Et: Alij datur sermo scientiæ. Et sic de aliis. Huic concordat quod ait August. hic quòd mensura est diuisio donorum, & hominibus dantur ad mensuram. Et ponit exemplum de membris in corpore: aliud enim accipit manus, aliud auris, vt audiat, & sic de aliis: vna tamen est anima, quæ agit omnia in omnibus. Sic sunt diuersa dona fidelium, tanquam mẽbris ad mensuram distributa. Sed Christus, qui dat dona, non ad mensuram accepit illo modo. Et ibi bene de hoc. Sed huic videtur contradicere, quod ait Chrysost. Quòd hic, id est, Christus immensurabilem & integram omnem actionem dicit: & si actio immensurabilis, multo magis substantia: Qui ergo spiritum infinitum scil. habet, & omnem actionem habet. Et ad istud potest responderi, quòd per spiritum intelligitur vel hypostasis verbi: & huic concordat Glossa, quæ ait, quòd pater plenum & perfectum verbũ genuit, & sic dicitur pater filio dare, quia ipsum genuit. Vnde sequitur: *Pater diligit filium & omnia dedit.* id est, ad æqualitatem sibi genuit eum, cui non est rapina se esse æqualẽ Deo, & alibi: Hic est filius meus dilectus: *Et omnia dedit, &c.* vt tãtus esset filius, quantus & pater, secundũ August. Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et quia tantus & talis est: Ideo, vt ait Glossa: *Qui credit in filium*, fide perfecta: *Habet vitam æternam*, quia Iesum Christũ, vt infra: Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te. Vel habet vitam æternam in radice siue in pignore: Pignus spiritus. Et quoniam Ioannes reserit a supplicii cõminatione vtilitatem: Ideo à contrariis ponit sermonem secundum Chrysost. dicens: *Qui autem est incredulus filio, non videbit vitam*, id est, ipsum filiũ, ait Glossa: *Sed ira Dei manet, &c.* Sed quæritur cum prius sit venire quam manere, quare ait: *Manet ira*, & non ait: *Venit ira.* Et ad hoc respondet August. Quòd loquitur hoc de illa ira, de qua: Omnes nascimur filij iræ. Et quia increduli manẽt non regenerati a Christo, ideo & filij iræ. Item quæritur, quare terribilius loquitur hic Ioannes de incredulis, quam Christus: Supra. qui ait: *Qui non credit iam iudicatus est* Et ad hoc respondet Chrysost. Quòd mitius locutus est Christus, ne æstimaretur loqui gratia amoris sui: Ioannes vero exutus ab hac suspicione vehementiori vtitur sermone. Ex dictis patet, quòd electi Dei de cælo venerunt, quia membra Iesu Christi, & de cælo descenderunt deifica conuersatione. Infra: Elegi vos de mundo, &c. Quos mittat Deus ad alios purificandos, illuminandos, perficiendos, de quibus infra: Sicut me misit pater, & ego mitto vos. Et tales debent loqui verba Dei, non mundana, nõ carnalia, nec humana: Si quis loquitur quasi sermones Dei. Et tales debent esse indiuisi à Christo, qui habet spiritum non ad mensuram, vt suo spiritu viuificentur, & vegetentur, & roborentur ad operandum. Secundum enim exemplum August. supra, sicut vna anima omnia operatur in diuersis membris: sic Christus, in membris suis, sibi vnitis, & ab eo viuificatis. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et: An experimentũ eius quæritis, qui in me loquitur Christ⁹. Et: Omnia possum in eo, qui me confortat. De dilectione patris, qua diligit filiũ. Infra: Sicut dilexit me pater, & ego diligo vos. Vbi dicetur de hoc. Et nota de hoc quod ait: *Ira Dei manet super eum*, quòd est quadruplex ira Dei. Vel reatus culpæ originalis, prout dictum est, vel dicitur ira Dei, ablatio diuinæ castigationis propter obstinationem peccãtium, & dimissio eorũ in peccatis: Auferetur zelus meus à te, quiescã, nec irascar amplius. Hæc enim est magna ira Dei, quando non castigat peccata temporaliter ob demerita peccantium, vt iustè puniantur æternaliter: Non visitabo super filias vestras, cum fornicatæ fuerint. Et est ira Dei flagellatio paternæ correptionis: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaueris: Quem enim diligit Deus, corripit. Item est ira Dei, irrogatio æternæ damnationis: Vidi spiritu iræ eius esse consumptos Et: Iratus est contra me furor eius. Nec intelligatur aliqua commotio à parte Dei, cum dicitur irasci: quia ira Dei non est eius perturbatio, sed iudicium, quo irrogatur pœna peccatu, ait Augustinus. Et ista ira erit in iudicio implacabilis: Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Ideo orat Propheta: Domine ne in furore tuo arguas me, &c.

Marginalia: Hominis vilitas, &c. — Gen. 3. a — Hier. 22. a — Matt. 15. b — Isa. 29. a — Aug. tract. 12. in Ioan. post medium tom. 9. — Malac. 3. a — Ioan. 6. g — Ioan. 15. a — Ioan. 1. b — Iob 38. e — Greg. Mor. lib. 29. c. 20. post med. — Isa. 11. a — Zach. 3. d — Zach. 4. a — Rom. 12. a — 1. Cor. 12. a — Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 3. — Chrys. hom. 29. in Ioan. post medium tom. 3. — Phil. 2. a — Matt. 3. d — Aug. tract. 24. in Ioan. post medium tom. 9. — Matt. 11. d — Ioan. 17. a — 2. Cor. 5. d — Aug. ibid. prope fin. — Ephes. 2. a — Chrys. hom. 30. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ioan. 15. e — Ioan. 20. e — 1. Petr. 4. c — Aug. tract. 14. in Ioan. post medium tom. 9. — Ioan. 15. a — 2. Cor. 13. a — Phil. 4. c — Ioan. 15. b — Ira Dei quadruplex. — Ezech. 16. f — Osee 4. e — Abac. 3. a — Prou. 3. a — Iob 4. b — Iob 19. b — August. de ciu. Dei. lib. 15. cap. 25. tom. 5. — Prou. 6. d — Psalm. 6. a

CAPVT IV.

V*T ergo cognouit Iesus, &c.* Enarrata manifestatione filij Dei ipsis Iudæis: in parte ista de manifestatione sua ipsis Samaritanis de prædicatione eis qui erant alienigenæ in figura suæ prædicationis populo gentili, vt patet in Glossa. Et quia erat transiturus in Galilæam: ideo istud capitulum in duas partes diuiditur. Primo narratur de aduentu suo in Samariam. Secundo narratur de transitu in Galilæam, & de manifestatione sua ipsis Pharisæis. Ibi: *Post duos autem dies.* Prima in duas. Primo, antecedentium prædicationem suam præmissio. Secundo, ipsa prædicatio. Ibi: *Venit autem mulier.* In prima duo, scilicet sui egressus ratio, & aduentus subiunctio. Ibi: *Venit.* Ait ergo continuando & præsignando causam sui transitus. *Vt cogno-*

Marginalia: Continuatio. — Diuisio capitis in duas partes.

Chrys. ho. 30. in Ioan. ante med. tom. 3. Ioan. Ioan. 4

A *nit Iesus qui audierunt, &c.* Quærit Chrysost. quare fuit egressus, relinquēs pharisæos cum posset exire de medio eorum cum vellet, sicut infra: Quærebant eum apprehendere, sed nemo misit manum in eum, quia nondum venerat hora eius. Et infra: Similiter quærebant eum, & exiit de manibus eorum. Non oportuit, quòd transiret ab eis. Ergo, quamvis essent inuidi. Et ad hoc respondet: Quòd sicut volebat credi, quoniam erat Deus, sic volebat credi, quoniam erat Deus. carnem ferebat, vt verus homo, aliquando recedebat & præcauebat eorum insidias. Et ad hoc Aug. planius. Poterat, inquit, & præsens ab his non teneri, sed quia in carne quam gessit, vt homo, hominibus in se credituris præbebat exemplum: quia vnusquisq; seruus Dei non peccat, si recesserit in alium locum: videns furorem forte persequentium. Hæc ille. *Vt ergo cognouit, quia Pharisæi audierunt,* sc. à discipulis Ioan. *Quod Iesus plures baptizat, &c.* Et sic quod videretur dignior, & sic magis inuidebant: *Quanquam non baptizaret,* id est, intingeret, ait Glos. *Reliquit Iudæam,* significans transitum ad gentes: *Abiit,* id est, abire incepit: *In Galilæam,* de qua venerat. Et de ordine transitus sui in Galilæam, Magister in historiis sufficienter. Et interseritur ratio veniendi Samariam: *Oportebat, &c.* quia Samaria erat quasi media inter Galilæam & Iudæam. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vt cognouit,* cum omnia sciret antequã essent: Omnia sunt nuda & aperta oculis eius, qualiter ait: *Vt cognouit,* signando tempus? Et ad illud respondendum, quod sicut dicitur, Deũ aliquid cognoscere, quando facit nos cognoscere: sic dicitur similiter cognoscere, quando ad modum cognoscentis facit vt hic. Vnde Aug: Quia cognouit eorum scientiam cognouit simul & inuidentiam: quia non hæc propterea dicerent, & sequerentur, sed vt persequerentur, Ideo: *Abiit inde,* Hęc ille. Quæritur de hoc, quod ait: *Quod Iesus non baptizaret, sed discipuli,* vnde ait Aug. Quod Iesus baptizabat, quia ipse mundabat: non baptizabat, quia non tingebat: præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium maiestatis. Et ibi bene de hoc. Ergo secundum hoc in baptismo Christi, & discipulorũ eius dabatur gratia. Item hoc plane ait Glos. Item tactu carnis sacræ suæ dedit aquis vim regeneratiuam, vt ait Glos. Ergo baptismate postea à discipulis eius mundabat gratia. Sed contrarium ait Chrysost. vt habitum est supra. Vbi ait: quòd nondũ erat spiritus datus. & ideo non baptizauit Christus, nec amplius conferebat baptisma discipulorum, quàm baptisma Ioan. Item baptismus habet efficaciam à passione Christi: In morte ipsius baptizati sumus: Ergo non habuit efficaciam ante passionẽ. Item baptizati tunc à discipulis, ad limbum tunc descendebant: quia nõ fuit pretium solutum nec ianua aperta. Et ad istud respondendũ sine præiudicio, quòd alio & alio modo videntur hic sentire Aug. & Chrys. vt patet planè in dictis eorũ. Posset tamen fortè dici, quòd in baptismo discipulorũ, Christi dabatur gratia, quantũ est de vi sacramenti, mundans à reatu originalis infectionis. Vnde Aug. ponens illud: Mundans lauacro aquæ. Quid est inquit baptismus? Et respondet Lauacrum aquæ. Tolle aquam, non est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus. Hæc ille. Effectus tamen baptismi, quantum ad reserationem ianuæ differebatur vsque post solutionem pretij. Ad auctoritatem vero Chrys. forte posset dici, quod ipse loquitur, quando ait: Quod nondũ erat spiritus datus. & ideo Christus non baptizabat: quod ipse loquitur de efficacia spiritus in superabundantia, & in effectu visibili: quia post resurrectionẽ, visibiliter & in signis dabatur sanctus Spiritus. Nec est inconueniens quod quantum ad effectum gratiæ mundantis dabatur gratia in baptismo discipulorum, differebatur tamẽ illius effectus, sc. reseratio ianuæ, vsq; ad post solutionem pretij Rex enim dãs munera pro militia filij, potest dare illa ante tempus victoriæ, vt præparet ad militiam: vel post, ob virtutem victoriæ & magnitudinẽ. Et patet hic mysteriũ: per Iudæam enim, quæ interpretatur confitens, signanter plenitudo confessionis & sanctificationis in Ps. Facta est Iudæa sanctificatio eius. Samaria vero, quæ interpretatur custodia mea, significat diligentiam vigilantiæ in custodiendo sanctimoniam: Omni custodia custodi cor tuũ. De vtroq; dicitur: Hęc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt sciat vnusquisq: vas suum possidere in sanctificatione. Per Galilæã, quæ interpretatur transmigratio, significatur progressio de virtute in virtutem, de quo in Psal. Ascensiones in corde suo disposuit. Et: Transite ad me omnes, qui cõcupiscitis me. In Ps. Ibunt de virtute in virtutem. Et alibi: Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsq; ad perfectum diem. De baptismo vero & eius mysteriis Hugo bene. Et sequitur de aduentu Christi in Samariã. *Venit ergo in ciuitatẽ, &c. Quæ dicitur Sichar,* hęc enim erat metropolis Samariæ: *Iuxta prædium,* id est agrum: *Quod dedit Iacob, &c.* Vnde dicitur: Dedi tibi partem vnam, &c. De origine vero Samaritanorũ in historiis Magister sufficienter. Et describitur locus: *Erat autem ibi fons,* vt ait Aug. Quod puteus erat, & omnis puteus fons: vbi enim aqua de terra manat, fons est, &c. *Iesus fatigatus,* ad literã: *Sedebat supra fontem.* Quia fatigatus, laboris immensitas. Vnde Chrys. Non subiugalibus vtitur, quia: *Supra fontem.* Paupertas non in throno, nec in puluinari ait idẽ Chrys. *Erat autem hora sexta.* Et in hoc laboris diuturnitas, de his bene. Sed quæritur, qualiter ait: *Venit in ciuitatem, &c.* sicut opponit Chrys. Ea quo ait Saluator: Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Et ea quo ait: In viam gentium ne abieritis: videtur, quòd non debuisset intrasse ciuitatem Samaritanorum Et ad istud respondet: quòd antecedenter, id est principaliter ad illos non venit, sed transiens. Erat enim locus medius inter Iudæam & Galilæã, vt ait Gl. Ideo vadens in Galilæam transiuit per Samariã, ostendens non supernacuè se facere, vt nullã relinqueret Iudæis excusationis occasionẽ, Hæc ille. Et ad illud, quod obiicitur, quod prohibuit Apostolis, ne irent in viam gentium, similiter respondendum, quod hoc prohibuerit Apostolis ne irent ex principali proposito, & antequam irent ad Iudæos, expulsi tamen a Iudæis transtulerunt se ad gentes Et in huius figuram hic transiuit per Samariam, secundum Glos. Item quare tam diligẽter describit locum ad quem venit Iesus, & quare facit hic mentionem de fonte Iacob? Et ad istud respondet ibidem Quod ideo commemorat fontem Iacob ad insinuandũ, quod Iudæi propter pigritiã, & iniquitatem & peccata eorum amiserunt locum illum, & fuit data alienigenis. Et hi Samaritani accipiebant libros Moysi, & dicebantur à monte Samor: qui fuit sic dictus ab eo qui primo cõsedit, id est, moratus est, vt ait ibidẽ Chrys. Ex dictis patet mysterium. Aduentus enim Domini in dictam ciuitatem, fuit figura transitus ipsius ad gentes, vt patet in Glos. Quod vero fuit Iesus fatigatus, ostensio fuit, quòd infirmitas sua assumpta, fuit nostra fortitudo: & fecit nos fortes, prout ait Aug. Bene dicens quod nutrit infirmus infirmos: Et ponit exemplum de gallina, quæ infirmatur cum pullis, alis demissis, plumis hispida, voce rauca, omnibus membris demissa & abiecta: Iter autem filij Dei fuit caro assumpta sed infirmitas sua nos fecit fortes: Quod infirmũ est Dei, fortius est hominibus. Hora vero sexta figura est sextæ ætatis, in qua venit filius Dei ad puteũ, id est, profunditatem nostræ habitationis. Hæc Aug. & ibi bene de his & multum. Et de hoc est collatio. Et sequitur pars, in qua de sua prædicatione & doctrina. Ibi: *Venit mulier.* Et illa in duas. Primo, de sua occulta vel priuata doctrina ipsi mulieri. Secundo, de publica & manifesta ipsis Samaritanis. Ibi: *Et exierunt de ciuitate* Primo, aduentus mulieris præmissus. Secundo, Saluatoris ab ea petitio & mutua collatio interrogando & respondendo. Ibi: *Dicit ei Iesus.* Tertio, mulieris ad ciuitatem regressio, & eorum quæ audierat renuntiatio. Ibi: *Reliquit ergo hydriam.* Et hoc est quod ait: *Venit mulier haurire, & cætera,* ad literam

Marginal notes, left column: August. tract. 15 Ioan. pe à princ. — ...o 2.b — ...4.d — ...do Gen. ...od lit. 4 c.9. ...m 3. ...tract. ...n Ioan. non longè à princ. co. 9. Ibid. paulò post. — Eod. tract. Aug. hom. dicta. Gloss. in Matt. 3. & Luc. 3. Chrysost. hom. 30. in Ioan. ante med. co. 3. Rom. 6. a — Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. co 9. Eph. 5. a — Ioan. 7. f — Iudæa.

Marginal notes, right column: Psal. 214 a Samaria. — Prou. 4. d 1. Thess. 4 a — Psal. 38. b Eccl. 24. e Psal. 83. e Prou. 4. c — Hugo de sacram. lib. 2. parte 6. Sichar. — Gen. 48 d — Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. co. 9. Laboris immensitas. Chrys hom. hom. 30. in Ioan. post medium. co. 3 Ibidem. Mat. 15 e Mat. 10. a — B — C — Act. 14. d — Cur conscedit ad fontem Iacob. Samaritani. — D — Aug. tract. 15. in Ioan ante med. co. 9. — E — 1. Cor 1. d Hora VI. — Prædicatio Christi.

Puteus multiplex. Ephes. 5. e Gen. 29. a

sapientię. De quo dictum est: Et est puteus gratiæ baptismalis regenerationis & lauantis Mundans lauacro aquæ. De quo in figura: Venit in terram orientalem, & vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum. Terra orientalis. Ecclesia: Puteus, Lauacrum baptismi: Tres greges, baptizandi & saluādi in fide trinitatis. Item est puteus, scil. profunditas humanæ rationis, secundum Glossam, quæ est obscurata, & ideò fodienda, de quo bibunt homines, scil. boni, uiuentes secundum rationem, & pecora, uiuentes scilicet brutaliter, de quo in figura. Ascendat puteus, &c. Et sequitur: Puteus quem foderunt principes in datore legis, & in baculis suis. Et de hoc in Glossa. Item est inexaustilis diuinæ bonitatis, ex quo hauritur aqua viua, vt dicitur hic: Viua enim aqua est spiritus, vt ait Chrysostomus: De quo puteo in figura: Profectus Isaac fodit puteum, & vocauit nomen eius latitudo, dicens: Nunc dilatauit me Dominus. De primo puteo haurien dæ sunt aquæ veræ sapiētiæ. De secundo, aquæ baptismalis gratiæ. De tertio, aquæ rectæ intelligentiæ. De quarto, aquæ satietatis gloriæ. Sed hos puteos nititur diabolus obstruere, prout fuit figuratū in Genesi: Vbi dicitur, quod Palęstini omnes puteos, quos foderūt serui Abrahæ obstruxerunt, implentes humo. Quod exponens Gregorius ait: quod sic immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt, & quasi inuentā aquam scripturæ tollunt Et sequitur secūda collatio filij Dei & mulieris. Ibi: *Respondit Iesus: Omnis qui biberit ex hac aqua, &c.* Ad literam, vel etiam de aqua voluptatis figurata per istam. Sanguisuga enim est quæ dicit: Nunquā sufficit. Et sic non est magnū dare istam aquā: *Qui vero biberit de aqua, quam ego dabo, &c, Non sitiet, &c* Et in hoc ablatio nocumenti: *Sed fiet in eo fons.* Et in hoc indeficientia boni vel commodi: *Fons, inquam, aquæ salientis*, id est, eleuātis: *In vitam æternā.* Et in hoc adeptio æterni præmij. Superexcellens ergo huius aquæ imminentia ad illā. Infra: Qui credit in me, flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Et hæc est aqua faciens salire in altū: Tunc saliet sicut ceruus claudus. Sed quæritur, qualiter vocat hic spiritum aquam, cum ipse spiritus igne significetur. Vnde & in specie ignis descēdit. Et ad hoc respondet Chrysust. bene, dicens, quod spiritus appellatione ignis, quia est vt quid erectum, & calidum, & peccatorum consumptiuū, quasi dicat, quia erigit. quia inflammat, quia peccata consumit: per aquæ vero nuncupationē significatur, vt purgamentū. vt refrigerium ostendat: quasi dicat, quia purgat à sordibus, & quia refrigerat à concupiscentia carnali. Et ibi bene de hoc. Secundum primam, Gregorius ait: Idem signat diuersa in scriptura propter diuersas proprietates, sicut Leo signat filiū Dei, & diabolū, vt ibi exemplificat. Item quęritur de hoc quod ait: *Quod qui biberit ex hac aqua, quā ego dabo ei non sitiet iterum.* Sec cōtra Ecclesiasticus: Qui bibunt me adhuc sitient. Et ita qui bibit ex hac aqua, quam dat Deus, sitiet. Item ait August. quod bonū temporale plus diligitur antequā habeatur, vilescit, cū habetur: æternū vero ardentius diligitur adeptū, quā desideratum. Ergo vt prius. Item idē ait Gregorius, ponens differentiā inter delicias spirituales & carnales: Ergo vt prius. Ad istud respondendū, quod est sitis ex rei carētia, ex potantis intemperantia, & ex potus insufficientia, & ex virtutis illius ad præseruandū deficientia. Et talis sitis nō sitit aquam à Deo, nec suscipit. Et est sitis ratione delectabilitatis rei, & insatiabilitatis, & de illa sunt obiectiones, vel aliter: Est sitis rei nō habitæ, & est alia rei habitę, vt amplius habeatur. Et est alia rei habitæ vt contineatur. Prima est in bibente aquā cōcupiscentiæ. Secunda in bibente aquā gratiæ: Tertia, in bibēte aquā gloriæ, quia deliciæ glorię hauriuntur absque omni fastidio. Et de his aquis gratiæ & concupiscētiæ dictum est in collatione prædicabili. Et sequitur tertia collatio filij Dei & mulieris. Ibi: *Dixit ad eum mulier, &c.* Vt enim August. Ad laborē indigētia cogebat. Laborē infirmitas recusabat. ideò ait: *Domine da mihi bibere, &c.* Et vt ait Chrysost. Hęc mulier sapientior & melior Nicodemo, qui audiens mysteria, supra ait: Quomodo possunt hæc fieri: Hæc autem ait: *Da mihi bibere*, Itē prǣhonorauit Christum, ipsi Iacob ænigmatice innuēs quod non indigeret fonte illo: nec fuit insuasibilis, vt Iudæi, qui multa signa viderant: hæc, nulla: sed tantum verba audiuit. Hæc ille. Patet ergo credulitas facilis mulieris, & ideò sequitur præceptio Saluatoris: *Voca virum tuū*, id est, virum intellectū, ait Augustinus: nam nunc in errore es, vt ait idem. Vnde excitat eam ad verū intellectum. Item quæritur, cum sciret eā non habere virum, quare hoc ait? Respondendū, quod hoc non ait, quia ignorans eam non habere, sed vt occultū præteritū ei reuelaret. Vnde Chrysost Nunc per prophetiā reuelat sc. mulieri de præterito. Et sequitur quarta collatio vtriusq; Ibi: *Respondit mulier: Non habeo virum.* Ad literam, & secundū rei veritatē fornicatio iungebatur, nec hoc fatebatur, sed occultabat. Et ex hac veraci responsione fuit occasio filio Dei, quod ei reuelauit suū secretum. Illa enim occultans turpitudinem, & existimans adhuc loqui ad hominē, ait: *Non habeo virum, &c.* Et ideò Christus inducit redargutionem cū certitudine numerans priores viros ait idem Chrysost Et ideò sequitur quinta collatio siue collocutio: *Bene dixisti, quia non habeo virum*, eo quod ille, cum quo erat, non erat suus legitime: *Quinque enim viros habuisti*, scil. in præterito. Patet hic sapientia Saluatoris, non enim in principio, nec antecedenter prophetiā induxit: volebat enim miraculorum & prædicationum principia habere ab eis, qui accedebant ad eum, sicut supra. De Nathanaële non dixit ei statim: Vidi te sub ficu, reuelando secreta sc. sed quando ait. Vnde me nosti: sic fecit filius Dei mulieri hic, vt ait Chrysostomus Et de his quinq; viris & de isto vno viro spiritualiter Augustinus prosequitur bene. Quinque viri, inquit, sunt quinque sensus, & his quinque regitur anima infirma, & in primis annis. Sed quando venit ad annus discretionis si eā acceperit doctrina sapientiæ succedit vir legitimus, sc. intellectus, qui melius regit, quia ad æternitatem regit, & excolit, & instruit Caput mulieris vir. Si vero error succedit, non regit sed perdit, & non est legitimus: sed adulter est. Et ideo ait: *Voca virū tuū*, id est, intellectum. Hoc August. & ibi multū & bene de hoc. Et sequitur collocutio vel collatio sexta vtriusq; & arcanorū reuelatio mulieri: *Domine video, quia propheta es tu.* Vt enim ait Chrysost quia rem occultā manifestā facere est Dei, ideò admiratur & stupet, & prophetā suspicatur, nec amaricata, nec contumeliā existimans ait: *Quia propheta es tu*, vt ait Chrysost. Propheta est occultorū reuelatio ait Gregorius. Et si propheta, est occultorū reuelator, & non solum hoc, sed amplius immoratur Et nihil humanū interrogauit, nec de diuitiis, sed de dogmatibus, dicens: *Patres nostri*, id est, Iacob & filij eius, &c. *Illic*, id est, in mōte Garizim, ait Magister in historiis. Vt enim ait Chrysost. aiunt Abraham filiū suum illic obtulisse: *Et vos*, sc. Iudæi: *Dicitis quia Hierosolymis est locus, &c.* Patet hic industria mulieris: excellētior enim facta mēte est, & sollicita pro doctrinis interrogat, vt ait Chrys. Et sequitur responsio ac veritatis reuelatio: *Mulier crede mihi.* Et in hoc ostendens fidē esse necessariam: Nisi enim credideritis, nō intelligatis, secundū aliam literā. Bene Chrysost. Fide opus est matre bonorum, sine hac nihil magnorum est possidere. Et ponit exemplum, quod qui sine fide tentant, scilicet scire arcana, assimilantur his, qui sine naui pelagus assumere tentant: Fide intelligimus aptata esse sæcula, &c. *Crede, inquit, quia veniet hora*, scilicet tempus gratiæ diuulgatæ: *Quando nec in monte hoc*, superstitione cōsueta, æstimādo sc. altum locum esse magis vtilem ad orandum. Sed quod ait Augustinus in eadem homilia, tangens errorē talem. Quia, inquit, in monte es. propinquū Deo te esse putas, & citò te exaudiri. quasi de proximo clamātē: Sed noli quęrere mōtē, in excelsis habitat Deus sed humilia respicit. Et ibi de hoc: *Neq; Hierosolymis*, colē

do Deum scil in cæremoniis, sicut Iudæi faciunt. Et licet ita esset reprimens superstitionem Samaritanorum & reprobans eorum idololatriã, subdit tamen: *Vos adoratis quod nescitis*, quia scil localem Deum, & particularem in monte, quod ex Persis erat, vt ait Chrysost. & dicitur de Samaritanis, quia seruiebant Deo terræ & idolis suis: *Nos autem*, scil. Iudæi: *Adoramus quod scimus*, scil. Deum verum cui credimus. Vnde Iudæis dicitur: En popul⁹ est, &c. Et sequitur: Sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Et numerat se cũ Iudæis ad suspicionem mulieris, loquens ait Chrys. *Quoniam salus ex Iudæis*, scil. scire Deum & detestari Idola. s Iudæis principium habuit. Similiter & adoratio, vt ait Chrysost. vel *Salutem* vocat præsentiam suam: vel ideò hoc ait, quia ex Iudæis natus est Christus secundum carnẽ, vt ait ibidem Chrysost. Sed quæritur, sicut **B** obiicit Augustinus. Cum Iudæi fuerint reprobati & ritus suæ adorationis: Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiã. Et ad Galatas Apostolus. Neque circumcisio aliquid valet, &c. Qualiter ait: quod Iudæi adorabant, quod sciebant, & quod ex iis salus? Et ad hoc respondet Augustinus, quod hoc dictum est in persona Iudæorũ non omniũ, quia non reprobatũ, sed illorũ, de quibus fuerunt Apostoli & Prophetæ: Quia non repellet Dominus plebẽ suam, quam præsciuit. Itẽ quæritur de hoc, quod ait: *Quod veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis*, qualiter hoc? Videtur enim quod locus altior plus valet ad orãdũ: Moyses enim orans ascẽdit in montẽ, super quod ait Chrys. quanto enim sublimitas mõtis erat, tanto oratio proximũ Deo exhibebat. Videtur ergo quod eminentia lo- **C** ci valet ad orationem. Item domus Domini erat in mõte: Ista est lex domus in summitate montis. Et ita vt prius. Item qualiter ait: *Neque Hierosolymis adorabitis*, cum dicatur, Caueas ne offeras holocausta tua in omni loco, sed in loco, quem elegerit Deus. Et primo: Tu elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum. Debuit ergo esse locus perpetuus ad orandum Deum. Ad contrarium ait Augost. reprobans errorem æstimantiũ montem altum esse magis vtilem ad orandum: Quærebas, inquit, montem, descende vt attingas, sc. per humilitatem: Ascensiones in suo corde posuit in valle plorationis & lacrymarũ. Si quæris altum locũ, intus exhibe templum Deo. In templo vis orare, in te ora, sed prius esto templum, quia ille in templo suo exaudiet orantem. Hæc ille. Et secundũ hoc respondendũ ad pri- **D** mã quæstionem, quod eminentia non confert ad orationem nisi fortè occasionaliter, quod tũc fortè homo interius se plus eleuat ad Deum, quia magis solitarius, & amplius in se collectus, & à tumultu segregatus. Et secundum hoc potest intelligi auctoritas Chrys. supra. Ad aliud, quod intelligendum est, Hierosolymis nõ esse locum ad orandum, nisi ritu Iudaico & cæremoniali. vt prius. Et sequitur prædictorũ explanatio: *Sed venit hora*, sc. tempus gratiæ, de qua dicitur: Hora est iam nos de somno surgere: *Et nũc est*, ex præsentia sua, sc. *Quando veri adoratores*. Et in hoc expulit Samaritanos & Iudæos, & si Iudæi meliores illi, tamen futuri minores. Et tantum quantum typus à veritate ait Chrys. *Adorabũt patrẽ*. Deum sc. in spiritu, id est, interiùs in monte, con- **E** tra superstitionẽ Samaritanorum, qui adorabant in mõte: Deus enim est adorandus in templo cordis: *Et in veritate*, ad excludendum cæremonialẽ & typicum ritum Iudæorum in adorando Deum. Psallam spiritu, psallam & mente: Orabo spiritu, orabo & mente, ibidẽ. Et subdit rationem: *Nam & pater tales quærit*, sc. qui sic adorẽt quasi dicat, ait Chrysost. Prophetæ antè longa tempora hæc dixerunt, id est, prophetauerunt; sed iam in ianuis est, sc. ex quo ipse venit adimplens legem. Et subdit huius causam: *Spiritus est Deus* id est incorporeus. Oportet ergo incorporei Dei adoratorem talem esse, Chrys. Iudæi enim animã negligebãt, circa corpus studiũ habebant & eius purgationes, oues & animalia offerebant. Sed quærit adoratores, qui adorant in spiritu pu-

Chrys hom. 32. in Ioan. ante med. tom. 3.
4. Reg. 17. f
Deut. 4. b
Chrys. ibid. paulo post
Ibid. paulo post.
eodem.
Isa. 1. e
Gal. 6. d
Aug. tract. 15 in Ioan. post med. tom. 9.
Rom 9. a
Exo 19. a
Chrys. serm. de Moyse, propè princ. tom. 6.
Eze. h. 43. e
Deut. 15. b
1. Mach. 7. f
Aug. tract. 15 in Ioan. post medium tom. 9.
Psal 83. b
Rom. 13. d
Chrys hom. 32. in Ioan. ante med. tom. 3.
1. Cor. 14. e
Chrys ibid.
Ibidem.

A to, vt ait Paulus. Cui seruio in spiritu meo. Et sacrificãtes semet ipsos in holocaustum Deo: Exhibeatis corpora vestra, hostiã viuentem, &c. vt ait Chrys. Sed quæritur ex literis: ex dictis Sanctorum videtur, quod non oportet ædificare templa, vel Ecclesias, sed adorare in spiritu & veritate, id est, in templo cordis, provt ait August. Item Deus est spiritus & Dei incorporei oportet esse adoratorem in spiritu, vt ait Chrysost. Ergo nihil corporeum requiritur ad Deum adorandum. Et ita nec templa facere nec imagines. Item talia facere, videtur esse magis occasio erroris, quo posset credi Deus esse corporeus, quam eruditio veritatis. Et ad istud respõdendum est, provt ait Hugo. Quod sacrata sunt quædam loca ædificata Basilicæ. Et determinata tempora certa, quibus populus fidelis in vnum congregetur, vt **B** vnitas commendetur, & gratias reddat, & vota soluat. Hæc ille. Vnde notandum, quod quædam sunt essentiales conditiones adorationis, sicut vera cõtritio cordis, ordinata petitio, recta intentio. Quædam vero de bene esse, siue conferentia, sicut psalmodia exterior, & hymni siue cantica, & gestus corporis, nũc inclinãdo, nunc erigendo, & loca sacra ad eleuationem mentis in recogitatione, & admiratione diuinæ Maiestatis, bonitatis, & pietatis & beneficiorum eius, sicut templa sacra, vt patet ab Hugone. Non ergo denegat filiis hic quin debent esse loca sacrata & templa, sed volt dicere, quod in spiritu interiori est verè orare, & recta fide, non in loco determinato, sicut Samaritani orabant. nec in typo, vel figura & cæremoniis, sicut Iudæi, sicut expositũ est à Sanctis. & vt patet in Glossa. Et per hoc ad aliud, **C** quod imagines sunt in templis Dei, in excitationem fidelium, ad memoriã beneficiorum Dei, & omnis honor qui defertur eis, refertur ad Deum, non ad ipsas, nisi sicut ad signa, provt manifestat Damascenus bene, vbi multum de hoc. Mysteria verò prædictorum, scil. qualiter est Deus adorandus in spiritu & veritate, patent in collatione prædicabili. Nota tamen, quod adorans Deum debet adorare in puritate, & sanctitate: Cum multiplicaueritis orationem non exaudiã, manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Et de hoc Chrysost. Oportet, inquit, orantem esse mundum. Et ponit exemplum: Si quis manibus impletis stercore tuos pedes veniret adorans, conculcares, multo magis implens manus de stercore peccati est conculcandus à Deo, & eiiciendus. Et ibi bene de hoc. Item est adorandus cũ simili subiectione, & protestatione suæ maiestatis. Vnde & ado- **D** rare est corpus, ad pedes prosternere, & summum nostrũ ad eius ima inclinare Vt traditur ab August. Adorabunt vestigia pedum tuorũ Item adorandus est cum recta fidei confessione, & debita honorificatione: provt ait Propheta: Venite adoremus, præoccupemus faciem eius in confessione. Et: Procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei, &c. Item est adorãdus solemni celebritate pro loco & tempore, provt ait Propheta: Introibo in domũ tuam, & adorabo ad tẽplum sanctum tuũ in timore tuo: Veniet omnis caro, vt adoret corã facie mea Et de hoc amplius in collatione. Et sequitur vltima collatio, siue collocutio filij Dei & mulieris. Ibi: *Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit*, vt **E** ait Aug. Nam mulier ordinatur in fide, & regitur bene nutrita. Vocauit enim virũ suũ, id est, intellectũ, de quo viro supra eundem Messias. vt Augost. Hebraice, Christos Græce, Voctus Latine De ipso ait Propheta: Vnxit eum oleo præ consortibus suis: *Qui cũ venerit annuntiabit*, sc. perfectè, quæ ad occulta patris pertinent. Quærit autem Chrys. Vnde mulier & etiam Samaritani sciebant de Messia, vel expectabant eius aduentũ? Et ad hoc respondet, quod sciebant à libris Moysis, quos suscipiebant, & quia scriptum est: Ipse erit expectatio gentium Ideò inde poterant scire. Item quærit Chrys. ex quo supra: Nathanaelem induxit ad credulitatẽ & per prophetiam, & Nicodemum per figuram de serpẽte æneo: Quare similiter non induxit illam mulierem per talia: Et ad hoc respondet, quod quia mulier erat

Rom. 1. a
Rom. 12. a
Chrys. ibid.
Obiectio de templis.
Aug. tract. 15. in Ioan. post medium tom. 9.
Chrys. hom. 32. in Ioan. ante med. tom. 3.
Conditiones adorationis.
Sacræ imagines in tẽplis cur.
Damasc. fi. 1. Orth. lib. 4. cap. 17.
Conditiones adorantis.
Isa. 1. c
Isa. 60. c
Psa. 94. a
Matt. 2. a
Psal. 5. b
Isa. 66. g
Aug. tract. 15. in Ioan. post medium tom 9.
Psal 44. b
Chrys hom. 32 in Ioan. paulo ante med. to 3.
Gen. 49. b
Chrys ibid. paulo post.

indoctis

Ioan. 1. g
Ioan. 3. b

indocta & scripturarum inexperta; ideò per talia non A induxit eam, sed per prædicationem & promissionem aquæ salientis. Et sequitur responsio Saluatoris, & reuelatio veritatis: *Dicit ei: Ego sum.* Et in hoc sua immutabilis diuinitas. Vnde infra simile: Antequã Abraham fieret, ego sum: *Qui loquor tecum.* Et in hoc sua euidens humanitas. Loquutus est nobis in filio, &c. Quærit Chrysost. Quare non se reuelauit mulieri ab initio? Itẽ cum Iudæi peterent ab eo instanter, quis esset. Infra: Si tu es Christus, dic nobis palam. Nec tamẽ ei reuelauit: Quæritur vnde hoc? Et ad istud respõdet, paulatim duxit eam ad fidẽ: Nam si se reuelasset ab initio, videretur inaniter eũ loqui, quia mulier non intelligeret. Ad aliud respondet, quod illa erat deuotio Iudæis, & illi non pro discendo quærebant, sed pro iniuriãdo: Ista vero audie- B bat, & quærebat ad discendũ. Et patet ex dictis Saluatoris benignitas admiranda, & studiositas sedula ad docendã vnam mulierẽ, & perita artificiositas in attrahẽdo, nunc reuelãdo occulta, nunc promittẽdo desiderata. Vt patet in serie Euangelistæ, & sicut recolligit Chrysost. ex ea. Et in hoc est exemplũ doctoribus prædicandi, non solum multis, sed etiã vni aliquando. Vnde Gregorius: Nunquid si multis prodesse nequeo, nec paucis curabo? Et ponit exemplũ, si ex messe portare manipulos multos non possum, nunquid vacuus debeo redire? Quasi dicat: Non. Ad vnum ergo conuertendũ, est prędicandum: Qui conuerti fecerit peccatorẽ ab errore vię suæ, saluabit animã eius. Et sequitur vltimũ de regressu discipulorum: *Et continuo venerunt, &c.* Quod signat doctores & discipulos Christi debere redire ad ipsum in C contemplatione post egressum ad pia opera in negotiosa actione: Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertẽtia dicent tibi adsumus? Per fulgura prædicatores vel doctores, sicut euntes & reuertentes significantur, vt ait ibi Gregorius: *Et mirabantur, &c.* Quæritur qualiter hoc. Ex quo nouerunt eum esse fontẽ pietatis, quare mirabantur eum loqui cum muliere paupere? Et ad hoc respondet August. Ipse quærebat ouem scil. perditam, ad hoc enim venerat. Bonũ ergo admirabantur, nõ malum suspicabantur. Idem Chrysost. Admirabantur mãsuetudinẽ, quoniã sustinuit cum tanta humilitate mulieri loqui & Samaritanæ: *Nemo tamen dixit ei, quid quaeris.* Quærit Chrysost. quare eum non interrogauerunt? Et ad hoc respondet, quod eruditi erant seruare D ordinem discipulorũ, ita enim formidabant & venerabantur. Vel aliter secundũ Glossam, quod non sunt ausi ne ab eo reprehenderentur, si incautè interrogarẽt. Et est exemplũ inferioribus nõ inuestigare facta superiorũ, vel dicta. Et sequitur illa pars, in qua de Saluatoris prædicatione publica ipsis Samaritanis. Ibi: *Reliquit hydriam.* Et illa pars in quatuor partes. Primò, de regressu mulieris ad illos & de annuntiatione, quæ audiuit. Secundò, de supplicatione discipulorum ipsi Saluatori de manducando. Tertio, de responsione Saluatoris, & hortatione discipulorum ad prædicandũ. Ibi: *Nonne vos dicitis.* Quartò de deuotione Samaritanorũ ad credendũ. Ibi: *Ex illa ciuitate.* Ait ergo: *Reliquit hydriam, &c.* vt ait August. Audito: *Ego sum,* & recepto in cor Christo Domino, qui faceret nisi hydriam dimitteret & Euangelizare curreret, proiecit cupiditatem, & properauit annuntiare veritatem. Dicant, qui volunt Euangeliza- E re, proiicere hydriam, id est, cupiditatem. Et ibi bene de hoc. Hydria enim, vt habitum est supra, dicitur ab ὕδωρ, quod est aqua. Et de hoc Chrysost. bene. Ignem venerat Dominus mittere in terram. Voluit discipulos esse ignitos: sic mulier dicitur accensa, vt hydriam relinqueret, & necessitatem scil. aquæ, propter quam venerat. Et ibi bene de hoc: *Et abiit in ciuitatem,* vt ait Chrysostomus, non vnum aut alterum vocauit, vt Andreas, vel Philippus. Sed ciuitatem integram: *Et dicit venite, & videte hominem, &c.* Sed quæritur quare non ait Christum, quẽ confessa est, esse Messiam? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd cum in descensione, qua Christus est eam piscatus, conuertendo, scil. euel-

Heb. 1. a
Chrys. hom. 32. in Ioan. paulò post med. tom. 3.
Ioan. 10. e
Luc. vlt. d
Iob 38. d
Greg. Mor. lib. 30. c. 2. in princ.
Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom. 3.
Chrys. hom 31. in Ioan. post med. tom. 3.
Ibidem.
Aug. tract. 15. in Ioan. post medium tom. 9.
Ioan. 2. a
Chrys hom. 33. in Ioan. prope princ. tom. 3.
Luc 12 f
Chrys. ibid. paulò post.

lere noluit illos, vt scil. ex propria voluntate enuntiarent ipsum esse Christum: *Venite* ergo inquit festinanter: *Et videte,* experimentaliter: *Hominem, qui dixit, &c.* Quæritur ex quo dixerat ei, quæ turpia erant. Quare hic ait ita expresse: *Qui dixit mihi, &c.* Et ad hoc respõdet Chrysostomus, &c Quod cum ignita fuerit anima igne diuino, ad nihil inspicit eorum, quæ sunt in terra, non ad gloriam, nec ad verecundiam. Exemplum de Magdalena, quæ intrauit domum Pharisæi, vbi Christus recumbebat. Et ibi Gregorius de hoc. Quod non vocata venit, &c. *Nunquid ipse Christus.* Sed quæritur quare hic loquitur quasi dubitatiue, ex quo filius Dei dixerat se esse Christũ. Et ad hoc respondet Chrysost. Vide, inquit, sapientiam mulieris nouerat enim quoniã gustantes de illo fonte, eadem paterẽtur, quæ ipsa passa est. & nolebat ea propria enuntiatione inducere eos sed ex auditione illius sententiæ, quam Christus dixit, & ab ipso. Et ideò ait: *Videte.* Et non credite, illud enim leuius est: *Et illi,* excitati scil. a voce mulieris: *Exierunt de ciuitate.* Et ex hoc patet eorum facilitas ad credendum sermonibus auditis à muliere. Et vt patet ex dictis ista mulier à Saluatore edocta, & igne diuino inflãmata, vt ait August. vbi supra, figura est prędicatorũ Euangelizantiũ: Vnde Augustinus: Discant qui volunt Euãgelizare, proiicere hydriam, id est, cupiditatẽ. Et sequitur. Onere abiecto cucurrit: discipuli enim relictis omnibus secuti sunt Dominum. Vnde figuratur hic perfectio prædicatorum, quo ad omnẽ abdicationẽ. Ibi: *Reliquit hydriam.* Secundo, quo ad agilitatẽ in prædicando. Ibi: *Abiit in ciuitatem.* Ideò ait Saluator discipulis: Eũtes in mundũ vniuersum prædicate. Item quo ad veritatis prædicationem inuitando homines, vt ad Deum veniant, amando: & videant, credendo: Homo quidam fecit cœnam magnam, & misit seruum, id est, ordinem prædicantium, vocare inuitatos, vnde dicitur: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem. Per ancillas enim obsequiosi prædicatores & humiles scilicet Apostoli, vt ait Gregorius. Boni autem auditores exeunt de ciuitate scil. terrena & diabolica obuiam Christo. Vt enim ait Augustinus. Duas ciuitates fecerunt duo amores: terrenam amor sui vsq; ad contemptum Dei: cœlestem amor Dei vsque ad contemptum sui. De prima vero debent exire fideles, Christo credentes: Relinquite ciuitates, & habitate in petra, id est, in Christo. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris inuitatio à discipulis, ad manducandum, & ipsius responsio. Ibi: *Interrogauerunt.* Et illa in quatuor. Primo, supplicatoria inuitatio: Secũdò, Saluatoris, respõsio. Ibi: *Ille dixit eis.* Tertiò, discipulorũ mutua interrogatio Ibi: *Dicebãt ergo.* Quartò, Christi respõsio. Ibi: *Dicit, &c.* Ait ergo: *Interrogauerunt,* id est, interrogãdo rogabant: *Rabbi manduca,* Sed quæritur ad quid eum rogauerũt, ex quo nouerant eum semper facere, quod erat melius & cõuenientius? Itẽ ex quo dixerat mulieri supra: *Da mihi bibere.* Ex quo patet quòd fatigatus erat esuriẽs & sitiẽs. Quæritur, quare non mãducauit? Et ad hoc respondet Chrysost. Quod videntes eũ fatigatũ rogabant: neque enim erat hoc, id est, precari pro cibariis temeritatis, sed amoris custodiæ circa magistrũ. Et sequitur ipsius respõsio: *Ille dixit: Ego cibũ habeo, &c.* id est, conuersionem Samaritanorũ, ait Glos. *Quẽ vos nescitis,* sc. carnaliter sapiẽtes, & intelligẽtes de cibo materiali: vt enim ait August. Potus erat in muliere, vt faceret voluntatẽ eius. Ideò ait: *Da mihi bibere,* sc. vt fidẽ in ea operaretur. & eã in corpus suũ traiiceret, quod est Ecclesia. Vnde dictũ est Petro: Occide & manduca Et sequitur discipulorũ mutua interrogatio: *Nunquid, &c.* Non enim intelligebat de cibo spirituali. sicut nec mulier supra, de aqua. Sed quæritur, quare nõ instruait eos prolõgãdo doctrinã, sicut docendo mulierẽ supra? Ad hoc respondendũ. vt dicitur: Vobis datũ est nosse mysteria, cęteris in parabolis. Quia ergo mulier erat simplex, & de cęteris, ipsi vero erãt vocati ad discipulatũ, ideò instruait eã per circuitũ, vt ait Glossa Et patet hic vehemẽtia desiderij si-

Ioan 1 f
Chrys. ibid.
Ibid. paulò ante.
Luc. 7 f
Gregor. in Euang. hom 33. prope princ.
Sapientia mulieris.
Chrys. hom. 33. in Ioan post medium tom. 3.
Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom 3.
Mat. 4. c
Mat. 19. d
Mat. 28 d
Marc. 16 f
Luc. 14. c
Prou. 9 a
Greg. Mor. lib 33 c. 25
August. de Ciuit. Dei lib 14 cap. 28. tom. 5.
Hier 48 d
Chrys. hom. 33. in Ioan. ante med. tom 3.
Aug tract. 15. in Ioan. post med. tom 9.
Act. 10 b
Mat 13 b

Chryſ. hom. 32 in Ioan. ante med. tom 5.
Ioan. 19. f

lij Dei de ſalute fidelium. Vnde Chryſoſtomus: Oſtendit, ſcilicet Chriſtus, quantum deſiderium hsbet noſtræ ſalutis: ſicut enim nobis concupiſcibile eſt comedere, ita ei ſaluare nos. Ideò ait Infra: Sitio. Et ſequitur illa pars, in qua Saluatoris reſponſio, & dicti expoſitio. Ibi: *Dicit eis meus cibus, &c.* Vt ait Gloſſa: Cibus eius noſtra fides, opus myſterium redemptionis. Sed quæritur. Quare a principio non ait eis, ſic cibum, ſuum exponendo; Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus: Quod attentiores eos operari voluit, & aſſuefacere per talia ænigmata audire ea, quæ dicuntur. Sed videtur quod ænigma non ſit conueniens, quia cibus conſeruat cibantem: ſed fideles conuerſi non ſeruant Chriſtũ, non ergo ſunt cibus. Item ipſe eſt cibus fideliũ, quia panis, qui de cœlo deſcendit infra. Nun ergo è contrario. Et ad hoc reſpondendũ, quod cibi eſt multiplex proprietas, ſcil. a cibante deſiderabilitas & in corpus cibantis cõuertibilitas. Et ſic ſalus fideliũ, ſiue ipſi fideles dicũtur eſſe cibus filij Dei, vt patet ex dictis Sanctorum prius. Item alia eſt proprietas cibi ad reſtaurandum, & ad cõſtenendum virtuoſitas, & ad ſatisfaciendum deſideranti ſufficiens poteſtas. Et ſic filius Dei, qui eſt panis vitæ eſt cibus noſter. Et hoc modo loquuntur obiectiones. Et ſequitur illa pars, in qua hortatio diſcipulorũ ad prædicandũ, Ibi: *Nonne vos dicitis?* Et ibi tria Primò, ſimilitudinis præmiſſio. Secundò adaptatio & propoſiti exhortatio. Ibi: *Ecce dico vobis.* Tertiò, dicti expoſitio. In hoc enim eſt verbum verum. Ait ergo: *Nonne vos dicitis*, id eſt, vulgariter dicere conſueuiſtis: *Adhuc quatuor menſes ſunt & meſſis venit*, id eſt, tempus metendi, quaſi dicat: antè tempus metendi, de meſſe conſuetũ eſt præcogitare. Vnde Chryſoſtomus: Ecce rurſus conſuetis nominibus reduxit eos contemplationi. Et Gloſſa: Sicut meſſis terrena vicina, ſic & meſſis hominũ. Ex hoc patet, quod hoc non fuit immediatè poſt Paſcha præteritũ, immò perpenditur hyemis tempore hoc factũ eſſe, vt ait Magiſter in hiſtoriis. Et ſequitur ſecundum: *Ecce dico vobis, leuate oculos.* Hortatur enim eos, quos mittit, ait Gloſſa: *Leuate*, inquit: *Oculos*, & mentis & corporis: *Et videte regiones*, multitudinem ſcil. Samaritanorum: *Quia albæ.* Sicut enim ſpicæ cum dealbatæ fuerint, ad meſſem ſunt paratæ, ita & hi ſunt præparati & ad ſalutẽ vertibiles: ait ibidẽ Chryſoſtomus: Meſſis quidem multa, operarij pauci. Et quia ita eſt: *Qui metit*, euellẽdo ſcil. venientes ad fidẽ: ab amore inordinato: *Mercedem accipit*, præmium pro labore: *Et qui congregat*, in vnitatem fidei: *Fructum*, ſcil. accipit, non temporalem ſed in vitam æternam: Et voca operarios, & redde illis mercedẽ: *Et qui ſeminat*, ſcil. collectio vel ordo Prophetarum: *Et qui metit*, ſcil. collectio Apoſtolorum: *Simul gaudeat*, quando bono ſeruo de vtroq; ordine dicitur: Intra in gaudiũ Domini tui. Vnde Chryſoſtomus. Vnde qui ſeminãt, Prophetæ ſunt: Apoſtoli meſſuerũt, & illi gaudent, quia non priuantur delectatione & remuneratione laborũ. Hæc ille. Idem Auguſtinus. Seminatores Patriarchæ & Prophetæ pericula pertulerunt in illo frigore: ſed in Iudæa, matura ſeges: quando tot millia rerũ pretia afferebant ad pedes diſcipulorũ. Et ibi bene de hoc. Sed quæritur, quare vtitur filius Dei talibus parabolis in Euangelijs, cum veritas fuerit reuelata, & lex, quæ erat vmbra futurorũ adimpleta? Ergo debuiſſet loqui planè & lucidè. Non ſic ænigmaticè & vmbraticè? Item verbũ abbreuiatum fecit Deus ſuper terrã. Sed breuius eſſet verbum doctrinæ, ſi planè eſſet reuelatũ Ergo vt prius. Vnde quærit Chryſoſt. Cuius gratia metaphoricè loquitur? Et ad iſtud reſpondet, aſſignans duas cauſas. Quarũ prima eſt, vt mens conſonã rerũ imaginẽ ſuſcipiens, id eſt, talem ſimilitudinem, ſuſcitetur magis & detineant. Et ponit exemplũ: Sicut in ſcriptura videns res magis detinet, ſic ex parte iſta ſequitur. Non enim enuntiatio ita inducit auditorẽ, vt ea qua per res eſt enarratio, & ea. quæ eſt experientiæ ſubſcriptio, quod eſt in parabolis videre. Hæc eſt. Alia eſt cauſa, quã aſſignat, vt dulcioretur enarratio, & permanẽtior ſit memoria eorũ, quæ dicuntur. Hæc ille, Ad maiorem ergo excitationẽ mentium ad intelligendum: & ob maiorẽ impreſſionẽ ipſi memoriæ, Loquitur filius Dei in parabolis, & in ænigmatibus in Euangelio, non ob figuralẽ obumbrationẽ ſicut in lege. Et per hoc patet ad obiecta. Itẽ quæritur de hoc quod ait: *Regiones albæ*, ad meſſem, id eſt, corda, ait Gloſſa parata. Ergo ſecundũ hoc videtur, quod error mathematicorũ habeat veritatẽ, qui dicunt animas parari ab aſtris & cõſtellationibus. Itẽ videtur quod error Pelagianus habeat veritatẽ, qui poſuit liberũ arbitriũ ſibi ſufficere ſine gratia. Ad iſtud reſpondendũ, quod vterq; error eſt pernicioſus, nec hic habent locũ, ſed hoc ait ob libertatẽ arbitrij ad aſſentiẽdũ doctrinæ Dei & gratiæ, qui operatur in nobis velle & perficere pro volũtate bona. Myſteria prædictorũ patent: per quatuor enim menſes poſſunt ſignari quatuor defectus, quos debet homo recognoſcere in ſemetipſo, antequam veniat meſſis, id eſt, collectio ſpiritualiũ bonorũ: menſis enim dicitur à mene quod eſt defectus, ait Iſidorus. Quorũ primus eſt defectus, innocẽtiæ ſiue sãctitatis: Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Item eſt defectus, ſcientiæ & cognitionis ad intelligendũ verũ, quantum eſt a parte hominis: quia omnes homines tenebræ ſunt quantum eſt ex ſe, ſupra: *Lux in tenebris lucet.* Et in Pſalmo: Omnis homo mendax. Tertius defectus eſt pronitas ſiue liberalitas cõcupiſcentiæ ad malũ. Quartus defectus inhabilitas ad bonum: Senſus enim & cogitatio humani cordis in malũ intenta ſunt ab adoleſcẽtia ſua. Iſti defectus cogniti & recogitati poſſunt dici quatuor mẽſes in omnia, de quibus Iob: Ego habui mẽſes vacuos. Et iſti defectus cogniti ab homine, ſtimulãt eũ ad colligẽdũ bona opera, & admittenda mala. In Pſalmo: Cogitaui vias meas, ſc. quibus defectuoſè ambulaui. Et conuerti pedes meos in teſtimonia tua: ſc. ad bona agenda & cõgreganda. Vel poſſet exponi in bono: vt enim ait Gregorius. Menſis dicitur perfectio dierum: Menſis ex menſe. quia qui hic perfectè viuunt, illuc ad perfectionẽ gloriæ perducuntur. Quatuor menſes, ergo quatuor affectiones perfectæ in anima, ſc. timor & pœnitentia de præteritis: ſpes & amor de futuris. Et hæc sũt quatuor pẽnæ de quibus Ezechiel, prout exponit ibi Gregorius. Poſt iſtos mẽſes leuãdi ſunt oculi cordis ad Deũ ſurſum: Leuate in excelsũ oculos veſtros Item ſunt leuandi deorſum ad conſiderandũ, in quo ſtatu ſit homo: Leua oculos in directũ, & vide vbi nũc proſtratus ſis. De eo ergo quod ſequitur, Regiones albæ sũt, adducũt meſſem, patet myſteriũ ex dictis ſanctorũ. Ecca Gloſſis hic, ait enim Gloſſa, quod duæ ſunt meſſes: vna vt collectio fidelium ad fidẽ, de qua hic, alia eſt collectio bonorum ad gloriã: de qua Matthæus: Meſſis eſt collectio ſæculi meſſores ſunt Angeli: De iſta meſſe & meſſoribus: Meſſis multa, operarij autẽ pauci. Ibi Gregorius de iſta meſſe & meſſoribus & de mercede meſſorũ multũ. His exceptis notandũ. quod eſt triplex meſsis: vna ſacrorũ ſtudiorũ in ſacra ſcriptura, Iob: Cuius meſſem famelicus comedet? Ibi Gregorius. Meſſis eſt ſacri leges eloquij. Itẽ eſt meſſis, ſc. aggregatio bonorũ operũ. Quis cõgregat in meſſe filius ſapiens: Iuda ponet tibi meſſẽ. Item eſt meſſis, ſcil. præmiorũ collectio: Vade ad formicam, ó piger. Et ſequitur: Sine piger fueris, veniet vt fons meſſis tua. Et ſequitur vltima particula in qua expoſitio Dei. Ibi: *In hoc enim verbum verum*, ſcil. pro vero, quod & in hoc habet veritatẽ, quia Prophetæ laborauerunt, & vos ex eorũ laboribus metitis. Sed quæritur quo modo Apoſtoli ſeminauerũt prædicãdo & collegerint fideles ad fidẽ? Ergo vtrumq; fecerunt. Similiter & prophetæ ſeminauerũt prophetãdo, quorũ prophetiis multi crediderũt, & ita fuerũt collecti quaſi in meſſe. Quare appropriat prophetis, quod fuerũt ſeminatores, & Apoſtolis quod fuerunt meſſores: cũ vtriq; fuerunt & ſeminatores & meſſores? Et ad hoc reſpondet Chryſoſt. Quod in ſemine, id eſt, in ſeminãdo maior labor, in meſſe vero multus fructus. Et prophetæ fuerũt

mißi

Chryſ. ibid.
Ioan. 6. d
Chryſ. ibid. paulo poſt.
Ibidem. Luc. 10. a
Mat. 20. b
Mat. 25 b
Ibid. paulo poſt.
Aug. tract. 15. in Ioan mult. poſt. med. tom. 9.
Act 4 g
Rom. 9. f
Chryſ hom. 33 in Ioan. ante med. tom 3.
Error mathematicorum.
Error Pelagianus.
Phil. 2. b
Per quatuor menſes quatuor defectus.
Iſid. Orig. lib. 5. c. 6. de temporibus
Rom 3. c
Ioan. 1. a
Gen. 6. a
Iob 7. a
Pſal. 118. b
Ibidem.
Gregor. in Ezech. lib. 6 hom. 6. poſt med.
Iſa. 66. g
Ezech. 1. e
Gregor. in Ezech lib. 1. hom. 4. circa med.
Iſa 51 b
Hier. 3. a
Mat. 13 d
Luc. 10. a
Gregor. in Euang. hom. 17. ante med.
Iob 5. a
Greg. Moral. lib 6 c 2. circa medium.
Prou. 10. a
Osea 6 d
Ibidem.
Chryſ hom. 33 in Ioan ante med. to. 3.

missi ad id quod erat laboriosius, vos autem ad leuia venistis. Et sicut in messe cum facilitate fructus aggregantur, & vno momento area repletur, ita erat & tunc quia Samaritani congregati veniebāt propter verbum mulieris. Et quia Prophetæ fuerunt primi, ideò dicuntur seminare. Et quia Apostoli eorū successores fuerūt, dicuntur metere. Superædificati super fundamentum Apostolorū & Prophetarū. Et ideò ait hoc Apostolus, hortans eos, quia videbatur res laboriosa, orbem terrarum circuire & prædicare. Ideò ostendit esse tunc facilè respectu laboris Prophetarum, prout ait idem Chrys. Sed aliter est in seminantibus & metentibus sensibiliter, quia non simul lætantur, sed dolent, qui seminauerunt, vt aliis laborantes, lætantur autem qui metunt sibi ipsis. Sed in seminantibus hic & metentibus aliter est: quia vtriq; lætantur ob eandem in eis charitatem. Quæ non quęrit, quę sua sunt. Prout ait in litera Et patet ex dictis, quod prædicatores sunt seminatores, & verbum est semē, & terra est corda audientiū. Exiit qui seminat seminare semen suum: Ibi Gregorius. Sufficiēter de his. Beati qui seminatis super omnes aquas. Et illi idem sunt meliores colligentes fideles in horreum Ecclesiæ vt quasi rapientes eos de manibus hostiū. Lętabuntur coram te sicut qui lætantur in messe Et sequitur illa pars, in qua expressio deuotionis & credulitatis Samaritanorū Ibi: *Ex ciuitate illa*. Et ibi tria Primò huius pręmissio. Secundò, more Saluatoris cum eis specificatio. Ibi: *Mansit*. Tertiò, causæ credulitatis eorum subiunctio, & eorum plena confessio. Ibi: *Multo plures*. Ait ergo: *Ex illa ciuitate multi*. Et in hoc promptitudo eorum ad credendū, quòd à solo mulieris testimonio crediderunt, vt ait Chrys. Vnde sequitur: *Crediderunt propter verbum mulieris*. E contrario de Iudæis qui multa videntes miracula eum abiecerunt, ait idem Chrys. Et non solùm crediderunt, sed: *Cùm venissent rogauerunt vt maneret*. Et in hoc apparet vehemens deuotio: continuè enim eum volebant detinere, vt ait Chrysost. Et subditur secundum: *Et mansit ibi duos dies* Sed quæritur ex quo cum tanta deuotione eum rogabant, quare non amplius mansit cum eis? Respōdendum quòd ideò forte quia illuc non venerat ex principali proposito, quia oportebat eum transire in Galilęam, vt dictum est supra. Et quoniam illic crediderunt, & quia debuit aliis ciuitatibus Euangelizare vt dicitur. Ideò non mansit amplius ibi Et sequitur tertiū: *Et multo plures crediderunt propter sermones eius*. Et hoc meritò, ipse enim loquebatur sicut potestatē habens. Et infra: Verba vitæ habes. Et: Mundi estis propter sermonē meū: *Et dixerunt mulieri, non propter loquelam. &c.* Tantum scilic. *Sed quia audiuimus*. Sermones scil. Saluatoris: viuus enim est sermo Dei, & efficax. Et scimus scil. credendo: *Quia hic est verè Saluator mundi*, non tantum scil. Iudæorum, nec tantum Samaritanorum, sed totius mundi. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et patet hic perfectio fidei, & veritas confessionis. E contrario de Iudęis, qui post signa & miracula discrediderunt, sicut ait Chrysost. hic ponens exemplum, quod sol cum susceperit puros oculos, illuminat facilè, si autem non tales susceperit, serò & vix scil. illuminat. Et hæc est accusatio illorum infirmitatis, non solùm imbecillitatis. Hęc ille. Sic ex parte ista quòd Iudæi non crediderunt, hoc fuit illorum imbecillitatis, non Christi defectibilitatis. De his vero mysterialiter August. Quòd sicut illi crediderunt primò per fœminam, postea per præsentiam, ita nunc annuntiatur per Ecclesiam, & demum manet apud credentes biduo, scil. per duo pręcepta charitatis, Et ibi bene de hoc. & in Glossa similiter. Et nota quòd ait: *Hic est Saluator mundi*. In quibus verbis duo insinuantur, quorū primum Christi præsentialitas per verā humanitatem: *Hic est*, scil. audibilis sonoritate doctrinę: visibilis virtute potentiæ: tangibilis benignitate beneuolentiæ: odorabilis redolētia famæ: gustabilis suauitate sapientiæ. Et ait ideò signanter: *Hic*. Iste Deus meus, glorificabo eum. Iste inquam dictis modis sensibilis.

Ephes. 2.d
Chrys. ibid. paulò post med.
1. Cor. 13.b
Luc. 8.a
Gregor. in Euang. hom. 15 per tot.
Isa. 32.d
Isa. 9.a
Chrys. hom. 34. in Ioan. prope princ. tom 3.
Ibidem.
Ibidem.
Luc. 4.g
Matt. 8.c
Ioan. 6.g
Ioan. 15.a
Hebr. 4.c
Ioan. 1.d
Quare Iudæi non crediderunt.
Chrys. hom. 34 in Ioan. ante med. tom 3.
Aug. tract. 15. in Ioan. propè finem tom. 9.
Exod. 15.a

Secundò notatur potentatiua virtuositas: Ibi: *Saluator*
A
mundi. Et vere Saluator, quia omnis morbi vel infirmitatis ablator, omnis salutis allator, & omnis impugnātis salutem exterminator, & omnis salutis allatæ conseruator, & ideò merito saluator. Vnde in figura ipsius de Ioseph vocauit eum Saluatorem mundi. Ipse enim saluum faciet populū suum. Ecce Deus Saluator meus. Saluator ponetur in ea. Et: Aperiatur terra & germinet Saluatorem. Et sequitur vltima pars capituli, in qua de progressu filij Dei in Galilæam. Ibi: *Post duos dies*. Et illa in tres. Primò sui progressiua & susceptionis pręmissio. Secundò miraculi operatio, ibi: *Et erat quidam regulus*. Tertiò ordinis miraculi subiunctio. Ibi: *Hoc iterum*. Ait ergo: *Post duos autem dies, &c. Et abiit in Galilæam*. Sed quæritur. E a quo ibi erat prius & fecerat miraculū supra. Ad quid illuc iuit? Et ad istud respōdet Glossa quòd
B
ideò reuertitur ad istos, vt qui per priora non crediderunt, modo credant. Et est figura, quod gentibus facilè cōuersa reuertetur ad Iudęos. Et de hoc in Glossa. Vnde & de Galilæa fuère discipuli aduocati vt patet. De qua Galilæa. Via maris trans Iordanē Galilęæ gentium. Vt sicut in Galilæa fuit defectus fidei per primā captiuitatem, vt patet. Inde esset vocatio discipulorum: *Abiit in Galilæam*, vbi fuit nutritus, ait August. Vnde sequitur: *Ipse enim testimonium perhibuit, quia Propheta, &c.* Sed opponit Chrysost. quòd multi prophetæ in patria sua honorantur. Et ad hoc respondet, quòd de raro contingentibus loquitur. Consuetudo enim contemptibiles facere cōsueuit Et si in propria patria aliquī honorantur, multo magis in aliena: Pretiosior erit vir auro.
C
Ibi Hieron. Omne rarum pretiosum. Itē quæritur qualiter vocat patriam suā cum dicatur: Filius hominis nō habet vbi caput suū recline. Et ad hoc respōdet, quòd patriam vocat secundum rationem dispensationis scil. in qua plus fuit conuersatus: *Cùm ergo venissent. &c. Exceperunt eum. &c. Et cum vidissent.* Quasi dicat, ob signa quæ viderant supra, illum exceperunt. Vnde quærit Chrys. quare sic loquatur: Et respondet, quòd ideò scil. in verecundiā Iudęorum, quia Samaritani a verbis mulieris crediderūt, & a sola doctrina. Isti Galilæi à signis, & à signis factis publicè Hierosolymis in die festo. Infra. Sed quęritur cū essent tales, quare illuc redit? Et ad hoc respondet quòd ideò redit, vt faceret fidē à miraculo fortiorem. Etiā propter præsentiam, vt esset magis attrahens eos: *Venit ergo in Cana Galilææ, vbi fecit aquam*
D
vinū Supra Sed quare nō adiuit immediatè in Capharnaum, quia illic filius Reguli infirmabatur, qui erat curandus: Et ad hoc respondet Chrys. quòd ideò nō adiuit vt non magis iudicium sumerent: illi enim erant quasi obstinati: Et tu Capharnaum, &c. Et sequitur vsque ad infernum descendes. Et sicut recolligit Chrys. patent ex dictis Iudæorū excæcatio, & obduratio, quòd post signa & doctrinam non credebant in eum. E contrario de Samaritanis. Et sequitur pars, in qua miraculi operatio. Ibi: *Et erat quidam Regulus*. Et illa in quātuor. Primò, aduentus Reguli ad Christum. & postulationis præmissio. Secundò Christi responsio. Ibi: *Dixit ergo Iesus*. Tertiò Reguli iterata petitio, & petitionis impetratio. Ibi: *Dixit ad eum*. Quartò, sanitatis filij denuntiatio. Ibi: *Iam autem eo descendente*. Ait ergo: *Et*
E
erat quidam Regulus, nō enim ait: *Rex*, qui vt ait Chrys. Aut erat generis regalis, aut erat habens aliquam dignitatem sic vocatam. Et iste est alius, quàm ille centurio de quo. Quia puer illius fuit curatus à paralysi, filius autem istius a febri, vt ait idem Chrysost. *Cuius filius infirmabatur Capharnaum*, quo non venit Dominus, quam tamen vocat patriam suam, quia illic diu moratus, vt ait Chrysost. *Is cum audisset*, scilicet ex fama, quia vt dicitur. Processit rumor eius in omnem regionem Galilææ: *Adiit ad eum & rogabat*. Et hoc patet, quòd intuitu sanitatis filij adiuit ad eum, non affectu deuotionis: *Rogabat, inquam, vt descenderet*. Et in hoc defectus fidei quia non credebat eum posse sanare nisi esset præsens: *Et sanaret eum*. Et in hoc petitio bene-

Gen. 41.f
Matt. 1.d
Isa. 12.a
Isa 26.a
Isa 45.b
Ioan. 2.a
Matt. 4.c
Isa. 9.a
Aug. tract. 16. in Ioan. ser. in princ. tom 9.
Isa 13.b
Hieron. comment in Isa. lib. 5 cap 1 tom 4
Matt. 8.c
Luc 9.g
Ioan. 2. a, b
Chrys. hom. 34 in Ioan. circa med. tom 3.
Ioan 5.b
Ioan. 2.a
Chrys. ibid. paulo ante.
Matt 11.d
Ibidem.
Chrys. ibid.
Ibidem. circa med.
Matt. 8.a, b
Marc. 1.e

ficij: *Improbat enim mori.* Et in hoc necessitas postulati. Sed quæritur, ex quo erat facturus miraculum. Quare non adiuit immediatè Capharnaum? Et ad hoc respondendum secundum Chrysost. vbi supra, quòd illuc ideò non adiuit, vt non maius sumeret iudicium, scilic. non credens ei, & quia illuc non est potitus honore, propter quod ait supra: Propheta in sua patria nó habet honoré. Et sequitur responsio Saluatoris: *Dixit ei Iesus: Nisi signa & prodigia, &c.* vt enim ait August. Prodigia dicta quia aliquid portendant, porrocidia, quod porro dicant, scilicet aliquid futurum: Maiora ergo miracula dicuntur prodigia, minora vero signa. Sed quærit Gregorius. Qualiter ait filius Dei illi: *Non creditis*, nisi enim crederet ab eo salutem filij non quæreret. Et ad hoc respondet, quòd minus in illo credidit, quê nón putauit posse dare salutem, nisi præsens esset corpore. Non ergo plene credidit. Eodem modo respondet Chrysost. Quòd ille credidit sed non integrè nec sane. Eodem modo August. Hominem in fide tepidum aut frigidum aut nullius fidei arguit: sed tentare cupientem de sanitate filij; Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur iterata petitio Reguli & annuitio petitioni à Christo: *Dixit ad eum Regulus: Domine descende.* Et in hoc patet fidei diminutio: quia si esset valde credens, venisset in Iudæam ad Christum. Iterum ait: *Priusquam moriatur*, quasi nequiret post mortem suscitare, vt ait Chrysost. vbi supra. Et sequitur impetratio petitionis: *Dixit ei Iesus: Vade filius tuus viuit*, vt ait Gregorius, Dominus qui rogatur vt vadat, quia nó desit vbi inuitatur indicat, solo iussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creauit. Idem August. Præsentiam meam vis? in domo tua possum iubere, scilicet absens. Et ex hoc patet, quòd isto verbo fuit filius curatus: *Credidit autem homo sermoni, &c.* Quãtum ad hoc, quòd filius erat sanitati restitutus: *Et ibat*, scilicet reuertendo. Quærit Gregorius: Quare filius Dei descendit ad seruum Centurionis: non autem ad filiũ Reguli hic? Et ad hoc respondet quòd ideò sic fecit vt ostenderet, quia quæ sunt alta hominum a sanctis sunt despicienda. Et è contrario. Et ibi Greg. bene de increpatione acceptionis personarum & superbiæ. Et è contrario de commendatione humilitatis multum. De differentia vero fidei vtriusque Aug. multũ, vbi ait, quòd iste Dominum descendere cupiebat: ille indignum se esse dicebat: hic cessum est elationi, illic concessum est humilitati. Et ibi multũ de hoc August. Mysterium autem dictorum patet ibidem ab August. Patria enim Domini fuit Iudaïcus populus, in quo populo fecit miracula, nec tamen habuit honorem? Samaritani, figura gentilium, qui sine signo crediderunt. Infra: Beati qui non viderunt & crediderunt. Similiter iste Regulus, figura gentis Iudaïcæ, qua quærebat signa & prodigia, Iudæi enim signa quærunt. De mysterio infirmitatis filij in collatione prædicabili. Et sequitur vltima pars in qua denuntiatio sanitatis filij, & téporis specificatio, & credulitatis patris expressio. Ait ergo: *Iam eo descendente*, scil. ad redeundum: *Serui occurrerunt*, scil. ad nuntiandum præ gaudio, festinantes: *Dicentes quoniam filius eius viueret.* Qualiter autem non facit Euangelista hic mentionem de miraculis, quæ fecit Dei filius in anno ante mortem Ioannis? Sed de istis patet in Glossa: *Interrogauit ergo horam*, scil. vt sumeret experimentum de miraculo siue de verbo Domini, nó enim diffidit de misericordia Domini. ait Glossa: *Et dixerunt hora septima reliquit eum*, in figura septiformis Spiritus à quo est omnis salus, ait Glossa: *Cognouit ergo pater*, scil. ex collatione temporis: *Quo dixit Iesus: Filius tuus viuit.* ad illud tempus siue ad illam horam, quam dixerunt serui: *Et credidit ipse & domus.* Ex hoc patet, quòd prius non crediderat nisi semiplenè familia eius, continens pro contento. Et ideò hoc testimonium est inalterabile & veritatis demonstratiuum, ait Chrys. Et subditur vltimum: *Hoc iterum secundum signum, &c.* Sed quæritur ad quid hoc interfecerit, cùm videatur nullius vtilitatis? Et ad istud respondet Chrys. Quod hoc

Chrys. hom. 34. in Ioan. post med. tom. 3. — *Luc. 4. d* — *Aug tract. 16. in Ioan. paulo ante med.* — *Gregor. in Euang. hom. 15. propè princ.* — *Chrys. hom. 34. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Aug. tract. [illegible] ante med. tom. 9.* — *Gregor. in Euang. hom. 28. ante med.* — *Aug tract. 16. in Ioan. post medium tom. 9.* — *Gregor. in Euang. hom. 28 ante med.* — *Matt. 8. d* — *Greg ibid.* — *Aug. tract. 16. in Ioan post medium tom. 9* — *Ibid. ante med.* — *Ioan. 20. g* — *1. Cor. 1. d* — *Chrys. hom. 34. in Ioan. post medium tom. 3.* — *Eodem hom.*

A induxit hic, extollens fidem Samaritanorum, ostendés, quoniam secunda signa, adhuc non venerunt ad altitudinem illorum, scil. Samaritanorum, nullum signum videntium. Et ex hoc patet quòd nulla verba ponuntur superflue in Euangelio. Vnde Chrysost. Sicut, inquit, in metallis auri, neq; breuissimum sustinet quis despicere eorum, qui circa hæc sunt, ita in diuinis scripturis, neq; vnum iota præterire contingit, quia à Spiritu sancto sunt. Hæc ille. Et nota quòd ait: *Hora septima reliquit eum febris*, in figura Spiritus septiformis, à quo est salus, ait Glossa. Vnde duo figurantur: peccati assignantis qualitas. Ibi: *Febris.* Secundò signatur virtus medicinæ saluificãtis. Ibi: *Hora septima* per febrem enim in qua est successio caloris & frigoris, signatur peccatum, quod gignitur ex timore malè humiliãte, & amore male inflammante: Cadauer eius proiicitur ad *B* æstum per diem, & ad gelu per noctem. In Psalmo: Incésa igni & suffossa. Ibi Glossa de hoc. Socrus Simonis torrebatur magnis febribus. Ibi Ambrosius: Febris nostra est auaritia, & libido: eo quòd ignitæ sint cupiditates: luxuria, ambitio, ira. Et sicut ait Auicenna: Aquæ sulphureæ, lutosæ & turbidæ faciunt accidere febres: sic spiritualiter quoq; aquæ concupiscentiales, de quibus supra: Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum, inducũt peccata: Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum. Et sicut in febre sunt gradus: vna enim consistit in inflammatione spirituum, & dicitur effimeria, alia in corruptione humorum, etiam diuersimoda, alia in corruptione humiditatum, & dicitur ethica. Vnde Seneca: Febris eo acrior est, quòd non tactu venarum, *C* nec in cuté effuso calore deprehenditur, sed cor ipsum excoquit: sic etiam sunt gradus in peccato, secundum illud Iacobi supra: Concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum, peccatum autem cum consummatũ fuerit, generat mortem. Et dé ista febre in figura dicitur: Percutiat te Dominus egestate & febre. Et potest febris dici quodlibet septem mortalium peccatorum, eò enim, quòd est ex putrefactione humorum, signat luxuriam: eò vero quòd est immoderatorum appetitiua, signat auaritiam: eò quòd est inflammatiua, designat iram: eò quòd est prærogatiua naturæ, signat acediam: eò quòd est deformatiua colore liuido, signat inuidiam: eò quòd est sæpè inflammatiua, signat superbiam. Per- *D* cutiam vos propter peccata vestra. Hæc autem febris reliquit febricitantem hora septima id est, infuso septiformi spiritu, vt prima hora sit spiritus timoris, & sic de aliis ascendendo: Requiescet super eum spiritus Domini & sapientiæ.

35. non longè à princ. — *Ibid. in princ.* — *Hierem 36. f* — *Psalm 79. d* — *Luc 4. f* — *Ambros in Luc. lib. 4. c 4 tom 3.* — *Auicen. lib 2. de medicina.* — *Ioan 4. b* — *Iac. 1. b* — *Effectus, & significatus febrium.* — *Iac. 1. b* — *Deut. 28 e* — *Leuit. 26. d* — *Isa. 11. a*

CAPVT V.

POst hæc erat festus dies Iudæorum. Enarrato progressu filij Dei de Iudæa per Samariam in Galilæam, & descripta sua manifestatione ipsis Samaritanis, & de operatione miraculi in Galilæa, hic narratur de suo ascensu Hierosolymam, & de operatione miraculi & sua doctrina. Et hæc in duas. Primò determinat de prædictis. Secundò, de suo regressu in Hierosolymam, siue iterato *E* ascensu ibi: *Perambulabat.* Prima in duas. Primò de his. Secundò determinatur de transmigratione eius trans mare Galilææ, & operibus & doctrina ibidem: *Post hæc abiit.* Prima in tres partes: quia enim erat operaturus miraculũ, ideò primò antecedentium miraculorũ præmissio. Secundò paralytici miraculosa curatio Ibi: *Dicit ei Iesus.* Tertiò miraculi calumniatio, & calumniantium confutatio. Ibi: *Erat autem Sabbatum.* In prima enim numerantur narrando Domini ascensum, deinde describendo locum. Ibi: *Est autem Hierosolymis.* Tertiò describendo ægrotum Ibi: *Erat autem quidam.* Demum narrando Domini colloquium ad ipsum ægrotum, & eius responsum. Ibi: *Hunc autem cum vidisset*, ait ergo: *Post hæc erat dies festus Iudæorum*, scil. Pentecostes, vt mihi videtur, ait Chrysost. Et de hoc in historiis Magister: non determinatur, inquit, quis dies festus, sed

Continuatio & diuisio capitis. — *Ioan. 7. a* — *Ioan. 6. a*

potest intelligi festum nouorum, scil. Pentecostes. Et ibi de hoc: *Ascendit Hierosolymã*, sed qualiter hoc? Ex quo nouit eorum malitiam, potius debuisset declinasse. Et ad hoc respondet Chrys. Quòd in diebus festis concurrebant qui erant rusticius dispositi, ideò vt euelleret multitudinem, scil. ab errore, ascendit. Et sequitur descriptio loci: *Erat autẽ Hierosolymis probatica piscina*, de hac in historiis Magister: & in Glossa, quæ ait: Probatice enim Græcè ouis, quia ibi abluebãtur cadauera hostiarum: Hebraicè, Bethseide, id est, domus pecudum. Erant enim tres piscinæ; vna extra Hierosolymã, & dicebatur superior, in quem aque de montibus currebat: alia in ciuitate, in quem currebant aquæ illius per meatus, & dicebatur inferior: Congregastis aquas piscinæ inferioris. Tertia erat iuxta templum, in quẽ currebant aquæ cuiusdã partis ciuitatis, de qua hic: *Quinq; porticus habens*. Et ibi erant vmbracula: *Et in his iacebat multitudo languentiũ*, vt dicitur hic: *Angelus Domini, &c. Et mouebatur aqua*. De virtute huius piscinæ Magister recitat opinionem in historiis, scil. quòd in eam fuit proiectũ lignum, de quo facta erat crux Domini: quam tamen opinionẽ ait non esse authenticam. Vnde ad euidẽtiam literæ quæritur, vnde piscina habuit hanc virtutẽ, scil. sanandi? Item quare Angelus descendebat, vt moueret aquam, cum posset sine aque sanare? Item, quare vnus sanabatur, cum esset maior bonitas, & virtuositas multos sanare? Itẽ, quare non fuit mentio de piscine in veteri lege sicut nunc? Ad hęc respondet Chrysost. Quòd Angelus Domini descendẽs, sanctiuem imponebat virtutem, vt discant Iudæi, quoniam multo magis Angelorum dominator omnes ęgritudines animæ sanare potest. Et sicut hic non simpliciter sanabat aqua, sed in Angeli descensu: sic & nobiscum non simpliciter aqua operatur, scil. sanando animas in baptismo: sed cum spiritus susceperit gratiam tũc omnia soluit peccata Hæc ille. Et per hoc patet responsio ad quęstiones, hæc enim scripte sunt in futurorum imagine, & typo: & signant, quòd baptisma debeat dari, maximam habens virtutẽ, omnia expurgans peccata. Et primum quidem Deus dedit aquam expurgantem corporis sordes & inquinamẽta, qualis fuit aqua aspersa cinere vitulę rufæ. Deinde propius volens nos ducere domũ baptismatis, aqua sanat ægritudines, vt hic: propiores enim veritati imagines, id est figuræ, & in baptismate & in passione magis manuducere possunt antiquis figuratis ad credendum. Et ponit exemplum: sicut enim qui propè Regem sunt, his qui à longè sunt armigeris clariores sunt: ita & in typis, id est figuris, & ideò figurã euidentius signantẽ virtutẽ baptismi nunc expressit. Cõsimiliter in parte ista, ait August. subito mouebatur aqua, Angelica virtute. Et hoc signat, quòd Christus subitò venit ad populum Iudæorum, & faciendo magna & docẽdo vtilia, turbati sunt. Piscina verò significat populũ Iudæorum, vnde dicitur: Aquæ populi sunt. Quinque porticus significant quinq; libros Moysis, quibus illi claudebantur: illi enim prodebant, languidos non sanabant. Descẽdere in aquam, hoc est humiliter credere in passionem. Vnus significabat vnitatem sanctæ Ecclesiæ, præter quam nullus poterat sanari. Hæc ille. Et ea his mysterium istius piscinæ. Moraliter vero iste piscina est collecta ex profluuiis lacrymarum: Magna enim velut mare contritio tua: In figura fecit labrum æneum in quo lauabantur sacerdotes, &c. Quinque porticus deliberatæ consensiones considerationesque peccatorum commissorum quinq; sensibus, qui inducunt ad pœnitendum, & ad cohibendum pręuaricationes eorundem sensuum: Et ideò tales signãtur quinq; virgines prudẽtes, de quibus Matthæus. Vel possunt signare, contritiones confonere, & tres partes satisfactionis, scil. ieiunium, orationem, & eleemosynam. Et hi sunt quinque lapides in pera pœnitentiæ, quibus Goliath, id est, diabolus prosternitur. Per languentes signantur peccatores, qui sunt languentes priuatione virtutis: & cæci, carentes veræ cognitionis: & claudi, defectu virtuosæ operationis. Tales enim peccatores sunt curandi grati diuina: Cæci vident, claudi ambulãt Et subditur descriptio paralytici sanandi. Ibi: *Erat ibi quidam homo triginta tres annos habens*. Et in hoc notatur infirmitatis diuturnitas, & ideò hoc specificat secundum Chrys. vt patiẽtia illius ostẽdatur, quòd tot annis cureri expectans assidebat, & vt fortè esset euidẽtius miraculũ in sua claritate: De mysterio vero huius miraculi August. & est in Glossa. Et sequitur mutuum colloquiũ Saluatoris, & illius ægroti: *Hunc cum vidisset*, oculo misericordiæ: *Et cognouisset*, quoniã *multum tempus, &c.* Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius: *Dixit ei: Vis sanus fieri, &c.* Quæritur cum certum esset, eum velle sanũ fieri, quare quærit ab ipso, an vellet esse? Ad hoc respondet Chrys. quòd ideò quæritur, vt nota esset eius patientia, & non magnum qui de seipso imaginaretur. Et ideò sequitur responsio languidi: *Respondet ei languidus: Domine non habeo, &c.* Vnde Chrysost. Quid his mirabilius? quid compassibilius? Vides enim contritum à longa infirmitate, nec tamen blasphemum. Quid dicit? nec diei maledixit, nec contristatus est, sed cum mansuetudine dixit: *Domine non habeo, &c.* Passionem annũtians suum, opinatus est enim fortassis admittẽdum in aquam vtilem sibi esse Christum. Hæc ille. Ideò sequitur: *Dum venio, alius descendit*. Et sic ille sanandus, qui non sanabatur nisi vnus. Nec est ille paralyticus idẽ cum illo, de quo Matthæus, vt ait Chrys. hic. Et sequitur operatio ipsius miraculi: *Dixit ei Iesus: Surge*. Vt enim ait Chrysost. Christus ostendens, quoniam verbo omnia potest facere, ait: *Surge*. Et in hoc liberatio ab infirmitate: *Tolle grabatum*. Et in hoc collatio virtutis ad gradiendum: *Et statim sanus factus est*. Et in hoc miraculi perfectio: *Et sustulit grabatum suum, &c.* Et in hoc miraculi manifestatio. Et de his in collatione prædicabili. Et patet hic credulitas huius paralytici, sicut recolligit Chysost. non enim ait: Angelus non descendit, mouens aquam, nec derisit, sed simul & audiuit & surrexit, nec discredidit ei, qui iussit: *Surgo, tolle grabatum & ambula*. Aliter de Iudæis insentientibus, vt ait idem Chrys. Spiritualiter verò potest totum istud exponi, de peccatore iacente in grabato peccati, siue in voluptate carnis. Secundum quod exponit Gregor. super illud Iob: Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit. Ibi Gregor. Lectus siue grabatus voluptas carnis, vt hic. Et: Per paralysin significatur peccatum, siue voluptas. Paralysis enim est læsio partis, & aliquãdo fit in medio corporis aliquando in parte aliqua, & aliquãdo in origine membrorum, & tunc sequitur mollities non vnius mẽbri, aliquãdo propter vitium partis, quod dicitur in Ioanne. Sic est in pectore destituto à virtute charitatis, & resolutio fluxu voluptatis, & priuato operibus virtuosis. De quo in figura ait Prophera in Psalmo: Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum, & ipsum non est mecũ. Et: Nõ erat ei vox neq; sensus. Et illud Matthæi: Offerebant ei paralyticum iacentẽ in lecto: Piscina figura pœnitẽtiæ, vt dictũ est, in qua hostię lauandæ, id est, corde Deo offerenda: Lauabo per singulas noctes lectũ meum, ait Prophera. Quinq; porticus significant quinque considerationes, quæ introducunt peccatorẽ in lauacrũ pœnitentiæ, siue ad pœnitendum: quarum prima est. consideratio excellentiæ status gratiæ à qua recedit. Ioannes in Apocalipsi: Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiã. Et: Recordatus Petrus verbi, quod dixit Iesus, fleuit amare, &c Secũda cõsideratio, introducens primam, est meditatio vtilitatis culpæ, quã commisit. Vide quam vilis facta es, iterans vias tuas, &c. Et tertio: Vide nunc vbi prostrata sis. Et sequitur: Reuertere auersatrix Israel. Tertia cõsideratio est diuinæ maiestatis, quã offendit: Scito iniquitatẽ tuã, quia in Dominum Deum præuaricata es. Et sequitur: Conuertimini filij reuertentes, & sanabo eucrsiones vestras. Exemplũ de filio prodigo, qui ait: Pater peccaui in te, &c. Et de publicano. Quarta est consideratio pœnæ æternæ, quam meruit. Exemplum de Niniuitis

Et

Marginal notes (left column): *Chrys hom. 35. in Ioan. non mult. à princ. tom. 3.* — Descriptio loci. — Piscinæ tres. — *Isa. 22. c* — Lignum, de quo facta fuit crux Domini. — Quæstiones de hac piscina. — *Chrys hom. 35. in Ioan. ante med. tom. 3.* — Responsio ad quæstiones. — *Num. 19. b* — Virtus baptismi in figuris. — *Aug. tract. 17. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Apoc. 17. b* — Quinque porticus quid significent. — *Thren. 2. d* — *Exod. 38. a* — *Matt. 25. a* — *1. Reg. 17. a, e* — Languentes.

Marginal notes (right column): *Matt. 11. a* — *Chrys hom. 35. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Aug. tract. 17. in Ioan. ante med. tom 9.* — *Hebr. 4. d* — *Chrys. hom. 35. in Ioan. ante med. tom 3.* — Patientia languidi. — *Ibid. hom. 36. ante med.* — *Matt. 9. a* — *Chrys. Ibid. paulò post.* — Perfectio miraculi. — Manifestatio miraculi. — *Chrys. hom. 36. in Ioan. paulo ante med. tom 3.* — *Ibidem.* — Expositio spiritualis. — *Gregor. Mor. lib. 32. c. 15.* — *Iob. 33. c* — Lectus. — *Marc 2. a* — *Psalm. 37. b* — *4. Reg 4. a* — *Matt 9. a* — *Psalm. 6. b* — Quinque porticus. — *Apoc 2. b* — *Matt. 28. g* — *Hierem 2. g* — *Hierem. 3. c* — *Luc 15 d* — *Luc. 18. b* — *Ion 3. a*

3. Reg. 21. g / Luc. 13. a / Luc 7. g / Luc. 23. f / Psalm. 50. a / Hebr. 10. f

Et de Achab. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quinta est consideratio diuinæ misericordiæ, quę peccata remittit. Exemplum de Maria Magdalena, & latrone, propter quod clamat Propheta: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Ex prima consideratione oritur dolor: ex secunda pudor: ex tertia timor: ex quarta horror: Horrendum enim est incidere in manus Domini. Ex quinta, amor: Peccatorem autem sic pœnitere volentẽ, videt Dominus oculo misericordiæ, & lauat, præcipiẽs ei vt surgat de lecto peccati siue culpæ, & ambulet in viis iustitiæ. Et de hoc in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua miraculi facta calumniatio. Ibi: *Erat autem Sabbatum.* Quo licebat scil. Et illa pars in tres partes. Primò calumniatio ipsa. Secundò, calumniationis confutatio. Ibi: *Respondit Iesus.* Tertiò confutationis corroboratio multiplici testimonio. Ibi: *Si ego testimonium perhibeo.* In prima, quatuor. Primò, aliàs siue curati calumniatio. Secundò, calumniati excusatio per Christum curantẽ. Ibi: *Respondit eis.* Tertiò, Christi declinatio, & ab eodem curati eruditio. Ibi: *Iesus autem declinabat.* Quartò, curantis denũtiatio & persequentium obstinatio. Ibi: *Abiit ille homo.* Ait ergo. *Erat autem Sabbatum.* Quo scilic. non licebat portare onera secundum legem: Vt sanctificetis diem, & ne portetis onus, &c. Ideò dicebant Iudæi: *Non licet tibi tollere grabatum* Et in hoc patet eorum insania & inuerecundia, cùm deberent laudare benefactorem, increpatiue dicunt: *Non licet tibi, &c.* Ait Chrysost. Et sequitur secundum, scilicet excusatio paralytici curati cum interrogatione Iudæorum: *Respondit eis: Qui me sanum fecit, &c.* Quasi dicat, ait Chrysost. Qui me eripuit à tam longa ægritudine & restituit sanitati, sic iussit, cui iustũ est obedire & magistrum æstimare. Idem Aug. Auctorẽ sanitatis obiiciebat calumniantibus: & quoniam illi erant percussi inuidia, à suasione sanitatis, vt ait Chrysostom. *Interrogauerunt ergo eum: Quis est homo* Et patet eorum malignitas: non enim dixerunt, qui te sanum fecit, sed: *Qui dixit: Tolle grabatum, &c.* Quod enim erat potestatis, tacuerunt: quod vero videbatur esse transgressionis, in medium ducunt, ait Chrysost. Item cum contemptu loquebantur: *Quis est homo ille?* Sicut infra. Vbi est ille? *Is autem qui sanus fuerat nesciebat.* Scil. sciẽtia certa: *Iesus autem declinabat à turba* In quo tertium denotatur. Sed quęritur, ad quid declinabat, ex quo non poterant nocere, nisi vellet? Item videtur timuisse. Item cum ille calumniatus esset ignorãs, non debuisset eum dimisisse. Et ad istud respondet Chrysost. Quòd Iesus declinauit propter tria, scilicet vt eo absente testimonium fieret insuspicabile. Item, vt non plus furorem eorum accenderet: solus enim visus eius, qui habetur in inuidia, non paruam scintillam immittit in videntibus. Item, vt non adhuc de se ipso quid dicat, quod ad laudẽ pertineret. Hæc ille. Aliter August. Quòd hoc est magnum sacramentum: in eum enim credimus, quem non videmus. Infra. Beati qui non viderunt & crediderunt. *Postea inuenit eum in templo.* Et in hoc religionis signum: non enim secesserat ad nundinas, nec voluptati & remissioni dedit semetipsum: sed in templo conuersabatur, ait Chrys. *Et dixit illi: Ecce sanus factus es.* Et in hoc patet, quòd ex peccatis genita erat illa pars, sicut ait Chrys. & idem in Glossa: & ideò ait: *Noli peccare,* ad cauenda maiora supplicia Ideò sequitur: *Ne deterius tibi contingat.* Et patet congruus modus loquẽdi. Non enim ait ei Christus: Sanum te feci. Sed: *Sanus factus es,* nec ait: Vt non te torqueam. Sed: *Ne tibi deterius contingat.* Ostendit enim quoniam clementia saluatus est, & quoniã peccatis debetur vindicta, ait Chrysostom. Et de hoc Augustinus: Bene Iesum in turba nõ vidit, in templo postea vidit: difficile est enim in turba Iesum videre. Solitudo quædam menti necessaria est, turba strepitum habet, visio secretum. Et ibi bene de hoc. Et sequitur quartum: *Abiit ille homo* In quo notatur quartum, scilicet, denuntiatio curantis. *Et annuntiauit quia Iesus esset.* Vnde August. Postquam cognouit,

Miraculi calumniatio.

Exod. 20. b / Hierem. 17. c

Insania Iudæorum. / Chrys. hom. 36. in Ioan. paulo ante med. tom. 3. / Ibid. paulo post. / Aug. tract. 17. in Ioan. post med. tom. 9.

Chrys. hom. 36 in Ioan. circa med. tom. 3. / Ioan. 7. b

Chrys. ibid.

Aug. tract. 18. in Ioan. post medium tom. 9. / Ioan. 20. g

Chrys. hom. 37. in Ioan. ante med. tom. 3. / Ibid. paulo post.

Ibid. post pauca. / Aug. tract. 17. in Ioan. post medium tom. 9.

Aug. tract. 17. in Ioan.

A non fuit piger in euangelizando. Ille annuntiabat: illi insaniebant. Ideo sequitur. *Propterea persequebãtur quia hæc in Sabbato faciebat.* Et patet deuotio illius curati, ait enim: *Qui me fecit sanum.* Medicum manifestum faciẽs, alios attrahere studens. Illi vero dixerant prius: *Quis est ille homo qui dixit, &c.* Quia quod videbatur crimen, adferebant: iste vero excusationem præmittit: *Qui me sanum fecit.* Vt ait Chrysost. Sed quæritur, videtur enim quòd Iudæi iuste arguebant, ex quo erat sabbatum, in quo non licebat onera portare. Et ad hoc respondendũ, quòd illud est verum, de oneribus impedientibus vacationem ad Deum, vt patet. Et principaliter de operibus seruilibus, quæ sunt peccata, vt ait August. Iudæi seruiliter obseruant diem sabbati ad luxuriam, ad ebrietatem, quanto melius fœminæ eorum lanã facerẽt, quam B in neomeniis saltarẽt. Spiritualiter vero obseruat Christianus abstinens se ab opere seruili, id est, à peccato. Et Gregor. Regulariter onera in sabbati die portare prohibitum est, id est, ne pondera peccatorum ad animã per sensus corporales trahamus. Et quid portare grabatum eo modo, quo iste portauit, non fuit ad impedimentum vacationis à Deo, immò ad templum iuit, & beneficiũ curationis ad gloriam Dei annuntiauit, nulla fuit violatio sabbati. Præterea notandum, quòd in præcepto de conseruatione sabbati, erat aliquid morale, sicut vacatio Deo & diuinis: & erat aliquid cæremoniale, siue taxatio siue designatio diei septimæ, & cessatio ab operibus seruilibus. Quãtum ad primum præceptum de sabbato, ponitur inter moralia præcepta, & semper est obseruandum: quantũ ad alia duo, fuit implendum. Vnde Au- C gustin. sabbati præceptum datum esse ad tempus Iudæis indicat, impletionem vero sabbati in ipso venisse, quando ait infra: *Ego operor.* De operatione vero sabbati. & ipso sabbato multiplici infra: Et sequitur illa pars, in qua confutatio calũniæ & calumniantium. Ibi: *Iesus autẽ respondit* Et illa in duas. Primò, confutatio ipsa in generali. Secundò, in speciali: *Amen amen dico vobis.* In prima quatuor. Primò ostensio æqualis potentiæ in operãdo. Secundò amoris huius declaratio. Ibi: *Respondit vtique Iesus.* Tertiò, ne crederetur ex hoc, quod dixit, minorẽ esse potentiam filij potentia patris. huius suspicionis remotio. Ibi: *Quæcunque enim ille* Quartò in terris huius exẽplaris ostensio. Ibi: *Pater diligit filium.* Ait ergo: *Respondit eis,* vt esset ratio talis secundum Chrysost. Licet dictũ sit de Deo, quòd die septima quieuit: tamen D continuè operatur: prouidet enim & continet omnia, quæ facta sunt, sicut patet in cœlestib⁹, vt in Sole oriẽte, & Luna currente, & vt patet in seminibus, & habitantibus in terra, quæ nutrit flumina fluunt, & sic de aliis. Et tamen non soluit sabbatũ transgrediendo. Cum ergo filius eadẽ operetur, nec ipse soluit sabbatum, & maximè vbi iussit opus fieri pietatis, vt in curatione videlicet paralytici. Et hoc est quod ait: *Pater meus operatur,* cum fecit mundum: per me enim fecit, qui sum verbum & per me regit, ait Aug. supra: Omnia per ipsum facta sunt. Et quoniã hæc dixit cæcis, medicamentum ignorantibus, & tanquã in phrenesi occidere volentibus magis persequebãtur eũ, ait August. homilia dicta. Et ideò sequitur: *Propterea magis quærebant interficere, &c.* Quia secundum opinionem eorum soluebat sabba- E tum. Sed patrẽ suum dicebat Deum, non sicut nos. Sed: *Faciens se æqualẽ Deo.* Sed quęritur, quare proposuit ista sublimia & arcana de sua diuinitate & æqualitate cum patre, cũ essent illi infirmi & sic manuducẽdi facili doctrina, prout ait Paul⁹: Sicut paruulis lac vobis potũ nõ escam dedi. Et ad istud respondet Chrysost. Quòd filius Dei volebat vtrumq; credi, scilicet de se, & condescẽsionis dispensationem, & deitatis dignitatem. Et ideò volens ad maius eos reducere & excelsius de patris dignitate locut⁹ est. Si enim deberet de humanis semper loqui, omnes crederẽt illũ esse hominẽ solũ. Et sequitur secunda particula, in qua huius declaratio: *Amẽ dico vobis, non potest filius, &c.* Infra: A me ipso facio nihil, nisi quod fecerit pater. Infra: Quæ vidi apud Patrẽ, hæc lo-

post medium tom. 9.

Chrys. hom. 37. in Ioan. ante med. tom. 3.

Hierem. 7. c / Exod. 20. b / Aug. tract. 3. in Ioan. post med. tom. 3.

Aug. tract. 17. in Ioan. post medium tom. 9.

Diuisio huius partis

Chrys. hom. 37. in Ioan. ante med. tom. 3. / Gen. 2. a

Aug. tract. 17. in Ioan. ante med. tom. 9. / Ioan. 1. a / Ibidem.

1. Cor. 3. a / Chrys. hom. 37. in Ioan. ante med. tom. 3.

Ioan. 8. d / Ibidem.

quor. Et ne crederetur ex hoc, non habere posse ac tāta, sicut pater, subditur tertium: *Quæcunq; ille fecerit, hæc & filius.* Supra: Omnia per ipsum facta sunt. Et: Omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Et his, vt ait Aug. Iudæi commoti, quia in homine non intelligebāt Deum, carnem videbant, Deum nesciebāt habitaculum cernebant, habitatorem ignorabant: non enim forma serui æquabat patri, nec id quod factum est propter nos, sed quod erat, quādo fecit nos: Non rapinā arbitrat⁹ est, se esse æqualē Deo, &c. Et ibi bene de hoc. Sed dicūt hæretici, sc. Arriani, vt ait ibidē, quòd ex hoc videtur, quòd filius non sit æqualis patri, quia qui non potest facere, nisi quod viderit aliū facere, videtur esse minor illo. Itē videtur ille nobiliori modo facere, quam ille, qui nō potest facere, nisi videat aliū facere. Item quæritur, qualiter ait: *Quæcunq; fecerit pater, hæc & filius similiter facit.* Cùm sit manifestū ex prædictis, quòd eadem faciunt: quare apponit similiter? Et ad primū respondendū est, secundum Glossam, quòd idē est filio videre patrem, vel audire, quòd esse à patre. Nō ergo aliud filio videre patrē facientē, quòd esse à patre, & operari quę pater operatur. Vnde in operāribus differentibus secundū essentiam posset obiici eo modo quo obiiciūt Arriani. Sicut in duobus fabris, quorū vnus operatur, quod videt aliū operari, sicut exemplificat August. Sed omnia per verbum facta sunt. Et ideò sequitur hic. *Quæcunq; fecit pater, & filius similiter.* Non sic in humanis, nā cor facit literas intelligibiliter, manus easdē visibiliter. Sed pater & filius eadem & similiter faciūt, sicut manifestat August. Ex his ergo pater omnipotentiæ in Deo indiuisibilitas, & respectu effectuū æqualitas, & in mundo faciendi identitas. Vnde Chrysost. potestatis ostendit indissimilitudinē & etiam voluntatis. Et sequitur quartū: *Pater enim diligit filium.* Et ibi duo. Primò, explanatio dictorum, quasi in terris. Secundò, quia mentio facta est de mortuis viuificādis, subditur potestas collata filio in iudicio. Ibi. *Neq; pater iudicat quenquam &c.* Ait ergo: *Pater diligit filiū,* id est, diligens generat filiū sibi consubstantialē: *Et omnia demonstrat,* filium generando. Supra: Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et Matthæus: Hic est filius meus dilectus. Vnde Chrys. Vt cognoscas filium non ingenitum esse, ait: *Diligit filium, & dedit omnia, siue demonstrat,* id est, genuit: *Et maiora his demonstrabit,* scil. curationibus languidorum, ait August. Vbi obiicit. Sed demonstrabit ergo non demōstratum est: qualiter ergo ait prius: *Omnia demonstrat.* Et ad istud respondendum secundum Aug. vt est in Glossa. Pro parte demonstrare patrem filio, est cuncta per filium operari. Quod vero ait: *Demonstrabit,* hoc est dictū, maiora per eū faciet, sicut mortuos suscitare, quod est maius, quàm languidos curare. Et per hoc patet solutio ad obiecta, quæq; possunt obiici. Si enim fili⁹ nihil potest, nisi quod viderit patrē facientē: & si pater demōstrat filio, qualiter filius operatur omnia quę & pater? Prius enim est esse, quam videri, vel demonstrare. Et ad istud respondendū est, sicut tangit Glossa, quòd in his differendis illo genere loquendi vtitur, quo paruulorū mentes possit excitare, & quo mentes adultorū exerceantur. Licet ergo in rebus humanis posset obiici de prioritate & posterioritate, nō tamē in diuinis, vt pręhabitū est, vbi est idētitas essentiæ, vt patet ex dictis August. prius. Et quia dixerat, maiora demonstrabit, subdit: *Vt vos miremini,* scil. de magnitudine operum, quæ facit filius, vt infra: Multa bona opera ostendi vobis. Et specificat illa opera. *Sicut enim pater suscitat mortuos,* sc. in anima, ait Glossa: *Sic & filius quos vult,* non alios, quia eadem voluntas & eadem potestas, & eadē viuificatio? prout ait August. & est in Glossa: Parū est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob. Et de hoc verbo in collatione prædicabilis, infra. Sed quæritur, in omnibus prædictis propositionibus ait, semper filium facere ea, quæ facit pater: sed pater generat filium ergo & filius generat filium. Et si respondeatur, quod generare dicit purā reuelationem: obiicitor, quòd pater mittit filium,

Ioan. 1 a
Col. 1. c
Aug. tract. 12. in Ioan. ante med. tom. 9.
Phil. 2. a
Error Arrianorum.
Aug. ibid. post aliqua.
Ibid. post.
Ibidem.
Chrys. hom. 37 in Ioan. post medium tom. 3.
Ioan. 3. d
Matt. 3. d
Aug. tract. 19. in Ioan. ante med. tom. 9.
Ibidem.
Ioan. 10. e
Aug. tract. 19. in Ioan. ante med. tom. 9.
Isa. 49 b

ergo & filius mittit filiū: mittere enim dicit actionem.
A Et ad istud respondetur magistraliter, quòd quædā dicunt purā relationem, vt generare: quædā purā actionem, vt creare & facere: quædā vero vtrumq; vt mittere: quędā dicunt actionem & significationē, sicut apparere. Ratione ergo actionis verū est, quod quęcunq; facit pater: facit & filius. Vnde August. Patris & filij sunt inseparabilia opera, vt illi inseparabiles. Infra: Ego & pater vnū sumus. Quantum vero ad id quod est relationis, non tenet: & ideò filius potuit incarnari, pater non. Ad euidentiā dictorum recapitulat Aug. quædam vtilia: ait enim exponens illud: *Non potest filius facere quicquam, nisi quod viderit patrem facere.* quia quidquid habet filius vt faciat, hoc habet à patre: quia à patre habet, vt sit, & à patre habet vt possit. Filio autē est idē esse, quod posse: & quia nō filius est à se, nō potest à se.
B Item opponit hæreticus filius non vidit patrem ambulare super mare pedibus, & tamen ipse ambulauit. Ergo propositio falsa: Et ad hoc respondet August. quòd cū filius ambulabat super mare, diuinitas gubernabat. Infra. Pater in me manens facit opera. Opus ergo patris fuit illa ambulatio, quia inseparabile est opus vtriusq;. Et ita filius opus patris. Opponit idem August. de hoc quod ait: *Omnia demōstrat filio.* Et postea subdit: *Maiora demonstrabit.* Cùm loquatur de filio secundū diuinitatē, videtur quòd potestas data filio à patre possit augmentari: & quod pater scit plura, quam filius. Vnde clamat August. O verbum Dei quid est pater demonstraturus quod tu nescis? quasi dicat nihil. Et ad istud respondet Aug. quòd vnus homo caput & membra. Supra: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit: ille
C caput, nos membra totus homo ille & nos. Cùm ergo demonstrat pater membris, & Christo demonstrat. Et est mira res, ostenditur Christo, quod nouerat Christus, & ostēditur Christo per Christum, quia membris per caput. Et per hoc ad obiecta, quia loquitur demōstratione, quæ fit membris. Ex dictis datur exemplū fidelibus, non faciendi alia, quàm quæ vident patrem facere, ad imitatione filij: Estote misericordes sicut & pater vester misericors est: sic enim erunt opera regulata & recta & secura: Estote imitatores Dei, sicut & filij charissimi. Maiores enim sunt imitandi, inquit Tullius. Qualiter autē Deus demonstrat credentibus opera ma-
D gna, habitum est ab August. Et hoc per ipsum filium Dei ille opus est, infra: Operibus credite. Et sequitur illa particula, in qua explanatio verbi præmissi: *Neque enim pater iudicat,* quia enim mentionē fecerat de mortuorū resuscitatione, ideò subdit, quòd pater non iudicat. Vnde August. hoc dicit, quasi reddens rationem superioris sententiæ. Et de hoc consequenter opponit, si in iudicio mortui sunt suscitandi. Si ergo pater suscitat mortuos, vt præmissum est, quomodo non iudicabit filius? quasi dicat, iudicabit. Item si simul suscitant & viuificant: ergo simul iudicabunt. Item vt habitum est ab August. Pater & Filius sunt inseparabiles, & opera eorum inseparabilia: Ergo vt prius. Item vt Aug. ait, quia non est filius à se, non potest aliquid à se. Et videre filij hoc est esse natū de patre. Et totum quod est, quod
E potest, de patre est, & nascendo videt. & videndo natus est: Ergo similiter à patre habet quod iudicet. Et ita prius. Et ad istud respondet August. Pater dicitur non venturus ad iudicium, licet non recedat à filio, quia nō videbitur in iudicio. Forma illa erit iudex, quæ sub iudice stetit, illa iudicabit, quæ iudicata est. iudicabit iustè, quæ iudicata est iniquè. Et subdit causā: Hoc ideò erit, quia iudiciū erit iustorum & iniquorū. Qui iniqui videre Deū non possunt, eo quod mūdo corde videtur: ideò talis apparebit iudex, vt non possit videri ab hominib⁹. Quia ergo filius in forma serui apparebit, & nō patris, ideò dicitur quòd pater non iudicat quenquam. Hæc Aug. Et ex his patet litera: *Neq; pater iudicat quēquam.* Apparendo scil. vt pater: *Sed omne iudicium dedit filio,* eo quòd apparebit in forma serui, quæ possit ab hominibus videri: Videbit eum omnis oculus, & qui pu-

Aug. ibidem tract. 20. ante med.
Ioan. 10. e
Ibid. post.
Ibid. paulo post.
Ioan. 14. c
Aug. tract. 21. in Ioan. ante med. tom 9.
Aug. ibid. post multa.
Ioan. 3. a
Luc. 6. a
Ephes. 5. a
Cicer. de finib. malorum & bonor. lib 1.
Aug. ibid.
Ioan. 10. e
Aug. ibid. post med.
Ibid. tr. 20. ante med.
Ibid post medium.
Ibid. tr 19. post med.
Ibidem.
Apoc. 1. b

pugerunt,

Aug. ibid. ante med. *Deut. 32. e* *Iob 9. e* *Phil 2. a ibid. b* *1. Reg. 2. f* *Prou 3. b* *Eccl. 7. e*

pugerunt, plangent: *Vt omnes honorificent filium*, sc. in eũ credendo, & exhibendo ei honorem æqualem, sicut patri. Vt enim ait August. honorare patrem est credere eum habere filium sibi æqualẽ. Et similiter honorificare filium, est credere eum esse æqualẽ patri: *Et ideo qui non honorificat filiũ*, isto modo: *Nec patrem*. Sed videtur, quòd non sit vera cõuenientia, quia filius iudicabit in forma serui, vt dictum est: Sed secundum illã formã non est honorificandus æquali honore vt pater. Et ad istud respondendum est, quòd potestas iudicandi, quę est auctoritatis, est totius Trinitatis: Cùm enim accepero tẽpus, iustitias iudicabo. Et: Mea est vltio. Potestas tamen ministerij erit filij in forma serui, vt dictum est. Et quia in illa forma fuit iudicatus etiam iniquè & contẽptus: Terra enim data est in manus impij. Ideò merito dedit ei pater, vt in illa forma appareret iudicans, & timeretur sicut Deus, cuius sententia perseuerabit inuiolabiliter: Humiliauit semetipsum, &c. Et sequitur: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Ergo nõ intendit, quòd forma serui sit æqualiter honorificanda, sicut pater: sed quòd filius, qui apparebit in forma serui, sit honorificandus, sicut pater. Vnde nota quòd Deus est honorificandus humilis obedientiæ subiectione. Quicunq; honorificauerit me, glorificabo eum. Item est honorãdus debili electus exhibitione: Honora Deum de tua substãtia & de primitiis omnium frugum tuarum. Et: Honora Deũ ex tota anima tua, &c. Et sequitur illa pars, in qua manifestat æqualitatem omnipotentiæ filij, cùm patre in speciali. Ibi: *Amen, amen dico vobis*. Et hoc descendendo ad potentiam viuificandi, & potentiã iudicandi. Et hæc in duas partes. Primò, declarat potentiam filij in viuificando. Secundò: eandem in iudicando Ibi: *Potestatem dedit*. Prima respicit benignitatem misericordię. Secunda seueritatẽ iustitię. In prima, tria narrantur. Primò specificat quos & quales viuificet. Secundò, quomodo viuificet. Ibi: *Amen amen dico vobis*. Tertiò, æqualitatem potentiæ vtriusque qua viuificat, manifestat. Ibi: *Sicut enim pater*. Ait ergo: *Amen dico vobis qui verbum meum audit*, auditu cordis scil. *Et credit*, scilicet perfecta fide: *Ei*, id est patri: *Qui misit me*, vnigenitum sibi consubstãtialem. Supra: Non misit filium vt iudicet mundum, &c. *Habet vitam æternam*. Et in hoc notatur inuentio omnis boni: *Et in iudicium non venit*. Ibi notatur euasio omnis mali. Supra: Qui credit in me, non iudicatur. Sed quæritur qualiter ait: *Habet vitam æternam*, quia illa habebitur post vitam hanc. Sicut clamat Apostolus: Quis liberabit me de corpore mortis huius: Et sequitur. Gratia sc. consummata. Item videtur sibi contradicere. Primò ait: *Quòd qui sic audit, habet vitam æternam*. Sed si habet vitam non transit à morte, sed prius transiuit: Ergo. Et ad istud respondendum, quòd habere vitam æternam est dupliciter: vel in spe. & in arrha, siue in pignore, quod est spiritus. Et sic dicitur habere in ista vita, infra: Hæc est vita æterna vt cognoscant te, &c. Vt enim ait August. Differentia est in amore spiritualium & carnalium: nam qui nouit, & perfectè amat iustitiã, iustus est: non tamen qui nouit aurum, & amat, habet scilicet aurum. Et in epistolis: Velle iustitiam, est eam habere. Item est habere vitam æternam in re: & sic erit post hanc vitam, quando videbitur Deus facie ad faciem Ad aliud respondendum secundum Aug. Quòd hic loquitur de transitu à morte infidelitatis ad vitam fidei, à morte falsitatis ad vitam veritatis, à morte iniquitatis ad vitam iustitiæ. Et enim quædam resurrectio mortuorum, scilicet prædicta. Hæc August. Vbi opponitur, qualiter ait: *Hic in iudicium non venit*. Cum dicat Apostolus: Oportet nos manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, &c. Ergo adhuc quis transibit in iudicium? Et ad illud respondet August. quòd est iudicium damnationis, & est iudicium discretionis, siue discriminationis, quo bonis bona, & malis mala debentur: qui vero audit & credit non transit in iudicium damnationis. Et patet hic quæ sint necessaria ad vitam æternam, quorum primum est perspicaciter

Ioan 3. b *Ibidem.* *Rom. 7. d*

Habere vitam æternam est dupliciter. *2 Cor. 1. a* *Ioan. 17 a* *August. de princ. lib 9. cap 9. tom. 2.* *1. Cor. 13 d* *Aug. tract. 19. In Ioan. ante med. tom 9. ibid. tract. 22. ante med.* *2. Cor 5. b* Iudicium duplex. Necessaria ad vitam æternam.

A B C D E

audite, vnde ait: *Qui audit*, id est, auditu cordis: Qui habet aures audiendi audiat. Et: Esto mansuetus ad intelligendum, vt intelligas. Secundò est necessarium perfectibiliter credere, vnde ait: *Et credit*. Rectè intelligendo, feruenter amando, perfectè orando Hoc enim implicat credere: Fides sine operibus mortua est. Et: Qui credit Deo, attendit mandatis. Et qui talis est, habet vitam æternam, eo modo quo est expositum. Et sequitur illa pars in qua manifestat, quomodo viuificentur. Ibi: *Amen dico vobis quia venit hora*, scilicet tempus gratiæ: *Quando mortui*, scilicet priuatione fidei: *Audierint*, id est, obedierint: *Vocem*, internam inspirationem. Infra: Qui ex Deo est, verba Dei audit: *Viuent*, vita gratiæ nunc & vita gloriæ postea, infra: Oues meæ vocem meam audient, & dabo eis vitam æternam. Et patet hic discredentium defectiua calamitas, quia mortui scilicet, sunt priuati sensu rectæ intelligentiæ, & motu operum iustitiæ. Viuens enim differt a non viuente sensu, & motu, ait sapiens. Et de sic mortuis: Exsurge à mortuis. Secundò figuratur internæ inspirationis qualitas, ibi: Audient vocem filij Dei. Hæc enim vox est interna inspiratio, de qua in Psalmo: Dabit voci suę vocem virtutis. Hanc vocem desiderat sponsa: Sonet vox tua in auribus meis, vox tua dulcis, in Psalmo: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Et tales viuent vita gratiæ nunc, & vita gloriæ postea: Verba enim vitæ æternæ habes, ait Petrus ad Christum: infra. Et sequitur tertia particula, In qua manifestat ipsius potentiæ qualitatẽ in viuificando: *Sicut pater habet*, id est genuit filiũ: *Vitam*. Pater enim est vita non nascendo, filius est vita nascendo. Et hoc ait ad differentiã habentis vitam participatione non per essentiam. Infra: *Ego sum resurrectio & vita*. Supra: Vita erat lux hominum, &c. Vnde participatione huius vitæ viuunt creaturæ rationales, huius vitæ participabiles: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Et nota quòd ait: *In semetipso*, vt ait August. Vita Dei est immutabilis, nec proficit nec deficit, nec aliter est nunc, nec aliter post. Sed vita animæ aliter nũc aliter post: nunc enim sapiens, nunc stulta: & cum viuit in iniquitate, mors est eius: erigendo se ad Deum, & inhęrendo ei, viuificatur & est particeps alterius vitæ. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur illa pars, in qua declarat potestatem filij in iudicando, ibi: *Et potestatem*. Et ibi tria. Primò, præmittit qua potestate iudicat. Secũdo, quos iudicat, ibi: *Nolite mirari*. Tertiò, quomodo iudicat, ibi: *Non possum*. Ait ergo: *Et potestatem dedit ei iudicium facere*, vt expositũ est supra, quod iudicium dedit filio, quia per formam serui iudicaturus est. Et ideò sequitur: *Quia filius hominis*. Vt enim ait August. Quis in principio erat verbũ, dedit ei vitã in semetipso: quia verbum caro factũ est. Filius hominis est, & accepit potestatem faciẽdi iudicij in fine sæculi Sed obiicitur, quòd nõ solus filius iudicabit, quia dicitur Apostolis: Sedebitis & vos iudicãtes, &c. Angelos iudicabimus. Et: Iudiciũ tribuit pauperibus: Ergo, vt prius. Ite videtur quòd filius nullum iudicet, infra: Non iudico quenquã. Et ad istud respondendũ secũdum Hugonẽ: Vbi ait, quòd quatuor sunt iudicia: quorum primũ est secundum præscientiã, quo sumus iudicati, antequam essemus. Item aliud est secundum causam, quo iudicamur, ex quo incipimus esse vel boni, vel mali. Tertium est secundum operationem. quando operibus foris ostendimus quales sumus intus. Quartum est secundum retributionem, scilicet in percipienda mercede, in illo iudicio sententia dictatur, & hoc erit ipsius Trinitatis. Item sententia profertur, quod erit filij, quia in humanitate sua omnis iudicij sententiam proferre accepit secundum Hugonem. Iudicare ergo auctoritate & dictamine sententiæ est totius Trinitatis. Iudicare vero prolatione sententiæ, & euidentia formæ, siue ministerio, erit filij hominis. Vt loquitur hic. Iudicare vero assistentia & approbatione, erit Apostolorum & Apostolicorum virorum: Dominus veniet ad iudicium cum senioribus populi sui. Et: Nobilis in portis vir eius,

Luc 8. b *Eccli. 5. d* *Iac. 2. d* *Eccl. 32. d* *Ioan. 8. f* *Ioan. 10. e* Discredentium calamitas. *Sap. 2. a* *Ephes. 5. e* *Cant 2. a* *Psalm. 84 b* *Ioan. 6. g* Pater & filius qualiter sunt vita. *Ioan 11 e* *Ioan. 1. a* *Act. 17. f* *Aug. tract. 22. in Ioan. tom. 9.* Vita animæ quæ sit. Potestas filij in iudicando. *Aug. ibid. post.* *Ioan. 1. a* *ibid. b* *Matt. 19. d* *1. Cor. 6. a* *Iob 36. a* *Ioan. 8. b* *Hugo de sacram. fid. Lib. 1. par. 8. cap. 5.* Quatuor sunt iudicia. Iudicare quorum erit. *Isa. 3 c* *Prou. 31. c*

Greg. Moral. lib. 20. cap. 20. Iob 36. a
Quatuor ordines in iudicio.
Hugo de sacram fid. lib. 2. par. 8. cap. 5. Ioan 8. b Rom. 14. a

quando federit cum fenatoribus terræ. Et de his bene [A] Greg. Eaponens illud verbum Iob fupradictum: Iudicium tribuit pauperibus. Ibi enim distinguit quatuot ordines in iudicio: fcil. quod quidam iudicabuntur, nec iudicabunt: quidam iudicabunt, nec iudicabuntur: quidam, nec iudicabunt, nec iudicabuntur, &c. Ad vltimũ refpondet Hugo, quod quantum ad dictandam fententiam, ait Chriftus: Non iudico quenquam. Quantum vero ad proferendam fententiam ait: *Sicut audio, fic iudico*, iufta eodem. Et ea dictis patet, quod temerarium eft alicui vendicate alium. Tu quis es, qui iudicas feruum alienum? Et: Nolite ante tẽpus iudicare. Et fequitur fecunda particula, in qua manifeftat, quod iudicat, fcil. malos: omnes enim fufcitabit, fed malos iudicabit iudicio damnationis. Et hoc eft, quod ait: *Nolite mirari*: de eo quod dictũ eft, fcilicet, quod filius hominis habet [B] poteftatem iudicium facere, quia: *Venit hora*, fcilicet in fine fæculi quod licet fit futurum, tamen præfens Deo: *Quando omnes, qui in monumento funt, audient vocem.* Et fic loquitur, quantum ad tefurrectionem animarum. Vnde Auguft. In monumentis corpora funt, non animæ. Supra ergo ait de tefurrectione animarum, hic de tefurrectione corporum. Vnde Auguft. Refurgunt animæ ab iniquitate per id, quod eft Deus: corpora à corruptionibus, per id quod eft homo Dominus in iuffu, & in voce tubæ. &c. Et fequitur: *Mortui refurgent, &c. Et procedent qui bona egerunt in refurrectionem vitæ*, fcil. æternæ. *Qui vero mala, &c. In refurrectionem iudicij*, fcil. damnationis: ibi autem fumitur iudicium pro pœna, ait Auguft. De vtrifque: Venite benedicti, &c. Et poft: Ite maledicti, &c. Omnes tefurgemus, fed non [C] omnes immutabimur. Sed quæritur, qualiter ait: *In refurrectionem iudicij*, quia in Pfalmo: Non refurgunt impij in iudicio. Et fupra: Qui non credit iam iudicatus eft. Et ad iftud refpondendum eft fecundum Gregoriũ, vbi fupra: Quod tefurgent omnes infideles, fed ad tormentum, non ad iudicium: non enim eorum caufa tunc difcutitur, qui ad confpectum diftricti iudicis iam condemnatione fuæ infidelitatis accedunt, & ideò non iudicantur, fed tamen pereunt, vt ait ibidem. Qui enim fine lege peccauerunt, fine lege peribunt. Et ideò tales ibunt: *In refurrectionem iudicij*, id eft, damnationis. Et de his Chryf. Quod toties inculcat & commemorat, hoc fcil. iudicium & vitam, præparans auditorem. Et de ifta tefurrectione in collatione prædicabili, infra. Et fequitur vltima particula, fcilicet: *Quomodo iudicat*, nimirum iuftè, quærendo voluntatẽ patris, quia dictum eft: *Quod omne iudicium dedit filio*, ne dicerent, non fecundum patrem ergo iudicas, ideò ait: *Non poffum, &c.* Sicut continuat Auguft. Et eodem modo Chryf. homilia dicta: quoniã diffimilia à prophetis videbatur dicere, qui dixerunt: Deus iudex iuftus, &c. Et alibi: Iudicabit orbẽ terræ. Deftruens fufpicionem, ait: *Non poffum à me ipfo, &c.* Vt enim ait Auguft. quia non eft filius à fe, non poteft aliquid à fe. Et fi obiiciatur, ficut obiiciunt hæretici, quod tunc non eft æquè potens, ficut pater. Refpondendum, quod ea hoc denotatur omnipotentia quia eadẽ, quæ eft ipfius patris, eft & filij, & nulla notatur impotentia, fed omninò eadem potentia, quæ eft patris, ficut eft eadem vita & eadem effentia. Et ideò [E] fequitur: *Sicut audio, iudico*, id eft, ficut accipio à patre. Vt enim ait Aug. Non eft ei aliud audire, aliud videre, fed filio eft & idem & effe à patre, & audire, & videre; fecundum Auguft prius: Omnia tradita funt mihi à patre meo: *Et iudiciũ meũ verũ eft.* Quia ita iudico, ac fi ipfe pater effet, qui iudicat. Ait Chryfoft. Et hoc: *Quia quæro voluntatem patris mei.* Infra: Ego & pater vnum fumus. Et ideò vna voluntas. Vnde Chryfoft. Oftendit effe vnam voluntatem, quæ eius, & quæ patris, ac fi vnius vtique mentis effet voluntas. Et de hoc opponit Chryf. quod fecundum hoc alia voluntas fua, alia patris: quia ait, quod venit facere voluntatẽ patris, non fuam. Et fi fic, fuam, erat deficiens. Sed ad contrarium arguit Paulus, ita, fe mifcuit diuinæ voluntati, vt dice- [A] ret: Viuo ego, iam non ego. Et ita nulla in eo voluntas, nifi diuina: ergo multo magis nec in filio. Et ad hoc refpondet, quod fermonem hic producit ad fufpicionẽ eorum qui audiebant, & putabant eum effe purum hominem. Ideo decenter oftendit iudicium effe verum, & omninò fecundum diuinam voluntatem. De triplici autem autem voluntate in Chrifto, fcilicet de vna fecundum affectũ naturæ, & de voluntate fpiritus, & de voluntate fua diuina, in quantum Deus, fiue de voluntate paterna. Ea prædictis patet exemplum iudicantibus ad imitationem filij. Et hoc, quoad tria, non vt fit iudicium temerarium, fed certum. Vnde ait: *Sicut audio, fic iudico*, infra: Nunquid lex noftra iudicat hominem, nifi audierit ab eo: Caufam, quam nefciebã, diligentiffimè inueftigabam. Ibi Gregorius bene, qualiter iudices debent effe diligentes in iudicando, vt ait: Nota de iudicio, ne ad proferendam fententiam iniquam præcipites effe debeamus, ne temerariè indifcuffa iudicemus, ne quælibet mala audita nos moueant, ne paffim dicta fine probatione credamus, &c. Et ibi bene de hoc. Vnde & de Domino legitur: Defcendam, & videbo vtrũ clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et: Cũ tranquillitate iudicat. Secundo figuratur, quod iudiciũ debet effe in proceffu iuftum, Vnde ait his: *Iudicium meum iuftum eft.* Et: Iudices & magiftros conftitues, vt iudicent iufto iudicio. Vt enim ait Tullius: Iudicis eft in caufis verum fequi, nec nocentẽ defendere, nec condemnare innocentem: Qui iuftificat impium, & qui cõtemnat iuftum, abominabilis eft vterque apud Deum. Itẽ infinuatur hic, quod iudicium debet effe in fententiãdo ordinatum, quia fecundũ voluntatẽ Dei. Illud enim eft rectificatum & ordinatum iudicium, quod fit fecũdum diuinam voluntatem, quæ non vult nifi quod iuftum eft. Infra: Nolite iudicare fecundũ faciem, fed iuftum iudicium iudicate, id eft, fecundum veritatem, ait Gloffa. Et fequitur pars vltima capituli, in qua corroboratio confutationis præmiffæ calumniæ multiplici teftimonio, ibi: *Si ego teftimoniũ.* &c. Et illa in duas. Primo teftimoniorũ adductio. Secundo Iudæorũ difcredẽtium reprehenfio, & obftinationis manifeftatio, ibi: *Et non vultis venire ad me.* Prima adhuc in duas. Primo, recitatio falfæ fufpicionis calumniantium, & dicentium fuum teftimoniũ verũ non effe. Secundo manifeftat fe habere teftimonia, ibi. *Vos mififtis ad Ioannẽ.* Ait ergo. *Si ego teftimoniũ perhibeo de me ipfo, illud non eft verũ.* Sed [D] qualiter hoc? Supra: Perhibuit de fe teftimoniũ, quãdo ait mulieri. Ego fum. Ad iftud refpondet Chryf. quod non loquitur, quantum ad dignitatẽ fuam, fed quantũ ad fufpicionẽ eorum, quafi diceret: vos dicitis: *Quod fi ego teftimoniũ perhibeo de me, illud non eft verũ. Et tamen alius eft*, fcil. pater, fecundũ Gloffam, vel ipfe Spiritus, fecundũ Chryf. *Qui teftimoniũ perhibet*, vt patet fupra: quãdo Ioannes vidit Spiritum defcendentẽ vt columbam. *Et fcio quia verum eft teftimonium.* Infra: Qui mifit me, verax eft. Et ex hoc patet folutio obiectionis, quæ obiici poffet, quod fibi videtur cõtradicere. Primo enim ait, quod fi teftimoniũ perhiberet de fe, non effet verũ. Secundo ait, quod verum eft teftimoniũ, quod perhibetur. Et ad iftud refpondendum, fecundum Chryf. vt [E] prius: quod prius locutus eft, quantũ ad eorũ fufpicionem, nunc verò quantum ad fuam dignitatem. Aliter refpondetur Magiftraliter, intelligẽdo præcisè fe. quod fi teftimonium perhiberet de fe, non effet verum quãtum ad fufficientiam teftificationis fecundũ legem quæ ait: In ore duorum vel trium ftat omne teftimoniũ. Sed quia alius eft qui perhibet, fcil. pater & fpiritus, & etiã Ioannes: ait Gloffa, ideo teftimoniũ eft verũ. Et fequitur illa pars, in qua adductio teftimoniorũ ab aliis. Et illa in quatuor fecundũ quatuor teftimonia. Primo inducit teftimonium à Ioanne. Secundò ab operibus, ibi: *Ego habeo.* Tertio à patre, ibi: *Et qui mifit me pater.* Quarto à fcripturis, ibi: *Scrutamini fcripturas.* Ait ergo: *Vos mififtis ad Ioannẽ.* Supra: Et non vtiq; mififtetis, nifi dignum fide opinaremini, ait Chryf. nec ipfe ingeffit tan-

1. Cor. 4. a
Aug. tract. 19 in Ioan. poft med. tom. 9. Ibid. tract. 23. ante medium. 1. Theff 4. a
Iudicium pro pœna. Mat. 25. c 1 Cor 15 g Pfal 1 b Ioan. 3. b Greg. Mor. lib 20 c. 10 ante medim.
Chryf. hom. 48 in Ioan. ante med. to. 3.
Quomodo iudicat filius.
Aug tract. 19 in Ioan. verfi 10 9. Chryf. hom 19. in Ioan. circa med. tom. 3. Pfal. 7. a Pfal. 95. c Aug. tract. 28 in Ioan. ante med. tom 3.
Mat. 11 d Chryf. hom. 38. in Ioan. poft med. tom. 3. Ioan. 10. e Chryf. ibid.
Gal. 2. e
Triplex voluntas in Chrifto.
Ioan. 7 g Iob 29. c Greg. Mor. lib. 19 c 14. poft medium
Quales in iudicio effe debemus.
Gen. 18. c Sop. 13. c Deut. 19. d Cic. de Offic lib 2. Prou. 17. c Ioan. 7. c
Ioan 4 c Chryf. hom. 10. in Ioan. ante med. tom. 3. Ibidem. Ioan 8. d Ioan. 7. b Chryf. ibid. Deu. 17. a
Quatuor teftimonia. Ioan. 1. c

Ioan.1.f Prou.14.a Chryſ. hom. 39 in Ioan. ante med. tom.3.

tùm, sed vos misistis, & sic testimonium perhibuit veritati, supra: erat enim testis fidelis, qui non mentiebatur: Testis fidelis non mentietur. Cuius tamen testimonio non indigeo. Vnde sequitur: *Ego testimonium ab homine,* &c. Sed qualiter hoc opponit Chrysost. Si non accipit ab homine testimonium, ad quid induxit testimonium Ioannis? Videtur quod superflue. Et ad istud respondet, quòd loquitur ad eorum suspicionem, disputans, quasi dicat. Ego cùm Deus non indigebam humano testimonio: Sed quia Ioanni attenditis, & omnibus digniorem putatis, & illi vt prophetæ occurristis, non recolo eius testimoniũ: *Et hoc dico vt salui sitis.* Et vere eius testimonium est credendum: *Ille erat lucerna ardens,* diuino amore: *Et lucens,* lumine scientiæ diuinæ. Vt enim ait August. Ioannes perhibuit testimonium, sed tanquam lucerna, non ad sanandos amicos, sed ad confutandos inimicos.

Aug. tract. 23 in Ioan. non longe à prin. to.9. Psal.131.c

B Vnde in Psalmo: Paraui lucernam Christo meo: Inimicos autem induam confusione, super ipsum autem, id est, Christum, florebit sanctificatio mea. Illa lucerna in nocte dicit esse solem, & iubet te expectare diem. Hæc Aug. vbi ait quod prophetę fuerunt lucerna: quia enim, vt homines, possunt accẽdi & extingui. Similiter Apostoli lucernæ, & omnis propheta lucerna: Quasi lucernæ ardenti in caliginoso loco, &c. Solus enim ille est lux, non enim accenditur & extinguitur. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio, &c. supra eodem. Hæc Aug. & ibi benè de hoc.

Aug. ibid. , si aliqua Prophetæ lucernæ 2. Pet.1.d

Et ne dicerent, quod non acceperint testimonium Ioannis, subdit: *Vos autem voluistis exultare ad horam,* &c. Et in hoc, quod ait: *Ad horam.* eorum familiaritatem, id est, leuitatem ostendit. Ait Chrysost. quia

Chryſ. hom. 39. in Ioan. ante med. tom.3. Ioan.1.c Bern. ser. de lucer. ard. & lucern. in S. Ioan. Bapt. hoc nat. iui.

C cito ab eo resilierunt. Supra enim miserunt ad eum, suspicantes ipsum esse Christum, & tamen eius testimonio non crediderũt. De ista vero lucerna ardente feruida charitate, & lucente diuina cognitione Bernardus multum in sermone de beato Ioanne. Et in collatione prædicabili. Et sequitur pars, in qua adductio testimonij ab operibus: *Et autem habeo testimonium maius,* &c.

Chryſ. hom. 39. in Ioan. post medium tom 3. Adductio testimonij ab operibus. Ioan.15.d Ioan.14.b

Sed quæritur, si hoc habuit testimoniũ maius: ergo debuisset illud primo posuisse. Et ad illud respõdet Chrys. quod à minorum testimonio incipit, scil. à testimonio Ioannis, deinde ab operibus, & post à testimonio patris. Ait ergo: *Habeo testimonium maius,* sc. ab operibus, quia opera, quæ dedit pater, sicut curatio paralytici, & alia plura: *Quæ dedit mihi vt perficiam,* scil perfecte agam: *Testimonium perhibent,* quia pater misit me, vt filium

D vnigenitum patri æqualem, infra: Si opera in eis non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et infra: Pater in me manens ipse facit opera. Et in hoc, quod ait? *Quæ dedit mihi pater,* ostendit auctoritatem cũ superabundantia: & ostendit se nihil agere contrarium patri, sanando scil. in sabbatto, vt ait Chrysost.

Chryſ ibid. paulo ante.

Sed quęritur, quare ait testimonium operum esse maius testimonio Ioannis, cùm in ipso Spiritus sanctus perhibeter testimoniũ? Et ad istud respõdet Aug. quod Ioannes, prophetæ, Apostoli perhibuerunt testimoniũ Christo, qui Deus per illos perhibuit testimoniũ, sed testimoniũ operũ Iesu Christi, ideo maius, quia per ipsum filiũ indicat Deus in operibus ipsum esse filiũ.

Aug. tract. 23. in Ioan. ante med. tom.9. Ioan.14.b

Ideo infra: Pater in me manẽs facit opera. Sed quęritur de hoc, quod ait: *Opera perhibent testimonium, quia pater misit me,* quia

E prophetæ miracula fecerunt, & Apostoli similiter: ad vmbram enim Petri curabantur infirmi: Ergo opera miraculosa facere nõ probat eum esse filium. Item mali miracula fecerunt. Multi dicent, in nomine tuo dæmonia eiecimus. Et tamen sequitur: Non noui vos. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, sicut habitum est ab Aug. Deus per filium, indicat ipsum per opera, quia manens in eo faciebat opera. Christus ergo propria potestate & auctoritate opera faciebat, & sic authenticè & imperialiter. quia ipse, verbum erat, per quod omnia: Dixit enim & facta sunt. Sermo enim eius potestate plenus est. Alij autem qui fecerunt miracula, in nomine eius fecerunt, & per eius nominis inuocationem.

Act.5.c Matth.7.c,d Ioan.1.a Psal.148.a Eccl.8.a

A De differentia verò miraculorum factorum per bonos & per malos, Aug. bene. Et Chrys. ait, quod aliquando in miraculis fuit phantasia, & si dæmones aliquando faciunt, vt decipientes faciant, sed in operibus Christi miraculosis erat & veritas operum, & ad salutem credentium. Et ideo opera perhibebant testimoniũ de ipso. Et patet ex dictis humilitas filij, non dedignãtis ostendere, quod opera perhibẽt testimonium de ipso. Ad eius exemplum membra eius, scilicet electi prouideant, quod opera sua sint à patre originata, vt possint dicere illud Isaiæ: Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Item prouideant vt sint perfecta, & nihil eis operibus desit, quod debet inesse. Perfectum enim est vbi nihil est extra. Totum enim est perfectũ, idem ait quidã sapiens.

Differentia miraculorũ. Aug 83. quæst.q. 79. & lib. 2. senten. sen.4.10.4. Chryſ hom. 38. in Ioan. ante med. tom 3. Isa.26.c

B Perfecta ergo sunt opera, quando operans est talis, qualis debet esse: & quando opera sunt talia, qualia debent esse: Vbi est timor tuus, & perfectio viarum: In omnibus perfecti estote: Patiẽtia perfectum opus habet. Et alibi: Perficiẽtes sanctificationem. Et talia perhibent testimoniũ verum: Laudant eã in portis opera eius: A fructibus enim eorũ cognoscetis eos. Et tales sunt eius discipuli, qui habent testimoniũ ab operibus bonis.

Perfecta opera quæ sint. Iob 4. a Matth 5.g Iacob.1.a 2. Cor.7.a Prou.31. d Matt.7.c

Et sequitur pars, in qua ducit testimoniũ ab ipso patre, ibi: *Et qui misit me pater, testimonium perhibet,* &c. Misit, inquam, in incarnatione, supra: Non misit filium vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Et: Hic est filius meus dilectus. *Neque vocem eius audiuistis* quia non aure carnali capitur ait Glossa: sed spiritualiter. Sed: *Neque speciem eius vidistis*: eo quod est inuisibilis substantia diuinitatis,

Ioan.3.b Mat.3.d

C ait eadẽ Glos. Non enim videbit me homo & viuet. *Et verbum eius,* sc. quod erat in principio: *Non habetis manens,* sed repulistis: Verbũ misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel, id est, in videntes Deum per fidẽ: Non enim mansit in Iacob, id est, in Iudæis. Oportebat primũ vobis loqui verbũ Dei, sed quia repellitis: ecce repellimus ad gentes. Et hoc ideò est: *Quia quem ille misit, huic non creditis,* sed potius condemnatis. Dixerunt: Hic est hæres, venite occidamus eũ.

Exo.33.d Ioan 1.a Isa.9.b Act.24.g Mat.21.e Deut.4.b

Sed quæritur, qualiter ait: *Neq; vocẽ eius audiuistis,* quia dicitur: Si est gens talis, quæ audiuit vocẽ Dei sui. Et ita vocẽ audierunt. Item sicut opponit Chrys. Moyses respondebat, & Dominus loquebatur. Similiter alij Prophetæ audierunt vocẽ Domini. Et item multipliciter hic falsũ dicere videtur. Itẽ dicitur: Ecce vox de cęlo dicens. Et: Ecce vox de nube

Chryſ. hom. 39. in Ioan. post med. tom.3. Exod.19. Mat.3.d Mat.17.a Chryſ. ibid. paulo post.

D dicens, &c. Et ad istud respondet Chrys. dicens, quod nunc in philosophicum dogma inducit eos: ostendens, quod neq; vox circa Deum, neque species, sed superior est vocibus & loquelis, & figuris. Et ostendit etiam, quod neq; eius præcepta susceperunt, neq; leges, ideò ait: *Et verbum non habetis manens.* At aliud respondet, quod licet fuerit facta vox in Iordane, & in monte: nõ tamen attenderunt. Et ideò mittit eos ad scripturas. Et patet hic, quod increduli non audiũt vocẽ Dei nec habent verbũ eius manens in eis. Ad tempus enim credũt & in tẽpore tentationis recedunt.

Luc.8.b

E contrario de bonis in quibus manet verbũ Dei. Infra: Qui habet mandata mea. & seruat ea, ille est qui me diligit. Beati qui audiũt verbum Dei, & custodiunt illud. Exemplũ de beata Matre Dei: Maria conseruabat omnia verba hæc, conferẽs

Ioan.14.b Luc.11.d Luc.2.g

E in corde suo. Sed increduli & mali, habent corda fracta & diuisa. Ideo non manet in eis verbũ: Cor fatui, quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit. Et sequitur: Audiet luxuriosus & displicebit ei. & proiiciet illud post tergum suum. Et sequitur adductio testimonij à scripturis, ibi: *Scrutamini scripturas.* Non tantum legite in superficie, sed scrutamini interius penetrãdo, Vnde Chrys. Non ait, legite scripturas, sed scrutamini: quia enim ea, quæ de ipso dicebantur, scil. in scripturis, multa indigebant diligentia, quæ obumbrabantur desuper, propterea cauere eas iubet, vt quæ in profundo iacebant, possent inuenire, & velut quendam thesaurũ in multo profundo. Hæc ille: & ibi benè, & multum de hoc. Scrutamini, inquam, acumine ingenij, subtilitate

Eccl.21.a Chryſ. hom. 40 in Ioan. propè prin. tom.3.

Ioan.7.g
Tob.18.b

studij, diligentia scrutinij, & in lumine fidei. infra: Scrutamini scripturas. Vnde in figura Doctoris. Profunda fluuiorum scrutatus est, id est, arcanorum sacræ scripturæ.

Scrutari.
Hugo Didasc. lib.3. cap.18.

Scrutari enim est inquirere, inuestigare, subtiliter inspicere. ait Papias, & Hugo. Studium instantiam signat operis, scrutinium, diligentiam meditationis. *Scrutamini ergo scripturas, in quibus putatis*, &c. Et in hoc ostendens, quòd non multum fructificabant, à lectione eam aestimantes saluari fide priuati ait Chrys.

Chrys. hom. 40. in Ioan. non longe à princ. tom.3.
Rom.2.b
2.Cor.3.b
Act.10.g
Ioan.21.d

Non enim auditores legis iusti sunt, sed factores: Litera enim occidit. Illæ, scilicet scripturæ: *Testimonium perhibent.* Tam legales: *De me.* Infra eodem: *De me scripsit Moyses*, tam prophetales. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent tam Euangelicæ, infra. Et qui vidit, testimonium perhibet. Et tamen licet ita sit: *Non vultis venire ad me*, id est, per illas scripturas credere in me, vt ait Glossa. Et ita credere: *Vt vitam habeatis: Nam qui credit, habet vitam æternam.* Supra eodem. Sed quæritur, qualiter ait: *Scrutamini scripturas*, quæ loquuntur de ipso, cùm ipse sit maiestas ipsa.

Prou.24.b

Et, Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Videtur quòd inconuenienter hortatur eos ad scrutinium scripturarum.

Isa.40.e

Item: Qui dat secretorum scrutatores, quasi non sint. Et ita vt prius.

Qualiter est scrutari scripturas.

Et ad istud respondendum, quod est scrutari scripturas, vel spiritu maligno suadente ad decipiendum, vt in hæreticis constat: vel spiritu humano præsumente, vt constat in sapientibus mundi à quibus Deus abscondit secreta scripturarum, vel spiritu diuino reuelante in lumine fidei.

1.Cor.2.c

Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei: & isto modo sunt scripturæ scrutandæ à fidelibus. Et patet ex dictis scripturarum nobilitas, quia de Christo perhibent testimonium. Et patet earũ profunditas, & modi inuestigandi qualitas, quæ duo notantur in hoc, quod ait: *Scrutamini*, quia quendam thesaurum continent in profundo, vt ait Chrysostomus:

Chrys. hom. 46. in Ioan. non mult. à princ. tom.3.
Prou.2.a
Prou.8.d

Si quæsieris eam, quasi pecuniam, & effodieris sicut thesaurum, tunc intelliges timorem Domini. Item patet in aliis vtilitas bene vtentibus, quia per illam est venire ad vitam æternam Beatus homo qui audit me. Et sequitur: Qui me inuenerit, inueniet vitam. Et sicut tunc fuit de Iudæis, quòd existimabant habere se vitam in scripturis, & tamen non veniebant ad Christum. vt haberent vitam æternam passibus amoris, nec gressibus operis: sic est nunc de malis doctoribus, de quibus dicitur:

Luc 11.g

Qui tulistis clauem sapientiæ, ipsi non introistis, & cætera. Et sequitur illa pars, in qua ipsorum reprehensio, & eorum obstinatio assignando causas, quare non credebant Christo, nec ad eum veniebant, ibi: *Claritatem autem.*

Reprehensio de quatuor.

Et reprehendit eos de quatuor. Primo, de defectu dilectionis. Secundo, de cæcitate erroris, ibi *Ego veni.* Tertio, de appetitu gloriæ & honoris ibi: *Quomodo potestis.* Quarto reprehendit de defectu credulitatis, ibi: *Nolite putare.* Ait ergo, *Claritatem non accipio*, quia adduxerat testimonia, vt non accipiat suspicionem apud eos, hoc fecisse amore gloriæ, sicut continuat Chrysostomus:

Chrys. hom. 40. in Ioan. ante med. tom.3.
Ioan.8.f

Claritatem non accipio, id est, non indigeo. Et ponit exemplum à lucernati lumine nunquam suscipiet adiectionem: multo magis nec ego indigeo humana gloria: Gloriam meam non quæro, sed vt vitam habeatis, illa dixi. *Noui autem, quia dilectionem Dei non habetis.* Et ideò in me non creditis, qui sum missus à Deo. Et hoc ideò ait, quia persequebãtur eum, quoniam parem se ipsum faciebat Deo, ait Chrysost.

Chrys. ibid. paulo post.
Ioan 8.d

quasi dicat non, propter Deum hoc facitis, sed propter gloriam, quam petitis, infra: Quæ audiui ab eo, hæc loquor. Et sequitur reprehensio de cæcitate erroris: *Ego veni in nomine patris mei.*

Ioan.1.b
Ibid. a

Supra: In propria venit: *Et non accepistis me*, scil. credendo per fidem. Supra: Sui eum non receperũt: *Sed alius veniet*, scil Antichristus, quem hic ænigmaticè ostendit, ait Chrysost.

Chrys. ibid. post pauca.
2.Thes.2.b

In nomine suo: quia extollitur supra omne, quod dicitur Deus. Sed si esseris amantes Deum, illum deberetis persequi, & non me, ait Chrys. Et sequitur illa pars, in qua reprehendit oculos de appetitu honoris & gloriæ: *Quomodo potestis credere.* Sed

A quæritur ad euidẽtiam literæ, qua re appetitus gloriæ humanæ euacuat fidem, siue impedit? Et ad istud respondendum, quòd gloria talis oritur ex superbia. Vt enim

Superbiæ reprehensio

ait Gregor. Radix cuncti mali superbia. Initium omnis peccati superbia. Et de hac virulenta radice proferuntur principalia vitia, sc. inanis gloria, & sic de aliis.

Greg. Mor. lib.31 c.17 post med.
Eccl 10.b
Inanis gloria quid sit.

Inanis autem gloria est vanum quoddam & volatile, aura que mobilius, ait Seneca. Et quia credere est in humilitate cordis ex diuina gratia: ipsa enim fides redigit intellectum in obsequium Christi. Ideò meritò ait eis: *Quomodo potestis credere*, scil. in Deum, quærendo gloriam eius: Qui gloriatur in Domino glorietur:

1.Cor.10.b
2.Cor.10.d
Gloria quid sit.

Et gloriam ab inuicem accipitis? Est enim gloria iudiciũ hominum, bene de hominibus opinentium, ait August.

August. de Ciuit. Dei. lib.5 cap.12 circa med. tom.5.

Et de hac gloria: Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius quasi flos fœni: Et gloriam quæ à Deo est, non quæritis.

B Cui soli gloria attribuenda, & cuius solius est gloria quærenda. Soli enim Deo honor & gloria. Et: Gloriam meam alteri non dabo.

Isa 40.b
1.Tim.1 d
Isa.42.b.
2.Cor.1.c
Rom 5.a
Hierem.9 d

Non est ergo gloria quærenda ab homine, sed à Deo, & hoc velle ex puritate conscientiæ: Gloria enim vestra est testimonium conscientiæ nostræ. Item debet esse ex vera cognitione Dei per fidem. Gloriamur in spe filiorum Dei. Et: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Et sequitur: Sed in hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me. Item est gloria quærenda in perfectione pœnitentiæ. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Gal. vlt.
Rom.5 a

Item est gloria vera & quærenda in aduersitatis tribulatione propter Deũ: Gloriamur in tribulationibus. Nũ ergo gloria humana vana & falsa est quærenda, sed diuina. gloriandũ

C in ipso, & in iis quæ ducunt ad ipsũ. Et sequitur vltima pars, in qua reprehẽdit eos, de defectu rectæ credulitatis: *Nolite putare, quia ego accusaturus sim* &c Vt habitũ est supra, duo aduentus Christi. In primo venit saluare & remittere.

Ioan 3.b

Supra. Non misit Deus filiũ suum, vt iudicet mundũ, sed vt mundus saluetur per eũ. Et: Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: *Est tamen qui accusat, Moyses*, qui ait: Prophetã suscitabo tibi sc. Iesum Christum, &c. *In quo speratis*, quia dixerunt discipuli sumus.

1.Ioan 2.a
Deut.18.d

Infra: *Si enim crederitis Moysi. & dictis eius: & mihi forsitam crederetis.* Sed quæritur, quare ait: *Forsitan* Videtur enim dubitare. Et ad istud respondet Glossa. Quòd assertio est, non dubitatio Dei. Vel hoc ait ob libertatẽ vel

D facultatẽ liberi arbitrij eorum. Sicut: Fortè verebuntur filiũ meum: Ille enim, sc Moyses: *De me scripsit*, vt præmissum est.

Matt.21.f

Et si illius literis non creditis, quæ literæ de me testantur: *Quomodo verbis meis credetis?* quasi dicat nullo modo, vt enim ait Chrys. quia scripturæ terrebãt eos, legislatorẽ accusare eos instituit. Et patet Sapientia Saluatoris, prout ait Chrys.

Chrys hom. 40. in Ioan post medium tom 3.
Ibid post.

Sicut admirantes Ioannem, ostendit eos esse illius contemptores ita existimãtes credere Moysi, ostendit discredentes, & semper in caput eorũ conuertit, quæcunq; existimabant pro ipsis promittere. Hæc ille. Item quærit Chrysost. Quare non responderunt, nec interrogauerunt, sicut infra: Respondet, quòd quia viderunt se cõuictos, sicut infra: Exiuit vnus post alterum.

Ibid. paulo post
Ioan.8 b
Chrys. ibid.

Malitia enim aliquando manet proprium venenum obseruans, vt ait ibidem. Sed quæritur

E de hoc quod ait: *Non sum accusaturus vos* Ex quo omne iudicium datũ est sibi. Et ipse iudex & testis.

Hier.29.f

Ergo ipse est accusaturus illos. Et ad istud respondendum, sicut tactũ est, quod quantũ est ex parte sua, & ex intentione sua, in primo aduentu ipse venit saluare, non iudicare, condonare, non condẽnare. Vnde Glossa: Sanguis Christi neminem accusat, sed clamat veniam. Increduli tamen & impœnitentes ex malitia eorum, sicut ex causa sua, meritò accusabuntur à filio Dei: Esuriui & non dedistis mihi manducare.

Matt.25.f
Ibidem.

Et sequitur: Ite maledicti in ignẽ æternum. Item quæritur de argumento, quod facit in litera: *Si non creditis*, dictis Moysis, nec verbis meis. Videtur quòd non sequitur, quia ipse maior Moyse Sed non sequitur, non credidistis minori, ergo nec dictis maioris. Et ad istud respondendum, quòd quantum ad opinionem eorum & suspicionem, Moyses erat

maior. Et ideò quantum ad opinionē eorum arguit. Et notandum, quòd increduli & peccatores accusantur à multis, scil. à scripturis, quibus non crediderunt, vt hic. Et: Habent Moysen & Prophetas, audiant illos. Itē accusantur a creaturis, quibus abusi sunt. Lapis de pariete clamabit. Et: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Item accusantur a malitiis, contra quas egerunt: Testimonium reddente illis conscientia. Itē accusantur ab alijs pœnitentibus, qui facilius pœnituerunt: Niniuitæ surgent in iudicio cū generatione ista, & cōdēnabunt eam. Item accusantur a iustis, qui eis prædicauerunt, vel exēpla bona dederunt: Sedebitis iudicantes tribus Israel, quia vobis credentibus non crediderunt. Vnde August. Tot iudicibus inops astabo, quot me in bono opere præcesserunt: tot arguentibus conuincar, quot mihi præbuerunt bene viuendi exempla: tot conuincar testibus, quot me mouerunt proficuis sermonibus, seq; imitandos iustis dederunt operibus. Hæc ille. Item accusantur a Deo creditore, quem ostenderunt. Ero iudex & iustus. Et: Ero testis velox. In Psalmo: Arguam & statuam contra faciem tuam. Et ab accusantes meritò dicitur: Instauras contra me testes tuos.

Luc. 16 g. Aba. 2. c. Sap. 5. d. Rom. 2. c. Matt. 12 f. Luc. 11. e. Matt. 19. d. Aug. meditat. lib. vn. c. ap. 4 10. 9. Hierem. 29 f. Malac. 3. d. Psalm. 49. d. Iob 10. e.

CAPVT VI.

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilea, &c. Præmisso miraculo de curatione paralytici, & confutata calumnia Iudæorum, & manifestata veritate de diuinitate & humanitate filij Dei: hic de transitu Saluatoris trans mare Galilææ, & de miraculo, de multiplicatione panum, & de veritate doctrinæ circa cibum salutificum, qui est in carne & sanguine ipsius. Vnde superius manifestauit se auctorem vitæ, hic manifestat se eiusdem esse conseruatorem, collatione cibi corporalis & spiritualis. Et istud capitulum in duas partes. Primo, narrat de multiplicatione miraculosa panum, quibus sustentatur homo exterior. Secundo hortatur ad desiderium & inquisitionem cibi saluifici, in sumptione carnis suæ & sanguinis, quo cibo sustentatur homo interior: *Altera die*. Prima in tres. Primo, antecedentium miraculorum præmissio. Secundo, miraculi operatio, ibi: *Accepit Iesus panem*. Tertio, consequentium subiunctio, ibi: *Illi ergo homines*. In prima, quatuor. Primo sui transitus & ascensus in montem, specificatio. Secundo, multitudinis sequentis deprehensio, & Saluatoris inquisitio, ibi: *Cùm subleuasset*. Tertio, discipulorum responsio, ibi: *Respondit ei Philippus*. Quarto, Saluatoris de discūbendo præscriptio, ibi: *Dicit ergo Iesus*. Ait ergo: *Post hæc*, ait Glossa, interfecto Ioāne voluit dignitatem suam per miracula ostendere. *Abiit trans mare*, quod mare dicitur stagnum Genezareth, modo Hebræorum, qui collectiones aquarum vocant maria. Erat enim magna quædam fluctio Iordanis, & dicitur Tyberiadis quia vicinum illi ciuitati, quæ dicebatur Tyberias, quę fuerat constructa in honorem Tyberij Cæsaris: *Et sequebatur eum multitudo magna*, non plena fide, sed: *Quia videbant signa*: eo quòd multos sanauerat, ait Glossa. Vt enim ait Chrysost. Non enim firmæ mentis erat assecutio propter signa, quia signa data sunt infidelibus. Sed quæritur, quare non specificat hic signa? Et ad hoc Chrys. Quòd plus huius libri, idest, maior pars est in sermonibus ad plebē, id est, prædicationibus. Nihil enim plus edocuit de miraculis in paschate: nisi quòd paralyticum curaret, nec in anno integro, nisi præmissa miracula: non enim student vniuersa miracula annuntiare, quia non erat possibile. Hæc ille. Et ex his patet, quòd Ioannes Euangelista plus studuit enarrare veritatem doctrinæ Iesu Christi, quàm miracula nuntiare: *Abiit ergo in montem Iesus* Sed quare cum doctrina debet esse communis, & doctor sit debitor sapientibus & insipientibus? Ex quo sequebatur multitudo, videtur quòd non debuisset in montem ascendisse dimittendo multitudinem. Et ad hoc respondet. Quòd hæc fuit accusatio multitudinē eum non sequentis, non tamen huius gratia hoc fecit, sed erudiens nos à tumultibus & à turbatione, quæ est in medio, scilicet populi, quiescere, apta enim ad philosophiā solitudo. Vnde & sæpe ascendit in montem: Ascendit in montem solus orare. *Et sedebat cum discipulis*. Non simpliciter, id est, inaniter sedebat, sed fortassè diligenter loquens ad eos: docens aut conuertens eos ad se ipsum, ait Chrysostom. Ascendens in montem docebat eos, &c. Et si quæratur, quo ordine sedebant, vel quo modo. Respondet Chrysost. quòd maximè est hinc discere humilitatem & condescensionē, quæ erat ad illos. Considerabant enim cum eo fortassis ad inuicē videntes, scilicet circulariter siue in corona. *Erat autem proximum Pascha*. Sed quæritur: cùm esset præceptū legis ascendere in Hierosolymam in paschate, quare hunc non ascendit? Et ad hoc respondet Chrysost. quòd quiescibiliter exoluebat legem, sumens occasionem à nequitia Iudaïca. Ex hoc ergo insinuabat solutionē legis, quantū ad cæremonias. Et patet ex glossa mysteriū. Per mare enim turbatio sæculi significatur: per Galilæam, quę rota interpretatur, vel volubilis, signatur voluptas. De hoc mari ait Propheta: Hoc mare magnum & spatiosum. Quis conclusit ostiis mare. Ibi Gregor. Quid est mare, nisi cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione superbiæ tumidum, fraude malitię obscurum. Trans istud mare transiit Dominus, illud calcans, non in eo quiescens: Ambulans super mare, id est, transiens, non in eo quiescens. Impij enim quasi mare feruens. In hoc enim mari non sedet Dominus, sed transit: Mare dicit non est meum, scilicet sapientia diuina, quæ est filius Dei. Mare enim est inquieta amaritudo sæcularium mentium ait Greg. Quod verò abiit in montem cum discipulis, figura & moralis instructio suis membris, & electis, quòd debent ascendere ab inferioribus ad superiora, secūdum Glossam. Vnde Chrysost. Montem ascendit solus aliquando, & pernoctat & orat docēs: quoniam qui maximè ad eum vadit, ab omni eripi oportet turbatione, & locum à tumultu purum inquirere. Infra: Perrexit in montē Oliueti, & diluculo iterum venit in templum. Et ibi de monte & de eius proprietatibus, & ideò conuenienter subdit hic: *Erat proximum Pascha*. Pascha enim est transitus, & signat quòd Iudæi, id est, confitentes debent transire & facere diem festum Deo. Vt enim ait August. Pascha est transitus à diabolo ad Christum, ab instabili sæculo ad fundatissimū regnum. Tale est pascha verorū Iudæorū. Infra: Iesus ante sex dies paschæ. Ibi de hoc, & tale pascha debet esse. *Dies festus*, scil. vacando Deo, infra: Die festo mediante ascendit Iesus in templum: ibi & de die festo, quomodo est vacandū Deo. Et sequitur secunda particula: *Cum subleuasset oculos Iesus* Et in hoc signatur beneuola pietas ipsius ad subueniendum. Regis enim vel Imperatoris est, siue patrisfamilias tenere oculos ad circumspiciendū populum sequentē, & illius misereri, & ei subuenire: Exiens videt turbā multā, & misertus eius: *Dicit ad Philippū: Vnde ememus* Quæritur, qualiter ait: *Dicit ad Philippum*, id est, quia alij Euangelistæ narrant eum locutum esse ad discipulos, sicut Matthęus. Et ad illud respondet Chrysost. vtraque esse vera, sed non iisdem temporibus, & illa quæ dicunt alij Euangelistæ esse antiquiora isto. Et secundū ipsum, istud miraculum videtur esse aliud ab illo. Licet secundum August. & alios sanctos videatur esse idem. Sed quæritur, quare interrogat Philippum magis quàm alium. Et ad hoc respondet Chrysost. quòd nouit, quis discipulorum magis indigebat doctrina, qualis fuit Philippus, vt patet infra. Vbi ait Philippus: Ostende nobis patrem: *Vnde ememus panem*, &c. *Hoc enim dicebat tentans eum* Sed quæritur, quare hoc quæsiuit ab eo. Videtur quòd debuisset absque mora miraculum fecisse. Et ad istud respondet Chrys. quòd si simpliciter fuisset factum signū, nō appareret esse miraculum, ideò cognouit confiteri inopiam, vt certius discat miraculi magnitudinem. Sic fecit

Continuatio. Diuisio. Stagnum Genezareth. Tyberiadis. Chrys. hom. 42. in Ioan. non longè à princ. tom. 3. 1. Cor. 14 e. Chrys. ibid. paulò ante. Rom. 1 b. Solitudo apta ad Philosophiam. Matt. 14 c. Chrys. ibid. post. Matt. 5. a. Chrys. ibid. Exod. 33. & seq. a. b. Chrys. ibid. Mare quid significat. Galilæa quid significat. Psalm. 103. c. Iob 38. a. Greg. Mor lib. 18. c. 9. post med. Matt. 14. e. Isa. 57. d. Iob 28. b. Greg. Mor. lib. 18. c. 25. ante med. Chrys. hom. 41. in Ioan. ante medium tom. 3. Ioan. 8. a. Pascha quid. Aug. tract. 13. in Ioan. non longè à princ. tom. 9. Ioan. 12. a. Ioan. 7. a. Pietas Christi ad subueniendum. Matt. 14. d. Matt. 14. e. Chrys. hom. 41. in Ioan. ante med. tom. 3. Aug. de consen. Euang. lib. 2. c. 46. tom. 4. Chrys. hom. 41. in Ioan. ante med. tom 3. Ioan. 14. a.

Exod 4.a

Moysi, non fecit signum, antequam dixit Moysi: *Quid habes in manu?* Vt ea concessione & facto stupente memoriam eorum non abiiceret. *Tentans eum.* Opponit Chrys. Quid est tentans eum, non enim ignorabat, quod debebat facere. Et respondet, quòd illud dictum est humanè, sicut cum dicitur: Deus scrutatus corda hominum, non enim, ostendit ignorantiæ scrutationem, sed certissimæ cognitionis notitiam. Ita dicitur: Deus tentauit Abraham. Et sic: *Tentans eum,* quoniam approbatiorem, id est, attentiorem operabatur per talem interrogationem inducens in veram sui cognitionem. Et ideo vt non crederetur, quod hoc ait ex infirmitate, ait Euangelista: *Ipse sciebat quid esset facturus.* Ait enim idē Chrys. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita. Et tentatio deceptionis: & est enim tētatio probationis, ait Aug. Prima: Neminem tētat Deus. Secunda: Tentat non vt ignorans, sed ad bonum eius B qui tentatur, vt ille sibi innotescat, vel veritates eius aliis pateant Sic enim dicitur: Tentauit Abraham. Et de hoc Aug. Quod autē ait: *Cum subleuasset oculos.* Mysterium est, secundum Glos. Oculi Dei sunt sua dona. Super lapidē vnum septem oculi. Quod exponit Greg. de septem donis in Christo. Hos oculos subleuit Dñs. quando miseretur & distribuit dona sua: Oculi eius in pauperem respiciunt. id est dona dicta in pauperem dirigūtur. Respexit Deus in terram, & impleuit eam bonis suis. Philippus os lampadis secundum Glos. gerit figuram prædicatorum, qui debent similiter discere à maioribus, quæ nesciunt: & quia erudiuntur, quod nihil est Deo impossibile, prout dicitur in Glos. Interroga patrem tuum. & annunciabit tibi. Et sequitur tertium, respōsio discipulorum. Et primo Philippi. Secundo Andreæ: *Dicit ei vnus.* Ait ergo: *Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum,* quasi dicat magna est multitudo, C & pretium tot denariorū non sufficeret. Sed quæritur, qualiter ait hoc, quia denarios non habebant. Respondendū, quòd mulieres sanctæ circuibant cum Domino, & cum discipulis, & ministrabant eis de sua facultatibus. De hoc infra, vbi dicitur de Iuda, quòd loculos habebat Vel forte hoc ait, non quia ipsi debebant emere panes, sed panes empti tot denariis non sufficiebant: Dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi panes. Et sequitur responsio Andreæ. *Dixit autem vnus ex discipulis, &c. Est hic puer vnus, &c.* vt ait Chrys. Ast iste excelsior Philippo, non tamen ad omne, id est, ad perfectum venit: existimo autem eum audientem miracula Prophetarum, sicut miraculum, quod fecit Elisæus de multiplicatione panum, hoc dixisse: *Quinque panes* D *hordeaceos,* vt ait Chrys. Attendamus, quæ comedebant mirabiles viri illi, & magni, & quātitatem eorum, quæ inferebant, & vilitatē mensæ eorum videamus, &c. Non enim nisi quinque panes, & illi erant hordeaci, & vnus puer eos portabat: *Sed hæc quid sunt inter tantos?* Vt ait Chrys. hoc fuit imbecillitatis: æstimabat, quoniam à paucioribus pauciora, & à pluribus plura debebat facere, qui mirificabat, & quod non fuit æquè facile facere à paucioribus atq; à pluribus. Hæc ille. Sed quęritur, qualiter ait hic, quod Philippus ait: *Ducentorum denariorum, &c* Cum dicatur, quod discipuli dixerint: Euntes emamus panes, &c. Et ad istud respondendum, vel quod non fuerit idem miraculum hic & ibi, vt videtur secundum Chrys. vel si fuit idem secundum regulam E Aug. & secundum Chrys. quod vnus euangelista aliquando omittit, alius narrat. Et è contrario. Secundum Aug. verò: Isti quinq; panes sunt quinq, libri Moysis, & hi hordeacei: vix enim peruenitur ad medullam hordei. qualis est litera veteris Testamenti, vestita tegminibus carnalibus sacramentorum. Puer autem fuit in figura Iudaicus populus: Duo pisces significabant duos principatus sublimes, sc. Reges & Sacerdotes. Et de his in Glossa. Per ducentos denarios duplex perfectio, scil. scientiæ & operationis, quibus emuntur panes veritatis: Veritatē eme. Et sequitur quarta pars, in qua præceptio Saluatoris, ibi: *Dicit Iesus: facite homines dis*

Cui Deus tentet. Chrys. ibid. post. Rom. 8.e Gen. 22.a Chrys ibid. Eccl. 23.a Aug. tract. 43. in Ioan. ante med. to. 9. Iac. 1.b Gen. 12.a August. ad Ciuit. Dei. lib 15.c.21. & lib. 16.c 34 tom. 5. Zach. 3.d. Eccl. 16.d Philippus. Deut 32 d Ioan. 13.e Matt. 14.b 4. Reg. 4 g Chrys. hom. 41. in Ioan. ante med. tom. 9. Ibid. paulo post. Mat 6.e August de concor. Euang. lib. 2 c. 46. circa med. tom 4. Chrys. hom. 1. in Matt. ante med. tom 2. Aug. tract. 24 in Ioan. post med. to. 9. Quinque panes quid.

cumbere Et in hoc suscitauit mentem discipulorum, & A in spem erexit, ait Chrys. *Erat autem fœnum,* quod subdit ad insinuandam loci idoneitatem: *Discubuerunt ergo.* Obedierunt enim & non tumultuari, ait Chrysost. Sed cum dicatur: Quod dixerunt discipuli; qualiter ait hic, quod vnus tantum: c. Philippus respondit? Ad hoc respondet Chrys. quod in initio discredidertunt hic cum desiderio recumbere fecerunt. Et sic videtur innuere, quod istud miraculum non fuit idem cum illo, quod narrant alij Euangelistæ. & tunc Philippus & Andreas locuti sunt. Per fœnum enim signatur literalis secundum Glos. Fœnum enim dicitur multipliciter, vel apparens fragilitas carnis: Omnis caro fœnum. Vel dicitur fœnum voluptas carnalis: Fœnum quasi bos comedet, scil. Behemoth. Vel fœnum dicitur infectio culpæ venialis. Superædificat ligna, fœnum & stipulam. Vel fœB num dicitur doctrina legalis. De qua hic in figura. Et in Ps. Producens fœnum iumentis. Vel fœnum dicitur nouiter pœnitens & fragilis in fide. Præceptū est illis, ne læderent fœnum terræ. Vel fœnum dicitur odorifera cogitatio cordis, vel affectio: Collecta sunt fœna de montibus. Et sequitur ea pars, in qua ipsum miraculū & multiplicatio panum. Et ibi duo. Primo, ipsa multiplicatio, Secundo, fragmentorū collectio, & in hoc miraculi manifestatio, ibi: *Dixit discipulis suis:* Ait ergo: *Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset.* Sed quæritur cum esset filius Dei, ad quid sic gratias egit? Item quando sanauit paraclyticū, non orauit. Supra: Quare ergo hic sic egit gratias? Et ad hoc respondet Chrys. quod in panibus hoc facit ostendens, quoniā eos, qui comestionem incipiunt gratias agere Deo oportet. Vnde Apost. Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud aliquid C agitis, &c. in gloriā Dei facite. Vel aliter: hoc ideo fecit, quoniā turba multa erat præsens, oportebat suaderi, quoniā secundū Dei voluntatē aduenerat, & quoniam non vt oppositus Deo faciebat: *Et distribuit,* per Apost. ait Glos. *Vt autem impleti sunt* Et in hoc notatur, quod cum abundātia operatus est miraculū: *Dixit discipulis suis: Colligite.* Sed quæritur ad quid hoc præcepit, quia alibi præcepit, ne miracula sua publicarētur. Et ad istud respondendū secundū Chrys. quod ideo hoc præcepit, vt non phantasiam æstimarent esse, quod factum est, sed sc. veros panes. Et ideo præcepit discipulis, quoniam hos maximè erudire volebat, qui debebant magistri orbis terrarū esse: *Duodecim cophinos.* Sed quæritur, quare tot? Respondet Chrys. vt essent pares numero discipulorū. Et in hoc patet diligentia, quoniam neq; D plus, neq; minus fecit, sed tantum quātum volebat. Et ex hoc patet iusta eorum condemnatio, qui non recolunt istud, nec de cophinis, prout ait Saluator. Secūdum Aug. vero fragmenta, quæ non potuit populus comedere, signant quędā secreta intelligentiæ, quæ non potuit multitudo capere. Et ideo nō restat, nisi vt credantur illis qui idonei sunt, alios docere, quales erāt Apost. de quibus: Vobis datū est nosse, mysterium regni Dei: cæteris, in parabolis. Sed quæritur cùm esset signum amoris potentiæ, creare panes de nihilo, quā sic multiplicare: videtur quod debuisset panes de nihilo creasse. Item hic panes multiplicauit, sed post resurrectionem, videtur piscem de nihilo fecisse. Videntes super prunas piscem. Et ad istud respondendum secundū Chrys. E Quòd ideo ex subiecta materia panes hic condidit, vt non existiment esse phantasiam. item vt ora hæreticorum obstrueret, qui dicunt res visibiles non esse à vero Deo, sed à mala virtute. Non ergo indigebat subiecta materia, sed ne creaturæ videantur esse alienæ ab eius sapiētia, sicut dicūt hęretici. Qualiter autem panes fuerunt multiplicati Aug. bene. Potestas, inquit, erat in manibus Christi, panes illi erant quasi semina, nō quidē terrę mandata, sed ab eo qui terrā fecit multiplicata. Et ibi bene, quod maius miraculū est gubernatio mūdi, quàm saturatio quinq; millium de quinq; panibus. Sed miracula Deī assiduitate viluerunt. De sex enim operibus Dei quorum primū est creationi. sc. de nihilo, se-

Prou. 23 e Chrys hom. 41. in Ioan. ante med. tom 9. Ibidem. Mat. 14 e Chrys ibid. multo ante. Fœnum quid. Isa. 40.b Iob 40.b 1. Cor. 3 c Psal. 103.b Apoc 9.a Prou. 18.d Ioan. 5 b Chrys hom. 41 in Ioan circa med. tom. 9. 1. Cor. 10 g Matt. 9 d Chrysost. Ibid paulo post. Ibidem. Diligentia Saluatoris. Mat. 16 b Aug tract. 24. in Ioan. post medium to. 9. Fragmenta quid significant. Luc. 8.b Ioan. 21 b Chrys. hom. 41. in Ioan. post medium tom. 3. Hæretici confutati. Aug. tract. 15. in Ioan ante med. tom 9. Miracula Dei assidui tate viluerunt.

cundum substantiam in manus, nec non & de alijs consequentibus. Hugo bene: Multiplicatio ergo panum fuit sine creatione, & extrinsecæ rei appositione. Nec tamen fuit extensio materiæ, sicut est per virtutē agētis naturalis, sed vt crementum panum, & multiplicatio in materia & forma simul. Nec est ad plenum inuenire simile in natura: tale est enim opus Dei solius, secundū Hugonem. Et de his panibus in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars in qua narratur consequentia miraculum. Et ibi quatuor. Quorum primū est, à populo miraculi commendatio, & facientis præconizatio. Secundum Domini obsconsio, ibi: *Iesus ergo*. Tertium, discipulorum descensio ad mare, & trepidatio, ibi: *Vt autē sero factum*. Quartum sui aduentus à Saluatore denuntiatio & timoris dehortatio, ibi: *Ille autem dixit eis*. Ait ergo: *Illi ergo homines cum vidissent signum*. Vnde Chrys. B Gastrimargiæ superabundantia infinita mirabiliora his operatus est, & nunquam confessi sunt sic, nisi quādo impleti sunt. Ideò dicebant: *Hic est verè propheta*. Et secundū Græcos ponitur cum articulo sc. propheta. Ex quo patet, quod prophetam præcipuum expectabant promissū. Et subditur secundū: *Iesus autem cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum*, &c. Ex hoc patet vt ait Chrysost. quanta est gastrimargiæ tyrannis, non vltra est eis sabbati transgressionis cura, non vltra solliciti sunt pro Deo, sed omnia neglecta sunt, repleto eius ventre. Tunc enim & propheta erat apud eos, & Regem inthronizare debebant: verè enim splendidum in panibus benedicent labia multorum: *Fugit in montem*. Sed quæritur, ad quid fugit, nam si vellet, non possent eum tenere, vt ait August. Et ad istud respondet Chrysost. C quòd Christus fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates, & ostendens, quod nullo indiget eorū quæ in terra sunt, qui omnia vilia eligit. Et ibi bene de hoc. Infra: Regnū meum non est de hoc mundo. Et de hoc Aug. multum. Ipse erat Rex, sed non talis, qui ab hominibus fieret, sed talis, qui hominibus regnum daret. Item hoc figurabat, quod oportebat primum ipsum crucifigi. Et ibi bene de hoc. Et patet hic exemplū discipulis Christi de cōtēnendis dignitatibus. Vnde Chrysost. Fugit Christus, erudiens nos contemnere ea, quæ sunt hic, & futura amare, & honorē, qui ab hominibus sunt, non concupiscere. Si vis, inquit, gloriam concupiscere, concupisce gloriam, sed immortalem. Et ibi multum de hoc: Noli quærere ab homine ducatū, &c. Vnde Gregorius: Virtutibus pollens ad regnum coactus D veniat. Virtutibus vacuus, nec coactus accedat. Et sequitur tertia particula, ibi: *Vt autem sero factum est*, quæ erat hora hospitandi: *Descenderunt discipuli ad mare*, sc. vt transirent: *Venerunt in Capharnaū*, id est, venire cœperunt: transitus enim notatur & non peruentio: *Et tenebræ factæ erant*, vt ait Glossa. Exponit; quid venientibus cōtingat. Et hoc meritò: *Quia nondum venerat ad eos Christus: Mare autē magno vento flante exsurgebat*. Et ipsi tunc turbabātur multis de causis, secundū Chrys. à tempore, quia erat tenebrositas: ab hyeme, idest, tempestate, quia mare erigebatur: & à loco, quia non prope terram. Vnde sequitur: *Cum remigassent quasi stadia vigintiquinq; aut triginta*, quod ait, quia nō est facilis æstimatio stadiorum in mari. Vnde August. Hoc est scil. di- E ctum æstimantis, non affirmantis: *Viderunt Iesum ambulantem*. Putauerunt tamen phantasma esse: *Et ideo timuerunt*. Secundùm Chrysost. ipse in montē ascenderat, & ipsi relicti expectauerunt vsque ad vesperam, putantes eum esse venturū: Facta autem vespera non vltra sustinuerunt, sed ab amore igniti ascenderunt in nauem, nec dixerunt, vespera est, nos assumpsit, locus periculosus, fallax tempus: tantus enim amor eos detinebat, ideo veniebant Capharnaum, existimantes eum ibi esse. Sed quare apparuit eis in mari? Et ad hoc respondet Chrysost. Quod sicut in doctrina non eū turba omnia audiebant, sed quædā segregatim: ita & in signis non cū multitudine omnia videbant, sed separatim. Secundū August. verò, quando ait: *Venerūt Capharnaum*. Tunc dicit, quod postea factū est, & redit postea, vt exponat, quod dictum est. Exponitque similiter quid acciderit: quamobrem tenebræ factæ sunt, dū nauigauerunt per stagnū ad eum locū, quo dixit eos venisse. Mysteriū verò dictorum patet, vt enim ait Aug. Meritò tenebræ vbi lux aberat, scil. Iesus Christus, qui est lux vera illuminans omnem hominē, supra. Et dicitur: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autē lux in Domino. Per mare mundus signatur, vt dictum est: per nauē in quam descendunt discipuli, Ecclesia signatur, quæ est nauis institoris. Nauicula in medio maris iactabatur. Sed mare semper surgit & turbatur, id est, mundus, nisi Christus fuerit præsens ad tranquillandū & succurrendum. Infra: In me pacē habebitis, in mundo pressuram. Ipse enim ambulat super mare, mundū calcans, & sub

Hugo de sacramen. li. 1 par. 6. c. 37.
ibid. post med.
Chrys. hom. 11. in Ioan. post med. tom 3.
Deut. 18. d
Chrys. ibid.
Eccl. 31. e
Aug. tract. 25. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrys. hom 41. in Ioan. post med. tom. 3.
Ioan. 18. g
Aug. tract. 25. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrys. hom. 41. in Ioan. post medium tom 3.
Eccl. 7. a
Greg. Past. par. 1. cap 9. post med.
Chrys. hom. 42. in Ioan. ante med. tom 3.
Aug. tract. 25. in Ioan. ante med. tom. 9.
Mat. 6. a
Chrys. hom. 42. in Ioan. prope princ. tom. 3.
Ibid. post pauca.
Aug. tract 25. in Ioan.

B pedibus domans, & suos eripiens: Venit ambulans super mare, &c. De mysterio verò stadiorū vingintiquinq; vel triginta, Aug. Et est in Glossa. Et sequitur quarta particula scil. aduentus Domini denuntiatio, & timoris dehortatio. *Ille autem dixit eis: Ego sum*. In quo notatur sua immutabilis æternitas. Vnde verbum in principio: Antequā Abrahā fieret, ego sum: *Nolite timere*. Et meritò nō est timendū, vbi adest Iesus, qui est virtus portans omnia. Et qui est bonitas, cōmunicans omnia profutura. Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Et qui est ipsa sapientia, sciens omnia, quæ sunt necessaria confidētibus in ipsum. Ideò dicitur: Stemus simul quis est aduersarius meus? Et propterea: Dominus mihi adiutor, nō timebo quid faciat mihi homo. Vnde Chrys. post verbū istud, *Ego sum*, formidationē abiecit ab ani- C ma eorū: *Voluerunt ergo accipere*, sc. agnoscentes & gaudentes. Et statim nauis fuit ad terrā, ad ostendendā suā omnipotentiā, quia non indigebat naue, sed potius portabat nauem: Qui est virtus portans omnia. Quærūt autē aliqui, Quando Christus ambulabat super mare, ex qua parte fuit miraculū, vel ex parte corporis superincedentis, vel ex parte aquæ supportantis & calcabilē se exhibentis. Vnde cum hoc quæritur, an virtute sua creata potuit calcare vndas maris: Et videtur quod nō: quia suum corpus erat mixtū, & ita naturaliter ponderosum. Ad contrarium obiicitur, quod exiuit de vtero Virginis gloriosæ clauso: multo magis potuit incedere super aquas, easq; calcare. Et ad istud respōdetur secundū quosdā quod Christus assumpsit actum istius dotis, quæ est agilitas, ambulando super mare, sicut actum D claritatis in transfiguratione. Secundum alios verò diuina virtute ferebatur super aquas. Ex quo enim erat verus homo, & carnē verā assumpserat, in carne faciebat quæ erāt super naturā carnis. Vt enim ait Chrys. Manēs enim ita in propria natura mare, sic ferebat dominatorē supra dorsum, attestans ei, qui dicit: Ambulās super mare. Mysterium autē patet ex dictis: per nauem enim pœnitentiā, qua nauigamus ad terrā, id est, ad solitudinē regni cælistis. Pœnitentia enim secunda tabula post naufragium, ait Hieronymus. Vnde notandū quod nauis dicitur multipliciter: Vel ipsa Ecclesia in figura: Ascendit Iesus in nauiculam. Super quod Greg. Quod per nauiculam Petri nisi Ecclesia designatur? Item nauis dicitur anima virtuosa nauigans in cælū: Facta est quasi nauis institoris. Et hæc debet esse talis, qualis est E nauis bona Vt enim ait Seneca: Nauis bona dicitur, nō quæ preciosis coloribus picta est, sed quæ stabilis & firma, & iuncturis aquā excludentibus spissa, ad ferendū incursū maris solida gubernaculo parens, velox & non sentiens ventū. Hæc ille. Illa ergo anima est nauis bona quæ est talis spiritualiter, & illa potest trāsire mare hui9 sæculi. In Psalmo: Illic naues pertransibūt. Itē nauis dicitur baptismus, & baptizatus dicitur nauis, & mare dicitur sęculū, ait Aug in Psalmo: Qui descēdunt mare in nauibus. Item pœnitentia dicitur nauis vt dictū est: In figura Zabulon in statione nauium pertingens. Item nauis hæc vita, vt ait Aug. Vita ista est quasi nauis magna portans fluctuationes, procellis & tempestatibus subiacens, cauens naufragium, suspirās in portum: Pe-

ante med. tom. 9.
Ibidem.
Ioan. 1. a
Ephes. 5. b
Pro. 31. b
Mat. 4 b
Ioan. 16. g
Matt. 14 e
Aug. loco citato.
Immutabilis æternitas Dei.
Ioan. 8. g
Heb 1. a
Sap. 7. d
Isa. 50 e
Psal. 117. a
Chrys. hom. 42. in Ioan. ante med. tom. 3.
Hebr. 1. a
Mat. 17. a, b
Chrys. ibid. post med.
Mat. 14. c
Nauis quid signet.
Hieron. ep. 8. ad Demetr. paulo ante med. tom. 1.
Nauis dicitur multipliciter.
Luc 5. a
Greg Mor lib. 17. c. 14 ante med.
Pro. 31. b.
Psal. 103. c
Psal. 106. e
Gen. 49 b

ticlita

Aug. tr. 25. in Ioan. ante med. tom. 9. Prou. 30. c Iob. 9. c

riclitabitur nauis, &c. Item nauis dicitur crux Christi. Vt enim August. Instituit Deus lignum, quo mare huius sæculi, nisi portatus cruce Christi: Tria sunt difficilia, via nauis in medio mari, &cæt. Et istæ naues portant ad terram discipulos Christo præsente & gubernante & trahente, vt figuratur hæc: Pertransierunt quasi naues, poma portantes, cum odoribus virtutum Et de gubernatione istarum nauium Greg. Nazianzenus bene, vbi ait: Mos nauigantibus est semper cœlum intendere, & inde vias sui cursus agnoscere, per diem solis indiciis, in noctibus astrorum signia: sic debet iustus respicere ad solem iustitiæ, & ad stellas, id est, ad exempla sanctorum: Sta & considera mirabilia Dei. Et alibi: Respiciet homines, & dicet: peccaui. Quod exponit Greg. ibi de sanctis & exemplis sanctorum illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, id est, à sanctis, ait ibidem Greg. Et sequitur secunda pars principalis capituli, ibi: *Altera die*, &c. In qua ostendit se esse cõseruatorem vitæ humanæ spirituali refectione, sc. carnis suæ & sanguinis. Et illa pars in duas partes. Primo aduentus populorum præmissio, & eorum inquisitio. Secundo, Saluatoris responsio, & ad appetitum veri cibi hortatio, ibi, *Respondit eis Iesus*. Ait ergo: *Altera die turba, quæ stabat*. Quia venerat ad turbam, sc. rumor de miraculo & multiplicatione panum: *Et nõ erat nisi una nauicula*, in qua potuisset Iesus transire, sed non transiuit, sed soli discipuli. Et ideo dicebant, quod mirabiliter transiuisset: *Aliæ vero naues superuenerunt à Tiberiade*. Et hoc propter miraculum de multiplicatione panũ. Ideo ait: *Iuxta locum vbi manducauerãt panem*, &c. Et cum vidissent quod nõ esset ibi Iesus: *Ascenderũt & venerũt Capharnaum*. Vnde quærit Chrys. quare tam diligenter ista describuntur? Et ad hoc respondet, quòd turbis etsi non manifestè, dedit latenter suspicari, quoniam pede transiens mare aduenerat. Itẽ quærit, quare non ascenderat nauem? Et ad hoc respondet, quod ideo non ascẽdit miraculũ maius operari volens, & simul diuinitatem eius reuelare apertius. *Et dixerũt ei: Rabbi quando huc venisti?* id est, qualiter huc venisti, vt exponit Chrys. Sed quæritur ex quo viderant, vel audierant miraculũ de multiplicatione panũ, ad quid quærunt de aduẽtu suo illic? Et ad hoc respondet Chrys. quod ideo inquirebãt, volentes rursus mẽsa potiri, quasi & prius: non enim vltra pro priorib. admirabãtur. Sed quæritur, quare fecit miraculũ de panibus, antequã intraret Capharnaũ? Et ad hoc respondet, quod hoc decẽter fecit, nolens illam durã & insuasibilem intrare: sufficiens enim erat mollire lapidẽ, id est, duritiem illius. Videre turbas sic aduenire, nec tamen illi sunt molliti, propter quod exprobauit illi ciuitati: Et tu Capharnaũ, &c. Ex his patet, qualiter isti sequebantur Christũ non feruore fidei, sed desiderio cibi, vel alimenti, vel ex visu vel auditu miraculi. Sic & multi quærunt Iesum non propter Iesum, sed vt bene sit eis in corpore, ait Glossa. De quibus in Psalmo: Confitebuntur tibi, cum benefeceris eis: Multi enim sunt amici dona tribuentis. Vnde versus:

Chrys. hom. 42. in Ioan paulo ante med. to. 3. Ibid. multo ante.

Ibid. circa med. Ibid. post pauca.

Mat. 11. a

Psal. 48. a Prou. 19. d

Morbus, signa, cibus, blasphemia, dogma, fuêre
Causa, cur Dominum turba secuta fuit.
Morbus, amor: mira sapientia, virtus & ira:
His egit varias plebs tibi Christe vias,

Et sequitur pars, in qua sequentium dictis modis reprehensio cum exhortatione ad petendũ verum cibũ, sicut continuat Glos. Et illa in duas Primo, prædicta reprehensio cum exhortatione. Secundo, veri cibi humilis appetitio, & veritatis eruditio, ibi: *Dixerunt ergo ad eum: Domine*. In prima tria. Primo, ipsa increpatio & hortatio. Secundo, ipsorum inquisitio cum Saluatoris responsione, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio ab eisdẽ signi petitio, & Saluatoris responsio, ibi: *Dixerunt ergo ei*. Ait ergo: *Respondit eis Iesus, & dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me*, sc. non ex recta fide: *Sed quia vidistis signa*, &c. id est, propter carnem quæritis, non propter spiritum ait Aug. Quam enim multi sunt, qui non quæ-

Aug. hom. dicta.

A cunt Iesum, nisi vt bene sit eis secundum tempus. Vix quæritur Iesus propter Iesum, ait August. ibidem. Sed quæritur, quare ita publicè increpat eos, cum esse mitis & humilis. Et ad hoc respondet Chrys. quòd mansuetum esse & lene non vbiq; est vtile, sed aliquãdo percussio, id est disciplina opus est magistro, cum fuerit discipulus desea & grossus. Et oportet vti stimulo, sc. increpationis: Per tristitiam enim vultus corrigitur animus delinquentis. Ideo ait: *Amen, amen*, cum certitudine & determinatione. Item vt ait Chrys. blandientibus sibi ostendit, quòd non concupiscit honorem ab hominibus, sed vnum solùm inspicit, salutem eorum sc. Et hoc cum magna parcitate, id est, leuitate: non enim ait: O gulosi & ventris serui, tot mirificaui, & non estis secuti, neq; admirati: sed solùm quia de panibus manducastis? Hæc ille Et non solùm stat vsq; ad reprehen-

Cur publica reprehensio.

Mat. 11. d Eccl. 7. a

Verus cibus.

B sionẽ, sed & doctrinam adiecit, dicens: *Operamini non cibum, qui perit*, id est, nulla sit vobis cura huius cibi materialis, sed cibi spiritualis. Ideo ait: *Operamini*, id est, operose requirite & desiderate: Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, &c. Cibus enim materialis perit: Omne quod intrat per os in ventrem vadit. Sed spiritualis cibus, sc. verbum fidei, permanet in vitam æternam: Non enim in solo pane esurit homo, sed in omni verbo. Et: *Quam filius hominis dabit*: Venite ad me & ego reficiam vos. Supra simile: Qui biberit ex aqua, quam dedero ei, non sitiet: *Hunc pater signauit*. Vt enim ait Aug. Iste filius hominis fuit sequestratus

Mat. 6. d Mat. 15. b

Deut. 8. a Mat. 4. a Mat. 11. d Ioan. 4. b Aug. tract. 25. in Ioan. circa med. tom 9. Psal. 44. b Ioan. 3. d Ibidem. Isa 55. d Apoc. 7. a

C gratia spiritus Vnxit eum eum Dominus præ consortibus suis. Supra: Non ad mensuram dat Deus spiritum. Et ibidem: Signauit eum quia Deus verax est: Erit Dominus nominatus in signum æternum. Apoc. Vidi Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, &c: Quæritur, qualiter ait: *Quæritis me, non quia signa vidistis*, cum dicatur supra eodem: *Sequebatur eum multitudo magna quia videbat: Sed quia panem manducastis*? Et ad istud respondendũ: referendo ista ad diuersa tempora, quia in principio sunt secuti propter signa, deinde propter cibũ. Vel hoc dicitur, referendo ad diuersas personas, quis quidam sequebantur propter signa, quidã propter cibum: forte plures isto modo. Item quæritur, qualiter ait: *Operamini non cibum qui perit*. Ex hoc videtur, quod non licet operari pro cibo. Et dictũ est: Nolite solliciti esse quid manducetis, &c. Et ait Dominus Marthæ, quasi increpando: Martha Martha sol-

Mat. 7. d Luc. 10. g Chrys hom. 45 in Ioan ante medium tom. 3.

D licita es. Vnde hic introducit Chrys. de quibusdam qui volebant pigrè nutriri dicentes: Non oportet operari. Et errorem confirmantes dictis auctoritatibus. Contra quos arguit ex verbis Apost. Neq; panem gratis manducauimus ab aliquo, sed in labore. Et ibidem: Si quis non vult operari non manducet. Et: Beatius est dare, quàm accipere. Et ad istud Chrys. quòd non est idem non esse sollicitos, & non operari: nec est idem sollicitudo & operatio. Quando ergo ait: *Nolite operari cibum qui perit*, prohibet studium suscipere, & præponere escam ventris cibo, vel escæ spirituali, & affligi rebus temporalibus, Et sequitur, Si quis pigritans ventri & lasciuiæ curam faciat, hic cibum operatur, qui perit. Si

2. The. 3. b Ibidem Act. 20. g Chrys. hom. 45. in Ioan. paulo ante med. to. 3.

E quis autem Christum nutrierit & portauerit & induerit, nullus est tam indoctus, vt dicat eum pereuntẽ cibum operari, propter quem est promissio regni. Hæc ille Vnde dicitur Magistraliter, quod potest esse inordinatio in labore manuum tripliciter, vel deordinando intentionem, quãdo laboratur pro cibo finaliter, vel posset esse inordinatio aggrauando sollicitudinem & cor nimis affligendo: vel potest esse deordinatio ratione temporis, laborando sc. in tempore indebito, vt in diebus festiuis vel in tempore, in quo debet homo vacare Deo & diuinis. Et sequitur eorum inquisitio cũ respõsione Saluatoris: *Dixerunt ergo ad eum: quid faciemus?* &c. Sed ex hoc videntur commendandi quod tam citò inquirebant, quomodo poterant facere opera Dei. Et ad istud respondet Chrys. Hoc dicebant, non vt discant, & agant, sed rursus eum ad cibi exhibitionem ducen-

Inordinatio in labore multiplex.

Chrys. hom. 44 in Ioan. in princ. tom 3.

Gaſtrimargia nil turpius.

tea. Nihil enim gaſtrimargia deterius neq; turpius, hęc enim groſſam facit mentem, & carnalē facit animā, & caliginem infert & inſpicere non permittit, vt patet in Iudæis. Hæc ille. Et ſubditur reſponſio Saluatoris *Et dixit eis: Hoc eſt opus Dei*, Auguſt. Hoc eſt opus ſcilicet manducare cibū, qui non perit: vt quod paras dentes & ventrem? Crede, & manducaſti. Cibum vocat ipſam fidē operantem per dilectionem. Suprà: Vt perficiam opus meum. Et ſubditur tertia particula in qua petitio ſigni, ibi: *Quod ergo tu facis ſignum*. Et patet eorū malignitas. Vt enim ait Chryſoſtom. Nihil irrationabilius ſigno in manibus eorum facto, dicebāt, quaſi nullo prius facto: *Quod ſignum facis? Quid operaris? Patres noſtri manna manducauerunt.* Quærit Chryſ. Cum multa ſigna facta fuerint in Ægypto, quare nullius aliorum meminerūt, niſi iſtius? Et ad illud reſpondet, quòd huius meminerunt, exiſtimātes eum irritare, vt tale faciat ſignū, quod eos nutrire poſſit carnaliter. Tale enim concupiſcebant propter ventris tyrannidem. Neq; dixerunt Moyſes fecit ſignum, neq; Deus ſed dicunt: *Patres noſtri manducauerunt manna*, ſed dicunt: *Quid tu operaris*. Cum enim honore ei loquebātur expectatione eſcæ, ait Chryſ. *Sicut ſcriptum eſt*: Panem de cælo, ſcilicet aëreo. Et ſequitur Saluatoris reſponſio: *Amen amen dico vobis: Non Moyſes dedit vobis.* Sed pater, vt ait Chryſ. pro Moyſe Deum & pro manna ſeipſum poſuit. Nec dixit: ego dabo. Sed dixit Patrem dare. Vt enim ait Auguſt. Moyſes promittebat plenum ventrem cibo, qui perit: Chriſtus promittebat cibum qui permanet. Verus autem cibus eſt qui dat vitā mundo. Et hoc, ideſt, hunc cibū manna ſignificabat & omnia ſigna mea erant. Nō ergo Moyſes dedit manna: Deus autem dedit panem. Hæc Aug. Sed qualiter ait: Non dedit panem de cælo. Cum dicatur: Præparatum panem de cælo præſtitiſti eis. Item in Pſalmo: Panē Angelorum manducauit homo. Item dat panem verum. Ergo in miraculo mannæ non fuerat panis. Scriptura tamen vocat manna panem. Et ad iſtud reſpondet Chryſ. quòd manna dicitur panis de cælo eo modo, quo dicitur: Volucres cæli. Et panem verum vocat hic, non quod falſum erat miraculum, quod fuit in manna, ſed quia typus erat Fuit ergo manna cibus materialis, & de cœlo materiali: fuit tamē typus ſiue figura cibi cæleſtis. Et auctoritates: quæ vocant manna panem Angelorū, ſiue cibum cęleſtem, loquuntur ratione typi vel figuræ Et de iſto pane vero in collatione prædicabili. Vnde ex dictis patet & diuina poteſtas, & diuina ſapientialis veritas, & diuina bonitas in dando manna, & in cibum corporalem & in figuram & typū cibi ſpiritualis, & in ſignum ſiue miraculū ad eos confirmādos in fide & in cultu diuino, propter quod admiratiuè ait Propheta: Panem Angelorum manducauit homo. Et ſapientia: Eſcis Angelorū nutriuiſti populum tuum. Sed ſuper omnia patet diuina pietas, charitas, benignitas, dando verum panem, qui dat vitam mundo, vt ibi dicitur: Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum ſuum daret Supra: Et in pretium & in cibum. Et ſequitur illa pars, in qua petitio panis veri à Iudæis, ibi: *Dixerunt ergo*. Et illa in duas. Primo manifeſtat, quòd ipſe eſt verus panis reficiens ſecundum humanam naturam, ibi: *Et panis quem ego dabo*. Prima in quatuor. Primo eorum petitio. Secundo Saluatoris reſponſio, & veritatis inſtructio ibi: *Dixit autem eis*. Tertio, Iudæorum murmuratio, ibi: *Murmurabant*. Quarto murmurantia dehortatio, & veritatis confirmatio ibi: *Reſpondet ergo Ieſus*. Ait ergo: *Dixerunt: Da nobis panem hunc*. Vt enim ait Auguſt ſicut ſuprà. Quando ait Saluator: Mulier, qui biberit ex hac aqua quam dedero ei, non ſitiet, cōtinuò ſecundùm carnem accipiens ait: Da mihi ea hac aqua. Sic & iſti audientes de pane, qui de cælo deſcendit, &c. Dixerunt: *Da nobis panem*. Et vt ait Chryſoſt. Senſibilem rem petebant, & ventrem laſciuire opinabantur. Et ſequitur reſponſio Saluatoris & veritatis propalatio: *Dixit ei Ieſus* Et eſt inſtructio veritatis de tribus. Primo, quia ſit ille panis, qui dat vitam mundo.

Aug. tract. 25. in Ioan. poſt medium tom. 9. Ioan. 4. c. Malignitas Hebræorum. Chryſ. hom. 44. in Ioan. non mult. à principio. Ibidem paulo poſt. Aug. tract. 25 in Ioan. poſt medium tom. 9. Sap. 16. e. Pſalm. 77. c. Chryſ. hom. 44. in Ioan. ante med. tom. 3. Pſalm. 8. b. Diuina poteſtas. Pſalm. 77. e. Sap. 16. e. Diuina pietas. Ioan. 3. b. Aug. tract. 25. in Ioan. poſt medium tom. 9. Ioan. 4. b. Ioan. 4. b. Chryſ. hom. 44. in Ioan. ante med. tom. 3.

A Secundo, qui reficiuntur, ibi: *Sed dixi vobis*. Tertio, quare illi reficiuntur, ibi: *Quia deſcendi de cælo*. Quia ergo præmiſit: *Panis verus eſt, qui dat vitam mundo*. Exprimit quis eſt ille panis, dicens: *Ego ſum panis vitæ*, eſſentialiter. Loquitur enim hic ſecundum ſuam diuinitatem ait Chryſoſtom. *Panis*, quia reficio: *Vitæ*, quia viuifico, ſuprà eodem. Dat vitam mundo, non ſolum Iudæis, ſed toti orbi, ait Chryſoſt. *Qui venit ad me*, ſcilic. amando: *Non eſuriet*, ſcilicet deficiendo: *Et qui credit in me*, rectè intelligendo: *Non ſitiet*. Suprà ſimile: Qui biberit ex aqua quam dabo ei, non ſitiet. Et appropriando loquitur. Charitas enim paſcit in affectu, qui magis vnitur Deo. Fides potat in intellectu, & quaſi defert cibum ſpiritualem: Omnes ſitientes, venite ad aquas. Sed quæ- B ritur de hoc, quod ait: *Non eſuriet*, quia dicitur: Qui edunt me, adhuc eſurient Et ad iſtud reſpondendum eſt, ſicut ſupra. Hic enim ait: non eſuriet, ſcilicet ex defectu vel priuatione delectabilis: ibi autem ait, quòd qui edunt, eſurient ex carentia faſtidij, & ex vehementia gaudij. Et de hoc bene Hieronymus. Et Gregorius vbi ait: quòd deliciæ corporales comeſtæ vertuntur in faſtidium: ſpirituales excitant appetitum. Et nota quòd eſt eſuries ex inſatiabilitate affectus. In Pſalmo: Diuites eguerunt & eſurierunt Item eſt eſuries ex infirmitate eſurientis: Animæ effœminatorum eſurient. Et: Anima diſſoluta eſuriet. Item eſt eſuries ex vigore vel ſanitate eſurientis: Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam. Vt enim ait Chryſoſt. Magna infirmitatis coniectura eſt non eſurire ſpiritualia. Et eſt eſuries incapabili deliciſitate guſtabilis, de qua dicitur: Qui edunt C me adhuc eſurient. Quia nunquam eſt poſſibile, tantùm guſtare de diuina ſapientia, vel de Deo in gloria quin ſit poſſibile amplius guſtare. Eſt tamen ſatietas pro capacitate & merito guſtantis Et ſequitur ſpecificatio eorum, quos reficit iſto pane, & quos non: *Sed dixi vobis*, ſcilicet ſupra: *Quia vidiſtis me*, ſcilicet præſentem: *Et non credidiſtis*. Suprà: Non poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis. Et ita iſto pane non reficiemini, quo verè credentes reficiuntur, ſuprà eodem: Qui edūt me non eſurient. Et ideò ſubdit, qui ſint, qui reficiūtur: *Omne quod dat mihi pater ad me veniet*, quaſi dicat, ait Auguſt. Non ideò populum perdidi, licet vos non credideritis. nec veſtra infidelitas euacuabit fidem. *Quia omne quod dat mihi pater, veniet ad me*, ſcil. paſſibus fidei operantis per dilectionem. Et eum qui ſic venit non D eiiciā foras, repellendo ſcil. ab vnitate corporis mei. Infrà: Princeps huius mundi non eiicietur foras. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vidiſtis me: & non credidiſtis*. Videtur enim quòd iniuſtè arguit eos, quia: Fides eſt rerum ſperandarum. Item fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum, vt ait Greg. Ergo multo magis fides non habet meritū: cui humana viſio præbet experimentū. Si reſpondeatur, quòd viſio fuit ſuæ humanitatis, credulitas verò ſuæ diuinitatis: obiicitur, quòd viſio humanitatis impediebat fidē: Cū auferetur ab eis ſponſus, tunc ieiunabūt: Et ad iſtud reſpondendū, quòd hic loquitur de diuiſione diuinæ virtutis in effectu, & in virtutibus, quibus debebant ipſū credere eſſe filiū Dei. Et licet effectus & virtutes eſſent viſibiles, tamē dicitur inuiſibilis; cuius eſt fides. Itē quæritur de hoc, E quod ait: *Omne quod dat mihi pater ad me veniet*. Ergo ſecundū hoc, nō eſt culpa diſcredentiū quia ſi pater dediſſet, vidiſſent. Itē quæritur de hoc, quod ait: *Non eiiciam foras* Contrariū videtur dici de Eſaū, qui non inuenit locū pœnitētiæ, quāuis cum lacrymis inquiſiuiſſet. Et ad primum reſpondendum, quòd pater dicitur dare per æternā prædeſtinationem, & temporalem vocationem. Infrà: Pater, quos dediſti mihi, ſeruaui eos Et: Quos prædeſtinauit, hos & vocauit &c. Quia Deus vocauit omnes increduli verò noluerunt venire ideò eis imputandum: Homo quidam fecit cœnam magnam: & vocauit multos. Et ſequitur: Et cœperunt omnes excuſare. &c Ad aliud reſpondendum ſecundùm Gregorium. Vbi expouit illud: Fructum, inquit, non habent la-

Ibidem poſt pauca. Ibid. paulò ante. Ioan. 4. b. Iſa. 55. a. Eccl. 24. c. Ioan. 4. b. Gregor. in Euang. hom. 36. in princ. Eſai. 8. Pſalm. 33. c. Prou. 18. b. Prou. 19. c. Matt. 5. a. Chryſ. hom. 47. in Ioan. poſt medium tom. 3. Eccl. 24. c. Ioan. 5. g. Eccl. 24. c. Aug. tract. 25. in Ioan. ante med. tom. 9. Ioan. 14. d. Hebr. 11. a. Gregor. in Euang. hom. 26. ſer. in princ. Matt. 9. c. Hebr. 12. d. Ioan. 17. b. Rom. 8. f. Luc. 14. d. Ibid. Gregor. Mor. lib. 11. cap. 5. in fine.

menta

menta, quæ student cum gemitu desiderare peritura. Et quia Esau flebat, quod amiserat temporalia, non vero pœnitebat; & ideo se ipsum eiecit. Et de hoc August. Quale est aliod intus, & vnde exitur foras magnũ penetrale & dulce secretum est. Et sequitur: Superbia initium omnis peccati. Et: Proiecit intima sua. Intima ergò proiecit, hoc enim est exire foras, scil. intima proiicere. Et intus intrare, est appetere intima. Intima proiicit superbus, & intima appetit humilis. Sed superbia eiecti sumus: humilitate regredimur. Hæc Aug. & ibi bene de hoc. Sequitur nunc subiunctio causæ, propter quam reficit præsentes prædicto pane: *Quia descendi de cælo*, carnẽ assumendo. Supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cęlo: *Non vt faciam voluntatem meã*, discordando scil. a patre: *Sed voluntatem eius*, &c. in omnibus obediendo supra: Non veni voluntatem meam facere; sed eius, qui misit me. Et: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et explicat, quæ est voluntas eius, qui misit, dicens: *Hæc est enim volũtas eius*, &c. *Vt omne quod dedit*, scil. prædestinando & vocando ad fidem: *Non perdam*, scil. reprobando; *Sed resuscitem ad vitam æternam*. De resuscitatione, supra proximò: Veniet hora, quando omnes, qui sunt in monumentis, &c. Et in hoc notat, se venisse propter salutem hominum, non propter honorem ab eis, vt ait Chrysost. Et quoniam dixit patrem dedisse sibi vocatos ad fidem, ne crederetur hoc esse sine liberi arbitrij cooperatione, subdit: *Hæc est voluntas patris, vt omnis qui videt filium* rectè credendo: *Et credit in eum*, per dilectionem in ipsum eundo. Vt enim ait August. Qui credit in filium, idest, vadit in eum, habeat vitam æternam, scil. in animæ beatificatione: *Et ego resuscitabo*, in corporis gloriosi reparatione. Ideò loquitur sæpè de resurrectione, vt credentes sciant, quod non solùm præsentibus potientur, sed futura expectẽt, ait Chrys. Sed quæritur de hoc adhuc, quod ait: Et in aurem auream vnam, &c. Consimiliter exponit istud August. *Non veni facere voluntatem meam*, &c. Humilis veni, humilitatem docere veni, Magister humilitatis veni, qui ad me venit, incorporatur mihi, qui ad me venit, similis mihi fit, qui mihi adhæret, humilis erit: quia non facit voluntatem suam, & ideò non eiicitur foras, quia cum superbus esset, eiectus est foras. Ideò in Psalmo: Filij hominum in protectione alarum tuarum. Et alibi: Non veniet mihi pes superbiæ. Ibi ceciderunt, & expulsi sunt, nec potuerũt stare. Veniamus ad eum, intremus ad eum, incorporemur ei, & non eiiciet foras, quia membra eius sumus, & ipse caput nostrum esse voluit docendo humilitatem. Hæc Aug. Et ibi multum de humilitate, & eius vtilitatibus, & de superbia, & eius nocumentis. Et sequitur pars, in qua de Iudæorũ murmuratione, ibi: *Murmurabant Iudæi*. Vt enim ait Chrysost. quando ventrem eorum implet, prophetam vocabant, & regem facere volebant: nunc autem ait *Murmurabant*, non apertas contumelia inferebant: sicut infrà. Anxiebantur enim, quoniam non dedit eis mensam, quam volebant, ait Chrysostomus. Et ideò murmurabant, quia cum dixisset: Ego sum panis, qui de cælo descendit, vt ait August. Isti à pane de cælo longe erant, nec eum esurire nouerant, fauces cordis languidas habebant. Iste panis interioris hominis esuriem quærit. Credere enim in filium Dei, est hunc panem manducare: *Et dicebant: nonne hic est filius Ioseph:* scilicet de vili genere. Et idem: *Cuius nos nouimus patrem*, scilicet putatiuum: Ego & pater tuus dolentes quærebamus te: *Quomodo ergo dicit, quia de cælo descendit*, quasi dicant: non est ei credendum. Et ex his patet, quod mirabilem & inopinabilem generationem eius, scil, ex parte, nondum sciuerant, vt ait Chrysost. Sed quæritur, cum in hoc errarent, quare non instruxit eos de veritate? Et ad istud respondet Chrys. Quod nondum poterant illum partum mirabilem, scil. variæ cognoscere, multò magis nec superiorẽ & ineffabilem, scil. ex patre natiuitatem. Ideò vt non vnũ scandalum destruens, aliud faciat nõ reuelauit eis veritatẽ.

Aug. tract. 25. in Ioan. post medium tom. 9. — Eccl 10. b — Ibidem. — Ioan. 3 b — Ioan. 4. d — Mat. 26. d — Ioan. 5 e — Chrys hom. 44. in Ioan. post medium tom. 3. — Aug. tract 26. in Ioan. ante med. tom 9. — Chrys hom. 44 in Ioan. post med. tom. 3. — Aug. tract 25 in Ioan. post medium tom. 9. — Psal. 55. b — Ibidem. e — Chrys. hom. 45 in Ioan. propè princ. tom. 3. — Iob 8. b. c, d — Chrys. ibid. post pauca. — Aug. tract. 26 in Ioan. propè princ. tom 9. — Mat. 13 g — Luc. 3. e — Luc. 2. g — Chrys hom. 45. in Ioan. non mult. à princ tom. 3. — Ibidem paulo post.

A Et patet hic patiẽtiæ Saluatoris longanimitas, contemnentibus eũ, & falsũ de ipso dicentibus non respõdere. Sicut nec infra dicẽtibus: *Dæmonũ habes*. De ipso enim ait Propheta: Factus sum sicut homo non audiẽs, & nõ habẽs in ore suo redargutiones, &c. Et sequitur quarta pars, in qua murmuris eorum dehortatio. Et ibi quatuor. Primo, murmuris dehortatio. Secundo, modi credendi explicatio, ibi: *Nemo potest venire ad me*. Tertiò, erroneæ opinionis eorum amotio, ibi: *Patres vestri*. Quarto, veritatis declaratio, ibi: *Hic est verus panis*. Ait ergo: *Nolite murmurare*. Hoc enim erat quasi proprium Iudæorum. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt. Et subditur secundum: *Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum*, quasi dicat secundũ Glossam. Ideò vos non creditis me esse panem, quia
B non estis tracti à patre per gratiam: *Resuscitabo eum*. Tã in anima quàm in corpore. Quod confirmans, ait: *Est scriptum in Prophetis*: Ponam filios tuos doctos à Domino. Et: Omnes cognoscent me à minore vsq; ad maiorẽ. Et de hoc in Glossa. Sed quæritur de hoc, quod ait *Nemo potest venire ad me: nisi pater traxerit eum* ex hoc enim videtur, quod non est imputandum illis, qui non credunt, quia si pater traxisset eos, crederent. Itẽ sicut opponit Chrys. quod ex hoc videtur, quod nihil est in nobis positum, quo saluemur, ex quo pater trahit. Item destruit liberum arbitrium, vt videtur. Item quid opus est reprehensione: quasi dicat: nullum opus. Hæc ille. Item consimiliter opponit August. Si trahimur, ergo inuiti credimus, & violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Itẽ trahitur, qui inuitus venit, & ita nõ cre-
C dit propriè. Hæc ille. Item tractus, est motus violentus, de quo sapiens, & de speciebus eius: Ergo non est conueniens fidei, quæ est meritoria. Et ad istud respondet Chrys. breuiter. Quod non destruit per hoc, quod in nobis est, scil. liberum arbitrium: sed ostendit nos auxilio, scil. diuino, indigere. Et huic concordat August. Non enim, inquit, ad Christum ambulando currimus, sed credendo: non motu corporis, sed voluntate cordis, Vnde quando ait Petrus: Filius Dei viui: à patre tractus est, qui reuelauit ei. Ista reuelatio est ista tractio. Hæc ille: & per hoc ad obiecta. Ista enim reuelatio non repugnat libertati arbitrij, sed iuuat eius infirmitatem. Vt enim dicitur Magistraliter: Manere in se, est naturæ institutæ: descendere infra se, est naturę corruptæ: supra se eleuari, vel ascendere, est naturæ per gratiam. Et quia sensus & cogitatio hominis ab adolescentia sua prona
D sunt ad malum. Ideo propter pronitatem & inclinationem ad malum, sublimatio animæ ad Deum dicitur tractio: non sicut in motu corporali, sed diuine reuelatione, vel doctrinæ sacræ eruditione, vel dilectionis diuinæ infusione, vel cælicu cõsolatione, vel præmij promissione: De quibus August bene, dicens: Est quædam voluptas cordis, cui dulcis est panis cælestis, voluptate enim traheris: de qua ait Propheta: Delectare in Domino, &c. Et ponit exempla. Ramum viridem ostẽdis oui, & trahis: nuces puero, & trahis. Vnde Poeta:

——— *Trahit sua quemque voluptas.*

Hæc ille. Et ibi bene de hoc: Trahe me post te, Ibi Bernardus De hoc & Gregorius, loquens de Magdalena:
E Trahebat eam cum de culpa compungeret: suscipiebat eam, vt de culpa liberaret. Et idem: Ipse eam per misericordiam trahit intus, qui per mansuetudinem suscipiebat foris: Attraxi te miserans tui. Infrà: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. Et patet hic misericordia Dei: quosdam enim trahit ad se internis inspirationibus, vel cælicis reuelationibus, vt dictum est: quosdam inuitat blanditiis & paternis admonitionibus: Misit seruos vocare inuitatos ad nuptias. Item quosdam stimulat ornamentis & minis: Verba enim sapientum sunt stimuli. Et: Stimulo boues agitat. Item quosdam capit aduersitatibus & tribulationibus siue infirmitatibus: Compelle intrare: Sepiam viam tuã spinis. Et sequitur: Vadam & reuertar ad virum meum. Quod exponit Greg. bene de his, qui mundi

Patientię longanimitas. — Ioan. 8 e — Psal 37. e — 1. Cor. 10. b — Exod. 16. a — Num 14 f — Num. 16. f — Isa. 54. d — Hier. 31. f — Chrys. hom 45. in Ioan. ante med. tom 3. — Aug. tract. 26. in Ioan ante med. tom. 9. — Arist. Phys. lib. 7. tex. t. — Chrys hom 45. in Ioan ante med. to 3. — Aug. tract. 26. in Ioan. ante med. tom. 9 — Mat. 16. b — Genes 8. a — Aug. ibid. post. — Psal. 36. a — Virg Buc. Eccl 2. — Ber. ser. 2. in Cant. — Greg. in Euang. lib. hom 8. ante med — Idem in Euang hom 33 non long à princ. — Hier 31. a — Ioan 12. e — Misericordia Dei — Mat. 22. a — Eccl. 12. d — Eccl. 38 e — Luc. 14 e

aduerſitatibus reuertuntur ad Deum. Item quæritur de hoc, quod ait: *Omnes erunt docibiles Dei*, qualiter hoc: quia multi ſemper manent increduli omni tempore. Et ad iſtud reſpondendum, ſicut ſupra, vbi dictum eſt: Illuminat omnem hominem, quo a nullus eſt illuminatus niſi ab eo, vt ibi eſt expoſitum, ſecundum Auguſt. Eſt hic ſimiliter intelligendum, quod omnes erunt docibiles Dei: Quem docebit ſcientiam, &c. Et ſequitur: Ablactatos a lacte. Et nota quod ille diſcipulus eſt bonus, qui eſt attentus ad audiendum: docilis, ad intelligendum: beneuolus, ad retinendum: docilis ingenio, attentus exercitio, beneuolus animo, vt ait Boetius. Vnde & qui tales ſunt, ſunt dociles diſcipuli Dei, vt ex dicto Iſaiæ patet. Et quoniam dixit: *Nemo venit ad me, niſi pater traxerit eum*. Exponit, quid eſt trahi a patre, ſecundũ Gloſſam: *Omnis qui audiuit à patre*, ſcil. interna inſpiratione trahitur: Audiam, inquit Propheta, quid loquatur in me Dominus Deus: *Et didicit*, doctrina prædicationis. Fides enim ex auditu: *Hic venit ad me*, ſcil. credendo: *Non quia patrem vidit quiſquam, niſi is qui eſt à Deo*, ſcil. vnigenitus, qui eſt in ſinu patris. Supra Dei iſta viſione filij ſupra, ſuper illud: Hic enim vidit patrẽ: Nemo vidit patrem niſi filius. Et quia ego ſum filius vnigenitus, qui credit in me, perfecta fide, habet vitã æternam, nunc in ſpe, poſtea in re, vt expoſitum eſt ſupra. Et meritò habet vitam æternã: *Ego ſum panis vitæ*. Supra eodem: *Panis, qui de cælo deſcendit, dat vitam mũdo*. Sed quæritur, ex quo ſecundum Gloſſam, fuerunt ſcandalizati de ſua doctrina, & murmurauerunt, nec intellexerunt: videtur, quòd non debuit de his arcanis eos docere. Item dicitur: Nolite ſanctum date canibus: Ergo vt prius. Et ad iſtud reſpondendum, ſicut ait Gloſ. Verbis tegit illa ſancta, ſcil. arcana, quæ dicebat: vt & aliqui ſcandalizarentur, & humiles credentes probarẽtur. Et quoniam ſcandalum eſt aliquando contemnendum, ſi de veritate naſcitur. Tunc enim vtilius permittitur naſci ſcandalum, quam veritas relinquatur. Vt ait Greg. Dixerunt diſcipuli: Phariſæi ſunt ſcandalizati. Et dixit Dominus: Omnis plantatio, quam non plantauit pater, eradicabitur. Ideò nõ omiſit veritatem docere licet eſſent ſcandalizati. Et per hoc ad aliud, quia illa sãcta arcana, vt tamen tecta, propoſuit corã eis. Et ſequitur tertiũ, ſcil. excluſio erroris: *Patres veſtri manducauerunt manna: & mortui ſunt*, quia poterant dicere, quod manna fuit panis vitæ, ideò hoc remouet, dicens: *Patres qui manducauerunt, mortui ſunt*. Sed quæritur, quare ait: *Manducauerunt in deſerto*, & non ſimpliciter? Et ad hoc reſpondet Chryſ. Quod hoc ait propter duo: ſcil. ad notandum, quod non erat extenſum, id eſt, duraturum ad multũ tempus, & quoniam venit ſecum in terrã promiſſionis, & ideò mortui ſunt, ait Auguſt. Quia quod videbant, credebant: quod non videbant, non intelligebant. Et tales erant illi, ſcil. infidelium patrum infideles filij. Sed qualiter eis improperat hoc, quia boni, vt Moyſes & Aaron qui manducauerunt manna, mortui fuerunt morte corporali non ſpirituali. Similiter qui manducant panẽ vitæ, de quo ipſe loquetur, moriũtur morte corporali. Et ad iſtud reſpondet Aug. quod verũ eſt, quantum ad mortem viſibilem, ſed quantum ad ſpiritualem, non: quia cibum viſibilem ſpiritualiter intellexerunt, ſpiritualiter eſurierunt, ſpiritualiter guſtauerunt; vt ſpiritualiter ſatiarentur. Sic eſt de nobis, hodie accipimus viſibilem cibum. Sed aliud eſt ſacramentum, aliud eſt virtus ſacramenti. Et qui malè accipiunt de altari, moriuntur. Murmuratores ergo patres iſtorum murmuratorum manducauerunt malè, quia non intellexerunt, & mortui ſunt. Hæc Auguſt. Et ſequitur vltima pars, in qua eruditio veritatis: *Hic eſt verè panis*. Ita dictum eſt de manna, ſicut de typo & figura: *Hic autem eſt verus panis*, ſc. figuratus per manna: *Si quis verum manducauerit*, ſcil. rectè credendo, & intus in corde intelligendo, & amando, ait Gloſſa: *Non morietur* ſcil. morte æterna. Vt enim ait Auguſt: Hunc panem ſignauit manna: hunc panem ſignauit altare Dei, illa ſacramenta in ſignis diuerſis fuerunt: Omnes ſub nube fuerunt. Et ſequitur: Eandẽ eſcam ſpiritualem manducauerunt, &c. Quod ergo ait hic. *Si quis manducauerit, non morietur*, pertinet ad veritatem ſacramenti, non ad viſibile ſacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat corde, nõ qui premit dente, ait Aug. Et ſpecificat magis, quis eſt ille panis: *Ego ſum panis viuus* ſcil. eſſentialiter, quia vita: & effectualiter, quia dans vitam: *Qui de cælo deſcendi*, ſcil. factus homo: *Si quis manducauerit*, modo dicto: *Viuet in æternum*, non ſolum in præſenti per iuſtitiam, ait Gloſſa, ſed in æternum. Vt enim ait Chryſoſt. Panem vocat hic ſalutẽ, documenta, & fidem ad ipſum, aut corpus ſuum. Infrà: Si quis ſermonem meũ ſeruauerit, mortem non guſtabit in æternũ. Item opponit Chryſoſt. quòd tunc non fuit tempus huius doctrinæ, quia non capiebant eam. Et ad illud reſpondet, quod tunc fuit multa neceſſitas, & multa vtilitas: quia enim petebant cibũ, reminiſcentes eius, qui datus progenitoribus: oſtendẽs, quoniam omnia illa eis data erãt vmbra & typus, ideo meminit hic de ipſa veritate. Et quia quærebant cibũ de cælo, ideò continuè dicebat, quoniam erat panis, qui de cælo deſcendit. Nec ſcãdalizari oportebat, ſed interrogare congruũ erat. Et ſequitur illa pars, in qua oſtẽdit ſe eſſe refectorẽ ſecundum humanã naturam, ibi: *Et panis, quem ego dabo*. Et hæc in quatuor partes. Primo, veritas eruditionis. Secundo Iudæorũ inquiſitio & explanatio veritatis, ibi: *Litigabant*. Tertio ſpecificatio loci, in quo hæc dicta ſunt, ibi: *Hæc dixit in ſynagoga*. Quarto ſcandali quorundam expreſſio, & ſedatio, ibi: *Multi ergò audientes*. Ait ergo: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, vnde dicitur: Panis, quem frangimus, nonne corpus Domini eſt? Iſte eſt panis ſuperſubſtantialis, qui petitur in Dominica oratione. Et ſequitur Iudæorũ inquiſitio & murmuratio. *Litigabant ergò Iudæi*. Et ibi duo. Primo, inquiſitio. Secundo, veritatis explanatio, ibi: *Dicit ergo eis*. Ait ergò: *Litigabant*, ſc. murmurando & inquirendo de præmiſſo ſermone, qui videbatur eis impoſſibilis. Vnde Chryſoſt. Quoniam extranea fuit doctrina, ideò litigabant, &c. Vnde Aug. Litigabant quia panem concordiæ non intelligebant, nec ſumere volebant: nam qui manducant talem panẽ non litigant: eo quòd vnus panis & vnũ corpus. Vnũ corpus & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis. Et ſequitur explanatio veritatis, ibi. *Dicit eis Ieſus*. Et ibi quatuor. Primo præmittitur refectionis neceſſitas. Secũdo vtilitas, ibi: *Qui manducat meã carnẽ*. Tertio, huius refectionis veritas: *Caro mea*. Quarto eiuſdem dignitas, ibi: *Hic eſt panis*. Ait ergo: *Amen dico vobis: Niſi manducaueritis carnem filii hominis*, ſcil. intus permanendo, ſcil. in corpore Chriſti, & rem ſacramenti percipiendo: *Non habebitis vitam*, ſcilicet æternam. Vnde Auguſtinus: hunc cibum & potum vult, intelligi corporis & membrorũ ſuorum ſocietate, quod eſt Eccleſia ſancta in electis, prædeſtinatis, vocatis, iuſtificatis, glorificatis. Huius rei ſacramentum, id eſt, vnitatis corporis & ſanguinis alicui ad vitam, alicui ad exitiũ præparatur. Res verò ſacramenti omni homini ad vitam, nulli ad exitium. Hęc ille: Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat: Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit. Eſt ergò neceſſitas huius refectionis. Et ſequitur vtilitas: *Qui manducat carnem meam*, ſcil. ſpirituali manducatione: *Et ſimiliter bibit ſanguinem, habet vitam æternam*, quia ſcil. in me manet, & ego in eo, qui cũ manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. *Et ego reſuſcitabo eum*, tam ſecundum ſpiritum, quam ſecundũ corpus, ait Aug. Sed quærit Chryſoſt. quare toties repetit iſtud, ſcil. de ſuſcitatione? Et ad hoc reſpondet, dicens, quod hoc facit propter duo: quia hoc eſt hominibus & delectabile & deſiderabile. Vnde & in veteri Teſtaméto hæc fuit promiſſio ſeruiẽtibus Deo: Honora parentes, vt ſis longæuus ſuper terrã. Deinde manifeſtat, quod eſt veritas refectionis in carne & sãguine Domini explicando modũ manducãdi: *Caro mea verè eſt cibus*. Sed quæritur, quid ait: Verè eſt cibus? Et ad hoc reſpondet Aug. quod cibos & potus ideò appetũt

homines,

Marginalia: Aug. tract. 2. in Ioan. poſt med. tom. 9. — Iſai 28 a — Ibidem. — Diſcipulus bonus. — Boës. de diſcip. ſcholarium. — Iſa 28. a — Pſal. 84 b — Rom 10 c — Ioan 1. b — Mat. 11. d — Ioan. 1 a — Mat. 7. a — Scandalum quando cõtemnendũ. — Gregor. in Ezech lib. 1 hom 7. ante med — Mat. 15 b — Chryſ hom. 45 in Ioan. ante medium tom 3. — Aug. tract. 26. in Ioan. circa mediũ tom 9. — Ibid. poſt pauca. — Eruditio veritatis. — Aug. ibid. poſt med. — 1. Cor. 10. a — Aug. ibid. paulo poſt. — Chryſ. hom. 45 in Ioan. ante med. tom 3. — Ioan. 8 g — Chryſ. ibid. poſt pauca. — 1 Cor. 11. f — Mat. 6. a — Aug tract. 26. in Ioan. ante med. tom 9 — Ephe. 4. a — Refectionis neceſſitas & vtilitas. — Aug ibid. poſt aliqua. — 1 Cor. 11. f — 1. Ioan. 4. d — Aug. tract. 26. in Ioan. poſt med tom 9 — Chryſ. hom. 46 in Ioan ante med. tom 3. — Exod. 20 b — Aug tract 26 in Ioan. poſt med am tom 9.

homines, vt non esuriant neq; sitiant: hoc autem non præstat veraciter nisi iste cibus & potus: qui eos, a quibus sumitur, immortales facit, id est societas sanctorum vbi pax & vnitas plena atq; perfecta. Hæc ille, supra eodem: *Qui venit ad me non esuriet*. Et quia dixit, quod est verè cibus, specificat modū manducandi: *Qui manducat carnem meam, in me manet*. Vt enim ait Aug. Hoc est manducare & bibere, sc. in Christo manere, & illum in se manentē habere. Infra: Manete in dilectione mea. Et talis viuit, quia: *Sicut misit me viuens pater*, qui sum sc. vita: *Et ego viuo propter patrem*, id est, genitus sum à patre, habens eandē vitam cum patre, supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filius habet vitam in semetipso: *Et qui manducat me*, modo dicto: *Viuet propter me*, sc. habens me vitam in se. Et legit Aug. istud de Christo secundū suam humanitatē, dicens: Missio eius est eius exinanitio, & formę seruilis acceptio. Secundum quod ait: Pater maior me est: seruata tamen æqualitate naturę filij cū patre. Quasi ergo diceret: Ego humiliatus viuo propter patrem. Infra: Manducans me erectus viuit propter me. Hæc ille. Sed videtur quod non sit vera similitudo: quia filius est eiusdem naturæ cum patre, manducans non eiusdem naturæ cum Christo. Et ad istud respondendum est, quod non est omnimoda similitudo: Vnde non ait. Ego manduco patrē, vt & sic viuā, sicut ait: Qui mãducat me, viuet propter me ait Aug. quia non participatione patris filius fit melior, qui est natus æqualis, sicut participatione filij sic manducans fit melior: modo tamen supra exposito fit similitudo. Et subdit dignitas refectionis: *Hic est panis*, sc. qui dat vitā manducātibus, non talis māna. Ideo sequitur: *Nō sicut manducauerūt patres vestri manna*, quia māna fuit typus & vmbra, hic panis veritas significatur. Et ideo: *Qui mãducat hunc panem, viuet*. Vt est sępe dictū supra. Sed quæritur, ad quid toties repetit de manna & inculcat? Et ad istud respondet Chrys. quòd ideo toties reminiscitur manna, ad fidē inducens, quod si possibile factum est, quadraginta annis sine messe & frumento cōtinere illorū vitam: multò magis & nunc ipse veniēs posset dare vitā. Et si illi typi erant, moltò magis ipsa veritas erat talis, quæ posset dare vitā. Sed quæritur, ad quid toties inculcat: quasi idem, quod erat talis, qui de cœlo descēderat: & quod qui manducabat viueret. Vnde decies repetitur hic actus viuificandi, & attribuitur pani. Primo, quando ait. *Verus panis est, qui de cælo descendit, & dat vitā mundo*. Secūdo quando ait: *Ego sum panis vitæ*. Tertio, quādo ait: *Ego sum panis, qui de cælo descendit*. Quarto, quādo ait: *Hic est verus panis*. Quinto, quando ait: *Ego sum panis viuus*. Sexto, quādo ait: *Panis quem ego dabo*. Septimo quādo ait: *Hic est panis qui de cælo descēdit*. Octauo quando ait: *Qui manducat hunc panem* Nono, quādo ait sub nomine carnis: *Nisi manducaueritis carnē filij hominis*. Decimo, quādo ait: *Qui manducat meam carnem, habet vitā æternā*. Vnde decies attribuitur actus viuendi isti pani, vel carni vel sanguini Et conueniēter ad figurandū, quod per ipsū & in ipso sunt venturi electi eius, & mēbra sunt ad ordinē decimū in cœlo, qui signatur per dragmā decimā. Sed quæritur de supradictis. Ait enim: *Litigabāt Iudæi*. Et videtur, quod rationabiliter, quia nō conueniēter videbatur, quod sua caro esset panis vitæ. Nō ergo fuit mirum si Iudæi murmurarent. Et ad istud respondendū secundum Chrys. quod non oportebat scandalizari, sed congruum erat interrogare & inquirere. quæ usserilla caro: quia de illa Prophetæ prædixerūt, & oportebat credere iis, quæ dicebantur. Vnde ad scripturas & ad prophetas eos mittit. Scandalum ergo erat, amentiæ eorum. Ipse enim erat magister paratus ad omnes effundere suam doctrinam, sc. si quæsiuissent, ait idem Chrys. Item quæritur de necessitate & congruitate huius cibi vel huius panis. Et de hoc Hugo sufficienter, vbi ait: Voluit sapientia Dei ostendere, quoniam est animarum cibus & refectio, & propterea carnem assumptam in edulium proposuit, vt per cibum carnis inuitaret ad gustū diuinitatis. Et

Ibid. post paula.
Ioan. 15. b
Ioan. 5. d
Aug. ibid. post.
Ioan. 14. d
Aug. ibid.
Chrys. ibid. 20. in Ioan. ante med. tom. 3.
Actus viuēdi tribuitur Eucharistiæ.
Luc. 15. b
An rationabiliter litigarent.
Chrys. hom. 46. in Ioan. circa med. tom. 3.
Hugo de sacram. fid. lib. 2 p. 8. c. 8 in princ.

A ibi bene de hoc. Item quæritur. Ex quo caro sua est verus cibus: quare proponitur sub specie panis, & non carnis, & quare sanguis sub specie vini? Et ad istud respondet Hugo, quod ne humana infirmitas contactū carnis in assūptione horreret, consueti & principalis edulij specie illa velant: & sic sumendā proposuit, vt sensus in eo foueretur, & fides in altero ædificaretur. Et ibi bene de hoc. Itē quæritur, quare sub specie panis & vini proponitur, & nō aliarū rerum. Et ad illud respondet ibidē, quod nō ponitur sub aliis speciebus, vt doceatur plena & perfecta esse refectio in assumptione corporis & sanguinis Dñi. Et ibi multum & bene de his. Aug. verò assignat aliā rationem, vbi ait: quod Dominus corpus & sanguinē in iis rebus cōmendauit quæ ad vnum aliquid redigūtur ex multis. Panis enim ex multis granis in vnū confluit: vinū vero ex multis
B acinis. Et ideo hoc, quia manducare corpus & sanguinē, & manere in Christo & in vnitate corporis eius. Quæritur de hoc quod ait: *Nisi manducaueritis carnē filij hominis, non habebitis vitam*. Ex hoc videtur, quod corpus filij Dei in nos cōteritur, quia cibus in manducantem cōuertitur. Itē ex hoc obueniunt hæretici, quod à nobis atteritur. & à paganis, quod Deus noster à nobis comeditur siue manducatur. Et ad istud respondendū in homilia, vbi ait. Qui manducat, nū quod pertinet ad visibile sacramentū, sed quod pertinet ad virtutē sacramenti: qui mãducat intus, non foris, qui manducat in corde, nō qui premit dēte, accedat, credat, viuat de Deo, Deo incorporetur, nō abhorreat à cōpage membrorū,
C non sit putridum membrū, quod resecari mereatur, nō sit distortū, de quo erubescatur: pulchrū sit, aptū sit, sanū sit, hæreat corpori, viuat de Deo in Deum. Hæc ille. Et per hoc ad obiecta. aliter enim est de ista manducatione & de corporali: quia in ista Deo incorporamur, in ipsum cōuertimur, & ab eo conuersamur & sustentamur. In manducatione vero corporali cibus in mãducantem conuertitur, & ei incorporatur. Item quæritur de hoc, quod ait: *Nisi manducaueritis carnē filij hominis, non habebitis vitam* Ex hoc videtur quod sine Eucharistia, vel manducatione corporis Domini, non est salus. Item ex hoc, quod paruuli baptizantur, nō saluantur. Item soli sacerdotes sumunt sanguinē: Ergo alij nō sumentes, nō habent vitam æternā Et ad istud patet responsio ex dictis. Est enim mãducatio, sc. spiritualis per fidem, & charitatē, de qua ait Aug. prius: Crede & mãducasti. Et sine hac nō est salus. Est alia sacramentalis,
D sine qua potest esse salus, dum sit perfecta fides, nec sit contēptus sacramentalis manducationis pro tempore. Ad aliud respondendū, quod sicut paruuli saluantur in fide parentum, & corpori mystico Christi incorporantur & vniūtur. sic in fide illorū manducant, quantū ad hoc, licet in eis non fuerit actualis fidei intellectus, & amoris affectus sicut in adultis. Ad aliud patet ex dictis, quod in omnibus fidelibus est sumptio sanguinis per fidem & charitatem dicto modo: Sacramentaliter autē sumitur sangnis à sacerdotibus, nec dispensatur aliis cōmuniter propter periculū euitādum. De isto pane vitæ secundum diuinā naturam & secundū huma-
E nam, & de manducatione carnis filij Dei, & sanguinis patet in collationibus, infra De vtilitate vero huius mãducationis Chrys. hic multum & bene, vbi ait: Volens inquit ostendere amorē, quē habet circa nos, remiscuit seipsum nobis, & recōmassauit corpus suum in os, vt vnum quid simus, sicut corpus capiti copulatū. Et sequitur: Hic sanguinis imaginē nobis operatur regalē, hic pulchritudo incōstructibilis, hic sanguis marcescere animæ nobilitatē non dimittit, hic sanguis abigit dæmones, vocat angelos ad nos, hic sanguis vadibilē fecit cœlum: Si quis ęstum patitur, ad hūc veniat fontem, & refrigeret æstum. Etenim ariditates soluit, incētiua omnia mitigat. Et sic de aliis multis, quę ibi annumerat. Et ibidē de indignè accedētibus, ait: Quod si illi, qui sordidant purpuram regalē torquentur multo magis qui indigne corpus Domini & sanguinē manducat,

Ibid. consequ.
Aug. tract. 26. in Ioan. post medium tom. 9.
Hæreticorum & paganorum error cōfutatur.
Aug. ibid. multo ante
Aug. tract. 25 in Ioan. paulò ante med. to 9.
Chrys. hom. 45 in Ioan. post medium tom. 3.
Ibidem.

&

& bibit. Et si quis irritans legem Moysis moritur, multò magis qui conculcauerit sanguinem Testamenti. Et ibi multum & bene de his. Et sequitur tertia particula in qua loci specificatio, vbi præmissa sunt dicta, ibi: *Hæc dixit in synagoga*. Sed quæritur, quare sic specificat? Et ad hoc respondet Chrys. quòd ideo hoc ait ad denotandam obstinationem illorũ. In Capharnaum enim plurimæ virtutes factæ, propter quas oportebat eum audiri nec tamẽ crediderunt. Item in synagoga locutus est, vt ostenderet, quòd non erat contrarius patri, infra: Ego doceni in synagoga. Et sequitur quarta particula, in qua scandali quorondam discipulorum specificatio siue murmurationis. Et ibi quatuor. Primo, murmuris præmissio Secundo, eiusdem à Christo deprehensio & doctrinæ eruditio, & discipulorum scandalizatio, ibi: *Sciens autem*. Tertio, Christi inquisitio & Petri responsio. *Dixit ergo Iesus* Quarto Saluatoris responsio, & Iudæ proditoris qui erat murmurator, denotatio: *Respondit ergo Iesus*. Ait ergo: *Multi audientes dixerunt: Durus est hic sermo* Vt enim ait Aug. *Multi*, inquam, non ex inimicis, sed: *Ex discipulis*, scil. carnaliter sapientes, ait Glos. *Durus est hic sermo*, id est, asper, laboriosus, ait Chrys. Sed quæritur, sicut opponit hic Chrys. qualiter fuit durus, ex quo vbiq; promittebat vitam credentibus in eum: Et ad hoc respondet Chrys. quod durus videbatur eis sermo, id est, difficile susceptibilis, & super excedens eorum imbecillitatem: existimabant ipsum loqui supra se, quando ait sc. *Qui manducat carnem meam*. Carnaliter enim sapiebant, & de carne, qua indutus erat secundum Aug. Sed quæritur, quare tam obscurè locutus est eis? Et ad hoc respondet Aug. & est in Glos. quod oportebat sic loqui, vt non ab omnibus intelligeretur secretum Dei. Et sequitur secundum: *Sciens autem Iesus apud semetipsum*: Omnia enim sunt nuda & aperta oculis eius. Sciens, inquam, quòd murmurarent, sc. de prædictis: *Dixit eis hoc vos scandalizat*: scil. quòd dixi me carnem dare in cibum, quod non est intelligendum de carne, qua induor, sed spiritualiter est intelligẽdum. Ideo explanans subdit: *Si ergo videritis filium hominis ascendentem* Et est oratio defectiua, & suspensiua, secundum Glossam. Et est sensus: *Si videritis*, id est, credideritis, quod filius hominis ascenderit in cœlum, tũc intelligeris, quoniam caro, siue corpus meum morsibus non consumitur. Abducit enim eos ab æstimãdo eum esse filium Ioseph. Ideo sequitur, ait Chrys. *Spiritus est qui viuificat*, id est, spiritualis intelligentia: *Caro autem non prodest quidquam*, id est carnalis intelligentia. Vnde Chrys. Spiritualiter oportet audire, quæ de me dicta sunt: qui autem carnaliter intelligit nil proficit: Littera enim occidit. Et ideo subdit: *Verba quæ ego locutus sum, spiritus & vita sunt* id est, spiritualia, nihil habentia carnale, vt ait Chrys. Et sic intellecta, sunt vita, quia viuificant: Spiritus viuificat. Opponit Aug. qualiter ait: *Si ascendentem vbi erat prius*: Ergo secundum hoc, quando tunc loquebatur, non erat ibi. Cuius contrarium supra, vbi ait: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit. Filius hominis, qui est in cœlo, tunc erat ibi. Et ad istud respondet Aug. Vnam personam esse Christũ non duas Secundum vnitatem ergo personæ, in cœlo erat, quando in terra loquebatur: filius Dei in terra in suscepta carne, filius hominis in cœlo In vnitate personæ. Quasi ergo dicat: *Si videritis ascendentem vbi erat prius*, id est credideritis æqualem patri: tunc intelligeris, quæ dicta sunt. Item quæritur, qualiter ait: *Caro non prodest quidquam*. Cum supra idem dixerit: *Qui manducat carnem meam, habet vitam æternã*. Et ad istud respondendum secundum August. quod non prodest quidquam eo modo quo intelligebatur, sicut dicitur de scientia, quod inflat, scil. sine charitate, ædificat autem per charitatem. Ita caro prodest illi, qui intelligit spiritualiter. Maneamus ergo in illo vt membra: spiritus autem viuificat viua membra, & non nisi manserit in corpore, quod vegetat. Hæc Aug. Et subdit causam, quare non intelligunt, ibi. *Sed sunt quidam ex vobis, qui*

Heb. 10. e
Chrys hom. 46. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ioan. 18. d
Aug. tract. 27. in Ioan. non longè à princ. tom. 9.
Chrys hom. 46 in Ioan ante medium tom 3.
Ibidem.
Aug. tract. 27. in Ioan non mult. à princ. to 9.
Ibidem paulò post.
Hebr. 4. d
Chrys hom. 46. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem.
2. Cor. 3. b
1. Cor. 3 b
Ioan. 3. b
Aug. tract. 27. in Ioan. ante med. tom 9.
Ibidem post pauca.
1. Cor. 8. a

A *non credunt*: Nisi credideritis, non intelligetis. Per fidem enim cognitio, per intellectum viuificatio, ait August. Et quia dixerant, quòd erant quidam non credentes, subdit. *Sciebat autem ab initio*, qui nouit omnia ab æterno Omnia sunt ei agnita antequam crearentur: *Qui essent credentes*, & non scandalizati: *Et quis traditurus*, sc. Iudas. Vt enim ait Aug. nec expressit, nec siluit, vt omnes timerent: *Propterea dixi vobis*, scilicet quod quidam non credunt: *Quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit datum*. Supra eodem: *Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum*. Sed tunc quæritur, quod si omnibus esset datum à patre, omnes venissent: Non ergo est eis imputandum, quod non venerunt. Et ad istud respondendum secundum Chrys. quod hoc dictum est, qui tribuit se esse dignum vt accipiat, ille accipit. Vnde hic notat à B parte Dei dandam gratiam, promptitudinem, & à parte suscipientium voluntatis ad suscipiendum libertatem. Propter quod ait Apostolus: Ne quis desit gratiæ Dei. Et nota quod ait, *Spiritus est qui viuificat*. Dicitur enim spiritus quadrupliciter, vel ipse Deus: Deus enim spiritus est. Vel dicitur spiritus tertia persona in Trinitate. Tres, qui testimonium dant in cœlo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus. Item spiritus dicitur donum Dei gratuitum: Dat spiritum bonum petentibus se. Item vel dicitur spiritus homo dono inspiratus, & secundum spiritum viuens: Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non estis in carne sed in spiritu: Et talia spiritus viuificat id est, viuificatus opera vitalia facit, & spiritualiter intelligit. Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur. Ibi Greg. Impetus spiritus est ad charitatem, C humilitatem, continentiã, & sic de aliis virtutibus. Eodem modo caro dicitur viuens secundũ carnem: Manifesta sunt opera carnis. Vt enim ait Aug. Ille secundũ carnem viuit, qui secundum seipsum viuit. Et talis non prodest quidquam, nec ad intelligendũ: Animalis enim homo non percipit, quæ Dei sunt Non potestis sc. sumere escam, id est, solidam doctrinam: Carnales enim estis: Itẽ. *Non prodest quidquam*, ad resistendum tentationibus: Spiritus promptus, caro infirma. Item: *Non prodest quidquam*, ad proficiendum in bonis operibus: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, quia sc. non operantur, quæ ducunt ad regnum: Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, pax, gaudium, &c. Et subditur discipulorum ex hoc scandalizatio: *Ex hoc multi abierunt retro*, id est, ad ea, quæ sunt retro, & non D ad ea, quæ sunt secundũ veritatem, ait Chrys. vel: *Retro*, id est, post satanã non post Christum, ait Aug. *Et cum illo non ambulabant*. Præcisi enim à corpore vitam perdiderunt, ait Aug. Et nota quod mali abeunt retrorsum quidam amore terrenæ possessionis & proprietatis. Cũ Dñs dixisset. Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Et sequitur: At ille abiit tristis & cæt. Item quidam abeunt voluptate carnis: Quædã conuersæ sunt retro post satanã Reliquisti me & retrorsum abiisti. Itẽ quidã abeunt retrorsum voragine gulæ: Reuertamur in Ægyptũ, &c. Et: Abierunt hi voluptatibus suis. Et sequitur: Facti sunt retrorsũ. Et omnes tales sunt indigni regno Dei. Vnde vxor Loth, aspiciẽs retro periit. Et contraria de Paulo: Quæ retro sunt, obliuiscens, &c. Et sequitur inquisitio Saluatoris: *Dixit ergo Iesus ad* E *duodecim: Nunquid & vos vultis abire?* Sed quæritur, qualiter ait: *Duodecim*, quia supra dictũ est, quod multi discipulorũ abierunt retro. Sed credendũ est, quod Iudas fuerit peior Inter alios & ita nõ videtur remansisse Et ad hoc est respõdendũ, secundũ Glos. quod Iudas corpore solùm permãsit. Et nõ dixit: *Abite*, hoc esset expellẽtis, sed ait *Nunquid vultis abire?* se interrogatiuè. Neq; enim blanditus est eis, neq: offendit expellendo, sed interrogauit. Neq; hoc erat verbũ contẽnentis eos, neq: volentis vi & necessitate detineri eos. Sed quæritur ex quo remanserunt, & alij abierunt, quare non commendauit eos: Et ad hoc respondet Chrys. quod ideo non laudauit, ne essent passi quid humanum, scilicet vana gloria. Et sequitur responsio Petri: *Respondit ergo Simon*

Isa. 7. c
Aug. ibid. circa med.
Eccl. 23. d
Aug. tract. 27. in Ioan. ante med. to. 9.
Chrys hom 46 in Ioan ante medium tom 3.
Heb. 12. c
2. Cor. 3. b
Spiritus quadrupliciter.
2. Cor 3 g
1. Ioan. 5 b
Luc. 11. b
Ioan 3 b
Rom. 8. b
Ezech. 1. b
Gregor. in Ezec. lib. 1. hom 5 non longè à prin.
Gal 5. d
Aug de fa... non ad quod... Com. 17 to 4.
1. Cor. 2. d
1. Cor. 3. a
Mat. 26. d
1. Cor. 15 f
Rom. 14. c
Chrys. hom. 46. in Ioan. circa med. tom. 3.
Aug. tract. 27. in Ioan. post med. to. 9.
Ibid. paulò post.
Mat. 19. c
1 Tim. 5. c
Hier. 15. a
Num. 14. a
Hier. 7 c
Ibidem.
Genes. 17.
Phil 3. c
Chrys hom. 40 in Ioan. post med. tom. 3.

Petrus. Et respondet pro omni collegio: videns enim Petrus, quod non erant verba Dei, quæ scandalizarent, A sed fuit indeuotio eorum, qui audierant vt ait Chrys. Ideò ait: *Ad quem ibimus? verba enim vitæ habes*, scil. de resurrectione à mortuis, & de vita æterna, ait Chrys. supra eodem: *Verba, quæ ego loquor, spiritus & vita sunt: Et nos credimus*: scil. assentiendo: *Et cognouimus*, intelligendo: *Quia tu es Christus filius Dei*, non Ioseph, sicut alij dicebant.

[Ibid paulo post. Ibidem.]

Sed quæritur, qualiter ait: *Nos credimus*, &c. Ex quo alij abierant qualiter ait: *Credimus*. Item ex quo Iudas remanserat cum eis, qualiter respondit in plurali. Et ad istud respondet Chrys. quod respõdit pro bonis, quorum erat futurum caput. Sed quæritur, quare non fuit Petrus laudatus de ista responsione, & promissio facta ei, sicut dicitur: Et ad hoc respõdet Chrys. quod ibi de discipulis nihil dixit Petrus, id est, non respondit in persona discipulorum, sed in singulari ait: B Tu es Christus. Hic autem ait: *Credimus*, pro collegio respondet. Ideò non fuit laudatus taliter, vt esset promissio ei facta. Et vbiq; patet veritas fidei B. Petri, & stabilitas constãtiæ & charitas amicitiæ, & virtus audaciæ. Vnde Chrys. Vide amicitię seruatorē, fratrũ amatorem, scil. Petrum: qui pro omni collegio respondet.

[Ibidem. Mat. 16. c Chrys. ibid. Ibidem. Chrys. ibid.]

Et sequitur Saluatoris responsio, veritatis eruditio: *Respondit, &c. Duodecim elegi.* Sed quæritur, quare tot? Ad hoc respondet Aug. quod iste numerus sacratus est, & Iudæ perdito vnus subrogatur, sc. Matthias. Per quatuor enim cardines mundi fidem Trinitatis erant annuntiaturi: ideò ter quaterni. Item opponit Aug. qualiter ait: *Duodecim*, quia secundũ hoc diabolus erat electus, quia vnus ex illis factus diabolus. Itē hoc nomen electus in laude ponitur: ergò non potest extendi ad duodecim. Item opponit Chrys. quod ex hoc gentiles insipienter accusant Christũ, quod elegit talē discipulũ. Item electio est commendabilior in qua eliguntur soli boni, quam in qua eliguntur mali, vel malus: Ergò vt prius. Item quæritur, quare elegit talem discipulũ, qui erat futurus malus? Et ad hoc respondet Aug. quod sicut iniqui vtuntur male bonis operibus Dei, sic econtrario Deus bene vtitur malis operibus iniquorũ. Vnde malo Iuda bene vsus est Dominus: tradidit enim se, pertulit, vt redimeret nos. Hæc ille. Et planius idē August. Elegit discipulus, habuit inter eos vnũ, quo malo bene vtens, & suę passionis implet depositũ, vt Ecclesię suæ tolerãdorũ malorũ præberet exemplũ. Hæc ille. Ob ergò impletionē diuinę dispositionis de sua passione ob exempli patiētiæ exhibitionē, & ob aliorum probationē. Vnde Glossa: Causa probandi eos, sic elegi.

[Quare duodecim electi. Aug. tract. 27. in Ioan. post medium tom. 9. Ib d ante. Chrys hom. 46. in Ioan post medium tom. 3. Cur Iuda electus malus. Aug. tract. 27. in Ioan. post med. tom. 9. Aug. de Ciuit. Dei. lib. 12. cap. 49. tom. 5.]

Et per D huc patet ad alia. Vnde Chrys. quod non necessitate & vi Deus consuenit facere bonus, neq; electio eius violenta est: ideò fuit malus inter eos. Et, vt ostenderet Deus quod in mente nostra est & saluari & perire: Ideò ait: *Vnus diabolus est*: deorsum fluens & caduca sequens: ipse enim erat fur & loculos habens, infrà: Et exponit Euangelista: *Dicebat autem de Iuda Simonis*, scilicet filio Iscariotis, quod interpretatur memoria sanguinis. Simon enim interpretatur obediens. Et ille fuit obediens nõ Deo, sed pecuniæ. Iudas confitens non ex veritate: Peccaui tradens sanguinem iustũ: *Hic erat traditurus eum cum esset vnus ex duodecim.* Sed quæritur, quare hoc apponit scil. *Duodecim*, cum esset certũ. Ad hoc respondendũ, quod ideò E apposuit ad denotandũ ingratitudinē suam. Vnde Aug. Quid Iuda peius? Inter omnes discipulos adhærentes magistro. Loculi illi commissi sunt, & dispensatio pauperũ distributa. Ingratus tanto beneficio, honori tanto accepit pecuniã, perdidit iustitiã tradidit vitã mortuus. Hæc ille.

[Chrys. hom. 46. in Ioan. post medium tom. 3. Ioan 12. a Mat 27. a Aug. tract. 27. in Ioan. post med. tom 9.]

De mysterio verò numeri duodenarij & quare est numerus Apostolicus, Gregorius bene exponens illud: Nati sunt ei septē filij & tres filiæ. Siue, inquit, quatuor per tria, siue ecõtrario septē in duodecim vertuntur, & ideo sancti Apostoli, quia Trinitatē in quatuor partibus mundi prædicarē mittebantur, duodecim sunt electi. Hæc ille. Idem: Et de hoc bene Aug. De mysterio vero istorũ duodecim Apostolorũ in scriptura legis multis locis: fuerunt enim signati per duodecim fontes: & per duodecim viros electos: & per duodecim lapides: & per duodecim horas diei, infra: & per duodecim stellas in capite mulieris: & per duodecim fundamenta & duodecim portas: & per duodecim fructus ligni vitæ.

[Mysterium numeri duodenarij. Greg. Mor. lib. 1. cap. 6. ante med. Iob 1. a Ibid. lib. 35. cap. 7. circa med. Aug de Ciuit. Dei. lib. 20. c. 5. ante med. tom. 5. Duodecim Apostoli. Exod. 15. f Num 17. a, Iob. 4. a Ioan 11. b Apoc. 12. a Apoc. 21. d Apoc 22. a Continuatio.]

CAPVT VII.

POsthac ambulabat Iesus in Galilaam, &c. Determinato transitu filij Dei trans mare Galilæę, & de miraculi operatione & doctrinæ veritate: in parte illa narratur de suo ascensu & de sua doctrina & opere miraculoso: Idque primo. Secundo, determinatur de suo trãsitu trans Iordanem, ad declinandam malitiam consequentium, ibi: Et abiit trans Iordanem. B Prima pars in quatuor partes secundum quatuor capitula. Primo, determinatur de suo ascensu in Hierusalem, & de sua doctrina. Secundo, de ascensu in montem, & regressu, & confutatione malignantiũ, ibi: Iesus autem perrexit in montem. Tertio determinatur de suæ potentiæ miraculoso opere ad confirmationē doctrinæ, ibi: Et præteriens vidit. Quarto, de exemplis vitæ suæ & doctrina & eruditione spiritualiter præsidentium siue prælatorũ, ibi: Amen amen dico vobis.

[Diuisio. Ioan. 10. d Ioan. 8. a Ioan. 9. a Ioan. 10. a]

Prima pars in duas partes. Primo, moræ ipsius in Galilęa, & causæ ipsius moræ præmissio. Secũdo, sui ascẽsus & manifestationis subiũctio ibi: *Vt autē ascenderunt*. In prima quatuor. Primo, vt dictum est, suæ moræ in Galilæa specificatio. Secundo, discipulorum persuasio, vt ad diem festum ascenderet, C ibi. *Erat in proximo dies festus* Tertio, Saluatoris respõsio, ibi: *Dixit eis ergò Iesus.* Quarto, ascendendi ad diem festum dissimulatio, ibi: *Vos ascendite.* Ait ergo: *Posthac ambulabat*. Multis tamen interiectis miraculis, quæ hic tacentur, sicut patet à Magistro in historiis. Vnde: *Posthac*, notat ordinē non immediationem. Non enim volebat in Iudęam ambulare, quia quærebant eum interficere. Sed quæritur qualiter hoc; quia videtur tunc mortem & homines timere. Item videtur non habere potestatem resistendi vel præcauendi mortem. Item cum posset exire de manibus eorum, sicut fecit infra, non oportuit, quin in Iudæam ambularet. Ad istud respondet Aug. bene. Quando latuit, vt homo non potentiã amisisse putandus est, sed exemplum infirmitati præbuisse. Et sequitur. Sæpè signatum est in capite, quod D futurum est in corpore. Ne ergo obiiceretur, pro crimine, scil. alicui fideli, si fugeret, latibulũ præcessit in capite, & potentiam demonstrauit, quando voluit. Infra: Quando, sc. ceciderunt, qui capere eum voluerunt. Sed tunc obiicitur, quod licitũ est fidelibus fugere in persecutionibus. Cuius tamen contrarium patet, infra: Vbi culpatur mercenarius, quia fugit. Et ad istud respondēdum secundũ Aug. quod aliquando licet fugere, quando est persecutio personæ, & tunc licitum est fugere: aliquando est persecutio Ecclesiæ siue generalis, & tũc non licet pastori fugere, vt patebit infra: Litera vero Chrysost. est: *Non habebat potestatem*. Et super hoc opponit, cum omnia possit, qualiter ait: *Non habebat potestatē*? Et ad hoc respõdet, quod loquitur de ipso, vt hoE mine: fugiebat enim vt homo. Quãdo autem non detinebatur, virtutem diuinitatis ostendebat. Ens enim vterq; scil. Deus & homo, vtraq; de se voluit credi, ibi:

[Ioan 8. g Aug. tract. 28. in Ioan. non longè à princ. tom. 9. Ibidem. post pauca. Ioan. 18. a Fugere quando liceat. Ioan. 10. b Aug. epist. 180 ad Honoratum per totum eo Ioan. 10. b Chrys hom 47. in Ioan. ante med. tom. 3.]

Et sequitur secundũ: *Erat autē in proximo dies festus Scenophegia.* Erat autem festum Tabernaculorũ, quia tabernacula faciebant ad similitudinem eorũ, qui in eremo habitauerũt, & celebrabatur septimo mense. Et ex hoc patet, vt dicit Chrys. quod non omnia studebat Euangelista enuntiare, sed illa, pro quibus fuit hic aut querela aut cõtradictio à Iudæis. Vnde in his quinq; mensibus, qui erant inter festa, nisi miraculum de panibus narrat, & concionē ad Iudęos. Vbi enim extraneũ quid aduersus eũ fiebat, hoc exarare studuit. Hæc ille. Et ex hoc patet, quod multa miracula hic omisit Euangelista.

[Scenophægia. Leu. 23. d Chrys. ibid. post aliquo.]

Multa miracula omiſſa.

Et quia dixit, quod erat feſtus dies, ſubditur: *Dixerunt ad eum fratres: Vade in Iudæam.* Sed quæritur, quare ait: *Fratres*, cum eſſet filius virginis? Et ad hoc reſpondet Auguſtinus quod conſanguinei virginis ſecundum conſuetudinem ſcripturarum dicebantur fratres: Sicut Abraham & Loth. Sicut enim ait Auguſtinus. In ſepulchro, in quo iacuit corpus Domini, nec ante, nec poſt mortuus iacuit: ſic vterus Mariæ nec ante nec poſt aliquid mortale conceperat: *Dixerunt autem ad eum. Vade in Iudæam.* Vt enim ait Auguſtinus Opera Domini diſcipulos non latebant, ſed iſtos latebant. Illi enim fratres, id eſt conſanguinei ipſa propinquitate credere in eum faſtidierunt: *Vt & diſcipuli tui videant opera tua.* Vt enim ait Chryſoſtomus hic vocat diſcipulos turbam ſequentem non duodecim. Et ſuperaddunt: *Nemo in occulto aliquid facit.* Vt enim ait Aug. Loquebatur caro carni, ſed caro ſine Deo carni cum Deo. Prudētia carnis verbo, quod caro factū eſt: *Si hæc facis*, id eſt, ſi vera ſunt miracula, quæ facis: *Manifeſta te ipſum mundo*, ſc. eundo in publicum & faciendo miracula coram mundo. Quia propheta ſine honore in patria ſua, ſupra: *Neq; enim fratres eius credebant in eum*, ſc. conſanguinei, nimirum Iacob. primus Hieroſolymarum Epiſcopus: & Iudas, vt ait Chryſ. Sed quęrit Chryſ. qualiter ait: *Non credebant in eum*, ex quo rogaverunt Dominum mirificare, id eſt miracula facere: videtur, quod in eum credebant. Et ad iſtud reſpondet, quod verba erant multæ incredulitatis, & multæ amaritudinis, quia erāt ſuſpicantium non eſſe vera miracula, & incuſantiū eum de amore gloriæ Vnde Aug quia humanā gloriā requirebāt: ideo in eum nō credebant: Et patet ex dictis quæ & qualia appetūt fratres, & cognati ſuia cognatis, qui ſunt in dignitate: optant in eis excellentiā temporalē, ſęcularē apparentiā & humanā gloriā non propter verum amorē eorum, nec propter diuinum honorē, nec propter animarum ſalutem, licet hoc prętendant aliquando: ſed propter propriā excellentiam & gloriā. Et ideo cauendum ab eis, nec attendendum cōſiliis eorum in prædictis acquirendis: *Nolite credere amico.* Et ſequitur: *Inimici hominis domeſtici eius.* Et de hoc bene Seneca: Surdum te amicis tuis præſta, bona animo malo tibi precātur: & ſi felix eſſe vis, deos ora, ne quid tibi ex his, quæ optātur, eueniat: non ſunt bona quæ in te volunt congerere. Hæc ille: Si tibi voluerit perſuadere frater tuus Et ſequitur: Dicēs Eamus & ſeruiamus dijs alienis Opera enim facere propter vanā gloriā, finaliter eſt ſeruire diis alienis, quia qui quęrunt gloriā, credere in Deū non poſſunt, ſupra: Et in talibus affectib. ſunt parentes & propinqui ignorādi: Qui dixerit patri ſuo & matri, &c. Hi cuſtodierunt eloquiū tuum Et ſimiliter quoad tales affectus, ſunt odiendi: Si quis venit ad me, & non odit patrē, non poteſt meus eſſe diſcipulus Ibi Greg de hoc bene: Vtrumq; inquit, per diſcretionē valemus, vt vnde proximus diligamus, & quos aduerſarios in via Dei patimur, fugiēdo odiamus. Et ſequitur tertium, ſc. Saluatoris reſpōſio: *Dixit ergo eis Ieſus: Tempus meum nondum aduenit.* Et de hoc opponit Aug. ex quo ait Apoſt. quod: Cum venit plenitudo tēporis, miſit Deus filium ſuum. Videtur, quod tēpus ſuum venerat. Et de hoc reſpondet Aug. quod tēpus gloriæ ſuæ nondum venit, & illi de gloria admonebant, ſed ille noluit altitudinem pręcedere, & ad ipsā per viam humilitatis aſcendere: *Tempus veſtrum ſemper eſt paratum*, id eſt, mundi gloria. Ait enim idē Aug. de hoc tempore ſub nomine diei: Diem hominis non deſideraui Et: In die honoris tui ne extollaris. Et ſubdit cauſam dicti. *Non poteſt mundus odiſſe vos.* Amatores ſuos, falſos teſtes: quæ enim mala ſunt, bona dicitis. Et econtrario. Et: Omne enim animal diligit ſuum ſimile, ſic & omnis homo ſuo ſimili ſociabatur: *Me autem odit, quia ego teſtimonium perhibeo*, &c. Sed qualiter ait hoc, quia infra: Si mundus vos odit, &c. Et ad iſtud reſpondendum, quod loquitur diſcipulis pro ſtatu, in quo tunc erant, & in quantum ſuadebant & dabant conſilium de gloria oſtendenda terreno affectu. Vnde

Aug. tract. 28. in Ioan. ante medium tom. 9. Gen. 13. c. Aug. ibid paulo poſt. Ibid. poſt pauca. Chryſ. hom. 47 in Ioan. ante medium tom. 3. Aug. tract. 28. in Ioan. ante med. tom. 9. Ioan. 1. b. Luc. 4. d. Chryſ. hom. 47 in Ioan. ante med. to. 3. Ibidem paulo ante. Aug. tract. 28. in Ioan. ante med. tom. 9. Mich. 7. b. Deut. 13. b. Opera facere ob vanam gloriam. Ioan. 5. g. Deut. 33. b. Luc. 14. e. Greg. in Euang. hom. 37. ante med. Aug. tract. 28. in Ioan. ante med. tom. 9. Gal. 4. a. Aug. tract. 28. in Ioan. poſt med. tom. 9. Hier. 17. b. Eccl. 13. a. Eccle. 13. a. Ioan. 15. c.

A Chryſoſt. Qualiter eos odirent, ſcil. mundus & mundani, qui eadem volunt, & pro iiſdem currunt, ſicut & mundus. Ibi autem loquitur de diſcipulis pro ſtatu perfectionis eorum, & maxime pro ſtatu poſt acceptionem ſancti Spiritus in plenitudine Et patet ex dictis ordo & modus perueniendi ad tempus gloriæ, ſiue ad gloriam per humilitatem & paſſionum tolerantiam. Vnde Auguſt. Dominus, vt veniant ad patriam, prouocauit ad viam, excelſa eſt patria, humilis via. Patria eſt vita Chriſti, via eſt mors Chriſti. Patria eſt manſio Chriſti, via eſt paſſio Chriſti: qui recuſat viam, quid quærit patriam? Hæc ille, & ibi bene de hoc. Reſpondit Chriſtus matri petenti gloriam filiorum: Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Vt enim ait Greg. Ordo eſt tribulationis & conſequentis gloriæ Et poſt: Per calicem peruenitur ad maieſtatem: Per multas B tribulationes oportet peruenire ad regnum Dei Item patent hic mundi error & fatuitas: odit enim arguentem ipſum in veritate, ſicut Ieſum Chriſtum hic: *Non enim amat* peſtilens eum, qui ſe corripit. Supra: Qui male agit, odit lucem. ſcil arguentem, vt habitum eſt ibi. Veritas enim parit odium, obſequium amicos. ait Terentius. vt recitat Auguſt. Item mundus diligit ſuos falſus teſtes, qui ipſum non arguunt, ſed cum eo currunt, & eadem cum ipſo volunt: Cum tamen meliora ſint vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oſcula & tales ſunt ſimiles aſino ſtolido, qui fugit à fonte, in quo apparet imago eius, & currit ad leonem ipſum admirans, a quo interficitur, ait Iſaac. Et quarta ſequi-C tur particula, in qua diſſimulatio Saluatoris de aſcēdendo Hieroſolymam, ibi: *Vos aſcendite ad diem feſtum hunc.* Vnde quærit Aug. quid eſt dictum: *Diem feſtum hunc, vel iſtum*: Et reſpondet, quod ideo ait: *Aſcendite ad diem hunc*, vbi humanam gloriam quæritis, vbi vultis oſtendere carnalia gaudia, non æterna cogitare. Sed quæritur qualiter ait imperatiue: *Vos aſcendite.* Et ad hoc reſpondet Chryſ. quod hoc ait, oſtendens, quoniam hoc dixit non indigens, nec volens blandiri, nec concedens eos Iudaïca facere. Conceſſiuè ergo ait hoc non imperatiue. *Et non aſcendam ad diem feſtum iſtum, quia nondum venit tempus meum.* Sed qualiter hoc ait, quia poſtea aſcendit ad diem feſtum? Et ad hoc reſpondendum ſecundum Gloſ. quod non aſcendit ad diem primum vel ſecundum. Vel aliter ſecundum Chryſ quod non ait ſimpliciter, ſc. quod non aſcenderet, ſed ait: *Non aſcendam nunc.* id eſt. vobiſcum: *Quia tempus meum non* D *venit.* Eo quod in ſuturo paſchate oportebat eum crucifigi, ait Chryſ. Et per hoc patet reſponſio ad obiectionem hæreticorum obiicientium, quod erat ſubiectus fato. Et patet ex dictis reſponſio. Item obiicitur, quod ex hoc videtur, quod opera Chriſti dependebant à tēpore, quod videtur inconueniens cum eſſet omnipotens. Et ad iſtud reſpondendū, quod opera ſua non dependebant à tempore ex indigentia, fiebant tamen in tēpore debito ex congruentia: *Hæc cum dixiſſet manſit in Galilæa.* Et patet, quod ex Saluatoris exemplo eſt tēpus docendi & annuntiandi veritatē, & eſt tempus quieſcendi & orandi: Siue mente excedimus Deo, ſiue E ſobrij ſumus nobis. Quod verò ait: *Mãſit in Galilæa.* Myſteriū eſt, quod Chriſtus manet in anima tranſmigrāte à tumultu. & à turbatione mundi ad quietē orationis & contēplationis: *Factus eſt enim in pace locus eius.* Galilæa enim tranſmigratio interpretatur. Et ſequitur illa pars, in qua de aſcenſu illius ad diem feſtū, ibi: *Vt autē aſcenderūt.* Et illa in tres Primo, narratur de ſua aſcēſione. Secūdo, de Iudæorū inquiſitione. & horum murmuratione, ibi: *Iudæi ergo.* Tertio, de ſua manifeſtatione & doctrinatione, ibi: *Iam autē die feſto.* Ait ergo: *Vt aſcēderunt fratres, ipſe aſcēdit.* Sed opponit Chryſ Ex quo prius ait, quod nō aſcenderat: eo quod tēpus non aduenerat, qualiter ait nūc, quod aſcēdit? Et ad hoc reſpōdet, quod nō aſcendit, vt pateretur nunc, ſed vt eos erudiret. Aſcēdit, inquā: *Non manifeſte ſed quaſi in occulto*, Sed quæritur, quare non manifeſte? Videtur enim timuiſſe. Et ad hoc reſpondet Auguſt quod ideo in occulto aſcen-

Chryſ. ibid. Aug. tract. 28. in Ioan. ante med. tom. 9. Mat. 20. c. Gregor. in Euang. hom. 37. ante medium. Act. 14. d. Prou. 15. b. Ioan. 3. c. Terent. in Andr. act. 1. ſce. 1. Aug. Confeſſ. lib. 10. c. 23. to. 1. Pro. 27. a. Aug. tract. 28. in Ioan. poſt med. to. 9. Chryſ. hom. 47 in Ioan. poſt med. tom. 3. Ibid. Ibid. 2. Cor. 5. c. Diuiſio partium. Chryſ. ibid.

dit,

Aug. tract. 28. in Ioan. post medium tom. 9.
Chrys. hom. 47. in Ioan. post medium tom. 3.

dit, quia non gloriari temporaliter, sed docere salubriter voluit & admonere de die festo æterno, amorem ab hoc sæculo auertere, & in Deum conuertere cupiebat. Aliter respondet Chrysost. quòd si ascendisset manifeste signa diuinitatis ostendisset: voluit autem ostendere scilicet suæ humanitatis veritatem. Et ideò in occulto ascendit. Et sequitur secunda particula, scil. Iudæorum inquisitio & murmuratio: *Iudæi ergo quærebant in die festo*, quia in talibus consueuerat miracula facere, supra. Et in hoc patet eorum malignitas. Vt ait enim Chrys. In his scilicet festiuitatibus piscari eum, id est, capere, & loquendo Ironicè ait, quod bene erant Iudæorum directionis, id est, festiuitates, in occisionem impetum faciebant & dicebant. *Vbi est ille?* Sed quæritur, quare non nominabant? Et ad hoc respondet Chrys. quòd à magno odio & inimicitia, nec nominatim eum vocari volebant: *Et murmur multum*, non solùm pro præterito miraculo sc. panum, sed rursus timentes, ne simile quid faceret, ait Chrys. *Quidam enim dicebant, quia bonus est*, secundùm opinionem vulgi: *Quidam: Quoniam seducit turbas*, ait Chrys. Hi enim erant increduli, infra: *Nunquid ex principibus aliquid credidit in eis?* Seducere enim, vt ait August. est decipere, vel aliunde aliquē ad aliud persuadendo ducere. Si à malo ad bonum ducit, bonus seductor est, si e contrario malus. Et hoc est ad solatium, quæ posteà prædicātes verbi Dei futuri erant reputati vt seductores, & tamē veraces: *Nemo tamē palam loquebatur*, sc. eorum qui dicebant: *Quoniam bonus est: Propter metum Iudæorum*, infrà: Conspirauerunt Iudæi, vt si quis Christum confiteretur, extra Synagogā fieret. Et sequitur pars, in qua de ipsius manifestatione & doctrinę dispensatione, ibi: *Iam autē die festo*, &c. Et illa in duas. Primo, de sua doctrina in prima die & calumniantium cōfutatione. Secundo, de sua doctrina vltima die festiuitatis, & obloquentiū cōfutatione, ibi: *In nouissimo die*. Prima adhuc in duas. Primo de doctrina sua & confutatione calumniantium generaliter. Secundo, de confutatione quorundā ex Hierusol. specialiter, ibi: *Dicebant ergo quidam*. In prima quatuor. Primo, ascēsus filij Dei in tēplum & admirationis Iudæorū de doctrina sua præmissio. Secūdo, veritatis eruditio, & Iudæorum increpatio, ibi: *Respondit Iesus*. Tertio, eorum blasphematio, ibi: *Respondit turba*. Quarto, Saluatoris responsio, & illorum cōfutatio, ibi: *Respōdit Iesus*. Ait ergo: *Iam die festo mediante*, id est, die media septē dierū festiuitatis, & erat quarta ait Glossa: *Ascendit in templum*, non in palatium vel in forum: *Et docebat*, non silebat veritatē, infra: Ego semper docui in Synagoga & in templo. Qui enim latebat, palā loquebatur, ait August. *Et mirabantur Iudæi*, ob doctrinæ claritatem, veritatē, ac virtutē. Vnde Chrys. Tāta erat virtus eorum, quæ dicebantur, quòd qui dicebant priùs, quoniā seducit turbas, transmutati admirabantur: Mirabantur super prudentia & responsis eius: *Quomodo hic literas scit*, &c. Vt ait Chrys. doctrinam admirabantur, & tunc deberent cogitare, quoniā nihil humanum in eo erat: Sapientiam non didici, scil. ab homine, & noui scientiam sanctorum. Quærit Chrysost. quare in prima die non ascenderit ad festum. Et videtur, quòd debuisset ascendere: ait enim Apostolus: Insta opportunè, importunè. Ad illud respondet, quòd tarda ione sua attentiores eos fecit: qui enim primis diebus eum quæsierunt, repentè præsentem debebant iniacere dicenti, id est, ingerere se ad audiendum. Et patet hic exemplum prælatis & doctoribus ascendendi ad templum, & docendi ibidem, exemplo beati Ambrosij, qui omni die dominico in publico Dei verbum tractabat, ait August. Clama, ne cesses, &c. Et de hoc in collatione prædicabili, infrà. Et sequitur pars secunda: *Respondit Iesus*. Et ibi duo, Primo, veritatis eruditio. Secundo, aduersantium arguitio, ibi: *Nonne Moyses*. Ait ergo: *Mea doctrina non est mea*. Et de hoc opponit August. prolixè, scil. Non tua quomodo tua? Et è contrario. Videtur implicare contradictionem. Et de hoc soluit in Summa, quòd doctrina patris, quid est nisi verbū

Ioan. 5. a
Chrys. hom. 48. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Aug. tract. 29. in Ioan non longè à princ. tom. 9.
2. Cor. 6. b
Ioan. 9. e
Diuisio partis.
Ioan. 18. d
Aug. tract. 29. in Ioan. paulò à princ. tom. 9.
Chrys. hom. 48. in Ioan. ante med. tom. 3.
Luc. 2. g
Chrys. ibid.
Prou. 30. a
Tit. 4. a
Chrys. ibid. paulo ante.
Exemplum prælatis, & doctoribus.
Aug. Confess. lib. 6. c. 3. tom. 1.
Isa. 58. a
Aug. tract. 29. in Ioan. ante med. tom. 9.

A patris? Et quia verbum est alicuius, doctrina eius, id est, ipsum verbum non est doctrina eius, sed illius à quo est: quia verbum non est à se. Est enim Christus lumen de lumine. Quasi eodem modo opponit Chrys. & soluit scil. qualiter est doctrina eius, & non eius. Et respondet, quòd eius est doctrina, quia non edoctus ab aliquo docebat: Non eius erat, quia patris est doctrina. Et quoniam profundum verbum proposuit, vt ait August. nec omnes intellexerunt, dedit consilium, vt crederent. Ideò subdit: *Si quis voluerit voluntatem eius facere*, id est, patris, credendo in eum: *Cognoscet de doctrina*, id est, intelliget. Vt enim ait Augustinus. Intellectus est merces fidei: Nisi credideritis, non intelligetis. Noli ergo quærere intelligere vt credas, sed è contrario. Et talis sciet, quoniam ex eo Deo loquor, nec mirum, quia verbum patris manifestans gloriam patris, infra: *Qui autem à semetipso loquitur*, scilicet Antichristus: *Quærit gloriam propriam*. Suprà: Alius veniet in nomine suo, &c. Ipse enim extollet se suprà omne, quod dicitur, Deus vt colitur: *Qui autem quærit gloriam eius, qui misit illum, hic verax est*. Qualis scil. ego sum, qui patri æqualis formam serui accipiens, gloriam ipsius quæro, ait August. Patet hic exemplum à filio Dei hominibus non quærendi propriam gloriam, sed Dei. Ex quo enim ipse filius, cui debebatur omnis gloria semper profitetur se quærere gloriam patris, multò magis quilibet fidelis, qui est membrum eius, debet quærere gloriam Dei non suā, & doctrinam attribuere, non sibi. Quia, vt ait hic: *Qui à semetipso loquitur*, gloriā propriam quærit, & talis est mendax. Infrà: Qui de suo loquitur, mendax est. Gloria est enim frequens fama cum laude: August. Vana enim gloria est amor laudis, ait Hugo: Vel desiderium inordinatum excellendi ait idem. Et hæc non est quærenda ab homine: Quid habes, quod non accepisti? quòd si accepisti: quid gloriaris? Benedixerint Deo in cordibus suis. Ibi Gregor. Deo maledicere, est de eius munere sibi gloriam præbere. Et de hoc Chrisost. bene: Vana gloria, tyrannica passio est quæ est causa omnium malorum, eo quod faciat excidere à vera gloria. Et ibi multum de hoc. Et Bernard. En quippè est quisque pessimus, quo est optimus, dum scilicet quærat propriam gloriam. Ideò Hieremias: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Sed qui vult gloriari in Domino glorietur. Sua enim gloria est quærenda vitæ veritate & repræsentatione vitæ diuinæ in homine: Glorificate Deum in corpore vestro. Item est quærenda bonorum operum exercitatione: Videant vestra bona opera, & glorificent Deum. Item est quærenda gloria Dei, magnalium suorum & beneficiorum sedula prædicatione: Date gloriā Deo, Dei perfecta sunt opera. Itē est quærenda beneficiorum Dei recognitione & gratiarum actione, ac ordinata intentione omnia bona agendo ad gloriam suam: Non est qui rediret, & daret gloriā Deo, nisi hic alienigena: Omnia in gloriā Dei facite. Qui ergo volunt dicere, quę sua sunt, & dedignātur docere doctrinā Dei, vel eorū, qui docent secundū Deū, non imitantur filium Dei in prædictis. Et sequitur arguitio Iudæorum calumniātium, ibi: *Nōne Moyses dedit vobis legem?* Et sunt ista verba referenda ad illud, quod dictum est: *Vbi est ille?* quod dicebant, quęrendo eum vt occiderēt. Ideò ait: *Nonne Moyses dedit vobis legē?* scil. vt non occidatis: *Et nemo ex vobis facit legem*. Quia, vt ait Aug. Si legē faceretis Christum in eius literis agnosceretis, & præsentē nō occideretis. Ideò sequitur: *Quid me quæritis interficere?* Sed quæritur qualiter ait: *Nemo ex vobis*, quia suprà eodem dictum est, quod quidā dicebant: *Quoniam bonus est*. Item discipuli multi erant præsentes, qui implebant legem. Et ad hoc respondet Aug. quòd Dominum loquentem audiebāt omnes, discipuli & Iudæi, mendaces & veraces, boni & mali. Sed ille discernebat, & quibus sermo prodesset, præuidebat, & in nobis, & in illis. Hæc ille. Loquitur ergo ad illos, qui erāt mali, & mendaces: &, vt ait, redarguit de duobus, scilicet de audacia, qua audebant redarguere eum, sc. de

Chrys. hom. 48. in Ioan. ante med.
Aug. tract. 29. in Ioan. post med. tom. 9.
Aug. ibid. paulo post.
Isa. 7. b
Ioan. 17. b
Ioan. 5. g
2. Thess. 2. b
Aug. ibid. vers. fin.
Exemplum quærendi gloriam Dei.
Ioan. 8. f
Aug. tract. 100. in Ioan. ante med.
Aug. tract. 105. ante med. tom. 9.
Aug. de vera fid. lib. 7. cap. 6.
1. Cor. 4. b
Iob 1. b
Greg. Mor. lib. 1. cap. 9.
Chrys. hom. 17. in Ioan. post medium tom. 3.
Bernar. in Cant. ser. 34. ante med.
Hierem. 9. g
1. Cor. 1. d
Propria gloria quomodo quærenda.
1. Cor. 6. d
Matt. 5. b
Deut. 32. e
Luc. 17. d
1. Cor. 10. d
Exod. 20. c
Aug. tract. 30. in Ioan non longè à princ. tom. 9.
Aug. tract. 30. in Ioan. ferè in princ. tom. 9.

transgressione legis, quia ipse curauit in sabbato, & de meditatione occisionis: ideò non erant digni iudicare alium. Et sequitur responsio illorum, ibi: *Respondit turba*, &c. Et vere turba. Vnde August. Turba turbata est à veritate: turbam lippitudinis turbauit claritas solis. Et respondit quasi turba non pertinens ad ordinem, sed ad perturbationem: *Dæmonium habes*. Hæc Augustinus: quasi dicerent: Tu habes dæmonium, hæc nobis imponendo, ideò dicunt: *Quis quærit te interficere?* vt ait Chrys. Verbum erat furoris & animæ inuerecundantis. Et ponit exemplum. Sicut latrones cantant in insidiis, quasi non essent latrones, & iniiciunt manus: sic fuit de istis. Sed quæritur, quare non redarguit eos, & quare tā humilia locutus est cotā eis? Et ad primū respondet Chrys quod ideò non redarguit, vt non faceret eos inuerecūdiores Ad aliud verò respondet, quod humilia loquendo de se, multæ fuerūt causæ se. non ingenitū existimari, non Deo contrarium, carne indutum esse, imbecillitas audientiū, ducere homines moderata sapere. Alia vero loquēdi de se fuit causa, veræ scil. diuinitatis magnitudo. Hæc ille, quasi diceret: Vt nō existimarent eum ingenitū esse vel Deo contrariū. Et sic de aliis: ideò humilia de se locutus est. Et patet hic exēplum non respondendi aspere cōtumacibus Vnde August. Dominus non turbatus, sed in sua potestate tranquillus non reddit malum pro malo, &c. Quibus si diceret, Vos dæmoniū habetis, verum diceret. Hæc ille. Et sequitur quartū, scil. responsio Saluatoris. ibi: *Et dixit eis*, vt ait Chrys dixit eis, inquam, à lege syllogizans. Et est summa rationis: Moyses ante legem dedit circumcisionem, & vos eam in sabbato facitis sine legis transgressione. Iniustè ergò me arguitis, quod hominem sanū feci in sabbato. In ista ratione sic procedit. Primo, ponit quasi maiorem. Secundo, minorem. Tertio quasi conclusionē. Quarto, subdit admonitionē. Ait ergò: *Vnū opus feci*, scil. curare paralyticum, suprà: *Et omnes miramini*, scil. de hoc opere. Quid ergò si omnia videritis, ait August. Et hoc est nobilius opus quam circumcidere. Et tamē in sabbato circumciditis. Ideò sequitur: *Præterea Moyses dedit vobis circumcisionem*. id est, præcepit: *Nō quia ex Moyse est*, id est, præceptū Moysis: *Sed ex patribus*, quibus fuit primo præcepta. Et est in Glossa bene, propter quas causas fuit circumcisio in præcepto. Et subdit quasi minorem: *In sabbato circumciditis hominem*, secundum legē, quę ait, quod in die octaua circumcidatur infantulus, quæ dies potuit contingere in sabbato. Deinde subdit, quasi conclusionem: *Si circumcisionē accipit homo*, &c. quando scil die octaua in sabbato: *Vt nō soluatur lex Moysi*, quæ prohibebat opera seruilia, non opus salutis: *Mihi indignamini*, id est, cur indignamini, ait Glossa: *Quia totū hominem sanum feci?* Curatus enim fuit, vt sanatus esset in corpore: & credidit vt sanus esset in anima: August. Et ideò illis poterat dicere illud Apostoli: Æmulationem quidem Dei habent: sed nō secundum scientiam. Et ideò subditur admonitio: *Nolite iudicare secundū faciem*, id est, personarū acceptionē: *Sed iustum iudicium iudicate*, scil. secundū rei veritatem. Vt enim ait August. In sabbato circumcidebant, & tamen Moysi non indignabantur. Ipse verò totum hominem saluū fecerat, & tamen ei indignabantur. Et ideo ait: *Nolite iudicare secundū faciem*. Quod iustū est, iustè iudicate. Sed quæritur de ratione, quam facit Dominus. Videtur enim quod non sequatur: minus enim est sanare in anima, quàm in anima & corpore Sed non sequitur, si licet minus facere in sabbato, ergo & maius. Sicut non sequitur; si licet lauare, faciē, indumēta, ergo & totū corpus. Item videtur, quod sophisticè arguit cōtra eos: quia ipsi arguebant eum, non quia sanauit hominē in sabbato, sed quia dixerat ei: Tolle grabatū tuum, quod erat opus corporale, & ita videtur, quod eis non respondet. Et ad primum respondendū est, quod rectè arguit contra eos. Sanatio enim hominis in anima & corpore est magis bonū, quam sanatio in anima tantū. Si ergo circumcidere ad sanationem animæ licebat in sabbato, multò magis licebat & totum hominē sanare. Ad aliud respondendū, quod ipse respondet impiæ & prauæ eorum affectioni, qua ipsi inuidebant operationi miraculi. Et contra eorū malitiam & inuidiam procedit hic arguendo præcepit portare grabatum ab homine sanato, quia non fuit ita opus seruile, quod esset prohibitū in sabbato, in quo licebat facere opera necessitatis, quæ ad salutem pertinent, sicut manducare & bibere, ait Aug. Item licebat facere opera pietatis, sicut eleemosinam dare, bouem & asinum adaquare. Sic & licebat paralytico curato grabatum vel lectum tollere in testimonium suæ curationis: maxime tamen præcipiēte Saluatore, qui venerat soluere cæremonias legis, vt habitum est supra: De circumcisione verò & de quæstionibus circa illam: quarto sentent. Et Hugo. Sed quæritur quare fuit circumcisio data ante legem patribus: Et ad istud respondendum secundum Glossam, quia circumcisio fuit data in signum magnæ fidei Abrahæ, vt esset distinctio populi de quo Christus erat nasciturus, ab aliis populis. Et quia repromissio fuit facta Abrahę, ideò & ei data fuit lex de circūcisione Vnde versus:

Est signum meritum distinguit sive medetur.
Circumcisa caro, signat, docet.

Signum fidei Abrahæ. meritum, scil obedientiæ, distinguit, sc. populū: medetur, contra originale: signat, octauam resurrectionis: docet, scil. castitatem De ipsa vero circumcisione spiritualiter, & de sabbato in collatione prædicabili. Quod verò sequitur: *Nolite iudicare secundū faciem*. euadere in hoc sæculo magni laboris est. Et in hoc illos conuicit, nos instruxit: ait Aug Et ideò non personaliter iudicemus, sed rectum iudicium teneamus. Quis autem est, qui non iudicat personaliter? qui æqualiter diligit. Dilectio æqualis facit non acceptari personas. Hæc ille. Et ponit exemplum de filio & patre. Si filius conquestus de patre habet bonam causam, illum æquemus patri in veritate. Et ibi bene de hoc Vnde nota, quod iudicium secundū faciem siue superficiale, est ex personarū acceptione, vt ait Aug hic. Item est ex causæ indiscussione, vel ex sententiæ præcipitatione: Causam quā nesciebam diligentissimè inuestigabam. Et Greg. Ne ad proferendam sententiam iniquā præcipites esse debeamus, nec temerè indiscussa iudicemus. ne quælibet mala audita nos moueāt, ne passim dicta sine probatione credamus. Et ibi bene de hoc. Itē fit iudicium secundum faciē ex peruersa affectione. Iudicium enim peruertitur quatuor modis: scil. timore, odio amore, cupiditate vt dicitur. Vnde versus de his.

Quatuor ista, timor, odium, dilectio, census,
Sæpè solent hominum rectos peruertere sensus.

Nec in iudicio plurimorum acquiescas sententiæ, vt à vero dіues. At illi: Ergò iudicio cauendum est: Audite illos & quod tectum est iudicate. Et sequitur: Dei iudicium est. Et: Non enim hominis exercetis iudiciū, sed Dei, &c. Et sequitur: Cum diligentia cuncta facite. In Psalmo: Rectè iudicate filij hominum, Et sequitur illa pars, in qua confutatio specialiter quorundam ex Hierosolymis calumniantiū, ibi: *Dicebant ergo quidā* Et illa pars in quatuor. Primo, calumniātium oblocutio. Secundò, eorum confutatio siue conuictio, ibi: *Clamabat* Tertio, ipsorum diuisio, eo quod quidam volebant eū apprehendere, quidam credebant, ibi: *Credebant ergo*. Quarto, malignitatis eorū siue machinationis à Christo propalatio, & illorum de hoc inter se mutua inquisitio *Dixit ergo eis Iesus*. Ait ergò *Dicebant ergo quidā ex Hierosolymis*. Et in hoc patet eorum obstinatio: quoniā qui maximè potiti sunt signis, hi omnibus erant miserabiliores, scil. qui ex Hierosolymis, ait Chrysost. *Nonne est hic, quem quærunt Iudæi interficere?* Et ecce palam loquitur, &c. vt ait August. Qui nouerant, qua sæuitia quærebatur, mirabantur, qua potentia non tenebatur. Ignorabant enim, quod ait Saluator, infra: Nemo tollit eam à me, id est, animam, licet ego ponam eam à me: *Nunquid vero cognouerunt principes*, &c. Putauerunt enim, quod principes cognouerant ipsum

Ibidem post pauca
Chrys hom. 48. in Ioan. post med. tom. 3.
Exemplum latronum.
Ibid paulo ante.
Exemplum non respondendi aspere.
Aug. tract. 38. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrys hom. 48. in Ioan. post medium tom. 3.
Ioan. 5. b
Aug. tract. 30. in Ioan. ante med. tom. 9.
Leui. 12. a
Gen. 17. a
Leui. 12. a
Aug. tract. 30. in Ioan. post med. tom. 9.
Rom 10. a
Aug ibid.
Deu. 16. d
Aug. ibid. post pauca.
Luc. 14. a
Ioan 5. b
4. Sent dist. 1. a fuit usque in fin.
Hugo de sacra fid. lib. 1. p. 12. c. 2.
Gen. 17. b
Aug. tract. 30 in Ioan. ante finem tom. 9.
Iob 29. c
Greg. Mor. lib 19. c. 14. post med.
Iudicium peruertitur quatuor modis.
Exod. 23 a
Deut. 1. c
2. Par. 19. b
Ibidem.
Psal. 57. a
Diuisio partis.
Chrys hom. 49 in Ioan. non longè à princ. to 2.
Aug tract 31 in Ioan non mult à princ. to. 9.

Ioan.10 b
Aug. ibid.
Ioan.1 g
Aug. ib. d. paulo post.
Mat. 2. a
Isa.11.a
Hieron. commen. in Mat. lib.1.c.2. in fin. tom.6.
Matth.5 a
Aug. tract. 31. in Ioan. ante med. tom.9.
Isa.53.c
Isai.41.a

esse Christum: & ideò ei pepercerunt, ait August. Et si ita fuit de ipsis: *Nos scimus, vnde scit,* quoniam à Nazareth. Suprà: Inuenimus ipsum à Nazareth: *Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit.* Quærit August. Vnde fuit nata hæc opinio apud Iudæos, quod nemo sit, vnde Christus sit: Et ad hoc respondet, quod inaniter nata est: quoniam in scripturis dicitur: Quoniam Nazaręus vocabitur: Secundum aliam literam, ibi: Et flos de radice eius ascendet. Prout exponit Hieronymus. Alia verò scriptura, quoniam in Bethleem. Et hoc ideò, quia in Bethleem natus quia in Nazareth educatus. Ideò secũdum Deum verò latebat impios, & quærebat pios: Generationem eius, quis enarrabit? Nec Augustinus: Et quasi idem Chrysost. Sequitur secunda particula, scil. eorum confutatio, siue conuictio, ibi: *Clamabat ergo Iesus.* Sed qualiter hoc, quia dicitur: Non clamabit, neque audietur foris vox eius. Et ad istud respondendũ, quod ibi loquitur de clamore contentionis. Vnde Glossa ibi: Non clamabit mitis & mansuetus: hic verò loquitur de clamore prædicationis & doctrinæ: Sapientia foris clamitat. Et patet ipsius ad prædicandum affectuositas, quia clamabat: & eruditionis veritas, quia erat docens. Et patet loci doctrinæ ordinabilitas, quia in templo: *Et me scitis,* scil. secundum carnem & effigiem hominis, quam gerebat: *Et vnde sim, scitis,* scil. quantum ad educationem, quia à Nazareth. Sed qualiter ait: Ipse enim erat filius Virginis, quod ipsi ignorabant. Et ad istud respondendum secundũ Aug. quod solus partus Virginis latebat, & illo excepto totum nouerant, scil. locũ educationis, & effigiem faciei exterioris. Secundum tamen diuinitatem nesciebant. Ideò ait: *à me ipso non veni.* sc. secundum diuinitatem: *Sed est verus, qui misit me, quẽ vos nescitis,* excæcati scil. infidelitate: Mundus enim eũ nõ cognouit, suprà. Et alibi: Neque patrem quis nouit: nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et in hoc conuincit eos, vt ait Chrys. Dixerãt enim priùs, quod sciebant, vnde ipse erat: modo ait se esse Christum, & tamẽ ignorabant, vnde erat. Et quia desiderabat salutem omnium, subiecit, vnde poterant scire, quod nesciebant, sicut continuat August. *Ego scio eum.* Et sic quærite à me, vt sciatis eum, & ideò scio eum: *Quia à me ipso non sum.* Suprà: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit: *Et si dixero, quia nescio eum,* quod est impossibile, ait Glossa: *Ero similis vobis mendax.* Quæritur qualiter ait Glossa, quod impossibile est, quod diceret filius: *Ego nescio eum.* Videtur enim quod posset pronuntiare has dictiones: *Nescio eũ.* Et ad istud respondendum est, quod est loqui pronunciando prædictis vocabulis cum assertiua affirmatione. Et sic non poterat dicere: *Nescio eum,* quia non poterat mentiri, cum hoc nõ sit posse. Vel est loqui de fornicatione vocabulorũ tantũ circumscripto sensu interiori: & sic poterat proferre illa verba. Quæritur, qualiter ait: *Et me scitis.* Et post: *Nescitis illum, qui me misit.* Cum dicatur, infrà: Si sciretis me, & patrem meum sciretis. Et ad istud respondendũ, quod erat cognitio Christi duplex: vna secundũ humanitatẽ, scil. quantũ ad suã educationẽ & faciei effigiem: illa cognoscebant, ignorãtes tamen patrẽ. Et erat alia cognitio secundũ interiorem reuelationem. Et si illa cognoscerent, filium & patrem, prout ait infrà: Quando vero ait hic: *Qui me misit,* vt ait Aug. vbi hoc audis, noli intelligere naturæ dissimilitudinẽ: sed generantis auctoritatẽ: quidquid enim est filius de illo est, cuius filius: est enim lumen de lumine. Et sequitur tertia particula, in qua narratur eorũ obstinatio & diuisio: *Quærebant eum apprehendere,* scil. ad capiendũ? *Sed nemo misit manus in illum, quia nondum venerat hora eius.* Et ex hoc obiiciunt hæretici, quod erat subiectus fato & tempori. Et ad hoc respondet Aug. quod sua hora fuit sua volũtas, tempus expectauit quo nasceretur. Cum venit plenitudo temporis: diu venerat prædicandus: sed nondũ venerat hora passionis, vt noueris non necessitatẽ, sed potestatem morientis. Suprà simile: Nondũ venit hora mea. Et licet illi sic quærerent

Pron.1.c
Aug. tract. 31. in Ioan. ante med. tom.9.
Ioan.1.b
Mat 11. d
Chrys hom. 49. in Ioan. ante medium tom.3.
Aug. tract. 31. in Ioan. ante med. tom.9.
Ioan.1.b
Ioan.8 c
Cognitio Christi duplex.
Ioan.8.
Aug. tract. 31. in Ioan. ante med. tom.9.
Hæretici confutati.
Aug. ibid. post pauca.
Gal.4.a
Ioan.2.a

A B C D E

tamen: *De turba multa crediderunt in eũ.* Vt ait Aug. *De turba,* scil. humiles & pauperes saluos faciebat Dominus: Principes verò insaniebant, & medicum occidere cupiebant. Erat autem turba quædã, quæ ægritudinem suam vidit & medicinam cognouit. Et turba commota miraculis ait: *Nunquid cum venerit Christus, plura signa faciet?* Sed quæritur, sicut opponit Chrys. ex quo non sunt enumerata miracula, nisi quatuor, scil. de conuersione aquæ in vinũ, suprà: Et de curatione filij Reguli, suprà: Et de curatione paralytici, supra: Et de multiplicatione panum, supra. Qualiter ait: *Nunquid plura signa faciet?* Et ad hoc respondet Chrys. quod multa sc. signa transcurrit S. Euangelista. Et de his loquitur de quibus principes malignabantur. Nec adhuc erat sana fides istorum, sed vt multitudinis erat & vulgaris. Et licet ita esset de turba: *Audierũt Pharisæi turbã murmurantem,* non contra Christũ, sed de murmure quo Christus glorificabatur, ait Aug. Grossiores enim non à doctrina, neq; a concione, sed signis inducũtur, ait Chrys. *Miserunt principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum.* Vt enim ait Chrysost. Non multitudo, quæ principatum non cupiebat, neq; à liuore capi poterat, sed sacerdotes, ait Matthæus: Abeuntes Pharisęi consiliũ fecerunt vt caperẽt Iesum: *Miserunt ministros,* quia ipsi non audebant periculũ suscipientes ire ad apprehendendũ eum, ait Chrys. Et patet hic & in multis aliis locis incredulitas & cupiditas & malignitas principũ. Et patet similiter credulitas humilium & pauperum. Infra eodem: *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum? Sed turba,* &c. Et sequitur quarta pars, in qua Saluatoris responsio, & illorũ increpatio. Et ibi duo, Primo ipsius responsio. Secundo, ipsorum dubitatiua inquisitio, ibi: *Dixerũt ergò Iudæi.* Ait ergò: *Dixit eis: Adhuc modicum.* &c. quasi dicat, ait Aug. Quid modo vultis facere: facturi estis, sed non modo, & hoc, quia modo nolo. Et de hoc in Glossa. Item Chrys. quasi diceret: quid me festinatis interficere, paruum expectate tempus: *Vado enim ad Patrem,* scil. in morte, & *Quæretis me,* scil. post resurrectionem, quando multi in eum crediderunt. Vnde compuncti dixerunt Petro: Quid faciemus? Sed quæritur tunc, qualiter ait: *Non inuenietis,* quia omnes compuncti, quærentes inuenient eum. Et ad istud respondendũ, secundum Glossã, quæ ait: *Non inuenietis,* sc. corporaliter: vel fide, quantũ ad discredẽtes. *Et vbi ego sum* Vt enim ait Aug. Nõ ait, vbi ero, quia semper erat quo rediturus erat, supra: Filius hominis, qui est in cælo. Erat enim terra secundũ visibilem carnẽ, in cælo verò secundum inuisibilem maiestatẽ. Hæc ille: *Vos non potestis venire,* &c. Sed qualiter hoc, vt enim præmissum est, erant eum quæsituri etiam compuncti post resurrectionẽ. Et ad istud respondet Aug. quod non dixit eis: nõ poteritis venire, sed ait: *Non potestis.* Tales enim erant tunc, qui non poterant venire, qui erant in peccato. Et patet hic, quod quærẽtes Christum malo modo, eum non inueniunt: isti enim quærebant Christum non ad credendum. Ideò in quantum tales non inuenerunt eum. Item fuerunt quærentes Christũ in multitudine carnalis cognitionis, & non inuenerunt: Quæsierunt eum inter cognatos & notos, & non inuenerunt. Item sunt quærẽtes filium Dei sperantes in multitudine affluentiæ mundialis: In gregibus suis & in armentis vadent ad quærendũ Dominũ, & non inueniẽt. Item sunt quærentes filium in tumultuositate mundanæ occupationis vel negociationis: Circuibo ciuitatẽ per vicos & plateas, quærẽ quem diligit anima mea. Et sequitur: Non inueni eum. Vnde Ambr. Non inuenit Christũ, qui quærit eum in foro, vbi lites sunt, vbi nũdinæ sunt, non vlla pecunia comparatur Christus. Item sunt qui quærunt Christum in delicijs carnalis concupiscentiæ: In lectulo meo per noctes quæsiui, &c. Et sequitur: Quæsiui illum & non inueni: Non enim inuenitur in terra suauiter viuentium, sc. sapientia Dei. Et de hoc Bernardus: Quærens eum nõ inuenit, sc. cum non in tempore debito quærit eum: vel non, sicut oportet

Aug. ibid circa med.
Ioan 2.b
Ioan 4 g
Ioan.5.b
Ioan.6.b
Multa signa prætermissa.
Chrys. hom. 49 in Ioan. ante med. tom.3.
Aug. tract. 31 in Ioan. paulo post med. tom 9.
Chrys. hom. 49. in Ioan. ante med. tom 3.
Chrys hom. 49 in Ioan. ante med. tom 3.
Matt.12.c
Chrys. ibid. post pauca.
Aug tract. 31. in Ioan. post medium tom 9.
Chrys hom. 49 in Ioan. post med tom 9.
Act 4.e
Aug. tract. 31 in Ioan. post med. tom.9.
Ioan 3 b
Aug. ibid. post pauca.
Luc 2.f
Quæritur Dominus multipliciter.
Oseæ 5.b
Cant 3 a
Ibidem.
Ambr. lib. de Isaac & anima c.5. ante med. tom 1.
Cant.3.a
Iob.28 b
Ber. ser. 2 e. in Cant. circa med.

quærit eum: vel non, vbi oportet. Qui ergo vult inuenire Christum, humili corde & simplici quærat eum: *Sap. 1. a* In simplicitate cordis quærite eum. Et sequitur secunda particula, in qua mutua inquisitio Iudæorum: *Dixerunt ergò Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est?* Vt ait Chrys. aliqua passi sunt ab his, quę dicebantur, ideò insensatè inquirētes quærunt: *Nunquid in dispersionē gentium iturus est?* Vt enim ait Chrys. Iudæi vocabant gētes dispersionem, quia vbique dissemınatæ erant: antiquitus autem tota gens, scil. Iudęorum, in vnum locū collecta erat, & non erat alibi inuenire Iudæum, nisi in Palęstina sola. Et ideò gloriantes in se ipsos, vocant gētes siue hellenes, disseminationem siue dispersionem, vt ait August. Non enim sciebant quæ dixerunt, sed quia ille voluit, prophetauerunt. Iturus enim erat ad gentes non præsentia corporis sui, sed pedibus suis, qui pedes erant Apostoli. Infrà: Habeo alias oues, &c. Populus enim quem non cognoui seruiuit mihi, &c. Et inquirendò replicant sermonem: *Quis est hic sermo, quem dixit: quæritis me*, &c. Quærit August. vbi Iudæi quæsiuerunt Christum? Et respondet, quod quando mulieres plangebant, & cum ciuitas capiebatur scil. à Tito & Romanis quadragesimo secundo anno post passionem. Tunc enim erat congruū meminisse Christi & miraculorum eius. Et sequitur illa pars, in qua de doctrina Christi in vltimo die festiuitatis, ibi: *In nouissimo autem die*. Et illa pars in quatuor. Primo, doctrinæ præmissio. Secundo, auditorum varia de ipso opinio ibi *Ex illa autem turba*. Tertio, ministrorum ad Christum capiendum regressio, & auditorum renuntiatio ibi: *Venerunt ergo*. Quarto, Nicodemi allegatio & aliorum inquisitio ibi: *Dixit Nicodemus*. Ait ergò: *In nouissimo autem die*, &c. Primus enim dies & nouissimus illius festiuitatis erant celebres: *Stabat Iesus*, ostendens suam præsentiam: *Et clamabat*, propter multam turbam, ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare aliis diebus non clamauit. Et ad hoc respondet Chrysost. quod prima die non apparuit propter causas superius dictas: alios dies intermedios consumebant ad voluptatem, vltima die, cum recedebant domum viatica dedit ad salutem. Et patet hic exemplum prædicatoribus denuntiandi documenta Dei, tanquam viatica salutis in festis. Et similiter patet exemplum firmiter perseuerādi in iustitia. Vnde ait: *Stabat Iesus*. Et similiter exemplū affectuose denuntiandi: Vnde ait: *Clamabat Iesus*. Steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis. Exclamauerunt filij Aaron cum tubis: *Si quis sitit, veniet ad me*, quasi dicat: nullum de necessitate aut vi attraho, sed si quis habet desiderium, hunc voco: *Veniat ad me*, non pedibus sed affectibus, ait August. *Et bibat*, Spiritum hauriendo. Et explanat: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura flumina de ventre eius*, &c. Quærit Chrysost. Vbi ait hoc scriptura? Et respondet, quod nusquam. Et ideo sic debet subdistingui secundum ipsum: Si quis credit in me, sicut dicunt scripturæ, supra: Scrutamini scripturas: *Flumina de vētre eius fluent*, id est, de corde. Et in hoc vocat copiositatem & vbertatem hoc est multam gratiam, supra: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ait tamen Glossa super illud: *Sicut dicit Scriptura*. Secūdum aliam translationem: Vel hoc ait Scriptura vbi dicitur: Erit anima eorū quasi hortus irriguus. Exponit: *Hoc autem dixit de spiritu, quem erant accepturi credentes in eum*. Secundū propheriam Ioelis. Effundam de spiritu meo super omnē carnem. Et subdit rationem dicti: *Nondum enim erat spiritus datus*, plenariè ad illos effectus, ad quos post fuit datus. Infra: Paracletus non veniet ad vos. Sed quæritur ad euidentiam literæ: *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent*, cum omnia spiritus a Deo descendat: Diuisiones gratiarum sunt, idem tamen spiritus & idē Deus, qualiter ait, quod flumina, id est, gratiarum fluēta de ventre interioris hominis fluant, cum sint a Deo immediatè? Et ad istud respondendum secundū Chrys. vbi ait: Quod spiritus gratia cum in mente intrauerit

Sap. 1. a — *Chrys. hom. 49. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Chrys. ibid.* — *Aug. tract. 31. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Ioan. 10. b* — *Aug. ibid.* — *Leu. 23. a* — *Chrys. hom. 50. in Ioan. non longe à princ. tom. 3.* — *Ibidem* — Exemplum prædicatoribus. — *1. Esd. 3. a* — *Eccl. 50. c* — *Aug. tract. 32. in Ioan. propè princ. tom. 9.* — *Chrys. hom. 50. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ioan. 5. f* — *Ioan. 4. b* — *Prou. 5. c* — *Isai. 58. c* — *Act. 2. a* — *Ioël. 3. g* — *Ioan. 16. b* — *1. Cor. 12. a* — *Chrys. hom. 50. in Ioan. ante med. to. 3.*

& firmata fuerit, omni fonte magis manat, nec deficit. Simul etiam ostendit indeficientiam largitionis & ineffabilitatem actionis: ideò fontem & flumina vocat. Hæc ille. Quando ergo ait, quod de ventre flumina fluent, non intelligit de spiritu infuso à Deo gratificante, sed de bonis affectibus & beneuolentiis ab anima spiritu gratificata. Vnde August. Quid est fons, quid fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Et respondet: Beneuolentia, qua vult consulere proximo. Et ibi bene de hoc. Item quæritur, qualiter ait, quod nondum erat datus spiritus, cum iam discipuli credidissent in eum, & sequuti fuissent, planum est quod spiritū accepissent. Item opponit Chrys: Quod Prophetæ prophetauerunt & miracula fecerunt, & ita spiritū acceperunt. Et ad istud respondet Aug. Quod fuit quidā modus dationis spiritus, secundum quē non fuit datus, sicut infra: Vbi insufflauit in discipulos dicens: Accipite Spiritum sanctum. Et secundum quem fuit datus in linguis igneis. Hæc Aug. Fuit ergò datio spiritus triplex, scil. vel ad gratificationē & iustificationem: vel fuit datus vocatis ad fidē & iustificatis: vel fuit spiritus datus ad æstus concupiscentialis refrigerationem, & ad mentis eleuationē: Et sic fuit datus, infra: quando insufflauit. Vnde August. Ideò insufflauit dicens: Accipite Spiritum sanctum, vt luto exurgerent & luteis corporibus renuntiarent. Vel fuit datio Spiritus ad plenam confirmationē in via, & ad miraculorū operationem, & linguarū diuersitatem. Et sic fuit datus in Pentecoste in linguis igneis. Et de hoc Gregorius: Sciendū, inquit, quod qui Spiritū sanctum habuerunt prius vt innocenter viuerent, & in prædicatione quibusdam prodessent: post resurrectionē hunc patenter acceperunt, vt prodesse non paucis sed plurib. possent. Hæc ille, & ibi bene de hoc. Et de hoc similiter idem Greg. post, vbi ait: Cuius formidinis fuerit pastor Ecclesiæ ante aduētū Spiritus, & cuius fortitudinis post conspicimus. Et ibi de hoc similiter. Itē quæritur: qualiter hic ait: *Flumina aquæ viuæ fluent*, loquens de Spiritu, cū nomine ignis Spiritus significetur: Ignem veni mittere in terrā. Et ad istud respondet Chrys. quod per vtrumq; Spiritus signatur: per aquæ nuncupationē, vt purgamentū & refrigeriū suscipientibus ostendat: per ignis verò appellationē signatur, vt consumptiuus peccatorū & erectus & calidus, &c. De mysteriis verò prædictorū patet in collationibus prædicabilibus. Et sequitur illa pars, in qua de eorum varia opinione, ibi: *Ex illa autem turba dicebant quidā: Hic est verè Propheta*, ob claritatē doctrinæ: *Alij dicebant: Hic est Christus*, ob virtutē potentiæ. Vt enim ait Chrys. diuersa erat mens in multitudine non ordinata: *Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilæa venit Christus?* quia ibi nutritus fuerat, vt dictū est supra, quasi dicerent, non quod probāt per scripturā. Vnde sequitur: *Nonne Scriptura dicit: quia ex semine Dauid*. Suscitabo sanctū tuum: *Et de Bethleem castello*: Tu Bethleem Ephrata, &c. *Dissensio itaque facta est in turba*. Vt enim ait Aug. Cum Dominus inuitasset ad optandum spiritum, nata est in turba dissensio. Et hoc ideò secundū Glossam, quia quidā cœperunt bibere, quidā non. Et ex his patet mysteriū inter illos, super quos Spiritus descendit, & flumina ipsius fluent, vnitas & cōcordia: Inter illos verò, qui carent spiritu diuino, dissensio, & cordiū & affectuū & opinionū. Vnde Aug. Liuor separat, charitas vel sanitas iungit. Tolle inuidiā & tuū est, quod habeo: tolle inuidiam, & meū est, quod habes: Si, inquit, amas vnitatē, & iam tibi habet, quisquis in illa aliquid habet. Et sequitur, ipsā habeto, id est, charitatē, & cuncta habebis. Et ponit exemplū bonū de membris in corpore: Qualiter quodlibet membrū non operatur sibi soli, sed toti corpori, & aliis membris. Et ibi bene de hoc. Et quia infideles & mali spiritu carent, ideò sūt diuisi & diuersimode opinantes, prout hic dicitur: Inter superbos semper sunt iurgia: Diuisum est enim cor eorum nunc interibunt. Et sequitur illa pars, in qua de regressu ministrorum: et ibi duo. Primo, narratur eorum

Aug. tract. 32. in Ioan. ante med. to. 9. — *Chrys. hom. 50. in Ioan. ante medium tom. 3.* — *Aug. tract. 32. in Ioan paulo post med. to 9.* — *Ioan 20. e* — *Act. 2. a* — *Aug. ibid. paulo post.* — *Ioan. 20. e* — *Gregor. in Euang. hom. 26. ante med.* — *Ibid. hom. 3 post medium.* — *Luc. 12. f* — *Chrys. hom. 51. in Ioan. non longe à princ. tom. 3.* — *Ibid. hom. 50. circa med.* — *2. Reg. 7. f* — *Mich. 5. a* — *Aug. tract. 33. in Ioan. propè princ. to. 9.* — *Ibid. tract. 32. post med.* — *Ibid. tract. 32. post med.* — Exemplum de membris. — *Prou. 13. b* — *Osee 10. a*

regreſſio. Secundo, Phariſæorum reſponſio, & inquiſitio, & mutua collatio, ibi: *Dixerunt.* Ait ergo: *Venerunt miniſtri,* ſc. qui fuerunt miſſi ad capiendum eum, nec tamen cœperant eum, capti doctrina eius, ait Chryſoſt. *Et dixerunt eis,* ſc. Phariſæi: *Quare non adduxiſtis illum?* Et in hoc patet eorum obſtinatio: miracula videntes, ſcripturas legentes nihil profecerunt: miniſtri verò ſola concione vna capti ſunt, ait Chryſ. ideo. *Reſponderunt miniſtri: Nunquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo,* nec mirum, ait Aug. quia ipſe Deus & homo. Vnde miniſtri facti ſunt præcones Chriſti, & ſapientia eius. Nec dixerũt, propter turbam dimiſimus, prout ait idem Chryſ. Et patet hic virtuoſitas doctrinæ Chriſti, quod ad vnam breuem concionem fuerunt miniſtri ſic capti: ipſe enim erat ſic docens ſicut poteſtatem habens. Et ſubditur Phariſæorum maligna inquiſitio: *Reſponderunt ergo eis Phariſæi: Nunquid & vos ſeducti eſtis?* &c. Et in hoc patet eorum malignitas: Cum enim eſſet congruum interrogare: quid eſt locutus? & admirari ea, quę dicta ſunt, nihilominus ſyllogizant, id eſt, arguunt, *Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum?* &c. *Sed ex turba* Ac ſi dicerent: Ex quo principes non crediderunt in eum: ſed illi de turba qui ſunt maledicti, non eſt admiranda ſua doctrina. Cum tamen illi eſſent magis maledicti, quia magis tenebantur ſcire legem: Maledictus enim qui non permanet in ſermonibus eius. Et ex his patet ſicut prius: quod paupteriores & ſimpliciores amplius & facilius crediderunt in filium Dei, quàm nobiliores & ſapientiores. Et ſic etiam fuit in vocatione gentium ad fidem, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, &c. Sed quæ ſtulta ſunt eligit Deus. Vnde de Phariſæis hic verificatur illud: Ipſi non introiſtis, & qui introibant prohibuiſtis. Et ſimiliter de iſtis verificatur illud: Abſcondiſti à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Sed quæritur, qualiter tam cito miniſtri crediderunt? & ad iſtud reſpondendum, quod hoc fuit ob docentis & doctrinæ virtutem. Vnde dixerunt: *Nunquam ſic locutus eſt homo,* ſcil. tam virtualiter, tam artificialiter, tam ſuauiter, ſiue dulciter, tam magnifice, ſiue ſublimiter, ait ſapientia diuina Audite quoniam de rebus magnis loquutura ſum. Et ſequitur: Iuſti ſunt ſermones mei, &c. Ego qui loquor iuſtitiam, &c. Erat enim docens, quaſi poteſtatem habens. Et: Stupebant ſuper prudentia & reſpõſis eius. Item hoc fuit ob miniſtrorum ſimplicitatem & innocentiam. Vt ait enim Chryſ. Cum mens incorrupta fuerit, non longis ſermonibus opus eſt: tale enim eſt veritas. Et ſequitur vltima particula, in qua Nicodemi allegatio: *Dixit Nicodemus,* de quo ſupra. *Qui nocte venerat* ſcil. ad lucem quia illuminari volebat, & ſciri timebat, ait Aug. *Nunquid lex noſtra iudicat hominem,* &c. quaſi diceret non, De qua lege dicitur: In ore duorum aut trium perhibet qui interficietur. Et patet hic prudentia illius in repræſentando. prout ait Chryſ. Non ait, vos vultis eum interficere, ſed ad legem vertit ſermonem, abſcindens ineptũ eorum. Niſi, inquit, audiat lex, & cognouit quid faciat, & quid vult, & propter quid, & in quo, ſcil. non condemnat aliquem, &c. Et ex his patet, quòd in iudicio requiritur diligens audientia, & cognitio certa, ſcil. per teſtes: Innocentem & iuſtum non interficies. Suprà eodem: Nolite iudicare ſecundum faciem. Idem ait Iob: Cauſam, quam neſciebam diligentiſſime inueſtigabam. Ibi Greg. bene de hoc. Et in Gloſſa cõmuni: ſimiliter de recto ordine iudicij. Proinde ergo miſit ad eos legem, & non directè arguit eorum malitiam. Sic fecit propheta miſſus ad Dauid: Sub parabola enim increpauit eum. Et ſequitur eorum reſponſio, ibi: *Reſponderunt: Nunquid & tu Galilaeus es?* Reſponderunt, inquam, ait Aug. ex præiudicio cordis ſui: *Nunquid Galilaeus es?* quaſi à Galilæo ſeductus Dominus enim dicebatur Galilæus, quoniam de Nazareth erant parentes, ſc. ſecundum Mariam. Hæc ille. Erat vt ait Chryſ. iniurioſè, vt neſcienti de ſcripturis hoc induxerunt. Et ideo dixerunt ei: *Scrutare ſcripturas,* quaſi ne-

[*Chryſ. hom. 51. in Ioan. non mult. à princ. to. 3.* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 33 in Ioan. non longè à princ. tom 9.* — *Chryſ hom. 51. in Ioan. ante medium tom 3.* — Virtuoſitas doctrinæ Chriſti. — *Mat. 7. b* — *Deut. 27. d* — *1. Cor. 1. d* — *Luc. 11. g* — *Mat. 11. d* — *Prou 8 b* — *Iſa. 63. a* — *Marc. 1. c* — *Luc 2 g* — *Chryſ hom. 51 in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Luc. 11. a* — *Aug. tract. 33. in Ioan. ante med. to. 9.* — *Chryſ. hom. 51. in Ioan. ante medium tom 3.* — *Exod. 23. b* — *Iob 29 e* — *Greg. Mor. lib. 19 c. 14 poſt med.* — *2. Reg. 12. b* — *Aug. tract. 33. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Chryſ. hom. 52. in Ioan. ante med. tom. 3.*]

A ſcienti eas: *Et vide quia à Galilaea propheta non ſurgit.* Et tamen Dominus prophetarũ inde ſurrexit, ait Aug. & non vnus prophetarũ, ſed dominator orbis, ait Chryſ. *Et reuerſi ſunt vnuſquiſq; in domum ſuam,* nullo perfecto negotio, ait Gloſſa. Vt enim ait hic Anſelmus: Reuerſi ſunt vacui fide fraudati omni vtilitate in domum Infidelitatis ſuæ, ſiue in malitiam ſuam, ait Gloſ. Et patet hic quod mali reuertuntur ad malitiam ſuam: Facti ſunt retrorſum & non antè. Vnde non procedunt motu humano, ſed retrocedunt motu indebito & naturali hominis. Vnde & Deus formans hominem collocauit oculos in capite à parte ante, vt ſpeculatores quoſdam ad omnia intuenda & noxia præcauenda, prout ait Amb. bene Et etiam in ſignum quod debet homo procedere ad interiora non retrocedere ad poſteriora Vnde de ſanctis animalibus: Vnumquodq; eo-

B rum coram facie ſua ambulabat Super quod Greg. ibi: Ante faciem ambulare, eſt anteriora appetere. Vnde ſequitur ibidem Non reuertebantur cum ambularent: ſed vbi erat impetus Spiritus, illuc gradiebantur. Ibi Greg de impetu carnis, qui eſt terrena amare, temporanea æternis præponere, voluptatẽ cõcupiſcere: & ſic de aliis, quæ ibi enumerat: Talia enim facere eſt retrocedere: Sed boni gradiuntur, vbi eſt impetus Spiritus, prout ibi dicitur. Talis erat Paulus, quia ait: Quæ retro ſunt obliuiſcens. Et tales comparantur cani reuertenti ad vomitum Et de hoc ſupra: Nunquid & vos vultis abire retrorſum? Et ideo de Magis: Per aliam viam reuerſi ſunt. Ibi Gregorius de hoc bene.

C

[*Aug. tract. 33 in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Chryſ hom. 52. in Ioan. ante med. tom 3.* — *Iere. 7. a* — *Ambr. Hex. lib. 6. c 9 ante med to. 1.* — *Ezech. 1 c* — *Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 4. poſt medium* — *Ibid hom. 5. ante med.* — *Philip 3 c* — *Prou 26. b* — *2 Pet. 2. c* — *Ioan. 6. a* — *Mat. 2 b* — *Gregor. in Euang. hom. 10.*]

C A P V T VIII.

IEſus autem perrexit in montem Oliueti. Præmiſſa doctrina Saluatoris, & confutata calumnia aduerſantium, & obloquentium de ſua virtuoſa potentia in operatione miraculorum: hic de progreſſione ipſius in montem, & reuerſione, & de veritate iuſtitiæ ſuæ doctrinæ, & confutatione aduerſantium de prædictis. Et iſtud capitulum in tres partes. Prima, de ſuo progreſſu in montẽ, & regreſſu ac doctrina. Secũda, de aduerſantiũ machinatione maligna in tentando ipſum & eorũ conuictione, ibi: *Adducunt te ſcribæ.* Tertia, de doctrinæ ſuæ cõtinuatione, & aduerſantium calumniatione, ibi: *Iterum locutus eſt: Ego ſum lux mundi.* Ait ergo:

D *Perrexit in montem Oliueti,* vt ait Gloſ. & Anſel. planius: Dñs maxime circa paſſionem ſuam hanc ſibi effecerat conſuetudinẽ, vt in diebus in templo prædicaret, & ſigna oſtẽderet, ſerò reuerteretur in Bethaniã, vbi apud ſorores Lazari hoſpitabatur, & mane iterũ ad ſermonis opus reuertebatur. Cum ergo vltimo die Scenophægię prædicaſſet in tẽplo, veſpere perrexit in montem Hæc ille. Montem, inquam Oliueti, montẽ fructuoſum, & vnguẽti & chriſmatis: & ſignat altitudinẽ miſericordię, ait Gloſ. Vnde Anſel. [illegible] Græce, miſericordia Latinè. Pergebat ergo in montem Oliueti, vt auctorem miſericordiæ ſe eſſe monſtraret. Oleũ enim ſuperfertur omnibus liquorib. ſic & miſericordia. Itẽ olei vnctio feſſis

E & dolentibus membris ſolet afferre leuamen, & ideo miſericordiã ſignat. *Et diluculo iterum venit in templum,* quia exortus eſt ſol iuſtitiæ: Mane, inquit, aſtabo & videbo, propheta: *Et ſedens docebat eos.* quę ſeſſio ſignabat humilitatẽ incarnationis, prout ait Gloſ. & idem Anſel. Seſſio, inquit, humilitatẽ incarnationis per quam miſereri nobis dignatus eſt, inſinuat Quo ſic ſedente. venit ad eum populus per fidem: *Omnis populus manicabat,* id eſt, mane ad eum veniebat, &c De monte vero dicto Greg. ſuper illud: Huic montes herbas ferunt. Per mõtem, inquit: Dñs deſignatur. Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons Vel per montẽ eccleſia ſignatur In Pſ Qui confidunt in Domino ſicut mons Syon Vel per montem teſtimoniũ Dei deſignatur: Sanctus de monte, vmbroſo & condenſo, ſecundum aliam literam. at ſequitur ſecunda particula, in qua maligna eorum ma

[Continuatio. — Diuiſio. — Mons Oliueti. — Oleum quid ſignet. — *Pſal. 5. a* — *Luc. 21. g* — *Greg Mor. lib. 33. c. 2. ante med.* — *Iob 40 b* — Mons quid ſignet. — *Iſa 2 a* — *Pſal 124. a* — *Abac. 3 a*]

chinatio ad tentandum Saluatorē, ibi: *Adducunt*. Et ibi quatuor. Primo, mulieris condemnandæ repræsentatio, & eorum dolosa inquisitio. Secundo, Saluatoris sapientialis, & prouida responsio, ibi: *Iesus autem* Tertio, ipsorum ex confusione sua egressio, ibi: *Audientes*. Quarto, mulieris a Saluatore absolutio, & abeunte monitio, ibi: *Et remansit solus Iesus.* In primis autem notandũ, quòd totum istum passum dimittit Chrys. inexpositum. Et hoc, vt opinatur eius interpretator, prout ait idem ibi pro loco: quia, inquit, cùm cætera huius Euangelij non humana, sed diuina sola sapientia acta esse videantur, hoc solũ humano ingenio & cõsilio gestũ esse videtur. Nam quod ait: *Qui sine peccato est mittat in eam lapidẽ*, &c. Idem in legibus humanis cautũ esse inuenitur. Hęc ille. Ait ergo: *Adducunt ei Scribæ & Pharisæi*, sc. sapien- **B** tiores & principaliores: *Mulierem deprehensam*, scil. recenter, quę non fecerat expiationẽ, ait Glossa: *Et statuerunt eam in medio*, vt euidenter possent tentare: *Et dixerunt ei: Magister*. Quod dicunt adulando, sicut: Magister scimus, quia verax es, &c. vbi ait Chrys. Magistrũ vocant, cuius nolunt esse discipuli: *In lege autem Moyses mandauit huiusmodi lapidare*. Et: *Tu autem quid dicis?* an sit liberãda vel lapidanda: *Hoc autem dicebant tentantes eum*. non vt quòd est rectũ discant, sed vt veritati laqueos innectant, ait Anselm. Quæritur primo de Glossa, quæ ait quòd mulier non fecerat expiationẽ, propter quam dimittenda esset: cùm omnis talis deprehensa in adulterio esset lapidanda. Et ad istud respondendũ quòd talis poterat deprehẽdi tripliciter: vel per facti inexcusabilis euidentiã vel per testium testificationẽ legitimã. Et sic deprehensa erat lapidanda irremissibiliter. Item **C** erat deprehensio per legem zelotypiæ, quando non sic erat manifestum adulteriũ. Et tunc erat expiatio secundùm illam legem. Et sic loquitur Glossa. Itẽ quęritur, ad quid proposuerint ei quæstionem de tali muliere? Et ad istud respondet August. bene: Animaduerterunt eum esse mitem, & etiã iustum, & etiam verum. De illo erat prædictum: Propter veritatẽ, mãsuetudinem, & iustitiã, &c. Attulit enim veritatem, vt doctor: mansuetudinẽ, vt liberator: iustitiam, vt cognitor. Et de primis duobus illi liuore & inuidentia torquebantur. Ideò de tertio id est, iustitia scandalũ, id est, tentationẽ posuerunt: cogitantes sc. si diceret, quòd non esset lapidanda, iustitiam non teneret: si verò diceret quòd esset lapidanda, mansuetudinẽ non seruaret. Hęc ille. Et ibi bene de hoc. Et **D** sequitur responsio Saluatoris, non solũ dicto sed gestu & facto: *Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terrã*, expectans si resipiscerent à dolosa sua quęstione: *Scribebat*, inquam, peccata eorũ ait Glossa: Vel vt ait Magister in historiis: Id quod eis respõdebat, vel: *Terra*, absorbe viros istos abdicatos, vel: *Terra*, terram accusat: tamen non est definitum, quid scriberet: *Cumq; perseuerarent interrogantes eum, erexit se*, ad signandam auctoritatẽ & potentiã: *Et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, lapidẽ mittat*, &c. Vt ait August. Quid potuit facere peruersitas, rectitudini: falsitas, veritati: stultitia, sapientiæ: quando illi laqueos præparent, in quos caput inuicerẽt. Hæc ille. Sed quęritur de gestu Saluatoris, in respondẽdo, scil. quare se inclinauit, & quare scribebat digito, & quare in terra: cũ iudex debet esse maturus & dirigẽs, **E** & authẽticus. videtur quòd nõ debuisset ista fecisse sed dare exemplũ de prædictis. Et ad istud respondendum secundùm Aug. Audistis, inquit, legis doctores, sed non intellexistis legislatorem. Lex scripta est in lapide propter duros: nũc autẽ scripsit Dominus in terra quia fructũ quęrebat: Impleatur lex ergo. Sed nũquid à puniendis lapidãda est adultera? Cõsideret se ergo vnusquisq; vestrum, intret in semetipsum, ascendat tribunal mẽtis suæ, & vnusquisque in se intuens, peccatorem se inueniet. Ergo aut istam dimittite, aut pœnam legis cum illa accipite. Et ideò ait: *Qui sine peccato*, &c. Hæc vox iustitiæ est: puniatur peccatrix, sed non a peccatoribus: impleatur lex, sed non à legis præuaricatoribus. Hæc ille, & ibi bene de hoc: Ad signandũ ergo, quòd iudicantes

Mat. 22. · *Chrys. operis imperf. hom. 4. in Matt. ante med. tom. 2.* · *Leu. 20. b* · *Deut. 22. c* · *Leu. 50 b* · *Num. 5. b* · *Aug. tract. 33. in Ioan. ante med. tom. 9.* · *Psalm. 44. a* · *Aug. tract. 33. in Ioan. ante med. tom. 9.* · *Ibid. circa med.* · *Iustitiæ vox.*

A debent recogitare fragilitatem suam in iudicãdo alios. Et quòd legis præuaricatores non sunt digni ad iudicandũ alios, ideò se sic inclinauit, & scripsit, vt ait verè Anselmus: Hæc dixit: *Qui sine peccato*, &c. Dominus prævidens omnes dolos, quasi fila araneę transit, & iustitiã, ac mansuetudinẽ custodiuit. Sed quęritur de absolutione mulieris adulterę, quæ erat damnanda secundum legem: Ergo licet ipsi non essent digni ad eam puniendam, nihilominus non fuit absoluenda sine pœna. Item ex dictis videtur, quòd nullus possit accusare, vel punire, qui est in peccato. Cuius contrariũ videtur, quia accusare vel punire non est opus priuilegiatũ, sicut celebrare. Ergo sine peccato potest illud exercere, etiam in peccato existens. Et ad primũ respondendũ est, sicut pa- **B** tet ex dictis Aug. Non enim negat Saluator, quin lex esset implenda. sed ostẽdit, quòd illi præuaricatores nõ erant digni ad legẽ implẽdam, nec ad ipsam adulteram puniẽdam Sed quia accusatores mulieris non perseuerarunt in accusando, & mulier sola remansit sine testibus condemnantibus, & Dominus erat auctor legis, & supra legem, ideò absoluit eã. Prius enim repulit eos sua iustitia. & deinde absoluit eã sua misericordia. Vnde & istud Euangeliũ legitur cum epistola de liberatione Susannæ. Ad aliud respond. est, quod quantũ est de ordine iustitiæ, non sunt digni punire vel accusare, qui sunt in peccato: maximè quando peccatũ est notoriũ: quia tũc iudicantes & accusantes scandalizant. Quando vero peccatũ est occultum, tũc peccat iudicãs vel accusans, eo quòd cognoscit se esse in peccato, & tamen se non purgat. Et ideò periculose faciunt tales iudices sic iudi- **C** cantes, cùm sciant se esse in peccato. Et sequitur: *Et iterũ se inclinans scribebat in terra*. Sed quæritur, quare iterum scripsit in terra, videtur quòd superfluè. Et ad hoc respondet Glossa, quòd ex more vultũ auertit, vel vt liberũ esset exire illis. Et ex hoc in Glossa, & Anselmus idẽ. Et sequitur tertia particula, in qua ex confusione eorũ egressus narratur: *Audientes autem, vnus post alium exibant*, vt ait Aug. Quia iustitia tãquam telo percussos se inspiciẽtes, vnus post vnũ omnes recesserunt, nõ valentes nescientes resistere prædictę veraci sentẽtiæ: *Incipientes à senioribus*. Et hoc meritò, quia illi erãt primi in scelere, vt de eis verificetur illud Danielis: Egressa est iniquitas à senioribus Israel. Præmissa autẽ exponit Gregor. super illud Iob: Erat vir simplex & rectus. In **D** rectitudine, inquit, iustitia, in simplicitate mansuetudo. Sic & Saluator hic ostendit simplicitatẽ mãsuetudinis, quando ait: *Qui sine peccata est*. Et zelum iustitiæ, quando ait: *Mittat in eam lapidem*. Et ibi bene de hoc: At vos contra me erigimini Ibi exponens illud: *Qui sine peccato est*. Qui, inquit, semetipsum prius non iudicat, quid in alio rectè iudicet, ignorat. Et ibi bene de hoc. Et nota quòd Iesus inclinãs se, digito scripsit. Vt enim ait Anselmus ibi. Inclinatio humilitatẽ indicat: per digitum, qui articulorũ cõpositione flexibilis est, sublimitas discretionis exprimitur. Per terrã cor humanũ ostẽditur, quod actionũ bonarũ vel malarũ fructus solet reddere. Filius ergo Dei typicè instruens nos sic gessit, vt cùm mala proximorũ aspicimus, non statim temere dãnemus, sed ad conscientiam reuersi digito discretionis sollicitè in- **E** quiramus, quid in ea conditori placeat vel displiceat: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c. Sequitur: Cõsiderans teipsũ ne & tu tẽteris. Et nota quòd lex Dei fuit scripta in tabulis lapideis, ob figurationẽ rigoris veteris legis, & duritiæ plebis Iudæorum Hic verò scripsit in terra ob figurationẽ mitigationis nouę legis, & fructificationẽ credentiũ sub ea: nihilominus dicuntur mali scribi in terra, ait propheta: Recedẽtes à te in terrã scribẽtur, ob figurationẽ interitus & damnationis malorũ. Cũ hoc notandũ, quòd digitus Dei dicitur, vel tertia persona in Trinitate: Quis appendit tribus digitis molẽ terræ. Vel potest dici diuinæ potentiæ virtus vel fortitudo. Si in digito Dei eiicio dęmonia. Vel potest dici Spiritus sancti virtus vel fortitudo. Digitus Dei est hic. Vel potest dici diuinæ sapientiæ discretio: Super-

Dan. 13. e · *Aug. tract. 33. in Ioan. post medium tom. 9.* · *Dan. 13. b* · *Greg. Mor. lib. 1. cap. 2* · *Iob 39. a* · *Greg. Mor. lib. 14. c. 13 circa med.* · *Gal. 6. a* · *Ibidem.* · *Hier. 17. a* · *Digitus Dei, quid sit* · *Isa. 40. c* · *Luc. 11. c* · *Exod. 8. c* · *Iob 21. a*

ponite

[Margin: Greg Mor. lib. 15. c. 22. Mar 7. g Greg in Ezech lib. 1. hom. 10. ante med. Mulier quid. Aug. tract. 33. in Ioan. post med. tom. 9. Iacob. 3. Aug ibid. Ibidem.]

ponite digitum ori vestro. Ibi Greg. Per digitum discretio figuratur. Misit digitos in auriculas. Super quod Gregor. Per digitos dona Spiritus sancti designantur, quos in auriculas mittere, est per illa dona mentem surdi ad obediendum aperire. Et ibi bene de hoc. Et sequitur illa pars, in qua de absolutione mulieris à Saluatore, ibi: *Remansit solus Iesus*, sc. misericordia, ait Glos. *Et mulier*, sc. miseria. In medio, sc. discipulorum: *Erigens autem se Iesus*, id est, leuans oculos mansuetudinis, ait Aug. Et hæc erectio signabat, quod misericordia superexaltat iudicium: *Dixit ei: Nemo te condemnauit*. Ibi enim accusauerunt, sed non perseuerauerunt, nec condemnauerunt. Confusi enim dereliquerunt mulierem cum magno peccato ei, qui sine peccato erat, ait Augu. *Dixit autē Iesus: Nec ego te condemnabo*. Et de hoc opponit Aug. Quid est Domine? Faues ergo peccatis? Et respondet planè, quia sequitur: *Vade, & amplius noli peccare*. Et in hoc damnauit peccatum, non hominem, quia si esset peccatorum fautor, diceret: Viue vt vis, & à pœna inferni tu liberabo. Non hoc dixit, sed ait: *Noli peccare*. Dulcis enim & rectus Dominus: Ama, quod est dulcis, timeas quod est rectus. Misericors enim est & miserator, & tamen est verax: Et ideo ne tardes conuerti ad Dominum. *Nec ego te cōdemnabo*: dele ius quod cōmisisti, obserua, quod præcepi, vt inuenias quod promisi. Hæc Aug. Et idem Aug. exponens illud super illud Psal. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: *Remansit Iesus*, &c. Remansit, inquam vulnerata, & medicus: magna miseria & magna misericordia. Nūquid Christus contra legē fecit? Et respondet quod nō, quia nec Imperator cōtra leges suas facit, quādo confessis dat indulgentiam. Moyses lapidat, vt iudex, Christus indulget, vt Rex. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et nota quod ait: *Vade & noli amplius peccare*. Et insinuātur duo necessaria animæ pœnitēti, sc. peccati dimissio, ibi: *Noli amplius peccare*. Supra, Noli peccare, ne tibi deterius contingat: Neq́; adiicias peccatum super peccatū. Et, Fili peccasti? Nō adiicias iterum. Secundū est necessarium, sc. per bona opera profectus vel progressio, ibi: *Vade*: In partes vade sæculi sancti: Omnes gressus eorum considerat. Ibi Greg. Quasi tot gressibus mens accedit ad Deū, quot bonis motibus proficit. Et ibi bene de hoc Et sequitur tertia pars capituli, in qua de veritate doctrinæ, ibi: *Iterum locutus est*. Et illa pars in tres partes. Primo, de sua doctrina, qua ostendit se esse auctorem sapiētiæ ad illuminandū. Secundo, de veritate doctrinæ, qua ostendit se esse auctorē vitæ ad viuificandum, ibi: *Dixit ergo eis Iesus*. Tertio, de veritate suæ doctrinæ, qua ostendit se esse auctorē potentiæ ad liberandum, ibi: *Dicebat ergo Iesus ad eos*. In prima quatuor. Primo doctrinæ præmissio. Secūdo, illorum calumniosa obuiatio, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio, calumniantium confutatio, ibi: *Respondit Iesus*. Quarto, eorundē inquisitio, ac Saluatoris respōsio, ibi: *Dicebāt ergo ei*. Ait ergo. *Iterum ergo locutus est*. Etiā istud continuat Chrys. cum fine. Quia cum dixerāt: Quia propheta non surgit à Galilæa Ostendens, quoniā non vous prophetarū est, sed dominator orbis, ideo ait: *Ego sum lux mūdi* nō Galilææ, neq́; Iudææ, sed mundi, ait Chrys. Lux inquam, nō ista visibilis qualis est sol, sed illa per quā factus est sol, & qui fecit hanc lucē, ait Aug. vbi multū de hoc. Supra: Erat lux vera Et supra, Lux venit in mundum. Et quia talis lux, ideo qui sequitur me, id est, credendo & imitando: *Non ambulat in tenebris*, infidelitatis. Et in hoc cōmendat Nicodemū, & ministros testificantes ænigmatice, & pharisæos esse in tenebris, de quibus Chrys. supra: Qui male agit odit lucem. Et de hoc in collatione prædicabili. Et sequitur secunda particula, sc. eorū calūniatio, ibi: *Dixerūt ergo Pharisæi*, sc. contēnentes, & credere nolentes, ait Aug. *Tu testimonium perhibes de te ipso, & ideo non est verum*. Innituntur enim ei, quod dicitur: Laudet te alienus, & non os tuum. Et sequitur responsio Saluatoris: *Et si ego testimoniū perhibeo*, &c. quasi esset ratio sua: Ex Deo sum, & Dei filius; & pater qui me

[Margin: Eccl. 5. b Psal. 50. a Aug. enar. in Psal. 5. ante med. tom. 8.]

[Margin: Ioan 5. b Eccl. 5. b Eccl. 21. a Eccl. 17. d Iob 34. e Greg Mor. lib 25. c. 9. post med.]

[Margin: Chrys. hom. 51. in Ioan. ante med. tom. 3. Ioan 7. g Chrys. ibid. Aug. tract. 34. in Ioan. non mult. à princ. to. 9. Ioan. 1. a Ioan. 3. c Chrys. hom. 27 in Ioan. tom. 3. Ioan 3. c Aug tract. 35. in Ioan. ante med. tom 9. Pro. 27. a]

me misit testimonium perhibet de me, & ita testimonium meum est verum. Et ideo ait: *Verum est testimoniū meum, quia scio vnde veni*, sc. à patre: *Et quo vado*, sc. ad patrē. Vt enim ait Aug. Patri gloriā dabo filius æqualis, à patre missus. Quantum debet homo ergo glorificare eū, à quo est creatus. Sed obiicitur, si venit, & recessit, videtur esse variatio motus. Et ad hoc respondet Aug. quod veniendo non inde discessit, nec redeundo nos dereliquit: Nec mirum ipse Deus est, qui est in sinu patris: Vobiscum enim sum vsq́; ad consummationem sæculi. Ita ego scio, sed vos nescitis, sc. voluntarie maligni existentes. Et hoc ideo: *Quia secundum carnem iudicatis*, vt ait Chrys. Sicut enim secundum carnē viuere, est male viuere; sic secundum carnem iudicare, est iniustè iudicare. Supra: Nolite secundum faciē iudicare. Et quia aliquis posset quærere qoare noo condemnabat eos sic male iudicantes, quasi respondens subdit, sicut continuat Chrys. *Ego non iudico quemquam*, scil. iudicio damnationis. Supra: *Misit Deus filium suum*, nō vt iudicet mundum: *Et si ego iudico*, id est, si vellem iudicare. *Iudicium meum verum est*. sc. vos condemnans: condemnādi enim estis, sed nunc non est tēpus iudicij, sed in futuro. Cum enim tempus accepero, ego iustitias iudicabo, quod ænigmatice insinuās subiungit: *Quia non sum solus*, sc. qui condēnat: *Sed ego qui misit me pater*. Et quæritur de hoc, quod ait: *Non iudico quemquam*: sicut obiicit Augustinus. ex quo ipsum iudicem venturum expectamus, qualiter ait: *Non iudico quemquam*. Et ad istud respondet dupliciter. Primo modo intelligendo, *Non iudico quenquā*. sc. nunc, quia non venit, vt iudicaret mūdum; sed vt saluaret. Prima enim dispensatio fuit Christi medicinalis, non iudicialis. Vel aliter soluit, quod est intelligendum: *Non iudico quenquam*, sc. secundum carnem, sicut ipsi iudicabant. Et ibi bene de hoc. Et de iudicio multiplici supra: Omne iudiciū dedit filio Et subdit quasi conclusiuè. *Et in lege vestra scriptum est*: Quia duorum hominum testimonium verum est, qui etiam possunt decipere, vt fuit de senibus testificantibus contra Susannā: Tanto magis testimoniū meum, & Patris, & Spiritus sancti est verum, sicut supplet Anselm Ideo ait, Ego sum, qui testimoniū perhibeo de me ipso, & qui me misit: Tres sunt, qui testimoniū dāt in cælo, similiter supra: *Si ego testimonium meū perhibeo de me ipso, testimoniū meum verum est* Et ibi de testimonio multiplici, quod habuit & a patre, & à Ioanne, & à scripturis, & à prophetis Et sequitur quarta particula, in qua ipsorum inquisitio. Et ibi tria. Primo, ipsorum inquisitio. Secundo, Saluatoris responsio, ibi: *Respondit Iesus*. Tertio, specificatio loci, in quo hæc sunt dicta. ibi: *Hæc verba*. Ait ergo: *Dicebāt ergo ei: Vbi est pater tuus?* Carnales enim erāt, & de patre carnali inquirebāt, ait Aug. Et ideo respondet eis, *Neq́; me scitis, neq́; patrem meum*, sc. secundum diuinitatem Et hoc ideo, quia secūdum carnē iudicatis, supra eodem Vt ait Chrys. *Si me sciretis*. sc. credendo in me: *Forsitan & patrem meum sciretis*. Sed quæritur, ad quid ait, *Forsitan*? Cum sit certum, quod si scirent filium credendo in eum, scirent & patrem at ad istud respondet Aug. Ille, qui omnia scit, quando dicit: *Forsitan*, non dubitat, sed increpat. Est enim verbum dubitationis, quando dicitur ab homine sc. nesciente, quādo verò à Deo est verbum increpationis. at in hoc ostendit se esse verbum patris Vnde infra, loquens fidelibus ait, siue hac dictione, forsitan: Si cognouissetis me, vtique & patrem meum cognouissetis Sed quæritur, qualiter ait: *Neq́; me scitis*, quia supra dicitur: Et me scitis Et ad istud respondendum, secundum quod dictū est ibi Loquitur enim ibi secundum humanitatem. hic verò secundū diuinitatem Itē quæritur de processu suo in hac parte Videtur enim quod insufficienter probat, & procedit, quia ait infra: Ego & pater vnum sumus. Non ergo sunt duo testes Item cum de patre esset eis magis ignotum, quàm de ipso videtur quod probat ig. notum per ignotius. At ad istud respondendum secundum Augustinum, quod cum dicitur: In ore duo-

[Margin: Ibidem post multa. Ibidem. Ioan. 1. b Mat. 28. d Chrys hom. 52. in Ioan. circa med. tom. 3. Ioan. 7. d Chrys. ibid. Psa. 74. a Aug. tract. 36. in Ioan. ante med. to. 9. Ioan. 5. b Deut. 17. a Dan. 13. f 1. Ioan. 5. b Aug. tract. 37. in Ioan. non mult. à princ. tom. 9. Aug. tract. 37 in Ioan. ante med. tom. 9. Ioan. 14. a Ioan. 7. d Ioan. 10. d Aug. tract. 36 in Ioan. post medium tom 9.]

rum vel trium, veritas quæritur per duos testes. Sed tamen fieri potest, quòd duo testes sint falsi, sicut in duobus senibus contra Susannã, immò totus populus mẽtitus est contra Christũ. Per mysterium ergo Trinitas commendata est. in qua perpetua stabilitas veritatis. Si vis habere bonam mentẽ, habeto tres testes, Patrẽ, & Filium, & Spiritũ sanctum. Hæc ille. Et quoniam intentio Saluatoris erat manuducere eos ad cognoscendum Trinitatẽ, & personarum differentiã; ideo cum persona patris, & persona filij sufficientes sint ad testificandũ, cùm sit in eis veritatis stabilitas, licet tamen pater & filius sint vnum secundũ essentiam. Item filius est lux. Lucis autẽ est se manifestare, & alia, & ideò potest perhibere testimonium de se, & per patrẽ, qui est lux similiter. Sed homines, qui sunt in tenebris, egent testibus differẽtibus in numero, & persona, ideò nõ est simile de hominibus, & de patre, & filio. Ad aliud respondendum est, quòd per miracula Christi & documẽta poterãt cognoscere filiũ esse æqualẽ patri, & sic cognoscere potentiã patris. Vnde in hoc, quòd ait hic: *Si me sciretis, & patrẽ*, ostendit honoris æqualitatẽ, vt ait Chrys. Et ideò conuenienter adducit patrẽ in testimoniũ. Et sequitur specificatio loci: *Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio* Vt enim ait hic Anselmus, gaza Persica lingua diuitiæ in Latina: Phylace idẽ, quòd seruare. Erat autẽ locus in tẽplo, vbi asseruabãtur diuitiæ. Sed quæritur ad quid istud apposuit, cùm hoc videatur esse inutile. Et ad istud resp. secundum Chrys. quod in templo loquebatur, & in ordine magistri. Et talia loquebatur, super quibus accusabant eum, nec licebat loqui in templo, nisi magistro. Ad ostensionẽ ergo suæ auctoritatis & suæ potestatis, & veritatis doctrinæ, hoc ait. Vnde Anselm. Magna autem erat confidentia loquentis, & constãtia, qui in ipsis templi penetralibus corã inimicis diuinitatis suæ verba imperterritus loquebatur: *Et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius*, scil. passionis, quæ erat in sua voluntate. Vt enim ait Aug. Dominus quando voluit carnẽ in vtero virginali accepit, quando voluit ad homines processit, quamdiu voluit inter homines vixit, quando voluit à carne discessit. Hæc sunt potestatis, non necessitatis. Hanc horã expectabat non fatalẽ, sed opportunam & voluntariam. Hæc ille. Infra: Potestatem habeo ponendi animã meam. Secundũ Anselmum mysticè gazophylacium, mysteria scripturarũ designat, quæ omnia erant reuelanda post resurrectionẽ. Vnde & velum templi scissum est in sua passione. Eduxit me in gazophylaciũ. Et sequitur illa pars de doctrina Saluatoris, in qua se ostendit esse auctorẽ vitæ: *Dixit ergo iterũ: Ego vado* Et illa pars in quatuor. Primo, doctrinæ præmissio. Secũdo, ipsorum inquisitio, ibi: *Dicebant ergo*. Tertio, veritatis præmissæ explanatio, ibi: *Et dicebat eis*. Quarto, iterata eorum inquisitio, & expressio veritatis à Saluatore, ibi: *Dicebant ergo ei*. Ait ergo: *Ego vado, & quæretis me*. Sicut continuat Aug. Præmissum est, nondum venerat hora mea, modo de illa locutus est: *Ego vado*, sc. moriẽdo: *Et quæretis me*, non desiderio, sed odio ait August. Nam postquam abscessit qui oderant inquisierunt eũ, sc. persequendo. In Psal. Confundantur & reuereantur requirentes animam meã, & qui amabant, inquisierunt capiendo. In Psalmo: Non est, qui requirat animam meam. Et quia sic quærebant, scil. more malo, corde peruerso ait Aug. *In peccato vestro moriemini*, scil. in vestra infidelitate: Iustus enim ex fide viuit. Et sic incredulus moritur. Vnde ibidem: Qui incredulus est, non est recta anima eius. Sed quæritur, quare sæpè replicat istud? Et ad istud respondet Aug. quod resurrectionẽ per hæc verba præscripsit: & ostẽdit. quòd non fuit eorum violentia eum mori, sed suæ dispensationis. Vnde ait, *Ego vado*, sc. per mortem, quãdo volo. Qualiter autem peccatum est mors animæ, dictum est supra: Sicut pater suscitat mortuos, sic & filius. Et sequitur eorũ inquisitio: *Dicebant ergo Iudæi: Nunquid interficiet semetipsum?* vt ait Aug. Et est in Glossa: Stulta verba, quasi de morte diceret, non poterãt eum

Chrys. hom. 51. in Ioan. post medium tom 3.

Chrys. hom. 52. in Ioan. prope fin. tom. 3.

Aug. tract. 37. in Ioan. post medium tom. 9.

Ioan. 10 b

Matt 27. f
Ezech. 40 e

Aug tract 38. in Ioan. in princ. to 9.
Ibidem post paucu.
Psalm. 39 d
Psalm. 141. b
Aug. ibid.
Abac. 2. a
Ibidem.

Aug. tract. 38. in Ioan. prope princ. tom 9.

Ioan. 5. d

Aug. ibid. ante med.

A sequi: cùm tamen essent morituri. Non ergo de morte dicebat, sed de gloria, ad quam ibat per mortem. Sed quæritur, qualiter ait: *Non potestis venire*. Videtur, quòd dedit eis occasionem desperationis. Et ad istud respondet August. quòd non abstulit eis spẽ, sed prædixit eis dilationẽ. In quantum enim erant tales, tunc non poterãt venire. quia infideles, & quia increduli, vt dictũ est supra. Et sequitur explanatio veritatis præmissæ: *Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum*. Sed quæritur, quid est hoc dictum. Ex hoc enim videtur, quòd nõ fuerit verus homo, nec quòd sumpserit verã carnem. sicut obiiciunt aliqui hæretici. Et ad istud respondet Aug. bene homil. Vos, inquit, de deorsum estis, & ideò terrã sapitis: quia sicut serpentes terrã mãducatis, id est, terrenis pascimini, delectamini, inhiatis, sursum cor nõ
B habetis: Ego autẽ sum de supernis, non de mundo, per quẽ factus est mundus. Sum enim à patre, nihil illo superius, qui verbũ genuit æquale sibi & coæternũ, vnigenitũ sine tempore, per quẽ conderet tẽpora. Hæc ille. Et sic patet responsio ad prædicta. Et ideò subdit: *Dixi ergo vobis: quia moriemini in peccatis vestris*. Et hoc ideò; *Si non credideritis, quia ego sum* sc. sic de supernis. verbũ æquale patri. Et ideò signanter ait: *Ego sum*, sc. immutabile verbũ & immutabilis Deus: Ego sum qui sum. Et ex his patet responsio ad quæstionẽ. qua quæritur: quare reuelauit illis damnationem suã, nõ sic Angelis malis? Et ad istud respondendũ quod hic prædixit damnationem non omnibus, sed non credituris. Et sic comminando eis prædixit. Vnde Chrys. Concutiens eorũ animas, & terrens, hoc ait. Erant enim inter eos quidã cre-
C dituri, quidam non, vt ait Anselm. Et non credituris ait: *Moriemini*. Et hac cõminatione cogitãtes aliqui crediderũt, prout hic sequitur. Et patet ex dictis hominum terrenorũ & carnaliũ terrena inferioritas, quia de deorsum sunt, & de mundo, quantũ ad affectiones deprimẽtes, & mundo affigentes, & à cælestibus separantes, & sic inficiẽtes & fœdãtes. Vnde Aug. Ideò de mũdo estis, quia peccatores erant, iniqui erant, quia infideles erãt, quia terrena sapiebant. Et sequitur: Si delectat te mundus, semper vis esse immundus: si autẽ iã non te delectat hic mundus, iã tu es mũdus. Veruntamẽ si per aliquã infirmitatẽ adhuc te delectat mundus, habitet in te, qui mũdat, & eris mũdus. Si autẽ fueris mũdus, non remanebis in mundo. Hæc ille. Peccatores ergo & iniqui sunt de deorsũ, & de mũdo, origine: & sunt de mũ-
D do, affectione: & erunt cũ mundo in dãnatione: Primus homo de terra terrenus. Et sequitur: Qualis terrenus, tales & terreni, supra: Mundus eũ non cognouit. Et hic: *De mundo estis*. Et: Dum iudicamus à Dño corripimur, ne cũ hoc mundo dãnemur. Sed electi sunt de superius spirituali origine, quia electi de mundo, infra: Ego vos elegi. Et sunt superni affectione & cõuersatione. Nostra cõuersatio est in cælis. Et beatificabuntur cũ supernis in æterna beatitudine. Secundus homo de cælo cælestis; qualis cælestis, tales & cęlestes. Magna ergo differentia inter Iudęos & Apostolos; quãta inter tenebras & lucẽ, fidẽ & infidelitatẽ, pietatẽ & impietatẽ, vt ait Aug. vbi multũ de hoc. Supra: Qui de terra est, de terra loquitur; qui de cęlo venit, super omnes est. Et sequitur illa pars, in qua eorum inquisitio. Et ibi tria. Primo, ipsa inquisi-
E tio. Secundo, Christi respõsio, & veritatis eruditio, ibi: *Dixit eis Iesus*. Tertio, subiũctio de credulitate multorũ in eũ: *Hæc illo loquente*. Ait ergo: *Dicebant ergo Iudæi: Tu quis es?* Quia pręmissum est: Si nõ credideritis, quia ego sum, dicebãt: *Tu quis es?* Propter quod exclamat Chrys. O amẽtia! post signa, & doctrinã quęrunt: *Tu quis es?* Et sequitur Christi respõsio: *Dixit eis Iesus. Principiũ, qui & loquor vobis*. Vnde Aug. Ecce quod est, esse principium, mutari nõ potest. Principiũ in se manet, & innouat omnia, cui dictũ est: Tu autẽ idẽ ipse es, quasi diceret. Principiũ, me credite, qui & loquor, id est, qui humilis factus propter nos. Et infra. Nam si principium sicuti est, maneret apud patrem, & non acciperet formam serui, & loqueretur homo hominibus, quomodo crederent in

eum?

Ibid. ante paucu.

Ibidem.

Exod. 3. d

Chrys. hom. 52. in Ioan. non longè à princ. tom. 3.

Aug. tract 38. in Ioan. ante med. tom 9
Ibidem paulò post.

1. Cor. 15. f
Ibidem.
Ioan. 1. b
1. Cor. 11. d

Ioan. 14. e
Phil. 3. d
1. Cor. 15. f

Aug. tract. 38 in Ioan. ante med. tom 9.

Chrys hom. 45. in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 38 in Ioan. post med. tom 9.
Psalm. 101. d

Aug. ibid. vers. fin. Ioan. 1. a — com? Filius dicitur principium à principio, ait Glossa, supra: In principio erat verbum. Et ibi bene de hoc. Et vt ait Aug. Apud Græcos principium est fœminini generis. Sicut lex, apud nos est fœminini, apud illos masculini. Et nota quòd in hoc, quòd ait: *Principium, qui & loquor vobis*, duo insinuantur: quorum primũ est filij Dei æterna maiestas, ibi: *Principiũ*. Et incarnationis veritas, ibi: *Qui & loquor vobis*. Ipse enim principiũ immutabile; primum, siue primordiale, quia per ipsũ facta sunt omnia, & sic principiũ effectiuũ omnium & conseruatiuũ. Principium, inquã, à quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia, in Psalmo. Tecum principiũ in die virtutis tuæ. Et ideò elõgari ab isto principio, est deficere: appropinquari, est proficere. Quanto enim res magis elongatur à suo principio, tanto magis mutatur, & deficit, secundùm sapientẽ: Ego sum α & ω, principiũ & finis, &c. Secundo figuratur humanitatis veritas & humilitas: *Qui & loquor vobis*, scil. factus humilis homo hominibus loquor, ait Aug. Nouissimè locutus est nobis in filio. Locutus, inquam, potestatiuè, siue virtualiter, verè, siue sapienter, doctrinaliter, siue magistraliter, supra: Nunquã sic locutus est homo. Et ibi bene de hoc. Et quoniã dixit: *Loquor vobis*. Subditur: *Multa habeo vobis loqui, & iudicare*. Sed obijcitur, supra eodẽ ait, *Non iudico quemquã*, qualiter ergo hic ait: *Habeo iudicare?* Et ad hoc respond. Aug. quòd supra ait, non iudico ad præsens tẽpus referebat, & primũ aduentũ: quòd vero ait hic ad futurũ refert iudicium. Et de hoc in Glossa. *Habeo multa loqui*, docendo si credideritis, accusando si non. Et cùm iudicauero verum erit iudiciũ. Et ideò sequitur: *Sed qui misit me, verax est*. scil. pater, & ego filius veritas. Sed de hoc opponit Aug. Veritas amplius est quàm verax. sicut pietas plus est quã pius. Pius autẽ dicitur à pietate, non autem è contrario. Ergo debet veritas appropriari ipsi patri, & verax ipsi filio. Et ad istud respond. Aug. quòd pater est verax nõ à veritate, cuius partem capit, sed quia totã veritatem. Nisi enim fuerit anima capax veritatis, homo est mendax: Aliud enim est, homo est verax, quia percipit veritatẽ: aliud est verax Deus, quia genuit veritatẽ. Homo est verax participando veritatẽ. Deus est veritas generãdo veritatẽ. Hæc ille. Et ideò bene appropriatur hoc nomẽ. *Verax*, patri: & *Veritas filio*: Sicut homo verax, qui dicit verba vera: sic dicitur Deus verax, quia genuit verbũ, quod est veritas. Hæc ille. *Et ego, quæ audiui à patre loquor*. Et sic veritatẽ loquor. Suũ enim audire est, suũ esse a patre, ait Aug. & est in Glossa, supra. Sicut audio, sic iudico. Et quoniã illi erant carnales: *Non cognouerunt, quia patrem dicebat Deum*. Sed quare istud apponit? Respond. Chrys. ad ostendendum amentiã eorũ, quia faciens signa, & docens nõ attrahit eos. Et quoniã tales erant: subdit, quo tẽpore cognoscent, & per quã viã: *Cum exaltaueritis filium hominis*, sc. in cruce: *Tunc cognoscetis*, scil. credendo: *Quia ego sum*, filius Dei verus, quasi diceret, ait Chrys. Tunc maximè existimatis, quoniã ereptieritis à me: tunc maximè scietis, quoniã ego sum, scil. filius Dei, & grãtia signorũ & gratia captionis, & gratia resurrectionis. Vnde dixerũt: Verè filius Dei erat iste. Vnde Aug. Exaltationem dicit passionis, nõ glorificationis. Supra: Sicut exaltauit Moyses serpentẽ in deserto. Infra: Cũ exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Et nota, quòd vbiq; ait: *Ego*. Vt enim ait Aug. Omnis creatura mutabilis est, & omnis anima modo est mala, modo bona; id quod est, nõ est, quia mutabile est. Deus autẽ quod est, hoc est, ideò proprium nomen sibi retinuit: Ego sum, qui sum. Hæc ille. Sed qualiter ait. *Cognoscetis*. quia supra ait: *In peccato vestro moriemini*. Et ad istud respondendum secundùm Gloss. quæ ait, quòd aliqui essent cognituri. Vnde Aug. Quòd aliqui compuncti, qui sanguinem sæuiendo fuderunt, credendo biberunt. Vnde dixerunt Petro: Quid faciemus viri fratres? *Et à me ipso facio nihil*. Quia dixerat: *Ego sum*, quod est cõmune cuilibet personæ, ne dicerent hæretici, scil. Sabelliani, quod ipse qui est pater, est filius. Ideò ad hoc cauendũ ait: *A me facio nihil*, quia

Aug. ibid. paulo ant. · Rom. 11. d · Psalm. 109. a · Sap. 16. b · Apoc. 1. b · Aug. tract. 38. in Ioan. vers fi to. 9. · Hebr 1. a · Ioan. 7. g · Aug. tract. 39. in Ioan. circa med. tom. 9. · Ibidem post med. · Ibid. prope fin. · Aug. tract. 22. in Ioan. vers. fin. tom. 9. · Ioan. 5. e · Chrys. hom. 52. in Ioan. ante med. tom 3. · Matt. 27 f · Aug. tract. 40. in Ioan. ante med. tom 9. · Ioan. 3. b · Ioan. 12. e · Aug. tract. 39. in Ioan. vers. fin. tom 9. · Exod. 3. d · Aug. tract. 40 in Ioan. ante med. tom. 9. · Act 4. e · Hæretici Sabelliani.

A à me nõ sum, sed à patre, dicit Aug. *Et sic docuit me pater, hæc loquor*. Et vt ait Aug. Non imaginandum, vel cogitandum, quòd pater docuit filium, sicut homo faber filium suum. Sed hoc est patrem docere filiũ scientem scil. Hoc enim est filio esse, quod nosse: *Et qui misit me*, scil. pater: *Meum est*. Infra: Ego & pater vnum sumus. *Et non reliquit me solum*, quia ego in patre, & pater in me est, infra: *Quia quæ placita sunt ei, facio semper*, supra: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris. Et ibi de hoc. Sed opponit Aug. Si pater tecum est Domine, ambo venistis, non vnus ab alio missus. Et ad hoc respondet, cum ambo simul sint, vnus tamen missus est, alter misit. Missio enim, incarnatio est: incarnatio autẽ est filij nõ patris. Et nota quòd posset esse thema in exaltatione crucis: *Cũ exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum*.

B Et notãtur ibi tria. Primo, humilitatis Iesu Christi indubitabilis veritas, ibi: *Filius hominis*. Secũdo, suæ mortis ad satisfaciendũ pro genere humano debita congruitas, ibi: *Cùm exaltaueritis*. Tertio, passionis Iesu Christi potestatiua virtuositas, ibi: *Cognoscetis*. Ait ergo: *Filius hominis*, ad redimendũ enim genus humanum debuit esse filius hominis, qui redimeret. Si fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus, &c. Quod exponit ibi Gregor. de Iesu Christo soluẽte vnum de similibus id est, pœnam pro genere humano. Et ibi bene de hoc: Prudentia eius percussit superbum. Ibi Gregor. bene. Qualiter oportuit immolari pro genere humano hominem à culpa immaculatum, qualis fuit Christus. Et iste filius hominis fuit in cruce exaltatus. Mors autẽ crucis fuit congrua ad ostendendã victoriam, vt ait ibi Chrysostomus,

C vt habitum est supra, vbi dictum est: Oportet exaltari filium hominis scil. ad ostendendam victoriam potestatibus huius sęcul: Tulit de medio, affligens illud cruci, expolians principatus, &c. Omnes autem cognoscentes, id est, credentes in filium Dei, sic passim illuminabuntur, & saluabũtur, vt habitum est supra à Chrys. Et subditur de multitudine credẽtium: *Hæc illo loquente multi crediderunt* non tamen omnes, ait Glossa. Sed qualiter hoc? quia infra eodem legitur, & blasphemabant dicendo: *Dæmonium habes*. Et ad istud respondendum secundũ Chrys. quod crediderũt, sed tamen non vt oportebat. Vnde sequitur de iisdẽ, qui crediderunt, quòd dixerint: *Filij Abrahæ sumus*. Nõ ergo intellexit, quãdo ait: *Crediderunt*, de perfecta fide, sed de aliquali & imperfecta.

D Et sequitur pars, in qua de doctrina Saluatoris, per quã ostẽdit se esse liberatorẽ peccati & erroris. Secũdo, ostendit se esse liberatorẽ à dãnatione mortis, ibi: *Amẽ amen dico vobis: Si quis sermonẽ meum seruauerit*. Prima in tres. Primo, præmissio liberationis eorũ, qui credũt suæ doctrinæ Secundo, quia Iudæi gloriabantur, quòd erant de genere Abrahæ, & sic liberi, gloriæ eorũ euacuatio, ibi: *Scio quia filij Abrahæ estis*. Tertio, de hoc eorũ murmuratio & indignatio, & indignationis confutatio, ibi, *Dixerunt itaq; ei*. In prima, tria. Primo, liberationis præmissio credentibus in eũ. Secundo, Iudæorum respõsio & gloriatio, ibi: *Responderunt*. Tertio, eorundem cõfutatio, ibi: *Respõdit eis Iesus*. Ait ergo: *Dicebat ad eos, qui crediderunt ei*. Vt ait Chrys. Audientes, & credentes rursus euersi sunt: volens ergo profundare fidẽ non in superficie fodit animas eorũ redargutionibus. Et ponit exemplum de arbore radicata. Et debet plus profundari: *Si*

E *manseritis in sermone meo*. Sic manendo, ait Aug. *Eritis verè discipuli mei*. Quia qui perseuerauerit, saluus erit: *Et cognoscetis veritatem* Manendo enim videntes eritis, ait Aug. *Et veritas liberabit vos*, id est, liberos faciet, quę modo saluat: Vbi enim spiritus, ibi libertas. Vbi ait Chrys. Sunt verba ostendentis, qui in cordibus eorum, & scientis, quoniã quidam crediderunt, sed non manserũt & insinuantis eos, qui retro abierunt, supra. & nõ ait, Ego eruã, sed: *Veritas liberabit vos*, veraciter. Legalia enim & Iudaïca typica erant. Hæc ille. Supra: Lex per Moysen data est, gratia per Iesum Christũ. Et de hac libertate in collatione prædicabili. Et sequitur eorũ respõsio: *Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus* Vt enim ait

Aug. ibid. post pauca. Ibidem post multa. · Ioan. 10. d · Ioan 14. d · Ioan. 4. e · Aug. tract. 49. in Ioan. post medium tom. 9. · Iob. 33. e · Gregor. Mor. lib. 24. cap. 1. in princ. · Iob 26. e · Greg. Mor. lib. 17. c. 18. · Chrys. hom. 26. in Ioan. tom. 3. · Ioan 3. b · Coloss 2. c · Ioan. 3. b · Chrys. ibid. · Chrys. hom. 52. in Ioan. post med. tom. 3. · Diuisio partis. · Chrys hom. 53. in Ioan. prope princ. tom 3. · Aug. tract. 41. in Ioan. non longe à princ. tom. 9. · Matt. 10. e · ibidem. · 2. Cor. 3. d · Chrys. hom. 53. in Ioan. ante medium tom. 3. · Ioan. 6. g · Ioan. 1. b

August.

Aug. tract. 41. in Ioan. ante med. to. 9. *Ibidem.*

August. Non ait Dominus liberi eritis, sed veritas liberabit vos. Et tamen extulerunt se, & dixerunt, *Semen Abrahæ sumus.* Ideò clamat Augustin. O pestis inflata, non est magnitudo, sed timor. Item quomodo verum dixistis iactando: *Nemini seruiuimus vnquam*, quia Ioseph venundatus, & prophetæ ducti in captiuitatem. Et populus seruiuit in Ægypto, & isti reddiderũt tributum Cæsari. Item quærit August. cùm essent mentiti, quare non redarguit eos? Et ad illud respondet, quòd ad salutem eorum festinabat. Et adhuc festinabat non ostendere eos esse seruos hominum, sed peccati, quę est difficillima seruitus, & a qua solus Deus eripere potest, cuius solius est dimittere peccatum. Et ideò sequitur tertia particula, in qua eorũ confotatio. ibi: *Respondit eis Iesus: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Vbi

B

Ibid. post multa.

Aug. Vtinam serui hominis & non peccati. O miserabilis seruitus: Seruus enim hominis duris imperiis fatigatus requiescit: seruus peccati quo fugit, secũ trahit se, quocunq; fugerit, non fugit seipsũ conscientia mala, nõ est quo eat: sequitur semper, nõ recedit a se. Hæc ille. Et ibi bene de hoc: Calamitosa ergo seruitus peccati, & misera, &c. Ibi multum de hoc De hac eadẽ seruitute Anselmus ibidem: Præterit voluptas quę delectat, manet quod pũgit, manet vindex in conscientia. manet recordatio peccatorũ quę torquet. Hæc ille: Serui estis

Rom. 6. c

eius cui obedistis, siue peccati ad mortẽ, &c. *Et talis seruus non manet in domo in æternũ*, id est, in Ecclesia, ait

Aug. ibid. circa med. *Matt. 25 g*

Aug. Nam etsi mali videantur positi in sinu Ecclesię in præsenti, proiicientur tamen & eiicientur in ignẽ ęternum: Ite maledicti in ignem æternum. Et quia in hoc terruit filius Dei, mox subdit in quo est spes. sicut con-

C

Aug. ibid.

tinuat Aug. *Filius manet in æternum*, id est, caput & corpus, vnitas scil. electorũ siue Ecclesia. Sic enim sumitur

Ioan. 3. b

hic, sicut supra: Nemo ascendit in cęlũ, nisi qui de cęlo descendit. Si ergo filius vos liberauerit, iustificando à

Gal. 5 b *2. Cor. 3. d* *1. Ioan. 1. 2*

peccati seruitute. *Liberi eritis*, gratia se liberãte: Vos in libertatẽ vocati estis, vbi enim spiritus, ibi libertas. Sed quæritur cũ nullus sit sine peccato: Si dixerimus quòd peccata non habemus, ipsi nos seducimus. Ergo omnes sunt serui, nec manent in domo. Itẽ cùm dicat Aposto-

Rom. 7. d

lus: Video aliã legẽ in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, quæ repugnãtia durat in hac vita; videretur tunc, quòd nullus sit verè liber in hac. Et ad istud

Aug. tract. 41. in Ioan post med. tom. 9.

respond. secundùm Aug. quòd peccatum intelligit hic ipsum crimen. quod est graue peccatũ, sine quo homo potest esse in hac vita per gratiam Dei. licet non sine

D

August. de ciu. Dei lib. 14 cap. 9. post medium tom. 5.

peccato aliquali possit esse, prout ait Aug. Ad aliud respondendum, sicut potest trahi ab Aug. Triplex potest intelligi libertas, quarũ prima est carere criminibus. Secunda est, carere dominio cõcupiscentiarũ: Non regnet

Aug. tract. 41. in Ioan tom 9.

peccatum in corpore vestro mortali. Et: Post concupiscentias tuas non eas. Et est plena & perfecta libertas,

Rom 6 b *Eccl. 17. d*

quãdo inimica mors destruetur. & erit absorpta mors in victoria. Et hæc non erit in ista vita mortali, quãdiu durauerit caro concupiscẽs aduersus spiritum: Quis li-

1. Cor. 15 g *Rom. 7. d* *Aug. tract. 41. in Ioan. tom. 9.*

berabit me de corpore mortis huius? Et sequitur. Gratia, sc. consummata. Et de his bene & multum Aug. Et sequitur pars, in qua euacuatio gloriæ Iudæorũ, de nobilitate generis Abrahæ, ibi: *Scio, quòd filij Abrahæ estis.* Et illa in duas partes. Primo, ostẽdit illos esse ex patre

E

diabolo, & sic mẽdaces. Secũdo ostendit se loqui veritatẽ, & eorum indignitatẽ ad arguendum eũ. ibi: *Ego autem veritatẽ dico.* Prima in tres. Primo, præmissio, quòd licet essent filij Abrahæ carne, nõ tamen imitatione Secũdo, subditur eorum iterata gloriatio de eodẽ, sc. quòd erant de genere Abrahã, & eorum confotatio. ibi: *Responderunt.* Tertio, eorum gloriatio, quòd erant etiã ex patre Deo, cum eorum cõfutatione, ibi: *Dixerunt itaq;.* Ait ergo: *Scio, quòd filij Abrahæ estis.* scil. carne, non fide.

Aug. tract. 42. in Ioan. non mult. à princ. tom. 9. *Rom 9 b* *Aug. ibid. post pauca.*

Et hoc ideò, quia: *Quæritis me interficere.* Vnde August. Agnosco carnis originẽ, sed non cordis fidẽ: Non qui semẽ sunt Abrahæ, omnes filij, &c. Et hoc ideò, quia intrauerant retia fidei. Propter quod sequitur: *Quia sermo meus non capit in vobis.* Vnde Aug. Si sermo meus cape-

A

retur, caperet: si caperemini intra retia fidei tanquam pisces concluderemini. Loquitur enim metaphoricè, siue translatiuè. Verbũ Dei est quasi hamus: prædicato-

Hierem. 16. c *Matt. 4. c* *Aug. ibid.*

res quasi piscatores: Ecce ego mitto piscatores multos. Et: Faciam vos piscatores hominum, &c. Vnde Aug. Sic debet esse sermo Dei fidelibus, tanquã pisci hamus. Tunc enim capit, quando capitur. Et quia non recipiebatur sermo Dei a corde eorũ, ideò non capiebat corda eorũ. Vnde nota, quòd est triplex hamus, est enim hamus

Eccl. 9. c

voluptatis capiẽtis & strangulantis voluptuosos: Sicut capiũtur pisces hamo, &c. Sic capiũtur homines in tẽ-

Tullius in senect. *Senec. epist. 5... in fin.*

pore malo. Et de hoc Tullius: Voluptate capiuntur homines sicut pisces hamo: hæc enim strangulat ipsã deuorantẽ. Vnde Seneca: Voluptates extirpa, quæ latronũ more amplectuntur, vt strangulent. Et hamus diuinæ

B

prædicationis, quæ capit: de qua captura loquitur hic: Lugebunt omnes in fluuios mittẽtes hamũ. Et est ha-

Isa 19 b *Iob. 40 d* *Greg. Mor. lib. 33 c. 7.*

mus humanitatis Iesu Christi: In oculis eius quasi hamo capiet eum. Quod exponit Greg. de Christo, secũdum humanitatẽ. Et ideò conuenienter ait, quòd sermo suus nõ capiebat in eis, quia non ab eis capiebatur

Chrys. hom. 53. in Ioan. ante med. to. 3.

in corde. Aliter ostendit Chrys. quòd in hoc ostendit dogmatum altitudinẽ, quasi diceret: Tã magnus est sermo, quòd non intrat in vos. Sed quæritur, sicut quærit Chrys. qualiter ait hoc, quia immediate dictũ est: *Multi crediderunt in eũ*, & ita sermo capiebat in eis. Et ad hoc

Ibidem.

respondet Chrys. quod licet crediderint, rursus tamen trãsportati fuerũt, sc. à credulitate. Et ostẽdit euidẽtius, quod ait: *Ego quod vidi apud patrem loquor*, sc. veritatẽ, quã vidi, quia veritas sum. Se enim vidit, & se loquitur.

C

Aug. tract. 42. in Ioan. ante med. tom 9.

Ipse enim est verbũ apud patrẽ, ait Aug. *Et vos quæ vidistis apud patrem vestrum facitis*, quia est pater vester vitæ imitatione. Infra eodem: *Vos ex patre diabolo estis.*

Ibid. paulo post

Abrahã enim erat pater, eorũ origine, nõ vitæ similitu-

Chrys. hom 53. in Ioan. paulo ante med. tom. 3.

dine, vt ait Aug. Vt enim ait Chrys. arguit eos dicens: quod si ego à verbis, & à veritate ostendo patrẽ, ita vos à rebus ostendistis patrẽ vestrũ, sc. diabolum, de quo infra: Erãt enim filij eius, in quantũ mali, & in quantum

Aug. tract. 42. in Ioan. ante med. to. 9.

imitãtes, nõ in quantũ homines, & in quantũ creati, ait Aug. Et sequitur gloriationis eorũ de genere repetitio, cũ eiusdẽ cõfutatione: *Responderunt: Pater noster Abraham est*, quasi dicerẽt: si potes reprehẽde eũ, sc. Abrahã. Et ideò confutando eos dicit Iesus: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* &c. quasi diceret: ex quo gloriamini de filiatione Abrahæ, quasi ad originem imitãdi opera

D

eius secundũ fidẽ, quod nõ facitis, quia: *Quæritis me interficere.* Abraham autem non erat homicida: caro enim

Ibid. post pauca. *Gal. 3. c*

erat, ait Aug Abrahę dictæ sunt promissiones. & semini eius: non dixit, & seminibus, &c. Et ne accusarent se quòd iustè volebant eum interficere, subdit: *Qui veritatem vobis locutus sum* Et non quamcunq; veritatem, sed: *Quam audiui à Deo.* Et in hoc aggrauat eorum peccatũ.

Ioan. 3. c

Qui enim malè agit, odit lucẽ. Supra: *Hoc nõ fecit Abraham*, quod tamen facitis, quia: *Opera patris vestri facitis.* De nobilitate ergo carnis gloriabãtur, nobilitatẽ tamen

Luc. 3. b

virtutis & operũ non imitabantur. Et ideo conuenienter vocauit eos Ioannes: Genimina viperarum. quia hominum formam videbat, & venenum cognoscebat,

Aug. ibid. paulo post. *Rom. 9. b*

vt ait Augustinus, qui bene de hoc: Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: sed qui semen sunt Abrahę, sci-

E

licet per imitationem fidei & iustitiæ. Potens enim est Deus suscitare de lapidibus, id est, induratis obstinatione, filios Abrahæ. Et ex his patet, quòd inaniter homines gloriantur de generis nobilitate & parentum vir-

Matt. 3. b *Chrys. hom. 9. in Matt. post medium tom. 2.*

tute, absque eorundem imitatione in operibus iustitiæ. Et de hoc Chrysost. quòd nihil prodest malis bonitas parentum, nec obest bonis prauitas. Et ponit exemplum de Esaũ cui non profuit bonitas parentum, neque etiam Iudæis incredulis, vt patet hic. Et ibi bene de hoc. Vna enim sola est nobilitas, facere voluntatẽ Dei: nec in patribus nobilibus magnum sapiamus, nisi eis similes fuerimus. Cognatio enim, quæ ex moribus melior est, quàm quæ est ex carne, ait idem: Vbi

Iuuenal satyra 8.

multum de hoc. Ideò ait Ennius, scilicet Iuuenalis:

Malo pater tibi sit Tersesites, dummodo tu sis
Æacide similis, Vulcaniaq; arma capessas:
Quàm te Thersita similem producat Achilles.

Item patet hic informatio ecclesiasticorum & religiosorum, qui gloriantur de professionis altitudine, vt habeant opera perfecta iustitiæ. Vnde patet esse thema eorũ religiosis. et denotantur duo quorum primum est, religionis altitudo: *Si filij Abrahæ* Secũdum est, ad opera competentia professioni exhortatio, ibi: *Opera Abrahæ facite.*

Abrahæ figura. Gen. 17. a

Per Abraham enim figuratur institutor cuiuslibet religionis approbatæ. De quo potest dici illud: Patrẽ multarum gentium cõstitui te. Pater enim est filiu causa essendi, causa nutrimenti, & causa disciplinæ, ait Sapiens. Talis fuit spiritualiter religionis institutor, respectu talis, de quo potest dici illud: Ego per Euangeliũ vos genui.

1. Cor. 4. d

Filij talis professionis deberent habere opera eiusdẽ, ipsum imitando, quæ sunt similia operibus Abrahæ: terrã suam, & domũ patris dimittendo, arietẽ immolando pro filio, id est, carnem domando, & sic de aliis operib. Abrahæ.

Gen. 12. a
Gen. 22. c
Iacob 2. c

Nec est gloriandum de professione, nisi fuerit operum cõpetentium perfectio. Vt enim fides sine operib. mortua est, sic & professio sine operib. Non enim omnis, qui dicit Domine Domine intrat in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris. Ideo gloriãtibus in professione sine operib. dicitur Bonas facite vias vestras, & studia vestra. Nolite cõfidere in verbis mendacij dicentes. Templũ Domini, tẽplum Dñi, &c.

Matt. 7. c
Hier. 7. a

Et sequitur illa pars, in qua gloriabãtur se habere Deum patrem, cum eorum cõfutatione, ibi: *Dixerunt: Nos ex fornicatione nõ sumus nati.* Vt enim ait Aug. Mutauerunt responsionẽ: tacent enim de patre Abra-
C hamo, & dicunt patrẽ se habere Deũ vt videant, quid ad hoc possit dicere.

Aug. tract. 42. in Ioa. ante med. to. 9.

Propter quod inquiunt: *Nos non sumus ex fornicatione.* Et in hoc sunt mẽtiti: quia summa fornicatio est, nasci ex diabolo imitatione, & vitæ similitudine. Ideo ait Saluator: Generatio mala & adultera signum quærit, &c. *Vnũ patrem habemus Deum,* quẽ colimus scil. nam Israel vocat Deus primogenitum Nunquid nõ pater vnus omnium? Et subditur eorũ cõfutatio, ostendendo Deum nõ esse eorũ patrẽ, vt prius ostẽdit Abrahã, sicut continuat Glos.

Mat. 12. f
Mala. 2. b

Et primo manifestat, quod nõ erat eorum pater Deus Secũdo ostendit, quod erãt ex patre diabolo, ibi: *Vos ex patre.* Ait ergo: *Si Deus pater vester esset,* sicut vos iactatis: *Diligeretis vtiq; me,* sc. vt fratrem, ait Aug *Ego enim à Deo processi,* sc. vt verbum: æterna enim eis processio, ait Aug. *Et veni,* scil. in
D carnẽ: Verbum enim caro factum est, supra: *Neq; à me ipso veni,* quia à me ipso non sum: *Sed ille misit me,* sc. in carnem. Humanitas enim eius missio eius, ait Aug. Et idem Ansel. quod illius missio eius incarnatio. Et licet ita sit: *Loquelam meam non cognoscitis,* sc. sermonem meũ: *Quia non potestis audire,* id est, credere, ait Aug Sed qualiter ait hoc: Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri, supra. Ergo poterant audire. Et ad hoc respondendũ secundum Glos. quod nõ poterant audire manentes in illo statu.

Aug. tract. 42. in Ioa. ante med. tom. 9.
Ibidem.
Ioan. 1. b
Aug. ibid.
Ibid.
Ioan. 1. b

Vnde Aug. Audire non poterant, quia corrigi credendo nolebat. Idem Chrys. Nõ posse hic, non velle est. De processu filij à patre, & aduentu in mundũ, infra: Exiui à patre & veni in mundum.

Aug. ibid.
Chrys hom. 53. in Ioan. post medium tom. 3.
Ioan. 16. e

Et sequitur pars, in qua ostendit eos esse ex patre diabolo, vbi: *Vos ex
E patre diabolo estis.* sc. imitatione: *Et desideria patris vestri vultis facere,* sc. affectione & operatione. Vnde Aug. Patres mutatis, dicentes: Patrem vestrum nunc Abraham nunc Deum: nunc audite à filio Dei, quis est pater vester.

Aug. tract. 42. in Ioan. paulo ante med. tom 9.

Hic iam cauenda est hæresis Manichæorũ, quæ posuit gentem tenebrarum cum principib. suis pugnasse contra Deum, vnde diabolus originem duxit. & hinc dicunt ducere originem nostram. Et ibi multum de hoc.

Hæresis Manichæorum cauenda.

Sed absit ista credere à mentib. fidelium. Bona est enim omnis natura, sed vitiata est hominis natura per malã voluntatẽ, ait Aug. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona. Et subdit, quæ erant desideria illius patris: *Ille homicida erat ab initio.* Vt enim ait Aug. Diabolus cum inuideret homini, serpente indutus, locutus est

Aug. ibid. post pauca.
Gen. 1. d
Aug. ibid. post med.

A mulieri, & de muliere venenauit virum: & mortui sunt audiendo diabolum. Diabolus enim non gladio armatus, non ferro accinctus verbum malum, & seminauit & occidit Hæc ille: Inuidia enim diaboli mors intrauit in orbem terrarum. *Et erat homicida ab initio,* sc. in primo homine: ex illo enim potuit fieri homicidiũ ex quo factus est homo, vt Aug. *Et in veritate nõ stetit,* sed non stãdo cecidit, ait Aug Et hoc ideo: *Quia in eo non est veritas,* id est, verbum & sapiẽtia patris: & ait Glos. recedẽdo a veritate nõ habet veritatem.

Sap. 2. d
Aug. tract. 42. in Ioa post med. tom. 9.
Ibidem.

Et quia talis est mendax, ideo subdit: *Cum loquitur mendaciũ* Et ponitur cum persecutione secundũ Glos. *Et propriis loquitur,* id est, à se non à veritate. Et non solum est mendax: *Sed pater eius,* id est, mendacij, vt ait Aug. Ille, qui nõ aliunde accepit mendaciũ, est pater mendacij: tu autem cum lo-
B queris mendaciũ, à diabolo accepisti. Hæc ille

Ibidem post

Et de his Chrys. Opera Abrahæ fuerunt: mãsuetudo, humilitas, obedientia: vos e contrario, immisericordes, crudeles, & ita ex diabolo existentes, & ita mendaces.

Chrys. hom. 53. in Ioa. antè med. tom 3.

Sed quæritur ad euidentiã dictorũ, de hoc quod ait: *Vos ex patre diabolo estis* Ex hoc obiiciunt, quod duo sunt principia, vnum bonorum, & alterum malorũ, & quod Deus nõ est creator malorũ hominum, sed diabolus.

Obiectio Manichæorum confutata.

Et ad istud respõdendum secundum Aug in homilis, sicut dictũ est populo Iudaico: Pater tuus Amorrhæus, &c. Iudæi imitati sunt eorum impietates, & inuenerunt sibi patẽtes non de quibus nascerẽtur, sed quorum mores sectãdo pariter dãnarentur. Hæc ille Iudæi ergo ex patre diabolo nõ nascẽdo, sed imitãdo

Aug. tract. 42. in Ioan. circa med. to. 9.
Ezech. 16. a

Item quæritur de hoc, quod ait: *Erat homicida ab initio.* Ex hoc enim videtur quod
C angelus malus fuit creatus malus. Et ad istud respõdetur multipliciter. Primo modo exponẽdo secundũ Aug. vt est expositum, quod ab initio erat homicida, ex quo factus est homo, in quo potuit fieri homicidiũ Vel aliter, quod fuit homicida ab initio, quia in eo instãti, in quo creatus est, fuit lapsus, nec in veritate stetit. vt dicitur hic, sed de veritate lapsus est, vt ait Aug.

Angelum malum non esse creatum malum probatur.
Aug. ibid. post medium.

Et quod obiiciunt hæretici in Ps Draco iste, quem formasti ad illudẽdum ei. Item intelligẽdum ex post facto est, quia formatus lapsus est

Ibid. post pauca.
Psal. 103. c

Itẽ quæritur de hoc quod ait: *In veritate non stetit,* in qua fuit, sed inde cecidit, ait Glos. Et hoc tunc videtur, quod ia defuit in veritate, & sic in gratia, & postea lapsus est Item hoc etiam videtur per Aug. vbi ait, loquẽs de natura angelica: & inquirit, quo modo potuit esse mala voluntas malorũ angelorum, ex
D quo creati sunt boni.

Aug. de ciu. Dei lib. 12. c. 9. to. 5.

Et ad istud respõdendum secundũ Aug Quæris fortasse, inquit, vnde ipse diabolus est? Et respõdet, quod inde est vnde & cæteri. Sed cæteri in sua obedientia perstiterunt, ille inobediẽdo & superbiẽdo lapsus est, & diabolus factus

Aug. tract. 42. in Ioan. paulo post med. to. 9.

Et ad illã Gl. est respõdendum, quod nõ est intelligendum, quod primo fuerit in in eo veritas, sc. gratificãdo ipsum, sed quia cecidit è veritate, quã potuit habuisse, si stetisset. Vnde dicitur hic: *In veritate nõ stetit, quia veritas non est in eo.* Et Aug. Recedendo à veritate nõ habet veritatem.

Ibid post multa.

Vel aliter potest dici, quod veritas dicitur dupliciter: vel gratiæ gratis facientis; vel gratiæ gratis datæ: qualia est naturæ agilitas, & vigorositas, & humilitas. Primã non habuit angelus apostata, sed superbiendo lapsus est, vt dictum est. Secundam vero habuit à qua cecidit: Quomodo cecidisti
E Lucifer, qui mane oriebaris? Et ex his patet ignominiosa hominum peccatorum generatio, quo ad modum viuendi, quia sunt ex patre diabolo, & ita filij eius, scil. imitando, nõ nascendo: Qui facit peccatum, ex diabolo est.

Veritas dicitur dupliciter.
Isa. 14. b
Peccatorum pater diabolus.
1 Ioan. 3. c

Frustra ergo gloriantur de humana nobilitate, qui sunt nati prædicta generatione ignominiosa: Generatio quæ maledixit patri suo &cæt. Et: Etsi nati fueritis in maledictione nascemini. Item patet prædictorum peruersio, quia faciunt desideria patris, scilicet diaboli.

Prou. 30. b
Eccl. 41. b

Propter quod: Abnegantes impietatem, & sæcularia desideria. Talia enim ducunt ad mortem. In Psalmo: Tradidit illos Deus in desideriis suis, ibunt in adinuentionibus suis. Item patet, quod diabolus dicitur homicida, mala suadendo, sicut ait Augustinus: Si malum

Tit. 2. d
Psal. 80. c
Aug. tract. 42. in Ioa. post medium tom. 9.

Psalm 56.b *De paen. dist. 1. can. periculosè* *Aug. tract. 42. in Ioan. post medium tom. 9.*

suades fratri tuo, homicida es. Vnde in Psalmo. Lingua eorum gladius acutus. Est enim homicidiũ, cõsilio, fraude, persuasione. Itẽ patet ex dictis, quòd diabolus pater mendacij, & omnis qui mentitur, ex diaboli persuasione mentitur, qui est auctor & persuasor siue adinuẽtor mendacij. Vt patet ex Aug. Et nota, quòd est mendaciũ multiplex. Est enim mendacium falsę meditationis. Nec lingua meditabitur mendacium. Ibi Greg. Nonnunquã peius est mendacium meditari, quam loqui: quia istud aliquãdo est pręcipitationis, illud studiosę prauitatis. Itẽ est mendaciũ peruersæ locutionis: Extenderunt linguã suam quasi arcum mendacij. Item est mendaciũ præuaricatæ actionis: quando scilic. actio non est talis qualis ostenditur: Mendacium operatus est stylus mendax. Et sequitur: Cuncti faciunt mendacium. Et maius est mendacium operis, quam locutionis ait Anselmus. Item est mendacium vitæ, vel conuersationis, quando vita vel fingis se esse talem, qualis non est. De quo mendacio Ambr. in sermone Dominicę passionis bene, quale mẽdacium est hypocrisis: plus enim gestus hominum alloquuntur animũ quã verba, ait Aug. In hypocrisi loquẽtium mendaciũ. Et propter ista mendacia dicitur: Noli mẽtiri omne mendaciũ. Et: Vbi adulteriũ & iter mẽdacij. Tunc enim est iter mẽdacij, quãdo prædictis mẽdaciis fit processus ab vno in aliud. Et de mendacio, & de speciebus eius Aug. Et sequitur illa pars in qua Saluator ostendit se esse ipsã veritatẽ, & eius auctores, & eorum indignitatẽ ad ipsum arguendũ, ibi: *Ego autem veritatem dico.* Et illa in tres. Primo, prædictorũ præmissio. Secundo, Iudæorũ blasphematio, ibi: *Responderũt Iudæi.* Tertio, Saluatoris humilis responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Ait ergo: *Veritatem dico.* Ita dictũ est, quòd diabolus est pater mendacij. Sed ego qui sum veritas, infra: Loquor veritatẽ, & docendo, & arguẽdo, & suadendo, & promittendo. Nõ enim potest manare à prima veritate, vbi veritas: Hominẽ, qui veritatẽ vobis locutus sum: *Et tamen non creditis mihi,* eò quòd estis ex patre mendaci: *Loquelam meam non cognoscitis,* sed potius increpatis, & arguitis me, scil. mendaces veritatem, quod est inconueniẽs, & irrationabile: *Quis ex vobis,* scil. mendacibus & peccatoribus: *Arguit me de peccato?* scil. qui sum sine peccato: Ipse enim peccatum non fecit: Immo: Agnus Dei qui tollit peccata mundi, supra. Et in hoc patet Saluatoris humilitas & mãsuetudo. Vnde Gregor. Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorẽ non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare. Et licet esset talis, tamen eum nõ audiebant. Ideo sequitur: *Si veritatem dico, quare non creditis mihi?* Et subdit causam, quia nõ erant ex Deo. Quasi enim naturale est & delectabile cuilibet audire verba paterna. Et ideò qui est ex Deo delectabiliter, audit verba Dei: Infra: Omnia qui ex veritate est, audit vocem meam. Supra: Amicus sponsi stat & audit: Auris enim bona, audit cum omni cõcupiscentia. Et è contrario: qui sunt ex parte diabolo, audiunt verba sua, & detestãtur audire verba Dei, quia odiunt veritatẽ. Supra: Qui malè agit, odit lucem. Tum quia diligunt ea quæ arguunt diuina, tum quia faciunt desideria patris sui: Grauis est nobis ad videndũ. Et sequitur: Promittit se scientiã Dei habere. Supra: Dixerũt: Durus est hic sermo. Et sequitur Iudæorum blasphematio, ibi: *Respõderunt: nonne benedicimus:* Et in hoc eorũ præsumptio temeraria blasphemabãt, & tamen se bene dicere asserebant. Talia enim est fatuitas stultorum & arrogantium, qui videntur sibi sapientes. Propter quod: Vos qui sapientes estis in oculis vestris: *Quia Samaritanus es?* & non verus Iudæus. Erant enim Samaritani cõtemptibiles apud Iudæos. De quibus supra. Vnde Anselm. Samaritani gens odiosa populo Israelitico: Duodecim tribubus ductis in captiuitatem terram eorum possidebant, qui vocabantur Samaritani, quia propter terram custodiendã à Rege Assyriorum illic erãt cõstituti. Samaritanus enim custos interpretatur. Hæc ille: *Et dæmonium habes.* Et in hoc eorum blasphemia: cũ enim ipsi haberent dæmonium. Vnde Chrys. Quis & qui

Mendacium multiplex *Iob 27.a* *Greg. Mor. lib. 2. cap. 4. ante med.* *Hier. 9. a* *Hier. 8. d* *Ambr. ser. 44. de tem. tom. 5.* *1. Tim. 4. a* *Eccl. 7. b* *Hier. 23. e* *Aug. de mendacio ad Consent. & contra menda. ad eund. tom. 4.* *Ioan. 14. a* *Isa 53. d* *Ioan. 1. d* *Gregor. in Euang. hom. 18. fer. in princ.* *Ioan. 19. f* *Ioan. 3. d* *Eccl. 3. d* *Ioan. 3. e* *Sap. 2. c* *Ioan. 6. f* Fatuitas stultorum. *Sap. 5. b* *Ioan. 4. e* *Chrys. hom. 54. in Ioan. non longè à princ. tom. 3.*

A dæmonium habet? vel qui honorat Deũ, vel qui iniuriatur eum? Qui honorat? quasi dicat: ille qui iniuriatur. Et hoc forte dixerunt, vel propter miraculorũ magnitudinem, vel quia secreta cordium reuelabat, vel potius vt damnarent sua miracula & documenta: In Beelzebub, principe dæmoniorum, eiicit dæmonia. Et sequitur respõsio Saluatoris: *Respondit: Ego dæmonium non habeo.* Et in hoc patet mansuetudo & humilitas Saluatoris, vt ait Chrys. Sed quæritur, cum essent duo imposita, quare vnum subticuit? Et ad hoc respondet Greg. Duo illi illata fuerunt: vnum negauit, scil. quòd non habuit dæmonium: alterum tacendo consensit, scil. se esse Samaritanum: qui custos interpretatur, eò quòd ipse verus custos est: Custos qui de nocte. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. De Samaritano apud Lucam

B habetur. Idem Aug. Et patet hic exemplum patientiæ ipsius Saluatoris: accepta enim contumelia, nõ respondit verba contumeliosa. Et hoc vt daret nobis exẽplum sustinendi iniurias & verba contumeliosa, & non subtrahendi doctrinam ab iniuriantibus, prout prosequitur Greg. bene: *Sed honorifico patrem meum.* quia omnia, quæ mirabiliter faciebat & operabatur, ad gloriã patris referebat, ait Anselmus. Infra: Nomen tuũ manifestaui mũdo: *Et vos inhonorastis me:* Et ipsum sic patrẽ: Super: *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem.* Et sic ego facio, quod debeo: vos vero non, ait August. Ideo sequitur: *Et gloriam meam non quæro,* scil. ab hominibus, vindicando iniurias meas. Vnde Anselmus: Gloria hominum est, si conuicium vel læsionem acceperint, ictu vel verbo se vlciscantur: sed Dominus huius gloriam

C non quærit, sed illatas contumelias patris iudicio reseruat. Hęc ille. Et ideo sequitur: *Est qui quærat,* sc. gloriam meam: *Et iudicet,* id est, discernat à gloria vestra. Infra: Et clarifico & clarificabo. Sed de hoc quærit August. Cum dicatur supra: quòd pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio, qualiter ait hic, quòd pater iudicat? Et ad istud respondet, quòd iudicium aliquando sumitur pro damnatione & pœna. Supra: Qui malè fecerunt, ibunt in resurrectionem iudicij. Item sumitur iudicium pro discretione: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Et sic sumitur hic, quia pater gloriã meam à vestra gloria discernit & separat: & secundum formã serui, quia ego sine peccato: & secundum diuinitatem. Infra: Clarifica me claritate, quam habui, antequã mundus esset. Et patet hic exem-

D plum electis Dei, qui sunt membra Christi, non quærendi gloriam suam, sed gloriam patris. Vt habitum est supra: quia gloria in hac vita est ab humana inflatione ait Aug. Et ita impedit humilitatem credẽdi. Supra: Quo modo potestis credere, qui gloriam accipitis? Et sequitur illa pars in qua Saluator ostendit se esse liberatorẽ à damnatione mortis, ibi: *Amen, amen dico vobis.* Hæc in sex. Primo, ostendit sermonis sui efficaciam. Secundo, subditur Iudæorũ iterata blasphemia, ibi: *Dixerunt ergo.* Tertio, ostendit Saluator suam excellentiã, ibi: *Respondit Iesus.* Quarto subditur Iudæorum calumniosa obuiatio, ibi: *Dixerunt.* Quinto, calumniæ destructio, ibi: *Dixit eis Iesus.* Sexto, eorum peruersa machinatio, & Christi discessio, ibi: *Tulerunt ergo lapides.* Ait ergo: *Amen, amen dico vobis: si quis sermonẽ meũ seruauerit,* quasi

E si dicat, sicut August. continuat, vos dicitis: *Dæmonium habes:* Et ego ad vitam voco. Ideo ait: *Si quis sermonem meum seruauerit,* scil. in corde, & in ore, & in opere. Infra: Qui habet mandata mea, & seruat illa, ille est qui diligit me: *Mortem non gustabit in æternum,* id est, nõ experietur, ait Glossa. Et Aug. idem, vbi quærit, quo palato, quibus faucibus mors gustatur? Et respondet quod: *Gustabit,* dictum est pro eo, quod experietur. Nec mirum, qui seruat vitam non experietur mortẽ: sed verba Dei sunt vita, supra: Verba, quæ ego loquor, spiritus & vita sunt. Et ideo seruãtes illa non gustabunt mortem, vita enim sunt inuenientibus ea. Et sicut ait Gregorius patet hic exemplum Saluatoris largiendi beneficia iniuriantibus. Et ibi multum & bene de hoc. Et sequitur

Matt. 12. c *Chrys. ibid.* *Gregor. in Euang. hom. 18. ante med.* *Isa. 21. c* *Psalm. 126. a* *Luc. 10. f* *Aug. tract. 43. in Ioan. ante med. tom. 9.* Exemplum patientiæ ipsius Saluatoris. *Gregor. in Euang. hom. 18. ante med.* *Ioan. 17. a* *Aug. tract. 43. in Ioan. ante med. tom. 9.* *Ioan. 12. d* *Aug. ibid. post pauca.* *Ioan. 5. a* *Ioan. 5. e* *Psalm. 42. a* *Ioan. 17. a* Exemplum electis. *Ioan. 5. a* *Aug. tract. 43. in Ioan. ante med. tom. 9.* *Ioan. 5. g* Diuisio partis. *Aug. ibid. paulo post.* *Ioan. 14. c* *Aug. ibid. post pauca.* *Ioan. 6. g* *Prou. 7. a* *Gregor. in Euang. hom. 18. ante med.*

Exemplum Saluatoris Greg. ibid.

Iudæorum calomniatio: *Nunc cognouimus quoniam dæmonium habes.* Vtenim ait Greg. Reprobi de beneficio erũt peiores; quales fuerunt isti: *Abraham mortuus est*, ſc. morte corporali, de qua non intellexit Dominus: nam Abraham, non eſt mortuus illa morte, de qua Dominus loquebatur, ait Dominus: Ego ſum Deus Abraham Et ſequitur. Non eſt Deus morientium ſed viuorum. *Et tu dicis: Si quis ſermonem meum, &c.* quaſi diceret: non eſt verum, quod dicis: *Numquid enim tu maior es patre noſtro Abraham?* Vt enim ait Chryſoſt. rurſus ad cognitionem Abrahæ diffugiunt, gloriantes vt prius, qui tamẽ Abraham eſt mortuus, nec non: *Et Prophetæ mortui ſunt*, morte ſc. corporali: *Quem te ipſum facis?* vt dicas: *Qui ſermonẽ meũ ſeruauerit, mortem non guſtabit*, ait Gloſ. Et patet hic vtilitas & virtuoſitas diuini ſermonis, quando ait: *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non guſtabit*, atq; poſſet eſſe thema ad ſcholares. In quo tria denotantur; quorũ primum eſt doctrinæ ſublimitas, ibi: *Sermonem meum.* Secundum eſt, modi ſuſcipiendi qualitas, ibi: *Seruauerit.* Tertium, eſt ſeruationis vel cuſtodiæ vtilitas, ibi: *Mortem non guſtabit.* Ait ergo: *Si quis ſermonem meum*, id eſt, doctrinam meam, infra: Si quis diligit me, ſermonem meũ ſeruabit, qui eſt ſublimis & altus, verus & virtuoſus: Omnipotens ſermo tuus. Et talis eſt ſeruandus in intelligentia, & in memoria ruminando, & in vitam ſeruando; Inuenti ſunt ſermones tui, & comedi illos; Præcepta mea cuſtodiat cor tuum. Et ſic ſeruans non guſtabit mortem æternam gehennarum, mortem damnationis cum diabolo & angelis eius, quæ eſt mors ſecũda Apocalypſis: Qui vicerit non lædetur à morte ſecũda. Secundum enim Auguſt. duplex eſt mors; ſc. æterna, quæ eſt mors damnationis. & eſt mors temporalis. Et iſta mors migratio eſt, derelictio corporis, depoſitio ſarcinæ grauis. Et de prima loquitur hic Saluator, quòd ſi quis guſtauerit ſermonem ſuum, non guſtabit mortem: illa mors eſt amara, eſt horrida, eſt triſtatiua ad guſtandum, & eſt amaritatiua, & necatiua ſine fine. Vnde de talibus ait propheta; Mors depaſcet eos. Et ſequitur tertia particula, in qua oſtendit Chriſtus ſuã excellentiam & æternitatis ſuæ indeficientiã, ibi: *Reſpondit Ieſus. Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt.* Sed qualiter ait hoc, quia ſæpè de ipſo dixit glorioſa & magnifica, & quòd erat æqualis patri, quæ omnia ſunt vera; ergo incõuenienter ait, quòd gloria ſua nihil, Et ad iſtud reſpõdet Chryſoſt quòd hoc eſt intelligendum, quantum ad ipſos, ſicut ſupra, quando ait; Si teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum; ſc. quantum ad illorum ſuſpicionem. Sic loquitur hic; Eſt autem pater meus qui glorificat me, id eſt, glorioſum oſtendit. vt ait Anſelmus. Pater glorificauit filium in baptiſmo, quando vox intonuit; Hic eſt filius meus dilectus. Similiter in transfiguratione in monte, & antè paſſionem, infra: Et clarificaui & clarificabo. Et in ſua aſcenſione, quando collocauit ad dexteram maieſtatis. Et de hoc infra: *Quem vos dicitis, quia & Deus veſter eſt*, quia elegit populum Iſraëliticum; Quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum. Et: En populus ſapiens & intelligens, &c. *Et non cognouiſtis eum*, ſc. fide: *Ego autem noui eum*, plena notitia. Supra: Nemo vidit Deum niſi vnigenitus, qui eſt in ſinu patris: *Et ſi dixero: quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax:* quia vt ait Chryſoſt. Vos dicentes ſcire eum, mentimini: ita ſi ego dixero neſcire, ero ſimilis vobis Et Auguſt. Quia dicendo noui eum iudicantibus ſecundum carnem, poterat iudicari arrogans. Sed arrogantia non ita caueatur, vt veritas relinquatur, ideo ſic loquitur: *Sed ſcio eum*, qui ſũ verbum æternum: *Et ſermonem eius ſeruo*, qui ſum verbũ caro factum, ſupra. Et quia ipſi de Abraham gloriabantur, & dedignabantur, quòd Chriſtus eſſet maior, propter quod dixerunt, ſupra: *Quem te ipſum facis?* id eſt quantum. Ideo ait: *Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum*, id eſt, tempus vitæ meæ. Vnde Auguſt. Non timuit, ſed exultauit vt videret. Erat enim in eo charitas: credens exultauit ſperando, vt videret intelligendo: *Et vidit & gauiſus eſt.* Vnde Auguſt. Diem, id eſt. totam

Matt. 22. c
Chryſoſtom. 54. in Ioan. circa mediũ tom 3.
Vtilitas diuini ſermonis.
Thema ad ſcholares.
Ioan. 14. c
Ioan. 16. b
Hier. 15. c
Prou. 3. a
Apoc. 2. b
Aug tract. 43. in Ioan. poſt med. to. 9.
Mors duplex.
Pſal. 48. c
Chryſ. hom. 54. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ioan. 5. a
Mat. 3. d
Matt. 7. b
Ioan. 12. a
Mar. 16. d
Sap. 17. a
Exod. 19. a
Deut. 4. b
Ioan. 1. b
Chryſoſt ho 54. in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 15. in Ioan. poſt medium tom. 9.
Ioan. 1. b
Aug. ibid.
Ibid. paulo poſt.

A vitã Domini temporalem, qui neſcit occaſũ, vidit Abraham credendo & ſperando. Et hoc quando tres angelos vidit, & vnum adorauit. Vel quando miſit ſeruum ſuum, vt peteret vxorem filio, & poſuit manum ſub femore, intelligens de carne Chriſti futura, vt ait Auguſt. Vel diẽ crucis, ſiue paſſionis vidit, vt ait Chryſoſt. Et ex hoc patet fides ſanctorum patrum de Chriſto venturo, & eorũ deſiderium: Ipſe erat deſideratus cunctis gentibus. Ideò: Vtinã diſrumperes cęlos & deſcẽderes: Et qui pręteribant, & qui ſequebantur clamabant: Benedictus qui venit &c. Multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Et ſequitur eorum obuiatio, ibi: *Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes.* Chryſoſt. vero ponit quadraginta annos: *Et Abraham vidiſti?* quaſi dicerent: impoſſibile eſt

B quod aſſeris. Sed cum Chriſtus eſſet quaſi triginta duorum annorum, circa illud tempus, quare dixerunt: *Quinquaginta annos?* Ad quod poſſet dici, quòd ob maturitatẽ geſtus, & morum & ſermonum, & elegantiam perſonæ æſtimabant eum eſſe magnæ ætatis: Ætas enim ſenectutis vita immaculata. Et ſequitur quintum, ſcil. Chriſti reſpõſio: *Dixit eis Ieſus: Antequam Abraham fieret ego ſũ.* Sed quæritur, quare ſic loquitur, & non ait: Ego fui antequam Abraham eſſet? Et ad hoc reſpondet Gregorius: *Antè* etenim eſt præteriti temporis, *ſum* vero præſentis, & quia præteritum & futurum tempus diuinitas non habet, ſed ſemper eſſe habet, ideo ait: Ego ſum, ſicut: Ego ſum qui ſum. Abraham vero habuit antè & poſt, qui & accedere potuit per exhibitionem præſentiæ, & recedere per curſum vitæ. Ideo ait: *Antequam fieret, ego ſum*

C Et de hoc ſimiliter Auguſt. *Sum* enim ad diuinam naturam pertinet: *Fieret* autem Abrahæ cõuenit, quia creatura fuit: antequam ille fieret, fuit verbum in principio. Et ex hoc patet immutabilitas creatoris, & creaturæ mutabilitas, vt habitum eſt ab Auguſtino. Et ſequitur vltimum. *Tulerunt ergo lapides Iudæi*, quia blaſphemaſſe illis viſus eſt, ideo tulerunt lapides: Tanta enim duritia quo curreret niſi ad lapides? ait Auguſtinus: *Ieſus autem abſcondit ſe*, tanquam humilis, tãquam ſanguine redempturus, non tanquam ille qui eſt in principio verbum, &c. ait Auguſt. Sed quæritur, ad quid ſic ſe abſcondit? Videtur enim timuiſſe, vel impotentem fuiſſe, ad præcauendam lapidationem à Iudæis. Et ad iſtud reſpondendum eſt, quòd non abſcondit ſe ex timore, vel ex impotentia, ſed ex humilitate, & ex oſtenſione ſuæ veræ

D humanitatis, & exempli exhibitione declinãdi malitiam ſuperborum, & ad exemplum patientiæ in ſuſtinendo iniurias & contumelias. Et de hoc Greg. Homo, inquit, inter homines factus redemptor noſter, alia nobis verbo, alia exemplo loquitur, ſicut hic: vt quando reſiſtere poſſumus, iram ſuperbientium humiliter declinemus: Nolite locum dare iræ Et ſequitur: Imitatione enim Dei glorioſius eſt tacendo fugere, quam reſpondendo ſuperare. Vel ſicut fecit Dominus ad deſignandum, quòd eis veritas abſconditur, qui eius verba ſæpè contemnũt, vt ibidem ait Gregorius. Et nota quòd ait ſupra: *Abraham exultauit vt videret diem meum.* Secundum Auguſt. Dies Domini erat ſua vita, occaſũ neſciẽs. Et meritò dicebatur dies: Vt enim ait Damaſcenus: Dies eſt in eſsẽdo ſolem ſuper terram. Et quia ipſe erat ſol iuſtitiæ: Orie-

E tur vobis timentibus nomen meum. ſol iuſtitiæ. Ideo vita ſua in mundo fuit dies. Vndè triplex eſt dies Saluatoris: vel ſua vita illuminatiua in mundo, vt dictum eſt: Videte Regem Salomonẽ in diademate, quo coronauit eũ mater ſua in die deſponſationis, &c. Hæc eſt dies, quã fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Iſtius diei ſũt duodecim horæ, id eſt, duodecim Apoſtoli, illuminati ab ipſo filio Dei: infra. Item eſt dies Chriſti eius illuminatio in hemiſphærio animæ, quando eam illuminat ſpiritualiter: Vos filij lucis eſtis, & filij diei. Et Dies appropinquauit. Et in pſalmo: Dies diei eructat verbum. id eſt, filius Dei illuminans, animæ illuminatæ. Et eſt dies glorioſa, ſc. claritas filij Dei, & ſecundum diuinitatem & ſecundum humanitatem illuminans in regno gloriæ:

Gen. 18. a
Gen. 24. a
Aug. ibid.
Chryſ. hom. 54 in Ioan. poſt med. tom. 3.
Aggæi. 2. b
Iſa. 64. a
Mat. 21. a
Luc. 10. d
Chryſ. hom. 54. in Ioan. poſt medium tom. 3.
Sap. 4. b
Greg. in Euang. hom. 18. poſt med.
Exod. 3. d
Aug. tract. 43. in Ioan. ver fin. tom. 9.
Immutabilitas creatoris.
Aug ibid. poſt pauca.
Cur ſe Chriſtus abſcondit.
Ibid. in fin.
Exemplum declinandi malitiã ſuperborum.
Greg. in Euang. hom. 18. poſt med.
Eph. 4. f
Greg ibid. verſ. fin.
Aug. tract. 43. in Ioan. poſt medium tom 9.
Damaſcen. orth. fid. lib. 2. cap. 7. ante med.
Mal. 4. a
Dies Saluatoris triplex.
Cant. 3. d
Pſal. 117. d
Ioan. 11. a
1. Theſ. 5. a
Rom. 13. b

[Apoc.21.d] Claritas Dei illuminauit eam,& lucernæ eius est agnus. [Psal.83.c] Et de hac die in psalmo:Melior est dies vna in atriis tuis super millia.Ex absentia filij Dei sic illuminantis semper [Ioan.9.a] est nox Infra:Me oportet operari,donec dies est. Veniet autem nox,&c.Qualibet istarum dierum est clara absque nubibus tenebrarum obumbrantium, & est pura, absque fœditatibus afflictionum:& est speciosa,& iucunda [Eccl.11.c] venustatibus virtutum:Dulce enim lumen,& delectabile oculis videre solet. In omnem talem diem exultauit Abrahã videre,credendo,sperando,& amando. Vt enim [Cassiod. in psal. ante med.] ait Cassiodorus.Exultare est cum magna alacritate gaudere.Et modo est de numero illorum electorum,de quibus in psalmo: [Psal.149.a] Exultabunt sancti in gloria.Quod verò sequitur:*Tulerunt lapides*.Secundum August. & Anselmum hoc signabat,quòd insensati & obdurati corda lapidea habentes, lapideis affectibus & obiurgationibus B volebant obruere veritatem: vnde & ipsi lapides erant: [Mat.3.b] Potens est Deus de lapidibus facere filios Abrahæ,quia erant frigidi & obdurati, & aliorum læsiui. Lapis enim dicitur quasi lædens pedem, & lapidea corda habebant. Promisit Dominus credentibus: Auferam cor lapideum [Ezec.36.e] de carne vestra.Et ideò in figura duritiæ eorum,fuit lex [Ios.5.b] eis data in tabulis lapideis:Circuncisi fuerunt cultris lapideis.Et ideò non proiiciebãt nisi lapides,& duras obiurgationes,& duras affectiones,sc.cõtra veritatem. Lapides enim dabant pro pane,id est, duritiem cordis pro [Luc.11.b] mollitie eius.Contra illud:Numquid lapidem dabit pro [Exod.32.d] pane?Et ideò in figura duritiæ illorũ, fuit lex eis data in tabulis lapideis,vt dictum est Quare meritò abscondit se [Iob.28.c] filius ab eis dimittens eos in nocte tenebrarum.Abscon- [Gregor. in Euang. hom. 18. vers. fin.] dita enim est sapientia: scil.ab oculis hominum viuentium, scilicet carnaliter. Et de hoc Gregor.bene: quod veritas absconditur eis, qui verba sequi contemnunt.

CAPVT IX.

E*T præteriens vidit hominem cæcum à natiuitate*.Enarrata sapientiali doctrina Saluatoris, hic de operatione miraculi,sc.cæci illuminatione ad doctrinæ confirmatio- [Chrys.hom. 50.in Ioan. propè princ. tom.3.] nem,& ad Iudæorum emollitionem,prout ait Chrysost. Quia, inquit, sermonum altitudinem non susceperunt, per operationem signi duritiem eorum molliens, & his quæ dicta fidem faciens signum facit.Et istud capitulum [Diuisio in tres partes.] in tres partes.Primo, præmittitur miraculi operatio. Secundo,de miraculo aduersariorum calumniatio:ibi:*Vicinij itaque*.Tertio,cæci illuminati à Christo eruditio & interior illuminatio, ibi: *Audiuit Iesus*.In prima quatuor. Primò cæci à Christo illuminandi deprehensio.Secundò discipulorum interrogatio,ibi:*Rabbi*.Tertiò,Christi responsio,ibi:*Respondit Iesus*. Quartò cæci illuminatio, ibi: *Hæc cum dixisset*. Ait ergo: *Et præteriens Iesus vidit ho-* [Chrys.ibid.] *minem cæcum*.Vt enim ait Chrysost.egrediens de templo ad opus venit studiosè:*Vidit hominem cæcum à natiuitate*. [Ibidem.] Vt enim ait Chrisost. studio respexit vt discipulis sensum,sc.inspiciendi tribueret.Et subditur secundum:*Rab-* [Aug. tract. 44. in Ioan ante med. tom.9.] *bi*.Vt enim ait August.Magistrum appellabãt,quia discere volebant:*Quis peccauit, hic aut parentes eius?* quasi dicerent:non esset pœna, si non præcessisset culpa:quia [Ioan.5.c] dictum est,supra:Noli peccare, ne deterius tibi contin- [Chrys hom. 55. in Ioan. tom.3. ante med.] gat.Opponit autem Chrysost. quòd interrogatio vide- E tur esse falsa & stulta:quia qualiter peccauit,antequam esset natus?Itẽ qualiter parentibus peccantibus est cruciatus?quasi diceret.Nullus peccauit antequam natus,& [Ezec.18.a.] nullus debet puniri pro peccatis parentum,quia:Anima quæ peccauerit ipsa morietur: Nec portabit filius iniquitatem patris. Et ad istud respondendum, quòd hoc dixerunt discipuli,non tantum interrogantes,sed apporeantes,id est,anxiantes & compatientes, ἀπορία enim Græcè,anxietas Latinè.Et ad obiecta posset dici, quòd pœna æterna non punitur quis pro peccatis peccatum, nisi fuerit imitator, & tunc punitur pro peccatis propriis. Pœna tamen temporali, quæ potest esse vtilis ad vitiorum exclusionem,& meritorum augmentationem,

A non est inconueniens quòd puniatur. Et sequitur ter- [Prou.20.b] tium,scil.responsio Saluatoris:*Neque hic peccauit neque parẽtes eius*.Opponit autem si nullus homo absque peccato: Quis enim potest dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato? qualiter ait hic:*Neque hic peccauit*.Item cæci multa committunt peccata:Ergo vt prius. Et ad istud respondet,quòd parentes habebant peccatũ, sed nõ ipso peccato est cæcus natus.Eodem modo quærit Chrysost. Et soluit:*Sed vt manifestentur opera Dei in illo*. Quærit Chrysost. nonne sine supplicio eius licebat [Chrys.hom. 55.in Ioan. ante medium tom.3.] manifestari gloriam Dei?Videtur enim,quòd non indiguit Deus supplicio ad suam gloriam manifestãdam.Et ad istud respõdet, quòd licebat manifestari gloriã Dei: sed tamen in hoc cæco illuminato sic fuit manifestata. Sed tunc opponit,quòd iniustè passus est,quia pœnam B sine peccato propter gloriam Dei, quod videtur inconueniens. Et ad illud respondet, quòd peccatum solùm malum est,cæcitas vero non est malum,sc.exterius,siue priuatio oculorum exterior,sed cæcitas interius,de qua infra:*In iudicium veni in mundũ, vt qui non vident videãt, &c*.Et quia dicit: *Vt manifestentur opera Dei*,subdit:*me oportet operari opera eius*,sc.ad gloriã miracula faciendo, & sic istum cæcũ illuminãdo.Et hoc:*Donec dies est*,sc.ex præsentia mea in mundo,ex præsentia qua dies est. Supra:Vt videret diem meum:*Venit autem nox*,tempus scil. [Ioan.8.g] futurum:*Quando nemo potest operari*.Quodcunque potest manus tua, incessanter operare. Et sequitur: Quia nec [Eccl.9.d] opus nec ratio apud inferos.Et quia dixit:*Donec dies est*, subdit:*Quamdiu sum in mundo,lux sum mundi*,sc. mundũ illuminans,& sic diem faciens,supra:Lux venit in mun- [Ioan.3.c] C dum. Et supra: Ego sum lux mundi. Et nota quòd ait, [Ioan.8.a] quòd cæcus fuit punitus,vt manifestentur opera mundi. Vt enim ait Gregor.Percussionum, id est, punitionum [Percussionũ diuersa genera.] sunt diuersa genera.Aliquando peccator percutitur, vt absque retractatione puniatur,sicut dicitur Iudææ peri- [Hier.30.c] turæ: Plaga inimici percussit te. Aliquando percutitur [Ioan.5.c] vt corrigatur,supra:Ecce sanus factus es, noli peccare, ne tibi deteriùs contingat:quæ verba indicãt,quòd peccata præcedentia habiti doloris vim exigebant.Item ali- [2.Cor.12.b] quando percutitur pro futura culpa vitanda, &c. Datus [Ioan.1.3] est mihi stimulus carnis meæ.Aliquãdo punitur,vt po- [Ioan.3.c] tentiæ diuinæ virtutis monstretur,vt hic. Hæc ibi Gregor.Qualiter Deus dicitur lux,supra:Qualiter autẽ nunc est operandum,id est,tempore huius vitæ,patet ex scriptura in multis locis,& quare sc. propter temporis breD uitatem & eiusdem ad operandum idoneitatem,& propter finis vitæ incertitudinem, & mortis subitationem, & operandi post mortem impossibilitatem:Ecce breues [Iob.16.d] anni transeunt,& semitam,per quam non reuertar, am- [Greg.Mor. lib.13.cap.9. propè fin.] bulo. Ibi de hoc:Nescio quamdiu subsistam, & si post [Iob.32.d] modicum tollat me factor meus.Ibi de hoc.Ideo:Dum [Greg. ibid.] habemus tẽpus operemur bonum. Ad omnes:Vigilate, [lib.23.cap.6.] quia nescitis diem neque horam.Et ideo stulti sunt, qui [Gal.6.c] nunc negligunt opera bona:Qui congregat in messe,fi- [Mat.13.a] lius sapiens est:qui stertit in ætate,filius confusionis.Et [Prou.10.a] sequitur miraculi operatio,ibi:*Hæc cum dixisset,exspuit in* [Chrys.hom. 55.in Ioan. ante med. to.3.] *terrã,&c*.Quærit Chrysost. quare sic fecit?Item cum esset signum maioris potentiæ solo verbo sanare, quàm sic liniendo oculos,quare sic fecit?Et ad istud respondet Chrysost.quòd hoc fecit,non gratia indigentiæ,sed doE cens se ipsum esse creatorẽ,qui fecerat hominẽ de puluere Vt ergo ostenderet suam potentiã,& se esse verum Deum,qui creauit hominem de luto, sic fecit: *Et fecit lutum*, scil. commiscendo: *Et liniuit*,superponendo.*Et dixit ei:Vade & laua in natatoria Siloa*. Siloa enim erat fons,de qua in Glossa sufficienter:*Abiit ergo & lauit*.Et in hoc notatur obedientia ipsius curati.Quærit Glos.qualiter istum sanauit sine fide?Et respondet,quòd illi, qui propter peccata infirmãtur,non sanantur sine sanatione interiori. Sed iste fuit sanatus propter gloriam Dei manifestandam,vt dictum est.Secundum Augustinum.vera [Aug.tract. 44.in Ioan. non mult.à princ.to.9.] cæcitas ista gerebat mysterium cæcitatis generis humani, filius verò Dei fuit in terra. & lutum fecit, & cætera, quia verbum caro factum est, & inunxit oculos

cæci

Ibid. tract. 2. verſ. fin.

A cæci: inde enim collyrium factum eſt, & genus humanum illuminatum: Vt ait Auguſt. Natiuitate, inquit, ſua collyrium fecit, vnde tergerentur oculi cordis, & poſſemus videre maieſtatem per humanitatem erat homini puluis in oculum, videre non poterat locem, inungitur terra, mittitur vt ſaluetur Hæc ille. Et de hoc Gregorius, ſuper illud Iob: Vt glutiam ſaliuam meam. Et capite, inquit, labitur ſaliua: per caput Chriſtus, per ſaliuam ſapor intimæ contemplationis, vnde redemptor ſaliuam loto miſcuit. & cæci oculos reparauit: quia ſuperna gratia carnalẽ cogitationem noſtram per admixtionem contemplationis ſuæ irradiat, & ad intellectum reformat. Et ibi bene de hoc. Et nota quod lotum dicitur multipliciter, vt ait Gregorius, ſuper illud Iob: Sternet ſibi aurum quaſi lotum. Nomine luti aliquando ſignatur terrenarum rerum multiplicitas: Vſquequo aggrauat contra ſe denſum lutum. Aliquando vero ſignatur ſordidum dogma ſapiens terrena: Viam feciſti equis tuis in loto aquarum multarum. Aliquando vero dicitur ſordida voluptas, in pſalmo: Eripe me de luto. Hæc ibi. Aliqoando ſignatur nomine luti naturæ fragilitas, ſecundum quod eſt expoſitum. Et ſequitur illa pars, in qua miraculi calũniatio, ibi: *Itaque vicini*. Et illa in duas: Primo miraculi ab aliis deprehenſio, & inquiſitio de miraculo. Secundo, cæci illuminati ad phariſæos calumniaturos adductio, ibi: *Adducunt*. Ait ergo: *Itaque vicini, & qui viderant eum, &c.* dicebant: *Nonne hic eſt, &c.* Vt enim ait Chryſoſt. de Dei clementia erat, quod vbi deſcendebat, eos qoi mendicabant curabat, Iudæos obſtruens, quoniam non præclaros, neque princeps curabat, ſcilicet ſolum: ſed & ignobiles eadem dignabatur prouidentia ſcilicet curare. Vt de paralytico, ſupra: & de cæco, vt hic patet: *Alij dicebant, quia hic eſt, alij nequaquam.* Altercantibus illis, ille ait: *Quia ego ſum.* Vt enim ait Chryſoſt. Non verecundatus de priori cæcitate, neque formidauit furorem plebis, neque renuit oſtendere ſeipſum, vt prædicet benefactorem. Hæc ille: *Dicebant ergo ei: Quomodo ſunt aperti tibi oculi? quibus reſpondit: Ille homo qui dicitur Ieſus, &c.* Vt enim ait Chryſoſtomus: Nihil magnum nouerat ille de Chriſtu, verus tamen fuit: quod enim nun nouerat, non dixit. Quærit autem Chryſoſtomus. Ex quo erat cæcus, qualiter nouit quod filius Dei fecerat lutum? Et reſpondet, quod hoc nouerat per auditum eorum, quæ erant dicta ad diſcipulos, & per opera conſeqoenter. Sed quæritur, quare ait Chriſtus: *Vade ad natatoriam Siloe, & laua?* Et ad hoc reſpon-

D det Chryſoſtomus, quod ideo miſit ad Siloam. vt diſcas, cæci vident, & vt deſtruatur Iudæorum indeuotio: decens enim erat, vt omnes qui viderant eum abeuntem, & lutum ſuper oculos habentem, per longam viam facere, & teſtea & diligentes inſpectores inopinabilitate conſiderationis. Hæc ille. Et ideo ait: *Abii & laui & vidi*, miraculum ſic confirmans & publicans. Et ſequitur pars, in qua adductio eius ad calumniaturos, ibi: *Adducunt eos ad phariſæos.* Et illa in tres. Primo, ſua adductio ad phariſæos, & eorum calumniatio. Secundu, parentũ illius cæci vocatio, & eorum examinatio à phariſæis, ibi: *Non crediderunt.* Tertio cæci iterata vocatio & calumniatiu, ibi: *Vocauerunt ergò.* In prima quatuor. Primo, adductio eius ad phariſæos, & temporis ſpecificatio curationis. Secundo, ipſorum interrogatio & cæci

E reſponſio, ibi: *Iterum interrogabant.* Tertio illorum obloquutoria murmuratio, ibi: *Dicebant.* Quarto, iterata interrogatio, ibi. *Dicunt ergò.* Et hoc eſt, quod ait: *Adducunt ad phariſæos*, ſicut ad ſapientiores: *Erat autem Sabbatum.* Et in hoc temporis ſpecificatio. Miracula faciebat in Sabbatis, quia tunc conuenicbant ad templum, vt habitum eſt ſupra à Chryſoſt. *Et interrogabant quo modo vidiſſet*, dãtes ei occaſionem detrahendi, ait Chryſ. *Ille autẽ dixit eis: Lutum poſuit. &c.* Et in hoc patet illius conſtantia. Vndè Chryſoſt. In ampliore timore conſtitutus neque negat, neque contraria dicit prioribus. Et quia illi non poterant eum peruertere, ſe conuertunt ad detractionem: *Dicebant quidam: Non eſt hic homo Dei, qui*

Greg. Mor. lib. 8. cap. 28. in princ. Iob. 7. d

Lutum dicitur multipliciter.

Greg. Mor. li. 34. cap. 12. Iob. 41. d. Abac. 2. b. Abac. 3. c. Pſal. 68. d

Chryſ. hom. 56. in Ioan. antè med. tom. 3. Ioan. 5. a

Chryſ ibid. poſt pauca.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem. non longè à princ.

Chryſo. hom. 56. in Ioan. circa medi. tom. 3.

A *Sabbatum non cuſtodit.* Et in hoc patet eorum excæcatio: ipſi enim in Sabbato detrahebant Domino, & malum contra eum machinabantur, & ita violabant Sabbatum. Vndè Auguſt. Ipſe potius cuſtodiebat Sabbatum, qui ſine peccato erat: Sabbatum enim ſpirituale eſt non habere peccatum: Qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Supra: *Alij dicebant: Quo modo poteſt homo peccator hæc ſigna facere*, pro magoo enim reputabant ſigna facere. Et patet eorum malignitas. Non enim dicunt, quo modo in Sabbato curat? Sed quod Sabbatum non cuſtodit, vt ait Chryſoſtomus: *Et ſchiſma erat inter eos.* Nec mirum, quia erant adeo diuiſi, nec erant charitate vniti. Et primo fuit diuiſio in populo, poſtea in principibus, vt ait Chryſoſtomus. Et quia non potuerunt prima interrogatione inducere cæcum curatum, ad nega-

B tionem veritatis, iterum dicunt: *Quid dicis de illo?* Et hoc interrogant, vt haberent occaſionem ex verbis eius. *Ille autem dixit: quia Propheta eſt.* Dicentibus enim illis prudentios loquitur, ait Chryſoſt. Et ſic patet vbique conſtantia prædicti cæci curati Et ſequitur ſecunda particula, in qua parentum vocatio. Et ibi tria: Primo, illorum vocatio & Phariſæorum interrogatio. Secundo, eorum ſcil. parentum reſponſio, ibi: *Reſponderunt.* Tertio, reſponſionis ratio, ibi: *Hæc dixerunt.* Et hoc eſt, quod ait: *Non crediderunt, &c. donec vocauerunt, &c.* Vt enim ait Chryſoſt. Intuere quot modis tentant obumbrare miraculum. Sed hæc eſt veritatis natura, quod per quæ putatur ab hominibus inſidias pati, per hæc fortior fit, per hæc claret, per quæ obumbratur.

C Sicut patet hic. Si enim non hæc facta eſſent, à phariſæis ſcil. ſaltem in ſuſpicionem veniſſet miraculum, ſcil. quod fortè non fuiſſet prius cæcus, ſed modo per ſponſum parentum patet, quod prius fuit cæcus. Et ideo ſequitur reſponſio parentum: *Reſponderunt parentes, &c. Quia cæcus natus eſt, &c.* Et quia tunc erat videns, patet confirmatio miraculi: *Ipſum interrogate.* Quid nobis calumniamini, ait Auguſtinus. Et patet hic myſterium ſecundum Gloſſam. Parentes ſunt peccatoris diabolus vel vitia. Supra: Vos ex patre diabolo eſtis. Et iſti parentes non defendunt in calumnia iudiciali: ſed derelinquunt in neceſſitatibus. Quod fuit benè figuratum. Puer Ægyptius ego ſum. Et ſequitur: *Dereliquit me Dominus meus, quia ægrotare cæpi, &c.* Immo repugnant & damnant: Quem fructum habetis, in quibus nunc erubeſcitis? Stipendium enim peccati mors. Fratres mei prætierierunt me, &c. Et ſequitur reſpon-

D ſionis ratio. *Hæc dixerunt parentes.* Et in hoc patet malignitas Iudæorum, quod ſic contra Chriſtum conſpirauerant, quod eiicerent extra ſynagogam Chriſtum confitentes: Et tamen, vt ait Auguſt. non erat malum eſſe extra ſynagogam: illi expellebant, ſed Chriſtus excipiebat. Hæc ille. Et ſequitur illa pars, in qua iterata vocatio cæci illuminati à phariſæis. Et illa in quatuor. Primo, conantur inducere eum ad obumbrandum miraculum blanditiis. Secundu aſtutiis, ibi: *Dixerunt ergò.* Tertio, conuitiis, ibi: *Maledixerunt.* Quarto, iniuriis, ibi: *Reſponderunt.* Ait ergo: *Et dixerunt: Da gloriam Deo*, hoc eſt confitere, quoniam hic ſcilicet Chriſtus, nihil eſt operatus, ſcilicet in te. Præfiguratione enim religionis, id eſt, ſub velamine hoc dixerunt, ait Chryſoſt. Et ideo dicunt: *Nos ſcimus quoniam hic homo peccator eſt.* Et ita confitere illum non

E eſſe Deum, ſed peccatorem, ſicut & nos confitemur. Et licet viderentur hortari ad dandam gloriam Deo, potius tamen hortabantur ad blaſphemandum. Vndè Auguſtinus: Quid eſt: *Da gloriam Deo?* nega qood accepiſti: hoc planè non eſt gloriam dare, ſed potius blaſphemare. Nam dare gloriam Deo, eſt veritatem de aliquo qoaſi præſenti Deo dicere, ait Gloſſa: Da gloriam Domino Deo Iſraël & confitere. Et ſubditur reſponſio illius: *Si peccator eſt, neſcio*, quaſi dicat: opus miraculoſum recognoſco, vitam operantis ignoro. Sed opponit de hoc Chryſoſtomus. Ex quo prius ait, quod erat Propheta, qualiter nunc ait: *Si peccator eſt,*

Aug. tract. 44. in Ioan. poſt medium tom. 9. Ioan. 8. e

Chryſ. hom. 56. in Ioan. poſt med. tom. 3. Ibidem poſt pauca.

Ibid. hom. 57. non longè à princ.

Ibid. paulo poſt.

Aug. tract. 44. in Ioan. paulo poſt med. to. 9. Ioan. 8. e 1. Reg. 30. b

Rom. 6. d Iob. 6. e

Aug. tract. 44. in Ioan. poſt med. tom. 9.

Chryſ. hom. 57. in Ioan. antè mediũ tom. 3.

Aug. tract. 44. in Ioan poſt medium tom. 9. Ioſ. 7. e

Chryſ. hom. 57. in Ioan. ante med. tom. 3.

nescio. Et ad istud respondet, quòd hoc ait, volens à rei scil. factæ testimonio, non à sua voce eripere eum ab incusationibus, & dignum fide facere. Vnde Glossa Nec paret calumniæ, nec veritatem celat. A miraculo ergò, & non à suo testimonio, voluit eum ostendere fide dignũ. Et sequitur secunda particula, in qua conantur inducere eum, ad negandum miraculum, astutiis modum curationis circum scrutantes, quemadmodum canes in venatione inuestigantes. Et nunc quidem huc, nunc illuc circumcurrentes ad priores venerunt sermones, ait Chrys. *Dixerunt ergò illi: Quid fecit tibi? &c.* Et subditur illius responsio: *Respondit eis: Dixi vobis iam.* Vt enim ait August. Ille iam stomachans aduersus duritiem Iudæorum ait: *Quid iterum vultis audire? Num quid & vos vultis discipuli eius fieri?* quasi diceret: Ego iã sum discipulus eius, iam video, sed non inuideo: numquid & vos vultis esse discipuli eius? Idem Chrysost: Seipsum in discipulorum ordinat cœtum, conuiciatus est eos. Et patet libera constantia cæci illuminati ad cõfitendum, & ad arguendum ipsos. Et sequitur tertia particula, in qua conabantur inducere eum ad negandum conuiciis. *Maledixerunt ergò ei & dixerunt: Tu discipulus illius sis.* Vt ait August. tale maledictum sit super nos, & super filios nostros: Maledictum enim est, si cor eorum discutias: non est autem, si verba perpendas: magna enim benedictio est, quòd homo sit discipulus Christi: *Nos autem Moysi discipuli sumus.* Vt enim ait Chrysost. Hoc non habet rationem: si enim essent discipuli Moysi, & Christi. Et ita malè diuidunt: *Hunc autem nescimus.* Sed qualiter hoc, quia supra dixerunt: Hunc autem scimus vnde sit. Et ad istud respõdet Glos. quòd nescire dicimus illud, quòd abiicimus: sicut enim dicitur aliquando scire idem, quod approbare, vt ait Gregorius, sic & nescire dicitur idem, quod abiicere vel reprobare: Non noui vos. Et in hoc patet eorum duplicitas. Si enim scirẽt quia Moyses locutus est Deus, scirent quia per Moysen prædicatus est filius Dei, vt ait August. Et subditur responsio illius: *Dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis, &c.* quasi diceret, ait Chrysost: Et quo talia signa facit, & talia potest non humano auxilio indigens, vt sit vndique manifestum quoniam Deus est, mirabile est, quòd vos nescitis. Et arguit ex verbis eorum, quæ præassumpserant, vt ait Chrysost. *Scimus autem, quia peccatores Deus non audit.* Vt enim ait Chrysost. assumit illorum iudicium reminiscens verborum illorum, quia dixerant: *Qui hic homo peccator est.* Si ergo, inquit, ita est, vt confitemini, quòd peccatores Deus non audit, & hic homo fecit miraculum & tale, quale nullus hominum fecit: manifestum est, quòd maior est virtus eius, quàm secundum hominẽ. Hæc Chrysostomus. Et ideò: *Nisi esset à Deo, non posset quidquã facere:* Vt ait August. liberè, constanter, veraciter loquitur. Sed opponit Augustinus hoc, quòd ait: peccatores non audit: Si enim ita esset, frustra Publicanus orasset, dicens: Propitius esto mihi peccatori. Et ad istud respondet Augustinus, quòd sicut inunctus loquitur, non sicut plenè videns, intelligendum quòd peccatores dicuntur dupliciter: vel in peccato existentes affectu & actu. Et tales non audit Deus, in quantum tales: Nõ enim est speciosa laus in ore peccatoris. Vel dicũtur peccatores peccata recognoscentes, & reputantes se peccatores: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et talis exaudit sicut Publicanum. Vndè August. loquens de illo ait: Ista confessio meruit iustificationem, quo modo ista cæcus illuminationem. Item quæritur de hoc quod ait: *Si quis Dei cultor est, hunc exaudit.* Qualiter hoc, quia Apostolus erat cultor eius, & tamen non fuit exauditus in oratione. Et ad istud respõdendum secundum August. quod Deus aliquando è contrario. Vnde Apostolus etsi non fuit exauditus ad votum, fuit tamen exauditus ad vtilitatem vel commodum. Vndè nota quod Deus peccatores, manentes in peccato, & suum peccatum amantes non exaudit. Et hoc meritò ratione elongationis eorum ab eo, & interpositionis suorum peccatorum inter se & Deum: Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum, peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret: Peruersæ cogitationes separant à Deo: longè enim à peccatoribus salus. Item non exaudit peccatores propter eorum abominationem & displicentiam Deo: nam oratio non est placabilis, quando persona est displicibilis: Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius: ad Caïn autem & ad munera eius non respexit. Super quod Gregor. Ex dantis corde id quod datur accipitur, ideò nõ Abel ex muneribus: sed ex Abel munera placuerunt Et quia peccatores tales Deo displicent, ideo tales non audit: Cum multiplicaueris orationes, non exaudiam: manus enim vestræ plenæ sunt sanguine: Si abstuleris iniquitatem, quæ est in manu tua, tunc leuare poteris faciẽ tuam. Ibi Gregorius: Diffidit namque accipere se posse quod appetit, qui pro facto reminiscitur, nolle se adhuc facere, quod diuinitus audiuit. Item peccatores tales non audit, propter suæ maiestatis, & suæ legis à talibus contemptibilitatem. Qui auertit aurem suam ne audiat legẽ, oratio eius erit execrabilis. Super quod Gregorius post principium: Rogant Deum: sed exaudiri minimè merentur, qui iubentis Domini præcepta contemnunt. Et ideò qui vult exaudire in orationibus suis, sit cultor Dei, & faciat eius voluntatem. Et de hoc in collatione prædicabili. Et nota quod ait: *A sæculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati.* Sicut enim solius Dei est iustificare, ita sui solius est à cæcitate culpæ illuminare: peccatum enim excæcat, quia delicta oculos clauserant: nesciuerant oculos videre, ait Augustinus. Vndè sicut cæcitas corporalis facit hominem ignarum in discernendo, incautum in euitando, ineptum in agendo, præcipitem in eundo: Sic culpa spiritualiter facit indiscretum in discernendo: Audite cæci & intuemini ad iudicandum. Itẽ facit incautum in declinandò, & in euitando: Palpauimus quasi cæci parietem, & absque oculis attrectauimus. Tale enim non præuident pericula. Item facit hominem ineptum in operando: Errauerunt in plateis, &c. Hic cæcus & manu tentans, &c. Bene ait manu tentans, non operans, vel superficiens. Item facit hominem præcipitem in eundo: Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Ab ista cæcitate solus Deus illuminat: Dominus enim illuminat cæcos, ait Propheta. Et sequitur vltima particula, in qua conabãtur eum inducere iniuriis ad negandum Christum: *Dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos?* Quærit August. quid est totus, in homilia. Et respondet, quod cum oculis clausis. Vt enim ait Chrysost. quia veritatem locutus est, quando maximè eum admirari oportebat, eum condemnant, & cæcitatem ei exprobrãt: Ac si dicerent: A prima ætate in peccatis es, & propter hoc cæcus factus es: *Et eiecerunt eum foras,* id est, de synagoga proiecerunt, ait Anselmus. Vt enim ait: August. Ipsi illum magistrum fecerunt, ipsi vt discerent, toties eum interrogauerunt, & ingrati docentem proiecerunt. Et in hoc beneficium magnum ei contulerunt. Vndè August. Illi pellunt, excipit Dominus: magis enim quia expulsus est, Christianus factus est. Et de hoc Chrysost. bene: Hæc scripta sunt vt nos imitemur: Si enim qui medicus, qui cæcus, qui neque vidit tantam propalationem ostendit, & non cessit, & voluit mitti magis extra synagogam: quanto magis nos qui infinita miracula, maiora beneficia suscipimus, debemus scil. profiteri veritatem, & pro ea sustinere? Et sequitur tertia pars principalis capituli, in qua de interiori & spirituali illuminatione cæci, siue informatione, ibi: *Audiuit Iesus.* Et ibi quatuor. Primo, à Christo eius inuentio & informatio. Secundò, communis Christi doctrina, siue eruditio, ibi. *Dixit Iesus.* Tertio, Iudæorum inquisitio indignatiua ibi. *Et audierunt.* Quarto, Christi responsio, ibi: *Dixit eis Iesus:* Ait ergo: *Audiuit Iesus quia eiecissent eum foras.* Vt enim ait Chrys. Inuenit eum dominator templi, erutus est à consistorio pestilentioso, & potius salutari fonte, dehonoratus est ab iis, qui Christum dehonorauerant, & honoratus ab Angelorum dominatore: talia sunt veritatis brauia. Ita & nos si conuicium passi fuerimus propter Deum, honorabimur.

Chrys. hom. 57. in Ioan. ante med. tom. 3. Aug. tract. 44. in Ioan. post medium tom. 9. Chrysost. ho. 57. in Ioan. ante med. tom. 3. Aug. tract. 44. in Ioan. post medium to. 9. Chrys. hom. 57. in Ioan. ante med. tom. 3. Ioan. 7. a. Matt. 7. b. Aug. tract. 44. in Ioan. post med. to. 9. Chrys. hom. 57 in Ioan. circa med. tom. 3. Ibidem. Ibidem. Aug. tract. 44. in Ioan. post med. tom. 9. Ibid. paulò antè. Luc. 18. c. Peccatores dupliciter. Eccl. 15. c. Matt. 9. b. Aug. ibid. 2. Cor. 12. a. Aug. lib. de vnit. Eccl. c. 16. tom. 7. & tract. 73. in Ioan. ante med. tom. 9. Isa. 59. a.

Sap. 1. a. Gen. 4. a. Greg. Mor. c. 8. lib. 22. circa med. Isa. 1. d. Iob. 15. e. Greg. Mor. lib. 20. c. 11. ante med. Prou. 28. b. Greg. Mor. lib. 16. c. 9. Aug. expos. 1. in ps. 18. post med. tom. 8. Isa. 42. e. Isa. 59. b. Thr. 4. c. 2. Pet. 2. b. Mat. 15. b. Psal. 145. b. Aug. tract. 44. in Ioan. post med. to. 9. Chrys. hom. 57. in Ioan. post med. tom. 3. Aug. tract. 44. in Ioan. post. med. tom. 9. Ibid. Chrys. hom. 57 in Ioan. post. med. tom. 3. Chrys. hom. 58. in Ioan. non mult. à princ. to. 3.

Hæc ille,& ibi benè de hoc. *Et dixit ei: Tu credis in filiū Dei, &c.* A Quærit Chrysoſt. quid eſt, quod interrogat hoc [*Ibid. poſt pauca.*] ab eo? poſt tantam contradictionem, quæ fuit ei contra Iudæos: videtur enim ex dictis, quod credebat. Et ad iſtud reſpondet, quod non ignorans hoc interrogat: ſed volēs ſeipſum notum facere & oſtendens, quoniam multum appretiatur eius fidem: *Et dixit: quis eſt Domine?* Vt ait [*Ibidem.*] Chryſoſt. curatus totus, antequam ad benefactorem veniret, & poſt ſanationem à canibus illis, id eſt Phariſæis contrahebatur, ideò eum non nouerat: *Et dixit ei Ieſus: & vidiſti eum*, ſenſu viſus: *Et qui loquitur tecum*, ſc. in ſenſum auditus: *Ipſe eſt*. ſupra: Antequam Abraham fieret, [*Ioan. 8. g Aug. tract. 44. in Ioan. poſt med. tom. 9.*] ego ſum: quaſi diceret Auguſt. Nunc lota cordis facie, ſc. in Siloæ, & mundata conſcientia agnoſcens illum, nō filium hominis vt prius, ſed filium Dei, qui carnem ſuſceperat. Quod enim dixerat cæcus: *Quis eſt Domine?* deB ſiderantis & inquirentis verbum fuit, ait Chryſoſt. Et [*Chryſ. hom. 58 in Ioan. ante medium tom. 3. Ibid. paulò poſt.*] ideò audiens, quòd ipſe erat, ait: *Credo Domine* Et in hoc fidei perfectibilitas in intellectu: *Et procidens*, in quo humilitas in geſtu: *Adorauit eum*, in quo amabilitas, & deuotio in affectu. Vndè Chryſoſt. multam affectionem oſtendens adorauit eum, quòd pauci eorum, qui curati [*Luc. 17. d*] ſunt, fecerunt: Non eſt qui rediret, niſi hic alienigena. Et inſinuatur, quæ debent eſſe in orante: quorum primum [*Iac. 1. a*] eſt fidei credulitatis, ibi: *Credo Domine*: Poſtulet autē in fide. Secundum, eſt humilitas in geſtu, ibi: *Procidens*, qui enim procidit à ſe cadit, ſiue infra ſe, alteri innititur ſiue incumbit, & antè alterum procumbit: & ſe ſubiicit, quæ [*Apoc. 4. b*] debet orans facere mentaliter. Procidebant ſeniores antè ſedentem in throno. Item debet eſſe deuotionis affectuoſitas, ibi: *Adorauit*. Adorari enim eſt precari, ait PaC pias. Et in hoc implicatur rei precatæ deſiderabilitas: [*Pſal. 5. b*] Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo, ſcil. reuerētia. Et ſequitur ſecunda particula, in qua communis Chriſti doctrina, ſiue eruditio: *Dixit Ieſus: In iudicium* [*Ioan. 3. a*] *veni*. Sed quæritur, qualiter hoc, quia ſupra: Non miſit Deus filium ſuum, vt iudicet mundum, &c. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Vt qui vident, cæci fiant*. Sed qualiter hoc: ipſe eſt lux ſupra: ſed lux non eſt cauſa obtenebra- [*Deut. 4. d*] tionis: Ergò, &c. Item Deus eſt lux, vt dictum eſt: & Deus eſt ignis conſumēs. Sed ipſe qui eſt ignis, non eſt cauſa infrigidationis: Ergo nec qui eſt lux, cauſa excæ- [*Aug. tract. 22. in Ioan. ante med. to. 9.*] cationis Et ad iſtud reſpondendum, ſecundum Auguſt. vt ſæpè dictum eſt: Eſt duplex iudicium, ſc. diſcretionis, quo diſcernuntur credentes à non credentibus, ſicut lux à tenebris, & ſic venit Chriſtus in mundum & ad ſic iuD dicandum: quia diſcernit cauſam credentium & confitentium à ſuperbis, & ſe videre putantibus, vt ait Auguſt. Et eſt iudicium damnationis, & in iudicium illud non venit in primo aduentu: ſed veniet iudex viuorum [*Ioan. 5. d Aug. tract. 44. in Ioan. ver. fin. tom. 9.*] & mortuorum, ſupra: Omne iudicium dedit filio. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſt. quod non vidētes vocat, qui ſe non videre confitentur, & medicum quærunt, vt videant: Videntes verò vocat, qui putant ſe videre, & medicum non quærunt. Et de his in Gloſſa. Et quia tales non quærunt irradiari à vero ſole & vera luce, ſed auertunt ſe: ideò dicuntur cæci fieri, non à Deo efficiente, ſed à ſuperbia ſua eos à Deo auertente, & de [*Rom. 12. a Rom. 9. g*] ſe præſumēte: Vt non ſitis in vobiſmetipſis ſapiētes. Et ſequitur: Cæcitas in parte intrauit in Iſraël. Et Gentes, quæ ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam: E ipſe enim poſitus fuit in reſurrectionē & ruinam multorum. Et ſequitur tertia particula: *Et audierunt quidam ex Phariſæis, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci ſumus?* [*Luc. 2. e Chryſ. hom. 58. in Ioan. ante med. to. 3.*] Vt enim ait Chryſoſtomus, erant quidam ſuperficie tenus ſequentes, & tamen poſtea lapidauerunt, id eſt, lapidare voluerunt. Ideò ait: *Quidam*. Et ſequitur reſponſio Saluatoris: *Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum*. Sed qualiter hoc ait, ſicut opponit Auguſtinus: cum ipſa cæcitas ſit peccatum, videtur quòd inconuenienter ait. Item cæcitas ſiue ignorantia ex ſuperbia & contemptu [*Aug. tract. 44. in Ioan. verſ. fin. to. 9.*] aggrauat peccatum, qualis erat iſtorum cæcitas. Ergò vt prius. Et ad iſtud reſpondet Auguſtinus, quod ſenſus eſt: ſi cæci eſſetis, id eſt, ſi vos cæcos aduerteretis A & diceretis, & ad medicū curreretis, peccatum non haberetis. Et ideo ſequitur: *Nunc verò dicitis, quia videmus*. Et medicum non quæritis. *Peccatum veſtrum manet*, & vos in cæcitate veſtra remanetis, ait Auguſt. Et patet ex [*Ibid.*] dictis, quia Phariſæi ſuperbi contemnebant & condēnabant cæcum medicum illuminatum, & ſe exiſtimabāt eſſe videntes & ſapientes. Ideo conuenienter ad eorum confutationem, & ad præſumptionis ſuperbiæ condēnationem, & ad humilium credentium cōſolationem, & ad humilitatis commendationem, præmiſſa conuenienter introduxit, oſtendens ſuperborum & præſumptuoſorum cæcitatem, & humilium à Deo illumina- [*Mat. 11. d Matt. 9. b Rom. 1. e 1. Cor. 3. d Rom. 12. d Iſa. 5. e*] tionem: Abſcondiſti hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis Et non veni vocare iuſtos ſed peccatores. Et: Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt: Si quis fueB rit inter vos ſapiens, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens: Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris.

CAPVT X.

AMen dico vobis: Qui non intrat per oſtium, &c. Præmiſſa multiplici doctrina Saluatoris, communit: ſ oſtendendo auctoritatem ſuæ potentiæ, veritatem ſuæ ſapientiæ, bonitatem ſuæ munificentiæ, & hoc tam doctrinis quàm miraculis: in parte iſta de doctrina paſtorum & præſidentium, ſicut continuat Gloſ. & Chry- [*Chryſ. hom. 58. in Ioan. ante medium tom. 3.*] ſoſt. quod hic oſtendit Chriſtus, quod non eſt erroneus ſed verus: & oſtendens quis erroneus, quis fur. Et C ſecundum hoc iſtud capitulum in tres partes. Primo, [*Diuiſio capitis.*] præmittit ſub parabola ſiue ſimilitudine differentiā boni paſtoris & mali. Secundo, parabolam exponit, & ad ſe adaptat, ibi: *Dixit ergò eis iterum*. Tertio diſſenſionem & calumniam Iudæorum ſubiungit, ibi *Diſſenſio itaque facta eſt*. In prima parte ſic procedit. Primo, præmittit, quis eſt falſus paſtor. Secundo, quis eſt verus, ibi: *Qui autem intrat*. Tertio, ſubiungit ouium differentiam reſpectu illorum, ibi: *Et oues illum ſequuntur*. Quarto, inſinuat ſimilitudinis occultum myſterium, ibi: *Hoc prouerbium*. Ait ergo: *Amen dico vobis, &c.* Ita Phariſæi iactabāt ſe videre, & ſic alios docere & gubernare. Ideo ait confirmando, & ſub ſimilitudine quod: *Qui non intrat per oſtium*, per quod debet intrare. *Sed aliūdè ille fur eſt & latro*, quia vt ait Auguſtinus. Fur eſt, quia quod [*Aug. tract. 45. in Ioan. ante med. tom 9.*] D alienum ſcilicet oues alienas, dicit eſſe ſuum: Latro eſt, quia quod furatus eſt, occidit. Vndè de talibus: Princi- [*Iſa 1. f*] pes tui infideles ſocij furum, omnes diligunt munera, &c. Vt enim ait Chryſoſtomus: Oſtenſiones latronis [*Chryſ. hom. 58. in Ioan. ante med. tom. 3.*] ſcilicet ſigna ſunt, quoniam cum propalatione, id eſt, palam non intrat. Et quod non ſecundum ſcripturas, ſicut faciunt hæretici. Propter quod ait ſupra: Scrutamini ſcripturas. Et quoniam parabola eſt de ipſo Chri- [*Ioan. 5. f*] ſto, ideo aliunde aſcendit, qui præter ipſum aſcendit, non rectè ſentiendo de iſto, quales ſunt hæretici, vel non quærendo gloriam ipſius, ſed quæ ſua ſunt: Omnes [*Phil. 3. a*] quæ ſua ſunt quærunt. Vnde omnes qui intrant per violētiam potentiæ, vel fallaciam ſæcularis aſtutiæ, magis quærendo commoda temporalia, quàm honorem Dei & ſalutem animarum, non per Chriſtum intrant, E ſed aliundè. Et de hoc Auguſt. loquens de hæreticis & [*Aug. tract. 45. in Ioan. ante med. tom. 9.*] phariſæis, & eorum ſectis, qui tamen non intrauerunt per oſtium, perdere volebant mactare & occidere. Et ſequitur: Multi quærendo gloriam ſuam oues Chriſti ſparſerunt potius, quàm congregauerunt. Hæc ille. Et ibi bene de hoc Et de paſtoribus ſic intrantibus, & quæ [*Ezec. 34. a Oſe. 7. a*] ſua ſunt quærentibus: Væ paſtoribus qui paſcebant ſemetipſos, &c. Et ideo merito fures dicuntur: Fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris. Et ſubditur deſcri- [*Paſtor legitimus.*] ptio boni & legitimi paſtoris: *Qui autē intrat per oſtiū*, [*Aug. tract. 45. in Ioan. ante med. tom. 9.*] *paſtor eſt ouium*, id eſt, qui intrat per Chriſtum, ait Auguſtinus. Humilis ianua Chriſtus Dominus: qui intrat per hanc ianuam, oportet quod humiliet ſe, vt ſano capite poſſit intrare. Hæc Auguſtinus. Sic intrauerunt

2.Cor.5.d Apoc 4.b Apoc.3.b

Apostoli: Pro Christo legatione fungimur: Christus enim est ostium: Ecce ostium apertum in cœlo, &c. *Et huic ostiarius aperit*, id est, Christus, qui est & ostium & ostiarius: Ipse est qui aperit, & nemo claudit. Vel per ostiarium Moyses potest intelligi, cui eloquia Dei sunt

Chrys. hom. 18. in Ioan. ante med. tom. 3. Apoc. 20.d

credita, ait Chrysost. *Et oues vocem eius audiunt*, id est, fideles credentes, prout infra exponitur: *Et proprias oues vocat*, quia Christus habet nomina electorum scripta in libro vitæ: Liber apertus, qui est liber vitæ: *Et cum proprias oues emiserit*, scil. educendo eas de Ægypto vitiorum, prout ait Glossa: *Antè eas vadit*, quia via est. Vndè

Chrys. ibid. circa med. Ezec.34.d Psal.76.d

Chrysost. Ipse ostendit quoniam omnes deducit ad veritatem: Educam eos de populis. Et sequitur: Inducam in terram suam: In psalmo: Deduxisti sicut oues populum tuum. Et sequitur tertium, scil. deuotio credentium ad B talem pastorem: *Et oues illum sequuntur*, id est, credentes ipsum imitabuntur, quos vocat hic oues, vt patebit infra: Populus quem non cognoui, obediuit mihi, ait Propheta: *Quia sciunt vocem eius*, intelligendo & approbando & perseuerãdo: Si quis diligit me sermonem meum

Ioan.14.b Luc.22.c

seruabit: Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis: vox enim exultationis & salutis in tabernaculis iustorum: *Alienum autem non sequuntur*, qui aliundè ascendit. Sed qualiter ait hoc? quia multi conuersi ad

Ioan.18.b Mat.20.c Aug. tract. 55. in Ioan. ante medium tom.9.

fidem abierunt retrorsum. Supra, ait Saluator: Nunquid & vos vultis abire retrorsum? Item: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Et ita multi non sequuntur. Et de hoc Aug. multũ, quòd in ipsis Catholicis Christianis multa mala contingunt, quando seducti sunt in errorem, & rebaptizati sunt, & tamen prius oues erant, & ita vide- C tur quòd vocem pastoris Christi non audierunt. Et ad

Ibid. 2.Tim.2.c

istud respondet Aug. in Summa, secundum illud Apostoli: Nouit Dominus qui sunt eius: Nouit enim prædestinatos, quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri

Rom 8.f Mat.10.c

imaginis filij eius. Et de his loquitur hic. qui audiunt hanc vocem: Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, saluus erit. Et qui tales sunt, fugiunt ab alieno intrante non per Christum, & docente alia à doctrina Christi. Vnde & de

2.Cor.11.c

talibus: Pseudoapostoli operarij subdoli, transfigurantes se in apostolos, &c. Et subditur quartũ: *Hoc prouerbium dixit eis*, in quo occultũ mysterium denotatur prædictæ similitudinis: Vt enim ait Anselm. Illis qui aptabãt se esse videntes, proposuit Dominus occultam parabolam, quàm non possent intelligere, conuincuntur esse cæci. Prouerbium dicitur quasi pro verbo dictum, aliud intẽdens aliud prætendens, id est, aliud in sententia, aliud in D superficie. Sed quęritur quare non locutus est eis planè dicẽdo eis, quòd erant mali pastores nec intrauerant le-

Chrys. hom. 58. in Ioan. post medium tom.3.

gitimè. Et ad hoc respondet Chrys. quòd immanifestè dixit eis, attentiores eos facere volens, quam immanifestationem postea soluit, id est manifestat. Secundum literalem intellectũ patet quod Christus fuit bonus pastor, & alij non intrantes per hunc, fures & latrones, vt

Malignitas pastoris.

est expositũ. Moraliter verò hic figuratur malignitas pastoris in tribus: in illegitimè intrãdo, quia non per Christum, & in alienũ vsurpando, quia fur est: & in mactando pestilentioso dogmate & documento, vel pernicioso exemplo, vel peruerso imperio, vel doctrinam debitam

Ose.8.a Ezec.4.a

subtrahendo: Ipsi regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & non cognoui: Væ pastoribus, qui pascebãt semetipsos, quod crassũ erat occidebatis. Et sic de aliis, E

Iob.34.d

quæ ibi enumerat: Qui regnare facit hominẽ hypocritam, propter peccatum populi. Ibi multũ de hoc & be-

Greg. Mor. lib.25.c.14. Osea.13.c

ne Greg. Dabo tibi reges in furore meo. E contrario verò figurantur officia boni pastoris multipliciter: quorũ primum est legitimè ingredi, scil. per Christum intrando, quòd notatur, ibi: *Qui intrat per ostium*. Ille enim in-

Aug. tract. 45. in Ioan post medium tom.9. Ezec.3.d

trat per ostium, qui humiliter intrat secundum August. & iustè & recta intentione ad Christi honorem & animarum salutem. Vndè infra eodem: Per me si quis introierit, saluabitur. Secundũ officium eius est doctrinam Dei annuntiare, quod notatur, ibi: *Vocem eius audiũt*. Audies ex ore meo verbũ & annũtiabit eis, &c. E cõtrario

Isa.56.d

de illis, de quibus: Canes muti, &c. Et tertium officiũ est

A animas commissas distinctè cognoscere, quod notatur, ibi: *Proprias oues vocat nominatim*: Nouit iustus animas iumentorum suorum. Et: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, &c. Quartum officium est, per vias iustitiæ cõmissas animas deducere, quod notatur, ibi: *Et inducit eas*. Quintum officium est, vitæ & exemplorum perfectione alios præcedere, quod notatur, ibi: *Antè eas vadit*. Et de

Prou.27.g Prou.12.b Num.27.c

his duobus dicitur: Prouideat Deus hominem, qui sit super hanc multitudinem, qui possit exire & intrare antè eos, & deducere illos, &c. Et quãdo talis est pastor, oues, id est, fideles curæ suæ commissi, meritò audiunt vocem suam, id est, doctrinam, & ipsum sequuntur imitando. Propter quod orat Petrus pastores: Pascite qui in vobis

1.Pet.5.a

est gregẽ. Et sequitur: Forma facti gregi ex animo, &c. B Et sequitur secunda pars principalis, in qua similitudinis & prouerbij expositi explanatio, & ad Christum adaptatio, ibi: *Ego sum ostium*. Et hæc pars in duas partes. Et quia præmisit, quòd qui intrat per ostium bonus est pastor: ideo primo ostendit se esse ostium. Secundò, osten-

Ioan.10.b

dit se esse pastorem bonum, ibi: *Ego sum pastor bonus*. Et primo ostendit, quod est ostium. Secundo, subdit cõmodum intrantium per ipsum, ibi: *Ego sum ostium*. Et hoc est, quod dixit eis iterum: *Ego sum ostium ouium: omnes quotquot venerunt, fures sunt*, vt antè est dictum. Sed qualiter hoc, quia Prophetæ prius venerunt, nec tamen fures. Et ad hoc respondendum, quòd quotquot venerunt sine diuina auctoritate, fuerunt fures. Vndè Augu-

Aug. tract. 45. in Ioan. ante medium tom.9.

stinus: Non præter illum venerunt, qui cum illo venerunt: venturus enim Christus præcones mittebat. De C aliis autem: Non mittebam eos, & ipsi currebãt: Et sub-

Hier.23.e Ezec. 46.a

dit commodum intrantium per eum: *Ego sum ostium*. Porta non claudetur vsque ad vesperam, & adorabit populus ad ostium portæ illius: *Per me si quis introierit*, qui sc. aperio: Aperiet, & non erit qui claudat: *Saluabitur*: Ipse

Isa.22.f Mat.1.d

enim saluum faciet populum suum: *Et ingredietur & egredietur*. Sed quæritur ad euidentiam literæ: qualiter hoc? sicut opponit August. Ingredi in Ecclesia est bonũ

Aug. tract. 45. in Ioan. post med. tom.9. 1.Ioan.2.c

& per Christum, sed egredi de Ecclesia est malum: Exierunt ex nobis, quia non erant ex nobis. Ergo non potest esse a Christo. Et ad istud respondet Augustinus, quod ingredi dicimur, quando aliquid interius cogitamus: & egredi exterius, quando aliquid operamur, secundum illud: Exibit homo ad opus suum. Et: Luceat

Psal.103.c Mat.5.b Phil.2.b

lux vestra coram hominibus. Et vtrumque per Christum, qui operatur in nobis velle & perficere. Et talis: *Pascua inueniet*, spiritualia, nunc in fide, postea in spe. D

Psal.22.a

In Psalmo: In loco pascuæ ibi me collocauit. Sed fur, qui non intrat per Christum, quales sunt hæretici, & pseudodoctores: *Non venit nisi vt furetur*, alienas oues vsurpando: *Et mactet*, perniciosè docendo & peruersè viuendo? *Et perdat*, finaliter damnando, quantum ex ipso est. Vbi supra: Pastores audite, pro eò quod facti

Eze.34.f

sunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationem, & cætera. *Sed ego veni, vt vitam habeant*, hoc est, fidem quæ per dilectionẽ operatur: *Et abundantius habeant*, perseuerando vsque in finem ait Augustinus: In

Aug. tract. 45 in Ioan. vers. fin. tom.9. Act.17.f

ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Et sequitur illa pars, in qua ostendit se Christus esse bonum pastorem: *Ego sum pastor bonus*. Et illa pars in quatuor. Primo, ostendit se bonum esse magnitudine dilectionis. Secun- E dò, ostendit idem diligentia cognitionis, ibi: *Ego sum pastor bonus*. Tertio, ostendit idem ratione studiosæ acquisitionis ouium & collectionis, ibi: *Et alias oues habeo*. Quarto, subditur probatio suæ summæ charitatis, & ad patrem & ad oues, ibi: *Propterea diligit me pater*. Ait ergo: *Ego sum pastor bonus*, non solum ostium per quod fit ingressus, sed pastor bonus custodiens & pascens & redimẽs ingredientes, & saluans. Et exponit, quis est pastor bonus describendo mercenarium: *Bonus pastor animã suam ponit pro ouibus suis*. Et in hoc summa charitas

Ioan.15.b Chrys. hom. 59. in Ioan. ante med. tom.3. Ioan.5.f

Dei, infra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quærit Chrysost. Quare nunc non incusant eum dicentem ista? sicut supra dixerunt ei: Tu testimonium perhibes de teipso, te-

stimonium

stimonium tuum nullum est. Et ad illud respondet, quòd multoties obstruxit eos, & iam amplior fuit apud eos propalatio à signis. Ideò non incusauerunt eum hic, vt prius. Infra tamen eodem subditur eorum calumnia. Sed quæritur quæ fuit iustitia, quòd filius Dei innocens, & purus à peccato sic puniretur, ponendo animam suam pro peccatoribus? Et de hoc Anselmus. Et ad illud respondet ibi: quòd filius Dei dedit seipsum hostiam viuam pro genere humano, sicut voluntariè factus est homo, vt voluntariè redimeret, & ideò nulla iniustitia, sed summa sua bonitas & iustitia. Et ibi multum de hoc: Proponit contra me æquitatẽ. Ibi: Quid nomine æquitatis, nisi Iesus Christus, qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia. Et ibi benè de hoc: Prudentia eius percussit superbum: Ibi Gregorius de iustitia, qua fuit filius Dei factus homo pro genere humano, multum & bene. Et subditur è contrario de mercenario: *Mercenarius autem, &c.* Vt enim ait Chrysost. Duos laceratores ponit, vnum qui est fur & mactat, vt dictum est: alterũ qui non prohibet, quæ fiunt mala, qualis est mercenarius, per hos insinuans Iudæorum magistros, & confundẽs non habentes sollicitudinem ereditarũ sibi ouium. Vnde Glossa: Mercenarius est qui quærit quæ sua sunt, &c. Et Augustinus: Sunt in Ecclesia quidam præpositi de quibus Apostolus: Quærentes quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Non gratis Christum diligentes, non Deũ propter Deum quærentes: temporalia commoda consectantes lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quando amantur à præposito, & propter hoc seruitur Deo, quisquis talis est, mercenarius est, inter filios se non computet. De talibus: Receperunt mercedem suã. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. De talibus: Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi. Et talis non est pastor ab affectu, & secundũ rei veritatem: *Et eius non sunt oues*, secundum veram dilectionem. Vndè Gregorius: Mercenarius est, qui locum pastoris, sed lucra animarum non quærit. Et ibi bene de hoc. Et talis: *Videt lupum venientem, &c.* Per lupum iniustus & raptor, vel diabolus qui dilaniat mentes, cum alium ad luxuriam pertrahit, alium ad auaritiam accendit, & sic de aliis vitiis, vt dicit Gregorius, de quibus: Non ascendistis in aduersum, nec apposuistis murum pro domo Domini. Et talis, *Fugit, quia mercenarius est.* Et de hoc Gregorius: Fugit quia dum pericula metuit, resistere iniustitiæ non præsumit. Fugit non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Et sic de aliis, quę ibi enumerat. Et per hoc patet solutio quæstionis, quam mouet Augustinus, cum dicat Saluator: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: qualiter nunc reprehendit fugientem? Et ad istud respondet, quòd fuga animi timor est. *Et lupus rapit*, id est diabolus, guttur eius apprehendit. Adulterium persuasit, tu taces, non increpas: fugisti, quia tacuisti: quia timuisti, spiritu fugisti. Similiter quando times inimicitiarum humanarum molestias, taces, fugisti. Et ibi bene de hoc. Et talis est mercenarius, scilicet temporalem mercedem quærens, & non est cura de ouibus saluandis: Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos. Et sequitur secunda particula, in qua ostendit se esse bonum pastorem ratione diligentis cognitionis ouium: *Ego sum pastor bonus & cognosco oues meas*, id est diligo: *Et cognoscunt me meæ*, id est, obsequũtur, ait Gregorius: *Et sicut nouit me pater*, id est, ea charitate, per quam pro ouibus morior, quantum diligam patrem ostendo, ait idem Greg. infra eodẽ. *Propterea me pater diligit, quia pono animã meã.* Et sequitur tertia particula, in qua ostendit se esse bonũ pastorẽ ratione diligentis, & studiosæ acquisitionis ouium: *Et alias oues habeo*, scil. eligendas animas de populo gentili: *Quæ nõ sunt ex hoc ouili*, id est, Iudaïco populo: *Et illas oportet me adducere*, scil. per Apostolos: *Et fiet vnũ ouile*, id est, Ecclesia vna: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Ipse enim est lapis angularis factus in caput anguli, vtrumq; populum quasi duos parietes cõiungens: Ecce ego mittã in fundamentis Sion lapidẽ probatum angularem, &c. Et: Quis dimisit lapidẽ angularem eius. Ibi Greg. Et de isto vno pastore: Et suscitabo super eos pastorem vnum, qui pascat eos. Et sequitur quarta particula, in qua subditur probatio summæ dilectionis filij erga oues: *Propterea me pater diligit, quia ego pono animã meã, &c.* Sed quæritur qualiter hoc, quia ab æterno fuit dilectus à patre, ergo nõ propter hoc pater dilexit eum, quia ponit animã. Item secundum suam humanitatem fuit filius dilectus ab initio, supra: Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et: Hic est filius meus dilectus. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, quòd illud quod ait, hic nõ est intelligendum causatiuè, scil. quòd propter hoc quod posuit animã pater dilexit eum, cum sit verbum ęternum à patre: sed quia ex hoc fuit dignum & iustum, quòd à patre diligeretur, ex quo fuit beneplacitum patri, quòd poneret animã, sicut dicitur: Humiliauit semetipsum: & sequitur: Propter quòd exaltauit illum, &c. Vt quòd debebatur ei iure hereditario, nihilominus iure passionis esset dignus habere. Vel hoc est intelligendum ostensiuè & signatiuè. Vndè Greg. Ea charitate, qua pro ouibus morior, quantum patrem diligam ostendo. Ex quo patet quantum pater diligit me. Supra eodem: Sicut nouit me pater, & ego nosco patrem: *Pono animam meam*, scil. in morte: *Vt iterum sumam eam*, in resurrectione. Et in hoc notantur voluntas & potestas Ipsius filij Dei morientis & resurgẽtis. Vndè August. Non glorientur Iudæi, quasi præualuerint: Ipse posuit animã suam, &c. Et ideò sequitur: *Nemo tollit eam à me*, sc. per vim & potestatem: *Sed ego pono eam*, scil. voluntariè moriens. Et hoc: *Quia potestatem habeo ponendi eam*, id est, moriendi: *Et potestatem iterum sumendi*, id est, resurgendi. Propter hoc dicitur in psalmo: Ego dormiui & soporatus sum, & resurrexi, id est, quia volui, dormiui, & resurrexi, ait August. Soluite templum hoc, & in tribus diebus, reædificabo illud: *Hoc mandatum accepi à patre meo*, id est, de euentibus prædictis, scil. & moriendi & sumendi animã, vt ait Glossa, supra: Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, &c. Sed ex hoc obiiciunt hæretici, quòd filius non est æqualis patri, ex quo accepit sic mandatum à patre. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd sicut dictum est, supra: Sicut pater habet vitam in semetipso sic dedit & filio: sic dicitur & hic quòd accepit mandatum à patre, nec potestas minuitur, sed generatio ostenditur, quia ei quem perfectum genuit, gignendo omnia dedit. Hæc Augustinus: Et per hoc ad obiectum. Qualiter Christus posuit animam, inquirit Augustinus, dicens: Quis ponit animam, & quam ponit? Et si caro ponit animam, quomodo Christus ponit animam? Et respondet, quòd & caro Christus, & anima Christus, & verbum Christus: Nec tamen hæc tria tres Christi, sed vnus est Christus. Animam enim ponit caro, sed ea potestate verbi, & sumit eam ex potestate verbi. Vndè & Christus de quo dicitur: Qui cum in forma Dei esset, &c. Semetipsum exinaniuit, &c. Ponere autem animam est mori. Sicut infra: Animam meam ponam pro te. Et ibi Augustinus multum de hoc. Et de errore Apollonanistæ hæretici dicentis Christum non habuisse humanam animam. Cuius error patet hic, quando ait Dominus, quòd habuit potestatem ponendi animam, id est, moriendi, in qua anima fuit separata à corpore. Sola enim caro fuit sepulta, quia si erat ibi anima, non erat mortuus. Et si non fuit vera mors, non fuit vera resurrectio, prout arguit Augustinus. Et notandum quòd in omnibus prædictis locutus est Dominus per similitudinem. Vndè Augustinus: Per similitudinem Christus & petra, & ostium, & pastor, & agnus, & sic de aliis. Si rerum proprietates discutias, nec petra est, nec ostium. Omnia ergo per similitudinem, & nihil propriè dicitur de filio Dei. Ipse ergo pastor per similitudinem, & similiter fideles dicuntur oues: & violentus raptor siue diabolus dicitur lupus per similitudinem. Et hoc conuenienter: Lupus est impius, ferox crudelitate, & rapax voracitatẽ

Marginal notes (left margin): *Ansel. lib. cap. 8. Cur Deus homo.* — *Iob. 23. b* — *Greg. Mor. lib. 16. c. 14.* — *1. Cor. 1. a* — *Iob. 26. c* — *Greg. Mor. lib. 17. c. 18.* — *Chrys. hom. 59. in Ioan. non longè à princ. tom. 3.* — *Aug. tract. 46. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Phil. 3. a* — *Mat. 6. a* — *Mat. 23. a* — *Gregor. in Euang. hom. 14. ante med.* — *Ibid. post pauca.* — *Ezec. 13. a* — *Greg. ibid. paulo ante.* — *Aug. tract. 46. in Ioan. post medium tom. 9.* — *Mat. 10. c* — *Ezec. 34. a* — *Gregor. in Euang. hom. 14. circa medium.* — *Ibidem.* — *Ibidem.* — *Eph. 2. c* — *Isa. 28. d*

Marginal notes (right margin): *Iob. 38. a* — *Greg. Mor. lib. 28. c. 6. ante med.* — *Ezec. 34. c* — *Ioan. 3. d* — *Mat. 3. d* — *Philip. 2. a* — *Gregor. in Euang. hom. 14. circa med.* — *Aug. tract. 47. in Ioan. ante med. to. 9.* — *Ibid. post pauca.* — *Ioan. 2. c* — *Ioan. 3. b* — *Aug. tract. 47. in Ioan. ver. fin. to. 9.* — *Ioan. 5. c* — *Aug. ibid. mult. ante.* — *Phil. 2. a* — *Ioan. 13. d* — Error Apollonanistæ. — *Aug. tract. 47. in Ioan. post medium to. 9.* — *Aug. ibid. ante med.*

Lupus quid significet. Isid. ethim. lib. 12. c. 2.

citate. Vt enim ait Isidorus: Lupus græcè λύκος dicitur, eò quod rabie ferocitatis & rapacitatis quæcunq; inuenerit trucidet. Et est animal olidũ fœtore, & est vorax edacitate: ab ore enim eius exit fortis odor & transglutit carnes sine abscissione, ait Sapiens. Itẽ est animal infectiuũ anhelitu vel anhelatione. Vnde lanæ ouium quas lupus comedit plus recipiunt pediculos, ait Sapiens, vbi supra. Itẽ est animal intoxicatiuum morsu siue morsione Vulnera enim quæ fiũt ex eius morso, sunt valde mala, quoniã ex eis exit virus, ait Sapiens. Item est animal corruptiuum & infectiuum appropinquãtiom: Si enim lupus prior viderit hominem eripiet ei vocẽ, ait Amb. Et forte, hoc est propter aëris infectionem. Consimiliter est de diabolo, & de iniquo raptore & oppressore pauperum, vt patet consideranti de talibus in opprimẽdo & deuastando spiritualiter: Lupus ad vesperam vastauit eos: Si communicabit lupus cum agno. Vndè & hæretici & deceptores præsidentes dicuntur lupi: Intus sunt lupi rapaces. Et: Sicut oues in medio luporum: Post discessionem meam intrabunt lupi rapaces: Principes eius in medio eius lupi rapientes prædam. Iudices eius quasi lupi vespere. Et sequitur tertia pars principalis capituli, in qua Iudæorum murmuratio & calumniatio, ibi *Dissensio itaq; facta est.* Et hæc in duas. Primò, dissensionis & murmurationis præmissio. Secundò, inquisitionis eorum subiunctio, ibi: *Facta autem sunt, &c.* Ait ergo: *Dissensio itaq; facta est, &c.* Vt enim ait Aug. Lux lucebat in tenebris, sed tenebræ nõ comprehenderunt eam, ideo: *Dicebant quidam*, qui erãt tenebræ. *Dæmonium habet, &c.* Sicut dicebãt, supra: *Alij dicebant*, quorum oculi cœperant aperiri, ait Aug. *Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* quasi dicerent: dæmonium non consueuit bona facere, prout ait Glossa. Supra simile: Alij dicebant, hic est verè Propheta. Et sequitur illa pars, in qua eorum dolosa inquisitio. Et illa in tres. Primò, ipsa inquisitio. Secundo, Christi responsio, ibi: *Respondit.* Tertiò, eorum maligna machinatio, ibi: *Sustulerunt lapides.* Ait ergo: *Facta sunt encænia.* Vt enim ait Chrysostomus. Magna erat hæc festiuitas & popularis redeuntibus eis à longa captiuitate, quæ fuerat in Perside: hanc ducebãt Iudæi cum magno studio. Hæc ille. Et quasi idem Augustinus: quòd festiuitas erat dedicationis templi, græcè enim καινὸν, Latinè nouum dicitur. Et de hoc in Glossa, & de hoc similiter Magister in historiis multum: *Et hiems erat.* Et hoc figura erat ait Augustinus, quòd ipsi erant frigidi, nam ad illum ignem accedere pigri erant: accedere enim credere est. Non mouetur anima pedibus sed affectibus, friguerant à diligendi charitate, ardebant nocendi cupiditate. Hæc ille. Et, in persona fidelium: Iam hiems trãsiit, &c. *Et ambulabat Iesus in templo*, & quasi exponendo subdit: *In porticu Salomonis.* Vbi solebat Salomon stare, vt ait Glos. Vndè Magister in historiis: Porticus illa dicebatur Salomonis, in qua solebat esse ad orandum in die dedicationis: *Circumdederunt ergo eum Iudæi.* Et in hoc improba malignitas, quòd vndique circũdabant eum. Vnde Propheta: Circundederũt me canes multi: *Et dicebant: quousque animã nostram tollis?* scil. in suspicione, & derisione absconsione veritatis. Vndè August. Non veritatẽ desiderabant, sed calumniam præparabãt: *Si tu es Christus*, scil. Messias promissus: *Dic nobis palã.* Vt enim ait Glossa, calumniam præparabant: vt si diceret se esse Regẽ, contra August. facientem eum traderent, &c. Et vt ait August. fortasse de Christo secundum hominem sapiebant, secundum diuinitatem non intelligebant. Et sequitur responsio Saluatoris. Et ibi duo. Primo, ipsa respõsio. Secundo, cuiusdam dicti probatio, ibi: *Non rapiet.* Ait ergo: *Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis.* Vt enim ait Glossa, ipsi calumniam præparabant, sed Iesus temperat responsum, vt nec illis sit locus calumniæ, & fidelibus appareat quòd ipse sit Christus: *Opera quæ ego facio in nomine patris mei, &c.* sicut supra est protestans: Opera quæ ego facio testimoniũ perhibent de me, quòd sum scil. Christus filius Dei viui, sicut Petrus

Amb. super Psal. 118. oct. 10. anto med. co. 2.
Iere. 5. b
Eccl. 13. d
Mat. 7. c
Mat. 10. b
Act. 20. f
Eze. 22. f
Soph. 3. a
Aug. tract. 47. in Ioa. in fin co. 9.
Ioan. 5. f
Ioan. 7. b
Chrys. hom. 60. in Ioa. non male à princ. co. 3.
Aug. tract. 48. in Ioa. non long. à princ. co. 9.
Ibid. paulò post.
Cant. 2. c
3. Reg. 8. c
Psal. 21. d
Aug. tract. 48. in Ioan. ante medium co. 9.
Ibid. post pauca.
Ioan. 5. f
Matt. 16. c

est testatus, infra eodẽ: *Operibus credite*: Et quamvis ita fuerit: *Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.* Sed qualiter hoc ait? quia prius est credere secundũ intellectum, quàm esse oues, quia credendo fiunt oues. Ergo nõ sequitur illud quod ait: *Non creditis, quia non estis ex ouibus.* Et ad istud respondendũ secundum Aug. quòd sensus est: Supra didicistis, quæ sunt oues, estote ergo oues. Credendo enim & sequendo pastorẽ, & intrando sunt oues. Et vidit istos ad interitum prædestinatos, non ad vitam, non sic ait. Vndè sequitur: *Oues meæ vocem meam audiunt.* scilicet documenta mea audiendo & credendo: *Et ego agnosco eas*, id est approbando: suum enim agnoscere est suum approbare, vt dictum est supra: Noui te ex nomine. *Et sequuntur me*, imitando. Gloria enim magna est sequi Dominum. *Et ego vitam æternam do eis*, præmiando. *Et non peribunt in æternum*, à vita æterna cadendo. Supra: Procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitæ: qui mala, in resurrectionem iudicij. Et subdit huius probationem: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea*: quasi dicat, ait Augustinus: Quid est lupus, vel fur, vel latro? non perdunt nisi ad interitum prædestinatos. De illis autem omnibus, de quibus Apostolus. Quos præsciuit, hos & prædestinauit, nullus periit Infra: Nemo periit ex his, quos dedisti mihi, nisi filius perditionis: Et quasi redderet causam, subdit: *Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est*, scilicet vt sim verbum eius, vnigenitus eius, vt ait Augustinus: Filius enim de patre Deus, ideò gignendo dedit vt Deus esset, vt coæternus esset, vt æqualis esset. Et hoc est quod maius est omnibus quod dedit. Et ita eadem manus, id est, potestas sui & patris. Ideò nemo potest rapere de manu patris, ait Augustinus. Brachium Domini, cui reuelatum est? Fiet inquã manus tua, vt saluet me. Et ne quis diceret filiu, quòd esset imbecillis, licet non posset quis rapere de manu patris, sicut continuat Chrysostomus, ideò sequitur: *Ego & pater vnum sumus*, secundum virtutem: & si virtus eadem, manifestum quòd substantia eadem, ait idẽ Chrysostomus. Supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit. Infra: Pater in me manens facit opera. Sed quæritur de hoc quod ait: *Nemo rapit de manu mea*: quia supra eodem dicitur: *Lupus venit & dispergit oues*, quæ tamen sunt in manibus Dei: quia diabolus dispergit in luxuriam & in auaritiam, ait ibi Augustinus: In manu enim illius sumus & nos & sermones nostri. Item: Iustorum animæ in manu Dei sunt. Ergo nullus qui est sanctus absque peccato potest perire, nec rapi de manu Dei. Item, si aliquis iustus peccat vel perit, videtur esse ex impotentia Dei: Et ad istud est respondendum secundum Augustinum: quòd de illis ouibus, quæ sunt prædestinatæ ad vitam, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit, scilicet finaliter: securus enim est de numero eorum, qui pro eis nouit quid dedit. Hæc August. Etsi ergo rapiantur aliqui à diabolo, qui erant in manu Domini, secundum præsentem iustitiam, id non est, ex impotentia Dei custodientis, sed ex labilitate & infirmitate liberi arbitrij deficientis: gratia enim est sicut sessor: liberũ arbitrium, sicut iumentum, ait Augustinus: Et sicut aliquando iumentum cadit, non ex impotentia sessoris, ita liberum arbitrium cadit, non ex defectu gratiæ vel Dei protegentis. Vndè Glossa: Maior sum ad protegendum, quàm illi ad impugnandum, sed est ex defectibili labilitate liberi arbitrij: Perditio tua Israel, in me auxilium tuũ. Et si obiiciatur de prædestinatis, quòd non sunt confirmati in hac vita, & ita possunt peccare, & in peccato perseuerare, & ita perire. Posset ad hoc responderi, quòd licet nullus de prædestinatis pereat finaliter, non est hoc ob liberi arbitrij confirmationem: sed quia Deus illis, quos elegit, & ad vitam prædestinauit, daturus est gratiam finaliter. Infra: Nemo periit nisi filius perditionis. Quare verò Deus sic quosdam elegit & prædestinauit, quosdam præsciuit ad mortem, de altitudine suorum iudiciorum est. Propter quod clamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia iudicia

Aug. tract. 48. in Ioan. ante med. tom. 9.
Ezech. 33. d
Eccl. 23. e
Ioan. 5. e
Aug. tract. 48. in Ioan. ante med. to. 9.
Rom. 8. e
Ioan. 17. c
Aug. ibid. post aliqua.
Ibid post pauca.
Isa. 53. a
Chrys. hom. 60. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ioan. 5. e
Ioan. 14. b
Sap. 7. e
Sap. 3. a
Aug. tract. 48. in Ioan. ante med. to 9.
Ose. 13. c
Ioan. 17. c
Rom. 11. d

eius.

1. Sent. 40. dist. 1. praedestinatio & seq.

Deuotio ad Christũ in quatuor.

Vide lib. 2. Ethim. cap. 1. Ezech. 34. a

indicia eius. Et patet ea dictis perfecta deuotio fideliũ ad Christum, & etiam ad suum vicarium in quatuor, quorum primum obedientialis subiectio: quod notatur ibi: *Oues meæ.* Ouis enim est mollc pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, ait Isidorus: Et ex hoc patet, quod oues sunt mansuetæ, innocuæ, placidæ, & Deo dedicabiles, quales debent esse fideles. Et ideo per oues signantur: Visitabo oues meas. Et sicut oues solent errare, & dispergi a lupis, quando sine regimine boni pastoris: sic ex parte ista dicitur:

1. Pet. 5. d

Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis ad pastorem & Episcopum animarũ vestrarum. Secundum est, in quo apparet deuotio fidelium, documentorum libẽs auditio, quod notatur: ibi: *Vocem meam audiunt*, supra:

Ioan. 8. f

Qui ea Deo est, verba Dei audit. Et ibi benc de hoc. Tertium est, in operibus debita imitatio: quod notatur ibi: *Et sequuntur me*, Sequi enim est imitari, secundum

August. de virginitat. sanct. cap. 19. tom 6.

Augustinum: Sunt enim sequentes filium Dei per plana, sicut sunt fideles communiter. Et sunt sequentes filium Dei per ardua siue montana, sicut Apostolus & viri Apostolici. Primo modo est sequi tripliciter: vel

Sequi est tripliciter.

3. Reg. 18. e

per fidem in intellectu, vnde dicitur: Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus ipse est Deus. sequimini eum, scil. rectè credendo. Item est sequi Deũ per

3. Reg. 13. e

charitatẽ affectu: Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui secutus est me in toto corde suo. Item est sequi fi-

Iob 23. e

lium Dei per obedientiam in effectu: Vestigia eius sequutus est pes meus, viam eius custodiens. His modis debent omnes sequi Christũ: quia fides aspectu dirigit & illuminat, charitas affectũ trahit & ordinat, effectua siue opus deducit siue extendit, & confirmat: Sic autẽ sequentibus dat Deus vitam æternã. Et in hoc præmij magnitudo, multitudo, certitudo æternitas siue indefectio. Supra: Qui sequitur me non ambulat in tenebris:

Ioan. 8. b

Sed habebit lumen vitę. Et vt perueniant ad vitam, Dominus filius Dei custodit, de cuius manu nemo potest rapere, provt dicitur hic. Et: Cũ fortis armatus cu-

Luc. 11. c

stodit domum & vasa, nullus diripiet nisi alligauerit, &c. Et in hoc patet insana fatuitas peccantium, qui se præcipitant de tã securi custodia, & de tali manu: Ista

Isa. 45. b

eim manus omnia efficiẽs: Manus meæ extenderunt cęlos. Itẽ est ista manus omnia largiens, vt ait propheta: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Vt enim ait Bernardus: duplex manus Dei, sc.

Ber. serm. 7. in Cant. serm. in princ.

latitudo & fortitudo. Prima tribuit affluenter Secunda protegit potẽnter. Item ista manus custodit securè &

Isa. 43. b

valenter, quantum est à parte sua, quia non est qui de ea rapiat: vt ait Isaias: Non est qui de manu mea eruat.

Isa. 49. a

Et: Sub vmbra manus suæ protexit me. Itẽ ista manus docet & dirigit inenarrabiliter: Docebo vos per manũ

Iob 27. b

Ezec. 2. d

Psal. 118. g

Dei: Ecce manus missa ad me, in qua liber inuolutus. Itẽ ista manus saluat perenniter, sicut orat propheta: Fiat manus tua vt saluet me. Vt isti quinq; actus appropriẽtur quasi quinq; digitis, licet dicantur tres di-

Isa. 40. c

giti manus Dei: Qui appendit tribus digitis molẽ terrę &c. Per quos tres digitos potentia Dei, & sapientia, & bonitas signantur: per manum autẽ Dei, ipse filius signatur. Vt ait Greg. quia per ipsum facta sunt omnia. Et sequitur illa pars, in qua aduersariorum maligna machinatio in facto siue in affectu, ibi: *Sustulerunt lapides.* Et ibi quinq; Primò, malignitatis eorum præmissio. Secundò, Christi respõsio, ibi: *Respondit.* Tertiò, eorum simulata excusatio, ibi: *Responderũt.* Quartò, excusationis reprobatio, ibi: *Respondit eis Iesus.* Quintò, eorum dolosa insidiatio, ibi: *Quærebant ergo.* Ait ergo: *Sustulerunt lapi-*

Aug. tract. 48 in Ioan. post med. tom. 9.

Ioan. 8. g

des, vt ait Aug. huc vsq; tolerare potuerunt. Sed quãdo audierunt: *Ego & pater vnũ sumus*, non pertulerunt, & duri ad lapides, more suo, cucurrerunt. Hæc ille. Supra simile. Et subditur secundum: *Respondit eis*, nõ verbis factis, ait Glossa: *Multa bona opera feci*, sc. in curatione languidorum, & in multiplicatione panum, & in dispensatione documentorum, & sic de alijs: *Propter quod vultis me lapidare?* quasi dicat: iniustè retribuitis, quia mala pro bonis, quod est iniustum & prohibitum

Prou. 20. b

Prou. 17. b

Ne dicas Reddã malum pro malo, multò magis nõ est
A reddẽdum malum pro bonis: Qui reddit malum pro bonis; nõ recedit malum de domo eius. Et sequitur tertiũ sc. eorum excusatio: *Responderunt: nõ lapidamus te de bono opere, sed de blasphemia*, sc. quia dixerat: *Ego & pater vnũ sumus* id est, eiusdẽ essentiæ & maiestatis & potẽtiæ: *Sed cũ sis homo, facis teipsum Deũ, &c.* Blasphemare

Aug. libr. 1. cont. mendac. ad consens. cap. 19. tom 4.

enim, est falsa de Deo dicere, ait Aug. Et sequitur quartum: *Respondit eis Iesus: Nonne scriptũ est in lege vestra, quia ego dixi: Dij estis?* Sed quare vocat psalteriũ legẽ, cum contra legẽ diu datur? Quæ scripta sunt in lege &

Luc. vlt. g

prophetiis & psalmis. Et ad istud respondendum, quod largè sumendo legẽ, sumitur pro toto veteri Testamẽto, vt hic aliquando minus large, provt diuiditur cõtra prophetias: In his vniuersa lex pendet & prophetæ. Aliquando sumitur magis propriè, sicut, vt dictum est,

Mat. 22. d

Luc. vlt. g

B *Si ergo illos dixit deos*: quasi diceret, ait Aug. si quia sermo Dei factus est ad homines, dicuntur dij, ipsum verbum quomodo non est Deus? quasi diceret: esset inconueniens: *Et non potest solui scriptura*, id est, argui falsitatis, vel nõ impleri: *Quẽ pater sanctificauit*, id est, sanctum

Aug. tract. 48. in Ioan post medium tom. 9.

genuit ab æterno. Vnde obijcit Aug. Si eum sanctificauit, fuit aliquãdo non sanctus. Et respõdet: vt sanctus esset gignendo dedit ei, & sanctum genuit, sc. pater: *Et misit in mundũ* Supra Sic Deus dilexit mundum, vt mit-

Ioan. 3. b

teret filium suum. Non est ergo blasphemia, quod dixi: filius Dei sum. Sed quęritur de modo arguendi, quo arguit Dominus: videtur quod non teneat: quia homines ad quos sermo Dei venit, dicuntur dij participatione, vt ait Aug & sic per adoptionẽ. Et ipse dixit, quod ipse
C sit filius per essentiã. Nec sequitur ipsum patrem esse vnum per essentiã. Ergo videtur quod æquiuocè procedit. Item vt ait Aug. In Deo es, quia Deus te cõtinet:

Aug. tract. 48 in Ioan. post med. tom. 9.

Ibidem. post pauca.

Deus in te est, quia templum es. Nec sequitur, qui videt te, videt Deum Ergo vt prius. Et ad istud respondendum: quod quia Iudæi erant discoli, ideò aliquando respondit eis filius Dei ad rem: aliquãdo respõdit ad hominem. Sic quando quærebant: In qua potestate hæc

Mat. 21. c

Ioan. 8. b

Aug. ibid. paulo ante.

facis? Dixit eis, qua responsione ligauit ora eorum, & obmutescere eos fecit, vt supra, quando ait: Qui sine peccato est, lapidem mittat. &c Ita & hic. Vnde Aug. Si lumina illuminata, scil. homines illuminati dij sunt, multo magis lumen quod illuminat Quia ergo calum-
D niabantur, arguit quod si sine blasphemia possunt dici homines illuminati, multò magis vnigenitus, qui est filius per naturã. Proprium Domini est æqualitas patris: munus secundũ est participatio Saluatoris, vt ait Aug.

Ibidem. post pauca.

Fideles dicuntur dij.

Aug. ibid.

Act. 12. b

Et patet hic magnifica honorabilitas fidelium, quod dicuntur dij, scil. gratia Dei illuminati, & ipsum participantes, & tales facti igne salutari, & à Deo inhabitati provt ait Aug. Dij similes hominibus descenderunt ad nos. Et in Psalmo, provt hic introducit: Ego dixi: dij estis. Similiter tales dicuntur à Christo inuncti in psalmo: Nolite tangere Christos meos. Et hoc est cõueniẽs, si enim homines dicuntur dij propter virtutis excellentiã, siue propter virtutem heroïcam, provt ait sapiens: multò magis possunt dici dij propter virtutem deificam, quæ facit credentes esse membra Christi, & vnum corpus cum eo, & vno nomine nominari. Supra:

Ioan. 3. b

E Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descẽdit. Vbi corpus Christi mysticum cum eo id intelligitur, vt habitum est ibi. Et sequitur improbatio excusationis testimonio operum: *Si non facio opera patris mei, &c.* Vt

Chrys. hom. 60. in Ioan. circa med. tom 3.

enim ait Chrys. quia substantiam patris videre impossibile erat ab operum parilitate, demonstrationem tribuit eius indissimilitudinis, quæ erat secundum virtutem, ostendens, quasi ergo diceret: Si facio opera, quæ nullus potest facere, nisi Deus: *Et si mihi non creditis, operibus credite.* Supra: Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me. Et hoc: *Vt credatis*

Ioan. 5. f

Isa. 7. a

Ex interpretatione Græca. 72. interp.

& credendo: *Cognoscatis.* Nisi enim credideritis, non intelligetis. Secundum aliam literam: *Quia pater in me est, & ego in patre*, tanquam æqualis in eo cui est æqualis, ait August. Et in hoc patet personarum di-

stinctio

[*Aug. tract. 48. in Ioan. post med. tom. 9.*] stinctio, siue distinguibilitas, & essentiæ identitas. Sed A quæritur quæ sunt opera, quæ ostendebant eum filiú Dei esse per naturam: qoia si loquebatur de operibus spiritualibus, illa erant insensibilia oculis corporeis: si de sensibilibus, consimilia fecerunt prophetæ & apostoli, qui tamen non erant filij Dei per naturam. Item [*Ioan. 14. b*] infra: Qui credit in me, opora, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet: Ergo vt prios. Et ad istud respondendum, quod ipse faciebat opera sua propria virtute, qui erat verbum, quo omnia facta sunt & sine inuocatione alterius cooperantis vel adiuuantis: sed sancti fecerunt opera miraculosa virtute filij Dei, & [*Act. 4. a; 1. Cor. 3. c*] inuocatione sui nominis: In nomine Iesu Christi, surge & ambula. Filius ergo Dei erat efficiens opera, Dei virtus, & Dei sapientia. Alij qui fecerunt miracula inuocatione sui nominis, & in fide ipsius operati sunt: mali B autem quæ fecerunt miraculosa opera, vt phantasias quasdam fecerunt, & similiter dæmones, vt deceptores [*Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3.*] fecerunt, vt ait Chrys. Et sequitur vltima particula, in qua eorum insidiosa malignitas, & Christi potestas declaratur: *Quærebant ergo eum apprehendere* id est, sæuiendo & occidendo, vt ait August. Non sicut fideles qui [*Aug. tract. 8. in Ioan. ante fin. tom. 9.*] quærunt apprehendere credendo & intelligendo: Sic currite vt comprehendatis: *Et exiuit de manibus eorum.* [*1. Cor. 9. f*] Et in hoc ostendit suam potestatem & volontaté moriendi, quando esset hora. Supra eodem. *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Item in hoc ostendit eorum indignitatem: non enim erant digni, vt cum eis habitaret. Supra: Abscondit se ab eis. Et in hoc terminatur illa [*Ioan. 8. d*] pars, in qua de doctrina Saluatoris, postquam ascendit [*Ioan. 7. a*] Hierosolymá. Supra: Et sequitur de transitu eius trans Iordané, ibi: *Et abiit iterum trans Iordanē.* Et illa pars in duas partes. Primò de suo transitu. Secundò de suo regressu in Iudæá, & de occasione festini regressus pro- [*Ioan. 11. a*] ximo capitulo: Erat autem quidá Lazarus. Ait ergo: *Et abiit trans Iordanem.* Sed quæritur ad quid transiuit? Et [*Chrys. hom. 60 in Ioan. post medium tom. 3.*] respondet Chrys. Cum magnú quid & excelsum fuerat, recedit velociter, remittens eorum furorem vt sedetur, vt quiescat passio, scil. inuidiæ, per absentiá eius. [*Ibidem.*] *In eum locum vbi erat Ioannes,* quærit Chrys. quare nominat locum? Et respondet quod propterea abiit illuc reminiscens eos testimoniú Ioannis de ipso. Supra: Ideo [*Ioan. 1. b; Ioan. 3. a*] sequitur: *Multi ad eum venerunt,* quia meminerunt quæ dixit Ioannes de ipso: *Et dicebant: quia Ioannes quidem nullum signum fecit:* quia nec fugauit dæmonia, nec cæcus illuminauit: & sic de aliis, vt ait Aug. *Omnia autem* [*Aug. tract. 48. in Ioan. propè finem tom. 9.*] *quæcumque dixit Ioannes de hoc,* id est, Christo: *Vera erant,* Lucerna enim erat, & ad Christum addocebat. Vnde. *Et multi crediderunt in eú:* sc. reminiscentes testimoniú Ioánnis: dixerunt enim Christú esse fortiorem ipso, vocátes eum vitá & veritatem. &c. Sed quæritur de hoc quod ait, quod Ioannes nullú signum fecit: ex quo inter na- [*Mat. 11. b*] tos mulierú non surrexit maior Ioanne, quod debuisset Deus dedisse ei virtuté faciendi signa, sicut & aliis discipulis, qui erant minores, dedit. Item de Ioanne dici- [*Luc. 1. b*] tur: Ipse præcedet in spiritu & virtute Eliæ. Si ergo dedit Deus Eliæ facere multa signa, eadé ratione & Ioáni. Et ad istud respondendú, sicut ait Aug. Quia lucerna [*Aug. tract. 48. in Ioan. propè finem tom. 9.*] erat, nullum signú fecerat. Et hoc ideo vt credendum est, quia Ioannes tantæ fuit opinionis, & tantæ excel- E lentiæ erat, quod à Iudæis æstimabatur esse Christus, [*Ioan. 1. g*] vt patet, supra: Sed si fuisset ei datum facere signa & miracula: multo magis crederetur esse Christus. Quia ergo fuit lucerna ante solé, & præco ante Regem, & præcursor ante iudicem, & vox ante verbú conueniens fuit: quòd ipse esset testis fidelis eminens in vitæ sanctitate, doctrinæ veritate, baptisandi suo baptismate auctoritate, prænuntians virtutem & potestatem filij Dei venturi. Et ad istud, quod obiicitur de discipulis, respondendú est, quod ipsi secuti sunt Christú, & post miracula ipsius signa ipsi fecerunt, in nomine eius, potestaté ipsius & virtuté semper protestantes & denontiantes honoré sibi semper & auctoritaté sibi attribuétes, nec de aliquo eorú fuit tanta opinio, quod esset

A Christus, sicut de Ioáne. Et ad aliud respondendú, quod virtus Eliæ fuit in eminentia vitæ & austeritate, in zelo iustitiæ, in veritate & virtute doctrinæ. Surrexit [*Eccl. 48. a*] enim Elias quasi ignis, & verbum illius quasi facula ardebat. Et in spiritu Eliæ dictis modis Ioannes præcessit. Item fuit spiritus Eliæ in faciendo, & in tali spiritu non præcessit propter dictam rationem. Nec sequitur quod sanctior homo facit plura signa: quia, vt ait Greg. [*Greg. Mor. lib. 20. cap. 9 post medium*] post principium, probatio sanctitatis non est signa facere, sed vnúquemq; de Deo quidem vera, de proximo verò meliora, quá de semetipso sentire, infra: In hoc [*Ioan. 13. d; Iob 30. a*] cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Ideò de facientibus signa: Quorú virtus manuú erat mihi pro nihilo. Ibi Greg. sicut [*Greg. Mor. lib. 20. cap. 9*] supra dictum est de hoc. Et patet hic exemplú doctoribus & prædicatoribus transeundi ad quietem contemplationis, & ad discussionem diiudicationis de se. & de aliis operibus post dispensationem doctrinæ. Vnde ait hic de Saluatore: *Abiit trans Iordanem.* Iordanis interpretatur riuus iudicij. Ille ergo transit Iordanem spiritualiter, qui seipsum diligenter discutit, & suam vitam & sua facta diiudicat: Cogitationes enim iustorú iudi- [*Prou. 12. a; Isa. 43. d; 1. Cor. 11. g; Iob 34. b; Greg. Mor. lib. 25. c. 6.*] cia. Et: Reduc me in memoriá vt iudicemur simul: Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Vt veniat ad Deum in iudicium. Ibi Greg. bene de hoc, & de his quæ debent esse in iudicio interiori. Vnde ait: In hoc iudicio conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat, quod iudiciú eo certius punit, quo interius sæuit. Et ibi multú de hoc bene. Ideò de non iudicantibus se sic conqueritur Dominus per C Prophetam: Non enim est iudicium in gressibus eorú. [*Isa. 59. b; Chrys. hom. 60. in Ioan. post medium tom. 3.*] Vnde Chrysost. hic: Quod Dominus admonet nos facere forum, id est iudicium de nobis: in promptuario verò, id est, in iudicio cordis occulto, & hoc cum silentio. Et iubet fugere tumultus & perturbationes. Et ponit exemplum de naui, quæ erepta à turbatione, in portu sedet quieta, sic & anima erepta à turbationibus & tumultibus. Et ibi bene de hoc.

CAPVT XI.

E*Rat autem quidam languens Lazarus.* Enarrato transitu Saluatoris trans Iordanem, in parte ista narratur de regressu, & de occasione regressus, quæ fuit resuscitatio Lazari. Et hæc in duas partes. Primo, agitur [*Continuatio.*] D de prædictis. Secundo, de machinatione Iudæorum cótra Christum, & de suo aduentu versus locum passionis, ibi: Collegerunt pontifices & pharisæi consilium. Prima, in duas partes: quia enim occasio vel causa reditus fuit resuscitatio Lazari, ideo primo, antecedentium ipsam resuscitationem, siue miraculum, præmissio. Secundo, ipsum miraculum, siue resuscitatio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Prima, in quatuor, secundum quatuor antecedentia, quæ præmittuntur: quorum primum est infirmitatis descriptio, & ipsius infirmi cum suis circumstantiis. Secundum est eiusdem infirmitatis Christo denunciatio, & ab ipso discipulis, ibi: *Miserunt.* Tertio, aduentus Christi designatio, ibi: *Venit itaque Iesus.* Quarto, sororú Lazari Christo obuiatio & impli- E cita interpellatio, ibi: *Martha ergo vt audiuit.* Ait ergo: *Erat quidá languens Lazarus* Vnde describitur infirmus ex diuturnitate infirmitatis, ibi: *Languēs,* & ex designatione nominis, ibi: *Lazarus.* Et à loco natiuitatis, ibi: *A Bethania.* Et à qualitate cognationis, ibi: *De Castello Mariæ, &c.* Et hoc est quod ait: *Erat quidam languens.* Languor enim est prolixa infirmitas: Languor proli- [*Eccl. 10. b*] xior grauat medicum: *Lazarus,* qui interpretatur, adiutus à Domino, quod bene congruebat ei: & ratione facti, quia fuit à Deo resuscitatus: & ratione mysterij, sua enim resuscitatio signauit resuscitationem animæ à morte peccati. Ideò sibi competebat illud: In die [*Isa. 49. a*] salutis auxiliatus sum tui: *A Bethania,* quæ erat propinqua Ierosolymis, distans quasi quindecim stadiis,

quę interpretatur domus obedientiæ. et hoc conuenienter, quia obedientia mortui resuscitatur. Supra: A Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. *De castello Mariæ, &c.* quæ erant mulieres famosæ Lazari sorores. Et quia Maria fecerat solẽne factum, ideo subditur: *Maria erat, quæ vnxit Dominum, &c.* Et infra: Si tamen fuit eadem Maria: *Cuius.* sc. Mariæ: *Frater infirmabatur*, vt est præmissum. Quæritur de hoc quod ait: *Maria erat quæ vnxit Dominum.* Ait enim Chrys. plane, quod hæc non fuit meretrix, de qua in Luca & Mattheo. Hæc enim fuit honesta & studiosa, & studuit circa susceptionem Domini. Item Aug. Ecce ipsa soror Lazari, si tamen ipsa est, quæ vnxit pedes Domini vnguento, &c. Ad contrarium arguitur, ait enim Greg. exponens illud: Erat mulier in ciuitate peccatrix. Illam, inquit, Mariam credimus, de qua Marcus septem dæmonia eiecta fuisse testatur: B Et illa fuit ista Maria, quæ vnxit pedes Domini in domo pharisæi. Et in domo Simonis, vt ait Glos. hic plane ergo eadem Maria fuit. Itẽ August. ait, eandem Mariam bis hoc fecisse: semel scil. quod Lucas narrauit. Nam & hæc Ioan. scil. hic quamvis non sicut Lucas, quemadmodum factum esset narrauerit: tamen ipsam Mariam commendans commemorauerit, & cæt. Et ita secundum August. ibi eadem fuit Maria. Item ait Anselm. hic: quod plures huius nominis erant, scil. huius Mariæ, ne erraremus ex nomine ostenditur ea notissima actione, sc. quæ vnxit Dominum. Ergo vt prius. Item hoc probatur ex textu: ait enim hic, quod illa erat Maria, quæ vnxit Dominum vnguento. Sed non fuerat facta secunda vnctio, de qua infra. Ergo ista fuit Maria, quæ accessit peccatrix cum C humilitate & lacrymis, & quæ meruit remissionem peccatorum, quia dilexit: sicut colligit August. Et istud cõmuniter tenetur à doctoribus latinis, quamvis aliud videatur Chrysost. & græcis doctoribus. Vnde & ait August. hic, quod ipsa fuit melius suscitata quam frater quia de magna mole consuetudinis malæ liberata est: erat enim famosa peccatrix. Et de illa dictum est: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et de his bene in Glossa. Quærit Chrysost. quare ait hic de Lazaro quod infirmabatur? Et ad hoc respondet, quod multi hominum scandalizantur, cum vident homines, qui Deo placent, aliquid pati: nescientes quoniam amicorum Dei est hoc, scilicet pati. Quem enim diligit Deus, corripit. Et nota secundum Augustinum, quod mors Lazari figura est resuscitationis D animæ à peccato: & sic infirmitas figura infirmitatis. Vnde ait quod tres mortuos suscitauit Dominus, scilicet Archisynagogi iacentem in domo: & iuuenem extra portas: & Lazarum quatriduanum hic. Et signauit tres resuscitationes spirituales à tribus generibus peccati. Nam peccatum est mors animæ, quod contingit, vel occultum in interiori consensu, vel manifestum in exteriori opere, vel diuturnum mala consuetudine: à quibus tamen Dominus resuscitat. Supra: Sicut pater resuscitat mortuos, sic & filius. Infirmitas vero est inordinata delectatio, præparans ad mortem peccati. Vnde est infirmitas ad culpam mortalem disponens, & præparans, cuius figura fuit ista infirmitas, in Psalmo: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, scilicet mortalibus: Qui sanat omnes infirmitates E tuas. Item est infirmitas mortalis culpæ, quæ occidit: Iuuenes in infirmitate sua cadent. Et de vtrisque: Auferet Dominus omnes langnores tuos, & omnes infirmitates pessimas. Item est infirmitas carnalis concupiscentiæ aggrauans: Infirmata est virtus mea, dedit me Dominus in manu, de qua non potero resurgere: Corpus enim, quod corrumpitur aggrauat animam. Item est infirmitas pusillanimitatis, siue modicitatis fidei: Infirmum in fide suscipite. Et: Quod infirmũ fuit non consolidastis. Et de infirmitate peccati, ibi supra: Cuius filius infirmabatur Capharnaum. De mysterio vero vnguenti, in quo Maria vnxit pedes Domini infra. Et sequitur illa pars, in qua denuntiatio infirmitatis prædictæ à sororibus ipsi Saluatori. Et illa in duas. A Primo, denuntiatio ipsi Saluatori. Secundo, denuntiatio ab ipsis discipulis, ibi: *Deinde post hæc dixit.* In prima tria. Primo, ipsa denuntiatio. Secundo, Saluatoris responsio, ibi: *Audiens.* Tertio moræ ipsius in loco, in quo audiuit, specificatio, ibi: *Vt autem audiuit.* at hoc est, quod ait: *Miserunt sorores*, scil. dolentes de infirmitate, & sperantes de Saluatore: *Ecce quem amas, infirmatur*, vt ait August. non dixerunt: Veni, amanti enim nuntiandum fuit. Sufficit enim, vt noueris: non enim amas & deseris, &c. De ipso enim: Ego diligentes me diligo. Quæ, ait Chrysost. quare non reliquerunt fratrem: Et quare non adierunt Saluatorem pro salute fratris, sicut fecit Regulus pro salute filij, & supra: Et Centurio pro salute serui? Videtur enim, quod fuerint negligentes de B fratris salute, & etiam præsumptuosæ, ex quo non adiuerunt in propria persona ad Saluatorem: Et ad istud respondet, quod vehementer confidebant de Christo, & multam habebant ad eum familiaritatem, & mulieres erant infirmæ, & detinebantur à luctu. Non ergo, vt contemnentes fecerunt, sed ex vehementi confidentia. Quærit August. qualiter per Lazarum, quem amabat Iesus, signat peccator? Et ad hoc respondet quod si filius Dei non amaret peccatores, de cœlo ad terram non descendisset: amat enim hominẽ, odit peccatum. Et insinuantur tria in earum denuntiatione. Professio potestatis ibi: *Domine.* Vrgentia necessitatis, ibi: *Infirmatur*, specialitas familiaritatis, ibi: *Quem amas.* Quia vt dictum est ab Aug. non amas, & deseris Et sequitur secundum: *Audiens autem Iesus dixit eis: Hæc in* C *firmitas non est ad mortem* & ita incurabilis: *Sed pro Gloria Dei*, sc. manifestanda, sicut supra de cæco nato dictũ est: *Diligebat autem Iesus Martham.* Quærit Chrys. quare hoc sæpe apponit? sc. quod Deus diligebat istum, & sorores: Et ad istud respondet, quod sic ait, erudiens nos non tristari, si aliqua infirmitas fuerit circa amicos, quia: Quem diligit Deus castigat: Quis est filius, quem non corripit pater: Sed quęritur, quare nominat Lazarum vltimo. Cum enim vir sit caput mulieris: videtur, quod debuisset præposuisse ipsum. Et ad istud respondendum, quod licet essent mulieres sexu: erant tamen firmæ in iustitiæ actum, & illuminatæ intellectu per fidem, & feruidæ in affectu per charitatem. Vnde & eorum fide fuit Lazarus suscitatus. Et ideo propter virtutum prærogatiuã, & excellentiam merito præponũ- D tur. Et nota qualem familiã diligit Deus & qualem animam amet. Per Martham enim figuratur perfectio vitę actiuæ: per Mariam celsitudinem vitæ contemplatiuæ. Per Lazarum signatur regnum vtriusq; siue ordinabilitas præsidentiæ: Triplex enim est genus viuendi, scil. otiosum in contemplatione, siue in vita contemplatiua: actuosum in vita actiua, & compositum ex vtroq; vt ait August. Vnde & sic viuentes signantur per tres viros, scil. Noë, Daniel, & Iob, &c. Provt exponit Gregorius bene Talem enim familiam, & talem animam, in qua fuerint tales modi viuendi diligit filius Dei: Dominus enim diligit iustos: Et subditur tertium: *Mansit duobus diebus*, vt adimpleretur quatriduum, ait Glos. et hoc ideo, vt ait Chrysost. vt nullus diceret: quoniam defunctum suscitauit. Ideo tantum mansit, vt dicerent E quoniam fœtet. Ad euidentiam ergo miraculi tot diebus mansit ibi, vt esset certum miraculum. at est mortale: dies enim est latio solis super terram, vt ait Damascenus. at sic est dies spiritualis in anima, ex præsentia filij Dei, provt ait Aug. Ambulate dum dies est: duæ autem dies sunt: illuminatio intellectus per fidem, & illuminatio affectus per charitatem, quia: Qui diligit in lumine manet, siue amor Dei, & proximi, siue declinatio mali, & operatio boni: quibus diebus manet Christus in corde: Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos, sc. in illuminatione gloriæ: Annũtiate enim de die in diem, ait Propheta et sequitur pars, in qua denuntiatio infirmitatis Lazari à Christo discipulis, ibi: Deinde. & c. et illa in tres. Primo denuntiatio

Margin notes (left column): Ioan. 5. e — Luc. 7. f — Ioan. 12. a — Mat. 26. b — Mar. 16. a — Chrys. hom. 61. in Ioan. paul. à princ. tom 3. — Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom 9. — Greg. super Euang. lib. 2. hom. 13. — Luc. 7. e — Luc 7. f — Mar. 14. a — Aug. de concord. Euang. lib. 2. c 79. ante med. to 4. — Luc. 7. e — Ioan 12. a — Aug. ibid. — Aug. tract. 49. in Ioa. ante med. tom. 9. — Luc. 7. g — Mat 9 a — Mar. 14. e — Prou 3. b — Aug. tract. 49. in Ioa. ante med. to 9. — Mar. 5. b — Luc. 7 e — Peccatum mors animæ. — Ioan. 5. — Psal. 102. a — Isa. 40. g — Deut. 7. e — Thren. 1. e — Sap 9. d — Rom. 14. a — Ezec. 34 a — Ioan. 4. f — Ioan. 12. a

Margin notes (right column): Aug. tract. 49. in Ioan ante med. tom 9. — Prou 8. b — Chrys hom. 61. in Ioan non longè à princ. tom. 3 — Ioan. 4. f — Mat. 8 b — Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. to. 9. — Ioan. 6. e — Chrys hom. 16 in Ioan. ante med. tom 3 — Prou. 3. b — Heb 12. b — 1 Cor. 11. a — Martha quid signet Maria quid Lazarus quid. — Triplex genus viuendi. — Aug. de Ciuit. Dei lib. 19. c. 19. 20. — Greg Mor. lib. 1. cap. 7. ante med. — Psal 145 b — Chrys homil. 61. in Ioan. ante med. to. 3. — Damascen. orth fid. lib. 2. c. 7. ante med. — 1 Ioan 2. b — Ose 6. a — Psal. 105. a

tio propositi de eundo in Iudæam, & discipulorum responsio. Secundo, denuntiatio mortis eius sub ænigmate, ibi. *Et post hac dixit*. Tertio, denuntiatio plane, & manifestè, ibi: *Tunc ergo dixit eis*. Ait ergo: *Dixit eis*. *Eamus in Iudæam iterum*, scil. à qua recesserat. Vt enim ait Chryost. formidabant vehementer, & propterea prædicit eis, non repente eos turbet, Et subditur eorum responsio: *Dicunt ei discipuli: Nunc quærebant te Iudæi lapidare*, vt ait Chrys. Formidabant quidem, & pro eo: totum autem & pro seipsis erant: nondum enim firmati erant. Et subditur responsio Christi, qua audaces eos fecit, ait Chrysost. *Et respondit: Nonne duodecim sunt horæ diei?* quasi diceret ad literam, secundum Chrysost. Si qui lucem huius mundi videt, quasi securus est: multò magis qui mecum est, qui sum lux, nisi amouerit seipsum à me, non offendit. Ac si diceret ad literam: cum sint tot horæ diei, sicut contingit, quod licet in vna hora fiat tẽpestas, in alia erit temperies. Post enim tempestatem tranquillũ facit Deus. Sic licet Iudæi fuerint tempestuosi prius, nunc possunt esse pacifici. Secundum vero Aug. istud est profondius intelligẽdum. Ipse enim erat dies, & Apostoli duodecim horæ diei, quia à Deo illuminati: quasi ergo diceret: Me sequimini, si non vultis offendere: nolite mihi dare consilium, quos à me consilium oportet accipere, horæ diem sequuntur, non è contrario. Vnde & Petro dissuadenti Domino ire ad passioné, ait: *Vade retro satanas*, vt enim ait Greg. Dare stulto consilium, charitatis est: dare sapienti, ostentationis est: dare illi sapientiam, peruersitatis est. Cui dedisti consiliũ, &c. Et patet hic, quod Christus est vera dies, quia ipse verus sol lucens super terrã. Hæc enim est dies, quam fecit Dominus, ait Propheta. Verè in illa die stillabunt montes dulcedinem. Hæc est dies, quæ nunquã patitur occasum: Non enim fuit antea: nec postea tam longa dies, quia sine initio, & sine fine: Dies enim diei eructat verbũ, id est, Christus illuminans animæ illuminatæ. Horæ duodecim illustratæ ab hac die, sunt duodecim Apostoli, qui signantur per duodecim margaritas, & per duodecim stellas in capite mulieris: Qui in luce huius diei ambulat non offendit, infra: Ambulate dum lucem habetis, quia lux illuminat, & dirigit. Supra: Qui sequitur me, nõ ambulat, in tenebris: Sed qui nocte ambulat, id est, in tenebris peccati, offendit. Vos filij lucis estis, & filij Dei, non tenebrarũ. Nox enim est solis absentia, ait Isidorus: Et noctem facit vmbra terræ, ait Ambrosius: Siue nox est in essendo solem subtus terram, ait Damascenus: Vnde & hæc nox est spiritualiter ex absentia filij Dei, qui est lux: & in interpositione amatorum inordinate inter animam, & Deum. Et est obscura, horrida, tristatiua, & infrigidatiua, & timoris inductiua, & periculorũ abscõsiua, & incedentiũ offensiua, & ad perueniendum, & ad inueniendum, quod quæritur impeditiua: quia homo in nocte, quando credit ire ab vna parte, vadit ad aliam: & quærit à dextris, quod est à sinistris, & antè, quod est retro, & è cõtrario: Palpauimus quasi cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: Noctem illam tenebrosus turbo possideat: in ista enim nocte voluptas homini insidiatur: Graditur in obscura aduesperascẽte die in noctis tenebris: Qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Fidelibus autem ista nox præterijt: Nox præcessit, dies autem appropinquauit, &c. Et sequitur secunda particula in qua denũtiatio discipulis de morte Lazari sub ænigmate, & eorum responsio: *Post hæc dicit eis: Lazarus dormit, &c.* Et in hoc ostendit, vt ait Chrysostomus quod non iret Hierosolymam cum Iudæis disputaturus, sed in Bethaniam amicum excitaturus, propter quod debebant minus timere. Nihilominus dixerunt: *Si dormit, saluus erit*, vt enim ait August. Somnus ægrotantium solet esse salutis indicium. Et quoniam sicut intellexerunt, sic responderũt ideò subdit: *Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret*. Sed quæritur quare vocauit mortem somnum, & dormitionem? Et ad

A
istud respondet August. quod Lazarus erat sororibus mortuus & hominibus: sed Domino dormiebat. Vnde secundum potentiam suam dixit eum dormientẽ. Nam tanta facilitate excitat de sepulchro, quanta tu non excitas dormientem de lecto. Item quæritur, quare nõ ait statim plane, quod mortuus fuerat, sed ait quod dormiebat? Et ad istud respondet Chrys. quod ideò sic ait in gloriationem repræsentare volens, id est, exclusionẽ vanæ gloriæ. Et patet hic, quod mortem vocat somnũ, & dormitionem: Quãdo solet sopor occupare homines, Greg. Somnus dicitur aliquando mors: Nolumus vos ignorare de dormientibus, &c. Aliquando dicitur torpor negligentiæ: Hora est nos de somno surgere. Et: Euigilate iusti. Aliquando dicitur quies vitæ: Ego dormio, & cor meum vigilat. Item est somnus peccati, vel culpæ, à quo excitat Dominus: Surge qui dormis, &

B
exsurge a mortuis. Et sequitur tertia particula, in qua denuntiatio Domini de morte Lazari manifeste, ibi: *Tunc ergo Iesus dixit eis manifestè: Lazarus mortuus est.* Sed quæritur, quare nõ ait: Vado vt excitem eum, vel resuscitem, sicut ait supra? Et ad istud respondet Chrysost. quod docens nos fugere vanam gloriam, nõ enim volebat verbis prædicere, quæ debebat per opera celsiora probare: *Et gaudeo propter vos, vt credatis*, scil. me non latere: *Quoniam non eram ibi*. Et, cum scio, quia mortuus est, ait Glossa, Sed qualiter ait: *Vt credatis*. Ex quo erant discipuli eius eum sequentes, videtur quod prius crediderant. Et ad istud respõdendũ secundum Aug quod intelligendum est, vt amplius, robustiusq; credatis. Et subditur responsio discipuli: *Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus*, scil. cognomine: *Eamus, vt moriamur cũ eo*,

C
vt enim ait Chrys. Formidinis verbũ fuit. Sed quæritur, quare nõ fuit tunc à Christo increpatus? Et ad hoc respondet Chrys. quod in omnibus supportabat infirmitaté illius: & tamen qui infirmus ante crucẽ erat, post crucem fortior omnibus fuit, Infra de seipso qui ait: Dominus meus, & Deus meus. Et posset esse thema corã religiosis: *Eamus & moriamur cum eo*. Figurantur enim duo, quæ debent esse in viris perfectis. Quorum primũ est, de virtute in virtutẽ virtualis progressio, ibi: *Eamus*, id est, de virtute in virtutẽ, prout ait propheta in Psalmo. Infra: Posui vos, vt eatis, &c. Ire enim animæ est de virtute in virtutẽ progredi. Vnde Aug. Imus in Deũ non ambulando, sed amando. Secundũ necessariũ est, concupiscentiarũ mortificatio, ibi: *Moriamur cum eo*. Fortis enim, vt mors dilectio, scilicet diuina, quia sicut mors interimit corpus, sic ab amore rerũ corporalium

D
charitas occiditur, vt ait Greg. Mortui estis & vita vestra abscondita est cum Christo. Et sequitur illa pars, in qua narratur de aduentu Domini, ibi: *Venit itaque Iesus*. Et illa in quatuor Primo aduentus præmissio, cum descriptione loci ad quem venit. Secundò, Marthæ occursus ei, vel obuiatio & eius cum Christo collatio, ibi: *Martha ergo*. Tertiò, sororis vocatio, & eiusdem Christo obuiatio, ibi *Et cum hæc dixisset*. Quartò, præambulorum ad miraculum ex parte Christi subiunctio, ibi: *Iesus vt vidit*. Ait ergo. *Venit itaque Iesus, &c.* Et in hoc paret eius dignatiua bonitas, qua dignatus est sic venire: *Et inuenit eum quatuor dies, &c.* vt enim ait Aug. In isto mortuo intelligimus genus humanũ: quatuor dies mortis, sunt quatuor transgressiones hominis. Quarum

E
prima est cõtractio peccati originalis. Secunda, est trãsgressio legis naturalis Tertia, est transgressio legis scriptæ. Quarta, transgressio Euangelij siue legis Euangelicæ. Et ad excitãdos homines de his mortibus venit Dominus. Et hoc ibi bene August. *Erat autem Bethania quasi quindecim stadijs.* Et hoc erat duo milliaria, ait Chrysost. Sed quæritur, quare hoc apposuit? Et ad hoc respondet Chrysost. quod in hoc ostendit, quod congruum erat multos ab Hierosolymis adesse. Ideò sequitur: *Multi venerant, vt consolarentur.* Sed qualiter hoc? Istæ mulieres erãt consitentes, & ab eo dilectæ. Sed supradictũ est, quod conspirauerant, vt si quis Christũ confiteretur, esset extra synagogam: qualiter ergo tũc aderant? Et ad istud respondet Chrysostomus, quod

venerant

Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3. Ibidem.
Iob 3. d
Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom. 9.
Mat. 16. d
Greg. Mor. lib. 17. c. 21.
Iob 26. a
Psal. 117. d
Iosuë 10. c
Psal. 18. a
Apoc. 21. f
Apoc. 12. a
Ioan. 12. f
Ioan. 8. b
1. Thes. 5. a
Isid. lib. de nat. rer. c. 2. in princ.
Ambr. Hexaëm. lib. 4 cap. 3. post med. to. 1.
Damascen. Orth. fid. lib. 2. cap. 7. ante medium.
Isa. 59. b
Iob 3. a
Prou. 7. b
1. Thess. 5. b
Rom. 13. d
Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 49. in Ioan. paulo ante med. to. 9.
Ibidem. non mult. ante
Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. to. 3.
Iob 4. c
Gregor. Mor. lib. 5. cap. 22. ante med.
1. Thess. 4. d
Rom. 13. d
1. Cor. 15. d
Cant. 5. a
Eph. 5. c
Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 49. in Ioan. circa med. tom 9.
Chrys. hom 61. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem
Ioan. 20. g
Ioan. 15. c
Aug. epist. 52. ad Maced. post med. tom. 2
Cant. 8. b
Gregor. in Euang. hom. 11. ante medium.
1. Col. 3. a
Aug. tract. 49. in Ioan. circa med. tom. 9.
Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem.
Ioan. 9. b
Chrys. ibid.

veuei ant ad cōſolau dum eas. aut propter neceſſitatem calamitatis, aut quia nobiliores etant, aut nō erant mali qui aderant, quia multi in eum crediderant, & iſtos ait Euang. adeſſe: credere faciens, quoniam Lazarus verè mortuus erat. Et ſequitur illa pars, in qua de occurſu vel obuiatione Marthę ipſi Saluatori. Et ibi quinq;. Primò, ipſa obuiatio, & obuiantis confeſſio. Secūdò, Chriſti reſponſio, ibi: *Dicit illi Ieſus.* Tertiò, ipſius Marthæ iterata confeſſio, ibi. *Dicit ei Martha.* Quartò, veritatis eruditio à Saluatore, & ſua inquiſitio, ibi: *Dixit ei Ieſus.* Quintò, Marthæ reſponſio, ibi: *Ait illi.* Et hoc eſt, quod ait: *Martha ergo, vt audiuit occurrit.* Sicut auida ad vidēdum Chriſtum, & ſicut gaudens de aduentu, & non ſperans de ſuccurſu: *Maria autem domi ſedebat.* Sed quęritur, quare non aſſumpſit ſororē ſecum? Et ad hoc reſpondet Chryſoſt. quod voluit ei ſingulariter loqui & quod factum eſt annuntiare. Maria autē ſedebat domi, quia vt ait Gloſ. contemplatiuę quietem deſiderās. Vnde Maria, quæ erat contemplatiua, & typum gerebat contemplatiuorum, ſedebat quieta, & tranquilla, & cœleſtibus intēta: Maria ſedebat ſecus pedes Domini: Vnde & hoc eſt proprium mulieris domi ſedere, prout ait Chryſ. quod viri ab exterioribus circumhauriuntur turbationibus: Mulier autem velut in quadam ſchola philoſophiæ domi ſedens, & in intellectum congregans in ſeipſam, & orationib. intendere, & lectionibus, & alijs poterit philoſophiæ. Hæc ille. Animæ ergo contemplatiuæ eſt ſedere domi. Vnde in figura hominis contemplatiui: Sedebit ſolitarius, & tacebit, & leuabit ſe ſupra ſe. Solus ſedebam, quia amaritudine repleſti me: *Dixit ergo Martha ad Ieſum: Domine ſi fuiſſes hic &c.* Et profitetur filij Dei potentiā in hoc, quod ait: Si fuiſſes hic, frater meus nō fuiſſet mortuus. Itē profitetur eius honorificentiam in hoc, quòd ait: *Scio, quia quæ unq; poſceris à Deo, dabit tibi Deus.* Et patet hic mulieris virtuoſa cōſtantia, vt enim ait Chryſ. Vide quāta philoſophia mulierū, & ſi infirma earū mens. Videntes enim Chriſtū, nō confeſtim ad luctū. neq; ad ploratum cum clamore incidūt, quod nos patimur, cum aliquos notos intrantes luctui viderimus. Sed magiſtrū admirantur. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait: *Quæcunq; popoſceris à Deo, dabit tibi Deus.* Ex hoc videtur, quod nō plenè credidit ipsū eſſe verū Deum, & à ſe poſſe facere omnia. Et ad iſtud reſpōdendum eſt, ſicut reſpōdet Chryſ. quod etſi credebat in Chriſtū, non tamē vt oportebat. Nōdum enim cognoſcebāt, neq; quoniā Deus erat, neque quoniā propria virtute, & auctoritate hoc facit. Et ſequitur reſponſio Saluatoris dirigentis: *Reſurget frater tuus*: quaſi dicat, nō indigeo alieno adiutorio, ait Chryſ. Et quia hoc ambiguum fuit, eo quod non dixit modo reſuſcito: ſequitur Marthæ iterata cōfeſſio: *Scio quia reſurget, &c.* ſcil. in generali reſurrectione, ſupra: Reſuſcitabo eū in nouiſſimo die. Et de hoc audierat Martha ab eo, ſupra: Veniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocē filij Dei. Et quia ipſa locuta eſt de reſurrectione generali ſubditur doctrina veritatis de poteſtate filij Dei in ſuſcitando omni tempore: *Dicit ei Ieſus: Ego ſum reſurrectio*, ſc. cauſaliter, & efficienter: Chriſtus reſurrexit. Et ita eſt cauſalis prædicatio: *Et ego ſum vita*, eſſentialiter, & ſimiliter cauſatiuè, & conſeruatiuè, infra: Ego ſum via veritas, & vita: *Qui credit in me*, ſcil. vitam: *Etiamſi mortuus fuerit*, ſcil. morte corporali: *Viuet*, in reſurrectione: *Et omnis qui viuit*, ſc. corporaliter, & ſpiritualiter: *Et credit in me*, ſcil veritatem: *Non morietur in æternum*, morte damnationis æternaliter, vt enim ait Auguſt. Vnde eſt mors in anima? quia non eſt ibi fides. Vnde mors in corpore? quia non eſt ibi anima. Ergo animæ tuæ fides eſt anima, vel vita. Hæc ille: Iuſtus enim ex fide viuit: Ipſe enim eſt Deus viuentium, non mortuorum. Et quia Martha dixerat: *Quæcunq; popoſceris à Deo, &c.* Ideo ait Saluator: *Credis hoc?* ſcilicet quod ſum reſurrectio, & vita: potens ſcil. reſuſcitare, & vitam conſeruare. Et ſubditur eius reſponſio: *Ego credidi, quia tu es Chriſtus*, vt enim ait

Ibidem.
Luc. 10 g
Chryſ. hom. 60 in Ioan. poſt med. tom. 3.
Thren. 3 b
Hier. 15 d
Chryſ. hom. 61 in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem.
Ibidem.
Ioan. 6 e
Ioan. 5 e
1. Cor. 15 a
Ioan. 14 a
Aug. tract. 49. in Ioan. poſt medium tom. 9.
Abac. 2 a
Mat. 22 c

A Chryſoſt. videtur non intellexiſſe quod dictum eſt, ſe à Chriſto. Sed quoniam magnum quid erat, quod dixerat, intellexit: & hoc eſt probabile, quia non vocat eam beatam ex hac confeſſione in verbis. Et hoc ideo forte quia Petrus intellexit plenariè veritatem. ſc. quod erat filius Dei æternus: mulieres vero iſtæ cēſuerunt iſtum ſicut de virtuoſo quodam homine, & approbato, & excellente, vt ait Chryſ. Et patet ex iſto proceſſu, quod eſt duplex mors, ſc. animæ & corporis. Vnde Auguſt. Mors animæ fit, cum eam deſerit Deus: ſicut corporis, cum id deſerit anima. Ergo vtriuſque rei id eſt, totius hominis mors eſt, cum anima Deo deſerta deſerit corpus: ita enim nec ex Deo viuit ipſa, nec corpus ex ipſa. Huius totius hominis mortem ſecūda mors ſequitur: Non lædetur à morte ſecunda. Item eſt duplex reſurrectio, vna à morte corporali, alia à morte ſpirituali, ſiue B animæ. De qua vtraq; ſupra: Sicut pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & filius. Et ſequitur illa pars in qua ſororis vocatio a Martha: et ibi tria. Primo, illius vocatio, & eiuſdem progreſſio. Secundo, concomitantium deſcriptio: *Iudæi ergo.* Tertio, Mariæ aduenientis humiliatio, & confeſſio, ibi: *Maria ergo*: Ait ergo: *Cum hoc dixiſſet, vocauit Mariam*, vt enim ait Chryſ. Martha, quia eam in ſpem bonam duxerat Ieſus, vocauit Mariā cum ſilentio: & hoc ideo, ſecundum Gloſ. quia ſi Iudæi audiſſent eam vocari a Ieſu, non ſequerentur, & ita non viderent miraculum: *Magiſter adeſt, & vocat te, &c.* Sed quæritur, qualiter hoc ait, cum hoc non legatur prius? Et ad hoc reſpondet Gloſ. quod cauſa breuitatis in ver- C bis Matthæi oſtendit, nō prius dictum, id eſt. quod Dominus vocauit eam: *At illa, vt audiuit, ſurrexit cito*, ex gaudio de aduentu Saluatoris, & ex deſiderio videndi eum, & colloquendi, & ex ſpe ſolatij. Ideo cito ſurrexit. Et nota hic exemplum mulieribus colloquendi cum ſilentio. Nam Martha vocauit ſororē cum ſilentio: quantò enim ſunt magis loquaces naturaliter: nam vt ait Sapiens: Mulieres magis ſunt ſilueſtres, & magis loquaces: tantò magis ſunt commendandæ ex taciturnitate. Ideo dicitur: Mulier ſenſata, & tacita. Et mulier debet diſcere in ſchola philoſophiæ, vt habitum eſt ſupra à Chryſ. *Et venit ad eum.* Et hoc ideo, quia nondum venerat Ieſus in caſtellum at ideo hoc, ſicut ait Chryſ. vt non videatur iniicere ſeipſum ſigno faciendo, ſiue ingerere, ſed rogari ab illis voluit, vt eſſet minus ſuſpectum ſignum. at non ſola iuit: *Sed & Iudæi qui erant cū D ea, ſecuti ſunt.* Et patet hic ſapientia mulieris. vnde Chryſ. ecce mulier philoſophans non expectauit magiſtrum venire, nec à luctu detenta eſt, ſed omnes Iudæos tranſiēs: propter quod ait, quod Iudæi ſecuti ſunt vt enim ait Seneca. Proprium eſt libenter facientis citò facere: *Maria ergo cū veniſſet, cecidit.* Et in hoc profeſſio maieſtatis, & poteſtatis filij Dei, & ſua humiliatio. vnde Chryſ. Calidior autem hæc ſoror ſua, quia non ob turbam verecundata eſt, non ob ſuſpicationem, quam habebant inimici de Chriſto, quod erat contrarium Deo, ſed omnia proiecit, & dixit: *Si fuiſſes hic, non fuiſſet mortuus, &c.* ſicut ait Martha ſupra. Tam ergo geſtu, quia cecidit, quàm affatu, quia ſic dixit, Chriſti poteſtatem E profeſſa eſt. Quærit autem Aug. quare narrauit euangeliſta, quod Iudæi ſecuti ſunt. Et reſpondet, vt videamus quæ occaſio fuerit, quare plures ibi eſſent, quando Lazarus fuit reſuſcitatus. Et nota quod ait vtraque *Si fuiſſes hic, non fuiſſet frater meus mortuus*, quia vt ait Gloſ. De præſente nulla infirmitas auſa eſſet apparere, apud quas vita hoſpitari nouerat. Glorioſum ergo, & iucundum, & ſecurum eſt animæ fideli, filium Dei hoſpitari in corde, & ſuſcipere, vt nulla infirmitas, nulla mors peccati, nulla triſtitia indebita ibi ſit. Infra: Qui diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & ad eum veniemus, &c. Et ſic veniēs defert ſecum omnia bona: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Sequitur pars in qua præambulorum ad miraculum ſpecificatio, cum concomitantibus. Et ſunt tria. Quorum primum eſt infremitus, & lacbrymationis Chriſti præmiſſio, cum ſua

Chryſ. hom. 61 in Ioan. poſt med. to 3.
Mat. 16 b
Auguſt. de ciu. Dei lib. 13 cap. 2. to. 5.
Apoc. 2 a
Ioan. 5 d
Chryſ. hom. 62 in Ioan. ante med. tom. 3.
Eccl. 26 c
Chryſ. hom. 60. in Ioan. poſt medium tom. 3.
Ibid. hom. 61 ante med.
Ibidem.
Senec. de beneſ. lib. 2. cap. 5.
Chryſ. hom. 62 in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 49 in Ioan. poſt med. tom. 9.
Ioan. 14 c
Ioan. 7 b
Sap. 7 b

inquiſitione. Secundò, fremitus iteratio, cùm ſua præceptione, ibi: *Ieſus*. Tertiò, ſnotum oculorum eleuatio cũ gratiarum actione, ibi: *Ieſus autem eleuatis oculis*. Ait ergo: *Ieſus, vt vidit plorantem, &c. Infremuit ſpiritu, &c.* Oſtendens naturam humanam, & denudans: nihil enim plus volebat imaginati tunc, quàm quod eſſet verus homo, vt ait Chryſoſt. [Chryſ. hom. 62. in Ioan. ante med. tom. 9.] Turbauit, inquam, ſcilicet quia voluit, ſic eſuriuit, ſic dormiuit, ſic contriſtatus eſt, ſic mortuus eſt, quia voluit. In illius enim poteſtate erat ſic, vel ſic affici, vel non affici, vt ait Aug. [Aug. tract. 49. in Ioan. poſt medium tom. 9.] *Et dixit: Vbi poſuiſtis eum?* Sed cum omnia noſceret, quare hoc quæſiuit? Et ad hoc reſpondet Chryſoſt. [Chryſ. hom. 63 in Ioan. ante med. tom. 3.] quia non vult ſe iniicere, id eſt, ingerere ad faciendum miraculum: ſed omnia ab illis diſceret, & rogatis faceret, vt ab omni ſuſpicione ſignum eripiat. Hæc ille. Ideò: *Dicunt ei: Veni, & vide*, ſcilicet oculo miſericordiæ. Et non ſolùm hoc: *Lacrymatus eſt*, monſtrans naturam humanam, ait Chryſoſt. [Ibidem.] propter quod dixerunt: *Ecce quomodo amabat eum.* Et nihilominus detrahebant ei. Vnde ſequitur: *Non poterat hic, &c.* vt enim ait Chryſoſt. [Chryſ. ibid. paulo poſt.] Confitentur quoniam aperuit oculos cæci, & tamen detrahunt ei: erat enim iudicium corruptum. Sed quæritur, qualiter ait: *Ieſus infremuit, & turbauit ſemetipſum?* quia: Non erit triſtis, neque turbulentus. [Iſa. 42. a] [Iſa. 42. c] Et loquitur de Chriſto. Item: Non commouebitur iuſtus: [Prou. 10. d] Multo minus Chriſtus. Item paſſio non cadit in ſapientem, ſecundum opinionem Stoicorum, provt recitat Auguſt. [Aug. de Ciuit. Dei lib. 9. cap. 4 ante med. tom. 5.] Multo minus in Chriſto. Et ad iſtud eſt reſpondendũ ſecundum Auguſt. quod turbatus eſt, quia voluit. Et ideò ait Auguſt. [Idem tract. 49. in Ioan. poſt med. tom. 9.] Poteſtatem attendite, ſignificationem inquirite. Fremitus ergo in Chriſto ſignat, quantum homo turbari debeat preſſus mole peccati. Et de hoc in Gloſſa. Vnde eſt turbatio aſſumpta voluntariè, & cum modeſtia, & moderamine, & in ipſa ſenſualitate. Et ſic fuit in Chriſto, ſicut ait de ſe: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. [Matt. 26. e] Item quæritur de hoc, quod ait: *Lacrymatus eſt Ieſus*, cùm dicat Apoſtolus: Nolite contriſtari de dormientibus, &c. [1. Theſſ. 4. c] qualiter ait: *Chriſtus lacrymatus eſt?* [Qualiter Chriſtus lacrymatus eſt.] Item ipſe erat potens ad ipſum reſuſcitandũ, non oportuit ergo lacrymari. Item videtur dediſſe malum exemplum alijs, quòd diſplicebat ei diuina ordinatio de morte Lazari. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Chryſoſt. [Chryſ. hom. 62. in Ioan. ante med. tom 3.] quòd lacrymatus eſt Ieſus: nondum enim aliquod reſurrectionis ſignum demonſtrabat. Et quia venerat, vt lacrymaturus oſtendens prius naturam humanam: & poſtea monſtraturus diuinam naturã in miraculo: ideò prius fleuit, & hoc, quia flere hominem docuit. Vndè Auguſt. [Aug. tract. 49 in Ioan. poſt medium tom. 9.] Fleuit Chriſtus, fleat ſe homo. Et Anſelmus: Fleuit Chriſtus amicum mortuũ, fleat ſe homo oppreſſum pondere peccati. Et patet hic mira pietas Saluatoris, quòd lacrymatus eſt. Item patet ſapientiæ veritas, & iuſtitię æquitas: Fleuit enim vt doceat nos flere, & peccata eſſe flenda. Vndè per tria, quæ dicuntur hic, ſignantur tres partes pœnitentiæ in nobis. Per turbationem, qua ſe turbauit, ſignatur cõmotio cõtritionis in corde, qua homo ſe turbat: cõputans, quæ bona Dei accepit, & quæ mala reddidit, & cogitãs, quæ iudicia expectat. Vnde contritio ſignatur per cordis contritionem, & cõparatur terræ motui, in Pſalmo: Commouiſti terrã, & conturbata eſt: ſana contritiones eius, quia commota eſt. Per hoc, quòd ait. *Infremuit*, in quo eſt, quaſi aliquis ſonus deſignatur confeſſio cum ſpiritu deuotionis. Secundũ quod ait Propheta: *Dixi cõfitebor aduerſum me iniuſtitiam meam.* In hoc, quòd ait: *Lacrymatus eſt*, deſignatur ſatisfactio pro peccatis: Deduc quaſi torrentẽ lacrymas, [Thren. 2. ſ] vt enim ait Chryſoſt. [Chryſoſt. in Matt. hom. 6. poſt medium tom 2.] Ieſus lacrymatus eſt: nunquam legitur, quòd riſit. Sic etiam & de Paulo legitur: Scripſi vobis per multas lacrymas. [2. Cor. 2. b] Vbi ait Haymo, quòd quot ſyllabas ſcripſit, tot lacrymas emiſit. Vnde Chriſtus lacrymatus eſt hic in ſuſcitatione Lazari, deflens, & deflendam oſtendens humanam fragilitatem, & mortalitatem ex peccato. Item fleuit ſuper ciuitatem, oſtendens deflendam eſſe noſtram cæcitatem, & inconſiderationem de iudicijs futuris, & malis, quæ euenient peccatoribus. Item

A lacrymatus eſt in cruce, oſtendens deflendam eſſe noſtram malignitatem & inobedientiam, ad cuius imitationem debemus lacrymari pro peccatis noſtris, & pro peccatis aliorum, & pro miſerijs, quæ ſunt in mundo. Vt enim ait Chryſoſt. [Chryſoſt. in Matt. hom. 6. poſt med. tom 2.] Lacrymæ ſunt ab igne ſpirituali, & nihil vnit Deo, vt lacrymæ, illas beatificat Deus, illę lætitiam aſſumunt continuam, & purgant à peccatis, ſicut cœlum à pluuia, & illis peccatorum deſtruuntur tenebræ. Et ibi bene de hoc. In Pſalmo: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum. [Pſalm. 6. b] Ibi Auguſt. in originali. Lacrymis lauatur voluptas, & eis impetratur miſericordia. In Pſalmo: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte. [Pſalm. 41. a] Et ſequitur iteratio fremitus cum concomitantibus ibi: *Ieſus fremens iterum*, ſcilicet volens vt

B expoſitum eſt, ſiue increpãs paſſionem, & refrænans, vt ait Chryſoſt. [Chryſ. hom 62. in Ioan. ante med. tom 9.] *Venit ad monumentum.* Et in hoc deſcriptio loci. Erat enim ſpelunca, quæ omnia narrantur, vt mortis veritas, & ſepultura denotetur: Et ait: *Tollite lapidem.* Quærit Chryſoſt. [Ibid. poſt multa.] ad quid hoc præcepit? qui enim corpus mortuum erat reſuſcitaturus, poterat lapidem tollere: Ergo non oportuit hoc præcipere. Et ad iſtud reſpondet, quòd ſic præcepit, vt haberet illos teſtes miraculi, vt non æſtimarent eſſe phantaſma: *Dicit Martha: Domine iam fœtet.* Sed quæritur, qualiter hoc ait? ex quo ſupra dixit Chriſto: *Quæcunque popoſceris à Deo, dabit tibi Deus.* Et ad iſtud reſpondet Chryſoſt. [Ibidem poſt.] quòd nihil nouerat eorum, quæ dixit Chriſtus, ſcilicet de reſurrectione fratris: & ideo vt impoſſibile propter tempus hoc ait: erat enim ex-

C traneum, quatriduanum & corruptum ſuſcitare mortuum. Et ideò Ieſus increpans eam, vt non reminiſcentem, quæ dixerat ait: *Nonne dixi tibi: ſi credideris, videbis gloriam Dei?* ſcilicet in ſuſcitatione mortui, ſicut ait ſupra diſcipulis: *Hæc infirmitas non eſt ad mortem, ſed ad gloriam Dei.* Nam in operatione miraculorum gloria Dei manifeſtatur ob operum arduitatem. ſupra: Vt manifeſtentur opera Dei in illo. [Ioan. 9. a] Et nota quòd ait: *Chriſtus fremens venit ad monumentum*, vt patet ex Auguſt. [Aug. tract. 49. in Ioan. poſt medium tom 9.] Iſte fremitus Saluatoris ſignificat fremitum indignationis, quo debet homo indignari contra peccata ſua, & in ſe conturbari, & amaricari, & ſic venire ad monumentum, quod eſt locus, in quo ſepeliuntur mortui, id eſt, ad recogitationem, & rememorationem ſuorum peccatorum: Recogitabo tibi omnes annos meos. [Iſa. 38. c] Vn-

D de ibidem dicitur, quòd conuertit Ezechias faciem ſuam ad parietem, & fleuit. Per parietem collectio ſenſuum, aggregatio peccatorum: Abij amarus in indignatione ſpiritus mei. [Ezech. 3. d] Ibi Gregorius: [Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 10. poſt med.] qualiter Spiritus ſanctus cor amarum in indignatione contra peccata ſua, reprehẽdit ſe de cogitationibus inſequitur de verbis, punit flendo de factis: In multa ſapientia, multa indignatio: [Eccl. 1. d] quia quanto plus proficimus in cognitione, tanto magis nobis indignamur de peruerſa operatione. Et ibi bene de hoc. Vel per fremitum Saluatoris ſignatur ſua ſapientia, & ſcientia de peccatis hominum, & indignatione: Quieſcite ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius. [Iſa. 2. d] Quod exponit Greg. de Chriſto, [Greg. Mor. lib. 31. c. 12 poſt medium] & de notitia eius, ſuper illud Iob: Gloria narium eius terror. Per ſpeluncam autem ſignatur anima in pecca-

E to perſeuerans, & peccata in ſe congregans: [Iob 39. e] Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis ſpeluncam latronum. [Luc. 19. g] Super quod Gregorius ibi: [Gregor. in Euang. hom 39. circa med.] Domus Dei eſt ipſa mens, atque conſcientia fidelium, quæ in læſione proximi peruerſas cogitationes profert, quaſi in ſpelunca latrones reſident. Et ibi bene de hoc. Spelunca enim eſt tenebroſitate obſcura, feritate ſordida, algore frigida, beſtijs, & inſidiãtibus inhabitata. Et ideò ſignat animam peccatricem in peccatis manentem. Vnde eſt ſpelunca doloſæ malignitatis: de qua dictum eſt in Pſalmo: Inſidiatur quaſi leo in ſpelunca. [Pſalm. 9. e] Et eſt ſpelunca libidinoſæ voluptatis, in figura: Aperite ſpeluncam, & adducite ad me quinque Reges, [Ioſue 10. d] id eſt, libidines quinque ſenſus principantes in anima volu-

[Num. 2. b; Hierem. 7. d] ptuosi. Et est spelunca impię rapacitatis: Impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina. Et est speluca intrantes per ostium, quod est Christus, vsurpant sibi dignitates in Ecclesia: Nūquid spelunca latronū facta est domus ista? &c. [Thren. 3. f; Greg. Mor. lib. 26. c. 24. ante med.; Iob 36. d] Super speluncā autem lapis superponitur, quando talis anima prava consuetudine opprimitur: Lapsa est in lacum vita mea, posuerunt lapidē super me. Quod exponit Greg. bene super illud Iob: Saluabit te de ore angusto. Lapis, inquit, superponitur, cum dura consuetudine mens in peccato demoratur. Et ibi bene de hoc. [Psalm 68. d] Ideò orat Propheta: Neq; vrgeat super me puteus os suum. De eo vero, quod sequitur: *Quatriduanus est.* Et de quatuor dieb. peccati, & de fœtore, in collatione prædicabili. Et sequitur vltimum præambulum miraculi: *Iesus autē eleuatis oculis, dixit: Gratias ago,*

B

[Chrys. hom. 63. in Ioan. fere in princ. tom. 3.] vt enim ait Chrys. de se humilia loquitur. Non enim ad dignitatē suam respicit, sed ad salutē nostrā. Et quòd posset nos attrahere, propterea excelsa quidem, & pauca, & ipsa occulta: humilia vero, & multa dixit de se. Et ideò eleuauit oculos, & gratias dedit, vt ostenderet se non esse contrariū patri, & vt amplius crederēt, supra: [Ioan 6. b] *Cùm gratias egisset, &c.* Ideò sequitur: *Quoniā audisti me, &c. Et semper me audis,* quia omnia dedit in manu filij, [Ioan. 3. e; Ibidem] supra: *Sed propter populū, vt credant, quoniā me misisti,* supra: Misit filium in mundū. [Ioan 8. d] Et supra: Qui misit me, non reliquit me, &c. [Ioan. 10. b] Sed quæritur, ex quo supra ait: Ego & pater vnū sumus. Videtur hic dare occasionem populo non credendi ipsum esse vnum cum patre. Et ad illud [Chrys. hom. 63 in Ioan. ante medium tom. 3.] respond. secundum Chrys. quòd vtraq; de se dixit, aliquando alta, aliquando humilia, vt crederent de ipso, quòd esset filius Dei ætern° & homo verus. Et ideò ait

C

hic: *Gratias ago, &c. Propter populum vt credant, &c.* Et patet hic exēplum eleuandi cordis oculos ad Deum, antequam ardua aggrediantur, & quando opera incipiuntur: [1. Cor. 10. d; Psalm. 120. a] Omnia in gloriā Dei facite: Leuaui oculos meos in montes, ait Propheta, id est, in altitudines diuinarū miserationum &c. Et sequitur illa pars, in qua de ipso miraculo: *Hæc cum dixisset* Et ibi tria. Primò, ipsa resuscitatio. Secūdò, deligationis resuscitati præceptum, ibi: *Dixit ei Iesus.* Tertiò, assistentiū credulitas, siue imitatio: *Multi ergo ex Iudæis.* Ait ergo: *Clamauit voce magna: Lazare veni foras.* Et id hoc ipsum miraculū, siue mortui resuscitatio, virtute sui verbi: [Eccl. 8. a] Sermo enim eius potestate plenus est. Sed quæritur, ex quo supra gratias egit patri, eò quòd audiuit eum, quare non ait hic: In nomine pa-

D

[Chrys. hom. 63 in Ioan. ante med. tom 3.] tris veni foras. Et ad hoc respond. Chrys. quòd oratio Christi fuit supra propter imbecilles, & imperfectiores, vt crederent, quòd esset vna voluntas ipsius, & patris. Hic autē per res, id est, miraculū auctoritatē ostendit. Et hoc fuit suæ sapientiæ, per verba quidē condescensionem: per res vero potestatē ostēdere. Hæc ille. Vt ergo ostenderet se esse verum hominē, gratias egit: vt ostenderet se esse verū Deū, ait: *Veni foras,* sua potestate sicut promiserat, supra: [Ioan. 15. f] Venit hora, quando omnes, qui in monumētis sunt, audiēt vocē filij Dei: *Et statim prodiit ligatus institis,* id est, vittis. [Iostita.] Institia dicitur vitta, quasi latum cingulū quo pueri ligātur, &c. vt enim ait Glossa: Sicut potentia Dei fuit, quòd surgit: ita fuit, quòd sic prodit, &c. [Chrys. ibid. post med.] Vnde Chrys. Vide opus testans eius auctoritatem: exiuit enim Lazarus compeditus. Et sequitur præceptio deligationis, ibi: *Soluite eum, & sinite*

E

abire. Quæritur, cùm esset euidentius miraculum, si deligatus omnino prodisset, quare nō sic fecit Dominus, [Ibidem.] Et ad hoc respondet Chrysost. quòd vt non putaretur phantasia esse res, iussit eum soluere, vt tangentes, & propè eum facti videant: quoniam ille vere esset, scilicet Lazarus, & ait: *Sinite abire,* vt videant, quòd non ad gloriationem fecit: non autem ait: sinite mecum ambulare, vt monstretur, &c. [Aug. tract. 49. in Ioan. post medium tom 9.] Secundum August. Mortuus sub lapide, signat hominem reum sub lege, quæ non potuit iustificare. Remotio lapidis signat amotionem ponderis legis per gratiam, & libertatem spiritus: [Rom. 3. f; 2. Cor. 3. e] Vbi spiritus, ibi libertas. Quòd enim Iesus lacrymatus est, & quòd voce magna clamauit, signat

quàm difficile surgit quem moles malæ consuetudinis

A

premit. Quod autem processit ligatus: signat, quòd quando contemnis, mortuus iaces: quando confiteris, procedis, adhuc tamen reus. Ideò vt soluerentur peccata dixit Deus ministris: *Soluite eum.* Hæc August. Vnde patet ex dictis, quòd mortuus Lazarus signat peccatorem mortuum, cuius manus, & pedes sunt ligati, vt dicitur hic. Est enim peccator ligatus vinculis, [Psalm. 118. b; Prou. 5. b] prout ait Propheta: Funes peccatorū circumplexi sunt me: Funibus peccatorum quisq; cōstringitur. Vnde est ligatio multiplex Vna est vinculis culpæ, quæ signatur hic. [Matt. 22. b] Alia est vinculis pœnæ: Ligatis manibus & pedibus. [Gregor. in Euang. hom. 15 post med.] Super quod ibi Gregor. Tunc ligat pœna, quos modo à bonis operibus ligauit culpa. [Iob 3. e] Pedes enim, qui

B

visitare ægrum negligunt, manus, quæ nihil indigentibus tribuunt, ligatæ sunt, &c. Item est ligatio vinculis cōcupiscentiæ mortalis corruptionis: Et quoniā vincti pariter sine molestia. [Gregor. Mor. lib. 4. cap. 30. ante post med.] Ibi Gregor. De vinculis mortalis corruptionis: Corpus enim, quod corrumpitur aggrauat animam. Et ibi Gregor. multum de hoc: [Sap. 9. d; Iob 15. a] Qui dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Ibi Gregor. bene de hoc: Data sunt super vincula. & ligabunt te. [Gregor. Mor. lib. 30. c. 12. ante med.] Ibi Gregor. de hoc bene. Peccata ergo ligant manus ne bona faciant, & ligant pedes, id est, affectus, ne bene velint. [Ezech. 3. g] Et sudarium cooperit faciem & oculos ne recte videant. Et ideò peccator ligatus est mortuus. [Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 12.] Vnde Chrys. Peccatores ligantur ebrietate in capite, quæ sensus ligat: auaritia in manibus, quæ non permittit eas extendere: sollicitudinibus in pedibus, &c. Et talis viuificatur gratia diuina in contritione, proce-

C

dit manifestans se in confessione, soluitur à ministris in satisfactionis susceptione, quibus data est potestas clauium. [Ioan. 20. f; Matt. 18. a] Infra: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ideò ait Dominus leproso mūdato: Ostēde te sacerdoti. Et sequitur tertium, scilicet credulitas assistentiū, siue imitatio, ibi: *Multi ergo ex Iudæis crediderunt,* præ miraculi magnitudine: *Quidam vero abierunt ad Pharisæos,* siue annuntiando, vt crederent: siue potius prodendo, vt sæuirent, secundum August. [Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom. 9.] Et sequitur illa pars principalis, in qua Iudæorū dolosa machinatio de apprehendendo filio Dei, & occidendo ibi: *Collegerunt ergo Pontifices.* Vnde quidam diuidunt istā partē contra totā seriem præteritā a secūdo capitulo, vsq; huc. Nam hic, & consequenter narrantur præambula ad passio-

D

nem, & concomitantia, & ipsa passio. Et secundū hoc, hæc pars in duas partes. Primò, narrantur antecedentia, & præambula passionē Secundò, narrantur concomitantia, ibi: [Ioan 18 a] *Hæc cum dixisset, egressus est.* Prima in duas. Primò, narratur Iudæorū maligna machinatio. Secūdò, narratur aduētus Domini in Bethaniam, qui erat locus vicinus loco passionis & describitur eius progressus ad ipsum locum passionis, infra: [Ioan. 13 a] Iesus ergo ante sex dies Paschæ. Prima in tres. Primò, narratur Iudæorū conspiratio. Secundò, filij Dei discessio ab eis, ibi: *Ab illo ergo die.* Tertiò, eorum conuentio in Ierusalem ad insinuandū filio Dei, ibi: *Proximum erat Pascha.* Ait ergo: *Collegerunt Pontifices, &c.* [Chrys. hom. 63. in Ioan. post med. tom 3.] Vt enim clamat Chrys. O insania! qui in aliorum corporibus mortem superauit, morti tradere æstimabant: *Hic homo,* vt enim ait Chrys. [Ibidem.] Hominem adhuc vocant, qui tantam susceperant eius diuinitatis demonstrationē, & ideò adorare oportebat, &

E

non æstimare hominem, &c. [Ioan 10.] supra proximo: Operibus credite: *Venient Romani, &c.* [Aug. tract. 49. in Ioan. post medium to. 9.] Vt ait August. Temporalia perdere timuerunt, & vitam æternā non cogitauerunt, & sic vtrumq; amiserunt. Nam & Romani, & locum, & gentem destruxerunt, sicut prædixerat Dominus: [Luc. 19. g] *Videns ciuitatē fleuit super eam* Et sequitur: Prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt. Et subditur consilij confirmatio: *Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, &c.* Ait: *Expedit, vt vnus moriatur,* vt ait Aug. [Aug. ibid. paulo post] Hic docemur per homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere. quod tamen Euangelista diuino tribuit sacramento. Vndè sequitur: *Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex, &c.* Sed quæritur qualiter ait: *Pontifex*

anni illius, cùm Deus cõstituerit vnuio bonũ summum Sacerdotẽ, quo mortuo alius debebat succedere, & post.

[Leuit. 8. c. Aug. ibid. post pauca. Luc. 1. b]

Et ad istud respond. Aug. quòd per ambitiones, & cõtẽtiones postea constitutũ erat, vt plures essent, vt per annos singulos vicibus suis ministrarent, vt patet de Zacharia. Itẽ quæritur, qualiter ait Caïphas: *Non tantũ pro gente, sed vt filios Dei congregaret*, cùm ad ipsum spectaret tantum cogitare de gente Iudæorum. Et ad hoc respond. Aug quòd Caïphas tantũ agit de gẽte, in qua erant oues, de quibus Dñs: Non sum missus, nisi ad oues.

[Aug. ibid. propè finem. Matt. 15. e. Aug. ibid.]

Sed tunc obiicitur, quòd nondũ crediderant, & ita non erant oues Dei. Et ad istud respondet Aug. quòd hæc dicta sunt secundum prædestinationẽ: licet enim nondum crediderant: erant tamen credituri, qui erant prædestinati. Sed quæritur, qualiter per Caïpham, qui erat malignus, fuit prophetatum tantum bonum. Deus enim, qui est lux, in tenebris non lucet, & ita nõ illuminat per malos. Item vt ait Dionys. Diuina bonitas in summa, & ab illis in media, & à mediis in infima descendit: Ergo prophetia vel illuminatio debet descẽdere per malos ad ipsos electos Dei.

[Dionys. de diuin. nomi- nibus 4.]

Cùm ergo quæritur, an Caïphas peccauit hoc dicendo: videtur quòd non, quia non dixit hoc à semetipso, vt dicitur in litera. Item hoc dixit cùm esset Pontifex illius anni, quod tribuit Euangelista sacramento, vt Aug. Ergo vt prius. Ad contrarium videtur, quia illud dixit, intendens mortem Christi. Sed intentio imponit nomen operi, siue affectus, vt dicitur de spiritu, & anima: Ergo peccauit.

[Aug. tract. 49. in Ioan. prope finem tom. 9.]

Et ad istud respondendum, sicut respondet Greg. in principio, loquens de asina Balaam, de qua: Sic irrationale animal, inquit, rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit. Ita sæpè quilibet indignus sancta verba per prophetiæ spiritum accipit, sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriã non pertingit, vt & supra se loquendo emineat, & infra se viuendo torpescat. Hæc ille.

[Gregor. Mor. lib. 27. cap. 1. ante med. Num. 22. d]

Non ergo mirum si Deus, qui per os asinæ verba protulit, per malos futura reuelat, provt ait Aug. bene de hoc. Et de hoc similiter August. quòd in eo, scilicet Caïpha, egit propheticũ chrisma, vt prophetaret: hoc autem vita impia, vt nesciens prophetaret. Similiter Balaã cum esset malus prophetauit: Dixit auditor sermonem Dei, iste autem nesciuit.

[August. de mirab. Sacr. script. lib. 1. cap. 34. to. 3. Aug. contra Faustum lib. 16. c. 23. tom. 6. Num. 24. a]

Ad aliud respondetur magistraliter, quòd huius sermonis, scilicet: *Expedit, vt vnus moriatur pro populo*, duplex erat intellectus: vnus scilicet procedens ea peruersa intentione illius, & ille fuit carnalis: alius verò intellectus finalis ex diuina reuelatione, & ille fuit spiritualis. Vnde Spiritus sanctus non fuit vsus voluntate illius, quæ erat mala, sed locutione. Sicut spiritus formauit verba, vel Angelus per linguã asinæ.

[Num. 22. f]

Et sic Caïphas peccauit ea peruersa voluntate, & praua intẽtione: licet ex sacramento, quia fuit Pontifex, vt ait Aug. hoc protulerit. Ex his patet, quòd Deus reuelet prælatis maximè bonis, provt ait Chrys. Vides, inquit, quãta pontificalis potestatis virtus: etsi enim indignus existens re, id est, pontificatu, prophetauit, nesciens quid dicebat: & ore scil. illius solùm vsa est gratia, contaminatum autem cor non tetigit. Multi denique alij futura prædixerunt indigni existentes Et ibi bene de hoc, & multum.

[Aug. tract. 49. in Ioan. propè finem tom. 9. Chrys. hom. 64. in Ioan. ante med. to. 3.]

Vndè & gentiles dixerunt: somnia regum esse veriora, provt recitat Macrobius: ponens exemplũ de Agamemnone recitante somnium suum ipsis Græcis euntibus ad bellũ Troianũ & eos confortante, dixerũt, somnia regia esse veriora.

[Macrob. de somn. Scip. lib. 1. cap. 3. post medium.]

Et patet hic, quòd Põtifices, & maiores amplius Christũ impugnabant, ne amitterent principatum in plebes, quẽ amabant: sicut improbrat eis Dominus: Amant primos accubitus in cœnis.

[Matt. 23. a]

Et quia diligebãt temporales dignitates supra diuinum honorẽ, & supra Deum: ideò meritò amiserunt, & fuerunt destructi à Romanis, scilic. à Tito, & à Vespasiano quadragesimo anno post passionem Domini. De hoc verò, quod ait: *Expedit, vt vnus moriatur*, in prædicabili collatione. Et sequitur secunda pars, in qua Saluatoris discessio ab eis: *Iesus ergo non palam, &c.* Sed quæritur, quare hoc, cùm posset esse cùm eis, & non teneri, sicut A supra proximo. Et ad hoc respondet Aug. quòd in hominis infirmitate viuendi exemplum discipulis demõstrauit: in quo apparet nõ esse peccatum, si fideles aliquando oculis persequentiũ se subtraherent.

[Aug. tract. 49 in Ioan. in fin. tom. 9.]

Sed abiit in regionem, &c. Et in hoc figuratur transitus Christi ad gentes, vt habitum est supra: *Et ibi morabatur cum discipulis suis*, vt enim ait Chrysost. Humanè seipsum saluat, id est, humanitatem ostendens. Vnde nullus est secutus eum, scilicet præter discipulos: quando enim omnes lætantur, & festũ celebrant, tunc discipuli sunt in periculis, scilicet cum Christo.

[Chrys. hom. 64. in Ioan. ante med. tom. 3.]

Ideò ait eis Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis.

[Luc. 22. c]

Et patet mysterium: Ephrem interpretatur fructificatio: & signat populum gentilem, qui protulit multos fructus B bonorum operum, ad quem transiuit Iesus, relictis Iudæis propter eorum perfidiam, ait Paulus: Ecce conuertimur ad gentes: Sterilis peperit plurimos.

[Ephrem quid signi- ficat. Act. 13. g. 1. Reg. 2. a]

Vel potest signare animam sanctam, & fructiferam, in qua habitat Christus cum discipulis, id est, virtutibus disciplinantibus. Supra: Venit Iesus, & discipuli in Iudæã, & ibi demorabatur. Et de hoc ibi.

[Ioan. 3. e]

Et sequitur tertia particula, in qua eorum conuentio ad insidiandum Domino: *Proximum autem erat Pascha*, in quo consueuit Dominus ascendere Hierosolymam iuxta præceptũ legis, de ascendendo illuc in tribus solemnitatibus: *Et ascenderunt multi, &c. Vt sanctificarent se ipsos*, vt ait Chrys. Mirabilis purificatio cum contaminata optione, id est, voluntate, cùm homicida mente, cùm sanguinolentis manibus, &c Idem Aug. Cruentum pascha sanC guine Domini voluerunt Iudæi habere: illo enim die debuit agnus immolari.

[Exod. 23. a. Chrys. hom. 64. in Ioan. ante med. tom. 3. Aug. tract. 50. in Ioan. non longè à princ. tom. 9.]

Sed illa celebratio fuit vmbra futuri, propheria Christi venturi, propheria illo sic passuri: vt transiret vmbra, & lux veniret: vt transiret significatiu, & veritas teneretur. Habebãt Iudæi pascha in vmbra, nos in luce: ait Aug. Pascha nostrum immolatus est Christus:

[Exod. 12. b. Aug. ibid. post pauca. 1. Cor. 5. d]

Quærebant ergo Iesum, sed male ait Aug. Quærebant enim Iesum, vt nec ipsi eum haberent, nec nos. Ideò in Psalmo: Confundantur, qui quærunt animam meam. Sunt autem, qui quærunt bene, scilicet vt habeant. In Psalmo: Non est, qui requireret animam meam.

[Psalm. 39. d. Psalm. 141. b]

Et quòd male quærebant, patet: *Dederant enim Pontifices mandatum, &c. Vt apprehendant eũ*, scilicet ad occidendum, ait Glossa: Sed non sapientia, non est consilium contra Dominum: ipse enim consiD lia prauorum dissipat.

[Iob 5. b]

Ideò vt ait Chrysost. derisibiles facti effugit volentes eum interficere. Et appropriari facit, id est, anxiari, virtutis demonstratione compungere eos volens. Et cum cœperint, sed illius concessionis. Vndè quando ait eis: Ego sum, venientibus ad capiendum eum, in terram ceciderunt, infra: Patet ergo ex dictis eorum continua malignitas, & Saluatoris potestas, & deliberata voluntas faciendi in die, & in loco, provt ipse disposuit: Ipsa enim habet potestatem ponendi animam suam.

[Chrys. hom. 64. in Ioan. post med. tom. 3. Ioan. 18. a. Ioan. 18. b]

CAPVT XII.

IEsus ergo ante sex dies Pascha. Descripta eorum conspiratione, hic de progressu Saluatoris ad locum passionis.

[Continua- tio.]

Et hoc in duas partes. Primò de progressu E Saluatoris, & peruentione ad locum. Secundò, de consolatione discipulorum, & confortatione, ac eruditione. Infra proximo: Ante diem festum Paschæ, &c.

[Ioan. 13. a]

Istud vero capitulum in tres partes.

[Diuisio.]

Primò, de aduentu suo in Bethaniam, qui erat locus proximus ipsi Hierosolymæ: & de factis ibidem. Secundò, de aduentu circa Hierosolymam, & de modo aduenendi, ibi: *In crastinum autem* Tertiò, de prædictione, siue prænuntiatione passionis suæ. & exhortatione discipulorum. ibi: *Erant autem gentiles.* In prima quinq;. Primò, aduentus Christi præmissio, & loci ad quem venit, & personarum descriptio. Secundò, Mariæ deuota veneratio ibi: *Maria.*

Tertiò, discipuli oblocutoria murmuratio ibi: *Dicit ergo vnus*. Quartò, Mariæ excusatio, ibi: *Dixit ergo Iesus*. Quintò, Iudæorum aduentus, & illius aduentus ratio, ibi. *Cognouit ergo turba*. Et hoc est, quod ait: *Iesus ergo ante sex dies Paschæ*. Et hoc conuenienter: vt enim ait Glos. Sciens eos conspirasse, venit quasi agnus ad victimam. Et hæc omnia sunt facta mystice. Sex diebus omnia fecit. Et de hoc in Glos. *Venit Bethaniam*, quæ interpretatur domus obedientiæ: vt ostenderet, quod erat obediens patri: *Vbi fuerat Lazarus* supra proximo. Et huc vt Iudæi confunderentur, vt ait Glos. *Fecerunt autem ei cœnam*. Et de hoc specialius: Cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, venit mulier, &c. Vnde Chrys. Quidam aiunt quoniam in alia domo hoc factũ est, & non in domo Lazari. Sed qualiter hoc? quia dicitur: Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Et sequitur: *Cùm esset in Bethania, accessit ad eum mulier*. Et idem di-

Isa.53.c
Bethania.
Phil.2.d.
Marc.14.a
Chrys.hom. 64.in Ioan. post med. to.3.
Mat 26.a
Marc.14 a
Aug de concord. Euang. lib.2.c.78. tom 4.
Mat.21,b
Mat.26.a
Luc 10.e
Ibidem.

B citur. Et ad istud respondendum secundum Aug. quod peractis quæ narrata sunt, hic recapitulando commemorata sunt, cum sermo Domini narretur ante biduum Paschæ. Vnde hic veritas historiæ texitur, ibi vero recapitulando commemoratur factum, & obuiatio populi narratur. De cœna vero, & vnctione ista: *Et Martha ministrabat*, suo more. Maria autem discipula erat, & ad ipsum solum Christum, sc. circuminstituit, honorem: Maria sedebat, &c. *Lazarus vero, &c.*. Vt ait Chrys. hoc fuit signum resurrectionis. sc. post dies multos viuere, & manducare. Vnde manifestum est, quoniã in domo eius pulmentum erat, id est, cœna. Et de hoc Aug. Ne

Chrys.hom. 64 in Ioan. post med. tom.3.
Aug. tract. 50. in Ioan. ante med. tom 9.
Apoc.3 d

C putarent phantasma esse: *Lazarus vero vnus erat ex discumbẽtib*. loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas cõfundebatur. at patet hic mysterium: Bethania interpretatur domus obedientiæ, & signat animam humilẽ, & obedientem, ad quam venit Dñs, & cum ea cœnat: Si quis audierit vocem meã & aperuerit ianuã, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo. In qua anima debet esse Martha, scil. perfectio operationis. Vnde interpretatur, tributum eorum. Et hoc est tributum quod debet reddi Domino: Cui tributum, tributum. Itẽ debet esse Maria, sc. amaritudo contritionis interpretatur enim, amarum mare: Magna velut mare cõtritio tua. Item debet esse Lazarus, qui interpretatur, adiutus à Dño, sc. pietas miserationis: illi⁹ enim est adiuuare animas, & misereri, qui est à Deo adiutus: Nõne oportuit te misereri, sicut & ego tui misertus sum? &c. Vel istæ tres personæ significant triplicẽ modũ viuẽdi, vt habitum est supra proximo. Et sequitur secundũ: *Maria ergo accepit librã*, in quo notatur mẽsura: *Vnguenti nardi*, id est, de foliis nardi, quæ est herba aromatica: *Pistici*, sic dicti à loco, prout ait Aug. *Pretiosi*. Et in hoc Dñi honorabilitas à Maria. Marc. vero dicit: Nardi spicati: *Et vnxit pedes &c*. Et in hoc effusa largitas: *Et dom⁹ impleta est odore*. Et in hoc patebat vnguẽti virtuositas. Sed qualiter ait hic, quod vnxit pedes, & caput, cũ dicatur, quod vnguentũ effudit super caput eius. Et ad istud respondendum, quod sicut patet ab Aug. Sępe quod vnus spõ- Euang. narrat secundum seriẽ historiæ, alias narrat per recapitulationẽ. vt dictum est supra eodẽ: Sic quod vn⁹ omittit, alius narrat, quia & pedes, & caput vnxit: prout hic narratur. Matth. verò narrat, quod effudit super caput, forte, quia pars principalior est. Mysteriũ huius patet ab Aug. Per librã vnguenti iustitia, qua iustitia vngũtur pedes Dñi, sectando vestigia eius: *vitæ*, interpretatur fides: Iustus ex fide viuit. Per capillos significantur temporalia, quæ sunt ministranda pedibus Dñi, id est, pauperib. Et de hoc amplius in collatione prædicabili, infra. Et sequitur tertium. sc. murmuratio discipuli, ibi: *Dixit ergo vnus ex discipulis eius: Iudas Iscariotes*, à loco sic dictus. Et in hoc notatur à Christo honorabilitas eius: *Qui erat eum traditurus*. Et in hoc notatur eius ingratitudo, & malignitas: *Quare hoc vnguentũ, &c*. Quæritur, sic obiicit Chrys. cum dicatur, quod hoc videntes discipuli indignati sunt, quia ait hic, quod Iudas tãtum sic locutus est? Et ad hoc respõdet, quod & om-

Rom.13.b
Maria.
Thren.2.a
Lazarus.
Mat.18.d
Aug. tract. 50. in Ioan. ante medium tom 9.
Marc.14.
Mat.26 a
Aug de concord Euang. lib 2.c.78. to.4.
Aug.tract. 50. in Ioan. ante med. to.9.
Abac.2.d
Capilli.
Iscariotes.
Chrys. hom. 64 in Ioan. circa med. tom 3.
Mat.26.a

A nes, & ille locuti sunt: sed nõ eadẽ optione, id est volũtate, quia Iudas magis maligna voluntate. Ideo sequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eũ*. Sed qualiter hoc, ex quo erat quasi dispẽsator, videtur quod ad eum pertinebat. Et ad hoc respondendũ, quod loquitur, quãtum ad affectum suum, quia nõ afficiebatur ad pauperes, nõ quãtum ad officium: *Sed quia fur erat, & loculos habens, &c*. at ex hoc patet, sicut ait Aug. quod nõ tunc periit, quando accepit pecuniã, vt traderet Dñm, sed iam fur erat, & sequebatur perditus Dñm non corde, sed corpore. erat enim vnus ex eis diabolus, supra. *Et ipse portabat ea, quæ mittebantur*, sc. ministerio, sed exportabat furto, ait Aug. Sed quæritur, qualiter hoc: erat vnus ex discipulis habẽs loculos, ex quo prohibuit Dñs discipulis: Nolite portare sacculum, &c. et: Nolite possidere aurum, neq; argentum. Ex quibus

Aug.tract. 50.in Ioan post medium to 9.
Ioan.12.a
Aug ibid.
Mat.10 b
Ibidem.b

B videtur, quod non debuit Dominus sustinere, quod discipuli portarent loculos: ipsa enim non potuit habere, quod prohibuit. Sicut ait Hieron. loquens de calceamẽtis. Et ad istud respondet Aug. homilia dicta, quærens quare habuit loculos, cui angeli ministrabant. nisi quia ecclesia ipsius loculos habitura erat. at Glos. hic: Loculos habet in sumptus pauperum condescendens infirmis. Ob ergo exẽplum ecclesiæ, sic constituit Dñs: ipse enim fuit, quasi exemplar vitæ omnium. Et ideo licet prohibuerit Apostolis possidere aurum, & portare sacculum & perã: dispensatiue tamen permisit portare loculos, in quibus portabantur, quæ mittebantur, non quæ possidebãtur. Vnde nõ ad suum vsum, sed ad

Hieron.de Eustoch. ep.2..ante med.10.1
Aug. tract. 50 in Ioan. post med. tom.9.

C pauperum, & ad horum curã. at de hac quæstione amplius infra proximo. De eadem patet à Hieron. vbi solui iussit didrachma, & pretium fuit in ore piscis. at de hoc in Glos. Similiter: Quando misi vos sine sacculo, &c. Item quærit Chrys. vt quid commisit loculos pauperum furi, & eum dispensatorem fecit? at ad hoc respondet, quod ideo sic fecit, vt omnem occasionem, scil. excusationis ei auferret, quia ex loculis habebat concupiscentiæ mitigationem. at fuit patens, quod propter solam nequitiam tradidit Dominum. Vel secundum Aug. & hoc fecit Dominus dans exemplum ecclesiæ, fures cum patitur, toleret. Ideo fuit vnus malus inter duodecim, vt nos malos toleremus, ne corpus Christi dimidatur. at sequitur defensio mulieris, siue excusatio à Saluatore, ibi: *Sinite illam*. Quæritur, quare Dominus non corripuit Iudam, sic iniuste indignantem? at ad hoc

Hier.Com. in Mat.lib. 3 c 17 prope fin tom 6.
Mat.17.d
Luc.22.d
Chrys hom. 64. in Ioan post medium tom.3.
Aug. tract. 50.in Ioan post med. tom. 9.

D respondet Chrysost. quod multa longanimitate conuertere eum volebat. et hoc supra corripuit eum, quãdo ait: Vnus ex vobis diabolus est. Supra: Nec tamen molliuit eum redargutio: *Sinite*, inquit: *Illam, vt in die sepulturæ meæ seruet illud*. Sed qualiter potuit hoc fieri, cum dicatur, quod effudit vnguentum super caput eius: ergo non potuit seruari. et ad istud respondẽdum secundum Glos. hic, quod intelligendum est: sinite, vt seruet illud, id est, partem illius, &c. *Me autem non semper habetis*. Cum dicatur: Vobiscũ sum, vsq; ad consummationem sæculi, qualiter ait hic: *Non semper me habebitis*? at ad istud respondet August. dupliciter. Primo modo, quod hic loquebatur ad Iudam, sed vnus malus,

Chrys hom. 64. in Ioan post medium tom 3.
Ioan.6 g
Mat.26.a
Mat.28.d

E corpus malorum signat, sicut vnus bonus corpus bonorum, vt Petrus. Dicens ergo hic Iudæ, significauit, quod mali manentes mali, non erant eum habituri. Vel aliter, quod non erant eum habituri secum secundum naturã humanam assumptam, siue præsentiã carnis. Secundum tamen maiestatem, prouidentiã, & inuisibilem gratiã semper impletur illud: Vobiscum sum. Hæc ille. at ista verba erant sufficientia mollire Iudam & tamen nihil horum insanientem fecit eum mollui, ait Chrys. Ex dictis patet, quod nullus debet gloriari de sublimitate honoris, vel dignitatis, vel professionis, nisi habeat vitam condecentem dignitati. Iudas enim fuit vnus ex Discipulis Domini, & tamen perditus & damnatus: Nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: sed in hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. Item patet ex dictis, quod non de-

Aug. tract. 50. in Ioan post medium tom.9.
Mat.28 d
Chrys. hom. 64 in Ioan. post medium tom.3.
Luc.10 g

bent gloriari aliqui de affluentia rerum temporalium nisi fuerint boni. Iudæ enim furi, & latroni fuerunt A commissi loculi. De talibus: Ducunt in bonis dies suos, (Iob 21.b) & in puncto ad infernum descendunt. Item patet hic exemplum, quod boni non sunt contemnendi, licet, sit malus inter eos, dum nõ faueant malitiæ illius. Vnde, & discipuli erant electi, licet Iudas malus esset inter eos. Itẽ patet hic exemplũ bonis tolerãdi malos, prout ait Aug. in fauendo eis, sed longanimiter expectando, & patientia. Et sequitur vltimũ: *Cognouit turba,* &c. Vt ait Aug. Curiositas eos adduxit, non charitas. (Aug. tract. 10. in Ioan. post med. tom. 9.) Vnde sequitur: *Venerunt non propter Iesum sed vt Lazarũ viderent.* Plus enim curabant videre resuscitatũ, quàm credere resuscitanti. (Ibidem. vers. fin.) Et quia sic veniebant propter Lazarũ: *Cogitauerunt Principes eum occidere,* à quibus oriebatur tota malitia, quia multi ex turba credebant, sed nõ ex principibus supra. (Ioan. 7.e) Et vt ait Aug. patet stulta eorum B cogitatio, & cæca sęuitia. (Aug. ibid. prope finem) Dñs, qui suscitare potuit mortuũ, nonne posset suscitare occisum: quasi diceret: planũ est, quod posset. Sed quæritur, qualiter nõ cogitabãt interficere Dominũ, qui dederant mandatũ, vt apprehẽderent eũ, supra proximo? (Ioan. 11.g) Et ad istud respondet Chrys. (Chrys. hom. 65. in Ioan. ante med. tom. 3.) quod furorem eorũ extinxerat, sedans eos recessione, qua abiit in regionẽ, iuxta desertũ, supra proximo. Et patet eorũ magis malignitas, & immitigabilis, nec documentis, nec miraculis, nec exemplis dimiserunt persequi Dominũ & miracula eius, & facta. (Ibidem.) Et sequitur illa pars, in qua descriptio aduentus Saluatoris in Ierosolymã: *In crastinum vero, &c.* Et ibi tria. Primò narratur obuiatio populi ipsi Saluatori, & modus obuiationis. Secũdo, subditur descriptio modi, quo ipse venit, ibi: *Et inuenit Iesus asellũ.* Tertiò, subiũgitur populi testimoniũ C ipsi Saluatori, nec non & Pharisæorũ murmuratio, ibi: *Testimoniũ ergo: In crastinũ autem,* sc. die Dominica: *Turba multa, &c. Cum audissent, quia Iesus venit,* id est, in veniendo erat: *Acceperunt ramos palmarũ,* ad literam habentes occasionẽ ex veteri Testamento: (2. Esdr. 8.d) Afferte frondes oliuę, & frõdes ligni pulcherrimi, & ramos palmarũ. (Matt. 21.b) *Et processerunt obuiã ei,* quo processum, siue processionẽ signat. Processio Ecclesiæ in ramis palmarũ, in qua processione, planius: *Et clamabant: Osanna:* Vt ait Aug. (Aug. tract. 51. in Ioan. non longè à princ. tom. 9.) Vox obsecrantis est magis affectum indicans, quam rem aliquam: sicut sunt quædam interiectiones in Latina lingua, quas vel dolentes dicimus, vt heu: vel delectantes, vt vah. vel cum admirantur, & dicimus. O rem nouã! &c. Nec enim Gręcus nec Latinus interpretari potuit: sicut & Racha. quæ est interiectio affectũ (Mat. 21.a) indignantis ostendens: *Benedictus qui venit in nomine* D *Domini,* sicut ipse prædixerat, supra: Ego veni in nomine patris mei: (Ioan. 5.g) *Rex Israel.* Credebant enim ad literam ipsum esse regnaturum, scil. temporaliter. Vbi de hac processione clamabant: Benedictum, quod venit regnũ (Mar. 11.d) patris nostri Dauid. Sed quæritur, quid mouit eos ad ista facienda, ex quo supra proximo dederant mandatũ Pontifices, vt apprehenderent eum, scil. ad occidendũ. Et ad hoc respondendũ est, quod illud mouebat eos exterius, scil. miraculum de Lazari suscitatione, & miraculi manifestatio, quod viderant eum discumbentẽ & manducantem. (Chrys. hom. 65. in Ioan. ante med. tom. 3.) Vnde Chrysost. Nullum signũ ita euellebat eos, id est, attrahebat ad Christum, vt quod Lazari, scilicet resuscitatio. Multitudo enim, quæ præibat, & sequebatur, erat sufficiens immittere eos, id est, prin- (Mat. 21.c) E ceps in agoniam, id est, in timorem. Hæc ille. Ideò dicitur, quod commota est vniuersa ciuitas, populi autem dicebant: Hic est Propheta: intus autem impellebat eos Spiritus Christi, volentis adimplere dispensationẽ suæ passionis: (Ibidem c) Hoc totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam, &c. Sed quæritur, qualiter Saluator sustinuit hanc obuiationem, & hunc honorẽ. Supra enim fugit honorẽ, quando volebãt eum facere Regem, (Ioan. 6.b) & supra ait: Gloriam meam non quæro: (Ioan. 8.f) Ergo videtur, quod non debuisset prædicta sustinuisse. Et ad istud respondendum est, quod iam aduenerat tempus passionis, & ideo se manifestabat, & obuiationẽ populi, & laudes sustinuit, ob adimpletionẽ scripturarum, & A prophetiarũ, vt dictum est, & ob inductionẽ multorũ ad fidem, quia mox erat passurus, & ex multitudine exhibiti honoris augebatur ignominia passionis. Itẽ quęritur de contrarietate literæ, quæ videtur, quia dicitur: Ite in castellum, quod contra vos est, &c. & quod sedit super asinam, & pullũ eius. (Mat. 21.a) Et similiter hic dicitur, quod sedit super asellum, &c. (Zach. 9.b) Et ad istud respondendum est secundum Chrysost. (Chrys. hom. 65. in Ioan. ante med. tom. 3.) quoniam vtraque facta sunt, scil. quod sedit super asinam, & pullum eius. Et primo super asinam, postquam soluta est: deinde dicentibus discipulis sedit super pullum. Et hoc fuit mysteriũ, quod primo Christus sedit in Iudæa, & quasi super veterem synagogam: deinde super Ecclesiam conuersam ex gẽtibus. Et quod vnus Euangelista omittit, alius narrat. Vnde Aug. Hic breuiter dictum est, apud alios Euãgelistas plenissimè legitur, quemadmodum sit factũ. B Et de ista obuiatione, & modo obuiationis Magister in historiis. Secundum Aug. vero, (Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 3.) rami palmarũ laudes erãt signãtes victoriã, qua erat Dominus per mortẽ superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus: (Ibid. non multum à princ.) Palam triumphans illos in semetipso. (1. Col. 2.c) Vnde notandum, quod triplicem honorem Christo detulerunt in illa terra in typũ triplicis dignitatis, vel excellentiæ in Christo. In typum enim, & figurã maiestatis, & omnipotentiæ acceperunt ramos palmarũ. Palma enim dicta, quia manus victricis ornatiua est. Est enim arbor insignis victoriæ procero ac decoro virgultu, vt ait Isidorus. (Isid. Etym. lib. 17. c. 7. in princ.) Sicut palma multiplicabo dies. (Iob 29.c) Ibi Greg. bene. Palma tarde proficit, sed diu in viriditate persistit: inferius aspera est, & aridis corticibus obuoluta: su- C perius visu & fructibus pulchra, & in imis minori amplitudine exsurgit, superius vero maioris est amplitudinis. Vnde Greg. (Greg. Mor. lib. 19. c. 16.) Quæ tenuis ab imis proficit, vastior ad summa succrescit. (Ibid. paulo post.) Per palmã ergo signatur virtuositas potentiæ, & triumphus victoriæ: Statura tua assimilata est palmæ. (Cant. 7.c) In Psalmo. Iustus, vt palma florebit. In typũ vero, & figurã suæ veritatis, & sapientiæ, & suæ dignitatis pastoralis in regendo processerũt obuiã ei, quia per ipsum gratia, & veritas. (Ioan. 1.c) Supra: Ipse enim liberauit eos de iugo legis, & de iugo omnis captiuitatis. Supra: Si filius liberauit vos, liberi estis. (Ioan. 8.d) Et ipse erat verus pastor emittẽs oues, &c. (Ioan. 10.a) Supra: Vnde Glos. hic: Ecce oues veniunt ad pastorẽ, &c. In mysteriũ vero, & figurã suæ misericordiæ, & beneficiẽtiæ clamabãt: Osãna, Osanna, vt ait Hieronymus: (Hier. 145. ad Damas. post medium tom. 3.) Hosiah, saluifica interpretatur: anna interiectio est deprecãtis. Inde Osanna D saluifica obsecro: Ipse enim Saluator mũdi supra. (Ioan. 4.a) Et in hoc professio suæ diuinitatis: Tu es Deus abscõditus, Deus Israel, Saluator &c. (Isa. 45.c) *Benedictus qui venit.* Et in hoc professio suæ humanitatis. Supra: Lux venit in mundũ, &c. (Ioan. 3.c) Et de ista professione Bernardus bene ait, (Bern. ser. 2. in Dom. in ram. palm. vers. fin.) quod ramos cedũt de arboribus, qui exẽpla patrũ prædicãt, vel excerpunt: sicut obedientiã Abrahæ, castitatẽ Ioseph. & sic de aliis. Vestimẽta prosternunt, qui eleemosynas largiũtur. Ad modũ asini, super quẽ Christus sedit, exhibent se, qui obediunt Christo: quorum quilibet potest dicere: Factus sum vt iumentũ apud te. Primi sunt prælati. Secundi sunt sæculares. Tertij sunt religiosi. Et idẽ Bernard. quod processioni cõiuncta est passio, vt discamus in nulla lętitia sæculari, id est, huius sæculi (Ibid. ser. 2. propè princ.) E habere lętitiã: Extrema enim gaudij luctus occupat. (Prou. 14.b) Processus plausũ, passio planctum designat. Et ibi bene de ista processione, & de ordinib. qui fuerunt in ea, & de illis, qui debẽt esse in processione spirituali. Et sequitur secunda particula, sc. descriptio modi, quo Christus venit Hierosolymã. *Et inuenit Iesus asellũ* sicut dictum est ab Aug. Breuiter dictum est hic, quod plenissimè, quẽadmodum sit factũ, alij Euang. dixerunt: (Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9.) *Et sedit super eum.* Prius enim super asinã, deinde super pullũ, vt dictũ est. Et hoc propter figurã, & mysterium, *Sicut scriptum est: Noli timere.* Litera enim ibi: Exulta satis filia Sion: (Zach. 9.b) *Ecce Rex tuus super pullum asinæ.* Vt enim ait Chrys. (Chrys. hom. 65. in Ioan. ante med. tom. 3.) Eorum Reges iniusti erant, & auari. Ideò ait none

conside:Hic enim,id eſt,Chriſtus non ta is,ſed mit s & manſuetus.Non enim exercitum trahens intrauit, ſed aſinum ſolum: ipſe enim eſt Rex verus. [*Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9.*] Vnde Aug. Quid magnum fuit Regi ſæculorum, & Regem fieri huminum? Et ibi bene de hoc. Et Gloſſa ſimiliter: Rex non terreno amore, quod parũ eſt, ſed quia regit mentes: [*Apoc. 19. a*] ipſe enim eſt Rex regum. [*Aug. ibid. poſt pauca.*] Secundum Auguſt. in illo populo erat filia Sion quia in illis erant oues, quæ vocem paſtoria audiebant, & pro illis hoc dictum eſt. Per pullum aſinæ cui nullus hominum inſedit, populus gentilis, qui legem Domini non ſuſcepit. Quia vt ait Greg. [*Greg. Mor. lib. cap. 7. poſt med.*] ſuper illud: Quingentæ aſinæ. [*Iob 1. a*] Nomine aſinorum ſignificatur aliquando ſtultorũ pigritia: Non arabis in boue, & aſino, id eſt, fatuoa cum ſapientibus in prædicatione non ſociabis. [*Deut. 22. a*] Item aliquando petulantiũ luxuria ſignatur: Quorum carnes ſunt, vt carnes aſinorum. [*Ezech. 23. e*] Aliquando nomine aſini ſignatur ſimplicitas gentilium: [*Iſa. 1. a*] **B** Cognouit aſinus præſepe Domini ſui Et ſic ſumitur hic De iſto autem Rege in collatione prædicabili. Et licet prędicta eſſet prophetata de Chriſto: tamen hæc nun cognouerunt diſcipuli, ſed tunc: *Sed quando glorificatus eſt* ſcil. poſt reſurrectionẽ, ſicut ſupra: [*Ioan. 2. d*] Soluite templum hoc. Et ideò ignorabant plura, quia illis nõ reuelauit, ait Chryſoſt. [*Chryſ. hom. 65. in Ioan. ante med. tom 3.*] *Tunc enim recordati ſunt*, ſpiritu reuelante: *Et hæc fecerunt ei.* Et non alia, quã quæ Scripta ſunt, ait Aug. vbi ſupra: [*Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom 9.*] Et patet hic ignorantia diſcipulorum ante reuelationẽ Spiritus, quam reuelationem promiſit eis Saluator, infra: [*Ioan. 16. c*] Cum venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatẽ, &c. Et ſequitur teſtimonium turbæ de ipſo Saluatore: *Teſtimoniũ perhibebat turba.* quæ viderat miraculum de Lazaro: Et *obuiam venit ei turba*, ſcil. qui audierunt, &c. Ex viſu vero miraculi, & ex auditu venerunt obuiam Chriſto. Et licet ita turba teſtimonium perhiberet, tamen: *Phariſæi* ex auaritia, & inuidia, & malitia: *Dixerunt, &c. Ecce totus mundus poſt eum vadit.* Vt ait Auguſt. [*Aug. ibid. paulo poſt*] Turba turbauit turbam: quid inuides cęca turba? quia poſt eum it id eſt, vadit, per quem factus eſt mundus. Hæc ille. Et vt ait Gloſſa: Hic prophetant neſcientes, poſt enim reſurrectionem totus mundus credidit in eum, id eſt, multi de toto mundo: poſtquam in omnem terrã exiuit ſonus Apoſtolorum ſicut fuit promiſſum per Prophetã: [*Iſa 60. a*] Omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: [*Matt. 2. b*] Multi ab oriente venient, &c. Et ſequitur illa pars, in prædictione, ſiue reuelatione futuræ paſſionis, & implicita eruditione, & exhortatione diſcipulorũ: *Erant autẽ quidam gẽtiles.* Et hæc pars in duas partes. Primò, narratur de aduentu gentilium, & de petitione Secundò, de paſſionis reuelatione, ibi: *Reſpondit autem Ieſus.* Et hoc eſt, quod ait: *Erant autem gentiles.* Ait ergo: Gloſſa. De Iudæis erant, qui clamabant, modo gentiles quærunt: Chriſtus enim fuit lapis angularis coniungens vtrumq; populũ, quaſi duos parietes: [*Iſa. 28. d*] Ecce mittam in fundamentis Sion lapidem. [*Pſal. 117. c*] Hic enim factus eſt in caput anguli, ait Propheta: [*3. Reg. 2. e*] *Ex his qui aſcenderant, &c.* Alienigena qui venerit de terra lõginqua, & adorauerit in loco iſto, tu exaudies, &c. Hi enim erant proſelyti, ait Gloſſa: *Et acceſſerunt ad Philippum* Et ideò fortè ad illum acceſſerunt, quia erat de eadem patria, &c. *Et ille dicit Andreæ*, qui prius crediderat, ſupra: Et in hoc humilitas Philippi: *Et dixerunt Ieſu*, quia forte dubitabant, eò quod dixerat Dominus: [*Matt. 10. a*] In viam gentium ne abieritis, ſicut patet ex Chryſ. Vt enim ait idem Chryſ. [*Chryſ. hom. 65. in Ioan. ante med. tom. 3.*] Hi gentiles propè exiſtentes venerant adorare, vt proſelyti fiant. Dicuntur autem proſelyti, qui ex gentibus Iudæi efficiebantur. Et patet hic diſcipulorũ benignitas, quod audierunt petitionem gentilium: & appetibilitas ſalutis eorum. Item patet honorabilitas eorum ad Magiſtrum. & diſcretionis veritas. [*Chryſ. ibid. paulo ante*] Poſt autem deliberationem. & collationẽ de petitione gentilium, venerunt ad Ieſum, Et patet hic exẽplum commorantibus in ſocietate magnatũ, exponere cia petitiones pauperum. Et ſequitur illa pars, in qua de reuelatione paſſionis. Et illa pars in tres. Primò, de reuelatione paſſionis, & eius ratione. Secundò, de teſti-

A ficatione clarificationis ſequentis paſſionem, ibi: *Venit ergo vox.* Tertiò de dubitatione turbæ audientis, & eius eruditione, ibi: *Turba ergo.* Ait ergo: *Ieſus autẽ reſpondit: Venit hora.* Vnde ibi adhuc tria. Primò, ipſa reuelatio paſſionis. Secundò, eius ratio, ibi: *Amen dico vobis.* Tertiò, ipſius oratio, ſiue ſupplicatio, ibi: *Nũc anima mea.* Ait ergo: *Venit hora, vt clarificetur* Sed quæritur, qualiter hoc? quia modica fuit clarificatio ab his gentilibus. Et ad iſtud reſpondendũ ſecundũ Gloſſam, quod hæc clarificatio non fuit de iſtis, ſed occaſione eorum annuntiat plenitudinem gentiũ futurarum venturã ad fidem [*Rom. 11. d*] Et quoniam altitudinem glorificationis oportuit vt præcederet humilitas paſſionis, ſicut continuat Aug. ideò ſequitur, ſcil. ratio paſſionis: *Niſi granum frumenti mortuũ fuerit.* Et vt ait Aug. [*Aug. tract. 51 in Ioan. circa med. tom. 9.*] Ipſe fuit granũ mortificãdum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide **B** populorum: Filius enim Dei erat granum purũ, viuidũ, [*Ibidem poſt pauca.*] & vigoroſum, & ſapidum, & fructuoſum: Quid bonũ. [*Zach. 9. d*] & quid pulchrum, niſi frumentũ, & vinum germinans virgines. Et iſtud granum fuit mortuum in paſſione, & attulit multum fructum, id eſt, multitudinẽ credentiũ. Sic: Si poſuerit animam pro peccato videbit ſemen lõgæuum. [*Iſa. 53. d*] Et de hoc in collatione prędicabili. Et quia ſic erat moriturus filius Dei, hortatur ad paſſionis ſuæ ſectanda veſtigia: *Qui amat animam ſuam*, ſicut continuat Aug. id eſt, qui amat animã ſuam, perdet: & ideò ſi cupis vitam tenere cum Chriſto, noli timere mortẽ pro Chriſto. [*Aug tract. 51. in Ioan. circa med. tom 9. Ibid. poſt pauca.*] Et conſimiliter, qui odit animam ſuam, ſcilicet in hoc mundo, amat, vt ait Auguſt. Mira ſententia, quẽadmodum ſit hominis in animam ſuam amor, vt pereat **C** odium ne pereat, &c. Sed quæritur, qualiter poteſt quis odire animam, cùm dicatur: [*Epheſ. 5. g*] Nemo carnem ſuam odio habuit. Et ad iſtud reſpondendum eſt, quod anima dicitur aliquando pro vita naturali, ſupra: [*Ioan 10. b*] Poteſtatem habeo ponendi animã meam. Et infra: [*Ioan. 13. d*] Pono animam meam pro te, aliquando vero ſumitur anima pro vita concupiſcentiali: [*Eccl. 18. d*] Si præſtes animæ tuæ concupiſcẽtias tuas, in gaudium te venire faciet inimicis tuis. Aliquando vero ſumitur pro vita ſpirituali: [*Luc. 14. e*] Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Prout verò ſumitur ſecundo modo, ſic eſt odienda: Qui non odit patrem, &c. Et ſequitur: Adhuc, & animam ſuam Super illud Gregorius: [*Gregor. in Euang. hom 37. ante medium*] Animam noſtram bene odimus, cum eius **D** carnalibus deſideriis non acquieſcimus: cum eius appetitum frangimus, eius voluptatibus reluctamur. Et ibi bene, & multum de hoc: Saluam facere, perdet eam. [*Matt. 10. d*] Super illud Gregorius de hoc, per totum. Et Auguſtinus ſimiliter. [*Gregor. in Euang. hom 32.*] Sed obiicitur, quod non ſolum hic hortatur ad odiendam vitam concupiſcentialẽ de qua dictũ eſt: ſed ad odiendã & ponendam animam, id eſt, vitam naturalem in morte pro Chriſto. Et ad iſtud reſpondendum eſt, quod vita concupiſcentialis odienda eſt, mortificãdo ſuas concupiſcentias modo dicto. Anima vero, vt ſumitur pro vita naturali, non eſt odienda, nec morti exponenda ſimpliciter, ſed eſt ponenda in morte pro Chriſto. [*Aug tract. 51. in Ioan. poſt med. to. 9.*] Vnde Auguſtinus: Cum talis articulus venerit, vt hæc conditio proponitur, aut faciẽdum eſſe contra Dei præceptum, aut ex hac vita emi**E**grandum, ibi eligat Deo dilecto mori, quam offenſu viuere. Ibique recitat errorem, & damnat eorum, qui ſeipſos occidunt. Et poſſet eſſe thema de vno martyre: *Qui odit animam ſuam.* Et inſinuantur tria. Quorum primum eſt vitæ concupiſcentialis animalitas, ibi: *Animam ſuam.* Secundum eſt eius debita mortificabilitas, ibi: *Perdit eam.* Tertium eſt mortificationis fructuoſa vtilitas, ibi: *Inueniet eam.* Per animam verò vitę concupiſcentialis, vt dictum eſt, quę eſt perdenda, id eſt mortificanda. Et de hoc Bernardus bene: [*Bern. ſer. 30. in Cant. poſt mediũ*] *Qui perdiderit animam ſuam, &c.* De anima ait Apoſtolus: [*Act. 20. e*] Non facio animam meam pretioſiorem, quam me. In hoc, quod ait: *Me*, mentem rationemque nominat. Per: *Animam* hoc interius, quod carni animandæ accommodatũ eſt. Et ſequitur: Si propriam deſeras voluntam, ſi corporis voluptatibus perfectè renũties, ſi carnẽ crucifigas, ſi mẽ-

bra

bra mortifices, imitatorē Pauli te esse probabis. Et post: Animam enim perdet quis, seu ponēdo, vt martyr, seu affligendo, vt pœnitens. Hæc ille. Et ibi multū de hoc. Huius autem mortificationis vtilitas est animam inuenire, quod est salutem æternam asse[q]ui: Si enim socij passionum fueritis, & consolationum. Et ideò sequitur: *Si quis mihi ministrat me sequatur*, scilicet mecum mortem sustinendo: (2.Cor.1.b) Christus enim passus est nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius. (1.Pet.2.d) Sed quo fructu, qua mercede, quo præmio? cur quærit August. Ideò sequitur: *Et vbi ego sum, illic & minister meus erit.* Et hoc est magnū præmium, vt ait Aug. (Aug. tract. 51. in Ioan. p. med. tom 9.) Gratis ametur & operis, quo ministratur illi pretium sit, esse cum illo. Vbi enim bene erit sine illo, aut male cum illo: Hæc ille: Et sic semper cū Domino erimus. (1.Thes.4.d) Et de hoc in collatione prædicabili. (B) Et sequitur quasi dictum prius exponēdo, sicut Aug. continuat: (Aug. ibid.) *Si quis mihi ministrauerit*, scil. sic me sequendo: *Honorificabit eum pater meus*, scil. vt sit cum filio eius. Quem enim maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quam vt sit ibi, vbi est vnicus: non æqualis factus diuinitati, sed consocia[t]us æternitati. Hæc ille: Gloria enim, & honore coronasti eum, (Psal 8 b) ait Propheta. Est enim honor falsus, siue fallibilis, qui non procedit ex virtute. Est enim honor in honorante, vt Sapiens: (Arist. Eth. lib.1.c.5 ante med.) quia potest honorare, quos vult. Et iste est honor inanis, & breuis & variabilis: Qui tribuit insipienti honorem. &c. (Prou.26.b) Et iste honor est nociuus, vt sæpe. Honoris enim magnitudo est additamentū pœnæ his, qui non diligunt manere, id est, viuere secundum honorem, ait Chrys. Vt enim ait Bernardus: Qui non de amore venit honor, non honor est, sed adulatio. (C) Ideò Noli quærere ab homine cathedram honoris. (Eccl.7.a) Item est honor humanus, siue naturæ humanæ conditæ, de quo in Psalmo: (Psal.48.d) Homo cum in honore esset, nō intellexit, vt enim ait Aug. (Aug. de Trin. lib.12. c.11. tom.3.) Honor hominis verus, est imago & similitudo Dei: dedecus, similitudo pecoris: Ne des alienis honorem tuum, &c. (Prou 5.b) Item est honor virtutis gratuitæ, imaginem deformatam reparantis: Flores mei fructus honoris, & honestatis. (Eccl.14. e) Et Sapientia: (Sap.8.b) Propter hanc habebo claritatem ad turbas, & honorem. Vt enim ait Chrysost. Nihil honorat, vt virtus. Item est honor gloriæ magnificantis, de quo in figura: Hoc honore dignus est, quemcunq; rex honorare voluerit. (Hester 6 d) Et iste honor est sūmus, tum à parte Dei patris honorantis, tum à parte filij cum quo, & coram quo est ipse honoratus: prout dicitur hic, & vt ait Aug. prius: (D) quod non est maior honor, quam quod adoptatus sit, vbi est vnicus. (Aug. tract. 51. in Ioan. post med. tom. 9.) Est etiam summus, & delectabilissimus ex conscientia meritorum, propter quæ sic honoratur. Ministrandum est ergo incunctanter Deo, qui sic honorat ministerium, siue in ministrantem tam excellenter, tā multipliciter, quam perenniter. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris oratio, siue supplicatio: *Nunc anima mea turbata est*, sicut continuat Aug. inquirens. (Aug. tract. 52. in Ioan. paulo à princ. tom.9.) Vnde turbata est anima tua Domine? Et respondet: Nos in se transtulit, nos in se suscepit, caput nostrū membrorum suorum suscepit affectum: sicut supra in suscitatione Lazari dicitur: (Ioan.11.d) Turbauit semetipsum. Oportebat enim, vt mediator Dei & hominū, sicut nos excitauit ad sūma, ita nobis pateretur ad infima. Hæc ille. Et ideo sequitur *Quid dicam*, quem inuocem, scil. patrem. Ideo sequitur: *Pater saluifica me ex hac hora*, scil. passionis. (E) Et de hoc in Glossa: Pater si possibile est, trāseat calix. &c. (Matt.26 n) *Sed propterea veni in hanc horam*, quasi diceret: hæc fuit ratio incarnationis, & dispensationis omnium præmissorum, vt per passionem transeam: Oportebat Christū pati, & sic intrare in gloriam suam: (Luc vlt.e) *Clarifica nomen tuū* scil. in passione, & resurrectione, ait Aug. (Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. to.9.) Me scil. a mortuis celerrime suscitando, ait Anselmus. Sed quæritur, qualiter ait: *Anima mea turbata est*. Cum etiam sententia sapientum fuerit, non cadere passionem in anima sapientis, sicut insinuat August. & sicut recitat: (Aug. de Ciuit Dei lib. 9.c.4. tom.3.) multo minus videtur, quod anima Christi fuerit turbata. Item si anima sua fuit turbata, videtur quod in eo non fuerit plenitudo gaudij. (A) Et ad istud respondendum est secundum Hugonem: (Hugo de sacram. fid. lib.2.p.1. cap.6.) vbi obijcit, quod si anima Christi ante resurrectionē passiones, & dolores sustinuit, beatitudo plena esse non potuit, vbi dolor, & pœna fuit. Et ad illud respondet, quod anima illa secundum aliud carni vnita fuit, & secundum aliud diuinitati: in eo quod carni vnita fuit, vita carnis fuit ipsa: in eo vero quod diuinitati vnita fuit, vita eius diuinitas fuit. Hæc ille. Vnde est loquendū de turbatione inuoluntaria. & quę est captiuus obnubilatiua. Et talis turbatio non fuit Christo. Et est alia turbatio voluntariè suscepta, quę nō est rationis commotiua, sed tantum est sensualitas, vt natura est: & sic potuit esse in Christo. Vnde Aug. (Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom.9.) Audis vocem fortitudinis meæ, scil. qui amat animā suā perdit eam. (B) Audi in me vocem tuæ infirmitatis: vices suggero, vt erras, sed transfero in me, quod trepidas. Hæc ille. Et loquitur in persona filij Dei alloquētis hominem. Et de hoc Chrys. bene. (Chrys. hom. 66. in Ioan ante med. tom.3.) Ostendit scil Christus quod in agonia sit ipse, tamen propter vtilitatem scil. nostram non renuit. Ostendit etiam naturam non volentem mori, sed præsenti adhærentē vitæ: per hoc etiā ostendens, quoniam non extra humanas passiones erat. Et ne dicant, quoniam extra dolores humanos existēs, facile de morte philosophatur. Hæc enim dispensationis sunt, non deitatis. Hæc ille. Ex dignatiua ergo sua dispensatione, & in persona generis humani. Et ad ostētationem humanæ infirmitatis, & ad doctrinam nostræ eruditionis, ait: *Nunc turbata est anima mea, &c.* Vnde Chrys. (Chrys. hom. 66. in Ioan. circa med tom 3.) Erudiebat per hoc, quod si quandoq; in agone constituti fuerimus, & formidine: non itaq, resiliamus, (C) à propositis, sed dicamus: Pater glorifica nomen tuum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Cū ignoramus quid agere debeamus, hoc solū habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. (2.Par.20.c) Sed quæritur cum supra dixerit: Ego, & pater vnū sumus, (Ioan.10.d) qualiter ait hic: *Pater saluifica me*, petens à patre salutem? Et supra: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater*. quasi non ipse honorificaret. Item ait: *Saluifica me ex hac hora*. scil. passionis: & tamen non fuit saluatus, sed mortuus. Et sic non fuit in omnibus exauditus, vt videtur. Cuius contrariū supra: (Ioan.11.f) Sciebam, quod semper me audis. Et ad primum respondendū est secundum Chrys. quia ait, quod nondū decentē de eo opinionem habebant, sed maiorē de patre. Ideò sic ait, sicut filiis Zebedæi ait: (Mat.20.c) Non est meū dare vobis, sed quibus paratū est à patre meo, &c. (D) Ad aliud respōdendū secundum eundē, quod Christus non dicit: Eripe me ex hac hora. & nimiū turbatione hoc cogente dico, sc. eripere me: contrariū dico: *Glorifica nomen tuū*, sc. in passione mea. Hæc ille: quasi diceret: Licet Christus peteret voluntate naturali, quia diligit vitā: tamen voluntate rationis cōformantis se diuinæ voluntati, volebat pati: prout ait planius: (Matt.26.d) Pater transeat à me calix iste nō tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis. Vnde & sicut fecit Deus pater clarificauit eū. Vnde sequitur: *Venit vox de cælo: Et clarificaui*. Et hoc videtur, sc. ante passionem. Ideò ait in præterito: *Et clarificaui*, vt ait Aug. (Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. tom.9.) sc. antequā mundus fieret, quia ipsum clarū genuit, & etiam cū de virgine natus est, & cū cęteras virtutes operatus est, quas ibi enumerat Aug. *Et clarificabo*, sc. cum resurget a mortuis, & cū exaltabitur super cœlos Deus, & etiā cum regnat in cœlis, clarificās ciuitatē cœlestem: (E) Claritas enim Dei illuminat eā, & lucerna eius agnus erit. (Apoc.21.g) Infra: Clarifica me apud temetipsū claritate quam habui antequā mūdus fieret. (Ioan.17.a) Et hæc vox, quæ de cœlo venit, fuit forma ab Angelo, vt ait Greg. exponēs istud. (Gregor. Mor. lib.28.cap.1. ante med.) Et sequitur illa pars, in qua eruditio populi de audita voce. Et illa pars in quatuor. Primò, illa vocis a turba exauditio. & turbæ dubitatio. Secundò, turbæ dubitantis à Christo eruditio, ibi: *Respōdit Iesus*. Tertiò turbæ inquisitio, ibi: *Respōdit ei turba*. Quartò eiusdē turbæ à Christo exhortatio & veritatis doctrinatio, ibi: *Dixit ei Iesus*. Ait ergo: Turba, quæ stabat, ad literam dubitauit de voce audita. Vnde minus eruditi de cœlestibus dicebant: *Tonitruū factū esse*. Alij verò, magis eruditi, & illu-

minati:

minati: *Dicebāt: quoniam Angelus ei locutus est.* Et potest A esse mysteriū: Vox enim de cœlo est prædicatio sacræ scripturæ, quā quidā audiētes timēt, & illi audiūt quasi tonitruū: Vox tonitrui eius exprobrauit terrā. Quidam vero audiunt ex amore, quibus videtur quòd Angelus locutus est. De talibus potiet dici illud: Cùm fieret vox supra firmamentum. Ibi Greg. quòd vox super firmamentū est vox Angelorum: Angelus, qui loquebatur in me. Et sequitur respōsio Christi: *Respondit Iesus: Nō propter me venit hæc vox, &c.* Et in hoc ostendit, non sibi, qui iā sciebat, sed eis quibus indicari oportebat, ait August. Vt enim ait Chrys. Non aperta, & bene significatiua erat vox, sed citò ab eis euolauit: Formidātes autem, neq; interrogabāt. Ideò ait: *Non propter me, &c.* sed vt ipsi scirēt veritates, quas erat dicturus. Vnde sequi- B tur: *Nunc iudiciū est mundi.* Et ad euidentiam literę quęritur, qualiter ait: *Nunc est iudicium,* cùm sit futurū: Sedebitis super sedes duodecim iudicātes, &c. Et in Psalmo: Cū accepero tēpus iustitias iudicabo. Et: Videbunt filiū hominis venientē cum virtute magna. Et ad istud respondendū secundū Aug. quòd est duplex iudicium, scil. discretionis, de quo loquitur hic, & damnationis, quod erit futurum ipsis incredulis: *Nunc princeps huius eiicietur foras*, quæritur, qualiter diabolus sit princeps mūdi, cùm mundus sit factus per filiū Dei? Itē quomodo eiicitur princeps mundi. Videtur enim ex modo loquendi, quòd extra mundū. Item ex hoc videtur, quòd amplius non habitat in hoc mūdo, & quòd nō habeat potestatē impugnandi, sicut prius. Itē eadē est fides antiquiorū, & nostra, vt patet ab Aug. Si ergo per fidem C eiicitur diabolus de cordibus, prius fuit eiectus de cordibus credentiū. Et ad ista respondendū secundū Aug. quòd diabolus possidebat genus humanū, & reos suppliciorū tenebat chyrographo peccatorū, & sui erant multi, non natura, sed vitio. nō quis creauit, aut genuit, sed quia persuasit & tenuit. Et quia sciuit Dominus per suā passionē, & glorificationē multos populos credituros, in quorū cordibus diabolus intus erat: cui quādo ea fide renuntiant, eiicitur foras. Hæc ille. Ideò ait, quòd prædictus princeps eiicietur foras. Et per hoc ad prima obiecta. Ad aliud respondendū secundū eundem, quòd aliud est intus regnare, aliud est forinsecus oppugnare. Licet ergo diabolus post passionē Christi oppugnet: propter quòd admonuit Apostolus: Accipite ar- D maturā Dei: non tamen regnat in populorū cordibus, sicut prius. Et si aliquando quis vulneratur, adest qui sanat, ait Aug. Si peccauerit, aduocatū habemus. Item mundus appellatur in magnis hominibus: sicut domus appellatur, à quibus habitatur, secundū quod Dominus domus bona, vel mala. Princeps ergo mundi est malorum, qui sunt in mundo. Hæc August. Similiter de hoc Chrys. quòd per mortem meam princeps mundi mittetur foras: & hoc, quia Christū, in quo non erat peccatum, per suos, scil. Iudam, & alios, interfecit. Et ideò ad huius manifestationem subdit: *Ego si exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.* Et in hoc insinuat genus mortis, scil. in cruce, supra: Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis, &c. *Significans qua morte,* quia in cruce: *Moriturus esset.* Sed qualiter ait: *Omnia traham,* cùm omnes non fuerūt tracti, nec crediderunt. Et ad istud respondendum se- E cundum August. quòd intelligendum est de omnibus, qui sunt prædestinati ad salutem, siue de omnibus generibus hominum, & quantum ad ætates, & quantum ad gradus, & quantū ad professiones, & alias differentias, vel operæ intelligendū est, quantū ad creaturæ integritatē, scilicet quoad animā, & corpus: Quia capillus de capite non peribit. Hæc Aug. Et patet hic virtuosa potestas passionis Iesu Christi, quòd per eius passionem, & mortem princeps mundi fuit victus, & eiectus. Patet etiam sapientiæ eius virtuositas, quòd vndè diabolus credebat vincere, victus est. Patet etiam iustitiæ æquitas: non enim potentia voluit vincere diabolum, sed iustitia. Quia enim diabolus per satellites

Eccl. 43. b
Ezech. 1. f
Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 8. ante med.
Zach. 1. c
Aug. tract. 53. in Ioan. ante med. tom. 9.
Matt. 19. d
Psalm. 74. a
Matt. 24. a
Aug tract. 52 in Ioan ante medium tom. 9.
Aug. epist. 49. ad Deogr. qu. 2. circa med. & Ibid. epist 157. ad Optat. ante med. tom. 2. Idem tract. 52. in Ioan. circa med. tom 9.
Ephes. 6. c
1. Ioan. 2. a
Aug. ibid. post medium.
Ioan. 3. b
Aug. tract. 52. in Ioan. post medium tom. 9.
Luc. 21. d

suos filium Dei, in quo non erat peccatū, inuasit, iustè A amisit, quos tenebat: Proponit contra eum æquitatē. Ibi Greg. multū de his, & de æquitate filij Dei in vincēdo diabolū. Et: Prudētia eius percussit inimicum. Ibi in fine de hoc. Et: In hamo capiet eum. Ibi Greg. In hamo esca ostenditur, aculeus occultatur. In hamo ergo diabolus captus est, quia dum in Christo appetit escā corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Et ibi bene de hoc: *Si exaltatus fuero, &c.* Thema de passione, siue in festo sanctæ Crucis. Et insinuātur tria. Primò, patiētis maiestas, ibi: *Ego,* sc. Deus, & homo. Ipse enim est fortis, qui intrauit domū fortis, & alligauit fortē, & diripuit vasa. Secūdò, figuratur generis passionis cōgrua qualitas, ibi: *Si exaltatus fuero.* Et hoc cōuenienter ob triūphalis vi- B ctoriæ de principibus aëris huius ostensionē: Palā triūphans illos. Itē ob significationem pacificationis terrestriū & cœlestiū, & attractionē hominū terrestrium ad cœlū: Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnū. Et sequitur: Vt reconciliet ambos per crucē. Item ob congruā responsionem ad primum peccatum. Damasc. Quia per lignū mors, oportebat per lignū dari vitā. Itē ob figurationē sanctificationis omnium, prout ait Chrys. quòd ideò in excelso ligno sustinuit mortē, vt aëris ipsius natura mundetur, qui aër fumo sacrificiorū fuerat mundatus: Ad populos exaltabo signum meū. Tertiò, figuratur passionis, siue crucis vtilitas, & virtuositas, ibi: *Omnia trahā ad me ipsum,* scil. fide passionis, & resurrectionis. Diabolus traxit omnes ad terrā funiculis peccatorū, & cupiditatū: Traxit illud in sagena sua. Sed filius Dei trahit ad se fide passionis & resurrectionis, vt dici- C tur hic. Vndè Bernard. Cœlum, & terrā, & omnia quæ in eis sunt, traxit ad lignum vitæ in medio paradisi. Itē trahit omnes ad se beneficiorū largitate: Miserās attrahit te. Item traxit post se infirmitatum supportatione: In funiculis Adæ trahā eos. Itē traxit omnes ad se bonorum operum, & exemplorum odore: Trahe me post te, in odorem vnguentorum tuorum curremus. Itē pater trahit ad filium gratiæ inspiratione, & desideriorum cœlestiū infusione, supra: Nemo venit ad me nisi pater traxerit eum. Et ibi bene de hoc. Et sequitur expositio turbæ, vel eiusdē inquisitio: *Resp. ei turba: Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum:* Requiescens accubuisti vt Leo, quis suscitabit eum? Vel: *Ex lege,* sumendo legem large: Egressus eius à principio æterni- D tatis. Vel: Potestas eius, potestas æterna. Et ideò dicunt: *Quomodo tu dicis: Oportebat exaltari,* scil. in cruce, & sic mori, &c. quasi dicerent: hoc non conuenit Christo, vt enim ait Chrysost. Nouerant quoniam Christus mortalis. Et tamē Isaïas ait: Sicut ouis ad occisionē ductus est. Vndè existimantes obstruere eum, & ostendere nō esse Christum, hæc dicunt. Et tamen passio non est impedimentum immortalitatis, quoniam mors eius transmigratio est, nulla est prohibitio ad manēdum in æternum. Et ponit exemplum: Lux solaris non interimitur, scil. in nocte; sed parum recedens, rursus apparet, scil. in die, & si crucifixus ex infirmitate, viuit tamē ex virtute. Et sequitur illa pars, in qua doctrina Saluatoris, & eruditio veritatis. Et illa in quatuor. Primò, eorum exhortatio ad bene agendū. Secundò, eius absconsio ab eis cū sua ratione, ibi: *Hæc locutus est eis.* Tertiò, descri- E ptio imperfectæ credulitatis quorundā in eum, ibi: *Verūtamen & ex Principibus.* Quartò, talium instructio ad rectè credendum: *Iesus autē clamauit.* Ait ergo: *Dixit ei Iesus: Adhuc modicū lumē, &c.* quasi diceret secundū Chrys. Adhuc paruo tempore lux vobiscum esse i ostendens, quoniam mors eius transmigratio est, & non destructio, præparās eos ad fidē. Ait idem: *Dum lucem habetis, ambulate,* id est, præsentiam meam, supra: Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi: *Vt tenebræ,* scil. infidelitatis: *Vos non comprehendant*: Abiiciamus opera tenebrarum. Vel secundum August. Ambulate, accedite, totum intelligite, & Christum moriturum, & Christum victurum, quia: *Qui ambulat in tenebris,* scilicet ignorantiæ, siue infidelitatis: *Nescit quo vadat,* supra: Qui se-

quitur

Iob 23. b
Gregor M. lib. 16. c. ante med.
Iob 25 b
Iob 40. e
Gregor. M. lib. 33. c.
Matt. 12.
Coloss. 2. c
Ephes. 2.
Damascen. orth. fid. lib. 4. cap. post med.
Chrys. hom. 1. de cru. & latr. ante med.
Isa. 49 f
Abac. 1. d
Hierem 31
Osea 11. a
Cant. 1. a
Ioan. 6. e
Gen. 49. b
Mich. 5 a
Dan 7. d
Chrys. hom. 67. in Ioan. propè prin. tom 3.
Isa 53 d
1. Cor. 15
Chrys. hom. 67. in Ioan. ante med. tom 3.
Ioan. 9. a
Rom. 13
Aug. tract. 52. in Ioan. versus fin. to. 9.

Ioan.8.b

quitur me, nõ ambulat in tenebris. Et ideò quasi exponendo ait: *Dum lucem habetis*, id est, dũ aliquid veri audirum habetis. Credite in veritatem, vt renascamini in

Aug. tract. 52. in Ioan. propè finem to. 9.

veritate, ait Aug. Non estis in tenebris, omnes filij lucis estis. Et nota quòd ait: *Ambulate dum lucem habetis*. Et posset esse thema ad peregrinos, vel ad pœnitentes. Et

1. Thess. 5. a

insinnãtur tria. Quorum primũ est, bene agẽdi opportunitas, ibi: *Dum lucem habetis*. Secundũ est, proficiendi in via ei hortabilitas, ibi: *Ambulate*. Tertium, proficiendi necessitas, ibi: *Tenebræ vos non comprehendant*. Ait ergo: *Dum lucem habetis*, id est, in præsentia filij Dei, qui est

Isa. 2. b

lux illuminans, prout dicitur hic: Ambulemus in nomine Domini nostri. Vel: *Dum lucem habetis*, scilicet huius vitæ diuturnitatem: quæ est quasi quædã lux, & quasi

Eccl. 11. e
Ephes. 5. e

dies breuis ad proficiscendũ: Mane semina semẽ tuum, & vespere nõ cesset manus tua, &c. Surge, qui dormis, **B** & illuminabit te Christus. Vel: *Dũ lucẽ habetis*, sc. fidei,

Ephes. 5. b

vel doctrinæ: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Domino, vt filij lucis ambulate. Et ideò qui habent hanc lucẽ debent ambulare proficiscendo ad Deũ. Ber-

Bern. ser. 48 in Cant. post med.
Aug. enar. 2. in Psalm. 2. post med. tom. 8

nard. ait: Ambulare, est proficere. Vnde Aug. Noli à via declinare, noli ibi remanere, noli retro respicere, persenera in ambulãdo: Ambuletis digne Deo Et: Spiritu ambulate, & hoc vt tenebræ vos nõ cõprehẽdant, sc. ignorantiæ, vel infidelitatis. Supra: Tenebræ non cõprehen-

Col. 1. b
Gal. 5. b
Ioan. 1. a
1 Ioan. 2. b
Isa. 59. b

derũt, vel tenebræ malignæ odiositatis. Qui odit fratrẽ suũ, in tenebris ambulat: Et talis nescit, quo vadat. Quãdo enim credit antecedere, aliquando retrocedit: vel quãdo æstimat declinare ad vnũ latus, ad aliud vadit: In tenebris ambulauimus, palpauimus sicut cæci parietẽ, &c. Et sequitur secũda particula, sc. absceßio Christi ab **C** eis, siue absconsio: *Hæc locutus est Iesus, & abiit, & abscondit*, non ab eis, qui videre, & diligere cœperãt, & qui ramis palmarũ, & laudibus obuiã venerant, sed ab illis, qui videbãt, & inuidebãt, &c. *Et abscõdit*, eorũ indignitatẽ ostendens, sicut supra simile: Abscõdit se, & exiuit

Ioan. 8. g

de tẽplo. Et hoc merito, quia: *Cum tanta signa fecisset, nõ credebant in eũ* Et ideò merito erant indigni præsentia

Isa. 53. a

eius, & doctrina. Et hoc: *Vt sermo Isaiæ adimpleretur, quẽ dixit: Domine quis credidit auditui nostro, & brachiũ Domini cui reuelatum est?* Per quod filius vnigenitus signa-

Aug. tract. 53. in Ioan. propè princ. tom 9.
Ioan. 1. a

tur, vt ait Aug. Ipse enim est brachiũ Domini, per quod omnia facta sunt, supra: Sicut enim brachiũ tuũ est per quod operaris, sic Dei brachiũ est verbũ, nec tamẽ brachiũ illud porrectũ extenditur, nec collectũ contrahitur, sicut brachiũ, quod est corporis membrũ, secũdum **D**

Isa 40. a
Aug. ibid.

Aug. Brachium eius dominabitur. In brachio ergo signatur filius, ratione potestatis & virtutis & ratione indiuisibilitatis a patre, vt dictũ est. Et quia dixerat: *Quis credit auditui?* quasi dicat, pauci vel nulli, subdit: *Propterea nõ poterãt credere: Quia iterum dixit: Excæcauit ocu-*

Isa. 6. c

los eorũ, non illuminando lumine fidei: *Et indurauit cor*, in duritia permittendo: *Vt non intelligant corde*, sc. intellectu credendo: *Et vt non conuertantur*, affectu se colligendo, & amando: *Et sanem eos*. sc. effectu, donis, & virtutibus perficiendo: *Et hoc dixit Isaias, quando vidit glo-*

Isa. 6. a

riã eius: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum: *Et hoc locutus est* sc. propheticè. Sed quæritur, qualiter ait: *Excæcauit oculos eorum, & non poterant credere.* Si enim non poterant credere, ergo non fuit eis imputandum, quòd non credebant. Itẽ quandiu est homo in via, siue viator habet libertatem arbitrij, & potestatem consentiẽdi gratiæ: Et ita vt prius Itẽ quæritur de hoc, quòd ait: *Excæcauit oculos eorum*. Nullius enim priuationis Deus est causa: Ergo nec excæcationis. Item lux naturalis non est causa obtenebrationis: multo minus lux spiritualis esset causa excæcationis. Item quæritur, qualiter ait: *Indurauit cor eorum* cùm solus Deus sit bonus:

Luc. 18. d
Aug. qu 83. q. 3. tom. 4.
Iob 34. d
Gregor. Mor. lib 25. c. 9. propè finem.

Nemo bonus nisi solus Deus. Ergo nemo fit peior Deo efficiente secundum August. Sed induratione fit homo peior: Ergo non est à Deo. Et ad ista respondendum est, quòd excæcatio, & obduratio dicuntur esse à Deo non effectiuè, sed dicuntur esse à Deo, quia nõ dat gratiam illuminantẽ, & mollientẽ: Inducit noctẽ, & conte-

A tentur. ibi inducere noctẽ dicitur Dominus, non quòd ipse tenebras inferat, sed quia obscura corda peccantiũ misericorditer non illustrat. Et ibi multũ de hoc Idem

August. de Genes. contra Manich. lib 1. cap. 3 tom. 1.

Aug. Deus dicitur facere tenebras, quia lumen non dat, vel quia lucẽ detrahit. Et per hoc ad aliud Dicitur enim indurare, quia cor reprobũ gratia non emollit: Si inclu-

Iob 12. c
Gregor. Mor. lib. 11. c. 5. post medium.

serit hominẽ, nullus est qui aperiat. Ibi Gregor. Includere Dei est clausis non aperire. Et obdurare per iustitiã dicitur, quando cor reprobum per gratiã non emollit: Ego interrogo cor eius. Deus huius sæculi excæcauit

Exod. 7. a
2. Cor. 4. b

mentes infidelium. Ibi Glossa de his bene. Deus qui nõ solũ bonos regit, sed malos pro merito præcipitat. Et sequitur: *Vt non credãt*, quod nõ facit malitia, sed iustitia. Excæcauit, inquã, sinens facere eos quod volũt. Et patet ex dictis infideliũ excæcatio, & merito suæ nequitiæ

Rom. 9. d
Rom. 11. a

B induratio, & in suis malis obstinatio: Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Et: Ex parte contingit cæ-

Chrys. hom. 57. in Ioan. circa med. tom 3.

citas in Israel. &c. Et de his Chrysost. scilicet quod illud, quod ait Isaïas, non causale est, sed euentus. Neque dixit: non crediderunt, sed quoniã non debebant crede-

Ierem. 13 d
Bernard ad consid. de Eugen. lib. ante med.
Ioan. 1. b

re, quia insensibiliter se habebãt illi: Sic enim positum est, non poterant, id est, non voluerunt. Sicut ait Propheta: Si mutare potest pellem suam. &c. De corde vero indurato: Cor durum, inquit, est quod non compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, minis nõ cæditur, flagellis duratur, ingratũ ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia suum. Et sic de aliis enumerat. De hoc autẽ, quòd ait, quòd Isaias vidit gloriam Dei, posset obijci, quòd nemo Deum vidit vn-

Aug. tract. 53. in Ioan post medium tom. 9.

quam, supra. Et ad istud respondendum, secundũ Aug. **C** quòd Isaïas vidit eum non sicuti est, sed modo quodã significatiuo, sicut Prophetæ visio fuerat informanda.

Ioan 11. e
Exod. 33. d
Exod. 33. d
1. Ioan. 3. a

Vnde videre gloriam Dei dicitur tripliciter: vel videre opera Dei miraculosa, supra: Sic & videbis gloriã Dei: vel videre magnificentiam eius in subiectis creaturis, sicut loquitur hic. Et sicut vidit Moyses gloriam Dei: vel videre eum facie ad faciẽ, prout ait Propheta: Videbitur in gloria Et hanc visionem gloriæ petiit Moyses, quando ait: Ostende mihi gloriã tuam: Videbimus eum sicuti est. Et sequitur illa pars, in qua imperfectionis incredulitatis quorumdã subiunctio: *Verumtamẽ ex principibus, &c.* Et patet imperfectio taliũ, quia propter timorem humanum, & propter humanã gloriam, confessionẽ veræ fidei dimittebant. Ideò ait: *Propter pharisæos non confitebantur vt è synagoga non eiicerentur*, sicut fue-

D rat per eos conspiratum, supra: *Et dilexerunt gloriã hominum*, & ideò non rectè credebant, supra: Quomodo

Ioan 9. d
Ioan. 5. g

potestis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis? Credentium autẽ est gloriari in Christo, & in cruce eius: Mihi

Gal. vlt. d

autẽ absit gloriari, nisi in cruce Domini. Et ideò in frontibus credentiũ crucem infixit, vbi quodam modo est sedes verecundiæ. Et vt de nomine eius non erubescat.

Aug. tract. 12. in Ioan. propè finem tom 9.

& magis gloriã Dei, quam hominum diligat. Hæc Aug. Et sequitur illa pars, in qua doctrina Christi, & instructio credentium de modo credendi, ibi: *Iesus autem clamauit*. Et illa in tres partes. Primò, instructio de modo credẽdi. Secundò. cõminatio, siue denuntiatio iudicij futuri non rectè credẽtibus. ibi: *Si quis audierit verba mea.* Tertiò, expositio dicti, ibi: *Sermo, &c.* Ait ergo: *Iesus autẽ*

E *clamauit* Et in hoc affectuositas ad prædicandũ. Supra

Ioan. 7. d

simile: Stabat Iesus & clamabat: Qui credit in me, &c. Et ostẽdit vnitatẽ fidei, qua creditur in ipsum, & in patrem: quasi dicat, vt ait August. Quid formidatis credere in me? In Deum fides peruenit per me. Et in hoc ostendit indissimilitudinem substantiæ vtriusque. Vt

Aug. tract. 54. in Ioan. ante med. tom. 9.
Ioan. 7. d

enim ait August. Iam dixerat: Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, nunc autem ait: *Qui credit in me &c.* Quia homo apparebat hominibus, cùm lateret Deus: ne putarent hoc esse eum tantummodo, quod videbant talẽ ac tantum se volens credi, qualis & quantus est pater. Ideò ait: *Qui credit in me, &c.* id est, in hoc quod videt: *Non credit in me, sed in eum qui misit me*, id est, in patrem, &c. *Et similiter qui videt me*, &c. Sed quæritur, quare non replicat hic di-

cendo:

cendo: *Qui videt me, non videt: sed videt eum, &c.* sicut replicauit. Qui credit in me, &c. Et ad istud respondet [*Aug. ibid. post aliqua.*] Aug. Et est in Glossa, quod per dictum superius voluit, vt non crederetur filius hominis tantum: quod autem hic ait, &c. voluit ostendere, quod non æqualis patri: Vnus enim est actus videndi patrem & filium, & vna luce fidei videntur. In hoc enim quod ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me*, ostenditur, quod erat filius Dei. Nam Apostolo credimus, sed non in Apostolum, sed in Christum credimus, qui est æqualis patri. Et hic [*Chrys. hom. 68. in Ioan. ante med. tom 3.*] loquitur de visione, quæ est per intellectum, ait Chrys. ponens exemplum, qui eleuat aquam fluminis, vel accipit, & magis autem illam. Hæc ille. Vnde explanans [*Ibidem.*] ait: *Ego lux in mundum veni*. Vt enim ait Chrys. imbecillior imago ad propositum, id est similitudo, vel exemplum: quoniã enim Deus pater vocatur lux, & Paulus B vocat filium splendorem. Ideo ait: *Lux veni*, illuminãs, [*Hebr 1.a*] *Vt omnis qui credit*, illuminetur. Supra: Erat lux vera, [*Ioan. 1.a*] quæ illuminat omnem hominem: *Nõ manet in tenebris*, [*Ioan. 3.c*] supra: Dilexerunt magis tenebras. &c. Et de ista luce, [*Ioan. 1.a*] supra: Erat lux vera Et supra: Lux venit in mundum. [*Ioan. 3.c*] Et supra: Ego sum lux mundi. Et supra: Quandiu sum in [*Ioan. 8.b*] mundo, ego sum lux mundi. Ipse enim est lux illumi- [*Ioan. 9.a*] nãdo in intellectu. supra: Lux vera. Item ipse lux inflã- [*Ioan. 1.a*] mans in affectu & illuminans. Supra: Lux venit, & di- [*Ioan. 3.c*] lexerunt homines magis tenebras. Item ipse est lux dirigens in opere & effectu. Supra: Ego sum lux mundi [*Ioan. 8.b*] qui sequitur me, &c. Item ipse fuit lux in miraculis coruscantibus. Ideo supra, vbi de miraculis, ait: Quandiu [*Ioan. 9.a*] sum in mundo, lux sum mundi. Item ipse est in exemplis resplendentibus & dirigentibus, & perducentibus C ad gloriam, vt dicitur hic: *Ego sum lux in mundum veni*.

Et sequitur illa pars in qua denuntiatio iudicij futuri non credẽtibus & spernentibus: *Et si quis audierit verba mea*, sc. auditu exteriori: *Et non custodierit*. sc. affectu [*Matt. 5.c*] interiori, & operis effectu, quod est insufficiens: Qui solueris vnũ de mandatis, sc. nõ perfecte implendo: Minimus iudicabitur. Oportet enim audire & custodire, [*Ioan. 14.c*] infra: Qui habet mandata mea, & seruat ea. *Ego non iudico eum*, sc. in præsenti. Et subdit causam: *Non veni*, sc. in [*Ioan. 3.b*] primo aduentu: *Vt iudicem mundum, sed vt saluificem* supra: Non misit Deus filium, vt iudicet mundum, sed vt saluetur per eum. Sed quæritur, qualiter ait: *Non iudico* [*Ioan. 5.d*] *eum*: cum dicatur: Omne iudicium dedit pater filio. Et [*Aug. tract. 54. in Ioan. post Medium tom 9.*] ad hoc respondet August. quod intelligendũ est, non iudico modo id est, in primo aduentu. Patet enim mise- D ricordiarum misit filium in primo aduentu veniet filius cum potestate magna ad iudicandum & condemnandum non credentes: Cum enim tempus accepero [*Psal. 74.a*] iustitiam iudicabo: ait Propheta in persona filij. Et ideo vt non pigriores fiant discentes & audientes, subdit: *Qui spernit me*, non credendo me filium Dei esse: *Et non accipit verba mea*, sc. audiendo & custodiẽdo: *Habet* [*Rom. 2.b*] *qui iudicet eum*, sc. in nouissimo die: Quia qui in lege [*2. Cor. 5.b*] peccauerunt, per legem iudicabuntur: Oportet enim manifestari ante tribunal Christi, vt vnusquisque referat propria corporis, &c. Et sequitur vltimum sc. manifestatio dicti: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit*. vt ait [*Aug. tract. 54. in Ioan. post medium tom 9.*] August. Satis manifestat se ipsum esse iudicaturum, seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiauit, seipsum ianuam, sine ostium posuit. Supra: Sibi enim dedit pater E omne iudicium. Supra: *Ego ex me ipso non sum locutus*, [*Ioan 10.a*] [*Ioan. 5.e*] quia a me ipso non sum, ait Aug. in persona eius: *Sed* [*Aug. Ibid. paulo post*] *qui misit me, dedit mihi mandatum*: non per Angelum, non per creaturam, sed filius est verbum patris & sapientia, in qua sunt mandata patris, Filius enim à patre nascendo accepit quod habet, deditq; pater gignendo, & quod sit vita, & sapientia patris, quod est verbum patris: Omnia mandata sunt patris, ait Aug. vbi supra [*Ibidem. post pauca.*] Et ideo sequitur. *Quid dicam*, sc. interius: *Et quid loquar* [*Ibidem.*] sc. exterius secundum Glossam, vel secundum Ang. vt prius, quod dicat quod loquatur à patre est: quia & ipse verbum à patre: *Et scio, quia mandatum eius vita æterna est*. Sed qualiter hoc? quia mandatum patris du- A cit ad vitam æternam: Si vis venire ad vitam, serua [*Mat. 19.d*] mandata. Ergo non est vita, sed ad eam ducit. Et ad istud respondendum quod verbum patris est sapientia patris: neq; filius accepit mandatum, quod aliquando nesciebat: sed sicut filius est vita à patre genita sic & mandata sunt patris, quia verbum patris, in quo omnia mãdata: *Ideo quæ ego loquor*, sc. docendo: *Sicut dixit mihi*, veracem gignẽdo. Verax enim genuit veritatem: *Sic loquor*, scil. veritatem. In his ergo omnibus locutionibus quas etiam conculcat, non intendit aliud, nisi quod nihil proprium loquebatur: sed omnia vt à patre habens. Et quod sicut mandatum dedit ei pater, sic locutus est. Sicut recolligit Chrysost. Et vt patet ea dicta spernẽ- [*Chrys. hom. 68. in Ioan. circa med. tom 3.*] tibus filium, & verba sua non accipientibus iudicium erit, & ipse filius eos iudicabit: Disperge superbos in [*Iob 40.a*] B furore tuo. Ibi Gregorius: Deus in extremo iudicio, [*Greg. Mor. lib 32 c. 7. ante med.*] & tranquillus iustis, & iratus iniustis apparebit. Et ideo nunc restat salubre consilium, sc. Christum non spernere: sed in eum credere, & verba sua accipere, in- [*Iob 19 d*] telligendo, memorando, & perficiendo, vt in iudicio [*Greg. Mor lib. 14. c 30. propè finem.*] talis glorificetur: Fugite à facie gladij Et sequitur: Scitote esse iudicium. Ibi Greg. Vitari terror iudicis non [*Prou. 6. d*] nisi ante iudicium potest. Modo non cernitur, sed pre- [*Iob 26.a*] cibus placatur: in iudicio vero & videri potest, & pla- [*Greg. Mor. lib 17. cap. 13 ante med.*] cari non potest: Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Et illud: Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? id est, terribilem maiestatem aduentus eius ad iudicium, secundum Gregorium ibi multum de hoc.

C

CAPVT XIII.

ANte diem festum Paschæ. Præmissis quibusdam præambulis ad passionem, & descripto aduentu Saluatoris, in parte ista de confirmatione discipulorum & eruditione, & recommendatione Deo patri ante certamen passionis. Et secundum hoc diuiditur in tres [*Diuisio.*] partes. Primò, narratur de confirmatione discipulorum exemplo humilitatis & imitabilis operationis Iesu Christi & hortatione mutuæ dilectionis. Secundò. de doctrina Iesu Christi & de promissione consolationis. infra, ibi: Non turbetur cor vestrum Tertio, de recom- [*Ioan. 14.a*] mendatione discipulorum Deo patri humilitate oratio- [*Ioan. 17.a*] D nis, infra, ibi: *Hæc locutus est Iesus*. Prima pars, scilicet istud capitulum in quatuor partes. Primò præmissio exempli, quod erat daturus. Secundò, adiunctio exhortationis ad imitandum. ibi: *Postquam ergo lauit*. Tertiò quia prædixerat de sua passione, eius à quo erat tradẽdus, detectio, siue denudatio in generali, ibi: *Cum hæc dixisset*. Quartò, præmunitio discipulorum de ipsa passione, ibi: *Filioli adhuc, &c*. In prima parte sic procedit. Primo, temporis, quo erat daturus exemplum præmittitur opportunitas. Secundo, exempli humilitas, ibi: *Surgit à cœna*. Tertiò, Petri negabilitas in recusando ne lauaretur à Christo, ibi: *Venit ergo ad Simonem Petrum*. Ait ergo: *Ante diem festum Paschæ*, dicitur: Prima die Azymorum. Et Marcus idem. Dies ergo Pa- [*Mat 26.d*] [*Marc. 14.a*] schæ hic appellatur, prima dies Azymorum: Appro- E pinquauit dies festus Azymorum. Et de hoc in Glossa bene. Similiter de significatione vocabuli, quia Pascha [*Luc 22.a*] potest dici vel à passione, vel à transitu: Augustinus, & [*Aug. tract 55. in Ioan. prope princ. tom. 9.*] in Glossa, *Sciens Iesus, quia venit hora, vt transiret, &c*. ecce Pascha, ecce transitus, & vnde, & quo scilicet de mundo ad patrem. et hic spes membris in capite est data, quod essent illo transeunte sequutura, ait Aug. [*Ibidem paulo post*] Pascha enim nostrum immolatus est Christus: *Cum di-* [*1. Cor. 5 a*] *lexisset Christus Iesus suos* Propria factus homo., ait Glossa: Sic enim Deus dilexit mundum vt vnigenitum suum daret, & cætera. Supra. *In finem dilexit* [*Ioan. 3 b*] *eos*, id est, in Christum, qui est finis perficiens non interficiens. finis quousque eamus, non vbi pereamus, vt se, ipsi de hoc mundo ad suum caput transirent, ait

Aug. ibid. poſt.
1. Tim. 1. a
Aug. ibid. poſt pauca.
Ioan. 15. b

Aug. Finis enim legis eſt Chriſtus. Nec eſt intelligendum, quod in finem dilexit ſuos, ita quod poſt mortem non diligeret eos. Poteſt tamen intelligi: *Vſq; in finẽ dilexit eos:* id eſt, vt moreretur propter eos. ſecundũ Aug. infra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam ſuã ponat quis pro amicis ſuis, &c. De die huius cœnæ, & de contrarietate, quæ videtur eſſe ex dictis Euang. Magiſter in hiſtoriis multum, vbi ait: quod per hoc, quod ait hic Ioan. qui dicit Dominum manducaſſe ante diẽ feſtum Paſchæ, & per alia quæ ibi inducit Dominus, ſciens ſe paſſurum ea die, ſcil. decimaquinta luna, anticipauit comedere Paſcha in veſpere præcedẽti. Et quia ea nocte licite potuit comedere fermentatum, græci conficiunt corpus Domini de fermentato, accipientes ex hoc fomentum erroris. Sed ſicut ait Magiſter ibi, ad hoc poteſt dici, quod dies feſtus Paſchæ erat decimaquinta luna, & ante hunc fecit Dominus Paſcha, B prout ibi proſequitur Magiſter. Et de hoc in Gloſſa, ſimiliter hic. Paſcha autem dicitur quadrupliciter, ſecundum Innocentium de officio Miſſæ, vel dies ſcil. immolationis ſupra.

Ioan 6. a

Proximum erat Paſcha Iudæorum. Vel dicebatur Paſcha ſolemnitas ipſa vt hic: *Ante diem feſtum Paſcha* Vel dicitur Paſcha, ſcilicet agnus Paſchalis

Mat 26. b
Mat. 26. a

Vbi vis, paremus tibi comedere Paſcha? Vel Paſcha dicebatur hora: Poſt biduum Paſcha fiet.

Hebdomas hora, dies, epula quoque Paſcha vocatur.

Leu. 23 f

Dies ergo feſtus hic dicitur decimaquinta dies, quia decimaquinta non erat ſolemnis, initium ad veſperã: Decimaquarta die ad veſperum erit Dñi Phaſe. Prima er-

Mat. 28 e

go die Azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum. C at ſequens dicebatur dies feſtus hic: Et nota quod ait: *Diem feſtum Paſchæ.*

Aug. tract. 55. in Ioan prope princ. tom. 9.

Vt enim ait Aug. ſuper Ioan. Paſcha tranſitus dicitur, & eſt Hebraïcum nomen. Et Paſcha celebramus quando à diabolo, tranſimus ad Chriſtum: ab inſtabili ſæculo, ad fundatiſſimum regnum. Et

Ambroſius Hexaemer. lib. 1. c. 4. circa med. tom. 1.
Exod 12 b
Eccl 39. d

Et Ambroſ. Paſcha eſt tranſitus à vitiis ad virtutes, à paſſionibus carnis ad gratiam & ſobrietatem mentis. Et de iſto Paſchate in figura dicitur: Phaſe Dñi, &c. id eſt, tranſitus. Qui ergo volunt tranſire cum Chriſto capite, debent celebrare Paſcha tranſeundo dictis modis: Tranſi hoſpes Vnde Aug. Vtere hoc modo, ne te decipiat mundus, quem intraſti. Iter agis, exiturus veniſti non remanſurus. Stabulum eſt hæc vita noſtra: vtere nummo, quomodo vtitur viator in ſtabulo, menſa calice, vrceo, lectulo, dimiſſurus non permanſurus. Hæc ille.

Paſcha quadruplex.

Et ex his patet, quod eſt quadruplex Paſcha, id eſt, D tranſitus à diabolo ad Deũ, ſiue à vitiis ad virtutes. Et huius trãſitus figura fuit Paſcha, ſiue Phaſe. quod celebrauit populus in egreſſu de Ægypto.

Exod. 12 f

Et eſt tranſitus a paſſionibus carnis ad ſobrietatem mentis. Et huius

Num. 9. a

tranſitus figura Paſcha, quod celebrauit populus Et eſt tranſitus ab amore rerum creatarum ad amorem ſolius creatoris. Et huius trãſitus figura fuit Paſcha, quod

4. Reg. c 23. e
2. Par. 35 f

celebrauit Ioſias, poſtquã deſtruxit omnes abominationes, &c Et eſt tranſitus à ritu legalis obſeruantiæ ad veritatem legis Euangelicæ, & à mortalitate huius vitæ ad æternitatem gloriæ. Et huius tranſitus, figura fuit Paſcha quod celebrauit in paſſione.

1. Cor. 5. e

Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus, vt in ipſo, ſicut in capite, E tranſeamus. Quod verò ait hic: *Cum dilexiſſet ſuos, &c.* intelligendum eſt, quod nihil dereliquit eorum, quæ qui valde amat, decens eſt facere: *Et in finem dilexit,*

Chryſ. hom. 69. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibid poſt pauca.
Aug. tract. 55. in Ioan. ante med. tom. 9.

id eſt, continuè ait Chryſ. vbi multum de hoc Et quoniam debebant dolere vehementer, inducit eis conſolationem, vt ait idem Chryſ. at ideo ſequitur: *Et cœna facta, cum diabolus miſiſſet in cor Iudæ.* Vt enim ait Aug. non ita intelligere debemus cœnam factam, velut iam conſumptam: adhuc enim cœnabant, cum Dominus ſurrexit: nã poſtea recubuit, & buccellam traditori dedit: *Cum miſiſſet diabolus in cor Iudæ.* Ergo ſecundum hoc videtur, quod tunc primo cogitauit tradere Dominum Cuius contrarium videtur Supra enim dictum

Ioan. 6. b

eſt: Vnus ex vobis diabolus eſt: Et ſupra proximo dictũ eſt, quod erat fur loculos habens. Item ſecundum hoc A videtur, quod diabolus habet poteſtatem ſuper animas rationales, immutandi eas, & immittendi in eas quæ vult.

Aug tract. 23. in Ioan. ante med. tom. 9.
Ibid. tract. 55. circa med.

Cuius contrarium videtur per Aug. vbi ait: Nihil potentius eſt iſta creatura, quę mens dicitur rationalis, nihil ſublimius: quicquid ſuper hanc eſt, creator eſt. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſt. hic, vbi ait: Quod hæc miſſio fuit ſpiritus ſuggeſtio, nõ per aurem ſed per cogitationem, non corporaliter, ſed ſpiritualiter. Similiter bonæ ſuggeſtiones fiunt à bono ſpiritu, ſed intereſt, quibus non eorum mens conſentiat; vel deſerta per merita, vel adiuta per gratiam. Hæc ille. at ergo immittere in animã per ſuggeſtionem. at ſic diabolus immittit, quibus anima ex libertate arbitrij conſentit. at eſt immittere per ſuggeſtionem a bono ſpiritu, & per informationem à Deo. Et ſic immittũtur bonæ cogitationes a bono ſpiritu, & à Deo in animam. Illius B enim eſt formare animam & iuſtificare, cuius eſt eam creare: Veritas in cor hominis, qui operatur iuſtitiam non migrando, ſed tanquam imprimendo transfertur: Sicut imago ex annulo in ceram trãſit, & annulum nõ relinquit.

Ibidem. poſt medium

Ad iſtud reſpondendum ſecundum Aug. Iam venerat ad conuiuium explorator paſtoris, inſidiator Saluatoris, traditor Redemptoris at ideo amplius ſuggeſſerat diabolus ei, quod prius immiſerat, & ad hoc faciendum cor ſuum firmauerat. at ideo ait his: *Cum miſiſſet &c. Sciens, quia omnia dedit in manu eius.* Quæritur

Ioan. 3. d

cum hoc ab æterno ſciuiſſet. Supra: Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. qualiter ait nunc: *Sciens,* &c. Item ſi omnia erant in manu eius: ergo & Iudas. C Sed de manu ſua nemo poteſt rapere, ſupra, at ita non

Ioan. 10. d
Aug. de Trin. lib. 5. c. 12. to. 3

potuit Iudas peccare, nec tradere eum. at ad hoc reſpondẽdum eſt ſecundum Aug. quod dicitur Deum cognoſcere aliquid, vel ſcire, quando facit nos ſcire vel cognoſcere at quia tunc fecit ſcire, quid faciebat pro amicis, qui patienter vtebatur inimicis. Ideo ait. *Omnia*

Aug ibid. tract. 15. in Ioan. poſt med. to. 9.

dedit in manu eius Mala ſc. in vſum, & bona in affectũ, vt ait Aug. Sciebat enim pro amicis mortem ſuſtinere, & malo ipſius Iudæ bene vti. at ideo Iudas erat in manu eius, cuius malo bene vtebatur. Iſta cœna ſignificabat Chriſti paſſionem, poſt quam non fuit aliud prandium. at de hoc in Gloſ ſatis: Sciens etiam quia à Deo exiuit, non eum deſerens, ſupra: In propria venit: *Et ad*

Ioan. 1. b
Ioan. 16. g
Aug. ibid. prope fin.

Deum vadit. nos ſuos relinquens. Infra: exiui à patre, &c. Et ſubditur ſecunda particula: *Surgit à cœna,* &c. Vt enim ait Aug. Paſſurus exitia, præmiſit obſequia non ſolum eis, pro quibus erat ſubiturus mortẽ, ſed illi etiã D qui erat traditurus eum ad mortẽ. Hæc ille. at in hoc patet humilitas redemptoris. at non ſolum ſic ſurrexit & poſuit veſtimenta, ſcil: *Cum accepiſſet linteum,* &c. at in hoc patet Saluatoris ſtupẽda humilitas, & ſedula ſtudioſitas in obſequendo, & expedita præparabilitas ad miniſtrandum, & laborioſitas in lauando. Vnde Chryſ.

Chryſ. hom. 69. in Ioan. ante med. tom 3.

Non antequam recumberet, ſed poſtquam reſederunt omnes, tunc ſurrexit: neq; ſimpliciter lauat, ſed veſtimẽta deponens: neq; ad hoc ſtetit, ſed & linteum præcinxit: neq; hoc contentus eſt. ſed & ipſe impleuit peluim, per omnia monſtrãs, quoniam non execrabiliter oportet facere talia, cum bene fecerimus, ſed cum magno

Aug. tract. 55. in Ioan. poſt medium tom. 9.

E deſiderio Hæc ille. at ſicut inſinuat Aug. depoſitio veſtimentorum ſignificabat, quod formã ſerui accepit, quãdo ſeipſum exinaniuit: non depoſuit quod habebat ſed quod non habebat accepit. Crucifigendus erat, exſpoliatus eſt veſtimentis, inuolutus eſt linteis, & tota illius paſſio noſtra purgatio fuit. Hæc ille. In figura ergo & præteritæ incarnationis, & futuræ paſſionis hæc dignatus eſt facere. at de his in Gloſ. Vnde ad eius imitationẽ debemus ſurgere à cœna carnalis delectationis

1. Cor 11. e
Iob. 1. a

de qua in figura: Vnuſquiſq; præparat cœnam ſuã, &c. Relinquẽs prandiũ ieiunus peruenit ad corpus, &c. at debemus deponere veſtimẽta. ſc. conuerſationem pri-

Eph. 4. e

ſtini hominis Deponite vos ſecundũ priſtinam cõuerſationem, veterẽ hominẽ. at debemus præcingere nos

Luc 12. e
Gregor. in

linteo, ſc diſciplina vitę pœnitentialis Sint lumbi veſtri præcincti Ibi Gregor de hoc dicitur: Accinge ſicut vir

lumbos

[Euang. hom. 23. ante med. — Iob 38. a — Gregor. 138. Mor. c. 4. — Thre. 11. f — Ibidem. — Cant. 5. b]

lumbos tuos. Ibi Gregorius de hoc. Et debemus effundere aquam in peluim, profluuium lacrymarum in cor, recognoscendo eius fragilitatem: Quasi torrentem lacrymas. Et sequitur affunde sicut aquam cor tuum. Et debemus lauare pedes discipulorum, scil. affectus cordis, qui debent esse sub disciplina Dei, prout ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Et sequitur tertia particula, in qua ob reuerentiam Saluatoris, Petri refutatio & negabilitas, ne sibi lauaret pedes. Et ibi duo. Primo, de hoc mutua collatio. Secúdo, veritatis instructio, siue eruditio, ibi: *Dicit ei Iesus*. Ait ergo: *Et cœpit lauare pedes*. Et sequitur: *Venit ergo ad Simonem*. Ex his videtur, quod aliquibus iam lauasset pedes, sic obiicit Aug. at ad hoc respondet, quod non est intelligẽdum, quod post aliquos ad illum venerit, sed quod ab illo cœperit. Quando ergo cœpit lauare, venit ad eum à quo cœpit. Ait tamen Chrysost. Mihi, inquit, videtur proditoris primo lauasse: Incepit enim ab vltimis, & tunc venit ad Petrũ. Sequitur vero: Decens erat proditoré stultum existentem antè verticẽ Apostolorum, id est, Petrum recubuisse. at tũc postquã lauit pedes eius, venit ad Petrũ: *Dixit ergo ei Petrus: Tu mihi lauas pedes?* Expauit Petrus, quasi diceret: Quid est: *Tu*, & quid est: *Mihi*? ac si diceret: Tu es filius Dei æternus, & ego homo mortalis. Vnde Chrysost. planius: Tu lauas pedes meos manibus, quibus oculus cęci aperuisti, leprosos mundasti, & mortuos suscitasti? Et subditur responsio Saluatoris: *Respondit ei Iesus: Quod ego facio, tu nescis modo*. Quantũ ad mysterij altitudinem, secundũ Glossam, *Scies autem postea*, vel ad literam, vel reuelatione Spiritus, infra: Spiritus docebit vos omnia. Vnde Chrysost. Scies posthac, cum in homine dæmonia eiicies, cùm à Spiritu didiceris, quoniã à dextris sedeo patris. Et licet sic diceret Saluator, tamen humilẽ Christum vsq; ad pedes non vult videre, non potest sustinere Petrus, ait August. Ideo dicit: *Non lauabis mihi pedes in æternum*, id est, nunquã, ait Glossa. Et ideo vt terreret eum, ait Saluator: *Si non lauero te, non habebis partem mecum*. Eo quod soli mundi, & loti auxilio Dei intrabunt in regnũ: Non enim intrabit eam, id est, in ciuitatẽ cælestem, aliquid inquinatũ. Quod audiens Petrus territus: *Dicit ei: Domine non solum pedes*. Vnde August. quando sic minaris, omnia membra lauando non subtraham. Vt enim ait Chrysost. semel increpatus, quando dictum est ei: Vade retro satana, ita est correptus, vt esset tremens factus: vnde & in refutatione fuit vehemens, & in concessione vehementior. Sed Iudas continuè redargutus, non sentiebat, vt ait Chrys. Et sequitur illa pars, in qua instructio Petri de ipsa veritate: *Dicit ei Iesus. Qui lotus est non indiget*. Sed quæritur de modo loquendi: si enim mundus est totus, non indiget, vt pedes lauet, & si non indiget, non est totus mundus. Si vero respondeatur, quod intelligendũ est, quod qui est mundus præter pedes, ille indiget vt lauet pedes: Tunc obiicitur, quod sic posset dici de quolibet mẽbro. Et ad istud respondẽdum secundũ August. quod homo in sacro baptismo totus abluitur, tamen in rebus humanis postea viuitur vtiq; terra calcatur. Affectus autẽ humani sunt quasi pedes, qui rebus humanis afficiuntur: ita quod si dixerimus, quod peccatũ non habemus, veritas non est in nobis. Et sic quotidie habem9 opus, vt pedes lauemus, id est, vias spiritualiũ gressuũ dirigamus. Hæc ille. Ideò dicimus in oratione Dominica quotidie: Dimitte nobis debita nostra: Excutite puluerem de pedibus vestris: Quando lauabant pedes meos butyro. Ibi Greg. istud exponens ait, quod pedes lauãtur butyro, quia pinguedine boni operis infunditur atq; mundatur puluis collectus de gloria prædicationis, affectus sunt multũ infectibiles. Ideò de pedibus ait. Et ibi bene de hoc Et de hac lotione in collatione prædicabili. Et quia dixit: *Qui lotus est*, subdit: *Vos mundi estis, sed non omnes*, sed opponit Chrys. quod nondum erant spiritu digni, nec spiritu baptizati: Vos baptizabimini non post multos dies.

[Aug. tract. 56 in Ioan. ante med. tom 9. — Chrys. hom. 69. in Ioan. post medium tom. 3. — Ibid. paulo ante. — Ioan. 14. b — Chrys. ibid. post pauca. — Aug. tract. 56. in Ioan. ante med. tom. 9. — Apoc. 21. e — Aug. ibid. paulo post. — Chrys. hom. 69. in Ioan. post med. to. 3. — Mat. 16. d — Chrys. ibid. — Aug. tract. 56. in Ioan. post medium tom. 9. — 1. Ioan. 1. a — Mat. 6. & 10. b — Iob 29. a — Greg. Mor. lib. 19. c. 10. ante med. — Chrys. hom. 69. in Ioan. post medium tom. 3.]

A Nec dum erat victima Christi oblata, & adhuc manebat maledictio chirographi. Et ita non erant mundi. Et ad istud respondet, quod ab errore erant liberati, & iniquitatem proiecerunt ab animabus, & lumen susceperant, & cum sinceritate mentis erant. Infra: Mundi estis propter sermonẽ meum. Vera mundities, de qua ait Propheta: Lauamini, mũdi estote. Amplius verò postea fuerunt sublimati Spiritu eleuante. Et patet obstinatio Iudæ: quia nec propter ista verba: nec propter alia prius consimilia resiliuit à malitia sua: inuerecunde enim se habebat in omnib. Et de hoc Chrys. in homilia. Et sequitur secunda pars principalis, in qua exhortatio discipulorũ ad imitationẽ præmissi exempli: *Postquã ergo lauit pedes*. Et primo, ipsa exhortatio. Secundo rationis ob quã debebant imitari, subiunctio, ibi: *Amen amen*. Ait ergo. *Postquam ergo lauit*. Et per hoc patet sicut

B tactũ est, quod cœna fiente, surrexit à cœna. Vnde ait hic: *Cum recubuisset iterũ*. Et est mysteriũ iuxta Glos. quod impleta purgatione per sanguinẽ, accepit vestem immortalitatis: Quia resurgens a mortuis, iam nõ moritur. Et: Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratũ corpori claritatis suæ: *Scitis quid fecerim vobis?* sc. ego tantus, & talis feci factũ tã humile, & vobis qui estis discipuli: *Vos vocatis me magister*, scil. in illuminando & docendo: *Et Domine*, in præsidendo: *Et bene dicitis*, sic vocãdo: *Sum etenim*, & re ipsa, & facto Ipse enim solus potens Rex Regum. Et ipse verus Magister: Vt audiam quasi magistrũ: *Si ergo ego*, sc. talis & tãtus: *Laui pedes*, humiliter & diligenter, & libenter: *Et vos debetis lauare, &c*. Vt enim ait Chrys. à maioribus rebus

C accipit exempla, vt saltẽ quod minus est, operentur, & eũ eodem studio. Et sequitur: Proditoris pedes Dominus lauit, & sacrilegi, & furis, & secundũ tempus proditionis & insanabiliter habentẽ, in culpæ communicatorẽ fecit: & tu magna sapis, & sursũ supercilia vellis, scil. non sustinens, nec habens patientiã. Hæc ille Et vt scirẽt, propter hoc Christũ eos lauasse, vt s. mutuo lauarent, subdit: *Exemplum dedi vobis*. Vt enim ait Chrys. Etenim magistri pueris literas, cum multa pulchritudine scribunt, vt saltẽ ad differentius, id est, melius imitatione veniant: Adam exemplũ meũ ab adolescentia mea. Adam scil. secundus. Et de ista lotione, & de isto exemplo in collationibus prædicabilibus. Et subditur ratio dicti: *Amen amen dico vobis, non est seruus maior Domino*, sublimitate potestatis: *Neque Apostolus maior est eo qui*

D *misit eum*, auctoritate dignitatis: Non est discipulus super magistrũ. Sed obiicitur, sicut Aug. in homilia, cum dicatur: Laudet te alienus, & nõ os tuũ: qualiter ait hic Magister humilitatis: *Vos vocatis me Magister & Domine: sum etenim* Et ad istud respondet Aug. quod homini præceptũ ait illud. sc. nõ se laudare, cui periculosũ est sibi placere, cui cauẽdũ est superbire, sed Deus loquitur: nulla hic est elatio tãtæ celsitudinis, nullũ mendacium veritatis, vos subiacere sibi vtile est, &c. Maior est omni laude: exaltãtes eũ replebimini virtute. Et sequitur tertia pars, in qua reuelatio siue detectio proditoris in generali cũ sua ratione. sicut continuat Glossa. Et hæc in duas. Primo, huius præmissio in generali cũ sui ratione. Secũdo, eiusdẽ detectionis magis in speciali, & discipulorũ inquisitio, ibi: *Cũ hoc dixisset*. Ait ergo: *Si hæc scitis*,

E sc. quæ dixi, & docui in intellectu: *Et si feceritis*, in effectu: *Beati eritis*, sc in fructu: Estote factores verbi, & nõ auditores tantũ, &c. Non enim auditores legis iustificabũtur. sed factores: Beati enim qui audiũt verbũ Dei, & custodiũt illud: *Non de omnibus vobis dico*, sc. quod estis beati: *Scio enim quos elegerim*, supra: Duodecim vos elegi sed vnus diabolus est Iudas autem non erat electus ad beatitudinẽ, vel beatitudinis societatẽ: *Sed vt scriptura adimpleatur*, sc. in psalmo, vbi dicitur: Magnificauit super me supplantationẽ. Per calcaneum enim finis intelligitur, in quo fine Iudas proditor insidiatus est, quia diabolus intrauerat in eũ. De quo dicitur: Tu insidiaberis calcaneo eius. Vel leuare calcaneũ, est cõtra Dominũ recalcitrare, contra Dominũ & fraudem, & meditatio-

[Act. 2. a — Colos. 2. b — Ioan. 15. a — Isa. 1. d — Chrys. hom. 69. in Ioan. tom. 3. — Rom. 6. b — Phil. 3. d — 1. Tim. 6. c — Isa. 30. b — Chrys. hom. 70. in Ioan. ante med. to. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Zach. 13. e — Mat. 10. c — Aug. tract. 58 in Ioan. ante med tom 9. — Pro. 27. a — Ecc. 43. d — Iacob. 1. d — Rom 2. b — Luc. 11 d — Ioan 6. g — Psal. 40. c — Gen. 3. c]

Aug. tract. 58. in Ioa. ante med. to. 9. 1. Cor. 11. f

nem meditari. Vnde August. Illi manducabant panem Domine, ille manducabat panem Domini contra Dominũ: illi vitam, sc. manducabant, ille pœnam, & ideò iudicium manducauit sibi & bibit. Et subdit rationem huius reuelationis siue denudationis. *Amen dico vobis: vt credatis, quia ego sum*, scil. ille, de quo illa scriptura loquitur in psalmo. Et hoc ait, ostendens illi misero, sc.

Chrys. hom. 70. in Ioan. post med. tom. 3.

Iudæ, vt ait Chrysost. quoniam non ignorans comprehenditur, sed & valdè sciens, quod & ipsum maximè omnium sufficiens erat, detinere eum scil. Iudã à proditione. Et non dixit, tradidit me, sed leuauit, &c. calcitrationem & dolum & fraudem, & occultationẽ insidiarum repræsentare volens. Hæc ille. Et quoniam ex dictis possent contristari discipuli, consolatus est eos dicens: *Amen dico vobis: qui accipit*, &c. Sicut continuat

Chrys. hom. 71. in Ioan propè princ. tom 3.

Chrys. Vnde quærit ibi: quæ est consequentia istius literæ ad præmissa dicta? Et respondet, quod multa est

B

consequentia: quia enim debebant exire, scil. ad prædicandum, & versuta, id est, terribilia pati, consolatur eos duobus modis, scil. à seipso vt haberent eum in memoria, & ab aliis, vt eorum prouidentia illis procurent. Omnium eis aperuit domos. Hęc ille. Ex ista enim hac promissione, quod qui reciperent illos missos ad prædicandum, ipsum etiam reciperent, prouocauit omnes

Mat. 10. d

ad eos recipiendos: Qui vos recipit, me recipit, & qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ recipiet. Super quod Greg. Qui, inquit, alimentũ Prophetæ, propter hoc quod Propheta est, tribuit, Prophetiæ illius vires ad loquendum dedit, & apud Dominũ prophetiæ habebit præmia: Quicumque vos nõ re-

Luc. 9. b

ceperunt, excutite puluerem de pedibus vestris in te-

C

Luc. 10. b

stimonium illis. Et quasi idem. Magna ergo promissio suscipiẽtibus missos à filio Dei, quia qui tales recipiũt, & ipsum Deum recipiunt. Quia, vt ait Aug. in eo qui

Aug. tract. 59. in Ioan. vers fin. tom. 9.

mittitur, auctoritas mittentis commendatur. Et sequitur denuntiatio vel detectio traditoris magis in speciali, ibi: *Cum hæc dixisset, turbatus est*. Et illa in quatuor partes. Primo ipsa detectio siue reuelatio signo & verbo. Secundo, discipulorum hæsitatio & inquisitio, ibi: *Aspiciebant ergo*. Tertio, Saluatoris respõsio, & amplior certificatio, ibi: *Respondit Iesus*. Quartò, ipsius Iudæ ad ipsum tradendũ egressio, & futuræ passionis expressa insinuatio, ibi: *Cum exisset*, &c. Ait ergò: *Cum ergo hæc dixisset, turbatus est spiritu*. Sicut enim habitum est su-

D

Ibid. tract. 60. ante med.

pra proximo, & sicut ait Aug. Qui mortuus pro nobis. Qui ergo potestate est mortuus, potestate turbatus est, qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritati suæ, transfigurauit in se affectũ infirmitatis nostrę. Et sequitur: Pereant argumẽta philosophorum, qui negant in sapientẽ cadere perturbationem animorũ. Et sequitur: Turbetur planè animus

Ibidem post pauca

Christianus, non miseria, sed misericordia: timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis. Christus concupiscit acquiri homines Christo, lætetur cum acquiruntur. Hæc ille. Turbatus ergo fuit, non ex potentia vel ex infirmitate, vel timore, sed modo dicto. Et de ista opinione Stoïcorum, & qualiter nõ cadit passio in sapientem, ita quod cedat passionibus, sicut cedit animæ stulti, Aug. bene & multum: *Amen*

Aug. de ciu. Dei. lib. 9 cap. 4. tom. 5

E

dico vobis: vnus ex vobis me tradet, Vnus, inquã, ait Aug. numero, non merito: specie, non virtute: commixtione corporali, nõ vinculo spirituali: carnis adiunctione, non cordis socius vnitate. Hæc ille. *Vnus*, inquam, *ex vobis*, quia ex vobis exiturus: Ex nobis prodierunt, sed non

1. Ioan 2. e Ioan. 6. g

erant ex nobis. Supra: Sed vnus ex vobis diabolus factus est. Et sequitur secunda particula: *Aspiciebant*, &c. *hæsitantes*, &c. Sed quæritur qualiter hæsitabant? Quia

1. Cor 2. c

spiritus hominis qui est in ipso, scit quę sunt hominis: Ergo cum quilibet sciret se esse innocentem à crimine traditionis Domini, non debuerũt hæsitare. Et ad istud

Aug. tract. 61. in Ioan. ante med. tom. 9. Chrys. hom 69. in Ioan.

respondet Aug quod sic erat nota cuilibet sua consciẽtia, veruntamen proximi erat ignota. Et de hoc Chrys. In omnes circuminstituit timorẽ, eo quod non dixit nominatim. Et ibi bene de hoc. Et ideò hæsitantes aspiciebant, &c. *Erat ergo recumbens vnus*. &c. scil. Ioannes.

ante med. tom. 3.

A

Ibid.

Vt enim ait Chrys. Petrus erat vbiq; feruens, quia tamen increpatus fuit à Domino, non fuit ausus interro-

Mat. 16. d

gare, sed innuit Ioanni, vt quæreret. Et ideò describitur beati Ioannis honorifica familiaritas, quod erat recumbens, &c. Sed quæritur, qualiter hoc ait? Videtur Euangelista de se loqui iactanter. Item obiicit Chrys.

Chrys. ibid. paulo post.

vbi supra: Cum omnes discipulos diligeret Iesus: Cum dilexisset suos, in finẽ dilexit eos: qualiter ait Ioãnes, de se, quod ipsum diligebat Iesus? Ità quærit Chrys. qua-

Ibidem.

liter Ioannes recubuit, sic omnibus timentibus, velut voluptuans in sinu Iesu? Et ad primũ respondet Aug.

Aug. tract. 61. in Ioan. circa med. tom. 9.

quod consuetudo est eorũ, qui sacras nobis literas ministrant, de se loqui sicut de aliis in diuina historia. Sicut Ioannes hic. Et Matthæus, quando ait: Vidit hominem sedentem in telonio Matthęũ nomine. Et Paulus

Mat. 9. a 2. Cor. 12. a

B

quando ait: Scio hominẽ raptum vsq; ad tertium cælũ. Similiter idem ait Greg. Ad aliud respõdet Chrys. quod

Chrys. hom. 71. in Ioan. ante med. tom. 3.

plus aliis Ioannes diligebatur. Qualiter autem plus exponit Glossa, quia familiaritas. Et de hoc infra: *Innuit ergo huic Simon Petrus*, scil. Ioanni: *Et dixit ei*. Sed quæritur qualiter ait vtrumq; *Innuit & dixit*. Et ad istud

Aug. tract. 61. in Ioa. post medium tom. 9.

respondet Aug. quod locutio est aliquando non sonãdo, sed tantummodo innuendo, Dicit ergo innuendo: *Quis est*, &c. *Itaque cum recubuisset supra pectus*, quod plus videbatur, quam in sinu: *Dicit ei: Domine quis est*,

Chrys. hom. 71. in Ioan. ante med. tom. 3.

suppressa voce, ait Glossa: Et vt ait Chrys. si huius causam quæris discere, amoris res erat: & ideò innuit Petrus Ioanni, vt quæreret, non vt maiori existenti, sed propter multum amorem, vt dictum est. Tamen Ioãnes

C

non se nominauit propter ingloriationẽ, id est, gloriæ

Ibidem.

vanæ vitationem. ait Chrys. Et patet ex dictis prærogatiua priuilegialis beati Ioannis, quod erat à filio Dei dilectus, & quod fuit in sinu eius recumbẽs, & pectori innixus. Per signũ enim signatur hic secretum, scil.

Aug. tract. 61. in Ioan. post med. to. 9.

sapientiæ, ait August. Vidit illum discipulum quem diligebat Iesus. Et de hoc in collatione prædicabili, infra: Et sequitur responsio Saluatoris: *Respondit Iesus: Ille est*

Ibidem prope finem. Ibid. tract. 26. ante medium.

cui intinctum panem. Vt ait Aug. Expressus est traditor: nudatæ sunt latebræ tenebrarũ. *Et cum intinxisset panẽ dedit Iudæ* &c, De isto pane quis, & qualis fuerit, Aug. bene ait: Non, vt putant quidam, tunc Iudas corpus accepit, nam omnibus distribuerat iam Dominus Sacra-

D

mentum corporis & sanguinis sui. Et ibi Iudas erat. Nunc autẽ ventũ est ad narrationẽ B. Ioannis, vbi per buccellam tinctam expressit Dominus traditorem. Sed quæritur, quare dedit panem tinctum? Et ad hoc re-

Ibidem. post pauca.

spondet Aug. quod fortassis per panis tinctionem significabat eius fictionem: *Et post buccellam introiuit in eum satanas*. Sed quęritur qualiter ait: *Tũc introiuit*, quia

Ioan. 12. a Aug. ibid. paulo ante.

prius erat Iudas fur & latro. Et ad istud respõdet Aug. quod post hunc panem intráuit satanas in eum, vt eũ plenius possideret, in quem prius intrauerat. vt deciperet. Quærunt autem aliqui hic, qualiter Deus prodidetit crimen Iudę, cum esset occultũ prius. Ipse enim ait:

Mat. 18. b Chrys. homil. 71. in Ioan. ante med. to. 3.

Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum. Et ad istud respondendum secundũ Chrys. quod & tunc primum redarguit, cum Iesus non nominatim

E

sed dando sic panem, neque tamen ille ob mensam verecundatus est, eodem modo communicans, pane. Hæc ille. Quia ergo filius Dei sciens ipsum esse obstinatum

Ibidem. paulo ante

& inuerecundum: & videns discipulos esse anxiatos, mitigans eos, & sermone, & interrogatione, concessit etiam Ioanni recumbere in pectus, siue recidere, vt ait idem Chrysostomus. Sic proditorem expressit, nam tempus passionis imminebat. Qualiter autem tradit ei corpus suum cum aliis, ad hoc respondendũ secundum

Aug. tract. 62. in Ioan. ante med. to. 9. 1. Cor. 11. f

Aug. Bonum est quod accipit, sed malo suo accepit, qui malus malè bonum accepit. Vnde & Apostolus: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat: qui enim mãducat & bibit indignè, iudiciũ sibi manducat & bibit. Et subditur insinuatio accelerationis criminis ipsius. Iudę *Dicit ei Iesus: quod facis fac citius*. Sed quæritur qualiter hoc ait? videtur enim quod præcepit proditionem fa-

cere

[Aug. ibid. post med.] cere. Et ad istud respondendum, secundùm August non præcepit ei facinus, sed prædixit Iudæ malum nobis bonum. O inquit verbum frequentium parati mori, quam irati. Fac, inquit, citius, non quia tu potes, sed quia hoc vult qui totum potest. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et de [Chrys. hom. 71. in Ioan. ante med. tom. 3.] hoc Chrysost. vbi supra: Non præcipientis est, neq; consulentis, sed exprobrantis & ostendentis, quoniam volebat corrigere Iudam: quia verò incorrectè se habebat, dimittit eum. Hæc ille: *Hoc autem nemo sciuit discumbentiũ,* [Ibidem.] quod retorquet Chrysost. ad prius dictum, quod non intellexerant illud, quod ait Saluator: *Cui porrexero panem:* Nam latenter dixit vt nullus audiret. Et enim propterea ad pectus Ioannis tendens interrogat: seu ad aurem, vt non fieret manifestus proditor Et Christus ita respondit, sc. silenter, & neque tunc fecit manifestum: nunc autem nudius & manifestius dixit, & tamen neque tunc eum B manifestum fecit Nã si diuulgasset, fortassis vtique Petrus eum interfecisset. Hæc ille. Et per hoc ad quæstionem suprapositam patet responsio, quòd non manifestauit proditorem: *Quidam putabãt, quia loculos habebat,* &c. de quibus loculis obiicitur, vt supra proximo: qualiter habens loculos erat inter discipulos Domini, quibus est [Matt. 6. d Mat. 10. d] præceptum, non esse sollicitos de crastino: & nihil portare in via, nec aurum, nec argentum Et ad istud respon- [Aug. tract. 62. in Ioan. post medium tom 9.] det August. quòd habebat Dominus loculos, & à fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & alienis indigentibus tribuebat. Tunc primum Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta Et de hoc in Glos. Similiter [Chrys. hom. 71. in Ioan. ante med. tom. 3.] Chrysost. homilia dicta: Multam faciebat Dominus sc. pauperum procurationem, docens nos multum per hoc facere studium. Hic enim marsupium habebat, ea quæ C mittebantur portabat, & nimirum, nullus videtur efferens pecunias: sed quoniam quidam nutriebant eum, sc. discipulæ eius. Et ad hoc respõdet quod portabat ad inopum ministerium: vt discas, quoniam & valde pauperem crucifixum, huius oportet multam facere procurationem: multa enim dispensans ad nostram doctrinam agebat. Hæc ille. Ad ministerium ergo pauperum, & ad formam dandam Ecclesiæ, & ex his, quæ mittebantur non ex possessionibus propriis locupletabantur: *Cum ergo ille accepisset buccellam, exiuit.* Vt enim ait Chrysost. supra: quia incorrectè se habebat, scilicet Iudas, dimittit eum filius Dei: *Erat autem nox cùm exisset.* Vt enim ait [Aug. tract. 62. in Ioan. ver. fin. tom. 9.] Augustinus: Dies diei eructat verbum, id est, Christus discipulis, vt audirent eum & amarent sequendo. Et nox [Psa. 44. a] nocti annuntiauit scientiam, id est Iudas Iudæis infide- D libus, vt venirent & comprehenderent Iesum. Vt enim [Greg. Mor. lib. 2. c. 2. ante med.] ait Gregorius: Aliquando à qualitate temporis exprimitur finis actionis, Sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exire perhibetur Hæc ille. Meritò ergo erat nox, cum ille exisset, recedens a luce, & à filiis lucis ad opera tenebrarum, & ad filios [Ioan. 3. e] tenebrarum non rediturus ad lucem Qui malè agit, odit [1. Thes. 5. a Luc 12. c] lucem, supra. Qui enim ebrij sunt, in nocte ebrij sunt. Ideò dicitur diuiti damnato: Hac nocte repetent animã tuam. Ex dictis patet misera infelicitas Iudæ, quod ingratus tanto Domino, & tali magistro, nec documentis, nec beneficiis, nec honoribus retardatus fuit à facinoroso crimine suo, nec mirum, intrauerat in eum satanas, & ab eo erat possessus, vt patet ab August. Supra: Sed multi damnant Iudam proditorem, & tamen E ipsi sunt proditores veritatis quæ est filius Dei. Vnde [Ambr. ser. 44. de temp. post med. tom. 5.] Ambros. Quod fecerunt tunc Iudæi persequentes, hoc nunc faciunt Christiani malè viuentes: sc. Christum lapidare & occidere: quia quid est Christus? veritas, pax, [Heb. 6. b] iustitia. Qui ergo pro falsitate relinquunt veritatem, qui pro temporali pretio relinquunt iustitiam, qui audiunt veritatem, Christum occidunt Hæc ille. Rursũ Christum [Isa. 59. a] crucifigẽtes. Vnde de talibus: Conuersum est retrorsum iudicium, iustitia longè stetit, corruit veritas in plateis. Et hoc quia ingressus est in eos satanas. De quolibet [Iob 37. b] enim talium verificatur illud: Ingredietur bestia latibulum suum, & in antro suo morabitur Quod exponit ibi [Greg. Mor. lib. 27. c. 17.] Greg. de ingressu diaboli in animam peccatricẽ. Et hoc

A faciunt tales qui habent loculos, sc. absconditos & profundos, & inexplebiles affectus auaritiæ: quæ quidem auaritia siue cupiditas est radix omnium malorum. Vn- [1. Tim. 6. b] de Chrysost. Neque imitemur Iudam per auaritiam: Nõ [Chrys. hom. 46. in Ioan. post med. tom. 3.] tradis Christum? Sed cùm despicis inopem fame tabescentem aut frigore corruptum, eandem & ipse atualis cruciationem. Et cùm indigni participemus mysterio, [Ibid hom. 64 post med.] similiter perimus cum Christum occidentibus. Et sic de aliis, quæ ibi enumerat. Et idẽ: Hæc, id est, auaritia Giesi [4. Reg. 5. e] leprosum pro discipulo fecit Hæc Ananiam perdidit. [Act. 5. a Hier. 31. f] Hæc Iudam proditorem operata est, hæc Iudæorũ principes corrupit dona accipientes Hæc ille Et ibi multum de hoc. Et tales exeunt recedentes à filio Dei: A minimo vsque ad maximum omnem auaritiam sequuntur. Et talibus meritò est nox: quia noctem facit vmbra tenebrarum, ait Ambros. Et: Nox est absentia solis: sed tales B [Amb. Hexaem lib 4. cap 3. post med tom 1.] omnia, quæ amant inordinatè, interponunt inter se & Deum: Et sic fit eclipsis animabus suis, & nox: Supercecidit ignis, sc. cupiditatis & non viderũt solem, ait Pro- [Sed de natiuorum cap. 2.] pheta: In lectulo meo per noctes quæsiui. Ibi bene: Dies [Psalm. 57. b Cant. 3. a] palam facit, quod nox abscondit. Et sequitur: Mundus iste habet noctes suas non paucas cũ ipse totus sit nox. [Bern. ser. 75. in Cant. post. med.] Nox est Iudaïca perfidia, nox ignorantia paganorum, nox hæretica prauitas, nox hæreticorũ carnalis animalisve conuersatio, nox vbi non percipiuntur, quæ Dei [Iosdem paulo post.] sũt. Et ibi multũ & benè de his: Noctes laboriosas enumeraui mihi: Graditur nocte & in tenebris: Non sumus [Iob. 7. a Prou. 7. b] noctis, nec tenebrarũ filij, sed diei. Et sequitur illa par- [1. Thes 5. a] ticula, in qua reuelatio passionis & glorificationis, ibi: [Aug tract. 63 in Ioan. post med. tom 9.] *Cùm ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est,* &c. Se- C cundùm August. verò incipit sermo, qui factus est ad plures. Et continuat sic Exijt Iudas proditionis auctor, & [Colos. 2. d] clarificatus est filius hominis, separato nequissimo, remanentibus sanctis. Signata est glorificatio eius, quando separatis iniquis manebit ipse in æternitate. Hæc ille. Clarificatus ergo est in passione: quia in ea vicit aduersarias potestates, & de his triumphauit palam: Glorificatus est filius in resurrectione. Vnde Chrysost vbi su- [Chrys hom. 71. in Ioan. circa med. tom. 3.] pra suadens, discipulos non modo non tristari, sed etiã lætari, hoc ait: Superasse mortem, gloria magna est: post mortem præualere, similiter gloria magna est, vt enim credatur resurrectio Et ibi bene de hoc. *Et Deus clarificatus est ipso*, hoc est per seipsum non per alium ait Chrysost. sc. ostendens se esse Deum. Et quasi exponẽs, [Ibid. post pau. a.] quod dixit, vt ait August. sequitur: *Si Deus glorificatus* D *est,* quia vt ait Chrysost, omnia quę a filio fuerunt facta, [Aug. tract 63. in Ioan. post. med. tom 9.] filius ea patri reponit id est, patri retribuit Et Deus ergo glorificauit filiũ dictis modis, & filius glorificauit patrẽ. Vnde & de Petro, infra dicitur: *Hoc dixit, significans qua* [Chrys. hom. 71. in Ioan. post med. tom. 3.] *morte esset clarificaturus Deum*: multo magis filius in morte clarificauit eum per ea, quæ facta sunt in morte. Vt enim ait Chrysost confestim in ipsa cruce clara ap- [Ibid. paulo ante] paruerunt, quia petræ scissæ sunt, & sic de aliis. Et ideò [Mat 27. d Ioan 12. d] ait hic: *Continuo glorificauit eum.* Supra proximo: Venit [Ioan. 17. a] hora vt clarificetur filius. Et infra: Clarifica filium tuum. &c Et sequitur vltima pars capituli, in qua discipulorũ confortatio & instructio, ibi: *Filioli.* Et illa in duas Primo, consolatio & instructio. Secundo, Petri inquisitio, & mutua collatio ibi: *Dicit ei Simon Petrus.* Ait ergo: *Filioli.* Et patet incẽsio amoris in modo loquendi: sic enim E consueuerunt patres alloqui multum dilectos filios; *Adhuc modicum vobiscum sum.* Sed qualiter hoc, quia dicitur; Vobiscum sum vsque ad consummationem sæ- [Mat. vlt. d] culi Et ad hoc respondet August. quòd hic loquitur de [Aug. tract. 64. in Ioan. circa med. tom 9] præsentia sua in carnis infirmitate, vel de præsentia sua in resurrectionis confirmatione per quadraginta dies. [Act. 1. a] Aut loquitur de præsẽtia diuina mortalibus ignota Hęc ille; *Quæretis me,* scil. volentes me sequi siue imitari: *Sed non potestis,* quia nondum Spiritu confirmati. Sed quæritur qualiter supra, loquens Iudæis, ait simpliciter: Quo vado non potestis venire: hic loquens discipulis ait: *Modo non potestis venire.* Sic enim quærit August Et ad [Aug ibid. post med.] illud respondendum, quòd discipuli erant tunc minus idonei, erãt tamen postea secuturi: Iudæi venerãt in ma-

A litia per mansuri, ideò diuersimodè loquitur, & ideò docens, quo modo idonei esse possint, & pergere quo ille antecedebat, subdit: *Mandatum nouum do vobis*, sicut continuat August. dicens, quòd hi sunt gradus quibus sequendus est Christus, vt ait idem August. [*Ibid. in fin Aug. tract. 65. propè princ.*] Sed quæritur sicut obiicit August. qualiter dicitur: *Mandatum nouum*: cùm hoc sit mandatum in lege veteri, vbi dicitur. Diliges amicum tuum, &c. [*Leuit. 19. c*] Et istud respõdet, quòd ideò nouum dicitur, quia ex vtero vetere induit nouum hominem, innouat enim audientem, vel potius obedientẽ. Vel aliter, quòd ideò dicitur nouum, quia quantum ad modum diligendi, innouatum est, & ad perfectius diligendum in noua lege est mandatum, in qua est præceptum diligere inimicos. Vnde quantum ad substantiam antiquum est: Non mandatum nouum do vobis, sed vetus. [*Matt. 5. g, 1. Ioan. 2. a*] B Dicitur autem nouum quantum ad modum diligẽdi perfectiorem. [*Dilectio multiplex.*] De dilectione verò multiplici, sc. de culpabili & damnabili, qua diligunt se adulteri, & de dilectione naturali, qua diligunt se parentes & de dilectione amicabili, qua diligunt se homines necessitudine humana de dilectione sacramentali, qua diligunt se vxores & mariti Et de dilectione qua diligunt se homines non sicut homines, sed sicut dij & filij altissimi, vt sint filio eius vnico fratres, August. benè Et in Glos. pro parte. [*Aug tract. 65 in Ioan ante med. tom. 9.*] Et ideò ait hic: *Vt diligatis inuicẽ, sicut dilexi vos*, ipsa enim est ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit: *Sicut dilexi vos*, ait August. [*Ibidem*] Sed Deus dilexit nos ad salutem. Vnde August. vbi prius: [*Ibidem post med.*] Medicus dicitur diligere ægrotos, quia non diligit nisi salutem, quam cupit reuocare: & non diligit morbum, quem venit expellere. C Sic Deus diligit nos, & nos sic debemus inuicem diligere, vt mutua dilectione constringamur inter nos, & tam dulci vinculo connexis membris corpus tanti capitis simus Hæc August. infra: [*Ioan. 15. b*] Hoc est præceptum meũ vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos Et quoniam istud mandatum est excellens, ideò subdit signum adimpletionis huius mãdati: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, &c.* [*Aug. ibid.*] Vt enim ait August. Alia munera mea habent vobiscum, non mei, sint naturalia, vt naturam, vitam, sensum, & rationem, sic dona gratis data: de quibus: Alij datur sermo scientiæ, &c. [*1 Cor. 12. d*] Sed si non habueritis charitatem, nihil prodest. [*1. Cor. 13. b*] Sed si ipsam habueritis modo dicto, discipuli mei eritis: ipsa enim non perdit cum impiis animam tuam, ipsa discernit causam tuam. Hæc ille: [*Iob 30. a*] Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo. D Ibi Greg exponens istud, ait: [*Greg. Mor. lib 20. c. 9. post med.*] Probatio sanctitatis non est signa facere, sed vnumquemque vt se diligere: de Deo autem vera, de proximo vero meliora, quam de semetipso sentire. Propter quod ait hic: *In cognoscent omnes &c.* Et sequitur: Testimonium ergo fraterni disciplinatus, est bonum fraternæ dilectionis. Hæc Gregorius. [*Iob 11. a Gregor. Mor. lib. 10 cap 4. ante med.*] Et ibi bene de hoc: Multiplex lex eius. Ibi Gregorius, de ista lege Dei, quæ est charitas vel fraterna dilectio: Charitate fraternitatis inuicem diligentes. [*Rom. 12. c*] Qualis autem debet esse ista dilectio: Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. [*1. Ioan. 3. d*] Et sequitur: Diligamus alterutrum, sicut mandatum dedit nobis. [*Ibidem.*] Et sequitur inquisitio Petri. Et ibi duo. Primò, vna inquisitio cum responsione. Secundò, inquisitio secunda cum sua responsione, ibi: *Dixit Petrus.* Ait ergo: *Domine quo vadis?* E Hoc autẽ Chrysost. [*Chrys hom. 72. in Ioan. in princ. to. 3.*] Magnum quid amor, & igne ipso vehementius, & ad ipsum cœlum reducit, & nulla est prohibitio, quæ eius promptum impetum detinere possit. Et ideò ardentissimus Petrus præmissa audiens ait: *Domine quo, vadis?* Hoc autem dixit, non ita discere volens, vt sequi concupiscens. Idem August. [*Aug. tract. 66. in Ioan prope princ. to. 9.*] Hoc dixit, tanquam sequi paratus: *Et respondit Iesus: quo ego vado nõ potes, &c.* Vt ait Chrysost. Christus non ad verba sed ad mentem respondit: *Non potes modo: Sequeris autem postea.* [*Ibid. post pauca.*] Vt enim ait August. Non ait non poteris, sed: *Non potes modo*, dilationẽ intulit, spem tulit. Ideò ait: *Sequeris postea.* Sed hoc audiens Petrus non destituit desiderium, spem accipiens, ait Petrus: *Quare nõ possum te sequi?* [*Ibidem paulò post.*] Vt enim ait August. quid in animo eius esset cupiditatis, videbat: quid autem virium, non videbat Voluntatem suam iactabat A infirmus, sed inspiciebat valetudinem medicus Ideò dicebat Petrus: *Animam meam ponam pro te*, sc. in morte. Vt enim ait Chrysost. [*Chrys. hom. 72. in Ioan. ante med. tom. 3.*] audiuit à Christo, quoniam hoc maiorem amorem nemo habet Patet ergo amor & deuotionis feruor, & voluntatis vigor in beato Petro. Sed Christus ostendens, quoniam eius solius est, scil. ponere animam in morte: *Respondit, animam tuam pro me pones?* quid tantum præsumis? quod de te sentis? quod esse te credis? ita facis pro me, quę nondum feci pro te, ait August. Et ideò ait: *Amen amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec me ter neges*, quasi diceret, vt ait August [*Aug. tract. 66. in Ioan. ante med. tom 9.*] Ecce quomodo tibi cito apparebis, qui magna loqueris, & te paruulum nescis: *Amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges*, quasi diceret: non erit magnum spatium, ante- B quam me neges, ait Chrysost [*Ibidem. Chrys. hom. 72. in Ioan ante med. tom. 3.*] Per omnia enim humiliatum docens, & humanã naturam scil. in ipso, nihil ipsam secundùm seipsam existentem: non enim semel & bis hoc passus est, sed ita destitit, vt in breui tempore, tertio diceret verbum negationis. Ait Petrus: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. [*Matt. 26. b*] Cui Dominus dixit idẽ quod hic. Et ideò ait Dominus: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, &c. [*Luc. 22. d*] Sed qualiter ait hic. *Ter me neges, &c.* cùm dicatur. Priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. [*Mar. 14. d*] Et ad istud respondendum est secundùm August. vbi de hoc prolixè prosequitur August. [*August. de Concord. Euang. lib. 3. cap. 2. & 4.*] Et est summa, quòd affectione animi & timore tota trina negatio concepta est, & trinæ negationi sufficiens timor eum inuasit, & ita trina negatio antè galli cantum incepta est: sed non antè primũ C galli cantum peracta est. Vnde Marcus de ipsarum vocum interuallis locutus est, & sic secundùm affectum & voluntatem ter negauit antè primum galli cantum. Secundùm tamen interualla vocis, non antè secundum galli cantum Et ponit exemplum, tanquam si alicui diceretur: hac nocte antequam gallus cantet ad me scribes epistolam, in qua mihi ter conuiciaberis: non vtique si eam ante omnem galli cãtum scribere inciperet, & post primum finiret, ideò dicendum erat falsum fuisse prædictum. Hæc ille. Quia secundùm voluntatem & affectionem fecerat, licet non secundùm facti processum: ita fuit ex parte ista. Quæritur magistraliter, qualiter ait: *Non potestis venire, quo ego vado*, qualiter habet veritatem: ipsi enim erãt in charitate, & ita in recta voluntate, & ordinata, & ita diligente Deum super omnia Ergo poterant D ponere animã suã pro Deo, & sic vadere post eũ. Et ad istud respondendum est secundùm August. [*Aug. tract. 60. in Ioan. ante med. tom. 9.*] quam sibi assumpserat, id est, præsumpserat, nondum pro se posita anima Christi, animã suã polliceretur positurũ se esse pro Christo. Ex hoc innuit August. Antequam esset Christus passus, & antequã esset Spiritus Apostolis in abundantia datus & antequã fides cresceret, & antequã desideriũ ferueret, non poterat ponere animã pro Christo, quã gratiam dedit Deus suis martyribus, homo enim delectatur in vita sua naturali, & detestatur oppositũ ac horret: Nemo enim carnẽ suã odio habuit. [*Ephes. 5. d*] Et ideò vitæ appetitus & voluntas sustinendi contrariũ, non sunt in homine sine superabũdãtia gratiæ Et si obiicitur de heretico, qui sustinet ignem pro suo errore: ad hoc est respondendum, quod non est simile: quia ille errore & tu- E more superbiæ & obstinatione sententiæ suæ, mauult pœnam sustinere, quam ab errore resilire, & ex suo peccato cadit. Sed vt homo sustineat mortem propter Deum, indiget Spiritu eleuante in amorem Dei. Vnde Augustinus loquens de beato Laurentio ait, quod etiam tormenta non sensit: caro enim ardebat, sed Spiritus viuificabat, siue vegetabat: [*Aug. tract. 27. in Ioan. vers. fin. tom. 9.*] quod est tamen intelligendum quantum ad reputationem suam, quia non reputabat tormenta. Item quæritur cùm Petrus esset iam feruens ex amore, vt dictum est, qualiter permisit Deus eum cadere? Et ad istud respondendum secundum Greg. [*Gregor. in Euang. hom. 21. circa med.*] quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispẽsatione cognoscimus, vt is qui futurus erat pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset

buiſſet. Prius enim oſtendit ſibi, & tunc præpoſuit cæteris, vt ex ſua infirmitate cognoſceret quã miſericorditer aliena infirma toleraret. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait hic: *Ponam animam meam pro te*, ſcil. volens & deſiderans mori pro Chriſto, cum dicatur infra: Alius te cinget & ducet te, quò tu non vis. Et ad iſtud reſpondet Greg. quòd Petrus martyrium, quod per infirmitatem carnis noluit, per virtutem Spiritus amauit. Et ibi bene de hoc. Infra ergo loquitur, quantum ad infirmitatem ſenſualitatis, hic autem quantum ad voluntatem rationis. Et ex dictis patet, qualis fuit Petrus ex ſeipſo, & quàm infirmus, & quã fortis & robuſtus ex Spiritu. Et de hoc Gregorius. Ipſe paſtor Eccleſiæ quantæ formidinis fuerit antè aduentum Spiritus, ancilla oſtiaria dicat: qualis autem fortitudinis poſt aduentum, patet: gaudet enim tũc in verberibus, qui antè in verbo timuit. Et ibi multum & bene de hoc. Et nota quod ait: *Non cantabit gallus antequam me ter neges*, quod myſterium poteſt eſſe. Per gallum enim prædicator ſignificatur, antè cuius cantum multi negant Chriſtum, & non rectè credendo, nec perfectè confitendo, nec iuſtè viuendo. Et de iſto gallo: Quis dedit gallo intelligentiam? Ibi Greg bene de proprietatibus galli, propter quas per gallũ prædicator ſeu doctor ſignificatur. Gallus enim horas noctium diſcernit in noctibus voces emittit, & propter valentiores voces in profundo noctis, quam in matutino, & cùm edere cantus parat, alas excutit: ſeipſum feriens vigilantiorem reddit, vt ait Gregor, vbi ſupra. Item gallus vociferatur contra prælium, ait ſapiens, & poſt prælium & victoriam, ait idem. Itẽ gallus gallinaceus victus ſilet, & canit cum vincit, ait Tullius. Talis debet doctor ſpiritualiter: Gallus ſuccinctus lumbos. Et de hoc benè & multum Ambroſius: Eſt, inquit, galli cantus ſuauis in noctibus, & etiam vtilis, quia dormientẽ excitat, & ſollicitum admonet, & viatorem ſolatur, proceſſum noctis canora ſignificatione proteſtans. Hoc canente latro relinquit inſidias, nauta trepidus mœſtitiam deponit. Et ſequitur: Hoc canente ipſa Eccleſiæ Petra culpam diluit, quam priuſquam gallus cantaret, negando contraxerat. Et ibi bene de hoc. Conſimiliter fit de multis, antè vocem cæleſtæ prædicationis labuntur. Cum enim prophetia defecerit, diſſipabitur populus. Sonante autem diuina prædicatione infũditur gratia diuina, illuminantur corda, & cognoſcuntur delicta, & conteruntur audientes: Loquente Petro cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbũ. Miſit enim verbum ſuum & ſanauit eos, ait Propheta.

Ioan 21.c
Ibid hom. 3. paulò poſt med.
Ibid ho. 30. poſt med.
Iob. 38.d
Greg. Mor. lib. 30.c. 3.
Cic. de diuinat. lib. 2. ante med.
Prou. 30.d
Ambr. in Hexaëm. lib. 5.c. 24. poſt med. tom. 1.
Prou. 29.c
Act. 10.g
Pſal. 106.b

CAPVT XIV.

Diuiſio.

ET ait diſcipulis ſuis: *Non turbetur cor veſtrum.* Præhabita confortatione diſcipulorum, ſiue inſtructione per exemplum humilitatis, hic inſtructio eorundem per documẽta veritatis. Et iſta pars in tres partes, ſecundum numerum trium capitulorũ. Primo enim loquendo per appropriationem inſtruit eos, vt ſint rectè credentes in fide. Secundo, vt ſint feruentes in charitate, infra, proximo. Ego ſum vitis. Tertio, vt ſint conſtantes in ſpe, infra, ibi: Hæc locutus ſum vobis. Prima ſc. iſtud capitulum in tres partes. Primo ad conſtantiam fidei exhortatio. Secundo, quia fides ſine operibus mortua eſt, ad operum perfectionem perſuaſio. ibi: *Si diligitis me, mandata mea ſeruate.* Tertio, ſui receſſus per paſſionem inſinuatio, ibi: *Hæc locutus ſum vobis.* In prima, tria. Primo, cum dehortatione turbationis fidei firmæ exhortatio, & credentibus promiſſio. Secundo, de dictis Saluatoris diſcipulorum inquiſitio, & eorum certificatio, ibi: *Dixit ei Thomas.* Tertio, credulitatis ſiue fidei vtilitas, ſiue fructificatio, ibi: *Amen, amen dico vobis.* Et hoc eſt quod ait: *Non turbetur cor veſtrum*, &c. vt ait Auguſt. ne mortem tanquam homines timerent, & ideò turbarentur, conſolatur eos etiã cõteſtans ſe eſſe Deum. Vt enim ait Chryſoſt. Si vertex, ſc. Petrus, qui erat caput, timuit, de illis quid fieret? Ideò ait: *Non turbetur cor veſtrum*, ſc. diffidendo: *Neque formidet*, ſc. de morte timendo Nolite timere eos qui occidũt

Ioan. 15.a
Ioan. 16.a
Iacob. 2.d
Aug. tract. 67. in Ioan. prope princ. to. 9.
Chryſ. hom. 62. in Ioan. ante med. tom. 3.
Mat. 10.e

A corpus. Dehortatur ergo turbari in intellectu, & formidare in affectu & effectu. Et ideò ſequitur: *Credite in Deum & in me.* Vt ait Auguſt. Conſequens eſt, vt ſi in Deum creditis & in me: quod non eſſet conſequens, ſi Chriſtus non eſſet Deus: Ipſe enim cum in forma Dei eſſet, ſeipſũ exinaniuit. Mortẽ metuitis huic formæ ſerui: non turbetur cor veſtrum, ſuſcitabit illam forma Dei. Hæc Auguſt. Et ſi crucifixus eſt ex infirmitate, viuit tamen ex virtute Et quoniam hortatus eſt eos, ſubdit cauſam, ob quam non deberent turbari: *In domo patris mei manſiones multæ ſunt.* Vt enim ait Auguſt. Cùm hoc audiunt à perturbatione recreantur, certi ac fidentes etiam poſt pericula tentationum, ſe apud Deum cum Chriſto eſſe manſuros. Et de iſta domo: O Iſraël quam magna eſt domus Domini. Et ad maiorem certificationem ſubB dit: *Si quo minus dixiſſem vobis*, &c. Si illæ videlicet manſiones non eſſent, vel ſi in aliquo minus eſſet, dixiſſem vobis. Et hoc ideò: *Quia vado parare vobis locum*, ſcilicet, ſicut caput quod debent ſequi membra. Oportet enim mori, reſurgere, & aſcendere in cælum, vt nobis locus paretur in regno: Aſcendit enim pandens iter antè eos: *Et ſi abiero*, per carnis abſentiam moriendo, ſiue aſcendendo in cælum, ſiue reſurgendo: *Veniam iterum*, apparendo poſt reſurrectionem, vel apparendo in iudicio: Videbunt filium hominis venientem, &c. *Et accipiam vos*, &c. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt: *Vt vbi ego ſum, & vos ſitis.* Supra: Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur, & vbi ego ſum, ibi & miniſter meus erit. Et ne ipſi quærerent vbi ſit, ſubdit ſicut continuat Gloſſa: *Et quo ego vado ſcitis*, ſcilicet ipſum patrem, ad quem C vado: *Et viam ſcitis*, ſcilicet me hominem qui ſum via Infra eodem: *Ego ſum via*, & cætera. Sed quæritur de prædictis, qualiter ait: *Non turbetur cor veſtrum*, cum ſciret ipſos eſſe iuſtos, & dicatur: Iuſtus in æternum non commouebitur. Videtur quòd ſuperfluè de hoc hortatur. Et ad iſtud reſpondendum eſt, quòd eſt turbatio infeſtans, & eſt turbatio euertens. Et hæc ſecunda non cadit in iuſto, mente iuſto Vnde Auguſtinus, loquens de opinione Stoïcorum, ait, quod differentia eſt inter animum ſtulti, & animum ſapientis, quòd ſtulti animus cedit paſſionibus, atque accõmodat mentis aſſenſum: ſapientis, quamvis eas patiatur, retinet tamen de his, quæ debet effugere rationabiliter, vel eligere, ſtabilem in concuſſa mente ſententiam. Hæc ille. Vnde nota, quòd eſt turbatio ex quadam motione contritionis, quia: SaD crificium Deo ſpiritus contribulatus, ait Propheta. Et alibi in Pſalmo: Turbatus ſum & non ſum locutus. Et eſt turbatio piæ compaſſionis malis alienis: quia miſericordia eſt triſtitia in malis alienis, ait Damaſcenus. Et Auguſtinus: Quis ignorat ex eo appellatam miſericordiam, quòd miſerum faciat cor condolentis alienum malum. Et de hoc bene ſupra Auguſtinus: Turbetur planè animus Chriſtianus, non miſeria, ſed miſericordia. Et enumerat ibi quatuor affectus. Dictum eſt Marthę: Sollicita es & turbaris erga plurima. Et eſt turbatio & deordinationis & confuſionis, de qua in Pſalmo: Turbati ſunt omnes inſipientes corde. Et alibi: Turbati ſunt & moti ſicut ebrius, & cætera. Et iſta non commouetur iuſtus. Et eſt turbatio ex eminentia tuſtabilis vel terribilis: & ſic aliquando turbantur iuſtus, quantum ad ſenE ſualitatem & motum ſenſualitatis, ſeruata cum tranquillitate rationis. Vnde Virgilius loquens de Ænea:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Vt enim ait Auguſt Homo mouetur metu amiſſionis rerum, & metu mortis, & etiam metu doloris, vt ait idẽ. In his tamen retinet ſapiens iudicium rationis, ſtultus autem cedit illis, ſecundùm Auguſt. Item quæritur de hoc quod ait: *In domo patris mei manſiones multæ ſunt*, cùm dicatur: Nonne ex denario diurno conueniſti mecum? Tolle quod tuum eſt. Vnus ergo denarius omniũ, & ita vna manſio. Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Auguſtinum hic, vbi ait: Denarius ille æqualis eſt omnibus, quo ſignificatur vita æterna, vbi amplius alio nemo viuit, quoniam in viuendo non eſt diuerſa in æter-

Aug. tract. 67. in Ioan. ante med. tom. 9.
Phil. 2.a
2. Cor. 13.b
Aug. ibid. poſt pauca.
Baruc. 3.e
Mich. 2.d
Matt. 24.e
Apoc. 19.b
Ioan. 12.e
Prou. 10.d
Auguſt. de Ciu. Dei lib. 9. cap. 4. tom. 5.
Pſalm. 50.d
Pſal. 76.a
Damaſc. ortho. fid. lib. 2.c. 14.
Auguſt. de morib. Eccl. lib. 1. cap. 27. tom. 1.
Ibid. tract. 60. in Ioan. ante med. tom. 9.
Luc 10.g
Pſal. 13.a
Pſal. 106.e
Virg. Æneid. lib. 4. poſt med.
Auguſt. de ciu. Dei lib. 9.c. 4. tom. 5.
Mat. 20.a

nitate mensura, sed multæ mansiones, diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Hæc ille. Quantum ergo ad diuinitatem siue perennitatem denarius est vnus, quantum ad differentiam meritorum, præmiorum, sunt diuersæ mansiones: Paruus & magnus. Ibi Greg. bene de his mansionibus & de earum vnitate. Similiter Gregor vbi loquitur de denario diurno, bene de denarij vnitate, & de mansionum multitudine. Et de hoc in collatione. Item quæritur de hoc quod ait: *Vado vobis parare locum.* Opponit enim Aug. cùm dixerit prius, quod in domo patris sunt multæ mansiones, non est opus aliquam præparare, quia sunt paratæ. Item si futuræ erant & parandæ iam non erant. Et ita malè ait: *Multa mansiones sunt.* Vel si erant paratæ, malè ait: *Vado vobis parare locum.* Et ad istud respondendum secundùm August. quòd mansiones quas præparauit prædestinando, præparat operando. Sicut enim dicitur: Quid est quod futurum est? Ibi alia litera: Fecit, quæ futura sunt: Fecit, inquam, prædestinando, quæ facturus est operando. Sic ex parte ista mansiones sunt, vt ait hic, in prædestinatione, sed nondum in operatione: parat enim mansiones, mansionibus parando mansores. Hæc August. Et sequitur: Desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Eat Dominus, & paret locum, eat ne videatur, lateat vt credatur, creditus desideretur, vt desideratus habeatur. Et patet hic Saluatoris dignatiua bonitas & dispensatiua humilitas Secundùm August. Venit in mundum vt saluaret, reliquit mundum vadens in cœlum, vt locus electis pararetur, venturus in fine, vt mundus iudicetur: Exiui a patre, & veni in mundum, &c. Quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, sic veniet, &c. Ista sunt itinera æternitatis eius, id est, filij Dei, qui est æternus; Diebus æternitatis eius. Et sequitur illa pars, in qua inquisitio discipulorum: Et illa in duas. Primo, inquisitio illius. Secundo, alterius, ibi: *Dicit ei Philippus.* In prima duo. Primo, inquisitio Secundo, Christi responsio, ibi: *Dicit eis Iesus.* Ait ergo. *Dicit ei Thomas: Nescimus quo vadis*, &c. Sed quæritur, ex quo dixit Christus, eos vtrumque scire, scil. & viam scitis, &c. neque dixit falsum: qualiter dixit eos neutrum scire? Et ad istud respondet August. quòd isti sciebant, sed se scire nesciebant, & ideò eos conuincit Christus respõdẽdo: *Dicit eis Iesus: Ego sum via*, quasi diceret secundum August. vt ostenderet eos scire viã, qua via cognita restat cognoscere quo irent, quia ad veritatem & ad vitam. Vnde Chrysost. Ego sum via, per me venitis, nec indigebitis manuductore. Ego sum veritas, & ita nullum mendacium in eis quæ dicuntur. Ego sum vita, & ita si moriamini non peribitis. Hæc ille: Vt ait Glossa. Ego sum via, sine errore quærentibus, & veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. Item August. Quà vis ire? ego via, quò vis ire? ego veritas. Vbi vis permanere? ego vita Et Hugo: Christus via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio: quia ipse via, in eo mouemur: quia veritas, in eo sumus, quia vita, in eo viuimus. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Quia ex ipso omnia, ipse est via: quia per ipsum omnia, ipse est veritas: quia in ipso sunt omnia, ipse est vita: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Et sequitur manifestatio eius quod dixit: *Nemo venit ad patrem, nisi per me*, scil. qui sum via: *Et si cognouissetis me, & patrem meum*, scil. propter vnitatem essentiæ. Supra: Ego & pater vnum sumus Vel propter similitudinem splendoris & gloriæ; quia ipse splendor & figura gloriæ: *Et amodo cognoscetis & vidistis eum* Sed qualiter hoc? Supra: Deum nemo vidit vnquam. Et ad istud respondendum iis secundùm Augustinum, & est in Glossa, quòd viderunt filium simillimum patri, & ita viderunt patrem in filio scil. in præsenti. Ideò ait: *Vidistis, & cognoscetis*, scil. in futuro. Vel secundùm Chrysostomum, vidistis eum, vt visus est angelus, scil. in specie ostensa, non tamen substantia visa est. Vel loquitur de visione filij, de qua: Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt. Supra: Deum nemo vidit vnquam nisi

Iob 3.e Greg. Mor li. 4. c. 31. ante med. Ib. dom in Euang. hom. 19. Aug. tract. 68. in Ioan. ante med. tom. 9. Eccl. 1.a Aug. ibid. post. med. Dignatiua bonitas Saluatoris. *Ioan. 16.g Act. 1.b Mich. 5.a Aug. tract. 69. in Ioan. ante med. to. 9. Ibid. paulò post. Chrys. hom. 72. in Ioan. post med. to. 3. August. de verbis Domini serm. 54. propè prin. to. 10. Act. 17.f Rom. 11.d Ioan. 10.d Hebr. 1.a Ioan. 1.b Aug. tract. 70. in Ioan. tom. 9. Chrys. hom. 72. in Ioan. post med. to. 3. Matt. 5.a Ioan. 1.b*

A vnigenitus, qui est in sinu patris. Ipse narrauit, &c. Et sequitur inquisitio alterius discipuli, scilicet Philippi, ibi: *Dicit ei Philippus.* Et ibi tria Primo, ipsa inquisitio. Secundo, inquirentis increpatio, ibi: *Dicit ei Iesus.* Tertio, veritatis doctrinatio, ibi: *Philippe.* Ait ergo: *Dicit ei Philippus: Domine ostende*, &c. Vt enim ait August. Non intelligens Philippus, quærit: quasi diceret: similem noui, sed non sufficit, nisi & illum nouerim. Et ideò ait: *Ostende nobis patrem, & sufficit.* Et ideò sequitur increpatio. Vnde Augustin. Magister discipulum arguebat, quia cor postulantis videbat: patrem enim nosse cupiebat, tanquam esset melius, quam filius. Hæc August. Et quia meritò arguendus erat, sequitur instructio: *Philippe, qui videt me, videt & patrem meum*, quia ego & pater B vnum sumus. Et ideò sequitur: *Non credis quia ego in patre*, ac si diceret, ait August. Cur in similibus distantiam cupis cernere? Cur inseparabiles separatim desideras nosse? Et ideò hoc manifestans ampliùs, quòd ipse in patre, & pater in eo, ait: *Verba quæ ego loquor à me ipso non loquor*, quia à me ipso non sum, ait August. Et ob eandem caussam: Pater in me manens facit opera. Supra: Sicut pater suscitat mortuos, sic & filius Et quia arguerat Philippum, ostendit non eum solùm esse arguendum, sicut continuat August. propter quod sequitur: *Non creditis quia ego in patre.* Et ita idem in essentia, & inseparabilis. Quòd si non creditis ita esse, sicut est in re: *Alioquin propter opera credite* Vt enim ait August. Si separati essemus, inseparabiliter operari nulla ratione possemus: quasi eodem modo legit Chrysost. C Vides, inquit proximitatis superabundantiam, & in eis substantiæ submonstrationem. Opponit autem August. qualiter ait nunc: *Si cognouissetis me*: cùm dixerit superiùs: *Et quo vado scitis, & viam scitis*: Vocans semetipsum viam, & ita eum cognoscebant: Et ita videtur dicere contraria. Et ad istud respondet August. quòd quidam inter eos ipsum sciebant, & pro talibus loquebatur superiùs: quidã autem ipsum nesciebant, inter quos erat Philippus, & pro talibus, & ad tales loquitur hic. In his autem omnibus propositionibus, quas induxit, scil. quòd à se ipso non loquitur, & quòd ipse in patre, & pater in ipso, intendebat instruere eos de perfecta fide vnitatis essentiæ diuinæ, & distinctione personarum. Vndè quia dixit: *A me ipso non loquor*, huius occasione recitat hic Aug. errorem Arrij, dicenti, filium non esse æqualem patri. Quia verò dixit: *Pater in me manens facit*, D huius occasione recitat errorem Sabellij, qui posuit, quòd qui pater est, ipse est filius. Et vtriusque erroris falsitatem Aug manifestat Supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filius. Et ibi post: Quæcumque pater facit, hæc & filius similiter facit. Ex quibus patet & essentiæ diuinæ identitas, & personarum distinguibilitas Et hæc nunc sunt perfecte credẽda recta fide. Ideò ait hic: *Qui videt me*, scil. visione fidei: *Videt & patrem meum.* In patre autem hoc videbatur visione fruitionis. Infra: Veniet hora quando non in prouerbiis loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis Et de hoc ibi. Et nota quod ait: *Ostende nobis patrem & sufficit nobis.* Licet enim hoc fuerit prolatum ex imperfectione, ob quam imperfectionem fuit Philippus arguendus, ait August. tamen in his verbis exprimitur protestatio, siue veneratio maiestatis, quando ait: *Domine* Dominus enim E nomen illi, ait Propheta. Item exprimitur ibi feruida petitio diuinæ visionis, cùm dicitur: *Ostende nobis patrem.* Hæc enim ostensio in gloria, est plenitudo beatitudinis: Videbis faciem eius in nubilo. Videbimus eum sicuti est Item insinuatur, siue exprimitur omnimoda plenitudo, siue adimpletio omnis appetitionis, ibi: *Sufficit nobis.* Propter quod ait Propheta: Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Vt enim ait August Sufficere est nihil vltra quærere. Et ideò dicitur hic: *Ostende nobis patrem & sufficit nobis*, quia implebit te, satiabit te, perficiet te, ait idem Aug. Illud enim sufficit animæ, quòd replet eius capacitatẽ omnimodam. Sed tantæ dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summum possit

Aug. tract. 70. in Ioan. to. 9. Ibid. post. med. Ioan. 10.d Aug. ibid. propè finem. Aug. tract. 71. in Ioan. propè prin. tom. 9 Ioan. 5.d Aug. ibid. post. med. Chrys. ho. 74. in Ioan. post medium. tom. 3. Aug. tract. 70. in Ioan. ante med. tom. 9. Aug. tract. 71. in Ioan. ante med. tom. 9. Error Sabellij. *Aug. ibid. Ioan. 5.e Ibidem.* Essentiæ diuinæ identitas. *Ioan. 16.g Hier. 33.a Iob. 33.d 1. Ioan. 3.a Psal. 16.d Aug. Manual. c. 25. tom. 9.*

1.Tim.6.e Iob.30.d Greg. Mor. lib.20. c.28. ante med. Iob 36.e Greg. Mor. lib.26. c.28. post med. August. de Trinit.lib. 10.c.5. to.3. August. de doct. Chrys. lib.1.c.38. tom eod. 2.Cor.3.b 2.Cor.12.b Phil.4.e Prou.32.d

ei sufficere. Vt dicitur: Solus Deus implebit animam. Et ideo meritò ait hic. *Ostende patrē & sufficit nobis.* Itē illud sufficit animę, quòd illuminat omnimodā suę intelligentiæ apprehēsibilitatem: sed Deus pater habitat lucem inaccessibilem: Mœrens incedebam. Ibi Greg. Sancto viro in hac peregrinatione, omne quod sine Dei visione abundat, inopia est. Item illud sufficit animæ, quod terminat & quietat omnem eius appetitum. Talis est Deus pater: Nec multitudo locorum inclinet te. Ibi Greg. Ad illum suspensa est anima, à quo formata, & quia ad Deum solùm appetendum facta est: omne autē, quod infrà appetit, minùs est. Ideò iure ei non sufficit, quod Deus nō est. Et ibi multum, & bene de hoc. Vndè August. quòd nec anima sibi, nec ei quidquam sufficit, recedēte ab eo qui solus sufficit. Et alibi: Temporale nō satiat animā, cui sedes est æternitas. Vndè est sufficientia infusæ intelligentiæ ad cognoscendum; Non quòd B sumus sufficientes ex nobis. sed sufficientia nostra ex Deo est. Item est sufficientia diuinæ gratiæ ad viuendū & resistendum tentationibus: Sufficit tibi gratia mea. Item est sufficientia modestiæ ad vtendū: Ego didici in quibus sufficiens sum, scio humiliari, scio & abundare, &c. Melior est vir pauper & sufficiens sibi, quàm vir gloriosus & indigens pane. Et est sufficientia gloriæ satiantis, de qua loquitur hic. Vnde Aug. Quid homini sufficit, cui Conditor non sufficit? Quid vltra quæris, cui

Matt.25.b

omne gaudium: Intra in gaudium Domini tui. Et sequitur illa pars in qua specificatio fructus, siue vtilitatis fidei, ibi: *Amen, amen dico vobis.* Et specificatur duplex

Duplex vtilitas.

vtilitas: quarum prima est, potestas operandi. Secunda, est facilitas obtinendi postulata, ibi: *Quodcumque petieritis.* C Ait ergò: *Amen, amen, qui credit in me.* scil. fide perfecta, quæ per dilectionem operatur. *Opera quæ ego facio,* id est, talia in genere, qualia ego facio, vt sit simplex relatio: *Et ipse faciet: Et maiora horum faciet,* id est, maiora his: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, & transibit, &c. Sed quæritur qualiter hoc? Vt enim dicitur: Nō est discipulus super magistrum: non ergò est conueniens discipulos facere maiora opera operibus Christi magistri sui. Item opera quæ ipse fecit, erāt potentiæ infinitæ, & ostendebant ipsum esse Deum, vt ipse arguit suprà: Operibus credite: Ergò vt prius. Item sublimioris potestatis debēt esse opera sublimiora & maiora: sed sua potestas maior & sublimior, quia ipse virtus supportās omnia: Ergò vt prius. Et ad istud respondendū exponendo istud multi- D pliciter, secundùm Aug. vbi ait: quòd maius fuit sanare vmbra, quod fuit factum, vbi dicitur, quòd vmbra Petri saluabantur infirmi: quàm fimbria, quòd fuit factū. Primo modo sanauit Christus per Apost. Secundo, per seipsum, maiora ergò opera fiebant virtute Christi in aliis. Infrà: Sine me nihil potestis facere: quàm illa quæ per se fecit. Vel aliter est intelligendum secundùm August. quòd hoc dicitur, quia maiora opera fecit Dominus per credentes, quàm præter credentes. Et hoc nō fuit defectio sed dignatio; Præter enim credentes fecit Deus cælum & terrā. Per credentes sine illis consentientibus iustificauit impios. Sed numquid omniū operum Christi maiora, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur, quod vtique in illo, sed nō sine illo Christus operatur. Hæc ille. Vel aliter exponitur E secundùm August. ibi, quòd opera de quibus loquitur hic, erant verba quæ tunc dicebat. Et minùs est verba iustitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quàm impios iustificare, quod ita facit in nobis, vt facimus & nos. Hæc ille. Et per hæc ad obiecta: quia etsi credentes faciunt opera magna, hoc est virtute Iesu Christi, & de fide ac eius efficacia in credentibus: Fides est sperandarum rerum, &c. Et ne quis attribuat sibi hanc potestatē, subdit: *Quia ego vado ad patrē.* Et in hoc consolatur eos, ostendens quòd ad patrem pergit, non vt derelinqueret indigentes, sed exaudiret petentes, ait August. Propter quod sequitur: *Quodcunque petieritis, &c. hoc faciam.* Et in hoc notatur sua potestas. Vt enim ait Chrysost. omnia

Ioan.10.d Hebr.1.b Aug. tract. 72.in Ioan. post medium tom.9. Act.5.c Mar.15.b Ioan.15.a Aug. tract. 72.in Ioan. to.9. Ibidem. Hebr.11.a Aug. tract. 73.in Ioan. propè princ. tom.9.

signa quæ fecerunt Apostoli, ipse agebat: Per manus A Apostolorum fiebant signa. Et: In nomine Iesu Nazareni, surge & ambula: *Faciam, inquam, vt glorificetur pater in filio,* omnia enim agebat ad gloriam patris, qui eum miserat. Et ad maiorem confirmationem repetit: *Quodquid petieritis* Vnde Chrysost. quærit, cuius gratia secundo id ponit: & respondet quòd ideò secundo ponit, certificans, id est, confirmans, sui ipsius sermonem. Et ostēdens auctoritatem vt prius subdit: *Hoc faciam:* Et vt ait August. Ne solis Apostolis crederémus hoc esse dictum, ideò ait suprà: *Qui credit in me.* Sed quæritur sicut obiicit August. qualiter ait hic: *Quodcunque petieritis, hoc faciam,* cùm dicatur de Paulo: Ter Dominum rogaui, vt discederet à me, nec tamen fuit exauditus. Et ad istud respondet August. quòd hic ait: *Si quid petieritis in nomine meo,* &c. In nomine enim Saluatoris petimus, quando B non contra salutem petimus. Et sequitur: Sic intelligendum est, nos non petere in nomine magistri, quod petimus præter regulam magisterij. Hæc ille. Et quia magis fuit ad salutem ipsi Paulo non exaudiri, ideò Deus propitius non iratus ad voluntatem suam cum non exaudiuit. Et ibi bene de hoc. Ibidem August. de malè petentibus, vt de filiis Israël petentibus carnes: Non accipitis eo quod malè petatis. Et de petitione virtuosa ad Deum, qualis debet esse. Infra: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Vndè & hic tanguntur tres conditiones, quæ debent esse in petitione: quarum prima est, rei petitæ substantialitas, ibi: *Si quid,* sc. quod sit aliquid reale & vtile: Primo, quærite regnum Dei. Secunda conditio est fecunda consideratio, ibi: *Petieritis:* Petite & dabitur vobis, quærite, &c. Tertia est in petendo recta ordinatio, ibi: *In nomine meo,* vt est expositum. Et sequitur illa pars, in qua exhortatio ad obseruationem mandatorum Dei, eo quod fides sine operibus mortua est. Et illa pars in tres. Primo, hortatur ad obseruanda mandata, promittendo auxilium. Secundo, hortatur, promittendo solatium, ibi: *Non relinquam vos orphanos.* Tertio, hortatur ad idem promittendo præmium, ibi. *Qui habet mandata mea.* Ait ergo: *Si diligitis me,* scilicet affectu: *Mandata mea seruate,* in effectu: *Et ego rogabo patrem, & aliū paracletum dabit.* Et in hoc patet vtilitas in fructu. Vt enim ait Chrysost., operibus nobis opus est vbique & actibus, non ea, quæ per verba, ostensione. Ideo ait hic: *Mandata mea seruate,* quasi idem August. inducens illud Apostoli: Verbis cōfitentur se nosse Deum, factis autem D negant. Infra eodem: *Qui habet mandata mea & seruat ea,* &c. Et nota quòd ait: *Alium paracletum,* quia primum infundit Deus Spiritum gratiæ ad credendum & amandum, & ad perfectè operandum: Charitas enim diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Deindè dat rectè operantibus Spiritum in superabundantia, prout ait hic: *Alium paracletū dabit,* &c. Paracletus enim Latinè dicitur aduocatus, ait August. Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Et sequitur: Postulat pro nobis, &c. Et quia sine pœnitentia sunt dona Dei, ideo ait: *Vt maneat vobiscum,* scilicet Spiritus. Et quia ipse Spiritus veraciter docet, ideo ait: *Spiritum veritatis,* scilicet dabit, infra: Docebit vos omnem veritatem: *Quem,* scil. Spiritum: *Mundus non potest accipere,* id est, mundi amatores: non enim habet inuisibiles oculos mundana dilectio, & E est contraria diuinæ dilectioni, ait August. Supra: Mundus eum non cognouit. Et ideo ait hic: *Quia non videt eum,* scilicet, credendo: *Nescit eum,* scilicet intelligendo, Et licet ita sit de mundo & mundanis: *Vos,* qui estis spirituales: *Cognoscetis eum,* cognitione fidei, & visione spei: Videmus nunc in speculo & ænigmate, tūc autem facie ad faciem: *Quia apud vos manebit,* scilicet Spiritus: *Et in vobis erit.* Sed quæritur cum sit prius esse alicubi, quàm manere, videtur quod inconuenienter ordinat. Et ad hoc respondet August. ne putarent, quod dictum est: *Apud vos manebit,* ita dictum esse, quemadmodum hospes visibiliter manere consueuit, exposuit quod dixit: *Et in vobis erit.* De isto Spiritu, & de effectibus, infrà dicitur: Sed obiicit Augustinus de hoc, quod ait: *Si dili-*

Chrys. hom. 73. in Ioan. post med. tom.3. Act.5.c Act.3.a Chrys. ibid. post pauca

Aug. tract. 73. in Ioan. ante medi. tom.9. Ibidem. 2.Cor.12. Aug. ibid. paulò post

Ibid. ante medium. Num.11. Iacob.4.a Ioan.16.g

Matt.6.d Luc.11.b

Chrys. hom. 74. in Ioan. in princ. to. Aug. tract. 74. in Ioan. ante med. tom.9. Tit.1.d

Rom.5.a Aug. ibid. post med. Rom.8.b Rom.8.e

Ioan.16.b

Aug. tract. 2. in Ioan. post medium tom.9. Ioan.1.b 1.Cor.13.

Aug. tract. 74. in Ioan. vers. fin. to.9. Ioan.16 d Aug. ibid. ante med.

gitis

gitis me alium paracletum dabit,&c Ergo secundùm hoc potest Deus diligi absque Spiritu. Et ad hoc respondet (A) sicut tactum est, quod discipuli habebant Spiritum sanctum: sed occultè, quem erant accepturi in signis & manifestè. Vnde & post resurrectionem fuit eis datus Spiritus, infrà: Et post ascensionem propter duo præcepta dilectionis Dei, & proximi secundum August. Item quæritur qualiter ait: *Rogabo patrem*, cum dicat August. de natura & gratia: quod nullus orat pro eo, quod per se potest facere. Et ad istud respondendum secundum August. quod ipse filius in tempore fuit precator opportunus, qui tamen cum patre erat exauditor æternus. Vnde ergo homo & minor patre, rogabat patrē, cui erat æqualis. Et sequitur secunda particula, in qua hortatur ad mādatorum obseruationem, promittendo solatium: *Non relinquam vos orphanos*. Vt enim ait August. Ὀρφανοὶ græcè, (B) pupilli latinè. Pupilli enim vt ait Isidorus, dicuntur, quorum patres antè discesserant, quàm nomen ab eis acceperunt: vnde & filios sponsi eos vocabant: Filij sponsi non possunt lugere quamdiu est sponsus cum eis. Et suprà: Filioli modicum vobiscum sum. Ideo sequitur: *Veniā ad vos*, sc. post resurrectionem, & hoc non post multum tempus. Ideò ait: *Adhuc modicum*, infrà: Modicum & nō videbitis me, &c. Et quia mundus non intelligebat suā virtutem, qua erat resurrecturus, ideo subdit: *Et mundus me iam non videt*. Vt enim ait August. mundus videbat cum carneis oculis in carne conspicuum: sed non videbat quod in carne latebat, sc. suam diuinitatem, & tamen non credebat: *Vos autem videbitis me*, sc. post resurrectionem vtraque visione, sc. oculis carnis, & oculis mentis. Infrà: Iterum modicum & videbitis me. Et hoc ideò: (C) *Quia ego viuo, & vos viuetis*. Quærit Augustin⁹, cur ait de præsenti se viuere, illos autem de futuro? Et respondet: quod quia vitam carnis resurgentis, qualis in illo præcedebat, secuturam in illis est pollicitus: duas enim resurrectiones promisit: suam mox futuram, nostram in fine sæculi venturam. Et ideo sequitur: *In illo die cognoscetis*, sc. resurrectionis futuræ, quando videbimus facie ad faciem, & quando videbimus eum, sicuti est: *Cognoscetis*, inquam, *quia ego in patre maneo*, vt radius in sole, vnum cum illo. *Et vos in me*, sicut palmites in vite. Infrà proximo: Ego sum vitis, &c. Et: *Ego in vobis*, sicut vita viuificans in viuificatis, & sicut virtus supportans in supportatis, & sicut mouens in eis quæ mouentur: ipse enim via veritas & vita. Suprà eodem. Infrà: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: *Ego in vobis*. Vt enim ait Chrysost. (D) quod, dictum est: *ego in patre*, identitatem scilicet significat. Quod autem dictum est: *Ego in vobis*, significat, quod est vnanimitatis & auxilij. Nouit enim, inquit, scriptura, multoties, eisdem verbis in Deo, & in hominibus positis, non similiter tamen vti: Vos autem Christi, Christus autem Dei: Et nota secundum Chrysost. quod post resurrectionem promittit eis certissimam cognitionem, quia magna erat virtus Spiritus sancti, quæ omnia eos erudiebat, multo magis in gloria. Infrà: Palā annuntiabo vobis de patre. Et in his hominibus patebat paterna pietas Saluatoris ad discipulos, promittendo Spiritum in auxilium, siue patrocinium, quare vocat Spiritum paracletum. Item promittēdo suum solatium, & suum reditum, promittendo etiam suam coëxistentiam, (E) siue patientiam, & promittendo cognitionis plenitudinem, siue luculentiam. Et hæc omnia promittit, vt abiiciat tristitiam ab eis, quia ænigmaticè insinuabat passionem, secundum Chrysostomum. Sicut infrà similiter facit: Plorabitis & flebitis vos. Et sequitur: Videbo vos, & gaudebit cor vestrum, &c. Et nota quod describit Spiritum à parte originis, quia à patre dandus: item à parte suæ virtutis, quia est paracletus ad consolandum affectum. Vndè Glossa: Paracletum, id est, consolatorem, & quia est Spiritus veritatis ad illuminandum intellectum. Item describit eum à parte suæ permanentiæ, siue perpetuitatis, quantum est à parte Spiritus: quia apud vos & in vobis manet Item à parte suæ dignitatis: quia mundus non potest eum capere, id est,

Ioan.10 d. Act.2.a. Aug ibid. August. de nat. & gra. c.18.&7.

Ibid. tract. 75.in Ioan. non longè à princ. tom.9. Isid. etym. lib.51.c.2. Mat.9.b Ioan.13.d

Ioan.16.c

Aug. tract. 75.in Ioan. ante med. to.9.

Ioan.16. e

Aug.ibid.

1.Cor.13. d

1.Ioan.3.a Ioan.15.a

Ioan. 17.c Chrys. hom. 74. in Ioan. ante med. tom.3.

1.Cor.3. d

Ioan.16. g

Chrys hom. 64.in Ioan. tom.3. Ioan. 16 f Spiritus à multis partibus.

mundi amatores. Ideo ob istius doni, quod est Spiritus, (A) bonitatem & suauitatem clamat sapiens: O quàm bonus & suauis est Spiritus tuus in nobis! Et sequitur illa pars, in qua hortatur ad mandata obseruanda promittendo præmiū, ibi: *Qui habet mandata mea*. Et illa in tres. Primo, ipsa promissio. Secundo, discipuli inquisitio, ibi: *Dicit ei Iudas* Tertio, Saluatoris responsio, & veritatis, tā de merito, quàm de præmio explanatio, ibi: *Respondit Iesus*. Ait ergò: *Qui habet mandata mea*, in amore & affectu: *Et seruat ea*, in opere & effectu: *Ille est qui diligit me*, in veritate: *Et diligetur à patre meo*, paterna acceptatione: *Et ego diligo eum*, in præsenti: *Et manifestabo ei me ipsum*, in futuro: Obiicit Aug. qualiter ait primo: *Diligetur à patre meo*. Et posteà: *Diligā eum*, quasi possit aliquis diligi à patre non à filio, cum sint inseparabiles, & in- (B) separabiliter diligāt. Et ad hoc respondet, quòd non dilexit ad hoc vt credamus, & mandatum fidei teneamus, nunc ad hoc diliget vt videamus, & ipsa visione mercedē fidei capiamus. Hæc ille. Hoc ergò nō ait: quia sic alia, & alia dilectio à parte Dei, vel Christi, sed quia alius effectus dilectionis huius & illius: Deus enim diligit effectu non affectu, ait Bernardus: Magna ergo promissio seruantibus mandata, vt patet ex dictis. Et sequitur illa secunda particula: *Dicit ei Iudas*, sc. sanctus non immundus, non insectator Domini, sed sectator, vt ait August. *Domine quid factum est*, &c. Quæsiuit enim causam, quare non se mundo, sed suis manifestaturus est. Et hoc quæsiuit de omnibus. Et sequitur responsio Saluatoris, & eorum instructio tam de merito, quàm de præmio, ibi: *Respondit Iesus*. Et hæc in quatuor. Primo, causæ (C) præmissio, quare se erat manifestaturus suis, & non mū do. Secundo, iterata promissio suis, ibi: *Hæc locutus sum vobis*. Tertio, turbationis dehortatio, ibi: *Non turbetur cor vestrum*. Quarto, subiunctio rationis, ob quā breuiter est eis locutus cum insinuatione instantis passionis, ibi: *Et nunc dixi vobis*. Ait ergo: *Si quis diligit me sermonē meum seruabit*. Præmissa quæstione à discipulo, quare erat se manifestaturus suis & non mundo, quasi assignans causā ait: *Si quis diligit me*, affectu sicut prius: *Sermonem meū seruabit*, sc. in effectu vel actu: *Et pater meus diliget eum*, retribuens ei in mercedis fructu: *Et ad eū veniemus*, perseuerando & conseruādo ipsū in statu. Et quia sic diligūt Dei electi, & qui sunt sui, ideo eis erat se manifestaturus: *Qui vero nō diligit me*, dictis modis: *Non seruat sermones meos*, nomine mundi censendi sunt ideo eis se non (D) erat manifestaturus. *Qui vero nō diligit me*, dictis modis, de eo August Ecce exposita est causa, quare se suis erat manifestaturus, & ipsa causa est: quod hi diligunt, illi nō: dilectio enim discernit sanctos à mundo: Charitatem si non habuero nihil sum. Sed quæritur de hoc quod ait: *Si quis diligit me*, &c. Et sequitur: *Et ad eum veniemus*. Videtur ex hoc quod prius sit diligere Deum, & seruare eius mandata, quam suum venire ad hominem: sed ad hominem venit, quando dat gratiam, & ita antè donum gratiæ est possibile diligere Deum, quod est falsū. Et ad istud respondendum est secundum Glos. & etiā August. quod causa est, quasi Christus erat se suis manifestaturus, dilectio: quæ quidem dilectio probatur in custodia sermonum Domini. Probatio dilectionis est exhibitio (E) operis, ait Greg. exponens istud. Diligi autem à Deo, est acceptari à Deo, supra eodem: Qui diligit me, diligetur à patre meo. Et ad sic diligentem dicitur pater & filius & Spiritus sanctus venire, & māsionem facere ampliorem gratiam dando, & finaliter custodiendo. Vnde Gregorius: In quorundam corda venit, scilicet per compunctionem, sed tempore tentationis non manet. Sed aliter de eo, qui Deum verè diligit, quia sic eum amor diuinitatis penetrat, vt ab hoc amore tentationis tempore non recedat. Hæc ille. Non ergo loquitur hic de aduentu Dei in animam in prima gratia, sed in datione amplioris gratiæ. Et de hoc bene Augustinus: Pater & filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos subueniendo, & nos venimus obediendo: veniunt illuminando, venimus intuendo: veniunt implendo, venimus

Sap.12.b

Aug. tract. 75. in Ioan. prope finem. tom 9.

Aug. tract. 76.in Ioan. prope princ. tom.9.

Ibid. paulo post. 1.Cor.13.d

Aug. ibid.

Greg. super Euang. lib. 2. hom.10. Ioan.14.c

Gregor. in Euang. hom. 30. ante medium.

Aug. tract. 76 in Ioan. post med. tom 9.

excipiendo

excipiendo. Et ibi bene de hoc. Et quia dixerat: *Sermones meos*, in pluralì, ait: *Sermonem meum quem audistis, non est meus.* Et hoc ideò, quia ipse non est verbum suum, sed patris quomodo nec sua imago est, sed patris, nec suus filius alem ipse, sed patris, secundum Aug. Suprà

ibidem propè finem.

eodem: A me ip̃so non loquor. Et sequitur illa pars, in qua iterata promissio, & est de duobus, scil. de missione Spiritus ad docendum, & de donatione pacis ad trãquille viuendum, ibi: *Pacem relinquo vobis.* Ait ergo: *Hæc locutus sum apud vos manens*, scil. corporali præsentia & forinsecus, qua cum illis visibilis loquebatur, ait Aug. Prior verò mansio de qua locutus est, est futura: Nouissimè diebus istis, locutus est nobis in filio, &c.

Ibid. tract. 77. non mult. à princ.
Hebr. 1. a

Paracletus autem Spiritus. Et in hoc boni promissi preciositas: *Quẽ mittit pater.* Et in hoc dãtis maiestas: *In nomine meo.* Et in hoc dationis ordinabilitas: *Docebit vos omnia.* Et in hoc dati Spiritus potestas & vtilitas: *Docebit*, inquã, vt intelligamus: *Et suggeret*, id est, cõmemorabit secundùm literã Aug. vt non obliuiscamur. Vel

Aug. ibid.

suggeret ab occulto secundũ Gloss. Sed quæritur quare Spiritus sanctus dicitur Paracletus, id est aduocat⁹, cum ipsi filio hoc appropríetur: Aduocatum habemus apud patrẽ Iesũ Christũ: ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Ergo ei appropriari debet aduocati. Item qualites ait: *Spiritus docebit vos omnia*, cùm filio appropríetur nomẽ magisterij supra proximo: Ergo & ei debet appropriari, docere: Ipse est vnus magister. Itẽ ipse est ipsa veritas. Suprà eodẽ. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundùm Aug. quòd Trinitas docet & dicit, & tamen hoc attribuitur cuilibet personæ in scriptura, sicut ibi ponit exẽpla. Similiter vt ait Glossa. Consolari

1. Ioan. 2. a
Ioan. 13. b
Matt. 23. a
Aug. tract. 77. in Ioan. ante med. tom. 9.

C est opus Trinitatis. Et quia nomine bonitatis Spiritus designatur, & per bonitatẽ Deus consolatur, ideò Spiritui attribuitur. Ad aliud respondendũ, quod est aduocatio quantũ ad personã, & quantũ ad officium. Primo modo cõuenit filio, quia mediator est. Secũdo modo spiritui sancto propter cõsilia & officia. Est enim officium aduocati postulare efficaciter, quod facit Spiritus: Spiritus postulat pro vobis. Itẽ aduocati est respõdere, vel resistere, quod facit Spiritus: *Nolite cogitare quo modo, quid loquamini.* Et sequitur: *Non estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri*, &c. Itẽ aduocati est arguere aduersam partẽ. Et hoc facit Spiritus. Infrà: Cũ venerit Spiritus, arguet mundum, &c. Item officium aduocati est arrhã vel pignus pro hæredibus sumere siue securitatẽ.

Rom. 8. e
Matt. 10. b
Ioan. 17. b

D Sed hoc facit Spiritus, securitatem enim dat siue facit: Dedit nobis pignus Spiritus. &c. De hoc Greg. quòd Spiritus dicitur postulare, quia ad postulandum inflãmat, & dicitur consolator, quia dum spem veniæ parat, ab afflictione tristitiæ mentẽ leuat. Et ibi bene de hoc. Ad aliud respondendum quòd filius Dei est magister & veritas, qui docet nos & reuelat patrẽ. Sed quia hoc totum facit per suam voluntatem, vt ait Glossa, quæ quidem voluntas est appropriata Spiritui sancto, ideò Spiritus dicitur docere omnia. Filius enim qui est lux verax, & ipsa veritas docet illuminãs ad intelligendum, Spiritus sanctus docet inflammans ad amandum: vnctio enim docet eum de omnibus. Et sequitur promissio de pace ad tranquille viuendum: *Pacem relinquo vobis.* Vt enim ait Aug. Pacem reliquit vobis iturus, pacem suam dabit in fine venturus. Vel pacem reliquit

2. Cor. 1. d
Gregor. in Euang. hom. 30. ante med.
1. Ioan. 2. d
Aug. tract. 77. in Ioan. ante med. tom 9.

E in hoc sæculo, vel pacem reliquit in quo manentes hostem vincimus: pacem dabit, quandiu sine hoste regnabimus. Ideò ait Propheta: Pacem super pacem. Sed quærit August. quare vbi ait: *Pacem relinquo vobis*, non addidit meam, vbi verò ait: *Pacem meam do vobis*, ibi dixit meã? Et ad istud respondet, quod illud, quod semel dictum est, ad vtrumque debet referri: vel aliter quòd in hoc sæculo non est plena pax, quia videmus aliam legem in membris. Sed in futuro erit pax plena, ideò ait: *Pacem meam do vobis.* Et sequitur tertia particula, in qua dehortatio turbationis cum promissione consolationis, ibi: *Non turbetur cor vestrum*, &c. Vt enim ait Chrysost. quia multa de morte sua philoso-

Isa. 27. d
Aug. ibid. post med.
Rom. 7. d
Chrys. hom. 74. in Ioan. post medium tom. 3.

A phatus est, ideò ait: *Non turbetur cor vestrum* scil. interius: *Neque formidet*, quod plus est, ait Glossa. Simile supra eodem: *Quia ego dixi vobis vado*, scil. per mortem. *Et venio*, scil. per resurrectionem, vt supra eodem habitum est. Et ad maiorem consolationem subdit: *Si diligeretis me, gauderetis.* Et quod ita sit passibilis, hoc glorificatio manifestat Et hoc ideò ait Aug. quia naturæ humanæ gratulando est, eo quòd sic assumpta est à verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atq; ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis sederet ad dextra patris. Hæc Aug. O ergo magnificentiam sublimationis, & glorificationis naturæ humanæ in Christo: *Pater maior me est*, vt enim ait Aug. Agnoscamus geminam substantiam Christi: diuinam, quæ

Aug. tract. 78. in Ioan. vers fin. to. 9.
Ibid. paulo ante.
Gemina substantia Christi.

B æqualis est patri: humanam, qua maior est pater? Non enim rapinã arbitratus est, se esse æqualẽ Deo, formã serui accipiens, &c. Æqualis enim est patri in forma Dei, sed semetipsum exinaniuit, &c. non formam Dei amittens, sed formã serui accipiẽs. Maior est enim forma Dei, quæ non est amissa, quam forma serui, quæ est accepta. Hæc Aug. Merito ergo est gaudendum de magnificatione naturæ humanæ in Christo. Et sequitur vltima particula, scil. subiunctio rationis, ob quam sic locutus est cum insinuatione futuræ passionis, ibi: *Et nunc dixi vobis*, scil. quòd vado ad patrem per mortem, & passionem, vt dictum est: *Vt cum factum fuerit, credatis.* Sed qualiter hoc? quia vt ait Aug. Laus fidei est, si quod creditur non videtur. Infrà: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Et: Fides est sperandarum rerum. Melius ergo diceretur, vt crederent illud, quod nõ erat

Phil. 2. a
Aug. tract. 79 in Ioan. propè princ. tom 9
Ioan 20. g
Hebr 11. a

C factum. Et ad istud respondendum secundùm August. quòd sicut dictũ est Thomæ, infra: Quia vidisti me, credidisti: aliud tamen credidit, aliud vidit. Vidit enim hominẽ, Deum credebat. Sic ex parte ista quod dixit eis, cùm factum fuerit illud, quod dixit, visuri essent eum viuentẽ, & ad patrem ascendentem: quo viso erant credituri. quòd ipse esset Christus filius Dei. Ex reb⁹ enim quæ videntur, agitur in nobis, vt credãtur, quæ nõ videntur. Hæc ille. Et subdit, quòd erat illud, de quo ait: Cùm factũ fuerit: *Iã nõ multa loquar: Venit princeps mũdi*, non creaturarum, sed peccatorum, ait Aug. Aduersus principes, & potestates tenebrarum: *Et in me non habet quidquam*, nullum scil. omnino peccatum, ait Aug. Qui peccatum non fecit. Et: Ipse enim solus inter mortuos liber, ait Propheta, quia conceptus de Spiritu san-

Aug ibid.
Aug. ibid. Ioan. 20. g
Aug ibid. post med.
Eph 6. b
Aug. ibid. paulo ante.
1. Petr 2. d
Psalm 87. a

D cto: Quod natum est in ea, de Spiritu sancto est. Ipse enim assumpsit naturã humanam, non culpã: Si fuerit pro eo Angelus loquens vnũ de similibus &c. Ibi Gregor. Satis de hoc, quod ipse fuerit magni consilij Angelus, qui locutus est vnũ de cõsimilibus, qui assumpsit humanam naturã, non culpam. Et ibi bene de hoc: *Sed vt cognoscat mundus*, scil. mundi habitatores: Mundum reconciliãs sibi: *Quia diligo patrẽ*, quod potest per effectum cognoscere: *Quia sicut mandatum dedit mihi pater*, &c. sc. mortem sustinendo. Sed quæritur, cùm Christus non habuerit peccatum, vt præmissum est, videtur quod ipsũ puniri pro peccato fuerit iniustũ, & ita iniuste dedit ei pater mandatum. Idẽ. Iudas fuit culpatus, & dãnatus, quia tradidit Christum ad mortẽ: sed cum esset mandatũ à patre, vt mortẽ sustineret, videtur quod non debuit tantum culpari, & quod idẽ opus fuerit patris,

Matt. 1. b
Iob 33. e
Greg. Mor. lib 24. c. 2. in princ.
2. Cor. 5. d

E & ipsius Iudæ. Et ad istud respondendũ est, quod sicut supra dictũ est: Sic Deus dilexit mundũ, vt filium suum vnigenitũ daret. Et: Qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illũ. Ex summa ergo charitate pater voluit, quod filius mundũ redimeret, quæ voluntas fuit eius mandatum. Et hoc idẽ voluit filius, vt ait Propheta: In capite libri scriptum est de me, vt facerẽ voluntatem tuam, Deus meus volui. Suprà de vtroque: Potestatem habeo ponendi animam meam. Et sequitur: Hoc mandatum accepi à patre. Velle ergo puniri innocentem pro peccato alieno, & nolentem puniri iniustitia est. Velle autem genus humanum per mortem filij Dei innocentis, volentis mori pro genere

Ioan 3. b
Rom. 8. f
Psalm. 39. b
Ioan. 10 b
Ibidem.

humano,

Isa. 53. a

humano, summæ fuit charitatis & pietatis: Oblatus est enim, quia ipse voluit. Et etiam summæ fuit æquitatis, vt ipse filius Dei, verus homo satisfaceret pro peccato generis humani, & illud redimeret, & saluaret: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen lõgæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Et ad aliud respondendum secundùm Aug. vbi ait: Discamus in similitudine operum discernere animos operantium. Et ponit exemplum: Pater tradidit filium, & ipse Christus corpus suum, & Iudas Dominum suum: cur in hac traditione Deus est pius, & homo reus, nisi quia in hac re vna quam fecerunt, causa n. n vna est, quam fecerunt: Hæc ille. Quamuis ergò fuerit idem factum, quantum ad genus facti: alia tamen causa mouens, & alia intentio in facientibus: *Surgite, eamus hinc.* Quærit Aug. Quo? Et respondet, quòd ad illum, vnde fuerat tradendus ad mortem, de quo scriptum est: Quæ non rapui, tunc exsoluebam: mortem sine dubio soluturus, & nos a mortis debito redẽpturus. Hęc ille. Et de hoc in Glossa: Et patet ex dictis, quòd diabolus non est princeps amatorum mundi, nisi ratione peccati. & quòd nõ habet quidquam in Christo, & in electis eius, qui sunt mẽbra eius, qui sunt à peccato. Et ideò euidens insania peccantium, qui voluntariè se subiiciunt tali principi, qui est dominando tyrannicus, & crudelitate impius, & in exigendo seruitium laboriosum incessabilis, & iniquus, & in reddendo stipendium durus: Crudelis enim est, & non miseretur: Seruiet s diis alienis, qui non dabunt vobis requiem. Cuius stipendia in reddendo non sunt, nisi mors: Stipendia enim peccati mors. Et: Ipse est Rex super omnes filios superbiæ. Greg. de hoc bene. Quærit Chrysost. quare ait: *Surgite, eamus hinc*, ex quo nunciat horam passionis: antequam compelleret doctrinam suam, non debuisset hoc dixisse, vt videtur. Et ad hoc respondet, quòd discipuli formidolosi erant, antequam dono Spiritus sancti digni efficerentur. Vnde & audientes prædicta turbabãtur, vt mox capiẽdi. Ideò ducit eos in alium locum, vt existimantes se esse in cautela, id est, securitate, finem sermonis Christi audiant cum otio: erant enim audituri magna dogmata. Hæc ille. Vt ergo securius audirent, sic ait: Vel hoc ait animans eos ad passionem. Vnde Anselmus: Me præcedentem ad passionem debetis imitari: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum.

Isa. 53. d

Aug tract. 79 in Ioan post med. to. 3.

Hierem. 5. & 16. f

Rom. 6. d

Iob 41. d

Gregor. Mor. lib. 34. c. 17. ante med.

Chrys hom 75 in Ioan. non longè à princ. to. 3.

1. Petr. 2. d

CAPVT XV.

Continuatio. Diuisio.

EGo sum vitis vera. Superius exhortatus est discipulos ad fidei constantiam, & firmitatem, loquendo per appropriationem: hic hortatur eosdem ad dilectionis veritatem. Et hoc in tres. Primo, hortatur eos ad suam siue diuinam dilectionem. Secundo, ad fraternam dilectionem, ibi: *Hoc est præceptum meum.* Tertio, hortatur eos ad tolerantiam mundani odij, sicque ad dilectionem inimicorum, ibi: *Et si mundus vos odit*, &c. Prima in quatuor, quoniam omnis diligens Deum in Deo manet, ideò vtens parabola præmittit, quòd ipse est locus mansionis. Secundo, exprimitur fructus ipsius manentis, ibi: *Sicut palmes.* Tertio, subiungitur modus mansionis, ibi: *Sicut dilexit me pater.* Quartò, superadditur effectus eiusdem mansionis, siue ratio finalis huius admonitionis: *Hæc locutus sum.* Ait ergo, vtens parabola, siue loquens parabolicè, & hortans ad suam dilectionẽ: *Ego sum vitis vera*, quasi diceret: Vos debetis me sequi, quia ego sum vitis, &c. Secundùm enim August. quòd dicitur vitis per similitudinem, non per proprietatem: *Et pater meus agricola est.* Sed quæritur, qualiter hoc attribuit patri, cùm ipse sit agricola. Et respondet August. vbi supra, quòd secundum hoc Christus dicitur vitis, secundùm quod ait: *Pater maior me est*, suprà proximo, id est, secundum quod homo est. Secundum verò quod ait: Ego & pater vnum sumus, suprà: Ipse agricola est, non talis vt ille, qui extrinsecus dat ministeriũ,

Aug tract. 80. in Ioan. ante med. tom. 9.

Ioan. 10. d

A sed qui intrinsecus dat incrementum: Qui incrementũ dat Deus. Et ad modum agricolæ: *Omnem palmitem*, id est, omnem hominem scilicet apparenter in me existẽtem secundùm communionem sacramẽti: *tollet*, excludendo: Omnis arbor, quæ non facit fructum excidetur. De hoc in Glossa: *Et omnem qui fert fructum*, sicut mẽbrum viuum & viride: Arbor enim bona fructus bonos facit: Purgabit eum, per ampliorem gratiam fidei: Per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Et adaptans parabolam, ait: *Vos mundi estis propter sermonem.* Quærit Aug. quare non ait: mundi estis propter baptismum, qui loti erant. Et ad illud respondet, quòd in aqua verbum mũdat. Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum Et sequitur, vt in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens, quod est verbum fidei quo

B creditur ad iustitiam: propter quod verbũ sumus mundi. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Vt enim ait idem Aug. Homines mundantur quadrupliciter: per verbũ veritatis, vt hic. Item sacrificio contriti cordis, in Psalmo: Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus. Item eleemosynis: Date eleemosynã, & omnia munda sunt vobis. Itẽ charitate, quæ cooperit multitudinem peccatorum. Et quia ipse vitis, & ipsi palmites, ideò subdit: *Manete in me*, sicut in vite viuificante: *Et ego in vobis*, scil. vt vita viuificãs. Suprà proximo: Ego viuo, & vos viuetis. Et de ista benedicta vita, in collatione. Sed quæritur qualiter ait: *Ego sum vitis vera*, cùm hæc nomina, scil. vitis, leo, & lapis dicantur de Christo per similitudinẽ non per proprietatẽ, ergo nec secundùm veritatem. Et ad istud respondet Aug. quòd dicitur vitis vera ad discernendum,

C cui dictum est: Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena. Vera ergo dicitur vitis, quia non aliena, & quia fructifera vitis. Item quæritur, secundùm quã naturã dicitur vitis: videtur quòd secundũ humanã, quia vites, & palmites sunt vnius naturæ, secundùm Aug. Ad contrariũ arguitur, quòd vitis dicitur secundũ quòd influit in palmites spirituales honorẽ viuificũ gratiæ, sed sic influit, secundùm quòd Deus: Ergo vitis est secundùm diuinã naturã. Et ad istud respondẽdum, quòd quædam dicuntur de Christo secundùm naturam diuinam, quædam secundùm humanam, vt vitam diuinę naturæ, sicut quòd est caput Ecclesiæ, & quòd est mediator Dei, & hominum. Est enim caput Ecclesiæ, & mediator, secundùm vtramq; naturã, propter vnitatem hypostasis, & vt est obiectum fidei. Est enim

D Deus verus, & homo. Vt enim ait Aug. Christus dicitur Latinè vnctus, & sic influens in palmites, & mundãs provt ait hic, per verbũ suum. Itẽ quæritur de hoc, quòd ait: *Non ferentẽ fructum, tollet eũ* Cùm enim gratia Christi sit omnibus prõpta: Ne quis desit gratiæ Dei. Videtur quòd neminé tollat excludẽdo. Et ad istud respõdendum est, quòd ipse venit in mundum in iudiciũ: Vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant, supra. Non quòd Deus miserat eis lumen gratiæ ad videndum, sed quia ipsi non recipiunt, nec se humiliãt ad recipiendum: Deus huius sæculi excæcauit mẽtes infidelium. Sic dicitur hic tollere: eo quòd non dat gratiam ad manendũ intus, peccatisq; illius qui tollitur exigẽtibus. Et sequitur secunda particula, in qua manifestatur

E mãsionis in vite fructus. Et primò per oppositũ. Secundo, per exemplum in proposito, ibi: *Qui manet.* Et hoc, quòd ait: *Sicut palmes non potest facere fructum*, &c. Vt enim ait Aug. Magna hic commendatio gratiæ. Sicut enim palmes nõ potest facere fructum, nisi manserit in vite, cuius humore vegetatur: sic spiritualiter nisi quis mãserit in Christo, de cuius plenitudine accepimus omnes, supra: Ipse enim operatur in nobis velle, & perficere, nõ potest facere fructũ. Et repetit, quod præmisit: *Ego sum vitis*, deinde ostendit idem in proposito: *Si quis manet in me*, hauriens humorem gratiæ: *Et ego in eo*, dans ei vitam gratiæ: *Hic fert fructum multum*, tanquam lignum, quod dat fructum in tempore suo. Vt enim ait Augustinus: Ita sunt in vite palmites, vt viti

1. Cor. 3. b

Matt. 3. c

Matt. 7. c

Prou. 15. d

Aug tract. 80. in Ioan post med. tom. 9.

Rom. 10. a

Aug. contra Cresc. Gram. lib. 2. cap. 12. post med. tom. 7.

Psalm. 50 d

Luc. 11. f

1. Petr. 4. b

Ioan. 14. c

Aug. tract. 80. in Ioan. ante med. tom. 9.

Hier. 2. d

Aug. ibid. paulo ante.

Ibid. tract. 7 circa med.

Hebr. 12. g

Ioan 9. g

2. Cor 4. a

Aug. tract. 81. in Ioan. ante med. to. 9.

Ioan. 1. b

Philip. 2. b

Aug tract. 81. in Ioan. circa med. to. 9.

non

non conferant, sed indè accipiant, vndè viuunt. Vitis autem est in palmitibus, vt vitale alimentum subministret. Et ideò sequitur: *Sine me nihil potestis facere*: Quid [1.Cor 4. b] habes, quod non accepisti? Et: Non quod simus suffi- [2.Cor.3. b] cientes ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Et ad maiorem terrorem subdit, quid fiet finaliter de tali non ferente fructum, dicens: *Si quis in me non manserit*, scil. per dilectionem: *Mittetur foras*, permittendo scil. extra corporis mystici vnitatem: *Et* [Matt.7.a] *arescet*, priuatus bonore gratiæ: Omnis arbor, quæ non facit fructum, excidetur, & in ignem mittetur: *Et colligent eum*, scilicet messores Angeli: *Et in ignem mittent*. [Matt.23 d. Aug. tract. 81. in Ioan. post med. tom.9.] Vnde Aug. suprà. Ligna itaque vitis tanto sunt contéptibiliora, si in vite non manserint, quanto sunt gloriosiora, si manserint. Et è contrario: *Si manseritis in me*, sc. B per dilectionem: *Et verba mea in vobis manserint*, per eorundem adimpletionem: *Quodcunq; volueritis, petetis*, scil. in nomine meo: *Et fiet vobis*, per diuinam collationem, suprà proximo: *Quodcunq; petieritis patrem hoc faciam*. Et quoniam sic fructificantes debent fructificare ad gloriã Dei, ideò ait: *In hoc glorificatus est pater meus*, id est, ad gloriam eius est, & claritaté: *Vt plurimum fructum adferatis*, scil. in operibus, & in effectu: *Et efficiamini discipuli mei*, scil. manendo in dilectione mea. Con- [Matt.5. b] similiter dictum Apostolis: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent [Aug tract. 82. in Ioan. propè princ. tom.9.] patrem, &c. Vnde Aug. Si in hoc est clarificatus pater, vt fructum plurimum adferamus, non hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam ex nobis hoc habeamus, eius [1.Cor.10. d] enim est hæc gratia: Qui gloriatur, in Dño glorietur. [Osee 8 a] Sed quæritur de hoc, quòd ait hic: *Sine me nihil potestis* [Iob 15. e] *facere*, cũ dicatur: Regnauerunt, & non ex me. Itẽ: Cucurrit aduersus Deum extento collo. Sed constat quòd sunt tales sine Deo. Si respondeatur, quòd loquitur hic de bonis operibus non de malis. Propter hoc obiicitur, [Eccl.15.d] quia dicitur: Apposui tibi aquam, & ignem, ad quod vo- [Ibidem.] lueris porrige manum tuam. Et sequitur: Ante hominẽ vita & mors bonum & malum: Ergò in hominis potestate est operari vnum, vel aliud. Et ad istud respondendum est, quòd quædam sunt opera super naturam, sicut opera gratuita & bona, ad quæ non potest homo sine gratia diuina eleuante: quædam verò sunt opera naturalia, ad quæ non potest sine Deo conseruante, sicut nec natura potest stare, quia cùm cuncta ex nihilo facta sunt, eorum essentia ad nihilum tenderet, nisi au- D ctor omnium manu regnum teneret, ait Gregorius, quædam sunt infrà naturam, id est, à natura deficiente, vt opera peccatorum: & illa quantum ad id quod est deordinationis, & defectus ab ipso homine sunt: quantum verò ad actionem substratam deordinationi, & defectui, à Deo sunt: Perditio tua Israel, tantummodo in [Osee 13.c] me auxilium. Ad aliud respondendum, quòd illud est intelligendũ propter libertatem arbitrij, cuius est eligere, & respuere: nihil tamen potest effectiuè agere sine [Phil.2.b] diuina virtute: Deus enim operatur in nobis velle, & perficere. Et nota quòd in omnibus quæ reperit hic, summa est, quòd ad hoc vt palmes, id est, fidelis fructi- [Aug tract. 81. in Ioan. circa med. tom.9.] ficet, necesse est, vt in Deo maneat, & Deus in eo. Vnde Aug. quòd palmites accipiunt à vite vnde viuãt: [1.Ioan.4.b] Si diligamus inuicem: Deus in nobis manet. Ibi Aug. [Aug. tract. 8 in ep. Ioan. post med tom 9.] Vicissim habitant, qui continet, & qui continetur: ha- E bitas in Deo, sed vt contineãris: habitat in te Deus, sed vt te contineat, ne cadas. Et ibi bene de hoc. Itẽ Chrys. [Chrys. hom. 75 in Ioan. ante med. tom.3.] in radice manere, hoc facit fructificare palmites. In filio ergo Dei manet per amorem fidelis, sicut palmes in vite, sicut planta in radice, sicut radius in sole, sicut fluuius emanans in fonte suo modo: Ibi requieuerunt [Iob 3.e] fessi robore. Ibi Greg. Deus, qui sine situ omnia con- [Gregor. Mor. lib 4. cap.3. paulo ante med.] tinet, nobis ad se venientibus locus non localis manet. Et ibi de hoc bene. Item necesse est, vt Deus purificet amplius. Vndè ait suprà: Purgabit eum propter conti- [Iacob 3.a] nentiã peccatorum cõtractorũ. In multis enim offendi- [Prou. 24 b] mus omnes: Septies in die cadit iustus. Et ideò necesse [Eccl.7.d] est, quòd homo Deo operante se purget iugiter. De [Prou.15.d] A negligentia purga te cum paucis. Qui sanctus est sanctificetur adhuc. Per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Et ideò clamat fidelis continuè: Dimitte [Matt.6.b] nobis debita nostra. Ne ergo præcipitemus in maiora peccata, necessaria est purgatio continua: Qui enim [Eccl.19 a] modica spernit, paulatim decidit. Ideo ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Item ne- [Psalm.6.a] cessaria est ad fructificandum, diuinorum verborum perfecta obseruatio. Vnde ait: *Et verba mea in vobis mãserint*, suprà proximo: Si quis sermonem meum seruauerit. [Ioan 14. c] Ibi de hoc. Et sequitur tertia particula, in qua subiungitur manẽdi in Christo modus: *Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos*. Sed qualiter ait hoc, quia pater dilexit eum, vt filium vnigenitum, sed ipsi erant filij adoptiui per gratiam: Ergo non erant ita diligibiles, sicut filius à patre. Ad istud respondet Augustin. quod non [Aug tract. 82. in Ioan ante med. tom.9.] æqualitatem naturæ ostendat nostræ & suæ, sicut est patris & ipsius, sed gratiam mediatoris ostendit: in ipso enim diligit nos pater, & hæc dilectio est origo omniũ bonorum in nobis. Vnde Aug. Ecce vnde sunt nobis [Ibidem.] opera bona: vnde enim diligeremus, nisi diligeremur? Ipse prior dilexit nos. Et ideo sequitur: *Manete in dile-* [1.Ioan.4. c] *ctione mea*. id est, in gratia mea, ait Aug. Et est in Glossa, [Aug. ibid. post med.] quæ dilectio facit obseruari præcepta, vt ait Aug. Et [Ibidem.] ideo sequitur: *Si præcepta mea seruaueritis*, opere adimplendo: *Manebitis in dilectione mea*. Sed qualiter hoc? quia prius est diligere, quam præcepta obseruare. Et ad hoc respondet Aug. quod quia præcepta obseruantur: scietis, quia in dilectione manebitis. Idẽ ergo perseuerantiæ in dilectione loquitur: quia seruantes mãdata, in C dilectione perseuerãt. Et ideo sequitur: *Sicut & ego præcepta patris mei seruo, & maneo in eius dilectione*. Et per hoc ostẽdo diligi à patre meo, vt ait Glossa. Et loquitur de seipso, in quantum homo, suprà: Meus cibus est, vt [Ioan.4.e] faciam voluntatẽ patris mei. Et patet hic diuinæ dilectionis gratuitas, quia ipse prior dilexit nos: Diligã vos [Osee vlt.] spontaneè. Et patet eius obedientialis humilitas, quia seruauit præcepta patris, suprà: Nõ veni facere volunta- [Ioan.5.e] tẽ meam, sed voluntatem patris mei. Item patet meriti perfectibilitas, quæ debet esse in fidelibus, vt sit mãsiua dilectio in effectu, & perfecta in affectu operatio: ad quæ persuadens, ait: *Manete in dilectione mea*, & e suprà proximo: Si quis diligit me, sermonem meum ser- [Ioan.14. c] uabit. Et in prædictis verbis consolatur eos secundùm D Chrysost. Non enim ait: manent in amore patris, sed in amore meo: quasi diceret, à patre amatus sum: & tamen patior, & interficior, ideo non oportet vos turbari, nec existimare, quia nõ amo vos, & quia nunc derelinquo? si in amore meo manseritis, nulla vobis nocere poterunt. Hæc ille. Et sequitur quarta particula, in qua subiungitur effectus huius mansionis in Christo: *Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum sit in vobis*. Vt enim ait Aug. quod est gaudium Christi in nobis, nisi quod [Aug. tract. 83. in Ioan. in princ. to] dignatur gaudere de nobis? Et quid est gaudiũ nostrũ, quod dicit esse implendũ, nisi eius habere consortium? Et hoc inchoatur in fide renascentium, & implebitur in præmio resurgentium. Hæc ille. Infrà: Petite, & acci- [Ioan.16.f] pietis, vt gaudium vestrum sit plenũ. Et ibi de hoc. Vt enim ait Aug vbi suprà: Gaudium nostrũ hic proficit, [Aug. ibid.] & ad perfectionem perseuerando pertendit, ibi autem implebitur. Gaudium autem suum semper plenum. Et E ideo ait de illis: *Vt gaudium vestrum impleatur*. Et sequitur illa pars, in qua hortatur ad fraternam dilectioné. Et hæc pars in duas. Primo, præceptionis præmissio. Secundo, exempli de sua dilectione adiunctio, ibi: *Maiorem hac dilectionem*. Ait ergo: *Hoc est præceptum meum*. Et in hoc præcipientis maiestas & auctoritas: *Vt diligatis*. Et in hoc rei præceptæ qualitas: *Sicut dilexi vos*. Et in hoc adimplendi mandatũ rectitudo, siue ordinabilitas. Sed quæritur, cũ supra dederit istud præceptum, quare hic repetit? Item quare ait ibi: Mandatum nouum do [Ioan.13. b] vobis. Hic autem: *Præceptum meum*? Et ad primum [Aug. tract. 83. In Ioan ante med. tom 9.] respondet Aug. quod mandati repetitio, commendatio est. Ad aliud respondet, quod ibi ait: Nouum, ne in

vetustate nostra perseueremus. Hic verò dictum est. *Meum*, ne contemnendum putemus. Item quæritur, quare non dat præceptum hic, vt diligamus se. Item, quare non est præceptum de fide, & spe? Et ad istud respondendum secundum Aug. quod plenitudo legis est charitas: vbi ergo est charitas, quid est, quod possit deesse? vbi autem non est, quid est, quod possit prodesse?

Rom. 13. d

Et ita vbi est dilectio proximi, & dilectio Dei. Plenitudo legis est dilectio. Item vbi est dilectio, ibi fides & spes: Si charitatẽ non habuero, nihil sum. Et nota quod hic ait: *Vt diligatis inuicem*, sc. propter Deum inueniendum.

1. Cor. 13. a

Et in hoc discernitur ista dilectio ab ea dilectione, qua diligunt se homines, supra: Vt diligatis inuicem. Vbi de hoc. Item quærit Greg. Cum sacrâ eloquia plena sint dominicis præceptis, quid est, quod de dilectione dicit: *Hoc est præceptum meum*. Et ad hoc respondet, quia quidquid præcipitur in sola charitate radicatur. Et ibi bene de hoc, & de dilectione fraterna etiam inimicorum sufficienter. Et sequitur sui exempli in diligẽdo subiunctio: *Maiorem hac dilectionem*. Et ibi tria. Primo, dilectionis, qua ipse dilexit, specificatio. Secundò diligentibus fit promissio, ibi: *Vos amici mei*. Tertio, præcepti iteratio, ibi: *Hæc mando*. Ait ergo, *Maiorem hac dilectionẽ*, quasi diceret, sic ego dilexi, vt animam ponerem pro hominib. qua non est maior charitas, sicut cõtinuat Aug. hic. Et eodem modo præcipit hic diligere: In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animã suam posuit: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Et introducit Aug. illud, secundum aliam literã. Quãdo sederis ad mensam potentis, attende quæ apponuntur tibi, sciens, quia talia oportet præparare, &c. Sed quæritur, qualiter ait: *Maiorem*, &c. Videtur enim quod sit maior pro inimicis ponere animam. Ait enim Bernardus tractans istud. Maiorem, inquit, habuisti Domine, ponens animã pro inimicis. Vnde Apostolus: Si cum inimici essemus reconciliati sumus per mortem, multò magis in vita. Itẽ cum essemus inimici, qualiter ait hic, quod posuit animam pro amicis? Et ad istud respondendum secundum Gregor. quod dum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam ipsi amici sunt, qui persequuntur. Hæc ille. Hic ergo amicorũ nomine etiã inimici intelliguntur, quia ad hoc Christus mortuus est; & nos mori debemus pro inimicis, vt fiant amici. Hæc ille. Et de ista charitate Aug. & in Glossis suis: Et sequitur secunda particula, scil. promissio diuinæ amicitiæ sic diligentibus: *Vos amici mei estis*, & ita exaltati, & honorati estis: *Si feceritis quæ præcipio*, scilicet de præmissa dilectione. Vnde August. Magna dignatio, vt Dominus, quos nouit seruos suos dignetur dicere amicos: Sed qualiter hoc? secum opponit August. Cum seruire non possumus, nisi præcepta Domini fecerimus, quomodo præcepta seruando serui non erimus? quasi diceret: non est hoc possibile. Et ad istud respondet, quod sunt duo timores, & duæ seruitutes. Est enim timor, qui non est in charitate Et timor permanẽs in sæculum sæculi: Non accepistis spiritum seruitutis in timore. Hic ergo loquitur de seruis timore seruili seruientibus. Vnde sequitur: *Seruus nescit, quid faciat Dominus eius*, quia, vt ait August. cum aliquid boni facit, sic extollitur, quasi hoc ipse faciat, non Dominus eius. Et in se, non in Domino gloriatur, vt patet de Pharisæo, supra: Seruus non manet in domo in æternum: *Vos autem dixi amicos, quia quæcunq; audiui à patre, nota feci vobis*. Sed quæritur, qualiter hoc? sicut obiicit August. cum dicat infra proximo: Multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modo. Inconueniens ergo ait hic, se omnia nota fecisse, quæ audiuit. Et ad istud respondet August. quod illud quod facturus erat dixit se fecisse, & præteritũ posuit pro futuro, sicut est illud: Foderũt manus meas, nõ ait fossuri sunt. Ita & ait hic se omnia nota esse facturum in illa plenitudine, de qua: Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum, &c. Tunc enim videbimus eum sicuti est. Ad maiorem confirmationẽ promissionis ait:

Ioan. 13. b
Gregor. in Euang. hom. 27. in princ.
Aug. tract. 84. in Ioan. ante med. tom. 9.
1. Ioan. 3. b
1. Pet. 2. d
Prou. 23. a
Ber. ser. de pass. Domini. fer. 4 hebd. pœnosa ante med.
Rom. 5. b
Gregor. in Euang. hom. ante med.
Aug. tract. 84. in Ioan. to. 9.
Ibid. tract. 85. propè princ.
Ibid. paulo post.
1. Ioan. 4. b
Rom. 8. c
Aug. ibid. post med.
Luc. 18. a
Ioan. 8. e
Aug. tract. 86. in Ioan. propè prin. tom. 9.
Ioan. 16. b
Psal. 21. c
1. Cor. 13. d
1. Ioan. 3. a

Non vos me elegistis, sed ego vos elegi. Et hæc est ineffabilis gratia, ait August. Mali enim eramus & electi fuimus, vt boni per gratiam eligentis essemus. Non enim est gratia si merita præcesserunt. Electio enim gratiæ est. Hæc Aug. & ibi bene de hoc: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: Quos prædestinauit, hos & vocauit. Elegi ergo, & vos prædestinando, & vocando: *Et posui*, instituendo: *Vt eatis*, proficiendo: *Et fructus vester maneat*, perseuerando: *Vt quodcunq; petieritis, det vobis*, in regno gloriæ beatificando. Sed in omnibus his gratia eius præuenit nos, vt eamus, & afferamus: ipse est via qua imus, in qua nos posuit, vt eamus, ait Aug. Euntes enim ibant, & flebant mittẽtes semina sua. Magna ergo merces fraternæ dilectionis, & magna clementia Dei, sic eligentia, & dantis gratiam ad diligendum. Et ideo sequitur: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem*, quasi hoc est præceptum præcipuum, & quasi singulare, vt præmissum est. Et de ista mutua dilectione in collatione prædicabili. Quæritur autem de hoc, quod ait: *Maiorem charitatem*. Ex hoc enim videtur sumere, quod possit esse maior, & minor charitas: cuius cõtrariũ videtur, quia charitas est simplex forma, & qualitas, & ita nõ recipit minus & maius. Itẽ si est minor charitas, aut hoc est per peccatum mortale, aut per veniale: non primo modo, quia mortale tollit omnino charitatẽ: nec secundo modo, quia veniale nõ minuit charitatem. Et ad istud respõdendum sine præiudicio, quod est loqui de charitate, prout est in diuersis subiectis, & sic est maior, & minor secundũ quod est maior, & minor gratia data à Deo. Vel est loqui de charitate in eodẽ subiecto, & in eadem anima. Et sic est loqui de ipsa simpliciter, vel quãtum ad suã essentiã: est enim habitus gratuitus à Deo infusus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Sic charitas non dicitur maior & minor, nisi Deus dederit ampliorem gratiam. Vel est loqui de charitate penes suã inhærentiam, vel quantum ad suã efficientiã: & sic quia liberum arbitrium non æquè fortiter, nec æquali nisu sẽper cõcurrerit cum gratia, vel in operando, vel in sustinendo, potest dici minor charitas, nõ quãtum ad habitũ, nec quãtum ad actum essentialẽ & intrinsecũ, qui est animã gratificare, sed quãtum ad feruorem. Vnde Greg. quod charitas aliquãdo flagrat in corde, & tamẽ nõ monstratur in oculo: & ponit exemplum de sole, cum nube tegitur, ardet enim tunc in cœlo & tamẽ nõ videtur in terra. Dicitur aliquando charitas refrigescere: Refrigescet charitas multorum, quod est intelligendũ nõ de vera charitate, sed de simulata, quantũ ad gestum exteriorem, & operum similitudinẽ. Et nota quod ait *Ego elegi vos*. Et posset esse thema in electione Prælatorũ. Vnde figurãtur quatuor necessaria talibus. Quorum primũ est à Deo canonica vocatio. *Ego elegi vos*, nõ humana potestas, non cognationis carnalitas, non propria cupiditas, & sic de aliis debent eligere, per quæ intrãt mercenarij, & lupi magis, de quibus supra: Qui nõ intrat per ostiũ. Sed Dñs debet eligere: Certe videtis, quẽ elegit Dñs, quod nõ sit ei similis in omni populo: Prouideat Dominus Deus hominẽ super hãc multitudinem, &c. Secundo figuratur stabilis firmitudo, ibi: *Posui vos*. Quod enim ponitur ex proposito firmiter collocatur: Sternã per ordines tuos lapides. Et sequitur: Ponã iaspidem propugnacula tua. Tertium est de virtute in virtutem iugis profectio, ibi: *Vt eatis*. in Psal. Ibunt de virtute in virtutẽ: Nunquid mittes fulgura, & ibunt. Et de hoc Greg. bene: Iustorũ facta quasi lux splendẽs procedit, & crescit. Quartũ est spiritualium fructuũ multitudo, sc. in docendo, & in dispẽsando sacramento, & in orando, & in conuertendo animas ad Deum. Et sic de aliis bonis operib. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Et de sic fructificare: Nec aliquando desinet facere fructum. Et ideo ait hic: *Et fructus vester maneat*, scil. perseuerando: Sic faciebat Iob cunctis diebus. Ibi Gregorius: De perseuerantia in multiplicando bona opera. E contrario de multis, qui abierunt retrorsum. Supra: Nunquid & vos vultis

Aug. tract. 86. in Ioan. circa med. tom. 9.
Ephes. 1. a
Rom. 8. f
Aug. ibid. propè finem.
Psal. 125. b
Rom. 5. a
Greg. in Euāg. ho. 34. ferè in princ.
Mat. 24. a
Prælatis quatuor necessaria.
Ioan. 10. a
1. Reg. 10. c
Num. 27. c
Isa. 54. c
Psal. 83.
Prou. 4. c
Iob 38. d
Greg. Mor. lib. 30. c. 2. in princ.
Sap. 3. d
Hier. 17. b
Iob 1. b
Greg. Mor. lib. 1. c. 11.
Ioan. 6. a

abire

abire retrorsum:quia nullos fructus afferunt : & propterea in ignem mittentur, vt præmissum est. Et sequitur illa pars, in qua hortatur eos ad malorum tolerantiam, & malefacientium dilectionē. Et illa pars in quatuor. Primo, odij mundanorum erga discipulos prænussio. Secūdo, consolationis adiunctio, ibi: *Memento.* Tertio, causæ subiunctio, ob quam habebant mundani discipulos odio, ibi: *Sed hæc omnia.* Quarto, sic odientium inexcusabilitas, siue peccati eorum aggrauatio, ibi: *Nūc autem excusationem nō habent* Ait ergò: *Et si mundus vos odit,* &c. suprà dictum est: *Hæc mando, vt diligatis.* Pro qua dilectione sunt mundi odia sustinenda: qui mundus odit non solum discipulos Christi, sed etiā ipsum Christum. Et ideò subdit: *Scitote, quoniam me priorem odio habuit.* Vnde August. quod mundus dicitur dupliciter: vel vniuersæ Ecclesiæ, provt dicitur: Deus erat in Christo mundū reconcilians. Item mundus dicitur amatores mundi. Ideò ait Aug. Mundus odit mundum, inimicus reconciliatum. damnatus saluatū, inquinatus mundatū. Hæc ille. Et ideò sequitur: *Si de mundo*, scil. damnatu: *Fuissetis*, ipsum scil amando: *Mundus*, scil inquinatus: *Quod suum erat, diligeret*, sc. ea, quæ talis mundus amat: *Quia vero de mundo non estis*, affectu, & amore: *Sed ego elegi vos*, gratia nō operibus: *Propterea odit vos mundus*, scil. damnatus: Omne animal diligit sibi simile. Et quia boni, & electi Dei sunt dissimiles hominibus mundanis, ideò eos odiunt: Grauis est nobis ad videndum dissimilis est nobis vita illius, &c. Et sequitur secūda pars in qua consolationis adiunctio: *Memento sermonis mei*, &c. Suprà: Non est seruus maior Domino suo. Ita scil. quod seruus sit liber à persecutione, quā patitur Dominus. Idem: *sufficit seruo si sit sicut Dominus eius.* Et ideò sequitur: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur*, in quibus ego sum, ait Glossa. Vbi enim eadem causa odij, & idem effectus, sed me sunt persecuti propter virtutem in arguendo eorū mala opera. Supra: Me odit mundus, quia testimoniū perhibeo de illo: *Si sermonem meum seruauerunt*, quasi dicerent, neutrū facient Qui vos spernit me spernit, & qui vos audit, me audit. Immo consiliū inierunt, vt caperent eum in sermone: *Et hæc facient propter nomen meū*, non vestrū, ait Aug. Et ideò tanto miseriores, quanto beatiores, qui propter hoc nomen ista patiuntur, ait idem Aug. Beati qui persecutionē patiūtur propter iustitiam Et hoc. *Quia nesciunt eum, qui misit me*, sc. scientia fidei: Nosse te, cōsummata iustitia est, Et de his Chrysost. Non nos turbari oportet debentes prælium suscipere, non enim me estis potiores, quem tamen persecuti sunt. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Mundus vos odit*, qui contrarium ait, suprà: Non potest mundus vos odisse, &c. Et ad istud respondendū, quod ibi loquitur quoad illos, qui erant imperfectiores, & quantū ad affectiones imperfectiores: hic autem loquitur de illis, in quantū erant perfecti, & maximè pro statu, in quo erant futuri post impletionē Spiritus sancti ante cuius aduentū erant timidi. Sed post eius aduentū erant adeò parati in omnibus gaudentes, sicut exēplificat Greg. Item quæritur de hoc, quod ait Aug. quod mundus odit mundum, cum dicatur: Diligite inimicos vestros. Sed ipsi sunt mundus, qui vos odit: Ergò præcipimur, diligere mundū, cuius contrariū: Nolite diligere mundū. Et ad istud respondet August. quod præcipimur diligere opificium Dei, & diuersas bonitatis suæ constitutiones, vitium autē diligere prohibemur, &c. Et ibi bene de hoc. Et patet hic mundi id est, amatorū eius peruersitas, scil. quod odit filium Dei, qui est veritas, & discipulos eius propter ipsam veritatem. Vnde tales scil. mundani odiunt discipulos Christi ob vitæ dissimilitudinē, vt tactum est in expositione literę: Quę enim est participatio iustitiæ cum iniquitate, vt tactū est suprà. Dissimilis est nobis vita eius. Itē odiunt propter vitæ iustorum luminositatē, & ipsorum vitæ horribilitatem, suprà: Qui malè agit, odit lucem. Item odiūt iustos propter doctrinæ eorum veritatem: Noli arguere derisorem, ne oderit te: Odio habuerunt corripientē in porta. Item odiunt tales iustos ob inuidentiæ prauitatem, & temporalium cupiditatē: Oderant eum fratres sui, nec poterant ei quidquam pacificè loqui. Et ideò odientes sic sunt diuinæ legis transgressores, quia odiū fraternum prohibetur: Non oderis fratrem in corde tuo. Item sunt legis charitatis præuaricatores, quę præcipit hic diligere ad inuicem, & ideò sunt sui ipsorum homicidæ & occisores. Qui odit fratrem suum homicida est. Vnde mundani tales odiunt veritatem, & æquitatem, vt dictum est: Item odiunt animam suam, provt ait Propheta: Qui diligit iniquitatē, odit animā suam. Super quod August. hic: Odisse se dicitur, quoniam hoc quod sibi nocet diligit. Odit ergò in se naturam, diligit vitium Et ibi bene de hoc. Multum ergò sunt peruersi sic odiētes filium Dei, & electos eius, & etiam animas suas. Si enim vt ait August. recitans dictum Senecæ: Omnes odit, qui malos odit. Et Boetius: Bonos quis, nisi stultissimus, odit? Malos autem odisse, ratione caret: quia si ægri corpore sunt miserandi, mundandi: mulò magis illi, quorū mentes improbitas vrget: multò magis qui bonos odit stultissimus est, & ratione caret. Hæc ille. Et si culpa malorū sit odienda. natura tamen est amanda: Perfecto enim odio oderam illos, ait Propheta: Super hoc Greg quod perfectum odium, quo oditur vitium, & diligitur natura. Et ibi bene de hoc. Et sequitur quarta particula, in qua eorum inexcusabilitas, qui sic odiunt, & ratione documentorum primo, & ratione operum secundo ibi: *Si opera non fecissem.* Ait ergò: *Si non venissem*, &c. quasi diceret. veritatem docui eos de diligendo: & tamen oderunt. Ideò ait: *Si non venissem*, scil per incarnationem, suprà In propria venit: *Et locutus non fuissem*, scil, docendo, & prædicando: Nouissimè in diebus istis locutus est nobis in filio. Supra: Domine verba vitæ habes: *Peccatum non haberent*, sc. incredulitatis *Nunc autem excusationem non habent*, sc. de peccato infidelitatis. Vnde opponit Aug. Nunquid Iudæi sine peccato erant, antequam Christus aduenisset? Et ad hoc respondet. quod vult magnum peccatū intelligi, quo tenentur cuncta peccata, & quod vnusquisq; si non habuerit, dimittuntur ei peccata. Et hoc est peccatum infidelitatis, & de hoc in Glossa. Item opponit August. quod secundum hoc illi, ad quos nō venit Christus habent excusationem de peccato, scil. infidelitatis. Et ad hoc respōdet Aug. quod Christus per seipsum venit ad Iudæos, sed per Ecclesiam suam locutus est gētibus, id est, per Apostolos, & discipulos suos quorum sonus exiuit in omnē terram: Qui vos recipit: me recipit: & qui vos spernit, me spernit. Vnde ait Paulus: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus: Per ergò Apostolos locutus est Christus gentibus, & ideò qui noluerunt credere, non habent excusationē. Vltimò quærit Aug. Vtrum hi, qui priusquā Euangelium audirent, & fine huius vitæ sunt præuenti, possint habere excusationem. Et respondet, quod possunt, sed non possunt effugere damnationem: Qui enim sine lege peccauerūt, sine lege peribunt. Tāta tamen est suppliciorū, quanta peccatorū diuersitas. Et ita fortè leuius damnabuntur illi, qui fuerunt morte præuenti, omnes tamen peribūt. Et quia dixit: *Non habent excusationem de peccato*, nec crederetur, quod odiret patrem, subdit: *Qui me odit, & patrem meum odit*, Sed opponit Aug. quod prius ait. *Nesciunt eum, qui me misit*, sed non possunt omnes odisse eum quem nesciunt. Et ad istud respondet Aug. Inquirens de his prolixè. Et est summa, quod Iudæi nolebāt sua facta damnari. Et hoc habet veritas, vt talia facta damnentur tantū, si veritatē oderunt, quantum oderunt suas pœnas, quas talibus irrogat veritas, hanc per hoc veritatē oderunt, qua iudicante damnantur. De Deo natam esse veritatem nescierunt, & ita ipsum nesciunt, & oderunt. Hæc Aug. Vnde ex hoc trahitur, quod est odium intentum, & voluntarium, & est odium interpretatiuum. Primo odio nullus odit Deum, vnde Deu. : tamen odio interpretatiuo mali odiunt, suprà: Qui male agit, odit lu-

Ioan 3.b Aug. confess lib. 10. c. 23. tom. 1.

cem. Vndè Aug. quòd aliqui propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant enim lucentem, oderunt redarguentem. Hæc ille. Et sequitur ostensio inexcusabilitatis ratione operum: *Si opera non fecissem*, &c. *Peccatum non haberent*, scil. illud magnum, de quo supra eodem: *Nunc autem viderunt*, opera illa, & tamen: *Et oderunt me*, scil. facientem: *Et patrem meum*, qui misit me. Sed obiicit Aug. quòd nulla opera Christi fuerunt maiora, quàm suscitatio mortuorũ: sed prophetæ antiqui mortuos suscitauerunt, sicut Elias, & Elisæus. Et ad illud respondendum secundum August. quòd hic loquitur non quantum ad operum arduitatem, & mirabilitatem, sed quantum ad operum numerositatem, & multitudinem, quæ enumerat tam de sanitatibus eorum, quos sanauit Dominus, quam de aliis. Et tot, & talia nullus alius fecit. Et de hoc in Glossa: *Et tamen oderunt me, & patrem meum*, vt dictum est

Aug. tract. 91. in Ioan ante med. to. 9. 4. Reg. 10. c 4. Reg. 13. c

B suprà: *Vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est*, vt est in Psalmis. Et sic sumitur lex communiter. Et intelligendum est, hoc dictum est consecutiuè non causaliter, & eorum legem dicit non ab eis inuentam, sed eis datam, ait Aug. *Quia odio habuerunt me gratis.* Vt enim ait Glossa: Gratis odit, qui nullum commodum ex odio portat, vel gratis odio habuerunt, absque debito tamen odij, vel meritis. Et ex dictis patet filij Dei dignatiua bonitas, & patiens longanimitas: qui enim humiliter in carnem venit missos ad Iudæos: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Et veniens salubriter docuit, & miracula operatus est: & tamen nihilominus odia Iudæorum sustinuit. Vndè & in hoc discipulos ad inimicorum odia perferenda, suo exemplo

Aug. tract. 91 in Ioan post. med. tom. 9. Psalm. 34. c Matt. 15. c

C confirmans, præparauit, vt eum imitando fierent fortiores, ait August. Et ideò in persona sua ait Propheta: Odio iniquo oderunt me, quasi eodem modo exponit Chrysost. quia res stupenda erat, inquit, quòd oderunt eum Iudæi, nullam reprehensionem inuenientes, causam dicit, nequitiam, scilicet eorum, quando ait: *Oderunt me gratis*,

Aug. tract. 92. in Ioan. in princ to. 9. Psalm 24 d Chrys. hom. 76. in Ioan. ante med. tom. 3.

CAPVT XVI.

Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre. Præmissa exhortatione discipulorum ad fidei rectitudinem & veritatem: hic hortatur eos ad spei constantiam, & firmitatem, loquendo appropriatiuè, promittens missionem Spiritus, & eius virtutem. Et

Diuisio.

D hæc pars in tres partes. Primo, præmissio testimonij Spiritus de ipso, & ipsorum etiã per Spiritum. Secũdo, adiunctio, & prænuntiatio tribulationum, quas erant passuri, ibi: *Hæc locutus sum.* Tertio, subiungitur promissio multiplicis adiutorij contra persecutiones, ibi: *Et cũ venerit ille*, &c. Ait ergo: *Cùm venerit paracletus* Et continuat Chysost. sic: Quia dixerat superius se fecisse opera coram Iudæis, quæ nullus alius fecit: & tamen oderunt eum gratis, ne dicerent discipuli Christo: si te persecuti sunt, qui tamen signa viderunt & nos persequentur. Quid ergo misisti nos? & quis attendet nobis? Ideò subdit hic: *Cum venerit paracletus*, scil. Spiritus, qui est consolator contra persecutionẽ, & aduocatus con-

Chrys. hom. 76. in Ioan. ante med. tom. 3.

E tra persequentes: *Quem ego mittam à patre.* Et in hoc notatur, quòd pater & filius sint vnum principiũ Spiritus, qui procedit ab illis. Signatur tamen in patre auctoritas, quia & ipse filius est à patre. Mittam, inquit, vobis, vt summum donum: Omne datum optimum, & omne donum perfectum: *Spiritum veritatis*, non solùm Spiritum sanctum eum vocauit, sed & spiritum veritatis, quia omnia certissima nouit, ait Chrys. *Qui à patre procedit.* Ecce, ait Chrys. non pater solus, sed filius est, qui Spiritum mittit. Ille, inquam, Spiritus: *Testimonium perhibebit de me*, quòd sum missus a patre: *Et vos testimonium perhibebitis*, scilicet virtute ipsius Spiritus: *Quia ab initio mecum estis*, scilicet ex quo cœpi manifestare gloriam meam, suprà. Et de his Aug. quòd venit Spi-

Iacob. 1. c Chrys. ibid. Ibid. paulò post. Ioan. 2. b Aug. tract. 92. in Ioan. post med. to. 9.

A titus in die Pẽtecostes super discipulos, & cum loquerentur linguis omnium gentium, multi cum; uncti corde conuersi sunt. Et sic testimonium perhibuit Spiritus, & præbuit fiduciam Apostolis, vt patet. Exponit exemplum de Petro, qui prius quẽ dilexerat, negabat, postea quem negauerat, diligebat. Et prius amor fuerat infirmus, & angustus, donec eum roboraret, & dilataret Spiritus sanctus. Et ibi multum de hoc. Et patet hic veritas fidei de processu Spiritus sancti, & falsitas erroris Græcorũ dicentium Spiritum sanctũ non procedere à filio, ait enim hic: *Quẽ mittam à patre.* in quo notatur, quod a filio procedit spiritus: filius tamen dicit, quod a patre procedit, quia semper ipsius est, ad patrẽ solet referre, prout ait Glossa Quam efficax autem fuit testimonium Apostolorum post aduentum Spiritus, patet cum dicitur de Petro, qui ait: Non possumus, quæ

Act. 2. a

...itas fidei.

B audiuimus, & quæ vidimus, nõ loqui. Et: *Accipietis virtutem Spiritus sancti, & eritis mihi testes*, &c. Et sequitur secunda particula, in qua prænuntiatio, siue prædict futurarum persecutionum, ibi: *Hæc locutus sum vobis.* secundùm quosdam libros hic incipit capitulum decimumsextũ. Rectius tamẽ videtur, quòd supra debet incipere, vel incepit Euãgelista loqui de spiritu, & eius virtute ad testificandũ, & ad arguendum, & ad docendũ, de quibus suprà. Et narrãtur hic tria. Primo, securationum prænuntiatio. Secundo, subiungitur ratio, ob quã non fuit priùs harum prænuntiatio, ibi. *Hæc autẽ vobis.* Tertio, vtilitatis passionis ipsius, & Christi recessus adiunctio: *Sed ego veritatẽ.* Ait ergo: *Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini*, scil. excidendo à fide: Omnes vos scandalũ patiemini. Sed quæritur ad quid hoc ait hic,

Act 4. d Act. 1. b

Matt. 26. c

C quia in Psalmo scriptum est: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scãdalum. Sed discipuli multum diligebant. Et ad istud respondet Aug. quòd hoc fuit verum de his quando charitas fuit diffusa in cordibus eorum per spiritum, &c. Vnde Chrys. Cum multos, inquit, incredulos, & vos persequentes videritis, nõ scandalizemini, &c. *Absque synagogis facient vos*, supra: Conspirauerant, quòd si quis confiteretur Christũ, extra synagogam fieret. Et hæc fuit vna ratio scandalizandi. Et non solùm hoc: *Venit hora, vt omnis qui interficit vos*, &c. Sicut fuit de Paulo. Et hæc fuit vehemẽtia persecutionis, quando persequentes æstimabant se obsequium dare Deo persequendo: Æmulationem Dei habent, sed non secundùm scientiã Sed qualiter ait: *Venit hora.* in præterito: Respondendum est, quòd hoc ait

Psalm 118. x Aug. tract. 93. in Ioan. ante med. tom. 9. Rom. 5. a Chrys. hom. 76. in Ioan. circa med. tom 3. Ioan. 9. c Act. 9 f Rom. 10. a

D ob breuitatem temporis vsq; ad tempus persecutionis. Et sicut Aug. Gentes quando persequebantur Apostolos, diis suis arbitratæ sunt obsequium præstare Sed Iudæi putabant se obsequium præstare Deo. Et ideò clamat August. Error horrendus, & execrabilis cæcitas, obsequium se putatur Deo præstare, interficiẽdo famulos Dei. Hæc ille. Et ideò subdit mitigationem, siue cõsolationem: *Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrẽ*, &c. Vt ait Augustinus. In hoc sermone erexit discipulos exemplo, quibus dixerat suprà proximo: Si me persecuti sunt, & vos persequẽtur. Est enim gloriosum, & consolatoriũ, & gaudiosum pati propter Christum, & ea quæ Christus passus est: Nemo vestrum patiatur quasi homicida, &c. Et sequitur: Si autẽ vt Christianus non

Aug tract. 94 in Ioan post medium tom 9. Ibid. post.

Ibid. paulò ante.

1 Petr 4. d Ibidem.

E erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine: *Sed hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora eorũ*, tenebrosa nocturna, ait August. *Reminiscamini, quia ego dixi vobis:* Beati qui persecutionem patiuntur. Et ita reminiscantur beatificationis, ait Chrys. Vnde & hæc prædixit eis, vt scirent, quoniã non blandiens, neq; decipiens loquebatur eis, sed vt præuidens futura. Sed quæritur, qualiter ait: *Non nouerunt patrem, neq; me.* quia dixerunt: Hic est hæres Et suprà proximo: Et viderunt, & oderunt. A contrariũ obiicitur: Seio, quòd per ignorã[illegible] Et: Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Et ad istud respondetur, quòd ipsi viderunt Christum filium Dei, & per scriptur[illegible] cognouisse, quòd erat Messias promissus. Supra [illegible]

Aug. tract. 93. in Ioan. prope finem tom. 9. Matt. 5. a C[illegible] 76 in [illegible] ci[illegible] a med tom. 3. [illegible] Act [illegible]

tamum

Ioan.10.d *Ioan.15 d* *Ibidem.*

tamen scripturas. Et per opera. Suprà: Operibus credite. Et supra proximo similiter: Si opera non fecissem. Et similiter per documenta salutifica, supra proximo: Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Et quia in eum non crediderunt, & veritatē agnitam impugnauerunt, ideo excæcati sua malitia ipsum esse Dominum gloriæ non cognouerūt. Quantum ergo ad aliquid cognouerunt simpliciter autem non cognouerunt: nec contulerunt. Ideò excæcati sua malitia ipsum esse Dominum gloriæ non cognouerunt. Et sequitur secunda particula: *Hæc autem vobis ab initio nō dixi*, sc. de aduentu Spiritus sancti: *Quia vobiscum eram.* Consolatus vos præsentia mea corporali exhibitis nostris sensibus, ait August. *Et nunc vado ad eum*, &c. sc. per mortem. Sed quæritur, qualiter ait: *Hæc ab initio vobis non dixi*? quia alij Euangelistæ narrant, ipsum dixisse ista, antequam esset in cœna: Cœpit ostendere Iesus discipulis, quia oportet eum ire Hierosolymam, & multa pati. Item videtur quod debuisset eis dixisse, quia iacula quæ præuidentur, facilius præcauentur. Vt enim ait Gregorius: Minus iacula feriunt, quæ præuidentur. Et ad illud respondet August. quod illud, quod ait hic, est intelligendū de spiritu sancto, qui erat venturus, quādo illa mala erant passuri, quia Spiritus consolator interpretatur, vel aduocatus. Et ideò de illo Spiritu non dixerat ab initio, quia consolabatur eos præsentia corporali: abscessurus autē hæc dixit eis de Spiritu. Et de hoc in Glossa pro parte: *Et nemo ex vobis interrogat.* Sed quæritur ad quid hoc ait. Et ad istud respondet Aug. quod significat se iterum, vt nullus interrogaret, quod palam fieri visu corporali cernerent, scil. in ascensione. Ideò ait Glossa: *Nemo interrogat*, id est, interrogabit: Cūque intuerentur in cœlū euntem illum, &c. Aug. Euntem eum in cælum non verbis quæsierunt, sed oculis deducebant: *Sed quia hæc locutus sum vobis*, scil. me iterum à vobis: *Tristitia impleuit cor vestrum.* Vt ait Aug. Videbat quid ad illa sua verba in cordibus agerent. Id enim quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant. Et patet vehementia tristitiæ, quia: *Impleuit*. Itē patet intimitas eiusdem, quia impleuit corda. Infra eodem: *Vos tristabimini.* Itē ex hoc patebat intentio amoris discipulorum ad Christum: quia secundum quantitatem amoris boni amati est quātitas tristitiæ de amissione, vel absentatione. Vnde Aug. Amor inhians habere quod amatur cupiditas est: id si amiserit, sentiens tristitia est. Et nota quod est tristitia bona, & virtuosa, prout ait August. ibi suprà quod mala sunt ista, si malus est amor, & bona si bonus. Vnde est bonorum tristitia ex ablatione, vel absentatione diuinæ cōsolationis, quæ figuratur hic, & infra eodem: *Vos cōtristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium* Item est tristitia bonorū ex memoria, & recogitatione propriorum malorū: Anima quæ tristis est super magnitudine mali dabit tibi gloriam: Mæror in corde viri humiliabit eum. Item contristati estis ad pœnitentiā, quæ secundū Deū tristitia pœnitentiā operatur. Et ad hoc Aug. bene suprà. Itē est tristitia virtuosa ex consideratione malorum quæ sunt in mundo: Cor sapientum vbi tristitia, quia nullis gaudiis hi animum sternunt, ait Greg. exponens illud. Et: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Item est virtuosa tristitia bonorum ex compassione damnationis hominum, vel oppressionis iustorum: si enim patitur vnum membrum, compatiuntur &c. Omnes qui piè volunt viuere in Christo persecutionem patiuntur. Super quod August. Pia est iustitia, & si dici potest vera miseria, vitiis alienis tribulari, non implicari, mœrere non adhærere, dolore contrahi, non amore attrahi, &c. In qua tristitia est oratio cōtinuanda: Tristatur aliquis vestrum? oret: æquo animo est? psallat. Quia ergò amor discipulorum ad Christū intensus erat, & ex eius præsentia, & consolatione vehemens, nec mirum quia erat delectabilium affluentia: ideò audientes sermones de suo recessu, tristitia impleuit cor eorū, quia nōdum habent consolationē Spiritus, quam erant habituri,

Aug. tract. 94. in Ioan. ante med. tom. 9.
Mat. 16. d
Gregor. in Euang. hom 35. propè
Aug. tract. 94 in Ioan ante med. tom. 9.
Ibid post multa.
Act. 1. b
Aug. ibid.
August. de Ciuit. Dei, lib. 14. c. 7. post med. tom. 5.
ibidem.
Baru. 2. d
Pro 12. d
2. Cor. 7. b
Aug. de Ciuit. Dei. lib. 14 cap. 7. tom 5.
Eccl. 7. a
Greg Mor. lib. 18. c. 14. ante med.
Eccl. 1. d
1. Cor 12. b
2. Tim. 3 c
Iacob. 5. c

A ti, ait Aug. Et sequitur tertia particula, scil. specificatio vtilitatis sui regressus: *Sed veritatem dico vobis*, sicut verus magister, qui in veritate docet. Et sicut ipsa veritas suprà: *Expedit vobis, vt ego vadam*, vt hæc forma serui à vobis auferatur, & ne sitis infantes, semper contenti isto lacte, id est, amore meæ humanitatis, ait August. Et ideò sequitur: *Si non abiero*, &c. Id est, si alimenta tenera quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non esurietis, ait Aug. vbi supra: *Si autem abiero*, scil. discedendo corporaliter: *Mittam eum ad vos.* Et non solum Spiritus affuit eis, sed pater, & filius, ait Aug. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Ideò ait discipulis. Sedete in ciuitate, quovsque induamini virtute ex alto. Quærit Aug. Numquid poterat emittere

B Spiritum, qui venerat super eum in baptismo, si non abiret? Præterea amor Apostolorū ad Christū erat ordinatus, ergò non impediebat aduentum Spiritus. Itē dilectio proximi non impedit dilectionem Dei, sed magis ordinat ad illam: ergò multo minus dilectio Christi impediebat missionem Spiritus ipsius Apostolis. Item dilectio naturalis non repugnat spirituali dum sit ordinata. Ergo à simili ex parte illa. Et ad istud respondendum secundū Aug. sicut tactum est: quod lacte, id est, verbo carne facto erant contenti ob magnitudinem cōsolationis, quam habebant in ipso Christo homine. Non possunt filij sponsi lugere, quamdiu sponsus est cum illis. Ob ergò vehementiam dilectionis, quā habebant in Christo homine, quia erant consolati corporaliter, & sensibiliter non erāt eleuati ad ipsum, in quātum verbū æternum: & ideò non fuit Spiritus datus

C antequā ipse abiret. Vnde Aug. Si carni carnaliter hæseritis, capaces Spiritus non eritis, non quod carnaliter dicat deordinationem amoris, sed quia diligebant eum in sua humanitate: Et si nouimus Christū secundum carnē, iam non nouimus. Itē alia ratio fuit à parte dātis, quia filius Dei dedit dona sua post victoriā, & in statu glorificationis, suprà: Spiritus nō erat datus quia Iesus nondū erat glorificatus. Itē fuit congrua ratio à parte status, quia nondū erat Christus passus, nec genus humanū reconciliatum Deo patri. Et de his Chrys. Non parua hæc mitigatio scire eos, quoniā ipse iciuerat tristitiæ superabundantiā, scil. vt Deus. Et sequitur: Si nondū Spiritu digni facti, non resilierunt tristitia suffocati, ex cogita quales debebāt esse gratia Spiritus potituri, &c. Vt patet ergò ex prædictis, ob vehemētiā di-

D lectionis Christi hominis, & ob immēsitatē delectationis in ipso, qui erat totus desiderabilis, & ob modicitatē desiderij supernæ cōsolationis spiritualis, & ob congruitatē ordinationis, nō erat missurus Spiritū, nisi abiret. Et de hoc Greg. super illud. Cōsolabitur me lectus meus: *Si, inquit, non abiero*, &c. Ac si diceret: si ab intentionis vestræ oculis corpus non subtraho ad intellectū vos inuisibilē: per consolatorē Spiritū nō perduco, &c. Et ibi bene de hoc. Et ideò expediebat eis, vt vaderet, vt in superabundātia Spiritus veniret, qui testimoniū perhiberet, & eos roboraret, aduersātes argueret, ipsos inscios erudiret, prout sumitur hic: *Si vero abiero*, &c. Et sequitur tertia particula capituli, in qua enumerantur promissa eis adiutoria, ibi: *Et cū venerit ille*, &c. Et illa in tres. Primo, promittit adiutoriū ipsius Spiritus. Secūdo, promittit iterată visionē sui ipsius: *Modicū*. &c. Tertio, promittit exauditionē suæ petitionis à patre, ibi:

E *Amen amen dico vobis.* In prima duo. Primo promittit adiutoriū Spiritus, in arguēdo aduersantes. Secundo, eius adiutoriū in illuminādo ipsum suscipiētes, ibi: *Cum venerit ille.* Ait ergò: *Cum venerit Spiritus ille, arguet mūdum de peccato*, sc. incredulitatis, quo manente alia peccata detinētur, ait Aug. Ideò sequitur: *Quia non crediderunt in me. Et de iustitia.* eorū qui credunt: ipsa enim fideliū cōparatio, est infideliū vituperatio, ait Aug. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Et ideò sequitur: Fides enim est substātia rerum sperādarum. Vt ergò notet perfectā fidem futurā fideliū, qua arguitur incredulitas infideliū, ideo ait: *Ad*

Aug. tract. 94. in Ioan. circa med. tom 9
Mat. 11. d
Ioan. 14. c
Aug. ibid. post pauca.
Ibidem.
Act. 2. a
Aug. tract. 94 in Ioan. post medium tom. 9.
Mat vlt. g
Luc. vlt g
Ibid paulo ante.
Mat 9. b
Aug. ibid.
1. Cor. 5 d
Ioan. 7. b
Chrys. hom 77. in Ioan ante med. tom 5.
Ibidem.
Greg. Mor. lib. 8 cap. 13. ante med.
Iob 7. c
Aug tract. 95. in Ioan. ante med. tom 9.
Ibid. post pauca.
Mat 12. d
Heb. 11. a

patrem vado, quoniam in eum, quem non videbitis, creditis. Infra: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Non

Ioan.20.g

A videbitis, inquam humilem, sed excelsum: non mortalē, sed sempiternum: non iudicandum, sed iudicatorem. Et de hac fide, id est, iustitia nostra arguit Spiritus incredulum mundum. Hæc Augustinus. Item & non solum hoc: *Sed arguet de iudicio, quia princeps mundi*, id est infidelium: *Iudicatus est*, quia igni æterno irreuocabiliter est destinatus: Si Deus angelis peccantibus non pepercit, &c. Quomodo non a Spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguetur? ait August. Et quasi eodē modo legit Chrys. quod tunc Spiritus arguet mundum: cum & signa maiora faciet, nō solum per me, sed etiā per vos: Nunc enim possum dicere, quoniam filius est fabri, & sic de aliis contumeliis, sed tunc omnem excusationem abscindet. Triplicem ergo mundi ingratitudinem arguet Spiritus, quia fidē sufficienter eis ostenderat documentis, & operibus iustitiam in aliis impleuerat, diabolū subiecerat. Et hæc tria deberent mouere ad credendum, scil. fidei declaratio, operibus Christi, & documentis: fidei perfectio in aliis: diaboli diiudicatio.

2.Pet.2.a
Aug tract. 95. in Ioan. propè finem tom.9.
Chrys hom. 77. in Ioan. ante med. tom.3

B Et ideò ait hic, quod de tribus argueret mundum: de peccato incredulitatis scil. quia in Christum non credidit: de iustitia aliorum credētium quam mundus imitari noluit: de iudicio diaboli, quod non timuit. Quærit August. qualiter ait: quod Spiritus arguet mundum de peccato, cum hoc sit filij. Christus enim arguet mundū de peccato. Supra proximo: Nunc non habent excusationem de peccato suo. Item videtur quod potius attribui debuit Christo arguere mundum, quam ipsi Spiritui sancto. Supra: Omne iudicium dedit filio Item ipse Magister & Dominus, suprà. Ergo vt prius. Item Spiritui sancto appropriatur bonitas, pietas & benignitas: Ergo non debuit ei attribui iste actus, qui est arguere.

Aug. tract 95 in Ioan propè princ. tom.9.
Ioan.15.d
Ioan.5.d
Ioan 13.c
Aug. ibid.

C Et ad istud respondet August. quod quos arguit Spiritus sanctus, arguit vtiq; & Christus Sed quia per Spiritum sanctū diffundēda erat charitas in cordibus eorū quæ foras mittit timorē, quo possent impediri, ne auderent mundū arguere, ideò ait hoc. Sæpè enim dicimus, inseparabilia esse opera Trinitatis: sed tamē sigillatim commemorandas esse personas, Hæc Aug. Et per hæc ad obiecta: timore enim depulso, arguendi libertatem erant habituri, & ita per Spiritus virtutem erant mundum arguturi. Et quia dixit hæc de virtute Spiritus, subdit: *Adhuc habeo vobis multa dicere.* Sed quæritur, qualiter hoc quia supra ait: Omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis.

Ioan.15.d

D Ergò tunc non posset plura habere dicenda eis, quæ non possent portare. Et ad istud respondet Aug. quod signanter ait: *Non potestis portare modo*, quia nondum erant idonei mori pro Christo. Si enim Petrus antè aduentū Spiritus non fuit potēs, & idoneus ad moriendū pro Christo: multò minus alij. Loquitur ergo, quod nō poterāt portare pœnā mortis, & martyrij pro Christo. Vel secundum eundem Aug loquitur de illis, quæ sunt reuelata eis post ascensionē Omnia enim canonica, atq; auctoritate conscripta ante aduentū Spiritus, quis audit, vel legit? quasi diceret nullus. Quod verò ait supra, quod omnia nota fecit eis, ibi ponitur præteritū pro futuro, vt ibi est expositū. Et patet hic exemplum moderantiæ in docendo, vt fiat secundum auditorū capacitatē: super illos stillabat eloquium meū. Ibi

Aug. tract. 96. in Ioan. propè princ. tom.9.
Ibid. post multa.

E Greg. in principio: quod subtiliter debet prospicere is qui docet, ne plus studeat, quā ab audiente capiatur, prædicare. Et ibi multū de hoc: Qui ligat aquas in nubibus Ibi: Qui ligat, &c. id est, doctrinas in prophetis, vt non erumpant deorsum, scil. immensitate sua: Non potui loqui vobis, quasi spiritualibus, &c. Et sequitur promissio adiutorij Spiritus in docendo. Et ibi duo. Primo ipsa promissio. Secundo erroris, qui posset oriri exclusio, & veritatis instructio, ibi: *Non enim loquetur à semetipso.* Ait ergò: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatē.* Intus sine sono, ait Glossa. Sed quæritur, qualiter hoc ait? quia: Ex parte cognoscimus

Iob 29 d
Greg. Mor. lib 20. cap.1. ante mediū.
Iob 20 d
Greg Mor. lib.17.c.14
1.Cor.3.a
1.Cor 13.c

& ex parte prophetamus. Non ergò docet omnem veritatē in hac vita. Item vt ait Aug. Species numerorum

A sunt infinitæ, & ita veritates: Sed non est Scire infinita: Ergò vt prius. Itē multæ veritates geometricæ fuerunt ignotæ, à discipulis, qui fuerunt piscatores, nec fuerunt necessariæ ad salutē. Ergò vt prius Et ad istud respondendū secundū Aug. quod illud, quod ait hic, nō arbitror in hac vita cōpleri, quamdiu corpus aggrauat animā. Sed nunc per Spiritum sanctū pignus accepimus, vt nunc cognoscamus, sicut cogniti sumus. Et ita videtur loqui pro statu gloriæ secundū August. Ad aliud quod loquitur, hic non de veritate speculatiua qualibet, sed loquitur de veritate ordinante affectiua, & inducente ad gloriā: Memento quo modo ambulauerim coram te in veritate. Et de hac veritate in collatione. Itē cum docere sit actus veritatis, & magistri, sine sapientia, qualiter attribuerit Spiritui sancto, cū prædicta appropriētur filio? Et ad illud respondendū, quod

August. de Ciuit. Dei. lib 12. c.18. tom.5.
Id. tract. 96. in Ioan. post medium tom.9.
Ioan.9 a
1 Cor.1.d
Aug ibid.
1.Cor 13.c
Isa.38. a

B docere est actus Trinitatis: Omnium artifex docuit me sapientiā. Appropriatur autē filio, quantum ad id, quod est deuotionis, & affectionis. Et sequitur secunda particula, in qua exclusio erroris, quæ posset oriri: *Nō enim loquetur à semetipso*, quia dixerat prius: *Non potestis portare modo, sed cum venerit Spiritus docebit omnē veritatē*, ne quis diceret, quod operatio Spiritus esset profectio sua a seipso, sicut continuat Chrysost. ideò ait: *Non loquetur à semetipso.* Et hoc ideo, quia non est à semetipso secundū Aug. suprà: Quia semetipso loquitur propriam gloriam quærit: *Quodcumq; audiet loquetur.* Vt enim ait Aug. Ab illo audiet, a quo procedit. Audire illi est scire, scire verò est esse. A quo ergo illi essentia, sine esse, & audire, & scire, sicut supra dictū est de filio: Sicut pater

Sap.7.a
Chrys. hom 77. in Ioan. ante med. tom.3.
Aug. tract 99. in Ioan. paulo post med. tom.9.
Ioan 7. b
Aug ibid. consequ.

C habet vitā in semetipso sic dedit & filio. Nulla tamen disparilitas in illa summa Trinitate, ait Aug. ibidem: vbi multum de hoc. Sed quæritur qualiter ait: *Audiet*, in futuro? Et ad istud respondendū secundum Aug. Et est summa, quod propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, & mutabilitas, non mendaciter dicimus de Deo fuit, & est, & erit, quia & fuit, & est, & erit. Cum ergò secundum volumina temporum variatur humana locutio, de illo dicuntur cuiuslibet temporis. Semper: inquā, audit Spiritus, cum semper sit, & per hoc & audiuit, & audiet, & audit. Hæc ille. Nulla ergò in Deo propter hoc. Et de hoc ibi Aug. multū: *Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Non solū ventura in tempore, sed etiam æterna, quorū amore inflammat, vt ait Glossa, & etiā Aug. *Et clarificabit me*, id

Ioan 5. b
Aug. ibid. paulo ante
Ibid. post pauca.
Ibid. tract. 100. ante med.

D est, auferet timorem, & dabit amorem, quo me ardentius prædicantes, gloriæ meæ per totum mundū dabitis odorem, cōmendabitisq; honorem Hæc August. Et subdit regulam bonā, quod enim ipsi facturi erant in Spiritu sancto, hoc eūdem Spiritū dicit esse facturum. Non estis qui loquimini. &c. Gloria enim est, ibi Aug. sicut antiqui diffinivnt, frequens de aliquo fama cum laude: & hæc cum est facta de Christo, non laudato, sed laudantibus prodest. Hæc Aug. Luceat lux vestra corā hominibus, vt glorificent patrem, &c. Et ideò annuntiabit, quia de me accipiet, vt suprà est expositum, quia à me procedet. in quo non est gradus, vel pars intelligenda, sicut somniant hæretici, sed plenitudo essentiæ, quæ eadem est in tribus personis. Vnde August. Non

Mat. 10. b
Aug. ibid. post pauca.
Matt 5.b

E propter hoc, sicut putauerunt hæretici, minor à filio est Spiritus, quasi filius accipiat à patre, & Spiritus à filio quibusdam gradibus naturarū. Et ideò explanans subdit. sicut ait Aug: *Omnia quæcūq; habet pater, mea sūt* quasi dicat: de patre accepit Spiritus sanctus vnde accipit filius, qui de patre natus est, Spiritus sanctus procedit, Ideò sequitur: *Propterea de meo accipiet.* Hoc est nihil loquetur proprium præter mea, nihil contrariū mihi, sicut ait Chrys. Vnde & cōsimiliter ait filius de se, suprà: A me ipso non sum Quoniā nihil proprium extra ea, quæ patris sunt, nihil alienum ab illo loquor, ait idē Chrysost. Supra: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: Omnia tradita sunt mihi à patre meo.

Aug. ibidem post med.
Ibidem.
Chrys. hom 77 in Ioan. ante med. tom.3.
Ioan 4 b
Chrys. ibid.
Ioan.8.d
Mat 11.b

Sed

Sed obiicitur, quia omnia quæ habet Spiritus, habet pater, & e côtrario: Et tamen Spiritus nô producit aliâ personam. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd pater habet omnia secundùm plenitudinē paternæ substantiæ: & ita dicit essentiam, vt cōmunicabilem per viâ generationis, & processionis. Filius autē habet naturam diuinâ, siue dicit, vt potentem producere Spiritum sanctum: & ita potest eam cōmunicare processibiliter. Spiritus sanctus autē non dicit substantiam, vt communicabilē ad producendum aliam personam, quia tantum est Trinitas personarum nulla tamen disparilitas in Trinitate, vt ait August. quia illæ sunt relationes. [*Aug. tract. 99. in Ioan. post med. tom. 9.*] Itē obiiciunt aliqui, qualiter ait: *De meo accipiet*, in futuro? quia Spiritus sanctus est tertia persona in Trinitate ab æterno, & ita nihil nouum accipiet. Itē quando ait: B *Quæcumq. habet pater, mea sunt.* Aut loquitur de proprietatibus, & sic falsa est, quia pater est innascibilis. Et sic haber innascibilitatē: aut loquitur de essentialibus, & sic eadē ratione posset dicere Spiritus sanctus: Filius de meo capiet, quia omnia, quæ habet Pater, habet Spirit⁹. Ad primū respondendū est, vt habitū est supra, quòd ideò loquitur sub futuro, vel propter modū nostræ intelligentiæ proferentis Deum sub omni differentia tēporis, quia nunquam deerit, vel defuit: vel hoc dicitur propter effectum nouū in aliis, quia manifestabit alios accipere de Spiritu, non quòd fiat innouatio in Spiritu, sed in accipientibus Spiritū. Ad aliud respondendū est, quòd ideò ait: *De meo accipiet*, quia nihil propriū loquitur, vt dictum est, nec alienum à patre. & ita non excludit patrē: à Patre enim, & à Filio procedit. [*Ioan. 10. d*] Pater autē, & filius vnū sunt, suprà. C Et sequitur illa pars, in qua promissio cōsolationis discipulis, & ex promissione visionis, & visitationis filij, ibi: *Modicum*, &c. Illa pars in tres partes. Primo sub ænigmate visionis iterata promissio. Secūdo, de dicto audito discipulorum dubitatio, ibi: *Dixerunt ergo.* Tertio, dubitationis eorum a Christo deprehensio, & explanatio, ibi: *Cognouit autem Iesus.* Ait ergo: *Modicum, & non videbitis me.* [*Aug. tract. 101. in Ioan. non longè à princ. to. 9.*] Vt continuat Aug. in præcedentibus ait: Vado ad patrem, nec dixerat modicum, suprà. Ideò ait sic: *Modicum*, scil. restat tempus: *Et non videbitis me.* [*Ioan. 14. e*] Vnde August. [*Aug. ibid. paulo post.*] Post paululum enim passus est, & non viderunt eum: *Et iterum modicum*, quia post paululum, res enim extendit, ea ponit, & viderunt eum. [*Chrys. hom. 78. in Ioan. non mult. à princ. tom. 3.*] Vnde Chrys. Putabatur eis duo contraria ponere, non existentia tamen contraria, & non intellexerunt, aut propter tristitiam, quæ emittebat à mente eorum, quæ dicebantur: aut propter immanifestationē eorum. Et ideò sequitur dubitatio eorundem: *Dixerunt ergo, quid est, quod dicit nobis: Modicum*, &c. Videbatur enim eis dicere contraria, vt tactum est. [*Isa. 28. a*] Vnde simili modo loquendi: Expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Et de his in Glossa. Et sequitur tertia particula. Et ibi tria Primo. deprehensio dubitationis eorum à Christo. Secundo, similitudinis, siue exēpli adiunctio, ibi: *Mulier enim*, &c. Tertio, adoptatio, & suæ visionis plena promissio: Ait ergo: *Cognouit autem Iesus*, &c. Et in hoc ostendit esse Deum, cùm sine verbis eorum intellexit mutationem, ait Glossa: [*Hebr. 4. d*] Omnia sunt nuda, & aperta oculis eius: *Amen amen dico vobis.* [*Chrys. ibid. post pauca.*] Vt ait Chrys. Ignorabant, quoniam post parum veniet ad eos. Ideò abiit: *Amen amen dico vobis, quia plorabitis.* Gemendo: E *Et flebitis.* Lacrymas effundendo Plorare enim est cum voce gemere, flere, quasi lacryma fluere. Et hoc erat crucis, & mortis tempore, ait Chrysost. [*Ibidem.*] *Mundus autem gaudebit.* Nomine enim mundi malitia eius mundi intelligi potest, id est, amicorum mūdi, prout dicitur: [*Iac. 4. b*] Quicumque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus constituitur: *Vos autem contristabimini*, scilicet tempore passionis: *Sed tristitia vestra vertetur in gaudium*, scilic. tempore resurrectionis, prout ait Propheta: [*Psalm. 29. b*] Ad vesperum demorabitur fletus, scilicet tempore passionis: Et ad matutinum lætitia, quo surrexit Dominus. Et subditur similitudo, siue exemplum: *Mulier cum parit*, &c. [*Chrys. hom. 78. in Ioan. ante med. tom. 3.*] Vnde Chrysostomus vtitur parabola, qua A Prophetæ vtuntur super abundantia pressurarum tristitias comparantes. Et est sensus: pressura partus fit gaudij causa, sic de tristitia vestra: [*Isa. 13. b*] Quasi parturiens dolebit. [*Hier. 48. g*] Et: Cor mulieris parturientis: [*Apoc. 12. a*] Clamat parturiens, & cætera. [*Aug. tract. 101. in Ioan. ante med. tom. 9.*] Et vt ait Aug. Nec est similitudo difficilis ad intelligendum, & quia parturitio tristitiæ, partus verò gaudio comparatur, quod tunc magis esse consueuit quando puer nascitur, non puella. Hæc ille. Et sequitur adoptatio: *Et vos igitur nunc tristitiam habetis*, de imminente passione: *Iterum videbo vos*, post resurrectionem: *Et gaudebit cor vestrum.* Et in hoc gaudij veritas, & intimitas: *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Infra eodem: *Vt gaudium vestrum sit plenum.* Quæritur hic magistraliter, an Apostoli mœruerunt, vel timuerūt sic tristando. B Et videtur quòd mœruerunt, quia: [*2. Tim. 2. b*] Si compatimur, & conregnabimur, sed ipsi compatiebantur tristando. Item illam tristitiam secutum est gaudium, vt ait hic: Ergo vt prius. Item erat de absentia boni, scilicet: Iesu Christi. Ad contrarium arguitur suprà ait Christus: [*Ioan. 14. a*] Non turbetur cor vestrum. Fuit ergo tristitia dehortata à Christo, & ita videtur non bona. Item suprà ait: [*Ioan. 14. e*] Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad patrē, scilicet per passionem: Ergo tristitia de hoc non fuit bona. Et ad illud respondetur communiter, quòd tristitia dicitur bona, vel mala à parte originis. Omnes enim affectus in amore radicantur, vt patet ab Aug. [*August. de Ciuit. Dei. lib. 14. cap. 7. tom. 5.*] vbi ait, quòd amor sentiens quod aduersatur, tristitia est. Et quia est amor carnalis, & naturalis, & socialis, vel charitatiuus, siue spiritualis, ita est de tristitia: & quia diligebant Christum & spiritualiter, & socialiter, & etiam C naturaliter: quia homo similis eis, & quia speciosus præ filijs hominum, & pulchrum est, quod delectat etiam naturaliter, vt ait Aug. Ideò tristitia eorum de separatione à Christo erat laudabilis, & meritoria, & quia modus debitus requiritur in tristitia, ideò hortabatur eos Dominus, vt non conturbarentur immoderantia tristitiæ. Et per hæc ad obiecta. Et nota quòd ait: *Modicum, & non videbitis me.* [*Aug. tract. 101. in Ioan. post med. tom. 9.*] Secundum Ang. Modicum est totum spatium, quo præsens sæculum peruolat, in quo non videtur Dominus: *Et iterum modicum*, & videbitur veniens ad iudicium, vbi nihil interrogabimus, quia nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit. [*Apoc. 7. e*] Hæc ille. Et ita istud potest intelligi de modicitate durationis huius temporis totalis, donec videatur D Deus Deorum in Sion: [*Iob 6. b*] [*Greg. Mor. lib. 7. cap. 10. post med.*] Sciens, quia modicum tempus habet. Et est modicum duratione, quia finem habet: [*Iob 10. n*] Fratres mei præterierunt me sicut torrens. [*Greg. Mor. lib. 15. cap. 24.*] Ibi Gregor. Quod fine clauditur longum non est. [*Iob 21. b*] Item est modicum excessiuè, quia nihil est temporis nisi nunc: [*Greg. Mor. lib. 15. c. 24.*] Gaudium hypocritæ ad instar puncti. [*Iob 9. e*] Ibi Gregor. de hoc bene: In puncto ad inferna descendunt. [*Greg. Mor. lib. 9. cap. 16.*] Gregor. similiter de hoc. Item modicum est cursus celeritate: [*Iob 7. b*] Dies mei velociores fuerunt cursore. [*Iob 16. d*] Gregor. qualiter vita per augmenta tendat quotidie ad finem. Et: [*Isa. 14. b*] Dies mei velocius transierunt, quàm à texente tela succiditur. [*Iob 32. d*] & consumpti sunt absq; vlla spe: [*Iac. vlt. b*] Breues anni transeunt. Et ideò in hoc modico tempore, sustinendæ tribulationes. & persecutiones, vt post modicum videatur Deus in gloria: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te: [*Matt. 5. n*] Si post modicum tollat me factor meus: [*Eccl. 7. b*] E Ecce iudex ante ianuam assistit. In isto modico iusti plorant hic peccata sua, & aliorum, plangentes ob incolatum huius miseriæ: [*Luc. 6. d*] Beati qui lugent. Sed mūdus gaudebit in vanitatibus suis, & voluptatibus. & cupiditatibus: Cor sapientum vbi tristitia cor stultorum vbi lætitia: Væ vobis, qui nunc ridetis. Et de hoc in collatione prædicabili. Quòd verò sequitur: *Mulier cum parit, tristitiam habet*, &c. [*Aug. tract. 101. in Ioan. post medium tom. 9.*] Secundùm Aug. Ecclesia fructum laboris nunc parturit desiderando, nunc est paritura cernendo. Et ideò masculum, quoniam ad statum contemplationis cuncta referūtur officia actionis. Hæc ille. Per mulierē ergo Ecclesia ratione obedientialis subiectionis sub Christo, qui est vir eius ratione feruidæ dilectionis, & ratione

ſedulæ operationis, ratione piæ compaſſionis,& ſalu-
bris nutritionis infirmorum. Talis eſt mulier naturali-
Eccl.26.a ter. Mulieris bonæ beatus vir,&c. Et hæc parturit diui-
num verbum in matrice, id eſt, in memoria, ſuſcipiendo
Iſa.56.c & retinendo: & quo bonum organizatur mediando, vi-
uificatur conſentiendo, & parturitur operando Conce-
pimus,& parturiuimus. Et per maſculum opus perfe-
Apoc.12.a ctum,& validum,& hæreditarium regni æterni, quale
opus ſtudet diabolus deuorare: Draco ſtetit corā mu-
liere, quæ erat paritura, vt cum peperiſſet, filium eius
deuoraret, &c. Eodem modo poſſet exponi de ſancta
Prou.10.b anima, quæ parturit opus perfectum: Os iuſti parturiet
Iſa.37.a ſapientiā. E contrario de multis Venerunt filij vſq; ad
partum,& non eſt virtus parturiendi. De eo verò, quod
Ioan.20.b ſequitur: *Videbo vos & gaudebit cor veſtrum.* infra Gauiſi
ſunt diſcipuli viſo Domino. Et ſequitur illa pars, in qua
conſolatur diſcipulos ex promiſſione audientis à patre.
Secundo, quia ſæpe eſt eis locutus obſcure, promiſſio-
nis plenæ intelligētiæ adiunctio: *Hæc in prouerbiis*, Ter-
tio diſcipulorum reſponſio: *Dicunt ei diſcipuli.* Quarto,
de his quæ ventura erant, eorum inſtructio, & veræ
pacis promiſſio, ibi: *Reſpondit eis.* Ait ergo: *Et in illo die*
me non rogabitis, quia præmiſerat: *Videbo vos.* Ideo ait: *In*
illo die. Viſionis meæ, quia nihil deſiderandum remane-
bit, nihil quærendum latebit ait Aug. infra eodem. *Et*
non dico vobis, quia rogabo patrem de vobis, ipſe enim pater
amat vos &c. Et licet ita fuerit in futuro, nunc tamen
dico vobis: *Si quid petieritis.* ſc. quod ſi aliquid, ait Gl.
In nomine meo, ſc. pertinens ad ſalutem. Vnde Aug. Non
Ioan.14.b petitur in nomine Saluatoris, quidquid petitur contra
rationem ſalutis. Supra ſimile: Si quid petieritis in no-
mine meo,&c. Et merito ait: *Si quid petieritis: Vſq; modo*
non petiſtis. Conſimili mea præſentia, ait Gloſ. Et ſequi-
Aug tract. 102 in Ioan. ante med. tom 9. tur dupliciter ſecundum Aug. Vel quia nomen meum,
ſicut cognoſcendum erat, non cognouiſtis: vel quia in
cōparatione rei quam petere debuiſtis, pro nihilo ha-
bendum erat quidquid petiſtis. Hæc ille. Et conſequitur
Petite in nomine meo. Quidquid enim petitur, quod per-
tineat ad hoc gaudium conſequendum, hoc eſt, in
nomine Chriſti petendum, ait Auguſt. & accipietis:
Luc 11.b Petite,& dabitur vobis. Sed quæritur cum hoc dicat
Ioan.14 b ſupra: videtur quod hic ſuperfluè repetat. Item Sancti
Ioan.15 a ſæpe petierunt in nomine Domini, ſicut fuit de Paulo.
2.Cor 12 b Non ergo videtur eſſe verum, quod ait hic. Item ait:
Ioan.14 a *Vſque modo non petiſtis quidquam*: Cuius contrarium vi-
detur ſupra, vt ait Philippus: Domine oſtende nobis
patrem, Item conſtat, quod diſcipuli ſæpe orauerint
eum etiam de ſpiritualibus. Et ad primum reſponden-
Aug.tract 102 in Ioan. prope princ. tom 9. dum ſecundum Auguſt. quod qui petit in nomine
eius, accipit, quando debet accipere: quædam enim non
negantur, ſed, vt congruo dentur tempore, differuntur.
Hæc ille. Et ſic eſt intelligendum, quod ſancti acci-
Ibid. paulo poſt. piunt pro ſe, vt eſt ad eorum ſalutem. Ad aliud ſecun-
dum eundum Auguſt. quod quidquid aliud petitur,
quàm quod pertineat ad gaudium plenum conſequen-
dum, nihil petitur: non quod omninò nulla res petitur,
ſed quia in tanta rei comparatione, quidquid aliud ac-
cipiatur, nihil eſt. Hæc ille. Et quia poſt miſſionem Spi-
ritus ſancti ſic petierunt diſcipuli perſeuerātes in ora-
Act.1.d tione: ideo acceperunt, quod petierunt. Et nota quod
hic inſinuantur conditiones orationis quatuor. Qua-
rum primo eſt, eius boni, quod eſt neceſſarium, ſerueda
petibilitas, ibi: *Petieritis*, & indigentiæ cognoſcibilitas.
Aug. tract 102. in Ioan. ante med. tom. 9. Vnde Auguſtinus hic: Petitio eſt alicuius indigentiæ,
in Pſal. Vnam petij à Domino. Secundo inſinuatur rei
petitæ ſubſtantialitas, ibi: *Si quid.* ſcil. quod ſit aliquid,
Pſal.26.b ſecundum Auguſt. vt eſt expoſitum: Quia ſpiritum bo-
Luc 2 d num dabit petentibus pater: Primum quærite regnum
Mat 6.d Dei. Tertio, inſinuatur in orando recta credulitas, ibi:
In nomine meo, vt ſc. orans petat à patre in nomine filij
ſentiēdo de ipſo nomine,& de ipſo filio, vt eſt ſentien-
Mat.6.a dum. ſecundum quod eſt expoſitum. Clauſo oſtio ora
patrem tuum. Quartum eſt intentionis ordinabilitas,
ibi: *Vt gaudium veſtrum ſit plenum.* Gaudium, inquam,

A ait Auguſtinus, non carnale, ſed ſpiritale, quod erit Aug. tract. 102 in Ioan. ante med. tom. 9
plenum, quando erit tantum, vt aliquid iam non ſit
addendum. Hæc ille: Intra in gaudium Domini tui. Mat.25.b
Tunc enim intrat gaudium in gaudentes, prout ait Anſel pro-
Anſelmus: Quando hæc deficiunt, non accipitur quod ſolog. in ſi.
petitur: Petitis & non accipitis eo quod male petatis. Iac.4.a
Et ſequitur ſecunda particula in qua plenæ intelligen-
tiæ promiſſio: *Hæc in prouerbiis locutus ſum*, id eſt,
parabolicis locutionibus, & obſcuris: *Venit autem ho-*
ra cum non ſit hæc parabola, ſed de patre meo annuntiabo.
Intus in corde non aure, ait Gloſſa, vt ait Auguſtin. Aug. tract. 102. in Ioan. ante med. tom. 9.
Iſtud poſſet legi de cognitione ænigmatica in via, &
de viſione plena in patria, non quia ſequitur: *In illo die*
in nomine meo rogabitis. Dum enim peruenerimus ad 1.Cor.13.c
regnum quid petituri ſumus, quando ſatiabit in bo-
nis deſiderium mentis? Et ita reſtat ſecundum Aug. Aug. ibid. paulo poſt.
B vt intelligatur Ieſus de carnalibus, & animalibus, di-
ſcipulis, promiſiſſe ſe facturum ſpirituales. Prouer-
bia enim ſunt, quæcunque dicta ſapientiæ de incor-
porea immutabilique ſubſtantia, non quod eſt tanquā
prouerbia deputet, ſed quia ſic cogitat, quomodo qui
prouerbia ſolent audire, atque intelligere: Sapientiam 1.Cor.2.b
loquimur inter perfectos. Et ſequitur: Nos Spiritum ac- Ibidem.
cepimus, non hominis mundi, ſed qui ex Deo eſt, ſpiri-
tualibus ſpiritualia comparantes &c. Et ibi bene de
hoc Auguſt. *Et non dico, quia rogabo patrem.* Exponen- Aug. ibid.
do enim iſtud de ſtatu gloriæ. planum eſt, quod tunc
non rogabit, ſicut mediator ad redimendum, ſicut fuit
in vita iſta, quia erat exauditor cum patre. Ideo ſequi-
C tur: *Quia ipſe pater amat vos*, dans vobis deſideria veſtra
& petitiones, vt eſt præmiſſum: *Et quia vos me amaſtis.*
Affectu: *Et credidiſtis.* Intellectu: *Quia à Deo exiui,*
veniens in mundum, à quo ſum, ait Gloſſa. Et expla-
nat magis: *Exiui à patre, & veni in mundum* Ita tamen
vt non deſerat patrem: *Iterum relinquo mundum.* Vt non Ibidem. prope fin.
tamen deſeram mundum, ait Aug. Exiit à patre, quia Mich.5.a
de illo eſt, in mundum venit quia corpus oſtendit,
quod de Virgine aſſumpſit; reliquit mundum corpora-
li diſceſſione, perrexit ad patrem hominis diſſenſione,
nec mundum deſeruit præſentiæ gubernatione. Hæc
Aug. Egreſſus eius à diebus æternitatis. In Pſalmo: A Pſal.18.a
ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus, &c Legit au-
tem iſtud Chryſoſt de tempore poſt reſurrectionem, Chryſ. hom. 78. in Ioan. ante med. tom 3.
quo quadraginta diebus annuntiauit eis de patre palā.
Et quod ait: *Non rogabo patrem.* Ideo ait, quia amor, in-
quit, qui in me eſt, ſufficit vobis, quoniam me amaſtis,
D Hæc ille Et ſic poteſt litera intelligi de diſcipulis poſt
reſurrectionem. Quæritur de hoc, quod ait: *Locutus*
ſum vobis in prouerbiis, cum dicatur: Vobis datum eſt Mat.13.b
noſſe myſterium regni Dei, cætera in parabolis. Ergo
non debuit eis loqui in prouerbiis Item infra: *Dixe-*
runt diſcipuli: prouerbium nullum dicis. Et ad iſtud reſpō-
dendum, quod prouerbia dicuntur dicta parabolica;
ſunt enim prouerbia aliud habentia in medulla, aliud
in ſuperficie. Et prouerbium dicitur ſimilitudo, vbi
aliud intelligitur, aliud dicitur, quaſi verbum pro ver-
bo poſitum. Item dicuntur prouerbia dicta obſcurè de
ſubſtantia incorporea ſecundum Aug. Parabola &c. Prou.1.b
E Primo modo loquebatur turbis in prouerbiis Secundo
modo Apoſtolis aliquando: Gloria Dei eſt celare ver- Prou.25 a
bum Et: Sacramentum Regis abſcondere bonum: Se- Iob 12.b
cretum meum mihi. Et ſic loquimur in prouerbiis di- Iſa.24.e
uerſimodè Item quæritur de hoc, quod ait: *In illo die*
in nomine meo petetis. Sed tunc exponendo literam pro
ſtatu gloriæ, videtur quod ſancti in gloria petunt, ideo
quæritur, an beati in gloria petant ſiue orent. Et quod
non, videtur ſupra eodem: *In illo die non rogabitis quid-* Aug. tract. 102 in Ioan. ante med. to. 9.
quam, quia tunc gaudium plenum, cui nihil addendum,
ſecundum Auguſt. Item omnis petitio eſt ratione in-
digentium ſecundum Auguſtinum vbi ſupra: Ergo vt Ibid. poſt multa.
prius. Ad contrarium obiicitur de hoc, quod ait hic:
In illo die in nomine meo petetis. Item animæ beatæ in Aug de Gen. ad lit. lib 12 c. 32. tom 3.
patria non reſumpſerunt adhuc corpora ſua, quæ ta-
men deſiderant, vt ait Aug. Sed petitio eſt reſpectu de-

ſiderat.

fideraci: Ergo vt prius. Item iugiter rogamus sanctos, vt pro nobis orent. Et ad istud respõdendum secundũ Aug. In futuro inquit, sæculo quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Et ibi bene de hoc. [Aug tract. 101. in Ioan. ante med. tom. 9.] Item August. Satiabitur in bonis desiderium nostrum; & nihil erit vltra quod gemendo quærimus, sed quod gaudendo teneamus. Hæc ille. [Aug. epist. 121. ad Probam cap. 14. post med. tom. 2.] Et ad illud, quod ait hic: *In nomine meo petetis*, secundum Glos. sensus est, quod tunc vere cognoscetis, quod si vt homo rogo patrem, vt Deus tamẽ exaudio cum patre. Et ideo sequitur: *Non dico vobis, quia ego rogabo patrẽ.* Vel secundum alios, sensus est: Petetis, id est, petitum accipietis, vel petetis pro aliis, qui adhuc sunt in miseria, sicut manifestat Bern. bene, loquens ad fratrem suum [Bern. super Cant. ser. 26. ante med.] mortuum, & dicens: Quanto quis Deo coniunctior, tanto charitate plenior. Et sequitur: Nec quoniam Deũ [B] [Ibidem paulo post.] induisti, cura nostra te exuisti: ibi enim est cura de nobis, &c. Hæc ille. Et sic suo modo orant pro nobis. [Apoc. 6. c] Vidi animas interfectorum, & clamabant. [Hebr. 7. d] Ibi de hoc. Quæritur de hoc, quod ait: *Non dico vobis quia ego rogabo patrem*, qualiter hoc, quia: Semper viuens ad interpellandum pro nobis. Et ad istud respondendum est, quod dicitur tunc non rogare, inquantum homo mortalis, & passurus pro genere humano, sicut fuit in hac vita, qui cum clamore valido, & lacrymis offerẽs exauditus est. [Heb. 5. c] Dicitur autem tunc non rogare: quia exaudit cum patre, vt est expositum secundum Glossam. Item quæritur de hoc quod ait: *Pater amat vos, quia vos me amastis.* [1. Ioan 4 b] Sed contra: Ipse prior dilexit nos. Et ita pater prius dilexit eos, quam amarent Christum. Et ad illud respondendum quod hæc coniunctio: [C] *Quia*, non dicit causam sed rationem ostensiuã, siue significatiuam dilectionis. Vnde Glos. quod inde patet sc. quod pater amat nos. Et [Aug. tract 102 in Ioan. post med. to. 9.] Aug. Donum Dei est diligere Deum, ipse vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Istum autem passum exponit Gregor. bene super illud: [Iob 38. d] Quis enarrabit cœlorum rationem? dicens: [Gregor. Mor. lib. 30 cap. 5. ante med.] Tunc cœlorum rationem Dominus narrat, cum super mentis nostræ caligine clara se visione manifestat. Ideo ait hic: *Palam annũciabo*, &c. sc. de distinctione personarum, vbi manifestat, & tunc lingua narrantis Dei erit visa claritas subleuantis, sc. qualiter distinctè videbitur distinctio personarũ, & vnitas diuinæ essentiæ. Hæc ille. Et ibi multum, & bene de hoc. Et sequitur respõsio discipulorum: *Dicunt ei discipuli: Ecce nunc palã loqueris.* Sed obiicitur: ipsi dicunt cõtrarium ei, quod dixit Saluator supra, quãdo ait, [D] *Hæc in prouerbiis locutus sum.* Et ad istud respõdendum secundum [Aug. tract. 103 in Ioan. ante med. tom 9.] August. & est in Glos. quod illa quæ Dominus scit esse prouerbia, illi nõ intelligunt, nec se intelligere non intelligunt: infirmi enim erãt, & ideo dicebant. *Nunc scimus, quia scis omnia*, sc. secreta, super eodem: Cognouit, quia volebant eum interrogare. *Nec est opus, vt quis interroget te*, quia scis antequam interrogentur: *Et in hoc credimus*, id est, per hoc quod scis omnia, ait Glos. *Quia à Deo existi*, vt filius à patre, sed quæritur de ratione consequentiæ, ait enim: *Scis omnia, & non est opus, vt quis te interroget*. Videtur quod cõsequẽtia nulla: immò quia scit omnia, interrogandum erat, vt doceret illa. Et ad istud respõdendum secundum Aug. quod illi opus non [Ibid post multa.] erat, vt aliquis eum interrogaret, quia omnia nouerat, qui priusquam interrogaretur, interrogaturi nouit vo- [E] luntatem, & in illo sensu loquitur. Et sequitur respõsio Saluatoris, & ostendit non esse perfectam eorum cognitionẽ: *Modò creditis?* sicut dicitis: *Sed ecce venit hora*, sc. passionis, id est, cito veniet: *Vt dispergamini*, id est, diuidamini ab inuicẽ: *Vnusquisq; in propria*, id est, in vestræ infidelitatis timorem, ait Glossa: *Et me solum relinquatis*, quem vos credere modo dicitis: [Zach. 13. e] Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. [Isa. 63. a] Torcular calcaui solus, &c. [Ioan. 8. d] *Non tamen sum solus*, &c. Supra. Qui me misit mecum est. Sed contrarium videtur in Psal. vbi dicitur: [Psal. 21. a] Deus meus, vt quid dereliquisti me? Et ad istud respõdendum, quod vbi loquitur de Christo, quantum ad suam passionem, in qua videbatur esse derelictus se- [A] cundum opinionem vulgi; hic loquitur de inseparabilitate essentiæ. Et si obiiciatur de hoc, quod ait supra: *Exiui à patre*. Non ergo erat pater secum. Ad istud respondendum secundum Aug. ibi, quod à patre exiit, ita [Aug. tract. 102. in Ioan prope fin. tom 9.] tamen quod non deseret patrem. Processio enim personæ à patre, non tollit essentiæ vnitatem & diuisionẽ. Et quia verba præmissa poterant terrere eos, & possent cogitare, quia nullo auxilio ab eo potientur, in consolationem ducit eos, sicut continuat Chrys. [Chrys. hom. 78. in Ioan. ante med. tom 3.] Ideo ait: *Hæc locutus sum vobis*, non solum quæ in cœna, sed quæ ab initio, ait Aug. Per causam sermonis in cœna commendauit, vt in illo pacem haberent, propter quod [Aug. tract. 104 in Ioan. prope princ. tom. 9.] totum agitur. Et ideo ait: *In me pacem habebitis.* Supra proximo: [Ioan. 14 d] Pacem relinquo vobis, &c. *In mundo pressuram* tribulationum. Vnde Chrysost. Donec eritis in mundo [B] [Chrys. hom 78 in Ioan. ante med. tom 3.] pressuram habebitis, sed resurgite, mente nullum patiemini versutum, id est, malum, vel aduersum. Hæc ille: [2. Tim 3. c] Omnes qui volunt pie viuere in Christo, persecutionẽ patientur: *Sed confidite*, sc. in me: *Quia vici mundum*, scil. meum, ait Glossa, vt ait Chrys. [Chrys. ibid.] Magistro superante non oportet discipulos anxiari, &c. Et nota quod ait: *In me pacem habebitis.* Ex hoc patet electorum Dei in Christo secura tranquillitas, & in mundo tribulationum amaritudo. [Aug tract. 104. in Ioan ante med. tom. 9.] Vt enim ait Aug. Hæc pax omnis piæ intentionis, actionisq; finis erit. Propter hanc enim Christiani sacramentis imbuuntur, operibus Christi, & sermonibus erudiuntur, eius amore accenduntur. Et sic de [Ibid. paulo post.] aliis quæ enumerat Aug. Et ideo merito ad eam clausit verba, quæ dixit ad discipulos, ait idem Aug. supra: [Ioan 14 d] Pacem meam do vobis. Et in Psal. [Psal. 147. a] Posuit fines tuos [C] pacem. Sed in mundo est pressura tribulationum, ob eius malitiam, & fallaciam, & ignorantiam & deficientiam. De quibus supra eodem: Mundus gaudebit & supra. [Ioan 15. b] Odit vos mũdus: Propter multitudinem calumniatorum clamabunt. [Iob. 35. a] Ibi Gregorius de hoc bene, qualiter [Greg. Mor. lib. 26. c. 16.] reprobi in mundo aliqui volunt rapere bona, quæ sunt extra, aliqui dissipare, quæ sunt intra, & mali bonos à mundi desideriis expediunt, dum affligunt. Ex dispensatione ergo diuinæ potestatis est, quod boni in mundo tribulantur, vt ad eum redeant: [Osee 2. b] Sepiam vias tuas spinis. Et sequitur: [Ibidem] Vadam, & reuertar ad virum meum priorem. Super quod Gregorius: [Greg. Mor. lib 34. c. 2. post med.] Eos, quos voluntas praua peruertit, plerumque aduersitas corrigit. Et ibi bene de hoc. Et ideo: [Apoc. 8. a] Væ diligentibus mundum: Væ, væ, væ, habitantibus in terra, id est, in [D] mundo, per amorem: [Mat. 18 a] Væ mundo à scandalis. De verbo, quod sequitur: *Confidite quia vici mundum.* Patet in collatione prædicabili.

CAPVT XVII.

HÆc locutus est Iesus: Et subleuatis oculis in cœlum, &c. Præhabita eruditione discipulorum saluificis documentis, & exemplo operis, & ipsis confortatis per prædicta, in parte ista eorum confortatio, orationum subsidio. Vnde in parte ista describitur oratio Saluatoris. Et hæc pars in quatuor partes. [Diuisio.] Primo, suæ clarificationis in se petitio. Secundo, petitionis pro discipulorum confortatione adiunctio, ibi: *Pater manifestaui.* Tertio, petitur credituris per illos gratiæ [E] subuentio, ibi: *Non pro eis tantum.* Quartò, glorificationis eorundem postulatio, ibi: *Pater quos dedisti mihi.* In prima quatuor. Primo, præmittitur orantis dispositio. Secundo, ipsa petitio, ibi: *Clarifica.* Tertio, exaudiendi ratio, ibi. *Ego te clarificaui.* Quarto, petitionis repetitio, ibi: *Et nunc clarifica me.* Ait ergo: *Hæc locutus est* sc. supradicta: *Et subleuatis oculis in cœlum* &c. Quæritur cum Publicanus cõmendetur, eo quod non [Luc. 18. b] leuauerit oculos ad cœlum in orando: qualiter dicitur hic de Christo, quod subleuatis oculis orauerit. Item ipse [Mat 6 a] ait: Clauso ostio ora patrem tuum. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quod filius ex forma [Aug. tract 104. in Ioan. to 9] serui poterat orare sub silentio, sed ita se patri voluit exhibere precatorem, vt meminisset se esse doctorem.

Et

Et sequitur: Tanti magistri non solum ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad patrem oratio ad discipulorum, A & ædificatio. Hæc ille. Docens ergo modum orandi, & discipulos instruens, sicut sublevatis oculis orauit, vt certus de impetratione, supra simile: Iesus eleuatis oculis sursum: &c. Publicanus verò ex consideratione peccatorum deiectis oculis in terram orauit ex humilitate: *Pater*. Et in hoc docet orantes inuocare patrem: Pater noster: *Venit hora*, non vrgente fato, sicut dicunt hæretici, sed ordinante Deo, vt ait Aug. vbi multum de hoc. Supra: Nondum venit hora: *Clarifica filium*, sc. in resurrectione: quia in passione humilitas, in resurrectione claritas, ait Aug. vbi multum de hoc, supra: Venit hora vt clarificetur filius: *Vt filius tuus clarificet te.* Sed qualiter hoc, cùm ipse pater non possit esse clarior? Et ad istud B respondendum est secundùm Aug. sensus est. Resuscita me, vt innotescat toti orbi: Filius enim gloria resurrectionis clarificatus clarificat patrem, quia cum facit credentibus notum: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*, id est, omnis hominis secundùm Aug. Apertè enim signatur totus homo, quasi diceret secundùm August. Sicut dedisti ei potestatem omnium, vt te glorificet, id est, te notum faciat omni carni, id est, omni homini, sic dedisti ei vt det eis vitam æternam. Et specificat quæ est illa vita æterna. *Hæc est*, inquit: *Vita æterna, vt cognoscant te.* Et est ordo verborum secundùm Aug. *Vt te, & quem misisti Iesum*, cognoscant solum verum Deum. Et de hoc in Glossa. Vt enim ait Aug. Non duo Dij Pater, & Filius: Nec tres Dij, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, sed vnus Deus. Cognitio autem Dei plena, vita æterna: C Tunc enim videbimus eum sicuti est. Sed quæritur. Ex dictis patet, quòd filius orauit ad patrem pro sua clarificatione. Vnde quæritur, an fuit ipsi orare. Et videtur quòd non, quia oratio est ascensus: Intellectus Christi non potuit ascendere ad Deum, vt ait Damasc. Sed intellectus Christi non potuit ascendere ad Deum quia fuit in summo eleuatus. Item omnis petitio est ratione indigentiæ, vt dictum est. Sed nulla talis in Christo: Ergo, vt prius. Item secundum Damascen. Communicatio idiomatum est in Christo, vt quæ sunt filij, sicut filij hominis, & iam prædicentur de eo, vt filij Dei, & è contrario. Ergo si omnia sunt filij Dei, & omnia filij hominis: & ita non oportuit orare, etiam in quantum homo. Et ad istud respondendum est, quòd Christus orauit, ostendens se esse verum hominem, & præbens exemplum discipu- D lis, & docens modum orandi. Vnde Aug. Christus processurus prælium, & victurus mundum, in mundo orauit, non tanquam virtutis impotens, sed vt nobis propter quod venerat humilitatis magisterium exhiberet. Hæc ille: Prolixius orauit, &c. Vt quid aliud quàm nobis præbehat exemplum in tempore precator opportunus, cum patre exauditor æternus, ait Aug. illud exponens. Et per hæc ad obiecta: loquutus enim de oratione purè viatoris propriè. Christus autem orauit ex dispensatione & humilitate, vt dictum est. Item quæritur qualiter ait: *Clarifica filium tuum*, quia supra ait: Gloriam meam non quæro. Et ad istud respondendum, quòd ibi loquitur de gloria humana, & ab homine: hic loquitur de gloria, quæ est à Deo. Item quæritur de hoc, quod ait: *Dedisti ei potestatem omnis carnis.* Et postea: *Vt dedit eis vitam æternam.* Ergo secundùm hoc omnes saluabuntur. Et ad istud E respondendum est, quòd quando ait: *Dedisti.* Intelligendum est, quòd licet dederit ei potestatem omnis carnis: tamen vt saluentur dedit ei prædestinatos. Supra: Hæc est voluntas patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. Item quæritur de hoc quod ait: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te.* Cùm quantitas meriti attendatur ad quantitatem charitatis; videtur quòd debuisset dixisse: Vita æterna est: vt diligant potius, quàm vt te videant. Et ad illud respondendum secundum Aug. Vita æterna est in illa contemplatione, qua non ad pœnam videtur Deus, sed ad gaudium sempiternum. Illa ergo visio non excludit dilectionem vel fruitionem, sed includit. Vnde ibidem: Sola est summum bonum nostrum adipiscendi,

Ibidem
Ioan. 11. e
Matt. 6. b
Aug. tract. 104. in Ioan. circa med. tom. 9.
Ioan. 10. e
Aug. ibidem. post pauca.
Ioan. 12. b
Aug. tract. 105. in Ioan. prope princ. tom. 9.
ibidem
paulo post.
ibidem.
Ibid. post pauca.
Ibidem.
1 Ioan. 3. a
1. Ioan. 3. a
Damasc. ortho. fid. lib. 3. cap. 24.
Damasc lib. 3. cap 3.
Luc. 22. e
August. epist. 121. ad Probam cap. 10. to. 2.
Ioan. 8 f
Ioan. 6. e
August. de Trin. lib. 1. cap. 13. post med. tom 3.
Ibid. paulo post.

cùm præcipimur agere quidquid rectè agimus. Et de A hoc in collatione. Patet ex dictis humilitas filij Dei, quia orauit, & in orando exemplaris doctrinabilitas, quia in orando præbuit exemplum discipulis, secundum Aug. supra: Et de hoc Chrys. bene: Per verba philosophari facile est, quæ verò per opera, demonstratio generosi & magni est. Propterea post admonitionem in orationem se conuertit hic Christus. Et sequitur: Eleuans oculos, &c. Et alibi: Curuans genua, &c. Et in hoc enim doces nos, vt in oratione sursum aspiciamus, non oculis carnis, sed mentis, & vt curuemus genua conterentes cor nostrum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Vnde patet hic, quòd Christus orauit confidenter & ordinabiliter, quod signauit hic: *Subleuatis oculis.* Vnde ait supra: B Sciebam, quia semper me audis. Item orauit humiliter: Procidit in faciem suam. Et Positis genibus orauit. Item orauit feruenter. Item orauit prolixe siue perseueranter: Factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius quasi sanguis. Et: Pernoctans in oratione, &c. Efficax ergo exemplum Saluatoris instituens nos ad orandum. Et sequitur tertia particula: *Ego te clarificaui* Sed qualiter ait in præterito ex quo supra ait in futuro: *Vt filius clarificet te*? Et ad istud respondendum secundum Aug. quòd verbum præteriti temporis maluit ponere, vt monstraret in prædestinatione iam factum, & pro iam facto habendum, quod certissimè fuerat futurum. Et de hoc in Glossa pro parte: *Opus consummaui*, &c. scil. redemptionis. Supra: Vt perficiam opus eius. Sed quæritur, ex quo non fuit passus, in quo fuit consummatio? Infra: Consummatum est. Qualiter ait in præterito: *Consummaui*? Et ad istud C respondendum secundum Aug. Consummasse se dicit, quòd se consummaturum certissime nouit, qui iam certis & immutabilibus causis prædestinauit, quidquid facturus fecit. Hæc ille. Et sequitur quarta particula: *Et nunc clarifica me in claritate illa quam habui apud te*, in prædestinatione. Tempus est vt eam habeam, etiam viuens in dextera tua, id est, sicut tunc prædestinatione, ita & nunc perfectione: fac in mundo, quod apud te iam fuerat ante mundum: fac in suo tempore, quod ante omnia tempora statuisti. Hæc ille: Qui prædestinatus est filius Dei, &c. Secundùm hanc clarificatus est, vt esset eius claritas ex resurrectione mortuorum apud patrem, ad cuius dexteram sederet. Quando ergo ait: *Quam habui*, &c. Sensus est, habiturum me præuidi in resurrectione: D Humiliauit semetipsum. Et sequitur: Et dedit illi nomen quod est super omne nomen. Quod exponit hic Aug. dicens: Humilitas claritatis est meritum, claritas verò humilitatis præmium. Et nota quòd pater clarificauit filium, malos ab eius consortio segregando. Supra, post exitum Iudæ proditoris ait: Nunc clarificatus est filius hominis. Item clarificauit gloriam immortalitatis tribuendo: prout dicitur hic. Et supra: Deus clarificauit in semetipso. Item clarificauit eum, nomen eius dilatando & fidem. Supra: Postquam gentiles venerunt ait: Venit hora, vt filius hominis clarificetur. Pater autem dicitur clarificari peccatorum conuersione ad fidem: In me clarificabant Deum. Et hic similiter: Ego te clarificaui. Et: Clarificetur nomen tuum. Item dicitur clarificari in veritatis prædicatione, supra: *Ille me clarificabit quia de meo accipiet.* Item dicitur clarificari martyrij voluntaria perpessio- E ne, infra: Qua morte clarificaturus erat Deum. Et sequitur secunda pars capituli, in qua petit Christus pro discipulis. Et primo petit stabilitatem in bono. Secundo petit liberationem à malo, ibi: *Cùm essem cum eis.* Et quoniam petitio debet esse rationalis, ideo in prima tria. Primo, idoneitatis discipulorum præmissio. Secundo, ipsa petitio, ibi: *Ego pro eis rogo.* Tertio, qualitatis vel modi specificatio: *Pater sancte.* Ait ergo: *Manifestaui nomen tuum*, &c. obiicit Aug: cùm dicat Propheta: Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius, qualiter ait de se: *Manifestaui nomen tuum*? Et ad istud respondet Augustinus, quòd sensus est: *Manifestaui nomen tuum*, non quo vocaris Deus, sed quo vocaris pater meus, scilicet per naturam, quod nomen non potuit mani-

Chrys. hom. 79. in Ioan. prope princ. tom. 3.
Luc 16. e
Luc. 22. e
Ioan 11. d
Matt 26. e
Luc. 22. e
Ibidem.
Luc. 6 b
Aug. tract. 105. in Ioan. post med. tom. 9.
Ioan. 4. d
Ioan. 19. f
Rom. 1. b
Phil. 2 a
Ibidem.
Aug. tract. 104. in Ioan. post med. tom. 9.
Ioan. 13. d
Ioan 12. e
Ioan. 12. e
Gal. 1. d
2. Thes. 1. d
Ioan. 16. a
Ioan. 21. d
Psalm. 75. a
Aug. tract. 106. in Ioan. ante med. tom. 9.

festari

festari sine manifestatione filij Dei. Infra: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum: meum per naturam, vestrum per gratiam, ait ibi Aug. Et volunt quidã istud intelligi de omnibus gentibus in eum credituris: ita quòd prę̨teritum ponatur pro futuro, sicut ait Aug. nisi illud vrgeret quod sequitur: *Cũ essem cum eis seruabam eos*, &c. Et ideò videtur de illis, qui iam in eum crediderant, & de discipulis: Ecce ego vt pueri mei quos dedisti mihi, de mundo scil. de quo iãm nõ sunt. Supra: Elegi vos de mundo: *Tui erãs*, perseuerantia ait Glossa: *Et mihi eos dedisti*, sc. ad docendum: *Et sermonem tuum seruauerunt*, id est, in fide permanserunt: *Et nunc cognouerũt, quia omnia*, &c. Eo quòd cognouerunt omnia mihi tradita à te patre: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Supra: Mea doctrina non est mea. Et: Omnia tradidit pater in manus filij. Nec mirũ si cognouerũt: *Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis*. B Et per hoc cognouerũt, quia acceperunt, vt ait Glossa: *Et ipsi acceperunt*, tenendo: *Et cognouerunt*, intelligendo: *Quia à te exiui*, vt verbũ æternũ à patre: *Et misisti me*, scil. vt mundus saluetur: suprà. Quærit Aug. de hoc quòd ait: *Tui erant, & tu mihi eos dedisti*. Au, inquit, erant patris, quãdo nõ erant filij vnigeniti, qui est ęqualis patri. Quasi diceret, hoc nõ posset esse. Et ad istud respõdet, quòd filius non separauit patrem, quando ait supra: Ego elegi vos de mundo. Sic & nũc non separauit se, quando ait: *Tui erant*. Nũc autem homo idẽ ipse filius accepit, qui non erant ipsius, vnde talis, quia & formã serui accepit, quæ non erat ipsius. Hæc ille. Sed quæritur, cùm adhuc discipuli non essent tales, vnde & in passione fuerũt dispersi, & hoc ex infirmitate fidei, qualiter ait: *Et cognouerunt verè, & crediderunt verè*: C Et ad hoc respondet, sicut supplet August. Adhuc discipuli nõ erant tales, quales eos dicit. Verbũ præteriti temporis, quasi iam esse prænuntiat, quales futuri essent accepto Spiritu sancto, & verba dedit eis, quando illa non foris in auribus, sed intus in cordibus spiritualiter acceperũt & cognouerunt. Hæc ille, quasi diceret: loquitur de discipulis post acceptionẽ spiritus in plenitudine. Et nota quòd ait: *Tui erant*. Electi enim Dei, discipuli sunt Dei, iure creationis, quia creatio non est ex substãtia creantis, sed voluntate eius de nõ esse ad esse deductio, ait Damas. Omnes enim creati habent à Deo quidquid habent. Ipse enim fecit nos & non ipsi nos, ait Propheta. Itẽ sunt Dei ratione suæ cõseruationis in esse, cuncta quippe de nihilo facta sunt, & eorũ essentia in nihilũ tenderet, nisi eam auctor rerum omnium manu regiminis teneret, ait Greg. Ipse enim filius D est virtus portans. Item sui sunt iure redẽptionis, quia empti pretio magno: Nemo vestrũ sibi viuit, &c. Item electi dicuntur esse Dei, prædestinatione siue præelectione. Et sic loquitur hic. Vnde: *Tui erant*, præsentia, sc. ait Glossa: Nouit enim qui sunt eius. Et sequitur ipsa petitio: *Et pro eis rogo, non pro mundo*. Et mundũ vult intelligi, ait Aug. illos qui viuunt secundùm concupiscẽtiam mundi: *Sed prò eis quos dedisti mihi*. Et per hoc factum est, quòd non pertineant ad mundum, ait Aug. Ideò sequitur: *Quia tui sunt*, modo dicto. Supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eũ: *Et mea omnia tua sũt*, vt ait Chrys. honoris parilitatem ostendit, vt audiens: *Quoniam dedisti mihi*, non existimes eos alienari à patris potestate, & ante hoc ad ea, quę filij, scil. potestate. Hęc E ille. Et quasi idem Aug. per hoc demonstrat, quòd pater, & filius per hoc sunt æquales. Vnde & de Spiritu sãcto, ait supra proximo: Omnia quæcunq; habet pater, mea sunt. Propterea dixi vobis, quia de meo accipiet. Et licet ita sit, aliquãdo omnia tribuit patri, & omne quod potest ei, à quo est ipse, qui potest, à quo enim habet vt sit, ab illo habet vt possit, ait Aug. *Et clarificatus sum in eis*, id est, clarificabor, sicut prius, præteritũ pro futuro: *Et iã non sum in mundo*. Sed quæritur qualiter hoc quia ipse & discipuli erant in mundo tunc præsentia corporali. Itẽ discipuli tunc non erant in mundo secundũ affectum, vt ait de eis supra proximo. Ergo non debet distinguere, vt ait inter ipsum & discipulos. Et ad istud

Ioan. 10. d. Aug. ibid. tract. 121. post med. Ibid tract. 106. ante med. Isa. 8. d. Ioan. 15. a. Matt. 11. d. Ioan. 7. b. Ioan. 3. e. Ioan. 3. b. Aug. tract. 106 in Ioan. post med. tom. 9. Ioan. 15. e. Aug. ibid. post multa. Damascen. orth. fid. lib. 1. cap. 8. post. med. Psalm. 99. b. Greg. Mor. lib 16. c. 16. post medium. Hebr. 1. a. Rom. 14. b. 2. Tim. 2. a. Aug tract. 107. in Ioan prope princ. tom 9. Ibidem. Ioan. 6. e. Chrys. hom. 80 in Ioan. ante med. tom. 3. Aug tract. 107. in Ioan. ante med. to 9. Ioan. 16. c. Aug. tract. 106. in Ioan. post med. to. 9.

A respondet Aug. quòd hic prædixit absentiam suam à mundo citò futurã, illorum verò tardius: dicimus enim aliquando de aliquo mox abituro, quòd iam non est hic. Et maximè hoc solet dici de morituris: quia ergo ipse citò exiturus de mundo, & ad patrẽ vadit per mortem, ideò sic ait. Et sequitur specificatio petitionis: *Pater sancte, serua eos in nomine tuo*. Vt enim ait Chrys. humanè plura loquitur, eam quæ ad eos ostendens dilectionem: *In nomine tuo*, id est, in virtute qua ego sum: Ipse enim Dei virtus, & Dei sapiẽtia: *Quos dedisti mihi*, modo dicto superius: *Vt sint vnum, sicut & nos*. Sed videtur, quòd illud quod petit est impossibile, quia ipse & pater erant vnũ in essentia, sed sic esse vnum nõ poterant discipuli, nec debebant cũ Deo. Et ad istud respõdendum secundùm Aug. quòd non ait, vt vobiscũ sint vnum, aut nos sumus vnum, sed vt sint vnũ in naturã B sua, sicut nos sumus vnum in natura nostra. Nõ est ergo ibi hæc dictio: Sicut, nota æqualitatis, sed aliqualis similitudinis. Sed quæritur qualiter hic orat pro Apostolis: quia supra proximo ait: *Non dico quia rogabo pro vobis patrẽ*. Item ait hĩc: *Pro eis rogo, non pro mundo*. Sed videtur, quòd debuisset orasse pro mundo, quia venit vt mundus saluaretur. Item, Non venit vocare iustos, sed peccatores. Et ibidẽ: Bene valentibus non est opus medicus. Ergo pro mundo debuit orasse, qui plus indigebat. Itẽ ex quo discipuli & electi ei dati, & erant prædestinati ad vitã, non oportuit pro eis orare. Et ad primum respondendũ est, quòd hic orat pro discipulis. Et quod ait supra: Non rogabo patrẽ, &c. hoc ait, qui erãt discipuli accepti Deo. Vnde ait: Ipse pater amat vos. Et ita ait, se non rogaturum pro illis, sicut pro displicenti- C bus patri. Ad aliud respondendum est, quòd per mundum hic intelligantur viuẽtes secundum mundi cõcupiscentiã: & pro talibus volentibus sic manere nõ orat, quia vt tales nolunt credere nec saluari. Mundus autẽ sumitur alio modo pro habitatoribus mundi, vt habitum est supra ab Aug. quos venit saluare. Ad aliud respondendum est, quòd electi sic sunt prædestinati, vt per Christum redempti, & vt fide ipsius in corpore mystico viuificati. Sicut enim ait Gregorius, quòd ipsa perẽnis regni prædestinatio, ita est ab omnipotẽte Deo disposita, vt ex labore perueniant electi ad illud, sicut electi ita & prædestinati saluabuntur, opere redemptionis Christi, quod consummauit sicut redempti sunt, & sic oratione sua acceptati. Et nota quòd ait: *Serua eos in nomine meo, vt sint vnum*. Tria enim petit à patre suis D discipulis, scil. diuinæ custodiæ protectionem, ibi: *Serua eos*. Sine qua non est possibile subsistere in iustitia. Nisi enim Dominus custodierit ciuitatẽ, frustra vigilat qui custodit eam, ait Propheta. Itẽ petit eiusdẽ protectionis, siue custodiæ ordinabilitatem, ibi: *In nomine meo*, in quo solo est salus & virtus. Supra proximo: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et ibi de hoc. Itẽ petit perseuerantiæ conseruationẽ, ibi: *Vt sint vnum*, de qua infra: *Vt sint consummati vnum*, &c. Primum, respicit gratiam iustificantẽ. Secundum, respicit gratiam promouentem siue perficientem. Tertium, gratiã consummantem. Et sequitur pars in qua petit discipulis liberationem, siue ereptionẽ à malo tẽtationum mundanarum siue tribulationum, ibi: *Cùm essem cum eis*. Et ibi E tria. Primo, necessitas petitionis. Secũdo forma petitionis, ibi: *Nõ rogo vt tollas eos*. Tertio, subiũgitur debita cõgruitas orationis, ibi: *Sicut tu me misisti*. Ait ergo: *Cũ essẽ cũ eis*. Et tangitur duplex necessitas petitionis, scil. ex absentia cõseruantis, & ex malignitate mundi odiẽtis, vt patet in litera: *Cũ essem*, inquit, *cum eis*, scil. corporaliter, ait Glossa: *Ego seruabã eos*, sicut verus pastor, supra: Ego sum pastor bonus. Et sicut dominator & protector. Supra eodẽ similiter: Nemo potest rapere de manu mea, Et hoc: *In nomine tuo*, id est, ad honorem tuum: *Et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis*, scilicet Iudas, qui factus est diabolus, supra: *Vt impleatur scriptura*. Et hæc dictio: *vt*, non est nota causæ, sed consequentiæ. Vnde Chrysost. supra: Scripturæ modus est, vt causam po-

Ibid. tract. 107. circa med. Chrys. hom. 80. in Ioan. ante med. tom. 9. 1. Cor. 1. b. Aug. tract. 107. in Ioan. post med. tom 9. Luc. 5. g. Matt. 9. b. Ioan. 16. g. Ibidem. Aug. tract. 107. in Ioan. prope pr... & tract. ... post medium tom 9. Greg. Dialog. lib. 1. cap 18. circ. med. Psalm. 126. Ioan. 10. b. Ibidem d. Ioan. 6. b. Chrys. hom. 80 in Ioan. post med. tom. 3.

nentis

nentis ea quæ ex euento contingunt. Scriptura, iniqua. Fiant contra Dominum semper. Et ibidẽ: Episcopatum A eius accipiet alter: *Nunc autẽ ad te venio*, scil. per mortẽ, & sic absentans me corporaliter. *Et hæc loquor in mũdo*, scil. præmissa omnia: *Vt ipsi habeant gaudium meum impletum*, de quo supra proximo: *Vt gaudiũ vestrum sit plenum*: *Ego enim dedi eis sermonem tuum*, sc. doctrinã tuam, de quo sermone supra. Si quis diligit me, sermonẽ meũ seruabit: *Et mundus eos odio habuit*, secundùm Aug. scil. causa sermonis, id est, doctrinæ prædictæ, supra: Mundus me odit, quia testimonium perhibeo, &c. Et ideò odit: *Quia non sunt de mundo*, scil. affectu. Supra. De mũdo non estis: *Sicut & ego non sum de mundo*, qui sc. sum caput eorum, qui de cælo descẽdi, supra. De his Chrys. Hic, inquit, dicit causam, propter quam digni sunt, multo diligentius potiri à patre, propter ipsum enim & sermonem suum habiti sunt odio. Hæc ille. Quæritur ad B euidentiam dictorum, qualiter ait: *Ego seruabam eos*, sicut obijcit Aug. Videtur, inquit, quòd vicissim seruantea sunt pater & filius, & vnus succedens quãdo alter discessit, & ita videntur diuisi, & opera Trinitatis separabilia. Item ait: *Quia ad te venio*. Ex hoc videtur implicare impotentiã in filio, quòd non potuit absens seruare, ex quo ponit hoc pro causa. Itẽ supra. Regulus fuit a Christo increpatus, quia non credebat ipsum sanare posse filiũ, nisi descẽderet, & esse præsens corporaliter: Ergo nõ oportuit hic orare pro eis, licet recederet corporaliter, ex quo erat virtus supportans omnia. Et ad istud respondendũ secundùm Aug. quòd simul nos custodiũt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, qui est vnus verus bonus Deus. Sed scriptura nos non leuat, nisi vt descendat ad nos, sicut verbũ caro factũ est: descendit C vt leuaret, nõ cecidit, vt iaceret: si descendentẽ cognouimus, cũ leuante surgamus, & intelligamus, cùm ita loquitur, personas eum distinguere, nõ separare naturas. Hæc ille. Quãdo ergo filius erat cum eis, seruabat præsentia corporali, & eos ambo, sc. & filius & etiã Spiritus sanctus seruabãt potentia spirituali. Quãdo verò filius abstulit præsentiã corporalẽ, tenuit cum patre custodiam spiritualẽ, vt ait idem Aug. Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta. Item quæritur de hoc quod ait: *Nemo periit, nisi filius perditionis*, cũ ille fuerit ei datus à patre, qualiter fuit, quod ille periit, cùm dicatur supra: Qui venit ad, non eiiciã foras. Et supra: Nemo potest rapere de manu mea. Et ad illud respondendum secundũ Chrys. quod ille filius perditionis periit, non mea causa, nec me impellente, neq; derelinquente. Et loquitur D in persona filij. Si autem ille & alij perditi, ex seipsis exiliẽt, hoc est, quia non ex necessitate traho ad me. Et loquitur in persona filij vt prius. Sua ergo malitia periit nõ ex deficientia custodientis, & datus fuit filio à patre, non secundum prædestinationẽ æternã, sed secundùm præsentẽ iustitiam, vt habitum est supra ab Aug. Vel aliter posset dici, quod est custodia pastoris exterior, sc. eruditione, exhortatione, & exempli exhibitione, & ducatus regimine. Ita loquitur hic: Sic enim eos custodiebat existẽs cum eis. Et est alia custodia interior per gratiam, qua ipse custodiebat eos vt Deus, siue præsens corpore, siue absens, de qua ait Propheta: Nisi Dominus custodierit ciuitatẽ, frustra vigilat qui custodit eã. Et de illa sunt obiectiones. Et nota quod ait: *Vt habeant* E *gaudium meum impletum in semetipsis*. Est enim gaudium vacuum, & etiam euacuans à vero gaudio: Et est gaudiũ semiplenũ, quo gaudent iusti in via: & est gaudium plenum, quo gaudẽt beati in patria. Vt enim ait Clemẽs super Euangelium parte nona. Quadruplex est gaudiũ: vnum est iniquitatis, quo peccatum diligitur: Lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis, & extrema gaudij luctus occupat. Et est gaudiũ, quo terrena amantur. Supra proximo: Mũdus gaudebit, &: Gaudent ad sonitũ organi. Et est gaudiũ, quo iustitia diligitur: Cor quod nouit amaritudinẽ animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Amaritudo animæ iustæ est contritio de peccatis; Gaudium enim est iusto

[Margin: Psalm. 108.b — Ibidem. a — Ioan. 16.g — Ioan. 14.c — Aug. tract. 108 in Ioan. prope princ. tom. 9. — Ioan. 7.b — Ioan. 15.e — Ioan. 3.b — Chrys. hom. 81 in Ioan. non longè à princ. tom. 3. — Aug. tract. 107 in Ioan. post med. tom. 9. — Ioan. 4.n — Aug. ibid. — Ioan. 1.d — Ibidem. — Ioan. 6.d — Ioan. 10.b — Chrys. hom. 80 in Ioan. post medium tom. 3. — Psalm. 126.a — Prou. 2.e — Prou. 14.b — Ioan. 16.f — Iob 21.c — Prou. 14.b — Prou. 21.b]

facere iudicium. Et est gaudiũ felicitatis, quod erit plenum. Supra proximo: Vt gaudium vestrum plenum sit. Et merito plenum à parte obiecti, quia Deus, qui est omne bonũ, videbitur. Item à parte modi videndi: quia videbitur facie ad faciẽ, & tenebitur, & eo anima plenariè fruetur. Item a parte subiecti videntis, quia erit liberum ab omni impediente. Et de his omnibus: Cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est. Et: Videbitur facie ad faciẽ. Ideò: Intra in gaudium Domini tui. Et de hoc sufficiẽter Bernard. Plenitudo, inquit, quam expectamus à Deo, non erit nisi de Deo Et sequitur: Qui replet in bonis desideriũ animæ ipse rationi futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoria continuatio æternitatis. Hæc ille Et ibi multum de hoc. Tunc enim implebitur illud Prophetæ: Replebimur in bonis domus tuæ. Et sequitur particula, in qua forma petitionis, ibi: *Nõ rogo vt tollas eos de mundo*, licet mũdus odiat eos, nã & sunt necessarij, vt ait Glossa: *Sed vt serues eos à malo*, sc. mundi, quod est cõcupiscentia: Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. Sic enim docuit electos orare: Libera nos à malo. Et repetit quod prius: *De mũdo non sum*, scil amore habitãdo In mundo enim amãdo habitamus secundùm August. Supra. Ego non sum de mũdo: vt est supra expositũ: *Et ideò sanctifica eos in veritate*. Sicut continuat Glossa. Supra quod opponit Aug. Quæri, inquit, potest, quo modo iam de mundo nõ erãt, si sanctificati in veritate nondum erant? aut si iã erant: cur poscat, vt sint sanctificati? Et ad istud respondet, quòd sanctificati in eadẽ proficiunt sanctitate fiuntq; sanctiores Hæc ille. Est ergo sanctificari dupliciter, vel C à malo incipiẽte gratia purificari, vel in ipsa gratia perficiente perfici. Et sic loquitur hic: Qui sanctus est sanctificetur adhuc. Et de hoc in collatione: *Sermo autem tuus veritas est*, id est, verbũ tuũ: Pater enim sanctificat in verbo suo vnigenito heredes suos, quasi coheredes, ait Aug. Supra: Mundi estis propter sermonem meum. Et sequitur debita congruitas exaudiendi orationẽ: *Sicut tu me misisti*: *Sicut*, id est, quia ait Glossa: *Me*, inquã, *misisti*, vt essem mediator & Ecclesiæ caput, illi autẽ mẽbra. Vnde & nomen Apostolorum Græcum est, & nihil nisi missos significat Latinè, vt ait Aug. Sicut misit me pater, & ego mitto vos: *Et pro his sanctifico me ipsũ*. Sed quæritur, cùm vel à malo purificari, vel in gratia proficere neutiquam conueniat Christo, videtur quòd non bene dicat, quando ait: *Pro eis sanctifico me*. Et ad D istud respondendum est secundum Aug. quòd Christus sanctificauit se in se, hoc est dictum hominẽ sanctificauit in verbo, quando verbum caro factum est; quod verò nunc ait, propter sua membra dicit, quia ipsi sunt ille. Et ita ego sanctifico meipsum, id est, ipsos in me, vt sint ipsi sanctificati in veritate. Hæc ille. Hæc ergo sanctificatio non intelligitur in Christo capite, sed in deriuatione sanctificationis ab ipso capite, in illos qui erant mẽbra, quos sub nomine suo comprehendit, sicut supra: Nemo ascẽdit in cælũ, nisi qui de cælo descendit. Secundùm autem Chrys sensus est: Sanctifico me, id est, me hostiam offero: Tradidit semetipsum pro nobis oblationẽ, &c. Et patet hic dignitas fidelium, inexaltatiua sublimitas, & perfecta sanctificabilitas, quòd E nomine Iesu Christi nuncupãtur, & in ipso sanctificãtur. Vnde infra: *Vt sint vnum sicut nos vnũ sumus. Ego in eis*. Et de ista sanctificatione in collatione. Et sequitur illa pars, in qua petitio Saluatoris pro credituris per Apostolos, sicut cõtinuat Aug. *Non pro eis rogo tantũ*. Et illa in duas Primo, ipsa petitio. Secũdo, exaudiendi ratio, ibi: *Et ego claritatem*. Ait ergo: *Non pro eis rogo tantùm*, vt ait Aug. *Vt omnes sint vnum*, scil. in fide, & charitate. Vnde August. Vnum efficimur fidelissima charitate: *Et cognoscat mundus, quia tu me misisti*. Sicut mediatorem inter Deum & homines, vt ait Aug. Vnde ait Apostolus: Nos Christi, Christus autẽ Dei. Et sumitur mũdus hic non pro amatoribus mundi, sed habitatoribus in mundo. Sicut supra. Vt saluetur mundus per eũ: *Et dilexisti*

[Margin: Ioan. 16.g — 1. Ioan. 3.a — 1. Cor. 13.d — Matt. 25.b — Bern. super Cant. serm. 11. circa med. — Psalm. 64.a — 1. Ioan. 5.a — Matt. 6.b — Ioan. 10.d — Aug. tract. 2. in Ioan. post med. to. 9. — Ibid. tract. 108 in Ioan. ante med. to. 9. — Apoc. vlt. b — Aug. ibid. circa med. — Ioan. 15.e — August. ibid. paulò post. — Ioan. 20.e — August. ibid. post pauca. — Ioan. 3.b — Chrys. hom. 81 in Ioan. ante med. tom. 3. — Eph. 5.a — Aug. tract. 109. in Ioan. prope princ. to. 9. — Ibid. tract. 110. ante med. — Ibid. paulò ante med. — 1. Cor. 3.d — Ioan. 3.b]

lexisti eos, sicut & me dilexisti. Sed quæritur, qualiter posset hoc fieri, quia pater diligit filium per naturam, quia ipse est filios per naturam, sed ipsi erant filij per adoptionis gratiam. Et ad istud respondendum secundùm Aug. quòd hoc nihil est aliud, quã dilexisti eos, quoniã dilexisti me, quia illi sunt membra. Sic & nos diligit, quoniam sumus membra eius quem diligit. Hæc ille. Supra proximo. *Ipse pater amat vos.* Quæritur de hoc, quod ait hic: *Rogo pro eis qui sunt credituri per verbũ eorũ.* Si illi sunt saluãdi, pro quibus orauit Christus, cùm ipse orauerit pro Apostolis, & credituris per verbũ eorũ: videtur quòd alij qui nõ crediderunt per eos nõ sint saluandi. Itẽ multi crediderũt nõ per eos, sicut ipse Paulus, prout ait de se: Euangeliũ quod euangelizatum est à me, nõ est ab homine, &c. Sed credidit Deo vocante. Similiter latro credidit, non per verbũ eorum. Similiter antiqui crediderunt vt Abrahã, & fidei eius imitatores. Non ergo solũ debuit orare pro credituris per verbum eorũ, sed pro omnibus simpliciter. Et ad istud respondendũ secundùm Aug. quòd verbum eorum fuit verbũ fidei. Et ideò dictũ: *Verbum eorum,* quia primitus per eos prædicatũ; fuit tamen verbum Dei originaliter & virtualiter. Cùm accepistis à nobis regnũ auditus Dei. Et: Cõtuli cũ eis Euangeliũ. Et per istud verbũ omnes crediderunt, vel Deo reuelante seipso verbo æterno, vel homines prædicante, vel verbum ipsum Deo docente: Fides enim ex auditu, auditus per verbũ Dei. Ad istud verò, quòd obiicitur de antiquis fidelibus respondendũ, quòd eadẽ est fides antiquorum & nostra, vt ait Aug. Et ita eodẽ verbo fidei crediderũt vt nos. Et si obiiciatur, quod multi crediderunt per Apostolos, & tamen abierunt retrorsum: respondendũ est, quòd hic loquitur de credituris per Apostolos prædestinatis ad vitã, & ita perseueraturis in iustitia. Si alij etiã crediderunt & non perseuerauerunt, ex sua malitia exierũt. Ex nobis prodierunt, quia non erant ex nobis. De ista verò vnitate, de qua loquitur: *Vt sint consummati in vnum,* in collatione. Mira enim & magna dignitas electorum, quòd sint in vnũ cõsummati, & quòd filius Dei in eis. Itẽ magna securitas eorũ, quod sic sunt consummati in vnum. Itẽ multifica cõmoditas, quia bona omnia redũdãt ad singulos: In vno spiritu omnes in vnum corpus baptizati sumus: Omnes vos vnũ estis in Christo Iesu. Vt enim ait Gregor. Charitas accendit, cõcremat, conflat, & quasi in vnam auri speciem reformat, &c. Et ibi bene de hoc: Sollicitè seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Et sequitur illa pars in qua petitio glorificationis ipsis discipulis, ibi: *Pater quos dedisti mihi.* Et illa in duas. Primo, ipsa petitio, Secundo, exaudiẽdi cõgrua ratio, ibi: *Pater iuste.* Petitio autẽ est de duobus: de ea habitatione discipulorũ cum filio Dei, & de visionis plenitudine, vt scil. planè videant gloriam Dei. Ait ergo: *Pater quos dedisti mihi,* scil. æterna prædestinatione, & etiam interna inspiratione veniẽdi ad me, & crediẽdi in me. Supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eũ: *Et vbi ego & illi sint.* Sed quæritur cùm adhuc esset in terra, qualiter ait: *Vbi ego sum?* Et ad istud respondendum secundũ Aug. quod hoc ait, propter vnitatẽ personæ, in qua & Deus homo est, & homo Deus. Sicut supra: Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis qui est in cælo. Et patet hic dignatiua bonitas Dei, & excessiua charitas filij Dei, & viuifica largitas Dei, & vrbana curialitas filij Dei, quod vult vt credituri in eum sint cum ipso in gloria. Supra: Vbi ego sum, ibi & minister meus. Et ibi de hoc. Vnde Aug. Cum illo esse magnum bonum est, vt & signanter ait: *Vt sint mecum,* cùm enim ipsa sit vbiq; Sapientia enim Dei attingit à fine vsq; in finẽ. Miseri ergo possunt esse vbi ille est, quoniam vbicumq; fuerint, & ille est: Cælum & terrã ego impleo Sed beati soli sunt cum illo, quia beati esse non potuerunt, nisi de illo, prout ait Aug. Ideo ait latroni: Hodie mecũ eris in paradiso: *Sint, inquam, mecum, vt videant claritatẽ meam.* Videant, inquã, non credant. Fidei enim merces est ista visio, non fides, ait Aug. Et hæc est vita æterna, vt vt videant te, &c.

Aug. tract. 110. in Ioan. post med. tom. 9.
Gal. 1. b
Act. 9. b
Luc. 23. a
Aug. tract. 109. in Ioã. post med. tom. 9.
1. Thes. 2. c
Gal. 2. a
Rom. 10. d
Aug. epist. 49 ad Deo grat. quæst. 2. circa med. Et ibidem epist. 157. ad Optat. ante med. tom. 2.
1. Ioan. 2. c
1 Cor. 12. b
Gal. 3. b
Gregor. in Ezech lib. 2. hom 16 ante med.
Ephes. 4. a
Ioan. 6. e
Aug. tract. 111 in Ioan. ante med. to. 9.
Ioan. 3. b
Ioan. 12. e
Aug. tract. 114. in Ioan. ante med. tom. 9.
Sap. 7. d
Ier. 23. e
Aug. ibid.
Luc. 23. e
Aug. ibid. paulo post medium.

1. Ioan. 3. a

A

Supra proximo. Et ibi de hoc. Cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est: *Quam dedisti mihi ante mundi constitutionem,* id est, prædestinasti dari mihi homini post passionem. Vnde Aug. Tunc prædestinauit, quod in fine mundi facturus erat. Et Glossa: *Dedisti mihi,* homini post crucem? Humiliauit semetipsum. Et sequitur: Dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Vide quod conuenienter petat: ipse enim inhabitat lucem inaccessibilem. Et ad istud respõdendum est, quod sit lux inaccessibilis, tamen in gloria erit communicabilis omnibus beatis pro suis meritis, & eleuãs eos ad suam visionem & fruitionem. Vnde Gregor. Immutabimur in ipso quem videbimus, quia morte carebimus, videndo vitã, mutabilitatem nostram transcendemus, videndo immorabilem, corruptione nulla tenebimur, videndo corruptum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc.

B

Itẽ videtur quod debuisset dixisse, vt ament vel fruantur: Quia charitas nunquam excidit. Et ad istud respondendum, vt tactum est supra proximo, quod illa visio beata importat plenã visionem & fruitionem in fine. Ipse erit finis desideriorum nostrorũ, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fine laodabitur: Videbit facẽ eius in iubilo. Vbi de hoc Gregor. Et sequitur ratio cõgrua exaudiẽdi: *Pater iuste,* &c. Et est ratio, quare est exaudiẽda petitio prædicta pro eis, quia *Mundus te non cognouit,* scilicet iustum patrem. Supra: Mundus eum non cognouit: *Ego autem te cognoui.* Vt ait Aug. Ipse fons gratiæ est, Deus natura, homo autẽ de Spiritu sanctu, & virgine, ineffabili gratia ipse cognouit. Supra: Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus, &c. *Et hi cognouerunt,* per me, ait Glossa, in persona filij: Nemo

C

nouit patrẽ nisi filius. & cui voluerit filius reuelare: *Et notum feci eis nomen tuũ,* scil. per fidem: *Et notum faciam,* scil. per speciem, vt ait Aug. Supra eodem: *Manifestaui nomen tuum mundo. Et vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit,* &c. Quærit Aug. quomodo dilectio, qua dilexit pater filium, esset in nobis? Et respondet, quod hoc dicitur, quia membra eius sumus, & in illo diligimur, cùm ipse diligitur totus, id est, caput & corpus. Et ideo sequitur: *Et ego in ipsis.* Vt enim ait Aug. aliter est de nobis tanquam in tẽplo suo, aliter quia & nos sumus ipse, quia ipse caput & nos corpus sumus. Hæc ille. Et quia patet iustus, sic discipulis & credituris per eos, & perseuerantibus in gratia, iustũ est dare claritatẽ æternã. Vnde Paulus: Fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi co-

D

runa iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex. De claritate autem filij multiplici Bernard. multũ, qui ait: Quando ait: *Clarifica filium,* vel *nomen tuum,* non est aliud petere, quã se clarificari, in quo, & per quem nomẽ patris procul clarificetur. Et ibi de clarificatione filij testimonio patris in baptismo, & in monte. Supererat autem iuxta promissum patris, supra, vbi dicitur: Et clarificaui, & clarificabo. Quæ quidem clarificatio est plenitudo gloriæ, cui non queat amplius addi. Hæc ibi. Et ibi de hoc multum. Vnde de duplici claritate filij, scilicet vna, quæ est amborum, scilicet patris & filij: Nec claritas filij est posterior, quia vbi æqualitas, ibi est æternitas, & de claritate filij post passionem, & merito passionis, cui datum est sedere ad dexteram patris. Bernar. bene. Cui enim Angelorũ dictũ est, sedere à dextris Dei?

E

quasi dicat, nulli. Videre autem vtramque claritatem erit perfecta gloria beatorum, vt habitum est supra proximo, ibi: Hæc est vita æterna, vt videant te.

1. Cor. 13. e
August. de ciuit. Dei. lib. 22. c. 30 ante med. tom. 5.
Iob 33. d
Gregor. Mor lib. 24. cap. 5
Ioan. 1. a
Aug. tract. 111. in Ioan post medium tom. 9.
Ioan. 1. e
Matt. 11. d
Aug. ibid. prope fin.
Ibidem.
2 Tim. 4. b
Bern. super Cant. serm. 76. ante med.
Matt. 3. d
Matt. 17. a
Ioan 12. d
Apoc. 21. a
Bern. super Cant. serm. 76. ante med.
Hebr. 1. a

CAPVT XVIII.

HÆc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis. Præmissis Saluatoris documentis & operibus, in parte ista de passione Saluatoris, & de concomitantibus eum, & de resurrectione. Ideo hæc in duas. Primo, de ipsa passione. Secundo de resurrectione. Vna Sabbati. Et quia ipse fuit à Iudæis comprehensus, iudicatus, crucifixus, & sepultus. Ideo primo narratur de ipsius cõprehensione. Secundo, de comprehensi iudica-

Ioan. 20. a

nentis ea quæ ex euento contingunt. ſcriptura,inqua.
Pſalm 108.b
Fiant contra Dominum ſemper. Et ibide:Epiſcopatum
Ibidem. a
eius accipiet alter: *Nunc autẽ ad te venio*,ſcil.per mortẽ, & ſic abſentans me corporaliter. *Et hæc loquor in mũdo*,
Ioan.16.g
ſcil. præmiſſa omnia: *Vt ipſi habeant gaudium meum impletum*,de quo ſupra proximo: *Vt gaudiũ veſtrum ſit plenum*: *Ego enim dedi eis ſermonem tuum*,ſc.doctrinã tuám,
Ioan.14.e
de quo ſermone ſupra:Si quis diligit me,ſermonẽ meũ
Aug. tract. 108 in Ioan. prope princ. tom.9.
ſeruabit: *Et mundus eos odio habuit*,ſecundùm Aug. ſcil. cauſa ſermonis,id eſt,doctrinæ prædictæ,ſopra: Mundus me odit,quia teſtimonium perhibeo,&c. Et ideò
Ioan.7.e
odit: *Quia non ſunt de mundo*,ſcil.affectu.Supra.De mũ-
Ioan.15.e
Ioan.3.b
do non eſtis: *Sicut & ego non ſum de mundo*,qui ſc. ſum
Chryſ.hom. 81. in Ioan. non longè à princ. tom.3.
caput eorum,qui de cælo deſcẽdi,ſupra.De his Chryſ. Hic,inquit,dicit cauſam,propter quam digni ſunt,multo diligentius potiri à patre, propter ipſum enim & ſermonem ſuum habiti ſunt odio.Hæc ille.Quæritur ad B euidentiam dictorum,qualiter ait: *Ego ſeruabam eos*,ſicut
Aug tract. 107.in Ioan. poſt med. tom 9.
obijcit Aug. Videtur, inquit,quòd viciſſim ſeruantes ſunt pater & filius,& vnus ſuccedens quãdo alter diſceſſit,& ita videntur diuiſi,& opera Trinitatis ſeparabilia. Item ait: *Quia ad te venio* Ex hoc videtur
Ioan.4.e
implicate impotentiã in filio,quòd non potuit abſens ſeruare,ex quo ponit hoc pro cauſã.Itẽ ſupra. Regulus fuit a Chriſto increpatus, quia non credebat ipſum ſanare poſſe filiũ,niſi deſcẽderet,& eſſe præſens corporaliter: Ergo nõ oportuit hic orare pro eis,licet recederet corporaliter, ex quo erat virtus ſupportans omnia. Et ad
Aug. ibid.
iſtud reſpondendũ ſecundùm Aug.,quòd ſimul nos cuſtodiũt Pater,& Filius,& Spiritus ſanctus,qui eſt vnus
Ioan.1.d
verus bonus Deus.Sed ſcriptura nos non leuat,niſi vt deſcendat ad nos,ſicut verbũ caro factũ eſt: deſcendit C vt leuaret,nõ cecidit,vt iaceret:ſi deſcendentẽ cognoſcimus,cũ leuante ſurgamus,& intelligamus,cùm ita loquitur,perſonas eum diſtinguere,nõ ſeparare naturas.
Ibidem.
Hæc ille. Quãdo ergo filius erat cum eis,ſeruabat præſentia corporali,& eos ambo,ſc. & filius & etiã Spiritus ſanctus ſeruabãt potentia ſpirituali.Quãdo verò filius abſtulit præſentiã corporalẽ, tenuit cum patre cuſtodiam ſpiritualẽ,vt ait idem Aug.Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta.Item quæritur de hoc quod ait: *Nemo periit,niſi filius perditionis*,cũ ille fuerit ei datus à patre,qualiter fuit,quod ille periit, cùm dicatur ſuprà:
Ioan.6.d
Qui venit ad,non eiciã foras.Et ſupra:Nemo poteſt ra-
Ioan.10.b
pere de manu mea.Et ad illud reſpondendum ſecundũ
Chryſ.hom. 80. in Ioan. poſt medium tom.3.
Chryſ. quod ille filius perditionis periit,non mea cauſa,nec me impellente,neq; derelinquente. Et loquitur D in perſona filij. Si autem ille & alij perditi, ex ſeipſis exiliẽt,hoc eſt,quia non ex neceſſitate traho ad me.Et loquitur in perſona filij vt prius.Sua ergo malitia periit nõ ex deficientia cuſtodientis,& datus fuit filio à patre, non ſecundum prædeſtinationẽ æternã, ſed ſecundùm præſentẽ iuſtitiam,vt habitum eſt ſupra ab Aug. Vel aliter poſſet dici,quod eſt cuſtodia paſtoris exterior,ſc. eruditione, exhortatione, & exempli exhibitione, & ducatus regimine.Ita loquitur hic:Sic enim eos cuſtodiebat exiſtẽs cum eis. Et eſt alia cuſtodia interior per gratiam,qua ipſe cuſtodiebat eos vt Deus,ſiue præſens
Pſalm.126.a
corpore,ſiue abſens,de qua ait Propheta: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatẽ,fruſtra vigilat qui cuſtodit eã. Et de illa ſunt obiectiones. Et nota quod ait: *Vt habeant* E *gaudium meum impletum in ſemetipſis*.Eſt enim gaudium vacuum,& etiam euacuans à vero gaudio: Et eſt gau-
Prou.2.c
diũ ſemiplenũ,quo gaudent iuſti in via:& eſt gaudium plenum,quo gaudẽt beati in patria.Vt enim ait Clemẽs ſuper Euangelium parte nona.Quadruplex eſt gaudiũ: vnum eſt iniquitatis,quo peccatum diligitur:Lætantur cùm male fecerunt, & exultant in rebus peſſimis, & :
Prou.14.b
Extrema gaudij luctus occupat.Et eſt gaudiũ,quo ter-
Ioan.16.f
rena amantur Supra proximo:Mũdus gaudebit,&.Gau-
Iob 21.c
dent ad ſonitũ organi. Et eſt gaudiũ,quo iuſtitia diligi-
Prou.14.b
tur:Cor quod nouit amaritudinẽ animæ ſuæ,in gaudio eius non miſcebitur extraneus. Amaritudo animæ iu-
Prou.21.b
ſtæ eſt contritio de peccatis ; Gaudium enim eſt iuſto

A facere iudicium. Et eſt gaudiũ felicitatis,quod erit plenum.Supra proximo:Vt gaudium veſtrum plenum ſit. Ioan.16.g
Et merito plenum à parte obiecti, quia Deus, qui eſt omne bonũ,videbitur. Item à parte modi videndi:quia videbitur facie ad faciẽ,& tenebitur,& eo anima plenariè fruetur. Item a parte ſubiecti videntis,quia erit liberum ab omni impediente.Et de his omnibus:Cùm 1.Ioan.3.a
apparuerit,ſimiles ei erimus,quoniã videbimus eum ſi- 1.Cor.13.d
cuti eſt.Et:Videbitur facie ad faciẽ.Ideò : Intra in gau- Matt.25.b
dium Domini tui.Et de hoc ſufficiẽter Bernard. Plenitudo,inquit, quam expectamus à Deo,non erit niſi de Bern. ſuper Cant. ſerm. 11. circa med.
Deo Et ſequitur : Qui replet in bonis deſiderijs animæ ipſe rationi futurus eſt plenitudo lucis, ipſo voluntati multitudo pacis,ipſe memoriæ continuatio æternitatis. Hæc ille Et ibi multum de hoc.Tunc enim implebitur illud Prophetæ:Replebimur in bonis domus tuæ.Et ſe- Pſalm.64.a
B quitur particula,in qua forma petitionis,ibi: *Nõ rogo vt tollas eos de mundo*. Licet mũdus odiat eos,nã & ſunt neceſſarij,vt ait Gloſſa: *Sed vt ſerues eos à malo*,ſc. mundi, quod eſt cõcupiſcentia : Omne quod eſt in mundo,aut 1.Ioan.2.c
eſt concupiſcentia carnis,&c. Sic enim docuit electos Matt.6.b
orare:Libera nos à malo.Et repetit quod prius: *De mũdo non ſum*,ſcil amore habitãdo In mundo enim amãdo Ioan.10.d
habitamus ſecundùm Auguſt. Supra.Ego non ſum de Aug tract. 8. in Ioan. poſt med. to.9.
mũdo:vt eſt ſupra expoſitũ: *Et ideò ſanctifica eos in veritate*.Sicut continuat Gloſſa.Supra quod opponit Aug. Ibid. tract. 108 in Ioan. ante med. to.9.
Quæri,inquit,poteſt,quo modo iam de mundo nõ erãt, ſi ſanctificati in veritate nondum erant?aut ſi iã erant: cur poſcat, vt ſint ſanctificati? Et ad iſtud reſpõndet, quòd ſanctificati in eadẽ proficiunt ſanctitate ſiuntq; ſanctiores Hæc ille.Eſt ergo ſanctificari dupliciter, vel
C a malo incipiẽte gratia purificari,vel in ipſa gratia perficiente perfici.Et ſic loquitur hic:Qui ſanctus eſt ſanctificetur adhuc. Et de hoc in collatione : *Sermo autem* Apoc.vlt. b
tuus veritas eſt,id eſt, verbũ tuũ:Pater enim ſanctificat in verbo ſuo vnigenito hæredes ſuos,quaſi cohæredes, ait Aug.Supra:Mundi eſtis propter ſermonem meum. Aug. ibid. circa med. Ioan.15.a
Et ſequitur debita congruitas exaudiendi orationẽ: *Sicut tu me miſiſti*: *Sicut*,id eſt,quia ait Gloſſa : *Me*,inquã, *miſiſti*,vt eſſem mediator & Eccleſiæ caput,illi autẽ mẽbra.Vnde & nomen Apoſtolorum Græcum eſt, & nihil niſi miſſos ſignificat Latinè,vt ait Aug. Sicut miſit Auguſt. Ibid. paulò poſt.
me pater,& ego mitto vos: *Et pro his ſanctifico me ipſũ*. Ioan.20.e
Sed quæritur , cùm vel à malo purificari, vel in gratia proficere neutiquam conueniat Chiſto , videtur quòd non bene dicat,quando ait : *Pro eis ſanctifico me*. Et ad
D iſtud reſpondendum eſt ſecundum Aug. quòd Chriſtus ſanctificauit ſe in ſe,hoc eſt dictum hominẽ ſanctificauit in verbo , quando verbum caro factum eſt; Auguſt. ibid poſt pauca.
quod verò nunc ait,propter ſua membra dicit,quia ipſi ſunt ille. Et ita ego ſanctifico meipſum,id eſt,ipſos in me,vt ſint ipſi ſanctificati in veritate. Hæc ille. Hæc ergo ſanctificatio non intelligitur in Chriſto capite,ſed in deriuatione ſanctificationis ab ipſo capite , in illos qui erant mẽbra,quos ſub nomine ſuo comprehendit, ſicut ſupra:Nemo aſcẽdit in cœlũ,niſi qui de cælo deſ- Ioan.3.b
cendit.Secundùm autem Chryſ ſenſus eſt : Sanctifico Chryſ. hom. 81 in Ioan. ante med. tom.3.
me,id eſt, me hoſtiam offero:Tradidit ſemetipſum pro nobis oblationẽ,&c.Et patet hic dignitas fidelium,inexaltatiua ſublimitas, & perfecta ſanctificabilitas,quòd
E nomine Ieſu Chriſti nuncupãtur,& in ipſo ſanctificãtur. Vnde infra: *Vt ſint vnum ſicut nos vnũ ſumus. Ego in eis*. Et de iſta ſanctificatione in collatione. Et ſequitur Eph.15.a
illa pars , in qua petitio Saluatoris pro credituris per Apoſtolos,ſicut cõtinuat Aug. *Non pro eis rogo tantũ*.Et Aug., tract. 109.in Ioan. prope princ. to 9.
illa in duas Primo,ipſa petitio.Secũdo,exaudiendi ratio, ibi: *Et ego claritatem*. Ait ergo: *Non pro eis rogo tantùm*, vt ait Aug. *Vt omnes ſint vnum*,ſcil. in fide,& charitate. Ibid tract. 110. ante med.
Vnde Auguſt. Vnum efficimur fideliſſima charitate: *Et cognoſcat mundus,quia tu me miſiſti*.Sicut mediatorem Ibid. paulò ante med.
inter Deum & homines,vt ait Aug. Vnde ait Apoſtolus:Nos Chriſti, Chriſtus autẽ Dei.Et ſumitur mũdus 1.Cor.3.d
hic non pro amatoribus mundi , ſed habitatoribus in Ioan 3.b
mundo.Sicut ſupra. Vt ſaluetur mundus per eũ: *Et dilexiſti*

lexisti eos, sicut & me dilexisti. Sed quęritur, qualiter posset hoc fieri, quia pater diligit filium per naturam, quia ipse est filios per naturam, sed ipsi erant filij per adoptionis gratiam. Et ad istud respondendum secundùm Aug. quòd hoc nihil est aliud, quã dilexisti eos, quoniã dilexisti me, quia illi sunt membra. Sic & nos diligit, quoniam sumus membra eius quem diligit. Hæc ille. Supra proximo. *Ipse pater amat vos.* Quæritur de hoc, quod ait hic: *Rogo pro eis qui sunt credituri per verbũ eorũ.* Si illi sunt saluãdi, pro quibus orauit Christus, cùm ipse orauerit pro Apostolis, & crediturus per verbũ eorũ: videtur quòd alij qui nõ crediderunt per eos nõ sint saluandi. Itẽ multi crediderũt nõ per eos, sicut ipse Paulus, prout ait de se: Euangeliũ quod euangelizatum est à me, nõ est ab homine, &c. Sed credidit Deo vocante. Similiter latro credidit, non per verbũ eorum. Similiter antiqui crediderunt vt Abrahã, & fidei eius imitatores. Non ergo solũ debuit orare pro crediturus per verbum eorũ, sed pro omnibus simpliciter. Et ad istud respondendũ secundùm Aug. quòd verbum eorum fuit verbũ fidei. Et ideò dictũ: *Verbum eorum*, quia primitus per eos prædicatũ; fuit tamen verbum Dei originaliter & virtualiter. Cùm accepistis à nobis regnũ auditus Dei. Et: Cõtuli eũ eis Euangeliũ. Et per istud verbũ omnes crediderunt, vel Deo reuelante seipso verbo ęterno, vel homines prædicante, vel verbum ipsum Deo docente: Fides enim ex auditu, auditus per verbũ Dei. Ad istud verò, quòd obiicitur de antiquis fidelibus respondendũ, quòd eadẽ est fides antiquorum & nostra, vt ait Aug. Et ita eodẽ verbo fidei crediderũt vt nos. Et si obiiciatur, quod multi crediderunt per Apostolos, & tamen abierunt retrorsum: respondendũ est, quòd hic loquitur de crediturus per Apostolos prædestinatis ad vitã, & ita perseueraturis in iustitia. Si alij etiã crediderunt & non perseuerauerunt, ex sua malitia exierũt. Ex nobis prodierunt, quia non erant ex nobis. De ista verò vnitate, de qua loquitur: *Vt sint consummati in vnum*, in collatione. Mira enim & magna dignitas electorum, quòd sint in vnũ cõsummati, & quòd filius Dei in eis. Itẽ magna securitas eorũ, quod sic sunt consummati in vnum. Itẽ multifica cõmoditas, quia bona omnia redũdãt ad singulos: In vno spiritu omnes in vnum corpus baptizati sumus: Omnes vos vnũ estis in Christo Iesu. Vt enim ait Gregor. Charitas accendit, cõcremat, conflat, & quasi in vnam auri speciem reformat, &c. Et ibi bene de hoc: Solliciti seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Et sequitur illa pars in qua petitio glorificationis ipsis discipulis, ibi: *Pater quos dedisti mihi.* Et illa in duas. Primo, ipsa petitio. Secundo, exaudiẽdi cõgrua ratio, ibi: *Pater iuste.* Petitio autẽ est de duobus: de ea habitatione discipulorũ cum filio Dei, & de visionis plenitudine, vt scil. planè videant gloriam Dei. Ait ergo: *Pater quos dedisti mihi*, scil. æterna prædestinatione, & etiam interna inspiratione veniẽdi ad me, & credẽdi in me. Supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eũ: *Et vbi ego & illi sint.* Sed quæritur cùm adhuc esset in terra, qualiter ait: *Vbi ego sum?* Et ad istud respondendum secundũ Aug. quod hoc ait, propter vnitatẽ personæ, in qua & Deus homo est, & homo Deus. Sicut supra: Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis qui est in cælo. Et patet hic dignatiua bonitas Dei, & excessiua charitas filij Dei, & vinifica largitas Dei, & vrbana curialitas filij Dei, quod vult vt credituri in eum sint cum ipso in gloria. Supra: Vbi ego sum, ibi & minister meus. Et ibi de hoc. Vnde Aug. Cum illo esse magnum bonum est, vt & signanter ait: *Vt sint mecum*, cùm enim ipsa sit vbiq; Sapientia enim Dei attingit à fine vsq; in finẽ. Miseri ergo possunt esse vbi ille est, quoniam vbicumq; fuerint, & ille est: Cælum & terrã ego impleo Sed beati soli sunt cum illo, quia beati esse non potuerunt, nisi de illo, prout ait Aug. Ideo ait latroni: Hodie mecũ eris in paradiso: *Sint, inquam, mecum, vt videant claritatẽ meam.* Videant, inquã, non credant. Fidei enim merces est ista visio, non fides, ait Aug. Et hæc est vita æterna, vt vt videant te, &c.

(Marg.: Aug. tract. 110. in Ioan. post med. tom. 9. — Gal. 1. b — Act. 9. b — Luc. 23. e — Aug. tract. 109. in Ioā. post med. tom. 9. — 1. Thes. 2. d — Gal. 2. a — Rom. 10. d — Aug. epist. 49. ad Deograt. quæst. 2. circa med. Et ibidem epist. 257. ad Optat. ante med. tom. 2. — 1. Ioan. 2. c — 1. Cor. 12. b — Gal. 3. b — Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 16. ante med. — Ephes. 4. a — Ioan. 6. e — Aug. tract. 111. in Ioā. ante med. to. 9. — Ioan. 3. b — Ioan. 12. c — Aug. tract. 114. in Ioan. ante med. tom. 9. — Sap. 7. d — Ier. 23. e — Aug. ibid. — Luc. 23. e — Aug. ibid. paulo post medium.)

A Supra proximo. Et ibi de hoc. Cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est: *Quam dedisti mihi ante mundi constitutionem*, id est, prędestinasti dari mihi homini post passionem. Vnde Aug. Tunc prædestinauit, quod in fine mundi facturus erat. Et Glossa: *Dedisti mihi*, homini post crucem: Humiliauit semetipsum. Et sequitur: Dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Vide quod conuenienter petat: ipse enim inhabitat lucem inaccessibilem. Et ad istud respõdendum est, quod sit lux inaccessibilis, tamen in gloria erit communicabilis omnibus beatis pro suis meritis, & eleuãs eos ad suam visionem & fruitionem. Vnde Gregor. Immutabimur in ipso quem videbimus, quia morte carebimus, videndo vitã, mutabilitatem nostram transcendemus, videndo immutabilem, corruptione nulla tenebi-

B mur, videndo corruptum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Itẽ videtur quod debuisset dixisse, vt ament vel fruantur: Quia charitas nunquam excidit. Et ad istud respondendum, vt tactum est supra proximo, quod illa visio beata importat plenã visionem & fruitionem in fine. Ipse erit finis desideriorum nostrorũ, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fine laudabitur: Videbit facẽ eius in iubilo. Vbi de hoc Gregor. Et sequitur ratio cõgrua exaudiẽdi: *Pater iuste*, &c. Et est ratio, quare est exaudiẽda petitio prædicta pro eis, quia *Mundus te non cognouit*, scilicet iustum patrem. Supra: Mundus eum non cognouit: *Ego autem te cognoui.* Vt ait Aug. Ipse fons gratiæ est, Deus natura, homo autẽ de Spiritu sancto, & virgine, ineffabili gratia ipse cognouit. Supra: Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus, &c. *Et*

C *hi cognouerunt*, per me, ait Glossa, in persona filij: Nemo nouit patrẽ nisi filius. & cui voluerit filius reuelare: *Et notum feci eis nomen tuũ*, scil. per fidem: *Et notum faciam*, scil. per speciem, vt ait Aug. Supra eodem: *Manifestaui nomen tuum mundo. Et vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit*, &c. Quærit Aug. quomodo dilectio, qua dilexit pater filium, esset in nobis? Et respondet, quod hoc dicitur, quia membra eius sumus, & in illo diligimur, cùm ipse diligitur totus, id est, caput & corpus. Et ideo sequitur: *Et ego in ipsis.* Vt enim ait Aug. aliter est de nobis tanquam in tẽplo suo, aliter quia & nos sumus ipse, quia ipse caput & nos corpus sumus. Hæc ille. Et quia pater iustus, sic discipulis & crediturus per eos, & perseuerantibus in gratia, iustũ est dare claritatẽ æternã. Vnde Paulus: Fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi co-

D rona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex. De claritate autem filij multiplici Bernard. multũ, qui ait: Quando ait: *Clarifica filium*, vel *nomen tuum*, non est aliud petere, quã se clarificari, in quo, & per quem nomẽ patris procul clarificetur. Et ibi de clarificatione filij testimonio patris in baptismo, & in monte. Superetat autem iuxta promissum patris, supra, vbi dicitur: Et clarificaui, & clarificabo. Quæ quidem clarificatio est plenitudo gloriæ, cui non queat amplius addi. Hæc ibi. Et ibi de hoc multum. Vnde de duplici claritate filij, scilicet vna, quæ est amborum, scilicet patris & filij: Nec claritas filij est posterior, quia vbi æqualitas, ibi est æternitas, & de claritate filij post passionem, & merito passionis, cui datum est sedere ad dexteram patris. Bernar. bene. Cui enim Angelorũ dictũ est, sedere à dextris Dei?

E quasi dicat, nulli. Videre autem vtramque claritatem erit perfecta gloria beatorum, vt habitum est supra proximo, ibi: Hæc est vita æterna, vt videant te.

(Marg.: 1. Ioan. 3. a — Aug. ibid. post med. — Phil. 2. a — 1. Tim. 6. c — 1. Cor. 13. c — August. de ciu. Dei. lib. 22. c. 30. ante med. tom. 5. — Iob 33. d — Gregor. Mor. lib. 24. cap. 5. — Ioan. 1. a — Aug. tract. 111. in Ioan. post medium tom. 9. — Ioan. 1. c — Matt. 11. b — Aug. ibid. prope fin. — Ibidem. — 2. Tim. 4. b — Bern. super Cant. serm. 76. ante med. — Matt. 3. d — Matt. 17. a — Ioan. 12. d — Apoc. 21. a — Bern. super Cant. serm. 76. ante med. — Hebr. 1. a)

CAPVT XVIII.

HÆc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis. Præmissis Saluatoris documentis & operibus, in patre ista de passione Saluatoris, & de concomitantibus eum, & de resurrectione. Ideo hæc in duas. Primo, de ipsa passione. Secundo de resurrectione. Vna Sabbati. Et quia ipse fuit à Iudæis comprehensus, iudicatus, crucifixus, & sepultus. Ideo primo narratur de ipsius cõprehensione. Secundo, de comprehensi iudica-

(Marg.: Ioan. 20. a)

toria condemnatione,ibi:*Et adduxerunt eum.* Tertio,de adiudicati crucifixione,ibi,*Susceperũt eum milites.* Quarto,de ipſius crucifixi ſepultura vel ſepelitione,ibi:Poſt hæc rogauit. In prima narrantur quatuor Primo,Saluatoris ad locum vbi comprehenſus fuit acceſſio. Secũdo, proditoris cum comprehenſoribus ad eundem locũ aduentio,ibi *Sciebat autem Iudas.* Tertio,ipſius Saluatoris voluntaria oblatio,ibi:*Ieſus autẽ.* Quarto,ipſa comprehenſio,ibi;*Cohors ergo.* Ait ergo:*Hæc cum dixiſſet.* Vt ait Aug. non quod continuò ingreſſus eſt, poſt ſua verba quæ dixit: ſed vt non ante eum ingreſſum eſſe opinemur,quam illa verba finierat:*Egreſſus eſt cum diſcipulis.* Sed quæritur,quare non expectauit in eodem loco,vbi docuit? Et ad hoc reſpondet Chryſ. vbi diligenter perſequitur iſtum paſſum,quòd ideò eſt egreſſus,docens per opera, quòd non vi & neceſſitate, ſed volens ad paſſionem iuit obuiam eis, abſcindens his, qui inſidiabantur laborem, & eruens a fatigatione & afflictione, & etiam docens nos non timere mortem: *Torrentem Cedron*,id eſt,Cedrorum,ait Gloſſa,ibi enim illæ arbores abundabant: Ædificare Cedronem,&c. *Vbi erat hortus,*&c. Vt enim ait Chryſoſt. Conſtituit ſeipſum velut in carcere, ſcilicet in horto: Ex prædictis patet,quòd voluntariè venit ad paſſionem. Et hoc erat ſufficiens conſolari diſcipulos,vt ait Chryſ. Et ſequitur ſecunda particula: *Et Iudas ſciebat*,vt enim ait Chryſ. vt non audiens hortum,exiſtimes eum occultari, ſcilicet quaſi timens,induxit:quoniam ſciebat Iudas locũ & non dixit ſimpliciter, ſed quoniam frequenter illuc congregatus eſt cum diſcipulis. Sed quæritur, quare in horto frequenter conueniebat cum eis. Et ad iſtud reſpondet Chryſ. quoniam frequenter pernoctabat extra,& quoniam de neceſſariis loquens,& quæ nõ erat fas alios audire, loquebatur & in montibus & in hortis, maximè à tumultibus inquirens ſemper locum, vt non mens Apoſtolorum impediretur ab auditione. Hæc ille. Et patet hic exemplum orantibus & docentibus inquirendi locum quietum ad orandum & docendum: *Iudas autem cùm accepiſſet cohortem*,quæ cohors non fuit Iudæorum,ſed militum. De hoc in Gloſſa,pro parte *Cũ laternis*,&c. Quoniam tenebræ erant,ait Chryſoſt. Sed qualiter illi eis adhærebant,cùm eſſent gentiles? Reſpõdendum ſecundum Chryſ. quòd erant milites,pecuniarum gratia omnia facientes. Secundùm Aug. verò erat cohors miſſa à præſide: Et in Gloſſa. Myſterium verò patet in Gloſſa pro parte: Per torrentem ſignificatur impetuoſa pœnalitas paſſionis, quam tranſiuit Ieſus. Cedron interpretatur obumbratio, quam obumbrationem abſtulit Chriſtus per paſſionem,in cuius figura velum templi ſciſſum eſt. Per hortum quẽ intrauit cũ diſcipulis,ſignificatur fructuoſitas operum & documentorum,quæ fecit Deus per eos poſt paſſionem. Supra: Poſui vos,vt eatis & fructũ afferatis. Et de his in collatione. Quòd autem venerunt cum laternis & armis ad capiendum Ieſum,& in nocte,figura erat,quòd erãt in tenebris & cum ardore furoris,& prudentia aſtutæ ſagacitatis,venerunt ad capiendũ Ieſum. Vnde ſignantur tria,quibus Eccleſia impugnatur à malis. Per laternas quæ dicuntur à latendo,ſignatur aſtutia hypocritalis:per faces,ardor furoris:per arma,potentia ſecularis. Vnde Propheta:Dentes eorũ gladius acutus. Et habebãt loricas ferreas,&c. Et:De ore eorum procedit ignis & fumus. Et ſequitur tertia particula:*Ieſus autem ſciens omnia.* Et ibi tria. Primo,Chriſti proceſſio obuiam illis. Secundo ab eis inquiſitio,ibi:*Quẽ quæritis?* Tertio,Petri defenſio,ibi:*Simon ergo.* Ait ergo:*Sciens omnia.* Nõ enim expectauit à propalatione ipſorum ea diſcere, vt ait Chryſ. Sed:*Proceſſit*,paratus mori,ait Gloſſa:*Et dixit*, imperturbatè,ait Chryſ.*Quem quæritis?* Et in hoc notatur ſecundum,ſcil. ſua inquiſitio. Sed quare ab eis hoc quærit? Reſpondet Gloſſa, quòd non ignorans:ſed vt ſcirent eum eſſe quẽ quærebant,hoc dixit:*Reſponderũt ei:Ieſum Nazarenum*, ſic nominatũ à loco educationis. Supra:Numquid à Nazareth poteſt aliquid boni eſſe?

Ioan. 19 g. — Aug. tract. 112. in Ioan. prope princ. to. 9. — Chryſ. hom. 19. in Ioan. prope princ. tom. 3. — 1. Mal. 15. a — Chryſ. ibid. paulò poſt. — Ibidem. Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. Aug. tract. 112. in Ioan. ante med. tom. 9. — Ioan. 16. c — Pſalm 56. b — Apoc. 9. b — Apoc. 10. d — Chryſ. hom. 82. in Ioan. ante med. tom 3. — Ibidem. — Ioan. 1 g

A *Dixit eis. Ego ſum.* Et in hoc notatur ſua vera æternitas, in quantum Deus. Supra:Antequam Abrahã fieret ego ſum. Itẽ notatur ſua ſpontaneitas ad patiendum. Vnde Gloſſa: Non abſcondit ſe,&c. Quando enim eum voluerunt facere Regẽ,ſupra,fugit. Quando verò venerũt ad eum capiendum & occidendum, obuiam proceſſit, vt hic:dans exẽplum electis,contemnere mundi excellentias & proſperitates, & ſuſtinendi tribulationes & aduerſitates. Vnde & ſancti plus formidant in mundo proſpera,quam aduerſa. Vt ait Gregor. *Iudas autem ſtabat*,vt ſigno oſculi eum proderet,ait Gloſſa:*Vt ergo dixit. Ego ſum:abierunt retrorſum,& ceciderunt.* Et in hoc virtuoſitas verbi. Vnde Aug. *Ego ſum*,dicit,& impios deiecit:Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit,qui moriturus hoc potuit?
B Et ibi bene de hoc. Et Chryſ. O dementiam: verbum eius miſit eos reſupinos,nec ita conuerſi ſunt, tantam diſcentes virtutem. Vnde quærit Chryſ. quare venerunt cum armis? Et reſpondet,quod quia formidabant, intempeſta enim nocte inſtiterunt. Itẽ quærit,cùm lampades habebant, qualiter eum non viderunt? Et reſpõdet, quòd virtus inexpugnabilis in medio exiſtens excæcauit eos. Item quærit,qualiter Iudas non cognouit, vel ignorauit vocem Chriſti? Et ad hoc reſpondet,quòd nihil plus ſciebat Iudas illis:ſed reſupinus cecidit cum eis. Et hoc fecit Ieſus oſtendens, quòd non comprehendere, neque videre in medio exiſtentem poſſent, niſi ipſe concederet. Hæc ille. Et quia omnia compleuerat, iterum interrogauit: *Quem quæritis?* Sicut prius. Et illi obſtinati, nec conuerſi,ſed in malitia perſiſtẽtes:
C *Dixerunt: Ieſum Nazarenum.* Et quia permanebant in malitia,& nullam habebant excuſationem, ait Chryſ. ſeipſum tradidit in manus eorum:*Dixi vobis, quia ego ſum*,ſcil. voluntate paratus ad patiendum:*Sed ſi me quæritis*,ſcil. occidendum:*Sinite hos abire*,nihil vobis ſit ad eos commune:Ecce enim me ipſum trado,ait Chryſ. Et in hoc patet dilectio circa diſcipulos. Supra:Cùm dilexiſſet ſuos,in finẽ dilexit eos:*Vt impleretur ſermo, quem dixit*,& teneretur hic cauſaliter hæc dictio: *Vt.* Notat enim effectũ verbi præcedentis,vt impleretur,inquam, ſermo quẽ dixit. Supra: *Non perdidi,&c.* Quærit Aug. Si tunc eſſent morituri,nũquid perderet eos? Et reſpõdet, quòd nondũ in eum ſic credebant, quomodo credunt quicumque non pereunt. Vel ſecundũ Chryſ. perditionem hic ait, non hanc quæ mortis eſt, ſed illam
D æternam. Itẽ quærit Chryſ. qualiter non comprehẽderunt eos,& maximè Petro irritante eos,per ea quæ fecit in ſeruo. Et ad iſtud reſpondet,quòd iſta virtus,quæ proiecit eos reſupinos,detinuit illos ne comprehenderent diſcipulos,vel eis nocerent. Et patet ex dictis filij diuinitas in hoc,quod ait:*Ego ſum.* Vnde Aug. Intellige quod ait:*Sum*,ad diuinam pertinere naturam. Et:Sũmè eſſe eſt,quòd nulla mutabilitate deficit vel proficit. Et idem:Hoc maximè eſſe dicendum eſt,quod ſemper eodem modo ſe habet: Apud ipſum non eſt tranſmutatio,&c. Tu autẽ idẽ ipſe es,ait Propheta. Itẽ patet ſui verbi virtuoſitas, ad prolationem eius ſui verbi ceciderunt:Sermo enim eius poteſtate plenus eſt. Item figuratur ibidem malorum peruerſitas, in hoc quod ait: *Ceciderunt.* Et eorundem cupiditas & eorum quæ ſunt retro appetibilitas:Proprium enim peruerſorum eſt retrorſum abire. Supra:Numquid & vos vultis abire re-
E trorſum? Ibi de hoc. Nihilominus,vt ait Gregorius iniqui dicuntur cadere retro, quia ibi cadunt,vbi non vident,neſciunt enim quid eos ſequatur. Boni dicuntur cadere ante,quia ſponte ſe deiiciunt inuiſibilibus. Vnde de Heli: Cecidit de ſella, & fractis ceruicibus mortuus eſt: Conuerſi ſunt retrorſum. Et: Conuertens ſapientes retrorſum. Per gyrum dentium eius formido. Ibi Gregorius: Retro eſt omne, quod tranſit: ante eſt omne, quod veniens permanet. Et quia mali afficiuntur ad ea quæ tranſeunt, ideò dicuntur abire retrorſum & cadere: Et cadit aſcenſor eius retrorſum. Super quod Gregorius: Retro, quo non videtur, ca-

dere,

Ioan 8 g — Ioan. 6. b — Greg. Mor. lib. 5 cap. 8. poſt med. — Aug. tract. 112 in Ioan. circa med. to. 9. — Chryſ. hom. 82. in Ioan. ante med. tom 3. — Ibidem. — Ibid. paulo ante. — Ibidem. — Ibidem. — Ibid. paulo poſt. — Ioan. 13. a — Aug. tract. 112. in Ioan. poſt medium tom. 9. — Chryſ. hom. 82 in Ioan. ante med. tom. 3. — Ibidem. — Auguſt. de mor. Man. lib. 2. cap. 1. tom. 1. — Iac. 1. c — Pſalm. 101. d — Eccl. 8. a — Ioan ... g — Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 8. circa fin. — 1 Reg 4. d — Iſa. 42. c & 44 g — Iob 41 a — Greg. Mor. lib. 33. c. 23. poſt medium. — Gen. 49. e — Gregor. Mor. lib. 31 c 10. poſt med.

dere, est ea hac vita repentè discedere, & ad quæ supplicia ducitur ignorare. Vt enim ait ibi Gregor. Quod cadit repentè ad ima venit. Vnde August. Cecidisti, fractus es, quo modo vas, quando de manu hominis cadit in terram, fractus est. Quia ergo mali afficiuntur ad ea quæ sunt retrò, exemplo vxoris Loth. Ideò dicuntur abire retrorsum, & cadere. Alienati sunt retrorsum. Et: Tu dereliquisti me, abiicisti retrorsum Et sequitur Petri audax defensio: *Simon ergo Petrus habens gladiũ, &c.* Quærit Chrys. ex quo erat iussus non portare peram: Vnde habuit gladium? Et ad istud respondet: Mihi, inquit, videtur, hunc scilicet gladium Petrus præparasse dudum formidãs illos Sed tunc vlterius quærit. Ea quo iussus erat non alapam dare: qualiter percossit gladio? Et ad illud respondet, quòd maximè iussus est non vlcisci, scilicet seipsum: hic autem non seipsum vlciscebatur, sed magistrũ. Item neq; perfecti quodãmodo & cõsummati erant scilicet Apostoli. Postea autem videbis Petrum philosophantẽ, & humiliter ferentem & patientem, vt patet: *Percussit seruum, &c.* Confidens in hac voce Saluatoris, qua dixi: *Non perdidi ex eis quenquam,* vt ait Chrys. *Et abscidit auriculam dextram: nomen autem serui erat Malchus.* Sed quare expressit nomen hominis? Et respondet Chrys. quòd quia magnum factum est futurum, eo quod curauit Dominus aurem eius: & vt liceret his qui legerent scilicet Euangelium, inquirere & inuestigare, si vera sunt quæ dicta sunt: *Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium in vaginam.* Vt ait Chrys. Christus tunc miracula facit, & erudiens, quoniam eis qui male fecerint, benefacere oportet: & virtutem suam reuelans sibi auriculam huic reddidit, qui super eum venerat, & curauit debentem dare alapam ei. Hæc ille. Vnde & alij Euangelistæ superaddunt: Qui acceperit gladium, gladio peribit: Per minas tumorem, id est, feruorẽ humilians, ait Chrys. *Calicem quem dedit mihi pater, &c.* Quod est intelligendum secundùm August. sicut illud: Qui proprio filio non pepercit, tamen auctor calicis est qui bibit: Tradidit semetipsum pro nobis. Et in hoc ostendit, quòd non illorum virtutis erant, quæ fiebant, sed suæ concessionis. Mysterium autem huius facti in abscissione auriculæ. insinuat Aug. In facto ille discipulus magistrum defendere voluit, non quod signatum est cogitauit, & ille sibi ad patientiam commonendus fuit. Et hoc ad intelligentiam scribendum: Malchus enim interpretatur regnaturos: Auris ergo amputata, & à Domino sanata, signat auditum amputata vetustate renouatum in eo, qui regnaturus est cum Christo. Hæc Aug. Petrus ergo figura Prælatorum, quorum est ducere gladium, diuinum sermonem de vagina, id est, scriptura: Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: Ponat vir gladium super femur suum, &c. Et debent abscindere aurem dexteram, auferendo omne impedimentum, quod impedit audire cælestia: Perfora aurem eius: Misit digitos in auriculas. Erigit mihi aurem vt audiam. Et talem auditum sanat Dominus, vt audiens sit cum eo regnaturus. Supra: Qui credit in me, si mortuus fuerit, viuet, qui credit, inquam, audiendo verbum Dei: Fides enim ea auditu. Et nota quod ait: *Mitte gladium in vaginam.* Dicitur enim gladius multis, vt ait Gregor. exponens illud: Cum apprehenderit eum gladius: dicitur enim, inquit, gladius sancta prædicatio: Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Item dicitur tribulatio temporalis: Et tuam ipsius animam pertransibat gladius. Item dicitur persuasio maligni hostis, prout ait Propheta: Liberasti Dauid seruum tuũ de gladio maligno. Item dicitur gladius ipse Antichristus assumptus in diaboli ministerium: de quo gladio intelligitur verbum Iob supra dictum. Et meritò dicitur diuina prædicatio, vel verbum diuinum gladius: dictus enim est gladius, quod gulam diuidat, id est, ceruicem, ait Papias & Isidorus. Qui gladius tunc est bonus, non cui aureus est balteus, nec cui vagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum est subtilis acies & mucro, id est, acumen

Gen. 19. e *Ier. 53. d* *Luc. 10. a* *Chrys. hom. 82. in Ioan. ante med. tom. 3.* *Ibidem.* *Act. 4. d* *Chrys. ibid.* *Ibid. post pauca.* *Luc. 23. b* *Chrys. ibid.* *Matt. 26 e* *Aug. tract. 112. in Ioan. post. med. tom. 9.* *Rom 8. f* *Eph. 5. a* *Aug. ibid.* *Heb. 4. e* *Exod 31. e* *Exod 21. e* *Mar. 7. g* *Isa. 50. b* *Ioan 11. e* *Rom. 10. e* Gladius multis modis. *Greg. Mor. lib. 34. c. 8. in princ.* *Iob. 41. c* *Eph. vlt e* *Luc. 2. e* *Psalm. 143. b* *Isid. etym. lib. 18. cap. 6.*

A munitum, omne rupturum scilicet, quod obuiat, ait Seneca. Talis debet esse prædicatio diuini verbi, vera & acuta ad abscindenda peccata: Ponat vir gladium super femur suum, & occidat vnusquisque fratrem & proximum. Quod exponit Gregor. de gladio increpationis siue verbi diuini: Omnes tenentes gladios. Quod exponit Gregor. de gladio verbi diuini. Quod vero sequitur *Calicem quem dedit mihi pater,* posset esse thema in passione Vnde ibi tria insinuantur: quorum primũ est, ipsius passionis acerbitas, ibi: *Calicem,* per quem signatur amaritudo passionis: prout ait Gregorius. Quid, inquit, per calicem nisi dolorem passionis accipimus? Calicem quidem meum bibetis. Et: Transeat a me calix iste. Et de isto calice in Dialogis: Calix dicitur poculum passionis. Secundò, insinuatur paterna voluntas de passione filij: *Quem dedit mihi pater,* vt est expositum
B supra ab Augustino: Qui proprio filio non pepercit. Tertio, insinuatur filij spontaneitas ad sustinendum, & passionis intimitas, ibi: *Vt bibam illum,* quod enim bibitur ad intima ingreditur. Vt enim ait August. Prior bibit medicus sanus, vt bibere non dubitaret ægrotus. Ex quo ergo filius Dei propinauit de tali calice, incuriale est suis discipulis, vel volentibus sequi eum, de eodem calice non bibere: & iniustum est aliquibus regnum petere, & cum eo regnare, nisi prius biberint Respõdit ipse Saluator matri filiorum Zebedæi petenti filiis suis sedere in regno cum eo: Potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibiturus sum? quasi diceret: Regnare volentibus calix prius est bibẽdus. Vndè Gre-
C gorius: Per calicem peruenitur ad maiestatem. Et ibi bene de hoc: Et Ang. Ordo est, vt per tribulationes ad gloriam perueniatur: Si fuerimus socij passionum & consolationis. Si compatimur & conregnabimus. Et sequitur quarta particula, in qua narratur Saluatoris cõprehensio, ibi: *Cohors,* scilicet multitudo militum: vocata ab eo quòd coarctet ait Isidorus: *Et tribunus,* scilicet princeps cohortis: *Et ministri comprehenderunt Iesum.* Et in hoc violentiæ illatio. *Et ligauerunt,* & in hoc cumprehensi captiuatio. Vt enim dicitur in Glossa: Mos erat Iudæis, vt quẽ morte dignum iudicare, vinctũ iudici traderent. Et hæc ligatio fuit figurata in ligatione Isaac. Et in ligatione Ioseph. Et in ligatione Samsonis. Et de hac ligatione Aug. *Comprehenderunt,* ad quem non accesserunt, scilicet mente. Ille enim erat dies, ipsi verò tenebræ: *Et ligauerunt,* & tamen fortassis in
D eis erant, qui postea dixerunt: Dirupisti vincula mea, &c. Vnde ligari dignatus, qui solus erat inter mortuos liber & vere liberans. Supra: Si filius vos liberauit, verè liberi estis. Et sequitur secunda pars principalis in qua narratur de Christi condẽnatione & examinatione. Et illa in tres. Primò, de adductione eius ad Annam, & examinatione sub eo. Secundò, de transmissione eius ad Caïphã, ibi: *Et misit eum Annas.* Tertiò, de examinatione facta sub Pilato, ibi: *Exiuit Pilatus.* In prima tria. Primò, eius adductio & repræsentatio ipsi Annæ. Secundò, discipulorũ secutio, & Petri negatio, ibi: *Sequebatur autem Iesum.* Tertiò, narratur ipsa examinatio, ibi: *Pontifex ergo interrogabat.* Ait ergo: *Adduxerunt eum ad*
E *Annam.* Annas enim & Caiphas erãt principes sacerdotũ: *Sub principibus Anna & Caipha.* Et de hoc in Glossa: *Primum,* vt ait Aug. Nec verò causam tacet. cur ita factum est. Ideò sequitur: *Erat enim socer Caiphæ, qui erat Põtifex anni illius.* Et per hoc patet, quòd Iudęa peruenerat ad finẽ regni, & gentilitas colligenda erat. quia nulli tunc honor pontificatus iure vitæ, vel generis meritò reddebatur: sed Romana potestate summa sacerdotij præstabatur, ita vt annuis successionibus mutarentur: prout dicitur in Ecclesiasticis historiis. Et de hoc Gregor. exponẽs illud: Sub Anna & Caïpha. *Erat autem Caiphas Pontifex illius anni, qui consilium dederat.* Supra. Quæritur qualiter hic: *Adduxerunt eum ad Annam,* cum dicatur, quòd ad Caïpham eum adduxerunt. Item cum Annas non esset Pontifex illius anni, frustra fuit ad eum ductus. Et ad primum respondet

Senec epist. 76. ante med. *Exod. 32. f* *Greg. Past. cur p. 3. c. 1. admon. post med.* *Cant. 3. a* *Greg. Mor. lib 18. c. 16. post medium* *Gregor. in Euãg. ho. 35 post med.* *Matt. 20. c* *Matt. 26. d* *Greg Dial. lib. 3. c. 26. post med.* *Rom. 8. e* *August. de verb. Dom. ser. 15 ante med tom. 10* *Matth. 20.* *Gregor. in Euãg. ho 27 ante med.* *2. Cor 1. b* *2. Tim. 2. a* *Isid. etym. lib. 15. cap. 9* *Gen. 22. e* *Gen. 37 e* *Iudi. 14 a* *Aug tract. 112 in Ioan prope fin. tom 9.* *Psalm. 115 …* *Ioan. 8. e* *Aug. tract. 112 in Ioan prope princ. to. 9.* *Niceph. Eccles. hist. lib 1. cap. 6.* *Gregor. in Euãg ho. 20* *Luc. 3. a* *Ioan 11 b* *Matt. 26. a*

[*Aug. tract. 115. in Ioan. prope princ. tom. 9.*] Aug. quod Matth breuius enarrare voluit, ideo ductũ ad Caïpham commemorat, & ad Annam fuit prius adductus, qui fuit socer Caiphæ. Vbi intelligendum est Caïpham hoc fieri voluisse: ob ergo illius reuerentiam, & ex voluntate Caïphæ fuit adductus ad Annam, & ob comprehendentium iactantiam & gloriam. Vnde Chrys. [*Chrys. homil. 82. in Ioan. ante med. to. 3.*] Præ delectatione gloriabantur in his quæ fiebant, quasi trophæum statuentes. Item quærit Chrys. Quare iterum reminiscitur hic prophetiæ, quando ait: [*Ibidem.*] *Erat Caiphas, qui consilium dederat.* Et ad hoc respondet, [*Num. 22. c*] vt ne vincula Christi audiens auditor tumultuaretur, quoniam salus orbis terrarum, mors eius fuit. Et tanta fuit supera undantia veritatis, vt inimici de ea personent. Hæc ille. Et ea hoc patet, qualiter Deus per malos secreta sua reuelauit: nec mirum, cum per animal irrationale, sicut per asinam verba rationabilia nouerimus esse prolata vt ait Greg. [*Greg. Mor. lib. 27. c. ante med.*] Et ibi bene de hoc. Et similiter de hoc Aug. [*Aug. de mirabil. sa. scrip. lib. 1. c. 34. to. 3.*] Et sequitur illa pars, in qua narratur de sequela discipulorum, siue secutione & negatione Petri. Et ibi tria. Primò, ipsa secutio discipulorum. Secundò Petri negatio, ibi: *Dixit ergo Petro.* Tertiò consequens ad negationem sc. Petri alijs associatio, ibi: *Stabant autem.* Ait ergo: *Sequebatur Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.* Quæritur, quis fuit ille discipulus, & quare non exprimitur nomen sicut nomen Petri? Et ad illud respondet Chrys. [*Chryso. ho. 82. in Ioan. ante med. tom. 3.*] quoniam omnibus discipulis existentibus ipse sequitur, propterea occultat seipsum, & præponit sibi Petrum scil. causa humilitatis: [*Ibidem.*] *Discipulus autem ille erat notus Pontifici.* Vt ait Chrys. coactus est sui ipsius meminisse vt discas, quoniam certius alijs narrauit, scil. Euangelistis ea quæ secundum atrium, id est, facta in atrio, quasi intus existens. Hæc ille. Et vt non admiraretur quis quoniam secutus est, ideo sequitur: *Introiuit cum Iesu* Et in hoc humilitas Euangelistæ, ait enim se intrasse, quia notus Pontifici, ne eum in virilitate præconaretur, & non existimes excelsæ mentis tem. Patet ergo vbiq; & Euangelistæ veritas & humilitas. Et sequitur secundum: *Petrus autem stabat ad ostiũ.* [*Ibid. paulo post.*] Vt ait Chrys illuc venisse amoris fuit, non vero intrasse, timoris: *Exiuit ergo ille discipulus, &c. qui erat notus &c.* Et in hoc adhuc humilitas Euangelistæ: non enim magnum quid de seipso ponit, quoniã erat notus Pontifici, ideo intrauit. Item ponit excusationem negationis Petri quoniam & ipse intrasset, si fuisset ei concessum, ait Chrysost. [*Ibidem.*] Et in omnibus loquitur Euangelista de se, sicut de illo, secundum regulam beati Gregorij: Mos inquit, est sacræ scripturæ, vt hi ipsi qui scribunt, [*Ioan. 13. e Ioan. 21. d*] de se sicut de alijs loquantur. Et exemplificat de Ioanne, qui ait de se: discipulus quem diligebat Iesus, supra, & infra. [*Chrys. hom. 82. in Ioan. ante med. to 3.*] *Dixit ergo ancilla Petro: nunquid tu &c.* Et sicut traditur a Chrys. aggrauatur negatio Petri ex multis: ratione imbecillitatis personæ interrogantis, & vilitatis. non miles interrogabat, nec aliquis eorum, qui detinebant, scil. Iesum, sed ancilla ostiaria vilis & abiecta. Item ratione modi interrogandi: non enim dixit: nunquid es discipulus seductoris vel nociui hominis, sed ait: *Hominis illius*, quod fuit verbum inferentis: quia [*Ioan. 13 e*] enim Ioannes intus erat, mansuete loquebatur mulier, & tamen nihil horum sustinuit Petrus, sed dicit: *Non sum* Et in hoc patet defectus hominis ex se ipso. Bene [*Aug. tract. 113. in Ioan. ante med. to 9.*] August. Petite vbi sunt verba illa, quando ait Petrus: Animam meam ponam pro te, supra Sed quid mirum, si Deus vera prędixit, homo vero falsa pręsumpsit? Sed [*Rom. 8 f*] quæritur, qualiter ait faciliter negauit Petrus, ex quo [*Mat. 16 a*] erat in charitate, quæ potest resistere tentationi, & de qua: Quis nos separabit à charitate Christi? Item qualiter permisit Deus Petrum cui commiserat ecclesiæ principatum, ita citò cadere? at ad istud respondendum est, quod licet charitas possit resistere tentationi, quãdiu liberum arbitrium cum ea cõcurrit, & ei innititur, [*Eph. 3. d*] quia ipsa est radix: Radicata in charitate. Super quod [*Aug. tract. 1. in ep. B. Ioannis post med. to. 9.*] August. Firmamentum salutis est habere firmamentũ charitatis, tamen charitas non aufert libertatem arbitrij, quin posset cadere sua defectibilitate & labilitate.

[*Aug. tract. 34. in Ioan. ante med. tom 9*] Vt enim ait August, Deus vbique est, & si non ab eo A facias casum, nunquam à te faciet occasum. Ad ostensionem fragilitatis humanæ ex seipsa, & ad exclusionem humanæ præsumptionis, & ad persuasionem confidentiæ in Deo, permisit eum Deus cadere & negare. [*Ibid. tract. 113 ante med.*] Vnde Aug. Hæc illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis. Supra Animam meam pono pro [*Ioan. 13. e*] te. &c [*Gregor. in Euang. ho 21. circa med.*] Item permisit eum Deus cadere, vt in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri deberet, ait Gregor. Item quæritur de loco negationis Petri: ait enim hic, quod [*Mat 26. g*] in atrio Annæ, alibi vero dicitur, quod in Domo Caïphæ negauit. [*Aug de concord Euang lib. 3. c. 6. ante med.*] Et ad istud respondendum, quod sicut videtur dicere August. Ioannes hic incepit tentationem Petri dicere & negationem. Et interponit quædam de contumeliis Domini, & adiungit quod inde missus est ad Caïpham, & inde recapitulat, vt explicet quoniam B cœperat tentationem Petri. Et ea hoc videtur secundum August. quod in atrio Annæ fuit negatio. Videntur tamen Hieronymus & Beda dicere, quod inchoata fuit negatio in domo Annæ, sed consummata in domo Caïphæ. Et inchoationem narrat hic Ioannes, consummationem narrant alij Euangelistæ. Vt enim ait idem [*Ibidem*] August. ibidem: Ante primum galli cantum affectione omnium, & timore concepta est illa negatio: nec interest quantis morarum interuallis trina voce enuntiata sit, cum cor eius ante primum galli cantum tota possederit, vt dictum est supra. Et de hoc Magister in historiis. Et sequitur consequens ad negationem, sc. associatio Petri alijs & calefactio: *Stabant ante serui.* [*Ioan. 16. a Chrys. hom. 82 in Ioan. ante med. tom. 3.*] Vt enim ait Chrysost. neque primo, neque secundo, neque tertio, scil. galli cantum mente suscepit se errasse, neque intelligentia hoc ipsum induait, donec aspexit Iesus, [*Mat. 26. d*] C tunc enim egressus est foras, & fleuit amare: *Stabant ergo serui ad prunas.* [*Aug. tract. 131. in Ioan. ante med. tom. 9.*] Vt enim ait August. non erat hyems sed frigus tantum, quia solet in æquinoctio verno aliquando accidere: *Et erat Petrus cum eis*, ad literam & & naturaliter ex timore erat infrigidatus, & tepefactus ab amore diuino, ad exteriorem calorem se conuertit Vnde Glossa, quia frigus erat, scil. infidelitatis. Et [*Ibid. paulo ante.*] nota hic secundum Aug. quod negauit Christum, cum negauit se esse eius discipulum. Et sic negat Christum, qui negat se esse Christianum: nam in Antiochia primum reperiunt discipulos cœpisse appellari Christianos, vt ait ibidem August. [*Ibidem.*] Qui ergo negat se esse discipulum Christi, vel etiam Christianum, vita vel factis negat Christum: [*Tit 1. d*] Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. [*Bern ser. 58. in Cant. ante med.*] Vlterius notandum est, quod in infideD libus & negantibus Deum frigus est. Vnde Bernard. Quando Petrus negauit, frigus erat, quia ab igne recesserat Et ibi bene de hoc: [*Iob 24. b*] Quibus non erat vestimẽtum in frigore: [*Greg Mor. lib. 16. c. 22. post medium.*] Ibi Gregor. quod frigus ad culpam pertinet. [*Iob 38. e*] Et: Nunquid ingressus es thesauros niuis? Ibi [*Greg. Mor. lib. 29. c 18. ante med.*] Gregor. frigore malitia solet designari: Frigidam fecit malitiam suam. [*Iere 6. b*] Et: Refrigescit charitas. [*Mat 24. f*] Et patientes tunc frigus calefaciunt se ad prunas, incendentes ignẽ concupiscentiæ: ipsa enim est ignis, quæ dicit, nun- [*Pro 30 a*] quam sufficit. In Psalmo: Incensa igni, & suffossa: quod [*Psal. 79 d*] exponitur ibi in Glossa, de amore male accendente & [*Iob 41. b*] timore humiliante: Halitus eius prunas ardere facit. Ibi [*Gregor. Mor. lib 33. c. 28. in princ.*] Greg. Quid enim prunas, nisi succensas in terrenis concupiscentiis reproborum hominum mentes appellat? E Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris examinatio, ibi: *Pontifex, &c.* Et ibi quatuor. Primo, Saluatoris interrogatio à pontifice. Secundò, eiusdem responsio, ibi: *Respondit Iesus* Tertiò, iniuriæ illatio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Quartò, Christi similis & patiens responsio, ibi: *Respõdit Iesus.* Ait ergo: *Pontifex interrogabat de discipulis.* [*Chrys hom. 82 in Ioan. paulo ante med. tom 3.*] Quæritur ad quid interrogabat de eis? Et ad hoc respondet Chrys. quod qui nullum crimen habebant inferre, ideo de illis interrogat, cuius gratia colligebat eo, & in hoc quasi seditiolum, & vanarum rerum factorem redarguere volebat. Et sequitur secundum: [*Aug. tract. 113. in Ioan. ante m. d. tom. 9.*] *Ego palam locutus sum* Et de hoc opponit Augustinus supra ait: [*Ioan. 16. f*] Veniet hora, quando non in prouerbiis loquar vo-

bis,

bis,ſed palam:Ergo prius non eſt locutus palã:ſed hoc promittebat ſcil.poſt.Item in parabolia locutus eſt:Cęteris autem in parab.lis.Et ita non palam:ſed hoc reſpondet Aug. quod palam locutus eſt, quia multi audierunt:nõ palam vero,quia non intellexerũt.Ob ergo audientium multitudinem & modi docendi communicabilitatem,ideo ait,quod palam locutus eſt.Ob tamen doctrinæ arduitatem, & myſteriorum profunditatem dicitur fuiſſe locutus in prouerbiis: *Ego ſemper docui in ſynagoga*, id eſt, congregatione ciuitatum: *Et in templo* in quo erat docendum. Supra:Hæc dixit in ſynagoga, docens.Et alibi:Erat docena. in ſynagoga eorum.Et ita non ſum locutus diſcipulis ſingulariter:ſed in templo communi : *Et in occulto locutus ſum nihil.* Sed opponit Chryſ.qualiter ait hoc?quia ſæpe eſt locutus in occulto,& in monte,& in hutto ſupra eodem.Et ad hoc reſpondet,quod locutus eſt in occulto, ſed non vt illi æſtimabant,ſcil.trepidans,& ſeditiones faciens.Et ideo ſequitur:*Quid me interrogas?Interroga eos qui audierunt,* &c.Vt ait Chryſ.Confidentis ſunt verba in eis, quæ dicta ſunt:hæc eſt enim veritas inalterabilis, cum inimicos qui eorum quæ dicit vocat teſtes. Et de hoc in Gloſſa:*Quid me interrogas*?à quo veritatem audire non deſideras?confidẽter ergo,& rationabiliter ad conuincendum locutus eſt Ieſus.Et de hoc Auguſt Etſi locutus eſt paucis, & ſic quaſi in occulto, tamen quæ locutus eſt, voluit innoteſcere multis:Quod dico vobis in tenebris, dicitẽ in lumine. Et ſequitur tertium: *Hæc autẽ cũ dixiſſet,vnus dedit ei alapam.* Vt ait Chryſ. Horreas cœlum,exceſſum mentis patiaris terra de dominatoris longanimitate,& ſeruorũ indeuotione, &c. Creator mundi filius Dei æternus accepit alapam, & ſeruus eam dedit,qui omni pœna dignus,ſcil. aut cœleſti igne incendi,aut terra dehiſcente ſorberi,aut correptus dæmonio volutari,vt ait Aug.Et tamen qui per potentiam iubere poſſet,per quem factus eſt mundus, patientiam docere maluit.Adidem Auguſt.reſpondendo:*Si malè locutus ſum*, ſcil. contra veritatem:*Teſtimonium perhibe*,quo illud probes,*Si autem bene*, id eſt, ipſam veritatem:*Quid me cædis*?id eſt,quã iniuſta cauſa. Obiicit Auguſt. Cur non fecit quod præcepit, ſcilicet percutienti maxillam præbere aliam?Et ad hoc reſpondet,quod hinc potius demonſtrauit quod demonſtrandum fuit,ſua ſcil.magna præcepta patientiæ,nõ oſtentatione corporis,ſed cordis præparatione facienda. Et de hoc in Gloſſa.Et idem Auguſtinus bene de hoc ait: quod illa præcepta de præbendo maxillam,& conſimilia magis ad præparationem cordis,quæ intus eſt, pertinent,quam ad opus,quod in aperto fit, vt teneatur in ſecreto animi patientia cum beneuolentia:in manifeſto autem fiat,quod eis videatur prodeſſe poſſe, quibus bene velle debemus.Vnde & Dominus Ieſus exemplum ſingulare patientiæ,non præbuit percutienti alteram partem:ſed potius prohibuit, ne qui fecerat, augeret iniuriam,& tamen paratus erat, non ſolum in faciem,percuti,verum etiam pro illis crucifixus occidi. Hæc ibi Auguſt.Similiter exemplificat ibi de Paulo,qui ſimiliter non præbuit maxillam percutienti. Patet ergo exemplum patientiæ in Domino Ieſu erga iniuriantem factum.Supra patet exemplum patientiæ in ipſo erga exprobrantes verbo,quando dixerunt:Dæmoniũ habes. de cuius patientia dictum eſt ibi.De qua etiam Greg. bene,& multum.Et ſequitur ſecunda pars, in qua de examinatione filij Dei in domo Caïphæ, ibi:*Et miſit eum Annas*.Et ibi tria Primo præmiſſio ſuę miſſionis ad illum.Secundò,negationis recapitulatio,ibi,*Erat autem Simon Petrus*. Tertiò,ipſius ad Caïpham inductio,ibi : *Adducunt*. Et hoc eſt, quod ait. *Et miſit eum Annas ligatum.* Vt ait Chryſ.non inuenientes, quid plus aduerſus Chriſtum,mittunt eum ligatum ad Caïpham,qui erat Pontifex.Et ſubditur ſecundum : *Erat autem Symon Petrus* Vt ait Aug. Redit Euangeliſta ad locum negationis ſuæ, ibi ,vbi eam reliquerat,vt explicaret negationem Petri.Et quod ait hic de ipſa negatione, recapitulatio eſt.Vnde Magiſter in hiſtoriis, Aug.aſſerit totam factam negationem in atrio Annæ, & quæ dicta ſunt,inde poſt miſſum Ieſum ad Caïphã recapitulando dicta.Hieron.tamen,& Beda ſuper Lucã videntur velle,quod Petrus in atrio Caiphæ negauerit, *Erat ergo Simon Petrus ſtans*,vt ſupra dictum eſt:*Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu diſcipulus,* &c. Sed qualiter hoc?quia ſupra dictum eſt,quod ancilla dixit ei. Et ſimiliter quod mulier interrogauit.Et ad iſtud reſpondẽdum eſt,quod forte mulier primo interrogauit, & ipſa interrogãte,alij ſimiliter interrogauerunt: *Negauitq; ille*,iam ſecundo,ait Gloſ. *Dicit ei vnus ex ſeruis.* Et in hoc tertia negatio,ait Gloſſa.Vt ait Chryſ.Quanto ſtupore detinebatur,qui feruidus erat, vt diſcas quanta ſit humana imbecillitas,cum Deus dereliquerit.Et patet aggrauatio negationis,ſicut primo ex modo interrogandi dixerunt abſolutè.*Tu diſcipulus eius es*?non dixerunt diſcipulus es malefactoris,vel ſeductoris. Item patet eius aggrauatio ex vocabulis:*Dixerũt enim? Nunquid diſcipulus es*?quo vocabulo potuit rememorare de magiſtro.Itẽ dixit alius : *Nunquid te vidi in horto*? qui hortus non duxit eum in memoriã eorũ,quæ facta ſunt ibi,ait Chryſ Et ideo loquitur : *Iterum negauit.* Tertia vice,vt dictum eſt: *Et ſtatim gallus cantauit*.Sed quæritur hic:videtur dicere,quod ter negauit ante galli cãtum,dicitur autem:Antequam gallus bis vocem dederit,ter me es negaturus. Et ad iſtud reſpõdendũ eſt ſecundum Aug.ſupra,quod ante primum galli cantum cœpta fuit trina negatio,quod attendunt alij Euangeliſtæ:ſolus Marc.narrat,quoties gallus cãtauerit actualiter,antequã negauit. Affectione ergo & voluntate tota negatio facta eſt ante primum galli cantum:ante ſecundũ vero peracta eſt actualiter,ſiue vocaliter:Qualiter autem per gallũ prædicator ſignatur, ſupra. Sed quæritur adhuc qualiter permiſit Deus Petrum cadere, qui erat Eccleſiæ caput?Et ad iſtud reſpondendũ,quod Deus permittit electos cadere, aliquãdo ad tenoris ſuperbiæ excluſionẽ:An armilla perforabis eũ?ibi Greg. Per dona virtutum in ſuperbiã cadunt aliqui:& tamẽ neſciunt,& ideo permittuntur cadere exterius in carnis luxuriã,vt proſternantur.Et ibi bene de hoc. Item permittuntur cadere ad vtilẽ cõfuſionem.Aug Audeo dicere ſuperbis eſſe vtile in aliquod apertum manifeſtumq; peccatum cadere,vnde ſibi diſpliceant,qui ſibi placendo ceciderunt. Salubrius Petrus ſibi diſplicuit, quando fleuit,quam ſibi placuit,quando præſumpſit Hæc ille.Item permittit Deus electos cadere ad præſumptionis humanæ conuictionem. Vnde Chryſ. hic: quantum malum eſt,non Deo omne concedere, ſed in ſeipſo confidere,ſicut fecit Petrus : Maledictus enim homo,qui cõfidit in homine.Item hoc permittit Deus ad ſpei inductionem in aliis. Vnde Greg. Ideo electos ſuos & cadere permittit,vt aliis in culpa iacentibus, ſi toto ad eum corde cõſurgunt,ſpẽ veniæ reddat.Quamuis ergo Petrus fuerit Dei electus,permiſit eum Deus cadere, propter prædictas rationes. Et ſequitur adductio filij Dei ad Caïpham:*Adducunt ergo Ieſum ad Caïpham in prætorium.* Quærit Auguſtinus, quare illuc fuit adductus? Et reſpondet, quod per prætorium nil aliud voluit intelligi, quam vbi Pilatus præſes habitabat. Et de hoc in Gloſſa : *Erat autem mane.* Vt ait Chryſoſtomus : Antequam gallus cantaret ad Caïpham ducitur, mane autem ad Pilatum. Per quæ demonſtrat Euangeliſta,quoniam medium noctis totum à Caïpha interrogatus in nullo redarguitur:*Et ipſi non introierunt in prætorium.* id eſt, in eam partem Domus, quam Pilatus tenebat,ſi erat domus Caiphæ, ait Auguſtinus:Et ſubditur cauſa:*Vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha.* Vt enim ait Auguſtin. Dies azymorum cœperant, quibus diebus contaminatio erat,vel alienigenæ habitaculum intrare. Et ideo exclamat Auguſtinus : O impia cæcitas! habitaculo ſcilicet contaminabantur alieno,& non ſcelere proprio ; de ipſis enim prædixerat Saluator : Væ vobis

Mat.13.b. Aug. ibid. — Mat.6.g. Mat.4.d. — Mat.5.a. — Chryſ.ibid. — Aug. tract. 113. in Ioan. circa med. tom.9. — Mat.10.e. — Chryſoſt. hom. 82. in Ioan. circa med. tom.3. — Aug. tract. 113. in Ioan. poſt med. tom.9. — Ibid. paulo poſt. — Mat.5.e. — Aug. epiſt. 5. ad Marcellin. paulo poſt med. tom.2. — Act.23.a. — Ioan.8.e. — Greg. in Euang. ho.18. ante med. — Chryſ. hom. 82. in Ioan. circa med. tom.3. — Aug. tract. 114. in Ioan. propè princ. tom.9.

Aug. de concord. Euang. lib.3. c.6. to.4. — Hieron. comm. in Mat. lib.4. c.26. in fin. to.4. — Beda ſuper Lucam. — Mat.14.e. — Chryſ. hom. 82. in Ioan. paulo poſt med. to.3. — Ibidem. — Mar.14.g. — Aug. de concord. Euang. lib.3. cap.6. tom.4. — Ioan.13.a. — Iob 40. d. Greg. Mor. lib.33. c.3. ante med. — Aug. de Ciuit. Dei lib.14. cap.13. prope finem. to.5. — Chryſ. hom. 82. in Ioan. tom.3. — Ier.18.a. — Aug. tract. 114. in Ioan. ante med. to.9. — Chryſ. hom. 82. in Ioan. poſt med. to.3. — Aug. tract. 114. in Ioan. ante medium. tom.9. — Ibidem. — Ibidem.

qui decimatis mẽtam. Vt ait Chryſ. hic, &c. Et reliquiſtis quæ ſunt grauiora legis. Item ſi Iudæi præcauebant contaminationem, vt comederent Paſcha legale, multo magis fideles debent præcauere contaminationem peccati, vt celebrent verum Paſcha: Expurgate vetus fermentum, &c. Et ſequitur illa pars, in qua examinatio Chriſti ſub Pilato, ibi: *Exiuit ergo Pilatus*. Et illa in duas. Primò, narratur de Chriſti examinatione ſub Pilato. Secundò, de cautela Pilati, & niſu ad ipſum liberandum proximo capitulo. *Tunc ergo apprehendit Pilatus*. Et illa in tres. Primo, inquiſitio Pilati a Iudæis de accuſatione Chriſti, & eorum reſpõſio. Secundò, Chriſti ab eo examinatio, & eiuſdem reſponſio. ibi: *Introiuit ergo iterum in prætorium*. In primo quatuor. Primò, Pilati interrogatio. Secundò, Iudæorum doloſa reſponſio, ibi: *Reſponderunt*. Tertiò, eiuſdem Pilati indiſcreta oblatio, ibi: *Dixit ergo eis*. Quartò, eorundem reſponſio: *Dixerunt* Ait ergo: *Exiuit ergo Pilatus ad eos & dixit: quam accuſationem adfertis, &c.* Vt prius videns Pilatus eum ligatum, & inconueniens eſſe dicens, eos ſupplicium ſibi cõcedere ſine iudicio, ait: *Quam accuſationem, &c.* Non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem prius, quàm is qui accuſatur habeat accuſatores, locumq; defendendi. Et ideò ſequitur eorum doloſa & mendax reſponſio: *Dixerunt: Si non eſſet hic malefactor, &c.* Vt ait Chryſ. nihil potentes dicere aduerſus eum obumbrant reſpõſionem Et Auguſt. Reſpondeant ab immundis ſpiritibus liberati, & languidi ſanati, & leproſi mundati, & ſic de aliis, virum ſit malefactor. Sed ipſi erant de quibus ait Propheta: Reddebant mala pro bonis. Sed quæritur. Ex quo tradebant eum intuitu maleficij, videtur quòd fuerunt inexcuſabiles. Item conſcientia eſt lex intellectus, ait Damaſcen. & ligat ad faciendum ea quæ dictat: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Scilicet contra conſcientiam, ait Gloſſa, ibi: Ergo vt prius. Item ſi cognouiſſent, non crucifixiſſent. Et: Per ignorantiam feciſtis. Et ita fuerunt excuſabiles vt videtur. Et ad illud reſpondendum, quòd ex diuina promiſſione, ex prophetarũ prænuntiatione, & ex ſcripturarum veritate poterãt cognoſcere ipſum eſſe filium Dei. Supra: Scrutamini ſcripturas: Huic omnes Prophetę teſtimonium perhibẽt. Itẽ ex operum magnitudine. Supra: Operibus credite. Et ideò iudicantes eum eſſe malefactorẽ, ex malitia & inuidia hoc fecerunt, & ſic fuerunt inexcuſabiles Et per hoc ad aliud, quod eorũ conſciẽtia fuit erronea, quia potuerunt ſcirę ex prædictis. Ad aliud reſpondendum ſecũdùm Gloſſam, vbi ſupra, quod minores nõ cognouerunt eũ eſſe, qui promiſſus erat in lege: maiores vero cognouerunt, ſed nõ manifeſtè eſſe Deũ, malitia eos excæcãte & inuidia. Et ideò fuerũt rei mortis eius, licet quo ad aliquid, & aliquo modo fuerit ignorãtia, quæ tamen ex toto nõ excuſauit. Et ſequitur indiſcreta oblatio Pilati: *Dixit ergo eis Pilatus*. Et hoc dixit, eripi volens, ab eorum odio ſcilicet, vt ait Chryſ. *Et ſecundum legem veſtram iudicate eum*, de qua: Maleficos non patieris viuere. Sed ipſe erat benefactor, ideò non licebat illis enim interficere: Innocentẽ & iuſtum non interficies. Ideò ibi verificatur illud Iob: Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt. Et ſequitur eorũ reſpõſio: *Dixerunt: nobis non licet interficere* Opponit Aug. quid dicit inſana crudelitas? Si malefactor eſt, licet occidere eum, ſecundum legem prædictam. Item Stephanum interfecerunt. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſt. quòd non licebat eis interficere propter diei feſti ſanctitatem, quem celebrare inceperant. Vel ſecundum Chryſoſt. crucifigere eis non licebat, & hoc ipſi volebant, vt diffament doloſa dixerunt, quaſi non ſecundum legem noſtram peccauit, ſed commune eſt crimẽ, quia volebant dicere, quòd peccauerat contra maieſtatem Imperialem, faciens ſe Regem. Vnde quęrit Chryſoſt. quare duxerunt eum ad Pilatum? Et reſpondet, quòd multum eorum principatus & poteſtatis abſciſſum erat, quia erant ſub Romanis & formidabant, ne poſtea vindictam darent accuſati apud Romanos. Hæc ille. Hoc tamen factum eſt: *Vt ſermo Ieſu impleretur, quem dixit*. Tradent eum gentibus ad illudendum, &c. Et ſic non ſolum à Iudæis, ſed & à gentibus debebat interfici, ait Chryſ. Et patet hic accuſantium doloſitas, & falſitas, & duplicitas, & iudicis flexibilitas, & timiditas, in cauendo odium accuſantium, & tepiditas in diligendo veritatem, & inquirendo quæ faciunt peruerti iudicium ſępe: Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterq; apud Deum. Et ſequitur illa pars, in qua examinatio Chriſti à Pilato ibi: *Introiuit, &c.* Et ibi quatuor. Primò inquiſitio, de captionis ratione, & Chriſti reſponſio ibi: *Reſpondit Ieſus*. Tertiò, Pilati concluſio, ibi: *Dixit itaq; ei Pilatus*. Quartò egreſſio Pilati ad Iudęos, & innocẽtiæ Chriſti teſtificatio, ibi: *Et cum hoc dixiſſet* Ait ergo: *Introiuit ergo in prætoriũ Pilatus, & dixit: Tu es Rex Iudæorum?* Et ideò ſic interrogat, vt ſi Chriſtus confiteretur hoc, accuſaretur crimine læſæ maieſtatis. Et ſequitur reſponſio Chriſti: *Reſpondit Ieſus: A temetipſo hoc dicis, &c.* Sed cum ſciret omnia, ad quid hoc quæſiuit? Et ad hoc reſpondet Chryſ. quòd non ignorans quæſiuit, ſed ab ipſo accuſari volens Iudæos, quaſi diceret: Hoc audiſti à Iudæis, cuius gratia non tectã facis inueſtigationem. Et in hoc manifeſtat Iudæorum malitiam, & iudicis negligentiam. Secũdùm verò Auguſt. Hoc dici voluit, non vt ipſe ſciret, ſed vt ſcriberetur, quod nos ſcire voluit. Et ſequitur ſecunda inquiſitio Pilati: *Numquid ego Iudæus ſum, &c.* Vt ait Aug. Abſtulit à ſe ſuſpicionem, qua poſſet putari à ſemetipſo dixiſſe, illud ſe à Iudæis audire demonſtrans, quaſi diceret: non à me dixi, ſed à Iudæis accepi. Ideò ſequitur: *Quid feciſti?* Idem Chryſ dicens, quòd plebem ſequitur. Et ſequitur reſponſio Chriſti: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*, quaſi diceret, ſecundum Aug. noli timere metu vaniſſimo, quia regnum meum non eſt de hoc mundo, nec impedio dominationem veſtram. Venite credendo, nolite ſæuire metuendo. Hæc ille Vt enim ait Chryſoſt quod formidauerat Pilatus, diſſoluit, ſcilicet ex tyrannide ſuſpicionem. Et ideò quaſi hoc probans ſubdit: *Si de hoc mundo eſſet, &c.* Vt enim ait Chryſ. oſtendit regni huius, quod apud nos eſt, imbecillitatem, quoniam in miniſtris habet fortitudinem: quòd verò regnum eſt ſuperius, ſufficiens eſt ſibi ipſi. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait: *Regnum meũ non eſt de hoc mundo?* Vt ait Chryſ. hinc hæretici accipientes occaſionem, id eſt, alienum eum eſſe a conditione mundi. Vndè & ex hoc dicunt, duo eſſe principia, ſcil. bonorum & malorum, & quod ea quæ in mundo ſunt nõ pertinent ad bonum Deum. Et ad iſtud reſpondet Chryſ. quod ſicut ipſe ait: non ſum de hoc mundo, ita regnum ait non hinc eſſe: non priuans mundum à ſua prouidentia, & præſiſtentia, ſed oſtendens, quod dixi, non exiſtens humanum neque corruptibile. Hæc ille. Conſimiliter exponit Aug. Dixit quidam in prophetia de Deo Patre: Ego cõſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Siõ, ſed Sion nõ eſt de hoc mundo. Regnũ eius eſt hic, ſed nõ de hoc mundo: hic enim eſt habẽs bonos & malos, ſed non hinc, quia peregrinatur à Domino. Vndè regnũ ſuum dicit, credentes, qui non ſunt de hoc mundo. Et in hoc patet Regis maieſtas, & regni perẽnitas, & eiuſdẽ regni ordinabilitas Regnum enim tuum, regnũ omniũ ſæculorum, ait Propheta. Et ſequitur Pilati concluſio cũ Chriſti reſponſione, ibi: *Ergo rex es tu?* Et poteſt legi illatinè, vel interrogatiuè: *Rex es tu?* Et ſequitur reſpõſio Saluatoris: *Tu dicis: quia Rex ſum ego*, vt ait Aug. non quia Regem ſe timuit confiteri: ſed, *tu dicis*, ita libratum eſt, vt neque ſe Regẽ neget. Rex eſt enim cuius regnum non eſt de hoc mundo: neq; Regem talem ſe eſſe fateatur, cuius regnũ putetur eſſe de hoc mũdo. Et de hoc in Gloſſa. *Ego in hoc natus ſum*, ſicut enim ſupra: Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio: nihil aliud oſtendere voluit, quam generationem à patre, ita & in aliis nihil aliud oſtendit, vt hic: quaſi diceret: Non ſum talis qualem ſuſpicaris, ſed multo clarior, ait Chryſoſt Et ideo ſequitur: *Ad hoc veni in*

mundum

Marginal notes, left column: Matt. 23. b; Act. 25. e; Chryſ. hom. 82. in Ioan. poſt medium tom. 3.; Aug. tract. 114 in Ioan. ante med. tom 9; Pſalm 34. b; Damaſcen. orth. fid. lib. 4. cap. 23.; Rom. 14. d; 1 Cor. 2. e; Act 3. e; Ioan. 5. f; Act. 10. a; Ioan. 10. g; Gloſſa 1. Cor. 2.; Exod. 22. f; Exod 23. d; Iob 36. e; Aug. tract. 117 in Ioan. ante med. tom. 9.; Act. 7. g; Aug. ibid. paulo poſt.; Chryſ. hom. 82. in Ioan poſt medium tom. 3.; Ibid. poſt multa.

Marginal notes, right column: Matt. 20. c; Chryſ. ibid.; Prou. 17. a; Chryſ hom. 82. in Ioan poſt medium tom. 3.; Aug. tract. 115. in Ioan. prope princ. to 9.; Ibid poſt pauca.; Chryſ. hom. 82. in Ioan. poſt. med. tom. 3.; Aug. tract. 115. in Ioan. ante med. tom. 9.; Chryſ. hom. 82. in Ioan. poſt med. tom 3.; Ibidem.; Ibidem.; Ibidem.; Ioan. 17. c; Aug. tract. 115 in Ioan. ante med. tom. 9.; Pſalm. 2. b; Pſalm. 144. c; Aug. ibid. poſt med.; Ioan 5. e; Chryſ. hom. 82. in Ioan

post medium tom. 3. Aug tract. 115. in Ioan. post med. tom. 9. Isa. 55. b Isa. 11 a Aug. ibid. Ioan. 14. a Ioan. 10. b

mūdum, vt testimonium perhibeam veritati, quasi diceret, ait August. Ad hanc rem natus sum, vel ad hoc vt testimonium perhibeā veritati, qui sum ipsa veritas: Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Et: Non secundum visionem oculorum iudicabit, &c. Et quoniam non omnium est fides, sicut continuat Aug. sequitur: *Omnis qui est ex veritate audit*, scil. interioribus vocibus, id est, obaudit, ait Aug. Eius enim vox est: Ego sum veritas Supra: Sed non omnes obaudiunt veritati, & credunt in veritate. Supra: Nemo venit ad me nisi datum fuerit ei à patre Et patet ex dictis veritas Saluatoris in respondendo, & discretionis prouidētia, siue cautela, ora aduersantium obstruendo, & artificiositas in docendo, vt electi intelligerent eius respōsa atque dicta. Quæritur de hoc quod ait: *Veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati*, qualiter hoc, cum

Ioan. 14 a Ioan. 5 a

B ipse sit veritas, supra: Videtur quod testimonium suum non sit credibile, quia supra: Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum: Ergo, &c. Item veritas est Supra: Qui malè agit, non venit ad

Ioan. 3. c

lucē: Ergo non indiget aliqua testificatione. Et ad istud respondendum est, quod testimonij perhibitio fit, vel propter obscuritatem rei testificabilis, vel ob dubitationem dicentis vel proferentis, vel ob defectum eorū quibus fit testificatio. Primis duobus modis non fuit necessaria testificatio de veritate, quam loquebatur Christus. Tertio modo fuit necessaria, scil. ob defectū, & cęcitatem eorum, quibus denuntiabat veritatem. quia erant tenebræ de se Et sequitur, *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam*. Et per hoc suadet eum fieri auditorem eorum, quę dicuntur, & attrahit eum, vt ait

Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom. 3. Ioan. 14 a Ioan. 1. a Aug. tract. 115. in Ioan. post medium tom 9.

C Chrysost. Et in hoc etiam eum, id est, Pilatum cepit, id est, attraxit his breuibus verbis, vt sc. ille: *Quid est veritas?* Quæritur, cum filius Dei sit veritas, supra. Ex quo & per quem omnia. Supra: Omnia per ipsum facta sūt, videtur quod omnes audiunt vocem Dei. Et ad istud respondendum secundū Aug. quod est esse ex veritate, dupliciter: vel per creationē, & sic sunt omnes ex veritate, quia à Deo creati. vel ex veritate esse per gratiā, vel donum collatum. Et sic loquitur hic. Et Et de hoc in Glossa. Sed obiicitur hic tunc, quod prius est audire vocem Dei, quam sic esse ex veritate. Ergo male ordinauit. Et ad istud respondendum, quod est audire

D vocem Dei dupliciter: vel ad illuminationem credendo intellectu, & amādo affectu: vel est audire vocem Dei, adimplendo effectu. Supra: Qui habet mandata mea &

Ioan. 14 c. Aug. ibid.

seruat ea. Et sic loquitur hic. Nam August. ideo subdit, quia ex veritate est, id est, quia hoc illi donum ex veritate collatum. Item quæritur, quare Pilatus ex quo quæsiuit, quid erat veritas, non expectauit responsionem de illa, ex quo quasi attractus verbis Saluatoris quæsiuit, quid erat illa: Item quare Saluator non expressit ei, quid erat veritas, cum ipse: Omnipotenti te tribue. Et: Parati ad satisfactionem omni poscenti rationem. Item ex quo sermo eius erat potestate plenus, & loquebatur sicut potestatē habens, ex quo Pilatus fuit attractus eius verbis, si explicasset ei, quid esset veritas, credidisset vt videtur. Et ita vt prius. Et ad primum

Luc. 6. d 1. Pet 3. c Eccl. 8. c Mat. 7. g

Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom. 3.

E respondendū est, secundum Chrysost. quod Pilatus ad id quod præparabat insistit, scil. ad eripiēdum Christū de manu Iudæorum, siue ab impetu Item quoniam hęc interrogatio indigebat tempore, & ideò Pilatus nō expectabat responsionem, Hæc ille. Secundum Aug. verò subito venit ei in mentem ea consuetudo Iudęorū, quia solebat eis vnus dimitti in Paschate, & ideò non expectauit vt responderet ei Iesus, quid esset veritas. Secūdum Anselmum non respondit ei Saluator, quid esset veritas, quia audire veritatem non fuit dignus. Respōsio autem ad quæstionem. scil. quid sit ipsa veritas, habita est supra: quando ait Saluator Ego sum veritas. Et sequitur vltimum: *Et cum hoc dixisset: exiuit ad Iudæos*: Et ibi duo. Primò innocentiæ Christi testificatio. Secūdo, ipsa oblatio Iudęis de dimissione Christi, & eorum responsio, ibi: *Est autem consuetudo*. Ait ergò: *Exiuit*

Aug. tract. 115. in Ioan. vers fin. tom. 9.

Ioan. 14. d

& dixit eis: Ego nullam inuenio, &c. vt ait Chrysostomus; Intuere quam prudenter ait. Non dixit, quia pęccauit & dignus est donari festo, sed primum eum eruens à causa omnis, scilicet pœnæ, & tunc rogat ex superabundanti, & si nollent eum, vt innocentem dimittere, saltem vt obnoxium donari tempori, id est, festo paschali. Et ideo induxit: *Est autem consuetudo*. Sicut continuat Chrysost. & hortando dixit: *Vultis vt dimittam vobis Regem Iudæorum?* Sed quæritur ratio huius consuetudinis. Item nulla consuetudo contraria legi diuinæ est seruanda, secundum August. Sed lex diuina erat Maleficos non patieris viuere. Et ad istud respondet Glossa, quod quia in Paschate fuerunt liberati à seruitute, ideò in Paschate fuit eis consuetudo dimittendi aliquem captiuum. Et misericordia superexaltat iudicium. Et sequitur eorum peruersa responsio, ibi: *Clamauerunt*. Et in hoc impetuosa affectuositas ad Christum occidendum, quia clamauerunt omnes. Et in hoc eorum ad malignandum vnanimitas. *Nunc hunc*, scil. innocentem & benefactorem? *Sed Barrabam*, scil. nocentem & malefactorem. Vnde Chrysost. O mentem scelestam! similes sui perunt scelestum dimitti, insontem cruciari iubent. Et quasi idem August. Ideo sequitur: *Erat autem Barrabas latro*: Vt ait Augustinus: Vmbra veritatis tenebatur à Iudæis, & mirabili dispensatione diuinæ prouidentiæ per homines fallaces. veritas vmbræ implebatur. Hæc ille. Et patet hic filij Dei incogitabilis bonitas, & dignatiua pietas, & patientiæ longanimitas: quod sustinuit, scilicet postponi latroni, cum esset creator & auctor omnis creaturæ, dator & conseruator vitæ, & collator omnis beneficentiæ: sustinuit tamen quod ab illis, quibus dabat vitam ablator vitæ ab aliis præeligeretur: Cum iniquis reputatus est. Immo in hoc postpositus: mysterium tamen est iuxta Glossam: Barrabas interpretatur filius magistri, vel filius patris, id est. diaboli, & ita illi qui erant ex patre diabolo. Supra: Vos ex patre diabolo estis, filium eiusdem diaboli præelegerunt, & auctorem vitæ interfici voluerunt Morte turpissima condemnemus illum, &c. Mysterium vero prædictorum. scil. eius quod ait: *Regnum meum non est de hoc mūdo*: Patet in collatione prędicabili. De hoc vero, quod sequitur: *In hoc natus sum*. scil. quod sum Rex, patet supra, vbi dicitur Ecclesiæ: Venit tibi Rex tuus. Ad quid autem venit in mundum, & qualiter perhibuit testimonium veritati, patet in collatione prædicabili.

Chrys. hom. 83 in Ioan. ante med. tom. 9. Ibidem. Exod. 22. b Exod. 12 g Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom. 3 Aug. tract. 115 in Ioan. prope finem tom. 9. Ibidem. Isa. 53. d Ioan. 8 f Sap. 2. d Ioan. 12. c

CAPVT XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum. Narratā superius examinatione Christi à Pilato, & narratis Christi responsis: hic narratur de nisu & studio Pilati ad eius liberationem. Et hoc in tres. Primò, de nisu suo ad eius liberationem indicio seueritatis. Secundo, de eius nisu ad suam liberationem ostensione innocentiæ Christi, & puritatis, ibi: *Dixit eis*. Tertio, de nisu suo ad ipsum liberandum iudicio æquitatis, ibi: *Dixit eis*. In prima tria. Primo, Christi flagellatio ad mitigationem malitiæ Iudæorum Secundo, flagellati ostensio ipsis Iudæis cum testificatione innocentiæ: *Exiuit iterum Pilatus*. Tertio, Iudæorum induratio & malignatio, ibi: *Cum ergo vidissent*. Ait ergo: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit*. Sed quęritur, ex quo Pilatus nitebatur eum liberare? ad quid eū flagellauit? & ad quid permisit milites ei illudere? Et ad istud respōdet Aug Non ob aliud hoc fecisse credendum est, nisi vt illius iniuriis Iudæi satiati, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem sęuire desisterent Et per hoc ad aliud. Vnde August. Idem præses cohortē suam permisit facere quæ fecerunt. Idem Chrysostomus: Fagellauit, inquit, eum Pilatus fortassis absoluere volens, & mitigare Iudäicum zelum, & fieri quæ facta sunt, concessit, vt eorum molliret iram. Et ideò sequi-

Continuatio. Diuisio. Aug. tract. 116. in Ioan. propè princ. tom. 9. Ibidem. Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom. 3.

tur: *Et milites plectentes coronam de spinis*, id est, iuncis marinis acutis, & pungitiuis ad modum spinarum: *Et* A *Vestem purpuream circumdederunt ei*: Et hoc irrisoriè: purpura enim Regum est. Et hanc vocat Matthæus chlamydem coccineam. *Et dicebant: Aue Rex Iudæorum*, quod dicebant exprobrando, siue irridendo: *Et dabant ei alapas*, affligendo. Sed quæritur qualiter milites hoc faciebant, cum essent gentiles? Et ad hoc respondet Chrysostomus quod si non iniunctio principia erat, sed permissio, ad gratiam Iudaïcam hoc faciebant, & pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant. Hæc ille, de his. Dicerūt genu flexo, &c Et in huius memoriam quando oratur in parasceue pro Iudæis, non flectimus genua. Quæritur, qualiter narrat hic de ista illusione, secundum seriē historiæ Matthæus vero & Marcus per recapitulationem. B Vnde Aug. Oportet, inquit, Matthæum, & Marcū dicere, recapitulando illud commemorasse: non quod tunc factum sit cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidisset. Et sequitur secundum scil. flagellati ostensio: *Exiit Pilatus & dixit: Ecce adduco eum*, scil. flagellatum non propter culpam. Ideò sequitur: *Nullam in eo causam inuenio*, scil mortis. *Exiuit ergo Iesus portans coronam*, vt ait August. Si Regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis, flagellatus est, seruet ignominia, frigescat inuidia. Hæc ille. Et sequitur tertium: *Cum ergo vidissent eum Pontifices*, qui amplius persequebantur: *Clamabant*. Et in hoc malignandi affectuositas, & impetuositas: *Crucifige, crucifige, eum* Et in hoc ignominiosi tormenti eius appetibilitas. Et duplicant, in quo affectionis intentio signatur: Morte turpissima condemnemus C eum. Et in his omnibus patet admiranda dignatio filij Dei in sustinendo prædictas illusiones, & opprobria Patet etiā stupenda eius patiētia. Vnde Chrys. Tot & talibus fientibus, ipse stabat silens: tu vero non solum audi hoc, sed continuo in mente habe, & Regē orbis terrarum, & angelorum contumeliam patientē à militibus per verba, per res, & omnia ferentem silentio imitare per opera ipsa Hæc ille. Et nota hic, sicut Aug. Christus fuit flagellatus, spinis coronatus, ludibriosa veste amictus, amaris conuitiis illusus, alapis cæsus. Hæc ille. Et hęc sustinuit filius Dei ad deletionem peccati culpæ generis humani, & ad satisfactionem pro illa. Flagellatus enim fuit ad satisfactionem pro deliciis & lasciuia, de qua lasciuia: Vbique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Sed ipse à doloribus à iuuentute, vt ait D Propheta: Vidimus eum virum dolorum. Item ipse coronatus spinea corona ad satisfactionem pro elatione humanæ superbiæ, de qua: Væ coronæ superbiæ. Sed de ipso in figura: Videte Regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua scil. synagoga. Item culpa generis humani fuit in pomposa iactantia in vestibus. Vnde diues epulo induebatur purpura & bysso: qui fuit figura synagogæ: Non sustinuit hic Saluator illusionem in veste purpurea, ad satisfactionē pro vitiosa pompa prædicta, propter quod potest dici de eo illud: Quare rubeum est vestimentum tuum? Et hoc figuratum in tunica Ioseph tincta in sanguine hædi. Item generis humani peccatum fuit peruersitate & falsitate verbi. Vnde & mulier suasit viro edere de ligno vetito, & vterque se excusauit. Et ideò filius Dei sustinuit E hic, & opprobria in verbis & contumelias: Dedit contra me vocem. Et in Psalmo: Aperuit super me os suū. Item peccatū generis humani fuit in delectationibus carnis: gustauit enim de ligno vetito. Vnde & filius Dei sustinuit hic alapas in corpore. Corpus meum dedi percutientibus. Et: Quasi agnus coram tondente Saturabitur opprobriis. Et sic, vt August. ait: Martyres confortabuntur ad omnia, quæ persecutores libuisset facere, perferenda. Et sequitur secunda pars principalis, vbi de nisu Pilati ad liberandum eum studio benignitatis. *Dixit ei Pilatus: Accipite eum*: Et in illa parte sic procedit. Primò, innocentiæ Christi testificatio, & Iudæorum responsio. Secundo, à Pilato Christi inquisitio, & cum Christo mutua collatio, ibi: *Cum ergo audisset Pilatus*. Tertio, studij Pilati ad ipsum liberandum specificatio, & Iudæorum comminatio, ibi: *Et exinde quærebat*. Et hoc est, quod ait: *Dixit eis Pilatus: accipite eum vos & crucifigite*. Et in hoc Pilati deiectū & defectio: vt ait Chrysost. Videns Pilatus inaniter omnia fieri, hic ait: priora enim flagella, scilicet propter eorum insaniam concessit. Vnde & excusans ait *Non inuenio causam*: Qui peccatum non fecit, &c. Sed canes scilicet Iudęos nihil horum in verecundiam conuertit, ait Chrysost. *Ideo responderunt Iudæi: Non habemus legem, & secundum legem debet mori*: Qui blasphemauerit morte morietur. Et supra: De bono opere non lapidamus te, sed cum tu homo, facis te ipsum Deum. Sed, vt ait Chrysost. ea quæ filij Dei, agentem, dicere seipsum esse filium Dei, non est crimen, sicut Christus faciebat, supra: Operibus credite: Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, &c. Et sequitur tertia particula: *Cum ergo audisset Pilatus, &c. ingressus est prætorium*. Vt enim ait Chrysost. formidauit ne verum esset, quod dicebatur: ideò non vltra interrogat eum quid fecisti? *Sed dixit ad Iesum: Vnde es tu?* Timore concussus scilicet ne esset filius Dei, scrutationem [illegible]t scilicet de origine, ait Chrysost. *Iesus autem responsum non dedit ei*. Sed quæritur, quare hoc? cum dicatur Responde stulto. Et ad hoc respondet Chrysost quod supra audiuit Pilatus: Ego in hoc natus sum: & regnū meū non est de hoc mundo: ideò iterato non respondit ei. Et in hoc impletum est illud: Quasi agnus coram tondente obmutescet. Et de hoc Augustinus. Ad hoc data C est similitudo, vt in suo silentio, non reus, sed innocens haberetur. Vnde & Christus tacuit coram Herode, & coram Pilato hic, vt impleretur illud: Ex ore altissimi non egredientur bona vel mala Vnde hic siluit Christus, ostendens iudicis iniustam trepidationem & tepiditatem. In Luca corā Herode siluit, declinans proprias laudes. Et subditur; *Dicit ei Pilatus: Mihi non loqueris?* vt ait Chrys. Quia siluit, ait Pilatus: *Nescis quia potestatem habeo crucifigere te?* Et in hoc seipsum condēnauit, ait Chrysost. Si enim talem habuit potestatem, cuius gratia nullam causam inueniēs non absoluit aduersum seipsum enuntiationem protulit. Hæc ille. Et sequitur responsio Christi: *Non haberes potestatem nisi tibi datum esset desuper*. Vt ait Chrys. submittens eius sensum & tumorem, hoc ait: Quia non est potestas nisi à Deo. Sed quæritur, qualiter fuit data potestas de- D super talis? quia qui dat furioso gladium, quo occidat innocentem, imputandum est danti: Ergo danti potestatem malis ad malignandum, est imputandum malū ei, qui dat illam. Item ex hoc videtur, quod non sit diuina prouidentia in mundo, ex quo malis contingunt prospera, & bonis aduersa: Sicut tangit Boëtius: Item vt ait Dionysius: Ordo diuinæ bonitatis est, quod à summis, in media, & à mediis in infima descendat: Ergo non debet esse potestas data per malos, supra bonos. Item: Regnauerunt & non ex me: Ergo talibus non est potestas data desuper. Et ad istud respondendum est, secundum Augustinum dicentem: Iniustum non est, vt improbitas accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probetur, & E malorum iniquitas puniatur: Iob enim probatus, vt iustus appareret: Petrus tentatus, ne de se præsumeret: Paulus colaphizatus, ne se extolleret. Et ibi bene de hoc. Et idem Augustinus: Bonis nihil nocent mali, quia hoc eis auferunt, quod non diligunt: nam quod diligunt, & vnde beati sunt, nemo potest eis auferre. Hæc ille: Qui regnare facit hypocritam, propter peccata populi Ibi Gregorius de hoc. Vnde in potestate sunt duo à Deo data scil. potestatis collatio, & officij executio. Primum est à Deo, à quo collata potestas. Secundum, est ab ipso homine, & sic deuiat & errat Et hoc est ab homine difformante se à diuina potestate. Et per hoc ad aliud, quando dicitur: Regnauerunt & non ex me. Hoc dicitur ratione abusionis ip-

sius

Left margin: Mat.27.e — Chrys. ibid. — Mat.27.e Luc. Ec- e chix. ... de ... Euang ... cap 9. ... medio ... — Aug. tract. ... in Ioan ... ante med. ... m.9. Ibidem. — Sap.2.d — Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom.3. — Aug. tract. 116 in Ioan ante med. tom.9. — Sap.2.b — Isa.53.a — Isa.28 a Cant.3 d — Luc.16.e — Isa.63.a Gen.37.e — Gen.3.b Ier. 12.b Psal.21.b Gen.3. a Isa.50 e Isa.53.e Thre.3.d Aug tract. 116 in Ioan. propè princ. tom.9.

Right margin: Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. to.3. — 1 Pet.2.d Chrys. ibid. Leu.24.e Ioan.10.f — Chry. ibid. Ioan.10 g Phil.2.a — Chrys. ibid. ... ante. Ibidem Pro 26.a Chrys. ibid. Ioan.18.g — Isa.53.e Chrys. hom. 116 in Ioan post medium tom.3. Luc.23.b Thre.3.e — Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom.3. Ibidem. — Ibidem. Rom.13.a — Boët. de consol. Philos. lib.4. pros.6. Dion cap.4. de diui. nomin. — Ose.8 a August. de ... hom. c. 32 tom 6. Idem de agone Christi, c.7 propè finem. to.3. Iob 34 d — Greg. Mor. lib.25. c.14. — Ose. 8. a

Greg. ibid. cap. 16. post medium.

sios potestatis, secundum Gregorium, vbi illud exponit. Et in hoc abstulit tumorem, & superbiam Pilato, quando ait: *Non haberes potestatem, nisi data tibi esset desuper.* Sed quia tradiderunt Christum Iudæi inuidendo, Pilatus vero tradidit eum metuendo, vt ait Aug. ideò sequitur: *Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet,* Et sequitur tertia particula, in qua nisus, vel studium Pilati ad eum liberandum: *Exinde quærebat Pilatus vt dimitteret eum,* id est, ex hac causa, ne hoc peccatum faceret, vt ait Aug. Et est in Glossa. Et sequitur Iudæorum malitia, & sagacitas: *Iudæi autem clamabant: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.* Vt enim August. maiorē tumorem putauerunt se ingerere Pilato, terrendo de Cæsare, vt occideret Christum: quoniam quando dixerunt: *Secundum legem debet mori.* Et subdunt rationem: *Omnis qui se Regem facit, contradicit Cæsari,* quia Cæsar volebat esset Rex omnium. Vt enim ait August. Terrena ciuitas habet bonum suum. Et quoniam non est tale bonum, vt nullas angustias faceret amatoribus suis, ideò ciuitas ipsa aduersus seipsam diuiditur litigādo, bellando, atque pugnando: & propter hoc vnus qui vult dominari in ea, libidinosè non sustinet socium. Et ibi Aug. bene de hoc. Et sequitur illa pars, in qua de studio Pilati ad liberandum Christum, indicio seueritatis & discussionis: *Pilatus ergò cum audisset.* Et ibi tria. Primò, Christi iudicandi in medio oblatio siue allatio, cum descriptione loci & temporis. Secundò, Iudæorū impia petitio, ibi: *Clamabant.* Tertio, Christi eiusdem à Pilato impia traditio, ibi: *Tunc ergo.* Ait ergò: *Pilatus cū audisset,* vt ait Chrysost. Exiit Pilatus scrutaturus rem, & hoc ostendit quod sequitur: *Sedit pro tribunali,* id est, pro iudice, in sede iudiciali. Tribunal enim sedes est iudicis, thronus vel solium est Regum cathedra doctorum propriè. Vnde Isidorus: Tribunal enim dictum, eo, quod inde tribuantur præcepta viuendi: *In loco qui dicitur Licostrathos,* quod interpretatur iudicium vel iudiciale. *Hebraicè autē golgotha.* Quod interpretatur varietas pauimenti vel collis, siue sublimitas, secundum Glossam. Fortè enim erat locus emineus, ornatus pauimento. Et in hoc descriptio loci. *Erat autem parasceue Pascha.* Dicitur enim parasceue, paratio cœnæ, vel paratio Paschæ, id est, dies præparationis necessariorum pro sabbato, in quo non licebat parare. Vnde August. Parasceue latine præparatio est: quod illo die colligebant pro duobus diebus. Parasceue, inquam, Pasche, id est, sabbati azymorū: quod hic sumitur pro Paschate: *Erat hora quasi sexta.* Et in hoc descriptio tēporis. Sed quæritur, qualiter ait: *Hora sexta,* quia dicitur, quod tenebræ factæ sunt ab hora sexta, vsque ad horam nonam: Ergo hora sexta fuit passus, non iudicatus. Item dicitur, quod erat, quasi hora tertia. Et ad istud respōdet Ang. diffusè, quod hora tertia erat, quando crucifixus linguis Iudæorum: hora vero sexta, quando crucifixus manibus militum. Illa enim hora, qua à militibus crucifixus est, quasi sexta iam cœperat. Et de hoc August. multum. Et est in Glossa pro parte. Et ex hoc est, quod in huius memoriā dicitur missa inter tertiam & sextā. Et si dicatur missa mane, secundum quosdam, feria debet dici ante. Et patet hoc, quod Deus iudex iustus iudicatus est in loco iudicij non iusti, sed iniqui: Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. Et sequitur: *Dicit Iudæis: Ecce Rex vester.* Existimans eos Pilatus mouendos, scil. in misericordiā, nullam faciens scrutationem tradidit eum, sc. offerendo ait Chrys. Sed illi indurati in malitia: *Clamabant: Tolle, tolle crucifige.* Geminatio enim notat intentionem malitiæ eorum in affectu, morte contumeliosa volentes eum occidere, vt dictum est: erat enim mors exprobrabilissima, ait Chrys. Supra: *Dixitque Pilatus: Regem vestrum crucifigam?* Volēs enim eorum ignominia eos frangere, id est, flecti à malitia hoc ait, ait Aug. *Responderunt autē Pontifices,* qui instigabant plebem ad prædicta, vt ait Chrys. Plebs inordinata & corrupta à principibus, sic clamabat: *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* Vt enim ait

[Margin: *Aug. tract. 116. in Ioan. antè med. tom. 3.* — *Ibidem paulo post.* — *Ibid. post pauca.* — *Aug. de Ciuit. Dei. lib. 15. cap. 4. in princ. tom. 5.* — *Chrys. hom. 83. in Ioan. post med. tom. 3.* — Tribunal quid. — *Isid. Etym. lib. 12. c. 4. post med.* — *Aug. tract. 117. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Exod. 16. a* — *Matt. 27. e* — *Mar. 15. e* — *Aug. tract. 117. in Ioan. propè princ. to. 9.* — *Iob 36. e* — *Chrys. hom. 83. in Ioan. post medium tom. 3.* — *Ibidem. paulo post.* — *Aug. tract. 114. in Ioan. post medium tom. 9.* — *Chrys. hom.*]

A Chrys. volentes semetipsos submiserunt supplicio, scil. seruituti Cæsaris & Romanorum: & propterea Dominus eos tradidit & dimisit eorum, id est, Romanorum seruituti eos incidere. Et sequitur filij Dei à Pilato traditio: *Tunc ergo tradidit eis illum,* sc. ductus timore, vt dictum est: *Vt crucifigeretur,* Sed quæritur, quare non ait, vt crucifigerent? Et ad istud respondet Aug. quod ideò sic loquitur, vt scil. crucifigeretur iudicio à potestate præsidis, vt eos crimine implicaret, à quo alieni esse conabantur. Non enim hoc faceret Pilatus, nisi, vt id quod eos cupere cernebat impleret. Hæc ille. Et patet hic Iudæorū malitia in accusando ex inuidia. Patet etiā iudicis iniustitia, qui timore induct⁹ tradidit Christū innocentē Iudæis ad occidendū. Patet militū auaritia, qui pecuniarū grana omnia audebāt, vt ait Chrys.
B supra de hoc: Tradidit eis Iesum flagellatū. Et: Adiudicauit Pilatus fieri eorū petitionē. Et patet, quod Pilatus hic gerit typū iudicum impiorū, qui timore peruertūt iudiciū iustorum. Vt enim dicitur, quatuor modis iudiciū peruertitur: timore, odio, amore, cupiditate. Et sequitur illa pars principalis, in qua filij Dei condemnati ad mortē addictio. Et illa pars in duas partes. Primo, de sua adductione ad locū passionis, & de ipsa crucifixione. Secundo, de ipsa morte, siue de Spiritus emissione, ibi: *Sciens Iesus.* In prima quatuor. Primò, præmittitur ipsa adductio ad locū passionis, & ipsa crucifixio. Secundo, tituli triūphalis descriptio, ibi: *Scripsit autē titulū.* Tertio crucifigētiū auaritia, siue cupido, ibi: *Milites ergò.* Quarto, assistentiū cruci specificatio, eorundē à Christo eruditio, ibi. *Stabant* Ait ergo: *Susceperunt Iesum & eduxe-*
C *runt eū. & baiulans sibi crucē exiuit:* Vt enim ait Chrys. imposuerunt ei crucē, vt condemnato: Etenim lignum sanctæ crucis, vt prophanum vitabant. & huius typus præcessit in Isaac. Etenim trophæū exiuit portans crucem eius aduersus mortis tyrannidē. Et sicut victores, ita & ipse in humerū portauit victoriæ notam, id est, signū, & sua mente hoc agebant Iudæi. Hæc ille: Cuius principatus super humerū eius. Et: Dabo clauē domus Dauid super humerū eius: *Exiuit in eū, qui dicitur Caluariæ locum* Secundum Papiam sic dictus est quia in eo damnati capite truncabantur. Caluaria enim dicitur ab ossibus caluis, dicta secundum defectionem secundum Isidorum. Dicitur enim os capitis à carne nudatum. Et vt ait Aug. Ibat in locum, vbi erat crucifigendus, portans crucem suam Grande spectaculum: sed si spectat
D impietas, grande ludibrium: si pietas, grande mysteriū, si spectet impietas, grande ignominiæ documentū. Et ibi de hoc. Et in Glossa pro parte. Vt enim ait Chrys. Quidam aiunt illic esse Adam & mortuum, & sepultū: *Vbi crucifixerunt eum.* Et in hoc genere mortis ignominiositas & grauitas. vt dictū est supra: *Et alios duos,* scil. latrones, vt impleretur illud: Cum iniquis reputatus est. Et ex his duobus saluatus est vnus, quod non parū contulit ad gloriam Christi: Nam latronem in cruce transmutare, & in paradisum inducere, non fuit minus quam petras concutere, ait Chrys. Sed quæritur de hoc quod ait: quod Christus exiuit baiulans crucem suam, dicitur: Cum ducerent eum apprehenderunt Simonem, & imposuerunt illi crucem. Et ad hoc respondet, quod primò portauit Christus crucē, secundo Simon portauit eam, & Simone portante crucem, seque-
E batur eum turba multa mulierum quæ plangebāt prout dicitur. Et patet hic mysterium, quod Christus fuit crucifixus in medio duorum latronū, per quos figurantur duo populi: Omnes enim peccauerunt, & egēt gratia Dei. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Et pro his saluandis Christus est passus, ad cuius dexteram erant prædestinati, & saluandi: ad sinistram vero damnandi. Et nota quod Christus legitur semper esse in medio, quia ipse est veritas, & semper in rectitudine ipse enim fuit in medio animalium: Posuit eum in præsepio. Vnde: In medio duorum animalium, secundum aliam literam. Et hoc vt doceret nos imitari suam paupertatem. Item legitur, quod fuit in medio do-

[Margin: *83. in Ioan. post med. tom. 3.* — *Aug. tract. 116. in Ioan. vers. fin. to. 9.* — *Chrys. hom. 83. in Ioan. ante medium tom. 3.* — *Mat. 27. a* — *Luc. 23. b* — *11. quæst. 3. quatuor modis.* — *Chrys. hom. 84. in Ioan. propè finem tom. 3.* — *Gen. 22. b* — *Isa. 9. a* — *Isa. 22. d* — *Isid. etym. lib. 11. c. 1.* — *Aug. tract. 117. in Ioan. Ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med.* — *Luc. 23. a* — *Isa. 53. a* — *Chrys. ibid. post pauca.* — *Luc. 23. b* — *Luc. 23. a* — *Rom. 3. c* — *Luc. 1. a* — *Abac. 3. d* — *Ex inter-*]

ctorum

[prouer. 72. Luc. 2. e] ctorum, audiens, & interrogans, vt doceret nos appetere suam sapientiam, & veritatẽ. Item legitur, quod fuit medius discipulorũ illorum, quibus loquebatur, supra: [Ioan. 1. d] Medius vestrum stetit, quem vos nescitis, vt doceret nos imitari suam humilitatem. Item legitur, quod est in medio semper congregatorum in nomine suo: Vbi duo vel tres erunt congregati, ibi ero in medio eorum, vt [Mat. 8. e] doceret nos imitari suam charitatẽ. Item legitur, quod [Ioan. 20. e] stetit in medio discipulorũ annuntians eis pacem, & se ostendens eis ad eorum cõsolationem, vt doceat nos imitari suam beneficam largitatem, & pacificam conuersationẽ. Item legitur quod fuit passus in medio latronum, docens nos imitari suæ patientiæ longanimitatem. Item legitur, quod erit in medio iudicandorum [Mat. 25. n] positurus agnos a dextris, & hædos a sinistris: docens nos imitari suam iustitiã, & veritatem. De ipso enim [Eccl. 10. e] dicitur. In medio fratrum rector illorum in honore. Ad imitationem ergo illius in medio semper simus, id est, [Ber. de consid. lib. 2. post medium & cp. 8. d] in virtute. Vt enim ait Bernardus Tene medium, si nõ vis perdere modum, locus medius tutus est: Medium enim sedes modi est. Et ibi bene de hoc: Iechonias in medio. Ibi Andreas: Principantium solet esse locus medius, secundum illud Poetę:

Et celsus medio est aspectus in agmine Cæsar.

Et sequitur illa pars in qua dignitatis filij Dei descriptio, & tituli triumphalis eiusdem. Et ibi tria. Primo, ipsa descriptio. Secundo, Iudæorũ dissuasio, ibi: *Dicebat.* Tertio, Pilati responsio, ibi: *Respondit Pilatus.* Ait ergo: [Aug. tract. 117. in Ioan. post med. tom. 9.] *Scripsit autem titulum Pilatus.* Vt enim ait Augusti. Hoc fuit per vim diuinæ operationis, nam occulta vox quędam Pilato, & si dici potest, clamoso silentio personabat. [Ibidem.] Et ideo exclamat August. O ineffabilem vim diuinæ operationis! etiam in cordibus ignorantium, &c. *Et posuit super crucem.* De scriptura istius tituli, & de [Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.] ligno crucis, Magister in historiis multum. Et decẽs fuit quod ita scriberetur, prout ait Chrysost. Tres enim erant cruces vt ergo non ignoraretur Domini crux, à titulo manifesta omnibus facta est, quia cruces latronũ non habebant titulos. Et hoc fuit ad ostendendam Iudæorum turpem occasionẽ, & quod inuidebant Christo [Ibidem.] crucifixo. Vt ait idem Chrys. Et hoc lędebat eos. Ideò sequitur: *Hunc ergo titulum legerunt*, quia erat scriptus tribus linguis, quæ eminebant, prout dicitur in [Aug. tract. 117. in Ioan. post medium tom. 9.] Glossa. Et ideò ab Augustino: Iudæi eminebant in lege Dei, & sic in sanctimonia. Græci in sapientia, Latini siue Romani in potentia. Et ideò: *Dicebant Pontifices: Noli scribere Rex Iudæorum.* Ne notaretur excellentia, sed à parte Christi petulantia siue crimen petulantiæ, [Chrys. hom. 84. in Ioan. tom. 3. Aug. tract. 117. in Ioan. post med. tom. 9. Ibidem.] ait Chrysost. Et de hoc August. Si corrumpi non potest, quod dicit Pilatus; minus potest corrumpi, quod dicit veritas, scil. quod ipse erat Rex, non solum Iudæorum, sed omnium, supra proximo: In hoc natus sum, sc. quod sum Rex. Sed quæritur, ex quo scripsit Pilatus, per vim diuinæ operationis, vt dictum est ab Augustino, cum ipse esset Rex omnium, tam Iudæorum, quam gentium, videtur quod sic debuisset scribi ad istud respondendum [Ibidem. Psal. 2. b Rom. 2. e] secundum August. quod ipse erat Rex omnium gentium, in Psalmo: Postula à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Et hic dicuntur Iudæi, quorum circumcisio cordis in spiritu non in litera. Et subditur constantia Pilati: *Dixit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* Quasi diceret, quod scripsi velociter, scripsi indelebiliter: Nõ enim Pilatus est cõuersus, sed in priori mẽte [Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. tom. 3.] stetit. ait Chrysost. Vbi enim fuit scriptus titulus, Magister in historiis quod crux non habebat super lignum transuersum aliquod habens formam Thau. Sed Pilatus superposuit cauillam, & tabulam affixam ei. & in tabula erat titulus. Et ibi de diuersis linguis, quæ dicuntur esse in cruce, & de aliis, quæ possunt adduci hic, & de isto titulo in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua narratur militum cupido, siue cupiditas: *Milites autem acceperunt vestimenta, &c. Et fecerũt quatuor partes.* Et secundum hoc patet, quod fuerunt [Aug. tract.] quatuor milites secundum August. *Et similiter acceperunt tunicam*, sicut continuat Aug. vt de cęteris vesti- [A] mentis nullam miserunt sortem, sed de tunica, quã simul [118. in Ioan. ante med. tom. 9.] acceperunt, sed non simul diuiserunt, ait Aug. Et in hoc completa est prophetia ait Chrysost. in Psalmo: [Ibidem. Ibidem.] Super vestem meam miserunt sortem. De nullo autem [Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.] aliorum, vel vestimentis eorum fuit hoc scriptum, vt videas prophetias completas, ait ibidem Chrysost. Et quasi reddens rationem, quare non diuiserunt tunicã, [Psal. 21. e] subdit: *Erat autem tunica inconsutilis.* Et de hoc in historiis [Chrys. ibid. Ibidem.] Magister, quod erat reticulato opere facta, &c. Inconsutilis ergo non acu consuta, sed sic contexta. Et de hac Chrysost vbi supra. Quod quidam allegoriam per id ostendi aiunt, quoniam non simpliciter homo erat, qui crucifixus est, sed & de hoc diuinitatem habebat. Quidam vero ipsam speciem tunicæ, aiũt Euangelistam historicè designare, quia in Palæstina duos pan- [B] nos committentes, id est, vnientes, ita substraxerũt indumenta. Ostendens autem Ioannes, quoniam talis erat tunica ex his, quę desuper subtexta, sic ait. Hoc autem mihi videtur dicere ænigmatice, insinuans vtilitatem vestimentorum: & quoniam quemadmodũ in aliis vniuersis, ita & in stola paruum dedit nobis schema, id est figuram. Hæc Chrys. Secundũ ipsum ergo tunica erat de vili genere vestimenti Palęstinæ. Et per hoc patet falsitas opinionis eorum, qui dicunt, quod fuit de serico: falsitas patet, quia si fuisset de serico, non imposuissent ei chlamydem de serico pro illusione. Item si fuisset magni pretij, non fuissent sortiti de ea, sed venditioni exposuissent, & ideò pretium diuisissent. Ideo sequitur: *Dixerunt: non scindamus eam, vt scriptura impleretur.* [C] In Psalmo: Partiti sunt vestimenta mea, aliæ scilicet à [Psal. 21. e] tunica: *Et super vestem meam*, id est, tunicam: *Miserunt sortem.* Et ad exaggerandum subdit: *Et milites quidem hoc fecerunt.* Sicut enim creditur stipendiarij erant: Vnde Chrys. supra: Gratia pecuniarum omnia audebant, [Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.] & ideò super vile vestimentum sortiti sunt. Mysteriũ autem huius patet ab Augustino, & est pro parte in [Aug. tract. 118. in Ioan. post med. tom. 9.] Glossa: Quadripartita vestis Christi fuit figura Ecclesiæ quæ consistit in quatuor partibus mundi. Vnde & credentes sunt vestimentum Christi, vt ait Gregorius [Gregor. Mor. lib. 32. c. 7. ante med.] exponẽs illud: Speciosis induere vestibus. Et exponẽs illud eiusdem Scidit vestimenta sua Hæc vestimenta mali scindunt, sed tamen tunicam, id est, ipsam charita- [D] tem, quę supereminet, quia est altior via: Nemo malus [Iob 40. a] potest scindere: ipsa enim est inconsutilis, ne aliquando [Greg. Mor. lib. 2. cap. 22. & 27.] dissuatur. Et ad vnum peruenit, quia omnes in vnum colligit, ait Augustin. Super omnia habere charitatem, [Iob. 1. d] quod est vinculũ perfectionis Vt enim ait Gregorius. [1. Cor. 13. e Coloss. 3. e] Charitas est vestis nuptialis, & hæc manet indiuisa in [Gregor. in Euang. ho. 38. ante med.] Ecclesia, supra: Vt sint cõsummati in vnum Et ibi bene de hoc: Solliciti seruate vnitatẽ Spiritus in vinculo pa- [Ioan 17. b Eph. 4. a] cis. Et hęc est inconsutilis, quia non opere humano, sed diuino contexta. Ipsa enim texitur ex duobus præce- [Greg. ibid. post pauca.] ptis, scil. dilectione Dei, & proximi, vt ait Gregorius, vt dilectio Dei sit ad modum staminis, & dilectio pro- [Exo. 39. b] ximi ad modũ subtegminis: Fecerunt tunicas byssinas [Iob 2. d Pro. vlt. a] opere textili. In figura: Anna vxor eius ibat quotidie ad opus textrinũ: Stragulatã vestem fecit sibi. Sed quæ- [E] ritur de hoc, quod ait: *Milites hoc fecerunt*, sc. crucifixerunt, & vestimenta diuiserunt, Ergo plus fuit eis imputandum de morte Christi, quam Iudæis. Et ad istud respondet Aug quod milites crucifixerunt, sed si voluntates, si insidias, si opera, si traditionem, si extorquentes clamores Iudæorum cogitemus, ipsi magis crucifixe- [Aug. tract. 118. in Ioan. ante med. tom. 9.] rũt Iesum Hæc Aug. Milites ergo peccauerunt opere, illi Iudæi modis dictis. De vestimentis autẽ Christi alij Euangelistæ breuius loquuntur, quam Ioannes, ait [Ibidem. ante med.] August. De mysterio autem partium crucis in nobis [Ibidem. post med.] August. bene, quod crux fuit lata in ligno transuerso, & signat bona opera: in latitudine charitas. Longitudo signat perseuerentiã vsq, in finẽ. Altitudo in cacumine rectam intentionem, quod omnia debent fieri propter altitudinẽ pręmiorum. Profundum verũ signat gratiam Dei, ex qua vniuersa procedunt. Signat autem

crux

crux, quod ait: Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt. Eius autem signum debet imprimi frontibus A credentium contra malos Spiritus. Vnde & in celebratione Sacramentorum hoc signum imprimitur, quia ab ipso in nobis omne bonum. Hæc Aug. Nolite nocere terræ, &c. Et sequitur: Quoad vsq; signemus seruos Dei nostri. Et sequitur illa pars, in qua astantium cruci descriptio, & eorum eruditio, ac consolatio. Et ibi tria. Primò adstantium descriptio. Secundò, beatæ matris, ac dilecti discipuli admonitio, siue consolatio, ibi: *Cum vidisset ergo.* Tertiò, admonitionis executio, ibi: *Et ex illa hora.* Ait ergo: *Stabat iuxta crucem Iesu mater eius,* vt adimpleretur illud: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius: *Et soror matris eius Maria Cleophæ,* scil. filia Cleophæ, quæ fuit mater Iacobi: Fuit autem alia soror eius Maria Salome, quæ fuit mater Simonis & Iudę. Maria ergo Cleophæ, quæ fuit filia illius, vt ait Glossa: B *Et Maria Magdalene,* de supra. Et hæ sanctæ mulieres Christo adhæserunt in cruce, nec terroribus, minis, nec timoribus recesserunt. Et de hoc in figura. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. Per carnem quæ est exterior, signantur discipuli, & alij credentes: per os, quod interius est, signantur beata mater Dei, & istæ sanctæ mulieres intimius Christo adhærentes, & immediatius. Et beata mater immediatius omnibus, & firmius: ipsa enim erat innixa super dilectum suum. Et ideo maiori dolore perfusa. Secundum Augustinum enim omnes affectiones radicantur in amore. Et quia suus amor ad filium fuit incomparabilis amori aliorum, ideo dolor quasi incomparabilis. Vnde Damascenus, Colores quos effugit pariens, hoc sustinuit tempore passionis. Si enim beata Felicitas fuit C plusquam martyr propter mortes filiorum, vt ait Greg. Multò magis beata mater Dei. Ideo dicitur: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, id est, tribulatio, qua anima materna vulnerata est doloris affectu, ait Aug. Dolores ergo, quos filius in corpore sustinebat, quasi viui infundebantur in pium cor maternum. Et ideo merito prius filius dilectum discipulum commisit ei pro filio licet non esset talis, & tantus. Ideo subdit secundo: *Cum vidisset matrem,* sic stantem: *Et discipulum quem diligebat,* sc. cæteris familiarius, supra; *Dicit matri sua,* prout dicitur à sexu. Vt enim Aug. More scripturarum à sexu ponit. Et Gregor. Mulier dicitur pro sexu, vel infirmitate: *Ecce filius suus,* scil. pro filio tibi successurus est, & etiam filius imitatiue, quia purus in sacra virginitate, & etiam filius adoptione, & filius obsequiali honorificatione: *Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua,* id D est, vt mater tibi honoranda, & æstimanda. Et de hoc Chysost. vbi supra: hic multam dilectionem monstrat discipulo. Vnde quærit Chrysost. Cuius gratia nihil aliud ei loquitur, neque consolatur eum tristantem, cum tamen esset tempus horum? Et ad hoc respondet, quod non parum erat eum honorari tali honore, & cum matre confessionis accipera mercedem. Hæc ille. Magna ergo erat illi consolatio, tali honore dignificari. Sed quæritur, qualiter hoc ait, hic commendans matrem discipulo, supra: quasi repellens suam petitionem, ait: Quid mihi, & tibi mulier? Et ad istud respõdet Aug. quod tunc diuina facturus, non diuinitatis, sed infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc humana patiens eam, ex qua factus fuerat homo, affectu E commendabat humano. Et ibi bene de hoc. Supra idem Item videtur, quod fecerit contra suam doctrinam. Ait enim: Qui non odit patrem & matrem, nõ potest meus esse discipulus. Ergo prohibuit habere curam de matre & ita nec ipse debuit habere. Et ad istud respondendũ secundum Greg super illud, quod illud est intelligendũ de odio quo impediuntur in parentibus affectus inordinati, & de illis qui impediunt affectionem ad Deum siue progressum spiritualem, vt patet ibi à Greg. & ab August. qui bene de hoc: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Ita quod sit accusatiuus pluralis numeri, secundum August. Vnde ait: Suscepit eam in sua,

Gal. 5. e
Apoc. 7. d
Ibidem.
Luc. 2. b
Ioan. 13. c
Ioan. 12. a
Iob 19. e
Cant. 7. d
Aug. de Ciuit. Dei lib. 14. cap. 9. tom 5.
Damasc. ortho fid. lib. 4. cap 15. propè finem
Gregor. in Euang. ho. 3. antè med.
Luc. 2. a
Aug. ep. 59. ad Paulin. post. med. tom. 2.
Ioan. 13. a
Aug. contra Faust lib. 11. cap. 3. & de fide contra Maniæ. cap. 22. tom. 6.
Greg. Mor. lib. 11. c. 26. ante med.
Chrys. homil. 84. in Ioan. ante med. to. 3.
Ibidem.
Ioan. 2. d
Aug. tract. 119. in Ioan. Ante med. tom. 9.
Ibid. tract. 8. ante med.
Luc. 14. b
Greger. in Euãg. ho. 37. ante med.
Aug. ep. 38. ad Latum ante med. to. 2.
Id. tract. 119. in Ioan.

non prædia, quæ nulla propriè possidebat, sed officia A quæ propria dispensatione exequenda curabat. Hæc ille. Et per hoc patet solutio obiectionis, secũdum Aug. qua posset obiici ex quo erat Ioannes de illa societate, in qua nullus dicebat aliquid suum, qualiter dicitur hic quod accepit eam in sua? Et patet ex dictis ratio. Secundum vero Chrysost. accepit eam in suam, siue in propriam, scil. matrem, vel in propriam procurationem, vel curam. Et patet hic secundum Chrysost. superabundãtia virtutis Iesu Christi. Quamvis enim antequam crucifigeretur, videretur sudans agoniam patiens: hic autem nihil anxium ostendit, nam illic naturæ imbecillitas, hic vero virtutis abundantia demonstrata est, ait Chrysost. vbi supra. Item patet hic Saluatoris honorificentia & beneuolentia, & diligens cura circa matrem. Vnde August. Moralis hic insinuatus locus, facit B quod faciendum admonet, & exemplo suo suos instituit præceptor bonus, vt a filiis piis impendatur cura parentibus. Hæc ille. Et quasi idem Chrysost. Item patet hic priuilegialis dignitas, & honorificentia beati Ioannis, vt dictum est à Chrysostomo. Sed quæritur, cum essent aliæ Mariæ astantes, & desolatæ, quare non eas commendauit discipulo: videtur quod cum esset pater misericordiarum, debuisset commendasse. Ad istud respondet Chrysost. quod de cena erat plus præbere matribus. Item ad conuincandos hæreticos, dicentes, quod non oportet nosse genitores. Item ad obtruendam inuerecundiam Marcionis, scil. hæretici, dicentis non eum esse genitum ex Maria: quia si non esset genitus secũdum carnem, neque eam habuit matrem, cuius gratia tantam facit circa eam solam prouidentiã, & non circa alias mulieres, vt ait Chrysost. vbi supra. C Et de hoc quidam expositor bene. Discipulus, qui in cœna Dominica ceruical sibi in pectore magistri optauerat, ecce iterum alio priuilegio honoratur: Et post illud inclinatorium, in quo viderat: In principio erat verbum, officina illa, in qua verbum caro factum est, diligenter à filio commendata est. Petro commendatur Ecclesia, illi Maria: illi tumultuosa negotia, huic quieta: illi atria, vestibulũ, & altare sanguinũ, huic altare incensi, & sancta sanctorũ. Et sequitur: Quadrigã, qua currẽdũ ad patriã intueor, vt per matrẽ ad filiũ, & per filiũ attingamus ad patrem. Et in hoc ferculo, quod nos ab hoc sæculo euehit, tu beate Ioannes sis columna argentea, mater ascensus purpureus, filius media charitas & reclinatorium aureum, visio patris in decore suo: Ferculum fecit sibi Rex Salomon, &c. Et sequitur illa pars, D in qua de consummatione passionis filij Dei ibi: *Postea sciens Iesus.* Et illa in tres. Primo, de consummatione quoad testimonium scripturarum. Secundò, quantum ad factum esse ipsius passionis. ibi: *Et inclinato capite.* Tertiò, quantum ad effectum, ibi: *Iudæi quoque.* Ait ergo: *Sciens Iesus, quoniam omnia consummata sunt,* sc. quantũ ad ea, quæ sunt scripta de filio hominis: *Vt consummaretur scriptura,* illius Psalmi: Potauerunt me aceto: *Dicit: Sitio.* Vt enim ait Chrysost. quoniam nihil deficit dispensationi, volebat ostendere, quoniam in potestate eius erat mori, sic ait prophetiam implens. Vnde quærit Augustin. Quia potest disponere illa quę fecit? Et quasi respondens ait: Homo namque apparebat, qui Deus latebat, patiebatur hæc omnia, quia apparebat, & idem ipse disponebat hæc omnia, qui latebat. E Hæc ille: *Vas ergò erat positum aceto plenum: illi autem spõgiam plenam obtulerunt.* Vt enim dicitur in Glos. Spongia est canna infirma, ignibus apta, & dicitur à spuma. Matthæus verò ait, quod obtulerunt ei de arundine. Et hic patet Iudæorum crudelitas, quod neq; in his, quæ videbantur, facti sunt mansueti, sed sæuiebant magis, & spongiam aceti, & hyssopum offerentes, sicut condemnatis, Chrysost. Insinuans per hoc, quod talis potus dabatur condemnatis, vt forte citius morerentur: Vel hoc fuit consuetudinis, & de hoc nihil in historiis: *Cum ergo accepisset acetum,* ad prophetiæ consummationem *Dixit: Consummatum est.* Vt enim ait Aug quia ni-

Id. ea med. tom. 9.
Ibid. paulò ante.
Chrys. hom. 84 in Ioan. ante med. tom. 3.
Ibidem
Luc. 23. a
Chrys. ibid.
Aug. tract. 119. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.
Priuilegialis dignitas beati Ioannis.
Ibid.
Ibid.
Marcionis hæretici inuerecundia obstructa.
Ibid.
Ioan. 1. a
Cant. 3. e
Psal. 68. e
Chrys. hom. 84. in Ioan ante med. to 3.
Aug. tract. 119. in Ioan post med. to. 9.
Mar. 15. e
Mat. 27. b
Chrys. ho. 84 in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 119 in Ioan. prope finem tom 9.

hil remanserat, quod antequam moreretur, adhuc scire oportet: vna enim oblatione consummauit: Consummator sermonum ipse est. Secundum Aug. Iudæi erant acetum degenerantes à vino Patriarcharum, & Prophetarum: Vinea Domini Sabaoth: domus Israel est: Expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruscas. Iudæi, inquam, habentes cor velut spongiam cauernosis quodammodo, atque tortuosis latibulis fraudulentū. Per hyssopum quæ est herba humilis, & pectus purgat, humilitas Christi signatur. Per arundinē vero signatur scriptura, quæ arundine scribitur. Christus ergo accepit acetum, signans se mori pro credentibus ex Iudæis, traiiciendis in corpus suum, & humilitatē suam imitantibus, & scripturæ credentibus. Ideò ait Petro: cum descenderet linteum, in quo erant quadrupedia, &c. Occide, manduca, id est, à vita iniquitatis interfice, & in corpos Ecclesiæ traiice, sicut exponit Greg. Vel per acetum amaritudo passionis signatur: dicitur enim acetū, quasi acutum, ait Papias: & est fortis exsiccationis, & prohibet effusionca materiarum ad interiora, & cōfert morsui venenatorum, secundū Auicennā: talis est passio Christi. Significans ergo se gustare amaritudinem passionis, accipit acetum: Intingit buccellam in aceto, id est, meditationem in memoriam passionis Christi. Vnde est acetum peruersitatis, & malitiosę amaritudinis: Acetū in nitro, qui cantat carmina corde pessimo. Super quod Greg. Acetum si in nitro mittitur, feruescit nitrum protinus & ebullit, sic peruersa mens cum accusatur: Sicut acetū dentibus, & fumos oculis. &c. Et est acetum amaritudinis passionis, vt dictum est. Per hyssopum, quæ est herba humilis, & habet vim ad saxa penetrāda, vt patet ab Aug. humilitas, Christi signatur. Et sequitur illa pars, in qua consummatio passionia in facto esse, ibi: *Et inclinato capite, tradidit spiritum.* Quæritur cum in morientibus prius fiat emissio spiritus, siue expiratio, & deinde inclinatio capitis, siue demissio, qualiter ordinat hic è contrario? Et ad istud respondet Chrys. quod ita est nobis, quod post expiratū inclinamus caput, è contrario in Christo: per quæ omnia indicauit Euangelista, quod ipse Dominus omniū habens potestatem ponendi animam, & non ponendi, supra. Et per hoc patet, quod nō erat caput affixū cruci, vt ait Chrysost. Clamans voce magna emisit spiritum. Clamans: Pater in manus tuas commendo spiritū meū. Et per hoc patent verba Christi in cruce: Cum clamore valido, &c. Primum fuit oratio pro crucifixoribus, dicens: *Pater ignosce illis.* Secundum, in promissione facta latroni. Tertiò, locutus est in recōmendatione matris, & ibi locutus est duo verba. Quarto, locutus est dicendo hic: *Vt quid me dereliquisti?* Et hoc cum clamore valido ostendens vehementiam passionis. Quintò, locutus est dicendo: *Sitio.* Sexto, quando ait: *Consummatū est.* Septimò, quando ait: *In manus tuas commendo spiritū meum.* Hic antē omittuntur signa diuinæ passionis, quæ alij Euangelistæ narrant: sicut quod velū templi fuit scissū, & quod tenebræ factæ sunt super terrā De dicto vero Dionysij, quod Deus naturę patiebatur, cum philosophi Athenis inquisissent, Magister in historiis. In Euangelio Nazaræorum legitur superliminare templi fuisse factum, & auditas fuisse voces in aere: Transeamus ex his sedibus. Et patet hic diuturna, & perseuerās obedientia Christi, quod inclinato capite tradidit Spiritum: Factus obediens vsq; ad mortem. Et in hoc similiter humilitas eiusdem deuotatur. Et sequitur illa pars, in qua consummatio passionis in effectu, quę fuit in apertione lateris, ex quo fluxit aqua, & sanguis. Et ibi tria. Primò, à Iudæis petitio depositionis eorum, qui erant crucifixi, & latronum crurifragium. Secundò, lateris Christi apertio, ibi: *Ad Iesum cum venissent.* Tertiò, eorum quæ facta sunt testificatio, ibi: *Et qui vidit.* Ait ergò: *Iudæi ergo, quoniam parasceue erat*, vt ait Chrysostomus Iudæi camelum transglutiebant, de die scilicet festo diligenter ratiocinantur, & non de morte Christi, quem crucifixerant: *Quia parasceue erat*, scilicet dies præparationis respectu sabbati sequentis: in quo sabbato erat duplex festiuitas, scilicet azymorum, & sabbati. Propter quod erat hic: *Erat magnus dies Sabbati, &c.* ne ergo esset prophanatio diei festi apud eos, in quo die multi conueniebāt *Vt non remanerent in cruce corpora*, quia: Maledictus qui pendet in ligno, & non contaminabis terrā tuam: *Rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura.* Et sic citò morerētur, ne horrore dies festus fœdaretur, vt ait Aug. Et Magister in historiis: *Venerunt ergo milites.* Et sic fecerunt illis, qui fuerunt cum Christo crucifixi, vt mortui de ligno deponerentur. Et sequitur secunda particula: *Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum.* Ipse enim habuit potestatem ponendi animā, & fuit mortuus, quando voluit. Vnde August. Quis ita vestem ponit quādo voluerit, sicut se carne exuit quā voluit? *Non fregerunt eius crura.* Vnde Chrysost. Vides qualiter validū quid est veritas: per quæ illi student facere ignominiā Christo, per hæc prophetia completur: quæ perniciosa mente agebant, hæc veritati deseruiebant, vel decertabant. Hæc illi: *Vnus tamē militum latus eius aperuit.* Vt ait Chrysost. Milites largientes Iudæis honores, & ea quæ placebant eis, mortuo corpori cōnicientes hoc fecerunt. Sed quæritur de modo loquēdi, quem ait: *Aperuit*, & non vulnerauit? Et ad istud respondet Aug. Vigilanti verbo vsus est, vt non diceret: Latus eius percussit, aut vulnerauit, sed aperuit, vt illic quodam modo ostiū vitæ panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ manauerunt, Et de hoc in Glossa. Et hoc prænuntiabat ostium arcæ, & quod mulier facta est de latere viri dormientis, vt ait Augustinus qui exclamans ait: O mors! vnde mortui reuiuiscunt: quid isto sanguine mundius? quid isto vulnere salubrius? Et de hoc similiter Chrysost. Ex vtrisque his Ecclesia constituta est: per aquam quidē regenerati: per sanguinē vero, & carnē nutriti. sc. Christiani. Et sequitur: Principiū illic suscipiunt mysteria, vt cum accesseris horribili calici, scil. propter honorem. vt ab ipsa bibens costa id est, calice, ita accedas. Hæc ille. Patet ergo ex dictis, quod illud sacrum vulnus fuit principiū fontale, vita, & ostium: Lauit enim nos in sanguine suo. Et aqua exiuit in mysterium regenerationis. Supra: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, &c. Ideo in figura: Erit fons patens domui Dauid, &c. Item patet, quod multos riuos sanguinis effudit Christus: scil. in circumcisione, in flagellatione: in sanguineo sudore, in coronatione, spinea corona etiam in lacrymatione, quę fuit originaliter sanguis, prout ait Aug. quod lacrymæ quasi vulnerati cordis sanguis est sacrificium, sc. quod sacrificamus: In foraminibus. Ibi Bernardus de hoc: Quid tam efficax ad curanda conscientiæ vulnera, nec non ad purgandā mentis aciem, quā Christi vulnerum mundatio? Et ibi multum de hoc Et idem: Vult benignus dux deuoti militis vultū, & oculos in sua sustollā vulnera, vt illius ex hoc animum erigat, & exemplo sui reddat ad tolerādum fortiorē. Et ibi bene de hoc. Vnde & mysteriū patet hic: Anima enim fidelis debet lancea, id est acumine subtilis meditationis, contēplationis suū latus, id est, cordis latitudinem aperire. Vnde & amor dicitur acutus, siue acutum quid, quia penetrat, Hugo ibi ait. Vnde in Canticis: Vulnerasti cor meū vno oculorum tuorum, scil. inspirata à te meditatione, Et tunc debet exire sanguis cōpassionis, & aqua lacrymationis tam pro peccatis propriis, quam alienis. Vnde Ioh: Cōpatiebatur anima mea pauperi. Et idem: Flebam super eum, qui afflictus erat. Et ibi Gregorius, quod mediator Dei, & hominum formam dedit, qui cum posset nobis etiam non moriendo succurrere, subuenire tamē moriendo hominibus voluit, quia nos videlicet minus amasset, nisi vulnera nostra suscepisset. Et ibi bene de compassione cordis, qua debet quis compari proximo. Per lacrymas autē sacrificatur sanguis cordis, ait Aug. Dedit quasi torrentem lacrymas. Et sequitur dictorum testificatio, ibi: *Et qui vidit*, scilicet Ioannes: *Te-*

stimonium

Marginal notes (left): *Hebr. 10. a* / *Eccl. 43. f* / *Isa. 5. b* / *Aug. tract. 119. in Ioan. post medium tom. 9.* / *Act. 10. b* / *Greg. Mor. lib. 12. c. 15. ante med.* / *Iuliernna lib. 2. de medicina.* / *Ruth. 2. a* / Acetum multiplex. / *Prou. 25. c* / *Gregor. in Ezec. li. 1 ho 9. post med.* / *Prou. 10. c* / *August. de doct. Christ. lib. 2. c. 16. tom. 3.* / *Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.* / *Ioan. 10. c* / *Mat. 27. f* / *Luc. 23. f* / *Hebr. 5. b* / *Ibidem.* / *Luc. 23. f* / Dictum Dionysij / *Phil. 2. b* / *Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. to. 3.* / *Mat. 23. d*

Marginal notes (right): A / B / C / D / E / *Deu. 21. d* / *Aug. tract. 120. in Ioan. propè princ. tom. 9.* / *Ibid. hom. 119. propè finem.* / *Chrys. hom. 84. in Ioan. paulo ante med. tom. 3.* / *Ibidem.* / *Aug. tract. 120. in Ioan. non longe à princ. to. 9.* / *Gen. 7. c* / *Gen. 2. d* / *Aug. ibid. post aliqua.* / *Chrys. hom. 84. in Ioan. paulo ante med. tom. 3.* / *Ibidem.* / *Apoc. 1. b* / *Ioan. 3. a* / *Zac. 13. a* / *Cant. 5. d* / *Ber. in Cant. ser. 62. post med.* / *Ib. ser. 61. post med.* / *Hug. in Angeli. Hier. cap. 6 lib. 6.* / *Cant. 4. c* / *Iob 30. d* / *Ibidem.* / *Greg. Mor. lib. 20. c. 26. ante med.* / *Aug. confess. lib. 5. cap. 7. post medium tom. 1.*

[Thre. 2. f; Chrys. hom. 84. in Ioan. paulo ante med. to. 3.] *stimonium perhibet, & verum est testimonium eius.* Vt enim ait Chrysost. Non ait:ab aliis audiui, sed ipse præsens vidi: *Et ille scit, quia vera dicit.* Vt enim ait Chrys. Conuitium fiens, scil. Christo, enarrat, non mirabile signum ne esset sermo suspectus: *Vt & vos credatis.* Non ait sciatis, quia vt ait Aug. [Ibidem.] Ille scit, qui vidit, cuius credat testimonio, qui non vidit: nam quid est aliud credere, quam fidem accommodare? Hæc ille. Sed quæritur, cum dicat Saluator, supra: [Ioan. 5. e; Prou. 27. a] Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Item: Laudet te alienus, & non os suum. Ergn non debuisset commendasse testimonium suum Et ad istud respondendum est, vt dictum est supra, quia scribunt in sacra scriptura, quia impulsu Spiritus sancti agitantur, vt de se, sicut de aliis proferant testimonium, ait Greg. Est ergo proferre testimonium, & commendare ostentatione vanitatis, & tali testimonio non est credendum: B *Facta autem sunt hæc, vt scriptura impleretur.* [Chrys. hom 84. in Ioan. circa med. t. m. 3.] quia vt ait Chrys. supra, quæ illi perniciosè agebant, hæc decertabant, id est, auxiliabantur veritati: *Os non comminuetis ex eo.* Quantum ad primum factū: [Exod. 12. d; Zac 12. f] *Iterum alia scriptura: Videbunt in quem transfixerunt.* [Chrys. ibid.] Secundum aliam translationem, vt ait Chrys. [Apoc. 2. b] Multa cognatio typi, id est, figuræ ad veritatem. Vides quantum studium facit, vt credatur, quòd exprobrabilissimum, & verecundiam ferens, neque aliquid verecundans inspiciat: quæ enim maximè exprobrabilissima videntur esse, hæc fundamenta sunt bonorum nostrorum. Hæc Chrysost. Ideò ait hic: *Vt credatis.* Sed quæritur, qualiter ait: *Videbunt in quem transfixerunt.* Filium Dei scil. in carne, in qua venturus est, ait Glossa: [Apoc 1. b] Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. C Cum ipse sit venturus in summa claritate, quia lucerna ciuitatis supernæ agnus erit Et oculi damnatorum sint obtenebrati: [Apoc. 21. g; Iob. 10. d; Greg. Mor. lib. 9. cap. 38 ante med.] Antequam vadam ad terram miseriæ, & tenebrarum. Super quod Greg Miseria ad dolorem pertinet, tenebræ ad cæcitatem. Et: [Iob. 10. d] Omnes tenebræ in oculis eius. Videtur quod damnati non possent videre eum, cum requiratur proportio visibilis ad videntem. [Ioan. 5. e] Et ad istud respondendum est, vt habitum est supra, quod omne iudicium dedit filio, quia venturus est ad iudicandum in carne, in qua omnes videbunt eum: [Iob. 36. d; Greg. Mor. lib. 27. cap. 3.] Omnes homines vident eum. Ibi Greg Reprobi videbunt eum in iudicio non in forma diuinitatis, sed in humanitate. [August. de Trini. lib. 1. cap. 13. post med. to. 3.] Idem Aug. Etsi adhoc obiiciatur, quòd nulla est proportio: respondendum secundum Gregor. vbi ait: [Greg. Mor. lib. 9. c. 39. ante med.] Ignis infernalis, & ad consolationē non lucet: & tamen vt magis torqueat, ad aliquid D lucet. Ita diuina iustitia dispensante, licet damnati fuerint tenebris obuoluti, videbunt filium Dei in sua humanitate ad pulsionem, & damnationem non ad gaudium, vel exultationem, vt ait August. [August. de Trinitat. lib. 1. cap. 13. post medium. tom. 3.] Quòd vero ait: *Os non comminuetis,* Mysterium est, quod membra Christi solida, quales fuerunt Apostoli non franguntur tribulationibus, nec comminuuntur: [Iob 30. e] Nocte os meum perforatur. [Greg Mor. lib. 20. c. 21.] Ibi: Per ossa fortes in Ecclesiæ sanctæ corpore designantur, qui suo robore membra continent, dum mores infirmantium stabiliter portant. Hæc ille. Et ista ossa licet concutiantur tribulationibus non tamē comminuuntur, ita quod deficiant quia roborati virtute Spiritus sancti: [Thre. 1. d] De excelso misit ignem in ossibus meis: Custodit Dominus omnia ossa eorum. Et sequitur vltima E pars, in qua de Saluatoris sepultura, siue sepelitione, ibi: *Post hæc.* Et ibi tria primò, corporis de cruce depositio, Secundò, depositi corporis cum aromatibus præparatio, ibi: *Venit ergò.* Tertiò, corporis conditi in sepulchro collocatio, ibi. *Erat autem in loco, &c.* Ait ergo: *Post hæc rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia,* [1. Reg. 1. b] quæ est idem quod Rammatha, ciuitas Elianæ, & Annæ: *Eo quòd esset occultum discipulum,* quia Iudæi conspirauerant, vt si quis eum confiteretur, extra synagogam fieret, supra: [Ioan. 9. e] Et iste erat discipulus non ex duodecim, sed ex septuaginta: *Et rogauit Pilatum, vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus.* [Chrys. hom. 84. in Ioan. circa med. tom. 3.] Vt ait Chrysost Existimans extinctum esse furorem Iudæorum accessit, & petiit gratiam. Et de isto: Venit quidam homo diues nomine Ioseph. Sed tunc quæritur,

A qualiter ait Chrysost. quod vnus ex septuaginta, cum constet illos esse pauperes? [Mat. 27. g; Chrys. ibid.; Mar. 15. d] Et ad istud respondendum est, sicut dicitur quòd ipse erat nobilis decurio, id est, de ordine curiæ, postea adiunctus discipulis, fuit expropriatus. Vndè ait hic, quod fuit occultus discipulus. Et de isto legitur in antiqua historia, quod fuit missus in Britanniam maiorem cum aliis, & dicitur esse sepultus in antiquo monasterio, nomine Glastimbriæ, in quo & Arthurus est sepultus. Sequitur nunc secunda particula: *Venit ergò: & tulit corpus Domini.* Multam pretiosam facit conseruationem, ait Chrysost. *Venit autem, & Nicodemus,* [Ioan 3. a] de quo supra, quod venerat in nocte: *Primum.* Ait August. quod nocte primum ad eum venit, postea autem intelligendum venisse sæpè, vt fieret discipulus: [Aug. tract. 120. in Ioan. circa med. tom. 9.] *Ferens mixturam myrrhæ, & aloes.* Vt ait Chrysost. adhuc B vt de homine nudo disponebant, & deinde ferunt pigmenta, quæ maximè sunt apta corpus conseruare, & non concedere subiici corruptioni. [Chrys hom 84. in Ioan. circa med. tom. 3.] Quod nihil magnum de Iesu ipsos existimare arguebat: multam tamen demonstrabant dilectionem Hæc ille: *Acceperunt ergò corpus, & ligauerunt linteis,* id est, pannis de lino mundis: Corpus inuolutum syndone mundo: *Cum aromatibus,* dictis. [Luc. 23. g] Aromata enim Græcè quasi odoramenta dicta ab aere, vel quod in aris ponantur, ait Papias: *Sicut mos est Iudæis sepelire,* scilicet honorificè, non vt condemnatum, sed vt magnum quendam ac mirabilem, ait Chrysost. [Chrys. ibid. post medium. Ibid. paulo ante.] Item quærit idem Chrysost. qualiter nullus ex duodecim accessit, scilicet ad petendum corpus, nec Ioannes, nec Petrus? Et si respondeatur, quod propter Iudæorum timorem dimiserunt, ita posset dici de isto, quod timore eorum C detinebatur, & tamen venit. Et ad hoc respondet: Mihi videtur nobilissimum fuisse Ioseph, quod ex sepulchro constat, & Pilato erat notus, quare impetrauit. Sed ait Augustinus: Non frustra ait: *Sicut mos est Iudæis sepelire.* Sed admonet in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis obseruandum. Secundum hoc ergo, videtur quod corpora mortuorum sunt cum pretiosis aromatibus condienda, & quod pompa exequiarum facienda vbi est talis consuetudo. Cuius contrarium videtur, quia cura fidelium debet esse de anima, & non de mortuo corpore. [Mat. 10. e] Nolite timere eos, qui occidunt corpus: multò minus est timendum de corpore post mortem, &c. [Mat. 8. e] Dimittite mortuos sepelire mortuos suos: Et ad istud respondendum secundum Augustinum, vbi ait: [Aug. de Ciuit. Dei lib. 1. c. 12. to. 5.] Curatio funeris, & sic de aliis, quæ D ibi enumerat, magis sunt solatia viuorum, quam subsidia mortuorum. [Idem de cura pro mor. gerend. cap. 2. post med. tom. 4.] Idem Augustinus, de cura pro mortuis agenda. Et quoniam dicitur: [1. Cor. 15. a] Si Christus non resurrexit, vana est fides nostra Vt certa ergo esset sua resurrectio, decens fuit eum in loco patenti, & honorifico sepeliri, & ab hostibus custodiri, ne esset suspicio de resurrectione, & sic debuit dare exemplum humilitatis, vt tamen veritas fidei confirmaretur in credentibus. Et patet hic mysterium: per ista aromata possunt signari virtutes, cum quibus electi debent transire de hoc mundo & condiri in homine interiore. Per myrrham enim, qua corpora mortua condiuntur, ne à vermibus corrumpantur, secundum Gregorium, carnis mortificatio signatur. [Gregor. in Ezec. lib. 2. hom. 12. post med.] Per Aloem, quo stomachus E dicitur purgari, interioris hominis purificatio designatur: Myrrha, & aloes, &c. [Cant. 4. d] Per centum libras iustitiæ rectitudo. Supra: [Ioan. 12. a] Accepit libram vnguenti, per quam signatur iustitiæ rectitudo, ait Augustinus: [Aug. tract. 50. in Ioan ante med. tom 9.] Emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Et sequitur vltimum: *Erat autem hortus, & in horto monumentum,* vt ait Beda: [Mar. vlt. a] Domus fuit vna rotunda, excisa in rupe, tantæ altitudinis, vt vix homo manu extenta culmen posset attingere, vt dicitur in historiis. Vbi de hoc bene: *In quo nondum quisquam positus erat,* Deo disponente. Vt enim ait Aug. [Aug. tract. 120 in Ioan post med. tom. 9.] Sicut in Mariæ virginis vtero ante illum nemo, post illum nemo conceptus est: ita in hoc monumento nemo antè illum, vel post est sephitus: *Ibi ergò propter parasceuen Iudæorū, quia iuxta erat posuerunt Iesū.* Sed quæritur, ad quid ponit hoc? Et ad istud respondet

Ibid. paulo poſt Chryſ. hom. 84. in Ioan. poſt med. tom. 3.

Auguſt. quòd acceleratam vult intelligi ſepulturam, ne aduceſperaſceret quando iam propter paraſceuen non licebat tale aliqnid facere. Et de hoc Chryſoſt. bene Nona hora facta morte, deinde in medio ad Pilatum accedentibus, & corpus deponentibus, decus erat veſperam aſſumere, ſcilicet eos, in qua non erat fas operari, ſc. ob futurum ſabbatum. Ideò in proximum monumentum poſuerunt eum. Diſpenſatur autem ſc. à Deo in nouum, eum poni, vbi nullus poſitus erat antea, vt non alterius alicuius exiſtimaretur reſurrectio Hæc ille Et ibi bene

Mat. 27. b

de hoc. Hic autem omittuntur. qualiter Iudæi præceperint cuſtodiri ſepulchrum, & de aliis, de quibus narratur. Et poſſet exponi myſterialiter de anima ſancta ſuſcipiente corpus Domini ſacramentaliter, & ſpiritualiter: debet enim eſſe ad modum horti, vt ſit bonis operibus fœcunda plantationibus virtutum, in certa regulari diſciplina clauſa, de quo horto ſupra proximo: *Erat hortus* B *quē introiuit*. Et ibi bene de hoc Item talis anima debet eſſe ſui finis memoratiua Vnde dicitur hic: *Erat ibi monumentum*, quod dicitur eò quòd moneat mentē, ſcil. ad

Eccl. 8. d

memoriam ſuis finis, ſiue mortis: Memorare nouiſſima, & in æternum non peccabis. Quæ memoria debet ſtimulare animam ad ſeipſam innouandam. Ideo dicitur

Rom. 12. e

hic, quòd erat monumentum nouum: Renouamini in nouitate ſenſus veſtri. Talis anima eſt idonea, vt ſuſci-

1. Cor. 11 f

piat corpus Domini, & vt in ea ponatur: Probibet ſe homo, & ſic de pane illo edat, &c.

CAPVT XX.

C

VNa autē ſabbati Maria Magdalene venit mane, &c. Pernarrata ſerie paſſionis filij Dei, hic narratur de ſua reſurrectione, & manifeſtatione, & de his quæ ſpectant ad illa. Et hoc in tres. Primò. narratur ſanctarum mulierum. & diſcipulorum ſollicitudo. Secundò, narratur, ſiue deſcribitur ipſa manifeſtatio, ibi: *Maria autem ſtabat*. Tertio manifeſtationis factæ, & fidei de reſurre-

Diuiſio.

ctione per teſtimonium confirmatio in fine libri: *Hic eſt diſcipulus*. Prima in duas. Primò narratur aduentus mulierum ad monumentum, & ab eis annuntiatio reſurrectionis ipſis diſcipulis Secundo, diſcipulorum concurſus ad videndum, an filius Dei reſurrexiſſet. ibi: *Exiit ergò Petrus* Ait ergo: *Vna autem ſabbati*, quam iam diem dominicam mos Chriſtianus appellat, propter Domini reſurrectionem quam ſolus Matthæus primā ſabbati no- D

Aug tract. 120 in Ioan. poſt med. tom. 9. Chryſ. hom. 84. in Ioan. poſt med. tom. 3. Luc. 17. b Chryſ. ibid.

minauit, ait Auguſtin. *Vna ergò die ſabbati*, id eſt, prima poſt ſabbatum Iudaïcum. Vndè Chryſoſt *Vna ſabbatorum*, hoc eſt, Dominico die. Et ſic: *Vna*, id eſt prima dies ſeptimanæ: Ieiuno bis in ſabbato: *Maria Magdalene venit manè, &c.* Cum adhuc eſſent tenebræ, ait Chryſoſt. Et in hoc notatur ipſius ſedula ſollicitudo, feruida dilectio, & auida appetitio videndi locum reſurrectionis: *Vidit Lapidem reuolutum*, id eſt, eleuatum. ait Chryſoſt. Sed quæritur ad quid fuit lapis reuolutus? quia Dominus potuit exire de ſepulchro illo manente integro, & exire de monumento ipſo clauſo, qui intrauit ad diſcipulos ianuis clauſis, inſta eodem Et ad iſtud reſpondet

Ibidem.

Chryſoſt. Chriſtus reſurrexit, & lapide, & ſignaculis iniacentibus: quia vero oportebat & alios certificari, aperitur monumentum poſt reſurrectionem, & ita res credita eſt. Hæc ille. Ad inductionem ergo fidei reſurrectionis ſic fuit factum: *Cucurrit ergò, & venit ad Simonem*

Ibidem.

Petrum, vt ait Chryſoſt. Omninò circa magiſtrum amicabiliter ſe habens qui ſabbatum tranſiit non ſuſtinuit quieſcere, ſed venit diluculo profundo, à loco mitigationem quā iam inuenire volens, & currit a multo amore. Hæc ille: *Cucurrit, inquam ad Simonē Petrum, & ad alium diſcipulum*, ſc. Ioannem: *Et dixit illis: Tulerunt Dominū*,

Aug. tract. 120. in Ioan. ante med. tom. 9. Chryſ. hom. 84. in Ioan.

vt ait Auguſt. Et eſt in Gloſſa: In Græcis codicibus additur. *Meum*. Et videtur dictum propenſione charitatis, vel famulatus affectu: *Et neſcimus vbi poſuerunt eum*, vt ait Chryſoſtomus: Nondum de reſurrectione nouerat quid manifeſtum, ſed putabat tranſpoſitionem factam

A

eſſe corporis. Sed quæritur, cum dicatur, quòd aliæ Mariæ venerunt cum Magdalena ad monumentum, qualiter ait hic, quòd Maria Magdalena venit ſine aliis. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtin. quia fuit aliis mulieribus dilectione feruentior, ideò non immeritò ſolam veniſſe Ioannes commemorat. Item quæritur de hoc quod ait: *Venit manè*. Qualiter hoc? quia dicitur, quòd veſpere ſabbati venit Maria Magdalene, &c. Non ergò manè Et ad iſtud reſpondendum, quod veſpere venit, id eſt, nocte ſabbati. non ſumitur pro principio noctis, ſed vt ſumitur pro fine. Vnde ſequitur in Matthæo: Qui luceſcit in prima ſabbati, quod non poſſet eſſe, ſi ſumeretur nox, quantum ad ſuum initium. Vndè creditur quòd à veſpere præparauerunt aromata, & diluculo profundo venerunt, quia ſabbatum tranſiit ait Chryſoſtomus. Item quæritur. ait: *Cum adhuc eſſent tenebræ*. Qua-

poſt medium tom 3. Mar. vlt. a Mar. vlt. b Aug. de concord. Euang. lib. 3. cap. 24. poſt med. tom. 4. Mat vlt. f Ibidem.

B

liter hoc? cum dicatur, quod venerunt ad monumentum orto iam ſole Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſt. quod Maria bis venit, ſc. primo cum eſſent tenebræ. & deinde orto ſole Et tunc renuntiauit diſcipulis. Item quæritur conſequenter de hora reſurrectionis: videtur quod media nocte ſurrexit, per figuram illam de Samſone, qui conſurgens media nocte, &c. Quam figuram exponit Greg. de Chriſto reſurgente. Ad contrariū videtur, quod tertia die reſurrexit, quod non poſſet fieri, niſi ſurrexiſſet in diluculo diei tertiæ, ſecundum quod computat Auguſt. horas diurnas, & nocturnas, in quibus fuit Chriſtus in ſepulchro. Primus enim dies ab extrema parte numeratur. Medius autem totus. Tertius vero à prima parte. Et ita per ſynecdochen primus & tertius numerantur. Diluculo ergo ſurrexit Et de hoc Magiſter in

Mar 16. a Auguſt. de concord. Euang. lib. 3 cap. 24. poſt mediū tom. 4. Iudi. 16. a Gregor. in Euang. hom. 21 poſt med. Auguſt. de Trin lib. 4. cap. 6 tom. 3.

C

hiſtoriis. Vndè Chryſoſt. ſic ait, quod diluculo profundo ſurrexit, & ideo loquuntur auctores quaſi diuerſimodè. Quia enim fuit diluculum profundum, reſpiciendo noctem præteritam, dicitur nocte ſurrexiſſe. Et conſiderando diem appropinquantem, diluculo ſurrexiſſe. Et de hoc Magiſter in hiſtoriis multum Myſterium autem patet à Gregorio: Maria enim auctorem omnium, quem carne viderat mortuum, quærebat: & quia minimè inuenit, furatum credidit. Et ideo tenebræ erant. Et ſequitur illa pars. in qua narratur de concurſu diſcipulorum, ad videndum quæ erant eis nuntiata. Et primo narratur de progreſſione eorum ad monumentum. Secundo, de conſideratione eorum, quæ erant in monumento, ibi: *Et vidit linteamina*. Tertiò, diſcipulorum ignorantia. ibi: *Nondum enim ſciebant*. Ait ergo: *Exiuit ergò Petrus, & alius*

Gregor. in Euang. hom. 21. poſt med.

D

diſcipulus Vt ait Chryſoſtomus: Audientes illi, cum multo ſtudio inſiſtunt monumento: *Currebant autem duo ſimul*. Vt ait Auguſtin. Cum dixiſſet. quod venerunt ad monumentum, greſſus eſt Euangeliſta, vt narret, quomodo venerunt: *Et ille alius diſcipulus*. De ſe enim tanquam de alio cuncta narrat. Vt ait Gregorius: Illi præ cęteris cucurrerunt qui præ cęteris amauerunt: *Et venit prior ad monumentum*: *Et vidit linteamina, &c.* quod erat ſignum reſurrectionis, vt ait Chryſoſtomus. Cum enim myrrha ſepultus eſt Chriſtus, quæ non minus plumbo conglutinat corpori linteamina. & ita fuit ſignum, quod non fuit corpus ſublatum furto, ſed quod reſurrexerat: *Venit ergò Simon Petrus, &c Et vidit linteamina, & ſudarium, &c* Sed quæritur. quare erāt ſeparatim poſita. Item

Chryſ. hom. 84. in Ioan. poſt med. tom. 3. Aug. tract. 120. in Ioan. poſt med. tom. 9. Gregor. in Euang. hom. 22. ante med. Chryſ. hom. 84 in Ioan. poſt med. tom 3.

E

quæritur quare ait quod erat ſudario inuolutum. Et ad hoc reſpondet idem Chryſoſt quod ideò hoc ait, vt diſcas. quoniam non erat feſtinantium neque turbatorum hæc res, ſed ſeorſum quidem illa, ſeorſum vero hoc eſſe: inuoluere enim eſt cum diligentia facientis. Et hoc vult Chryſoſtomus concludere, quod hæc erant ſigna, quòd

Ibidem.

Chriſtus reſurrexit, & quod corpus non furto ſublatum hominibus feſtinantibus, & turbatis: Et ideo ait, quod ob hoc reſurrectioni crediderunt: *Tunc ergò introiuit & ille diſcipulus, & vidit*, ſcilicet vacuum ſepulchrum. & credidit Chriſtum non reſurrexiſſe, ſed ſublatum eſſe, vt mulier dixit. Et hoc ideò: *quia nondum ſciebāt ſcripturam, quia oportuerat eū reſurgere*. Sed qualiter hoc? cū ſępe audiſſēt à Chriſto de morte & reſurrectione, qua-

Aug. tract. 120. in Ioan. propè fin. tom. 9. Ibid. tract. 121. prope princ. Chryſ. hom. 85. in Ioan. circa princ. tom. 3. Ibid. ho. 84. poſt med. Ibid. poſt pauca.

liter non ſciebant ſcripturam de huc? Et ad hoc reſpondet Auguſt. quòd quando a Domino audiebant de hoc, A conſuetudine audiendi ab illo parabolas, nun intellexerunt, & aliud aliquid ſignare crediderunt: *Abierunt ergo diſcipuli ad ſemetipſos*, id eſt, vbi habitabant, & vnde ad monumentum cucurrerant, ait Aug. Vel ſecundû. Chryſoſt. quod diſcipuli abierunt ad ſemetipſos, ſc. ſtupefacti conſiderantes linteamina, & credentes. Et patet hic veritas euangeliſtæ, vt enim ait Chryſoſt. Euangeliſta non priuauit mulierem laudatione, neque verecundiam exiſtimauit eos diſcere ab ea pernoctante. Patet etiam humilitas eiuſdem Euangeliſtæ, licet veniſſet prius ad monumentum, non tamen intrauit, donec Petrus introiuit. Et tunc poſt illum intrãs vidit linteamina, & alia. Veridicũ ergo modum clarificat, & intimidum ſe oſtendit, ait Chryſoſt. De myſteriis vero iſtorum ſufficienter Greg. B

Gregor. in Euang. hom. 22. ante med.

Per Ioannem ſynagoga ſignatur, per Petrum Eccleſia, & ipſa ſynagoga prius audiuit mandata, & vidit linteamina, ſcripturæ ſacramenta, & ſudarium inuolutũ: per quod ſignatur celſitudo diuinitatis, quæ nec per initium naſcitur, nec termino coanguſtatur. Ideo dicitur ſudariũ inuolutum: *Et in vnum locum*, quia Deus in vnitate eſt, nõ in ſciſſura mentium. Vel per linteamina labores Chriſti, per ſudarium ſua paſſio. Licet ergò ſynaguga prius prophetas audierit, & viderit. Eccleſia tamen prius intrauit per fidem: Donec plenitudo gentium intrauit, & ſic omnis Iſraël ſaluus erit. Et de his Greg. ſufficienter. Vel aliter per iſtos duos diſcipulos duæ vitæ figurantur. Per Ioannem vita contemplatiua: per Petrum vita actiua. Et quia quilibet viuens in actiua vita habet aliquid de cõtemplatione, ſaltem quoad cognitionem eorũ, quæ credenda ſunt, ideò in huius figuram dicitur, quod Ioannes C cucurrerit citius Petro, ſimpliciter tamen eſt vita actiua prior, deinde contemplatiua. Et de his duabus vitis figuratis per iſtos duos diſcipulos, infra ab Auguſt. Et ſequitur illa pars, in qua manifeſtationis Chriſti poſt reſurrectionem deſcriptio, ibi: *Maria autem ſtabat*. Et illa in duas partes. Primò, narratur ſua manifeſtatio mulieri, ſc. Mariæ Magdalenæ. Secundo, ipſis diſcipulis. Infra eodem: *Cùm ergo ſero eſſet*. In prima quatuor. Primò, narratur Mariæ flebilis deſolatio. Secundò, ipſi deſolatæ reuelatio, ibi: *Dum ergo fleret*. Tertio, eidem Chriſti manifeſtatio, & eiuſdem admonitio, ibi: *Hæc cũ dixiſſet*. Quartò, admonitionis Chriſti adimpletio, & reſurrectionis publicatio: *Venit Maria*. Ait ergò: *Maria autem ſtabat ad monumentum plorans*. Quæritur, quare de ipſa legitur, D quod erat plorans, & non de aliquo diſcipulorum. Et ad hoc reſpondet Chryſoſt. quod compaſſibile quodam modo eſt, muliebre genus: eſt enim mulier natura flebilis. Nec nouerat ſermonem de reſurrectione, ſicut diſcipuli, conſiderantes linteamina, & credentes. Et ideò nihil tale eſt Petrus paſſus. Secundum Auguſt. vero viris redeuntibus infirmiorem ſexum in eodem loco fortior figebat affectus. Et ideò: *Stabat plorans*. Et illi qui Dominum quærebant lacrymis vacabant, dolentes amplius quòd fuerat ablatus de monumento, quàm quòd fuit occiſus in ligno. Hæc Auguſtinus. Et de hoc ſimiliter Gregorius. Contigit, vt eum ſola videret, quæ remanſit vt quæreret. Et ibi Gregorius bene de feruore animæ deuotæ quærentis Deum, & de bono perſeuerantiæ. Et ſequitur ſecundum: *Dum ergò fleret, vidit duos Angelos*. E Et ibi tria ſcilicet angelorum viſio, eorum inquiſitio, Mariæ reſpõſio, vt in litera patet. Vt ait Chryſoſtomus: Quod non viderunt diſcipuli, hoc vidit mulier prima, angelos, hunc ad pedes, alium ad caput. Sed quærimus, quare diſcipuli viderunt linteamina, & ſudarium: mulier autem vidit Angelos? Et ad iſtud reſpondet Chryſoſtomus: Non erat excelſa mens mulieris, vt à ſudariis ſuſciperet reſurrectionẽ, id eſt, crederet: ideò fit ei quid plus: Angelos enim conſiderat, vt ipſa reſuſcitetur à paſſione, & mitigetur. Hæc ille. Vt enim ait Auguſtinus. Inclinauit ſe, quod diuino inſtinctu in animo eius effectum eſt, ſcilicet vt videret angelos: *Dicunt ei: Mulier quid ploras?* Vt ait Chryſoſtomus, velut oſtiu aperto in

Rom. 11. e Greg. ibid.

Aug. tract. 124. in Ioan. poſt med. tom. 9.

Chryſ. hom. 85. in Ioan. in princ. to. 3.

Aug. tract. 121. in Ioan. ante med. tom. 9.

Gregor. in Euang. hom. 25. ante med. Ibidem.

Chryſ. hom. 85. in Ioan. non longè à princ. tom. 3. Ibidem.

Aug. tract. 121. in Ioan. ante med. tom. 9. Chryſ. hom.

85. in Ioan. ante mediũ. tom. 3.

traterat in ſermonem de reſurrectione, & modo ſeſſionis, & interrogatione ducunt eam in allocutionem, ideò & diſtantes ab inuicem ſedent, vt ſcilicet audacter interrogaret eos. Hæc ille. *Dixit eis: Tulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum*. Feruenter enim valdè, & vt dilectionem erat conſeruans, ait Chryſoſt. Sed adhuc tamen non ſuſceperat dogma de reſurrectione, ex quo imaginabatur ipſum poni ſic, vt ait idem. Quærit Auguſt. Quid eſt, quòd neque vterque ad caput neque vterque ad pedes, ſed vnus ad caput, alter ad pedes eſſe dicitur? Et reſpondet, quod angeli Græcè, Latinè nuntij dicuntur: & iſto modo Euangelium velut à capite vſque ad pedes, ab initio vſque ad finem ſignificabant eſſe nuntiandum. Quod veru dicunt angeli: *Quid ploras?* quaſi prohibentes flere, quodammodo gaudium nuntiabant, ait idem Auguſtinus: Quod vero ait: *Tulerunt Dominum meum*. Intelligendum, quod ibi ſumitur totum pro parte: Sola enim caro ſepulta eſt. Vndè Greg. Vſus ſacri eloquij eſt, vt aliquando ex parte totum, aliquãdo è contrariu, vt hic, ex toto deſignans partem ſecundum veru B. Greg. per iſtos duos angelos ſignantur prædicatores: ad caput ſedent, qui prædicant: Verbũ in principio. Ad pedes vero, qui prædicant: Verbũ caro factũ eſt. Vel per iſtos duos angelos duo Teſtamenta ſignantur, quæ figurantur per duo Cherubin, quę tegunt propitiatoriũ: Chriſtus enim eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nouũ Teſtamentum ſpectat ad caput, vetus ad pedes: Duabus alis velabant caput, duab⁹ pedes. Quod autem Angeli apparebant in albis, figura fuit, quia feſtiuitatis noſtræ gaudia annuntiabant. Et veſtimẽta Angeli, ſicut nix, qui apparuit mulieribus. Vt ait Greg. ibi: Et aſpectus ſicut fulgur, quia Deus & blandus iuſtis, & terribilis iniuſtis apparebit, ait ibidẽ Greg. Et patet hic myſterium: per Angelos enim cuſtodientes locũ, vbi fuerat corpus Domini poſitum, ſignantur prælati Eccleſiæ, vel prædicatores Eccleſiaſtici, Eccleſiam cuſtodientes: in quibus debet eſſe vitæ eminentia ſiue ſublimitas. In hoc quod ait: *Angelos*. De ipſis enim in Pſal. Qui facis Angelos tuos Spiritus. Secundo, ſignatur perfecta charitas, ibi: *Duos*. Ideo in figura miſit binos, & binos ante ſe ad prædicandum. Et in hoc ſignatur charitas, vt ait ibi Greg. Item ſignatur in hoc ſanctimoniæ puritas, & conuerſationis charitas, ibi: *In albis*: Sequebantur eum in equis albis, ſcilicet exercitus, qui ſunt in cœlu, id eſt, prælati Eccleſiæ, qui ſunt pugnatores in corporibus immaculatis. Quarto, ſignatur modeſta tranquillitas in iudicando, ibi: *Sedentes*. Sedere enim iudicantis eſt, ait Gregorius: Cum ſederem quaſi Rex circumſtante exercitu. Ibi Gregorius de hoc bene. Quinto, figuratur prædicationis perfectibilitas, ibi: *Vnum ad caput, alterum ad pedes*. Per quod ſignantur prædicatores prædicantes Chriſti humanitatem, & diuinitatem, vt eſt expoſitum. Supra: Videbitis Angelos aſcendentes, & deſcendentes ſuper filium hominis. Sexto, figuratur compaſſionis pietas conſolando deſolatos, & inquirẽdo cauſas deſolationis. Vndè dicunt: *Mulier quid ploras?* Talis erat Iob. Dicebat enim: Pater eram pauperum: Flebam ſuper eo, qui afflictus erat. Et: Si negaui, quod volebant, pauperibus. Talis ſimiliter erat Paulus, de quo: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Vndè ait Saluator: Quid vis vt faciam tibi? Et ſequitur tertia particula, in qua manifeſtatio filij Dei ipſi Mariæ, & mutua collatio in interrogando, & reſpondendo, & eiuſdem admonitio, vt in litera patet. Ait ergu: *Hæc cum dixiſſet: Conuerſa eſt retrorſum*, ad literam corporaliter. Sed quærit Chryſoſt. quæ fuit cauſa huius conuerſionis? Et reſpondet ipſos Angelos obſtupefeciſſe, conſiderantes dominatorem, & ſchemate, id eſt, figura, vel forma, & inſpectione, & motu oſtendere ipſum adueniſſe, & hoc mulierem conuerti fecit, quæ conuerſiu fuit reuerentia, vel admirationis, vel diligentioris accenſionis: Et conuerſus ſum, vt viderem vocem. Vel ſecundum Gluſſam, tergum quaſi ad Chriſtum habebat, quem reſurrexiſſe non credebat: *Et vidit Ieſum ſtantem*, ſcilicet immortalem, mori non potentem, in corpore im-

Ibidem.

Aug tract. 121. in Ioan. ante med. tom. 9.

Ibidem.

Gregor. in Euang. hom. 22. ante med. Ibid. paulo ante.

Exod. 25. e 1. Ioan. 2. a Iſai. 6. a

Gregor. in Euang. hom. 21. ante med. Mat. 28 a Greg. ibid. paulo poſt.

Pſal. 103. a Luc. 10. a Greg. in Euãg. ho. 17. circa princ. Apoc. 19. b

Gregor. in Euãg. ho. 29 poſt medium. Iob. 29. c Greg. Mor. lib. 20. c. 7. Ioan. 1. g

Iob. 29. c Iob. 30 d Iob. 31. b 2. Cor. 11. a

Matt. 8 d

Chryſoſt. hom. 85. in Ioan. ante medium. tom. 3.

Apoc. 1. e

mortali erectum, paratum ad eleuandum credentes in cœlum, & promptum ad auxiliandum pugnantes spiritualiter: Vidit Stephanus Iesum stantem à dextris Dei.

Act. 7 g. Gregor. in Euang. hom. 29. post med.

Stare enim est pugnantis, vel adiuuantis, vt ait Greg. exponens illud: *Et non sciebat, quia Iesus est*, vt ait Glos. Videbat, & nō cognoscebat: *Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras?* Redarguens eam, ait Glossa. Et interrogatur causa doloris, vt augeatur desiderium. Vndè duo quęrit Primo: *Quid ploras?* Vt auferat planctum: *Quod quæris?* Vt conferat desideriū.

Psal. 37. b

Ait enim Propheta: Ante te Domine desiderium meum, & gemitus meus a te non est abscōditus: *Illa vero existimans, quia hortulanus esset*. Fortè ad literam, quia diluculo venit ad hortum: nec tamen hoc falsum, quia in eius mente seminauit, ait Glossa: *ei Domine si tu sustulisti eum*. Non enim ait, quem, quia hoc in animo

B

gerere solet vis amoris, vt quem semper cogitat nullum alium ignorare putet, ait Glossa Et in hoc, quòd ait: *Vbi posuisti eū*. Patet quod adhuc ignorabat eum resurrexisse veraciter.

Chrys. hom. 85. in Ioan. ante med. tom. 3.

Vndè Chrysost. Rursus positionem & leuationem, & portare dicens, vt de mortuo loquens, ait: quasi diceret: Si propter timorem Iudæorum leuasti eum hinc, dicito mihi: *Et ego eum tollam*. Et in hoc multa eius deuotio, & dilectionis conseruantia, vt ait August.

Aug. tract. 121. in Ioan. ante mediū. to 9.

Nemo calumnietur mulieri, quod hortulanum dixerit Dominum Magistrum, ibi enim rogabat, hic agnoscebat: ibi honorabat hominem, à quo beneficia poscebat, hic recolebat doctorem, à quo discernere humana, & diuina discebat. Hæc ille. Et ideò Dominus volens eam reducere ad excelsa, dicit ei: *Maria*: vt ait Glos. Vocat ex nomine, quasi diceret: Recognosce eum à quo recognosceris.

C

Chrys. hom. 85. in Ioan. ante med. tom. 3.

Secundum vero Chrysost. exprobrans dicit hoc, & tangens eam, id est, arguens. quoniam hæc de eo, qui viuebat, imaginabatur. Hæc ille: *Conuersa illa dicit ei: Rabboni*. Sed qualiter hoc, quia prius ait: *Cōuersa retrorsum?* Et ad istud respondendum secundum August.

Aug. tract. 121. in Ioan. ante med. tom 9. Ioan. 13. b

quod prius conuersa, sc. corpore: quòd enim non erat, putauit: nunc conuersa corde, quia quod erat, cognouit. Vndè ait: *Rabboni, quod dicitur Magister*. Supra: Vocatis me Magister, & Domine: *Dicit ei Iesus: Noli me tangere*. Sed quæritur ad euidentiam literæ, quare prohibuit ei se tangere, ex quo præcepit Thomę non perfectè credenti ipsum tangere ad fidei inductionem, & confirmationem, infra eodem.

Luc. vlt. f

Item ait discipulis: Palpate, & videte. Videtur quod eadem ratione debuisset permisisse mulieri tangere eum.

Mat. vlt. g

Item narratur de ista, & de aliis mulieribus, quod tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum.

D

Quæritur ergo, quare hic prohibuit se tangere? Ex quo item prius apparuit mulieri, quàm discipulis, videtur quod debuisset prius permisisse mulieri tangere eum, quàm discipulis. Item quæritur de causa, quam assignat: *Nōdum ascendi ad Patrem meum*, videtur plus valere ad contrarium, quia plus potest tangi in terra existens, quam ad dexteram patris in cœlo sedens.

Aug. tract. 121. in Ioan. post med. tom. 9. August. de Trinit. lib. 4. cap. 3. post med. tom. 3. Ibid. lib. 1. cap. 8 ante Paulin epist. 58. ad Aug. post. med. et Aug. ep. 59. ad Paulin. post med. tom. 2. Ibidem. Idem de concord Euan lib. 3. cap. 24. tom. 4. Gregor in Euang. hom. 25. ante med.

Et ad istud respondendum secundū August. Et est in Glossa: *Noli me tangere*, idest, credere me esse imparem patri: *Nondum enim*, in corde tuo: *Ascendi ad patrem*. Ibi me tanges, quando credideris me non esse imparem patri. Hæc ille. Hic ergo loquitur de tactu spirituali non corporali. Et de hoc. Hoc est non tangere nisi cum ad patrem ascenderit, non de Christi carnalitate sapere. Et ibi de hoc Et idem August. Tactus tanquam finem facit notionis. Nolebat enim in eo finem esse in-

E

tenti cordis, sed vt crederetur æqualis patri. Idē August. quòd indigna erat, vt manu tangeret, quem nondū fide apprehenderat: non enim tangitur, id est, æqualis patri creditur, nisi fidei profectu, & mentis assensu Item: Voluit se signare tactum spiritualem, id est, accessum fidei requirere. Et de hoc similiter August. De hoc similiter Greg. Tangit Christum, qui eum patri æqualem credit. Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta. Itē quæritur, qualiter & quare apparuit in specie hortulani: Videtur quod debuisset apparere in specie gloriosi corporis ad fidei confirmationem, & resurrectionis probationem. Itē dicitur: In multis argumentis apparens illis, scilicet ad probandam resurrectionem. Sed si appareret in specie

A

gloriosa, esset probatio maior. Et vita vt prius.

Act. 1. a Chrys. hom. 85. in Ioan. ante mediū tom 3.

Et ad primum respondet Chrysost. quod mulieri apparuit humilis, & in viliori schemate, id est, forma: non enim oportebat ad excelsa eā reducere, sed quiescibiliter, id est, paulatim.

Gregor. in Euang. hom. 23. Luc. vlt. b

Vt enim ait Gregor. exponens illud, qualiter apparuit in specie peregrini discipulis eūtibus in Emaüs: Hoc, inquit, foris egit in oculis corporis, quod apud eos intus agebatur in oculis cordis: nihil veritas per duplicitatem fecit, talem se exhibet in corpore, qualis apud eos erat in mente. Hæc ille. A simili posset responderi ex parte ista, quod quia mulier non habuerit plenam fidem suæ resurrectionis, ideò in tali specie ei apparuit.

Aug. tract. 121. in Ioan. ante med. tom. 9.

Et vt ait Aug. Fidem docebat Iesus, cùm hoc illa responderet, & hortulanus ille in corde eius, tanquam in horto suo granum synapis seminabat. Hæc ille.

Gregor. in Euang. hom. 25. ante med. Ioan. 15. b Luc. vlt. f

B

Idem Gregor. quòd in eius pectore semina virtutum plantauit. Vndè & supra ait: Pater meus agricola est. Et nota quod Dominus apparuit post resurrectionē in specie triplici: in specie hortulani hic, in figura, quòd resurrexit ad illuminationem insipientium. Item apparuit in specie peregrini, in figura, quòd apparuit ad instructionem proficientium. Item apparuit in specie crucifixi, infra eodem: *Ostendit eis manus, & pedes*. In figura quòd resurrexit ad informationē perfectorum, & mundo mortuorū.

Aug. tract. 121. in Ioan. paulo post. med. tom. 9.

Et nota quòd mulier secundum August. fuit figura Ecclesiæ gentium, quæ nō credidit Christum nisi postquam ascendit ad patrem. Et sequitur Saluatoris admonitio cum eius executione, ibi: *Vade ad fratres meos*. Et in hoc patet condescensiua sua bonitas, & humilitas, quod vocat discipulos fratres.

Psal. 21. e

C

Vndè in Psalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis: *Et dic eis: Ascende ad patrem meum*. Non confestim, sed post quadraginta dies, ait Chrysost.

Chrys. hom. 85. in Ioan. ante mediū tom. 3.

Et hoc ait exigere volens eius mentem, scilicet ad credendum, & suadere quoniam ad cœlos abit. Sed quæritur de modo loquendi: ex quo præmisit: *Dic fratribus meis*, quare non ait: dic eis, ascendo ad patrem nostrum? Et ad hoc respondet August.

Aug. tract. 121. in Ioan. post medium tom. 9.

quòd ideò ait: *Ascendo ad patrem meum*. Quia aliter meū, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum. Similiter: *Deum meum*, sub quo ego sū: *Deum vestrum*, inter quos & ipsum mediator sum: *Venit Maria annuntians, &c.* Sed quæritur, qualiter per mulierem annuntiauit discipulis resurrectionem, cùm dicat Apostolus: Mulieri docere non permitto. Et: Mulieres in Ecclesiis taceant.

1. Thim. 2. c 1. Cor. 14 g Gen. 3. a

Et ad istud respondendum est secundum Glossam, quæ ait: quod mulier viro mortem propinauit, Modo vitam nun-

D

tiauit viro: dispensatione ergo diuina sic factum est. Et de hoc Gregorius bene. De qua manu allatus est potus mortis, similiter & vitæ. Et ibi bene de hoc Et de præmissis verbis idem Gregorius bene, & multum.

Gregor. in Euang. hom. 25. post med. Ibidem.

Et ibi enumerat Gregorius priuilegia istius sanctæ mulieris: Sedebat ad pedes Iesu, & eius verba audiebat, viuenti adhæserat: mortuum quærebat, viuentem reperit, tantumque locum gratiæ inuenit, vt hanc ipsis Apostolis nuntiis eius, ipsa nunciaret. Et ibi monet Gregorius: Non esse desperandum perfectè pœnitenti post peccatum. Et sequitur illa pars, in qua manifestatio resurrectionis ipsis discipulis: *Cùm sero esset*. Et illa in tres, secundum tres manifestationes. Quarum prima fuit, quantum ad aspectum. Secunda quantum ad factum. Tertia, quantum ad gustum. In prima,

E

exhibuit se visibilem ad remouendam incredulitatem discipulorum omnium. In secunda, se exhibuit palpabilem, ad remouendam incredulitatem Thomæ, infra eodem: *Et post dies octo*. In tertia, apparuit inuitans ad prandium, siue ad gustum: instruens B. Petrum & in ipso instruens Ecclesiam, infra proximo: *Postea manifestauit se iterum*. In prima quatuor. In primo, ipsa apparitio, & apparentis allocutio. Secundò, discipulorum congratulatio, ibi: *Gauisi sunt discipuli*. Tertio, eorundem confortatio, ibi: *Dixit ergo illis*. Quartò, sequentis apparitionis incidens occasio, ibi: *Thomas non erat cum eis*. Ait ergo: *Vna sabbatorum*, id est, diebus, quibus sabbatizabant Iudæi, id est, prima die septimanæ, cuius qualibet dies erat sabbatum

propter

propter festum azymorum: *Vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum*, vt hoc referatur ad vtrumque, A quia & fores erant clausæ, & ipsi congregati: *Propter metum Iudæorum venit Iesus*, scilicet ianuis clausis, vt infra eodem, vt ait Greg. Illud corpus Domini intrauit ad discipulos ianuis clausis, quod ad humanos per natiuitatem suam clauso exiit virginis vtero. Vt enim ait Chrysost. quia decens erat discipulos, aut discredere mulieri, aut dolere, quoniam nó dignos eos fecit suo visu, id est, manifestatione. Ideo neque vnum diem dimisit pertransire, propter quod sero assistit eis, quando maximè erat decens. Hæc ille: *Et stetit in medio discipulorum*. Sic promissa: Vbi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Sed quæritur, quare non credebant eum esse phantasma, sicut crediderunt, quando apparuit eis ambulans super mare? Maximè ex quo intra- B uit hic ianuis clausis, vt proponit Chrysost. Et ad hoc respondet Chrysost. quod mulier præassumens, id est, prædicens multam fidem operata est in eis. Et cum hoc manifestum, & mitem visum eis ostendit, simul autem & voce firmauit fluctuantem mentem, dicens: *Pax vobis*. Rememorans eis, quod dixerat ante passionem Supra: Pacem meam do vobis. Et supra: In me pacem habebitis. De qua pace ibi dictum est. Et non solum firmauit eos voce. Sed: *Ostendit eis manus, & latus*. Vt ait August. Claui manus fixerant, lancea latus eius aperuerat, ibi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt seruata vestigia. Hæc ille: Palpate & videte, &c. Et patet mysterium hic: Filius enim Dei apparet discipulis, in quo apparet obedientialis humilitas: *Et congregatis*. In quo figuratur charitatis vnanimitas, vt dictum est: Vbi duo, vel tres cõ C gregati fuerint in nomine meo, ibi ero in medio eorum. Vnde & super congregatos discipulos descendit Spiritus. Et tunc apparet quando fores sunt clausæ, id est, enimales apprehensiones, affectiones sub regulari disciplina cohibitæ: Vade populus meus in cubilia tua, claude super te ostia: Et: Clauso ostio ora patrem tuum: Pepigi fœdus cum oculis meis. Ibi Greg. bene de cohibitione sensuum, qui sunt quasi fores animæ. Et in die sabbatorum apparet, sc. quando est vacatio ab operibus seruilibus peccatorum: Vocaueris sabbatum delicatum Et hoc in sero, quando est refrigeratio æstuum concupiscibilium: Anima mea desiderauit te de nocte. Sic apparens & veniens stat, in quo notatur sua immortalitas, & etiam diuinitas: Stetit quidam. Ibi Gregorius: Omnis creatura quia de nihilo est, defluere dicitur, stare autem solius D creatoris est, vt per quem transeuntia non transeũt. &c. Et sic apparens stat in medio, in quo apparet iustitiæ, æquitatis, & omnibus liberalis communicabilitas: Rex Israël in medio tui non timebis. Et: Ego habitabam in medio tui. Ab eo enim qui est in medio ad omnes circumferentias est æqualis appropinquatio absque declinatione, recta situatio, & omnibus liberalis communicatio, quæ consimiliter sunt à filio Dei omnibus, quãtum est a parte sui: Nó enim est personarum acceptor Deus. Ideò rectè dicitur stare in medio: In medio fratrum rector eorum in honore. Et de hoc sc. qualiter filius Dei in medio, supra proximo: sic stans in medio dixit: *Pax vobis*. Ostendens per ipsum factam esse pacem cœlestium & terrestrium: Ipse est pax nostra: Non est Deus dissensionis, sed pacis Et Apostolus: Disciplina enim pacis nostræ super eum. Et de multiplici pace, supra. Et non solũ prænuntiauit verbo: *Pax vobis* Ostendens se resurrexisse, sed: *Ostendit eis manus, & latus*. Signans in illis, qui resurgunt spirituali resurrectione, quòd hæc sunt vera signa, scilicet nouitas vitæ, & conuersationis, quæ figuratur in latere, & perfectibilitas operationis, quæ in manibus figuratur: Christus resurrexit à mortuis Et sequitur: Et nos in nouitate vitę ambulemus. Et sequitur discipulorum congratulatio, ibi: *Gauisi sunt discipuli viso Domino*. Istud gaudium promiserat eis. Supra: Videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Opere enim impleuit, quod promisit. Et vniuersa hæc inducebant eos ad fidem, ait Chrysost. Et meritò sunt gauisi, quia plenum gaudium,

Gregor. in Euang. hom. 26. propè princ.
Chrys. hom. 85 in Ioan. circa med. tom. 3.
Matt. 18. c
Matt. 14. e
Chrys. ibid.
Ioan. 14. d
Ioan. 16. g
Aug. tract. 121 in Ioan. post med. tom. 9.
Luc. vlt. f
Matt. 18. c
Act. 2. a
Isa. 26. b
Matt. 6. a
Iob 31. a
Greg. Mor. lib. 21. c. 2.
Isa. 58. d
Isa. 26. b
Iob 4. e
Greg. Mor. lib. 5. cap. 26. ante med.
Soph. 3. e
Zach. 2. b
Act. 10. e
Eccl. 10. c.
Eph. 2. a
1. Cor. 14. e
Isa. 53. a
Ioan. 14. g
Rom. 6. b
Ibid.
Ioan. 16. e
Chrys. hom.

vbi nó spes lactat, sed vbi res nutrit, ait August. quia discipuli summe desiderabant filium Dei videre, tum ratione intensi amoris, tũ ratione timoris, in quo erant. Ideo: *Viso Domino*, meritò: *Sunt gauisi*. Ideo promisit eis, supra: Gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Et ibi de gaudio multiplici. Et sequitur discipulorum confortatio, sicut continuat Glossa: *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis*. Sed quæritur, quare iterat, quod prius dixerat? Et ad hoc respondet Chrysost. quia enim prælium inexpugnabile habebãt ad Iudæos, continuè inducit hoc, sc. *Pax vobis*. Aduersantem dans prælio consolationem. Ob hoc denique primum verbum dixit post resurrectionem. Hæc ille. Vndè, & viris propter prælium pacem, mulieribus propter iustitiam gaudium euangelizabat, ait idem. Ideò sequitur: *Sicut misit me pater, & mitto vos*, quasi diceret, ait Chrysost. Nullam habetis difficultatem, & ab his, quæ facta sunt, sc à me, & à dignitate mea, qui mitto: Victoriam enim statuit claram, ideo eleuat eorum animã, vt ait Chrysost. Et in hoc mediatorem se ostendit, ait August. Pater enim misit me, & ego vos ad consimilia, scil. ad prælia, & ad tormenta sustinenda, non ad gaudia. Vndè Gregorius: Pater misit filium quem amauit ad passionem, ita Dominus electos Apostolos, non ad mundi gaudia, sed ad passionem misit: Ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos. Vndè & Apostoli dicuntur missi, ait August. Misit ergo eos, sicut Imperator milites, sicut Summus Pótifex legatos, item sicut sol radios ignitos: Tripliciter sol exurens montes radios igneos & exsufflans, &c. Vt enim ait August. Apostoli fuerunt vt lucernæ ardentes, & vt carbones igniti: Similitudo animalium, & C aspectus quasi aspectus lampadarum. Item misit eos sicut fulgura ad terrendum: Nunquid mittes fulgura & ibunt? Quod exponit ibi Gregorius de Ecclesiæ prædicatoribus. Item mittit eos sicut flumina ad irrigãdum, quia ipse fons vitæ: Ad locum vnde exeunt flumina reuertũtur Quod exponit Gregorius vbi supra de Ecclesiæ prędicatoribus: Ego sapientiæ effudi flumina. Et de missione ipsorum: Misit eos binos, & binos ante se. Ibi Gregorius bene de hoc. Et non solum confirmauit eos dicto, sed etiam dono. Ideò sequitur: *Hoc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite Spiritum sanctum* Sed quæritur ab quid insufflauit? Et ad istud respondet August. quod hæc insufflatio significauit Spiritum sanctum non solum esse patris, sed & filii: Item quæritur, ad quid dedit hic Spiritũ in flatu, in linguis igneis, super Christum in colum- D ba, supra. Et cum Spiritus sanctus non sit res corporalis, videtur tradidisse occasionem erroris, dando Spiritum cum talibus signis Item prius habebant Spiritũ Supra: De plenitudine eius omnes accepimus. Ergo nunc non dedit Item supra ait: Si non abiero, paracletus non veniet ad vos Ergo ante ascensionem non debuit dari Spiritus. Ad primum respondendum est secundum August. quod neque flatus ille corporeus cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia Spiritus sancti fuit. Sed demonstratio per congruam significationem non tantum à patre, sed & à filio procedere Spiritum sanctum Hæc ille. Ob hanc ergo congruam figurationem cum flatu datus est Spiritus Ad aliud respondendum est, vt habitum est supra. In columba simplicitas signatur, & ideò in columba super Christum descen- E dit: In igne verò signatur ordo, siue zelus contra culpas delinquentium. Et ideo in igne super discipulos descendit, quia eos, & purgauit, & inflammauit. Et de hoc Gregorius. Ad aliud respondendum est secundum Gregorium, vbi ait, quod Spiritum sanctum dedit Dominus semel in terra, vt hic, & semel cœlo præsidens. Et hoc ideò, quia duo sunt præcepta charitatis: dilectio Dei, sc. & proximi. Nihilominus, vt ait ibidem Gregorius, inerat discipulorum mentibus Spiritus sanctus ad fidem, sed tamen manifesta datione, non nisi post resurrectionem datus est. Propter quod dictum est supra: Nondum erat Spiritus datus. Hæc ille. Ex quo patet, quòd fuit datio Spiritus triplex. Vna ad iustificationem, & ad credulitatem. alia ad confirmationem, cùm collatione

85. in Ioan. post med. tom. 3.
Ioan. 16. e
Chrys. hom. 85. in Ioan. circa med. tom. 3.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Aug. tract. 121. in Ioan. post. med. tom. 9.
Gregor. in Euang. hom. 26. ante med.
Luc. 10. a
Aug. tract. 54. in Ioan. ante med. tom. 9.
Eccl. 45. a
Ezech. 1. e
Iob 38. e
Greg. Mor. lib. 30. cap. 2.
Eccl. 1.
Greg. ibid. post medium.
Eccl. 24. e
Luc. 10. a
Gregor. in Euang. hom. 17. ante med.
Aug. tract. 121. in Ioan. post med. tom. 9.
Act. 2. a
Ioan. 1. f
Ibidem. e
Ioan. 16. b
August. de Trinit. lib. 4. cap. 20. post med. tom. 3.
Ioan. 1. e
Gregor. in Euang. hom. 30.
Ibid. hom. 26 ante med.
Act. 2. b
Greg. ibid.
Ioan. 7. e

A potestatis dispensandi sacramenta, vt hic, alia in collatione doni linguarum, & ad signorum effectionem. Et de hoc bene Gregorius Nazianzenus, vbi ait, quòd antè passionem, & post resurrectionem, & post ascensionem adfuit eis Spiritus sanctus. Et ibi bene de hoc. Ait autem Chrysost. vbi supra: quod quidam aiunt eos, tunc non suscepisse Spiritum, sed aptos esse fecit ad susceptionem. Et ideò inquiunt: Non dixit accepistis: sed accipite Spiritum sanctum. Aliter autem videtur ei, vt ait ibidem: Quod discipuli acceperunt potestatem quandam spiritualem, & gratiam, & vt dimittant peccata. Post quadraginta vero dies acceperunt signorum dationem. Hæc ille. Et ideo specificans hic ait: *Quorum remiseritis peccata*, scil. in forma Ecclesiæ, & claue non errante: *Remittuntur eis: & quorum retinueritis*, modo dicto: *Retenta sunt*, id est, nō remissa. Et hoc tam per vos,

B quàm per successores, ait Glossa: Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis. Sed qualiter hoc dedit discipulis, quia: Ego sum, qui deleo iniquitates vestras solus. Ergo Deus remittit. Item hoc est virtutis infinitæ, quia maius est iustificare impios, quàm creare cœlum & terrā, ait Aug. supra. Non ergo concessa hominibus. Item ait filius Dei: Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata, &c. Sua ergo est hæc potestas. Item ex ordine verborū hic videtur, quod nullus habet potestatem dimittendi peccata, vel ab iis absoluendi, nisi habeat Spiritum sanctum. Primò enim ait: *Accipite Spiritum sanctum*. Et deinde: *Quorum remiseritis*. Et ad istud respōdendum est, quod in culpa

C est tria considerare, sc. diuinam offensam deformantem maculam, reatū siue obligationem ad pœnā æternam. Deus autem miserans eum dat gratiam remittit offensam, & infundit gratiā purgantem, & delentem maculam, & remittit obligationem ad pœnam æternam. Potestatem autem exigendi pœnam temporalem cōmittit suo Vicario, habenti auctoritatē clauium. Dei ergo est potestas remittendi peccata affectiuè: Christi, hominis authenticè, & mediatiuè, quia est mediator, & caput Ecclesiæ, & satisfaciens pro peccatis: homini autē habenti auctoritatem clauium est commissa potestas exigendi pœnā temporalem, & denuntiandi illos, qui sunt contriti, & confessi absolutos. Vndè Greg. Causæ pensandæ sunt, & tunc ligandi atque soluēdi potestas exercenda, vidēdo quæ culpa, quæ pœnitentia, vt quos Deus per cōtritionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absoluat. Ideò ait Saluator discipulis, supra: Soluite eum, & sinite abire. Et ibi bene de hoc ab Aug.

D Ad aliud respondendum est secundum Aug. Ecclesiæ, inquit, charitas, quæ Spiritum sanctum infundit in cordibus nostris, participum suorū peccata dimittit, eorum autē qui non sunt eius participes tenet. Et ideò ait: *Accipite Spiritum sanctum*. Et postea: *Quorum remiseritis peccata, &c.* Hæc ille. Ex quibus patet, quòd in Ecclesiæ vnitate est Spiritus sanctus, & gratia, cuius gratiæ Sacramenta sunt vasa, prout ait Hugo. Et Ecclesiæ clauibus fit remissio prædicta. Non ergo est necesse, vt qui ministrat sacramenta in sua persona, habeat Spiritum sanctū, quæ per malos dispensantur, in ipsa tamen Ecclesia est Spiritus sanctus, cuius sacramēta dispensat minister, & cuius clauibus vtitur. Et de hoc bene August. Dei est illa gratia, Dei est Sacramentum, hominis vero solùm ministerium: qui si bonus est, adhæret Deo, & operatur cū illo: si vero malus, operatur per illum Deus

E visibilē sacramenti formā, ipse vero donat inuisibilem Sacramenti gratiam. Hæc ille. Idem Aug. Sacramenta non depranantur peccatis hominū. Idem Aug. Sacramēta eandem efficaciā habent administrata per bonos, & per malos. Et ibi bene de hoc. Et sequitur vltima particula, in qua incidens occasio sequentis apparitionis: *Thomas, &c. Qui dicitur, Didymus*. Vt ait Isidorus: Didymus Dei, vel geminus propter dubiū cor, vel dubius. Thomas est nomen Hebræum, Didymus Græcum, geminus, id est, dubius Latinum: *Non erat cum eis*, quia vt ait Chrysost. à disseminatione, siue dispersione, quæ

A fuerat facta scil. cùm Iesus captus fuit, nondum redierat: *Dicunt autē discipuli: Vidimus Dominū*. In quo narratur discipulorū charitas: retulerunt enim absenti visionē: Qui enim audit, dicat: Veni. Supra: Inuenit Philippus Nathanael &c. *Ille autem ait: Nisi videro in manibus fixuram clauorū*. Et in hoc exigebat experiētiam sensus visus: *Et mittam digitum meum, &c.* Et in hoc experientiam sensus tactus, vt ait Chrys. Nimirum aliis grossior, idcirco eam quærebat fidem, quæ per sensum est, qui grossissimus scil. tactum. Neque enim oculis credebat, nisi rimatus esset, & vt ait Greg. Neque hoc casu, sed diuina dispensatione factū, vt discipulus dubitans, dum vulnera palparet carnis, in nobis sanaret vulnera infidelitatis. Et ibi bene de hoc. Mira ergo dispensatio diuinæ clementiæ in hoc facto. Et sequitur illa pars, in

B qua iterata apparitio, vel manifestatio filij Dei ad remouendā infidelitatem discipuli. Et ibi tria. Primò, ipsa manifestatio, & generalis allocutio. Secundò, specialis admonitio discipuli, & illius responsio, ibi: *Deinde dicit Thomæ*. Tertiò, subiunctio rationis, ob quam scripta sunt signa, quę Saluator fecit, ibi: *Multa quidem*. Ait ergo: *Et post dies octo iterum, &c.* Vt ait Chrysost. Excogita Dominatoris clementiam, qualiter, pro vna anima ostendit seipsum vulnera habentē, & accessit vt saluet vnum: *Venit Iesus ianuis clausis*. Vt ait Aug. Moli corporis, vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: *Et stetit in medio, & dixit: Pax vobis*, vt prius est expositū. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Venit ianuis clausis*: quod attribuit Aug. ipsi diuinitati. Et idem Aug. Contra na-

C turam, inquit corporis videmus esse, clausis ostiis intrare. Omnia autem possibilia sunt Deo, sicut ambulare super aquas. Ad contrarium obiicitur: Omnis dos habet actum specialem in corpore glorificato, sicut impossibilitas, nō alicui cedi, claritas à nullo suscitari, agilitas à nullo retardari. Ergo & subtilitas à nullo posse resisti. Ergo venit ianuis clausis ratione dotis corporis glorificati. Item videtur, vt ait Greg. quod illud corpus Domini intrauit ad discipulos ianuis clausis, quod per natiuitatem suam clauso exiuit virginis vtero, nec tamen tunc erat corpus glorificatū ratione dotis, potuit tunc intrare ianuis clausis. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quod licet possit intrare ianuis clausis ratione dotis corporis glorificati, tamē hoc attribuunt sancti diuinitati ad confirmandam fidem, quod corpus suū resumptum, & glorificatum fuit diuinitati vnitum. Vndè quando aliquid debetur alicui ratione diuersarum

D virtutū, in ipso attribuitur virtuosiori. Licet ergo posset venire clausis ianuis ratione virtutis corporis glorificati, tamē hoc attribuitur diuinitati, cui erat vnitum. Et nota quod ait: *Stat in medio*, ad significandū esse mediatorem Dei, & hominum. Ipse enim in medio, sicut cor viuificans in medio corporis ad illius viuificationē. Ipse enim signatus per lignum vitæ in medio paradisi. Et: Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam: Qui posuit in medio eius Spiritum sancti sui. Item ipse in medio, sicut Imperator in medio militum, vel Summus Pontifex in medio Cardinalium ad omniū gubernationem: Vidi in medio septem candelabrorum similem filio hominis. Itē ipse in medio sicut luminare in medio cœli ad mūdi illuminationem: Quasi stella matutina in medio nebulæ. Item ipse in medio discipulorum, velut scholarium ad omniū eruditionem: In medio ecclesiæ

E aperuit os eius. Et sequitur pars, in qua allocutio discipuli specialis. Et ibi tria. Primò, ipsius admonitio. Secūdò, illius responsio, ibi: *Respondit Thomas*. Tertiò, Christi credentibus promissio: *Dicit Iesus*. Ait ergo: *Dicit Thomæ: Infer digitum tuum*. Vt ait Chrys. Non expectat ab illo rogari, neque audire quid tale, sed nihil dicenti illo cūplet, quæ desiderabat, & eisdem verbis, quibus prius ad discipulos: *Vide manus meas, & infer manū, & mitte in latus meum, &c.* Vt enim ait Aug. quia in corde discipulorum vulnera erant, propter quæ sananda, cicatrices in corpore suo seruauit. Vndè quæritur de hoc, quod ait: *Infer digitum tuum huc*. Ex hoc videtur, quod corpus

suum

Act. 2. a — *Greg. Naz. orat. 6. de Spiritu sancto post med.* — *Chrysost. ho. 85. in Ioan. post med. to. 3.* — *Ibidem.* — *Mat. 16. c* — *Isai. 43. e.* — *Aug. tract. 72. in Ioan. post med. tom. 9.* — *Matt. 9. a* — *Gregor. in Euang. hom. 26. antè med.* — *Ioan. 11. f* — *Aug. tract. 46. in Ioan. post med. tom. 9.* — *Ibid tract. 21. post med.* — *Hugo de Sacram. fid. lib. 1. p. 9. c. 3. paulò ante med.* — *Aug. ep. 99.* — *Aug. epist. 56.* — *Aug. epist. 39.* — *Isid. Etym. lib. 7. c. 9.* — *Chrysost. ho.*

86. in Ioan. propè princ. tom. 3. — *Apoc. vlt. d* — *Ioan. 1. g* — *Chrys. ibid. postpauca.* — *Gregor. in Euang. hom. 26. paulò post med.* — *Chrys hom. 86. in Ioan. non mult. à princ. tom 3.* — *Aug. tract. 121. in Ioan. post. med. tom 9.* — *Ibidem.* — *August. de agone Christiano. cap. 24. tom. 3.* — *Mat. 14. b* — *Gregor. in Euang. ho. 26. propè prin.* — *1. Tim. 2. a* — *Gen. 3. a* — *Prou. 3. c* — *Isa. 63. a* — *Apoc. 1. a* — *Eccl. 50. a* — *Eccl. 15. a* — *August. de verb. Domini ser. 18. ante med. tom. 10.*

Gregor. in Euang. hom. 26. ante med. *Ibidem.*

ſuum fuit palpabile, cùm dicat Greg. Corrumpi neceſſe eſt, quod palpatur. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Gregorium, quod miro modo, & incorruptibile, & palpabile corpus exhibuit poſt reſurrectionem, vt monſtrando incorruptibile inuitaret ad præmium, & præbendo palpabile informaret ad finem. Et ibi de hoc. Item ait Auguſtinus, quod nulla erit deformitas in corporibus glorificatis, & ſupplebitur in talibus partium inæqualitas: Ergo nulla vulnera, nullæ cicatrices erunt in eis. Item Auguſt. Quid ſibi vult hoc? ſcilicet Chriſtum monſtraſſe vulnera? Si propter incredulum fecit, ſi vero oſtendit vulnera erunt poſt reſurrectionem, quod habet pro inconuenienti. Item idem: Si falſas ſcilicet cicatrices oſtendit, fallax fuit in dicendo: Si veras ergo ibi vera vulnera. Ergo ad iſtud reſpondendum, ſicut tangit Auguſt. quod in corporibus martyrum fortaſſis videbimus cicatrices, quæ pro Chriſti nomine pertulerunt: non tamen deformitas in eis, ſed dignitas erit. Et quædam quamvis in corpore, non corporis, ſed virtutis pulchritudo fulgebit. Hæc ille. Multo magis in corpore Chriſti glorificati modo inæſtimabili apparebunt ſine deformitate, ſed cum gloriæ fulgore ad fidem reſurrectionis conſtruendam: quas etiam oſtendet in iudicio, vt oſtendat quale genus mortis pertulit, prout ait Beda. Et eſt ibi in Gloſſa: *Et noli eſſe incredulus*, ſcilicet de reſurrectione: *Sed fidelis*. Fidem illius habens, vt ait Chryſoſt. Videns, quoniam infidelitatis ſcilicet Thomæ erat ambiguitas, & hoc tanquam accepit Spiritum ſanctum, ait Chryſoſt. *Reſpondit Thomas: Dominus meus*. Et in hoc confeſſio humanitatis Chriſti: *Et Deus meus*. Et in hoc confeſſio diuinitatis. Vndè Auguſt. Videbat, tangebatque hominem, & confitebatur Deū: *Dicit ei Ieſus: Quia vidiſti, credidiſti*. Opponit Gregor. cum dicat Apoſtolus: Fides eſt ſperandarum rerum, qualiter ait hic: *Quia vidiſti, credidiſti?* Et ad iſtud reſpondet quod aliud vidit, aliud credidit: hominē vidit, & Deū confeſſus eſt. Item quæritur, ex quo Thomas eum tetigit, videtur quod debuiſſet dixiſſe: Quia me tetigiſti, credidiſti. Et ad iſtud reſpōdendum ſecundùm Auguſt. & Gloſ. Quod ſenſus viſus generalior eſt. Ideo ait: *Quia vidiſti*, non quia tetigiſti. Vel forſitan non fuit auſus eum tangere, ſed aſpiciendo credidit: non enim ſcriptum eſt, & tetigit Thomas, vt ait Auguſt. Ideo ſequitur: *Beati qui non viderunt, & crediderunt*. Eò quod non habuerunt ſenſibilia experimenta: quia fides non habet meritum, cum humana ratio præbet experimentum, vt eſt apud Gregorium. Quod eſt intelligendum, vt ait idem Gregorius, de perfectè credentibus: Ille enim verè credit, qui exercet operando quod credit, ait idem Gregorius: Fides enim ſine operibus mortua eſt. Aliter de falſo credentibus: Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Vndè de credentibus, & non operātibus, exponit Gregorius illud: Abſorbebit fluuium, & non mirabitur, id eſt, infideles diabolus obſorbet: Et habet fiduciam, quod Iordanis influat in os eius, id eſt baptizati. Et ibi bene de hoc. Et ſequitur vltimum: *Multa quidem, & alia ſigna*. Vt ait Auguſt hoc capitulum velut libri finem indicat. Vt enim ait Chryſoſt. Signa quæ ſcripta ſunt nō ambitionis gratia, ſed vtilitatis tantum. Vnde quærit Chryſoſt. quare non omnia ſunt ſcripta? Et ad hoc reſpondet, quod quæ erant ſufficientia ſcripta ſunt: ſufficientia, inquam, eos, attrahere ad fidem. Non omnia autem ſunt ſcripta propter multitudinem, quia nec mūdus caperet. Infra: Et qui non credit his, quæ dicta ſunt, neque pluribus credere, ſi eſſēt ſcripta. Hæc ille: Et quia non fuerunt facta ſigna propter diſcipulos ſolum, ſed ad omnium vtilitatem, ideò ſequitur: *Hæc ſcripta ſunt, vt credatis, quia Ieſus eſt filius Dei*. Et perfecta fide, vt dictū eſt: *Et vt credentes*, & in fide perſeuerantes: *Vitam habeatis in nomine eius*. Supra Qui credit in me, ſi mortuus fuerit, viuet. Et patet hic ſaluificus finis ſacræ doctrinæ Euangelicæ, quæ eſt aſſecutio vitæ æternæ. Quamvis enim iſte ſit finis totius ſcripturæ: Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, &c. Tamen doctrina Euangelica, quaſi immediatius ducit, ad vitam æternā adimplentes & perficientes documenta, & præcepta Euangelica: Qui enim fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum: Beatus homo qui audit me. Et ſequitur: Qui me inuenerit, inueniet vitam.

Augusſt. de Ciuit. Dei lib. 22. c. 19. tom 5. — *Aug. contra Fauſt. lib. 16. cap. 33. tom 6.* — *Aug. de Ciuit. Dei lib. 22. c. 20. to. 5.* — *Beda ſuper Lucam, in fine.* — *Aug tract. 121. in Ioan poſt med. tom 9.* — *Gregor. in Euang. hom 26. poſt med* — *Hebr. 11. a* — *Aug. tract. 121 in Ioan. poſt med. tom 9.* — *Ibidem.* — *Gregor. in Euang. hom. 26 prope princ.* — *Ibidem.* — *Iac. 2. e* — *Tit. 1. d* — *Greg. ibid.* — *Iob 40 d* — *Aug. tract. 122. in Ioan. circa princ. to. 9.* — *Chryſ. hom. 86. in Ioan. ante med. tom 3.* — *Ibidem.* — *Ioan. 11. d* — *Ioan. 11. e* — *Rom. 15 a* — *Matt. 5 e* — *Prou. 8. d* — *Ibidem.*

A B C D E

CAPVT XXI.

P*Oſtea manifeſtauit ſe iterū Ieſus, &c.* Narratis duabus manifeſtationibus filij Dei ipſis diſcipulis poſt reſurrectionem, hic narratur tertia ad cōfirmationem, & inſtructionē B. Petri, & conſequenter omnium in Ipſo. Et hoc in tres. Primò narratur ipſa manifeſtatio. Secundò, Petri in dilectione confirmatio, ibi: *Cùm ergò prandiſſent*. Tertiò, dictorum per teſtimonium affirmatio, ibi: *Hic eſt diſcipulus ille*. Prima adhuc in tres. Primò, antecedētium manifeſtationem deſcriptio. Secundò, ipſa manifeſtatio, ibi: *Manè autem facto*. Tertiò, recapitulatio, ibi: *Hoc iam tertiò*. Ait ergò: *Poſtea manifeſtauit*. Vndè enumerantur tria antecedentia, ſc. loci determinatio, perſonarum deſcriptio, & operationis ſpecificatio, vt patet in litera: *Poſtea*, quæ præmiſſa ſunt: *Manifeſtauit ſe ad mare Tyberiadis*, quod dicitur ſtagnum Genezareth, dictum quaſi generans auram. Sed quæritur, quare interponit quaſi recapitulationem, quando præmiſit: Multa ſigna fecit Ieſus; inter iſtam narrationem, & alias, & non enumerauit continuè? Et ad hoc reſpondet Auguſt quod iſta narratio commendat Eccleſiæ ſacramentū, qualis futura eſt in vltima reſurrectione mortuorum. Et de hoc in Gloſ. *Manifeſtauit autem ſic: Erant ſimul Simon Petrus &c.* Et in hoc enumeratio perſonarum, quibus apparuit. De Petro, & Nathanaële, ſupra. De Thoma, ſupra proximè. *Et filij Zebedæi*, ſcil. Ioannes, & Iacobus maior, de quibus Matthæus: *Et alij duo*, quorū nomina reticentur, ait Gloſ. *Dicit eis Simon Petrus: Vado piſcari*. Et in hoc negotij, vel operationis ſpecificatio: *Dicunt ei: Venimus & nos tecum*. Et in hoc eorum vnanimitas, ſiue occupationis identitas, ſiue vnio: *Et nihil prehenderunt*. Et in hoc fortè diuina diſpenſatio. Vt enim ait Auguſt. Diuinitus factum eſt, vt miraculū plus appareret. Vt enim ait Chryſoſt. Neque quid agere habentes, artem ſcil. piſcationis tractarunt, nihil enim habentes agere ad piſcationem inerunt: & hoc, nocte, quia formidoloſi erant. Vndè quærit Greg. Cur Petrus poſt conuerſionem rediit ad piſcationem, cùm dicatur: Nemo mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retro aptus eſt regno Dei. Item Matthæus nō rediit ad telonij negotium poſt conuerſionem. Et ad hoc reſpondet, quod ſunt quædam negotia, quæ ſine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus poſſunt, ad quæ non eſt redeundum poſt conuerſionem: quale fuit negotium telonij. Aliud vero eſt negotium, quod ſine peccato extitit, & hoc repetere poſt conuerſionem, peccatum non fuit, quale eſt piſcatio. Quaſi eadem quærit Auguſt. Ad quod reſpondet, non fuiſſe eos prohibitos ſua arte licita victum neceſſarium quærere, ſui Apoſtolatus integritate ſeruata, ſi quando vnde viuerent, aliud non haberent. Hæc ille. Sed nihilominus obijcitur, ait Saluator Petro: Ex hoc eris homines capiens: ergo ex tunc non debuit ire ad capiendos piſces, ſed ad prædicandum, & capiendum homines. Item ait filius Dei volenti ire ad ſepeliendum patrem: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. ergo nec ad modicum tempus permiſit eum intendere operi pietatis. Multo magis nō debuit Apoſtolus intendere his operib⁹ piſcationis: cum opera manualia aliquādo impediant vacationem, quæ ad Deum eſt, & opera ſpiritualia. Item ait ſaluator: Primum quærite regnum Dei, omnia hæc adiicientur vobis. ergo debuiſſent intendiſſe ſpiritualibus occupationibus, & Deus prouideret eis de temporalibus. Item: Ordinauit Deus his qui euangelizant de euangelio viuere. Debuiſſent ergo intendere animabus lucrandis, & non operibus manualibus Et ad iſtud reſpondendum eſt, ſicut habitū eſt ab Auguſt. Sui Apoſtolatus integritate ſeruata non fuerunt prohibiti ſua arte quærere victum neceſſarium

Diuiſio. — *Ioan. 20. g* — *Aug. tract. 122. in Ioan. non longè à princ. tom. 9.* — *Ioan. 1. g* — *Mat. 4. c* — *Aug. tract. 122. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Chryſ. hom. 86. in Ioan. ante med. tom 3.* — *Gregor. in Euang. hom. 24. circa princ.* — *Luc. 9. g* — *Mat. 9. a* — *Aug tract. 122. in Ioan. ante medium tom. 9.* — *Luc. 5. b* — *Mat. 8. d* — *Mat. 6. d* — *1. Cor. 9 g* — *Aug. tract. 122. in Ioannes med. tom. 9.*

[*Ibid.*] Vndè ibidem August. Si B. Paulus artem, quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur doctor, nullus grauetur auditor: quanto magis beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod nouerat, fecit, si ad præsens illud tempus aliunde viuere non inuenit? Hæc ille. Ex his colligitur, quòd ratione necessitatis cogentis, ratione licitæ artis, & ratione conditionis temporis, quia non erat adhuc tempus aptum ad prædicandum ob furorem, & malignitatem Iudæorum, qui erant magis prompti ad interficiendum, quàm ad audiendum, & ratione vitandæ otiositatis, licitè potuerunt ire ad piscationem. [*Chrys. hom. 86. in Ioan. ante medium tom. 3.*] Vndè Chrysost. Nihil habentes agere ad piscationem iuerunt: Et per hoc ad obiecta. De mysterio vero discipulorum, quòd erant septem, cùm quibus vltimum conuiuium celebrauit Dominus, Greg. benè. [*Gregor. in Euang. hom. 24. post med.*] Vndè ait: Septenario numero perfectio designatur, ideò septem [B] diebus hoc tempus euoluitur. Illi ergo in vltimo conuiuio de præsentia veritatis epulantur, qui nunc studio perfectionis terrena transcendunt, & qui sunt pleni septiformi Spiritu. Et ibi benè de hoc. Quòd autem nihil prendiderunt in nocte, figura est, quòd qui laborant in nocte, id est, in tenebris peccati, fructum non assequuntur: Per totam noctem laborantes nihil cœpimus. [*Luc. 5. b Psal. 126. a Iob 7. a Gregor. Mor. lib. 8 cap. 5. Hier. 3. f*] Vt enim ait Propheta: Vanum est vobis surgere ante lucem. Omnis enim labor, qui est in nocte, id est, sine lumine diuinæ gratiæ, infructuosus: Noctes laboriosas enumeraui mihi. Gregor. Quæ iam sunt laboriosa, sed non vacua: quædam vacua & laboriosa, sicut qualia sunt opera peccatorum: Confusio comedit labores eorum. Et sequitur illa pars, in qua ipsi manifestatio: *Mane autem facto.* Et illa in duas. Primò, se manifestat per miraculo- [C] sam operationem in captione piscium. Secundò, per dispensatiuam comestionem: *Vt ergo descenderunt.* In prima parte quatuor. Primò, ipsa manifestatio. Secūdò, eius allocutio, & eorum responsio, ibi: *Dicit ergo eis.* Tertiò, ipsius præceptio cum executione, ibi: *Dixit ergo eis.* Quartò, eiusdē à discipulis agnitio, eorum ad terram applicatio, ibi: *ergo discipulus.* Ait ergo: *Manè autem iam facto, stetit Iesus in littore.* [*Gregor. in Euang. hom 24. ante med. Matt. 4. c*] Quærit Greg. Cur discipulis in mari laborantibus post resurrectionem in littore apparuit, antè vero resurrectionem coram eis in fluctibus ambulauit? Et ad hoc respondet, quòd mare præsens sæculum designat: per soliditatē littoris, perpetuitas quietis æternæ designatur. Quia ergo discipuli in fluctibus mortalis vitæ laborabant, ideò in mari apparuit eis: quia verò nunc corruptionem carnis excesserat, ideò in lit- [D] tore apparuit: *Non tamen cognouerunt eum discipuli.* [*Chrys. hom. 86. in Ioan. ante med. tom. 3. Aug. epist. 59. ad Paulin. post med. tom. 2.*] Vt ait Chrysost. non videbatur nisi condescenderet, scil. in formam, in qua voluit apparere, & videri. Et de hoc August. benè, vbi quasi quærit: Cùm in eodem corpore, & in eadem forma resurrexerit, quomodo aliquando agnitus fuit, aliquando non? Et innuit respondendo, quòd hoc potuit dupliciter fieri. Vel quòd aliquid factum est in oculis eorum, vel quòd in alia effigie appa- [*Matt. 17. a*] ruit, prout voluit. Vndè ait: Cùm duo sint in corpore, lineamenta & color, quibus cuiuslibet species agnoscatur, cur in transfiguratione, scil. ante resurrectionem, neminem mouet eum potuisse vsque ad tantam excellentiam fulgoris, & lucis colorem mutasse: & post resurrectionem mouet lineamenta mutata esse, vt non possit agnosci? Hęc ille, quasi diceret: non debet aliquis inde [*Aug. tract. 122. in Ioan. ante med. tom 9.*] moueri. Secundum August. vero littus finis est maris, & signat finem sæculi, in quo fine erit resurrectio mortuorum: *Dicit ergo eis: Pueri, nunquid.* Ex vsu enim communi sic vocat, ait Glossa: *Nunquid pulmentarium habetis?* qui scil. ita piscamini. [*Isid. etym. lib. 20. cap. 2. ante med.*] Pulmentum enim dicitur omne illud, quo panis comeditur, vocatum à pulte, ait Isidorus: *Responderunt ei: Non.* Et ideò licet nobis prouidere, ait Glossa. [*Aug. tract. 122. in Ioan. ante med. tom 9. Matt. 6. d*] Vt enim ait August. inquirens, cur non impleuit Dominus, quod promisit, scil. Primum quærite regnū Dei, & omnia adiicientur vobis. Prorsus, inquam, quod Dominus promisit, impleuit: Nam quis alius pisces qui caperentur, apposuit: qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua compellerentur ire

[A] piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum? [*Chrys hom. 86 in Ioan. ante med. tom. 3.*] Et vt ait Chryst. Humanius loquitur eis, vt debens aliquid emere ab eis, id est, ad modum hominis. Ideò dixit eis: *Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.* [*Gregor. in Euang hom. 24. ante med*] Vt enim ait Greg. Bis ad piscandum iussit Dominus, vt retia mitterentur, & hic. Et in illa piscatione non dixit, in quam partem retia mitterentur: hic autem dixit, quòd in dexteram partem. Quæritur, vndè hoc? Et ad istud respondet Greg. ibi, quòd illa piscatio signat præsentem Ecclesiam, quæ bonos & malos simul colligit vsque ad finem sæculi. [*Luc. 5. a Matt. 13. e*] Ista autem piscatio signat Ecclesiam electorum in gloria. Et ideò in huius figura ait: *Mittite in dexteram: miserunt ergo, & iam non volebant illud trahere,* quia vt ait August. supra. Deus apposuit pisces. [*Aug. tract. 122. in Ioan. ante med. tom. 9. Luc. 5 g*] Vndè ait Petrus: In verbo tuo laxabo rete, &c. *Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro.* scil. Ioannes. [B] [*Chrys. hom. 86. in Ioan. paulo ante medium. to. 3.*] Vt enim ait Chrys. Hic, id est, Petrus erat feruentior: ille, id est, Ioannes excelsior: hic quidē, id est, Petrus, astutior: ille vero, Ioannes perspicacior. Propterea Ioannes quidem primò cognouit Iesum, Petrus vero prius iuit ad eum. Hæc ille: *Simon autē Petrus, cùm audisset tunica succinxit se.* [*Ibidem.*] Vt ait Chrysost. Vides & reuerentiam Petri, & affectionem, quia nudus misit in mare, sed neque sustinuit nauem ad eum venire, sed natans accessit. Hæc ille: *Alij autem nauigio venerunt,* Et specificat spatium maris: *Non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis.* [*Gregor. in Euang. hom. 24. Matt. 4. c*] Et patet huius mysterium B. Gregor. Petrus enim & alij discipuli trahunt rete piscium ad terram, quia sanctæ prædicationis voce ad stabilitatem æternæ vitæ fideles adducunt. Vndè ait discipulis: Faciam vos piscatores homi- [C] num. Vndè nota quòd ait: *Mittite rete in dexteram nauigij.* Per rete doctrina Euangelicæ prædicationis signatur, quæ est varia textura contexta, & hoc indissolubiliter, multipliciter, & firmiter. Fila enim, ex quibus tale rete contexitur, sunt auctoritates, & aptæ rationes: quia auctoritas fidem flagitat, & rationi hominem præparat. [*August de vera relig. cap. 24. to. 1. Luc. 5. a Aug. de 83. q. quæst. 81. post med. tom. 4.*] Ratio ad intellectum, cognitionemq; perducit, ait Aug. Et istud rete fuit figura tum in retibus Apostolorum: Laxabo in verbo tuo. Et de reti Apostolico, Aug bene. Et istud rete debet mitti in dexteram nauigij, vt homines capiantur, & ducantur ad sollicitudinem æternæ gloriæ, & vt sedeant à dexteris Dei cum electis: [*Matt. 25. f Cant. 1. e Isa. 19 b*] Tunc dicet his, qui à dexteris sunt: Dextera eius amplexabitur me. Et quia pauci capiuntur prædicatione Euangelica, ideò Lugebunt expandētes rete: Et nota quòd est mul- [D] [*Rete est multiplex. Iob 18. b Greg. Mor. lib. 14. c. 6. in princ.*] tiplex rete: est enim rete diabolicæ tentationis: Immisit in rete pedes suos. Ibi Gregor. Sicut qui pedes in rete mittit, non cum voluerit, exit: sic qui in peccato se deiicit, non mox vt voluerit, surgit, &c. [*Abac. 1. e Eccl. 7. e Prou. 29. b*] Item est rete carnalis voluptatis: Traxit in sagena sua, & cōgregabit in rete. Vndè in hamo, de quo ibi præmisit, suggestio, in sagena consensio, in reti præuaricatoria operatio. Et de muliere mala sub figura voluptatis: Inueni mulierem morte amariorem, quæ laqueus venatorū est, & sagena cor illius. Item est rete humanę deceptionis: Homo, qui blandis, fictisq; sermonibus loquitur amico suo, rete expandit pedibus eius. [*Osea 5. a*] Item est rete prauæ, & peruersæ doctrinationis: Laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Tabor. Quod vero dicitur, quòd Petrus tunica se præcinxit, & misit se in mare figura est, quòd [E] succinctus ab omni concupiscentia misit se ad sustinendas tribulationes. Infra eodem: *Alius cinget te.* Et ibi de hoc. Quòd vero discipuli nauigio venerunt, figura est sæculum istud calcando ad gloriæ soliditatem peruenerunt. Vndè & Petrus, qui fuit caput Ecclesiæ, ambulauit super mare. [*Matt. 14. c*] Per ducentos cubitos signatur adimpletio mandatorum Dei in perfecta charitate, id est, dilectione Dei & proximi. Centenarius enim & denarius, idem in mysterio sunt, quia numerus replicans: & numerus replicatus idem sunt in mysterio, ait Aug. Vndè & in figura dicitur: [*Luc. 14. e*] Venire Regem cum viginti millibus, cōtra habentem decem millia: in figura de transgressione mandatorum Dei, & dilectionis Dei & proximi, veniet Dominus contra gloriantem de mandatorum adimple-

tione. Et ſequitur illa pars, in qua ipſa manifeſtatio
oſtenſa per ipſam comeſtionem, ibi: *Vt ergo deſcenderunt.*
Et ibi quatuor. Primò, ciborum præparatorum inuentio.
Secundò, de offerendis piſcibus filij Dei præceptio, ibi:
Dicit eis Ieſus: & eiuſdem adimpletio. Tertiò, ad pran-
dēdum inuitatio, ibi: *Dicit eis Ieſus: Venite prādete.* Quar-
tò, diſcipulorum ſtupefactio, & ciborum eis à Chriſto
diſtributio, ibi: *Et nemo audebat* Ait ergo: *Deſcenderunt
in terram:* Et loquitur ſecundum naturam, quia mare eſt
altius terra: *Viderunt prunas & piſcem & panem* Quæ-

Chryſ. hom. 86. in Ioan. circa mediū to. 3.

ritur vnde erant iſta? Et ad hoc reſpōdet Chryſoſt. quòd
non operatur hic ex materia ſuppoſita, ſed quod admi-
rabilius ſigna ducit, ſcilicet ex non entibus rebus:
oſtendens, quòd cum ex materia ſubiecta faciebat, pro-
pter quandam diſpenſationem faciebat, ſc. vt crederent
eum eſſe auctorem creaturarum, ſicut quando multipli-

Ioan. 6.b Chryſ. ibid. Aug. tract. 122. in Ioan. ante med. tom. 9. Ioan. 6.b Chryſ hom. 86. in Ioan. poſt med. tom. 3.

cauit panes ex quinque panibus, ſupra. Iſta ergo fuerūt
à filio Dei creata, vel facta, ſecundum Chryſoſt. Qui col-
legit piſces in rete, vt ait Auguſt. Supra: Item quæritur,
quare non leuauit hic oculos in cœlum, & egit gratias,
ſicut fecit ſupra, quando diſtribuit panes? Et ad iſtud reſ-
pondet Chryſoſt. quòd cum ampliori poteſtate iſta fa-
cit: quæ autem ibi fecit, condeſcenſionis gratia fiebant.
Et ideò reſpiciebat in cœlum inſtruens non: vt habitum
eſt ibi, & gratias egit. Et ſequitur illa particula: *Dicit eis
Ieſus: afferte de piſcibus.* Et hoc dixit eis ad oſtenſionem
miraculi. Quod audiens Petrus, qui erat in omnibus ar-
dentior, ad obediendum humilior, ad exequendum mā-
datum paratior: *Aſcendit & traxit rete in terram plenum,*

Ibid. paulo ante.

&c Hic enim vt ait Chryſoſt. ſigna facta ſunt: primum
quidem multos eſſe comprehenſos piſces, deinde non
ſciſſum eſſe rete. De myſterio vero iſtorum piſcium ſc.

Greg. in Euang. hom. 24.

centum quadraginta trium. Gregorius multum. Et eſt in
Gloſſa. In numero enim denario operatio mandatorum
ſignatur, in numero ſeptenario Spiritus ſeptiformis de-
ſignatur. In ternario fides Trinitatis ſignatur. Ducendo
ergo per trigonum decem & ſeptem, veniunt quinqua-
ginta vnum: quod vnum non poteſt diuidi: quia requies
in vnitate eſt. Item ducendo per trigonum quinquagin-
ta & vnum, fiunt centum & quinquaginta tria. Vndè
numerus prædictus, & eius partes ſunt numeri gratia-
rum, quæ gratia ducit ad requiem. Ille enim numerus
habet quinquagenarium numerum ter, & inſuper tria
ipſa propter myſteriū Trinitatis. Vndè & die quinqua-

Aug. tract. 122 in Ioan. poſt med. tom. 9. Gregor. in Euang hom. 24.

geſimo à Paſchate datus eſt Spiritus. Et de hoc Auguſt.
Quod autem non eſt ſciſſum rete, myſterium vt ſupra
habitum eſt: quia iſta piſcatio ſignabat collectionem
electorum ad vitam æternam, in qua nulla erit diuiſio
vel ſciſſura. Et de hoc Greg. Item ſecundum eundem
Gregorium, in piſce aſſo ſignabatur Chriſtus paſſus, qui
capi [illegible]uit laqueo mortis noſtræ, & quaſi tribulatione
aſſatus eſt tempore paſſionis. Per panem autem ſigna-
tur diuinitas Chriſti, quæ nos reficit. Et ibi bene de hoc.

Aug. tract. 123. in Ioan. ante med. to. 9.

Idem Auguſt Piſcis aſſus Chriſtus eſt paſſus, & ipſe eſt
panis qui de cœlo deſcendit. Et de hoc in Gloſ. & quod
ait: *Traxit Petrus rete, &c.* Myſterium eſt, quod per Pe-
trum & eius ſucceſſores colliguntur electi, & ad fidem
in Eccleſia militante, & ad beatitudinem in Eccleſia
triumphante. Vnde & Auguſt. Per illum ſeptenarium
numerum diſcipulorum, per quem etiam poteſt vniuer-
ſitas intelligi ſignata, tanto ſacramēto noſcamus com-

Mat. 13.e

municare, & eidem beatitudini ſociari: Simile eſt regnū
cœlorū ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſ-
cium congreganti. Et ſequitur quarta particula, ſcilicet
diſcipulorum ſtupefactio & ciborum eis collatio: *Et ne-
mo audebat diſcumbentium interrogare eum.* Et eſt ſenſus,

Aug. tract. 123. in Ioan. prope princ. tom. 9.

ſecundum Auguſt. Tanta erat euidentia veritatis, qua
Ieſus illis apparebat, vt nullus eorum non ſolum nega-
re, ſed neque dubitare auderet. Quaſi ergo diceret. Nul-
lus audebat dubitare, quoniam ipſe eſſet. Hæc ille. Ex
hoc patet, quòd quando volebat, ſic apparebat, vt indu-

Aug. epiſt. 59. ad Paulin. poſt. med. tom. 2.

bitanter eum agnoſcerent: & quando volebat, ſe occul-
tabat. Et de hoc Auguſtinus bene, vbi ait: Quod ſicut
antè reſurrectionem vſque ad excellentiam lucis, & ful-

A goris potuit mutare colorem, vt non agnoſceretur, &
poſt priſtinum colorem reuocare: Sic eadem facilitate
potentiæ, potuit renouare lineamenta & reuocare. Et
ibi bene de hoc. Similiter Chryſoſtomus hic de hoc:

Chryſ. hom. 86. in Ioan circa med. tom. 3.

Cùm ſilentio, inquit, & formidine multa, & reuerentia
ſedebant attendentes in eum, formam altiorem viden-
tes & multa ſtupefactione pleni. Valde enim erant ſtu-
pefacti, &c. Et hoc figura erat, quòd in conuiuio gloriæ
certi erimus, videntes Deum facie ad faciem, & non in-

Ioan. 16.b

digebimus interrogatione: Supra: Palam de patre annū-
tiabo vobis, &c. *Et venit Ieſ. & accepit panē, &c.* Et iſtud
debet continuari cum eo quod dictum eſt ſupra: *Venite
prandete.* Et in hoc patet myſterium, quia iſtud conui-
uium, quod celebrauit Dominus cum ſeptem diſcipulis

Gregor in Euang. hom. 24. poſt. med. Ioan. 6.b

figura eſt æterni conuiuij, ſecundum Gregoriū, ad quod
B conuiuium veniunt electi per filium Dei mediatorem,
& per communicationem ſui ſacri corporis & ſangui-
nis, & veram credulitatem. Supra: Si quis manducauerit
ex hoc pane, viuet in æternum. Sed quæritur, cùm creda-
tur ipſum manducaſſe cum diſcipulis, vt dicitur hic, &

Luc. vlt e

apud Lucam: Cùm manducaſſet coram eis: quid fuit fa-
ctum de illo cibo, & ad quid mādùcauit? Videtur enim,
quod hoc potius fuit ad impedimentum fidei reſurre-
ctionis, quàm ad promotionem: cùm cibus ſumatur ad

Aug. de Ciuit. Dei. lib. 13. cap. 22. tom. 5. Ibid. lib 22. cap. 19. poſt medium Ibidem epiſt 49. ad Deogras. queſt. 1 poſt mediū. tom. 2.

reſtaurationem deperditi. Et ad hoc reſpondet Auguſt.
bene: Fides Chriſtiana de Chriſto Saluatore non dubi-
tat, quòd poſt reſurrectionem in ſpirituali carne, ſed ta-
men vera, cibum ac potum ſumpſit. Non enim poteſtas:
ſed egeſtas edendi, & bibendi, talibus corporibus aufer-
tur. Idem Auguſt. Cibum & potum ſumpſit non alimē-
C torum indigentia, ſed ea qua poterat poteſtate. Similiter
de hoc Auguſt. bene, vbi loquitur de comeſtione Chri-
ſti poſt reſurrectionem, & Angelorum, dicens quòd il-
la comeſtio fuit non neceſſitate, ſed poteſtate. Et ponit

Exemplum de comeſtione. Idem de mirabil ſacra ſcript. lib. 3. cap. 15. to. 3. Chryſ. hom. 86. in Ioan poſt mediū. tom. 3.

exemplum: Aliter abſorbet aquam terra ſitiens, aliter
ſolis radius candens: illa indigentia, iſte potentia. Hæc
ille. Poteſtas ergo apparuit in Chriſto comedente, non
egeſtas: & ita manducans poteſtatiuè, non conuertit ci-
bum in naturam corporis ſui, ſed reſoluit in materiam,
vt dicitur. Et ibi bene de hoc Chryſoſt. Qualiter autem
comedit, non eſt noſtrum dicere: Modo enim quodam
inopinabiliori hæc fiebant, non vt natura indigente ci-
bis, ſed condeſcenſione ad demonſtrationem reſurre-
ctionis. Hæc ille. Et ſequitur illa pars, in qua recapitula-
tio manifeſtationum prædictarum, ibi: *Hoc iam tertio*
D *manifeſtatus eſt.* Sed quæritur qualiter hoc? quia etiam in
die reſurrectionis ſiue Paſchæ multoties apparuit, vt
patet ab Auguſtino. & à Magiſtro in hiſtoriis. Ergo non

Auguſt. de concord. Euang. lib. 3 cap. 25. poſt med. tom. 4. Idem. tract. 123. in Ioan ante med. tom 9.

iam tantum tertiò manifeſtauit. Et ad iſtud reſponden-
dum eſt ſecundum Auguſtinum, quod hoc non ad ipſas
demonſtrationes: ſed ad dies referre debemus, id eſt, pri-
mo die cum reſurrexit, & poſt dies octo, quando Tho-
mas vidit & credidit, & hoc die, quando de piſcibus hic
loquitur. Poſt quot autem dies hoc fuerit factum, non
eſt dictum. Hæc ille. Et ſequitur illa pars, in qua de cō-
ſequentibus ad manifeſtationes prædictas, ſcilicet de
confirmatione Petri in dilectione, & de informatione,
ibi: *Cùm ergo prādiſſent.* Et illa in duas. Primo, de dilectio-
ne inquiſitio ad ipſius confirmationem, & Petri reſpon-
ſionem. Secundo, ad conſummationem dilectionis ſuæ
E paſſionis ipſi Petro reuelatio, ibi: *Amen dico tibi*: Prima
in tres, ſecundum tres interrogationes & reſponſiones
Petri. Secunda, ibi: *Dicit ei iterum.* Tertia, ibi: *Dicit ei
tertio.* In qualibet parte tria: ſcilicet inquiſitio Petri, reſ-
ponſio, & Chriſti admonitio. Ait ergo: *Cùm prandiſſent,
dicit Simoni Petro,* qui erat princeps, & caput præſenti-
bus diſcipulis: *Simon Ioannis diligis me*? Ex hoc videtur
filium Dei in prandio ſiluiſſe, nec non & diſcipulos. Vn-

Chryſ. hom. 86. in Ioan circa med. tom. 3. Ibid. ho. 87. propè princ. Gal. 1.d

de Chryſoſtomus, vbi ſupra: Cum ſilentio ſedebant, &
ſolum comedebant, quæ eis condidit: *Diligis*, inquit, *me
plus his?* Vnde quærit Chryſoſtomus, qualiter alios præ-
teriens Petro locutus eſt de talibus. Et ad hoc reſpon-
det, quod eximius Apoſtolorum erat Petrus, & os Apo-
ſtolorum & vertex. Et propter hoc Paulus aſcendit vi-

dere

dere eum. Item ostendens ei, quoniam oportet eum audere, id est, fiduciam habere in Christo, & negatione deleta committit ei curam fratrum, & negationem quidē non profert, neque exprobrat quod factum est. Hæc ille. Ob hanc ergo Petri confirmationem, & ob remissionis negationum ostensionem, ob confidentiæ stimulationē, sic locutus est Petro, Vnde ait ei: *Diligis me plus his?* quia vt dictum est sæpè: Petrus erat feruentior in omnibus, & primus ad respondendum, & promptus ad obediendum. Vndè Glos. Quod scit interrogat. Et subditur responsio Petri: *Domine tu scis, quoniam amo te.* Vt ait Chrysost. ipsum qui scit ineffabilia cordis testem vocauit. Et patet hic humilitas Petri: non respondit se plus diligere, sed ait: *Tu scis.* Vndè Glossa, vtrum plus diligat tacuit: *Dicit ei: Pasce agnos meos.* Vt dicit August. hoc idem est, ac si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas: & sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære non tuam: dominium meum quære non tuum: lucra mea non tua. Ne sis in eorum societate de quibus: Erunt omnes amantes seipsos. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur secunda interrogatio Christi, consimilis priori, & eadem responsio Petri, & eadem ipsius admonitio, ibi: *Dicit ei iterum.* Vnde Chrysost. Si diligis me, curam fratrum suscipias, & feruentem amorem, quem per omnia demonstrasti, nunc ostende, & nunc animam, quam dixisti te positurum pro me, pro ouib' meis pone. Hęc ille. Et sequitur tertia Christi interrogatio, & consimilis respōsio & admonitio, ibi: *Dicit ei tertio.* Quæritur, quare toties interrogauit, cùm sufficeret semel interrogasse? Et ad istud respōdet Aug. Redditur ternæ negationi terna cōfessio, ne minus amori lingua seruiat, quàm timori, &c. *Contristatus autem Petrus.* Sed quæritur ad quid fuit contristatus, ex quo fuit cōscius se amare Dominum? Et ad hoc respōdet Chrysost. quòd formidans priora, sc. negationes, melior factus est, & magis sobrius, & non audax existens de reliquo, sicut prius, sc. promittebat pręsumptuosè supra. Ne ergo existimans diligere cum non diligeret, sed eodem modo quo deberet, ideò contristatus est. Et patet secundum August. eadem esse amorem & dilectionem. Vndè ait hic primo: *Simon diligis me?* Et postea ait: *Amas me?* Et patet hic quæ sunt successoribus Petri necessaria, sc. Dei feruida & vera dilectio, vt sc. Deum diligant non se, & diuinum honorem, non suum, & diuina lucra non sua, secūdum August. Et vt pascant agnos & oues Dei, id est, fideles: de qua dilectione & pastura in collatione prædicabili. Qualiter autem sint oues pascendæ, in Glossa. Pascere oues est, credentes ne deficiant, confortare. Et sic de aliis, quæ in Glossa enumerat. Et forte prius ait: *Pasce agnos meos*, bis, & denique semel: *Pasce oues meas.* Per agnos enim simplices & infirmi, & pauperes signātur, qui debent pasci duplici pastura, sc. corporali & spirituali. Per oues signantur firmiores & ditiores, qui pasci debent pastura spirituali. Vnde Glossa: Pascere oues est terrena subsidia, si necesse est, subditis prouidere, exēpla virtutum præbere, &c. Sicut pastor gregem suum pascit in brachio congregabit agnos, & in sinu suo leuabit fœtas. Qui ergo Petro succedit in officio pastorali, & non diligit Deum, nec pascit oues, idolum est nō pastor: O pastor & idolum derelinquens gregem: Pastor nomine, idolum re. Et sequitur illa pars, in qua de prænuntiatione suæ passionis ipsi Petro, ibi: *Amen dico tibi.* In qua morte ostendebatur consummatio dilectionis beati Petri. Et ibi quatuor. Primo, ipsius mortis prænuntiatio. Secundò, ipsius Petri de altero discipulo inquisitio, ibi: *Conuersus Petrus.* Tertio, Christi responsio, ibi: *Dixit ei.* Quarto, sermonis Domini interpretatio à discipulis: *Exiuit ergo sermo inter fratres.* Ait ergo: *Amen dico tibi, cùm esses iunior cingebas te.* Ita respondit Petrus, supra: *Scis quia amo te.* Et supra dixerat: Animam meam ponam pro te. Filius ergo Dei amoris ostensionem mōstrare volens, & erudire nos, quo modo eū amare oportet, sicut continuat Chrysost. ait Petro: *Cum esses iunior, cingebas te*, id est, sequebaris tuam voluntatem: *Quando autem senueris, extendes manus*, id est, crucifigeris, ait August. Vnde August. ibidem: Hunc inuenit exitum ille negator & amator præsumendo elatus, negādo prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus. Hæc ille. *Et alius te cinget*, scilicet vinculis, quod fuit impletum: *Et ducet quo tu non vis*, id est, ad mortem, ait Glossa: *Hoc autem dixit, significans qua morte esset clarificaturus Deum.* Sed quæritur de hoc quod ait: *Ducet te, quo tu non vis?* Nihil inuoluntarium est meritorium: ergo si nolens passus est, absque merito est passus. Et ad istud respondet Chrysost. Dedit ei filius Dei quod desiderabat, sc. vt moreretur pro Christo. Et hoc quod ait: *Non vis*, naturæ dicit compassionem, & carnis necessitatem: quoniam inuitus, id est, non volens abscinditur à corpore anima. Et sequitur: Nullus enim impassibiliter corpus deponet. Hęc ille: Nemo carnem suam odio habuit. Loquitur ergo quantum ad ipsam sensualitatem, siue vitam animalem. Est enim duplex voluntas, scilicet rationis & vitæ animalis, siue sensualitatis. Prima volebat mori pro Christo, licet secunda repugnaret. Vndè Chrysost. vbi supra. Et si quæ optiones validæ erant, sc. mori pro Christo, & ipsæ passiones: natura tamen redarguebatur, id est, ostendebatur timere. Et de hoc similiter August. Solutus à corpore volebat esse cum Christo, sed si fieri posset præter carnis molestiam, ad quam nolens ductus est. Et exēplificat de Christo, quod propter nos consolandos in se transfigurauit, quando ait: *Si potest fieri transeat à me calix iste.* Hoc ait, qui non habebat mortis necessitatem, sed voluntatem. Et ibi bene de hoc. Et est in Glossa pro parte. Vnde & hunc infirmitatis affectum naturalē, nec senectus auferre potuit. Propter quod ait hic: *Cùm autem senueris, &c.* Vt ait idē August. De hoc Chrysost. bene: Quoniā semper Petrus volebat esse in periculis pro eo, ideò ait: Confide, & ita complebo desiderium tuum, vt quæ non es passus iuuenis es istęs, hoc te oporteat pati senem factum. Et ideò erigens eum ait: *Hoc dixit, significans qua morte, &c.* Vt discas, quoniam pati pro Christo gloria es patientis & honor. Et sequitur: *Sequere me.* Et in hoc insinuat prælationem B. Petri. Hæc Chrysost. Vnde ibidem quærit: qualiter Iacobus assumpsit thronum Hierosolymorum, qui fuit primus Episcopus eorum, & non Petrus? Et huic respondet, quoniam hunc, id est Petrum, orbis terrarum inthronizauit magistrum: Iacobum vero plebis Hierosolymorum, &c. Et nota hic mysterium quando ait: *Cum esses iunior, cingebas te, &c.* Vt ait Chrysostomus: In sæcularibus scilicet rebus iuuenis vtilis est, qui senuit inutilis. Sed in cœlestibus scilicet negotiis non ita est, sed cum superuenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas illustrior. Hæc ille. Iunior ergo dicitur vita imperfectior: Videbant me iuuenes. Gregorius: Iuuenes dici solent, qui nulla consilij grauitate deprimuntur: in iuuene enim est feruor libidinis: Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ. Ibi Gregor.: In adolescentia libido feruescere inchoat. Item in iuuene est paucitas experientiæ & ardui operis, vt ait Sapiens: Iuuenis non est expertus: multitudo enim temporis experientiam facit. Et qui ita est, cingit se non cingulo disciplinæ vel iustitiæ ad cohibendum & restringēdum, sed ad leuiandum se, vt sit velocior ad implendum suā voluntatem, vel concupiscentiam. Et de zona sic accingente: Pro zona funiculus: Quasi agnus lasciuiens: Nullum sit pratum, quod non pertransit luxuria nostra. Vt enim ait August. Ille viuit secundum carnem, qui pergit quo vult, dormit quando vult, loquitur quando vult, & vbi vult. Et sic de operibus aliorum sensuum, vt ibi enumerat. Et talis non secundum Deum, sed carnaliter viuit. Ideo: Desideria iuuenilia fuge: Curua ceruicem eius in iuuentute. Et: Post concupiscentias non eas. E contrario, cum senuerit homo virtuali senectute, de qua ait Chrysostomus supra, & de qua dicitur: Senectus venerabilis non diuturna. Et sequitur: Ætas senectutis vita immaculata. Alius cinget eum cingulo disciplinæ, scil. Deus ipse, siue spiritus Dei: Accinge sicut vir lumbos tuos.

Vndè

Marginal notes (left): *Chrys. ibid. post pauca.* Humilitas Petri. — *Aug. tract. 123. in Ioan. post med. tom. 9.* — *2. Tim. 3. a* — *Chrys. hom. 87. in Ioan. ante mediū tom. 3.* — *Aug. tract. 123. in Ioan. paulo post med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 87. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ioan. 13. b* — *Aug. tract. 123. in Ioan. post medium to. 9.* — *Ibidem.* — Pascere oues quid sit. — *Isai. 40. a* — *Zach. 11. c* — *Ioan. 13. a* — *Chrys. hom. 87. in Ioan. ante med. tom. 3.*

Marginal notes (right): *Aug. tract. 123. in Ioan. post med. to. 9.* — *Ibid ante medium.* — *Act. 15. d* — *Chrys hom. 87. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ibidem.* — *Eph. 5. d* — *Chrys. ibid.* — *Aug. tract. 123. in Ioan. post med. to. 9.* — *Ibidem.* — *Chrys. hom. 87. in Ioan. ante medium tom. 3.* — *Ibidem.* — *Ibid. paulo ante.* — *Iob. 29. a* — *Greg. Mor. lib. 19 cap. 11 ante mediū.* — *Iob. 20. c* — *Greg. Mor. lib. 15. cap. 5. ante med.* — *Arist. ethic. lib. 1. cap. 3.* — *Isai. 3. d* — *Prou. 7. a* — *Sap. 2. c* — *Aug. de salutaribus docum. ad quend. Comit. cap. 17. post med. to. 4.* — *2. Tim. 2. a* — *Eccl. 30. d* — *Eccli. 18. c* — *Sap 4. b* — *Ibidem.* — *Iob 38. a*

Vnde est cingulum cohibentis disciplinæ, de quo dictum est: [Luc. 12.e] Sint lumbi vestri præcincti. Et est cingulum pœnitentialis vitæ: [Isai. 22.a] Vocabit Dominus ad fletum, & ad cingulum saxi. Vnde & sancti antiqui erant accincti. [4. Reg. 1.b] De Helia, quòd erat zona pellicea cinctus. Et de Ioanne, [Mat. 3.b] quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos. Item est cingulum fidei & iustitiæ: vt de Christo: [Isai. 11.a] Et erit iustitia cingulum lumborum eius. Et est cingulum auctoritatis & potentiæ, prout ait Propheta de Christo: [Psal. 44.] Accingere gladio tuo super femur tuum. Et est cingulum veritatis & doctrinæ, quo cingitur, & restringitur anima, ne effluat in vanas curiositates. In figura Ecclesiæ: [Prou. vlt. f] Syndonem fecit & vendidit, & tradidit cingulum Chananæo. Quòd exponit Gregorius de doctrina fidei. [Greg. Mor. lib. 33. c. 16.] Super illud Iob: [Iob. 40.d] Diuident eum negotiatores: Succincti lumbos in veritate. [Eph. 6.b] Et: Astringens cingulo aptauit rationale. [Leuit. 6.b] Et est cingulum castitatis & sanctimoniæ: Præcinctus ad mammillas zona aurea. [Apoc. 1.c] Et in figura Prælatorum de Angelis, [Apoc. 13.a] quòd præcincti circa pectora zonis aureis. Et est cingulum fortitudinis & patientiæ: Accinxit fortitudine lumbos suos. [Iob. 19.f] Et: Flagellis me cinxerit. Sic senescens virtualiter, & se cingens disciplinabiliter extendit manus ad operandum perfectibiliter: [Thren. 2.a] Leuemus corda cum manibus ad Dominum. Et alius, id est, spiritus Dei ducit eum quo non vult, scilicet caro contra spiritum concupiscens. Propter quod ait Saluator: [Mat. 5.f] Esto consentiens aduersario tuo dum es in via, id est, verbo quod carni aduersatur, ait Augustinus, illud expiens. Et talis moritur morte spirituali, qua Deum clarificat per bona exempla, de qua morte ait Paulus: [Gal. vlt. d] Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et sequitur Deum imitando. Supra: [Ioan. 3.a] Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Et ibi de hoc. Sequitur nunc secunda particula: *Conuersus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Iesus, &c.* Vt enim ait Chrysostomus: [Chrys. hom. 87. in Ioan. ante med. tom 3.] Hic, id est, Petrus amorem, quem habebat erga Ioannem, erat enim eorum colligatio, scilicet in amore, vt patet in Euangelio, & dicitur: [Act. 3.a] Ascendebant ad horam orationis nonam Petrus & Ioannes. Quia ergo Christus magna ei prædixit, & orbem terrarum commisit, & martyrium personauit, id est, prædixit, volens Petrus hunc, scilicet Ioannem accipere communicatorem, scilicet prælationis & dignitatum, ait: *Hic autem quid?* Vndè & Ioannes hic silet, Petrus loquitur. Et sicut è contrario supra in cœna [Ioan. 13.e] Petrus præmittit Ioannem ad interrogandum, nunc autem reddens ei retributionem, & existimans velle eum interrogare ea, quæ secundùm ipsum erant, ideò sic quæsiuit. Hæc Chrysostomus. Vnde & hic recitat, quæ Ioannes inquisiuit à Saluatore in cœna. Supra: [Ioan. 13.f] Domine quis est qui tradet te? Vndè quærit Chrysostomus, cuius rei gratia recoluit hic illius accubationis, siue accubitus in cœna? Et respondet, quòd recoluit, ostendens quantum Petrus prælationem habebat post negationem, quoniam quia tunc non audebat interrogare, sed alij, id est, Ioanni concedebat: nunc ex quo præsidentia, id est, prælatio fratrum est credita, non solùm pro se interrogationem facit, sed etiam pro aliis. Et patent hic prærogatiuæ B. Ioannis: [Prærogatiuæ B. Ioannis.] quarum prima est discipulatus Christi dignitas, quæ notatur, ibi: *Vidit illum discipulum.* Sic enim seruire Deo regnare est, & si veri serui Dei sunt eius amici. Supra: [Ioan. 15.b] Iam non non dicam vos seruos, sed amicos: multo magis esse discipulum filij Dei est magna dignitas. Ad quem discipulatum perfectum sunt necessaria multa. Est enim necessaria humilis obedientiæ perfectibilitas. Supra: [Ioan. 8.a] Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis. Item est necessaria affectuosa charitas. Supra: [Ioan. 13.e] In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos. Item est necessaria mundi & mundialium contemptibilitas: [Luc. 14.d] Qui non renunciat omnibus, non potest meus esse discipulus. Item est necessaria carnalium affectuum abdicatio, siue mortificabilitas: Qui non baiulat crucem suam, &c. [Luc. 14.f] Non potest meus esse discipulus. Item est necessaria conuersationis man-

A suetudo, siue benignitas: Quis sapiens & disciplinatus [Iac. 3.g] inter vos, ostendat ex bona conuersatione opera sua? Item est necessaria vitæ Iesu Christi imitabilitas, & ei conformitas: Sufficit discipulo, si sit sicut magister eius. [Matt. 10.a] Hæc omnia fuerunt in B. Ioanne. Ideò signanter potest dici. Ille discipulus discretiuè vel eminenter. Secunda prærogatiua eius est peculiaris acceptibilitas filio Dei, ibi: *Quem diligebat Iesus.* quia quod diligit, erat ob suas virtutes, vt dictum est supra: Amantissimus Domini habitabit confidenter. [Deut. 33.b] Tertia prærogatiua eius est perfecta Christi imitabilitas, ibi: *Sequentem eum.* Sequi enim est imitari, ait Augustinus propriè de ipso: [Augustin. de virg. fœm. c. 27. tom 6.] Erat enim virgo. Et de illis, de quibus dicitur: Sequuntur agnum quocunque ierit. [Apoc. 14.a] Quarta prærogatiua eius honoris peculiaritas apud filium Dei, & secre- B torum plena reuelatio, siue ostendibilitas, ibi *Recubuit supra pectus.* Et hoc, vt ait Augustinus, hic de fonte [Aug. tract. 124. in Ioan. vers. fin. tom. 6.] Dominici pectoris, non solus bibit, sed ipse Dominus Euangelium ipsum pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum, toto orbe terrarum diffudit. Hæc ille. [Ioan. 13.a] Et de his omnibus supra diffusius. Et sequitur Christi responsio: *Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere*, sicut legit Glossa. Nolo eum per martyrium consummare, sed expectare donec eum recipiam: Domino enim visitante placidam mortem accepit. Et de hoc similiter in sua legenda: *Quid ad te?* Per hoc ait Chrysostomus [Chrys. hom. 87. in Ioan. circa med. tom. 3.] erudiens nos non multum inuestigare, neque vltra ea, quæ placent ei, id est, filio Dei, quærere. Quia enim Petrus ad tales interrogationes feruidus erat, abscindens eius feruorem, & erudiens nos non vltra, quàm oportet C scrutari, hoc ait. Hæc ille. In pluribus operibus ne sis curiosus: [Eccl. 3.f] *Tu me sequere*, per imitationem, perferendo mala temporalia, vt ait Augustinus: [Aug. tract. 123. in Ioan. post mediũ. tom 9.] Et hoc ipso martyrium B. Petri personauit, id est, prædixit, ait Chrysostomus, supra. Sed quæritur, ex quo sequi est imitari, qualiter ait discretiuè Petro: *Tu me sequere*, quàm Ioanni? Item quare ait de B. Ioanne: *Volo eum manere, donec veniam*, sicut quærit Augustinus? [Ibidem.] Si respondeatur, quod hoc ait, quia non erat moriturus: hoc remouet litera sequens: *Non dixit Iesus, quia non moritur, &c.* Item præmissum est de B. Ioanne: *Vidit Petrus illum discipulum sequentem.* Quare ergo magis dicit Petro: *Tu me sequere*, quàm Ioanni? Et ad primum respondendum est, quod Petro ait: *Tu me sequere*, scilicet in crucis passione, ait Glossa. Christus ergo insinuans Petro suam D passionem futuram, & etiam aliquo modo genus passionis, quia erat moriturus in cruce, ait: *Tu me sequere.* Ioannes autem & alij discipuli secuti sunt perfecta vitæ imitatione. Secundum aliquos vero hoc ait Petro, vt erat caput Ecclesiæ, & omnium martyrum, & vt erat gerens personam Ecclesiæ. Ad aliud respondendum est, quod de Ioanne ait: *Sic volo eum manere donec veniam*, scilicet ad accipiendum eum in morte, vt fuit factum, prout dicitur in legenda sua, & vt ait Glossa hic. Et hoc fuit congruum secundum aliquos. Vt enim ait quidam expositor longum martyrium sustinuit Ioannes, siue duxit in contemptu vitæ præsentis & tolerantia multiplicis afflictionis. Item in dolium feruentis olei fuit missus. Item intensum martyrium sustinuit cordis in passione Domini, assistens magistro eum di- E ligenti peculiariter. Item deputatus fuit ad curam & obsequium B. Matris Domini, & virgo fuit, & ideò decuit placidam mortem expectare. Vndè Glossa: Vltimum in pace senium finiuit. Item vita contemplatiua in beatitudine per ipsum signatur, quæ semper manet. Vt ait Augustinus. Et ideò ratione vitæ per eum figuratæ conuenienter ait: *Sic volo eum manere.* [Ibidem.] Et de hoc August. [Ibidem.] Et in Glossa. Cur Ioannem plus dilexerit Dominus, cùm tamen Petrus plus eum dilexerit? Vnde supra eodem ait Dominus: *Simon Ioannis diligis me plus his?* [Aug. tract. 124. in Ioan. ante med. tom. 9.] Super quod Augustinus: Quod sciebat Dominus interrogabat, vt nos amare Petrum, scilicet nosceremus. Et videtur quòd magis deberet diligere Petrum, quia ille plus dilexit. [Ibid. post pauca.] Item vt ait Augustinus, vbi supra. Melior

Ibid. post pauca. Prou. 8. a

est qui plus diligit Christum: Ergo magis diligendus ab ordinate diligente, qualis erat filius Dei. Item dicitur: Ego diligentes me diligo, ait sapientia diuina: Ergo amplius diligentem debet magis diligere. Et ad istud respondendum est, sine præiudicio: quod sicut ait Bernardus: Non diligit affectu sed effectu. Est ergo loqui de amore filij Dei, quantum connotatum in patria, & connotatum in via respectu præmij substantialis. Et sic dicitur Deus magis diligere meliorem, & maiorem habẽtem charitatem. Et sic magis dilexit Petrum, si fuit melior. Et est magis diligere ad connotata in via, qualia erant reuelatio secretorum, familiaritas allocutionum, & peculiaritas factorum siue honorum. Vnde Glossa hic. Diligebat alios, sed familiarius istum, quia virgo electus ab ipso. Vel dicitur magis diligere Ioannem ratione modi mortis. Vndè Glossa, supra: Diligit Ioannem, sed non plus omnibus sed familiarius, vt per pacem exiret de vita, non per passionem. Et per hoc ad obiecta. Augustinus vero exponit illud de duabus vitis, scilicet actiua, quæ per Petrum figuratur, & contemplatiua per Ioannem signata. Et Christus minus nos diligit, quales sumus hic. Ideo liberat nos ne semper simus tales, ideo ibi amplius diligit. Et de hoc in homilia, & in Glossa prolixè. Et sequitur vltima particula in qua sermonis Domini interpretatio apud discipulos: *Exiuit ergo sermo inter fratres, quod discipulus ille non moritur.* Qui tamen sermo non erat ita intelligendus. Et ideo sequitur: *Non dixit ei Iesus, &c. non moritur.* Vt enim ait Chrysostomus, opinionem discipulorum corrigit non conspicientibus, id est, intelligentibus eis quæ dixit Iesus. Et patet hic exemplum, qualiter multi non intelligentes variant sermonis interpretationem. Et ideo timendum est, ne ex sermonibus potentibus habere varias interpretationes, falsæ eliciantur. Non ergo fuit talis intellectus sermonis, vt ipsi conceperunt, sed sicut expositum est: *Sic eum volo manere, &c.* Et sequitur vltima particula libri, scilicet de testificatione veritatis huius Euangelij & eorum quæ in eo scripta sunt: & posset diuidi contra totum librum, ibi: *Hic est discipulus ille,* de quo supra scilicet, quem diligebat Iesus, & qui recubuit supra pectus Domini, supra eodem: *Qui testimonium perhibet de his,* dicto: *Et scripsit hæc,* scilicet certus de facto, qui in omnibus adfuit, & morienti filio Dei astitit. Supra: *Et scimus,* scil. credentes: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, &c. testamur & annunciamus. Quærit Chrysostomus: vt quid hic solus Euangelista hoc facit testans sibi ipsi, nullo aliorum sic faciente? Et videtur se laudare, cum dicatur: Laudet te alienus, & non os tuum. Et ad istud respondet, quod Ioannes posterior ad scripturam Euangelij venit, Christo eum mouente. Propterea ostẽdit amorem Christi. Deum continuè ænigmaticè insinuans causam, à qua ad scribendum accessit. Quia ergo a multa certitudine scripsit, non refutat sui ipsius testimonium in medium ferre. hæc ille. Et hoc confirmat: Consuetudo nobis est cum valde vera dicimus, nostrum testimonium non de-

Aug. tract. 124. in Ioan. ante med. tom. 9.

Chrys. hom. 87 in Ioan. post medium to. 3.

Ioan. 19. f 1. Ioan. 1. Chrys. hom. 87 in Ioan. post med. tom. 3. Prou. 27. a

A negare. Et si hoc nos facimus, multo magis qui spiritu scribebat, qualis fuit Ioannes. Item vt ait idem Chrysostomus, ipse in omnibus adfuerat, & cum Christus crucifigebatur non defuerat, & mater ei commissa fuit. Quę vniuersa sunt signa amoris Christi ad eum, & quod cum certitudine sciebat omnia, vt ait idem Chrysostomus: Præterea hoc fecerunt alij Apostoli scribentes, sicut Paulus sæpè, vt habitum est supra à Gregorio, qui scriptores sacri eloquij impulsu Spiritus sancti scribunt de se, vt de aliis loquuntur. Et exẽplificat de Ioanne hic. Et ne crederetur omnia scripsisse quæ fecit Iesus, subdit: *Sunt autem & alia multa,* scilicet miracula, & facta notabilia: *Quæ si scriberentur per singula,* scilicet exquisitè & plenariè: *Nec arbitror mundum capere posse libros qui scribendi sunt.* Vt ait Chrysostomus, tot existentibus: neque B tot scripsi quot cæteri, sed horum plura dereliqui. Insidias autẽ Iudaicas, & lapidationes, & quoniam dæmonium habentem vocabant, neque sum magistro gratificatus, id est, quærens gratiam a magistro, narrando scilicet gloriosa de eo, sicut faciunt illi, qui exprobrabilissima occultant, & clara proponunt. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait, quod mundus nõ possit capere libros, si essent scripti de factis Christi, cum etiam mũdus possit capere libros scriptos de omnibus gestis à principio mundi, vsque in finem, si essent scripti. Et est respondendum ad istud secundum Augustinum. Et est in Glossa pro parte: quod non spatio locorum credendum est mũdum non capere posse libros, qui essent de factis Christi scripti, sed capacitate legentium comprehendi fortasse non possent. Vel aliter, quod loquitur hic per figuram hyperbolen: quæ est quando verba fidem excedunt, vt voluntas loquentis appareat, nec tamen à tramite veritatis significandæ erratur: qui modus loquendi, sicut in hoc loco, ita in nonnullis aliis locis inuenitur, sicut: Imposuerunt in cœlum os suum. Hæc ille. Ob ergo multitudinem eorum, quæ fecit Christus, de quibus aliqua sunt hic scripta, sic ait Euangelista, vt patet secundum Augustinum & Chrysostomum: *Non arbitror mundum posse capere libros, &c.* Sed quæritur cum tot sint facta à filio Dei, videtur quod minus pauca sunt scripta: ex modo enim loquendi patet, plura esse omissa quàm scripta. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, D super illud supra: *Multa & alia signa fecit Iesus,* quæ pertransierunt Euangelistæ propter multitudinem. Item qui non credunt his quæ dicta sunt neque pluribus attenderent si essent scripta. Item qui hæc suscipit quæ scripta sunt, nullo indigebit in fidei ratione. Hæc ille, Ob ergo sufficientiam eorum, quæ sunt scripta, ad rationem fidei plura non sunt scripta, & ob solidam veritatem eorundem & ob efficacem doctrinæ virtutem. Euangelium enim est virtus Dei omni credenti. Iustitia enim Dei in ea reuelatur ex fide in fidem. Et ad præsens hæc collecta ex dictis Sancti Augustini, & ex dictis Sancti Chrysostomi super sacrum Euangelium beati Ioannis sufficiant.

Ibid. post pauca.

Ibidem.

Chrysost. ho. 87. in Ioan. post med. tom 3.

Aug. tract. 124 in Ioan. circ. finem tom. 9.

Psal. 72. b

Chrys. hom. 86. in Ioan. ante med. tom 3. Ioan. 20. g

Rom. 1. b

Laus Deo, & Virgini Matri.

COLLATIONES PRÆDICABILES, IN GRATIAM IVNIORVM.

EX TOTO SANCTI IOANNIS EVANGELIO à sancto BONAVENTVRA Collecta.

IN CAPVT I.

Collatio prima.

Patris initialis æternitas.
Filij generationis veritas.
Generationis immutabilitas.

IN principio erat verbũ. Supposita liminali expositione ex dictis circa literã. in his verbis exponẽdis, per modum collationis, tria insinuantur: quorum primum est ipsius patris initialis æternitas, ibi: *In principio.* Secundum est ipsius filij generationis expressa veritas, ibi: *Verbum.* Tertium ipsius generationis inuariabilis immutabilitas, ibi: *Erat.* Quia enim pater principium ideò interminabilis æternitas. Et quia filius verbum, æterna natiuitas, & quia erat inuariata immutabilitas. Ait ergo: *In principio*, id est, in patre, secundum Glossã: qui est principium, sine principio. Et hoc dicitur eleganter & propriè. Vt enim Tullius: Principij nulla est origo, & ex eo alia oriũtur: Talis est pater: vt enim sumitur personaliter, dicitur principiũ respectu filij, vt hic. Item vt sumitur quasi notio naturaliter, pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti procedentis: de quo potest dici illud Prophetæ loquentis ad filium: Tecum principium in die virtutis tuæ, vt enim

Cicero Tusc. quæst. lib. 1. ante med.

Psal. 109. a

C sumitur essentialiter, est principium omniũ creaturarũ: Ego principium & finis, α & ω. Et verè est ipse principium effectiuum omniũ rerum, & principium conseruatiuum, siue gubernatiuum, & principiũ consummatiuum & perfectiuum. Vt enim ait August. A Deo est nobis initium existendi, ratio cognoscendi, & lex amãdi. Est ergo principium conditionis siue existentiæ rerum: Nunquid non tu à principio Deus meus es? Item est principium cõsummatiuæ fœlicitatis: Saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut à principio. Vnde & Platonici, vt ait Aug. Posuerunt vbi esset causa constitutæ vniuersitatis, lux propinandæ veritatis, & fons bibendæ fœlicitatis. Et ideò merito, ait supra, α & ω. α

Apoc. 1. b
Apoc. 21. b
Apoc. 22. c
Aug. contra Faustum lib. 20. c. 7 t. 6.
Abac 1. a
Zach. 12. a
Aug de ciuit. Dei lib. 8 c. 10 tom. 3.
Isa 41 b

D quæ est illud idem & eadem litera quod A. quæ est triangularis, & signat Deum tribus dictis modis esse principiũ: Ipse enim est primus & nouissimus. In hoc principio, id est, in patre, erat verbum æternaliter ab ipso genitum, verbum inquam æternę maiestatis expressiuum. Vnde Augustinus. Pater tanquam seipsum dicens genuit verbum sibi æquale per omnia: non enim seipsum integrè perfectéque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo: Et vocabitur nomen eius verbum Dei. Item verbum omnium causaliter & exemplariter contentiuũ Et ideò dicitur veritas, quoniã quidquid est in ea scientia, de

August de Trinit lib. 15 cap 14. tom. 3.
Apoc. 19. c

E qua est genitum & in ipso est: & ideò merito dicitur verbum vitæ: De verbo vitæ. Vnde infra eodem. *Quod factum est, in ipso vita erat.* Quia sapientia Dei secundũ artem omnia continet, ait Aug. Item verbum omnium effectiuum: Qui fecisti omnia verbo tuo. Et hoc verbũ *Erat*, scil. æternaliter à patre genitum: Hoc enim verbum dictum de Deo signat æternitatem, ait Chrysost. Ego sum qui sum. Erat ergo verbum genitũ, sine initiali inceptione, sine variabili vicissitudine, sine defectuali terminatione: Apud Deũ enim non est transmutatio, nec vicissitudinis obũbratio: Semel loquitur Deus & idipsum non repetit. Ibi Gregorius. Loqui, Dei est

1. Ioan. 1. b
Sap. 9 f
Chrys hom 3. in Ioan. ante med. tom. 3.
Exod. 3. d
Iac. 1 a
Iob 33 b
Greg. Mor.

verbum genuisse. Semel loqui est aliud verbum præ-

A ter Vnigenitũ non habere. Et ibi bene de hoc. Ex quo ergo Deus est principiũ tale, ei adhæreamus, vt in esse conseruemur, & veritate illuminemur, & fœlicitate beatificemur: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Et ex quo filius est verbum, tale sit in corde nostro, & in ore, secundum illud: Prope sit verbũ in corde tuo, & in ore. Et: Ante omnia verbum verax præcedat te.

lib. 2. c. 11.
Act 17. e
Rom 10. d
Eccl. 37. a

Collatio secunda.

LVx in tenebris lucet: & tenebræ eam non comprehenderunt. In his verbis tria insinuãtur. Primò, diuinæ lucis excessiua claritas, ibi: *Lux.* Secũdò, euidẽ illustratiua communicabilitas, ibi: *Lucet.* Tertiò, infidelium, siue

B peccatorum caliginosa cæcitas, ibi: *Tenebræ eam non comprehenderunt.* Ait ergo: *Lux*, quæ est diuina sapientia, siue filius Dei maiestate inaccessibilis: Habitat lucẽ inaccessibilem. Item lux syncera & immixta tenebris, siue inirascibilis: Deus lux est, in quo tenebræ non sunt vllæ. Item lux omnibus illius capabilibus communicabilis. Infra eodem: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem, &c.* Et hæc lux lucet quasi triplici radio quantum est à parte sua: scil. radio illuminatiuæ illustrationis in intellectu, & radio clarificatiuæ dilectionis in affectu, & radio discretiuæ æquitatis in effectu. De quo radio triplici: Fructus autem lucis in omni boni-

1. Tim. 6 c
1 Ioan. 1. f

C tate & in iustitia & veritate. Bonitas quæ est ipsa claritas, signat affectum: Qui diligit manet in luce. Veritas illustrat intellectum, quia lux est, supra eodẽ: *Vita erat lux hominum.* Iustitia splendificat conuersationis statũ & actum. Vnde Propheta: Educit quasi lumen iustitiã tuam. Et ista lux est solum tripliciter exurens montes. Sed licet sic luceat de se, tamen: *Tenebræ*, id est, peccatores: *Non comprehendunt*, credendo, scil. adhærendo & diligendo. Tenebræ enim sunt priuatio lucis, secundũ Damascenum, & sunt de se horridæ & contristatiuæ. Vnde in tenebris anima molestatur, ait Auicenna: Et timoris sunt inductiuæ: qui enim sunt in tenebris timẽt ait Chrys. Talia sunt peccata spiritualiter, & peccatores ob ipsa peccata: Vnde Aug. Dilectores mundi sunt

Eph 5. b
1. Ioan 2. c
Psal. 36. b
Eccl. 43 a
Damascen. Orth fid. lib 2 cap. 7. ante med.
Auicen. de an. par. 4.
Chrys hom. 4. in Ioan. post medium tom. 3.

D tenebræ, de quibus dicitur: Fuistis aliquando tenebræ. Et: Non sumus filij noctis neque tenebrarũ, sc. filij. Etsi manentes tales non possunt comprehendere lucẽ credendo, amando, & adhærendo immò odiunt lucem. Infra: Dilexerunt homines tenebras magis quam lucem.

Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom 9.
Eph. 5 b
1. Thess 5. a
Ioan. 3. b

Collatio tertia de B Ioanne.

FVit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Ad præconium & laudem præcursoris Domini, quatuor hic insinuantur. Quorum primum est eleuata subtilitas & sublimitas, ibi: *Homo.* Secũdum est authentica potestas, ibi: *Missus à Deo.* Tertiũ est cœlestis influentiæ affluẽs

E copiositas, ibi: *Ioannes.* Quartum est officij eminens dignitas, ibi: *Hic venit in testimonium.* Primum fuit in statu. Secundum fuit in dignitatis gradu. Tertium in affectu. Quartum in effectu. Ait ergo: *Fuit homo*, scil. viuens vita intellectuali & spirituali. Vt enim ait Aug. Homines non distant à pecore nisi intellectu. Quasi diceret: Pecora sunt vel bestiæ, qui viuunt secundum concupiscentias: viuens autem secũdum rationẽ & vitam spiritualem homo est: qualis fuit B. Ioannes, vt patet consideranti seriem vitæ suæ, ob cuius eminentiam videbatur esse quasi quidã Angelus. Vnde Chrys. Ioannes velut cœlum eremum habitauit, altissimam philoso-

Aug tract. 1 in Ioan. ante med. tom. 9
Chrys hom. 10 in Matt. post medium tom. 2.

phiam demonstrans. Et quasi Angelus aliquis ex cœlo ita ad ciuitates à solitudinis vastitate descendabat. Et A sequitur: Angelicus in vita monstrabatur. Propterea cilicinum vestimentum ipsi erat, vt per figuram erudiat ab humanis desistere nihil habere commune ad terram. Quia ergo fuit eleuatus super omnes concupiscentias, dominans eis plenariè, & viuebat ad imaginẽ, & similitudinem Dei, similis factus Deo: ideò merito dicitur homo. Vt enim ait Commentator, sc. Episcopus super Angelicam Hierarchiam: Homo conuenit cum Angelis & superat bestias. Est enim intelligibilis, habens virtutes visiuas ad superius, & formam erectam, & principatũ super irascibile & concupiscibile, & minimum habet de sensu respectu brutorum, & superatum in virtute intellectiua. Et sic de aliis quæ ibi enumerat. Talis fuit B. Ioannes spiritualiter. Ideò merito homo, de quo verificatur illud: Beatus homo qui inuenit sapientiam. Et iste homo fuit missus à Deo: in quo notatur secundum, scil. legitima auctoritas, & ad diuina nuntianda. Vnde Chrys. hic: Quia missus, non quæ eius sunt, sed quæ omnia mittentis loquitur, & ideò Angelus nũcupatus: Angeli enim virtus est nihil proprium dicere: Ecce ego mitto Angelum meum. Missus, inquam, sicut legatus ante summum Pontificem: Legatum ad gentes misit. Item Missus, vt vox ante verbũ. Infra eodem: Ego vox clamantis. Item missus, vt lucerna ante solem. Infra: Ille erat lucerna ante solem. Infra: Ille erat lucerna. Item missus sicut Angelus ante Deũ, vt dictum est Missus, inquam ad prædicandum, baptizandum, testificandũ, demonstrandũ filium Dei, vt patet in serie Euangelica. Et quoniam non est possibile ista adimplere, sine diuina gratia, ideò sequitur tertium: C *cui nomen erat Ioannes.* Quod interpretatur in quo gratia: quod nomẽ merito fuit ei impositum, & à Deo prę eligente: De vẽtre enim matris meę recordatus est nominis mei. Et ab Angelo nuntiante: Vocabis nomen eius Ioannẽ. Et à parẽtibus publicãtibus: In ipso enim fuit gratia sanctificans in vtero: Spiritu sancto replebitur, &c. Item fuit gratia conseruans & operans in vita Præcedet in spiritu & virtute Heliæ. Item fuit gratia propheticæ in ipso, etiam in vtero, quando exultauit ex præsentia beatæ matris Dei. Item fuit gratia prædicationis: Diffusa enim fuit gratia in labiis suis. Qui enim bonus est qualis fuit Ioannes, hauriat à Domino gratiam Sibi enim competit illud: Gratia Dei sum id quid sum. Ideò aptus fuit vt perhiberet testimonium. Et in hoc notatur quartum: ipse enim annuendo veritatem veraciter, intrepidè, siue constanter arguendo, euidenter, & publicè prædicando, signanter filium Dei demõstrando, vt patet in serie Euangelica Testimonium perhibuit veritati. Vnde de ipso verificatur illud: Ecce testem populis dedi eum. Huius imitatores in prædictis debent esse prædicatores Dei, qui sunt missi ad perhibendum testimonium veritati. D

Ibidem. paulo ante — *Prou. 3. b* — *Chrys. hom. in Ioan. circa princ.* — *Malach. 3.* — *Ibid. 2. a* — *Ioan. 5. b* — *Isa. 49. b* — *Luc. 1 b* — *Ibidem. f* — *Ibidem. b* — *Ibidem b* — *Ibid. d* — *Psal. 44. a* — *Prou. 18. e* — *1. Cor. 15. b* — *Ioan. 5. f* — *Isa. 55. b*

Collatio quarta.

ERat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mũdum. In his verbis tria insinuantur. Primũ est lucis æternæ essentialis immutabilitas, ibi: *Lux vera.* Secundum est, ipsius diffusiua communicabilitas, ibi: *Omnem hominem.* Ait ergo: *Lux vera,* quia essentialiter est lux non aliunde. Vnde Augustinus hic: Ioannes E lux, sed non vera, sc. essentialiter, quia nisi illuminatus esset tenebræ. Lux ergo vera & primaria essentialitate vt dictum est, & lux vera imminorabilitate, & lux vera indefectibilitate. Vnde Chrys. Lux quantumvis hominum multitudinem illuminaret, nihil sui splendoris remitteret. Ideò signanter dicit infra: Ego lux veni in mundum. Et hoc illuminat multipliciter, siue multiplici radio, vt dictũ est in priori collatione: Illuminat enim veraciter, quia lux vera, vt dictum est: In sapiẽtia illius luxit anima mea. Item illuminat delectabiliter: Dulce lumen & delectabile videre solem. Lux enim iustorum lætificat. Itẽ illuminat ordinabiliter, quia est lux hominum non pecorum sit Aug. vbi supra. Et ideò illuminat viuentes, vt homines non vt pecora Ideo sequitur: *Illuminat omnem hominem,* in quo notatur tertium: secũdum Glosiam enim omnis homo dicitur illa natura in homine, quæ est ad imaginem Dei: viuentes ergo secũdum illam illuminat: Docet nos super iumenta terræ, & super volucres cœli. Ibi Greg. Quod per iumenta & volucres signantur carnales & curiosi, quos nõ docet Deus vt homines, id est, viuentes spiritualiter. Et ibi bene de hoc Vel omnis homo veniẽs in hunc mũdum potest dici, qui non habitat in mundo per amorẽ, sed ab eo eleuatur vtens mundo, quasi non vtens. Vnde Aug. Si illinc non recederet, non esset illuminandus, quia illinc recessit: Accedite ad eum, inquit, & illuminamini. Et ait Sapientia: Vox mea ad filios hominum Vox sapientiæ est sua illuminatio: quæ quidem sapientia est filius Dei, qui est lux. B

Aug tract. 2. in Ioan. ante med. tom 9. — *Chrys hom. 4 in Ioan paulo post medium. to 3* — *Ioan 8. a* — *Eccl. 50. e* — *Eccl. 11. e* — *Prou. 13. a* — *Iob 35. d* — *Greg Mor. lib. 26. c. 13.* — *Aug. tract. 2. in Ioh. ante med. tom. 9.* — *Psal 33. a* — *Prou. 8 a*

Collatio quinta.

VErbum caro factum est, & habitauit in nobis. In his verbis, in quibus insinuantur mirificentia diuinę bonitatis, & magnificentia assumptæ humanitatis, quatuor denotantur. Primo, filij Dei sub nomine verbi maiestatiua sublimitas, ibi: *Verbum:* Secundo, humanæ naturæ assumptæ fragilis mortalitas, & passibilitas, ibi: *Caro.* Tertio, vtriusque indiuisa vnibilitas, ibi: *Factũ est.* Quartò, conuersationis filij Dei humilitas, ibi: *Habitauit in nobis.* Ait ergò: Verbum, sc. maiestatiua sublimitate excelsum: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis: Et supra eodem: *Verbum erat apud eum.* Item verbum immortalitate æternum, quia verbum in principio & verbum vitæ: De verbo vitæ. &c. Item verbum omnipotẽ C tia virtuosum: Portans omnia verbo virtutis suæ. Et in Psalmo: Verbo Domini cœli firmati sunt. Verbum, inquam, tale factum est caro, quæ est pars in homine intima. Item caro quæ passibilitati & mortalitati subiecta: item caro in infirmitate inualida: Caro enim infirma. Nomine tamen carnis intelligitur humanitas assumpta: Scriptura enim hominem exprimit nomine vtriusque partis, ait Aug. Ait tamen hic: *Verbum caro factum:* ad exclusionem hæresis, ponẽtis ipsum non assumpsisse veram carnem, vt ait hic Chrys. Et ad manifestationem humilitatis filij Dei, & ad ostensionem congruæ medicinæ, contra vitia carnis, vt dictum est in expositione literæ. Et ideò dicitur: Verbum abbreuiatũ fecit Dominus super terram. Ad quod Bernardus bene. Ibi agnoscitur lõgitudo breuis, latitudo angusta, D altitudo subdita, profunditas plana. Ibi agnoscitur lux non lucẽs, verbũ infans, aqua sitiẽs, panis esuriẽs, &c. Et ibi bene de hoc. Et hoc verbum factum est caro, nõ confusione facta, neque destructione substantiarum, sed vnitione ineffabili & inenarrabili, ait Chrysost: In similitudinem hominũ factus, &c. Et Gregorius: Caro factus est, scil. filius Dei, vt nos spirituales faceret, benigne inclinatus est, nos vt leuaret, exiit vt nos introduceret, visibilis apparuit, vt inuisibilia demõstraret. Hæc ille. Vnde persona generis humani: Ad me dictum est verbum abscõditum, id est, in carne manifestatum, verbum Dei æternum. Et non solum hoc: *Sed habitauit in nobis.* Verus homo hominibus conformis: Cũ enim hominibus conuersatus est Habitauit, inquam, humilis E ad obediendum. Erat subditus illis. Item habitauit curalis & obsequiosus ad ministrandum Ecce ego in medio vestrum, sicut qui ministrat. Item habitauit munificus ad tribuendum. Venerunt mihi pariter omnia bona cum illo. Item habitauit lætus, & delectabilis ad cõsolandum de ipso: Non erit tristis neque turbulentus. Et: Non habet amaritudinem conuersatio eius. De qua habitatione fuit promissum: Ponam tabernaculum meũ in medio vestri. Et: Habitabo in medio filiorum Israel. Ex quo ergo filius Dei, sic nasci homo dignatus est, & sic conuersari inter homines, nos nati ex Deo imitemur eum in prædictis.

Eccl. 1. a — *1. Ioan. 1. f* — *Hebr 1. a* — *Psal. 32. a* — *Mat. 26. d* — *August de Ciuit. Dei lib. 14 cap. 2. tom 5.* — *Chrys. hom. 10. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Rom. 10. a* — *Bern. hom. 1. super Missus est paulo ante med.* — *Chrys. hom. 10. in Ioan. tom. 3.* — *Phil. 2. b* — *Iob 4. e* — *Baruch 3. a* — *Luc 2. e* — *Luc. 22. e* — *Sap 8. f* — *Isa. 42. a* — *Leuit 26* — *Exod. 29. a*

Collatio Sexta. In Pentecoste.

D*E plenitudine eius accepimus omnes, gratiam pro gratia.* In his verbis quatuor insinnantur: quorũ primum est omnium bonorum in filio Dei inexhaustibilia copiositas siue affluentia, ibi: *De plenitudine.* Secundum est defectibilis humana indigentia, ibi: *Accepimus*, acceptio enim rei non prius habitæ. Tertium est donorum multis communicantia: acceptio enim dicit rei prius non habitæ captionem, ibi: *Omnes accepimus.* Quarto est donorum communicatorum supereminentia, ibi: *Gratiam pro gratia.* Ait ergò: *De plenitudine.* Qualiter autem Iesus Christus non solum fuit plenus gratia & veritate, sed fuit ipsa plenitudo, vt præmissum est, Chrysost. hic, vt dictum est in expositione literæ. [Chrys. hom. 13 in Ioan. ante med.] Ipse enim omne bonũ. Bonum, inquam, non per participationem, sicut fons, & sicut pelagus infinitum superessundens diuitias suas, ait Chrys. vbi supra: In ipso complacuit inhabitare omnem plenitudinẽ. [ro. 3. Exod. 33. b Chrys. ibid. Colos. 2. a Heb. 1. c Ephe. 1. a] Fuit enim in eo plenitudo omnipotentiæ, quia ipse virtus supportãs omnia. De qua plenitudine: Plenitudo eius, quia omnia in omnibus adimplet. [Coloss. 2. d] Item fuit in eo plenitudo omnis veritatis & sapientiæ: In ipso omnes thesauri sapientiæ & sciẽtiæ. Et sequitur: In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. [Ibidem.] Item in eo fuit plenitudo omniũ charismatum & gratiæ. Requiescet super eum spiritus Domini. [Isai. 11. a] Et sequitur: Et implebit eum spiritus timoris Domini. Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleïadas? [Iob 38. e] Quod exponit Gregorius, de septem spiritibus in Christo, bene. [Greg. Mor. lib. 29. c. 16. ante med.] Sed in nobis omnium dictorum deficientia. Nihil enim habet homo proprium nisi peccatũ & mendaciũ, ait Aug. [Aug. tract. 5. in Ioan. circa princ. tom. 9.] Quid habes quod non accepisti? [1. Cor. 4. g] Et ideò ab eo accepimus omnia. Sine ipso nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus vsus expedit. Accepimus ergo omnes ab eo virtutem ad subsistendum & operandum: Omnia enim possum in eo qui me confortat. [Phil. 4. a] Item accepimus ab eo doctrinam sapiẽtiæ ad cognoscendum: Qui appropinquãt pedibus eius accipient de doctrina eius. [Deu. 33. a] Item accepimus ab eo dona gratiarum & virtutum ad rectè & bene viuendum. Ipse enim Ioannes ait: Accipite Spiritum sanctum. [Ioan. 20. f] Sed quam pretiosa dona accepimus, subditur: *Gratiam pro gratia*, Non solum aurum & argentum, nec bona transitoria, quæ non faciunt hominem bonum, sed gratiam gratis datam, scil. & gratum facientem accepimus ad rectè viuendum præsenti, & gratiam finalem & consummatiuam ad bene viuendum in gloria: Exæquabit enim gratiam gratiæ. [Zach. 4. e] Et: Gratiam enim & gloriam dabit Dominus. [Psal. 83. d] Et: Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est. [Iacob 1. c] Et: Ipse namque dabit Spiritum bonum petentibus se. [Luc. 11. b] Arguendi sunt ergo, qui non exhauriunt dona de ipsa plenitudine.

Collatio Septima.

E*Go vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini.* In his verbis quatuor figurantur. Primum est beati Ioannis præcursoris Domini ad Dei verbum, qui est filius Dei, prædicandum, apta idoneitas, ibi: *Vox*, Secundũ est eius verbi quẽ prædicat potestatiua virtuositas, ibi: *Clamantis.* Tertiũ prædicationis opportuna necessitas: ibi: *In deserto.* Quartum est ipsius prædicationis veritas, ibi: *Dirigite viam, Domini.* Ait ergo: *Vox.* Vt enim ait Aug. Vox sonat vt possit verbũ audiri. Et idem Greg. hic. [Gregor. in Euang. ho. 7. ante med.] Et ideò Ioannes vox, quia per eius ministerium patris verbum ab hominibus auditur. Vox enim est verbi interioris explicatiua siue nuntiatiua, & einsdem ad aures aliorũ delatiua, & eorũdem ad audiendũ excitatiua, & ipsius verbi in mentes audientiũ transfusiua Vt enim ait August. super Ioannem: Verbum, quod est apud te, vt transeat ad me sonum quasi vehiculũ quærit. [Aug. tract. 37 in Ioan. ante med. tom 9.] Assumit ergo sonum, venit ad me, nec recedit à te. Hæc ille. Sed B. Ioannes prædicando sonuit Christum pręcedendo, & ad ipsum audiendum alios excitauit, & ad corda eorũ intromisit ministerialiter. Ideò Maximus in sermone de Natiuitate Ioannis: Sicut sermo vocis quodã modo ministerio & vehiculo ad audientẽ transmittitur, ita Ioannes Christũ sonans, vt verbi minister & portitor fuit: Vox clamantis in desertõ. [Isa. 40. a] Sicut hic. In Psalmo: Dabit voci suæ vocem virtutis. [Psal. 67. d] Et hæc *Vox*, est *Clamantis*, id est, filij Dei: qui fuit clamans dictis, clamãs factis, clamans morte, clamans vita ac descensu, sc. vt ad eum rediremus, ait Aug. [Aug. confess. lib. 4. c. 12. tom. 1.] Fuit enim clamans in prædicatione ad hominum eruditionẽ: Sapientia foris prædicat. [Prou. 1. c] Sequitur: In capite turbarum clamitat. [Ibidem.] Infra: Clamabat Iesus, &c. [Ioan. 7 d] Item fuit clamans in passione ad reconciliationẽ: Cum clamore valido & lacrymis offerẽs. [Hebr 5. b] Item erit clamans in iudicio ad terrorẽ: Vociferabitur & clamabit super inimicos, &c. [Isai. 43. f] Et fuit clamans in deserto, per quod corda peccantium signantur. Desertum enim dicitur quasi derelictũ, & est vepribus & spinis occupatũ, incultũ, bestiis inhabitatũ, & fructu priuatũ, & signat prædicta corda, quæ sunt talia spiritualiter: Terra exusta quasi desertũ. [Iere. 9. d] In tali deserto dicitur Deus clamare, ob distantiã eorum à Deo: Cor meũ ad Moab clamabit. [Isa. 15 e] Quid autem clamandum est in prædicatione diuina subditur. *Dirigite viam Domini.* Quod exponit Greg. bene, dicens. Via Domini ad cor dirigitur, cum veritatis sermo humiliter auditur, vel cũ ad præceptũ illius vita præparatur [Gregor. in Euang. ho. 7. ante med.] Et signanter ait: *Dirigite viã Domini.* Vię enim Christi sunt pax, humilitas, & patientia, vt Greg. exponẽs illud: Scientiam viarũ tuarũ nolumus, [Greg. Mor. lib 16. c. 24. Iob 21. b] Vel viæ Domini sunt innocentia vel pœnitentia, ait Greg. exponẽs illud: Nescierunt vias eius. [Greg. Mor. lib. 15. c. 25 Iob 24. c] Et hæ sunt dirigendæ, id est, à distorto in rectũ rectificandæ, ne fiat declinatio ad dexterã vel ad sinistrã: Dirige semitã pedibus tuis, vt non declines ad dexterã vel ad sinistram. [Pro. 4. d]

Collatio Octaua.

E*Cce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* In his verbis duo figurantur. Primũ est filij Dei numerosa virtuositas, ibi: *Ecce agnus Dei.* Secundũ est eius salutifica potestas, ibi: *Tollit peccata mundi.* Quoad primum est studio imitandus: quo ad secundũ, est affectu exorãdus & magnificandus. Ait ergo: *Ecce agnus Dei*, per similitudinem non per proprietatem. Vnde Aug. Non solum quæ sunt eiusdẽ naturæ, dicuntur similia, sed quæ sunt disparis naturæ, sicut filius Dei dici potest agnus, quod nõ diceretur, nisi eius similitudinẽ fecisset. [Augustin. contra Faustum. lib. 2. c. 15. tom. 6] In agno est ad matrem intima affectio, & vocis maternæ naturalis agnitio, & ad eius balatũ festinatio. Et Isidorus: Agnũ quanquã & Græci vocent, ἀπὸ τοῦ ἁγνοῦ, quasi pium: Latini tamen putant habere hoc nomen ab agnoscendo, qua præ cęteris matrem agnoscit, & si errauerit etiam in magno grege agnoscit. [Isid. etym. lib. 12. c. 1] Item in agno est materni coloris receptibilitas, vt ait Sapiens: Si fuerint venæ sub lingua eius albæ, facit album; si nigræ, nigrũ: si rubeæ rubeum. Item in agno est innocua simplicitas, & obediens subiicibilitas, non solum pastori, sed etiã excoriãti. Item in agno est conuersationis pacifica tranquillitas, & ad sustinendum patiens longanimitas, excorianti vel vellenti resistentiæ, vel defensionis immunitas, quia nec capite, nec cornib⁹ impetit, nec dẽtibus mordet, nec pedibus recalcitrat, nec corpore impellit. Item ad immolandum pro peccatis secundũ legem congrua idoneitas. Item in agno est cõmoditas & multiplex vtilitas, quia ministrat lac, lanam, & esum, secundũ Glossã. Sed in filio Dei prædicta omnia fuerunt virtualiter, & spiritualiter: Suam matrem, scil. synagogam dilexit & agnouit, ad vocem eius de cælo descendit. De qua matre: filiæ matris meę pugnauerunt contra me, &c. [Cant. 1 b] Et in similitudinem carnis peccati venit. [Rom 8. a] Item in eo innocua simplicitas Et sic de aliis. Ille enim signatus est in agno paschali. [Exod. 12. f] Et: Emitte agnum. [Isa. 16. a] Et: Quasi agnus corã tondente. [Isa. 53. e] Et: Quasi agnus mãsuetus ductus est [Hier. 11. d] Et: Sanguine agni immaculati. [1. Pet. 1. d] Et istas virtutes eximias in filio Dei demõstrat hoc aduerbium: *Ecce.* Et de hoc Chrys. bene. [Chrys hom. 17 in Ioa ante med. tom. 3.] Hoc dixit Ioannes ostendens, quoniam non voce solum, sed oculis testabatur, & non admirabatur

Christum lætans & exultans. Et sic de aliis. Et ideò apud Græcos cum adiectione articuli scribitur, sc. ὁ ἅγιος A ad notandum excellentiam eius. Hæc ille. Et hic agnus tollit peccata mundi, scil. auferendo & delendo, & remittendo: ipse enim est verus Deus, de quo: Ego sũ qui deleo iniquitates. Ipse enim venit, non vt iudicet mũdum, sed vt saluetur mundus per eum. Infra: Item tollit peccata mundi redimendo, & se immolando. Redempti estis pretioso sanguine agni, &c. Vnde ipse figuratur per duos hircos, quorũ vnus debuit immolari pro peccato populi, & alius emitti in solitudinem. Primus fuit figura naturæ humanæ in Christo, secundũ quam fuit immolatus & mortuus pro peccatis generis humani. Secundus fuit figura naturę diuinæ, immortalis & impassibilis: Quasi agnus coram tondente se. Et sequitur: B Ipse peccata multorum tulit. Item ipse tulit peccata pœnas debitas pro peccatis soluendo, & pro eis satisfaciẽdo: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Multimoda ergo virtuositas filij Dei, qui fuit agnus, id est, signo figuratus, & mirifica sua pietas qua dignatus est peccata tollere dictis modis. Et in his est imitandus tam in agendis, quam in sustinendis à suis membris.

Isa. 43. d | Psal. 102. a | Ioan. 3. b | 1. Pet. 1. d | Leui. 16. a | Isa. 53. a | Ibidem. b | 1. Pet. 2. d

Collatio Nona. De Prædicatore.

Ecce verè Israelita in quo dolus non est, &c. Vt enim ait Aug. Hic Nathanael de quo loquitur hic, erat peritus & eruditus in lege: & signat spiritualiter doctorẽ vel prædicatorem. Et secundum hoc duo figurãtur hic requirenda in doctore: quorum primũ est diuinæ cognitionis limpiditas, ibi: *Israelita*, id est, videns C Deum. Secundum est vitę innocua simplicitas ibi: *In quo dolus non est.* Ait ergò: *Verè Israelita*, id est videns Deum, scil. fidei inenarrabilis claritate: Nunc videmus in speculo & in ænigmate. Item videntes Deũ immaculabili cordis puritate. Beati enim mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. Item videns Deum contemplationis limpiditate, de qua: Non videbit me homo & viuet. Quod exponit Greg. de acumine contemplationis, vbi ait: Nullus Deum spiritualiter videt, qui carnaliter viuit. Primo modo videtur intellectu illuminato. Secundo modo affectu mundato & inflammato. Tertio modo vtroq; excessu eleuato, de quo visu: Auditu auris audiui te, nunc oculus meus videt te. Et sic videns debet esse sine dolo. Vt enim ait Aug. Dolus est cũ aliud D agitur, aliud fingitur: fraus, est simulatio, quando aliud in corde tegitur, aliud loquitur, & tanquam duo corda habet. Hæc ille. Est ergo dolus cordis in psalmo: Dolos tota die meditabantur. Et: Interiora eius plena sunt dolo. Et est dolus oris, de quo similiter in psalmo: Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Itẽ est dolus operis. Ab vno doloso augetur sanguis. Et in psalmo: Sicut nouacula acuta fecisti dolũ. Item est dolus status, siue professionis, quod sc. professio est alta siue status, & tamen vita imperfecta, tunc est dolus verè: Abominatio est Domino pondus, & pondus statera dolosa non est bona. Et absq; omni tali dolo debet esse doctor & prædicator Dei. Rationales sine dolo. Et post: Auferentes omnem malitiam & omnem dolum. Et tales sunt imitatores Christi, de quibus dicitur. Non est inuentus dolus in ore eius.

Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom. 3. | 1. Cor. 13. d | Matt. 5. a | Exod. 33. a | Greg. Mor. lib. 18. c. 37. circa med. | Iob vlt. a | Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom 3. | Psal 37. e | Eccl. 13. f | Eccl. 11. b | Pro. 20. d | 1. Pet. 1. a | Ibidem. | 1. Pet. 5. d

Collatio Decima. Thema coram religiosis.

Videbitis cælum apertum, & Angelos ascendentes, & descendentes super filium hominis In his verbis spiritualiter tria figurantur, quorum primum est sacræ religionis eleuata sublimitas, ibi: *Cælum.* Secundum est religiosorum virtuosa perfectibilitas, ibi: *Angelos.* Tertiũ est eorundẽ debita studiositas, ibi: *Ascendentes, & descẽdentes.* Ait ergo: *Cælum*, per quod religio sacra figuratur cælo assimilata. Cœlum enim est corpus nobile, sublime & altissimũ, ait Sapiens: Nec respicit impressiones peregrinas, vt ait idem. De his proprietatibus nobilibus Sapiens vbi supra. Et Ambrosius Et Damascenus. Talis est religio sacra spiritualiter, nobilitate ingenua, A eleuata, læta ornata, & sic de aliis: Gelu de cœlo qui genuit? Ibi Greg. Cælum & sublimis vita sanctorum. Et, Nunquid nosti ordinem cæli, &c. Et, Spiritus Domini ornauit cælos. Cęlum mihi sedes est Et Apostolus, Nostra conuersatio est in cælis. Huius cæli Angeli sunt religiosi viri, vita angelica præditi. Angelus enim nũtius dicitur, vt ait Aug. Qui ergo regnum cælorum & diuina documenta, ac eius voluntatem vita & doctrina nuntiant, Angeli sunt, de quibus in psalmo: Qui facit Angelos suos spiritus. Vnde & de sacerdote Deo se sacrificante: Angelus Domini exercituum est. Istorum Angelorum est ascendere in contemplationẽ diuinitatis Iesu Christi, & arcanorũ eius, & descendere ad imi- B tationem humilitatis ipsius. Vel ascendentes, arcana diuinitatis cõsiderando & prædicando: descẽdentes, humana de ipso annuntiando, provt Glossa exponit. Vel vt ait Aug. Ascendunt ad intelligendũ diuinitatẽ, descendunt, vt inueniant eum factum ex muliere: Vidit scalam, &c. Et sequitur: Angelos ascendentes & descẽdentes Vel ascendentes in suspensiua contemplatione, descendentes in negotiosa actione; quia vt ait August. Triplex est genus vitæ, scil. otiosum, actuosum, & ex vtroque compositum. Et sequitur: Nec sic esse quisquã debet otiosus, vt vtilitatem non cogitet proximi: Nec sic actuosus, vt contemplationẽ non requirat Dei. Hęc ille. Ascendere ergo debẽt religiosi in contemplatione ad vacandum Deo, & descendere in negotiosa actione ad consulẽdum proximo, exemplo Moysis, qui aliquãdo ascendebat ad Deum, aliquando descendebat ad C populum. Et exemplo Christi, qui aliquando ascendebat in montem solus orare, aliquando descendebat ad ciuitates, provt ait Greg docens qualiter vacandum est contemplationi diuinæ, & qualiter indulgẽdum est actioni virtuosæ ad aliorum vtilitatem.

Ambr. Hexaẽm. lib. 2. cap 4. tom. 1 | Damasc. orth. fid. lib. 2. cap 6. | Iob 38. e | Greg. Mor. lib 29. c. 25. ante med. | Ibidem d | Iob 26. a | Isa. vlt. a | Phil 3. b | August. de ciuit. Dei. lib. 18. c 35. | Psal 103. a | Mal. 2. 1. d | August. contra Faustum lib 12. c 26 to 6. | Gen. 28. c | August. de ciu Dei. lib. 19 cap. 19. tom 5. | Ibidem. | Exo. 19. b | Mat. 14. c

CAPVT II.

Collatio Vndecima. In claustro Monialium.

Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. In his verbis moraliter expositis duo figurantur. Primum est indi- D uisæ coniunctionis Christi, & animæ fidelis perfectio, ibi: *Nuptiæ factæ sunt.* Secundũ est virtutum animæ nubendæ filio Dei figuratio, ibi: *In cana Galilææ* Ait ergo. *Nuptiæ factæ sunt*, sc. redemptoris & animæ fidelis in diuina vnio. Nota tamen quod sunt quadruplices. Primæ sunt diuinæ naturæ & humanæ in Christo, quæ fuerunt figuratę in nuptiis Assueri & Hester. Assuerus enim beatus interpretatur, Hester eleuatio vocationis, de quibus Hester: Videte Regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua in die despõsationis. Et, Fecit nuptias filio suo. Ibi Greg. Deus pater nuptias fecit filio suo, quando hunc in vtero virginis naturæ humanæ copulauit. Item sunt nuptiæ filij Dei incarnati & Ecclesiæ Infra: Qui habet sponsam, sponsus est. Harum nuptiarum figuræ sunt istæ nuptiæ, de quibus hic, provt exponit August. hic sufficienter in ho- E milia, & in Glossa: Sacramentum hoc magnum est, & Christi, & Ecclesiæ, &c. Item sunt nuptiæ filij Dei, & Ecclesiæ triumphantis. Quãdo reuertatur à nuptiis. Ibi Greg. Ad nuptias abiit, quando multitudinem angelorũ nouus homo sibi copulauit: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt Item sunt nuptiæ filij Dei & animæ fidelis celebratæ in thalamo conscientiæ, quæ merito nuptię dicũtur ob indiuisã vnionẽ: ob affectuosam dilectionẽ, ob fœcundam generationẽ ob communem omnium possessionẽ; hæc enim inter sponsum & sponsã. Vnde Bernard Non est alia connexio inter spõsum & sponsã præter amare & amari: hic nexus vincit quod natura arctius iunxit, sc. vinculum parentũ ad filios. Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ. Et

Hester 5. b | Cant. 4. c | Mat. 22. a | Gregor. in Euang. hom. 38. ante med. | Ioan. 3. d | Aug. tract. 8. in Ioan. ante med. tom. 9. | Ephes. 5 g | Luc. 12. a | Gregor. in Euang. hom. 13. ante med. | Apoc. 19. b | Bern super Cant serm. 83 ante medium. | Gene. 2. d

ibidem

[*Bern. ser. 7. in Cant. ante med.*] Ibidē Bernard. Hæc nomina sponsus & sponsa nomina dulcia sunt, quibus vna hæreditas, vna domus, vna mensa, vna caro, omnia communia, & nihil proprium: [*Cant. 6 b*] Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. De his nuptiis: [*Osea 3. a*] Sponsabo te mihi in fide. Mirifica ergo dignatio filij Dei, quòd dignatus est assumere animam peccatricem, vilem, ignominiosam, fędā, deformem, sanctificando eā, [*Osea 1. f*] vt sit ei sponsa. In figura: Sume tibi vxorem fornicationum, &c. Et magnifica exaltatio animæ fidelis, quòd filio Dei desponsatur, quam exaltationem insinuat Apo- [*2. Cor. 11. d*] stolus: Despondi vos vni viro virginē castam exhibere Christo. Qualis autem debet esse spōsa Christo nupta, figuratur cùm dicitur: *In Cana Galilææ* Et in hoc secundum. Cana enim zelus interpretatur. Galilæa transmigratio. Et in hoc figuratur, quòd anima, quæ est sponsa Christi, debet transmigrare à vitiis, & concupiscentiis, & cupiditatibus, & debet esse zelo diuini amoris feruida: [*Leu. 21. f*] quod figuratū est: Quòd sacerdos debet ducere virginem vxorem, in figura Christi. Ideo de sponsa dicitur: [*Cant. 3. a*] Quæ est illa quæ ascendit, &c. Vnde Bern. Sponsa Dei debet esse pulchra, scil. de forma iustitiæ, erudita de iudiciorum Dei notitia, tenta desiderio præsentiæ Dei. Et idem: Sponsa Dei debet esse amore calens, deuotione vrgens, opinione redolens. Et talis sponsa est à Deo di- [*Cant. 4. b*] lecta, honorificata, & in gloria magnificanda: Veni de libano sponsa. Sequitur autem: *Soror mea sponsa.* Huius [*Mat. 22 b*] sponsæ nuptialis vestis est charitas. Quo modo huc in- [*Apoc. 19. a*] trasti non habens vestem nuptialem: Venerunt nuptiæ agni. Et sequitur: Vxor eius præparauit se, &c. Et de [*Ioan. 3. d*] ista sponsa, infra: Qui habet sponsam, sponsus est.

Collatio Duodecima.

OMnis homo primo bonum vinum ponit, &c. Quoniā Glossa exponit istud de homine carnali, nec non [*Hugo de arca Noë, lib. 2. cap. 2. in princ.*] & Hugo illud exponens, vbi ait. Amor mūdi in principio dulcis esse videtur, sed finē habet amarum. Ideò ait: *Cùm inebriati fuerint*, &c. Amor verò Dei è contrario, vt ait ibi. Ideò exponendo istud moraliter & dicto modo, quatuor figurantur, quorum primum est, hominis terreni fluxa carnalitas, ibi: *Omnis homo* Secundū est ipsius voluptatis apparens, & phantastica suauitas, ibi: *Bonum vinum.* Tertium est voluptuosorum & bibitorum tali voluptate subuertens fatuitas, ibi: *Cùm inebriati.* Quartum subsequens amaricabilitas, ibi: *Tunc id quod deterius.* Sic enim est processus voluptuosorum, & voluptatis, vt patet consideranti. Ait ergo: *Omnis homo*, id est [D] carnalis, ait Glossa. Vnde signāter ait: *Omnis homo*, idest, homo de humo totus, & sic viuens, & in peccato cōce- [*Iacob. 1 b*] ptus spiritualiter, de quo: Concupiscentia cùm conce- [*Iob 3. a*] perit, parit peccatum: Conceptus est homo. Ibi Gregor. [*Gregor. Mor. lib. 4. cap. 15.*] Homo dicitur tripliciter, scil. per naturā: Faciamus ho- [*Gen. 1. d*] minem. Et per infirmitatem: Maledictus homo qui cō- [*Hier. 17. a*] fidit in homine. Et per culpā homo dicitur in Psalmo: [*Psal. 81. b*] Sicut homines moriemini. Et: Cùm sit inter vos zelus [*1 Cor 3. e*] & contentio, nonne carnales estis, & secundùm homi- [*Psal. 4. a*] nem ambulatis. Et sic sumitur hic. Et in Psalmo: Filij hominum vsquequo graui corde? Et talis ponit bonū vinum, non secundum rem, sed secundum apparentiā, nec secundum rectum iudicium & rationem, sed secūdum peruersum sensualitatis appetitum dicitur bonū. Talis enim est de numero ipsorum, qui dicunt malum [E] bonum. Et nota quod est vinū tale multiplex Est enim [*Cant. 1. a*] vinum carnalis delectationis: Meliora sunt vbera tua [*Bern. serm. 25. in Cant. ante med.*] vino. Ibi Bernard. Per vinum carnalia desideria signantur, siue sit delectatio carnalis in gustu, de quo dicitur: [*Pro. 23. f*] Cui væ, &c. Et sequitur. Nōne his, qui morantur in vi- [*Eccl. 9. b*] no? siue sit carnalis delectatio in tactu: Ne altercaris cū [*Pro. 20. a*] illa in vino, id est, cū mala muliere: Luxuriosa res est vi- [*Senec. ep. 30. propè princ.*] nū. Et est vinum infatuantis prosperitatis. Seneca: Felicitas est res inquieta, vt vinū ipsa exagitat, mouet cerebrū, non vno genere hos inflat, hos mollit. at aliquis [*Iere. 23 e*] illā fert quomodo vinum. Hæc ille: Quasi homo madi- [*August. 1. Confess lib. 1 c. 16. tom. 1*] dus à vino. Item est vinum seducentis erroris, prout ait Aug. quod vinū erroris propinatur in verbis poë- [A] tarum, de quo: Quo modo vinum potantem decipit, sic [*Abac. 2. b*] vir superbus, &c. Et omne tale vinum inebriat potantem. Et sicut vinum non modicè sumptum rationem perturbat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit, vt Boëtius ait de disciplina scholarium, sic quodlibet vinū prædictū inebriat potantem: Viri fortes ad miscendam ebrie- [*Isa. 5. d*] tatē. Ibi Hieronymus: Omnis perturbatio potest ebrie- [*Hieronym. comment. in Isa lib. 2. cap. 5. tom. 4*] tas appellari, quæ accipitur de vino furoris draconum. Et sicut ebrietas à vino naturali est voluntaria insania, vt ait Seneca, sic à prædictis vinis ebrietas potest dici [*Senec. epist 83. post med.*] insania: Fornicatio enim & ebrietas auferūt cor. In psal- [*Osea 4. e*] mo: Turbati sunt & moti sicut ebrius; Væ coronæ su- [*Psal. 106. e*] perbiæ ebriis Effraïm. Et eodem. Sacerdos & Propheta [*Isa. 28. a*] nescierunt præ ebrietate, &c. Et ex hoc patet tertium. [B] Et sic inebriatis apponetur quod deterius est, id est, [*Hugo de arca Noë lib. 1. cap. 1.*] amarius: quia amaritudo sequitur amorem carnalem, secūdùm Hugonem: Risus dolore miscebitur, & extrema [*Pro 4. b*] gaudij luctus occupat. Et: Ne intuearis vinum, quando [*Pro 23. d*] flauescit, &c. Et sequitur: Ingreditur blande, & in fine [*Ibidem.*] mordebit vt coluber. Et ideò tales dicūtur inebriari ab- [*Thre. 3. d*] synthio: Inebriat me absynthio, id est, amore sęculi vel [*Greg. Mor. lib. 7. cap. 8. post. med.*] mundi, quo quisquis est ebrius, amaritudinem laboris, quem tolerat, ignorat, ait Greg. exponens illud: Nocet enim empta dolore voluptas, ait Horatius, &c.

Collatio Decimatertia.

TV *autem seruasti bonum vinum vsque adhuc.* Quoniam dictum est de vino sumpto in mala significatione, ideo hic de vino sumpto in bona. Et secūdum hoc tria [C] hic figurantur, quorum primum est celebrantis nuptias spirituales, siue conuiuium, dignitas, ibi: *Tu* Secundum est vini appositi pretiositas, ibi: *Bonum vinum.* Tertium est in prouidendo recta ordinabilitas, ibi *Seruasti vsque adhuc.* Ait ergo: *Tu*, in quo filius Dei figuratur: ipse enim [*Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. tom. 9.*] per sponsum hic signatur, secundùm August. Ipse enim est sponsus qui celebrauit nuptias, de quibus in priori collatione: & de quo infra: Qui habet sponsam sponsus [*Ioan. 3 d*] est. Ipse enim est qui fecit cœnam magnam & vocauit [*Luc. 14. e*] multos. Et: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni sunt [*Apoc. 19. a*] vocati. Et iste sponsus posuit bonum vinum, in quo notatur secundum: Vt enim ait August. Omnis prophetia [*Aug. tract. 9 in Ioan. ante med. tom. 9.*] Christo intellecto vinum est, & sapit, quod non sapiebat, & inebriat, quod non inebriabat. Item ait ibidem: [*Ibid. ante. multa.*] quod bonum vinum est, Euangelium Christi. Et rectè [D] dicitur vinū, quod est liquor purus, sapidus, clarus, salubris, virtuosus, manans de vite, vt patet ad sensum. Sed [*Ioan. 15. a*] Christus est vitis: Ego sum vitis, à qua emanauit Euan- [*Gen. 40. b*] gelium. Et de hoc in figura bene. Videbam coram me [*Ibidem.*] vitem, in qua erant tres propagines. Et sequitur. Tuli ergò vuas, & expressi in calicem, &c. Per vitem Iesus Christ⁹, per tres propagines, tres naturę in ipso, sc. natura Diuinitatis, & anima rationalis, & natura corporalis: quæ sūt tria sata, quæ miscuit mulier, id est, sapiētia di- [*Luc. 14. e*] uina, vt exponit Bernar. ibi. Per vuas suauia dicta & facta Saluatoris, ex quibus est collectū sacrū Euāgelium. Et vere istud est bonum vinū. Vt enim ait Seneca: Bonum vini est sapor: sed nihil est sapidius Euangelio, homini spirituali habenti sanum palatum, vt ait Propheta: [*Psal. 118. a*] Quàm dulcia faucib⁹ meis eloquia tua: Fau⁹ enim mellis [E] [*Pro. 16. e*] verba cōposita. Verè enim vinū istud in iucūditate crea- [*Eccl. 31. f*] tum. Item bonum dicitur vinū ob vitis generositatē, & ob soli in quo est. cælicam irrorationem, ob temperatā maturitatem, ob temporaneam collectionē, ob omnis impuritatis segregationem, ob vasis in quo reponitur sinceritatem, & odoriferam virtutem & integritatē. & ob sufficientem defæcationem, vt patet sensibiliter. Et quia tale est Euangeliū à vite, quę est Christ⁹ emanans, & ab ipso qui est sol iustitiæ maturatū, & sic de aliis, vt patet consideranti: Ideò meritò dicitur bonum vinum, [*Prou. 9. a*] quod posuit Christ⁹ in sua mensa: Bibite vinū quod miscui vobis. sc. cum omnibus odoriferis speciebus sapiē- [*Cant. 8. e*] tię: Dabo tibi poculū ex vino condito. Et istud vinum est [*Zach 9 b*] germinās virgines, & inebriat auertens ab omni amore

carnali:Bibite & inebriamini, &c. Et licet illud fuerit vinum bonum, nihilominus filius Dei proponit, sine A mittit alia vina, quasi excellentia. Vinum enim lacrymæ sunt pœnitētium, ait Bernardus, de quo in psalmo: Potasti nos vino compunctionis. Item vinum & charitas, vt ait Bernard. Bibi vinum meum cum lacte meo. Item vinum dulcedo deuotionis, quod bibitur in oratione, vt ait Bernardus: Guttur tuum sicut vinum optimum. Item est vinum correptionis, vt ait Hieronymus, de quo: Infudit vinum & oleum. Per vinum enim mūdantur putrida, per oleū fouentur sananda, vt ait Greg. illud exponens: vbi ait, quod per vinum signatur seueritas correptionis. Istud bonum vinum quod est Euangelium seruauit Iesus vsque nunc, id est, vsque ad finē mundi. Primo enim dedit legem & prophetias. Supra: Lex per Moysen data est, quam non potuerunt implere, & sic confitentes, scil. impotentiam & humiles fa- B cti, acceperunt gratiam & veritatem per Iesum Christum. Supra. Vt ait ibi Augustinus. Vbi etiam ait: Cōfitentur ægroti, venit medicus & sanauit deferēs gratiam & Euangelij veritatem: quod Euangelium est vinum, de quo: Comede in lætitia panem tuum, & bibe in gaudio vinum tuum.

Bern. ser. 3. in Epiph. in fine. Psal. 59. a Bern. super Cant. serm. 54 prope finem. Luc 10. g Cant. 5. a Bern. serm. 18 in Cant post mediam. Cant 7 g Greg. Mor. lib. 10. c. 8. an'e med. Ioan. 2 b Ioan. 1. a Aug. tract. 3 in Ioan. ante med. tom. 9. Eccl. 9. a

Collatio Decimaquarta.

NOlite facere domum patris mei domum negotiationis. In his verbis duo insinuantur, quorum primum est Ecclesiæ Dei, vel sanctæ animæ diuinis vsibus mancipatio, & eiusdem Deo dedicatio, Ibi: *Domum patris mei.* Secundum est assignationis illius ad alios vsus districta prohibitio, ibi: *Nolite facere domū negotiationis.* Ait ergo C *Domum patris mei*, qualis est sancta Ecclesia, scil. ab omnibus vsibus humanis euacuata, ab inferiori potestate exempta, soli Deo dedicata, diuino cultui & sacris mysteriis deputata: Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli. Ideò dicitur domus orationis. Et hęc est domus gloriosa maiestate: Domum maiestatis meę glorificabo. Item hæc domus sancta & munda puritate. Ista est lex domus in summitate montis, omnis finis eius, in circuitu sanctum sanctorū erit. Et in Psalmo: Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierū. Item hęc domus magna amplitudine: Quam magna domus est, domus Dei. Item hæc domus decora speciosi- D tate. In Psalmo: Domine dilexi decorē domus tuę. Hanc prohibet filius Dei facere domum negotiationis, vt dicitur hic, & apud Lucam. Super quod Greg. Dum sacrorum ordinum locū accipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis vertunt. Vendentes in templo sunt, qui hoc quod quibusdam competit ad præmium largiuntur. Iustitiā vendere est, hāc pro præmij acceptione seruare. Hæc ille. Vbi bene de hoc. Ideò dicitur: Nemo militans Deo implicat se sęcularibus negotiis. Et Hieron Negotiatorē clericū quasi quandā pestem fuge. Et ibi de hoc. Huius autem negotiationis partes hic signantur. Per enim vendentes oues, quæ sunt animalia simplicia, signantur simulantes sanctitatem: Qui veniunt in vestimentis ouium, & intus sunt lupi rapaces. Per vendentes boues, qui sunt animalia laboriosa, figurantur prædicantes pro quæstu, E vel pro temporalibus. Per vendentes columbas, figurātur vendentes dona Spiritus sancti. Per mensas nummulariorum figurantur vendentes iustitiam pro pecunia. Et de his Aug. hic. Et Greg. exponēs istud, quod colūbas vendere est impositionē manus, qua Spiritus sanctus accipitur, non ad vitæ meritū, sed ad pręmium date. Et ibidem distinguit, quod est triplex munus, scil. à manu, vt pecunia, à lingua, vt fauor & munus, ab obsequio, sicut subiectio indebitè impensa, pro quibus fit prædicta vēditio in multis. Et ibi bene de hoc. Propter quod dicitur: Excutit manus ab omni munere. Et ideò vendentes dictis modis meritò eiecit Dominus de tēplo. Ait enim Christus: Gratis accepistis, gratis date. Exponit Greg. istud de templo conscientiæ, vbi ait: Templum Dei est mens atq. conscientia fideliū, quæ si cogitationes in læsionē proximi profert, quasi in speluoca latronum residet, nec est domus orationis, sed spelūca, quando relicta innocentia & simplicitate sanctitatis illud conatur agere, vnde valeat proximis nocere. Hæc Sancta ergo Ecclesia & sancta conscientia prædicti vendentes & ementes sunt eiciendi.

Gen 28 d Mat. 21. f Isa. 60. b Ezec. 43 a Psal 92. b Baruc. 3 g Psal. 25. b Luc. 19. a Gregor. in Euang hom. 39. circa med. 2 Tit. 2. d Hieron ep 2. ad Nepot. antè med, tom. 1. Mat 7. a Aug. tract. 10 in Ioan. ante med. tom 9 Greg. super Euang. ho. 4. post medium. Isa. 33. c Mat. 10. a Greg super Euang. hom. 39. circa medium.

CAPVT III.

Collatio Decimaquinta.

NIsi quis fuerit natus denuo, non potest videre regnum Dei. In his verbis tria insinuātur quorum primū est spiritualis regenerationis specifica qualitas, ibi: *Natus denuo.* Secundum est huius indicta necessitas, ibi: *Nisi.* Tertium, eiusdem finalis fructuositas, ibi: *Videre regnum Dei.* Ait ergo: *Nisi quis natus fuerit denuo,* id est iterato secundū Glossam, scil. *Ex aqua & Spiritu sancto* infra eodem. Vel: *denuo,* id est, desuper, ait Chrys Vnde nota quod est natiuitas multiplex: est enim vna carnalis & calamitosa, quia cum pœna & cum originali culpa: Pereat dies in qua natus sum. Et: Maledicta dies, in qua natus sum. Item est alia vilis & vitiosa, quia cum culpa actuali, qua nascuntur peccatores ex diabolo. Vnde infra de talibus. Vos ex patre diabolo estis, scil. imitatione. ait Ambrosius: Qui peccat, ex diabolo: Si nati fueritis in maledictione nascemini. Item est natiuitas spiritualis & gratiosa, sicut sacramento baptismali ab originalib' peccatis, de qua hic: siue gratia pœnitentiali ab actualibus & verbo fidei: Ego per Euangelium vos genui Et: Omnis qui facit iustitiam, ex Deo natus est. Et: Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili: Item est natiuitas cælestis & gloriosa, non solū à culpa & concupiscentia, sed ab omni corruptela: In regeneratione cum sederit filius hominis. De tertia loquitur hic, qua natiuitate nasci est sublimitate dignissimum. Supra: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Super quod Greg. Quid hac potestate altius, quid hac altitudine sublimius dici potest? in qua creatus quisq; efficitur filius creatoris: Omnis enim qui diligit, ex Deo natus est: Item ista natiuitate nasci, est sinceritate purissimum quia non est ex sanguinibus, sed ex Deo, vt dicitur supra. Vnde Aug. hic: Duæ sunt natiuitates, vna ex carne, altera ex spiritu, vna de morte, alia de Trinitate: vna de masculo & fœmina, alia ex Deo & Ecclesia Infra eodem: Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Itē ista natiuitate nasci est virtute potentissimum: Omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Item sic nasci est vtilitate fructuosissimum. Hoc enim est regnum cęlorū hæreditare. Si enim filij & hęredes. Et ex his patet secundum, scil. huius natiuitatis necessitas, quia sine hac homo manet caro. Infra eodem. Quod natum est ex carne, caro est. Sed caro & sanguis regnum Dei nō possidebunt. Similiter ex his patet tertium, scil. huius natiuitatis fructuositas, quæ est videre regnum Dei, id est, Iesum Christum cognoscere, secundū Glossam: Regnum Dei intra vos est. Vel videre regnum Dei, sacræ scripturæ mysteria cognoscere: Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Vel regnum Dei est æterna beatitudo: Simile est regnum cælorū decem virginibus, &c. Et sequitur, Venite benedicti patris mei. Magna ergo nobilitas sic nasci, & magna sapientia in ipsa natiuitate perseuerare, & magna felicitas eius fructum, scil. regnum cælorum videre & obtinere.

Chrys. hom 23. in Ioan. post med. tom. 3. Iob 3. a Iere 20 b Ioan. 8. e 1. Ioan. 3. b Eccl. 41. f 1. Cor. 4. c 1 Ioan 4. d 1. Pet. 1. e Mat. 19. d Ioan. 1. b 1. Ioan. 4. d Ioan. 1. b Aug tract. 11. in Ioan. ante med. tom. 9. 1. Ioan 5. a Rom. 8. f 1. Cor. 15. e Luc 17. d Mat. 13. a Mat. 25 a Ibidem. f

Collatio Decimasexta.

NEmo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Hic tria signātur, quorū primū est mirifica filij Dei humilitas in sua incarnatione, ibi: *De cælo descendit* Secūdū est magnifica sua sublimitas in sua ascēsione, ibi: *Ascēdit in cælum* Tertium est sua mānsiua maiestas in æternitate, ibi: *Qui est de cælo.* Ait ergo: *De cælo descēdit.* Vt enim ait

August.

Aug. tract. Aug. Secundom quod Deus noo descendit, cum vbiq; A
12. in Ioan. sit præsens, sed setundum quod homo, vt dicitur hic:
circa med. Ipse enim descendit obedienter. Infra: Descendi de cœ-
tom 9. *Ioan. 6. d* lo, non vt facerem voluntatem meam, sed volontatem
patris mei. Itē descendit beneficienter, quia cum omni-
Sap. 7. b bux bonis: Venerunt mihi pariter omnia bona cum il-
Psal. 71. d la. De quo descenso in Psal. Descendit sicut pluuia in
Isa. 64. a vellus. Item descendit potenter siue virtualiter: Descē-
disti, è facie tua defluxerunt. Et iste descensus fuit me-
Isa. 64. a rito desiderabilis: Vtinā disrumperes cælos & descen-
deres. Et quoniam sic descendit, ideo meritò ascendit:
Ephes. 4. b Qui descendit, ipse est qoi ascendit. Ascendit inquā in
Psal. 67. g altū siue soblimiter. In Psal. Qui ascendit super cælom
cæli ad Orientē. Item ipse ascendit victoriose, siue triū-
phaliter, scil. hostibus deuictis, & populis liberatis. Ad
Ephes. 4. b Eph. Ascendens in altum captiuam, &c. Item ipse as-
cendit gloriosè & imperialiter, ascendit vsq; ad thronū B
Psal. 46. a paternum. In Psal. Ascendit Deus in iubilo. Et: Ascen-
Deut. 33. d sor cæli auxiliator eius. Infra: Ascendo ad patrem meū,
Ioan. 20. d &c. Et licet sic descenderit & ascenderit, ipse tamen
est in cælo æternaliter, inuariabiliter, indefectibiliter.
Ioan. 8. g Ipse enim est vnigenitus in siou patris. Infra: Ante-
Exod. 3. d quam fieret Abraham, ego sum: Ipse eoim est qui est.

Collatio Decimaseptima.

S*Ic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum
darte, vt omnis, &c.* Quoniam qoatuor gratificant do-
nom, id est, gratum reddunt, sc. dantia maiestas, dona-
tionis gratuitas, doni pretiositas, finalis vtilitatis cōmo-
ditas. Ideo hæc quatuor signantur hic, quorum primū C
ibi: *Deus* Secundom, ibi: *Dilexit vt daret*. Tertium, ibi:
Filium suum. Quartum, ibi: *Vt omnis, qui credit*. Ait ergo:
Deus. Et in hoc dantis maiestas: Deus, inquam, qui est
maiestate sommos, nullius rei indigus, nullius retribu-
tionis receptiuus: ipse enim qui dedit, non enim indi-
Psal. 15. a get bonorum nostrorum, ait Propheta, nec recipit re-
Iob 22. f tributionem: Quid enim confers ei, si immaculata erit
via tua: quasi diceret: nihil. Et quia talis dat, ideo muni-
Rom. 10. b fica largitas: Ipse est diues in omnes. Et talis dilexit vt
daret. Et in hoc donationis gratuitas, ipse enim diligit
Osee vlt. b gratanter absq; meritis: Diligam eos spontaneè. Item
diligit beneficienter, veris bonis ditando, & à veris ma-
lis eripiendo. Deus enim diligit effectu, non affectu, ait
Isa. 63. e Bernard. In dilectione & indulgentia sua redimit eos.
Item diligit loganimiter & patienter mala nostra su-
Iere. 31. a stinendo: In charitate perpetua dilexi te. Sed qoid de-
dit? subditur: *Filium suum*. Et in hoc dati, siue doni pre- D
tiositas: qoia enim erat filius, ideo amoris intimitas:
qoia erat suos, sc. naturalis non adoptious, ideo proprie-
tas: quia erat voigeoitus, ideo singularitas; hæc enim
indocunt admirationē istius doni: Non enim dedit ser-
Chrys. hom. oom vel angelum, sed filium, ait Chrys. Qoi proprio fi-
20. in Ioan. lio non pepercit. Et talem filium dedit pro inimicis &
ante med. ad mortem. Commendat Deus charitatē in nobis, quo-
tom. 3. *Rom. 8. b* oiā cum peccatores essemus, Christus pro nobis mor-
Rom. 6. e tuus est, Et talem filiom dedit non propter cōmodum
suū vel filij, sed: *Vt omnis qui credit non pereat*. Et in hoc
Ioan. 15. f quartum, sc. dati finalis vtilitas: Maiorem enim dilectio-
nem nemo haboit, quam vt animam suam ponat quis
Eccl. 29. b pro amicis suis: Gratiam fideiossoris ne oblioiscaris, de-
dit enim animam suam pro te. Magna ergo vtilitas fi-
dei, quæ meretur sic saluari à Christo. Sopra eodē: *Opor-* E
tet exaltari filiū hominis, vt omnis qui credit in eū nō pereat.

Collatia Decimaoctaua coram scholaribus.

A*Micus sponsi qui stat & audit illum*, &c. In bis ver-
bis qoatuor insinuantur, qoæ debent esse in ho-
mine studioso: qoorū primū est diuini amoris inuiola-
bilis veritas, siue fidelitas, ibi: *Amicus*. Secuodū est, in iu-
stitia immotabilia soliditas, ibi: *Stat*. Tertiom est diuinæ
Cicero de doctrinæ intima susceptibilitas, ibi: *Audit*. Quartum est
Amicitia. ex ipsa doctrina diuina affectoosa iocunditas, ibi: *Gau-*
ante med. *dio gaudet super vocem*. Ait ergo: *Amicus sponsi*. Vt enim
August. ait Tullios de amicitia, & Aug. somenx ab eo: Amicitia

A est rerum bumanarum & diuinarum cum beneuolen- *epist. 155. ad*
tia & charitate consensio. Ille ergo est amicus sponsi, *Marcian. an-*
qui in omnibus ei consentit. Vnde Hier. Eadem velle, *te med. to. 2.*
& eadem nolle, firmissima amicitia est. Et talis debet *Hieron. Apo-*
esse omnis, qui vult auditor esse sponsi, vel diuinæ sa- *log. aduers.*
pientiæ: tali enim illam reuelat: Annuntiat de ea amico *Ruffin. lib. 3.*
suo. Et non solum boc, sed debet stare. Vt enim Aug. *ante med.*
Stare, est in gratia permanere eius qoam accepit: quia *tom. 1.*
inquit bumilis, vide stantem solido. Hæc ille. Talis de- *Iob 37. d*
bet esse auditor sponsi: Sta & considera mirabilia Dei, *Aug. tract.*
sc. in mysteriis diuinæ incarnationis, in scripturæ arca- *14. in Ioan.*
nis, in cælestibus secretis. Et non solum, sed debet audi- *paulo à*
re, non auditu exteriori, sed interiori. Infra: Qui ex Deo *princ. to. 9.*
est, verba Dei audit. Audire enim vere est perfecte *Iob 37. c*
obedire. Vnde Aug. Quid enim est, qui audiunt? Nihil *Ioan. 8. d*
aliud est quam qui obaudiunt. Beati qui audiont ver- *Aug. tract.*
B bum Dei, & custodiont illud. Et non solum debet talis *19. in Ioan.*
audire intellectu, sed gaudere ex auditis in affectu. Ideo *ante med.*
ait: *Gaudet ad vocem sponsi*. Vox enim sponsi est eloquia *tom 9.*
sacræ scripturæ, dè qua in Psalmo: Dabit voci suæ vo- *Luc. 11. d*
cem virtutis. Et, Sonet vox tua in auribus meis Et. Et *Psal. 67. d*
vox prima quam audiui, & cæt. Ad quam vocem debet *Cant. 2. d*
gaudere sedulus auditor. Inuenti sunt sermones tui, & *Apoc. 4. a*
comedi illos. Et sequitur: Factum est mihi verbum in *Hier. 15. e*
gaudium & lætitiam. Sermones Dei comedere, est au- *Ibidem.*
ditu interiori illos audire & incorporare.

Collatio Decimanona de beato Francisco.

I*N hoc gaudium meum impletum est. illum oportet cresce-*
C *re, me autem minui*. In his verbis mortaliter expositis
de beato Francisco, quatuor figurantur, quorum primū
est, vitæ bomanæ veteris in ipso omnimoda abnegatio,
ibi: *Me minui*. Secundom est diuinæ vitæ in ipso & per
ipsum dilatatio, siue extensio, ibi: *Illum crescere*. Tertium
vtriusq; cōgruitatio: ibi: *Oportet* Quartum est ex prædi-
ctis, id est, ex veteris vitę extinctione, & ex vitę diuinæ
incremēto & dilatione interna exultatio, ibi: *In hoc gau-
dium meum impletum est* Ista fuerūt euidenter in præfa-
to sancto, sc. vetus vita quasi extincta & vita diuina in
eo soperinducta & dilatata. Et ex his sua exultatio con-
tinua. Ait ergo: *Me minui oportet*. Oportunitati debitæ
cōgruitatis & rectæ ordinationis, vt vita Dei in ipso
cresceret. Vt enim ait Aug. Crescat in nobis gloria Dei *Aug. tract.*
& minoretur nostra. Sic fuit in pręfato sancto: ipse enim *14. in Ioan.*
fuit minoratus abdicatione omnis mūdanæ cupiditatis, *ante med.*
exterios proiicientis, restrictione & castigatione omnis *tom 9.*
D voluptatis carnalis, inferius effundentis, subiectione vo-
luntatis excellentios ambientis, homilatione cordis in-
terius se paruificantis & modificantis. Prædictis enim
modis est morbidum crementum, & qoasi hydropicū,
& abdicatione talium est virtuosa minoratio, quæ con-
solitur: Precare Deum & minue offendicula. Verè enim *Eccl. 17. g*
offendicula sunt cupiditas mundialis, quæ proiicit exte-
rius. De auaro: Proiecit intima sua. Et voluptas qoæ ef- *Eccl. 10. b*
fundit inferius. Effusus es sicut aqua, non crescas. Et *Gen. 49. a*
ambitio excellentiæ sæcularis, quæ protendit soperius
per superbiam: Qui currit aduersos Deum extento col- *Iob 15. e*
lo. Et arrogantia cordis, qoæ tumescere facit interius:
Vterus tuos disrumpatur. Et hęc omnis offendicula sūt *Num. 5. e*
minoranda, quæ præfatus sanctus sūmè minorauit, im-
mò abdicauit, se macerando in carne, & homiliando &
E paruificando in corde. Et sic de aliis, vt de illo verifice-
tur illud: Mioimus erit in mille, & paruulus in gentem *Isa 60 d*
fortissimā. Et similiter de ipso verificatur illud: Quicun- *Mat. 18. b*
que humiliauerit se sicut paruulus iste, &c. Ipse enim
potest significari per quodlibet de minimis terræ, vt
patet cōsideranti. de quibus: Quatuor sont minima ter- *Prou. 30. d*
ræ, & illa sunt sapiētiora sapiētibus. Per formicā ratio-
ne prouideotiæ in futurū. Per lepusculum, ratione ve-
hementiæ diuini timoris. Per stellionē qui manibus oi-
titur, prout dicitur ibi. Et vt ait Greg. exponens illud: *Greg. Mor.*
Ratione virtuosæ operationis. Et per locustā quæ sal- *lib. 6. c. 5.*
tat, ratione suspensiuę contemplationis. Et sic fuit mi- *post med.*
noratus iste sanctus, vt vita Dei in ipso cresceret, & glo-

ria,& per ipsum in alijs. Vita enim humana fuit in eo minuta & quasi extincta. Et vita diuina fuit viuificatus: (A) vt de ipso verificetur illud: [Gal. 2. b] Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. Qualiter autem vixit vita Iesu Christi, patet in serie vitæ suæ: [Gal. vlt. d] Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Et sequitur: *Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto*, &c. Et in hoc patet secundum. Et hoc fuit congruum. Ideo ait: *Oportet*. Non enim potest vita Dei crescere in homine, nisi vita humana verus decrescat. Vnde August. [Aug. tract. 14. in Ioan. paulo à princ. tom. 9.] Deus qui perfectus est in te crescat. Quanto enim magis Deum intelligis, & quanto magis capis, tanto videtur in te crescere Deus. Et ponit exemplum de luce. Quando enim oculi curantur, & incipit videre, paululum lucis videt, & alia die amplius, & tunc videtur lux crescere. Sic interior homo proficit in Deo, & Deus in illo videtur crescere. Ipse minuitur, vt à gloria sua (B) decidat, & in gloriam Dei surgat. Hæc ille. Ideo dicitur: [Ephes. 4. d; Coloss. 3. f] Deponentes vos secundum pristinam conuersationem, &c. Induite nouum hominem. Et: Expoliantes veterem hominem, & induentes nouum. Vere ergo ait: *Oportet minui*. vita humana, vt crescat diuina, sicut fuit in isto sancto. De qua minoratione suæ humanæ vitæ & gloriæ, & de quo cremento vitæ diuinæ in eo, fuit eius gaudium impletum. De nullo aliquid gaudebat nisi in illis, propter quod vt dictum est de illo verificatur illud: [Gal. vlt. d] Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini, &c. Inde est gaudium cuiuslibet, vnde est gloria. Et de eo verificatur illud: [Abac. vlt. e] Ego in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Ad imitationẽ huius sancti eius sequaces debent minuere in se vitã veterem, & illam expoliare, & induere nouum hominẽ, & vitã nouam, vt (C) non appareat in eis nisi vita diuina. Et in eis verificetur illud: [Act. 14. b] Dij similes hominibus descenderunt ad nos, &c.

CAPVT IV.

Collatio Vigesima.

IEsus fatigatus ex itinere sedebat super fontem, &c. Quāuis admiranda filij Dei dignatio sit magis stupenda, quàm verbis exprimenda: tamen in his verbis duo insinuantur. Quorum primum est dignatiui laboris assumpti magnitudo, siue immẽsitas ibi: *Fatigatus ex itinere*. Secundũ est loci quietis specifica qualitas: *Super fontem*. Ait ergo: *Iesus fatigatus*. Quid admirabilius, quàm (D) quod ille, qui in principio erat verbũ, & per quẽ omnia facta sunt, [Ioan. 1. a; Hebr. 1. a] & qui virtus supportans omnia: dignatus est tamen sic laborare, & sic fatigari? Vnde Aug. [Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom 9.] Nõ frustra fatigatur virtus, nõ frustra fatigatur Iesus. Et sequitur. Iesus fortis, quia in principio verbũ: infirmitas Christi te recreauit, fortitudo Christi te creauit. [Ibidem. post pauca.] Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et nota quod in hoc, quod ait: *Fatigatus*, implicãtur multa, quæ denotant vehemẽtiam laboris, nam in hoc notatur laboris grauitas, item & laboris diuturnitas, quia nec leuis labor, nec breuis fatigat. Itẽ implicat adiutorij, vel vecturæ voluntas, nõ enim subiugalibus, id est, equis vtebatur, ait Chrys. [Chrys. hom. 30. in Ioan. ante med. tom. 3.] Itẽ implicatur ieiunij prolixitas, & æstus feruor, siue ariditas. Erat enim hora sexta, vt dicitur hic. Ex quibus patet (E) laboris vehementia. Vnde Chrys. vbi supra. [Ibidem.] Humidam, id est, mollem semper abiiciens vitam, & laboriosam inducens erat. Non enim subiugalibus vtitur, sed ita valide incedit, vt fatigetur ex itinere. Et hoc vbiq; erudiens hominem operatorem esse, & non superflua petere, & non multis indigere. Ita a superfluis vult nos alienos esse, vt & ipsorum necessariorum multa abscindamus. Hæc ille. Mira ergo dignatio filij Dei, dignantis sic laborare: *Ex itinere*, id est carne assumpta, quæ fuit iter eius secundum Aug. vbi supra: [Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9; Isa. 43. d] Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Et in Psal. [Psal. 87. a] In laboribus à iuuentute mea. Et subditur secundum, sc. loci ad quiescendum impræparabilitas, ibi. *Sedebat super fontem* & (A) sc. super terram nudam: sibi enim sedenti post laborem erat ornatorum deficientia, deliciarum carentia, consolantium vel ministrantiũ nulla comitiua, solus enim sedebat. Vnde Chrys. [Chrys. hom. 30. in Ioan. post medium tom. 3.] Sedebat non in throno, non in puluinari, sed simpliciter contingebat, sc. terram, requiescens souebat corpus, & apud fontem refrigerabat, nõ solum laboriosum, sed intumidum se ostendit, non in laborando, neq; in sedẽdo in via solus, sed in eo, quod solus delinquebatur. Hæc ille. Ideo ait: [Mat. 8. c; Luc. 6. b] Filius hominis non habet vbi reclinet caput, &c. Et in montibus pernoctabat. Et de ipso ait Propheta: [Psal. 109. b] De torrente in via bibet. Et alibi: [Psal. 68. c] Quæsiui qui consolaretur, & non inueni. Et hoc fecit, & sustinuit ad informationem discipulorum. Vnde Chrys. vbi supra: [Chrys. hom. 30. in Ioan. post med. tom. 3.] Hoc ideo fecit, quia discipulos assuefecerat omnẽ tumorẽ conculcare. Hæc ille. Exemplo ergo filij Dei in virtuoso itinere laboremus, (B) ambulando de virtute in virtutem. De quo itinere: [Prou. 4. f] Itinera tua producentur. Et sic laboremus vt simus fatigati, vt in nobismetipsis deficiamur, & in Christo, qui est fons sapiẽtiæ quiescamus, & sedeamus. [Iob 3. c] Ibi requieuerunt fessi robore, id est, in Deo electi, in se deficientes, ait ibi Greg. [Greg. Moral. lib 4. c. 30. ante mediũ.] Defecit enim anima mea in salutare tuũ, ait Propheta: [Psal. 118 l; Isa. 40 g] Qui dat lasso virtutem. Et post labores delicias carnales, nec superflua inquiramus, exẽplo filij Dei, sed cum Apostolo: [1. Tim. 6. d] Habentes alimenta, quibus tegamur, his contenti simus.

Collatio Vigesimaprima.

QVi bibit ex hac aqua, sitiet iterum: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo, non sitiet in æternum. In his verbis duo figurantur. Quorum primum est carnalis (C) delectationis defectibilitas, ibi: *Qui biberit ex hac aqua*. Secundum est influentiæ cælestis potestiua virtuositas, ibi: *Ex aqua quam ego dabo*. Ait ergo: *Qui biberit ex hac aqua*, &c. Vt enim ait Hugo: [Hugo de arca N. ẽ. lib. 4. cap. 7. ante med.] Cõcupiscentia dicitur aqua quia fluxa, quia lubrica & ad similitudinem aquæ currentis deorsum ima petit, suos sequaces instabiles & dissolutos reddit. Est ergo aqua carnalis cõcupiscentiæ fluxibilitas: [Hier. 2. e] Quid tibi in viis Ægypti, vt bibas aquam turbidam, &c. Et est aqua doctrinæ erroneæ apparens suauitas: [Prou. 9 d] Aquæ furtiuæ dulciores sunt. Quod exponit Greg. [Greg. Mor. lib. 19 c. 13.] de scientia hæreticorum. Et aqua se delectationis mundanæ, siue temporaneæ, de quacunq; re transitoria libidinosa voluptas: [Eccl. 25. d] Ne des aquæ tuæ exitum, nec modicum. Vnde Aug. [Aug. tract. 15. in Ioan. ante mediũ tom 9.] Hic aqua in puteo voluptas sæculi est in profunditate tenebrosa, quam hauriunt ho- (D) mines hydria cupiditatum. Et bibens de his aquis sitiet iterum ob intemperantiam bibentis, & insufficientiam aquæ bibilis: [Isa. 29. c] Sicut somniat sitiens & bibit, & postquã fuerit expergefactus adhuc sitit, &c. E contrario est de aqua, quam dat Dñs, quæ quidem est quadruplex. Est enim aqua diuinæ gratiæ purificantis & refrigerantis, de qua hic, vt ait Chrys. [Chrys. hom. 31. in Ioan. paulò à prin. tom 3.] quod quia Spiritus est quasi purgamentum, & in refrigerium, ideo nomine aquæ significatur. Et ponit exemplum, vt aqua pomerium irrigat, & arbores vegetat, & virides conseruat, & ignea extinguit, sic effusio Spiritus sancti in anima: [Ezech. 36. e] Effundã super vos aquam mundã. Item est aqua sapientiæ clarificantis: [Eccl 15. a] Aqua sapientiæ potabit illum. Et est aqua supernæ cõsolationis reficientis. In Ps. [Psal. 22. a] Super aquam refe- (E) ctionis educauit me. Itẽ est aqua æternæ gloriæ satiantis & mundãtis: [Apoc. 7. d] Agnus reget eos, & deducet ad fontes aquarũ. Prima aqua fluit de fonte bonitatis diuinæ ad abluendum: [Zach. 13 b] Erit fons domus Dauid in ablutionẽ peccatoris, &c. Secunda de fonte sapiẽtiæ ad clarificandũ: [Eccl. 1. a] Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Tertia fluit de fonte misericordiæ consolantis ad delectandum, in Ps. [Psal 41. a] Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarũ. Quarta fluit de fonte vitæ æternæ ad satiandum, in Ps. [Psal. 35. c] Apud te est fons vitæ. Et qui de his aquis biberit, non sitiet ob earum superabundantiam, & ob earum efficaciam, & ob illarum indeficientiam: [Isa 49. b] Non esurient neq; sitient. Et sequitur. Ad fontes aquarum potabit eos. Primæ ergo aquæ dimittendæ & istæ omni affectu hauriendæ.

Collatio Vigesimasecunda.

V*Eri adoratores adorabunt in Spiritu, & veritate.* In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est adorantium virtuositas, ibi: *Veri adoratores.* Secundum est ad orationis perfectibilitas, ibi: *In spiritu, & veritate.* Tertium est in adorando intentionis recta ordinabilitas, ibi: *Adorabunt patrem.* Hic enim est ordo, & sufficientia. Ait ergo: *Veri adoratores.* Adorator enim est, ad alium precator. adorare enim est idem, quòd precari, ait Papias. Veritas est, quæ ostendit idẽ, quod est, ait Aug. Ergo verus est adorator, qui est suæ impotentiæ, & defectuum cognitor, & sciens quòd est ante Deũ reus, & peccator, & quòd filius Dei est solus Saluator, & omnium bonorum dator Vnde Gregor. Ille orationem exhibet, qui semetipsum, quia puluis sit, humiliter videt, qui sibi nihil virtutis tribuit, qui bona quæ agit esse de misericordia conditoris agnoscit. Hæc ille. Talis enim erat Abraham, qui ait: Cum sim puluis, & cinis. Et talis erat Publicanus à longè stans. Talis enim est mendicus, & pauper, ideo adorator, id est, aduetius orator. Dictus est etiam orans mendicus, ait Aug. Et qui talis est, est verus adorator, vt hic dicitur, qui & pro peccatis suis veraciter cõpungitur, & in se humiliatur, & ad Deum amandum afficitur. Vt enim ait Greg. Veraciter orare, est amaros gemitus in compunctione, non verba cõposita resonare: In cubilibus vestris cõpungimini. Et tales adoratores in spiritu, & veritate adorant id est, in templo cordis, prout exponit Aug. In templo, inquit, vis orare? in te ora: Orabo spiritu, orabo & mente. Item adorans spiritu, scilicet mentali affectu non tantum vocali affatu. Tu cum oraueris clauso cubiculo ora patrem tuum. Vnde August. Hoc negotium plus gemitibus, quàm sermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Et sequitur. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa deprecatio: Quis mihi tribuat adiutorem, vt desiderium meum omnipotens audiat? Ibi Gregor. Postulatio est in desideriis cordis, non oris vocibus. Et ibi multum de hoc. Et: Ipse considerauit vias meas. Ibi exponit Gregor ibi istud verbum bene de profectibus cordis, quibus ad Deum venimus in spiritu. Item tales adorant in spiritu, & veritate, id est, cordis simplicitate, & operis veritate. Vndè Glossa: Adorant in spiritu, qui pura mente, & simplici adorant: Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo, &c. Et: Dabo opera eorũ in veritate: Diligamus, & veritate. Qui ergo in cordis simplicitate, & cum operis perfectione orant, in spiritu, & veritate orant: Leuemus corda cum manibus ad Deum. Super quod Gregor. In principio corda cum manibus eleuat, qui orationem suam operibus roborat. Et tales debent orare patrem, scil. Deum, se paruificando, & illum magnificando, gratias referendo, misericordiam postulando. Vndè Hugo: Deum adorare est ei totam mentem per humilitatem ad deuotionem substernere, & ipsum principium ac finem omnis boni credere: Dominum Deum tuum timebis. Alia litera secundum Hugonem: Adorabis: Dominum Deum tuum adorabis. E contrario de Pharisæo, qui veniens ad templum se magnificabat, non Deum adorabat, prout ait Gregorius istud exponens.

August. de vera relig. cap. 36. circa princ. tom. 1. — Greg. Mor. lib. 3. cap. 27. post med. — Gen. 18. d — Luc. 18. a — Gregor Mor lib. 33. c. 21. circa finem. — Psalm. 4 b — Aug. tract 15. in Ioan post medium tom 9. — 1. Cor. 14. e — Matt 6. a — Aug epist. 121. ad Probam, cap. 10. tom. 2. — Iob 31. f — Gregor. Mor. lib. 22. c. 13. ante med. — Iob 31. a — Gregor Mor lib 21. cap. 4. — Isa 26 c — Isa 61. b — 1. Ioan. 3. d — Thren 3. e — Gregor. Mor. lib 18. cap. 5. ante med. — Hugo de sacram fid. lib. 1. p. 12. cap. 6. ante med. — Deut 6. a — Matt. 4. e — Luc. 18 f — Gregor Mor. lib. 19. c. 12. post med.

Collatio Vigesimatertia.

M*Eus cibus est, vt faciam volũtatem patris mei.* Cum in perfecta obedientia tria exigãtur, scilicet subiecta humilitas in conformitate voluntatis, sedula studiositas in executione operis, iucunda hilaritas in affectione cordis: in his verbis tria expresse insinuantur in filio Dei. Primum est, ibi: *Faciam voluntatem.* Secundum est: *Perficiam opus.* Tertium est: *Meus cibus.* Ait ergo: *Vt faciam voluntatem,* &c. Et in hoc mira humilitas filij Dei, qui cum esset vnius voluntatis cum patre, vnde Deus æternus, profitetur tamen se venisse facere voluntatẽ patris, & abnegare suam Vnde homo inobediendo patri. Obedientia enim est subiectio voluntatis. Damasc. Vel vt ait Aludus: Obedientia est propriæ voluntatis abnegatio, quod & fecit filius humiliter Infrà: Non quæro voluntatem meam, sed eius qui misit me. Et hoc in docendis, & prædicandis, vt dicitur hic. Vndè Glossa: Voluntas patris, vt credatur in eo. Itẽ venit facere voluntatem patris in sustinendis: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et: Humiliauit semetipsũ factus obediẽs vsq; ad mortẽ. Et non solum sic fuit obediens voluntati patris, sed perfecit opus, scil. triplex, sc. opus Euangelicæ prædicationis, de quo ait hic: *Vt perficiam opus*: Spiritus Domini super me: eo quod vnxerit me, ad euangelizãdum pauperibus misit me. Item perfecit opus multimodæ miraculosæ virtutis Infrà: Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me. Item perfecit opus consummatiuæ redemptionis. Infrà: Consummatum est. Et in Psalmo: Operatus est salutem in B medio terræ. Et sic obedire, & sic facere opus, fuit eius cibus, id est, cibi desiderabile, & delectabile. Vndè Chrys. Hominum salutem cibum vocat, ostẽdens quantum desiderium habebat nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere, sic illi saluare, scilicet mundum. Vndè fatigatus non manducabat cibum materialem, licet inuitatus à discipulis, demonstrans quantum desiderium habebat salutis humanæ. Hæc ille. Et ex hoc patet vehemens desiderium filij Dei de nostra salute, propter quod istud vocat cibum suum hic. Est enim triplex cibus filij Dei. Vnus generis humani cõuersio ad fidem, siue conuertibilitas, vt hic, quam vocat cibum suũ. Et suprà eodem ait mulieri: *Da mihi bibere.* C Fidẽ enim suã desiderabat, ait Aug. ibi. Vndè Petro dictum est: Macta & manduca. Super quod Gregorius: Quod mactatur à vita, occiditur: quod comeditur, in comedentis corpus computatur: quasi ergo diceret Petro: animalia immunda, de quibus ibi loquitur, à peccato in quo viuunt, interfice & in tua membra conuerte. Multò magis filius Dei sic facit, commutans credẽtes in factum corpus. Vndè Aug. loquens ad filium Dei, ait: Audiui vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium, cresce, & manducabis mẽ. Nec tu me in te mutabis, sicut cibũ carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Item est cibus filij Dei, scil. operis boni perfectibilitas in nobis. Item est cibus eius diuinæ contemplationis dulcedo, vel delectabilitas De vtroq;: Butyrum, & mel comedet. Super quod Hugo exponens illud ait. Per butyrum restitutio boni operis: per mel, dulcedo contemplationis. Volens ergo inuitare filiũ Dei ad hospitium D cordis, præparet ei istum triplicẽ cibum; sicut tria fercula ei grata, scil. cordis ad ipsum conuersionem, operis perfectionem, contemplationis dulcorem, vt ipse veniens cœnet cum eo: Ego sto ad ostium & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo.

Damasc. ortho fid. lib. 3. cap. 14. post med. — Ioan. 5 b — Matt 26. f — Phil. 2. d — Isa. 61. a — Ioan. 10. e — Ioan 10. e — Psalm 73. — Chrys hom 33. in Ioan ante med. tom 3. — Aug. tract 15. in Ioan ante med. tom 9. — Act 10 b — Greg. Mor lib. 18 c. ante med. — Aug. confes lib. 7 cap. tom. 1. — Isa. 7. c — Apoc. 3.

Collatio Vigesimaquarta.

E*Rat quidã Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum.* In his verbis moraliter intellectis tria figurantur. Quorum primum est animæ languentis in suo regimine defectibilitas, ibi: *Quidam Regulus.* Secundum est eiusdẽ morbida corruptibilitas, ibi: *Filius infirmabatur.* Tertiũ huius occasionatiua causalitas, ibi: *Capharnaum.* Ait ergo *Quidam Regulus.* Et per hoc figuratur rationis defectibilitas in regimine sui regni, tum quia ait: *Quidam.* E tum quia ait: *Regulus,* quod est diminutiuum a Rege. Vt enim ait Gregor. exponens illud: Reges in solio collocat in perpetuum. Reges, inquam sunt, qui prælati cunctis motibus carnis modo luxuriæ appetitum frœnãt, modo æstum auaritiæ temperãt, modo gloriam elationis inclinãt, modo suggestionem liuoria obruunt, modo ignem furoris extinguunt. Hæc ille. Cum consulibus, & Regibus. Ibi Gregor. Reges sunt, qui sua corpora regere sciunt, sed quando ratio deficit à prędictis, non est Rex, sed regulus, nomen retinens, & officium non exercens: Væ terræ, cuius Rex puer est, & cuius principes, id est, affectiones mane, id est, intemporaneè comedunt. Et ideò merito huius filius infirmabatur, id

Gregor. Mor. lib. 26. c. ante med. — Iob. 36. b — Iob 3. b — Gregor. Mor. lib. 4. c. post med. — Eccl. 10.

est,

est, inferior vita, quam debet ratio regere, & ad bonum
A nutrire. Filius enim dicitur dupliciter, vel imitando, vel nascendo, ait Isidorus. Et quia inferior pars, & vita debet imitari ipsam rationem, ideò potest dici filius: Filij tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia sua. Sed iste filius infirmatur ægritudine peccati: vitia enim sunt animarum ægritudines, ait Boëtius. Et hoc meritò. Sicut enim infirmitates corporales fiunt in corpore superabundantia, vt ait Chrys. Omnis, inquit, ægritudinis causa est superfluitas: ex hoc enim est corruptio humoris naturalis, & superfluitas innaturalis distemperantia complexionis, & defectus regiminis, propter quę oritur infirmitas: In multis escis erit infirmitas. Sic est in homine interiori, quòd ex superfluitate, & di-
B stemperantia affectuum, & defectu regiminis oritur infirmitas spiritualis, quæ est peccatum: Hæc enim est iniquitas Sodomæ, saturitas panis, & abundantia aquę. Ideò de tali dicitur: Omne caput languidum, & omne cor mœrens. In Psalmo: Infirmata est in paupertate virtus mea, id est, in defectibilitate rationis regentis. Et hæc infirmitas oritur in Capharnaum, quæ interpretatur villa pulchritudinis, per quā signatur desiderabile cuiuslibet concupiscentiæ, in quo desiderat habitare: animæ enim carnali concupiscenti libidinosè videtur pulchrum omne concupiscibile: Videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt vxores, & cæt. Cuilibet enim tali potest dici illud Danielis: Species decepit te. Et talis pulchritudo non est appetenda, sed abominanda: Maledixi pulchritudini eius statim. Sed vt sanetur infirmitas prædicta, ratio debet
C adire filium Dei gressibus cordis, & affectu, exemplo istius Reguli clamantis: Miserere mei Domine, quoniā infirmus sum. Et exemplo mulieris Cananææ, vociferantis: Miserere mei, quoniā filia mea malè torquetur.

[*Isid. de summo bon. lib. 2. cap. 10. sent. 7.* — *Eccl. 7. g* — *Boët. de consol. Philos. lib. 4. met. 6. post med.* — *Eccl. 37. d* — *Ezech. 16. f* — *Isa. 1. b* — *Psal. 30. b* — *Gen. 6. a* — *Dan. 13. f* — *Iob 3. a* — *Psal. 6. a* — *Mat. 15. c*]

CAPVT V.

Collatio Vigesimaquinta.

T*Olle grabatum tuum & ambula.* In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est, vitæ concupiscentialis deprimentis onerosa grauitas, ibi: *Grabatum tuum.* Secundum est castigationis eiusdem, & redactionis sub regimine rationis hortabilitas, ibi: *Tolle.* Tertiū
D ad proficiendum in viis iustitiæ suadibilitas, ibi: *Et ambula.* Ait ergo: *Tolle grabatum*, id est, vitam concupiscentialem castiga, & redige in seruitutem spiritus. Grabatum enim lectus est pauperum, vbi aliquid capiti substratum, dictum à κάρα, quod est caput ait Isidorus. Et per ipsum signatur requies carnis, ait Greg. vbi ait: Cū mente mortui in vitiis iacemus, in carnis delectatione requiescimus, & quasi infirmi portamur in lecto: Increpat quoque per dolorem in lectulo. Ibi Gregor. exponens illud: Per grabatum voluptas carnis signatur. Vt enim grabatum est grauitate ponderosum, ad inferius inclinatum, progredientis impeditiuum, & ne ascendatur superius depressiuum, sic & voluntas carnis facit: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena cogitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et inde est anima grauia, vt ait Aug. Et de hoc grabato in figura: Plaga lectuli in Damasci grabato. Damascus
E enim interpretatur bibens sanguinem, & signat animam voluptuosam. Et de hoc sub nomine strati, in Ps. Stratum eius versasti in infirmitate eius. Et istud grabatum dicitur anima pœnitens soluere carnem frenando, à vitiis segregando, eandem per disciplinam castigando, & in seruitutem spiritus redigendo: Tolle grabatum tuum. Ibi Beda: Grabatum tollere est carnem per frena continentiæ correptam à terrenis desideriis segregare. Et Gregorius, vbi suprà. Sanatus ergò portat, vbi iacuerat, quia diuino adiutorio ereptus à vitiis eiusdem carnem contumelia in postmodum tulerat, in quibus desideriis priùs requiescebat. Hæc ille. Tolle grabatum tuum. Et tolle lectum tuum. Et non solum hoc, sed ait ei: id est, in bono profice. Hoc enim est ambulare, ait Bernardus. Vndè Augustinus: Noli à via declinare, noli ibi remanere, noli retro respicere, perseuera in ambulādo, infrà: Ambulate dum lucem habetis. Et ibi de spirituali ambulatione dicetur.

[*Isid. etym. lib. 20. c. 11.* — *Greg. super Ezech. lib. 1. homil. 12. ante med.* — *Iob 33 f* — *Gregor. Mor. lib 23. c. 13. ante med.* — *Sap. 9. a* — *Aug. tract. 23. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Amos 3. d* — *Psal. 40. a* — *Marc. 2. b* — *Beda in originali.* — *Greg. Mor. lib 23. c. 15. ante med.* — *Luc. 5. e* — *Mat. 9. a* — *Aug. enarrat. 2. in Psal. 26. post medium tom. 8.* — *Ioan. 12.*]

Collatio Vigesimasexta.

E*Cce sanus factus es, noli amplius peccare.* Cum sapientis, & virtuosi medici sit morbidum curare, & ne iteret eundem morbum præmunire, secundum istā consuetudinem filius Dei fecit hic. Vndè in his verbis tria insinuantur. Quorum primū est gratuiti beneficij collati rememoratio, ibi: *Ecce sanus factus es.* Secundum
B est iterandi morbum dehortatio, ibi *Noli peccare.* Tertiū est iteranti comminatio, vel mali denuntiatio, ibi: *Ne tibi deterius.* Ait ergò: *Ecce sanus factus es.* scilicet gratanter sine merito, & pretio. Item beneficè, quia de magno & prolixo morbo: item suauiter, quia sine afflictionis medicamento: item perfectibiliter, quia non solùm est ægritudo ablata, sed virtus restituta, vt patet ex serie literæ: illi enim poterat dici illud Psalmi: Qui sanat omnes infirmitates tuas. Omnipotens sermo tuus, qui sanat vniuersa. Et in Psal. Misit verbum suum, & sanauit eos. Ideo sequitur: *Amplius noli peccare.* sc. existendo sanatori ingratus suo adiutorio militaturus, morbū iteraturus, & supplicia ampliora meriturus: Fili peccasti, non adiicias iterum, sed de pristinis deprecare, &c. Et sequitur: Quasi à facie colubri fuge peccatum. Et in Psalm. Declina à malo & fac bonum. Hoc enim est thesauri-
C zare iram Dei, hoc est peccata iterare: Ignoras, quia misericordia te ad pœnitentiam adducit. Sequitur verò: Thesaurizas tibi iram, &c. Hoc enim est crucifigere filium Dei: Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei. Et ideo sequitur: Ne deterius tibi contingat. Meritò enim contingat deterius iteranti peccata, ob naturalium vulnerationem intimiorem. In Psalmo: Putruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Quanto enim frequentius iterantur peccata, tanto intentius vulnerantur naturalia. Diabolus enim impositis plagis relinquit peccatorem semiuiuo relicto. Item deterius contingit tali ob maiorem iustificationem coram Deo & hominibus: Quam vilis facta es iterans vias tuas. Item meritò deterius contingit tali, ob maiorem ingratificationem, & inexcusabilitatem: Sicut canis, qui
D reuertitur ad vomitum, sic imprudens qui iterat stultitiam. Idem Petrus. Item deterius contingit tali ob securiorem habitudinem dæmonum, in tali dicitur: Cum exierit spiritus immundus ab homine. Et sequitur: Reuertar in domum meam, & post fiunt nouissima illius peiora prioribus. Vnde & Semeï de primo peccato inuenit veniam, de secundo non. Qui ergo est sanus à peccato caueat ne peccet, vt non deterius ei contingat dictis modis.

[*Psal. 102. a* — *Sap. 16. a* — *Psal. 106. b* — *Eccl. 21. a* — *Psal. 36. e* — *Rom. 2. a* — *Hebr. 6. a* — *Psal. 37. a* — *Luc. 9 g* — *Ierem. 2. e* — *Prou. 26. b* — *2. Pet. 2. d* — *Mat. 12. e* — *Ibidem.* — *3. Reg. 2. d*]

Collatio Vigesimoseptima.

S*Icut pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius.* Vt enim ait Aug. hic loquitur de resurrectione animarum, quæ fit per substantiam patris, & filij æternam, & incommutabilem. Et secundum hoc tria hic insinuantur. Primo, peccatorum præuaricatiua defectibilitas, ibi: *Mortuos.* Secundò eorundem à Deo saluificabilitas, ibi: *Pater suscitat.* Tertio, in viuificādo operationis filij cum patre inseperabilitas, ibi: *Sic & filius.* Ait ergo: *Mortuos*, id est peccatores. Augustin. Immortalis, inquit, dicitur anima: est quidem, quia viuit semper anima, & est in illa quædam vita permanens, sed mutabilis vita. Secundum mutabilitatem vitæ huius, & mortalis dici potest, quia si viuebat sapienter, & desipit, mortua est in deterius: si viuebat insipienter, & sapit, mortua est in melius. Nam esse mortem in deterius, esse mortem in melius scriptura nos docet. Vtique in deterius mortui erant, de quibus dicitur: Sine mortuos, sepeliant mortuos suos. Et de hac lectione: *Quando mortui audient, & qui audierint, viuent,* in

[*Aug. tract. 23. in Ioan. post med. to. 9.* — *Ibid. ante multa.* — *Mat. 8. c*]

deterius mortui erant, ideò reuiuiſcunt. Reuiuiſcendo moriuntur in melius, quia & reuiuiſcendo non erunt, quod erant: non eſſe autem, quod erant, mors eſt. Sed forte ſi in melius eſt, non appellatur mors: appellauit autem illam mortem Apoſtolus: Si autem mortui eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, qui adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Mori nos vult, vt viuamus, quia viximus vt moreremur. Quidquid ergo & à meliore in deterius, & à deteriore in melius moritur, non eſt hoc Deus, quia neq; in melius ire poteſt ſumma bonitas, neque in deterius vera æternitas. Hæc Aug. Et ibi bene de hoc. Peccatores deſipiunt, & ideò mortui in deterius. Vt enim ait Aug. Mors animæ eſt, cùm illam deſerit Deus, ſicut mors corporis cum illud deſerit anima. Infrà: In peccato veſtro moriemini. Et: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et hi mortui ſeparatione Dei ab anima ſimiles ſunt mortuis corporaliter, ſeparatione Dei ab anima, & animæ à corpore. Vt enim iſti carent ſenſu, & motu, & ſunt algore frigidi, grauitate pōderoſi, calore debito priuati & citò putrefiēdi, ſic eſt de illis ſpiritualiter. Et ideò anima peccatrix per cadauer ſignatur: Vbicumq; cadauer fuerit, adeſt. Ibi Gregor. Cadauer dicitur à caſu, & ideò qui in mortem peccati ceciderit, non inconuenienter poterit cadauer vocari: quaſi enim exanimis iacet, qui viuificātem ſpiritum non habet. Hæc ille. Et ideo taliter mortua eſt magis plangendus. Vndè Aug. Plangis mortuū, ſed plange impiū, an in te ſunt viſcera Chriſtianæ miſerationis? Plangis corpus à quo diſceſſerit anima, & nō plangis animam, à qua diſceſſit Deus? Quaſi diceret, nō rectè facis: Luctus mortui ſeptem dies, fatui, & impij omnes dies vitæ eorum. Hos mortuos viuificat ſolus Deus. Vndè Aug. Melius eſt anima quàm corpus, ſed melius quàm ipſa eſt Deus. Et ſequitur: Anima cum eſt in corpore, illi vigorem, decorem, mobilitatem, officia membrorum præſtat: ſic cum eius vita, Deus ſcil. eſt in anima, præſtat illi ſapientiam, pietatem & iuſtitiam, claritatem, & ſic viuificat: Spiraculum omnipotentis viuificauit me: Viuificat mortuos. Et in Pſalmo: Deus tu conuerſus viuificabis nos? *Et ſicut pater viuificat, ſic & filius: eo quòd ſicut pater habet vitam in ſemetipſo.* Infrà eodem. Ipſe enim filius eſt vita viuificans, infrà eodē: *Qui audit me, tranſit à morte ad vitam.* Super quod Auguſt. A morte ſcil. infidelitatis ad vitam fidei, à morte falſitatis, ad vitam veritatis, à morte iniquitatis, ad vitā iuſtitiæ, infrà: Ego ſum vita. Et ideò ei debent adhærere volētes viuificari: In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus.

Coloſſ. 2. d — *Aug. de Ciuit. Dei. lib. 13. cap. 2. tom. 5.* — *Ioan. 8. d* — *Matt. 8. e* — *Iob 39 d* — *Greg. Mor. lib. 31. cap. 2. in princ.* — *Eccl. 22. g* — *Aug. tract. 19 in Ioan. circa med. to. 9.* — *Ibidem.* — *Iob 33. a* — *Rom. 4. g* — *Pſalm. 84. b* — *Aug. tract. 19 in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Ioan. 14. a* — *Act. 17. e*

Collatio Vigeſimaoctaua.

ET procedent qui bona egerunt in reſurrectionem vitæ, qui verò mala in reſurrectionem iudicij. In his verbis quatuor inſinuantur. Quorum primum eſt iuſtorum in hac vita debita perfectibilitas, ibi: *Bona egerunt.* Secundū eſt eorundem in futura vita glorioſa bonitas, ibi: *Procedent in reſurrectionem vitæ.* Tertium eſt reproborum inordinata peruerſitas, ibi: *Qui verò mala.* Quartū eſt eorundem æterna damnabilitas, ibi: *In reſurrectionē iudicij.* Ait ergo: *Qui bona egerunt*, quales ſunt electi. Sed vt bona agant, ſunt quatuor neceſſaria Quorum primum eſt agentium bonitas: Non enim poteſt arbor mala bonos fructus facere: Reſpexit enim Deus ad Abel, & ad munera eius. Super quod Gregor. Ea dantis corde, id quod datur accipimus: non enim Abel ex muneribus, ſed ex Abel munera placuerunt: Arbor bona bonos fructus facit. Secundū eſt neceſſarium, rei operata æquitas. In Pſalmo: Declina à malo, & fac bonum. Tertiū eſt neceſſarium, perſeuerantiæ indefectibilitas: Sic faciebat Iob cunctis diebus. Ibi Gregor. Incaſſum bonum agitur, ſi ante terminum vitæ deſeratur. Quartum eſt neceſſarium, ſcilicet intentionis ordinabilitas. Affectus enim ſcilicet intentionis omni operi nomen imponit, vt dicitur de ſpiritu, & anima: Omnia in gloriā Dei facite. Et: Neſciat ſiniſtra tua, quid facit dextera. Et de prudentibus virginibus, & de fatuis: Sic agentes debent facere bonum, quoad proximos: Operemur bonum ad omnes. Item debent operari bonum quoad ſemetipſos In Pſalmo: Spera in Domino, & fac bonitatem. Item debent operari bonum, quoad Deum: Gloria & honor & pax in reſurrectionem vitæ omni operanti bonū. Et: Adhærentes Deo; odientes malum. Item quoad reſurrectionē corporis: Fulgebunt enim iuſti ſicut ſol. Et: Seminatur in corruptione ſurget, in incorruptione. Et: Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ. Breuis ergo & modicus labor prædictorum, magna & æterna præmiatio. Sed ſunt malè agentes ex defectu prædictorum quatuor, qui nolunt eſſe boni, nec bona agere. Et de aliis, quorum eſt manifeſta fatuitas, vt ait Aug. Bona vis habere omnia, inquit, & non vis eſſe bonus: Domus tua plena bonis, & te habet malū Dominum, nihil vis habere malum, nec etiam tunicā malā, vel caligam, & tamen malam vis habere vitā. Hæc ille. Patet ergo talium infamia, vel fatuitas. Supra: Qui male agit, odit lucem: Pedes eorum ad malum currunt. Et lętantur cum malè fecerint. Et hi odiūt animas ſuas: Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam, ait Propheta: quis enim faciunt iniquitatem, & peccatum, hoſtes ſunt animæ ſuæ. Et tales: *Ibunt in reſurrectionem iudicij*, ſcil. damnationis, vt ait Aug. Tales enim reſurgent in damnationem: Omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Et de hoc iudicio damnationis, Aug iſtud exponens ait. Malè egerunt, quia malè vixerunt: malè autem vixerunt, quis in prima animarum reſurrectione non reſurrexerunt, aut non in finem vſque manſerunt. Et tales: *Ibunt in reſurrectionem iudicij*, id eſt, damnationis. Et ibi multum de hoc.

Matt. 7. c — *Gen. 4. a* — *Gregor. Mor. lib. 22. cap. 8.* — *Matt. 7. c* — *Pſalm. 36. e* — *Iob 1. a* — *Greg. Mor. lib 1. cap. 21. in princ.* — *Auct. de ſpiritu, & anima, cap 4. apud Aug. tom. 3.* — *1. Cor. 10. e* — *Matt 6 d* — *Matt. 25. b* — *Gal. 6. g* — *Pſalm 36. a* — *Rom. 2 a* — *Rom 12. d* — *Matt. 13. g* — *1. Cor. 15. e* — *Phil. 3. a* — *Auguſt. de verb. Domini. ſerm. 12. poſt medium tom. 10.* — *Ioan. 3. d* — *Prou. 1 a* — *Prou 2. g* — *Pſalm 10. b* — *Tob. 12. f* — *Aug. tract. 19. in Ioan. poſt medium tom 9.* — *1 Cor. 15 g* — *Auguſt. de Ciuit. Dei lib. 20 cap. 8. poſt med. tom. 5.*

Collatio Vigeſimanona.

ILle erit lucerna ardēs, & lucēs. In his verbis præconiū beati Ioānis à Saluatore, in quibus duo inſinuantur. Quorū primū eſt, diuini Spiritus, vel charitatis in Ioanne plenitudo, ibi: *Lucerna ardens.* Secundum eſt, cęleſtis ſapiētiæ claritudo, ibi: *Lucens.* Vnde Gloſſa: *Lucerna ardens*, ſcil. ſpiritu charitatis, &: *Lucens*, lumine veritatis. Ait: *Lucerna ardens.* Vt enim ait Greg. Lucerna eſt lux in teſta: talis fuit beatus Ioannes cæleſti numine plenus, & ſplendore, & ſpiritus feruore in carne mortali. De qua lucerna ibi Aug. multum. Ioannes perhibuit teſtimonium tanquā lucerna: miratus eſt lucernam, ſed illa dicit eſſe ſolem, ſcil. eſſe venturum. Et ibi multū de hoc. Et ſuprà: In nocte venit, Chriſtus lucernam accēdit. Et Hugo: Ioannes præceſſit Chriſtum, lux lucē, lucerna ſolē. In Pſalmo: Paraui lucernam Chriſto meo. Et iſta lucerna fuit ardēs plenitudine Spirit⁹ feruētis. Ioānes interpretatur, in quo gratia. Sed gratia vel ſpiritus dicitur ignis: Ignē veni mittere in terram, id eſt, ſpiritū inflammantem. Vnde & in Spiritu deſcendit ſuper diſcipulos, quia feruentes eos fecit, ait Gregor. iſtud exponēns Ignis enim eſt velocis motus, & eius motus eſt ſursū, & finit omne, quod nō eſt ſui generis, vt ait Sapiens. Et ideò conuenienter ſignat ſpiritum, quia habet conſimiles effectus ſpirituales. Vt enim ait Chryſ. Scriptura vocat gratiam ſpiritus ſub appellatione ignis, vt erectum, & calidum, vt peccatorum conſumptiuū Iſto igne Ioannes fuit lucerna ardens, & deinde lucēs. Vnde Bernar. quod ex feruore fuit ſplendor Ioannes, nō feruor prodiit ex ſplendore: quia, inquit, lucere vanum, ardere parum, lucere & ardere perfectum. Et ibi bene de hoc. Vndè ait, quòd fuit ardens in ſeipſo vehemēti auſteritate conuerſationis, erga Chriſtum intimo feruore deuotionis, erga peccātes conſtantia liberæ increpationis, vt ibi exemplificat. Et iſto ardore fuit lucens. Fuit enim plus quā Propheta. Et de iſta lucerna: Nemo ponit lucernā ſub modio, ſed ſuper cādelabrum, vt luceat omnib⁹ qui in domo ſūt, id eſt, qui in Eccleſia. Vnde de ipſo Eccleſia cantat illud: Dedi te in lucē gentium. Hic enim eſt lampas contenta apud cogitationes diuitū. Ad huius imitationem doctores, & prædicatores debent eſſe lucernæ ardentes, & lucentes. Vt enim ait Auguſtinus:

Gregor. in Euang. hom. 14. ante med. to. 9 — *Aug. tract. 23. in Ioan. non longè à princ. tom. 9.* — *Ibid. tract. 4. ante med.* — *Pſalm. 131. c* — *Luc. 12 f* — *Act. 2. a* — *Gregor. in Euang. hom. 30. ante med.* — *Sap. lib. 3. de cælo, & mundo.* — *Chryſ. hom. 22. in Ioan. circa princ. tom. 3.* — *Bern. ſerm. 8. in natiu. S. Ioan. Bap. ante med.* — *Matt. 5. e* — *Iſa. 49. b* — *Iob 12. a*

Aug.hom. 23.
Ezech. 1 f
Gregor in Ezec. lib. 1. ho. 3. ante med.

stinus: Et Prophetæ, & Apostoli lucernæ fuerunt. Vnde & de sanctis animalibus dicitur: Aspectus eorum quasi aspectus carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. Quod exponit ibi Gregor. de doctoribus. Et quoniam illud verbum fuit verificatum in Sancto Antonio de ordine fratrum Minorum, vt ait commentator, sc. Abbas. Ideò sibi possit adaptari conuenienter. Etenim feruore amoris, & ardore deuotionis & sublimitate contemplationis ipse fuit illustratus, & illuminatus in diuinis theoriis, & arcanis scripturarum mysteriis: prout ait commentator ibidem. Et sic fuit lucens alut. De ipso verificatur illud: Surrexit Helias quasi ignis, & verbum illius, quasi facula ardebat.

Eccl. 47. a

CAPVT VI. B

Collatio Trigesima.

Est hic puer vnus, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Supposita expositione beati August. quæ patet in Glossis, exponendo hæc verba de doctore, tria insinuantur. Quorum primum est, doctoris numerosa virtuositas, ibi: *Puer vnus.* Secundum est, documentorũ scripturæ solida veritas, ibi: *Quinq; panes.* Tertium est adimpletionis doctrinæ perfectibilitas, ibi: *Habet.* Ait ergo: *Puer vnus*, qualis debet esse doctor spiritualis: puer enim est mundus sanctitate. Vnde dicitur à puritate, ait Isidor. Et vt ait Chrys. Puer est mundus ab inuidia, & à concupiscentiis, & ab aliis passionibus. Item est subiectus humilis obedientia parentibus specialiter, siue sint inopes, siue non, ait Chrys. Item puer C est simplex vera innocentia. Ludo enim simplici, & innocenti se exercet, nec est sollicitus, nec inordinatè cõcupiscit loquendo de concupiscentia peccati. ait Hugo. Talis debet esse prædicator, vel doctor spiritualiter. Vnde infra ait Saluator discipulis: Pueri nunquid pulmentarium habetis? Et: Ecce puer meus, quem elegi. Et: Ecce ego & pueri mei. Et: Quicunq; humiliauerit se sicut paruulus iste, &c. Talis debet habere panes, scilicet solida documenta scripturæ, quæ dicuntur panis ratione fundamentalis principalitatis inter alimenta, ratione suæ appetibilitatis, & ratione efficacis virtutis ad alendum, & ratione suæ vtilitatis: πᾶν enim Græce, dicitur omne Latine. Et hoc ideo, quia cum omni cibo ponitur, vel quia omne animal eum appetit, ait Isidorus, loquens de pane. Et in cæteris cibis vincit panis D vtilitas ait Augustinus, ideo merito in panibus signantur solida documenta scripturæ: Comedite panem meum. Et: Mitte panem super transeuntes aquas. Et hæc documenta signantur quinque panibus, quia originaliter deriuantur à veteri Testimento: Rota enim in medio rotæ: Et de his in figura: Si habes ad manum vel quinq; panes. Et tales dicuntur hordeacei, quia litera legit vestita est tegminibus carnalium sacramentorum, ad medullam hordei vix peruenitur, ait Aug. Dicitur enim hordeum, quod enim eius spica habeat ordines, ait Isidorus: Et talis panis est sanus, & virtuosus ad nutriendum. Vnde in figura: Videbatur mihi, qui subcinericeus panis. Et sequitur: Percussit illud atque subuertit: *Duo pisces*, dicta Prophetarum, & Psal- E morum, qui sunt in condimentum, ait Infra: Non valebant trahere rete præ multitudine piscium, id est, multimodorum intellectuum scripturæ. Multis modis alius potest exponi moraliter, vt primus panis sit refectio pœnitentiæ, in Psal. Fuerunt mihi lacrymæ panes. Secundus panis est salutaris doctrina: Non in solo pane viuit homo, &c. Cibauit eum pane vitæ. Tertius panis est iustitia delectans: Beati qui esuriunt iustitiam. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Quartus panis est charitas cõfortans: Quis patrem petit panem, & lapidem dabit ei: quod exponit Aug. de charitate. Quintus panis est cælica consolatio socians: Panem de cœlo præstitisti, omne delectamentum habentem. De

Isid. etym. lib. 11. c. 2.
Chryso. ho. 19. in epist. ante med. to 2.
Ibid. ho. 93. post mediũ
Hugo de vanit. mundi, lib. 2. post medium.
Ioan. vlt. d
Mat. 12. e
Isai. 8 e
Mat. 18 g
Isid etym. li. 20. c. 2.
Aug. ibid. 121. ad Probam. ca 8. to 2.
Prou. 9. a
Eccl. 11 d
Ezech. 1. g
1. Reg 21. d
Aug. tract. 24. in Io. circa med. tom 9.
Isidor. etym. lib 17 c 3.
Iudic. 7 f
Ibidem.
Ioan. vlt. a
Psal 41. a
Deut. 4 d
Eccl 15. b
Matt. 5. a
Prou. 12. c
Luc. 11 b
Aug. epist. 121. ad Probam, ca 8. to. 2.
Sap. 16. d

Isai. 21. a

A his panibus debet doctor prædicare: Occurrite cum panibus fugienti. Secundum Bernardum verò quinq; panes sunt: vilitas vestium, maturitas sensuum, temperantia gulæ, custodia linguæ, labor manuum. Pisces verò sunt pœnitentia & fides, secundum eundem. Et hos panes debet doctor habere. Tunc enim habet documenta quæ prædicat, quando ea opere adimplet. Vndè Seneca: Omnia quæ dicunt, quæ iactant turba audiente, aliena sunt: dixit hoc Plato, dixit hoc Zeno, & sic de aliis. Quomodo autem hoc possunt esse sua, monstrabo. Faciant quæ dixerunt. Hæc ille. Ille ergo doctor habet panes, qui illa, quæ prædicat, facit, adimplet, quæ docet: qui autem non adimplet quæ docet, non sunt quæ prædicat: Cuius messem famelicus comedit. Et post. Bibent sitientes diuitias eius. Quod exponit Gregorius ibi de stulto doctore.

Senec. epist. 108. prope finem.
Iob 5. d
Ibidem.
Greg Mor. lib 6. c 5. post med.

B

Collatio Trigesimaprima,

Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Dehortatur enim operari cibum, qui perit, & hortatur operari cibum, qui non perit. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est cibi materialis defectibilitas, ibi: *Cibum qui perit.* Secundum spiritualis cibi indeficiens perpetuitas, ibi: *Cibum qui permanet.* Tertiũ, bene agẽdi hortabilitas, ibi: *Cooperamini*, id est, operibus mereamini, ait Glos. Ait ergo: *Cibum qui perit.* Et talis est duplex: Vel cibus corporalis mortalem vitã sustinens, qui perit ratione suæ defectibilitatis, & etiã ratione corruptibilitatis cupientis ipsũ: Esca vẽtri, & venter escis. Deus autẽ has, & hũc destruet. Et Seneca loquens de ventre, inquit: In ventrẽ congeri- C mus tãquam recepta seruantẽ, sine fastidio implendus est. Quid ad rẽ pertinet, quid accipiat, petimus quidquid acceperit? Hęc ille. Et licet iste sit necessarius, non propter ipsum finaliter est operandum: Nolite solliciti esse quid manducetis. Ibi Aug. Non debemus euangelizare, vt manducemus, sed manducare vt euangelizemus. Item est cibus, scil. delectatio voluptatis carnalis: Non remansit de cibis eius. Ibi Greg. Cibus eius, id est, animæ est omne quod peruerso desiderio concupiuit. sed iste cibus non est hominum, sed brutorum, ait Origenes: Cui concordat illud, quod ait Plato: quod voluptas est esca malorum, quia in esca capiuntur vt pisces, vt ait Tullius: Sicut pisces capiũtur hamo, & aues laqueo; sic capiuntur homines tempore malo. Idem Ambros. qui ait, quod escæ malorum sunt voluptates. Item D est cibus sc. animæ erroneæ doctrinæ, siue hæretica peruersitas: Panis in vtero vertetur in fel aspidum. Et: Panis mendacij suauior: Et loquitur de peruersa doctrina: Ne desideres in cibis eius, in quo est panis mendacij. Item est cibus, qui perit, sc. peccati apparens delectabilitas. Vt enim ait Cassianus: Habet anima suos cibos noxios, vt est luxuria, detractio, inuidia, quos apponit diabolus in mẽsa sua; Confundet te in cibis suis. Et quilibet cibus prædictus perit. Sed est è contrario cibus spiritualis qui permanet, multiplex, vel verbum Dei, vt dicitur hic, secundum sanctos: Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. Vt enim ait Origenes: Cibus verus animæ rationalis est sermo Dei. Itẽ est spiritualis cibus animæ sanctæ interioris pœnitentiæ sustentan- E tis veritas: Antequam comedam suspiro. Ibi Greg. Luctu suo anima pascitur, cum ad superna gaudia flendo subleuatur. Cibauit me cinere, id est, peccatorum recogitatione: Cinerem, inquit, Propheta: Tanquam panem manducabam. Item est cibus animæ, scil. iustitiæ æquitas: Beati qui esuriunt iustitiam. Præcepta enim disciplinæ sunt cibus, ait Ansel. Meus cibus est, vt faciam voluntatẽ patris. Item cibus spiritualis est, diuinæ contemplationis refectio: Inde contemplabitur escam. Ibi Greg. Sola eius visio est nostræ mẽtis refectio. Ob multitudinem istorum ciborum spiritualium dicitur cõuenienter: multi cibi in noualibus patrum, id est, in conscientiarum secretis. Propter primos cibos nõ est operandũ, quoniã omnes tales pereũt, & labor est magnus,

1. Cor. 6. c
Senec. epist. 120. post med.
Matt. 6. b
Aug. de ser. Do. in mõ. li. 2. c. 24 to. 4.
Iob 20. e
Greg Mor. lib 15. c. 12. post mediũ
Orig. super num ho. 27
Cicer. de senect. circa med.
Eccl 9. a
Amb. li. de Isaac & anima. ca. 7 post. med. tom. 1.
Iob 21. d
Prou 9. a
Pro. 23. a
Cassianus de instit. renunt. lib. 5. cap 21.
Eccl. 15. f
Eccl. 13. a
Origen. super le. num ho 27.
Iob 3. d
Greg. Mor. lib. cap 7.
Thren 3. a
Psal. 101 b
Mat. 5 b
Ansel de simil lib c. 46.
Ioan 4 c
Iob 35 d
Greg. Moral. lib. 31. c. 13. in fin.
Prou. 13 d

&c

Thre. 3. d

& infructuosus. Vndè de laborantibus pro talibus dicitur improperando: Dederũt quæcumque pretiosa pro cibo. Pro verò cibo spirituali, qui non perit est laborandum: quia labor est modicus, & breuis, & delectabilis, & panis pretiosus, deliciosus, & permanens: Exiguum laborabis, & citò edes de generationibus eius: Operamini opus vestrum, & dabit vobis mercedem vestram. Et ibidem: Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Et: Formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi.

Eccl. 6. a
Eccl. vlt. g
Ibid.
Prou. 30. a

A

Collatio Trigesima secunda.

P*Anis enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.* In his verbis tria signantur. Primo, filij Dei ad cibum sustentandum apta idoneitas, ibi: *Verus panis.* Secundo, humanitatis suæ veritas, ibi: *De cælo descendit.* Tertio, potestatiua virtuositas, ibi: *Dat vitam mundo.* Ait ergò: *Verus panis.* Vt ait Aug. exponens illud: Panem angelorum manducauit homo. Quis est panis angelorum? In principio erat verbum. Sed quo modo manducat homo: Verbum caro factum est? Dicitur ergò Deus panis per similitudinem, non per proprietatem. Et sequitur. Deus est tibi totum. Si esuris, panis est tibi: si sitis, aqua est tibi: si in tenebris es, lux est tibi: si nudus es vestis est tibi. Omnia possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo. Hæc ille. Meritò ergò dicitur filius Dei panis ratione fundamentalis principalitatis, & ratione desiderabilis appetibilitatis, & ratione potestatiuæ virtuositatis ad sustentandum, & ratione præcipuæ vtilitatis, vt habitum est in præcedenti collatione, vbi de quinque panibus. Panis cum omni cibo apponitur, & omne animal panem desiderat, & in cæteris cibis vincit vtilitas panis. Et quia prædicta sunt summè in filio Dei, ideò meritò dicitur panis: Comedite panem meum. Et in Psal. Pane cæli saturauit eos: Panem desiderabilem non comedi: Panis cor hominis confirmet, ait Propheta: Et iste panis descendit de cœlo, non a loco egrediendo, nec per spatium progrediendo, nec ad locum vbi non erat accedendo, nec quod erat, amittendo, sed quod non erat, scil. humanitatẽ assumendo & verus homo existendo. Suprà: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Et ibi de hoc: Vtinam dirumperes cælos, & descenderes. Et de hoc Aug. bene. Factus est filius Dei, quod non erat, non amittens quod erat. Et hic panis dat vitam mundo. Supra: Sicut pater viuificat mortuos, ita & filius, ibi de hoc. Prędictus enim panis dat vitam gratiæ viuificantis. Suprà: Qui audit, & credit in me habet vitam æternam: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Item dat vitam lætitiæ interiùs iucundantis. Iucunditas cordis hæc est vita hominis. Sed in ipso solo, & ab ipso est vera lætitia: eo quòd lætitia est diffusio animi, quia diffunderis cum delectaris. ait Aug. Diffusio propriè est super illud, quod maius est, sed anima rationali solus Deus est maior: Anima eius in semetipso lugebit. Ibi Greg. Quisquis in se gaudere appetit, eo ipso in luctu est, quia à vera lætitia recessit. Vndè enim lætitia mentis est ipse creator. Hæc ille. Ideò: In Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Item dat vitam æternam Infrà eodem: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Qui ergò volunt habere vitam, debent sumere de præfato pane.

B

Aug. tract. 13. in Ioan. ante med. tom. 9.
Psal. 77. c
Ioan. 1. a
Ibidem. b
Augus. ibid. post multa.

C

Prou. 9. b
Psal. 104. d
Dan. 10. a
Psal. 103. b
Ioan. 3. g
Isai. 64. c
Aug. tract. 21. in Ioan. ante med. tom. 9.
Ioan. 5. d

D

Ibidem.
Coloss. 1. e
Eccl. 13. g
Aug. tract. 31. in Ioan. propè finem tom. 3.
Iob. 16. d
Greg. Mor. 12.
Abac. 3. d
Ioan. 6 f

E

Collatio Trigesima tertia.

E*Go sum panis viuus qui de cælo descendi: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Sicut patet hic ab Aug. & etiam à Chrys. Filius dei vocat se panem, secundùm diuinam, & etiam secundùm humanā naturam. Vndè intelligendo istud verbum de filio Dei secundùm naturam diuinam, quatuor insinuantur. Quorum primum est filij Dei, in quantum verbum æternum ad cibandum, & sustentandum humilis virtuositas, ibi: *Ego sum panis viuus.* Secũdum est, suæ humilitatis veritas, ibi: *De cælo descendi.* Tertiũ est, modi sumendi istum panem debita qualitas, ibi: *Si quis manducauerit.* Quartum est, consequens vtilitas, ibi: *Viuet in æternum.* De primis duobus, vt in priori collatione. De tertio verò notandum, quòd spiritualiter dicitur manducari verbum diuinum, ad similitudinem manducationis corporalis. Habet enim anima suum os. Est enim duplex os, scil. cordis, & corporis ait Aug. Aperiebant os suum quasi ad imbrem. Quod exponit ibi Greg. de ore cordis. Item habet anima dentes suos: Quare lacero carnes dẽtibus meis? Ibi Greg. Dentes dicuntur interni sensus. Item habet anima ventrem suum: Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris, id est, mentis ait Greg. illud exponens. Ille ergò manducat panem, qui est filius Dei, qui sumit ipsum in ore cordis, secundùm illud: Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Et dentibus discretionis, siue interni intellectus considerationibus ipsum considerat, quasi masticando, & ad intimum cordis intromittit, & retinet: Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior, scil. iste panis, qui est melior omni cibo. Vel dicitur iste panis mãducari, quando ipsa sacra scriptura, quæ est de ipso manducatur: Fili hominis: venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine isto. Ibi Greg. Per ventrem, mens signatur viscera mentis sunt eius interna, ac recta intentio, sanctum desiderium, humilis voluntas ad Deum, pia ad proximum: quæ interna debent comedere verbum Domini, vel volumen scripturæ, id est, pertractare, & intelligere, prout ibi exponit: Inuenti sunt sermones tui, & comedi illos. Qui sic manducat, viuet in æternum tam vita gratiæ, quam vita gloriæ, vt dictum est in priori collatione: Lignum enim vitæ est his, qui apprehenderint eam, scil. sapientia diuina, quæ est filius, & quæ est panis, prædictus: qui panis tamen non sapit habentibus languidas fauces, & morbidum palatum: Abominalis fit ei in vita sua panis. Quod exponit ibi Greg. de isto pane dicens: Quod in pane Dominus signatur, qui tamen hæreticis est insipidus & abominalis ob morbidum defectum eorum.

Aug. tract. 26. in Ioan. tom. 9.
Chrys. hom. 45. in Ioan. tom. 3.

A

August. de Trinit. lib. 15. cap. 10. tom. 3.
Iob. 29. d
Greg. Mor. lib. 20. c. 2. post med.
Iob. 13 b
Greg. Mor. lib. 11. c. 13. in princ.
Prou. 20. d
Greg. Mor. lib. 6. c. 18. ante med.
Rom. 10. b
Eccl. 36. c
Ezec. 3. a
Gregor. in Ezec. lib. 1. hom. 10. ante med.

B

Ierem. 15.
Prou. 3. c

C

Iob. 33. c
Greg. Mor. lib. 5. c. 17.

Collatio Trigesima quarta.

Q*Vi manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam.* Habito in priori collatione de cibo salusico, quo cibat filius Dei electos suos, scil. se ipso, qui est panis vitæ secundùm naturam diuinam: in his verbis figuratur cibus viuificus qui est caro & sanguis Iesu Christi, & panis vitæ secundum naturam humanam. Et secundùm hoc, tria in his verbis figurantur. Quorum primum est, cibi saluifici eminens dignitas, ibi: *Carnem & sanguinem.* Secundum est modi sumendi perfectibilitas, ibi: *Manducat.* Tertium eius cibi efficax virtuositas in sumente debito modo, ibi: *Habet vitam.* Ait ergò: *Qui carnem meam, & sanguinem.* Et in hoc patet diuinæ bonitatis mirificentia, quòd dignatus est seipsum dare in cibum homini. Et patet etiam cibi supereminentia, & dignitatis humanæ apud eum excellentia, quòd in tantum reputauit hominem, vt seipsum daret ei in cibum. Propter quod clamat Aug. O sacramentum pietatis! ô signum vnitatis! ô vinculum charitatis! hoc tamen fecit filius Dei ostendens communicatiuam bonitatem nutriens & efficiens in homine, & geminam nobilitatem, inducens firmam spem. Vndè Chrysost. Ideò Christus hoc ipsum fecit scil. carnem suam, & sanguinem, dare, in amorem nos inducens maiorem, & suam dilectionem ostendens. Et sequitur: Alij qui genuerunt multoties nutrire dant alij liberos suos. Ego autem filius Dei, scil., non ita meipsum vobis appono, omnes vos nobiles esse volens, & benignam vobis de futuris prætendens spem. Qui enim hic vobis dedi me ipsum, multò magis in futuro volui vester fieri. Hæc ille. Et ibi benè de hoc Et concordat dictum Chrysostomi cum dicto Phauorini Philosophi, dicentis, quòd pueri qui nutriuntur, & educantur lacte matris vegetiores sunt, & vigorosiores, & etiam pulchriores, quàm si nutrirentur lacte alieno, vt ait Gellius,

D

Aug. tract. 26. in Ioan. post med. tom. 9.
Chrys. hom. 45. in Ioan. post med. tom. 3.
Ibid. paulo post.

E

[Gell. noct. Attic. lib. 12. cap. 1. Prou. 23. a 1. Cor. 11. f Hugo de sacra fid. lib. 2. p. 8. c. 8. in princ.] Et ideò homo accedens ad sacram mensam, scil. ad altare, debet prædicta cogitare: Quando sederis cum Principe vt comedas, diligenter attende quæ apponuntur tibi. Et: Probet se homo, & sic edat de pane illo. Quare autem filius dedit carnem & sanguinem in cibum, & quare sub specie carnis & vini Hugo: Voluit, inquit, sapientia Dei ostendere, quoniam ipsa est cibus animarum, & refectio. Et propterea carnem assumptam in edulium proposuit, vt per cibum carnis ad gustum inuitaret diuinitatis. Sed ne rursus humana infirmitas à tactu carnis horreret, consueti, & principalis edulij specie illam velauit. & sic sumendam illam proposuit. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Hunc salutificum cibum debet homo manducare vt sicut est in manducatione auida assumptio, & iucunda masticatio, & ad intimum cibi intus missio, & eiusdem retentio, & incorporatio, sic in sumptione huius cibi debet esse feruida appetitio, discreta dijudicatio, per amorem intima susceptio, & cibantis in ipsum cibum transmutatio. [Aug. conf. lib. 7. c. 10. tom. 1.] Vt enim ait August loquens in persona filij Dei: Cibus sum grandium, nec tu me in te mutabis, vt cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Ad istam manducationem inuitando dicitur: [Eccli. 9. d] Vade & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum. Et qui manducat istum panem siue carnem, & sanguinem, sub specie panis, recta fide, ordinata charitate, affectuosa deuotione, habet vitam, quia semetipsum ei, qui est vita, incorporat: hoc enim est manducare. [Aug. lib. 26.] in Christo manere, ait August. & Christum in seipso manere. Et econtrariò defectu istius mandocationis deficit vita. [Psal. 101. a Psal. 106. b] In Psalmo: Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum. Et alibi: Omnem escam, id est, perfectam, quæ est in corpore, & sanguine Domini, abominata est anima eorum, & appropinquauerunt vsque ad portas mortis: [Iob. 6. b Gregor. Mor. lib. 7. c. 4. post med.] Aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit. Ibi Greg. exponit illud. Præsepe natus Saluator impleuit, qui semetipsum cibum mentibus mortalium præbuit. Secundùm illud: [Luc. 2. d] Qui carnem meam manducat, in me manet.

Collatio Trigesimaquinta.

[Chrys. hom. 46. in Ioan. post med. tom. 3.] *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ habes.* Vt ait Chrys. Verbum hoc est amicitiæ ostensiuum. quoniam omnibus erat eis Christus honorabilior, & patribus, & matribus, & omnibus. Ideò ad alios non erat refugere. Hæc ille. Et secundùm hoc tria insinuantur, scil. maiestatis filij Dei professio, ibi: *Domine.* secundum est eundi post alium abnegatio, ibi: *Ad quem ibimus?* quasi dicerent: ad nullum alium. Tertium, causæ ob quam non est abeundum post alium, sed standum cum Christo, subiunctio, ibi: *Verba vitæ habes.* Ait ergo: *Domine.* Ipse enim est verus Dominus, infrà: [Ioan. 13. b] Vocatis me Magister, & Domine, & bene facitis, sum etenim. Vt enim ait Aug. Verus Dñus est, qui non eget seruo. [Dionys. de diuin. nom. c. 12. antè med.] Vt enim ait Dion. Vera dominatio est non peiorum excessus, sed omnis, & pulchrorum, & bonorum possessio, & cadere non valens fortitudo Et commentator, id est, Episcopus: Vera est dominatio seruitute priuata, habitu libera, nullo modo in subiectos tyrannica, dilectione flebili, seuera: & cæt. Et quia talis est dominatio Dei, ideò verus est Dominus super excellenti sublimitate, eo quòd super omnes, & sub nullo. [Apoc. 19. Gal. 4. b] Ipse enim est Rex regum, & Dominus dominantium, & solus potens. Item ipse est Dominus incoarctabili potestatis extensione, quia Dominus omnium. Item ipse est Dominus interminabili potestate. [Dan 7. f Exod. 15. a] Potestas enim eius potestas æterna. Et: Ipse enim regnabit in æternū, & vltra Et: Dominus nomen illi, ait Propheta. Et quia talis Dominus, post nullum alium eundum est, quia hoc est, ab eo apostatare, & hoc est retrocedere, hoc ad vomitum redire, hoc est regnum amittere. [Mat. 19. a] Ideo ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Isti enim qui quærunt honorū excellentiam, vel diuitiarum affluentiam, vel voluptatum lasciuiam, vel rerum scientiā, quæ omnia plenius, & verius [Aug. confess. lib. 2. cap. 6. tom. 1.] inueniuntur in Deo, quam in alijs, prout ostendit Aug. bene. Ideò in figura: In te vno omnia simul habentes, non debuimus te dimittere. [Exo. 33. g Sap. 8. b] Et: Ostendam tibi omne bonum. Et: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. [Psal. 72. d] Et ideò in Psal. Mihi adhærere Deo bonum est. [Rom. 8. b] Et: Quis nos separabit à charitate Christi? Et: Tenui eum & non dimittam. Ad nullum ergò eundum, nisi ad Christum. Et hoc meritò, quia verba vitæ habet, verba inquam, vitæ originaliter emanātia, sc. à fonte vitæ: [Cant. 3. d] Fons vitæ verbum Dei in excelsis. Item verba vitæ realiter suprà eodem: Verba quæ ego loquor, spiritus & vita sunt. [Eccl. 2. Prou. 2. e Ibidem. Ioan. 6. b] Item verba vitæ effectualiter: Præcepta mea custodiat cor tuum. Et sequitur: Annos vitæ apponent tibi. Et post: Custodi legem atque consilium, & erit vita animæ tuæ. Et: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternū. Quia ergò Dominus est, obediendum est ei humiliter. Et quia talis Dominus, qui est omne bonum, & in quo omnia, adhærēdum est ei inseparabiliter. Et quia verba vitæ habet, audiendus est deuotè, & diligenter.

CAPVT VII.

Collatio Trigesima sexta.

Die festo mediante ascendit Iesus in templum, & docebat. Cum facta filij Dei sint nobis exempla faciendi similia. [Aug. tract. 14. in Ioan. ante med. tom. 9.] Vt enim ait August. Factum Christ est nobis verbum, id est, documentum. Ideò in his verbis tria signantur nobis facienda exempla Christi. Quorum primum est virtuosa vacatio ad colendum Deum, ibi: *Die festo mediante.* Secundum est in tali vacatione ad sacrum locum diuino cultui dedicatum accessio, ibi: *Ascendit in templum.* Tertium est diuinæ doctrinæ ibidem dispensatio, ibi: *Docebat.* Vt ex primo excludantur indebiti labores. Ex secundo inutiles vagationes. Ex tertio infructuosæ locutiones. Ait ergò: *Die festo mediante*, ad literam. In medio festi, id est, in media die septem dierum festiualium, id est, quarta die, ait Glossa: Ascendit Christus in templum. Et hoc in figura, quod dies festus fidelium debet esse virtuosus. Virtus enim est in medio, ait Sapiens. [Ethic. 2. Ber. de consid. lib. 2. post med.] Vndè Bernard. Tene medium, si non vis perdere medium. Medium enim sedes modi est. Et ideò dicitur de Sapientia: [Prou. 8. a] Stans in medijs semitis. Dies ergò festus medius est ille, qui est virtuosus. Vndè nota quòd est festiuitas satanica, in qua vacatur operibus peccatorum. [Chrys. hom. 31. in Mat. prope finem. tom. 3.] Vndè Chrysost. Dæmonum nundinæ, & non hominum sunt theatra, quæ foris perficiuntur. Idcircò deprecor satanicis abstinere nundinis: non enim fas est introire festiuitatem satanicam. Hæc ille. [Aug. tract. 3. in Ioan. post med. tom. 9.] Et Augustinus: Iudæi seruiliter obseruant sabbatum, scil. qui ad luxuriam, & ebrietatem seruant, quanto meliùs, inquit fœminæ eorum lanam facerent, quàm in Neomenijs saltarent: [Isai. 1. d] Festiuitates vestras odiuit anima mea. Item est festiuitas humana, qua indulgetur comessationibus superfluis, & vanis ludis, & otijs, quæ licet secundum se non sunt peccata mortalia, tamen periculosa fiunt, & ad talia disponunt: [Thren. 1. a] Viderunt hostes, & deriserunt sabbata eius. [Greg. Mor lib. 5. cap. 1. post med.] Super quod Gregorius: Sabbata hostes derident, cum maligni spiritus ipsa vacationis ostia ad illicitas pertrahunt cogitationes. [Marc. 6. b] Exemplum de natali festiuo Herodis, de quo posteà fuit Ioānes decollatus. Et est festiuitas angelica, siue diuina, in qua indulgetur diuino cultui, & laudibus, quiescendo ab operibus seruilibus, & peccatis, de qua in Psalmo: [Psal. 75. b] Diem festum agent tibi. Vnde Chrysostomus: Nihil perniciosum facere est diem festum agere. Item est festiuitas cælica, in qua vacatur diuinæ visioni, & fruitioni Vnde Augustinus hic: [Aug. tract. 28 in Ioan. post med. tom. 9.] Dies festus meus est, non istis diebus percurrens sed permanens in æternum. Ipsa erat festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube: [Nah. 1. d] Celebra Iuda festiuitates tuas. In die verò festo virtuoso debet fidelis ascendere ad templum materiale, vt oret Deum, si possibile est: vel ad spiritale, id est templum cordis. In Psalmo: [Psal. 5. b] Adorabo ad templum sanctum tuum. Et Prælatus, vel doctor debet docere in templo Dei. Et de vtroque Augustinus

ftinus: Ad Ecclesias confluant populi casta celebritate, honesta vtriusque sexus distinctione: vbi veri Dei aut præcepta insinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur. Vndè & in templo docebat Dominus. Infrà eodem: *Clamabat docens in tēplo.* Et suprà proximo: *Hæc dixit in synagoga,* &c. Qualiter autem est orandum in templo, suprà, vbi dicitur: Veri adoratores, &c. Qualiter autem est docendum, alias dicendum.

August. de Ciuit. Dei. lib.2.c.28. to.5. *Ioan.4.e*

Collatio Trigesimaseptima.

Circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi. Spiritualiter in his verbis tria intelligūtur, siue figurantur. Quorum primum à peccatis satisfactio, & concupiscentiarum abdicatio, ibi: *Accipit homo circumcisionem* Secundum est Deo, & diuinis quieta vacatio, ibi: *In sabbato.* Tertium est in prædictis à trāsgres- B sione legali liberatio, ibi: *Vt non soluatur lex Moysi.* Ait ergò: *Accipit homo circumcisionem,* id est, spiritualem: Nō quæ in manifestato, & in carne circumcisio Et ideo notandum, quòd est circumcisio cordis triplex: vna est, sc. ablatio contumaciæ, & ceruicositatis: Circumcidete præputium cordis vestri, & ceruicem vestram durissimam. Item debet esse circumcisio malignę cogitationis: Circumcidimini, & auferte præputia cordium, &c. Item debet esse circumcisio inordinatæ appetentiæ, siue cupiditatis: Circumcidat Dominus cor tuum, & cor seminis tui. Vt prima sit in vi irascibili. Secunda in vi rationabili Tertia in vi concupiscibili. Item debet esse circumcisio conuersationis sæcularis, & coloniæ, siue operationis in figura: Masculus cuius præputij caro circūcisa non fuerit, delebitur anima eius, &c. Ibi in Glos. be- C ne. Qualiter omnia membra debent esse circumcisa. Et Bernar. bene & multum de hoc in figura: Si quis voluerit adducere mulierem de captiuis in vxorem, radet cæsariem, & circumcidet vngues, deponat vestē. Cęsaries, quæ est collectio capillorum, & generatur in suprema parte ex superfluitate humoris, & caloris. secūdum Sapientem, signat superfluas cogitationes mētis. Vngues, qui generantur ex superfluitate terrestri declinante ad partem inferiorem, secundum Sapientem signant carnales operationes. Vestis verò signat mundanam conuersationem. quę omnia sunt auferenda à vita Christiana. Et de hac circumcisione hic August. qui ait: Quod circumcisio, quę est carnis expoliatio, est in signum spoliationis cupiditatum carnalium à corde. Et de hoc similiter Damascenus, & Hugo. Et hęc circumcisio spiritua- D lis debet esse in sabbato virtuoso. Sabbatum enim requies dicitur, ait August. Vndè nota quòd est quadruplex sabbatum, Vnum legalis cęremoniæ: Sabbatum, & festiuitates vestras non feram. Item est sabbatum torporis, & desidiæ: Viderunt hostes, & deriserunt sabbata eius, quod est expositum in priori collatione. Item est sabbatum: sc. tranquilla quies conscientię à tumultu, & strepitu inordinatorū affectuum: Et vocabetis sabbatū delicatum. Et in isto non licet portare pondera, peccatorum scilicet. Et August. Spiritualiter obseruat sabbatum abstinens ab omni opere seruili, id est, peccato. Et suprà ad literam. Spiritualiter obseruat sabbatum, qui spe futuræ quietis operatur, si quid operatur. Item sabbatum plena tranquillitas gloriæ, & erit mensis ea mē- E se, & sabbatum ex sabbato: Super quod Greg. Mensis ex mense est, quia qui hic perfectè viuunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducuntur. Sabbatum verò ex sabbato est, quia qui hic se circumcidunt à vitijs, & voluptatibus, & affectibus inordinatis, & Deo vacant, & in Deo quiescunt, non soluunt legem transgrediendo, sed adimplent perficiendo. Hoc enim est festum agere, nihil perniciosū agere, vt dictū est in priori collatione.

Rom.2.b *Deu.10.d* *Iere 4.a* *Deu.30.b* *Gen.17.a* *Ber. ser.3. de circumcis. Dom. ante med.* *Deu.21.b* *Lib.12. de nat. Anim. Lib 14. de nat. anim.* *Aug. tract. 30. in Ioan. ante med. tom 9.* *Damasc. orth. fid. lib. 4 cap.24. post med.* *Hugo de sacra. fid. lib. 1. p.12.c.4.* *August. de Ciuit Dei, lib 11. cap.8. tom.5.* *Isa.1 b* *Thren.1.a* *Isai.58.f* *Leu.17 e* *Aug. tract. 3. in Ioan. post medium to. 9.* *Idem de Gē. ad lit. lib.4. cap.13 to.3.* *Isai. vlt g* *Gregor. in Ezech. lib.2. hom 6. post med.*

Collatio Trigesimaoctaua.

Si quis sitit, veniat ad me. & bibat. In his verbis tria figurantur, quæ debēt esse in fidelibus. Quorum primum est feruida appetitio, ibi, *Sitit.* Secundum est mē- A tis eleuatæ ad Deum progressio, ibi: *Veniat.* Tertium diuinarū influentiarum auida susceptio, & ad intima intromissio, ibi: *Bibat.* Ait ergò: *Si quis sitit,* id est, ferventer desiderat. Sitis enim est desiderium frigidi, & vt frigidi, & humidi, vt dicitur Et sic sitire implicat rei potabilis appetibilitatem, & appetitus feruorē. Vndè Chrysost. Qui sitiunt cum calicem susceperint, cùm multo desiderio eum attrahunt, & tunc requiescunt. Sic debet esse spiritualiter in sitiente diuinas influentias. Est enim quadruplex sitis bona: vna est audiendi documentum rectum fidei purificantis, & refrigerantis: Mittam in terram non famem panis, neque sitim aquæ, sed sitim audiendi verbum Dei Item est sitis diuinę sapiētiæ clarificantis, & illuminantis: Qui bibunt me, adhuc sitient. Item est sitis iustitiæ: Beati qui esuriunt, & sitiūt iustitiam. Ipsa enim cibus, & potus est delectās ipsum B iustum. Vt ait Aug. Cibū manducas, vt reficiaris, & ille deficit: manduca iustitiam, & illa integra perseuerat Itē est sitis diuinæ gloriæ satiantis, de qua in Psal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum Et alibi: Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum. Et ibi Aug. bene de ista siti. Si sitiēs debet venire ad filium Dei. Vndè Aug. Si sitimus, adeamus, & non pedibus, sed affectibus, non migrando, sed amando veniamus. Et sequitur: Migrat corpore. qui mutat locum, migrat corde, qui mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas, non ibi es, vbi eras. Hęc ille Sitiens ergò veniat indistanter non differēdo, veniat festinanter non tardando, vel torpendo, veniat perseueranter non deficiendo. In Ps. Cucurri in siti. Et: Omnes sitientes venite ad aquas. Et: Trāsite ad me, & à generationibus meis adimplemini: Venite ad me om- C nes qui laboratis, & reficiam vos. Sic veniens, & sitiēs primo modo, debet bibere potum fidei refrigerantis æstum cupiditatis, prout hic hortatur. Et suprà: Qui biberit ex aqua quam dedero ei non sitiet iterum. Sitiens verò secundo modo debet bibere potum iustitiæ delectantis: Bibe aquam è cisterna tua, id est, iucunditatem de conscientia tua. Et in Psalmo: De torrente in via bibet, id est, in fortitudinem iustitiæ. Quid enim fortiùs desiderat anima, quam veritatem, & oportet vt sit sanum palatum, vt manducet & bibat veritatem, sapientiam, iustitiam, ait August. Item sitiens tertio modo debet bibere potum sapientiæ: Aqua sapientiæ potabit illum. Item sitiens quarto modo debet bibere desiderabilem potum gloriæ satiantis: Bibite & inebriamini. Et in Psalmo: Apud te est fons vitæ: Dedu- D cet eos ad vitæ fontes aquarum: Torrente enim voluptatis tuæ potabis eos, ait Propheta. Magna ergò munificentia filij Dei inuitantis ad bibendum, & mira vehementia dulcedinis prædictorum potuum ad satiandum.

Arist. 2. de anima. *Chrys. hom. 50. in Ioan. circa princ. tom.3.* *Amos.8.b* *Eccl 24.e* *Matt.5.b* *Aug. tract. 13. in Ioan. ante med. tom 9.* *Psal 41.a* *August enarrat. in Psal 41. ante med. tom.8* *Idem tract. 32. in Ioan. circa princ. tom. 9.* *Psal 62 b* *Isai. 55.b* *Eccl.24.c* *Matt. 11.d* *Ioan.4.b* *Prou 5.c* *Psal.109.b* *Aug. tract. 26. in Ioan. ante med. tom. 9.* *Eccl 15.a* *Cant 5.a* *Apoc.7 g* *Psal.35.b*

Collatio Trigesimanona.

Qui credit in me flumina de vētre eius fluēt aquæ viuæ. In his verbis tria figurātur. Quorū primū est fidei perfectibilitas. ibi: *Qui credit in me* Secundū est eiusdem interior fœcūditas, ibi: *De ventre eius.* Tertiū est virtuosarum emanationū affluens copiositas ibi: *Fluent flumina aquæ viuæ.* Ait ergo: *Qui credit in me.* Vt enim ait August. Aliud est credere ei, aliud est credere eū: Et dæmones credunt In eū est credere, credendo amare. Hæc il- E le. Suprà: Qui credit in me. Ibi de hoc. Et sic credentis est venter spiritualis. Vndè August. hic. Est venter interior, quia est homo interior: Venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine isto. Ibi Greg. exponens illud. Ventris viscera quid sunt, nisi mentis interna? id est, recta intentio, sanctū desiderium, humilis ad Deū. pia ad proximū voluntas. Hæc ille. Venter ergò signat sanctę animæ latam affectionem continentem prædicta: Venter meus sicut aceruus tritici. Et in Psalmo: In medio ventris mei: &c. Et talis venter est fœcūdus: Anima eorum quasi hortus irriguus. Et idem. Et de tali ventre fluent flumina aquæ viuæ id est, virtuosarū emanationum fluēta filio Dei infundēte, de cuius plenitudine accepimus omnes. Suprà: Et in hoc no-

Aug. tract. 29. in Ioan. post medium tom.9. *Iacob.2 .d* *Ioan 3 b* *Aug. tract. 32. in Ioan non mult. à princ. tom.9.* *Ezec.2 a* *Gregor. in Ezech. lib.1. hom 10. ante med.* *Cant.7.b* *Psal.21.b* *Isai 58.e* *Iere 31.d* *Ioan.1.b*

Chryſ. hom. 30. in Ioan. ante med. tom. 3. Iob 20.f Greg. Mor. lib. 15.c.10. ante med. Ioan. 4.d

tatur gratiarũ affluens copioſitas.quia flumina, & virtuoſitas,& indefectibilitas,quia flumina aquæ viuę,vt A extrahitur à Chryſ.vbi ait : Flumina copioſitatem inſinuant,& virtutem agentem,& indeficientiam,&c.Et iſta flumina figurantur bene:Non videat riuulos fluminis torrentis mellis,& butyri,Ibi Greg.exponens iſtud ait,quod riuulus fluminis vnus eſt charitas,alius fides, alius ſpes.& ſic de aliis. Vnde nota , quod eſt flumen quadruplex: vnum ſcil gratiarum affluentia ; vt hic, prout expoſitum eſt,&c.Et ſuprà:Fiet in eo fons aquę ſalientis in vitam æternam. Item eſt flumen,ſcil. lacrymarum, & deuotionis profluuium, vel profluentia. In Pſalmo : Flumen Dei repletum eſt aquis,id eſt, cor fluens in lacrymas. Magna enim velut mare contritio tua.Item eſt flumen doctrinæ effuſio,vel deriuatio:Ego ſapientia effudi flumina.Et de iſto flumine exponit hoc B Auguſt. Quid eſt fluuius qui manat,niſi beneuolentia, qua vult conſulere proximo?Deriuentur fontes tui foras.Item eſt flumen mundantis gloriæ:Declinabo ſuper eam quaſi fluuium pacis:Et quaſi torrentem inundantē gloriam : Fluminis enim impetus lætificat ciuitatem ei.Dabit enim pro terra,cilicem,& pro cilice torrentes aureos,Per terram ſuauitatis vitæ,per cilicem aſperitas pœnitentiæ,per torrétes aureos,copioſitas gloriæ, & quodlibet iſtorum flumen eſt aquæ viuæ , ad differentiam aquarum peccati,quæ ſunt mortuæ, quæ ſubmergunt ad interitum,non viuificant ad regnum:Submerſi enim ſunt in aquis vehementibus. De quolibet iſtorum fluminum poteſt exponi illud : Oſtendit mihi fluuium aquæ viuæ ſplendidum,&c.

Pſal. 44.b Thre. 2.f Eccl. 24.d Aug. ho. 33. Prou. 5.g Iſai. vlt.d Pſal. 45.a Exod. 15.b Apoc. 22.d

CAPVT VIII.

Collatio Quadrageſima.

Aug. de Ciuit. Dei. lib. 19.c.19. tom. 5.

Iesus perrexit in montē Oliueti,& diluculo venit in templum,& ſedens docebat eos. Cum ſit triplex genus viuendi,ſcil. otioſum,actuoſum,& ex vtroque compoſitum,vt ait Auguſt. In his verbis ex Saluatoris exemplo tria nobis imitanda inſinuantur. Quorum primum eſt per vitam contemplatiuam mentis eleuabilitas, ibi: *Perrexit in montem* Secundum eſt ad diſpenſationem diuinæ prædicationis affectuoſa ſedulitas,ibi : *Diluculo venit in templum.* Tertium eſt in docendo authentica D moderabilitas,ibi:*Sedens docebat* Ait ergò:*Perrexit in montem.* Per quem ſignatur ſublimitas contemplationis:& hoc conuenienter. Vt enim mons generatur ex vehemẽti terræ motu,vel ex ductu aquę eleuantis terram in parte vna,& in parte alia cauãtis,vel ex aggregatione luti vnctuoſi diuturna deſiccatione, vt patet à Sapiente. Sic ſpiritualiter , vel ex vehementi timore, vel ex ductu cæleſtis aquæ eleuantis,vel ex deſiccatione, id eſt , auſteritate vitæ concupiſcentialis eleuatur anima in contemplationem Dei : Se conſpicit montes paſcuæ eius. Gregorius ait,quod montes ſunt altæ cõtemplationes. Vnde ſupra in figura:Ieſus abiit in montem,& ibi ſedebat cum diſcipulis.Et iſte mons eſt mõs Oliueti, ſcil. mons fructuoſus, mons vnguenti, mons chriſmatis,id eſt, vnctionis , ait Aug. Mons enim Dei E mons pinguis,ait Propheta.Per oleum enim ſignatur affluentia gratiæ:Deſiderabilis theſaurus oleum in habitaculo iuſti. Vel per oleum iucunditas conſcientiæ, de qua in Pſalmo. Vnxit te Deus oleo lætitię. Vel per oleum ſuauitas conſolationis diuinæ : Oleum effuſum nomen tuum.Et hoc quia lucet.paſcit,& vngit,ait ibi Bernardus. Et quodlibet oleum tale inuenitur in mõte contemplationis:Introducet te in terram bonam. Et ſequitur Terram olei & mellis.Et quoniam vt ait Auguſt. Nec ſic debet eſſe quiſque otioſus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi, nec ſic actuoſus, vt contemplationem non requirat Dei.Ideò in figura Chriſtus de monte deſcendit,& diluculo venit in templum ad inſtructionem doctorum,vt de monte contẽplationis deſcendant ad diſpenſationem prædicationis Vnde & Chriſtus diebus erat docens in templo, & in noctibus morabatur in monte. Et de hoc bene Greg. Qualiter Chriſtus in monte orabat , & in ciuitatibus miracula faciebat. Et in hoc exemplum doctorum , & prædicatorum.Per ſomnium in viſione nocturna. Ibi Greg. ſimiliter de hoc.Et quoniam Chriſtus docebat ordinabiliter,ideò ſequitur:*Sedens docebat eos*,ſcil. magiſtrali auctoritate,iudiciali poteſtate. Sedere enim eſt iudicantis , ait Gregorius, Item docebat in tranquilla quiete. Sedere enim eſt quieſcentis , ait Gregorius: Cum ſediſſet acceſſerunt ad eũ diſcipuli eius:*Et ſedens docebat eos.* In prædictis verò tribus diſcipuli Chriſti debent eum imitari.

Sap 4. Meſoterrenum. Iob 39. a Greg. Mor. lib. 30.c.18. Ioan. 6. a Aug. tract. 33. in Ioan. ante mediũ tom. 9. Pſal. 67.a Prou. 21.a Pſal. 44.b Cant 1.a Ber. ſer 15. in Cant. poſt medium. Deut 8.a Ibidem. Auguſt. de Ciuit. Dei, lib 19. c 19 tom. 5. Luc. 21.e Iob. 33.b Greg. Mor. lib. 23.c.12. Gregor. in Euang hom. 29 poſt med. Mat. 5.a

Collatio Quadrageſimaprima.

Ego ſum lux mundi:qui ſequitur me , non ambulat in tenebris,ſed habebit lumen vitæ , &c. Quoniam filius Dei venit in mundum , vt via ad deducendum exules, & deuios,& vt veritas ad illuminandum cæcos, & vt vita ad viuificandum mortuos, ideò in his verbis quatuor inſinuantur.Quorum primum eſt filij Dei ad prędicta complenda poteſtatiua virtuoſitas,ibi:*Ego ſum lux mundi.* Secundum eſt imitandi eum debita forma, vel qualitas,ibi: *Qui ſequitur me.*Tertium eſt imitantis fructuoſa commoditas ex ablatione mali,ibi:*Non ambulat in tenebris.*Quartum eſt ineffabilis commoditas ex adeptione boni,ibi:*Sed habebit lumen vitæ* Ait ergo : *Ego ſum lux mundi*,ſcil, illuminans in intellectu, & lux re- C ficiens indefectibiliter in affectu,& lux confortans, & firmans virtualiter in ſtatu,& actu : Apud te enim eſt fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen. Super quod Auguſt. quod lumen eſt, hoc eſt fons , qui tibi lucet vt videas ipſe tibi manat vt bibas : Dulce enim lumen & delectabile oculis videre ſolem. Quia ergo lumen illuſtrat in intellectu,& quia fons ſatiat in affectu,& quia fons vitæ roborat & firmat in ſtatu. Et de hac luce ſuprà:Erat lux vera Et ſupra : Lux venit in mundum.Iſtam lucem debet quilibet fidelis ſequi imitando:ſequi enim eſt imitari,ait Aug. Et hæc eſt ſumma honorificentia:Magna gloria ſequi Dominum. Ille enim ſequitur Chriſtum lucem,qui ab eiſdem recedit, à quibus Chriſtus:& eiſdem viis incedit cum Chriſto, & ad idem accedit ad quod Chriſtus : Quis eſt homo D vt ſequatur factorem ſuum?ibi Hugo. Ille ſequitur factorem qui tendit ad quod dirigitur, qui feſtinat venire,quo inuitatur,qui legibus bene præſidentis obtemperat,qui iubentis imperio ad omnia ſpontanea voluntate ſe inclinat. Hæc ille. Infrà:Qui ſequitur me nõ ambulat in tenebris.Ibi de hoc. Et ſic ſequens non ambulat in tenebris.Et hoc meritò,quia:Ipſe eſt lux vera, quæ illuminat omnem hominē.Supra:Nec in tenebris, inquam,erroris,excæcantis intellectum:pro quibus expellendis orat Propheta in Pſalmo:Deus meus illuminat tenebras meas. Nec in tenebris malæ affectionis deordinantis affectum:Tenebræ tranſierunt, &c. Nec in tenebris prauæ operationis peruertentis in ſtatu: Abiiciamus opera tenebrarum,&c. ſed habebit lumen vitæ.Cuius viſione plenè illuminatur vis aſpectiua,cu- E ius fruitione ſatiatur vis affectiua,cuius apprehēſione, ſine tenſione ſublimabitur vis poteſtatiua:Ciuitas non eget ſole neque luna,claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius agnus erit. Ibi enim complebitur illud: Apud te eſt fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen.Magna ergo honorificentia eſt ſequentis Dominum in præſenti , & magna mirificentia eſt præmij in futuro.

Pſal. 35.a Aug. tract. 14. in Ioan. ante med tom. 9. Eccl. 11.e Ioan. 1 a Ioan. 3.a Auguſt. de virg. ſanct. cap 27. to. 6. Eccl. 23.e Eccle. 2.b Hugo in Eccl. ho. 10. poſt med. Ioan. 12.b Ioan. 1.a Pſal. 17.d 1. Ioan. 2 f Rom. 13 a Apo. 21.a

Collatio Quadrageſimaſecunda.

Qui fecit peccatũ,ſeruus eſt peccati,ſeruus enim nõ manet in domo in æternũ. In his verbis ad oſtenſiuuem miſeriarũ,quæ ſunt in peccato,tria inſinuantur. Quorũ primũ eſt peccantis præuaricatiua peruerſio,ibi:*Qui fa-*

cit peccatum. Secundum est sic prævaricátis ignominiosa captiuatio. ibi: *Seruus est peccati*. Tertium est sic captiuati a regno Dei damnosa exclusio. ibi: *Seruus non manet in domo in æternum*. Ait ergò: *Qui facit peccatum*. Et in hoc prævaricatio, & peruersio: quia facere peccatum est diuinæ maiestati repugnare. Vt enim ait Augustinus: Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra Dei voluntatem, Propter quod ait Propheta: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Item facere peccatū est diuinam legem transgredi. Peccatum enim est prævaricatio legis diuinæ, & cælestium inobedientia mandatorum, ait Ambros. & Damascenus. Peccatum est mādati transgressio, propter quod ait Propheta: Dissipauerunt legem tuam. Item peccatum facere est Deum derelinquere, & contemnere, & commutabile, ac apparens bonum, incommutabili bono, quod est Deum, præponere. In peccato enim est auersio à bono incōmmutabili, & conuersio ad cōmutabile, secundum August. Est enim peccatū desertio meliorum, non appetitio malorum, ait August. Ideò prohibuit Dominus peccare, suprà: Noli ampliùs peccare. Et ibi de hoc. Verè enim miseros facit populos peccatum. Et meritò, quia: Qui facit peccatum: seruus est peccati: Serui estis eius cui obedistis, siue peccati in mortem, &c. quæ seruitus est ignominiositate vilissima: quia nihil est vilius, quàm seruire vilitati peccati, & sub iugo dæmoniali. Vt enim ait Boëtius: Extrema seruitus est seruire vitiis. Et Seneca: Nulla est turpior seruitus, quàm quæ est voluntaria. Et ibidem Bernardus, quòd nulla est turpior seruitus, quàm illa quæ est vitiis: Cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Item est seruitus multitudine numerosa, & seruitute onerosa. Augustinus: Malus si regnat, seruus tot dominorum quot vitiorum: Seruietis diis alienis, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte: Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis. Vnde Seneca: Multis seruit, qui corpori seruit. Item est seruitus perennitate continua, quantum est parte diaboli captiuantis, nisi subueniat clementia Dei miserantis. Vt enim ait Augustinus: Seruitus dæmonum est magis timenda, quæ non finitur, quia seruitus hominum aliquando finitur. Et de hoc hic bene Augustinus. O inquit, miserabilis seruitus! quia seruus peccati, cum fugit secum trahit, id est, peccatum quocumque fugerit. Seruus autem hominis aliquando potest fugere Dominum suum: Iugum ferreum posui super collum gentium, vt seruiant Nabuchodonosor, quæ seruitus fuit figura seruitutis peccati: Seruiamus ei multis diebus. Item est seruitus stipendio damnosa: Cum serui essetis peccati, &c. Et sequitur: *Stipendia peccati mors*. Nil ergò miserabilius quàm peccato seruire. Et ideò sequitur: *Seruus non manet in domo in æternum*, id est, in Ecclesia, ait Augustinus Non enim manet talis, nec in Ecclesia militante, nec in triumphante, sed eiicietur à consortio sanctorum: Eris quasi cadauer putridum, non habebis consortium. Et non solùm hoc, sed proiicietur in ignem æternum. Duæ sunt pœnæ, scilicet à regno excidere & in igne comburi. Et ego, inquit, causam illius gloriæ multum amariorem pœnam gehennæ aio. Et ideò multum de hoc. Propter hoc, & alia multa nullus maneat sub peccati seruitute.

Aug. contra Faust. lib. 22. cap. 27. to. 6. Psal. 50. a. Ambr. lib. de parad. cap. 8. tom. 1. Damasc. orthod. fid. lib. 4. cap. 21. Psal. 118. q. August. de lib. arb. lib. 1. cap. 16. tom. 1. idem de nat. bon. cap. 34. to. 6. Ioan. 5. a. Pro. 14. b. Rom. 6. c. Boet. de consol. Philos. lib. 5. pros. 2. Senec. ep. 47. post med. Bern. de consider. lib. 1. ante med. 2. Pet. 2. d. August. de Ciuit. Dei lib. 4. cap. 3. prope fin. tom. 5. Iere. 15. a. Thren. 1. b. Sen. epist. 14. circa princ. Aug. tract. 41. in Ioan. ante med. tom. 9. Iere. 28. c. Abac. 1. a. Rom. 6. d. Aug. tract. 41. in Ioan. circa med. tom. 9. Isai. 14. c. Mat. 25. b.

Collatio Quadragesimatertia.

SI *filius vos liberauerit, liberi eritis*, &c. In his verbis tria insinuātur. Quorum primum est liberatoris maiestatiua dignitas, ibi: *Filius*. Secundum eiusdem ad liberandum condescensiua pietas ibi: *Si liberauerit*. Tertium est liberationis perfectibilitas, ibi: *Liberi eritis*. Ait ergò: *Filius*, in quo notatur liberatoris maiestas, & potestas, & ad liberandum congruitas. Nullus enim potest liberare seruum, nisi qui liber est: & ille iustè liberat, qui est consimilis in natura, & confrater eorum quos liberat, & talis est filius Dei incarnatus. Et de hoc Augustinus: Meritò liberat ab hac seruitute ille qui ait: Factus sum inter mortuos liber. Infra: *Princeps mundi non habet in me quidquam*. Liberat ab hac seruitute solus Dominus, qui illam non habuit. Hæc Augustin. Et ibi multum, & benè de hoc. Vnde & ipse est liberator atque saluator. Et in Psalmo: Susceptor meus & liberator meus. Nec mirum, quia ipse est dator spiritus. Suprà De plenitudine eius accepimus. Sed vbi spiritus, ibi libertas Et quia talis est liberator, quando liberat à multiplici captiuitate. Liberat enim à culpæ captiuantis calamitosa seruilitate, vt hic. Et: Liberati à peccato serui facti Deo. Vndè Augustinus. Prima libertas est carere criminibus. Item liberat a veteris legis aggrauantis onerositate: Nō sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberauit. Item liberat à timoris seruilis affectione: Non accepistis spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei. Vt enim ait Seneca: Libertas est non homines timere, non Deos, nec turpia velle, nec nimia, in seipsum habere potestatem. Item liberat à concupiscentia peruertentis, & suffocantis corruptione: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et sequitur: Gratia Dei per Iesum Christum. Et hæc libertas non est plena in vita ista, quamdiu est lex in membris, repugnans legi mentis. Non ire post concupiscentias naturæ, in seruitute Dei mente seruire legi Dei, est libertas in hac vita. Plena tamen & perfecta libertas erit, quando corruptibile hoc induet corruptionem: prout ait August. hic, vbi multum, & bene de hoc: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis. Et qui sunt sic liberati, sunt verè liberi: quia libertas est subdi veritati, ait Augustinus. Non est vera libertas nisi adhærentium Deo. Et Boëtius: Summa libertas est agi frænis Dei, & obtemperare iustitiæ. Et Seneca: Vera libertas est nulli rei seruire, nullis necessitatibus, nullis causis fortunam inæqualitate ducere. Et ideò sicut vera libertas, quia sic liberi reguntur lege charitatis. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, &c. Et: Sicut per legem libertatis. Et hæc libertas est bonum hominis, prout ait Seneca: Bonum hominis liberi animus erectus, alia sibi subiiciens, se autem nulli. Magna ergo liberatoris potestas, & benefica liberationis pietas, & ingenua liberatorum nobilitas.

post med. tom. 9. Psal. 17. a. Ioan. 14. c. Dan. 6. c. Psal. 143. a. Ioan. 1. b. 2. Cor. 3. d. Rom. 6. d. Aug. tract. 41. in Ioan. post med. tom. 9. Gal. 5. d. Rom. 8. c. Rom. 7. d. Ibidem. 1. Cor. 15. f. Aug. tract. 41. in Ioan. propè finem tom. 9. Rom. 8. c. Aug. de lib. arbi. lib. 2. cap. 13. vers. fin. tom. 1. Ibid. lib. 1. cap. 15. circa med. Boet. de consol. Philos. lib. 1. pros. 5. Senec. ep. 51. post. med. Iacob. 1. d. Iacob. 2. b. Senec. epist. 124. circa med.

Collatio Quadragesimaquarta.

QVi *ex Deo est, verba Dei audit*. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est cuiuslibet fidelis ingenua nobilitas, ibi: *Qui est ex Deo*. Secūdum est eiusdem ad apprehendendum disciplinalis docibilitas, ait. *Audit*. Tertium est documentorum audiendorum veritas, ibi: *Verba Dei*. Ait ergo: *Qui ex Deo est*. Et in hoc sūma ingenuitas, suprà: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et suprà: Quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Quia enim sic est natus, est nobilitate ingenuus, quia Dei filius, & sic diuinus. In Psalmo: Ego dixi: Dii estis, & filij excelsi omnes. Item sic natus est vero honore sublimatus. Vndè Gregorius super illud: Dedit eis potestatē filios Dei fieri Quid, inquit, hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest: in qua creatus quisque efficitur filius creatoris? Si enim Iudæi gloriabantur suprà eundem, quia filij Abrahæ erant: multo magis fideles, quia sūt filij Dei: Quoniam estis filij Dei, misit Deus Spiritum suum. Ideò excitans fideles ad considerationem tantæ dignitatis, ait: Videte qualem charitatem dedit pater, vt filij Dei & nominemur, & simus. Itē sic natus est æterni Regis hæreditarius, & filij Dei æterni cohæreditarius: Si filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et: Si filius & hæres per Deum. Et qui sic est natus audit maximè verba Dei patris: naturale enim est, quasi cuilibet animali delectabiliter, obedienter, & iugiter audire vocem paternam, vel maternam, sicut agno & aliis. Multo magis & homo rationalis debet audire verba Dei patris, & intimè suscipere. Vndè talis audit verba Dei, & intētè, siue singulariter aurem cordis auertēdo ab aliis, & Deo loquenti intendendo: Audi & ego loquar. Ibi Grego-

Ioan. 1. b. Ioan. 3. a. Psal. 81. b. Greg. lib. 1. super Ezec. hom. 8. Gal. 4. b. 1. Ioan. 3. a. Rom. 8. f. Gal. 4. a. Iob. 42. e

Gregor. Mor. lib. 15. cap. 3. in prin. Prou. 4. a

rius: Audire nostrum est sonu aliunde venienti aurem commodare, sic debet esse spiritualiter in auditu interiori, se. quòd auris cordis ab aliis amoueatur, & verbis diuinis accommodetur: Ad eloquia mea inclina aurem tuam. Qualiter autem est audiendum verbum diuinum. Greg. super istud: Vnusquisque si verba Dei in aurem cordis suscipit, intelligeret, vnde sit. Cælestem patrem desiderata veritas iubet, carnis desideria contemnere, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergò apud se vnusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis eius aure conualuit. Et quia si iam sit ex Deo agnoscit. Hæc ille. Et bene de his, qui audiunt & qui non audiunt verbum Dei. Sed quæ sunt audienda subdit: *Verba Dei.* Talia enim meritò sunt audienda, quia sunt & vita ad viuificandū Suprà: Domine verba vitę habes. Et sunt vt purgamenta ad mundandum, & medicamenta ad sanandum. Infrà: Mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Et in Psalmo: Misit verbum suum, & sanauit eos. Et sunt vt firmamenta ad roborandum. In Psalmo: Verbo Domini cæli firmati sunt. Et: Vacillantes confirmauerunt sermones tui. Et sunt vt delectamenta ad satiandum, & delectandum: Fauus distillans verba composita. In Psalmo: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Nasci ergò ex Deo magna ingenuitas. Ad audienda diuina verba debet esse sedula studiositas, & audiendi diuina verba magna vtilitas.

Gregor. in Euãg. hõ. 18. prope princ. — Ioan. 6. e — Ioan. 15. d — Psal. 106. b — Psal. 32. b — Iob. 4. c — Prou. 16. f — Psal. 118. m

CAPVT IX.

Collatio Quadragesimaquinta.

V*Ade & laua in natatoria Siloe.* In his verbis quatuor figurantur. Quorum primum est, peccatoris priuatiua excęcatio, quod subintelligitur suppositio huius verbi: *Vade.* Loquitur enim ad cæcum. Secundum est, recessus à peccato exhortatio: *Vade.* Tertium est, pœnitentialis ablutionis persuasio, ibi: *Laua.* Quartū est ipsius pœnitentiæ competens figuratio, ibi: *In natatoria Siloe.* Ait ergò: *Vade.* Vade ô tu qui es cæcus: cæcus enim est, qui quo pergit non videt, ait Greg. super illud: Oculus fui cæco. Peccator enim est cæcus. Vt enim cæcitas corporalis oritur ex quatuor, scilicet ex disiunctione oculorum à sua origine. Oculus enim continuatur ad interius per venas tres, vt dicitur in libro de differentia spiritus, & animæ. Item oritur ex componentium oculos deordinatione, quę sunt tunicæ oculares, & humores, de quibus libro primo perspectiuæ. Item oritur ex virtutis defectione: si enim senex haberet oculum iuuenis, videret vt iuuenis. Item oritur ex læsione oculi, vel velatione. Tunc est oculus clarus, quando non est in eo læsio, vt dicitur apud Aristotelem. Et quidem tardè vident propter velamen, vt dicitur apud eundem. Sic cæcitas spiritualis oritur consimiliter ex distinctione animæ, & suarum considerationum à Deo, & peruersa deordinatione, & corruptiua læsione, & infectiua velatione, & virtutis defectione. Ideò in Psalmo: Cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum non est mecum. Et: Declinauerunt oculos suos, ne viderent cælum. Et: Habentes oculos plenos adulterij. Et: Oculi eorum pleni puluere. Nihil enim conturbat oculos animæ, vt fumus concupiscentiarum, ait Chrysostomus. Et ideò tales dicuntur cæci: Excæcauit eos malitia eorum. Et: Quis cæcus, nisi seruus meus? Et ambulauerunt vt cæci, quia Domino peccauerunt: Talem peccatorem hortatur Dominus, vt vadat à peccato egrediendo: Egredimini de Babylone. Et: Vade ingredere transmigrationem. Et: Vade ostende te sacerdotibus. Item talis debet vadere per vias iustitiæ incedendo: Vadam ad montem myrrhæ, & thuris. Item talis debet vadere ad conscientiam redeundo: Vade in domum tuam, id est, ad conscientiam reuertere, ait Gregorius exponens illud. Et quoniam anima peccatrix fuit infecta sordibus peccati, ideò lauatio

Greg. Mor. lib. 19. c. 14. ante med. — Iob. 29. c — 2. De anima. — Arist lib. 1. de animal. — Arist. 2. de anima. — Psal. 37. b — Deu. 19. b — 2. Pet. 2. c — Baruc. 6. — Chrys hom. 71. in Mat. post medium tom. 2. — Sap. 2. a — Isai. 42. e — Zach. 2. a — Isai. 42. d — Ezec. 3. e — Matt. 5. b — Cant. 4. a — Matt. 9. d — Greg. Mor. lib. 4. cap. 18. post medium.

A fuit necessaria. Propter quod dicitur hic: *Laua,* & hoc intimè & veraciter: Laua à malitia cor tuum. Item laua plenariè, & totaliter in homine exteriori, & interiori in affectu, & in sensu: Non sicut hypocritæ lauant, mundantes quod de foris est, sed intus sunt pleni immunditia. Et Lauamini, mundi estote. Infrà: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Et ibi de hoc ampliùs. Et sequitur: Non tantum pedes, sed & manus, & caput. Et ibi amplius de hoc. Item laua continuè, siue iugiter, prout dicitur in Psalmo: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et hæc lotio debet esse: *In natatoria Siloe,* quod interpretatur, missus, prout dicitur in litera, per quam potest figurari, vel baptismus, vel doctrina fidei, secundū August. Et de hoc in Glossa. Vel purgans pœ-B nitentia, quam Deus mittit animæ pœnitenti: Magnum velut mare contritio tua. Vndè figuratur per Iordanem, in quo infectus lepra peccati debet se lauare septies. Et hoc debet anima pœnitens cum tranquillitate, & diligentia: aquæ enim Siloë currunt cum silentio. Hic est notandum, quòd cæco ait, vt se lauaret, & sic illuminaretur: anima enim debet mundari in affectu, vt videat in aspectu: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Iere. 4. d — Mat. 23. d — Isai. 1. a — Ioan. 13. a — ibidem. — Psal. 6. b — Aug. tract. 44. in Ioan. ante medium. — 2. 9. — Thre. 2. b — 4. Reg. 5. b — Isai. 8. f — Matt. 5. a

Collatio Quadragesimasixta.

L*Vtum mihi posuit super oculos, & laui, & video.* In his verbis figuratur modus purgationis animæ peccatricis, & excæcatæ, vt sit munda in affectu, & videat in intellectu, & figurantur tria. Quorum primum est, fidei vestræ perfectibilitas de filij Dei humanitate, ibi: C *Lutum posuit.* Secundum est à peccatis plena purgabilitas, ibi: *Et laui.* Tertium est intelligentiæ claritas, ibi: *Et video.* Ait ergo: *Posuit lutum super oculos.* Vt enim ait Hugo: Triplex est oculus, scilicet carnis rationis, & contemplationis. Sed postquam tenebræ peccati intrauerunt in animam, oculus contemplationis extinctus est, vt nihil videret: oculus rationis lippus effectus, vt dubiè videret: oculus carnis extrinsecus permansit in sua claritate. Hæc ille. Et idem: Super istos oculos debet poni lutum, scilicet fides Christi incarnati. Vt enim ait August. Verbum caro factum est. Et inde collyrium quo genus humanum illuminatum est, vt dictum est in expositione literæ. Et idem August. Hic illuminamur modò habentes collyrium fidei: Verbum caro factum est. Miscuit saliuam cum terra: veritas enim de terra orta est, qua veritate illuminamur. Collyrio inunge ocu-D los tuos, vt videas, id est, veritate fidei incarnationis Iesu Christi: Sumens de felle piscis, liniuit oculos patris. Et sequitur: Visum recepit. Aliquando verò sanantur pœnitentiæ collyrio purgantis, siue iustificantis, vt dictum est: Collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Collyrium enim est dolorum salubrium, ait August. Et supra Ioann. Si fulgore ipso oculi reuerberantur, rogate medicum vt adhibeat collyria mordacia, scilicet præcepta iustitiæ, & cætera. Et non solum sic oculi sunt inungendi luto prædicto, sed anima lauanda in fonte Siloë, quæ interpretatur, missus, id est, in Christo, qui est fons misericordiæ. De quo fonte: In die illa erit fons patens domui Dauid, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Super quod Gregorius: Fons misericordiæ E redemptor noster, qui incarnari dignatus est, vt peccatorem lauet à peruerso opere, & menstruatam mentem diluat ab immunda cogitatione, patet sibi fons. Curramus cum lacrymis, lauemur in hoc fonte pietatis. In hoc fonte Dauid, Magdalena, Petrus, latro loti sunt, vt ibi exemplificat: & in hoc fonte anima lauata videt oculis cordis mundatis ea, quæ sibi videnda sunt: debet enim videre culpam perpetratam: Leua oculos tuos in directum, & vide, vbi nunc prostrata sis. Item debet videre iustitiam pœnitentiæ debitam: Leuaui oculos meos, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensorum. Per quem figuratur æquitas iustitiæ. Item debet videre, & considerare occasum huius vitæ: Leuaui oculos meos. Et sequitur de differentibus amphoram in terram Sennaar, quod interpretatur fœtor.

Hugo de sacra. fid. lib. 1. p. 10. cap. 2. circa med. — Aug. tract. 2. in Ioan. vers. fin. tom. 9. — Ibid. tract. 14. post med. — Psal. 84. c — Apoc. 3. b — Tob. 11. b — Apoc. 3. e — Aug. confess. lib. 7. cap. 8. tom. 1. — Idem tract. 18. in Ioan. vers. fin. tom. 9. — Zac. 13. b — Gregor. in Ezec. lib. 2. hom. 10. post medium. — Iere. 3. b — Zach. 2. a — Zach. 5. e

Item

Psal.120.a Gen.13.f

Item debet videre æternitatem gloriæ. In Psalmo: Leuaui oculos in montes. Et de his: Leua oculos tuos, & vide ad Aquilonem, in quo signatur transgressio culpæ: Et ad meridiem, in quo feruor iustitiæ: Et ad orientem, in quo charitas gloriæ: Et ad occasum, in quo mortalitas huius vitæ. Ideo dicitur, quod totum corpus animalium erat plenum oculis: de quibus ibi Gregor. bene, quod animalia plena oculis. Et hoc est quod ait hic: *Lutum fecit*, &c.

Ezec. 1.a Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 7. Apoc 4 d

Collatio Quadragesima septima.

SI qui Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. In his verbis informatur quilibet fidelis volens Deum adorare, vt sedulò se præparet ad Deū adorandum. Et insinuantur tria quorum primum est, humilis & subiecta ordinabilitas sub Deo in statu, ibi: *Si quis cultor*. Secundum est virtuosi operis perfectibilitas in actu, ibi: *Facit voluntatem* Tertium est, talis apud Deum acceptabilitas & exaudibilitas, & hoc in effectu vel fructu, ibi: *Hunc exaudit.* Ait ergo: *Si quis cultor.* Vt enim ait Augustin. Colimus eum adorando, & ipse colit nos tanquam agricola agrum, scil. purgando & exercendo. Infra: Pater meus agricola est. Nos autem colimus Deum perfectè viuendo: fidelis enim efficitur cultor Dei rectè credendo. Vnde Seneca ait Deum colit qui nouit. Et Tullius: Sanctitas est scientia colendorum. Et sic colentes Deus protegit, & dat eis victoriā Deus eorum pro eis pugnauit & vicit. Et sequitur: Non fuit qui resisteret populo isti, nisi quando recessit à cultura Domini Dei sui. Item fidelis est, cultor Dei, firmiter sperando, & sic colentes liberat à tentationibus, & tribulationibus: Hoc pro certo habet omnis qui colit te, quia vita eius, si in probatione fuerit, coronabitur. Itē fidelis est cultor Dei feruide amando. Vnde Hier. super illud Psal. Non erit illis Deus recens: illud colit quisq; quod plus diligit. Et Ang. Quis cultus est eius, nisi amor eius, quo nunc desideramus eum videre, & speramus nos esse visuros. Talis cultor erat Daniel. De quo: Dixit Rex Danieli: Deus tuus quem colis semper liberabit te Item fidelis est cultor Dei, rectè Deo sacrificando. Colitur enim Deus sacrificio laudis, actionibus gratiarum, vt non in seipso, sed in Deo glorietur, ait Aug. Et de isto cultu Aug: Quod seruitus qua colitur Deus, dicitur latria Et: Quod diligere Deum, & proximum, est Dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tantum Deo debita seruitus. Et cōsequenter: De vero sacrificio quo colitur Deus. Cor contritum & humiliatum est sacrificium Deo, vt ait ibidem. Et talis est cultor Dei, vt hic. Si enim Philosophia est cultora animi, vt ait Tullius: Multò magis religio Christiana, de qua dictum est. Et talis cultor debet facere voluntatem Dei in opere & actu quadrupliciter. Primo modo se igiter sanctificādo: Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Itē debet facere voluntatem Dei concupiscentias mortificando. & seipsum Deo offerēdo: Es siccatis corpora vestra hostiam viuentem. Et sequitur: Vt probetis quæ sit volūtas Dei bona, Item debet facere voluntatem Dei, propriam voluntatē diuinæ in omnibus cōformando. Supra: Descendi de cœlo, non vt faciā voluntatem meam, sed voluntatē patris, quod ait pro se, & in persona mēbrorum suorū. Item debet facere voluntatem Dei, opera iustitiæ exercendo. & sic fructificando: Non omnis qui dicit Domine, intrat in regnū cœlorum, sed qui facit voluntatē patris mei. Et talē meritò exaudit Dominus, vt dicitur hic. Et hoc meritò, quia est immaculatus & purus sanctitate: Si iniquitatē quæ est in manu tua abstuleris, à te, &c. Sequitur: Tunc lauare poteris faciem tuā Ibi Greg. quòd orationes taliū, qui sunt puri sanctitate exaudit Deus. Item talem exaudit Deus, quia est irreprehensibilis conscientiæ puritate: Si cor nostrum non reprehenderit nos fiduciam habemus ad Deum, & quòd quidquid petierimus, accipiemus. Item talem exaudit Deus, quia est rectus iustitiæ æquitate: Neque reprehendit me cor meū in

August. de verb. Domini serm. 35. propè fin. & ser. 59. circa princ. 10. Ioan. 15. a Cic. de Nat. Deor. lib. 1. vers fin. Iudith 5. b Ibidem. Tob 3 a Psal. 80 b Aug. de Tri. lib. 11. c. 14 to 3. Dan. 6 a Aug. de Ciuit. Dei. 10. cap. 1. post med. tom. 5. Ibid c. 4. Ibid. c. 6. Cic Tusc. quæst. lib. 2. ante med. 1. Thes. 4. a Rom. 12 a Ioan. 6. b Matt. 7. e Iob 11. c Ibid. Greg. Moral. lib. 10. c. 11. 1. Ioan. 3. e Iob 27. a

A omni vita mea. Ibi Gregorius: Si id quod præcipit Deus, faciamus, id quod petimus accipiemus. Et ibi bene de hoc: Leuemus corda nostra cum manibus. Ibi Gregorius: Corda cum manibus leuat, qui orationem suam operibus roborat. Meritò ergo ait: *Si quis est cultor Dei*, &c.

Greg. Mor. lib. 18. c. Thren. 3 Greg ibi

CAPVT X.

Collatio Quadragesimaoctaua.

EGo sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. In his verbis quatuor insinuantur: quorum primum est filij B Dei ad introducendum fideles in vnitatem corporis sui dignatiua bonitas, ibi: *Ego sum ostium*. Secundum est intrantium per ipsum saluabilitas, ibi. *Si quis per me introierit, saluabitur* Tertium est modi perueniendi ad salutem qualitas, ibi: *Ingredietur & egredietur*. Quartum est boni promissi saluantis affluens deliciositas, ibi: *Pascua inueniet.* Ait ergo: *Ego sum ostium*. Vt enim ait Aug. Christus dicitur ostium & pastor, sicut & lapis & petra per similitudinem: Nihil enim horum dicitur. Christus ergo ostium ad similitudinem ostij quia sicut per ostium fit ingressio in domū, & sic eorum, quæ sunt in domo, patefactio: sic per Christum fit spiritualiter. Vnde Christus est ostium, per quod fit ingressio in vnitatem corporis sui siue Ecclesiæ: Dabo clauem domus Dauid super humeros eius & aperiet, &c. Ecce dedi coram te C ostium apertum, quod nemo potest claudere. Item est ostium per quod fit ingressus in abdita & arcana scriptorarum: Beatus homo qui audit me Et sequitur: Et obseruat ad postes ostij mei. Ipse enim est: Leo qui vicit de tribu Iuda, & aperuit librum: Vidi & ecce ostiū apertum. Ingrediens per primum ostium fidei gratia iustificatur: ingrediens per ostiū secundo modo dictum veritatis sapientia illostratur. Ingrediēs per ostium, tertio modo dictum gloriæ affluentia beatificatur. Sed intrans his modis debet se ostio cōformare & citò subijci. Vnde Aug. Humilis est enim ianua Christus Dominus, qui intrat per hanc ianuam, oportet quod humiliet se, vt sano capite possit intrare: Ego sum mitis & humilis corde: Et sequitur: Venite ad me, sc. humiliando & sic per me intrando Et omnis sic intrans saluabitur, D quia talis est in manu filij, de qua nullus rapere infra eodem. Salus enim animæ, est in sanctitate iustitiæ. Saluabitur, inquā, salute, velocitate festina: Iuxta est salus mea vt nuntiet. Et: Salus mea nō morabitur. Item saluabitur salute multa numerositate, quia & in anima & in corpore, & in vtriusq; sensibus: Occupabit salus muros tuos. Quod enim occupatur, ab alio circundatur. Item saluabitur salute iucunda deliciositate: Addocet nobis sempiternam iucunditatem cum salute vestra. Item saluabitur salute perpetua æternitate: Saluatus est Israel in Domino salute æterna: tunc erit vox salutis & exultatio in tabernaculis iustorum. Sed intrans modo dicto, vt saluetur, tunc debet ingredi ad meditanda quę Dei sunt, quæ sunt credenda, quæ amanda, quæ appetenda, & quæ sunt his contraria Et debet egredi ad E mandata Dei adimplenda. Vnde Aug Ingredi interius dicimus, quando aliquid cogitamus. Et: Vade populus meus, intra in tabernacula tua. Et: Pręcurre prior in domum tuam Et sequitur: Cōceptiones tuas age. Item dicimur egredi, quando aliquid exterius operamur secundum illud Prophetæ Exibit homo ad opus suum. Vt ait idem August. Siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus nobis. Et ad sic ingrediendum & egrediendum debet pastor præcedere: Prouideat Deus hominem, &c Et sequitur: Qui possit exire & intrare ante eos. Et talis pascua inueniet, scilicet triplicia: quorum prima sunt, internæ conscientiæ gaudia: Secura enim mens quasi iuge conuiuium. De quibus in Psalmo: In loco pascuæ ibi me collocauit. Item

Aug tract. 46. in Io ante med. & tract. ante med. tom 9. Isa. 22. a Apoc. 3. b Prou 8 Ibidem. Apoc. 5. Apoc. 4. Aug. tract. 45. in Io ante med. tom. 9. Matt. 11. Ibidem. Eccl. 30. Isa. 56. c Isa. 46. e Baruc. 4 Aug tract. 45. in Io post med. tom. 9. Isa. 26. Eccl. 32. Ibidem. 2. Cor 5. Num. 2 Prou 15 Psal. 22

inueniet pascua, scilicet scripturarum delectabilia documenta & mysteria, & sanctorum exempla: Circumspiciet montes pascuæ suæ. Per quos montes possunt intelligi alta mysteria scripturarum: vt enim ait Aug. Sicut carnalibus escis alitur caro, ita ex diuinis eloquiis & orationibus interior homo nutritur & pascitur. Hæc sunt pascua æternorum gaudiorum. Vnde Aug hic: Bona pascua vita æterna, ibi nulla herba arescit, totum viret, totũ viget. Et ibi bene de hoc: pascuis vberrimis pascam eos. Super quod Greg. Quæ sunt pascua ouium nisi æterna gaudia virentis paradisi? Et ibi bene de hoc. Pergunt ad pastum. Ibi Gregor. exponens ista verba. Quod pastum scriptura vocat. viriditatis æternæ pabulum, provt hic dicitur. Et ibi bene de hoc. Prima pascua inueniret intrans per ostium, modo primo dictum. Secunda intrans per ostium, secundo modo dictum. Tertia intrans, per ostium, tertio modo dictum. Et ideo merito dicuntur fideles oues pascuæ Dei. Et quia talia pascua non quærunt pastores ouibus, ideo dicitur: Principes eius velut arietes non inuenientes pascua. Propter quod clamant & conqueruntur oues: Mugierunt greges armenti, quia non est eis pascua.

Iob 39.g — Aug. de salutarib. documen ad quend. Comit. cap. 12. 10.4. — idem tract. 48. in Ioan. ante medium — Ezech. 34.a — Gregor. in Euang. hom. 14. post medium — Iob 39.a — Gregor. Mo[r]. 6.9. c. 1 in prinu. — Thren 1.a — Ioel 1.e

Collatio Quadragesima nona.

BOnus pastor dat animam suam pro ouibus suis. Quoniã planum est ex textu & ex sanctis, quoniam filius Dei fuit bonus pastor, qui dedit animam suam pro ouibus: de quo pastore: Suscitabo super eos pastorem vnũ: Sicut pastor gregem suum pascit. Ideò ista verba exponuntur mysterialiter de vicario Iesu Christi, qui ei succedit in officio pastorali. Et secundum hoc quatuor figurantur: quorum primum est officij prælationis specifica conditio ibi: *Pastor.* Secũdum est adimpletionis officij debita perfectio, ibi: *Bonus.* Tertium est eiusdem iusta obligatio ibi: *Dat animam.* Quartum est subditorum humilis subiectio, ibi: *Ouibus suis.* Ait ergò: *Pastor.* Vt enim ait Hugo & Papias: Pastor dicitur à pascẽdo, quia pastũ dat ouibus, siue quia depascit oues. Sicut August. ait: Textu scripturarum & maximè Euãgelij pascimur, vt ait idem August. Ea quibus pascimur sunt mandata Dei. siue præcepta vtriusque Testamenti. Ille est ergò pastor qui pascit prædictis pascuis: docet & erudit quasi pastor gregem suum. Vndè Bernardus. Pastus ouium in pascuis scripturarum debet esse. Et hoc tripliciter, vt mandata duris & carnalibus imponantur dispensationũ omnibus pusillis, secundũ illud Apostoli: Qui infirmus est solus manducet Consilia solida & hortamenta fortia sanis: Vnde infra, dictum est Patro ter, Pasce oues meas. Et ibi de hoc: Pascite qui in vobis est gregem. Vel pastor est qui pascit prædictis pascuis, de quibus in priori collatione, sc. pasto sacræ eruditionis, & pastu piæ cõsolationis, & pastu promissionis de cælestib. Dabo vobis pastores iuxta cor meũ. qui pascant vos sciẽtia & doctrina. Sed tamen de multis verificatur istud, de quo plangit Dñs: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Et talis est bonus pastor. secundum regulam Senecæ. Illud est bonum in omnib. & in singulis, qoando vnumquodq; facit illud ad quod nascitur, & quod est ei proprium: sicut homo est bonus quãdo viuit secundum rectã rationem. Sic omnis res quando finem suum impleuerit, laudabilis est. Et sic pastor est bonus qui perfectè facit opera pastoris: sed vt patet in litera, opera pastoris sunt, legitimè ingredi per ostium, quod Christus est, & vocare oues nominatim id est, sigillatim cognoscere eas ad pascua emittere, & ante eas egredi, & ingredi per bona exempla: & sic de alijs operib. pastoris, & in pascendo oues dicto modo, & in fouẽdo: & nutriendo, & protegendo, siue defendẽdo: Sicut pastor gregem suum pascit, in brachio suo cõgregauit agnos. Et sic de alijs. Et in persona talis pastoris: Ego pasco oues meas. Et sequitur: Quod perierat requirã, & quod abiectum erat redocam. Sed de multis verificatur nunc istud Zachariæ: O pastor & idolum derelinquens gregem: Pastor. inquam, nomine, idolum re. quia non adimplet opera boni pastoris: Grex perditus est. Et sequitur: Pastores seduxerunt eos. Et talis pastor dat animã, sc. affligendo per pœnitentiam. Item dat animam exponendo se morti propter salubrem custodiam ouium. Vt enim ait Bernard, Dupliciter est portare crucem Domini, vel ponendo animam vt martyr, vel affligendo vt pœnitens: Ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Item debet ponere animam periculis obuiando, in defendendo oues, & labores sustinendo: exemplo Iacob, qui ait: Die noctuq; æstu vrebar & gelu fugiebatq; somnus ab oculis meis. Et exẽplo Dauid, de quo: Pascebat seruus tuus gregem, & veniebat leo, & vrsus, & cõsurgebant aduersum me. Et sequitur: Interficiebã eos Talis erat Apost. qui ait: Quotidiè morior propter vestram gloriam, fratres. Sed qui non dant animas, immò fugiunt. quia mercenarij sunt, provt prosequitur Greg. bene, super istud, vbi multum & bene de hoc. Et sic debet animam dare pro ouibus, id est, pro salute ouium: Per oues enim fideles signantur, quia ouis est molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, vt ait Isid. Vnde ouis est innocuũ & simplex animal Et tamẽ solers est & cauta, in tuendo salutem, in declinãdo nocina, & eligendo herbas medicinales, in declinando tela, in adimplendo se herbis imminẽte hieme: tunc enim inexplebiliter escam capit, vt ait Amb. Vt ergo tales sint spiritualiter fideles, & non sint lupi, per capacitatem vel vrsi per voracitatem, vel leones per crudelitatem. Et sic de alijs debet pastor dare animam. In Ps. Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, &c. Vt de talibus verificetur illud: Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis ad pastorem & episcopum animarum vestrarũ. Prælatus est pastor in pascendo dictis modis, & episcopus superintendendo, & custodiendo,

Ezech. 34.e — Isa. 42.b — Eccl 18.c — Bern. super Cant. serm. 76 post medium — 1. Cor. 3.e — Ioan. vlt. g — 1. Pet. 5.a — Iere. 4.b — Ezech. 34.b — Isa. 40.b — Ezech 34.a — Ibidem. — Zach. 11.b — Iere. 50.f — Ibidem. — Bern. super Cant. serm. 30. post medium — 1. Ioan. 3.d — Gen. 31.a — 1. Reg. 17.b — Ibidem. — 1 Cor 15.b — Gregor. in Euang. hom 14. — Isid. etym. lib 12. c. 1. — Amb. Hexa. lib 6. cap. ante med. 10 1. — Psal. 76 d — 1. Pet. 2.b

Collatio Quinquagesima.

POtestatem habeo ponendi animam meam & iterum sumendi eam. In his verbis tria insinuantur: quorum primum est filij Dei magnifica virtuositas, Ibi: *Potestatem habeo.* Secũdum est munifica & dignatiua bonitas, ibi: *Ponendi animam meam.* Tertium est eiusdem inuicta virtuositas, scil. in resurgendo, ibi: *Potestatem habeo iterum sumendi eam.* Ait ergo: *Potestatem habeo*, id est, magna potentione siue virtute, quia omnia potest, & nihil ei resistit. Et: Videbitis filiũ hominis, venientẽ cum potestate magna & maiestate. Item habet potestatem, sc. latam immensitate: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra Et non solum habet potestatem super ea, quæ sunt entia, immò super nihil, quia potest creare de nihilo, & super mortẽ, quia potest de morte resuscitare: Qui vitæ & mortis habet potestatẽ. Item habet potestatem filius Dei æternitate interminabilem: Potestas enim eius, potestas sempiterna. Magnifica ergo sua potestas. & munifica in hoc quod posuit animã suam, sc. spontaneè & voluntariè in morte, Vt enim ait Aug. Christus posuit animam, quando verbum voluit principatus vero in verbo erat, & ibi potestas. Ponere animã est mori, caro ponit animã & sumit, sc. potestate verbi. Hæc ille: Animam, inquam. excellentia supereminentem, atq; peccato puram & innocentẽ, vnitate diuinitatis deificatam, & ideo amabilitate directã. Quoniam tamen posuit moriendo, non necessitate, non obliuione, non cõmodi proprij acquisitione, sed pro generis humani redemptione Et sic posuit animam in morte, non in manibus amicorum, & in morte diuturnitate prolixa, amaritudine dira, ignominiositate opprobriosa: Propter quod in figura eius: Dilectam dedi animam meam in manus inimicorum vestrorũ: Pro impijs mortuus est. Et sequitur: Commendat Deus charitatem suã, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est Et ideo dicitur: Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris, dedit animam suam pro te. Et non solùm fuit sua bonitas sic ponendo animam in morte, sed fuit sua inuicta virtuositas sumendo in resurrectione:

Luc. 21.b — Mat. vlt. a — Sap. 16.d — Dan 3.e — Aug. tract. 47. in Ioan. post med. tom 9. — Iere. 12.b — Rom. 5.b — Eccl. 29.a

Fuit

Fuit enim tunc sua potestas manifestata virtualiter siue potenter, quia sua virtute surrexit. Infra ait: Ego sum resurrectio, scil. effectiuè & causaliter, respectu etiam omnium resurgentium. Et si enim crucifixus est ex infirmitate, resurrexit ex virtute. Item fuit potestas sua manifestata triumphaliter, quia morte destructa, & auctore mortis deuicto resurrexit, ait enim: Eto mors tua, ô mors, &c. Ideo dicitur: Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum detineri ab eo. Item ipse sumpsit animam in resurrectione glorianter, quia cum omni gloria, & ad gloriam resurrexit: Oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam suam. Et ob huius potestatis magnitudinem, infra: Confidite, quia ego vici mundum. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Imitatores ergo filij Dei & electi sic ponant animas suas pro Christo. Infra: Qui amat animam suam, perdet eam, vt resurgat cum ipso in gloria, quia si mortui sumus & conuiuemus.

CAPVT XI.

Collatio Quinquagesimaprima.

Vado, vt à somno excitem eum, scil. Lazarum. In tota ista serie Euangelica, vt patet ab Augustino, mors Lazari est figura mortis generis humani, & suscitatio eius figura fuit resuscitationis à morte peccati. Et secundum hoc in verbis præmissis tria figurantur. Quorum primum est peccati aggrauantis & ligantis congrua figuratio, ibi: *A somno*. Secundum est animæ sic peccato obligatæ resuscitatio, ibi: *Excitem eum*. Tertium est resuscitantis Christi benefica dignatio, ibi: *Vado ad eum*. Ait ergo: *A somno*. Per somnum siue dormitionem figuratur mors, quia tanta facilitate excitat Dominus de sepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto, ait August. Vnde conuenienter per somnum signatur peccatum: quia in somno est sensuum ligatio, & operum vigiliæ priuatio, & hominis immobilitatio, vt dicitur ibidem. Item in somno est corporis infrigidatio, & sic dissolutio & debilitatio, maximè si fuerit immoderatus. Vnde Aug. Somnus est frigidus & humidus, & sic resoluit, vt patet in liturgicis, qui dormiendo moriuntur. Item in somno est vanorum somniorum multiplicatio, & inanis lætificatio, & sine causa contristatio. Tunc enim in somno contingunt somnia, secundum Sapientem, vt supra. Item in somno est malorum circumstantium ignorantia, siue inconsideratio, periculorum imminentium improuisio, præteritorum immemoratio, vt patet ad sensum. Consimilia autem sunt in somno spiritualiter: quia est ibi ligatio sensuum, ne dirigantur in proprias operationes: quia peccata sunt funes, siue vincula, prout ait Propheta: Circumplexi sunt me. Et est immobilitatio peccatis aggrauatio: Iniquitates meæ aggrauatæ sunt super me, ait Psalmista. Item est intima infrigidatio & dissolutio: Frigidam fecit malitiam suam. Et est meditationum & affectionum vanarum & phantasticarum simulatio. Et ex his aliquando lętitia vana & inanis, & tristitia irrationabilis: Sicut somniat esuriens, &c. Et est malorum & periculorum imminentium ignorantia & inconsideratio: Vsquequo piger dormis? Et sequitur: Veniet tibi quasi viator egestas. Meritò ergò per somnum mors peccati signatur: Quando solet sopor occupare homines. Ibi Gregorius: quod per somnum torpor negligentiæ signatur: Si dormiero, dico quando consurgam. Ibi: Dormire est in peccatis iacere: Eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator, &c. Et sequitur: Verberauerunt me, & non dolui. Sic dormientem lethaliter, vel somniantem excitat Dominus infusione gratiæ suæ, clamore suæ doctrinæ, illustratione sapientiæ suæ, & impulsu castigationis suæ. Dormiens solet excitari infusa vigoratione, & sonoro clamore, & luminis subitatione, & eiusdem impulsione. Sicut patet ad sensum: sic spiritualiter excitat Dominus infusa gratia pœnitentiæ. Vnde supra eodem. *Qui credit in me, si mortuus fuerit*, morientem, si tamen postea credat fide operante per dilectionem. Viuent vitæ gratiæ. Item excitat clamore suæ doctrinæ. Vnde supra: Stabat Iesus & clamabat. Et: Sapientia foris prædicat. Et sequitur: In capite turbarum clamitat. Et sic Christus excitat tam per se, quam per Prupheras: Expergiscimini ebrij & flete. Et per Apostolum: Hora est iam nos de somno surgere. Et: Euigilate iusti, &c. Item excitat luminis illustratione: Omnia quæ arguuntur à lumine manifestantur. Et sequitur: Surge qui dormis & exsurge à mortuis. Item excitat impulsione castigationis paternæ. Ipse stat ad hostium & pulsat. Super quod Greg. Pulsat Dominus cum ægritudinis molestiis mortem vicinam designat. Vnde in figura bene: Percussoque latere Petri excitat eum, & ait: Surge velociter. Qui non excitantur prædictis modis, sunt similes liturgicis, qui dormiendo moriuntur, vt ait August. De quorum quolibet: Eris sicut dormiens. Et sequitur: Traxerunt me & non sensi. Et ad tales excitandos, venit Dominus ex sua misericordia in istum mundum, sicut in vallem miseriarum: sicut pius Rea descendit ad vinctos liberandos: Spiritus Domini super me. Et sequitur: Misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam. Misit Deus filium suum in mundum, non vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Et ibi de hoc, scilicet de suo aduentu.

Collatio Quinquagesimasecunda.

Domine si fuisses hic frater meus non fuisset mortuus. In his verbis exprimitur affectuosa confessio beatæ Marthæ. Vnde tria hic denotantur, quorum primum est professio diuinæ potestatis, ibi: *Domine*. Secundo, professio suæ dignatiuæ bonitatis, ibi: *Si fuisses hic*. Tertio, professio suæ potestatiuæ virtutis, ibi: *Non fuisset mortuus*. Ait ergò: *Domine*. Et in hoc profitebatur dominatiuam, & potestatiuam maiestatem, ipse solus est Dominus. De hoc habitum est supra: Domine ad quem ibimus. Et licet sit verus Dominus & solus Dominus, tamen dignatur hic esse nobiscum, summa & sua dignatiua bonitate. Est enim hic nobiscum, consequenter cum omnibus, & in omnibus, sc. per essentiam, & præsentiam, & potentiam, sicut ait Aug. Et idem: Deus diuinitate, bonitate, & virtute vsque ad finem sæculi: Cælum & terram ego impleo: Excelsior cælo est, &c. Ibi multum de hoc. Item est hic per iustificantem gratiam, & sic cum iustis specialiter, in quibus præstat sicut in templis suis. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et: Vos estis templum Dei. Et sequitur: Quoniam inhabitabo in illis, &c. Item filius Dei est nobiscum, scil. per actualis adiutorij manifestam euidentiam: Quando fuit omnipotens mecum. Item filius est nobiscum hic per assumptæ humanitatis veritatem: Vocabitur nomen eius Emanuel, id est nobiscum Deus: & hoc iam visibiliter, quamdiu vixit in carne. Supra: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vel sacramentaliter, sicut sub Sacramento: Vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi. Primo modo est nobiscum, ne omninò deficiamus ab omnimoda existentia: Ipse est virtus portans omnia. Et ipse solus ibi. Ibi Greg. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumq; essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu teneret. Item secundo modo est nobiscum, ne deficiamus à gratia & iustitia: Gratia enim Dei sum id, quod sum. Sine qua homo nihil est: Si charitatem non habuero, nihil sum. Tertio modo est nobiscum, ne deficiamus ab operis efficacia, & aduersantium malorum victoria. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et: Stemus simul. Et sequitur: Ecce Dñs auxiliator meus, quis est qui condemnat me? Quarto modo est nobiscum, ne deficiamus à gloria: Ipse enim filius Dei factus fuit homo mediator Dei & hominum, immolatus pro genere humano, soluens debitum per passionem suam, & aperiens regni ianuam: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum dilectionis filij sui, &c. Vbi

autem est Christus primo modo, non est detectibuitas existentiæ Vbi autem secūdo modo, non est mors culpæ Vbi est tertio modo, quandiu adiuuat & conseruat non est mors naturæ, sicut patet de Ezechia, cui superaddidit annos vitæ. [3 Reg. 20. c] Vbi est quarto modo, & cum quibus est, non erit mors pœnæ. Rectè ergo ait Martha: *Si fuisses hic*, scil. volens seruare vitam fratris mei: *Non fuisset mortuus*. Quia potens es, supra: Sicut pater suscitat mortuos, sic & filius. Et per hoc signatur quod illi, in quibus est Christus per gratiā, non moriuntur morte culpæ, de qua morte dictum est supra, ibi: Sicut pater suscitat mortuos. [Ioan. 5. c] Culpa enim est mors damnabilis, priuat enim animā Deo viuificante: est tristabilis, quia spoliat animā sua vera iucunditate: est mors horribilis, [Ibidem.] quia implet animā quasi dæmonū multitudine: Et est mors opprobriosa siue ignobilis, quia subiicit animam sub dæmonum seruitute. Et ideò de hac morte verificatur propriè illud: O mors quam amara est memoria tua omni iniusto: Consumit brachia eius primogenita mors. [Eccl 41. a] [Iob 18 c] Et dicitur primogenita respectu mortis pœnæ. Et de hac morte hic August. [Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom. 9.] Multum peccatum mors animæ est. Si mors corporis est cauenda & timenda, & pro illa differenda tantū multi laborant homines: multo magis pro morte culpæ cauenda, & pro morte pœnæ vitanda, prout ibi ait August. [Ibidem.] Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed potius eum timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. [Matt. 10. c]

Collatio Quinquagesimatertia.

DOmine iam fœtet, quatriduanus est. Secundum Aug. [Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom. 9.] Mors Lazari gerebat typum mortis generis humani, vel cuiuslibet peccatoris manentis in peccato. C Vnde his verbis tria insinuantur, quorum primum est filij Dei eminens sublimitas, ibi: *Domine*. Secundum est quod figuratur peccatoris morantis in peccato prolixa diuturnitas, ibi: *Quatriduanus est*. Tertium est eiusdem putrida corruptibilitas, ibi: *Fœtet*. Ait ergo: *Domine*. In quo notatur quod solius filij est Dei suscitare mortuos morte culpæ. Quia vt ait Aug. Melius suscitata est sc. Maria, quam Lazarus: quia illa de morte culpæ. [Ibidem.] Ipse enim vocat ea, quæ non sunt. [Rom. 4. b] Et de dominatione sua habitum est supra: Domine ad quem ibimus: [Ioan. 6. a] Lazarus vero quatriduanus, figura peccatoris oppressi consuetudine peccati, secundum August. vbi supra. [Aug. tract. 46. in Ioan. ante medium to. 9.] Et secundum beatum Greg super istud: Cur lactatus vberibus? [Greg. Mor. lib 4. cap. 25. post medium.] [Iob 3. c] Ait enim quod Iesus redemptor puellam in domo suscitauit: Iuuenem extra portam: Lazarum sepulcro, vt D hic: cuius mors signat illum, qui in perpetratione nequitiæ vsu consuetudinis grauatur. [Matt. 9. d] [Luc. 7. a] Et ibi bene de hoc. Et idem Aug. hic [Aug. tract. 49 in Ioan. ante med. tom. 9.] Vnde Greg. Quatuor modis perpetratur peccatū in corde, scil. suggestione, delectatione, consensu, defensionis audacia. Item quatuor modis cōsummatur in opere. Primo modo, cū latens culpa agitur, post modum cùm sine confusione reatus aperitur, dehinc cum in consuetudinē dominatur, ad extremū cum falsæ spei seductionibus & obstinatione desperationis enutritur Hæc Greg. [Greg. Mor. lib. 4. c. 25. in princ.] Quatriduanus est peccator manens in peccato. Primo modo in homine interiori. Secūdo modo in homine exteriori. Vel quatuor dies in peccato, sunt quatuor gradus, de quibus Aug. qui gradus sunt titillatio delectationis, consensio, factum, consuetudo: quæ quidē cōsuetudo ligat. [August. de verbis Domini serm. 44. post med tom 10.] Et ideò dicitur hic E de Lazaro, quod prodiit ligatus manus & pedes. Vnde Aug. loquens de se. [Aug Confess. lib 8. cap 10. ante med. tom. 1.] Ligatus eram non ferro alieno, sed mea voluntate: quippe ex voluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur illi, facta est consuetudo, & dū illi nō resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi quibusdam ansulis me tenebat: Stringit quasi Cedrum in caudam suam. [Iob 40. b] Ibi Greg. bene de hoc gradibus in peccato, quibus stringit diabolus animam peccatricem. [Greg. Mor. lib. 32 c. 12.] Et de his diebus: Dies venerūt plagę eius. His diebus fœtet peccator, nec mirum, quia putrefactus putrefactione spirituali propter quod ait Propheta in persona talium: Putruerunt & corruptę sunt cicatrices meæ. [Psal. 37. a] Et: Cōputruerunt iumenta in stercoribus suis, quod est homines carnales in fætore luxuriæ vitam finire. [Ioel. 1. d] Fœ- A tet, inquam, talis horribiliter, & multipliciter: Ascendet fœtor eius & putredo eius. [Ioel. 2. d] Et rectè ait, ascendet, quia vsq; in cælum, & ita coram Deo, & etiam corā seipsis. Ascendere feci putredinem castrorum suorum in aras vestras. [Amos 4. c] Vnde Anselmus: [Anselmus in meditationibus.] Tolerabilius canis putris fætet hominibus, quam anima peccatrix Deo: quam infelicius ista Deo quam hominibus ille. Heu non hominem, sed opprobrium hominum, vilius peccatore, peius cadauere. Sicut eructant præcordia fætentium, sic cor superborū. [Eccl. 11. d] Et tales suo fætore alios grauant & inficiūt Ergo dicitur: Vt fætore illius exercitus grauaretur. [Mala. 2. f] Et ideo pro talibus resuscitandis rogandus est Dominus.

Collatio Quinquagesimaquarta.

EXpedit vt vnus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat. Sicut patet ex textu & ex Aug hic: hęc ver- B ba prolata sūt ex prophetia. Vnde & illi attribuit Euāgelista sacramento, quādo ait, *Hoc à semetipso non dixit, cū esset Pontifex anni illius* Vt Aug. [Aug. tract. 49. in Ioan. vers fin. tom. 10.] Et insinuantur quatuor in his verbis. Primū est humanitatis filij Dei indubitabilis veritas, ibi: *Homo*. Secūdū eiusdē singularis sublimitas, ibi: *Vnus*. Tertiū passionis grauis acerbitas, ibi: *Moriatur*. Quartū est huius passionis innumerabilis vtilitas, ibi: *Expedit*. Ait ergo: *Homo*, sc. filius Dei factus homo supra: Verbū caro factū est. [Ioan. 1. b] Et ibi de hoc Homo, inquā, socialitate politicus, benignitate beneuolus largitate munificus, omnis virtute magnificus. Talis enim est homo naturaliter, & ipse multo magis. Vt enim ait Cōmentator. Homo est animal polyticū nō solitariū, & cōmunicātiuū. Itē magnificū: est enim homo nobilissimus C & altissimus animaliū. Vt Sapiēs: Quid est homo, quia magnificas eū. [Iob 7 b] Ibi Greg. [Greg. Moral. lib. 8. cap. 16.] Hominē Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratię visitat, honore collatę virtutis exaltat. Sed perāpli⁹ & perfecti⁹ Christus fuit prædictiū magnificat⁹. Ideo homo, prout ait Propheta: Homo natus est in ea, id est in beata virgine, & ideò in Euāgelis vocat se sæpè filiū hominis: [Psal. 86. b] Filius hominis nō habet, vbi caput reclinet. [Matt 8. c] Et: Videbūt filiū hominis cū virtute magna & maiestate. [Mat. 24. c] Infra: Ecce homo [Ioan. 19. f] sc. anthonomasticè. Et ideò meritò hic dicitur vnus super alios singularis dignitate & omni virtute. Vnus enim dicit discretionē, siue singularitatem secundum regulam grammaticorum: qualis fuit Christus super alios: Vnum vocaui eum & benedixi eum, scil. Iesum Christum: Singulariter sum ego donec transeam, ait Propheta in persona sua. [Isa. 41. a] D Et: Virum de mille vnum reperi [Eccl 7. b] Et ideo in figura bene, vbi dicitur: Quales fuerūt viri quos occidistis? qui responderunt, similes tui, & vnus ex eis quasi filius Regis [Iudic. 8. c] Per viros prædictos occisos martyres possunt signari, sed vnus sc Iesus Christus quasi filius Regis; vt hæc dictio, quasi nō sit similitudinis, sed affirmationis, siue veritatis, sicut supra: Vidimus gloriā quasi gloriā vnigeniti à patre. [Ioan. 1. b] Vbi ponitur pro veritate nō pro similitudine, vt ait Greg. [Greg Mor. lib 18 c 6. in princ.] Et licet esset tantus, & talis, tamē mortuus est volūtariè pro genere humano. Supra: Potestatē habeo ponendi animā meā. [Ioan. 10. b] Et ibi de hoc. Vnde in hoc patet, sua sūma bonitas, sua admirāda charitas, sua stupēda æquitas, & suę cōdescensionis mirifica humilitas quā admirās & stupēs Apostolus ait, Qui cū in forma Dei esset, &c. tamē E humiliauit semetipsū factus obediens vsque ad mortem, &c. [Phil. 2. a] Et infra: Maiorem charitatē nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis, &c. [Ioan. 15. c] Non enim solum dignatus est incarnari, & generalitates humanas suscipere, sicut esurire & sitire, &c. sed etiā mori, cum tamen mors sit amarissimū quid, quia terminus passionum Ideò: Commendat autē charitatem suam. [Rom. 5. d] Et sequitur: Pro nobis mortuus est. [Ibidem.] Et mortuus morte crucis, quę erat mors ignominiositate turpissima, iudicio crucifigētium, diuturnitate prolixa, acerbitate amara. August. [Aug. tract. 36 in Ioan. ante med. tom. 9.] Illa morte nihil peius fuit inter genera mortiū. Mors protēdebatur, ne dolor citi⁹ finiretur &c. Et ibi bene de hoc. Morte turpissima condēnemus eū. [Sap. 2. d] Et sic mori pro populo fuit expediēs, ne pereat, & verè

expediens ad ipsius mortis occisionem : Em mors tua mors. Vnde August. Vita mortua occidit mortem. Plenitudo vitæ deglutiuit mortem, absorpta est mors in victoria patris. Item sic mori fuit expediens ad generis humani de captiuitate satanica redemptionem: Occisus es & redemisti nos Deo in sanguine tuo : Empti estis pretio magno. Vnde Aug. Pretium nostræ redemptionis est sanguis Christi. Item sic mori fuit expediens ad omnem sanctificationem & lauationem à peccato per illam sacram oblationem, qua se obtulit Christus in cruce : Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo : Tradidit semetipsum oblationem & hostiam pro nobis. Item sic mori fuit expediens ad generis humani reconciliationem Deo patri, & ad introductionem in regnum gloriæ: Reconciliati enim sumus per mortem filij eius. Et: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et ideò dicitur: Per sanguinem suum semel introiuit in sancta. Subdit continuè. Ergo sunt meditanda: filij Dei sublimitas, suæ passionis dira acerbitas, & eiusdem passionis multimoda commoditas, vt sit in nobis ipsius passionis perfecta imitabilitas.

(Margin: Osea 13.c; Aug tract. 12. in Ioan. post med. to. 9.; Apoc. 5 f; 1. Cor. 6.b; Aug enarrat. in Psal. 95. ante med. tom. 8.; Apoc. 1.a; Ephes. 5.c; Rom. 5.b; Ephe. 2.d; Hebr. 9.a)

CAPVT XII.

Collatio Quinquagesimaquinta.

M*Aria accepit libram vnguenti pistici pretiosi & vnxit pedes Iesu*, &c. In his verbis figuratur spiritualis oblatio, qua debet anima fidelis filium Dei honorare, & quā ei offerre debet: in quibus quatuor figurātur, quorum primum est personæ offerentis acceptata Dei virtuositas, ibi : *Maria*. Secundum est oblationis perfectibilitas, ibi: *Accepit libram vnguenti*. Tertium est in offerendo sedula obsequiositas, ibi: *Vnxit pedes*. Quartum ex his redolens famositas, ibi: *Domus impleta est ex odore vnguenti*. Ait ergo: *Maria*, quæ erat persona acceptabilis Deo, & à Deo dilecta. Supra: Diligebat Iesus Martham & sororem eius Mariam. Prius enim debet esse persona offerens acceptata, vt gratanter offerat : Prius respexit Deus ad Abel, & postea ad munera eius. Vnde Maria gerebat personam perfectæ pœnitentis: interpretatur enim amarum mare, in quo signatur contritionis veritas. Item interpretatur stella, in quo signatur immaculata puritas. Item interpretatur lux, in quo signatur inoffuscata luminositas. Item interpretatur domina, in quo signatur concupiscentiarum disciplinata castigabilitas, quæ debent esse in anima pœnitente, & fuerunt in Maria, sicut planum est ex serie vitæ suæ, de qua dicitur quod dilexit multum, & ideo à Deo dilecta & acceptata: Diligentes enim me diligo: Per libram vnguenti deuotionis perfectibilitas. Vt ait Bernardus. Triplex est vnguentum, scil. contritionis, deuotionis, & pietatis. Primum est pungitiuum & dolorem faciens. Secundum est temporatiuum dolorem leniens. Tertium est sanatiuum morbum expellens. Et ibi multum de hoc & bene. Primum signatur spiritualiter per vnguentum, quo vnxit Maria pedes Iesu. Secundum per illud quo vnxit, hic. Tertium per istud quo vnxit corpus Iesu cum aliis Mariis, id est, cum aliis mulieribus. Perfectio verò vnguenti deuotionis signatur ex quarta, scil. ex pura sinceritate & immixtione aliis, ibi: *Pretiosi*. Istud est pretiosum in genere suo, quod est immixtum rebus ignobilioribus: siue illud est pretiosum quod est rarum. Pretiosior erit vir auro. Ibi Hieronymus: Omne rarum est pretiosum: Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Item figuratur perfectio deuotionis ex humilitate vera, ibi: *Nardi*. Nardus enim est herba spicata, id est, habens spicas, secundùm Isidorum : Nardus mea dedit odorem suauitatis, ibi Glossa. Nardus est herba humilis & naturæ calidæ, in quo signatur amor vel dilectio cum humilitate. Item figuratur perfectio deuotionis à fidei rectitudine, ibi: *Pistici*. Pistis enim Græcè, fides latinè. Et dicitur sic à loco secundùm August. Hæc est fides, quæ debet dirigere deuotionem, & viuificare. Hæc ille.

(Margin: Ioan. 11.a; Gen. 4.a; Luc. 7.a; Prou. 8.e; Bern. super Cant. ser. 10. ante med.; Ibid. ser. 12. post med.; Luc. 7.e; Mar. vlt. f; Isai. 13.d; Hieron. comment. in Isai. lib. 6. c. 13. tom. 4.; Cant. 1.a; Isid. etym. lib. 17. c. 9.; Cant. 1.b; Aug tract. 50. in Ioan.)

Ipsa enim est substantia rerum sperandarum. Item figuratur perfectio deuotionis ex iustitiæ æquitate, in hoc quod ait: *Accepit libram vnguenti*. Vt enim ait Aug. Vnguentū illud iustitia fuit, ideò libra fuit. Libra enim est perfecta mensura sua, & tunc est deuotio librata, quādo est mutua. Et talis quanta & qualis debet esse: Librauit in pondere montes. Per montes figurantur animæ contemplatiuæ, quas librat Deus cælica deuotione: Librabat fontes aquarum. Per quos fontes signantur animæ deuotæ fundentes aquas lachrymarum. Infra: Venit Nicodemus faciens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum, &c. In numero verò centenario perfectio significatur, secundùm Gregor. Tale vnguentum debet anima fidelis sibi componere : Facies thimiama compositum opere vnguentarij. Et: Vnguentarius faciet pigmentum suauitatis. Isto vnguento pretioso debet anima deuota vngere pedes Iesu, quod est secundùm August. bene viuendi Dominica vestigia sectari. Et illos tergere, est superflua dare pauperibus. Vt ait idem August. Per pedes enim figurantur pauperes & humiles. Per capillos verò figurantur superflua siue temporalia. Secundùm illud : Quod vni ex minimis fecistis, mihi fecistis. Et ex odore prædicti vnguenti deuotionis repletur domus: quia tergendo pedes Christi dicto modo commouemur, sed vnguenta commota redolent, ait Greg. Item sic tergendo pedes Domini amore feruescit, sed vnguenta cùm bulliunt, odorem reddunt talis animæ deuotæ : In odorem vnguentorum tuorum curremus. Et ibidem : Nardus mea dedit odorem suum, id est, anima humilis, & amore deuota: Aliis sumus odor vitæ in vitā, &c. Ad imitationē ergò Mariæ quilibet fidelis accipiat librā vnguenti prędicti, & vngat pedes Iesu modo dicto.

Collatio Quinquagesima sexta.

E*Cce rex tuus venit sedens super pullum asinæ*. In his verbis exprimitur admiranda humilitas filij Dei, & figuratur eius excessiua dignitas. Vnde his verbis figurantur quatuor, quorum primum est filij Dei supereminens dignitas, ibi: *Rex*. Secundo eiusdem communicans bonitas, ibi : *Tuus*. Tertio, dignatiua humilitas, ibi, *Venit sedens*. Quartò, animæ in qua requiescit Deus congrua figurabilitas, ibi: *Pullum asinæ*. Ait ergo: *Ecce Rex*. Vt per aduerbium demonstretur sua excessiua maiestas, & singularis dignitas, & incomparabilis potestas, & sui regiminis & regni æternitas, vt ait Aug. Non enim Rex Israël Christus ad exigendum tributum, sed Rex Israël, quod mentes regat, quod in æternum consulat, quod in regnum cœlorum credentes, sperantes, amantesque perducat. Infra: In hoc natus sum, quod sum Rex, &c. Et ibidem: Regnum meum non est de hoc mundo. Rex enim dicitur à regendo, Isidorus. Item Sapiens: Rex est qui intendit quod est vtile subditorum: non est Rex, qui non est de se sufficiens, & omnibus bonis præcellens, & talis nullo indiget. Hæc ille, Sed hæc per se, & summè in ipso Saluatore. Ideò Rex verus: Beatus & solus potens Rex regum & Dominus dominantium. Item: Regi sæculorum, &c. Et iste Rex est tuus, id est, tibi datus, quasi seruus ad ministrandum : Seruire me fecisti iniquitatibus tuis, &c. Item est tuus sicut pretium ad redimendum: Empti enim estis pretio magno. In psalmo: Concidisti saccum meum, vt ait ibi Aug. Pretium nostrum ferebat in sacco, percussus est lancea. Fissus est saccus, manauit pretium orbis terrarum. Item tuus est homo, sicut thesaurus additandum: Quo modo non cum illo omnia nobis donauit. Et: In omnibus diuites facti estis cum illo, &c. Vel aliter tuus est, sicut iudex propitius ad iudicandū, sicut legifer ad docēdum, sicut Rex ad gubernandū, & protegendum: Iudex noster, legifer noster, &c. Et licet esset Rex tantus & talis, tamen venit sedens super pullum, in extrema paupertate, in abiectissima cōtemptibilitate, in euidentissima humilitate. Supra: Sedens super fontem. Ibi Chrys. quod non subiugalibus, id est, equis, vel equitaturis vtitur. Ideo: Ipse pauper & ascendēs super asinū. Non ergo cum pōpis, vel cum equitaturis illis,

(Margin: ante med. tom. 9.; Heb. 11. a; Aug. ibid.; Isai. 40. f.; Prou. 8.e; Ioan. 19.a; Gregor. in Ezech. lib. 2. hom. 18. post med.; Exo. 30.e; Eccl. 48.a; Aug. tract. 50. in Ioan. ante med. to. 9.; Ibidem.; Mat. 25.d; Cant. 1.a; 2. Cor. 2.d; Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom 9.; Ioan 18.a; Isid. Etym. lib. 9. c. 3. in princ.; Arist. ethic. lib. 8 c. 10. ante med.; 1. Ti. 6. e; Apoc. 19. e.; 1. Ti. 6. a.; Isa. 43. a; 1 Cor. 6. e; Psal. 29. d; Rom 8 d; 1. Cor. 1. a; Isa. 33. a; Ioan. 4. c; Chrys. hom. 30 in Ioan. ante med. to 3.; Zach. 9. a)

Mat. 21.a

cum quadrigis & diuitiis venit, sed modo dicto: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus. Et hoc: Super pullum asinæ, in mysterium & figuram. Asinus enim est animal simplex. Vnde in asino simplicitas gentilium, ait Greg. Item asinus est algore frigidus, vt ait Sapiens Et est animal portandis oneribus debitum. Item videns imaginem suam, à qua abhorret & refugit ait Isaac: & signat animam pœnitentem simplicem, laboriosam, peccata sua deprehendentem & abhorrentem: Isachar asinus fortis accubans inter terminos, &c. Cognouit asinus præsepe Domini sui: Erant ei quingentæ asinæ Per quas signantur animæ fideles, laborantes pro æterna requie: in numero enim quinquagesimo figuratur quies, vt ait Gregorius. Ibi super illud. Supernaturalem animam, siue in tali anima quiescit Dominus: provt hic signat.

Greg. Mor. lib. 1. c. 17. post mediũ. Arist. de generat. animal. lib. 2. c. 6 post med. Greg. Mor. lib. 1. c. 14. post. med. Gen. 44. b Iob. 1. a Greg. Mor. lib. 1. c. 7. circa med.

Collatio Quinquagesima septima.

Aug. tract. 51. in Ioan circa med. tom. 9.

SI mortuum fuerit, scilicet granum frumenti, *multum fructum adferet*. Qualiter istud verbum exponit Aug. de Saluatore, patet hic & Glossis. Mysterialiter autem competit cuilibet martyri, in quibus tria figurantur: quorum primum est vitæ immaculata puritas, ibi: *Granum frumenti*. Secundum est passionis dira acerbitas, ibi: *Mortuum fuerit*. Tertium præmij multimoda fructuositas. ibi: *Multum fructum adferet*. Ait ergo: *Granum frumenti*, per quod figuratur sancta anima: granum enim frumenti in genere suo est nobilitate eximium, sinceritate purum, gustu sapidum, & ad nutriendum virtuosum Et ideò per granum frumenti figuratur anima sancta conuenienter. Quid enim pulchrum nisi frumentum electorum? Frumentum enim desiderat nubes, id est, cælestes irrorationes: Implebuntur areæ frumento, &c. Vnde iustus comparatur grano frumenti ratione puritatis & nobilitatis, vt hic Item comparatur grano synapis ratione viuacitatis fidei & amaritudinis pœnitentialis: Simile est regnum cælorum grano synapis. Vnde frumenta sunt electi Dei, ait Greg. super illud: Frumentum desiderat nubes. Vnde & cauendum est, ne istud frumentum degeneret, vel ne pro isto frumento surgat tribulus, anima scil. infructuosa & aspera: Si abscondi quasi homo peccatum meum. Sequitur: Pro frumento oriatur mihi tribulus, scil. pro anima pura & fructuosa, anima cupida & spinosa ac infructuosa. Vnde Ambros. ad sic degenerantem: Tritici granum sparsum terræ, generis sui gratiam reddit, & tu degeneras: fruges non adulterant sinceritatem sui seminis, & tu adulteras puritatem animæ tuæ. Et ibi bene de hoc. Et istud granum benedictum pro Christo mortuum est. Et in hoc passionis dira acerbitas, provt dictum est supra: Mors enim terribilissimum est, quia terminus passionis. Vt ait Sapiens: Et tamen sic mori voluerunt martyres, & desiderauerunt, ne à vita, quæ Christus est, separarentur: provt dicitur: In occisione gladij mortui sunt. Et ad martyris imitationem debet fidelis quilibet mori morte quadruplici. Prima est vitæ peccatorum, siue iniquitatum omnimoda extinctio: Si mortui sumus peccato, quo modo viuemus in illo? Mors enim non est substantiæ consumptio, sed vitiorum discretio. Dionysius: Qui ergo verè se separat ab iniquitatibus, eis moritur. Item secunda mors est carnalis concupiscentiæ mortificatio & crucifixio in cruce pœnitentiæ: Qui sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Et: Mortificate membra vestra: Tertia mors mundialis cupiditatis abdicatio: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. De qua morte & crucifixione Greg. Multum super illud Iob: Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Item quarta mors est in contemplatione diuina, & dilectione delectari exemplo Apostoli: Viuo ego iam non ego: Suspẽdium elegit anima mea. & mortem ossa mea: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Iustus sic mortuus malum adfert fructum, ad literam: nisi granum resoluatur, humectetur, algore constringatur, & calore viuificetur, non adfert fructum: Insipiens tu quod feminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Item

Zach. 9. b Iob. 37. f Ioel. 2. a Matt. 13. b Greg. Mor. lib. 27. c. 19 in princ. Iob. 37. b Iob. 31. e Ibidem. Amb. Hexaem. lib. 3. cap. 7. post medium. tom. 1. Arist. ethi. lib. 3. c. 6. Heb. 12. e Rom. 6. a Dionys. de Eccle. Hierarch. c. 4. post med. Gal. 5. e Coloss. 3. e Gala. 6. a Greg. Mor. lib. 18. c. 27. Iob. 28. g Gal. 2. a Iob 7. c Coloss. 3. a 1. Cor. 15. b

spiritualiter est ex parte ista: Sicut granum sic mortuum profert fructum, sic iustus spiritualiter mortuus. fructum virtutum hic & præmiorum post, qui fructus est sublimis honorabilitate: Flores mei fructus honoris & honestatis. Item fructus multus numerositate, vt dicitur hic: De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Item erit fructus deliciosus dulcedine & delectabilitate: Fructus enim iusti lignum vitæ. Et: Igitium dulcoris habet fructus illius. Item erit fructus perennis perpetuitate. Infra: Posui vos vt eatis, & fructum adferatis, & fructus vester maneat: Nec aliquando desinet facere fructum. Fructus enim est iusto, scilicet Deus iudicans in terra, scilicet viuentium, ait Propheta. Quilibet ergo ascendat in crucem pœnitentiæ dicens: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.

Eccl. 24. b Prou. 13. b Prou. 11. e Ecc. 11. d Ioan. 16. d Iere. 17. b Cant. 7. a

Collatio Quinquagesima octaua.

QVi mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, illic & minister meus erit. In his verbis tria insinuantur, quorum primũ est animæ fidelis recta & debita ordinabilitas, ibi: *Qui mihi ministrat*. & hoc in statu. Secundum est imitationis filij Dei, & hoc in actu vel affectu perfectibilitas, ibi: *Me sequatur* Tertium est magnitudo remunerationis in fructu, ibi: *Et vbi ego sum*. Ait ergo: *Qui mihi ministrat*. Et in hoc, sicut tactum est, recta ordinabilitas animæ fidelis sub Deo: quia qui ministrat, est alteri subiectus: propriè ministerium est quod dant serui Domino, vt ait Seneca: Debet autem fidelis ministrare Deo honorabiliter, siue idoneè, exhibendo se talem, & faciendo se talem, qualis debet esse minister Dei. Propter quod ait Apostolus: Exhibeamus nos sicut Dei ministros. Et: Qui fecit nos idoneos ministros noui Testamenti. Item debet ministrare Deo similiter & obedienter, scil. voluntatem Dei adimplendo, & se sub Deo humiliando, provt ait Propheta: Ministri eius qui facitis voluntatem eius. Et: Ministri Christi sunt & ego: Et: Sic nos existimet homo vt Dei ministros. Item debet ministrare intelligenter siue prudenter discernendo quæ sunt placita Deo, & quæ non, quæ agenda & quæ declinanda: Acceptus est Regi minister intelligens. Item debet ministrare Deo alacriter & feruenter. In psalmo: Qui facis angelos spiritus. & ministros tuos ignẽ vrentem. Et meritò debemus ei sic ministrare: Ipse enim perfectius sine cõparatione ministrauit nobis. Vt enim ait Bernard. Christus fuit minister alacer charitate feruens, pietate deuotus: Ecce ego in medio vestrũ sicut qui ministrat. Vt infra proximo: Surrexit à cœna, præcinxit se linteo. Et sic de aliis quæ ibi enumerãtur. Et sic ministrãs debet sequi filiũ Dei imitando: sequi enim est imitari, ait Aug Qualiter autẽ sequendus sit filius Dei, dictũ est supra, ibi: Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris. Nihilominus vt ait Hugo, ibi: Quid est homo vt sequatur factorẽ suum? Ille, inquit, sequitur factorẽ suum, qui viuit, vt factus est, qui incedit, vt institutus est, qui seruat bonum quod accepit, qui quod natura contulit impollutũ custodit. Hæc ille. Ad sic sequendũ ministrans Deo debet studere, quia ad hoc est vocatus: Vocauit eum vt sequeretur, sc. Et debet sic sequi voluntariè & libenter, quia vt ait Seneca: Malus miles est qui Imperatorem generis sequitur: Qui vult venire post me, tollat crucẽ suam & sequatur me. Item debet sequi vniuersaliter, totaliter, sc. ex toto corde: Vsquequo claudicatis in duas partes: Si Dominus est Deus, sequimini eum, &c. quasi diceret: totaliter illum sequimini Item debet sequi vniuersaliter, id est, ad omnia, ad prospera & aduersa sustinenda: Sequar te quocũque ieris. Et: Hi sequuntur agnum quocũque ierit Item debet sequi Dominum perenniter, siue indesinenter. Infra: Tu me sequere. scil. in crucis passionem, ait Glossa: His modis sequi Dominum est magna gloria: Magna gloria sequi Dominum. Sic sequenti Dominum est magna merces, quæ est esse cum Christo. Vnde Aug. super istud Gratis ametur, & operis quo ministratur illi pretium sit esse cũ illo: vbi enim bene erit sine illo, aut quãdo male esse poterit cũ illo? Hæc ille. Præmiũ ergo erit

Senec. de benef. lib. 3. c. 22. 1. Cor. 6 f 2. Cor. 3. g 2. Cor. 33. e 1. Cor. 4. a Prou. 4. b Psal. 103. a Luc. 22. b Ioan. 13. a Augustin. de virg. sanct. c. 27. tom. 6. Ioan. 8. a Hugo in Eccles. hom. 10. post med. Eccl. 2. b Isai. 41. e Matt. 16. a 3. Reg. 18. d Mat. 8. d Apoc. 9. e Ioan. vlt. b Eccl. 23. b Aug. tract. 51. in Ioan. post med. tom. 9.

sic

sic sequenti filium Dei dignitate honorabilissimum,
multitudine numerosissimum, delectabilitate deliciosissimum,
perennitate æternum: Nihil enim honorabilius
quàm esse & regnare cum filio Dei. Vnde sequitur hic:
Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.
Super quod August. vbi supra: Quem maiorem honorem
potuit accipere adoptiuus, quàm vt ibi sit, vbi est
vnicus? Item ex hoc. Cum erit cum filio Dei, erit om-
Psal. 16. b nis sufficentia & lætitia: Satiabor, inquit Propheta, cùm
Ioan. 14. b apparuerit gloria tua. Infra: Ostende nobis patrem, &
sufficit nobis. Et erit indeficientia desiderabilium, quia
Isa. 35. e filius Dei æternus: Lætitia sempiterna super capita eo-
1. Thes. 4. d rum. Et: Sic semper cum Domino erimus, &c. Ex quo
ergo filij Dei est ministerium, & eum sequi est gloriosum,
& premium est magnificum, meritò debet quilibet
ei ministrare obedienter, & eum sequi perfectibiliter,
vt cum eo regnet feliciter & perenniter.

CAPVT XIII.

Collatio Quinquagesimanona.

SI non lauero te, non habebis partem mecum. In his verbis
duo insinuantur, quorum primum est necessitas
spiritualis lotionis, ibi: *Si non lauero te.* Secundum est
eiusdem consequens fructuositas, quod insinuatur
per contrarium, ibi: *Non habebis partem mecum,* quasi
diceret: Si lauero habetis partem mecum. Ait ergo: *Si*
Augus. cont. *non lauero te.* Vt enim ait Augustinus: Homines mun-
Crescon. Gra. dantur quadrupliciter, scilicet per verbum veritatis. In-
mat. lib. 2. c. fra: Mundi estis propter sermonem meum. Item sacri-
52. post med ficio contriti cordis, provt ait Propheta: Lauabo per sin-
tom. 7. gulas noctes lectum meum. Item mundantur eleemo-
Ioan. 15. a synis: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.
Psal. 50. a Item mundantur virtute charitatis operientis multitu-
Luc. 11. b dinem peccatorum, scilicet auferendo & sic mundan-
1. Pet. 4. b do. Quando ergo Dominus dat gratiam ad ista, ipse
lauat. Et licet istud sit dictum authenticè & bene nihilominus
aliter posset dici, quòd Deus lauat animas gratia
baptismali, abluendo à peccato originali: Vt illam
Ephes. 5. e scil. Ecclesiam sanctificaret, mundans eam lauacro aquę
Ezech. 16. d in verbo vitæ. Et: Laui te aqua. Sequitur: Vnxi te oleo,
&cæt. Item ipse lauat gratia pœnitentiali, à commissa
culpa actuali: quando dat gratiam conterendi & pœni-
Ezec. 36. d tendi: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini
ab omnibus inquinamentis vestris. Item ipse lauat
igne mundanæ tribulationis à voluptate carnali: Si
Isa. 4. a abluerit Dominus filiam Sion, & sanguinem Hierusalem,
& lauerit de medio eius in spiritu iudicij &c. Spiritus
enim iudicij est tentatio tribulationis. Item Dominus
lauat superfusione cęlestis spiritus lauantis & mun-
Act. 1. f dantis à cupiditate mundiali: Vos baptizabimini Spiritu
sancto, non post multos hos dies. Baptizari enim est
lauari spiritu infuso & eleuante à mundiali cupiditate:
Luc. 7. d Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.
Ibi Gregorius. Tanto namque amplius peccati rubigo
Gregor. in consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis
Euang. hom. 33. ante med. igne concrematur. Ista lotione debent lauari pedes, id
Iob 29. a est, interni affectus: Quando lauabam pedes meos butyro,
Greg. Mor. id est, pinguedine deuotionis, ait ibi Greg. exponens
lib. 19. c. 50. illud, vbi bene de hoc. Item ista lotione debet lauari
caput, id est, à peccatis mentis: caput enim signat mentem:
quia sicut reguntur membra capite, sic cogitationes
Greg in Euangel. mente, ait Greg. Tu cum ieiunas, vnge caput tuum, &
hom. 1. faciem tuam laua. Item ista lotione debent lauari manus,
ante med. Matt. 6. a provt ait Proph. Lauabo inter innocentes manus meas.
Psal. 25. b Vnde non lauantibus manus improperat: Manus vestræ
Isai. 1. g plenæ sunt sanguine. Qui est lotus his modis, non indi-
1. Ioan. 1. a get nisi vt pedes lauet, scil. affectiones interiores, quæ
sunt labiles & sæpè infectæ, vt patet ab Aug. hic: Quoniam
si dixerimus, quòd peccatum non habemus nosmetipsos
Iob. 29. a seducimus: Quando lauabam pedes meos butyro,
Greg. Mor. id est, pinguedine deuotionis, vt ait ibi Gregorius
exponens illud. Et propter hoc ait sponsa: Laui pedes lib. 19. c. 16.
A meos, quo modo inquinabo illos? quasi diceret: ne in- Cant. 5. d
quinentur pedes mei conari debeo. Ideò ait Saluator
Apostolis: Excutite puluerem de pedibus vestris. E con- Mat. 10. c
trario de non lauantibus pedes suos sic: Sordes eius in Thren. 1. b
pedibus. Ad istam lotionem faciendam & continuandam,
& conseruandam iugiter est laborandum, vt etiam Apoc. vlt. d
qui sanctus est sanctificetur adhuc.

Collatio Sexagesima.

SI ego laui pedes vestros Dominus & Magister, & vos
debetis alter alterius lauare pedes. Filius Dei æternus
volens discipulos suos informare, non solùm per veritatis
documenta, neque per operum miracula, sed per
B humilitatis dignatiua exempla. In his verbis hortatur
illos ad imitandum ipsum in opere extremæ humilitatis,
ait: *Si ego laui pedes,* &c. In quibus tria insinuantur,
quorum primum est suæ dignitatis excessiua sublimitas,
ibi: *Ego Dominus & Magister.* Secundum est operis extrema
humilitas. ibi: *Laui pedes vestros.* Tertium est obligationis
discipulorum ad consimile opus manifestabilitas,
ibi: *Vos debetis alter alterius lauare pedes.* Ait ergo:
Dominus & Magister. Et in his verbis exprimitur sua dignitas,
in duobus sc. in sublimitate eminētiæ Dominus,
ibi, Et de hoc supra, ibi: Dñe ad quem ibimus? Sed mun- Ioan. 6. e
do exprimitur dignitas sua in plenitudine sapientiæ, ibi:
Magister. Et vere ipse solus magister: *Vnus est magister.* Matt. 23. a
Ipse enim est magister, & solus ratione singularis superexcellentiæ:
quia magister dicitur, quod maior in statione,
C ait Papias. Sed ipse supra omnes. Supra: Qui de cęlo Ioan. 3. e
venit super omnes est. Item magister dicitur communiter,
in quo est veritas & plenitudo sapientiæ. Sed in ipso
omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei. Immo ipse est
ipsa sapientia: Christum Dei sapientiam & Dei virtu- Colos. 2. a
tem. Itē magister dicitur ratione regiminis vitę. Et ideo, 1. Cor. 1. d
vt ait Papias, componitur cum multis: sicut dicitur magister
militum. Sed ipse solus rector vitæ. Ipse enim Rex
verus, vt habitum est supra: Venit Rex tuus. Item ma- Ioan. 12. f
gister dicitur ratione efficacis doctrinæ: sed ipse Iesus
Christus solus veraciter & efficaciter docet, vt ait Aug.
Christus magister intimus, qui docet in schola pectoris.
Merito ergo ait de se, quod erat magister: Vt audiam Isa. 50. a
eum quasi magistrum: dixerunt aduersarij: Magister, sci- Mat. 22. c
mus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Ipse
D enim venit in magisterium veritatis, ait Aug. Et licet
esset verus Dominus omnibus præsidens, & solus magister
omnes erudiens, dignatus est lauare pedes discipulorum.
Ob quam humilitatem stupuit Petrus considerans
maiestatem lauantis, operis abiectam & contemptibilem
humilitatem, & ob gestus & studij ipsius lauantis
diligentiam & sedulitatem: quia præcinxit se linteo
hic, misit aquam in peluim, &c. Itē obstupuit ob illorum,
quorum pedes lauit, seruilem inferioritatem,
quia ipsi erant serui & discipuli. Nec solum lauit pedes
discipulorum, sed etiam proditoris, & ante ipsum se inclinauit.
Et ideo hæc considerans merito ait Petrus: *Non
lauabis mihi pedes in æternum,* scil. manibus, quibus oculos
cæci aperuisti, quibus leprosos mundasti, quibus
mortuos suscitasti, vt ait Chrys. hic vbi bene de his. Stu- Chrys. hom.
E pendum ergo opus descriptæ humilitatis, quia humili- 69 in Ioan.
tate dignatus est sic lauare pedes discipulorum. Consi- ante med.
derādo tamen immensam humilitatem, qua semetipsum tom. 3.
exinaniuit, & mortem crucis sustinuit, istud opus fuit
minoris humilitatis. Humiliauit enim semetipsum for-
mam serui accipiens. Vnde notatur quod lauauit pedes Phil. 2. a
discipulorum hic visibiliter lotione corporali. Item lauit
& lauat pedes omnium fidelium inuisibiliter, & lotione
interiori per gratiam, vt dictum est in priori collatione.
Item ipse lauat animas omnium fidelium lotione admirabili,
scil. sanguine passionis, à qua omnia sacramēnta
habent efficaciam lauandi: Dilexit nos & lauit in san- Apoc. 1. d
guine suo. Et nisi quis fuerit lotus dicto modo, non habebit
partem cum filio Dei. Neque enim fornicarij, &

[*1. Cor. 6. a*] sic de alijs peccatoribus, regnum Dei possidebunt. Soli enim sancti & mundi habebunt partem cum filio Dei in A regno gloriæ: [*Apoc. 5. e*] [*Dan. 7. b*] Non enim intrabit in eam, sc. ciuitatem, aliquid coinquinatum, neque faciens abominationem: Suscipiens enim sancti regnum Dei. Nec est timendum habenti partem ibi cum filio Dei, quia habendo partem habebit totũ, quia habebit Deum ipsum, & ita omne bonum: [*Exo. 33. a*] Ostendam tibi omne bonum Et Dominus pars hęreditatis meæ, ait Propheta: [*Thre. 3. a*] Pars mea Dominus dicit anima mea: [*Apoc. 20. d*] Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Et ideò meritò concludit hic discipulis: *Vos debetis alter alterius lauare pedes*, scil. vos conserui, ait Chrys. vbi supra. [*Chrys. hom. 69. in Ioan. post med. tom. 3.*] A maioribus enim rebus accepit exempla, vt saltem quod minus est operemur. Et de hoc Aug. bene [*Aug. tract. 58. in Ioan. paulo post med. tom. 9.*] Discamus humilitatem ab excelso, faciamus inuicem humiles, quod humiliter fecit excelsus. Magna hic B cõmendatio humilitatis: & faciunt sibi inuicem fratres, cum se hospitio inuicem suscipiunt. Et post, cùm ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si iam etiam inerat, confirmatur humilitas affectionis. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Ad hoc exempli filij Dei imitationem, & ad humilitatis excitationem, vel confirmationem ad mutui obsequij exhibitionem, & ad fraternam venerationem, fratrum pedes lauemus: hoc enim fuit magnę reputationis apud sanctos, & apud antiquos. [*1. Ti. 5. a*] Vnde ait Apostolus de vidua: Si pedes sanctorum lauit. Et in vitis patrum dicitur, quòd tres res erant honorabiles apud patres, ad quas cum honore & timore accedebant, scil. sacrum altare, scil. in quo communicabant, mensa fratrum, in qua comedebant, peluis in quo lauabant pedes fratrum. Ex quo ergo Dominus & C Magister lauit pedes discipulorum, electi, qui sunt membra eius, affectualiter, humiliter, libenter idem facere studeant ex affectu.

Collatio Sexagesima prima.

EXemplum dedi vobis, vt quemadmodum feci vobis, ita & vos faciatis. Cùm enim religionis summa sit imitari eum quem colimus, vt ait August. [*Aug. de Ciu. Dei. lib. 8. c. 17. tom. 5.*] In his verbis filius Dei volens nos summam religionis adimplere, hortatur nos ad ipsum imitandum. In quibus quatuor: quorum primum est dantis exemplum maiestatiua dignitas, quod notatur in pronomine subintellecto in hoc verbo: *Dedi*. Secundum est formæ imitãdæ, siue operis virtuosi exemplaris perfectibilitas, ibi: *Exemplum dedi*. Tertium est D imitationis hortabilitas, ibi: *Faciatis*. Quartum est modi faciendi rectitudo siue æqualitas, ibi: *Quemadmodum ego feci*. Ait ergo: *Ego dedi qui sum*. scil. Dominus & magister. Et de hoc in priori collatione. Et exemplum dedi multiplex, provt ait August. *Exemplum*, inquit, *dedi* sursum videntibus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominem, exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum. Hæc ille. Et licet tot modis exemplum dederit, nihilominus exemplum dedit fraternæ dilectionis, obsequiosæ administrationis, & miræ humiliationis, vt de omnibus paret, quando ait: *Exemplum dedi vobis*. Item exemplum dedit laboriosæ operationis, quia in laboribus à iuuentute sua fuit. [*Zach. 13. e*] E Adam exemplum meum ab adolescentia mea. [*2. Co. 15. a*] Adam scil. secundus, de cælo cælestis. Item dedit exemplum patientiæ & longanimitatis in sufferendis contumelijs: [*Naum. 3. a*] Afficiam te contumelijs, & ponam te in exemplum. [*Iacob. 5. b*] Et: Exemplum accipite fratres laboris & patientiæ. [*Ibidem.*] Et sequitur: Finem Domini vidistis, & cæt. Item exemplum dedit sustinendæ mortis & etiam mortis crucis: [*1. Pet. 2. a*] Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. [*Iob 17. a*] Et: Exemplum sum coram eis. Ex quo ergo Iesus Christus fuit exemplum maiestate authenticum inenarrabili veritate rectum, integritate perfectum faciendum est ad imitationem istius exemplaris. Ideò ait hic: *Exemplum dedi vobis, vt faciatis*. Vt non solum audiatis vel dicatis, vel inspiciatis, sed vnitatem faciatis. Fac secundùm exemplar quod tibi in monte monstratum [*Exo. 25. e*] A est, id est, in Christo: & hoc vitam nostram vitæ suæ conformando, vias eius tenendo, & vestigia ipsius sequendo: [*1. Cor. 15. d*] Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Imago cælestis hominis, est vita Iesu Christi: [*Ephes. 5. f*] Estote imitatores Dei sicut filij charissimi. Aspicientes ergo ad tale exemplar debemus vitam nostram formare, corrigere, & rectificare, viuendo vt ille vixit, provt possibile est agendo, quæ ipse fecit, sustinendo quæ sustinuit, detestando quæ prohibuit: [*Heb. 12. b*] Aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum, &c. Talis erat Apostolus qui ait: [*Gal. 2. e*] Viuo ego iam non ego. Et ad hoc hortatur idem ipse: [*Colos. 3. e*] Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. [*Ibidem.*] Et sequitur: Expoliantes vos veterem hominem, & induentes nouum, &c.

B

Collatio Sexagesima secunda.

ERat recumbens vnus ex discipulis in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. In his verbis insinuantur singulares & priuilegiales prærogatiuæ beati Ioannis tres: quarum prima est excessiua honorabilitas, & singularis inter discipulos Christi, ibi: *Vnus ex discipulis*. Secunda est pecularis familiaritas, ibi: *Recumbens in sinu eius*. Tertia est grata acceptibilitas ex priuilegialibus virtutibus ipsius filij Dei, ibi: *Quem diligebat*. Ait ergo: *Vnus ex discipulis*. Et etiam in hoc eximius honor: Si enim serui filij Dei sunt eius amici, provt ait infra: [*Ioan. 15. b*] Iam non dicam vos seruos, multo magis discipuli eius sunt amici sui. Discipulus autem filij Dei est qui est docibilis eius auditor, Vt C enim ait Bern. [*Bern. super Cant. ser. 7. ante med.*] Discipulus est qui aurem parat. Et ideò: Accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos. [*Matt. 5. e*] Item discipulus filij Dei est eius feruidus amator: *In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos* Sed non est dilectio fraterna vera sine dilectione Dei, vt ait Chrys. hic. [*Chris. hom. 76 in Ioan. ante med. tom. 3.*] Item discipulus Christi, qui est perfectus eius imitator: [*Matt. 10. b*] Sufficit discipulo si sit sicut magister eius. Vt enim ait Chrys. [*Chrys. hom. 59. in Ioan. circa med. tom. 3.*] Hoc est discipulum Christi esse, scil. mitem & mansuetum esse: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Item discipulus est Christi, qui est fructuosus operator. Vnde infra: Posui vos vt eatis & fructum afferatis. Ibi Chrys. Qui fructum fert ille est discipulus. [*Matt. 18. f*] [*Ioan. 15. b*] Et quoniam beatus Ioannes fuit talis excessiuè, ideò meritò dicitur de ipso hic, quòd erat vnus ex discipulis, ita quòd vnus D dicat discretionem siue eminentiam. [*Chrys. hom. 75. in Ioan. ante med. tom. 3.*] Vt de ipso verificetur illud: [*Iudic. 8. e*] Vnus ex eis quasi filius Regis. Et iste beatus Ioannes recubuit in sinu Domini. Vt enim ait August. hic: Per sinum quid aliud signatur quàm secretum? & sinus pectoris sapientię secretum est. Idem Augustinus. [*Aug. tract. 61. in Ioan. post med. to. 9.*] In hoc ergo quod ait, quòd erat recumbens in sinu ipsius Iesu signatur, quòd Deus illum cibauit secretis sapientiæ suæ affluenter & supersingulariter, & salubriter, & vtiliter, ad aliorum omnium illuminationẽ. Vnde Aug. [*Ibid. tract. 124. post med.*] Quod sicut Petrus primus Apostolorum claues regni cælorum accepit, nec tamen ipse solus ligat, soluitque peccata, sed vniuersa Ecclesia: sic beatus Ioannes super quietissimum sinum Christi discubuit, & de fonte Dominici pectoris non solus bibit: sed in ipso Dominus Euangelium suum pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum terrarum toto orbe diffudit. Hæc E ille. Et ibi bene de hoc. Ideò de ipso verificatur illud: [*Eccl. 15. a*] Cibabit illum pane vitæ & intellectus. Et sequitur: *In medio Ecclesiæ aperuit os eius*, & cæt. Et ideò meritò diligebat eum Iesus, eo quòd impleuerat eum donis gratiæ suæ, & secretis sapientiæ suæ, & feruore dilectionis suæ: [*Prou. 8. a*] Diligentes enim me diligam, ait diuina sapientia: [*Eccl. 45. e*] Ipse enim dilectus Deo & hominibus. Et meritò dilectus à Deo ob integritatem sacræ virginitatis, & dilectior à Deo ob plenitudinem sapientiæ cœlestis, & dilectissimus ob affluentiam diuini spiritus gratificantis: [*Deu. vlt. b*] Amantissimus Domini habitabit confidenter. Ait autem Glossa hic, quod eum diligebat Iesus non plus omnibus, sed familiarius, infra vltimo.

Sunt

A

Sunt qui censuerunt à Christo Ioannem Apostolum propterea plus amatum, quòd neq; vxorē duxerit, & ab ineunte ætate castissimus fuerit. Hoc tamen in scripturis canonicis non euidenter apparet. Hæc ille. Et de his amplius. Magnæ ergo & miræ istæ prærogatiuæ beati Ioannis in alias priuilegiatas prærogatiuas.

CAPVT XIV.

Collatio Sexagesimatertia.

IN domo patris mei mansiones multæ sunt. In his verbis tria figurantur, quorum primum est æternæ beatitudinis honorifica sublimitas, ibi: *In domo patris mei.* Secū-

B

dum est, gloriæ beatorum numerositas, ibi: *Multæ mansiones:* Tertium est inuariabilis æternitas, ibi: *Mansiones.* Ait ergo: *In domo patris:* Per quam domum regnū æternum signatur. Et in hoc figuratur plena securitas, quia domus est coopertimentum prohibens à corruptione, à ventis, imbribus, & tempestatibus. Vt pater à sapiente.

Baruc. 3.e

Item in hoc apparet regni immensitas: Magna est domus Domini. Item in hoc apparet bonorum omnium

3. Reg. 10.a

copiositas, & honesta ordinabilitas. Vnde in figura: Videns Regina Saba sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauit, & cibos mensæ, &c. Non erat in ea

Psal. 35.a

spiritus. In Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate domus

Psal. 26.b
Isa 60.b
Isa. 56.b

tuæ. Et ideò hanc inhabitare desiderat Propheta, quando ait: Vt inhabitem in domo Domini. Domum maie-

C

statis meæ glorificabo. Et: Dabo eis in domo mea, & in muris meis nomen melius, &c. Et in hac domo sunt multæ mansiones, sicut & patet ab August. hic. Licet denarius retributionis sit vnus omnium beatorum, quia nullus illorum alienabitur ab illa domo, nec est diuersa in æternitate mensura: tamen diuersæ mansio-

1. Cor. 15.e
Iob 3.c
Greg. Mor. lib 4.c.31. ante med.

nes signant diuersas meritorum dignitates. Alia enim gloria solis, alia lunæ, alia stellarum. Paruus & magnus ibi sunt. De hoc ibi Gregorius bene: Et in hoc gloriarum numerositas: Vt enim ait Augustinus. Quoniam Deus charitas est, per charitatem fit, vt quod habent singuli, commune sit omnibus Sic enim quisque etiam ipse habet, quia amat in altero, quod ipse non habet.

Ansel proslog. in fin.

Hæc ille. Et de hoc Anselmus bene, vbi ait: quòd quilibet gaudebit de alterius beatitudine, sicut de sua. Ista

Psal. 83.a

sunt tabernacula, de quibus ait Propheta: Quam dilecta

D

tabernacula tua Domine virtutum. Et cellaria, de quibus: Introduxit me in cellaria sua. Et hæ sunt mansio-

Cant. 1.a

nes. Et in hoc notatur æternitas: mansio enim dicit stabilitatem, & perēnitatē: propter quod ait Apostolus:

Heb. 13.b

Non habemus hic manentem ciuitatem, sed in cælis est mansiua habitatio absque variabilitate & defectibili-

2. Cor. 5.a
Psal. 91.d

tate. Ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam æternam in cælis. In Psalmo: Plantati in domo Domini: nisi enim esset æternitas mansionis, nō esset felicitas completa beatitudinis. Ideò dicitur: Habita-

Isa. 32.e

bit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernacu-

Psal. 83.b

lis fiduciæ, & in requie opulenta. Beati ergo qui habitant in domo tua, in sæculum sæculi laudabunt te.

E

Collatio Sexagesimaquarta.

SI quis diligit me, sermonē meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c. In his verbis signantur quatuor, quę debent esse in fidelibus. Quorum primum est, diuinæ dilectionis perfectibilitas in affectu, ibi: *Si quis diligit me.* Secundum est diuinorum mā-

Deut. 6.a
Mat. 22.e

datorum adimpletio, siue obseruabilitas in effectu, ibi: *Sermonem meum seruabit.* Tertium est sic diligentis, & obseruantis mandata, Deo grata acceptabilitas, ibi: *Et pater meus diliget eum.* Quartum est, retributionis magnitudo, siue immēsitas, ibi: *Ad eum veniemus.* Ait ergo:

Aug de doct. Christ. lib. 1. cap. 21. tom. 3.

Si quis diligit me, scil. vt sum diligendus ex toto corde. Vbi Glossa de hoc bene. Et August. Dilige Deū ex toto corde, vt omnes cogitationes tuas, omnem vitam, &

A

omnem intellectum in illum conferas, à quo hæc habes. Et ibi bene de hoc. Est enim diligendus dulciter, ne illecti fortiter, ne oppressi prudenter, ne decepti ab amore Domini auertamur, ait Bernard. vbi multum & bene

Bern super Cant. ser. 20. ante medi.
Eccl. 47.e

de hoc. De omni corde laudauit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum. Et sic diligens debet seruare sermonem Domini, in memoriam illum retinendo, & in conuersatione ostendendo, supra eodem: *Qui habet mādata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me:* Ibi Aug. Qui

Aug. tract. 75. in Ioan. post med. tom. 9.

habet mandata in memoria, & seruat in vita, qui habet in sermonibus, & seruat in moribus, qui habet audiendo, & seruat perseuerando, ille est qui diligit me. Hęc ille. Est ergo sermo diuinus seruandus in memoria, siue

Prou. 3.d

mādata eius. Ne obliuiscaris legis meę, & pręcepta mea

B

custodiat cor tuum. Item est sermo diuinus ore sæpè

1. Pet. 4.c

proferendus, & ruminandus: Si quis loquitur quasi sermones Dei. Item est sermo diuinus opere, & effectu im-

Iac. 1.a

plendus: Estote factores verbi. Item est sermo diuinus conuersatione, & vita ostendendus, & est perseuerāter

Eccl. 11.e
Gregor. in Euang. hom. 30. ante medi.

custodiendus dictis modis. In opere mandatorum tuorum veterasce. Et obseruatione ista Greg. hic: De dilectione conditoris lingua, mens, & vita requiratur. Nūquā enim est Dei amor otiosus Operatur magna, si est, si autem renuit operari, amor non est. Et ibi multum de hoc. Et talem diligit pater: nec mirum, quia est membrū filij, & sic filius patris, & confrater filij, & cohæres. Supra eodem. *Qui diligit me, diligetur à patre meo* Et in hoc est magnifica honorabilitas, munitiua securitas, &

C

mirifica fructuositas, & tam in præsenti, quàm in futuro Deus enim diligit effectu, siue dona sua conferendo,

Ier. 31.a

ait Bernar. Charitate perpetua dilexi te. Et ideò sequitur: *Ad eum veniemus,* sc. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, ait Glossa. Non solum in præsenti gratificando, & iustificando, sed etiā in futuro beatificando. Vndè Glos.

Aug. tract. 77. in Ioan non longè à prin. tom. 9.

Mansio non transitura, sed æterna. Et Augustinus quod ista mansio est spiritualis atque intrinseca, quam æternum beatificat liberatos, secundum quam à suis dilectoribus non recedit. Hæc ille. Venit enim Deus ad

Ioan. 3.b
Iob 9.b
Iob. 28.d

animam in ipsius iustificatione, & gratificatione. Supra: Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quo vadat. Et: Si venerit ad me non

Gregor. Mor. lib 19. cap. 3. post. med.

videbo eum: Ipse nouit locum eius. Ibi Gregorius exponens istud. Quo modo, inquit, venit qui vbique est? Et respondet: Venire eius sapientiæ est per illuminatio-

D

nem mentis nostræ indicare præsentiam maiestatis

Bern super Cant. ser. 69. ante med.

suæ. Et ibi bene de hoc. Et Bernardus exponens illud ait: Venire ad animam verbum est erudire in sapientia: patrem autem venire, afficere ad amorem sapientiæ. Pater ergo enutriens, & verbum erudiens mansionem faciunt apud animam bene compositam Et ibi multum, & bene de hoc. Item dicitur Deus venire, & manere per internæ consolationis affluentiam, vel præsentem subuentionem sicut dicitur derelinquere, quando sub-

Bern super Cant ser 17. non mult. à princ.

trahit consolationem ad animæ humiliationem: prout ait Bernardus, quòd Spiritus sanctus aliquando recedit, vt auidius requiratur, & rursom redit, vt console-

Iob. 29.f

tur. Quando omnipotens erat mecum, &c. Item venit

Apoc 3.a

ad plenam glorificationem, & impletionem animæ sua maiestatiua gloria, prout exponit Augustinus, vt dictū

E

est supra. Ego sto ad ostium & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum. Super quod Gregorius: Venit Dominus cum iudicium properat. Et sequitur cui aperimus, sed hunc cum amore suscipimus. Mira ergo & magna dignatio Dei, quòd dignatur sic venire ad animam fidelem, & sollicita ac studiosa debet esse anima ad præparandū locum ipsi venienti.

Collatio Sexagesimaquinta.

PAraclitus Spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. In his verbis tria insinuātur. Quorū primum est doni diuini excellēs preciositas, ibi: *Spiritus sanctus Paraclitus.* Secundū est modi donationis ordinabilitas, ibi: *Quē mittet pater in nomine meo.* Tertium

tium est eiusdem doni fructuosa vtilitas, ibi: *Docebit vos omnia.* Ait ergo: *Paraclitus spiritus sanctus*, quia Spiritus, ideo doni inpretiabilis bonitas: Ipse enim pater dat Spiritum bonum petentibus se. [Luc. 11.b] Quia sanctus, ideò ex ipso dono omnis mali exterminabilitas. Quod enim factus est, à malo inquinante & deordinate sanctificat: in illa enim Spiritus intelligētia sanctus: Vt implearis Spiritu sancto. [Sap. 7.a; Act. 9.b] Quia paraclitus, id est cósolator, omnis boni pleni plenitudo siue copiositas: non enim est consolatio vera nisi in Deo, nec plena, quia in ipso omne bonum. [Exo. 33.e; Sap. 12.a; Iac. 1.d] Et ideo Sapientia. O quàm bonus & suauis est Spiritus tuus in nobis Domine! Bonus inquā, quia facit de malo bonum: Omne datum optimum & omne donum perfectum, &c. Suauis, quia facit de afflicto cósolatum: & ideò Spiritus comparatur oleo lætitiæ. In Psalmo: Vnxit te Deus oleo lætitiæ. [Psal. 44.b; Cant. 1.a; Bern. serm. 15. in Cant. post med.] Et: Oleum effusum nomen tuum. Ibi Bernardus, quòd oleum lenit, pascit, & vngit. Et ibi bene de hoc. Et de ipso Spiritu & eius effectibus infra proximo. Et istum Spiritum dat pater in nomine filij. Et in hoc patet donationis ordinabilitas & per ipsum filium omnium bonorum nobis communicabilitas, & illorum salubritas, quia in nomine filij, sc. saluatoris non datur, nisi quòd est remedium, vel adiutorium salutis. Infra proximo: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. [Ioan. 15.c; Aug. tract. 73. in Ioan. post med. & trac. 102 non longe à princ. tom. 9] Ibi August. Quod nō petitur in nomine Saluatoris, petitur contra rationem salutis: vndè in isto nomine saluifico fit gratuita collatio spiritus & impetratio, vt hic dicitur. Item in nomine isto est omnium vniuersalis saluatio: Non enim est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. [Act. 4.b; Cor. 6.a] C Et iustificati estis in nomine Domini Iesu. Item in nomine isto virtuoso fit omnium potestatum aduersantiū triumphalis deuictio, ait Dauid: Venio ad te in nomine Domini exercituum, &c. [1. Reg. 17.e] Et ideò huic nomini est subiiciendus omnis spiritus: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. [Phil. 2.a] Istud ergo gloriosum nomen in omnibus inuocandum: Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. [Rom. 10.c] Et iste Spiritus docebit omnia, & hoc virtualiter & velociter, provt ait Gregorius hic. [Greg. in Euang. hom. 30 post med.] O qualis est artifex iste Spiritus, nulla ad discendum mora agitur, in omne quod voluerit. Mox enim vt tetigerit mentem, docet: Solum tetigisse, docuisse, est. Et ibi bene de hoc. Ibi exemplificat de Prophetis & Apostolis. Et vt ait ibidem: Animum humanum subito vt illustrat, immutat: Spiritus enim Domini repleuit orbem terrarum. [Ibidem. Sap. 1.b] Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Item docet dulciter & suauiter: Benignus est Spiritus sapientiæ. Et: Vnctio docebit vos de omnibus. [Sap. 1.c; Sap. 1.a; 1. Ioan. 2.d] Item Spiritus docet inenarrabiliter. Infra: Docebit vos omnem veritatem: Et ibi amplius de hoc.

Collatio Sexagesimasexta.

P*Acem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* [Ioan. 16.e] Vt enim ait August. loquitur de bono pacis, quod pax est testamentum filij Dei, & qui testamentum noluerit obseruare, non potest concordiam cum Christo habere, nec poterit ad veritatem Dei peruenire. [August. de verb. Dom. serm. 57. to. 10.] Et quoniam secundum August. duplex est pax: vna in præsenti sæculo, alia in futuro: ideo duo hic insinuantur: quorū primum est promissio dimissionis primæ pacis in præsenti, ibi: *Pacem relinquo vobis.* [Aug. hom. 77. in Ioan. ante med.] Secūdo permissio æternæ pacis in futuro, ibi: *Pacem meam do vobis.* [Ibidem.] Vndè August. Pacem relinquit nobis, in qua manentes hostem vincimus: Pacem suam dabit, quando sine hoste regnabimus. Pacem relinquit, vt inuicem diligamus: pacem dabit, vbi nunquam dissentire possimus: Et ibi bene de hoc. Est ergo pax in præsenti, de qua August. Tantum est pacis bonū, vt in rebus terrenis atque mortalibus, nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius cócupisci, nihil melius inueniri. [August. de Ciuit. Dei lib. 19. c. 11. to. 5.] Et ibi bene de hoc. Et consequenter: De multiplici pace vbi inter alia ait. Pax animæ rationalis est ordinata cogitationis actionis consensio: Pax hominis mortalis dicitur ordinata in fide sub æterna lege obedientia. [Ibid. cap. 13. in prin.] Pax hominū est ordinata concordia. Et ibi, & de A multiplici alia pace bene. Vndè est pax animę cum suo superiori, scil. cum Deo: Acquiesce & habebis pacem. [Iob. 22.e] Item est pax hominis in suo interiori. De quo supra August. Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum. [Phil. 4.b] Item est pax hominis cum suo inferiori, sc. carne, subiugando eam per frœnum abstinētię & continentiæ. Bestiæ terræ erunt tibi pacificæ. [Iob. 5.b] Et: Habitasses in pace super terram: Vtinam attēdisses ad mandata mea, & fuisset quasi flumen pax tua. [Baruc. 3.c; Isai. 48.e; Prou. 16.f] Item est pax hominis cum suo exteriori, id est proximo: de qua supra similiter August. Cum placuerint Deo viæ hominis, inimicos eius conuertet ad pacem. Magnum ergo donum Dei, quando dat talem pacem. Et de ista pace August. Pax est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicis cordis, amoris vinculum, consortium charitatis, & sic de aliis quæ ibi enumerat. [August. de verb. Dom. serm. 57. tom. 10.] B Et sequitur: Hanc qui accipit, teneat, qui perdidit repetat, quia misit exquirat: quoniā qui in ea non fuerit inuentus, abdicatur a patre, exhęreditatur à filio, à Spiritu sancto efficitur alienus. Hæc ille: Statuit ei testamētum paci. [Eccl. 45.a] Vnde & ad pacem faciendam in terris, & inter nos & Deum venit filius de cælis: Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. [Eph. 2.e] Et in sua natiuitate pacem nūtiauerunt Angeli de cælis: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. [Luc. 2.c] Hanc pacem promisit discipulis. Infra: In me pacem habebitis. [Ioan. 16. d] Et hanc pacem quasi testamentū reliquit hic discipulis. Et post resurrectionem pacem eis annuntiauit. [Ioan. 20.e] Infra. Et post hanc pacem dabit pacem suā in cælis, sicut ait hic: *Pacem meam do vobis.* Quando sine hoste regnabimus, ait August. superius: [Aug. tract. 77. in Ioan. ante med. tom. 9] tunc enim verificatur illud Prophetæ: Qui posuit fines tuos pacem. [Psalm. 147.a] C Vt enim ait Anselmus: Concordia est vnum de bonis patriæ, quia omnium erit vna voluntas: [Anselm. in lib. de beatitudine.] In lætitia egrediemini, & in pace deducemini. [Isa. 55.g] Meritò ergo prima pax est tenenda perfectibiliter, vt ad secundam perueniatur feliciter: Seruabis pacem, pacem: quia in te sperauimus. [Isa. 26. a] Et: Annos vitæ illius in pace implebit. [Eccl. 25.f]

CAPVT XV.

Collatio Sexagesimaseptima.

D E*Go sum vitis vera, & pater meus agricola est: qui manet in me, &c.* In his verbis spiritualiter tria insinuantur: quorum primum est gratiæ Christi plenitudo siue copiositas, ibi: *Ego sum vitis vera.* Secundum est, deitatis ad colendam Ecclesiam siue membra Iesu Christi dignatiua studiositas, ibi: *Pater meus agricola.* Tertium est, membris Iesu Christi cum ipso indiuisa vnibilitas, & ab ipso viuificabilitas, ibi: *Qui manet in me.* Ait ergo: *Ego sum vitis vera.* Vitis enim dicitur eo quòd vim habeat citius radicandi: vel vites dicuntur, eo quòd inuicem se innectant ait Isidorus: [Isid. etym. lib. 17. cap. 5.] Vnde vitis habet velocis radicationis virtuositatem, & mutuæ connexionis natam habilitatem, & ad crescendum & ad multiplicandum ramos inclytam virtutem, & fructus siue fertilitatis fructuositatem. Vt enim ait Seneca: Propria virtus in vite est fertilitas. [Senec. epist. 41. post med.] Et quia hoc in Christo hoE mine plenariè & radicaliter & efficienter respectu suorum membrorum, ideò ipse est vitis, provt ait August. quod factus est homo, vt in eo esset vitis humana natura. [Aug. tract. 80. in Ioan. circa princ. tom. 9.] Et de hac vite fructifera: Ego quasi vitis fructificaui. [Eccl. 24. a] Et in figura: vidi coram me vitem, in qua vidi tres propagines crescere, tulique vuas & expressi in calicem, &c. [Gen. 40. c] Vitis, Iesus Christus, tres propagines signant tres naturas in Christo, scil. naturam diuinam, & naturam humanam, rationabilem, scilicet animam, & naturam corporalem: quæ signantur per tria sata, quæ miscuit mulier, vt exponit Bernardus super illud: [Luc. 13. a; Bernar. de consid. lib. 5. post medium.] Ex quibus colligens homo diuinas dulcedines, & cælestes, in calice pœnitentiæ inebriatur, id est euertitur ab omni humana consolatione. De quo calice in Psalmo: Calix meus inebrians quam præclarus est. [Psal. 22. b]

Istius

Istius vitis palmites sunt fideles Christo inhærentes, & haurientes humorem gratiæ a Christo. Palmes enim vitis est materia mollis, quia per nouella brachia immissus affert fructũ, secundum Isidorum. *Isid. etym. lib. 17. cap. 5.* Palmites ergo signant credentes. Vnde Aug. hic: *Aug. tract. 81. in Ioan. circa princ. tom. 9.* Palmites ita sunt in vite, vt viti non conferant, sed inde accipiant, vnde viuant: ita vitis est in palmitibus, vt vitale alimẽtum subministret eis. Hæc ille. Sicut ergò palmites ex vite procedunt & indiuisibiliter adhærent, & ex ea hauriunt humorem vitalem, & inde fructificant: sic est de credentibus in Christo, quod ex eo viuunt & ei adhærent, & ex eo humorem gratiæ hauriunt, & inde fructificãt: Facta est vinea & fructificauit in palmites. *Ezec. 17. a* In Psalmo: Extendit palmites suos vsq; ad mare. *Psal. 79. c* Absciderunt palmitem cum vua sua. *Num. 13. e* Quod potest exponi, vel de Christo homine, vel de quolibet membro eius. Istorum palmitum agricola est Deus pater. Vt enim ait

B

Aug. *August. de verb. Dom. ser 59. circa princ. to. 10.* Nos colimus Deum adorando, ipse colit nos, sicut agricola agrum, scil. nociua extirpando de rore cœli, id est, de gratia rigando. Palmites spirituales mundando & purgando vt dicitur hic, superflua putando, & abscindẽdo: Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium. *Ose 14. b* Et sequitur: Germinabit quasi vinea: *Ibidem c* Dei agricultura estis. *1. Cor. 3. c* Et sequitur: Neque qui plantat, neq; qui rigat est aliquid, sed qui incrementũ dat Deus. Iste ergo agricola palmitum est arte colendi peritus, est potestate influendi, & viuificandi palmites virtuosus, est ad colendum voluntarius & sedulus. In figura dixit ad cultorẽ vineæ: *Luc. 13. a* Ecce tres anni sunt. Et sequitur: *Ibidem.* Dimitte hoc anno, vsque dum fodiam & mittam stercora, &c. Super quod Aug. *August. de verb. Dom. ser 31 ante med. to. 10.* Fossa, locus humilitatis: cophinus stercoris, lacrymæ pœnitentium. Fodi parietem: *Ezec 8 b* Rigabo meum hortum, &c. *Eccl. 24. e*

C

Non ergo mirum si prædicta vitis germinet bonum vinum in palmitibus suis: Ligans ad vineã pullum suum, & ad vitem asinam suam, lauabit in vino stolam suam, &c. *Gen. 49. a* Et est figura de Christo, qui ligauit credentes sibi & Ecclesiæ.

Collatio Sexagesimaoctaua.

HOc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. In his verbis tria insinuantur, quorum primum est præcepti dilectionis Deo appropriationis singularitas, ibi: *Hoc est præceptum meum.* Secundum est rei præceptæ rectitudo, siue æquitas, ibi: *Vt diligatis inuicem.* Tertium est, modi adimplendi præceptum perfectibilitas, ibi: *Sicut dilexi vos.* Ait ergo: *Hoc est præceptum meum.* Vnde Greg. *Gregor. in Euang. hom. 27. in princ.* Quid est quod de dilectione, quasi de singulari mãdato Dominus dicit:

D

Hoc est præceptum meum, &c. Nisi quia omne præceptum de sola dilectione est? Item hoc præceptũ est continentia omnis præcepti perfectum. Vnde Greg. *Ibidem.* Omne præceptum vnum præceptum sunt. Et ponit exemplum de radice arboris, & de ramis: Plenitudo enim legis est dilectio. *Rom. 13. c* Item hoc præceptum est dignitate magnum, ait legis doctor: Quod est mandatum maximũ & primum? *Matt 22. a* Cui respondit Iesus: *Ibidem.* Diliges Dominũ Deum tuum. Hoc est maximũ & primum præceptum. Secundũ vero simile huic: Diliges proximum. Et secundum hoc, illud esse magnum: Qui enim diligit proximum legem impleuit. *Rom. 13. b* Item hoc præceptum est efficacia virtuosum. Supra: Mandatum nouum do vobis. *Ioan. 13. e* Ibi August. Ideò manda-

E

tum nouum, quia exuto vetere homine, induit nos nouum hominem: vel nouat quippe audiẽtem, vel potius obedientem. Meritò ergo adimplendum est istud præceptum. Vnde Aug. hic: *Aug. tract. 83. in Ioan. circa princ. tom. 9.* Ibi dictum est nouum mandatum, ne in vetustate nostra perseueremus: hic dictum est: *Meum præceptum*, ne contemnendum putaremus. Et subditur secundum: *Vt diligatis inuicem*, non odiatis detestando, non contemnatis negligendo, nec timeatis solum formidando, sed diligatis bonum optando, & volendo inuicem. Diligatis, inquam, ordinabiliter, diligendo in homine quod est diligendum, scilicet, vnde est ad imaginem Dei, non propter voluptatem, quam ex eo capit, sicut homo diligit auem gar-

A

rulam: nec propter commoditatem, sicut homo diligit iumentum: nec propter carnalem cognationem solum, nec propter corporis pulchritudinem, sed vnde est homo ad Dei imaginem, sic enim debet homo diligere semetipsum, prout ait Augustinus: Diliges proximũ tuũ sicut teipsum. *Mat. 22. b* Item vt diligatis inuicem salubriter & beneficienter omne malum à proximo amouendo, & omne bonum proprius se conferendo. Vt enim ait August. Ad dilectionem proximi pertinet innocentia, qua nulli nocemus, & beneuolentia qua prosumus, quibus possumus. Et ideo signanter ait supra: Præceptum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. *Ioan. 13. e* Ibi Ang. *Aug tract. 65 in Ioan. post medium tom. 9.* Medicus enim rectè dicitur ægrotos diligere, quia non diligit in eis, nisi salutem quam cupit reuocare, & odit morbum, quem vult expellere. Sic nos debemus inuicem diligere, salutem mutuam diligendo, & malũ odiẽ-

B

do, &c. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Item vt diligatis inuicem veraciter non dolose, vt fallaciter: Non diligamus verbo neq; lingua, sed opere & veritate. *1. Ioan. 3. d* Item vt diligatis ordinabiliter, scil. diligendo Deum in proximo, & crescendo in dilectionẽ Dei ex dilectione proximi. Vt enim ait Hugo: *Hug. de sacram. fid. lib 2 part. 13. c. 6. post medium.* Sic est de dilectione Dei & proximi, sicut de dilectione mellis & faui: quia non diligit homo in fauo nisi mel, sic non debet homo diligere in homine nisi Deum. Mel enim diligitur propter se, fauus propter mel. Et ibi bene de hoc: Si diligamus inuicem Deus in nobis manet. *1. Ioan 4. c* *Sic Deus dilexit nos*, scil. rectè siue rationabiliter ac beneficienter, veraciter & ordinabiliter: In dilectione & indulgentia sua redemit nos, &c. *Isa. 63. a* In charitate perpetua dilexi te: *Ier. 31. b* Ipse prior dilexit nos, & misit filium suum. *1. Ioan. 4. c* Supra: Sicut *Ioan 3. c*

C

dilexit me pater, ita & dilexi vos. Infra eodem: Maiorem charitatem nemo habet. Et: Christus dilexit nos, *Eph 5. a* & tradidit semetipsum pro nobis. Præcepti ergo summa auctoritas, rei præceptæ iusta æquitas: modi adimplendi præceptum perfectibilitas, ad imitationem dignatiuæ dilectionis, qua filius Dei dilexit nos.

Collatio Sexagesimanona.

VOs amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Quoniam vt ait sapiens, honor est in honorante, scil. vanus, felicitas est in felicitato. Hoc est dictum in potestate, hominis honorantia est honorare quemlibet pro voluntate, sed felicitas redditur meritò. Et quia amicitia Dei est magna felicitas, ideo præsupponit meritum in amico. *Amicitia Dei magna felicitas.* Et hæc duo in his verbis insinuantur, quorum primum est meriti virtuosi perfectibilitas, ibi:

D

Si feceritis quæ præcipio. Secundum est gloriosa bonitas, ibi: *Amici mei eritis.* Ait ergo: *Si feceritis quæ præcipio vobis*, sc. in præmisso præcepto & dilectione, in quo præcepto sunt omnia præcepta, vt ait Greg. Præcepta, inquit, Dominica multa sunt per diuersitatem operis, & vnum in radice dilectionis. *Gregor. in Euang. hom 27. in princ.* Et ibi bene & multum de hoc. Vnde August. *Aug. tract. 7. in epist. Ioan post med. tom. 9.* Breue præceptum tibi præcipitur: Dilige, & quod vis fac. Siue taceas, dilectione taceas, siue clames, dilectione clames: siue emendes, dilectione emendes: siue parcas, dilectione parcas. Et sic de aliis, quæ ibi enumerat. Radix sit intus dilectionis: nõ potest de ista radice exire nisi bonum semen. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Verè ergo adimplens hoc præceptum de dilectione, legem impleuit. Et ibidem: Plenitudo legis *Rom. 13. b*

E

est dilectio. Qualiter autem faciendum est hoc præceptum, dictum est in priori collatione: & sic adimplens præceptum erit amicus Dei: Annuntiat de eo amico suo. *Iob 36. d* Ibi Greg. exponens istud ait: *Greg. Mor. lib. 27. c. 8. in princ.* quod amicus veritatis est rectæ amator actionis: sed non est recta comparatio, nisi exiens de radice charitatis, & informata charitate. & ipsa eodem finaliter ordinata: Si charitatẽ non habuero nihil sum. *1 Cor. 13. a* Et huius adimpletionis mandatorũ est fructus assequi amicitiam Dei. *Gregor. in Euang hom. ante med.* Vnde ait: *Vos amici mei, &c. Si feceritis.* Vt enim ait Gregorius: Quanta est dignitas hominum esse amicos Dei? Serui digni nõ sumus, & amici vocamur. *Cic de amicit post med.* Vt enim ait Tullius: Maximum est in amicitia, parem esse inferiori: multò ma- *Ibid. ante medium.*

gis summum est Deum condescendere, vt sit amicus hominis:amicitia enim est rerum humanarum,& diuinarum cum beneuolentia, & charitate consensio, ait ibidem.Et August. idem. Deus enim amicitiæ æquiparat se amico,ait Bernardus.Fiunt autem homines amici Dei,& efficiunt immaculabili sanctimonia:Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum,habebit amicum Regem.Item efficiuntur amici Dei inenarrabili sapientia : Amicos Dei, & Prophetas constituit, scil.sapientia.Item efficiuntur amici Dei præceptorum perfecta obseruantia:provt dicitur hic,& est expositũ. Item efficiuntur amici Dei tribulationum longanimi sufferẽtia de Abraham:Quod per multas tribulationes probatus Dei amicus effectus est.Et idem.Et hęc amicitia est honorificatiua, & exaltatiua eminenter & perenniter:In amicitia tua decorati sunt:Amice, ascende superius.Item est delectatiua, & cõsolatiua:In amicitia illius delectatio bona. Item hæc amicitia est in futuro beatificatiua,quia visionis Dei,& omniũ bonorũ impetratiua. Vnde ait hic:*Vos dixi amicos,quia omnia nota feci vobis*.id est,in futuro faciã,provt exponit Aug.Tunc enim videbimus eum sicuti est. Magnus ergo fructus huius amicitię,& modicus labor ad eam impetrandam: Amicus fidelis,medicamentũ vitæ. qualis est Christus.

Pro. 22.a — Sap. 8.c — Iud 8.c — Iac. 2.a — Eccl. 48 d — Luc. 14.b — Sap. 8.a — 1. Ioan. 3.a — Eccl. 6.a

A — B

Collatio Septuagesima.

Q*Via de mundo non estis , sed ego elegi vos de mundo, propter hoc odit vos mundus*. In his verbis tria figurantur,siue insinnantur.Quorum primũ est,discipulorum Christi ingenua nobilitas,ibi:*Non estis de mundo*. Secundo. eorundem Deo gratia acceptibilitas,ibi : *Sed ego elegi vos*.Tertio,mundanorũ in detestando discipulos Christi peruersitas ibi : *Propterea odit vos mundus*. Ait ergo:*Non estis de mundo*. Nec secundum spiritualẽ originem,quia discipuli Christi,& membra eius descẽderunt de cælo.Supra:Nemo ascendit in cęlũ, nisi qui de cælo descendit filius hominis , qui est in cælo. Christus cum membris suis secundum August. ibi: Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem de cælo descendẽtem,&c.id est,Ecclesiam. Primus homo de terra terrenus.Secundus de cælo cælestis. Item discipuli Christi, siue electi non sunt de mundo , secundum mansiuã dilectionem.Vt enim ait Aug. Amando habitamus : qui diligunt mundũ,corde habitant in mundo:qui non carne in mundo,corde versantur in cælo:Vbi est thesaurus tuus,ibi & cor tuum : In arduis ponet nidum. Ibi Greg. satis de hoc,qualiter est habitatio sanctorũ sursum.In arduis,inquit,ponit nidum, quia in superius figit consilium.Et de hoc Seneca bene , loquens de animo sacro:Maiore, inquit, sui parte est,vnde descendit. Et ponit exemplũ : Quemadmodum radij solis contingunt quidem terram,sed ibi sunt,vnde mittuntur : sic animus magnus,& sacer hic dimissus conuersatur quidem nobiscum,sed hæret origini suæ,illic pendet , illic spectat,illic nititur Hæc ille. Consimiliter ait Bernard. quod anima est verius vbi amat,quam vbi animat. Itẽ electi Dei non sunt de mundo per similem conuersationem ipsis mũdanis:Nostra conuersatio est in cælis. Et:Dii similes hominibus descenderunt ad nos. Vnde in persona mundi:Dissimilis est nobis vita eius.Et ideo non erunt cum mundo,secundum retributionem:Dum iudicamur à Domino corripimur , ne cum hoc mundo damnemur.Electis enim dicetur:Venite benedicti patris mei.Reprobis:Ite in ignem æternũ. Sed hoc non debent sibi attribuere,sed Deo.Ideò sequitur : *Ego vos elegi*,non meritis vestris , quorũ nulla bona præcesserunt,sed gratia nõ ex operibus, ait hic Aug.Ipse enim elegit prædestinationis electione:Elegit nos ante mũdi constitutionem:Antequam aliquid boni egissent,aut mali,vt secundũ electionem propositum Dei maneret, &c.Item elegit tẽporali iustificatione:Quia quos prędestinauit,hos & vocauit:Elegi te,non abieci te. Item ipse eligit assumptione ad officij dignitatẽ, supra:Duodecim vos elegi.Item elegit finali glorificatione,vt ait

Ioan. 3.d — Apoc 21.a — 1. Cor. 15.e — Aug. tract. 2. in Ioan. post medium tom. 9. — Matt. 6.c — Iob 39 d — Greg. Moral. lib. 31. c. 19. ante med. — Sen. ep. 41. circa med. — Phil. 3.d — Act 14.c — Sap 2 c — 1. Cor. 11.d — Mat. 25 d — Aug ho. 27. — Ephes 1.a — Rom 9.a — Rom. 8. f — Isa 40.c — Ioan 6.d

C — D — E

Propheta in Psalmo:Beatus quem elegisti,& assumpsisti:Ecce puer meus electus quẽ elegi:Et in electis meis mitte radices.Et licet discipuli Dei sint tales , & grati Deo,tamen mundus eos odit ob suam malignitatem, & peruersitatem,& ob discipulorum Christi perfectibilitatem,vt dictum est in expositione literæ Et tales prius sibi nocent,quam illis,quos oderunt Vnde Greg. hic.Si odio habere cœperimus inimicũ,intus est quod perdimus.Et Aug.Odium tenere aduersus fratrem,est fontem charitatis obdurare. Et idem:Odiens hominem plus vastat se in imitando , quam alium persequendo. Sed quia ipsi sunt mali , scil. amatores mundi , oderunt Dei electos arguẽtes vitia eorum. Vnde Hieronymus. Veritas amara est,& qui eam prædicãt, replentur amaritudine.Supra:Qui male agit,odit lucem.Ibi de hoc.

Psal. 64.a — Matt. 12.a — Eccl. 24.a — Gregor. in Euang hom. 27. ante med. — Hiero. ad uers. Ioui lib. 1. uers. fin. tom 2. — Ioan 3. b

CAPVT XVI.

Collatio Septuagesimaprima.

C*Vm venerit ille*,scil. spiritus:*arguet mundum de peccato.&c*. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum,est doni Dei euidens pretiositas, siue bonitas ibi:*Ille*,scil. spiritus. Secundum est donationis eiusdem mera gratuitas , ibi : *Venerit*. Tertium est ipsius constans virtuositas,ibi:*Arguet mundum*.Ait ergo.*Ille*, scil. spiritus dandus,& mittendus à filio Dei, quod est vnũ eminentia & pretiositate in hac vita summum:O quã bonus,& suauis est spiritus tuus in nobis Domine!Bonus , inquam, auferens malum culpæ:suauis , scilicet consolans contra malum pœnæ:Bonus, quia fecit hominem bonum etiam de malo · suauis. quia facit hominem consolatum inter malos, & mala Vnde & dicitur Paraclitus, id est,aduocatus vel consolator, secũdum August. Spiritum bonum dabit petentibus se : Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est.Est enim Spiritus datum bonum , iustificando incipientes , & est melius amplius operando in proficientibus, & est optimum sublimando in Deum, & in ipsis perfectis,siue perducendo ad gloriam,provt ait Propheta:Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam.Et iste spiritus talis venit, scilicet gratis à Deo missus,gratanter,siue ea gratia, non ex operibus debitus, non pretio emptus,nec studio acquisitus, sed pure à Deo datus & missus. Supra:Spiritus vbi vult spirat,& vocẽ eius audis,sed nescis vnde veniat , aut quo vadat:Si venerit ad me non videbo eum : A quatuor ventis venit spiritus,&c.Sic veniens arguit mundum, dans scilicet virtutem , & constantiam per ipsum ad mundum arguendum. Vnde August. hic:Per Spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus discipulorum,quæ foras mittit timorem:quo possent impediri , ne auderent mundum arguere. Hoc ille regulariter. Vt ait Augustinus , quod ipsi erant facturi in Spiritu sancto . hoc eundem Spiritum dicit esse facturum. Spiritus ergo virtuosus , qui sic roborat ad arguendum : & sic arguentes sunt laudandi : Qui arguunt laudabuntur. Et hoc instè , quia spiritus iuste arguit de tribus,quæ hic specificantur, scilicet de peccato,quod mundus commisit non credendo in Christum : & ideò merito arguendus , & ob contemptum summæ potestatis, ob iniuriã læsæ maiestatis,ob transgressionem diuinæ legis, ob abusionẽ creatæ vniuersitatis.Hæc enim sunt in peccato, vt patet considerãti: Quid nequius est,quã quod cogitauit caro,& sanguis? Et hoc arguetur.Itẽ arguet de iustitia,quã mundus noluit apprehendere,nec imitari:Non secundũ auditũ aurium arguet,sed iudicabit in iustitia pauperes , & arguet in æquitate,&c.Itẽ arguet de iudicio,quod mundus nõ timuit,nec timuit eum qui principẽ mundi peccantem damnauit:Iudicabit gẽtes,& arguet multos. Et in Psalmo:Arguam & statuam contra faciem tuam. Et alibi: Domine ne in furore tuo arguas me.Et de his Augusti-

Sap. 15.a — Aug. tract. 74 in Ioan. post medium tom 9. — Luc. 11.d — Iac. 1.b — Psal. 142.c — Ioan. 3.a — Iob 9 a — Ezech 37.b — Aug tract. 95. in Ioan. ante med. tom 9. — Ibid. tract. 110. in Ioan. ante med. — Pro. 24. c — Eccl. 17.a — Isa. 11.b — Iere 10.c — Psal 49. d — Psal 6 a — Aug. tract. 95. in Ioan. propè fin. tom 9.

nus: Credant homines, ne arguantur de peccato: transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia, [A] quam nolunt imitari, timent iudicium, ne cum principe mundi damnentur. Hæc ille. A peccato retrahat pudor ob suam ignominiam, ad iustitiam alliciat amor ob suam decentiam, ad cauendum iudicium inducat timor ob seueram suam sententiam. Et in arguendo proponit Dominus contra peccatores peccatorum commissiones: pro minore, assumit pœnitentiæ, & iustitiæ negligentias: in conclusione, iudicando, infliget damnationes: Tunc enim vanitatis arguuntur præterita. [Eccl. 12.d]

Collatio Septuagesimasecunda.

C*Vm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Cum ad sufficientiam doctrinæ tria requirantur, scil. docentis inenarrabilis sapientia, & in [B] docendo efficacia, & reique docetur æquitas, siue iustitia: in his verbis secundum hoc tria insinuantur. Quorum primum est docentis inerrata veritas, ibi: *Spiritus veritatis*. Secundum est in docendo virtuosa potestas, ibi: *Docebit*. Tertium est rei, quæ docetur æquitas, & vtilitas ibi: *Omnem veritatem*. Ait ergò: *Spiritus veritatis*, scil. originaliter, quia missus à veritate filio Dei, qui est veritas: supra: Ego sum veritas. [Ioan. 14.b] Item spiritus veritatis essentialiter, quia id quod est spiritus, veritas est, siue verum est absque simulatione, & fictione: Spiritus disciplinæ effugiet fictũ. [Sap. 1.b] Veritas enim est id quod est, ait Isaac de definitionibus: siue veritas est, quæ ostendit id quod est, ait August. [August. de vera relig. c. 36 to. 1.] Item est Spiritus veritatis effe- [C] ctualiter, quia docet veritatem, prout dicitur hic: Ioh. c. cognoscimus spiritũ veritatis, & spiritum erroris. [1. Ioan. 4.b] Supra: Dabit vobis spiritum veritatis. [Ioan. 14.b] Et iste Spiritus veritatis docet veram eius scientiam infundendo: doctrinatio enim est actio scientis in alio, ait Sapiens. Sed filius Dei suo spiritu infundit scientiam suam: prout ait Hugo. Ille intelligentiam in corde ponit, qui intus illuminat, non qui foris sonat: Tu foris loqueris, sed intus non vugis: alij magistri adhibent ministerium, vnus vnus est qui præbet sensum. Hæc ille: Omnium artifex docuit me sapientiam. [Sap. 7.c] [A] Docet, inquam, luculenter, siue perspicaciter: Inspiratio Dei dat intelligentiam: [Iob 32.b] In ipsa est spiritus intelligentiæ. [Sap. 7.d] Item docet multiformiter, quia multiformem sapientiam: Multiformis sapientiæ Dei. [Eph. 3.c] Item: Vnctio docet de omnibus. [1. Ioan. 2.e] Item docet salubriter, vel vtiliter: Ego Dominus docens te vtilia. [Isa. 48.d] Item docet efficaciter, siue potenter. Solum terigille docuisse [D] est, ait Gregor. [Gregor. in Euang. hom. 30. post med.] In Psalmo: Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. [Psal. 93.b] Saluifica ergo doctrina spiritus, & artificiosa à parte modi docendi. Sed quid doceo sequitur: *Omnem veritatem*. Est enim veritas vitæ: Quo modo ambulauerim coram te in veritate: [Isa. 38.a] Et est veritas doctrinæ. Viam Dei in veritate doces. [Mat. 22.b] Item est veritas iustitiæ: Accipere personam non est bonum, vt declines à veritate iudicij. [Prou. 18.a] Et has omnes veritates docet Spiritus: quia nõ est doctor veri, nisi solus Deus, ait Augustinus, supra: Docebit vos omnia. [Ioan. 14.d] Vel aliter secũdum Anselmum: Quadruplex est veritas, scilicet enuntiationis, cogitationis, voluntatis, & actionis. [Ansel. lib. de verit.] [Veritas quadruplex.] Et has omnes docet Spiritus: docet enim veritatem enuntiationis: Non estis, qui loquimini, sed Spiritus, &c. [Mat. 10.b] Item docet veritatem rectæ cogitationis, [E] vt: Non sumus sufficientes quid cogitare ex nobis, &c. [2. Cor. 3.b] Item docet voluntatis veritatem, quæ tunc est vera, quando est recta, & conformis diuinæ voluntati: propter quod orat Propheta: Doce me facere voluntatem tuam. [Psal. 142.c] Item docet veritatem actionis, quæ tunc dicitur esse vera, quando est virtuosa: Sobrietatem, & sapientiam docet, &c. [Sap. 8.b] Sed quos & quales docet spiritus, sciendum quod docet rationales, & carnalitatum domitores: Docet enim hominem scientiam: [Psal. 93.b] Quem docebit? Et sequitur: Ablactatum à lacte, &c. [Isa. 28.b] Et ideo signanter ait hic: *Docebit vos*.

Collatio Septuagesimatertia.

M*Vndus verò gaudebit, vos verò contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* In his verbis tria figurantur. Quorum primum est, mundanorũ peruersa detestabilitas, ibi: *Mundus*. Secundũ est illecebrosa, & libidinosa voluptas, ibi: *Gaudebit*. Tertium est, discipulorum Christi, siue electorum pœnitentiæ delolatiua anxietas, ibi: *Tristitia vestra*. Quartum est, eorum futura iubilatiua bonitas, ibi: *Tristitia vestra vertetur in gaudium*. Ait ergo: *Mundus gaudebit*, id est, amatores mũdi secundũ Aug. hic, qui mundus est diabolo subiectus. [Aug. tract. 77 in Ioan. prope finem & tract. 101. ante med.] Supra: Princeps mũdi. Et est priuatione veræ cognitionis excæcatus. Supra: Mundus eum non cognouit. Et est Deo & electis inimicus, supra proximo: Odit vos mundus. [Ioan. 12.e] [Ioan. 1.b] Et infra eodem: *In mundo pressuram habebitis*. [Ioan. 15.c] Item & est finaliter damnandus. Ne cum mundo dam- [B] nemur. [1. Cor. 11.g] Nec mirum, quia totus in maligno positus est. [1. Ioan. 5.d] Hic, inquam, mundus gaudebit gaudio libidinoso, & periculoso, & hoc ratione fatuantis suæ stultitiæ: Cor enim stultorũ, vbi lætitia. [Eccl. 7.a] Tales enim gaudentes sunt, sicut phrenetici, qui plangunt, & ridẽt, quia sensum rationis non habẽt, ait Greg. [Ecclesi. 2.a] [Iob 30.b] Et quasi idem: Risum reputaui errorẽ, & gaudio dixi: Quid frustra deciperis? [Greg. Mor. lib. 20. c. 16. circa princ.] Item sic gaudet mũdus ratione inexperientiæ spiritualis gaudij: Esse sub sentibus delicias computabant. Ibi Greg. Si studiose cognoscere quærerent, quam flenda essent gaudia, quæ appetunt, viderent. Et ibi bene de hoc. Et Sap. Quam parui ingustabiles sinceræ delectationis, ad [C] corporales delectationes refugiunt. Et ponit exemplũ de pueris, quibus sunt pretiosa, & delectabilia, & quæ non sunt simpliciter talia: Voluptates existimant Dei delicias. [2. Pet. 2.d] [Thren. 4.a] Et ideo cõparantur absynthio, prout ait Greg. [Greg. Mor. lib. 20. c. 16. ante med.] Item sic gaudet mundus ratione effrenatæ concupiscentiæ, & diffidentiæ de futuro gaudio: Exiguum est tempus vitæ nostræ: vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra. [Sap. 2.d] Et istud gaudium est breuitate punctale & cito defectiuum, & tristitiæ deductiuum: Gaudium hypocritæ adinstar puncti. [Iob 20.a] Ibi Greg. [Greg. Mor. lib. 15. c. 12.] [A] de hoc: Gaudent ad sonitum organi. [Iob 21.b] Et sequitur: In puncto ad inferna descendunt: [Ibidem.] Extrema gaudij luctus occupat: [Prou. 14.b] Defecit gaudium cordis nostri: [Thren. 4.a] Risus vester in luctum vertetur, & gaudium in mœrorem. [Iac. 4.c] Sed discipuli contristabantur, & adhuc electi Dei in hac vita: Cor sapientum vbi tristitia. [Eccl. 7.a] Et hoc vel ex consideratione propriorum peccatorũ, & memoratione: Anima [D] quæ tristis est super mali magnitudine. [Abac. 2.a] Item tristantur electi Dei pœnitentiali lamentatione, pro peccatis seipsos affligendo. Quæ secundum Deum tristitia, pœnitentiam operatur. [2. Cor. 7.f] Item tristantur præ compassione, ex abdicatione omnis mundani gaudij, prout dictum est in literæ expositione. Secundum Aug. enim pia est tristitia, & si potest dici beata miseria alienis vitiis tribulari non implicari, &c. [Aug. epist. 145. ad Sebast. ante med. to. 2.] De qua tristitia exponit Greg. illud: Cor sapientum vbi tristitia. [Greg. Mor. lib. 18. c. 24.] Item tristantur electi in hac vita ad aliorũ correctionem, & refrenationem. Per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. [Eccl. 7.a] [Eccl. 7.a] Et: Ventus Aquilo dissipat pluuiam, & facies tristis linguam detrahentem: [Pro. 25.a] Erudiens eos instruit disciplina. [Iob 33.b] Ibi Greg. de quatuor plagis, siue lamentis compunctionũ, quibus animus iusti afficitur, quæ sunt considerationes [Greg. Mor. lib. 23. c. 13.] [E] malorum commissorum in præterito diuinorum iudiciorum in futuro, vel malorum mundi in præsenti, & dilationis bonorum gloriæ, vt ibi exemplificat bene: Plagæ enim in secretioribus ventris: [Prou. 20.d] Beati qui lugent. [Mat. 5.a] Et horum tristitia vertetur in gaudium. Et ita tristitia talium breuis: Modicum nunc si oporteat cõtristari. [1. Pet. 1.a] Itẽ est facilis siue leuis ad sustinendum, quia est propter æternum gaudium: Quasi tristes, & ecce gaudentes. [2. Cor. 6.c] Et propter constantiam sustinentis virtuosi: Non contristabit iustum quidquid acciderit. [Prou. 12.c] Et merito ex cõsideratione gaudij quod erit magnitudine plenum, prout subiungitur hic: *vt gaudium vestrum sit plenum*, sc. spirituale: cui nihil addendum, ait August. Item erit gau-

Phil. 3.a

dium eradicate verum, quia in Deo,& de Deo, & ad Deum:Gaudete in Domino,iterum dico gaudete.Gaudium enim est diffusio animi,vt ait Cōmentator. Et ita non est verum,nisi ex Deo,quod est maius anima.Ideo

Abac. vlt. c

Ego autem in Domino gaudebo. Item erat gaudium multitudine numerosum:Intra in gaudiumDomini tui. Item erit gaudium indefectibilitate æternum: Gaudiū & lætitiam obtinebunt:Adducam super vos omne gaudium. Quamvis ergo electi Dei habeant tristitiam in tempore, sunt tamen habituri gaudium in æternitate.

Mat. 25.d
Isa. 35.b
Iere. 32.a

Collatio Septuagesimaquarta.

CONfidite quia vici mūdum. Quoniam magnifici Imperatoris,siue Regis est, milites suos imminentibus bellis confortare,& animare,& victoriam promittere ideo Saluator,princeps regum terræ post prænuntiationem suæ passionis,& persecutionum imminentiū discipulis,confortat eos suadens eis confidentiam, & recitans suam victoriam,& illam eis promittens.Secūdum hoc verò duo hic insinuantur. Quorum primum est ad constantiā & fiduciā eorum exhortatio, ibi.*Confidite*.Secundum est,suæ triumphalis victoriæ recitatio ibi:*Ego vici mundum*.Ait ergo:*Confidite*, non in vobis ipsis,nec in humana virtute:Maledictus vir qui cōfidit in homine Bernard.Is est fidelis,qui nec sibi credit,nec in se sperat.Item non est confidendū in humana potestate:Quæ est ista fiducia,qua confidis?Et sequitur:Cōfide super baculum arundineum,&c. Item non est cōfidendum in humanæ sapientiæ sagacitate:Confidis te esse ducem cæcorum,&c.Talis enim cōfidit in sua stultitia:Expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quā stulto confidenti sibi in stultitia sua. Itē non est confidendum in diuitiarū multitudine. Item Psal.Qui confidunt in virtute sua,& in multitudine diuitiarum gloriantur. Omnium enim talium est vacua fiducia. Et de quolibet talium potest verificari illud: Sicut tela araneæ fiducia eius.Ideò:Non in carne fiduciam habētes, sed in Domino est confidēdum,ratione inuincibilis suę potestatis, prout ait Propheta:Habe fiduciā in Domino.Ideo in Psal.In te confidit anima mea. Item in ipso est confidendum ratione infallibilis veritatis ac fidelitatis,prout ait Propheta:In te cōfido, non erubescam, Non est confusio confidentibus in te.Et sic confidens est inuincibilis.& ad persecutiones faciendas aptus:Iustus quasi leo confidens.Et in Psal.Qui confidit in Domino sicut mons Sion:Confide in Domino, & mane in loco tuo.Et sic confidentes vincunt in Christo,quoniam ipse vicit mundum,principem eius eiiciendo foras,supra.Et vere vicit:victoria enim est subiectio repugnantium,ait Aug. Vnde ipse vicit triumphaliter, mundi principem eiiciendo foras:ipsum relegando, & captiuos liberando:propriè enim fuit fortis, qui intrauit domum fortis,& eripuit vasa: Apprehendit draconem:Clāgor victoriæ Regis in illo. Item ipse vicit ordinabiliter, siue æquiter non potentia solum, sed iustitia,secundum Aug. Agnus vicit illos,scil.in sua passione.Item ipse vicit æternaliter,siue perenniter:Ecce vicit leo de tribu Iuda. Item ipse vicit multipliciter tam per se,quam per suos electos: quibus dedit virtutem vincendi:Dedit nobis victoriam per Iesum Christum: omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et propter hoc ait hic:*Vici mundum*, vt ipsi confiderent se victuros in ipso,vt patet ex Glossis.

Apoc. 1.c
Iere. 17.a
Bern. serm. 5. in vig. Nat. Dom. post medium.
Isa. 36.d
Ibidem.
Rom. 2.a
Prou. 17.e
Psal. 48.a
Iob 8.c
Phil. 3.a
Prou. 3.a
Psal. 56.a
Psal. 24.a
Dan. 4.e
Prou. 28.d
Psal. 124.a
Eccl. 11.c
Ioan. 14.d
August. de Ciuit. Dei lib. 19. c. 12. circa princ. tom. 5.
Mat. 12.e
Apoc. 20.a
Num. 25.e
Aug. de Trin. lib. 13. c. 13. tom. 3.
Apoc. 17.d
Apoc. 5.a
1. Cor. 15.f
1. Ioan. 5.a

B *C* *D* *E*

CAPVT XVII.

Collatio Septuagesimaquinta.

HÆc est vita æterna,vt cognoscant te,& quem misisti Iesum Christum. In his verbis exprimuntur, siue insinuantur quatuor. Quorum primum est,gloriæ veritas,siue sublimitas,ibi: *Hæc est vita*.Secundum est, inalterabilis æternitas,ibi:*Æterna*. Tertium est, indefectibilis deliciositas,siue defectibilitas, ibi:*Vt cognoscant te solum Deum*.Quartum est,huius deliciositatis extensibilitas,siue numerositas,ibi:*Et quem misisti Iesum Christum*. Ait ergo:*Hæc est vita*. Et in hoc exclusio omnis differentię mortis,quia vita præsens non est vita pura, sed mixta morti,siue respersa morte,vel corruptibilitate:etenim mors viuentiū,siue vita morientium, vt ait Aug.Et ibidem.Beatam vitā quæritis in regione mortis?non est illic Quomodo enim beata vita,vbi nec vita est?Et idem Aug.quod hæc vita non est, nisi cursus ad mortem.Sed in regno gloriæ est vita:vt enim dicitur in libro de motu cordis, & in commento libri de causis:Vita est processio procedens ab ente quieto, & sempiterno,& primus motus Et quia ipsa gloria procedit ab ipso Deo,& ipsa implentur animæ beatæ:Declinabo super eam quasi firmamentum pacis, & quasi torrentem mundantem gloriam. Et in Psal. Torrente voluptatis tuæ potabis eos.Et ideo illorum est vita,& ipsi sunt vere viui:Placebo Domino in regione viuorū. Vita vestra abscondita est cum Christo. Et sequitur: Cum Christus apparuerit vita vestra.Super quodAug. Hæc est vera vita & ibi est verum solatium,quæ nunc est appetenda,& tum erit apprehensa.vbi implebitur: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Et alibi:Vitam petij à te.Et hæc vita est æterna Vt enim ait Boet Æternitas est interminabilis vitæ possessio, tota simul & perfecta.Vnde nisi vita esset æterna, non esset beata, ait Aug. Ideo præmium plenum est vita æterna. In Ps. Hæreditas eorum in æternum erit:Ibit homo in domū æternitatis suæ:Quæ elucidant me,vitam æternam habebunt:Quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et hæc vita æterna est videre Deum.Beata enim vita est gaudium de veritate,ait Aug. Et ideo deliciosissima delectabilitas ratione charitatis, & delectabilitatis ipsius Dei visibilis ratione immediatæ,& plenæ visionis, ratione puritatis, & virtutis beatæ animæ videntis,ratione immutationis ipsius videntis à visibili: Videbit faciē eius in iubilo.Ibi Greg. bene de his.Tunc,inquit, resplendente raptim coruscatione incircumscripti luminis illustratur, scil. anima beata, quo vtcumq; conspecto in gaudio cuiusdam securitatis absorbetur Hæc ille.Et ibi multum de hoc: Inde contemplatur escam. Ibi Gregor. Sola namque eius visio erit nostræ mentis refectio.Et ibi de hoc:Tunc videbis & afflues.Et: Anima eius videbit, & saturabitur. Et hæc visio implicat fruitionem summę bonitatis. Ibi vocabimus,& videbimus,& amabimus,& laudabimus,&c. Et non solū erit hæc beata visio ad beatificationem animæ ex visione diuinitatis,sed erit visio humanitatis glorificata Iesu Christi.Propter quod ait hic:*Et quē misisti Iesum Christum*. Vt visio diuinitatis sit ad beatitudinem animæ contemplantis facie ad faciem.Ista speculatio, siue visio humanitatis Christi ad beatificationem sensus exterioris,vt sic ingrediens & egrediens pascua inueniat prout dicitur apud Aug. In ipsum enim desiderāt Angeli prospicere.Lucernæ enim eius,id est, ciuitatis supernę agnus erit Multū ergo desideranda futura gloria, quæ est vera entitate, secura æternitate, deliciosa delectabilitate.multa numerositate.Et multa hic sustinēda sunt,vt de ista vita,quæ est mora vt tactū est,transferamur ad illā vitam:propter quod dicitur: Non sunt condignæ passiones huius tēporis ad futuram gloriam.

Aug. confess. lib. 4. cap. 9. to. 1.
Ibid. c. 12.
Isa. vlt. d
Psal. 35.b
Psal. 114.c
Coloss. 3.b
Ibidem.
Aug. epist. 121. ad Probam ca. 2. post med. to. 2.
Psal. 16.d
Psal. 26.b
Boet. de con sol. Philos. lib. 5 pros. 6. ante med.
Aug de Ciuit. Dei. lib. 10. cap. 3. post medium tom. 5.
Psal. 36.d
Eccl. 12.a
Eccl. 24.c
Dan. 12.d
Aug. confess. lib. 10. c. 23. tom. 1.
Iob 33.d
Greg. Mor. lib. 24. c. 5. ante mediū.
Iob 39.d
Gregor. Mor. lib. 31. c. 19. prope fin.
Isa. 60.a
Isa. 55.c
Aug. de Ciuit. Dei lib. 22. c. 30. prope fin. to. 5.
Aug. de spir. & ani. c. 9. apud Aug. tom. 3.
1. Pet. 1.a
Apoc. 21.d
Rom. 8.d

Collatio Septuagesimasexta.

DEdi eis sermonem tuum. & mundus eos odio habuit. Filius Dei æternus ipsa veritas, & ipse solus magister, qui ait supra: Doctrina mea non est mea. Filius Dei æternus ipsa veritas, quam dedit discipulis suis,quibus etiam ostendit mundi malignitatem,in detestando eos propter doctrinæ veritatem. Vnde tria insinuantur hic.Quorum primum est salutificæ doctrinæ sublimitas,ibi:*Sermonem tuum*. Secundum est,collationis eiusdem doctrinæ ipsis discipulis gratuitas, ibi: *Ego dedi eis*.Tertiū est,malitiosa mundi peruersitas.ibi: *Et mundus eos odio habuit*.Ait ergò:*Sermonē tuum*,id est,

Ioan. 7.b

doctrinæ diuinæ veritatem. Infra eodem. *Sermo tuus veritas est.* Vnde non dedit ei sermonem mundanum, vel
humanum, vel philosophicum vanum, sed sermonē diuinum,
1.Cor.2.b uinum, prout ait Paulus in persona Apostolorū: Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiā vero non sæ-
Ibidem. a culi huius, neque principiū, &c. Et ibidem: Neque ser-
mo meus, neq; prædicatio mea in persuasibilibus huma-
næ sapientiæ verbis. Vndè iste sermo est origine subli-
mis, quia diuinus: prout ait hic. Et est ēritate verus, quia
ipse sermo est veritas, vt ait infra. Et est potestate vir
Eccle.8.a tuosus: Sermo enim eius est potestate plenus. Cuius
virtuositas patet multipliciter: est enim efficax ad sanā-
Sap.16.e dum à morbis peccatorū: Neq; herba, neq; malagma sa-
nauit eos, sed omnipotens sermo tuus. Item est efficax
Ioan.15.a ad purificandum à sordibus vitiorū: Supra: Mundi estis
propter sermonem meum. Item efficax ad consolādum
Iob.16.d à tristitiis interioribus cordium: Consolarer vos sermo-
Prou.15.a nibus mei. Et: Lætificabitur sermone bono. Item est ef-
Iob.4.i ficax ad confirmandū: Vacillantes confirmauerunt ser-
mones tui. Vel aliter: Sermo Dei est virtuosus, & efficax
Ioan.8.a ad illuminandum. Supra: Si manseritis in sermone meo,
cognoscetis veritatem. Item est efficax ad inflamman-
Iere.20.a dum: Factus est in corde meo quasi ignis æstuans. Item
Hebr.4.d efficax est ad arguendum, & conuincendum: Viuus est
sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Et su-
Ioan.12.g pra: Sermo quem locutus sum, iudicabit vos. Item est
efficax ad defendendum à supplicio æterno, & introdu-
cēdum in regnum. Supra: Si quis sermonem meum ser-
Ioan.8.g uauerit, mortem non videbit in æternum. Et istum ser-
monem dedit Christus, sicut magister verus discipulis
Ioan.15.a suis. Supra: Omnia quę audiui à patre meo nota feci vo-
Luc.21.d bis: Dabo vobis os, & sapientiam, &c. Quod in aure au-
ditis, prædicate super tecta. Et ibidem: Nō estis qui lo-
quimini, sed spiritus, &c. Iste sermo sic à Deo datus, est
in ore animæ suscipiendus, & dentibus discretionis
Iere.15.f masticandus: Inuenti sunt sermones tui, & comedi illos.
In commestione est comestibilis susceptio, masticatio,
ad intimum transmissio, & eiusdem retentio: sic debet
esse in susceptione diuini sermonis. Item est in ventre
Ioan.8.b memoriæ seruandus, supra: Si manseritis in sermone
Ioan.14.c meo, discipuli mei eritis. Et supra: Si quis diligit me ser-
monem meum seruabit. Item est operibus implendus
faciendo ea, quæ præcipit, & cauendo ea, quæ dissuadet.
Ioan.15.c Supra: Si sermonem meum seruauerint, & vestrum ser-
uabunt. Item est induendus, siue assumendus in con-
uersatione, vt vndique se homo defendat sermone di-
Prou.30.a uino: Omnis sermo Dei ignitus clype' est: Singulos eo-
Mat.15.c sum armauit, non clypei, vel hastæ munitione, sed ser-
monibus optimis, &c. Et quamvis talis sit sermo diui-
nus, tamen mūdus odit discipulos propter talē sermo-
nē, id est, doctrinā Iesu Christi, sicut & Christum odit.
Ioan.7.a Supra: Me odit, sc. mundus, quia testimonium perhibeo,
Prou.9.d quòd mala sunt opera eius. Noli arguere derisorem, ne
Ioan.15.a oderit te. Et de isto odio, supra: Mundus vos odit.

Collatio Septuagesimaseptima.

EGo in eis & tu in me, ut sint cōsummati in vnum. In his
verbis tria insinuantur. Quorum primum est pa-
tris, & filij indiuisibilitas, ibi, *Tu in me.* Secundum, ipsius
filij cum discipulis dignatiua vnitas, ibi: *Ego in eis.* Ter-
tium, per hoc discipulorum, siue membrorū Iesu Chri-
sti indiuisa vnanimitas, ibi: *Vt sint consummati in vnum.*
Ait ergo: *Tu,* scilicet pater. *In me,* quia sumus vnum, su-
Ioan.1.a pra: In principio erat verbum. Et supra: Pater in me
Ioan.10.a manens, facit opera. Et sic loquitur filius de se in quā-
Ioan.1.b tum verbum æternum, & vnigenitum in sinu patris.
Ioan.15.a Et quia verbum factum est caro, supra. Et ita vitis, su-
pra: vt in ipso esset vitis humana natura, ait ibidem Au-
Aug.tract. gust. Ideò ait hic, quod ipse erat in eis, id est, in disci-
80.in Ioan. pulis dupliciter ait August. Et sicut Deus in templo
propè fin. suo: Templū Dei sanctum est, quod estis vos. Et sicut
tom.9. caput idem cum membris: ipse enim factus homo, nos
1.Cor.3.c vero corpus eius, ait August. Deus enim charitas est Et
1 Ioan.4.d qui manet in ea, in Deo manet, & Deus in eo. Supra:

Manete in me, & ego in vobis. Et ibi de hoc. Vnde dis- Ioan.15.a
A cipuli Dei debent prouidere corda sua, quæ sunt tem-
pla Dei, vt sint charitate lata, & sint stabilitate firma;
& sint puritate munda, vt filius inhabitet. Vndè Au- Aug. confes.
gustinus loquens ad Deum ait. Angusta est domus lib.1.cap.5
animæ meæ, dilatetur abs te: ruinosa est, refice eam. ha tom.1.
bet, quæ offendunt oculos tuos, sed tibi clamabo: Ab Psal.18.c
occultis meis munda me: Ego sto ad ostium, & pulso, si Apoc.3.e
quis aperuerit mihi intrabo ad illum. Quando autem
Christus sic est in electis, tunc sunt consummati in vnū
per ipsum filium Dei connectentem, & vnientem. Et
de hoc bene Augustinus. Et post vbi ait: quia caput, & August.de
corpus, vnus est Christus. Ideò ait, vnum sumus in suo Trinit. lib.4.
genere, hoc est in eiusdem naturæ consubstantiali pari- cap.9.tom.3
litate, vult esse suos vnum, sed in ipso: quia in seipsis
B non possent dissociari ab inuicem per diuersas volu-
ptates, & cupiditates, & immunditias peccatorum: vn-
de mundantur per mediatorem, vt sint in illo vnum:
non tantum per eandem naturam, qua homines ex ho-
minibus mortalibus æquales angelis fiūt sed per ean-
dem charitatem, in eandem beatitudinem conspirantes
concordissima voluntate in vnum spiritum quodam-
modo igne charitatis conflatum. Hæc ille. Et ibi bene de
hoc, & multum: In vno Spiritu omnes, &c. Et Multi 1.Cor.12.c
vnum corpus in Christo: Multitudinis credentium erat Rom 12.d
cor vnum, & anima vna, &c. Et hæc vnitas est electis Act.4.a
Dei in remedium, & in tactuum adiutorium, & so-
mentum. De quibus omnibus: Melius est duos esse, quā Eccli.4.c
vnum. Et sequitur Si vnus ceciderit, ab altero fulcie- ibidem.
tur. Et sic de aliis, quę ibi enumerat. Itē prædicta chari-
C tatiua vnitas est ad multiplicationem multimodi auxi-
lij, consilij, iuuamenti, & solatij, prout ait Chrysosto- Chrys. hom.
mus bene. Vult, inquit, vt sint vnum: nihil enim conso- 77. in Ioa.
nantiæ, neque vnanimitatis pars est. Vnus enim multi- post medium
plex est. Si vnanimes fuerint duo, vel decem: non adhuc tom.3.
vnus est, qui vnus est, sed decies multiplicatus vnus-
quisque eorum fit, & inuenies in decem vnum, & in
vno decem. Et sequitur: Vnusquisque eorum, scilicet, Ibidem.
decem, si sunt vnum, habent viginti oculos, & viginti
manus, & viginti pedes, non enim suis oculis videt,
sed aliorum. Et si inimicum habuerint, qui vni inimica-
tur, & decem. Inde ergo amoris superabundātiam, qua-
liter inexpugnabilem facit vnum & multiplicem, &
quod natura non potest, amor potest. Hæc ille. Et ibi
multum & bene de hoc: Omnes in vnum corpus bapti- 1.Cor.12.c
D zati sumus. Et sequitur: Si gloriatur vnum membrum,
congaudent &c. Et de ista charitate sic coniungente in
vnum & viuificante August. bene, vbi ait quòd Spiri-
tus fuit datus discipulis congregatis in vnum. Et sequi-
tur: Accipimus & nos Spiritum sāctum si amamus Ec- Act.2.d
clesiam, si charitate compaginamur. Et post. Liuor se-
parat, vnitas iungit: si amas vnitatē, tibi habet quisquis
in illa aliquid habet. Et ibi bene de hoc: Charitate fra- Rom 12.c
ternitatis inuicem diligentes: Ipsa enim est vinculum Coloss.3.f
perfectionis. Et de ista vnitate consummata August.
Vnius corporis membra sumus, vnum habemus caput,
vna perfundimur gratia, vna carne viuamus, vna ince-
damus via, eadem habitemus domo. Et sequitur: Tam in
spiritu quàm in corpore Domini vnū sumus, ne nihil
simus, si ab vno excidimus: Si charitatem non habue- 1.Cor.13.d
E ro, nihil sum. Ideò ait Propheta: Ecce quàm bonum, Psalm.132
& quàm iucundum habitare fratres in vnum.

Collatio Septuagesima octaua.

PAter, quos dedisti mihi, volo ut vbi ego sum, & illi sint
mecū, videant claritatē meam. In his verbis patet Sal-
uatoris immensa charitas erga discipulos, & diligentiæ
sedulitas circa illos, & vrbana curialitas. Et insinuātur
tria. Quorum primū est, paterna pietas in gratuita vo-
catione discipulorum, ibi: *Quos dedisti mihi.* Secūdum est
gloriæ eiusdem postulatio, siue acceptabilitas à filio,
ibi: *Volo vt vbi ego sum, & illi sint.* Tertium est, gaudio-
sa iucunditas, siue finalis bonitas, ibi: *Vt videant clarita-
tem meam.* Ait ergò: *Quos dedisti mihi.* Patrem dare est ad

vitam

Rom.8.f Ioan.6.b Ibidem. Rom 9.g Ioan.12.e August.de Trin.lib 14. c.12 tom.3. 3.Reg.10.b Apoc.3.a 1.Thes.4.e Tob.10.d Prou.8.d Sap.8.f

vnam prędestinare, & gratuito iustificare, & conferA nãdo magnificare: Quos prędestinauit, hos & vocauit, &c. Et de hac datione, supra: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet. Et post: Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum. Et de hoc. Et hæc summa bonitas Dei, & pietas, cum omnes sint digni æterna damnatione: aliquos tamen sic prædestinare, & gratuito iustificare, secundum Augustinum: Miserebor, cui misereor, & misericordiam præstabo, &c. Pro talibus sic datis à patre, & iustificatis rogat filius, vt sint secum in gloria. Et in hoc patet ipsius filij dignatiua curialitas seruis suis: vult enim, vt sint cũ eo in gloria, & cum eo æternaliter. Et in hoc bonorũ affluentia, & affluentium indeficientia, & fruentium honorificentia, & honorificatorum plena lætitia. Supra: Qui mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, illic & minister meus erit. Ibi de hoc. Sicut enim miseria hominis est non esse cum illo, prout ait August. Magna miseria hominis est non esse cum illo, sine quo non potest esse. Ita plena beatitudo est esse cum eo, in figura: Beati serui tui, qui stant coram te semper: Ambulabunt mecum in albis. Et: Et sic semper cum Domino erimus. Nec mirum si in hoc sit plena beatitudo, quia cum illo habentur omnia in figura: Omnia simul in te vno habentes, non debuimus te dimittere: Mecum sunt diuitiæ, & gloria. Et: Venerunt mihi omnia pariter cum illa. Vnde & huius gloriæ magnitudo subditur in hoc, quod sequitur: *Vt videant claritatem meam.* De qua visione supra eodẽ: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, & quem misisti IESVM CHRISTVM. Visus enim plures differentias rerum ostendit, ait Sapiens de sensu, & sensato. Itẽ visus est sensus excellentior, & intellectui vicinior, secundum August. Et simul comprehendit res, quod videre sit totum simul. Si enim ita est de sensu visus in corpore, multo magis de intellectu glorificato, & ita notatur intimitas gloriæ: Videbit faciem eius in iubilo. Ibi Greg. bene de hoc: Vbi ait, quod iubilus dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, vt nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri: Oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam. Et: Videbis, & afflues: Videbitis, & gaudebit cor vestrum. Ipse erit finis desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, & sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur, &c. Incogitabilis ergo gloria erit, videre gloriã Dei.

Aug epist.3. ad Volusian. ante med. tom.2. Iob 33.d Greg.Mor. lib.24.c.8. ante med. Isa.34.a Isa.60.e Isa.vlt.g Aug.de Ciuit. Dei, lib. 22.cap.30. ante med. tom.5.

CAPVT XIX.

Collatio Septuagesimanona.

EGressus est trans torrentem Cedron, vbi erat hortus in quem introiuit. In his verbis figuratur passionis filij Dei acerbitas, siue grauitas, & eiusdem fructuositas, tria. Quorum primum est passionis numerositas, & intimitas, ibi: *Torrentem.* Secundò, figuratur filij Dei in passione victoriositas, ibi: *Egressus est.* Tertium est, ipsius passionis fructuositas, ibi: *Introiuit in hortum.* Ait ergo: *Torrentem Cedron.* Torrens enim est aqua veniens cum impetu, vt ait Isidorus: Ex aquis enim pluuialibus colligitur secũdum Gregorium, & priorem aquam superueniens præcipitat, vt ait Seneca. Et signat numerositatem passionis Iesu Christi, & intimitatem, & diuturnitatem, siue passionum successionem, in Psalmo: De torrente in via bibet: Fratres mei præterierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus. Vt per fratres possint intelligi passiones assumptæ à filio Dei, vel Iudæi inferentes passionem, & præcurrentes ad illã inferendam. Vnde torrẽs dicitur multipliciter: Est enim torrens affligentis passionis, de quo dictum est, & est torrens fluentis iniquitatis, in Psalmo: Torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Et est torrens numerosæ contritionis. Deduc quasi torrentem lacrymas. Et est torrens gloriæ affluentis, in Psalmo: Torrente volupta-

Isid etym. lib.13.c.12. Greg.Mor. lib.7.c.10. circa med. Psal.109.b Iob 6.d Psal.17.a Thre.2.f Psal.35.b

tis tuæ potabis eos. Illum torrentẽ egressus ipsam mortem vincens, victurus in æternum: Etsi enim crucifixus est ex infirmitate, viuit tamen ex virtute: Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat eum ab illo detineri. Et de hoc in figura bene, ait Timotheus: Si Iudas, & exercitus eius appropinquauerit ad torrentem, & transierit ad nos prior non poterimus sustinere impetum eius. Iudas fuit figura Christi, cuius exercitus fuit, figura martyrum Christum sequentium, qui transiuit torrentem passionis modo dicto. Timotheus vero figura diaboli, qui non potuit resistere Christo, sic torrentem egredienti. Similiter dicitur: Transfretauit torrentem primus, & viderunt eum viri, & transfretauerunt post eum, &c.

2.Cor.13.b Act.2.d 1.Mac.5.e 1.Mac.16.a

B Sic Christus egrediens introiuit in hortum, per quem signatur hortus paradisi secundum Glossam. Per passionem peruenitur ad delicias paradisi. Vnde ait Saluator petenti matri filius gloriæ honorem: Potestis bibere calicẽ quem ego bibiturus sum: Super quod Gregorius: Per calicem peruenitur ad maiestatem: Oportuit enim Christum pati, & ita intrare in gloriã suam. Vnde est hortus gloriæ, cuius iste hortus fuit figura, ait Glossa hic, in quem intratur per passionem, vt dictum est, de quo horto possit verificari illud: Sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus germinabit iustitiã & laudem coram vniuersis gentibus. Vel per hortum signatur Ecclesia fructificans per passionẽ Iesu Christi, qui eam rigauit sanguine suo: Rigabo hortum plantationum mearum: Hortus conclusus, fons signatus.

Mat 20.e Gregor.in Euang.hom. ante med. Luc.vlt.d Hortus. Isa.61.d Eccl.24.d Cant.4.a

C Vel per hortum signatur anima fructifera, quæ profert fructum suum ex fide, & imitatione passionis Iesu Christi, & mortificatione cum eo. Supra: Nisi granum frumenti mortuum fuerit, ipsum solum manet: Erit anima eorum quasi hortus irriguus. Et idem: Nullus enim fructus in anima, nec in Ecclesia per fidem & imitationem Iesu Christi, qua irrigantur. Et ideò vt fructificent oportet cum Christo torrentem passionis egredi: Adducam eos per torrentes aquarum in via recta, &c.

Ioan.12.d Isa.58.d Iere.31.b Iere.31.b

Collatio Octogesima.

STabant serui ad prunas, & calefaciebant se, quia frigus erat, & Petrus cum eis, &c. Ista verba exponit Gre-
D gorius, vbi ait: A qualitate aeris [illegible] subsequens demonstratur: hinc est, quod negaturo Petro præmittitur, quia frigus erat, & stans ad prunas calefaciebat se. Iam namque meritis à charitatis calore torpuerat, & ad amorem præsentis vitæ, quasi ad persecutorum prunas infirmitate æstuante recalebat. Hęc ille. Et secundum hoc, duo in his verbis figurantur. Primo, peccantium, & etiam peccati contaminatiua qualitas, ibi: *Stabant ad prunas, quia frigus erat.* Secundo, cõcupiscentiæ ardens appetibilitas, ibi: *Calefaciebant se.* Ait ergo: *Frigus erat.* Per quod culpa signatur: Quibus non est operimentum in frigore, Gregorius: Operimentum ad iustitiam, frigus ad culpam pertinet: & hoc conuenienter. Frigus causatur ex recessu a principio fontano caloris, vel ex interpositione molis inter ipsum principium caloris, & ipsum calefactibile. Vel ex charitate, & irretentibilitate caloris, vt patet de medio interstitio aeris, quod est frigidum, quia non est retentiuum caloris solaris. Vel ex elongatione ab eo, ad quod calor solaris recipitur. Vt enim patet a Sapiente: Aer propinquus terræ est calidus ob calefactionem terræ à calore solis. Medium vero interstitium aeris est frigidum, tum quia non retinet calorem solis, tum quia elongatur à terra calefacta. Item frigus est priuatio magis, ait Sapiens. Item frigus desiccat, indurat, & constringit, vt patet à Sapiente Et ita mortificat, & vrit, vt patet ab eodem, libro quarto. Item torpere facit, Vnde & dicitur frigus pigrum, quia homines pigros facit ait Aug. Talis est culpa, siue nequitia spiritualiter a Deo, qui est ignis consumens, vel

E

Greg.Mor. lib.2. cap.2. ante med. Iob 24.a Greg.Mor. lib.16.c.22. circa med. Aristo. metheor.lib 4. cap.7 ante medium.

elongare

[Deut.4.d] elongare facit: Elongat & à sanctis eius, quæ eius amore inflammantur, nec eius amorem retinent. Item indurat, & consumit, & torpescere facit. Et ideo conuenienter signatur per frigus: [Iere.6.b] Sicut frigidã fecit cisterna aquã sic frigidam fecit malitiam suam: [Iob 38.e] Nunquid ingressus est thesauros niuis? [Greg.Mor. lib.29.c.11. ante med.] Ibi Greg. In frigore niuis, & in duritia grandinis vita prauorum signatur, quæ torpore frigescit, & per malitiæ duritiam percutit: [Prou.27.e] Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur. Per tecta perstillantia, signantur animæ haurientes vanas concupiscentias: [Mat.24.a] Refrigescet charitas multorum. Infrigidati isto frigore ad ignem extrinsecum concupiscentiæ se calefaciunt, qui est ignis obscurus: & ideo per prunas signatur: [Iob 18.a] Non splendebat flamma ignis eius. [Greg.Mor. lib.14.c.4. ante med.] Ibi Greg. Omnis impius habet flammam ignis proprij: Succensa enim quasi ignis impietas: [Isa 9.e] Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo? [Prou.6.d] Et sequitur: Aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius? [Ibidem.] Has prunas, id est, concupiscentias, sufflat diabolus: [Iob 41.b] Halitus eius prunas ardere facit. Halitus diaboli signat eius tentationem, vt patet ibi à Gregorio. [Greg.Mor. lib.33.c.28.] Peccantes ergo, & amantes terrena sunt frigidi priuatione diuini amoris, & ideo inflammant se ardore cupiditatis. [Eccl.28.b] Secundum enim ligna siluę ignis inardescit. Per ligna syluę signantur ipsa concupiscibilia: per ignem, ardor cupiditatis, qui non extinguitur, sed augetur appositione concupiscibilium.

Collatio Octogesimaprima.

R*Egnum meum non est de hoc mundo.* In his verbis duo signantur. Quorum primum est, filij Dei extensa potestas, ibi: *Regnum meum*, Secundum est, regni quod est in sua potestate nobilitas, siue sublimitas, ibi: *Non est de hoc mundo.* Ait ergò: *Regnum meum*, ad differentiam aliorum regnorum: est enim regnum satanicũ, in quo regnat diabolus. Vbi enim regnat peccatum, ibi & diabolus: [Iob 41.g] Ipse enim est Rex super omnes filios superbiæ. [Greg. Moral. lib.34.c.17.] Ibi Greg. de hoc regno: Propter quod ait Apostolus: [Rom 6.d] Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Item est regnum mundanum, quod est infimum ordine, quia de hoc mundo quod est modicum in quantitate, & est imbecille potestate. [Chrys. hom. 83. in Ioan. post medium to.3.] Vnde Chrysost. hic exponens illud: *Si regnum meum esset de hoc mundo, ministri mei decertarent.* In hoc enim ostendit regni nostri imbecillitatem, quod in ministris habet fortitudinem. Item est breue durabilitate: [Eccl 10 b] Omnis potentatus breuis vita Et de hoc regno: [Agga.2.e] Subuertam regnum eis: [Mat.12.b] Omne regnum in se diuisum desolabitur. Et est regnum diuinum, quod est sublime maiestate, quia regnum cœlorum: [Matt 4 b] Appropinquabit regnum cœlorum Et Sapientia: [Sap.10.b] Ostendit illi regnum Dei. Item est regnum amplum latitudine. In Ps. [Psal.102.d] Regnum ipsius omnibus dominabitur. Et est regnum firmum potestate, & perpetuum æternitate: [Dan.2.e] Suscitabit Dominus cœli regnum quod non dissipabitur. Et: [Dan.7.e] Regnum eius quod non corrumpetur. Item est regnum magnificum decore: [Sap.5.e] Accipient regnum decoris. Item est regnum iucundum delectabilitate. In Psal. [Psal.144.b] Gloriam regni tui dicent. Et alibi: In regno ipsius omnes dicent gloriam. Item est regnum ordinatum regimine. In Psal. [Psal.44.b] Virga directionis virga regni tui. Vt enim ait Augost. Ciuitas cœlestis est, cuius Rex est veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas: [Luc.22.d] Ego disponam vobis regnum. Magnificum ergo istud regnum. Vnde in Psal. [Psal.144.b] Gloriam magnificentiæ regni tui dicent. Et istud regnũ non est de hoc mundo, scilicet originaliter. Vt enim ait Aug. [Aug. tract. 114. in Ioan. ante med. tom.9.] Non ait: Regnum meum non est in hoc mundo: sed ait: *Non est de hoc mundo*: Credentes enim sunt regnum eius, qui non sunt de hoc mundo, Ipse enim de cælo venit, supra: [Ioan.3.e] Qui de cœlo venit super omnes est. Et ibi est regnum eius, & ideo istud regnum est appetendum & quærendum: [Mat.6.d] Primum quærite regnum Dei. Ad quod regnum est via per iustitiam. [Rom.14.c] Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax. [1.Cor.4.d] Et: Non in sermone est verbum Dei, sed in virtute, &c. Et vt sit Rex in hoc regno, filius Dei natus est. [Ioan.12.d] Et de hoc, scil. qualis Rex est ipse, habitum est supra.

A

Collatio Octogesimasecunda.

A*D hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.* In his verbis duo insinuantur, quorum primum est dignatiua filij Dei incarnatio, ibi: *Veni in mundum.* Secundum est, ipsius incarnati perfecta operatio, ibi: *Vt testimonium perhibeam veritati.* Ait ergo: *Veni in mundum*, quod non fuit aliud nisi naturam humanam assumere, & verum hominẽ fieri, supra: [Ioan.1.a] In propria venit Et de isto aduentu ibi. Vt enim ait Bernard. [Bern 3. ser. de aduent. Dom. ante med.] Triplex est aduentus filij Dei: vnus in carnem. In Psal. [Psal.79 b] Excita potentiam tuam & veni. Alius in mẽtem Supra: [Ioan.14 a] Ad eum veniemus. Tertius in iudicium: [Act.1.b] Quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, sic veniet. In primo venit in

B

carne & infirmitate. In secundo venit in spiritu & veritate. Tertio, veniet in gloria & maiestate Et ibi bene de hoc Bernard. Et sic veniens venit vt verus Saluator ad mundum saluandũ. Supra: [Ioan.3.e] Non misit Deus filium suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Et: [Ioan.12.d] Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem. Itẽ venit in mundum vt verus magister & doctor ad illuminandum. Supra: [Ioan.8.b] Ego lux veni in mundum. Item venit in mundum vt verus dominator, ad vincendum mundum. Supra: [Ioan.12.a] Ecce Rex tuus venit tibi. Et: [Ioan.16.a] Confidite, quia vici mundum. Vt enim ait Aug. hic. [Aug. tract. 116. in Ioan. non longè à princ. to.9.] Superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat. Item venit veluti iudex siue iudicator ad mundum discernendum, testimonium perhibendo ve-

C

ritati, & damnando falsitatem. Supra: [Ioan.9.a] In iudicium veni in mundum, vt non videntes videant. [Ioan.7.d] Et supra: Me odit mundus, quia testimonium perhibeo de illo. Perhibuit ergo testimonium veritati, tam sibi ipsi, qui est veritas, tam doctrinæ eius, tam vitæ sanctorum, qui viuunt in veritate. Supra: [Ioan.8.b] Si testimonium perhibeo de me, testimonium meum verum est, &c Et ideo qui est ex veritate, scil. secundum gratiam & fidem, audit vocem eius. Supra: [Ibidem.b] Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et ibi de hoc: [Isa.50.d] Erigit mihi aurem, vt audiam eum quasi magistrum, & cætera.

CAPVT XIX.

D

Collatio Octogesimatertia.

C*Rucifigite eum vos, non inuenio in eo causam.* In his verbis duo insinuantur. Primum generis ipsius mortis, quam sustinuit Deus, designatio, ibi: *Crucifigite.* Secundum est innocentiæ ipsius professio siue ostensio, ibi: *Ego non inuenio in eo causam.* Ait ergo: *Crucifigite.* Hoc enim genere mortis Christus est mortuus propter multas congruitates. Primo propter eorum respondentiam ipsius mortis ad peccatum primi hominis, quod deleuit. [Damascen. orth. fid. lib. 4.c.12. post medium.] Vnde Damascenus, quod per lignum mors, & oportebat per lignum vitam dari: [Sap.14 a] Benedictum lignum per quod fit iustitia. Item hoc decuit ob triumphalis victoriæ de principibus huius aëris euidentem ostensionem, [Chrys. hom. 84. in Ioan. non longe à princ. to.9.] Vnde Chrysost *Baiulans crucem, &c.* Tro-

E

phæum, inquit, scilicet portans crucem aduersus mortis tyrannidem exiuit. Et sicut victores, ita & ipse in humerum portauit victoriæ notam, id est signum. Supra: [Ioan.3.e] Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto. Ibi de hoc. Vnde Chrysost. ibi: [Chrys. hom. 84. in Ioan. post med. tom.3.] Sicut aliquis athleta nobilis cum in sublimem rebellem leuans & rescindens, clariorem facit victoriam: ita & Christus orbe terrarum vniuerso vidente appositas virtutes submitti scilicet voluit. Hæc ille: [Col.2.c] Palam triumphans in semetipso. Item istud genus mortis sustinuit Christus ob voluntariam diutioris mortis perpessionem, exemplique sustinendi diras mortes martyribus exhibitionem. Vt enim ait Augustinus: [Aug. tract. 31. in Ioan. circa med. tom.9.] Supplicium crucis ideo dirius erat, quia diutius cruciabat: crucifixi enim longa morte necabantur, & ideo frangere crura Christi nole-

bant.

Ibid. tract. 36. ante med. bant. Et: Illa morte nihil peius fuit inter genera mor A tium: mors protendebatur, ne dolor citius finiretur. Et sequitur. Nihil erat tunc in carne intolerabilius, sc. morte crucis. Vnde quia inobedientia Adæ fuit arrogantissima Ideo Christus voluit mori opprobriosissima morte: *Phil. 2. a* Factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. *Aug. tract. 18. in Ioan post med. tom. 9.* Vnde Aug. ignominiosissimum genus mortis crucem putabant: Crucifixus est. Item sic mori decreuit ad manifestationem saluationis totius mundi per eum. Vt enim ait Aug. Partes crucis ad quatuor partes mundi extenduntur. Et Damascenus: *Damasc. orthod. fid. lib. 4 cap. 12.* Quemadmodum quatuor extremitates crucis per medium centrum tenentur, constringuntur, Ita per virtutem Dei & latitudo, & profundum, & longitudo, & altitudo omnis creaturæ continentur. Cruce cœlum apertum est, mundos reparatus est, à dextris infernus, id est lymbus spoliatus, à sinistris diabolus victus inferius, &c. B Et in huius figura Christus expansis mortuus manibus est. *Isa. 65 a* Expandi manus meas, &c. *Prou. 1. c* Et: Extendi manum meam. *Ioan. 3. c* Ipse enim in cruce mortuus mundum traxit ad seipsum: Cum exaltatus fuero à terra, scil. In cruce: Omnia traham ad meipsum, &c. De laude verò crucis hoius Chrysost. de contumeliis & opprobriis aggrauantibus pœnam crucis. *Ber in ser. de pass ser. 4. hebdom. panosa.* Bernardus multum. Et Bernardus super illud: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. *Ber. ser. 43. in Cant. circa med.* Per Fasciculum myrrhæ, aggregatio passionum Christi, scil. infantilium necessitatum, & laborum, & vigiliarum, conuitiorum, sputorum, colaphorum & clauorum. Et sic de aliis quæ ibi enumerat. *Cant. 1. a* Et idem: Intuere pannis sordidum, plagis, liuidum, illitum sputis, pallidum morte, &c. *Isa. 53. a* Desiderabimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum. C Et hæc omnia sustinuit purus & immunis à peccato. *Ibidem. c* Vnde ait Pilatus hic: *Nullam in eo causam inuenio*: Qui peccatum non fecit. *Ioan 1. a* Ipse enim fuit agnus, qui tollit peccata mundi, supra. Et tamen sustinuit crucem, satisfaciens pro peccatis nostris: *1. Pet. 2. c* Qui peccatum non fecit. Et sequitur: Qui portauit peccata nostra in corpore suo super lignum. *Ioan. 1. c* Vnde & propter innocentiam per agnum signatus. Supra: Ecce agnus Dei. Et il de hoc.

Collatio Octogesimaquarta.

ERat autem scriptum, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, *Hebraicè, Græcè, & Latine.* *Chrys. homi. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.* Vt enim ait Chrys. hic. Ostendeos sc. Pilatus, quoniam propriu Regi insurrexerunt, sicut in trophæo aliquo, ita literas imposuit claram D emittentes vocem, & victoriam ostendentes, & regnum præconis annuntiantes. Hæc ille. Et per ineffabilem vim diuinæ operationis in cordibus ignorantium. *Aug. tract. 117. in Ioan post medium tom. 9.* Pilatus hæc scripsit, secundum Aug. Et secundum hoc tria in his verbis signantur. Quorum primum est, maiestatiua potestas filij Dei, ibi: *Iesus Nazarenus Rex Iudaorum.* Secundum, eiusdem potestatis indelebilis & indefectibilis durabilitas, ibi: *Scripsit.* Tertium, eiusdem vniuersis publica manifestabilitas, ibi: *Hebraicè, Græcè, & Latinè*, Ait ergo: *Iesus Nazarenus Rex Iudaorum.* Et exprimitur eius potestas in tribus: in magnitudine potestatis, & bonitatis, ibi: *Iesus*, in puritate sanctitatis, & decore venustatis, ibi: *Nazarenus*, in sublimitate dignitatis, ibi: *Rex Iudaorum.* E Erat enim genus humanum morbo peccati languidum, immo mortuum. Ideoque venit in mundum Iesus, sc. Saluator. Item erat fœdum, & sordidum, & ideo venit Nazarenus, id est, floridus. Item erat sub mundi principe captiuum, & ideo venit Rex Iudæorum, ad liberandum: Ait ergo: *Iesus*, qui interpretatur Saluator, ait Aug. *August. de Ciuit Dei, lib. 17. c. 18. post medium, & lib. 22. c. 22. post med. tom. 5.* Ipse enim venit Saluator saluans, afferens antidota gratiarum ad saluandum omnes: *Isa. 61. A* Spiritus Domini super me. Et sequitur: Vt mederer contritis corde, &c. *Eccl. 38 c* Vnguentarius faciet pigmentum, suauitatis. Supra. *Ioan. 4. a* Hic est Saluator mundi. Ibi de hoc. Ipse enim est Saluator liberalis, qui saluat gratanter ab hoc pretij inquisitione: Et Saluator desiderabilis, qui saluat suauiter sine doloris inflictione. Item est Sal- A uator artificialis, & sapiens, qui saluat sine fictionis simulatione. Et est Saluator virtuosus, qui saluat sine salutis defectione: Ecce Saluator meus. *Isa. 12. g* Et: Absq, me non est Saluator. *Isa. 45 a* Et: Aperiatur terra, & germinet Saluatorem: *Zach. 9. d* Iustus, & Saluator. *Phil. 3. a* Et: Saluatorem expectamus Tali Saluatori indigebat genus humanum languidum & mortuum. Et iste fuit Nazarenus, quod interpretatur floridus. In flore enim sunt tria, spes, & species, & odor. Flore enim fructus promittitur, per speciem fulget, per odorem demulcet, ait Hugo. *Hug. de arca Noe. lib. 3. cap. 11.* Flos enim est de subtili materia: vnde in flore est synceritas veritatis, venustas decoris, & fragrantia odoris, & prænuntiatio fructus consequentis, qualia fuerunt in Christo: *Eccl. 24. c* Flores mei fructus honoris & honestatis. Ipse enim fuit floridus flore oliuæ per suauitatem misericordiæ, floribus rosæ per virtutem patientiæ, floribus lilij per candorem munditiæ, B floribus vineæ per odorem famæ. De ipso enim in figura: *Gen. 27. d* Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Quod exponit Greg. dicto modo. *Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 6. ante med.* Ipse enim flos campi: *Cant. 2. b* Flos de radice eius ascendet. *Isa. 11. a* In Psal. Super ipsum efflorebit sanctificatio mea. *Psal. 131. c* Et non solum hoc, sed ipse Rex Iudæorum, id est, omnium credentium, sicut exponit August Non qui in manifesto Iudæus est, &c. *Rom. 2. b* In hoc enim ipse est natus, supra proximo. *Ioan. 18. a* Et supra: Ecce Rex tuus venit tibi. Et ibi de Rege, & de Regis proprietatibus: Et hæc omnia fuerunt scripta diuina operatione per Pilatum, vt dictum est ab Aug. Et in hoc indelebilis durabilitas fuit potestatis, & dignitatis regnum: Regnum illius regnum omnium sæculorum, ait Propheta: *Psal. 144. c* Habet scriptum in femore suo Rex regum, & Dominus dominantium *Apoc. 19. d* Et hæc scripta sunt Hebraicè, Græcè, & Latinè, ad con- C figurandum quod ipse erat auctor omnis sanctitatis, & munditiæ, quæ vigebat apud Hebræos, quibus data est lex diuina. Item quod erat auctor omnis veritatis & sapientiæ, quæ vigebat apud Græcos. Item in figura, quod erat auctor omnis virtutis & potétię, quę vigebat apud Latinos: Ipse enim est nobis factus sapientia, iustitia, & redemptio, & sanctificatio. *1. Cor. 1. b* Et hoc, vt in nomine eius omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur. *Phil. 2. b*

Collatio Octogesimaquinta.

COnsummatum est. Verbum propositum apparet quantitate paruum, continentia modicum, exteriori superficie planum, interiori intelligentia paruum: & tamen est quantitate virtutis magnum, amplitudine D mysteriorum immensum, altitudine profundum, apprehensione intelligentiæ inuestigabile, & ad plenum inuestigatum. Nec mirum si sit tale, quia propositum à verbo consummato, & abbreuiato: Verbum abbreuiatum, & cætera. *Rom. 9. f* Et rectè ait: *Consummatum est.* Consummare enim est idem, quod ad finem ducere, ait Papias: Omnis consummationis vidi finem, ait Propheta, *Psal. 118. m* id est, perfectè, & verè in saluifica immolatione filij Dei sunt consummatio gestorum patriarchalium, hostiarum legalium, martyriorum prophetalium, & mysteriorum scripturarum. Prædictis enim, scilicet factis patriarchalibus, vt in occisione Abel, in ligatione Isaac, in venditione Ioseph fuit hostia, quam obtulit Christus in passione figurata. Similiter in hostiis legalibus, E sicut in immolatione agni. *Exod. 12. c* Et consequenter in aliis immolationibus. Similiter dictis prophetalibus ista saluifica hostia prænuntiabatur: Dabo clauem Dauid super humerum. *Isa. 22. c* Similiter mysteriis scripturarum præsignabatur. Supra: Scrutamini scripturas. *Ioan. 6. f* Merito fuit consummatio omnium talium figuralium in veritate immolationis Iesu Christi: *Heb. 8. b* Ecce dies veniunt dicit Dominus, & consummabo super domum Israël. Et: *Luc. 18. e* Et consummabuntur omnia quæ scripta sunt de filio hominis. Item in hac saluifica passione fuit consummatio omnis passionis: eo quod sua passio maior omni passione, tum ratione diuturnitatis, quia in laboribus à iuuentute, tum quia supplicium crucis, ideò diuius erat, quia diutius cruciabat, vt ait Augustinus.

Item

Item passio sua fuit maior ratione vniuersalitatis, quia totus in cruce extensus. Item ratione temperatæ complexionis, & æqualitatis ipsius, & sanitatis ac vigoris ipsius patientis. Propter quod potuit dicere illud: Videte si est dolor, sicut dolor meus: Item maior fuit passio ratione multiplicia contumeliositatia antecedentis ipsam passionem, & concomitantis, vt patet consideranti seriem passionis: Decebat auctorem salutis consummare. Item in hac passione fuit consummatio, id est, perfectio omnis satisfactionis: Prudentia sua percussit superbum. Ibi Gregorius de congruentia eius sacræ hostiæ pro peccatoribus, quòd filius Dei factus est homo, vt exhiberet corpus suum sacrificium pro peccatoribus. Et ibi benè de hoc: Dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis: Vna ablatione consummauit sanctificatos, &c. Item in hac passione fuit consummatio dispensationum, & operum filij Dei in terra, in docendo, in miracula faciendo, & in opere redemptionis complendo. Supra: Opus consummaui, quod dedisti mihi. Et loquitur ibi ponendo præteritum pro futuro, vt expositum est ibi ab Augustino, vt supra: Vt perficiam opus eius, qui misit me. Et ideò conuenienter ait Apostolus: Didicit ex eis, quæ passus est obedientiam, & consummatus. Verè enim ipse est consummator sermonum. Ad huius salutifici exemplaris exemplum nos debemus consummare cursum vitæ nostræ in voluntate ipsius, agendo quæ ei placent, & pro eo sustinendo, & vitam consummando in seruitio eius dicentes quod ait Paulus, scilicet: Cursum consummaui, fidem seruaui. Sed de quibusdam verificatur illud: Cum spiritu ecepetitis, carne consummamini.

Collatio Octogesimasexta.

A*Cceperunt corpus Iesu, & ligauerunt linteis, & aromatibus, &c.* Sicut series passionis Iesu Christi est mysterium & sacramentum nostræ crucifixionis spiritualis, & resurrectio mysterium resurrectionis: Si complantati facti fuerimus similitudini mortis eius, sic & resurrectionis erimus. Ita sepultura potest esse sacramentum nostræ sepulturæ spiritualis. Et secundum hoc signantur hic spiritualiter quatuor, quæ debent esse in anima consepulta cum Christo. Quorum primum est, puritas munditiæ, quod notatur, ibi: *Linteis*, quæ sunt facta ex linis, & ducuntur ad candorem per multas tunsiones, per quas signatur candor munditiæ. Vndè de muliere forti dicitur: Quæsiuit lanam, & linum. Vndè supra: Cum accepisset linteum præcinxit se. Et sequitur: Cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, &c. In figura huius munditiæ, siue puritatis à filio Dei faciendæ. Secundo figuratur censura, vel custodia disciplinæ, ibi: *Ligauerunt*, scilicet præceptis salutificæ disciplinæ: Vincula illius quasi ligatura salutaris. Tertiò, figuratur mortificatio carnis, ibi: *Ferens mixturam myrrhæ.* Myrrha enim est arbor Arabiæ quinque cubitorum, & eius gutta amara, & viridis, vnde & licet putredines, vulnera consolidat, & morticina conseruat, secundum Isidorum. Et dicitur myrrha pigmentum, & vnguentum, ait Papias, & signat pœnitentiam, secundum Gregorium exponentem illud: Ex aromatibus myrrhæ, & thuris. Quartò, figuratur suauitas, vel odor bonæ famæ. Vt enim ait Papias. Aloes in India, & Arabia, gignitur, & est odoris suauissimi, qualia debet esse vita iusti, scilicet odorifera: Alij enim sumus odor vitæ in vitam. Et: Cum myrrha, & aloe Supra: Domus impleta est ex odore vnguenti. Et de his debent esse centum libræ. Per libras rectitudo iustitiæ signatur Supra: Accepit libram vnguenti, ibi secundùm Augustinum, vt habitum est, per libram, iustitia designatur. Per centum enim, spes æternorum: Centuplum accipietis. His virtutibus condita anima sancta debet intrare sepulchrum contemplationis: Ingredieris in abundantia sepulchrum. Ibi Gregorius: Sepulchrum, mentis est contemplatio conditoris, quæ ab hoc mundo mortuos sepelit, dum à terrenis desiderijs susceptos in intimis abscondit. Et ibi benè de hoc. Et: Gaudent vehementer cum inuenerint sepulchrum. Patet ergo de spirituali sepultura animæ contemplatiuæ, & de virtutibus cum quibus debet sepeliri in sepulchro contemplationis. Et nota quòd Christus fuit positus in loco tritici, in præsepio, & in hoc exemplum humilitatis, & paupertatis. Inuenietis infantem positum in præsepio. Item fuit positus in patibulo, supra eodem: *Exiuit in eum locum qui dicitur Caluaria*, in figura. Posuit me quasi signum ad sagittam. Et hoc in exemplum patientiæ, & sustinendæ passionis pro veritate. Item fuit positus in monumento hic, & hoc in exemplum elongationis à mundo, & mortificationis ipsi mundo, & tranquillæ, & eleuatæ contemplationis, quia per sepulchrum contemplatio signatur: vt dictum est supra.

CAPVT XX.

Collatio octogesimaseptima.

O*Portebat eum à morte resurgere.* Quoniam hic tractatur de resurrectione, ideò istud verbum exponatur de Christi resurrectione, in qoo tria signantur. Quorum primum est, passionis præcedentis magnitudo, ibi: *A mortuis.* Secundum est, consequentis resurrectionis veritas, siue plenitudo, ibi: *Resurgere.* Tertium est vtriusque congrua siue debita ratio, ibi: *Oportebat, siue oportuerat.* Ait ergò: *A mortuis*: Et in hoc passionis, quam Christus sustinuit, magnitudo, siue intentio: non solum enim verbum caro factum est, & filius Dei factus homo, nec solum labores sustinuit, nec passiones corporales, sed etiam mortem perpessus est, quæ quidem mors terribilissimum est quia terminus passionum, ait Sapiens. Et etiam mori dignatus est morte pœnalitatibus plena, & amarissima, vt habitum est, supra proximo: Crucifigite eum. Et ibi de hoc. Ideo admirando suam dignationem, ait Apostolus: Humiliauit semetipsum vsque ad mortem. Et admirando suam immensam charitatem, ait idem: Commendat suam charitatem, quoniam adhuc cum peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Supra: Maiorem nemo charitatem habuit, vt animam suam ponat quis pro amicis suis Et licet fuerit mortuus, crucifixus ex infirmitate, viuit tamen ex virtute. Ideo ait hic: *Et resurgere*, scil. *Oportebat.* Vt enim ait August. Mors resurgentem tenere non valuit, quoniam victa, & prostrata est: Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni. Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo: Fui mortuus, & ecce sum viuens. Resurrexit, inquam, potenter, triumphaliter, scilicet ex sua virtute morte occisa, deuicto mortis principe, liberata captiua plebe, reserata ianua vitæ. In hoc Christus mortuus est, & resurrexit, vt mortuorum, & viuorum dominetur. Item resurrexit veraciter non phantasticè, scilicet ad veram vitam: resurrexit Dominus verè. Item ipse surrexit accelerantes, siue festinanter, non existens in sepulchro vltra tres dies etiam dictos per synecdochen. Supra: Soluite templum hoc, & in triduo ædificabo illud. Et: Oportebat Christum pati, & tertia die resurgere. Item resurrexit viuens immortaliter, & glorificabiliter: Christus resurgens à mortuis iam non moritur: Species eius, quasi species aëris. Ibi Gregorius exponens illud de Christo post resurrectionem, qui formam serui accipiens, fragilitatem carnis humanæ per resurrectionis gloriam vertit in æternitatem, vsque ad mortem crucis passus est, de morte cum gloria resurrexit. Hæc ille. Et quoniam resurrectio sua fuit causa nostræ resurrectionis, & in anima, & in corpore, & etiam forma, siue exemplar; vt ait Augustinus: quod vtrumque mortuum fuerat, scilicet corpus nostrum ex infirmitate, anima ex iniquitate. Resurgit

Rom. 4. d anima ex iniquitate per id quod eſt Deus, reſurgit ex corruptione per id quod homo eſt: Reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Ideò reſurrectio noſtra ſpiritualis debet eſſe imitatiuè, & ſpiritualiter talis, qualis fuit reſurrectio Chriſti, ſcilicet virtuoſa, accelerata, vera, non ficta, irredibilis ad mortem peccati: *Rom. 6. e* *Coloſ. 3. f* Si complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimiliter & reſurrectionis erimus: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite. Et Chriſtum ſic mori, & reſurgere oportebat; mori ad peccatorum noſtrorum deletionem, reſurgere ad noſtram iuſtificationem, ſecundum illud Apoſtoli, vt ſupra: *Rom. 4. e* *1 Cor. 15. e* Traditus eſt propter delicta noſtra, &c. Et: Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.

A

Collatio Octogeſimaoctaua.

B

Greg. in Euang. hom. 25. ante med. M*Aria autem ſtabat ad monumentum foris plorans, &c.* Secundum Gregorium: Maria flebat inquirendo, & amoris ſui igne ſuccenſa ardebat deſiderio, &c. quia perſeuerabat Dominum quærens. Vndè moraliter poteſt iſtud verbum exponi de anima pœnitente, deſiderante videre Deum, in qua figurantur quinq; neceſſaria ad ſpiritualem Dei viſionem. Quorum primum eſt, animæ pœnitentis multiplex virtuoſitas, ibi: *Maria*, quæ interpretatur Domina, ſiue lux, ſiue ſtella, ſiue amarum mare: per quæ ſignantur quatuor, quæ debent eſſe in anima pœnitente, ſcilicet ipſis concupiſcentiis dominatio, interna illuminatio, ſincera ſanctitudo, & contritionis amaritudo, de quibus ſupra ibi: *Ioan. 12. a* Maria accepit libram vnguenti. Secundum principale quod eſt neceſſarium, donorum ſupernorum feruida petitio, quod notatur, ibi: *Stabat*. Vt enim ait Gregorius: Ibi ſtamus, vbi oculos mentis figimus. Ideò ait Eliſæus: *4 Reg. 3. a* Viuit Dominus in cuius conſpectu ſto. Ibi enim ſtabat, vbi fixerat cor. Anima ergo pœnitens, tranſitoria calcans, ad ſuperna ſe erigens ſtat: *Eph. 6. a* Statis ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Tertium eſt neceſſarium ex recogitatione peccatorum flebilis amaritudo, quod figuratur ibi: *Ad monumentum foris plorans*. Monumentum enim dicitur, eo quòd moueat mentem ad memoriam defuncti, ſecundum Papiam. Per monumentum ergo, quod eſt receptiuum corporum mortuorum, ſignatur memoria peccatorum, & ſtatus animæ mortuæ in peccatis, ex qua recogitatione debet anima pœnitens iugiter flere.

C

D

Vndè in figura: *4 Reg. 20. a* Conuertit Ezechias faciem ſuam ad parietem, & fleuit fletu magno. Idem, vbi & ſequitur: *Iſa 38. f* *Luc. 7. a* Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Vnde talis fuit Maria Magdalena, de qua, quòd lacrymis rigabat pedes Ieſu. Similiter talis erat Petrus, quando fleuit amare. Vt enim ait Auguſtinus: *Aug. confeſſ. lib. 8. c. 12. ante med. tom. 1.* Lacrymæ ſunt acceptabile ſacrificiū Deo. Et Chryſoſt. *Chryſ. hom. 6. in Mat. poſt med. tom. 2.* Lacrymæ ſunt ab igne ſpirituali, & nihil vnit Deo, vt lacrymæ purgant à peccatis, & ſicut cœlum purgatur à pluuia, ſic lacrymis deſtruuntur tenebræ peccatorum. Et ibi bene de hoc. Quartum quod eſt neceſſarium animæ pœnitenti volenti videre Deum, eſt vera humiliatio ex peccatorum conſideratione ſuorum. Vndè dicitur hic: *Inclinauit, & proſpexit in monumentum.* Per inclinationem animæ humiliatio ſignatur: *Prou. 2. a* Inclina cor meum ad cognoſcendam prudentiam. Et in Pſalmo: *Pſal. 44. b* Audi, & vide, & inclina aurem tuam. Quintum, quod eſt neceſſarium ad Deum videndum, eſt plena conuerſio, vndè ſequitur: Conuerſa eſt, & vidit Dominum. Viuifica virtus repler, & conuertit. *Dion. ang. Hiera. c. 1. prope princ.* Ibi Hugo: *Hugo lib. 2. ante med. in hunc loc.* Diſſimilitudine ſumus auerſi, multitudine diuerſi, prauitate peruerſi: ſed virtus viuifica conuertit nos in vnitate. Hæc ille. Vndè & meritò in completorio dicitur: *Pſal. 84. a* Conuerte nos Deus ſalutaris noſter, ſcilicet vt ipſum videamus: ſic enim anima conuerſa ad Deū, vt videt Deum. Vndè Zachæus aſcendit in arborem ſycomorum, vt videret Ieſum. *Luc. 19. b* Zachæus enim iuſtus interpretatur, & ſignat animam iuſtam auertentem ſe ab inferioribus, & ſuperius aſcendentem, vt videret

E

A

Deum: Vadam, & videbo hanc viſionem. *Exod. 3. a* Qui ergo volunt videre Ieſum viſione ſpirituali in hac vita, & viſione deſiderabili in futura, ſint imitatores ſanctæ mulieris in prædictis.

CAPVT XI.

Collatio octogeſimanona.

V*Enite & prandete*, de piſce ſcilicet prunis ſuperpoſito, & pane, vt eſt præmiſſum. In his verbis ſpiritualiter intellectis tria inſinuantur. Nam in conuiuio regio, vel imperiali tria inſinuantur, cibi appoſiti pretioſitas, & charitas ipſius Regis, in inuitando

B

vrbana curialitas, ad conuiuium aduenientium honorifica honeſtas. Et ſecundum hoc, iſta tria hic inſinuantur. Primum notatur in eo, quod præmiſſum eſt: piſcem ſcilicet & panem. Secundum, ibi: *Prandete*. Per piſcem ergo prunis ſuperpoſitum, & per panem ſignatur Ieſus Chriſtus, mediator Dei, & hominum, prout ait Gregorius. *Greg. in Euang. hom. poſt med.* Ipſe, quaſi piſcis, dignatus eſt latere in aquis humani generis, capi voluit laqueo mortis noſtræ, aſſatus eſt tribulatione tempore paſſionis, ſecundum Gregorium, & ſecundum Auguſtinum ſimiliter. *Ibidem. Aug. tract. 123. in Ioan. ante med. tom. 9.* Et de iſto benedicto piſce in figura: *Tob. 6. a* Exentera hunc piſcem, & cor eius, & fel, & iecur repone tibi, ſunt enim neceſſaria ad medicamentum vtiliter. In piſce Ieſus Chriſtus, vt dictum eſt, ſignatur, in corde ſui amoris ad genus humanum, in felle amaritudo paſſionis, in iecore conſtantia virtutis Ieſu Chriſti, quæ debet quiſque reponere in theſauro ſuæ memoriæ. Pane vero figuratur diuinitas Ieſu Chriſti, prout ait Gregorius. *Greg. in Euang. hom. 24. poſt med.* Et de hoc in figura bene: *2. Reg. 6. d* Paratus eſt, ſcilicet Dauid, collyridam panis vnam, & aſſaturam bubulæ carnis vnam: quod hic ſignatur in aſſato piſce, idem ibi ſignatur in illa aſſatura. Lucas vero, idem in figura: Obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Per partem piſcis aſſi Chriſtus homo paſſus. Fauus mellis Chriſti diuinitas. Vnde Gregorius: *Greg. ibid.* Fauus eſt mel in cera, mel verò in cera eſt diuinitas in humanitate. Magnificum ergo, & mirificum, rarum, & melificum, ac ſaluificum prandium, quod apponit Dominus ſuis electis, ſcilicet ſeipſum verum

C

D

hominem, & Deum. Ideo dicitur: *Prou. 23. a* Quando ſederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ ſunt appoſita ante faciem tuam, &c. Ad iſtud prandium vrbaniter, & effectualiter inuitat filius Dei. Vnde ait hic: *Prandete*. Prandium enim dictum à paratum, & dicebatur militum cibus ante pugnam, ait Papias. Secundum hoc vero ſignat ſpiritualem refectionem, quod apponit Dominus militibus exiſtentibus in ſtadio huius vitæ. Cœna enim ſignat quietam, & tranquillam, & æternam refectionem in vita futura: *Apoc. 19. b* Beati qui ad cœnam agni vocati ſunt. Et de hoc prandio in figura: *Mat. 22. a* Prandium meum paratum eſt, altilia & tauri mei occiſi, & omnia parata. Ibi Gregorius, *Greg. in Euang. hom. 38. ante med.* quod per nuptias, de quibus loquitur ibi, Eccleſia præſens figuratur. Per tauros occiſos, & altilia patres vtriuſque Teſtamenti ſignantur, vt

E

ait Ibidem Gregor. *Ibid. paulo poſt.* Et ibi bene de hoc. Vnde eſt prandium piæ ſubuentionis pauperibus: *Luc. 14. b* Cùm facis prandium voca pauperes. Item eſt prandium carnalis, vel mundanæ delectationis: *Tob. 2. a* Relinquens prandium, vt veniret ad corpus. Et ſequitur: *Ibidem.* Manducans panem cum luctu. Et ſignat eos qui deſerunt delectationes tranſeuntes, & reficiuntur pœnitentiali refectione. Item eſt prandium internæ refectionis, reficientis hominem in hac vita ne deficiat: *Dan. vlt. g* Per prandium quod habes Danieli, qui eſt in lacu leonum. Item eſt prandium diuinæ ſatietatis, quod hic figuratur, vt dictum eſt, ad quod inuitat filius Dei in figura: *3. Reg. 13. b* Veni mecum vt prandeas, & dabo tibi munera. *Prou. 9. a* Comedite panem meum: *Cant. 5. a* Comedite amici ſcil. de prandio prædicto, ſiue de corpore Ieſu Chriſti: Et bibite, ſcilicet de ſanguine. Et inebriamini, alienan-

do

do vos ab omni alia delectatione. Ad istud prandium non debent venire nisi qui se præparauerunt: ideo ait: Venite, scilicet eleuando vos ab amore inferiorum, & sublimando ad amorem superiorum. Vt enim ait Augustinus: Imus in Deum non ambulando sed amando, quia ad Deum itur non pedibus sed moribus. Illi ergo qui elongant se ab amore inferiorum & eleuant ad amorem supernorum, vt reficiantur diuina refectione in supradicto prandio, veniunt ad prandendum cum Christo: Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos. Sic enim venire est præparari, vt venientes sint digni tali prandio deifico: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et ibidem: Vxor eius præparauit se, id est Ecclesia: Non venienti autem sic parato dicetur illud: Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Similiter de non præparantibus se, vt veniant sic: Homo quidam fecit cœnam magnam. Et sequitur, ibi de excusantibus, ne venirent. De quibus ibi Gregorins sufficienter. Patet ergo prandij deliciositas, filij Dei inuitanti curialitas, venientium ad prandium debita virtuositas.

Ibidem. Aug. epist. 52 ad Maced. post med. to. 2. — Mat. 11. d — Apoc. 19. b — Mat. 22. a — Luc. 14. d — Greg. in Euang. hom. 36.

Collatio Nonagesima.

Simon Ioannis diligis me? Pasce agnos meos. Quæ verba supplet Aug. quasi diceret: si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas. Et secundum hoc tria hic, quæ debent esse in prælatis, quorum primum, vitæ perfectio est, & virtutum multitudo, ibi: *Simon Ioannis,* & hoc in statu. Secundum est, feruidi amoris refectio, ibi: *Diligis me?* Et hoc in affectu. Tertium est, animarum commissarum salubris affectio, ibi: *Pasce agnos meos.* Et hoc in effectu. Per Petrum ergo signatur prælatus in statu perfectus: fuit enim Petrus quadrinominis: dicebatur enim Cephas eo quod in capite Apostolorum fuerit constitutus, κεφαλὴ caput dicitur. Item dicebatur Simon, quod interpretatur audiens vel obediens. Item dicebatur Petrus, quod interpretatur agnoscens. Et Simon, Bariona, quod idem est quod filius columbæ. Vel idem quod Simon Ioannis secundum alios. Et de his Isidorus. Et per istas differentias nominis possunt figurari quatuor, quæ debent esse in prælatis, scil. vitæ eminentia de Saüle, quod Saül altior fuit vniuerso populo. Secundum est, humilitas obedientiæ: Nonne cum paruulus esses, factus es caput in tribubus Israël. Tertium est, claritas intelligentiæ. Vnde: Quia tu scientiam repulisti, repellam ego te, ne sacerdotio fungaris mihi. Quartum est, simplicitas innocentiæ, vnde dictum est, discipulis: Estote simplices sicut columbæ. Qui enim talis est, est Petrus spiritualiter, & potest esse successor, & talis debet diligere Deum non seipsum. Vnde Aug. hic. Si diligis me, pasce oues meas, non autem tuas, gloriam meam quære non tuam, lucra mea non tua. Hæc ille. Dilectio enim mea, est voluntas ad fruendum aliquid appetens, siue tenens, ait Augustinus: Amare rem est eam propter se appetere. Et idem August. Amare Deum gratis, est alia præter ipsum non expectare bona. Qualiter autem Deus diligendus, supra: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Vt enim ait Dionysius. Est enim extasin faciens diuinus amor, non dimittens sui ipsius amatores. Sed amatorum, & quia sic amantiũ Deum siue diligentiũ est pascere oues Domini quas redemit sanguine suo. Ideo sequitur hic: *Pasce agnos meos,* siue oues, id est, si diligis me, pasce illas, sicut ait Aug. homilia dicta. Et: Petrus cum se amare respondisset, audiuit: Si diligis me pasce oues meas: Si ergo est testimonium curæ pastionis, quisquis virtutibus pollens renuit pascere gregem Dei, summum pastorem conuincitur non amare. Hæc Greg. Quibus autem sint oues pascendæ, & qualiter, Bernardus bene. Trinitatis sacramentum de pascẽdis ouibus est, si pascas verbo, pascas exemplo, pascas & sanctarum fructibus orationum. Manent itaque tria hæc: verbum, exemplum, oratio, sed maior his est oratio. Hæc ille. Specialius autem quibus sint

Aug. tract. 123. in Ioan. tom. 9. — Isid. Ety. lib. 7. c. 9. — 1. Reg. 10. c — 1. Reg. 15. e — Osea 4. b — Mat. 10. b — Aug. tract. 123. in Ioan. post med. tom. 9. — Ioan. 14. a — Dion. de diuin. nom. cap. 4. — Aug. tract. 123. in Ioan. post med. tom. 9. — Ber. in ep. 201. ad Abbatem Balduinum vers. fin.

A pascendæ oues spiritualiter, idem Bernardus. Pastus ouium debet esse in pascuis scripturarum, tanquam in hæreditate Domini. Et hoc vt mandata duris & carnalibus animis imponantur, dispensationum onera pusillis, consilia solida & hortamenta fortia sanis. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Vnde & pastor dicitur à pascendo, quia dat pastum ouibus, ait Hugo. Et tales pastores promisit Dominus: Dabo vobis pastores, qui pascent vos scientia & doctrina. Ideò in figura antiqui patres custodiebant oues & pascebant. De Iacob: Pascam & custodiam pecora tua. Et de Ioseph: Quod pascebat gregem cum fratribus suis. Et de Dauid: Reliquus est paruulus & pascit oues. Et ideò de Saluatore supra: Ego sum pastor bonus, scilicet qui pascebat oues: Pascite qui in vobis est gregem. Sed aliter est de multis, qui pascunt seipsos temporalibus **B** delectationibus, & non gregem, & carnalibus voluptatibus, de quibus conqueritur Dominus: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Ideò: Facti sunt principes eius velut arietes, non inuenientes pascua. Propterea meritò conquerentur de eis subditi: Mugierunt greges armenti, quia non est pascua eis, &c.

Bern. super Cant. ser. 76 post medium. — Iere. 3. d — Gen. 30. d — Gen. 37. a — 1. Reg. 16. b — Ioan. 10. b — 1. Pet. 5. a — Ezech. 34. a — Thren. 1. b — Ioël. 1. d

Collatio Nonagesima prima.

Thema de beato Francisco.

Cvm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Quamvis ista verba sint dicta de beato Petro, prænuntiando ei passionem **C** suam in cruce, & genus etiam mortis, scilicet in cruce, & vincula quæ passurus erat & ipsam mortem, vt est expositum in litera: Spiritualiter possunt intelligi de beato Francisco, qui spiritualiter cinctus siue præcinctus in vtroque homine fuit, & habuit manus extensas etiam secundùm formam habitus suæ sacræ religionis. Et secundùm hæc commendatur hic in quatuor. Primò, in vitæ virtuosæ modesta maturitate, ibi: *Cùm senueris.* Secundo, in appetituum carnalium siue affectuum mentalium disciplinali cohibitione, ibi: *Alius te cinget.* Tertio, in operum siue orationum plena perfectione: *Extendes manus tuas.* Quarto, in humilis obedientiæ promptitudine, ibi: *Ducet quo tu non vis.* Ait ergo: *Cùm senueris,* senectute virtuali scilicet: Ætas enim senectutis vita immaculata. Sicut enim in seni**D**bus est libidinum & voluptatum mitigatio siue extinctio: Vt enim ait Tullius: Præclarum munus est senectutis, quod aufert voluptatem, scilicet vitiosissimum in adolescentia. Item est in senectute prudentiæ discretio. Vnde Tullius: Prudentia maior est in sene. Vnde Ambrosius: Senectus in bonis moribus est dulcior in consiliis vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior. Hæc ille. Ita in virtuosis sunt consimilia spiritualiter. Et ideò virtuosi dicuntur senes, & virtuositas dicitur senectus: Corona dignitatis senect⁹, quæ in viis iustitiæ reperietur: Corona senum multa peritia. Et quia talis fuit beatus Franciscus, ideò meritò ipse senuit virtuali senectute. Vt de ipso verificetur illud: Vsque in senectute permansit illi virtus. Et in Psalmo: Senectus mea in misericordia **E** vberi. Et istud almum Cnnfessorem sic senem cinxit Dominus cingulo regularis disciplinæ cohibentis & restringentis omnes sensuales appetitus, & etiam mentales affectus. Sibi enim competit illud: Accinge sicut vir lumbos tuos. Ibi Gregorius: Lumbos accingere, est inxnriam in opere vel in cogitatione refrænare. Ipse enim potest signari per similem filio hominis præcinctum ad mammillas zona aurea. Ipse enim fuit similis filio hominis, id est, Iesu Christo in medio candelabrorum, id est, prælatorum Ecclesiæ, præcinctus omni castimonia interiori: fuit enim imitator Heliæ, de quo dicitur, quòd erat zona pellicea accinctus renibus: & imitator beati Ioannis, de quo Matthæus, quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos, &c. De ipso enim

Sap. 4. b — Cic. de senect. ante medium. ibidem. — Amb. Hexaëm. lib. 1. c. 8 post med. to. 1. — Pro. 16. d — Eccl. 25. a — Eccl. 49. e — Psal. 91. c — Iob 38. a — Greg. Mor. lib. 28. c. 4. ante med. — Apoc. 1. e — 4. Reg. 1. b — Mat. 3. a

Hebr.4.d in figura : Tobias inuenit splendidam, stantem præcin-
Prou.vlt.e ctum, &c. in figura ipsius potest dici : Accinxit forti-
Psal.17.e tudine lumbos suos. Et in Psalmo : Præcinxit me vir-
tute ad bellum De cingulo multiplici, quo debent fide-
les esse præcincti, in expositione literæ. Iste sanctus
sic præcinctus extendit manus suas, & hoc vel in cruce
pœnitentiæ. quod signat zona, vel forma habitus suæ
Isa 65.a sacræ religionis. Vnde de ipso verificatur illud : Ex-
pandi manus meas tota die ad populum non creden-
tem mihi. Vel manus suas extendit ad Deum in ele-
Eccl.51.e uatione orationis. Vt de ipso verificetur illud : Manus
meas extendi in altum. Vel extendit manus ad exer-
Luc.9.e citium operationum : Nemo enim mittens manum ad
Thren.3.e aratrum, & aspiciens retro, est aptus regno Dei : Leue-
Greg Mor. mus corda cum manibus. Super quod Gregorius : Cor
lib.18.c.5. cum manibus leuat, qui orationem operibus roborat.

Sibi enim competit illud : Manum suam misit ad for- Prou.vlt.d
tia. Et sic extendens manus suas, fuit ductus semper ab
alio, quo non volebat : in quo figuratur obedientiæ
perfectio. Vnde, vt dicitur in vita sua, semper voluit
habere fratrem supra se, cui obediret, & hoc in aduersis
& asperis. quod non volebat sensualitas vel voluntas
naturæ : fuit enim imitator Iesu Christi, de quo supra:
Descendi, non vt faciam voluntatem meam, sed volun-
tatem eius qui misit me. Repugnante ergò sensuali- Supra 6.e
tate, & carne repugnante spiritui castigabat corpus, &
in seruitutem redigebat exemplo Pauli Et fuit in om-
nibus obediens Deo & vicariis eius : vt de ipso verifi- 1.Cor.9.e
cetur illud : Vir obediens loquitur victoriam. Verus Prou.21.e
ergo imitator beati Petri fuit beatus Franciscus in præ-
dictis, & ipsius debent esse imitatores, professores suæ
sacræ religionis in eisdem.

Ex his collationibus patent mysteria multa in litera, vt patet conferenti collationes cum ipsa litera : sunt enim de illis quæ dicuntur in litera, in quibus est pondus mysteriorum magnum, vt similiter patet consideranti.

Laus Deo, Virginique Matri.

INDEX
TOMI SECVNDI OPERVM
S. BONAVENTVRÆ.

Prior Numerus est Paginæ, alter Columnæ.

A.

B.

C.

D.

E.

Pelicani

Operum S. Bonauenturæ.

Telonium

T.

V.

Z.

FINIS.